

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI Nr. 1—2

IANUARIE - FEBRUARIE 1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACTIE

PREȘEDINTE:

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești;

Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACTIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

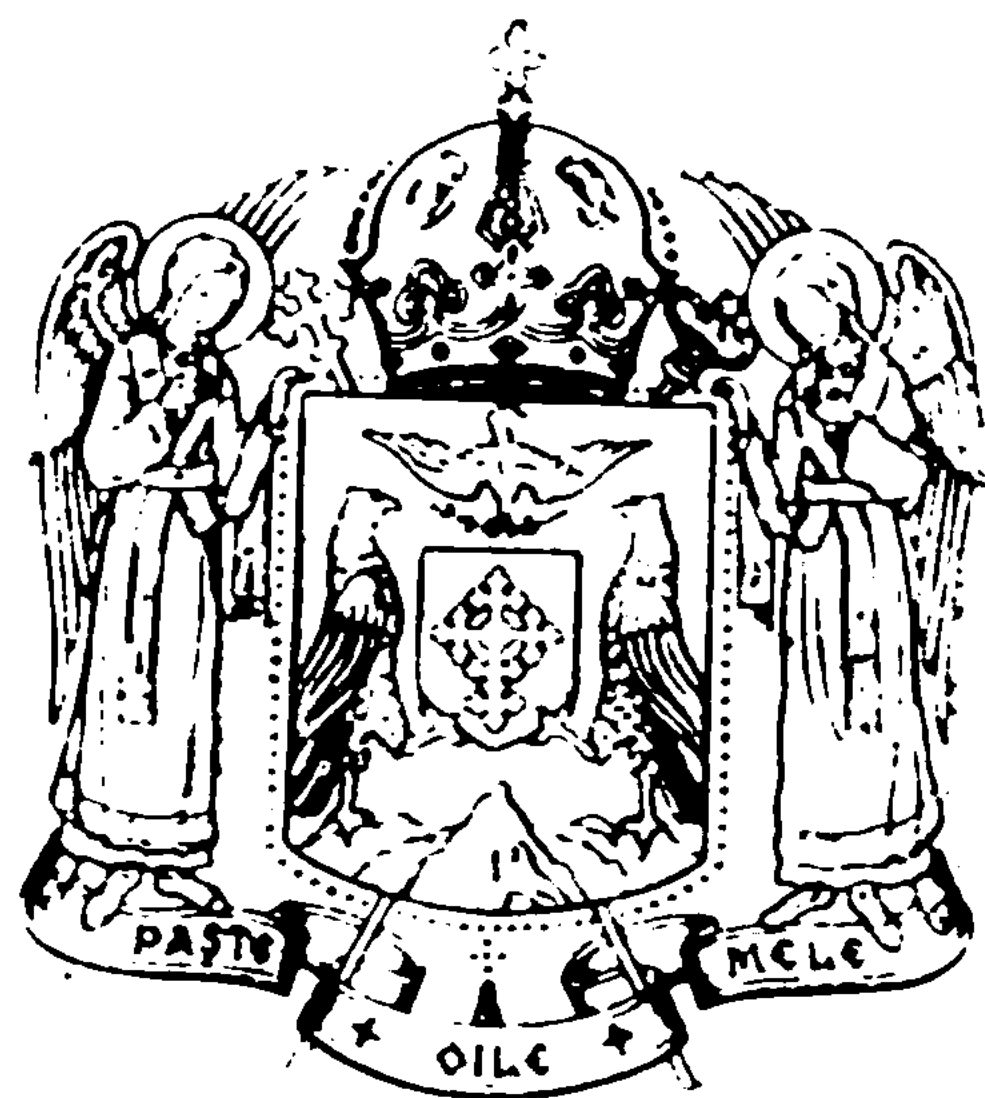
iw-263

BIBLIOTECA MIPTROPOULUI IASI

P 5-4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI
Nr. 1-2
IANUARIE - FEBRUARIE
1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Biserica «Sfântul Nicolae Domnesc» din Curtea de Argeș

C U P R I N S U L

<i>Primirea de Anul nou la palatul patriarhal din București</i>	5
<i>Primirea la Consiliul de Stat a conducătorilor Cultelor religioase din Republica Socialistă România</i>	17

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

<i>Scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului și Anului nou</i>	27
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Majestatea Sa Haile Selassie I, împăratul Etiopiei</i>	46
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a a Angliei</i>	47

VIAȚA BISERICEAȘCĂ

<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora</i>	48
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea</i>	50
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei</i>	51
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia</i>	52
<i>Sărbătorirea Unirii Principatelor Române în cadrul Administrației patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor</i>	54
<i>Sărbătorirea Patronului Institutului și Seminarului teologic din București</i>	55
<i>Telegramă de felicitare trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian Domnului Emil Bodnăraș, vicepreședintele Consiliului de Stat</i>	59
<i>Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian</i>	60
<i>La împlinirea a douăzeci de ani de la moartea Patriarhului Nicodim al Bisericii Ortodoxe Române</i>	65
<i>Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în cadrul relațiilor bisericești externe : Sesiunea Secretariatului Internațional și a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace (Praga, 21—25 ianuarie 1968)</i>	66
<i>Cronică</i>	68
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare</i>	69

COMEMORĂRI

<i>550 de ani de la moartea lui Mircea cel Bătrîn (1418—31 ianuarie—1968), de</i> Preot NICULAE ȘERBĂNESCU	86 .
<i>Mircea cel Bătrîn și Biserica Ortodoxă a țării sale, de A. SACERDOTEANU</i>	100 .
<i>La Cozia pe Olt — poem, de Prof. NICOLAE LUNGU</i>	107 .

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

<i>Mesajul păcii și al buneivoini. Spicuirii din Pastoralele de Crăciun ale Ierarhilor</i> Bisericii Ortodoxe Române	120
<i>Sfântul Grigore din Nazianz, Despre preoție, trad. de Pr. D. FECIORU</i>	127 .

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Mitropolitul Veniamin Costachi, de Pr. MIHAI MĂNUCA</i>	165 .
<i>Mitropolitul Veniamin Costachi membru corespondent al învățămîntului ele-</i> <i>mentar din Paris, de Dr. NICOLAE CIACHIR</i>	182 .
<i>Icoana de hram a paraclisului de la Spitalul Colțea operă a lui Pîrvu Mutu,</i> <i>de P. Ș. NĂSTUREL și N. VĂTĂMANU</i>	184 .
<i>Unele probleme în legătură cu răscoala de la Bobîlna, de Prof. MARIANA</i> <i>VASILESCU</i>	189 .

DOCUMENTARE

<i>Clopotnițe, de Pr. Prof. PETRE VINTILESCU</i>	199 .
<i>Contribuția cronicarului Dionisie Eclisiarhul la îmbogățirea Molitfelnicului ro-</i> <i>mânesc, de Pr. D. BĂLAȘA</i>	209 .

RECENZII

<i>«Calendarul Credința — 1968», editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Ro-</i> <i>mână în America; «Almanah — 1968», editat de parohia ortodoxă ro-</i> <i>mână din Viena</i>	222
<i>Teodor Bălășel, Cintece populare oltenesti, ediție îngrijită de Gh. Alexe</i> <i>și Vasile D. Nicolescu, Cluj, 1967, de GABRIEL POPESCU</i>	226

PARTEA OFICIALĂ

<i>Procesul-verbal al Consfățuirii membrilor Sfîntului Sinod din 21 februarie 1968</i>	229
<i>Aprobarea noii delimitări teritoriale a Eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române</i>	232

PRIMIRE DE ANUL NOU LA PALATUL PATRIARHAL DIN BUCUREȘTI

În ziua de 30 decembrie, la orele 12, personalul superior administrativ din Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul — vicari patriarhali —, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de pensii și ajutoare a salariaților din Biserica Ortodoxă Română, Prea Cucernicii Părinți consilieri, inspectori patriarhali și șefi de servicii de la Centrul patriarhal și de la Centrul arhiepiscopal — s-au prezentat în cabinetul de lucru al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru a-l felicita cu prilejul Anului nou.

În numele tuturor, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian felicitări și urări de sănătate și îndelungă-înzilire, încredințându-l de întreg respectul și desăvîrșitul devotament al tuturor salariaților din cele două unități bisericești.

În răspunsul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a caracterizat anul 1967 ca «un an de vîrf în activitatea desfășurată de Biserica Ortodoxă Română, atît pe plan intern cît și pe plan extern». Analizînd evenimentele principale din anul 1967, Prea Fericitul Părinte Patriarh s-a oprit îndeosebi la vizitarea Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului — prima vizită a unui patriarh ecumenic după aproape 260 de ani, și de către Cardinalul Francisc König, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Catolice din Austria — prima vizită făcută Bisericii Ortodoxe Române de către un cardinal catolic; precum și la vizita făcută de reprezentantul Episcopului Graber și al Conferinței episcopatului romano-catolic din Republica Federală a Germaniei pentru pregătirea vizitării Bisericii Ortodoxe Române, în primăvara anului 1968, de către Cardinalul Döpfner, Arhiepiscopul Berlinului și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Republica Federală a Germaniei.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut cunoscut celor prezenți că este încredințat că personalul superior administrativ-bisericesc va face față muncii — și din punct de vedere cantitativ, dar mai ales calitativ, pe care o necesită activitatea Bisericii Ortodoxe Române pe plan intern, și pe plan extern — interortodox și intercreștin; iar dacă se va simți nevoia, cadrele bisericești vor fi înnoite cu elemente proaspete și pregătite.

În conformitate cu datina respectată cu sfințenie, în după-amiaza zilei de Anul nou, în sala de festivități din palatul patriarhal Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — încadrat de PP. SS. Episcopi Antim Țîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Al. Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, PP. CC. Directori și Consilieri patriarhali de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor — a primit pe cei veniți să-l felicite: preoții din Capitală, în frunte cu P. C. Protoierei ai Capitalei, personalul didactic și administrativ al Institutului teologic și al Seminarului teologic din București, în frunte cu P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului și Dl. Prof. N. Grosu, directorul Seminarului, precum și salariații de la toate sectoarele de lucru ale Administrației Patriarhale și ale Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Corala preoților din Capitală, sub conducerea P. C. Pr. I. Popescu-Runcu și a P. C. Pr. Asistent C. Drăgușin, a intonat Imnul patriarhal (compoziția Pr. I. Popescu-Runcu) și colinde alese, iar P. C. Pr. Paul Munteanu de la biserica «Sfântul Ioan-Nou» a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh, cuvîntul de felicitare în numele întregii preoțimi din Capitală, prin glasul căreia se exprimă «ce gîndește și ce simte întregul cler ortodox român față de vajnicul, înțeleptul și neobositul Părinte Patriarh Justinian, de la a cărui înscăunare ca patriarh se împlinesc în curînd douăzeci de ani». Vorbitorul a evidențiat îndeosebi purtarea de grijă depusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pentru pregătirea clerului și pentru îmbunătățirea vieții și activității lui pastorale.

«Ați învățat clerul să reîmprospăteze, tot ce învățase mai înainte, toată pregătirea pe care o primise și toată activitatea pe care o desfășurase atunci, prin prisma unică și nefalsificată a poruncii lui Dumnezeu: «Să iubești pe Domnul Dumnezeu tău din tot sufletul și din tot cugetul tău», și «să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși». I-ați dezvăluit taina adîncă a preoției care este: slujirea lui Dumnezeu, prin slujirea aproapelui și a poporului care i-a fost încredințat spre păstorie».

După ce analizează principiile și pozițiile pe care a fost reorganizată întreaga Biserică Ortodoxă Română, în cadrul condițiilor sociale noi, vorbitorul a arătat felul în care este înțeles rostul preotului în societate: «Prea Fericirea Voastră ați adus clerul Bisericii noastre pe făgașul adevăratelor sale îndatoriri, ați făcut din el un element activ, de muncă constructivă, alături de popor și în sprijinul poporului, în așa fel, ca să-și motiveze din plin existența lui în cadrul societății noastre contemporane și pe care nu ați încetat o clipă a-l povățui și îndruma în activitatea lui de toate zilele. Făcînd din clerul Bisericii noastre slujitori conștienți și vrednici de marile timpuri pe care le trăiește astăzi omenirea în general și patria noastră în special, Prea Fericirea Voastră ne-ați învățat să fim alături de popor nu numai în lupta pe care acesta o duce pentru înfăptuirea idealurilor de dreptate socială și de mai bine — idealuri care corespund pînă la identificare cu idealurile evanghelice —, ci și în lupta pe care poporul nostru o duce alături de alte popoare și de toți oamenii doritori de bine din lumea întreagă, pentru triumful păcii în lume, transformîndu-ne din rugători pasivi «pentru pacea a toată

lumea» la altarele bisericilor, în factori activi ai acestei nobile și bine-plăcute lui Dumnezeu lupte».

În încheierea cuvîntului său, vorbitorul a asigurat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh că preoții Capitalei ca și întreg clerul Bisericii Ortodoxe Române răspunde cu același zel și cu același devotament la ordinele și dispozițiile conducătorului lor suprem, strîns uniți în jurul scaunului patriarhal, ca niște fii ascultători față de părintele lor, «rugînd pe bunul Dumnezeu să Vă dăruiască ani îndelungați, plini de sănătate și de în-făptuiri alese, în slujba neînteruptă a Sfintei Biserici Ortodoxe Române».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat celor prezenți următoarele lămuriri și învățăminte în legătură cu situația Bisericii Ortodoxe Române la începutul anului 1968:

Prea Sfințiților Episcopi,
Prea Cucernici Părinți,

În primul rînd vă mulțumesc pentru bunele și frumoasele urări pe care mi le-ați făcut, prin reprezentantul Dvs. Pr. Paul Munteanu.

Cu prilejul acestui început de an nou aș dori să adresez, prin Prea Cucerniciile Voastre — preoții Capitalei — un cuvînt către tot clerul și către toți credincioșii din țara noastră, pentru a face cunoscută tuturor situația Bisericii Ortodoxe Române la începutul anului 1968.

Cred că poziția Bisericii noastre va reieși limpede, dacă vom aminti pe scurt momentele mai importante în jurul cărora s-a axat activitatea Bisericii noastre în cursul anului trecut.

Așa cum vă este cunoscut, în parte, din revistele noastre, și în acest an activitatea Bisericii noastre s-a desfășurat pe făgașul deschis în ultimele două decenii — și anume: Ierarhii, clerul și credincioșii au colaborat cu același elan la construirea societății celei noi în viața poporului nostru. Împreună cu întreg poporul și cu toate cultele religioase din patria noastră au luat parte cu însuflețire la acțiunea pentru statornicirea unei păci drepte și trainice pe pămînt și mai ales pentru încetarea războiului de agresiune din Vietnam și din alte părți ale lumii. În legătură cu aceasta trebuie să amintim faptul că «Apelul pentru încetarea războiului din Vietnam», lansat de Consfătuirea conducătorilor de culte religioase din Republica Socialistă România, care a avut loc în această sală în zilele de 27 și 28 aprilie 1967, a fost urmat de Apelul lansat de o Consfătuire identică a cultelor religioase din lume, în problema Vietnamului, care a avut loc, cu trei luni mai tîrziu, la Stockholm.

Și în acest an reprezentanții Bisericii noastre au participat activ la sesiunile de lucru ale diferitelor organisme intercreștine din cadrul Mișcării ecumenice, Conferinței Bisericilor Europene și Mișcării creștine pentru pace.

Dar, pe lîngă această activitate — am putea spune obișnuită, în anul 1967 noi am sărbătorit două evenimente de însemnătate fundamentală pentru poporul român și pentru Biserica Ortodoxă Română.

Am sărbătorit la 15 august 1967, în prezența Sfântului Sinod, a clerului și credincioșilor Bisericii noastre, a reprezentanților autorităților de stat, a delegaților Bisericilor Ortodoxe surori și a reprezentanților unor foruri intercreștine, — împlinirea a 450 de ani de la înălțarea bisericii Mănăstirii Curtea de Argeș, zidită de voievodul Neagoe Basarab în al doilea deceniu al veacului al XVI-lea. Monument de neîntrecută frumusețe arhitectonică, biserica Mănăstirii Curtea de Argeș, clădită pe temelii bisericii vechii mitropolii a Țării Românești, simbolizează încheierea unei perioade de frământări și de căutări, și deschiderea zorilor unei perioade noi spre orizonturi mai largi în artă, în cultură, în acțiunea de centralizare a statului și de întindere a stăpînirii lui pînă la limitele reale și legitime ale patriei spre Dunăre și spre Mare. Urmînd mutării Capitalei țării la Tîrgoviște și tipăririi primelor cărți în Țara Românească, zidirea bisericii Mănăstirii Curtea de Argeș sintetizează epoca lui Neagoe Basarab în manifestările graiului creator al poporului român, așa cum în dinamica culturii o sintetizau Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie. Și pentru că la înfăptuirile ce se profilau în fața noii perioade din viața poporului român Biserica Ortodoxă Română se simțea datoră — după învățătura ortodoxă — să urmeze poporul și împreună cu el să sprijine domnia, — s-a hotărît atunci mutarea scaunului Mitropoliei Ungrovlahiei de la Curtea de Argeș la Tîrgoviște, perioada cît scaunul mitropolitan fusese la Curtea de Argeș încheindu-se prin simbolică arhimandrie a bisericii Mănăstirii Curtea de Argeș.

Am sărbătorit apoi zilele acestea, împreună cu tot poporul român, împlinirea a douăzeci de ani de la instaurarea Republicii în viața de stat a poporului nostru, și totodată împlinirea a douăzeci de ani de trăire și lucrare a Bisericii Ortodoxe Române în condițiile noi sociale, realizate de biruința socialismului în țara noastră. Socotesc folositor ca în cîteva cuvinte să încercăm o valorificare creștină a evenimentelor istorice din timpul luptei pentru crearea și pentru dezvoltarea societății socialiste în țara noastră, în timpul căroră creștinii sînt chemați de către Evanghelie să împlinească slujirea lumii și să contribuie la întărirea manifestărilor pozitive ale noii ordini de viață.

Iubiții mei,

Creștinismul este, după natură, social; iar Biserica creștină, ca organism social, este trimisă să trăiască în lume, din care pricină ea reprezintă, în formele sale externe, procesele care se petrec în societatea omenească. De aceea, atrasă în procesul social-istoric, Biserica nu poate rămîne pasivă, ci încadrîndu-se în organismul general social, ea însăși contribuie, în calitate de component al acestui organism, la transformarea mediului social. Această participare la acțiunile ce urmăresc progresul social este cerută de însuși duhul creștinismului, duhul desăvîrșirii permanente și fără sfîrșit; iar în acțiunea sa confirmă acestui principiu al dezvoltării progresive — principiu așezat la temelia creștinismului — creștinul trebuie nu numai să accepte și să salute înnoirea vieții, ci și să colaboreze

în chip activ la ea, folosind toate darurile personale cu care l-a înzestrat Dumnezeu, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, care ne spune: «totdeauna căutați să faceți binele, și unul altuia, și tuturor... Încercați toate și țineți ce este bun» (I Tes. V, 15, 19—21). Precum vedeți se cuprinde aici îndemnul ca cercetarea și apropierea creștinilor de mișcarea care urmărește să înfăptuiască prin orice mijloace o nouă societate, o viață mai bună, întemeiată pe dreptate și pe progres social, să fie cu necesitate făcută nu dinafară, nu de la distanță, ci din mijlocul evenimentelor, participînd la producerea lor și aducînd la aceasta contribuția lor sinceră și jertfelnică.

Acestui îndemn a răspuns Biserica noastră cînd s-a alăturat poporului întreg, împreună cu credincioșii ei, socotindu-se parte componentă a colectivității naționale, și cînd s-a încadrat în statul de formă republicană, pe care și l-a dat poporul întreg. Demonstrînd prin întreaga activitate desfășurată în cei douăzeci de ani de către ierarhii, clerul și credincioșii săi, că ei îi sînt și astăzi, ca în tot trecutul neamului nostru, la fel de scumpe toate cauzele pentru care luptă poporul român, Biserica Ortodoxă Română are dreptul să se mîndrească azi împreună cu toți cei care simt românește de toate înfăptuirile mărețe realizate, sub înțeleapta îndrumare a Conducătorilor Statului, de poporul nostru — muncitori, țărani și intelectuali, din care fac parte și credincioșii ortodocși.

Veacul nostru constituie în istoria omenirii veacul rapidelor schimbări sociale ale lumii, în care acestea nu mai pot fi izolate la un colț din lume, pentru că marile cuceriri în știință, schimbînd fundamental ideea de distanță, favorizează grabnica lărgire a comuniunii între oameni și răspîndirea informațiilor, încît tot ce este nou ajunge degrabă de la o margine la alta a lumii. De aceea se poate spune că procesul mondial de creare a unei ere noi în existența societății omenesti preocupă astăzi pe toată lumea și silește toate Bisericile și pe fiecare creștin să aleagă una din două: sau să încerce să rămînă simpli observatori la ceea ce se întîmplă în lume, favorizînd astfel acțiunea celor ce încearcă să limiteze, să frîneze și să împiedice răspîndirea procesului de înnoire, sau să ia parte sub toate aspectele la înfăptuirea acestui proces înnoitor și creator, participînd la împlinirea năzuințelor arzătoare ale omului — stăpînul pămîntului — nu numai binecuvîntînd, ci și lucrînd la desăvîrșirea existenței umane.

Iar în această nouă lume Biserica este chemată să îplinească — pe lîngă sfințirea și aducerea credincioșilor ei la Hristos prin propovăduirea Evangheliei și prin împărtășirea Sfintelor Taine — și slujirea omului în societatea în care acesta trăiește, să îplinească, adică, slujirea omenirii întregi. În împlinirea acestei laturi a slujirii sale, Biserica creștină s-a aflat totdeauna în fața unor forme schimbătoare, legate de schimbările sociale ale lumii aflate totdeauna în curs de dezvoltare. Drept aceea, într-un fel se înfățișa slujirea creștină a omului și a omenirii în Biserica Veche; alta a devenit fața acestei slujiri în Biserica din evul mediu; alta în cadrul societății din epoca modernă; și desigur că altă față trebuie să aibă slujirea și misiunea Bisericii creștine în sînul societății contemporane.

În interesul general al înfăptuirii corecte a acestei slujiri creștine aduse omului și lumii de către fiecare creștin și de către toate Bisericele creștine, Bisericile Ortodoxe din țările socialiste au datoria să înfățișeze îndeaproape creștinilor și Bisericii creștine din celelalte părți ale lumii experiența existenței lor în condițiile sociale noi, întrucât cunoașterea realității obiective a trăirii religioase a creștinilor în societatea socialistă va putea deschide noi orizonturi și noi perspective, pentru creștinii și Bisericele din celelalte părți ale lumii. Cunoașterea realității asupra vieții religioase și bisericești în societatea socialistă va putea întări convingerea creștinilor din țările aflate în curs de dezvoltare din Asia, Africa și America Latină, că lupta revoluționară a popoarelor lor pentru dreptate socială, pentru independență națională, pentru progres social și pentru pacea internațională, este dreaptă. În acest fel se poate ajunge la formarea unei puternice conștiințe pancreștine, în legătură cu împlinirea slujirii creștine față de lume și în legătură cu responsabilitatea creștinilor pentru viața, bunăstarea, pacea și fericirea ei.

Prea Cucernici și Cucernici Părinți,

Conștiință de această responsabilitate creștină, Biserica Ortodoxă Română a primit cu dragoste și cu bunăvoință pe reprezentanții tuturor Bisericii creștine, ai tuturor organismelor intercreștine și pe reprezentanții tuturor popoarelor, și, știind că aceștia urmăresc să cunoască realitatea obiectivă asupra trăirii Bisericii creștine și a celorlalte culte religioase într-un stat socialist, le-a înfățișat tuturor fără rezerve aspectele multilaterale ale vieții și activității religioase și bisericești, conducându-i să viziteze biserici parohiale și mănăstiri, — în zilele de lucru și în timpul slujbelor — instituții de învățământ și ateliere bisericești, monumente de artă bisericească, case de odihnă și sanatorii, sectoare administrative și sectoare pentru relații bisericești externe, etc.

Vom aminti în chip deosebit dintre aceste vizite de cunoaștere numai două, care au avut loc în ultimele luni, întrucât acestea necesită și unele precizări cu caracter mai larg.

Ne oprim în primul rând la vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului în cursul lunii octombrie, înainte de a merge la Roma să întoarcă Papii Paul al VI-lea vizita pe care acesta i-o făcuse la Constantinopol în vara anului trecut. Despre felul cum s-a desfășurat această vizită veți lua cunoștință pe larg din materialele publicate în revista «Biserica Ortodoxă Română». Acum voi stăruii numai asupra unui aspect poate mai puțin evident în reportaje.

În timpul Conferinței a treia Panortodoxe de la Rodos (noiembrie 1964) — în cadrul discutării problemei unui dialog teologic pe picior de egalitate între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică și a începerii de îndată a acestui dialog, cum susțineau reprezentanții Patriarhiei Ecumenice și ai altor Biserici — a fost adoptată poziția susținută principial de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și anume că: atîta vreme cît Biserica Romano-Catolică se menține pe po-

ziția de «Biserică a primirii» adică de «singurul staul al adevărului» la care sînt așteptați să se întoarcă toți «frații separați» și în special ortodocșii, care sînt cei mai apropiați de Biserica Romano-Catolică, începerea unui dialog teologic real între cele două Biserici trebuie amînată pînă ce Biserica Romano-Catolică va renunța la poziția pe care se găsește fixată. Rămîneau însă deschise pentru fiecare Biserică Ortodoxă locală căile întreținerii de legături și contacte cu Biserica Romano-Catolică, în scopul de a înlesni renunțarea acesteia la poziția stabilită în Enciclica Ecclesiam Suam, în decretule: De oecumenismo, cel Despre Bisericele Orientale etc.; Bisericile Ortodoxe locale care aveau să întrețină asemenea legături și contacte erau și sînt obligate să informeze pe celelalte Biserici Ortodoxe surori asupra discuțiilor purtate și asupra rezultatelor la care s-a ajuns. Nici o Biserică Ortodoxă locală însă nu poate angaja în astfel de discuții întreaga Ortodoxie.

Perspectivile ce se deschideau prin această hotărîre au fost îndeaproape precizate de noi în revistele centrale bisericești, în special în «Ortodoxia» începînd cu anul 1965.

Între legăturile bilaterale ce au avut loc de atunci între Biserica Romano-Catolică și unele Biserici Ortodoxe locale trebuie subliniate îndeosebi: contactul direct între Întîistătătorul Bisericii Romano-Catolice și Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului manifestat prin vizita delegaților Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului la Roma, în martie 1965; prin întîlnirile dintre Întîistătătorii celor două Biserici, la Ierusalim în 1965 și la Constantinopol în 1967; și prin ridicarea simultană, în decembrie 1965, a anatemei reciproce de la 1054; precum și atenția deosebită acordată de către Vatican Bisericii Ortodoxe Grecești prin restituirea fastuoasă a unor moaște de sfinți orientali aflate de multe secole «în refugiu» în diferite biserici romano-catolice.

Aceste legături și contacte au avut ca efect unificarea punctelor de vedere ale Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului și a Bisericii Ortodoxe locale a Greciei asupra conținutului formulei «dialogului dragostei», formulă lansată de reprezentanții Patriarhiei ecumenice și acceptată de Biserica Romano-Catolică. Iar pentru ca acest «dialog al dragostei» să fie început o dată cu vizita Patriarhului Atenagora la Roma în noiembrie 1967, s-a hotărît «să fie informate» despre această acțiune și celelalte Biserici Ortodoxe locale — în primul rînd din Serbia, România și Bulgaria.

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora vizita pentru prima dată Bisericele Ortodoxe locale din statele socialiste și se îndoia probabil că va găsi aceste Biserici în stare de înfloritoare dezvoltare și într-o activitate vie și rodnică pe toate planurile. Declarațiile Sanctității Săle rostite ori însemnate în cărțile de aur în locurile vizitate — pe care le puteți analiza îndeaproape în reportajele publicate — lasă să se întrevadă aceasta. Semnalăm spre exemplificare următoarele: Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic a felicitat pe Patriarhul și Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române că «în această epocă a tehnicii nu numai că întrețin, dar fac să înflorească mînaștirile..., care sînt organizate în mo-

dul cel mai strălucit» și toate aspectele vieții bisericești, declarînd în legătură cu Casa sanatorială de la Mînăstirea Dealu: «Din cîte cunosc, în întreaga Ortodoxie nu există un așezămînt asemănător cu acesta și exemplul pe care ni-l dă aici Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian merită să fie imitat și de alte Biserici Ortodoxe. Grija de omul bătrîn și fără ajutor care se vede în această strălucită mînăstire respiră duhul dragostei evanghelice și înfățișează o înaltă operă samariteană». Iar despre starea înfloritoare a țării noastre socialiste, Sanctitatea Sa însemna: «Am văzut noua Românie și am luat cunoștință de progresul care se săvîrșește aici, de munca deosebită care se desfășoară la orașe și sate...», «...Ne găsim în fața unor lucrări mărețe care sînt dovadă grăitoare despre noua Românie»; «Ce popor minunat! Ce țară frumoasă! Cît de înfloritoare este România de azi! Trecem de la o minune la alta!» «Despre toate lucrurile minunate pe care le-am văzut în țara aceasta am vorbit, și vom continua să vorbim și după ce ne vom întoarce în patria noastră, Turcia».

Problema raporturilor Bisericii Ortodoxe cu Biserica Romano-Catolică a fost discutată pe larg în cadrul unei ședințe solemne a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române împreună cu membrii Sinodului permanent al Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului.

Poziția Bisericii noastre a pornit de la două fapte: 1) că nu este cu putință un «dialog al dragostei» fără un «dialog teologic» care să-l precedă; 2) și că inițierea unui dialog teologic nu este cu putință atîta vreme cît în Biserica Romano-Catolică rămîn în vigoare condițiile fixate în ultimii ani în diferitele documente catolice, cum am arătat și mai înainte.

Trecînd apoi la analiza conținutului «dialogului dragostei», Biserica noastră nu a putut fi de acord cu poziția Patriarhiei Constantinopolului și a Bisericii Grecești care înțeleg «dialogul dragostei» ca «un exercițiu practic al dragostei, al respectului și al înțelegerii reciproce, trăind împreună, și înlăturînd prozelitismul», «fără a extinde deocamdată dialogul la fondul doctrinar litigios», adică amînînd dialogul teologic; cu atît mai mult cu cît Biserica Romano-Catolică înțelege prin «dialogul dragostei» «comuniunea în viața zilnică și în activitatea spirituală» care să meargă pînă la «comuniunea în cele sfinte» cu Bisericile Ortodoxe, fără a exclude Taina Euharistiei, — cum precizează Indreptarul pentru executarea hotărîrilor promulgate de Conciliul al II-lea de la Vatican cu privire la ecumenism, care socotește posibilă această comuniune pe baza unei «consultări cu autoritățile răsăritene separate competente, cel puțin cu acelea ale locului».

Pentru toate acestea Biserica Ortodoxă Română, «consideră posibil doar un dialog în vederea colaborării pe terenul creștinismului practic, un dialog al slujirii, un dialog ecumenic, fără chemarea unor Biserici la sînul altor Biserici, ci în adunarea tuturor Bisericilor creștine, în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, avînd ca scop principal slujirea marilor idealuri creștine și aspirații ale omenirii contemporane».

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora declara, în legătură cu convorbirile avute, că și-a dat seama de felul cum este așezată Biserica

Ortodoxă Română în actualitate: «cum trăiește realitatea, cum trăiește problemele care sînt la ordinea zilei pentru omenire, pentru societate, pentru Biserică, pentru creștinătate. Noi am căzut întru totul de acord pe toată linia. Avem program comun. Crearea ecumenismului creștin, ca cel practicat de Bisericele și Culte religioase din România; crearea unui front comun pentru slujirea păcii în lume, pentru ajutorarea guvernelor să promoveze pacea în lume, pînă ce va veni clipa unirii creștinilor, cînd vom avea un Botez comun și îndeosebi un Potir comun...».

Prea Cucernici și Cucernici Părinți,

Cea de a doua vizită asupra căreia ne oprim este cea făcută — în cursul lunii noiembrie 1967 — în țara noastră și Bisericii Ortodoxe Române de către Cardinalul Fr. König, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, constituind prima vizită pe care un cardinal romano-catolic o face Bisericii noastre. Trebuie precizat că deși Cardinalul Fr. König îndeplinește și funcția de președinte al Secretariatului Vaticanului pentru necredincioși și are provizoriu, în grija sa și controlul asupra Bisericilor Romano-Catolice din țările din Europa de Răsărit, Eminența Sa a fost oaspete al Bisericii noastre numai în calitate de Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, vizita sa fiind — așa cum afirma și Ambasadorul Austriei la București — «consecință firească a vizitei oamenilor de stat ai Austriei în România» și avînd ca obiectiv și «promovarea bunelor relații create între poporul român și poporul austriac».

Obiectivul principal al vizitei Cardinalului Fr. König l-a constituit dorința sa de a cunoaște la fața locului realitatea asupra vieții religioase și bisericești în condițiile noi sociale, într-un stat socialist. Această cunoaștere era de dorit pentru Cardinalul Fr. König în toate sarcinile pe care le îndeplinește, dar ea era necesară în special conducătorului primat al Bisericii dintr-un stat în care poporul este în majoritate de religie romano-catolică, pentru a descifra perspectivele ce se deschid vieții religioase și bisericești în societatea secularizată în curs de organizare în întreaga lume.

Cardinalul Dr. Fr. König, în calitate de Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, a fost însoțit în tot timpul vizitei pe care a făcut-o în țara noastră, de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și a putut cunoaște, așa cum însuși mărturisea, în timpul acestei vizite «un mare număr de monumente istorice și culturale, mărturii foarte interesante asupra istoriei României, care pînă în aceste zile îmi era necunoscută. În același timp, am putut să constat în ce mare măsură viața creștină este trăită și bine-organizată în Biserica Ortodoxă Română. Și cu acest prilej nu pot să nu-mi exprim bucuria, văzînd la fața locului legăturile frățesti cu episcopii și preoții catolici, ceea ce denotă o veritabilă atmosferă ecumenică».

Prea Cucernici și Cucernici Părinți,

Să ne oprim acum asupra unui aspect care ar părea pentru unii neclar în legătură cu aceste două vizite: pe de o parte poziția precizată în timpul vizitei Patriarhului ecumenic Atenagora afirmă că Biserica Ortodoxă Română nu întrevade puțința contactelor și legăturilor cu Biserica Romano-Catolică decât într-un «dialog al slujirii» în cadrul Conciliului Ecumenic al Bisericilor, iar pe de altă parte acceptă vizita, pentru prima dată, a unui cardinal catolic. Acest lucru ar putea lăsa unora impresia că Biserica Ortodoxă Română ar fi trecut pe poziția urgentării dialogului cu Biserica Romano-Catolică.

Și totuși lucrurile sînt foarte limpezi dacă ținem seama de faptul că, în cadrul curentului «aggiornamento» lansat de papa Ioan al XXIII-lea și precizat de Conciliul al II-lea de la Vatican, Bisericile locale Romano-Catolice și-au luat o mai mare libertate de acțiune atît în raporturile cu celelalte Biserici creștine, cît și în raporturile cu statele în care se găsesc credincioșii acestor Biserici catolice naționale. Încadrîndu-se în acțiunea statelor de a stabili raporturi de frățietate și colaborare cu diferite popoare, Bisericile Romano-Catolice din aceste state caută să întreprindă acțiuni de cunoaștere reciprocă cu celelalte Biserici creștine. În acest curent trebuie încadrată vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române la sfîrșitul anului trecut de către Cardinalul Fr. König, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, cît și vizita în viitorul apropiat a Cardinalului Dr. Iulius Döpfner, Arhiepiscop de München și președintele Conferinței episcopilor romano-catolici din Republica Federală a Germaniei, precum și întoarcerea acestor vizite de către Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Cu Biserica Romano-Catolică, condusă de Vatican, Biserica Ortodoxă Română nu poate avea deocamdată legături și contacte, din două pricini: una cu caracter general și alta cu caracter special.

În general, asemenea legături și contacte sînt împiedicate de faptul că Biserica Ortodoxă Română este o Biserică națională, încadrîndu-se împreună cu poporul ca parte componentă în statul nostru socialist, pe cînd Biserica Romano-Catolică, sintetizată în Vatican, constituie o formă de organizație religioasă politică superstatală, cu caracter monarhic. Caracterul monarhic absolut al Bisericii Romano-Catolice și în esență al papii se manifestă în pretenția de a avea putere dictatorială asupra tuturor creștinilor, asupra tuturor celor botezați din lume (indiferent de ce poziție socială ocupă aceștia în statele lor naționale); de a fi recunoscut mai presus de toți slujitorii și de toate Bisericile ca primul episcop în fiecare eparhie din lume, fiind numit cu titlurile: «supremul conducător și cap al Bisericii», «piatra cea din capul unghiului», «magistru infailibil al credinței», «reprezentant al lui Dumnezeu pe pămînt», «tatăl nostru care ești pe pămînt», «păstor al păstorilor», «suprem arhiereu», «păstor universal», exprimînd puterea monarhică absolută a papii în cadrul întregii Biserici creștine. Cei care dintre creștini nu recunosc sau nu i se supun «orbește» — spunea papa Grigorie al

XVI-lea (1831—1846), sînt schismatici, eretici și «furi de cele sfinte», sufletele lor fiind destinate focului celui mai dinafară.

În acest fel în fața puterii dictatoriale a papii, autoritatea Bisericii și a corpului episcopal devine, în realitate, inexistentă, pentru că «autoritatea Bisericii este autentică și efectivă numai cînd se armonizează cu voința papii. În caz contrar, autoritatea Bisericii nu are absolut nici o valoare», scrie un episcop catolic (Maret, *Du Concile général et de la paix religieuse*, t. II, p. 375).

Însă papa se socotește și suveran lumesc «continuînd în persoana sa tradiția imperială a cezarilor Romei, orașul etern și împărăteasa lumii», deși Vaticanul nu este recunoscut ca Stat de către O.N.U.

Despre Biserica Ortodoxă în special, manualele de învățămînt romano-catolice (Apologetica de Juan Ruano Ramas, Barcelona, 1948) scriu: «Schisma orientală, numită Ortodoxie, nu este altceva decît un tot fără viață, mumificat și uscat, mici Biserici locale, fără nici unul din criteriile distinctive ale adevăratei Biserici a lui Hristos..., o schismă lamentabilă care a avut ca tată pe diavolul și ca mamă mîndria patriarhului Potie». Iar despre caracteristicile Ortodoxiei se spune: 1) Ortodoxia nu este Biserica una, pentru că ea s-a îndepărtat de centrul unității, care centru este papa. 2) Nu este Biserica sfîntă, pentru că ea este o coardă ruptă din viața principală, în cuprinsul căreia circulă harul și sfințenia, iar aceasta este Biserica papală. 3) A încetat de a fi Biserică catolică, de cînd s-a despărțit de Roma, care este centrul și simbolul catolicității. 4) Nu este nici apostolică, deoarece nu se trage de la Apostoli, ci de la Potie și Cerularie.

Asemenea păreri despre Ortodoxie au fost inspirate de papii și dogmatiștii Vaticanului. Ele sînt și astăzi în vigoare. Cum poți vorbi despre un dialog al dragostei cu ortodocșii, cînd propovăduiești asemenea ineptii despre ei? Pentru începerea unui dialog al dragostei, Papa și dogmatiștii Vaticanului sînt dator să înlocuiască dogmele pline de ură și vrăjmășie cu dogmele dragostei pentru o bună conviețuire a celor două Biserici surori — cum le-a numit însuși Papa Paul al VI-lea, cu prilejul vizitei sale la Constantinopol. Ortodoxia așteaptă întoarcerea surorii sale rătăcite la calea dragostei.

În chip special legăturile și contactele între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică sînt împiedicate de faptul că Vaticanul înțelege să întrețină și să intensifice în prezent o agitație fără sens în legătură cu fosta Biserică Greco-Catolică din Transilvania, care s-a reîncadrat în Biserica Ortodoxă Română în chip definitiv și irevocabil, fapt recunoscut oficial de mulți reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice cu o chestiune închisă, «Uniatismul fiind un hibrid care trebuie lichidat acolo unde se găsește, pentru a face să înceteze nefasta lui acțiune de dezbinare între Bisericile surori, și pentru a face cu puțință restabilirea dragostei între ele».

Prea Cucernici și Cucernici Părinți,

Din cele expuse, credem că a reieșit destul de limpede, pe de o parte, că, și în cursul anului 1967, Biserica Ortodoxă Română și-a îndeplinit cu prisosință sarcina de a înfățișa îndeaproape creștinilor și Bisericilor creștine din celelalte părți ale lumii experiența existenței sale în condițiile sociale noi, — ca o contribuție la precizarea conștiinței pancreștine de slujire a lumii contemporane. Iar, pe de altă parte, că poziția Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu problema tratativelor de unire cu Biserica Romano-Catolică este permanent aceeași: 1) pentru motivele arătate mai înainte, nu sîntem de acord cu nici un fel de «dialog al dragostei» care să se manifeste prin «împreună-trăire» și cu atît mai mult prin «comuniune în cele sfinte» pînă ce un «dialog teologic» nu va stabili unitatea de credință necesară ca bază, și a «împreună-trăirii», și a «comuniunii în cele sfinte»; 2) sprijinim un «dialog al slujirii» omului și lumii contemporane cu participarea Bisericii Romano-Catolice în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor; 3) în schimb întreținem și vom întreține pentru cunoașterea reciprocă raporturi cu orice Biserică Romano-Catolică locală în cadrul stabilirii de relații de prietenie și de colaborare cu aceste Biserici și între popoarele în care acestea activează și între poporul român, în vederea statornicirii colaborării pașnice între toate popoarele lumii, indiferent de sistemele lor social-politice. Asemenea contacte promovează cunoașterea și dragostea reciprocă în adîncul lor, susținînd prin fapte dialogul ecumenic de slujire a omului și a lumii contemporane.

Pentru aceasta, prin Prea Cucerniciile Voastre, îndemn pe toți clericii Bisericii noastre să lămurească pe credincioși asupra poziției pe care o are Biserica Ortodoxă Română la începutul noului an, 1968, preîntîmpinînd încercările cele ce în chip neloial vor să tulbure conștiințele credincioșilor noștri ortodocși.

Să mulțumim împreună lui Dumnezeu pentru cele ce ne-a ajutat să împlinim pînă acum întru slava Lui, spre binele sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, spre înălțarea României, spre propășirea poporului român și spre biruința deplină a păcii între toate popoarele lumii; și să-L rugăm să binecuvînteze cu roade bogate munca noastră și de acum înainte.

Iar eu vă mulțumesc încă o dată pentru bucuriile duhovnicești ce mi-ați prilejuit prin activitatea stăruitoare a Prea Cucerniciilor voastre și, urîndu-vă tuturor celor ce ați luat parte la aceste clipe de înălțare în întîmpinarea Noului an, precum și celor ce vă sînt dragi fiecăruia, belșug de roade duhovnicești, sănătate și fericire, vă spun după datina străbună: «La mulți ani!»

După intonarea imnului patriarhal-de către întreaga asistență, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu cei prezenți veniți să-l felicite de Anul nou și să-i ureze sănătate deplină și îndelungă-înzilire pentru binele întregii Bisericii Ortodoxe Române.

PRIMIREA LA CONSILIUL DE STAT A CONDUCĂTORILOR CULTELOR RELIGIOASE DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

În ziua de 29 februarie 1968, la palatul Consiliului de Stat, Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a primit pe conducătorii tuturor Cultelor religioase din Republica Socialistă România.

La această solemnitate au luat parte: Dl. Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri, Dl. Emil Bodnăraș, vicepreședinte al Consiliului de Stat, Dl. Ștefan Peterfi, vicepreședinte al Consiliului de Stat, Dl. Constantin Stătescu, secretarul Consiliului de Stat, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Culte religioase au fost reprezentate astfel:

Din partea *Bisericii Ortodoxe Române*: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de I.P.S. Iustin, arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Nicolae, arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și mitropolit al Ardealului, I.P.S. Firmilian, arhiepiscop al Craiovei și mitropolit al Olteniei, I.P.S. Nicolae, arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și mitropolit al Banatului; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Din partea *Bisericii Romano-Catolice*: Mgr Marton Aron, episcop romano-catolic de Alba Iulia, însoțit de Huber Iosif, consilier al Episcopiei romano-catolice de Alba Iulia; Mgr Francisc Augustin, ordinariu substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din București, însoțit de Bertalan Blăziu, consilier al Arhiepiscopiei romano-catolice din București; Mgr Petru Pleșca, episcop romano-catolic și provicar al Arhiepiscopiei romano-catolice din București.

Din partea *Bisericii Reformate*: Dl. Iuliu Nagy, episcop al Episcopiei reformate din Cluj, însoțit de Dl. Ștefan Tökeș, consilier al Episcopiei reformate din Cluj; Dl. Ladislau Iosif Papp, episcop al Episcopiei reformate din Oradea, însoțit de Dl. Paul Santha, vicarul Episcopiei reformate din Oradea.

Din partea *Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană*: Dl. Hermann Binder, vicar al Episcopiei evanghelice C. A. din Sibiu, însoțit de Dl. Albert Hochmeister, prim-curator general al Episcopiei evanghelice C. A. din Sibiu.

Din partea *Bisericii Evanghelice Sinodo-Prezbiteriene*: Dl. Gheorghe Argay, episcop al Episcopiei evanghelice S. P. din Cluj, însoțit de Dl. Carol Rapp, vicarul Episcopiei evanghelice S. P. din Cluj.

Din partea *Bisericii Unitariene*: Dl. Kiss Alexa, episcop al Episcopiei unitariene din Cluj, însoțit de Dl. Ludovic Kovacs, vicar al Episcopiei unitariene din Cluj.

Din partea *Mitropoliei de rit vechi*: Timotei Ioasaf, episcop locțiitor al Mitropoliei de rit vechi din Brăila, însoțit de Iacob Ivanov, consilier al Mitropoliei de rit vechi din Brăila.

Din partea *Bisericii Armeano-gregoriene*: Dl. Grigore Pambuccian, vicepreședinte al Consiliului eparhial al Episcopiei armeano-gregoriene din București, însoțit de Dl. Zareh Baronian, secretarul Episcopiei armeano-gregoriene din București.

Din partea *Cultului mozaic*: Șef-rabinul Mozes Rozen, însoțit de Marilus Ițic, membru în consiliul superior rabinic.

Din partea *Cultului musulman*: Muftiul Mehmet H. Iacub, din Constanța.

Din partea *Cultului creștin adventist de ziua 7-a*: Dl. Ioan Tăchici, președintele Cultului creștin adventist de ziua 7-a din București.

Din partea *Cultului baptist*: Dl. Teodor Vicaș, președintele Cultului baptist din București.

Din partea *Cultului penticostal*: Dl. Pavel Bochian, președintele Cultului penticostal din București.

Din partea *Cultului creștin după Evanghelie*: Dl. Nicolae Gândilă, prim-delegat al Cultului creștin după Evanghelie din București.

Din partea *Vicariatului ortodox sârb din Timișoara*: Prot. Ștefan Tomici.

*

În timpul acestei primiri, conducătorii unora dintre Cultele religioase din Republica Socialistă România au adresat Domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat cuvântări, pe care le publicăm în continuare.

Cel dintîi a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care, în numele *Bisericii Ortodoxe Române*, a rostit următoarele:

Exprimîndu-ne bucuria și recunoștința noastră profundă pentru prilejul fericit ce ni l-ați acordat de a fi primiți la Consiliul de Stat, noi, reprezentanții Sfîntului Sinod, ai clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu conducătorii și reprezentanții Cultelor religioase din țară, îndeplinim o cuvenită și prea plăcută datorie de a ne prezenta astăzi Domniei Voastre în calitate de Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, demnitate cu care ați fost investit nu de mult prin dragostea și prețuirea unanimă a poporului nostru.

Împreună cu întregul popor, mărturisim că alegerea Domniei Voastre în cel mai important post de muncă, de cinste și de răspundere pentru conducerea, dezvoltarea și ridicarea patriei noastre pe culmile civilizației și progresului, ne-a bucurat în chip deosebit și pe noi, conducătorii,

slujitorii și credincioșii Cultelor religioase și ne-a întărit în convingerea că destinele țării noastre se găsesc în bună și deplină purtare de grijă, în mâini viguroase, harnice, capabile și încercate.

Încrederea noastră este sporită și susținută — pe lângă însușirile și calitățile Domniei Voastre binecunoscute și pe lângă experiența Domniei Voastre — de împrejurarea că vă găsiți, în acest loc de înaltă supraveghere și comandă, la zenitul vieții, însemnat și garantat de cei 50 de ani pe care i-ați împlinit și care reprezintă vârsta deplinelor puteri de muncă și de voință, a viziunii clare și a gândirii mature în rezolvarea multiplelor probleme ce se pun conducerii și promovării vieții noastre de stat.

La această vîrstă energia se unește cu înțelepciunea, avîntul înnoitor se leagă cu tradiția sănătoasă a strămoșilor, oboseala și ezitarea se biruie cu entuziasmul și cu optimismul nădejdelor poporului, încrezător în rîvnă și munca pe care Domnia Voastră împreună cu colaboratorii o depuneți pentru binele și fericirea lui.

O dovadă elocventă a grijii permanente pe care o aveți împreună cu toți ceilalți factori de răspundere din Conducerea Statului nostru de a sluji cu abnegație marile aspirații ale vrednicului nostru popor o constituie — între multe altele — recenta reorganizare administrativă a teritoriului țării noastre, pe care și noi, împreună cu Dumneavoastră, o socotim o înfăptuire de importanță deosebită «care va exercita o influență pozitivă asupra dezvoltării multilaterale a patriei noastre, asupra bunăstării și fericirii națiunii».

Conduși de aceleași sentimente și de aceleași încredințări care în-susfelesc întreg poporul nostru, vă rugăm să ne îngăduiți, Domnule Președinte al Consiliului de Stat, să vă prezentăm în numele nostru, în numele ierarhilor, slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, cele mai calde felicitări pentru marea răspundere și vrednicie cu care V-a cinstit poporul nostru, pentru această binemeritată și cuvenită promovare în slujba statului la frumoasa vîrstă de 50 de ani.

Folosim, de asemenea, această fericită ocazie pentru ca, în numele nostru și al credincioșilor Bisericii noastre, să Vă asigurăm de devotamentul și de tot sprijinul cu care sîntem datorii, pentru bunul mers al statului, pentru prosperitatea și bunăstarea materială și spirituală a poporului. Convingerile și îndeplinirea datoriei noastre patriotice, ca cetățeni ai statului, sînt întărite și de sentimentele noastre religioase, ca sentimente sacre, care ne obligă în conștiință la respect, supunere și slujire a statului, poporului și conducătorilor lui.

Înțelegerea și colaborarea care s-au statornicit între Cultele din țara noastră, libertatea religioasă de care ne bucurăm, bunăvoința și sprijinul larg material și moral pe care-l acordă Cultelor religioase Conducerea de Stat, credința religioasă însăși, precum și atmosfera și sentimentul de înalt patriotism, de care sînt stăpîniți toți fiii patriei noastre, ne însusfelesc deopotrivă și pe noi, și nu vom precupeți nimic pentru a sluji cu toată credincioșia și cu tot elanul marile năzuințe ale poporului, pentru fericirea lui, pentru înflorirea patriei, pentru zidirea noii vieți

de progres și dreptate socială, pentru pacea și cooperarea dintre toți oamenii și dintre toate popoarele.

Integrându-ne întru totul efortului colectiv, împreună cu Conducerea de Stat și cu tot poporul, vom lucra în așa fel ca și noi, atât pe plan intern cât și pe plan extern, să afirmăm și să sprijinim prestigiul deosebit de care se bucură patria noastră și cu toți să-l ridicăm cât mai sus.

Cu aceste gânduri, Vă urăm, Domnule Președinte al Consiliului de Stat — Domniei Voastre și întregii Conduceri a Statului — multă sănătate, sporite puteri de muncă și deplin succes în conducerea și ridicarea țării și a poporului, în toate laturile vieții.

Întru mulți, rodnici și fericiți, ani !

În numele Bisericii Romano-Catolice din Republica Socialistă România a vorbit Mgr Marton Aron, episcop de Alba Iulia, spunând:

«Astăzi stăm înaintea Omului de Stat, care cu ajutorul Consiliului de Stat și al Guvernului poartă pe umerii săi grijile statului și soarta poporului din țară, într-o perioadă când lumea este plină de tensiuni, de antinomii grave și de crizele unei transformări. Atât viața socială cât și viața internațională sînt astăzi mai complicate ca oricînd în cursul istoriei. Aproape fiecare zi aduce noi situații, noi probleme de rezolvat. Iar Președintele Consiliului de Stat, zilnic, trebuie să ia hotărîri în chestiuni de mare importanță, care se reflectă atât în viața internă a țării, cât și în relațiile sale externe; fapt ce influențează munca pașnică constructivă, și totodată, prestigiul internațional al țării. Credem că putem ajuta în modul cel mai eficace pe Excelența Voastră, Consiliul de Stat și Guvernul în această muncă, care ne privește pe toți, instruind credincioșii noștri să-și îndeplinească în mod conștiincios datoriile lor de cetățeni, dîndu-le pildă în îndeplinirea acestor datorii și implorînd, după credința noastră, pentru munca Conducătorilor de Stat, ajutorul lui Dumnezeu.

Să-mi fie permis, Excelența Voastră, cu această ocazie extraordinară, să Vă împărtășim bucuria care ne-a cuprins pe noi la vestea că Excelența Sa Președintele Consiliului de Miniștri, împreună cu Domnul Ministru de Externe, cu ocazia călătoriei lor în Italia, au vizitat pe Capul Bisericii noastre, Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea.

Mulțumind Excelenței Voastre și Înaltului Guvern pentru acest gest, dorim Excelenței Voastre și distinșilor colaboratori — membrii Consiliului de Stat și ai Guvernului — o dată cu exprimarea omagiilor noastre, multă sănătate, succese bogate și fericire».

După aceea, în numele Bisericii Reformate din Republica Socialistă România a luat cuvîntul Dl. Ladislau Iosif Papp, episcop al Episcopiei reformate din Oradea, spunînd:

«Permiteți-mi cu acest prilej solemn să Vă exprim sincera noastră recunoștință pentru că ați binevoit să ne onorați cu această întîlnire. În același timp, Vă rog să primiți cele mai sincere urări de bine ale noastre. Vă dorim din toată inima ca îndeplinind demnitatea cea mai înaltă în Patria noastră scumpă, Republica Socialistă România, să puteți servi

cu sănătate deplină cauza cea mai măreață: viitorul strălucit al mult iubitului nostru popor — atît pe plan național, cît și pe cel internațional.

Ca președinte al Sinodului Bisericii Reformate din Republica Socialistă România, declar cu cea mai adîncă recunoștință că atît Constituția cît și legile țării noastre ne asigură și nouă credincioșilor Bisericii Reformate, posibilitatea de a duce o viață bisericească ce se potrivește pe deplin cu convingerea noastră religioasă în strînsă colaborare cu credincioșii celorlalte Biserici. Ne asigură și ne ajută într-un mod nespus de prețios să putem îndeplini în libertatea cea mai deplină principala menire a Bisericii în această lume, conform căreia ea trebuie să slujească aici și acum realizarea celor mai minunate idei și năzuințe ale omului modern și ale omenirii contemporane.

De aceea, ca episcop reformat de Oradea, și în același timp și ca deputat în Marea Adunare Națională și membru al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România — pătruns fiind de un entuziasm înflăcărat — vă asigur din toată inima mea că voi contribui prin exemplul personal al vieții mele și prin activitatea mea neobosită, atît în zilele de sărbătoare cît și în zilele de lucru, ca oamenii credincioși ai țării noastre — necruțîndu-și eforturile — să se atașeze de opera măreață, prin care se construiește o societate nouă, dreaptă și cinstită pentru toți, fără deosebiri de naționalitate, de religie și de convingeri. Fiind ferm convins că patria noastră scumpă — îmbogățindu-se neconținut cu comori spirituale și materiale — prin aceasta își va putea îndeplini menirea internațională cu mai mult efect: apărarea și menținerea păcii.

Prin cea mai sinceră exprimare a acestor gînduri, sentimente și îndatoriri, repet mulțumirile mele pentru această zi de neuitat, și doresc Excelenței Voastre, în slujirea Voastră la nivelul cel mai înalt, multe succese strălucite și nenumărate rezultate binecuvîntate !»

În numele *Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană* din Republica Socialistă România, a vorbit Dl. Hermann Binder, vicarul Episcopiei evanghelice C. A. din Sibiu, spunînd:

«Intenționez, în primul rînd, să exprim bucuria și mulțumirea pe care o datorăm Excelenței Voastre, deoarece ne-ați onorat nespus de mult cu invitația la această întîlnire. Episcopul Bisericii noastre, Prea Sfințitul Friederich Müller, care regretă foarte mult că, din cauza unei stări grave a sănătății, este împiedicat să ia parte personal la această întîlnire, a delegat pe curatorul Bisericii generale, Dl. Albert Hochmeister și pe mine ca vicar al Episcopiei, să transmitem Excelenței Voastre cele mai respectuoase urări de bine din partea Prea Sfinției Sale și a tuturor enoriașilor Bisericii noastre, și să Vă asigurăm că nu vom uita niciodată acest semn de apreciere. Iar eu personal mă consider fericit că, împreună cu înalții reprezentanți ai tuturor Cultelor din scumpa noastră patrie, Vă pot tîlmăci salutul Bisericii noastre.

Excelența Voastră, fără îndoială, cunoaște unele localități din țară în care există comunități bisericești ale noastre. N-a trecut mult timp cînd ați vizitat Brașovul și Biserica Neagră, una din realizările ca-

racteristice ale istoriei patriei noastre. Noi o considerăm, împreună cu toate bisericile monumentale cu care am încercat să împodobim pământul scump pe care locuim de secole, drept simbol al dragostei noastre neîncetate față de această țară.

Știm bine că nu ajunge ca dragostea față de patrie să fie documentată cu monumente istorice. Ea trebuie să se realizeze neconținut în fapte noi. Sîntem însă convinși că enoriașii noștri nu se vor limita să exprime dragostea lor față de patrie cu unele semne din trecut, ci vor da exemple noi, atitudine pe care o sprijinim din toate puterile noastre. Sînt foarte mulți dintre membrii Bisericii noastre care au dovedit acestea, prin loialitatea lor față de orînduirea socialistă în țara noastră, prin munca lor în diferite sectoare ale economiei naționale, prin angajamentul lor în lupta pentru pace, pe plan intern și pe plan internațional, prin voința de a conviețui cu oamenii diferitelor naționalități care trăiesc pe pămîntul României.

E firesc că Biserica, în comparație cu statul sau cu societatea, are o misiune aparte. Dar nu trebuie uitat că și statul și Biserica au de îngrijit același popor, aceiași oameni. Vrem să fim Biserica poporului, la fel cum statul vrea să fie statul poporului. Nu activăm într-un spațiu gol. Coincide deci sfera de activitate a statului și a Bisericilor. Și de aceea sînt necesare întîlnirile între conducătorii statului și conducătorii Bisericilor, rezultatul lor putînd să fie numai înțelegerea și stimularea reciprocă.

Cred că, din întîlnirea de azi, va rezulta pentru noi, oameni ai Bisericii, un imbold puternic: toți deservenții Cultelor să nu înceteze a repeta învățătura Sfintei Evanghelii, să îndeplinem sarcinile față de stat, aceasta fiind porunca lui Dumnezeu, și să iubim pe aproapele nostru.

Pe de altă parte sînt convins că și conducătorii statului vor constata, chiar la astfel de întîlniri, că libertatea credinței și a conștiinței, garantate de Constituție, sînt factori rodnici și îmbucurători ai vieții comune.

În dorința pentru o dezvoltare fericită a patriei, ne rugăm lui Dumnezeu în liturghia noastră pentru conducătorii Republicii Socialiste România. Ne gîndim aci, în primul rînd, la cel mai înalt dintre ei. Considerați aceasta, Vă rog, Domnule Președinte al Consiliului de Stat, drept salut permanent din partea Bisericii noastre. Să trăiți la mulți ani!».

În numele *Cultului mozaic* din Republica Socialistă România, a luat cuvîntul Șef-rabinul Mozes Rosen, care a declarat:

«Vă rog să-mi îngăduiți ca, atît în numele Federației Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România, al clerului și credincioșilor Cultului mozaic din această țară, cît și în numele meu personal, să Vă prezint expresia celor mai respectuoase omagii, încredințarea deosebitei recunoștințe și — citez s-o spun — a nețărmuritei dragoste ce Vă purtăm.

Împreună cu întreg poporul român, sîntem martori, zi de zi și ceas de ceas, la măreața operă pe care o împlinește cîrmuirea acestui stat, sub directa conducere a Domniei Voastre. Transformări înnoitoare și binefăcătoare se întîmplă, la fiecare pas, sub ochii noștri și toate laolaltă

duc la înflorirea economică a țării, la creșterea bunăstării materiale a cetățenilor, la luminarea minților și la înnobilarea sufletelor, la așezarea patriei noastre scumpe pe temelii trainice ale dreptății sociale, ale muncii productive și ale binelui general.

Împreună cu celelalte naționalități conlocuitoare, ne bucurăm de politica de deplină egalitate între toți cetățenii pe care o duce Partidul Comunist Român și regimul democrat al țării, sub îndrumarea personală a Domniei Voastre, politică ce a pus capăt oricărei discriminări rasiale sau naționale. Roadele acestei politici sînt: valorificarea permanentă a comorilor de cultură și artă ale fiecărei naționalități și înfrățirea tuturor fiilor acestei țări, într-un efort comun în slujba unei patrii care este a noastră, a tuturor, și ale cărei legi ne ocrotesc deopotrivă pe toți fără deosebire.

Împreună cu celelalte culte din Republica Socialistă România, desfășurăm viața Bisericii noastre în condițiile desăvîrșitei libertăți religioase, pe care Conducerea statului nostru, în frunte cu Domnia Voastră, ne-o acordați, cu înțelegere, cu bunăvoință și într-un spirit de colaborare prietenească. La întrebarea pe care mi-a pus-o un ziarist străin asupra modului cum pot colabora ca șef de cult cu personalități conducătoare care au concepții materialiste, nereligioase, răspunsul meu, izvorît din adîncă mea convingere, a fost următorul:

«Regimurile alcătuite, altădată, din oameni așa-zisi «religioși» cultivau zîzania între Biserici, încurajau pogromuri, puneau la cale arderea sinagogilor și prigoneau neconținut multe culte. Ele afirmau religia, dar practica lor era împotriva oricărei etici religioase, deoarece înfățișau nelegiuirea, asuprirea și intoleranța.

Prinos de fierbinte grațitudine se cuvine adresat deci întregii Conducere a Republicii Socialiste România, personalități ale căror idei sînt nereligioase, care au altă concepție despre lume, dar care, pe de o parte, în tot ceea ce fac în slujba omului, a binelui și a patriei împlinesc sublime învățături etice comune tuturor religiilor, iar pe de altă parte ocrotesc Bisericele noastre, le dau posibilitatea să trăiască în armonie și să se înfrățească în aceleași binecuvîntate activități».

Dacă prețuirea noastră se unește cu aceea a întregului popor român pentru politica de ridicare a bunăstării generale; dacă recunoștința noastră se împletește cu aceea a celorlalte naționalități pentru politica de egalitate națională; dacă admirația noastră se amestecă cu aceea a tuturor Cultelor conlocuitoare pentru politica de libertate religioasă pe care o înfăptuiți, dați-mi voie, respectate Domnule Președinte, de a adăuga la acest minunat buchet omagial și floarea unanimității respect de care se bucură România în întreaga opinie publică mondială, datorită politicii sale externe plină de înțelepciune și străbătută de un spirit larg umanist, politică ce se află sub nemijlocita și neconținută îndrumare a Domniei Voastre.

M-am întors recent dintr-o călătorie în S.U.A., Anglia, Israel și Elveția, unde am luat parte la diferite reuniuni internaționale, am luat contact cu multe personalități și am stat de vorbă cu numeroși oameni simpli. Socotesc de a mea datorie să Vă transmit ceea ce mi-au încre-

dințat toți cei ce i-am întâlnit, să încerc să Vă fac să ascultați o clipă ovațiile miilor și miilor de auditori, ori de câte ori se pronunța numele scumpei noastre patrii și cel al Domniei Voastre, să Vă exprim entuziasmul și respectul general pentru politica dusă de România pentru apărarea dreptului la viață, independenței și suveranității tuturor popoarelor mari și mici, pentru rezolvarea pe calea tratativelor a tuturor problemelor litigioase între state, pentru coexistența pașnică între sisteme sociale diferite, împotriva nelegiuitului și catastrofalului război din Vietnam, pentru apărarea păcii între popoare.

Vă încredințăm de devotamentul nostru neprecupețit, de lealitatea noastră de nezdruccinat, de hotărîrea noastră fermă de a sta, împreună cu comunitățile și credincioșii noștri, în slujba patriei și de a nu cruța nici un efort și nici un sacrificiu spre a aduce o umilă contribuție la înflorirea ei.

Vă urăm deplină sănătate și puteri sporite de muncă, precum și succese din ce în ce mai mari, în înalta misiune ce o împliniți în serviciul României și al păcii».

*

Apoi Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a adresat conducătorilor Cultelor religioase din Republica Socialistă România următorul cuvînt:

Vă rog să-mi îngăduiți să vă exprim Dvs., conducători ai Cultelor, mulțumiri pentru caldele aprecieri pe care le-ați făcut la adresa politicii guvernului, a patriei noastre, pentru urările ce le-ați adresat Consiliului de Stat și mie personal. Noi vedem în acestea o prețuire a politicii promovate de statul nostru, politică îndreptată spre construirea unei vieți noi, spre făurirea unor condiții de trai din ce în ce mai bune pentru întregul popor.

Consider că nu există îndatorire mai înaltă decît aceea de a sluji neabătut interesele poporului, de a face ca România socialistă să devină mai prosperă, mai puternică, cu drepturi egale și suverane în rîndul națiunilor lumii.

Cetățenii patriei s-au convins că în politica sa, statul nostru se călăuzește de interesele supreme ale națiunii noastre, ale păcii și progresului în lume — și tocmai de aceea întregul popor, fără deosebire de naționalitate sau de credință religioasă — muncește cu însuflețire pentru îndeplinirea programului de dezvoltare economică și culturală a țării.

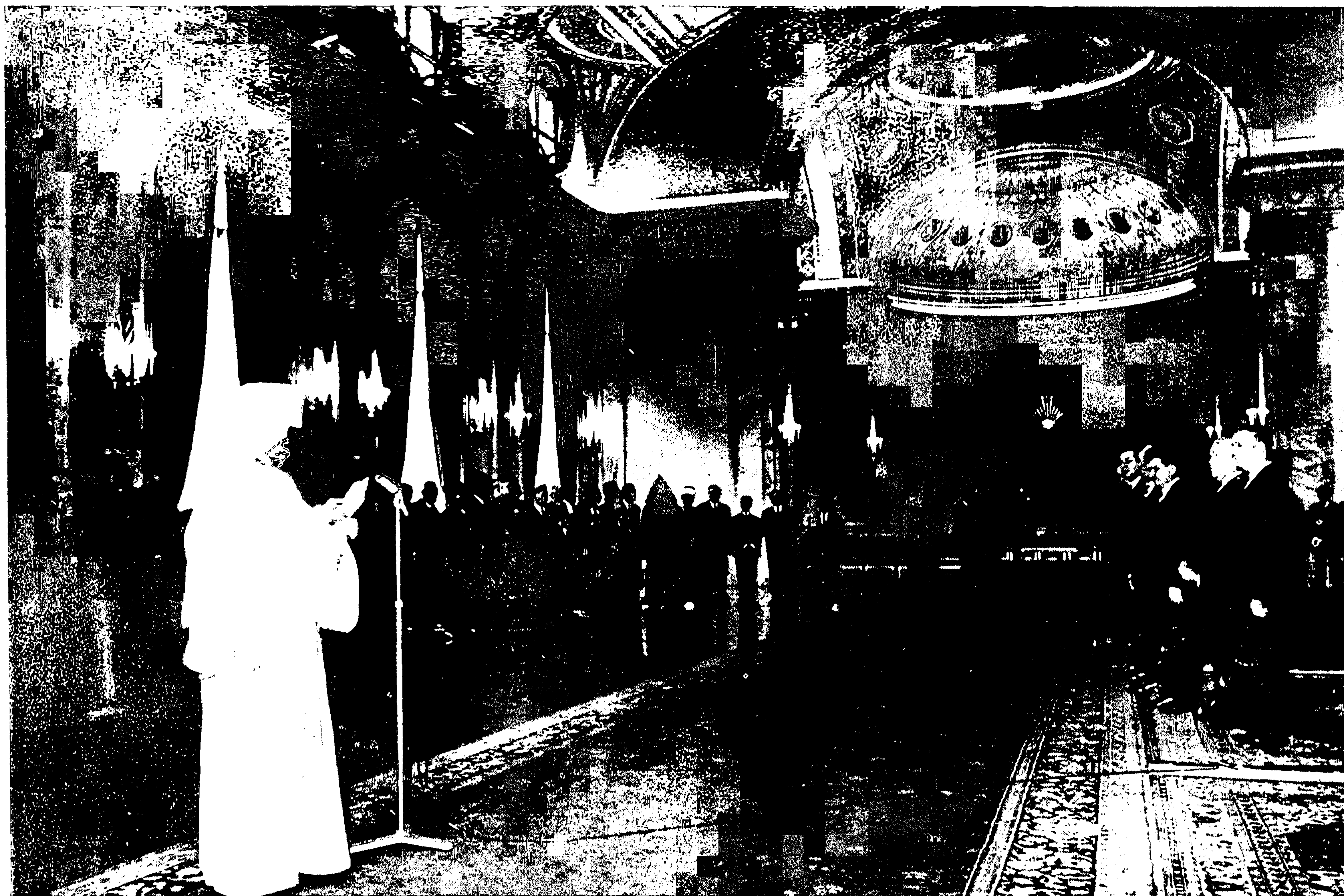
Eforturile poporului român sînt orientate constant spre creșterea puterii economice a țării, spre dezvoltarea industrială a tuturor zonelor patriei, a agriculturii, științei, culturii, spre ridicarea bunăstării sale. Economia se dezvoltă în ritmuri susținute, s-au obținut succese însemnate în toate domeniile de activitate. Recentele măsuri pentru îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a țării, ca și toate măsurile adoptate în ultimul timp de îmbunătățire a conducerii întregii societăți, vor contribui la mai buna repartizare a forțelor de producție, la intensificarea dezvoltării tuturor județelor, la participarea mai activă a cetățenilor la conducerea treburilor de stat și obștești.

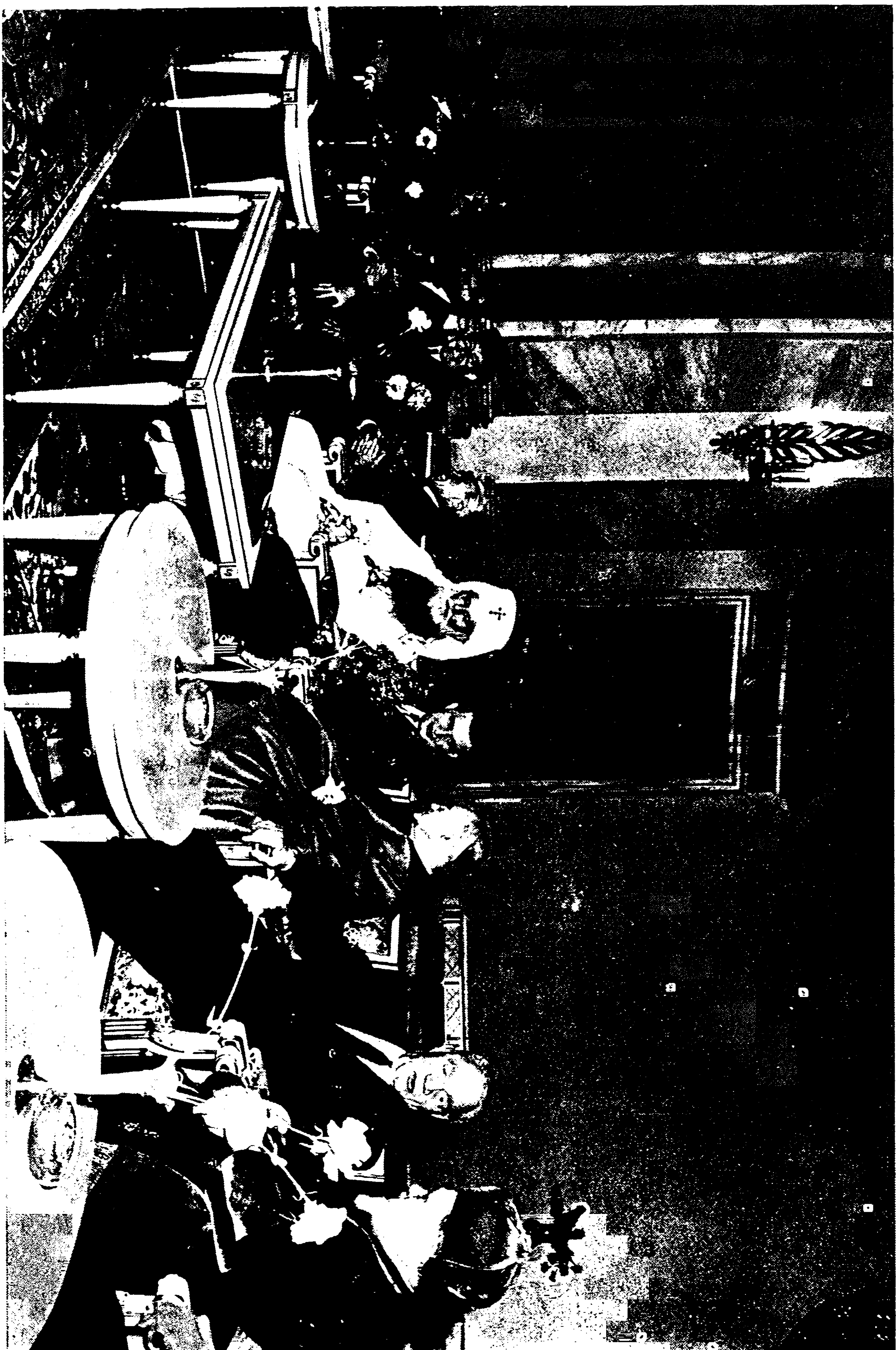
Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, întâmpinând
pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul primirii conducătorilor
de Culte religioase din Republica Socialistă România,
în ziua de 29 februarie 1968

Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, Domnul Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri și Prea Fericitul Patriarh Justinian în timpul primirii conducătorilor de Culte religioase din Republica Socialistă România, în ziua de 29 februarie 1968

Prea Fericitul Patriarh Justinian rostind cuvîntul său, în numele Bisericii Ortodoxe Române, în timpul primirii de către Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a conducătorilor de Culte religioase din Republica Socialistă România, în ziua de 29 februarie 1968

Conducătorii Statului întreținându-se cu conducătorii de Culte religioase din Republica Socialistă România,
în timpul primirii acestora de către Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat,
în ziua de 29 februarie 1968

Unul din izvoarele forței societății românești contemporane îl constituie largul democratism ce caracterizează toate domeniile de activitate, viața noastră politică, economică, culturală.

Socialismul a adus împlinirea aspirațiilor celor mai înalte ale tuturor celor ce muncesc din patria noastră, a asigurat și asigură egalitatea deplină în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate și credință religioasă — fii egali ai marii noastre familii — Republica Socialistă România.

Societatea noastră se bazează pe comunitatea de interese și de țări a tuturor categoriilor sociale, pe unitatea întregului popor, care prin eforturile și inteligența sa ridică țara pe noi trepte de civilizație și progres. Constituția și legile țării exprimă voința și interesele întregului popor, asigură afirmarea liberă a aptitudinilor și capacităților sale.

Acesta este cadrul social-politic în care are loc dezvoltarea continuă a democrației noastre socialiste, lărgirea drepturilor și libertăților cetățenești, crearea condițiilor propice pentru afirmarea deplină a principiilor umanismului, pentru participarea efectivă a tuturor cetățenilor țării la exercitarea puterii de stat, la conducerea economiei, a culturii și a științei.

Dvs. ați exprimat aici mulțumirile și aprecierile conducătorilor Cultelor, ale tuturor slujitorilor acestora față de politica statului nostru, care asigură condiții pentru activitatea tuturor Cultelor, care cere tuturor să servească cu credință interesele patriei, ale poporului.

Noi apreciem contribuția Cultelor, a Dvs., conducătorii acestora, la opera de zidire a României noi, simțăminte pe care le-ați exprimat față de politica internă și externă promovată de partidul și statul nostru, față de măsurile întreprinse pentru progresul și prosperitatea patriei, ca și pentru apărarea cauzei păcii și colaborării între popoare.

Fără îndoială că prin activitatea Dvs., pusă în slujba intereselor supreme ale patriei și poporului, puteți contribui, alături de toți factorii statului nostru, la promovarea acestei politici, atât în țară cât și în străinătate.

Pe noi ne îngrijorează faptul că într-o parte sau alta a lumii nu popoarele își hotărăsc soarta, ci aceasta este hotărâtă prin amestec din afară, cu ajutorul armelor. Dvs. puteți aduce o contribuție în susținerea politicii externe a statului nostru, de colaborare între popoare, de încetare a agresiunii și bombardamentelor în Vietnam, pentru a lăsa poporul vietnamez să-și hotărască singur soarta. De altfel, toate popoarele, indiferent de mărimea lor, trebuie să fie lăsate să-și hotărască singure calea de dezvoltare și progres social. Numai pe această bază se poate asigura o conviețuire pașnică, se pot crea condiții pentru propășirea fiecărei națiuni în cadrul comunității mondiale. Noi am dori — și ne exprimăm convingerea — că Dvs., ca și pînă acum, veți susține această activitate politică atât în țară cât și în relațiile pe care le aveți cu alte Culte din străinătate.

Avem convingerea că prin munca unită a tuturor cetățenilor patriei noastre, români, maghiari, germani, de alte naționalități — indiferent de credințe religioase și concepții filozofice — vor fi îndeplinite mărețele

țeluri ce ni le-am propus, națiunea noastră liberă și independentă va păși mai departe pe calea bunăstării și fericirii întregului nostru popor.

Vă urez tuturor sănătate, fericire personală, Dvs., slujitorilor Cultelor și credincioșilor pe care îi reprezentați, și succes în îndeplinirea tuturor năzuințelor de mai bine pentru poporul nostru.

*

După aceasta, Domnul Nicolae Ceaușescu și ceilalți conducători de stat s-au întreținut cordial cu reprezentanții Cultelor religioase din Republica Socialistă România.

În timpul întrevederii, adresându-se președintelui Consiliului de Stat, Dl. Kiss Alexa, episcop al Episcopiei unitariene Cluj, I.P.S. Iustin Moisescu, arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei, Mgr. Francisc Augustin, conducătorul Arhiepiscopiei romano-catolice din București, Dl. Gândilă Nicolae, prim-delegat al Cultului creștin după evanghelie din București, au exprimat, în numele lor și al Cultelor pe care le reprezintă, mulțumiri călduroase Consiliului de Stat și Guvernului, pentru drepturile de care se bucură Cultele religioase în Republica Socialistă România.

Exprimându-și întreaga lor adeziune față de politica internă a României, vorbitorii au asigurat Conducerea Statului că, împreună cu celelalte Culte, își vor aduce contribuția deplină la eforturile întregului popor pentru dezvoltarea și înflorirea patriei.

Ei au subliniat sentimentele de respect și de aprobare unanimă cu care este primită politica externă a statului nostru, asigurând pe președintele Consiliului de Stat că vor milita alături de întregul popor pentru îndeplinirea acestei politici consacrate colaborării între popoare, securității europene și apărării păcii în lume.

PASTORALE SCRISORI IRENICE

SCRISORI IRENICE, TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI ȘI ANULUI NOU

De sfintele sărbători ale Crăciunului 1967 și Anului nou 1968, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit următoarele scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare:

Scrisoarea Sanctității Sale ATENAGORA, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic:

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României, Frate mult iubit și preadorit în Hristos Dumnezeu și Împreună-slujitor al smereniei noastre, D. D. Justinian, îmbrățișându-Vă frățeste, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.

Închinându-ne cu multă evlavie lui Dumnezeu, Celui mai înainte de veci, Care a venit în lume ca Prunc-tînăr și înălțînd laudă și slavoslovie plină de mulțumire lui Dumnezeu Tatăl, pentru taina cea netîlcuită și nespusă a iconomiei celei aducătoare de mîntuire, am primit cu multă plăcere venerabila scrisoare frățască a mult iubitei și preadoritei Voastre Prea Fericiri pentru această sfîntă și mare sărbătoare și ne-am bucurat mult de salutul frățesc, de sărbătoare, pe care ni l-ați adresat prin această scrisoare.

Venind acum să Vă împărtăşim, la rîndul nostru, Prea Fericirii Voastre, răspunsul la acest salut frăţesc de sărbătoare, Vă felicităm călduros pe Prea Fericirea Voastră, venerabila Ierarhie, binecinstitorul cler şi binecredinciosul popor, cu ocazia acestei sărbători pline de bucurie a dumnezeieştii bunăvoinţe şi iubiri de oameni, adăugînd la felicitările noastre urările noastre cordiale şi rugîndu-ne Celui ce s-a născut în Betleem din Preacurata Fecioară şi în iesle săracă s-a culcat, Domnului şi Mîntuitorului nostru Hristos, să Vă dăruiască deplină şi neîmpuţinată bucurie de această sărbătoare plină de veselie, iar Anul nou al bună-tăţii Domnului, care se apropie, să Vă fie plin de folos, de pace şi de toate darurile cele cereşti. Fie ca bunul Dumnezeu să binecuvînteze în anul ce vine şi mai din plin strădania pentru pace şi pentru unitatea şi mai deplina comuniune în Biserică, ce se depune cu atît zel sfînt, spre slava cîstitului Său nume.

Îmbrăţişînd pe Prea Fericirea Voastră şi sărutîndu-Vă în Hristos cel născut, rămînem cu dragoste frăţească şi cu deosebită cinstire.

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos,

† **ATENAGORA**
al Constantinopolului

*

Scrisoarea Sanctităţii Sale TEODOSIE al VI-lea, Patriarhul Antiohiei şi a tot Orientul:

Preaiubite Frate şi venerat coleg în Domnul Nostru Iisus Hristos, Părinte Justinian, Patriarh a toată România, Preaiubitul nostru Împreună-slujitor, — harul şi pacea lui Dumnezeu să fie cu Prea Fericirea Voastră.

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite Frate,

După întoarcerea sa de la Bucureşti, Veneratul Nostru Mitropolit I.P.S. Ignatios de Lattakia ne-a transmis preţioasele salutări frăţeşti ale amabilei Voastre Prea Fericiri, cu urări sincere pentru deplina Noastră însănătoşire: la acestea Vă adresăm recunoştinţa Noastră cea mai vie şi mulţumirile Noastre cele mai călduroase.

De asemenea numitul Nostru prelat ne-a comunicat marea Voastră simpatie ce aveţi faţă de încercarea noastră de a crea Academia teologică «Sfîntul Ioan Damaschin», care este foarte urgentă pentru Biserica noastră Apostolică a Antiohiei, a cărei jurisdicţie bisericească se întinde peste numeroase dioceze din Siria, în Liban, în Irak, Kuweit, în alte părţi din Orient şi în America: De altfel, Prea Fericirea Voastră nu poate să nu ştie că prima piatră a acestei Academii a fost pusă de propriile noastre mîini, acum mai bine de un an, şi că lucrările de construcţie se continuă activ.

Este evident că Şcoala noastră eclezială (situată în Mînăstirea patriarhală «Maica Domnului» din Balamend, aproape de Tripoli-Liban,

care a dat iluștri clerici dintre care o mare parte și-au completat studiile înalte teologice în străinătate și au slujit și continuă să slujească Sfânta Biserică) neputînd face față nevoilor Bisericii noastre, ne-a fost inspirată în adîncul inimii ideea să creăm o Academie teologică care să fie la nivel universitar, egală cu Academiiile celorlalte Biserici surori, și să pregătească Bisericii un număr mare de oameni capabili și de calitate.

Prin urmare, prețioasa Voastră încurajare și bunăvoința Voastră frățească nu fac decît să ne întărească în strădaniile noastre de a ajunge la capătul scopului urmărit, ceea ce sperăm, cu ajutorul Celui atotputernic, să se întîmple în curînd. Schimbul de profesori și de studenți cu Academia Voastră și cu ale celorlalte Biserici surori Ortodoxe, ca și alte manifestări frățești, vor contribui fără îndoială să servească Biserica Sfîntă Sobornicească pe scară mult mai mare, să însuflețească dragostea creștină și să consolideze pacea mondială.

Cu prilejul sărbătorilor mîntuitoare ale Crăciunului și Arătării lui Dumnezeu, exprimăm în numele Nostru personal și al ierarhilor și credincioșilor noștri, cele mai bune urări pentru fericirea și îndelungarea de zile a Prea Fericirii Voastre și pentru deplina reușită a activității Voastre și a Sfîntului Vostru Sinod, precum și pentru fericirea și prosperitatea celor două popoare ale Noastre și a tuturor popoarelor din lume.

Rugînd frățeste pe Prea Fericirea Voastră să mă pomenească totdeauna în rugăciunile Sale, termin cu frățească îmbrățișare,

Al vostru frate în Hristos,

† **TEODOSIE VI**

Patriarhul Antiohiei și a tot Orientul

Beirut

*

Telegrama Sanctității Sale Patriarhului BENEDICT al Ierusalimului:

Prea Fericirea Voastră,

Cu fericitul prilej al veselelor Sărbători ale Crăciunului, cu bucurie adresăm Prea Fericirii Voastre urările Noastre cele mai bune și cordiale felicitări sărbătorești.

Rugăm cu căldură pe Domnul cel întrupat să Vă întărească pe Prea Fericirea Voastră cu sănătate, cu bucurie duhovnicească și cu viață îndelungată, încununînd strădaniile Voastre închinare slujirii Bisericii și păcii în lume.

Cu dragoste frățească,

† **BENEDICT**

Patriarhul Ierusalimului

*

Scrisoarea Patriarhiei din Alexandria:

Prea Fericirea Voastră,

Toată mulțimea Bisericilor creștine se bucură astăzi, că taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută, se descoperă lumii, prin întruparea Fiului celui Unul-Născut și Cuvîntului lui Dumnezeu. Plinirea vremii a venit și «a trimis Dumnezeu pe Fiul Său, cel născut din femeie, Care s-a născut sub lege, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să ne bucurăm de înfiere». Lumina a venit în lume; ea luminează și conduce la adevăr și la calea mîntuirii pe cei ce stau în întuneric și în umbra morții. Îndurarea cea nemăsurată a Tatălui și nesfîrșita Sa bunăvoință, care a trimis la noi, cei păcătoși, pe Mîntuitorul și Răscumpărătorul, umplu sufletele noastre de recunoștință, de bucurie și de speranță și pun în mișcare buzele noastre ca să lăudăm, să slăvim și să cîntăm împreună cu îngerii, imnul cel ceresc: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie*».

Cu aceste gînduri sfinte adresăm astăzi multiubitei Voastre Prea Fericiri această scrisoare sărbătorească a noastră, pentru ca să ne găsim în comuniune spirituală și să ne bucurăm laolaltă cu Prea Fericirea Voastră, cu frații cei întru Hristos din jurul Vostru și cu binecredinciosul popor, și ne rugăm dintru adîncul sufletului, ca Domnul și Dumnezeul nostru, Cel ce s-a născut în Betleem, pentru răscumpărarea și mîntuirea noastră, să Vă dăruiască sănătate neîmpuținată, sufletească și trupească, pentru conducerea corabiei Bisericii, prin vremurile prin care trecem și să binecuvînteze strădaniile cele bune ale Voastre, în vederea biruinței Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt.

Cu acestea, îmbrățișînd pe Venerabila și de Dumnezeu-păzita Voastră Prea Fericire, în Hristos Cel ce s-a născut, rămînem al Prea Fericirii Voastre iubitor Frate în Hristos, pururea devotat.

† KONSTANTINOS al LEONTOPOLEI
Locțiitor

Alexandria

*

Scrisoarea Sanctității Sale ALEXEI, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubit în Domnul, Prea Fericit Vlădică !

Sfînta Biserică ne cheamă în această mare zi a Nașterii lui Hristos, Mîntuitorul nostru, să slăvim cu bucurie venirea Lui pe pămînt.

«Hristos se naște, slăviți-L !»

Din adîncul sufletului, cu gînd smerit, Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu bucuria Nașterii Domnului nostru, «care s-a pogorît din cer», ca să ne renască la viața cea cerească.

Primiți-mă în comuniunea dragostei Voastre în Domnul, Care ne-a adus pe pământ pace și bunăvoină, așa cum cântă îngerii lui Dumnezeu, și însăși viața plină de binecuvântări, așa cum El însuși a zis: «*Am venit ca viață să aveți!*»

Și bucuria aceasta a noastră să fie deplină și desăvârșită căci bucuria Domnului este puterea noastră duhovnicească.

Și în noul an al bunătații divine să ne binecuvânteze Domnul cu reînnoirea vieții și a puterilor duhovnicești și trupești și pacea să devină hrana dorită pentru toți oamenii din toată lumea.

Cu frățească dragoste în Hristos,

† ALEXEI

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Moscova

*

Scrisoarea Sanctității Sale EFREM al II-lea, Patriarhul Catolicos a toată Gruzia :

Prea Pericirea Voastră,

Azi, când a sosit vremea împlinirii făgăduinței Milostivului Dumnezeu pentru om: «din Fecioara se va naște Mântuitorul, Care vă va izbăvi de blestem și de moarte», întreg pământul ascultă de la cetele cerești glasul neobișnuit, neuzit pînă acum, al vestei neobișnuite și al laudei lui Dumnezeu: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoină*».

Și au primit popoarele lumii, care ședeau în întuneric, vestirea și au răspuns:

«Hristos se naște, slăviți-L, Hristos din ceruri, întâmpinați-L... cântați-L tot pământul...!»

Și a venit în trup și în chip omenesc... și a restabilit pacea cu Dumnezeu, pace întreruptă de păcat. Și neamul omenesc s-a reînnoit. Acest eveniment mare, pe care îl prăznuim în fiecare an, și acum ne reînnoiește ființa noastră, spirituală și trupească; iar credința aceasta în viață este forță putere și de aceea unde este viață, acolo este și credință, unde este credință acolo este și Dumnezeu, unde este Dumnezeu acolo este dragoste și pace.

Credința aceasta există din clipa de când există omenirea și a renunța la ea nu ar însemna altceva pentru noi, decît a renunța la bucuria plină de lumină a vieții.

Dar, unde este această pace? Nu de mult s-a terminat greul război și întreaga omenire se află în fața unui nou, groaznic și distrugător... Pacea este tulburată de un duh necurat, care seamănă vrajbă între oameni, care vrea să răspîndească, din ce în ce mai mult, puterea întunericului în împărăția luminii... Și iată, în această grea clipă de meditare, alergăm ca la limanul mîntuirii și Te rugăm cu lacrimi, pe Tine Dum-

nezeule milostiv, să pui capăt tulburării din lume și să ne dăruiești pacea dorită!

Revarsă dragostea Ta asupra lumii, pentru ca să înceteze orice neînțelegere și să domnească între oameni numai pacea. Încă pe când erai Tu pe pământ, ai fost împreună-pătimitor cu durerile omenesci; și apoi Te-ai milostivit asupra lumii, Te-ai milostivit asupra atîtor familii orfane, care și-au pierdut părinții. Inspiră tuturor conducătorilor și poarelor intenții bune, liniștește patimile, întoarce pe oameni spre o dragoste reciprocă de pace. Doamne, mi-aduc aminte, cînd și cînd, de strigătul smerit al Apostolului Petru: «*Mîntuiește-ne, Doamne, că pierim*», iar Tu i-ai răspuns cu milă, liniștind marea furtunoasă; așa și acum, răspunzînd cu milă, la rugăciunile noastre, redă lumii zbuciumate liniștea și pacea.

Iar tu, Preacurată Maică Fecioară, așa precum oarecînd, în vremuri de grele ispite, și acum ajută-ne, ne sprijină și ne miluiește!

Fie Doamne, ca noul an 1968, să vie cu pace, cu un climat sănătos și cu roade pămîntești din belșug.

Cu frățească dragoste în Iisus Hristos, Vă îmbrățișăm și Vă dorim tot binele pămîntesc și ceresc!

† EFREM II

Patriarhul Catolicos a toată Gruzia

Tbilissi

*

Scrisoarea Prea Fericirii Sale GHERMAN, Patriarhul Serbiei:

Prea Fericite, dorit și iubit frate în Hristos și împreună-slujitor al smereniei Noastre, D.D. Justinian, vă îmbrățișăm frățește în Domnul pe Prea Fericirea Voastră și Vă salutăm cu cea mai sinceră salutare.

În aceste zile, ne ducem cu gîndul în sfîntul oraș al Betleemului, locul unde Dumnezeuul păcii ni s-a arătat în trup (Rom. XV, 33) și prin nașterea Sa a adus pace și bunăvoină între oameni (Luca II, 14) și Vă salutăm pe Prea Fericirea Voastră, scumpă Nouă, pe Prea Sfinții Arhieri, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, sora noastră credincioasă, cu salutarea divină:

«*Hristos se naște!*»

Bucuria duhovnicească prilejuită de sărbătoarea Nașterii lui Hristos, această sărbătoare de obște a păcii și a bunăvoinii, este tulburată de războiul care este în lume și de vărsarea sîngelui copiilor lui Dumnezeu, accentuînd astfel tot mai mult suferințele și durerile omenirii atît de încercate.

Ne rugăm deci, fierbinte, Pruncului divin, nou-născut, să păzească neamul omenesc de noi încercări și să se milostivească a-l feri de o nouă și îngrozitoare catastrofă.

Cu aceste rugăciuni, Noi Vă felicităm cu ocazia Sărbătorii Crăciunului, dorindu-Vă, din tot sufletul, ca Mîntuitorul lumii să Vă dăruiască

sănătate deplină, zile îndelungate și să Vă binecuvînteze strădaniile neobosite pentru binele și progresul duhovnicesc al Sfintei Voastre Biserici.

Fie ca milostivirea lui Dumnezeu să se reverse asupra Prea Fericirii Voastre și să Vă umple de tot binele, din înălțimea Sa cearască, și în anul binecuvîntat de Domnul 1968.

Sărutîndu-Vă în Domnul, rămînem totdeauna devotat Frate și conslujitor în Hristos,

† GHERMAN
Patriarhul Serbiei

Belgrad

*

Scrisoarea Prea Fericirii Sale CHIRIL, Patriarhul Bulgariei:

Prea Fericirea Voastră,

Din inimă Vă felicităm cu ocazia luminosului praznic al Nașterii lui Hristos și în rugăciune Vă dorim sănătate deplină și bucurii duhovnicești în timpul anului nou, Prea Fericirii Voastre, sfințitei ierarhii și credincioșilor Sfintei Voastre Biserici, în fruntea căreia Preabunul Dumnezeu V-a ales pe Voi, înțeleptul și puternicul Său ales în credință, ca Întîistătătorul ei, ca să o conduceți pe calea adevărului, credinței și a dragostei.

Din tot sufletul rog pe Cel ce s-a născut trupest pe pămînt, Domnul Iisus, ca să înmulțească milele Sale față de lumea contemporană nouă și să întărească pacea și bunavoiere între oameni vestite de îngerii lui Dumnezeu în noaptea Nașterii.

Al Prea Fericirii Voastre devotat, întru Hristos frate,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Sofia

*

Scrisoarea Prea Fericitului IERONIM KOTSONIS, Arhiepiscopul Atenelor și Patriarh al toată Greciei:

Prea Fericite Patriarh al României, Locțiitor al Cezareii Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate iubit în Hristos Dumnezeu și Împreună-slujitor, D.D. Justinian, îmbrățișîndu-Vă frătește în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Cu inima și cu buzele pline de veselie aducem astăzi, împreună cu îngerii și cu păstorii, slavă și mulțumită Mîntuitorului și Dumnezeului nostru Hristos, Care s-a născut în peșteră și a fost culcat în ieslea cea săracnică, pentru că pace s-a făcut pe pămînt și între oameni bună-volre.

Să se veselească deci toată făptura, mulțimile neamurilor să se veselească și muritorii toți să se veselească împreună cu îngerii, în această

zi mîntuitoare a arătării lui Hristos către noi, că vrăjmașul cel viclean a primit lovitură de moarte, văzînd în ieslea cea săracăcioasă pe Dumnezeu, Cel ce ține în mîna Sa toată făptura, stînd înfășat în scutece, dăruind răscumpărare și mîntuire veșnică și pace celor ce-I înalță cîntări și-L slăvesc pe El, ca Hristos, în veci.

Astăzi blestemul cel de demult se dezleagă și făptura toată, lepădînd învechirea cea țesută prin înșelarea vicleanului, se înnoiește, strălucește și se înfrumusețează, șarpele dispăre din cale, legătura cea temporară a pedepsei lui Adam se desface și raiul ni se deschide iarăși, iar muritorii toți răscumpărați din lanțurile iadului, primesc înfierea, Hristos născîndu-se în Betleemul Iudeii.

Scăpați deci din starea cea nenorocită de mai înainte, înălțăm mîinile noastre cu imne de laudă, și plini de respect față de binefăcătorul Hristos, Mîntuitorul nostru, Care a venit la noi plin de bunătate, ne îndreptăm gîndul, cu bucuria care ni s-a dăruit din peștera aducătoare de pace și de veselie, către iubita și venerata Voastră Prea Fericire, ca să Vă felicităm personal și să felicităm Preasfînta Ierarhie și toată Biserica soră în fruntea căreia Vă găsiți, pentru toate cîte a săvîrșit pentru noi dragostea și iubirea de oameni a Mîntuitorului Hristos, Celui ce a venit la noi ca Prunc și să Vă urăm, împreună cu Sfîntul și Sfințitul Sinod din jurul nostru, cu toată Ierarhia și poporul cel binecredincios al Preasfintei Biserici a Greciei, ca Hristos Iisus, Domnul, Care a adus pace pe pămînt și bunăvoie între oameni, să Vă hărăzească pace și bucurie, ani îndelungați, să Vă păzească în sănătate trupească și sufletească neîmpuținată și să Vă dăruiască atît Vouă, cît și întregii Biserici Ortodoxe din Răsărit, anul nou care vine al bunătății Lui, plin de toată bucuria cerească și de roadele păcii și ale dragostei.

Pe lîngă acestea, cuprinși de admirație față de vizitele atît de reușite, săvîrșite decurînd de Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, Venerabilul Întîistătător al Preasfintei noastre Biserici Ortodoxe de Răsărit și de însoțitorii Săi, la Bisericile surori vecine, care s-au desfășurat sub semnele dragostei reciproce și ale păcii și cuprinși de admirație și de călătoriile pline de intenții bune ale Sanctității Sale la cei din Apus, cu care prilej iubirea cea frățească în Hristos a fost atît de grăitoare, iar credința noastră ortodoxă a fost pusă într-o deosebită lumină, ne rugăm Domnului Păcii și Celui ce a adus pacea pe pămînt, ca atît în anul bunătății Lui, care vine, cît și mulți ani de acum înainte, să binecuvînteze demersurile Sanctității Sale, Venerabilului și multiubitului Întîistătător al Preasfintei noastre Biserici Ortodoxe, ca picioarele Lui, care vestesc pacea celor de aproape și celor de departe, să fie frumoase ca ale celor ce binevestesc cele bune și să umple ogoarele cele albe și gata de seceriș, cu mersul lor lin și să fie întocmai ca săltările puiului de cerb, care zburdă pe munți și sare peste dealuri, la fel cu căprioara sau cerbul cel tînăr de pe Munții Betleemului, pentru ca să ne dea nouă și tuturor celor ce se închină în duh și în adevăr preasfîntului nume al Celui ce s-a făcut pe Sine prunc, pentru mîntuirea noastră, prilej de doxologie și de laudă pentru lucrurile Sale minunate pe care le lucrează prin mijlocirea

credincioșilor Săi lucrători din via Sa, a căror plată să fie multă în ziua cea dreaptă a răsplătirii Sale.

Cu acestea, îmbrățișînd iarăși pe Venerabila, Prea Sfințita și multiubita Voastră Prea Fericire, cu sărutarea dragostei în Hristos, Cel ce pentru noi s-a născut ca prunc în peșteră și a fost culcat în iesle, înfășat în scutece, dăruindu-ne nouă pacea cea de la Dumnezeu Tatăl, și urîndu-Vă această pace și Prea Fericirii Voastre, împreună cu o sănătate trupească și sufletească neîmpuținată, rămînem,

Al Prea Fericirii Voastre iubitor și devotat Frate în Hristos,

† IERONIM al Atenei

*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop MAKARIOS al Ciprului:

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate mult iubit și preadorit și Împreunăslujitor, D.D. Justinian, îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută se dèscoperă astăzi. Fiul și Cuvîntul Lui Dumnezeu «la Care nu este mutare și nici umbră de schimbare», luînd chip de rob și făcîndu-se asemenea omului, coboară pe pămînt, pentru ca să ne îmbogățească cu slava Lui și să ne facă cetățeni ai Împărăției Sale celei cerești.

Cerul și pămîntul împreună se veselesc și se bucură de aceasta. Îngerii din ceruri, slăvind pe Dumnezeu cel mai înainte de veci, Care a binevoit să se arate ca Prunc-tînăr, cîntă în cer cu un glas: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie*». Iar oamenii pe pămînt, împreună cu magii călătoresc cu gîndul spre Betleem și se închină cu evlavie Cuvîntului celui mai înainte de veci, Care s-a născut în peșteră.

În această zi însemnată, cînd cele de jos împreună cu cele de sus se bucură și se veselesc, dînd urmare vechiului și sfîntului obicei, venim cu multă bucurie, pe calea gîndului, să Vă aducem, împreună cu Sfîntul și Sfințitul Sinod din jurul nostru al Bisericii din Cipru, salutul sărbătoresc cu prilejul întrupării Cuvîntului lui Dumnezeu, Venerabilei Voastre Prea Fericiri, respectabililor Arhieriei din jurul Vostru, evlaviosului cler și poporului celui binecredincios.

Și căzînd înaintea Mîntuitorului Celui ce s-a născut în peșteră, ne rugăm Lui să păstreze pe multiubita Voastră Prea Fericire în sănătate, în putere și în vigoare, sărbătorind în pace și în bucurie ani cît mai îndelungați Nașterea Lui cea de lume mîntuitoare și aducînd lui Dumnezeu și Tatălui roadă îmbelșugată în lucrarea de mîntuire a turmei celei cuvîntătoare încredințate Vouă de sus. De asemenea, rugăm pe bunul Dumnezeu să Vă dăruiască anul cel nou al bunătății Lui, care se apropie, plin de pace, folositor în toate și plin de daruri cerești.

Cu acestea, îmbrățișînd din nou, cu sărutări frățești sfinte, pe Prea Fericirea Voastră, rămînem,
Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos,

† MAKARIOS al Ciprului

*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului ȘTEFAN, Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică!

Azi, întreaga lume slăvește pe Hristos cel născut în Betleem. Pe pămînt se aude cîntarea îngerească plină de bucurie: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» (Luca II, 14).

Cu gîndul, ne plecăm împreună cu magii și păstorii în fața ieslei lui Hristos, bucurîndu-ne că s-au plinit cele ce s-au spus de prooroci și Cuvîntul cel mai înainte de veci născîndu-se «*a locuit printre noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr*» (Ioan I, 14).

În zilele sărbătorii Nașterii Domnului cînd inimile noastre sînt pline de bucurie, rog pe Prea Fericirea Voastră să primească din partea mea cele mai sincere urări.

Pruncul divin să aibă sub paza Sa pe Prea Fericirea Voastră, pe ierarhii și credincioșii Voștri, și să Vă păzească în deplină sănătate întru mulți ani și să binecuvînteze toate strădaniile Voastre, pentru binele Sfintei Biserici.

Noul an 1968, care se apropie, să fie pentru întreaga omenire o perioadă de pace și de muncă constructivă.

«*Hristos se naște, slăviți-L!*»

Al Prea Fericirii Voastre,

† ȘTEFAN

Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia

*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PAAVALI, Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda:

Prea Fericirii Sale, Părintelui Justinian, Patriarhul a toată România, salutări și pace în Dumnezeu-Tatăl și în Domnul nostru Iisus Hristos.

În acest timp, cînd lumea creștină prăznuiește sărbătoarea Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru, felicităm pe Prea Fericirea Voastră în bucurie și dragoste în numele Bisericii Ortodoxe a Finlandei.

Bucurîndu-ne, de asemenea, în acest an nou de darurile cele prea mari ale lui Dumnezeu, între care este și negrăita Sa iubire, îngăduiți-ne

în același timp să aducem mulțumiri speciale pentru acele inițiative care vor fi luate în acest an de către creștini și de către Bisericele creștine, în vederea apropierii între toți și în vederea sporirii în această lume a luminii credinței și a căldurii iubirii.

Cu frățească dragoste și cele mai bune urări, sîntem al Vostru smerit frate în Hristos,

† PAAVALI,
Arhiepiscop al Careliei și a toată Finlanda

Kuopio

*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului DROTEI, Mitropolitul de Praga și a toată Cehoslovacia:

Prea Fericirea Voastră,
Mult Prea Onorat și Prea Fericit Vlădică!

În ziua binecuvîntatei sărbători a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, inimile noastre se umplu de o mare bucurie. A sosit ziua cînd Dumnezeu și-a arătat toată iubirea Sa față de om, pentru ca să-i redea fericirea și sfințenia pe care le-a avut dintru început. Așadar, ziua sărbătorii de azi este încoronarea virtuții omului și izvorul a tot binele. Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, a venit pe pămînt, aducînd astfel pacea pe pămînt, pacea așteptată de îngeri și de fericirii părinți ai Vechiului Testament, unind făptura cu Creatorul, pe muritor cu Nemuritorul, pe om cu Dumnezeu. «Hristos este pacea noastră, Care din doi a făcut unul și a surpat zidul care-i despărțea».

Dumnezeu pe pămînt, omul în cer. Îngerii slujesc oamenilor, care caută Împărăția cerurilor și adevărul Lui; oamenii sînt în comuniune cu îngerii; jurămîntul și păcatul originar s-au nimicit. Iisus Hristos s-a născut în trup, pentru ca să renaștem în duh și să devenim nemuritori. De aceea și noi, cu întreaga Biserică, în această zi ne unim, într-o deosebită stare sufletească, cu vestirea îngerească și cu cîntarea cea din noaptea Nașterii lui Hristos: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie*».

Plin de bucuria acestei sărbători, Vă salut și Vă felicit din tot sufletul, pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul sărbătorii Nașterii lui Hristos și a Noului an. Căzînd la picioarele Pruncului-Dumnezeu Hristos, îl rog pe Atotmilostivul să trimită Prea Fericirii Voastre, Arhipăstorul, și turmei Sfintei Voastre Biserici darurile milei Sale cerești, să vă împlinească dorințele inimii Voastre, să Vă întărească puterile spirituale și trupești, întru mulțime de zile.

Îmbrățișînd cu respect pe Prea Fericirea Voastră, Vă sărut frățeste și cu dragoste, din toată inima, încredințîndu-ne pe Noi și Biserica noastră sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre.

Devotat în Hristos,

† DROTEI,
Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

*

În legătură cu vizita pe care a făcut-o Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul Consultației Conferinței Creștine pentru Pace care a avut loc la București în septembrie 1967, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Dorotei a mai adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian și următoarea scrisoare:

Prea Fericirea Voastră!

Neștearsă a rămas în amintirea mea vizita pe care am făcut-o la București, orașul de reședință al Întâistătătorului Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Am fost încântat de bunăstarea Sfintei Biserici Române, organizată atât de înțelept de Prea Fericirea Voastră. Îmi amintesc cu evlavie de sfintele mănăstiri pe care le-am vizitat și de numărul impresionant de călugări, de organizarea acestor mănăstiri și îndeosebi de minunatele muzee de care dispun ele, fapte care vorbesc în mod minunat despre înalta cultură și despre credința poporului român, din cele mai vechi timpuri.

Nu am cuvinte cu care aş putea să mulțumesc, cum se cuvine, Prea Fericirii Voastre, pentru deosebita atenție de care ne-am bucurat pretutindeni, oriunde ne-am aflat întru ale Voastre, precum și pentru prețioasele daruri.

Noi, cu adâncă smerenie, înălțăm rugăciuni, ca Atotmilostivul Dumnezeu să Vă păzească în sănătate deplină, în pace și în multă fericire întru mulți ani.

Cu cel mai adânc respect, Vă rog să ne primiți în comuniune de rugăciuni.

Cu dragoste fiască în Domnul, devotat,

† Mitropolitul DOROTEI

Praga

*

* *

Telegrama Sanctității sale VASKEN I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Mântuitorului Vă aducem frățești urări de sănătate și ani mulți de fericită arhipăstorire în fruntea Bisericii Ortodoxe Române.

Vă îmbrățișăm cu dragoste,

† VASKEN I

Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor

Ecimiadzin

*

Scrisoarea Sanctității Sale Papa PAUL al VI-lea:

Prea Fericirea Voastră,

O dată cu bucuria Crăciunului, am primit mesajul de pace și dragoste frățească al Prea Fericirii Voastre. Vă mulțumim din toată inima.

Fie ca Fiul lui Dumnezeu făcut Om, săvârșitorul a toată mîntuirea, izvorul păcii, legătura a toată înfrățirea, să se îndure să deschidă și mai mult sufletele și inimile creștinilor către nevoile reale ale dragostei față de toți frații lor, ca să crească neîncetat numărul făcătorilor de pace.

La această dorință, adăugăm, toate bunele urări pe care le facem pentru Prea Fericirea Voastră, pentru clerul și credincioșii Voștri. Sîntem bucuroși de dorința exprimată de Prea Fericirea Voastră de a vedea născîndu-se și dezvoltîndu-se o colaborare mai strînsă între Bisericile creștine, în vederea promovării cauzei păcii și a dreptății în lume. Ținem să spunem Prea Fericirii Voastre că noi dorim din toată inima o asemenea colaborare și că vom face tot ce ne stă în putere pentru a contribui la realizarea ei.

Reînnoim Prea Fericirii Voastre sentimentele noastre de frățească dragoste în Hristos Iisus — Domnul nostru.

PAULUS P. P. VI

Cetatea Vaticanului

*

Scrisoarea Grației Sale Dr. MICHAEL RAMSEY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit:

«Har și pace de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul nostru Iisus Hristos».

Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

Cum sărbătoarea Nașterii Mîntuitorului nostru se apropie din nou, credincioșii creștini se salută unii pe alții cu bucurie prin cuvintele mesajului îngeresc: «*pace pe pămînt, între oameni bunăvoie*» (Luca II, 14).

Celor simpli și umili Dumnezeu a făcut cunoscut mai întîi planul Său de a mîntui omenirea prin Întruparea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Maria, Preacurata Fecioară, a ascultat cuvîntul Arhanghelului și cu deplină supunere a acceptat chemarea de a fi adevărata Născătoare a lui Dumnezeu. Supunîndu-se cerescului mesaj, umilii păstori au mers îndată ca să se închine Aceluia pe care ea îl născuse. Atotputernicul Cuvînt al lui Dumnezeu s-a pogorît din înălțimea cerului ca să vină în mijlocul nostru în simplitate și înveșmîntat în smerenia umanității noastre.

Cu prilejul acestei Sfinte Sărbători și Noi trebuie să urmăm pe credincioșii păstori și să aducem închinarea noastră la picioarele lui Hristos, Domnul și Dumnezeuul nostru și astfel să ne unim noi înșine cu toți

credincioșii creștini, care în smerenie și simplitate caută să urmeze calea vieții Sale preasfinte.

Nouă tuturor, slabi și nevrednici, ne este dat cuvântul mântuirii. De aceea, ne unim în rugăciunile noastre, Iubite Frate în Hristos, cu Prea binecuvântata Maria și cu toți biruitorii sfinți, ca Dumnezeu să Vă binecuvânteze din belșug la acest praznic al Crăciunului, împreună cu clerul și credincioșii încredințați Vouă. El să Vă îmbogățească pe voi toți cu lumina Sa cerească, care luminează din ce în ce mai mult în ziua cea desăvârșită.

Cu dragoste și salutări frățești, rămân al Vostru iubitor frate în Hristos,

† MICHAEL
Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia
și Mitropolit

Londra

*

Telegrama Eminenței Sale Cardinalului KÖNIG, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul Noului an, Vă adresez, Prea Fericite Părinte Patriarh, cele mai cordiale urări pentru activitatea Voastră în anul ce ne-a venit, care să fie pentru noi toți un an al păcii.

Cardinalul KÖNIG

*

Scrisoarea Eminenței Sale Dr. MIROSLAV NOVAC, Patriarhul Bisericii Cehoslovace:

Prea Fericirea Voastră,

Ca șef al Bisericii din Cehoslovacia, vă felicităm sincer în numele întregii noastre Biserici, precum și al Nostru personal, cu ocazia slăvitei sărbători a Nașterii Domnului și a Noului an, 1968.

Fiul lui Dumnezeu, care în Betleem s-a întrupat pentru mântuirea noastră, ne poruncește, ca Domn al Păcii, nouă tuturor celor care lucrăm în via Domnului, să slujim cu credință și cu răspundere pentru mântuirea sufletelor oamenilor și pentru întronarea păcii în întreaga lume.

Și pentru aceasta, înălțăm calde rugăciuni către Mântuitorul ca să încheie cu bine orice zi, oriunde ar fi ea în lume, precum și rugăciuni pentru dreptate, pentru o intercolaborare și coexistență pașnică pe pământul Lui.

Mă rog Domnului să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate deplină și succese binecuvântate în activitatea Bisericii Ortodoxe Române.

Cu frățească dragoste în Hristos,

Dr. M. NOVAK
Patriarh

Praga

*
* *

Telegrama Pastorului Dr. Eugene Carson BLAKE, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor:

Prea Fericirea Voastră,

Pacea lui Hristos să lumineze și să inspire Biserica Voastră în tot cursul anului ce vine.

EUGENE CARSON BLAKE
Secretarul General
al Consiliului Ecumenic al Bisericilor

Geneva

*

Scrisoarea D-lui Prof. Dr. J. L. HROMADKA, Președintele Conferinței Creștine pentru Pace:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătorilor care se apropie, căutăm să aruncăm o privire asupra anului care se încheie și să reflectăm la problemele și îndatoririle care ne așteaptă. Trăim continuu sub impresia sărbătoririi celei de a 450-a aniversări a Reformei. Ne întrebăm, dacă avem o înțelegere îndeajuns de profundă a dinamicii spirituale și a consecințelor politice și sociale ale Reformei. Bisericele noastre trăiesc ele oare în mod efectiv profunzimea luptei dusă de reformatori pentru a înțelege cuvântul lui Dumnezeu, realitatea Bisericii vii a lui Hristos, nădejdea lucrurilor viitoare? Eu însumi, ca membru al unei Biserici particulare, îmi pun problema sensului Reformei, întreprinsă de Unitatea Fraților care, acum o jumătate de mileniu, a constituit comuniunea sa independentă față de Biserica Romano-Catolică. Pentru noi, opera Reformei nu mai poate însemna decît un obiect de amintiri istorice și de meditații teologice. Ea ar trebui cu mult mai mult să ne invite la o trezire a conștiinței și la hotărîrea de a începe din nou. În tot timpul acestui an, am fost martori ai faptului că Bisericele Protestante și Ortodoxe, ca și Biserica Romano-Catolică, caută noi căi de apropiere între ele și se străduiesc să creeze condiții favorabile trezirii spirituale a popoarelor.

Nu putem, de asemenea, să uităm amintirea Revoluției din Octombrie 1917. Ea a schimbat profund structura însăși a lumii în aspectele

ei sociale și internaționale. Atîta vreme cît avem ochi pentru a vedea și conștiința responsabilității noastre față de dreptatea, libertatea și pacea de mîine, sîntem obligați să ținem cont de faptul că, de 50 de ani, lumea trece printr-o fază de frămîntare revoluționară. O perioadă considerabil de lungă ne așteaptă, care va fi încă plină de grele sarcini.

Chiar aceste sărbători ale Crăciunului vor fi umbrite de o situație mondială nefastă. Sute de milioane de oameni, care s-au angajat pe calea unei autodeterminări naționale, suferă de foame și trăiesc în condiții neomenești, alte sute de milioane de oameni se revoltă împotriva egoismului și lăcomiei celor bogați și puternici. În plus, războiul din Vietnam și tensiunile din Orientul apropiat sporesc temerile noastre pentru o nouă catastrofă mondială.

În această situație ce putem să facem? Urez tuturor și mie însumi să înțelegem mai bine taina Evangheliei despre nevoia instaurării dragostei și milei propovăduite de Iisus din Nazaret, să înțelegem mai bine, în lumina învățăturii Sale, solidaritatea noastră cu cei care suferă, sînt umiliți, săraci și fără apărare. Evanghelia Nașterii ne invită să înțelegem mai bine misiunea Bisericii lui Hristos și responsabilitatea noastră pentru o pace adevărată, bazată pe dreptate, libertate socială și înfrățire. Urez tuturor celor ce sînt angajați în lucrarea noastră comună să facă experiența bogăției acestei păci adevărate, care ne vine de la iertarea și de la împăcarea omului cu Dumnezeu cel sfînt, Care a coborît printre noi. Fără o pace adevărată în adîncul inimilor noastre, fără o dragoste răbdătoare față de aproapele și fără o nădejde în alte acte de milă divină, nu vom putea învinge slăbiciunea și puținătatea credinței în munca noastră.

Noi pregătim cea de a treia Adunare generală a Mișcării noastre. Facem aceasta în lumina chemării biblice *«Caută și urmează pacea»*, căreia noi am adăugat aceste cuvinte: *«Salvați omul — pacea este posibilă»*. Chemarea Bibliei se impune imperios. A spera că pacea este posibilă și că omul poate să fie ocrotit de o nouă catastrofă, aceasta depășește puterile noastre omenești. Fie totuși ca stăruința chemării biblice și îndrăzneala nădejdi să pătrundă inimile noastre în acest timp al Crăciunului și să facă pregătirile noastre în vederea Adunării generale ușoare și întregi. Nostalgia și visul care este în noi ne depășesc. Dar Evanghelia slavei Celui veșnic în locurile preainalte și a păcii pe pămînt formează o bază solidă pentru strădaniile noastre și devine un izvor de puteri reînnoite și de nădejde nesecată.

«Bucurați-vă totdeauna în Domnul, bucurați-vă» (Filip. IV, 4).

J. L. HROMADKA

Praga

* *

* *

Pe lîngă acestea, de sfintele sărbători ale Nașterii Domnului 1967 și Anul nou, 1968, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mai primit și alte numeroase scrisori și telegrame de felicitare, din partea unor

ierarhi și slujitori ai Bisericii Ortodoxe surori și ai Bisericii neortodoxe, din partea unor conducători de culte de peste hotare și a conducătorilor celorlalte culte religioase din țară, din partea slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, etc.

Din cadrul Bisericii Ortodoxe au trimis telegrame și scrisori de felicitare:

- *Înalt Prea Sfințitul SPIRIDON, Mitropolitul Rodosului;*
- *Înalt Prea Sfințitul MAXIMOS, Mitropolitul Sardelor;*
- *Înalt Prea Sfințitul HRISOSTOM KORONEOS, Mitropolitul Neo-Cezareii;*
- *Înalt Prea Sfințitul ATENAGORA, Mitropolitul Tiatirelor și al Marii Britanii;*
- *Înalt Prea Sfințitul EMILIAN, Mitropolit de Calabria;*
- *Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop IACOBOS, Primatul Bisericii Ortodoxe Grecești din America de Nord și de Sud;*
- *Înalt Prea Sfințitul EPIFANIE, Arhiepiscop al Filadelfiei;*
- *Înalt Prea Sfințitul BARNABAS, Mitropolitul Mareotidei;*
- *Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Mitropolitul Derkelor;*
- *Înalt Prea Sfințitul BARNABAS, Mitropolitul Kitrosului;*
- *Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Mitropolitul Mytilenei;*
- *Înalt Prea Sfințitul PANTELEIMON, Mitropolitul Tesalonicului;*
- *Înalt Prea Sfințitul DAMASCHIN, Mitropolitul Dimitriadei;*
- *Înalt Prea Sfințitul ELIE SALIBY, Mitropolitul Beyrout-ului;*
- *Înalt Prea Sfințitul ELIE KARAM, Mitropolitul Libanului;*
- *Înalt Prea Sfințitul PIMEN, Mitropolitul Krutișelor și Kolomnei;*
- *Înalt Prea Sfințitul NICODIM, Mitropolitul Leningradului și Novgorodului;*
- *Înalt Prea Sfințitul FILARET, Arhiepiscop de Kiev și al Galiției;*
- *Înalt Prea Sfințitul LEONID, Arhiepiscop de Riga și al Letoniei;*
- *Înalt Prea Sfințitul ALEXEI, Arhiepiscop de Talin și al Estoniei;*
- *Înalt Prea Sfințitul MIHAIL, Arhiepiscop de Stavropol;*
- *Înalt Prea Sfințitul PAVEL, Arhiepiscop de Novosibirsk;*
- *Prea Sfințitul PIMEN, Episcop de Saratov și Volgograd;*
- *Prea Sfințitul PITIRIM, Episcop de Volokolamsk;*
- *Înalt Prea Sfințitul DOSITEI, Arhiepiscop de Ohrida și al Macedoniei;*
- *Prea Sfințitul BASIL COSTICI, Episcop de Jiciki;*
- *Prea Sfințitul NAUM, Episcop de Zletovo și Strumica;*
- *Prea Sfințitul MACARIE, Episcop de Srem;*
- *Prea Sfințitul VISARION, Episcopul Banatului sârbesc;*
- *Înalt Prea Sfințitul SOFRONIE, Mitropolitul Durostorului și Cerreniei;*

- Înalt Prea Sfințitul PIMEN, Mitropolitul Nevrokopolei;
- Înalt Prea Sfințitul NICODIM, Mitropolit de Sliven;
- Înalt Prea Sfințitul VASILE, Episcop de Wroclav și Szczecin;
- Prea Sfințitul VICTORIN, Episcopul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America;
- Prea Sfințitul FILARET, Episcop de Dimitrov, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova;
- Prea Sfințitul NICOLAE AL MACARIOPOLEI, rectorul Academiei teologice din Sofia;
- Prof. Dr. CEDOMIR DRASKOVIC, decanul Facultății de teologie ortodoxă din Belgrad;
- Iconom Stavrofor NICOLAE GORANOV, superiorul bisericii bulgare din București și reprezentant al Patriarhiei Bulgare;
- Pr. Prof. Dr. GHEORGHE MOISESCU, parohul bisericii ortodoxe române din Viena;
- Iconom Stavrofor IOAN CRISTEA, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia;

*

Din cadrul altor Biserici și comunități religioase au trimis mesaje de felicitare:

- Pastorul CHARLES WESTPHAL, președintele Federației Protestante din Franța;
- Dl. GERALD GÖTTING, președintele Uniunii Creștine Democratice din Germania;
- P. S. LAUWISTON LIVINGSTON SCAIFE, Episcop al New York-ului de West, Președinte al Consiliului relațiilor cu Bisericele din Răsărit;
- P. S. JOHN'E HINES, Episcopul-Președinte al Bisericii Episcopaliene din New York;
- Cardinalul AUGUSTIN BEA, președintele Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștinilor;
- I.P.S. THOMA MAR DIONISIUS, Mitropolit al Bisericii Vechi Orientale din Siria;
- Episcopul romano-catolic Dr. GRABER, de Regensburg;
- Episcopul anglican STANLEY, de Gibraltar;
- P. S. IOAN DE SAINT DENIS, Episcopul Bisericii Ortodoxe-Catolice din Franța.

*

Din partea celorlalte Culte religioase din Republica Socialistă România, au trimis telegrame și scrisori de felicitare:

- Eminența Sa FRIEDERICH MÜLLER, Episcopul Bisericii Evanghelice C.A.;

— *Eminența Sa PAPP LASZLO, Episcopul Bisericii Reformate din Oradea;*

— *Eminența Sa Dr. KISS ALEXA, Episcopul Bisericii Unitariene;*

— *I.P.S. TIHON, Mitropolitul Bisericii creștine de rit vechi (lipovenesc), din Brăila;*

— *P. S. Episcop DIRAYR MARDICHIAN, șeful Eparhiei Armeano-Gregoriene;*

— *P. S. MARTON APON, Episcop romano-catolic din Alba Iulia;*

— *P. S. PETRU PLEȘCA, Episcop romano-catolic din Iași;*

— *Mgr FRANCISC AUGUSTIN, Ordinariu substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din București;*

— *Muftiul IACUB MEHMET, șeful Cultului Musulman;*

— *Dl. TĂCHICI IOAN, președintele Cultului Adventist de ziua a șaptea;*

— *Dl. EMIL SECHTER, secretar general al Federației Comunităților Evreiești.*

SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI MAJESTATEA SA HAILE SELASSIE I, ÎMPĂRATUL ETIOPIEI

Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului și Anului nou, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Majestății Sale Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei, următoarea telegramă:

Majestății Sale Imperiale HAILE SELASSIE I, Împăratul Etiopiei

Dorim să asigurăm pe Majestatea Voastră Imperială că ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos cel întrupat să dăruiască Majestății Voastre, familiei Voastre Imperiale și poporului Vostru, darurile Sale divine de fericire, belșug, glorie și pace, în aceste zile sfinte, și în curgerea noului an 1968.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

Din partea Majestății Sale Imperiale HAILE SELASSIE I, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit următorul mesaj:

*Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,*

Cu toate bunele urări pentru Crăciun și Anul nou, de la Majestatea Sa Împăratul Etiopiei.

HAILE SELASSIE I Împărat

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI MAJESTATEA SA REGINA ELISABETA A II-A A ANGLIEI

Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului și Anului nou, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Majestății Sale Reginei Elisabeta a II-a a Angliei următoarea telegramă:

Majestății Sale Regina ELISABETA a II-a

Buckingham Palace, Londra

Dorim să asigurăm pe Majestatea Voastră că ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos cel întrupat să Vă dăruiască Vouă, familiei și poporului Vostru darurile Sale divine de fericire, prosperitate, glorie și pace, acum și în Anul ce vine.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

La acest mesaj, Majestatea Sa Regina ELISABETA a II-a a Angliei a răspuns prin următoarea telegramă:

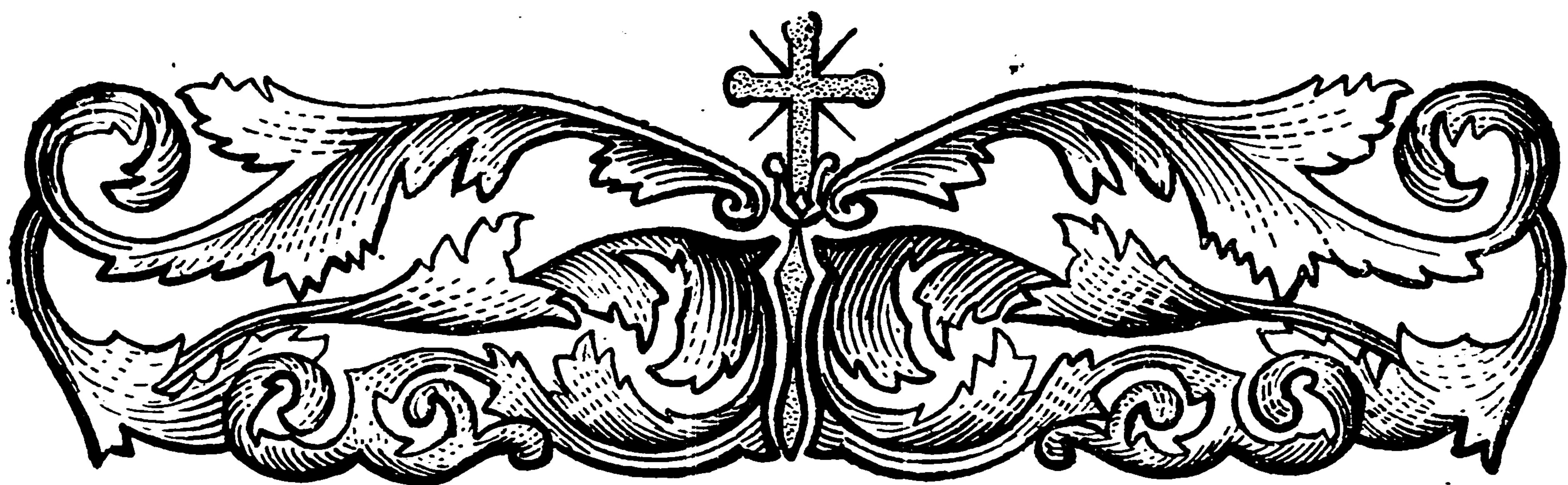
*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul României*

Am primit cu plăcere amabilul mesaj de Crăciun și Anul nou, pe care Prea Fericirea Voastră Ni l-a adresat, și Vă transmit la rîndul Meu, calde și bune urări.

ELIZABETH R.

Londra

VIATA BISERICESCA

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA

Cu prilejul celei de a 19-a aniversări a întronizării Sanctității Sale Atenagora ca Patriarh Ecumenic, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Sanctității Sale Patriarhului Atenagora următoarea telegramă:

*Sanctității Sale
Patriarhului Ecumenic ATENAGORA I*

Istanbul—Phanar—Turcia

Cu ocazia celei de a 19-a aniversări a întronizării Sanctității Voastre ca Patriarh ecumenic al Constantinopolului, Vă adresăm cele mai bune felicitări și din toată inima Vă urmă îndelungă-arhipăstorire, spre a vedea încununate de succes strădaniile Voastre jertfelnice pentru realizarea colaborării frățesti între toate Bisericele creștine, spre slava Domnului nostru și spre mântuirea omenirii întregi.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

București, 15 ianuarie 1968

La acest mesaj frățesc de felicitare și urări de bine, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic ATENAGORA a răspuns prin următoarea telegramă:

Prea Fericirii Sale

Patriarhului JUSTINIAN al României

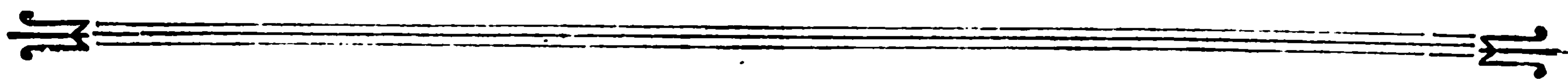
Foarte adânc îndatorați de ospitalitatea multiubitei și preadoritei Voastre Prea Fericiri, am încercat un nou simțămînt de îndatorire în urma telegramei Voastre - cu prilejul împlinirii a nouăsprezece ani de umilă slujire a Noastră aici.

Mulțumindu-Vă călduros, Vă îmbrățișăm cu multă dragoste,

† Patriarhul ATENAGORA

Istanbul

SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PAPA PAUL AL VI-LEA

În luna ianuarie a.c., Sicilia a fost zguduită de mari cutremure de pământ, care au pricinuit moartea a numeroși locuitori și imense distrugerii materiale. În legătură cu aceste calamități, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Sanctității Sale Papa Paul al VI-lea următoarea telegramă de compasiune:

Sanctității Sale Papa PAUL VI

Cetatea Vaticanului, Roma

În spiritul dragostei creștine și al solidarității umane, împărtășim durerea de părinte a Sanctității Voastre pentru moartea năpraznică a unui număr atât de mare de fii duhovnicești ai Voștri din Sicilia, și exprimăm familiilor sinistrate profunda Noastră compătimire în Domnul Nostru cel preaîndurat.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

București, 17 ianuarie 1968

*

Sanctitatea Sa Papa PAUL al VI-lea a trimis următoarea telegramă de răspuns:

Prea Fericirii sale JUSTINIAN
Patriarhul României,

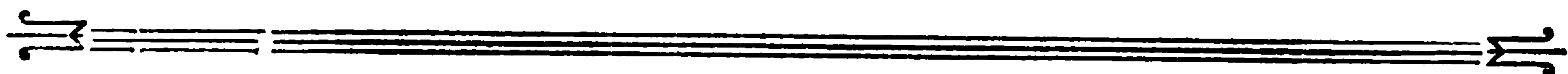
București

Viu mișcat de sentimentele de dragoste și compasiune exprimate de Prea Fericirea Voastră cu ocazia grelei încercări care a lovit poporul din Sicilia, Vă exprimăm întreaga noastră grațitudine și Vă reînnoim sentimentele Noastre frățești.

PAULUS P. P. VI

Cetatea Vaticanului

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare următoarea telegramă de felicitare și urări:

*Prea Fericirii Sale,
Părintelui CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei*

Cu dragoste frățească felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul aniversării zilei Voastre de naștere, și din toată inima Vă urăm viață îndelungată, în sănătate deplină, pace și prosperitate, ca să puteți să Vă împliniți cu succes și fericite rezultate sfînta Voastră misiune în fruntea Bisericii-soră a Bulgariei.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

Prea Fericitul Patriarh CHIRIL al Bulgariei a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă:

*Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite Frate în Domnul Nostru,*

Cu deosebită bucurie am primit urările și felicitările Voastre cu prilejul aniversării mele. Atențiunea Voastră îmi este deosebit de scumpă.

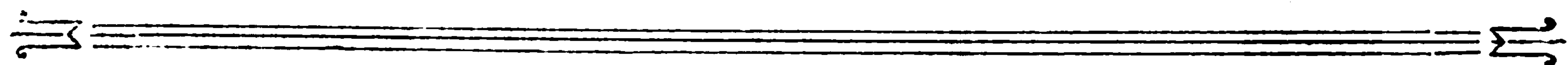
De asemenea, rog pe Cel atotputernic să Vă umple de toate harurile Sale, ca să duceți mai departe Înalta Voastră misiune pentru binele Sfintei Biserici a lui Dumnezeu.

Mă bucur că voi fi, la începutul lunii iunie anul acesta, fericitul invitat al Vostru și al Sfintei Voastre Biserici și să pot astfel să mă găsesc în comuniune duhovnicească și de rugăciune cu poporul Vostru bun și evlavios.

Cu salutările mele cele mai cordiale, rămîn al Prea Fericirii Voastre frate cu totul devotat în Hristos.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI AL MOSCOVEI
ȘI A TOATĂ RUSIA

La 4 februarie a.c. s-au împlinit 23 de ani de la instalarea Sanctității Sale Alexei în scaunul de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă de felicitare și bune urări:

*Sanctității Sale,
Patriarhului ALEXEI*

Moscova

Cu prilejul aniversării, întronizării Voastre ca Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Vă felicităm cu dragoste frățească, și din toată inima Vă urăm sănătate deplină, fericire și arhipăstorire binecuvîntată de Cel atotputernic și unanim cinstită de clerul și credincioșii Sfintei Voastre Biserici-soră.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

1 februarie 1968

*

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă de mulțumire:

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN*

București

Mulțumesc Prea Fericirii Voastre pentru telegramă și Vă trimit aceleași bune-urări, din partea mea.

† Patriarhul ALEXEI

* * *

Cu prilejul zilei onomastice a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă:

*Sanctității Sale,
Patriarhului ALEXEI*

Moscova

Cu dragoste frățească Vă felicităm de ziua onomastică a Sanctității Voastre, și din toată inima Vă urăm sănătate deplină și bogăție de daruri duhovnicești de la Domnul vieții.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

24 februarie 1968

*

Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a răspuns Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, prin următoarea telegramă de mulțumiri:

*Prea Fericii Sale
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al României*

București

Vă rog să primiți, Prea Fericite Părinte, mulțumirile mele sincere pentru frățeasca felicitare și pentru bunele urări.

† Patriarhul ALEXEI

Moscova

SĂRBĂTORIREA UNIRII PRINCIPATELOR ROMÂNE

ÎN CADRUL ADMINISTRAȚIEI PATRIARHALE ȘI ARHIEPISCOPIEI BUCUREȘTILOR

În după amiaza zilei de 23 ianuarie a.c., salariații Administrației Patriarhale, ai Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, ai Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și Institutului și Seminarului teologic din București, s-au adunat în sala de festivități a Institutului teologic pentru a sărbători împlinirea a 109 ani de la Unirea Principatelor.

Serbarea a fost deschisă de Dl. Gabriel Popescu, șeful Serviciului Secretariatului din Administrația Patriarhală, care a spus, printre altele: «Ne-am adunat aici pentru a comemora mărețul eveniment al unirii Principatelor Române, cheie de boltă și piatră de hotar a istoriei noastre naționale, la realizarea căreia, cu dragoste de popor, și-a adus contribuția și Biserica Ortodoxă Română, prin cei mai vrednici slujitori ai ei de atunci; ne-am adunat pentru a cinsti memoria înaintașilor noștri, care prin jertfelnicia lor au pus bazele României moderne, și pentru a ne exprima dragostea față de patria noastră și atașamentul deplin față de orînduirea ei de astăzi, republicană și socialistă, în care — tot prin unire — prin eforturile unite ale oamenilor muncii de la orașe și sate, urcăm neconținut spre culmile civilizației și ale bunăstării tuturor».

Apoi, întreaga asistență a intonat «Hora Unirii».

Cuvîntul festiv a fost rostit de D-na Mihaela Iordăchescu-Barșai, bibliotecară cu studii superioare, care a relevat conștiința unității naționale a poporului român de-a lungul veacurilor și principalele momente istorice care au dus la actul Unirii din 1859 și care au urmat acestui act, pînă în zilele noastre, cînd idealurile progresiste ale unioniștilor sînt trăite deplin într-o țară liberă și prosperă.

În continuare, Corala patriarhiei, dirijată de P. C. Pr. Asistent Constantin Drăgușin, a executat imnul patriotic *Tricolorul*, de Ciprian Porumbescu. Dl. Gheorghe Speranță a recitat poeziile: *Unirea Principatelor*, de Grigore Alexandrescu, și *Răsunet la Hora unirii a D-lui Vasile Alecsandri*, de Cezar Boliac.

În încheierea primei părți a programului, Corala a interpretat *Hora Republicii*, compoziție a D-lui Prof. Nicolae Lungu.

Au fost vizionate apoi filme documentare.

SĂRBĂTORIREA PATRONULUI INSTITUTULUI ȘI SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

În fiecare an, praznicul Sfinților Trei-Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz și Ioan Gură de Aur, ocrotitorii școlilor noastre teologice, este prilej de mare bucurie duhovnicească pentru ostenitorii acestor școli, profesori, doctoranzi, studenți, elevi și salariați administrativi, ca și pentru toți aceia care păstrează legătura cu învățămîntul nostru teologic și îl îndrăgesc.

Marți 30 ianuarie a.c., dimineața, în biserica «Sfînta Ecaterina», paraclisul Institutului și Seminarului, s-a oficiat sfînta liturghie, de către Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, împreună cu un sobor de preoți și de diaconi de la cele două școli: PP. CC. Profesori : Pr. Ion Coman, Pr. Ene Braniște, Pr. Vladimir Prelipcean și Pr. I. Vesa, de la Institutul teologic, Pr. Gh. Sîrbu și Pr. Anatolie Zarea, de la Seminar, P. C. Arhidiacon Al. Munteanu, secretarul Institutului, și C. Diacon I. Boștenaru. Răspunsurile au fost date de corul studenților anului IV, dirijat de colegul lor Costică Dumitru. Panegiricul zilei a fost rostit de studentul Mihăiță Nicolae.

După sfînta liturghie, s-a oficiat Polihroniu pentru îndelungarea în zile, sănătatea, întru toate bună sporirea și pacea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, și a Conducătorilor Republicii Socialiste România, cum și pentru toți cei de față. A urmat parastasul pentru pomenirea profesorilor, studenților și elevilor adormiți întru Domnul.

La ora 12, în sala de festivități a Institutului, s-a desfășurat un program cultural-artistic, la care au luat parte: P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, și PP.CC. Părinți Consilieri de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, P. C. Diacon Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, corpul profesoral al Institutului și al Seminarului, profesori onorari ai celor două școli, studenții și elevii, funcționari superiori de la Centrul patriarhal și de la Centrul mitropolitan, invitați.

A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

Pe fundalul sălii, frumos împodobit, se putea citi: «Păstrați unitatea Duhului în legătura păcii» (Efes. VI, 3); «Te faci pe tine fericit dacă aduci pace și faci să înceteze neînțelegerile» și «Contribuțiile societății adună-le în pace, dacă voiești curînd să ferecești țara» (din opera mitropolitului Antim Ivireanul).

*

Programul cultural-artistic a început printr-un cuvînt de salut adresat oaspeților de Dl. Prof. N. Grosu, directorul Seminarului, care a subliniat că «an de an, în această zi de praznic, luminile credinței și idealurilor noastre creștine se aprind mai viu, ajutîndu-ne să ne însuflețim de valoarea adevărurilor cuprinse în Sfintele Evanghelii, adevăruri adîncite de cei trei mari Ierarhi ai Bisericii». Aceste idealuri creștine se împletesc astăzi cu idealurile de slujire a Patriei și de slujire a păcii în lume. În încheierea cuvîntului său, Dl. Prof. N. Grosu a rugat pe P. S. Episcop vicar patriarhal, să transmită Prea Fericitului Părinte Patriarh mărturisirea devotamentului și dragostei fiești a tuturor ostenitorilor Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, pentru ocrotirea părintească pe care Prea Fericirea Sa o arată neconținut acestei școli. Totodată, D-sa a rugat pe Dl. reprezentant al Departamentului Cultelor să transmită Domnului Secretar General, Prof. Dumitru Dogaru, expresia de fierbinte recunoștință față de Conducerea de Stat și față de Onoratul Departament, pentru sollicitudinea arătată problemelor vieții noastre bisericești și învățămîntului teologic.

Corul elevilor Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, dirijat de Dl. Prof. Victor Frangulea, a executat apoi: *Rugăciune*, de S. N. Mehul, *Luminînda Sfinților Trei Ierarhi*, glas 3, armonizată de V. Frangulea, *Deschideți mari a cerului porți*, de Gluck, *Cîntecul Muncii*, de Nelu Ionescu, *Jieneasca*, de Gh. Șoima, și imnul patriotic *Pe-al nostru steag e scris unire*, de Ciprian Porumbescu.

Partea a doua a programului a fost susținută de Institutul teologic și a început cu un cuvînt de salut rostit de P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului. P. C. Sa a arătat că Sfinții Trei Ierarhi au pus întreaga lor învățătură și viață în slujba Societății și, de aceea, pilda vieții lor și opera lor sînt îndreptar pentru activitatea de formare a viitorilor slujitori ai altarelor. Sfinții Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz și Ioan Gură de Aur au fost în același timp dascăli ai teologiei și ierarhi ai Bisericii. Ei au apărut dreapta credință și unitatea Bisericii, au propovăduit dragostea și pacea și au condamnat nedreptățile sociale de orice fel. Pe căile lor, de slujire a binelui obștesc, sîntem chemați să mergem și noi; ostenitorii Institutului sînt hotărîți să urmeze această cale, spre folosul Bisericii și al patriei. Apoi, în numele corpului didactic, al doctoranzilor, studenților și al salariaților Institutului, P. C. Rector a exprimat recunoștință adîncă față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ctitorul, îndrumătorul și purtătorul de grijă al învățămîntului nostru teologic, și față de Conducerea de Stat și Departamentul Cultelor, făgăduind că străduințele tuturor vor fi sporite pentru a obține roade

și mai bogate în pregătirea preoților de astăzi și de mâine, slujitori și fii credincioși ai Bisericii noastre strămoșești și ai patriei.

Prelegerea festivă a fost susținută de P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae. P. C. Sa a relevat mai întâi dubla preocupare pe care o are astăzi învățămîntul în țara noastră: să mijlocească cunoștințe reale și să descopere modul în care cuceririle științei pot sluji omului. Aceste preocupări coordonează în prezent, sub îndrumarea înțeleaptă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, și activitatea așezămintelor noastre de învățămînt teologic. Scopul întregului proces didactic la Institutul teologic este să deprindă pe tinerii teologi cu slujirea, o slujire multilaterală, față de Dumnezeu, față de credincioși și față de patrie. Sfinții Trei Ierarhi au fost aleși ca patroni ai școlilor teologice, tocmai fiindcă ei au întruchipat în mod desăvîrșit idealul acesta al slujirii. Sfîntul Vasile pune la baza vieții sociale comuniunea și solidaritatea, imprimată ca și în mădularele corpului omenesc, unde numai conlucrarea tuturor asigură trăirea deplină. După acest Sfînt Părinte, suferința unuia trebuie socotită ca suferința tuturor și toți sînt datori să lucreze pentru stingerrea acestei suferințe. Dar Sfîntul Vasile n-a fost numai îndrumător, el n-a predicat numai altora, din amvon, ci s-a dat pe sine exemplu, prin asistența socială pe care a organizat-o, înființînd cămine și cantine pentru orfani, văduve, bătrîni și bolnavi, și prin eforturi, — nu prin rugăciune și miracol ca în vremea lui Moise —, a săturat mulți flămînzi în vreme de secetă, făcînd pe cei avuți să-și deschidă hambarele lor. El a fost promotor al «filozofiei faptei», așa cum ne spune Sfîntul Grigore de Nazianz.

Sfîntul Grigore de Nazianz, fire meditativă, a adîncit sensurile iubirii, prin care, imitînd pe Dumnezeu, ne facem asemănători Lui. Prin iubire tindem să realizăm egalitatea în lume; iar iubirea se revarsă în fapte de bine. Fă bine, îndeamnă el «dă măcar o lacrimă» de mîngîiere, dacă nu ai altceva pentru a alina suferința semenului. Timpul e ireversibil; fiecare clipă e pentru fapta ei; facerea de bine nu suferă amîinare.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, exegetul și oratorul neîntrecut, tot în iubire a văzut calea care duce la dreptate socială și la mîntuire, căci «e în natura iubirii să respingă inegalitatea». Așa descrie Sfîntul Părinte cetatea fericită în care ar domni iubirea și din care ar lipsi orice necaz, orice durere. El afirmă că omul e superior chiar cerului, fiindcă omul poate urca dincolo de cer, mai sus, pînă la Dumnezeu. Dar egoismul îl doboară și-l împiedică la acest urcuș către perfecțiune. Cea mai înaltă demnitate a omului stă în a fi bun și a sluji altora. Compasiunea e definiția omului. Să fim deci oameni pentru a fi chip al lui Dumnezeu și a dobîndi bunurile viitoare; să fim oameni pentru a fi creștini. Omul nu realizează decît printr-un efort continuu, iar mijlocul unic de a perfectă relația cu tine însuși, este iubirea și slujirea față de semenii.

Epoca pe care noi o trăim astăzi are în centrul ei omul. De aceea, învățătura Sfinților Trei Ierarhi, ne ajută pe noi creștinii, să ne deschidem lumii în slujirea omului. Formele slujirii noastre de azi trebuie totuși să țină seama de realitățile vremii pe care o trăim. În țara noastră,

slujirea înseamnă colaborare pentru propășirea patriei, pentru bunăstarea tuturor. Pe lângă aceasta, ni se cere și o slujire panumană, pentru ca din întreaga lume să dispară ura și discriminarea, inegalitatea și războiul, și să se întroneze pacea și bunăvoirea. Pentru această slujire se pregătesc studenții teologi, avînd pildă vie pe însuși Întîistătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a cărui activitate a fost și continuă să fie închinată păcii și înțelegerii generale între oameni și între popoare.

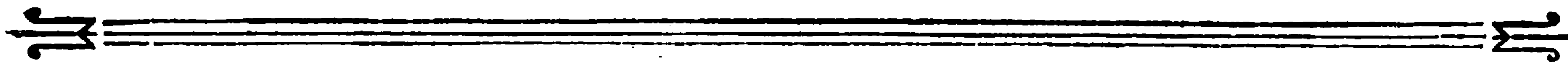
După această prelegere festivă, corul studenților Institutului, dirijat succesiv de P. C. Pr. Asist. Constantin Drăgușin, de doctorandul Nicu Moldoveanu și de Dl. Prof. Nicolae Lungu, a executat următoarele cîntări: *Pre Învățătorii* glas 6, prelucrare și armonizare de Pr. C. Drăgușin; *Dogmatica de la Vecernia* glas 8, armonizare de N. Moldoveanu, rugăciunea *Doamne, Doamne*, de I. Popescu-Pasărea; *Cer de stele — împodobit*, de Ludwig Van Bethowen, *Cîntecul de libertate al robului negru*, de L. Dawson, *Doină și horă cu strigături* (solist Necula N. din anul IV), de Prof. N. Lungu, și imnele patriotice *Pui de lei*, de I. G. Brătianu și *Tricolorul*, de Ciprian Porumbescu.

La încheierea programului, a luat cuvîntul P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, care în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a adresat tuturor celor care s-au ostenit în realizarea acestei frumoase serbări, mulțumiri și binecuvîntări, apreciind reușita serbării ca pe un simbol al muncii temeinice și pline de roade ce se depune în școlile noastre teologice. Apoi, P. S. Sa a adresat tuturor urări pentru noi succese în slujba Bisericii și a patriei.

Cu aceasta, festivitatea închinată hramului Institutului și Seminarului teologic din București a luat sfîrșit într-o atmosferă de înălțare duhovnicească.

GABRIEL POPESCU

TELEGRAMĂ DE FELICITARE

TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
D-LUI EMIL BODNĂRAȘ, VICEPREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT

La 10 februarie 1968, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis D-lui Emil Bodnăraș, vicepreședintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, cu prilejul zilei sale de naștere următoarea telegramă:

*Domnului Emil Bodnăraș,
Vicepreședinte al Consiliului de Stat*

Loco

Cu prilejul aniversării nașterii Domniei Voastre, Vă adresăm cele mai alese felicitări, și din toată inima Vă urăm ani mulți de viață, sănătate, fericire și putere de muncă, spre a Vă împlini cu succes înaltele sarcini în serviciul Patriei și poporului român.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

La această telegramă de felicitare, Dl. Emil Bodnăraș, vicepreședintele Consiliului de Stat a răspuns astfel:

Deosebite mulțumiri pentru urările pe care mi le-ați adresat de 10 februarie.

E. BODNĂRAȘ

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ca în fiecare an, în ultimele două decenii, la 22 februarie 1968, cu prilejul sărbătoririi zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și-au manifestat sentimentele lor de dragoste, de recunoștință și de devotament față de Întâistătătorul lor, înălțînd rugăciuni către Bunul Dumnezeu pentru a-i dăruia sănătate, zile îndelungate și spor în munca de răspundere pe care o îndeplinește la cîrma Bisericii Ortodoxe Române și a turmei ei dreptcredincioase.

La Centrul patriarhal din București, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit începînd de la orele 11 dimineața pe reprezentanții tuturor salariaților din Administrația Patriarhală: P. C. Pr. Director Ioan Gagiu, PP.CC. Consilieri patriarhali Pr. D. Fecioru, Pr. Sabin Verzan, Pr. Gh. Iordăchescu, Pr. Gh. Soare, Pr. C. Pîrvu, inspectori patriarhali, împreună cu o delegație de salariați superiori; pe reprezentanții Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor: P. C. Pr. Vicar Al. Ionescu, PP.CC. Consilieri arhiepiscopesci Pr. St. Dimancea, Pr. L. Mateescu, Pr. I. Popa, Pr. Al. Petre, Pr. M. Marinescu, împreună cu o delegație de salariați superiori de la Centrul arhiepiscopesc; pe reprezentanții instituțiilor de învățămînt teologic din București: P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, Dl. Prof. N. Chițescu, prorector al Institutului și Dl. Prof. N. Grosu, directorul Seminarului teologic, împreună cu o delegație de profesori ai acestor Instituții de învățămînt teologic.

Reprezentanții acestor trei mari unități bisericești au prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian urările de sănătate și de îndelungă-înzilire din partea tuturor salariaților de la Administrația Patriarhală, de la Arhiepiscopia Bucureștilor și de la instituțiile de învățămînt teologic, asigurînd pe Prea Fericitul Sa de întreg devotamentul și de conștiinciozitatea în muncă a tuturor.

Cu acest prilej au fost oferite Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian exemplare artistic legate din cărțile de cult: *Liturghierul*, *Psaltirea* și *Mineiul pe luna Aprilie*, de curînd ieșite, în condiții tehnice superioare, din teascurile Tipografiei Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române.

La ora 12, în paraclisul din palatul patriarhal, I.P.S. Dr. Nicolae Mladin, Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi de la catedrala patriarhală, a săvârșit un Te-Deum. La această slujbă de mulțumire, desfășurată într-o atmosferă de rugăciune și de înălțare duhovnicească, pentru marile înfăptuiri săvârșite în Biserica noastră sub cîrmuirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, au luat parte alături de înaltul sărbătorit II.PP.SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei, Nicolae al Banatului; PP.SS. Episcopi: Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Partenie al Romanului, Teofil al Clujului, Teoctist al Aradului și Valerian al Oradiei; Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal; reprezentanții salariaților de la Administrația patriarhală, de la Arhiepiscopia Bucureștilor și de la instituțiile de învățămînt din București; P. C. Pr. Goranov, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București; PP. CC. Protoierei și preoți din Capitală; stareții mînaștirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor; membrii ai Adunării Naționale Bisericești, profesori onorari ai Institutului teologic din București și alții.

După săvîrșirea Te-Deum-ului, în cabinetul său de lucru — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit felicitările celor prezenți.

În numele Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri a prezentat felicitări Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, și Dl. Director General, I. Bărbulescu.

În numele membrilor Sfîntului Sinod și al reprezentanților tuturor instituțiilor bisericești prezenți la această sărbătorire, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cuvînt însuflețit de urare, subliniind că «ziua de bun augur, ziua de 22 februarie, cînd cu 67 de ani în urmă Prea Fericirea Voastră ați văzut lumina zilei, a devenit de două decenii înapoi, pentru colaboratorii Centrului patriarhal și ai Centrului Arhiepiscopiei București, ca și pentru membrii Sfîntului Sinod și pentru slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, prilej deosebit pentru a vă prezenta din toată inima și cu deplină sinceritate sentimentele lor de aleasă prețuire, de dragoste caldă, de respect adînc și de însuflețit devotament».

În continuare I.P.S. Mitropolit Iustin a semnalat caracterul deosebit al sărbătoririi zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, întrucît sărbătorirea, urmează Consfătuirii sinodale care a avut loc la 21 februarie 1968, în dezbaterile căreia a fost studiată problema reformei administrative bisericești pentru a fi pusă de acord cu reforma administrativă efectuată în țară.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care totdeauna a îndrumat pe slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române să se încadreze în activitatea desfășurată de întreg poporul român pentru organizarea mai bună a vieții sale sociale, a inițiat și această consfătuire sinodală, îndată după promulgarea de către Marea Adunare Națională a noii organizări administrative a țării.

În acest fel și «acțiunea de mare importanță începută prin Consfătuirea sinodală de la 21 februarie se înscrie, alături de altele multe, între marile realizări, ale Prea Fericirii Voastre, despre care, de altfel, vom vorbi în curînd, la prilej potrivit», a precizat I.P.S. Mitropolit Iustin, care a continuat: «Într-adevăr de cînd ați pus piciorul pe treptele scaunului patriarhal, Prea Fericirea Voastră v-ați făgăduit să slujiți poporului și Bisericii. Și pe cununa faptelor mari ale Prea Fericirii Voastre alături de acțiunile de reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române și de alte mari realizări pe teren bisericesc, va străluci și acțiunea de integrare a Bisericii Ortodoxe Române în viața cea nouă a poporului nostru».

Apoi I.P.S. Mitropolit Iustin a analizat importanța acțiunii întreprinse în prezent pentru reforma administrativă a Bisericii Ortodoxe Române, la care colaborează, alături de Prea Fericitul Patriarh Justinian, toți membrii Sfîntului Sinod și toate vîrfurile organelor superioare de conducere a treburilor bisericești din țara noastră.

I.P.S. Mitropolit Iustin a încheiat exprimînd Prea Fericitului Părinte Patriarh «în numele tuturor celor prezenți sentimentele noastre de dragoste fierbinte și de prețuire permanentă, asigurîndu-vă că în tot ce înfăptuiți pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru integrarea ei în viața cea nouă a poporului român, ne veți avea pe noi toți alături».

Răspunzînd cuvîntului de urări adresat de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit membrilor Sfîntului Sinod și reprezentanților Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și ai instituțiilor de învățămînt teologic din București, protoiereilor și preoților din capitală și tuturor celorlalți care s-au ostenit să fie alături de Prea Fericirea Sa în această zi, «cînd ultima filă a anului al șaizeci și șaptelea se întoarce, și se deschide albă prima filă a anului al șaizeci și optulea al vieții mele».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a remarcat că «într-adevăr ne găsim azi după o lucrare însemnată pentru viața Bisericii Ortodoxe Române, privind adaptarea organizării teritoriale a administrației bisericești după noua organizare administrativă a țării». Apoi Prea Fericirea Sa a arătat că «nu numai sfintele canoane și prevederile Statutului de organizare bisericească sprijină acest lucru, ci mai ales caracterul deosebit pe care îl are Ortodoxia organizată pe Biserici naționale impune Bisericii noastre să se integreze în viața cea nouă a poporului, să se identifice cu năzuințele poporului și să-și adapteze sub toate aspectele organizarea vieții sale interne după orînduirile de bază ale statului».

«De altfel, a continuat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împărțirea administrativă a țării pe județe constituie organizarea tradițională în istoria poporului român, ea fiind dovedită documentar că a existat din vremea voievodului Mircea cel Bătrîn pînă în 1950, cînd s-a încercat experimentarea unei noi organizări administrative». De aceea Biserica Ortodoxă Română se reorganizează administrativ după împărțirea tradițională a țării în județe.

În încheiere Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit îndeosebi I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care prin cuvîntul său a

făcut pe toți cei prezenți să vadă unitatea de acțiune ce există între membrii Sfântului Sinod și acordul total cu care se iau hotărârile de seamă în Biserica Ortodoxă Română. A mulțumit apoi tuturor membrilor Sfântului Sinod și tuturor colaboratorilor săi de la Centrul patriarhal pentru sprijinul pe care l-au dat Prea Fericirii Sale la împlinirea tuturor înfăptuirilor mari și mici, de fiecare zi, în viața Bisericii Ortodoxe Române, și a urat tuturor sănătate și ani mulți.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a urat, în numele tuturor celor prezenți, sănătate deplină și viață îndelungată Conducătorilor țării pentru a putea asigura dezvoltarea pașnică și înfăptuirea progresului social în viața cea nouă a poporului român. De asemenea a urat sănătate deplină și ani mulți Conducătorilor Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, în frunte cu Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului.

*
* *

Cu prilejul sărbătoririi zilei sale de naștere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare de la Întâistătători de Biserici Ortodoxe și Neortodoxe, precum și de la diferite personalități de seamă din viața religioasă, politică și socială. În continuare publicăm textul unora din aceste telegrame:

Iată textul telegrammei trimise de *Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare*:

*Prea Fericirea Voastră,
Iubite întru Hristos Frate,*

Cu dragoste Vă felicităm, în numele Nostru și în numele Sfântului nostru Sinod, cu ocazia celei de a 67-a zi de naștere și, din inimă Vă urăm, în rugăciune, sănătate și puteri, pentru ca să păstoriți cu succes, încă mulți ani, pe Tronul patriarhal român, și să aduceți prinosul Vostru prețios la slujirea comună a Bisericii lui Dumnezeu și pentru pace în lume.

Al Prea Fericirii Voastre devotat, întru Hristos, frate,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

*

Din partea Eminenței Sale Cardinalului Dr. Fr. König, Arhiepiscopul Vienei și Primatul Bisericii Romano-Catolice din Austria a fost primită următoarea telegramă:

Cu sincere sentimente, trimit cele mai cordiale urări de fericire pentru ziua de naștere.

Cardinalul KÖNIG

*

Domnul *Emil Bodnăraș*, vicepreședintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, a felicitat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian astfel:

Cele mai calde urări de sănătate de a 67-a aniversare a zilei de naștere.

EMIL BODNĂRAȘ

*

Din partea Conducerii Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România, Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit următoarele telegrame:

*Prea Fericitului Justinian Marina
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

La aniversarea zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, Vă adresez călduroase felicitări și cele mai bune urări de sănătate, viață îndelungată și succes deplin în activitatea pe care o desfășurați pentru sprijinirea cauzei păcii și a operei constructive a poporului nostru.

«La mulți ani!»

D. DOGARU
Secretar General

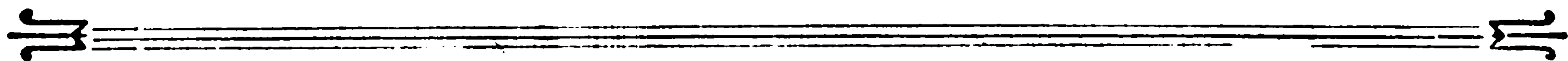
*

*Prea Fericitului Justinian Marina
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Cu ocazia aniversării zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, Vă rog să primiți călduroase urări de sănătate, viață îndelungată și noi succese în activitatea ce desfășurați pentru sprijinirea păcii și înflorirea scumpei noastre patrii.

I. N. BĂRBULESCU
Director general

LA ÎMPLINIREA A DOUĂZECI DE ANI DE LA MOARTEA PATRIARHULUI NICODIM AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La 27 februarie s-au împlinit douăzeci de ani de când a încetat din viață fericitul întru adormire, Nicodim Munteanu, cel de al doilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, după ce cîrmuise ierarhia, slujitorii și turma dreptcredincioasă timp de zece ani. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rînduit ca, în această zi, să se săvîrșească în chip solemn slujba de pomenire a patriarhului Nicodim, înmormîntat în pro-naosul catedralei patriarhale.

La această slujbă de pomenire au luat parte Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal. Din partea familiei patriarhului Nicodim Munteanu a luat parte Pr. Paul Munteanu, de la biserica «Sfîntul Ioan-Nou».

Erau de față din partea Administrației Patriarhale: P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, PP.CC. Consilieri: Pr. D. Fecioru, Pr. C. Pîrvu, Pr. Gh. Soare, Pr. Gh. Iordăchescu, Pr. Sabin Verzan, precum și inspectorii patriarhați și salariații superiori de la serviciile Administrației Patriarhale. Din partea Arhiepiscopiei Bucureștilor erau prezenți: P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, PP.CC. Consilieri: Pr. Stan Dimancea, Pr. L. Mateescu, Pr. I. Popa, Pr. Petre Alexandru, Pr. Mihai Marinescu, precum și personalul superior de la toate serviciile Arhiepiscopiei Bucureștilor. Din partea Institutului teologic de grad universitar din București a fost de față P. C. Rector Diac. Prof. N. Nicolaescu. Au fost de asemenea de față Protoierei și clerici din Capitală și credincioși.

Dimineața, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi de la catedrala patriarhală, a oficiat slujba sfintei liturghii, la sfîrșitul căreia s-a săvîrșit slujba Parastasului, în timpul căreia Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a citit, la mormîntul patriarhului Nicodim, rugăciunile de dezlegare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a poftit apoi pe participanții la această slujbă în palatul patriarhal, unde Prea Fericirea Sa a vorbit celor prezenți despre viața, activitatea și înfăptuirile celui de al doilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Nicodim Munteanu.

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN CADRUL RELATIILOR BISERICESTI EXTERNE

SESIUNEA SECRETARIATULUI INTERNAȚIONAL ȘI A COMITETULUI EXECUTIV AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

(Praga, 21—25 ianuarie 1968)

Conferința Creștină pentru Pace a organizat la Praga, între 21 și 25 ianuarie a.c. o sesiune de lucru a Secretariatului Internațional și a Comitetului executiv. Au fost prezenți peste 30 delegați din 20 de țări din toate continentele. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat la lucrări I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu, membru în Comitetul executiv și P. C. Pr. Ilie I. Georgescu, inspector patriarhal, membru în Secretariatul Internațional.

Programul sesiunii a cuprins cu precădere adaptarea ultimelor măsuri organizatorice în vederea celei de a treia Adunări generale creștine pentru pace, care se va desfășura la Praga, între 31 martie—5 aprilie a.c., precum și analizarea atitudinii ce trebuie adoptată de Conferință față de grupările și organizațiile cu care se găsește în contact. La această Adunare generală vor fi prezenți circa 500 participanți, reprezentanți de Biserici și comitete regionale, și circa 100 de invitați observatori și specialiști. Ședințele plenare se vor desfășura în marea sală de congrese din parcul de cultură Julius Fučík din nordul capitalei cehoslovace, și la ele vor participa, în afara membrilor Adunării generale, și un numeros public. După cum s-a mai informat și cu alt prilej, lucrările acestei Adunări generale vor fi plasate sub îndemnul biblic *«Caută pacea și o urmează»*, cu chemarea: *«Salvează omul, pacea e posibilă»*.

În legătură cu această temă bogată, s-a spus că pacea nu este ceva care vine de la sine. Ea obligă la efort pentru a o obține și la lupta pentru a o păstra. Acest fapt înseamnă că oamenii «făcători de pace» sînt obligați să dea pe față obstacolele din calea păcii și să găsească modalitățile de a le risipi. Pentru o reușită deplină în această direcție este necesară participarea activă și conjugată a tuturor creștinilor în acțiunea pentru pace.

Conferința Creștină pentru Pace exprimă convingerea că pacea este posibilă, deoarece credința noastră în înfrîngerea răului de către forțele binelui se bazează pe minunea Învierii Domnului.

S-au prezentat de asemenea rapoartele reprezentanților unor comitete regionale ale Conferinței Creștine pentru Pace, privind activitatea

desfășurată în cursul anului trecut. Dintre acestea o mențiune specială merită comitetul regional francez, organizat mai curînd dar foarte activ, care a antrenat numeroși pastori și teologi protestanți dar cu care cooperează și numeroși romano-catolici. Comitetul regional al Conferinței Creștine pentru Pace din Franța a luat atitudine împotriva agresiunii din Vietnam, se face prezent în presa franceză, organizează reuniuni pentru pace. Tot ei au hotărît ca pe viitor să traducă în limba franceză materialele conferinței și în special ale revistei «Conferința Creștină pentru Pace», care, de cîtăva vreme, se imprimă la București, în Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

De asemeni active sînt comitetele regionale din Statele Unite ale Americii, din Japonia, din R. D. Germană și R. F. a Germaniei.

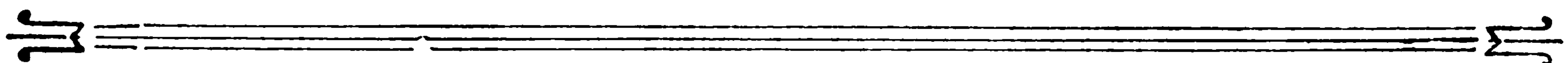
Cu prilejul acestei sesiuni de lucru s-a discutat și posibilitatea cooperării în sectoare apropiate de interes, între Conferința Creștină pentru Pace și Consiliul Ecumenic al Bisericilor care și el se pregătește pentru cea de a patra Adunare generală (ce va avea loc la Upsala, în iulie a.c.). S-a scos în evidență necesitatea unei adînciri a cooperării, fiecare organizație păstrîndu-și specificul și preocupările sale. Efortul Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru o cunoaștere reciprocă a Bisericilor, pentru stimularea apropierii între Biserici și pentru adîncirea unui dialog interconfesional se completează cu efortul Conferinței Creștine pentru Pace de a strînge pe creștini în apărarea idealului de pace și de viață.

Aceleași cuvinte se pot spune și în legătură cu cooperarea — pe plan european — cu Conferința Bisericilor Europene care și-a înscris în programul său adîncirea contactelor între Estul și Vestul european pentru risipirea neîncrederii și crearea unui climat de înțelegere și cooperare fără a dăuna vieții vreuneia din Biserici sau țări.

Lucrările de la Praga s-au desfășurat cu încredințarea că efortul general pentru pace va duce la victoria apărătorilor păcii. După cum declara Prof. J. L. Hromadka, președintele Mișcării creștine pentru pace în broșura pregătitoare pentru cea de a treia Adunare generală creștină pentru pace: «Noi nu trăim în iluzii, ci întreaga noastră activitate de pînă acum vădește că trăim cu picioarele solid înfipte în pămînt, și ne dăm seama de dificultățile reale ale ceasului de față. Totuși, realismul nostru nu este de domeniul scepticismului și cu atît mai puțin nu este pesimist. Credința ne călăuzește pașii, ea ne deschide ochii asupra marilor posibilități de stabilizare a păcii în lume. Ochii noștri se îndreaptă cu nădejde spre viitor».

II. I. G.

C R O N I C A

— *Sîmbătă 27 ianuarie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Rev. Cassien Girardin, egumenul Mînăstirii Bonnecombe, din sudul Franței.

— *Joi 15 februarie și Vineri 16 februarie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, a luat parte, ca invitat, la lucrările Sesiunii extraordinare a Marii Adunări Naționale.

— *Duminică 18 februarie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oficiat sfînta liturghie în catedrala patriarhală, hirotonind în preot și hirotosind în duhovnic pe C. Diacon Alexandru Munteanu, prim-secretar al Institutului teologic de grad universitar din București, numit paroh al bisericii române «Sfînta Treime» din Sofia.

— *Miercuri 21 februarie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezidat lucrările Consfățuirii membrilor Sfîntului Sinod, avînd la ordine de zi punerea de acord a delimitării Eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române cu noua împărțire administrativă în județe a teritoriului Republicii Socialiste România.

— *Joi 29 februarie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la primirea la palatul Consiliului de Stat a conducătorilor Cultelor religioase din Republica Socialistă România, fiind însoțit de membrii Sfîntului Sinod Permanent — II.PP.SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului —, și de PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali..

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

IN LEGĂTURĂ CU UNELE PROBLEME ALE BISERICII ORTODOXE ÎN AFRICA. — Mitropolitul Partenie din Patriarhia Alexandriei a răspuns (în luna decembrie 1967) la unele întrebări puse de reprezentantul revistei grecești «Ellinica themata».

În răspunsul său la prima întrebare, Mitropolitul Partenie a înfățișat procedura ce se urmează la alegerea patriarhului pentru Scaunul Alexandriei și rolul guvernului egiptean în legătură cu numirea și instalarea patriarhului nou-ales. (Despre această procedură s-a scris într-unul din numerele trecute ale revistei «Biserica Ortodoxă Română»).

La a doua întrebare — despre însemnătatea și rolul Scaunului de Alexandria în realizarea idealului ortodox-african în mediul african —, Mitropolitul Partenie a răspuns: «În epoca noastră este nevoie ca Scaunul de Alexandria să manifeste caracterul său panafrican și să facă cunoscut spiritul său de luptă. Sediul acestui Patriarhat ortodox trebuie să fie totdeauna Alexandria pentru că aceasta o impune istoria, tradiția, cu toate că acest patriarhat trebuie să tindă — ca necesitate absolută și vitală — să îmbrățișeze pe credincioșii din întreaga Africă și să-și însușească problemele popoarelor Africane, care de fapt sînt și problemele sale. Toate problemele care se referă la lupta africanilor, problemele rasiale, naționale, privitoare la libertate, independență, dreptate, asigurarea hranei și dezvoltare, constituie de fapt probleme ale carității lui Dumnezeu pentru fiecare om. Căci dacă Africa cere pîine, dreptate, libertate, acestea nu sînt decît darurile lui Dumnezeu și drepturi pentru fiecare om, fie el negru, alb ori arab.

Cu privire la rolul principal al Ortodoxiei și mai ales al Patriarhatului de Alexandria în Africa, pentru a supraviețui ca instituție — care a constituit întrebarea a treia —, Mitropolitul Partenie a precizat că creștinismul continuă lupta sa în Africa și Ortodoxia este prezentă în această luptă, și trebuie să fie prezentă nu numai «ca putere», ci mai ales «ca acțiune». Ortodocșii trebuie să ofere fraților negri duhul lui Hristos, care trăiește în Tradiția ortodoxă. În Africa există deja un nucleu de ortodocși negri, față de care Patriarhul de Alexandria și în-

treaga Ortodoxie au o responsabilitate și un mesaj de dragoste și de luptă, care trebuie să îmbrățișeze întreaga Africă.

La întrebarea despre facilitatea drumului Ortodoxiei în Africa, Mitropolitul Partenie a declarat că socotește această cale cu deosebire plină de dificultăți care însă trebuie depășite, în duhul Ortodoxiei.

Întrebarea ultimă s-a referit la «dialogul dragostei» între Biserici pe care Patriarhul ecumenic Atenagora le-a deschis pe plan ecumenic, la care Mitropolitul Partenie a declarat că «Ortodoxia este dragoste, iar dragostea cere unitatea și unirea tuturor creștinilor. Această dragoste constituie adevărata noastră luptă, care este dialog, pentru că dragostea este totdeauna dialog, ea nu este niciodată monolog. De aceea Dumnezeu este Treime, — ca un dialog al dragostei persoanelor».

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

DECLARAȚII FĂCUTE DE ARHIEPISCOPUL IERONIM AL ATENEI ȘI PRIMAT AL BISERICII ORTODOXE A GRECIEI DESPRE RAPORTURILE ÎNTRE BISERICILE ORTODOXĂ ȘI ROMANO-CATOLICĂ. — În legătură cu vizita făcută de Sanctitatea Sa Atenagora, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic, Papii Paul al VI-lea la Roma — ca expresie a raporturilor între Ortodoxie și romano-catolicism — Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei a făcut unele declarații din care redăm, în continuare, unele aspecte.

În *interviul acordat corespondenților străini*, Prea Fericitul Ieronim a făcut constatarea că «în epoca noastră progresul științific și tehnic este așa de rapid și se săvârșește în așa de mari salturi, încît trebuie să mărturisim că religia și în special creștinismul n-a putut să se adapteze», cu atît mai mult cu cît «diferitele religii și creștinismul însuși se află în stare de profundă divizare». Din acestea se poate trage concluzia că omul zilelor noastre trebuie ajutat.

În legătură cu călătoria Patriarhului ecumenic Atenagora la Roma, Arhiepiscopul Ieronim a spus că întîlnirea Patriarhului ecumenic cu Întîistătătorul Bisericii Romei este importantă, iar consecințele ei depind de discuțiile ce vor avea loc, care «nădăjduim că vor fi bune și constructive».

Fiind întrebat dacă poziția Bisericii Ortodoxe Grecești este de acord cu cea a Patriarhului ecumenic, Arhiepiscopul Ieronim a răspuns că în Biserica Ortodoxă nu poate fi vorba despre poziția unei persoane pe care să o urmeze toate Bisericile locale. Biserica Ortodoxă este profund democratică. În problemele mari este absolut necesară înțelegerea tuturor Bisericilor Ortodoxe locale. În această problemă eforturile Patriarhului ecumenic trebuie să consune cu poziția tuturor celorlalte Biserici Ortodoxe. Apoi Arhiepiscopul Ieronim a declarat că în Biserica Ortodoxă nu există sistemul primațial din Biserica Apuseană despre un primat al episcopului de Constantinopol față de celelalte Biserici Ortodoxe locale. Patriarhul de Constantinopol este primul între episcopii ortodocși, dar

n-are putere supremă și autoritate desăvârșită ca papa. În Biserica Ortodoxă puterea supremă o are Sinodul Ecumenic.

Întrebat dacă ar accepta o vizită a papii la Atena, Arhiepiscopul Ieronim a răspuns că nu poate decide singur asupra acestei chestiuni care este de competența Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei. În general Arhiepiscopul Ieronim a arătat că e preferabil să se cultive acest spirit al relațiilor și al schimbului de păreri nu numai cu Biserica Romano-Catolică, ci și cu alte confesiuni. Astfel «Biserica noastră constituie unul din marii ziditori ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor și participă la acțiunea acestuia în chip energic cum a participat de la început la Conferințele «Viață și acțiune» și «Credință și organizare» — Biserica Ortodoxă a Greciei n-a participat niciodată la acțiunea «Consiliului internațional al misiunii», fiindcă acesta a avut caracter net protestant».

Întrebat de ce Biserica Ortodoxă a Greciei are rezerve față de atitudinile actuale ale Bisericii Romano-Catolice, Arhiepiscopul Ieronim a arătat că separarea istorică influențează asupra dispoziției sufletești. «Trebuie să treacă un mare interval de timp în care Biserica Romano-Catolică să demonstreze față de Bisericile Ortodoxe drumul prietenesc și frățesc, pentru ca popoarele noastre să poată crede că faptele sale sînt prietenești și frățești».

Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei, vorbind despre semnificația acestei vizite, a spus: «Sensul vizitei este foarte limpede. Mai întâi ea constituie o obligație de a răspunde vizitei făcute de Papa Paul al VI-lea la Constantinopol, care într-adevăr constituie o etapă istorică și o cotitură de reală importanță în raporturile dintre cele două Biserici. Vizita de la Roma poate avea imense repercursiuni asupra Mișcării ecumenice în general, și în special pentru eforturile depuse în vederea apropierii celor două Biserici». În legătură cu aceasta, Arhiepiscopul Ieronim a declarat că «Biserica Ortodoxă a Greciei constată că în ultimii ani Biserica Romano-Catolică a hotărît să participe într-o formă la Mișcarea ecumenică, față de care a avut totdeauna serioase rezerve»; iar în ceea ce privește eforturile de apropiere între cele două Biserici, Arhiepiscopul Ieronim a declarat că «orice creștin dorește ca Dumnezeu să conducă pașii celor doi întîistători de Biserici ca, în duhul dragostei și al sincerității mutuale, să meargă cu prudență și sigur pe calea apropierii», și a precizat că «chiar dacă n-ar exista neînțelegeri asupra fondului problemei și dacă cele două Biserici sînt într-adevăr însuflețite de duhul bunăvoinței și de dorința de a vedea depășite dificultățile, pentru Biserica Ortodoxă a Greciei există totuși, concepții care sînt inacceptabile».

În continuare Arhiepiscopul Ieronim a semnalat că «cu toate că în ultima vreme au avut loc numeroase gesturi de împăciuire din partea Bisericii Romano-Catolice față de Biserica Ortodoxă a Greciei (ca restituirea moaștelor unora dintre sfinți, care se aflaseră «în refugiu» în Apus), totuși bariera de neîncredere, care a luat naștere în trecut, n-a putut fi încă desființată pentru majoritatea poporului grec. Credincioșii noștri cred încă și astăzi că Biserica Romano-Catolică urmărește să facă prozelitism între ei».

COMUNICATUL SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE A GRECIEI ASUPRA VIZITEI PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA LA ROMA. — În şedinţa de la 7 noiembrie 1967, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei studiind corespondenţa schimbată între Constantinopol şi Roma şi textul cuvîntărilor Patriarhului ecumenic Atenagora şi ale Papii Paul al VI-lea în timpul vizitei a constatat cu deplină satisfacţie că «întîlnirea de la Roma s-a împlinit în conformitate cu nădejdiile şi aşteptarea sa şi ale credincioşilor poporului grec».

Sfântul Sinod a constatat în special că «cei doi întîistătători de Biserici recunosc că dialogul dragostei, pe care trebuie să se întemeieze toate relaţiile între Biserici, trebuie să fie întemeiat pe fidelitatea deplină faţă de Domnul Iisus Hristos şi pe respectul tradiţiilor proprii. Că dialogul dragostei între Biserici trebuie să aducă roadele unei colaborări dezinteresate în domeniul unei activităţi comune pe plan pastoral, social şi spiritual, într-un spirit de respect reciproc şi de fidelitate a creştinilor dintr-o parte şi din cealaltă faţă de Bisericile lor proprii».

Sfântul Sinod şi-a manifestat îndeosebi dorinţa ca «dialogul iniţiat în dragoste şi în respect reciproc *pe picior de egalitate* între Biserici să fie dus pînă la capăt pentru slava Bisericii şi a Dumnezeuiescului ei întemeietor».

PUNCTE DE VEDERE ALE UNOR TEOLOGI GRECI ASUPRA VIZITEI PATRIARHULUI ECUMENIC LA ROMA. — Dacă întreaga presă greacă şi-a manifestat satisfacţia în legătură cu cea de-a treia întîlnire între Patriarhul ecumenic Atenagora şi Papa Paul al VI-lea, subliniind că «unirea Bisericilor este o necesitate a timpului pe care cei doi întîistătători au înţeles-o» şi că «dialogul început va putea deveni rodnic numai în măsura în care el va fi un dialog al dragostei şi al adevărului, avînd la bază respectul faţă de izvoarele fundamentale de credinţă şi de viaţă creştină, şi anume: Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiţie şi egalitatea între Biserici», — teologii, în articole publicate în ziare şi reviste, au subliniat că ei, mai mult decît alţii, «trebuie să urmărească situaţia, să studieze evoluţia lucrurilor şi să aibă idei clare asupra mişcării unioniste, ca să poată lămuri poporul şi să poată pregăti formarea spirituală a acestuia în această direcţie».

Profesorul Pan. Trembelas a manifestat — într-un articol publicat în presă — mari rezerve asupra «sincerităţii Bisericii Romano-Catolice în această acţiune». Recunoscînd că într-adevăr în ultima vreme «se constată o schimbare în atitudinea Bisericii Romano-Catolice, Prof. Trembelas crede că este vorba nu de o schimbare de atitudine, ci mai de grabă de o adaptare necesară». Întrucît «Biserica Romano-Catolică activează pentru propagarea Evangheliei, dar scopul său este unificarea tuturor creştinilor sub un singur şef văzut — papa».

De aceea, adresîndu-se credincioşilor ortodocşi, Prof. Trembelas îi avertizează «să nu se lase angajaţi de aşa-numitul dialog al dragostei care lasă la o parte discutarea diferenţelor dogmatice, pentru că într-o zi Biserica Romano-Catolică — mult mai puternică şi mai bine organizată — ar

absorbi pe creștinii ortodocși — mai puțin numeroși și mai puțin bine organizați».

CUVÎNTUL CĂTRE STUDENȚI AL PREA FERICITULUI ARHIEPISCOP IERONIM. — În ziua de 3 decembrie 1967 cu ocazia începerii noului an universitar, în catedrala mitropolitană, Arhiepiscopul Ieronim a săvârșit o slujbă specială. Cu această ocazie a ținut o cuvîntare în care a explicat textul din Efeseni II, 22: «Și pe aceasta voi să vă zidiți împreună prin Duhul, ca să fiți locașul lui Dumnezeu», arătînd că Dumnezeu vrea să fim colaboratori cu El, să facem o lume atît de frumoasă, atît de desăvîrșită încît să fie vrednică să locuiască în ea însuși Dumnezeu. Fiecare generație adaugă ceva la acest locaș al lui Dumnezeu, dar munca ce se așteaptă de la generația prezentă depășește pe cea a oricărei generații de mai înainte.

Pentru aceasta se cere ca dragostea unora față de alții să fie de așa fel încît să ocupe în viața personală și în viața comunităților și a întregii umanități primul și cel mai important loc, după cum a stabilit însuși Domnul; ca toți oamenii indiferent de naționalitate, rasă, religie, filozofie, politică, sau credință, să fie socotiți frații noștri; ca dreptatea și interesul tuturor oamenilor să fie măsura prin prisma căreia să fie judecate legăturile oamenilor între ei, fie ca indivizi, fie comunități și națiuni.

Trecînd la aspectele dezvoltării personalității, Arhiepiscopul Ieronim a demonstrat că personalitatea omului este inviolabilă și că libertatea de conștiință sub toate aspectele atît religioasă cît și politică și individuală, precum și colectiv-națională este elementul primordial al personalității omului. De aceea cultura — pe cît posibil mai integrală și mai bogată — fericirea și prosperitatea materială, constituie un drept comun tuturor oamenilor. În lumea contemporană care trece printr-o criză universală, generația nouă trebuie să aibe în vedere că desăvîrșirea personalității umane se obține prin muncă asiduă pentru cultivarea sistematică spirituală și materială.

MESAJUL DE ANUL NOU AL PREA FERICITULUI IERONIM ARHIEPISCOPUL ATENEI ȘI PRIMAT AL BISERICII ORTODOXE A GRECIEI. — În mesajul adresat clerului și poporului credincios din Grecia, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a manifestat dorința sa ca «anul 1968 să devină pentru fiecare dintre noi, pentru noi toți ca și pentru întreaga omenire un an al păcii, al progresului și al tuturor binecuvîntărilor lui Dumnezeu, ca anul 1968 să îndepărteze toată spaima care există în inima celei mai mari părți din omenire, aducînd, dintr-un moment într-altul, pacea în toate locurile unde ea se află în primejdie pe toată planeta noastră... Ca Dumnezeu să ilumineze pe toți creștinii fără deosebire pentru ca toți să înțeleagă că o pace autentică și durabilă nu este cu putință dacă noi toți nu ne încadrăm sub steagul singurului și unicului «Domn al păcii», supunîndu-ne tuturor poruncilor lui, dar mai ales poruncii celei dintîi: a dragostei față de Dumnezeu și față de aproapele, pentru ca astfel să constituim armata biruitoare a dragostei care

«îndepărtează toată teama» și care nimicește pe orice dușman al păcii între oameni».

ORGANIZAREA ACTUALĂ A BISERICII ORTODOXE A GRECIEI. — În prezent în sânul Bisericii Ortodoxe a Greciei se află în discuție proiectul de reorganizare a Bisericii, propus de Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat a toată Grecia. Socotim folositor ca, înainte de a cunoaște viitoarea ei organizare, să înfățișăm pe scurt actuala organizare a Bisericii Ortodoxe a Greciei.

Legea nr. 671/1943 privitoare la «Charta constituțională a Bisericii Grecești» preciza, în articolele 1 și 2, că «Biserica Ortodoxă a Greciei cuprindea: Biserica Autocefală a Greciei și mitropoliile Patriarhiei Ecumenice care se găsesc pe teritoriul Greciei», în conformitate cu Legea nr. 3615/1928 și cu decizia patriarhală și sinodală din 4 septembrie 1928 dată de Patriarhia Ecumenică. Biserica Ortodoxă a Greciei este constituită din toți creștinii ortodocși care locuiesc în Grecia și este condusă de către episcopii aflați legal în funcțiune, respectând cu strictețe, ca toate celelalte Biserici Ortodoxe locale, dogmele ortodoxe, sfintele canoane apostolice și sinodale, precum și Sfânta Tradiție.

Autoritatea bisericească supremă în Biserica Ortodoxă a Greciei este Sfântul Sinod, compus din toți episcopii rezidențiali, numit «Sfântul Sinod al ierarhiei Bisericii Ortodoxe a Greciei», având ca reprezentant «Sfântul Sinod permanent al Bisericii Grecești» care are sediul la Atena.

Ierarhia Bisericii Ortodoxe a Greciei este în prezent (în urma unor schimbări și epurări ce au avut loc în ultima vreme) compusă din 67 de mitropoliți (acest titlu îl poartă toți episcopii rezidențiali), și din trei episcopi auxiliari: doi la Arhiepiscopia Atenei și unul la Mitropolia Salonicului.

Actualul Sfânt Sinod permanent este compus, în urma aplicării Legii nr. 3/1967, din nouă membri având ca președinte pe Arhiepiscopul Atenei. Sfântul Sinod are în subordine 22 de comisii sinodale, însărcinate cu asigurarea bunei funcționări în activitatea Bisericii Ortodoxe a Greciei.

Cei nouă membri ai Sfântului Sinod permanent sînt: președinte-Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat a toată Grecia; membri-mitropoliții: Constantin de Patras; Dionisie de Trikkis și Stagon; Damaschin de Navpactis și Euritania; Stelian de Nicopolis și Preveza; Antonie de Xanti; Meletie de Kythira; Constantin de Didimotichon și Sinesie de Casandria.

Pe lângă Sfântul Sinod permanent funcționează un reprezentant regal, în persoana Prof. Marcu Siotis, director general pentru treburile bisericești din Ministerul Educației Naționale și al Cultelor.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei publică buletinul bilingv «Ekklesia».

ÎN LEGATURĂ CU ACȚIUNEA DE REORGANIZARE A BISERICII ORTODOXE A GRECIEI. — După cum s-a mai făcut cunoscut în numerele precedente ale acestei reviste, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat

al Greciei a anunțat îndată după alegerea sa că se va întreprinde o acțiune de reorganizare a întregii Biserici Ortodoxe a Greciei. În vederea acestei acțiuni a avut loc o muncă de pregătire, iar în unele cazuri a avut loc decretarea de schimbare în vederile noii reorganizări în diferite sectoare ale vieții bisericești. În legătură cu această acțiune de reorganizare vom semnală în continuare câteva fapte întâmplate în ultima vreme.

— *Conferința de presă a Arhiepiscopului Ieronim* asupra Proiectului de reorganizare a Bisericii Ortodoxe a Greciei, supus în prezent spre studiere Sfântului Sinod și unor personalități bisericești și laice și care cuprinde două părți: I. Constatări asupra stării actuale în viața Bisericii și II. Soluțiile propuse.

În cadrul părții a doua sînt prevăzute: A. *Măsuri cu privire la cler* (ierarhia-alegere, compența adunării; numărul și întinderea eparhiilor; preoții — formare, alegere); B. *Măsuri privind activitatea pastorală a Bisericii* (cultul și predica; pastorația — individuală și colectivă, profesională; pregătirea personalului necesar); C. *Măsuri privind monahismul și mînaștirile*; D. *Măsuri privind averile Bisericii*; E. *Măsuri privind justiția bisericească* (scopul justiției bisericești; reorganizarea organelor juridice; adaptarea procedurii juridice); F. *Măsuri privind relațiile cu eterodocșii*; G. *Măsuri privind conducerea Bisericii* (se prevede crearea de comisii sinodale care să aibă sarcini precise și bine determinate).

În general Arhiepiscopul Ieronim urmărește posibilitatea separării Bisericii de stat. Pentru a căpăta deplina libertate de hotărîre în acțiune, Biserica trebuie să se organizeze în chip autonom.

— *Despre regimul de conducere în Biserica Ortodoxă a Greciei*, revista bisericească «Anaplasia» (nr. 160/decembrie 1967) afirmă că:

În Biserica Ortodoxă regimul de conducere a fost totdeauna democratic în înțelesul că la conducere au luat parte atît elementul clerical, cît și elementul laic. Cînd s-a declarat autocefală Biserica Ortodoxă a Greciei s-a inspirat în organizarea regimului său de conducere în primul rînd din sistemul protestant și apoi din cel romano-catolic, ajungînd, la venirea lui Oton ca rege, să substituie participarea laicilor la conducerea Bisericii cu intervenția și controlul statului, ceea ce a subordonat Biserica puterii de stat. Reacția față de această situație a dus la «episcopocrație» în regimul de conducere a Bisericii încît nu numai laicii, dar nici clericii nu au mai putut participa la conducerea efectivă a Bisericii concentrată în mîna episcopilor rezidențiali.

Abaterea de la regimul democratic ortodox a dus la consecințe grave, dintre care cele ieșite din sistemul protestant au dus la inertia organismului clerical, iar cele ieșite din sistemul catolic au dus la îndepărtarea elementului laic din conducere și la indiferentismul lui față de viața Bisericii. În prima situație Biserica așteaptă totul de la autoritatea de stat, care adesea a abuzat de rolul său de tutore al Bisericii, interesat în păstrarea unui «statu-quo». În a doua situație ierarhia, concentrînd totul în mîna sa, a dus la lipsa totală de control în viața Bisericii, totul fiind dependent de episcopi care conduc singuri, suprimînd

alegerea preoților și a consilierilor laici de către popor, de care nu se mai ține seamă.

— *Înființarea a două tribunale eclesiastice extraordinare în Biserica Ortodoxă a Greciei.* În efortul de reorganizare a Bisericii Ortodoxe din Grecia, pe care o urmărește cu râvnă de la ridicarea sa la tronul de arhiepiscop al Atenei și Primat a toată Grecia, Arhiepiscopul Ieronim a ajuns la capitolul epurării, socotind că oricât ar fi de frumos programul reînnoirii Bisericii, el nu va da nici un rezultat dacă cei care trebuie să-l aplice nu sînt la înălțimea chemării lor.

După o susținută campanie de presă în vederea începerii epurării în Biserica Ortodoxă a Greciei, la 12 noiembrie 1967 a avut loc o întrunire la Atena, la sediul «Asociației ortodoxe Sfîntul Ioan cel Milostiv», la care a luat parte și Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat a toată Grecia. În cuvîntarea sa, Mitropolitul Augustin de Florina, conducătorul Asociației, a demonstrat cu vigoare necesitatea epurării din Biserică. Amintind, între altele, epurarea întreprinsă de Sfîntul Ioan Gură de Aur și care l-a costat pierderea tronului patriarhal și exilul la Cucuza, Mitropolitul Augustin a precizat că «există căderi, care valorează mai mult decît tronurile. Și eu sînt convins că Arhiepiscopul Ieronim face parte dintre aceia care preferă asemenea căderi». Și, adresîndu-se în mod direct arhiepiscopului, i-a spus: «Prea Fericite Arhiepiscop Ieronim, a sosit timpul ca să luați biciul în vederea epurării Bisericii din Grecia... În spatele Dvs. se găsește întreg poporul credincios al țării».

Ca răspuns la această directă exortatie, Arhiepiscopul Ieronim, luînd cuvîntul, a asigurat că epurarea va avea loc, cu toată întîrzierea impusă de circumstanțe. Și el a adăugat: «Dați-mi voie, să dau următoarea asigurare: eu simt că numai dacă se face epurarea avem noi o rațiune de a ocupa tronul arhiepiscopal. Și repet că epurarea a întîrziat numai».

Exact la o lună după aceste declarații, un text de lege a deschis calea unei eficace epurări bisericești. Legea 214 din 12 decembrie 1967 ordonă crearea a două tribunale eclesiastice extraordinare.

Primul tribunal — *Tribunalul bisericesc sinodal* — este compus din cinci membrii ai Sfîntului Sinod permanent —, și va judeca în ultimă instanță delictele preoților, diaconilor și călugărilor; cel de al doilea tribunal — *Tribunalul sinodal pentru episcopi* — este compus din membrii Sfîntului Sinod permanent și din alți cinci membri dintre ceilalți mitropoliți, avînd ca președinte pe Arhiepiscopul Atenei și va judeca în ultimă instanță delictele episcopilor.

Sentințele în aceste tribunale se vor da prin vot public și justificat. În baza acestei legi clericii care, prin comportarea lor, au pierdut prestigiul datorat funcției lor sacerdotale vor fi destituiți din funcție prin sentință judiciară bisericească.

Noua lege a intrat în vigoare la data de 12 decembrie 1967, urmînd a fi valabilă timp de doi ani. După prevederile articolului 8 al acestei legi, orice cleric, care nu se mai bucură de considerația celor dinafară (I Tim. III, 7) și nu se mai impune prin conduita sa, este decăzut din pos-

tul său». Se știe că principiul «bunei considerații a celor dinafară» și deci al considerației de care se bucură cei care se preoțesc a continuat și continuă și azi să fie indispensabil la sfințirea preoților și episcopilor. Dar Legea 214 impune aplicarea lui chiar și după sfințire și pe întreg timpul exercițiului ministeriului sacerdotal sau episcopal.

Iar la 16 ianuarie 1968, Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe a Greciei a hotărât, în virtutea articolului 8 din Legea 214/1967, să trimită în fața tribunalului ecleziastic extraordinar pentru motivul că «au pierdut buna lor reputație și prestigiul indispensabil» împlinirii misiunii lor, pe Mitropolitul Iacob al Aticii, care în ianuarie 1962 fusese ales arhiepiscop al Atenei și Primat a toată Grecia, dar a trebuit să renunțe la funcțiile de arhiepiscop al Atenei la trei zile după alegerea sa, sub presiunea opiniei publice care-l acuza de grave abateri în viața sa particulară». El a redevenit episcop de Atica, funcție pe care o ocupa înainte de alegerea sa. El este astăzi în vîrstă de 75 de ani.

Al doilea ierarh trimis în fața tribunalului ecleziastic, din «pricina vieții sale private», este Mitropolitul Pantelimon de Salonic, care se află în conflict cu guvernul și cu Arhiepiscopul Atenei, și în prezent are domiciliu supravegheat în apartamentele sale. El a refuzat să vină la Atena unde-l convocase Arhiepiscopul Ieronim. El este în vîrstă de 65 de ani.

— Prin Decret regal a fost înființată la Atena o *Academie ortodoxă de studii teologice superioare*, pentru promovarea cercetării teologice și pentru a da clerului o pregătire mai profundă și specializată din punct de vedere teologic, patristic și pastoral. Noua Academie este dependentă de Ministerul Educației Naționale și al Cultelor.

— Din inițiativa Arhiepiscopului Ieronim al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei, a fost creat la Atena un *Birou pentru activitate și chestiuni misionare*, cu sarcina de a coordona inițiativele misionare din Grecia în favoarea misiunilor ortodoxe în Orient și în special în Africa. Conducător al acestui birou a fost numit Arhimandritul Antonie Romanos.

PATRIARHIA MOSCOVEI

REÎNFIINȚAREA MISIUNII DUHOVNICEȘTI ORTODOXE RUSE ÎN JAPONIA. — În ultima vreme Biserica Ortodoxă Rusă transformase Misiunea duhovnicească ortodoxă rusă în Japonia într-o reprezentanță a Patriarhatului Moscovei în Japonia. Din pricina dificultăților ivite în activitatea desfășurată după aceea în Japonia, Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse a desemnat, la 16 septembrie 1967, pe Episcopul Iuvenalie de Zaraisk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe să întreprindă o anchetă la fața locului.

În urma raportului depus de Episcopul Iuvenalie de Zaraisk, Sfântul Sinod, în ședința de la 7 octombrie 1967, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a hotărât: desființarea reprezentanței Patriar-

hatului Moscovei în Japonia și reînființarea Misiunii duhovnicești ortodoxe ruse în Japonia, desemnând conducător al Misiunii pe Arhimandritul Nicolae Sayama, care a fost numit episcop de Tokio și Japonia. În activitatea sa Episcopul Nicolae Sayama se va conduce după îndrumările președintelui Serviciului Patriarhiei Moscovei pentru relații Bisericești externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului (după noua titulatură acordată de Sfântul Sinod Mitropoliei Leningradului).

OBSERVATORI DIN PARTEA BISERICII ORTODOXE RUSE LA CONFERINȚA DE LA LAMBETH. — Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința de la 9 octombrie 1967, luînd în discuție invitația făcută de Grația sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, ca Biserica Ortodoxă Rusă să trimită un observator la Conferința episcopilor anglicani care va avea loc la Lambeth, la sfîrșitul lunii iunie 1968, a desemnat ca observator pe Episcopul Vladimir de Zvenigorod, reprezentantul Patriarhiei din Moscova pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

PREGĂTIREA SĂRBĂTORIRII A 50 DE ANI DE LA REÎNFIINȚAREA PATRIARHATULUI ÎN BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ. — Sfântul Sinod Permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse a hotărît ca sărbătorirea împlinirii a 50 de ani de la reînființarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Rusă să se facă cu deosebită solemnități în cursul lunii mai 1968.

Pentru pregătirea serbărilor jubiliare Sfântul Sinod a desemnat următoarea comisie: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, ca președinte; iar ca membrii: Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei; Arhiepiscopul Alexei al Talinului și Estoniei, conducător al treburilor Patriarhiei din Moscova; Episcopul Pitirim de Volocalamsk, președintele serviciului editurii; Episcopul Filaret de Dimitrovsk, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova; Episcopul Juvenalie de Zairaisk, vicepreședintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe; Arhimandritul Platon, locțiitor de stareț al Lavrei Troița-Serghieva; Prot. Alexei Ostapov, profesor la Academia duhovnicească din Moscova — ca secretar al Comisiei; D. A. Ostapov, vicepreședintele serviciului administrativ; A. S. Buevski, secretar al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe; și B. S. Kudukin, membru al aceleiași Serviciu.

ÎNFIINȚAREA VICARIATULUI ORTODOX RUS PENTRU OLANDA. — La sfîrșitul anului 1952 a fost înființată în Olanda o reprezentanță stavropighială a Bisericii Ortodoxe Ruse pe temeiul Misiunii duhovnicești ortodoxe ruse ce exista în Olanda. La 26 aprilie 1955, prin hotărîrea Sfîntului Sinod permanent, această reprezentanță stavropighială a fost desființată; iar la 17 martie 1967, prin hotărîrea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, pe lângă Eparhia pentru Bruxelles și Belgia a fost înființată funcția de vicar cu titlul de episcop de Rotterdam. Această situație nouă a necesitat precizarea și revizuirea stărilor existente pînă în prezent din punct de vedere juridic — ca și

în trecut — dar care nu mai corespund stării actuale a parohiilor ortodoxe ruse din Olanda.

Pentru aceasta Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse a precizat în şedinţa de la 7 octombrie 1967, astfel: reprezentanţa Bisericii Ortodoxe Ruse în Olanda se desfiinţează şi se înfiinţează un vicariat pentru toate parohiile ortodoxe ruse existente în Olanda. Acest vicariat depinde juridiceşte de Patriarhatul Moscovei, iar episcopul acestui vicariat este supus canonic şi administrativ Arhiepiscopului de Bruxelles şi Belgia.

Ca titular al acestui vicariat este numit actualul Episcop Dionisie de Rotterdam, care păstrează acelaşi titlu. Episcopul vicar Dionisie de Rotterdam va trebui să prezinte, prin Arhiepiscopul de Bruxelles şi Belgia, situaţia nouă a vicariatului pentru Olanda.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE DELEGAŢIA «BISERICII FRAŢILOR» DIN STATELE UNITE. — Între 23 septembrie şi 9 octombrie 1967, o delegaţie a «Bisericii Fraţilor» din Statele Unite ale Americii, sub conducerea Dr. U. Harold Rau, secretar executiv al Comisiei pentru slujirea frăţească, s-a aflat în Uniunea Sovietică, vizitând Moscova, Leningradul, Odesa, Lvov, Lavra Uspensk-Poceavsk şi Lavra Troiţa-Serghieva din Zagorsk, unde a fost primită de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia.

Delegaţia a vizitat multe biserici, a asistat la sfintele slujbe şi s-a întreţinut cu clerici şi mireni; în timpul vizitării instituţiilor de învăţământ teologic membrii delegaţiei au purtat discuţii cu profesorii şi cu studenţii; iar la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova a avut loc o consfătuire între delegaţia «Bisericii Fraţilor» din Statele Unite şi o delegaţie de ierarhi şi teologi ortodocşi ruşi, asupra temei *responsabilitatea creştină pentru pacea în toată lumea*. În timpul discuţiilor purtate asupra referatelor susţinute de reprezentanţi din ambele delegaţii, s-a precizat de către ambele părţi că misiunea duhovnicească a Bisericilor cuprinde în sine obligaţia educării morale a credincioşilor şi necesitatea acţiunilor practice. Îndeosebi în legătură cu războiul din Vietnam ambele părţi au căzut de acord că acţiunile militare trebuie să înceteze imediat atât pentru asigurarea existenţei poporului vietnamez, cât şi pentru îndepărtarea primejdiei de transformare a acestui război într-un război atotnemic. Este nevoie ca Statele Unite să înceteze bombardamentele asupra Vietnamului de Nord, pentru a se putea ajunge la rezolvarea conflictului pe cale paşnică şi pentru a lăsa poporul vietnamez să-şi organizeze singur viaţa.

S-a hotărât ca discuţiile să fie continuate în timpul vizitei pe care o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Ruse o va face, ulterior, «Bisericii Fraţilor» în Statele Unite ale Americii.

REPREZENTANŢI AI BISERICII EVANGHELICE-LUTERANE DIN R. D. GERMANĂ AU VIZITAT UNIUNEA SOVIETICĂ ŞI BISERICA ORTODOXA RUSA. — La invitaţia Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, o grupă de 12 personalităţi din Biserica Evanghelică-Lu-

terană, sub conducerea Episcopului de Turingia, Dr. Moritz Mitzenheim, au vizitat între 19 și 22 septembrie 1967, în Uniunea Sovietică, orașele Moscova, Leningrad, Kiev, Pscov, Mănăstirea Peciora de lângă Pscov și Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk, putînd astfel cunoaște viața religioasă a Bisericii Ortodoxe Ruse și a altor confesiuni din Uniunea Sovietică, și putînd cunoaște de asemenea viața socială a poporului sovietic, convingîndu-se de năzuințele pașnice ale poporului și Guvernului Sovietic.

În ultima zi a vizitei a avut loc o conferință de presă, în timpul căreia Episcopul Mitzenheim a declarat că «o deosebită impresie a produs asupra oaspeților piozitatea adîncă cu care credincioșii ascultă sfintele slujbe. Noi ne bucurăm că am văzut pretutindeni oameni ocupați cu munca creatoare, constructivă, care face ca urmele războiului abia să se mai vadă; ne bucurăm că în orașele și satele Uniunii Sovietice viața decurge normal, cum normal se desfășoară și viața Bisericii Ortodoxe Ruse. Ne bucurăm că Uniunea Sovietică și R. D. Germană activează împreună pentru pacea în toată lumea, pentru dobîndirea căreia toți creștinii trebuie să se roage și să se acționeze sub toate formele.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE DE CĂTRE DELEGAȚIA MIȘCĂRII PENTRU PACE A CLERULUI CATOLIC DIN CEHOSLOVACIA. — Între 21 septembrie și 1 octombrie 1967, dînd urmare invitației Bisericii Ortodoxe Ruse, o numeroasă delegație de clerici și teologi membri ai mișcării catolice din Cehoslovacia pentru pace — în frunte cu Dr. Iosif Beneș, secretarul general al Mișcării, a vizitat Uniunea Sovietică.

Mișcarea pentru pace a clerului catolic din Cehoslovacia, care are ca scop lupta pentru pacea generală, a luat naștere în timpul ocupației germane în lagărul de concentrare de la Dachau, unde erau internați circa 3000 de preoți, fixîndu-și încă de atunci obligația de a sprijini prin toate mijloacele năzuința popoarelor pentru pace. Iar în 1949 s-a organizat oficial, avînd astăzi peste 3100 de preoți.

În timpul vizitării Uniunii Sovietice delegația a fost primită la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde se aflau ierarhi, clerici și profesori ortodocși, precum și ierarhi și clerici romano-catolici din Uniunea Sovietică. Delegația a vizitat de asemenea cele două Academii duhovnicești și biserici ortodoxe și catolice — din Moscova, Leningrad și din alte orașe, întretînîndu-se cu clericii, cu laicii și cu membrii corpului didactic.

Delegația a fost primită de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia și de președintele Departamentului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S.

În cinstea delegației s-au organizat recepții la Mitropolia din Leningrad, la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe; în timpul recepțiilor s-au rostit toasturi.

În declarațiile făcute, Dr. Iosif Beneș a precizat în legătură cu colaborarea dintre Uniunea Sovietică și Cehoslovacia de pe o parte, și dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Mișcarea pentru pace a clerului catolic din Cehoslovacia: «Am văzut bisericile pline de credincioși și sîntem bucu-

roși că am întâlnit în preoții ortodocși pe frații noștri în Hristos și sîntem bucuroși că acești preoți își iubesc patria, poporul și credința. Împreună cu ei noi vom lupta pentru pace și pentru fericirea popoarelor». În continuare, vorbind de contribuția creștinilor la construirea vieții celei noi în Cehoslovacia, Dr. Iosif Beneș a declarat că: «Pornind pe drumul cel nou, nu toți oamenii au putut să-l înțeleagă, de aceea ne-a revenit sarcina, nouă, clerului să lămurim poporului ideile noi. Ne-am străduit să facem ca clerul și credincioșii să înțeleagă dreptatea noii orînduiri sociale și ca poporul să-și însușească această orînduire».

După întoarcerea în Cehoslovacia, în numele întregii delegații, Dr. Iosif Beneș a trimis o scrisoare redacției «Revistei Patriarhiei din Moscova», în care înfățișează rezultatele pozitive ale acestei vizite.

VIZITAREA ACADEMIEI DUHOVNICEȘTI DIN MOSCOVA DE CĂTRE O DELEGAȚIE DIN VIETNAM. — La 1 octombrie 1967, o delegație de specialiști în diferite domenii ale științei și tehnicii din Republica Democrată Vietnam, condusă de Non Dan Nand, — aflată în Uniunea Sovietică — a vizitat Academia duhovnicească din Moscova. Oaspeții au cercetat complexul arhitectonic al Lavrei Troița-Serghieva, au asistat la slujba liturghiei, și au fost primiți la Academia duhovnicească de către Episcopul Filaret de Dimitrovsk, rectorul Academiei.

În timpul convorbirilor care au avut loc, oaspeții s-au interesat despre viața Bisericii Ortodoxe Ruse, despre școlile duhovnicești și despre participarea Bisericii Ortodoxe Ruse la acțiunea pancreștină pentru apărarea păcii. Iar în vremea agapei frățești în trapeza Academiei s-au rostit cuvîntări. Episcopul Filaret a precizat că «creștinii ortodocși din Uniunea Sovietică împreună cu toți cetățenii țării și cu toți oamenii de bunăvoință din lume sprijină lupta eroică pentru libertate dusă de poporul vietnamez, căruia îi urează din inimă grabnică și deplină victorie».

Conducătorul delegației vietnameze a înmînat Episcopului Filaret, rectorul Academiei duhovnicești o statueta reprezentînd «un bou și un plugar», «făcută din resturile unui avion american doborît și simbolizînd munca pașnică creatoare a poporului vietnamez, muncă spre care sînt îndreptate toate străduințele lui».

PRECIZAREA SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI ÎN LEGĂTURĂ CU MESAJUL PAPII PAUL AL VI-LEA PENTRU «ZIUA PĂCII». — Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a răspuns la mesajul Papii Paul al VI-lea, pentru desemnarea zilei de 1 ianuarie ca zi a păcii, anunțînd că în cursul slujbelor tradiționale de Anul nou, credincioșii vor adresa către Dumnezeu «rugăciunile lor ca pacea să domnească peste lume și ca mila divină să însoțească pe toți oamenii pe calea binelui», adăugînd că în Biserica Ortodoxă Rusă «rugăciunile pentru pace pe pămînt și pentru pacea între oameni sînt înălțate zilnic, dimineața și seara în toate bisericile».

În mesajul său Patriarhul Alexei declară: «Fără a voi să începem a analiza situația internațională, mijloacele de a înțelege pacea și obstacolele care se ridică în calea păcii, cum faceți Sanctitatea Voastră în

mesajul vostru, ținem să vă spunem că ideile care se raportă la fraternitatea oamenilor și la armonia care există între conceptul de pace universală și între spiritul religiei creștine, pe care le exprimă Sanctitatea voastră, au găsit un profund ecou în inima noastră».

Subliniind posibilitatea unei slujiri comune a Bisericilor Romano-Catolică și Ortodoxă Rusă pentru pacea universală, Patriarhul Alexei adaugă că este «de neadmis a păstra tăcerea asupra problemei cruciale a momentului de față: războiul din Vietnam». «Singurul mijloc de reglementare a acestei probleme este încetarea imediată a operațiunilor militare întreprinse de armatele Statelor Unite și ale aliaților lor în Nordul și în Sudul Vietnamului, evacuarea necondiționată a tuturor forțelor străine de pe teritoriul Vietnamului, după care poporul Vietnamez va putea să-și decidă singur soarta».

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE REPREZENTANȚII BISERICII VECHI ORIENTALE SIRO-IACOBITE DIN MALABAR (INDIA). — La invitația Patriarhiei din Moscova, între 13 și 27 septembrie 1967, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă o delegație a Bisericii Vechi Orientale Siro-Iacobite din Malabar (India), formată din: Mitropolitul de Kocin, Iuhanon Mar Severius (conducătorul delegației); Mitropolitul de Malabar, Tomas Mar Timoteos; Pr. M. V. George, profesor la Seminarul teologic din Kottayama, Pr. P. A. Samuil, lector la Colegiul Catolicosatului din Patanamtit și Iacob Ștefan secretarul Eparhiei Knamai, constituind prima delegație oficială care vizitează Biserica Ortodoxă Rusă.

În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică reprezentanții Bisericii Siro-Iacobite din Malabar au vizitat numeroase biserici din Moscova și diferite instituții administrative bisericești; au vizitat Kremlinul și Universitatea din Moscova. La Leningrad au vizitat Academia duhovnicească și diferite biserici, luând parte la sfintele slujbe și săvârșind într-una din bisericile ortodoxe liturgia siro-iacobită. La Odesa au vizitat biserici, Seminarul și parohii din satele din jurul Odesei; de asemenea la Odesa reprezentanții Bisericii Siro-Iacobite din Malabar au fost primiți de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei; la reședința Sa din Mînăstirea Adormirea Maicii Domnului. Cu acest prilej au avut loc convorbiri asupra problemelor care interesează raporturile dintre cele două grupe de Biserici Ortodoxe și asupra problemelor de interes general uman. Delegația a prezentat daruri Sanctității Sale Patriarhului Alexei, care a înmînat membrilor delegației ordine bisericești. Delegația a vizitat de asemenea în orașul Kiev diferite biserici, monumente istorice și diferite Mînăstiri.

Între 20 și 24 septembrie membrii delegației Bisericii Vechi Orientale Siro-Iacobite din Malabar au vizitat Biserica Veche Orientală Armeano-gregoriană, fiind oaspeții Patriarhului suprem și Catolicosului tuturor armenilor, Vasken I, la Ecimiadzin. În timpul șederii în Armenia, delegația a vizitat Ecimiadzinul, Erevanul, Mînăstirea Sfîntul Gegart, lacul Sevan.

Între 25 și 27 septembrie membrii delegației au continuat vizitarea Moscovei și a Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk.

În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică membrii delegației Bisericii Vechi Orientale Siro-Iacobite din Malabar au întreținut diferite convorbiri cu membrii ierarhiei, clerului, corpului didactic și credincioșilor din Biserica Ortodoxă Rusă; au luat parte la diferite recepții organizate în cinstea lor, rostind cuvântări, și au răspuns, în cadrul unei conferințe de presă, la diferite întrebări puse de reprezentantul serviciului de editură al Patriarhiei din Moscova și de reprezentantul Agenției Tass, declarând că «vizita s-a încadrat în acțiunea de lărgire a contactului prietenesc și ecumenic între Biserici. Contactele între Bisericile calcedoniene și necalcedoniene se largesc cu fiecare an; aproape toate delegațiile ortodoxe care au luat parte la lucrările Adunării Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor la New Delhi în 1961, au vizitat Biserica Siro-Iacobită din Malabar; teologi ai celor două ramuri ale lumii ortodoxe au luat parte la întâlnirile neoficiale de la Aarhus (Danemarca) în 1964 și de la Bristol (Anglia) în 1967 și au purtat discuții asupra acordului teologic necesar în vederea unirii; la jubileul Colegiului nostru duhovnicesc ortodox din 1965 a luat parte și delegația Bisericii Ortodoxe Ruse; doi episcopi din Biserica Siro-Iacobită Ortodoxă din India au luat parte la solemnitățile jubiliare de la Moscova din 1963; Episcopul Ciprian din Moscova a reprezentat pe Patriarhul Moscovei și a toată Rusia la întronizarea Catolicosului Orientului Ougen I în 1963; Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Justinian, și Întâistătătorul Bisericilor Bulgare de asemenea au invitat Biserica noastră să viziteze Bisericile lor.

După părerea generală, Biserica Siro-Iacobită Ortodoxă este cea mai veche Biserică din India, fiind amintită în istorie din vremurile când Apostolul Toma a ajuns în India, în anul 52. În jurisdicția Catolicosului nostru se află circa un milion și jumătate de credincioși și unsprezece episcopi. Biserica noastră are în jur de o mie de biserici în zece eparhii, are zece colegii, numeroase instituții de învățământ și de medicină, precum și mănăstiri de călugări și de călugărițe. Credincioșii Bisericii Siro-Iacobite Ortodoxe din Malabar — deși Biserica se află în statul Kerala — sînt răspîndiți în toate orașele principale ale Indiei, participînd la organizarea și dezvoltarea vieții de stat a Indiei».

În legătură cu perspectivele viitoare ale apropierii Bisericilor, membrii delegației au declarat: «deosebiri care există între Bisericile calcedoniene și Bisericile necalcedoniene sînt în marea lor majoritate de domeniul terminologiei, deosebiri principale neexistînd; de aceea unitatea noastră se poate revărsa în comuniunea euharistică».

Referindu-se la acțiunile reciproce ale Bisericilor creștine în cadrul Mișcării ecumenice, reprezentanții Bisericii Siro-Iacobite Ortodoxe din Malabar au subliniat faptul că de cînd Biserica Ortodoxă Rusă și celelalte Biserici Ortodoxe au intrat în Consiliul Ecumenic al Bisericilor «unitatea ortodoxă a devenit cu mult mai puternică. Ortodoxia constituie adevărul a toată lumea, adevăr a cărui parte o formăm și noi. Noi socotim că noi — ortodocșii — sîntem datori să primim tot ceea ce au

de preț protestanții și catolicii și să-i aducem la unirea cu Ortodoxia... Biserica Ortodoxă aduce o bogată contribuție în Mișcarea ecumenică. Noi nu credem în primatul papii și în general nu credem în autoritatea universală asupra întregii lumi concentrată într-o singură persoană. Noi credem în Biserica națională, independentă».

ACTIVITATEA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN CADRUL RELAȚIILOR BISERICESTI EXTERNE. — Între 31 august și 14 septembrie 1967, o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse — formată din Arhiepiscopul Filaret al Kievului și Galiției (conducătorul delegației), Prot. V. Rojcov, Protodiac. N. Dimitriev, B. S. Kudînkîn și N. V. Cisteacov, din partea Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe — au vizitat Kenia, ca invitați ai Consiliului Creștin Național din Kenia. În timpul vizitei reprezentanții delegației au avut putința să cunoască viața religioasă a Bisericilor Protestante din Kenia și viața socială a țării.

— Între 29 septembrie și 5 octombrie 1967, la lucrările Adunării generale a Conferinței Bisericilor Europene («Nyborg V»), care s-au desfășurat în Austria, dezbătând tema «a sluji și a împăca», a luat parte o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, formată din: Arhiepiscopul Filaret al Kievului și Galiției (membru al grupei a treia permanente a Conferinței), Arhiepiscopul Alexei al Talinului și Estoniei (membru al Prezidiului Conferinței), Episcopul Irineu al Germaniei de Apus, Prot. P. Socolovski, Prot. V. O. Maliujcovici, Prof. N. A. Zabolotski (membru al Comitetului Consultativ și al grupei a doua permanente a Conferinței) și G. F. Troițki.

SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI A TOATA RUSIA LA 90 DE ANI. — În ziua de 9 noiembrie 1967, în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk au avut loc solemnitățile sărbătoririi Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, la împlinirea vârstei de 90 de ani. La aceste solemnități au luat parte ierarhi și clerici ai Bisericii Ortodoxe Ruse, salariații Patriarhiei din Moscova, reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori și alți oaspeți.

Liturghia solemnă a fost săvârșită în biserica Adormirea Maicii Domnului de către Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și Arhiepiscopul Alexei al Talinului și Estoniei înconjuțați de un mare sobor de arhimandriți, preoți și diaconi. După oficierea sfintei liturghii, Arhiepiscopul Ciprian, Episcopul Filaret de Dmitrovsk și Episcopul Juvenalie de Zaisk au săvârșit un Te-Deum. La sfintele slujbe a fost de față și Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor, Vasken I.

În același timp, alți înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse au săvârșit, în cadrul acestei sărbătoriri, slujba sfintei liturghii și a Te-Deum-ului în catedrala patriarhală din Moscova și în mai multe biserici din Moscova.

După săvârșirea sfintelor slujbe înalții oaspeți, ierarhii, clerul, membrii corpului didactic al instituțiilor de învățământ din Moscova și perso-

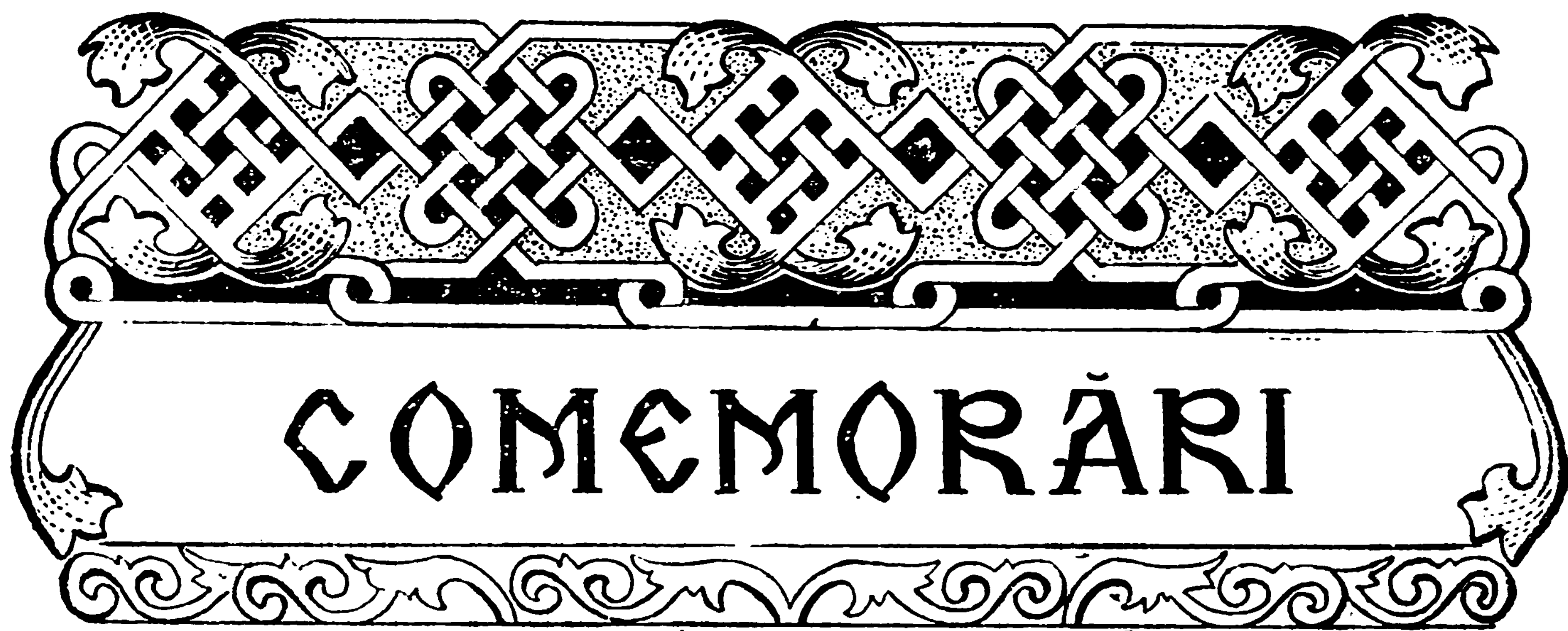
nalul superior al serviciilor patriarhale și al Lavrei au luat parte la agapa frățească din locuința de la Lavra Troița-Serghieva, a Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

Înainte de agapă președintele Consiliului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., V. A. Kuroedov a dat citire Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 6 noiembrie 1967, prin care se acordă Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia ordinul «Steagul roșu al muncii», precum și scrisorii de felicitare adresată de Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., V. A. Kosîghin, și a urat Sanctității Sale noi succese în activitatea sa bisericească, patriotică și «făcătoare de pace». De asemenea a felicitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor, Vasken I, înmîmîndu-i ordinul «Sfîntul Grigorie Luminătorul» din partea Bisericii Armene. Iar în timpul agapei frățești au rostit cuvîntări reprezentanții Bisericii Ortodoxe surori.

După agapa frățească, în «sala tronului» din locuința stăreției Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk, au prezentat felicitări și au înmînat daruri Sanctității Sale Patriarhului Alexei, reprezentanții Sfîntului Sinod, ai Lavrei Troița-Serghieva, ai instituțiilor de învățămînt teologic, ai serviciilor patriarhale și ai clerului din Moscova. Tuturor a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, care a mulțumit mai întîi colaboratorilor săi din Sfîntul Sinod și din toate serviciile patriarhale urîndu-le sănătate, ani mulți și succese în muncă; după aceea Sanctitatea Sa a exprimat mulțumiri Prezidiului Sovietului Suprem, Consiliului de Miniștri și Consiliului pentru treburile religioase, precum și Patriarhului suprem și Catolicosului tuturor armenilor, Vasken I, și celorlalți reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe surori. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a exprimat, de asemenea, mulțumiri tuturor celor care din toate colțurile lumii l-au felicitat prin telegrame și scrisori, urîndu-le, la rîndu-i sănătate și bună reușită în munca ce desfășoară pentru binele Bisericii și patriei lor și pentru binele întregii omeniri.

P. V. I.

COMEMORĂRI

550 DE ANI DE LA MOARTEA LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN

1418 — 31 ianuarie — 1968

În cea din urmă zi a lunii ianuarie din acest an, 1968, s-au împlinit 550 de ani, de când la 31 ianuarie 1418, în cetatea de scaun a Țării Românești, Argeș, și-a plătit obșteasca datorie voievodul Mircea cel Bătrîn, una din cele mai strălucite figuri din istoria poporului nostru, «care a făcut din înălțarea țării și apărarea independenței ei ținta vieții și domniei lui» și care «în cursul unei domnii lungi și zbuciumate și-a apărât țara cu dragoste, cu dârzenie și cu mult simț politic împotriva oricăror încercări de cotropire».

Cuvine-se ca la acest aniversar popas, să ne purtăm cu gândul la vremurile de slavă ale acestui glorios voievod, — rememorându-ni-le —, și să ne întoarcem, mai ales, cu mintea cu cinci veacuri și jumătate în urmă, când, la sfârșit de ianuarie 1418, el, marele domnitor părăsea lumea aceasta: liniștit, cuminte, hotărât, așa cum fusese o viață întreagă și când sub privirile înlăcrimate ale fiului și urmașului său, Mihail Voievod și ale țării întregi, trupul lui neînsuflețit era coborât în cripta din biserica Mînăstirii Cozia, ctitoria lui. Însuși el, cumpănitul și înțeleptul voievod «lăsase cu limbă de moarte cum și unde să fie îngropat. Și de la 31 ianuarie, data morții, făcîndu-se toate pregătirile creștinești și domnești de înmormîntare au trecut patru zile, pînă când, la 4 februarie, în luciul de iarnă» a fost adus la «lăcuța Sfintei Troițe» de la Cozia. Și aici, în această zi, a fost așezat spre veșnică odihnă, în locul mai dinainte pregătit, fiind de față fiii lui, în frunte cu domnul cel nou, Mihail (1418—1420), cei doi mitropoliți ai țării, Eftimie al Ungrovlahiei și cel al Severinului, stareții de la toate mînăstirile Țării Românești, pe care el le clădise, le așezase și le ajutase, curtenii și dregătorii lui cei devotați, armata lui cea biruitoare în atîtea războaie și mulți din locuitorii țării, cărora marele dispărut le fusese un adevărat părinte.

Fiu al voievodului Radu I Basarab (1377—1384) și al doamnei sale, Calinichia, Mircea cel Bătrîn a urcat treptele tronului domnesc în anul 1386, înlocuind, «în circumstanțe care vor rămîne pentru totdeauna nelămurite», pe fratele său, Dan (1384—1386). A domnit pînă la moarte, deci 32 de ani, timp, în care, precum spune cronica țării, «multe lucruri va fi făcut vrednice de auzit». Domnia lui, socotită de istorici, o «fericită sinteză» a eforturilor depuse de voievozii munteni de dinainte de el, — Basarab cel Mare, Nicolae-Alexandru, Vlaicu, Radu I și Dan I —, pentru mărirea și întărirea țării, reprezintă «momentul cel mai înalt al dezvoltării statului muntean» și totodată și «un maximum atît sub raportul întinderii teritoriale, cît și sub acela al puterii militare», cînd și viața economică și cea religioasă au cunoscut o deosebită înflorire.

La această deosebită stare însă, el a ajuns prin susținute eforturi și după multe clipe de zbucium. Pășirea lui în scaunul voievodal al țării muntenesti s-a făcut într-un moment, «în care asupra popoarelor din Sud-Estul Europei plana marea amenințare a cotropirii otomane». Puterea semilunei, cu ale cărei oști oștenii munteni de la Dunăre se ciocniseră pentru prima oară în anul 1368, era în plină expansiune. Armatele ei, pătrunse în Balcani, au cucerit în 1386, Nișul, în 1387 Salonicul, în 1389, după vestita bătălie de la Kossovopolje, Serbia și în 1393 Tesalia și întregul țarat bulgar de răsărit. Se apropiaseră astfel de Dunăre, ceea ce reprezenta o evidentă amenințare pentru Țara Românească, pericolul invadării ei pîrînd iminent.

Dîndu-și seama de gravitatea situației, care puna în pericol însăși ființa statului ce cîrmuia, cumpănitul voievod, înzestrat cu un remarcabil simț politic, neconținut a căutat să-și asigure «un sistem de alianțe trainice pe plan extern, de natură să-i înlesnească desfășurarea cu succes a luptei pentru apărarea independenței» țării sale. În tot cursul domniei a fost în permanență prins într-o activitate diplomatică intensă. Continuă a «căutat să-și asigure alianța sau neutralitatea unor țări ca Ungaria, Polonia sau Moldova, pentru a avea ajutor sau deplină libertate de acțiune în organizarea luptei de apărare» împotriva celor ce-i rîvneau «moșia». Prin mijlocirea lui Petru Mușat, domnul Moldovei (1375—1391), la 10 decembrie 1389, el a încheiat un tratat de alianță cu regele Vladislav Iagello al Poloniei (1386—1434), pe care mai apoi, în anii 1403 și 1411, l-a reînnoit. Prin acest tratat cele două părți «se obligau să se ajute reciproc împotriva regelui Ungariei, iar împotriva altor dușmani, după putință, ca prieteni».

Cam în același timp, și mai cu seamă după ce regele Sigismund de Luxemburg al Ungariei (1387—1437) a recunoscut situația «de neatîrnare a Țării Românești», precum și stăpînirea lui Mircea «asupra feudelor Amlașului și Făgărașului din Transilvania», acesta din urmă a căutat să se apropie și de Ungaria, stabilind, mai întîi, împreună cu craiul, la 17 martie 1390, în orașul Severin, «o interpretare a dispozițiilor alianței» ce el încheiase cu regele Vladislav Iagello în 1389, și mai apoi, la 7 martie 1395, încheind, cu același crai Sigismund, la Brașov, «în condițiuni de perfectă egalitate», un tratat de alianță defensivă și ofensivă, fără însă ca el să «renunțe la prietenia cu Polonia».

În acest fel Mircea și-a asigurat oarecum sprijinul acestor doi puternici monarhi ai vremii. În împrejurările din acel timp, lucrul acesta îi era de mare folos, deoarece ajutorul ce el dăduse cneazului Lazăr al Serbiei în bătălia de la Kossovopolje din 15 iunie 1389, supăraseră mult pe sultanul Baiazid Fulgerul (1389—1402). Clipă de clipă se aștepta la o incursiune a acestuia la nordul Dunării. Previziunea lui s-a dovedit îndreptățită. La scurtă vreme după dezastrul de la Cîmpia Mierlelor, oștile turcești și românești s-au aflat față în față: la început cele dintîi au atacat cetățile muntene de la Dunăre, iar mai tîrziu ele au năvălit chiar în Țara Românească.

Încleștările directe dintre cele două armate, mai ales, au arătat că Mircea Vodă a fost și un iscusit comandant de oști, căci «felul în care a știut să-și conducă oștenii la victorie în mai multe rînduri, tactica militară folosită de el, vitejia personală, pilduitoare pentru cei pe care-i comanda, l-au impus printre marii comandanți militari ai timpului». Lupta de la Rovinele Argeșului din 10 octombrie 1394 a dovedit cu prisosință aceasta. În toamna acestui an, neînfrîntul sultan Baiazid Ilderim cu o numeroasă armată a pătruns în Țara Românească, cu gîndul «de a-l îngenunchea pe Mircea sau a-l zdrobi». Cumpănind disproporția dintre cele două forțe militare, voievodul muntean «a adoptat tactica luptelor de hărțuială, spre a-l slăbi treptat pe agresor înainte de bătălia decisivă». Amintind acest lucru, cronicarul Laonic Chalcocondil scrie: «Ținîndu-se de urma lui Baiazid, Mircea se lupta într-una cu dînsul în chip strălucit», îi supunea armata «la mare suferință, și o aducea în situații grele și nu înceta să-i facă stricăciuni».

Lupta decisivă, dată la 10 octombrie 1394, a avut un «caracter foarte violent». *Hronograful* lui Mihail Moxa însemnează: «Și fu război mare cît să întuneca de nu să vedea văzduhul de mulțimea săgeatelor», iar în o cronică bulgară contemporană se arată că atunci «lănci nenumărate s-au frînt», că rîul lîngă care s-a dat bătălia «curgea roșu de sîngele ce ieșea din mulțimea trupurilor căzute» și că pînă la urmă sultanul Baiazid, văzînd dezastrul, «se spăre și fugi de trecu Dunărea».

Așa a fost «prima mare confruntare pe cîmpul de luptă» a străbunilor noștri, care-și apărau «sărăcia și nevoile și neamul». Comportarea lor dezvăluia invadatorilor că ei sînt «un popor viteaz, călăuzit de un conducător energic și dibaci, ferm hotărît să apere cu orice preț independența patriei». Cronicarii turci înșiși s-au arătat uimiți de puterea de rezistență a românilor, iar izvoare bizantine, sîrbești, bulgărești, italiene și raguzane vorbesc deschis de victoria lui Mircea asupra sultanului Baiazid Fulgerul.

După trecere de veacuri, lupta de la Rovine, «una din cele mai grele și mai glorioase din istoria bătăliilor purtate de poporul român», a fost evocată și de marele nostru poet, Mihail Eminescu, care în *Scrisoarea III*, prin într-aripate versuri, — printre altele —, pe de o parte dă «o măiastră expresie simțămintelor care au generat vitejia de neînfrînt a lui Mircea și a oștirii sale», scriind:

«Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...

«Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, riul, ramul,

«Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este,

«Dușmănit vei fi de toate, fără-a prinde chiar de veste;

«N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid,

«Care nu se-nfiorează de-a ta spaimă, Baiazid!»,

iar de pe alta înfățișează sfârșitul luptei prin aceste măiestre versuri:

«Ca potop ce prăpădește, ca o mare tulburată

«Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată,

«Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mână,

«Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română».

Peste doi ani, la 28 septembrie 1396, Mircea, cu o seamă de călărași, «simpli la port, dar isteți și pricepuți în cele ale războiului», a fost prezent și în coaliția creștină care s-a războit cu armatele lui Baiazid Fulgerul la Nicopole. Aici, deși Sigismund regele Ungariei, interesat direct în reușita expediției, a stăruit pe lângă nobilii apuseni să îngăduie ostașilor români să înceapă ei atacul, ca unii ce cunoșteau mai bine felul de luptă al turcilor și să «acorde lui Mircea un rol de frunte în desfășurarea operațiilor militare», totuși aceștia n-au voit, ci, plini de mîndrie, au acționat «după capul lor» și, cum se știe, au suferit una «din cele mai crîncene înfrîngeri».

După aceasta, în anii 1397 și 1400, armatele otomane, ca o replică la participarea lui Vođă Mircea la coaliția creștină de la Nicopole, au făcut noi încercări de a pedepsi pe voievod și de a supune Țara Românească, dar au fost învinse.

În urma acestor victorii, sultanul Baiazid Fulgerul, convingîndu-se că nu va putea să înfrîngă voința de libertate a eroicului și viteazului popor român, a renunțat la planul ofensivei sale la nord de Dunăre. În același timp, poziția Țării Românești s-a consolidat, expansiunea imperiului otoman spre Europa centrală frînată și întîrziată, iar autoritatea lui Mircea în interior, — unde turcii pentru cîtăva vreme puseseră un alt domn Vlad —, și prestigiul său peste hotare considerabil mărite. Chiar cronica oficială otomană spunea despre el că este «cel mai viteaz și cel mai ager între principii creștini».

În primii ani ai secolului al XV-lea, Mircea cel Bătrîn, aflîndu-se în culmea puterii, se întitula: «Eu cel întru Hristos Dumnezeu, binecredinciosul și binecinstitorul și de Hristos iubitorul și singur stăpînitorul, Io Mircea mare voievod și domn, cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu, stăpînind și domnind toată Țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului».

Cam în timpul cînd Mircea cel Bătrîn a început să poarte acest titlu «de factură imperială», dar întru totul real, profitînd de slăbirea puterii sultanilor, deci după dispariția lui Baiazid Fulgerul în lupta cu Timur-Lenk de la Ankara din 28 iulie 1402, el s-a amestecat în certurile pentru moștenirea tronului sultanului luat în surghiun, susținînd, pentru

un timp cu oarecare succese, chiar, pe unul din fiii lui Baiazid, Musa, și apoi pe un alt pretendent, Mustafa.

Și tot cam în această vreme el, împreună cu regele ungar Sigismund de Luxemburg, a plănuit și organizarea unei mari ofensive împotriva Imperiului otoman, dar n-au ajuns s-o vadă și realizată. Aceasta a făcut, desigur, ca oștile noului sultan Mohamed I (1413—1421) în anii 1414 și 1417, să năvălească iarăși în Țara Românească, prădînd cumplit și luînd în robie «feciori mîndri ca soarele și fete drăgălașe ca trandafirii».

În fața acestei noi situații, prudentul voievod, văzîndu-se singur în fața dușmanului și înțelegînd că puterea de rezistență a țării sale slăbise aproape cu totul, «a hotărît să plătească bir Porții otomane, în schimbul respectării integrității statale. Era singura soluție de a salva, în împrejurările istorice date, ființa statului, de a feri poporul de dominația străină».

Așa va face mai tîrziu și Ștefan cel Mare, domnul Moldovei.

Prin astfel de fapte de arme, de vitejie și de înțelepciune, Mircea cel Bătrîn a reușit să păstreze ființa statului muntean.

*

În clipele de răgaz ce i-au lăsat aceste atît de dese mergeri la lupta pentru apărarea hotarelor țării, el, «datorită înțelepciunii de care a dat dovadă, s-a aplecat cu pricepere și sîrguință asupra gospodăririi Țării Românești, înțelegînd că, fără o țară înfloritoare, nu va putea face față marilor primejdii ale timpului». În acest domeniu a și realizat unele reforme politice și administrative în țară. A reorganizat sfatul domnesc și dregătoriile, rînduind ca acestea din urmă să fie «organisme ale exercitării puterii de stat», a creat «un dregător special, banul, care exercita în părțile Severinului și poate pe întreg teritoriul Olteniei atribuțiile domniei, în special în organizarea militară a acestui ținut, expus incursiunilor otomane». A încurajat comerțul, acordînd privilegii comerciale negustorilor din Polonia și Lituania și reînnoind pe cele ale negustorilor brașoveni, a protejat dezvoltarea agriculturii, a bătut monede de argint, a întărit cetățile de pe linia Dunării, s-a sprijinit în apărarea țării pe țărănime, a creat «oastea cea mare», formată «din totalitatea locuitorilor țării, țărani liberi și dependenți, tîrgoveți, obligați să răspundă, cînd patria era în primejdie, la chemarea Domnului» și a înființat, se pare, și un sistem de apărare a capitalei țării printr-un șir de mînăstiri întărite, așezate una de alta la cale de o zi de mers cu piciorul (de pildă: Tismana, Vișina, Cozia, Cotmeana, Argeș, Dealu, și altele).

În sfîrșit, pentru o mai bună administrare a țării, Mircea «a făcut o mai judicioasă și mai clară delimitare a județelor Țării Românești, care avea să dăinuiască de-a lungul secolelor», parte din ele ajungînd pînă în zilele noastre în hotarele de el stabilite.

*

Dar Mircea cel Bătrîn n-a fost numai un iscusit comandant de oști și un priceput gospodar, ci și un om evlavios și plin de credință în Dumnezeu, care, deopotrivă, s-a străduit să fie prezent și în viața spiri-

tuală și culturală a țării sale, arătînd în permanență «o grijă deosebită față de principalul for de cultură al epocii — Biserica».

În anul 1386, cînd el a ajuns domn, Biserica Țării Românești era destul de bine-organizată. Exista o mitropolie la Argeș, înființată, oficial, în anul 1359 și alta la Severin, datînd din anul 1370. Mitropolit al țării era Antim Critopulos, a cărui păstorie, începută în anul 1381, s-a sfîrșit prin anul 1402, după ce prin anii 1388—1389 fusese prins de o boală grea și în anul 1392 apăruse în fruntea divanului domnesc într-un hrisov al Mînăstirii Cozia. Lui îi urmează un Teodor și acestuia, prin anul 1412, arhiepiscopul și mitropolitul a toată Ungrovlahia, Eftimie, care foarte probabil acum cinci veacuri și jumătate a coborît în cripta de la Cozia trupul neînsuflețit al lui Mircea cel Bătrîn, voievodul său.

Titlul său de arhiepiscop lasă să se înțeleagă, se pare, că eparhia Severinului încă exista în vremea lui. De dinainte de anul 1387 aceasta fusese condusă de vlădica Atanasie, care în timpul bolii mitropolitului Antim cîrmuise și Mitropolia Ungrovlahiei. Nu se știe cînd s-a încheiat păstoria sa și nici cine a fost contemporanul severinean al arhiepiscopului Eftimie de la Argeș.

Se susține de unii că, după exemplul lui Alexandru cel Bun, domnul Moldovei (1400—1432), Mircea cel Bătrîn ar fi obținut dela Patriarhia Ecumenică dreptul pentru el și urmașii săi de a numi pe prelații țării, devenind astfel și un «întemeietor al ierarhiei bisericești naționale și independente», lucru care însă nu pare a avea temei.

Acte ale vremii lasă să se înțeleagă că cele două eparhii românești aveau și unități administrative bisericești în subordine, — de pildă protoierii (un hrisov din 28 martie 1412, amintește pe un «protopop Hari-ton», care, la această dată, vindea unui Constantin un cal pentru care primea 30 de «iperperi»).

În timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn într-o înfloritoare stare se afla și monahismul românesc, existent cu mult înainte, dar decurînd reorganizat de sfîntul Nicodim de la Tismana. Acesta se născuse în Prilepul sîrbesc, se formase sufletește la Atos — vestit centru de spiritualitate ortodoxă —, și după 1360 venise în Țara Românească, unde a trezit la o nouă viață monahismul de la noi, a ajuns, socotesc unii, «sfetnicul întru cele dumnezeiești», al lui Mircea, alături de care deseori se întîlnește, și-a făcut mulți ucenici și stăruință multă a pus atît pentru refacerea din piatră a unor sfinte locașuri, cît și pentru ridicarea unora din mînăstirile vremii, ca: Vodița, Tismana, Gura Motrului, Prislop, Ilovăț, și altele.

A încercat chiar și unele reforme în administrația și disciplina călugărească, a unit sub o singură conducere mînăstirile Vodița și Tismana, — ridicate prin stăruința sa —, hotărînd ca ele să fie de sine stătătoare — samovlastii —, a stabilit reguli de purtare pentru monahi și a oprit amestecul oricui, — chiar și al voievodului și mitropolitului — la alegerea starețului, orînduiei și datini pe care și Mircea Voievod le-a întărit în anii 1387, 1391—1392 și 1399 și pe care, în 1388, le-a introdus

și confirmat și pentru ctitoriile sale: Cozia și Cotmeana, și ele unite și puse sub o singură conducere.

Mircea cel Bătrîn este și unul din marii ctitori de mînăstiri și biserici din Țara Românească. A zidit sfinte locașuri în țară și în afara hotarelor ei și și-a revărsat din destul mila asupra celor ridicate de înaintași.

Dorind să lase țării o mînăstire demnă de vredniciile sale, el, precum însuși ar fi istorisit, în urma unui vis, a purces să ridice Mînăstirea Cozia, alegînd pentru aceasta un loc de pe malul Oltului, umbrit de nenumărați nuci, — de unde vechiul nume al mînăstirii, Nucet —, și minunat pentru «petrecerea călugărească». Acest loc era «depărtat de lume și plin de toate bunătățile, cu munți mari și cu văi îngrădit și cu rîu mare ocolit». Avea «toată hrana călugărească, poeni și livezi, nuci și alți pomi roditori fără de număr, vii și grădini», încît, după spusa lui Gavriil Protul, părea că este «pămîntul cel făgăduit, dat pentru locuința celor mari și pentru odihna călugărilor».

Pe acest colț de pămînt, atît de potrivit pentru un așezămînt călugăresc, aflat în cuprinsul moșiei Călimăneștilor și dăruit de boierul Nan Udobă, — ruda sa, se pare —, a început Mircea să clădească prin anii 1387—1388, minunata biserică a Mînăstirii Cozia, pe care de atunci încoace «au admirat-o ochii atîtor generații și de care se încîntă și astăzi cunoscătorii de arhitectură bisericească și pe care o vizitează mulți din învățații lumii». Ctitoria sa, avînd ca model biserica din Krusevac, zidită de cneazul Lazăr, se ridica alături de o mai mică biserică, — poate ruinele de azi de la «Cozia veche» din apropiere —, înălțată, fie de Mircea însuși, cînd încă nu era domn, fie de tatăl său, Radu și apoi miluită de fratele său, Dan voievod.

Lucrările de construcție a Mînăstirii Cozia, începute în anul 1387, au fost, se pare, gata în anul 1391, cînd a fost isprăvită zugrăvirea bisericii, deși aceasta fusese deja sfințită la 18 mai 1388, în ziua praznicului Sfintei Treimi, hramul bisericii principale din sfîntul locaș. Zugrăveala acestei biserici, refăcută, în parte, în anii 1704—1705, este de mare valoare. Unul din panourile ei păstrează chipul ctitorului, zugrăvit alături de al fiului său Mihail voievod, întrucît soția sa «cea de-a doua, fiind catolică, n-a putut fi zugrăvită aici». El este înfățișat în chip de ostaș, îmbrăcat într-un costum strîns pe corp de culoare roșie cu flori albastre. Haina, «nu prea lungă și tivită cu fir» are partea ei de jos deschisă în față. Poartă încălțăminte roșie ascuțită, iar în dreptul genunchilor are brodați pe îmbrăcăminte vulturi imperiali bicefați. Pe deasupra are mantie, tivită cu aur și «prinsă într-o parte pe umărul drept». Mijlocul îi e strîns de o centură îngustă, iar spre coapsa dreaptă în față, prinsă într-o cingătoare mai lată, atîrnă o sabie scurtă, «arma de apărare a țării care-i fusese încredințată». Pe cap poartă coroană împărătească.

Pentru ctitoria sa, în care, din anul 1418, avea să-și doarmă somnul de veci, binecredinciosul voievod Mircea, în toată viața sa a pus strădanie deosebită și i-a hărăzit multe bunuri ca ei să-i fie de întărire și viețuitorilor de aici de hrană. I-a dăruit satul Orlești, un sat la Cricov, satele Călimănești, Jiblea, Brădățanii, Seaca, Hînătești, Cireașov, Poroi-

nița, Bucureștii, Bogdăneștii, Luncianii, Săpatul, Crușia, Bujoreni, Miculeșevăț, Curilo, Grădanovăț, ș.a., o moară în hotarul Piteștilor, alte două la Rîmnic și la Cătălui, la Giurgiu, o uliță în Rîmnic, balta Maminio și toate bălțile de la Dunăre, dijma de miere și de ceară din județul Vîlcea, vama de la Genune, 220 găleți de grâu, 10 buți de vin, 10 burdufuri de brînză, 10 vedre de miere, 10 sloiuri de ceară, 12 bucăți de postav și 300 de sălașe de țigani; i-a supus Mînăstirea Cotmeana cu tot avutul ei și i-a întărit darurile hărăzite de unii din boierii săi. Toate acestea au făcut ca la moartea lui, Mînăstirea Cozia să fie cea de a doua mînăstire din Țara Românească, în ceea ce privește sursele sale de venit.

Dar grija lui Mircea față de sfintele locașuri nu s-a oprit aici. Nu este loc în țara noastră «pe unde el să fi călătorit, pe unde el să fi stat și pe unde el să fi dat hrisoavele lui în care să nu-și fi adus aminte de oasa Domnului, de bisericile creștine, de credința creștină, care lui i-a înсуflat atîta putere». N-a uitat, de pildă, Tismana, prima dintre mînăstirile țării, unde lucraseră bunicul, tatăl și fratele său, Dan voievod și unde, în 1406, a fost așezat pentru odihna cea veșnică sfîntul Nicodim. Aici el a făcut nenumărate danii, întărind proprietățile mai vechi ale mînăstirii, — între ele și cele ale mamei sale, Calinichia Doamna —, și adăugînd de la el satele: Trufești, Piatra, Obedin, Ceaurii, Ugri, Dușăsti, Ploștina, Jarcoveți, Varovnic, Sușița, Novoselți, Groșani, Aniniș, Dăbăcești, Prilepețul, Petrovița, Vîrlița, seliștea Stancișor, satul Hîrșova cu Sălcișorul și altele. Și tot acestei ctitorii nicodimiene, unită mai înainte de el cu cea a Vodiței, i-a confirmat, în repetate rînduri, orînduielile și datinile stabilite de sfîntul ei începător.

Trecînd peste Olt, în județul Argeș, Mircea Vodă a dat peste Mînăstirea Cotmeana, ctitorită, se pare, de bunicul și de tatăl său, — voievozii Vlaicu și Radu I —, pe care a întărit-o, a dres-o și, în anul 1388, cu toate ale ei, a închinat-o ctitoriei sale de la Cozia. Așa a ajuns acest sfînt locaș «ospățul cel de sara, adică metohul Cozii» între aceste două mînăstiri fiind cale de o zi de mers pe jos. Cine pleacă din Cozia dimineața «și merge gîndindu-se și rugîndu-se la Dumnezeu, ajunge seara la Cotmeana și acolo este ospătat sub grija Domnului».

Și urcînd mai sus pe apa Argeșului, în cetatea de scaun a Basarabilor, se pare că el a ajutat, în vreun fel oarecare și vechea mitropolie a țării. În acest caz nu numai faptul de a fi fost socotit printre străbunii lui Neagoe Basarab ar justifica prezența chipului său printre ctitorii din tabloul votiv al bisericii pe care, în anii 1514—1517, acesta a ridicat-o pe zidurile părăsite ale fostei biserici mitropolitane, ci și faptul că el a purtat de grijă acestui străvechi locaș de închinare, peste care meșterii lui Neagoe au clădit minunata lui ctitorie.

Trecînd pe aici pe valea Vîlsanului, în fostul județ al Pădurețului, desigur, Mircea Vodă a rectitorit Schitul Brădet, înnoindu-i biserica, în a cărei frescă este înfățișată împreună cu doamna sa, Mara, la locul rezervat ctitorilor.

În general, se socotește că aceste locașuri, mai sus înșirate, au fost ridicate din inițiativa celor dintîi domni ai Țării Românești inclusiv

Mircea cel Bătrîn, și, de aceea, s-ar putea crede, că ele — într-un fel sau altul —, au fost în atenția lui. Grija și dărnicia lui Mircea însă, s-au revărsat din destul și asupra altor mînăstiri existente în timpul său în Țara Românească și durate, desigur, din inițiative particulare. În apropierea Țîrgoviștei, unde el deseori a stat, pe dealul viilor din față, se afla în zilele sale Mînăstirea Dealu, miluită în 1431 de unul din fiii săi, Alexandru Vodă Aldea (1431—1436) și din 1601 loc de odihnă veșnică pentru capul lui Mihai Viteazul, fiul călugăriței Teofana, cea înmormîntată la Cozia. Coborînd din această cetate de scaun mai jos, în jurul orașului București, pe minunatul ostrov care este Snagovul, el a dres, se pare, și a miluit mînăstirea de aici, — existentă poate din vremea lui Vlaicu Vodă —, făcîndu-i danii și întărindu-i satul Ciulinița de pe Buzău, închinat de fratele său Staico. La 11 mai 1409, aflîndu-se la Giurgiu, a acordat unele scutiri satului Pulcovăț al Mînăstirii Strugalea, — azi dispărută, — pe care la o dată necunoscută, i-l închinase un jupan Gal. Urînd apoi de la Giurgiu în sus pe valea Glavaciocului, a dat de mînăstirea cu același nume, căreia i-a hărăzit satele Călugărenii de pe Neajlov și Călugărenii de la Teleorman.

În sfîrșit, încheind această sumară prezentare a grijii binecredinciosului voievod Mircea față de unele mînăstiri din Țara Românească, vom aminti că în zilele sale, în țara peste care oblăduia se mai aflau și următoarele locașuri de cuviosie, ce, și atunci și, și mai apoi, au avut oarecare rost în viața spirituală și culturală a patriei noastre: Bolintinul de lîngă București, Coșuștea din Mehedinți, Govora din Vîlcea, Vișina din Gorj și Sfîntul Nicolae din susul orașului București. Pînă acum nu se cunoaște însă dacă el, în puținele clipe de răgaz ce a avut, a găsit vreme ca, într-un fel sau altul, să se ocupe și de ele.

Stăpînind și domnind și peste «părțile de peste munți» și «herțeg» al Amlașului și Făgărașului fiind, Mircea cel Bătrîn s-a arătat purtător de grijă și pentru păstrarea și întărirea ortodoxiei din Ardealul românesc, unde din anul 1401, mitropolitul său de la Argeș era «exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor»; «Plaiurile», indicînd, după istoricul Dimitrie Onciul, «părțile de peste munți», aflate în stăpînirea voievodului muntean. Aici, în Ardealul ortodox și românesc, în încîntătoarea țară a Hațegului, Mircea Vodă și-a dat obolul pentru înălțarea minunatei mînăstiri din Prislopul Silvașului, ctitorită, se crede, de Sf. Nicodim. Și tot în Ardeal el a mai ocrotit și o altă mînăstire ortodoxă, existentă, poate, în Țara Făgărașului, căci prin unul din hrisoavele sale întărește unui egumen Stanciul și fratelui său Călin moșia Scorei din Țara Făgărașului, așezîndu-i, totodată, hotarele și scutind-o de toate dările și obligațiile.

Grija între cele bisericesti a lui Mircea cel Bătrîn s-a dus însă pînă departe de hotarele țării ce stăpînea, «s-a dus pînă la Muntele Atos», adică pînă «acolo de unde venea îndreptarul credinței noastre ortodoxe, acolo de unde venise minunatul lui sfătuitor, care a fost Sfîntul Nicodim de la Tismana». Acolo la Atos era o veche mînăstire românească, numită Cutlumuș, o «mînăstire a noastră», cum îi zic acte din secolul al XIV-lea și de mai tîrziu, «mărită și înfrumusețată» de voievozii munteni Nicolae-

Alexandru și Vlaicu și ajutată de Radu I Basarab. Urmînd pilda lor, Mircea, precum se arată într-un hrisov al lui Neagoe Basarab din anul 1514, «a înnoit ctitoria pe care a făcut-o Țara Românească» la Atos, adică Mînăstirea Cutlumușului.

Cînd el era însă în viață, la 21 noiembrie 1413, boierul său Aldea, «...aducîndu-și aminte de cei care și-au vărsat sîngele pentru Hristos, iar cele pămîntești le-au urît..., din cît i-a dăruit Dumnezeu și domnul voievod Io Mircea, pentru slujba și credința cu care i-a slujit...», a dăruit «la Sfîntul Munte, la mînăstirea sfîntului arhierarh și făcător de minuni al lui Hristos, Nicolae, care este la Cutlumuș, la turn, satul numit Cireșov, ca să fie pomenire în fiecare duminică, mai întîi, domnului nostru Io Mircea Voevod, apoi și părinților noștri și mie soției mele, pentru că este mînăstirea noastră». Se poate ca îndemnul lui Mircea Vodă să fi fost prezent și aici.

Interesul deosebit pe care Mircea cel Bătrîn l-a avut față de Biserica țării, nu l-a făcut însă să fie neînțelegător față de ceilalți creștini care, în acel timp, se întâlneau în unele centre din Țara Românească. Necunoscînd ura religioasă și lăsînd pe fiecare să trăiască «în legea lui», el a arătat bunăvoință cultului romano-catolic, care, se pare, în vremea lui, avea comunități la Cîmpulung, Argeș și Tîrgoviște, «cu bisericile lor și chiar cu o mînăstire», și pentru care încă din anul 1381 se înființase o episcopie la Argeș, ai cărei titulari însă, — destul de des schimbați în acea vreme —, n-au funcționat efectiv și nici n-au stat în țară. O tradiție a romano-catolicilor din Tîrgoviște înfățișează pe Mircea ocrotitor și al comunității lor, căci într-una din luptele lui cu turcii, năruindu-li-se mînăstirea ce aveau în acest oraș, el, înțelegătorul voievod, în scurt timp le-a reclădit-o.

*

În zilele glorioase ale lui Mircea cel Bătrîn, cînd Țara Românească a fost în legătură cu atîtea popoare trăitoare la hotarele sale, cît și mai departe, Biserica noastră strămoșească, după pilda ei, n-a stat izolată, ci a trăit «în curentul Ortodoxiei generale». Pe rînd, vlădicii de la Argeș și de la Severin au participat cu regularitate la ședințele Sinodului patriarhal din Constantinopol, ai cărui membri erau. Primul fusese socotit la început locțiitor al scaunului mitropolitan din Amasia, de prin anul 1382 al celui din Nicomedia, iar de prin 1401, cum s-a mai arătat, era Exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor, adică «reprezentantul, delegatul sau împuternicitul patriarhului de Constantinopol pentru creștinii ortodocși din această țară (Ungaria)». Cel de al doilea ținea locul mitropolitului din Meletina (Armenia).

O seamă de călugări români, în frunte cu un protopop Mihail și cu un ieromonah Iacob fuseseră trimiși la Sfîntul Munte «ca să învețe carte și să se perfecționeze în virtuțile vieții monahale». Din acest focar de spiritualitate ortodoxă venise la noi Sfîntul Nicodim de la Tismana, unul din sfătuitoarii întru cele bisericesti al lui Mircea cel Bătrîn.

Și tot în zilele acestui voievod, se pare, Sfîntul Nicodim a fost în corespondență cu vestitul patriarh bulgar Eftimie de Tîrnova (1375—

1393), care «se bucura de o excepțională vază la toți ortodocșii». Sfântul pusese acestui înalt prelat mai multe întrebări asupra «unor puncte de credință», la care i s-a răspuns «în chip erudit, cu citate din Sfinții Părinți».

Prin anii 1389—1390 patriarhul târnovean corespunda și cu mitropolitul Antim al Ungrovlahiei, scriindu-i, destul de prietenos, în legătură cu unele cazuri de a doua, a treia și a patra cununie.

Pe cât se știe, această corespondență purtată în limba medie-bulgară, constituie cea dintâi literatură teologică scrisă în mînăstirile noastre, cunoscută pînă acum. În afară de aceasta, după 1393, mai ales, cînd Patriarhia Tîrnovei a fost desființată de turci, scrieri de ale acestui erudit ierarh bulgar, în manuscris, au circulat frecvent prin multe din mînăstirile muntenești.

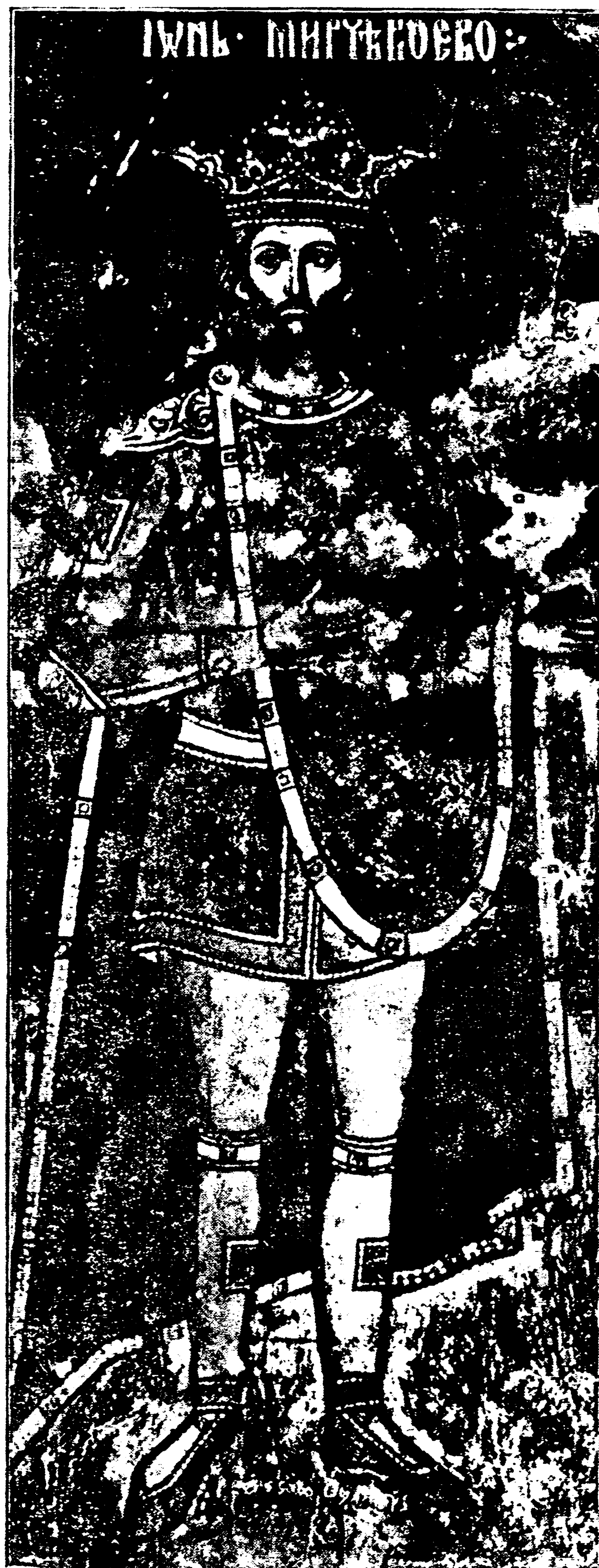
Din aceeași Tîrnovă, în zilele tot ale lui Mircea Vodă au fost aduse la Argeș moaștele sfintei mucenițe Filoteia, după ce ele, între anii 1393—1396, poposiseră în orașul Vidin. Sînt «cele dintîi moaște de sfinți aduse în țara noastră», care, repede, au intrat în evlavie credincioșilor; viața și slujba sfintei alcătuite de patriarhul Eftimie și respectiv de mitropolitul Ioasaf al Vidinului, ajungînd a fi cunoscute de mulți.

Către sfîrșitul domniei «bătrînului» Mircea, — între anii 1414 și 1418 —, din îndemnul regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, s-a adunat în orașul Constanța de pe lacul cu același nume din Europa de Apus, un sinod, care, între altele, avea să discute și unirea dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică, despărțite în anul 1054. La îndemnul regelui și constrîns, se pare, și de evenimente, — noua ofensivă a sultanului Mohamed —, Mircea cel Bătrîn, sperînd, spun unii, în obținerea unui ajutor de la creștinii apuseni, a trimis în îndepărtatul oraș o solie în frunte cu boierul Thobermur, adică Dobromir. Era «prima participare a românilor la un congres internațional», la care însă unirea celor două Biserici nu s-a înfăptuit.

*

Larga răspîndire a monahismului în Țara Românească în vremea de care ne ocupăm, a dus, oarecum, și la crearea sau mai degrabă la întărirea, unui climat de cultură în țara noastră. Căci și la noi, ca și în alte părți, în perioada feudală «monahismul era sinonim cu cultura, iar chilia de mînăstire reprezenta o celulă completă a științei de carte, atît cît societatea timpului simțea nevoia». Dezvoltarea lui aducea după sine «creșterea artei bisericesti, a literaturii slave și a culturii religioase». Din păcate însă, din vremea de cultură a lui Mircea cel Bătrîn au ajuns pînă la noi prea puține lucruri. «Nu s-a păstrat nimic din vechile manuscrise ale Cozici, Tismanei, Cotmenei și Snagovului, care trebuie să fi avut biblioteci bogate». Căci «pentru ca Nicodim și Antim să fi putut discuta cu patriarhul Eftimie chestiuni subtile de dogmă pe temei de texte ale Sfinților Părinți, ei trebuie să fi avut la îndemînă manuscrise cu scrieri bisericesti».

Primii cărturari ai țării au fost călugării și seria lor a deschis-o sfîntul Nicodim, care în ctitoria de la Tismana crease o adevărată școală

MIRCEA CEL BĂTRÎN (1386—1418)
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNESȚI
După fresca din biserica Mînăstirii
Curtea de Argeș

de caligrafi. Din rodul acestei școli s-a păstrat pînă azi *Tetraevanghelul slavon*, copiat de însuși sfîntul Nicodim în anul 6913 (1404—1405). Acest prețios manuscris prescris cu semi-uncială măruntă și ornat cu frontispicii și cu unele inițiale la începutul celor patru Evanghelii, se află la Secția de artă feudală a Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România.

De la Tismana duhul cărturăresc al vremii a coborît la Cozia, proaspăta ctitorie a lui Mircea cel Bătrîn. Aici, la scurt timp după anul 1392, a venit să-și închine Domnului restul vieții sale, căutîndu-și mîntuirea sufletului, Filos, fost logofăt în divanul domnesc al voievodului. Luînd îngerescul chip, el și-a schimbat numele în Filotei monahul. În liniștea chiliei sale, spre anul 1400, a început să întocmească o lucrare imnografică proprie: *Pripeale*, adică «mici tropare care se cîntă cu stihuri alese din psalmii întocmiți de Nichifor Vlemide la polielele praznicelor împărătești, ale Maicii Domnului și ale sfinților mai însemnați». Prin ea el devine primul imnograf român cunoscut și în același timp începător al literaturii originale în țara noastră. *Pripealele*, se pare, au fost scrise în original în grecește și prin ele autorul lor a sporit «solemnitatea slujbelor sfinte», lucru ce a făcut ca facerea lui să fie primită și cîntată în aproape toată lumea ortodoxă. Mai apoi au fost traduse în slavonește și în această limbă au circulat la noi și la toți slavii din Balcani și pînă în Moscova, în mai multe copii, cea mai veche fiind din anul 1437. S-au tipărit pentru prima dată în slavonește în *Psaltirea de la Govora* din anul 1637 și, după aceasta, tîlmăcindu-se în românește, au văzut lumina tiparului în această limbă, pentru prima dată în *Psaltirea de la Buzău* din anul 1703. Cu vremea, în afară de *Psaltire*, ele au fost inserate și în cartea de ritual numită *Catavasier*, și prin aceste două cărți de slujbă, mai ales, au ajuns pînă astăzi, fiind încă în uz și făcînd astfel legătura între noi cei de azi și vremurile de slavă și cultură ale lui Mircea cel Bătrîn.

Tot în timpul acestui voievod a început să se scrie și pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei. Această lucrare, a cărei valoare pentru stabilirea cronologiei ierarhilor și voievozilor țării este îndeobște cunoscută, datează, cred, din anii 1388—1389, cînd mitropolitul ungrovlah Antim era bolnav și cînd locțiitorul lui, Atanasie al Severinului a dispus ca el să fie pomenit la sfintele slujbe, făcîndu-se și rugăciuni de însănătoșire. După aceasta, oricînd a trebuit, i s-au făcut adaosurile de care avea nevoie. Cu vremea acest pomelnic, desigur, a servit de model pentru pomelnicele altor instituții bisericești: episcopii și mînăstiri, multe din acestea fiind azi la îndemîna cercetătorilor trecutului nostru politic și bisericesc.

Cît privește cultura artistică din timpul lui Mircea Vodă, aceasta poate fi exemplificată acum, în ceea ce privește arhitectura, prin biserica cea mare a Mînăstirii Cozia, «unde minunata sa podoabă de piatră sculptată este o operă unică în țara noastră», iar în ceea ce privește broderia, prin vestitul epitaf cozian din anul 1396. Confectionat din mătase de culoare albastru-închis, el este cusut cu fir de aur și, ca iconografie, înfățișează scena punerii în mormînt a Mîntuitorului. În josul scenei se află Iisus Hristos întins pe piatra roșie de Efes. Deasupra lui, «aplecata cu duioșie, și

durere, ținându-și obrazul lipit de al lui, stă Maica Domnului; la picioarele lui Iisus, sfântul Ioan Evanghelistul se prosternă într-o atitudine de adorare. Cîte doi îngeri, de o parte și de alta a acestei scene, sînt ușor aplecați peste trupul Mîntuitorului». Sub această icoană «se desfășoară un frumos ornament floral compus din vreji și flori roșii de crin». Pe margine, formînd cadrul scenei iconografice este brodată o inscripție în limba medie-bulgară, cuprinzînd heruvicul liturghiei din Sîmbăta cea mare: Să tacă tot trupul..., și, la sfîrșit, data: 6904, adică anul 1395—1396. Figurile scenei sînt «expresive, vădesc un naturalism simplu și se disting printr-o finețe deosebită». În același timp, «echilibrul compoziției, siguranța desenului, sobrietatea și simplitatea plină de eleganță a atitudinii personajelor, expresia de durere reținută și interiorizată a figurilor, la care se adaugă armonia coloritului, sînt calitățile esențiale ale acestei broderii. Ele o situează în ultima epocă de înflorire a artei bizantine și îi dau valoarea unei opere unice, în arta țărilor române». Toate acestea arată că «epitaful de la Cozia reprezintă, pe lîngă o neprețuită operă de artă, o mărturie vie a strălucirii și fastului vieții de curte și mînăstirești în epoca lui Mircea cel Bătrîn, manifestată de altfel și în arhitectură și în pictură».

Deși puține, aceste mărturii sînt totuși suficiente pentru a înfățișa aspectul cultural și artistic al unei domnii de peste trei decenii, care s-a sfîrșit cu cinci veacuri și jumătate în urmă. Unite cu cele ce vădesc spiritul politic și gospodăresc al lui Mircea Vodă, cu cele ce dezvăluie vitejia lui în războaie, precum și cu cele despre organizarea bisericească a Țării Românești în vremea lui, pe scurt prezentate mai sus, vor fi în stare să arate că făuritorul și ocrotitorul lor a fost una din cele mai de seamă figuri ale neamului nostru, a fost un mare ctitor de istorie românească.

Căci, așa cum observă unii cercetători ai trecutului nostru, Mircea cel Bătrîn «a fost în acele vremuri foarte apropiate de descălecatul țării, un suveran de ținută cu adevărat occidentală. Lărgitor al granițelor Țării Românești pînă în Amlaș, Făgăraș și ținutul lui Dobrotici, el a fost în același timp un mare apărător al lumii creștine împotriva invaziei otomane. Cruciadele de la Kossovopolje și Nicopole, în care nu din nevădnicia lui n-a ieșit biruitor, precum și cele două răsunătoare biruințe de la Rovinele Argeșului și Ialomiței constituie dovada calităților de strateg cu care a fost înzestrat, tot așa cum relațiile sale cu vecinii sînt mărturia deosebitelor sale însușiri în ordinea politică».

Toate acțiunile lui, toate înfăptuirile și toate faptele lui de vitejie fac din el un erou al țării, un erou și un străjer al creștinătății, al cărui nume «istoria l-a înscris pentru totdeauna printre acelea glorioase și respectate ale umanității». Deseori numele i-a fost rostit însoțit de elogioase aprecieri, — uneori venite chiar de la adversarii săi. Cronicarul Leunclavius, de pildă, îl socotește: «cel mai viteaz și cel mai ager între principii creștini», cuvinte ce, pe de o parte, subliniază «recunoașterea deplină a marilor însușiri», pe care el le-a avut, iar pe de alta, subliniază «rolul de frunte îndeplinit la începutul veacului al XV-lea de Țara Românească în rîndul forțelor europene antiotomane».

Evocat în pagini întregi din literatura noastră clasică, Mircea cel Bătrîn a fost un «viteaz în războaie; ce n-au putut face cavalerii înzăoși ai Apusului și toți creștinii din Balcani a făcut el singur; a fost un strălucit diplomat, izbutind să devie centrul unui întreg sistem de alianțe și determinînd multă vreme situația internă a imperiului otoman; a fost un priceput gospodar, prețuind îndeletnicirile care aduc bogăția, încheind tratate de comerț cu vecinii și favorizînd exportul produselor țării; a fost un creștin adevărat, dînd lui Dumnezeu ce i se cuvine, sprijinind pe cei ce se roagă Lui, înzestrînd vechile locașuri și clădind altele noi; a fost, în sfîrșit, într-adevăr un «mare voievod și domn», unul dintre cei mai mari pe care i-a avut neamul nostru».

Aniversarea a 550 de ani de la moartea lui este prilej fericit pentru noi de a ne întoarce cu gîndul spre «chipul senin al moșneagului acela simplu după vorbă și după port», — cum numește marele Eminescu pe marele voievod —, care a luminat 32 de ani de istorie din istoria patriei și care a știut să fie un adevărat părinte al neamului său, apărîndu-l de primejdii și de nevoi. Și, plecîndu-ne cu evlavie peste mormîntul său de la Cozia, să ne învățăm din faptele lui a ne iubi și a ne apăra cu orice preț patria, așa cum a făcut și el.

Preotul NICULAE ȘERBĂNESCU

MIRCEA CEL BĂTRÎN ȘI BISERICA ORTODOXĂ A ȚĂRII SALE

Treizeci și doi de ani în domnie glorioasă (1386—1418) a trăit Mircea voievod în șirul Basarabilor «dătători de legi și datini» în Țara Românească. Războinic de frunte pe cîmpul de luptă, diplomat de larg orizont politic în relațiile cu alți principii și popoare, chivernisitor pentru bunăstarea poporului său, ctitor de monumente de iscusită artă, el a fost cel dintîi domn care a așezat țara sa pe un înalt pedestal de istorie universală. El n-a fost numai un domn român, ci un erou al creștinătății întregi, premergător lui Iancu de Hunedoara în Ardeal și Ungaria și lui Ștefan cel Mare în Moldova.

Înzestrat cu toate darurile alese ale unui principe și cavaler al vremii sale Mircea-voievod s-a apropiat cu credință și înțelegere atît de viața spirituală a poporului său cît și de Biserica în a cărei credință s-a născut. Prin aceasta el a avut alături de sine, în vreme bună și în vreme de restriște, întregul său popor, de la vlădică pînă la opincă. Dăruindu-se în întregime tuturor, un popor întreg i s-a încredințat lui cu trupul și cu sufletul. Astfel, a fost Mircea un domn mare între cei mari. Așa l-au cunoscut ai lui și așa l-au preaslăvit urmașii de atunci și pînă astăzi.

Domnia lui Mircea voievod nu poate fi cuprinsă în puține cuvinte. Să ne oprim dar numai asupra unui aspect din multele sub care poate fi privită această glorioasă domnie: viața spirituală și Biserica Ortodoxă în vremea lui.

În secolul al XIV-lea Țara Românească a cunoscut o dezvoltare vertiginoasă pe toate planurile vieții sociale și politice, urmare firească a eliberării de orice servitute. Acest lucru se observă și din punct de vedere bisericesc, de la 1359 avînd o ierarhie cu mitropolit în vîrf, șezător la Argeș, iar la 1370 cu încă al doilea mitropolit «către Severin». Aceste mitropolii presupun o bază de subalterni, cu episcopi ale căror nume nu le cunoaștem, dar care nu puteau lipsi, cu mînăstiri și biserici suficient de numeroase ca să poată răspunde convenabil unei ierarhii atît de înalte. Este o realitate care logic nu poate fi contestată.

Consolidarea vieții bisericești dovedește însăși regula monastică stabilită de Nicodim și confirmată de domnie. E vorba de Mînăstirea Tismana, pe care «a ridicat-o din temelie» Radul voievod și a dăruit-o cu moșii și mili, cum rezultă din hrisovul fiului său Dan voievod de la 3 octombrie 1385. Dar Vodița este acum unită cu Tismana, iar stăpînirea bunurilor amîndurora sînt confirmate împreună, însă fiecare mînăstire

este samovlastie. De data aceasta regula exista, căci hrisovul spune că «nimeni să nu le pună lor căpetenie, nici eu însumi voievodul Dan, și nici nimeni dintre cei de după mine, nici să se strice orînduiala și datina lui Nicodim». Deci viața călugărească este statornicită dar la alegerea starețului numai domnul își interzice vreun amestec, căci hrisovul nu mai amintește interzicerea pentru arhieru sau altul. Formula este păstrată întreagă și de Mircea cel Bătrîn în hrisovul său din 27 iunie 1387 pentru Tismana și în cel din 1391—1392.

Cînd însă Mircea voievod, la 20 mai 1388, își înzestrează mînăstirea sa «la locul numit Călimănești, pe Olt», căreia îi supune și Mînăstirea Cotmeana, el revine la formula lui Vladislav voievod pentru Vodița, spunînd: «iar viețuirea acestui lăcaș să fie după orînduirea popii Gavriil și cîte va orîndui și va așeza el, nimeni să nu cuteze să schimbe altfel, cît de puțin. Încă și după moartea popii Gavriil, nimeni să nu aibă putere să așeze pe egumen, nici eu Mircea voievod, nici alt domn, care va bine-voi Dumnezeu să fie după mine, nici mitropolitul, nici nimeni altul, numai acel pe care frații îl vor voi din mijlocul lor, după așezămîntul lăsat de popa Gavriil».

Se vede astfel că din acest punct de vedere Mircea cel Bătrîn a moștenit o Biserică înfloritoare. Mitropolit la Argeș era Antim, rezident în țară încă de multă vreme și fost mitropolit al Severinului, unde venise apoi Atanasie. Amîndoi semnează ca martori un hrisov al lui Mircea din 1392. O seamă de mînăstiri ca Vodița, Tismana și Cotmeana, sprijineau efortul înaltului cler spre propășirea spirituală și bună-stare. Dar de bună seamă că nu erau numai acestea socotite ca mînăstiri domnești. Tot din această vreme vor fi fost și Mînăstirea Snagov, Strugalea și cea din țara Făgărașului, amintite în hrisoavele lui Mircea voievod, cum și Govora și Iezerul în Vîlcea, Vișina în Gorj, Coșuștea în Mehedinți, Glavaciocul în Vlașca și Dealul lîngă Tîrgoviște, căroră, dacă nu existau de mai înainte, nu li se poate contesta vechimea din timpul domniei lui Mircea, pe care le-o acordă tradiția monastică și cărturărească și, cel puțin în parte acum, o confirmă urmele arheologice. Indirect o arată și mențiunea dintre-un hrisov al lui Mircea-voievod pentru Mînăstirea Tismana, în care e vorba de moara de la Bistrița, fostă a arhimandritului Bacea. Acest rang putea fi și cinste, deci distincție pentru un apropiat al mitropolitului, dar mai ales presupune pe superiorul a cel puțin două mînăstiri.

Mînăstirile și bisericile vor fi fost mai numeroase decît cele domnești. Un hrisov din 1409 arată pe jupan Gal donator la Mînăstirea Strugalea, desigur mînăstirea lui, pe care o cred a fi Mînăstirea Strehaia¹, iar prin alt hrisov pentru Cozia și Cotmeana se dăruiește un loc pe apa Prahovei cu biserică și cu moară și cu metoc². Deci o primă mărturie despre o biserică sătească și un metoc pe o posesiune mînăstirească. Confirmarea lui Radu Praznaglava din 1421 nu mai vorbește însă de «apa Prahovei», ci de «metohurile pe Vodna cu moară», așa încît localizarea se poate face

1. Căreia i-ar corespunde satul Strugarți amintit la 10 ianuarie 1510.

2. Reconfirmat de Dan-voievod la 1424, de Alexandru Aldea la 1436 și de alți domni.

la vărsarea pîrîului Trestieni fost Vodnău în Prahova, la Drăgănești, în dreptul fostului oraș Gherghița³.

Însuși Mircea-voievod înainte de a fi domn zidise biserica Brădet, pe apa Vîlsan, fost multă vreme schit al Mînăstirii Curtea de Argeș. Aici s-a păstrat unul din portretele sale împreună cu al doamnei Mara.

În sfîrșit, tot din vremea lui Mircea apare într-o însemnare grecească protopopul Hariton și popa Radomir din satul lui Baldovin logofătul, al cărui nume nu se arată.

Pentru cîteva mînăstiri s-au păstrat și numele stareților lor din timpul acestei glorioase domnii. Așa, la Tismana a fost Nicodim cel Sfințit († 26 decembrie 1406) și Agaton, la Cozia Gavriil și Sofronie și poate între ei Gradislav (Vladislav), la Snagov «popa chir Lazăr», iar la Făgăraș egumenul Stanciul. Deci pretutindeni în țară erau cărturari teologi care propovăduiau morala creștină.

Toate acestea arată o înflorire a vieții religioase în Țara Românească ajunsă pe treptele ei superioare. Față de predecesorii săi Mircea însuși dorește să lase țării un monument vrednic de faptele și aspirațiile sale. Astfel ajunge el să zidească acel monument al arhitecturii noastre care este Mînăstirea Cozia. În jurul înființării acestui monument sînt angajate și acum discuții atît cu privire la data zidirii, cît și în ce privește influențele externe care s-au exercitat asupra lui. Fără a intra în miezul acestei discuții, care este secundară în raport cu importanța lui, socotim totuși că este cazul să ne oprim asupra unor chestiuni care ne apar destul de limpezi.

Primul hrisov al lui Mircea-voievod pentru Cozia, 20 mai 1388, spune că satul Călimănești pe Olt fusese al boierului Nan Udobă⁴. Cînd făcuse el donația ca acolo să fie mînăstire? Hrisovul nu spune decît «mai înainte»⁵. Însă tot acolo se spune că și alți boieri au dat sate și moșii «după voia domniei mele», sau din propria lor voință, deci tot mai înainte de această dată.

Dar același hrisov a dat naștere la discuții cu privire la data zidirii prin faptul că se mai spune acolo că «după voia lui Dan voievod» mînăstirea a mai primit de la Dude un loc pe Argeș, iar de la Dan voievod o moară la Rîmnic, și tot «după voia părintelui domniei mele Radu voievod» căpătase o vie la Rîmnic de la jupan Budu. Este greu de închipuit că toate acestea vor fi fost posesiuni ale Mînăstirii mai vechi de la Cotmeana, prin

3. Identificare făcută de P. P. Panaitescu, *Ștefan cel Mare și orașul București*, în «Studii», XII (1959), nr. 5, p. 13—14.

4. *Documenta Romaniae Historica* (în continuare D. R. H.), I, p. 25—26 (nr. 9), «la locul numit Călimănești pe Olt, care a fost mai înainte satul boierului domniei mele Nan Udobă, pe care cu dragoste și cu multă osîndire, după voia domniei mele, l-a închinat mai înainte zisei mînăstiri» a Sfîntei Troițe.

5. Mormîntul lui a fost aflat în Biserica Domnească din Curtea de Argeș așezat între cei doi stîlpi pe latura de nord a crucii înscrise și identificat prin inelul cu inscripția ⲛⲣⲥⲧⲉⲛⲛⲁ ⲛⲁⲛⲁ Ⲡⲩⲁⲟⲃⲁ Curtea domnească din Argeș, în «Bul. Com. Mon. Ist.» X—XVI, București, 1923, p. 52—54 și 65—67. Cercetarea antropologică îi dă vîrsta «peste 40 de ani». *Ibidem*, p. 156. După locul înmormîntării înseamnă că făcea parte din familia domnitoare și murise probabil înainte de sfîrșitul zidirii bisericii Mînăstirii Cozia, în care, prin dania sa devenind ctitor-fondator, avea dreptul să fie îngropat.

același hrisov unită acum și subordonată Mînăstirii Cozia⁶. Pe de altă parte nu se poate nici măcar bănuî că Mircea voievod, care în hrisovul pentru Mînăstirea Tismana spune limpede de unde provin satele și moșiile, să fi recurs aici la o confuzie voită. Aceasta cu atît mai mult nu se poate concepe cu cît, în hrisovul din 4 septembrie 1389, spune că satul Orlești pe Olt, fost al Mînăstirii Cotmeana, îl dă în schimb pentru o parte din Jiblea⁷.

Din toate acestea reiese în mod cert că la 1388 Mînăstirea Cozia exista, dar nimic nu ne împiedică să facem două presupuneri: fie existența unei mînăstiri mai vechi, căreia i-au făcut danii Radu și Dan voievozi, ceea ce este mai puțin probabil, fie că Mircea însuși înainte de a fi domn s-a gîndit să-și facă, întocmai ca orice feudal al vremii, o mînăstire a lui care să-i fie și gropniță și pentru aceasta a primit sprijinul tatălui și al fratelui, ceea ce este mai probabil. Aceasta cu atît mai mult se poate presupune cu cît, cînd a luat domnia, era destul de înaintat în vîrstă.

Cînd s-a pictat biserica Mînăstirea Cozia, Mircea voievod nu mai avea «doamnă», căci numai el și fiul său susțin exvotul. Probabil că desfăcuse căsătoria cu mama lui Mihail, care totuși mai trăia în Ungaria cînd fiul ajunsese domn și o cheamă la el. La 22 iunie 1418, grămăticul Mihai adăuga într-un hrisov al lui Mihail voievod însemnarea: «în vremea cînd a venit mama domniei tale doamna, de la unguri».

Mircea voievod călătorea adesea în Oltenia, după cum arată întineriile sale, semnate în unele hrisoave și găzduia de obicei la mînăstiri: «Această scrisoare a fost (*scrisă*) în orașul domniei mele Rîmnic» (4 septembrie 1389); «mergînd domnia mea către Severin, să mă întîlnesc cu craiul, astfel am ajuns la mînăstire» (Tismana, 23 noiembrie 1406); «am scris cînd a venit Io Mircea voievod la mînăstire la Cozia» (28 martie 1415). Fără îndoială că la ctitoria sa a călătorit mai adesea și cel puțin unele din cele nouă porunci și hrisoave pe care le-a mai dat Coziei, au putut să fie scrise la mînăstire, dar grămăticul nu le-a pus nici data de timp, nici cea de loc.

✱

După vlădicia lui Antim și a lui Atanasie, care nu știm precis cînd s-au săvîrșit din viață, nu mai avem date sigure despre arhieriei în Țara Românească. Pomelnicul Mitropoliei pune în continuare pe un Teodor, pe care știri indirecte par să-l confirme. Lui îi urmează la 1412, un «Eftimie cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia». Numirea de *arhiepiscop* din titulatură arată în mod cert că avea în ascultare cel puțin un episcop. Este probabil că acum încetase dualismul mitropolitan. Prin acest act, făcut de Mircea Vodă de acord cu Pa-

6. Subordonarea avea scopul imediat ca Mînăstirea Cozia să devină arhimandrie, cu toate drepturile ce decurgeau din aceasta.

7. Ulterior, Orleștii ajunge în stăpînirea Mînăstirii Curtea de Argeș. La 20 mai 1388, Mircea voievod spusese că satul Orlești a fost mai înainte al lui Cazan, fără să spună că acum era al Mînăstirii Cotmeana. Mai de grabă acest Orlești al lui Cazan a luat numele Căzănești al Nănești, mai aproape de Rîmnic.

triarhia Ecumenică, Mitropolia țării căpăta mai mult prestigiu în afară și mai multă autoritate înăuntru.

Din punctul de vedere al cultului în timpul lui Mircea are loc un eveniment de însemnătate deosebită: aducerea moștelor Sfintei Filoteia la Curtea de Argeș, unde se păstrează și astăzi în paraclisul bisericii lui Neagoe Basarab. Originară din Pamfilia Asiei Mici, moaștele ei au fost aduse mai întâi la Tîrnova de împăratul Ioaniță (1197—1207), apoi strămutate la Vidin o dată cu căderea Tîrnovei sub stăpînire turcească (1393), au trebuit să pribegască și de aici la 1396, din același motiv. Astfel Argeșul ajunge locul de liniște al celor dintîi moaște adăpostite pe pămîntul țării noastre⁸.

Se zice că la început moaștele Sfintei Filoteia ar fi fost depuse la Biserica Domnească Sfîntul Nicolae. Lucrul este greu de crezut, fiindcă acolo nu era mînăstire cu viață călugărească, potrivită pentru cultul moaștelor. De aceea credem că au fost depuse de la început la Mitropolie, pe ruinele bisericii căreia a ridicat apoi Neagoe Basarab strălucita sa biserică. În timpul cît se va fi lucrat la aceasta moaștele au putut fi păstrate și îngrijite la Biserica Domnească.

Aducerea moaștelor la Argeș poate fi pusă în legătură cu faptul că aci era reședința țării, dar poate fi și o inițiativă bisericească. Adică mitropolitul țării va fi dorit ca în Mitropolia sa să aibă moaștele sfintei a cărei viață tocmai atunci o scrisese patriarhul Evtimie al Tîrnovei⁹. Altfel, dacă era inițiativa voievodului, acesta nu ar fi întîrziat să le ducă la Cozia, marea sa mînăstire cum era plăcerea oricărui ctitor să înzestreze cu de toate propria sa ctitorie. Așa s-ar explica de ce nu avem nici o însemnare de cancelarie asupra unui eveniment atît de important.

Viața monahală în timpul lui Mircea voievod atinsese culmi vrednice de laudă. Drept mărturie avem și azi *Liturghierul* copiat cu slovă îngrijită de Nicodim în chiliuța lui de schimnic și cîntările de slavă numite Pripeale, compuse de Filotei monahul la Cozia. Într-unul din numeroasele manuscrise în care s-a păstrat această operă, se spune: «Pripeale la toate sărbătorile împărătești și ale Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor precuvioșilor, părinților mari și sfinți și mucenicilor mari și aleși și tuturor sfinților de seamă, care se cîntă cu psalmi aleși cînd se cîntă Polieleul, începînd a opta zi a lunii septembrie. Opera lui Filotei-monah, fost logofăt al lui Mircea voievod; la Nașterea Preacuratei Născătoarei de Dumnezeu se cîntă aceasta»¹⁰.

Opera innografică a lui Filotei-monahul este de valoare panortodoxă. Liturgic a fost și este cîntată în toate bisericile, fiind plăcută în vorbe și în melodie. Prin acestea autorul ei devine cel dintîi melod român cunoscut și totodată începătorul literaturii originale românești¹¹.

8. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 163—164.

9. Eftimie a fost în corespondență cu mitropolitul Antim și cu Nicodim cel Sfințit de la Tismana. Prin aceasta cunoaștem cea dintîi literatură teologică scrisă pe pămîntul țării noastre, în mînăstirile noastre.

10. P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei Române*, I, 1959, p. 306.

11. Despre Filotei monahul și opera sa, vezi: S. Teodor (= Tit Sîmedrea), *Filotei monahul de Cozia — innograful român*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), nr. 1—2, p. 20—35. Idem, *Filoteiu monahul de la Cozia. Data, locul și limba în care s-au alcătuit Pripealele*, în «Mitropolia Olteniei».

Pe bună dreptate poate fi comparat cu Nichifor Vlemide (1197—1272) în ce privește imnologia.

Data fiind importanța acestei opere, căreia pînă acum nu i s-a acordat importanța cuvenită, transcriu aici concluziile mitropolitului cărturar care a scos-o din vălmășagul uitării: «Contribuția lui Filotei monahul la sporirea solemnității slujbelor sfinte stă în faptul că el îmbogățește cîntarea Polieleului înlocuind vechea pripeală *Aleluia* de la *Psalmii aleși*, printr-un tropar adecvat, creație proprie, păstrîndu-i însă vechea numire de pripeală. Contribuția lui liturgică a plăcut și a fost primită și cîntată în scurt timp în toată Biserica de limbă slavă din Balcani și pînă la Moscova»¹².

Cîntarea *Pripealelor* a fost primită îndată de Biserica noastră și fără îndoială cea dintîi aplicare a avut loc la Cozia, unde autorul lor, fost mare logofăt, era acum un modest monah. De acolo s-a răspîndit în toată țara și la toți românii, trecînd apoi la toți slavii-ortodocși prin numeroase copii-manuscrise și ulterior prin tipar. Cel mai vechi manuscris cunoscut pînă acum este din 1437 și a fost scris la Mînăstirea Sfintei Troițe, deci Cozia. Păstrînd numele imnografului uneori, ori alteori, fiind atribuite altora, *Pripealele* însă n-au încetat niciodată să fie cîntate. De notat că pînă la 1703 *Pripealele* au fost cîntate în slavonește, iar de la această dată pe românește, fiind și tipărite¹³. Reținem însă și faptul deosebit că în *Catavasier*, carte compusă de editorii noștri bisericești în vremea lui Constantin Brîncoveanu, *Pripealele* apar pentru prima dată în cel tipărit la Rîmnic în 1715.

Să nu surprindă faptul dacă afirmăm că din vremea lui Mircea cel Bătrîn avem și cele dintîi pagini de literatură laică deși cu conținut religios. Este vorba de preambulul sau «arenga» din două hrisoave acordate de marele domn ctitoriei sale. Cel dintîi, din 20 mai 1388, spune: «Cîți se poartă cu duhul lui Dumnezeu, aceștia sînt fiii lui Dumnezeu, cum spune dumnezeiescul Apostol, căruia mergîndu-i pe urmă cei iubitori de dreptate, ce se silesc spre cele bune și viața dorită au dobîndit, cele pămîntești pămîntului lăsîndu-le și mutîndu-se la ceruri, acel fericit glas de bucurie auzindu-l, pe care veșnic îl aud: «Veniți binecuvîntații părintelui meu, să moșteniți împărăția cerurilor, care este gătita vouă de la întemeierea lumii»¹⁴.

Cel de al doilea hrisov fără dată, spune așa: «În lege a poruncit Domnul Dumnezeu fiilor lui Israel, ca pe fiecare an să dea zeciuială din cîte cîștigă. Și știind aceasta Apostolii, Sfinții purtători de Dumnezeu-Părinți, ne-au îndemnat spre ajutorarea și binefacerea sufletelor noastre și ne-au lăsat nouă moștenire, celor din urmă copii ai lor, ca unii prin rugăciune și prin veghere și post, alții prin milostenie și pocăință, să ne ferim de toate relele, ca cu toată credința și întărirea să fim gata să

VII (1955), nr. 3—4, p. 526—541. I. P. S. Mitropolit Tit a reluat studierea acestei opere, *Pripealele lui Filotei monahul*, pentru care pregătește o ediție critică. Pentru îngăduința dată ca să consult manuscrisul, cu numeroase precizări noi, aduc aci mulțumirile mele respectuoase.

12. Tit Simedrea, «*Pripealele lui Filotei monahul*» (în ms.).

13. Totuși aceasta nu înseamnă că n-au fost cîntate românește și mai înainte de a fi fost tipărite.

14. D. R. H., I. p. 26 (nr. 9). Același text și la 8 ianuarie (1392), *Ibidem*, p. 42 (nr. 17).

auzim acel glas: «veniți la mine toți cei ce vă trudiți și cei ce sînteți împovărați și eu vă voi odihni; luați asupra voastră jugul meu și învățați-vă de la mine, că sînt blînd și smerit cu inima și veți găsi pacea sufletelor voastre, căci jugul meu este bun și povara mea este ușoară. Veniți binecuvîntații părintelui meu și moșteniți împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii, căci am fost flămînd și mi-ați dat să mănînc, am fost însetat și mi-ați dat să beau, am fost străin și m-ați primit, gol și m-ați îmbrăcat, bolnav și m-ați căutat, în temniță am fost și ați venit la mine». Și continuă: «Știind apoi că pentru cei ce iubesc pe Dumnezeu toate se îndreaptă în bine, căci înțelepciunea trupească este moarte, iar înțelepciunea sufletească este viață și pace. De acestea amintindu-și domnia mea și de cuvîntul lui David prooroc și împărat, care spune: «Feriți cei cărora li s-au iertat fărădelegile și cărora păcatele li s-au acoperit, fericit omul căruia Dumnezeu nu-i socotește păcatul». Și iarăși: «În același chip precum cerbul dorește izvoarele de apă, astfel dorește sufletul meu către Tine Doamne»¹⁵.

Tot într-o formulă literară interesantă este exprimată și voința pentru viitor a voievodului: «Aceasta am dat acum în scurt mînăstirii făcut de mine, iar dacă binevoiește Dumnezeu cel întru Troiță-slăvit să mă ție pe mine încă chiar și puțin în această viață, nu voi da numai atîta din cele ce mi-a fost dat mie de Dumnezeu, ci întotdeauna voi da și voi dărui acestei mînăstiri, cît voi trăi, pentru mîntuirea sufletului și pentru primenirea și ocrotirea și sănătatea trupului meu»¹⁶.

Alegerea temelor și compunerea arată nivelul cultural ridicat al unui logofăt al lui Mircea voievod, mare boier în sfat. Prin el ne dăm seama de educația pe care o primeau și semenii lui.

Prin aceste pagini Filos-Filotei are drept să ocupe un loc de pionier în istoria literaturii româno-slave. Ceea ce nu s-a știut pînă acum trebuie să se ia în seamă.

*

Iată pe scurt cum arăta Biserica noastră în vremea lui Mircea cel Bătrîn în structura sa organizatorică și în creația sa culturală. Acum, la 550 de ani de la moartea marelui cîrmuitor privind înapoi, ne dăm seama de drumul parcurs de atunci și pînă astăzi, drum înălțător. Ar fi fost el, oare, posibil dacă piatra din vîrfurile unghiului nu ar fi pus-o marele voievod și poporul său?

AURELIAN SACERDOȚEANU

15. D. R. H., I, p. 47—48 (nr. 20).

16. D. R. H., I, p. 43 (Nr. 17), hrisov scris de Filos.

LA COZIA PE OLT

- POEM -

pentru cor de voci bărbătești
și declamator

Larghetto MM ♩ = 60 *pp* Nicolae Lungu

First system of musical notation for the vocal parts, including Tenors (T1, T2) and Basses (B1, B2). The notation includes dynamics like *pp* and *M*, and a tempo marking *Larghetto* MM ♩ = 60.

Second system of musical notation, continuing the vocal parts. The notation includes dynamics like *M* and continues the melodic lines.

Recit. ad libitum (parlando)

Declamator: *Sub les pede de piatră La Cozia pe Olt, de veacuristă de veghe A- cel care al tă dată l'up-*

M

M

- tind plinde credință, A- fîlă fa bi-ru-ință!

mf

M

mf

mf

M

mf

p naran'e

p Sub les pede de de

First system of the musical score. It consists of four staves. The top two staves are for the vocal part, and the bottom two are for the piano accompaniment. The key signature is one sharp (F#), indicating G major. The lyrics are: pia-tră, la Co-zi-a. pe Olt, de veacuri stă de ve-ghe A-cel care al-tă

Second system of the musical score. It consists of four staves. The top two staves are for the vocal part, and the bottom two are for the piano accompaniment. The key signature is one sharp (F#). The lyrics are: Luptînd plin de cre-din-ță A-fla-ta bi-ru-in-ță. Dynamic markings include *mp* (mezzo-piano), *mf* (mezzo-forte), and *f* (forte).

Third system of the musical score. It consists of four staves, all of which are for the piano accompaniment. The key signature is one sharp (F#). The lyrics are: da-ță Luptînd plin de cre-din-ță A-fla-ta bi-ru-in-ță. Dynamic markings include *pp* (pianissimo) and *M* (marcato).

ad libitum (parlando)

Pe les-pe-de stă scris cu slove dă-l-tu-i-te ci-ti-te de norod: „A-

- i-cea o-dih-nește Cîi-to-rul Vo-e-vod!"

Cîi-to-rul Vo-e-vod! M

Cîi-to-rul Vo-e-vod! M

E Mircea, Domnul mare Ce-n-frînt-a pe păgîn! E Mircea Vo-e-

E Mircea! mp

E Mircea! mp

E Mircea! mp

E Mircea! mp

vodul! E Mircea cel bătrîn!

mf *E Mircea!* *f* *Mir cea cel bătrîn!* *M*

mf *E Mircea!* *f* *Mir cea cel bătrîn!* *M*

mf *E Mircea!* *f* *Mir cea cel bătrîn!* *M*

p *(M)* *p* *mf* *M*

p *(M)* *p*

pp *M* *2/4* *4/4*

pp *M* *2/4* *4/4* *M*

p *A* *2/4* *4/4* *A*

pp *2/4* *4/4*

The first system of musical notation consists of four staves. The top staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The second staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The third staff is a bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The fourth staff is a bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The system includes dynamic markings: *M* (Moderato) in the first measure of the second staff, *M* in the first measure of the third staff, and *A* (Allegro) in the first measure of the fourth staff.

The second system of musical notation consists of four staves. The top staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The second staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The third staff is a bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The fourth staff is a bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The system includes dynamic markings: *M* (Moderato) in the first measure of the second staff, *pp* (pianissimo) in the first measure of the third staff, and *A* (Allegro) in the first measure of the fourth staff.

The third system of musical notation consists of four staves. The top staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The second staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The third staff is a bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The fourth staff is a bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a series of half notes and quarter notes, with a large slur over the first four measures. The system includes dynamic markings: *p* (piano) in the first measure of the top staff, *A* (Allegro) in the first measure of the second staff, *M* (Moderato) in the first measure of the third staff, and *pp* (pianissimo) in the first measure of the fourth staff.

Recitativ ad libitum (parlando)

Si zi de zi în-tr-una, Si sîri în totdeauna, Cîntări de psalmi, si rugi se naltă spre altar, si-n

M

M

dangăte de clopot pe Oltul mi-lenar Plu-tesc în jos de parte, Si merg pînă la mare Pe

un de-a stăpînit a-celasi Domn vestit.

mf

Amp

ce-las Domn vestit.

M

mf

A, mf

ce-las Domn vesti+!

M

Recitativ. ad libitum (parlando) 5

Te nal-tă neam Român prin veacuri. Si ne-ai-find tre-cu-tul cro-

iești mai departe, meru cu tota-vinul O viață tot mai bună, O viață fe-ri-ci-tă, Jo-

-ri-tă și altă dată de toți care ca l'irca ve-ghează azi sub piatră!

Maestoso

—ghiază azi sub pia — tră. Te — nal — fă neam Român, prin

—ghiază azi sub pia — tră. Te — nal — fă neam Român prin

accel. a tempo

vea — curi si ne-ai-tind tre — cu — tul cro —

vea — curi si ne-ai-tind tre — cu — tul cro —

poco rit... mf

— ieş — te! mai de-par-te Me-reu cu tot a-vîn-tul O

— ieş — te! mai de-par-te Me-reu cu tot a-vîn-tul O

a tempo

viată tot mai bu-nă o via-ță fe-ri ci-ță Do-

viată tot mai bu-nă o via-ță fe-ri ci-ță Do-

p *pp*

- ri-ță și-al-ță da-ță de toți care ca Mir-cea ve-

- ri-ță și-al-ță da-ță de toți care ca Mir-cea ve-

pp *f*

phia-ză azi sub pia-tră Te nal-ță neam Român prin

phia-ză azi sub pia-tră Te nal-ță neam Român prin

accel... *a tempo*

vea — curi și ne — ui — tînd tre — cu — tul, Cro —

vea — curi și ne — ui — tînd tre — cu — tul, Cro —

poco rit.. *mf*

— ieș — teți mai de — par — te, me — reu cu tot a — vîn — tul, O

— ieș — teți mai de — par — te me — reu cu tot a — vîn — tul O

a tempo *p*

viață tot mai bu — nă, O viață fe — ri — ci — tă Do —

viață tot mai bu — nă, O viață fe — ri — ci — tă Do —

— ri — tă și — al — tă da — tă, De toți care ca Mir — cea, ve —

— ri — tă și — al — tă da — tă De toți care ca Mir — cea, ve —

pp

— phi — a — ză azi sub pia — tră.

— phi — a — ză azi sub pia — tră.

M

M

M

M

M

Recitativ:

mf *M* *mf* *p* *la*

Co-zi-a pe Olt, De veacuri stă de veghe Cti-to-rul Vo-e-vod.

ad libitum (parlando)

Co-zi-a pe Olt, De veacuri stă de veghe Cti-to-rul Vo-e-vod. *pp* *la*

perdendosi...

Co-zi-a pe Olt! *ppp* *La Co-zi-a pe Olt!*

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

MESAJUL PĂCII ȘI AL BUNEIVOIRI

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE CRĂCIUN ALE IERARHILOR
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Nașterea Domnului, așa cum ne este istorisită de Sfinții Evanghe-
liști, întâmplată la «plinirea vremii», în staulul din Betleem, vestită ma-
gilor de steaua călăuzitoare, adorată pe pământ de păstori și slăvită în
înălțimi de îngeri, rămîne plină de semnificație pentru creștinii din
toate timpurile. Sfinții Părinți și păstorii duhovnicești cei buni, din tot-
deauna, au căutat la acest mare praznic să deslușească sensurile cele mai
exacte și cele mai depline ale pogorîrii din ceruri a Fiului lui Dumnezeu
și ale întrupării Sale de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria. Actul
acesta, făgăduit protopărinților noștri, vestit de prooroci și așteptat vreme
de milenii, a fost însoțit de un mesaj ceresc înnoitor și plin de speranță:
«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni
bunăvoire» (Luca II, 14). Acesta definește dintru început conținutul în-
tregului Nou Testament.

Ca și păstorii cei buni de odinioară, chiriarii Bisericii Ortodoxe Ro-
mâne și-au îndreptat și în anul 1967, cuvîntul de învățătură către bine-
credincioșii lor fii duhovnicești, prin tradiționalele Pastorale de Crăciun,
îndemnîndu-i la împreună-cugetare asupra tîlcurilor sărbătorii în lumea
de astăzi, tîlmăcindu-le cuvîntul Scripturii și povățuindu-i să fie ur-
mători acestui cuvînt mîntuitor.

*Pastorala Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Or-
todoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureș-
tilor, arată dintru început că deși «graiurile îngerești au hrănit sufletele*

oamenilor de pretutindeni cu merindea curată a unor sfinte nădejdi de aducerea lumii pe temelii de iubire și pace, de frăție și într-ajutorare», lumea nu se înfățișează astăzi pe astfel de temelii, iar creștinătatea este încă împărțită, ceea ce nu poate bucura inima unui adevărat creștin. De aceea, din cercetarea Scripturilor, Prea Fericirea Sa desprinde două adevăruri de credință, care, trăite, pot aduce pace și bună înțelegere între oameni: mai întâi, că Iisus Hristos a venit în lume pentru mântuirea noastră, ca întruchipare a iubirii lui Dumnezeu față de lume; apoi, că iubirea creștină înseamnă jertfă, dăruire pentru mai-binele semenilor noștri, după pilda Mântuitorului Hristos.

Obârșia unică a lumii înfățișează omenirea ca pe o mare familie, a cărei închegare trebuie să fie menținută și consolidată prin iubire. Secole de-a rîndul însă, în lume, la temelia vieții sociale s-a aflat nu iubirea, ci dreptul celui mai tare. Aceasta a adus multă suferință și a împiedicat mersul înainte al societății.

Astăzi, viața lumii creștine este mult îmbunătățită, dar ea nu a ajuns încă la culmile desăvîșirii ei morale. Bisericele creștine sînt datorare să dea pildă de ceea ce ar putea să fie lumea, de cum ar putea ea să arate, dacă oamenii ar așeza la baza relațiilor dintre ei iubirea jertfelnică.

De la o vreme, Bisericele creștine caută să se cunoască mai bine între ele și să se apropie; această cunoaștere și apropiere nu se pot realiza însă decît prin iubirea frățească. «În ceea ce o privește, Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii, preoții, dascălii de teologie și credincioșii ei, dorește din adîncul inimii — în spiritul celei mai curate iubiri și în duhul celei mai desăvîșite smerenii — ca această fărîmițare a creștinismului să fie înlăturată». Pentru aceasta, Bisericele trebuie să se regăsească la staulul sfînt de la Betleem. În prezent, Bisericele sînt datorare să se întâlnească «pe tărîmul pe care se duce lupta pentru eliberarea omului de sub orice oprimare, în dialogul ecumenic, în lupta pentru înlăturarea ignoranței și izgonirea bolilor, pentru alungarea răului material și moral din lume, devenind astfel pildă și simbol pentru înfăptuirea unității lumii prin bună înțelegere și pace».

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Justin, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, face mai întâi o succintă enunțare a principalelor momente din istoria Noului Testament: Nașterea Domnului, lucrarea Sa mîntuitoare de arhieru, învățător și împărat, înălțarea la cer și — totodată — permanenta prezență a Lui «cu noi, în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului».

Domnul nostru Iisus Hristos s-a înfățișat în lume ca Fiul lui Dumnezeu și ca Fiul Omului. Această din urmă numire, Fiul Omului, are caracter mesianic și presupune smerenie dumnezeiască, care a cuprins virtual în Sine întreaga ființă omenească, pentru ca lumea să se mîntuiască printr-însul. Astfel, El ni s-a făcut nouă și pildă de viețuire.

I.P.S. Mitropolit Justin expune principalele mărturii din Noul Testament, care grăiesc despre Dumnezeirea și înomenirea Mîntuitorului. Apoi, continuă îndemnînd pe credincioși: «Astăzi, Hristos în Betleem se naște pentru noi; slăviți-L cu gîndul, cu cuvîntul și cu viețuirea voastră

sfântă... Ieșindu-I înainte, cîntare nouă cîntați-I, împreună cu îngerii din ceruri: Cîntare de închinare, cîntare de pace, cîntare de bunăvoință».

Datoriile cetățenești trebuie împletite strîns cu îndatoririle creștinești, pentru propășirea scumpei noastre patrii. Viața de familie trebuie să se desfășoare în dragoste și bună rînduială și să fie consolidată prin copii, care — așa cum ne învață Sfînta noastră Biserică — sînt o binecuvîntare cerească.

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului, începe cu cuvintele rostite de înger către păstorii din preajma Betleemului: «Iată vă vestesc bucurie mare, care va fi peste tot poporul; că vi s-a născut astăzi Mîntuitor, care este Hristos Domnul». Bucuria aceasta s-a transmis peste veacuri și a fost preluată în cîntarea colindelor.

Apoi, I.P.S. Sa se oprește asupra tainei întrupării Fiului lui Dumnezeu. Ca Fiul al Omului, Iisus Hristos este în legătură cu toată omenirea, căreia i-a pus început nou, de iubire, de pace și dreptate. Mîntuitorul a fost legat de întreaga omenire, dar legat și de țara Sa, de poporul Său, de strămoșii care au viețuit și au adormit în nădejdea că va veni Cel așteptat, Mesia. El s-a jertfit, din dragoste, pentru întreaga omenire, dar El și-a iubit și patria și poporul Său. Așa și noi, se cuvine să ne iubim patria și poporul, să cinstim vrednicia înaintașilor noștri, să muncim pentru propășirea țării. Și, asemenea lui Hristos, să iubim și pe celelalte popoare, să sprijinim prietenia și colaborarea în lume. Astfel ne arătăm adevărați ucenici ai Domnului nostru Iisus Hristos.

Biserica Ortodoxă Română lucrează în acest duh al iubirii și al păcii. Ea ne învață să lăudăm pe Hristos nu numai cu buzele, nu numai cu cîntări duhovnicești și cu colinde, ci și cu faptele noastre, cu întreaga noastră viață, închinată binelui obștesc și păstrării «unității Duhului într-o legătură păcii».

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Firmilian, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, subliniază mai întîi că Nașterea Domnului a făcut început veacului creștin și că de la ea se numără anii, vîrsta vremurilor creștinești. La praznicul ei simțim, cu inima și cu cugetul, cum Dumnezeu coboară între noi, pentru ca pe noi să ne ridice la El.

Venirea Mîntuitorului în lume a fost pregătită de Vechiul Testament. Profetul Isaia scrie despre Nașterea Domnului întocmai ca un evanghelist. Părinții bisericești contemplează dragostea vădită de întruparea Fiului lui Dumnezeu, și darurile lui Dumnezeu ce se descoperă prin taina înomenirii Lui: bunătatea, pentru că n-a trecut cu vederea zidirea Sa, și milostivindu-se a zidit-o a doua oară; înțelepciunea, fiindcă a izvodit felul celei de a doua zidiri și al vindecării ei, și dreptatea, întrucît nu cu sila a mîntuit pe om.

Pentru noi creștinii, cîștigul cel mai de preț al întrupării Domnului a fost răscumpărarea, care a avut drept urmare înfierea noastră la Dumnezeu, așa cum ne învață Sfîntul Apostol Pavel (Gal. IV, 4—5).

Pentru dobîndirea și păstrarea acestei înfieri, I.P.S. Mitropolit Firmilian îndeamnă, în ultima parte a Pastoralei sale, la împlinirea porun-

cilor lui Hristos: iubirea de oameni, pacea între noi, împodobirea noastră cu cununa virtuților și a faptelor bune. Să ne dăruim patriei și să câștigăm pacea pentru întreaga omenire, căci pentru pace s-a născut Mîntuitorul nostru Hristos, pe ea au cîntat-o îngerii în noaptea sfîntă a Nașterii și pentru ea se roagă neîncetat Biserica, prin slujitorii și credincioșii ei.

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și Mitropolit al Banatului, vede în praznicul Nașterii Domnului un simbol al începutului mîntuirii noastre. Dumnezeu a trimis pe Fiul Său în lume nu ca s-o osîndească, ci ca s-o mîntuiască. Astfel, lucrarea lui Iisus Hristos este o lucrare pusă în folosul lumii. Pentru a fi părtași mîntuirii pe care ne-a adus-o Domnul, noi trebuie să urmăm pilda Lui, slujind lumii, împlinindu-ne obligațiile pe care le avem față de obștea căreia aparținem. Lumea întreagă este ca un trup, căruia aparținem și noi creștinii și față de care avem de asemenea datorii. Cu ea împărțim bucuriile și durerile noastre. Pentru a primi cu adevărat pe Pruncul Iisus în ieslea ființei noastre, trebuie să ne punem toată ființa pentru binele lumii, cu care sîntem una.

Credincioșii Sfintei noastre Biserici s-au dovedit înțelegători ai acestei sfinte îndatoriri, dîndu-și partea de contribuție la propășirea binelui obștesc. Pe calea aceasta, se mai pot încă înfăptui lucruri și mai minunate prin eforturile unite ale tuturor. La aceasta îndeamnă I.P.S. Mitropolit Nicolae, în încheierea Pastoralei sale, felicitînd pe credincioși pentru vrednicia lor de pînă acum și urîndu-le totodată spor îmbelșugat în munca de viitor.

Pastorala Prea Sfințitului Iosif, Episcopul Rîmnicului și Argeșului, ne așază mai întîi înainte o cîntare din Mineiul lunii decembrie: «Cum nu mă voi minuna de Fecioara care a născut și de steaua care a arătat pe Cel născut? De Pruncul cel înfășat în scutece și de magii cei care s-au închinat cu daruri?»

Apoi, în mod narativ, istorisește cum s-a născut Hristos: «Era pe vremea stăpînirii Cezarului August, căpetenia romanilor, într-un orașel neînsemnat de la marginile marelui imperiu roman, Betleem numit...». Acolo au venit pentru a se închina păstorii și magii. Proorociile se împliniseră.

Adevărul nașterii lui Iisus, istorisit de Sfinții Evangheliști, a fost mai apoi teologhisit de Sfinții Părinți și sărbătorit în toată vremea de Biserică. În graiul colindelor ni-l povestesc părinții din bătrîni.

Acum, Nașterea se petrece în fiecare inimă de creștin. Pentru ca inima noastră să devină iesle în care să poposească Sfînta Familie, așa cum ne învață o veche cîntare bisericească, trebuie să alungăm din inimile noastre nrecunoștința și să fim recunoscători lui Dumnezeu, să alungăm viclenia, dovedind dragoste și rîvnă pentru propășirea vieții, și să alungăm pisma, înlocuind-o cu înțelegerea: «Nrecunoscător, viclean și plin de pizmă, nimeni din cei ce aduc daruri plăcute lui Dumnezeu, să nu fie» (Peasna 9, Pavecernița de la 21 decembrie, Stihira I-a după irmos).

Astfel, născuți la viață prin nașterea Mântuitorului și fii ai lui Dumnezeu fiind, să arătăm credința noastră prin fapte de har și de adevăr, cu împliniri de pace, de bucurie și de iubire, slăvind pe Dumnezeu cu cîntarea îngerească.

Pastorala Prea Sfințitului Partenie, Episcopul Romanului și Hușilor, începe cu condacul Nașterii. Apoi, subliniază că de ciclul sărbătorilor de iarnă (Nașterea Domnului, Anul nou și Boboteaza) sînt legate cele mai frumoase datini și obiceiuri păstrate din vremuri străvechi. În acest timp, sufletele noastre sînt învăluite cu o sfîntă piozitate, iar mintea ni se înalță spre cele cerești. Despre aceste lucruri cerești ne vorbește Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament.

Steaua credinței și a nădejdi ne conduce și pe noi să ne închinăm Celui născut în Betleem și să-I dăruim inima noastră, gînduri curate și fapte vrednice de laudă. Să renaștem în Hristos, pentru a face început mîntuirii noastre și a deveni cetățeni ai împărăției lui Dumnezeu. Mijloacele pentru a intra în această împărăție sfîntă ne sînt date prin Biserică. Prin Biserică noi, cu ajutorul harului Dumnezeiesc înfăptuim împărăția lui Dumnezeu în lumea aceasta și dincolo de hotarele ei.

Credința și nădejdea creștinului în împărăția lui Dumnezeu constituie un îndemn și un izvor de putere și încurajare în lupta atît pentru fericirea personală, cît și pentru aceea a semenilor. În prag de An nou se cuvine să ne înnoim pentru o viață mai curată, să îndrăgim și mai mult munca și cinstea, să ne iubim țara și pe conducătorii care o cîrmuiesc cu atîta înțelepciune, și să deprindem și pe urmașii noștri cu legile credinței, omeniei și ale dragostei.

Pastorala Prea Sfințitului Antim, Episcopul Buzăului, îndeamnă pe credincioși să răspundă cu deplină cuviință la strigarea Sfintei Biserici: «Hristos se naște, slăviți-L; Hristos din ceruri, întîmpinați-L; Hristos pe pămînt, înălțați-vă!» și îi cheamă totodată la cercetarea Sfintei Scripturi, ca să cunoască stăpînia pe care a dat-o Dumnezeu omului dintru început, de a domni peste toate vietățile și lucrurile pămîntului. Dar omul a pierdut raiul, prin călcarea poruncii, și Dumnezeu i-a făgăduit un Mîntuitor. Astăzi s-a împlinit făgăduința aceasta: Mîntuitorul s-a născut în peștera Betleemului, ca să ne împace cu Tatăl nostru cel din ceruri. Stăpînul a venit la noi și Adam se înnoiește, blestemul s-a dezlegat și mîntuirea ne-a înflorit. De aceea, praznicul Nașterii Domnului umple întreaga fire de o sfîntă bucurie.

Nașterea Domnului nu este numai o binefacere a trecutului; ea este mereu prezentă, actuală. Pentru a ne învrednici de darurile ei, să facem loc Mîntuitorului în inimile noastre, alungînd din ele «*cugetele cele rele, uciderile, furturile, lăcomia, răutatea, vicleșugul, privirea zavistnică, defăimarea, mîndria și nebunia*» (Marcu VII, 21—22).

Să urmăm porunca Sfintei noastre Biserici de a ne strădui pentru întronarea păcii în lume. Să sporim în cele plăcute lui Dumnezeu și oamenilor; să ne îndeplinim îndatoririle cetățenești și să muncim cu voioșie pentru binele și fericirea Patriei. Să cinștim și să sprijinim familia, care este izvorul continuării neamului omenesc și este binecuvî-

tată de Dumnezeu. Să ne arătăm în toate vrednici de numele de creștin pe care-l purtăm!

Pastorala Prea Sfințitului Chesarie, Episcopul Dunării de Jos, subliniază însemnătatea Nașterii Domnului în iconomia mântuirii. Venirea Mântuitorului a fost așteptată după făgăduința dată celor dintâi oameni. La poporul evreu, această făgăduință s-a păstrat mult mai vie, prin glasul de Dumnezeu inspirat al proorocilor, de la Avraam și pînă la Sfîntul Ioan Botezătorul. Ei au vestit pe Hristos, locul și vremea cînd se va naște, nașterea lui din Fecioară, Dumnezeirea Sa. Acestea toate s-au împlinit. Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat în smerenie și smerenia aceasta a Lui este izvorul mântuirii noastre și al slavei ce I se cuvine. Toată lucrarea Bisericii nu este decît o prelungire în timp a actului întrupării Domnului, a viețuirii Lui împreună cu oamenii, a morții și a învierii Lui.

Cînd a trimis pe Fiul Său în lume, Tatăl ceresc a trimis tuturor oamenilor și mesajul Său cel ceresc; îngerii au vestit acest mesaj în numele Pruncului Iisus, întru care s-a proslăvit Dumnezeu. A slăvi pe Dumnezeu este prima poruncă a acestui mesaj. Iar împreună cu aceasta, este porunca păcii, căci nimic nu este mai firesc și mai folositor vieții noastre în desfășurarea ei ca pacea. Pacea însă nu domnește astăzi în întreaga lume. În Vietnam, agresorii americani distrug zi de zi vieți omenești, bunuri materiale și spirituale. În iunie 1967, și Betleemul — locul unde s-a născut Pruncul Iisus și unde îngerii au purtat mesajul de pace și bunăvoie, a devenit cîmp de război. De aceea, generația noastră, greu și dureros încercată de două mari războaie mondiale, are datoria să lupte pentru ca pacea să fie instaurată și să domnească pretutindeni. Iar noi avem încă datoria să lucrăm pentru ca patria noastră să prospere, fiindcă prin acțiunile concrete ale conducătorilor ei, ea s-a afirmat și continuă să se afirme ca o forță a păcii în lume.

Pastorala Prea Sfințitului Teofil, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, invită pe credincioși la meditație asupra tainei întrupării Cuvîntului. Cel «pogorît din ceruri pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire» a fost însuși Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut. El a luat trup omenesc, supus slăbiciunilor noastre, afară de păcat. Cu toate că era neprihănit, «*El a purtat păcatele noastre în Trupul Său, pe lemn*» (I Petru II, 24).

Odinioară, evreii au cerut socoteală Mîntuitorului, pentru ce El, care părea numai om, se făcea pe Sine Dumnezeu? Cu dreptate este să-L întrebăm mai de grabă pentru ce El, Dumnezeu adevărat fiind, S-a făcut pe Sine om pătimitor? Iar el ne răspunde prin graiul Sfintelor Scripturi: M-am făcut om pentru că v-am iubit și vă iubesc! De aceea s-a și numit pe Sine «Mire» și «Păstorul cel Bun». Mîntuitorul s-a întrupat pentru a ne face cunoscută această dragoste veșnică și voia lui Dumnezeu. Iar voia lui Dumnezeu este ca fiii să năzuiască a se asemana Părintelui lor. Să fim deci iubitori de oameni, precum și Tatăl nostru cel ceresc este iubitor de oameni. Această iubire se cere arătată în familie și în societate. Ea rodește pacea și bunaînțelegere, vestite nouă de cîntarea îngerească.

Pastorala Prea Sfințitului Teoctist, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, afirmă că semnificația slăvitului praznic al Nașterii Domnului ne este lămurită de cîntarea intonată de cetele cele fără de trup ale îngerilor, în preajma ieslei din Betleem. În această cîntare își au obîrșia imnele bisericești și colindele noastre străbune, ea este izvorul credinței noastre și farul călăuzitor al vieții noastre. Cîntînd această cîntare, ne împărtășim împreună cu îngerii, de nădejdiile și bucuriile ei.

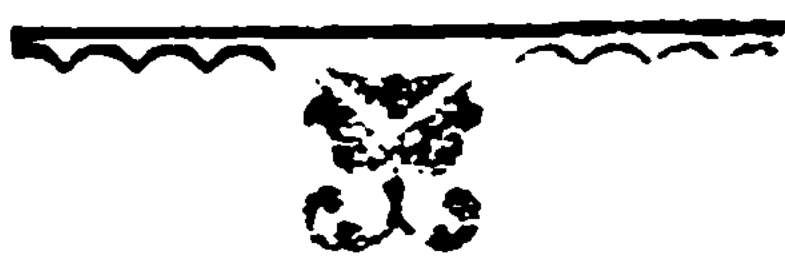
Neștiuții stihuitori ai colindelor au descris măiestrit ceea ce proorocii au dezvăluit, Apostolii au propovăduit și Părinții Bisericii au tălmăcit.

«*Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci ca să slujească El și să-și dea sufletul Său răscumpărare pentru mulți*» (Marcu X, 45). Această slujire pentru cei mulți a dovedit-o cu nașterea, cu viața și cu răstignirea Sa. El a luat asupra-și toate nevoile și suferințele oamenilor și zice: «*Întrucît ați făcut acestea unuia din acești frați mai mici ai Mei, Mie Mi le-ați făcut*» (Matei XXV, 40). Dacă deci slujind unuia din frații mai mici, slujim Lui și ne învrednicim de răsplata cea bună, atunci cu atît mai mult ne vom încununa slujind celor mulți, slujind obștei și omenirii întregi. Slujirea aceasta jertfelnică trebuie să ducă la statornicirea în lume a principiilor de pace, de dragoste, de bunăvoință și de dreptate. Noi, în țara noastră, ne bucurăm azi de pace și belșug, și dorim, cu eforturi sporite, ca razele păcii și buneivoinței să lumineze cu putere peste toate popoarele și peste tot globul pămîntesc.

Pastorala Prea Sfințitului Valerian, Episcopul Oradiei, după ce ne cheamă «să poposim și noi în această zi de mare praznic creștin, cu magii și păstorii, în fața ieslei minunate și să-I aducem și noi Celui ce s-a născut florile dragostei și recunoștinței noastre», arată scopul venirii Domnului Hristos în lume: mîntuirea omului din robia păcatului și restabilirea legăturii omului cu Dumnezeu, a împăcării cu Creatorul. Restabilirea acestei legături este posibilă prin harul lui Dumnezeu, care împărătește de la Iisus Hristos, și prin credință și fapte bune, care sînt partea omului în actul mîntuirii. Trebuie să renaștem duhovnicește cu Hristos și să luptăm împreună cu El pentru biruința binelui împotriva răului. Să fim oameni noi, ai adevărului, ai dreptății, ai sfințeniei, ai păcii și blîndeței, ai dragostei. Împlinirea datoriilor noastre creștinești și cetățenești trebuie să fie țelul nostru permanent. Ultimii 20 de ani, de cînd s-a născut Republica Română, au schimbat în mod minunat fața țării noastre, prin eforturile întregului popor. La această operă continuă de înflorire a patriei, pentru bunăstarea tuturor, înțelegem să dăm toată contribuția noastră, năzuind totodată ca pacea și înfrățirea între toți oamenii să se realizeze cît mai curînd în lume.

*

Pastoralele Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române au fost citite în biserici, de către preoți, la sfînta liturghie, în ziua întîia de Crăciun, și slujitorii altarelor, ca și credincioșii, le-au întîmpinat cu multă bucurie, împărtășindu-se din învățătura lor și primind, prin binecuvîntarea arhierască harul Domnului, spre toată lucrarea cea bună, cu sănătate și pace, pentru anul nou 1968.

SFÎNTUL GRIGORE DIN NAZIANZ: DESPRE PREOȚIE

CUVÎNT ÎNAINTE

Lucrarea Despre preoție a Sfântului Grigore din Nazianz († 389 sau 390) are următorul titlu în original: Cuvînt de apărare pentru fuga în Pont, după ce a fost hirotonisit preot și pentru întoarcerea lui de acolo. În acest cuvînt și despre măreția slujirii preoțești. În forma sa actuală, lucrarea Despre preoție este mai mult tratat decît cuvînt, pentru că este prelucrarea și îmbogățirea Cuvîntului rostit în anul 362 de Sfîntul Grigore în fața părinților săi și a credincioșilor din Nazianz, după întoarcerea sa din sihăstria Pontului. În ediții, lucrarea ocupă locul al doilea în șirul celor 45 de cuvinte ale Cuvîntătorului de Dumnezeu. În Patrologia greacă a lui Migne, este publicată în vol. XXXV, col. 408—517. După această ediție s-a făcut și traducerea de față.

Prima traducere în românește a acestei minunate apologii a preoției a fost făcută de Iosif episcopul Argeșului. Traducerea lui a apărut în 1821¹, după ce în 1820, apăruse, tot la București și tot în tălmăcirea sa Cele șase cuvinte despre preoție ale Sfîntului Ioan Gură de Aur. După trecere de mai bine de un veac, preotul profesor N. Donos a tipărit, la Huși, în 1931, o nouă traducere a lucrării Despre preoție a Sfîntului Grigore din Nazianz².

Și iată, după trecerea altor trei decenii, la dorința Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și cu blagoslovenia Prea Fericirii Sale³, apare o a treia traducere în românește a acestei nespuse de frumoase și de adînci lucrări a teologului veacului al patrulea, gustată și apreciată de creștinătatea tuturor veacurilor.

Această nouă traducere nu caută, nici nu cere să înlocuiască pe cele vechi, ci cere drept de cetate alături de ele. Încearcă să fie un nou mod românesc de existență a cuvintelor despre preoție ale Cuvîntătorului de Dumnezeu.

Mărturisesc dintru început că munca n-a fost ușoară. N-a fost ușoară, pentru că a traduce din opera Sfîntului Grigore din Nazianz este mai mult o problemă de interpretare decît de traducere. Dacă nu-l poți interpreta, reușești, traducîndu-l, sau să dai un text complet lipsit de înțeles sau să spui altceva decît a vrut să spună autorul. Sfîntul Grigore din Nazianz este un autor dificil, cu adîncuri și

1. Al celui întru sfinți Părintelui nostru Grigorie Nazianzineanul Cuvîntătorului de Dumnezeu, Cuvînt pentru preoție, tălmăcit de același tălmăcitoriu carele au tălmăcit și celelalte șase cuvinte pentru preoție ale Sfîntului Ioan Gură de Aur... în București, 1821, 72 p.

2. Sf. Grigorie din Nazianz, *Apologia sau cuvîntarea în care arată motivele ce l-au îndemnat să fugă de preoție și Elogiul sfîntului Vasile, precedate de o biografie a Sf. Grigorie, alcătuită de preotul Grigorie*. Traducere de Preot N. Donos, Huși, 1931, p. 47—117.

3. Tot din dorința Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, am tradus și *Tratatul despre Preoție al Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), p. 928—1011.

taine. Stai de multe ori în fața textului lui ca în fața unei enigme. Cunoști cuvintele textului, îți dai seama de legătura lor, le dai pe românește, dar înțelesul textului rămîne cămară zăvorâtă. Te întrebi ce-a vrut să spună autorul, ce sens au cuvintele folosite de el? Urmărești coloanele dicționarelor și nu-ți dau alte înțelesuri cuvintelor decît cele știute. Deschizi alte traduceri, române și străine, și nu te mulțumesc. Simți că sfîntul autor a vrut să spună altceva, altceva mai înalt, mai deosebit decît au scos acești tălmăcitori. Te întorci iar la text; îl citești o dată, de două ori, de mai multe ori; îl legi cu contextul; uneori cu pagini întregi de dinainte și de după el. Bați la poarta textului, bați și nu-ți răspunde. Il lași și te apuci de alte trebi; dar mintea ta lucrează; ești mereu cu gîndul la poarta ferecată; și deodată ți se strecoară în suflet o rază de lumină; mergi pe urma ei și ea îți dă cheia cu care poți descuia poarta încuiată a cămării teologului. Ai atunci bucuria descoperitorului.

Așa s-a născut traducerea de față. Din trudă, gînd și zăbovire. Nu știu dacă am găsit totdeauna drumul cel bun. Dar m-am străduit să-l găsesc, ca să duc pe acest drum și pe cititori; să-i fac să guste și ei din frumusețea și din bogăția de gîndire a teologului care a vorbit în poezie și a gîndit în imagini și metafore.

DESPRE PREOȚIE

1. Am fost înfrînt și-mi mărturisesc înfrîngerea. «M-am supus Domnului și L-am rugat»¹.

Preafericitul David să-mi înceapă cuvîntul! Dar mai bine-zis nu el, ci Cel ce a grăit prin David și grăiește prin el încă și acum! Că prea bună rînduială este, ca cel ce începe să vorbească sau să lucreze, să înceapă cu Dumnezeu și să sfîrșească cu Dumnezeu.

Despre pricina împotrivirii mele de la început și a fricii pentru care am fugit și m-am sălăsluit departe de voi² — poate nu puțină vreme pentru cei ce mă iubesc — și despre pricina îmblînzirii și a schimbării mele de acum, cînd m-am întors iarăși în mijlocul vostru»³, să creadă și să spună fiecare ce vrea, fie dușmanii, fie prietenii. Unii să nu-mi îngăduie nici o dezvinovățire, iar alții chiar să mă laude. Da! Nimic nu le este oamenilor mai plăcut decît să vorbească de treburile altora, mai cu seamă cînd sînt împinși de ură sau de dragoste. Din pricina aceasta, de cele mai multe ori, nici nu se știe unde-i adevărul. Eu însă am să spun adevărul și n-am să mă rușinez de nimic. Voi judeca drept amîndouă părțile: și pe cei ce mă învinuiesc și pe cei ce mă apără cu zel. Mă voi și învinui, dar mă voi și apăra!

2. Și ca să se desfășoare în bună rînduială cuvîntul, voi vorbi de teama ce am avut-o la început de preoție. Că nu vreau să smintesc pe cineva din cei ce

1. Ps. XXXVI. 7.

2. Tatăl Sf. Grigore, episcopul Grigore al Nazianzului, la cererea eparhioților săi, a hirotonit preot pe fiul său, cu toate împotrivirile acestuia. Sfîntul avea pe atunci cam 30 de ani, și totuși s-a temut atît de mult de înălțimea vredniciei preoțești și de primejdiile ce-l pîndesc pe preot, că îndată după hirotonie a fugit în Pont la marele lui prieten Vasile.

3. În Pont, în locul refugiului său, n-a rămas multă vreme. L-au adus în Nazianz, după cum însuși spune, mai cu seamă rugămințile, bătrînețile și slăbiciunea tatălui său.

caută cu luare aminte la toate faptele mele, bune sau rele, de vreme ce a binevoit Dumnezeu să fiu și eu ceva⁴ între creștini. Iar pe cei pe care i-am smintit, de sînt unii din aceștia, îi voi tămădui prin acest cuvînt de apărare. Că bine este să nu fii, atît cît e cu puțință și împrejurările o îngăduie, pentru marea mulțime pricină de sminteală sau scandal, nici prin păcate, nici prin bănuieli de păcate. Știu doar că prea grea pedeapsă și de neînlăturat va da nemincinosul Dumnezeu celor ce smintesc chiar numai pe unul din cei mici⁵.

3. Și eu, fraților, am încercat astfel de simțăminte, pentru că nu m-am supus! Și nu m-am supus, nu pentru că aș fi fost neînvățat și nepriceput, ci, mai mult, — ca să mă laud și eu puțin⁶ — nici pentru că aș fi disprețuit legile și rînduielile dumnezeiești. Nu! Știu doar că, după cum în trup unele mădulare conduc și stau în frunte, iar altele sînt conduse și supuse, tot așa și în Biserică a rînduit Dumnezeu — atît în virtutea dreptății Sale, care dă fiecăruia după merit, cît și în virtutea purtării Sale de grijă, prin care unește pe toate — ca unii să fie păstoriți și conduși, aceia cărora le este mai de folos aceasta, și să fie îndreptați, prin cuvînt și faptă, spre cele de trebuință, iar alții, cei care depășesc marea mulțime în virtute și în asemănarea cu Dumnezeu, să fie păstori și învățători, spre desăvîrșirea Bisericii⁷; să fie ceea ce este sufletul pentru trup sau mintea pentru suflet, pentru ca cele două părți, păstoriții și păstorii, unindu-se și împreunîndu-se între ei, în chipul mădularelor trupului, și legîndu-se între ei prin legătura Duhului, să arate un trup desăvîrșit, vrednic cu adevărat de Insuși Hristos capul nostru⁸.

4. Știu că nici celorlalte viețuitoare, și nici oamenilor, nu le este mai foloșitoare anarhia și neorînduiala decît ordinea și rînduiala. Ba oamenilor mai mult decît tuturor, pentru că anarhia între oameni pune în primejdie bunuri și mai mari. Dacă oamenii nu pot păzi cea dintîi poruncă a rațiunii, adică a nu tulbura buna rînduială dintre ei, apoi, mare lucru este să păzească a doua poruncă a rațiunii, adică a-și veni în fire cînd au greșit. Și de vreme ce este frumos și drept să fie între oameni conducători și conduși, apoi socot că este de asemeni rău și nepotrivit fie ca toți să voiască să fie conducători, fie ca niciunul să nu primească a fi conducător. Dacă toți ar fugi de conducere, oricum ar numi-o, slujire liturgică sau stăpînire, obștea Bisericii ar șchiopăta în cea mai mare parte și și-ar pierde toată frumusețea. Unde ar mai fi atunci adorat Dumnezeul nostru și cine i-ar mai sluji slujbele acestea tainice, pe care le înălțăm la ceruri, fapta cea mai măreață și mai de cinste din toată viața noastră? N-ar mai fi atunci nici împărat, nici conducător, nici preoție, nici jertfe, nici toate acelea, așa cum nu le-au avut în vechime nici iudeii cei nesupuși, și care au fost pedepsiți cumplit pentru marile lor greșeli.

5. Iarăși nu-i ceva străin și neobișnuit pentru mulți din cei care filozofează cele dumnezeiești ca cîneva să fie urcat din rîndul condușilor în rîndul conducătorilor. Nu-i ceva care iese din hotarele legiuite ale filozofiei și nici nu aduce ocară. Nu-i ceva neobișnuit de pildă, ca un corăbier încercat să fie făcut ajutor de căpitan, iar unui ajutor de căpitan, care cunoaște bine vînturile, să i se încredințeze conducerea corăbiei. Sau, dacă vrei, o altă pildă: nu-i ceva neobișnuit să i se încredințeze unui soldat viteaz comanda unei cohorte, iar un comandant

4. Gal. VI, 3.

5. Matel, XVIII, 6.

6. II Cor. XI, 16.

7. Efes. IV, 11—12.

8. Efes. IV, 15.

bun de cohortă să fie făcut comandant de armată și să i se încredințeze conducerea întregului război.

Nu, nu, orice-ar gândi, poate, cei cu totul nesocotiți și răi, care judecă faptele altora prin patimile lor! Nu m-am rușinat de treapta slujirii de preot, pentru că doream o treaptă preoțească mai înaltă⁹! Nu sînt atît de nesocotit. Cunosc prea bine și măreția dumnezeiască și micimea omenească! Îmi dau seama ce mare lucru este pentru orice om să se apropie într-un chip oarecare de Dumnezeu, singurul preastrălucit și prealuminos, singurul Care depășește în curăție orice făptură, materială sau imaterială.

6. Dar atunci ce simțăminte am încercat de nu m-am supus? Care-i pricina nesupunerii mele?

Multora li s-a părut atunci că nu mai eram în toate mințile, că nu mai eram cum mă cunoșteau, că am ajuns altul; că mă împotrivesc și mă încăpățînam mai mult decît era cu cuviință. Ascultați dar pricinile purtării mele! De mult doreați să le cunoașteți.

Nu m-am supus și am fugit, în primul loc, pentru că m-am spăimîntat de dregătoria la care nici nu mă gîndeam. M-am spăimîntat întocmai ca cei ce se înspăimîntă de niște zgomote neașteptate și nu mi-am mai putut stăpîni gîndurile. De asta mi-am pierdut sfiala mea obișnuită.

În afară de asta, mi s-a strecurat în suflet dragostea de frumusețea sihăstriei și a pustniciei. Eram îndrăgostit dintru început de singurătate, cum nu știu să fi fost îndrăgostit vreodată unul din cei ce studiază arta oratorică! Iar în vremea primejdiilor mari și cumplite, prin care am trecut, făgăduisem lui Dumnezeu să trăiesc în pustnicie¹⁰. Gustasem chiar ceva din viața pustnicească. Ajunsesem oarecum în pridvoarele ei, iar trăirea acestei viețuiri mi-a aprins și mai mult dorul de sihăstrie.

De asta n-ăm îndurat să fiu tiranizat, să fiu împins în mijlocul zgomotelor lumii, să fiu smuls cu sila din sfîntul adăpost al acestei viețuiri.

7. Nimic nu mi se pare atît de frumos ca viața pustnicească! Să-ți încui simțurile, să ajungi în afară de trup și de lume, să te adîncești în tine însuți, să nu te apropii de nimic din cele omenești decît atît cît e de neapărată trebuință, să vorbești cu tine însuți și cu Dumnezeu, să trăiești mai presus de cele văzute, să porți în tine însuți toldeauna curate chipurile cele dumnezeiești, neamestecate cu chipurile celor pămîntești și înșelătoare, să ajungi și să fii, cu adevărat și pururea, oglindă nepătată a lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești, să primești lumină în locul luminii, lumina cea dumnezeiască în locul celei omenești, să culegi prin nădejde, chiar de pe acum, roadele bunătăților veacului ce va să fie, să petreci împreună cu îngerii, să fii încă pe pămînt și să părăsești pămîntul, să fii urcat sus în ceruri de Duhul! Dacă cineva dintre voi a fost stăpînit de dragostea de sihăstrie știe ce spun și-mi va ierta simțămintele ce le-am încercat atunci cînd nu m-am supus.

Spunînd acestea, poate că pe mulți nici nu-i voi convinge. Li se vor părea de rîs spusele mele, pentru că au păreri proaste despre sihăstrie, fie din pricina pro-

9. Aceste cuvinte lasă să se înțeleagă că una din acuzațiile ce i le aduceau dușmanii era și aceasta că sfîntul s-a supărat că n-a fost făcut dintr-odată episcop.

10. Pe cînd se ducea la Atena pentru continuarea studiilor, l-a prins pe mare o furtună cumplită. În primejdie de moarte fiind, a făcut făgăduința că de va scăpa din primejdia aceea își va afierosi întreaga viață lui Dumnezeu.

priei lor prostii, fie din pricina acelor care nu trăiesc cu vrednicie viața sihăstrească. Li se vor părea de rîs spusele mele, pentru că dau nume rău unui lucru bun, numind viața pustnicească slavă deșartă; pentru că își iau în ajutor invidia și răutatea mulțimii, care e gata totdeauna să bîrfească, pentru ca din două greșeli să facă negreșit una: sau să lucreze răul, sau să nu se creadă binele.

8. Pe lîngă acestea am mai încercat și un alt simțămînt; că vă voi spune toate tainele inimii mele; nu știu de e josnic sau nobil, dar l-am încercat!

Mi-a fost rușine să fiu alături de ceilalți preoți, care, cu nimic mai buni de cît gloata — mare lucru dacă nu chiar cu mult mai răi — intră în locurile cele preasfinte, cu mîini nespălate, cum se spune, și cu suflete necurate; care, înainte de a fi vrednici, se apropie de cele sfinte, se apucă de altar, se înghesuie și se împing în jurul sfintei mese, ca și cum ar socoti că preoția nu-i chip de virtute, ci mijloc de trai, nu-i slujire plină de răspundere, ci domnie fără îndatoriri. Și sînt aceștia la număr aproape mai mulți decît cei pe care-i păstoresc. Slabi în credință, ticăloși, cu toată strălucirea lor! Încît, după părerea mea, cu trecerea timpului și cu creșterea răului, n-au să mai aibă peste cine păstori, căci toți au să fie învățători în loc de ucenici ai lui Dumnezeu, după cum spune profeția¹¹ și toți vor prooroci, ca să fie și Saul printre prooroci, precum spune proverbul și istoria cea veche¹².

Au fost și altă dată păcate și s-au terminat; dar niciodată n-au fost ca acum printre creștini atîtea păcate și atîta ocară. Dacă e mai presus de puterile noastre să oprim revărsarea acestor păcate și ocări, totuși e una din îndatoririle cele mai mari ale dreptei credințe să le urîm și să ne rușinăm de ele.

9. În sfîrșit, cea din urmă pricină a fugii mele de preoție este și mai de seamă de cît cele amintite mai sus. Mă îndrept acum spre capul pricinilor nesupunerii mele. N-am să mint! De altfel nici nu-i îngăduit să facă aceasta un om care vorbește de preoție.

N-am socotit, și nici acum nu socotesc, că este tot una să păstorești o turmă de oi sau o cireadă de vite și să păstorești suflete omenești. Cînd păstorești o cireadă de vite sau o turmă de oi, e de ajuns ca cireada de vite sau turma de oi să fie grasă și bine hrănită. Și ca să facă aceasta, păstorul sau văcarul duce vitele sau oile în locuri cu apă bună de băut și cu iarbă grasă, le mîină din pășune în pășune, le odihnește, le mișcă din loc și le cheamă înapoi, de puține ori cu toiagul, de cele mai multe ori cu fluierul. Altă treabă păstorul sau văcarul n-are; decît uneori, foarte rar, să se lupte cu lupii și să îngrijească vreun animal bolnav. Cea mai mare parte din zi se îngrijește de copaci cu umbră și de fluier! Se îngrijește să se întindă pe o pajiște frumoasă, lîngă un izvor rece, să-și facă așternut în bătaia vîntului, să cînte cu fluierul cîntece de dragoste, să vorbească cu vitele sau cu oile și să taie sau să vîndă animalul cel mai gras. De virtutea animalelor din turmă sau cireadă nimeni nu se îngrijește! Ce virtute să aibă ele! Sau cine s-a gîndit vreodată la binele turmei sau al cirezii mai mult decît la binele său?

10. Dacă e greu unui om să știe să se supună, apoi firește e cu mult mai greu să știe să conducă pe oameni și mai cu seamă să fie preot, să-i conducă adică pe calea aceasta a noastră a creștinilor, pe calea aceasta a legii dumnezeiești și care duce la Dumnezeu. Orice om cu judecată își dă seama că pe cît e de mare înălțimea și dregătoria preoției, pe atît e de mare și primejdia.

11. Isaia LIV, 13; Ioan, VI, 45.

12. I Regi. X, 11.

În primul rînd preotul trebuie, întocmai ca argintul sau aurul, să nu sune niciodată fals, să nu aibă sunet de aramă oriunde s-ar găsi, în orice împrejurare din viață și treburi ar fi; să nu aibă vreun gînd sau vreo faptă rea, care să aibă nevoie de un foc mai iute decît cel de pe pămînt. Altfel răul este cu atît mai mare, cu cît preotul are de condus mai mulți oameni; pentru că păcatul care se întinde la mai mulți oameni este mai mare decît acela care se mărginește la un singur om.

11. Nu se prinde așa de ușor vopseaua de o stofă, nici mirosul plăcut sau neplăcut de obiectele din apropiere și nici boala numită ciumă nu se răspîndește așa de ușor în aer și cu ajutorul aerului în ființe, pe cît de ușor se prind de păstoriți păcatele întîistătorului, ale preotului. Se prind cu mult mai ușor decît faptele lui bune, decît virtuțile lui. Păcatul mai cu seamă prin aceea întrece virtutea — și aceasta mă amărăște cînd mă gîndesc — că păcatul se imită ușor, că e la îndemîna tuturor; că nimic nu-i atît de ușor ca săvîrșirea păcatului, chiar cînd nu-i nimeni care să te împingă la păcat. Dobîndirea virtuții, dimpotrivă, este grea și anevoioasă, chiar cînd sînt mulți cei ce ne îndeamnă și ne atrag. La aceasta mi se pare că s-a gîndit preafericitul Agheu, cînd a întrebuițat acea minunată și prea adevărată pildă, zicînd: *«Întrebați pe preoți legea: «Dacă va lua cineva în poala hainei sale carne sfințită și dacă va atinge cu haina lui mîncare sau băutură sau vas, se sfințesc oare și acestea?» Iar dacă vor răspunde nu, întrebați-i iarăși: «Iar dacă un obiect din acestea se atinge de necurătenie, oare, nu se spurge îndată?» Și ei vă vor răspunde că se spurge și nu rămîne curat, tocmai pentru că s-a atins de necurătenie»*¹³.

12. Ce vrea să spună profetul prin aceste cuvinte? Ceea ce am spus și eu, că virtutea se prinde greu de om, ca și focul de lemne ude; că cei mai mulți oameni sînt înclinați și gata spre păcat, ca și paieile uscate care se aprind iute de la scînteie și de vînt și sînt mistuite din pricina uscăciunii lor. Mai ușor ia cineva mult din puțina răutate a unui om, decît puțin din viața îmbunătățită a altuia. Puțin pelin amărăște foarte iute chiar mierea, pe cînd mierea nu îndulcește pelinul, chiar de-ai pune de două ori mai multă miere. O piatră mică smulsă dintr-un zăgaz poate porni la vale tot răul; dar de oprit, abia de-l poate opri zăgazul cel mai tare.

13. Deci după cum am spus, noi preoții trebuie să ne ferim în primul rînd să fim niște pictori răi ai virtuții, dar, mai bine-zis, poate nu pictori răi, ci pilde rele pentru păstoriții noștri, ca să nu ni se spună proverbul, că încercăm să vindecăm pe alții, cînd noi sîntem acoperiți de bube¹⁴.

14. În al doilea rînd, nu știu dacă e de ajuns pentru preot, pentru cel ce are să învețe pe alții virtutea, nu știu dacă e de ajuns chiar dacă se păstrează curat de orice păcat, sau cît mai curat cu putință. Cel căruia i s-a încredințat păstoria credincioșilor nu trebuie numai să nu fie rău — căci acesta e un lucru plin de mare rușine chiar pentru cei de sub păstoria lui — ci trebuie să strălucească și în bine, potrivit poruncii care spune: *«Să se abată de la rău și să facă binele»*¹⁵. Nu trebuie numai să șteargă din sufletul său pildele cele rele, ci să întipărească în el și pe cele bune, în așa fel încît să covîrșească pe credincioșii săi cu virtutea mai mult decît îi depășește cu dragostea. Nu trebuie să cunoască hotar binelui și pro-

13. Agheu II, 12-14.

14. Luca IV, 23.

15. Ps. XXXVI, 27.

pășirii în bine și nici să nu se uite mai mult la câștigul binelui săvârșit decît la paguba ce-o are de pe urma binelui pe care a evitat să-l facă, ci să facă totdeauna din binele săvârșit treaptă pentru pașii următori. Să nu se mîndrească dacă întrece în virtute pe păstoriții săi, ci să socotească paguba dacă viața sa e mai prejos de vrednicia dregătoriei sale. Să-și măsoare faptele sale cu poruncile, nu cu faptele vecinilor, fie răi, fie săvîrșitori de oarecare fapte de virtute. Să nu cîntărească cu măsuri mici virtutea pe care o datorează Celui preafînt, de la Care sînt toate și în Care sînt toate ¹⁶.

15. Să nu socotească preotul că aceleași cerințe se potrivesc tuturor oamenilor — și păstorilor și păstoriților — după cum nu sînt aceleași la toți oamenii nici vîrstele, nici trăsăturile fețelor; după cum nu sînt aceleași nici firile vietăților, nici calitățile pămîntului și nici frumusețea și mărimea stelelor. Preotul trebuie să știe că un credincios de rînd este rău cînd face fapte rele, fapte vrednice de pedeapsă, pentru care legea este un stăpîn aspru; iar un preot, un înțîistător, este rău cînd nu-i bun în cel mai înalt grad, cînd nu propășește neconținut în bine. Aceasta pentru că preotul trebuie să atragă pe credincioși pe calea virtuții prin covîrșirea virtuții sale. Preotul nu trebuie să-i păstreze prin silnicie, ci să-i aducă la el prin convingere. O faptă făcută fără voie, pe lîngă că e o silnicie, nu-i nici de lăudat și nici trainică. Un om care face o faptă fără voia lui se întoarce iarăși la faptele de mai înainte, dacă e lăsat liber, întocmai ca un copac încovoiat forțat cu mîna; dimpotrivă, cînd face o faptă cu voia lui, fapta lui e statornică și trainică, pentru că e ținută cu legătura dragostei. De aceea Legiuitorul și legea noastră ne poruncesc să păstorum turma *«cu voie bună, nu cu silnicie»* ¹⁷.

16. Dar să ne închipuim că cel care vrea să se facă preot nu este rău și că a ajuns la cea mai înaltă treaptă a virtuții. Totuși nu vîd ce știință trebuie să aibă acest om și în ce puteri sufletești să se încreadă ca să îndrăznească să ia această dregătorie. Că mie mi se pare, într-adevăr, că preoția, arta de a conduce pe om — ființa cea mai complexă și cea mai felurită în gînd și faptă — este arta artelor și știința științelor. Îți vei da seama de asta dacă pui față în față preoția cu medicina, știința vindecării sufletelor cu știința vindecării trupurilor. Comparîndu-le, vei vedea că medicina e grea, dar preoția e și mai grea și mai de preț; și prin natura materiei și prin puterea științei și prin scopul lucrării ei.

Medicina se ocupă cu trupurile, o materie trecătoare și pieritoare, care negreșit se va descompune și se va preface în pămîntul din care a fost făcută, chiar dacă, pentru o vreme, știința medicală ajută ca trupul să biruie tulburările din el; dar, pînă la urmă, boala sau bătrînețea descompun trupul; și trupul se supune legilor firii și nu depășește hotarele proprii.

17. Preoția se ocupă cu sufletul, care-i din Dumnezeu și dumnezeiesc, care-i pîrtaș nobleței celei de sus și tinde spre noblețea aceea, deși-i unit cu cel inferior lui, cu trupul.

Sînt poate și alte multe pricini ale unirii sufletului cu trupul, pe care le știe numai Dumnezeu Care le-a unit sau cineva care a fost înțelepțit de Dumnezeu ca să cunoască taine ca acestea; dar după cunoștința mea și a altor ca mine, sufletul s-a unit cu trupul pentru două pricini. Prima pricină, pentru ca prin nevoință și luptă cu cele de jos, sufletul să moștenească slava cea de sus, curățindu-se în lupta cu cele de aici, cum se curățește aurul în foc; pentru ca bunătățile nădăj-

16. I Cor. VIII, 6.

17. I Petru, V, 2.

duite să nu fie numai dar al lui Dumnezeu, ci și răsplată a virtuții. Acesta este semnul celei mai înalte bunătăți a lui Dumnezeu, că a făcut ca binele să fie și bun al nostru; să nu fie numai semănat de Dumnezeu în firea noastră, ci să fie și lucrat de noi prin voia noastră liberă și prin putința noastră de a ne îndrepta spre bine sau spre rău. A doua pricină, pentru ca sufletul să atragă spre el și pe trup, să-l așeze sus, liberîndu-l puțin cîte puțin de sub greutatea în care se află, în așa fel ca sufletul să fie pentru trup ceea ce este Dumnezeu pentru suflet, povătuind trupul, materia slujitoare, și împrietenind cu Dumnezeu pe tovarășul său de robie.

18. Doctorul, ca să vindece trupurile, trebuie să cerceteze și locul și vremea și anotimpul și vîrsta bolnavului și alte condiții asemănătoare. Prescrie doctorii, dă bolnavului un anumit regim alimentar, îl ferește de tot ce-l poate vătăma, pentru ca nu cumva poftele bolnavului să zădărnicească știința medicală: uneori, cînd e nevoie chiar arde, taie și întrebuițează și alte mijloace mai dureroase de vindecare. Dar oricît de anevoioasă și de grea ar părea medicina, totuși nu-i atît de grea ca preoția, unde trebuie să observi și să vindeci purtările oamenilor, patimile lor, viața lor, voința lor și altele asemenea din om; unde trebuie să izgonești din perechea asta a noastră, din suflet și trup, tot ce este animalic și sălbatic și să pui în loc și să statornicești tot ce este blînd și plăcut lui Dumnezeu; unde trebuie să împarți cu dreptate ce se cuvine sufletului și ce se cuvine trupului; unde trebuie să nu îngădui trupului să stăpînească sufletul — cea mai mare nedreptate — ci să supui trupul, al doilea prin fire, sufletului, capul și stăpînul, așa cum cere legea dumnezeiască, aceea care stăpînește peste toată creația, atît cea văzută cît și cea mai presus de simțuri.

19. Cînd e vorba de vindecarea trupurilor, trebuie să mai avem în vedere și aceea că fiecare din mijloacele de vindecare, pe care le-am enumerat și pe care le observă doctorii, rămîn așa cum sînt prin firea lor; nu se împotrivesc cu șiretenie și nici nu se arată mai înțelepte decît cei ce aplică știința medicală; dimpotrivă știința medicală stăpînește materia, afară de cazul cînd se întîmplă ca bolnavul să nu asculte, pentru puțină vreme, de prescripțiile medicale; dar și această neascultare e ușor de învins și de îndepărtat.

Cînd e vorba însă de vindecarea sufletelor, trebuie să se știe că cele mai mari piedici în calea virtuții, ca niște oștiri îndreptate împotriva celor ce ne ajută, sînt prezumția că sîntem oameni deștepți și egoismul, pe care nici nu știm, nici nu vrem să le biruim iute. Iar rîvna, pe care ar trebui s-o întrebuițăm pentru a ne arăta boala noastră sufletească doctorilor sufletești, o întrebuițăm ca să fugim de vindecare. Sîntem viteji împotriva binelui nostru și deștepți împotriva sănătății noastre.

20. Într-adevăr, sau ne tănuim în chip josnic păcatele, ascunzîndu-le în adîncul sufletului, ca pe niște buboaie tainice și rușinoase, ca și cum am putea să ni le ascundem de ochiul cel mare al lui Dumnezeu și de judecata Lui, dacă ni le ascundem de oameni; sau să căutăm să ne dezvinovățim păcatele, scornind cuvinte de apărare pentru patimile noastre¹⁸; sau ne astupăm auzul, ca o viperă surdă, care-și astupă urechile¹⁹ și ne ambiționăm să nu ascultăm de glasul celor ce ne sfătuiesc, ca să nu fim vindecați cu doctoriile înțelepciunii cu care se vindecă sufletul bolnav; sau — culmea ticăloșiei — cei mai cutezători și mai îndrăzneți dintre noi nu ne mai rușinăm de fel nici de păcat, nici de cei care caută să ne vindece de păcat, ci ne îndreptăm, cu capul gol, cum se spune, spre orice nelegiuire. Ce nebunie! Sau

18. Ps. CXL, 4.

19. Ps. LVII, 4.

ce alt nume ar fi mai potrivit unei astfel de purtări? Prigonim ca pe niște dușmani pe cei care ar trebui să-i iubim ca pe niște binefăcători. Urîm pe cei care ne mustră la porțile cetății și ne scîrbim de cuvîntul cuvios²⁰. Ne gîndim să facem rău celor ce vor să ne facă bine, cînd de fapt prin aceasta ne facem nouă înșine mai cu seamă rău, ca și cei care-și mușcă trupul, socotind că-l mușcă pe-al vecinului.

21. Acestea toate mă fac să socot cu mult mai greu știința vindecării suflete-
lor decît știința vindecării trupurilor. Din pricina aceasta este și mai de preț.

Medicina se ocupă puțin cu cele din adîncuri; se ocupă mai mult cu cele ce se văd. Preoția, însă, se străduiește să vindece pe omul cel ascuns al inimii, dă lupte cu cel ce se războiește și se luptă împotriva noastră înlăuntrul sufletului nostru²¹, care face — grozăvia grozăviilor — din noi înșine arme împotriva noastră²², ca să ne dea morții păcatului.

Pe lîngă aceasta, dacă vrem să vindecăm și să curățim bine sufletul, bunul nostru cel mai de preț din cîte avem, și să ajungă de cea mai mare valoare, mai avem nevoie de multă și desăvîrșită credință, dar și de mai mare ajutor de la Dumnezeu și, după socotința mea, de nu puțină destoinicie din partea noastră, atît în cuvînt, cît și în faptă.

22. A mai rămas să cercetăm care e scopul urmărit de fiecare din cele două științe de vindecare.

Una, știința medicală, urmărește sănătatea și bunăstarea trupului: sau să-l păstreze sănătos, sau să-i readucă sănătatea dacă a pierdut-o, cu toate că nu știm bine dacă sănătatea e de folos celor ce o au; adeseori boala le este de mai mult folos. Cu sănătatea și boala e la fel ca și cu sărăcia și bogăția, cu slava și lipsa de slavă, cu starea socială smerită și starea socială strălucitoare și cu toate cele care prin natura lor stau la mijloc între bine și rău și nu înclină mai mult nici într-o parte nici în alta, ci ajung bune sau rele prin voia cea liberă și prin felul cum le întrebuițează cei ce le au.

Cealaltă, știința vindecării sufletelor, preoția, urmărește să întraripeze sufletul, să-l smulgă din lume, să-l dea lui Dumnezeu; să-l facă să păzească chipul lui Dumnezeu²³, dacă nu l-a pierdut; dacă e în primejdie să-l piardă, să-i arate calea, ca să și-l păstreze; iar dacă și l-a stricat, să-l aducă din nou la starea cea dintîi. Preoția urmărește să facă să locuiască, prin Duhul Sfînt, Hristos în inimile oamenilor²⁴. Și, în sfîrșit, scopul cel mai de seamă al preoției este să-l facă Dumnezeu și părtaș fericirii celei de sus pe cel ce aparține cetei celei de sus, pe om.

23. Asta vrea de la noi, preoții, legea, care ne este călăuză spre Hristos²⁵; asta o vor profeții, care sînt la mijloc, între Hristos și lege; asta o vrea Hristos, desăvîrșitorul legii celei duhovnicești și sfîrșitul ei²⁶, asta o vrea Dumnezeirea, Care s-a deșertat²⁷; asta o vrea Trupul pe Care L-a luat Dumnezeirea; asta o vrea noua unire²⁸, Dumnezeu și Om, o singură persoană din cele două firi și amîn-
două firile prin această singură persoană.

20. Amos, V, 10.

21. Efes. VI, 12.

22. Rom. VI, 13.

23. Fac. I, 26.

24. Efes. III, 17.

25. Gal. III, 24.

26. Rom. X, 4.

27. Filip. II, 7.

28. ἡ καινὴ μίξις. Explicația traducerii lui μίξις prin *unire* nu prin *amestecare* caută-o în nota următoare.

În vederea acestui scop s-a unit²⁹ Dumnezeu cu trupul, prin mijlocirea sufletului³⁰; s-au unit împreună cele depărtate între ele, Dumnezeu cu Omenirea, prin apropierea și de una și de alta a celui ce a mijlocit unirea, sufletul. Toate s-au unit în Unul din pricina a toate și din pricina unui protopărinte; sufletul s-a unit din pricina sufletului protopărintelui care a păcătuit, iar trupul din pricina trupului protopărintelui care a slujit păcatului și a fost osîndit; sufletul, dar, din pricina sufletului, trupul din pricina trupului. Hristos, însă, Cel mai presus de păcat și mai înalt, din pricina lui Adam, cel ajuns sub păcat.

24. În vederea acestui scop a venit Omul cel nou în locul omului celui vechi. Prin patimă a fost ridicat cel ce pătimise, iar pentru sufletul și trupul nostru au fost date preț de răscumpărare sufletul și trupul Celui mai presus de noi. S-a făcut o taină nouă, întruparea, din dragoste pentru cel ce a căzut din pricina neascultării. Pentru aceasta nașterea și Fecioara. Pentru aceasta ieslea și Vitleemul. Nașterea pentru cel plăsmuit³¹, Fecioara pentru femeie³²; Vitleemul pentru Eden, ieslea pentru paradis. Aceste mici și văzute pentru cele mari și nevăzute. Pentru aceasta îngerii slăvesc pe Cel din ceruri, apoi pe Cel de pe pământ³³. Pentru aceasta păstorii văd slavă peste Miel și peste Păstor³⁴. Pentru aceasta steaua este povățuitoare³⁵, iar magii se închină și aduc daruri³⁶, ca să piară închinarea la idoli. Pentru aceasta Iisus a fost botezat și de sus mărturisit³⁷. Pentru aceasta Iisus a postit, a fost ispitit și a biruit pe cel ce biruise³⁸. Pentru aceasta dracii au fost izgoniți³⁹, bolile vindecate⁴⁰, iar marea propovăduire încredințată unor oameni simpli și dusă la biruință.

25. Pentru aceasta s-au întărit neamurile și popoarele au cugetat deșertăciuni⁴¹. Pentru aceasta lemnul Crucii pentru lemnul pomului din paradis⁴². Pentru aceasta mâinile lui Hristos pentru mîna lui Adam; mâinile cele întinse cu victorie pe cruce pentru mîna cea întinsă cu lăcomie spre pom; mâinile cele ținute cu piroane pentru mîna cea slobodă; mâinile cele ce apropie marginile pentru mîna care a fost pricina izgonirii lui Adam⁴³. Pentru aceasta înălțarea pe Cruce

29. Ἀνεμεικτή = s-a amestecat. Termenii ἀνακεράννυμι, ἀνάκρασις, μίξις sînt foarte frecvenți în teologia Sfîntului Grigore. Termenii aceștia au fost osîndiți de Sinodul de la Calcedon ca monofiziți; pentru Sf. Grigore Teologul însă ei au un conținut ortodox și înseamnă *a uni*, înseamnă *unire*, în care elementele unirii își păstrează însușirile lor firești. Mai mult, Cuvîntătorul de Dumnezeu îi preferă tocmai pentru că acești termeni exprimau mai bine ideea unirii desăvîrșite a firii dumnezeiești cu firea omenească în persoana Mîntuitorului; el nu ajungea însă la ideea unei contopiri absolute sau la desființarea, la absorbirea firii omenești în firea dumnezeiască, așa cum au făcut mai tîrziu monofizii, folosindu-se de același termen. De altfel, concepția hristologică a Sf. Grigore din Nazianz se vede în cuvintele sale de mai înainte: «τοῦτο ἡ καινὴ μίξις, ἡ δὲ καὶ ἀνθρωπίνος, ἐν ἑξ ἀμφοῖν καὶ δι' ἐνὸς ἀμφοτέρων», care traduse textual, înseamnă: «aceasta, noua amestecare, Dumnezeu și om, din amîndoi unul, și prin unul amîndoi». Prin niște termeni osîndiți de Sinodul de la Calcedon se proclamă învățătura Calcedonului! În această «nouă amestecare» (citește: «unire», așa cum a gîndit Teologul!) se păstrează cele două firi neamestecate (δι' ἐνὸς ἀμφοτέρων) și nedespărțite (ἐν ἑξ ἀμφοῖν); Vrednic de observat este folosirea neutrului ἑν; iar ἑν arată pe πρόσωπον. Sîntem deci în plin calcedonism, înainte de Calcedon.

30. Cuvintele «prin mijlocirea sufletului», nu fac din suflet un instrument al unirii celor două firi; ele vor să arate că Logosul prin întrupare a luat în întregime pe om, trup și suflet, împotriva ereziei lui Arie, care elimina sufletul în întruparea Cuvîntului. 31. Fac. II, 7.

32. Fac. II, 20—24; III, 1—7.

33. Luca II, 13—14.

34. Luca, II, 15—17.

35. Matel, II, 9—10.

36. Matel, II, 11.

37. Matel, III, 13—17.

38. Matel, IV, 1—11.

39. Luca, VIII, 27—33.

40. Matel, X, 35.

41. Ps. II, 1.

42. Fac. II, 17.

43. Fac. III, 24.

a lui Hristos pentru căderea lui Adam; adăparea cu fiere pentru gustarea lui Adam; cununa cea de spini pentru cununa stăpînirii celei rele; moartea lui Hristos pentru moartea lui Adam; întunericul din vremea răstignirii pentru lumina din paradis; îngroparea lui Hristos pentru întoarcerea în pămînt a lui Adam; învierea lui Hristos pentru învierea lui Adam și a noastră.

Toate acestea au fost învățătură dată nouă de Dumnezeu și vindecare a slăbiciunii noastre. Vindecarea aceasta a întors pe Adam cel vechi în raiul din care căzuse și l-a apropiat de pomul vieții, de care ne înstrăinase gustarea cea rea și nechibzuită din pomul cunoștinței.

26. Noi toți cîți stăm în fruntea credincioșilor sîntem slujitorii și lucrătorii⁴⁴ acestei vindecări. De aceea lucrul cel mai mare pentru noi este să ne cunoaștem și să ne vindecăm propriile noastre patimi și păcate. Dar mai bine-zis, lucrul acesta nu-i așa de mare! M-a făcut însă să spun aceasta viața plină de păcate a multor preoți. Cu mult mai mare lucru este să putem vindeca și curăți cu pricepere patimile și păcatele credincioșilor, ca să ne folosim și unii și alții, și cei care au trebuință de vindecare și noi, căroră ni s-a încredințat grija de a-i vindeca.

27. Să punem mai departe față-n față medicina cu preoția. Doctorii au oste-nelele, privegherile și grijile pe care le știm. Culeg, după cum spune unul din înțelepții greci, necazuri proprii de pe urma unor suferințe străine. Dau bolnavilor sau doctoriile preparate cu trudă și descoperite de ei, sau pe cele strînse și luate de la alții. Și nici un medicament, prescris sau interzis de ei, nu este atît de neînsemnat, nici atît de mic, ca să nu fie socotit de mare preț pentru aduce-rea sănătății sau dimpotrivă pentru îndepărtarea primejdiei. Și pentru ce toate acestea? Pentru ca omul să trăiască mai multe zile pe pămînt! Și se poate ca omul acesta să nu fie un om bun, ci un mare ticălos, care, tocmai pentru că e rău, ar fi poate mai bine să moară mai devreme, ca să scape de cea mai mare boală, răutatea. Dar să ne închipuim că e vorba de un om bun. Pe cîtă vreme îi vor lungi viața? Veșnic? Nu! Ei, și ce va cîștiga din viața aceasta, cînd, pentru un om cu adevărat sănătos și cu judecată, dorința de a se despărți de viața aceasta este cel dintîi și cel mai trainic bine?

28. Dar noi preoții — pentru care grija cea mare este mîntuirea sufletului, bunul cel fericit și nemuritor, care are să fie pedepsit sau răsplătit veșnic pentru răutatea sau virtutea lui — dar noi preoții, cîtă muncă credeți că nu trebuie să depunem, cîtă știință nu trebuie să avem, ca să vindecăm bine sau să ne vindecăm, ca să schimbăm viața credincioșilor noștri și să supunem lutul duhului? Nu toți oamenii au aceleași gînduri, nici aceleași porniri. Bărbații unele, femeile altele; bătrînii unele, tinerii altele; săracii unele, bogații altele; cei veseli unele, cei triști altele; cei bolnavi unele, cei sănătoși altele; conducătorii unele, conduși altele; învățații unele, neînvățații altele; cei fricoși unele, cei îndrăzneți altele; cei minioși unele, cei blînzi altele; cei cu fapte bune unele, cei păcătoși altele.

29. Iar dacă vei cerceta încă și mai amănunțit lucrurile vei vedea ce mare deosebire este între cei căsătoriți și cei necăsătoriți; iar la aceștia din urmă, ce mare deosebire este între monahii care viețuiesc singuratici în pustie și monahii care duc viață de obște și trăiesc la un loc; între monahii îmbunătățiți, care duc o viață contemplativă înaintată și simplii monahi; între orășeni și săteni; între oamenii curați sufletește și cei vicleni; între cei ce se ocupă cu afacerile și cei

44. I Cor. III, 9; IV, 1.

căroră le place viața liniștită; între cei loviți de soartă și cei căroră le merge bine și nu știu ce-i necazul. Mai mare este deosebirea dintre faptele și pornirile oamenilor decît deosebirea dintre chipurile trupurilor lor; iar, dacă vrei, mai mare decît deosebirea dintre amestecul elementelor din care-i alcătuit trupul nostru. De aceea nici nu-i ușoară îndrumarea lor.

30. După cum nu se dă tuturor trupurilor aceeași doctorie sau hrană, ci diferită, după cum sînt și trupurile, sănătoase sau bolnave, tot așa și sufletele se vindecă cu diferite învățături și prin felurite mijloace. Martori ai diferitelor mijloace de vindecare sînt chiar cei bolnavi. Pe unii oameni îi vindecă cu cuvîntul; pe alții îi îndreptă cu pilda vieții tale. Unii au nevoie de bold, alții de frîu. Pe cei leneși și greu de mișcat spre bine, trebuie să-i deștepti cu lovitura cuvîntului; iar pe cei peste măsură de înfierbîntați cu duhul, pe cei care-s greu de stăpînit în pornirile lor, care-s ca niște mînji iuți ce sar țarcul lor, pe aceștia îi faci mai buni dacă-i strîngi și-i oprești cu cuvîntul.

31. Unora le e de folos lauda, altora mustrarea; dar și una și alta la timpul lor; că vatămi dacă lauzi sau mustri fără socoteală și cînd nu e timpul. Iarăși, pe unii îi îndreptă cu sfatul, pe alții cu mustrarea; dar și aici, pe unii îi îndreptă dacă îi mustri în văzul și auzul lumii, iar pe alții dacă îi sfătuiești în taină. Că unii obișnuiesc să nesocotească sfaturile date între patru ochi, dar se cumîntesc numai cînd sînt muștrați în public; alții, dimpotrivă, se îndărătnicesc cînd sînt muștrați în fața lumii, dar se lasă povățuiți de o muștrare făcută în taină și răsplătesc cu supunerea dragostea ce li se arată.

32. Față de unii oameni e de neapărată trebuință să fii cu mare luare aminte la toate faptelelor, chiar la cele mai neînsemnate, anume la aceia, care socotind că faptele lor nu sînt cunoscute, se îngîmfă că sînt oameni cum se cade; că uneltesc și aceasta. Față de alți oameni este mai bine să treci chiar cu vederea unele din faptele lor, să fii, după cum zice proverbul, ca cel care vede, dar se face că nu vede, ca cel ce aude, dar se face că nu aude, ca să nu-i duci la deznădejde, înecîndu-i cu asprimea muștrărilor, și pînă la sfîrșit să-i faci să săvîrșească orice păcat, pentru că le-ai smuls din suflet rușinea, leacul îndreptării lor. Pe unii trebuie să te mîinii uneori, fără ca în sufletul tău să fii mîniat pe ei; să-i treci cu vederea, fără ca în sufletul tău să-i treci cu vederea; să le arăți că ți-ai pierdut nădejdea, fără să ți-o pierzi. Aceasta, față de toți aceia a căror fire cer o astfel de purtare. Pe alții trebuie să-i vindecă cu blîndețea și cu smerenia ta, unind eforturile tale cu eforturile lor, în vederea nădejdilor celor bune. Adeseori e folositor ca pe unii să-i birui, iar de alții să te lași biruit; să lauzi sau să critici în fața unora bogăția și puterea, iar în fața altora sărăcia și viața amărită și plină de necazuri.

33. Doctoriile date de noi pentru vindecarea sufletelor nu sînt ca virtutea și ca vițiul — virtutea, totdeauna și la toți, foarte bună și foarte folositoare, iar vițiul foarte rău și foarte vătămător — ci una și aceeași doctorie este totdeauna și la aceiași, sau plină de putere vindecătoare sau foarte primejdioasă; de pildă asprimea sau blîndețea sau fiecare din celelalte doctorii ce le-am enumerat mai înainte. Unora le este bună și folositoare o doctorie, altora o doctorie contrară, după cum sînt, socot, timpurile și împrejurările și după cum o primește temperamentul celor ce trebuie vindecați. A le descrie pe toate prin cuvînt și a le cunoaște cu de-amănuntul, ca să cuprinzi într-un capitol toată știința vindecării su-

fletelor, este cu neputință, oricât de multă sîrguință și pricepere ai avea. Numai experiența însăși și cazurile de duhovnicie dau lumină și științei vindecării sufletelor și preotului.

34. În general vorbind, trebuie să știm că după cum pentru cei ce merg pe o frînghie întinsă pe sus este primejdios să se plece într-o parte sau în alta, sau să se încline puțin, oricât de mică ar părea înclinarea, ci toată siguranța lor stă în ținerea echilibrului, tot așa și pentru noi preoții, dacă înclinăm în vreo parte, fie din răutate, fie din neștiință, primejdia căderii în păcat e mare și pentru noi și pentru credincioșii noștri. Trebuie dar negreșit să mergem pe calea cea împărătească, trebuie să ne uităm în jurul nostru și să nu ne abatem, nici la dreapta nici la stînga, după cum spun Proverbele⁴⁵.

Așa sînt bolile sufletești ale oamenilor și atît de grea este munca unui bun păstor, care vrea să cunoască bine de tot sufletele credincioșilor turmei sale⁴⁶ și să le conducă după învățătura pastorală cea dreaptă și adevărată, vrednică de adevăratul nostru Păstor.

35. Iar dacă cineva — ca să vorbesc la urmă de cea dintîi dintre îndatoririle noastre preoțești — iar dacă cineva cutează și socotește că este un lucru la îndemîna minții oricui predicarea cuvîntului, adică a învățaturii celei dumnezeiești și înalte, de care acum toți filozofează, eu mă minunez de deșteptăciunea unui astfel de om, ca să nu spun, de prostia lui. Mie nu mi se pare un lucru din cele mai ușoare și nici din cele care au nevoie de puțină minte, ca să dai la vreme fiecăruia măsura de grîu a cuvîntului⁴⁷ și să chivernisești cu judecată adevărul dogmelor noastre, să vorbești despre toate cîte s-au filozofat în Scriptură despre lume și lumi, despre materie, despre suflet, despre spirit, despre firile cele spirituale, atît ale îngerilor cît și ale demonilor, despre pronia lui Dumnezeu, care unește și cîrmuiește totul, despre toate cîte par că se întîmplă potrivit rațiunii și despre toate cîte par că se întîmplă împotriva rațiunii omenești, rațiunii celei de jos.

36. Nu mi se pare un lucru din cele mai ușoare să vorbești încă și despre toate cîte s-au filozofat în Scriptură: despre pacea cea dintîi a omului, despre restaurarea sa din urmă, despre simboale și adevăr, despre legăminte, despre întîia și a doua venire a lui Hristos, despre întruparea Lui, despre patimile Lui, despre moartea Lui, despre înviere, despre sfîrșitul lumii, despre judecată, despre răsplătirea celor buni și pedepsirea celor răi, și, în sfîrșit, despre învățătura cea mai înaltă, anume despre toate cîte trebuie să cugetăm despre începătura și fericita Treime. Da, învățătura despre Sfînta Treime este plină de foarte multe primejdii pentru cei cărora li s-a încredințat grija luminării credincioșilor; o primejdie, ca nu cumva, de frica politeismului, să vorbești de o singură persoană în Sfînta Treime și să înțelegi că aceeași persoană este și Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh, făcînd din numele lor niște simple nume; alta primejdie, ca nu cumva să desparți Sfînta Treime în trei persoane deosebite ca ființă și străine între ele, care nu păzesc rînduiala și nici începătoria, să faci din ele, așa-zicînd, niște dumnezei care se luptă între ei și să cazi astfel într-o greșeală opusă celeilalte, așa cum se întîmplă cu un pom, pe care trăgîndu-l prea mult ca să-l îndrepți, îl strîmbi în cealaltă parte.

37. Trei sînt astăzi rătăcirile cu privire la învățătura despre Dumnezeu: sabelianismul, arianismul⁴⁸ și politeismul. Intencietorul celei dintîi rătăciri e Sabelie

45. Prov. IV, 27.

46. Prov. XXVII, 23.

47. Luca, XII, 42.

48. În limbajul său metaforic Sf. Grigore din Nazianz spune: ἀθεΐας καὶ λοῦθαϊσμοῦ

Libianul⁴⁹, al celei de a doua, Arie Alexandrinul⁵⁰ și al celei de a treia unii dintre prea ortodocșii noștri creștini. Care este principiul pe care-l pun eu? Să evităm tot ce este vătămător din aceste trei rătăcirii și să rămânem în hotarele dreptei credințe. Să nu fim duși din pricina acestei tainice învățături despre despărțirea și unirea⁵¹ persoanelor Sfintei Treimi la ateismul lui Sabelie și să hotărîm că toate persoanele Sfintei Treimi sînt o singură persoană sau mai bine-spuse că fiecare persoană nu-i nimic — căci persoanele Sfintei Treimi încetează de a mai fi ceea ce sînt cînd trec și se schimbă una în alta — sau să plăsmuim și să întruchipăm un Dumnezeu compus și străin doctrinei creștine, cum sînt plăsmuirile mitice de animale din mitologia păgînă. Nici să ajungem, după învățătura lui Arie, numită pe bună dreptate nebunia lui Arie, prizonierii învățăturii sărăcicioase a iudaismului și să introducem invidie în firea dumnezeiască, împărțind firile și circumscriind Dumnezeirea numai la cel nenăscut, la Tatăl, ca și cum ne-am teme ca nu cumva să înceteze de a mai fi Dumnezeu, dacă este Tată unui Dumnezeu adevărat și de aceeași cinste cu firea. Și în sfîrșit, nici să introducem în Dumnezeire trei principii care se războiesc între ele și să ne întoarcem iarăși la politeismul elin de care am fugit.

38. Nu trebuie să fim așa de iubitori de Tatăl, încît să-L lipsim de însușirea de Tată. Cui ar mai fi Tată, dacă Fiul s-ar deosebi prin natură de Tatăl, dacă ar fi străin de el, ca de creație? Că ceea ce e străin nu mai e Fiu! Cui ar mai fi Tată, dacă Fiul s-ar confunda și s-ar amesteca cu Tatăl, ceea ce este la fel cu a spune că a încetat de a mai fi Tată?

Și iarăși, nici nu trebuie să fim așa de iubitori de Hristos, încît să nu mai păstrăm Fiului însușirea de Fiu! Cui ar mai fi Fiu, dacă nu s-ar raporta la Tatăl, ca la principiul existenței Sale? Să nu fim așa de iubitori de Hristos, încît să nu-I păstrăm Tatălui vrednicia de principiu al Sfintei Treimi, de Părinte și Tată! Altfel, Tatăl ar fi principiul unor lucruri mici și neînsemnate, dar mai bine zis ar fi Tată într-un chip mic și neînsemnat, n-ar mai fi principiul Dumnezeirii și al bunătății, care se contemplă în Fiul și Duhul, în unul ca în Fiu și Cuvînt, iar în celălalt ca în Duh purces și nedespărțit. Pentru că trebuie neapărat să păstrăm și unitatea lui Dumnezeu și să mărturisim și cele trei persoane, fiecare cu însușirea sa.

39. Dar ca să înțelegi și să înfățișezi îndestulător și după vrednicie învățătura despre Sfînta Treime ar fi nevoie de un cuvînt mai lung decît îmi îngăduie timpul ce-l am la îndemînă și, după părerea mea, chiar decît viața mea. Mai bine spus însă, pentru înțelegerea și tâlcuirea acestor învățături, e nevoie, și acum și pururea, de Duhul, singurul prin care se și înțelege Dumnezeu, se și tâlcuiește, se și aude. Că numai cel curat trebuie să se atingă de Cel curat și de Cel asemenea.

Dar pentru ce am grăit acum puțin despre dogma Sfintei Treimi? Ca să arăt că este greu să vorbești de lucruri atît de înalte, mai cu seamă în fața unei mulțimi alcătuită din oameni de diferite vîrste și firi, care, asemenea unui instru-

ateismul și iudaismul, dar el înțelege prin acești termeni sabelianismul și arianismul, așa cum îl tîlmăcește el însuși mai jos. Pentru îndrăzneala acestei traduceri, ca și ale altora din această lucrare, cer iertare acelor care sînt încă la dicționar și la gramatică.

49. Despre Sabelie să se vadă cele ce am spus în notele de la *Tratatul despre preoție* al Sf. Ioan Gură de Aur în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), p. 1008.

50. Despre Arie, *ibidem*, p. 1008—1009.

51. ἀναλόσεως καὶ συνθέσεως.

ment muzical cu multe coarde, are nevoie de felurite lovituri ca să găsești cuvîntul potrivit, care să-i îndrepte pe toți și să-i lumineze cu lumina cunoștinței.

Pe un predicator al Sfintei Treimi primejdia îl pîndește din trei părți: și din partea minții și din partea cuvîntului și din partea auditorilor. Dacă nu greșește în toate trei, apoi trebuie neapărat să facă greșeli cel puțin în una din ele: sau mintea să nu-i fie destul de luminată, sau cuvîntul să-i fie slab, sau auditorii să nu poată cuprinde taina Sfintei Treimi, pentru că nu-s curați. Așa că sau din pricina uneia, sau din pricina tuturor, adevărul trebuie să schiopăteze.

Dar chiar evlavia auditorilor constituie o pagubă și o primejdie pentru predicatorul care vorbește de Sfînta Treime; evlavia ascultătorilor, care face ușor și bine primit cuvîntul altor predicatori, care-și propun să vorbească despre alte subiecte.

40. Într-adevăr, acești credincioși evlavioși, pentru că e vorba de Dumnezeu, suprema existență dintre existențe, de însăși mîntuirea și nădejdea care este înflăcă la toți, cu cît sînt mai fierbinți în credință, cu atît sînt mai potrivnici unei predici despre Sfînta Treime. Socotesc supunerea și primirea celor spuse trădare a adevărului și nu dreaptă credință; preferă să renunțe la orice decît la ideile cu care au venit de-acasă și la obișnuința cu învățăturile în care au fost crescuți. Și nu spun asta de credincioșii cu totul împătimiți în rătăcirile lor, ci de cei mai măsurați, care, într-adevăr, păcătuiesc față de adevăr, dar păcătuiesc din evlavie, care au rîvnă, dar nu după cunoștință⁵². Aceștia poate că nu vor fi pedepsiți tare și nici bătuți mult⁵³, la fel cu cei care din răutate și din viclenie au călcat voința Stăpînului. Poate că au să fie convinși cîndva și schimbați chiar de evlavia lor — care-i făcea mai-nainte să se împotrivescă — dacă-i atinge vreun cuvînt venit fie din sufletul lor, fie dinafară și lovește la timp, ca amnarul cremenea, mintea lor fecundă și vrednică de lumină, în care dintr-o mică scînteie să se aprindă iute de tot lumina adevărului.

41. Dar ce să spun de credincioșii aceia care din dragoste de slavă deșartă sau din iubire de stăpînire grăiesc cu nedreptate de Cel din înălțime⁵⁴, niște orgolioși ca Ianis și Iamvris⁵⁵, care se întrarmează, nu împotriva lui Moise, ci împotriva adevărului și se ridică împotriva învățăturii celei sănătoase?

Sau ce să mai spun de a treia ceată de credincioși, care din pricina lipsei de învățătură și a obrăzniciei lor, urmare a lipsei de învățătură, năvălesc buluc, ca porcii, asupra oricărei învățăături și calcă în picioare frumoasele mărgăritare ale adevărului?⁵⁶

42. În sfîrșit, ca să mai spun de toți acei credincioși, care n-au nici o idee proprie și nici vreo concepție bună sau rea de Dumnezeu, care adună din toate învățăturile și de la toți dascălii, ca din toate acestea să aleagă ce li se pare mai bun și mai fără greșală, bizuiți pe puterea lor de judecată, ei care sînt niște răi judecători ai adevărului? Apoi, pentru că li se pare o altă învățătură mai apropiată de adevăr, se îndreaptă spre aceea și șterg din minte și calcă în picioare orice învățătură de mai înainte; schimbă mulți dascăli și aruncă cu ușurință, cum ai arunca praful în vînt, multe învățături, iar la urmă, obosiți, și la auz și la minte — ce prostie! — pun deopotrivă la îndoială orice învățătură, își face o concepție greșită și încep să batjocorească și să disprețuiască credința noastră, spu-

52. Rom. X, 2.

53. Luca, XII, 48.

54. Ps. LXXII, 8.

55. II Tim. III, 8.

56. Matei, VII, 6.

nînd că-i nesigură și că n-are nimic sănătos; judecă fără cap învățătura noastră după învățătorii pe care i-au ascultat, întocmai ca cei cu ochii bolnavi sau ca cei cu urechile astupate, care critică soarele sau sunetele, unii că soarele este negru și fără strălucire, iar alții că sunetele sînt fără viers și fără tărie.

43. Pentru aceea e mai ușor să scrii pentru întîia oară adevărul în suflet, ca pe o tăbliță de ceară pe care nu s-a scris încă nimic, decît să scrii învățătura dreptei credințe peste ceea ce a fost scris, adică peste învățăturile și dogmele cele rele, pentru că se amestecă și se încurcă cele scrise pe urmă cu cele scrise întîi. E drept că e mai bine să mergi pe un drum neted și umblat decît pe unul neumblat și plin de gropi; e mai bine să ari un pămînt pe care l-a brăzdat și l-a frămîntat plugul adeseori, dar e mai bine să scrii într-un suflet în care n-a fost săpată învățătura cea rea și nici n-au fost întipărite în adînc cuvintele răutății. Altfel, trebuie lucrat de două ori de scriitorul cel cinstitor de Dumnezeu: să șteargă mai întîi ce a fost scris mai înainte, apoi să scrie învățăturile cele adevărate, care merită să rămîină.

Atît de numeroase, și în privința celorlalte patimi și în privința învățaturii însăși, sînt chipurile și semnele cele rele ale celui viclean! Atît de anevoioasă este munca preotului, a omului căruia i s-a încredințat îndrumarea și apărarea sufletelor! Pe cele mai multe le-am lăsat la o parte, ca să nu vorbesc mai mult decît se cuvine.

44. Munca preotului este la fel cu munca unui om care ar încerca să conducă și să îmblînzească o fiară cu multe fețe și cu multe chipuri, alcătuită din multe fiare, și mai mari și mai mici, și mai domestice și mai sălbatice. Negreșit grea i-ar fi fost munca acestui om și nu mică lupta ca să stăpînească un animal cu o fire atît de neobișnuită și atît de ciudată, de vreme ce fiarele care intră în alcătuirea acestui animal nu preferă toate nici aceleași glasuri, nici aceleași hrană, nici aceleași mîngîieri, nici aceleași fluierături, nici același fel de tratament, ci unora le place sau le displace una, altora alta, după firea și obișnuința fiecăreia. Ce ar trebui să facă purtătorul de grijă al unui astfel de animal? Ce altceva decît ca știința cu ajutorul căreia conduce acest animal să fie multiplă și variată! Ce altceva decît ca să dea fiecăreia din fiare îngrijirea potrivită cu firea ei, să o conducă bine și să o păstreze sănătoasă! Tot așa și trupul acesta obștesc al Bisericii este alcătuit din oameni cu multe și variate feluri de purtare și de gîndire, întocmai ca animalul alcătuit din mai multe animale deosebite ca fire între ele. De aceea preotul trebuie neapărat să fie simplu și unitar, potrivit cu spiritul de dreptate pe care trebuie să-l aibă în toate, dar și multiform și variat, potrivit cu firea deosebită a fiecărui credincios, iar în cuvînt destoinic și folositor tuturor.

45. Într-adevăr unii credincioși, cei încă prunci la minte și de curînd întăriți, după cum se spune, au nevoie să fie hrăniți cu lapte, cu învățături mai simple și mai elementare, pentru că nu pot suporta hrana tare a învățaturii⁵⁷. Dacă le dai o hrană mai presus de puterea lor, se simt strîmtorați și îngreunați, pentru că mintea lor, ca și trupurile copiilor, nu-i în stare să primească și să asimileze învățătura ce li se dă, ba poate că-și mai și vatămă puterea de înțelegere ce-o aveau mai înainte.

Alți credincioși, dimpotrivă, au nevoie de învățătura care se grăiește celor desăvîrșiți⁵⁸; de o hrană mai substanțială și mai tare, pentru că simțurile lor

57. Evr. V, 12-13, I Cor, III, 1-2.

58. I Cor. II, 6.

sînt destul de exercitate ca să deosebească adevărul de fals⁵⁹. Dacă aceştia ar fi alăptaţi cu lapte şi hrăniţi cu legume, cu o mîncare potrivită celor slabi⁶⁰, s-ar supăra. Şi pe bună dreptate, că nu s-ar mai întări după Hristos, nici n-ar mai creşte pînă la creşterea⁶¹ aceea vrednică de laudă, pe care o lucrează învăţătura, care face bărbat desăvîrşit pe cel hrănit cu hrană tare şi-l duce la măsura vîrstei celei duhovniceşti⁶².

46. Cine-i în stare să facă faţă acestora?⁶³ Eu nu! Că nu sînt ca cei mulţi, ca să pot falsifica cuvîntul adevărului şi să amestec vinul cu apa⁶⁴, adică învăţătura care veseleşte inima omului⁶⁵ cu învăţătura cea multă, ieftină, josnică, fără putere şi răspîndită în zadar, spre a cîştiga ceva din vînzarea acestei învăţături falsificate! Nu sînt ca cei mulţi, ca să vorbesc celor ce vin la mine, unora, una, altora alta, spre a fi pe placul tuturor, să fiu un ventriloc şi un grăitor în deşert, care-mi cultiv plăcerile proprii cu învăţături scoase din pămînt şi apuse în pămînt, ca să fiu lăudat cît mai mult de mulţime! Că mai cu seamă atunci am să mă păgubesc pe mine însumi şi am să mă pierd! Pentru că am să vărs sîngele nevinovat al unor suflete nevinovate, suflete ce mi se vor cere din mîinile mele⁶⁶.

47. Ştiu că e mai bine să trec frînele din mîna mea în mîna altora mai meşteri, decît să fiu eu conducătorul nepriceput al altora. Ştiu că e mai bine să-mi plec urechea ascultătoare, decît să mişc limbă neştiutoare.

Aşa m-am sfătuit cu mine însumi, şi poate nu cu rău sfătuitor; iar de nu, măcar binevoitor. Şi am hotărît că de vreme ce nu ştiu să conduc pe alţii, e mai bine să învăţ de la alţii ce trebuie să grăiesc şi să fac, decît să învăţ pe alţii, fiind neînvăţat. Aş fi mulţumit dacă, măcar la adînci bătrîneţi, mi-ar veni pe limbă cuvînt înţelept, ca să pot fi de folos unui suflet nou în dreapta credinţă. Că a încerca să înveţi pe alţii înainte de a fi tu destul de învăţat, să înveţi olăritul, după cum spune proverbul, făcînd de-a dreptul oale, să înveţi tu adică dreapta credinţă atunci cînd înveţi pe alţii, ei bine acest lucru mi se pare tare nebunesc şi îndrăzneţ. Nebunesc, pentru că nu-ţi dai seama de neştiinţa ta; îndrăzneţ, pentru că te cutezi să faci un lucru pe care ştii bine că nu-l ştii.

48. Cei mai înţelepţi dintre evrei spun că era o lege veche la evrei, lege foarte bună şi de toată lauda, ca să nu să dea oricărei vîrste orice carte din Scriptură. Că spuneau ei: «Nu-i de folos omului să citească la orice vîrstă orice carte din Scriptură; că Scriptura nu poate fi înţeleasă îndată de oricine. Înţelesul adînc al Scripturii, prin sensul său literal, poate vătăma foarte mult pe majoritatea iudeilor». De aceea unele din cărţile Scripturii, acelea ale căror sens literal nu smintea pe nimeni, erau îngăduite de la început tuturor şi erau de obşte; altele însă erau încredinţate numai celor ce au trecut de douăzeci şi cinci de ani; iar acelea care acopăr cu un limbaj de rînd frumuseţea cea tainică erau încredinţate, ca o răsplată a dragostei lor de studiu şi a vieţii strălucite, numai celor curaţi, singurii cărora înţelesul Scripturii se luminează şi se arată. Pentru că numai omul ajuns la această vîrstă poate să se ridice deasupra sensului literar al Scripturii şi să se urce aşa cum se cuvine de la litera Scripturii la duhul ei.

49. La noi creştinii însă nu este nici un hotar, între a învăţa pe altul şi a fi învăţat de altul, aşa cum au fost pietrele de altă dată hotar între seminţiile de

59. Evr. V, 14.

60. Rom. XIV, 2.

61. Col. II, 19

62. Efes. IV, 13.

63. II Cor. II, 16.

64. Isaia, I, 22.

65. Ps. CIII, 16.

66. Iez. III, 20.

dincolo de Iordan și de dincoace de Iordan⁶⁷, nici nu se știe cui trebuie îngăduită îndatorirea de a învăța și cui îndatorirea de a primi învățătură, și nici nu este o regulă după care să se constate capacitatea cuiva. La noi atît de mult s-a neglijat lucrul acesta, atît de mult s-au amestecat lucrurile și stăm atît de prost, încît cei mai mulți dintre noi, ca să nu zic toți, aproape înainte de a ne fi ieșit primele fire de păr în barbă, pe cînd încă gîngăvim copilărește, înainte de a fi intrat în curțile cele dumnezeiești, înainte chiar de a cunoaște numele sfintelor cărți, înainte de a cunoaște caracterul Noului și Vechiului Testament și pe autorii lor — ca să nu spun înainte de a ne fi spălat noroiul și întinăciunile sufletului pe care păcatul le-a întipărit în noi —, la noi atît de mult s-au amestecat lucrurile și stăm atît de prost, că dacă am învățat două sau trei cuvinte de-ale credinței, iar pe acestea din auzite, nu din citite, sau dacă cunoaștem puțin Psaltirea lui David, sau dacă strîngem bine în jurul trupului nostru mantaua de filozof, sau dacă filozofăm numai pînă la briu, luîndu-ne chip și înfățișare de dreaptă credință — vai cît sîntem de demni și cît sîntem de deștepți! ce-i, că sîntem tineri? și Samuil a fost sfînt chiar din scutece!⁶⁸ — ei bine, îndată ne credem înțelepți, ne credem dascăli, ne credem sublimi în lucrurile dumnezeiești, ne credem întîii între cărturari și legiuitori; ne numim pe noi înșine oameni cerești și cerem să ne spună oamenii: «Ravi!» Nu ne oprim de loc la litera Scripturii! Toată Scriptura trebuie înțeleasă duhovnicește! Visurile din ea, flecăreală goală! Și ne supărăm dacă nu sîntem lăudați în gura mare.

Așa grăiesc cei mai buni dintre noi și cei mai cunați la inimă! Dar să auzi ce grăiesc cei ce se cred mai înduhovniciți și mai de ispravă! Ne osîndesc în fel și chip, de cîte ori li se năzare, și după ce ne pun la încercare, fără să ne folosească la ceva, se duc, ferindu-se de tovărășia noastră, ca de niște oameni depărtați de la dreapta credință.

50. Dacă aș întreba cu blîndețe pe unul din acești oameni, care se cred înțelepți și au pretenția să învețe pe alții, mergînd cu judecată din întrebare în întrebare:

— Spune-mi minunate om, pui vreun preț pe dans și pe cîntatul din fluier?

— Mare, îmi va răspunde.

— Dar pe înțelepciune și pe a fi înțelept, pe care le socotim știința celor dumnezeiești și omenești, pui vreun preț?

Și-mi va răspunde afirmativ și la această întrebare.

— Dar acum, spune-mi, care din ele este mai bună și mai înaltă? Dansul și cîntecul din fluier sînt mai bune și mai înalte decît înțelepciunea, sau înțelepciunea cu mult mai mult decît acelea?

Și știu prea bine că-mi va răspunde că înțelepciunea e mai bună decît toate.

Pînă aici acești oameni gîndesc cu cap și judecată.

Dar să-i întrebăm mai departe:

— Oare, pentru a învăța dansul și cîntatul din fluier, n-ai nevoie de învățătură și de ucenicie? N-ai nevoie, oare, pe lîngă aceasta de timp mult, de muncă istovitoare și de dese sudori? N-ai nevoie, oare, uneori să-ți plătești lecțiile? N-ai nevoie de oameni care să te ducă la profesori? N-ai nevoie, oare, de călătorii îndepărtate și de alte multe lucruri, dintre care pe unele trebuie să le faci, iar pe altele să le înduri, ca să deprinzi dansul sau cîntatul din fluier? Dar înțelepciune-

67. Iosua IV, 3-9.

68. I Regl, II, 12.

nea — care este în fruntea tuturor⁶⁹, care are strînse în ea toate bunătățile, încît Însuși Dumnezeu se bucură cînd aude că e numit mai mult cu acest nume decît cu altul, căci Dumnezeu are multe nume — dar înțelepciunea să o socotim o știință așa de ușoară și la îndemîna oricui, că e deajuns să voiești numai ca să fii înțelept? Asta-i culmea neștiinței!

Dacă am spune aceste cuvinte acestor oameni, care se cred înțelepți și au pretenția să învețe pe alții și dacă am încerca să-i îndepărtăm încetul cu încetul de la rătăcirea lor sau dacă ar face asta un alt om, unul din oamenii cu adevărat învățați și pricepuți, aflați că ar semăna pe piatră⁷⁰ și ar grăi unor urechi surde! Nici atît de înțelepți nu sînt ca să-și cunoască lipsa lor de învățatură! Mi se pare că este bine că spun despre ei cuvîntul lui Solomon: *«Este o răutate, pe care am văzut-o sub soare, aceea ca omul să creadă despre el că e înțelept»*⁷¹. Dar mai mare răutate decît aceasta este aceea să te crezi în stare să înveți pe alții, cînd ești un neînvățat și nici să nu-ți dai seama de acest lucru!

51. Boala aceasta, de a te crede învățat cînd nu ești, este vrednică de lacrimi și de suspine mai mult decît orice altă boală. Adeseori am deplîns această boală, pentru că știu bine că pretenția aceasta îți pierde și bruma de învățatură ce-o mai ai, iar umbletul după slava deșartă este pentru om mare piedică în calea virtuții.

Nu mai unul ca Petru sau ca Pavel poate vindeca și opri boala aceasta! Nu mai unul ca acești mari ucenici ai lui Hristos, care au luat și harul vindecărilor o dată cu puterea de a conduce pe credincioși cu cuvîntul și cu fapta, care s-au făcut tuturor toate, ca pe toți să-i dobîndească!⁷²

În ce ne privește pe noi ceilalți, mare lucru dacă ne lăsăm bine conduși și păstoriți de cei cărora li s-a încredințat vindecarea unor astfel de boli și ocîrmuirea credincioșilor.

52. Dar pentru că am amintit de Pavel și de cei asemenea lui, să lăsăm dacă vrei pe toți ceilalți cîți au fost puși în fruntea poporului, fie ca legiuitori, fie ca profeți, fie ca generali, fie cu vreo altă dregătorie, de pildă pe Moisi, pe Aaron preotul cel vestit, pe Iisus al lui Navi, pe Ilie, pe Elisei, pe judecători, pe Samuil, pe David, mulțimea profeților, pe Ioan, pe cei doisprezece ucenici, pe ucenicii de după ei, care au ocîrmuit și au îndrumat poporul cu multe sudori și multe osteneți și munci, fiecare la timpul său. Să-i lăsăm deci la o parte pe toți aceștia și să-l aducem ca martor al spuselor noastre numai pe Pavel, ca să aflăm de la el, cît este de mare dregătoria preoției, a îngrijirii sufletelor, să aflăm de la el dacă preotul are nevoie de mică osteneală și de puțină pricepere. Vom cunoaște și vom ști aceasta cu ușurință, dacă vom auzi ce spune însuși Pavel despre Pavel.

53. N-am să vorbesc de ostenețile, de nopțile nedormite, de temerile, de suferințele de pe urma foamei și a setei, de suferințele de pe urma frigului și a goliciei⁷³, de dușmanii dinafară, de dușmanii dinlăuntru. Las la o parte prigonirile, sinedriile, închisorile, lanțurile, acuzatorii, tribunalele, primejdiile de moarte din fiecare zi și ceas, coșul, lovirile cu pietre, bătăile cu toiege, călătoriile, primejdiile de pe pămînt, cele de pe mare, adîncul, naufragiile, primejdiile de pe rîuri, primejdiile din partea tîlharilor, primejdiile de la cei de un neam cu el, primejdiile de la frații cei mincinoși⁷⁴, traiul cîștigat cu munca brațelor sale⁷⁵,

69. Sirah, XXIV, 10.

70. Luca, VIII, 6.

71. Prov. XXVI, 12.

72. I Cor. IX, 22.

73. II Cor. XI, 27.

74. II Cor. XI, 23—26, 33; Fapte IX, 24—25.

75. Fapte XVIII, 3; XX, 34; I Cor. IV, 12; I Tes. II, 9.

propoveduirea fără plată a Evangheliei⁷⁶; că era priveliște și îngerilor și oamenilor⁷⁷; era la mijloc, între Dumnezeu și oameni: pentru oameni se lupta, iar lui Dumnezeu îi aducea pe oameni și-l făcea Lui popor ales⁷⁸. Dar în afară de acestea, cine va putea înfățișa după vrednicie cercetarea de fiecare zi, purtarea de grijă de fiecare credincios, grija de toate bisericile⁷⁹, simpatia și dragostea frățească față de toți? Dacă se poticnea cineva, Pavel se îmbolnăvea; dacă altul se smintea, Pavel ardea⁸⁰.

54. Cine va putea înfățișa după vrednicie dragostea lui de muncă pentru învățarea credincioșilor? Dar varietatea mijloacelor de vindecare a credincioșilor? Dar iubirea lui de oameni? Dar și asprimea lui? Dar purtarea lui, în care amestecă și unește iubirea cu asprimea, ca nici să nu molească pe credincioși cu bună-tatea lui, dar nici să nu-i îndărătnicească prin asprimea lui? Dă legi slugilor⁸¹ și stăpînitorilor⁸², conducătorilor și condușilor⁸³, bărbaților și femeilor⁸⁴, părinților și copiilor⁸⁵, celor căsătoriți și celor necăsătoriți⁸⁶, celor care trăiesc în înfrînare și celor ce trăiesc în desfătare, celor învățați și celor neînvățați, celor din tăierea-împrejur și celor din netăierea-împrejur⁸⁷, celor care trăiesc după Hristos și celor care trăiesc după lume⁸⁸, trupului și duhului⁸⁹. Unora le mulțumește⁹⁰, iar pe alții îi mustră⁹¹, pe unii îi numește bucuria și cununa lui⁹², iar pe alții îi învinuiește că sînt fără de minte⁹³; cu unii împreună călătorește și împreună se străduiește cu cei ce umblă drept, iar pe alții îi oprește cînd călătoresc rău⁹⁴; uneori afurisește⁹⁵, alteori întărește dragostea⁹⁶; uneori plînge⁹⁷, alteori se bucură⁹⁸, uneori hrănește cu lapte⁹⁹, alteori dezvăluie taine¹⁰⁰; uneori se pogoară cu cei de jos¹⁰¹, alteori îi ridică împreună cu el; uneori amenință cu toiagul¹⁰², alteori îndeamnă cu duhul blîndeței¹⁰³; uneori se laudă între cei înalți¹⁰⁴, alteori se smereste între cei smeriți¹⁰⁵; uneori spune că-i cel mai mic dintre apostoli¹⁰⁶, alteori arată că în el vorbește Hristos¹⁰⁷; uneori dorește să plece din trup¹⁰⁸ și se jertfește¹⁰⁹, alteori hotărăște că e mai de trebuință pentru ei să rămînă în trup¹¹⁰; nu caută folosul său, ci al fiilor săi¹¹¹, pe care i-a născut în Hristos prin Evanghelie¹¹². Că aceasta e regula de purtare a oricărei păstoriri duhovnicești; să nescotești totdeauna folosul tău în folosul celorlalți!

55. Se laudă cu slăbiciunile și necazurile lui¹¹³; se împodobește cu moartea lui Iisus ca și cu o podoabă de neprețuit¹¹⁴; e mai presus de cele trupesti și se bucură de cele duhovnicești; nu e neiscusit în știință¹¹⁵, dar spune că vede ca în oglindă și ghicitură¹¹⁶; se încrede în duhul său, dar chinuiește trupul, doborîndu-l.

76. I Cor. IX, 18; II Cor. XI, 7. 77. I Cor. IV, 9; Evr. X, 33. -78. Tit II, 11.
 79. II Cor. XI, 28. 80. II Cor. XI, 29.
 81. Efes. VI, 5-6; Col. III, 22; I Tim. VI, 1-2; Tit II, 9-10. 82. Efes. VI, 9.
 83. I Tim. II, 2; Rom. XIII, 1-7.
 84. Efes. V, 22-33; Col. III, 18-19; I Cor. XI, 3-15.
 85. Efes. VI, 1-4; Col. III, 20-21. 86. I Cor. VII, 1-40.
 87. Rom. II, 25-29; Gal. V, 1-6. 88. Efes. II, 1-22; Gal. V, 24. 89. Gal. V, 16-25.
 90. I Cor. I, 4. 91. I Cor. V, 1-13. 92. Filip. IV, 1. 93. Gal. III, 1.
 94. Fapte XV, 36-39. 95. I Cor. V, 5. 96. II Cor. II, 8. 97. Filip. III, 18.
 98. Romani XVI, 19. 99. I Cor. III, 1-2; Evr. V, 12-13. 100. II Cor XII, 1-4.
 101. I Cor. IX, 19-22. 102. I Cor. IV, 21. 103. I Cor. IV, 21; II Cor. X, 1.
 104. II Cor. XI, 16-23. 105. II Cor. XI, 29; I Cor. IX, 22. 106. I Cor. XV, 9.
 107. II Cor. XIII, 3. 108. II Cor. V, 8; Filip. I, 23. 109. II Tim. IV, 6.
 110. Filip. I, 21. 111. I Cor. X, 33; II Cor. XII, 14. 112. I Cor. IV, 15.
 113. Rom. V, 3; II Cor. XI, 30; XII, 9. 114. II Cor. IV, 10. 115. II Cor. XI, 6.
 116. I Cor. XIII, 12.

ca pe un potrivnic¹¹⁷. Ce ne învață prin toate acestea, ce ne povățuiește? Să nu cugetăm cele de jos¹¹⁸, să nu ne îngîmfăm cu știința¹¹⁹, să nu ridicăm trupul împotriva duhului¹²⁰. Pentru toți se luptă, pentru toți se roagă, pentru toți se sîr-guiește, pentru toți se aprinde, și pentru cei dinafară de lege și pentru cei de sub lege. Este apostol neamurilor, apărător iudeilor! A îndrăznit chiar ceva mai mult pen-tru frații lui cei după trup, ca să îndrăznesc și eu grăind așa: din dragoste pentru ei, se roagă să fie aduși ei lui Hristos în locul lui¹²¹. Ce măreție sufletească! Ce suflet arzător! Pavel imită pe Hristos¹²², Care s-a făcut pentru noi bles-tem¹²³, Care a luat slăbiciunile noastre și bolile noastre le-a purtat¹²⁴; sau ca să spun ceva mai măsurat, Pavel, primul după Hristos, primește să sufere pentru iudei osîndă ca un necredincios, numai ca iudeii să se mîntuie¹²⁵.

56. Dar pentru ce să vorbesc de fiecare faptă a lui Pavel în parte? Pavel nu trăia pentru el, ci pentru Hristos și pentru predicarea Evangheliei¹²⁶. A răstignit luiși lumea și s-a răstignit pentru lume și pentru cele din lume¹²⁷. Toate faptele sale le socotea mici și mai prejos de dorința sa¹²⁸, chiar dacă predicase Evan-gheia din Ierusalim și împrejur pînă la Iliric¹²⁹, chiar dacă prin răpire fusese urcat pînă la al treilea cer¹³⁰, chiar dacă ajunsese privitor al raiului¹³¹, chiar dacă auzise cuvintele cele nespuse, pe care nu ni se cade nouă a le grăi¹³². Acestea face Pavel și cel care are un duh asemenea lui!

Eu însă mă tem, ca nu cumva ca preot, în comparație cu Pavel și cu cei ase-menea lui, să nu fiu un conducător nebun al Taneosului¹³³, sau un cîrmuitor care dijmuieste și paie¹³⁴ sau unul care ferește poporul cu minciuni¹³⁵. Voi mai adăuga încă: sau un ocîrmuitor care se ferește pe el, turburînd cărarea picioa-relor poporului¹³⁶, sau un batjocoritor care stăpînește¹³⁷, sau un tînar care dom-nește¹³⁸, nedesăvîrșit la minte, care n-are nici atîta pîine și haine ca să povă-țuiască pe alții¹³⁹, sau un profet care învață fărădelegi¹⁴⁰, sau o căpetenie nesu-pusă¹⁴¹ vrednică de a auzi blestem împreună cu strămoșii lui din pricină că asu-prește pe supușii lui prin foamete¹⁴², sau un preot care e cu totul departe de a grăi în inima Ierusalimului¹⁴³.

Pe acestea toate le mărturisește Isaia, cel curățit de Serafim și de cărbune¹⁴⁴ și așa înfruntă cu dreptate pe preotul nevrednic.

57. Atît de grea și atît de anevoioasă este preoția pentru cel cu inima sim-țitoare și înțelegătoare! Este cu adevărat un vierme în oase¹⁴⁵ pentru omul cu judecată!

Crezi, oare, că primejdia e mică, sau de disprețuit căderea? Nu! Ci frică mare a băgat în mine și fericitul prooroc Oseia, cînd spune că osîndă stă deasupra noastră, a preoților și a conducătorilor credincioșilor, pentru că am ajuns cursă acolo sus în locul de unde trebuia să vestim poporului primejdia, pentru că am ajuns mreaia întinsă pe muntele Itavirion, întinsă de cei ce vînează sufletele oamenilor¹⁴⁶. Frică mare a băgat în mine proorocul Oseia, cînd amenință că

117. I Cor. IX, 27.	118 Col. III, 2.	119. I Cor. VIII, 1.	120. Rom. VII, 23
121. Rom. IX, 3.	122. I Cor. XI, 1.	123. Gal. III, 13.	
124. Isaia, LIII, 4; Matei. VIII, 17.	125. Rom. IX, 3.	126. Gal. II, 20.	
127. Gal. VI, 14.	128. Filip. III, 8.	129. Rom. XV, 19.	130. II Cor. XII, 2.
131. II Cor. XII, 2.	132. I Cor. XII, 4.	133. Isaia, XIX, 11.	134. Isaia, III,
135 Isaia IX, 15	136. Isaia III, 11.	137. Isaia, III, 3.	138. Isaia III, 3.
139. Isaia III, 6.	140. Isaia IX., 15.	141. Isaia, I, 23.	142. Isaia VIII, 21.
143. Isaia XL, 2.	144. Isaia VI, 6-7.	145. Prov. XIV, 31.	146. Oseia V, 1.

Dumnezeu va secera pe toți profeții falși¹⁴⁷, că vă mistui cu foc pe judecătorii lor¹⁴⁸, că va înceta puțin a unge împărați și conducători¹⁴⁹, pentru că au împărțit spre folosul lor, iar nu prin Dumnezeu¹⁵⁰.

58. Frică a băgat în mine și dumnezeiescul prooroc Miheia, care nu suferă să se zidească Sionul cu singiuri — prin «singiuri» înțelege ce vrei: sau sufletul, sau trupul — iar Ierusalimul cu nedreptăți; pentru că povățuitorii lui judecau pentru daruri, pentru că preoții lui dădeau pentru plată hotărîri celor împricinați, iar preoții profeteau pe bani¹⁵¹.

Și ce are să vină peste Sion și Ierusalim pentru aceste păcate? Sionul ca o țarină se va ara, Ierusalimul ca o colibă a unui păzitor de fructe va ajunge, iar muntele casei Domnului ca un munte împădurit va fi socotit¹⁵².

Și plînge Miheia că cei ce fac binele sînt rași de pe pămînt, că abia de au mai rămas ici și colo cîte unul, cum rămîne un spic sau un ciorchine după cules¹⁵³. Acestea toate, pentru că cel ce conduce cere, iar judecătorul hotărăște ca să facă plăcere¹⁵⁴. Rostește aproape aceleași cuvinte ca marele David, care spune: «*Min-tuiește-mă, Doamne, că a lipsit cei cuvios*»¹⁵⁵. Din pricina asta le vor lipsi și bună-tățile, fiind mîncate ca de molii¹⁵⁶.

59. Ioil, la rîndul său, ne poruncește chiar să plîngem; și vrea ca cei ce slujesc altarul să se tînguiască atunci cînd foametea bîntuie¹⁵⁷. Nu le îngăduie preoților să se desfăteze cînd cei din jurul lor sufăr! În afară de sfîntirea postului și de propovăduirea vindecării nenorocirilor pricinuite de foamete, Ioil poruncește să se adune bătrînii, pruncii și toate vîrstele ce te pleacă spre milă; să se ducă încă și la Templu, îmbrăcați în sac și în cenușă, să se arunce cu smerenie mare cu fețele la pămînt¹⁵⁸, pentru că s-au pustiit ogoarele din pricina secetei¹⁵⁹ și au pierit din casa Domnului libațiile și jertfele¹⁶⁰, pentru că prin smerenie să atragă mila lui Dumnezeu.

60. Dar Avacum ce spune? Grăiește și mai înflăcărat! Se supără chiar pe Dumnezeu și strigă oarecum la Stăpînul cel bun din pricina nedreptății judecătorilor: «*Pînă cînd, Doamne, voi striga, spune el, și nu mă vei auzi? Pînă cînd voi striga către Tine, cînd sînt nedreptățit și nu mă vei mîntui? Pentru ce mi-ai arătat mie ostenele și dureri, ca să văd necazul și păgînitătea? În fața mea s-a făcut judecata și judecătorul ia mită. Pentru aceea legea nu are nici o putere și dreptatea nu iese niciodată!*»¹⁶¹. Apoi urmează amenințarea și spune: «*Vedeți, defăimătorilor, și priviți! Minunați-vă de cele minunate și pieriți, că lucrez un lucru*»¹⁶². Dar de ce să mai spun toată amenințarea? Iar puțin mai jos — că mi se pare mai potrivit să adaug și cuvintele acestea la cele de mai sus — după ce îi cheamă pe mulți și îi plînge pe cei nedrepti cu ceva și răi, la sfîrșit îi cheamă și pe povățuitorii și dascălii răutății; numește răutatea lor băutură tulbure, beție a minții și rătăcire; spune că adapă cu această băutură pe semenii lor¹⁶³; le spune să se uite la întunecimea sufletului lor, la viziunile tîrîtoarelor și jivinelor, sălaşurile gîndurilor celor rele.

Așa sînt și preoții de acum și astfel de învățături ne dau nouă!

147. Oseia VI, 5.

148. Oseia VII, 7.

149. Oseia VIII, 10.

150. Oseia VIII, 4.

151. Mih. III, 11.

152. Mih. III, 12.

153. Mih. VII, 1.

154. Mih. VII, 3.

155. Ps. XI, 1.

156. Mih. VII, 4.

157. Ioil I, 9—13.

158. Ioil I, 13—14.

159. Ioil I, 10.

160. Ioil I, 9. 13.

161. Avac. I, 2—4.

162. Avac. I, 5.

163. Avac. II, 15.

61. Dar pe proorocul Maleahi se cade, oare, să fie trecut cu vederea? Uneori ține de rău cu asprime pe preoți și-i muștră că defăimă numele Domnului¹⁶⁴. Și spunem prin ce l-au defăimat. L-au defăimat că au adus la jertfelnic pîini spurcate, mîncări nefăcute din pîrgă¹⁶⁵; și pe acelea pe care nu le-ar aduce nici unuia din dregătorii lor — că dacă i le-ar aduce l-ar necinși — pe acelea cu juruință se juruiesc să le aducă Împăratului tuturor, adică animale șchioape, bolnave, stricate, cu totul spurcate și de aruncat¹⁶⁶. Alteori le amintește de legămîntul lui Dumnezeu cu leviții — și era legămînt de viață și de pace — ca să se teamă de Domnul și să se ferească de fața numelui Lui¹⁶⁷. Legea adevărului, spune proorocul, era în gura lui și nedreptate nu s-a aflat pe buzele lui. În pace drept a umblat cu mine și pe mulți a întors de la nedreptate, că buzele preotului vor păzi știința și lege vor cere din gura Lui¹⁶⁸. Pricina? Pentru că preoția este în același timp și dregătorie de cinste și dregătorie înfricoșătoare. «Pentru că preotul este inger al Domnului atotputernicului»¹⁶⁹. Trec peste hula blestemelor aruncate asupra preoților — dar mă tem de adevărul lor — și am să amintesc numai ceea ce este măsurat și folositor totodată: «Se mai cuvine, oare, spune proorocul, să mai privesc la jertfa voastră sau să mai primesc ceva plăcut din mîinile voastre?»¹⁷⁰. Ca și cum s-ar scîrbi tare de ei și ar refuza slujba lor din pricina răutății lor.

62. De cîte ori îmi aduc aminte de Zaharia, mă cutremur de secerea pe care a văzut-o¹⁷¹, la fel și de cele mărturisite de el împotriva preoților.

Cu tăcere să se cinstească apoi acele cuvinte pe care le spune despre Iisus preotul cel vestit, preotul cel mare¹⁷², pe care, prin cuvînt îl dezbracă de haina cea murdară și nevrednică și-l îmbracă cu haina cea preotească și strălucitoare, ca și cuvintele cîte le spune proorocul că le-a grăit și le-a poruncit lui Iisus îngerul — că acestea se referă poate la lucruri mai mari și mai înalte decît la preoți în general¹⁷³. În afară de aceasta, nu mi se pare de mică însemnătate, nici vrednic de puțină frică și pază, nici faptul că diavolul stătea în dreapta lui Iisus ca să i se împotrivească¹⁷⁴.

63. Dar cine este atît de curajos și cu suflet de diamant, ca să nu se cutremure și să nu se înțeleptească singur, cînd aude cuvintele acelea prin care Zaharia muștră și învinuiește cu înverșunare pe preoți? «Glasul păstorilor ce plîng, spune proorocul, pentru că s-a dus măreția lor; glas de lei ce mugesc că au pățit asta»¹⁷⁵. Profetul aproape că aude plînsetele lor, ca și cum i-ar fi în față; și plînge și el cu cei ce sufăr. Iar puțin mai jos, mai muștrător și mai aspru: «Pașteți oi date spre junghiere! Cei care le cumpără le junghie și nu le pare rău; iar cei ce le vînd spun: «Binecuvîntat să fie Dumnezeu, că ne-am îmbogățit!» Și păstorii lor nu sufăr de loc din pricina lor. De aceea nu voi mai cruța nici eu pe cei ce locuiesc pămîntul, zice Domnul atotputernicul»¹⁷⁶. Și iarăși: «Sabie, scoală-te asupra păstorilor!»¹⁷⁷. Și: «Bateți pe păstori și scăpați oile»¹⁷⁸. Și: «Voi duce mîna mea asupra păstorilor»¹⁷⁹. Și: «S-a întăritat mînia mea pe păstori și pe miei îi voi cerceta»¹⁸⁰. A cuprins dar în amenințarea sa și pe cei ce stau în fruntea poporului.

164. Mal. I, 6.

165. Mal. I, 7.

166. Mal. I, 8.

167. Mal. II, 5.

168. Mal. II, 6—7.

169. Mal. II, 7.

170. Mal. II, 13.

171. Zah. V, 1—4.

172. Zah. III, 1—10.

173. Adică la Domnul nostru Iisus Hristos.

174. Zah. III, 1.

175. Zah. XI, 3.

176. Zah. XI, 4—6.

177. Zah. XIII, 7.

178. Zah. XIII, 7.

179. Zah. XIII, 7.

180. Zah. X, 3.

Cu atîta sîrguință stăruie Zaharia în cuvîntul său și nu se poate cu ușurință feri să nu amenințe, încît mă tem să nu fiu însumi împovărat dacă ași aminti în șir toate amenințările lui. Zaharia, dar, așa grăiește!

64. Dar dacă voi lăsa la o parte pe bătrînii din Daniil¹⁸¹ — și-i voi lăsa la o parte și pe ei și pe cele bine spuse și profețite de Stăpînul despre ei că *«a ieșit fărădelegea din Vavilon de la judecători bătrîni, care păreau că ocîrmuiesc poporul»*¹⁸² — cum voi putea lăsa la o parte pe Iezechiil, pe văzătorul și tîlcuitorul vedeniilor și tainelor celor mari? Cum să las la o parte porunca dată străjerilor¹⁸³, ca să nu tacă păcatul și sabia care vine din pricina păcatului? Că tăcerea nu-i folositoare nici lor, nici celor ce păcătuiesc; iar a vedea mai dinainte și a spune mai dinainte primejdia este de fîolos și unora și altora; unora dacă o spun, iar altora dacă o ascultă; dar neîndoios celor ce au vestit-o.

65. Cum voi putea lăsa la o parte celelalte învinuiri aduse preoților? Uneori îi învinuiește prin aceste cuvinte: *«Vai peste vai va fi și veste peste veste; și se va căuta vedenie de la prooroc și legea va pieri de la preot și sfatul de la cei bătrîni»*¹⁸⁴; alte ori iarăși prin acestelalte: *«Fiule al omului, zi lui: «Tu ești pămîntul care n-a fost udat, nici n-a fost ploaie peste tine în ziua urgiei. Povătuitorii tăi, în mijlocul tău, sînt ca niște lei care mugesc, care răpesc și care mănîncă sufletele împilîndu-le»*¹⁸⁵. Iar puțin mai jos: *«Preoții Tăi au călcat legea Mea și au spurcat sfintele Mele; n-au făcut deosebire între ce e spurcat și ce e sfînt, ci toate le erau la fel; iar de la simbetele Mele își întorceau ochii și eram pîngărit în mijlocul lor»*¹⁸⁶. Proorocul amenință apoi zidul și pe cei ce-l văruiesc¹⁸⁷, adică și pe cei ce păcătuiesc și pe cei ce acopăr păcatele. Cu alte cuvinte pe conducătorii și pe preoții cei răi, care duc la cădere casa lui Israil, după inimile lor cele înstrăinate în poftele lor.

66. Am să tac apoi pe toate acelea cîte le spune profetul Iezechiil despre păstorii care se păstoresc pe ei înșiși, care mînîncă laptele oilor, care se îmbracă cu lîna lor și le taie pe cele grase, dar oile nu le păstoresc; pe cea slabă n-o întăresc, pe cea zdrobită n-o leagă, pe cea rătăcită n-o întorc, pe cea pierdută n-o caută pe cea tare n-o cruță, ci o dă gata cu munca și-și dau silința s-o piardă; așa că oile s-au risipit pe întinsul cîmpiei și al muntelui, pentru că nu-s păstori; și au ajuns mîncare tuturor păsărilor și fiarelor, pentru că nu este cine să le caute și să le întoarcă¹⁸⁸.

Ce mai spune apoi proorocul? *«Viu sînt Eu, zice Domnul! Pentru că păstorii s-au purtat așa și pentru că oile Mele au ajuns pradă»*¹⁸⁹, iată Eu sînt asupra păstorilor și voi cere oile Mele din mîinile lor. Oile le voi aduna și le voi îngriji¹⁹⁰, iar păstorii vor suferi pedepsele ce le merită niște păstori răi.

67. Dar ca să nu lungesc cuvîntul înșirînd pe toți profeții și cele ce-au spus ei, voi mai aminti numai dè unul, cunoscut înainte de zămislire și sfințit din pîntece¹⁹¹ — Ieremia a fost acesta — iar pe ceilalți îi voi sări.

Ieremia cere apă pe capul lui și izvor de lacrimi ochilor săi, ca să plîngă după vrednicie pe Israli¹⁹². Nu mai puțin însă plînge și răutatea întîistătătorilor lui Israil.

181. Suzana, 1-64.

182. Suzana, 6.

183. Iez. XXXIII, 1-6.

184. Iez. VII, 26.

185. Iez. XXII, 24-25.

186. Iez. XXII, 26.

187. Iez. XIII, 15.

188. Iez. XXXIV, 2-6.

189. Iez. XXXIV, 8.

190. Iez. XXXIV, 10-11.

191. Ier. 1, 5.

192. Ier. IX, 1.

68. Dumnezeu îi zice lui Ieremia, muștrînd pe preoți: «Preoții n-au zis: «Unde este Domnul?» Și cei ce țineau legea Mea nu Mă știau și păstorii au lepădat credința în Mine»¹⁹³. Și iarăși spune: «Păstorii și-au ieșit din minți și pe Domnul nu L-au căutat și de aceea toată turma n-a înțeles și oile s-au împrăștiat»¹⁹⁴. «Păstori mulți, zice în altă parte, au stricat via Mea. Au pîngărit partea Mea care-Mi era dorită, ca să ajungă pustie neumblată»¹⁹⁵. Apoi se adresează iarăși direct păstorilor: «O păstori, care pierdeți și împrăștiati oile pășunii Mele! De aceea acestea zice Domnul celor ce păstoresc pe poporul Meu: «Voi ați împrăștiat oile Mele, le-ați izgonit și nu le-ați cercetat! Iată Eu Mă voi răzbuna pe voi după faptele voastre cele rele»¹⁹⁶. Și vrea Ieremia ca păstorii să plîngă, iar berbecii oilor să se vaiete, că le-a venit vremea junghierii lor¹⁹⁷.

69. Dar pentru ce trebuie să vorbesc de cele spuse în legea veche? Care preot nu va găsi că se depărtează mult de drumul drept al canoanelor, dacă va pune față în față viața sa cu canoanele și regulile pe care le-a dat Pavel episcopilor și preoților, ca să fie trezi, cuminiți, nebețivi, nebătăuși, destoinici să învețe pe alții¹⁹⁸, neprihăniți în toate și neatinși de cele rele? Ce vom spune de poruncile date de Iisus ucenicilor, cînd îi trimit la propoveduire?¹⁹⁹ Capul tuturor acestor porunci, ca să nu le spun pe fiecare, este ca să fie așa de deosebiți în ce privește virtutea, așa de simpli și de măsurați și, ca să spun pe scurt, așa de cerești, încît Evanghelia să se răsîndească datorită purtării lor nu mai puțin decît cuvîntului lor.

70. Pe mine mă înspăimîntă și fariseii și cărturarii ocăriți și muștrați de Hristos. Ar trebui ca noi, după cum ni s-a poruncit, să-i întrecem cu mult în ce privește virtutea, dacă într-adevăr dorim împărăția cerurilor; dar spre rușinea noastră, sîntem mai răi decît ei în ce privește răutatea, încît e firesc să auzim și noi spunîndu-ni-se ca și lor: șerpi, pui de năpîrcă²⁰⁰, povățuitori orbi, care strecurăți țînțarul și înghițiți cămila²⁰¹, morminte murdare pe dinăuntru și frumoase pe dinafară²⁰², blide curate la vedere²⁰³ și celelalte cîte aceia sînt și au auzit.

71. Cu aceste gînduri trăiesc ziua și noaptea. Acestea-mi topesc măduva, acestea-mi macină trupul și nu mă lasă să fiu îndrăzneț și să privesc în sus. Acestea-mi smeresc sufletul, îmi ingenunchează mintea, îmi pun lanț limbii și mă fac să nu mă gîndesc la preoție, nici să îndrept și să ocîrmuiesc pe alții, lucru mare și covîrșitor, ci să pot scăpa de urgia cea viitoare și să pot să-mi scutur puțin rugina păcatului. Trebuie să fiu eu mai întîi curat și apoi să curăț pe alții. Să fiu eu înțelept, ca să înțeleptesc pe alții. Să fiu eu lumină, ca să luminez pe alții. Să fiu eu aproape de Dumnezeu, ca să apropiu pe alții. Să fiu eu sfînt, ca să sfîntesc pe alții. Ca să conduc cu mîna, ca să sfătuiesc cu pricepere.

72. «Dar cînd vei ajunge să fii așa», mă întrebă cei zoriți în toate, dar nu cu temei, cei care cu aceeași ușurință zidesc și dărîmă. «Cînd vei pune lumina în sfeșnic?»²⁰⁴ Ce faci cu talantul?»²⁰⁵ Căci așa numesc ei darul meu!

Aceste întrebări îmi pun și prietenii mei, care-s mai fierbinți în prietenie decît în evlavie.

Cînd voi ajunge așa, o prea iubiți și vrednici prieteni, și care-i răspunsul meu?

193. Ier. II, 8.

194. Ier. X, 21.

195. Ier. XII, 10.

196. XXIII, 1—2.

197. Ier. XXV, 34.

198. I Tim. III, 2—3; Tit I, 7—9.

199. Matei X, 9—10.

200. Matei XXIII, 33.

201. Matei XXIII, 24.

202. Matei XXIII, 27.

203. Matei XXIII, 25.

204. Matei V, 15.

205. Matei XXV, 14—30.

Nu-i departe sorocul, nici bătrînețile cele mai de pe urmă! Dar mai bună-i căruntețea înțeleaptă decît tinerețea fără-nvățătură. Mai bună-i zăbovirea cu cap, decît graba necugetată. Mai bună-i domnia de cîțiva ani, decît tirania îndelungată. După cum mai bun e un petec de pămînt cinstit decît o moșie mare dobîndită cu necinste și nesigură, după cum mai bun e puțin aur decît o grămadă mare de plumb, după cum mai bună e puțină lumină decît mult întuneric.

73. Să nu se asemenea graba voastră, pripită foarte și primejdioasă, cu semințele acelea care au căzut pe piatră și care, pentru că n-au avut pămînt adînc, deși răsăriseră îndată, n-au putut suferi nici cea dintîi rază de soare²⁰⁶, sau cu temelia pusă pe nisip, care n-a putut ține piept, cît de cît, vîntului și ploii²⁰⁷. «*Vai de tine, cetate, care ai împărat tînăr!*», zice Solomon²⁰⁸. «*Nu fii grabnic la cuvînt*»²⁰⁹ e glasul aceluiasi Solomon, că ai mai puțin cîștig, spune el, de pe urma pripelii la cuvînt decît de pe urma iuțelii la treabă. Dar, în afară de asta! Cine este cel ce pune graba înaintea temeiniciei faptei și a folosului? Cine este cel ce crede că poate plăsmui, într-o singură zi, ca pe o statuie de lut, pe preot, pe apărătorul adevărului, pe cel ce va sta împreună cu îngerii, pe cel ce va slăvi pe Dumnezeu împreună cu arhanghelii, pe cel ce va înălța jertfele la jertfelnicul cel de sus, pe cel ce va fi preot împreună cu Hristos, pe cel ce va plăsmui din noi pe om, pe cel ce va restaura în om chipul lui Dumnezeu, pe cel ce va lucra pentru lumea cea de sus — și ca să spun ceea ce-i mai mare — pe cel care va fi Dumnezeu și va face pe oameni Dumnezei?

74. Eu știu ai cui slujitori sîntem! Știu unde stăm și unde trimitem! Știu înălțimea lui Dumnezeu și slăbiciunea omenească! Și-i știu și puterea! «*Cerul este înalt, iar pămîntul adînc!*»²¹⁰

Cine din cei încurcați în păcate se va sui la cer? Cine încă înfășurat cu întunericul cel de jos și cu greutatea trupului va contempla curat cu toată mintea toată Mintea și se va amesteca cu existențele veșnice și nevăzute, fiind încă între cele trecătoare și văzute? Abia unul din cei tare curați de ar putea vedea aici pe pămînt chipul Binelui, așa cum vedem soarele în apă! «*Cine a măsurat apa cu mîna, cerul cu palma și tot pămîntul cu pumnul? Cine a pus munții cu cîntarul și dealurile cu cumpăna?*»²¹¹. *Care e locul odihnei Lui*²¹² și cu care din toate se va asemăna?»²¹³.

75. Cine a făcut pe toate cu cuvîntul²¹⁴ și a făcut cu înțelepciune pe om?²¹⁵ Cine a unit pe cele despărțite și a împreunat lutul cu duhul, alcătuiind omul, această ființă văzută și nevăzută, vremelnică și nemuritoare, pămîntească și cerească, care se atinge de Dumnezeu și nu-L cuprinde, care cu cît se apropie de Dumnezeu, cu atît se depărtează? Spus-a Solomon: «*Zis-am, mă voi înțelepți! Și înțelepciunea s-a depărtat de mine mai mult decît era*»²¹⁶. Și într-adevăr «*cel ce adaugă știință adaugă durere*»²¹⁷, pentru că nu-i mai mare bucuria pentru știința ce am dobîndit-o decît durerea pentru știința care ne lipsește. E la fel, după părerea mea, cu ceea ce se întîmplă cu cei smulși de lîngă izvor, cînd încă le este sete, sau cu cei care socot că au ceva, dar nu-l pot ține, sau cu cei pe care i-a părăsit îndată lumina de fulger, după ce i-a luminat.

206. Matei XIII, 5; Luca VIII, 6.

207. Matei VII, 26—27; Luca VI, 48.

208. Ecl. X, 16.

209. Prov. XXIX, 20.

210. Prov. XXV, 3.

211. Isaia XL, 12.

212. Isaia LXVI, 1.

213. Isaia XL, 48. 25.

214. Ps. XXXII, 6; Ioan I, 3.

215. Fac. I, 26; II, 7.

216. Ecl. VII, 24—25.

217. Ecl. I, 18.

76. Aceste gânduri mă țineau jos, mă făceau smerit și mă convingeau că e bine să ascult glas de laudă, să rămân simplu credincios, decît să fiu tilcuiorul celor mai presus de puterile mele, al măreției înălțimii și vredniciei lui Dumnezeu. Abia firile cele curate de pot cuprinde strălucirea lui Dumnezeu pe Care îl acopere adîncul²¹⁸, al Cărui ascuns este întuneric²¹⁹, deși este lumină preacurată și celor mulți neapropiată. Abia ele de pot cuprinde strălucirea lui Dumnezeu, Care este tot acest univers și în afară de univers Care este tot bun și mai presus de tot binele, Care luminează mintea, dar scapă iuțelii și înălțimii minții, Care cu atît se depărtează cu cît se înțelege, iar prin această fugă ridică la cele de sus pe cel îndrăgostit de el, căci este urmărit tocmai pentru că se ascunde.

77. Atît e de înalt și așa este ceea ce se dorește și se urmărește! Și tot așa trebuie să fie și nuntașul și pețitorul sufletelor, preotul!

Eu însă mă tem să nu fiu aruncat, cu mîinile și picioarele legate, afară din cămara cea de nuntă, pentru că nefiind îmbrăcat cu haină de nuntă, m-am așezat printre nuntași cu îndrăznire²²⁰. Mi-e teamă, cu toate că am fost chemat din tinerețe la preoție; iar ca să spun ceva necunoscut de mulți, din pîntecele maicii mele am fost sortit preoției, am fost făcut dar lui Dumnezeu prin făgăduința mamei mele, și am întărit acest dar mai tîrziu, în vremea primejdiilor prin care am trecut. Dorul de a fi preot a crescut o dată cu mine, iar cugetul alerga și el cu mine. Am dat totul, aducîndu-le Celui de m-a sortit și m-a mîntuit: avere, slavă, sănătate, talentul oratoric chiar. Acestea mi-au fost de folos numai la aceea că m-au învățat să le disprețuiesc și să am pe Hristos pe Care L-am preferat lor. Dulci sînt pentru mine cuvintele lui Dumnezeu, ca fagurii de miere²²¹. Am chemat priceperea și am dat înțelepciunii glasul meu²²². În afară de celelalte foloase le-am mai avut și pe acestea: am pus mîniei măsură, mi-am înfrînat limba, mi-am cumințit ochiul, mi-am povățuit stomacul și am călcat în picioare slava care rămîne aicea jos. Grăiesc ca un nebun, dar voi grăi. În acestea n-am fost poate mai trîndav decît cei mai mulți dintre creștini.

78. Dar este mai presus de puterile mele a fi preot, a primi să conduc și să îndrumez sufletele, cînd încă nici nu m-am învățat să mă păstoresc bine pe mine însumi și nici nu mi-am curățit sufletul cît trebuie, ca să mi se poată încredința supravegherea turmei, și asta mai ales în vremuri ca acestea, cînd vezi că ceilalți preoți tulbură și întorc totul pe dos; cînd e de dorit să fugi din lume, să te retragi sub un acoperiș, să te ascunzi de furtuna și întunecimea adusă de viclean; cînd creștinii se luptă unii cu alții; cînd s-a dus bruma de dragoste, dacă a fost cîndva; cînd de altfel preotul nu-i decît un nume gol și cînd se aruncă cu dispreț asupra căpeteniilor duhovnicești²²³, după cum se spune.

79. Și de-ar fi preotul numai un nume gol! Dar să se întoarcă ocară asupra capetelor preoților celor fără de Dumnezeu! Orice frică a fost izgonită din sufletul lor și a fost înlocuită cu nerușinarea. Știința și adîncurile Duhului? E de ajuns să le vrei ca să le ai! Toți sîntem bine credincioși, numai într-un singur lucru: să osîndim necredința altora! Ne ducem la judecători păgîni ca să ne judece; aruncăm cele sfinte cîinilor și punem mîrgăritarele înaintea porcilor²²⁴, făcînd cunoscut cele dumnezeiești unor urechi și suflete spurcate. Împlinim, noi ticăloșii,

218. Ps. CIII, 7.

219. Ps. XV, 13.

220. Matei XXII, 11—13.

221. Ps. CXVIII, CIII; XVIII, 11.

222. Prov. II, 3.

223. Ps. CVI, 40.

224. Matei VII, 6.

cu sîrguință dorințele dușmanilor noștri, și nu ne rușinăm să ne desfrînăm în îndeletnicirile noastre ²²⁵.

Moabiții și amoniții, cărora nici nu le era îngăduit să treacă pe lângă Templul Domnului ²²⁶, intră în locurile cele mai sfinte ale noastre. Am deschis tuturor, dar nu ușile dreptății ²²⁷, ci ușile ocării și obraznicirii unora împotriva altora. La noi, cel mai bun preot nu-i cel ce de frica lui Dumnezeu nu scoate din gură cuvînt de prisos, ci cel ce bîrfește cel mai mult pe aproapele său, pe față sau pe ocolite, care învîrtește sub limba lui osteneală și durere ²²⁸, sau, ca să spun mai potrivit, venin de aspidă ²²⁹.

80. Ne observăm unii altora păcatele, nu ca să ne plîngem, ci ca să ne bîrfim; nu ca să ne vindecăm, ci ca să ne rănim și mai mult și ca să ne acoperim păcatele noastre cu păcatele semenilor noștri. Nu purtările semenilor noștri ne fac să-i socotim răi sau buni, ci dușmănia sau prietenia. Ce laudăm azi, bîrfim mîine; iar cele înfierate de alții sînt admirate de noi. Cu ușurință îngăduim totul unei vieți păcătoase! Așa de mărinimoși sîntem cu păcatul!

81. Au ajuns toate ca la început, cînd încă nu era făcută lumea, cînd nu era nici ordinea, nici frumusețea de acum, ci totul era amestecat și învălmășit și era nevoie de o mîină și de o putere care să dea formă haosului. Sau, dacă vrei, toate au ajuns ca într-o luptă pe timp de noapte, cînd abia luminează luna și nu poți deosebi fețele dușmanilor de ale prietenilor, sau ca într-o luptă pe mare, pe timp de furtună, cînd vînturile suflă, marea fierbe, valurile năvălesc, corăbiile se izbesc, vîslele se-ncurcă, comenzile răsună și cei căzuți se vaietă; cînd zgomotul te acopere, cînd nu știi ce să faci și n-ai timp de vitejie! Vai ce grozăvie! Cădem unii peste alții și ne mîncăm unii pe alții!

82. Și nu-i poporul într-un fel, iar preotul alt fel, ci mi se pare că acum s-a împlinit întocmai, ceea ce se spunea în vechime ca blestem: «A ajuns preotul ca și poporul» ²³⁰. Nu sînt cei mulți așa, iar întîi stătătorii poporului și conducătorii lui duhovnicești altfel, ci poporul duce pe față război cu preoții, avînd ca temei de încredințare dreapta lui credință. Și pe toți cîți fac acestea pentru credință și pentru dogmele cele mai înalte și de frunte, nici eu nu-i țin de rău, ba, dimpotrivă, dacă e să spun adevărul, îi laud și-s de acord cu ei. O, dacă aș fi unul din cei ce luptă pentru adevăr și sînt urîți pentru adevăr! Dar, mai bine-zis, mă voi și lauda că sînt! Mai bine un război vrednic de laudă, decît o pace care te desparte de Dumnezeu! Pentru aceea Duhul pune arma în mîna luptătorului celui blînd ²³¹, ca să poată lupta bine.

83. Sînt însă printre noi credincioși care luptă pentru lucruri de nimic și de nici un folos, și-și fac, proteste și cu îndrăzneală, tovarăși ai luptei celei rele pe cine pot. Mai mult! Amestecă credința în toate și tîrăsc numele sfînt de creștin în certurile lor. Din pricina aceasta, după cum e și firesc, noi preoții sîntem urîți între neamuri — și ceea ce-i mai rău e că nici nu putem spune că nu pe bună dreptate — și sîntem bîrfiți și de cei mai buni dintre credincioși. Și nu e de mirare de loc dacă sîntem bîrfiți chiar de credincioșii de rînd, care abia de pot înțelege ceva din cele bune.

²²⁵ Ps. CV, 38.

²²⁶ Deut. XXIII, 3.

²²⁷ Ps. CXVII, 19.

²²⁸ Ps. IX, 28.

²²⁹ Ps. CXXXIX, 3.

²³⁰ Isaia XXIV, 2; Osea IV, 9.

²³¹ Ioil III, 11.

84. Pe spatele nostru lucrează păcătoșii²³² și cele ce gândim unii împotriva altora pe acelea le spun aceia împotriva tuturor creștinilor. Am ajuns priveliște nouă, nu îngerilor și oamenilor²³³, ca Pavel, cel mai viteaz dintre atleți care a luptat cu începătoriile și cu stăpîniile²³⁴, ci priveliște tuturor celor răi aproape. În orice timp și în orice loc! În piață, la un pahar de vin, la petreceri, la jale! Am fost puși chiar și pe scenă — aproape că-mi vine lacrimi în ochi cînd spun asta — și sîntem ridiculizați împreună cu cei mai mari stricați. Și nimic nu-i atît de plăcut ascultătorilor și spectatorilor ca atunci cînd creștinul e batjocorit pe scenă!

85. Asta a adus războiul cel dintre noi asupra noastră! Asta au făcut cei ce se luptă pentru bine și blîndețe depășind măsura! Asta au făcut cei ce iubesc pe Dumnezeu mai mult decît e de folos! Că nu este îngăduit să lupți decît după cum poruncește legea²³⁵; nu-ți este îngăduit să dai altă luptă. Căci atletul care luptă altfel decît permit legile luptei, care nu se luptă bine și nu după legile puse luptei, este fluierat, ocărit și pierde victoria, oricît de viteaz și iscusit ar fi. Oare, cînd lupți pentru Hristos, nu trebuie să lupți după legile lui Hristos? Vei face, oare, bucurie păcii, adică lui Hristos, Care e pacea, cînd lupți pentru El așa cum nu trebuie?

86. Dracii și acum se cutremură cînd este chemat numele lui Hristos; și puterea acestui nume n-a fost slăbită nici chiar de răutatea noastră. Noi însă nu ne rușinăm să facem de ocară un nume atît de sfînt, realitate și nume, cu toate că-L auzim pe Hristos strigîndu-ne în față chiar în fiecare zi: «*Numele Meu este hulit între neamuri din pricina voastră*»²³⁶.

87. Nu mă tem de războiul ce-l dau dușmanii din afară, nici de fiara care s-a ridicat acum împotriva Bisericii!²³⁷ Nu mă tem de pliroma celui viclean²³⁸, chiar de m-ar amenința cu focul, cu sabia, cu fiarele, cu aruncarea în prăpastie și în groapă! Chiar dacă dușmanul de acum ar fi cel mai crud dintre toți dușmanii care s-au pornit cîndva nebunește împotriva Bisericii, chiar dacă va descoperi munci încă și mai cumplite! Împotriva tuturor acestora am un leac, o cale spre biruință — în Hristos mă voi lăuda²³⁹ — moartea pentru Hristos!

88. Dar împotriva războiului dintre creștini nu știu ce să fac, ce ajutor să găsesc, ce cuvînt înțelept, ce har! Nu știu ce armură să-mi pun împotriva uneltirilor celui viclean²⁴⁰. Care om îl va birui? Care Moise, care să-și întindă mîinile pe munte în chipul crucii²⁴¹, preînchipuind crucea, ca să biruie? Care Iisus al lui Navi, care să aibă alături de el în luptă pe voievodul oștirilor dumnezeiești?²⁴² Care David, care, fie cîntînd psalmi²⁴³, fie luptînd cu praștia²⁴⁴, să fie încins de Dumnezeu cu putere de luptă, căruia Dumnezeu să-i deprindă degetele la război?²⁴⁵ Care Samuil, care să se roage pentru popor, să aducă jertfe²⁴⁶, să ungă împărat pe unul în stare să biruie?²⁴⁷ Care Ieremia, care să scrie plîngerii pentru Israil și să plîngă după vrednicie războiul acesta?

232. Ps. CXXVIII, 3.

233. I. Cor. IV, 9; Evr. X, 33.

234. Efes. VI, 12.

235. II Tim. II, 5.

236. Isaia LII, 5; Rom. II, 24.

237. Prin «fiara care s-a ridicat acum împotriva Bisericii», Sf. Grigore din Nazianz înțelege pe împăratul Iulian Apostatul (3 noiem. 361—26 iun. 363).

238. Prin «cel viclean», calificativ dat de sfinții părinți mai cu seamă diavolului, este gândit tot Iulian, iar prin «pliromă» tot arsenalul lui de luptă.

239. Filip. III, 3; Gal. VI, 14; Cor. I, 31.

240. Efes. VI, 11.

241. Ieș. XVII, 11.

242. Iosua V, 14.

243. I Regi XIX, 9—10.

244. I Regi XVII, 37—52.

245. Ps. CXLIII, 1.

246. I Regi VII, 5—12.

247. I Regi X, 1.

89. Care om va striga: «Cruță, Doamne, poporul Tău și nu da spre ocară moștenirea Ta, ca să o stăpânească neamurile!»²⁴⁸ Care Noe, Iov sau Daniil, care să se roage pentru alții și să fie socotiți ajutători²⁴⁹, se va ruga pentru noi? Care om deci se va ruga ca să potolească puțin războiul dintre noi, ca să nu mai fim Iuda și Israil, nici Roboam și Ieroboam, nici Ierusalim și Samaria, care pe rînd au fost dați în mîinile dușmanilor și pe rînd jeliți, ci un singur Israel?

90. Eu mărturisesc, sînt mai slab decît acest război. De aceea am fugit, mi-am acoperit fața de rușine²⁵⁰ și am căutat să stau singur²⁵¹. Că m-am umplut de amărăciune!²⁵² Am căutat chiar să tac, înțelegînd că vremile sînt grele!²⁵³ Că au azvîrlit din picioare cei iubiți²⁵⁴. Că am ajuns fii depărtați²⁵⁵, noi, via cea cu viță bună²⁵⁶, via cea adevărată, toată roditoare²⁵⁷, toată frumoasă²⁵⁸, care creștea bine cu picăturile cele de sus²⁵⁹.

S-a întors întru necinste diadema frumuseții mele²⁶⁰, pecetea slavei mele²⁶¹, cununa laudei mele!²⁶² Dacă este cineva curajos și viteaz, să dea o astfel de luptă! Îl fericesc pentru curajul și vitejia lui!

91. Și încă n-am vorbit de războiul cel dinăuntru meu, de războiul din mine însumi, de războiul cu patimile, de războiul dus împotriva mea, zi și noapte, uneori pe ascuns, alte ori pe față, de trupul cel smerit²⁶³, care, ca un val, mă ridică și mă pogoară și mă învîrte și prin simțuri și prin vîrtejul celorlalte desfătări ale vieții acesteia! N-am vorbit încă de războiul dus împotriva mea de tina noroiului²⁶⁴, în care sînt înfipt, de legea păcatului, care se luptă împotriva legii duhului²⁶⁵, care încearcă să strice icoana cea împărătească din noi și revărsarea dumnezeiască cîntă a fost pusă de Dumnezeu în noi. Materia, care te trage în jos, abia de o poți birui! Și o poți birui sau după ce printr-o îndelungată îndeletnicire filozofică te-ai povățuit pe tine însuși și ți-ai desprins încetul cu încetul sufletul nobil și luminos de trupul cel smerit și unit cu întunericul, sau după ce ai avut parte de mila lui Dumnezeu, sau amîndouă acestea, și te-ai îngrijit să privești mai ales la cele de sus. Dar înainte de a birui materia — atît cît omeneste e cu putință — înainte de a-ți curăți mintea îndeajuns și de a ajunge prin apropierea ta de Dumnezeu cu mult mai presus de credincioși, știu că e primejdios să primești sarcina conducerii sufletelor, sarcina de a fi mijlocitor între Dumnezeu și oameni — căci aceasta este preotul.

92. Dar de unde mi-a intrat în suflet frica aceasta de preoție? Vă voi spune, ca să nu socotiți că sînt mai fricos decît se cuvine, ci dimpotrivă să-mi lăudați prudența.

Am auzit de Moise cînd i-a grăit Dumnezeu. Erau mai mulți chemați la Muntele Sinai: Aaron cu cei doi fii ai lui, tot preoți, și cei șaptezeci de bătrîni din sfat; acestora li s-a poruncit să se închine de departe și numai lui Moise i s-a poruncit să se apropie de munte; poporului însă i s-a poruncit să nu se suie împreună cu ei²⁶⁶, pentru că nu trebuie să se apropie de Dumnezeu toți, ci numai cel care, ca și Moise, poate cuprinde slava lui Dumnezeu. Dar încă și mai înainte de

248. Ioil II, 17.

249. Iez. XIV, 14, 20.

250. Ps. LXVIII, 9.

251. Plîng. III, 28.

252. Ier. XV, 17.

253. Mih. II, 3.

254. Deut. XXXII, 15.

255. Ier. III, 14.

256. Oseia X, 1.

257. Ier. II, 21.

258. Ier. XI, 16.

259. Ps. LXIV, 11.

260. Întel. V, 17.

261. I Cor. IX, 2.

262. I Tes. II, 19.

263. Filip. III, 21.

264. P. XLIX, 3.

265. Rom. VII, 23.

266. Ieș. XXIV, 1-2.

asta, la început, când s-a dat legea, pentru toți ceilalți trîmbițele, fulgerele, tunetele, ceața, muntele tot fumegînd, amenințări pline de groază²⁶⁷ — «*chiar fiară de se va apropia de munte să fie ucisă cu pietre*»²⁶⁸ —; și toate celelalte semne asemenea acestora îi țineau jos și mare lucru era pentru ei să audă numai glasul lui Dumnezeu²⁶⁹, cu toate că fuseseră foarte bine curățiți²⁷⁰. Moise însă s-a suit pe munte²⁷¹, a intrat în nor²⁷², i s-a dat legea²⁷³, a primit tablele²⁷⁴. Pentru cei mulți litera, pentru cei peste cei mulți duhul²⁷⁵.

93. Am auzit și de Nadab și Aviud, că au fost mistuiți de foc străin numai pentru că au tămîiat cu foc străin²⁷⁶; au fost pedepsiți pentru nelegiuirea ce au săvîrșit-o; și și-au găsit pieirea chiar în locul și timpul când au săvîrșit nelegiuirea. N-a putut să-i scape nici Aaron, tatăl lor, care era al doilea după Moise înaintea lui Dumnezeu.

Am auzit și de Eli preotul, ca și de Oza, care a trăit puțin mai tîrziu. Am auzit de Eli că a fost pedepsit pentru nelegiuirea fiilor lui²⁷⁷ îndrăznită împotriva jertfelor; că au luat înainte de vreme din cazane carnea adusă ca jertfă²⁷⁸. Și doar Eli nu le încuviințase nelegiuirea, ci dimpotrivă adeseori îi muștra mult²⁷⁹. Am auzit și de Oza că a pierit numai pentru că s-a atins de chivotul lui Dumnezeu, ca să-l țină, când era să fie răsturnat de boii care trăgeau carul cu chivotul²⁸⁰; chivotul a scăpat, dar Oza a pierit, pentru că Dumnezeu păzește sfîntenia chivotului.

94. Știu iarăși că nu rămîneau necercetate nici cusururile trupesti ale preoților²⁸¹ sau ale jertfelor²⁸²; ci era legiuit ca cei desăvîrșiți să aducă jertfe desăvîrșite, simbol, după părerea mea, al integrității sufletești. Nu era apoi îngăduit oricui să se atingă de veșmintele preoțești sau de vasele sfinte²⁸³. Chiar jertfele nu se puteau mânca de oricine și oricînd²⁸⁴. Nu era îngăduit să faci undelemnul ungerii și tămîia alcătuirii așa cum faci undelemnul și tămîia obișnuită²⁸⁵. Nu era îngăduit să intre în templul cel care avea cea mai mică necurăție trupestă sau sufletească. Atît de puțin trebuia să îndrăznească cineva să intre în Sfînta Sfintelor, încît intrarea în Sfînta Sfintelor era îngăduită numai o singură dată pe an și numai unei singure persoane²⁸⁶. Atît de puțin era îngăduit cuiva să vadă sau să se atingă de catapeteasmă sau de acoperămîntul împăcării sau de chivot sau de heruvimi!

95. Știind dar acestea și că nimeni nu-i vrednic de marele Dumnezeu, de jertfă, de arhiereu, dacă nu s-a adus mai întîi pe el lui Dumnezeu jertfă vie și sfîntă²⁸⁷, dacă n-a arătat slujbă cuvîntătoare bine plăcută lui Dumnezeu²⁸⁸, dacă n-a jertfit lui Dumnezeu jertfă de laudă²⁸⁹ și duh umilit²⁹⁰, singura jertfă pe care o cere de la noi Cel ce dă toate. Știindu-le dar pe acestea, cum aș fi îndrăznit eu să-I aduc lui Dumnezeu jertfa euharistică, antitipul marilor Taine? ²⁹¹.

267. Ieș. XIX, 16—19; Evr. XII, 18.

268. Ieș. XIX, 13; Evr. XII, 20.

269. Ieș. XX, 18—20.

270. Ieș. XIX, 14.

271. Ieș. XIX, 3.

272. Ieș. XX, 21.

273. Ieș. XX, 1—23.

274. Ieș. XXXI, 18.

275. I! Cor. III, 6—8.

276. Lev. X, 1—2.

277. I Regi IV, 13—19.

278. I Regi II, 13—18.

279. I Regi II, 23—26.

280. II Regi VI, 6—7.

281. Lev. XXI, 17—23.

282. Lev. XXII, 21—25.

283. Num. IV, 15.

284. Ieș. XXIX, 32; Lev. VIII, 31.

285. Ieș. XXX, 9, 25.

286. Ieș. XXX, 10; Lev. XVI, 34; Evr. IX, 7.

287. Rom. XII, 1.

288. Rom. XII, 1.

289. Ps. XLIX, 15.

290. Ps. L, 18.

291. Sî, Grigore din Nazianz vorbește aici despre identitatea jertfei euharistice cu jertfa pe cruce. Acesta este sensul cuvîntului *ἀντικτύπων*, folosit aici de Teolog. Termenul acesta tehnic, cunoscut și de Scriptura Noului Testament (Evr. IX, 24 și I Petru III, 21) înseamnă *identitate, reprezentare exactă, înfățișare aidoma*, nu: *chip*, sau, mai rău, *închipuire*, cum este tradus

Cum aş fi îndrăznit să îmbrac chip şi nume de preot înainte de a-mi desăvîrşi mîinile cu fapte cuvioase, înainte de a-mi obişnui ochiul să vadă netulburat creaţia numai spre admirarea Creatorului, iar nu spre paguba Plăsmuitorului; înainte de a-mi deschide urechile la învăţătura Domnului²⁹², de a-mi adăuga ureche care să poată auzi uşor²⁹³, de a-mi atîrna cercel de aur cu piatră de sardion de mare preţ, cuvînt înţelept la ureche ascultătoare²⁹⁴, înainte de a-mi deschide gura, buzele şi limba; gura, ca să tragă duh²⁹⁵ sau ca să se lărgească şi să se umple²⁹⁶ de tainele şi de dogmele care se grăiesc în Duh²⁹⁷; buzele, ca să se lege, după cum spune Înţelepiciunea lui Solomon, cu pricepere dumnezeiască²⁹⁸, iar eu aş mai adăuga: să se dezlege la timp; limba, ca să se umple de bucurie²⁹⁹, ca să ajungă pană de dumnezeiască cîntare, înălţată spre slavă, deşteptată la mîncare³⁰⁰, pînă ce se lipeşte de gîtlej³⁰¹ de oboseală; înainte de a-mi sta picioarele pe piatră³⁰², desăvîrşite ca ale cerbului³⁰³, înainte de a-mi se îndrepta paşii mei după Dumnezeu, fără să se abată cît de cît din cale, înainte de a ajunge orice mădular al meu armă de dreptate³⁰⁴ şi înainte de a lepăda tot ce e muritor, fiind înghiţit de viaţă³⁰⁵ şi făcînd loc Duhului?

96. Care om ar îndrăzni să îmbrace chip şi nume de preot, cînd încă nu i s-a aprins inima de cuvintele cele curate şi în foc lămurite³⁰⁶ ale lui Dumnezeu, spre a i se deschide Scripturile³⁰⁷; cînd încă nu le-a scris întreit pe latul inimii³⁰⁸, ca să aibe gîndul lui Hristos³⁰⁹; cînd încă n-a ajuns înăuntrul vistieriilor, ascunse mulţimii credincioşilor, înăuntrul vistieriilor celor nevăzute şi întunecoase³¹⁰, ca să contemple bogăţia din ele şi să poată îmbogăţi şi pe alţii, comparînd pe cele duhovniceşti cu cele duhovniceşti? ³¹¹.

97. Care om ar îndrăzni să îmbrace chip şi nume de preot, cînd încă n-a contemplat, cum se cuvine să contempli, frumuseţea Domnului, cercetînd Biserica Lui³¹², dar mai bine spus, cînd încă n-a ajuns, în duh, biserică a Dumnezeului celui viu³¹³ şi locaş viu al lui Hristos³¹⁴. Care om ar îndrăzni să îmbrace chip şi nume de preot, cînd încă nu cunoaşte care e înrudirea şi deosebirea dintre tipuri şi adevăr, ca să se depărteze de tipuri şi să se alăture de adevăr, ca să fugă de vechimea literii şi să slujească noutăţii Duhului, ca să se mute curat din legea împlinită duhovniceşte în har, prin desfiinţarea literii.

98. Care om ar îndrăzni să îmbrace chip şi nume de preot, cînd încă n-a trecut prin faptă şi contemplaţie, toate numele lui Hristos şi puterile acestor nume atît ale celor înalte şi dintîi, cît şi ale celor smerite pentru noi şi de pe

la noi în deobşte în Noul Testament. În această traducere am întrebuinţat cuvîntul în forma lui originală: *antitip*, ca fiind mai expresiv, mai cuprinzător, mai bogat decît termenul de *înfăţişare* *aidoma* sau *reprezentare exactă*. De altfel teologia ortodoxă are termeni intraductibili şi e bine şi potrivit ca şi în traducere să fie întrebuinţaţi ca atare. Traducîndu-i, le ştirbeşti sfera şi le întuneci înţelesul, dacă nu cumva îi răstălmăceşti de-a dreptul.

292. Isaia I, 6.

293. Isaia I, 5.

294. Prov. XXV, 12.

295. Ps. CXVIII, 131.

296. Ps. LXXX, 9.

297. I Cor. XIV, 2.

298. Prov. XV, 7.

299. CXXV, 2.

300. Ps. LVI, 11.

301. Ps. CXXXVI, 7.

302. Ps. XXXIX, 3.

303. Ps. XVII, 36.

304. Rom. VI, 13.

305. II Cor. V, 4.

306. Ps. XI, 6.

307. Luca XXIV, 45.

308. Potrivit celor trei sensuri ale Scripturii: literal, moral şi alegoric.

309. I Cor. II, 16.

310. Col. II, 3.

311. I Cor. II, 13.

312. Ps. XXVI, 8.

313. II Cor. VI, 16.

314. Efes. II, 22.

urmă ³¹⁵: Dumnezeu ³¹⁶, Fiu ³¹⁷, Chip ³¹⁸, Cuvînt ³¹⁹, Înțelepciune ³²⁰, Adevăr ³²¹, Lumină ³²², Viață ³²³, Putere ³²⁴, Abur ³²⁵, Revărsare ³²⁶, Strălucire ³²⁷, Făcător ³²⁸, Împărat ³²⁹, Cap ³³⁰, Lege ³³¹, Cale ³³², Ușă ³³³, Temelie ³³⁴, Piatră ³³⁵, Mărgăritar ³³⁶, Pace ³³⁷, Dreptate ³³⁸, Sfințenie ³³⁹, Răscumpărare ³⁴⁰, Om ³⁴¹, Rob ³⁴², Păstor ³⁴³, Miel ³⁴⁴, Arhiereu ³⁴⁵, Jertfă ³⁴⁶, Întîi-Născut înainte de creație ³⁴⁷, Întîi-Născut din morți ³⁴⁷, Înviere? ³⁴⁸ Care om ar îndrăzni să îmbrace chip și nume de preot, cînd ascultă încă ³⁴⁹ cu nepăsare aceste nume și realități și încă nu s-a unit cu Cuvîntul și nu s-a împărtășit cu El, potrivit puterii și numirii fiecăruia din aceste nume?

99. Care om ar primi cu bucurie și cu dragă inimă să stea în fruntea Bisericii lui Hristos, cînd încă nu s-a îndeletnicit nici n-a învățat să vorbească înțelepciunea lui Dumnezeu cea ascunsă ³⁵⁰ întru taină, cînd încă este prunc ³⁵¹, cînd încă se hrănește cu lapte ³⁵², cînd încă nu este între cei numărați în Israil ³⁵³, nici între cei rînduiți în oștirea lui Dumnezeu ³⁵⁴; cînd încă nu poate să ia, ca un bărbat, crucea lui Hristos ³⁵⁵, cînd încă nu este poate un mădular din cele mai de cinste ale Bisericii lui Hristos? Eu nu l-aș sfătui să o facă, de m-ar lua judecător și sfătuitor.

Aceasta-i cea mai mare dintre temeri, aceasta-i cea mai grozavă dintre primejdii pentru orice om care pricepe și măreția slujbei preoțești bine îndeplinite și prăpădul nereușitei.

100. Altul să călătorească pe marea aceasta ca să neguțătorească, îmi spuneam eu! Altul să străbată oceane îndepărtate, să fie purtat neconținut de vînturi și de valuri, să cîștige și mult, și dacă așa i-e soarta, să se și primejduiască. Altul, care e și bun corăbier și bun negustor! Eu prefer să rămîn pe uscat, să ar o brazdă mică și plăcută, să salut de departe cîștigurile și marea, să trăiesc așa cum voi putea, cu puțina și sărăcăcioasă hrană. Prefer să duc o viață sigură și neînvălu-rată, decît să mă arunc în îndelungate și mari primejdii pentru cîștiguri mari.

101. Pentru un om mare și vrednic e o pagubă dacă nu întreprinde lucruri mari, dacă nu întinde asupra multora puterile lui, dacă se mărginește la lucruri mici. S-ar asemana cu o lumină mare, care luminează o casă mică sau cu o armură grea pusă pe un trup de copil. Pentru un om mic este însă de folos să se ocupe de lucruri mici, ca nu cumva, încercînd lucruri peste puterile lui, să se facă

315. Adică numele lui Hristos, cele de dinainte de întrupare și cele de după întrupare.
 316. Ioan I, 1. 317. Ps. II, 5; Evr. I, 5; Ioan I, 18.
 318. II Cor. IV, 4; Col. I, 15. 319. Ioan I, 1. 320. I Cor. I, 24, 30.
 321. Ioan XIV, 6. 322. Ioan I, 4. 323. Ioan XIV, 6; I, 4—5; XI, 25; Col. II, 4.
 324. I Cor. I, 24. 325. Înțel. Sol. VII, 24. 326. Înțel. Sol. VII, 24.
 327. Înțel. Sol. VII, 25; Evr. I, 3. 328. Ioan I, 3; Col. I, 16.
 329. Matei II, 2; Luca XIX, 38; XXIII, 3; Fapte XVII, 7; I Tim. I, 17; VI, 15.
 330. Efes. IV, 15; Col. L, 18. 331. Rom. VIII, 2; Gal. VI, 2.
 332. Ioan XIV, 6. 333. Ioan X, 9. 334. I Cor. III, II.
 335. Matei XVI, 18; Efes. II, 20. 336. Efes. II, 14. 337. I Cor. I, 30.
 338. I Cor. I, 30. 339. I Cor. I, 30. 340. Ioan XIX, 5; Filip. II, 7.
 341. Filip. II, 7. 342. Ioan X, 11. 343. Ioan I, 29, 36.
 344. Ev. II, I; V, 10; VII, 26—27; IX, 11. 345. Ev. X, 12. 346. Col. I, 15.
 347. Col. I, 18. 348. Ioan XI, 25. 349. Tradus după lectura ms. Reg. hu și Colb. 3.
 350. I Cor. II, 7. 351. Gal. IV, 3. 352. I Cor. III, 2; Evr. V, 12, 13.
 353. Num. IV, 2—3. 354. Num. XXXI, 3—5.
 355. Matei X, 38; XVI, 24; Marcu VIII, 34; Luca IX, 23; XIV, 27.

de ris și să-și adauge și primejdie. Nu se cuvine să zidească un turn altul decât cel care are cu ce să-l termine, așa precum am auzit din sfintele Scripturi ³⁵⁶.

102. Aceasta-i apologia fugii mele de preoție. Și o apologie poate cam lungă! Acestea-s, prietenilor și fraților, pricinile care m-au făcut să plec dintre voi, pricini pline de întristare pentru mine și poate și pentru voi, dar cu totul constrângătoare, după cum socoteam atunci.

Dar m-au readus la voi mai cu seamă dorul de voi și presimțirea că și voi la fel mă doreați. Nimic nu întărește atât dragostea ca dragostea împărtășită.

103. A doua pricină a întoarcerii mele este o grijă personală, o îndatorire proprie: bătrînețea și slăbiciunea sfinților mei părinți, care sufereau mai mult din pricina mea decât din pricina vârstei lor — a acestui patriarh Avraam, cap cinstit al meu și numărat împreună cu îngerii și a acestei Saarei, care m-a născut și duhovnicește prin învățătura credinței — ca să le fiu toiaș bătrîneților și sprijin slăbiciunii. Aceasta-i una din cele dintii făgăduințe ce făcusem și cred că am îndeplinit-o cât mi-a fost în putință, că am renunțat chiar la viața sihăstrească, pentru mine cel mai de preț bun și nume din toate, sau ca să grăiesc mai adevărat, abia acum duc viață sihăstrească, acum când parcă nu sihăstresc. N-am vrut să zădărnicesc toată osteneala vieții mele pentru o singură pricină, nici să pierd binecuvîntarea părintească, pe care unul din cuvioșii din vechime chiar a furat-o, înșelîndu-l pe tatăl lui, cu o mîncare și cu o haină păroasă, vîndînd prin vicleșug, nu într-un chip bun, bunul ³⁵⁷.

Aceste două sînt pricinile înfrîngerii și a îmblînzirii mele. Și poate că nu-i o faptă nesocotită ca să se plece și să se supună gîndurile mele de mai înainte acestor două pricini, pentru că sînt prilejuri cînd trebuie să fii și înfrînt, după cum sînt, socot, prilejuri pentru orice lucru ³⁵⁸. E mai bună o înfrîngere aducătoare de bine decât o biruință necorectă și aducătoare de primejdii.

104. A treia pricină este și cea mai mare. După ce voi spune-o și pe aceasta, le voi trece sub tăcere pe celelalte. Mi-am amintit de zilele cele de demult ³⁵⁹ și am alergat la una din istoriile cele vechi. De acolo mi-am scos sfat pentru împrejurarea de acum. Să nu socotim că aceste istorii s-au scris în zadar, nici că mulțimea de cuvinte și de fapte din Scriptură a fost alcătuită pentru distracția ascultătorilor, ca o momeală pentru auz, care urmărește numai plăcerea. Să facă aceasta miturile și elinii, care îngrijindu-se puțin de adevăr, înșeală și auzul și sufletul cu frumusețea născocirilor lor și cu podoaba cuvintelor lor.

105. Noi însă care urmărim adevărul chiar pînă la cea mai neînsemnată virguliță și linie, nu vom primi niciodată că aceste istorii din Scriptură s-au scris pentru distracția ascultătorilor. Căci nici n-ar fi fost cuvios lucru ca să se fi scris de autorii lor în zadar cele mai mici fapte și să se fi păstrat pînă acum. Ele s-au scris și s-au păstrat ca să ne fie de aducere aminte și învățătură, atunci cînd timpul aduce peste noi fapte asemănătoare, ca pe unele să le evităm, iar pe altele să le săvîrșim, slujindu-ne de pildele celor de dinainte de noi, ca de niște îndreptare și reguli.

106. Care e dar istoria și ce sfat mi-a dat? Este bine să o istorisesc spre întărirea credincioșilor!

356. Luca XIV, 28—30.

357. Fac. XXVII, 1—29.

358. Ecl. III, 1.

359. Ps. CXLII, 5.

A fugit și Iona de fața lui Dumnezeu³⁶⁰; dar, mai bine-spūs, socotea că fuge. A fost însă prins de mare, de furtună³⁶¹, de sorti³⁶², de pîntecel chitului, de îngroparea cea de trei zile³⁶³, simbol al unei taine mai mari. Iona a fugit ca să nu ducă ninevitenilor o veste rea și tristă și pe urmă să fie arătat ca profet mincinos, cînd cetatea Ninivei va fi mîntuită prin pocăință. Că nu se întrista Iona de mîntuirea celor răi, ci se rușina că e pus în slujba unei minciuni. Era oarecum gelos de vrednicia de credință a profeției și vedea că această vrednicie de credință era în primejdie de a fi compromisă chiar prin profeția lui; că mulțimea nu putea înțelege adîncul rînduiei Domnului.

107. Dar, după cum am auzit de la un bărbat priceput în Scripturi³⁶⁴, de ajutor nu în chip absurd la înțelegerea acestei istorii în aparență absurde, și în stare să pătrundă adîncul profetului Iona, alta ar fi pricina care l-a făcut pe fericitul Iona să fugă și să se ducă la Iope, din Iope să se suie la Tars și să încredințeze mării șiretenia sa. Că nu se poate presupune ca Iona, care era profet, să nu fi cunoscut gîndul lui Dumnezeu, că Dumnezeu adică a rînduit, potrivit mării Lui înțelepciuni, potrivit judecăților Lui de nepătruns și căilor Lui a căror urmă n-o găsim, nici n-o putem înțelege³⁶⁵, ca tocmai, prin amenințarea cu pieirea, ninivitenii să nu îndure pedeapsa amenințării; iar dacă îi cunoștea, să nu se fi supus lui Dumnezeu, care meșteșugea mîntuirea ninivitenilor în chipul în care voia. Iar a socoti că Iona nădăjduia că se poate ascunde în mare și că poate scăpa cu fuga de ochiul cel mare al lui Dumnezeu, este o absurditate și o prostie. Nu-i cu cale a crede aceasta nu numai de un profet, dar nici de un alt om cu judecată, care simte cît de cît pe Dumnezeu și puterea Lui peste toate.

108. Iona, spune acel bărbat care grăia despre Iona, știa mai bine decît oricine — și eu o cred — la ce ducea predica lui printre niniviteni; știa că plănuind fuga, schimba numai locul, dar nu fugea de Dumnezeu. Nici profetul, nici alt om nu poate fugi de Dumnezeu, de s-ar ascunde în sînurile pămîntului sau în adîncurile mării, de și-ar pune aripi ca să zboare în văzduh — de-ar putea cineva născoci asta! — de s-ar pogori în locurile cele mai de jos ale iadului, de s-ar învălui cu grosimea norilor; nimic din toate acestea nu-l scapă pe cel ce caută să fugă de la fața lui Dumnezeu³⁶⁶. De tot ce este în lume poți scăpa, numai de Dumnezeu nu poți scăpa și numai pe Dumnezeu nu-l poți birui cu nici un chip cînd vrea Dumnezeu să te țină și să te aibe sub mîna Lui. Dumnezeu ajunge pe cei iuți, incurcă pe cei înțelepți, răstoarnă pe cei puternici, smerește pe cei mindri, domolește cutezanța, împilează puterea.

109. Iona cunoștea, așadar, mîna puternică a lui Dumnezeu, Iona, care amenința cu ea pe niniviteni! Nici nu se putea gîndi că va putea fugi pe totdeauna de Dumnezeu! Să nu credem aceasta! Iona a fugit pentru altă pricină. Pentru că vedea căderea lui Israil și pentru că simțea că harul proorocesc se mută la neamuri; pentru această zăbovește propovăduirea și amîna împlinirea poruncii. A părăsit deci «turnul bucuriei» — căci aceasta însemna pe evreiește Iopa — adică vechea înălțime și vrednicie și s-a aruncat în marea întristării. De aceea, este

360. Ioan I, 3. 361. Ioan I, 4. 362. Ioan I, 7. 363. Ioan II, 1.

364. Acest bărbat «priceput în Scripturi», nu poate fi nici Origen, nici Metodie, episcopul Hirului, cum vor unii sholaști (P.G., XXXV, 505—506, nota 15), ci un contemporan al Sf. Grigore, audiat personal, poate chiar marele său prieten, Sf. Vasile cel Mare. 365. Rom. XI, 33.

366. Ps. CXXXVIII, 6—11.

prins de furtună, doarme, este în primejdie de a se scufunda corabia, este deșteptat, este tras la sortii, mărturisește că a fugit, este aruncat în mare, este înghițit de chit, dar nu-i mîncat. Acolo, cheamă pe Dumnezeu! Și minune, este scos afară a treia zi, ca Hristos.

Dar cuvîntul despre Iona să mai aștepte! Voi vorbi despre el mai tîrziu, mai pe larg, dacă va da Dumnezeu.

110. Acum însă trebuie să arăt ceea ce-mi propusesem să spun. Profetul avea poate o iertare pentru zăbovirea predicării. Pricina de care am vorbit. Dar eu, ce cuvînt mai am, sau ce apărare-mi mai rămîne, dacă mă împotrivesc mai mult, dacă refuz jugul slujirii ce mi s-a pus, pe care nu știu cum trebuie să-l numesc: ușor sau greu?

111. Iar dacă unul îmi va îngădui să spun ceea ce are putere numai în aceste împrejurări — că sînt cu mult mai prejos de a fi preot lui Dumnezeu — pentru că trebuie să fii mai întîi vrednic de biserică și apoi de altar și apoi de preoție³⁶⁷ — un altul poate nu-mi va ierta vina neascultării. Și cumplită este amenințarea ce stă deasupra neascultării și cumplite sînt și pedepsele pentru neascultare, după cum tot atît de cumplite sînt pedepsele și în celălalt caz, cînd nu pregeți să iei această slujire, nici nu o refuzi, și nici nu te ascunzi, cum s-a ascuns Saul între vasele părintești³⁶⁸, chiar cînd ești chemat cu puțină stăruință la preoție, ci ești gata să o primești ca pe un lucru ușor și lesnicios, cînd știut este că nu-i fără primejdie de o schimbi și nici nu poți îndrepta prin o nouă hotărîre hotărîrea cea dintîi.

112. Pentru aceasta mă munceam cu gîndul, căutînd să aflu ce trebuie să fac. Stăteam între două temeri; între teama de a rămîne acolo unde mă sălăsluisem și teama de a veni aici. Multă vreme am stat nedumerit. Înclinam cînd într-o parte, cînd în alta, fiind purtat ca o apă de vînturi nestatornice, cînd ici, cînd colo. În sfîrșit, m-am supus temerii celei mai puternice. Am fost biruit și m-a adus aici frica de pedeapsa dată neascultării. Și uitați-vă cît de cu cale și de drept am judecat, asupra acestor temeri! Mi-am spus că nici nu trebuie să dorești preoția, cînd nu ți se dă, dar nici să o refuzi cînd ți se dă. Într-un caz ești îndrăzneț, în celălalt un neascultător; în amîndouă un nepriceput. Eu însă sînt la mijloc, între cei tare îndrăzneți și cei tare fricoși. Sînt mai fricos de cît cei care sînt gata să facă orice, dar mai îndrăzneț decît cei care fug de orice. Așa am cugetat asupra acestor lucruri.

113. Dar să vorbesc încă și mai clar. Poate că și legea ascultării mă va ajuta să-mi alung din suflet frica de preoție; pentru că Dumnezeu răsplătește ascultarea prin bunătatea Sa și face preot desăvîrșit pe cel ce se încrede în El și-și pune toată nădejdea în El. Dar de primejdia neascultării nu știu cine mă va scăpa, sau ce cuvînt mă poate face îndrăzneț.

Mi-a fost frică să nu aud cuvintele acestea despre cei ce mi-ar fi încredințați: *«Din mînile voastre voi cere sufletele lor»*³⁶⁹. Și mi-a fost frică și de cuvintele

367. Aici e vorba de o progresivă curățire trupească și sufletească. Curățirea aceasta are trei trepte: întîi, treapta cea mai de jos, curățenia aceea care îngăduie catehumenului să se apropie de biserică; apoi, curățenia aceea care îi îngăduie credinciosului să se apropie de altar, adică să se împărtășească cu Sfintele Taine; și în sfîrșit, a treia treaptă, cea mai de sus, curățenia pe care trebuie să se realizeze preotul, curățenia aceea desăvîrșită a sufletului și a trupului, singura care îngăduie săvîrșirea Sfintelor Taine, singura care îngăduie cuiva să fie preot.

368. I Regi X, 22.

369. Iez. III, 18.

acestea: «După cum n-ați vrut să fiți povățuitorii și conducătorii poporului Meu, tot așa nici Eu nu voi vrea să vă fiu vouă Împărat»³⁷⁰. Și: «După cum nu ați ascultat glasul Meu, ci v-ați întors cu spatele și nu v-ați supus, tot așa va fi când mă veți chema; nici Eu nu mă voi uita la rugăciunea voastră, nici nu vă voi asculta»³⁷¹. Să nu dea Dumnezeu să vină peste mine aceste cuvinte de la dreptul Judecător, Căruia îi laudăm în adevăr mila, dar totodată Îi laudăm și dreptatea³⁷².

114. Dar mă întorc din nou la cele istorisite în Vechiul Testament. Mă uit cu de-amănuntul la cei mai străluciți și mai vrednici bărbați din vechime și găsesc pe toți cîți harul i-a ales conducători sau profeți. Văd că unii s-au supus cu grabă chemării, iar alții amîneau harul. Și n-a fost ținută de rău nici una, nici alta; nici sflula celor care amîneau harul, dar nici graba celor care se supuneau; căci unii se sfiu de măreția slujbei, iar alții se supuneau încrezători în Cel ce-i chema. Aaron a primit îndată³⁷³; Moise însă se împotrivea³⁷⁴; Isaia a ascultat numaidecît³⁷⁵; Ieremia însă se temea din pricina tinereții sale și n-a îndrăznit să profetească pînă ce n-a primit de la Dumnezeu și făgăduință și putere mai mare decît vîrsta lui³⁷⁶.

115. Cu aceste gînduri mă încînt și, încetul cu încetul, mi se pleacă și mi se înmoaie, ca fierul, sufletul. Iau timpul ajutor gîndurilor mele, iar sfătuitor îndreptările lui Dumnezeu³⁷⁷, în care m-am încrezut în toată viața. De aceea nu sînt neascultător, nici nu mă împotrivesc³⁷⁸ — așa a grăit Stăpînul meu³⁷⁹, nu fiind chemat la preoție, ci fiind dus ca o oaie la junghiere³⁸⁰ — ci chiar cad și mă smeresc sub mîna cea tare a lui Dumnezeu și-mi cer iertare pentru pregetarea și neascultare de mai înainte, de-mi este asta vină.

Am tăcut, dar nu voi tăcea mereu!³⁸¹.

M-am îndepărtat puțin, atît cît să mă cercetez pe mine însumi, să-mi mîngîi durerea. Acum însă am primit să-l înalț pe Dumnezeu în adunarea poporului și să-L laud în scaunul bătrînilor³⁸². Dacă pregetarea, de mai înainte e vrednică de reproș, apoi supunerea de acum e vrednică de iertare.

116. Dar pentru ce trebuie să vorbesc mai mult? Mă aveți, păstori și împreună păstori! Mă aveți, turmă sfințită și vrednică de Hristos, mai marele păstorilor!³⁸³ Mă ai, întru toate biruit, tată, supus mai mult după legile lui Hristos decît după legile omenești! Ai supunerea mea, dă-mi în schimb binecuvîntarea tatălui Indrumază-mă cu rugăciunile tale, povățuiește-mă cu cuvîntul tău, întărește-mă cu duhul tău! Binecuvîntarea tatălui întărește casele fiilor³⁸⁴. Dar-ar Dumnezeu să fiu întărit și eu și această casă duhovnicească, pe care am ales-o și care mă rog să-mi fie și odihnă în veacul veacului³⁸⁵, trimițîndu-mă de la Biserica de aici la cea de dincolo și la adunarea sărbătorească a celor întîi-născuți înscriși în ceruri³⁸⁶.

117. Atît de mare și atît de îndreptățită e rugăciunea mea! Iar Dumnezeul păcii³⁸⁷, Cel ce a făcut din amîndouă una³⁸⁸ și ne-a unit pe unii cu alții, Cel ce așază pe împărați pe tronuri și ridică de la pămînt pe cel lipsit și scoală din gunoi pe cel sărac³⁸⁹, Cel ce a ales pe David robul Său și l-a luat de la turmele

370. Osea IV, 6.

371. Prov. I, 24, 28.

372. Ps. C, 1.

373. Ieș. IV, 27.

374. Ieș. IV, 1, 10, 13.

375. Isaia VI, 8.

376. Ier. I, 4—10.

377. Ps. CXVIII, 24.

378. Isaia L, 6.

379. Matei XXVI, 36, 42, 44.

380. Isaia LIII, 7.

381. Isaia XLII, 14.

382. Ps. CVI, 32.

383. I Petru V, 4.

384. Sirah III, 9.

385. Ps. CXXXI, 15.

386. Evr. XII, 23.

387. Rom. XV, 33.

388. Efes. II, 14.

389. I Regi II, 8; Ps. CXII, 6.

de oi ³⁹⁰, deși era cel mai mic și cel mai tânăr din fiii lui Iesei ³⁹¹, Cel ce dă cuvânt celor ce binevestesc cu putere multă ³⁹² spre desăvârșirea Evangheliei, El să mă apuce de mîna mea cea dreaptă! Cu sfatul Său să mă povățuiască și cu slavă să mă primească ³⁹³; să mă păstorească pe mine, păstorul, să mă povățuiască pe mine povățuitorul, ca să pot păstori cu pricepere turma Lui și nu cu unelte de păstor neiscusit ³⁹⁴; spre binecuvîntare după cum s-a hotărît celor din vechime, iar nu spre blestem. El să dea putere poporului său ³⁹⁵ și să-I înfățișeze Lui și turmă slăvită și fără de pată ³⁹⁶, vrednică de staulul cel de sus, în locașul celor ce se veselesc ³⁹⁷, în strălucirea sfinților ³⁹⁸, ca în Biserica Lui toți să spunem slavă ³⁹⁹, turma împreună cu păstorii, în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia toată slava în vecii vecilor, Amin.

Trad. de PR. D. FECIORU

390. Ps. LXXVII, 76.

393. Ps. LXXII, 23.

397. Ps. LXXXVI, 7.

391. I Regi XVII, 14; Ps. CLI, 1.

394. Zah. XI, 15.

398. Ps. CIX, 4.

392. Ps. LXVII, 12.

395. Ps. LXVII, 36.

399. Ps. XXVIII, 9.

396. Eies. V, 27.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

MITROPOLITUL VENIAMIN COSTACHI

Când a fost ales arhiereu, la anul 1792, Veniamin a fost caracterizat ca un om «vrednic de toată silința și plecat întru viață călugărească, cuvios, smerit, împodobit cu blândețe și cu alte fapte bune, temătoriu de Dumnezeu și ispitit întru vrednicia sa»¹.

Personalitatea sa se impune prin curăția și sfințenia vieții, prin devotamentul nemărginit pentru adevăr și bine, prin desfășurarea și susținerea celor mai de seamă lucrări «de redeșteptare culturală»² și prin «osăbita lăcomie de învățare și iubire, care insufla îmbunătățirea faptelor sale»³. El atragea «pe păstoriții săi prin vocea sa dulce, prin înfățișarea sa plină de umilință creștină, prin simțul său integru, sincer și leal de care se atrăgea tot cel ce venea în contact cu el»⁴.

Un contemporan afirma că mitropolitul Veniamin era «una dintre personalitățile de seamă» din viața Moldovei «care exercita o influență deosebită». Avea «un caracter dulce, religios și respectabil, prieten al păcii și al puterii stabile»⁵.

Mitropolitul Veniamin operează în toată activitatea sa, cu noțiunile de «patrie», «patriotism» și «simpatrioți»; el vorbește adeseori despre

1. Melchisedec episcopul Dunării de Jos, «Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire», București, 1869, p. 377.

2. Gih. Adamescu, *Istoria Seminarului «Veniamin» din Iași (1803—1903)*, București, 1904, p. 3.

3. *Înscrisul lui Mihai Vodă-Sturza, la parastasul mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia «Mănăstiri Neamț», 1946, 238.

4. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București, 1888. Introducere, p. LXIII.

5. Consulul francez Boris le Comte, în Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, București, 1936, vol. XVII, p. 399—500 (Hurmuzaki) Cf. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 395—397, 398.

«interesele Moldovei», «ale patriei»; înțelege prin noțiunea de «patrie», locul de naștere și existență al moldovenilor «și al strămoșilor noștri»; «cei din părinți»; «cei de o credință»⁶. Mitropolitul Veniamin lucra «spre folosul patriei noastre»; numește frați «și pe cei de o credință și de o patrie, nu numai cei din părinți și aceștia o maică avînd pre patrie». «Și negreșit fericită este Eparhia aceea cînd toți cei ce o locuiesc de frați se socotesc și au unire și dragoste întru ei; precum dimpotrivă cînd patrioții au neunire și prigoniri între dînșii, atuncea Patria aceea este cea mai ticăloasă parte a lumii». Mai ales în vreme de bejenie și de restriște «trebuie lăsată toată vrajba și prigoana» între fiii patriei; căci, «atunci este nevoie a fi uniți și a socoti pentru binele de obște a Patriei noastre». Ceea ce unește pe toți fiii patriei este «dragostea nefățarnică și fără vicleșug», «sufletul duios de patrie». Orice interes particular și «iubirea de sine» trebuie lăsate la o parte, pentru că ele aduc «vătămarea cea de obște». «Trebuie să îmbrățișăm toți, pre cel de obște, că atuncea și acel particularnic să împlinește, căci, într-alt chip cu neputință este a să face ceva bun», «buna obștescul folos și pentru fericirea Patriei»⁷.

La 25 decembrie 1814, felicitat de profesorii și elevii seminarului, ei îi spun: «stîlpul în carele tot norodul are puse nădejdiile cîștigării binelui de veci și împlinirea cinstei»⁸.

Pentru mitropolitul Veniamin Costachi virtutea era alcătuită din «curățenia inimii și dragoste»; din fapte energice și pline «de rîvna Domnului». El era mereu actual și plin «de curățenie și dragoste înfocată către Dumnezeu și către cele sfinte, milostivire și compătimire pentru cei nevinovați»; era săpînit de «patriotismul înfocat pentru luminarea neamului», «un patriotism înțelept și experimentat»⁹. În toiul evenimentelor patriei mitropolitul Veniamin este socotit «model de patriotism», «Nația românească să capete și alți mulți ocrotitori și făcători de bine ca Prea Sfinția Voastră»; «să se învrednicească a cîștiga în faptă ceea ce dispoziția cea iubitoare de neam a Prea Sfinției Voastre le făgăduiește»¹⁰.

Legătura mitropolitului Veniamin cu pămîntul și poporul moldovean au fost atît de strînse, încît, la paretisirea din 1808, martie 1, divaniții, care lucraseră cu dînsul numai cinci ani, i-au scris aceste cuvinte duioase, care-i cinstesc memoria: «Așadar și fierbintele rugi ale Prea Sfinției tale vor fi nouă și pămîntului în veci ajutătoare»¹¹.

Figură și caracter de umanist, mitropolitul Veniamin a fost nu numai slujitor al Bisericii moldovene, ci un patriot luminat și un luptător și apărător al Patriei în vremuri grele și de restriște¹². El dorea patrio-

6. *Dumnezeieștile Liturghii...*, Iași, 1834, Prefața Pastorală, la Pr. Ilie Gheorghiță, *op. cit.*, p. 185. 7. *Ibidem*, p. 230—232.

8. C. Erbiceanu, *Istoria Seminarului Veniamin din mînăstirea Socola*, Iași, 1855, p. 42—46.

9. Protosinghelul Dionisie, Directorul Seminarului din Sfînta Mitropolie (a Ungrovlahiei). *Cuvîntul zis la pomenirea a 40 de zile a Preasfințitului proin Mitropolit Moldavii, Veniamin, rostit în Sfînta Mitropolie de la București*, în «Foaie pentru minte, inimă și literatură», nr. 8, din 24 febr. 1847.

10. Nicola Iancu, *Manual de Patriotism*, Iași, 1829. Tipografia Sfintei Mitropolii. Prefața, «Bibliografia Românească Veche» (B.R.V.), III, p. 633 «că cel mai bun model de patriotism, nu poate fi altul, în Patria noastră, decît Prea Sfinția Voastră».

11. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 47. 12. *Ibidem*, p. LXXIV.

ților săi creștini, ca «darul Prea Sfântului Duh să înființeze sfântă cugetare și folositoare cunoștințe în suflete», să-i «întărească a le aduce toate faptele bune, în săvârșire, iar patria să aibă slavă și laudă de la neamuri»¹³. Unuia dintre dușmanii săi, mitropolitul Veniamin îi răspunde «pentru mine puțin mă îngrijesc, să faci orice îți va trece prin minte», «dar, mă îngrijesc pentru țară, să nu o duci în ispite (încercări) mari»¹⁴. Din refugiul de la Colincăuți mitropolitul Veniamin a fost invitat de stăpânire să meargă pe o distanță mai mare. Și deși vremea era rea, drumul lung și anevoios, mitropolitul Veniamin răspunde: «Și cu toate că vîrsta mea nu mă iartă în vreme de iarnă a face o așa îndepărtată călătorie, însă, după datoria patrioticească, îndată voi veni, gata fiind pentru folosul de obște a suferi toate»¹⁵.

Mitropolitul Veniamin a dorit și a luptat pentru ridicarea patriei și a Bisericii, prin luminarea neamului, prin unitatea acestuia, prin unitatea și puritatea limbii, prin lupta comună împotriva asupririi otomane¹⁶. Testamentul său cuprinde printre altele și acestea: «toate mijloacele cîte împrejurările m-au înlesnit le-am întrebuițat spre renașterea și sporirea patriei; împreună cu ajutorul simpatrioților și al patrioților mei»¹⁷.

Mitropolitul Veniamin a avut în grija sa norodul eparhiei Moldovei, care ținea «de Biserica creștinească a Răsăritului», norod «care nu a primit niciodată învățătura scolastică și cea vicleană a clevetitorilor ci, a crezut că simplitatea, adîncirea Evangheliei, cele Șapte Taine și învățătura Sfinților Părinți bisericești, sînt îndestulătoare pentru mîntuirea sufletului».

Pentru promovarea vieții duhovnicești a credincioșilor, mitropolitul Veniamin trimite, la 1804, o pastorală în postul Paștilor¹⁸; iar mai apoi împreună cu episcopii de Roman și Huși, tipărește 32 *instrucțiuni* pentru instruirea clerului și pentru bunul mers al Bisericii moldovene¹⁹.

Prin pastorală din 1825 august 12, mitropolitul Veniamin îndeamnă creștinii să serbeze duminicile și toate sărbătorile rînduite de Biserică, afară de cele scornite «de mintea omenească, precum jocele cele de după Paști și altele ca de acest felu, scornitori băbești».

În scopul respectării legilor civile și bisericești, cu privire la căsătorie, mitropolitul Veniamin reeditează *Învățătura pe scurt pentru nunți* la 1832. El caterisește pe preoții care cunună pe cei înrudiți de sînge și pe preoții care iau chezășie asupra lor²⁰.

Adeseori mitropolitul Veniamin intervine și ia hotărîri cu Divanul pentru soarta materială a clerului. Așa în anul 1803 martie 17, Alexandru Moruzi-voievodul, întărește anaforaua episcopilor, pentru datoriile pro-

13. *Istoria Scripturii Vechiului Testament*, tradusă și tipărită de Mitropolitul Veniamin, Iași, 1824. Prefața, la Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 173.

14. Post. M. Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, II, Iași, Tipografia Institutului Albionel, p. 172; Aurel H. Golimas, *Despre Capuchihelile Moldovei și Poruncile Porții către Moldova, plină la 1829*, Iași, 1943, p. 67. 15. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 96.

16. Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 239.

17. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. LXIII.

18. *B.R.V.*, IV, p. 21.

19. *B.R.V.*, III, p. 363.

20. Episcopul Melchisedec, «*Chronica Hușilor*», I, p. 435; 427—428.

venite din anii trecuți. «Din cauza datoriilor impuse bisericilor în vremurile grele, războaie și nestatornicia lucrurilor în Moldova, Mitropolia și Episcopiile erau cele dintâi puse la dări, apoi veneau Monastirile, fiecare după analogia veniturilor lor. Spre a se lămuri o dată suma datoriilor și a se asigura și împrumutătorii, s-au rînduit o Comisiune din patru boieri, carii să se ocupe de această afacere»²¹.

Chiar la începutul arhipăstoriei sale, 1803 decembrie 4, mitropolitul Veniamin hotărăște împreună cu Divanul ca preoții să fie «înzestrați de proprietari»; «ei vor sluji obștia»²², dar nu erau privilegiați, ci erau considerați «în starea de jos»²³.

Durerea cea mare a fost pentru mitropolitul nostru, în 1821, atunci cînd au început încălcările sub regimul turcesc. Cînd caimacanul Ștefan Gheorghe, constrîns de nevoile ocupației turcești, poruncește episcopului de Huși, Meletie, ca să adune toate veniturile mitropoliei și episcopiilor, pentru a le da. Tot atunci s-a luat și jumătate din veniturile mînăstirilor neînchinat. Au fost scutite numai cele patru mînăstiri mari: Neamț, Secul, Agapia și Văratecul. Moșiile mitropoliei au fost scoase la mezat²⁴.

Meletie a fost silit chiar să facă împrumuturi pentru a scăpa țara de nevoile întreținerii turcilor²⁵.

Mitropolitul Veniamin a participat la alcătuirea Regulamentului Organic al Moldovei de unde se poate vedea că în această operă s-a «ținut seama de vechile așezări, de obiceiul pămîntului și de situația existentă la noi»²⁶, unde, cel mai în măsură să fie consultat a fost mitropolitul Veniamin, care cunoștea în mod special viața Moldovei, dar și a celorlalte provincii românești, ca și a tuturor țărilor ortodoxe vecine. De aceea, a «căutat să așeze Biserica Moldovei, pe principii atît de salutare, care dacă ar fi fost întocmai executate altfel ar fi ajuns clerul din Moldova»²⁷.

Mitropolitul era considerat «apărătorul obligat al privilegiilor și drepturilor Țării, atunci cînd abuzurile vădite s-ar strecura în administrație»²⁸. Toate forțele lucrătoare în Regulamentele organice au căutat să actualizeze principiile avansate și de progres, și totodată să uniformizeze instituțiile ambelor Principate. Această uniformitate a putut sluji la apropierea românilor din cele două Principate, «pe care identitatea de religie, de origine și de poziție, ar trebui să le țină strîns unite în orice împrejurare»²⁹.

Mai apoi mitropolitul Veniamin, împreună cu Divanul țării avea să ceară domnitorului Mihail Sturza, să «poruncească» tipărirea acestui Regu-

21. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a Românilor pentru secolul al XIX-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXVII (1903), p. 1002.

22. Arh. St. Iași, *Documente*, Pac. 419/221.

23. Arh. St. Buc., ms. 801, passim.

24. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, II, ed. II, p. 261.

25. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 244, 399—400: 159, 247.

26. Sever Buzan, *Regulamentele Organice și însemnătatea lor pentru dezvoltarea organizației Bisericii Ortodoxe Române*, în «Studii», Teologice VIII (1956) p. 365.

27. Arhieru Filaret Scriban, *Istoria bisericească a Românilor*, editată de Iosif Bobulescu Arhieru, Iassy, 1871, p. 175. Autorul menționează art. 411—417 din Regulamentul Organic.

28. La început, în Regulamentul Organic se fixase numai grija problemelor bisericești. Dar, pentru că trebuia să se ocupe și de interesele mînăstirilor «i s-a dat prezența permanentă a Adunării», alăturîndu-i pe episcopii de Roman și Huși. Hurmuzaki, XVII, p. 538.

29. *Istoria României*, Ed. Academiei, vol. III, București, 1961, p. 939.

lament, așa precum este el alcătuit în limba patriei», «socotind de neapărată trebuință a se da în cunoștința tuturor de obște, cuprinderea Organicescului Regulament»³⁰.

Mitropolitul Veniamin a pus stavilă — cu ajutorul Regulamentului Organic — neorînduieiilor moștenite de la fanarioți, cu privire la criteriile pentru recrutarea clerului superior și inferior³¹, a judecății clerului de toate gradele și a cultivării acestuia. Tot prin această operă, el a căutat să ridice clerul moldovean, la o situație materială mai bună³².

Cu toate acestea preoțimea satelor noastre a continuat să fie la fel ca și țărănimea, cu privire la dările sau impozitele pe care trebuie să le plătească. Mitropolitului Veniamin i se reclamau foarte multe cazuri, în care preoții erau lipsiți de «locurile de hrană» pe care erau îndatorați proprietarii să le dea «potrivit obșteștilor așezăminte».

Pentru instruirea și luminarea clerului moldovean, mitropolitul Veniamin a înființat la 1803 septembrie 1, Seminarul de la Socola. La această școală aveau să predea «dascăli procopsiți în limba moldovenească, ca să fie pentru învățătura feciorilor de preoți, învățându-se desăvârșit dogmele legii, încît se cuvine spre iscusința unui preot»; pentru ca «eșind destoinici darului» să nu înceteze a ruga pe dătătorul binelui Milostivul Dumnezeu pentru această țară și pentru cei ce locuiesc într-însele»³³.

Aici, la acest seminar, mitropolitul Veniamin a «adunat 60 de copii tineri, fii de preoți, în vîrsta nevinovăției, cărora le-a așezat profesor de gramatică românească și latină, de caligrafie, de geografie, aritmetică, istorie universală, logică, filozofie și retorică, în care scop, dinadins au fost aduși din deosebite părți bărbați vrednici»³⁴. Testamentul mitropolitului Veniamin precizează că el a rînduit seminariștilor «învățătoriu duhovnicesc de a deprinde rînduiala bisericească, înțelegerea Sfintelor Scripturi și alcătuirea de cuvinte morale spre a le rosti norodului în biserică». De asemenea le-a rînduit și «învățătoriu de cîntările bisericești după Theoria psaltichiei»³⁵.

Timpurile progresaseră și mitropolitul Veniamin a ținut să transforme școala sa «într-o Academie ortodoxă» «prin reforme din 1839, căreia i s-a dat numele de «Seminaria Veniamină»³⁶. Sub Damaschin Bojinca și Vladimir Suhopan, persoane didactice superioare, Seminarul Veniamin a fost socotit o instituție de învățămînt teologic superior cu «bune condiții

30. Const. C. Angelescu, *Despre două manuscrise ale Regulamentului Organic (Moldovean, Extras din «Studii și cercetări științifice», Istoria, an. VI (1956).*

31. *Regulamentul Organic a Prințipatului Moldovii*, Iași, Tipografia Albinei, 1837, cap. IX, art. 411, 412, 413, 415; cap. VIII, art. 298; cap. III Anexa A, art. 4.

32. *Ibidem*, cap. III Anexa H, art. XXXIX; Anexa O art. I, III; art. IX; cap. IX art. 414; cap. III, Anexa A art. II, III și IX.

33. C. Erbiceanu, *Note asupra Istoriei Bisericești a Românilor*, pentru secolul al XIX-lea, p. 1002. Necesitatea înființării acestei școli o justifică anaforaua Divanului Țării Moldovei, din anul 1803 martie 17, prezidat de, Veniamin episcopul Romanului în felul următor: Pentru «lauda, buna ordine și folosul obștesc este de nevoie mai întîi să se înființeze o școală pentru învățătura acelor ce voiesc să se preoțească, fiindcă din această pricină că lipsește o astfel de școală se întîlneau preoții fără trebuincioasa învățătură».

34. Gh. Adamescu, *op. cit.*, anexa 3, p. 7.

35. Pr. Ilie Gheorghiță, *op. cit.*, p. 242.

36. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, II, ed. II, p. 244—245.

materiale», dar cadre didactice mai puțin bine-pregătite³⁷. De aici, de la seminar, porțile Academiei Mihăilene», erau larg deschise fiilor de preoți sau de săteni care voiau să-și desăvârșească studiile»³⁸.

Anaforaua Divanului din 8 martie 1841 menționează că «prea sfântitul mitropolit, îndemnat de duhovniceasca rîvnă, a propus Adunării, că «pentru a putea cîștiga tagma preuțească stima aceia pe care ea în adevăr o vrednicește, socotința preasfinției sale este ca pe viitorime să nu poată a să hirotonisi preuți, aice în prințipat din alte osăbite fețe decît numai din aceia cîți, trecînd cursul învățătorilor în Seminaria din Monastirea Socola, vor fi cu deplină știință a dogmelor duhovnicești și totodată împodobiți de un bun moral»³⁹.

Îndatorat de sfintele legiuri bisericești, dar mai ales de conștiința sa, ca să apere Ortodoxia, mitropolitul Veniamin a înlăturat la vreme tentativele papistașe ale consulului austriac de a înființa un episcopat în țara Moldovei. În 1817 consulul austriac din Moldova ceruse domnitorului Scarlat Calimah să admită înființarea și așezarea unui episcopat latin, la Bacău. Anaforaua mitropolitului și a Divanului îl determină pe Scarlat Vodă Calimah să refuze propunerea și trimite o copie de pe răspunsul său la Constantinopol, lui Reuf-Pașa, care găsește răspunsul lui Vodă «întru totul conform și genial», «și dacă va interveni consulul austriac de la Constantinopol «i se va da răspuns după datorie din partea noastră»⁴⁰.

Peste trei ani, la 1820, august 17, consulul austriac Iosif Reab, revine asupra acestei probleme, dar de data aceasta, nu pe nume de instituție (episcopie), ci, pentru admiterea episcopului Ioan Filip Paroni, care să fie îngăduit: a-și cerceta bisericele, bunele rînduieli în parohii; a sluji Sfintele Taine, a cerceta întîmplătoarele pricini dintre enoriași⁴¹. Dar de data aceasta, anaforaua mitropolitului și a Divanului desprinde două aspecte în această problemă: a) recunoașterea unui conducător arhieru al catolicilor din Moldova; b) protectoratul agenției austriece asupra bisericilor catolice din Moldova. Divanul consideră aceste pretenții drept «împingeri aspre și izvodiri neașteptate întru o eparhie care au păzit pînă acum ființa sa prin hărăzitele pronomii din învechime de către prea puternica Împărăție»⁴², Divanul face un istoric «pentru ispitele cîte după vreme au făcut apusenii bisericești, ca să poată fi păstori, încă de pe cînd nu erau în pămîntul acesta (al Moldovei) oi de a Bisericii Catolicești». Așadar, «nu a fost niciodată în cuprinsul Moldovii» un episcop sau arhieru «apusienesc»⁴³. Socotim că ar fi de prisos să insistăm asupra rolului hotărîtor pe care l-a avut mitropolitul Veniamin în această problemă.

După retragerea la Mînăstirea Neamțului (1808) mitropolitul Veniamin a dus o activitate deosebită în slujba Bisericii și a patriei. Adăpostit aici «sigur și fericit» el își aduce «meșterii care-i lucraseră la Iași și unde tipărise încă din 1807, volumul I din *Viețile Sfinților*, două

37. *Ibidem*.38. *Ibidem*.39. Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 59, și Anexele nr. 9, 10, 11, 12, 13 și 14. Regulamentul Organic, Art. LXXXV; Art. 415, cap. IX, aliniatul 2, Anexa D.40. C. Erbriceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 86, 88.41. *Ibidem*.42. *Ibidem*.43. *Ibidem*, p. 91.

cărți de *Psaltichie*, după «sistemul cel nou», iar în 1811, cartea *Chiriacodromionul*, pe care Veniamin însuși o tălmăcise»⁴⁴.

Despre activitatea sa din acești patru ani, el singur scrie în *Chiriacodromion*. «Și după ce m-am dat în lături și viață fără de grijă și liniștită asupra-mi am luat, ca mai cu lesnire să-mi alinez mintea din valurile și grijile lumești, ceale făcătoare de tulburări și din ideile lucrurilor lumii să o dezbat, m-am dat la tălmăcirile Sfintelor cărți»⁴⁵. Tot acum, cu cheltuiala sa se face paraclisul, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului» în incinta Mănăstirii Neamț (1810 aprilie 13)⁴⁶.

Către sfârșitul arhipăstoriei — 1838 iunie 10 — mitropolitul Veniamin cunoscând «împușinarea rîvnei, căldurei și osîrdiei sufletești cătră lucrările faptelor bune duhovnicești și pentru lipsa și neîngrijirea împlinirii datoriilor a întîistătătorilor Proestoși de pe la monastirile și schiturile din Prințipat; că și «numărul acestora din vreme în vreme și mai ales cu venire din alte părți; prea s-au înmulțit în analoghia cu întinderea Prințipatului, cu puterea averilor monastirești și a schiturilor și cu măsurarea și cuviința ce trebuie a să păzi întru fieștece, precum pentru aceasta avem pilde și întru alte stăpîniri», se cunoaște îndatorat «a da oarecare regularisire acestui duhovnicesc ram potrivit tuturor cuviințelor, ce el cere a fi următor». Extrem de importantă este această pastorală a mitropolitului Veniamin. El urmărește o stabilitate a tuturor viețuitorilor din mînăstiri care nu vor ieși din ele, afară de aceia care au răspunderi administrative, dintre cei «vîrstnici cucernici și cu datornice ascultări». El hotărăște aici, ca să nu se primească de acum înainte, nici de la o mînăstire la alta, dar nici din lume la ispitire, decît numai cînd va cere trebuință, însă și atuncea să fie cu vîrsta de la 25 ani înainte; acela care va fi trecut școlile și va avea atestat», iar cei de la «50 ani înainte, cei mai privați, primiți numai cu voia înscris a stăpînirii politicești și duhovnicești, pentru cuvînt de pricini ce pot urma după sine».

El definește printr-o frază scurtă, dar plină de miez, atît viața creștinului cit și cea a călugărului. Nu vor fi primiți în mînăstire sub zece ani de ascultare, «nici la întimplare de boală, supt legătură și grea răspundere; pentru ca credința și faptele bune, următoare acestia, împreună cu curata marturisire și cea cu vrednicie împărtășire, mîntuiesc și povățuiesc către vecinica fericire, iar nu chipul monahicesc sau hainele negre»⁴⁷.

Mărturii contemporane afirmă, că, prin aceste dispoziții mitropolitul Veniamin, alcătuiește «un regulament nou de viață călugărească, în cuprinsul mînăstirilor, și că el, rînduiește să fie în fiecare mînăstire, un duhovnic, un diacon, doi cîntăreți, un paraclisier, un chelar»⁴⁸. Că mitropolitul Veniamin introduce și slujba ca «a mănăstirilor cari sînt cu sobor de părinți», orînduindu-se pomeniri pentru ctitori, «oprindu-se orice

44. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, II, p. 217.

45. *Kiriacodromionul*, Prefața la Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 116—129.

46. Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 57.

47. Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 228—230.

48. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 265—266.

împrumut, orice cheltuială neînvoită de mitropolie, închizându-se porțile mănăstirilor pentru alți locuitori, oprindu-se călugării de a lua prin sate rostul preoților de mir»⁴⁹. Și că mitropolitul Veniamin «s-a străduit să introducă viața de obște (n. n. în mănăstirile cele mari), dar, părinții mai bătrâni n-au consimțit și i-au zis: nu putem păzi întru totul rânduielele unei vieți aspre de obște, pentru numărul nostru mare. Și mitropolitul nu s-a mai opus. Deși ei au arhimandrit și sfatul soborului de bătrâni»⁵⁰.

Prin aceste măsuri mitropolitul Veniamin a susținut și promovat atît prin viața sa, prin tipăriturile sale, curentul cultural paisian, de reînviore la o nouă viață a mănăstirilor noastre⁵¹.

Mitropolitul Veniamin este inițiatorul și autorul grandiosului edificiu al catedralei mitropolitane din Iași⁵² a cărei construcție a început în anul 1833, iulie 3. Primul plan a fost făcut de mitropolitul Veniamin în colaborare cu Gh. Asachi, după modelul Sfintei Sofii din Constantinopol⁵³.

În testamentul său — 1844, martie 20 — mitropolitul Veniamin lasă «Sfintei Mitropolii toate odoarele, argintăriile și lucrările cîte din vreme în vreme le-am făcut, spre înfrumusețarea, podoaba și înzestrarea bisăricii Catedrale și spre lauda înduratăului Dumnezeu»⁵⁴.

Deși mitropolitul Veniamin s-a străduit ca să termine catedrala, totuși ea n-a putut fi terminată. Pe de o parte «greutatea boltei» mari din mijloc n-a fost bine calculată, nici cea de zid nici cea de lemn, dar și pentru că nu s-a găsit persoana care să știe cum să se refacă asemenea lipsuri⁵⁵. Pe de altă parte — și socotim aceasta motivul principal — pentru că mitropolitul Veniamin, părăsește scaunul mitropolitan la sfîrșitul lucrărilor catedralei. Acest edificiu a fost terminat prin strădania mitropolitului Iosif Naniescu — 1887, aprilie 23.

*

Simplă și modestă, măreață și nobilă, dar totodată solemnă și severă, figura mitropolitului Veniamin Costachi, a dominat evenimentele care au frămîntat Moldova în prima jumătate a veacului al XIX-lea. În vremea sa, ca și după aceea, el apare în Obșteasca adunare ca un tribun al patriei, care cerea «patrioților» și «simpatrioților» să asculte glasul patriei, să lase la o parte «zavistia și prigonirea între ei»⁵⁶.

49. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, II, ed. II, p. 261.

50. Relatarea călugărului pelerin Partenie (1837—1847) la G. Bezviconi, *Călători ruși...*, p. 348.

51. *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutele teologice, vol. II (1632—1949). Edit. Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă, București, 1958, p. 378.

52. P. Constantinescu-Iași, *O prietenie de veacuri*, București, 1957, p. 111.

53. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. LXXI LXXVIII.

54. Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 244.

55. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. XCI-XCII. Relatarea este dată de mitropolitul Iosif Naniescu în «Cuvîntul de sfințire de la 1887 apr. 23». Vezi și cele consemnate de Aristarh Iconom în «Cheltuiala extraordinară 1839 mart. 20», *Ibidem*, f. 56.

56. Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 231.

Pentru el politica constă în purtarea de grijă pentru o bună îndrumare a aproapelui; «mijlocul prin care cineva e în folosul obștei și deci a Patriei, care era familia cea mare a neamului»⁵⁷.

În îndelungata sa arhipăstorire, mitropolitul Veniamin a petrecut vreo 15 schimbări de domni, cinci ocupații străine, răzmeriți interne — cea mai mare în 1821; jăriști diferite, ridicări de sate; fuga țăranilor peste graniță ș. a.⁵⁸.

Mihai Vodă Sturza, în «hrisovul» pe care-l dă pentru aprobarea demisiei mitropolitului Veniamin, 1842, ianuarie 28, scrie că acesta a avut o «îndelungată carieră în care au petrecut și grelele întâmplări a patriei pe care le-au întâmpinat cu înțelepciune și patrioticească râvnă; nu mai puțin încă și pentru osăbita fiască evlavie și iubirea care mi-au insuflat îmbunătățirea faptelor sale»⁵⁹.

Mitropolitul Veniamin singur mărturisește: «corabia înnotării mele politice de două ori s-a sfărîmat, în noaptea și adîncul învăluirii ispitelor m-am zbuciumat cumplit», și cînd a fost «în primejdie de către străini, în nevoie între frații cei mincinoși, în supărări, privegheri, în posturi, în năvăliri, în grijă de biserici, în grijă de popor, în grijă de mine însumi»⁶⁰.

Hatîșeriful din 1802, aduce unele îmbunătățiri Principatelor; domnia pe șapte ani, dările să le plătească «amăsurat averii», îngrijirea școlilor, drumurilor, spitalurilor, dreptul Adunării obștești de a-și da părerea în unire cu domnul, pentru înființarea unui corp de armată etc.⁶¹. Mitropolitul Veniamin se folosește de aceste stipulațiuni și de cunoștințele pe care le are la Constantinopol, și scrie ambasadorului puterii protectoare: «să ne ajuți cu deplină apărare și ocrotire la toate valurile, necazurile și însărcinările cele nesuferite, sprijinind, de a se pune în cea mai desăvîrșită lucrare, toate cele așezate prin înaltul Hatîșerif, dat noua»⁶².

Pentru a evita lupta plină de intrigă, ce începuse împotriva sa, dar, mai ales, după cum urmează serie — pentru că nu voia «să întindă mai mult ocultarea în Mitropolie și asupra-mi să adaug păcate străine, iar celor de aproape, duhovniciei mei supuși (să aibă) vătămări», mitropolitul Veniamin demisionează la 20 februarie 1842 și pleacă la Mînaștirea Neamțului, locul metaniei sale⁶³.

Mitropolitul Veniamin Costachi a fost un luptător neîntrecut pentru înlăturarea nevoilor patriei sale. N-a fost moment de seamă în viața neamului său, unde să nu sprijine și să nu ajute. Ocupația din 1828, cu greutățile și nevoile ei; înlăturarea domnitorului, noua orînduire dată

57. Vasile Vasilache, *Mitropolitul Veniamin Costache*, Mînaștirea Neamțu, 1941, p. 101.

58. Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 92. 59. *Ibidem*, p. 238.

60. *Buna-murire*, de Evhenie Vulgaris, Iași, 1845. Prefața la Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 221.

61. Elias Regnault, *Istorie politica și socială a Principatelor Dunărene*, Trad. de Ioan Fătu, Iași, «Buciumul Român», 1856, p. 118. 62. C. Erblecanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 337.

63. Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 235. A. Vizanti, *Veniamin Costachi*, Iași, 1881, afirmă «Odata cu razboiul începuseră să curgă iarăși asupra țărilor române nenorocirile: la care nu puțin contribuia și intrigile mai multor boieri: nuli (luind cu o parte, alții cu alta și puțini, foarte puțin cu toții); M. Drăghici, *Istoria Moldovei...*, p. 176.

țării, lipsurile, ciurma și holera, foametea și strămutările de sate, fuga sătenilor peste hotare, focurile (jariștile) din 1822 puse de turci și cel din 1827; nevoile culturale ale țării care trebuia ridicate la nivelul european, școala țării sub diferitele ei aspecte, așezată ca din nou și reorganizată; Biserica, ce trebuia să dea asistența religioasă și cea materială a țării; toate trebuia rezolvate la vreme și cu pricepere. Investit cu o putere de muncă extraordinară, înțeleghător și binevoitor, ascultat de toți, de la cei de sus — din Divanul țării, pînă la ultimul sătean; s-a aflat în el omul care folosește, care ajută. De aceea mitropolitul Veniamin a fost medaliat cu ordinul «Sfintei Ana clasa I-a», la începutul anului 1831. Este socotită această decorație un semn de răsplată pentru «multele lupte și ostenele»⁶⁴ ale mitropolitului Veniamin, dar și ale clerului și poporului moldovean. El «a căutat să scoată de aici toate foloasele pentru țara sa»⁶⁵.

Întrucît — în 1831 — Kiseleff a dorit să dea «un curs legal pentru administrația justiției», «cere avizul» mitropolitului Veniamin «pentru modul cel mai lesnicios și cel mai convenabil, de a reuni cele două divanuri: judiciar și domnesc». Mitropolitul Veniamin, îi răspunde că el este «numai șeful divanului domnesc». Apoi, convocarea «după obiceiul predominant, ieșea de la guvern, iar acum de Excelența Voastră atîrnă». Îndemnat de «exhortația și exemplul» mitropolitului, Kiseleff convoacă Adunarea obștească extraordinară, pentru 12 iulie 1831, ca să înceapă «practicele Adunării extraordinare»⁶⁶.

Mitropolitul Veniamin, cu tot clerul, autoritățile și poporul au făcut primirea noului domn Mihai Sturza — la 28 august 1834 — săvîrșind «ceremonia întronizării cu liturghie pe șesul de la Frumoasa»⁶⁷.

Dar treptat fricțiunile dintre domn și membrii Adunării vor aduce amestecul puterilor suzerane și protectoare în viața Moldovei⁶⁸. Singura persoană de care-i era jenă și poate și frică lui Mihail Sturza, era mitropolitul Veniamin. De aceea, domnul va căuta să scape de el pe toate căile.

Se hotărăște chiar ca mitropolitul Veniamin «la cea mai mică abatere să fie înlăturat definitiv»⁶⁹. Iată, aici trebuie căutate motivele îndepărtării mitropolitului Veniamin. Nu în discuții și procese sterile, interminabile; ci în procedee politice, care l-au înlăturat mult mai ușor,

64. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 466—467, La baza acestui dar stau cu siguranță și calcule politice», C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec*, București, 1908, p. 16—17, nr. 6.

65. Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 18.

66. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 468—469 și 134—135.

67. *Arh. St. Iași*, Fond. M. M. Dos. A. 8. 1834. f. f. 29, 31, 42. Încă de la 10 iulie 1834, Marele Postelnic Secretar de Stat al Moldovei, face cunoscut mitropolitului Veniamin că generalul-maior Mircovici «au pardosit Înălțimii Sale, ocîrmuirea Prințipatului» «Gios iscălitul grăbește a încunoștiința pe Prea Sfinția Voastră despre aceasta». «S-au primit la Sfat și în însuși poronca Prea Înălțatului Domn cu No. 2 din Carantina Galați». În aceeași zi, Cancelaria mitropoliei a dat ordinul convenit proteiereilor. Din răspunsul lor, se vede că preoții erau obligați să popularizeze întronizarea domnitorului și să pomenească, după ritualul convenit, numele său. Dar, tot atunci erau obligați să prelucreze «exemplarele tipărite din partea Măriei Sale Vodă, ci li vor primi, prin D(umnea) lor boierii Ispravnici, cari sînt tipărite, încă din 22 a trecutei luni iunie 1834»..

68. *Istoria României*, vol. III, p. 988.

69. Hurmuzaki, IV, supl. I, p. 225.

de cum se credea. Desele conflicte ale domnului Mihail Sturza cu boierii, printre care-l socotea și pe mitropolitul Veniamin; pe acela care-l patronase prin sfaturi și realizări obștești. El va întrebuița împotriva vrăjmașilor, ca și a mitropolitului, «abilitatea politică». În această luptă dusă de domn, el se folosește de sprijinul reprezentanților puterii protectoare, obținând printre altele «și autorizația de a rezolva în sensul vederilor sale conflictul cu mitropolitul Veniamin», adică aplicarea art. 417 al Regulamentului Organic «de a subordona statului gestiunea averilor mănăstirești», incluzând și averile mănăstirilor închinat. Măsura luată de domn a mers și mai departe. El a cerut, și Adunarea obștească a aprobat, «ca pe viitor Eforia Școalelor și a Casei milelor să fie compuse numai din laici»⁷⁰.

Caracter constant, personalitate de talie creștină, mitropolitul Veniamin a preferat să lase arena discuțiilor politice și să aibă tihna cărturăriei și a gândurilor curate spirituale, retrăgându-se la Slatina.

Mitropolitul Veniamin a avut o atitudine binevoitoare și față de Ortodoxia orientală.

El a susținut Ortodoxia orientală practic, prin ajutoare materiale. El ajută, începînd cu cel mai oropsit creștin și pînă la Patriarhia ecumenică, totdeauna avînd în inima sa oglinda necazurilor și a nevoilor prin care trecea acea parte a lumii.

Astfel, la 10 aprilie 1816, mitropolitul Veniamin ajută cu 200 lei «prin logofătul al treilea» două fete țarigrădence, ai căror părinți s-au turcit».

În 1817, martie, dă «100 lei preutului Emanoil de la Patmos, ce au fost trecut în condica Sa», 100 lei monahului Gherasim din Sifnu și tot acum plătește «50 lei chiria pentru două grece bătrîne ce au venit de la Ioanina și au trecut la Rosia»⁷¹. Tuturor persoanelor care vin din Orient cu să-și arate atenția și respectul față de mitropolitul Veniamin, acesta le răspunde cu toată dragostea părintească. De asemenea mitropolitul nostru primește pe tînărul Agapie din Orient «și-și face școala la laie» (seminarul sau școala de cîntări) iar la 2 septembrie 1816, îi dă 200 lei «ce s-au dus la Sfetagora»; în luna mai 1817, dă 50 lei ajutor monahului Nicodim «ce s-au dus la Sfetagora», iar la 17 august același an, mitropolitul Veniamin trimite «420 lei pentru părintele Pafnutie la Hagiliciu, avîndu-i luați de la Arhimandritul Antim Zugravit la Sfetagora, după Sinet». În 1839, mitropolitul Veniamin ajută Schitul Cocos de peste Dunăre, cu veșminte. În lunile aprilie și mai ale anului 1816, mitropolitul Veniamin a trimis 250 lei prin părintele Erinupoleos, «pentru biserica de la Pometea din Țarigrad» și «200 lei la mînăstirea de călugărițe ce s-a numești Nikon, din părțile de gios»⁷².

⁷⁰ *Istoria Românicilor*, vol. III, p. 997—998.

⁷¹ *Arh. St. Iași, Fond. M. M. Condica 14* (nr. 57). Cheltuieli 1816—1817, f. f. 8, 20, 23, și 23 v.

⁷² *A. M.*, în 1816, august, el dă «110 lei unui părinte de la Tesalonic cu Sf. moaște și cu palat de la Sf. Cînș»; în 1817 luna decembrie, dă 10 lei «monahului Athanasie ot Berzunți ce au adus o stîlpure de finic», *Idem*, f. 6 v. și 26 l, 3, v, 7 v, 22, 25, 56, v, 58 v.

Foarte atent cu prietenii și cunoscuții săi din Țarigrad, mitropolitul Veniamin a cumpărat la 1817 «diferite lucruri prin căminarul Grigoraș și le-a trimis psaltilor din Țarigrad».

Situația Patriarhului de Constantinopol era destul de grea, deoarece avea puțini credincioși și care știm că erau tratați «nu cu destulă înțelegere». Apăsătorul jug otoman, chiar în Constantinopol, a dus la deosebite măsuri împotriva administrației bisericești și a culturii creștine⁷³.

Mitropolitul Veniamin, mai presus ca oricare altul a înțeles situația grea a Patriarhiei Ecumenice și constatăm că, printre ajutoare, el trimite la 1816, în luna mai, «la proin patriarh Grigorie o scutură și o butcă, învelite cu pîslă, iar în luna septembrie a aceluiași an, el a dat «140 lei lui Stamumai, cu fiul lui Rumeliot»⁷⁴. Patriarhia Ecumenică a fost ajutată «de mai multe ori», iar o dată mitropolitul Veniamin a trimis patriarhului Agatanghel suma de 3000 lei. Patriarhul a primit suma aceasta «ca un semn de bunăvoință mai reală și pentru acea doveditoare dragoste de ajutorință a Voastră, mulțumindu-i»⁷⁵.

Relațiile mitropolitului Veniamin cu Țarigradul îmbracă și alte aspecte, potrivit cu împrejurările, cu obiectivele principale și cu nevoile Bisericii Moldovei.

Pentru înfrumusețarea parcurilor Mitropoliei, ale Palatului mitropolitan și a Seminarului de la Socola, în 1816, luna august, mitropolitul Veniamin plătește aproape una mie lei «pentru copacii ci s-au adus de la Țarigrad» pînă la Iași⁷⁶. Inventarul Mitropoliei Moldovei din 1841 menționa veșminte cusute la Țarigrad sau la Ierusalim. În 1839 noiembrie 2, mitropolitul Veniamin trebuia să răspundă Patriarhului de Antiohia, la scrisoarea acestuia, dar era bolnav⁷⁷.

Mitropolitul Veniamin traduce și tipărește peste cincizeci de lucrări din limba greacă. Dintre acestea el s-a preocupat, îndeosebi, de traducerea Bibliei în limba patriei sale, pe care a împărțit-o pe la preoți. În acest scop el a trimis la Petersburg pe egumenul de Dobrovăț Varlaam Cuza «un iscusit cunoscător al limbii grecești» și slavone, cu care era în permanentă legătură și care-i trimitea la Iași o corespondență bogată în acest scop⁷⁸.

Pentru traducerile sale, mitropolitul Veniamin folosește diferite lucrări și lexicoane în limba greacă, pe care și le procură de la Țarigrad. El este abonat chiar la publicația «Biblioteci ton pateron» în anii 1817—1818⁷⁹.

73. *Istoria Bisericească Universală*, II, p. 407—408.

74. Arh. St. Iași. *Ibidem*, f. 7.

75. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 419.

76. Arh. St. Iași. *Ibidem*, f. 25. Idem, *Condecă nr. 13*, întru carea să cuprind f. f. 54, 59 v «procovețe pe atlas albastru», «brîie (poiasuri) simple» sau cu «paftale».

77. *Arhiva bisericii, Popăuți-Botoșani*, Documente pe 1838 f. 46. Se scrie aici despre mitropolitul Veniamin că «Părintele se află zail (bolnav, supărat) de vreo doi zile și n-au putut acum a răspundi». Datele le-am luat în 1937.

78. Arh. Filaret Scriban, *Condica nr. 14*, nr. 57, f. f. 19, 23.

79. În luna ianuarie 1817, mitropolitul Veniamin plătește 20 lei pe 2 tomuri grecești, de la Anastasie Mihail, în martie 1817, dă 2400 lei pe «Lexicoanele ce sînt să vie din Țarigrad: mai apoi 800 lei pentru «biblioteci tot pateron». Arh. St. Iași. Fond. M. M. *Condica 14* la nr. 57 etc. f. f. 12 v; 18 v, 20 v.

Împreună cu postelnicul Dimitrie Mano, cu Iacovachi Rizo și alți învățați, mitropolitul Veniamin vrea să alcătuiască, la 1819, o operă uriașă, o ediție critică a operelor lui Hrisostom «pe hîrtie bună, cu caractere grecești frumoase, adusă dinadins din Paris». În acest scop domnitorul Suțu se adresează Patriarhului ecumenic și-i cere toate manuscrisele aflate în bibliotecile mînăstirilor «pentru ca ediția bazîndu-se pe cele mai bune manuscrise să iasă fără greșeli»⁸⁰. Prin grija mitropolitului Veniamin s-au publicat și scrieri ale Sfinților Vasilie cel Mare și Grigorie, adăugîndu-li-se comentariile profesorului Vardalah, potrivit contractului pe care-l încheiase înainte de 1818. Dar toate aceste publicații au fost oprite la izbucnirea revoluției din 1821⁸¹. Chiar în acest an, la 8 martie, cu binecuvîntarea mitropolitului nostru s-a publicat «Adunare, a stambelor sfîntei Evanghelii» la Mînăstirea Neamțu și se pune în fruntea cărții «cuvîntul prea Cuviosului părintelui nostru Ioan Damaschin, cel pentru sfintele icoane; iară puține graiuri ale altor Sfinți Dascăli»⁸².

O parte dintre tipăriturile și traduceriile mitropolitului Veniamin sînt legate de lupta pentru apărarea Ortodoxiei, împotriva tendințelor de expansiune, atît ale catolicilor cît și ale reformatorilor care «se făceau tot mai simțite, nu numai în țările noastre, ci și în întreaga lume greacă și slavă»⁸³.

Începutul activității sale în acest sens îl alcătuiesc: *Apologia lui Dimitrie al Rostovului*, Iași, 1803; *Întrebări și răspunsuri ale Sf. Atanasie*, Iași, 1803; *Descoperirea pravoslavniciei credințe a Sf. Ioan Damaschin*, Iași, 1806. Mitropolitul Veniamin a voit să-și apere turma în mod practic. De aceea la sfîrșitul cărții, *Tîlcuirea celor șapte taine*, Iași, 1807, adaugă: «și o scurtă învățătură și tîlcuire a simbolului credinței creștinești, care prin întrebări și răspunsuri s-au alcătuit»⁸⁴.

Subliniem că între 1818 și 1838 *Catihisisul său învățătură de scurt pentru hristianitate* a fost editat de șase ori.

La *Tîlcuire pe scurt la antifoanele celor opt glasuri*, Mînăstirea Neamț, 1817, a lui Nichifor Calist Xantopulos, se arată că aici s-a adăugat și «Răspunsul pre sfințitului Patriarh Grigorie Ghermano, ce l-au făcut către Papa Grigorie». Tot aici s-a mai adăugat și «Capete oarecare Blagoslovești și vorba fericitului Ioan Furni pentru purcederea Prea Sfințului Duh», arătînd hulile cele mari ce urmează din adăugire latinilor în sfîntul Simbol «și așa întru credință a Sfintei, Sobornicești și Apostolicești Biserici a Răsăritului, să se întărească»⁸⁵.

80. D. Russo, *Studii istorice greco-române*, II, p. 539—540. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 281, 433—434; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, II, ed. II, p. 261. Vardalah era profesor la Academia grecească din București în primele decade ale sec. al XIX-lea. Alături de Iatropulos, erau partizanii ideologiei lui Destutt de Tracy. Vardalah și Iatropulos predau elevilor, mai avansați, idei ale filozofiei franceze și ale criticismului german. *Istoria României* vol. III, p. 1076—1077. C. Vardalah tipărește la 1812, la Viena, *Fizica experimentală*; la 1815, tot la Viena, *Arta retoricii*, ambele în limba greacă. *B.R.V.*, IV, p. 295; 144.

81. D. Russo, *op. cit.*, p. 540, nr. 1.

82. *B.R.V.*, v. IV, p. 151.

83. *Istoria României*, vol. III, p. 277.

84. *B.R.V.*, III, p. 506.

85. *B.R.V.*, vol. III, p. 191. Se constată că mai ales în vremea domniilor regulamentare, era «o mare aplecare către puterea protectoare a Ortodoxiei și a întregii creștinătăți».

Mitropolitul Veniamin amintește în prefață la *Bisericeasca istorie a lui Meletie*, Iași, 1841, că a trimis Tradiția patriarhului Nectarie asupra papismului, care spre sfârșitul decadei a patra a primei jumătăți a secolului al XIX-lea, a fost primită cu multă încredere⁸⁶.

După retragerea la Slatina, mitropolitul Veniamin este informat că lupi răpitori atacă turma ortodoxă, introducându-se în mijlocul ei, pentru a răpi oile de la staulul Ortodoxiei. Pentru a preîntîmpina acest atac, asupra românilor ortodocși de pretutindeni, mitropolitul Veniamin traduce *Piatra Scandelei*, Iași, 1844, arătînd în cuvîntul introductiv că «această cărticică», «una din ale fericitului Ierarh Ilie Miniat» «dă o lămurire despre începutul și cauzele adevărate ale dihoniiilor iscate între Biserica Răsăritului și Apusului, ca prin aruncarea diabolicelor zîzanii ale patimilor și prin urmare ale neunirii au produs înfricoșată schismă». Mitropolitul Veniamin vrea ca Bunul Dumnezeu să aducă «prin lumina doctrinei și prin puterea virtuții moralului, pe toți la unirea ortodoxiei», «să spargă negura amăgirilor întru a cărora întunerec rătăcesc oile Bisericii» și «seminția noastră (a ortodocșilor) să moștenească pămîntul, pe care l-ai dat strămoșilor»⁸⁷.

Mitropolitul Veniamin a format elevii din Seminarul său în spirit deosebit. Cele «mai bune elemente dintre aceștia» au fost trimise în țări ortodoxe, «pentru specializare în disciplinele teologiei ortodoxe». El a trimis studenți în Rusia și Grecia. Printre primii trimiși în Grecia sînt considerați Gheorghe Săulescu⁸⁸, Gheorghe Papadopoulos, 1820 (Hios)⁸⁹, Dimitriu Filaret-ierodiacon⁹⁰. Desigur numărul lor este mai mare decît acesta. Mitropolitul Veniamin singur afirmă că și pentru promovarea culturii «mulți tineri cu cheltuiala mea i-am trimis la osebite locuri să se pregătească»⁹¹. Toți acești tineri trimiși de mitropolitul Veniamin în Orient, și-au însușit temeinice studii teologice și literare, au întreținut legături cu locurile unde se găseau și cu patria lor, formînd o comuniune bisericească și teologică. Ei au fost de folos Patriei și Bisericii; «împrăștiind fiecare din locul unde se găsea lumina dobîndită acolo»⁹².

Pentru mitropolitul Veniamin, în sfera noțiunii de Orient intră și problema importantă a mînăstirilor românești «închinare locurilor din jos». Motivul care a îndemnat pe ctitori să facă aceste închinări era «strălucirea de care era înconjurat atunci clerul grec» și nădejdea «că intențiunile ctitorilor vor fi conștiincios îndeplinite». Toate actele de fundație sau de închinare prevedeau ca «prisosul venitului bunurilor să se trimită sub formă de ajutor locurilor din jos; după ce însă obligați-

86. *Bisericeasca istorie a lui Meletie*, Partea I, tom. I, Iași, 1841; după Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 206—209.

87. *Piatra Scandelei sau Lămurire...*, Iași, 1844, la Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 213.

88. V. Vasilache, *op. cit.*, p. 287;; Pr. Ilie Gheorghită, *op. cit.*, p. 56.

89. Biblioteca Academiei Române. Creșterea colecțiilor pe 1908. p. 281. Mitropolitul Veniamin specifica «Studentul Gheorghe Papadopoulos din Mitropolia Moldaviei».

90. Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 137. Anexe cal. 1.

91. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 60.

92. Arh. Veniamin Pocitan Sinaitul, *Studenți teologi moldoveni la Academia spirituală din Kiev*, în «Biserica Ortodoxă Română, nr. 11, 1945, p. 561.

nile stipulate vor fi cu scrupulozitate îndeplinite și după ce se va îngriji de întreținerea edificiilor religioase și de exigențele serviciului divin»⁹³. Mai apoi, când Ortodoxia din Orient a fost în neputință de a se manifesta, acest «prisos» a fost întrebuințat în scopul ajutorării Bisericii din Orient și a credincioșilor ei. Se observă că pe baza drepturilor de autonomie în administrația Țării Moldovei, inerente oricărui stat liber, mitropolitul Veniamin, împreună cu domnii, care au fost, au supus mănăstirile închinete la regulamente de gestiune și «le-au făcut să participe la lucrări de binefacere, la întreținere sau la crearea de școli și a sarcinilor statului, la rechizițiunile pentru cauză de utilitate publică și alte trebuințe extraordinare ale țării»⁹⁴.

Țara Moldovei cu mănăstirile ei și cu toate veniturile au fost și în vremea arhipăstoriei mitropolitului Veniamin, ca și înainte, locul unde reprezentanții Orientului au găsit azil și ajutor, cu care au putut «astupa lăcomia turcilor» și au combătut «subtila propagandă apuseană»⁹⁵. Aici, și în Rusia, clerul și credincioșii Orientului au aflat pavăza Ortodoxiei și susținerea ei.

În prefața *Irmologhionului* său, ieromonahul Macarie îl aseamănă pe ierarhul Veniamin «întocmai la obicei cu Apostolii, pe cel aprins cu râvna lui Ilie, cu prisosul milostivirilor lui Ioan și cu blîndețile lui David»⁹⁶. După plecarea mitropolitului Veniamin la Mănăstirea Slatina, păstoriții săi alergau la el, îa mare număr. Munții și împrejurimile de aici nu mai erau prinși de înfiorare și frică, ci «acum se prefăcură în lăcașul facerii de bine». «Multe lacrimi pline de recunoștință am văzut strecurîndu-se pe sub poalele brazilor ce înconjurau locuința acestui mare bărbat», scrie un martor ocular⁹⁷.

Lumea care venea la Slatina «se apropia mai mult sufletește de mitropolitul Veniamin, pentru a primi blagoslovenia de la Patriarhul de la Slatina»⁹⁸, de la patriarhul Moldovei, de la schimnicul codrilor. Alergau la el, ca la unul dintre cei «mai mari dascăli și ierarhi ai creștinătății românești»⁹⁹.

Mitropolitul Veniamin găsește ca o îndatorire permanentă de a lupta pentru apărarea credinței ortodoxe, a menținerii, a aprofundării, ca și a trăirii acesteia. El socotește lucrarea aceasta ca o îndatorire «socială» statornică; oricîte schimbări ar veni în viața individului creștin: «fiindcă schimbarea poziției nu ridică îndatorirea de asupra-ne de a răspunde (pînă) în sfîrșit chemării sociale». Creștinul este îndatorat ca activitatea sa «să o afierosească în binele Bisericii și a Evangheliei și pentru mîntuirea

93. *Uricariu* XXV, p. 322—323.

94. *Ibidem*, XXXV, p. 341—342.

95. Copia documentului la noi, după originalul de la generalul Mihai Negruzzi (în 1940).

În document se scrie despre logofătul Neculai Canta: «care acum găsindu-se între miniștri nu poate a mai fi mădulari Comisiei». Din Comisie făceau parte: aga Ilie Kogălniceanu, aga Grigori Crupenschi și vel aga Iancu Ralet.

Magistrand Ilie Georgescu, *Legăturile Țărilor Române cu Ierusalimul*, în «Studii Teologice» VIII (1956), nr. 5—6, p. 361.

96. *Irmologhionul*, Viena, 1823, Prefața, p. XII.

97. «Gazeta din Transilvania» an. 1842, nr. 23, din 8 iunie.

98. V. Vasilache, *op. cit.*, p. 304.

99. Ilie Gheorghiiță, *op. cit.*, p. 94.

simpatrioților mei fii și frați, în orice loc m-ași afla»¹⁰⁰. Iar în prefața *Hronografului*, 1837, afirmă că «avînd sarcina Arhipăstoriei și a purtării de grijă pentru pășunea oilor celor cuvîntătoare, tot chipul de silință am pus și însumi și prin alții, a să tîlmăci Cuvîntul lui Dumnezeu, în feliuri de limbi și cărți; îmbrățișate de Maica noastră, drept slăvitoarea Bisericii a Răsăritului»¹⁰¹.

Tipăritorii cărții *Apantisma* (Mînăstirea Neamț, 1827), afirmă cu privire la mitropolitul Veniamin, că el este asemenea părinților Răsăritului ortodox: «Pentru că cu aceeași rîvnă spre de asemenea obștesc folos și preasfinția sa, să ostenește»¹⁰².

În atitudinea și expresia ultimă a convingerilor sale, exprimată prin paretisul din 28 ianuarie 1842, mitropolitul Veniamin scrie «Mă măguleam că poate cu îndreptarea altora, mi să va face și mie o oarecare ușurare și la aceasta m-am amăgit, căci la agerimea oamenilor de astăzi, ar trebui, nu un Veniamin, ci un Hrisostom, un Grigorie Teologul, un Marele Vasilie, ca și prin cuvinte de Duhul Sfînt insuflate să-i învețe și cu faptele lor cele lui Dumnezeu plăcute să-i înduplece, pentru ca (ei) să vieze duple dumnezeiască plecare»¹⁰³. Așadar, și din aceste rînduri se poate desprinde permanenta sa legătură cu Sfinții Părinți, dar și mărșălușia sufletească și concepția superioară cu care a privit lumea și viața.

Și în ultimii ani ai vieții, prin testamentul său din 1844, mitropolitul Veniamin se roagă Tatălui ceresc «Să se reverse încrederea Sa asupra acestei creștine țări (Moldova), să fie neadormitul său ochi, în toată vremea privighetoriu, ca să împărătească în voea sa, să sporească dragostea aproapelui și să înflorească creștinătatea, spre neîntinarea oamenilor și spre lauda lui»¹⁰⁴.

Unul dintre ucenicii mitropolitului Veniamin relatează că «Nu putea cineva să vadă mai pompoasă și mai umilitoare slujbă, decît atunci cînd vedea pe acest arhieru slujind sfînta liturghie. Se arăta atunci într-însul ceva mai presus de om și era înconjurat de liniște și de mare cuviință»¹⁰⁵. În slujirea arhierască mitropolitul Veniamin ținea orînduială patriarhală, spre a atrage toată dragostea și credința norodului la sfînta slujbă, pe care o plina cu maiestate»¹⁰⁶.

Un alt contemporan al mitropolitului Veniamin, «străin de neam și de credință», scrie extaziat «cînd Mitropolitul Veniamin, în splendoarea Bisericii sale Orientale, se înfățișă îmbrăcat în veșmintele cele aurite, cu pletele-i de zăpadă și în valuri căzînd pe umeri, poporul vedea într-însul pe însuși sfîntul patron al Moldovei».

Într-adevăr, fastul slujbelor sale, veșmintele și odoarele care împodobeau dumnezeiasca slujbă, ca și bisericile; frumusețea și dulceața vocii sale, au făcut pe cei din jurul mitropolitului Veniamin să vadă în el un

100. *Piatra Scandelei sau Lămurire*, Iași la Kantora Foiei satești 1844, Ilie Gheorghii, *op. cit.*, p. 225. 101. Tipărit la Mînăstirea Neamț, 1837; Pr. Ilie Gheorghii, *op. cit.*, p. 199.

102. *Apantisma*, adunarea de flori, *B.R.V. III*, p. 526—527.

103. Pr. Ilie Gheorghii, *op. cit.*, p. 237. 104. V. Vasilache, *op. cit.*, p. 306.

105. Protosinghelul Dionisie Romano (apoi episcop de Buzău), *Cuvînt de pomenire la 40 zile, de la moartea mitropolitului Veniamin*, în «Foaie pentru minte, inimă și literatură», nr. 8/1847.

106. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești...*, p. 493.

«suflet de o castitate îngerească, frumos și plin de maiestate»¹⁰⁷, cum nu s-a mai văzut «un patriarh» al sfintei noastre Ortodoxii. Toate aceste însușiri adăugate la meritele sociale, bisericești și creștinești au adus aprecierile Sfântului Sinod ecumenic de la Constantinopol, care a numit pe mitropolitul Veniamin «Făclie a Orientului și Părinte al Bisericii Ortodoxe»¹⁰⁸, «Părintele Bisericii Răsăritului»¹⁰⁹.

N. Iorga afirmă că Mitropolitul Veniamin a fost «cel mai mare din dascălii bisericești ai Moldovei»¹¹⁰. Lucra pentru neamul său «spre a-l deștepta și a-l chema la viață națională prin Biserică, spre a-l vedea alături cu popoarele civilizate». Într-adevăr, «Mai mare și mai evanghelic mitropolit n-a avut neamul românesc», «mai zelos apărător al legii ortodoxe și al tradiției bisericești n-a avut de mult Biserica întreagă a Răsăritului»¹¹¹.

Figura părintelui mitropolit Veniamin, dar mai ales faptele sale vor străbate veacurile, ca o mărturie a contopirii sale în comuniunea sfinților părinți ai creștinătății.

Pr. MANUCA MIHAI

107. Edgar Quinet, *Oeuvres complètes*, VI, Paris, 1857, p. 88—89.

108. Andrei Vizanti, *Veniamin Costachi*, Iași, 1881, p. 89.

109. Trăsuri din viața Mitropolitului Veniamin, în «Foaie pentru minte...», an. 1848. din
an. I, nr. 4, p. 25.

110. *Istoria Bisericii Române...*, vol. II (1932), p. 234.

111. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. LXIII—LXIV.

MITROPOLITUL VENIAMIN COSTACHI MEMBRU CORESPONDENT AL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ELEMENTAR DIN PARIS

La direcția generală a Arhivelor Statului din București, la secția «Achiziții noi», la depozitul Rosetti-Roznovanu, se păstrează printre alte numeroase materiale, un document original, în limba franceză, datat 15 noiembrie 1818¹. Documentul este bine conservat, pe hîrtie dublă, filigran, scris cu cerneală rădăcinie.

Documentul cuprinde adresa Societății pentru învățămîntul elementar din Paris, către Mitropolitul Veniamin Costachi al Moldovei, prin care i se face cunoscut numirea sa ca membru corespondent al acestei societăți, în urma recomandării făcute de Nicolae Rosetti-Roznovanu și de doctorul Eustațiu².

Această societate fusese întemeiată în anul 1815 la Paris și avea scop să îmbunătățească și să extindă rețeaua învățămîntului elementar din Franța. Erau admiși ca membri corespondenți ai acestei Societăți, afară de francezi, și străinii a căror activitate adusesse contribuții deosebite în domeniul învățămîntului.

Veniamin Costachi, în calitate de episcop de Huși, episcop de Roman, iar din 1803 mitropolit al Moldovei și Sucevei³, a desfășurat o bogată activitate culturală și educativă. A tradus și publicat o serie de opere religioase, de asemenea a înființat școli avînd ca limbă de predare limba română, și Seminarul preoțesc de la Socola⁴. De asemenea a ajutat la înființarea unui teatru inițiat de Gh. Asachi. Mitropolitul Veniamin Costachi a sprijinit învățămîntul românesc, iar în 1820 împreună cu Gh. Asachi și Mihail Sturdza a adus profesori din Transilvania pentru Seminarul de la Socola⁵, care era un puternic centru cultural, întrucît aici erau predate și o serie de discipline exacte. Un contemporan scria următoarele: «părintele Veniamin, mitropolitul Moldovei și Mihail Sturdza inspectorul școalelor au lucrat cu mari jertfe ca să statornicească limba română în patria lor. Nu numai profesori transilvăneni au chemat la

1. *Arh. St. Buc., Secția A.N. (Achiziții noi)*, Partida: Depozit Rosetti Roznovanu, *Pachet CCLX*, Nr. 4, 15 noiembrie. 1818. Documentul a mai fost cercetat de Georgescu Vlad și Popescu-Telușan.

2. *Ibidem*.

3. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. II, București, 1932, p. 179—160; vezi și C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, vol. II, Sibiu, 1900, p. 23.

4. N. Iorga, *op. cit.*, p. 212—213, vezi și Th. Codrescu, *Uricariul* vol. VII, p. 128.

5. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. X, p. 302—303.

sine, dar și Mînăstirea Socola cu toate veniturile ei muzelor o au închinat»⁶.

Faima de om de cultură a mitropolitului Veniamin Costachi a trecut granița țării, încît Societatea de învățămînt din capitala Franței i-a acordat titlul de membru al ei.

Este o mîndrie că un fiu al țării noastre, la începutul secolului al XIX-lea, cînd Moldova era vasală Imperiului otoman și puțin-cunoscută apusului — a fost ales membru al Societății pentru învățămîntul elementar cu sediul la Paris, capitala culturală a Europei din acea vreme.

*

În continuare reproducem în copie acest document:

Société pour l'enseignement élémentaire. Fondée a Paris en 1815.

Paris, le 15 novembre 1818.

Le Président et Secrétaire de la Société pour l'Instruction Elémentaire.

A Son Eminence Monseigneur Benjamin, archevêque Metropolitain de Moldavie.
Monseigneur,

Nous avons l'Honneur d'informer votre Eminence que dans sa séance du 11 novembre courant, la Société, sur la présentation de M. M. Rosetto Roznovano et Eusthatius, vous a decerné la titre de Membre Correspondant de la Société formé à Paris pour l'amélioration de l'enseignement élémentaire.

Nous avons l'honneur d'être, avec un haute considération, de votre Eminence,

Dr. NICOLAE CIACHIR

6. *Ibidem*, p. 303.

ICOANA DE HRAM A PARACLISULUI DE LA SPITALUL COLȚEA OPERĂ A LUI PÎRVU MUTU

Partea cea mai puțin-cunoscută a «dascălului de zugrăvie» Pîrvu Mutu rămîne, fără îndoială, pictura de șevalet. În vreme ce lucrările sale murale au fost semnalate și studiate¹, cealaltă activitate, de «iconar», a rămas în mare parte în umbră. La această lipsă au contribuit, desigur, factori obiectivi, între care vom așeza, în primul rînd, numărul redus al operelor ajunse pînă la noi și apoi greutățile de identificare. Găsindu-ne în situația de a aduce o contribuție la cunoașterea acestei laturi a activității pictorului, prezentăm nota de față menită a sluji ca material documentar.

Astfel, am identificat unul dintre tablourile datorate lui Pîrvu Mutu în biserica Colțea din București. Existența tabloului acolo fusese semnalată însă din 1902², dar el a rămas neidentificat, ascuns sub o îmbrăcăminte de argint de sub care n-a fost niciodată desfăcut și examinat.

*

Este vorba de o icoană a celor doi frați «tămăduitori fără de arginți» Cozma și Damian. Icoana are, în afara valorii sale artistice, și una de ordin istorico-medical.

Dar iată mai întîi o descriere. Este o icoană de dimensiuni destul de mari, sporite și mai mult de o ramă modernă, care cuprinde îmbrăcăminte de argint suflat cu aur. Reliefurile tablei de metal urmăresc cu fidelitate liniile zugrăvelii de dedesubt. În partea de jos se citește o inscripție grecească, bătută în relief, al cărei înțeles este: «Rugăciunea robului lui Dumnezeu Anastase Ioan din Conița»³. Îmbrăcăminte nu poartă dată, dar este foarte asemănătoare cu altă îmbrăcăminte, de asemeni de argint aurit, care acoperă icoana hramului bisericii Colțea și care este datată 1776⁴. Credem că ambele icoane au fost îmbrăcate în același timp și prin grija aceleiași persoane, pentru care motiv nu s-a

1. Teodora Voinescu, *Zugravul Pîrvu Mutu și școala sa*, în «Studii și cercetări de istoria artei», II (1954), nr. 3—4, p. 113; P. I. Cernovodeanu, *Casa zugravului Pîrvu Mutu din București*, ibidem, VII (1960), p. 195—198; Ioana Crîstache-Panait, *Pîrvu Mutu-zugravul*, în «Glasul Bisericii», XXIV (1965), nr. 7—8, p. 691—699.

2. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, București, 1905, p. 275.

3. *Ibidem*; Al. Elian, C. Bălan, H. Chircă, O. Diaconescu, *Inscripțiile medievale ale României*, I, București, 1965, nr. 78, p. 232. (Conița, localitate din Epir).

4. *Ibidem*, nr. 30, p. 233.

Icoana Sfinților Cosma și Damian de la biserica Colței din București

mai repetat inscripția. Considerăm, prin urmare, că îmbrăcămintea icoanei în discuție poate fi datată de la finele veacului al XVIII-lea.

Ridicînd tabla de argint a îmbrăcămintei, am găsit o icoană cu dimensiunile 0,74 x 0,50 m, constituită dintr-o placă de lemn zugrăvit și prinsă într-o ramă proprie lipită de icoană. Pe marginea groasă de 3 cm se observă bine diferența de culoare și de consistență dintre lemnul ramei, mai deschis și mai puțin dens decît al plăcii pictate. Rama depășește fondul zugrăvit cam cu un centimetru și este împodobită cu un motiv floral în relief plat. În adînciturile dintre flori se observă, pe alocuri, urmele unui grund roșu peste care s-a suflat aur. Rama poartă încrustații de sidef. Fire de plumb conturează și mențin ornamentația. Trece-rea de la nivelul ramei la acela al plăcii pictate se face oblic, printr-o șuviță îngustă, ornată cu plăcuțe de sidef triunghiulare, așezate alternant și menținute la locul lor cu ajutorul acelorași fire de plumb. În sfîrșit, desenul florilor de pe ramă ⁵ evocă binecunoscutele flori de pe argintăria brîncovenească ⁶, de pe ușa bisericii de la Colțea, de pe «Condica frăției de la Colțea» ⁷.

Placa zugrăvită este formată dintr-un lemn de esență tare, probabil vișin sau cireș. Pe spate este întărită cu doi drugi transversali. Nu poartă nici o inscripție. Fața pictată are în partea de jos desfăcută și căzută preparația care poartă culoarea.

Icoana înfățișează pe cei doi sfinți, gemenii sirieni, în hainele lungi tradiționale și cu atributele profesiei lor: Cozma ține în dreapta lanțeta de lăsat sînge și în stînga, lipită de piept, cutia cu medicamente; el este chirurgul. Damian are în dreapta pana de întins unsorile, iar în stînga, la fel, o cutie de medicamente ⁸.

Jumătatea superioară a icoanei, mai bine păstrată decît cea inferioară, unde vopseaua este arsă de lumînări, alterată de fum și pe alocuri cojită, ne dă putința să apreciem meșteșugul zugravului.

Ceea ce izbește în primul rînd sînt, neapărat, figurile. Deși pictorul a dat celor doi frați gemeni o asemănare firească, totuși ei sînt suficient individualizați după priviri, unele deosebiri ale trăsăturilor și mai ales, după expresie. După felul în care sînt reprezentați se vede că pictorul

5. În fotografie se poate distinge că ornamentația florală a îmbrăcămintei de argint, din care am păstrat pe loc cele două laturi de sus și din dreapta, nu reproduce motivul de pe rama proprie de lemn.

6. T. Voinescu, *Din legăturile artistice ale Țării Românești cu Transilvania*, în «Studii și cercetări de istoria artei», III (1956), nr. 1—2; p. 75.

7. N. Vătămanu, *Contribuții la istoricul înființării Spitalului Colțea* în «Din istoria medicinei românești și universale», București, 1962, p. 145—165.

8. Pentru iconografia celor doi anarghiri, vezi: M. L. David-Danel, *Iconographie des Saints Médecins Côme et Dumien*, Lille, 1958 și L. Réau, *Iconographie de l'art chrétien*, I, Paris, 1959, p. 332—338 și 369 și fig. 19. Aceste două cărți folosesc însă prea puțin arta bizantină și post-bizantină.

a avut în vedere perechea de frați anarghiri din Asia⁹, pe care i-a înfățișat potrivit tradiției, tineri și abia cu o umbră de barbă¹⁰. Figurile lor sînt ascuțite, aproape triunghiulare, cu urechile sus așezate, cu frunțile mari, avînd bine desenate borsele frontale deasupra ochilor melancolici, amintind tristețea chipurilor lui Pîrvu Mutu¹¹. Ei par că privesc departe, blînd și visători, plini de compasiune față de suferințele care se îngrămădesc la picioarele lor cerîndu-le ajutorul. Tonurile sobre aproape de monocromie, împrumută figurilor, prin jocul valorilor, un anumit relief, vădit mai ales în chipul lui Damian. Tonalitatea generală a figurilor evocă totodată și originea orientală a celor doi sfinți medici sirieni.

Atitudinea personajelor, deși nu inspiră măreția, este nobilă și impunătoare. Veșmintele cad în falduri ample, desigur urmînd canonul, iar culorile, printre care predomină verdele stins și cărămiziul închis, se îmbină plăcut chiar sub fumul adunat de atîta vreme.

Deasupra celor două personaje, cîte o scurtă indicație: «s(vea) tîi Kozma» și «s(veat) îi Damianu» arată, prin felul în care a fost ortografiat primul nume, că meșterul trebuie să fi fost un român. În schimb, procedeul tehnic de așternere a unui fond auriu peste care s-a întins verniul, pare a indica o școală rusească, proprie începutului veacului al XVIII-lea. Aceste două caracteristici constituie indicii folositoare pentru identificarea pictorului și concordă cu cele ce știm despre Pîrvu Mutu și formarea lui meșteșugărească.

*

Alături de această icoană mai găsim la biserica Colții o altă icoană, reprezentînd pe cei Trei Ierarhi, hramul acestui sfînt locaș. Nu am putut desface și acest al doilea tablou din tabla de argint cu care a fost acoperit în 1776. Dar din cîte am putut vedea, el pare să fie foarte asemănător cu cel studiat de noi, dînd impresia că ar fi opera aceluiași pictor. Prezența celui de al doilea tablou, prins în peretele altarului, pledează pentru existența lui în acel loc chiar de la edificarea monumentului, adică de prin 1701—1702¹². După cum se știe, biserica Colții a fost ferită de incendiile care de atîtea ori au distrus interiorul altor locașuri bisericesti în decursul timpului.

Fără îndoială că icoana ar fi putut fi așezată acolo și ceva mai tîrziu, dar lucrul pare puțin probabil de vreme ce în 1776 s-a simțit nevoia de a fi îmbrăcată în argint, ca și icoana sfinților Cozma și Damian. Am arătat mai sus că aceasta prezintă unele degradări; socotind că o pictură

9. G. Schäfer, *Das Handbuch der Malerei vom Berge Athos, aus dem handschriftlichen neugriechischen Urtext übersetzt*, Trier, 1855, p. 319. Erminia atonită deosebește trei perechi de sfinți Cozma și Damian și anume: cei din Roma, cu hramul la 1 iulie, care sînt înfățișați tineri și cu barba ascuțită; cei din Asia, cu hramul la 1 noiembrie, de asemeni tineri, dar fără barbă și, în fine, cei din Arabia, cu hramul la 17 octombrie, negri la față și legați la cap cu șaluri. Despre cele trei perechi de sfinți vindecători fără de arginți Cozma și Damian vezi și F. Halkin, *Bibliotheca hagiografica graeca*, I, (ed. II), Bruxelles, 1957, p. 126—136, nr. 372—392.

10. Urma lăsată de îmbrăcăminte de argint pe zugrăveală, conturînd gîtul, desenează un fel de barbă rotundă care nu există pe pictură.

11. T. Voinescu, *op. cit.*, p. 145.

12. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 145.

supusă uzurii, în condițiile unui locaș foarte cercetat, a putut ajunge în 75 de ani la o stare de degradare care să ceară a fi acoperită cu argint, nu numai din zel și devoțiune, dar și pentru a se putea păstra un obiect venerabil ca această icoană.

Dacă contemporaneitatea celor două icoane poate fi astfel admisă, numele zugravului care știm că a executat pictura murală¹³, se impune și în ce privește autorul celor două icoane de hram. El nu poate fi decât Pîrvu Mutu.

Dar mai aducem în sprijinul argumentației noastre încă un element deosebit de important. Este vorba de prezența în muzeul Mînăstirii Sinaia a unor icoane de o factură foarte asemănătoare acelor de la Colțea. Două dintre ele¹⁴ au fost semnalate încă din 1931 de Nicolae Iorga¹⁵, care arăta că ele provin de la Mihai Cantacuzino. N. Iorga atrăgea atenția asupra «luxosului cadru de bagă cu ivoriu», de fapt numai sidef, așa cum s-a văzut din descrierea noastră. Icoana de la Colțea poate să fi avut și ea cîndva o ornamentație de bagă, dar n-a mai rămas nici o urmă. Cea de a treia icoană, pe care N. Iorga nu o menționa în text, dar o alătură în fotografie¹⁶, nu face parte din această serie, fiind și mult mai mare. De fapt, icoana de hram a Mînăstirii Sinaia, neamintită de N. Iorga, se păstrează și ea în muzeul de acolo; înfățișează Adormirea Maicii Domnului, are același cadru scump ca și celelalte icoane, între care și cea de la Colțea, numai că a suferit ulterior o rezugrăvire în maniera italianizantă.

Ceva deosebit de important pentru teza noastră este faptul că cele două icoane din muzeul Mînăstirii Sinaia¹⁷ au exact aceleași dimensiuni ($0,74 \times 0,50$) și aceeași factură (lemn, pictură, ramă cu ornamentație florală, împodobită cu sidef, iar aci cu bagă) ca și icoana de la Colțea. Autorul lor comun nu poate fi, iarăși, decât tot meșterul zugrav care a pictat, între multe alte fundații cantacuzinești, Sinaia în 1696 și Colțea în 1702. Este sigur că meșterul care a zugrăvit, după propria-i mărturisire¹⁸, aceste două monumente, a executat personal și icoanele de hram, cele mai importante din orice biserică, deci treabă de meșter și nu de ajutoare, mai ales că-i și plăcea să se înfățișeze în ipostaza de iconar¹⁹.

13. T. Voinescu, *op. cit.*, p. 138; Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*

14. Una dintre ele reprezintă pe Iisus Hristos între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, iar cealaltă pe Sfînta Fecioară între Arhanghelii Mihail și Gavriil.

15. N. Iorga, *Icoanele din muzeul Sinaiei*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXIV (1931), fasc. 68, p. 61, cu 5 ilustrații; C. Bușe, *Mînăstirea Sinaia*, București, 1967 (icoana Maicii Domnului la p. 40).

16. *Ibidem*, p. 65, fig. 5.

17. Actualele icoane de hram de la Mînăstirea Sinaia au dimensiuni mai mari ($0,70/0,58$); alte două icoane de pe catapeteasmă poartă însemnarea că le-a făcut, în 1703, Tihan zugravul Ivanov (cf. N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, București, 1909, p. 354). Poate să fi fost aduse de altundeva, cum credea C. Bobulescu, dar se mai poate ca Tihan să fi fost vreun tovarăș de zugrăvie al lui Pîrvu Mutu. Numele Tihan este obișnuit prin Muscel și Ivanov ar putea fi o reminiscență din vremea uceniciei în comun, în Bucovina.

18. T. Voinescu, *op. cit.*; C. Bobulescu, *Vieți de zugravi*, extras din «Arhiva Românească», V (1940), p. 23.

19. T. Voinescu, *op. cit.*

Revenind la obiectul studiului nostru, trebuie să mai adăugăm că icoana Sfinților Cozma și Damian are în afară de valoarea artistică și una documentară, medico-istorică. Se știe că în complexul așezământului de la Colțea a existat primul spital din țară²⁰. El era format din două săli pentru bolnavi și din diferite anexe, între care și paraclisul dedicat Sfinților vindecători fără de arginți, Cozma și Damian. Sîntem încredințați că icoana semnalată de noi este tocmai icoana de hram a paraclisului spitalului. Cînd vechea clădire din 1704—1715 a fost dărîmată, pentru a se clădi un nou spital, mai încăpător, în 1837, desființîndu-se paraclisul, icoana a fost natural mutată în biserica principală, unde se află și astăzi. Din tot ce a fost vechiul spital cantacuzinesc, din toată zestrea lui, întîmplarea a făcut să nu supraviețuiască decît această prețioasă operă a «dascălului de zugrăvie» Pîrvu Mutu.

P. Ș. NASTUREL
și
N. VATAMANU

20. N. Vătămănu, *op. cit.*

UNELE PROBLEME ÎN LEGĂTURA CU RĂSCOALA DE LA BOBÎLNA

— ANATEMA, EXCOMUNICARE SAU INTERDICT? —

S-au împlinit 530 de ani de cînd, pe teritoriul Transilvaniei, se desfășura cea dintîi mare răscoală țărănească din istoria patriei noastre, răscoala de la Bobîlna.

Răscoala populară din Transilvania, din anii 1437—1438, nu este un fenomen social izolat, ci face parte din șirul marilor răscoale țărănești medievale care, în perioada feudalismului dezvoltat, au străbătut Europa de la un capăt la altul. Generate de aceleași cauze — adîncirea contradicțiilor specifice orînduirii feudale ajunsă la apogeu — aceste răscoale au adesea trăsături comune. Între acestea, deosebit de caracteristică este haina religioasă pe care au îmbrăcat-o, de cele mai multe ori, răscoalele țărănești medievale. Aspectul de erezie, de răzvrătire împotriva Bisericii, caracterizează majoritatea acestor răscoale. Astfel, prima mare răscoală țărănească din Europa apuseană a fost în același timp o erezie. Este vorba despre mișcarea așa-numiților «frați apostolici», care a avut loc în Italia de nord la începutul secolului al XIV-lea (1304—1307) și a fost condusă de un călugăr, «Fra» Dolcino. Răscoala condusă de Wat Tyler în Anglia (1381) a fost precedată și pregătită de mișcarea reformatoare a lui Wyclif și de acțiunile predicatorilor populari de felul lui John Ball. Iar războiul țărănesc husit (1419—1434) și războiul țărănesc german (1524—1525) au fost reflexul pe plan social al mișcărilor reformatoare religioase ale lui Jan Hus și Martin Luther.

Desfășurîndu-se în același timp și în aceleași împrejurări istorice generale, caracteristice epocii feudale, răscoala de la Bobîlna, care reprezintă limita răsăriteană a șirului de mari răscoale țărănești din evul mediu dezvoltat, are și ea, cel puțin la început, acest aspect de protest împotriva autorității bisericești. Într-adevăr, cauza imediată, care a declanșat răscoala, a fost dispoziția episcopului catolic Gheorghe Lépes de a se strînge dările bisericești restante în moneda nouă, rară și scumpă. Pentru a-i determina pe țărani să se supună, episcopul a folosit atît armata cît și sancțiunile eclesiastice de care dispunea. Mai ales acestea din urmă, greu de suportat pe atunci, au provocat ridicarea la luptă a țăranilor. Care sînt însă aceste sancțiuni?

În arsenalul Bisericii Romano-Catolice există așa-numitele cenzuri eclesiastice, pedepse prin care Biserica privează pe un membru al său de anumite drepturi care decurg din calitatea sa de membru al unei comunități bisericești. Cea mai obișnuită dintre aceste cenzuri eclesiastice este *excomunicarea*, excluderea dintr-o comunitate creștină, excludere care poate fi de mai multe grade, după gravitatea păcatului comis. Încă din secolul al XII-lea, începe să se facă deosebire în dreptul

canonic apusean între *mica* și *marea excomunicare*, cea dintâi reprezentând numai excluderea de la sacrameinte, iar a doua fiind adevărata excomunicare, adică separarea de Biserică a celui excomunicat, excluderea lui din societatea creștinilor.

Cea mai grea penalitate folosită de Biserică era însă *anatema*, socotită uneori și ca o formă solemnă a mării excomunicări, ca o agravare a excomunicării. În evul mediu, anatema era socotită ca irevocabilă și eternă și se aplica numai în cazuri de crime politice, erezie sau alte abateri, socotite de Biserică drept păcate capitale. De cele mai multe ori, anatema adăuga pedepsei spirituale a excluderii din comunitatea creștinilor și pedeapsa gravă a excomunicării civile¹, adică scoaterea în afara legii.

De obicei, canoanele bisericești recomandă folosirea gradată a cenzurilor eclesiastice, începând cu excluderea de la sacrameinte, urmând cu excomunicarea propriu-zisă și numai în cazuri extreme, indicate de canoane precise, se folosește anatema².

Cea mai ușoară dintre cenzurile eclesiastice este *interdictul*, care are de asemenea forme și grade diferite, după cum este pronunțat împotriva unor persoane sau locuri, indivizi izolați sau colectivități întregi. Spre deosebire de excomunicare și anatema, interdictul nu exclude din Biserică pe cei atinși de această pedeapsă, ci doar îi privează de anumite drepturi, care decurg din situația lor de membri ai unei comunități creștine. Codul de drept canonic al Bisericii Romano-Catolice indică foarte precis aceste drepturi suspendate printr-un interdict. De obicei, cei loviți de interdict sînt excluși de la sacrameinte și de la înmormîntarea bisericească. Dintre diferitele forme de interdict, se întîlnește mai des cel particular, fie că este vorba de un interdict personal, fie că este vorba de unul local. Acesta atinge o persoană anume sau un loc limitat: altar, biserică sau cimitir. Interdictul general, asupra unei colectivități sau asupra unei regiuni, s-a pronunțat foarte rar pînă prin secolul al XIII-lea³. Mai des s-a folosit amenințarea cu această formă de interdict, amenințare care a fost uneori suficientă pentru ca Biserica să obțină, de la cei amenințați, ceea ce dorea. Teologii romano-catolici socotesc interdictul sub această formă drept una dintre cele mai grave sancțiuni pe care Biserica le are la dispoziție⁴, iar practica a demonstrat cu prisosință acest lucru.

Uneori, Biserica a folosit, împreună cu interdictul, și excomunicarea, și anume interdictul împotriva unei regiuni sau unei colectivități, iar excomunicarea numai asupra unor persoane socotite ca purtînd vina principală în acțiunea de încălcare a autorității bisericești. De obicei, interdictul general se folosea atunci cînd papalitatea voia să forțeze un cap încoronat să i se supună. În aceste cazuri, simpla excomunicare sau chiar anatema asupra celui vinovat nu ar mai fi avut prea multă eficacitate, mai ales după ce papa și-a pierdut rolul de șef politic al Apusului. Pronunțarea interdictului asupra țării însă provoca, desigur, o agitație destul de mare a populației, care determina în cele din urmă pe monarh să se supună, pentru a nu risca încă mai mult decît fulgerele blestemelor Romei.

În ceea ce privește autoritatea care avea dreptul să pronunțe o sancțiune eclesiastică, aceasta era de obicei autoritatea episcopală. În cazul unor persoane importante sau al unor acțiuni care lezau interesele Bisericii în general, cum erau ereziile și schismele, ca și în cazul unor interdicte generale, cenzurile eclesiastice

1. A. Amanieu, *Aggrave*, în «Dictionnaire de droit canonique», t. I, Paris, 1935, col. 353—356.

2. A. Amanieu, *Anathème*, ibidem, col. 512—516.

3. L. Godefroy, *Interdit*, în «Dictionnaire de théologie catholique», t. VII, 2, Paris, 1923, col. 2260—2290.

4. *Ibidem*.

erau de competența scaunului papal. Sancțiunea înceta atunci când era ridicată printr-un act special de absolvire, emis de autoritatea care a aplicat-o, sau atunci când se scurgea timpul pentru care a fost pronunțată.

De-a lungul evului mediu se întâlnesc numeroase cazuri în care Biserica Romano-Catolică a uzat de armele teribile ale cenzurilor eclesiastice, extrem de eficace, mai ales în perioadele în care papalitatea a atins culmea puterii sale spirituale și politice. Cîteva dintre cele mai cunoscute exemple vor lămuri și mai bine situațiile și modul în care se foloseau excomunicarea, anatema și interdictul.

Întîlnită pentru prima oară într-un text conciliar în canonul 52 al sinodului de la Elvira, ținut pe la anul 300⁵, anatema s-a folosit în mod solemn la sinodul de la Niceea, din anul 325. La sfîrșitul simbolului de credință care fixa principalele dogme ortodoxe împotriva arienilor, sinodul aruncă anatema împotriva celor ce ar învăța altfel⁶.

Un caz spectaculos de anatemă, cu funeste consecințe religioase și politice, a fost cel care a pecetluit ruptura între Biserica din Apus și cea din Răsărit. Actul depus la 16 iulie 1054 pe altarul catedralei Sfînta Sofia din Constantinopol de către cardinalul Humbert, reprezentantul papii Leon al IX-lea, era de fapt o sentință de anatemă rostită împotriva patriarhului de Constantinopol, Mihail Cerularie, și a adeptilor săi, în vechea controversă dogmatică dintre cele două Biserici. Charta de excomunicare (*charta excommunicationis, charta excommunicatoria*) conține termenul de anatemă (*sit anathema, Maranatha*)⁷. La rîndul său, Mihail Cerularie a convocat la Constantinopol un sinod, care a întors anatema împotriva celor ce au rostit-o, iar bula de excomunicare dată de Humbert a fost arsă în mod solemn, în ziua de 25 iulie 1054⁸. Edictul sinodal folosește împotriva delegației condusă de Humbert aceeași formulă de anatematizare: ἀνάθεμα ἔστω... ἀνάθεμα Μαργαρυθαῖ⁹. Efectele dublei anateme pronunțate în iulie 1054 au durat pînă în vremea noastră¹⁰. În astfel de împrejurări și cu astfel de consecințe folosea deci Biserica această armă cumplită a anatemei.

În înverșunata ceartă pentru investitură dintre papi și împărații germani, s-au utilizat deseori cenzurile eclesiastice obișnuite în evul mediu. Astfel, în lupta de la sfîrșitul secolului al XI-lea dintre papa Grigore al VII-lea Hildebrand și Henric al IV-lea, împăratul, cel dintîi, a folosit această sancțiune ca răspuns la amenințarea cu excomunicarea din partea papii. În anul 1076, Henric al IV-lea a convocat la Worms un conciliu, compus din episcopi partizani ai săi, care l-a declarat pe Grigore al VII-lea scos din scaun și excomunicat. Papa a răspuns, excomunicînd la rîndul său pe împărat și dezlegînd pe supuși de jurămîntul de credință. Cu această sentință de excomunicare a început înfrîngerea pas cu pas a împăratului, chiar atunci când acesta a obținut victorii militare împotriva papii. Șirul de con-

5. A. Amanieu, *Anathème...*, ibidem.

6. *Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours*, publiés sous la direction de Augustin Fliche et Victor Martin, vol. 3, Paris, Bloud et Gay, 1936, p. 86.

7. P. L., CXLIII, 1001, 1002.

8. Ch. Diehl et Georges Marçais, *Histoire du Moyen-Age*, t. III, Paris, 1936, p. 551. Cf. Iacobu Popovici, *Istoria bisericească universală*, vol. II, ed. a II-a, București, 1926, p. 374; Ch. Poulet, *Histoire de l'Eglise*, t. I, Paris, 1935, p. 424; *Istoria Bisericii universale*, manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, vol. I, București, Editura Institutului Biblic, 1956, p. 301-302.

9. P. G., CXX, 741-747.

10. În cursul anului 1966, s-a procedat la ridicarea în mod solemn a anatemei pronunțată în iulie 1054. Solemnitatea a avut loc în același timp și la Vatican și la Patriarhia ecumenică de la Constantinopol.

damnări și absolviri care a urmat demonstra tocmai ceea ce dorea papa să demonstreze: supremația Romei asupra imperiului¹¹.

Perioada de apogeu a puterii papale a fost în același timp și «epoca de aur» a cenzurilor ecleziastice, cum socotește un teolog romano-catolic¹². Intr-adevăr, papa Inocențiu al III-lea (1198—1216) a împărțit cu dărnicie, în tot Apusul, sentințe și sancțiuni ecleziastice. A excomunicat pe Otto al IV-lea, împăratul Germaniei, dezlegînd pe supuși de jurămîntul de credință și provocînd astfel războiul civil care a dus la înfrîngerea lui Otto și la ocuparea tronului de către Friederich al II-lea¹³. Tot printr-o sentință de excomunicare, a determinat pe Ioan fără Țară să i se declare vasal și să-i închine Anglia ca feud. Iar prin interdictul aruncat asupra Franței în ianuarie 1200, a silit pe Filip August să renunțe la căsătoria cu Agnès de Méranie și să revină la soția abandonată, Ingeborg de Danemarca¹⁴.

În anul 1327, papa Ioan al XXII-lea, care face parte din șirul de papi de la Avignon, pentru a servi politica regilor Franței, s-a amestecat în tulburările dinastice din Germania și anume în lupta pentru tron dintre Friederich de Austria și Ludovic de Bavaria. Pentru a provoca un război civil în Germania, papa l-a excomunicat și l-a declarat destituit pe Ludovic, aruncînd în același timp interdictul asupra Germaniei¹⁵. Sînt folosite deci, în același timp, două feluri de cenzuri ecleziastice, una ca sancțiune individuală, personală, iar interdictul ca sancțiune colectivă sau teritorială.

Aceleași cenzuri ecleziastice au fost folosite de papalitate și împotriva lui Hus și a mișcării dezlănțuite de el în Cehia. O primă sentință de excomunicare, dată de papa Ioan al XXIII-lea¹⁶, a fost agravată în toamna anului 1412, cînd papa a pronunțat o nouă excomunicare, căreia i-a adăugat însă și interdictul general asupra orașului Praga¹⁷. Pentru a cruța orașul, Hus a fost nevoit să se retragă la țară, unde a fost ocrotit și ascuns de adepții săi, pînă la plecarea la conciliul de la Constanța, unde a fost din nou condamnat ca eretic, exclus din cler și predat autorităților civile, care l-au ars pe rug la 6 iulie 1415.

Dintre marile figuri ale evului mediu, care au avut de suferit de pe urma cenzurilor ecleziastice folosite de curia papală, face parte și călugărul dominican Girolamo Savonarola (1452—1498). Fără să fie un reformator religios de felul lui Wyclif, Hus, Calvin sau Luther, el a încercat să facă la Florența o reformă politică, introducînd în locul tiraniei Medicilor un fel de teocrație, în care Florența era declarată «Republică creștină», iar Hristos era proclamat rege al Florenței. Savonarola a fost însă, mai ales, un revoltat împotriva papalității și a decăderii morale din bogata și rafinată republică florentină. Mașinațiile călugărilor franciscani, ura familiei de Medici și acțiunile papii Alexandru al VI-lea-Borgia aveau

11. Augustin Fliche, *Histoire du Moyen-Âge*, t. II, Paris, 1930, p. 398—414. Cf. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, vol. III, p. 93—94; Ch. Poulet, *op. cit.*, t. I, p. 427—428.

12. L. Godefroy, *op. cit.*, col. 2282.

13. Edouard Jourdan, *Histoire du Moyen-Âge*, t. IV, I, Paris, 1936, p. 193.

14. Ch. Poulet, *op. cit.*, t. I, p. 477—480.

15. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, vol. III, p. 101.

16. Este vorba de papa Ioan al XXIII-lea, care a păstorit la Pisa în timpul schismei papale dintre anii 1378 și 1417, dar care a fost socotit ca nelegitim. Așa se explică faptul că predecesorul actualului papă, Paul al VI-lea, a păstorit tot sub numele de Ioan al XXIII-lea între anii 1958 și 1963.

17. Mihail Dan, *Sub flamura Taborului*, ed. a II-a, Editura științifică, București, 1964, p. 75. Cf. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, vol. III, p. 149; Ch. Poulet, *op. cit.*, t. I, p. 615; *Istoria Bisericii universale*, vol. II, p. 95—96.

să-l ducă însă la moarté. Papa l-a invitat mai întâi la Roma pentru a-și justifica activitatea de la Florența și, la refuzul lui Savonarola, i-a interzis să mai predice. Călcarea acestei interdicții și mai ales atacurile directe împotriva lui Alexandru al VI-lea au adus până la urmă excomunicarea, întemnițarea lui de către autoritățile civile ca urmare a sentinței de excomunicare, judecarea de către delegații papii și condamnarea la moarte. Ca și Hus, Savonarola a fost ars pe rug. Cenușa lui a fost aruncată apoi în râul Arno¹⁸.

Mai puțin eficace s-au dovedit sancțiunile papale în cazul lui Martin Luther. În secolul al XVI-lea, papalitatea nu mai avea puterea din timpul lui Inocențiu al III-lea, iar Luther se bucura de sprijinul unui mare număr de principii germani, adversari ai împăratului, ca și de o mare popularitate în întreaga Germanie. Bula *Exsurge Domine*, dată de Leon al X-lea la 15 iunie 1520, care condamnă doctrina lui Luther și îi dădea acestuia un răgaz de 60 de zile pentru a retracta, a fost arsă în mod solemn, la poarta orașului Wittemberg, la 10 decembrie 1520, împreună cu întregul corpus de drept canonic. La 3 ianuarie 1521, Leon al X-lea aruncă asupra lui Luther excomunicarea. Condamnat și de Dieta din Worms și proscris, conform dreptului medieval, ca urmare a excomunicării, Luther scapă totuși de rigorile legii. Ocrotit de electorul de Saxonia, Friederich cel Înțelept, el trăiește ascuns, sub numele de cavalerul Gheorghe, la castelul din Wartburg¹⁹.

Cenzurile eclesiastice și-au păstrat și astăzi eficacitatea, aproape nestirbită, în lumea romano-catolică. Aplicate însă mai ales clericilor, ele reușesc să mențină încă puternică autoritatea scaunului papal, căreia puțini încearcă să-i reziste. Sînt cunoscute excomunicările de personalități de seamă (A. Loisy, G. Tyrrell etc.) din clerul romano-catolic, efectuate cu prilejul condamnării «modernismului», și interzicerea publicării operelor filozofice ale unor eminenți clerici romano-catolici, ca gînditorul Laberthonnière și mai ales savantul Teilhard de Chardin. Un caz recent este acela al abatelui Georges din Nantes, căruia, după cîteva «puneri în gardă» din partea ierarhiei, i s-a aplicat sancțiunea suspendării, interzicîndu-i-se să mai exercite funcțiile sacerdotale. Aceasta, din pricina atacurilor sale îndreptate împotriva Conciliului al II-lea de la Vatican, a papii și a episcopilor, pe care i-a acuzat că se depărtează de tradiția Bisericii Romano-Catolice și că introduce inovații vătămătoare pentru Biserică²⁰.

*

Acestea fiind cenzurile eclesiastice și cîteva dintre împrejurările în care ele s-au aplicat, cu tot cortegiul lor de consecințe religioase, sociale, juridice și politice, să vedem care sînt sancțiunile care s-au putut aplica în anul 1436 în Transilvania. Aceste sancțiuni au fost, în orice caz, atît de grave, încît ele au constituit cauza imediată care a făcut să se declanșeze *Răscoala țărănească de la Bobîlna*, transformată apoi într-o puternică răscoală populară cu intensitate, în ultima sa etapă, de război țărănesc.

În tratatele generale de istorie sau în lucrările speciale care se ocupă de Răscoala de la Bobîlna, se vorbește despre «excomunicare», «excludere din Biserică», «afurisenie» sau «anatemă», pedeapsă «însăimîntătoare», «grea», pe care episcopia

18. Ch. Poulet, *op. cit.*, t. I, p. 662. Cf. *Istoria Bisericii universale*, vol. II, p. 97—99.

19. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, vol. IV, p. 10—11; Ch. Poulet, *op. cit.*, t. II, p. 8—13; *Istoria Bisericii universale*, vol. II, p. 198—199.

20. «Le Monde», 17 și 30 aug. 1966.

catolică ar fi aruncat-o asupra populației din Transilvania, care nu voia sau nu putea plăti decima pe trei ani în urmă, în moneda nouă ²¹.

Poate fi vorba de o excomunicare sau, și mai grav, de o afurisenie sau anatema în cazul Răscoalei de la Bobîlna? Evident că nu. În primul rînd, abaterea de care se făcuseră vinovați țărani din Transilvania, refuzul de a plăti darea către Biserică, nu face parte dintre abaterile sancționate de obicei prin anatema sau excomunicare. Și una și alta sînt sancțiuni personale și nu s-au folosit decît în cazurile de erezie, schismă sau călcare gravă a autorității bisericești. Anatema, fiind irevocabilă sau, în cel mai bun caz, greu revocabilă, Biserica Romano-Catolică din Transilvania n-ar fi avut nimic de cîștigat prin aplicarea ei în acest caz, în care nu urmărea decît să obțină mai ușor, mai sigur și mai repede, banii de care avea nevoie. Pe de altă parte, nici anatema și nici chiar excomunicarea nu se aplicau de la început, ci numai în cazurile extreme și numai după ce s-au încercat mai întîi alte sancțiuni, mai ușoare. Anatema de la 1054 a încheiat o veche și lungă ceartă dogmatică, iar în cazurile de excomunicare aplicate lui Hus, Savonarola sau Luther, sentința a venit tîrziu, după lungi dispute teologice, după acordarea unor termene de retractare sau aplicarea altor cenzuri mai ușoare. De ce s-ar fi procedat cu totul altfel în situația mult mai simplă din Transilvania?

O sentință de excomunicare pronunțată asupra populației din Transilvania în anul 1436 ar fi fost și inutilă și primejdioasă. Inutilă pentru însuși scopul pentru care ar fi fost pronunțată: strîngerea dărilor eclesiastice. Excluși din Biserica Romano-Catolică, țărani scăpau și de obligația de a plăti dările, iar Biserica își reducea considerabil numărul platnicilor și deci, veniturile. O astfel de sentință devenea primejdioasă, pentru că ar fi accentuat tendințele centrifugale față de catolicism ale țărănimii maghiare din Transilvania. În același an 1436, în care ar fi dat sentința de excomunicare, episcopul Gheorghe Lépes, împreună cu episcopul Oradiei și cu vicarul episcopiei de Cenad, aduceau în grabă în Transilvania pe fiorosul inchizitor Iacob de Marchia, pentru a stăvili întinderea, îngrijorătoare pentru ei, a husitismului ²². Nici prigoana dezlănțuită de autoritățile laice, nici metodele folosite de Iacob de Marchia n-au reușit însă să împiedice întinderea «ereziei» husite, de vreme ce curia papală s-a văzut silită să trimită și alți închiizitori cu misiuni speciale, în anii următori, pînă către anul 1450 ²³. Și dacă, în aceste împrejurări, papa însuși n-a folosit excomunicarea sau anatema, este imposibil de presupus că ar fi putut să facă acest lucru un episcop, pentru o simplă neîmplinire a unei dispoziții și într-o conjunctură cu totul nepotrivită pentru o astfel de sentință și pentru interesele Bisericii Romano-Catolice. Chiar legile civile, îngăduind Bisericii să-și strîngă decima prin folosirea unor măsuri de constrîngere,

21. *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei, București, 1962, p. 400 și 407; *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, Editura Academiei, București, 1960, p. 101, și ed. a III-a, 1963, p. 147; *Istoria medie a României*, partea I, Editura didactică și pedagogică, București, 1966, p. 193; Ludovic Demény, *Despre unele aspecte ale Răscoalei de la Bobîlna (1437-1438)*, în «Studii și referate privind istoria României». Editura Academiei, 1954, p. 588; M. Diaciuc-Dăscălescu, *Răscoala iobagilor de la Bobîlna*, Editura științifică București, 1957, p. 91 și 92; Ștefan Pasco, *Bobîlna*, Editura tineretului, București, 1957, p. 100 și 130; ed. a II-a, revăzută și completată, Editura științifică, București, 1963, p. 58 și 95; Idem, *Răscoalele țărănești din Transilvania medievală*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series historica, fascic. I, Cluj, 1963, p. 26; Idem, *La révolte populaire de Transylvanie des années 1437-1438*, Ed. de l'Académie, Bucarest, 1964, p. 40 și 65.

22. Ștefan Pasco, *La révolte populaire de Transylvanie*, p. 55.

23. *Istoria Bisericii Române*, manual pentru Institutele teologice, Editura Institutului Biblic, București, 1957, vol. I, p. 250.

pun totuși unele limite acestor măsuri. Decretul al patruilea din anul 1411 al lui Sigismund, în articolul al 6-lea, precizează că dările bisericești nu pot fi extorcate decât prin mijloace de constrângere bisericești și numai cu înștiințarea prealabilă prevăzută de canoane (*canonica tamen admonitione praecedente*)²⁴.

Inoportunitatea unei sancțiuni ecleziastice ca anatema sau excomunicarea reiese și din existența altei situații precare a catolicismului maghiar din secolul al XV-lea. În afară de tulburările de ordin social, care au culminat cu Răscoala de la Bobîlna, regele Sigismund a avut de rezolvat și alte probleme grele, de ordin religios. Printr-un decret special din decembrie 1428, Sigismund introducea o serie de măsuri restrictive împotriva Bisericii Ortodoxe din ținuturile Sebeș, Mehadia și Hațeg, regiuni cu populație compactă românească și cu autonomie mult timp prelungită sub stăpînirea regatului feudal maghiar. În decretul amintit, pornind de la constatarea că «mulți catolici» au fost ademeniți de «preoți schismatici» și au trecut la «ritul schismatic cel osîndit de Biserica universală», regele interzice pe viitor acestor preoți, «din orice ținut al țării sale», să mai boteze vreun catolic²⁵. Este vorba, bineînțeles, de preoții ortodocși, socotiți de Biserica Romano-Catolică drept schismatici. În orice caz, practica aceasta exista și trebuie să fi fost destul de frecventă, mai ales în ținuturile unde ungurii catolici erau în minoritate, de vreme ce regele este silit să recurgă la măsuri drastice, care mergeau pînă la confiscarea averii nobilului care ar fi tolerat așa ceva pe domeniul său. Trecerea țăranilor unguri la ritul ortodox este nu numai verosimilă ci și atestată de numeroase documente, din care reiese că aceștia se plîngeau deseori de faptul că iobagii români, scutiți de decimă, plătesc mai puține dări decât ei. Deveniți ortodocși, iobagii unguri scăpau și ei de această obligație. Atracția pe care Biserica Ortodoxă o exercita în rîndul catolicilor din Transilvania și care îi îngrijora deopotrivă pe papa și pe regele apostolic al Ungariei, n-ar fi fost nicidecum anihilată prin excluderea catolicilor din Biserică printr-o excomunicare. Chiar interdictul s-a dovedit a fi cu totul nepotrivit cu situațiile tulburi existente în Transilvania, de vreme ce rezultatul aplicării lui nu a fost cel așteptat de Biserica Romano-Catolică ci ridicarea la luptă a țăranilor maghiari alături de țăranii români.

O altă problemă ridicată de împrejurările în care a izbucnit Răscoala de la Bobîlna este și aceea a autorității ecleziastice care a emis sentința. Într-adevăr, sentința aruncată asupra țăranilor din Transilvania în anul 1436 a fost dată de episcopul catolic de Alba Iulia, Gheorghe Lépes. Această sentință nu putea să cuprindă însă excomunicarea și cu atît mai puțin anatema, care ar fi fost de competența unui conciliu, a papii sau cel puțin a arhiepiscopului de Strigoni, primatul Ungariei. Gheorghe Lépes nu era însă decât unul dintre cei cîțiva episcopi catolici din Transilvania și nu putea da sancțiuni decât pentru populația catolică din dioceza sa. Aceste sancțiuni nu puteau să fie nici excomunicarea colectivă și nici anatema aruncată asupra întregii populații. De altfel, chiar un interdict general asupra unei țări sau asupra unei regiuni este de cele mai multe ori de competența papii sau a unui conciliu, așa cum demonstrează și dreptul canonic apusean și practica Bisericii Romano-Catolice. Chiar în cadrul Bisericii Catolice din Ungaria, care avea oarecare autonomie, un episcop putea pronunța cel mult un interdict

24. *Corpus Juris Hungarici*, vol. I, Lipsiae, MCMI, p. 242.

25. Ștefan Lupșa, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria pînă la anul 1556*, 1929, p. 74—75.

general, dar este greu de presupus că el putea să dea astfel de proporții și unei sentințe de excomunicare sau de anatemă. O excomunicare generală sau o anatemă generală ar fi fost ceva cu totul în afara canoanelor, ceva care ar fi putut duce la lichidarea catolicismului din Transilvania, unde această confesiune era de fapt confesiunea unei populații mai puțin numeroase decât aceea a românilor ortodocși.

În cazul Răscoalei de la Bobîlna, cenzurile eclesiastice folosite nu pot fi decât cele prevăzute de canoane, cele pe care le avea la îndemână un episcop și cele care s-au folosit și în alte împrejurări similare. Răscoala țăranilor din Transilvania se apropie cel mai mult, în timp, în spațiu și în felul în care a izbucnit și s-a desfășurat, de războiul țăranesc husit, ale cărui ecouri nu se stinseseră încă în momentul în care se ridicau la luptă țăranii din vecinătatea Boemiei. Ca și în Cehia, unde cenzurile eclesiastice l-au atins nu numai pe Hus ci și pe adepții săi, sancțiunea pronunțată de episcopul Gheorghe Lépes nu putea fi decât interdictul aruncat asupra catolicilor care nu s-au supus dispoziției de a plăti decima pe trei ani în urmă în moneda nouă.

Cele mai importante documente care privesc Răscoala de la Bobîlna și care limpezesc și această problemă sînt cele două înțelegeri încheiate la 6 iulie și la 10 octombrie 1437 între reprezentanții răsculaților și cei ai nobililor și confirmate de conventul Mînăstirii de la Cluj-Mănăstur. Ambele documente sînt cunoscute, studiate și reeditate recent, după descoperirea textului original în arhivele din Budapesta²⁶. În înțelegerea de la 6 iulie, arătîndu-se cauzele pentru care s-au răsculat țăranii, se vorbește și despre dispoziția episcopului Gheorghe Lépes de a se strînge decima pe trei ani în moneda nouă, precum și despre măsura de constrîngere folosită de acesta. Actul de înțelegere a fost confirmat și probabil și redactat de către conventul de la Cluj-Mănăstur și textul său reprodus în protocoalele mînăstirii, unde s-a și păstrat integral, în forma sa originală. Faptul acesta garantează și mai mult autenticitatea termenilor din vocabularul eclesiastic, pe care membrii conventului unei mînăstiri catolice îl cunoșteau și îl foloseau desigur cu toată competența.

În legătură cu redactarea și confirmarea actelor de către mînăstirile catolice, se impun unele precizări. Fiind o răscoală mai ales a românilor, care au reprezentat, cel puțin ca număr, forța socială principală, s-ar părea că legătura Răscoalei de la Bobîlna cu conventul unei mînăstiri catolice nu are rost. Explicația stă în faptul că, în Transilvania, după statornicirea stăpînirii maghiare, mînăstirile catolice mai însemnate au căpătat treptat dreptul de a redacta și autentifica unele acte, devenind astfel un fel de oficii de legalizare sau notariate publice²⁷. Acest drept aparținea exclusiv mînăstirilor catolice și era interzis celor ortodoxe, chiar în ținuturile cu populație compactă românească. Românii trebuiau să se adreseze și ei acestor instituții catolice, în toate împrejurările în care aveau nevoie de redactarea și legalizarea unor acte.

Vorbind despre metodele de constrîngere folosite împotriva țăranilor, documentul precizează că episcopul de Alba Iulia, pentru a pedepsi pe țărani pentru neachitarea decimelor, a pronunțat interdictul (*imposuisset interdictum*)²⁸ pe care,

26. Ludovic Demény, *Textele celor două înțelegeri încheiate în 1437 între răsculați și nobili, după documente originale*, în «Studii», XIII, 1960, nr. 1, p. 91—111; Idem, *Documente noi referitoare la Răscoala de la Bobîlna*, în «Studii și materiale de istorie medie», vol. IV, p. 395—421.

27. Ștefan Lupșa, *op. cit.*, p. 24.

28. Ludovic Demény, *Textele celor două înțelegeri...*, p. 98.

după textul mai vechi reprodus în colecția Hurmuzaki, țărani îl socotesc emis în mod nedrept, ilegal (*injuste*)²⁹. Mai departe, documentul arată suferințele pe care le-a produs țăranilor sancțiunea pronunțată de episcop și care reprezintă tabloul clasic al interdictului general. Astfel, ei s-au văzut siliți să-și îngroape morții: părinți, frați și surori, fără Sfânta Împărtășanie și fără celelalte slujbe bisericești (*absque perceptione sancte eucaristie ac ceterorum sacramentorum ecclesiasticorum*) și în afara bisericii și a cimitirului (*extra ecclesiam ac cimiterium*). De asemenea, își căsătoreau copiii, frații și surorile fără binecuvântarea Bisericii; ceea ce socoteau a fi împotriva canoanelor și ritului Bisericii Române (*contra statuta ac ritum sancte Romane ac Universalis ecclesie*)³⁰.

În cazul interdictului general pronunțat în cadrul mișcării husite asupra orașului Praga, tabloul este aproape identic: «...pretutindeni unde va fi Hus, serviciul religios se suspendă, copiii nu vor mai fi botezați, morții vor fi îngropați fără preoți... Bisericele pragheze se închiseră, nu se mai auziră clopotele chemînd pe credincioși la liturghii și vecernii»³¹.

În legătură cu conflictul dintre Biserica Romano-Catolică și țăranii din Transilvania, care a reprezentat scînteia răscoalei populare din Transilvania din anii 1437—1438, se pune și problema legăturii pe care au avut-o țăranii români cu acest conflict, care se pare că nu-i privea. În general, țăranii români, fiind ortodocși, nu erau obligați să plătească decima către Biserica Romano-Catolică. Chiar atunci cînd erau iobagi pe domeniile bisericești, ei plăteau numai renta feudală pe care o plăteau toți iobagii față de stăpînul de pămînt, fiind scutiți însă de darea specială pentru Biserică. Prin abuz însă și cu sprijinul regelui, clerul superior catolic, începînd din secolul al XIV-lea, percepea aceste dări și de la români³²; ceea ce provoca, desigur, conflicte dese între țăranii iobagi români și autoritățile ecleziastice catolice. La începutul secolului al XV-lea, aceste conflicte erau probabil destul de dese, de vreme ce, în 1425, regele Sigismund făgăduia să rezolve chestiunea dijmelor românilor după terminarea războiului în care era angajată atunci Ungaria³³. Participarea intensă a românilor la răscoala din anul 1437 arată că regele nu și-a îndeplinit promisiunea și că Biserica Romano-Catolică continua să participa în număr mare atît la răscoală cît și la deputățiile care au încheiat înțelegerea că episcopul nu pretindea decima decît de la locuitorii maghiari ai Transilvaniei (*ex parte universitatis Hungarorum*). Deși interdictul pronunțat de episcopul de Alba Iulia nu-i atingea, țăranilor români le rămîneau destule motive de revoltă împotriva catolicismului și a feudalilor pentru a dezlănțui răscoala și pentru a participa în număr mare atît la răscoală cît și la deputățiile care au încheiat înțelegerile cu nobilii.

Acțiunile țăranilor români împotriva Bisericii Catolice erau ceva obișnuit în Transilvania, mai ales în acele ținuturi cu veche autonomie românească, în care pămînturile țăranilor români au devenit treptat posesiuni ale unor mînăstiri catolice iar ei au devenit iobagii acestora. Înființarea unor astfel de mînăstiri în districtele românești urmărea desigur, în primul rînd, intensificarea propagandei catolice printre românii «sachismatici» și subjugarea lor mai rapidă de către statul

29. E. Hurmuzaki-N. Densușianu, *Documente*, vol. I, 2, p. 615.

30. Ludovic Demény, *Textele celor două înțelegeri...*, p. 98; E. Hurmuzaki-N. Densușianu, I, 2, p. 615.

31. Mihail Dan, *op. cit.*, p. 75.

32. Ștefan Pasco, *La révolte populaire de Transylvanie*, p. 39.

34. Ștefan Lupșa, *op. cit.*, p. 49.

feudal maghiar. Este semnificativă situația grea pe care a avut-o, de exemplu, Mănăstirea cisterciană Cîrța, plasată în plin ținut românesc, în țara Oltului. Înființată în 1202, ea s-a menținut cu greutate și a fost în cele din urmă desființată de Matei Corvin la 1474. Numeroase documente maghiare demonstrează că această mănăstire, nu numai că nu a putut să-i atragă pe români la catolicism, dar era mereu prădată și călugării batjocoriți și bătuți de iobagii din satele vecine. Astfel de acțiuni s-au produs în anii 1418, 1421, 1430, 1432, 1438 și au fost atât de grele pentru mănăstire, încît abatele ei fu silit să se retragă din funcție, obosit de «*infinitas et a Turcis et a Valachis... injurias et immanens persecutiones*»³⁴. În actul de demisie el se plînge și de amestecul voievodului «schismatic» al Țării Românești, Vlad Dracul, care voia să pună stareț la Cîrța pe preotul Mihai din Tîrgoviște, deci să transforme mănăstirea catolică într-o mănăstire ortodoxă³⁵.

Toate acestea arată, de fapt, că chestiunea dijmelor restante sau aceea a interdictului erau departe de a reprezenta singura sau principala cauză a răscoalei de la 1437—1438. Cauzele erau adînci și multe și conflictul din anul 1436 cu Biserica Romano-Catolică n-a însemnat decît picătura ultimă, care a umplut paharul suferințelor țăranilor.

*

În urma celor arătate, se poate răspunde — credem — la întrebarea pusă la începutul acestei modeste încercări de contribuție la lămurirea problemelor legate de prima mare răscoală țărănească din istoria poporului nostru. Ce fel de sancțiune ecleziasmică a contribuit la declanșarea răscoalei de la Bobîlna: anatema, excomunicare sau interdict? Fără îndoială, sancțiunea pe care episcopul Gheorghe Lépes a pronunțat-o în anul 1436 a fost un *interdict general*, așa cum indică textul înțelegerii de la 6 iulie 1437 de la Cluj-Mănăstur, documentul istoric de bază privitor la Răscoala de la Bobîlna. Dreptul canonic romano-catolic, împrejurarile și modul în care Biserica apuseană a folosit cenzurile ecleziasmice, situația tulbure din Transilvania la începutul secolului al XV-lea, toate acestea pledează pentru folosirea acestei sancțiuni și nu a alteia. Interdictul general era o pedeapsă extrem de gravă atunci, atât de gravă, încît ea a dezlănțuit o răscoală de proporțiile celei din anul 1437. De ce s-ar fi recurs atunci la excomunicare sau, și mai grav, la anatema, atât de rar pronunțată de Biserică și cu atât de grele consecințe, ca aceea de la 1054 de exemplu?

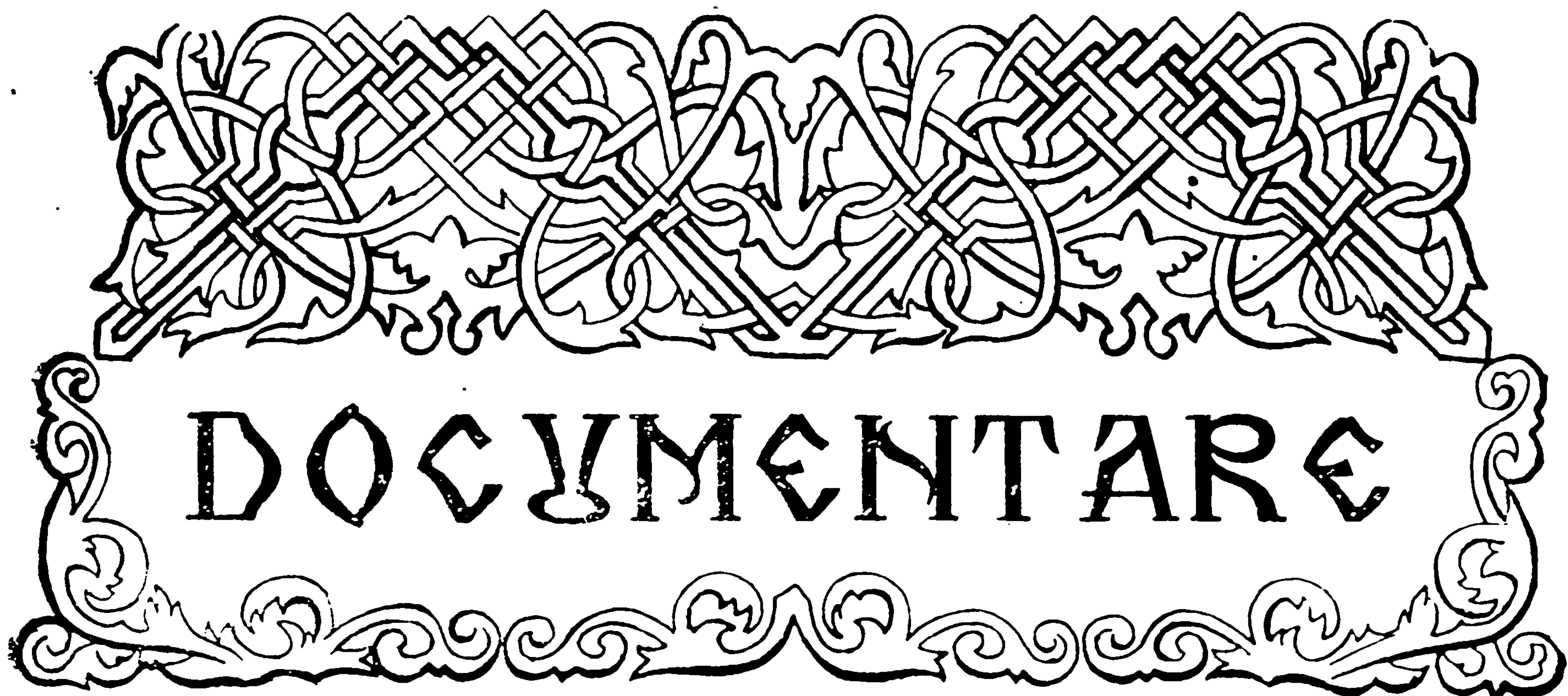
În eventualele noi lucrări sau noi ediții ale lucrărilor mai vechi asupra Răscoalei de la Bobîlna, se impune deci folosirea termenului corect de *interdict* și părăsirea celor folosiți pînă acum. Căci, în anul 1436, asupra populației catolice din Transilvania s-a pronunțat realmente *interdictul* și nu excomunicarea, afurisenia sau anatema.

Prof. MARIANA VASILESCU

34. *Ibidem*, p. 39.

35. *Ibidem*.

Elemente de istoria artei creștine

CLOPOTNITE

*Uzul păgîn și creștin al clopotelor; toaca. Clopotnițele în Occident. —
Clopotnițele în Orientul creștin.*

1. O anexă a locașului creștin de cult este și *clopotnița*, adică construcția, în care se află suspendate și adăpostite clopotele. Reluînd în capitolul de față mențiunile incidentale despre acest subiect, făcute deja mai înainte în legătură cu unele stiluri ale arhitecturii bisericești¹, vom încerca să le completăm cu alte câteva date necesare pentru încadrarea acestei chestiuni în istoria artei creștine.

Clopotele s-au găsit într-o străveche întrebuințare, la popoarele tuturor continentelor; uzul lor nu este, prin urmare, o invenție sau o inovație creștină. În antichitatea păgînă greacă și romană, ele serveau îndeosebi pentru semnalarea anumitor momente din activitatea vieții civile și religioase. Astfel, în orașul Iasso din vechea Caria (pe țărmul asiatic al Arhipelagului) de pildă, grecii obișnuiau să anunțe deschiderea pieții de pește, prin sunetul clopotului, așa precum la Roma se întrebuința același mijloc pentru a vesti deschiderea băilor publice. În viața particulară se uza de asemenea de clopot, pentru a deștepta dimineața pe sclavi și pe clienți. Pe de altă parte, ceremoniile religioase recurgeau la serviciul acestui instrument, ca de pildă în cultul Proserpinei, în care preoții anunțau începutul jertfei prin sunetul unor mici clopoțele, sau la sărbătorile din luna mai ale fraților Arvali, cînd aceștia invitau poporul la Roma prin sunetul clopotului etc.

1. A se vedea îndeosebi capitolul *Arhitectura bizantină în Principatele Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 1037; și de asemenea capitolul *Arhitectura bisericească apuseană*, ibidem, nr. 11—12/1967, p. 1259, 1263, 1265, 1266 și 1269.

În descrierea funeraliilor lui Alexandru cel Mare, Diodor din Sicilia ne lasă să înțelegem că clopoței își găseau întrebuințare și în astfel de ocazii.

Biserica creștină a adoptat același sistem, din uzanțele curente ale vieții, în scopuri analoage și anume pentru a vesti credincioșilor timpurile serviciului divin, decesele și anumite momente din serviciul înmormântării credincioșilor, precum și alte solemnități extraordinare. Intrarea clopotelor în serviciul cultului creștin a fost inaugurată însă în epoca a doua a istoriei Bisericii, adică după ce ea a început să se bucure de un regim de libertate. În perioada anterioară, era obiceiul ca arhidiaconul să anunțe la finele fiecărei slujbe, locul și vremea oficiilor următoare; peregrina Eutheria ne informează că această practică se găsea încă în vigoare către finele veacului al IV-lea, în Palestina. Așa precum ne relatează Tertulian în scrierea sa *De fuga*, (cap. VII) și cum era chiar pe vremea lui Ieronim (*Epistola XXII către Eustochium*), anumite anunțuri extraordinare se făceau credincioșilor prin diaconi iar mai în urmă prin curieri speciali (Θεοφόροι, λαοσυγάπται, κλητήρες, *cursores, praecones, monitores*). Actele martirilor Saturnin-preotul, Dativ-senatorul și a celor împreună cu ei, din orașul Abitina (în Africa Proconsulară), uciși în vremea persecuției lui Dioclețian, ne informează că în aceste părți se menținea practica trompetei, ca în Vechiul Testament (Num. XXIX, 1; Lev. XXIII, 24; Ps. XXX, 3—4). Din *Regulile* Sfântului Pahomie se constată că același instrument servea și în deșertul Tebaidei pentru chemarea călugărilor la serviciul divin. În același scop se întrebuințau în această epocă și clopoței, ciocanul de lemn cu care se lovea în ușile chiliilor, precum și toaca.

Clopotele au intrat în uzul Bisericii creștine mai întâi în țările din Apusul Europei. Acesta este un fapt menționat în documente încă de la începutul veacului al VI-lea. Astfel, într-o scrisoare de pe la anul 515, a diaconului Fulgențiu Ferrand din Cartagina către Eugippius, starețul mănăstirii din Lucullano, în apropiere de Neapole, întrebuințarea clopotelor este menționată ca o «datină prea sfântă a monahilor» (*Consuetudo sanctissima monachorum*) din Italia de sud. Iată un amănunt, care ne dă dreptul să credem că un astfel de obicei își duce originea în veacul precedent, adică pe la finele veacului al V-lea. Cam în aceeași vreme *Regula monastică* compusă cam pe la anul 513 de Sfântul Cezar, episcopul din Arles, pentru fecioare (*Ad virgines*), amintește de asemenea de întrebuințarea clopotelor în mănăstiri, uz ce se găsește confirmat și de *Regulile* Sfântului Benedict, redactate între anii 529—543. Mărturiile cele mai ample și mai pozitive despre întrebuințarea clopotelor în Galia, ca semnal pentru serviciul divin, se găsesc consemnate în scrierile episcopului Grigore din Tours și îndeosebi în a sa *Historia Francorum* (cartea III-a, 15 și cartea VI-a, 11). Privind situații din jurul anului 576, el se referă nu numai la uzul clopotelor în mănăstiri, ci și la întrebuințarea lor în parohii, pentru anunțarea serviciului divin de duminică. Mai mult, el vorbește de întâmpinarea unui episcop la reședința sa «cu sunet de clopote, cu onoruri și cu prapore». În mănăstiri, ritmul întregii vieți de la scularea de dimineață și pînă la culcare — adică timpurile serviciului divin —, masa, diferitele activități și exerciții erau dirijate prin semnalele convenite și știute de toți ale clopotelor. Astfel, Beda Venerabilul (675—735) ne relatează că o călugăriță cu numele Begu a înțeles după sunetul clopotului din Mănăstirea vecină Hacanós, că stareța Hildapar de aci murise (*Hist. Eccles.*, IV, 23). Într-adevăr, moartea episcopului ca și a credincioșilor era anunțată prin trasul clopotelor, cum glăsuiesc instrucțiunile dintr-un tipic apusean (*Liber ordinum*), aflat în uzul Bisericii Spaniole în primii ani ai secolului al VIII-lea (*Monumenta Ecclesiae liturgica*, p. 112 și 140).

Din consemnările lui Grigore de Tours am putut înțelege că bisericile parohiale n-au întârziat să imite mînăstirile, adoptînd clopotele pentru nevoile serviciului divin. Din secolul al VII-lea, ele încep să apară din ce în ce mai des în inventarele bisericilor, iar sacramentarele apusene din veacul al VIII-lea cuprind rugăciuni speciale pentru binecuvîntarea clopotelor. S-ar putea chiar afirma că, în acest din urmă veac, clopotele se generalizează complet în bisericile Europei apusene, chiar în cele rurale. Așa se explică faptul că o dispoziție din anul 801 a lui Carol cel Mare a putut să oblige pe toți preoții să pună să se tragă clopotele bisericilor lor, la vremea slujbelor de peste zi și din ciclul de noapte.

Este necesar să menționăm că pentru denumirea curentă a clopotului, îndeosebi în documentele secolelor al VI-lea și al VII-lea, se obișnuia termenul *signum*, *signum Ecclesiae*. Mai apoi intrară în circulație denumirile *campana* (subînțeles *pelvis*, vas, căldărușă), *campanum* și *nola*, acest din urmă termen referindu-se în special la clopotele mici sau clopoțele (tintinnabula). Numinile de campana, campanum și nola se explică prin faptul că provincia Campania și orașul Nola, renumite prin industria obiectelor casnice de aramă și de bronz, sînt considerate ca patrie specială de origine a clopotelor.

Forma, mărimea și aliajul clopotelor erau variate. S-ar putea spune chiar că, în prima jumătate a evului mediu, clopotele bisericilor n-au excelat prin dimensiuni impunătoare, prin care să se compare cu marile clopote ale catedralelor de mai târziu, cum este cel de la Notre Dame-de Paris și clopotul-împărat sau împăratul clopotelor, turnat în 1733 pentru uzul bisericilor din Kremlinul Moscovei; cu un diametru interior de 5 m, acesta din urmă are o greutate de aproape 200.000 kgr.

În mînăstirile și bisericile de mir ale Orientului creștin, după inaugurarea epocii de pace pentru Biserică, deveni generală *toaca* (σημαντήρ, σημαντήριον sau σημαντρόν), ca instrument pentru invitarea călugărilor și credincioșilor la serviciile divine. De la veacul al V-lea, înapoi, ea se găsește menționată în inventarele bisericilor. După materialul de confecțiune și după dimensiuni, toaca este în primul rînd de două feluri: *toaca de lemn* (ξύλα) sau toaca propriu-zisă și *toaca de fier* (σίδηρον). În ceea ce privește cea de lemn, se distinge *toaca mică* (χειροσήμαντρον) și *toaca mare* (μεγασήμαντρον); cea dintîi este purtată în mînă în jurul sfîntului locaș, în timp ce este lovită cu un ciocan de lemn, iar cea de a doua reprezentînd o scîndură rezonantă mai mare, este atîrnată de doi stîlpi, la intrare, sau într-una din turlele edificiului bisericesc. Întrebuințarea fiecăreia din ele este indicată de regulile tipicului, în legătură cu însemnătatea momentelor liturgice respective, cînd prin lovituri de ciocan se produce un șir de sunete ritmice.

Uzul bisericesc al clopotelor a rămas necunoscut în Răsărit, pînă în veacul al IX-lea, cînd Ursus, dogele Veneției, a trimis în dar împăratului bizantin Mihail al III-lea, 12 clopote, cam pe la anul 857. Acesta le-a așezat într-o clopotniță, pe care a clădit-o în fața bisericii Sfînta Sofia din Constantinopol. La puțin timp după aceea, au fost înzestrate cu clopote biserica Sfîntii Apostoli precum și alte biserici din capitală. Mai târziu, s-a introdus un clopot și la Mînăstirea athonită Lavra, dar adoptarea lor în uzul bisericilor orientale a mers așa de încet, încît putem spune că chiar în veacul al XII-lea clopotele încă nu se generalizaseră aici. Toaca s-a menținut astfel mai departe și chiar acolo unde se introducea clopot.

acesta fiind sunat după ce mai întâi se bătea toaca, așa cum se obișnuiește pînă astăzi. O extindere a întrebuintării clopotelor în bisericile de rit bizantin a avut loc mai ales după instaurarea Imperiului latin în Răsărit, adică în veacul al XIII-lea, dar mai ales al XIV-lea și al XV-lea. În unele din țările, în care fuseseră introduse, clopotele au fost însă înlăturate după invazia turcilor, rămînînd în uz multă vreme numai toaca. În tot cazul, afară de Rusia, clopotele n-au jucat în Răsărit, pînă în timpurile mai noi, un rol atît de însemnat ca în bisericile Apusului².

2. Introducerea clopotelor în serviciul cultului divin făcu necesare în chip firesc unele adaptări sau chiar dezvoltări în arhitectura bisericească, din care rezultară clopotnițele. La început, clopotele neavînd dimensiuni mari, montarea lor se putea face fără un aparat impunător; ele erau instalate, astfel, fie în arcaturile anume deschise în partea superioară a frontonului bisericii, fie în clopotnițele modeste construite deasupra fațadei principale sau a pereților laterali ai edificiului. În alte cazuri, se improvizau clopotnițe simple în apropiere de locașul sfînt. Dintru început, deci, tipurile se pot reduce în general la două: construcții izolate, adică separate de edificiul bisericesc, și turnuri înălțate deasupra bisericii, de cele mai multe ori alipite la unghiurile fațadei.

Marile basilici apusene au fost înzestrate însă destul de timpuriu cu turnuri, care aveau destinația specială de clopotnițe. Astfel, în veacul al VI-lea, pe lîngă fiecare din cele două basilici Sfîntul Apolinarie din Ravenna s-a construit ceva mai în urmă cîte o clopotniță izolată și anume la cel din Classis în apropierea absidei, iar la Sfîntul Apolinarie cel Nou³ nu departe de intrare. Ele sînt construite din cărămidă; cele opt etaje sînt luminate prin ferestre arcuite în plin centru, grupate cîte trei la ultimele două etaje și cîte două la etajele IV—VI, despărțite prin colonete; verticalele, pe care se prelungesc șirurile ferestrelor, sînt punctate de cîte o singură fereastră la primele trei etaje de jos. La basilica Sfîntul Martin din Tours, încă din a doua jumătate a veacului al V-lea, exista de asemenea nu numai turnul lanternă de deasupra transeptului, ci și un turn-clopotniță, așezat pe cît se pare în fața edificiului. Clopotnița cilindrică ridicată la biserica din Vatican, din inițiativa papii Ștefan al II-lea, pe la mijlocul veacului al VIII-lea, a fost construită însă în apropierea absidei altarului, instalîndu-se în ea trei clopote. De altfel, în această epocă clopotele fiind generalizate în Apus, nu numai catedralele, ci orice biserică era prevăzută cu clopotniță.

Tipul de clopotniță cilindrică sau pe plan circular era aproape curent pînă în vremea lui Carol cel Mare, cînd îl vedem practicat în flancurile sau în fața absidei, ca la biserica Sfîntul Riquier din Mînăstirea Centula (Franța) și mai apoi în provinciile renane, ca la biserica Sfîntul Gall (astăzi în Elveția), unde două turnuri independente de biserică se ridică de ambele părți ale absidei dinspre răsărit. După aceea, clopotnițele circulare încep să devină din ce în ce mai rari. Le găsim totuși apărînd în romanicul toscan din veacul al XII-lea sub forma impunătoare a turnului aplecat pe lîngă absida domului din Pisa, precum și a turnurilor celtice din Irlanda și Scoția, cu acoperiș conic de piatră; construite între finele veacului al IX-lea și începutul celui de al XI-lea, de cele mai multe

2. La F. Kraus, *Real-Encyklopädie der christlichen Alterthümer*, Fr. I, Br., 1830; sechster Band, la cuvîntul *Glocken*, de Nikolaus Müller, p. 708.

3. La G. de Jerphanion, *La voix des monuments*, planșa IX, după p. 76 (Sf. Apolinarie cel Nou) și în «Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie», t. III, vol. 2, fig. 3058, col. 1979—1980, precum și în t. II, fig. 1441, col. 579—580.

ori la distanțe nu prea mari de biserici, clopotnițele celtice serveau și ca posturi de observație împotriva piraților.

În perioada artei carolingiene și romanice îndeosebi, clopotnițe separate sau independente de biserică rămân o particularitate a arhitecturii italiene. În celelalte țări ca, de pildă, în Franța și chiar în Germania, astfel de exemplare se întâlnesc mai rar. Tipul cel mai simplu de clopotniță separată de biserică îl reprezintă așa-numita *clopotniță-arcadă*, adică un zid străpuns în partea superioară de arcade, în care se atârnav clopotele.

Forma cea mai curentă în această epocă o reprezintă însă *clopotnița-turn*, al cărei loc era rezervat de regulă deasupra pronaosului. Acest ultim tip a îmbrăcat forme originale în arhitectura romanică din Franța ca și din Germania. Una din acestea este reprezentată de turnurile cu bază patrunchiulară, realizate în variante felurite. Astfel, unele sînt încoronate de un *vîrf* sau acoperiș ascuțit, compus din *patru fețe triunghiulare*, care în Normandia sînt de cele mai multe ori de piatră. În regiunea Limousin (Limoges) și Languedoc, deasupra bazei se înalță mai multe etaje în retragere, primind lumina prin deschizături sau ferestre geminate, tăiate în fiecare din cele patru fețe sau pereți. La clopotnițele limuziene structura fațadei se complică deasupra bazei cu un fronton foarte ascuțit, străpuns mai jos de o largă deschizătură⁴.

La cele mai multe din bisericile normande și din Ille-de-France, acoperișul acestui gen de clopotnițe are înfățișare de șa; podul format de cele două planuri înclinate ale șarpantei este închis adică la capete de cîte un fronton triunghiular de piatră. Pereții camerei clopotelor sînt străpuși în general de deschizături arcuite în cintraj. Acesta este tipul de clopotniță obișnuit mai ales la bisericile rurale.

Renaniei îi sînt caracteristice clopotnițele *romboidale*, numite astfel din cauza formei de romburi a celor patru fețe ale vîrfului, încadrate în jumătatea lor inferioară de patru frontoane triunghiulare, străpunse de ferestre geminate. Reprezentativă în această privință este clopotnița de la Maria Laach (Germania)⁵.

În Auvergne și Burgundia, începînd mai cu seamă din veacul al XII-lea, clopotnița pe bază patrată se termină cu un vîrf în piramidă octogonală, decorat cu turnulețe la cele patru colțuri ale ultimului etaj din care ia naștere. La clopotnițele din perioada de tranziție de la stilul romanic la cel gotic, se vede intercalat un etaj octogonal între baza patrată și vîrf în piramidă, pentru a masca trecerea de la patrat la octogon. Clopotnițele bisericilor poatevine se termină însă de regulă printr-un vîrf conic suprapus unuia sau două etaje patrâte, cum se vede la biserica Notre-Dame-la Grande din Poitiers.

În epoca stilului gotic nu se construiesc decît în chip excepțional clopotnițe independente de edificiul bisericii. Locul clopotelor era în turnurile de deasupra fațadei acesteia.

4. Vezi *Clopotnița din Brantome* (Franța) în «La Grammaire des styles, L'art roman», fig. 24, p. 24.

5. *Ibidem*, p. 43, pl. XVI, fig. din colțul stîng de jos; la p. 58, fig. 23, *Clopotnița bisericii din Gassicourt*; la p. 59, fig. 25, *Clopotnița bisericii din Conflans*; la p. 60, fig. 27, *Clopotnița vechei Minăstiri din Vendôme*, iar la p. 25, fig. de sus din pl. VII, *Clopotnița bisericii Notre-Dame la Grande din Poitiers*. Biserica abațială de la Laach (Germania), la Ab. Fabre, *Manuel d'art chrétien*, fig. 122, p. 104.

3. În Orient se întâlnesc încă din veacul al VI-lea tipuri de biserici cu fațada flancată de turnuri patrunchiulare cu dublu etaj, luminate prin ferestre geminate despărțite prin câte o colonetă ca, de exemplu, la Turmanin (Siria). Dacă aceste turnuri puteau adăposti cel mult toaca, ele nu aveau totuși destinația de clopotnițe, deoarece clopotele încă nu intraseră în uzul cultului divin al bisericilor din aceste părți. Turlele, ce s-au dezvoltat cu deosebire din veacul al XI-lea încoace la bisericile ajunse clasice în stilul bizantin și îndeosebi cele de deasupra nartexului, au devenit locul indicat pentru suspendarea clopotelor, alături de toacă. Aceasta era situația îndeosebi la bisericile mari, în timp ce la cele obișnuite clopotnița se construia deosebit, în curtea locașului divin. «Forma și locul de plasare al turnurilor bizantine pentru suspendarea toacelor și mai apoi a clopotelor poate fi urmărită», după aprecierea profesorului G. A. Sotiriu din Atena, «în monumentele bizantine, ce se păstrează în Grecia. Dintre acestea, mai vechi este acela al bisericii Cuviosului Nikon, din Sparta, clădit în veacul al X-lea în dreapta altarului, de formă patrată, cu scară spirală. În veacul al XI-lea, la Mî-năstirea Dafni s-a construit un turn patrat, în stînga nartexului, iar la Mistra și Sfîntul Munte se clădesc în veacul al XIV-lea și al XV-lea cele mai elegante clopotnițe, de asemenea lîngă nartex. La alte biserici grecești din epoca bizantină se înalță mici clopotnițe deasupra acoperișului uneia din laturile bisericii (de exemplu, pe latura de sud a bisericii Sfinții Teodori din Atena), sau se adaugă uneori o clopotniță elegantă deasupra portalului bisericilor bizantine; un exemplu strălucit de o astfel de clopotniță se află deasupra intrării bisericii bizantine Samarina din Messenia...»⁶. În condiții analoage poate fi considerată situația și în țările de localizare ale stilului bizantin.

În Rusia, este practicat pe o scară întinsă sistemul clopotnițelor independente. Tipul cel mai vechi îl reprezintă așa numitele *zvonîțe*⁷, care nu sînt altceva decît clopotnița-arcadă întîlnită și în Apus, adică un zid ridicat în curtea bisericii, prevăzut la partea de sus cu trei arcade în chip obișnuit, mai rar cu patru sau chiar cinci, în care se montau clopotele. Între altele, se pot cita *zvonîțele* de la biserica Sfînta Sofia din Novgorod (1439), de la biserica «Întîmpinarea Domnului» din Pskov (1495), sau de la Libusga și Olika, în Galiția (în prima jumătate a veacului al XIV-lea).

Tipul cu răspîndirea cea mai largă în Biserica Rusă îl reprezintă însă clopotnița-turn. Unele sînt formate din două etaje cubice în retragere, dintre care cel de al doilea este uneori poligonal, susținînd la rîndul lui o turlă de aceeași formă cu un perimetru mai redus, peste care se înalță o cupolă în formă de piramidă, avînd fixată deasupra o cruce. Unul dintre cele mai vechi exemplare de acest fel îl reprezintă turnul din Kremlinul Novgorodului⁸ (veacul al XIV-lea), la care se pot adăuga clopotnița cu trei etaje de la biserica Sfinții Apostoli, clopotnița bisericii Bunavestire (1541) și clopotnița masivă de la Sfîntul Nicolae-Dvoriștschi (veacul al XVII-lea), din același oraș. Exemplare de acest fel de clopotnițe mai mult sau mai puțin masive, mai înalte și mai elegante sau mai simple și de dimensiuni mai modeste ca, de pildă, clopotnița din Nerediți (1198), se întâlnesc în diferite părți ale Rusiei.

6. G. A. Sotiriu, *Χριστιανική και βυζαντινή αρχαιολογία*, I. Atena, 1942, p. 237, fig. 130.

7. Vezi, *Zvonîța bisericii Zavelici din Pskov*, la P. Constantinescu-Iași, *Influențe ale arhitecturii vechi rusești...*, București 1951, p. 104, fig. 77.

8. *Ibidem*, p. 98, fig. 69.

O altă categorie o formează clopotnițele cu trei etaje de formă poligonală cu tendință de rotunjire, ca cea de la biserica Sfântul Teodor Stratilat (1360), din Novgorod și «Turnul cu ceas» al lui Eufimiev (1436), din Kremlinul aceleiași oraș, socotit de Grabar ca unul «din cele mai reușite monumente ale arhitecturii rusești». Merită să fie de asemenea menționat ca exemplar similar clopotnița bisericii Sfântul Nicolae din Suzdal⁹ (sfârșitul veacului al XVII-lea), caracterizată prin forma foarte ascuțită a cupolei sau acoperișului.

Un tip aparte de clopotniță în arhitectura rusă îl reprezintă turnurile înalte ca turnul «Ivan cel Mare» (1532) construit în Kremlinul Moscovei¹⁰, pentru folosința bisericilor din incinta acestuia. Avînd o înălțime de 90 m, vizibilitatea lui se întinde pe o rază de 20—25 km; el servea, de altfel, și ca post de observație. Cu astfel de turnuri variate ca înălțime și eleganță, au fost înzestrate în aceeași epocă precum și în veacurile următoare, biserici și din alte regiuni ale Rusiei¹¹.

În Principatele Române, Muntenia și Moldova, stilul diferitelor tipuri de clopotnițe, ce s-au păstrat cu începere din ultimele decenii ale veacului al XV-lea, se găsește într-o evidentă analogie cu cel al clopotnițelor rusești. În generalitatea cazurilor, ele sînt construcții independente sau separate.

Clopotnițe legate de structura edificiului bisericii abia se întîlnesc. Una dintre acestea se află la ctitoria logofătului Tăutu din *Bălinești* (1499). Pătrat ca formă și mai înalt decît biserica, acest turn se află încopciat în zidul fațadei dinspre sud și anume în punctul unde ia naștere absida pronaosului. Brîul de piatră, ce-l încinge pe la mijloc, îl împarte în două cuburi egale, dintre care cel de jos, susținut pe stîlpi de zid, formează un pridvor deschis, prin care se intră în biserică; la etajul superior este instalată încăperea pentru clopote, ai cărei pereți sînt străpunși pe cele trei fețe libere, de deschizături sau ferestre largi, terminate în arc frînt. Deasupra lor se întinde o fișie decorativă de plăci smălțuite. O formă originală o reprezintă clopotnița improvizată într-o nișă exterioară, la biserica *Arbora* (1502), ctitorie a pîrcălabului Sucevei Luca Arbore, solid construită în fața pronaosului prin prelungirea zidurilor laterale și unirea lor în partea de sus printr-un arc în semicerc. Mai evoluată în comparație cu clopotnița de la *Arbora* se înfățișează clopotnița bisericii din *Părhăuți*, construită de logofătul Gavril Troțușanu (1522). Nișa de la parter formează un pridvor în fața pronaosului, iar deasupra ei, la etaj, e o clopotniță în fața cu două goluri sau ferestre arcuite, pe linia celor de la pridvor, și încă cîte una pe fețele de nord și de sud.

În această epocă, regula o formează însă clopotnițele separate, construite de obicei în fața bisericilor mînăstirești, la intrarea în curtea lor, iar cîteodată în alt punct, ca la Mînăstirea Dobrovăț (1503—1504), unde clopotnița se află situată nu departe de absida altarului. Dintre acestea, *zvonitele* sînt slab reprezentate, numărul lor fiind redus numai la cîteva exemplare cu două și trei arcade sau băi, mai ales pe lîngă cîteva biserici din Bucovina (Sfînta Treime din Siret, Zăhărești, Milișăuți-Bădăuți și Maica Domnului din Ițcani, precum și Sfîntul Ioan Botezătorul din Suceava), a căror vechime e cuprinsă între începutul veacului al XV-lea și veacului al XVII-lea.

9. *Ibidem*, p. 102, fig. 74.

10. Vezi planșele IV—XIII și fig. de la p. 17 din *Pameatniki russkoi arhitekturai*, IV (Monumentele arhitecturii rusești), Moscova, 1946.

11. Pentru datele privitoare la clopotnițele din Biserica Rusiei, vezi P. Constantinescu-Iași, *Înfluențe ale arhitecturii vechi rusești...*, București 1951, p. 95, 97—99 și 101.

Forma cea mai curentă a clopotnițelor românești este de prismă cu baza patrată, străpunsă de un gang, prin care se pătrunde în curtea mînăstirii. Dintre acestea, unele își păstrează *forma patrată pe toată înălțimea*, pînă sub acoperiș, cum este cazul clopotnițelor de la Mînăstirea Neamț (1497) și de la Mînăstirea Bistrița-Neamț (1498)¹². La aceasta din urmă, cele patru muchii ale prisme sînt întărite prin contraforți pînă la jumătatea ei. Deasupra gangului se află două încăperi boltite suprapuse în etaj, ultima fiind încununată de cupolă, pe care se află o cruce. Camera de la primul etaj servește de paraclis, iar cea de la cel de al doilea este rezervată clopotelor, pereții ei fiind străpuși fiecare de cîte o deschizătură largă terminată în arc frînt. În interiorul clopotniței se pătrunde pe la etajul întîi, cu ajutorul unei scări portative, încăperea de la parter fiind fără comunicație cu restul construcției.

La altele intervin modificări cu valoare decorativă, ca la turnurile-clopotniță de la biserica *Sfîntul Ioan din Piatra-Neamț* (1499) și de la biserica *Sfîntul Nicolae din Popăuți* — Botoșani (1496). Astfel, la o înălțime oarecare, ele își modifică forma de prismă patrată de la bază în prismă octogonală cu fețe inegale, prin teșirea muchiilor prisme de jos. La Sfîntul Ioan din Piatra, muchiile prisme de bază se prelungesc pe teșituri prin patru contraforți, pînă pe la jumătatea ferestrelor de la camera clopotelor, care se află la al doilea etaj. Deasupra acesteia se ridică un turn cu ceasuri, încununat de o boltă cu cruce. Turnul cîștigă astfel ca «siluetă și eleganță». Accesul în interior este dat pe la intrarea de la primul etaj, printr-o scară lipită în construcția peretelui dinspre răsărit. De o factură analoagă, clopotnița din Popăuți este mai scundă. Nota ei caracteristică constă în amănuntul că teșirea muchiilor se aplică numai etajului mijlociu, care devine astfel o prismă octogonală intercalată între patratul de bază și cel care adăpostește camera clopotelor.

O altă categorie de clopotnițe o constituie turnurile evolute spre aspectul rotund prin forma lor de prismă poligonală regulată (cu fețe egale), așa cum este, de pildă, clopotnița de la Mînăstirea *Dobrovăț* — Vaslui, (1503—1504), ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Un exemplar interesant din acest tip îl reprezintă turnul-clopotniță de la Mînăstirea *Brebu* din județul Prahova, ctitorie a lui Matei Basarab, construit din cărămidă aparentă. Baza, cu un gang de trecere patrat și boltit în calotă, păstrează forma patrată pînă la înălțimea zidului de sud al curții, lîngă care e construit. De la acest nivel, ia formă octogonală, împărțită în trei etaje de cîte o încăpere. Primul este demarcat de rest printr-un brîu în dinți de fierăstrău, fețele octogonului corespunzătoare camerei suprapuse fiind perforate în vederea apărării; ele formează panouri de cîte două firide oarbe terminate prin arcuri circulare duble. Etajul al treilea cuprinde încăperea clopotelor, avînd pe fiecare față cîte o fereastră arcuită în semicerc, iar deasupra lor, sub cupola împodobită cu cruce, se înșiră o cornișă masivă în dinți de fierăstrău.

12. Vezi la Arhitect. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, fig. 211, p. 245 (biserica din Bălinești); fig. 259, p. 289 (Schema bisericii Arbora); fig. 261, p. 302 (biserica din Părâuți); fig. 317, p. 365 (Zvonița din Ițcanii-Vechi). La P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, fig. 67, p. 96. Clopotnița de la Mînăstirea Neamț.

În aceeași categorie trebuie înnumărat și turnul de la intrarea Mănăstirii Brîncoveni — Romanâți¹³. Tot aci trebuie menționat *Turnul de la biserica Colțea* — București¹⁴, ctitoria spătarului Mihail Cantacuzino, din timpul domniei lui Brîncoveanu, care constituia în trecut una din podoabele Bucureștilor. În fotografiile vechi apare cu un acoperiș foarte înalt și un ceasornic mare. În jurul camerei clopotelor, așezată în partea de sus a turnului, se afla un balcon marginit de o balustradă de piatră frumos sculptată și susținută de console decorate cu capete de lei. Partea de sus s-a dărîmat în timpul cutremurului din anul 1802; turnul a fost utilizat însă mai departe ca foișor de foc, pînă în anul 1888, cînd a fost desființat definitiv.

În noul stil românesc inaugurat în epoca lui Matei Basarab, clopotnițele se integrează în corpul construcției bisericilor, cel puțin în parohii, sub forma turelor ridicate deasupra pronaosului, iar cîteodată pe latura de nord a acestuia, ca la ctitoria lui Brîncoveanu din Mogoșoaia (1688). Accesul în aceste clopotnițe era dat în veacul al XVII-lea și al XVIII-lea, prin scări construite fie înăuntrul bisericilor, pe peretele de nord ori chiar tăiate în interiorul sau grosimea acestui zid ca la biserica din Gherghița — Prahova (1641), la biserica din Turbați — Ilfov, la biserica Doamnei din București și la cea din Golești — Muscel. La biserica Colței din București scara este tăiată în zidul fațadei de apus. La unele biserici însă, cum este, de exemplu, Sfîntul Ștefan din București, la biserica Crețulescu, biserica Olari etc., scara clopotniței de pe nartex răspunde direct afară, iar nu înăuntrul edificiului. În alte cazuri, se alipea un turn poligonal pentru scară la unul din flancurile pronaosului, în apropiere de fațada principală, mai rar la cel de sud (Strehaia) și mai obișnuit la cel de nord, ca la Vlădești (Muscel), la biserica din Mogoșoaia și la Schitul Cornet din Vîlcea. La bisericile construite cu un gust deosebit ca, de exemplu, la ctitoria lui Matei Basarab din Călinești — Prahova (1636), estetica era satisfăcută mai deplin, prin adăogarea unor astfel de anexe pe ambele laturi ale nartexului.

La biserica din Filipeștii-de-Pădure (Prahova), construită în anul 1688, clopotnița sau mai bine-zis camera clopotelor nu este așezată deasupra pronaosului, ca la celelalte biserici, ci peste pridvorul poligonal alipit în fața pronaosului, cum am văzut în Moldova la biserica din Părhăuți. Fețele prismei sînt complet deschise și delimitate prin coloane unite în partea de sus prin arcuri și sprijinite în partea de jos pe soclul de zid de deasupra brîului median¹⁵.

Turnul-clopotniță pe pridvor iar nu pe pronaos, în general scund și greoi, este, de altfel, un lucru foarte obișnuit la multe din bisericile moldovene de sat și de oraș, construite în tot cursul veacului al XVII-lea și al XVIII-lea ca, de exemplu: Sfîntul Nicolae din Suceava (1611), Nicorița (1626—1629), Barnovschi (1627), precum și la biserica Mănăstirii Bîrnova, cîteșitrele din Iași etc. La unele biserici, pridvorul fiind mai îngust decît naosul, acest pridvor lasă impresia că el face corp cu turnul clopotniței, iar nu cu edificiul bisericii, înaintea căreia

13. La arhitect Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 255, p. 294 (Clopotnița de la Mănăstirea Bistrița); fig. 256, p. 295 (turnul bisericii Sfîntul Ioan din Piatra); fig. 257, p. 296 (Clopotnița din Popăuți); fig. 253, p. 292 (Clopotnița de la Mănăstirea Dobrovăț); fig. 110 și 111, p. 141 și 142 (Clopotnița de la Mănăstirea Brebu); fig. 157, p. 187 (Turnul de la Mănăstirea Brîncoveni).

14. Vezi «Dicționarul enciclopedic ilustrat» de I. Aurel Candrea și Gh. Adamescu, fig. de la p. 1915, col. 2.

15. Vezi la Arhitect. Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 145, p. 172.

s-ar afla adăugat, adică nu un pridvor, ci un turn-clopotniță cu parter. Se pot cita astfel în această privință bisericile din Iași: Sfânta Vineri (1610—1615), azi dispărută, Sfântul Ioan Botezătorul (1631), Vovidenia (1645)¹⁶, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Ilie etc., iar din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea biserica Sfinții Teodori (1761) etc. În turnul acesteia din urmă se ajunge pe o scară în spirală, a cărei casă e așezată pe fața de nord, în colțul dintre pridvor și pronaos.

Mănăstirile au continuat să păstreze însă mai departe tipul clopotnițelor separate de clădirea bisericii. Spre finele veacului al XVII-lea și începutul celui următor, acestea au încă factura celor din veacul precedent. La unele din ele, încăperea sau etajul intermediar, boltit și comunicând printr-o ușă mică așezată sub scară, servea de ascunzătoare pentru obiectele de preț ale mănăstirii.

Mai târziu însă înfățișarea lor, cel puțin în Muntenia, e mai scundă, laturile prisme nu mai sînt teșite ca la clopotnițele din veacul al XVII-lea, iar ca o notă caracteristică a construcțiilor din această epocă, fețele încăperilor clopotelor sînt străpunse de cîte două arcade alăturate, în loc de una ca mai înainte. Unele din aceste clopotnițe capătă o notă de eleganță particulară, prin construirea unui cerdac sau foisor la etaj, în partea dinspre curte, cum se vede la Mănăstirile Aninoasa, Antim, Văcărești etc.

Pr. Prof. PETRE VINTILESCU

16. *Ibidem*, fig. 207, p. 357 (biserica Vovidenia din Iași).

CONTRIBUTIA CRONICARULUI DIONISIE ECLISIARHUL LA ÎMBOGĂȚIREA MOLITFELNICULUI ROMÂNESC

UN MANUSCRIS ECLEZIASTIC NECUNOSCUȚ

Scriind cîndva despre Dionisie Eclisiarhul, afirmam: «Nu putem spune că se cunosc toate manuscrisele acestui mare personaj, deși de la dispariția lui a trecut un veac și mai bine». De asemenea, în 1941, afirmam că operele lui Dionisie ne prezintă pe autor «într-o întreită ipostază: Bun-pictor (aproape toți caligrafi au fost și zugravi), *caligraf* neîntrecut și *istoric*. Aceste afirmații le-am susținut documentar, acum douăzeci și șase de ani.¹ De atunci bibliografia acestui mare personaj s-a îmbogățit. Prof. V. G. Paleolog, în articolul *Inceput despre artistul caligraf și miniaturist Dionisie Eclisiarhul*, actualizează discuțiile². Paul Plătănea (*Pe marginea unei ipoteze: Dionisie Eclisiarhul, caligraf și miniaturist*³), cum și recenzia-studiu publicată de Pr. I. Ionescu⁴, care dă și o bogată bibliografie privitor la Dionisie, pun la punct în parte discuția actualizată.

De curînd, lucrînd la un studiu asupra complexe personalități a lui Dionisie Eclisiarhul, care a fost și zugrav de biserici, cum voi arăta cu altă ocazie, am găsit un *manuscris ecleziastic inedit*, necunoscut pînă în prezent, și pe care îl prezint în cele ce urmează.

Este vorba de un volum înalt de 195 mm și lat de 158 mm, legat în piele și carton. Coperta din față are un chenar simplu, imprimat, format din floricele identice, avînd fiecare cîte șase petale. La mijloc, șase floricele de același gen, orînduite simetric, prezintă forma unei cruci. Manuscriul are 129 de file, dintre care 113 numerotate chiar de autor. Fiind o lucrare care urma să fie tipărită, este lipsită de obișnuitele decoruri, care caracterizează grafia lui Dionisie. Fiecare pagină, de această dată, are un cadru simplu, din patru linii, trase cu creionul. Hîrtia întrebuițată este alb-gălbuie, riglată orizontal în filigran, în spații, paralele, late de 29 mm. Manuscrisul acesta nu are fila de titlu. De altfel nici nu știu cum s-ar fi putut numi. El cuprinde molitve, rînduieli și învățături din *Molitvenicul slavon* și din alte lucrări, care nu fuseseră traduse în limba română pînă la acea dată. Acesta este chiar scopul operei lui Dionisie: *ca să traducă*

1. Pr. D. Bălașa, *Alte manuscrise ale lui Dionisie Eclisiarhul*, Editura revistei «Oltenia», Craiova, 1941, p. 1; Idem, în rev. «Oltenia», cartea II-a, nr. 6—8, 1941, p. 81.

2. În «Ramuri», III (1966), martie 15 (și extras, p. 1—11).

3. Paul Plătănea, *Pe marginea unei ipoteze: Dionisie Eclisiarhul, caligraf și miniaturist*, în «Ramuri», III (1966), nr. 13, decembrie, p. 23.

4. Pr. I. Ionescu, recenzia lucrării: V. G. Paleolog, *Inceput despre artistul caligraf și miniaturist Dionisie Eclisiarhul*, publicată în «Mitropolia Olteniei», XVIII (1966), nr. 9—10, p. 912—914.

în românește ceea ce Molitvenicul românesc nu avea. În «Cuvîntarea către cititori» spune că a făcut această lucrare la cererea protoprezbiterului «Kir popa Costandin al Sf<î>nteii Episcopii» și adaugă: «am tîlmăcit după slovenie aceste trebuincioase Sf<î>nte Slujbe, care nu sînt puse la Molitvenicul românesc și s-au adunat într-una carte, precum se vede, spre trebuința la vremea cea cuvințioasă, însă tîlmăcirea în har, iară osteneala scrisului al doilea, după terfeloagele tîlmăcirii, cu mulțămirea oareșce a numitului protoprezviter».

Locul și data scrierii. — Traducerea din slavonește și transcrierea pe curat, pentru tipar, s-a făcut de cronicarul Dionisie, în orașul Craiova, după cum însuși arată în «Cuvînt către cititori». Un timp el a trăit în una din chiliile Mînăstirii Gănescu din acel oraș, astăzi dispărută. Pe locul ei s-a ridicat Palatul Tribunalului, astăzi Universitatea Craiova). Probabil că aci a lucrat și acest manuscris, în ultimii ani ai vieții sale, cînd «din multa osteneală a scrisului» ajunsese «la vremea slăbiciunii și a bătrîneților» sale⁵. Dionisie dă forma definitivă acestei piese, la «leat 1819»⁶.

Limba lui Dionisie. — Manuscrisul, deși este vorba de traducere, prezintă pe autor ca un neaș român, ieșit din popor, al cărui reprezentant autentic a fost. El scrie în perioada de formare a limbii române literare, la care a contribuit mult, după cum se va vedea atunci cînd se va studia limba lui Dionisie Eclesiarhul. În prefață și în compozițiile personale se observă un limbaj natural, curgător, limpede ca apa de izvor. Vom cita cîteva cuvinte și forme, care merită a fi subliniate în studiul limbii și graficii cronicarului, care apar și în manuscrisul ce prezentăm.

Cuvinte terminate în «iu»: ceriu (subs.), datoriu, făcătoriu, feliu, iubitoriu, judecătoriu, răbdătoriu, rugătoriu.

Cuvinte în care litera «i» este dublată: abiia, aceștia, bogăția, chiiar, dascăliia, fiica, fiiul, priimit, știința, viață, va învia.

Cuvinte în care în loc de e, apare diftongul «ea»: besearică, dar și biserică, ceale, feații, greale, leagea, pofteaște, veaci, veacinic, vreame, vremealnic.

Vocala «ă» înlocuiește pe «e» sau pe «o»: lăcaș, a lăcui, lăcuire, lăpădare, sădea, văsmînt.

Cuvinte fără «i» în final: trebue, să spue, întemeere.

Cuvinte în care «u» inițial este redat prin ѱ sau ѱ (ѱ к з): unu, dar și oun, umilință, urmează.

Cităm alte cuvinte la care concluziile se pot trage de lector: Adecă, chezășuindu-te (punîndu-te chezaș, girant — nașul pentru fin), citire, deacă, fieștecare, goli (= goi), grai (pentru cuvînt), iaste, înnaainte, înnoiaște, înpuroiază, întîmpinăm, întrăm, jărtvenic, mulțămire, molitvenic, obidă, oltoit, să oștește, prietin, prietini dar și prieteni, să rumpă, să rumpă, scuriticică (diminutiv), sf<î>nt, sînt, să sosască, soșietate, stepenă, terfeloage, trebile, tuturor, țarmure. Subliniem forma latinizată a rumpe (rumpere), care s-a păstrat în Moldova și pe care o întrebuițează Eminescu, nu ca pe o formă, poetică, cum s-a spus, ci ca pe una populară, dialectală⁷.

5. Ion Virtosu, *Date noi despre Dionisie Eclesiarhul*, în «Biserica Ortodoxă Română», LV (1937), nr. 5-6, p. 347. 6. Arh. St., R.-Vîlcii, ms. 56, f.

7. Nu cumva Dionisie Eclesiarhul a fost moldovean, așa cum afirma un cercetător la începutul acestui secol? Este o întrebare la care voi răspunde în lucrarea *Biografia cronicarului Dionisie*.

În grafia cronicarului, ca de altfel în toate textele chirilice, apar următoarele semne: ѧ = în, ѣ = ă, dar și ѧ, ѣ = â (î mut). Aceste trei semne grafice se deosebesc și ca formă și ca valoare fonetică. Ba ceva mai mult, ultimul semn ѣ nici nu are valoare fonetică. Pentru a transcrie fidel textul, l-am redat prin semnul «â»⁸.

Semnul ѣ l-am redat prin c, unde se pronunță ca atare, și prin k acolo unde este urmat de i sau de e și unde dă naștere la sunetele compuse *chi* și *che*.

Înainte de a trece la cuprinsul manuscrisului, adăugăm că la Dionisie textele citate din Sfînta Scriptură sînt scrise cu litere mai mici, lucru ce se observă la o privire atentă. Trimiterile sînt făcute pe marginea din dreapta sau din stînga paginii, în afara textului, și în partea dinafară a volumului. Ca exactitate, ele trebuie verificate. Tot aici specificăm că numărul filei din «Scara» manuscrisului, nu coincide cu numărul real al filelor, și descrierea am făcut-o după numărul de ordine scris mai tîrziu.

CUPRINSUL MANUSCRISULUI

[Fila 1] «Cuvînt către cititori.

D<u>mnezeu făcătorul a toată făptura văzută și nevăzută, după ce au zidit pe om, după chipul și asemănarea Sa, fieștecărui cu osebire, prin D<u>hul Său cel prea sf<î>nt, i-au dăruit a avea talant, adecă știință, unuia înțelepciunea b<o>gosloviei, altuia înțelegerea Scripturii și tîlmăcirea, altuia pro<o>rociia, altuia dăscălia și învățătura, cum și cîntarea, citirea și propoveduirea, și altele, poruncind⁹ ca fiește care, luînd talantul în dar, asemenea și el să-l dea în dar, altuia, spre a înmulți talantul, adecă cei ce au știință bună, să învețe și pe altul, ca să să învrednicească a auzi (cînd D<u>mnezeu va să ia seama celor ce le-au dăruit talanții): slugă bună și credincioasă, preste puțin ai fost credincios, preste mai multă te voi pune, pentru că ai înmulțit talanții tăi. Și va zice D<o>mnul slugilor sale: Dați acestui cu doi talanți, alți doi talanți. Iar celui ce au avut un talant și n-au arătat stăpînului nimic prisos, l-au osîndit ca pe o slugă vicleană, și i s-au luat talantul și s-au dat celui cu zece talanți, adecă și ceia ce i s-au părut că are, i s-au luat și s-au dat celui vrednic, ce mai mult are.

Drept aceia și eu nevrednicul, ca să împlinesc sf<î>nta poruncă a lui H<risto>s, stăpînul nostru, fiind îndemnat [verso:] de Sf<în>ția sa protoprezviteru<l> Kir popa Costandin, al Sf<în>tei Episcopii, am tîlmăcit după slovenie aceste trebuincioase sf<i>nte slujbe, care nu sînt puse la Molitvenicul rumânesc, și s-au adunat întru una carte precum se vede, spre trebuința la vremea cea cuviincioasă, însă tîlmăcirea în har, iară osteneala scrisului a doilea după terfe-loagele tîlmăcirii, cu mulțămirea oareșce a numitului protoprezviter.

Al tuturor, către D<u>mnezeu rugătoriu, Dionisie Eclisiarhu, dascăl slove-nesc, în Craiova, la leat 1819».

[F. 2] Scară: (1) Rugăciunea pentru biruința oștilor celor ce numele lui Hr<i>stos asupra protivnicilor, list¹⁰ 1.

(2) Paraclisă de mulțămire pentru biruință... list 7.

(3) Pa[ra]clis împărătesc, care să săvîrșește la martie 12, list 20.

(4) Tipicul cum să cade a săvîrși paraclisul împărătesc...list 29.

(5) Rugăciunea ce se face la venirea cu război a limbilor *varvare* asupra împărății creștinești...list 31.

(6) Ectenia la pogrebania pruncilor...list 51.

7) Întrebările către ovreii cei ce vină la pravo-[F. 2 v] slavnică credință și voiesc a priimi S<fîntul> Botez...list 52.

(8) Rînduiala kipului lăpădării a izmailitenilor, adecă a turcilor, și voesc a priimi S<fîntul> Botez...list 61.

8. Vezi Pr. D. Bălașa, *op. cit.*, p. 2; Idem, rev. «Oltenia», p. 82.

9. Acest cuvînt se repetă în text.

10. АНГТ = filă.

(9) Rînduiala patriarhului Methodie, pentru cei ce să lapăd de credința cea întru H<risto>s și iarăși să întorc la adevărata credință...list 64.

(10) Rînduiala la priimirea fiilor sufletești... list 71.

(11) Molitva despre sare ... list 72.

(12) Molitva preste semințele ce să samănă, adecă, grîu, orză, mei, porumb sau altele...list 73.

(13) Molitva la bl<a>goslovenia mrejilor...list 73.

(14) Molitva la sădirea viei... list 74.

[F. 3r] (15) *Molitva la culegerea viei*...list 74.

(16) Molitva la bl<a>goslovenia vinului nou...list 75.

(17) Molitva asupra celor ce au mîncat spurcat...list 75.

(18) Rugăciune cînd să spurcă cinev<a> de gînduri necurate...list 76.

(19) Molitva la oamenii cei învrăjbiți...list 77.

(20) Rugăciunea cînd să face îngrozirea tunetelor și a fulgerilor, cu trăsnete și cu grindină...list 77.

(21) Molitva asupra vînturilor celor protivnice...list 78.

(22) Rînduiala ce să face la locul sau casa ce *iaste* supărată den lucrarea farmecelor drăcești...list 80.

(23) Rugăciune cînd să va da pruncul să învețe carte.

[F. 3 v] (24) Rînduiala pentru pruncii carii nu pot învăța Sf<i>nta Carte, adecă Sf<i>nta Scriptură...list 85.

(25) Rînduiala rugăciunii carea să face la frica și îngrozirea cutremurului pămîntului...list 87.

(26) Cazania la îngropăciunea morților...list 99.

(27) Învățătura de la preot către nași sau nașă, după botezarea pruncului...list 104.

(28) Învățătura de la preotă către cei ce să căsătorească, după ce i-au cununat...list 106.

(29) Rînduiala Sf<i>ntului Botez pe scurt și altă învățătura, tot pentru botez, la vreme de nevoie...list 108.

(30) Rugăciune cînd să deoke pruncu sau fămeia la naștere...list 111.

(31) Rugăciune cînd ridică cinevași Cruce pre alocuri... list 112».

[F. 4 nescrisă. F. 5 v]. (*O notă în creion chimic cu litere latine*): «Această carte este foarte sfîntă și înțeleaptă. În ea sînt toate rugăciunile bisericesti, care nu le pot citi fildecine, afară de popi și domnul Mihai Popescu, stăpînul acestei sfinte cărți. Scris de mine Iancu M. Popescu».

(*De la f. 6—37, după numărătoarea manuscrisului, este introdusă o carte tipărită, numerctată cu cifre de la α — κ θ 1—29*). *Text tipărit*: «Întru slava Sf<i>nteii cei de o ființă și nedespărțită Troție, a Tatălui, a Fiului și a Sf<i>ntului D<u>hâ, cu blagoslovenit prea Sf<i>ntului îndreptătorului Sinodă și cu oserdia Preaosfințitului Mitropolită și exarh Gavriilă, s-a tîlmăcit din limba slovenească și s-au tipărit această carte de rugăciuni românești, pentru cearerea de la milostivul D<u>mnezeu, ca să dea biruință pravoslavniciloră asupra înprotivnicilor, cu *Paraclisă de mulțămire* pentru cîștigarea cererii, precumă și cu altă *Paraclisă*, care să cîntă la 12 martie și la 15 septembrie, la ziua suirii în scaunulă împărătescă și la Coronații prea blagocestivului nostru împărată Alexandru I, și tipiculă cumă să cîntă paraclisulă, în praznicile prea înalteloră nume a împărăteștiloră sale măriri și ale altora dină prea luminata împărătească familie, spre folosul și pentru datorii care are partea bisericască a săvîrși aceste rugăciuni pe la toate bisericile, în vremea sa. S-au tipărit în tipografia Sfintei Mitropolii, în Iași, la anul 1809, în luna lui septemvrie».

[F. 38] (*continuă ms. lui Dionisie*): *Rugăciunea care să face cînd să scoală limbile păgîne cu război asupra împărății creștinești. Canon către Preasf<i>nta Născătoare de D<u>mnezeu și pururea Fecioara Maria*. Facerea lui Ioannă, cu multă umilință. Peasna I, glasă 6, irmos: Ca pre uscată au trecut Israilă. Stih: Prea Sf<i>ntă Născătoare de D<u>mnezeu, mîntuește-ne pre noi! (Peasna... glas... stih, textul stihului și inițialele, sînt scrise cu roșu). Pre D<u>mnezeu cel ce stăpînește întru tărîe și puternic întru războaie născîndu-l, curată, cu stăpînitoarea și

puternica ta mînă, ajută-ne noauă asupra vrăjmașilor carii să luptă cu noi... Și după săvîrșirea canonului, să citește rugăciunile aceaste ce urmează, cu umilință: *Rugăciunea 1*, ală (sic) Sf<i>ntului Macarie al Filadelfii, la venirea limbilor. Preotul cel mai mare ce iaste rînduită zice: D<o>mnului să ne rugăm. *Narodul* zice: D<o>amne miluiește-ne! <Preotul> Stăpîne <Doa>mne D<u>mnezeul nostru, cine să va asemena Ție, Cine e aseamene Ție întru D<u>mn<e>zei?... *Urmează «Rugăciunea doua».*

[F. 48:] «*Rugăciunea treia a Sfî<n>tului Calist, Patriarhul, la năpăstuirea no-rodului de către limbile varvare.* Preotul: D<oa>mne, miluește-ne! D<oa>mne, D<u>mnezeul milostivirii, dătătoriule a toată bunătatea, minunate D<u>mnezeule...» (*Urmează rugăciunea patra, pînă la a opta inclusiv*).

[F. 58 v.] *Alegeri de slujbe scoase din Molitvenicul slovenescă.*

Ecteniia carea să zice la pogrebania pruncilor: Miluiaște-ne pre noi D<u>mnezeule, după mila ta, rugămu-ne ție, auzi-ne și ne miluește. Încă ne rugăm pentru fericitul pruncă, (cutare) sau (prunca) ca după nemincioasă ta făgăduință (sic) lui, împărății tale cei cerești a-lă învrednici pre elă. Ca D<o>mnul D<u>mnezeul nostru... Și în loc de D<u>mnezeul D<u>hurilor, zice preotul aceasta: D<oa>mne Ii<su>se Hr<i>stoase, D<u>mnezeul nostru, pre cela ce s-au născut din apă și din D<u>hă și întru viață fără prihană, către tine s-au mutat, făgăduindu-i a-i da împărăția ceriurilor, și ai zis lăsați pe prunci a veni la mine, că a unora ca acestora iaste împărăția ceriurilor, cu smerenie ne rugăm acumă pentru răposatul de la noi, robul tău (sau roaba ta) pruncul acel fără prihană (cutare)... că tu ești înviiarea...

[F. 59 v.] *Întrebările care să vor face ovreiului celui ce vine și voiește a primi pravoslavnică credință.* Cel mai mare sau preotul cel orînduită de către arhiereu, întrebă zicînd: Cine ești tu și ce voiești? *Răspunsă:* Eu (cutare) celă din ovrei, astăzi mă apropii către credința cea adevărată creștinească. *Întrebare:* Dacă nu care cumva vii la credința cea adevărată pentru vreo careva silă, sau de vre o nevoe, sau ucidere sau de vre o ispită...

[F. 68 r. cu roșu:] Arătare că luînd noi seama rînduelii cei așazate la Molitvenicul rumânesc pentru primirea ovreilor la pravoslavnică credință, nu sînt toate întrebările acestea care sînt așezate la Molitvenicul slovenesc. Și măcar că sînt destul și *acealea*, dar să cuvine, ca după întrebările ce să v<a> face din Molitvenicul rumânesc toate pe rînd, apoi să facă și aceaste întrebări de rînd, fiind că să vădește toate tainile lor ceale cu rătăcire...

[F. 68 v.] *Kipul lăpădării izmailitenilor, adecă a realei și necuratei credințe turcești.* Preotul sau cel mai mare să îmbracă cu veșmintele cele preotești și blagoslovind, face începutul precum scriie la primirea ovreilor și pune pe acel obraz de stă înaintea ușilor Sfintei Biserici, cu capul gol și cu mîinile la pieptu și cu smerenie dă răspunsuri la întrebările ce i să face, fiind și nașul lîngă dînsul. Întîi te întreb pre tine de te lepezi de această împotriva lui Dumnezeu turcescă credință...

[F. 70] (La întrebarea dacă se leapădă «de înkinăciunea ce iaste în Meha», adaugă cu roșu pe margine Dionisie:) Meha este locul cu mormîntul lui Mahomet, unde turcii merg de să fac ȋagii.

[F. 71]. Și după lepădarea aceasta să să boteze cel venit din agareni, după obiceiul creștinesc, îmbrăcîndu-l nașu cu haine noi, curate, și să i să dea învățătură de către d<u>hovnic să petrecă viață curată și fără prihană, păzind poruncile legii lui D<u>mnezeu, după făgăduința ce au dat...».

[F. 71 v.] *Rînduiala Sfîntului Metodie patriarhul Țarigradului, pentru cei ce să lapădă de credința cea întru H<ristos> și iarăși să întorcă spre adevărată credință.* Vezi: De va fi prunc luată în robie și să va lăpăda cu voe, sau făr' de voe sau de frică sau din neștiință sau din neînvățătură, pre unul ca acesta să să primească spre a să căi și a să ruga în șapte zile, apoi să i să citească molitvele de curățenie și într-a opta zi să să spele preste tot trupul și îmbrăcîndu-să cu hainele noi, și încingîndu-se cu brîu, după kipul celor ce să botează, ungîndu-l cu Sf<i>ntă Miră. Vezi: iară de va fi în vîrstă tînără sau mai în stare de mijloc sau de va fi în stare desăvîrșit și bătrînă, de să va fi lepădat de munci, să-și afle și acesta

iubire de oameni, însă să să postească de două ori câte 40 de zile în rugăciuni, căindu-să, săvârșind metanii, cu genunkie.

[F. 72] plecate și cu dese rugăciuni și să zică în toate câte 100 de ori, do<a>ni-ne, miluiește-ne! Și împlinindu-se aceste sf<i>nte zile, de doao ori câte patruzeci, să i să citească Molitvele de curățenie. După aceea, să să spele preste tot trupul și să să ungă cu Sf<i>nt Miră, precum mai sus s-au zis. Și slujindu-să Sf<i>nta Leturghie, să să învrednicească a să precești cu Sf<i>tele Taini și apoi să să îndeletnicească a fi în Sfintele Sărbători la slujba besericii și mai virtos la Sf<i>nta Leturghie.

Vezi: Iară carii din voința sa au îndrăznit de s-au lăpădat de credința lui H<risto>s și apoi s-au întors, și aceștea să primească, cu rînduiala ce mai sus s-a arătat, dară cu Sf<i>ntele D<u>mnezăeștile Taini, nu să precești, nu mai la sfîrșitul vieții loră, după pravila a marelui Vasilie, care zice: Cel ce să lapadă de H<risto>s și iară să întoarce și vine la taina pocăinții, datoriu iaste a plînge în toată vremea vieții lui și a să ispovedu-i (adecă a mărturisi greșala lui). Iară în vremea în care va ieși din viață, să să învrednicească Sfintelor D<u>mnezăeștilor Taini, crezînd d<u>mnezăeștii iubiri de oameni, carele primește pre cei ce să pocăesc...»¹¹.

«Rugăciune pentru curățirea celor ce s-au lăpădat de credința lui H<risto>s și iarăși s-au întors către adevărata credință a lui H<risto>s... Drept ești, Doamne, și drepte sînt judecățile tale, ca să nu după păcatele...»¹² [F. 74] (Urmează încă două rugăciuni) — Apoi îl unge cu Sf. Mir.

[F. 78.] Rînduială cînd vreunul din pravoslavnici primește pri cineva dină creștini ai fi fiu sufletesc. Cel ce voiaște iarăși a să naște d<u>hovnicește fiu sau fiică i să poruncește de stă din lăuntru ușilor Sf<i>nte Biserici și nașul din afară, ținînd amîndoi făclii aprinse în mîinile loră. Preotul îmbrăcat fiind cu Sf<i>ntele Odăjdii, zice: Blagoslovit iaste D<u>mnezeul nostru... <Rugăciunea>: D<oa>mne, D<u>mnezeul nostru..., carele pre pruncii tăi cei iubiți, carii D<o>mnul nostru I<isu>s H<risto>s fii lui D<u>mnezeu numindu-i cu darul punerii de fii.

[F. 79 v.] Molitva preste sare. D<u>mnezeule, Mîntuitorul nostru, cel ce ai venit în <I>erihon și prin Elisei proorocul ai tămădui apele ceale sărate și vătămătoare, însuși blagoslovește și sarea aceasta și o pune pre ea ca jărtva de bucurie. Că Tu ești D<u>mnezeul nostru și Ție mărire...

[F. 80 v.] Molitva la bl<a>goslovenia mrejiilor: D<oa>mne, I<isu>s<e> nostru, din preacuratele și prea bogatele Tale palme, aceste seminte ce ne-ai dată, înaintea okilor Tăi le-am adusă, Stăpîne, și acestea Ție încredințîndu-le, ne rugăm, că nu am îndrăznită...¹³.

[F. 80 v.] Molitva la bl<a>goslovenia mrejiilor: D<oa>mne, I<isu>s<e> Hr<i>stoase, D<u>mnezeul nostru, cela ce din cinci pîini și doi pești ai săturat...

[F. 81.] Molitva la sădirea viei: Doamne, I<isu>se Hr<i>stoase, cela ce ești vița cea adevărată și părintele Tău lucrătoriul, Tu și pre apostolii Tăi i-ai numit mlădițe...¹⁴.

[F. 81 v.] Molitva la culegerea viei: D<u>mnezeule, Mîntuitorul nostru, cela ce bine ai voit a numi viță pre unul născut fiul Tău...¹⁵.

[F. 82] Molitva la bl<a>goslovenia vinului nou. D<oa>mne, D<u>mnezeul nostru, bunule și iubitorule de oameni, caută spre vinul acesta și îl bl<a>goslovește¹⁶.

[Verso:] Molitva asupra celor ce au mîncat spurcat. Stăpîne D<oa>mne D<u>mnezeul nostru, cela ce lăcuești întru înălțime și te uiți la cei smeriți, cela ce întru...

11. Compară cu Molitfelnic Bogat, București, 1832, p. 436 (V̂AS)

și Evhologhiu, București, 1926, p. 370—374.

12. Ibidem. Vezi și Evhologhiu..., p. 370.

13. Evhologhiul, p. 445.

14. Ibidem, p. 445.

15. Ibidem, p. 446.

16. Molitfelnic Bogat, p. 324 (ΓΚΔ).

[F. 83] *Rugăciune asupra gândurilor celor necurate care bîntuești și supără sufletul omului.*

[F. 84] *Molitvita la cei ce sînt și petrec învrăjbiți*¹⁷. [F. 84 v.] *Rugăciune cînd se face îngrozire de mulțimea tuneturilor...*

[F. 85] *Molitva pentru vînturile cele împotrivoitoare și pentru vihorulă mării...*

[F. 87 v.] *Rînduiala ce să face la locul sau la casa ce iaste supărată de far-mece drăcești sau de vrăj și de descîntece*¹⁸.

[F. 91] *Rugăciune cînd să va da pruncul la dascălă să învețe Sf<i>nta Scrip-tură. Molitva: D<u>mnezeule, D<u>mnezeul nostru, cea ce ne-ai cînstit cu kipul Tău, pre noi oamenii...*¹⁹.

[F. 92] *Rînduiala pentru pruncii carii nu potă învăța Sf<i>nta Scriptură...*

[F. 94] *Rînduiala rugăciunii carea să facă la frica și îngrozirea cutremurului pămîntului. Canonulă la frica cutremurului, carele este pre margine, la greci adecă carestrocie.*

[F. 100] *Molitvă: D<u>mnezeule celă mare și înfricoșată și minunată...*

[F. 106] *Cazanie la îngropăciunea unui mortă. «Fericiți cei morți, cei ce întru D<o>mnul moră, de acumă, așa zice D<u>hulă ca să să odihnească de ostenea-lele loră». Apocalip<s> 14.13.*

Despre ceaia ce cîștigăm noi prină moarte în viața cea de veci. Mormântul acest de jale ne pune noao și okilor noștrii înainte ceale ce sînt tot omului de obște rînduite, de oarece nici un lucru sau vreună muritoriu nu poate scăpa. Zisăi că niminea nu poate scăpa, pentru că despre moarte osebite sînt gândurile omeneshi. Unii cu adevărat să tem de moarte și în tot kipul ar pofti ca să scape de ia. Iară alții nu numai că nu să înfricoșază de moarte, ci încă mai tare și în tot feliul o poftesc. Ounii zic: O moarte, cît e de amară pomenirea ta (Sirah 1). Alții zică, strigînd: «Mie-m<i> iaste a trăi H<risto>s, și a muri o dobîndă». Filip. 1.21. «Vai, că nemernicia mea s-au îndelungat». Psalm 119. Adecă streinătatea din lumea aceasta, această osebită pentru moarte a oamenilor gîndire, pentru ceaia să naște în gîndul cel omenesc, pentru că fiind fără seamă robiți de păcatele ceale lumești, să leagă foarte tare de viața lumii aceștia. Iară alții, fiind biruiți de dragostea lui D<u>mnezeu, poftescă a avea cu Elă desăvîrșită împreunare. Iară noi, iubiților ascultători, fii<i> Sf<intei> Biserici și învierii cei ce va să fie, știind acestea, să urmăm pildelor bine credincioșilor, și moartea care vine la noi să o întîmpinăm cu D<u>hul cel neînfricoșat și ca mai tare să ne încredințăm despre ceaia, cum că după moarte, toate acealea care pierdem noi cu moartea în lumea aceasta, le vom dobîndi în viața cea ce va să fie. Cu moartea să strică această a noastră trupească împreunare și sufletul nostru de toate [Fila 107] ceale ce e însărcinat, iasă dină lăcașul său.

Pentru că știm că de să va surpa cea pămîntească a noastră casa a lăcașului zidire de la D<u>mnezeu, avem casă vecinică în ceriu, nefăcută de mînă» Corint. 2, cap. 5. Pentru ceaia dară nu trebuie să ne scîrbim, pentru că ne dezbrăcăm dină hainele ceale vremealnice, ci mai vîrtos întru aceasta să suspinăm, lăcașul nostru cel din ceriu ală îmbrăca poftînd (stih. 2). Cu moarte ne lipsim de viața aceasta, carea cu cîte întristări și cu cîte împrejurări reale iaste cuprinsă și ocolită, cine e acela care nu știe și n-au priceput din sine? Preste toată scurtică viața noastră neîncetat ne luptăm cu boale, cu vinovățiile lumii, cu nenorociri, și afară dintr-aceasta cu patimile și cu neîndestulările ceale ce robesc sufletulă omului celui încurcat și împletecit. Oare numai omul e bolnav Lazăr în lumea aceasta? Oare numai unul e Iovă răbdătoriu<l>? Și oare numai unul Iosif e în lumea aceasta nenorocos? Noi ca într-o mare ne luptăm cu supărările lumii aceștia și abia trecîndă, așa să zică, preste un vală, numai decît cădemă într-altul mai mare,

17. Rugăciune tipărită în *Molitfelnic Bogat*, p. 486 (V Î S); *Molitfelnicul cel Mare*, București, 1858 și *Aghiazmatar*, București, 1858, p. 154. Vezi și edițiile 1819, 1820, 1833, 1834, 1835, 1847, 1848, 1853, 1854, etc.

18. Rugăciunea tipărită în *Aghiazmatar*, București, 1858, p. 175. Vezi și *Molitfelnicul cel Mare*, București, 1858. 19. *Evhologhiu*, București, 1926, p. 447, același text.

și loviturile loră ceale greale pînă atunci nu încetează a ne lupta, pînă mai pre urmă ne răstoarnă în mormînt și apoi stămă acolo ca o luntre spartă în marginea țărmeului. Iată, iubiților, de acest felu de viață ne lipsește pre noi moartea. Însă în locul aceștia, dobîndim viața cea de vecie, care nu are întru sine nici un belșug. Dobîndim viața în carea într-însa nu să cuprindă nici o patimă, nici o supărare. Aceasta nu are zavistie, aceasta usucă oasele omului de obida carea scîrbește pre omă, nimic nu știe și supărările ceale de jale nu le cunoaște. Slăbiciunea copiilor nu o simte, ci iaste totdeauna cea în veci înfloritoare, starea carea nici la o skimbare nu să supune, fericita lăcuire, carea n-are nici o supărare, [F. 108] viața fără prihană, carea de către toate alte viețuiri iaste depărtată. Toate acestea, înkipuindu-și David, cu mintea sa cea prea înaltă, cu mare glas de bucurie au strigat: *«D<oa>mne ală puterilor, fericți ceia ce lăcuiesc în casa ta, în vecii vecilor lăudate-vor pre tine, căci mai bună e o zi în curțile tale a lăcui, decît mii. Psalm. 89.* Moartea ne lipsește de toată bogăția noastră, pentru că după cum amă venit goli în lumea aceasta, știut iaste că așa iarăși goli vom eși din lumea aceasta. Însă nu știu oare cuvine-să să ne supărăm despre pierderea aceasta, socotind cît trebuie să ne nevoim a o dobîndi și cît trebuie să ne grijim despre paza ei. Deacă vom vrea să cîștigăm bogăția cu cale dreaptă trebuie foarte multă să ne ostenim. Iară deacă vom umbla ca cu nedreptate să o adunăm, trebuie să însărcinăm știința noastră și de vom keltui noi aceasta fără toată calea, sau fără trebuința, trebuie să cădem în risipirea cea făr<ă> de cale. Iară de o vom păzi și preste măsură o vom păstra și ne vom scumpii, atuncia trebuie să ne numim scumpi și fără de cale tari și nemilostivi. Însă de vom și zice cum că bogăția cea trecătoare aicea pentru toate trebile lumești iaste de folos, dar tot nu putemă întări, cum că skimbînd noi aceia pentru cea cerească, o amă pierdut. Au doară nu auzim noi totdeauna, cu urechile noastre cuvîntul cel mare ală Ev<an>ghelii, carele așa ne învață: *Nu adunareți voao comoară pre pămînt, unde moliile și rugina o strică. Și furii o sapă și o fură, ci adunați voao comoară în ceriu, unde nici moliile, nici rugina o strică, și unde furii nu o strică, nici o sapă, nici o fură, că unde iaste comoara voastră, acolo iaste și inima voastră. Matei, cap. 6.* Și iarăși prin moarte ne lipsim de cinste. Cu adevărat murind noi trebuie să lăsăm toate seamnele ceale de dregătorii noastră și să ne ertăm de toată numirea mării noastre. Dară oare nu e *stepena*²⁰ cea [F. 109] mai mare a cinstei ca să ne învrednicimă a ne face părtaș de științele ceale ascunse ale lui D<u>mnezeu și a lăcui în vecinica dragoste a lui. Sf<i>ntul Ev<an>ghelistulă Ioann B<o>goslov au văzut în descoperirea sa cea fericită pre cei ce sădea înaintea scaunului cu haine albe îmbrăcați, pre cei ce purta ramuri de bucurie și pre cei ce avea cununi de aură în capetele sale. Prin moarte ne lipsim noi și de prietenii noștrii, și de soțiile noastre, însă de ce felu de prieteni, și de soții, adese ori ne lipsim de prietenii cei necredincioși, și de cei vicleni, carii mai tare să luptă după folosul loră, decît pentru ală nostru, și kiiară de ne-am lipsi de prietenii cei foarte buni și de soțiile ceale drepte, însă în locul acestora întrăm în traiul îngerilor celor curați, în traiul pro<o>rocilor, în traiul și în cetatea prea curată a ap<o>stolilor și a strămoșilor și a mucenicilor, în ceata preacuvioșilor și în traiul tuturoră d<u>hurilor celor drepti. Cu ei fiind, ne vom bucura și ne vom veseli, cu cuvîntul lor ne vom îndulci și săltînd vom mări numele D<o>mnului. Așa dară nu putem zice, pentru că noi murindă, nimica alta nu facem, fără cît că înaintea lor mergem acolo, și ca la un țărme înnotînd eșim mai nainte, unde ei, sau mai în vreme, sau mai pre urmă, trebuie să sosască, și cu noi toți să să înpreune.

Cu moartea, toată mîndria și podoaba noastră cea trupească să întunecă, toate mădulările noastre să împuroiază și pulbere să fac și oasele noastre cu totul încă să risipesc, să rumpă vinele și toată starea trupului putrezește. Iară în zioa cea după urmă cu slava cea mare vor învia și atuncia înaintea soarelui dreptății și înaintea lui Hr<i>stos voră străluci. Atuncia vom sta noi înaintea acestuia [F. 110] cu mare bucurie și veselie. Atuncia să vor curăți toate simțurile noastre și gîndurile noastre să vor lumina, și toate puterile noastre ceale sufletești și ceale trupesti, după cuvîntul ap<o>stolului să voră proslăvi, unde așa zice:

20. Treaptă, rang.

Samănă-să întru necinste, ridică-să întru mărire, samănă-să cu slăbiciune și să scoală cu putere și cu mărire. Corint. 2. cap. 15.

Prină moarte ne despărțim și de lume și de toate lucrurile, cu moartea noastră pier dină okii noștrii, însă în locul acestora, întrămă noi în ușa cea de bucurie și veacinică și ne împreunăm cu mai mare bunătate, adecă cu D<u>mnezeu. Această cu D<u>mnezeu fericit<ă> împreunare, întru atita va fi tare, câtă singur D<u>mnezeu va fi întru elă, și elă iarăși întru D<u>mnezeu, sau după graiul ap<o>stolului Pavel: *Va fi D<u>mnezeu toate, întru toate.* Corint. cap. 15. Adecă elă va fi lumina înțelepciunii, bucuria inimii și împăciuirea și veselii, okilor hrană dulce și urekilor glasul celă bine priimită, elă va fi frumuseața trupului, mîncarea și văsmîntul, elă va fi toate întru toate, și să știți că atuncea să va împlini proorocia (sic) lui Isaiia, prooroculă (sic), carele așa zice: *Vor veni la Sion cu veselie și bucurie vecinică, pentru că pre capul lor laudă și veselie va apuca. Fugit-au durerea și mîhnirea și suspinul.* Isaiia, cap. 51.

Acum putem vedea, iubiților ascultători, cît de puțin poate fi înfricoșată moartea înaintea omului, care iaste întărit cu nădejdea cea creștinească. Dreaptă aceia putem zice, cumă că cela ce să lipsește de lumea aceasta, să învrednicește de viața cea de veci și fără de durere. Și lipsindu-se de bogăția lumii, priimește bogăția cea cerească. Și lipsită fiind de soțiile sale ceale pămîntești, să însoțește cu sf<i>nții cei ce s-au despărțit de lumea aceasta și să bucură înaintea *jărt-venicului* lui D<u>mnezeu, adecă cel ce lasă lumea să facă părtaşă de Raiu, și vor vedea pre sf<i>nta fericită fața lui D<u>mnezeu, cea strălucitoare de lumină, și nu va mai muri în veci [F. 111] de veci, ci să va muta numai prină moarte în viață, adecă de pre pămînt la ceriu. Unulă ca acesta nu va dormi somnulă cel lungă ală morții, ci mai luminată va învia cu soborulă Sf<i>nților, unulă ca acesta nu moarte, ci să înnoiește și să proslăvească și de toate ostenelele sale să odihnește. *Fericiți cei morți, cei întru D<o>mnulă moră de acumă, așa zice D<o>mnulă, să să odihnească de ostenealele lor.* Apocal., cap. 14. Amină.

[F. 111 v.] *Învățătură sau îndreptare, care trebuie să spue preotulă nașului sau la nașa, după botezarea pruncului.*

Bine credinciosule și de H<risto>s iubitoriule, nașule sau nașă!

Cu mila și cu darul și îndurarea iubitoriului de oameni D<u>mnezeu, carele voește și poftește ca toți oamenii să să mîntuiască, astăzi s-au săvîrșit nașterea prină darulă D<u>hului Sf<i>ntă, adecă prin apă și prină D<u>hă, a noului născută pruncă (anume) și prină sf<i>ntă lucrarea aceasta s-au făcută el dină fiiul lumii și dină fiiul mîniei, fiiulă darului lui D<u>mnezeu și s-au mutată dină umbra morții, în partea sf<i>nților lui D<u>mnezeu, și s-au scrisă în cartea cea de viață. Astăzi de elă se bucură îngerii, în Besearica ceriului cea de prăznuire, iară noi ne bucurămă în Besearica cea ce să oștește aicea pre pămîntă fiindă ia adevărată viță [F. 112] carea iaste singură Hr<i>stos D<u>mnezeu, oltoită, pentru ca să înviemă cu mila okiului, ei, și să aducemă rodulă fapteloră celoră bune.

Însă tu, iubitule nașule, sau nașă, care priimești pre acest dină darulă D<u>hului Sf<i>ntă născută pruncă osebită trebuie să te bucuri pentru că ai priimită pre *fiiul* milii, pre fiiul lumii din scăldătoarea cea d<u>mnezăiască și te-ai făcută lui (sau ei) tată sau maică după D<u>hă, a căruia astăzi s-au făcut tată celă ce viețuește în ceriu D<u>mnezeu. Iară tu, făcîndu-te lui după D<u>hulă Sf<i>ntă tată sau mumă și înaintea feații lui D<u>mnezeu și înaintea îngeriloră lui kezășîndu-te pentru elă, datoriu ești a avea către ellă (sic) dragostea cea părintească, ca către unulă ție de la D<u>mnezeu dată și încredințat, pre carele tu, în toată viața ta, dator ești ală îndrepta, ală povățui și ală deprinde în legea cea pravoslavnică a Besericii Răsăritului, carea pre elă, în numele Tatălui și ală Fiiului și ală Sf<i>ntului D<u>hă întru Troiță de o ființă și nedespărțită l-au botezată, și întru *purcederea* D<u>hului Sf<i>ntă, de la Tatăl, prin Fiiul, ca *dintr-un izvoră l-au întărit și l-au încununată.* Ioan, cap. 15. Și cînd îi va da lui D<u>mnezeu putere ca să poată birui elă cu priceperea sa, atuncea să nu uiță cu toată sîrguința a-l îndrepta întru legea și credința cea pravoslavnică a răsăritului, carea iaste sf<i>ntă, sobornicească și apostolească. Atunci să-lă întărești întru poruncile lui D<u>mnezeu și întru poruncile împăratului său, pentru ca

să poată slăvită împreunarea sa cu H<risto>s, și lăpădarea sa de la Satana și de la toate faptele lui, care au făcut elă acumă prină gură, kiiară cu știința sa, a cunoaște și a întări și precumă ți l-am dată acumă cu darul lui D<u>mnezeu, prină nașterea D<u>hului născută, în mîinile tale, eu păcătosul și smeritulă, așa să te silești a-lă povățui și a-lă îndrepta întru frica lui D<u>mnezeu, ca să poată sta elă neîntunecată, înaintea părintelui ce- [Fila 113] lui cerescă. Și după cumă elă, astăzi curată și mai multă de cît zăpada cu sufletul spălată și înălbit, au eșită dină scăldătoarea cea d<u>hovnicească, într-acest kipă, fără prihană și nemînjită cu fapte reale și necuvioase să fie, cînd să va despărți de trupulă său, să poată sta înaintea feții nefățarnicului *judecătoriu*, carele pre toți îi va judeca după faptele loră, și le va răsplăti loră. Amină.

[F. 113 v.] *Îndreptare sau învățătură către cei ce să căsătoreasc.*

Bine cinstiți și bine drepti întru H<risto>s D<u>mnezeu, întru una împreunați, tineri!

Voi, împreunîndu-vă într-una, prină Sf<i>nta și de D<u>mnezeu binecuvîntata și întocmita căsătorie, să o cinstiți, plinîndă legăturile ceale celui împreunată D<u>mnezeu. Cu această căsătorie să păziți între voi dragostea și într-una înțelegerea ca pre ună sufletă, care întru doao trupuri locuiaște și viețuește, și mai virtosă să păziți, și să aveți dragoste către D<u>mnezeu și să cinstiți legea lui. *Că D<u>mnezeu, dragoste iaste, și cela ce rămîne în dragoste, întru D<u>mnezeu rămîne și D<u>mnezeu întru elă.* Ioană, cap. 4 S(ti)h 16. Iar unde nu stăpînește dragostea și frica lui, acolo nu e întemeere, ci lucrulă celă rău, și urma-rea ceia ce toate le risipește. Patulă vostru cu împrumutată [F. 114] dragoste sf<i>ntă să fie, și cu dreptate să-lă păziți, așa cîtă să nu vă lăcomiți a-lă spurca cu patimile ceale urite și cîrnave. Înfricoșați-vă și vă înspăimîntați a vă face călcători de această sf<i>ntă a voastră făgăduință, carea o ați pusă voi astăzi înaintea feții lui D<u>mnezeu și înaintea Besericii lui: *Pentru că curvarii și preacurvarii îi judecă D<u>mnezeu.* Evrei, cap. 13.

Întru îndreptarea căii voastre și întru altele, spre traiulă vostru, trebuincioase lucruri să fiți totdeauna gata și să nu vă leneviți, ci să fiți sîrguitori și iubitori de osteneală. Și pentru aceia să numescă împreunați, pentru că amîndoi întru una să fie, și numai ună jugă de grijile ceale lumești sau sarcina traiului lor, cu dragă trebue să o poarte și să o tragă. Și cînd va bl<a>goslovi pre voi D<u>mnezeu cu rodulă pîntecelui vostru, a vedea pruncii voștrii, atuncea *datoriia* voastră cea dintii iaste și înaintea lui D<u>mnezeu și înaintea oameniloră să fie bună creșterea și îndreptarea prunciloră voștrii. În inima loră cea fragetă numaidecîtă să pecetluiți frica lui D<u>mnezeu și cinstea legilor lui. Învățați pre ei ca să cunoască partea ce dreaptă. Suflați în ei dragostea ostenealeloră și a lucrului celoră trebuincioase, urîciunea iarăși asupra deșertăciuniloră și asupra lenevirii și a minciuniloră și a înșelăciunilor. Așa să o întăriți în inima lor, cîtă nici o dată să nu poată pofti lăcomiia și cîștigulă loră. Însă toate acestea, kiiar cu pilda voastră întru ei să întăriți, păzindu-i de însoțirea cea rea, *pentru că strică năravurile ceale bune, vorbele ceale reale.* 1 Corint., cap. 15. Tu, cinstită mire, să iubești pre mireasa (sic) ta ca și pre trupul tău, și nu uita a ajuta slăbiciunea cea muerească; după cum să cuvine. Iar tu, cinstită mireasă, să cinstești pre bărbatul tău ca pre stăpînulă tău, și totdeauna să-ți fie în mintea [F. 115] ta Cuvîntulă Ap<o>stolului, care așa ne învață, zicînd: *Să nu fie podoaba cea dină afară a împletirii părului și înfășirăturile (sic) aurului sau îmbrăcămintele hainelor, ci să fie omul cel ascuns ală inimii, cu nestrîcăriunea celui lină, și duh blînd carele iaste înaintea lui D<u>mnezeu, de multă preț.*

Și petrecînd voi cu acest kipă viața voastră și păzindă împreunarea voastră în știința cea curată, veți aduce pre capulă vostru blagoslovenia lui D<u>mnezeu și viață cu pace și zile bune, viață îndelungată, îndestulare voao și lăcașului vostru, norocire și pornirea cea bună. Veți vedea pruncii pruncilor voștrii stîndă împrejurulă measii voastre ca niște ramuri de măslină, celă aducător de roadă multă. Aceasta, eu, voao dină toată inima poftind, kiem spre voi numele D<o>mnului celui îndurat, ca să fie spre voi bl<a>goslovenia D<o>mnului, totdeauna, acum și pururea și în veacii veaciloră, amină.

[F. 118] *Rugăciune cînd să deoake pruncul sau fămeia la nașterea pruncului.* Doamne, Dumnezeuul nostru, împăratul veacurilor...²¹.

[F. 119] *Rugăciune cînd cineva ridică cruce ori în ce locă va voi creștinu* (sic). Preotul face începutul după obicei și sfințește întîi apă. Apoi citește molitva aceasta și stropește crucea și o ridică de o înfige în pămînt.

D<o>mnului să ne rugăm, norodu<l>: D<o>mne, miluește.

Preotul: D<oa>mne D<u>mnezeule atotîitoriule, cela ce mai nainte ai însămnat prin toiagul lui Moisi, cinstita și de viață făcătoare crucea iubitului tău fîiu D<o>mnul nostru I<isu>s H<risto>s, însuși bl<a>goslovește și sf<i>n-
tește locul acesta cu puteria și lucrarea cîstitutului și de viață făcătorului și preacuratului lemnă ală Crucii, spre depărtarea și gonirea necuraților draci, și a tot protivnicului, păzind și locul acesta și sufletele lăcuiitorilor ce vor lăcui împrejur. Cu rugăciunile prea proslăvitei Stăpînei noastre Născătoarei de D<u>mnezeu și pururea Fecioarei [F. 120 (113)] Mariei. Că s-au bl<a>goslovit și s-au proslăvit împărăția Ta, a Tatălui și a Fiului și a Sf<i>ntului D<u>hă, acum și puru-
rea și în vecii vecilor, Amin.

Și face preotul obișnuitul otpust.

(De altă mîină, tot cu chirilice): Nici un lucru din lumea aceasta nu folosește pă omă, căci toate bunătățile, precum și slava lumii, pier deodată cu încetarea vieții, fără numai palatul vecinicii este de folos acelui ce să va sili să-l cîștige prin fapte bune și milostenii. Pitar Daniil Degerățeanu.

[F. 121] (*O însemnare versificată, din preajma războiului de la 1877*):

Într-o vale înflorită / Sta la umbră încremenită / O bătrînă ce plîngea / Pre fiul ei ce zicea: / Mă duc, mamă, în bătălie / Că auz turci au să vie / Și-au să intre în sat la noi / Și-o să fie vai de voi. / Țara au s-o pustiească / Și pe noi toț să ne robiască, / Și pe Flo<a>rea lui Bujor / Dar ma' bine-aș vrea să mor. / Că mi-e Flo<a>rea logodită / Și-aș muri s-o vād robită (În continuare de altă mîină).

Vezi de doru-i mă usuc / Nu mai știu unde s-apuc / Să apuc calea în sus pe munte, / Să trec rîuri fără punte? / Dar în sat cînd voi veni / Și pe nimeni n-oi găsi / ...Și-ndărăt biruitor / voi veni sărgente majori. / N-auzi munții cum răsună / Și ai noștri cum s-adună / Cu ei plec, cu oastea toată, / Cum pleca strămoși odată / Și cu al nostru popor / Subt un steag strălucitor. / Mă duc, mamă, în bătălie. / Dă-m pușca, ce-o fi, să fie. / Mama pușca-i dă și plînge, / Și la piept pe fiu-l strînge. / Mama turtă-i pune în sac / Și rachiul cel de un leac. / Radu pleacă-n zori de vară, / Prin stînci ca vulturul sboară. / Trece vâi, pîraie, munți / Culmi înalte și cărunți. / Și ostenit se-oprește-n cale, / La răscruciu dintr-o vale. / Tot aici zicea cu dor: / Doamne,-aici aș vrea să mor! / Față albă ca un crin / Ochi<i> lui da zor<i> senin.

[F. 122 v.—124] (*Expresii diferite, scrise cu litere lătine, după 1900; f. 125, nescrisă*). [F. 126 v.] (*O notă cu chirilice, de altă mîină*): Omul să cunoaște de temei, la cinci feliuri dă întîmplări. *Întîi*, este neskimbat la fiește lucru i s-ar întîmpla. *A doao*: Aflîndu-se în mărire, iaste zmerit. *A treia*: Nu să spară de pricinile ce i să aduc, ca să-și arate vredniciia bărbății. *A patra*: Nu are alt gînd fără numai pentru mărirea cinstii și folosul său cel nevătămător. *Și a cincea*, De nu ieste învățat, iubește petrecerea învățaților.

[F. 127] (*De mîna lui Dionisie*):

Izvodul dieții. De vreame ce întîmplarea ce viitoare iaste nevăzută și însuși îngerilor necunoscută, pentrucă numai la D<u>mnezeu toate sînt cunoscute și știute, drept aceea eu robul lui D<u>mnezeu, fiiul (cutăruia) din orașul sau satul (cutare) am socotit mai nainte, pînă a nu mă cuprinde sfîrșitul vieții mele și pînă îm<i> sînt mințile întregi și sănătoase, să facă diată și să dovedescă gîndul meu către moștenitorii miei cei aleși, cu care voesc să kiversisasc<ă> ei averea mea, mișcătoare și nemișcătoare, după petrecerea mea din viața aceasta. Deci întîi mă rog lui D<u>mnezeu ca unui milostiv, să-m<i> iarte mulțimea păcatelor mele

21. Rugăciune tipărită în *Evhologhiou* și în *Aghiazmatar*, București, 1858, p. 187; *Evhologhiu*, București, 1926, p. 406.

ceale ce am greșit ca un om, într-această lume. Mă rog și tuturor creștinilor, cui ce voi fi greșit, să mă iarte, și de mine să fie ertați toți, cîți în<i> va fi greșit și orice rău mi-ar fi făcut.

După aceasta mai *întîi*, las să-și ia soția mea cea după leage (cutare) zeastrile ei deplin, după cum îi scrie foaia / și darurile ceale din nainte nunții, încă și podoabele ce i-am dat a doao zi de nuntă, care sînt (cutare).

A *doao*, să plătească datoriia ce sînt datoriu, (la cutare și la cutare) cu zapis, ori fără zapis.

A *treia*, să mi să facă pogrebaniia²² și pomenirile ceale obicinuite, pînă la împlinirea de tree ani. Așijderea și lilele și sārindarele ce las (la cutare biserică) și la (cutare obraz), să se dea deplin.

Iară după aceastea, fii<i> și moștenitorii miei cei adevărați (cutare și cutare), să împartă toată averea mea între dînșii, frățește și cu pace. Însă cutarele să-și ia partea lui, iată ce... și cutare, iată ce, și iată ce... și cutare, iată ce...

Ertă și pre robul meu (cutare) și pre roaba mea cutare... Dăriesc (*sic*) și cutăruia, pentru mîntuința sufletului meu, (iată ce), și cutăruia, iată ce...

Acestea voesc să facă moștenitorii miei, după moartea *mia*, precum cu dreptatea minții mele am rînduit, și limba mea au grăit și cu mîna mea am iscălit, (Dacă știe carte, să zice de iscălitură) înaintea acestor mărturii vrednice de credință, cari s-au aflat față (cutare și cutare). Iară ori cari din moștenitorii miei, care am zis mai susă, au din judecători, sau din boeri, sau din cei bisericești, sau din cei lumești, s-ar ispiti a-mă strica diiața, să aibă a-și da sama și răspunsă la înfricoșata zioa *aceaia* a răsplătirii, înaintea judecătorului celui drept și nefățarnic D<o>mnului nostru I<isu>s H<risto>s, D<u>mnezeul cel adevărat. (Cu roșu:) Deci iscălește atît cel ce rînduiaște, punîndu-și și pecetea, cîta și martori<i> ce să vor întîmpla față să iscălească însuș cu numele loră mai josă²³. (Cu negru:) Iar de nu va avea fii moștenitori, să-și numească frații sau surorile, sau nepoții și ce le lasă sau de va lăsa cevași la alte rudenii. Iară de va fii clironomi mici, să orînduiască epitropi, să poarte grija clironomii, pînă va veni în vîrstă clironomii.

[F. 128 v.] *Mijlocirile, cu care pot să rămîie foile zestrelor temeinice și ne-strămutate.*

(Prima:) Veri ce lucrur<i> să vor îndura părinții să dea fetelor sale, ori scule de aur, sau de argint, sau vase de aramă, sau haine, sau altele aseamene acestora, să să prețuiască înaintea nunții cu 40 de zile, sau cel mult 60 de zile. Iară țiganii sau vitele să nu să prețuiască, și priimindu-să foaia de către ginere, să o iscălească însuși, că s-au mulțămît pe acea zestre și să fie întărită acea foaia de către arhieru locului sau iscălită de martori vrednici de credință, spre dovadă. Ca de s-ar întîmpla a fi trebuință și mai vîrtos să să treacă foaia în condice, care condice, după hotărîre de pravilnicească cōndica domnească, să aibă a să păzi pe la m<i>n<ă>stirile ceale mari, în ori ce eparhie să va face nunta, ca să nu să întîmple vre *odinioară*, prigoniri și jurămînturi, pentru răpunerea foi de zestre²⁴.

[F. 129] A *doao* <mijlocire>. Iară cîndă nu va face de acum înaintea cineva într-acestași kipă urmare spre a prețui ceale ce să dă zestre, la orînduita vreme, de zile patruzeci sau multă șasăzeci, atunci să nu aibă nici-o datorie bărbatul moștenitorului, să îi plinească de plină zeastrea ei (ce) să cuprindă în foae. Ci atunci muerea ce-și cere zestrele, sau moștenitorii ei, să-și ia numai cîte lucruri de ale zestrii să vor găsi din ceale mișcătoare ce amă zis mai sus, ca să prețuiască, iară cealelalte ce să vor fi stricată cu purtarea de multă vreme, fiindcă s-au lenevit de n-au făcută prețuirea după cădere, la vremea cea orînduită, după hotărîrea ceaia ce cuprinde iarăși în Pravilniceasca Condică Domnească²⁵.

22. Pogrebanie = înmormîntare.

23. Publicată întocmai în *Aghiazmatar*, București, 1858, p. 207–208.

24. Compară cu *Pravilniceasca Condică*, 1780, Editura Academiei, 1957, p. 92–95, cap. Pentru zestre (непріпрікоє). Publicată întocmai în *Aghiazmatar*, București, 1858, p. 209.

25. *Ibidem*, p. 94–95, și *Aghiazmatar*, l. c.

[F. 129 v.] *A treia <mijlocire>*. În știință să fie și aceasta, că de să va întâmpla moarte muerii și copii nu va fi făcut nici de cumă, atunci să ai<bă> volnicie bărbatul muerii aceia să keltuiască la moartea ei, pentru ceale ce vor trebui la pogrebanii și la pomeniri, mai mult nu, decît a treia parte din zestrele ei, iar cealelalte dao părți cîtă vor fi, să stea deplină, să nu să keltuiască, pentru ca să le ia rudeniile muerii aceia, după cumă voiaște dreptatea, de vreme ce elă, după porunca pravilii, altă parte nu are să ia dină zestrele muerii sale, fără nu mai așternutulă patului²⁶, ori cum va fi.

(*Pe fila copertii de la fine, de altă mînă:*) *Molitivă de mătrice*. <Mătrice> neagră negurată, verde întunecată, rîciie ca găina și zgîrie ca leu și șuere ca șarpele, cu încetunel, încetunel, să eși din ȋ robu lui Dumnezeu cutare. Însă mătricele este asamanat kipului ce să arată mai sus. N. Pavlovici. <1>840 april în 4. [Pe coperta ultimă] Această carte este a mea și spre dovadă am iscălit-o mai jos, ca să o poată cunoaște fieșcare.

Nicolae Pavlovici

1836 noiembrie.

[*Pe coperta din față, în interior:*] 1836 dekemrie 22. Aceasta carte cetind din ea, foarte folositoare am găsit-o, or de ce va vrea omul să afle dintrînsa, însă nu toate cîte sînt de trebuință unui om de cetit, în cîteva la un preot. Nicolae Pavlovici.

(*Altă notă:*) Din cărțile mele și ale străbunilor mei, dată ginerelui meu (Petre? Partenie, pentru a vedea lumina zilei și a se pomeni de noi. Gh. Rovența. 1922 aprilie 27».

Iată că sesizînd importanța, gîndul lui Gh. Rovența și P. Partenie, în 1922, era de a da publicității manuscrisul cronicarului Dionisie.

*

În afară de hrisoave și pisanii, după traducerea din rusește a cărții *Calea împărătească a Crucii Domnului*, lucrarea ce am rezumat mai sus, tîlmăcită «după slovenie», este de mare importantă din punct de vedere ecleziastic. Prin moliftele traduse, Molitfelnicul românesc s-a îmbogățit simțitor.

Pentru a putea fi urmărite traducerile lui Dionisie, în *Evhologhiile* tipărite, am dat începutul rugăciunilor. Cuvîntările: «Cazanie la îngropăciunea unui mort», «Învățătură sau îndreptare, care trebuie să spue preotul nașului sau la nașe după botezarea pruncului», ca și «Îndreptare sau învățătură către cei ce să căsătorească», sînt piese cu care omiletica se îmbogățește în primul pătrat al secolului al XIX-lea, sînt piese care și astăzi pot fi rostite întocmai. Ele nu și-au pierdut nimic din actualitate. Pentru aceea le-am transcris în întregime. *Izvodul dieții și celei trei mijlociri* cu care pot să rămîie foile zestrelor temeinice și nestrămutate», bazate pe *Pravilniceasca Condică*, tradusă din grecește, au fost tipărite în Molitfelnice și Aghiazmatare, pe la jumătatea secolului al XIX-lea.

Cu aceste adaosuri temeinice, preoții și diaconii au îndeplinit oficial și uniform, rolul de notari publici. Privit din acest punct de vedere, manuscrisul prezent aici este și un important document pentru istoria dreptului românesc.

Pr. D. BĂLAȘA

26. *Ibidem*, p. 102, par. 3. *Aghiazmatare*, loc. cit., publicată aproape identic.

RECENZII

«Calendarul Credința — 1968», editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, Detroit, Michigan, 288 p.

Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America editează o «revistă lunară de spiritualitate ortodoxă» intitulată «Credința», în care un mănunchi de colaboratori valoroși de pretutindeni publică, în limbile română și engleză, diferite articole de teologie și viață bisericească, de istorie și artă, versuri etc. Rubricile redacționale permanente de «știri ecumenice» și «știri din eparhie» țin la curent pe cititori cu evenimentele cele mai însemnate din cadrul lumii creștine și din activitatea Episcopiei și a parohiilor ei. Caracterului ortodox și românesc al profilului acestei reviste i se adaugă o sobră dar plăcută ținută grafică și un înalt nivel de limbă și stil, datorate desigur și faptului că revista e redactată de P. C. Arhimandrit Bartolomeu Valeriu Anania, consacrat astăzi și ca un valoros poet și dramaturg.

Anual, Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America editează și un almanah intitulat «Calendarul Credința». Volumul pe anul 1968 al acestui calendar a sosit în țară în ajunul Bobotezei și ne-a prilejuit o nouă bucurie duhovnicească la încheierea ciclului luminos al sărbătorilor de iarnă. El ne întâmpină cu frumoasa-i copertă color, înfățișând strălucita ctitorie de la Curtea de Argeș a voievodului Neagoe Basarab.

Episcopia are cinstea de a publica în primele pagini un cuvânt al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în care Prea Fericirea Sa îndeamnă pe cititori să facă din Sfânta Scriptură, din Sfinții Părinți și din tradiția Bisericii noastre, călăuzele drumului cel bun pe care să meargă, încredințați fiind că cel ce trăiește în duhul Sfintei Scripturi și al Sfintei Tradiții, nu se va afla niciodată în afară de granițele adevărului. Prea Fericirea Sa binecuvîntează apoi strădaniile tuturor acelor care au contribuit la apariția acestei cărți de slovă românească, precum și vredniciile și sîrguințele tuturor celor care slujesc și se roagă în sfintele biserici ale Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Urmează *Cuvîntul către cititori* al P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, chemînd pe fiii săi duhovnicești să cerceteze cu luare aminte paginile acestui calendar, în care vor afla un îndreptar sigur în hotărîrea de a spori în săvîrșirea binelui.

După aceasta, este publicat calendarul lunar bisericesc propriu-zis, menționându-se datele cele mai memorabile din istoria României și a Americii, însoțite la fiecare filă de scurte cugetări și sentințe ale Părinților bisericești, extrase din *Filocalie*.

Sînt prezentate apoi o seamă de *rînduieli bisericești, îndrumătorul bisericesc* — în care se cuprind numele patriarhilor și altor înțîistătători ai Bisericii Ortodoxe autocefale, ierarhilor membri ai Sfîntului Sinod ai Bisericii Ortodoxe Române și ierarhilor membri ai Conferinței permanente a episcopilor ortodocși canonici din America. Se dă apoi structura Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America: Centrul eparhial, Consiliul eparhial, Consistoriul spiritual, protopopiatele și lista celor 30 de parohii care aparțin de Episcopie.

Cuprinsul volumului se deapănă apoi, pe rubrici, astfel:

Rubrica, intitulată «Cuvînt bun» cuprinde: o *Scrisoare către frați*, a I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului; un fragment *Despre dragoste și prietenie*, din opera Sfîntului Ioan Hrisostom, în traducerea Pr. Dr. D. Fecioru, *Your Priest (Preotul vostru)* — îndrumări, de P. S. Episcop Victorin; *Trei virtuți: blîndețea, bunătatea, răbdarea*, de Prot. Ioan Bugariu, vicarul Episcopiei; *Participare și trăire liturgică*, de Pr. Prof. Dumitru Belu; *Binefacerea și recunoștința*, de Prot. Nicolae Bîrsan; *Trăirea creștină în canonicitate*, de Prof. Teodor M. Popescu; *Adevărata trăire creștină după Sfinții Părinți*, de Ștefan Alexe; *Cinstirea Neamului și a Creștinței în viața popoarelor*, de Alexandru Suciu; *Predică la Duminica a XI-a după Rusalii*, de Pr. Nicolae Mariontu; *Gînduri despre creștinismul românesc*, de Gheorghe Alexe.

Rubrica «Orizonturi ecumeniste» cuprinde articolele: *Ecumenismul nostru*, de I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului; *The Church in America and Romanian Orthodox Theology (Biserica din America și Teologia ortodoxă românească)*, de L. J. Newille; *The Christianity of our Forefathers in the Light of the New Testament (Creștinismul strămoșilor noștri în lumina Noului Testament)*, de Pr. Sabin Verzan; *Ecumenical Bridges Built by the Representatives of Our Forefathers in the Patristic Period (Punți ecumenice ridicate de către reprezentanții înaintașilor noștri în perioada patristică)*, de Pr. Prof. Ioan G. Coman; *Local Romanian Ecumenism (Ecumenismul românesc local)*, de Diacon Ion Bria; *Orthodoxy and the Non-Christian Religions (Ortodoxia și religiile necreștine)*, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu; *Romanian Orthodoxy and the Western Spirit (Ortodoxia românească și spiritul apusean)*, de Pr. Prof. D. Stăniloae, *Perspective artistice în lumina ecumenică*, de Remus Tzincoca.

Rubrica «Idei» inserează studiul despre *Rostirea filozofică românească* (analiza termenilor de «rostire» și «întru»), semnat de Constantin Noica.

Rubrica «Legături româno-americane» cuprinde: *Mari muzicieni americani în vizită la Muzeul George Enescu*, de Romeo Drăghici; *Amintiri despre Peter Neagoe*, de Petre Pascu; *Literatura morală americană în prima gazetă bisericească din România*, de Pr. Gabriel Cocora; *A memorable Journey (O călătorie memorabilă în România)*, de Patricia Pâslaru, și cîteva date despre legături româno-canadiene.

În rubrica «Pămînt și suflet românesc» aflăm despre: *Aspecte și momente din viața bisericească și națională a românilor bănățeni*, de Prof. Teodor Bodogae; *Permanențe românești în cultura universală*, de Valeriu Streinu; *Lecția Columnei*, de Horia Nițulescu; *Nunta în Transilvania*, de Vasile Nicolescu; *Muzeul Satului românesc*, de Gabriel Popescu; *Izvoare ale sufletului românesc*, de Baruțu T. Arghezi; *Sfintele Paști în trăirea românească*, de Pr. Sandu Tudor; *O domnie de strălucire românească: domnia lui Neagoe Basarab*, de Petre Ș. Năsturel; *Biserica română din Ierusalim*, de Arhim. Lucian Florea; *Schitul românesc de la Iordan*, de Arhim. Paulin Popescu; *Muntele Tabor și călugării români*, de Monahia Nazaria Niță; *The Romanian Skete Prodromou of Mount Athos (Schitul românesc Prodromu de la Muntele Atos)*, de Prof. Dr. George R. Ursul; *Ecaterina Teodoroiu*, de Ec. Stavr. Dumitru Diaconescu; *Datini românești de Anul nou*, de Nicolae Jula; *La moartea lui Tudor Arghezi*, de Gheorghe Ursu; *Tudor Arghezi despre Sfîntul Apostol Pavel*, de Teodor N. Manolache; *La obîrșiile Mioriței* (piesa de teatru al cărei autor este Valeriu Anania, pusă în scenă la Teatrul bucureștean Barbu Dela-

vrancea), de Gh. Alexe; nuvela inedită *Adevărul*, de V. Voiculescu; *Schitul Pătrunsa* (fragment din volumul în curs de pregătire *Salba Carpaților*), de Valeriu Anania; *Litanie*, de Tudor Arghezi, și poeziile: *Pasărea sfântă*, de Lucian Blaga. *Bucovina*, de Vasile Alecsandri; *Cinstirea ulciorului*, de Ion Th. Ilea; *Inscripție pe Anul nou*, de Gh. Alexe, și *Epitaf*, de Lucian Blaga.

Urmează *Cronica Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America pe anul 1967*. Între evenimentele de seamă din viața Episcopiei se înscriu: participarea unei delegații la festivitățile desfășurate în luna august la Curtea de Argeș, cu prilejul împlinirii a 450 de ani de la târnosirea Mînăstirii lui Neagoe Basarab; hirotonirea Arhidiaconului Bartolomeu Valeriu Anania, în preot, cu acordarea rangului de protosinghel, în cadrul sfintei liturghii oficiată de P. S. Episcop Victorin la 29 octombrie în biserica parohiei românești «Sfînta Treime» din Detroit (la propunerea P. S. Episcop Victorin, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în sesiunea de lucru din decembrie 1967, prin tem. Nr. 18262/1967, s-a declarat de acord ca P. C. Protosinghel Bartolomeu Valeriu Anania să i se confere rangul de arhimandrit; P. C. Bartolomeu Valeriu Anania este directorul Cancelariei Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, redactor al revistei «Credința», superior al catedralei «Sfîntul Gheorghe» din Windsor și membru în Comisiile de studii și educație ale Conferinței permanente a episcopilor ortodocși canonici din America); hirotonia Diaconului Mircea Panciuc în preot, pe seama parohiei «Sf. Gheorghe» din Windsor, oficiată de P. S. Episcop Victorin în biserica parohiei «Învierea Domnului» din Hamilton-Ontario, la 26 noiembrie (Diaconul Mircea Panciuc se înapoiase de curînd din România, unde a urmat și absolvit Institutul teologic de grad universitar din București, obținînd titlul de licențiat).

Ca și în anii trecuți, ultima parte a volumului prezintă pe sprijinatorii calendarului «Credința».

Cuprinsul bogat al Calendarului Credința pe anul 1968 și temele abordate grăiesc de la sine despre reușita editorială a Episcopiei. Materialele publicate în limba română păstrează pentru frații noștri de dincolo de ocean slova și graiul din țara-mamă, iar articolele publicate în limba engleză, mai ales cele din rubrica «Orizonturi ecumeniste», pun în circulație largă valori și poziții ale Ortodoxiei românești.

Încă un cuvînt de apreciere, în încheiere, și pentru frumoasa, adecvata, sugestivă și instructivă ilustrație, care împodobește acest volum de trăire ortodoxă și românească.

«Almanah-1968», editat de Parohia ortodoxă română din Viena

Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena a ajuns la al șaptelea an de apariție. Șapte volume, unul mai valoros ca altul, care au constituit și continuă să constituie nu numai hrană sufletească pentru românii ortodocși de pe meleagurile austriece, dar s-au impus și atenției oamenilor de știință și de artă, iar prin numeroasele materiale publicate despre legături româno-austriece în general și legături româno-vieneze în special, au adus și continuă să aducă un aport apreciat la promovarea prieteniei și colaborării tradiționale dintre popoarele român și austriac.

Almanahul pe anul 1968 înfățișează pe coperta sa color frumoasa casă țărănească din comuna Chiojdul Mic, de la începutul veacului al XVIII-lea, aflată azi la Muzeul Satului din București. Prin poarta înaltă de lemn sculptat, împodobită cu motive naționale-populare, pătrundem parcă în interiorul cărții, parcurgînd apoi cele 296 pagini ale ei, cu sentimentul dragostei frățești care leagă pe românii dreptcredincioși de pretutindeni, cu admirație pentru osîrdia și roadele celor care fac parte din parohia ortodoxă română din Viena, cu dragoste și cu admirație pentru neamul nostru românesc, creatorul și păstrătorul atîtor valori materiale și spirituale cu care poporul nostru aduce neconținut o importantă contribuție la patrimoniul umanist universal.

Almanahul publică mai întîi un Cuvînt al Prea Fericitului Patriarh Justinian, în care Prea Fericirea Sa arată importanța unirii în cuget «în slăvitul ogor de

viață duhovnicească al Bisericii lui Hristos, în care sufletul nostru află deapururi sălășluiri minunate pentru puterile lui adânci și tihnită adăpostire pentru agonisirea trăirii noastre creștinești». După ce exprimă bucuria pentru înfăptuirile creștinești din cursul anului 1967 ale membrilor parohiei ortodoxe române din Viena, în încheierea acestui Cuvînt, Prea Fericitul Patriarh Justinian povățuiește pe fiii săi duhovnicești să păstreze cu sfințenie «legătura păcii» și le transmite urările și binecuvîntarea Prea Fericirii Sale pentru spor pe drumul unor tot mai mari înfăptuiri, ținînd aprinsă în suflete candela credinței strămoșești și a dragostei de neam, cîstind cu fală numele de român, prin muncă voioasă și destoinică.

După «Calendarul bisericesc pentru tot anul», alături de care, — lună de lună —, sînt subliniate spre aducere aminte și momentele cele mai importante din istoria poporului român (a vieții culturale în deosebi), urmează articolul intitulat *Mărturia cugetului nostru*, scris de Prof. Dr. Gheorghe Moisesescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, prin purtarea de grijă a căruia s-a întocmit și s-a tipărit întregul volum. P. C. Sa arată semnificația și rostul Almanahului, în al șaptelea an de dăinuire a lui, ca un crainic binevestitor și «propovăduitor întru credință și adevăr» (I Tim. II, 7), întru credința sfîntă a slăviților noștri străbuni și întru adevărul acestei credințe.

Cuprinsul Almanahului este apoi împărțit în rubrici.

Rubrica «Făclii pentru suflet» cuprinde: *Biserica Ortodoxă și unitatea poporului*, de I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, și *Sfinții Părinți călăuzitori ai drepte credințe*, de I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Banatului.

Rubrica «Însemnări și amintiri» cuprinde: *Amintiri despre cîțiva soli iluștri ai cîntecului românesc în Viena de odinioară*, de Acad. George Oprescu; *Amintiri despre Capela ortodoxă română din Viena*, de Al. Em. Lahovari; *Amintiri din Viena*, de Prof. Ion Petrovici; *Însemnări despre Eusebiu Mandicevski*, de Prof. Marțian Negrea; *Românii din Viena*, de Prof. Ion Vlad; *Amintiri din anii de studenție la Universitatea din Viena*, de Prof. Dr. Caius Lepa; *O mare glorie a artei lirice românești: soprana Viorica Ursuleac*, de George Ionașcu; *Viețile lui Theater an der Wien*, de Constantin Sîrbu.

În rubrica «Mărturii din trecut» sînt inserate articolele: *Românii la 1307—1308 în «Cronica rimată» a lui Ottokar de Styria*, de Prof. Aurel Sacerdoțeanu; *Alexandru Papiu Ilarian și trecerea lui prin Viena*, de Prof. Dan Simonescu; *Urme vieneze în trecutul tehnicii din România*, de Ing. Flaviu Dem. Baldovin; *Două manuscrise grecești de la Biblioteca Națională din Viena și însemnătatea lor pentru istoria românilor*, de Petre Ș. Năsturel; *Satele de martalogi de la granița de vest a Olteniei, în lumina hărții austriace din 1722*, de Radu Crețeanu; *Teologi sibieni la studii în Viena*, de Asist. Mircea Păcurariu; *Nicolae Bălcescu la Viena*, de Horia Nestorescu; *Revista «Sunete și răsunete», Viena 1892*, de Olivier Vellescu; *O mențiune englezească despre crucea ridicată de Șerban Vodă Cantacuzino lângă Viena în anul 1683*, de Dinu A. Dumitrescu; *Ion Slavici student la Viena*, de Victor Iliescu; *Lucian Blaga și Viena*, de Gheorghe Alexe.

În rubrica intitulată «Chipuri de cărturari» aflăm despre: *Mihail Kogălniceanu, ctitor al României moderne*, de Prof. Constantin C. Giurescu; *Titu Maiorescu și problemele limbii române*, de Prof. Dimitrie Macrea; *Nicolae Iorga, mare cronicar al pămîntului și frumuseților românești*, de Alexandru Bădăuță; *Amintiri și mărturii despre Liviu Rebreanu*, de Horia Oprescu.

Rubrica «Spicuri literare» cuprinde proză și versuri: *Moștenire*, de Tudor Arghezi; *Sfîntul Andrei*, de N. Gane; *Doina*, de Octavian Goga; *Pe potecile Ceahlăului*, de Emil Gîrleanu; *Veri la mînaștire*, de Otilia Cazimir; *Denii*, de Perpessicius; *Înțeleptul și fata deșteaptă și Nu-i bună mînia*, de Ion Apostol Popescu; *Colind*, de Pr. Oreste Gherasim; *Dorul meu*, de Florica Vogel.

În rubrica intitulată «Cuvinte din bătrîni» se cuprind: *Despre pieirea lui Mihai Vodă*, de Miron Costin; *Despre uciderea lui Mihai Vodă Viteazul*, de Stolnicul Constantin Cantacuzino; *O salutare României, 1859*, de Arhim. Neofit Scriban.

În rubrica «Meleaguri românești» este publicată descrierea lui Nicolae Iorga intitulată *Privești din țară: Rucărul, Dragoslavele, Podul Dîmbovicioarei*.

Rubrica «Pe firul vremii» se referă la evenimente petrecute în anul 1967 sau care urmează să fie sărbătorite în anul 1968: *Popas la douăzeci de ani de arhipăstorie a Prea Fericitului Justinian, Patriarhul României, 450 de ani de la sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș, La Centenarul Bibliotecii Academiei R. S. România, 50 de ani de la unirea Transilvaniei cu patria mamă, Adormirea întru Domnul a Mitropolitului Ardealului Nicolae Colan, Stingerea lăcărului poeziei vremurilor noastre, Tudor Arghezi, Călătoria Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Ate-nagora în România și Vizita Eminenței Sale Cardinalului Fr. König în România.*

Urmează *Cronica Patriarhiei Române pentru anul 1967 și Cronica Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1967*. Din aceasta din urmă vom menționa două evenimente: Cel dintâi a fost sfințirea catapetesmei și picturii Capelei ortodoxe române din Viena. Catapeteasma, frumos sculptată în stejar, a fost trimisă prin dragostea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian; o dată cu ea au mai fost trimise de Patriarhia Română un jilț arhieresc, două iconostase, un policandru și candelă de argint. Tot Patriarhia Română s-a îngrijit și de împodobirea Capelei cu pictură în ulei, executată în spiritul tradițional al Ortodoxiei românești. Contribuția enoriașilor parohiei ortodoxe române din Viena la împlinirea lucrărilor de renovare a fost și ea deosebit de entuziastă și substanțială. Sfințirea catapetesmei și picturii s-a săvârșit duminică 25 iunie 1967. Pentru aceasta, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis la Viena o delegație alcătuită din I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, și Arhidiacon. Al. Munteanu, care împreună cu P. C. Pr. Prof. Dr. Gh. Moisesu — parohul bisericii — au oficiat slujbele rînduite. La solemnități au asistat numeroase personalități ale vieții publice și religioase din Capitala Austriei.

Al doilea eveniment din viața parohiei pe care ținem să-l menționăm a fost Serbarea Jubileului de 60 de ani de la înființarea Capelei ortodoxe române din Viena. Ea s-a desfășurat luni 26 iunie 1967, în Palatul Fetetics, și la ea au luat parte Dl. Gheorghe Pele, Ambasadorul R. S. România în Austria, II.PP.SS. Mitropoliți Justin al Moldovei și Sucevei și Firmilian al Olteniei, reprezentanți ai vieții publice, religioase și culturale din Viena etc. În cadrul acestei festivități s-au rostit cuvîntări, iar corul bisericii ortodoxe române din Viena a susținut un concert de cîntări religioase și populare.

La acestea, mai adăugăm Conferința cu tema: «Biserica Ortodoxă Română și preocupările ei ecumenice actuale», susținută în limba germană, la 6 octombrie 1967, de P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, la Facultatea de teologie romano-catolică din Viena, sub auspiciile Fundației «Pro Oriente».

Cuprinsul propriu-zis al Almanahului se încheie cu prezentarea unor date din activitatea Coloniei române din Austria, în cursul anului 1967.

Ca în fiecare an, ultimele file ale volumului cuprind «Zusammenfassung», rezumate în limba germană ale materialelor publicate.

Adăugînd la toate acestea bogata ilustrare a volumului, mărturisim că el ne-a încîntat, iar lectura integrală ne-a incredințat și mai mult că-și va împlini întru totul menirea lui nobilă de care am amintit dintru început.

Teodor Bălășel, *Cîntece populare oltenesti*, ediție îngrijită de Gheorghe Alexe și Vasile D. Nicolescu (cu un amplu studiu introductiv și glosar), Editura pentru Literatură, I. P. Cluj, 1967, 730 p.

Un om de litere, cercetînd colecția de *Cîntece Populare Oltenesti* a lui Teodor Bălășel, recent apărută, socotea pe bună dreptate că se află «printre comori» de gîndire, de simțire și de exprimare românească. Volumul, de a cărui alcătuire s-au îngrijit Dl. Gheorghe Alexe și Dl. Vasile Nicolescu, face parte din colecția de «Folclor din Oltenia și Muntenia» și a apărut în Editura pentru literatură, în excepționale condiții grafice.

În ceea ce privește pe «folcloristul Teodor Bălășel», bibliografia despre viața și opera lui nu este de loc săracă, el fiind adesea prezent în antologiile de lite-

ratură populară sau în studiile critice ale domeniului. Mai în urmă și mai pe larg s-a ocupat de «Viața și opera preotului folclorist Teodor Bălășel», Dl. Gheorghe Alexe, în revista «Biserica Ortodoxă Română», an LXXVIII (1960), nr. 7—8, p. 730—754.

Născut la 7 noiembrie 1869, în comuna Bogdănești, Teodor Bălășel a urmat ca bursier Seminarul din Râmnicu-Vâlcea, după care, la vârsta de 20 ani, obține — prin concurs — un post de învățător la Ștefănești. Un an mai târziu este hirotonit diacon la catedrala din Drăgășani, iar la 9 ianuarie 1894 este preotit pe seama parohiei din Ștefănești. Aci, la Ștefăneștii Vîlcii, va rămîne pînă la sfîrșitul vieții sale (30 ianuarie 1941), desfășurînd vreme de aproape o jumătate de veac o activitate complexă, dar mai ales rodnică pentru cei mulți, cărora le-a fost «de două ori siujitor sufletesc».

Gala Galaction mărturisește despre el astfel: «L-am văzut pe Bălășel în casa lui, în satul lui, în biserica lui, în cooperativa lui... casă, sat, biserică, bancă populară, mașini agricole scoase ca din pămînt pe malul Oltului, undeva, unde înainte de Bălășel creșteau bozii și măselarița».

Acuzat ca instigator în cursul răscoalelor țărănești de la 1907, Teodor Bălășel, animat de idealuri progresiste, s-a dovedit în tot cazul un apărător al celor obiști, un promotor al ridicării nivelului de trai spiritual și material al țăranilor, pentru care nu a încetat să conferențieze, să publice, să înfăptuiască fie o bibliotecă satească sau un muzeu, fie o societate de asistență.

Toate acestea Teodor Bălășel le făcea din dragoste pentru poporul său, din dragoste față de țăranul care, deși trudit, păstra cu sfințenie în sufletul și în cugețul lui și trăia intens comoara de înțelepciune și de sensibilitate pe care o moștenise din strămoși și pe care continua să o îmbogățească și să o dezvolte.

Ca o albină neobosită, Teodor Bălășel a cules din nectarul acestei trăiri a oamenilor simpli, exprimată în creațiile folclorice. Pentru a aduna acest material, el s-a zbatut fără încetare, cerînd, printr-un apel tipărit pe o foaie volantă la 1901, și sprijinul fraților preoți și învățători din tot cuprinsul județului Vâlcea. A rînduit apoi materialul cu onestitate, neuitînd niciodată să amintească pe adevăratul culegător și izvorul de bază.

În «4 Genar 1927», în casa lui se întrunesc cei mai reputați iubitori de folclor ai vremii și astfel ia ființă «Tovărășia folcloriștilor olteni», în al cărei *legământ* se spune: «Statornicim cîrmuitor al tovarășiei noastre pe Sfinția Sa Părintele Teodor Bălășel. Ca organ al tovarășiei noastre va fi o revistă lunară numită «Suflet Oltenesc». Primul număr al acestei reviste a apărut o lună mai târziu, dar publicația a avut o viață de numai un an, ceea ce nu este de mirare, cunoscînd condițiile vitrege oferite pe atunci culturii populare.

Colaborînd la numeroase reviste ale vremii și editînd pe cît i-a fost posibil broșuri, Teodor Bălășel a reușit să publice o parte din materialele adunate, dar masiva sa culegere intitulată *Versuri populare românești*, deși prefatăta elogios de Nicolae Iorga și aprobată inițial de Secția literară a Academiei, rămîne netipărită, deoarece «starea financoiară a Academiei s-a înrăutățit».

Acum, în zilele noastre luminoase, cînd poporul este stăpîn pe destinele sale și ale țării întregi, strădaniile lui Teodor Bălășel vîd lumina tiparului, transmițîndu-ne o comoară prețuită așa cum se cuvine. Sînt 644 piese folclorice: 75 de cîntece bătrînești sau balade, 119 cîntece haiducești, de armată și război și 450 de cîntece propriu-zis lirice.

Cele dintîi sînt străbătute de suflul patriotic al luptei eroice împotriva stăpînirii otomane.

Cîntecele haiducești au un pronunțat caracter patriotic și social:

De cînd mare m-am făcut,
Pe mama am părăsit,
La București am fugit.
La București cum venii,
Multe vorbe auzii
De la cîinii de ciocoi;
Cum ei mi se sfătuia

Ca să-mi vînză țara mea,
Fără milă, fără dor,
Să vînză pe mama lor.
Ceva dacă m-oi mări,
Oi ști de le-oi răsplăti;
Mi-oi încinge săbioară,
Și-oi lua ciocoi la goană!

(89. Cules personal de la bătrînul lăutar Vasile Daragiul, din Comuna Lungești-Drăgășani, regiunea Argeș).

*Stau în loc și mă gîndesc,
Ce să fac, cum să trăiesc,
Cu ce să mă arănesc?
Să m-apuc de plugărie,*

*N-am nici petec de moșie;
Să m-apuc de haiducie,
Haiducie, voinicie,
Că mult mi-este dragă mie!*

(Comunicat de C. Daniilescu, învățător din comuna Scundu-Drăgășani, regiunea Argeș).

Cîntecele de armată și război sînt expresie a dorului de pace:

*Foaie verde bob năut,
Maică, bine ți-a părut,
Pe mine cînd m-ai făcut.
Foaie verde matostat,
Foarte rău te-ai întristat
În război cînd am plecat;
Că nu știe niminea
Cum îmi este soarta mea,
Ori e bună, ori e rea.
Foaie verde rug întins,
La război cînd am ajuns,*

*Veneau gloanțele pe sus,
Gloanțele dușmanului,
Pe deasupra capului.
Vin obuze vîjîind,
Și gloanțele șuierînd,
Eu mă uit din cînd în cînd,
Și pui fața la pămînt.
Foaie verde viorea,
Maică, măicuța mea,
Nu plînge, nu te-ntrista,
Că-mi poartă Dumnezeu grija.*

(Dintr-un carnet al soldatului Enache M. Gheorghe, din comuna Ștefănești).

Cîntecele lirice sînt de dragoste, de despărțire, de durere, apăsare și blestem, de înstrăinare, de urît, etc.

Datorită caracterului neaș al acestor piese folclorice, credem și noi, o dată cu cei care s-au îngrijit de publicarea colecției că «atît cercetătorii cît și marele public cititor, vor primi cu interes această comoară de cîntece populare oltenesti». Publicarea ei constituie nu numai un omagiu adus folcloristului Teodor Bălășel, ci și un omagiu adus geniului creator de frumos al poporului nostru și trăirii lui zbuciumate de odinioară, pe care Teodor Bălășel le-a slujit cu vrednicie.

GABRIEL POPESCU

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ȘEDINȚA DE CONSFĂTURE A MEMBRILOR SFÎNTULUI SINOD
DIN 21 FEBRUARIE 1968

PROCES-VERBAL

Ședința de consfătuire se deschide la orele 10 dimineata, în sala sinodală din Palatul patriarhiei, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Se rostește rugăciunea «Împărate Ceresc», după care se face apelul nominal. Sînt prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Prea Fericitul Patriarh Justinian deschizînd ședința, anunță obiectul consfătuirii. Prea Fericirea Sa arată importanța actului noii organizări administrativ-teritoriale a țării noastre și subliniază că ținînd seama de principiul canonic și de tradiția Bisericii Ortodoxe, care prevăd ca Eparhiile să urmeze împărțirea administrativă a statului, este necesar să se procedeze la punerea de acord a delimitării Eparhiilor din Patriarhia Română cu noua organizare administrativă a statului.

În deliberările ce urmează a avea loc, Prea Fericitul Patriarh Justinian recomandă membrilor Sfîntului Sinod să se orienteze după împărțirea pe județe a teritoriului țării.

De la această normă generală, Prea Fericitul Patriarh Justinian apreciază că s-ar putea face excepție numai acolo unde există întemeiate pricini.

Înainte de începerea discuțiilor, Prea Fericitul Patriarh Justinian dă citire proiectului de telegramă adresată Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România.

Membrii Sfîntului Sinod în unanimitate sînt de acord cu următorul text al telegramei :

Membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în consfătuire pentru punerea de acord a delimitării Eparhiilor cu actuala împărțire administrativ-teritorială a țării, își exprimă bucuria față de noua organizare, care constituie un important pas înainte în promovarea condițiilor de viață și bunăstare a poporului nostru.

*

Apoi, Prea Fericitul Patriarh invită pe membrii Sfântului Sinod să-și expună punctul de vedere în legătură cu problema de pe ordinea de zi.

În urma discuțiilor, la care au luat parte toți membrii Sfântului Sinod și în urma lămuririlor date de Prea Fericitul Patriarh Justinian și de Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, s-a hotărât ca delimitarea teritorială a Eparhiilor să fie următoarea:

1. Arhiepiscopia Bucureștilor — *va cuprinde județele: Ilfov, Teleorman, Ialomița, Prahova, Dîmbovița și Protoieria de Cîmpulung, din județul Arge.*
2. Arhiepiscopia Iașilor — *va cuprinde județele: Iași, Botoșani, Suceava și Neamț, cu excepția Protoieriei Roman în componența acesteia de pînă în prezent.*
3. Arhiepiscopia Alba Iuliei și Sibiului — *va cuprinde județele: Sibiu, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș și Alba.*
4. Arhiepiscopia Craiovei — *va cuprinde județele: Dolj, Gorj și Mehedinți.*
5. Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului — *va cuprinde județele: Timiș și Caraș-Severin.*
6. Episcopia Rîmnicului și Argeșului — *va cuprinde județele: Vîlcea, Olt și Argeș, cu excepția Protoieriei Cîmpulung.*
7. Episcopia Romanului și Hușilor — *va cuprinde județele: Bacău, Vaslui și Protoieria Roman, din județul Neamț.*
8. Episcopia Buzăului — *va cuprinde județele: Buzău, Vrancea și Brăila.*
9. Episcopia Dunării de Jos — *va cuprinde județele: Galați, Tulcea și Constanța.*
10. Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului — *va cuprinde județele: Arad și Hunedoara.*
11. Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului — *va cuprinde județele: Cluj, Bistrița-Năsăud și Maramureș.*
12. Episcopia Oradiei — *va cuprinde județele: Bihor, Sălaj și Satu-Mare.*

Această hotărîre urmează a fi înaintată Departamentului Cultelor, în conformitate cu dispozițiile art. 7 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, spre cele legale.

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

PREȘEDINTE,
†JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

† IUSTIN
MITROPOLITUL MOLDOVEI
ȘI SUCEVEI

† FIRMILIAN
MITROPOLITUL OLTENIEI

† NICOLAE
MITROPOLITUL ARDEALULUI

† NICOLAE
MITROPOLITUL BANATULUI

† IOSIF
EPISCOPUL RÎMNICULUI
ȘI ARGEȘULUI

† ANTIM
EPISCOPUL BUZAULUI

† TEOCTIST
EPISCOPUL ARADULUI

† VALERIAN
EPISCOPUL ORADIEI

† PARTENIE
EPISCOPUL ROMANULUI
ȘI HUȘILOR

† CHESARIE
EPISCOPUL DUNĂRII DE JOS

† TEOFIL
EPISCOPUL CLUJULUI

† VISARION PLOIEȘTEANUL
EPISCOP, VICAR PATRIARHAL

† ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
EPISCOP, VICAR PATRIARHAL
Secretarul Sfîntului Sinod

NOTĂ :

In discuțiile ce au urmat după hotărîrea luată cu privire la noua delimitare a Eparhiilor, membrii Sfîntului Sinod au căzut de acord să se procedeze de îndată la organizarea protoierilor, iar conferințele de orientare programate a se ține în prima parte a lunii martie a. c., să fie amîinate pentru ultima săptămîină din luna martie și a doua săptămîină a lunii aprilie 1968.

PREȘEDINTE,
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar,
† ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL :
- Episcop, vicar patriarhal

APROBAREA NOII DELIMITĂRI TERITORIALE a EPARHIILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ORDIN Nr. 438/c/1968
AL DEPARTAMENTULUI CULTELOR DE PE LÎNGĂ CONSILIUL DE MINIȘTRI
PRIVIND APROBAREA DELIMITĂRII TERITORIALE A EPARHIILOR
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Avînd în vedere adresa Nr. 2121/1968 a Cancelariei Sfîntului Sinod înregistrată la Departamentul Cultelor cu Nr. 438/C din 22 februarie 1968;

Avînd în vedere art. 7 al. 3 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române;

În temeiul pct. 2 din H.C.M. nr. 286/1958 pentru organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor;

Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de miniștri.

DISPUNE:

Art. 1. — Se aprobă delimitarea teritorială a Eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române, după cum urmează:

- 1. Arhiepiscopia Bucureștilor va cuprinde județele: Ilfov, Teleorman, Ialomița, Prahova, Dîmbovița și Protoieria de Cîmpulung din județul Argeș.*
- 2. Arhiepiscopia Iașilor va cuprinde județele: Iași, Botoșani, Suceava și Neamț, cu excepția Protoieriei Roman, în componența acesteia de pînă în prezent.*
- 3. Arhiepiscopia Alba Iuliei și Sibiului va cuprinde județele: Sibiu, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș și Alba.*
- 4. Arhiepiscopia Craiovei va cuprinde județele: Dolj, Gorj și Mehedinți.*
- 5. Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului va cuprinde județele: Timiș și Caraș-Severin.*
- 6. Episcopia Rîmnicului și Argeșului va cuprinde județele: Vîlcea, Olt și Argeș, cu excepția Protoieriei Cîmpulung.*
- 7. Episcopia Romanului și Hușilor va cuprinde județele: Bacău, Vaslui și Protoieria Roman, din județul Neamț.*
- 8. Episcopia Buzăului va cuprinde județele: Buzău, Vrancea și Brăila.*
- 9. Episcopia Dunării de Jos va cuprinde județele: Galați, Tulcea și Constanța.*
- 10. Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului va cuprinde județele: Arad și Hunedoara.*
- 11. Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului va cuprinde județele: Cluj, Bistrița-Năsăud și Maramureș.*
- 12. Episcopia Oradiei va cuprinde județele: Bihor, Sălaj și Satu-Mare.*

Art. 2. — Direcțiile Secretariatului și Imputerniciților vor aduce la îndeplinire prezentul Ordin.

Secretar General,
D. DOGARU

București, 22 februarie 1968

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI Nr. 3-5

MARTIE-MAI 1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN.

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințiții Mitropoliți, Prea Sfințiții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești;

Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPII DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI
Nr. 3-5
MARTIE- MAI
1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Biserica Sfântul Gheorghe din Mânăstirea Cernica

C U P R I N S U L

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

<i>Pastorala trimisă clerului și credincioșilor de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul sfintelor Paști, 1968</i>	237
<i>Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian tuturor patriarhilor ortodocși cu prilejul sfintelor Paști, 1968</i>	242
<i>Scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul sfintelor Paști, 1968</i>	244

VIAȚA BISERICESCA

<i>Sfințirea Marelui Mir</i>	260
<i>In ziua de Paști, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit preoții din Capitală</i>	262
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și: Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, Locțiitorul Scaunului Patriarhal al Alexandriei și Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei</i>	265
<i>Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol</i>	268
<i>Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian la Patriarhia Moscovei</i>	302
<i>Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria 53 de preoți</i>	316
<i>Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Hubert Beuve Mery, directorul ziarului francez «Le Monde»</i>	318
<i>Din viața parohiei ortodoxe române din Sofia</i>	323
<i>Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în cadrul întâlnirilor intercreștine: Sesiunea de lucru a Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene; Cinstirea teologiei ortodoxe române de către teologia ortodoxă greacă; Sesiunea de lucru a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace; Vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române în R. D. Germană; Prezențe ale teologiei ortodoxe române peste hotare</i>	327
<i>Cronică</i>	339
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare</i>	341

COMEMORĂRI

O sută de ani de la mutarea către Domnul a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica (1868—11 aprilie—1968)	347—415
<i>Unul din cele mai luminoase chipuri de ierarhi români, de Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN</i>	347
<i>Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica, episcopul Râmnicului, de Pr. NICULAE ȘERBANESCU</i>	353
<i>O facere de bine a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica, de G. D. ISCRU</i>	396

<i>Tipografia și tipărițiile Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica,</i> de Prof. T. G. BULAT	398
<i>Casa memorială «Sfântul Ierarh Calinic» din Mănăstirea Cernica, de Pr.</i> NICULAE ȘERBANESCU	410

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

<i>Dreptul tuturor oamenilor la bucurie, la dragoste și la pace. Spicuiți din pa-</i> <i>storalele de Paști ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române</i>	416
<i>Declarația Arhiepiscopului melchit Elia Zogby</i>	430

PE PĂMÎNT PACE

<i>A treia Adunare generală creștină pentru pace (Praga, 31 martie — 5 aprilie</i> <i>1968), de IL. I. G.</i>	432
<i>Pastorul Martin Luther King</i>	444

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Un tezaur al istoriei și culturii locale : biserica necunoscută, din secolul al</i> <i>XV-lea, descoperită la Lerești-Mușcel, de FLAMINIU MÎRȚU</i>	446
<i>Școala miniaturistică de la Dragomirna, de G. POPESCU-VÎLCEA</i>	455

DOCUMENTARE

<i>Bazilica romană cu baptisteriu din Urbs Morisena, de Pr. Dr. G. COTOȘMAN</i>	469
<i>Știri privitoare la jefuirea Mănăstirii Dealu, de STELIAN MARINESCU</i>	486
<i>Două rapoarte ale arhitectului Ioan Schlatter din anul 1847, de PAVEL</i> <i>CHIHAIĂ</i>	489
<i>Pr. iconom stavrofor Gheorghe Iordăchescu, consilier patriarhal</i>	497

RECENZII

<i>Ferenc Hervay, L'imprimerie du maître Philippe de Nagyszeben et les premi-</i> <i>ers livres en langue roumaine, Budapest, 1965 ; P. P. Panaitescu, Les</i> <i>origines de l'imprimerie en langue roumaine, București, 1968, de C. B.</i>	502
<i>Constantin Bălan, Mănăstirea Călușu, București, 1967, de V. MIHORDEA</i>	508
<i>Nicolae Lungu, Coruri pe versuri populare, București, 1968, de G. P.</i>	509

PARTEA OFICIALĂ

<i>Lucrările Sfântului Sinod în sesiunea ordinară a anului 1968 (ședința de la</i> <i>17 aprilie 1968)</i>	511
<i>Publicație pentru ocuparea prin concurs a catedrei de Omiletică și catehetică</i> <i>cu noțiuni de pedagogie și a două posturi de lector de limbi străine,</i> <i>la Institutul teologic de grad universitar de la Sibiu</i>	520

PASTORALE SCRISORI IRENICE

PASTORALA TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI DIN ANUL 1968

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, din anul 1968 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Bucureștilor îndătinatul cuvânt de învățătură, al cărui cuprins îl publicăm în continuare :

«Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea viața preț de răscum-părare pentru mulți» (Marcu, X, 45).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Fiu al lui Dumnezeu din veșnicie, Mântuitorul Iisus Hristos a coborât pe pământ, devenind «Fiul Fecioarei» și «Fiul Omului», pentru a-i elibera pe oameni din robia păcatului și pentru a-i ridica din nou la vrednicia de fii ai lui Dumnezeu. El și-a început sfânta Sa lucrare printre oameni, cerându-le să-și primenească viața, să devină ființe noi, urgisind răul și lipindu-se de bine, blânzi pentru a moșteni pământul, milostivi pentru a fi ei înșiși miluiți, flămânzind și însetînd pentru dreptate, curați cu inima pentru a vedea pe Dumnezeu și făcători de pace pentru a se putea numi fii ai Lui (cf. Matei V, 3—12).

Vrednic de amintit este cuvîntul care spune: «Dumnezeu n-a trimis în lume pe Fiul Său ca să osîndească lumea, ci ca lumea să se mîntuiască

prin El» (Ioan III, 17); dar trebuind să mîntuiască lumea, Iisus Hristos a osîndit, pentru toate timpurile, păcatele oamenilor din timpul Său: nedreptatea, ura, uciderea, desfrînarea, jurămîntul strîmb, lăcomia, asuprirea semenilor. Cu ce cuvinte de foc a biciuit El pe contemporanii Săi cînd a spus: «Vai vouă, că mîncăți casele văduvelor și de ochii lumii vă rugați rugăciuni lungi; vai vouă, că ați lăsat părțile grele ale legii: dreptatea, mila și credința; vai vouă, că curățiți partea de dinafară a paharului și a blidului, iar înăuntru sînt pline de răpire și de necumpătare; vai vouă, că semănați cu mormintele cele văruiate, care pe dinafară se arată frumoase, iar înăuntru sînt pline de oasele morților și de toată necurăția!» (Matei XXIII, 14, 23, 25, 27).

Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a mîntuit lumea, pătîmind și murind pentru oameni. «El este jertfa de ispășire pentru păcatele noastre, și nu numai pentru ale noastre, ci pentru ale lumii întregi», așa cum spune Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan (I Ioan II, 2) și cum aflăm scris în Epistola către Romani a Sfîntului Apostol Pavel, care zice: «Hristos a murit pentru noi, cînd noi eram încă păcătoși..., întru sîngele Lui sîntem îndreptați» (Romani V, 8—9).

Înainte însă de a pătîmi și a muri pentru oameni, ca să-i elibereze din robia păcatului și a morții și ca să le redeschidă căile întoarcerii la Dumnezeu, Mîntuitorul Hristos spusese ucenicilor Săi despre Sine: «Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea viața preț de răscumpărare pentru mulți» (Marcu X, 45).

Iubiții mei fii sufletești,

În lucrarea Sa de slujire a oamenilor, Mîntuitorul Hristos a împărțit acestora multe și alese învățături de a căror împlinire este legată dobîndirea mîntuirii și a vieții veșnice.

Iată cîteva din ele: «Să nu ucizi, să nu desfrînezi, să nu furi, să nu mărturisești strîmb, să nu înșeli pe nimeni, să cinstești pe tatăl tău și pe mama ta și să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți; iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc; cînd stați de vă rugați, iertați orice aveți împotriva cuiva, ca și Tatăl vostru cel din ceruri să ierte vouă greșelile voastre; poruncă nouă vă dau, ca unul pe altul să vă iubiți — precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi unul pe altul să vă iubiți. Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii către alții» (Matei XIX, 18—19; Marcu X, 19; Matei VI, 44; Marcu XI, 25; Ioan XIII, 34—35).

Tot pentru a sluji pe oameni, Mîntuitorul Hristos, după slăvita Sa înviere din morți, a trimis pe Sfinții Săi Apostoli în lume pentru a propovădui Evanghelia la toată făptura. Sfinții ucenici și Apostoli s-au dăruit cu toată puterea ființei lor, în duh de adevărată jertfelnicie, pentru lucrarea de înnoire a sufletului omenesc și de așezare a vieții pămîntești a oamenilor pe rînduielile statornicite de dumnezeiescul lor Învățător.

În numele lor, Sfântul Apostol Petru spunea: «nu putem să nu vorbim despre cele ce am văzut și am auzit» (Fapte IV, 20).

Iată acum, îngemănate laolaltă, nu toate, căci timpul nu îngăduie aceasta, ci numai câteva din rînduielile de viață slujite de Sfinții ucenici și Apostoli ai Mîntuitorului Hristos.

Zice Sfântul Apostol Petru: «Iubiți-vă unul pe altul, din toată inima, cu toată stăruința..., lepădînd toată răutatea și tot vicleșugul și fățarniciile și pizmele și toate clevetirile...; mai presus de toate, țineți din răsuputeri la dragostea dintre voi, pentru că dragostea acoperă mulțime de păcate... Cine iubește viața și voiește să vadă zile bune, să-și înfrîneze limba de la rău și buzele de la cuvinte înșelătoare, să se depărteze de rău și să facă binele, să caute pacea și s-o urmeze (I Petru I, 22; II, 1; IV, 8; III, 10—11).

Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan ne grăiește: «Iubiților, să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubire. Să nu iubim însă doar cu vorba, numai din gură, ci cu fapta și cu adevărul» (I Ioan IV, 7—8; III, 18).

Iar Sfântul Apostol Pavel ne spune: «Îmbrăoați-vă ca aleși ai lui Dumnezeu, sfinți și preaiubiți, cu milostivirile îndurării, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-vă unul pe altul și iertîndu-vă unul pe altul; dacă are cineva vreo plîngere împotriva cuiva, bine știind, că toată legea se cuprinde într-un singur cuvînt, în acesta: iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși. Urgișiți răul, lipiți-vă de ce e bine. Nu întoarceți nimănui răul cu rău. Purtați grijă de cele bune față de toți oamenii. Dacă se poate, pe cît stă în puterea voastră, trăiți în bună pace cu toți oamenii» (Coloseni III, 12—13; Galateni V, 14; Romani XII, 17—18).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Chipul în care ni se înfățișează astăzi lumea, în primul rînd lumea creștină, este încă departe de icoana desăvîrșită pe care și-au zugrăvit-o cu mintea Mîntuitorul Hristos și Sfinții Săi ucenici și Apostoli, căci nimeni dintre noi nu poate spune că iubirea omului pentru semenii săi și iubirea între ele a neamurilor de pe pămînt stă astăzi la temelia vieții noastre obștești.

Nimeni dintre noi nu poate spune că omul, cununa creației, se bucură pretutîndeni în lume de prețuirea semenilor săi, prin însuși faptul că există, sau că își poate desăvîrși în deplină libertate darurile cu care a venit pe lume, contribuind astfel la mersul înainte al întregii omeniri. O dovedește aceasta viața de cumplite lipsuri materiale și de umilitoare suferințe morale pe care o duc astăzi milioane de oameni în multe părți ale lumii, o dovedește, între multe altele, fapta ucigașă a unui «creștin alb», care — pe pămîntul Statelor Unite ale Americii — a suprimat în

aceste zile viața unui «creștin negru», pastorul baptist Martin Luther King, luptător cu mijloace și pe căi pașnice pentru drepturile cetățenești ale oamenilor de culoare.

Nimeni dintre noi nu poate spune că porunca de a nu ucide constituie astăzi o regulă de viață pentru creștinii din întreaga lume, de vreme ce, în afară de asasinatetele morale — numeroase și acestea și condamnabile ca orice asasinat, — unii creștini dezlănțuie asasinate în masă și poartă adevărate războaie sângeroase împotriva unor oameni și a unor popoare pașnice, care nu le pun în primejdie nici viața, nici bunurile, cum este războiul purtat de creștinii din Statele Unite ale Americii și de aliații lor împotriva pașnicului popor din Vietnam, unde cad pradă morții nu numai cei ce țin în mână o armă de luptă, ci și copii, femei și bătrâni, și unde sînt prefăcute în scrum nu numai obiective militare, ci și școli, spitale și biserici.

Această tristă stare de lucruri, care aruncă o pată rușinoasă pe obrazul lumii creștine, nu poate să nu îndurereze inimile căpeteniilor bisericești creștine din întreaga lume și să nu trezească în conștiințele acestora simțămîntul răspunderilor care le revin pentru înlăturarea ei. Căpeteniile bisericești și slujitorii cultelor creștine din lume sînt dator să reintroducă în viața păstorilor lor duhul evanghelic, să modeleze sufletele acestora potrivit tiparelor dumnezeieștilor învățături ale Mîntuitorului Hristos și ale Sfinților Săi ucenici și Apostoli, să-și aducă partea lor de contribuție la așezarea lumii pe temelii de iubire și dreptate, de bună înțelegere și pace, de întrajutorare frățească. Ei sînt dator să condamne și să lupte împotriva multora din relele care macină lumea contemporană, dar înainte de toate, suprema lor datorie de astăzi este să condamne și să lupte cu hotărîre împotriva războiului, oricare ar fi formele sub care se înfățișează acesta în vremea noastră.

Ca oameni ai Bisericii Ortodoxe Române vom trăi anul acesta, la 21 octombrie, bucuria împlinirii a douăzeci de ani de la reîntregirea Bisericii noastre din Transilvania, zi fericită cînd s-au îmbrățișat la altarul aceleiași Biserici-mame frații din acele părți, altădată despărțiți; iar ca români, tot anul acesta, la 1 decembrie, vom trăi bucuria împlinirii a cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu Patria-mamă, — două mari sărbători ale «Ardealului pămîntului nostru», leagăn al neamului românesc din cea mai adîncă vechime. Aceste popasuri sărbătorești din istoria Bisericii și a neamului românesc se cer a fi întîmpinate de noi toți în duh de frăție și pace, cu înfăptuiri cît mai rodnice pentru înflorirea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, și cu încununări de cît mai alese virtuți creștinești pentru maica noastră spirituală, Biserica Ortodoxă Română.

Iubiții mei fii sufletești,

Să ne întoarcem acum cugetele către sfînta sărbătoare de astăzi, către «ziua pe care a făcut-o Domnul, ca să ne bucurăm și să ne veselim în ea» (Psalmul CXVII, 24), ziua aceasta în care «toate s-au umplut

de lumină, — și cerul și pământul și cele dedesubt, pentru că din moarte la viață și de pe pământ la cer Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi» (Canonul Paștilor). Ea ne amintește că sîntem datori să îndepărtăm de la noi orice răutate și orice vrăjmășie, să zicem «fraților!», chiar celor ce ne urăsc pe noi, căci aceasta este porunca Mîntuitorului nostru Hristos.

Biserica credinței noastre ortodoxe este o «Biserică a învierii», în înțelesul de Biserică a vieții, în care tronează atotstăpînitor Iisus Hristos cel înviat. Ca biruator al morții, El cere celor ce l-au împărtășit credința și s-au făcut slujitori ai ei, să nu precupețească nici o trudă și să nu se lase biruiți de nici o încercare în lupta ce trebuie să ducă pentru fericirea oamenilor și pacea lumii.

Cap suprem și unic al Bisericii, El cere cîrmuitorilor de biserici creștine să nu uite că ei sînt rînduiți spre slujirea oamenilor care cred în Acela care «s-a dat spre moarte pentru păcatele noastre și a înviat pentru mîntuirea noastră» (Romani IV, 25).

«Binecuvîntat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care după marea mila Sa, prin învierea lui Iisus Hristos din morți, ne-a născut pe noi din nou, spre nădejde vie» (I Petru I, 3) — putînd să ne spunem din toată inima unii altora:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Al vostru părinte sufletesc, neîncetat rugător către Atotputernicul Dumnezeu pentru mîntuirea și fericirea voastră,

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISOARE IRENICĂ
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
TUTUROR PATRIARHILOR ORTODOCȘI
CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI, 1968

Împlinind tradiția raporturilor irenice statornicită de veacuri între Bisericile Ortodoxe surori, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a trimis cu prilejul Sfințelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1968 următoarea scrisoare irenică:

*Sanctitatea Voastră,
Preaiubite Frate în Hristos cel înviat,*

Cu sufletul plin de lumina de care «s-au umplut astăzi toate: și cerul și pământul și cele de dedesubt», și tresăltînd de marea bucurie, care a dat atîta încurajare femeilor mironosițe să vestească ucenicilor Învierea Domnului din morți, adresăm Sanctității Voastre, în această «Sărbătoare a sărbătorilor», milenara salutare a creștinătății:

«HRISTOS A ÎNVIAT!»

Dorim să ne spunem unii altora, ca odinioară pelerinii spre Emaus, cum arde în noi inima noastră ascultînd, în aceste zile de prăznuire, istorisirile Sfințelor Scripturi:

Despre nemărginita iubire arătată lumii de Dumnezeu-Tatăl, «Care așa a iubit lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică (Ioan III, 16).

Despre venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu, «nu ca să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea sufletul preț de răscumpărare pentru mulți» (Marcu X, 45); Care «a luat asupra-și durerile noastre și cu suferințele noastre s-a împovărat...; a fost străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărădelegile noastre; a fost pedepsit pentru mîntuirea noastră și prin rănilor Lui noi toți ne-am vindecat» (Isaia LIII, 4—5).

Despre testamentul lăsat de Dumnezeiescul Mîntuitor ucenicilor Săi și prin ei credincioșilor din toate timpurile: «Poruncă nouă vă dau, ca unul pe altul să vă iubiți. Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea iubire unii către alții» (Ioan XIII, 34—35).

Dorim, mai ales, ca această sfîntă evocare și înălțătoare rețrăire a actelor divine, prin care s-a săvîrșit mîntuirea oamenilor, să ne îndemne pe noi, Conducătorii Bisericilor creștine, să medităm mai profund la cau-

zele care împiedică lumea creștină — fără a mai vorbi de omenirea întreagă — să se bucure pe deplin de binefacerile puse la dispoziție de marea iubire a lui Dumnezeu și de sublima învățătură propovăduită de Fiul Său, pecetluită de jertfa de pe Cruce.

Considerăm că noi, Conducătorii Bisericii creștine, avem datoria sfântă de a ne strădui în tot felul pentru a face să sporească iubirea față de aproapele; pentru a face să dispară cumplitele lipsuri materiale și umilitoarele suferințe morale din multe părți ale lumii; pentru a împiedica să se mai repete acte de suprimare a vieții semenilor — ca cel atât de strigător la cer petrecut recent prin asasinarea de către «un creștin alb» a pastorului baptist de culoare Martin Luther King; pentru a face să înceteze pretutindeni războaiele care seceră nu numai viața celor ce luptă, ci și viața copiilor, femeilor și bătrânilor, și care prefac în ruine nu numai obiectivele militare, ci și școli, spitale și biserici; pentru a contribui din toate puterile noastre la așezarea lumii pe temelii de iubire și dreptate, de bună-înțelegere și pace.

Dorim, în sfârșit, să urăm Sanctității Voastre să prăznuiți Sfintele Paști în sănătate deplină, bucurie duhovnicească și lumină divină, în mijlocul ierarhilor, preoților și credincioșilor Sfintei Voastre Biserici, încărcăți de toate binefacerile și darurile aduse omenirii de Învierea Domnului nostru Iisus Hristos.

Îmbrățișându-Vă cu sărutare sfântă, rămânem al Sanctității Voastre împreună-slujitor și iubitor frate în Hristos cel înviat.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISORI IRENICE, TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI, 1968

În cadrul legăturilor irenice între toate Bisericile Ortodoxe și neortodoxe și al raporturilor de apropiere și colaborare cu celelalte culte și cu diferitele organizații intercreștine, înfiștătorii de Biserici, membrii ierarhiei diferitelor Biserici creștine, conducătorii și reprezentanții diferitelor Culte și organisme intercreștine au adresat, cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1968, scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare, dintre care publicăm următoarele scrisori irenice:

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ATENAGORA, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic :

Prea Ferice și Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române Autocefale, în Hristos Preaiubite și dorite Frate și Împreunăslujitor al Smereniei Noastre, D. D. Justinian, îmbrățișînd frățeste pe venerabila Prea Fericea Voastră în Domnul, Prea plăcut Vă salutăm.

Cu bucurie răspundem Preaiubitei și nouă prea doritei Prea Fericii Voastre și Prea Sfintei Sale Biserici la salutul frățesc sărbătoresc, din partea Noastră și a fraților în Hristos frați ai Noștri, cu prilejul sfintei și strălucitei Învieri a Domnului nostru, îmbrățișînd cu dragoste dragostea Sa, și din inimă răspunzînd: «*Adevărat a înviat!*»

Sfînta Înviere a Domnului nostru, prin care chipul cel căzut al lui Adam s-a eliberat din stricăciune și toată făptura s-a înnoit ne umple de cea mai adîncă bucurie duhovnicească și veselie pe noi toți, care sîntem mîndri de cîntutul Său nume, aducînd în biserici cîntări de mulțumire lui Dumnezeu-Tatăl, Celui care chivernisește toate cu înțelepciune și a ridicat pe Domnul din morți, și în cîntări de biruință mărînd pe Cel ce a înviat cu slavă din mormînt și ne-a dăruit nădejdea învierii noastre spre viață veșnică și ne călăuzește statornic spre unitatea sfintelor Lui Biserici.

Fie ca venerabila și nouă mult iubita Prea Fericea Voastră să guste cît mai mulți ani această sfîntă bucurie, în sănătate și cea mai deplină veselie sufletească, sărbătorînd și prăznuind împreună cu evlaviosul po-

por încredințat înțelepciunii Prea Fericirii Voastre această numită și purtătoare de strălucire zi, marile și preasfintele noastre Paști.

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos,

† ATENAGORA al Constantinopolului

Sfintele Paști, 1968.

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale TEODOSIE al VI-lea, Patriarhul Antiohiei și al întregului Răsărit :

Prea Fericirii Sale, Preaiubitului Frate în Domnul cel Înviat, Părintelui Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, frățească îmbrățișare,

Preaiubite Frate în Hristos,

«Hristos a înviat!» și «Cu adevărat a înviat!»

În numele Nostru personal și în numele Sfântului nostru Sinod și al credincioșilor Bisericii noastre Apostolice a Antiohiei și al întregului Răsărit, mulțumim din inimă Prea Fericirii Voastre iubite pentru frățescul Vostru mesaj mult prețuit, cu prilejul glorioasei Învieri a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, și la rîndul Nostru Vă adresăm Prea Fericirii Voastre, precum și ierarhilor și credincioșilor Sfintei Biserici Române surori, urările noastre cele mai călduroase de prosperitate și succes.

Rugăm pe Mielul lui Dumnezeu, Cel ce a luat asupra Sa păcatele lumii, să ne călăuzească pe toți pe calea dragostei, a dreptății și a păcii, pentru binele celor două popoare ale noastre și ale popoarelor întregului Univers.

Rugîndu-vă să Vă amintiți de smerenia Mea în toate rugăciunile Voastre și reînnoind îmbrățișarea Noastră călduroasă, rămîn al iubitei Voastre Prea Fericiri smeritul frate în Hristos,

† TEODOSIE VI

Patriarhul Antiohiei și al întregului Răsărit

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale BENEDICT, Patriarh al Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a toată Palestina :

Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al Cezareii Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, îmbrățișare sfîntă în Iisus Hristos cel înviat din morți.

Prăznuind azi cu mîncare adîncă învierea din morți cea strălucitoare și purtătoare de viață a Mântuitorului, și săvîrșind taina cea nesîn-

geroasă pe însuși Mormîntul cel preasfînt și primitor de Dumnezeu, din care, călcînd cu moartea pe moarte și prădînd iadul, a răsărit slăvit Soarele dreptății, Hristos Dumnezeuul nostru, și a umplut toate de lumină, cerul și pămîntul și cele de dedesubt, am pomenit sfîntul nume al Venerabilei și nouă doritei Prea Fericirii Voastre, rugîndu-ne pentru sănătatea și fericirea Sa și pentru întărirea și izbînda în lucrul lui Hristos a preasfintei Biserici încredințate vouă.

Repetînd acum aceleași urări și prin această scrisoare frățească a noastră, și săltînd de bucurie că Dumnezeu-Cuvîntul ne-a trecut din moarte la viață și de pe pămînt la cer, fiind cel dintîi născut din morți, venim din Cetatea sfîntă a lui Dumnezeu și, îmbrățișînd frățește pe Prea Sfințita Voastră Prea Fericire, vă salutăm cu salutul cel mîntuitor și din toată inima plăcut «*Hristos a înviat*» și vă dăm sărutarea cea sfîntă, rugîndu-ne totodată Marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, să Vă păzească sănătos, în pace și îndelungare de zile și drept învățînd cuvîntul adevărului, învrednicindu-Vă să prăznuiți cu voie bună cît mai mulți ani strălucitoarea de lumină zi a Învierii și să rodească pîrgă bineplăcută lui Dumnezeu și Tatălui, mîntuirea credincioșilor încredințați Vouă, spre bucuria tuturor Sfintelor Biserici și spre slava numelui Lui cel preaslăvit.

Urîndu-Vă acestea cu bucurie, îndrăznim cu curajul dragostei în Hristos să transmitem urările noastre frățești tuturor Prea Sfințitelor Arhieriei care formează Sfîntul Vostru Sinod, doriților frați în Domnul și împreună-slujitori ai smereniei Noastre, și îmbrățișînd iarăși pe Venerabila nouă dorită Prea Fericirea Voastră, cerem de la Domnul cît mai mulți ani cu sănătate, cu deplină bucurie și mîntuire.

Al Prea Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos și devotat,

† **BENEDICT** al Ierusalimului

Paștele 1968

În sfînta Cetate a Ierusalimului.

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit CONSTANTIN de Leontopole, locțiitor al Scaunului Patriarhal al Alexandriei:

Prea Fericitului Arhiepiscop al Bucureștilor și Patriarh al României, D. D. Justinian:

Prea Fericirea Voastră,

Astăzi toată făptura dănuiește și se bucură că Hristos Domnul, călcînd moartea, a înviat a treia zi din mormînt, după cum s-a scris.

Astăzi poporul cel ales al Domnului saltă și se bucură în această zi numită a Paștilor, prăznuind faptul mai presus de fire și mondial — istoric, biruința împotriva morții a lui Hristos Mîntuitorul cel înviat, și cu

veselie cîntă cîntare de biruință Răscumpărătorului nostru : «Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd».

Această cîntare de biruință purtînd-o și noi pe buze și în inimă ca pe o prezicere, salutăm pe Venerabila Voastră Prea Fericire și pe iubiții Ierarhi, frați din jurul Vostru, rugînd din toată inima pe Dătătorul de viață să dăruiască Bisericii Prea Fericirii Voastre bunăstare și pace, pe Prea Fericirea Voastră să Vă întărească în Domnul și întru puterea tăriei Lui, spre folosul sufletelor și spre slava numelui de trei ori sfînt.

Cu acestea, îmbrățișînd iarăși cu sărutare sfîntă pe Prea Fericirea Voastră de Dumnezeu cinstită, rămînem,

† **CONSTANTIN**
Mitropolit de Leontopole — Locțiitor

Pastore 1968

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale Patriarhului ALEXEI al Moscovei și a toată Rusia :

Prea Fericirea Voastră,
Prealubite și fericite în Domnul Vlădică,

Vă salut cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii lui Hristos, zi luminată și plină de bucurie, și vă rog să primiți, în duhul dragostei lui Hristos, salutarea mea de pace și de bucurie obștească.

Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, care a înviat din mormînt, să ne ajute să ne bucurăm de învierea Lui și să primim în inimile noastre învățăturile evanghelice, pentru ca viața noastră în veacul acesta, să fie în pace, dragoste reciprocă, binecuvîntare și în nădejdea vieții celei ce va să vie, unde este dragostea nesfîrșită în sînurile Tatălui ceresc.

«Adevărat a înviat!»

Încredințîndu-mă sfîntelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămîn din tot sufletul devotat al Prea Fericirii Voastre întru Hristos, Domnul,

† **ALEXEI**
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Sfintele Paști, 1968

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale EFREM al II-lea, Patriarhul Catolicos a toată Gruzia :

Prea Fericirea Voastră,

«Hristos a înviat!»

Aceste două cuvinte au făcut înconjurul întregii lumi și, deși împărăția răului a depus ultimele eforturi pentru ca prin propriile sale mij-

loace infame să înăbușe acest adevăr, el însă a triumfat în cele din urmă și a răsunat solemn, din gura primilor vestitori în întreaga lume și va răsună pînă la sfîrșitul veacurilor!

Sfînta sărbătoare pascală a Bisericii este un izvor nesecat de renaștere morală, și atîta vreme cît biserica va vesti biruința Dătătorului de viață asupra morții, moartea nu va birui viața, iar răul nu va birui binele în lume.

Și așa, după cum orice izvor potolește setea numai celor însetați și care au apa cea vie, tot așa și Biserica, cu izvoarele ei morale, reînnoitoare, lucrează din belșug numai asupra acelor care se pleacă spre ea cu gurile însetate, și își potolesc setea prin biruința lui Hristos asupra iadului; iar prin moarte slăvește viața omenirii, iadul cel robit își ridică din nou fruntea și moartea neputincioasă își ascute din nou boldul ei nimicitor.

Istoria a arătat, nu o dată, acest adevăr amarnic și se pare că ea ne supune încă o dată încercărilor prin care trece lumea contemporană.

Însă noi nu vom întuneca acest praznic prealuminat cu gânduri triste; vom crede că tot ceea ce deprimă omenirea actuală, sărăcia și nenorocirile, sînt numai urmările imperfecțiunii ei personale, morale și totodată înfricoșatele hotărîri ale dreptei judecăți a lui Dumnezeu, care duc la pocăință și desăvîrșire.

Vom crede cu tărie în bunătatea Providenței divine, care duce la binele și mîntuirea lumii!

«Adevărat a înviat Hristos!»

† EFREM II

Patriarh Catolicos a toată Gruzia

Tbilisi, 1968

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh GHERMAN al Bisericii Ortodoxe Sîrbe :

Prea Fericite D. D. Justinian, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareii Capadociei și Patriarh al României, dorit și iubit Frate în Hristos și coliturghisitor al smereniei noastre, îmbrățișînd frățeste în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, Vă salutăm cu cea mai profundă afecțiune.

Mă rog lui Dumnezeu ca sărbătoarea sărbătorilor, care se apropie, Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, să Vă aducă deplină bucurie duhovnicească Prea Fericirii Voastre, Arhiereilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române surori și vecine și Vă exprimăm din tot sufletul urarea pascală: *«Hristos a înviat!»*

Fie ca milostivul Dumnezeu să le ajute oamenilor din întreaga lume să slăvească numele Lui în vecii vecilor.

Cu aceste smerite urări, Vă salutăm încă o dată și rămânem totdeauna al Prea Fericirii Voastre în Hristos Domnul, Cel ce a înviat, Frate și coliturghisitor,

† GHERMAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe

*

Scrisoare irenică a Prea Fericitului Părinte CHIRIL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericirea Voastră,

Din mila lui Dumnezeu iarăși ne găsim în lumina și bucuria zilei pascale «pe care a făcut-o Domnul», și din nou felicităm cu iubire frățască pe Prea Fericirea Voastră, Frate iubit în Domnul, adresîndu-Vă tradiționalul salut creștinesc: «*Hristos a înviat!*»

Neobișnuita minune, vestită de Îngerul lui Dumnezeu, pe care și astăzi o mărturisim solemn: «Nu este aici, a înviat», creează istoria spirituală a omenirii, luminată de înțelepciunea și binecuvîntarea Fiului lui Dumnezeu.

Această măreață biruință a lui Hristos ne umple inima de bucurie și de forțe morale, care covîrșesc piericiunea omenească din noi, făcîndu-ne să exclamăm cu iubire: «Fraților, unul pe altul să ne îmbrățișăm».

Cu adevărat pline de dar sînt roadele jertfei lui Hristos, Mielul lui Dumnezeu, Care ne-a împăcat cu Tatăl și ne-a spălat de păcatul strămoșesc prin scump sîngele Său.

«Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul», zi în care Marele Arhiepiscop a depășit cerurile, zi a unității de cuget în El și în puterea dreptății Sale nepieritoare, oare poartă nădejde și bucurie, îndemnînd poporul iubitor de Dumnezeu la eroism duhovnicesc.

Călăuziți de aceste gînduri pascale care ne înflăcărează spre slujba dragostei, a păcii și a dreptății lui Hristos, în numele Nostru personal, și în numele Sfîntului Sinod, încă o dată felicităm cu căldură pe Prea Fericirea Voastră, urîndu-Vă: Sfintele Paști ale Domnului să fie izvor nescecat de bucurii duhovnicești în rodnică Voastră arhipăstorie, pentru mîntuirea credincioșilor și slava Bisericii lui Dumnezeu.

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni și rămânem al Prea Fericirii Voastre, în Hristos cel înviat din morți, devotat Frate și împreună-slujitor,

† CHIRIL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului IERONIM, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei :

Prea Fericite Patriarh al României, Locțiitor al Cezareii Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Iubite Frate în Hristos și împreună-slujitor, D. D. Justinian, îmbrățișînd în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, preapăcut vă salutăm.

Toată făptura se bucură, văzînd învierea lui Hristos și tot sufletul și inima se umplu de bucurie și lumină în Domnul cel înviat, împreună cîntînd cu un glas și cu voioșie: «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa».

Folosindu-ne de această sărbătoare atotbucurătoare și pancreștină, îmbrățișînd cu bucurie și veselie pe Prea Fericirea Voastră, cea de Dumnezeu-păzită și întrutotul respectabilă, Vă aducem îmbrățișarea pascală, salutîndu-Vă cu cîntarea cea întrutotul veselitoare: «Ziua Învierii, poare să ne luminăm, Paștile Domnului, Paștile. Căci din moarte la viață și de pe pămînt la cer Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi, cîntîndu-I cîntare de biruință».

Lumina cea neînserată a Învierii, care călăuzește și conduce pe toți cei care cred în Hristos pe calea dragostei, luminează astăzi admirabila legătură a unității panortodoxe în dragoste și străduințele tuturor creștinilor pentru împlinirea dorinței a tot sufletul creștin de unire într-o zi oarecare a tuturor Bisericilor, sub același Păstor, Mîntuitorul nostru cel înviat, Hristos.

Primind cu asemenea bune nădejdi Învierea cea purtătoare de viață și mergînd totdeauna împreună cu Voi pe calea dragostei, rugăm din adîncul inimii pe Hristos cel înviat din morți să ocrotească pe preascumpa nouă și laudabila Prea Fericirea Voastră, nevătămată, întru zile îndelungate și drept îndreptînd cuvîntul adevărului Lui, să dea sfîntului sobor al Înalt Prea Sfințiților Ierarhi din jurul Său și la toată plinirea creștină a Prea Sfintei Voastre Biserici pace adîncă și neclintită, plină de sfînta bucurie a Învierii și de binecuvîntările Biruitorului morții și al iadului, nu numai în Ziua cea numită și sfîntă, ci pînă la Ziua lui Hristos, pe care și noi o așteptăm cu rugăciunile cele de Dumnezeu ascultătoare ale întrutotul Venerabilei Prea Fericirii Voastre.

Cu acestea îmbrățișîndu-Vă iarăși și sărbătorește salutîndu-Vă, cu multă dragoste sîntem al Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos,

† IERONIM al Atenei

Atena, 15 aprilie 1968

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului MACARIOS, Arhiepiscopul Ciprului .

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, nouă preaiubit și prea dorit Frate și împreună-liturgisitor, D. D. Justinian, îmbrățișînd frățește pe Prea Fericirea Voastră, prea plăcut vă salutăm.

Suferind cruce și moarte pentru mîntuirea noastră, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu a înviat a treia zi din mormînt, călcînd moartea și jefuind iadul, a răsărit din mormînt purtător de lumină Soarele Dreptății, dăruind întregii făpturi viață veșnică.

Cu prilejul sărbătoririi acestui fapt strălucit și de importanță universală, îngeri și oameni se bucură împreună și prăznüiesc împreună, și toată lumea dănuiește și se bucură, cîntînd lui Hristos celui înviat cîntare de biruință: «Slavă sfintei Tale Învieri, Doamne».

Întru bucuria sufletului venim și noi în duh la mormîntul dătător de viață și căzînd la pămînt cu multă evlavie, ne-am închinat întru zdrobirea sufletului la izvorul vieții noastre.

Dar ridicîndu-ne, ne întoarcem acum cu mare dorință a dragostei în Hristos spre Venerabila Prea Fericirea Voastră cu prea plăcutul și ceroscul salut: «Hristos a înviat!», agrăindu-Vă, și dîndu-Vă îmbrățișare frățească.

Întărindu-ne cu puterea harului Celui care a primit de bunăvoie pentru mîntuirea noastră să sufere patimă, crucea și moartea, înălțăm nespusei Sale milostiviri rugăciunile noastre cele dinăuntrul inimii, ca să păzească pe prea dorita Prea Fericirea Voastră în deplină sănătate, să Vă dea fericirea cea de sus și bucuria cea negrăită, pe care o dăruiește celor care îl iubesc, și să Vă dea de la Dumnezeu putere tare și ajutorul Său bogat, pentru bunăstarea Preasfintei Biserici în fruntea căreia Vă aflați și spre binele întregii Biserici Ortodoxe.

Binevoind frățește a transmite salutul și urările noastre pascale tuturor celor care constituie Sfîntul Sinod în jurul Prea Fericirii Voastre, iubiți frați în Hristos, Vă îmbrățișăm iarăși călduros și rămînem

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos,

† MACARIOS al Ciprului

Slintele Paști, 1968

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului ȘTEFAN, Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubit și Fericit în Hristos Vlădică,

«Hristos a înviat !»

«Acum, toate s-au umplut de lumină, cerul și pămîntul și toate cele de dedesubt».

Vă salut din inimă pe Prea Fericirea Voastră, cu ocazia luminatei sărbători a Învierii Domnului.

Acum, toată lumea creștină slăvește învierea din mormînt a lui Hristos Dătătorul de viață, iar vechea salutare creștină plină de bucurie, «Hristos a înviat» ne umple inimile de bucurie.

În sunetul solemn al clopotelor și al cântărilor de laudă ale Sfințelor Paști, gândul ne poartă la sfântul oraș al Ierusalimului, la sfântul Sion. Ne bucurăm de învierea Domnului împreună cu Maica Lui, sărbătorim cu mironosițele și ne veselim cu Apostolii.

«Pacea Mea o las vouă, pacea Mea o dau vouă!» Cu astfel de cuvinte s-a arătat Hristos ucenicilor Săi după învierea Sa din morți.

Fie ca Învierea lui Hristos, putere de viață dătătoare care pe toate le cuprinde, să întărească puterile Prea Fericirii Voastre, pentru slava lui Dumnezeu și pentru binele poporului.

«Adevărat a înviat Hristos!»

Cu frățească dragoste și devotament în Domnul Care a înviat, rămân smerit ascultător,

† ȘTEFAN

Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia

Sfintele Paști, 1968

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului DOROTEI, Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia:

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubit în Domnul și Prea Fericit Vlădică!

«Hristos a înviat!»

«Azi, toată făptura se veselește și se bucură că a înviat Hristos». Așa cîntă cu entuziasm, în această numită și sfîntă zi, sfînta Biserică Ortodoxă din întreaga lume.

Dar această sfîntă bucurie nu numai că ne umple sufletele, dar împreună cu noi se bucură toate popoarele iubitoare de Hristos, văzînd lumina nepieritoare a învierii lui Hristos. Se bucură de lumina nepieritoare și Mireasa lui Hristos — Biserica Ortodoxă, care cu entuziasm predică pe Cel ce a ieșit din mormînt, ca din camera Miresei lui Hristos.

Prin învierea lui Hristos a început o nouă eră în viața omenirii, era Noului Legămînt al lui Dumnezeu cu omul, a început împărăția binecuvîntării, plină de posibilitatea mîntuirii.

În lumina sfintei Evanghelii, inima omului a început să primească puteri noi de la Grația divină, care-l conduc la plinirea poruncii.

Stăpîniți de bucuria noastră obștească, Vă salut din inimă pe Prea Fericirea Voastră și pe preaiubiții Arhipăstori ai Sfintei Voastre Biserici, urîndu-vă smerit sănătate deplină, pace sufletească întru mulți ani. Fie ca bucuria învierii lui Hristos să ne unească totdeauna în dragostea frățească, pentru ca să fim mărturii a voii lui Dumnezeu în fața întregii lumi, în credința noastră ortodoxă neclintită și neobosiți în fapte, spre

întărirea păcii, coexistența între popoare și apropierea tuturor creștinilor la sărbătoarea de obște a lui Hristos, dătătorul de viață.

Cu inima plină de dragoste, Vă îmbrățișez și Vă sărut pe Prea Fericirea Voastră, cu sărutarea pascală, încredințând persoana mea și Biserica noastră sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, și rămân al Prea Fericirii Voastre, cu adânc respect, fierbinte rugător către Dumnezeu, împreună-slujitor și frate în Hristos,

† DOROTEI

Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

Praga, Sfintele Paști 1968

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului PAAVALI, Arhiepiscopul Kareliei și a toată Finlanda :

Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

Cînd lumea creștină sărbătorește glorioasa înviere a Domnului nostru, salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu acest victorios mesaj al tuturor vremurilor :

«Hristos a înviat!» și «Adevărat a înviat!»

Aceste vesele vestiri ale sfintei Biserici umplu din nou inimile noastre în această zi «pe care Domnul a făcut-o să ne bucurăm și să ne veselim într-însa».

Nădăjduim ca Hristos cel înviat «Paștele noastre cele mari și preasfințite, înțelepciunea, cuvîntul și puterea lui Dumnezeu» să păzească pe Prea Fericirea Voastră pentru sfînta Voastră Biserică și poporul Său credincios, în pace, sănătos, cinstit și întreg».

Cu aceste bune urări și salutări, rămîn al Prea Fericirii Voastre smerit frate în Domnul cel înviat,

† PAAVALI

Arhiepiscopul Kareliei și a toată Finlanda

Kuopio-Finlanda, Paștele 1968

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului ABBA BASILIOS, Patriarhul Bisericii Etiopiene :

Prea Fericirea Voastră,

Vă exprimăm urările Noastre cele mai bune și sincere Sanctității Voastre și tuturor credincioșilor Bisericii Voastre, cu prilejul Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Dacă încercăm să înțelegem mai adânc învierea Sa, de bună seamă constatăm că nu este vorba de o simplă înviere, asemănătoare acelor minuni: învierea fiului văduvei din Nain (Luca VII, 11—17), învierea fiicei lui Iair (Marcu V, 21—24) sau învierea lui Lazăr (Ioan XI, 1—14).

Omenirea trebuie să se bucure pentru slava dată ei în Hristos, pentru că trupul Său a fost semănat într-o slăbiciune și a înviat într-o putere. Preamărit să fie Dumnezeu, Care ne dă nouă biruința prin Domnul nostru Iisus Hristos (I Corinteni XV, 57).

Fie ca lumina Învierii să aducă Prea Fericirii Voastre slăvita binecuvântare a Atotputernicului Dumnezeu.

Cu cele mai bune urări, al Vostru în Hristos,

† **ABBA BASILIOS**
Patriarhul Etiopiei

Addis-Abeba, 25 aprilie 1968

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului MORAN MAR BASELIUS OUGEN I, Catolicosul Bisericii Siro-Iacobite de India :

Prea Fericirii Sale Justinian
Patriarhul României,

București — România

Pacea Domnului celui înviat să fie cu Prea Fericirea Voastră și cu venerabila Voastră Biserică.

Cu frățești salutări,

† **MORAN MAR BASELIUS OUGEN I.**
Catolicosul de Răsărit

Kottayama, India

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale Papa PAUL al VI-lea :

Prea Fericirii Sale Justinian, Mitropolitul Ungrovlahiei, Locțiitorul Cezareii Capadociei, Arhiepiscopul Bucureștilor — Patriarhul României

București — România

Prea Fericite,

«Binecuvântat fie Dumnezeu, Părintele Domnului nostru Iisus Hristos: după mare mila Sa, El ne-a renăscut prin Învierea lui Iisus Hristos din morți» (I Petru I, 3). Cu inima plină de sentimente de mulțumire și de bucurie, trimitem Prea Fericirii Voastre salutările noastre frățești în Domnul și urările noastre cele mai bune cu prilejul sărbătorii Învierii Marelui nostru Dumnezeu și Mântuitor Iisus Hristos.

În această zi, toți oamenii, dar mai cu seamă cei care au fost botezați într-o moarte și învierea lui Hristos, înaltă cuviincioase și pioase

rugăciuni de mulțumire către Părintele luminilor care în Hristos a împăcat pe toți oamenii cu El și ne-a dat pace prin sângele crucii Sale (cf. Coloseni I, 20). Prin moartea și învierea lui Hristos noi avem cale deschisă la Tatăl și astfel sîntem împreună-locuitori cu sfinții, sîntem ai Casei lui Dumnezeu, construiți pe temelia Apostolilor și a profeților, Hristos Iisus însuși fiind piatra din capul unghiului (cf. Efeseni II, 18—20). Împăcîndu-ne cu Dumnezeu, Hristos cel înviat ne aduce pacea între noi; deveniți fii în El, noi devenim cu adevărat frați unii cu alții.

Această sărbătorire anuală a morții și învierii Domnului nostru nu este ea marele izvor al nădejdi noastre, al nădejdi noastre pentru o lume care are atîta nevoie de El, al nădejdi noastre pentru noi înșine, care ne străduim să ne reînnoim printr-o transformare spirituală a conștiinței noastre și să ne îmbrăcăm în omul cel nou care a fost creat după Dumnezeu în dreptate și sfințire adevărată (cf. Efeseni IV, 23—24)? Această nădejde este tăria noastră, ea ne susține în strădania noastră pusă în serviciul Său și în serviciul Bisericii Sale. Ea este de asemenea garanția biruinței noastre asupra puterilor care încearcă să ne slăbească și să ne dezbine, să întunece strălucirea Bisericii în lume și să întîrzie astfel dezvoltarea Împărăției lui Dumnezeu.

Această nădejde, izvorînd din credința noastră vie în Învierea lui Hristos, trebuie să ne îndemne la intensificarea strădaniei noastre pentru promovarea și aprofundarea în Biserică a acestei reînnoiri închinată întreagă înfloririi credinței, nădejdi și dragostei în toți și în fiecare; ea trebuie să ne îndemne să purificăm și să însuflețim o voință de ascultare mai atentă și mai supusă față de ceea ce Duhul cere astăzi Bisericii (cf. Apoc. II, 7, 11, 17, 29; III, 6, 13, 22), în scopul de a ne pregăti să activăm pentru a face posibilă restabilirea deplinei noastre comuniuni, a acestei unități care va putea înfățișa în toată plinătatea mărturia în care lumea va trebui să creadă.

Fie ca sărbătorirea Sfințelor Paști să aducă Prea Fericirii Voastre, întregului cler și credincioșilor Bisericii Voastre plinătatea bucuriei Domnului. Să facă El, Care este nădejdea noastră, ca noi să devenim în El frați cu adevărat unii cu alții, în momentul cînd schimbăm cu Prea Fericirea Voastră sărutarea păcii și cînd îi mărturisim Prea Fericirii Voastre întreaga noastră dragoste frățească.

PAULUS P. P. VI

Vatican, 8 aprilie 1968

*

Scrisoarea irenică a Grației Sale Dr. MICHAEL RAMSEY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit :

Prea Fericite,
Iubite Frate întru Hristos,

«Hristos a înviat!» — «Adevărat a înviat!»

Acest mesaj de triumf pe care îngerii l-au spus pentru prima dată binecuvîntatei Maria Magdalena și celeilalte Marii în dimineața Învierii

Mîntuitorului nostru, a fost folosit de creștini de-a lungul veacurilor pentru a se saluta în acest sfînt timp al Paștilor. Acestea sînt cuvintele cu care, Iubite Frate, Vă salutăm acum.

Această veste minunată pe care Sfintele Femei urmau să o răspîndească (Matei XXVIII, 7) este temelia sigură a speranței noastre creștinești. «Hristos a Înviat: Am Înviat». Așa cum vom face ca puterea Învierii Sale să se arate în noi, tot așa El ne va da puterea să mergem înainte și să aducem speranță și pace lumii păcătoase și dezbinată din jurul nostru.

Durerea umple inimile noastre cînd vedem cum Trupul Său tainic este rănit de păcatele oamenilor. Într-adevăr povara despărțirii noastre ne apasă greu. Ne reamintim însă că triumful Învierii Domnului a fost precedat de rănirea trupului Său sfînt pe Crucea calvarului. Așa precum în Vinerea Mare în confesiunile noastre întristate noi încercăm să pătrundem adîncurile suferințelor Sale, tot astfel privim înainte cu speranță neclintită și sigură spre triumful Învierii Sale și în acest triumf putem privi spre unirea noastră în El, atunci cînd unica Lui sfîntă Biserică va fi «fără pată, fără zbîrcituri sau altceva de felul acesta».

Întru această fericită speranță rugăm pe Dumnezeu Atotputernic să Vă binecuvînteze și să binecuvînteze clerul Vostru și pe toți binecredincioșii. Fie ca Hristos cel înviat, care trăiește și sălășluiește printre noi, să fie printre voi și să vă țină în iubirea Sa prin puterea Sfîntului Duh.

Cu iubire frățească și urări, Fratele Vostru întru Hristos,

† MICHAEL

Arhiepiscop de Canterbury,
Primat al Angliei și Mitropolit

*

Scrisoarea irenică a Patriarhului Bisericii Naționale din Cehoslovacia:

Prea Fericirea Voastră,

Hristos, Care a înviat, ne adună din nou la picioarele crucii Sale pe noi, urmașii credincioși și ne îndreaptă privirea spre prea slăvita Sa înviere.

În numele meu și al întregii noastre Biserici din Cehoslovacia, vă felicităm pe Prea Fericirea Voastră și întreaga Biserică Ortodoxă Română în această zi de viață purtătoare, cu urarea divină: «Hristos a înviat!»

Fie ca Domnul, Care a înviat, să vă binecuvînteze pe Prea Fericirea Voastră și toate străduințele Prea Fericirii Voastre pentru pace.

«Adevărat a înviat Hristos!»

Cu devotament frățesc, al Vostru,

Dr. M. NOVAK
Patriarh

Praga, Sfintele Paști 1968

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1968, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit, pe lângă scrisorile irenice din partea Întâistătătorilor de Biserici creștine, și alte numeroase telegrame și scrisori de felicitare.

Dintre ierarhii și slujitorii Bisericilor Ortodoxe au trimis telegrame și scrisori de felicitare:

- Înalt Prea Sfințitul MELITON, Mitropolit al Calcedonului;
- Înalt Prea Sfințitul SPIRIDON, Mitropolit al Rodosului;
- Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Mitropolit de Derkos;
- Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Primatul Bisericii Ortodoxe Grecești din America de Nord și de Sud;
- Înalt Prea Sfințitul ELIE KARAM, Mitropolit al Libanului;
- Înalt Prea Sfințitul ELIE SALIBY, Mitropolit al Beirutului;
- Înalt Prea Sfințitul VARNAVAS, Mitropolit al Kitrusului;
- Înalt Prea Sfințitul METODIE, Mitropolit al Corfului și Paxosului;
- Înalt Prea Sfințitul DAMASCHIN, Mitropolit al Dimitriadei;
- Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Mitropolit al Mitilenei;
- Înalt Prea Sfințitul PIMEN, Mitropolit al Crutițelor și Kolomnei;
- Înalt Prea Sfințitul NICODIM, Mitropolit al Leningradului și Novgorodului;
- Înalt Prea Sfințitul FILARET, Mitropolitul Kievului și al Galiției și Exarh al Ucrainei;
- Înalt Prea Sfințitul ALEXEI, Mitropolit al Talinului și Estoniei;
- Înalt Prea Sfințitul LEONIDA, Arhiepiscop de Riga și al Lituaniei;
- Înalt Prea Sfințitul ONISIM, Arhiepiscop de Vladimir și Suzdal;
- Înalt Prea Sfințitul MIHAIL, Arhiepiscop de Voronej;
- Înalt Prea Sfințitul PAVEL, Arhiepiscop de Novosibirsk;
- Prea Sfințitul JUVENALIE, Episcop de Zarsk;
- Prea Sfințitul PITIRIM, Episcop de Volokolamsk;
- Prea Sfințitul PIMEN, Episcop de Saratov și Volgograd;
- Înalt Prea Sfințitul DOSITEI, Arhiepiscop al Ohridei și Macedoniei;
- Prea Sfințitul NAUM, Episcop de Zletovsk și Strumika;
- Prea Sfințitul VISARION, Episcop al Banatului (R.F.S. Jugoslavia);
- Prea Sfințitul MACARIE, Episcop de Sremsk-Karlovăț;
- Înalt Prea Sfințitul PIMEN, Mitropolit al Nevrokopolei;
- Înalt Prea Sfințitul SOFRONIE, Mitropolit al Durostorului și Cerveniei;
- Înalt Prea Sfințitul NICODIM, Mitropolit al Slivenului;
- Prea Sfințitul CHIRIL, Episcop al Americii, Canadei și Australiei;
- Prea Sfințitul NICOLAE, Episcop al Macariopolei și rector al Academiei teologice din Sofia;
- Prea Sfințitul ANTONIE, Episcop de Provațki, Vidin;

- Prea Sfințitul VASILE, Episcop de Wroclaw și Scețin;
- Prea Cucernicul Protoiereu NICOLAE GORANOV, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București și reprezentant al Patriarhiei Bulgare la București;
- Prea Sfințitul VICTORIN, Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America;
- Prea Cucernicul Preot Profesor Dr. GHEORGHE MOISESCU, paroh al Parohiei ortodoxe române din Viena;
- Prea Cucernicul Preot VASILE ȘTEFAN, paroh al parohiei ortodoxe române din Baden-Baden;
- Prea Cucernicul Preot ALEXANDRU MUNTEANU, paroh al parohiei ortodoxe române din Sofia.

*

Din partea ierarhilor și a reprezentanților Bisericii creștine neortodoxe și din partea unor personalități religioase:

- Eminența Sa Cardinalul AUGUSTIN BEA, președintele Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștină;
- Eminența Sa Cardinalul Fr. KÖNIG, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria;
- Reverendul PIERRE DUPREY, subsecretar al Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștină;
- Domnul CHARLES WESTPHAL, președintele Federației Protestante din Franța;
- Eminența Sa JOHN ELBRIDGE HINES, Episcop-președinte al Bisericii Episcopale din Statele Unite ale Americii;
- Eminența Sa LAURISTON LIVINGSTON SCAIFE, Episcop al New York-ului de Vest;
- Domnul GERALD GÖTTING, președintele Uniunii creștin-democratice din Germania;
- Domnul PIERRE BOUFFANAIS, din Ministerul Afacerilor străine al Republicii Franceze;
- Prea Sfințitul JEAN, Episcop de Saint-Denis (Franța);
- Abatele BENOIT, Starețul Mănăstirii «Sfântul Nicolae» (Franța);
- Preotul ROBERT BACVARI, din München, R. F. a Germaniei;
- Preot PETRU MÂNDRUȚĂU, vicar episcopesc din Budapesta;
- Domnul MICHAEL KRAUS, președintele Bisericii Apostolice noi din America de Nord și de Sud, din Mexic, Jamaica și Regatul Unit;
- Domnul ALBERT STEHLIN, președintele Asociației germane Caritas E. V.

*

Din partea conducătorilor organizațiilor intercreștine din cadrul Mișcării ecumenice și din cadrul Mișcării creștine pentru pace:

- Domnul EUGÈNE CARSON BLAKE, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor;

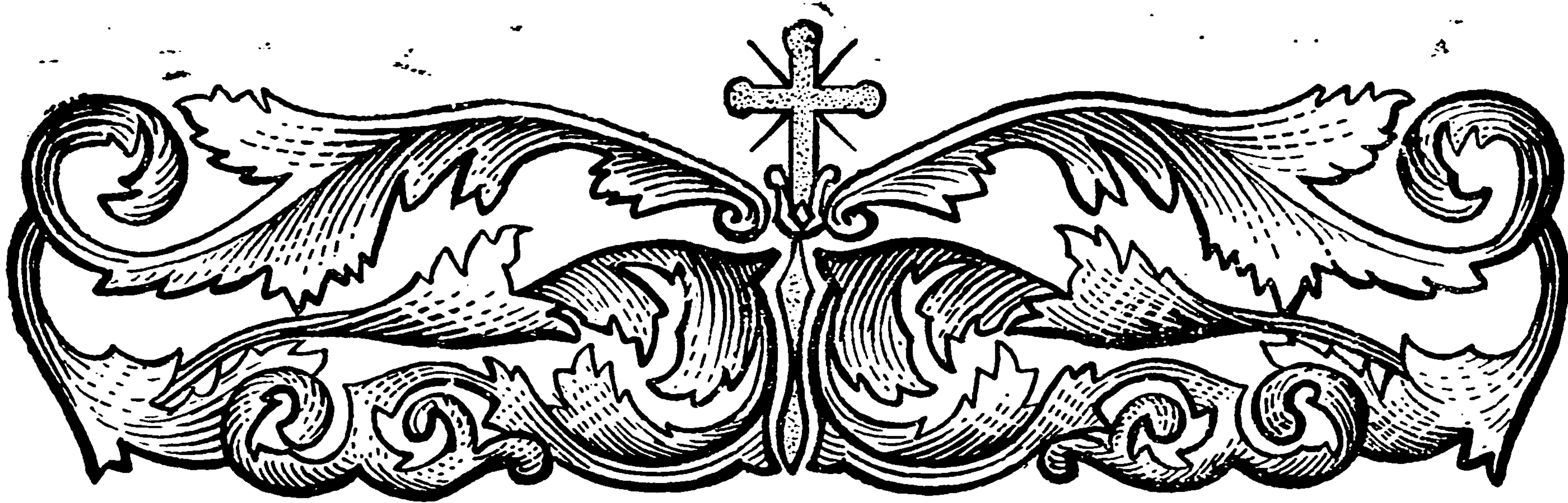
- Domnul Dr. W. A. VISSER'T HOOFT, Secretarul general onorific al Consiliului Ecumenic al Bisericii;
- Domnul Dr. JAN N. ONDRA, Secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace.

*

Din partea conducerii celorlalte Culte religioase din Republica Socialistă România au trimis scrisori de felicitare:

- Dr. FRIEDRICH MÜLLER, Episcop al Bisericii Evanghelice C.A.;
- Dr. KISS ALEXA, Episcop al Bisericii Unitariene;
- GHEORGHE ARGAY, Episcop al Bisericii Evanghelice-Luterane S.P.;
- Dr. MOZES ROSEN, Șef-rabin al Cultului Mozaic;
- MEHMET IACUB, Șef al Cultului Musulman;
- IULIU NAGY, Episcopul Bisericii Reformate din Cluj;
- LASZLO PAPP, Episcopul Bisericii Reformate din Oradea;
- Prea Sfințitul DIRAYR MARDICHIAN, Episcop al Eparhiei Armeano-gregoriene din București;
- Mgr MARTON ARON, Episcop romano-catolic, Alba Iulia;
- Mgr PETRU PLEȘCA, Episcop romano-catolic, Iași;
- Mgr FRANCISC AUGUSTIN, ordinariu substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din București;
- IOAN TĂCHICI, Președintele Cultului adventist de ziua a 7-a;
- NICOLAE N. GÎNDILĂ, Președintele Cultului creștin după Evanghelie.

VIATA BISERICESCA

SFINTIREA MARELUI MIR

La 18 aprilie a.c., joi în Săptămîna Patimilor, s-a săvîrșit în catedrala Patriarhiei Romîne din București sfîntirea Marelui Mir. Sfîntirea Marelui Mir se face în cadrul Bisericii noastre de la dobîndirea autocefaliei, din anul 1885.

Cu o zi înainte, la palatul patriarhal se încheiaseră lucrările sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod, iar la 18 aprilie, Înălții Ierarhi membri ai Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au oficiat sfînta liturghie în catedrala patriarhală, după rînduiala din Joia Mare. Răspunsurile au fost date de corala patriarhiei dirijată de Prof. Nicolae Lungu.

La ieșirea cu Sfintele Daruri, vasele cu mir au fost purtate de arhimandriții și de diaconii catedralei pînă la ușile împărătești, de unde au fost preluate de arhierei.

La timpul cuvenit, Prea Fericitul Părinte Patriarh, înconjurat de II.PP.SS. Arhiepiscopi și Mitropoliți și de PP.SS. Episcopi a rostit rugăciunea de invocare a harului Sfîntului Duh pentru sfîntirea Marelui Mir.

Predica zilei a fost rostită de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul — vicar patriarhal, care a reliefat că săvîrșirea sfîntirii Sfîntului și Marelui Mir constituie un eveniment de o deosebită însemnătate atît pentru viața cultică a Bisericii Ortodoxe Romîne și pentru viața religioasă a credincioșilor în general, cît și ca formă de manifestare a autocefaliei noastre bisericești. P. S. Sa a subliniat că «un alt considerent al importanței deosebite pe care o are Sfîntul și Marele Mir în Ortodoxie și deci și în Biserica noastră Ortodoxă Română, este faptul că, Sfîntul și Marele Mir sfînțit astăzi prin puterea dumnezeiască a Sfîntului Duh, invocat prin rugăciunile Înălților Ierarhi, va merge la toate eparhiile din țară, la

toate protoieriile, parohiile, mănăstirile și bisericile ortodoxe de pe întreg cuprinsul patriei noastre, ducînd, pe de o parte, împărtășirea darurilor Sfîntului Duh pe care le conține, iar pe de altă parte, semnul vizibil al legăturii acestor unități bisericești cu Scaunul patriarhal din București, fiind deci simbolul unității Bisericii noastre și totodată al legăturii ei de continuitate neîntreruptă cu Biserica întemeiată de Sfinții Apostoli, de la care, prin succesiune, ni s-a transmis puterea de a sfinți Sfîntul și Marele Mir».

La această liturghie solemnă, s-a împărtășit un mare număr de credincioși.

•

În Condica Sfîntă, s-a înscris și s-a semnat de către toți membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române următorul

A C T

«Slăvim pe Dumnezeu, cel în Treime închinat, că ne-a învrednicit pe Noi, Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și membrii Sfîntului Sinod: Justin, Mitropolit al Moldovei și Sucevei; Nicolae, Mitropolit al Ardealului; Firmilian, Mitropolit al Olteniei; Nicolae, Mitropolit al Banatului; Iosif, Episcop al Rîmnicului și Argeșului; Partenie, Episcop al Romanului și Hușilor; Antim, Episcop al Buzăului; Chesarie, Episcop al Dunării de Jos; Teoctist, Episcop al Aradului; Teofil, Episcop al Clujului; Valerian, Episcop al Oradiei; Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, să ne adunăm în catedrala Sfintei Patriarhii din București, cu hramul «Sfinții Împărați Constantin și Elena» și să săvîrșim la sfînta liturghie prin chemarea harului Atotsăvîrșitorului Duh — după rînduiala dreptmăritoarei Biserici Ortodoxe — sfințirea Marelui Mir, pentru întărirea în Duhul Sfînt a credincioșilor creștini și sfințirea locașurilor dumnezeiești din cuprinsul Patriarhiei Române.

Această sfințire a Marelui Mir s-a săvîrșit pentru a douăsprezecea oară în sfînta noastră Biserică Ortodoxă Română în anul mîntuirii una mie nouă sute șazeci și opt, luna aprilie, în ziua a optsprezecea, în Sfînta și Marca Joi a Patimilor Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, și pentru a cincea oară în vremea păstoriei Noastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

S-a întocmit acest Act și s-a scris în Condica Sfîntă, semnîndu-se de toți Ierarhii care au luat parte la sfințirea Marelui Mir».

ÎN ZIUA ÎNȚII DE PAȘTI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN A PRIMIT PREOȚII DIN CAPITALĂ

În după-amiaza de duminică 21 aprilie a.c., ziua înții de Paști, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit la Palatul Patriarhal — după o veche și frumoasă datină — pe preoții capitalei, precum și salariați ai Centrelor Patriarhal și Mitropolitan și profesori ai Institutului teologic și Seminarului teologic din București, veniți în număr mare pentru a prezenta felicitări, a aduce omagiul lor și a adresa urări de sănătate și îndelungată păstorire Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, și pentru a asculta cuvântul Prea Fericirii Sale de povățuire, la această întâlnire prilejuită de luminosul praznic al Învierii Domnului.

În sala Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost întâmpinat cu intonarea imnului patriarhal. Alături de Prea Fericirea Sa se aflau PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul — vicari patriarhali — P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, P. C. Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, PP.CC. Consilieri patriarhali și mitropolitani.

Au mai asistat la această recepție Rev. Dr. K. C. Joseph, secretarul pentru burse din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, și studenții de peste hotare care își împlinesc pregătirea la Institutul teologic din București.

În numele preoțimii din capitală, a vorbit P. C. Preot octogenar Eugen Bărbulescu, de la biserica Sfântul Silvestru, care a exprimat Prea Fericitului Patriarh Justinian mai întâi emoția plină de bucurie pe care fiii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române o simt la această «sărbătoare a sărbătorilor» și la această întâlnire cu părintele lor duhovnicesc. «Bucuria noastră este mai mare anul acesta — a spus P. C. Sa — căci sărbătorim Sfintele Paști pe culmea luminoasă a celor douăzeci de ani de strădanii ale Prea Fericirii Voastre în ogorul Bisericii strămoșești». Apoi, vorbitorul a enumerat unele din aceste înfăptuiri pe linie administrativ-gospodărească, de îndrumare și de orientare a învățămîntului teologic și a clerului, mulțimea tipăriturilor cultice etc. După ce a exprimat recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru toate acestea, ca și pentru atîtea alte înfăptuiri menite să promoveze viața religioasă și să asigure un cît mai înalt prestigiu Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Eugen Bărbulescu a asigurat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian de întregul devotament al slujitorilor altarelor și a urat Prea Fericirii Sale «mulți și fericiți ani!»

Asistența a cîntat troparul «Hristos a înviat!»

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit apoi un cuvînt de răspuns și de înțelepte povățuiri. După ce a mulțumit tuturor celor de față pentru dragostea cu care au venit să-și împlinească o datorie fiască față de Părintele lor duhovnicesc, Prea Fericirea Sa a arătat că meritele ce i s-au atribuit, prin omagiile aduse asupra atîtor înfăptuiri, ține să le împartă cu colaboratorii Prea Fericirii Sale «de la cei mai mari pînă la cei mai mici». Apoi, Prea Fericitul Părinte Patriarh a subliniat problema centrală care s-a putut observa din Pastorală pe care a adresat-o clerului și credincioșilor cu ocazia Sfintelor Paști, și anume problema slujirii omului de către Biserică. Pentru această slujire însuși Mîntuitorul «s-a dat pe Sine pildă, spunînd că n-a venit să I se slujească, ci ca să slujească El și să-și dea chiar viața rîscumpărare pentru mulți». Slujirea a fost obiectul principal al misiunii Bisericii creștine dintru început. De aceea, cînd în vremurile noastre se observă o carență în unele părți ale creștinătății, forurile internaționale creștine discută problema Bisericii în slujba lumii, în slujba omului, în slujba societății, căutînd să afle cauzele acestei carențe și mijloacele pentru înlăturarea ei, pentru ca Biserica să răspundă într-adevăr cerințelor lumii de astăzi. În prezent, progresul tehnic transformă nu numai mijloacele materiale de producție, dar transformă însăși gîndirea oamenilor. Astfel, Biserica este chemată să răspundă unor situații noi în viața omenirii.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a căutat, în ultimii douăzeci de ani, să îndrumeze preoțimea în așa fel încît aceasta să poată răspunde cît mai adecvat problemelor contemporaneității, noilor probleme ce se pun poporului nostru și țării noastre, ca și acelor care privesc întreaga omenire, îndeosebi în cadrul mișcării mondiale și creștine pentru pace.

Preoțimea noastră — a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh — a depus în privința aceasta, într-adevăr, o muncă vrednică de laudă, creînd Bisericii noastre un prestigiu deosebit, pentru faptul că am fost de la început, și împreună cu alte Biserici, pe drumul propovăduirii păcii, cu gîndul și cu tot clanul de a determina în lume un spirit nou, împotriva războiului sub toate formele lui.

În continuare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat că Sfîntul Sinod a rînduit, de la început, prin hotărîrea sa, ceea ce revine preotului în calitate de învățător duhovnicesc, de propovăduitor al învățăturii Sfintei Evanghelii a Mîntuitorului Hristos, atît în ceea ce privește catehizarea, cît și predica. Pentru acestea, preotului nu i s-au dat numai îndrumări, ci el a fost înzestrat și cu materialul necesar. Astfel, s-a tipărit un catehism larg, *Învățătura de credință ortodoxă*, la alcătuirea căruia și-au adus contribuția teologi și preoți cu o bogată experiență pastorală, cartea aceasta fiind astăzi «unul din catehismele cele mai apreciate în lumea ortodoxă și un model de bază pentru hotărîrea pe care o ia viitorul Sinod panortodox în legătură cu o nouă Mărturisire de credință». S-a întocmit o *Cazanie* și s-a dat sarcină preotului ca în cuvîntarea sa catehetică să actualizeze permanent învățătura creș-

tină. S-a tipărit *Îndrumătorul Pastoral*, în două volume, cu viețile sfinților pe scurt, pentru ca preotul să aibe pentru predică și acest material cu exemple din viața sfinților. S-au tipărit cărți de rugăciuni, cărți de cult și cărți de muzică bisericească, și s-a promovat cîntarea omofonă la sfintele slujbe.

Biserica Ortodoxă este preocupată în primul rînd de dezvoltarea sentimentului religios, căutînd să facă pe credincios mai întîi să trăiască învățăturile Bisericii. Aceasta este în spiritul Ortodoxiei.

De aceea, Sfîntul Sinod a legat catehizarea de serviciile religioase: al vecerniei, al utreniei, al liturghiei, al Sfintelor Taine etc., care — fiind oficiate în limba noastră — constituie permanent o predică pentru credincioși, mai cu seamă cînd preotul le săvîrșește ca pe o predică, printr-o rostire clară și adecvată învățăturilor cuprinse în ele. Cîntarea omofonă în comun a imnelor religioase, a troparelor, condacelor și celorlalte cîntări, contribuie de asemenea la edificarea creștinilor ortodocși.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat apoi rolul important pe care îl au preoții ca duhovnici ai credincioșilor: «Din scaunul duhovniciei, preoții pot face mult pentru credincioșii lor; ei pot într-adevăr prin aceasta să activeze efectiv în slujba semenilor lor». Prea Fericirea Sa a înfățișat unele din posibilitățile acestei slujiri, dînd prețioase și grăitoare exemple din activitatea pe care a desfășurat-o vreme de 22 de ani, ca preot de parohie, înainte de ridicarea la treapta arhieriei.

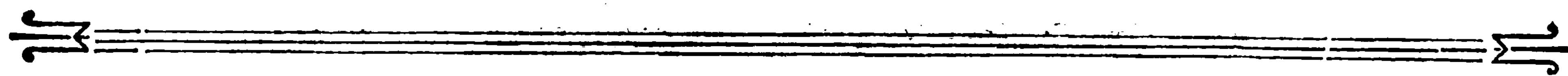
În încheierea cuvîntării Sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus: «Ca slujitori ai Bisericii lui Dumnezeu, purtăm pe umerii noștri în aceste vremuri o mare responsabilitate, de care, după cum știți, vom da seama înaintea Bunului Dumnezeu, înaintea Dreptului Judecător, a Mîntuitorului Hristos cel înviat, cînd va veni pe norii cerului, și noi vom da seama în fața Lui de cum ne-am îndeplinit misiunea la care am fost chemați în această lume.

Se cade deci ca, nici în asemenea împrejurări cum este marea sărbătoare de astăzi, cînd ne întîlnim într-adevăr într-un spirit de bucurie și de mulțumire sufletească, să nu uităm că avem pe umerii noștri sarcina de a sluji cu timp și fără timp și cu toată jertfelnicia noastră, oamenilor și lumii de împlinirea căreia vom da socoteală.

Cu aceste sfaturi, la rîndul meu, vă urez din toată inima sănătate deplină și împlinirea desăvîrșită a misiunii pe care Bunul Dumnezeu v-a încredințat-o, pentru ca să puteți avea în viața aceasta cele mai mari satisfacții sufletești, iar înaintea lui Dumnezeu să aveți inima deschisă și curată, așteptînd binecuvîntarea Lui, care să fie peste Cucerniciile voastre, peste familiile, peste copiii Dv. și peste credincioșii pe care-i păstoriți, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin».

Întîlnirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu preoțimea din capitală și cu salariații bisericești de la Centrul patriarhal și mitropolitan s-a încheiat într-o atmosferă de înălțătoare bucurie duhovnicească.

**SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA
PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA**

Cu prilejul împlinirii de către Sanctitatea Sa Atenagora, Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe a Constantinopolului și Patriarh ecumenic, a vârstei de 82 de ani, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Sanctității Sale Patriarhului ecumenic, Atenagora următoarea telegramă:

Sanctitatea Voastră,

Însuflețiți de sentimente de înaltă prețuire și frățească dragoste în Hristos — Domnul Vieții — felicităm pe Sanctitatea Voastră cu prilejul celei de a 82-a aniversări a nașterii Voastre, și din toată inima Vă urăm sănătate deplină, pace, îndelungă și fericită arhipăstorie, în slujba Ortodoxiei și a conlucrării Bisericilor Creștine pentru înfrățirea și propășirea tuturor popoarelor lumii.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sanctitatea Sa Atenagora, Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe a Constantinopolului și Patriarh ecumenic, a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă :

Prea Fericirea Voastră,

Fiindu-ne de solos rugăciunile și gândul frățesc al Venerabilei și Prea Iubitei Voastre Prea Fericiri, profund mișcați de telegrama Voastră cu prilejul aniversării zilei Noastre de naștere, Vă mulțumim din inimă, urîndu-Vă ani îndelungați și prosperi, spre slava lui Dumnezeu și fericirea Bisericii Sale.

Cu multă dragoste,

† Patriarhul ATENAGORA

**SCHIMB DE TELEGRAME
ÎN TRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI LOCTIITORUL SCAUNULUI PATRIARHAL
AL ALEXANDRIEI**

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit din partea Mitropolitului de Leontopole, locțiitor al Scaunului patriarhal al Alexandriei și a toată Africa, — aflat vacant de mai multă vreme —, următoarea telegramă, în legătură cu alegerea noului Papă și Patriarh:

Prea Fericirea Voastră,

Conform procedurii obișnuite, a fost ales astăzi 10 mai 1968, Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa, Mitropolitul Nicolae de Irinopole.

† **CONSTANTIN**
Mitropolit de Leontopole, — Locțiitor

*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a transmis urările Sale în legătură cu alegerea Mitropolitului Nicolae de Irinopole ca Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa, prin următoarea telegramă:

*Înalt Prea Sfințitului Mitropolit CONSTANTIN
de Leontopole,
Locțiitor al Scaunului patriarhal al Alexandriei,*

Alexandria — Egipt — R.A.U.

Bucurându-ne sincer de alegerea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae de Irinopole ca Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa, Noi îl felicităm cu dragoste frățească în Hristos cel înviat.

† **JUSTINIAN**
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL
AL BULGARIEI

Cu prilejul aniversării a 15 ani de la reînființarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Bulgară și de la întronizarea ca patriarh a Prea Fericitului Părinte Chiril, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a transmis Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și Prea Fericitului Patriarh Chiril următoarea telegramă:

Prea Fericirea Voastră,

Cu mare bucurie și cu vie amintire felicităm pe Prea Fericirea Voastră și Sfântul Vostru Sinod cu prilejul celei de a cincisprezecea aniversări a reînființării Patriarhiei Bisericii surori a Bulgariei și a întronizării Prea Fericitiei Voastre ca Patriarh al Bulgariei, și din toată inima, în numele Nostru și în numele Sfântului Sinod Român, exprimăm cele mai bune urări pentru sănătatea deplină, vigoarea, îndelungarea de zile și fericirea Prea Fericitiei Voastre, precum și pentru prosperitatea, pacea și strălucirea Patriarhiei Bulgare, în sânul Sfintei noastre Ortodoxii.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare a răspuns la aceste felicitări prin următoarea telegramă:

Prea Fericirea Voastră,

Dim inimă mulțumim Prea Fericitiei Voastre pentru felicitările adresate cu ocazia celei de a cincisprezecea aniversări de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la înscăunarea smereniei mele pe tronul patriarhal.

Cu iubire frățească, stăruitor Vă doresc în rugăciune sănătate și îndelungată înzilire și întru toate bună propășire, spre slava lui Dumnezeu și pentru propășirea Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

† CHIRIL
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

VIZITA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN LA PATRIARHIA ECUMENICĂ DIN CONSTANTINOPOL

(2—6 mai 1968)

Răspunzînd unei vechi invitații a Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora I al Constantinopolului și dorinței reînnoite cu multă căldură și dragoste frățească de Sanctitatea Sa cu ocazia venirii sale în țara noastră, în octombrie 1967, Prea Fericitul Patriarh Justinian a acceptat ca, în fruntea unei delegații a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, să facă o vizită oficială la străvechiul Scaun al Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, între 2—6 mai 1968.

Din delegație au făcut parte: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal și P. C. Arhidiacon Evghenie Dascălu de la catedrala sfintei Patriarhii din București.

Această înaltă și importantă vizită frățească s-a desfășurat după următorul itinerar și program.

Joi
2 mai

În dimineața zilei de 2 mai 1968, orele 8, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de membrii delegației a plecat cu avionul, prin Viena, la Istanbul.

La aeroportul Băneasa din București, Prea Fericirea Sa a fost condus de P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal; de P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române; de PP.CC. Consilieri și Inspectori ai Administrației Patriarhale; de PP.CC. Consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor; de P. C. Rector Diac. N. Nicolaescu și profesorii de la Institutul teologic de grad universitar din București, de Dl. Director N. Grosu împreună cu profesorii Seminarului teologic din București, de PP.CC. Protoierei ai capitalei, de preoți și credincioși din capitală.

A fost, de asemenea, de față Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor și Domnii Directori Ion Lungeanu și Gheorghe Nenciu din Departamentul Cultelor.

După o călătorie de două ore cu un avion IL—18, delegația a ajuns la Viena, unde, pe aeroportul Schwechat, a fost întâmpinată de P. C.

Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu, parohul bisericii noastre din Viena, Dl. Inginer Karl Krenko președinte și Dl. Inginer Virgil Similache vicepreședinte al Comitetului Coloniei române din Viena.

Deoarece pînă la plecarea avionului spre Istanbul mai erau aproape opt ore, P. C. Pr. Prof. Dr. Gh. Moiescu a invitat pe Prea Fericirea Sa și pe membrii delegației să facă o plimbare cu mașinile prin orașul Viena. S-au vizitat astfel, în trecere, obiective artistice și istorice ale Vienei, precum și cunoscutul punct turistic Kellenberg, de unde spectatorului i se deschide o splendidă panoramă asupra întregului oraș.

În continuare, pînă la ora plecării, Prea Fericitul Patriarh Justinian și delegația care-l însoțea au fost găzduiți în casa ospitalieră a Pr. Prof. Dr. Gh. Moiescu.

La orele 13 a avut loc o masă intimă, la care au luat parte Prea Fericitul Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Iustin, I.P.S. Mitropolit Nicolae, P. S. Episcop Iosif, P. S. Episcop Visarion, Arhid. Evghenie, Dl. Ing. Karl Krenko cu soția, Dl. Ing. Virgil Similache cu soția, D-na presbiteră Prof. Dr. Gh. Moiescu și D-ra Irina Moiescu, fiica părintelui paroh.

Au mai participat, ca invitați, și Dl. Gheorghe Pele, ambasadorul Republicii Socialiste România la Viena, cu soția.

În timpul prînzului, care s-a desfășurat într-o atmosferă familială și caldă, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Dl. Ambasador Gh. Pele, s-au întreținut asupra necesității procurării unui sediu corespunzător pentru activitatea Coloniei române din Viena și au constatat zelul deosebit al Pr. Prof. Dr. Gh. Moiescu în munca pentru ridicarea continuă a prestigiului Bisericii și al Patriei noastre într-un oraș atît de important ca Viena.

De la sediul parohiei din Löwelstrasse 8, pînă la aeroportul Schwechat, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi au fost conduși de Dl. ambasador Gheorghe Pele, de președintele și vicepreședintele Comitetului Coloniei române din Viena, Dl. Ing. Karl Krenko și Dl. Ing. Virgil Similache.

Călătoria de la Viena la Constantinopol s-a efectuat în condiții foarte bune cu un avion turcesc de tip «Caravelle»; aterizarea a avut loc pe aeroportul Istanbulului, Yesilkioy, la orele 20,30.

*

La coborîrea din avion, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian și delegația care-l însoțea au fost întâmpinați cu căldură de către I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, I.P.S. Mitropolit Iakobos de Derkon, I.P.S. Mitropolit Chiril al Caldeei, I.P.S. Mitropolit Hrisostom al Neocezareii, P. C. Arhim. Agapios, vicar arhiepiscopesc, P. C. Arhidiacon patriarhal Evangelos și Dl. Constantin Docios, șeful serviciului economic al Patriarhiei Ecumenice.

Au fost de față și Dl. Consul general al Republicii Socialiste România la Istanbul, Tudor Pop și Dl. Consul George Alexandrescu.

În numele Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora, I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului a făcut Prea Fericitului Patriarh Justinian urarea: «Bine ați venit în țara și în orașul nostru!» Apoi, Prea Fericirea Sa și însoțitorii au fost conduși în salonul oficial al aeroportului unde s-au servit răcoritoare, iar Prea Fericitul Patriarh Justinian răspunzând la întrebările corespondentului de presă al Agenției Orientale, și-a exprimat marea sa bucurie fiindcă are ocazia de a vizita civilizata țară Turcia, care își ocupă locul său între popoarele libere ale lumii, și pentru că se întâlnește din nou cu venerabilul Întâistător al Bisericii Ecumenice, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului și cu Sinodul său, în vederea intensificării contactelor dintre cele două Biserici surori. Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a exprimat convingerea că vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române la Istanbul se înscrie pe linia bunelor raporturi ce există între țara noastră, Republica Socialistă România, și Turcia, și a făcut urarea ca prietenia dintre cele două țări și popoare, poporul român și poporul turc, să se dezvolte și să prospere tot mai mult, dorind sănătate și fericire personală conducătorilor Turciei.

Terminându-se primirea la aeroport, delegația Bisericii Ortodoxe Române sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian a fost invitată să ia loc în mașinile oficiale, formându-se un convoi condus de motocicliști ai Poliției de Stat, în semn de cinstire și respect față de Întâistătorul Bisericii noastre. Aceeași cinstire a fost acordată și de presa din Istanbul, care în reportaje diferite a subliniat sosirea, primirea și activitatea delegației noastre condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, la Constantinopol și în celelalte localități vizitate (Cf. d. ex. cotidianul «Apoghevmatini», din 3 și 4 mai 1968).

Găzduirea delegației Bisericii Ortodoxe Române s-a făcut tot timpul la marele și luxosul hotel «Hilton» din Istanbul (cartierul Beyoglu).

Bizațul sau «Noua Romă», Constantinopol, Istanbulul așezat pe mai multe coline reprezintă tot atâtea nume care indică glorioasa și multiseculara istorie a acestui oraș situat pe locul unde Europa aproape că se unește cu Asia. Originea lui coboară departe, în primele veacuri ale creștinismului. Istoricii ne spun că «Noua Romă» a fost inaugurată în mod solemn, pe malul Bosforului, la 11 mai anul 330 de către împăratul Constantin cel Mare, cu ocazia celei de a douăzeci și cincea aniversări a împărăției sale (Cf. Martin Hurlimann — Simone Runacher, *Istanbul*, Paris, 1960, p. 11).

Istanbulul astăzi, avînd caracter de mare metropolă, cu o populație de peste două milioane de locuitori, este împărțit de strîmtura Bosforului în două părți neegale. Cea mai mare parte a orașului se află pe malul asiatic. În schimb, pe malul european al Istanbulului se găsesc cele mai importante monumente istorice și de artă, împodobite cu minarete, ale căror cupole poleite cu aur se înalță scînteietor spre soare.

Istanbulul european este și el divizat în două cartiere de frumosul golf «Cornul de aur», și anume, cartierul Beyoglu și Istanbulul propriu-zis, în care este situat Fanarul sau Fenerul, cu catedrala ortodoxă «Sfin-

tul Gheorghe» a Patriarhiei Ecumenice și cu reședința Sanctității Sale Patriarhul Atenagora I. Cele două cartiere, Beyoglu și Istanbul, sînt legate între ele de două poduri impunătoare, podul Galata și podul Atatürk. În schimb, între Istanbulul european și cel asiatic, neexistînd nici un pod peste strîmtoarea Bosforului, circulația se face cu feriboturi, vapoare și bărci.

Vineri
3 mai

Programul stabilit prevedea ca în jurul orei 10 delegația Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian să sosească la Fanar, pentru sfînta slujbă a Tedeum-ului.

Datorită distanței considerabile pînă la Fanar și circulației deosebit de vii și aglomerate, s-a plecat de la hotelul «Hilton» la orele 8,30, traversîndu-se cartierul Beyoglu și podul Galata, ajungîndu-se la catedrala «Sfîntul Gheorghe» din Fanar în jurul orei 10. În întîmpinarea Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian și a celorlalți membri ai delegației, erau prezenți, la poarta exterioară a Patriarhiei, I.P.S. Mitropolit Gabriel de Kolonias, Părintele Vicar al Arhiepiscopiei Arhim. Agapios și marele Arhimandrit al catedralei. Toată curtea istoricii biserici, începînd de la poarta exterioară, apoi scările în stînga, pînă-n incinta pridvorului bisericii, iar în dreapta pînă-n palatul Sanctității Sale Patriarhul Atenagora, îmbrăcaseră haină de sărbătoare, fiind frumos împodobite cu un lung covor de mochetă roșie în formă de coridor, de o parte și de alta, fiind postați preoți cu epitrahile, clerici și credincioși, care salutau și aplaudau cu bucurie pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe însoțitorii săi.

În pridvorul venerabilei biserici patriarhale «Sfîntul Gheorghe», în dangătul melodios al clopotelor, Prea Fericitul Patriarh Justinian era așteptat de slujitorii catedralei, care l-au îmbrăcat în mantie și i-au înmînat cîrja. Apoi, după obicei, s-a dat fiecăruia cîte o lumînare pentru a fi aprinsă la icoane, înainte de a intra în biserică. Prea Fericitul Patriarh Justinian, încadrat de slujitori și de membrii delegației, a înaintat pînă în altar, iar după ce s-a închinat și a sărutat sfînta Evanghelie, a fost condus în tronul patriarhal. Alături de tronul patriarhal, au luat loc în strane și membrii delegației, iar în stranele din partea opusă erau rînduiți înalții ierarhi, membrii ai Sinodului Permanent al Patriarhiei Ecumenice. Mai erau de față demnitarii Patriarhiei Ecumenice, consilierii juridici, președinții de eforii și reprezentanți ai Arhiepiscopiei și Mitropoliei. Slujba solemnă a Tedeum-ului a fost săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi, Prea Fericitul Patriarh Justinian rostind în limba română toate cele rînduite de tipicul ortodox. Răspunsurile au fost date de cele două strane susținute de cîntăreți și de elevi, care țin isonul, dînd cîntării psaltice un farmec deosebit.

La sfîrșit, s-a cîntat polihroniul, iar Prea Fericitul Patriarh Justinian a binecuvîntat poporul și, coborînd de pe tronul patriarhal, s-a îndreptat spre Palatul Sanctității Sale Atenagora, împreună cu însoțitorii săi.

și cu reprezentanța patriarhală. De pe scara de sus, Prea Fericitul Patriarh Justinian a binecuvîntat iarăși mulțimea, apoi a intrat în clădirea patriarhală, îndreptîndu-se spre biroul patriarhal, unde aștepta Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora și membrii Sfîntului Sinod.

Întîlnirea celor doi Întîistătători a fost emoționantă și deosebit de caldă. Cu evidentă bucurie și mișcați, amîndoi Prea Fericiții Patriarhi au schimbat caldă îmbrățișare frățească, iar în continuare s-au făcut, de amîndouă părțile, cuvenitele prezentări. Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora a spus printre altele că dă slavă lui Dumnezeu pentru această mare bucurie ce o trăiește și pe care atît de mult a dorit-o și a așteptat-o. Sanctitatea Sa a evocat apoi în scurte cuvinte amintiri plăcute din vizita în România, rostind cuvinte foarte elogioase la adresa Bisericii Ortodoxe Române și a Întîistătătorului ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian, pe care Sanctitatea Sa l-a caracterizat ca o «*personalitate religioasă excepțională*». De asemenea, a rostit cuvinte frumoase la adresa țării noastre, a bogățiilor și frumuseților ei, a vredniciei conducătorilor ei politici și a hărniciei poporului român. Această vizită frățească și istorică pentru amîndouă Bisericele noastre, a spus Sanctitatea Sa Atenagora, va rămîne neștearsă în inimile noastre.

Răspunzînd acestor simțite și frumoase aprecieri, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus următoarele :

Sanctitatea Voastră,

Pentru dragostea și bucuria cu care ne-ați întîmpinat, pentru plăcerea cu care ne-ați așteptat, pentru cîntea și căldura cu care ne-ați primit, sîntem recunoscători și mulțumim Sanctității Voastre cu aceeași caldă dragoste și cu aceeași mare bucurie.

Această bună primire ne obișnuiește din primul moment cu atmosfera în care ne vom găsi în timpul petrecerii noastre aici, ca oaspeți ai Sanctității Voastre. Deși sîntem străini trupestre de locul în care ne găsim, comunicăm sufletește și ne încadrăm fără greutate în aceleași gînduri și sentimente care sînt gîndurile și sentimentele noastre comune, de frați creștini ortodocși.

Simțim de la primii pași și de la primele cuvinte afecțiunea Sanctității Voastre pentru noi și pentru delegația noastră, pentru Biserica și poporul nostru.

La bucuria noastră și la mulțumirile ce Vă aducem sînt părtași cu noi Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cei peste zece mii de preoți români ortodocși, monahii și monahiile mînaștirilor noastre și milioanele de credincioși ortodocși din România. Biserica noastră, ierarhii, clerul și credincioșii noștri sînt încă sub excelenta impresie pe care ați făcut-o împreună cu delegația Patriarhiei Ecumenice în tot cursul vizitei Sanctității Voastre în România.

Bucuria pe care am avut-o primind vizita Sanctității Voastre ca și bucuria pe care o avem vizitându-Vă noi, este firească și întru totul îndreptățită. Între Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică există legături care nu se pot uita. Timp de multe secole, pînă la acordarea autocefaliei, Biserica Ortodoxă Română a făcut parte din trupul Patriarhiei Ecumenice, aflîndu-se astfel în raportul de la fiică la mamă.

Am fost și sîntem uniți dintru început în aceeași credință întreagă și curată ortodoxă, în aceeași cunoaștere, înțelegere și mărturisire a învățăturii creștine vechi, în aceeași evlavie și închinare, în același cult ce aducem lui Dumnezeu, în aceeași ordine canonică, în aceeași concepție și organizare bisericească ierarhică și sinodală, în același duh al catolicității ortodoxe, în același regim canonic al disciplinei bisericești, în aceeași strînsă legătură dintre ierarhie, cler și popor.

Sîntem uniți prin amintirea vechilor noastre legături, a vizitelor de patriarhi ecumenici în țările române. Sîntem uniți în amintirea ajutorului duhovnicesc pe care Biserica noastră l-a primit totdeauna de la Patriarhia Ecumenică și ajutorului material pe care poporul nostru credincios și conducătorii lui l-au dat de multe ori patriarhilor ecumenici, celorlalte Patriarhate ortodoxe și îndeosebi Sfîntului Munte Atos. Este știut că poporul român a ajutat mai mult decît toate celelalte popoare Bisericile patriarhale orientale în secolele strîmtorării lor.

Pentru aceste legături și pentru aceste servicii, Patriarhia Ecumenică a distins pe mitropolitul Ungrovlahiei cu titlul onorific de «Locțiitor al Cezareii Capadociei», titlu pe care îl poartă încă în rangul actual de patriarh.

După recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, raporturile noastre cu Patriarhia Ecumenică s-au păstrat în ordinea lor firească și canonică: Biserica-fiică a devenit Biserică-soră, și legăturile s-au menținut și s-au afirmat în spiritul și în sensul armoniei, al stimei reciproce, al dragostei și al colaborării frățești.

În acest spirit, Biserica Ortodoxă Română a răspuns totdeauna la apelurile Patriarhiei Ecumenice, cu privire la problemele și interesele ortodoxe generale, ca reforma calendarului, raporturile cu celelalte Biserici și confesiuni, studiul problemelor bisericești actuale. Conferințele Panortodoxe de la Rodos au învederat interesul și caracterul acestor legături și acțiuni în colaborare, pentru rezolvarea problemelor ce se pun Bisericii Ortodoxe întregi.

Sanctitatea Voastră,

Vizita pe care ați făcut-o în anul trecut în țara noastră, în fruntea delegației Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, a lăsat amintiri și urme care nu se vor uita niciodată. Personalitatea și prestigiul Sanctității Voastre, înțelepciunea, experiența și bunătatea care Vă caracterizează, interesul ce purtați situației și problemelor bisericești, interesul și simpatia ce ați trezit pentru Biserica Ortodoxă în raporturile cu celelalte Biserici, zelul și energia tinerească ce desfășurați, legăturile ce ați încheiat

au adus atenție sporită, stimă și interes pentru Biserica Ortodoxă în lumea creștină.

Dorim împreună cu Sanctitatea Voastră ca acest fapt să dea roadele așteptate, spre bucuria Ortodoxiei întregi și spre binele creștin comun.

Vizita noastră la Patriarhia Ecumenică va confirma și va întări bunele raporturi bisericești interortodoxe și va stimula acțiunea de promovare și de realizare a dezideratelor și a năzuințelor noastre.

Ne bucurăm că ne găsim azi aici în capitala spirituală a Ortodoxiei, pe urmele Sfântului Apostol Andrei, cel dintâi chemat, și care a predicat și în părțile noastre; pe urmele marilor patriarhi, împărați creștini, sfinți și teologi, care au viețuit și au lucrat aici, ale misiunilor care au câștigat Ortodoxiei popoare necreștine; pe urmele luptătorilor pentru păstrarea credinței ortodoxe, a trei sinoade ecumenice (II, V, VI); ale unor mari mănăstiri și ale unor monahi cu renume universal creștin, în acest mare centru creștin, care a radiat, a luminat, a reprezentat și a apărut Ortodoxia în tot Orientul și în fața Occidentului.

Dorim și sperăm cu bucurie și cu convingere că vizita Sanctității Voastre în România și vizita noastră la Constantinopol se vor aprecia și înscrie ca o contribuție pozitivă și necesară la capitolul vieții și acțiunii Bisericii Ortodoxe în veacul nostru de apropiere bisericească și de ecumenism.

Invocînd împreună cu Sanctitatea Voastră pe bunul Dumnezeu ca să ocrotească și să binecuvînteze întîlnirea și lucrările noastre, însuflețiți de marele praznic al Învierii Domnului, sub a căruia nestăvilită lumină și har ne găsim încă, Vă spunem din tot sufletul: Hristos a înviat și bine v-am găsit sănătoși !

La sfîrșit, Prea Fericitul Patriarh Justinian a înmînat Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora mai multe daruri: icoane, covoare și alte obiecte religioase pregătite și confecționate, o parte în Atelierele Patriarhiei din București, iar altă parte în mănăstirile noastre de călugări și călugărițe, despre care Sanctitatea Sa de asemenea a vorbit cu cuvinte de laudă și binecuvîntare.

În amintirea acestei vizite, numită de Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora «istorică», Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a împărțit de asemenea, felurite daruri tuturor înalților ierarhi, membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Constantinopolului, preoților și călugărilor prezenți, precum și casnicilor Sanctității Sale Patriarhului Atenagora, iar pentru catedrala «Sfîntul Gheorghe» Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit marea cruce a Patriarhiei Române, în argint filigranat poleită cu aur, lucrată în Atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă ale Patriarhiei Române.

*

Dar vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian și a delegației Bisericii Ortodoxe Române la Constantinopol a trezit un viu interes nu numai în cercurile bisericești, ci și în cele politice și de stat din Turcia, desigur

datorită bunelor relații dintre guvernul Republicii Socialiste România și guvernul Turciei și prieteniei și colaborării dintre poporul român și poporul turc, care sînt pe drumul unei dezvoltări multilaterale.

Acest lucru își are confirmarea în vizita pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de II.PP.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Banatului, a făcut-o Domnului Guvernator al Istanbulului, Excelența Sa Vefa Poyraz. Prea Fericirea Sa a mai fost însoțit și de I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedoniei, I.P.S. Mitropolit Iakobos de Derkon și P. C. Arhidiacon patriarhal Evaghelos.

Vizita a avut loc în ziua de 3 mai 1968, orele 12 și a durat pînă la orele 13, timp în care Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian s-a întreținut cu Excelența Sa Guvernatorul atît asupra bunelor raporturi dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică cît și asupra legăturilor de prietenie dintre statul român și statul turc. Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă caldă, prietenească, Excelența Sa Guvernatorul declarînd că s-a simțit onorat de vizita ce i s-a făcut, considerînd-o folositoare adîncirii bunelor relații dintre poporul român și poporul turc, ceea ce — a spus D-sa — va raporta și Guvernului de la Ankara. Presa din Istanbul a subliniat că Excelența Sa Guvernatorul Istanbulului, Dl. Vefa Poyraz, i-a făcut Prea Fericitului Patriarh Justinian și însoțitorilor săi, «o primire călduroasă» și că «Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit Domnului Guvernator daruri spre amintire» (Cf. cotidianul «Apoghevmatini» din 4 mai 1968, p. 1, col. 5).

Ca un fapt divers amintim că reședința de azi a guvernatorului Istanbulului, pe vremuri a fost reședința marilor viziri, adică *Înalta Poartă*. Intrarea în acest frumos și vechi palat, cu bogate tradiții și amintiri, de atîtea ori pomenit și în istoria Principatelor Române, este din marmoră decorată în relief, cu un acoperiș în stil rococo și flancat de două fîntîni de o rară frumusețe. Palatul se numește azi, Bab-I-Ali (*Înalta Poartă*).

După vizita protocolară la Guvernator, a avut loc la reședința patriarhală din Fanar un prînz intim, la care au participat cei doi Întîistătători, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române și înalții ierarhi ai Sinodului constantinopolitan.

După masă, o parte din delegație a vizitat «Marele Bazar», cartier pitoresc rezervat exclusiv pietonilor. S-ar putea spune că Marele Bazar este un mic oraș aparte, cu un labirint de străduțe, în mare parte acoperite de mărfurile miilor de negustori. La anumite răscruci ale acestor străduțe, se văd fîntîni și spații acoperite de cupole. Se știe că, pînă la reforma lui Atatürk, Marele Bazar avea un caracter pur oriental, oferind vizitatorului adevărate colecții de fel de fel de obiecte rare. Astăzi, deși caracterul pur oriental s-a schimbat, totuși în Marele Bazar se mai pot vedea figuri tipice și pitorești ale vechiului Istanbul, care însă oferă spre cumpărare numai produse manufacturiere.

Seara la orele 19, a avut loc un dineu la Consulatul General al Republicii Socialiste România din Istanbul, oferit în cinstea Prea Fericitu-

lui Patriarh Justinian și a celorlalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Române de către Dl. Consul General Tudor Pop. Au luat parte la acest dineu toți reprezentanții oficiali ai României la Istanbul. Dineul s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, de caldă ospitalitate românească.

*

Sîmbătă
4 mai

Programul prevede vizita la Academia teologică din Halchi și plimbare cu vaporul pe Bosfor. La orele 8,30 dimineața Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora împreună cu cîțiva dintre înalții ierarhi ai Sinodului Permanent constantinopolitan au sosit la hotelul «Hilton» pentru a însoți pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și delegația Bisericii Ortodoxe Române în vizita la vestita Academie teologică din Halchi, care se află pe insula cu același nume din Marea de Marmara. În acest scop, Patriarhia Ecumenică a închiriat un vaporeș comod și elegant, prevăzut cu cele necesare pentru o călătorie de patru ore.

La orele 9 s-a făcut îmbarcarea pe vapor. Pînă la orele 13, cînd era programată sosirea la Halchi, a avut loc o foarte plăcută plimbare pe Bosfor, pînă departe, aproape de gurile acestuia, spre Dardanele. În drumul liniștit al vaporului, delegația a putut admira frumusețile unice, în dreapta și în stînga Bosforului: monumente vechi, castele medievale, păduri încîntătoare, sate și orășele ale căror case coboară de pe dealuri pînă pe stîncile pitoreștilor maluri izbite de valurile apei. După trei ore, cît a durat plimbarea pe Bosfor, vaporul s-a îndreptat spre marea de Marmara, în care se află vestitele insule Prinkipos, din grupul cărora face parte și insula Halchi, propriu-zis, — de la Istanbul, cale de o oră cu vaporul.

La orele 13 s-a ajuns la Halchi. Din micul port, pînă în oraș la Academia teologică, drumul este urcat, destul de mulțisor, în cîteva trăsuri cu cîte 2 cai fiecare și acoperite cu pitorești baldachine, fiindcă pe insulă sînt interzise mașinile pentru păstrarea liniștii în stațiune. În poarta Academiei, Prea Fericirii Patriarhi și însoțitorii sînt întîmpinați de I.P.S. Mitropolit Rector împreună cu ceilalți înalți ierarhi-efori, profesorii, studenții și elevii așezămîntului. Prea Fericirii Întîistătători împreună cu înalții ierarhi care-i însoțesc sînt conduși în biserică, unde are loc un Tedeum de mulțumire și un polihroniu, la care participă toți profesorii, studenții, elevii și unii credincioși. La sfîrșitul Tedeum-ului, I.P.S. Mitropolit Rector, vorbind în numele Academiei, a rostit printre altele:

«Prea Fericirea Voastră,

Istorică facultate de teologie de la Halki, de pe colina cea sfîntă a nădejdi, primește cu deosebită bucurie și veselie, dar și cu multă emoție, în această clipă de seamă, pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române surori, înscriind astfel cu litere de aur o nouă pagină de comuniune spirituală în mersul ei obișnuit și în evoluția ei istorică.

Ea se întoarce astăzi de la prezent la trecutul, atât mai îndepărtat cât și mai apropiat, îngenunche cu toată evlavie în fața mormintelor cunoscute și necunoscute ale marilor mucenici ai credinței, care au răspîndit, cei dintîi, lumina cea sfîntă a noii credințe în țara voastră și, ca urmare, sărută sfintele moaște ale marilor eroi ai Bisericii Române, care, învingători, au străbătut prin chinurile Crucii, au aprins luminile cele spirituale și au înălțat, întocmai ca pe un sfeșnic cu șapte lumini asemănător cu sfeșnicul cel strălucitor al celor Șapte Coline, adică al cetății lui Constantin, maica spirituală a Peninsulei Balcanice, pepinierile și sălașurile «noii zidiri».

Dar prezentul nu constituie un simplu punct de plecare pentru reamintirea și interpretarea trecutului, ci el prezice și schițează de mai înainte și viitorul. Prezența Prea Fericirii Voastre împreună cu prețioșii Voștri colaboratori în mijlocul nostru, constituie un acord de instrumente în vederea unui viitor concert și un început de evenimente bogate, de comuniune și de unitate abundentă. Ea pregătește strîngerea raporturilor sincere și frățesti de totdeauna dintre cele două biserici, înțelegerea reciprocă a problemelor comune, a durerilor și strădaniilor comune, dar și a nădejdi comune, a așteptării comune pentru un viitor mai bun, pentru răspîndirea orizontală și verticală a învățaturii creștine pe tot pămîntul.

Preîntîmpinarea în comun, în spirit de împăcare și de înfrățire a marilor probleme ale vieții și ale lumii, care schițează un mers nou și o cosmogonie evident deosebită în ce privește calea spiritului, constituie o datorie urgentă nu numai a Bisericilor Ortodoxe ci și a celorlalte Confesiuni și vlăstare ale arborelui creștinismului.

Domnul este sarea pămîntului, dar multă este încă putreziciunea și descompunerea care se observă în unii indivizi și în unele așezăminte sociale.

El constituie vița, dar multe sînt mlădițele ei: unele plantate la trecerea apelor celor spirituale, altele răsărite în pămîntul cel necultivat ca niște răsaduri fără de rod și bolnave cărora le cad frunzele și care nu dau nici un fel de roadă la vremea cuvenită.

Rugați-vă, Prea Fericite, pentru aceste tinere vlăstare ale viței celei înțelegătoare, pe care le aveți în față în această facultate de teologie, ca ele să devină vițe de vie bogate în frunze, în flori și aducătoare de roadă, iar nu niște trunchiuri uscate, fără rădăcini, fără sevă și fără vlagă.

În ce privește roada lor abundentă și secerișul lor bogat, priveghează interesul neadormit al Întîistătorului Scaunului Ecumenic, onorabila eforie a facultății și corpul ei profesoral.

Urați-le să devină preoți ai lui Hristos, hristoși și ei, la rîndul lor, așa cum numește pe preoți Fericitul Augustin.

Urați-ne să ne luminăm cu toții, profesori și studenți, cei ce adăpăm pe alții și cei ce sînt adăpați de noi, din acel «să se facă lumină» al creației, să ne potolim setea din acel «mi-e sete» al Crucii, să ne înflăcărăm de flăcările limbilor de foc ale Cincizecimii și să ne transfigurăm pe sfintele înălțimi ale Taborului.

Fiți bine-venit în mijlocul nostru, Prea Fericirea Voastră! Călătoria și venirea Voastră la facultatea de teologie de aici se aseamănă cu călătoria Domnului de după Înviere, la Emaus. O călătorie făcută împreună cu Părintele și Stăpînul nostru, Patriarhul ecumenic, cel care neobosit se cheltuiește și se străduiește pentru Biserica Ortodoxă și pentru unirea tuturor. O călătorie sfântă. O călătorie în Hristos și cu Hristos».

Răspunzînd la această caldă întîmpinare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus următoarele:

*Sanctitatea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți Mitropoliți,
Înalt Prea Sfințite Rector,
Domnilor Profesori, și
Iubiți studenți teologi și elevi,*

Copleșit cu totul de dragostea cu care am fost întîmpinat, la pășirea mea în cetatea împărătească a Marelui Constantin, de Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic și de membrii Sfîntului Sinod al Bisericii-mame, calc acum, plin de alte emoții sfinte, pragul acestei vestite Școli teologice în care s-au format, timp de mai bine de un veac, o bună parte dintre ierarhii care au împodobit scaunele mitropolitane și patriarhale ale Bisericilor de limbă greacă și în care dascăli de seamă au propovăduit cu zel și ardoare adevărurile de credință ale sfintei noastre Ortodoxii, picurînd în sufletele ascultătorilor lor grija pentru păstrarea neștirbită a sfintelor dogme și a Sfintei Tradiții a Bisericii Ortodoxe.

Credem că atunci cînd Patriarhul ecumenic de fericită pomenire Ghermanos al IV-lea, reînnoind Mînăstirea Sfînta Treime din insula Prin-kipo, s-a hotărît, la 1843, să întemeieze aici și o școală teologică va fi mai găsit în această insulă încă vie amintirea faptei domnitorului român, de neam grec, Alexandru Ipsilante, care, în anul 1786, a ridicat aici din temelii, în incinta Mînăstirii Panaghiei, o seamă de clădiri pentru elevi și dascăli, cu gîndul de a întemeia o școală pentru elevii săraci. Se spune chiar că acest domnitor, legat de istoria Bisericii Române și prin faptul că a dat o hotărîre de mare importanță pentru reînnoirea vieții monahale din Valahia, este înmormîntat pe insula Prin-kipo, unde și-a petrecut cei din urmă ani ai vieții sale, după zbuciumata-i domnie.

După ce am amintit în treacăt acest fapt, ne face plăcere să afirmăm cu acest prilej că Biserica Ortodoxă. Greacă nu a fost lipsită niciodată de teologi și de ierarhi învățați. Ea a avut sau a folosit, după împrejurări, vetre de cultură la Constantinopol, în insula Creta, la Sfîntul Munte Atos și chiar în unele orașe italiene, ca Veneția și Triest, unde se găseau numeroși greci și unde se tipăreau cărți liturgice ortodoxe, care s-au răspîndit și în țara noastră.

De la înființarea școlii din Halki, aceasta a fost centrul de cultură teologică al Patriarhiei Ecumenice. Au studiat aici și greci din alte patriarhate sau din Grecia. Aceștia au fost apoi de folos în patria lor. Unul

dintre ei a slujit elenismului și în țara noastră, la începutul acestui secol: este vorba de învățatul teolog Hristu Andrușos, care a fost întâi profesor la Școala greacă din Galați, apoi la Facultatea de teologie a Universității din Atena.

Este un merit deosebit și de laudă al acestei vestite școli teologice a Dvs. că nu s-a mărginit la învățământul teologic mediu și superior, ci s-a organizat așa fel încât să poată înlesni pregătire și pentru alte profesii, elevii avînd avantajul unei bune educații religioase și morale. Școala de la Halki a fost astfel nu numai o instituție și pepinieră teologică-bisericască, ci și o instituție filantropică, acordînd ucenicilor ei și învățătură și întreținere.

În vremea noastră au putut să studieze la această veche și venerabilă școală teologică și tineri creștini din continentul Africii — din Abisinia și din Uganda. Acest fapt este important și folositor pentru pregătirea de tineri teologi africani la nivelul învățământului teologic ortodox superior, și totodată prin contactul și apropierea ce se stabilesc prin ei între Bisericele Africane și Bisericele Ortodoxe, prin Patriarhia Ecumenică.

Din scrisul și din activitatea interortodoxă și interconfesională, aflată de noi din revistele teologice grecești și din contactul cu teologii noștri, cunoaștem și apreciem valoarea științifică a corpului profesoral al Școlii teologice de la Halki, pe care îl felicităm pentru contribuția lor la lărgirea, la consolidarea și la manifestarea teologiei ortodoxe în vremea noastră.

Școala teologică din Halki ca și toate academiile și facultățile de teologie ortodoxă din celelalte Biserici Ortodoxe au o menire deosebită în vremea noastră, cînd probleme de cea mai mare importanță asaltează Biserica Ortodoxă.

Perspectivile care se deschid astăzi în fața Bisericii Ortodoxe sînt deosebit de grandioase. Ea trebuie să fie făcliera adevăratei învățături a Domnului și Mîntuitorului Hristos în lume și păstrătoarea năstirbită a luminii care se desprinde din această făclie. La lumina acestei dumnezeiești făclii trebuie să limpezească raporturile ei cu celelalte Biserici, care vor să se apropie de ea; la lumina acestei făclii trebuie să-și desfașoare ea activitatea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și cu făclia acestei învățături trebuie să pornească ea cu curaj creștinesc în lumea veacului nostru, pentru ca lumina lui Hristos să lumineze sufletele oamenilor pe căile voii celei sfinte a lui Dumnezeu de pace, de dragoste și de bună-înțelegere între oameni.

Iubiți studenți teologi,

Seceriș, după cum spune Scriptura, este mult, dar secerători puțini. Din ceata acestor secerători, țineți minte că și voi faceți parte. Slujba pe care o veți lua pe umerii voștri, după ce veți termina școala aceasta, este o slujbă dintre cele mai nobile. Prin voi Mîntuitorul Hristos va face din fiii veacului acestuia, fii ai Împărăției lui Dumnezeu. Și acest lucru este de cea mai mare însemnătate. Cînd Domnul și Mîntuitorul Hristos spune: «Voi sînteți lumina lumii», să știți că pentru voi o spune. Fiți

adevărați făclieri în lume ai voii lui Dumnezeu și nu uitați nici o clipă că lumina voastră trebuie să lumineze în lume în așa fel «ca oamenii văzînd faptele voastre bune să slăvească pe Părintele vostru cel din ceruri».

Ca încheiere a cuvîntului meu, sînt bucuros să transmit Școlii Dvs. — protagoniste în învățămîntul nostru teologic ortodox — salutul profesorilor și studenților Institutelor noastre teologice, care, ca și Dvs. aici, muncesc și se pregătesc cu rîvnă sacră pentru a sluji Sfintei noastre Biserici Ortodoxe în misiunea și opera ei mare în vremea noastră.

Mulțumesc respectuos și plin de căldură sufletească Sanctității Sale Patriarhului Atenagora care mi-a prilejuit venirea mea în mijlocul corpului profesoral și al studenților teologi de la Halki.

Mulțumesc din adîncul inimii I.P.S. Rector al Școlii teologice, care ne-a primit cu atîta bunăvoință. Și rog pe Bunul Dumnezeu să reverse harul Său asupra Școlii teologice de la Halki, dînd Bisericii-mame și Sanctității Sale Patriarhului ecumenic pe viitorii slujitori ai Bisericii și oameni de știință ai teologiei, care să poarte cît mai sus și cît mai falnic steagul Ortodoxiei».

Vestita școală teologică de la Halki, numără astăzi 18 studenți în teologie cu 12 profesori și 52 de elevi seminariști cu 13 profesori. După servirea mesei în trapeza școlii, împreună cu profesorii, studenții și elevii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat tuturor bogate daruri în amintirea vizitei istorice pe care o face la acest centru de cultură teologică al Patriarhiei Ecumenice. Înălților ierarhi, preoților și altor clerici, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian le-a înmînat veșminte arhieresti și preoțești, sfinte vase, cruci de binecuvîntare, albume, candelă, icoane și alte obiecte religioase, iar profesorilor mireni, pe lîngă unele obiecte religioase, Prea Fericirea Sa le-a acordat și frumoasa insignă patriarhală a Patriarhiei Române. Pentru biserica școlii teologice, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit un rînd de sfinte vase împodobite cu iconițe în email poleite cu aur, lucrate în Atelierele Patriarhiei din București. Tot timpul călătoriei, delegația a fost însoțită — la invitația gazdelor — de Dl. Consul George Alexandrescu.

În aceeași zi, în jurul orei 16, cei doi Întîistătători și însoțitorii lor s-au imbarcat pe vapor, întorcîndu-se la Istanbul, unde s-a ajuns pe la orele 17,30.

Cina s-a servit la hotelul «Hilton» împreună cu unii dintre înalții ierarhi ai Sinodului Permanent constantinopolitan.

*

Duminică
5 mai

Vizita oficială a delegației Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian la Biserica-soră a Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol a culminat în ziua de duminică 5 mai, prin marea slujbă interortodoxă săvîrșită în catedrala patriarhală «Sfîntul Gheorghe» din Fanar.

Dimineața la orele 8,30, o delegație de ierarhi ai Sfîntului Sinod constantinopolitan a sosit la hotelul «Hilton», pentru a conduce pe Prea

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul Patriarh Justinian.
în timpul vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române la Patriarhia Ecumenică

Prea Fericitul Patriarh Justinian și delegația Bisericii Ortodoxe Române în timpul
vizitei la Patriarhia Ecumenică

Fericirea Sa și pe ceilalți membri ai delegației române la biserică. În jurul orei 9,30, Prea Fericitul Patriarh și însoțitorii săi au ajuns în pridvorul catedralei, unde erau așteptați de Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I, de soborul slujitorilor și de o mare mulțime de credincioși, care și-au manifestat sentimentele lor de respect și de dragoste filială, primind cu evlavie binecuvântarea patriarhală.

Îmbrăcați în mantie, mitră și cu cîrja arhipăstorească, Prea Fericirii Patriarhi înaintează spre sfîntul altar, unde s-au închinat împreună cu soborul slujitor, apoi Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora cedînd protia Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-a retras într-o strană din altar, de unde a asistat la sfînta liturghie. Continuîndu-se pregătirea pentru sfînta liturghie, Prea Fericitul Patriarh Justinian, a ieșit din nou în fața altarului pentru închinare la sfintele icoane împărătești și îmbrăcare cu veșmintele de slujbă.

Din soborul slujitorilor care au concelebrat sfînta liturghie cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a făcut parte II.PP.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Banatului, II.PP.SS. Mitropoliți Meliton al Calcedonului și Hrisostom al Neocezareii, toți cu mitra și cîrja arhierescă după obiceiul din Biserica Ortodoxă Română, PP.CC. Arhimandriți Nicodim și Filaret, P. C. Arhidiacon Evghenie Dascălu și alți trei ierodiaconi ai catedralei, iar P. C. Protodiacon Evanghelos a supravegheat buna desfășurare a ceremoniilor slujbei. PP.SS. Episcopi Iosif al Rîmnicului și Argeșului și Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal au luat loc în stranele din altar, din dreapta și din stînga Scaunului celui de sus.

La slujbă au mai participat, ca invitați de onoare ai Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, Dl. Tudor Pop, consul general al Republicii Socialiste România la Istanbul, cu soția, și Dl. George Alexandrescu, consul, cu soția, cărora li s-a făcut cînstire deosebită, în calitate de reprezentanți ai României, de a fi poftiți să ocupe strănile de sus, din imediata apropiere a tronului Patriarhului ecumenic, locuri care odinioară erau ocupate de voievozii și domnitorii români cînd aceștia călătoreau la Constantinopol și asistau la slujbele patriarhale.

La terminarea sfînteii liturghii, a avut loc în catedrală schimbul de cuvîntări oficiale între Prea Fericirii Întîistătători.

A luat mai întîi cuvîntul Sanctitatea Sa *Atenagora I*, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic, care a rostit următorul cuvînt:

Prea Fericite și Preaiubite Frate în Hristos,

În imaculata lumină și în pacea netulburată a Învierii, Sfînta Mare Biserică a lui Hristos, îmbrăcată în haina unei duble bucurii, salută, îmbrățișează și sărută pe venerabila și mult iubită Voastră Prea Fericire, vrednicul Patriarh al României și distinsul Frate din ceata Întîistătătorilor ortodocși împreună cu onorabila Voastră suită, în această sfîntă biserică catedrală a ei, din care, de-a lungul veacurilor a pornit în toată

lumea propovăduirea Învierii, propovăduirea credinței ortodoxe, a dragostei, a nădejdi și a păcii creștine și din care a pornit deopotrivă și sfințirea, dragostea părintească și grija pastorală asupra binecuvîntaților creștini din țările române, cum și cinstea, demnitatea și înaltul rang patriarhal, al cărui urmaș și continuator vrednic este venerabila Voastră Prea Fericire.

Cu sufletul plin de sfintele amintiri și de prea frumoasele impresii pe care le-am cules, atît noi personal cît și prea onorabilii noștri însoțitori, în timpul vizitei pe care am făcut-o de curînd la Scaunul Vostru, experimentăm, cu adevărat, o mare fericire, primindu-Vă aici, în aceste curți ale Domnului.

Fie binecuvîntată pășirea Voastră în această cetate împărătească și în acest centru sfînt al Ortodoxiei!

Împreună cu noi se bucură laolaltă Ierarhia din jurul nostru, sfințitul cler și poporul cel binecredincios, dar în același timp se veselesc astăzi laolaltă și duhurile sfinților înaintași ai noștri și ai Voștri, care au fost împreună-slujitori și care s-au arătat împreună-luptători în ce privește păstrarea și valorificarea tezaurului credinței după cum se veselesc laolaltă și duhurile celorlalți bărbați de seamă, atleți ai Ortodoxiei și înainte-mergători ai civilizației în mijlocul nobilei națiuni a românilor. Dacă am tăcea noi, turllele acestei catedrale ecumenice și bolțile ei semi-întunecoase ar povesti istoria noastră spirituală comună și ar reda dorințele de mai bine de aici și inspirațiile pe care le-au dus cu sine de aici vizionarii măreției spirituale a neamului românesc.

Atît de sfinte, atît de vechi și în același timp atît de felurite și de puternice sînt legăturile care au legat această Biserică de la noi a Constantinopolului cu binecuvîntata Biserică din România! Legături de credință și de mărturisire comună în slujirea neîntrepută din fața altarului, legături de Maică față de fiică, la început, și apoi de soră față de soră, legături de dragoste, de cinstire și de slujire reciprocă întru susținerea greutăților uneia de către cealaltă, în vremuri de fericire și în vremuri de încercare și de tristețe, totdeauna, și în prezent.

În conștiința deplină a acestor prea sfinte legături și a puterii lor privim cu încredere și către viitor. Moștenirea cea prea sfîntă a sfintei noastre credințe și tradiții, pe de o parte și zbuciumul și incertitudinea lumii contemporane, pe de altă parte, care cer de la noi rațiunea convingătoare a credinței din noi și semnul eficace al dragostei și păcii noastre creștine ca și al puterii lor regeneratoare umplu inimile noastre de simțămîntul foarte adînc al răspunderii și ne cheamă la slujirea zidirii noastre înșine, ca și a unora de către alții, și la zidirea aproapelui nostru: iar aproapele nostru, mai ales în conjunctura prezentă a celor omenești, este orice creștin, este orice om.

Cerința arzătoare și urgentă a momentului actual față de Biserica noastră Ortodoxă, de a înainta spre viitor, reînnoindu-se pe ea însăși în slujirea unirii și păcii tuturor, a sesizat-o la vreme prea iubită Voastră Prea Fericire și Prea Sfînta Biserică Română în fruntea căreia Vă găsiți.

Pentru aceasta, așa precum ne-am convins și cu ochii proprii, sub îndrumarea însuflețită a Prea Fericirii Voastre și cu activitatea neobosită a Voastră s-a săvârșit și se săvârșește o foarte însemnată lucrare de reînnoire locală în Biserica noastră, care progresează continuu, dar care procură de fiecare dată în mod unanim contribuția valoroasă a Bisericii Române la toate strădaniile de reînnoire ale întregii noastre Biserici Ortodoxe, la zidirea unității creștine și a păcii în lume. Și profităm de prilejul prezenței Voastre aici, ca să Vă exprimăm încă o dată cea mai adâncă prețuire a noastră personal și a Patriarhiei Ecumenice de la noi, pentru lucrarea săvârșită de către Prea Sfânta Biserică Română în limitele sale de creștere în Hristos ca și pentru conlucrarea cu totul plină de râvnă, din partea Voastră, la buna îndrumare a problemelor bisericești generale.

Frate Sfinte,

Vizita aceasta istorică a Prea Fericirii Voastre la Fanar capătă o însemnătate deosebită, întrucât corespunde cu lucrările pregătitoare pentru convocarea Comisiei interortodoxe, în vederea pregătirii Marelui Sinod al Sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

Urmînd prea venerabila tradiție și ordinea canonică a Bisericii celei vechi, noi susținem întotdeauna că autoritatea cea mai de seamă, la noi, este Sinodul Episcopilor din toată lumea. Către acesta, întocmai ca spre un scop final țintind, Biserica noastră Ortodoxă de Răsărit, cea Una, Sfîntă, Ortodoxă, care este organizată într-o articulație ierarhică federativă și canonică, se pregătește să realizeze ca urmare a Sinoadelor Ecumenice, Adunarea ecumenică a Episcopilor ei, pe de o parte ca răspuns la chemarea Duhului Sfînt, iar pe de altă parte ca răspuns la invitația pe care o face Bisericii epoca noastră.

Patriarhia Ecumenică, în baza răspunderii ce-i revine de pe urma poziției sale, dar și în baza îndatoririi sale canonice și a dreptului de slujire plină de inițiativă a Bisericii, a chemat toate Bisericile surori locale la o înaintare sistematică și susținută pe calea care duce la Sfîntul și Marele Sinod, iar în urma unei înțelegeri unanime panortodoxe, în luna iunie care vine, se va întruni, cu ajutorul lui Dumnezeu, la Geneva, Comisia interortodoxă pregătitoare.

Drumul acesta al nostru este drumul Bisericii spre viitor, drumul spre frații săi — creștinii de toate Confesiunile —, drumul apropierii de realitățile contemporane, drumul către sufletul cel neprețuit al omului veacului nostru, oriunde s-ar afla el — o mărturie nouă și o slujire nouă a Bisericii față de lumea lui Dumnezeu.

Ne bucurăm cu multă bucurie că în direcția aceasta sfîntă pășim laolaltă cu Venerabila Voastră Prea Fericire și cu ceilalți iubiți frați ai noștri, Prea Fericirii Întîistătători ai Bisericilor Ortodoxe locale.

Pentru aceasta, slăvim Treimea cea sfîntă, cea de o ființă și de viață făcătoare, că a rezervat niște atît de sfînte și de mari clipe Bisericii și că în niște astfel de clipe am primit pe Prea Fericirea Voastră la acest Centru sfînt, dar și pentru că ni s-a dat un nou prilej ca să proclamăm

că sîntem frați împreună-slujitori și împreună-servitori ai lui Hristos, în veac.

În acest duh și în această conștiință salutăm pe prea iubită Voastră Prea Fericire și onorabila Voastră suită și Vă mulțumim pentru dragostea cu care ați venit să ne îmbrățișați pe noi și Sfînta Biserică-mamă și vă întîmpinăm atît pe Prea Fericirea Voastră cît și întreaga Prea Sfîntă Biserică a României cu netăcută propovăduire a Învierii: «Hristos a înviat!»

După aceasta Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea cuvîntare:

Sanctitatea Voastră,
Prea Venerabile Părinte Patriarh Atenagora,
Prea Stimați Părinți Mitropoliți,
Cuvioși călugări,
Cucernici preoți și
Iubiți credincioși,

Din clipa în care prea bunul Dumnezeu ne-a învrednicit să pășim în cuprinsul slăvitei Patriarhii Ecumenice a Constantinopolului, inimile noastre ni s-au umplut de o sfîntă și nestăvilită bucurie duhovnicească și noi socotim fericită și binecuvîntată de Pronia divină această dorită și frățească întîlnire. Prin delegația ei, Biserica Ortodoxă Română își îmbrățișează astăzi mama, aducîndu-i în dar comoara scumpă a dragostei calde a Sfîntului ei Sinod, a clerului și a credincioșilor ei, împletită cu întreaga recunoștință pentru tot ceea ce întîiul Scaun al creștinătății răsăritene a făcut spre folosul Ortodoxiei românești.

Semănat în părțile Traciei, inclusiv Dacia și Sciția Mică, de către ucenicii Sfîntului Apostol Pavel și de însuși Sfîntul Apostol Andrei, după cum atestă istoricul bisericesc Eusebiu al Cezareii, creștinismul strămoșilor noștri a beneficiat, mai ales din secolul al IV-lea încoace, de grija atentă și ocrotitoare a Scaunului Ecumenic.

Aflîndu-ne astăzi în această catedrală a Patriarhiei Ecumenice, gîndul nostru evocă înălțătoarele chipuri ale neuitaților Părinți ai Bisericii: Sfîntul Grigorie Teologul și Sfîntul Ioan Gură de Aur, care au păstorit din acest înalt Scaun al creștinătății și care se bucură de o înaltă cins-tire și prețuire în teologia și evlavia credincioșilor noștri. De aici, Sfîntul Ioan Gură de Aur a trimis misionari la Dunărea de Jos ca să consolideze învățătura Evangheliei răspîndită în acele părți: episcopii Tomisului — Constanța noastră de astăzi — erau membri ai Sinodului Patriarhiei din Constantinopol. Unul dintre aceștia, Teotim I, aflător la Constantinopol în anul 403, a apărut pe Sfîntul Ioan Gură de Aur de acuzațiile de origenism, pe care i le aducea Epifanie al Salaminei împins de Teofil, patriarhul Alexandriei. Un altul dintre ai noștri, plecat tot din Sciția Mică, scriitor în domeniul desăvîrșirii duhovnicești, Sfîntul Ioan Casian, după ani de ucenicie în Palestina și Egipt, a slujit cu cre-

dincioșie pe același mare Gură de Aur și s-a bucurat de atîta prețuire din partea acestuia, încît severul patriarh însuși l-a hirotonit diacon și l-a așezat păstrător al tezaurului marii Biserici a Constantinopolului, tezaur pe care el l-a salvat în tragicele împrejurări din anul 404, cînd Biserica a fost incendiată. Ioan Casian a mîngîiat pe Sfîntul Ioan Gură de Aur cu prilejul plecării acestuia pe drumul celui de al doilea exil, și a mers la Roma spre a iniția o lucrare de îmbunătățire a situației marelui surghiunit. Tot din părțile noastre era și logicianul Leonțiu de Bizanț, cu rosturi așa de mari în luptele hristologice ale secolului al VI-lea. El a dirijat pe călugării sciți și a pregătit materialul pentru dezbaterile împăratului Justinian în cadrul Sinodului al V-lea Ecumenic, ținut la Constantinopol în anul 553.

Legăturile dintre Patriarhia de Constantinopol și așezările bisericești ale românilor au continuat și după perioada patristică. Între alte eparhii ale Dobrogei de astăzi, apare în anul 1264 Mitropolia Vicinei, la Dunăre, lîngă orașul nostru de astăzi Isaccea, în cetatea Noviodunum, al cărei ultim titular, Iachint, a trecut ca primul mitropolit al Țării Românești, la Curtea de Argeș, în 1359.

Întemeierea și organizarea primelor Mitropolii în Țara Românească și Moldova au avut loc cu binecuvîntarea și întărirea patriarhilor de Constantinopol Calist și Matei (1359 și 1401). La începutul secolului al XVI-lea, domnitorul Radu cel Mare a adus pe fostul patriarh Nifon al II-lea să reorganizeze Biserica din Țara Românească. În secolul al XVI-lea, din 11 patriarhi ecumenici, 10 au vizitat țara noastră. Nu vom uita pe Teolipt, cel care a tîrnosit biserica Mînăstirii Curtea de Argeș, pe Ieremia al II-lea, pe Meletie Pigas, pe Chiril Lucaris și pe atîția alții!

Prin aceste legături cu Patriarhia Ecumenică, Biserica noastră nu numai că și-a păstrat credința ortodoxă și rînduielile canonice și liturgice, dar, ea a și primit elemente importante de cultură clasică, patristică și bizantină, pe care le-a cultivat secole de-a rîndul în mînăstirile și în școlile sale bisericești.

Grație acestor bune raporturi, Patriarhia Ecumenică a acordat Bisericii Române autocefalia în 1885, iar în 1925 și-a dat cu multă dragoste asentimentul pentru înălțarea Bisericii noastre la rangul de Patriarhie.

Sanctitatea Voastră,

Dacă astfel s-au prezentat legăturile între Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică în vremea vrednicilor de pomenire înaintașii Voștri în scaunul de Patriarh ecumenic, se cuvine să ne oprim în scurt la starea acestor legături în vremea arhipăstoriei Voastre care împlinește în curînd două decenii, și care coincide cu păstoria noastră în fruntea Patriarhiei Române.

Experiența tragică la care au fost supuse națiunile pămîntului și Bisericile lor în timpul celui de al doilea război mondial, a trezit în toți oamenii de pe planeta noastră — fie că ei cred, fie că nu cred în Dumnezeu — o conștiință nouă care se manifestă în chip viguros în lupta

pentru pacea între toate popoarele care alcătuiesc o lume unică. De aci caracteristica activității pentru pace și pentru unitate desfășurată în ultimele două decenii în sânul tuturor Bisericilor creștine.

În cadrul acestei activități pentru pace și unitate Bisericile Ortodoxe acționează în deplin acord, și aceasta face deosebit de eficace contribuția adusă de ele fie în activitatea sistematic dezvoltată între credincioșii lor, fie în activitatea desfășurată în cadrul Mișcării creștine pentru pace, al Consiliului Mondial pentru pace, al Conferinței Bisericilor Europene, al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al altor organisme intercreștine și internaționale.

Deplinul acord între Bisericile Ortodoxe surori a căpătat — datorită în bună măsură inițiativei și înțelepciunii Sanctității Voastre — forma vizitelor și întâlnirilor între Întâistătătorii și membrii Sfintelor Sinoade ale diferitelor Biserici Ortodoxe surori și forma Conferințelor Panortodoxe, a Congreselor profesorilor de teologie și a Comisiilor teologice interortodoxe.

De aceea, îngăduiți-ne, Sanctitatea Voastră, să Vă prezentăm recunoștința Bisericii Ortodoxe Române — a ierarhilor, clerului și a credincioșilor ei — pentru amploarea, fastul și adâncimea pe care au căpătat-o legăturile între Bisericile noastre surori în vremea binecuvîntatei Voastre arhipăstoriri ca Patriarh ecumenic: prin participarea reprezentanților Patriarhiei Ecumenice, răposatul mitropolit Atenagora al Tiatirelor și I.P.S. Mitropolit Iacobos al Americii, la solemnitățile celor dintîi canonizări de sfinți români în anul 1955; prin întâlnirea pe care noi înșine, împreună cu alți membri ai Sfîntului nostru Sinod am avut-o cu Sanctitatea Voastră și cu membrii Sfîntului Vostru Sinod în timpul sărbătoririi Mileniului Sfîntului Munte Atos, în anul 1963; pentru participarea reprezentanților Patriarhiei Ecumenice (I.P.S. Mitropolit Hrisostom Tsiter de Austria) la festivitățile comemorării a 450 de ani de la sfințirea bisericii Mînaștirii Curtea de Argeș, care au avut loc în anul 1967, prin vizita de neuitat pe care Sanctitatea Voastră, în fruntea Sfîntului Vostru Sinod a făcut-o Bisericii noastre în octombrie 1967; și, în sfîrșit, prin puțința ce ne-ați dat, nouă și celorlalți membri ai Sfîntului nostru Sinod de a vizita acum pe Sanctitatea Voastră și Sfînta Voastră Biserică Ortodoxă a Constantinopolului.

Sîntem recunoscători Sanctității Voastre pentru inițierea și pentru bunele rezultate ale celor trei Conferințe Panortodoxe ținute în Insula Rodos în 1961, în 1963 și în 1964, în timpul cărora ierarhii și teologii tuturor Bisericilor Ortodoxe au putut stabili, în totală înțelegere, temele viitorului Sinod. Panortodox, și au putut preciza poziția comună a Ortodoxiei întregi față de problemele pe care le pune năzuința spre unitate și pace a tuturor Bisericilor și a tuturor popoarelor. Datorită acestor întâlniri și acestor conferințe panortodoxe, Bisericile Ortodoxe locale prezintă astăzi aceeași unică atitudine față de lume și față de problemele ei, față de celelalte religii, față de Bisericile Vechi Orientale, față de Biserica Anglicană, față de Biserica Vechi-Catolică, precum și față de Biserica Romano-Catolică.

Sintem recunoscători Sanctității Voastre pentru impetuozitatea și puterea de convingere cu care lucrați, cu timp și fără timp, la apropierea și unirea Bisericilor creștine, împlinind, ca altădată, rolul important al viziionarului prooroc Iezechiil, cu a cărui înfățișare iconografică Vă și asemănați. Ca și Iezechiil, care după dărîmarea templului și după împrăștierea și îndepărtarea credincioșilor Legii vechi de locul de închinare din Ierusalim vedea și descrie în amănunțime viitorul templu în jurul căruia aveau să se unească toți cei ce credeau în același Dumnezeu, Sanctitatea Voastră ați întins peste lumea creștină viziunea viitoarei Biserici unice a lui Hristos. Și în lumina acestei viziuni ați reușit să Vă întâlniți de trei ori cu Întîistătătorul Bisericii Romano-Catolice și să apropiați cele două Biserici despărțite de peste 900 de ani; ați reușit să înfăptuiți ridicarea reciprocă a anatemei aruncate acum peste 900 de ani între cele două Biserici surori și nu cunoașteți odihnă pe drumul acesta de refacere a Bisericii Mîntuitorului Hristos ca «una, sfîntă, sobornicească și apostolească».

Noi socotim că chibzuința cu care acționează Bisericile Ortodoxe în această problemă și întrariparea cu care Sanctitatea Voastră îndemnați pe toți creștinii «să nu stingă duhul dragostei» între frați, contribuie pozitiv la dezvoltarea, pas cu pas, a mersului nostru înainte spre refacerea unității Bisericii lui Hristos, singurul Domn și Stăpîn al ei.

Sanctitatea Voastră,

Spre deosebire de această acțiune de durată, Bisericile creștine, prin chemarea și misiunea lor, au un rol de excepțională importanță în momentul de față, moment greu, de cumpănă pentru soarta omenirii, amenințată cu un război atomic; Bisericile creștine au rolul de a apropia întîi pe creștini unii de alții, de a face din creștinism o singură pînză, aceea a cămășii celei necusute a lui Hristos; se cuvine, apoi, ca ele să apropie, să împrietenească și să unească pe creștini cu toți ceilalți oameni, pentru înlăturarea războaielor și a tuturor vrajbelor din viața omenirii, neuitînd cuvintele Fericitului Augustin: «Mai bine să nimicim războaiele prin cuvinte, decît pe oameni prin sabie și să cîștigăm sau să obținem pacea prin pace, nu prin război» (Scrisoarea CXXIX, P. L., XXXIII, 1019).

Biserica Mîntuitorului e Biserica dragostei, a bucuriei de a trăi, a vieții și a tot ceea ce ocrotește și promovează viața, care e cel mai înalt și mai minunat dar pe care Dumnezeu l-a făcut omului și în vederea căruia El a trimis pe Însuși Fiul Său la noi: «Ca lumea viață să aibă și încă din belșug» (Ioan X, 10). Biserica ocrotește nu numai viața sufletului, ci și pe aceea a trupului care «este locașul Sfîntului Duh» (I Cor. VI, 19). Putea-vor cei ce poartă numele lui Hristos să uite cuvintele Sfîntului Ioan Gură de Aur care spune: «Atît de mare bun este pacea, încît fii ai lui Dumnezeu sînt numiți cei care o fac și o clădesc... Dacă făcătorii de pace sînt fii ai lui Dumnezeu, potrivnicii ei sînt fii ai diavolului...» (Omilia III la Epistola către Coloseni, P. G., LXII, 322). Putea-vor să uite cuvintele Sfîntului Clement Alexandrinul, care spune: «Pacea și dragostea sînt surori unite prin nevinovăție și dezinteresare. Ele n-au

nevoie de arme și nici de pregătirea condamabilă a războiului?» (Pedagogul I, 12, P. G., VIII, 3694).

Știind că «dragostea nu cade niciodată» (I Cor. XIII, 8), să propovăduim cu râvnă neîncetată această înaltă virtute evanghelică. În numele dragostei și al roadelor ei nemuritoare: pacea, prietenia și înfrățirea între oameni și popoare, Biserica Ortodoxă Română îmbrățișează Biserica Patriarhiei Ecumenice ca pe o mamă bună și iubitoare. Tresăltînd de bucurie, credincioșii Bisericii noastre dimpreună cu Sfîntul Sinod și cu toți preoții, călugării și călugărițele își unesc glasul și roagă pe Milostivul Dumnezeu să dăruiască Sanctității Voastre și membrilor Sfîntului Vostriu Sinod sănătate și îndelungare de zile, spre binele și înflorirea Bisericii Ortodoxe.

Să trăiți întru mulți și fericiți ani !

La sfîrșitul cuvîntărilor, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora, în amintirea acestei istorice vizite și în semn de aleasă, prețuire și frățească dragoste, a oferit Prea Fericitului Patriarh Justinian un frumos engolpion de aur, în formă de serafim, de o mare valoare artistică. A fost deosebit de impresionant momentul, cînd Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora a exclamat în fața mulțimii credincioșilor, în grecește și în românește, cu lacrimi de bucurie în ochi: «Vrednic este!», la care întreaga mulțime de credincioși din biserică, a izbucnic într-un emoționant răspuns: «Vrednic este!»

La rîndul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dăruit venerabilei catedrale patriarhale «Sfîntul Gheorghe» un rînd de sfinte vase și marea Cruce a Patriarhiei Române, toate din argint aurit, lucrate în filigran în Atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei din București.

După terminarea impresionantei festivități, Prea Fericitul Patriarh Justinian a binecuvîntat poporul din biserică cu marea Cruce a Patriarhiei Române și a împărțit credincioșilor mirul și anafora.

La orele 13 a început la reședința Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora prînzul oficial, cu participarea unui număr de circa 50 de invitați, între care Dl. consul general Tudor Pop și Dl. consul George Alexandrescu.

În timpul prînzului au tostat Prea Fericiții Întîistătători.

În primul rînd a luat cuvîntul Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, rostind următoarele :

În ziua de 24 mai 1948 Prea Fericea Sa a fost ales de Adunarea Națională Bisericească din București, ca Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al României.

Aducem mulțumirile noastre fierbinți Prea Fericii Sale, mult iubitului și prea doritului nostru Frate, pentru această dublă bucurie și veselie pe care ne-a adus-o, vizitîndu-ne împreună cu onorabilii Săi însoți-

tori, adică pentru vizita în sine, dar și pentru faptul că aici vom sărbători, cel dintâi și împreună, aniversarea a 20 de ani de la alegerea Sa ca Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al României.

Ceva mai mult, slăvim pe Prea Bunul-Dumnezeu, că a hărăzit fericirea și prilejul acestui Scaun Ecumenic și nouă personal de a vesti noi, cei dintâi, faptul acestei aniversări a 20 de ani de patriarhat ai Prea Fericirii Sale, găsindu-ne în fruntea acestei sărbători și în ce privește locul și în ce privește timpul și intonînd imnul cuvenit, imnul acestei aniversări, care constituie un eveniment de seamă nu numai pentru Biserica Ortodoxă Română, pentru iubită țară a României și pentru toate Bisericile Ortodoxe, ci, în modul în care se dezvoltă astăzi raporturile pancreștine, pentru întreaga lume creștină.

De am grăi noi înșine unele cuvinte, subliniind faptul alegerii Prea Fericirii Sale și activitatea din timpul celor 20 de ani de patriarhat, scurși de atunci, s-ar putea considera, poate, ca ceva subiectiv.

De aceea, vom spune cum au văzut alții și mai ales străinii pe Prea Fericirea Sa.

«Tînăr pe atunci», zicea cineva, dar chiar și după douăzeci de ani tînăr încă, zicem noi, «simplu, inteligent din fire, suficient de diplomat, activ și fire de artist. Are o uimitoare naturalețe în purtare și dincolo de seriozitatea bisericească ceva care arată o tinerețe, o concepție și activitate potrivite cerințelor contemporane».

Este cu totul simbolică epoca în care a fost ales Prea Fericirea Sa ca patriarh, adică luna mai. Pentru că de atunci a înflorit pentru Biserica Ortodoxă Română un continuu «mai», în vederea unei admirabile și prea bogate înfloriri și rodire de mai departe.

Cea dintâi problemă pe care a avut s-o preîntîmpine Prea Fericirea Sa a fost aceea a raporturilor dintre Biserică și stat, în cadrul unei țări atît de civilizate și de bogate din toate punctele de vedere.

• Și iată ce linie a adoptat Patriarhul Justinian:

«Dorim, a spus, să vedem Biserica noastră îmbinînd libertatea îndatoririlor ei cu noua orînduire a statului. Democrația populară asigură Bisericii o deplină libertate de organizare și de acțiune, fără să se amestece în chestiunile ei religioase. Sub îndrumarea Bisericii, slujitorii bisericești se formează în institutele teologice, unde sînt învățați de profesori care au conștiința misiunii și a îndatoririlor lor civile. Noi, slujitorii lui Hristos și ai Bisericii nu împărtășim învățătura materialistă despre viață, dar acest fapt nu ne împiedică să recunoaștem binele care există în dreptatea socială și să fim recunoscători Guvernului de tot ce face pentru noi».

O altă figură proeminentă a Bisericii României alesul Arhiereu și iubitul Înalt Prea Sfințit Iustin Mitropolit al Moldovei, descrie, de asemenea, cu claritate și realism raporturile dintre Biserică și stat, precum urmează :

«În realitate, Biserica și statul laic au în vedere același lucru : pe om, și același program : cum să facem pe om fericit. Pentru stat, scopul acesta

nu are în vedere decît existența pămîntească a omului; pentru Biserică însă, el are în vedere atît viața cea de toate zilele, cît și cea viitoare. Cu toții sîntem datori să depunem eforturi pentru ca să arătăm că drumul acesta pe care mergem noi este cel mai bun, cel mai drept, și sîntem siguri că această cale comună va aduce întotdeauna bine, atît pentru Biserică, cît și pentru țara noastră».

Spunem acestea spre cîntea Statului Român, pe ai cărui reprezentanți am avut fericirea să-i vizităm împreună cu onorabilii noștri însoțitori, cînd am venit la București. Și repetăm acestea și spre cîntea onoraților reprezentanți ai Statului Român de aici, onorabilul consul general Dl. Tudor Pop și onorabilul consul Dl. George Alexandrescu.

Stabilind în felul acesta, împreună cu iubiții Săi colaboratori, raporturile dintre Stat și Biserică, Prea Fericirea Sa a procedat apoi la organizarea Bisericii, dezvoltînd programul Său, în conformitate cu cuvîntarea Sa de la întronizare, pe care îl rezumăm astfel:

1. Organizarea Bisericii Ortodoxe Române prin noi legiuiri și printr-un nou statut de organizare și funcționare; 2. Orientarea clerului spre apostolatul social, pe care îl reclamă timpurile cele noi; 3. Alegerea și promovarea persoanelor potrivite la arhierie; 4. Reorganizarea vieții monahale, pe baza orînduirilor și canoanelor monahale; 5. Reorganizarea acțiunii misionare, printr-o mai bună îndrumare a propovăduirii Evangheliei și a tiparului bisericesc; 6. Reorganizarea învățămîntului religios pentru pregătirea clerului parohial și monahal.

Astăzi este o constatare, o părere și o încredințare generală că iubita Biserică Ortodoxă a României «prezintă o vitalitate uimitoare și o renaștere vizibilă în toate sectoarele de activitate ale ei. Articulația ei administrativă tradițională dar și de acord cu contemporaneitatea, învățămîntul bisericesc plin de grijă, mulțimea de candidați pregătiți pentru preoție, înflorirea fără precedent a vieții monahale, evlavia continuu izvorîtoare a poporului român produc o adîncă impresie oricărui cercetător și vizitator».

Acestea sînt numai o mică culegere din tot ce a scris presa mondială în cursul anilor aceștia despre Biserica Română, despre Prea Fericirea Sa, despre Guvernul român și despre evlaviosul popor român.

Nu putem rezista la o necesitate lăuntrică, de a adăuga la acestea ceva și din ceea ce am sesizat personal. Dacă este adevărat că vîzul este mult mai bun decît auzul, lucrul acesta se verifică în chip deosebit în ce privește România și pentru noi, cei care am vizitat țara aceasta, în luna lui octombrie a anului trecut.

Într-adevăr, este cu neputință să descriem înflorirea primăvărată a Bisericii Ortodoxe Române de sub suflul împrăștiator de căldură al Prea Fericirii Sale. Ceea ce am văzut, ceea ce am auzit și ceea ce am înțeles în România depășește orice manifestare de admirație și de descriere, în toate laturile vieții bisericești și în raporturile cu guvernul. Astfel, atunci cînd am avut fericirea să fim primiți de Excelența Sa, Vicepreședintele Consiliului de Stat, deoarece Excelența Sa, Președintele era ocupat cu

primirea Primului Ministru al Indiei, i-am spus că Prea Fericirea Sa Patriarhul României, este, împreună cu Biserica Sa, un mare tezaur pentru țară, pentru Biserica Ortodoxă în genere, pentru întreaga lume creștină, este o mândrie a țării, și am exprimat mulțumirile noastre pentru faptul că se bucură de dragostea conducerii politice, iar Excelența Sa a răspuns cu cuvinte admirabile.

Vă mulțumim încă o dată, Prea Fericite, împreună cu însoțitorii noștri, pentru găzduirea pe care ne-ați rezervat-o tuturor. Ați deschis ușile bisericii catedrale și ale palatului Vostru de la București și ceva mai mult, ați deschis ușile inimii Voastre mari și ne-am găsit obiect al unor manifestații pe care nu putem să le descriem, dar pe care le vom păstra toată viața.

Felicităm pe Venerabila și mult dorita Voastră Prea Fericire pentru strălucita, slăvita și cinstita aniversare a 20 de ani de la întronizarea Voastră și Vă urăm ca Hristos cel înviat să vă hărăzească ani îndelungați și plini de tărie, pentru ca să Vă continuați opera Voastră, spre cinstea Bisericii și a țării România și spre slava lui Hristos. Întru mulți ani, Stăpîne!».

Exprimăm, de asemenea, mulțumiri fierbinți pentru prezența în mijlocul nostru II.PP.SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei și Nicolae al Banatului, scriitori, arhierei aleși, membri ai Sfântului Sinod și însoțitori ai Prea Fericirii Voastre, ale căror reviste le primim aici spre îmbogățirea Bibliotecii Patriarhale, ca și pentru prezența Prea Sfințitului Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului, căruia îi aducem mulțumiri pentru găzduirea pe care ne-a acordat-o la Sediul Său, pentru prezența Prea Sfințitului Episcop Visarion Ploieșteanul, care ne-a întâmpinat în strălucita catedrală patriarhală de la București și a Arhidiaconului Evghenie, precum și pentru prezența D-lor consuli Tudor Pop și George Alexandrescu și a tuturor prea iubiților și onoraților noștri oaspeți.

Răspunzând însuflețitelor cuvinte ale Sanctității Sale Patriarhului Atenagora, Prea Fericitul Patriarh Justinian mai întâi a mulțumit Sanctității Sale pentru înalta apreciere făcută asupra Bisericii Ortodoxe Române și asupra activității ei multilaterale în ultimii douăzeci de ani și pentru cuvântul de laudă cu care a îmbrățișat persoana și activitatea Prea Fericirii Sale. După aceea Prea Fericitul Patriarh Justinian a zugrăvit cu aleasă măiestrie portretul de mărit ierarh ortodox al Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, urîndu-i să conducă în deplină sănătate încă mulți ani Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului, spre slava întregii Ortodoxii.

La orele 15 prînzul oficial, care s-a desfășurat într-o atmosferă intimă și frățească, a luat sfîrșit, cîntîndu-se «La mulți ani» în grecește și românește în cinstea Prea Fericitilor Întîistătători, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului și Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române.

După amiază, delegația Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat câteva locuri și monumente istorice de mare importanță istorică și artistică, conduși fiind de Părintele arhidiacon patriarhal Ghermanos, de pildă:

Biserica Sfânta Sofia, monument de spiritualitate creștină ortodoxă, de arhitectură și de artă bizantină de o incomensurabilă valoare. Biserica a fost refăcută de împăratul Justinian I, pe locul vechii biserici Sfânta Sofia (360 apoi 415), care fusese distrusă de foc, și inaugurată de însuși împăratul împreună cu împărăteasa Teodora, în anul 537.

Se spune că cel ce a redat vechea splendoare și prestigiul inițial imperiului bizantin și capitalei sale, adică împăratul Justinian, în pasiunea sa unică pentru arhitectură și frumos și în râvna sa față de Biserică, a găsit cea mai frumoasă expresie în construirea, înzestrarea și decorarea bisericii Sfânta Sofia. Arhitecții lui Justinian, Antemis și Isidor din Milet, au reușit să armonizeze în această biserică, tot ce avea Apusul mai frumos, cu stilul rotund al cupolelor orientale. Ziduri, bolți, cupole și coloane, deși de proporții nemaiîntâlnite pînă atunci (80 m lungime; 69 m lărgime; 55 m înălțime), totuși fiind construite din piatră de calcar, sînt extrem de ușoare. Coloanele de marmoră de culori variate au fost luate din temple vechi din Europa și din Asia Mică. Se povestește că la construirea Sfintei Sofia au fost folosiți zece mii de constructori și că, pentru acoperirea cheltuielilor cu zidirea, au fost necesare 360 de tone de aur.

Intrînd în această sublimă biserică, într-adevăr trăiești acel «în biserică slavei Tale stînd, în cer ni se pare că sîntem...». Iar împăratul Justinian a fost îndreptățit ca la inaugurarea ei să exclame: «Slavă lui Dumnezeu, Care m-a găsit vrednic să săvîrșesc această operă! Te-am întrecut, o, Solomoane!»

În toată splendoarea ei fără seamăn, Sfânta Sofia, după cum se știe, a fost biserică creștină-ortodoxă pînă în anul 1453, cînd Constantinopolul a fost cucerit de turci, și «Sfânta Sofia» a devenit moschee, adăugîndu-i-se în exterior minarete, iar interiorul fiind acoperit cu un strat de tencuială, pe care s-au pictat decorații în frescă, cu texte din Coran; iar din anul 1935, în urma reformelor sociale ce au avut loc în Turcia, Sfânta Sofia a devenit muzeu de stat.

În urma unui acord între statul turc și Institutul bizantin din Statele Unite ale Americii, din anul 1932 au început a se face mari lucrări de restaurare, scoțîndu-se la lumină, rînd pe rînd, și cu multă grijă vestitele mozaicuri ale lui Justinian și alte comori istorice și artistice din vremea lui. Lucrările de restaurare și studiile corespunzătoare sînt făcute de renumiții bizantinologi americani Thomas Wittemore și Paul Unterwood, membri ai Institutului bizantin din Statele Unite.

Moscheea albastră este clădită pe cea mai înaltă colină a Istanbulului, încît silueta ei impunătoare se vede de la mare distanță și rivalizează, oarecum, prin poziția ei, cu «Sfânta Sofia».

Construită de marele arhitect Mehmed Aga între 1609—1616, din ordinul sultanului Ahmed I, spre deosebire de alte geamii, care au cel mult 4 minarete, Moscheea albastră are 6 minarete, iar numele de «al-

bastră» vine de la somptuoasele decorații interioare făcute din faianță albastră. Moscheea este de proporții foarte mari, numai cupola principală avînd diametrul de 43 de metri. Interiorul impresionează prin efectul ce-l dă lumina celor 260 de ferestre, și ele colorate în albastrul intens al pereților acoperiți cu faianță.

Biserica Mîntuitorului în «Kora» (Kahrye Djami) este astăzi muzeu de stat. Este anterioară secolului al VIII-lea. Deși dimensiunile ei nu sînt prea mari, mozaicurile și frescele sale sînt un monument de incomparabilă bogăție, care ilustrează arta bizantină în deplina sa înflorire. Superbul ansamblu de mozaicuri și fresce care se desfășoară într-o mare bogăție de culori, încîntă sufletul și ochiul vizitatorului. Spre deosebire de alte biserici din Constantinopol, fosta mînăstire Kora, cînd a fost transformată în moschee, în anul 1500, de către eunuchul Atik-Ali-Pașa, mare vizir sub Baiazid, mozaicurile ei au fost cruțate, fiind acoperite cu tencuială. De aceea și scoaterea lor la lumină de către Institutul bizantin din Statele Unite a fost mai ușoară. În veacul al VIII-lea mînăstirea Kora a fost ocupată de iconoclaști și desființată, rămînînd astfel numai biserica ce ulterior a fost restaurată în secolul al XI-lea. Frumoasele mozaicuri și fresce, așa cum sînt văzute astăzi, se datorează marelui logofăt al împăratului Andronic al II-lea Paleologul, Teodor Metochites.

Biserica Vlahernelor este renumită prin valoarea ei istorică și arheologică în raport cu vechiul nume al românilor (vlahi, valahi). Istoria spune că această parte a vechiului Bizanț, denumită Vlaherne, a fost întemeiată, încă din secolul al VII-lea î.d.Hr. de către greci, și ulterior a primit numele de Vlaherne de unde și-a luat numele și biserica, în urma faptului că acolo s-au așezat vlahii cu turmele lor. Această ipoteză care indică prezența din vremuri străvechi a elementului românesc la zidurile Bizanțului este, după autorul grec Karavia Griva, cea mai verosimilă (Cf. K. A. Karavia Griva, *Vlaherna*, extras din revista «Pyrros», Istanbul, 1961, fasc. 64—65, p. 40).

Biserica datează din secolul al V-lea și a fost zidită de împărăteasa Pulcheria, dar pe urmă a suferit schimbări, mai ales în timpul împăraților Comneni, care și-au ridicat acolo și un palat, ale cărui ruine se văd și azi, alături de biserică. Pe urmă, în timpul cruciadelor, a fost arsă de latini, dar refăcută complet la 1261 de Mihail Paleologul.

Caracteristic la această biserică este faptul că în incinta ei a fost captat, încă de la începuturile ei, un izvor de apă care a dat naștere unui adevărat lac, asemenea Siloamului din Sfînta Evanghelie, apă folosită atît pentru botezul creștinilor, cît și pentru baie vindecătoare de boli și neputințe sufletești și trupești. După tradiție, aici a fost așezat veșmîntul Maicii Domnului, ceea ce a făcut ca interesul pentru biserică și pentru lac să crească considerabil. În decursul secolelor mulți închinători și bolnavi veneau la Vlaherne și unii bolnavi chiar se vindeau de neputințele lor prin folosirea băii, mai ales la 2 iulie al fiecărui an cînd sinaxarul ortodox sărbătorește «Așezarea cinstului Veșmînt al Prea sfintei Doamnei noastre Născătoare de Dumnezeu în Vlaherne». În biserică se păstrează și o frumoasă icoană a Maicii Domnului, socotită făcătoare de minuni.

Seara, la orele 20,30, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a întors vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian, la hotelul «Hilton». Cu acest prilej au avut loc unele discuții frățești. Sanctitatea Sa a împărtășit delegației Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române unele puncte de vedere și propuneri în legătură cu marile probleme interortodoxe și intercreștine, după încheierea vizitei sale, din octombrie 1967, în România.

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a spus în esență: «Plecând din București în diferitele centre ortodoxe și neortodoxe, am dus pretutindeni salutările voastre frățești și le-am împărtășit puternicile impresii culese de la Biserica voastră soră. Prima dată am făcut acest lucru la Sofia, apoi la Geneva, la Roma către Papa Paul al VI-lea, și în Anglia către Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, iar unde n-am ajuns, de exemplu la Belgrad, acolo am scris. Tuturor le-am împărtășit și urările voastre de bine, îmbrățișările frățești, înțelegerea și dorința de a lucra în comun. Este un eveniment că azi Ortodoxia este un corp unitar. Așa cum o avem de la început din punct de vedere dogmatic, așa o avem astăzi practic, lucru constatat și recunoscut peste tot unde lucrăm împreună. Am realizat, așadar, un drum comun al Ortodoxiei.

Acum ne aflăm în fața unei noi conferințe panortodoxe cu sarcina de a pregăti cât mai repede marele Sinod panortodox. Conferința va avea loc în luna iunie, anul curent, la Geneva și privim cu optimism în viitor. Acolo vor fi studiate problemele și se vor lua hotărâri. Mai avem o problemă: constituirea unei comisii de profesori teologi, care să ia contact cu comisiile de teologi ale altor Biserici surori. Și această problemă va trebui studiată la Geneva și să se ia hotărâri corespunzătoare. La Constantinopol există două comisii principale, una interortodoxă prezidată de I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului și alta intercreștină, sub președinția I.P.S. Mitropolit Maxim al Sardelor».

În continuare, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a dat cuvântul celor doi președinți, pentru a informa pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și delegația Bisericii Ortodoxe Române asupra activității celor două Comisii.

I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, luând cuvântul, a spus că în Comisia interortodoxă se lucrează nu numai la stabilirea temelor viitorului Sinod panortodox, ci și la problema de metodă, adică modul cum se vor desfășura în viitor lucrările Sinodului panortodox, ceea ce este un lucru foarte important. Lucrările de pînă acum ale Comisiei au dat rezultate multumitoare și sînt nădejdi bune că vor da și în viitor.

I.P.S. Mitropolit Maxim al Sardelor a spus că la Comisia intercreștină sînt în studiu relațiile cu romano-catolicii, cu anglicanii, cu protestanții, cu vechii catolici, cu necalcedonienii, cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor și altele, avîndu-se în vedere mai ales întărirea rezultatelor obținute la Belgrad.

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a precizat din nou, arătînd cît de mult ține la convocarea grabnică a Sinodului panortodox,

cît de mult este aşteptat acest sinod de întreaga omenire contemporană şi ce rol mare va avea el în viaţa Bisericilor Ortodoxe. A insistat ca atît Conferinţa panortodoxă de la Geneva din iunie a.c. cît şi viitorul Sinod panortodox să aibă în vedere unitatea în problemele de dogmă, lăsînd problemele de ordin social la latitudinea fiecărei Biserici, pentru a le rezolva în conformitate cu nevoile şi situaţiile specifice fiecărui popor. Scopul principal al întrunirii de la Geneva să fie stabilirea unei linii comune ortodoxe, avîndu-se mereu în faţa ochilor marele prestigiu de care se bucură Ortodoxia şi menţinerea lui la acelaşi nivel. «Sîntem fericiţi — a spus Sanctitatea Sa — că trăim zilele acestea pentru Ortodoxia noastră, şi întemeindu-ne pe trecutul ei pozitiv şi pe locul ce-l ocupă ea în creştinism, avem toate nădejtile că Ortodoxia poate şi va trebui să meargă în fruntea lumii creştine.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, mulţumind Sanctităţii Sale pentru informarea frăţească ce a binevoit a o face cu privire la călătoria sa în Apus, a spus că despre acest lucru s-a scris şi la noi şi că este întru totul de acord şi salută cu bucurie convocarea la Geneva a unei noi Conferinţe panortodoxe, în scopul organizării viitorului Sinod panortodox. «Biserica noastră, a spus Prea Fericitul Patriarh Justinian, este totdeauna bucuroasă ca problemele actuale şi de interes major să fie discutate în forurile interortodoxe şi intercreştine, atît la Geneva cît şi la Upsala sau în alte părţi. Credem că nimeni nu vine acolo cu dorinţa de a-şi impune punctul de vedere propriu, ci pentru a se găsi soluţiile cele mai bune, care să menţină şi să întărească în primul rînd prestigiul Ortodoxiei. Este necesar ca toţi delegaţii ortodocşi care se vor întruni la Geneva să fie stăpîniţi de duhul dragostei lui Hristos şi al ataşamentului deplin faţă de Biserică. Dorim şi noi din inimă ca întîlnirea de la Geneva să ajungă la bune rezultate. Noi sîntem de părere — a spus în încheiere Prea Fericitul Patriarh Justinian — că chiar dacă Ortodoxia nu va merge în fruntea lumii creştine, — să fim cu toţii egali, şi va fi foarte bine».

Înainte de despărţire, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, a ţinut ca fiecărui membru al delegaţiei noastre să-i încredinţeze cîte un frumos dar, în amintirea acestei vizite istorice şi frăţeşti, dorind totodată ca amintirea ei să nu se şteargă niciodată din inimi.

*

Luni
6 mai

Vizita delegaţiei Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române conduse de către Prea Fericitul Patriarh Justinian la Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului luînd sfîrşit, la orele 9,30 dimineaţa, Înalţii Ierarhi ai Sfîntului Sinod Permanent al Bisericii Ecumenice a Constantinopolului, care aveau să conducă delegaţia Bisericii Ortodoxe Române la aeroport, au sosit la hotelul «Hilton»; iar după două ore s-a ajuns la aeroportul Istanbul-Yesilkioy, în aşteptarea avionului românesc IL—18 care face cursa de la Beyrut la Bucureşti. Pe aeroport erau prezenţi pentru a saluta pe Prea Fericitul Patriarh Justinian şi pe ceilalţi membri ai delegaţiei: I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, I.P.S. Mitropolit Iakobos de Derkon, I.P.S. Mitropolit Chiril

al Haldeii, I.P.S. Mitropolit Hrisostom al Neocezareii, P. C. Arhimandrit Agapios, vicarul arhiepiscopesc, P. C. Arhidiacon patriarhal Evanghelos și Dl. Constantin Docios, șeful serviciului economic al Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului.

Au mai fost de față Dl. Tudor Pop, consul general al Republicii Socialiste România la Istanbul și Dl. consul George Alexandrescu.

La orele 11,55 Prea Fericitul Patriarh Justinian, mulțumind tuturor cu căldură pentru cinstirea ce i s-a făcut din prima clipă a vizitei istorice făcută la Biserica soră a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol și pînă în clipa plecării, și luîndu-și rămas bun de la toți, a părăsit Istanbulul îndreptîndu-se, pe calea aerului, spre București.

*

La orele 13,10 avionul a aterizat pe aeroportul Băneasa din București. În întîmpinarea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a delegației Bisericii Ortodoxe Române, la sosirea avionului, erau prezenți I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Pr. Ioan Gagi, director al Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, PP.CC. Consilieri și Inspectori ai Administrației Patriarhale, PP.CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Rector Diac. N. Nicolaescu cu profesori de la Institutul teologic de grad universitar din București, Dl. N. Grosu, director, împreună cu profesorii Seminarului teologic din București, PP.CC. Protoierei ai capitalei, preoți și credincioși din capitală.

Au fost, de asemenea, de față Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, de pe lîngă Consiliul de Miniștri, Profesor Dumitru Dogaru, și Domnii Ion Lungeanu și Gheorghe Nenciu, directori în Departamentul Cultelor.

În salonul oficial al aeroportului, Prea Fericitul Părinte Patriarh s-a întreținut cu cei prezenți, împărtășindu-le impresii și constatări din vizita la Biserica-soră a Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului.

O mare parte din preoțimea capitalei și numeroși credincioși așteptau sosirea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a delegației, în catedrala sfintei Patriarhii. Cînd convoiul mașinilor se apropie de dealul Mitropoliei, dangătul marelui clopot începe să brăzdeze văzduhul, puternic și solemn, anunțînd sosirea solilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Un sobor de preoți și diaconi ai catedralei patriarhale, în frunte cu P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, au săvîrșit un Te-Deum de mulțumire și un polihroniu, după care I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, a adresat Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Române următorul cald cuvînt de «Bine ați venit!»:

«Prea Fericite Părinte Patriarh,
Înalți Prea Sfințiți și Prea Sfințiți membri ai Delegației sinodale a
Biserici Ortodoxe Române,

Îmi dați voie ca, în numele membrilor Sfântului Sinod, în numele
Administrației Patriarhale și a preoților și credincioșilor Bisericii noastre,
să exprim bucuria simțită pentru vizita făcută la Scaunul Patriarhiei de
Constantinopol și să preamărim pe Dumnezeu că a binecuvîntat această
călătorie și V-a ajutat să vă întoarceți în pace și cu sănătate în mijlocul
credincioșilor și clerului din Patriarhia noastră.

Noi cei de aici am urmărit delegația noastră condusă de către Prea
Fericirea Voastră cu gîndul, cu inima și mai ales cu rugăciunea la sfîntul
altar, pentru ca Dumnezeu cu binecuvîntarea Sa să facă să rodească
roade binecuvîntate.

Această vizită se înșiră ca o verigă în lanțul multelor realizări ale
activității intense a Bisericii noastre Ortodoxe Române pe planul inter-
ortodox, în care Biserica noastră reprezintă o atitudine demnă, în con-
formitate cu dreapta credință, cu Ortodoxia cea dreptmăritoare și tot-
odată în conformitate cu imperativele vremurilor de astăzi pe care Evan-
ghelia lui Hristos le servește prin glasul reprezentanților Bisericii Or-
todoxe Române.

De aceea, noi ne bucurăm că Prea Fericirea Voastră și delegația care
a făcut această vizită au întărit prestigiul Bisericii noastre și au adăugat
la realizările de pînă acum noi realizări, pe calea slujirii Ortodoxiei și a
slujirii ortodoxiei românești, a slujirii imperativelor vremii de astăzi,
mulțumim Prea Fericirii Voastre și membrilor delegației și preamărim
pe Dumnezeu pentru că a binecuvîntat această misiune.

Am dori să exprimăm prin aceasta dorința celor de față, ca acum,
cînd v-ați întors în mijlocul nostru, să ne împărtășiți, Prea Fericite Pă-
rinte Patriarh, impresiile pe care le-ați avut în această călătorie, pentru
ca și noi să ne bucurăm și să binecuvîntăm pe Dumnezeu pentru reali-
zările acestei vizite.

Să trăiți întru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!»

Răspunzînd cuvîntului de bun-venit al I.P.S. Mitropolit Nicolae al
Ardealului, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Justinian* a rostit următoarele:

*Înalt Prea Sfințite,
Prea Sfințite,
Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,*

*Vă mulțumesc din toată inima, personal și în numele membrilor
delegației, pentru bucuria cu care ne-ați întâmpinat la sosirea noastră
dintr-o călătorie în care — folosind mijloacele tehnice de astăzi, avioa-
nele — știi cînd te urci, dar nu știi cînd cobori. Cînd te-ai urcat îți în-
credințezi viața ta lui Dumnezeu și de aceea ne bucurăm că ne-ați ieșit
în întâmpinare cu bucurie, nu numai pentru faptul că în misiunea Noas-
tră am făcut lucruri bune pentru promovarea bunelor raporturi dintre*

Biserica noastră și Biserica Ecumenică a Constantinopolului, dar și pentru faptul că ne-am întors sănătoși. Bine v-am găsit sănătoși!

Vă mulțumesc că ne-ați întâmpinat cu rugăciuni către Cel Atotputernic pentru succesele delegației noastre în această misiune și pentru faptul că împreună am adresat rugăciuni lui Dumnezeu pentru ajutorul pe care ni l-a dăruit în timpul cât a durat activitatea noastră la Istanbul.

Despre modul cum s-a desfășurat activitatea Noastră acolo, delegația noastră l-a însărcinat pe P. S. Episcop Visarion ca să facă pe larg expunerea acestei călătorii într-un reportaj ce se va publica în revista «Biserica Ortodoxă Română», iar acum să prezinte pe scurt rostul și importanța vizitei noastre la Patriarhia Ecumenică.

Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, a împărtășit celor prezenți următoarele:

«Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți Părinți Mitropoliți,
Prea Sfințiți Episcopi,
Prea Cucernici Părinți și iubiți credincioși,

Darea de seamă pe care eu — în numele delegației sinodale a Bisericii Ortodoxe Române — o voi face va fi desigur amplă. Acum voi încerca să înfățișez doar câteva aspecte din ceea ce s-a discutat între delegația Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, condusă de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, și Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului.

Aceste trei zile cât am stat la Constantinopol în vizită la Biserica Ecumenică, înainte Biserica-mamă, iar astăzi Biserica-soră — fapt recunoscut de însuși Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora — au fost de mare folos pentru prestigiul Bisericii noastre Ortodoxe Române. Această vizită, după cum a declarat însuși Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic, va rămîne neștearsă în analele Patriarhiei Ecumenice, ca o mare vizită istorică.

Au avut loc convorbiri frățești și reciproc-folositoare. Mă voi mărgini doar la câteva sublinieri. Biserica Ecumenică a Constantinopolului pregătește și dorește stăruitor ca, în curînd, cât mai curînd posibil, să se țină un Sinod panortodox.

În vederea acestui mare țel, Patriarhia Ecumenică a instituit printre altele, două comisii. Prima Comisie pentru legăturile Bisericii Ecumenice a Constantinopolului cu toate celelalte Biserici Ortodoxe lucrează sub președinția I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului. A doua Comisie pentru legăturile Bisericii Ecumenice a Constantinopolului cu celelalte Biserici creștine, lucrează sub președinția I.P.S. Mitropolit Maxim al Sardelor.

De asemenea s-a precizat că în cursul lunii iunie să se întrunească la Geneva o Conferință panortodoxă la care să fie luate în discuție temele viitorului sinod al Bisericilor Ortodoxe și felul cum urmează să fie organizat acest sinod, care va trebui să fie o confruntare a Ortodoxiei cu lumea contemporană.

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a recomandat celor două comisii ale Patriarhiei Ecumenice ca, la Geneva, în colaborare cu celelalte Biserici ortodoxe, să lucreze cu multă grijă, cu multă competență, cu multă dragoste și atașament față de Ortodoxie și să se aibă în vedere, în primul rând, prestigiul Ortodoxiei în lume și promovarea adevărurilor drepte credințe, iar problemele sociale și toate celelalte probleme care nu ating dogmele și adevărurile de credință să treacă pe plan secundar, fiind lăsate la latitudinea fiecărei Biserici, fiindcă Ortodoxia fiind organizată în Biserici naționale și autocefale, aceste probleme variază de la un popor la altul.

În cadrul Ortodoxiei universale, Biserica noastră Ortodoxă Română va avea de îndeplinit un rol important în acțiunea de precizare a poziției juste atât în sânul Ortodoxiei cât și în cadrul creștinătății în genere, precum și în atitudinea de slujire creștină față de toată lumea.

Facă Bunul Dumnezeu ca Biserica noastră Ortodoxă Română să-și poată aduce aportul său pozitiv în această mare problemă, iar roadele să fie bogate pentru binele Bisericii și al poporului nostru credincios».

După aceasta Prea Fericitul Patriarh *Justinian* a înfățișat celor veniți în întâmpinarea delegației Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române următoarele impresii din vizita la Constantinopol:

Fiindcă sînteți dornici să știți cum am fost primiți la Patriarhia Ecumenică, țin să vă comunic că primirea a fost plină de dragoste și de bunăvoință; membrii Sinodului permanent al Patriarhiei din Constantinopol au fost totdeauna lângă noi, iar la urmă ne-am întâlnit și am discutat cu toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ecumenice de Constantinopol. Pentru Patriarhia Ecumenică vizita noastră a fost o bucurie nemărginită datorită faptului că — după cum au subliniat gazdele — Biserica Ortodoxă Română, devenită după autocefalie o Biserică-soră, nu întreprinsese pînă acum o vizită oficială la Constantinopol, ci numai în trecere, cu ani în urmă, patriarhul Miron s-a oprit la Constantinopol, în drum spre Ierusalim. Această vizită a decurs pe o cale cu adevărat frățască, pe calea normală a contactelor și a relațiilor dintre cele două Biserici-surori.

După ce ne-am prezentat la catedrala Patriarhiei Ecumenice, unde s-a săvîrșit un Tedeum de mulțumire lui Dumnezeu pentru sosirea noastră, am mers și ne-am prezentat Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora.

Am vizitat vechiul așezămînt de la Halki situat pe o insulă destul de mare din cuprinsul Mării de Marmara, lipsită de apă potabilă dar alimentată, din vremuri vechi, cu apă adusă cu vapoarele. Complexul mănăstiresc teologic de pe insula Halki este un așezămînt, frumos restaurat după ce a ars acum cîțiva ani. Optzeci de elevi și studenți învață în acest așezămînt. Rectorul Academiei este un Înalt Prea Sfințit Mitropolit ajutat de alt Înalt Prea Sfințit Mitropolit, iar la gimnaziul elevilor de un episcop.

Vizita noastră făcută la reședința guvernatorului Istanbulului vineri, după sosirea noastră, a fost iarăși una dintre cele mai de seamă întâlniri pe care le-am avut acolo, fiindcă în drumurile noastre, în contactele noastre bilaterale, cu Bisericele Ortodoxe sau cu alte Biserici, noi — mergînd și pe linia promovării bunelor raporturi dintre statul nostru și statele respective — ținem să facem vizită și reprezentantului statului sau celui care reprezintă Statul în orașul sau în capitala respectivă. De aceea, la Constantinopol, care e condus de un guvernator, noi am socotit de bine să-i facem această vizită, în timpul căreia am fost primiți cu foarte multă bucurie și convorbirile noastre cu guvernatorul nu s-au limitat numai la problemele de ordin bisericesc, ci și la bunele raporturi dintre popoarele noastre. Dl. Guvernator a avut aprecieri frumoase la adresa poporului român, a țării noastre, a conducătorilor ei, și și-a exprimat toată bucuria că i-am făcut această vizită, despre care va comunica mai departe guvernului turc.

Sîntem mulțumiți că în călătoria noastră am putut să arătăm guvernatorului turc că Biserica noastră, fără să fie o Biserică de stat, colaborează rodnic cu conducerea statului pentru binele și fericirea țării și a poporului nostru, și sîntem bucuroși că prin vizita aceasta am putut contribui la promovarea prieteniei dintre poporul nostru și poporul turc.

După vizita la guvernator, am făcut și o vizită la Consulatul român din Istanbul, unde am fost înconjurați cu multă dragoste.

Sărbătoarea cea mai mare prilejuită de vizita noastră la Constantinopol a fost însă duminică 5 mai, cînd în catedrala Patriarhiei Ecumenice, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a cedat locul său Patriarhului României, dînsul luînd loc în altar, iar Patriarhul României cu cei doi mitropoliți români și cu doi mitropoliți ai Patriarhiei Ecumenice a săvîrșit sfînta liturghie în prezența unui mare număr de credincioși, care ne-au întîmpinat cu multă dragoste și cu viu interes într-o liniște și într-o reculegere adîncă. Sfînta liturghie s-a încheiat cu cuvîntările de rigoare.

După aceea în palatul patriarhal a avut loc o recepție, la care au luat parte vreo 50 de persoane, unde, iarăși, în toasturile respective s-au mărturisit frumoasele sentimente care ne stăpînesc în astfel de împrejurări.

În seara aceleași zile, la hotelul Hylton, unde am fost găzduiți, am luat cina împreună cu Patriarhul ecumenic Atenagora și cu membrii Sinodului permanent al Patriarhiei Ecumenice.

Ca impresie, Istanbulul este un oraș mare, foarte frumos, cu o poziție geografică admirabilă, plin de animație; un oraș vizitat de foarte mulți turiști.

În puținul nostru timp liber, am vizitat «Sfînta Sofia», vestita Moschee albastră și alte monumente istorice. Ne întoarcem în țară cu cele mai bune păreri despre poporul turc, care este un popor religios, foarte muncitor și ospitalier, și despre Istanbul, care e un oraș ce atrage totdeauna numeroși vizitatori, atît pentru frumusețile lui naturale, cît și pentru nostalgia vremurilor trecute, cînd era vestitul Bizanț.

Mulțumind bunului Dumnezeu că ne-a ajutat să împlinim toate acestea, că am făcut un pas înainte în promovarea bunelor raporturi între Biserica noastră și Biserica-soră a Constantinopolului, vă binecuvîntez, cerînd harul lui Dumnezeu peste voi toți.

*

Îndată după înapoierea în țară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora I al Constantinopolului, următoarea telegramă:

Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, Patriarhia Ecumenică

Fanar, Istanbul-Turcia.

Reveniți sănătoși la București, eu și însoțitorii mei dorim să ne exprimăm recunoștința vie pentru dragostea frățască cu care Sanctitatea Voastră și membrii Sfîntului Vostru Sinod ne-ați primit, pentru deosebita atenție de care ne-am bucurat și pentru calda ospitalitate pe care ați binevoit a ne-o oferi în timpul șederii noastre la Scaunul Ecumenic din Constantinopol, în țara prietenă Turcia.

Impresiile primite în timpul vizitei noastre la Voi nu se vor șterge niciodată din mintea noastră, și vom păstra totdeauna amintirea plăcută a unirii noastre în rugăciunile și în Sfînta Taină a Euharistiei, săvîrșite, duminică 5 mai.

Cu nădejdea că întîlnirea noastră ne va ajuta să ducem încă mai departe conlucrarea frățască între Bisericele Noastre surori și între toate Bisericele creștine, Vă îmbrățișăm cu sărutare sfîntă în Hristos cel înviat.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Vizita delegației Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, condusă de către Prea Fericitul Patriarh Justinian în Turcia, la Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului, constituie o contribuție deosebit de valoroasă în promovarea acțiunilor Ortodoxiei în vederea convocării viitorului Sinod panortodox, a slujirii mesajului evanghelic al păcii în lume și al progresului omenirii contemporane, înscriind totodată frumoase succese și pe linia bunelor raporturi dintre cele două țări prietene, Republica Socialistă România și Republica Turcia.

ÎN FRUNTEA UNEI DELEGAȚII SINODALE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN A VIZITAT BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, luînd în discuție invitația făcută de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, ca o delegație a Bisericii Ortodoxe Române să ia parte la festivitățile organizate de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la reînființarea Patriarhatului, după desființarea lui prin reforma anticanonică a lui Petru cel Mare la anul 1721, a hotărît ca delegația să fie condusă de însuși Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și din ea să facă parte: I.P.S. Firmilian mitropolitul Olteniei, P. S. Episcop Antim Angelescu al Buzăului, P. S. Episcop Teofil Herineanu al Clujului, P. S. Episcop Antim Nica, vicar patriarhal și P. C. Pr. Simeon Neaga, interpret, să viziteze Biserica Ortodoxă Rusă, luînd parte la festivitățile organizate între 24 și 29 mai 1968.

*

Vineri 24 mai

La orele opt dimineata delegația a fost condusă pe aeroportul București de către I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și alți membri ai Sfântului Sinod; Pr. Al. Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor; Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale; Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajustare a salariaților din Patriarhia Română; PP.CC. Consilieri patriarhali: Pr. Constantin Pârvu, Pr. Gheorghe Soare, Pr. Sabin Verzan, Pr. T. Cazan; PP.CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor: Pr. Stan Dimancea, Pr. Leonida Mateescu, Pr. I. Popa, Pr. Petre Alexandru, Pr. Mihail Marinescu, Pr. N. Diaconu; Inspectori patriarhali; Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București și profesori ai acestui Institut; Dl. Prof. N. Grosu, directorul Seminarului teologic din București și profesori ai Seminarului; PP.CC. Protoierei din Capitală, clerici și credincioși.

A fost de față Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, precum și reprezentanți ai Ambasadei U.R.S.S. la București.

Avionul cu care a călătorit delegația Bisericii Ortodoxe Române a decolat la ora 8,25 dimineata și după aproape două ore și jumătate de

zbor agreabil a aterizat pe aeroportul Șeremetievo de lângă Moscova, cu o jumătate de oră înainte de ora programată, datorită faptului că vîntul, suflînd din spate, a contribuit la sporirea vitezei. De aceea pe aeroport se afla numai I.P.S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei și Pr. Petre Burburuz, care sosiseră cu o oră mai devreme. Dar n-am reușit bine să ne orientăm asupra programului că au și sosit în întîmpinarea delegației membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse: I.P.S. Mitropolit Pimen al Crutițelor și Kolomnei, I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei, și I.P.S. Mitropolit Alexei al Talinului și Estoniei.

De asemenea au fost de față Dl. S. Macartev din partea Consiliului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. și Dl. V. Bărbulescu, consilier la Ambasada Română din Moscova și alții.

I.P.S. Mitropolit Pimen al Crutițelor și Kolomnei a salutat delegația în numele Sfîntului Sinod și în numele Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, exprimînd totodată regretul Sanctității Sale, care, fiind suferind, nu a putut să vină personal, așa cum a dorit, în întîmpinarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, pe care-l respectă și-l iubește în chip deosebit.

În limuzine special destinate, pentru aceasta, delegația Bisericii Ortodoxe Române a pornit spre Moscova, fiind găzduită în cel mai elegant și modern hotel «Rosia», construit de curînd în fața uneia din aripile Kremlinului.

*

**Sîmbătă
25 mai**

Delegația Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o vizită oficială Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia la reședința Sanctității Sale din Moscova. În timpul vizitei, Prea Fericitul Patriarh *Justinian* a adresat Sanctității Sale Patriarhului Alexei următorul cuvînt :

Sanctitatea Voastră,

Biserica Ortodoxă Rusă serbează acum împlinirea celui de al cincilea deceniu al Patriarhiei reînființate. În acest timp și mai ales sub arhipăstoria Sanctității Voastre, ea a reluat și a consolidat legăturile și colaborarea ei cu toate celelalte Biserici Ortodoxe.

În ultimii douăzeci de ani au avut loc pe pămîntul Rusiei și din inițiativa Sanctității Voastre multe întîlniri interortodoxe, multe întîlniri intercreștine. Din întîlnirile de aici, ca și din cele ce au avut loc în altă parte și la care a fost prezentă întotdeauna și Biserica Ortodoxă Rusă, unitatea Ortodoxiei s-a învederat și s-a întărit. Raporturile interortodoxe și intercreștine s-au strîns și s-au afirmat. S-au pus, s-au lămurit și au fost rezolvate probleme de interes ortodox general. S-a reluat, s-a lărgit și s-a consolidat ecumenismul creștin.

Din toate întâlnirile dintre noi — fie că a fost vorba de conducători sau delegați ai Bisericii Ortodoxe, fie că a fost vorba de conducători sau reprezentanți ai Bisericii creștine în general — am învățat să ne cunoaștem mai bine, să ne iubim mai mult, să ne înțelegem mai ușor ca ucenici ai Aceluiași Mîntuitor Hristos, Care a zis: «Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste între voi» (Ioan XIII, 35).

Peste vîrste și peste Biserici, în întâlnirile noastre, ne-am socotit întotdeauna frați, iar Bisericile noastre au fost socotite surori, fiind egale între ele și Capul Bisericii rămînînd totdeauna Hristos (Efes. I, 23 ; Col. I, 18).

În contactele și în colaborarea noastră, experiența și înțelepciunea Sanctității Voastre ne-a fost tuturor de folos.

Mărturisesc că eu, încă de acum 20 de ani, cînd eram socotit ca un «Veniamin», între ceilalți patriarhi ortodocși, m-am bucurat de toată dragostea și prietenia Sanctității Voastre, și, la rîndul meu, V-am prețuit ca pe un adevărat frate mai mare, mai cunoscător al vieții și al problemelor ei, și Vă mărturisesc deschis admirația mea pentru tot ce ați făcut ca Ierarh și Întîistător al Bisericii Ortodoxe Ruse, pentru faptele de înalt patriotism din timpul celor 900 de zile de blocadă nazistă la Leningrad, pentru dragostea pe care ați arătat-o și Bisericii și patriei Voastre.

Ați fost și rămîneți o pildă vie pentru noi toți, prin felul în care ați știut să legați întotdeauna creștinismul cu viața, prin felul în care ați conceput și ați armonizat interesele Bisericii cu ale Patriei.

La cei peste 90 de ani de vîrstă ai Sanctității Voastre, Biserica Ortodoxă Rusă poate fi mîndră că are un patriarh vrednic, înțelept și activ, cu ierarhi și preoți care-l ajută și cu credincioși evlavioși care-l ascultă.

Cu dragostea și prețuirea pe care o are Biserica Ortodoxă Română față de Sanctitatea Voastră și cu dragostea și respectul pe care Vi-l port personal, Vă urez, Sanctitate, înmulțirea anilor, sănătate deplină, continuarea și sporirea activității Sanctității Voastre, spre binele Bisericii Ortodoxe Ruse, spre folosul și bucuria întregii Biserici Ortodoxe, spre colaborarea tot mai rodnică a Bisericii creștine, în legătura dragostei, în bucuria păcii, spre cîntea Bisericii și spre slava lui Dumnezeu. Amin!

Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut unele daruri Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia.

În aceeași zi întreaga delegația a făcut o vizită la Ambasada Română din Moscova, unde au fost primiți de Dl. Ambasador Teodor Marinescu.

*

Duminică
26 mai

În urma propunerii I.P.S. Nicodim Mitropolit al Leningradului și Novgorodului, întreaga delegație a Bisericii Ortodoxe Române a oficiat — sub protia Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — sfînta liturghie în biserica Sfîntului Pimen cel Mare din Moscova, pe care o conduce cu multă rîvnă protoiereul Boris Pisarev, parohul acestei biserici.

După sfânta liturghie, preotul paroh a salutat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh și întreaga delegație, exprimând marea bucurie pe care au simțit-o credincioșii ortodocși ruși cu prilejul vizitării și a slujirii sfintei liturghii în biserica lor de către soborul arhieresc ortodox român.

După aceea a vorbit I.P.S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei, care a însoțit tot timpul delegația Bisericii Ortodoxe Române și care a felicitat în numele credincioșilor de la această biserică pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii a 20 de ani de patriarhat în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, subliniind că prestigiul Bisericii Ortodoxe Române sub conducerea Prea Fericirii Sale a depășit cu mult hotarele țării sale.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în cuvântul de răspuns a mulțumit Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, pentru posibilitatea oferită delegației Bisericii Ortodoxe Române de a lua contact în comuniune de rugăciune cu clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Ruse. În continuare Prea Fericirea Sa a arătat că dragostea și pacea, credința și nădejdea în puterea și ajutorul lui Dumnezeu sînt principiile de bază care unesc și înfrățesc pe creștinii de pretutindeni, într-o singură familie — Biserica lui Hristos. A povățuit apoi pe credincioșii prezenți să păstreze credința și să-și iubească Biserica și țara. A binecuvîntat apoi pe credincioși, transmițîndu-le salutul întregii Biserici Ortodoxe Române și frățești urări de sănătate și bună sporire din partea poporului român.

După amiază, în ziua de duminică 26 mai, a început programul oficial al solemnităților.

La ora 18 toți membrii delegațiilor Bisericii creștine și ceilalți participanți s-au adunat în biserica Învierii din Soconiki, unde s-a oficiat Tedeum de mulțumire în fața icoanei Maicii Domnului de Iviria — făcătoare de minuni, de către un sobor de ierarhi în frunte cu I.P.S. Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

După oficierea Tedeum-ului a urmat cuvîntul de salut al Sanctității Sale Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia :

Prea Fericiți Arhipăstori și Întîistătători ai Bisericii Ortodoxe Locale Autocefale,

Prea Sfințiți Arhipăstori, reprezentanți ai Sfintelor Dumnezeieștilor Biserici,

Preaiubiți părinți și frați în Hristos !

«HRISTOS A INVIAT !»

Din mila lui Dumnezeu ne-am adunat în acest sfînt locaș ierarhi, sfințiți slujitori și mireni, întîistătători și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe și neortodoxe, reprezentanți ai diferitelor organizații bisericești, astăzi cînd creștinii retrăiesc încă sentimentele bucuriei Paștilor, a prealuminaților zile ale Marelui Praznic, pentru ca în rugăciuni de mulțu-

mire să începem sărbătorirea marelui eveniment bisericesc din istoria Bisericii Ortodoxe Ruse — împlinirea a 50 de ani de la restabilirea tronului patriarhal al Moscovei.

Răspunzînd invitației noastre ați venit la Moscova să împărtășiți împreună cu noi marea noastră bucurie duhovnicească, să luați parte la această solemnitate bisericească și prin aceasta să întărim legăturile noastre de dragoste și de înfrățire creștinească, ce ne leagă pe noi toți și Bisericile noastre.

Ne bucurăm, văzînd între participanții la această sărbătoare confrăți și coliturghisitori la altarul lui Hristos, cu care am mai avut prilej și bucurie să ne întîlnim, ori cu care întreținem legături permanente. Vrem totuși să subliniem îndeosebi prezența Sanctității Sale Patriarhului Benedict al Ierusalimului, care pentru prima dată în zilele păstoririi noastre vine în mijlocul nostru și pe care cu sentimentul deosebitei bucurii îl salutăm și îi mulțumim pentru această dragoste frățească. Mulțumim lui Dumnezeu că se stabilesc relații noi frățești-bisericești cu acei dintre Dvs. care ați venit pentru prima dată la noi.

Cu 20 de ani în urmă, în luna iulie 1948, noi, de asemenea, ca și acum, cu dragoste v-am întîmpinat și v-am salutat pe Întîistătătorii și reprezentanții Bisericii Ortodoxe și pe oaspeții care ați venit la noi cu prilejul jubileului de 500 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Ruse. Ne amintim despre aceasta acum nu pentru ca să pomenim despre evenimentele ce s-au petrecut în acest timp, deși în acești ani de viață binecuvîntată a Bisericii noastre s-au petrecut multe fapte, care se vor pomeni și după noi, ca moștenire prețioasă a trecutului, — vrem însă să arătăm că în istoria celor 500 de ani de existență autocefală a Bisericii Ortodoxe Ruse în ultimii 50 de ani de patriarhat s-a arătat în chip deosebit mila lui Dumnezeu asupra noastră.

Prezența solemnitate jubiliară o considerăm nu ca un tribut al unui sentiment firesc de satisfacție a Bisericii Ortodoxe Ruse, care în decursul celor 50 de ani, în condiții cu totul noi, alimentează cu hrană duhovnicească marea turmă a credincioșilor din patria noastră, ci ca un dar adus lui Dumnezeu, drept mulțumire pentru mila Lui bogată și generoasă față de noi.

Subliniind acest eveniment solemn, noi cu smerenie putem spune și mărturisi despre fidelitatea și devotamentul nostru față de Ortodoxia apostolică ecumenică din acest centru de viață duhovnicească, care este Moscova.

Împreună cu Dvs., care ne-ați onorat cu prezența, mulțumind lui Dumnezeu că ne-a adunat pe căile Providenței Sale dumnezeiești în această zi însemnată să înălțăm rugăciunile noastre în fața icoanei Maicii Domnului din Iviria, — făcătoare de minuni și respectată din cele mai vechi timpuri. Noi credem neîndoielnic că prin ocrotirea și mijlocirea ei către dumnezeiescul ei Fiu trăiește și se dezvoltă sfînta noastră Biserică și toți fiii ei credincioși slujesc lui Dumnezeu cu credință și cu râvnă.

Salutîndu-Vă cordial pe toți și sărutîndu-Vă cu sărutare sfîntă, Vă rugăm, Preaiubiți Părinți și Frați, să împărțiți cu noi această solemnă și duhovnicească bucurie, înălțînd împreună rugăciunile noastre către Tatăl nostru cel ceresc, izvorul dătător de toată bucuria duhovnicească, Cel ce a înviat pe Fiul Său din morți, căci

«CU ADEVARAT A INVIAT HRISTOS!»

După aceasta a urmat prezentarea tuturor delegațiilor și a tuturor oaspeților, care au felicitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia și pe membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Tot cu acest prilej au fost citite telegramele și scrisorile de felicitare primite din partea Papii Paul al VI-lea și a altor personalități de seamă din viața bisericească și socială.

Solemnitatea s-a terminat cu cîntarea troparului «Hristos a înviat din morți...».

*

Luni
27 mai

Pentru această zi a fost întocmit program separat pentru fiecare delegație. Membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au vizitat Kremlinul cu toate edificiile și bisericile-monumente de artă, cu turlle aurite și impozante, în stilul arhitectonic specific rusesc.

De asemenea au fost vizitate «Galeria de artă Tretiakov», una din cele mai interesante galerii de artă, care cuprinde în încăperile sale tablouri pictate de celebri pictori ruși din diferite epoci. În acest muzeu de pictură se află și o secție cu tablouri de pictură bisericească din secolul al XI-lea, care impresionează în chip deosebit prin arta neîntrecută, executată în forme ireproșabile de mari proporții de către vestiți pictori.

În după amiaza aceleași zile Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, a I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei și a P. S. Episcop de Cernăuți, cărora Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a înmînat daruri cu modele naționale românești.

Tot în după amiaza zilei de 27 mai, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu membrii diferitelor delegații bisericești aflate la Moscova, abordînd probleme de interes general bisericesc din sfera ecumenică.

*

Marți
28 mai

În această a doua zi, programul serbărilor a cuprins ședința festivă care s-a desfășurat în Lavra Troița Serghieva de la Zagorsk o adevărată oază de pioasă meditație și înălțare sufletească, vizitată de mulțime de pelerini ruși și străini. Dimineața, la orele 9, o coloană de 75 de autoturisme a transportat din Moscova la

Zagorsk pe invitații la solemnitățile pentru sărbătorirea împlinirii a 50 de ani de la reînființarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Rusă.

La poarta Lavrei Troița Serghieva oaspeții au fost întâmpinați în chip solemn de soborul arhierilor și preoților ruși, înconjurați de masa credincioșilor, în sunetul clopotelor care străbătea văzduhul și de studenții Academiei duhovnicești din Moscova împreună cu seminariștii, încolonați pe o mare distanță, care intonau imnul arhieresc de primire.

La ora 12, în aula Academiei duhovnicești din incinta Lavrei erau adunați toți reprezentanții Bisericilor Ortodoxe și neortodoxe, ai organizațiilor intercreștine și alți oaspeți. S-a format biroul festivităților, compus din Întâistătătorii și Conducătorii delegațiilor participante, sub președinția Sanctității Sale Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, care a declarat deschisă adunarea, dînd cuvîntul I.P.S. Nicodim, mitropolitul Leningradului și Novgorodului.

În referatul său I.P.S. Mitropolitul *Nicodim* a făcut o dare de seamă detaliată asupra evenimentelor ce s-au petrecut de la proclamarea, în anul 1448, a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Ruse și pînă în prezent. I.P.S. Sa a arătat că Biserica Ortodoxă Rusă, chiar atunci cînd s-a aflat în condiții grele de viață, n-a încetat să-și îndeplinească înalta misiune de slujire apostolică, rămînînd permanent în cea mai strînsă legătură cu poporul. Însă abia în august 1917, Biserica Ortodoxă Rusă a putut ieși de sub tutela apăsătoare a puterii laice și și-a putut organiza viața sa bisericească din nou, pe baza canoanelor și sobornicității adevărate.

În continuare, I.P.S. Mitropolit Nicodim a înfățișat meritele deosebite ale patriarhilor Tihon, Serghie și Alexei, demonstrînd că toți trei au fost exponenți fideli ai conștiinței sobornicești, și pe deplin devotați adevărului lui Hristos, conducînd corabia lui Hristos cu înțelepciune, cu devotament și cu credință, neabătîndu-se de la dogmele și canoanele sfintei Ortodoxii.

În încheiere, I.P.S. Sa a spus: «Am împărțit toate bucuriile, succesele, necazurile și durerile cu popoarele patriei noastre și pentru toate am mulțumit lui Dumnezeu, iar acum înălțăm din nou smerita noastră rugă și cerem milostivirea și ajutorul Celui preaînalt în activitatea noastră de viitor și ocrotirea Maicii Domnului pentru ca în pace, în unire și în dragoste cu toate popoarele să ne bucurăm de o viață fericită și prosperă și să dobîndim mîntuirea sufletelor noastre. Pentru că numai în acest fel adevăratul creștinism legat de viață și popor va putea fi cu adevărat «sarea pămîntului» și «lumina lumii».

După referatul I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, I.P.S. Mitropolit *Pimen* al Crutițelor și Kolomnei a dat citire telegramei de felicitare sosite din partea Sanctității Sale Atenagora al Constantinopolului și Patriarh ecumenic.

După aceasta conducătorii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe și neortodoxe și ai diferitelor organizații intercreștine au rostit cuvîntări ocazionale, în ordinea următoare:

Prea Fericitul Patriarh *Benedict* al Ierusalimului; Conducătorul delegației Patriarhiei Alexandriei; I.P.S. Mitropolit *Ciprian* al Africii Cen-

trale; Conducătorul delegației Patriarhiei Antiohiei, I.P.S. Mitropolit *Epifanie*; Sanctitatea Sa *Efrem al II-lea*, Patriarhul Catolicos al Gruziei; Prea Fericitul Patriarh *Gherman* al Bisericii Ortodoxe a Serbiei; Prea Fericitul Patriarh *Justinian* al Bisericii Ortodoxe Române; Prea Fericitul Patriarh *Chiril* al Bisericii Ortodoxe Bulgare; conducătorul delegației Bisericii din Cipru, I.P.S. Mitropolit *Ghenadie* al Pafosului; Reprezentantul Bisericii Ortodoxe a Greciei, Protoiereul *Antonie Alevizopolos*; I.P.S. Mitropolit *Ștefan* al Varșoviei și a toată Polonia; I.P.S. Mitropolit *Doro-tei* de Praga și al întregii Cehoslovacii; I.P.S. Arhiepiscop *Paavali* al Careliei și a toată Finlanda; conducătorul delegației Bisericii Romano-Catolice, Mgr *Georges Durjor*, arhiepiscop de Birmingham; I.P.S. Arhiepiscop *Akazun Abramian*, președintele Consiliului Suprem Spiritual al Bisericii Armene; I.P.S. Arhiepiscop *Abuna Teofilos* al Hararului, locțiitor de patriarh al Bisericii din Etiopia; Conducătorul delegației Bisericii din Anglia, Eminența Sa Episcopul *Frederik Horman* de Colchester; Arhiepiscopul *Alfred Tooming* al Bisericii Evanghelice-Luterane din Estonia; Conducătorul delegației Bisericii Evanghelice-luterane din Finlanda, Dr. *Karl-Erik Forselli*, episcop de Borgo; Reprezentantul Consiliului Mondial al Bisericilor, Dr. W. A. Visser't Hooft; Președintele Conferinței Creștine pentru Pace, Prof. Dr. *Iosif L. Hromadka*; Dr. *Glen Garfield Williams*, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene; Episcopul Dr. *Tibor Barta*, președintele Consiliului ecumenic din Ungaria; Episcopul *Irineu Tamurik*, președintele Consiliului ecumenic din Cehoslovacia; Dr. *Adolf Wischman*, președintele Departamentului pentru relații bisericești externe al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei; Pastorul *Isamu Omura*, președintele Consiliului Național Creștin din Japonia; Pastorul *Alexandru Lavanski*, președintele Consiliului Bisericilor Federative Protestante din Elveția; Pastorul *Frederik Landsman*, secretarul general al Bisericii Reformate din Olanda; Profesorul Dr. *Gherhard Bassarak* din R. D. Germană; Arhiepiscopul *Ionatan*, exarhul Patriarhiei din Moscova pentru America de Nord și de Sud. Apoi I.P.S. Mitropolit *Alexei* al Talinului și Estoniei a dat citire telegramelor primite din partea Prea Fericitului Arhiepiscop *Ieronim* al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei; iar Dl. *Vasile Grigorovici Furov*, președintele adjunct al Consiliului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., a rostit o cuvîntare, în cadrul căreia a dat citire și scrisorii omagiale trimise de Dl. V. A. Kuroedov, președintele acestui Consiliu.

Publicăm în continuare textul cuvîntării rostite în cadrul lucrărilor ședinței festive de către Prea Fericitul Părinte Patriarh *Justinian*:

*Sanctitatea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh Alexei,
Prea Fericiți, Prea Sfințiți frați întru Hristos,
Prea Cucernici și Prea Cuvioși Părinți,*

Luînd parte, cu deosebită bucurie, la această solemnă ceremonie de comemorare a 50 de ani de la reînființarea Patriarhatului în Biserica

Ortodoxă Rusă, îmi dați voie ca, și cu această fericită ocazie, să prezint în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, al clerului și credincioșilor Bisericii noastre, precum și în numele meu personal, omagiul nostru de dragoste, de prețuire și de admirație pentru marea Biserică Ortodoxă Rusă, pentru Sanctitatea Voastră — Întâistătătorul ei — înțeleptul și mult prețuitul patriarh, pentru destoinicii ierarhi, pentru clerul și credinciosul popor rus, exprimând, o dată cu aceasta și felicitările noastre pentru marea realizare istorică de acum 50 de ani.

Ori de câte ori am avut prilejul fericit să ne întâlnim și împreună să liturghisim, am simțit puternic fiorul iniercomuniunii, am simțit cât de mult ne leagă dragostea lui Hristos, adevărata dragoste care unește pe oameni într-o singură familie de copii — fii ai lui Dumnezeu.

Poți aparține unei singure familii, poți să fii tată, mamă, frate și soră, dar dacă lipsește dragostea lui Hristos, te vei simți străin unul față de altul; dimpotrivă, străinii de alt sînge și neam, aparținînd diferitelor națiuni și rase, locuind în orașe diferite și în țări depărtate, atît timp cît se vor iubi cu iubire sinceră întru Hristos, se vor simți apropiați și legați sufletește prin cimentarea dragostei evanghelice.

Această dragoste întru Hristos, în numele Domnului pe care-L propovăduim, ne face frați și surori, ne leagă indisolubil pe noi, bisericile noastre și pe credincioșii Bisericilor noastre, și de aceea bucuria pe care o împărtășim astăzi este și bucuria noastră, trăită cu aceeași intensitate și cu același fior.

În numele acestei dragoste creștine, Sfinții Apostoli au cutreierat orașe și sate, țări și mări, propovăduind cuvîntul lui Dumnezeu; au aprins în inimile oamenilor flacăra credinței, dragostea de frați și nădejdea nestrămutată în mila și ajutorul lui Dumnezeu, care luminează calea adevărată către pacea sfîntă și fericirea veșnică.

În numele dragostei lui Dumnezeu ei au avut mult de suferit în viață, dar nici o clipă nu s-au îndoit «căci ei știau că proorociile se vor desființa, darul limbilor va înceta, știința se va sfîrși, dar dragostea niodată nu va cădea» (I Cor. XIII, 8).

După prăbușirea regimului țarist, acum 50 de ani, Biserica Ortodoxă Rusă s-a descătușat de protecția apăsătoare și oficială a stăpînirii laice și astfel a putut, în deplină libertate să revină la vechea ei formă de conducere, reînființînd patriarhatul cu toate prerogativele și drepturile cuvenite.

De atunci întreaga activitate a pururea pomeniților patriarhi Tihon și Serghie, dar mai ales și în chip deosebit activitatea Sanctității Voastre, Părinte Patriarh Alexei, a strălucit în realizări remarcabile și în roade fructuoase, atît pe plan intern cît și pe plan extern, încît pe drept cuvînt putem afirma împreună cu Apostolul: «Făcutu-s-a Adam cel de pe urmă cu duh dătător de viață» (I Cor. XV, 45).

Așadar, la această solemnitate sfîntă de biruință și afirmare a dragostei creștine se cuvine «să mulțumim lui Dumnezeu, Celui ce ne dă nouă putere, ajutor și biruință, prin Domnul nostru Iisus Hristos» (I Cor. XV, 45); iar Sanctității Voastre, Preaiubite Frate în Domnul, întregului Vostru Sinod, clerului și poporului dreptcredincios, Vă urăm de-

plină sănătate, spor mult în rodnică activitate și cât mai bogate roade duhovnicești pentru prosperitatea Bisericii Ortodoxe Ruse și a întregii Ortodoxii.

Inchei cu îndemnul Sfântului Apostol Pavel: «Drept aceea, frații mei iubiți, fiți statornici, neclintiți, sporind pururea în lucrul Domnului, bine cunoscînd că osteneala voastră nu este deșartă întru Domnul. Amin» (I Cor. XV, 58).

La sfîrșitul ședinței festive pentru sărbătorirea împlinirii a 50 de ani de la restabilirea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Rusă, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a rostit următoarele:

Am ascultat cu atenție referatul cuprinzător al I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, dedicat restabilirii patriarhatului în Biserica Ortodoxă Rusă, după o întrerupere de 200 de ani. Cu bucurie am ascultat și cuvîntul de salut al reprezentanților Bisericii Ortodoxe și neortodoxe și ai mișcărilor și organizațiilor creștine de pretutindeni.

Vă mulțumim Dvs. tuturor și tuturor celor pe care-i reprezentați, pentru cuvintele calde de dragoste, pentru sentimentele de frățietate pe care le-ați mărturisit față de Biserica noastră. Noi prețuim foarte mult dragostea, frățietatea, sinceritatea și atitudinea Dvs. cordială față de noi, și Vă răspundem cu aceleași sentimente.

Primînd lumina credinței lui Hristos de la Răsărit, Biserica noastră în decursul multor secole a păstrat nealterată în toată curăția sfînta Ortodoxie, a păstrat și păstrează legăturile frățești de dragoste cu toată Ortodoxia ecumenică.

Voia lui Dumnezeu a fost ca în cursul istoriei teritoriul Sfintei noastre Biserici să se mărească din ce în ce, iar credincioșii să se înmulțească, prin rîvna și osîrdia fiilor ei devotați.

Hotarele ei au atins Oceanul Atlantic și chiar l-au depășit, iar prin credința și rîvna strămoșilor noștri duhovnicești, continentul Americii și Japoniei au cunoscut lumina credinței pravoslavnice.

În prezent fiind — numeric — una din cele mai mari Biserici Ortodoxe, Sfînta noastră Biserică urmărește și stăruie să-și depună străduința sa pentru păstrarea și întărirea unității ortodoxe.

În perioada de cînd s-a reînființat patriarhatul primilor Întîistătători ai Bisericii noastre — patriarhul Tihon și patriarhul Serghie — le-a revenit sarcina să organizeze viața bisericească în condiții sociale cu totul noi, create după marea victorie a Revoluției Socialiste.

Prin Decretul guvernului sovietic din 23 ianuarie 1918, Biserica a fost separată de stat, și astfel a încetat ocrotirea apăsătoare de două veacuri, iar Biserica Ortodoxă Rusă a căpătat posibilitatea să-și organizeze viața și activitatea sa religioasă în deplină libertate.

Îndeosebi ne aducem aminte de eroismul istoric al înaintașului nostru, fericitul întru pomenire patriarh Serghie, savant și teolog profund, înțelept cîrmaci al Bisericii noastre, care, în cei mai grei ani ai vieții

sale, a scos la liman sfînta noastră Biserică, îndreptînd-o pe calea slujirii, libere și creatoare, lui Dumnezeu și oamenilor.

Continuînd tradiția de veacuri a îmbinării fericite a teoriei cu practica, Biserica noastră păstrează cu toată sfințenia curăția adevărurilor Ortodoxiei și participă activ la dezlegarea tuturor problemelor importante ale contemporaneității, dintre care cea mai vitală este problema păcii în lume. Creștinii noștri pravoslavnici iau parte activă la munca creatoare împreună cu toate popoarele patriei noastre spre binele comun și fericirea tuturor.

Începînd o perioadă nouă a altor 50 de ani a istoriei Bisericii noastre, fiii pravoslavnici ai Bisericii din Patriarhatul Moscovei vor merge și în viitor pe drumul luminos trasat de sfînta noastră Biserică în ultimele decenii.

Încă o dată Vă salutăm pe toți, scumpii noștri oaspeți, și Vă asigurăm de sentimentele noastre sincere și frățești, bucurîndu-ne de această fericită ocazie de a fi împreună în comuniune cu Dvs. preaiubiți frați întru Hristos.

Dumnezeiescul Întemeietor și Conducător al Bisericii, Domnul nostru Iisus Hristos, ne-a dăruit aceste zile, care mărturisesc despre înfrățirea noastră și despre dorința de colaborare reciprocă pentru unitatea creștină și slujirea creatoare a scopului suprem, care este pacea pe pămînt și buna-înțelegere între oameni. Dumnezeu să ne binecuvînteze pe noi toți și munca noastră, întru slava Lui.

Astfel a luat sfîrșit solemnitatea oficială, după care delegațiile au fost invitate să viziteze expoziția jubiliară organizată în clădirea Academiei duhovnicești.

După vizitarea expoziției a avut loc masa oficială oferită de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse în cinstea oaspeților. În timpul mesei, care a decurs într-o atmosferă înălțătoare de dragoste și prietenie, s-au rostit toasturi.

Seara, oaspeții au fost transportați cu mașinile la Moscova.

Cu prilejul serbărilor jubiliare a fost dat următorul comunicat pe care l-au semnat toți conducătorii delegațiilor bisericesti prezente la aceste festivități :

C O M U N I C A T

În zilele comemorării a 50 de ani de la reînființarea tronului patriarhal în istoricul centru al Bisericii Ortodoxe Ruse, Moscova, s-au adunat căpeteniile și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe Locale, ai Bisericilor vechi ale Apusului și Răsăritului, ai Bisericilor Reformate, ai Bisericilor vechilor și noilor tradiții, ai diferitelor organizații și mișcări intercreștine pentru ca, împreună cu fii Patriarhatului Bisericii Ruse, să

împărtășească bucuria acestei solemnități. Nota caracteristică a acestui jubileu o constituie faptul că, în același timp, jubileul marchează și 50 de ani de existență a Bisericii într-o societate nouă, construită în urma Revoluției Socialiste din 1917 în Rusia.

În epoca noastră de adânci transformări sociale, această experiență pozitivă a Bisericii Ortodoxe Ruse are pentru creștinism o valoare incontestabilă. Despre aceasta a vorbit în referatul său la actul solemn I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

Recunoașterea noastră că aparținem lui Hristos, că sîntem mădu-larele Lui (I Cor. VI, 15), că-L mărturisim pe Hristos cel răstignit (I Cor. I, 23), cel înviat (Matei XXVIII, 7), că în toate este voia lui Dumnezeu cea bună, plăcută și desăvîrșită (Rom. XII, 2), că slujim Domnului Hristos (Col. III, 24) și aproapelui (Gal. V, 14) a făcut ca legăturile noastre în comuniune a tuturor participanților la această solemnitate să devină indestructibile, să devină izvor adevărat de bucurie și dragoste reciprocă.

Participînd, ori fiind de față, la oficierea sfintelor liturghii în diferite catedrale și biserici parohiale din Moscova și din Lavra «Troîța-Serghieva», membrii delegațiilor s-au pătruns adînc de voința lui Dumnezeu care îndeamnă a urma pe drumul spinos ce duce astăzi creștinismul împărțit către unirea așteptată, pentru care creștinii au mare nevoie de sprijinul și ocrotirea Stăpînului lumii.

Participanții la solemnități au înțeles în unanimitate importanța testamentului lui Hristos Mîntuitorul «Care ne-a dat nouă slujirea împăcării» (II Cor. V, 18), început ce a fost pus de El însuși, prin întruparea Sa de nepătruns, «Căci în El a binevoit Dumnezeu să se sălășluiască toată plinătatea și printr-însul toate cu Sine să le împăce» (Col. I, 19—20). Ei cunosc necesitatea pentru toți creștinii de a participa cu toată răspunderea la viața societății pe plan național și pe plan internațional, conlucrînd la crearea și desăvîrșirea bunelor relații între oameni și state.

Ca reprezentanți ai creștinismului din multe țări și continente și aparținînd diferitelor națiuni și tradiții, avînd convingeri politice deosebite, participanții la solemnități recunosc în unanimitate necesitatea pentru creștinismul contemporan de a-și spori munca și rîvna pentru slujirea păcii între popoare, atît de necesară azi cînd lumea e cuprinsă de îngrijorare, de suferințe și pieirea oamenilor nevinovați în diferite conflicte și războaie locale, cum se întîmplă în Vietnam și în Orientul Apropiat.

Ca slujitori ai lui Dumnezeu, investiți cu armele dreptății (II Cor. VI, 7) și înflăcărați de bunăvestirea lui Hristos despre pace: «Fericiți făcătorii de pace că ei se vor chema fiii lui Dumnezeu» (Matei V, 9), participanții la aceste solemnități recunosc necesitatea de a-și uni forțele cu creștinii de pretutindeni și cu toți oamenii de bună credință pentru făurirea unei păci trainice și drepte între popoare.

Participanții la solemnitățile jubiliare s-au bucurat de larga și frățeasca ospitalitate a Sanctității Sale Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, a ierarhilor, a clerului și a mirenilor Bisericii Ortodoxe Ruse.

Comuniunea noastră în rugăciuni, întâlnirile și convorbirile frățești au dat sărbătorilor jubiliare un caracter de eveniment cu adevărat ecumenic.

Solemnitățile jubiliare s-au încheiat cu rugăciunile de adâncă mulțumire făcute de către participanți către Preamilostivul Hristos-dătătorul de viață.

Harul, mila, pacea și dragostea lui Hristos să stăpânească totdeauna pe cei ce-L iubesc pe Domnul nostru Iisus Hristos.

*

Miercuri
29 mai

La ora 11 s-a oficiat parastas la mormîntul patriarhului Tihon în Mînăstirea Donskoi; iar la 12,30 s-a oficiat un parastas la mormîntul patriarhului Serghie din catedrala Bogoiavlensk din Moscova. La aceste slujbe de pomenire au luat parte toate delegațiile bisericești care au participat la festivitățile de la Moscova.

La invitația specială a I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut aceștia o vizită la reședința I.P.S. Sale din Moscova. Întrevederea a decurs într-o atmosferă intimă și de adâncă înțelegere.

În aceeași zi Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a oferit în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian o masă în saloanele hotelului «Sovietski». Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mers însoțit de către P. S. Episcop Antim Nica, vicar patriarhal, la masa la care, în afară de delegația Bisericii Ierusalimului, a luat parte și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse la Ierusalim, Arhimandritul Antonie.

Cei doi Întîistătători de Biserici Ortodoxe și-au împărtășit reciproc impresiile asupra festivităților de la Moscova și au discutat în duhul dragostei lui Hristos probleme interesînd cele două Biserici. Cu acest prilej s-a dovedit din nou utilitatea întâlnirilor între conducătorii și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori.

*

Programul oficial al festivităților a continuat pînă la 2 iunie, după care dată erau programate pentru delegații excursii în diferite părți ale U.R.S.S., după alegere. Delegația Bisericii Ortodoxe Române însă, avînd în vedere solemnitățile din țară programate la începutul lunii iunie, cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la înscăunarea ca patriarh a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a trebuit să părăsească Moscova mult mai devreme.

Astfel, miercuri 29 mai, orele 17, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă la aeroportul Șeremetievo, de către I.P.S. Mitropolit Pimen al Crutițelor și Kolomnei, I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, I.P.S. Mitropolit Alexei al Talinului și Estoniei, I.P.S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei, Prot. P. S. Statov, Prot. Petru Buburuz și Dl. Serghei Kudinkin de la Serviciul Patriarhiei din

Moscova pentru relații bisericești externe. De asemenea erau prezenți Dl. S. Macarțev din partea Consiliului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., Dl. V. Bărbulescu de la Ambasada Română din Moscova și alții.

Luînd rămas bun de la ierarhii ruși și de la toți cei prezenți, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a transmis încă o dată mulțumiri Sanctității Sale Patriarhului Alexei și distinșilor săi colaboratori pentru toată dragostea și pentru larga ospitalitate arătate delegației Bisericii Ortodoxe Române în timpul acestei vizite făcute Bisericii Ortodoxe Ruse, urînd sănătate deplină și succes în activitate.

I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului a mulțumit în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru osteneala ce și-a luat de a onora cu prezența Sa jubileul sărbătoresc al Bisericii Ortodoxe Ruse, subliniind și cu această ocazie că Biserica Ortodoxă Română, prin reprezentanții ei și sub directa îndrumare și conducere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, este un factor dinamic în cooperarea Bisericilor Ortodoxe și în promovarea relațiilor dintre popoarele noastre.

Îmbrățișîndu-se cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse, cu sărutare irenică, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au părăsit Moscova cu puternice impresii despre ospitalitatea largă a Bisericii Ortodoxe Ruse și despre religiozitatea profundă a credincioșilor săi.

*

În seara zilei de miercuri 29 mai, la orele 19,30 delegația Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întors din vizita făcută Bisericii Ortodoxe Ruse cu prilejul solemnităților ce au avut loc la Moscova pentru sărbătorirea împlinirii a 50 de ani de la restabilirea patriarhatului în Biserica Ortodoxă Rusă.

La sosirea pe aeroportul București, se aflau prezenți pentru a întâmpina delegația: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și alți membri ai Sfîntului Sinod, P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților din Patriarhia Română, PP.CC. Consilieri patriarhali: Pr. Constantin Pârvu, Pr. Gheorghe Soare, Pr. Sabin Verzan, Pr. T. Cazan; PP.CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor: Pr. Stan Dimancea, Pr. Leonida Mateescu, Pr. I. Popa, Pr. Petre Alexandru, Pr. Mihail Marinescu, Pr. N. Diaconu; Inspectori patriarhali, membri ai corpului didactic al institutelor de învățămînt teologic din București în frunte cu P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, și PP.CC. Protoierei din Capitală.

Au fost, de asemenea, de față reprezentanți ai Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri și ai Ambasadei U.R.S.S. la București.

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE MISIONARĂ ȘI PASTORALĂ PENTRU SERIA 53-A DE PREOȚI

Vineri 3 mai 1968 s-au deschis la Curtea de Argeș cursurile de îndrumare misionară și pastorală pentru a 53-a serie de preoți; cursurile vor dura pînă în ziua de 4 iunie 1968.

Prelegerea inaugurală a fost rostită de P. C. Diac. Prof. Nicolae Balca de la Institutul teologic universitar din București, care a dezvoltat tema «Rînduiala săvîrșirii sfintelor slujbe în Biserica Ortodoxă Română. Îndatoririle preoțimii».

Duminică 5 mai 1968 a avut loc deschiderea festivă a acestor cursuri. De dimineață, în paraclisul Mînăstirii Curtea de Argeș, locul de rugăciune în comun și de practică religioasă al fiecărei serii, s-a oficiat slujba utreniei și a sfintei liturghii de către P. S. Arhiepiscop Pavel Șerpe, în fruntea unui sobor de preoți cursiști.

După slujba sfintei liturghii, între orele 12—13,30, într-una din sălile de cursuri s-a desfășurat un program festiv la care a luat parte I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

S-a oficiat mai întîi un Tedeum, după care a avut loc festivitatea propriu-zisă, deschisă prin intonarea de către preoții cursiști dirijați de P. C. Pr. Conf. Gheorghe Șoima de la Institutul teologic din Sibiu a tradiționalului tropar «Hristos a înviat».

Apoi P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, a luat cuvîntul în numele colectivului de profesori de la cele două institute teologice. Legînd deschiderea cursurilor acestei a 53-a serii de preoți de apropiata sărbătorire a împlinirii a 20 de ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Cucernicia Sa a trecut în revistă principalele realizări care caracterizează și îmbogățesc cu conținut nou viața Bisericii Ortodoxe Române contemporane, oprindu-se îndeosebi asupra cursurilor de îndrumare misionară și pastorală, cu sublinierea rostului, valorii și rezultatelor practice ale acestora, de la înființarea lor pînă astăzi.

În continuare, preoții cursiști au interpretat podobia «Mare este puterea crucii Tale», după care a vorbit Pr. Ion Ban de la parohia Mociu-Cluj, în numele colegilor-preoți cursiști. Mărturisind bucuria de a avea prilejul să se roage și să slujească lui Dumnezeu împreună cu colegii veniți din toate colțurile țării, sub același acoperămint timp de o lună de zile, Cucernicia Sa a exprimat, în numele celor 96 de preoți cursiști din

actuala serie, făgăduiala solemnă de a cinsti în chip deosebit prin comportarea lor la cursuri și practica religioasă precum și prin rezultatul examenelor de la sfârșitul cursurilor cea de a 20-a aniversare a înscăunării Prea Fericitului Părinte Justinian ca patriarh al Bisericii noastre.

După executarea cîntecului «Frumoasă ești patrie», de G. Șoima, a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit *Firmilian*. Exprîmîndu-și mai întîi bucuria de a participa ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la deschiderea cursurilor acestei serii de preoți, și după ce a subliniat frumoasele cuvinte adresate de P. C. Diac. Rector N. I. Nicolaescu preoților cursiști, precum și angajamentul exprimat de Pr. Ion Ban în numele colegilor de serie, Înalt Prea Sfinția Sa a vorbit despre viața nouă din patria noastră, despre realizările și succesele obținute pe plan intern și extern de țara și poporul nostru sub înțeleapta călăuzire a marilor săi conducători, — realizări menite să ridice pe culmi tot mai înalte și mai strălucitoare țara noastră și poporul român, care anul acesta va sărbători o jumătate de veac de la înfăptuirea marelui ideal național-patriotic: unirea tuturor românilor.

Înscriind în consensul acestor mari transformări și al noului ritm de viață ce pulsează în patria noastră și activitatea desfășurată în Biserica Ortodoxă Română în cei 20 de ani de patriarhat ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit *Firmilian* a făcut o substanțială trecere în revistă a înfăptuirilor realizate de către Prea Fericea Sa, în Biserica noastră, atît pe plan intern cît și pe plan extern, — înfăptuiri îndeobște cunoscute, după care, în încheiere, înfățișînd profilul adevăratului păstor de suflete, legat cu toată ființa sa de credincioșii în mijlocul cărora trăiește și pe care îi păstorește, a spus printre altele: «Prezența noastră, slujitorii altarelor, în inimile credincioșilor trebuie să fie o prezență reală, sinceră, adevărată; să se facă simțită ca o necesitate duhovnicească din partea acestora, căci nimeni altul decît preotul nu poate adăpa sufletele însetate ale credincioșilor și aduce mîngîierea binefăcătoare în momentele în care ei simt nevoia de aceasta. De aceea, făcînd să rodească neîncetat în inimile Cucerniciilor voastre ale tuturor ceea ce primiți aici de la aleșii voștri dascăli, străduiți-vă neîncetat să realizați numai binele, desăvîrșiți-vă măiestria slujirii sfințelor slujbe, îmbrăcîndu-le în haina de preț a adevăratei duhovnicii și evlavii preotești. Faceți ca dragostea creștină, care stă la temelia întregii noastre învățături evanghelice, să rodească neîncetat în inimile voastre ale tuturor și ale păstoriților voștri și să topească certurile și neînțelegerile — acolo unde ele mai există —, acestea fiind străine și nepotrivite cu calitatea și misiunea ce îndepliniți. Vă bineouvințez și vă urez spor la lucru, succes și sănătate!»

Festivitatea a luat sfîrșit cu imnul «Treî culori», cîntat cu deosebită însuflețire de preoții cursiști, după care oaspeții au părăsit sala de ședință în acordurile imnului arhieresc «Pre Stăpînul...».

PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN A PRIMIT PE DL. HUBERT BEUVE MERY, DIRECTORUL ZIARULUI FRANCEZ «LE MONDE»

În ziua de 12 aprilie 1968, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a primit pe Dl. Hubert Beuve Mery, directorul ziarului «Le Monde» din Paris.

Prea Fericitul Părinte Patriarh era însoțit de: PP.SS. Episcopi: Antim Țîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal, care a îndeplinit și rolul de interpret.

După ce Dl. H. Beuve Mery a fost prezentat de Dl. Virgil Dănciulescu, secretar general de redacție la ziarul «România liberă», Prea Fericitul Părinte Patriarh l-a întrebat dacă a mai fost în România și ce impresii i-a făcut țara noastră.

Dl. H. Beuve Mery a răspuns că a mai fost la noi înainte de al doilea război mondial și că în prezent țara și în special capitala României s-au schimbat mult, realizându-se progrese evidente în toate privințele.

Mulțumind pentru amabilitatea ce i s-a acordat de a fi primit, Dl. H. Beuve Mery a rugat pe Prea Fericierea Sa să-i îngăduie, în calitate pe care o are, să pună unele întrebări, ceea ce Prea Fericitul Părinte Patriarh a acceptat cu plăcere.

Dl. H. Beuve Mery a întrebat: «În unele cercuri din Apus circulă părerea că Prea Fericierea Voastră n-ați fi suficient de favorabil Mișcării ecumenice și acțiunii de unire a Bisericilor. Ce puteți spune despre aceasta?»

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns: «Nu este de loc de mirare că unii romano-catolici și în special dintre slujitorii fostei Biserici greco-catolice răstălmăcesc atitudinea noastră față de Mișcarea ecumenică și față de problema unirii Bisericilor creștine. Ei sînt însă lipsiți de obiectivitate și interesați, arătînd pe față supărarea lor pentru faptul că noi nu mergem pe drumul pe care ar dori ei.

Poziția noastră atît în legătură cu Mișcarea ecumenică cît și cu problema unirii Bisericilor creștine este bine cunoscută și în diverse împrejurări noi am arătat-o clar, prin declarații și susțineri consemnate în scris în revistele noastre. Ba putem spune, trecînd peste orice modestie, că am fost deseori apreciați și felicitați pentru atitudinea noastră realistă și logică în legătură cu ecumenismul creștin și cu unirea Bisericilor creștine. Chiar azi am primit de la Secretarul General al Consiliului Ecu-

menic al Bisericii, Dl. Eugène Carson Blake — o scrisoare în care confirmă primirea declarației pe care am făcut-o în Sinodul Bisericii noastre, cu prilejul vizitei Sanctității Sale Atenagora I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului. În scrisoare ne cere îngăduința să facă uz de ea la Adunarea Generală, care se va ține în iulie la Upsala. Această declarație arată în chip cât se poate de clar poziția noastră față de problema unirii Bisericilor și în special față de problema dialogului dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică.

Noi nu sîntem împotriva unui dialog cu Biserica Romano-Catolică, dar, pentru că în prezent nu sînt create condițiile începerii unui dialog teologic-dogmatic, am susținut și susținem că este necesar să purtăm un dialog pe terenul creștinismului practic, adică să ne întîlnim toți creștinii și, lăsînd la o parte toate deosebirile confesionale, să sprijinim uniți rezolvarea marilor probleme care frămîntă omenirea contemporană: realizarea păcii și înțelegerii între toți oamenii și toate popoarele, sprijinirea tuturor popoarelor în efortul lor de a li se crea condiții optime de dezvoltare pe baza înaltelor principii de dreptate socială, de egalitate între ele, de libertate adevărată și de reală frățietate.

Creștinismul, în întregimea lui, și avînd o poziție unitară trebuie să-și dovedească forța și utilitatea lui, prin confruntarea și participarea la rezolvarea marilor aspirații ale lumii de azi.

În ceea ce privește activitatea care se depune pentru refacerea unității creștine, noi socotim că este posibilă, dar cu condiția ca ea să fie concepută ca o *unitate în diversitate*, fiindcă o unitate în totală uniformitate nu este cu putință».

Dl. H. Beuve Mèry, manifestînd interes pentru această formulă, a întrebat cum ar fi posibilă o unire a Bisericilor, fără a se ajunge la o unitate deplină de credință și trăire creștină.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a precizat că o uniformitate de credință, de cult și de trăire creștină este cu neputință după aproape o mie de ani de la Schismă și după 400 de ani de la Reforma care a generat protestantismul cu diferitele lui ramuri. Fiecare Biserică și-a creat tradițiile ei și un mod deosebit de trăire creștină, după însușirile și după specificul popoarelor în mijlocul cărora s-a dezvoltat. De aceea noi susținem că se poate vorbi despre o unire a Bisericilor, dar această unire nu poate fi realizată decît în diversitate, valorificînd împreună fondul comun esențial al creștinismului primar și primind fiecare Biserică cu caracteristicile și cu tradițiile ei, care sînt legate de specificul și însușirile proprii fiecărui popor sau grup de popoare.

Dl. H. Beuve Mèry a fost de acord cu acest punct de vedere, afirmînd că este greu să se ajungă la ceea ce a fost înainte de Reformă sau la ceea ce a fost înainte de Schisma din 1054.

Continuînd, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a spus: «Biserica Ortodoxă Română a promovat și promovează un ecumenism creștin integral. Un astfel de ecumenism a fost realizat în țara noastră, unde nu numai Bisericile creștine, dar și cele necreștine cooperează pentru

susținerea intereselor lor și pentru sprijinirea năzuințelor de mai bine, de progres și bunăstare sub toate aspectele ale poporului nostru.

Pentru promovarea ecumenismului creștin, Biserica Ortodoxă Română, în urma hotărîrii Sinodului ei, a susținut, mai întâi la a treia Conferință Panortodoxă de la Rodos (1964) și apoi la Enugu (1965), că relațiile bilaterale dintre Biserici, prin contacte directe, prin schimb de publicații, prin schimb de ierarhi, de profesori, de studenți etc., pot ajuta la lărgirea și la adîncirea ecumenismului creștin integral.

În aplicarea acestui tip de relații, Biserica Ortodoxă Română a stabilit contacte cu celelalte Biserici Ortodoxe, cu Biserica Anglicană, cu o serie de Biserici și organizații protestante. Tot în acest sens trebuie privită și vizita pe care ne-a făcut-o Cardinalul Fr. König în anul trecut și pe care o vom face noi în curînd la Viena; de asemenea, în același sens trebuie socotită și vizita pe care ne-o va face în toamna acestui an Cardinalul Döphner din R. F. a Germaniei.

În felul acesta ne putem cunoaște mai bine, putem vedea cum valorifică fiecare partener comorile învățaturii creștine, legăm prietenii și alungăm astfel indiferența, răceala și — de ce să n-o mărturisim — adversitatea cu care prea adeseori ne-am tratat între noi. În felul acesta ne descoperim, slujind Aceluiași Hristos, Care este «Același ieri, azi și în veci» (Evr. XIII, 8), că sîntem frați între noi și cu toți oamenii, avînd Același Părinte ceresc și fiind obligați ca la temelia raporturilor dintre noi să punem dragostea, bine știind că «Dumnezeu este iubire» (I Ioan IV, 8).

De aceea am susținut noi că este bine ca să colaborăm în Consiliul Ecumenic mai întâi pe terenul creștinismului practic. Sîntem convinși că după ce ne vom cunoaște mai bine și după ce ne vom deprinde să ne prețuim mai mult între noi, este mai ușor să trecem la dialogul teologic-dogmatic.

De aceea ne bucurăm că Biserica Romano-Catolică a fost de acord să conlucreze în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, chiar și sub forma acceptată la Enugu în ianuarie 1965».

Dl. H. Beuve Mèry a întrebat: Ați făcut aluzie la început la unele reacții ale unor greco-catolici. Care este situația acestei Biserici?

Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns: La noi problema Bisericii greco-catolice a fost rezolvată în sensul că atît clerul cît și credincioșii, aproape în unanimitate, au revenit la Biserica Ortodoxă Română, de la care fuseseră smulși cu sila la 1700. Procesul integrării acestei Biserici în Biserica Ortodoxă Română s-a făcut în chip spontan, ea fiind dorită de multă vreme. De altfel și înainte, așa-numiții greco-catolici de la noi n-au uitat niciodată că fac parte din trupul Ortodoxiei și în fapt au trăit în spiritul și după rînduielile ortodoxe. De aceea revenirea n-a fost decît un act formal, care a consfințit o situație dorită și de foștii greco-catolici și de ortodocșii din Transilvania. Anul 1948 a reprezentat momentul cel mai potrivit pentru refacerea unității Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal.

Este regretabil că în cercurile Vaticanului se mai întretine o atmosferă ostilă acestui act istoric, care s-a dovedit deopotrivă folositor și

pentru interesele Bisericii noastre și pentru interesele poporului nostru.

Reacțiunea pe care o întrețin la Vatican unii clerici greco-catolici în frunte cu episcopul Cristea nu va putea zădărnici în vreun fel ceea ce au hotărât, în deplină libertate, clerul și credincioșii fostei Biserici greco-catolice din Ardeal, în 1948.

Noi socotim că astfel de atitudini nu întrețin apropierea dintre creștini și că ele sînt cu totul potrivnice ecumenismului creștin integral. Ei și alte cercuri ale Vaticanului se situează pe poziția ecumenismului catolic, înțelegînd dialogul cu celelalte Biserici, ca o chemare la staulul Bisericii Romano-Catolice. Ecumenismul nu trebuie divizat. Nu este un ecumenism catolic, sau un ecumenism protestant, ori ortodox, ci este numai un ecumenism creștin integral. Greșesc deci total cei care încearcă să împartă pe creștini și nu înțeleg chemarea vremurilor noastre, care cer tuturor popoarelor înțelegere, înfrățire, și într-ajutorare pentru o viață mai bună și mai dreaptă pentru toți oamenii globului nostru».

Dl. H. Beuve Mèry a întrebat: Aveți impresia că actualul Papă Paul al VI-lea s-ar găsi în această situație de promovare a ecumenismului creștin?

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a afirmat că într-adevăr, Papa Paul al VI-lea a făcut pași mari pentru un ecumenism creștin. «Sîntem încredințați că ar putea face mai mult pentru promovarea ecumenismului creștin, dar se găsește încă sub influența curiei Vaticanului». Pentru exemplificarea acestei afirmații, Prea Fericirea Sa s-a folosit de hotărîrea luată în legătură cu căsătoriile mixte. «Noi toți, a spus Prea Fericirea Sa, ne așteptam ca Vaticanul să declare valide toate căsătoriile făcute între creștini, fără îngrădirile și opreliștile care le-a pus. Măsurile luate în privința căsătoriilor mixte dovedesc că Vaticanul nu este animat de înțelegerea ecumenică largă pe care o cer vremurile actuale. Prea mult iese în evidență grija de staulul propriu și luarea de măsuri pentru a aduce pe orice cale pe ceilalți creștini în staulul Bisericii Romano-Catolice».

Dl. H. Beuve Mèry a spus: «Într-adevăr hotărîrea privind căsătoriile mixte a însemnat un pas înapoi față de ceea ce se realizase la Conciliul al II-lea de la Vatican».

Continuînd, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* a spus: «Totuși noi avem nădejdea că Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea, care a fost la Ierusalim, care a vizitat pe Patriarhul ecumenic Atenagora I la Constantinopol, care a fost în India, care a vorbit la Organizația Națiunilor Unite despre nevoia de a se instaura o pace adevărată și durabilă în lume, va lucra mai mult și mai hotărît pentru un ecumenism creștin integral. De altfel în întîlnirea pe care a avut-o la Roma, în toamnă, cu Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I, Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea n-a mai vorbit, ca altădată, de un dialog teologic dogmatic imediat, ci s-a declarat pentru un dialog ecumenic, ceea ce înseamnă, credem noi, că Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea începe să-și dea seama de folosul pe care l-ar putea avea promovarea unui ecumenism creștin integral în actuala situație în care se găsește omenirea contemporană.

Dl. H. Beuve Mèry a dorit să știe dacă în Biserica Ortodoxă Română sînt destui candidați pentru ocuparea posturilor de preoți rămase vacante, întrucît în Apus a început să se simtă lipsa de candidați la preoție.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a încredințat pe interlocutorul său, că în legătură cu această problemă, cunoaște situația din Biserica Romano-Catolică și din Bisericile Protestante. *Prea Fericirea Sa* a vorbit despre faptul că atît în Biserica Romano-Catolică, cît și în cea Protestantă se pune prea multă bază pe un învățămînt intelectualist-didactic, pe cîtă vreme în Ortodoxie, învățămîntul teologic urmărește crearea de sentimente și convingeri religioase legate de viață. Ortodoxia este trăită în viața de fiecare zi; de aceea toți care vin în țara noastră din Apus rămîn uimiți de prezența mare a credincioșilor la serviciile religioase. Nu este mai puțin adevărat că la noi Biserica Ortodoxă este legată de sufletul credincioșilor și pentru faptul că toate slujbele sînt oficiate în limba vorbită de popor, încă de acum patru-cinci sute de ani.

Nu este o lipsă de vocație la preoție, fiindcă la examenele de admitere se prezintă cîte trei-patru candidați pe un loc, iar cele șase seminarii teologice cu aproape o mie de elevi, ca și cele două Institute teologice cu peste patru sute de studenți, completează în chip suficient toate locurile de preoți rămase vacante.

«Aș vrea să menționez, a continuat *Prea Fericirea Sa*, că în școlile noastre teologice — atît în Seminarii cît și în Institutele teologice — cadrele didactice nu numai că inițiază pe candidații la preoție în învățătura creștină ortodoxă, dar dezvoltă între elevii și studenții teologi sentimente și atitudini de adevărată frățietate față de toate Bisericile creștine. De pildă, noi n-am socotit și nu socotim Biserica Romano-Catolică o Biserică schismatică, ci o Biserică soră, o Biserică foarte aproape de cea Ortodoxă, fiindcă ea are, ca și cea Ortodoxă, cele șapte Sfinte Taine și multe din învățăturile ei sînt comune cu cele ortodoxe. În Biserica Ortodoxă Română nu se cultivă ceea ce separă, ci ceea ce unește Bisericile. Așa a fost cu putință ca, în timpul vizitei pe care ne-a făcut-o, Cardinalul König să săvîrșească zilnic liturghia catolică în paraclisul patriarhal.

Noi ne rugăm mereu pentru unirea Bisericilor și sîntem îndreptățiți să sperăm că într-un viitor nu prea îndepărtat Bisericile creștine vor ajunge la înțelegere, fiindcă avem «un singur Domn, o singură credință și un singur botez» (Efes. IV, 5).

Dl. H. Beuve Mèry a mulțumit din nou *Prea Fericirii Sale* pentru primire și l-a încredințat că această vizită a constituit un bun prilej de a cunoaște pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și de a afla direct de la *Prea Fericirea Sa* lucruri atît de interesante și de utile pentru Biserica creștină și pentru activitatea pe care ea este datoare să o desfășoare în mijlocul lumii contemporane.

DIN VIAȚA PAROHIEI ORTODOXE ROMÂNE DIN SOFIA

Începînd cu ziua de 1 martie 1968, în viața Bisericii Ortodoxe Române din Sofia a intervenit o schimbare de seamă, care se poate număra printre destoinicele acte de îngrijire și oblăduire ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Ca urmare a Înaltei hotărîri a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, și a confirmării Onoratului Departament al Cultelor, a sosit la Sofia P. C. Pr. Iconom stavrofor Alexandru Munteanu în calitate de paroh al bisericii ortodoxe române din localitate, ca succesor al P. C. Pr. Iconom stavrofor Ioan Cristea.

Timp de 16 ani, din aprilie 1952 pînă la 1 martie 1968, parohia ortodoxă română din Sofia a fost deservită de P. C. Pr. Ioan Cristea care a slujit cu credincioșie și devotament. În această perioadă parohia ortodoxă română de la Sofia a primit în două rînduri vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian: în 1953, cu ocazia participării la festivitățile prilejuite de înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, și în 1966 cînd Prea Fericierea Sa a făcut o vizită de prietenie Bisericii Bulgare. Întotdeauna Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a acordat bisericii ortodoxe române din Sofia fondurile și darurile necesare pentru înzestrarea ei în cele mai bune condițiuni. Ca paroh al bisericii, P. C. Pr. Ioan Cristea a avut sarcina de a supraveghia și conduce executarea lucrărilor de întreținere, reparații și amenajare gospodărească pentru care a depus eforturi și grija cuvenită, participînd la toate lucrările ce s-au executat: lucrări de refacere a picturii murale interioare și, în special, mult costisitoare lucrări de acoperire a bisericii cu tablă de aramă, care au cerut o atenție deosebită și o supraveghere de zi cu zi: refacerea instalației electrice, reparații și alte transformări.

Activitatea pastorală a P. C. Pr. Ioan Cristea s-a manifestat prin contactul permanent cu credincioșii săi, pe care i-a ajutat și i-a încurajat cu blîndețea ce-l caracterizează, fiindu-le de folos ori de cîte ori era nevoie, în clipe de grea încercare cît și în momente de înălțătoare bucurie.

Noul paroh al bisericii ortodoxe române din Sofia, P. C. Pr. Iconom stavrofor Alexandru Munteanu, deși, ca preot este foarte tînăr, a purtat pe umerii săi o îndelungă și rodnică activitate, slujind Biserica lui Dumnezeu în calitate de diacon. Înzestrat de Dumnezeu cu un glas ales și deosebite calități de slujitor, Prea Cucernicia Sa a fost apreciat și stimat de toți cei ce l-au cunoscut. Venit de la Iași în anul 1950, a intrat în

slujba Institutului teologic din București, loc în care, aproape 18 ani și-a depus toate eforturile, în calitate de secretar, ca diacon la Patriarhie și apoi la biserica «Boteanu» din București. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian l-a însărcinat cu răspunderea mult mai mare, ridicându-l la treapta de preot și hirotonindu-l pe seama bisericii «Sfânta Treime» din Sofia, Republica Populară Bulgaria.

Duminică 3 martie 1968, în biserica română din Sofia, a avut loc slujba de primire și instalare a noului preot paroh care și-a început activitatea în ziua de 1 martie. După săvârșirea slujbei utreniei, P. C. Pr. Alexandru Munteanu și P. C. Pr. Ioan Cristea au slujit împreună sfânta liturghie la care au participat majoritatea enoriașilor bisericii.

După terminarea sfintei liturghii, care s-a desfășurat într-o atmosferă caldă și înălțătoare, răspunsurile fiind date într-un cadru solemn de corul bărbătesc al Bisericii, P. C. Pr. Ioan Cristea a prezentat enoriașilor pe noul lor preot, în persoana P. C. Pr. Alexandru Munteanu, făcându-i o aleasă caracterizare din care desprindem următoarele: «Ziua de astăzi este ultima în care smerenia mea am oficiat sfânta liturghie și m-am rugat Bunului Dumnezeu, împreună cu Dvs., pentru sănătatea și fericirea noastră și pentru pacea întregii lumi. Am avut deosebita bucurie sufletească să officiez această ultimă sfântă liturghie în această biserică, împreună cu urmașul meu la conducerea acestei parohii, și noul Dvs. păstor duhovnicesc de acum încolo, — P. C. Pr. Alexandru Munteanu. Mă mîngîie însă gîndul că această despărțire a noastră este numai ceva fizic, trupesc, material, nicidecum o despărțire duhovnicească, deoarece eu și pe viitor, acolo unde mi-a fost rînduit de Conducerea supremă a Sfintei noastre Biserici, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, vă voi purta neconținut în sufletul și în inima mea și voi veți fi neconținut alături de mine în rugăciunile mele înaintea sfîntului altar.

P. C. Pr. Alexandru Munteanu, urmașul meu la conducerea acestei sfînte biserici, este vechi slujitor al Bisericii, cu îndelungată experiență duhovnicească și administrativă, mulți ani fiind slujitor ca diacon la una din bisericile centrale ale Capitalei, și de asemenea, ani îndelungați secretar-șef, la Institutul teologic de grad universitar din București. Rugămîntea pe care v-o adresez este ca să-l înconjurați cu aceeași dragoste și devotament ca și pe mine, și să-l ajutați în noua sa misiune pe care o începe azi, ca s-o ducă la bun sfîrșit și cu bune și bogate roade duhovnicești.

Și acum la despărțire, Vă rog, să-mi dați voie, mai întîi de toate, să-mi îndrept gîndul cu dragoste și devotament către Întîistătătorul Sfintei noastre Biserici, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și să-i adresez, și pe această cale, expresia sentimentelor mele firești de mulțumire sinceră, dragoste nemăsurată și profund devotament pentru toată grija părintească și ajutorul moral și material neprecupețit pe care mi l-a acordat pînă acum mie și sfintei noastre biserici de aici, și să-l asigur că și pe viitor voi căuta să fiu demn de încrederea și ajutorul primit, și că mă voi strădui din toate puterile să lucrez cu timp și fără timp pentru Biserica Ortodoxă Română.

Iar frăției tale, iubite Părinte Munteanu, îți încredințez pe foștii mei credincioși și îți urez din toată inima să te simți fericit în mijlocul lor, să colaborezi în chip armonios cu ei, și să duci mai departe prestigiul și faima de care se bucură biserica ortodoxă română din Sofia, în capitala Republicii Populare Bulgaria. Așa să ne ajute Dumnezeu!»

Mulțumind pentru caldă primire și prezentare, P. C. Pr. Alexandru Munteanu a spus: «Ascultător poruncii duhovnicești a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, sînt rînduit pentru a sluji familia creștină ortodoxă a fraților noștri români de pe teritoriul țării vecine și prietene — Bulgaria.

Știu că misiunea sacerdotală ce mi s-a încredințat este grea și cere o vrednicie deosebită, dar această misiune este sublimă.

Vin aici cu o singură, dar fierbinte dorință — aceea de a săvîrși oriunde, oricînd și oricum numai binele. Lucrul acesta nu este ușor. De atîtea ori neputințele și slăbiciunile pot duce la săvîrșirea răului. Cu ajutorul lui Dumnezeu, nădăjduiesc însă să izbîndească totdeauna adevărul, binele și lumina. Pentru a putea izbîndi însă în ceea ce mi-am propus, rog pe toți noii mei păstoriți, pe care-i asigur de dăruirea ființei mele, să-mi facă un loc cît de mic în sufletul lor și să nu uite că în orice clipă, aici în biserică, îi așteaptă pe fiecare, preotul lor, cu inima deschisă, pentru a-și depăna gîndurile și dorințele, rugămințile și satisfacțiile.

Știu că Părintele Cristea care v-a păstorit timp de aproape 16 ani, v-a cercetat, v-a administrat cele sfinte în toată vrednicia, făcînd astfel din locașul de închinăciune al comunității românești un adevărat exemplu pentru bisericele din localitate. Știu, de asemenea, că frățiile voastre l-ați ascultat, ca pe un părinte și i-ați urmat bunele povățuiri. Mă voi strădui să umplu cu umilele mele puteri golul lăsat prin plecarea P. C. Sale în țară și să fiu la dispoziția frățiilor voastre — cu timp și fără timp — pentru a păstra în bună rînduială moștenirea spirituală predată mie de Părintele Cristea, și să putem spori cît mai mult în lucrarea faptelor duhovnicești, fiind încredințat că onoratul Consiliu parohial și stimulatele doamne din Comitet vor fi alături de mine, ori de cîte ori va fi nevoie să începem o lucrare pentru binele bisericii».

P. C. Pr. Al. Munteanu a miruit pe credincioși, luînd astfel primul contact personal cu toți credincioșii care au participat la slujbă.

*

După terminarea slujbei și a tuturor prezentărilor, cei doi preoți au luat parte, ca invitați ai Sanctității Sale Patriarhul Chiril al Bulgariei, la parastasul oficiat de Sanctitatea Sa pentru pomenirea eroilor bulgari, ruși, români și finlandezi, care a avut loc în catedrala patriarhală «Sfîntul Alexandru Nevski», la împlinirea a 90 de ani de la eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman. După parastas, cei doi preoți români au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Chiril în cabinetul Său de la palatul Sfîntului Sinod. În cuvîntul adresat celor doi clerici români, Sanctitatea Sa a scos în evidență meritele deosebite de care a dat dovadă P. C. Pr. Ioan Cristea «care în decurs de 16 ani a fost un adevărat pilon al bisericii

ortodoxe române din Sofia, contribuind sub toate formele la întărirea, adâncirea și lărgirea prieteniei între Biserica Ortodoxă Bulgară și Română». După aceasta, Sanctitatea Sa Patriarhul Chiril a urat bun-venit noului preot român la Sofia, exprimându-și încrederea că și el va continua calea pe care a mers Preotul Ioan Cristea, care, ca reprezentant în Bulgaria al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a lucrat cu devotament și abnegație pentru întărirea și consolidarea bunelor relații între Bisericele și popoarele bulgar și român.

P. C. Pr. Ioan Cristea și-a exprimat recunoștința și admirația față de întreaga Ierarhie a Bisericii Ortodoxe Bulgare în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Chiril, cu care a colaborat timp de 16 ani. La rîndul său, P. C. Pr. Al. Munteanu a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Chiril pentru bunele urări și l-a încredințat că va munci pentru păstrarea și pe mai departe a acelorași apropiate relații între Bisericele noastre surori.

Miercuri 6 martie a.c. P. C. Pr. Al. Munteanu împreună cu P. C. Pr. Ioan Cristea au vizitat pe P. S. Episcop Dr. Nicolae al Makariopolei rectorul Academiei teologice din Sofia. În cabinetul de oaspeți al rectoratului, era de față și Dl. Nicolae Panciovski, profesor de morală și prorector al Academiei.

Luni 11 martie a.c. cei doi preoți români au fost primiți în audiență de Dl. M. Kiuciukov, președintele Comitetului treburilor Bisericii Ortodoxe Bulgare și Cultelor religioase de pe lângă Ministerul Afacerilor Externe.

Adresînd noului preot al bisericii ortodoxe române din Sofia urări de bun-șosît și îndemnul de a urma exemplul P. C. Pr. Ioan Cristea și de a avea permanent în preocupările sale sentimentul de caldă prietenie între Bisericele și popoarele român și bulgar, Domnia Sa a transmis D-lui Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru și Prea-Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cele mai alese urări de bine, fericire și sănătate.

Miercuri 13 martie a.c., P. C. Pr. Alexandru Munteanu și P. C. Pr. Ioan Cristea au fost primiți la Ambasada Republicii Socialiste România din Sofia. Cu această ocazie P. C. Pr. Ioan Cristea a prezentat Ambasadei pe noul preot paroh al bisericii ortodoxe române și pe doctorandul Ion Bănățeanu, cîntăreț la aceeași parohie.

Dl. Ambasador Nicolae Blejan a ținut să sublinieze importanta contribuție ce se așteaptă de la preotul paroh al bisericii ortodoxe române de la Sofia, atît pe latură bisericească, cît și în domeniul social-cultural.

Acestea au fost cele mai semnificative momente din timpul instalării noului preot român la Sofia, P. C. Iconom Stavrofor Alexandru Munteanu, și ultimele zile de rămas bun ale celui care a fost pînă la 1 martie 1968, îndrumătorul enoriașilor români din capitala Republicii Populare Bulgaria, P. C. Pr. Iconom Stavrofor Ioan M. Cristea.

Doctorand ION BĂNĂȚEANU

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN CADRUL ÎNTÎLNIRILOR INTERCREȘTINE

PARTICIPAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA SESIUNILE PREZIDIULUI ȘI COMITETULUI CONSULTATIV ALE CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Între 4 și 8 martie a. c., a avut loc la Gwatt lângă Thun — Elveția, sesiunea anuală de lucru a Prezidiului și a Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene. Au participat toți cei 7 membri ai Prezidiului și majoritatea membrilor Comitetului Consultativ (12 din 18). Pastorul Dr. Visser't Hooft a fost recomandat și a luat parte la lucrări în calitate de consilier.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat ca delegați I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în Prezidiu și Pr. Prof. Ioan G. Coman, membru în Comitetul Consultativ.

Sesiunea a dezbătut în plenară și în trei comisii de lucru o bogată ordine de zi din care desprindem următoarele probleme :

Activitatea Conferinței Bisericilor Europene în timpul Adunării Generale «Nyborg V» (Pörtschach, septembrie-octombrie 1967) a fost prezentată în procesele verbale și în raportul Secretarului General. În general «Nyborg V» a avut ecouri favorabile în Europa de Est și de Vest. După Pörtschach, au avut loc unele consultări ca acelea de la Basel, Driebergen și Belgrad, care au dezbătut probleme proprii Europei sau raporturile acesteia cu alte continente.

Sesiunea a aprobat cererea de admitere ca membră a Bisericii Morave din Marea Britanie și Irlanda. În curînd alte Biserici din Anglia: Scoțiană, Baptistă și Metodistă vor cere să intre în Conferința Bisericilor Europene.

I. P. S. Mitropolit Iustin, din partea Prezidiului, și Dr. J. van Klijken, din partea Comitetului Consultativ, au prezentat cîte un referat asupra Adunării generale «Nyborg V».

După ce a făcut o seamă de observații asupra ultimei Adunări generale, notînd elementele pozitive, dar făcînd și unele critici asupra desfășurării și rezultatelor lucrărilor de la Pörtschach, I.P.S. Iustin a prezentat și a recomandat plenarei o propunere care interesează, în momentul de față, toate Bisericile Europene angajate în efortul de a asigura o dezvoltare comună popoarelor continentului într-un climat de pace, de cooperare, de înțelegere și încredere mutuală. E vorba de problema *securității europene* sub aspectul ei religios, moral și cultural și căreia trebuie să i se acorde prioritate. Pentru realizarea acestei propuneri, I.P.S. Mitropolit Iustin a sugerat organizarea unei consultații largi, pregătită de un grup de studii format din 16—18 persoane, recrutate jumătate din Conferința Bisericilor Europene și ju-

mătate din Conferința Creștină pentru Pace, persoane aparținând următoarelor țări: R. D. Germană, R.F. a Germaniei, Marea Britanie, Italia, Polonia, România, Finlanda, U.R.S.S. Din România a fost propus Pr. Dr. Liviu Stan.

Crearea acestei grupe de lucru pregătitoare care să studieze temeinic problema securității europene a fost dezbătută într-o ședință a prezidiului, în prima plenară și apoi și în cadrul primei comisii; ea a fost reluată pe larg în a doua ședință plenară. Cu această ocazie, membrii delegației române au luat frecvent cuvântul, lămurind fie sensul termenilor, fie mai ales valoarea fondului propunerii. Propunerea a fost votată punct cu punct și însoțită ca rezoluție a Conferinței sub titlul: *Asigurarea păcii în Europa în contextul ei religios și politic*, constituind una din temele de lucru până la Adunarea generală «Nyborg VI» care va avea loc în 1970.

Dr. J. van Klinken a relevat cu privire la «Nyborg V» că baza Conferinței s-a definitivat, că discursul lui Visser't Hooft a fost de efect programatic și că meditațiile biblice au fost reușite, dar au fost și părți mai puțin reușite. Alți membri ai Conferinței au apreciat totuși că «Nyborg V» a fost cea mai reușită Adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene de până acum. Ea a realizat o apropiere mai mare între Bisericile Europene. S-a recomandat tipărirea *Raportului «Nyborg V»* și publicarea unui buletin bianual asupra consultărilor și întâlnirilor ecumenice ale Conferinței.

Consultația de la Basel (27—30 noiembrie 1967), intitulată: «Bisericile din Europa și Bisericile din alte continente», a impus concluzia că, ecumenic vorbind, Europa a rămas în urma celorlalte continente, că e necesar ca teologia să fie acomodată situației actuale și să nu se mai exagereze confesionalismul, că America Latină are nevoie de schimbări structurale, că situația mondială e foarte serioasă și că sarcinile Conferinței Bisericilor Europene față de lume sînt considerabile.

Consultația de la Driebergen (29 ianuarie — 2 februarie 1968), intitulată: «Bisericile și mișcările turistice în Europa», consideră problema turistică ca avînd implicații ecumenice, iar inițiativa de a organiza o pastorație printre turiști, ca o nouă formă de slujire creștină. S-a stabilit ca problema să fie studiată de Prezidiu împreună cu Bisericile respective.

Raportul verbal asupra Consultației sau Colocviului de la Belgrad, despre «Întrajutorarea Bisericilor în Europa contemporană», n-a putut primi concluzii practice, pentru că se așteaptă încă raportul scris al acestei Consultații.

Referitor la comunicările de masă (radio, televiziune, etc.), va avea loc la Viena o întâlnire între Estul și Vestul Europei, după Conferința de la Praga (deci după 5 aprilie a. c.).

În întâlnirea de la 4 martie a. c., dintre membrii Prezidiului și o delegație a Conferinței Creștine pentru Pace, s-a relevat că cele două organizații: Conferința Bisericilor Europene și Conferința Creștină pentru Pace, au o origine comună, ambele apărînd în epoca războiului rece, că ele au probleme asemănătoare și conștiința răspunderii lor mondiale și că pot coopera la apărarea păcii, la securitatea și înțelegerea europenilor între ei și cu toți ceilalți oameni. S-a propus organizarea unei comisii mixte din cele două Conferințe. I.P.S. Mitropolit Iustin a făcut apel ca problemele să nu divizeze Estul și Vestul, ci să se studieze împreună securitatea europeană.

Comisia de finanțe a analizat bugetul Conferinței Bisericilor Europene pe 1967 și l-a aprobat. A luat apoi în discuție bugetul pe 1968. Executarea acestui buget

impune trimiterea de scrisori fiecărei Biserici, invitându-le să contribuie ca pînă acum, sau mai mult. Pr. Prof. Ioan G. Coman a propus publicarea unei broșuri cu un mic istoric al Conferinței Bisericilor Europene, spre a fi difuzată în toate Bisericile; din vînzarea broșurii se poate face și un venit. Propunerea a fost însușită de plenară.

Pînă la «Nyborg VI», este necesară pregătirea grupelor de lucru și angajarea acestora într-o acțiune mai sistematică și mai dinamică. Bisericile Europei trebuie să se întâlnească și să ia asupra-le răspunderea continentului. Aceste Biserici să întărească Consiliul Ecumenic al Bisericilor, fără să-i ia vreo sarcină. Este necesară crearea unui secretariat pentru afacerile externe ale Conferinței Bisericilor Europene.

Ca temă de studiu pînă la «Nyborg VI» a fost recomandată: «Asigurarea păcii în Europa în contextul ei religios și politic», temă propusă de delegația română.

S-a propus o zi de pocăință și rugăciune care să coincidă cu aceea recomandată de Papa Paul VI ca zi de rugăciune pentru pace, adică 1 ianuarie al fiecărui an.

S-a recomandat un contact mai strîns între Conferința Bisericilor Europene și Bisericile din Statele Unite ale Americii și Canada prin intermediul consultației «Bisericilor Europene și Bisericile celorlalte continente».

S-a sugerat să fie ajutați americanii laici din Europa spre a fi integrați mai ușor în Bisericile Europene.

Se consideră necesară publicarea unui manual sau a unui catalog cuprinzînd o listă a tuturor Bisericilor din Europa cu amănunte istorice, administrative, instituționale, statistice date de Bisericile însele.

Federația Internațională a Studenților Creștini propune cooperarea cu Conferința Bisericilor Europene, lucru pe care comisia de referințe și plenara îl consideră ca deosebit de important.

În vederea ținerii Adunării generale «Nyborg VI», s-a rezervat Strandhotel, la Nyborg în Danemarca, iar în cazul în care s-ar ivi dificultăți, se reflectează la o localitate din Austria. Data: 28 septembrie — 4 octombrie 1970.

Au fost sugerate ca temă pentru «Nyborg VI» subiectele: 1. «Cealaltă față a Europei»; 2. «Cine e aproapele meu?»; 3. «Dreptatea cea nouă»; 4. «Tradiție și revoluție»; 5. «Hristos pacea noastră»; 6. «Comuniunea Sfinților», cu mențiunea că se pot propune și alte formule pînă la proxima sesiune a Prezidiului.

Cu privire la situația din Orientul de Mijloc, se preconizează organizarea unui mic grup de experți care să studieze problema.

Referitor la situația Bisericii din Albania, s-a propus procurarea de informații din izvoare bisericesti.

Asupra Conferinței Bisericilor din Asia de Sud-Est, ținută la Hong-Kong, în februarie a. c., a relatat președintele Wischmann, care a participat la acest eveniment în numele Conferinței Bisericilor Europene. Impresia principală este că tot tineretul Asiei de Sud-Est, pînă în Japonia, dorește pacea.

Sesiunea următoare a Prezidiului va avea loc la Neapole, în octombrie a. c., iar cea mixtă a Prezidiului și a Comitetului Consultativ se va ține în Spania, sau la Gwatt — între 28 aprilie și 2 mai 1969.

*

Delegații Conferinței au participat la recepția dată de Federația Bisericilor Evanghelice-Reformate din Elveția, în cinstea lor, la 5 martie a. c., orele 18,30. Cu

acest prilej au fost salutați de președintele Federației, Pastorul Lavanchy și de președintele Bisericilor din regiunea Berna, Pastorul Willmeyer.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită la Ambasada Română din Berna, unde a fost primită de Dl. Ambasador Vasile Dumitrescu și Doamna.

Delegații Bisericii noastre au adus contribuții pozitive la lucrările sesiunii, organizând și promovând planul de creare a unei comisii pregătitoare pentru convocarea unei Consultații largi care să analizeze și să pună pe ordinea de zi problema securității europene, problemă-cheie a păcii mondiale. Delegații români au susținut ideea securității și a păcii cu argumente de ordin teologic, moral, sociologic și istoric, relevând raportul dintre securitate și pace și stăruind asupra faptului că pacea e un bun prețuit de toți oamenii și că atîta timp cît este pace în Europa, nu va izbucni un război mondial. Ei au reușit să introducă propunerea lor, anunțit, în rezoluția Conferinței. Au luat cuvîntul și în alte probleme ca : profilul Adunării generale «Nyborg V», finanțele Conferinței, organizații ale tineretului creștin care vor să coopereze cu Conferința Bisericilor Europene, turismul, relațiile intercontinentale ale Conferinței Bisericilor Europene, etc., făcînd de fiecare dată propuneri de care s-a ținut seama în recomandări sau în formularea unor rezoluții.

Se poate spune, în general, că sesiunea actuală mixtă a Prezidiului și a Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene de la Gwatt reprezintă un pas înainte față de sesiunile anterioare. Membrii apuseni ai celor două organe ale Conferinței arată mai mult interes și bunăvoință pentru problemele majore ale continentului și își dau osteneala să găsească soluții corespunzătoare.

Colaborarea Conferinței Bisericilor Europene cu diferite organizații continentale sau internaționale se întinde și se adîncește. Pozițiile luate de ea la «Nyborg V», exprimate mai ales în Mesajul final, reprezintă o apropiere remarcabilă față de Conferința Creștină pentru Pace. Aceste două organizații au și început să colaboreze oficial pornind de la alcătuirea în comun a unei comisii pregătitoare pentru o consultare largă asupra securității europene.

Ideile de pace și de asigurare a păcii, de dreptate, de comunitate, de progres social sînt din ce în ce mai bine înțelese și treptat acceptate de membrii apuseni ai Conferinței Bisericilor Europene.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

CINSTIREA TEOLOGIEI ORTODOXE ROMÂNE DE CĂTRE TEOLOGIA ORTODOXĂ GREACĂ

Ca un omagiu adus teologiei ortodoxe române și în special modului în care aceasta s-a afirmat în cei 20 de ani de arhipăstorire a Prea Fericitului Patriarh Justinian, teologia ortodoxă greacă a cinstit activitatea cărturărească și bisericească a Pr. Dr. Liviu Stan, profesor de drept bisericesc la Institutul teologic de grad universitar din București, cu titlul de «doctor honoris causa».

Ceremonia conferirii acestui titlu a avut loc la Tesalonic în ziua de 6 mai 1968 și s-a desfășurat în sala de festivități a Universității Aristoteliene din Tesalo-

nic în prezența rectorului Universității, a Senatului universitar, a întregului corp didactic al Facultății de teologie a Universității respective și a unui numeros public: preoți, studenți și alți intelectuali.

În referatul care justifică conferirea acestui înalt titlu, s-au spus lucruri foarte elogioase la adresa Bisericii Ortodoxe Române ca și la adresa Republicii Socialiste România, la adresa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și la adresa P. C. Pr. Prof. Dr. Liviu Stan, a cărui activitate științifică, didactică și bisericească a fost înfățișată cu de-amănuntul relevându-se aportul său deosebit la dezvoltarea studiului dreptului bisericesc, a gândirii teologice în genere ca și a lărgirii preocupărilor teologiei cu problemele care confruntă lumea contemporană.

Întreaga festivitate a fost prezidată de Rectorul Universității Aristoteliene din Tesalonic, Profesorul de biologie Constantin Ganiatzas, secondat de Prorectorul Universității, Prof. P. Hristu de la Facultatea de teologie și de Decanul Facultății de teologie, Prof. A. Papagheorgacopulos.

Referatul asupra activității științifice, didactice și bisericești a P.C. Pr. Prof. Dr. Liviu Stan a fost citit de Prof. I. Anastasiu de la Facultatea de teologie.

Invitat să ia cuvântul pentru a face o expunere asupra unei teme teologice în specialitatea sa, P. C. Pr. Prof. Dr. Liviu Stan a ținut o prelegere în limba greacă tratând aspectul canonic și dogmatic, ca și implicațiile interconfesionale și general-umane ale «Principiilor canonice de bază ale Ortodoxiei».

În cadrul acestei prelegeri P. C. Sa a relevat aspectele nepuse în discuție de cărturarii bisericești ai diferitelor confesiuni în legătură cu raporturile interconfesionale ca și cu raporturile general-umane, referindu-se în mod special la ceea ce se numește dialogul contemporan al Bisericilor ca și la dialogul Bisericii cu lumea.

De asemenea, P. C. Sa a relevat și felul în care se oglindesc principiile canonice de bază în legislația actuală a Bisericii Ortodoxe Române și contribuția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la întărirea canonicității în viața Bisericii Ortodoxe Române, atât prin elaborarea legiurilor ei actuale cât și prin modul practic în care ele au fost aplicate în cei 20 de ani de arhipăstorire a Prea Fericitului Sale.

La sfârșitul prelegerii, participanții la festivitate au dat expresie spontană sentimentelor lor prin aplauze îndelungate în decursul cărora au strigat de mai multe ori: Trăiască Ortodoxia, trăiască România.

A urmat înmînarea diplomei de «doctor honoris causa» din partea Rectorului Universității și a Decanului Facultății de teologie și cuvântul de mulțumire adresat Universității și Facultății de teologie din Tesalonic de către P. C. Prof. Dr. Liviu Stan.

În seara aceleiași zile, conducerea Universității și a Facultății de teologie a oferit o masă în cinstea noului membru de onoare al corpului lor didactic, adică a Pr. Prof. Dr. Liviu Stan, iar în zilele următoare de 7 și 8 mai 1968, P. C. Sa și-a îndeplinit îndatoririle de rigoare precum și cele colegiale și de onoare față de noii săi colegi.

În ziua de 8 mai 1968, P. C. Pr. Prof. Dr. Liviu Stan a făcut o vizită I. P. S. Mitropolit Leonida al Tesalonicului, mulțumindu-i pentru atenția pe care i-a acor-

dat-o în timpul șederii P. C. Sale în Tesalonic cu prilejul festiv pe care i l-a oferit Universitatea din Tesalonic.

La Atena P. C. Pr. Prof. Dr. Liviu Stan a fost oaspetele Prea Fericitului Arhiepiscop Ieronim al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei. În acest timp, Pr. Prof. Dr. Liviu Stan a avut întâlniri cu colegii profesori de la Atena atât la Decanatul Facultății de teologie cât și cu alte prilejuri, făcând câteva expuneri asupra problemelor care i-au interesat pe colegi și dînd toate lămuririle care i s-au cerut în legătură cu Biserica Ortodoxă Română, cu școlile teologice ale Bisericii Ortodoxe Române și îndeosebi în legătură cu activitatea cărturărească a ierarhilor și a teologilor români.

SESIUNEA DE LUCRU A SECRETARIATULUI INTERNAȚIONAL AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

În zilele de 15 și 16 mai a. c., s-a organizat la Praga prima sesiune a noului Secretariat Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, ales după cea de a treia Adunare generală creștină pentru pace care a avut loc la Praga (31 martie—5 aprilie a. c.).

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal, membru în noul Secretariat Internațional.

Discuțiile au cuprins analiza activității Conferinței în lumina celei de a treia Adunări generale, ecourile lucrărilor Adunării generale și perspectiva activității viitoare a Mișcării creștine pentru pace. În urma acestor discuții s-au desprins unele constatări.

În cei zece ani de la apariția Conferinței Creștine pentru Pace se observă un progres evident al acesteia, atât în ce privește orientarea și tematica abordată cât și în ce privește aderarea la Conferință a maselor de creștini. La început, Conferința Creștină pentru Pace a apărut ca o organizație aproape exclusiv europeană abordînd în perspectivă creștină problemele rasiale și politice europene din acea vreme. De la început au îmbrățișat mișcarea Biserici din Europa de Răsărit și grupări de credincioși din alte state europene. Pînă azi a rămas caracteristic Conferinței Creștine pentru Pace existența ca membri ai săi atât a unor Biserici cât și a unor grupări de creștini organizați în comitete religioase sau chiar personalități independente. Astăzi sfera membrilor ca și a interesului s-a lărgit considerabil. Au aderat la mișcare creștini și grupări religioase din toate continentele, problema tica s-a îmbogățit prin înglobarea între preocupări a multor probleme ce frămîntă diferite straturi de creștini, îndeosebi în ce privește instaurarea unui climat de destindere și pace.

De asemenea, nu se poate contesta că și metodele folosite, mijloacele de răspîndire a ideilor Conferinței și limbajul s-au îmbogățit, accentuîndu-se, în primul rînd, necesitatea fundamentării creștine a oricărei poziții.

Biserica Ortodoxă Română s-a preocupat încă de la începutul aderării ei la Conferința Creștină pentru Pace de obligația ca această organizație să reflecte pe de o parte sentimentul angajamentului creștin în problemele ridicate de contem-

poraneitate, iar pe de altă parte să dovedească preocuparea pentru abordarea acestor probleme în spirit creștin, oglindit în metodele și limbajul folosite de Conferință. S-a spus că această Conferință să fie creștină în problemele cercetate ca și în metoda cu care acestea sînt cercetate.

Datorită unei munci susținute, s-a ajuns ca azi Conferința să se bucure de simpatia unor cercuri tot mai largi de creștini, care îmbrățișează ideile propagate de Conferință. În această direcție s-a lucrat între creștinii din alte continente pentru a li se face tot mai cunoscute ideile Conferinței, iar procesul atragerii lor nu este încă terminat.

A treia Adunare generală a prilejuit un contact mai strîns și direct între grupări de creștini de pretutindeni, interesați de a traduce în viață idealul creștin de trăire în dreptate, bunăînțelegere și pace. Presa străină a fost aproape unanimă în a aprecia pozitiv atît Conferința Creștină pentru Pace cît și felul în care s-a realizat cea de a treia Adunare generală. S-a demonstrat în chip evident că, alături de ceilalți oameni, creștinii sînt activi în efortul general desfășurat de tot mai mulți oameni, indiferent de rasă, de sex sau de convingeri religioase, pentru realizarea păcii.

Pentru viitor se prevede o îmbogățire a limbajului creștin și teologic pentru expunerea și susținerea temelor abordate, un tot mai mare interes pentru problemele de interes general-uman, o preocupare constantă pentru răspîndirea ideilor umanitare prin atragerea unui număr tot mai mare de creștini. Conferința Creștină pentru Pace își propune ca de pe pozițiile ei specifice să aducă o contribuție eficace și substanțială la lupta ce se desfășoară în prezent în întreaga lume pentru îngrădirea agresiunii și a atentatului la viața și progresul omenirii, polarizînd pe tot mai mulți creștini în promovarea ideilor de dreptate și pace.

Cu prilejul sesiunii de lucru a Secretariatului Internațional, D-na Dr. Karlețova, conducătoarea Departamentului pentru afacerile religioase din Ministerul cehoslovac al învățămîntului și culturii a oferit o recepție. Întîlnirea membrilor Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace cu reprezentanții autorităților de stat din R. S. Cehoslovacă a demonstrat o dată în plus, interesul pe care această țară îl manifestă pentru problema păcii și a buneiînțelegeri între oameni.

Cu lucrările de la Praga ale noului Secretariat Internațional — în care apar pentru prima oară membri activi și bine orientați din alte continente — se observă lărgirea sferei preocupărilor și se face începutul unei noi etape de lucru a Conferinței Creștine pentru Pace.

Il. I. G.

VIZITA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

La invitația Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R. D. Germană, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită în Republica Democrată Germană, între 16 și 24 mai 1968. Delegația a fost alcătuită din

I.P.S. Dr. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, conducătorul delegației, P.S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, Pr. Prof. Dr. Isidor Todoran de la Institutul teologic din Sibiu, Arhim. Irineu Crăciunaș, vicarul Mitropoliei Moldovei și Sucevei și Asist. Ștefan C. Alexe de la Institutul teologic din București.

La plecare, la aeroport se aflau P.S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P.S. Episcop Valerian al Oradiei, P.C. Consilieri și funcționari din Administrația Patriarhală, precum și reprezentanți ai Ambasadei R.D. Germane la București.

Programul a cuprins vizitarea unor centre ale Bisericii Evanghelice, facultăți de teologie, convorbiri cu membrii Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R.D. Germană, precum și vizitarea unor monumente istorice și culturale. De asemenea, delegația Bisericii Ortodoxe Române a luat parte la o recepție la Ambasada Română din Berlin, la recepția dată de Departamentul de Stat pentru problemele religioase din R.D. Germană și a avut o convorbire cu Dl. Gerald Götting, vicepreședinte al Consiliului de Stat și Președintele Partidului Uniunea Creștin-Democrată. Ziarul «Neue Zeit» a publicat în ziua de 18 mai o fotografie din timpul acestei convorbiri, informându-și cititorii că vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române contribuie la adîncirea prieteniei dintre popoarele română și germană și este un mijloc de cunoaștere reciprocă a lucrării celor două Biserici.

În timpul șederii în Germania, delegația a fost însoțită de Prof. Dr. Gerhard Bassarak și Carl Ordnund, secretar al Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R.D. Germană.

În seara zilei de 16 mai 1968, în timpul cinei, delegația s-a întreținut cu Dl. Dr. Albrecht Schönherr, superintendent general, administrator al Episcopiei Bisericii Evanghelice din Berlin — Brandenburg și vicepreședinte al Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R.D. Germană și cu alți reprezentanți ai Bisericii Evanghelice din Berlin — Brandenburg.

În cuvîntul de salut, Superintendentul general A. Schönherr a schițat punctele comune dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică, de exemplu: Învierea Domnului nostru Iisus Hristos și convorbirile din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, și a vorbit despre organizarea și lucrarea Bisericii din Berlin — Brandenburg. Biserica Evanghelică pune accentul pe învățămînt, pentru a da credincioșilor posibilitatea de a se pronunța asupra credinței, și pe instituțiile de slujire. În acest scop se întărește din ce în ce mai mult diaconatul, din care fac parte bărbați și femei.

În răspunsul său, I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin a arătat că unitatea creștinilor din cele două Biserici este realizată de Mîntuitorul Iisus Hristos, Dumnezeu și om, Care e totdeauna actual. El este centrul vieții credincioșilor pe care îi unește în Biserica Sa. În continuare, I.P.S. Mitropolit Nicolae a vorbit despre legăturile ecumenice realizate de Biserica Ortodoxă din România, la diferite niveluri: cler, profesori de teologie, credincioși. Creștinii nu trebuie să fie numai oameni credincioși, ci și activi, arătîndu-se în unele împrejurări ca frați. Fiecare om este chipul lui Dumnezeu și trebuie iubit ca atare. Creștinii ortodocși din România au trăit în pace cu celelalte confesiuni. Născut creștin ortodox, poporul român a viețuit, mai tirziu, în liniște cu alte neamuri, ca ungurii care sînt catolici și germanii care sînt luterani. O altă trăsătură caracteristică clerului ortodox este că el a rămas totdea-

una legat de popor, luind parte la toate manifestările acestuia pentru dreptate socială, pentru progres și pentru pace.

Vineri, 17 mai 1968, delegația a vizitat orașul Wittenberg, Casa memorială Luther și biserica orașului în care a predicat Martin Luther. La orele 15, membrii delegației au fost primiți în orașul Halle de corpul didactic de la Facultatea de teologie din cadrul Universității «Martin Luther» din Halle-Wittenberg și salutați de prorectorul Universității, Prof. Dr. Heinz Tillmann. După prînz, delegația a vizitat Facultatea de teologie «Melancton» unde a fost întâmpinată de decanul Facultății, Prof. Dr. Gerhard Wallis. Acesta și-a exprimat bucuria pentru prilejul că o delegație a Bisericii Ortodoxe Române vizitează acest centru de studii teologice care continuă tradiția învățămîntului din Wittenberg.

I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin a vorbit apoi în fața profesorilor și studenților despre Biserica Ortodoxă Română: creștinarea poporului român, organizarea actuală a Bisericii, rolul laicilor în Biserică, viața morală a credincioșilor, raportul dintre cler și credincioși, rolul cultural al Bisericii de-a lungul secolelor, lucrarea actuală a Bisericii pentru progresul și fericirea tuturor, avînd la bază dragostea faptelor, ecumenismul românesc, principiile teologice și morale care stau la temelia luptei pentru pace, ajungînd la concluzia că Biserica ortodoxă este veche dar totdeauna nouă, deoarece Duhul lui Dumnezeu este dătător de viață și înnoiește viața Bisericii.

La orele 20, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Facultatea de teologie a Universității «Friederich Schiller» din Jena. Cu acest prilej, decanul Facultății, Prof. Dr. Rudolf Meyer, după ce a urat bun-venit oaspeților, a trecut în revistă unele momente din viața acestei Facultăți și a relevat unele legături culturale ale Universității cu România: Prof. Dr. Herzsch a adăugat că Domnia sa a cunoscut la Praga ierarhi și teologi români și s-a bucurat că sînt animați de aceeași voință, speranță și dragoste față de unitatea creștinilor și pentru pace în lumea întreagă.

Mulțumind pentru ospitalitatea și amabilitatea manifestate față de membrii delegației, I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin a subliniat că această vizită constituie o adîncire a relațiilor de prietenie dintre poporul român și poporul german. Mulți români au studiat la Universitatea din Jena, renumită pentru seriozitatea studiilor. I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin a adăugat că viața în Hristos este o dialectică a realităților. Hristos a murit și a înviat. Omul are în față moartea, deci totdeauna stau în opoziție viața și moartea. Trebuie să fim împreună-lucrători împotriva celor ce vor să distrugă viața. În România lucrăm toți laolaltă pentru progresul omului. Urmărim același țel deși întrebuițăm mijloce diferite. Pentru noi, creștinii, patriotismul este o datorie izvorîtă din credința noastră. De aceea, Biserica noastră ortodoxă a fost legată totdeauna de popor. Așa se face că în revoluția din 1848 au luat parte și preoți alături de credincioși. Această tradiție se continuă și astăzi. De asemenea e demn de remarcat spiritul ecumenic ce domnește între credincioșii din România.

Sîmbătă, 18 mai 1968, delegația a vizitat vechiul castel Burgscheidungen, monument istoric, fostul lagăr de concentrare de la Buchenwald și impunătorul castel «Wartburg» din Eisenach, unde Martin Luther a tradus Noul Testament în limba germană.

Duminică, 19 mai 1968, membrii delegației au asistat la săvârșirea unui cult protestant în biserica Sfântul Gheorghe din Eisenach. La sosire, în fața bisericii, delegația a fost întâmpinată de Episcopul Turingiei, Dr. Morith Mitzenheim. Pastorul Schlecht a salutat delegația Bisericii Ortodoxe Române în această biserică în care a predicat Martin Luther și a fost botezat Iohann Sebastian Bach.

În timpul cultului a predicat și conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române care a vorbit despre unitatea Bisericii și pacea lumii. Biserica este trupul lui Hristos, deci creștinii trebuie să fie una și să se străduiască, prin rugăciuni și fapte, ca să se întemeieze pe pământ o pace sigură. «Ne bucurăm, a spus I.P.S. Sa, că putem să ne cunoaștem în dragostea lui Dumnezeu ca să lucrăm împreună pentru pace și pentru a curma ceea ce este rău în lume». Bucuria acestei vizite este sporită de faptul că Episcopul Mitzenheim a fost în România și este cunoscut pentru prietenia sa față de Biserica Ortodoxă Română și față de poporul român.

La ieșirea din biserică, credincioșii au făcut o caldă manifestare de prietenie membrilor delegației.

La orele 11, delegația a vizitat pe Episcopul Mitzenheim și soția sa la reședința episcopală, Pflugensberg-Eisenach. Cu acest prilej, Episcopul Mitzenheim a evocat unele amintiri din vizita sa în România și a făcut o expunere asupra Bisericii protestante din Turingia și asupra activității acesteia.

Episcopul Mitzenheim a luat masa împreună cu delegația Bisericii Ortodoxe Române, iar după-amiază a mers într-o excursie cu aceasta vizitând casele de odihnă ale Bisericii Protestante din Friederichroda și Bad Liebenstein.

La cină, în afară de Episcopul Mitzenheim și unii colaboratori ai săi, a luat parte și Rudolf Lotz, superintendent general al Bisericii din Turingia și președinte al Sinodului.

În timpul cinei Episcopul Mitzenheim a apreciat vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române astfel: «Dragi prieteni, a fost o zi excepțională pentru noi, deoarece delegația Bisericii Ortodoxe din România ne-a vizitat astăzi, zi pe care nu o vom uita niciodată și care ne va ajuta pentru unirea, credința și lucrarea noastră. Sperăm că relațiile dintre cele două Biserici vor fi bune și pe viitor. Vă mulțumim pentru tot ce-am trăit în România și aici. Desigur că această vizită va contribui la cunoașterea dintre noi, în acest timp de neliniște. Urîndu-vă bucurie, pace și succes, vă rugăm în numele Bisericii din Turingia să transmiteți Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian și Bisericii Ortodoxe Române, salutările noastre în Hristos».

Prof. G. Bassarak și-a exprimat mulțumirea că această vizită a fost posibilă, considerînd-o ca o adevărată contribuție la relațiile pașnice între Biserici și între popoare.

În cuvîntul de răspuns, I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin a mulțumit gazdelor pentru primirea plină de atenție și a subliniat că activitatea comună a creștinilor trebuie să aibă la temelie o trăire curată în Hristos, menținînd o necurmată legătură cu El prin rugăciuni.

Luni, 20 mai 1968, membrii delegației s-au întîlnit la Berlin într-o convorbire prietenească cu o parte din membrii Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R. D. Germană. În cadrul discuțiilor au luat cuvîntul P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, care a pus accentul pe continuarea lucrării în comun a celor două Biserici pentru pacea lumii; Pr. Prof. Isidor Todoran, care a vorbit des-

pre activitatea teologilor ortodocși din România și P.C. Arhim. Irineu Crăciunaș, care a prezentat unele aspecte ale activității clerului ortodox român și a credincioșilor, pentru propovăduirea păcii.

Mărți, 21 mai 1968, I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin a ținut o conferință la Facultatea de teologie a Universității Humboldt din Berlin, cu subiectul: *Despre caracterele fundamentale ale moralei ortodoxe*. I.P.S. Sa a evidențiat câteva coordonate fundamentale ale moralei ortodoxe, care sînt liniile largi de dezvoltare ale vieții morale ortodoxe, și anume: 1. Hristocentrismul; 2. Sobornicitatea și 3. Creșterea duhovnicească. Morala ortodoxă pune accentul pe trăirea cu Hristos și în Hristos, pe iubirea lui Dumnezeu și a semenilor. «Cel ce a devenit iubire de Dumnezeu și de creatură, acela va face voia lui Dumnezeu, va împlini poruncile Lui și va contribui nu numai la propria desăvîrșire, ci și la propășirea semenilor săi, a patriei sale, a omenirii întregi. Acest lucru ni-l mărturisesc primele veacuri creștine și întreaga viață istorică a Ortodoxiei: Marea forță a moralei ortodoxe este duhul cel nou de viață în Hristos și în Biserică, pentru ca în toți și în toate să vieze Hristos și toți să fie asemenea lui Hristos». Profesorii și studenții care au ascultat cu multă atenție expunerea I.P.S. Mitropolit au mulțumit vorbitorului prin aplauze îndelungate.

După conferință, membrii delegației s-au întreținut cordial cu corpul profesoral al Facultății de teologie în frunte cu decanul Prof. Dr. Hans Heinrich Jenssen.

Miercuri, 22 mai 1968, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat celebrele Galerii de artă din Dresda și monumentele istorice din acest oraș, în parte distruse din timpul războiului.

La orele 15, în urma invitației Episcopului Friderich Wunderlich, membrii delegației au salutat pe membrii unei conferințe a Bisericii Evanghelice și Bisericii Metodiste, care erau în ședință de lucru.

La întoarcerea spre Berlin, delegația a vizitat Domul din Meissen care își va sărbători anul acesta un mileniu de existență.

Joi, 23 mai 1968, s-a vizitat Muzeul național Pergamon din Berlinul de est și s-a făcut turul orașului, iar vineri, 24 mai, delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a întors la București.

Mesajul Bisericii Ortodoxe Române a fost un mesaj de pace, de prietenie și de frățietate, astfel că vizita în R.D. Germană a acestei delegații poate fi socotită ca o nouă contribuție a Bisericii noastre strămoșești la slujirea cauzei păcii și înțelegerii între oameni.

Asist. Șt. C. ALEXE

PREZENȚE ALE TEOLOGIEI ROMÂNEȘTI PESTE HOTARE

Invitat de Facultatea de teologie catolică din Freiburg im Breisgau și de cea de teologie protestantă din Heidelberg (R.F. a Germaniei), P.C.Pr. D. Stăniloae, profesor la Institutul teologic de grad universitar din București, a ținut în zilele de 24 și 27 mai 1968 câte o conferință în cadrul acestor facultăți.

Conferința ținută la Freiburg im Breisgau s-a intitulat «Lumea ca dar și ca instrument al iubirii dumnezeiești». Profesorul de dogmatică al Facultății, Dr. Hel-

mut Rieblinger, a prezentat publicului pe conferențiar. În fața unei asistențe numeroase formată din profesorii Facultății, în frunte cu decanul Hening, din studenți și din public din oraș, anunțați despre conferință prin afișe și prin ziarele locale. Pr. Prof. D. Stăniloae a desfășurat ideea că lumea și lucrurile din ea nu-și descoperă sensul și valoarea deplină decât dacă sînt privite și tratate ca daruri ale lui Dumnezeu către oameni și ca daruri întoarse de oameni lui Dumnezeu, după ce primesc pecetea înțelegerii și muncii omenești, adică dacă sînt privite ca semne și ca vehicule ale iubirii lui Dumnezeu către oameni, sau ca sacramente ale iubirii divine în sens larg, și ca semne și vehicule ale recunoștinței umane, ca o euharistie, sau ca o liturghie cosmică.

De aci decurge că lucrurile își dezvăluie și-și împlinesc rolul lor deplin cînd sînt considerate și utilizate și între oameni ca daruri, ca semne reciproce de iubire. Dăruindu-le semenilor lor, oamenii le dăruiesc lui Dumnezeu. O astfel de tratare a lucrurilor le ridică din uzul lor egoist, pricinuitor de dezbinări între oameni, făcîndu-le mijloace de înfrățire, de comuniune.

*

În conferința de la Heidelberg, Pr. Prof. D. Stăniloae a tratat subiectul: «Cîteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei». După ce decanul Dr. Friederich Heyer a prezentat asistenței pe conferențiar, acesta a expus în 10 puncte caracteristice esența Ortodoxiei. În special a stăruit asupra faptului, greu de înțeles de creștinii occidentali, că Ortodoxia, deși fidelă credinței apostolice, e totuși exersată de credincioșii ei ca mereu actuală. Conferențiarul a explicat aceasta prin faptul că Ortodoxia este trăirea continuă a misterului integral al mîntuirii, fără îngustările intelectualiste influențate de mentalitățile și filozofiile diverselor perioade istorice. Ea trăiește în misterul lucrării mîntuitoare a lui Dumnezeu, în amploarea și adîncimea lui neîngustată și nedefinită în teorii intelectualiste și n-are lipsă în nici o perioadă de adaptări esențiale la timp, pentru că nu s-a îngustat în măsura nici unei perioade anterioare.

Ea s-a ferit de la început de a păși pe calea unor definiri teologice intelectuale pentru a se adapta unor mentalități definite ale unui timp sau altul. Ea nu s-a medievalizat și nu s-a renașcentizat, și de aceea n-are nevoie nici azi să dezbrace cu greutate asemenea haine devenite nepotrivite, pentru a îmbrăca o haină pe măsura timpului nostru. Ortodoxia are în tezaurul ei de mister fără margini, tot ce corespunde fiecărui timp. Ea răspunde prin firea ei fiecărui timp, pentru că propovăduiește valorile evanghelice în dimensiunile lor maximale, fiecare timp realizînd din ele cît poate și lăsînd ceea ce n-a realizat timpurilor următoare ca o sarcină de realizat. Ortodoxia n-a prezentat valorile evanghelice îngustate pe măsura concepțiilor spirituale și sociale limitate ale diferitelor perioade istorice.

Ambele conferințe au trezit un deosebit interes și au dat naștere la vii discuții și comentarii.

Pr. Prof. D. Stăniloae a mai avut, cu prilejul călătoriei sale în R.F. a Germaniei, diferite întîlniri cu profesorii celor două Facultăți de teologie și cercuri ecumeniste din acele orașe și cu alte personalități culturale din R.F. a Germaniei.

CRONICĂ

— *Joi, 7 martie a. c.*, la orele 17, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Doamna Ilse Leitenberger, ziaristă de la «PRESSE» din Viena, recomandată de Eminența Sa Cardinalul Fr. König.

Au fost de față: P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal; P. C. Consilier D. Fecioru și P. C. Inspector Patriarhal Olimp Căciulă.

— *Marti, 12 martie a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita Pastorului Dr. Jan N. Ondra, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace.

Au fost de față: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. C. Consilier Pr. D. Fecioru.

— *Joi, 21 martie a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe P. C. Pr. Todericiu M. M., slujitor al bisericii «Sfinta Elena» din Cleveland, Ohio, Statele Unite ale Americii, cu prilejul unei vizite făcute în Patria-mamă.

— *Luni, 29 aprilie a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. N. Clavier, profesor onorar la Facultatea de teologie protestantă a Universității din Strasbourg, venit în țara noastră ca să participe la Congresul de lingvistică și filologie romanică (București 15—20 aprilie 1968).

Tot în această zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita Episcopului George Kreutner și a Reverendului John Bortmes, veniți în țara noastră ca delegați ai Bisericii Noi Apostolice din Canada, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Venezuela, Jamaica și Mexico, aducând Prea Fericirii Sale un mesaj de dragoste frățească și nădejde pentru relații reciproce în viitor între Bisericile respective.

Oaspeții au fost însoțiți de Părintele Arhimandrit Paulin Popescu, ca interpret.

— *Marti 7 mai a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Secretarul pentru Afacerile Bisericești în cabinetul Majestății Sale Imperiale Haile Selassie I al Etiopiei. Like Seltanat Habte Mariam Worknieh, venit în vizită în țara noastră pentru a cerceta situația studenților etiopieni de la Institutul teologic din București.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal.

— *Marti, 14 mai a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe cele două călugărițe ortodoxe din Liban, venite în vizită în țara noastră cu binecuvîntarea Sanctității Sale Teodosie al VI-lea, Patriarhul Antiohiei și al întregului Răsărit.

La această audiență de înapoiere în țara lor, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit daruri: icoane, candelă, albume, cruciulițe, etc. pentru Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie al VI-lea, precum și pentru cele două maici și pentru mînăstirea lor.

Au fost de față: P. S. Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal și Maicile Heruvima Pică și Heruvima Timar, de la Mănăstirea Țigănești, unde au fost găzduite maicile din Liban.

— *Miercuri, 15 mai a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat la şedinţa solemnă a Marii Adunări Naţionale pentru primirea Preşedintelui Republicii Franceze, Generalul Charles de Gaulle.

În aceeaşi zi, la orele 19,15, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoţit de PP. SS. Episcopi vicari Antim Tîrgovişteanul şi Visarion Ploieşteanul, a luat parte la recepţia dată de Consiliul de Miniştri al Republicii Socialiste România în onoarea Preşedintelui Franţei.

— *Vineri, 17 mai a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe P. C. Prot. Sergius Heitz, parohul parohiei ortodoxe din Düsseldorf — R. F. a Germaniei, împreună cu cinci credincioşi din parohia P. C. Sale, fiind conduşi de P. C. Arhimandrit Benedict Ghiuş.

— *Sîmbătă, 18 mai a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoţit de P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal şi de P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Naţional Bisericesc, a luat parte la recepţia oferită de Generalul Charles de Gaulle, Preşedintele Republicii Franceze şi de Doamna de Gaulle, la Ambasada Franţei, în onoarea Domnului Preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceauşescu şi a Doamnei Ceauşescu.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

PRIMIREA DE CĂTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA A CARDINALULUI DE FURSTENBERG. — După numirea sa ca prefect al Congregației Orientale, Cardinalul de Furstenberg a întreprins o călătorie de peste cinci săptămâni la patriarhii catolici din Răsărit, în cadrul unei vizite cu caracter pastoral la împlinirea a o sută de ani de la întemeierea Congregației. Cu acest prilej, Cardinalul de Furstenberg a vizitat și unele Biserici Vechi Orientale, precum și pe Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie al VI-lea al Antiohiei și al Întregului Orient (în ziua de 6 martie) și pe Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului (la 18 martie).

În timpul vizitei la Constantinopol, Cardinalul de Furstenberg a fost primit, în ziua de 16 martie 1968, de către Sanctitatea Sa Atenagora, Arhiepiscop de Constantinopol și Patriarh ecumenic. Prin această vizită călătoria Cardinalului de Furstenberg și-a conturat profilul său ecumenic.

Patriarhul ecumenic Atenagora s-a întreținut peste o oră cu Cardinalul de Furstenberg, evocând cu intensă emoție întâlnirile Sanctității Sale cu Papa Paul al VI-lea la Ierusalim, la Istanbul și la Roma, «etape luminoase — a spus el — ale climatului regăsit ecumenic, deschis prin bunătatea papii Ioan XXIII și intensificat de cordialitatea, de orizontul gândirii, de grandoearea inimii, de smerenia Papii Paul al VI-lea».

Apoi Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic a cerut vești despre sănătatea Papii întrebând cu amabilitate dacă ascultă de sfaturile primite de la medici și de la el însuși. «Știu — a adăugat el — că lucrează mult, chiar prea mult, dar așa este. El nu aparține lui însuși și nici numai Bisericii Catolice, el aparține prin acțiunea sa lumii întregi, care se află în așteptarea păcii».

A urmat apoi o frățască agapă la casa Sanctității Sale Patriarhului ecumenic, la care au luat parte toți mitropoliții, membrii ai Sfântului Sinod.

ARHIDIECEZA GREACĂ ORTODOXĂ A CELOR DOUĂ AMERICI PROIECTEAZĂ O ADUNARE LA ATENA. — Pentru prima oară, în istoria sa veche de o sută de ani, Arhidieceza Greacă Ortodoxă a celor două Americi își va ține adunarea bienală în afara emisferei apusene.

Membrii clerului și laicilor ai Consiliului arhidiecezan central au căzut de acord ca să țină cea de a 19-a adunare bienală la Arhidieceza de la Atena, din Grecia, între 20—27 iulie 1968.

«Va fi o adunare de pelerinaj care să lege viața Bisericii din America cu Ortodoxia și Lumea veche, a declarat purtătorul de cuvânt al Consiliului, constituind un prilej pentru noi de a lua contact cu tradiția noastră ortodoxă».

Arhiepiscopul Iakobos, întîistătorul celor un milion opt sute de mii de membri ai Arhidiecezei, a declarat că el nădăjduiește că această adunare va reprezenta un prilej de cunoaștere reciprocă și de inspirație pentru atitudini noi, atât pentru propria sa Arhidieceză cît și pentru Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat al Greciei.

Consiliul arhidiecezan a mai luat și următoarele hotărîri :

- să clădească un Centru arhidiecezan la New York City ;
- să publice Noul Testament într-o ediție bilingvă, folosind dialectul «koine» în care a fost scris Noul Testament grec, pentru a putea fi studiat și de alți cercetători decît cei greci ortodocși ;
- să alcătuiască noi ghiduri călăuzitoare pentru munca tineretului, făcînd apel la creativitate cu «bogate materiale pentru un program național» și prezentînd diverse proiecte pentru tineret pentru a-l face să frecventeze Biserica din convingere, nu în chip mecanic ;
- să mărească fondul pentru pensii de la 37.000 la 100.000 de dolari ;
- să mărească cu zece numărul de parohii, ajungînd astfel la numărul total de 478.

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A I. P. S. ARHIEPISCOP ARISTOBULOS. — I.P.S. Sa suferea de inimă încă cu ani în urmă și în ultimul timp simțindu-se mai bine în urma tratamentelor făcute, își reîncepuse activitatea. În ziua de 16 martie a. c., în timp ce lucra la birou, a căzut fără a mai putea fi readus la viață.

A doua zi, duminică 17 martie, între orele 10—12 a avut loc slujba prohodului și a înmormîntării. Slujba prohodului a fost oficiată de Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului împreună cu toți arhierii din Patriarhia Ierusalimului. De la biserica Sfîntul Constantin, unde a fost depus corpul neînsuflețit al defunctului, a fost dus într-un impunător cortegiu funebru pe străzile Orașului Vechi al Ierusalimului pînă în Grădina Ghetsimani, unde este cimitirul ortodox, aproape de Mormîntul Maicii Domnului, și a fost înmormîntat după toate rînduielile Bisericii Ortodoxe.

Din atmosfera care a învăluit acest trist eveniment, s-a putut constata că I. P. S. Aristobulos a fost un om bun și mărinimos, pe care l-au plîns cei ce l-au cunoscut, dar mai ales frații arhieriei, conducătorii, profesorii și elevii școlilor pe care le-a organizat, trăitorii în chinoviile pe care le-a condus și alte persoane care au simțit sprijinul lui și au manifestat durerea și regretul și prin zecile de coroane ce i-au înconjurat catafalcul.

Biserica română din Ierusalim ca și toți călugării și călugărițele române, care se nevoiesc de cîteva decenii la Locurile Sfinte, au împărtășit aceeași durere, deoarece I. P. S. Aristobulos a sprijinit cu dăruire pe călugării români, avînd totdeauna un cuvînt bun pentru ei. I.P.S. Aristobulos a dorit mult să ajungă să vadă biseri-

cile românești de aici sfințite și să primească pe Prea Fericitul Patriarh Justinian în Sfânta Cetate a Ierusalimului, dar moartea nemiloasă nu i-a mai îngăduit aceasta.

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

SĂRBĂTORIREA SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA. — Cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a fost sărbătorit cu deosebită solemnitate de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Solemnitățile s-au desfășurat, în ziua de 9 noiembrie 1967, la Lavra Troița-Serghieva, care se afla de mai mult de 20 de ani sub stăreția Sanctității Sale. La solemnități au luat parte ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse, conducătorii tuturor instituțiilor administrative și de învățămînt ortodoxe ruse, reprezentanți ai altor Biserici creștine și credincioși.

După săvîrșirea sfintei liturghii, în reședința Sanctității Săle Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Președintele Consiliului pentru treburile religioase de pe lîngă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., V. A. Kuroedov, a dat citire Decretului Sovietului Suprem al U.R.S.S. pentru acordarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei a Ordinului «Steagul Roșu al Muncii»; de asemenea V. A. Kuroedov a dat citire scrisorii de felicitare adresată Sanctității Sale Patriarhului Alexei de către Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., A. N. Kosîghin.

Cu acest prilej Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a primit telegrame și scrisori de felicitare din partea Întîistătorilor de Biserici Ortodoxe surori: Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, Prea Fericitul Patriarh Justinian al României, Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, I. P. S. Mitropolit Ștefan al Poloniei, I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Careliei și Finlandei și alții; din partea conducătorilor și a diferitelor personalități de seamă din alte Biserici creștine; din partea diferitelor organizații ecumenice și sociale.

ÎNȚILNIREA CONSULTATIVĂ A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR ȚINUTĂ LA ZAGORSK. — Departamentul Consiliului Ecumenic al Bisericilor «Biserica și Societatea» și Secretariatul pentru «Credință și Constituție», au inițiat organizarea unei consultații de studii interconfesionale în vederea promovării pregătirii discuțiilor teologice pentru cea de a IV-a Adunare generală, a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ce va avea loc la Upsala. Această întîlnire consultativă a avut loc între 17 și 22 martie 1968 la Zagorsk.

Aceasta este a treia întrunire ecumenică ce a avut loc în Uniunea Sovietică: Comitetul executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a întîlnit la Odesa în anul 1964, iar Comitetul executiv al Comisiei «Credință și Constituție» și a ținut ședințele, în 1966, la Zagorsk.

BISERICA ORTODOXĂ A SERBIEI

PREGĂTIREA CONSTITUIRII UNUI CONSILIU ECUMENIC IUGOSLAV. — Cu ocazia vizitei la Belgrad a unei delegații a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, compusă din: Secretarul General, Dr. Eugène Carson Blake, Secretarul adjunct,

Prof. Nikos Nissiotis și D-ra Louise Meyhoffer, secretară pentru Bisericile Ortodoxe și țările lor, s-au făcut, la 2 martie, primii pași în vederea alcătuirii unui Consiliu ecumenic iugoslav. Membrii delegației Consiliului Ecumenic al Bisericilor au purtat convorbiri cu conducătorii Bisericii Ortodoxe Sîrbe, cu Episcopul Iuraj Struharik din Biserica Luterană, cu Episcopul Istvan Coste din partea Bisericii Reformate și cu un reprezentant al Bisericii Metodiste.

Prea Fericitul Patriarh Gherman, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Sîrbe, a participat la această întrunire și și-a dat asentimentul pentru organizarea acestui Consiliu ecumenic iugoslav, pe care l-a caracterizat drept: «cea mai bună cale pentru a sărbători vizita Secretarului General în Iugoslavia». Cei doi episcopi protestanți și-au manifestat de asemenea aprobarea lor. Deși episcopul metodist a arătat că nu are autoritatea de a-și angaja Biserica la o asemenea acțiune, el a declarat că este convins că Biserica sa va fi onorată să figureze printre membrii fondatori ai Consiliului ecumenic iugoslav.

În conversațiile purtate cu Prea Fericitul Patriarh Gherman, delegații Consiliului Ecumenic al Bisericilor au discutat despre relațiile Bisericii Ortodoxe Sîrbe cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Problemele luate în discuție au fost: participarea Bisericii la cea de a IV-a Adunare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Upsala și persoanele care ar putea să participe la organismele Consiliului Ecumenic după această Adunare. S-a căzut de acord ca Prea Fericitul Patriarh Gherman să viziteze conducerea Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, însă nu s-a fixat nici o dată precisă.

Delegația a luat parte la o slujbă ortodoxă în catedrala din Belgrad, iar după terminarea ei, Dr. Eugène Carson Blake a fost prezentat credincioșilor de către Prea Fericitul Patriarh Gherman.

În ziua de 4 martie, delegația Consiliului Ecumenic al Bisericilor a vizitat pe conducătorii Bisericii Reformate la Fekatic și pe conducătorii Bisericii Luterane în spațioasa lor nouă reședință de la Novi-Sad.

Dr. Blake a vizitat de asemenea pe vicepreședintele Biroului pentru treburile bisericești, neputînd fi primit de președinte, care era suferind.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

SECRETARUL GENERAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR A VIZITAT BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ. — În seara zilei de 1 mai 1967, la Sofia a sosit cu avionul de la Geneva, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Bulgare, într-o vizită de 5 zile, Dr. Eugène Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, însoțit de Prof. Dr. Nikos Nissiotis, secretarul adjunct al Consiliului Ecumenic și director al Institutului ecumenic de la Bossey și Domnișoara Louise Meyhoffer, secretară pentru Bisericile Ortodoxe și țările lor.

Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. E. C. Blake, a întreprins astfel prima vizită oficială a Bisericii Ortodoxe Bulgare și a celorlalte Biserici creștine din R. P. Bulgaria.

În timpul șederii în Bulgaria oaspeții au vizitat cele mai de seamă biserici ortodoxe și protestante din Sofia, diferite muzee și monumente de artă și cultură; au fost vizitate orașul Plovdiv și Mănăstirea Bacicovo.

În orașul Sofia, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a avut o întâlnire oficială — într-una din bisericile protestante — cu reprezentanții Cultelor Protestante din R. P. Bulgaria: baptist, congregaționalist, metodist etc.

Oaspeții au fost primiți într-o audiență oficială la Consiliul de Miniștri al R.P. Bulgaria, unde au întreținut convorbiri cu Tano Tolov, vicepreședintele Consiliului de Miniștri.

Reprezentanții Consiliului Ecumenic al Bisericilor au purtat discuții, în cadrul unei întâlniri oficiale, cu membrii Sfântului Sinod al Bisericii Bulgare.

În penultima zi a șederii lor în Bulgaria, oaspeții au vizitat Academia teologică «Sfântul Climent de Ohrida» din Sofia, în aula căreia a avut loc o întâlnire cu membrii corpului didactic, cu candidații la aspirantură și cu studenții teologi.

Cu acest prilej Dr. E. C. Blake a rostit o cuvântare ocazională, iar Prof. Nikos Nissiotis a susținut prelegerea «Importanța educației ecumenice».

SARBĂTORIREA ÎMPLINIRII A 15 ANI DE LA REÎNFIINȚAREA PATRIARHATULUI ÎN BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ. — În ziua de 10 mai a. c. s-au împlinit 15 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la ridicarea pe scaunul vechilor patriarhi bulgari a Prea Fericirii Sale Patriarhul Chiril.

Cu această ocazie, în catedrala patriarhală «Sfântul Alexandru Nevski» s-a săvârșit sfânta liturghie arhierască, de către P. S. Episcop Tihon, rectorul Seminarului de la Cerepiș, înconjurat de un sobor de 20 preoți și diaconi — printre care și preotul bisericii române din Sofia, a preotului bisericii bulgare din București, a preotului bisericii bulgare din Moscova și a preotului bisericii bulgare din Budapesta —, în prezența membrilor Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericirea Sa Patriarhul Chiril, episcopi, stareți ai unor mănăstiri și preoți din Sofia.

Cuvântul festiv a fost rostit de către P. S. Episcop Tihon, iar I. P. S. Mitropolit Ștefan de Velico-Tîrnovo a dat citire cuvântului Prea Fericitului Patriarh Chiril, în care s-a amintit despre roadele dobândite în timpul celor 15 ani de patriarhat, despre colaborarea cu statul și întreținerea de relații cu toate celelalte Biserici Ortodoxe surori și cu Bisericile creștine în general.

După aceea Dl. M. Kiuciukov, președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lângă Ministerul Afacerilor Externe al R. P. Bulgaria, a felicitat călduros pe Prea Fericitul Patriarh Chiril pentru activitatea desfășurată pînă acum arîndu-i și pe viitor ani de aleasă rodnicie.

A urmat, apoi, o recepție în saloanele restaurantului «Bulgaria», la care au rostit toasturi Prea Fericitul Patriarh Chiril, Dl. M. Kiuciucov și alții.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI VA PARTICIPA LA VIITOAREA COMISIE INTERORTODOXĂ. — Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a hotărît, cu consimțămîntul altor Biserici Ortodoxe, să convoace o Comisie interortodoxă,

care va avea loc la Geneva în prima parte a lunii iunie 1968, la care fiecare Biserică urmează să trimită trei delegați.

Comisia va avea ca obiect următoarele sarcini: a) Studiarea și alcătuirea unui plan care să stabilească modalitatea pregătirii Marelui Sinod, ce va avea să hotărască asupra Catalogului de teme fixat la cea dintâi Conferință Panortodoxă de la Rodos;

b) Trecerea în revistă a programului realizat pînă în prezent, ca și a ceea ce trebuie să se mai facă în privința raporturilor Bisericii Ortodoxe cu alte Biserici creștine: Biserica Romano-Catolică, Biserica Anglicană, Biserica Veche-Catolică, Bisericile Vechi Orientale, Biserica Luterană;

c) Examinarea modalității înfăptuirii unei contribuții ortodoxe mai sistematice și mai complete la lucrarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Biserica Ortodoxă a Greciei a hotărît să participe la lucrările acestei Comisii interortodoxe, prin următorii delegați desemnați prin Decret de M. Zoitakis: Mitropolitul Leonida Paraskevopoulos al Salonicului; Mitropolitul Dimitrie Trokatelis al Aticii și Megarei și Mitropolitul Nicolae Xenos al forțelor armate.

HOTĂRÎREA SFÎNTULUI SINOD ÎN LEGĂTURĂ CU FESTIVITĂȚILE CE VOR AVEA LOC LA MOSCOVA ÎN CURSUL LUNII MAI. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a hotărît să sărbătorească cu deosebită solemnitate împlinirea a cincizeci de ani de la reînființarea Patriarhatului ortodox al Moscovei, în 1917. Majoritatea Bisericilor Ortodoxe surori vor participa, prin delegații sinodale, la aceste festivități.

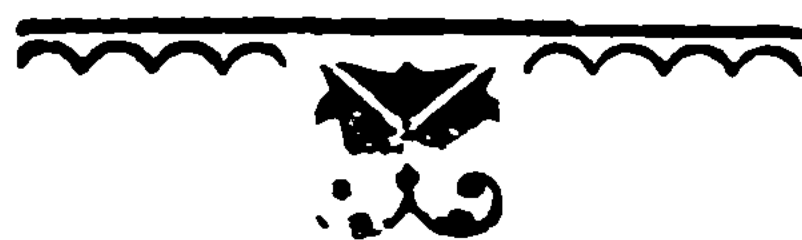
Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a luat în discuție invitația trimisă de comisia sinodală rusă pentru organizarea serbărilor și a hotărît ca Biserica Ortodoxă a Greciei să participe la festivitățile de la Moscova.

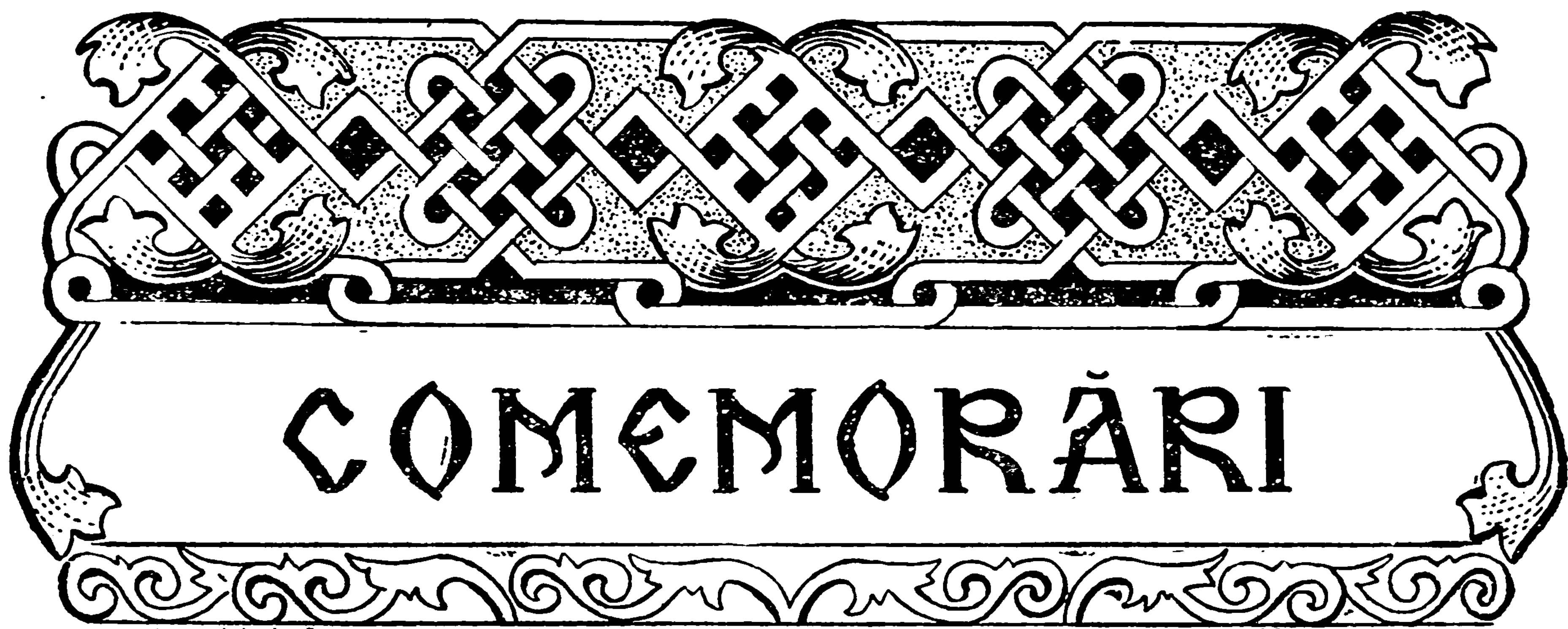
PREOȚI DIN ATENA ȘI-AU FĂCUT STAGIUL ÎN PAROHIIILE DIN NORDUL GRECIEI. — Aproape o sută de preoți greci s-au întors la parohiile lor din Atena și din localitățile învecinate, după ce au servit, timp de șase luni, în cele mai îndepărtate sate din Nordul Greciei.

Acest «stagi» temporar a fost ordonat de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei la propunerea Arhiepiscopului Ieronim.

Pentru șase luni, preoții în stagi, au reînviat pentru grecii ortodocși din Nord, trăirea religioasă, pe care seriile de preoți care se vor succeda în împlinirea stagiului o vor ține permanent activă pînă la ocuparea parohiilor vacante cu preoți titulari.

ÎNFIINȚAREA UNUI CENTRU PANORTODOX LA MÎNĂSTIREA PENTELI. — Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei a hotărît să înființeze un nou Centru panortodox la Mînăstirea Penteli, care se găsește la cîțiva kilometri de Atena. Noul centru panortodox va deveni loc pentru ținerea tuturor conferințelor și a diverselor întruniri bisericești interortodoxe, ca și ale Conferințelor și întîlnirilor Bisericii Ortodoxe a Greciei. În vederea acestui scop, se vor ridica noi clădiri necesare în incinta mînăstirii.

COMEMORĂRI

O SUTĂ DE ANI DE LA MUTAREA CĂTRE DOMNUL A SFÎNTULUI IERARH CALINIC DE LA CERNICA

UNUL DIN CELE MAI LUMINOASE CHIPURI DE IERARHI ROMÂNI *

În ziua de 11 aprilie din acest an, 1968, s-au împlinit o sută de ani de când Sfântul Calinic, episcopul Rîmnicului, «au mers la viața cea fără de sfîrșit», dîndu-și obștescul sfîrșit în modesta sa chilie de la Mînăstirea Cernica. Cu prilejul acestei zile comemorative, în biserica Sfîntul Gheorghe din Ostrovul cel mic de la Cernica, de el ctitorită și păstrătoare a sfintelor sale moaște, am săvîrșit personal, ajutat de un sobor arhieresc și preoțesc, o slujbă deosebită cînd s-au rostit simțite cuvîntări, înfățișîndu-se viața și traiul Sfîntului Calinic pînă la alegerea lui ca episcop de Rîmnici. Astăzi, în această ședință solemnă a Sfîntului Sinod, rînduită comemorării a o sută de ani de la trecerea la cele veșnice a Sfîntului Calinic, episcopul Rîmnicului, vom stărui, mai ales, asupra șederii sale în fruntea Episcopiei de peste Olt.

Născut în București la 7 octombrie 1787, Constantin Antonescu căci așa se chema Sfîntul în mirenii, a intrat în Mînăstirea Cernica în anul 1807, unde un an mai tîrziu a fost făcut călugăr, schimbîndu-i-se numele în Calinic, și unde la 14 decembrie 1818 a ajuns stareț. Timp de 32 de ani apoi, a cîrmuit cu mult tact și în duhovnicesc duh obștea cernicană și a chivernisit în chip minunat treburile gospodărești ale mînăstirii.

În anul 1850, «printr-un concurs de împrejurări extraordinare» — cum se spune în ofisul domnitorului Barbu Știrbei — «întîmplîndu-se

* Cuvîntare rostită, în ziua de 17 aprilie 1968, la ședința comemorativă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

ca tot într-o vreme să văduvească scaunul arhiepiscopesc al Sfintei Mitropolii, precum și câte trele scaunele episcopiești», la 14 septembrie 1850, a fost chemată la Mitropolia din București Adunarea extraordinară pentru alegerea episcopilor și mitropolitului, punându-i-se sarcina de a da țării pe toți cei patru ierarhi ai ei. La această adunare a fost poftit și starețul Cernicăi, arhimandritul Calinic, călugăr crescut «în școala aspră a paisianismului», care în țară, precum raporta consulul Franței la București, «se bucura de o mare reputație de sfințenie».

Chiar în prima ședință a Adunării Elective extraordinare, prezidată de marele ban Grigore Filipescu, Sfântul Calinic, de a cărui evlavie și simplitate în îmbrăcăminte mult s-au minunat cei de față, a fost ales «episcop» cu 26 de glasuri, alături de arhiereul Nifon Sevastias și de arhimandritul Climent de la Argeș. Pășindu-se de îndată la alegerea din acești trei, a mitropolitului, la prima «votație» Sfântul a ajuns în «balotație» cu Nifon, iar la cea de a doua a primit numai 15 «glasuri» față de cele 22 ale celui din urmă, care a și fost făcut mitropolit.

A doua zi, 15 septembrie 1850, el a fost rînduit de Adunare și întărit de Domn, episcop de Rîmnice, iar la 17 septembrie, deși era numai arhimandrit, a și fost investit ocîrmuitor al acestei eparhii. Cu acest prilej, la cuvîntarea domnitorului, în care se reliefa mai ales sentimentul religios de care era «însuflat» Sfântul și respectul cu care era înconjurat, acesta a răspuns cu un emoționant cuvînt care, de la început și pînă la sfîrșit, lăsa să se întrevadă smerenia de care era stăpînit, el însuși spunînd despre sine că: «eu la sine-mi căutînd, nimica vrednic nu aflu în mine de această începătorie». Cu toate acestea, se va supune votului Adunării și întăririi domnești, nădăjduind «la rugăciunile cele de obște ale sfintei Biserici către Dumnezeu», pe care îl roagă să-l arate «vrednic către acest fel de începătorie».

Astfel smeritul arhimandrit Calinic Cernicanul, despre care N. Iorga afirmă că era «un schivnic cu viață de sfînt prin înfruntarea tuturor suferințelor și prin înstrăinarea de toate bunurile vieții celei mai modeste», s-a supus, pînă la urmă, orînduinelor lui Dumnezeu și în ziua de 26 octombrie 1850, de Sfîntul Dumitru deci, în Mitropolia din București, a fost hirotonit arhiereu-episcop pe seama văduvitei Episcopii a Rîmniceului Nou-Șeș, care de mai bine de 10 ani își aștepta păstorul. Hirotonia i-a fost făcută de însuși mitropolitul Nifon înconjurat de arhierii titulari Agapie, Atanasie și Timotei, cei care, în ajun, îi făcuseră și chemarea canonică (ipopsifierea).

Cîtva timp mai apoi Sfîntul, plin de emoție și durere, și-a luat rămas bun de la Lavra Cernicăi și de la viețuitorii ei, și, după aceasta, avînd asupra sa grammata de înscăunare, dată de mitropolitul Nifon la 7 noiembrie, a plecat spre Craiova, unde în acea vreme era reședința Episcopiei, căci cea de la Rîmnice arsese în anul 1847. Ajuns aci la 25 noiembrie 1850, a fost întîmpinat cu multă bucurie și însuflețire de credincioși, veniți din toată eparhia, deoarece vestea blîndețelor, binefacerilor, milosteniilor și mai ales a Sfințeniei sale ajunsese pînă în aceste părți ale Olteniei.

La înscăunarea ce i s-a făcut la doua zi, 26 noiembrie, în biserica Sfântul Dumitru, el a rostit o cuvîntare plină de patriotism, care se deschidea cu cuvintele: «Bine este cuvîntat Domnul Dumnezeu că a mîntuit pe norodul Său, pe neamul românesc», și în care, în duh de smerenie, a arătat, mai întîi, că n-a rîvnit scaunul episcopal și apoi a adresat către protoierei, preoți și credincioși calde îndemnuri de slujire lui Dumnezeu și poporului.

Episcopia Rîmnicului se întindea atunci peste întreg pămîntul Olteniei, ținut românesc legat de Biserica neamului, în care s-a oprit Sfîntul Nicodim, trezind la o nouă viață vechiul monahism românesc, ținut din care s-au ridicat voievozi ziditori și apărători de țară și în care sălăsluiau și sălăsluiesc numeroase locașuri de închinare, nedezmințite mărturii ale evlaviei străbune. În preajma anului 1850 însă starea acestei Episcopii nu era de loc înfloritoare. O vacanță de peste zece ani adusese totul «în pajiște și pustiire», cum spune însuși Sfîntul Calinic. Preoțimea se zbătea cu multe nevoi, școlile pentru pregătirea clerului erau ca și inexistente, multe locașuri de cult erau în ruină, iar altele nu aveau slujitori; în popor moralitatea lăsa, oarecum, de dorit; și, pe deasupra, un năpraznic foc pîrjolise, în 1847, aproape jumătate din orașul Rîmnic, cu biserica Episcopiei, seminarul, clopotnița și toate clădirile centrului eparhial. Din această pricină, de mai bine de trei ani, Episcopia fusese mutată la Craiova.

Sfîntul Calinic cunoștea toate acestea. El venea însă în Cetatea Banilor de pe Jiu «cu hotărîre nestrămutată de a cinsti locul și cîrja ce i se încredințase». Ajungînd aici, îndată după înscăunare, s-a și «așezat cu hărnicie la treabă, săvîrșind toate cele ale arhieriei». Mai întîi, știind el că după sfintele canoane episcopul are «netăgăduită datorie a fi cu mare priveghere pretutindenea pînă unde se întind hotarele Episcopiei sale», deseori și-a cercetat eparhia. Cu acest prilej slujea prin sfintele locașuri, făcea slujbe de pomenire pentru cei răposați și hirotonia preoți, unde era cazul. În același timp credincioșii, impresionați de simplitatea îmbrăcăminteii lui, de înfrînarea traiului său și de faptele sale de milostenie, «săltau de bucurie că au căpătat așa părinte bun și milostiv» și afirmau despre el că veșnic umblă cu capul plecat, că întotdeauna e liniștit și cu vorbă domoală și că e «bun, bun cît nu se poate spune». Iar unul din ucenicii săi apropiați istorisește că în timpul unora din aceste vizite, Sfîntul a săvîrșit și cîteva fapte minunate, vindecînd boli, cunoscînd gîndurile altora și dezvăluind evenimente viitoare, lucru ce a făcut pe mulți ca, chiar de pe atunci, să vadă în el un sfînt.

Luînd cunoștință de unele stări din eparhie, chiar de pe la începutul păstoriei sale, Sfîntul a dispus rînduirea de noi protoierei, a grăbit redeschiderea Seminarului eparhial în 1851, la Mînăstirea Bucovăț de lîngă Craiova; a căutat să impună tuturor respect față de preoțime, a trasat acesteia norme de conduită canonică; s-a străduit să învieze vechile tradiții ale monahismului românesc și «a început a da porunci la protopopi ca unde se află vreun necununat să-l facă cunoscut și să cerceteze pentru ce nu se cunună și șade în posadnică». Țintea prin aceasta

Sfântul să curme nefirescul obicei al unora din păstoriții săi de a trăi necununăți, de care lucru însuși se convinsese, călătorind de-a lungul și de-a latul eparhiei.

Sfântul Calinic a fost însă și un călugăr adevărat, un ascet, un schivnic, căruia «zgomotul capitalei politice a Olteniei nu-i îngăduia liniștea dorită, cu care se deprinsese la Cernica încă din tinerețea sa». Din această pricină, neconținut a dorit să se întoarcă la vechea reședință episcopală de la Râmnic; dar n-a fost, întru totul înțeles de stăpânirea de atunci, care voia episcopie la Craiova. Deși cercetase de multe ori fosta reședință episcopală de sub munte, începând chiar reclădirea bisericii, totuși statornic Sfântul nu s-a putut așeza la Râmnic decât în vara anului 1854, în timpul războiului dintre ruși și turci, început în anul 1853. În această vară, turcii pătrunzând în Oltenia, el a fost îndemnat să se strămute la București, cu toate cele ale Episcopiei. El însă, în loc să plece la București, s-a dus la Râmnic, căci, într-acolo îl chema «o poruncă tainică, îl chema glasul înaintașilor ce purtasera acolo toiagul păstoriei, îl chema în sfârșit acolo dorul de a picura viață într-o părașină părăsită».

Aici, Sfântul, cu ajutor de la domnie și de la «oamenii cei rîvnitori spre mîntuire», dar, mai ales, cu jertfe de la el însuși, la care face aluzie și în diata sa, în scurtă vreme a înnoit totul. A refăcut casele arhieresti, biserica episcopală, zidită de meșterul Costache și zugrăvită din nou de pictorul Gh. Tattarescu; a refăcut seminarul, casele de lângă bolniță, trebuitoare «pentru școala candidaților», precum și alte clădiri, «care se văd împrejur». Toate acestea au fost gata la 3 noiembrie 1856, când s-a și sfințit biserica. De acum, Episcopia, cu toate cele ale sale, întoarsă la Râmnic, va rămîne aici pentru totdeauna. Același lucru se va întîmpla și cu seminarul, pe care Sfântul Calinic îl adusese de la Craiova în anul 1855 și de al cărui bun-mers se interesa îndeaproape. Ajutorul său față de tinerii absolvenți nu înceta nici în clipa hirotoniei lor, când el nu le pretindea nimic, ci dimpotrivă le da bani pentru drum, le încărca brațele cu cărți, fie imprimate în tiparnița sa, fie procurate prin propriile sale mijloace, și-i «povățuia cum să se poarte în societate și cu enoriașii lor».

Iubitor de carte fiind Sfântul și înștiințându-se că multe din bisericile eparhiei nu au cărți de slujbă, prin anul 1860, cu mijloacele sale, a înființat la Râmnic o tipografie proprie, — «Tipografia Kallinic Râmnic» —, în care a tipărit nenumărate cărți de slujbă și de învățătură bisericească și pe care, la 26 ianuarie 1867, a donat-o orașului cu îndatorirea ca jumătate din venitul ei să se dea pentru întreținerea școlilor din Râmnic, iar jumătate pentru întreținerea Schitului Frăsinei.

Activitatea ctitoricească a episcopului Calinic nu s-a oprit însă aici. Dorind ca păstoriții săi să poată avea «în față pilda unei vieți ce năzuiește veșnicia cu osteneli și asprimi, cu postiri și rugăciuni», și totodată, fiind și «dornic de un loc sihăstresc unde să se liniștească în timpul liber de la obligațiile eparhiale», între anii 1859—1864, a preînnoit din temelie Schitul Frăsinei din munții Vîlcii, statornicind în el pravila atonită și, în 1864, obținînd de la Domnitorul Cuza scoaterea

lui de la secularizare. Ceva mai înainte, el reparase și Schitul Popînzălești, metocul Episcopiei; iar, după exemplul său, în eparhie s-a pornit o amplă campanie de înălțare și restaurare a multor locașuri sfinte, fapt ce «dovedește creșterea sentimentului religios printre credincioși, datorită acțiunii pastorale a episcopului» lor.

Deși prins cu atâtea treburi ale eparhiei, totuși uneori Sfântul a fost prezent și în unele evenimente politice ale vremii. A participat la ședințele Divanului obștesc, căci în 1857 a fost trimis ca deputat din partea clerului oltean în Divanul Ad-hoc, în care, la 2 noiembrie 1857, cerea ca moștenitorii tronului viitoare țări unite — România — să fie ortodocși și ca în Adunarea Ad-hoc să se vorbească și să se scrie «în înțelesul poporului»; iar la 12 decembrie același an, împreună cu alți deputați, declara că nu va mai participa la lucrările Adunării, pînă ce nu vor fi acceptate de către marile puteri «cele patru dorințe ale națiunii române». În timpul luptelor pentru unire, prin circulare, îndemna pe preoți să facă rugăciuni în biserici «pentru unirea românilor într-o singură voință și cuget», iar la începutul anului unirii a făcut parte din Adunarea electivă a Principatului Țării Românești, care, la 24 ianuarie 1859, a ales pe Cuza domn al acestui Principat. A doua zi, douăzeci și cinci ianuarie, el semna actul Adunării prin care se anunța la Iași, unde se afla Cuza, rezultatul alegerilor. Cît timp Cuza a fost domn, întotdeauna a fost alături de el, apreciind multe din reformele sale, mîhnindu-se însă cu privire la unele reforme ce priveau Biserica în timpul cunoscutei lupte pentru canonicitate. El socotea că «rugăciunile sale puteau să ajute mai mult Bisericii, sfîșiate de lupte și rivalități, decît prezența sa într-una din taberele ce se înfruntau». La rîndul său, Cuza, care precum observa N. Iorga, «știa să prețuiască însușiri sufletești oricît de deosebite de ale sale», îl stima și aprecia, căci vedea în el «pe adevăratul și sfîntul călugăr al lui Dumnezeu», cum, altul nu mai este în toată lumea».

Retras din vînzoleala luptelor, Sfântul Calinic și-a închinat toată activitatea slujirii lui Hristos, mai ales că simțea că i se apropie și ceasul cel mai de pe urmă. Din această pricină, în aprilie 1867, a făcut paritisis, care însă nu i s-a primit.

Cu toate acestea, el, destul de șubrezit în ceea ce privește sănătatea, s-a retras la Cernica, unde a trăit aproape un an. Apoi, în dimineața zilei de 11 aprilie 1868, deci acum 100 ani, s-a mutat către Domnul. Înveșmîntat după rînduială și așezat în scaun, a fost prohodit în ziua de 13 aprilie de însuși mitropolitul Nifon cu alți patru arhierei, apoi a fost dus și înmormîntat în tinda bisericii Sfîntul Gheorghe. Sfintele sale moaște au rămas aici pînă la 23 octombrie 1955, cînd episcopul Calinic, fiind trecut în ceata sfinților, — cu zi de prăznuire la 11 aprilie —, ele au fost scoase și așezate într-o frumoasă raclă păstrată în biserica Sfîntul Gheorghe, ctitoria sa, unde sîntenerate de credincioșii din toate părțile țării.

Este fapt necontestat că Sfîntul Calinic a fost «cea mai strălucită lămură a episcopatului oltean din veacul al XIX-lea», care prin neostentata sa rîvnă pastorală, prin bunătatea, milostenia, darurile lui Dum-

nezeu ce au fost asupra lui, prin faptele sale minunate și mai ales prin sfințenia vieții, a cîștigat pe de-a-ntregul sufletul poporului, care, încă din timpul vieții lui pămîntești, vedea în el un sfînt.

Cu Sfîntul Calinic, cel ce a dus «viață de schivnic și n-a știut prețui prețul banului, ci l-a împrăștiat darnic în faceri de bine», s-a stins, precum iarăși observa N. Iorga, cel mai strălucit reprezentant din «șirul curaților călugări fără de arginți, al ctitorilor de cărți și clădiri de închinare, al sufletelor de arhieriei care o clipă nu și-au închipuit că fapta ori gîndul lor scapă de sub ochiul priveghetor al lui Dumnezeu». În el se împletiseră neîncetat rugăciunea și trăirea duhovnicească cu activitatea practică, zămislind unul din cele mai luminoase chipuri de ierarhi români.

Harul revărsat peste acest călugăr adevărat a făcut din smeritul monah Calinic un sfînt al neamului nostru. Pilda lui este «deosebit de grăitoare: ea dovedește că sfințenia poate fi atinsă și în timpurile mai aproape de noi. Păzirea poruncilor Mîntuitorului Hristos, păstrarea învățăturilor Sfinților Părinți și urmărirea purificării de patimi, cu prețul jertfirii egoismului personal, sînt temeiurile care fac cu putință suirea pe culmile desăvîrșirii. În acest sens, Sfîntul Calinic rămîne pentru noi toți cea mai potrivită călăuză pe calea ce duce spre o adevărată viață duhovnicească».

Lui slavă și cinste în veci de veci. Amin !

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SFÎNTUL IERARH CALINIC DE LA CERNICA, EPISCOPUL RÎMNICULUI

1868 — 11 aprilie — 1968

În zorii zilei de 11 aprilie 1968 s-au împlinit o sută de ani de cînd în una din încăperile căsuței sale de la Mînăstirea Cernica «au mers la viața cea fără de sfîrșit», mutîndu-se către Domnul, Sfîntul Ierarh Calinic, episcopul Rîmnicului, figură de seamă a episcopatului român din secolul trecut, care pe mulți a covîrșit prin sfințenia vieții și prin blîndețea sufletului.

Rîndurile de față sînt prilejuite de acest pios popas comemorativ. Ele nu vor fi un panegiric și nici o biografie cîmpietă, ci doar o sumară înfățișare a cursului pămînteștii sale vieți, în care multe din fapte se vor preciza pe temei de noi acte, date și informații.

FAMILIA SFÎNTULUI CALINIC

Sfîntul Ierarh Calinic de la Cernica¹ s-a născut la 7 octombrie 1787², în «capitala București, mahalaoa sfîntului Visarion», trăgîndu-se din «părinți români, buni patrioți și buni creștini». Din botez s-a chemat *Constantin*³ și la această sfință

1. Obişnuit, Sfîntul Calinic și-a zis: *Cernicanul* (Să se vadă pisaniile bisericii episcopale din Rîmnicu-Vîlcii (în *Vieața bisericească în Oltenia, Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, p. 672; în cele ce urmează, se va cita: *Vieața bisericească în Oltenia*) și a bisericii Schitului Frăsinei (v. preotul Niculae Șerbănescu, *O ctitorie a Sfîntului Calinic: Schitul Frăsinei*, în «Glasul Bisericii», XIV (1955), nr. 10—11, p. 601).

2. Anul nașterii este indicat de ucenicul și biograful sfîntului, arhimandritul Anastasie Baldovin (*Viața și nevoințele cele monahale ale Preavenerabilului episcop al Rîmnicului-Noul Severin D. D. Calinic* (Acad. R. S. România, *Ms. rom. nr. 1420*, f. 5 și în «Biserica Ortodoxă Română», XXII (1898—1899), p. 1016; În cele următoare se va folosi textul din revistă și se va cita: Baldovin, *Viața și nevoințele*). Data de lună este arătată de însuși Sfîntul Calinic în două însemnări. Una făcută pe o tipăritură nemțeană din anul 1808, indicînd și ziua de săptămîină: duminică (v. Pr. P. Partenie, *Insemnări pe cărți vechi*, în «Renașterea» (Craiova), XIX (1940), nr. 7, p. 706) și alta așternută pe una din filele unui Ceaslov al Mînăstirii Pasărea, tipărit la Iași în anul 1797 (v. N. Iorga, *Dări de seamă*, în «Revista istorică», VIII (1922), p. 78, unde însă anul a fost imprimat greșit; 1759). Data de lună este la fel indicată și de pitarul Sava N. Bărbulescu, [*Opere*] *literare*, (Acad. R. S. România, *Ms. rom. nr. 544*, f. 80). Inscricția de pe piatra de mormînt a sfîntului o. dă greșit; 1 octombrie. Curios este însă faptul că atît sfîntul cît și alții indică an al nașterii: 1789). Deși aci am admis ca an de naștere al sfîntului anul 1787, totuși înclin să cred că n-ar fi exclus ca mai aprofundate cercetări să arate că acest ultim an, 1789, este cel adevărat.

3. Acest «nume din botez» și-l arată însuși Sfîntul Calinic. Să se vadă: *Condică intru curca să trec toate chipurile călugărilor ce să fac intru această smerită obște Cernica în zilele pîrintelui Calinic arhimandrit stareț cu arătare fiește-carele monah ce să va face, de cînd au venit în schit, cît au fost frate și din ce pămînt iaste cum înlăuntru să cuprînde* (nepaginată). (Această condică a început a fi scrisă de Sfîntul Calinic. Se păstrează la stăreția Mînăstirii Cernica și în cele următoare se va cita: *Condica de călugăriri a Mînăstirii Cernica*).

taină a fost «ținut în brațe» de *Lucsandra Văcărescu*⁴, soția banului Barbu Văcărescu și mama poetului Ienăchiță Văcărescu, «fruntașul învățaților români din secolul al XVIII-lea».

Părinții săi trupești, *Antonie* și *Floarea*⁵ erau «boieri de neam» și, ca familie, se numeau *Antonescu*. Erau, desigur, în legătură cu multe din familiile de seamă din Bucureștii acelor vremi, cum este, de pildă, cea a Văcăreștilor, din sânul căreia descindea, cum s-a văzut, nașa din botez a sfântului. Despre tată nu se știe aproape nimic. Mama sa, de bună seamă, fire contemplativă și evlavioasă, către sfârșitul vieții s-a călugărit la Mănăstirea Pasărea, luînd numele de *Filofteia*. Aici s-a schimnicit și și-a încheiat și pămînteasca-i viață la 8 noiembrie 1833⁶.

Înclinarea ei spre «cele duhovnicești fapte» a revărsat, desigur, în sânul familiei duh de aleasă evlavie și de ales dor de trăire în Domnul. Aceasta a făcut, probabil, ca doi din fiii ei, urmîndu-i pilda, să îmbrace îngerescul chip, unul din ei fiind însuși Sfîntul Calinic, de care ne este acum cuvîntul. Celălalt este, se pare, feciorul ei cel mai mare, care a fost mai întîi preot de mir și care «mai pe urmă s-a făcut călugăr, numindu-se *Acachie*»⁷. Și-a avut poate metania în Mănăstirea Cernica, unde a decedat la 17 martie 1831⁸.

În afară de acești doi, *Antonie* și *Floarea* *Antonescu*, după informația dată de un mai vechi biograf al sfîntului, monahul *Casian* *Cernicanul*, au mai avut încă alți doi copii mai mici⁹. Acesta însă nu le arată și numele, cum face pentru primii doi.

Pe cît se știe, în pomelnicele sale, sfîntul, în șir sau alături de părinții săi, deci acolo unde, de obicei, se înșiruie rudele apropiate, trece și aceste nume, neidentificate încă: *Ioan* și *Grigorie* — în pomelnicul de la Schitul Frăsinei — și *Gavriil* și *Oprina*, — într-un pomelnic scris pe una din filele unui *Liturghier* al Mînăstirii Cernica. S-ar putea ca între aceștia să fie și ceilalți doi frați mai mici ai sfîntului, amintiți de *Casian*, iar ultima, *Oprina*, să fie ori soră, ori soția fratelui mai mare,

4. Athanasie Mironescu, *Istoria Mînăstirii Cernica*, Cernica, 1930, p. 173.

5. În mod obișnuit, Sfîntul Calinic îi trece în pomelnicele sale. (Să se vadă: *Pomelnicul Schitului Frăsinei* (v. Preotul Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 603) și *Pomelnicul* scris de sfînt pe pagina 78 a unui *Liturghier*, tipărit la București în anul 1833 și aflat acum în «Casa memorială Sfîntul Ierarh Calinic» din Mînăstirea Cernica).

6. Data morții maicii Filofteia e arătată de Sfîntul Calinic în însemnarea publicată de N. Iorga, în «Revista istorică», VIII (1922), p. 78; «1833 noemb. 8, au răposat maica mea Filofteia schimonahia în Schitul Pasărea».

7. Monahul *Casian* *Cernicanul*, *Istoriile sfîntelor monastiri Cernica și Căldărușani*, București 1870, p. 85 (În cele următoare se va cita: *Casian, Cernica și Căldărușani*).

8. Într-o *Condică de înscrierea monahilor decedați de la Mînăstirea Cernica* dintre anii 1782—1862, aflată acum în «Casa memorială Sfîntul Ierarh Calinic», Sfîntul Calinic a însemnat: «1831, martie 17, au răposat *Acachie* ierom. frate cu Calinic arhim. C(ernicăi)», (f. 17). În acest caz, el nu mai poate fi identificat cu monahul cernican *Acachie*, care între anii 1845—1848 a făcut unele îmbunătățiri la Schitul Frăsinei-Vîlcea și unde un oarecare timp a fost și stareț, cum socotesc unii (v. Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *Sfîntul Ierarh Calinic, episcop al Rîmnicului și (sic) Noului Severin*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), nr. 9—10, p. 679; se va cita: Al. Ciurea, *Sfîntul. Calinic*).

În același timp s-ar putea ca nici ierom. *Acachie* din pomelnicul de la proscomidia bisericii Schitului Frăsinei să nu fie fratele sfîntului — cum se arată în același loc —, ci *Acachie*, cel ce s-a nevoit pentru bunăstarea sfîntului locaș; lucru ce pare mai aproape de adevăr.

9. Cf. *Casian, Cernica și Căldărușani*, p. 85.

care înainte de călugărie fusese preot de mir. Nimic nu este însă sigur în toate acestea.

Nu se știe iarăși nici cât este de corectă informația dată de Casian, deși ea este a unui contemporan, și nici dacă sfântul și-a trecut în pomelnice toți frații, — aceasta, bineînțeles, când numele de aci, pomenite mai sus, sînt într-adevăr ale unor frați —, căci numărul lor pare a fi mai mare decît cel arătat de călugărul biograf. Și aceasta cu atît mai mult cu cît actele, ce mi-au fost la îndemînă în ultimul timp, în chip neîndoios, dau la iveală pe un frate al sfîntului numit *Gheorghe*, care nu apare de fel printre presupusele sale rude apropiate inserate în pomelnicele aci amintite¹⁰ și care, în mod sigur, i-a supraviețuit¹¹.

Acest frate al sfîntului, care, se pare, i-a fost foarte apropiat, și a cărui aflare a dus la identificarea numelui și a stării sociale a familiei sale, a fost căpitan și a avut case în București. La 20 aprilie 1852, el, «căpitan Gheorghe Antonescu» semna într-un act al Episcopiei de Rîmnic¹², iar un an mai tîrziu, la 6 iulie 1853. Sfîntul Calinic, după ce, prin protosinghelul Pafnutie, încercase, fără rezultat, să închirieze o casă în București, în apropiere de metocul Episcopiei de Rîmnic¹³, între altele, scria acestuia: «*nici să mai umbli după alte case într-altă parte, căci am chibzuit să închiriem casele d. căpitan Gheorghe fratele nostru, cu care ne vom și înțelege ca de la viitorul Sfîntul Dimitrie să-și depărteze dintr-însele pe chiriași și să rămîie pe seama noastră*»¹⁴. Deci iată un frate al Sfîntului Calinic despre care, pînă acum, de nimeni, nicăieri, nu s-a făcut nici o presupunere, cel puțin.

Știrile despre el sînt mai bogate decît cele privitoare la ieromonahul Acachie, celălalt frate al sfîntului, sigur cunoscut. Se pare că, între timp, el a ieșit din cadrele oștirii și s-a stabilit în părțile Rîmnicului, unde, din 1850, fratele său era episcop. La 8 ianuarie 1868 era la Bujoreni, fiind poate arendaș al moșiei pe care episcopia o avea în acest sat. În această zi, Sfîntul Calinic, aflat bolnav la Cernica, scria arhimandritului Grigorie, iconomul episcopiei de Rîmnic ca, începînd cu luna ianuarie din acel an, să plătească acestui frate al său, «*Gheorghe Antonescu de la Bujoreni cîte lei una sută pe lună, sub luare de adevărință*»¹⁵, lucru ce acesta

10. În pomelnicul de la Frăsinei este într-adevăr trecut și un *Gheorghe*, dar tocmai la urmă, deci departe de sfînt, de părinții și presupușii săi frați, lucru ce pare nefiresc, cînd toți s-ar trage din aceeași tulpină.

Cred mai degrabă că acest *Gheorghe* de aci este *Gheorghe Iovipalli*, cel ce în 1845, prin ieromonahul Acachie trezise la o nouă viață schitul ce fusese pustiit de «mîhnitoare vremi».

11. V, *infra*, p. 390.

3

12. Arhiva veche a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1770*, f. 22.

13. Acest metoc se afla pe locul unde astăzi se ridică Ateneul Român și avea o biserică cu hramul Sfîntii patruzeci de Mucenici (v. Preotul Niculae Șerbănescu, *Mărturii istorice despre monumentele religioase din București de altădată*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 111—113).

14. Arhiva veche a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 2189*, f. 10. Menționăm că în anul 1853, cînd Sfîntul Calinic era episcop al Rîmnicului, un «conșipist» *Gheorghe Antonescu* arenda, prin mezat, pentru o perioadă de cinci ani — 1853—1858 — moșia *Mihăești* «cu trupurile ei din județul Vîlcea a Sfintei Episcopii», adjudecîndu-și-o cu o arendă de 38.100 lei (Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3532 (Arenduirea moșiilor Sfintei Episcopii Rîmnicu pă pentietia anului 1853)*, f. 2). S-ar putea ca acesta să fie identic cu fratele sfîntului, care în 1868 era la Bujoreni — Vîlcea, altă proprietate a episcopiei oltene.

15. Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instr. Publ. Țara Românească, *Dosar nr. 1102* (f. 583/1868) (*Pentru încetarea din viață a episcopului de Rîmnic, precum și orînduirea de locot. de episcop a arhim. Ioanichentie Chițulescu. N. B. Episcop titular s-au ales arhiereul Atanasie Troados*).
f. 141, r.

a și săvârșit. O astfel de adeverință, purtând data de 24 martie 1868, a dus, în mod sigur, la identificarea numelui familiei sfântului și la stabilirea originii ei sociale. Cuprinsul acestei adeverințe, în care se arată că semnatarul ei, Gheorghe Antonescu a primit de la arhimandritul Grigorie, iconomul Episcopiei de Râmnic suma de două sute lei, drept ajutor pe lunile februarie și martie 1868, din suma ce i s-a dat de «*fratele meu*»¹⁶, duce neîndoios la încheierea că acesta (Gheorghe Antonescu) a fost frate cu Sfântul Calinic și că și sfântul s-a chemat tot «*Antonescu*». Pe de altă parte, legenda pecetiei, pusă de beneficiar, pentru întărire, pe această adeverință-chitanță lasă să se înțeleagă că el era «boer de neam». Textul ei, în chirilică și cu următorul cuprins „ГЕОРГЕ АНТО[НЕСКУ] БОЕР[У] АЗЪ НЕМЪ КЪ РАМНЪ”¹⁷, dovedește cu prisosință aceasta. Și acest lucru duce și el la neîndoioasa concluzie că tot dintr-o astfel de familie, — de «boieri de neam» —, s-a tras și Sfântul Calinic.

Precizate aceste date cu privire la familia sfântului, înclinăm să credem că asupra tuturor vlăstarelor ei, oricâte vor fi fost ele, neîncetat s-a aplecat ochiul veghetor al unei mame iubitoare și evlavioase, care s-a îngrijit nu numai de cele ale trupurilor lor, cât mai ales de cele ale sufletelor.

Această grijă a făcut, desigur, ca la vârsta potrivită Sfântul Calinic să fie dat «de către părinții săi la învățătura cărții în școalele române, ce erau pe acel timp în București», unde, informează un alt biograf al său, arhimandritul Anastasie Baldovin, «pe lângă științele ce se predau în școli atuncea, a învățat și limba elină»¹⁸, și, de bună seamă, că și citirea cărților sfinte, Ceaslovul și Psaltirea, mai ales.

SFÎNTUL CALINIC LA MÎNĂSTIREA CERNICA

Sfântul Calinic, călugăr la Mînăstirea Cernica. — Este posibil ca în copilăria și adolescența sa, sfântul să fi fost dus de mama sa la Mînăstirea Cernica, unde, în acea vreme, înflorea, prin starețul Gheorghe și ucenicii lui, duhul monahicesc al fericitului stareț Paisie. Impresia pe care viața îmbunătățită de aici va fi făcut asupra sufletului său, atmosfera de evlavie din casa părintească, întîmplările nenorocite abătute asupra capitalei pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, — ucideri, jafuri, cutremure de pămînt, năvăliri de oști străine, etc. —, ce-l vor fi încredințat din destul de deșertăciunea celor omenești, precum și «pornirea sa firească» spre cele sfinte și îndemnul Sfîntului Duh «Care petrecea într-însul de la nașterea sa», l-au făcut ca atunci cînd zorile tinereții i se deschi-

16. *Ibidem*, f. 145. Iată cuprinsul adeverinței-chitanță: «Adică lei două sute am priimit de la sf. sa părintele arhimandritu D. Grigorie iconomul Sf. Episcopii pe lunile fevr(uarie) și martie, ce mi s-au dat de Prea Sf(inția) sa părintele episcop D. D. Calinic, fratele meu, și spre dovadă am dat aceasta sub a mea iscălitură prin punerea pecetiei.

1868, martie 24

Eu George Antonescu».

17. *Ibidem*. Pecelia, aplicată cu tuș negru, este rotundă. Pe margine are legenda, iar în mijloc, flancate de câte o ramură de măsline cu frunze și fructe, se află, sus: o coroană voievodală, sub ea: inițialele G. A., și jos: data: 1859, poate anul cînd i s-a dat rangul. Nu am putut afla ce rang boieresc a avut acest fost căpitan Gheorghe Antonescu.

Este mai mult ca sigur că și sărdarul *Petrache Antonescu*, pe care la 11 noiembrie 1850, Sfîntul Calinic îl numește «logofăt» al Eparhiei Râmnicului este tot o rudă a sa, și poate foarte apropiată (Pentru numirea lui, v. *infra*, p. 371).

18. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1017.

seseră de-a binelea, el, — urmînd și unei lăuntrice chemări —, să-și lase «părinții ca Avraam patria» și să intre, pentru totdeauna, în Mînăstirea Cernica, unde, pe atunci viețuitorii ei cu adevărat viețuiau viață duhovnicească și unde, poate, frațele său mai mare, Acachie, era deja închinoviat.

Venirea lui în ctitoria vornicului Cernica Știrbei a avut loc luni 18 martie 1807¹⁹. Aici a fost primit de starețul *Timotei* (1807 — 3 martie 1816), care îndată a cunoscut cu duhul ce suflet plin de rîvnă pentru Hristos se ascundea în firavul trup al tînărului ce avea în față. După călugăreasca rînduială, acesta l-a dat sub ascultarea unuia din ucenicii starețului Gheorghe, iscusitul duhovnic *Pimen*²⁰, care l-a călăuzit în viața cea duhovnicească, l-a învățat să sape în lemn frumoase cruciulițe și l-a deprins cu acea neîncetată rugăciune a minții.

După regula statornicită pentru cernicani de starețul Gheorghe, tînărul frate Constantin își împărțea timpul întru «cetirea dumnezeieștilor cărți» și întru rocodeții, adică lucrul cu mîna, și-și «omora trupul său cel încă crud»²¹ cu postul și cu rugăciunea. Se supunea, cu multă rîvnă, «la toate nevoințele cele grele ale vieții monahale», în scurt timp ajungînd «pe dascălii săi», și covîrșindu-i «cu tot felul de fapte lăudabile și ostenicioase»²².

Plin fiind de «darul lui Dumnezeu», a înaintat «la atîta curățenie a minții și a liniștii cei dinăuntru, încît lumina înaintea tuturor ca o adevărată lumină cerească». Din această pricină, toți viețuitorii din mînăstire — bătrîni și tineri — îl prețuiau și-l iubeau «cu inimă curată, pentru că era smerit cu adevărat, fără prefacere, fără ură și fără viclenie»²³.

Înaintînd atît de repede în viața duhovnicească, părintele său cel sufletește a cerut starețului *Timotei* să-l călugărească, lucru pe care acesta l-a încuviințat. Și joi, 12 noiembrie 1808²⁴, tot el a îmbrăcat în îngerescul chip pe fratele Constantin, schimbîndu-i numele în *Calinic*. Aproape o lună mai apoi, joi 3 decembrie 1808, nevoia cerînd, sfîntul a fost hirotonit diacon în biserica Sfîntul Nicolae de

19. Data completă a intrării în mînăstire o indică însuși sfîntul în cele două însemnări amintite mai sus (v. «Revista istorică», VIII (1922), p. 78; și «Renașterea», XIX (1940), p. 706). Tot el, înscriind în una din Condicele Mînăstirii Cernica *Călugăriile din zilele părintelui Dorotei arhim. stareț*, se trece întîi pe sine, arătînd că a venit în mînăstire în anul «1807» (v. *Condica de călugări a Mînăstirii Cernica*, nepag.). Cu alt prilej, la 14 octombrie 1843, într-un raport către mitropolie, în legătură cu un heleșteu de pe moșia Brăneștilor, el scria: «Că eu supt iscălitul sînt venit aici la această mînăstire de sînt acum ani treizeci și șase», deci: 1843—36=1807. (v. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3790* (f. 571/1843), (*Moara și heleșteul ce are Mînăstirea Cernica în moșia Brănești a Mitr(opolii)*, f. 6). Și pitarul Sava N. Bărbulescu, fiul de duhovnicie al sfîntului arată că acesta a venit la mînăstire la 12 martie 1807, (v. Acad. R. S. România, *Ms. rom. nr. 544*, f. 80). La fel fac și alți cercetători (d. p.: Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 86). Numai arhimandritul Atanasie Gladcovschi, folosind probabil, condica de călugări aci-amintită, acolo unde sfîntul a înscris anul venirii sale la Cernica a citit «1804» în loc de «1807», deoarece unitatea acestui număr e atît de «stilizată», încît ușor se poate confunda «7» cu «4» (v. art. *Gheorghe arhimandritul, starețul Mînăstirii Cernica...*, în «Glasul Bisericii», XV (1956), p. 716, n. 1.

20. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 86.

21. *Ibidem*, p. 87.

22. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1017; Preotul Niculae Șerbănescu, *Viața și traiul părintelui Calinic Cernicanul episcopul Rîmnicului — Noul Severin*, București, 1950, p. 5.

23. Baldovin, *op. cit.*, p. 1017.

24. Data este arătată chiar de Sfîntul Calinic (*Condica de călugări a Mînăstirii Cernica*, (nepag.) și în *însemnările* publicate în: «Revista istorică», VIII (1922), p. 78 și în «Renașterea», XIX (1940), p. 706). La fel este înscrisă această dată și pe piatra de mormînt a sfîntului, aflată în biserica Sfîntul Gheorghe de la Cernica. Monahul Casian, *op. cit.*, p. 87, dă data: 2 noiembrie 1808.

la Cernica de către cărturarul mitropolit bulgar *Sofronie de Vrața*²⁵, refugiat în acea vreme la București.

După aceasta ierodiaconul Calinic a rămas tot sub povățuirea părintelui Pimen, «bunul său bătrîn» și a «început a adăuga nevoință peste nevoință», asprindu-și postul, petrecîndu-și noaptea în privegheri prelungite, odihnindu-și firavul trup pe scaun, nu pe pat, și lucrînd împreună cu părinții la slujbele cele mai grele ale mînăstirii. În anul 1812, împreună cu duhovniceșul său părinte Pimen a fost trimis de starețul Timotei în Moldova ca să strîngă ajutoare pentru «meremetul» bisericii Sfîntul Nicolae, «vătămata» de cutremurul din anul 1802. Cu acest prilej, desigur, el a cercetat locașurile de cuviosie de aici, în care înflorea paisianismul și mai ales Mînăstirea Neamț, unde a putut vedea și rodul muncii cărturărești și tipograficești a mitropolitului Moldovei, Veniamin Costachi, retras atunci în această voievodală ctitorie, lucru ce, mai apoi, va înrîuri mult asupra lui.

Cu ceva ajutoare adunate²⁶, dar mai cu seamă cu sufletul mîngiat și îndulcit de cele ce, din punct de vedere duhovnicesc, văzuse în țara lui Ștefan Vodă cel Mare și Sfînt, ierodiaconul Calinic s-a întors la Cernica. Scurtă vreme după aceasta, el a ajuns sub povața duhovnicească a părintelui Dorotei, căci iscusitul său dascăl, Pimen, dornic de mai multă liniște fiind, a plecat la Muntele Atos. Ochii starețului Timotei erau însă neconținut ațintiți asupra lui. Și în anul 1813, cînd mulți din părinții mînăstirii pieriseră de ciumă, acesta a socotit că el, deși încă tînăr, este vrednic de darul preoției. La început sfîntul se lepăda, «nevrednic numindu-se de o asemenea sarcină». Pînă la urmă însă, văzînd aici voința lui Dumnezeu, a primit. A fost hirotonit preot, marți 18 februarie 1813²⁷, în biserica din mahalaua Batiștii, în București²⁸ de «*arhiereul Dionisie Lupu Sevastiis*»²⁹.

Zi de zi, viața sfîntului devenea tot mai îmbunătățită și din această pricină «a voit toată obștea» ca el să fie duhovnic al mînăstirii. Voința le-a fost împlinită și marți 20 septembrie 1813³⁰, ieromonahul Calinic a fost hirotosit duhovnic de însuși mitropolitul țării, *Nectarie* (1812—1819), probabil în mitropolia din București. Viețuitorii mînăstirii, care-l știau «cu suflet cald și aplecat spre nevoile sufletești

25. Cu privire la acest moment din viața sa, sfîntul a însemnat: «1808, *dechem(urie)* 3, *hirotonit diacon de arhiereu Sofronie Vrața în Mănăst(irea) Cernica*» («*Revista istorică*», VIII (1922), p. 78). În cealaltă însemnare a sa, mai sus citată, sfîntul a indicat și ziua din săptămîină, «joi». («*Renașterea*», XIX (1940), p. 706).

26. Cu aceste ajutoare, și desigur că și cu altele adunate de alții, lucrările de reparație de la biserica Sfîntul Nicolae, în afară de zugrăveală, au fost duse la bun sfîrșit, ea putînd fi tirnosită în anul 1815.

27. Data hirotoniei într-un preot se află în cele două *însemnări* ale sfîntului folosite și mai sus. (v. «*Revista istorică*», VIII (1922), p. 78; și «*Renașterea*», XIX (1940), p. 706; aci se arată și ziua din săptămîină: marți) și în *însemnarea* pitarului Sava N. Bărbulescu (Acad. R. S. România, (Ms. rom. nr. 544, f. 80).

28. Indicație a sfîntului («*Revista istorică*», loc. cit.). S-ar putea ca această biserică să fie, fie biserica *Batiște* (să se vadă pentru ea: Pr. Nițșor Cazacu și Matei Cazacu, *Istoricul bisericii Batiște din București*, în «*Glasul Bisericii*», XXIII (1964), nr. 9—10, p. 777—882), fie, mai degrabă, *paraclisul mitropolitului Dionisie Lupu*, aflat în această mahala (v. Preotul Nicolae Șerbănescu, *Mărturii istorice despre monumentele religioase din Bucureștii de altădată*, p. 87—88).

29. Numele arhiereului săvîrșitor al tainei este indicat de însuși Sfîntul Calinic («*Revista istorică*», VIII (1922), p. 78).

30. Data hirotosiei în duhovnic o arată însuși Sfîntul Calinic în *însemnările* deja amintite (să se vadă revistele citate și mai sus). Menționăm că în revista «*Renașterea*» data de zi diferă: «23», nu «20», cum este în «*Revista istorică*».

ale fraților», lume dinafară și chiar capete încoronate și înalți demnitari laici și bisericești, «dornici să găsească sfat și alinare» la suferințele lor nevoi, alergau la el «de-și aflau adăpostire și mângâiere la ale lor suferințe». Căci sfântul, «ca un neîntrecut duhovnic» ce era, pe toți îi «mângâia cu cuvinte dulci și de Dumnezeu însuflate» și pe mulți îi îndrepta pe calea cea bună³¹.

La câteva luni după ce a fost făcut duhovnic, în anul 1816, starețul Timotei «l-a însărcinat și cu ascultarea ecleziarhiei, că îl vedea... că era tare evlavios la cele bisericești și cunoștea regulile foarte bine, după cum trebuie să fie un asemenea îngrijitor de cele sfinte»³².

Tot cam în acest an — 1816 —, noul stareț al mănăstirii, *Dorotei* (3 martie 1816 — 13 decembrie 1818), care de la 3 martie conducea sfântul locaș în locul decedatului Timotei, i-a încredințat lui «toată ocîrmuirea» obștii, căci el, fiind bătrîn, «numai cu numele era stareț». Astfel ieromonahul Calinic, deși tînăr, a ajuns de fapt, «cîrmuitor peste mînăstire și povățuitor sufletească al viețuitorilor ei».

Această ascultare a purtat-o doar un an, căci în anul 1817, starețul *Dorotei*, presimțind că i se apropie sfîrșitul, l-a trimis la Sfîntul Munte ca să cheme pe părintele Pimen, voind ca acestuia, la moartea sa, să-i lase ocîrmuirea obștii cernicane. Un an de zile a zăbovit sfîntul în această grădină a Maicii Domnului, reușind să cunoască îndeaproape și direct spiritualitatea ortodoxă atonită. După aceasta, împreună cu părintele Pimen, s-a întors la postrigul său, găsind pe starețul *Dorotei* încă în viață. Acesta le-a rînduit din nou sarcini și apoi, în ziua de 13 decembrie 1818, s-a mutat către Domnul³³. El ar fi voit ca la conducerea mănăstirii să-i urmeze părintele Pimen, dar acesta nu era privit cu ochi buni de obște, deoarece la întoarcerea sa de la Sfîntul Munte silise pe părinți la o prea aspră viețuire.

În această situație, s-a cerut Sfintei Mitropolii «să vie și să facă altă alegere de stareț». Întru aceasta, mitropolitul Nectarie a trimis la Cernica pe arhiereul Ioanichie Stratonichias. Îndată după sosirea acestuia, s-a purces la alegere, fiind propuși pentru aceasta părinții duhovnici Calinic, Pimen și Ignatie, toți trei avîndu-și postrigul în mînăstire. Obștea întreagă a ales pe cel dintîi, întrucît de toți era cunoscut ca «un neîntrecut păstor de suflete».

După săvîrșirea «votației», toți cei de față au mers în biserică și acolo Sfîntul Calinic a fost «așezat stareț după legile formale»³⁴. Așa a ajuns el ocîrmuitor al Mînăstirii Cernica; ziua «așezării» sale fiind: *sîmbătă 14 decembrie 1818*³⁵. Această întoarcere de lucruri n-a mîhnit cituși de puțin pe părintele Pimen. Dimpotrivă.

31. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 89.

32. *Ibidem*.

33. Data este iarăși arătată de Sfîntul Calinic (v. *Arătare pre scurt de cînd și de cine dintru (în)tiu s-au făcut zidire de biserică aicea la aceste doao ostroave, cum și în cîte rinduri s-au adunat părinții monahi și s-au sihăstrit pînă cînd mai pre urmă într-acest veac au venit și pîrerea pomenitului Gheorghe arhim(ăndritul) carele au stătu năstăvnic aceștii opstijitiei, om cuvios și vrednic cu adevărat de neuitată pomenire*, f. 11. (Această lucrare-manuscris a Sfîntului Calinic se află acum la ștăreția Mînăstirii Cernica și în cele următoare se va cita: *Arătare pre scurt pentru Cernica*).

34. Toate aceste momente ale alegerii, apud. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 94, 95.

35. Și acest fapt de seamă din cursul pămîntești sale vieți, sfîntul îl însemnează pentru urmași așa: «1818, dec(hemurie) 14, cu unirea tuturor părinților pus egumen Mînăstirii Cernicii de mitrop(olitul) Nectarie». («Revista istorică», VIII (1922), p. 78). Aceași dată se dă și în cealaltă însemnare a Sfîntului, unde se arată și ziua din săptămîna: *sîmbătă* (v. «Renașterea», XIX (1940), p. 706), precum și în însemnarea pîtarului Sava N. Teodorescu (Acad. R. S. Română, Ms. rom. nr. 544, f. 80). În epitaful de pe piatra de mormînt a Sfîntului Calinic însă, ea a fost con-

El «a primit să fie din nou dascăl duhovnicesc al Sfântului Calinic, cum fusese mai înainte și a păstrat acestuia o nespūsă dragoste părintească pînă la moarte»³⁶.

Sfîntul Calinic stareț al Mînăstirii Cernica. — Luînd asupra-și «toiagul păstoresc», Sfîntul Calinic «și-a pus toată nădejdea numai în Dumnezeu (...), dîndu-se la cele mai mari și grele nevoințe» și «îngrijindu-se ziua și noaptea de a conduce cu bună orînduială și sfințenie păstoria turmei încredințată lui (...), precum și de îmbunătățirea averii mînăstirii»³⁷.

A condus Mînăstirea Cernica timp de peste trei decenii și în primii ani — între altele — a reușit să zugrăvească, prin vestiții meșteri Fotache și Nicolae Polcovnicu, biserica Sfîntul Nicolae. Tot cam în această vreme, ca o răsplată a rîvnei sale pentru cele bine plăcute Domnului, mitropolitul Dionisie Lupu l-a cinstit cu vrednicia de *arhimandrit*, hirotésindu-l personal în biserica Sfîntul Nicolae de la Cernica în ziua de *vineri 9 aprilie 1820*³⁸.

Ca stareț, sfîntul a pus rînduială în rîndul viețuitorilor mînăstirii³⁹, a pri-

fundată cu data hirotésiei sale întru arhimandrit (9 aprilie 1820). Iată cum, mai apoi, sfîntul a înfățișat venirea sa la stăreția Cernică: «...După a acestuiaș mutare (= decesul starețului Doroței), s-au însărcinat această smerită obște asupra nevredniciei mele, cu cererea tuturor părinților și cu porunca Prea sfințitului mitropolit Nectarie, măcar că nu eram destoinic de această mare sarcină, fiind și în vîrsta tinerețelor și aflîndu-mă și tot cam bolnav, dar rugat fiind de tot soborul, am priimit» (v. *Arătare pre scurt pentru Cernica*, Ț. II).

36. *Viața și faptele Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica episcopul Rîmnicului*, [București, 1955], p. 7. (Se va cita în cele următoare sub forma: *Viața și faptele Sfîntului Calinic*). Intrucît în legătură cu această broșură (retipărită pînă acum de mai multe ori; ultima dată fiind în anul 1967), s-a pus cîndva problema unor precizări (v. Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 667, notă), la rîndu-ne precizăm că ea a fost întocmită de cel ce semnează acest «aniversar» și de fostul său profesor de istorie, preotul Grigore N. Popescu (27 decembrie 1961), că apoi, primul din acești doi autori a lucrat și în «colectivul de specialiști», amintit în citata notă, și că, deosebit de aceasta, cu prilejul canonizării Sfîntului Calinic, el a colaborat la stabilirea tipicului slujbei sfîntului, la întocmirea acestei slujbe, a rugăciunii și a tomosului de canonizare, precum și la cercetarea unor proiecte de acatist pentru sînt. În afară de acestea, a alcătuit sinaxarul și a stabilit pomelnicul sfîntului, a indicat scenele ce trebuiau dăltuite pe racla sa și a cules și a prezentat date cu privire la zugrăvirea chipului său. Aceasta, repetăm, pentru că s-a pus problema unor precizări.

La rîndul său, și Sfîntul Calinic, în tot timpul, a păstrat duhovnicescului său dascăl aceleași sentimente de iubire și respect, lucru ce din destul reiese din următoarea însemnare făcută, cu propria-i mînă, cu prilejul morții lui: «1831, august 30. Au răposat pâr(intele) Pimen ieroshim. d(u)downic(ul), om cuvios, de vîrstă ca la 55 ani sau 60; de 40 ani în opște; cu neam pămîntean; la statul trupului de mijloc, cam oacheș, barba înspicată mai mult albă și scurtă.

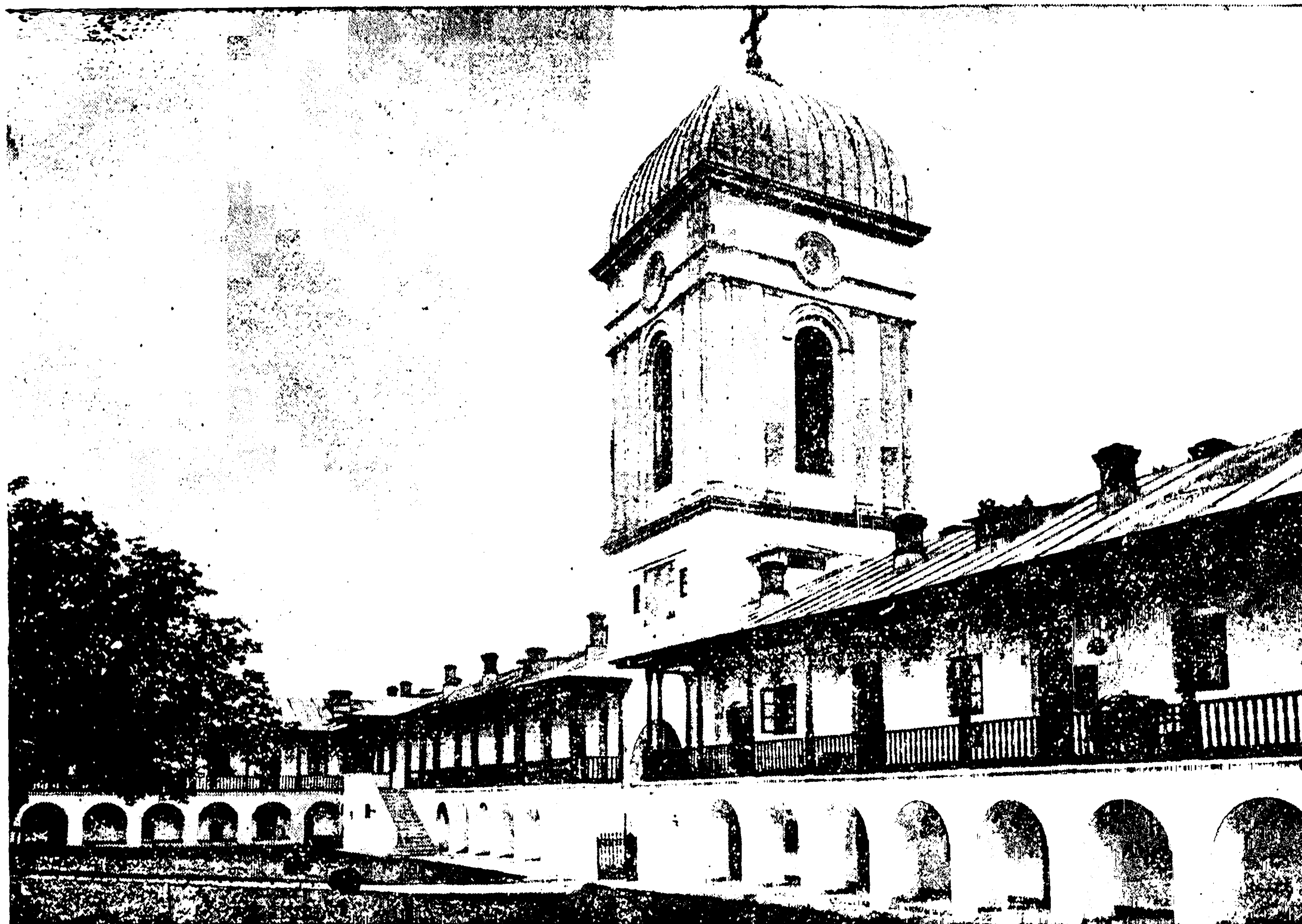
Sfîrșitul i-au fost foarte minunat că după ce ș-au săpat groapa singur cu 40 zile înainte, neștiind nimic bolnav; simbătă august 29 au slujit sfînta liturghie, duminică în 30 au început slujba mîneșării și eșind din biserică, au trimes ucenicul de m-au chemat. Și, viind, la sf(i)nția sa, mi-au spus cîte ceva de ale d(u)hovniciei și îm(i) zice că i-au sosit și sfîrșitul. Eu n-am crezut. Și așa, stînd (de) vorbă amîndoi, stînd pă pat răzimat de păretele chiliei, mi-au zis acest cuvînt după urmă: «Să nu te mîhnești». Ș-au plecat capul și ș-au dat duhul. Dumnezeu să-l odihnească și pă noi să ne erte și să ne miluiască.

Kallinic arhim. stareț Cernichii (Condică de înscrierea monahilor decedați de la Cernica, f. 17).

37. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1017—1018.

38. Data indicată de Sfîntul Calinic în însemnările amintite: «1820, aprilie 9, hirotésit arhim(andrit) de mitrop(olitul) Dionisie în mînăst(irea) Cernica, în biserica cea mare a Sf. Nicolae» («Revista istorică», VIII (1922), p. 78) și «1820, apr. 9, vineri, arhimandrit» («Renașterea», XIX (1940), p. 706).

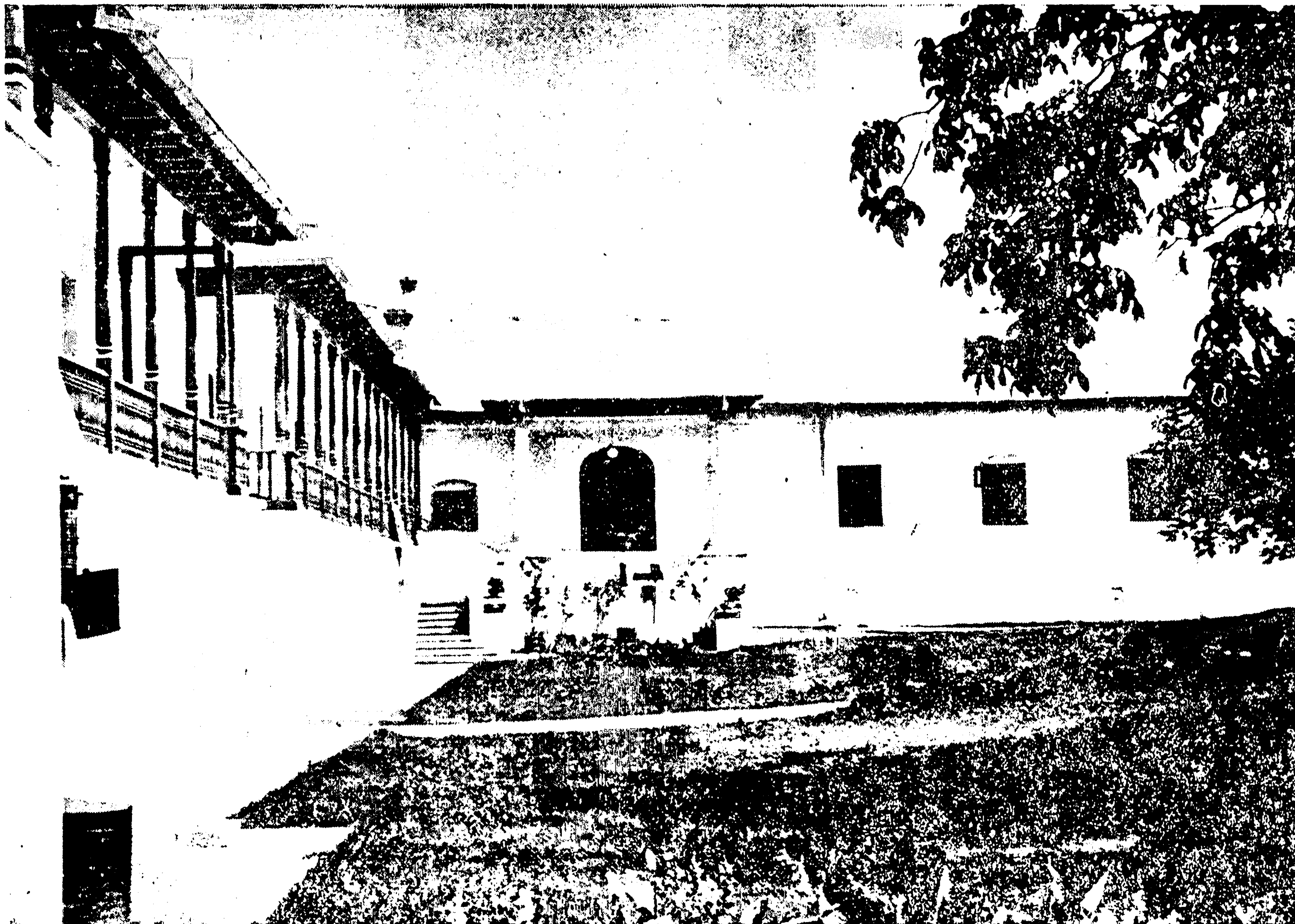
39. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 95. Cf. și Arhiv. Mitrop. Ungrovlahiei, Dosar nr. 5791 (f. 120/1844). *Delă de netrebniciia diaconul(ul) Silvestru de la Mînăstirea Cernica*.

Intrarea din partea de apus a Mănăstirii Cernica, după restaurarea din anii 1962—1968

Biserica Mănăstirii Cernica, în care se află moaștele Sfântului Ierarh Calinic

Vedere din incinta Mănăstirii Cernica, după restaurarea din anii 1962—1968

Chilii în incinta Mănăstirii Cernica, după restaurarea din anii 1962—1968

mit, a găzduit și a ferit de primejdii pe băjenarii fugiți din București în timpul mișcărilor din anul 1821⁴⁰; a alcătuit pentru monahii săi cuprinzătoare povățuiri⁴¹; a apărut⁴² și a îmbogățit zestrea mănăstirii⁴³, a scos mănăstirea din starea de închinare față de Sfânta Mitropolie⁴⁴, a zidit biserica Sfântul Gheorghe⁴⁵ și alte clădiri pe vatra sfântului locaș⁴⁶, a înființat o bibliotecă formată din importante

40. Aceste întâmplări au fost istorisite de însuși Sfântul Calinic. Să se vadă: Acad. R. S. România, *Ms. rom. nr. 1984*, f. 7 r.—8 r.; 21—23, v.; N. Iorga, *Manuscriptele Mănăstirii Cernica*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXVI (1902—1903), p. 214—215; «Renașterea», XIX (1940), p. 704—705; Ec. D. Furtună, *op. cit.*, p. 141—143; Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 176—180; Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 96—103.

41. Acad. R. S. România, *Ms. rom. nr. 1934* (Cuvinte ale arhimandritului Calinic), f. 1—7 r.; Ec. D. Furtună, *Ucenicii stareșului Paisie în Mănăstirile Cernica și Căldărușani*, București, [1927], p. 139—140.

42. Să se vadă, de pildă, ielul energic cum Sfântul Calinic a apărut față de mitropolie drepturile mănăstirii în legătură cu un vad de moară de pe moșia Brănești (Arhiv. Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3790* (f. 571/1843), f. 6—7).

43. Să se vadă întru aceasta: hrisovul voievodului Alexandru Suțu din 20 octombrie 1819, a lui Grigorie Ghica din 6 august 1824, diata Marioarei Bujoreanca din 24 aprilie 1827 (Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. XLIV—LI, LIII—LXIII), precum și: Arhiv. Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3788* (f. 144/1843); *nr. 3793* (f. 97/1850): T. G. Bulat, *Știri noi despre Sfântul Calinic de la Cernica*, în «Glasul Bisericii», XIX (1960), nr. 1—2, p. 98—105.

Însuși Sfântul Calinic în paretisisul său din anul 1867 afirma: «*Prin ostenele mele (...) s-au făcut cele ce acum se văd în amândouă ostroavele (...), s-au făcut morile dupe Dîmboviță cu pica lor, s-au agonisit cinci trupuri de moșie prin cumpărători și danie, s-au strîns mai multe mii de dobitoace cu coarne ciute și mărunte, lângă care și prăvălii în București*», încît la plecare «*am lăsat schitul într-un venit anual peste 6000 galbeni, număr de părinți și frați 350 îndestulați cu toate cele trebuincioase de hrană și îmbrăcăminte*» (Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 136—137).

De asemenea într-o altă variantă a demisiei sale, cu privire la cele realizate de el la Cernica, scrie următoarele: «*Neputința slăbiciunii în care ne aflăm a sănătății ne cheamă a ne sta-tornicii iarăși în chinovia sfintii monastiri Cernica, dorita metanie, (...) unde din tinăra noastră vîrstă, în curs de ani 32 (pînă la anul 1850, sptv.), cît am păstorit turma monahală, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin daniile a multor făcători de bine, afierosind unii moșii, vii, alții acareturi și alte multe spre pomenirea numelui și sufletelor lor, mult ne-am fost străduiți și noi și în cursul stăreșii noastre am clădit din nou atît biserica Sfântul Gheorghe cu multele sfinte odoare bisericesti și chiliile de jur împrejur, cît și alte multe îmbunătățiri care sînt în ființă, încît unde mai înainte această sfîntă casă se afla în mare lipsă și neajungere spre întîmpinarea cheltuielilor, noi, la suirea pe scaunul Sf(intii) Episcopii Rîmniceu în anul 1850, am lăsat-o cu venit anual peste lei o sută noăzeci de mii, afară de ergheliile de cai, cirezile de boi, vaci, bivoli, oi și altele, precum dovedește lucrarea comisii din anul —, cînd s-au catagrafisit și s-au prețuit toată averea acestii casii*». (Originalul acestei variante se află acum în «Casa memorială Sfântul Ierarh Calinic» din Mănăstirea Cernica. El a fost trecut și în inventarul întocmit la moartea sfântului, în ziua de 12 aprilie 1868).

44. În anul 1838. (Să se vadă: Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 113—118; Athanasie Mironescu, *Istoria Mănăstirii Cernica*, p. 154—156, LII).

45. V. Arhiv. Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3789* (f. 78/1840) (*Delă pentru lei 30.000 ca să-i dea ajutor Mănăstirii Cernicii din casa Mitropolii*), Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 104 ș.u.; Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 233—236.

46. Următoarele pisanii amintesc pe unele din acestea: «*Aceste chilii s-au făcut de părintele Calinic arhimdt. al opștii Cernica la anul 24 al egumenii sale și al 53 din viața sa în care au sezut însuși. Au fost purtător de grijă la toate pâr. D(a)m(a)schin mon(a)h, 1842*» (Pisania de la Casa Sfântului Calinic); «*Această chilie cu paraclisul, avînd de hram pe sfîntul și întru tot lăudatul apostol și evanghelist Ioan, s-au făcut de către părintele Calinic arhimandritul al obștei Cernica la anul 1842, în al 24-lea an al egumeniei lui și în al 53-lea an din viața sa, în care chilie însuși a sezut și în care și-a dat obștescul sfîrșit la anul 1868, aprilie 11, ca episcop*» (Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 229); și «*Această cișmea s-au făcut prin arh(i)ma(n)d(ritul) Calinic stareș obștii*

cărți de cultură teologică și de zidire sufletească, pe care a pus-o la îndemîna călugărilor și a inițiat un curent cărturăresc printre monahii cernicani⁴⁷.

Toate cele aci amintite au făcut ca în timpul cît a stat în fruntea «chinovionului» de la Cernica, acesta să atingă «culmea dezvoltării sale duhovnicești și gospodărești, devenind o vatră de cultură călugărească în Țara Românească»⁴⁸, o adevărată oază duhovnicească în care își căutau mîntuirea 350 de bărbați și frați⁴⁹, un focar de cultură și de spiritualitate ortodoxă, spre care, din toate părțile, alergau nu numai monahi⁵⁰, ci și mireni.

De drept, Sfîntul Calinic a stărețit la Cernica pînă în septembrie 1850, cînd a fost ales episcop de Rîmnic, plecînd apoi, către finele lunii noiembrie din același an, la Craiova. El însă n-a rupt nici cînd legăturile cu «dorita sa metanie», ci, cînd și cînd, a și cercetat-o. În primele zile ale lui noiembrie 1850, potrivit hotărîrii mitropolitului Nifon, dată în a patra zi a acestei luni, el a venit aici la Cernica și a așezat stareț pe urmașul său, duhovnicul *Nicandru* (1850—1854)⁵¹. De asemenea, la 17 martie 1851, la 9 noiembrie 1854⁵² și cîteva luni din anul 1867—1868, — ultimele din viața sa pămîntească —, el a fost iarăși prezent în acest sfînt locaș. În 1851 a hirotonit diacon pe monahul Iachint⁵³, iar în 1854, aflînd că, cu prilejul numirii starețului *Diomid* (1854—1864), urmașul lui *Nicandru*, Depar-

Cernichii cu ajutor de la pravoslavnicii creștini, spre răcorirea celor însătați; anul 1834. (Pisanie aflată acum în incinta cetății de la Sfîntul Gheorghe, spre bibliotecă).

47. Cf. N. Iorga, *Manuscriptele Mănăstirii Cernica*, pass.; Econ. D. Furtună, *Rolul cultural al Cernicâi*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLVII (1929), p. 660—669; Același, *Ucenicii starețului Paisie...*, pas.; Arhim. Atanasie Gladcovschi, *Monahi cronicari din sfînta Mînăstire Cernica, Casian Cernicanul*, în «Glasul Bisericii», XVII (1958), p. 740—747.

48. Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 173.

49. Cifra este indicată de Sfîntul Calinic în paretisis (Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 137). Amintim că între anii 1816—1818, Sfîntul Calinic, ca duhovnic, a călugărit 19 monahi și că în stăreția sa primul călugărit este un Cornilie Monahul — ca mirean Constantin —, pămîntean de neam, venit în mînăstire la 1815 și călugărit la 22 martie 1820 (*Condica de călugăriri a Mînăstirii Cernica*, (nepag.).

50. De pildă, la 28 august 1836, aici, la Cernica, s-a schimnicit arhimandritul *Partenie*, starețul Mînăstirii Tismana, luînd numele de Pimen ieroschimonahul și, împreună cu el, și un alt monah *Chiril*, schimbîndu-și numele în Chirion schimonahul (*Condica* citată la nota precedentă).

Primul, în anul 1838, a reparat paraclisul lui Dan Brașoveanul de la Cernica, ce fusese «vătămat» de cutremur în anul 1829 (Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 227—228).

51. Arhiv. Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3794* (f. 116/1850), f. 4 (adresa nr. 4735 din 4 noiembrie 1850).

Se susține de unii că «începutul (...) stăreției arhimandritului Nicandru la Cernica» a avut loc la 26 oct. 1850 (Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 669). Pe temeiul actelor ce avem la îndemînă, precizăm și aici; părintele Nicandru duhovnicul a fost ales stareț al Cernicâi la 1 noiembrie 1850, la 3 noiembrie același an a fost aprobat printr-un «jurnal» încheiat de Mitropolie și Departamentul Bisericesc, iar la 9 noiembrie 1850 s-a întărit de domnitorul Barbu Știrbei prin ofisul nr. 1506/1850 și, desigur, că după această dată a fost «așezat», adică instalat de Sfîntul Calinic, potrivit rugării ce mitropolitul Nifon îi făcuse la 4 noiembrie 1850. (Pentru toate acestea, să se vadă: Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3794* (f. 116/1850), f. 1—3, 6, 10—12).

52. Această prezență a Sfîntului Calinic la Cernica trebuie pusă în legătură cu venirea sa la București în toamna anului 1854, ca să ureze bun-sosit domnitorului Barbu Știrbei, care se întorsese în scaun «după un exil voluntar de un an». Sfîntul, aflîndu-se în București, a mers și pînă la mînăstire.

53. *Condica de călugăriri a Mînăstirii Cernica* (nepag.). Aproape o lună mai apoi, la 11 aprilie 1851, Sfîntul Calinic a îndreptat către obștea de la Cernica o scrisoare plină de îndemnuri, povățuind-o să se ferească de rele, să nu cadă în ispite și îndemnîndu-o să se roage pentru dînsul (Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1044—1045).

tamentul Bisericesc «ar fi vrut să trimită cinovnici ca să facă catagrafie de zestrea mînăstirii, după cum să urmează la mînăstirile cele domnești», el se împotrivește acestei încercări și în ziua de 9 noiembrie 1854, înaintează Mitropoliei un energic protest, «spre a fi înaintat Departamentului Bisericesc», prin care apăra autonomia mînăstirii, scriind la punctul al doilea următoarele :

«Această mînăstire întru ceia ce să atinge de pravilnicele ei drepturi păzite și urmate în sumă de ani, totdeauna s-a socotit slobodă și neatîrnată atît în puterea hrisoavelor domnești slobozite înaintea Regulamentului, cît și în temeiul altor doadă luminate hrisoave date mai în urmă întăritoare celor de mai nainte : unul adică în anul 1838, mai 20, No. 2 al Mării Sale fostului domn Alexandru Ghica, și altul cu anul 1853, ghen(a)r(ie) 12, No. 4 al Înălțimii Sale Prințului stăpînitor Barbu Dimitrie Știrbei, care-i într-o unire hotărăsc și poruncesc spre a i să păzi și în viitor tot acele drepturi ce au avut și mai înainte. Și așa fiind peste această pravilnică putere și tărie a domneștilor așazăminturi hotărîtoare a să cîrmui această sfîntă mînăstire prin starețul ei întru toate de sineși ca un chinovion și singură ia prin părinții de aici a-ș(i) catagrafisi zestrea la vremea răposării vreunui stareț.

Socotiți că nu poate vreo autoritate a o supune la catagrafisire de fețe mirene de afară, ca o urmare cu totul împotriv(a) legiuitului drept al neatîrării ce și-au avut și are prin domnești acte»⁵⁴.

Reiese de aici, cîtă grijă a avut sfîntul de chinovia în care viețuise timp de peste patruzeci de ani, de care se despărțise cu atîta greutate în toamna anului 1850 și în care a ținut să-și petreacă ultima parte a pămînteștii sale vieți, ceea ce a și făcut în cele cîteva luni din anii 1867—1868.

Viața curată a sfîntului, blîndețea și darurile deosebite cu care era înzestrat. iscusința întru cele gospodărești pe care o vădea stărețind la Cernica, dragostea sa față de cărți și, într-o oarecare măsură, chiar patriotismul său, au atras atenția multora asupra sa. Mulți și-l aleseseră duhovnic, mulți alergau la el pentru a fi îndrumați pe calea adevăratei trăiri în Hristos, mulți îl respectau ca pe un sfînt, mulți îl lăsau executor testamentar, iar unii din voievozii țării îl voiau în fruntea bisericii strămoșești, care, în acele vremi, a stat peste șase ani fără păstor. De mai multe ori, domnitorul *Alexandru Ghica* (1834—1842) și dregătorii săi l-au rugat să primească vrednicia de mitropolit al Ungrovlahiei, dar el a refuzat. Din această pricină chiar, — istorisește iarăși ucenicul său, arhimandritul Anastasie Baldovin —, cei ce rîvneau păstorescul toiag ar fi încercat să-l omoare, otrăvindul. Puterea lui Dumnezeu însă l-a apărat⁵⁵.

SFÎNTUL CALINIC EPISCOP DE RÎMNIC

Cu toată nealergarea sa după slujbe «înalte», sfîntul a fost totuși rînduit să facă parte din ierarhia țării, ajungînd pînă la urmă episcop de Rîmnic.

În jurul anului 1850, «printr-un concurs de împrejurări ecstraordinare», cum se spune în ofisul domnitorului Barbu Știrbei din septembrie 1850, toate cele

54. Arhiv. Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3799*, (f. 64/1854). (*Încetarea din viață a arhimandritului Nicandru starețul Mînăstirii Cernica*), f. 24.

55. Pentru acest episod din viața sfîntului, să se vadă: Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1021—1023; Preotul D. Lungulescu, *Viața și minunile episcopului «Calinic cel Sfînt» al Rîmnicului N. Severin*, Cralova, 1930, p. 34—36 (În cele ce urmează se va cita așa: D. Lungulescu, *Viața și minunile*); *Viața și faptele Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica*, p. 12; *Viața și slujba Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica episcopul Rîmnicului — Noul Severin*, București, 1957, p. 28; Preotul Niculae Șerbănescu, *Viața și traiul părintelui Calinic Cernicanul...*, p. 8—9.

patru scaune episcopale ale Țării Românești erau fără «arhipăstori»: Mitropolia din vara anului 1849, când se retrăsese vlădica Neofit II, Episcopia de Rîmnic, din anul 1840, când episcopul Neofit fusese ales mitropolit, Episcopia de Buzău din anul 1846, când decedase episcopul Chesarie, iar Episcopia de Argeș din ianuarie 1845, o dată cu decesul episcopului Ilarion. În cursul vijelioaselor vremi, petrecute la noi, la acest mijloc de veac, nimeni n-a mai putut găsi o clipă de răgaz ca să se îngrijească și de treburile bisericești.

După așezarea acestor vremi însă, noul domnitor *Barbu Dimitrie Știrbei* (1849—1856), făcînd, cum socotea Nicolae Iorga, un act de «curaj»⁵⁶, a purces la înlăturarea unei astfel de stări nefirești din sînul Bisericii strămoșești. În acest scop, el, la 7 septembrie 1850⁵⁷, a emis și apoi a trimis divanului obștesc următorul ofis domnesc, purtînd numărul 1155 :

«Printr-un concurs de împrejurări ecstraordinare, întîmplîndu-se ca tot într-o vreme să văduvească scaunul arhiepiscopesc al Sf(in)t(ei) Mitropolii, precum și cîte trele scaunele episcopești, al Rîmnicului, Buzăului și Argeșului și a se afla tot de o dată acest prințipat fără nici un arhipăstor, una din cele mai pătrunzătoare griji ale noastre a fost ca cît mai fără întîrziere să îndeplinim această mare și sf(in)t(ă) trebuință.

Spre îndeplinirea acestei lipse, Noi, potrivit cu vechile obiceiuri, cu legiurile țării și cu starea lucrurilor de astăzi, în urma Convenției de la Balta-Liman și, în sfîrșit, asemănîndu-ne întru toate cu înaltele puneri la cale ce ni s-au împărtășit, convocăm, pentru 14 septembrie, Adunarea ce este a se îndeletnici cu alegerea mitropolitului și a episcopilor.

Această adunare să alcătuiască sub prezența întîiului boer și prezident al Obștescului Divan, banul Gheorghe Filipescu, de Divanul Obștesc, întocmit după cum să află, de toți dd. bani, vornicii din lăuntru și logofeții Dreptății, carii nu fac astăzi parte din mădularele acestui divan, precum și de douăsprezece persoane parte bisericească⁵⁸, care au a fi alegători și din cercul cărora au a se alege mitropolitul și episcopii.

Afară din mădularii Adunării, altul nimeni nu va avea intrare în mitropolie, pe cît va ținea seama alegerilor.

Vor îngriji toți cei în cădere de a fi mădulari ai aceștii Adunări, precum mai sus se deslușăște, ca, joi la 14 ale aceștii luni, să se afle negreșit la nouă ceasuri dimineața în sala sf(in)t(ei) mitropolii, spre a proceda la alegere, la noă ceasuri și jumătate porțile mitropoliei se vor închide și nimeni nu va mai fi primit.

56. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, ed. II, București, 1930 (pe copertă : 1932), p. 269.

57. Numărul și data completă a ofisului domnesc : nr. 1155 din 7 septembrie 1850 sînt arătate în adresa nr. 236 din 9 septembrie 1850 a «Prezidentului Obștescului Divan al Prințipatului Țării Românești», Gheorghe Filipescu, prin care acesta poftea la adunarea electivă pe arhierul Nifon Sevastis, «cîrmuitorul Sf(in)t(ei) Mitropolii» (Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 102* (f. 102/1850) (*Delă pentru alegerea și înscăunarea preaosfinții sale păr(intelui) mitropolitu i a cîtor trei părinții episcopi, Rîmnicu, Buzău și Argeș*), f. 10).

58. Persoanele «parte bisericească», poftite la Adunarea electivă erau : arhierii Nifon Sevastis, cîrmuitorul Sfintei Mitropolii. Acachie Laodichias, egumenul Mînăstirii Dealu, arhimandriții : Climent, cîrmuitorul Episcopiei Argeș, Filotei, cîrmuitorul Episcopiei Buzău, Calinic, starețul Mînăstirii Cernica, Eufrosin (Poteca), egumenul Mînăstirii Motru, Ioanichie, egumenul Mînăstirii Brîncoveni, Eftimie, starețul Mînăstirii Căldăru'ani, Ioanichie, egumenul Mînăstirii Cîmpulung, Iosaf, egumenul Mînăstirii Tismana, Sofronie, «prezidentul Consistoriei» și protosinghelul Misail, egumenul Mînăstirii Berislăvești. (*Al doilea Condică [a Mitropoliei Ungrovlahiei] pentru alegerile și hirotoniile arhieresti cu începere de la l(eai) 1823 Ghenarie*, f. 45. (În cele următoare se va cita : *Condica sfîntă, II*) și «Buletinul Ofițial al Prințipatului Țării Românești», nr. 77 din 13 septembrie 1850, p. 305 (Se va cita mai departe așa : *Bul. Oficial*).

Gravitatea aceştii îndeletniciri de conştiinţă cerînd chemarea cereştii probe-dinţi spre luminarea cugetelor, dd. mădulari vor asculta mai întîi Sfînta slujbă în biserica sfintei mitropolii.

În minutul ce vor bate zece ceasuri, Adunarea va proceda la alegerea părinţilor arhipăstori, după alăturata programă: mai întîi vor începe de la alegerea episcopilor, care să vor recunoaşte aceia ce vor împreuna mai multe glasuri din numărul alegătorilor de faţă ce vor lua parte la alegere şi îndată după săvîrşirea aceştii alegeri, ni se va supune rezultatul prin raport, stînd Adunarea în aşteptare pînă se va da cuvenita întărire domnească.

Îndată după aceasta, Adunarea într-aceeaşi seanţă va săvîrşi alegerea mitropolitului dintre acele trele obraze pentru episcopi şi va supune numai decît această alegere la a noastră întărire, spre îndeplinirea tuturor formelor legiuite. Nici unul din aleşii trei episcopi nu va lua parte la alegerea de mitropolit.

A doua zi, Adunarea se va strînge sub prezenţa alesului mitropolit, în acelaşi ceas şi cu aceiaşi orînduială în sala mitropoliei, va chibzui mai întîi pentru acei doi aleşi episcopi şi va supune după orînduială la a noastră întărire, la care eparhie se cuvine a fi aşezat fiecare anume şi după aceea se va îndeletnici la alegerea celui de al treilea episcop, cu chipul cu care s-a urmat, şi pentru ceilalţi»⁵⁹.

Printre persoanele «parte bisericească», poftite a veni la adunare, s-a aflat şi arhimandritul Calinic stareţul Mînăstirii Cernica, care a şi venit şi care, pe mulţi din cei prezenţi, i-a «minunat» prin simplitatea îmbrăcăminţii lui şi mai ales prin evlavia înfăţişării lui.

Intrucît data de zi şi uneori şi de lună a alegerii Sfîntului Calinic ca episcop de Rîmnic este încă în discuţie, nefiind pînă acum destul de bine precizată⁶⁰, voi înfăţişa aci, în înşiruirea lor cronologică, actele ce au însoţit acest moment din viaţa lui, ele aducînd precizarea după care se umblă.

Pe temeiul ofisului domnesc, mai sus pomenit, joi 14 septembrie 1850, s-a strîns în «sala» sfintei mitropolii «Adunarea întocmită ecstraordinară pentru alegerea episcopilor şi a mitropolitului». Ea era prezidată de «marele ban şi întîiul boier Gheorghe Filipescu» şi avea sarcina ca, «potrivit cu vechiurile obiceiuri ale ţării, cu legiuirile în fiinţă... şi cu orînduelile coprinse în programa»⁶¹, special în-

59. Pentru ofisul domnesc, să se vadă: *Condica sfîntă*, II, f. 44 v — 45 r; «Bul. Oficial», nr. 77/1850, p. 305—306; «Vestitorul românesc». Gazetă semi-oficială, XIV (1850), nr. 69 din 9 sept., p. 273—274 (text românesc şi franţuzesc), «Gazeta Transilvaniei» (Braşov), nr. 15 din 18 septembrie 1850, p. 58; Econ. C. I. Ialomîţeanu, *Nifon mitropolitul Ungro-Vlahiei. Viaţa şi activitatea sa (1850—1875)*, Bucureşti, 1896, p. 6—9. Tot aci se află şi *Programa pentru alegerea episcopilor şi a mitropolitului* (p. 9—11).

60. Vezi Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 668—669.

61. Cu acest prilej de seamă din viaţa Bisericii noastre, s-au întocmit două programe, una «pentru ţirimoniea aducerii noului mitropolit la domneasca Curte spre investitură care s-a hotărît a fi la 14 septembrie 1850» (Arhiv. Mitrop. Ungrovlahiei, Dosar nr. 102, f. 3 r-v) şi alta «pentru ţirimoniea părinţilor episcopi, ce sînt a se alege la 14 sept. 1850». Pentru că în cele de faţă este vorba de unul din episcopi şi pentru a se vedea felul cum se făcea atunci investitura unui episcop, înăuntru să urmeze aci textul celei de a doua programe:

«Art. I: Alegîndu-se după orînduiele întocmite părinţi(i) episcopi şi întărindu-se de Măriea Sa Vodă, tot într-acea zi se va face la mitropolie şi bisericeştile psifi, iar a doua zi se hirotonisesc episcopii, cînd Prea Sfinţia Sa părintele mitropolit împreună cu D. M. Log(o)f(ă)t al Trebilor bisericeşti îi va lua prin osebite echipajuri ale Pre Sflor şi-i va duce la domneasca Curte, unde vor sta într-o odaie pînă ce li se va face chemare de către Înălţimea Sa prin D. M. Log(o)f(ă)t bisericesc spre înfăţişare.

«Art. 2-lea: La înfăţişarea aleşilor episcopi înaintea Mării Sale se îmbracă de către M. Log(o)f(ă)t bisericesc cu mantiile şi Prea Sfinţia Sa părintele mitropolit, luînd din mîna eclisiarhului

tocmită cu acest prilej, să aleagă «trei episcopi» din cele 12 «obraz» bisericești chemate la «seanță», urmînd apoi ca, tot în aceeași zi, numai dintre aceștia trei, să se purceadă la alegerea mitropolitului țării.

După slujba din biserică și citirea ofisului domnesc în sală, s-a trecut la «votație», care a decurs «în cea mai mare liniște și bună orînduială»⁶². La sfîrșit, s-a constatat că, «prin majoritate de glasuri», s-au ales episcopi: «*prea sfinția sa părintele Nifon Sevastias, cu treizeci și trei de glasuri, părintele Climent, arhimandritu al Argeșului, cu glasuri trei zeci și trei și cuviosul arhimandrit Calinic starețul Cernichii, cu glasuri douăzeci și șase*»⁶³. Din rîndul acestora, avea să se aleagă mitropolitul: așa că oricare dintre ei, în această zi, putea urca treptele înaltului scaun ierarhic al Țării Românești, urmînd apoi ca numai a doua zi să se facă și rînduirea celorlalți titulari pe la văduvitele scaune episcopale. Prin urmare nu în această zi — 14 septembrie — trebuie pus începutul păstoriei Sfîntului Calinic la Rîmnic, — cum, în general, se face⁶⁴ —, căci el, în cursul ei, putea fi atît mitropolit, cît și episcop la oricare alta din celelalte trei eparhii ale țării, aflate atunci fără ocîrmuitori, în cazul cînd și pentru acestea s-ar fi făcut alegere.

De îndată, rezultatul «votației» a fost adus la cunoștința domnitorului Barbu Știrbei și, o dată cu el, i se adresa și rugămîntea de «a da înalta întărire»⁶⁵. Chiar în aceeași zi, acesta a emis ofisul nr. 1191, prin care, aprobînd rezultatul votării, scria: «*Noi cu mulțumire primim această alegere și o întărim, adăugînd ca C(instita) Adunare să procedeze îndată la alegerea mitropolitului dintr-acești trei aleși episcopi, asemănat dispozițiilor ofisului nostru cu nr. 1126*»⁶⁶.

(care va sta acolo aproape de Prea Sfinția Sa) azdranu, îl dă Domnului, iar Domnul îl dă episcopilor fără sărutare de mînă.

«Art. 3-lea. La această înfățișare se vor afla în prezența Mării Sale D.D. Miniștri în uniformă și ștabul domnesc care se vor invita de către M. Log(o)ș(ă)t bisericesc la ceasul ce se va hotărî de către Înălțimea Sa.

«Art. 4-lea: După săvîrșirea acestei înfățișări cu țere moniea ce s-au zis va fi gata, carîta domnească cu patru telegari în care va intra pe rînd fiecare episcop împreună cu logofăt(ul) bisericesc și va porni la metoacele de aici din capitală al fiecăreia eparhii cu următoarea orîndueală:

Comisari, ipocomisari și dorobanți(i) poliții, înainte călări.

O jumătate escadron cavalerie din care un pluton va urma înaintea carîtii, iar altul alături. Alătura carîtii va merge un ofițer de ordonanță.

«Art. 5-lea: A doua zi D. M. Postelnic în uniformă merge din partea Mării Sale și face vizită părinților episcopi» (Ibidem, f. 2). Aceste programe, «compuse după cea din anul 1840 și cea de acum chibzuire», la 12 septembrie 1850, au fost trimise și Sfintei Mitropolii, spre «a fi gata cu toate cîte o privesc», cu adresa nr. 6196/1850 (Ibidem, f. 1). Pentru aceste programe, să se vadă și: «Bul. Oficial», nr. 77/1850, f. 306—308; «Vestitorul românesc», XIV (1850), nr. 69, din 9 septembrie, p. 274—275 (text românesc și franțuzesc); «Gazeta Transilvaniei», nr. 15 din 18 septembrie 1850, p. 58—59.

62. O dare de seamă asupra acestei ședințe a fost publicată în gazeta «semi-oficială» «Vestitorul românesc», XIV (1850), nr. 71/16 septembrie, p. 281 și nr. 72/19 septembrie, p. 286; «Eho Ecclesiastic», gazetă religioasă morală, nr. 1/septembrie 1850, p. 2—3; «Gazeta Transilvaniei», nr. 15/18 septembrie 1850, p. 58—59; «Jurnalul de Galatz», II (1850), de luni 16 octombrie, p. 13.

63. *Condica Sfîntă*, II, f. 45 v; Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, Dosar nr. 102, f. 11.

64. Să se vadă, de pildă, Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 668, 669.

65. Cu anafora nr. 249 din 14 septembrie 1850, care purta «iscăliturile tuturor mădurelor» (*Condica Sfîntă*, II, f. 45 v).

66. *Condica Sfîntă*, II, f. 46; Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, Dosar nr. 102, f. 11 v; «Bul. Oficial», nr. 80/22 septembrie 1850, p. 317; «Vestitorul românesc», XIV (1850), nr. 72/19 septembrie, p. 285 (text în românește și franțuzește). În prima parte a ofisului se arăta că în ședința Adunării,

Luînd cunoştinţă de întărirea domnească, Adunarea a şi purces la alegerea mitropolitului. După prima «votaţie» s-a ajuns la «balotaţie» între arhiereul Nifon Sevastias şi Sfîntul Calinic. În cele din urmă, precum Adunarea anunţa domnitorului, «desăvîrşindu-se balotaţia au eşit pentru prea sfinţia sa părintele Nifon glasuri douăzeci şi două, pentru cuviosul arhimandrit Calinic glasuri cincisprezece şi pentru cuviosul arhimandrit Climent un glas»⁶⁷. S-a ales deci mitropolit al ţării arhiereul Nifon Sevastias⁶⁸, care, în aceeaşi zi, a şi fost investit şi înscăunat⁶⁹.

Dobîndindu-şi Mitropolia ţării ocîrmuitorul canonic în ziua de 14 septembrie 1850, a doua zi, 15 septembrie 1850, Adunarea extraordinară pentru alegerea episcopilor şi mitropolitului, «chibzuînd pentru iubitorii de Dumnezeu aleşi şi întăriţi doi episcopi care la ce eparhie să fie, au hotărît ca iubitorul de Dumnezeu Calinic să fie la eparhia Episcopiei Rîmnic, şi iubitorul de Dumnezeu Climent la eparhia Episcopiei Argeşu»⁷⁰. Această chibzuire a Adunării, chiar în aceeaşi zi, a şi fost găsită «de bună» şi întărită de domnitorul Barbu Ştirbei⁷¹.

Actele precizează deci în chip cît se poate de elocvent, că rînduirea Sfîntului Calinic în fruntea văduvitei Episcopiei de Rîmnic s-a făcut la 15 septembrie 1850

pentru al cărei rezultat se cerea întărirea Domnului, se făcuse «alegerca acelor trei episcopi a Rîmnicului, Buzăului şi a Argeşului în persoanele iubitorilor de Dumnezeu părinţilor Nifon Sevastis, arhimandritul(l) Climent şi arhimandritul(l) Calinic, după cele mai multe glasuri ale mădularelor Adunării, potrivit art. 359». Nimic nu lăsa să se înţeleagă deci că acum Sfîntul Calinic a fost ales episcop de Rîmnic. Dimpotrivă. După ordinea din ofis, ar reieşi mai de grabă că alesul acestei eparhii era Nifon Sevastis.

De asemenea nimic nu lasă iarăşi să se înţeleagă că acum, «adică la 14 septembrie 1850» a fost ales «de obşteasca adunare» şi «Filotei ca episcop al Buzăului (1850 — † 1860), cu care sfîntul se va afla în corespondenţă», cum, fără nici un temei, socotesc unii cercetători (Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 670; Pr. Grigore N. Popescu, *Sfîntul Calinic, episcop al Rîmnicului*, în «Glasul Bisericii», XIV (1955), nr. 10—11, p. 597). De Filotei nici n-a fost vorba în acea zi de 14 septembrie 1850. El a fost ales într-o şedinţă specială, ţinută în ziua de 15 septembrie 1850; a doua din acea zi (cf. *Condica Sfîntă*, II, f. 48 v., 49 r; Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 102*, f. 14, r—v; «Vestitorul românesc», XIV (1850), nr. 72/19 septembrie, p. 287). Trebuie, deci, ca şi aici să se facă rectificarea necesară.

67. Acest rezultat este luat din anafora nr. 250 din 14 septembrie 1850 a Adunării extraordinare pentru alegerea episcopilor şi mitropolitului, prin care aceasta făcea cunoscut domnitorului Barbu Ştirbei cele ce s-au lucrat în cea de a doua a ei şedinţă ţinută în acea zi (*Condica Sfîntă*, II, f. 46 v.; Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 102*, f. 12).

68. Pe temeiul unor rapoarte ale consulului francez la Bucureşti, se susţine, nu ştiu însă cu cît temei, că în alegerea mitropolitului ar fi fost o «luptă de culise» între două curente: rusofil şi turcofil, primul susţinînd pe Sfîntul Calinic, celălalt, care a şi reuşit, pe arhiereul Nifon, şi că acesta din urmă ar fi dat chiar bani pentru a fi ales mitropolit (Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 670—671, sprijinindu-se pe N. Iorga, *Mărturii istorice privitoare la viaţa şi domnia lui Ştirbei Vodă (Ca urmare la «Corespondenţa lui Ştirbei Vodă», I)*, Bucureşti, 1905, p. 159, 188—189 şi Acelaşi, *Viaţa şi domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei, domn al Ţării Româneşti (1849—1856)*, Vălenii de Munte, 1910, p. 99—100). Să se fi amestecat oare Sfîntul Calinic în astfel de lucruri, el care cu greu a primit să fie episcop şi care s-a despărţit cu atîta anevoinţă de «chinovionul» său!

69. «Vestitorul românesc», XIV (1850), nr. 72/19 septembrie, p. 286—287.

70. Precizare luată din anafora nr. 251 din 15 septembrie 1850 a Adunării electivă extraordinare către domn, prin care se cerea aprobarea şi întărirea acestei a ei hotărîri (*Condica Sfîntă*, II, f. 47, v; Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 102*, f. 13).

71. Prin ofisul domnesc nr. 1194 din 15 septembrie 1850, pentru care să se vadă: *Condica Sfîntă*, II, f. 48; *Dosar nr. 102*, f. 13; v; «Bul. Oficial», nr. 80 din 22 septembrie 1850, p. 317; «Vestitorul românesc», XIV (1850), nr. 72 de marţi 19 septembrie, p. 285 (text românesc şi francez).

și nu la 14 septembrie 1850, cum, fără temei, se susține, și când el, repetăm, putea fi rînduit atît mitropolit, cît și episcop la oricare din celelalte două episcopii, — Argeș și Buzău —, aflate și ele în acea zi fără ocîrmuitor, în cazul însă cînd și pentru acestea s-ar fi făcut rînduirile respective⁷².

Așa a fost ales Sfîntul Calinic episcop de Rîmnic. Avea în acel moment 63 de ani împliniți și ajunsese episcop fără să ceară scaunul și fără să facă făgăduieli. Dimpotrivă. El cu multă anevoință s-a hotărît să se supună votului Adunării, căci îi era tare greu să se despartă de mînăstirea în care viețuia de peste 40 de ani.

Alegerea lui s-a datorat, desigur, pe de o parte simțului său gospodăresc, de care dăduse dovadă stărețind la Cernica, iar pe de alta mai ales sfînteniei vieții

72. Este surprinzător faptul că însuși Sfîntul Calinic, care în mod sigur, știa că în ziua de 14 septembrie 1850, puțin i-a lipsit ca să fie ales în scaunul de mitropolit, de repetate ori afirmă că în această zi «s-au ales de episcop al Rîmnic-Nou Severin» («Renașterea», XIX, (1940), p. 706; (V. și *Vieața bisericească în Oltenia*, p. 110 și «Revista istorică», VIII (1922), p. 79). Cum este și firesc, pe temeiul propriei sale afirmații, această dată, pînă acum, a și fost primită de mulți din cercetători (Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 123; pitarul Sava N. Bărbulescu, în *Mss-ul citat*, f. 80; Athanasie Mironescu, *Istoricul Eparhiei Rîmnicului — Noul Severin*, București, 1906, p. 163; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, II, p. 323; *Viața și faptele Sfîntului Ierarh Calinic*, p. 13; Preotul Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 596; *Viața și slujba Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica*, p. 29. Aceeași dată este și pe epitaful pietrii de mormînt.

Insumi în 1950, am admis această dată (*Viața și traiul părintelui Calinic Cernicanul*, p. 10), dar am rectificat-o cîțiva ani mai apoi (v. *Episcopii Rîmnicului*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), p. 199).

Cît privește afirmația că data de 14 septembrie 1850 «este confirmată de corespondența diplomatică a timpului» (Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 669 și n. 8), observăm că în niciuna din cele două scrisori ale consulului francez Poujade către Lahitte, aduse ca mărturii, — una din 21 septembrie 1850 (st. n.) (N. Iorga, *Mărturii istorice privitoare la viața și domnia lui Știrbei Vodă*, p. 186, nr. CIII) și alta din 28 septembrie 1850 (st. n.), (*Ibidem*, p. 188—189, nr. CIV) —, nu se arată în chip cu totul deslușit că Sfîntul Calinic, la 14 septembrie 1850, a fost ales episcop de Rîmnic. Consulul francez dă aci informații destul de vagi și chiar incomplete despre alegerile de ierarhi de la București. În prima scrisoare arată că aceste alegeri «vor avea loc» la 14/26 septembrie, iar în a doua că ele «au avut loc» tot la 14/26 septembrie 1850. Nu aduce deci nici un cuvînt despre continuarea lor și în ziua de 15/27 septembrie 1850. Nefiind, desigur, destul de bine informat despre activitatea Adunării electivă, consulul Franței a grămădit lucrul a două zile diferite într-o singură zi de lucru. Acest fapt însă, precum s-a văzut este infirmat de înseși actele Adunării și de ofisurile domnești, din care reiese clar că acest înalt organ electiv a lucrat efectiv două zile, ținînd zilnic cîte două ședințe și în prima zi participînd și la investirea și înscăunarea mitropolitului Nifon. Acest lucru este, de altfel, confirmat și de unul din periodicele vremii («Vestitorul românesc», XIV (1850), nr. 71/16 septembrie, p. 281, unde se spune: «La 14 și la 15 ale curgătoarei luni s-au săvîrșit alegerea de mitropolit și de episcopi»; Nr. 72/19 septembrie 1850, p. 267 («A doua zi, 15 septembrie s-a făcut alegerea celui de al treilea episcop...»).

Nici N. Iorga nu afirmă expres că Sfîntul Calinic a fost ales episcop al Rîmnicului la 14 septembrie 1850. În paragraful de pe paginile 100—101 ale lucrării sale *Viața și domnia lui Barbu Știrbei*, el înfățișează o singură dată: 14/26 septembrie 1850 și mai multe fapte în legătură cu «înființarea» noii ierarhii muntenești săvîrșită în septembrie 1850. Dacă toate aceste fapte s-ar fi petrecut numai în singura zi, aci amintită, atunci ar însemna că și investirea celor trei noi episcopi înfățișată și ea în paragraf a avut loc tot acum, lucru ce nu-i adevărat, căci ea s-a săvîrșit tocmai la 17 septembrie 1850. În acest caz, textul de față destul de vag nu are rost să mai fie adus întru susținerea unei afirmații, care nu are nici un temei documentar. Trebuie deci să se renunțe la el și să nu se mai pună pe seama istoricului susțineri pe care nu le-a voit și nici nu le-a făcut.

Data de 26 octombrie 1850 ca zi a alegerii Sfîntului Calinic în scaunul episcopal de la Rîmnic, arătată de arhimandritul Anastasie Baldovin (*op. cit.*, p. 1023), este desigur o confuzie cu data hirotoniei sale în stepena arhieriei.

sale, a cărei faimă era cunoscută⁷³ pe întreg cuprinsul țării⁷⁴. De bună seamă că la această alegere a contribuit și Vodă Știrbei care, la rîndu-i, arăta sfîntului un respect deosebit⁷⁵, deseori, obișnuind «să meargă pentru a petrece Paștile» alături de el, «în ctitoria Știrbeilor celor de demult (Cernica)»⁷⁶, iar la 25 octombrie 1850, «zioa psififorii», adică a alegerii canonice și a chemării la arhierie a sfîntului, vizitîndu-l «în metohu Cernicăi» din București⁷⁷, desigur, între altele, și spre a-l hiritisi pentru stepena la care era înălțat.

Investirea. — Săvîrșindu-se toate cele ale alegerii, așa cum s-a arătat mai sus, duminică 17 septembrie 1850, Sfîntul Calinic, împreună cu ceilalți doi noi episcopi de Argeș și Buzău, a fost investit de domnitorul Știrbei fără ca să fi fost hirotonit arhieriu⁷⁸. Investitura, însoțită de o impunătoare «paradă», s-a făcut la palatul domnesc, fiind de față o «adunare numeroasă de înalți funcționari ai Statului și de alte persoane de deosebite clase⁷⁹. Cu acest prilej voievodul a adresat cîte un scurt cuvînt la fiecare din cei trei prelați, cel către Sfîntul Calinic avînd următorul cuprins :

«Ne cunoaștem de mult. Asemenea vă sînt cunoscute de mult dorințele noastre care astăzi se realizează. Simțimentul religios de care vă aflați insuflat și respectul care vă înconjoară, ne dă astăzi privilegiu a felicita Rumânia Mică la a căreia eparhie sînteți chemat a arhipăstori.

Avem deplină încredințare că prea sfinția voastră, cu orîndueala ce veți pune în cercul diocesului ce vă este încredințat, veți fi pilda arhierilor.

Eparhia Rîmnicului este aceea care, pentru a ei îmbunătățire, avea mai mare trebuință de asemenea religios zel ca al prea sfinții voastre și fiind bine nădăjduit că rezultatul va răspunde la așteptarea obștii, mă simt norocit că vă dau însuși Eu astăzi acest semn al investiturii arhipăstorești»⁸⁰.

În numele tuturor, a vorbit sfîntul Calinic, rostind o cuvîntare, care, de la început și pînă la sfîrșit, este străbătută de un impresionant duh de smerenie. «Dar care ispravă ați cunoscut la noi, înălțimea voastră, se întrebă el plin de umilință, prin care să mă puneți înaintea tuturor, pe vîrful sfintei episcopii, pildă de faptă bună? Care știință păstorească prin care canoniceste să cîrmuiesc acest fel de începătorie? Care credincioasă și înțeleaptă economie, după care să dau la atîtea măsura de grîu a Cuvîntului? Care îndrăzneală, ca să mijlocesc, dupe datorie, către Dumnezeu, pentru dînșii...? Eu la sine-mă căutînd, nimica vrednic nu aflu în mine de această începătorie».

73. Cf. Ec. D. Furtună, *Ucenicii slăveșului Paisie în Mînăstirile Cernica și Căldărușani*, p. 67.

74. Consulul Franței la București, Poujade, la 31 mai 1850, raporta lui Lahitte în legătură cu candidații pentru ocuparea scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei și, trecînd între ei și pe Sfîntul Calinic, scria că el se bucură în țară «d'une grande réputation de sainteté» (N. Iorga, *Marturii istorice privitoare la viața și domnia lui Știrbei Vodă*, p. 159).

75. Cf. Cuvîntul ce i-a rostit la investitură (17 septembrie 1850), pentru care, v. *infra*, p. 80.

76. N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei*, p. 100; Athanasie Mironescu, *Istoria Mînăstirii Cernica*, p. 158.

77. Cf. T. G. Bulat, *Din corespondența episcopului Calinic al Rîmnicului (1850—1868)*, Rîmnicu-Vîlcii, 1927, p. 17.

78. La această dată însă, nici unul din cei trei noi episcopi nu era hirotonit arhieriu.

79. O dare de seamă asupra desfășurării ei, s-a publicat în «Vestitorul românesc», XIV (1850), nr. 72/19 septembrie, p. 287—288.

80. *Ibidem*, p. 287; «Eho eclesiastic», nr. 1/septembrie 1850, p. 3. Publicată, cu unele greșeli de transcriere, de Pr. Gab. Cocora în «Mitropolia Olteniei», XI (1959), p. 659.

Cu toate acestea, el, om de ordine și de supunere fiind, pînă la urmă, s-a hotărît să primească sarcina ce i s-a încredințat, «*nădăjduind la rugăciunile cele de obște ale sfintei biserici către Dumnezeu*», pe care neîncetat îl roagă să-l arăte «*vrednic către acest fel de începătorie, dupe dorința Înălțimii Voastre și a dreptcredincioșilor*»⁸¹.

A doua zi, 18 septembrie 1850, alesul mitropolit Nifon scria mai multor protoierei din Eparhia Rîmnicului, căreia în acel timp el încă îi era «cîrmuitor», anunțîndu-le numirea Sfîntului Calinic ca episcop, îndemnîndu-i ca «de acum înainte să cunoască pe prea cuvioșia sa de ales episcop al acei eparhii» și cerîndu-le ca în viitor, să se «îndrepte cu raporturile și ori ce alte trebuințe către Sfînta Episcopie Rîmnic»⁸².

Hirotonia întru arhiereu a Sfîntului Calinic a mai întîrziat, însă. Se pare că pînă la aceasta și apoi pînă la plecarea la Craiova, el a stat mai mult în București, desigur la metocul Cernicăi pe care îl înființase⁸³. De bună seamă, la 7 octombrie 1850, a participat, în mitropolia din București, la ceremonia de «bisericească psiforie» a mitropolitului Nifon, care, potrivit «patriarhicescului ecdosis», s-a săvîrșit de arhiereul Agapie Pogonianis împreună cu arhiereii Acachie Laodicheia și Grigorie Agatonichias⁸⁴. Tot în cursul acestei luni, Sfîntul Calinic, în calitatea lui de «ipopsifios al sfintei Episcopii Rîmnic», în repetate rînduri, a îndreptat rugă către mitropolitul Nifon, cerîndu-i să dispună hirotonia mai multor «candidați de preot» pentru Eparhia Rîmnicului, întrucît el, nefiind încă arhiereu, nu putea face aceasta⁸⁵.

Hirotonia întru arhiereu-episcop. — Acest lucru l-a mai făcut desigur pînă în ziua Sfîntului Dimitrie din acel an, cînd a fost hirotonit arhiereu-episcop în mitropolia din București. În ajun, la 25 octombrie 1850, în același sfînt locaș arhiereii titulari Agapie al Pogonianeii, Atanasie al Palmirei și Timotei al Troadei i-au făcut «bisericeasca psiforie», adică alegerea canonică. Cu acest prilej, el a fost preferat celorlalți doi candidați: arhimandriții Ipolit Cozianu și Eftimie Căldărușăneanu, propuși și ei pentru acest bisericesc act⁸⁶.

A doua zi, după ce, după îndătinata rînduială, Sfîntul Calinic a scris și subscris, în *Condica sfîntă a Mitropoliei*, mărturisirea de credință, în care, printre altele, se făgăduia «*să păzească pacea Bisericii și în toată vremea vieții lui să nu gîndească asupra ei nișcareva lucruri împotriva nici într-un chip(...), să povățuiască și să învețe toldeauna pe dreptcredincioși după duhul sfintelor canoane și învățăturile bisericii (...)* și să se păzească pe sine-și curat de toate răutățile nedrepte și viclene»⁸⁷, a fost hirotonit arhiereu-episcop de însuși mitropolitul Nifon și de arhiereii titulari Agapie Pogonianis, Grigorie Agatonichias și Timotei Troados⁸⁸. După

81. «Vestitorul românesc», nr. 72/1850, p. 288; «Eho eclesiastic», nr. 1/1850, p. 3—4; Pr. Gab. Cocora, *loc. cit.*, p. 659—660.

82. Arhiva veche a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1595*, f. 2; *Dosar nr. 1344*, f. 8.

83. Cf. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3524* (f. 98/1850). (Pentru toate lucrările privitoare la eparhia Sfîntului Calinic Episcopii Rîmnic), f. 4, 22.

84. Cf. *Ibidem*, *Dosar nr. 102*, f. 38—39.

85. *Ibidem*, *Dosar nr. 3524*, f. 4, 5, 6, 7—10, 22—26, 31.

86. *Condica Sfîntă*, II, f. 59.

87. *Ibidem*, f. 59, v.

88. Cf. *Ibidem*, f. 60 v. Data hirotoniei: 26 octombrie 1850 este indicată și în una din însemnările proprii ale sfîntului (V. «Renașterea», XIX (1940)), p. 706; *Vieața bisericească în Oltenia*,

aceasta a participat la ipopsifierea și la hirotonia întru arhiereu a arhimandriților Filotei⁸⁹ și Climent⁹⁰, aleșii episcopi de Buzău și Argeș, precum și la citirea în mitropolia din București, în ziua de 29 octombrie 1850, a «pracsului» de întărire a hirotoniei mitropolitului Nifon, care, potrivit vechiului obicei, fusese trimis de patriarhia ecumenică⁹¹.

Pînă să plece la eparhie, Sfîntul Calinic, fiind încă în București, la 30 octombrie 1850 a scris unor protopopi din Vîlcea, vestindu-le alegerea și hirotonia sa și cerîndu-le să «publicarisească» acest lucru «în tot cuprinsul plășii», pentru ca «toți preoții în deobște» să-l pomenească la sfintele slujbe⁹², la 4 noiembrie 1850 a fost însărcinat să meargă să instaleze pe noul stareț al Cernicăi, Nicandru⁹³, iar la 11 noiembrie 1850 a «orînduit» pe sărdarul *Petrache Antonescu*, — desigur o rudă a sa —, în postul de «logofăt al eparhiei Sfintei Episcopii Rîmnicu și secretar al cancelarii ei»⁹⁴.

Între timp, exact la 7 noiembrie 1850, mitropolitul Nifon, după rînduială, i-a întocmit grammata de înscăunare. Aici mai întîi se arata că Sfîntul Calinic «s-au găsit de vrednic și destoinic ca să ție duhovnicescul toiag și să păstorească această eparhie a Sfintei Episcopii Rîmnic», apoi i se înfățișa ceea ce el, ca arhiereu și păstor, va avea de săvîrșit în eparhie, i se făcea îndemn ca să strălucească «mai vîrtos cu pilda viețuirii cei creștinești» și, în sfîrșit, se povățuiau clericii, toată ceata preotească, cinstiții boieri și «tot norodul creștinesc» ca să-i dea «cuvîincioasa cinste, supunere și ascultare la cele ce îi va povățui spre cele de folos sufletești și trupești»⁹⁵.

Despărțirea de Mînăstirea Cernica. — Apoi în una din zilele de după 11 noiembrie 1850 și pînă pe la praznicul Vovideniei Precistii⁹⁶, sfîntul a venit la Cernica, pentru a-și lua rămas bun de la părinții și frații de aici. Monahul Casian Cerni-

p. 110), precum și în ordinul său nr. 1245, cu care, la 30 octombrie 1850, anunța în eparhia Rîmnicului alegerea și hirotonia sa (Arhiva veche a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1844*, f. 10; *Dosar nr. 1595*, f. 3). Cu prilejul hirotoniei întru arhiereu, Sfîntul Calinic a primit de la schimonahia *Safta Brîncoveanu* de la Văratec — nu de la Agapia, cum cred unii (v. Al. Ciurea, *op. cit.*, p. 672) — «un rînd de veșminte arhieresti din stofă frumoasă și scumpă» (v. Baldovin, *Vlața și nevoințele*, p. 1032; Athanasie Mironescu, *Istoria Mînăstirii Cernica*, p. 186), cu care i-a promis că se va îngropa la moarte (cf. Pr. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 53). Safta Brîncoveanu, născută în Moldova, a fost soția banului Grigorie Brîncoveanu și ctitoră a Spitalului Brîncovenesc. A trăit multă vreme în București, unde, desigur, a putut cunoaște pe Sfîntul Calinic sau, cel puțin, a aflat despre sfîntenia vieții lui. După anul 1838, ea s-a retras la Mînăstirea Văratec unde s-a călugărit și unde a și murit la 11 august 1857.

89. Arhimandritului Filotei episcopul Buzăului i s-a făcut ipopsifierea la 26 octombrie, iar hirotonia în arhiereu la 27 octombrie 1850 (v. *Condica Sfîntă, II*, f. 63 r-v.).

90. Arhimandritul Climent episcopul Argeșului a fost ales canonic în ziua de 28 octombrie și hirotonit arhiereu în ziua de 29 octombrie 1850 (v. *Ibidem*, f. 67, r-v.).

91. Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1595*, f. 14.

92. Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1595*, f. 3, *Dosar nr. 1844*, f. 10.

93. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3794* (f. 116/1850), f. 4.

94. Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1595*, f. 14.

95. Grammata purta nr. 4797 din 7 noiembrie 1850 (*Condica Sfîntă, II*, f. 60—61; Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 102*, f. 87—89; Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1595*, f. 9, r-v.).

96. Despărțirea de cernicani și plecarea spre Craiova n-a putut avea și nici n-a avut loc în ziua hirotoniei întru arhiereu, cum cred unii cercetători (v. Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 669).

canul descrie, în chip cât se poate de emoționant, clipa acestei despărțiri. În aceea zi, la momentul sorocit, s-au tras clopotele și toți cei 354 de viețuitori s-au adunat în biserică, unde sfântul «cuprins de jale și cu ochii plini de lacrimi» le-a citit rugăciunea de dezlegare, le-a făcut «cuvînt de învățătură pentru păzirea regulilor bisericești și alte lucruri din mînăstire», i-a încredințat noului stareț Nicandru și și-a sfîrșit cuvîntul, zicînd: *«Fiilor, cînd vă veți face rugăciunile cele orînduite de duhovnici, să vă aduceți aminte și de mine părintele vostru, care multă grijă am purtat pentru fiecare din voi, din zioa în care v-am priimit în mînăstire, că v-am iconomisit pe fieștecăre dupe puțința voastră și am îngrijit de voi pînă astăzi, și acum vă dau în mîna sfîntului ierarh Nicolae, mîngîitorul neputințelor mele ca să îngrijească de mîntuirea voastră»*.

După aceea cu ochii înlăcrimați, s-a așezat în strană și toți cei de față, «plîngînd dupe dînsul», au venit de i-au sărutat mîna, în timp ce «cîntăreții cînta poeme de despărțire». Apoi, la ieșirea din mînăstire, părinții l-au petrecut «pînă la un loc», unde iarăși, și-au «luat zioa bună», iar sfântul, plin de emoție, a privit încă o dată mînăstirea cea scumpă lui, «s-a pus în căruță și a plecat, luînd cu sine vre o cîtiva din părinți, ca să-i fie de slujbă în eparhie»⁹⁷.

Despărțire grea, căci Sfîntul Calinic n-ar fi dorit să iasă din postrigul său, de aceea cu multă anevoință s-a supus el și hotărîrii Obșteștii Adunări. Același monah Casian informează: *«Cu mare mîhnire a priimit această alegere, fiindcă n-a putut strica hatîrul iubitului său fiu Barbu Dimitrie Știrbei și s-a supus la voia Obșteștii Adunări»*⁹⁸. Iar, ceva mai tîrziu, sfîntul însuși scria că: *«Noi nu cu atîta rîvnă personală am ieșit din sfînta Mînăstire Cernica, cît ca să deplinăm prin supunere mai mult luminată porunca Mării Sale»*⁹⁹ și că *«fără voia mea am fost chemat la păstoria Episcopiei Rîmnicului»*¹⁰⁰.

Inscăunarea la Craiova. — Cu greutatea despărțirii pe suflet, Sfîntul Calinic a plecat spre Craiova, unde, în acel timp, era sediul Episcopiei Rîmnicului. Plecarea sa, foarte probabil, a avut loc în jurul zilei de 21 noiembrie 1850, ajungînd în cetatea banilor sîmbătă, în cea de a douăzeci și cincea zi a acestei luni. Aici, mulțime mare de credincioși «de prin toate orașele și satele» Micii Românie, l-a primit, după o afirmație contemporană, «cu cel mai mare entuziasm și evlavie». Întîmpinat la «bariera orașului» de cîrmuirea politică, de magistrat, corporații și «tot clerul aflat în capitală», sfîntul a fost condus «pînă la ușa bisericii sfintei episcopii»¹⁰¹, unde, potrivit «orînduiei bisericești», a fost «primit de arhimandritul Nichifor» și de celălalt cler al catedralei. Apoi, după săvîrșirea unei scurte «țere-monii», fiecare s-a retras «pe la ale sale».

A doua zi, duminică 26 noiembrie 1850, în «biserica sfintei episcopii», după sfînta liturghie, a avut loc înscăunarea, fiind de față aceeași entuziaști și plini de

97. Pentru această duloasă despărțire, să se vadă: Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 123—127. Preotul Niculae Șerbănescu, *Viața și traiul părintelui Calinic Cernicanul*, p. 10. Din rîndul cernicanilor plecați cu Sfîntul Calinic la Craiova și Rîmnic au făcut parte și frații Orest și Anastasie Baldovin.

98. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 123.

99. T. G. Bulat, *Din corespondența episcopului Calinic al Rîmnicului...*, p. 17.

100. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 136 (paretisis-ul sfîntului).

101. Biserica Sfîntului Nicolae-Gănescu din Craiova, desigur, care «a servit de reședință episcopilor Rîmnicului și care a fost dărîmată în anul 1880» (Athanasie Mironescu, *Istoricul Eparhiei Rîmnicului...*, p. 416—418).

evlavie credincioși. Au vorbit serdarul G. Penescu, arhimandritul Nichifor¹⁰² și Sfântul Calinic, «care — adaugă mărturia contemporană amintită — a încântat pînă la lacrimi pe oricare l-a putut auzi din mulțimea norodului»¹⁰³.

Prins de un cald sentiment patriotic, sfântul și-a început vorbirea cu cuvintele «*Bine este cuvîntat Domnul Dumnezeu că a mîntuit pre norodul său, pre neamul românesc*». Apoi, după ce s-a referit la vremea «cînd buna noastră patrie își pierduse păstorii și povătuitorii cei din sînul său, atît politicești, cît și bisericești», a continuat, amintind zorile luminoase pentru neamul românesc deschise o dată cu începutul domniei lui Vodă Știrbei, care sprijină «cu toate puterile și pe maica noastră Biserică» și — plin de cunoscuta-i smerenie —, arătînd fiilor săi sufletești că n-a dorit în nici un fel «înalta treaptă» la care a fost ridicat, că nevrednic se simte de o «asemenea mare povară».

Totuși, urmînd pîldei lui Hristos, s-a «supus alegerii norodului și mai vîrtos voinții lui Dumnezeu» și a primit această vrednicie, deși știe «că mare lucru este să poată mîntui cineva suflete, în vreme ce eu mă simt cu totul lipsit de această putere, fiind om supus slăbiciunilor și neputințelor».

Întru săvîrșirea a «niște asemenea mari însărcinări», legate de «înalta treaptă» la care este chemat, el se va bizui însă pe protopopi, pe care îi îndeamnă să fie «cu băgare de seamă» la «datoriile ce le sînt puse asupra-le», că vor «da strașnic răspuns în ceasul înfricoșatii zile», pe preoți, pe care-i povățuiește să fie «osîrdnici spre ajutorul celor ce îl cheamă» și să se îndeletnicească «adesea la citirea dumnezeieștilor scripturi» și chiar pe drept-credincioșii creștini, «mădularele din care se alcătuieste Biserica lui Hristos», pe care-i sfătuiește să «îmbrățișeze unirea și pacea întru toate ca să poată rămîne nebîntuiți de orice vrăjmaș sufletesc și trupesc» și căroră le cere să cinstească «pe preoți și toate persoanele bisericești».

În sfîrșit, încheind, pe toți îi îndeamnă să-și înrădăcineze în inimă și în suflet credința, nădejdea și dragostea, căci numai așa se vor putea arăta implinitori ai dumnezeieștilor învățături¹⁰⁴.

La ieșirea din biserică, Sfântul Calinic, «păstorul totdeauna dorit», a primit «felicitățile tuturor unite cu cele mai vii urări și dorințe pentru o fericită și dăinuitoare păstorie»¹⁰⁵.

Cîteva zile mai apoi, la 1 decembrie 1850, Sfântul Calinic a scris domnitorului Barbu Știrbei, cu intenția de a-l înștiința «de petrecerea drumului și intrarea în Capitala Craiovei». Mai întîi el își exprimă regretul că, «fiind zăticnit» de oarecare împrejurări, n-a putut să-i scrie «îndată după sosire». Continuă, arătînd că, «cu ajutorul Prea puternicului Dumnezeu și domneasca binecuvîntare a Domniei Voastre, am petrecut bine pe drum, sosind aici la 25 ale trecutului noiembrie unde am fost primit și vizitat cu dragoste și bucurie de dumnealor boieri și negustori orășani»,

102. Cuvîntarea lui a apărut în: «Eho Ecclesiastic», nr. 4/decembrie 1850, p. 15.

103. Am luat aceste date din darea de seamă asupra înscăunării sfîntului apărută în gazeta religioasă-morală «Eho Ecclesiastic», nr. 4/decembrie 1850, p. 13—15.

104. Cuvîntarea Sfîntului Calinic s-a publicat în nr. 4/1850 al gazetei «Eho Ecclesiastic», p. 13—15, de unde, fără cuvintele din «molto», a fost retipărită de Pr. Gab. Cocora, *op. cit.*, p. 660—663.

105. «Eho Ecclesiastic», nr. 4/1850, p. 13. Știri despre înscăunarea Sfîntului Calinic au apărut și în «Gazeta Transilvaniei», nr. 31/1850, p. 126.

și încheie cu sumare înștiințări despre înscăunarea sa, scriind: «A doua zi, duminică în sfânta biserică a episcopii, pe lângă celelalte ținemonii, s-au citit și arhi-oăstorească praccisă a Prea sfinției sale părintelui mitropolit»¹⁰⁶.

ACTIVITATEA SFÎNTULUI CALINIC ÎN EPARHIA RÎMNICULUI

Așa și-a început Sfântul Calinic păstoria în cetatea banilor de pe Jii, căci reședința episcopiei de la Rîmnic, cu toate ale ei, fusese pîrjolită de foc la 27 martie 1847¹⁰⁷ și de atunci ea se mutase în capitala Miciei României. Așezat aici, el a purces de îndată la împlinirea a multe din cele ce lipseau în această eparhie, care timp de mai bine de zece ani, stătuse fără cîrmuitor (29 iunie 1840—15 septembrie; de fapt 26 noiembrie 1850).

În primul rînd, a căutat să-și cunoască eparhia în tot cuprinsul ei, făcînd dese vizite canonice¹⁰⁸. A rînduit noi protoierei¹⁰⁹, a redeschis seminarul¹¹⁰, a înființat tipografie¹¹¹, a reparat și ctitorit biserici, mînăstiri¹¹² și centrul eparhial de la Rîmnic¹¹³, a readus episcopia în acest oraș¹¹⁴, s-a îngrijit de metocul din București al episcopiei¹¹⁵, a cerut înființarea unui post de vicar pe lângă scaunul său episcopal¹¹⁶, a imprimat și sfințit noi antimise, pe care le-a dat «în har»¹¹⁷, a purtat grijă de slujitorii bisericești¹¹⁸, pe care i-a povățuit prin cuprinzătoare și

106. Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1595*, f. 58.

107. Casian, *op. cit.*, p. 128; Pr. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 98; *Vieața bisericească în Oltenia*, p. 110; Pr. Gr. N. Popescu, *Sfîntul Calinic, episcop al Rîmnicului...*, p. 597; *Viața și faptele Sfîntului Ierarh Calinic*, p. 21; *Viața și slujba Sfîntului Ierarh Calinic* p. 30.

108. O scurtă dare de seamă despre unele din aceste vizite s-a publicat în «Eho Ecclesiastic», nr. 9/1851, p. 35 și de acolo în «Mitropolia Olteniei», XI (1959), p. 663. La 25 august 1851 Sfîntul încunoștiința pe domnitor despre unele constatări — nu tocmai favorabile — făcute cu prilejul vizitelor sale în județele Romanați și Vîlcea, scriindu-i despre preoți și biserici, despre greutățile cu care se sbăteau slujitorii bisericești, despre țircovnici, despre proasta stare a schiturilor Re-cica, Comanca și Dobrușa, meoacele episcopiei, a reședinței episcopale din Rîmnic și a seminarului, despre pricinile căsnicești, despre pădurile episcopiei, ș. a. (v. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 7—12).

109. Cf. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3527* (f. 56/1851) (*Delă pentru prot(o)pop(ul) Ilie din eparhia Rîmnicului că s-au depărtat din slujbă*).

110. La 20 mai 1851 (v. «Eho Ecclesiastic», nr. 11/iulie 1851, p. 38).

111. Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instr. Publ. Țara Românească, *Dosar nr. 1161* (f. 45/1863) (*Pentru cărțile ce sînt a se regula pe la biserici*), f. 51. Cf. și actul de donație al sfîntului din 26 ianuarie 1867, aflat în fondul arhivistic al Schitului Frăsinei. (O fotocopie a acestui act face parte din exponatele «Casei Memoriale Sfîntul Ierarh Calinic» din Mînăstirea Cernica).

112. v. *infra*, p. 381—382.

113. Între altele, pentru reparațiile de la Centrul Eparhial din Rîmnic, să se vadă și: Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1770*, f. 2 v-3, 17—18, 29, 41. Cu toate acestea, în 1851, el a încercat să cumpere o grădină din Craiova — a marelui logofăt Ioan Bibescu, pentru a face aci reședință episcopală și seminar. (Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3528*, (f. 61/1851), (*Delă pentru grădina din Craiova a d-lui marelui logofăt Ioan Bibescu, că să cere a să cumpăra de către Sfînta Episcopie Rîmnicului*), pass.

114. La 18 iulie 1854, după indicația dată de Casian (*Cernica și Căldărușani*, p. 128).

115. Cf. Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 2189* (f. 55/1853), f. 10, 34, 35.

116. La 18 august 1858. (Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3533* (f. 59/1858) (*Cererea Prea sfinții sale pîr. episcopul Rîmnicul pentru hirotonia unui arhiereu într-acea eparhie*), pass.

117. Icoana unora din antimisele Sfîntului Calinic a fost executată de ieromonahul Ruvim de la Mînăstirea Cernica.

118. Cf. T. G. Bulat, *Din corespondența episcopului Calinic al Rîmnicului...*, p. 8—9.

adînc simțite pastorale ¹¹⁹, i-a îndemnat la o curată viețuire ¹²⁰ și pentru răsplătirea celor cu bune rezultate în muncă a întocmit și a înmînat grammate episcopale ¹²¹, s-a străduit să trezească monahismul la o nouă viață ¹²², s-a ridicat cu hotărîre împotriva celor ce trăiau necununați, șezînd «cu posadnică», și a căsniceștilor despărțiri ¹²³, a stat în corespondență cu mulți din ierarhii de seamă ai vremii ¹²⁴, și a făcut nenumărate acte de milostenie ¹²⁵.

Sfîntul Calinic și monahismul. — Monah cu vocație crescut în duhul călugăresc al stareților Paisie și Gheorghe, Sfîntul Calinic, ca stareț și episcop, s-a arătat un cald îndrumător și povățuitor al cinului din care însuși făcea parte. Dorea ca traiul viețuitorilor mînăstirilor noastre să fie cu adevărat pildă demnă de urmat. Întru aceasta, poate chiar de la începutul stăreției sale la Cernica, el a întocmit o seamă de *Povățuiri pentru monahi*, menite «să ridice nivelul spiritual al comunității cernicane» și, în același timp, vădind și «idealul monahal» al alcătuitorului. Aceste povățuiri, păstrate într-o copie din anul 1842 ¹²⁶, cuprind 37 de capitole și, mai întîi, enumeră îndatoririle monahilor: păzirea pravilei, participarea «fără lipsă» la slujba celor șapte laude, ascultarea, masa de obște, buna orinduială, smerenia, tăierea vocii, tăcerea buzelor, rugăciunea lui Iisus, neîncetat, în gură, în minte și în inimă, umbletul liniștit, postul smerit, mîncarea fără de carne, ș. a. ¹²⁷.

După aceasta se înșiră greșelile în care, uneori, pot cădea monahii: ducerea la cîrciumi, însușirea de lucru străin, înjurăturile, cîrtirea, hula, neparticiparea la slujbe, adunarea la «mîncare, la băutură sau la vorbe deșarte», neascultarea, nemărturisirea la duhovnic, glumele fără rost, vorbitul în biserică, ș. a., pentru care sînt prevăzute pedepse, mai ales corporale: metanii și lovituri de «toeag» sau «gîrbaci» ¹²⁸. Toate acestea aveau de scop «desrădăcinarea tuturor năravurilor rele» și înlăturarea «prilejurilor de păcătuire», și, în același timp, tindeau la călăuzirea celor din mînăstire «pe calea anevoioasă a desăvîrșirii».

119. Să se vadă de pildă: *Pastorala* din 28 ianuarie 1863, — imprimată în «Typ. Kallinic Rîmnicu» —, adresată «duhovniceștilor fii ai smereniei noastre și în Hristos frați părinți protopopi, preoți de orașe și de sate», prin care pune la îndemîna acestora multe și temeinice învățături, povește și îndemnuri extrem de folositoare în pastorație. *Pastorala* are 16 pagini.

120. Cf., între altele, Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3530* (f. 14/1853) (*Delă pentru necuviințele urmate de către preoții din eparhia Sf. Episcopii Rîmnicu, cu nedarea biletelor de cununie pe la cei ce să cunună*), pass.

121. v. Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 4226* (f. 34/1865), f. 4.

122. Cf. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7745* (f. 14/1861) (*Depărtarea arhim. Laurentie din egumenia schitului Popînzălești, metohul Sf. Episcopii Rîmnicu*), pass: Arhiva veche a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 2510* (f. 14/1855), f. 64; *Dosar nr. 3913* (f. 26/1863), p. 5.

123. v. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 127—128; T. G. Bulat, *Din corespondența episcopului Calinic al Rîmnicului...*, p. 5—7, 10.

124. Cu mitropolitul Nifon (T. G. Bulat, *op. cit.*, pass); cu episcopul (mitropolitul) Andrei Șaguna al Ardealului (*Ibidem.* p. 48—49; Dr. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, Sibiu, 1990, p. 316; Natalia Dinu, *Sfîntul Ierarh Calinic*, București, 1967, ms., p. 95—97), cu episcopul Ilie al Buzăului, (T. G. Bulat, *op. cit.*, pass.), cu Climent episcopul de Argeș (Natalia Dinu, *op. cit.*, p. 100), precum și cu Petrache Poenaru, (T. G. Bulat, *op. cit.*, pass), Anton Pann (*Ibidem.*, p. 26—27), ș. a.

125. v. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 128.

126. Prescrisă de schimonahul Policarp, (Acad. R.S. România, *Ms. rom. nr. 1984*, f. 1—7; cf. D. Furtună, *Ucenicii Starețului Paisie...*, p. 133—140.

127. Cf. D. Furtună, *op. cit.*, p. 134. 128. *Ibidem.*, p. 135—140.

De asemenea îndrumări, menite să facă din traiul unui monah model de viață în lume, n-au fost lipsiți nici stareții obștilor asupra cărora neîncetat a vegheat ochiul neadormit al sfântului. La 27 august 1860, numind stareț la Frăsinei pe ieromonahul Serafim, îl povățuia «să se poarte pe sine bine și cu cucerie potrivit cu podvigul său și postul ce i să încredințează», să ție «orînduiala slujbelor bisericești după toată cuviința (...), adică după tipic, să poarte grijă cu neadormită priveghere despre cîrmuirea averii (...), ca să nu să strice de unii alții, ori să să cotroapă în vreun chip vechea stăpînire a moșilor (...), să să poarte cu dragoste și blîndețe către ceilalți părinți și frați ce să vor aduna, spre viață, într-acel schit, mîngîindu-i cu dare de cele trebuincioase după starea schitului... și să aibă a să împărtăși cu toți deopotrivă ca un lucru ce să socotește pe obrazul tuturor de obște, fiind o singură masă în ființa cuvioșii sale ca un mai mare povățuitor între dînșii»¹²⁹.

Așa căuta să facă sfîntul din monahiceasca stepenă: dreptar ales al vieții noastre pămîntești.

Sfîntul Calinic și preoții de mir. — Asemenea dreptare de urmat în viață a dorit Sfîntul Calinic să facă și din preoții de enorie. Nu numai că s-a străduit să le obțină din partea tuturor respectul ce li se cuvenea, nu numai că a căutat să le ridice nivelul cultural și moral, nu numai că a intervenit deseori la cei în drept pentru îmbunătățirea «ticăloasei» lor stări materiale, nu numai că a tipărit pentru ei învățături de «cum trebuie să se poarte în slujba sfintei liturghii»¹³⁰ și a reeditat manualul de pravilă bisericească al mitropolitului Nifon¹³¹, pentru ca ei să «aibă un conducător necesar misiei lor, care să le arate legile, atît bisericești cît și politicești» mai ales rînduielile privitoare la taina nunții, nu numai că prin pastorală din anul 1863 — mai sus pomenită — le-a dat un mănunchi de povețe pentru activitatea lor pastorală, dar, ținînd, cu tot dinadinsul, ca ei să fie cu adevărat lumina lumii, pe grammata de duhovnicie, în afară de îndemnul de a săvîrși taina mărturisirii «cu mare luare aminte și cu frica lui Dumnezeu, fără lene» și fără zăbavă, mai ales în cazuri de boală, ca un memento, el a inserat și următoarele sfaturi privind pe duhovnic:

«Să te păzești și pre sineți fără prihană, pe cît va fi cu putință și să nu te biruiesti de patima beției, nici de ținerea de mînie sau de pizmă asupra cuivași, ca nu dintr-acestea, răpindu-te sau alunecîndu-te cu mintea, să arăți păcatele cuivași din cei ce să ispoveduesc, căci deosebit că vei fi urît și lepădat de la fața Domnului, dar și pravilele hotărăsc înfricoșată pedeapsă unor duhovnici ca acestora netemători de Dumnezeu. Să nu ceri nimica plată pentru această taină, ci numai de va vrea cineva să-ți dea de bună voință ori drept milostenie, ori pentru ca să-l pomenești la sfintele liturghii. Să te ferești de gîlcevurile ce obicinuesc țărani mirenii, ori pentru moșii, ori pentru alte pricini, să nu te faci vechil cuivași la vreo judecată, nici să dai mărturie pentru vreo pricină pînă nu vei avea voe de la arhiereul eparhiei. Să nu te aduni cu oameni de necinste la vorbe deșarte sau la băuturi sau la alte adunări necuvioase, căci dintr-unele ca acestea se scade evlavia

129. Arhiva veche a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 2510* (f. 44/1855), f. 64 r-v. Asemenea dreptar de purtare pentru monahi a dat sfîntul și în cuprinsul pisaniei de pe clopotnița bisericii Sfîntul Gheorghe de la Cernica, ctitoria sa, în care, mai ales, stăruie asupra reglementării intrării femeilor în mînăstire (Athanasie Mironescu, *Istoria Mînăstirii Cernica...*, p. 225—226).

130. La Rîmnic, în tiparnița sa, în anul 1865 (v. *infra*, p. 380).

131. Pr. Prof. Liviu Stan, *Pravila Sfîntului Calinic. Un veac de la apariția ei*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), nr. 3—4, p. 209—223.

Baldachinul și racla cu moașteale Sfântului Ierarh Calinic, aflate în biserica Sfântul Gheorghe din Mănăstirea Cernica

Chipul Sfântului Ierarh Calinic, ca Episcop de Râmnic,
lucrat la 16 iunie 1905, de pictorul Oreste Cantini

Chipul Sfântului Ierarh Calinic, ca stareț al Mînăstirii Cernica,
făcut de pictorul Matei Cătulescu

1806: Дн: 5: ар: поса: ¹т: ²хв: ³ар: ⁴аши: ⁵бши: ⁶фш: ⁷д
 про: ⁸хв: ⁹бши: ¹⁰ла: ¹¹сп: ¹²л: ¹³пр: ¹⁴хл: ¹⁵д: ¹⁶сп: ¹⁷л: ¹⁸хв: ¹⁹бши: ²⁰р: ²¹та
 Дн: ²²ар: ²³а: ²⁴д: ²⁵сп: ²⁶л: ²⁷хв: ²⁸бши: ²⁹р: ³⁰та: ³¹а: ³²р: ³³та: ³⁴а: ³⁵р: ³⁶та: ³⁷а: ³⁸р: ³⁹та: ⁴⁰а: ⁴¹р: ⁴²та: ⁴³а: ⁴⁴р: ⁴⁵та: ⁴⁶а: ⁴⁷р: ⁴⁸та: ⁴⁹а: ⁵⁰р: ⁵¹та: ⁵²а: ⁵³р: ⁵⁴та: ⁵⁵а: ⁵⁶р: ⁵⁷та: ⁵⁸а: ⁵⁹р: ⁶⁰та: ⁶¹а: ⁶²р: ⁶³та: ⁶⁴а: ⁶⁵р: ⁶⁶та: ⁶⁷а: ⁶⁸р: ⁶⁹та: ⁷⁰а: ⁷¹р: ⁷²та: ⁷³а: ⁷⁴р: ⁷⁵та: ⁷⁶а: ⁷⁷р: ⁷⁸та: ⁷⁹а: ⁸⁰р: ⁸¹та: ⁸²а: ⁸³р: ⁸⁴та: ⁸⁵а: ⁸⁶р: ⁸⁷та: ⁸⁸а: ⁸⁹р: ⁹⁰та: ⁹¹а: ⁹²р: ⁹³та: ⁹⁴а: ⁹⁵р: ⁹⁶та: ⁹⁷а: ⁹⁸р: ⁹⁹та: ¹⁰⁰а: ¹⁰¹р: ¹⁰²та: ¹⁰³а: ¹⁰⁴р: ¹⁰⁵та: ¹⁰⁶а: ¹⁰⁷р: ¹⁰⁸та: ¹⁰⁹а: ¹¹⁰р: ¹¹¹та: ¹¹²а: ¹¹³р: ¹¹⁴та: ¹¹⁵а: ¹¹⁶р: ¹¹⁷та: ¹¹⁸а: ¹¹⁹р: ¹²⁰та: ¹²¹а: ¹²²р: ¹²³та: ¹²⁴а: ¹²⁵р: ¹²⁶та: ¹²⁷а: ¹²⁸р: ¹²⁹та: ¹³⁰а: ¹³¹р: ¹³²та: ¹³³а: ¹³⁴р: ¹³⁵та: ¹³⁶а: ¹³⁷р: ¹³⁸та: ¹³⁹а: ¹⁴⁰р: ¹⁴¹та: ¹⁴²а: ¹⁴³р: ¹⁴⁴та: ¹⁴⁵а: ¹⁴⁶р: ¹⁴⁷та: ¹⁴⁸а: ¹⁴⁹р: ¹⁵⁰та: ¹⁵¹а: ¹⁵²р: ¹⁵³та: ¹⁵⁴а: ¹⁵⁵р: ¹⁵⁶та: ¹⁵⁷а: ¹⁵⁸р: ¹⁵⁹та: ¹⁶⁰а: ¹⁶¹р: ¹⁶²та: ¹⁶³а: ¹⁶⁴р: ¹⁶⁵та: ¹⁶⁶а: ¹⁶⁷р: ¹⁶⁸та: ¹⁶⁹а: ¹⁷⁰р: ¹⁷¹та: ¹⁷²а: ¹⁷³р: ¹⁷⁴та: ¹⁷⁵а: ¹⁷⁶р: ¹⁷⁷та: ¹⁷⁸а: ¹⁷⁹р: ¹⁸⁰та: ¹⁸¹а: ¹⁸²р: ¹⁸³та: ¹⁸⁴а: ¹⁸⁵р: ¹⁸⁶та: ¹⁸⁷а: ¹⁸⁸р: ¹⁸⁹та: ¹⁹⁰а: ¹⁹¹р: ¹⁹²та: ¹⁹³а: ¹⁹⁴р: ¹⁹⁵та: ¹⁹⁶а: ¹⁹⁷р: ¹⁹⁸та: ¹⁹⁹а: ²⁰⁰р: ²⁰¹та: ²⁰²а: ²⁰³р: ²⁰⁴та: ²⁰⁵а: ²⁰⁶р: ²⁰⁷та: ²⁰⁸а: ²⁰⁹р: ²¹⁰та: ²¹¹а: ²¹²р: ²¹³та: ²¹⁴а: ²¹⁵р: ²¹⁶та: ²¹⁷а: ²¹⁸р: ²¹⁹та: ²²⁰а: ²²¹р: ²²²та: ²²³а: ²²⁴р: ²²⁵та: ²²⁶а: ²²⁷р: ²²⁸та: ²²⁹а: ²³⁰р: ²³¹та: ²³²а: ²³³р: ²³⁴та: ²³⁵а: ²³⁶р: ²³⁷та: ²³⁸а: ²³⁹р: ²⁴⁰та: ²⁴¹а: ²⁴²р: ²⁴³та: ²⁴⁴а: ²⁴⁵р: ²⁴⁶та: ²⁴⁷а: ²⁴⁸р: ²⁴⁹та: ²⁵⁰а: ²⁵¹р: ²⁵²та: ²⁵³а: ²⁵⁴р: ²⁵⁵та: ²⁵⁶а: ²⁵⁷р: ²⁵⁸та: ²⁵⁹а: ²⁶⁰р: ²⁶¹та: ²⁶²а: ²⁶³р: ²⁶⁴та: ²⁶⁵а: ²⁶⁶р: ²⁶⁷та: ²⁶⁸а: ²⁶⁹р: ²⁷⁰та: ²⁷¹а: ²⁷²р: ²⁷³та: ²⁷⁴а: ²⁷⁵р: ²⁷⁶та: ²⁷⁷а: ²⁷⁸р: ²⁷⁹та: ²⁸⁰а: ²⁸¹р: ²⁸²та: ²⁸³а: ²⁸⁴р: ²⁸⁵та: ²⁸⁶а: ²⁸⁷р: ²⁸⁸та: ²⁸⁹а: ²⁹⁰р: ²⁹¹та: ²⁹²а: ²⁹³р: ²⁹⁴та: ²⁹⁵а: ²⁹⁶р: ²⁹⁷та: ²⁹⁸а: ²⁹⁹р: ³⁰⁰та: ³⁰¹а: ³⁰²р: ³⁰³та: ³⁰⁴а: ³⁰⁵р: ³⁰⁶та: ³⁰⁷а: ³⁰⁸р: ³⁰⁹та: ³¹⁰а: ³¹¹р: ³¹²та: ³¹³а: ³¹⁴р: ³¹⁵та: ³¹⁶а: ³¹⁷р: ³¹⁸та: ³¹⁹а: ³²⁰р: ³²¹та: ³²²а: ³²³р: ³²⁴та: ³²⁵а: ³²⁶р: ³²⁷та: ³²⁸а: ³²⁹р: ³³⁰та: ³³¹а: ³³²р: ³³³та: ³³⁴а: ³³⁵р: ³³⁶та: ³³⁷а: ³³⁸р: ³³⁹та: ³⁴⁰а: ³⁴¹р: ³⁴²та: ³⁴³а: ³⁴⁴р: ³⁴⁵та: ³⁴⁶а: ³⁴⁷р: ³⁴⁸та: ³⁴⁹а: ³⁵⁰р: ³⁵¹та: ³⁵²а: ³⁵³р: ³⁵⁴та: ³⁵⁵а: ³⁵⁶р: ³⁵⁷та: ³⁵⁸а: ³⁵⁹р: ³⁶⁰та: ³⁶¹а: ³⁶²р: ³⁶³та: ³⁶⁴а: ³⁶⁵р: ³⁶⁶та: ³⁶⁷а: ³⁶⁸р: ³⁶⁹та: ³⁷⁰а: ³⁷¹р: ³⁷²та: ³⁷³а: ³⁷⁴р: ³⁷⁵та: ³⁷⁶а: ³⁷⁷р: ³⁷⁸та: ³⁷⁹а: ³⁸⁰р: ³⁸¹та: ³⁸²а: ³⁸³р: ³⁸⁴та: ³⁸⁵а: ³⁸⁶р: ³⁸⁷та: ³⁸⁸а: ³⁸⁹р: ³⁹⁰та: ³⁹¹а: ³⁹²р: ³⁹³та: ³⁹⁴а: ³⁹⁵р: ³⁹⁶та: ³⁹⁷а: ³⁹⁸р: ³⁹⁹та: ⁴⁰⁰а: ⁴⁰¹р: ⁴⁰²та: ⁴⁰³а: ⁴⁰⁴р: ⁴⁰⁵та: ⁴⁰⁶а: ⁴⁰⁷р: ⁴⁰⁸та: ⁴⁰⁹а: ⁴¹⁰р: ⁴¹¹та: ⁴¹²а: ⁴¹³р: ⁴¹⁴та: ⁴¹⁵а: ⁴¹⁶р: ⁴¹⁷та: ⁴¹⁸а: ⁴¹⁹р: ⁴²⁰та: ⁴²¹а: ⁴²²р: ⁴²³та: ⁴²⁴а: ⁴²⁵р: ⁴²⁶та: ⁴²⁷а: ⁴²⁸р: ⁴²⁹та: ⁴³⁰а: ⁴³¹р: ⁴³²та: ⁴³³а: ⁴³⁴р: ⁴³⁵та: ⁴³⁶а: ⁴³⁷р: ⁴³⁸та: ⁴³⁹а: ⁴⁴⁰р: ⁴⁴¹та: ⁴⁴²а: ⁴⁴³р: ⁴⁴⁴та: ⁴⁴⁵а: ⁴⁴⁶р: ⁴⁴⁷та: ⁴⁴⁸а: ⁴⁴⁹р: ⁴⁵⁰та: ⁴⁵¹а: ⁴⁵²р: ⁴⁵³та: ⁴⁵⁴а: ⁴⁵⁵р: ⁴⁵⁶та: ⁴⁵⁷а: ⁴⁵⁸р: ⁴⁵⁹та: ⁴⁶⁰а: ⁴⁶¹р: ⁴⁶²та: ⁴⁶³а: ⁴⁶⁴р: ⁴⁶⁵та: ⁴⁶⁶а: ⁴⁶⁷р: ⁴⁶⁸та: ⁴⁶⁹а: ⁴⁷⁰р: ⁴⁷¹та: ⁴⁷²а: ⁴⁷³р: ⁴⁷⁴та: ⁴⁷⁵а: ⁴⁷⁶р: ⁴⁷⁷та: ⁴⁷⁸а: ⁴⁷⁹р: ⁴⁸⁰та: ⁴⁸¹а: ⁴⁸²р: ⁴⁸³та: ⁴⁸⁴а: ⁴⁸⁵р: ⁴⁸⁶та: ⁴⁸⁷а: ⁴⁸⁸р: ⁴⁸⁹та: ⁴⁹⁰а: ⁴⁹¹р: ⁴⁹²та: ⁴⁹³а: ⁴⁹⁴р: ⁴⁹⁵та: ⁴⁹⁶а: ⁴⁹⁷р: ⁴⁹⁸та: ⁴⁹⁹а: ⁵⁰⁰р: ⁵⁰¹та: ⁵⁰²а: ⁵⁰³р: ⁵⁰⁴та: ⁵⁰⁵а: ⁵⁰⁶р: ⁵⁰⁷та: ⁵⁰⁸а: ⁵⁰⁹р: ⁵¹⁰та: ⁵¹¹а: ⁵¹²р: ⁵¹³та: ⁵¹⁴а: ⁵¹⁵р: ⁵¹⁶та: ⁵¹⁷а: ⁵¹⁸р: ⁵¹⁹та: ⁵²⁰а: ⁵²¹р: ⁵²²та: ⁵²³а: ⁵²⁴р: ⁵²⁵та: ⁵²⁶а: ⁵²⁷р: ⁵²⁸та: ⁵²⁹а: ⁵³⁰р: ⁵³¹та: ⁵³²а: ⁵³³р: ⁵³⁴та: ⁵³⁵а: ⁵³⁶р: ⁵³⁷та: ⁵³⁸а: ⁵³⁹р: ⁵⁴⁰та: ⁵⁴¹а: ⁵⁴²р: ⁵⁴³та: ⁵⁴⁴а: ⁵⁴⁵р: ⁵⁴⁶та: ⁵⁴⁷а: ⁵⁴⁸р: ⁵⁴⁹та: ⁵⁵⁰а: ⁵⁵¹р: ⁵⁵²та: ⁵⁵³а: ⁵⁵⁴р: ⁵⁵⁵та: ⁵⁵⁶а: ⁵⁵⁷р: ⁵⁵⁸та: ⁵⁵⁹а: ⁵⁶⁰р: ⁵⁶¹та: ⁵⁶²а: ⁵⁶³р: ⁵⁶⁴та: ⁵⁶⁵а: ⁵⁶⁶р: ⁵⁶⁷та: ⁵⁶⁸а: ⁵⁶⁹р: ⁵⁷⁰та: ⁵⁷¹а: ⁵⁷²р: ⁵⁷³та: ⁵⁷⁴а: ⁵⁷⁵р: ⁵⁷⁶та: ⁵⁷⁷а: ⁵⁷⁸р: ⁵⁷⁹та: ⁵⁸⁰а: ⁵⁸¹р: ⁵⁸²та: ⁵⁸³а: ⁵⁸⁴р: ⁵⁸⁵та: ⁵⁸⁶а: ⁵⁸⁷р: ⁵⁸⁸та: ⁵⁸⁹а: ⁵⁹⁰р: ⁵⁹¹та: ⁵⁹²а: ⁵⁹³р: ⁵⁹⁴та: ⁵⁹⁵а: ⁵⁹⁶р: ⁵⁹⁷та: ⁵⁹⁸а: ⁵⁹⁹р: ⁶⁰⁰та: ⁶⁰¹а: ⁶⁰²р: ⁶⁰³та: ⁶⁰⁴а: ⁶⁰⁵р: ⁶⁰⁶та: ⁶⁰⁷а: ⁶⁰⁸р: ⁶⁰⁹та: ⁶¹⁰а: ⁶¹¹р: ⁶¹²та: ⁶¹³а: ⁶¹⁴р: ⁶¹⁵та: ⁶¹⁶а: ⁶¹⁷р: ⁶¹⁸та: ⁶¹⁹а: ⁶²⁰р: ⁶²¹та: ⁶²²а: ⁶²³р: ⁶²⁴та: ⁶²⁵а: ⁶²⁶р: ⁶²⁷та: ⁶²⁸а: ⁶²⁹р: ⁶³⁰та: ⁶³¹а: ⁶³²р: ⁶³³та: ⁶³⁴а: ⁶³⁵р: ⁶³⁶та: ⁶³⁷а: ⁶³⁸р: ⁶³⁹та: ⁶⁴⁰а: ⁶⁴¹р: ⁶⁴²та: ⁶⁴³а: ⁶⁴⁴р: ⁶⁴⁵та: ⁶⁴⁶а: ⁶⁴⁷р: ⁶⁴⁸та: ⁶⁴⁹а: ⁶⁵⁰р: ⁶⁵¹та: ⁶⁵²а: ⁶⁵³р: ⁶⁵⁴та: ⁶⁵⁵а: ⁶⁵⁶р: ⁶⁵⁷та: ⁶⁵⁸а: ⁶⁵⁹р: ⁶⁶⁰та: ⁶⁶¹а: ⁶⁶²р: ⁶⁶³та: ⁶⁶⁴а: ⁶⁶⁵р: ⁶⁶⁶та: ⁶⁶⁷а: ⁶⁶⁸р: ⁶⁶⁹та: ⁶⁷⁰а: ⁶⁷¹р: ⁶⁷²та: ⁶⁷³а: ⁶⁷⁴р: ⁶⁷⁵та: ⁶⁷⁶а: ⁶⁷⁷р: ⁶⁷⁸та: ⁶⁷⁹а: ⁶⁸⁰р: ⁶⁸¹та: ⁶⁸²а: ⁶⁸³р: ⁶⁸⁴та: ⁶⁸⁵а: ⁶⁸⁶р: ⁶⁸⁷та: ⁶⁸⁸а: ⁶⁸⁹р: ⁶⁹⁰та: ⁶⁹¹а: ⁶⁹²р: ⁶⁹³та: ⁶⁹⁴а: ⁶⁹⁵р: ⁶⁹⁶та: ⁶⁹⁷а: ⁶⁹⁸р: ⁶⁹⁹та: ⁷⁰⁰а: ⁷⁰¹р: ⁷⁰²та: ⁷⁰³а: ⁷⁰⁴р: ⁷⁰⁵та: ⁷⁰⁶а: ⁷⁰⁷р: ⁷⁰⁸та: ⁷⁰⁹а: ⁷¹⁰р: ⁷¹¹та: ⁷¹²а: ⁷¹³р: ⁷¹⁴та: ⁷¹⁵а: ⁷¹⁶р: ⁷¹⁷та: ⁷¹⁸а: ⁷¹⁹р: ⁷²⁰та: ⁷²¹а: ⁷²²р: ⁷²³та: ⁷²⁴а: ⁷²⁵р: ⁷²⁶та: ⁷²⁷а: ⁷²⁸р: ⁷²⁹та: ⁷³⁰а: ⁷³¹р: ⁷³²та: ⁷³³а: ⁷³⁴р: ⁷³⁵та: ⁷³⁶а: ⁷³⁷р: ⁷³⁸та: ⁷³⁹а: ⁷⁴⁰р: ⁷⁴¹та: ⁷⁴²а: ⁷⁴³р: ⁷⁴⁴та: ⁷⁴⁵а: ⁷⁴⁶р: ⁷⁴⁷та: ⁷⁴⁸а: ⁷⁴⁹р: ⁷⁵⁰та: ⁷⁵¹а: ⁷⁵²р: ⁷⁵³та: ⁷⁵⁴а: ⁷⁵⁵р: ⁷⁵⁶та: ⁷⁵⁷а: ⁷⁵⁸р: ⁷⁵⁹та: ⁷⁶⁰а: ⁷⁶¹р: ⁷⁶²та: ⁷⁶³а: ⁷⁶⁴р: ⁷⁶⁵та: ⁷⁶⁶а: ⁷⁶⁷р: ⁷⁶⁸та: ⁷⁶⁹а: ⁷⁷⁰р: ⁷⁷¹та: ⁷⁷²а: ⁷⁷³р: ⁷⁷⁴та: ⁷⁷⁵а: ⁷⁷⁶р: ⁷⁷⁷та: ⁷⁷⁸а: ⁷⁷⁹р: ⁷⁸⁰та: ⁷⁸¹а: ⁷⁸²р: ⁷⁸³та: ⁷⁸⁴а: ⁷⁸⁵р: ⁷⁸⁶та: ⁷⁸⁷а: ⁷⁸⁸р: ⁷⁸⁹та: ⁷⁹⁰а: ⁷⁹¹р: ⁷⁹²та: ⁷⁹³а: ⁷⁹⁴р: ⁷⁹⁵та: ⁷⁹⁶а: ⁷⁹⁷р: ⁷⁹⁸та: ⁷⁹⁹а: ⁸⁰⁰р: ⁸⁰¹та: ⁸⁰²а: ⁸⁰³р: ⁸⁰⁴та: ⁸⁰⁵а: ⁸⁰⁶р: ⁸⁰⁷та: ⁸⁰⁸а: ⁸⁰⁹р: ⁸¹⁰та: ⁸¹¹а: ⁸¹²р: ⁸¹³та: ⁸¹⁴а: ⁸¹⁵р: ⁸¹⁶та: ⁸¹⁷а: ⁸¹⁸р: ⁸¹⁹та: ⁸²⁰а: ⁸²¹р: ⁸²²та: ⁸²³а: ⁸²⁴р: ⁸²⁵та: ⁸²⁶а: ⁸²⁷р: ⁸²⁸та: ⁸²⁹а: ⁸³⁰р: ⁸³¹та: ⁸³²а: ⁸³³р: ⁸³⁴та: ⁸³⁵а: ⁸³⁶р: ⁸³⁷та: ⁸³⁸а: ⁸³⁹р: ⁸⁴⁰та: ⁸⁴¹а: ⁸⁴²р: ⁸⁴³та: ⁸⁴⁴а: ⁸⁴⁵р: ⁸⁴⁶та: ⁸⁴⁷а: ⁸⁴⁸р: ⁸⁴⁹та: ⁸⁵⁰а: ⁸⁵¹р: ⁸⁵²та: ⁸⁵³а: ⁸⁵⁴р: ⁸⁵⁵та: ⁸⁵⁶а: ⁸⁵⁷р: ⁸⁵⁸та: ⁸⁵⁹а: ⁸⁶⁰р: ⁸⁶¹та: ⁸⁶²а: ⁸⁶³р: ⁸⁶⁴та: ⁸⁶⁵а: ⁸⁶⁶р: ⁸⁶⁷та: ⁸⁶⁸а: ⁸⁶⁹р: ⁸⁷⁰та: ⁸⁷¹а: ⁸⁷²р: ⁸⁷³та: ⁸⁷⁴а: ⁸⁷⁵р: ⁸⁷⁶та: ⁸⁷⁷а: ⁸⁷⁸р: ⁸⁷⁹та: ⁸⁸⁰а: ⁸⁸¹р: ⁸⁸²та: ⁸⁸³а: ⁸⁸⁴р: ⁸⁸⁵та: ⁸⁸⁶а: ⁸⁸⁷р: ⁸⁸⁸та: ⁸⁸⁹а: ⁸⁹⁰р: ⁸⁹¹та: ⁸⁹²а: ⁸⁹³р: ⁸⁹⁴та: ⁸⁹⁵а: ⁸⁹⁶р: ⁸⁹⁷та: ⁸⁹⁸а: ⁸⁹⁹р: ⁹⁰⁰та: ⁹⁰¹а: ⁹⁰²р: ⁹⁰³та: ⁹⁰⁴а: ⁹⁰⁵р: ⁹⁰⁶та: ⁹⁰⁷а: ⁹⁰⁸р: ⁹⁰⁹та: ⁹¹⁰а: ⁹¹¹р: ⁹¹²та: ⁹¹³а: ⁹¹⁴р: ⁹¹⁵та: ⁹¹⁶а: ⁹¹⁷р: ⁹¹⁸та: ⁹¹⁹а: ⁹²⁰р: ⁹²¹та: ⁹²²а: ⁹²³р: ⁹²⁴та: ⁹²⁵а: ⁹²⁶р: ⁹²⁷та: ⁹²⁸а: ⁹²⁹р: ⁹³⁰та: ⁹³¹а: ⁹³²р: ⁹³³та: ⁹³⁴а: ⁹³⁵р: ⁹³⁶та: ⁹³⁷а: ⁹³⁸р: ⁹³⁹та: ⁹⁴⁰а: ⁹⁴¹р: ⁹⁴²та: ⁹⁴³а: ⁹⁴⁴р: ⁹⁴⁵та: ⁹⁴⁶а: ⁹⁴⁷р: ⁹⁴⁸та: ⁹⁴⁹а: ⁹⁵⁰р: ⁹⁵¹та: ⁹⁵²а: ⁹⁵³р: ⁹⁵⁴та: ⁹⁵⁵а: ⁹⁵⁶р: ⁹⁵⁷та: ⁹⁵⁸а: ⁹⁵⁹р: ⁹⁶⁰та: ⁹⁶¹а: ⁹⁶²р: ⁹⁶³та: ⁹⁶⁴а: ⁹⁶⁵р: ⁹⁶⁶та: ⁹⁶⁷а: ⁹⁶⁸р: ⁹⁶⁹та: ⁹⁷⁰а: ⁹⁷¹р: ⁹⁷²та: ⁹⁷³а: ⁹⁷⁴р: ⁹⁷⁵та: ⁹⁷⁶а: ⁹⁷⁷р: ⁹⁷⁸та: ⁹⁷⁹а: ⁹⁸⁰р: ⁹⁸¹та: ⁹⁸²а: ⁹⁸³р: ⁹⁸⁴та: ⁹⁸⁵а: ⁹⁸⁶р: ⁹⁸⁷та: ⁹⁸⁸а: ⁹⁸⁹р: ⁹⁹⁰та: ⁹⁹¹а: ⁹⁹²р: ⁹⁹³та: ⁹⁹⁴а: ⁹⁹⁵р: ⁹⁹⁶та: ⁹⁹⁷а: ⁹⁹⁸р: ⁹⁹⁹та: ¹⁰⁰⁰а: ¹⁰⁰¹р: ¹⁰⁰²та: ¹⁰⁰³а: ¹⁰⁰⁴р: ¹⁰⁰⁵та: ¹⁰⁰⁶а: ¹⁰⁰⁷р: ¹⁰⁰⁸та: ¹⁰⁰⁹а: ¹⁰¹⁰р: ¹⁰¹¹та: ¹⁰¹²а: ¹⁰¹³р: ¹⁰¹⁴та: ¹⁰¹⁵а: ¹⁰¹⁶р: ¹⁰¹⁷та: ¹⁰¹⁸а: ¹⁰¹⁹р: ¹⁰²⁰та: ¹⁰²¹а: ¹⁰²²р: ¹⁰²³та: ¹⁰²⁴а: ¹⁰²⁵р: ¹⁰²⁶та: ¹⁰²⁷а: ¹⁰²⁸р: ¹⁰²⁹та: ¹⁰³⁰а: ¹⁰³¹р: ¹⁰³²та: ¹⁰³³а: ¹⁰³⁴р: ¹⁰³⁵та: ¹⁰³⁶а: ¹⁰³⁷р: ¹⁰³⁸та: ¹⁰³⁹а: ¹⁰⁴⁰р: ¹⁰⁴¹та: ¹⁰⁴²а: ¹⁰⁴³р: ¹⁰⁴⁴та: ¹⁰⁴⁵а: ¹⁰⁴⁶р: ¹⁰⁴⁷та: ¹⁰⁴⁸а: ¹⁰⁴⁹р: ¹⁰⁵⁰та: ¹⁰⁵¹а: ¹⁰⁵²р: ¹⁰⁵³та: ¹⁰⁵⁴а: ¹⁰⁵⁵р: ¹⁰⁵⁶та: ¹⁰⁵⁷а: ¹⁰⁵⁸р: ¹⁰⁵⁹та: ¹⁰⁶⁰а: ¹⁰⁶¹р: ¹⁰⁶²та: ¹⁰⁶³а: ¹⁰⁶⁴р: ¹⁰⁶⁵та: ¹⁰⁶⁶а: ¹⁰⁶⁷р: ¹⁰⁶⁸та: ¹⁰⁶⁹а: ¹⁰⁷⁰р: ¹⁰⁷¹та: ¹⁰⁷²а: ¹⁰⁷³р: ¹⁰⁷⁴та: ¹⁰⁷⁵а: ¹⁰⁷⁶р: ¹⁰⁷⁷та: ¹⁰⁷⁸а: ¹⁰⁷⁹р: ¹⁰⁸⁰та: ¹⁰⁸¹а: ¹⁰⁸²р: ¹⁰⁸³та: ¹⁰⁸⁴а: ¹⁰⁸⁵р: ¹⁰⁸⁶та: ¹⁰⁸⁷а: ¹⁰⁸⁸р: ¹⁰⁸⁹та: ¹⁰⁹⁰а: ¹⁰⁹¹р: ¹⁰⁹²та: ¹⁰⁹³а: ¹⁰⁹⁴р: ¹⁰⁹⁵та: ¹⁰⁹⁶а: ¹⁰⁹⁷р: ¹⁰⁹⁸та: ¹⁰⁹⁹а: ¹¹⁰⁰р: ¹¹⁰¹та: ¹¹⁰²а: ¹¹⁰³р: ¹¹⁰⁴та: ¹¹⁰⁵а: ¹¹⁰⁶р: ¹¹⁰⁷та: ¹¹⁰⁸а: ¹¹⁰⁹р: ¹¹¹⁰та: ¹¹¹¹а: ¹¹¹²р: ¹¹¹³та: ¹¹¹⁴а: ¹¹¹⁵р: ¹¹¹⁶та: ¹¹¹⁷а: ¹¹¹⁸р: ¹¹¹

creștinilor către duhovnici, și (...) să te rogi lui Dumnezeu să-ți lumineze mintea ca să poți povățui pre creștini la calea mântuirii, care duce la împărăția cerurilor»¹³².

Urmînd acestor povește ale sfîntului, preoții de mir ar fi putut ajunge ceea ce el a voit, adică : păstori neadormiți ai turmei lui Hristos, lumina lumii, făclie pusă în sfeșnic și buni creștini¹³³.

Pentru a ajunge însă aici, toți aceștia trebuiau să învețe în școală și din cărți, și de aceea sfîntul s-a îngrijit și de una și de alta.

Sfîntul Calinic și seminarul eparhial. — În Eparhia Rîmnicului exista încă din anul 1837 un seminar, care și-a avut sediul în orașul Rîmnic pînă în anul 1847, cînd a căzut pradă focului și cînd a fost mutat la Craiova, o dată cu episcopia. Instalat la Mînăstirea Bucovăț, a funcționat doar pînă în anul 1848, deoarece, «din pricina tulburărilor vremii de atunci, s-a desființat»¹³⁴. La înscăunarea sa, în noiembrie 1850, sfîntul l-a găsit în această situație. Simțind că o astfel de instituție de cultură îi este de absolută necesitate, el, chiar din primele luni ale păstoriei sale, a încercat redeschiderea lui. Încercarea s-a soldat cu un rezultat favorabil, căci, la 12 martie 1851, grijuliul episcop putea să arate protopopilor că «de la viitorul Sfîntul Gheorghe este a să deschide seminarul Sfintei Episcopii Rîmnicul»¹³⁵ și să le ceară ca să caute și să trimită, — de vor mai fi voind și de se vor mai fi aflînd în ființă —, la Sfînta Episcopie a Craiovei «în săptămîna luminată, ca să se vadă și de înșine», pe cei 32 de elevi pe care școala îi avusese pînă la desființarea din anul 1848¹³⁶.

Între timp, sfîntul a mărit numărul elevilor «siminariști» la 40 și la 14 mai 1850, a cerut protopopilor ca din fiecare protoierie să trimită cîte cinci tineri, din care, la episcopie, să se poată alege «complectuitul număr».

Între alte condiții puse pentru acești tineri, erau și următoarele : «să fie de un haracter mai bun și priimitor de învățătură, nedeprinși la ceva năravuri rele, sau cu vreun zvon, fără beteșug, blînzi și așezați». Totodată li se arăta că durata cursurilor va fi de patru ani, că «orînduiala și îngrijirea tuturor celor trebuincioase /va fi/ de la sfînta episcopie» și li se va pune îndatorirea a cere «de la părinți(i) lor să dea înscris către episcopie că dacă părinți(i) acelor copii, vicleșind, vor voi să-i ia din școală ori înaintea sorocului și mai înainte pînă a nu săvîrși învățăturile cele rînduite, sau în urmă după săvîrșirea învățăturilor, ca să-i dea sau să-i întrebuițeze în alte meserii sau slujbe mirenești, lepădîndu-se de cinstea și slujba bisericească pentru care sînt chemați, atunci părinții acelor copii să fie datori a plăti toată cheltuiala ce se va face cu dînșii»¹³⁷.

Desăvîrșindu-se toate cele ce trebuiau împlinite, la 20 mai 1851, s-au redeschis cursurile seminarului eparhial. Sfîntul Calinic a fost de față și, răspunzînd cuvîntului inaugural spus de profesorul V. Caloianu, și-a exprimat bucuria pentru acest reînceput, a arătat cum să se urmeze în desfășurarea cursurilor și a îndemnat pe toți să-și facă datoria¹³⁸. Mult timp n-a putut rămîne seminarul în încăperile de

132. Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 151*, f. 33.

133. v. *Pastorală* Sfîntului Calinic din 1863, p. 15.

134. Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 1690* (f. 10/1851), f. 2.

135. *Ibidem.* 136. *Dosar nr. 1690* (f. 10/1851), f. 2. 137. *Ibidem*, f. 5.

138. O dare de seamă privitoare la redeschiderea seminarului, împreună cu cuvîntările ținute, s-a publicat în «Eho Ecclesiastic», nr. 11/iulie 1851, p. 38—43.

la Mînăstirea Bucovăț, acestea fiind neîncăpătoare și lipsind și bunăvoința egumenului Hrisant Penetis, grec de neam. Sfîntul, chiar în anul 1851, l-a mutat în casele serdarului Alecu Dîrzescu din Craiova și ceva mai tîrziu la metocul episcopiei din acest oraș. Între timp, el a voit să ridice în capitala Olteniei un local propriu pentru seminar, fie pe un loc pe care-l avea episcopia¹³⁹, fie în grădina marelui logofăt Ioan Bibescu, ce voia s-o dea în acest scop¹⁴⁰. Lucrurile însă au luat un alt curs și acestea au rămas simple proiecte.

Din anul 1854, Sfîntul Calinic, așezîndu-se la Rîmnic, în anul următor, 1855, a adus aici și seminarul, pe care, mai întîi l-a instalat în casele lui Nicu Vlădescu, și apoi, din 1856, în clădire proprie¹⁴¹.

Pentru seria de elevi, în număr de 20 —, care «la primăvara viitoare» avea «a intra» în «clasul I-iu», Sfîntul Calinic, la 31 ianuarie 1855, scria protoiereilor, arătîndu-le cum să-i aleagă și cerîndu-le să-i pregătească la «citirea slobodă pe orice carte», la «învățătura rugăciunilor pe dinafară întrebuintate în biserică», la psaltire «ca de rost», la gramatică «cu analiza sa», la cele «patru lucrări din aritmetică», la catehism, caligrafie și «cele șase glasuri diatonice»¹⁴².

De acum, seminarul, așa cum preciza și o rezoluție din anul 1852 a lui Vodă Știrbei¹⁴³, a rămas pentru totdeauna lîngă episcopie și, în zilele sale Sfîntul Calinic i-a purtat un interes deosebit¹⁴⁴, îngrijindu-se de completa întreținere a elevilor, de cărți și de materialul didactic necesar¹⁴⁵.

Merită a fi amintit aci și faptul că el cu tactul, blîndețea, dar și cu spiritul său de dreptate, în anul 1857, a potolit unele «neorînduieli» iscate în școală¹⁴⁶.

139. T. G. Bulat, *Din corespondența episcopului Calinic al Rîmnicului*, p. 21.

140. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3528* (f. 61/1851) pass.

141. Athanasie Mironescu, *Istoricul Eparhiei Rîmnicului*, p. 289.

142. Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 2435* (f. 1/1855), f. 5.

143. Vodă Știrbei socotea că «seminarul fiecăria eparhiei trebuie să fie acolo unde este rezidența arhipăstorului, pentru că dacă un asemenea așezămînt de învățatură duhovnicească nu va fi subț ochii chiar a căpeteniei bisericești, nu numai nu se dobîndește scopul moral ce obștea așteaptă, ci dimpotrivă, se poate introduce într-însui vreo neghină foarte vătămătoare creșterii, ce trebuie a se da tinerilor odrasle a căror misie este a duhovnici popoul creștin pe calea mîntuirii» (v. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 15).

144. Să se vadă întru aceasta, amintirile preotului Vasile Constantinescu de la biserica Negustori prinse de Preotul Niculae M. Popescu în *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 192—193.

145. Cf. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 25—26. În afară de seminar, în vremea Sfîntului Calinic mai existau în eparhia Rîmnicului unele școli pe lîngă protopopiate, «pentru candidații la preoție căsătoriți». (Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 676—677).

146. v. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7799* (f. 34/1857), (*Neorînduilele urmate la Seminar(ul) sft. episcopii Rîmnicu*), pass; Nicolae Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii române contemporane. I, Istoria Bisericii din România (1850—1895)*, București, 1905, p. 31—32, nr. 3.

Semnalăm că episodul dintre sfînt, ministrul de Culte Sc. Crețulescu și domnitorul Cuza, pus de Pr. Prof. Al. Ciurea (*Sfîntul Calinic*, p. 677), în legătură cu aceste frămîntări din seminarul de la Rîmnic din anul 1857, trebuie să fi avut loc cu alt prilej, căci în acest an Cuza nu era domn nici la Iași, necum la București. Se știe doar că alegerea lui a avut loc în ianuarie 1859, deci la doi ani după incidentul petrecut în seminar.

În legătură cu seminarul din Rîmnic în vremea sfîntului Calinic, să se vadă și: Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7801* (f. 87/1859) (*Pentru revizuirea semenarelor eparhiilor*), unde pe f. 7 r-v, sînt și cîteva date statistice întocmite de protosinghelul Inochentie Chițulescu cu prilejul unei inspecții.

Tipografia Sfântului Calinic. — Stînd în slujba Bisericii timp de peste 50 de ani, Sfîntul Calinic cunoştea cît de simţită era nevoia unora din cărţile de slujbă pe la multe din sfintele locaşuri. Încă din vremea cînd era stareţ la Cernica, el, cu a lui cheltuială, a început să imprime pe la tiparniţele din Bucureşti următoarele cărţi: *Rînduiala tunderii chipului monahicesc* (Tipografia lui Eliade, 1842), *Carte foarte folositoare de suflet* (Tipografia Sfintei Mitropolii, 1852), *Panihidă, împreună cu Litia mică* (Tipografia lui I. Romanov, 1856) şi *Pravoslavnică Mărturisire* (aceeaşi tipografie, 1859).

În afară de aceasta, prin anii 1852—1853, el a venit în ajutorul tipografiei mitropolitului Nifon, suportînd cheltuiala tipăririi unora din cărţi¹⁴⁷, abonîndu-se şi cumpărînd cîte 500 de exemplare din *Mineiele* ce acum, aici, vedeau lumina zilei¹⁴⁸.

Ajuns episcop, şi nevoia de cărţi de slujbă încă fiind simţită, sfîntul, «cu bani împrumutaţi», precum însuşi spune, prin anul 1860, a înfiinţat o tipografie în oraşul Rîmnicu-Vîlcii, «Tipografia Kallinik Rîmnik», fiind «îndemnat la aceasta (...) nu doar că am cugetat să facem vreo speculă, ci numai din punctul de vedere a înlesni lipsa ce mijlocea şi mijloceşte de Mineie pe la bisericile din această eparhie»¹⁴⁹. Tiparniţa lui nu lucra cu maşini aduse de la Viena, cum s-a crezut¹⁵⁰, ci, precum iarăşi singur mărturiseşte, cu «teascuri cu anevoinţă, nefiind tipografie cu maşină»¹⁵¹. Director al tipografiei, la început, a fost *protosinghelul Orest (Baldovin)*, adus de sfînt de la Mînăstirea Cernica, iar din anul 1865 înainte, *arhimandritul Agatanghel*. În 1862 ea avea, ca personal, opt lucrători, între care şi un corector *Vasile Constantinescu*, ajuns mai tîrziu preot la biserica Negustori din Bucureşti¹⁵².

În anul 1861 protosinghelul Orest a fost trimis la Sibiu ca «să mai cumpere cîteceva în trebuinţa tipografiei»¹⁵³. Cu acest prilej, sfîntul l-a recomandat episcopului *Andrei Şaguna*, pe care l-a rugat să-i fie de ajutor în misiunea lui şi căruia i-a trimis în dar «o sfîntă cruciuliţă de corn de inorog şi o panocamilafcă de ale noastre, în semn de iubire şi dragoste»¹⁵⁴.

Data pe lucru, Tipografia Kallinik Rîmnik, în anul 1861 a tipărit: *Aghiasmatarul*, *Datoriile preoţilor*, *Slujba sfintei Învieri din Duminica Paştilor*, *Manualul de pravilă bisericească* şi *Tipicul bisericesc*, în anul 1862, *Mineiele*, «după originalul cel îndreptat de Prea sfînţitul episcop al Argeşului D. D. Iosif» şi cu prefeţele Mineielor tipărite la Rîmnic între anii 1776—1780 de episcopii Chesarie şi Filaret, care, în unele paragrafe, sînt pline de un cald patriotism, iar în altele cuprind interesante pasaje închinare istoriei patriei¹⁵⁵. Pe lîngă aceasta, Mineiul pe de-

147. De pildă *Mineiul pe ianuarie*, imprimat în «cea din nou înfiinţată tipografie a Sfintei Mitropolii» în anul 1852.

148. Cf. T. G. Bulat, *Din corespondenţa episcopului Calinic al Rîmnicului*, p. 27.

149. Arh. St. Buc., Min. Cult. şi Inst. Publ. Ţara Românească, *Dosar nr. 1161*, (f. 45/1863), p. 51.

150. Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 678.

151. *Dosar nr. 1161/1863*, f. 51 v.

152. Preotul Niculae M. Popescu, *Preoţi de mir adormiţi în Domnul..*, p. 193.

153. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 49.

154. *Ibidem*, p. 48—49. Mai înainte, la 30 septembrie 1861, sfîntul trimisese lui Şaguna şi două cărţi: *Datoriile preoţilor* şi *Aghiasmatarul*, imprimate, desigur, în tiparniţa sa.

155. Corespondenţă în legătură cu aceste *Mineie*, să se vadă în *Dosarul nr. 1161/1863*, citat mai sus. S-au scos 450 de trupuri de mineie în abonament şi alte 450 de volume pentru a fi date

cembrie, pe filele 397—398, cuprinde un epilog, în care se arată că pentru «o mai bună înțelegere după timpul de față», s-au schimbat unele «ziceri», aflate în mineiele mai vechi, se cere iertare pentru eventuale greșeli și pentru întârzierea tipăririi acestor mineie, se înșiră 24 de versuri ca în unele din cărțile antimiene și se fac cunoscute numele ostenitorilor tipografi. În anul 1863 a dat la lumină *Pastorală*, mai sus amintită, iar ceva mai apoi *Cartea foarte folositoare de suflet*, ed. II-a (1865), *Evangelia* (1865), *Octoiul* (1865), și *Învățătura către preoți și diaconi* (1865)¹⁵⁶.

În afară de acestea, se pare că sfântul a tipărit și *Liturghierul*, *Ceaslovul*, *Psaltirea*, *Acatistierul* și *Învățătura pentru duhovnici*,¹⁵⁷ căci și aceste cărți, în câte mai multe exemplare, apar printre cele lăsate de el, în ianuarie 1867, primăriei orașului Râmnicu-Vîlcii, căreia i-a donat și tipografia cu toate ale ei¹⁵⁷.

Și numai din această simplă înșirare, se poate înțelege câtă râvnă a pus Sfântul Calinic întru tipărirea de cărți, reînviind astfel la Râmnic timpul de glorie culturală și tipograficească al înaintașilor săi, episcopii Antim, Damaschin, Climent, Chesarie, Filaret, ș. a.

Simțindu-și, probabil, sfârșitul apropiat sau poate că și din alte pricini, sfântul, la 26 ianuarie 1867, a donat această a sa tipografie Consiliului municipal al orașului Râmnicu-Vîlcii, cu tot inventarul ei și cu toate cărțile ce avea în depozit¹⁵⁸. Donînd-o, pune condiția ca ea în viitor să poarte «același titlu de Kallinik Rîmnik» și ca din veniturile ce va realiza, jumătate să se «întrebuințeze în susținerea școalelor orașului și a tinerilor studenți în lipsă de mijloace pecuniare pentru învățătură, care s-ar găsi atît la acele școale, cît și la seminarul eparhial; iar cealaltă jumătate se va obține pe tot timpul pe seama la numitul schit Frăsinei din plaiul Cozia (...) (clădit din temelie iarăși cu mijloacele noastre personale, la anul 1859), pentru întîmpinarea necesităților ce va avea numitul schit de mici reparațiuni pînă în viitor»¹⁵⁹.

În dar pe la bisericile fără mijloace de a le cumpăra, «cum s-a urmat cu multe din esamplarele ce a eșit pînă acum» (f. 51). O parte din mineiele disponibile a fost luată de Ministerul Cultelor, pentru a se da unora din parohiile din țară.

156. Cîte un exemplar din mare parte din aceste cărți se află acum în «Casa memorială Sfîntul Ierarh Calinic» din Mînăstirea Cernica, inaugurată în acest an (11 aprilie).

157. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7942* (f. 180/1868) (*Pentru niște cărți rămase de la răposatul episcop alu eparhiei Rîmnicu*), f. 4.

158. La 11 decembrie 1868, primarul orașului Râmnicu-Vîlcii cerea Mitropoliei să îndemne pe preoți să cumpere din aceste cărți, ca să se poată realiza fondul din care apoi să se ajute «micii copii sirmani». Parte din ele se aflau, spre vînzare, la librăria lui George Ioanid din București și în Râmnic la Ilie Cernătescu (*Ibidem*, f. 3—4).

159. Actul de donație cuprinzînd și alte condiții, înșirate în zece puncte, se păstrează la Schitul Frăsinei. O fotocopie, de pe el s-a făcut pentru «Casa memorială Sfîntul Ierarh Calinic» din Mînăstirea Cernica.

Partea cuvenită Schitului Frăsinei din dobînda produsă de fondul creat din vînzarea cărților cîin depozit, n-a fost cu regularitate răspunsă, lucru de care, în anul 1909, arhimandritul Porfirie Bucurescu, starețul schitului, se plîngea Administrației Casei Bisericii, cerîndu-i, ca «prin mijloacele de care dispune» să facă «Primăria orașului Râmnicu-Vîlcii să respecte testamentul și să îndeplinească obligațiile prevăzute într-însul de a răspunde schitului toate sumele rămase neachitate de la data actului de donație și pînă în prezent, precum și de a răspunde în viitor anual și regulat sumele cuvenite» (Arh. St. Buc., Min. Cult., *Dosar nr. 4107*, mapa nr. 87, fasc. 5 (*Testamentul lui Calinic, fost Episcop al Rîmnicului*), f. 1).

În memoriul alăturat acestui raport au fost înserate și unele articole din actul de donație (*Ibidem*, f. 2).

Aşa a înţeles şi dorit Sfântul Calinic ca tiparniţa înfiinţată cu truda sa să ducă mai departe gândul său de a lucra necontenit pentru înflorirea bisericii strămoşeşti şi «mărirea neamului românesc».

Sfântul Calinic, ctitor de biserici şi mănăstiri. — Vremea Sfântului Calinic a fost bîntuită deseori de cutremure de pămînt şi de rele întîmplări pentru ţară, lucru ce a făcut ca multe din sfintele locaşuri să sufere felurite «vătămări». Aceasta i-a dat posibilitatea de a apărea pentru urmaşi şi ca un însufleţit ctitor de biserici. Ucenicul şi biograful său, arhimandritul Anastasie Baldovin mărturiseşte: «*Tot ceea ce pot adăuga este că în timpul cît a trăit în viaţa sa, a făcut şapte biserici mari şi trei paraclise*»¹⁶⁰. A alergat pentru isprăvirea lucrului la *biserica Sfântul Nicolae de la Cernica*¹⁶¹, între anii 1832—1838, a zidit din temelie cu toate ale ei *biserica Sfântul Gheorghe* din această mănăstire, pe care, năruind-o cutremurul din anul 1833, a refăcut-o în anii 1839—1842¹⁶², în anii 1833—1834 a clădit *biserica din Cîmpina*¹⁶³, unde Mănăstirea Cernica avea moşie şi unde a făcut şi şcoală pentru copiii satului¹⁶⁴, în anii 1843—1844 a făcut *biserica din satul Bueşti*¹⁶⁵, între anii 1846—1847 a preînnoit din temelie *biserica Mănăstirii Pasărea* cu hramul Sfînta Treime¹⁶⁶, în anul 1848 a făcut *biserica din satul Sohata-Ilfov*¹⁶⁷, în anul 1851 ar fi dorit să ridice o reşedinţă eparhială în Craiova¹⁶⁸, în anul 1853 a isprăvit reparaţia *Schitului Popînzăleşti*, metocul episcopiei¹⁶⁹, între anii 1852 şi 1856¹⁷⁰ a refăcut din temelie *biserica episcopală din Rîmnic*¹⁷¹ cu tot cuprinsul ei, mutînd definitiv aici, reşedinţa episcopală¹⁷², şi, în sfîrşit, între anii 1859—1864, a ridicat

160. Baldovin, *Viaţa şi nevoinţele*, p. 1033.

161. Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 174.

162. *Ibidem*, p. 223—225.

163. Monahul Petru Pavlov, *Lăcaşuri sfînte din judeţul Prahova: Sinaia, Cîmpina, Filipeştii de Tîrg..., Slănic, Urlaţi şi Vălenii de munte*, Ploieşti, f. a., p. 57. Vezi şi: T. G. Bulat, *Ştiri noi despre Sfântul Calinic de la Cernica*, în «Glasul Bisericii», XIX (1960), nr. 1—2, p. 98—105.

164. Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 184.

165. *Anuar 1909*, Bucureşti (Administraţiunea Cassei Bisericii), 1909, p. 58.

166. Ieromonahul Damian Stănoiu, *Mănăstirea Pasărea*, Bucureşti, 1926, p. 15—16.

167. V. Brătulescu şi Remus Ilie, *Mănăstiri şi biserici din judeţul Ilfov*, Bucureşti, 1935, indicele de la sfîrşit, s. v. «Sohat».

168. Intr-o grădină pe care urma s-o cumpere de la marele logofăt Ioan Bibescu, şeful Departamentului Credinţei (v. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3528* (f. 61/1851), pass.

169. Athanasie Mironescu, *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 389.

170. În primăvara anului 1853 construcţia bisericii se afla aproape de «aridicarea ferestrelor» (v. Diac. I. Popescu-Cilieni, *Din corespondenţa episcopului Calinic al Rîmnicului-Noului Severin*, în «Arhivele Olteniei», XVII (1938), nr. 97—100, p. 340.

171. Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 180—181. Panurile bisericii, pentru a cărei reparaţie Sfântul Calinic cerea ajutoare lui Barbu Ştirbei în anii 1852—1854 (Arhiva veche a Episc. Rîmnicului şi Argeşului, *Dosar nr. 1770* (f. 71/1851), f. 17—18, 29, 41) şi ăraţa în diată că ceea ce a agonisit a cheltuit şi «la înnoirea episcopiei fiind cu totul în derepănare» (Casian, *Cernica şi Căldăruşani*, p. 134), ar fi fost întocmite de el însuşi, care a şi controlat îndeaproape construcţia, ce era executată de meşterul Costache. A fost zugrăvită de pictorul Gh. Tattărăscu, o parte din icoane însă, cele din tîmplă, mai fiind îndreptate, în stil bisericesc, de zugravul Gherontie (Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 183). A fost sfinţită la 3 noiembrie 1856.

172. Monahul Casian informează că Sfântul Calinic a venit la Rîmnic la 18 iulie 1854 (*Cernica şi Căldăruşani*, p. 128), cînd, în timpul războiului ruso-turc, început în anul 1853, apropiindu-se turcii de Craiova, el a fost îndemnat să se mute, cu toate ale Episcopiei, la Bucureşti. Într-adevăr, acum a părăsit Craiova dar, în loc să plece la Bucureşti, s-a abătut la Rîmnic, unde s-a aşezat definitiv şi unde a statornicit şi scaunul episcopal, aşa cum fusese de veacuri.

Schitul Frăsinei din Vâlcea¹⁷³, pentru care a rînduit regula de viețuire atonită și pe care, în decembrie 1864, domnitorul Alexandru Ioan Cuza, la cererea sfîntului, l-a ferit de efectele secularizării din anul 1863¹⁷⁴.

În afară de acestea, dărnicia Sfîntului Calinic s-a făcut simțită și la păstrarea bunei stări a bisericilor Mînaștirilor *Ghighiu* și *Poiana Mărului*, a celei a *Schitului Icoana* din București și a celor din satele *Brănești*, *Cernica*, *Rătești* și *Gheonoaia*¹⁷⁵. Apoi, în timpul păstoriei sale la Rîmnic, este mai mult ca sigur că purtarea lui de grijă n-a lipsit nici de la restaurarea Mînaștirilor *Arnota* (1853—1856), *Bistrița* (1846—1855), *Jitianul* (1853) și *Tismana* (1843—1855), ca să nu pomenim decît pe cele mai de seamă.

Sfîntul Calinic, patriot. — Grijă Sfîntului Calinic pentru păstrarea în bunăstare a monumentelor religioase ale țării era și o acțiune patriotică, deoarece însemnătatea lor pentru deslușirea trecutului nostru politic și cultural este îndeobște cunoscută. Toate acestea meritau și merită încă a fi transmise generațiilor viitoare, pentru ca, prin ele, să se învețe a cinsti și a slăvi memoria străbunilor ce le-au creat.

Tot acest gînd al slăvirii și cunoașterii istoriei patriei l-a avut, desigur, în minte Sfîntul Calinic atunci cînd a hotărît ca în Mineiele sale să însereze prefețele Mineiilor înaintașilor săi, Chesarie (1773—1780) și Filaret (1780—1792), în care se vorbește de daci, de geți, de rîmleni, de August, de Traian, de «Decheval, voievodul Dachilor», de Radu Negru, de Laiot Basarab, de banul Craiovei, de Matei Basarab, de Constantin Brîncoveanu, de mînaștirile din Curtea de Argeș și Cîmpulung, de Sfînta Filoteia, de biruințele în războaie ale străbunilor și de multe alte fapte din trecutul nostru, menite să trezească sentimentul patriotic și mîndria de a fi român a oricărui dintre cititorii acestor prefețe.

Cald patriot s-a arătat sfîntul și cu prilejul punerii în practică a legii învoielilor agricole din anul 1851, cînd, cu tot dinadinsul, a militat pentru aplicarea prevederilor ei, spre a putea să se mai îmbunătățească aspra soartă a clăcașilor¹⁷⁶. Același lucru poate fi constatat și cu ocazia întocmirii pastoralei din anul 1863, de care ne-a mai fost cuvîntul și în care, între altele, făcea și aceste îndemnuri:

«Datori sîntem dar, să nu cruțăm nici un interes particular pentru binele obștesc care este și al fiecăruia în parte. Cînd frații noștri cei de o credință și de sînge (...) ne cer ajutor, cînd patria care se compune din frații noștri ne cere jertva noastră, datori sîntem a o da, Dumnezeu a poruncit: Nimeni n-are mai mare dragoste alta, decît a-și pune sufletul său pentru prietenii săi, neamul și patria, se înțelege, a zis însuși Mîntuitorul Hristos.

Duhovniceștilor fii și frați preoți! A învăța pre oameni să se iubească între dînșii, să-și iubească patria, să jertvească orice interes pentru fericirea ei viitoare, care este pentru voi și copiii voștri, este datoria noastră, sau mai bine să zic a

173. Preotul Niculae Șerbănescu, *O ctitorie a Sfîntului Calinic: Schitul Frăsinei*, în «Glasul Bisericii», XIV (1955), p. 600—603. V. și Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 2510* (f. 44/1855), f. 30, 33; și Pr. Gabriel Cocora, *Din grijile Sfîntului Calinic pentru Schitul Frăsinei*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), p. 612—616.

174. Scrisoarea lui Vodă Cuza poartă data: 19 decembrie 1864. (Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 164, notă; Preotul Niculae Șerbănescu, *O ctitorie a Sfîntului Calinic: Schitul Frăsinei*, p. 602). Ea se află la Schitul Frăsinei. O fotocopie de pe ea s-a făcut pentru «Casa memorială Sfîntul Ierarh Calinic» din Mînaștirea Cernica. Biserica schitului a fost zugrăvită de pictorul Mișu Popp.

175. Athanasie Mironescu, *Istoria Mînaștirii Cernica*, p. 174.

176. T. G. Bulat, *Din corespondența episcopului Calinic al Rîmnicului*, p. 50—53.

voastră. A voastră zic, pentru că trăiți în popor, voi sînteți sufletul soțietății, voi priimiți pre om din pîntecele maicii sale și călătoriți împreună pe calea aceștii vieți spinoase pînă îl duceți în sînul pămîntului care este maica noastră a tuturor. Voi dar cunoașteți mai bine ce o apasă, ce duh rău o ispitește pe nație. Mîntuirea ei într-adevăr atîrnă de la dînsa dar atîrnă de la voi: pentru că voi sînteți datori a-i arăta pe lupii care prin vicleșug vor să o sfășie la credință și s-o împrăstie»¹⁷⁷.

Patriotismul său merge și mai departe: el cere să se scrie și să se vorbească într-o limbă neaoș românească. La 6 iulie 1853, scriind protosinghelului Pafnutie la București, în legătură cu metocul din acest oraș al episcopiei îi adăuga la sfîrșit și următoarele:

«Către aceasta să arăți scriitorului ce-ți urmează corespondența, ca hîrțile ce să îndreptează la noi și la episcopie, după trebuință, să fie alcătuite prin ziceri curat în limba românească, iar nu amestecate cu din altele streine, rămînînd această alcătuire anevoe de înțeles numai pã seama corespondenței d-lui particulară cu cine va pofti și cu un cuvînt aici să nu mai trimiți de acum înainte hîrtii cu o asemenea alcătuire»¹⁷⁸. Iar la 2 noiembrie 1857, tot el, adresîndu-se, în scris, Adunării Divanului ad-hoc al României, pe de o parte, își exprima dorința ca «moștenitorii tronului viitoare țări unite să fie ortodocși», iar pe de alta, cerea ca în Adunare «în lucrările ce vor mai urma să se vorbească și scrie în înțelesul popular, precum avem de pildă pe frații noștri moldoveni; cum scriu curat în limba patriei și se înțelege în de obște, iar nu precum s-au obicinuit a se vorbi și scrie în adunările noastre, într-un chip adică neînțeles de mine și încă pot zice de cea mai mare parte a Adunării, care înfățișează poporul sătesc»¹⁷⁹.

Rîndurile de față ieșite din pana Sfîntului Ierarh Calinic vădesc din destul patriotismul de care el era însuflețit.

Sfîntul Calinic și evenimentele politice ale vremii. — Această trăsătură a sufletului său, desigur, l-a făcut să fie pârtaș, uneori chiar și numai sufletește, la unele fapte de seamă din istoria patriei noastre petrecute în timpul său. Nu se cunoaște ce atitudine a avut în timpul revoluției de la 1848 și nici care au fost legăturile sale cu conducătorii ei. În calitate de episcop, însă a participat la ședințele Divanului obștesc, iar în toamna anului 1857, ca deputat din partea clerului oltean, a făcut parte din Adunarea Divanului ad-hoc al Țării Românești, apărînd, la 2 octombrie 1857, printre membrii acesteia, din care s-a ales comisia de redactare a regulamentului Adunării¹⁸⁰, la 8 octombrie 1857 fiind ales președinte al deputaților clerici din Adunare¹⁸¹, iar la 12 decembrie același an, alături de alți deputați, înaintînd mitropolitului Nifon, președintele Adunării ad-hoc un memoriu prin care declara că nu va mai participa la lucrările Adunării, care se vor relua la 10 ianuarie 1858, pînă cînd marile puteri nu vor accepta cele patru «dorințe ale națiunii»¹⁸².

O altă întîmpinare a sfîntului, adresată Adunării la 2 noiembrie 1857, dezvăluie sentimentele sale față de marele act al Unirii Principatelor din anul 1859, căci el scria aici și următoarele:

177. *Pastorala* din 1863, p. 12—13.

178. Arhiva veche a Episc. Rîmniceului și Argeșului, *Dosar nr. 2189*, f. 10.

179. *Documente privind Unirea Principatelor, vol. I, Documente interne (1854—1857)*, București, 1961, p. 601.

180. *Ibidem*, p. 583.

181. *Ibidem*, p. 588. La 10 decembrie 1857 a mai fost ales într-o comisie a Adunării care avea să analizeze problema viitoare ei activități (*Ibidem*, p. 663).

182. *Ibidem*, p. 664—666.

«Eu smeritul din zioa care am auzit că milostivul Dumnezeu, prin slăvitele puteri ale Europei, au binevoit de a-și întinde și către noi mila sa, ca să ne ușureze de multele suferințe, care le-am pățit, și a ne bucura pe viitor de vechile noastre drepturi recunoscute prin tractatul de la Paris, de atunci zic și pînă acum nu am încetat și nu încetez a ruga pe milostivul Dumnezeu, atît însumi cît și toate bisericile din eparhia noastră ca să-și săvîrșească această milă a sa, pentru împreunarea într-un singur stat a Moldo-României și sub un singur guvern, după cum se cuprinde în cele patru puncturi ale programului național, ca unii ce sîntem uniți în credința cea către Dumnezeu, drept slăvitori fii ai Bisericii Răsăritului, de aceeași limbă și același neam»¹⁸³.

Și tot cam în același timp în eparhia sa, el a trimis o «circulară către protopopi și egumeni», cerîndu-le să ordone ca în toate bisericile preoții să facă rugăciuni «pentru unirea românilor într-o singură voință și cuget ca să ceară pe cale legiuită viața patriei lor»¹⁸⁴, lucru ce încă o dată vădește patriotismul său luminat.

La începutul anului Unirii, sfîntul a făcut parte și din Adunarea Electivă a Țării Românești. În această calitate, în ziua de 24 ianuarie 1859, a participat mai întîi la o ședință secretă, care s-a adunat la propunerea lui Vasile Boerescu, a durat o oră și jumătate și în care, în urma jurămîntului luat «majorității conservatoare și semnat de unanimitatea deputaților Adunării», s-a încheiat un act prin care toți aceștia «se obligau a vota pentru colonelul Cuza». Acest act, în care Sfîntul Calinic semna al doilea după președintele Adunării, mitropolitul Nifon, are următorul cuprins :

«Astăzi la 24 ianuarie 1859 unanimitatea deputaților Adunării României, voind a consacra pentru totdeauna unitatea românilor și a consfinți din nou dorința Divanului ad-hoc din anul trecut, s-au legat prin jurămînt a numi domn pe Prințul Alexandru Ioan I Cuza domnul Moldovei. Această alegere se va supune la cunoștința Înaltei Curți Suzerane și Înaltelor Curți Garante, aducîndu-le respectoasele rugăciuni din partea Nații întregi ca să binevoiască a recunoaște alegerea noastră»¹⁸⁵.

În după amiaza aceleiași zile, Sfîntul Calinic a fost de față și în «ședința publică», — o simplă formalitate, în urma celor petrecute în ședința secretă —, în

183. *Ibidem*, p. 600—601.

184. N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române contemporane, I, Istoria Bisericii din România (1850—1895)*..., p. 32.

185. Acad. R. S. România, *Ms. rom. nr. 314* (Diverse /acte din anii/ 1857—1861, Moldova), f. 336—337 (original); Cornelia C. Bodea, *Actul original al alegerii prealabile a lui Alexandru I. Cuza, domn al «Principatelor Unite»*, în «Studii», XII (1959), p. 269—271; cf. și Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966, p. 53—54. Cu privire la desfășurarea acestei ședințe, să se vadă și: Dim. A. Sturdza și J. J. Skupiewski, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, VIII (1858—1859), București, 1900, p. 592—593, 655. În această ședință prezidată de mitropolitul Nifon, după cuvîntarea înflăcărată a lui V. Boerescu, care a umplut ochii tuturor de lacrimi de emoție și bucurie și după intervențiile dr. Arsache și prințului Dim. Ghica, președintele, istorisește un contemporan: «ridică mîinile înaintea icoanei Sfintei Treimi și cu ochii plini de lacrimi, cu o voce tremurîndă, zise: «Doamne, Dumnezeul părinților noștri, aruncă-Ți privirea Ta asupra inimilor noastre, și nu slăbi curajul fiilor Tăi. Unește-i pe toți într-o cugetare și într-o simțire și fă ca inimile tuturor să aibă aceeași bătae pentru țara lor. Prințul Cuza este unsul Tău între noi și pentru dînsul jurăm toți că-l vom susține!» «Jurăm! Jurăm! strigară toți cu mîinile ridicate spre cer» (*Ibidem* p. 655). Prin urmare mitropolitul Nifon n-a fost potrivnic Unirii cum se încearcă uneori a se susține!

care alesul Moldovei, colonelul Alexandru Ioan Cuza, a fost ales și proclamat domn și al Țării Românești : Unirea Principatelor române, la care participase și Sfântul Calinic, era astfel înfăptuită.

A doua zi, la 25 ianuarie 1859, sfântul își puneă din nou semnătura pe mesajul, pe care «Adunarea Electivă a Prințatului Țării Românești» îl trimetea «Înălțimii Sale Prințului Alecsandru Ioan I Cuza Domnul Moldaviei și al Țării Românești» la Iași, anunțându-i că în ziua precedentă, cu unanimitatea celor 67 de deputați prezenți la ședință, a fost ales domn și al Țării Românești și exprimându-și «convicsia» sa, că el va făuri «fericirea Patriei»¹⁸⁶.

Dorind, cu adevărat, fericirea Patriei, Sfântul Calinic a privit favorabil multe din reformele progresiste ale domnitorului Unirii și, desigur, că pentru respectul ce purta acestuia pentru tot ceea ce făcea spre binele și ridicarea nației, în timpul cunoscutei și vijelioasei «lupte pentru canonicitate», a socotit că-i mai potrivit să se mențină departe, ceea ce a și făcut.

Sfântul Calinic, om de carte. — Sfântul Calinic a fost un iubitor al cărții. A citit continuu¹⁸⁷, lucru ce l-a ajutat să-și îmbogățească mintea cu o însemnată și variată zestre de cunoștințe. Cuprinsul *Pastoralei* din anul 1863 probează din destul acest lucru.

Și-a încercat chiar până de scriitor, lăsând pentru urmași o *Plîngere*, «adică o înșirare de versuri foarte jalnice», purtând data 1 august 1822¹⁸⁸, note de *Cronică asupra întâmplărilor din anul 1821*¹⁸⁹, o *Istorie a Mînăstirii Cernica*¹⁹⁰, două mici dreptare duhovnicești : *Despre cum trebuie să petrecem în casa lui Dumnezeu*¹⁹¹ și *Rînduiala sfințirii pîinii de obște*¹⁹², *Povățuiri pentru monahii de la Cernica*¹⁹³ ș. a.

Prins de o așa nobilă înclinare, în viața sa sfântul, după propria-i mărturisire arătată în diată, n-a adunat decît «numai sfinte cărți». O parte din acestea a intrat în zestrea Mînăstirii Cernica, iar o parte a fost «oferită» de însuși adunătorul ei Episcopiei din Rîmnic¹⁹⁴. Din cele dintîi se mai păstrează încă destule la mînăstire. Aproape toate au această însemnare, scrisă de cele mai multe ori de însăși mîna sfîntului : «*Din cărțile sfintei Mînăstiri Cernica este, să nu se înstrăineze. Calinic arhim. Cernichii*» sau : «*Este a Cernichii, să nu se înstrăineze. Callinic arhim. Cernichii*»¹⁹⁵.

186. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III, vol. XIII (*Domnia lui Cuza Vcdă 1859—1866*, part. I), București /1930/, p. 20.

187. Pe o Psaltire, tipărită probabil la Brașov în 1810 și acum aflată în «Casa memorială» amintită, sfântul însemna la p. 191, că atunci «cînd a avut vreme», a citit. Însemnarea a făcut-o la 14 decembrie 1818.

188. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 132 ; Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1043—1044 ; Ec. D. Furtună, *op. cit.*, p. 69.

189. Academia R. S. România, *Ms. rom. nr. 1984*, f. 21—23 ; N. Iorga, *Manuscriptele Mînăstirii Cernica*, p. 214—215 ; Pr. P. Partenie, *Insemnări pe cărți vechi*, p. 704—705 ; Ec. D. Furtună, *op. cit.*, p. 141—143.

190. *Arătare pe scurt pentru Cernica*, f. 4 ș. u. (Ms. aflat la stăreția Cernicai).

191. Acad. R. S. România, *Ms. rom. nr. 1984*, f. 11—12.

192. *Ibidem*, f. 16—17 v. (Scriș 1846, sept. 1).

193. *Ibidem*, f. 1—7 ; Ec. D. Furtună, *op. cit.*, p. 133—140.

194. Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instr. Publ. Țara Românească, *Dosar nr. 1102* (f. 583/1868), f. 114—115.

195. v. Ec. D. Furtună, *op. cit.*, p. 68 ; Ec. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 66 ; A. întocmit și un inventar al lor, care acum este la Acad. R.S. România.

Sfințenia vieții Sfântului Calinic. — Nu însă prin aceste laturi ale activității sale a rămas Sfântul Calinic în amintirea urmașilor săi, ci mai ales prin sfințenia vieții sale, prin faptele sale de milostenie și prin darurile neobișnuite cu care a fost înzestrat de Cel Atotputernic. A fost smerit cu duhul și în toată viața sa a fost un zelos împlinitor al voturilor și pravilei monahale. A vegheat și s-a rugat. Si-a chinuit trupul ca să-și mîntuie sufletul¹⁹⁶. N-a mîncat carne și de la un timp nici pește¹⁹⁷. N-a purtat îmbrăcăminte «luxoasă»¹⁹⁸ și nici n-a avut haine de prisos¹⁹⁹. Nu s-a odihnit pe pat, ci «rezemat cu mîinile pe un jeț, îmbrăcat și cu mijlocul încins cu o curea lată de piele»²⁰⁰. A avut milă și s-a purtat părintește cu toți casnicii lui²⁰¹. Nu pretindea nimic pentru slujbele ce făcea, iar noilor hirotoniți le dădea «bani de cheltuială pe drum» și le încărca brațele cu cărți²⁰². În toată viața sa n-a adunat pentru sineși «averi sau mișelii», ci tot ceea ce a agonisit a «cheltuit» la ale Mînăstirii Cernica sau ale Episcopiei de Rîmnic «trebuițe»²⁰³ și în nenumărate acte de milostenie²⁰⁴. Atît de multe și de dese ajutoare împărțea, încît cei din vremea lui puteau afirma că el a făcut din episcopie un «metoh al săracilor»²⁰⁵.

196. Cf. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 130; Ec. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 54.

197. Cf. Casian, *op. cit.*, p. 129; Baldovin, *op. cit.*, p. 1047 (Aci se află și o «împrejurare curioasă» din viața Sfântului Calinic, culeasă de C. Erbiceanu); Ec. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 66.

198. Cf. *Darea de seamă* cu privire la vizitele sale pastorale, făcută în paginile gazetei religioase «Eho Ecclesiastic», unde se dau referințe și în legătură cu comportarea sa, vorbindu-se și de «simplitatea îmbrăcămintei» sale, deși era episcop (Nr. 9/1851, p. 35).

199. Cf. *Diată* sa din anul 1866 (Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar. nr. 4854* (i. 24/1868), f. 8 v. -

200. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1018. Cîte un jeț pe care-și odihnea firavul trup, se păstrează la Schitul Frăsinei (cf. Ec. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 80) și în «Casa memorială» de la Mînăstirea Cernica.

În legătură cu aceasta, menționăm că la 20 august 1856, Sfântul Calinic, scriind ieromonahului Anastasie, iconomul metocului din București al episcopiei, îi cerea ca «pă seama odăi care o vei alege pentru lăcuința noastră», în casa ce se luase pentru metoc de la căminăreasa Roxandra Mavrodinoia, să «înființeze» doar această mobilă: «o canapea îmbrăcată cu damasc de lînă, care va sluji și drept pat de dormit, două jețuri, șase scaune, o masă cu lustră și o scuipătoare» (Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 2189* (f. 55/1853), f. 35).

201. Ca Ioniță vizitiul, monahul Conon bucătarul, meșterul Costache, lucrătorii angajați la muncă în grădina episcopiei ș. a. (Cf. Ec. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 76—77; Pr. C. Găiculescu, *Sfântul Ierarh Calinic. Amintirile unui contemporan*, în «Glasul Bisericii», XV (1956), nr. 5 p. 263—269).

202. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1028—1029; Ec. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 47.

203. Sînt propriile sale mărturii, înserate în diată (V. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 133—134).

204. Cf. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1028, unde spune: «Era atît de milostiv, încît cînd nu avea ce să dea de milostenie, își da hainele de pe Prea Sfinția Sa, și, plîngînd, se ruga de mune nevrednicul ca să caute bani de unde voi ști, ca să aibă să dea la frații lui Hristos, pentru că așa numea prea fericitul pe săraci și neputincioși». Faptele sale de milostenie au ajuns pînă la Ierusalim și Atos. La 4 decembrie 1850 patriarhul Chiril al Ierusalimului îi mulțumea pentru ajutorul dat la Sfântul Mormînt, la 12 ianuarie 1851 epistatăii comunității Sfântului Atos îi confirmau primirea unei mîle de 24 florini olandezi, iar la 20 iunie 1857, Averkie, igumenul Mînăstirii Constantinului din Sfântul Munte îi aducea mulțumiri pentru ajutorul trimis printr-un monah Dionisie (Toate aceste trei acte, scrise în grecește, se păstrează în «Casa memorială Sfântul Ierarh Calinic» din Mînăstirea Cernica. În aprilie 1868 ele au fost înserate în inventarul lucrurilor rămase de la sfînt și aflate în mînăstire. Poartă încă viza și semnăturile membrilor Comisiei de inventariere și data: 12 aprilie 1868).

205. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 128.

O astfel de viață și asemenea fapte n-au rămas însă fără răsplată din partea Tatălui ceresc. Mărturii contemporane atestă că el a fost înzestrat cu darul tămăduirilor de boală, al cunoașterii gândurilor, al intuirii unor fapte petrecute la distanță, al precizării unor evenimente ce aveau să se întâmple în viitor, ș. a.²⁰⁶.

Aprecieri asupra vieții Sfântului Calinic. — Pentru toate acestea, chiar din timpul vieții sale, mulți vedeau în episcopul de Rîmnic Calinic un sfânt. Ucenicul său, arhimandritul Anastasie Baldovin afirma că: «*toți chiriarhii Bisericii Române îl aveau și-l stimau ca pe un om extraordinar, ca pe un sfânt*»²⁰⁷, iar el însuși mărturisește: «*îi cunoșteam de aproape viața sa cea sfântă, deși eram călugăr tânăr, însă mă minunam de așa viață supra-naturală, mă minunam, zic, mai mult pentru că citisem viețile tuturor sfinților părinți și acum vedeam că servesc un sfânt viu în ființă*»²⁰⁸. Un alt apropiat, preotul Vasile Constantinescu, fost corector la tipografia sfântului, spunea și el că acesta: «*era slăbuț, deschis la față, cu capul mereu plecat, totdeauna liniștit, cu vorba domoală și bun, bun cît nu se poate spune*»²⁰⁹. De aceeași socotință era și «corespondentul» din Craiova al «gazetei religioase morale» (Eko Eclesiastic), care, vorbind despre unele vizite pastorale ale sfântului, scria următoarele cu privire la felul său de a fi: «*Văzîndu-i cineva simplitatea îmbrăcăminte, înfrînarea cea desăvîrșită, eczactitatea, depărtarea de tot luxul, pompele de afară și buna primire către toți, se strămută cu mintea în cei dintîi secol ai creștinismului cînd păstorii erau model de simplitate și de fapte bune.*»

Episcopul de Rîmnic nu și-a schimbat felul vieții, ce petrecea, aflîndu-se în Mînăstirea Cernica. Aceeași înfrînare, aceleași rugăciuni de toate zilele, (fie cît de ostenit), aceeași simplitate în haine și în toate ale traiului»²¹⁰.

La rîndul său, patriarhul Chiril al Ierusalimului (1845—1872), la 4 decembrie 1850, hîrtisind pe sfânt pentru alegerea în scaunul de la Rîmnic, îi scria că, chiar înainte de aceasta, «*la noi a fost lăudată faima multelor voastre virtuți, prin care ați adus la viețuirea cea întocmai cu îngerii obștea cea sfîntă de la Cernica*» și că, pe bună dreptate, a admirat «*harurile duhului cele revărsate din belșug asupra voastră, mulțumind lui Dumnezeu că și în timpurile noastre nu au lipsit marii învățători și luptători asemenea marilor îndrumători de așezări monahale*»²¹¹. Cuvintele înaltului prelat sînt destul de grăitoare și de cuprinzătoare!

Nevoințele și viața curată a sfântului au atras atenția și a consulului Franței la București, Poujadé, care, la 31 mai 1850, scria lui Lahitte că egumenul Mînăstirii Cernica (Calinic) «*se bucură în țară de o mare faimă de sfințenie*»²¹². De o asemenea apreciere s-a bucurat sfântul și din partea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, care, într-un anumit prilej, s-a exprimat că: «*Episcopul Rîmnicului Calinic*

206. Pentru toate acestea, să se vadă: Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1024 ș. u.; *Viața și faptele Sfântului Ierarh Calinic*, p. 15—21; *Viața și slujba Sfântului Ierarh Calinic*, p. 31—37; Ierod, Serafim Gheorghiu, *Episcopul Calinic al Rîmnicului (1787—1868)*, în «Misionarul», XIII (1942), p. 252—258; Preotul Niculae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul...*, p. 194—195.

207. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1018.

208. *Ibidem*, p. 1024.

209. Preotul Niculae M. Popescu, *op. cit.*, p. 193.

210. «Eho Eclesiastic», nr. 9/mai 1851, p. 35.

211. Originalul scrisorii patriarhului Chiril al Ierusalimului se află printre exponatele «Casei memoriale Sfîntul Ierarh Calinic» din Mînăstirea Cernica.

212. N. Iorga, *Mărturii istorice privitoare la viața și domnia lui Știrbei Vodă*, p. 159.

este adevăratul și sfântul călugăr al lui Dumnezeu și ca el altul nu mai este în toată lumea»²¹³.

Însuși împăratul Rusiei Nicolae I (1825—1855), apreciindu-i traiul, zelul și activitatea desfășurată, în ianuarie 1854, i-a «acordat(...) crucea Sf. Vladimir clasu al 3-lea»²¹⁴.

În sfârșit, mai aproape de zilele noastre, istoricul Nicolae Iorga, deslușindu-i bine viața și nevoințele, a putut să afirme că a trăit «în sfințenia muncii și a înfrînării», că era «socotit ca sfânt de credincioșii din eparhie», că «părerile de rău ale tuturor se îndreptară mult timp către mormîntul lui, pe care-l voise la Cernica, locul lui de învățătură și de pregătire duhovnicească», că a fost venerat de toți pentru felul său de viață și că el a încheiat «cu vrednicie șirul curaților călugări fără arginți, al ctitorilor de cărți și clădiri de închinare, al sufletelor de arhierii cari o clipă nu și-au închipuit că fapta ori gîndul lor vor scăpa de supt ochiul privighetor al lui Dumnezeu»²¹⁵.

Diata, adică testamentul Sfîntului Calinic. — Viața plină de înfrînări pe care sfîntul o ducea, boala de care suferea²¹⁶, și bătrînețea pe care clipă de clipă o simțea tot mai grea, l-au adus cu timpul la mare slăbiciune și neputință trupească, lucru ce l-a făcut ca tot mai des să se gîndească la ceasul cel mai de pe urmă. Aceasta l-a îndemnat ca încă din anul 1857²¹⁷ să-și scrie diata, pe care mai apoi, în anii 1860²¹⁸ și 1866²¹⁹, a redactat-o în cîte o nouă formă, fondul, se pare, rămînînd același.

Între altele, în diată previne pe «cei ce după sfîrșitul meu vor voi să-mi cerce averea», să nu «să ostenească în zadar, nici să cerce pe cei ce m-au slujit(...), ca să-mi afle comoara sau bogăția chilii», căci în toată viața sa, «pînă la apropierea de moarte», nu a adunat «averi sau mișelii, ci numai sfinte cărți». N-a strîns «aur sau argint», n-a voit să «aibă haine de prisos» și nici «alte lucruri», ci întotdeauna s-a

213. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1030.

214. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 106* (f. 22/1854). (Pentru decorațiile date Prea-sfinții sale pîr(intelui) mitr(o)p(olit) și pîrinților episcopi de către Măriea Sa Împăratul Rosii), f. I. Propunerea pentru decorare se făcuse de prințul Gorceacof.

215. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, II, p. 237—238. Viața sfîntă a sfîntului Calinic și faptele sale minunate sînt pomenite și în *Patericul (...) sfinților Moldo-României* (v. Dr. Liviu Stan, *Sfinții români*, Sibiu, 1945, p. 72).

216. Arhimandritul Anastasie Baldovin spune că de prea multa postire sfîntul de multe ori era «apucat de colici în stomac» (*Viața și nevoințele*, p. 1026). El însuși, în 1858, se plîngea «de patima picioarelor» (Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 3533*, f. 1) «care nu mă iartă și din pat a mă da jos» (cum adaugă în «Paretisis»; Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 138), iar în 1861 și de «oarecare patimă la cap» (*Scrisoarea către Șaguna*, ap. T. G. Bulat, *Din corespondența...*, p. 49). Și în diata sa adăuga: «și de neputință fiind coprins și din zi în zi cu trupul slăbind» (Arhiva veche a Episc. Rîmnicului și Argeșului, *Dosar nr. 4854*, f. 8).

217. Cu data: 18 septembrie 1857 (v. *Dosarul nr. 4854*, f. 11). Nu am putut da pînă acum peste această versiune a diatei Sfîntului Calinic.

218. Această a doua versiune este cea mai cunoscută, ea fiind publicată mai întîi de monahul Casian în 1870 (*Cernica și Căldărușani*, p. 133—135) și mai apoi de Ec. D. Lungulescu (*Viața și minunile episcopului «Calinic cel sfînt»*, p. 68—71).

219. Pe cît știu, această ultimă versiune a diatei acum se face cunoscută prima oară. La 16 mai 1867, deci înainte ca sfîntul să plece pentru totdeauna din Rîmnic, ea a fost încredințată arhimandritului Grigorie, iconomul episcopiei. O copie a ei, legalizată de Triîbunalul Vîlcea la 21 august 1868, am aflat-o în vechea arhivă a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului (*Dosar nr. 4854*, f. 8—11).

îngrijit numai de de «*cele de nevoie ale trupului*», a căutat să păzească «*necîstîgarea și sărăcia cea monahicească cu duhul*» și s-a «*grijit numai de mîntuire*».

Urmînd acestei căi, cît timp a fost stareț la Cernica și episcop la Rîmnic, darurile ce a primit «de la făcătorii de bine», veniturile mînăstirii sau ale episcopiei, precum și cele pe care el le-a realizat «de la dregătorii», le-a cheltuit la nevoile sale, la nevoile casii, la nevoile «altor sărmani care au avut trebuință», precum și «la înnoirea episcopiei, fiind cu totul în derăpănare».

Pentru aceasta nu lasă nimic «nici de îngropare și nici de pomenire», ca «sărăcia cea călugărească mai mult la sfîrșit să se arate lui Dumnezeu». Și dacă în o așa stare de sărăcie fiind, nimeni n-ar voi să-i «dea ticălosu-i trup obicinuitei îngropări», atunci roagă pe cei ce-și vor «aduce aminte de moartea lor să-i tîrască păcătosu-i trup la o biserică săracă și acolo între alte trupuri să-l îngroape».

Dacă însă stăpînirea ar voi să-l îngroape «după obicei», atunci, întîmplîndu-i-se «sfîrșitul în Valahia Mare», să fie înmormîntat la Mînăstirea Cernica, «lîngă biserica Schimbării la față, cea de noi zidită», iar, întîmplîndu-i-se în «Valahia Mică», să fie îngropat «în tinda bisericii a Sfîntului Ierarh Nicolae cea den nou zidită de noi», pentru ca «cei ce vor vedea mormîntul meu să-și aducă aminte de dragostea noastră ca să nu ne uite la sfintele rugăciuni, cînd se vor ruga către Domnul»²²⁰.

Paretisis-ul Sfîntului Calinic. — Nu se știe precis ce a mai făcut Sfîntul Calinic după ce și-a întocmit diata. Se poate bănuî că, simțindu-se «pogorît într-o foarte grea slăbiciune și neputință», a căutat prilej și a și cerut să i se îngăduie retragerea din fruntea episcopiei²²¹. Zăbovindu-i-se însă satisfacerea acestei dorinți, «a venit la Cernica, locașul cel dorit de dînsul, ca unde și-a topit tinerețele acolo să i se sfîrșească și această vremelnică viață»²²².

Plecînd din Rîmnic, la conducerea eparhiei a lăsat, în calitate de «vremelnicesc însărcinat cu căutarea trebilor eparhiei sfintii Episcopii a Rîmnicului», pe arhimandritul Grigorie²²³ și nu pe arhimandritul Inochentie Chițulescu, cum cred unii²²⁴.

Sosit la Cernica — după arătarea monahului Casian — la 24 mai 1867²²⁵, sfîntul n-a mai plecat de aici niciodată.

Îngrijorat de starea de slăbiciune trupească în care ajunsese, curînd, după așezarea în postrigul său, a făcut paretisis — adică demisie — în scris, cerînd

220. Cuprinsul diatei l-am dat după versiunea din 1866, necunoscută pînă acum.

221. Cf. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 128.

222. *Ibidem*, p. 129.

223. v. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 12* (f. 79/1868). (*Decesul episcopului Calinic al Rîmnicului*). pass.

224. Al. Ciurea, *Sfîntul Calinic*, p. 687. Precizăm: Arhimandritul Inochentie Chițulescu a fost însărcinat provizoriu cu administrarea eparhiei Rîmnicului — deci locotenent de episcop — de abia în a doua parte a lunii iulie 1868 prin decretul domnesc nr. 1168/1868, despre care mitropolia a fost încunoștințată cu adresa nr. 7893 din 19 iulie 1868 (*Dosar nr. 12*, f. 30—33). La rîndul său, aceasta, cu ordinul nr. 1299 din 31 iulie 1868, amintind arhimandritului Grigorie această însărcinare, îi adăuga «îți scriu prea cuvioșii tale prin aceasta ca să încetezi din însărcinarea ce ai avut pînă acum, pe care o vei încredința-o prea cuvioșii sale (arhimandritului Inochentie Chițulescu), asistînd totodată și la instalarea-i» (*Ibidem*, f. 32 v — 33 r).

225. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 129. Că în acel timp a părăsit Rîmnicul, reiese și din faptul că, începînd cu luna aprilie 1867, salariul i s-a răspuns cu chitanță, pe care a semnat-o la Cernica (v. Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instr. Publ. Țara Românească, *Dosar nr. 1102*, f. 142 v).

scoaterea din vrednicia de episcop. Înfățișa aici, mai întâi, un scurt curs al pămîntestii sale vieți: venirea la Cernica în 1807, ascultările avute pînă ce a fost ales stareț (1818), cele săvîrșite în vreme de 31 de ani, cît a condus mînăstirea, chemarea, fără voia lui, în 1850, la cîrma Episcopiei de Rîmnic, cele împlinite acolo și altele. Apoi, amintind neputința trupească în care a ajuns după 62 de ani de osteneli, adăuga că se socotește «nedestoinic a mai purta datoria cerută de la el pentru greaua răspundere a multor suflete ale eparhioților». Pentru aceasta, de bună voie, dă «paretesis de episcopie» și roagă «cinstitele înalte stăpîniri» să se gîndească și «pentru traiul puținei sale vieți și a celor ce vor putea să ajute slăbiciunile lui pînă la ușa mormîntului care-mi va fi aicea la Cernica, unde din copilăria mea mi-am închinat metania și unde acum mă aflu neputincios»²²⁶.

Acest paretisis, încredințează același monah Casian, nu a fost primit de guvern, așa că sfîntul pînă la sfîrșitul zilelor sale a rămas în vrednicia de episcop titular de Rîmnic, a cărei grijă necontenit a purtat-o. Acest lucru reiese din două scrisori ale sale trimise arhimandritului Grigorie, vremelnicul îngrijitor al episcopiei, pe care le-am aflat în ultimul timp.

În cea dintîi, datată 8 ianuarie 1868, îi arată că îi trimite pe vizitiul Ioan «pentru întreținerea cailor» și dispune ca din salariul său de episcop să se libereze acestuia lunar cîte 150 lei spre «întîmpinarea cheltuielilor». Totodată el cerea ca din același salariu, începînd «cu 1 ianuarie curgător înainte», să se dea fratelui său Gheorghe Antonescu cite o sută de lei pe lună, da instrucțiuni în legătură cu arendare unor pășuni pentru vitele Schitului Frăsinei și cu niște cărți și vite ale acestuia, restituia, semnată, chitanța pentru salariul lunilor aprilie-octombrie 1867, cerea trimiteră cît de curînd, prin poștă, a salariului pe noiembrie și decembrie 1867, «cu scăzămîntul însă de ceea ce vei da dintr-înșii după cum vi se arată mai sus», și-l încunoștiința că se află «bine»²²⁷.

În cea de a doua scrisoare din 22 februarie 1868, la început sfîntul arăta arhimandritului Grigorie că a semnat și rezolvat toate hîrțile trimise, ale Eparhiei desigur, și pe unele le-a «înaintat unde au trebuit», iar pe altele le înapoiază, spre a se lucra «după rezoluțiile noastre». După aceasta da instrucțiuni cum să se urmeze în legătură cu orînduirea unui econom, cu un ieromonah Pantelimon, ce trebuia să plece la Lainici sau Frăsinei, pentru răsplata celui «ce ostenește în lucrările pricinilor casii răposatii Mavrodinoaii», cu arendarea pășunii de la Lăcșoare pentru Schitul Frăsinei și altele²²⁸.

Reiese clar din toate acestea că sfîntul n-a rupt legătura cu eparhia. Dimpotrivă. I-a purtat de grijă și, cît a stat retras la Cernica din pricina boalei, nici cînd nu s-a socotit plecat definitiv din scaun.

226. Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 136—138. O altă variantă a paretisisului sfîntului cu text deosebit față de cel publicat de Casian, dar și neisprăvit, se află între exponatele din «Casa memorială Sfîntul Ierarh Calinic» de la Mînăstirea Cernica. Ea se încheie cu acest paragraf: «Socot că iubirea de dreptate a Guvernului nu ne va lăsa în lipsă, ci după o pravilnică chibzuire ni să va înființa anuală sumă ce se va găsi de cuviință pentru cheltuielile personale și ale suitei noastre, avînd neapărată trebuință de patru sau cinci servitori plătiți bine fără al căror ajutor nu putem umbla pe picioare».

227. Dosar nr. 1102, f. 141 r-v, 153. Textul scrisorii e scris de altcineva, sfîntul numai a semnat.

228. *Ibidem*, f. 143 r-v. Iarăși scrisul este al altcuiva. Ultimele rînduri din scrisoare și semnătura sînt însă autografe.

Sfârșitul Sfântului Calinic. — În această scrisoare din urmă, sfântul nu mai face nici o amintire despre starea sănătății sale. Ea trebuie însă să fi fost destul de rea, de vreme ce ucenicul său, Anastasie Baldovin spune «că nu putea să se scoale nici din pat» ²²⁹.

După trimiterea scrisorii de față, a mai bolit ceva mai puțin de două luni, timp în care a fost vizitat, pentru a se spovedi, de mitropolitul Nifon ²³⁰ și în care ucenicii săi îi citeau, ziua și noaptea, rugăciuni și pravila.

Știindu-și sfârșitul de tot apropiat, în joia cea mare din anul 1868 (28 martie), el a chemat șapte preoți de i-au slujit Sfântul Maslu, iar în ziua de Paști i-a «slujit un preot în paraclisul chiliei sale unde ședea și s-a împărtășit cu Sfintele Taine». După aceasta a avut mai multe «convorbiri duhovnicești» cu starețul Cernicăi, Ștefan (1864—1873), apoi în zorii zilei de joi 11 aprilie 1868, — deci acum o sută de ani —, în urma unei vedenii, a pus pe ucenicul său Ghermano de l-a primit, a cerut de i s-a adus o cruce, căreia i «s-a închinat, o a sărutat și a zis: «Sfântă Cruce, ajută-mi». Și apoi, răzimîndu-și capul de ucenicul său, «și-a dat duhul și s-a dus către Domnul» ²³¹. Era la al cincilea ceas din zi și sfântul avea 81 de ani neîmpliniți însă, stărețise în Mînăstirea Cernica aproape 32 de ani și păstorise biserica Olteniei 18 ani fără 5 luni.

De îndată, starețul Ștefan al Cernicăi a anunțat Mitropolia ²³² și Ministerul de Culte ²³³. La rîndul ei, cea dintîi a transmis această tristă veste Episcopiei de Rîmnice ²³⁴ și ministerului ²³⁵, iar a doua zi, 12 aprilie 1868, tot ea anunța celor în drept că a «ordonat» ca sfântului să i se «facă toate onorurile cuvenite pentru înmormîntare (...), fiindcă a încetat din viață funcționînd ca episcop și că a hotărît ca slujba de îngropăciune să i se săvîrșască «sîmbătă la 13 ale curenteii (= aprilie), la orele 2 după amiază, în sînta monastire Cernica» ²³⁶.

Pe de altă parte Ministerul de Culte a cerut Prefecturii județului Vîlcea ²³⁷ și Ministerului de Justiție ²³⁸, ca să ia, cît mai degrabă, măsurile necesare pentru a se inventaria și asigura avutul sfântului. Totodată, «spre știință și regulă», a încunoștiințat și Președinția Consiliului de Miniștri despre decesul acestuia ²³⁹.

229. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1032.

230. *Ibidem*, p. 1031; Ec. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 51—52. Previziunea că după șapte ani va muri, ap. Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1031—1032.

231. Pentru aceste ultime zile ale sfântului, să se vadă: Casian, *Cernica și Căldărușani*, p. 130; Baldovin, *Viața și nevoințele*, p. 1033.

232. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 12*, f. 1.

233. Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instr. Publ. Țara Românească, *Dosar nr. 1102*, f. 8.

234. *Dosar nr. 12*, f. 5; Arhiva veche a Episc. Rîmniceului și Argeșului, *Dosar nr. 4854* (f. 24/1868), f. 3.

235. *Dosar nr. 12*, f. 2; *Dosar nr. 1102*, f. 12.

236. *Dosar nr. 12*, f. 3; *Dosar nr. 1102*, f. 17. Mitropolia ruga Ministerul a lua și el «cuvenitele dispozițiuni, spre a se putea completa ceremonialul funebru potrivit demnității unei asemenea persoane».

237. *Dosar nr. 1102*, f. 9. La 12 aprilie 1868 prefectura județului Vîlcea răspundea că a luat măsurile necesare (*Ibidem*, f. 13).

238. *Dosar nr. 1102*, f. 9. Imediat Ministerul de Justiție a răspuns că a dat ordinele cuvenite pentru ca, cu privire la inventarierea rămasurilor sfântului, să se procedeze conform legii (*Ibidem*, f. 11). La 13 aprilie 1868 același minister arăta celui de Culte că președintele Tribunalului Vîlcea i-a comunicat că a asigurat, sub sigiliu, averea sfântului (*Ibidem*, f. 27).

239. *Dosar nr. 1102*, f. 19.

Și pentru că, precum s-a văzut din diată, Sfântul Calinic n-a lăsat nimic pentru înmormântare, același minister, fiind sesizat de acest lucru²⁴⁰, a dispus ca suma necesară cheltuielilor să se dea deocamdată «din orice fonduri», căci apoi «se va plăti»²⁴¹.

Degradă s-au și pus la «dispozițiune» 80 de galbeni și s-a hotărât ca grija înmormântării să o poarte starețul Mănăstirii Cernica, Ștefan și D. Ghidionescu, «capul diviziei clerului» din Ministerul de Culte²⁴².

Între timp, la Cernica sfântul a fost înveșmântat după regula unui arhieru-episcop, a fost așezat în scaun, cu cîrja și cu Evanghelia în brațe, și apoi a fost dus în biserica Sfântului Nicolae. Și așa a rămas timp de două zile, în care lume după lume a venit să-i sărute mîna.

Slujba îngropării sale a avut loc sîmbătă 13 aprilie 1868, «la orele 2 după amiază zi», așa cum se hotărîse. Iată cum o descrie «Comunicatul oficial», întocmit și publicat cu prilejul «acestui regretabil eveniment» :

«Oficiul funebru fu făcut de Eminența Sa Mitropolitul Primat al României (= Nifon) încungiurat de părintele episcop de Roman (= Atanasie Stoianescu), cinci prea sfințiți arhieriei, mai mulți arhimandriți și stareți de mănăstiri și a unui numeros cler atît laic cît și monahal. La această ceremonie funebră au asistat un foarte numeros public ce de dimineața venise din capitală la monastire, toți împiegații Ministerului Cultelor, monahiile și monahii din mănăstirile învecinate cu Cernica.

*Prohodul fu terminat pe la orele 4 după amiază zi și, după o orațiune funebră ținută de prea cuviosul arhimandrit și profesore de religiune Veniamin Catulescu, prin care arăta virtuțile răposatului ca monah și faptele pioase, remeșitele reposatului fură conduse pe scaun de patru arhimandriți în sunetul clopotelor de la biserica Sfântul Nicolae la biserica Sfântul Gheorghe, zidită în timpul pe cînd reposatul se afla stareț la Cernica. Aici fu înmormîntat în peristilul bisericii, acompianiat de ultimele rugățiuni și regrete ale celor cari priimiseră binefaceri de la reposatul în viață»*²⁴³.

Despre «rămasurile» Sfântului Calinic. — Pe temeiul dispozițiunii Ministerului Cultelor, la 12 aprilie 1868, comisia instituită pentru inventarierea rămasurilor sfântului²⁴⁴, a venit la Cernica, spre a «catagrafia» lucrurile ce i-au aparținut. S-au trecut în inventarul întocmit, cu acest prilej, 83 de piese: îmbrăcăminte, veselă, obiecte casnice, lucruri din camera de dormit, un «benoglu»²⁴⁵, o sumă de bani²⁴⁶,

240. *Ibidem*, f. 10.

241. *Ibidem*, f. 14. Ministru de Culte era D. Gusti. Acesta, aflat în acele zile la Iași, telegrafia la minister următoarea dispoziție: «faceți toate chipurile de a se înmormînta cu onorurile cuvenite unui asemenea demnitar al bisericii».

242. *Ibidem*, f. 16 r-v. Suma se lua de la «art. ceremoniilor bisericești».

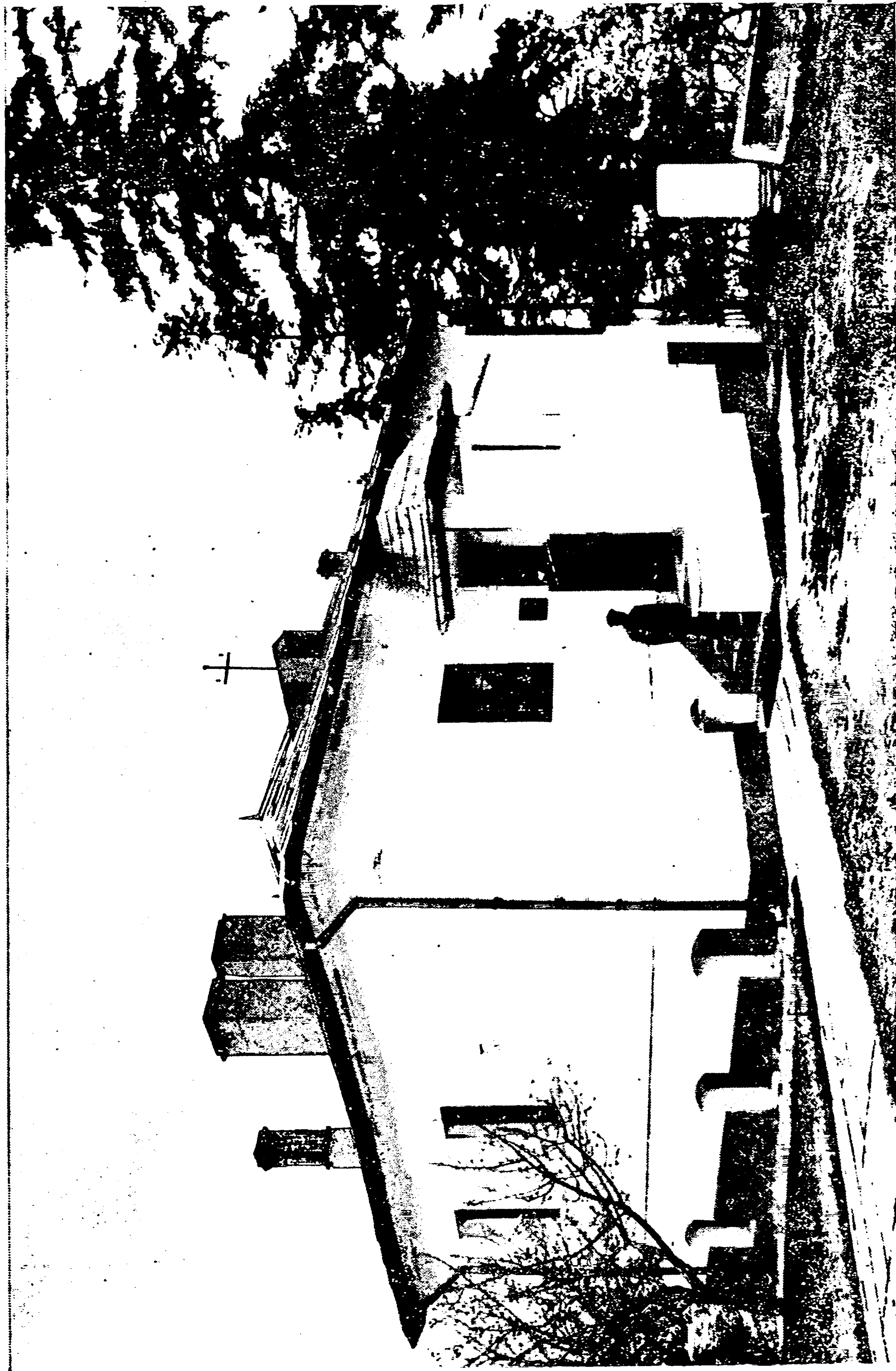
Cu acești bani s-au procurat 25 oca de lumînări de ceară albă (562,20 lei vechi), 5 duzini de basmale de percal pentru preoții slujitori (135 lei), 7 basmale de mătase pentru arhieriei slujitori (87 lei), 7 coți de panglică neagră (2,10 lei) și s-a împărțit milă în valoare de 24,20 lei; în total 808 lei vechi și 10 parale. (*Ibidem*, f. 23. V. și f. 24 unde se află adresa către contabilitate pentru descărcarea cheltuielilor).

243. *Ibidem*, f. 21 r-v. O descriere a desfășurării ceremoniei înmormîntării sfântului a fost făcută și de cei doi însărcinați cu orînduirea ei: arhimandritul Ștefan Cernicanul și D. Ghidionescu. Ea se află în raportul pe care ei, la 14 aprilie 1868, l-au făcut ministerului, pentru a li se descărca cheltuielile efectuate cu acest prilej, banii fiind ai ministerului (*Ibidem*, f. 22, r-v).

244. Comisiunea era alcătuită din: judecătorul de instrucție, Gh. Bogdan, procurorul, C. I. Polizu și D. Ghidionescu, delegatul Ministerului de Culte.

245. *Dosar nr. 1102*, f. 26, r-v.

246. Suma consta din. 7 napoleoni, 51 băncuțe a 50 bani, 115 firfinici a 20 bani; 12 firfinici a 12 bani și 13 sferturiale napoleon. (*Ibidem*, f. 26 v).

Casa memorială «Sfintul Ierarh Calinic» de la Mănăstirea Cernica

Panou din muzeu, cu dicherul și tricherul Sfintului Ierarh Calinic
și cu tipărituri ale acestuia

Colțul de rugăciune al Sfântului Ierarh Calinic, în camera sa de lucru

Veșmintele arhieresti ale Sfintului Ierarh Calinic

52 de cărți²⁴⁷, 9 «hîrtii», adică acte²⁴⁸, și ceva mai târziu, și «o carîță veche», adică trăsură²⁴⁹. Prea puțin pentru un fost stareț și episcop, lucru ce, încă o dată, adevărează ceea ce sfîntul a spus în diată: că el, în viață fiind, «n-a cîștigat averi sau mișelii», n-a «adunat aur sau argint» și nici n-a avut «haine de prisos».

Deocamdată, toate acestea, în afară de testament²⁵⁰, au fost lăsate în «păstrarea Comitetului economic al Mînăstirii (Cernica)»²⁵¹. La 13 septembrie 1868 însă, acesta, constatînd că «remasul repauzatului episcop de Rîmnic (Calinic)» este «sîpus stricăciunii», a cerut Ministerului să îngăduie ca obiectele să fie împărțite «săracilor din această mînăstire, iar suma banilor», prevăzută în inventar, «să fim liberi d-a-i întrebuiința la facerea pomenirilor religioase pentru numitul repausat»²⁵².

Primind această întîmpinare, Ministerul, dispune ca îmbrăcămintea rămasă de la sfînt să fie împărțită de pomană «pentru sufletul reposatului», banii să fie depuși la minister, spre a se face venit la fisc»²⁵³, trăsura să fie trimisă la metocul din București al Mînăstirii Cernica, «spre a se vinde la licitație»²⁵⁴, lingurițele de argint să fie oprite la mînăstire, înscriindu-se în inventar, cărțile să fie trecute la biblioteca mînăstirii, în afară de 40 de exemplare din *Pravoslavnică Mărturisire*, care se vor da pentru a fi împărțite pe la mînăstiri²⁵⁵, iar cele nouă «hîrtii» (acte) să se trimită tot ministerului²⁵⁶. Astfel s-a înstrăinat și puținul rămas de pe urma Sfîntului Calinic, lucru ce a îngreuiat nespuse de mult înzestrarea casei memoriale, care, de curînd, s-a organizat, în amintirea lui, în modesta locuință ce a avut la Mînăstirea Cernica.

Deosebit de acestea, la plecarea în lumea dreptilor, Sfîntul Calinic nu-și încasase încă «onorariul pă trei luni din urmă» (ianuarie-martie 1868)²⁵⁷. Cum chiar

247. Un *Acatistier*, un *Ceaslov*, 10 *Învățătura către duhovnic* și 40 *Pravoslavnică Mărturisire* (*Ibidem*, f. 26, v.).

248. Aceste «hîrtii», adică acte, sînt următoarele: 1. Versiunea din 1860 a testamentului sfîntului; 2. O catagrafie a unor plusuri în zestrea Schitului Frăsinei. 3. O scrisoare de mulțumire a unor călugări de la Atos pentru milostenia trimisă de sfînt. 4. O cerere a starețului Mînăstirii Neamț, prin care roagă pe starețul Cernicăi a i se trimite un părinte care să învețe pe cei de acolo să fabrice postav. 5. O scrisoare din anul 1850 a schimonahului Policarp de la Atos, prin care cere ajutor spre a se întoarce în țară. 6. Un memoriu de îmbunătățirile făcute de sfînt la Cernica și Rîmnic (este o a doua versiune a paretisis-ului, aflată acum la Cernica). 7—9. Trei scrisori în limba greacă din anii 1851, 1857 și una nedată. (Toate aceste acte au semnăturile membrilor comisiei de inventariere și se păstrează în «Casa memorială Sfîntul Ierarh Calinic» din Mînăstirea Cernica) (*Ibidem*, f. 26, v. și 31, r).

249. Scărată din vedere la inventariere, dar la 19 aprilie 1868, comunicată ministerului de către Comitetul economic al Mînăstirii Cernica, spre a fi introdusă în inventar (*Ibidem*, f. 28).

250. Testamentul a fost luat de judecătorul de instrucție G. Bogdan, «spre a-l înainta Tribunalului». (v. raportul lui D. Ghidionescu către minister, anunțînd inventarierea) (*Ibidem*, f. 25).

251. *Ibidem*, f. 25, 31.

252. *Ibidem*, f. 68.

253. Banii rămași de la sfînt, schimbați în lei, au dat suma de 254,94 lei, care, la 16 noiembrie 1868, s-a trimis Ministerului de Finanțe (v. *Ibidem*, f. 72, 73, 76).

254. Trăsura «pe arcuiri» s-a trimis într-adevăr la metoc (*Ibidem*, f. 72), dar, pînă la urmă, nu s-a mai vîndut, ci s-a «oprit pentru minister, spre a servi la transportul persoanelor ce să însărcinează în diferite anchete» (*Ibidem*, f. 95).

255. Ceea ce s-a și făcut la 16 noiembrie 1868, cînd cele 30 exemplare din *Pravoslavnică Mărturisire* au fost trimise «la Divizia Școalelor» (*Ibidem*, f. 73 v).

256. *Ibidem*, f. 68. (Rezoluția din 21 septembrie 1868 a lui D. Gusti, Ministrul de Culte) și f. 69 (Ordinul ministerului din 25 septembrie 1868, prin care se comunica Comitetului economic al Mînăstirii Cernica hotărîrea ministrului). 257. *Ibidem*, f. 99.

și în timpul retragerii la Cernica, acest «onorariu» i s-a plătit tot prin Episcopia din Rîmnic, în aprilie 1868, el se afla în seama ei, trecîndu-se în inventarul «rămasurilor» de la Rîmnic ale sfîntului, întocmit în acele zile²⁵⁸. Totaliza suma de 4 389,12 lei și fusese în păstrarea arhimandritului Grigorie, economul episcopiei, care potrivit dispozițiunilor primite de la sfînt²⁵⁹, cheltuisese din ei 1.081,22 lei²⁶⁰. Restul de 3.317,91 lei îl predase, mai apoi, «sub luare de dovadă», arhimandritului Inochentie Chițulescu, locțiitorul de episcop²⁶¹. Acesta, la 14 martie 1869, văzînd că, «din cauza lipsei de mijloace» materiale, «clopotnița episcopiei sta în ruină încă de la focul întîmplat în aceste case în anul 1847», a cerut Ministerului de Culte îngăduința «de a se întrebuiința acești bani la reparația clopotniței, spre a se astupa ruina»²⁶². Acesta însă nu a aprobat²⁶³ și atunci el, în iulie 1869, i-a «depus la casierul general al județului Vîlcea»²⁶⁴, întorcîndu-se astfel tot în «casa Statului». O așa soartă a avut, deci, și acest bun material al Sfîntului Calinic, el, sfîrșindu-și zilele în cea mai desăvîrșită «sărăcie călugărească».

Nu însă bunurile materiale aveau să «însoțească sufletul său în eternitate», precum se spune în cele din urmă două versuri ale epitafului pietrii sale tom-bale²⁶⁵, ci «actele de caritate», credința în Dumnezeu, smerenia, jertfelnicia și celelalte daruri sufletești cu care, din destul, era înzestrat.

Toate acestea au făcut ca pe timp ce trecea, evlavia dreptcredincioșilor față de sfîntenia vieții sale să crească și, la 23 octombrie 1955, în cadrul unei impresio-nante slujbe, săvîrșită în ctitoria sa de la Cernica²⁶⁶, să fie canonizat, fiind trecut în ceata sfinților²⁶⁷. I s-au deshumat osemintele și s-au așezat într-o frumoasă raclă păstrată în biserică, i s-a fixat ca zi de prăznuire, ziua ducerii sale către Domnul, adică 11 aprilie, i s-a alcătuit slujbă după cea mai bogată formă a tipicului ortodox²⁶⁸, i s-a întocmit acatistul²⁶⁹, i s-a scris viața pe înțelesul tuturor²⁷⁰, s-a

258. Pentru acest inventar, să se vadă: *Ibidem*, f. 112—115.

259. V. *supra*, p. 390.

260. V. *Ibidem*, f. 139, r-v.

261. *Ibidem*, f. 139 v.

262. Cu adresa nr. 100 din 14 martie 1869 (*Ibidem*, f. 99).

263. *Ibidem*, f. 100.

264. *Ibidem*, f. 133.

265. Epitaful are următorul cuprins:

«Via vază cîte în lume
 Aur, gloria doresc
 Sau plăceri și tron, renume
 Cum se sting, se nimicesc
 Cîrja mitr-arhierească
 Ori ce-n lume am dorit

Vanitate omenească
 Toate aci s-au contopit
 Vre-un act de caritate
 Sau credința-n Dumnezeu
 Sper că în eternitate
 Va-nsoți sufletul meu

Calinic episcopul Rîmnicului».

Urmează cîteva date din cursul vieții pămîntești a Sfîntului Calinic, nu întotdeauna exacte, și apoi următorul adaus, făcut la 22 octombrie 1955: «Osemintele (moaștele) Sfîntului Calinic au fost scoase din acest mormînt și se păstrează în biserică, 22 octombrie 1955».

266. V. Preotul Niculae Șerbănescu, *Canonizarea Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955) nr. 11—12, p. 1137—1172.

267. V. *Tomosul pentru canonizarea Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica, episcopul Rîmnicului-Noul Severin*, în *Viața și slujba Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica*, p. 11—15.

268. *Slujba Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica, episcopul Rîmnicului-Noul Severin*, în *Ibidem*, p. 43—73.

269. *Acatistul Sfîntului Calinic* a fost alcătuit de ieromonahul Nicodim Bujor de la Cernica.

270. *Viața și faptele Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica, episcopul Rîmnicului-Noul Severin*, București, 1955.

stabilit felul cum i se va zugrăvi chipul²⁷¹, s-a admis ca praznicul său să poată figura printre hramurile de biserici și i s-au închinat diferite studii²⁷².

Din cele de mai sus reiese că pămînteasca viață a Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica a avut următorul curs :

La 7 octombrie 1787 s-a născut în București; la 18 martie 1807 a intrat în Mînăstirea Cernica unde la 12 noiembrie 1808 a fost făcut călugăr; la 3 decembrie 1808 a fost hirotonit diacon, iar la 18 februarie 1813 preot; la 14 decembrie 1818 a fost «așezat» stareț al Mînăstirii Cernica, pe care a condus-o timp de aproape 32 de ani; la 14 septembrie 1850 a fost ales episcop, iar a doua zi, 15 septembrie a fost rînduit în fruntea eparhiei Rîmnicului; la 26 octombrie 1850 a fost hirotonit arhiereu, iar la 26 noiembrie 1850 a fost înscăunat episcop de Rîmnic, păstrînd această eparhie pînă în anul 1868; la 11 aprilie 1868 s-a mutat către Domnul și la 23 octombrie 1955 a fost trecut în cetatea sfinților.

*

Acestea sînt cele ce am putut aduna și înfățișa cu privire la viața Sfîntului Calinic, acum cînd a trecut un veac de la mutarea lui către Domnul. Smerit i le închin, rugîndu-l să fie solitor către milostivul Dumnezeu pentru binele, propășirea și fericirea patriei și Bisericii noastre.

Preotul NICULAE ȘERBĂNESCU

271. Icoana sfîntului a fost zugrăvită de pictorul Nicolae Stoica.

272. Pe lîngă lucrările citate în studiul de față, despre Sfîntul Calinic, să se mai vadă. Caliopei Georgescu, *Episcopul Calinic al Rîmnicului* (teză de licență); Preotul Olimp N. Căciulă, *Sfîntul Ierarh Calinic de la Cernica*, în «Glasul Bisericii», XIV (1955), p. 591—596; Dimitrie Preotul, *Viața Sfîntului Ierarh Calinic, dreptar vieții noastre*, *ibidem*, p. 603—607; I. Frumușani, *Sfîntul de la Mînăstirea Cernica*, *ibidem*, p. 587—590; V. Dudu, *Sfîntul Ierarh Calinic de la Cernica. Noi date biografice*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), p. 464—468; Eugen Marina, *Contribuții la cunoașterea operii canonice a Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), p. 533—558; Natalia Dinu, *Sfîntul Ierarh Calinic*, București, 1967, (dactilografiat); Aceeași, *Der Heilige Calinic von Cernica, Gestalt in der sich die rumänische Orthodoxie spiegelt*, în «Orthodoxie Heute», nr. 19/1967 (Düsseldorf); Aceeași, *Saint Kalinik de Cernica figure représentative de l'Orthodoxie Roumaine*, en «Orthodoxie Heute», nr. 19/1967 (Düsseldorf).

O FACERE DE BINE A SFÎNTULUI IERARH CALINIC DE LA CERNICA

«Proiectul al 2-lea pentru seminaruri, protopopi și preoți» din 1834 — de fapt, legea de înființare a seminariilor în Țara Românească —, votată după legea din 1833, care organiza pentru prima dată învățământul public în limba română dar numai în reședințele de județ, trecea învățământul la sate în seama cîntăreților de la biserici, care urmau a fi retribuiți în plus de săteni.

Dar, pe de o parte dezinteresul puternicilor zilei, pe de altă parte sărăcia sătenilor și lipsa unei pregătiri adecvate a celor chemați să lumineze satele, au făcut ca pînă la 1838 să nu se realizeze mare lucru în acest sens.

În 1838 a început o acțiune organizată pe plan central pentru instituirea învățământului public și la sate, meritul principal revenind, în această operă, lui Petrache Poenaru.

Era o acțiune de foarte mare importanță, cerută de dezvoltarea societății românești. Dar ea nu era subvenționată de Stat, totul — școala, întreținerea învățământului — căzînd în seama locuitorilor. Vornicia din lăuntru, Eforia școalelor și mulți oameni de bine făceau apel la stăpînii de moșii să sprijine înființarea școlilor. Puțini au promis, și mai puțini au ajutat.

De aceea, în condițiile în care sătenii — înglobați în obligații față de stat și față de stăpînii de moșii — suportau cu mare greutate cheltuielile necesare, o acțiune filantropică era pentru ei de cel mai mare ajutor. Acest ajutor nu se reducea numai la partea materială, ci în esență privea folosul ulterior: roadele învățaturii.

Arhimandritul Calinic de la Cernica, cunoscînd îndeaproape nevoile și greutatețile locuitorilor din satul Mînăstirii, a hotărît să înființeze aci, într-o clădire a Mînăstirii Cernica, școală, pe cheltuiala mînăstirii, scutind pe locuitori de orice contribuție¹.

Cîrmuirea județului Ilfov, căreia i-a fost trimisă adresa spre cercetare², aprecia fapta arhimandritului Calinic și ruga Vornicia să dea cuvenita dezlegare³.

Și aprobarea nu s-a lăsat așteptată⁴.

Arhimandritul Calinic mergea astfel pe urmele unor înaintași de seamă, slujitori ai Bisericii, care au ajutat la luminarea poporului. Fapta lui este cu atît mai meritorie cu cît în județul Ilfov interesul față de școala satească al celor mai mulți stăpîni de moșii, precum și al autorităților, pînă pe la 1844, era foarte mic, ori lipsea cu desăvîrșire.

*

ANEXA

1847 februarie 19. — *Adresa nr. 5 a arhimandritului Calinic al Mînăstirii Cernica — județul Ilfov, plasa Dîmbovița — către Departamentul treburilor din lăuntru,*

1. Vezi Anexa. 2. Arh. St. Buc., *Vornicia din lăuntru*, Țara Românească, dos. 797, I-A/1847, f. 106. 3. *Ibidem*, f. 157. 4. *Ibidem*, f. 159.

în care cere dezlegare pentru a înființa școală în satul Mînăstirii Cernica, numit MOARA CERNICĂI, cu cheltuiala mînăstirii, scutind pe locuitori de orice contribuție.

«Cînstitului Departament al trebilor din lăuntru»

Cu smerenie supui la cunoștința cînst(itului) Departament că satul nostru ce este așezat aici pã vatra mînăstirii supt nume de MOARA CERNICAI, nefiind însumat cu numărul familiilor cerut ca să poată ținea un candidat și școală pentru învățătura copiilor după legiurile întocmite, s-au alăturat la satul TINGANU.

De la publicația punerii în lucrare a aceștii legiuri de școale¹, alcătuirea de cincizeci și două familii a satului nostru care sînt arătate în tablă² n-au încetat a da la suptcîrmuire rînduiții cîte lei doi pe fieșcare an pentru plata candidatului; tot într-o vreme și cîți bani, cu analoghie, i-au ajuns pentru facerea casii de școală, însă la satul TINGAN, și cu toate că acestea cu multă discolie a neajungerii sîrmanilor săteni ai satului nostru, s-au răspuns în vremile cerute fără nici un fel de împotrivire.

Dar de la darea poruncii pentru înființarea școalelor, de cînd au și început a să răspunde rînduiții cîte doi lei pã an, plata candidatului, și pînă astăzi din fii sătenilor satului nostru nu s-au împărțit de la această școală cu învățătura de două buchi măcar, că nici candidat nu s-au aflat deapururea, deși s-au aflat cîte odat cîte un băiat. Și mai cu seamă pentru că însuși cînstitul Departament poate judeca deaca este cu puțință: niște copii a căror mințe este plecată mai mult la jucărei decît la învățătură, niște copii care să îndulcesc mai mult de alergarea în voile lor decît în supunerea dascălului pentru învățătură, să plece de la satul lor singuri pã drum, să meargă la TINGANU în depărtare poate de un ceas și jumătate sau și de două, să ajungă la vreme în școală să ia lecțiile³ dascălului lor, să asculte cele ce li să predau de dînsul și seara să se întoarcă iarăș la casele lor? Acestea le zic pentru vreme bună, dar în vreme de iarnă, în vreme de furtună, de vifor, aflîndu-să goi, desculți, nevîrstnici, pot ei să mai meargă vreodată la numitul sat pentru învățătură? Niciodată!

Aceste împrejurări și sirimănia⁴ lăcuiitorilor satului nostru mă silesc smerit a mă ruga pã de o parte să fie dezlipiți într-această pricină de satul TINGANU, iar pã de alta de acum înainte să să apere pentru totdeauna de acei cîte lei doi pentru plata candidatului. Și Mînăstirea, văzînd că și acei cîte doi lei să dau fără nici un folos și copiii rămîn lipsiți de învățătură, au așezat candidat în satul său, cu plata sîmbrii cuvenite de la sine⁵, fără a mai supăra lăcuiitorii cu a face casa pentru școală pentru odihna copiilor și învățătorului lor. Și va stărui să să dea copiilor lecțiile învățăturii unite dogmelor bisericești, așezate și rînduite de la sfinții părinți, care și sînt cerute de la biserică și de la îngrijitorii ei și de la tot pravoslavnicul creștin în ziua cînd să va arăta H(risto)s, viața noastră ca să dea plăți fieștecărui după credința și faptele sale.

Pentru care nu lipsirăm a încunoștiința cînstitului Departament ca să binevoiască a ne da dezlegare de urmare.

Calinic, arhim(andritul) Cernichi(i),

Anul 1847

luna fevr(uarie) 19.

No 5.

G. D. ISCRU

Arhiva istorică centrală a Statului, București, Fond. *Vornicia din lăuntru*, Țara Românească, Dos. 797, I—A/1847, f. 158.

Original românesc, semnătură autografă.

1. 1838. 2. Tablă de capitație (n. ns.). 3. Lecțiile. 4. Sărăcia. 5. Adică de la mînăstire.

TIPOGRAFIA ȘI TIPĂRITURILE SFÎNTULUI IERARH KALLINIK* DE LA CERNICA

Cu cît se studiază mai atent viața acestui fericit Părinte, cu atît se descoperă complexa sa personalitate. Viața trupească și sufletească i-a fost model de sfințenie, iar activitatea omenească, ca stareț la Cernica, de unde n-a dorit să iasă niciodată, cît și ca Episcop al Rîmnicului Noului Severin este direct uimitoare. Nu ne-am fi așteptat de la un bărbat, prin temperament, contemplativ și prin voință, ascet, de tipul anahoreților egipteni, întrecînd, fără îndoială, pe aghioriți, să aibă și preocupări intelectuale înalte, secundate de un simț practic deosebit. Căci așa poate fi înțeles atașamentul său pentru cărțile de zidire sufletească și de luminare, întru cele omenești, pe care o mărturisesc însemnările sale multe, mărunte, și uneori stereotipe, ca cele aflate și azi la Mînăstirea Cernica: «Din ale mînăstirii Cernica, este a nu se înstrăina», precum și catalogul cărților aceleiași mînăstiri, făcut din dorința sa și păstrat azi în colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R. S. România¹.

În testamentul său, pe care l-am aflat în timpul din urmă, și purtînd data de 16 mai 1867 — deci altul decît cel cunoscut pînă acum — sfîntul spune: «nu am adunat pentru mine averi sau mișelii, ci numai sfinte cărți». Ceea ce este și mai interesant însă, este faptul că, în mijlocul grijilor unei gospodării complicate, cum era «Kinovionul» Cernica, Sfîntul Ierarh, pe atunci numai stareț, pune să se tipărească în tipografia Eliade, la anul 1842, *Rînduiala tunderii chipului monahicesc*, cu cheltuiala și osîrdia sa, și o împarte în dar. Iar cînd mitropolitul Nifon, în anul 1851, întemeia tipografia care-i va purta numele, pînă ce, în 1860, va fi luată în patrimoniul statului, episcopul Kallinik îi va sta totdeauna în ajutor. Dintr-o corespondență, pe care am tipărit-o de mult², și prin care mitropolitul Nifon îi comunica înființarea tipografiei Mitropoliei București, cu data de 13 iulie 1851, și completată printr-o altă scrisoare din 3 decembrie același an, găsim următoarele rînduri care ne arată atitudinea înțelegătoare a Sfîntului Kallinik: «În zilele trecute am primit o scrisoare de la părintele arhimandrit Dionisie prin care ne vestește că frăția voastră aveți o plecare de a lua din cărțile ce să tipăresc în tipograf'a Mitropolii câte cinci sute eczemplare pă seama aceluia Eparhii. Noi ne așteptam la un asemenea ajutor din partea frății V., cunoscîndu-vă zelul, ce aveți întru sprijinirea și înaintarea unor asemenea așezăminte folositoare Bisericii și clerului»³.

*) «+ Kallinik», astfel a semnat totdeauna Sfîntul Ierarh.

1. Manuscris 2064.

2. T. G. Bulat, *Din corespondența episcopului Kallinik al Rîmnicului*, Rîmnicu-Vîlcii. 1927.

3. T. G. Bulat, *Din istoricul tipăriturilor bisericești în secolul al XIX-lea*, în «Arhivele Olteniei», VI (1927), p. 193 și 207.

Dintr-o altă misivă, cu data de 10 iulie 1853⁴, vedem cum mitropolitul vestește pe Sfîntul Kallinik, că «Tipografia a intrat cu tipărirea sa într-al nouălea Minei, rămânînd numai trei a se mai pune supt tipar; adică Octombrie, Noembrie și Dechembrie, și pentru că deoparte orice fond avea s-a cheltuit cu înființarea celii d'adoă mașini, iar pe de alta întreținerea ei cere o cheltuială foarte mare și neconținută, de aceea poftim pe frăția voastră, ca să răspundeți și rămășița de bani ce-au mai rămas pînă la suma totală a plății Mineelor, ce să tipăresc după cererea ce ați făcut pe seama frății voastre, ca cu aceasta să plătim datoriile ce am făcut la casa centrală atît pentru înființarea tipografiei și altele»⁵. Sfîntul nu se lasă prea mult așteptat, căci la 2 octombrie 1853, deci după cîteva luni, primea de la Nifon mitropolitul, următoarele: «Din banii prețului Mineelor la care sînteți abonați frăția V., primindu-se acum prin cuviosul protosinghel Pafnutie cu adresa din parte-vă sub No. 1377, galbeni cinci sute în sfanțihi, care fac lei cinci spre zece mii șapte sute cinci zeci, No. 15750; nu lipsim a vă răspunde»⁶.

Din această corespondență se vede, o dată mai mult, înțelegerea largă a sfîntului Părinte pentru folosul cărții. Dar chiar înaintea participării sale la această mare lucrare a tipăririi Mineiilor, el contribuie și pe altă cale, la întărirea operei mitropolitului Nifon — adică aceea a tipografiei mitropolitane. În adevăr, în anul 1852, deci tocmai cînd mitropolitul avea nevoie de ajutor urgent, Sfîntul Kallinik tipărea aci: *Carte folositoare de suflet*. În decursul timpului, tipografia Nifon își va fi mărit apoi cantitatea de lucru și de aceea Sfîntul se adresează la alte tipografii. Astfel, în anul 1856, el tipărește în tipografia lui I. Romanov și Comp.: *Panihida împreună și Litia mică*, iar în 1859, sub Alexandru Ioan I. tipărește *Pravoslavnică mărturisire*, la aceeași tipografie, ceea ce poate fi socotit ca o constantă preocupare de a tipări și difuza literatura duhovnicească.

De la anul 1850, cînd Sfîntul fusese ales episcop al Rîmnicului, el are de înfruntat multe greutăți. Întîi stabilirea cu reședința episcopală la Craiova, Rîmnicul fiind pustiit de focul din 1847; apoi reînființarea Seminarului la Mînaștirea Bucovăț, lîngă Craiova, unde avea de lucru cu îndărătnicia starețului Hrisant Penetis; refacerea bisericii catedrale Sfîntul Dumitru din Craiova, și mai ales, reclădirea sfintei Episcopii din Rîmnic cu toate dependințele ei, precum și reînființarea Schitului Frăsinei. Toate aceste griji îi secătuiseră toate puterile, deja slăbite prin postul și rugăciunile sale de anahoret, dar cu ajutorul Domnului, în care avea desăvîrșită încredere, Sfîntul ierarh, regăsindu-și echilibrul trupesc, era stăpînit de un gînd nou: să reînvieze faima apusă a tiparniței rîmnicene.

Aceasta, cu atît mai mult, cu cît tipografia mitropolitului Nifon ca și aceea a Colegiului Sfîntu-Sava, fuseseră luate în anul 1860 de Adunarea Legislativă spre a se realiza Tipografia Statului, adăugîndu-li-se mai tîrziu și tipografia Comisiei centrale de la Focșani precum și aceea a Ministerului de război. Trebuie amintit că asupra tipografiei Nifon, statul avea anumite drepturi, ea fiind ajutată la început din fondurile Casei centrale.

Sfîntul Kallinik, în înțelepciunea sa, și-a dat seama de această servitute și s-a gîndit să-și facă o tipografie cu bani proprii, spre a o feri de orice eventuale

4. Episcopia Rîmnic, dosar 4854 din 1867, f. 8—11.

5. T. G. Bulat, *Din corespondența...*, p. 27.

6. *Ibidem*. Dăm mai departe titlul Mineiului pe ianuarie, tipărit cu cheltuiala Sfîntului Kallinik.

imixtiuni și a procedat în consecință⁷. Astfel, la 30 septembrie 1861, el scria la Sibiu, în calitate de vecin, viitorului mitropolit Andrei baron de Șaguna, care la acea dată era numai episcop al Ardealului, trimițându-i și două cărți apărute în noua sa tipografie: *Datoriile preoților* și *Aghiasmatar*; iar la 3 noiembrie 1861, printr-o altă misivă, Sfântul recomanda aceluiasi pe protosinghelul Orest, iconomul Episcopiei din Rîmnic, «care vine acesta în Sibiu să mai cumpere cîte ceva în trebuința tipografiei»⁸.

Din aceste mărturii se poate deduce că tipografia fusese înființată în anul 1860, iar în 1861, dînd la lumină tipărituri, pe care le prezentăm în cele ce urmează. Unii autori admit data înființării tipografiei, august 1860, și existența ei pînă la circa 1866⁹; adevărul documentar este că la 26 ianuarie 1867, ea a fost cedată de Sfântul Ierarh orașului Rîmnicu-Vîlcii¹⁰.

Tipăriturile făcute în alte tipografii. — Din marele interes ce purta pentru cuvîntul tipărit, încă din tinerețea sa, Sfântul Kallinik, chiar înainte de a avea tiparniță, proprie, adică cînd era numai arhimandrit și stareț al Mînăstirii Cernica și apoi ierarh fără tipografie, dăduse la lumina tiparului — cum am menționat și mai sus — lucrări apărute în alte tipografii. Mulțumită acestui îndemn se păstrează de la el următoarele tipărituri din acea perioadă:

1. *Rînduiala tunderii chipului monahicesc*, tipărită cu cheltuiala și osîrdia Sf. Sale părintelui Arhimandrit și Stareț al Cerniki, Kir Kallinik și împărțită în dar. București, În tipografia lui Eliade, 1842»; în 8° mic, 140 p.

2. «*Carte foarte folositoare de suflet*. Despărțirea în trei părți, dintru carele cea dintîiu cuprinde învățătură către duhovnic. A doa, canoanele sfîntului Ioan pustnicul. Iar a treia, sfătuire dulce către cel ce se ispoveduește, tîlmăcită din limba cea grecească, și acum aicea a cincea oară tipărită. În zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domnu Barbu Dimitrie Știrbei, Cu binecuvîntarea, și cu toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al sfintei Episcopii Rîmnicul și Noul Severin, D. D. Kallinik, București, În tipografia Sfintei Mitropolii»; în 8°, 153+8 p.

3. «Întru slava Sfintei și cea de o ființă, de viață făcătoare și nedespărțita Treime: *Mineiul* pe ianuarie, acum pentru a doa oară îndreptat și tipărit în zilele binecredinciosului nostru Domn stăpînitor a toată Țara Românească Barbu Dimitrie Știrbei prin stăruința și osteneala Prea Sfinției Sale Părintelui Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei D. D. Nifon și cu cheltuiala Prea Sfinției Sale părintelui Episcop al Eparhiei Rîmnicului și Noului Severin, D. D. Kallinik. București, Tipărit în cea din nou înființată Tipografie a Sfintei Mitropolii, 1852, folio 372+IX. Directorul tipografiei I. Penescu».

Această carte face parte, după cum se vede, din șirul de Mineie cerute de Sfântul Kallinik de la mitropolitul Nifon, pentru Oltenia, potrivit corespondenței prezentate mai sus.

4. «*Pannihidă, împreună și Litia mică*, care cuprinde în sine toată orînduiala cînd facem pomenire pentru cei morți. Acum, într-acest chip tipărită, cu blagoslovenia și cheltuiala Prea sfințitului Episcop al sfintei Episcopii Rîmnicul și Noul Severin, D. D. Kallinik, București, tipografia națională a lui I. Romanov și comp., anul 1856»; în 8°, 45 p.

La p. 3 este o lămurire asupra acestei rînduieli, care e completată la p. 43—45.

5. «*Pravoslavnică mărturisire*, a soborniceștii și apostoleștii Biserici a Răsăritului, acum iarăși aici a patra oară tipărită în zilele Prea luminatului și Prea înăl-

7. Tipografia fiind proprietatea Sfintei Episcopii, nu a avut o arhivă proprie, ceea ce îngreunează istoricul ei.

8. T. G. Bulat, *Din corespondența...*, p. 40.

9. A se vedea și I. Antonovici și Gr. Crețu, *Tipografiile, xilografiile, librăriile... din Bîrlad*, București, 1910, p. 31.

10. A se vedea anexa III.

țatului nostru Domn, al Prințipatelor Unite Valahia și Moldavia, Alexandru Ioan I-iu cu blagoslovenia și cheltuiala preao sfinției sale Episcopului de Rîmnic și noul Severin, D. D. Kallinik, București, Tipografia Națională a lui Iosif Romanov și tovar. 1859»; în 8° mic, 263 p.

Cu prefața de Nectarie patriarh al Ierusalimului, la anul 1642, noiembrie 20. A doua prefață de Partenie patriarhul Constantinopolului, în anul 1643, martie 11, întărind-o împreună cu patriarhii de Alexandria, Antiohia, Ierusalim și sinodul.

Tipărituri din «Tipografia Kallinik, Rumniku». — Produsele tipografice din tiparnița rîmniceană nu sînt ușor de aflat și de studiat. Dacă tipăriturile românești pînă la anul 1830 se găsesc cu ușurință în marea lucrare *Bibliografia veche românească* a lui I. Bianu, Hodoș și ceilalți, de la această dată înainte munca cercetătorului este grea și nu poate fi completă pentru perioada 1830—1870, adică tocmai aceea care ne interesează aici. *Bibliografia cronologică română (1556—1873)*, București, a lui D. Iarcu, în care ne-am fi așteptat să fie menționate cărțile apărute chiar în timpul (o perioadă de peste 20 de ani), cînd își întocmea lucrarea, este foarte săracă; săracă este și biblioteca Academiei R. S. România, și nici aceea a Sfintei Patriarhii nu este mai bogată. Astfel stînd lucrurile, munca noastră a fost îngreunată, și implicit, va fi și incompletă în rezultate. Revine cercetătorului viitor, să completeze lipsurile eventuale, datorate împrejurărilor arătate mai sus. Totuși, credem că am depistat cea mai mare parte dintre tipăriturile Sfîntului Kallinik, pe care le prezentăm în continuare, în chip cronologic.

În anul 1861 aflăm următoarele cărți:

1. «*Aghiazmatar* sau scurtare din molitfelnicul cel mare în care se coprink cele mai trebuincioase lucruri Preoțești, tipărit în zilele Măreției-Sale Alecsandru Ioan I, Domnitorul principatelor-unite România și Moldavia. Cu bine-cuvîntarea Prea Sfinții-Sale Părintelui Episcopu alu Rîmnicului noului Severinu D. D. Kallinik, În Rîmniculu Vîlcii 1861, tipografia Kalliniku Rîmnicu».

2. *Slujba Sfintei Învieri din Dumineca Paștiloru* și peste toată săptămîna cea luminată pînă la Dumineca Tomii, după care s-au adăugat cum trebuie să se facă sfințirea apei cea mică și Pogrebaniia în Săptămîna cea luminată. Tipărită în zilele binecredinciosului nostru Domnu al Principatelor-Unite, Alecsandru Ioan I, cu binecuvîntarea Prea Sfinții sale părintelui Episcopu al Rîmnicului noului Severin, D. D. Kalliniku, Rîmnicu Vîlcii. Tipografia Kalliniku, Rîmnicu, 1861; în 8°, 135 p.

3. «*Manual de pravilă bisericească* sau culegere din canoanele sfinților Apostoli și dint'ale sfintelor Soboare, precum și din cele cuprinse în pravila bisericească veche. Tipărită a treia oară întocmai după cea a Sf. Mitropolii din anul 1854, de Kalliniku Rîmnicu, 1861»; 112 p.

În lucrarea lui D. Iarcu, mai sus amintită, am mai aflat menționată, din același an, 1861, și «*Datoriile preoților*, ed. 3 (1817) din slav. rus., 12+p. 380, Mavrula, R. Vîlcii»¹¹.

4. «*Tipic bisericesc care coprinde rînduiala Duminicilor stăpînești și a Sfinților aleși de preste tot anul*.

Tîlmăcit și datu la lumină în anulu 1851, cu silința și bine-cuvîntarea Prea Sfințitului Arhi-Episcopu și Mitropolitu al Ungro-Vlahiei, Domnulu Domnu Nifonu, acum a doaa oară tipăritu în zilele Mării Sale Alecsandru Ioan I, Domnulu Principatelor unite Rumânia și Moldavia, cu bine-cuvîntarea Prea Sfinții Sale Pătelui Episcopu Rîmnicu, D. D. Kallinik, după lipsa și ne apărata trebuință mijlocită pe la Bisericile din Eparhia Sfintei Episcopii Rîmnicu, Rîmnikulu-Vîlcii, 1861, În tipografia Kalliniku, Rîmnicu. Prețul unui eczemplaru este zece lei», în 8° mare, 280 p.

11. D. Iarcu, *op. cit.* p. 92.

«Nifon, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei, cucernicilor Proto-popi și tuturilor Preoților efimerii; Pace de la Dumnezeu, și de la noi bine-cuvîntare».

Mai departe, mitropolitul arată marea lipsă de unitate în slujbele bisericești, și fiindcă acest fel de cărți se vînd «pînă la doi galbeni unu», a tipărit acest tipic «fără nici un adaos din prețul ce a costat tiparul său». Bisericile să-l aibă și să facă slujba numai după acest tipic și numai după acesta să se slujească sfintele sărbători și nu altele care aduc pagubă. Să se ferească poporul și de «acele sărbători profane și nerecunoscute de Biserică (care) au oprit munca cîmpului, precum sînt Pilinii Ropotimii, Marțile și Joile de după Paști, Rusaliile, Circoviile, Fochiile și alte asemenea... și a le scoate din capul poporului».

Urmează apoi «Înainte cuvîntare», semnată tot de mitropolitul Nifon, în care se face un istoric al tipicului în general și special cel în limba românească. Informațiile date sînt prețioase.

Anul următor, 1862, este data cînd începe marea lucrare a acestei tiparnițe, adică aceea a dării la lumină, a *Mineielor*, cărți date în numeroase ediții atît în Țara Românească cît și în Moldova. De tipărirea lor se leagă nume vestite: al mitropolitului Grigorie al II-lea al Ungrovlahiei, al episcopilor Chesarie, Filaret al Rîmnicului, cît și acela al lui Iosif al Argeșului — care a lucrat pentru toată suflarea românească, trecînd prin Buda și Mînaștirea Neamțului, ca sfătuitoare, întru tipărirea importantelor cărți bisericești, Mineiele. Și Mineiele Sfîntului Kallinik stau tot sub egida lui: textul îndreptat și multe din «cuvintele înainte» ale cărților se datoresc tot lui, așa cum servise puțin mai înainte și bunului stareț Neonil de la Mînaștirea Neamț.

Iată cum sună titlul lor:

1. «Întru mărirea sfintei și cei de o ființă, de viață făcătoarei și nedespărțitei Treimi *Mineiol lunii lui Ianuarie*, care acum întru acest chip s-a tipărit în zilele înălțimii Sale Alexandru Ioan I-iu, Domnitoriul Principatelor Unite, cu bine-cuvîntarea și osîrdia Prea Sfinției Sale Părintelui Episcop al Sfintei Episcopii Rîmnicului Noul Severin D. D. Kallinik după originalul cel îndreptat de Prea Sfințitul Episcop al Argeșului D. D. Iosif. Rîmnicu-Vîlcii Tipografia Kallinik Rîmniku, 1862. Direk. Tip. Protosinghelul Orest. Troparele Sfinților cele mai de obște care sînt întru această lună a lui Ianuarie»; folio 333+X f.

Pe copertă, sus, ilustrații: «Sfta Trțe»; la dreapta chipurile «Mr. Teu, S. Cosma, Iosif monah, Mitrofan»; la stînga chipurile: «Sf. Ioan, Damaschin, Teofan monah, Teodor Studit». Jos: «Ioan Zlatoust, Is. Hs., S-tu Nicolae, Mr Teu, Grigorie B(o)goslov».

Toate chipurile deosebit de reușit executate. Se întrebuintează aici și în tot cuprinsul cărții, cerneală neagră și roșie. Tiparul foarte deslușit, frumos și citeț; stampele și vignetele nu lipsesc. Se reproduce și «Înainte cuvîntare» a episcopului Iosif al Argeșului, care este o impresionantă lecție de filozofie istorică, surprinzător de documentată. Acest Minei, ca și toate celelalte, constituie o bună realizare tipografică a Tiparniței rîmnicene mai noi.

2. *Mineul pe luna Februarie* se înfățișează în același chip ca și cel pe ianuarie și este tipărit în același an, 1862, folio 180 + X f.; «Troparele sfinților cele mai de obște» și «Troparele ale de Dumnezeu Născătoarei». Mineul este însoțit de o «Înainte cuvîntare», în care se face o lungă disertație asupra Dreptului Simeon, și a «Patriarhilor», cînd «s-a născut», cîți ani au trăit și la ce an «dela zidire» au murit, și care formează o lectură instructivă.

3. «Întru mărirea sfintei și cei de o ființă de viață făcătoarei și nedespărțită Treimi *Mineiol lunii lui Martie*, care acum întru acest chip s-a tipărit în zilele înălțimii Sale Alexandru Ioan I, Domnitorul Principatelor Unite, cu binecuvîntarea și osîrdia Prea Sfinției Sale Părintelui Episcop al Sfintei Episcopii Rîmnicului Noul Severin D. D. Kallinik, după originalul cel îndreptat de Prea Sfințitul Episcop al

Argeşului D. D. Iosif Rîmnicu Vîlcii, Tipografia Kallinik-Rîmnicu, 1862, Direct. Tip. Protosinghelul Orest»; folio, 169 f.

4. *Mineul pe Aprilie*, aceeaşi copertă, an 1862; folio, 177 f.;
5. *Mineul pe Mai*, la fel, an 1862; folio, 186 f.;
6. *Mineul pe Iunie*, la fel, an 1862; folio 215 f.;
7. *Mineul pe Iulie*, la fel, an 1862; folio, 254 f.;
8. *Mineul pe August*, la fel, an 1862;
9. *Mineul pe Septembrie*, la fel, an 1862; folio 285 f.;
10. *Mineul pe Octombrie*, la fel, an 1862; folio, 312 f.;
11. *Mineul pe Noiembrie*, la fel, an 1862; folio, 347 f.;
12. *Mineul pe Decembrie*, la fel, an 1862, folio, 398 f.

Pe Mineiul lunii septembrie, ce se află în Mînăstirea Cernica, la f. IV citim următoarele: «Acele douăsprezece Minee le-am cumpărat de la părintele Orest protosinghelul iconomul al sfintei Episcopii Rîmnicu în galbeni 12. Iară de va îndrăzni cineva să fure vreuna dintre ele, să nu fie ertat nici de mine, nici de Dumnezeu, nici întru această viaţă, nici în cea viitoare, să nu scape de mânia lui Dumnezeu. Amin. Visarion schimonahu».

După vechiul obicei al tipografilor bisericeşti şi cei ai acestor Mineie, nu uită să semneze pe acela de pe luna Decembrie, f. 397—398, cum au lucrat la acestea, doi ani şi jumătate, cît a fost de necesară retipărirea lor, şi cum au schimbat mai multe «ziceri... cu bine-cuvîntarea P. Sale Părintelui Episcop D. D. Kallinik, pentru o mai bună înţelegere». Cer apoi «scuze» pentru «erori în silabe» şi continuă, după vechiul obicei cu o poezie. Deosebit de interesant este şi faptul că se dă şi numele personalului tipografiei, în număr de şase persoane¹².

Tot în legătură cu Mineiele stă şi corespondenţa ce se duce între Sfîntul ierarh Kallinik şi Ministerul Cultelor, tocmai în ianuarie 1864. Răspunzînd unei adrese a Ministerului, Sfîntul Ierarh dă următoarele amănunte: «că Tipografia de aici nu este a Episcopiei ci particulară a noastră, înfiinţată cu bani împrumutaţi. Că ea s-a făcut nu «pentru vreo speculă», ci «a înlesni lipsa de Mineie pe la bisericile din această Eparhie». S-au făcut abonament de 450 trupuri, compuse din cîte 12 exemplare cu preţul de un galben exemplarul legat. S-a mai pus de s-au tipărit încă alte 450 volume pentru a fi dăruite bisericilor fără mijloace. S-au făcut multe cheltuieli cu tipărirea lor, «pentru că să lucrează în teascuri cu anevoinţă, nefiind Tipografie cu maşină»¹³. Ministerul continuă corespondenţa, întrebînd la 21 februarie 1864 dacă s-a terminat tipărirea Mineiilor căci voieşte să cumpere un număr de exemplare «pentru bisericile dependente de el»¹⁴. La 12 martie acelaşi an, Episcopul răspunde că «Mineiele ce să tipăresc de noi, se lucrează în ceea ce priveşte la legături, cu scoarţă de mucava şi la călcîi întărite cu piele»¹⁵. La 3 octombrie 1864, Ministerul telegrafiază Episcopiei «dacă s-a isprăvit tipărirea Mineiilor... cîte rînduri şi cu ce preţ, spre a putea cumpăra şi Ministerul din acele Minee»¹⁶.

Datele şi informaţiile din această corespondenţă arată clar că, tipărirea Mineiilor a fost o muncă grea. Şi era firesc să fie aşa, într-o tipografie care nu avea utilajul pe care-l aveau Tipografia mitropolitului Nifon, ca şi a Mînăstirii Neamţ. Abia în toamna anului 1864 aceste importante tipăriri rîmnicene au putut ajunge în mîna cititorilor, treptat, treptat. Acest fapt explică şi penuria în apariţia a altor cărţi în decursul anului 1863, cînd nu găsim decît un fel de pastorală a Sfîntului Kallinik care începe astfel: «*Duhovniceştilor fii ai smereniei noastre şi în Hristos fraţi! Părinţi Protopopi, Preoţi de oraşe şi de sate*». Ea are 16 pagini, format 16,

12. A se vedea anexa II.

13. Anexa I.

14. Arh. St. Buc., Min. Cult. an 1863, dosar 1160, fila 32.

15. *Ibidem*, f. 109.

16. *Ibidem*, f. 119.

și la urmă se însemnează : «Anul 1863, Ianuarie 28, Tip. Kallinik Rîmnicu». Acest opuscul prezintă un interes deosebit, căci el este o mărturie directă, nemijlocită, despre cunoștințele teologice ale Sfîntului Kallinik. Începînd prin a arăta că preoții sînt urmașii Apostolilor și a celor 70 trimiși în lume, pentru propovăduire, le arată datoriile lor, cum să se poarte și cum să învețe într-o lume care viețuiește oarecum păgînește. Să ne fie îngăduit a cita aci cîteva pasaje :

«Duhovniceștilor fii și frați preoți. A învăța pre oameni să se iubească între dînși, să-și iubească patria, să jertfească orice interes pentru fericirea ei viitoare, care este pentru voi și copiii voștri, este datoria noastră, sau mai bine să zic a voastră. A voastră zic, pentru că trăiți în popor, voi sînteți sufletul soțietății, voi primiți pre om din pîntecele maicii sale și călătoriți împreună pe calea acestii vieți spinoase pînă îl duceți în sînul pămîntului care este maica noastră a tuturor. Voi dar cunoașteți mai bine ce o apasă, ce duh rău o ispitește pe nație. Mîntuirea ei într-adevăr atîrnă de la dînsa, dar atîrnă de la voi ; pentru că voi sînteți datori a-i arăta pe lupii care prin vicleșug vor să o sfîșie la credință și s-o împrăstie. Pentru că voi sînteți păstorul, iar ei oile...» (p. 12—13). În altă parte Sfîntul Kallinik spune : «Duhovniceștii mei fii. În tot timpul ca Arhipăstor al vostru n'am încetat a-mi aduce aminte de datoriile mele și a vă da sfaturile mele. Iată și acum prin această epistolă vă aduc aminte ca să vă îndelētniciți fără obosire cu citirea Dumnezeieștilor cărți spre a vă îmbogăți mintea, că chemarea voastră este înaltă, este Sfîntă, mai repet o dată, este a întoarce pe frații voștri de la rătăcire la cunoștința adevărului. A le insufla respect către Misterile și învățăturile religii ortodoxe, și către cei mai mari. A-i învăța să fie supuși la legi, a fi liniștiți, fiii ai păcii și deprinderea la toată fapta bună cu însuși esemplul vostru. Datoria voastră este a o apăra de lupii ce vor să o sfîșie la credință, a o conrupe, a o demoraliza și a o umple de viciuri prin desfrînare și lăcș.

Fiilor, fiți păstori neadormiți ai turmei lui Xristos» (p. 14—15).

Ideile și principiile creștine, cunoscute și bine interpretate, rediate într-o limbă evoluată pentru cineva trăit cea mai mare parte a vieții în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cuprinse în această «epistolă», adaugă încă o floare la gloria creștină a acestei strălucite și sfinte personalități.

Cu mult mai bogată este producția tipografică în anul următor, 1865. În acest an, am aflat o nouă ediție a cărții pe care Sfîntul Ierarh o tipărise la București în 1852, și care poartă titlul următor :

1. «*Carte foarte folositoare de suflet...*» (identic) «către cel ce să ispoveduește...» Tipărită în zilele Înălțimii Sale Alecsandru Ioan I, Domnul Principatelor Unite Române, cu binecuvîntarea și osîrdia iubitorului de Dumnezeu Episcop al sfintei Episcopii Rîmnicului Noul Severin, D. D. Kallinik ; Rîmnicu-Vîlcii, Tipografia Kallinik Rîmnicu, 1865, Direct. Tip. Arhim. Aggatanghel, în 8° mare, p. 136+2 p.

Se reproduce aceeași prefață ca la prima ediție, cu îndemnul către duhovnici, preoți și creștini. Credem că ea este opera a însăși Sfîntului Kallinik ; în această ediție este tipărit și «*Jurămîntul pentru cel ce să hirotonisește Preot*».

2. «*Sfînta și Dumnezeiasca Evanghelie*, care acum întru acest chip s-a tipărit în zilele Înălțimii Sale Alexandru Ioan I, Domnitorul Principatelor Unite Române, cu binecuvîntarea Prea Sfînții Sale Părintelui Episcop al sfintei Episcopii Rîmnicului Noului Severin ; Rîmnicu Vîlcii, Tipografia Kallinik Rîmnicu, 1865, Direct. Tip. arhimandritul Aggatanghel» ; folio VI + p. 305 f.

3. «*Întru Slava Sfintei și cei de o ființă, de viață făcătoarei și nedespărțitei Treimi ; Octoih ce să zice ellinește Parakilitiki*, care acum întru acest chip s-a tipărit în zilele Înălțimii Sale Alecsandru Ioan I, Domnitorul Principatelor Unite, cu binecuvîntarea și osîrdia Sfînției sale părintelui episcop al sfintei episcopii Rîmnicului Noului Severin, D. D. Kallinik, Rîmnicu-Vîlcii, Tipografia Kallinik Rîmnicu, 1865, Direct. Tip., arhimandritul Aggatanghel».

În «Înainte cuvîntare», după ce face istoricul sfintei cărți, Sfîntul Kallinik spune : «De care văzînd noi că turma cea cuvîntătoare ce ni s-au încredințat de la Dumnezeu, fiind lipsită în mai multe locuri de această carte foarte trebuincioasă tuturor Bisericilor, și după cum din început am avut și avem mare purtare de grijă, după datoria noastră cea părintească, ca nici o Biserică să nu se afle în lipsă de cărțile cele trebuincioase ei ; de aceea am înființat această Tipografie, cu a noastră cheltuială ; și pe cît ne-a ertat puterile am și tipărit mai multe feluri de cărți coprinzătoare de slujbe bisericesti și sfătuitoare de bune obiceiuri, spre luminarea și folosul Patriei noastre. Precum și această carte Octoih mare, plin de folos sufletesc, carele acum s-au tipărit, privit din cuvînt în cuvînt cu mare luare aminte întocmai după isvodul cel din Monastirea Neamțului, tipărit la anul 1836». După ce îndeamnă pe toți să primească cartea, adaugă : «Crezînd că nu interesul material ne-au povățuit a vă o pune înainte precum se vede, ci rîvna Casei Domnului... și mărirea Neamului românesc».

*

Studiul de față este o modestă contribuție la *Bibliografia Românească Veche*, îndeosebi, a cărții cu literă chirilică. Am încercat însă totodată să înfățișăm o latură, a activității Sfîntului Ierarh Kallinik, care a îmbinat trăirea în desăvîrșită sfințenie cu o muncă omenească pilduitoare. Cine a urmărit îndeaproape trăirea spirituală a acestui sfînt bărbat, este uluit de amestecul său în treburile omenești, legat de răspunderile sale de conducător de oameni și duse cu stăruință, în chip strălucit, la bun sfîrșit. Numai cineva stăpînit integral de duhul credinței nezgduite în Dumnezeu, cum a fost Sfîntul Ierarh Kallinik, a putut să reușească întru toate, în mijlocul unor adversități care nu au fost puține și nu ușor de învins.

Tipografia a fost opera sa personală, ieșită din dorul de a vedea luminarea și înălțarea clerului său, cum o mărturisește de multe ori. Și a reușit. Dar, ca bărbat grijuliu, Sfîntul Ierarh Kallinik a dorit, ca după trecerea sa în lumea dreaptă a Stăpînului său de toată clipa, această prețioasă înjghebare a sa, tipografia, să servească mai departe Bisericii și creștinătății oltene, unde el trăise peste șaptesprezece ani din viața sa ; el s-a gîndit să o lase moștenire orașului Rîmnicu-Vîlcii, care urma să o administreze și din veniturile acestei tipografii să fie ajutată tinerimea studioasă de acolo, cît și chinovia sa preferată, Mînăstirea Frăsinei din ținutul Vîlcii, căreia Sfîntul Ierarh i-a purtat de grijă pînă în clipa trecerii sale din această lume. Iar actul de donație al tipografiei, pe care-l credeam dispărut, a fost găsit, în timpul din urmă, la același «Kinovion» Frăsinei, din nefericire fără anexele lui din care s-ar fi aflat și alte amănunte asupra tipografiei. În încheierea acestui studiu vom reda acest «Act de donație», pentru ca cititorii să poată lua astfel contact direct, cu gîndul și cu sufletul acestui serafim în trup, care a fost Sfîntul Ierarh Kallinik de la Mînăstirea Cernica. Protecția lui să ne fie și nouă de ajutor, tuturor care-i proslăvim viața și faptele sale, acum, la trecerea unui secol de cînd ne-a părăsit, ca să meargă să strălucească cu dreptii, în Împărăția cerurilor.

ANEXA I

*Raport prin care Sfântul Ierarh Kallinik arată Ministerului Cultelor cum și în ce scop a înființat tipografia de la Rîmnicu-Vîlcii*¹⁷.

«Domnule Ministru

Spre răspunsu la adresa Domnii vóstre No. 1280 luna corentă, facem cu onoare cunoscutu că Tipografia de aici nu este a Episcopiei ci particulară a noastră, înființată cu bani împrumutați. Iaîr trebuința ce ne-a îndemnatu la aceasta a fostu și este nu dóră că am cugetat să facem vreo speculă, ci, numai din punctul de vedere a înlesni lipsa ce mijloce și mijlocește de Minee pe la bisericile din acéstă Eparhie. În care privință s'a urmăritu abonamentu pentru o sumă de 450 trupuri sau volume, compuse de cîte douespzeze ezamplare, și cu prețu de cîte un galben esamplaru legatu, osebitu de care am regulatu să se mai tipărescă încă alte 450 volume ca rezervă și a să înlesni cu din trînsele în daru trebuința bisericilor fără mijlóce a le cumpăra, precum sau și urmatu cu multe din esamplarele ce a ieșitu pînă acum pentru 9 luni, mai fiindu în lucru esamplarele pă trei luni, adică dela Octomvrie până la Decemvrie inclusiv, și care să crede că vor lua săvîrșire până la Iulie viitor.

Póte că prețul însemnatu să-lu zică cineva că este mare, dar credeți Domnule Ministru, că și cheltuielile sîntu asemenea de mare însemnătate, pentru că să lucréză în téscuri cu anevoință, nefiindu Tipografie cu mașină.

Și apoi pe lîngă dobînda ce purtăm la banii împrumutați, multe din acele Minee s-a datu și suntem dispuși încă a da în haru pe la Bisericile fără mijlóce bănești, ca să le cumpere cum arătarăm mai susu.

Primiți Domnule Ministru Arhierésca noastră binecuvîntare

† Kallinik Rîmnik

Directorul Cancelar. D. Pehoianu»

No. 132, 1864 Ghenarie 25.
Or. Romn.-Vîlci

ANEXA II

*Tipografii și ostenitorii tiparniței Kallinik se adresează cititorilor*¹⁸:

«Domniloru !

Silința ce am depusu, de doi ani și jumătate, spre a corespunde dorinței și adăstărei D-voastră, acum, prin ajutorulu a totu putintelui ni se realiză ; ceia ce fu destul a ne face demni de iubirea bunului nostru păstor, care s-a silitu și se silește în totu modulu pentru înaintarea Bisericei și aducerea la îndeplinire a tuturor trebuinceoaselor ei.

A mai spune cît a fost de necesară retipărirea mineelor, este de prisosu ; aceasta a fostu necesară nu numai în această Eparhie, ci și în cele alte, pe unde s-au luat mai multe rînduri de minee.

Domniloru ! în cursulu citirei o să întîmpinați multe ziceri schimbate de ceia ce ați văzutu în alte minee mai vechi ; cum de exemplu : Cîntare în locu de Peasnă ; Luminîndă în locu de Svetilnă, Serare în locu de Vecernie, și altele ; aceste ziceri

17. *Ibidem*, an. 1863, dos. 1161, f. 51.

18. Din *Mineiul de pe decembrie*, f. 397—398.

s'au preschimbato cu bine-cuvîntarea Prea Sfinției Sale Părintelui Episcop D. D. Kallinik, pentru o mai bună înțelegere, după timpul de față; însă noi nu tăgăduim că după vremei poate să aibă trebuință de mai multă îndreptare, potrivit cu cererea timpului.

Scuzați-ne, Domnilor, dacă poate pre'ntîmpinați, în citire, niscar-va erori în silabe, sau în ziceri sau poate și propoziții întregi; acestea nu le luați ca erori pretențioase, care ar aduce disperare, nu numai nouă, dar și publicului cititoru care s'ar suna asemenea vorbe; ci cugetînd la marea Salvatorului care zice: Îndreptați greșalele fraților voștri; precum și la aceasta, că nimenea în lume nu este fără greșală, îndreptați-le și D-voastre cu chipul blîndețelor, după cum ne îndăturează legea.

Scuzați-ne și pentru aceasta dacă poate, prin zăbava noastră, v'amuză îndelungatu adăstarea și v'amuză adusu poate desgustu la zelu ce ați avutu către sfintele minee, căci potrivit cărților eșite de sub tiparu, zăbava noastră a fostu prea puțină, dar ne-a ajutatu silința ce am despusu de multe ori și noaptea.

Iată dar fructulu osteneleloru noastre depusu înaintea D-voastră; iată și dorința D-voastră realizată. Acum nu ne rămîne decît silință și dragoste la citire, și binecuvîntarea bunului nostru păstor să fie pînă în fine.

Precum soarele prin nori
Înnecat de vijelii,
Se ivește cînd din cînd
Revărsînd a sale zori

În ființele amorțite
Ce legeași vor fi perdutu
Și prin valuri rătăcite
Se afundă în mormîntu!

Așa ș-alu nostru Păstoru
Susținîndu buna credință,
Ne inspiră al său amoru
Înnecat de suferințe!!

Susține pe Domnitoru
P'ai Țării favoritori,
Pe Kallinik Păstorulu
Al turmei îndreptătorulu;

Dumnezeule prea Sfinte!
Trimite a ta lumină
Tu ca unu bunu Părinte
Inspiră legea cea bună

Sfarmă pe trădători
Ce peirea Țărei voru
Și lumină pe norodu
Să-și cunoască dreptul loru

Personalul Tipografiei Kallinik Rîmnicu:

1. Anastasie ieromonah, îngrijitor și corector	5. Ioann Constantinescu, ucenic
2. Vasile Constantinescu, corector	6. Constantin Rădescu, ucenic
3. Iancu Xristescu, așezător de litere	7. Gheorghe Nicolantin, tipăritoru
4. Vasile Sava, idem	8. Ioann Stoicescu, ucenic».

ANEXA III

Sfîntul Ierarh Kallinik donează tipografia sa orașului Rîmnicu-Vîlcii, în anul 1867, ianuarie 26¹⁹.

«Actu de donațiune

«Noi Kallinik cu mila lui Dumnezeu chiriarhu Eparhiei Sîntei Episcopii Rîmnicului în simțimîntul ce tot am întăritu pentru bine faceri de interes public și particular și spre a rămîne eternă pomenire acêsta D-ni orășeni Rîmniceni despre viețuirea noastră în mijlocul D-loru în cursu de 16 ani trecuți.

Ne-am otărît prin prezentul Actu de donațiune a le veni în ajutori cu mijlocele de care dispunemu, și care fac parte din averé noastră proprie, înse în fondurile și cu condițiunile ce se regulază la valle.

¹⁹. Act. din arhiva Mînăstirii Frăsinei.

Artico. I. Lasso ca fondu oraşului Rîmnicului Vâlcé Tipografié înfiinţată cu propriile noastre mijloace²⁰ personale şi care, se compune din calităţile ce se arată în anecsa lui. Inventaru subscrisu de noi²¹.

II-lea. Tipografia care de astăzi va şi trece în absolută posesiune, şi administrare onorab. Consiliu municipal va purta în viitori acelaşi tittlu de Kalliniku Rîmnicu.

III-lea. Din veniturile ce va produce această tipografie pe fiecare annu (afară de cheltuieli se înţelege) jumătate să se întrebuinţeze în susţinere, şcolilor Oraşului şi a tinerilor studenţi în lipsă de mijloce pecuniare pentru învăţătură, care se-ar găsi atîtu la acele şcole, cît şi la Seminarulu Eparhialu; iară cea'laltă jumătate se va obţine pe tot timpul pe sêma la numitul schit Frăsinei din Plaiul Cozié acest Districtu (clădit din temelie iarăşi cu mijlocele noastre personale, la anul 1859), pentru întîmpinare necesităţilor ce va avé numitul schit de mici reparaţiuni pã viitori.

IV-lea. Actele necesare Cancelariei Săntej Episcopii Rîmnicului, relative la chirotoniile Diaconilor, Preoţilor şi Duhovnici, precum asemenea pentru ori cîte certificate, programe şi invitaţiuni pentru elevii Seminarului şi celorlalte şcoli din Rîmnic, se vor tipări gratisu şi pe contul venitului zisei Tipografie.

V-lea. Aceste cărţi enumerate în lista notată onorabilului Consiliu urbanu este obligat a dispoza de îndată, să se puie în vînzare, şi din valoare lor de lei una sută cinci mii în care intră şi rabatul de zece la sută, se va forma un capitalu; de trei mii galbeni, sau lei nouăzeci şi patru mii cinci sute.

VI-lea. Lasu iarăşi ca fondu numitului oraşu mai multe cărţi bisericesti imprimate cu cheltuiala noastră personală, în cantitate şi de catigoria arătată prin anecsata listă.

VII-lea. Acestu fondu avîndu a rămîné în perpetuitate afectatu iarăşi Consiliului urbanu Rîmnicu, este obligat onoratu Consiliu, ca în cea ce priveşte veniturile annului care decurge, din legatu dobînzii a prezisului capitalu, să se distribuie în modulu următoru, adică una din trei părţi pentru şcolele oraşului, şi ajutorulu elevilor silitori şi fără mijloce din acele şcoli şi Seminaru fără deosebire de classă, sau condiţiune; iară cele lalte două părţi ce însumează lei şase mii trei sute, pe totu annulu se va da regulat la Sântulu Schitu Frăsineiu notat mai susu, pentru întreţinere personalului şi a Biserici sêle, cu cele trebuinciose, fonciera pentru proprietatea pe care se află situatu tacsă cuvenită pentru depunere clădirilor sêle, la uă asigurare despre incendiu, dupe espresă şi justa preţuire ce se face întru acêsta, prin oameni competenţi, şi alte asemenea cheltuieli privitoare la susţinere pomenitului schit în bună stare, afară de costulu reparaţiilor pentru care s-a ficsat suma de la Art. III, şi fără ca aceste cheltueli să covîrşescă ţifra venitului.

VIII-lé. Fiindu însă că formare definitivă a capitalului arătat de lei nouăzeci şi patru mii, cinci sute cu desfaceré preziselor cărţi în totalu, este imposibil de a se efectua de-o dată, şi prin urmare nici venitul ţifra prevăzută; în casul acesta dar se va avé în vedere, ca să se libereze pomenitului schitu, până cîndu se ya puté realisa formare capitalului, parté ce se cuvine din venitul arătat, cu analogie dupe fondulu ce se va aduna treptatu din vînzarea aceluor cărţi, pentru ca astfelu se nu încerce schitul suferinţă, despre necesariile existenţei vieţuitoriloru de acolo.

VIII-lé (sic). Donaţiune presintă avînd de scopu formarea unui fondu pentru perpetuitate, şi care se depune în conservare şi administrare onorab. Consiliu municipalu pentru realizarea dorinţelor exprimate mai susu ca depositaru acestui fondu, va usa numai de venitul său în modulu descrisu prin articolele precedente, şi pentru ca atît fondulu cum şi venitul, să nu fie sustrasu în vreun chip şi sub nice condiţiune de către nimené de la destinaţie ce se prevede, investămu autorisîndu şi pe onorab. Consiliu judeţianu, ca înu fiecare sesiune anuală, se ceară de la onorab. Consiliu urbanu, socoteli regulate şi a face atîtu asupra loru,

20. Sublinierea noastră.

21. Regretăm că nu l-am aflat.

cît și asupra administrării controlulu cell mai seriosu, ne lăsîndu a se deroga cătuși de puțin acestu fondu și venitu de la destinațiune sa, dîndu îngrijire de a se îndeplini cu acuratețe acest legat de interes comunu.

Este rugat de o potrivă onorab. Consiliu al județului, ca și acela municipalu, ca să sprijine din toate puterile sale drepturile și obligațiunile acestei donații, respingîndu cu desăvîrșire amesteculu vericăria persoane particulare, sau morale, care aru voi se preschimbe cătuși de puțin acestu actu alu nostru sau aru modifica destinație se, căci voința noastră nestrămutată este, ca nici o dată de aceste fonduri și venituri, se nu dispune nimini, de cît cei îndrituiți de noi cu acesta. Nu mai puțin chemămu luare aminte întru cît privește observare întrebuințării banilor de către Schitu, din cei otărîți a i se da pe tot annulu, ca superiorul Schitului, să fie datoru a-și da socoteli regulate, care fiindu conformu budgetului, se va confirma de Consiliu județianu. Earu în casu de vreo nedomirire sau neînțelegere ce ar resulta întru acesta, judecătorulu supremm va fi Pré Sfinție Sé Episcopulu succesoru acestii Eparhii.

X-lé. În plină speranță că prin acestu actu am corespunsu unei fapte filantropice și morale, și în considerație, că aceste bunuri au se serve în interesulu comunu, allu județului și orașulu de ore ce școlele orașulu sunt deschise tuturor; în considerație că aceste școle și Seminaru are se se frecventeze de elevi din toate părțile județulu și care fără distincție de clasă au se-și găsească ajutorulu necesaru. De acea chemămu cu denadinsulu buna îngrijire și administrare acestoru bunorii de către autoritățile instituite a Consiliulu Municipalu, și controlulu ne înlăturat și eficace all onorab. Consiliu județianu, care va face de a nu se comite abateri din îndeplinire testuală a acestui actu, bine înțelegîndu-se că fondurile vor purta titlu de «Kalliniku Râmniculu». Iar veniturile se vor ține separate și distribuțiune lor nu mai în trebuințele aci arătate.

Actulu de faciă, formîndu-se în numărulu întreit, însoțitu atîtu de cîte un esemplaru inventariu despre obiectele ce compune zisa Tipografie și o Listă de numărulu și calitatea cărților donate cu arătare de precîulu fiecăreia cît și osebit inventariu pentru obiectele date pomenitulu schitu Frăsinetu aflate la dînsulu; investite de sigiliulu și cu autografa noastră semnătură; să dă unulu la Cassa Onorab. Consiliu urbanu Râmniculu, altulu Cancelariei Săntei Episcopii ce administramu și cel de al treilea la Săntu Schitu Frăsinei.

Dumnezeu cellu a totu putinte se bine cuvinteze Orașulu și pe toți aceia care cunoscîndu scopulu și dorința noastră, vor stărui cu tărie dupe mijlôce ce vor avea, pentru susținerē donațiunei și a se esecuta întocmai dispozițiile ei. Earu cei ce se vor arăta contrariu, vor rămănea în judecata aceluiași Săntu D-zeu.

Sigiliul Sfintei Episcopii

Anulu 1867 Ianuarie 26

Semnat Episcop Kallinik Râmnicu

Or. Râmniculu Vâlcii».

Prof. T. G. BULAT

CASA MEMORIALĂ «SFÎNTUL IERARH CALINIC» DIN MÎNĂSTIREA CERNICA

În viața pămîntească a Sfîntului Calinic, Mînăstirea Cernica ocupă un însemnat loc. În această a sa «dorită metanie», cum însuși o numește, a venit el în plină tinerețe, aici a îmbrăcat îngerescul chip și a păstorit «turma monahală în curs de ani 32». Aici a ctitorit locașuri sfinte, a povățuit pe mulți pe calea mîntuirii și a săvîrșit unele din faptele sale minunate. Și tot aici și-a petrecut el și ultimele sale zile, căci în luna lui mai din anul 1867 a părăsit Rîmnicul, unde era episcop, și s-a retras la postrigul său, mutîndu-se către Domnul la 11 aprilie 1868.

Pentru a se vădi tuturor această legătură a Sfîntului Calinic cu Mînăstirea Cernica, în acest an, la împlinirea unui veac de la plecarea sa spre cele veșnice, din îndemnul Prea Fericitului Patriarh Justinian, în cuprinsul acestui sfînt locaș, s-a organizat o casă memorială : *Casa memorială Sfîntul Ierarh Calinic*.

Cum era și firesc, aceasta a fost adăpostită în însăși casa pe care sfîntul a avut-o pe vatra mînăstirii și în care acum o sută de ani și-a dat duhul în mîinile Domnului.

Casa, străjuită de cîțiva brazi, este așezată în afară de cetatea bisericii Sfîntul Gheorghe, spre colțul ei de sud-est, în apropiere de paraclisul lui Dan Brașoveanu. Potrivit spuselor pisaniei, ea s-a «*făcut de părintele Calinic arhim(an)d(ri)t al opștii Cernica la anul 24 al egumeniei sale și al 53-lea din viața sa*», fiind «*pur-tător de grijă păr(intele) Dam(a)schin mon(a)h(ul)*». Constă din demisol și parter și în partea de răsărit a avut un paraclis cu hramul *Sfîntul Ioan Teologul*, în care sfîntul își făcea pravila și se ruga, și care azi nu mai există.

Parterul, în care s-a organizat «Casa memorială» și în care «au șăzut» sfîntul, în afară de culoare (săli), are cîte o încăpere pentru birou, dormitor, sufragerie și «salon», și în partea de sud, o frumoasă săliță cu stîlpișori de lemn și cu o minunată priveliște spre lac și spre pădurea Vorniceasa.

În organizarea acestei «Case memoriale», s-a căutat ca interiorul ei, mai ales, să înfățișeze, cît mai fidel, felul cum arăta el în zilele Sfîntului Calinic, cînd, pretutindeni, aici stăpînea un iz de smerenie. În acest scop, s-au adunat lucruri ce i-au aparținut aflate în mînăstire, la Rîmnic și la Frăsinei.

Pășind înăuntrul parterului și urcînd cele cîteva trepte din sălița de la intrare, pe peretele din dreapta te întîmpină un panou, în care, pe o placă mare de cristal, cu litere citețe, în negru, sînt înscrise cele mai de seamă date din cursul vieții pămîntești a sfîntului, începînd cu anul de naștere și isprăvind cu ziua în care a fost canonizat.

În partea stîngă a săliței amintite, a fost biroul sfîntului. Privindu-l atent, înțelegi simplitatea în care a viețuit cel ce avea să se învrednicească mai apoi de nimbul sfințeniei.

Jos, pe duşumeaua vopsită, se află un covor de epocă, iar ca mobilier camera posedă un birou cu scaunul respectiv şi două fotolii de epocă. Pe birou se păstrează o condică în care sînt înscrişi călugării cernicani decedaţi. Scrierea textului ei este începută chiar de Sfîntul Calinic. Aici, între alţii, el a înscris decesul fratelui său, ieromonahul Acachie († 17 martie 1831) şi pe al duhovnicescului său părinte şi îndrumător, Pimen duhovnicul († 30 august 1831).

Pe pereţi se pot vedea : o fotografie de epocă a mitropolitului Nifon († 1875), cu care sfîntul a fost în bune legături; o cromolitografie, tot din epocă, a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cel ce în tot timpul au avut cuvinte de aleasă apreciere cu privire la viaţa plină de evlavie a sfîntului, şi cîte o fotografie a voievozilor Ţării Româneşti, Alexandru Ghica (1834—1842), cel ce a voit să facă pe sfînt mitropolit al ţării şi Barbu Ştirbei (1849—1856), cel sub care sfîntul a fost ales episcop de Rîmnic.

În două firide aflate pe pereţii de nord şi sud ai camerei şi pe o etajeră se pot vedea mai multe cărţi din biblioteca Mînăstirii Cernica, înfiinţată, cum se ştie, de Sfîntul Calinic. Aproape toate aceste cărţi mai poartă încă însemnarea : *«Este din cărţile sfintii Mănăstiri Cernichii, să nu să înstreineze. Calinic arhim. Cernichii»*.

Două icoane — «Răstignirea» şi «Sfîntul Nicolae» — încheie şirul lucrurilor încăperii în care sfîntul a trudit o bună parte din viaţa sa pămîntească.

De cealaltă parte a aceleiaşi săliţe, însă cu intrarea din sala dintre cele patru încăperi ale parterului clădirii, este dormitorul. Şi lucrurile de aici te fac să înţelegi viaţa plină de smerenie, simplitate şi înfrînare a Sfîntului Calinic. Un pat simplu cu modeste aşternuturi şi mindire, în care sfîntul a zăcut cît a fost bolnav, căci de dormit, a dormit, cum bine se ştie, în jeţ.

Într-un colţ al camerei se află jeţul în care el şi-a odihnit firavul trup şi un «îngenunchetor» simplu pe care-şi făcea litaniiile şi pe care încă se mai poate vedea una din cărţile ce i-au aparţinut şi din care des va fi citit : *Psaltirea*, tipărită, se pare, la Braşov în anul 1810. Pe cea de a 191-a pagină a acestei cărţi mult răsfoită, sfîntul a făcut următoarea însemnare : *«Eu am avut de citit în chilie aceşti psalmi, cînd am avut vreme. Callinic arhim. opştii Cernichii, 1818 dichevrie 14, la cine va rămîne, mă va pomeni»*.

Mobilierul de aici este completat de un scrin din epocă şi de un tetrapod aşezat în faţa icoanei Sfîntului Gheorghe, indicînd, desigur, locul unde sfîntul îşi făcea uneori pravila. Pe tetrapod este aşezat un *Liturghier*, tipărit la Bucureşti în anul 1833, în care pe jumătate de pagină liberă de la începutul Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur, cu propria-i mîină, sfîntul şi-a scris pomelnicul şi a cerut ca această sfîntă carte *«să nu să înstreineze din Mănăstirea Cernica»*.

Pe pereţi se află o fotografie înfăţişînd pe Sfîntul Calinic mort în jeţ, editată de maiorul D. Papazoglu, care în josul ei a imprimat şi aceste date : *«Calinic pré venerabilu(l) arhiereu şi episcop de Rîmnic. Născut la anul 1787, călugărit la anul 1813 (sic), stareţ la Monastirea Cernica la anul 1818, episcop la anul 1850, mort în scaun : 1868 aprilie 11, la Monastirea Cernica»*.

Publicat de mine, fiul său duhovnicesc şi amic din copilăria mé, Maior D. Papazoglu, editor, Bucureşti 1868».

Alături de ea, alte două fotografii, înfăţişînd pe vestiţii stareţi Paisie Nemeţeanu († 1794) şi Gheorghe Cernicanul († 1806), ctitori ai noului curent de înflorire a monahismului românesc, — început în cea de a doua jumătate a secolului al

XVIII-lea —, care a contribuit atât de mult la formarea sufletească a Sfântului Calinic.

Deasupra firidei din fața tetrapodului mai sus amintit, vizitatorul poate vedea una din icoanele personale ale sfântului. Ea reprezintă Sfînta Treime încununînd pe Sfînta Fecioară, — așa cum se zugrăvea o astfel de icoană pe la jumătatea secolului trecut —, și în partea de jos are, la stînga, pe Sfîntul Evanghelist Ioan, pe care Sfîntul Calinic l-a venerat în chip deosebit, iar la dreapta, pe Sfîntul Mucenic Calinic, protectorul ceresc al Sfîntului.

Un asemenea duh de simplitate te întîmpină și în camera-sufragerie, situată spre capătul nordic al sălii deja pomenită. O masă ovală cu scaunele respective, două fotolii simple, o servanță-scrin pentru vase și un dulap într-o nișă din peretele de răsărit constituie întregul ei mobilier.

Pe masă și pe servanta-scrin se află cîteva vechi vase de sufragerie din faianță, iar pe pereți o icoană a Maicii Domnului, veche de peste o sută de ani, o litografie cu Schitul românesc Prodromul din Sfîntul Munte și un chip al Sfîntului Calinic din vremea cînd era stareț la Cernica, lucrat pe pînză de pictorul *Matei Cătulescu* (reprodus și în acest număr de revistă). Poartă camilafcă, are fața uscățivă, barbă rară și îmbrăcăminte simplă călugărească, și pare gînditor. Este, cred, cel mai fidel chip al său din toate cîte se cunosc pînă acum.

Din sufragerie, printr-o mică ușă, se poate trece în camera-salon, care însă își are intrarea principală prin ușa ce dă în sala amintită și care pe jos, pe tot întinsul ei, are un frumos covor pe fond roșu cu flori simple, din epocă.

Cum se face de obicei, în asemenea cazuri, în acest salon, destul de încăpător, de altfel, s-a organizat un mic muzeu în care s-au expus unele obiecte personale ale sfîntului și unele din cele ce au fost numai în legătură cu el.

Pornind de la intrarea principală spre dreapta, următorul text, scris pe cristal, îți aduce în minte o latură a activității culturale a Sfîntului Calinic, cea de susținător al tipăririi și răspîndirii de cărți în limba poporului: *«Continuînd tradiția mîntuitorilor săi, Antim Ivireanul, Damaschin, Chesarie și Filaret, episcopii Rîmniceului, Sfîntul Calinic, cît timp a fost șezător pe scaunul episcopal de la Rîmnic, a vădit o stăruitoare preocupare de a tipări și răspîndi cărți, atât de slujbă, cît și de zidire sufletească.*

O astfel de preocupare arătase el și ca stareț al Cernicăi, dînd la lumină, cu cheltuiala și osîrdia sa, mai multe cărți, imprimate în tiparnițele bucureștene. Pe unele din acestea le-a împărțit în dar.

La Rîmnic, înțelegînd că pe la bisericile din eparhie lipsesc multe din cărțile de slujbă, prin anul 1860, «cu propriile sale mijloace», a înființat o tipografie personală — «TIPOGRAFIA KALLINIC, RÎMNICU» —, în care, între altele, a tipărit un AGHIAZMATAR, un MANUAL DE PRAVILĂ BISERICESCĂ, un TIPC BISERICESC (1861), MINEIELE TUTUROR LUNILOR (1862), o EVANGHELIE și un OCTOIH (1865). La 25 ianuarie 1867, Sfîntul Calinic a donat această tiparniță orașului Rîmnicu-Vîlcii, cu îndatorirea ca jumătate din veniturile ei să se folosească pentru susținerea școlilor orașului și jumătate pentru întreținerea Schitului Frăsinei, ctitoria sa».

Exponatele următorului panou-vitrină de perete ilustrează din plin cele afirmate în textul de față, căci aci se pot vedea o parte din cărțile tipărite cu grija,

osteneala, cheltuiala și în tiparnița sfântului. În ordinea vechimii, ele sînt acestea : *Rînduiala tunderii chipului monahicesc* (București, 1842), *Carte foarte folositoare de suflet* (București, 1852), *Mineiul lunii ianuarie* (București, 1852), *Panihida și Litia mică* (București, 1856), *Mărturisirea Ortodoxă* (București, 1859), *Tipic bisericesc* (Rîmnic, 1861), *Mineiele lunilor Ianuarie, Martie și Aprilie* (Rîmnic, 1862), *Evanghelia* (Rîmnic, 1865), și *Cartea foarte folositoare de suflet*, ed. II-a (Rîmnic, 1865).

Vitrina de alături înfățișează vizitatorului una din mantiile arhieresti purtate de sfînt ca episcop de Rîmnic. Ea este confecționată din ștofă de mătase albastră, are broderii și galon de fir și este căptușită cu un material de culoare verde. Lungimea ei arată că sfîntul era de statură potrivită.

În vitrina care urmează sînt expuse aceste obiecte în legătură cu Sfîntul Calinic :

Un rînd de sfinte vase de argint, parțial aurit, hărăzite de el, în anul 1842, Mînăstirii Cernica, o cruce dată acestei mînăstiri de un Ioan Costache în anul 1845, cînd el era stareț, o altă cruce dăruită de asemenea mînăstirii în anul 1849, deci tot în vremea stăreției sale, de un monah Ghelasie, și două antimise, purtînd datele : 1851 și 1855.

În afară de cunoscuta scenă biblică imprimată pe antimise, primul din cele de aci are următorul text : «Acest d(u)mn(e)zeesc jertfelnic pe care se săvîrșește d(u)mn(e)zeiasca cea fără de sînge jertfă s-a sfințit de P. S. Sa păr(intele) episcop Rîmnic, D. D. Calinic la anul 1851. S-au dat în har de P. S. Sa la biserica cu hramul Sfîntul Nicolae prin Efrosin eclesiarhu». Iar cel de al doilea are următorul text : «Acest antimis pe care se săvîrșăște dumnezeiasca jertvă cea fără de sînge s-a sfințit de P. S. Sa păr(intele) episcopu Rîmnicu-Noul Severin, D. D. Calinic, 1855. Ruvim er(o)m(ona)h. S-a desinat în M(inăstirea) Cernica, povățuind obștea arhim(andritul) Deomid, de Ruvim ieromonahu. Date în har».

Alături de aceste obiecte, se mai pot vedea aci și următoarele acte originale : Două împuterniciri date de sfînt, ca stareț al Cernicăi, în anii 1841 și 1845, ieromonahului Elisei, iconomul mînăstirii, spre a apăra unele interese ale acesteia; scrisoarea patriarhului Chiril al Ierusalimului, din 4 decembrie 1850, prin care-și exprima bucuria pentru alegerea sfîntului ca episcop de Rîmnic și-i laudă virtuțile și evlavia, scrisoarea epistaților comunității sfinte a Muntelui Atos din 12 ianuarie 1851, prin care confirmă primirea a 24 florini olandezi, trimiși de Sfînt ca ajutor; scrisoarea lui Averchie, igumenul Mînăstirii atonite Constamunitu din 20 iunie 1857, prin care mulțumește Sfîntului pentru ajutorul primit și un proiect de paretisis (demisie) al Sfîntului, desigur din anul 1867. Aceste patru acte de la urmă poartă și semnăturile membrilor Comisiei, care, la 12 aprilie 1868, potrivit dispozițiilor legale de atunci, a inventariat cele rămase de la Sfînt în urma decesului său din 11 aprilie acel an.

Mai departe pe peretele de sud al salonului se află mărturisirea de credință a Sfîntului, pe care a scris-o și subscris-o în *Condica sfîntă* a Mitropoliei din București la 25 octombrie 1850, cu prilejul hirotoniei sale întru arhieru, precum și actul ipopsifierii, adică al canoniceștii sale așegeri în scaunul episcopal de la Rîmnic. Acesta din urmă este în grecește și poartă data : 25 octombrie 1850. Ambele sînt fotocopii de pe originalele aflate în *Condica sfîntă* a Mitropoliei Ungrovlahiei.

În prima vitrină de pe peretele de răsărit, mergîndu-se în același sens, se află fotocopii de pe cîteva acte în legătură cu păstoria Sfîntului la Rîmnic: Circulara din 18 septembrie 1850, prin care mitropolitul Nifon vestea la Rîmnic alegerea Sfîntului Calinic în fruntea acestei eparhii; ordinul din 11 noiembrie 1850, prin care Sfîntul Calinic numea pe serdarul Petrache Antonescu în postul de secretar al Cancelariei eparhiale; scrisoarea Sfîntului din 1 decembrie 1850, prin care vestea domnitorului Barbu Știrbei sosirea la Craiova și înscăunarea sa ca episcop de Rîmnic; «Carte de duhovnicie» emisă de sfînt în anul 1859; «Carte de preoție» dată de sfînt în anul 1860; «Scrisoarea domnitorului Alexandru Cuza către sfînt» din 19 decembrie 1864, prin care-i anunța scoaterea de la secularizare a Schitului Frăsinei, ctitoria sa; începutul diatei sfîntului, versiunea din anul 1866, și telegrama din 11 aprilie 1868, prin care mitropolitul Nifon anunța la Rîmnic decesul sfîntului în Mînăstirea Cernica. Alături de toate aceste acte, poate fi văzută aci și o fotografie a epitafului de pe piatra de mormînt a sfîntului aflată în tinda bisericii. Sfîntul Gheorghe de la Cernica, cea de el ctitorită.

A doua vitrină de pe acest perete înfățișează vizitatorului un dicher și un tricher cu care a slujit sfîntul; o *Evanghelie de Neamț* (1821), a cărei ferecătură metalică poartă această însemnare: «*Această Evanghelie s-au făcut cu ajutorul pravoslavnicilor, spre cinstea Sf. Ierarh Nicolae de păr(intele) arh(i)m(andrit) Calinic. stareț Cernichii, 1828*», precum și cîteva din tipăriturile pe care sfîntul le-a imprimat în tiparnița sa din Rîmnic (*Slujba Sfintei Învieri din Duminica Paștilor...* (1861) și *Mineiele lunilor Martie, Iunie, Iulie, Septembrie și Octombrie* (1862).

În vitrina care urmează se află aceste ornate arhieresti rămase de la sfînt: un sacos de fir galben cu flori și broderii de fir, un omofor mare de atlas alb și o mitră de fir galben.

Un rînd aproape complet de veșminte arhieresti (stihar, epitrahil, mînecuțe, sacos și omofor) se poate vedea în ultima vitrină de pe acest perete. El este din mătase albă cu flori și broderii de fir.

Pe peretele de nord, mai întîi te întîmpină două panouri de cristal pe care s-au scris cîte un fragment din: *Povățuirile Sfîntului Calinic pentru monahii de la Cernica* și din *Diata*, adică din «Testamentul» său, versiunea din anul 1860.

În josul acestor panouri, într-o vitrină de perete se află, în fotocopie: Ofișul domnitorului Barbu Știrbei din 7 septembrie 1850, prin care s-a hotărît convocarea Adunării extraordinare elective, care a ales pe Sfîntul Calinic episcop de Rîmnic, anafora a acestei Adunări nr. 249/1850, prin care s-a cerut întărirea domnească și pentru alegerea Sfîntului Calinic în rîndul celor trei episcopi ai țării și grammata de înscăunare a Sfîntului Calinic ca episcop de Rîmnic, emisă de mitropolitul Nifon la 7 noiembrie 1850.

Ultima vitrină de pe acest perete prezintă vizitatorului două bedernițe ale Sfîntului Calinic, — una dăruită de Maria Păltineanca la 10 februarie 1853 —, bastonul starețului cernican Timotei, cel care în 1807 a primit pe sfînt în mînăstire, bastonul purtat de sfînt ca stareț al Cernicăi și cel purtat de el ca episcop de Rîmnic, precum și cîrja sa episcopală, pe care se poate citi următoarea însemnare: «*De părintele D. Calinic episcopul Rîmnicul s-au făcut, 1851, martie 27*».

În sfîrșit, cea din urmă vitrină de pe pereții salonului pune în fața vizitatorului 11 fotografii reprezentînd felurite momente din timpul slujbei de canonizare

a Sfântului Calinic (23 octombrie 1955) și pisană din anul 1842 a bisericii Sfântul Gheorghe de la Cernica, unde s-a săvârșit această impresionantă slujbă.

Menționăm că pe perețele de răsărit al salonului, un panou special, confecționat dintr-o bucată de stofă, indică locul unde a fost intrarea în paraclisul acestei locuințe a Sfântului Calinic și că deasupra acestui panou s-a fixat chiar icoana hramului lui: Sfântul Evanghelist Ioan, păstrată pînă acum în mînăstire.

În mijlocul acestei încăperi, într-o vitrină frumos lucrată, s-a adunat și expus literatură despre Sfântul Calinic, începînd din anul 1870, cînd a apărut cunoscuta lucrare despre Mînăstirile Cernica și Căldărușani a monahului Casian Cernicanul și pînă la zi. Tot aici mai pot fi văzute: *Tomos-ul sinodal de canonizare din anul 1955*, *Acatistul* și *Slujba Sfântului*, alcătuite cu prilejul canonizării lui.

În sala dintre aceste camere ale parterului clădirii, vizitatorul poate vedea, în partea de nord, într-o firidă din perete, un spălător special de epocă, iar în partea opusă, tot într-o firidă din perete, un ceas de epocă, care însă nu mai funcționează și despre care se spune că a fost cumpărat de sfînt de la Viena. Pe pereții acestei săli se află fotografii, reprezentînd cîteva din ctitoriile Sfântului: biserica Sfântul Gheorghe cu cetatea din jur de la Mînăstirea Cernica, biserica și reședința episcopală de la Rîmnic, Schitul Frăsinei, cu «tot coprinsul», biserica Mînăstirii Pasărea, precum și un tablou, deasupra ușii de intrare în salon, înfățișînd pe Sfîntul Calinic ca episcop de Rîmnic. Tabloul poartă această legendă: «*Calinic, episcop Rîmnic, ales 14 septembrie, 1850*», și următoarea notiță explicativă: «*Acest tablou s-a copiat de subsemnatul absolvent cu diplomă al Academiei din Perugia și medaliat în regatul Italiei. Sf. Mitropolie din București, 16 iunie 1905. Pictor Oreste Cantini*».

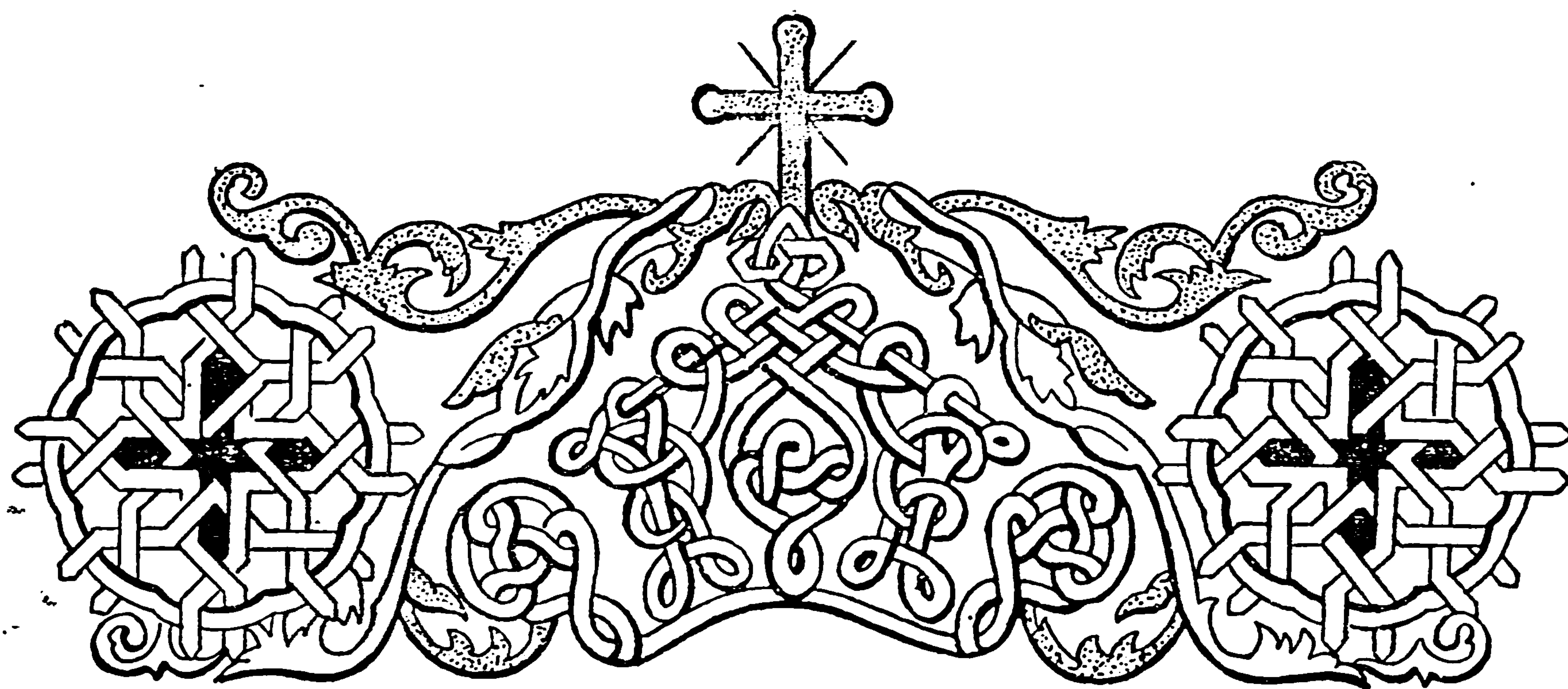
*

Astfel se înfățișează *Casa memorială Sfîntul Ierarh Calinic* din Mînăstirea Cernica, unică în felul ei în țara noastră, de la a cărei organizare n-au lipsit nici alergătura actualului stareț cernican, Arhimandritul Roman Stanciu și nici cheltuiala mînăstirii.

Creată din îndemnul și sub permanenta îndrumare și purtare de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian, ea va rămîne, totodată, și una din realizările Prea Fericirii Sale, făurită în anul celei de a douăzecea aniversări a înscăunării Prea Fericirii Sale, fiind inaugurată în ziua de 11 aprilie 1968.

N. I. Ș.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

DREPTUL TUTUROR OAMENILOR LA BUCURIE, LA DRAGOSTE, LA PACE

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE PAȘTI
ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Cuvîntul de învățătură pentru zidirea și creșterea sufletească a credincioșilor constituie una din grijile de căpătîi ale conducerii superioare în Biserica Ortodoxă Română. Sfîntul Sinod sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian a rînduit ca în toate bisericile ortodoxe din patria noastră, la slujba sfintei liturghii, sfințiții slujitori să tîlcuiască pentru credincioși cuvîntul Sfintei Scripturi și să lămurească înțelesul învățăturii creștine prin citirea, după Sfînta Evanghelie, din *Cazania* tradițională, îmbrăcată în haina nouă prin diortosirea ei de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, precum și prin predica rostită de preot la sfîrșitul slujbei.

În afară de aceste învățături de catehizare care au loc în tot timpul anului, în Biserica Ortodoxă Română se respectă tradiția care impune oa, la cele două mari praznice — cel al Nașterii Domnului și cel al Învierii Domnului —, să se citească în toate bisericile ortodoxe cuvîntul de învățătură adresat de fiecare Chiriarh păstoriților din Eparhia Sa. Pastoralele de Crăciun și de Paști ale fiecărui Chiriarh sînt așteptate și ascultate de clericii și credincioșii din fiecare Eparhie, ele constituind un îndreptar pentru credința și viața întregii turme dreptcredincioase.

Desigur că fiecare Chiriarh se oprește numai asupra anumitor aspecte ale învățăturilor de credință și de viață ce decurg din înțelesul celor două mari praznice împărătești. Ar fi de dorit ca clerul și credincioșii

din fiecare parohie să cunoască cuprinsul pastoraletor tuturor Ierarhilor Bisericii noastre Ortodoxe, pentru ca bogăția de învățăminte să devină cât mai întreagă.

Acestei necesități răspunde prezentarea pe scurt a cuprinsului pastoraletor tuturor Chiriarhilor, pe care revista «Biserica Ortodoxă Română» o face cu regularitate sub titlul de «Spicuri din pastoraletor Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române».

*

Cuvîntul Prea Fericitului Părinte Patriarh JUSTINIAN, adresat clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1968, este străbătut de la un capăt la altul de îngrijorarea față de starea actuală din lume care aruncă «o pată rușinoasă pe obrazul lumii creștine».

Dacă în fiecare din manifestările Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian se poate afla exprimată sub diferite forme grija de soarta viitoare a omenirii, pastorală din acest an a Prea Fericitului Părinte Patriarh este închinată apelului către conștiințele și simțul de răspundere ce revine Bisericii creștine și fiecărui creștin în parte pentru înlăturarea stării actuale din lume. Și descriind chipul în care se înfățișează astăzi lumea, Prea Fericitul Sa afirmă că «în primul rînd lumea creștină este încă departe de icoana desăvîrșită pe care și-a zugrăvit-o cu mintea Mîntuitorul Hristos și Sfinții Săi Ucenici și Apostoli pentru că «nimeni dintre noi nu poate spune că iubirea omului pentru semenii săi și iubirea între ele a neamurilor de pe pămînt stă astăzi la temelia vieții obștești pe pămînt».

În demonstrarea acestei grave situații, Prea Fericitul Părinte Patriarh pornește de la activitatea Mîntuitorului printre oameni cărora le-a cerut «să-și primenească viața, să devină ființe noi, urgisind răul și lipindu-se de bine, să devină milostivi pentru a moșteni pămîntul, milostivi pentru a fi ei înșiși miluiți, flămînzînd și însetînd pentru dreptate, curați cu inima pentru a vedea pe Dumnezeu și făcători de pace pentru a se putea numi fii ai lui Dumnezeu». Pentru aceea Mîntuitorul a osîndit pentru toate timpurile păcatele pe care le pot săvîrși oamenii în traiul lor în mîna» o face cu regularitate sub titlul de «Spicuri din pastoraletor Iecomia, asuprairea semenilor.

Continuînd demonstrarea sa, Prea Fericitul Părinte Patriarh aduce mărturii din Sfintele Scripturi și le tâlcuiește scoțînd permanent în evidență că «Mîntuitorul în lucrarea Sa de slujire a oamenilor i-a învățat cuvîntul adevărului asupra căilor prin care cei ce vor crede își pot dobîndi mîntuirea, precum și asupra căilor pe care trebuie să le urmeze oamenii în viața lor socială. Pentru mîntuirea lumii din păcat Mîntuitorul s-a jertfit, iar pentru a sluji în continuare pe oameni, El a trimis pe Sfinții Apostoli în lume pentru a propovădui cuvîntul adevărului la toată făptura, pentru ca astfel să se înfăptuiască «lucrarea de înnoire a sufletului omenesc și de așezare a vieții pămîntești a oamenilor pe rînduilele statornicite de dumnezeiescul Învățător».

Și după ce aduce mărturie cuvîntul Apostolilor, pastorală Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian îmbracă ținuta predicii profeților, trîmbiînd, în lumina propovăduirii Mîntuitorului și a Apostolilor, adevărul asupra stării în care se află lumea astăzi:

«Nimeni dintre noi nu poate spune că omul, cununa creației, se bucură pretutindeni în lume de prețuirea semenilor săi, sau că își poate desăvîrși în deplină libertate darurile cu care a venit pe lume, contribuind astfel la mersul înainte al întregii omeniri...».

«Nimeni dintre noi nu poate spune că porunca de a nu ucide constituie astăzi o regulă de viață pentru creștinii din întreaga lume de vreme ce, în afară de asasinările morale, unii creștini dezlănțuie asasinări în masă și poartă războaie sîngeroase împotriva unor oameni și a unor popoare pașnice, cum este războiul purtat de creștinii din Statele Unite ale Americii împotriva poporului din Vietnam...».

De aceea, cuvîntul Prea Fericitului Patriarh Justinian se adresează conducătorilor bisericești și slujitorilor Cultelor creștine din lume arătîndu-le că sînt datori să reintroducă în viața păstoriților lor duhul evanghelic, să modeleze sufletele acestora potrivit tiparelor dumnezeieștilor învățături ale Mîntuitorului și ale Sfinților Apostoli. Pentru că toți cei ce se intitulează creștini sînt datori să condamne și să lupte împotriva relelor care macină lumea contemporană, dar îndeosebi creștinii au datoria de a condamna și a lupta împotriva războiului sub toate formele sub care se înfățișează el în vremea noastră.

Numai în acest fel creștinii și Bisericele creștine vor putea împlini porunca de iubire a semenilor și de slujire a omului.

Pastorală Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian se încheie cu îndemnul ca cei ce au împărtășit credința creștină și s-au făcut slujitori ai ei «să nu precupețească nici o trudă și să nu se lase biruiți de nici o încercare în lupta ce trebuie să se ducă pentru fericirea oamenilor și pentru pacea lumii».

Cuvîntul de Paști al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit IUSTIN al Moldovei și Sucevei, adresat clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Iașilor, cuprinde, ca de obicei, povățuiri și îndemnuri duhovnicești legate de trăirea creștinilor în lumea și în vremea de azi, stăruind asupra datoriilor creștinilor față de oamenii cu care trăiesc împreună în parohia lor, în societatea lor, în țara noastră și în lumea întreagă de azi. În legătură cu aceasta Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin nu lasă necuprins în cuvîntul său nici unul din aspectele trăirii creștinilor în sînul Bisericii și al lumii.

Pe lîngă această latură obișnuită pastoraletor Ierarhilor Bisericii noastre, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin introduce în pastoraletor sale adîncirea și lămurirea uneia din laturile dogmatice ale învățăturii noastre creștine.

În pastorală de Paști din acest an, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin își propune să adîncească și să facă lămurit păstoriților săi «cît de înaltă este mărirea la care s-a înălțat Domnul nostru Iisus Hristos,

după învierea Sa din morți, și cât de mare este chemarea pe care ne-o face Dumnezeu ca să ne înălțăm și noi la dreapta Sa, împreună cu Fiul Său, *Hristos-Domnul*». Vom încerca să sintetizăm în cele ce urmează demonstrarea acestei învățături.

«Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, este Același» (Evr. XIII, 8), dar propovăduind împărăția cerurilor El s-a arătat oamenilor în vremea viețuirii Sale cu trupul, pe pământ, mai ales ca *Învățător*; aducându-se jertfă pe cruce, El s-a dovedit mai mult ca *Arhiereu*; iar prin învierea și înălțarea Sa cu trupul la cer, așezându-se de-a dreapta Tatălui, întru putere și mărire, rămânând însă cu noi pînă la sfîrșitul veacului, El se înfățișează ca *Hristos* — *cap al Bisericii și Domn* — stăpîn al tuturor pînă la venirea Sa întru mărire.

Așadar rămînînd oarecum în umbră ca *Fiul Omului* și ca *Fiul lui Dumnezeu*, după înviere, în predica Apostolilor, Mîntuitorul este înfățișat îndeosebi ca *Hristos și Domn* («Să știe deci în chip sigur toată casa lui Israil că Dumnezeu L-a făcut pe El și *Domn* și *Hristos* pe acest Iisus, pe care ei L-au răstignit» (Fapte II, 36).

În Vechiul Testament numele de *Domn* aparține aproape în întregime numai lui Dumnezeu-Tatăl (ca «atotțiitorul, făcătorul cerului și al pămîntului, văzutelor tuturor și nevăzutelor»); în Descoperirea cea Nouă numele de *Domn* a fost dat și Sfîntului Duh (ca «făcătorul de viață»); în mod cu totul deosebit însă numele de *Domn* a fost atribuit Mîntuitorului pe Care Dumnezeu L-a înviat și L-a așezat pe treapta cea mai înaltă cu putință ca: «...toată limba să mărturisească cu putere că *Domn este Iisus Hristos* întru mărirea lui Dumnezeu-Tatăl» (Filip. II, 7—11).

Prin urmare numele de *Hristos-Domnul* are legătură strînsă cu lucrarea Fiului lui Dumnezeu de mîntuire a omului și de împăcare a întregii făpturi cu Dumnezeu-Tatăl. Astfel dacă, viețuind pe pământ, Iisus a putut spune că a fost trimis doar «către oile cele pierdute ale casei lui Israil» (Matei XV, 24), după învierea Sa din morți însă Lui «I s-a dat toată puterea în cer și pe pământ» (Matei XXVIII, 18).

Într-adevăr în viețuirea Sa ca om, Fiul lui Dumnezeu a fost pus, pentru scurtă vreme, mai prejos decît îngerii; dar după înviere El a fost încununat cu mărire și cu cinste, dobîndind putere de *Domn* al tuturor (Evr. I, 3—4). Privindu-L ca *Domn*, îngerii cei buni îl laudă și îl ascultă, slujind cu rîvnă celor care sînt chemați să moștenească mîntuirea; iar îngerii cei răi, dimpotrivă, se cutremură de puterea *Domnului*, văzîndu-se «supuși sub picioarele Lui».

Cu totul deosebită de domnia Mîntuitorului asupra îngerilor buni și de stăpînirea Lui asupra duhurilor rele se arată domnia lui Hristos asupra noastră. Temelia mîntuirii noastre este mărturia că *Iisus este Domnul*: «Dacă mărturisești cu gura ta că *Iisus este Domnul* și crezi în inima ta că Dumnezeu L-a înviat pe El din morți, vei fi mîntuit» (Rom. X., 9). Iar după textul din I Corinteni VIII, 6, reiese că Dumnezeu-Tatăl ne face chemarea să ne îndreptăm spre El, fiindcă *din* El sîntem noi toți; iar această chemare se împlinește *prin Domnul Iisus Hristos*, fiindcă noi toți, ca și celelalte făpturi am fost făcuți *prin El*.

Așadar termenul de *Domn* se referă la puterea pe care o are Fiul lui Dumnezeu asupra întregii zidiri, — căci El este *Domn al cerului și al pământului*. Dar întrucât centrul celei de a doua zidiri a lui Dumnezeu este Biserica — *Trupul tainic al lui Hristos*, numele de *Hristos* — cap al Bisericii — capătă un înțeles cu mult mai adânc, referindu-se la lucrarea Mântuitorului în Biserică. De aceea sub înfățișarea aceasta de *cap al Bisericii*, El este *Domnul nostru*; și după cum Hristos participă la viața noastră, participăm și noi la *domnia* Lui, după cum învață Sfântul Apostol Pavel: «nu știți, oare, că noi vom judeca pe îngeri» (I Cor. VI, 3).

*

Cuvîntul de Paști al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE al Ardealului, adresat clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia de Sibiu și Alba Iulia, concentrează toate povățuirile și îndemnurile sale duhovnicești pentru a demonstra pe deplin adevărul că viața în Hristos «*este dragoste, bucurie, pace și bunătate*» (Gal. V, 22). Pentru aceasta, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae pornește de la constatarea că «Praznicul Învierii Domnului este praznicul luminii, al vieții, al bucuriei, al păcii». Este praznicul luminii, pentru că «lumină a răsărit nouă Hristos-Domnul din întunericul mormîntului»; este praznicul vieții pentru că — în Hristos — «viața s-a arătat mai tare ca moartea și de atunci Învierea lui Hristos este izvorul biruinței vieții asupra morții, izvorul vieții veșnice»; este praznicul bucuriei că «ne bucurăm că a înviat Domnul, că lumina a răsărit, că viața a biruit»; este praznicul păcii pentru că «Învierea Domnului este adevărare că prin cruce pace s-a făcut între noi și Dumnezeu, că Iisus este cu noi, cu Biserica Sa pînă la sfîrșitul veacurilor și ne cheamă să trăim în pace cu semenii noștri de pretutindeni».

În dezvoltarea cuvîntului său, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae stăruiește îndeosebi asupra «bucuriei care este legată de măritul praznic al Învierii Domnului, ca întru El bucurie să avem în toate zilele vieții noastre».

După înfățișarea stării de întristare în care se aflau ucenicii la vestirea de către Mântuitorul a morții Sale, și după ce prezintă cuvintele de îmbărbătare adresate lor cu prilejul acesta de Mântuitorul, ca să-i încredințeze că «despărțirea va fi scurtă și El iarăși va veni la ei, că întristarea lor va fi înlocuită de o bucurie care nu va avea sfîrșit», lucru pe care «ei nu-l înțelegeau», Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae urmărește, într-o progresie de la unul la cîțiva, de la cîțiva la mulți, și de la mulți la toți, cum s-a răspîndit, de la învierea Domnului și pînă astăzi, în întreaga lume *bucuria* Învierii.

Cu bucurie au fost copleșite mironosițele cînd «Iisus le-a întîmpinat, zicînd: «bucurați-vă»; cu cutremurare și cu bucurie au primit ucenicii pe Domnul în mijlocul lor; nespusă a fost bucuria Fecioarei cînd îngerul i-a grăit «bucură-te, și iarăși zic: bucură-te, că Fiul tău a înviat...»; «veseliți-vă popoare!» se adresează nouă imnosul, chemîndu-ne pe toți să ne bucurăm cu bucurie mare de Învierea Domnului».

Pentru că Învierea Domnului, întru care avem viața veșnică, este și izvorul bucuriei, al unei bucurii neconținute, după cuvîntul Apostolului: «bucurați-vă totdeauna în Domnul și iarăși zic: bucurați-vă», căci «pacea lui Dumnezeu, care depășește toată mintea, va păzi inimile și cugetele voastre în Hristos Iisus» (Filip. IV, 4, 7).

Așadar bucuria aceasta nu este numai bucuria unui singur credincios, nici numai a unei familii credincioase, ci ea este bucurie care ne învăluie pe toți, care îmbrățișează Biserica întreagă și cerul și pămîntul, pentru că nici noi, oamenii, nici făptura nu mai stăm sub zodia morții, ci sîntem sub zodia vieții celei noi. Iar «viața cea nouă izvorîtă din puterile dumnezeiești ale Domnului cel înviat se arată în înnoirea ființei și vieții noastre, adică în faptul că murim păcatului și viem lui Hristos, *viem pentru tot ce este bun și ziditor de dragoste, de pace și bucurie*». De aceea se cade «să ne înnoim mereu prin strădania de a deveni tot mai buni, tot mai harnici, tot mai rîvnitori întru cele de folos semenilor, obștii, patriei».

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae arată apoi păstoriților săi că la această rîvnă izvoritoare de bucurie curată ne îndeamnă și cele două mari aniversări din acest an: împlinirea a 50 de ani de la unirea Transilvaniei cu România și a 20 de ani de la Reîntregirea bisericească, «prin care am devenit iarăși una toți românii credincioși legii strămoșești și fii ai Bisericii Române». Pentru că prin unitatea noastră bisericească «am întărit și întărim și unitatea națională a poporului nostru și sprijinim cu mai mult spor munca lui pentru înălțarea patriei noastre», care îmbrățișează cu aceeași dragoste pe toți fiii ei, fără deosebire de credință religioasă sau de naționalitate.

În anul acestei îndoite aniversări, credincioșii Mitropoliei Ardealului constată «cum s-a risipit vrajba religioasă și în locul ei se întărește dragostea de frate — frate în legea strămoșească, frate în limba și nația românească, frate în strădania de a sprijini munca poporului pentru ca *patria noastră să fie veșnic una, neîmpărțită, liberă și fericită*».

*

Cuvîntul de Paști al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit FIRMILIAN al Olteniei, adresat clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Craiovei, începe prin a descrie cu adîncă pricepere simțămintele cele mai tainice ale trăirii creștinilor în vremea Săptămîinii Patimilor.

«An de an, fiecare în parte și toți laolaltă, însoțim pe Domnul, în Săptămîna Pătimirii Sale, pe drumul dureros al ispășirii, pînă în pragul Învierii. Astfel, Luni seara, cîntările Bisericii ne amintesc pe Iosif cel frumos, care a înfruntat, în Egipt, înverșunarea păcatului și cursa ispitelor trupești. În Marțea cea mare, după porunca dumnezeieștilor Părinți, facem pomenire de pilda fecioarelor, cinci înțelepte și cinci fără de minte, iar la denia de Miercuri seara auzim suspinul femeii păcătoase care a uns creștetul Mîntuitorului cu mirul îngropării și l-a șters picioarele cu părul capului său. Joi, luăm parte, duhovnicește, la Cina

cea din urmă și Vineri îl însoțim pînă la marginea mormîntului, prohodindu-L ca pe un mort.

Se închide, cu aceasta, drumul Crucii și se oprește suișul dintre viață și moarte, întocmai ca drumul și suișul obișnuit al omului».

În acest fel începe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian să dovedească păstoriților săi, cu vorbe bine alese și mult cîntărite, că «adevărul Învierii este temelia Bisericii și scopul vieții creștine». Pentru că acest adevăr al învierii este adevărul biruinței asupra morții, adevărul spre care se întoarce neobositul nostru suflet, izvorul zborului nostru duhovnicesc, arvuna învierii și a veșniciei noastre. Prin el viază creștinătatea de pretutindeni, dintru început și pînă la sfîrșitul veacului.

După o succintă înfățișare a faptului Învierii Mîntuitorului și a adevărilor și încredințărilor ei, care «au întărit virtutea sfinților ucenici și au întetit zelul propovăduirii creștine», Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian trece la dovedirea urmărilor Învierii Domnului pentru noi creștinii, care «știm, acum, că s-a dat nouă putere asupra morții, prin biruința lui Hristos asupra ei; știm că moartea creștină este poarta către înviere și către veșnicie». Pentru că Învierea Domnului stă la temelia Bisericii, care se zidește neîncetat, ca o cetate universală; iar creștinii trebuie să fie pătrunși de negrăita bucurie că în această cetate ei sînt «cărămizi vii» (I Petru II, 5) și că «atunci cînd dumnezeiasca alcătuire va fi gata, învierea noastră și Învierea Domnului se vor lega între ele, cum se leagă piatra de la temelie cu ultima cărămidă din boltă».

După această înfățișare pe înțeles a adîncilor și tainicelor înțelesuri ale Învierii Domnului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian analizează «luminoasa și caldă chemare de pace» pe care o îndreaptă praznicul Învierii către «inima omenirii, înspăimîntată de focarele războiului și de certările dintre popoare». Dacă pentru creștin, măcelul și nimicirea sînt arme ale întunericii și ale slujitorilor săi, constituind o «întrerupere zilnică a timpului de pregătire pentru mîntuire..., către care mîncăm de pe pămînt», în schimb pacea este pentru creștin «pîinea vieții și arvuna fericirii veșnice, este garanția unirii cu Dumnezeu, întru slavă și necurmată dăinuire».

De aceea, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian susține că *pentru cîștigarea păcii, creștinul trebuie să lupte — alături de tot semenul, împlinind legămîntul lui Hristos în vederea dobîndirii împărăției lui Dumnezeu care este pacea, iar desăvîrșirea omului nu este cu putință decît în sînul păcii.*

Lupta dusă de creștin pentru cîștigarea păcii pe pămînt, trebuie să înceapă — după cum spune în încheierea cuvîntului său Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian — cu «pacea conștiinței noastre, care este și cheazășia păcii de pretutindeni», și să continue cu lupta activă și multilaterală pentru «înstăpînirea păcii între țări, între popoare, între oamenii întregului pămînt», săvîrșind noi înșine lucrul păcii, zidind înțelegerea și săvîrșind faptele bunevoiri între oameni.

*

Cuvîntul de Paști al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE al Banatului, adresat clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Caransebe-

șului și a Timișoarei urmărește să îndrepteze gândul păstoriților săi «spre deosebitele strădanii ce se depun azi pentru a așeza traiul oamenilor pe baze morale sănătoase».

Pentru aceasta Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae analizează învățămintele ce decurg din faptul Învierii Domnului, care constituie cel mai important și mai obligator eveniment din viața Mîntuitorului prin consecințele ce are Învierea Domnului pentru credința și viața noastră.

Scularea din morți a Domnului, semnul înfrîngerii morții și al biruinței vieții, a avut menirea să folosească celor pentru a căror mîntuire Domnul s-a întrupat, a trăit și a pătimit pe Cruce. Astfel prin înviere viața a primit un spor bogat, de prisosul căruia beneficiază orice credincios. Într-adevăr «împărtășindu-ne belșugul vieții, Iisus Domnul a răspuns uneia din cele mai firești năzuințe ale muritorilor, aceea de a trăi și încă a trăi din plin. Întreaga învățătură evanghelică este închinată vieții și bucuriei de a trăi. În această bucurie petrec mereu bunii credincioși, potrivit Cuvîntului Scripturii care zice: «Nouă ne place viața, iubim lungimea ei și ne este voia să ne bucurăm de fericire» (Ps. XXXIV, 13).

Trecînd la dezvoltarea temei propuse, pastorală arată că viața ca trăire în timp poate fi înțeleasă în două feluri complet deosebite între ele: de o parte, viața adevărată este trăirea în virtute, în desăvîrșită pace cu Dumnezeu și cu semenii, ținînd o dreaptă cumpănă între interesele proprii și interesele semenului; de altă parte, viața rău înțeleasă urmărește satisfacerea tuturor poftelor, reducîndu-se la trăirea numai pentru sine și numai pentru clipa de față, în dorința de a profita de viață.

Stăruind asupra necesității firești de alegere a uneia din aceste două posibilități de trăire a vieții, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae se oprește asupra neorînduiei la care dă naștere în viața socială cel de al doilea fel de trăire a vieții.

Pentru că mulțumire și fericire nu poate exista decît cu respectarea unor rînduiri care îmbogățesc viața; iar faptele dovedesc că oriunde nu se ține seama de cerințele unei vieți cinste și demne se produc neajunsuri mai mari sau mai mici, dar totdeauna păgubitoare. Iar ca aplicare la viața din zilele noastre, pastorală precizează: «Veacul pe care-l străbatem, minunat cum n-a mai fost altul datorită realizărilor pe care înaintașii noștri abia dacă îndrăzneau să le viseze, ne pune la-ndemînă nenumărate înlesniri care mai de care mai folositoare vieții. Apar acum deprinderi pe măsura condițiilor unui trai și el altul decît cel de odinioară. În această mare primenire prin care trece lumea este important a nu-și pierde nimeni cumpătul lăsîndu-se tîrît spre ușurătăți. O spun aceasta pentru că datorită unor porniri lăuntrice s-ar putea găsi unii care să alunece pe cărări lăaturalnice. Există adică primejdia de a împrumuta obiceiuri nu totdeauna potrivite, lucru care se poate întîmpla atît tinerilor cît și vîrstnicilor.

De aceea fiii Bisericii, cunoscînd prețul cu care Hristos Domnul a răscumpărat viața prin Învierea Sa, trebuie să cinstească viața trăind-o potrivit învățăturii lăsate de El. Căci mărturisind pe Cel sculat din morți,

credincioșii au sfînta datorie de a contribui cu toată puterea lor la conținutul vieții și, în același timp, au datoria de a contribui la apărarea vieții de orice ar putea să o împrăstieze».

*

Cuvîntul de Paști al Prea Sfințitului Episcop IOSIF al Rîmnicului și Argeșului, adresat clerului și credincioșilor din Eparhia sa, învață în ce fel Paștile cele dumnezeiești poartă, pentru fiecare în parte și pentru toți laolaltă, darurile duhovnicești, pe care dragostea Părintelui luminilor le-a hărăzit acestei Sărbători a sărbătorilor, între care darul cel mai de seamă este viața fără de sfîrșit, căci «darul lui Dumnezeu este viața veșnică întru Iisus Hristos, Domnul nostru» (Ioan VI, 47).

După ce înfățișează, într-o măiestrită împletire a textelor din cîntările sfintelor slujbe, faptul Patimilor, morții, învierii Domnului și mai ales al adevăririi învierii, Prea Sfințitul Iosif atrage atenția păstoriților săi asupra următoarelor daruri ale Paștilor, daruri care, în viața pămîntească, pregătesc viața veșnică fericită: *bucuria învierii* care, pătrunzînd pe fiecare creștin, trebuie să se înstăpînească în viața noastră a tuturor; *libertatea* care înalță inimile creștinilor prin cunoașterea, primirea și supunerea în fața adevărului, pentru a putea trăi cu demnitate și cu responsabilitate creștină viața noastră îndeplinind legile care conduc societatea în care trăim și rînduielile care conduc Biserica noastră; *nădejdea* în dobîndirea mai-binelui și a vieții veșnice să străbată calea vieții noastre creștine cu încredințarea că «nădejdea nu ne dă de rușine».

Împodobindu-se cu darurile duhovnicești ale Paștilor creștinii pot înnobila ființa și viața lor întreagă, ajungînd să poată împlini cuvîntul: «Toată viața noastră lui Hristos să o dăm». Această dăruire lui Hristos a vieții, creștinii o pot face numai iubind viața după învățătura lui Hristos, adică: «bucurîndu-se de viață apărînd-o și înfrumusețînd-o; izgonind de la noi și dintre noi urîciunea, vrajba, ura, răzbunarea, războiul; și înfăptuind munca, dreptatea, ordinea, progresul, adevărul, lumina și pacea și contribuind — în înțelegere, respect și într-ajutorare — la creșterea, îmbogățirea și mersul înainte al lumii».

*

Cuvîntul de Paști al Prea Sfințitului Episcop PARTENIE al Romanului și Hușilor, adresat clerului și credincioșilor din Eparhia sa, urmărește să dovedească păstoriților săi că «Învierea Domnului ne este tărie și îndreptar neșovăielnic pe calea virtuții», întrucît, «dorințele și nădejdele noastre către un scop mai înalt nu se pot atinge decît prin curătenia vieții așa cum o cere Hristos și prin faptele de iubire creștină față de semenii noștri».

În prima parte a pastoralei sînt înfățișate diferitele aspecte din activitatea, patimile, moartea și învierea Domnului, Care este «înviere și viață», pentru ca apoi să stăruiască asupra faptului că pentru «a încredința pe ucenici despre învierea Sa și a le da cele din urmă îndrumări

cu privire la viața Bisericii, Mântuitorul s-a arătat lor timp de 40 de zile, vorbind cu ei cele despre împărăția lui Dumnezeu».

Tălmăcind aceste aspecte ale Învierii Domnului, Prea Sfințitul Episcop Partenie arată păstoriților săi că Învierea înseamnă restaurare, restabilire și alcătuire din nou a ființei noastre întregi: trup și suflet, de aceea «omul nostru cel dinăuntru» adică inimile, cugetele și dorințele noastre curate trebuie să se înnoiască de la o zi la alta. Pentru că «fără reînnoirea noastră în credință, în sfințenie și în fapte bune, Învierea lui Hristos rămîne pentru noi ca ceva străin și fără pătrundere adîncă în sufletele noastre».

Analizînd în continuare aspectele sociale pe care le deschide cuprinsul cîntării «Ziua Învierii...», Prea Sfințitul Episcop Partenie concludă că egoismul și învrăjbirea aduc distrugere și moarte; în timp ce iubirea și înfrățirea omenească zidesc și înalță. Cine își făurește belșugul și fericirea pe temelia dreptății și a muncii cinstite, acela pune în lucrarea lui dragoste de casa și patria sa și știe să le ocrotească și să le apere. Cine răpește bunurile și libertatea altuia, aruncînd pe semenii săi în împilare, sărăcie și moarte, acela nu mai este fiul Învierii și nici al împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, pentru că orice creștin trebuie să știe că «împărăția lui Dumnezeu este sfințenie, viață curată și pace în Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17).

Așadar, «cu sufletele și brațele voastre să împlețiți o podoabă nouă a vieții voastre de azi și de mîine în pace și bucurie».

Pastorala se încheie cu sfaturi și îndemnuri ca creștinii să activeze pentru pace și bună înțelegere cu semenii și cu toată lumea.

*

Cuvîntul de Paști al Prea Sfințitului Episcop ANTIM al Buzăului, adresat clerului și credincioșilor din Eparhia sa, cuprinde la început o înfățișare a stării sufletești pe care a avut-o Mântuitorul în ultimele zile petrecute cu ucenicii Săi, precum și în timpul Sfintelor Sale Patimi, la care «Biserica, prin slujba Sfintelor Patimi, ne-a făcut martori».

În continuare Prea Sfințitul Episcop Antim analizează realitatea și adevărul faptului Învierii, precum și efectele Învierii Domnului asupra înfăptuirii mîntuirii noastre. Între acestea este îndeosebi accentuat faptul că «Învierea Domnului este temeiul credinței și nădejzii noastre în viața viitoare», care a devenit «pentru noi credincioșii creștini o realitate deplină. Ceea ce era nesigur acum este sigur, viitorul a devenit prezent, iar nevăzutul s-a făcut văzut în Iisus cel înviat».

În partea din urmă a pastoralei, Prea Sfințitul Episcop Antim, dînd povățuiri și îndemnuri păstoriților săi, stăruiește mai întîi asupra datoriilor cetățenești pe care creștinii trebuie să le îndeplinească, așa cum îndeplinesc datoriile creștinești, «cu voioșie, cu dragoste de țară și în deplină conștiință, spre binele și fericirea tuturor». În continuare, povățuirile și îndemnurile arhieresti se opresc asupra familiei «care ocupă loc de frunte în noua noastră orînduire de viață socială». Apoi obiectul povățuirilor și îndemnurilor devine munca, «legea de temelie a vieții,

de la care nimeni nu se poate abate»; de aceea creștinii trebuie să depună toate silințele pentru «efectuarea muncilor de primăvară la timp, cu spor și tragere de inimă».

Cuvîntul Prea Sfințitului Episcop Antim se încheie cu îndemnul ca păstoriții săi să devină făcători de pace și cu dorința ca «să înceteze vărsările de sînge din toată lumea».

*

Cuvîntul Prea Sfințitului Episcop CHESARIE al Dunării de Jos, adresat clerului și credincioșilor din Eparhia sa, se concentrează asupra adevărului că «Învierea Domnului, prin predica Apostolilor, a fost primită cu însuflețire de cei care însetau după cuvîntul lui Dumnezeu și prin credință a devenit temelie a Bisericii și cetate tare a sufletului care și el așteaptă învierea prin Hristos. De la început peste această cetate suflă ploi și vînturile au suflat și au lovit în ea cu putere, dar ea n-a căzut, pentru că era întemeiată pe piatră, iar piatra era Hristos».

Demonstrarea acestei idei este urmărită printr-o înfățișare a faptului Învierii, «cea mai mare minune din istoria mîntuirii noastre» și printr-o profundă analiză a acțiunii desfășurate de Mîntuitorul după înviere față de ucenicii Săi, care, înfricoșați, uitaseră că «fuseseră chemați să vestească numele Domnului și să cheme la credință cu cuvîntul lui Dumnezeu»; în urma acestei acțiuni neîncrederea ucenicilor s-a topit și ei au fost cuprinși atît de adînc de încredințarea Dumnezeirii Mîntuitorului cel înviat, încît «nici o furtună n-a mai putut s-o clintească din loc pînă la moartea lor mucenicească».

În continuare Prea Sfințitul Episcop Chesarie arată că cei ce mărturisesc că Hristos a înviat primesc arvuna bunătăților veșnice și izvorul sfințeniei, atîta vreme cît «se vor ține uniți în învățătura cea adevărată a Bisericii». În acest fel creștinii contribuie la «deplinătatea vieții care se înfăptuiește prin faptele bune ce slujesc nevoilor spirituale și materiale ale lor și ale obștii din care fac parte», întrucît bucuriile vieții sînt adevărate bucurii, numai atîta vreme cît ele au la temelie lor virtutea și binele pentru cît mai mulți.

Pastorala se încheie cu îndemnuri ca creștinii să lucreze după dreptate în societatea în care trăiesc.

*

Cuvîntul de Paști al Prea Sfințitului Episcop TEOCTIST al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, adresat clerului și credincioșilor din Eparhia sa, leagă povățuirile și îndemnurile sale către păstoriți de lămurirea ideii cît de «înaltă, demnă și folositoare este lucrarea la care sîntem chemați pentru a păstra cum se cuvine calitatea de mare și răscoli-toare vrednicie de a ne ști, de a ne recunoaște și de a rămîne prietenii Mîntuitorului cel înviat».

Într-adevăr, pornind de la semnificațiile multiple pe care le are Paștile care luminează inimile și sufletele noastre, învederînd neîncetat adevărul veșnic al biruinței vieții, dreptății, luminii și păcii; și după ce înfățișează tîlcul minunat al unora din cîntările praznicului, Prea Sfințitul Episcop Teoctist explică raporturile în care se află cei ce cred cu Mîntuitorul cel înviat, Care ne cheamă ca pe «adevărații casnici și prieteni iubiți ai Săi» să ne împărtășim din roadele învierii Sale și «prin strădania noastră să devenim mădulare ale «Trupului Său tainic» — Biserica. În continuare este analizată chemarea «Voi sînteți prietenii Mei» adresată de Mîntuitorul tuturor creștinilor și sînt înfățișate perspectivele pe care starea de «prieteni ai Mîntuitorului» le deschide lucrării creștinilor în Biserică, în societate și în lumea întreagă, făcînd ca creștinii să se regăsească prieteni și frați cu toți cei care în diferite chipuri slujesc și apără viața și prosperitatea tuturor oamenilor, cu toți cei ce apără pacea omenirii, atît de amenințată din nefericire în unele părți ale lumii.

În partea ultimă, Prea Sfințitul Episcop Teoctist demonstrează că praznicul Învierii Domnului a reprezentat pentru poporul român nu numai temeiul credinței, ci și «icoana vie care a întruchipat statornica nădejde cu care moșii și strămoșii noștri au luptat veacuri de-a rîndul pentru izbăvirea de obida apăsătoare și pentru un viitor mai luminos»; icoana Învierii zugrăvită pe pereții bisericilor fiind pentru ei certitudinea că «dreptatea va birui vitregia vremurilor». Cu simbolul Învierii în suflet înaintașii noștri au înfăptuit acum cincizeci de ani unirea Transilvaniei cu România, iar acum douăzeci de ani a fost înfăptuită reîntregirea Bisericii strămoșești.

*

Cuvîntul de Paști al Prea Sfințitului Episcop TEOFIL al Vadului, Feleacului și Clujului, adresat clerului și credincioșilor din Eparhia sa, analizează pe larg sensurile pe care le cuprinde afirmația «că iată prin Cruce a venit bucurie la toată lumea». Pornind de la constatarea că în această afirmație cuvîntul «lume» înseamnă întreaga omenire, toți oamenii, și că bucuria adusă lumii de Crucea lui Hristos este «bucuria împăcării lumii cu Dumnezeu», este bucuria eliberării tuturor credincioșilor din «vrăjmășia lor cu Ziditorul cel atotputernic», Prea Sfințitul Episcop Teofil, dezvoltă apoi tema: *păcat și împăcare*.

Atît în Vechiul Testament, cît și în Noul Testament păcatul este înțeles «ca o întinăciune, ca o prihană, ca o spurcăciune care stîrnește scîrbă și dezgust în ochii lui Dumnezeu și a îngerilor Săi». Din punct de vedere dogmatic se demonstrează cu întemeiere pe texte din Noul Testament, că păcatul este arătat a fi neascultare și răzvrătire față de Dumnezeu cel atotstăpînitor, nerecunoștință față de Dumnezeu cel atotmilos-tiv și înfruntare fățișă a lui Dumnezeu cel preasfînt și atotdrept.

De altă parte, împăcarea omului cu Dumnezeu constituie motivul de bucurie dobîndit de către lume prin Crucea lui Hristos și pomenit în chip deosebit de pregnant în epistolele Sfîntului Apostol Pavel și în

scrierile Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan, care ne încredințează că «împăcarea omului cu Dumnezeu s-a săvârșit prin ispășirea și ștergerea păcatelor noastre în patimile și moartea Celui ce a fost și a rămas: Om adevărat și Dumnezeu adevărat».

În acest fel, pe temeiul Crucii, am încetat de a mai fi străini și vrăjmași lui Dumnezeu și am ajuns, prin Hristos, să avem intrare liberă la Tatăl ceresc, devenind prin Cruce «concetățeni cu sfinții și oamenii din familia lui Dumnezeu» (Efes. II, 19).

În partea ultimă Prea Sfințitul Episcop Teofil arată păstoriților săi că Dumnezeu cel răstignit ne cheamă ca, pe de o parte, să fim purtători ai «crucii noastre cea de toate zilele, care înseamnă stăpînirea de sine necesară în toate clipele, înfrînarea poftelor celor rele, căci fără răstignirea patimilor noastre nimeni nu se poate socoti pe sine adevărat creștin»; iar, pe de altă parte, să trăim bucuria întemeiată pe credință, pe nădejde și pe dragoste și să nu nesocotim «bucuria, dragostea și pacea la care au drept de împărtășire și semenii noștri».

*

Cuvîntul de Paști al Prea Sfințitului Episcop VALERIAN al Oradiei, adresat clerului și credincioșilor din Eparhia sa, concentrează învățăturile date păstoriților săi asupra tainei greu de înțeles a învierii din morți, despre care Apostolii se întrebau la un moment dat: «Ce înseamnă, oare, a învia din morți?» (Marcu X, 10).

După ce face o asemănare «între moartea și învierea naturii și taina învierii noastre și a vieții veșnice, ca năzuință permanentă a sufletului omenesc», Prea Sfințitul Episcop Valerian urmărește gîndul la nemurire și la viața de veci care a pus la încercare și a frămîntat permanent sufletul omenesc.

Astfel în lumea păgînă dinainte de Hristos ideea despre nemurire exista parțial, fiind însă «foarte palid descrisă și lămurită»; în Vechiul Testament ideea de nemurire și de viață veșnică este mult mai pe larg zugrăvită, datorită credinței într-un Dumnezeu creator și stăpîn al vieții și al morții. După exemplificarea acestei zugrăviri cu texte vechitamentare, pastorală prezintă «lumina deplină adusă de Mîntuitorul asupra credinței în înviere și în existența omului după moarte», prin învățăturile și prin minunile pe care El le face ca Stăpîn absolut al vieții și al morții. Însă minunile descrise în Sfînta Scriptură nu aduc rezolvarea deplină a tainei învierii noastre, — chiar Sfinții Apostoli, martori ai minunilor în care Mîntuitorul a înviat morții, și îndeaproape pregătiți de El ca să înțeleagă taina învierii și a morții s-au întrebat «Ce înseamnă, oare, a învia din morți?». Taina aceasta a fost «descoperită pe deplin și luminată numa: prin învierea lui Iisus Hristos din morți».

În continuare sînt înfățișate arătările Domnului cel înviat, care constituie mărturiile învierii, prin care «s-a făcut lumina deplină în mintea tuturor, pricepînd că: învierea, pe care n-au înțeles-o mai înainte, nu este altceva decît pecetea pusă pe actul unic al mîntuirii noastre», prin care ni s-a deschis calea să ajungem «seminție aleasă» și «neam sfînt»,

întrucât prin învierea Sa — la care participăm prin credință și viața noastră — Mîntuitorul ne asigură și nouă darul învierii.

Pentru dobîndirea învierii și a vieții celei veșnice creștinii trebuie să trăiască în priveghere neconținută, pentru că glasul Domnului «răsună într-un veșnic «acum» pentru toți oamenii din acest moment, din fiecare moment». Pe de altă parte, trecerea de la moarte la viață se face mereu, clipă de clipă, prin «puntea care leagă cu legătură de nedezlegat învierea noastră de învierea lui Hristos»: iubirea față de Dumnezeu și iubirea față de semenii, prin care putem trece din împărăția morții în cea a vieții».

În partea din urmă a pastoralăi sînt date povățuiri și îndemnuri cum trebuie să practice creștinii această dragoste în viața lor individuală, în cadrul familiei, al societății, al neamului și al lumii întregi.

*

Din prezentarea pastoralălor adresate de Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române către dreptcredincioșii creștini reiese cu evidență purtarea de grijă a Ierarhilor de a pregăti pe păstoriții lor asupra tainei morții și învierii Mîntuitorului și asupra învățăturii creștine despre moartea și învierea noastră, bineștiind că această taină este greu de înțeles de către oameni în general.

Totodată pastoralele sfințiților Ierarhi stăruiesc asupra aplicării în viața practică socială a învățămintelor ce se desprind din taina morții și învierii Domnului. Arătînd că cheia înțelegerii acestei taine stă în iubirea cu care Dumnezeu a iubit lumea atît de mult încît a dăruit pe Fiul Său jertfă de răscumpărare, sfințiții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române demonstrează că tot așa calea dobîndirii învierii de către creștin constă în iubirea activă față de semenii lor și față de lumea întreagă, manifestată prin lupta pentru asigurarea realizării dreptului tuturor oamenilor la bucurie, la bunăstare, la pace.

Pentru că, așa cum spune Prea Fericitul Patriarh Justinian, «iubirea omului pentru semenii săi și iubirea între ele a neamurilor de pe pămînt constituie temelia vieții obștești pe pămînt».

DECLARAȚIA ARHIEPISCOPULUI MELCHIT ELIA ZOGBY

Arhiepiscopul Elia Zogby, vicarul pentru Egipt al Patriarhului catolic melchit, a dat un interviu revistei «Il Regno» (an. XIII, 155/6 din 15 martie 1968, p. 99—100), din care reproducem cele ce urmează:

Întrebare : «Credeți că experiența unei Biserici greco-catolice «uniata» a fost un succes» ?

Răspuns: «Crearea Bisericilor uniata a adâncit mai mult șanțul care separă biserica Romei de Bisericile Ortodoxe din Orient. Biserica Romană gîndea că ar fi cucerit în mod treptat întreaga Ortodoxie și ar fi făcut-o să intre din nou în orbita sa prin «convertiri» individuale și colective. Ea a greșit ținta pentru că a semănat neîncredere între ortodocși și i-a pus în gardă. Biserica Romană din timpurile noastre n-ar fi creat niciodată uniati. Ea și-a dat seama că a comis o greșală și că acesta era un act antiecumenic. Putem să mulțumim lui Dumnezeu pentru acest insucces pentru că, dacă întreg Orientul ar fi devenit uniata — lucru cu totul imposibil — în mod fatal ar fi fost latinizat. În acest caz, numai o singură tradiție — cea latină — ar fi dominat Biserica lui Dumnezeu și Bisericile Ortodoxe n-ar fi adus dialogului și unirii patrimoniul creștin oriental integral pe care ele îl aduc astăzi. Motivul profund al insuccesului uniatismului se găsește în faptul că unirea uniților cu Roma s-a realizat fără preocuparea de a reglementa, înainte de toate, problemele în suspensie între Roma și Ortodoxie. S-au alipit Bisericii Romei fără ca problemele acestea să fie rezolvate și de aceea aceste probleme au rămas insolubile».

Întrebare: «Dușmănia între uniati și ortodocși este o necesitate sau este poate rezultatul greșelilor care ar fi putut fi evitate?»

Răspuns: «Dușmănia între greco-catolici și greco-ortodocși era fatală și greșelile au exasperat-o. Era necesară, pentru că *crearea Bisericilor uniata era un act de ostilitate față de Ortodoxie*.

Au fost sustrași Bisericilor Ortodoxe credincioși, adesea cu ajutorul colonialismului occidental al acelor timpuri și al bunăstării temporale de care se bucurau pritenii Occidentului catolic. Acești credincioși au fost organizați în Biserici separate cu o ierarhie uniata completă, care s-a ridicat în fața Ortodoxiei cu aceleași titluri și aceleași onoruri și au fost furnizate acestei noi ierarhii uniata mijloacele pentru dezvoltarea

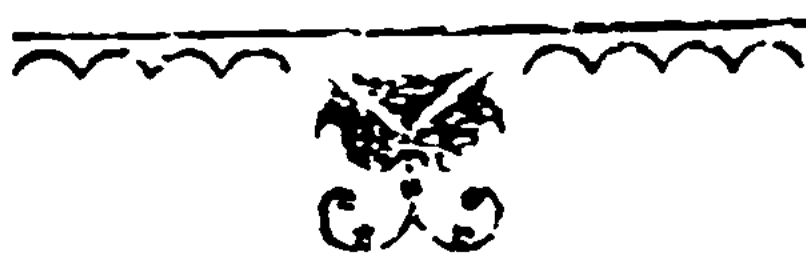
bisericilor în dauna Bisericilor Ortodoxe. Acest act de ostilitate, pe care ortodocșii îl consideră ca o agresiune, trebuia să mărească dușmănia între Biserica Romei și Bisericile Ortodoxe.

Pe de altă parte, uniații au urmat directivele date de Biserica Romană și au încercat, cu toate mijloacele, naturale și supranaturale, să facă «convertiri» între ortodocși. Au învățat să disprețuiască Ortodoxia, s-o combată și s-o slăbească prin salvarea sufletelor, pentru că «în afara Bisericii Catolice nu este mîntuire». Comportarea uniaților a mărit această dușmănie deja implicită în actul însuși al formării lor. Din ferice, Conciliul al II-lea de la Vatican a recomandat uniaților să renunțe la «convertirea ortodocșilor». Acesta este un prim pas, pe care noi sperăm să-l vedem împlinit de către toți uniații, mulți dintre aceștia nefiind încă convinși de aceasta».

În rest interviul se ocupă de problemele specifice uniaților din Orientul mijlociu, care au fost împinși și mai mult spre catolicizare totală.

La întrebarea dacă epoca dialogului între Roma și Bisericile Ortodoxe înseamnă poate sfîrșitul uniaților sau ei au o nouă misiune de împlinit în acest dialog, Arhiepiscopul Zogby răspunde :

«Înainte de Conciliul al II-lea de la Vatican, uniații erau singurii interlocutori (ortodocși) valizi față de latini. Contactele între Roma și Ortodoxie erau aproape inexistente și uniații, *în măsura în care nu fuseseră încă latinizați*, puteau să pună Ortodoxia la îndemîna latinilor și să contribuie la înlăturarea prejudiciilor care îndepărtau pe latini de ortodocși. Acest rol noi l-am împlinit, într-o anumită măsură la Conciliu. Acum, *cînd s-a stabilit contactul direct între Roma și Ortodoxie, nu mai sînt deloc necesari intermediari*».

A TREIA ADUNARE GENERALĂ CREȘTINĂ PENTRU PACE

Praga, 31 martie — 5 aprilie 1968

Într-o atmosferă de înnoitoare primăvară, frumosul oraș Praga a găzduit lucrările celei de a III-a Adunări generale creștine pentru pace, desfășurate între 31 martie și 5 aprilie a.c. La această manifestare creștină pentru pace pusă sub chemarea biblică: «*Caută și urmează pacea*» și cu îndemnul optimist și umanitar: «*Salvați omul, pacea e posibilă!*», și-au dat întâlnire aproape 500 de creștini, reprezentanți de Biserici și comitete regionale ale Conferinței Creștine pentru Pace din peste 50 de țări. Acestora li s-au adăugat mai mult de 200 experți, observatori și ziariști. Lucrările ședințelor plenare și ale grupelor s-au desfășurat în marea sală de congrese din Palatul expoziției din parcul de cultură și odihnă «Julius Fucik».

Bisericile din patria noastră au fost prezente cu o delegație formată din: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. C. Pr. Prof. Milan Šesan, P. C. Pr. Prof. Liviu Stan, P. C. Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal, din partea Bisericii Ortodoxe Române; Dl. Pastor Dr. Gheorghe Fabrian — Satu Mare și Dl. Pastor Székely Carol — București, din partea Bisericii Reformate; Dl. Prof. Herman Binder, din partea Bisericii Evanghelice-Luterane C. A. și Dl. Pastor Sebe Francisc, din partea Bisericii Unitariene.

31 martie 1968. — În frumoasa și încăpătorea biserică Salvator, din centrul orașului Praga s-au deschis lucrările Adunării generale, printr-un scurt serviciu religios de factură ecumenică. În cadrul acestui serviciu P. C. Pr. Prof. Milan Šesan a citit în românește rugăciunea amvonului. S-a făcut, de asemenea, lectura în mai multe limbi a Psalmului XXXIV și s-au cântat unele imne protestante, iar delegația rusă a cântat în vechea slavă «Fericirile».

Comentariul biblic la textul din Psalmul XXXIV a fost făcut de Pastorul japonez *Masahisa Suzuki*, moderator al Bisericii Unite a lui Hristos. În predica sa, pastorul Suzuki a făcut numeroase considerații asupra situației din Extremul Orient, ca urmare a pericolului atomic și al agresiunii americane în Vietnam. Încheind cuvîntul său, Pastorul japonez a declarat: «Este de o importanță covârșitoare pentru noi, creștinii, ceea ce avem de făcut și va face Biserica: Trebuie să ascultăm de porunca Domnului nostru și să ne conformăm acesteia. Cum ar putea omul să asculte de porunca lui Dumnezeu, fără a se ruga cu toată seriozitatea? Consider ca o importantă sarcină a Bisericii zilelor noastre îndrăzneța proclamație a adevărului către lumea care se frămîntă în numeroase dezbinări».

În continuare, s-au citit unele mesaje către cea de a III-a Adunare generală. Astfel, *I.P.S. Mitropolit Nicodim* al Leningradului și Novgorodului a citit un mesaj al Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, în care salută pe creștinii adunați în acest minunat oraș, încheind astfel: «ne rugăm lui Dumnezeu, Domnul nostru, ca El să ne dea înțelepciune și gură căreia nu va putea să-i stea împotrivă sau să-i răspundă nimeni (Luca XXI, 15), ca să putem răspîndi cuvintele de dragoste și pace, pentru ocrotirea vieții, libertății și a dreptății, potrivit voinței lui Dumnezeu și a înflăcăratei speranțe a popoarelor. «Iar însuși Domnul nostru Iisus Hristos (...) să vă întărească spre tot lucrul bun și spre orice faptă bună (II Tes. II, 16—17). Fie numele Lui în veci slăvit!»

I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a prezentat salutarile Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, spunînd următoarele:

Iubiți frați !

Cu mare bucurie Bisericile din Republica Socialistă România au dat urmare invitației de a participa la a treia Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace. Noi simțim bucuria nu numai pentru faptul că această strălucită întrunire a luptătorilor creștini pentru pace din lumea întreagă introduce o nouă etapă în lupta căreia noi ne dedicăm cu deplină hotărîre și cu toată dăruirea inimilor noastre, dar și pentru că noi, în timp ce ne găsim împreună aici în Praga într-o atmosferă de însuflețită iubire creștinească, avem prilejul să mărturisim credința noastră. Deoarece pentru noi, reprezentanții adevărului creștin, dar, în afară de noi, și pentru cei ce aparțin tuturor religiilor, nu există lucru mai valoros pe pămînt, decît acela de a lua hotărîrea ca noi, oamenii, să trăim în pace și să realizăm o pace durabilă în întreaga lume.

Din toată inima răspundem apelului cu care a treia Adunare generală creștină pentru pace se adresează către toți luptătorii pentru pace din întreaga lume: «Salvați omul»; «Pacea este posibilă!»

Acest apel izvorăște din convingerea că însuși Dumnezeu a așezat fundamentul păcii, căci «Dumnezeu era în Hristos și a împăcat lumea cu El însuși și nu le-a ținut păcatele lor». Contribuția noastră la pace și la împăcare trebuie să reușească: «El ne-a lăsat nouă cuvîntul împăcării»

(II Cor. V, 19). Dacă Dumnezeu a înfăptuit prin Iisus Hristos o mare întoarcere ca o întoarcere spre pace, cum am putea noi să răspundem mai bine voinței Sale decât gândind la realizarea operei pentru întemeierea păcii. În orice caz prin aceasta dovedim mai bine, atât în fața lui Dumnezeu ca și în fața oamenilor, că pentru întreaga lume credința noastră înseamnă mîntuire și binecuvîntare. Noi considerăm frați pe toți oamenii de la un capăt la altul al pămîntului. Toți sînt egali fără deosebire, deoarece toți sînt chipul lui Dumnezeu, indiferent cărei religii sau rase ar aparține, și toți sînt participanți la dragostea lui Dumnezeu. «Dumnezeu este dragostea, și cine rămîne în dragoste, rămîne în Dumnezeu și Dumnezeu în el» (I Ioan IV, 16).

Desigur, noi știm că este o îndatorire permanentă să iubești împreună cu Dumnezeu și că iubirea aproapelui nu este o izbîndă pripită și fără greutate. Totuși, dragostea nu poate fi nici cînd abandonată. Iubirea aproapelui constituie dăruire și jertfă, răbdare și luptă. Ea se verifică în conștiință, că «nimic nu poate să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru» (Rom. VIII, 19).

În acest cadru trăiește oricare ecumenism creștin sau uman. Pe acesta l-am adoptat și pentru patria noastră spre a-l realiza. În acest sens lucrează toți creștinii țărilor noastre împreună, cu toate că aparțin diferitelor culte și naționalități. Noi înaintăm pe drumul păcii și slujim uniți marelui, sfîntului scop care va duce spre fericire omenirea întreagă. În patria noastră ne preocupă problema păcii și noi conjugăm eforturile cu cele ale Conferinței Creștine pentru Pace, care de zece ani poartă în frunte cu curaj drapelul Păcii. Azi, Vă aducem salutul nostru în numele tuturor credincioșilor și slujitorilor Cultelor din România.

În mod special salutăm din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și a Prea Fericitului Patriarh Justinian pe toți cei prezenți și exprimăm urarea ca și la această sesiune să ne apropiem tot mai mult de țelul general ca pe pămînt să fie pace, ca neînțelegerile dintre oameni să ia sfîrșit și ca să se pună capăt războaielor.

S-a citit de asemenea, de către I.P.S. Mitropolit Maxim de Loveci, un mesaj al Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Prima ședință plenară s-a desfășurat în după-amiaza aceleiași zile în marea sală de congrese din Palatul expoziției din parcul «Julius Fucik». La început Pastorul Heinz Kloppenburg (R. F. a Germaniei) vicepreședinte al Conferinței, dă cuvîntul Pastorului *Richard Andriamanjato*, care pronunță alocuțiunea de deschidere a sesiunii de lucrări.

Vorbitorul, pastor și om politic în Madagascar, a declarat printre altele: «Prin harul Domnului nostru Iisus Hristos iată-ne adunați la Praga pentru cea de a treia Adunare generală creștină pentru pace. Mișcarea noastră a început în urmă cu zece ani. În acea vreme noi am restrîns, cu bună știință, domeniul reflexiunilor noastre pentru a putea mobiliza conștiințele asupra unor puncte precise, cum sînt dezarmarea, pericolul atomic și coexistența pașnică (...).

Nu printr-o simplă întîmplare astăzi, pentru această ședință inaugurală a fost ales un vicepreședinte african pentru a rosti discursul de

deschidere. În acest gest se manifestă voința deliberată de a marca importanța lumii a treia în problemele păcii și rolul primordial pe care sînt chemate să-l joace Bisericele și creștinii din țările în curs de dezvoltare la construirea unei lumi în care să domnească dreptatea și pacea. Fără a căuta să minimalizăm problema europeană și în special problema germană, fără a voi să închidem ochii asupra conflictelor ideologice care opun Estul cu Vestul, spunem că acest centru de greutate privind pacea a alunecat spre țările lumii a treia, în care războiul din Vietnam capătă de la o zi la alta o extindere greu de descris; în care Orientul Apropiat continuă a fi amenințat de conflictul latent sau deschis între Israel și arabi, în care țările care și-au dobîndit decurînd independența întîmpină dificultăți economice și sociale uriașe, creînd situații explozive și instabilități cronice, în care întreaga Americă Latină se trezește scuturînd jugul apăsător al imperialismului american. Mai trebuie, oare, să adaug la această listă nelimitată rușinile secolului nostru, adică apartheid-ul, discriminarea rasială sau colonialismul care continuă să viețuiască?»

Expunînd pe larg noul umanism care trebuie să domnească în relațiile dintre oameni, necesitatea unei dezvoltări a economiei mondiale și problema privind rolul revoluției în realizarea schimbărilor radicale, vorbitorul a afirmat:

«Dacă credem că problema păcii este o problemă a umanității în totalitatea ei, în dubla dimensiune: spațiu și timp, n-a venit, oare, vremea să întocmim o adevărată strategie — căci noi purtăm o luptă — și, vorbind de viitorul mișcării noastre, n-a venit, oare, vremea de a nu ne mulțumi doar să atragem în rîndurile noastre tot mai multe biserici, ci de a gîndi la edificarea unui adevărat stat-major al păcii, care ar putea, în sfîrșit, să cîștige bătălia împotriva războiului?»

Tema Adunării noastre ne invită să mergem în direcția aceasta. Nu e doar vorba de a căuta pacea pentru a salva pe om sau de a salva pe om pentru a face pacea posibilă; ci este vorba și de a urmări această pace. Este, așadar, vorba de a folosi o strategie adecvată care să ne permită să așezăm pacea pe baze ireversibile și de a o apăra împotriva oricărui factor nou care riscă să o pună în discuție (...). N-a venit, oare, timpul să devenim partizani ai păcii? Adică, fiecare în țara sa, în mediul său, trebuie să impună neobosit problema păcii, să convingă pe adversar și să mobilizeze cît mai multe voințe posibil pentru această mare bătălie pe care trebuie s-o dăm pentru salvarea umanității».

După discursul de deschidere și unele discuții privind procedura de lucru în timpul lucrărilor adunării generale a fost prezentat primul raport: «*Caută și urmează pacea*», întocmit de I.P.S. Arhiepiscop Mihail de Voronej și Lipețk (U.R.S.S.).

Referatul cuprinde o sumară analiză exegetică a textului din Sfînta Scriptură (I Petru III, 11), insistînd asupra necesității de a asculta de conținutul apelului privind căutarea păcii. «Căutarea păcii și aspirația spre pace constituie răspunsul nostru de creștini la chemarea divină. Biserica creștină a înțeles cuvintele de fericire a făcătorilor de pace ca o chemare divină de a realiza porunca păcii pe calea pacificării active,

exterminînd rădăcinile neprieteniei. Interpret al înțelepciunii colegiale din vechea Biserică, Sfîntul Ioan Gură de Aur spune: «Prin aceasta nu numai că Hristos condamnă dezacordul și ura oamenilor între ei, ci cere ceva mai mult: ne cere să nivelăm dezacordul, căci opera Fiului lui Dumnezeu a fost de a uni ceea ce este dezbinat și de a împăca pe dușmani».

Opera de pace, căutarea păcii, credincioșia în calea păcii, toate eforturile pacificatoare, mici și mari, constituie pentru noi o operă divină. Trebuie să realizăm această lucrare cu credința sinceră în ajutorul lui Dumnezeu, cu atenție, credincioșie și teamă de Dumnezeu (...). Pentru marea majoritate a predicatorilor păcii, apărarea păcii și vestirea ei au devenit azi o luptă care cere mari eforturi, voință fermă, adesea jertfe, lipsuri, etc. Noi nu trebuie însă să uităm că orice activitate pacificatoare trebuie să constituie o parte importantă din lucrarea pentru viață a fiecărui creștin, o lucrare spre care sîntem îndemnați prin cuvintele Domnului (Luca XIII, 24)».

În continuare se aprofundează aspecte privind forța cuvîntului și a acțiunii comune pentru pace, și necesitatea înfrîngerii oricărei rezistențe, cu orice sacrificii, pentru instaurarea păcii.

Vorbînd despre universalitatea mesajului păcii, I.P.S. Arhiepiscop Mihail a declarat: «Noi trebuie să ținem seama că fiecare cuvînt al lui Dumnezeu se adresează tuturor aceluia care poartă în suflet și în inimă numele lui Hristos. Predicarea păcii este adresată într-o măsură egală tuturor creștinilor, în ciuda diviziunilor care-i separă. Putem nădăjdui că această chemare divină la pace va deveni un mijloc puternic pentru unificarea creștinilor divizați.

Însă noi știm, în același timp, că semnificația și conținutul chemării divine privind pacea nu se limitează la mediul creștin. Orice om este făptura lui Dumnezeu; harul și darurile lui Dumnezeu sînt pentru toți. Așadar pacea, acest dar printre cele mai prețioase ale lui Dumnezeu, este un patrimoniu comun, iar pacificarea — una din virtuțile umane esențiale — rezidă în sufletul fiecărui om. Activitatea noastră creștină pentru pace nu se poate dezvolta în izolare și în limite artificiale».

În continuare, se expune pe larg pericolul existenței focarelor de criză care amenință pacea în lume și se dezvoltă ideea despre coexistență pașnică și despre dezarmare.

«Contribuția creștină la opera de apărare a păcii devine din ce în ce mai perceptibilă, mai importantă. Trebuie, așadar, să unim și mai mult eforturile noastre îndreptate spre întărirea păcii și cîștigarea dreptății sociale și economice cu efortul tuturor oamenilor care acționează în aceeași direcție. Trebuie să lărgim tot mai mult limitele mișcării noastre, căutînd mai întîi să obținem ca nici un creștin să nu rămînă străin de problemele ce ne frămîntă. Sîntem încredințați că acele comunități sau Biserici care încă nu colaborează cu noi, asigurîndu-se de sinceritatea intențiilor noastre și de utilitatea muncii noastre, se vor alătura eforturilor noastre».

«Mai mult ca oricînd, eforturile noastre trebuie să fie orientate acum spre stabilirea de contacte, spre coordonarea colaborării cu instituțiile și organizațiile care lucrează pentru pace și cu toți oamenii care luptă contra

războiului, discriminării și a nedreptății. Sîntem încredințați că lupta activă, zilnică și sinceră pentru pace și dreptate, unind pe toți oamenii de bună-credință, creștini sau credincioși ai altor religii, își va aduce roadele sale binecuvîntate într-un viitor apropiat și va pune temelii solide unui viitor mai bun, fericit și în pace — pentru întreaga omenire. Nădăjduim că Mișcarea noastră creștină pentru pace, forul nostru pentru pace, va răspunde, cu ajutorul lui Dumnezeu, așteptării arzătoare a oamenilor care suferă».

Raportul Arhiepiscopului Mihail a fost urmărit cu atenție, întrucît acest referat trebuia să dea orientarea teologică întregii Adunări generale. Împreună cu toate celelalte rapoarte, el a constituit una din temele de bază ale discuțiilor în grupele constituite din participanții la Adunarea generală.

Așteptat cu viu interes, a fost ascultat îndată referatul prezentat de Prof. J. L. Hromadka, președintele mișcării, intitulat: «*Salvați omul, pacea e posibilă!*»

Profesorul J. L. Hromadka, întristat că atîți oameni, pierzînd sensibilitatea dragostei umane și nevăzînd decît propriul interes, lucrează la elaborarea planurilor și la producerea masivă a armelor de distrugere, lansează următorul apel: «Să orientăm cea de a treia Adunare generală a noastră către această chemare: «Salvați sensibilitatea inimii umane, stimularea conștiinței, sentimentul adevărat al responsabilității, iubirea (care se pierde) pentru aproapele». Din toate părțile se aude această întrebare: N-am uitat, oare, ce este omul, n-am uitat, oare, demnitatea și noblețea sa, adevărata sa misiune pentru o caritate activă și pentru mîngîiere? Sîntem adunați aici din toate continentele, din aproape toate grupele rasiale, din toate tradițiile și formele de Biserică. Trăim în medii geografice, culturale și sociale foarte diferite, și totuși auzim din toate părțile același glas, uneori moderat, alteori imperios: «Salvați omul!» Catolici și protestanți, ortodocși și anglicani se întrunesc astfel pentru a-și aminti că Evanghelia își îndreaptă privirea spre lume și spre om, că Iisus Hristos a venit pentru a ne descoperi pe omul adevărat, pentru a-l întrupa și a-l desăvîrși. Într-adevăr, este posibil ca numeroși necreștini să aibă dreptate să ne reproșeze de a fi cultivat, cu stîngăcie, în cursul secolelor, imagini sentimentale despre cer, precum și de a fi căutat eliberarea și mîntuirea în armonie cu corurile cerești și de a nu fi cunoscut bine gemetele sărmanilor, ale celor ce suferă, ale nenorociților și oprimaților. Credința era emblema confortului nostru și a fericirii cosmice.

Iisus din Nazaret a venit pentru a salva pe om, pentru a-l elibera de falsul cult și de falsa religie. El a venit către cei leproși și către cei lepădați de toți. El a venit pentru a salva pe cei păcătoși și pentru a le vesti iertarea. El a creat un climat nou, climatul de dreptate și de demnitate, de îndurare și de iubire, de egalitate și de comunitate umană autentică».

În referatul său, președintele mișcării își exprimă bucuria pentru existența unui număr din ce în ce mai mare al celor care sînt conștienți

de necesitatea cooperării pentru salvarea omului de amenințările distrugerii. Conferința Creștină pentru Pace, «este deschisă tuturor ideilor și acțiunilor care urmăresc salvarea omului». Fără a fi de un optimism orb, se poate spune că «pacea este posibilă», dar nu ușor de realizat. Pacea este posibilă dacă oamenii împiedică agresiunea, manifestările de încălcare a drepturilor elementare ale popoarelor și grupelor umane la viață, libertate, dreptate socială. «Simpla reflecție logică, afirmă Prof. J. L. Hromadka, poate convinge pe oricine că nu se poate vorbi de o nouă ordine a păcii mondiale, atâta vreme cât cea mai mică parte a umanității trăiește într-o oarecare bunăstare, iar marea parte a umanității este sărmană și nenorocită (...). O adevărată organizație pentru pace a omenirii este mult mai exigentă decât războiul în ce privește solidaritatea, responsabilitatea morală și devotamentul. Într-adevăr, pacea este mai dificilă decât războiul. Dar tocmai pentru aceasta, ne adunăm pentru a căuta împreună, într-o adevărată comuniune de credință, de dragoste și de nădejde, ceva imposibil, care depășește forțele noastre. Cea de a treia Adunare generală să fie pentru noi ocazia unui examen critic a ceea ce am făcut și a ceea ce n-am făcut, să fie o analiză exactă a situației mondiale, pentru a găsi cuvintele care să regenereze, care să înflăcăreze inimile omenesti, și să purifice spiritele, pentru ca noi să facem, într-adevăr, un pas înainte în lupta noastră pentru viitor».

În aceeași ședință a fost ascultat și reprezentantul Asociației creștinilor patrioți din Vietnamul de Sud, *Joseph Maria Ho-Hue-Ba*, venit special din împrejurimile Saigonului, unde funcționează ca profesor, pentru a saluta pe participanții la cea de a treia Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace. Exprimiându-și bucuria de a fi prezent la această Adunare, reprezentantul vietnamez a declarat: «Mai întâi doresc să vă spun cât de mișcați și recunoscători sîntem pentru atenția specială și profunda simpatie pe care Dvs., ați arătat-o pentru rezistența noastră contra agresorilor americani, pentru salvarea națională și pentru salvarea religiei. Atitudinea voastră inspirată din morala creștină încurajează puternic poporul nostru, în lupta sa dreaptă și constituie o prețioasă contribuție la cauza păcii».

Expunînd pe larg, într-un limbaj sobru, suferințele poporului vietnamez în lupta sa contra agresorului, pentru dreptate, libertate, independență, vorbitorul a expus sarcinile creștinilor vietnamezi: «Încă de la început creștinii din Vietnamul de sud s-au atașat Frontului Național de eliberare, alături cu celelalte straturi ale populației pentru a forma un bloc unic, care să îndeplinească datoria sacră de a lupta contra agresorilor americani pentru salvarea națională. Creștinii ca și toți vietnamezii patrioți sînt unanimi în convingerea că posedăm forța invincibilă a dreptății și că agresorii americani vor fi bătuți, oricare ar fi eforturile lor pentru intensificarea războiului de agresiune».

În numele creștinilor din Vietnam, Dl. *Joseph Maria Ho-Hue-Ba* a arătat căile pacificării țării sale: încetarea agresiunii americane, încetarea necondiționată a bombardamentelor și actelor de război contra R. D. Vietnam, retragerea trupelor, lăsînd poporul din Vietnamul de sud să-și reglementeze singur problemele sale interne.

Cuvîntul de salut se încheie cu mulțumirile creștinilor vietnamezi pentru acțiunile întreprinse de creștinii americani pentru încetarea agresiunii din Vietnam. Participanții la lucrările Adunării generale au făcut o manifestație de simpatie delegației creștinilor din Vietnamul de sud care au rămas oaspeții Adunării, pe tot timpul sesiunii.

În seara aceleiași zile s-au prezentat referatele: *Pacea și schimbările sociale radicale*, de sociologul indian M. M. Thomas, și *Situația economică a lumii a treia; propuneri pentru soluționarea ei*, de sociologul Dr. Julio de Santa Ana din Uruguay.

În primul referat se arată preocuparea de implicațiile revoluției tehnologice, în raport cu trezirea revoluționară a popoarelor pentru pace și schimbări sociale, datorită revoluției mijloacelor de comunicație, care a micșorat distanțele, a apropiat pe oameni deschizînd căile unei noi orientări, obligîndu-i la crearea unor alte relații, bazate pe simțămîntul dependenței, a răspunderii reciproce și a cointeresării.

Dr. Julio de Santa Ana a urmărit, în referatul său, în primul rînd implicațiile social-politice ale realităților sudamericane care pot genera noi schimbări și transformări esențiale cu repercursiuni asupra situației generale din lume.

*

1—3 aprilie 1968. În zilele de 1 la 3 aprilie — dimineața, — toți participanții la lucrările Adunării generale au studiat în grupe de lucru materialele Adunării, în vederea precizării pozițiilor ce trebuie adoptate în documentele Conferinței (mesaj, rezoluții).

S-a lucrat în șase grupe de lucru, cu următoarea tematică:

- a) grupa privind problemele teologice;
- b) grupa privind problemele internaționale;
- c) grupa privind rolul economiei în adoptarea hotărîrilor politice;
- d) grupa privind importanța creării unei noi societăți în «lumea a treia» pentru salvarea omului și pentru posibilitățile păcii;
- e) grupa privind noua conștiință într-o nouă societate;
- f) grupa privind responsabilitatea comună, în ciuda diferențelor confesionale (grupa ecumenică).

Delegații români au participat activ la lucrările tuturor celor șase grupe de lucru, dintre care grupa a șasea (ecumenică), a fost condusă de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului. În aceste grupe au fost elaborate rapoarte — specifice preocupării grupelor — care au fost luate în considerare de comisia de redactare a documentelor Adunării.

Astfel, *Grupa privind problemele teologice* s-a preocupat pe larg de explicația teologică a acțiunii creștine în favoarea păcii, declarînd: «Fundamentul pentru lucrarea creștină în favoarea păcii este restaurarea creaturii în Hristos. Toți oamenii sînt împăcați în Hristos, dependenți unul de altul în Hristos, și adunați în Hristos. Credem că sîntem chemați să colaborăm cu Dumnezeu, Cel al cărui duh de iubire pentru om este gata să acționeze peste tot, pentru o societate a păcii în dreptate și dem-

nită (...). În cursul discuțiilor din cadrul comisiei s-a văzut că majoritatea participanților neortodocși s-au simțit îmbogățiți datorită contribuțiilor făcute de teologii ortodocși, însă a devenit tot mai evidentă «necesitatea unui dialog mai amplu și mai profund».

Raportul *Grupei privind problemele internaționale* prezintă problemele avute în cercetare și propunerile făcute de membrii acestei grupe pentru a fi luate în considerare de Adunarea generală, astfel: «Dezarmarea și tratatul de neproliferare». În acest capitol se insistă asupra necesității dezarmării «eficace la scară mondială», și a redactării tratatului de neproliferare care trebuie să prevadă garanții pentru statele neproducătoare de armament atomic. «Evanghelia lui Hristos, se spune în raport, ne eliberează de teamă și ne dă curajul de a fi pentru coexistența pașnică într-o lume cu sisteme sociale diferite».

Alt capitol, dedicat situației din Vietnam afirmă printre altele: «Ca adepți ai Domnului Hristos, noi ne solidarizăm cu victimele din Vietnam și cerem să se pună capăt acestui război criminal».

În alte capitole raportul prezintă puncte de vedere referitoare la China și Asia de Sud-Est, Orientul Apropiat, pe baza rezoluțiilor O.N.U., Africa și Securitatea europeană. Printre altele, se cere cu insistență organizarea unei conferințe bisericești privind securitatea europeană.

Grupa privind rolul economiei în adoptarea hotărârilor a elaborat un amplu raport privind economia și politica într-o perspectivă mondială în care se expune toată problematica raporturilor dintre țările dezvoltate și cele mai puțin dezvoltate. Se insistă ca Bisericele să contribuie la ridicarea nivelului de viață în lume și la progresul social.

Grupa privind importanța creării unei noi societăți în lumea a treia, s-a preocupat cu problema «construirii unei noi societăți în lumea a treia, pentru salvarea omului și crearea posibilității de pace». În raportul său, se spune: «Posibilitatea de a crea o pace adevărată și a salva pe om nu se poate concepe astăzi în afara construirii la scară mondială a unei societăți în care să se realizeze dreptatea socială (...). Modificările cerute de epoca noastră pentru construirea unei societăți noi în țările lumii a treia cer schimbări de structură, la nivel național și la nivel internațional, din cauza evidentei interdependențe între state și popoare».

Pentru a contribui concret la formarea de cadre necesare construirii noii societăți, dar și stabilizării păcii, se propune crearea de către Conferința Creștină pentru Pace a unui *Institut creștin al păcii*.

Grupa privind noua conștiință într-o nouă societate (tematică la care a lucrat în special tineretul) — a fost cea mai dinamică, deoarece însuși felul în care tinerii abordează problemele este diferit de acela al celorlalți. Au existat multe frământări și controverse, deoarece tinerii — ca de obicei — au abordat foarte multe probleme de actualitate, cu referință la atitudinea și angajamentul tineretului în realizarea societății de mâine, prin participarea activă a tinerilor la realizarea transformărilor sociale revoluționare. Se poate spune că majoritatea tinerilor prezenți sînt sincer interesați în elaborarea unui plan de lucru care să ducă

la crearea unei noi societăți, lipsită de exploatare, violență și războaie. Pentru aceasta raportul lor este mai mult interogativ, scoțînd în evidență necesitatea de a adînci și în viitor punctele de program enunțate.

Grupa ecumenică (privind responsabilitatea comună) a elaborat un raport echilibrat privind responsabilitatea ecumenică comună. Participanții la lucrările grupei au exprimat dorința adîncirii contactelor și a cooperării între Bisericele creștine pentru realizarea păcii, de a intensifica cooperarea cu alte organizații mondiale creștine, cum este Consiliul Ecumenic al Bisericilor, precum și cu alte organizații religioase sau seculare care au drept scop apărarea păcii, a dreptății, a libertății și a independenței. Grupa ecumenică se declară solidară cu cei care sînt victimele războiului, ale rasismului, ale foametei, «și cu toți aceia care suferă de nedreptate, dorind să caute cu insistență noi mijloace de a ajuta practic pe cei ce sînt frații noștri».

*

3—5 aprilie 1968.— Aceste rapoarte au fost studiate în ședințe plene în zilele de 3, 4 și 5 aprilie. În urma discuțiilor, a completărilor și precizărilor aduse, Adunarea generală a elaborat mai multe documente:

Mesajul celei de a treia Adunări generale creștine pentru pace. — Mesajul Adunării generale preluează prin fundamentarea teologică a acțiunii creștine pentru pace: «Pacea este posibilă, pentru că Dumnezeu, în credincioșia Sa, caută pe om, așa după cum l-a căutat încă de la început. În Vechea alianță el a ales un popor pentru a fi martor înaintea popoarelor a credincioșiei Sale de nezdruncinat. Dumnezeu a judecat necredincioșia omului, egoismul său, nedreptatea și mîndria sa, prin moartea Fiului Său devenit om, Care a suferit pentru noi. Prin învierea Domnului Iisus Hristos a început o lume nouă în care domnește pacea și dreptatea, și în care omul poate trăi responsabil în istorie și în societate. Prin Duhul Sfînt, Domnul a chemat Biserica să vestească credincioșia Sa, să întemeieze pacea și să se angajeze, pentru dreptate în slujirea dezinteresată a tuturor oamenilor. Prin acest dar al Lui, pacea este posibilă».

«Pacea este posibilă, într-adevăr numai dacă se rezolvă problemele în fața cărora se află azi umanitatea în ansamblul său și fiecare individ în parte. Aceste probleme nu sînt izolate unele de altele, ci se găsesc, într-o dependență reciprocă, în această epocă de transformări și procese revoluționare de ordin social, național, științific și tehnic. Ele nu sînt izolate, pentru că există o interdependență a focarelor de criză. Acestora noi le opunem efortul pentru a construi o lume a păcii, a dreptății sociale și a libertății».

După ce se analizează focarele de criză, Mesajul continuă: «Deoarece sîntem creștini, noi avem obligația să lucrăm pentru consolidarea păcii în lume, adică pentru coexistența pașnică. De asemenea, sîntem chemați să lucrăm la realizarea unei strategii politice noi, privind schimbările din lume. Această slujire trebuie realizată, înainte de orice în colaborarea cu mișcările populare care urmăresc promovarea structurilor umane și sociale noi».

În legătură cu acțiunea pentru pace a tineretului creștin, Mesajul menționează: «În ultimii ani, o minoritate tot mai crescândă de tineri a început să recunoască și să lupte împotriva nedreptăților din lumea de azi. Această conștiință a fost ascuțită în special datorită războiului din Vietnam. Ceea ce a început ca o indignare morală, s-a transformat într-o mișcare de protest și mai recent în rezistență. În experiența acestor lupte, tinerii au descoperit că nedreptățile nu sînt divergențe izolate ci rezultatul unui sistem de imperialism, militarism și exploatare economică. Adesea, revolta tinerilor este considerată un protest negativ care poate fi respins. Însă cauzele profunde ale ei au adesea aceleași origini ca și lupta contra imperialismului și a exploatării, adică dominarea de către unele grupe minore și de excluderea comunității de a participa la luarea de hotărîri care privesc viața lor. Această nouă conștiință insistă asupra priorității schimbărilor structurale revoluționare, însă insistă de asemenea asupra dimensiunii tot mai prezente a luptei pentru eliberarea omului, asupra sarcinii de a crea forme de autodeterminare și asupra participării democratice. În mișcarea de tineret există entuziasmul profund pentru umanizarea societății și pentru realizarea păcii».

Declarația cu privire la Vietnam. — A mai fost, de asemenea, redactată și aprobată de către cea de a treia Adunare generală creștină pentru pace o Declarație privind Vietnamul, în care toți cei prezenți exprimă solidaritatea și compasiunea cu lupta poporului vietnamez împotriva agresorului. În numele creștinilor pe care-i reprezintă, Adunarea generală s-a pronunțat pentru încetarea completă și necondiționată a bombardamentelor asupra R. D. Vietnam, pentru retragerea trupelor S.U.A. și aliate din Vietnamul de sud, pentru succesul tratativelor de la Paris între reprezentanții guvernului S.U.A. și R. D. Vietnam, pentru stabilirea păcii drepte pe baza acordurilor de la Geneva din 1954. «Considerăm acest război ca rezultatul intervenției imperialiste, opusă luptei îndelungate a poporului vietnamez pentru a fi liber în a-și determina propria soartă, și a realiza aspirațiile sale pentru dreptate socială și progres. Pretutindeni unde se urmărește înăbușirea cu forța a luptei pentru eliberarea națională, se poate repeta tragedia din Vietnam. Victoria poporului vietnamez va constitui o încurajare pentru toate popoarele oprite. De aceea noi afirmăm principiul dreptului la autodeterminare a popoarelor și zădărnicierea oricăror tentative de a lichida prin mijloace militare voința de independență a popoarelor oprite».

Rezoluția cu privire la Africa. — Cea de a treia Adunare generală creștină pentru pace a redactat și aprobat o rezoluție privind situația din Africa, în care se înfățișează opiniile Adunării generale asupra situației din această parte a lumii, în care sînt prejudiciate pacea și drepturile elementare ale omului.

Rezoluția cu privire la securitatea europeană. — A fost redactată și aprobată de asemenea o rezoluție privind securitatea europeană, în care se exprimă dorința creștinilor prezenți la cea de a treia Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace ca Europa, care vreme îndelungată a fost focar de discordie și de războaie, să devină o zonă a păcii și

a cooperării între state, indiferent de sistemul lor social și de ideologia pe care o profesează acestea. În Europa pacea este posibilă prin efortul general al locuitorilor acestui continent, indiferent de orientarea lor religioasă.

*

Adunarea generală a reales în funcția de președinte al Mișcării pe Dl. Prof. J. L. Hromadka, veteran al Mișcării ecumenice și unul din inițiatorii Conferinței Creștine pentru Pace; iar Pastorul Dr. J. N. Ondra a fost reales în funcția de secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace.

Cea de a treia Adunare generală creștină pentru pace a marcat un pas înainte în istoria Conferinței Creștine pentru Pace, în primul rînd prin dovedirea simpatiei de care se bucură ideile răspîndite în cercuri tot mai largi de această organizație creștină născută acum 10 ani la Praga. Creștini veniți din toate continentele, aparținînd unor țări cu sisteme social-economice-politice diferite, au fost unanimi în a adînci și a preciza împreună problematica luptei creștine pentru pace. A fost prima mare adunare a acestei Conferințe, în care glasurile au găsit un diapazon comun, în care nu s-au manifestat neînțelegeri grave sau disensiuni. Toți cei prezenți erau sincer interesați ca, pornind de la realitățile Sfintei Scripturi și ale Tradiției creștine să contureze sarcinile și angajamentul pentru pace al creștinilor de pretutindeni.

Adunarea de la Praga a dovedit că masele de creștini reprezentate de Adunare sînt conștiente de necesitatea unei acțiuni comune și unitare pentru pace, aceasta făcînd parte din angajamentul elementar creștin. În această privință se poate spune că prezența reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la diferitele lucrări ale organelor de conducere a Conferinței a constituit un adevărat catalizator al diferitelor tendințe, în primul rînd prin permanenta grijă de a face ca mesajul în lume purtat de Conferința Creștină pentru Pace să izvorască din doctrina creștină, iar limbajul să fie creștin.

Se poate, de asemenea, menționa ca o reușită a muncii de pînă acum a Conferinței Creștine pentru Pace reorganizarea unei serii de comitete regionale, în S.U.A., Anglia și Franța, precum și prezența la Adunarea generală a unor responsabili de Biserici africane, și ai unor organizații cunoscute, care pot deveni purtătorii de cuvînt ai ideilor Conferinței în mediile pe care le frecventează.

Sistemul de informare a participanților la lucrări a funcționat destul de bine, datorită efortului permanent al gazdelor.

Analizînd ansamblul de realizări ale celei de a treia Adunări generale a Conferinței Creștine pentru Pace, se poate spune cu toată certitudinea că prin strădania tuturor oamenilor de bine de pretutindeni, «pacea este posibilă».

IL. I. G.

MARTIN LUTHER KING

O NOUĂ VICTIMĂ A VIOLENȚEI ȘI A URII RASIALE

Ziua de 4 aprilie 1968 însemnează o nouă pată rușinoasă în istoria contemporană a poporului american. În această zi a fost asasinat, în timpul unui miting al populației de culoare din orașul american Memphis, cunoscutul și apreciatul lider al negrilor americani, militant pentru dreptate socială și pentru încetarea discriminării rasiale, predicator al «non-violenței», pastorul Martin Luther King, laureat al premiului Nobel pentru pace. Asasinarea pastorului Martin Luther King, apărător al populației de culoare din Statele Unite, teolog și militant cunoscut și apreciat în întreaga lume, pune un semn de întrebare peste însăși existența spirituală a unei societăți în care domină agresiunea și teroarea, în ciuda aparențelor de civilizație, de prosperitate și de progres material.

Cu atât mai tragică este dispariția prematură a acestui creștin angajat pe deplin în lupta pentru ridicarea poporului său, cu cât principiul fundamental al întregii sale acțiuni era «nonviolenta». Ca și Gandhi, ideologul și părintele Indiei moderne, practicant al aceleiași nonviolente cu fundament creștin, pastorul Martin Luther King dispare într-un mod violent, jertfă pe altarul idealurilor sale umanitare. Creștin și cetățean — pastorul Martin Luther King era preocupat atât de ridicarea morală, socială și materială a populației de culoare din Statele Unite ale Americii, cât și de mântuirea lor sufletească. «Îmi stă la inimă — declara cândva pastorul Martin Luther King — ca negrii din Statele Unite să obțină depline drepturi ca cetățeni și ca ființe umane. Dar, în același timp, mă simt obligat să militez pentru păstrarea integrității noastre morale și pentru mântuirea sufletelor noastre».

Se cunosc etapele ultimilor treisprezece ani care au marcat efortul negrilor nord-americani pentru a li se recunoaște de către compatrioții lor calitatea de om. De la boicotul autobuzelor din Montgomery-Alabama (1955), care au marcat și au impus prezența pastorului Martin Luther King ca promotor al nonviolentei în lupta pentru obținerea de drepturi civile, până la «Black Power» (Puterea neagră), ideologie născută acum câțiva ani și care, parțial, depășește linia trasată de liderul negru, populația de culoare din Statele Unite ale Americii a străbătut un drum ireversibil. În tot acest efort de umanizare și de încreștinare a compatrioților săi, albi și negri, pastorul Martin Luther King a îndeplinit un rol de prim rang. Eforturile sale, întreaga sa activitate socială i-au adus

aprecierea unanimă, concretizată prin acordarea premiului Nobel pentru pace în 1964, la numai un an de la frământările din Birmingham, când autoritățile și albi instigați de rasiști s-au dedat la atentate și vărsări de sânge, nedemne de un popor civilizat.

Departe de a însemna un sfârșit, dispariția în împrejurări tragice a pastorului Martin Luther King la începutul «marșului săracilor» spre Washington — o altă formă de manifestare nonviolentă a opoziției față de legile și practicile rasiste — deschide o nouă etapă în istoria luptei pentru dreptate socială a negrilor nord-americieni. Acum, la moartea lui, ne amintim de cuvintele rostite de el cu prilejul unui miting, la Washington al participanților la un uriaș «marș al libertății» (28 august 1963):

«Visez ca într-o zi, pe colinele roșietice ale Georgiei, fiii sclavilor și fiii foștilor stăpîni de sclavi să poată sta împreună la aceeași masă a fraternității.

Visez ca același stat Mississippi, înăbușit azi de nedreptate, pîrjolit de dogoarea opresiunii, să devină o oază a libertății și dreptății.

Visez ca într-o zi cei patru fii ai mei să trăiască într-o societate în care să nu fie judecați după culoarea pielii, ci după merite.

Aceasta este speranța noastră.

Cu aceste convingeri ne reîntoarcem în Sud. Ele ne vor permite să strecurăm în acest ocean al disperării, o picătură de speranță!»

Moartea pastorului Martin Luther King nu este zadarnică. Astăzi tot mai numeroși sînt cei conștienți de obligația de a înlătura orice discriminare rasială și de obligația de respectare a omului ca fiu al lui Dumnezeu. Creștinismul a adus primul mesaj al egalizării oamenilor, declarînd prin gura Apostolului neamurilor: «nu mai este iudeu sau elin, rob sau slobod, parte bărbătească sau parte femeiască, ci toți sînt una» (Gal. III, 28).

Spre a cinsti memoria pastorului Martin Luther King, Biserica Ortodoxă Română a subscris la fondul pe care Consiliul Ecumenic al Bisericilor îl colectează în vederea ridicării unui monument închinat cunoscutului luptător pentru dreptate socială și pentru egalitate între rase.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

UN TEZAU AL ISTORIEI ȘI CULTURII LOCALE: BISERICA NECUNOSCUȚĂ DIN SECOLUL AL XV-LEA DESCOPERITĂ LA LEREȘTI-MUSCEL¹

În luna septembrie 1963, o periegheză efectuată de activul Muzeului din Cîmpulung-Muscel în comun Lerești, punct terminus nordic al așezărilor din zona muntoasă de aci (fig. 1 Planul de situație al stațiunii, cu localizarea săpăturilor) situat la 4 km distanță de periferia nordică Schei a orașului Cîmpulung, a dus la descoperirea urmelor îngropate, ale unei construcții de cult, necunoscute. Cele trei campanii de săpături arheologice, ce au urmat aci², au reușit să scoată la lumină monumentul și să cerceteze necropola din jur, ambele situate pe un platou denumit «la ziduri», limitat și înconjurat de prăpastii, la nord și la vest, și de valea pîrîului cu același nume la est și la sud.

Construcția (16,5mx6m), de tipul sală dreptunghiulară, prezintă un plan inițial (fig. 2 Planul monumentului) compus dintr-o navă și un altar cu o absidă poligonală pentagonală în exteriorul elevației și, de asemenea, la partea interioară a fundației, fiind circulară în interior, la care s-a adăugat, mai târziu, un nartex dreptunghiular, cu două intrări. Avînd analogii genetice de plan cu bisericuța descoperită în curtea liceului din Turnu-Severin³ și cu cea din cetate, din aceeași localitate, construcția reeditează tradiția unui prototip al vechilor forme arhitecturale atestînd legăturile șantierelor Țării Românești cu șantierele din sudul Du-

1. Studiul de față pune în circuitul de informare datele de importanță istorică și social-culturală, privind monumentul și materialele descoperite, studiul arheologic propriu-zis constituind o lucrare aparte, de sinteză, depusă la Institutul de Arheologie al Academiei R. S. România, pentru publicare în revista «Materiale și cercetări arheologice».

2. Intreprinse de noi în cursul anilor 1964—1966, avînd într-o parte a ultimei campanii și colaborarea secției de istorie a Muzeului Bruckenthal de la Sibiu, prin delegatul său Th. Nagler.

3. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, p. 138 și fig. 120.

nării, cu cele din Bulgaria îndeosebi⁴, ce preluaseră, de timpuriu, absida pentagonală, spre exterior, prin filiera Constantinopol și Salonic⁵, ce avea să-și extindă, în secolul al XVI-lea, aria de răspîndire. Cele două faze de construcție sînt atestate concret, atît prin tehnica și prin materialul folosit, cît și prin situația de adosare a nartexului, ce nu are legătură de țesătură cu zidul de apus al naosului, în care se află telescopat în paralel, pe o adîncime de 0,20 m. La acesta din urmă s-au folosit bolovani masivi de rîu și rare cărămizi (0,24x0,16x0,04 și 0,26x0,17x0,05), totul prins cu un mortar calitativ, gălbui, pe cînd zidurile nartexului sînt construite din pietre de rîu, aplatisate, cu structură șistoidă, cărămizile lipsind cu desăvîrșire, iar mortarul folosit diferă substanțial de cel amintit, fiind sfărîmicios și de o culoare alb-murdar cenușie. Zidurile altarului, naosului și nartexului cuprind, pe alocuri, și piatră prelucrată din binecunoscutul calcar numulitic de Albești, cu precădere la colțul intrărilor din exterior și interior.

În exterior, zidurile păstrează soclul, alcătuit din două șiruri suprapuse de bolovani proeminînd ușor; iar la interior este vizibilă plinta, ambele separînd partea subterană a construcției, de partea ce se ridică la suprafață, delimitînd nivelul de fundație.

Construcția prezintă o caracteristică mai puțin obișnuită la monumentele noastre de cult medievale. Separația prin iconostas, între naos și altar, cu cele trei uși liturgice tradiționale, este realizată numai prin două intrări laterale, respectiv prin accesul spre flancul nordic al altarului, către proscomidion, și cel sudic, diaconiconul. Interceptarea, în cursul săpăturilor, a unei baze de coloană (0,30x0,30x0,15) din piatră provenită de la stîlpul ce sprijinea separația, aflată între urechile altarului, creînd numai două intrări, este concludentă. De asemenea au fost descoperite elemente stilistice de construcție de tradiție gotică (fig. 3; 1, 2, 4) încadramente de fereastră (1,10x0,55x0,10) din piatră de Albești și un fragment masiv de nervură (0,47 x 0,44 x 0,40), provenit poate de la un colț de boltă sau de la baza unui arc triumfal, aflat căzut în exterior. Aceste influențe, venite neîndoielnic din afară, și preluate de meșterii constructori locali, ca influențe stilistice de mare circulație peste munți, dar adaptate printr-o localizare și transpunere primitivă, aci în zona versantului sudic carpatic, nu sînt însă de natură să creeze vreun dubiu asupra apartenenței de rit a bisericii descoperite. Într-adevăr, construcția a fost destinată chiar de la zidire, cultului ortodox, al Bisericii Răsăritene, fapt dovedit peremptoriu prin descoperirea a două lespezi rituale de fundație, purtînd, săpată fiecare, crucea cu două brațe, și aflate încastrate în temelia altarului, pe latura de nord și de sud a fundației acestuia (fig. 3; 4 3;3). Apartenența menționată, de rit, se coroborează intim cu elementele de ritual, funerar, interceptate în mormintele cercetate în necropola din jurul monumentului, fapt care dă ascendență, de asemenea, concluziei că, pe întregul parcurs al existenței sale, biserica a deservit cultul răsăritean ortodox.

Cînd a fost clădită construcția primei etape? Potrivit elementelor de datare, cu valoare directă și absolută, respectiv cele mai vechi monede (arătate mai jos) descoperite în nivelul cel mai vechi de morminte, cît și a elementelor accesorii de constumație, a ceramicii recoltate, a podoabelor de toate categoriile, și de asemenea a materialelor cu valoare de datare indirectă, obținute prin analogie cu

4. *Ibidem*, p. 139.

5. *Ibidem*, p. 135.

rezultatele concludente date de alte șantiere arheologice din zona Muscelului (Cetățeni, Suslănești, Cîmpulung), biserica necunoscută din Lerești, în forma sa inițială, a fost construită în a doua jumătate a secolului al XV-lea, după anii 1470.

A doua fază de construcție a avut loc la începutul secolului al XVI-lea, cîns-au adăugat nartexul, în cadrul reparațiilor necesare monumentului inițial. Cu această ocazie, intrarea exterioară vestică a naosului a devenit intrare interioară servind acum ca trecere din noul nartex în vechea navă, iar intrarea pentru accesul din afară, în biserica mărită, a fost realizată prin crearea a două spații deschise — fără uși — la adaosul de construcție, una pe la apus și alta prin zidul sudic al nartexului, neaflîndu-se nici o urmă de fixare a vreunor uși prin stîlpi pentru fixarea balamalelor, sau măcar a locurilor acestora, așa cum s-a descoperit la intrarea în naos. Încadramentul din piatră al acesteia din urmă, cu ornament formînd lujere vegetale cu motivul florii de crin, localizată în trifoi (fig. 3;2, aparținînd primei etape, cu funcționalitatea de ușă exterioară, a fost aflat refolosit ca material de zidărie în construcția zidului sudic al naosului, descoperită «in situ» prăbușit, în masă compactă, peste mormintele apropiate, iar dimensiunile celor două fragmente în cauză sînt concludente: 1,10 x 0,14 x 0,24 x 0,30 și 0,76 x 0,28 x 0,14.

Grosimea mai mare a zidurilor nartexului, deosebite de cele ale naosului și altarului, respectiv 1 m față de numai 0,70 m, cu îngroșări tîrzii, de asemenea fără legătură, permit ipoteza existenței unui turn-clopotniță, genetic vehiculat în zona Argeșului prin intermediul balcanic⁶, dar aci în zona Cîmpulungului venit mai degrabă ca un ecou de pe versantul nordic carpatic. Cele 18 secțiuni trasate, fie în interiorul monumentului, fie, în marea lor majoritate, în exteriorul acestuia, orientate perpendicular și concentric din afară către construcție, unele cu profile perpendiculare pe intrări, au permis o minuțioasă cercetare arheologică la verticală, avînd ca obiectiv stabilirea situației stratigrafice⁷, a nivelului de fundație al monumentului, al zonei necropolei din jur și a raporturilor dintre acestea.

S-au interceptat patru nivele de înmormîntare⁸ formînd o deosebit de concentrată necropolă etajată, deservită de biserica descoperită, necunoscută pînă la efectuarea cercetărilor.

Au fost interceptate și studiate, astfel, în total, un număr de 161 morminte, cuprinse între a doua jumătate a secolului al XV-lea și a doua jumătate a secolului al XVII-lea, perioada stabilită cronologic pe baza materialului interceptat, timp după care viața complexului în cauză încetează, ca funcționalitate de cult în general, și cu caracter funerar în special. Pentru nivelul de fundație al monumentului, respectiv al primei faze de construcție, data de a doua jumătate a secolului al XV-lea este confirmată, pe lîngă interceptarea în cele mai vechi morminte, a monedelor din această epocă, și de ceramica specifică: un vas întregibil cu buza dublă, răsfrîntă în afară, variantă evoluată a tipului Cetățeni-Muscel și Băneasa Străulești-București⁹, ce a fost aflat «in situ» pe fundul șanțului de te-

6. *Ibidem*, p. 138.

7. Descrisă amănunțit, cu profilele secțiunilor, «in extenso», în studiul de sinteză depus la Institutul de Arheologie al Academiei R. S. România (vezi nota nr. 1).

8. Pe latura sudică și estică, iar numai unul pe cea nordică a monumentului, în spatele bisericii, loc minor pentru înhumări și puțin circulat.

9. Dinu V. Rosetti, *Șantierul arheologic Cetățeni*, în «Materiale...», VIII, p. 76, fig. 3:7; M. Constantinescu, Panait I. Panait, ș. a., *Șantierul arheologic Băneasa-Străulești*, în *Cercetări arheologice în București*, II, p. 215, fig. 114:4.

ui (Ce-
sa ini-
ii 1470.
a, cînd
ial. Cu
erioară,
tru ac-
și des-
zidul
n stîlpi
scoperit
amente
p. 3;2),
t refo-
operită
siunile
i 0,76 x

ului și
a fără
n zona
it mai
fie în
orien-
e per-
rticală,
al mo-

e con-
înă la

minte,
seco-
ceptat,
e cult
l mo-
tate a
mor-
regibil
scel și
de te-

epus la
spatele

g. 3:7;
ercetări

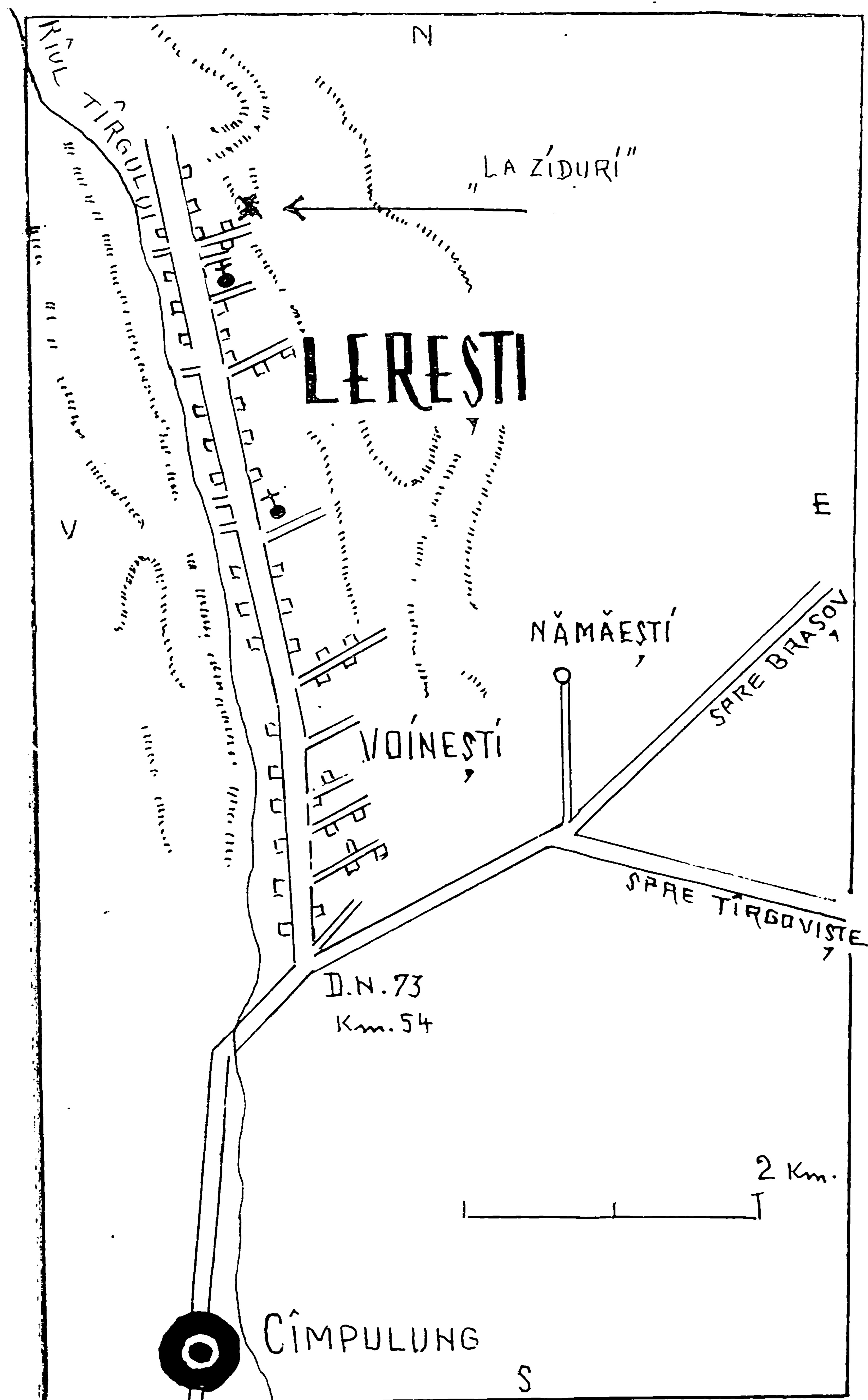

Fig. 1. — Lerești-Muscel. Planul de situație al stațiunii,
cu localizarea săpăturilor

CONSTRUCTIE SEC. XV

CONSTRUCTIE SEC. XVI

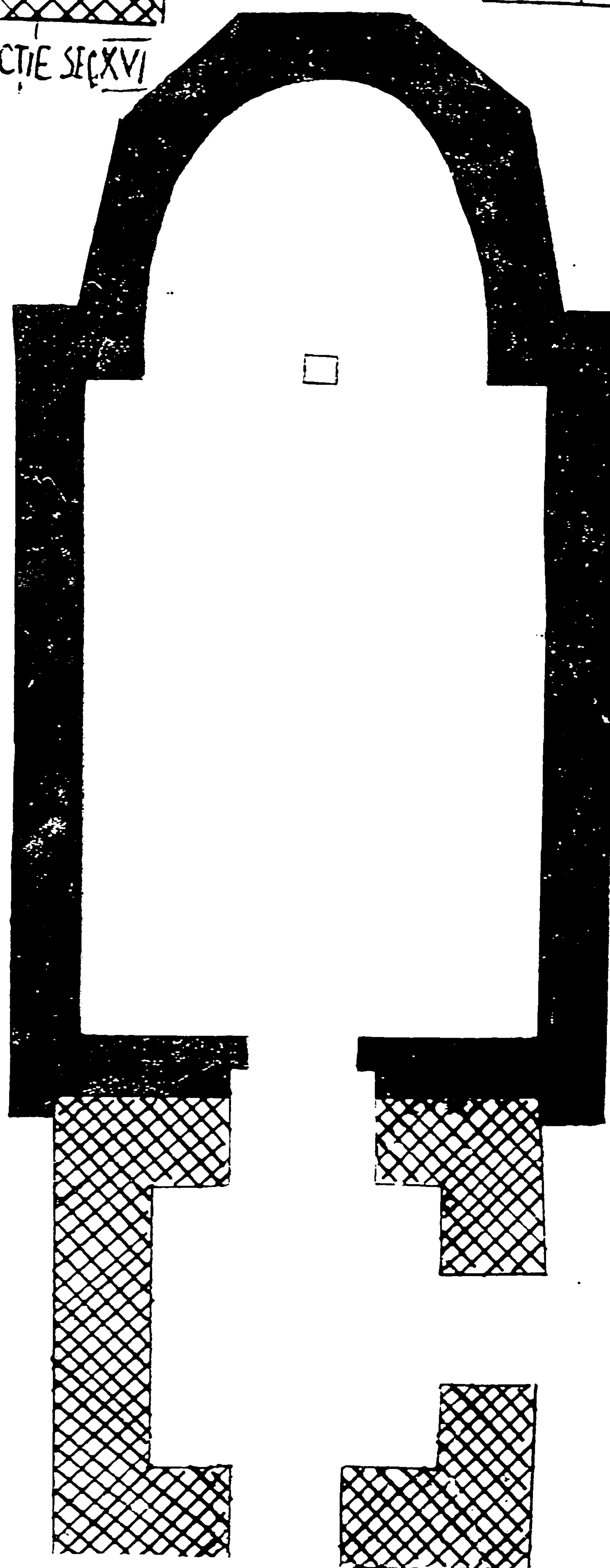
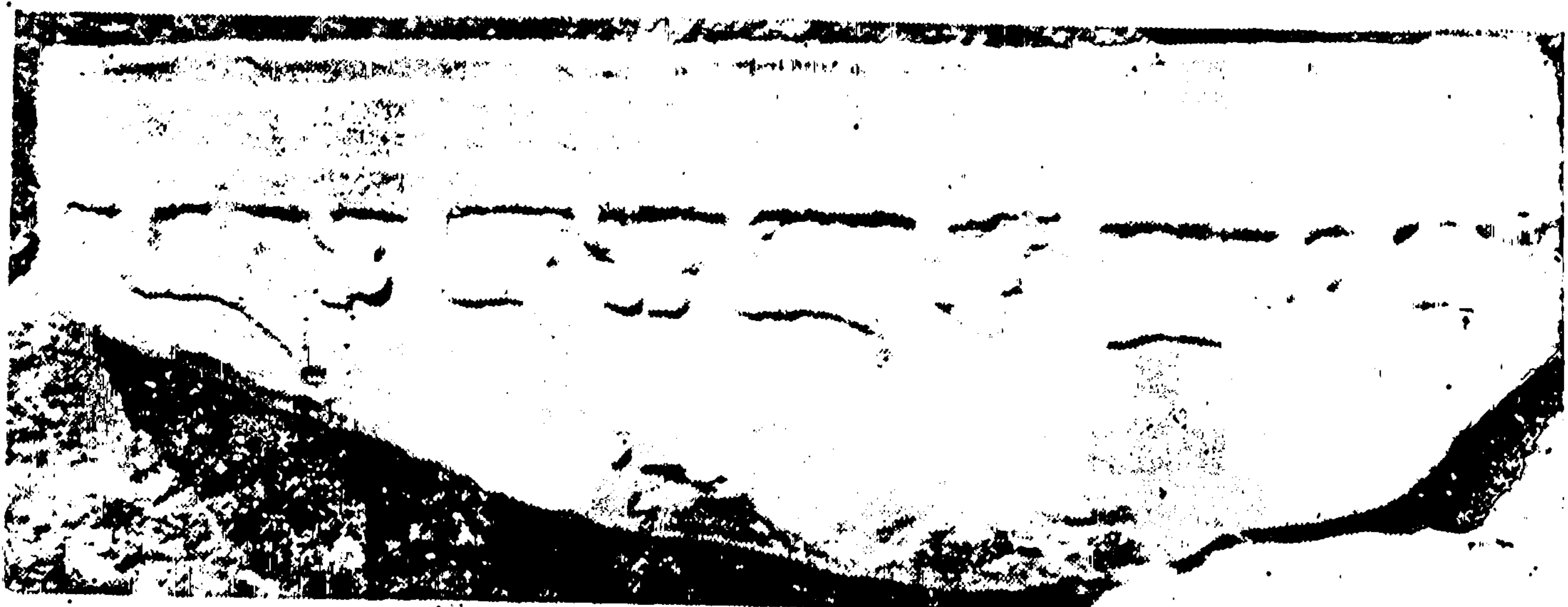

Fig. 2. — Lerești-Muscel. Planul monumentului de cult,
din secolul al XV-lea

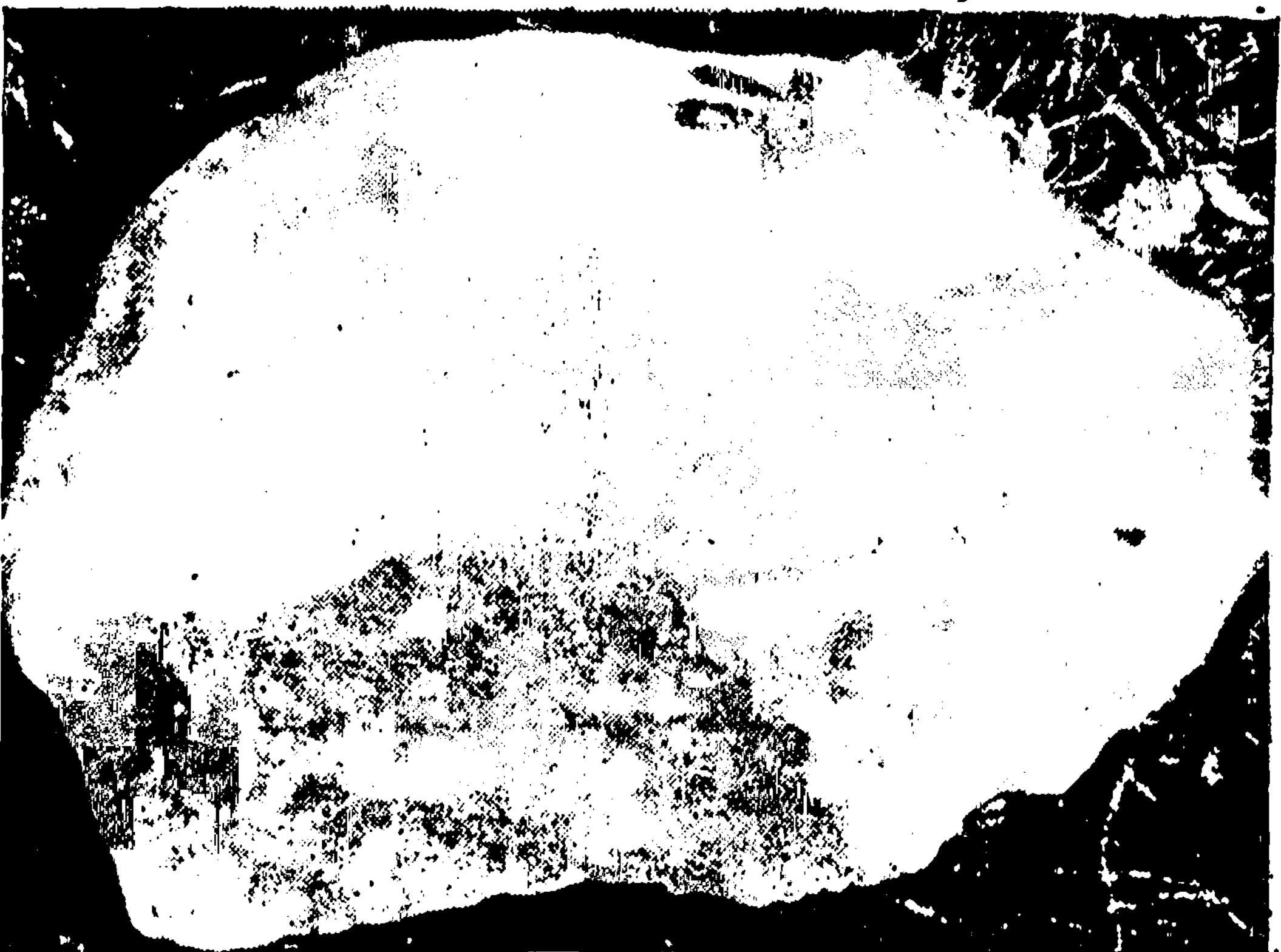
1

2

3

4

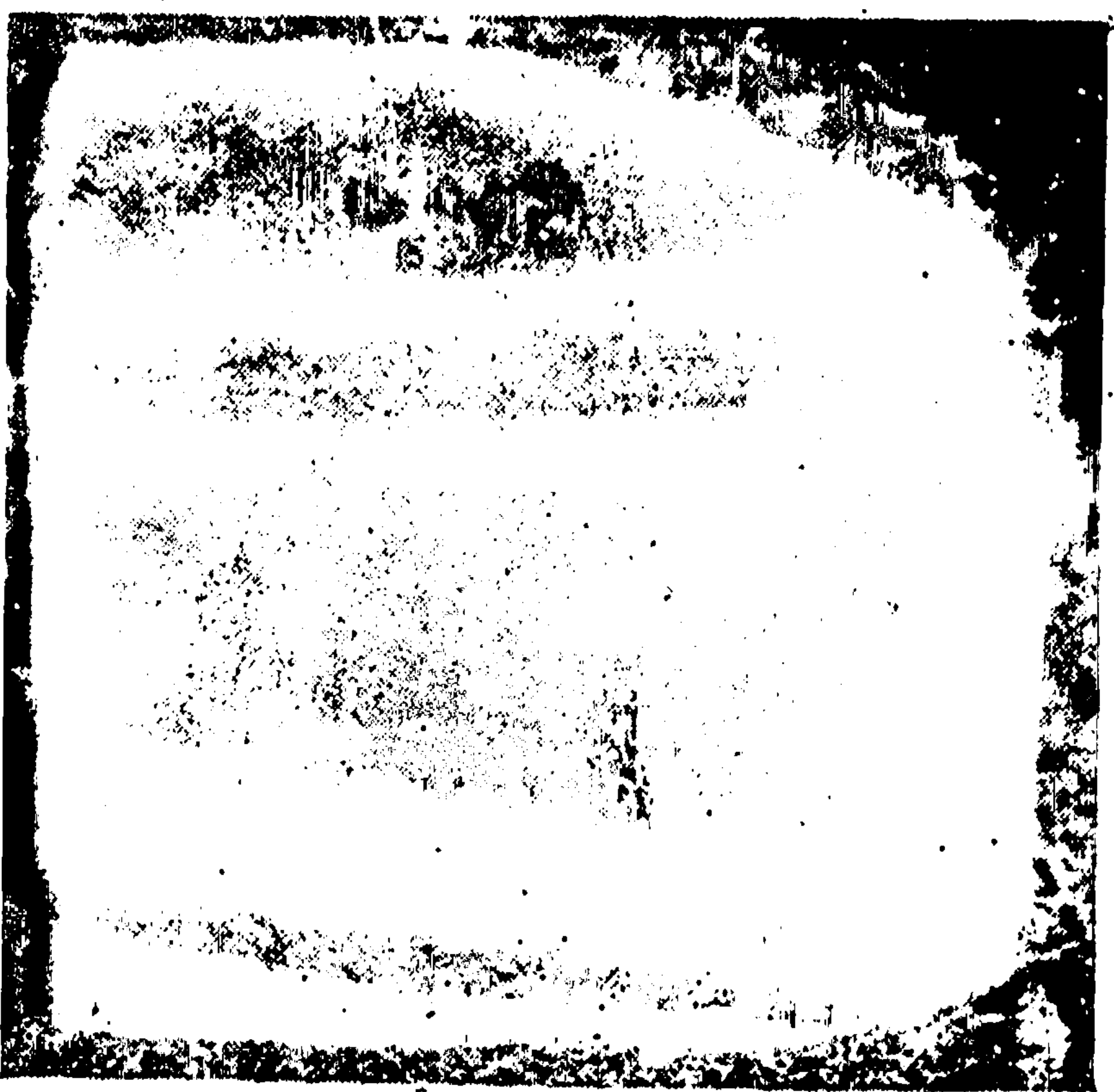

Fig. 3. — 1. Încadrământ de fereastră; 2. Încadrământ de ușă;
3. Lespede rituală de fundație, cu cruce patriarhală;
4. Fragment de nervură

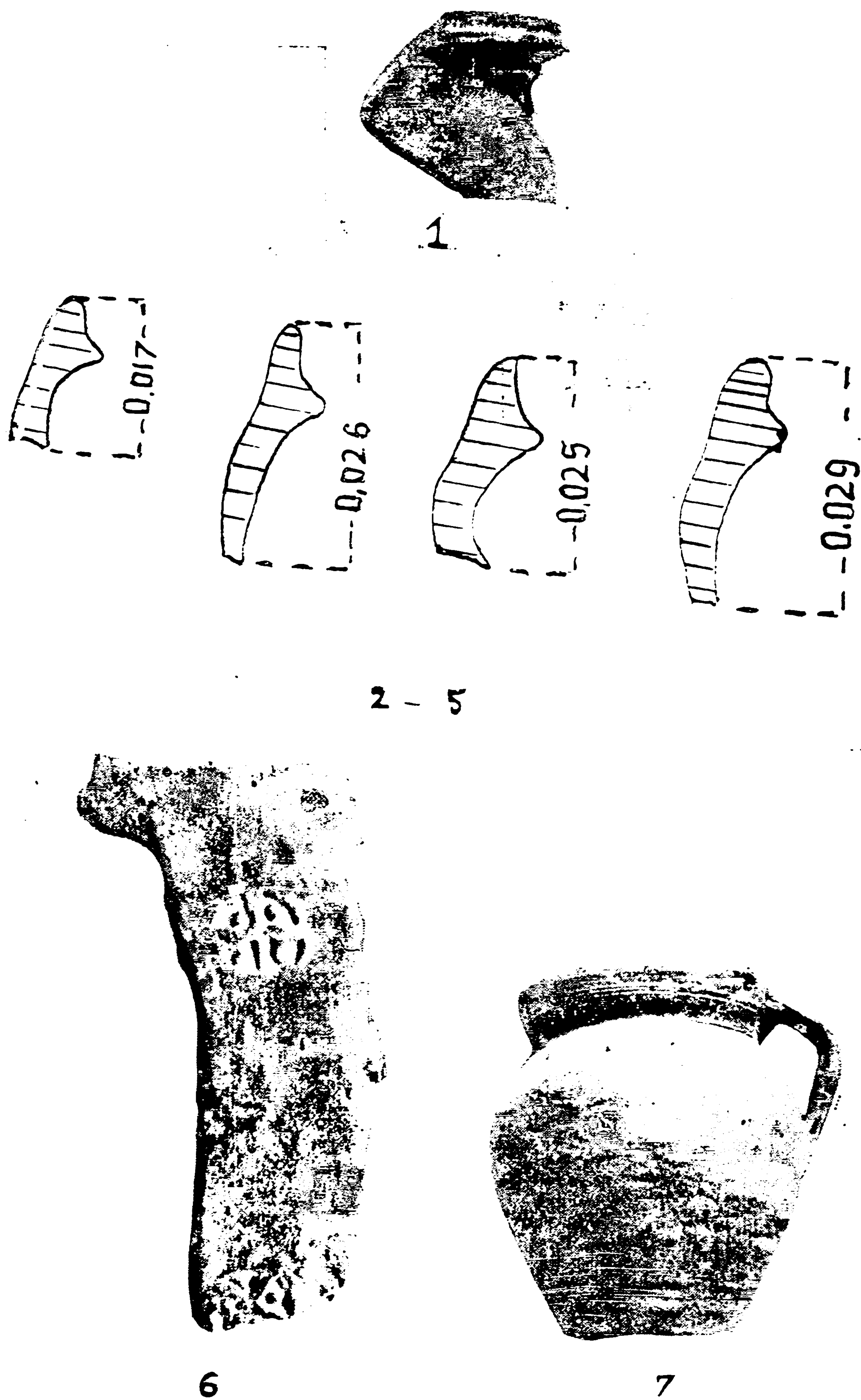
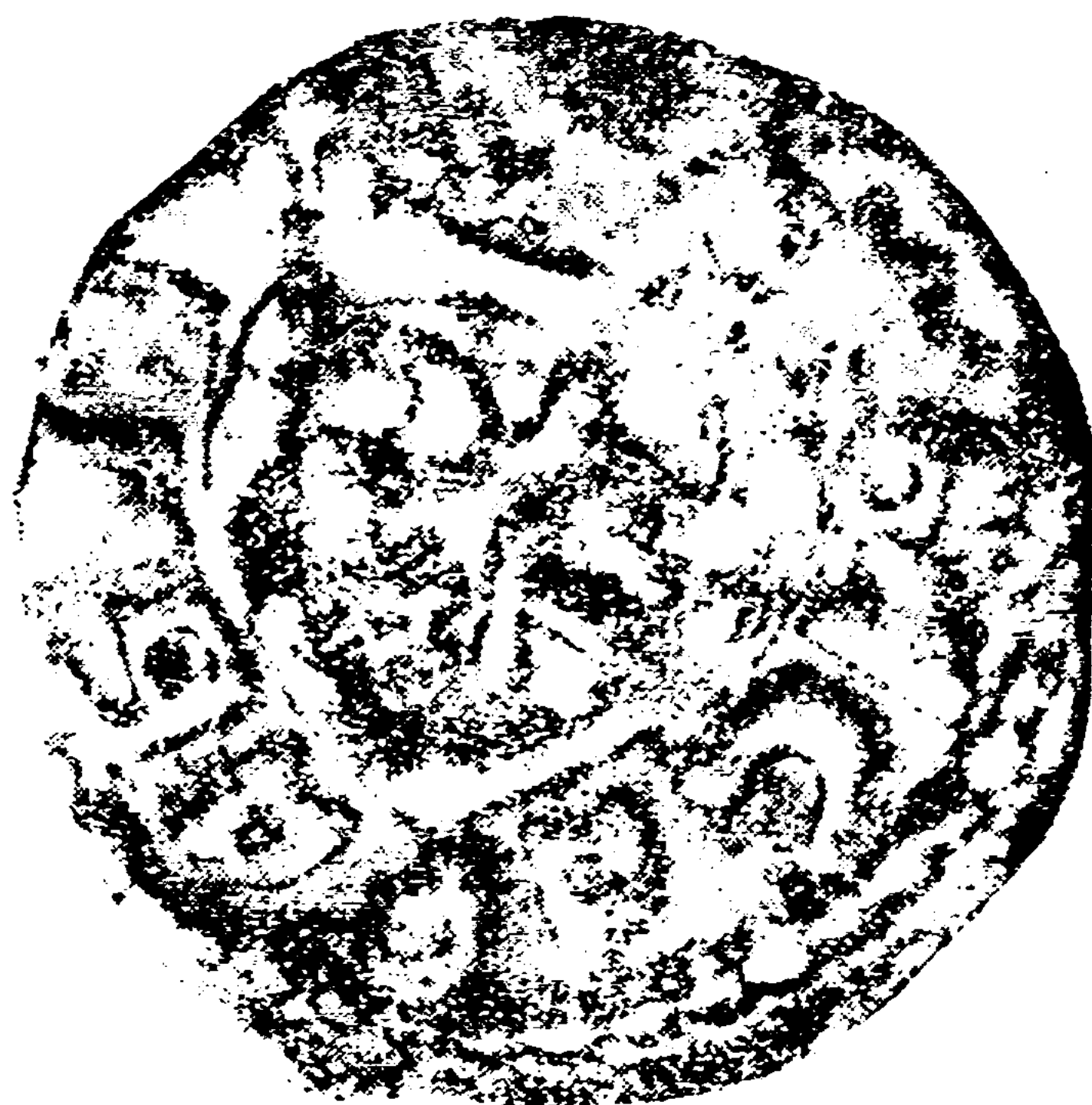
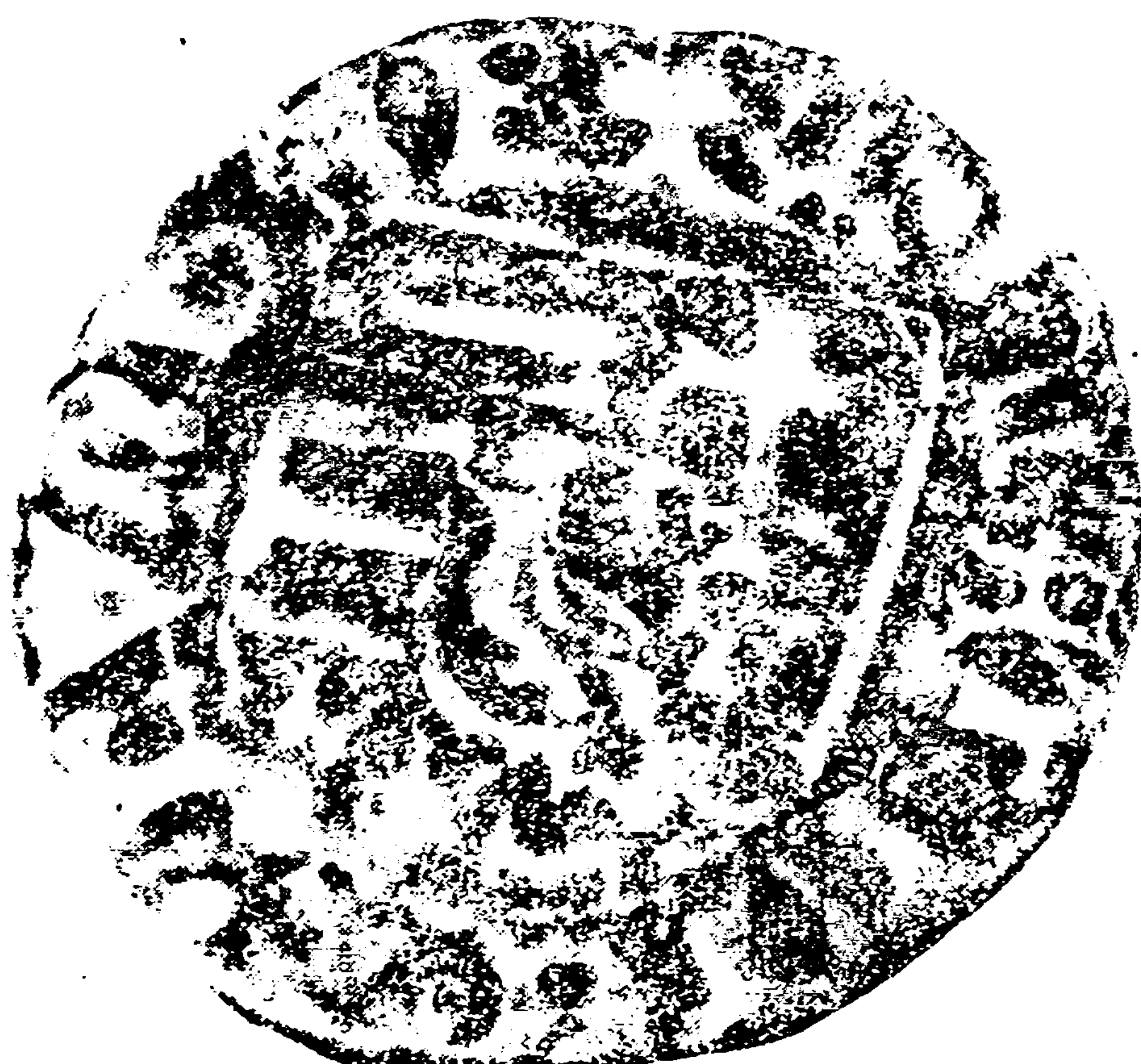

Fig. 4. — 1. Buză de vas din sec. al XV-lea; 2—5. Profile de buze de vase din sec. al XV-lea; 6. Țoartă de vas — ceramică ștampilată sec. al XVI-lea; 7. Oală din sec. al XVII-lea

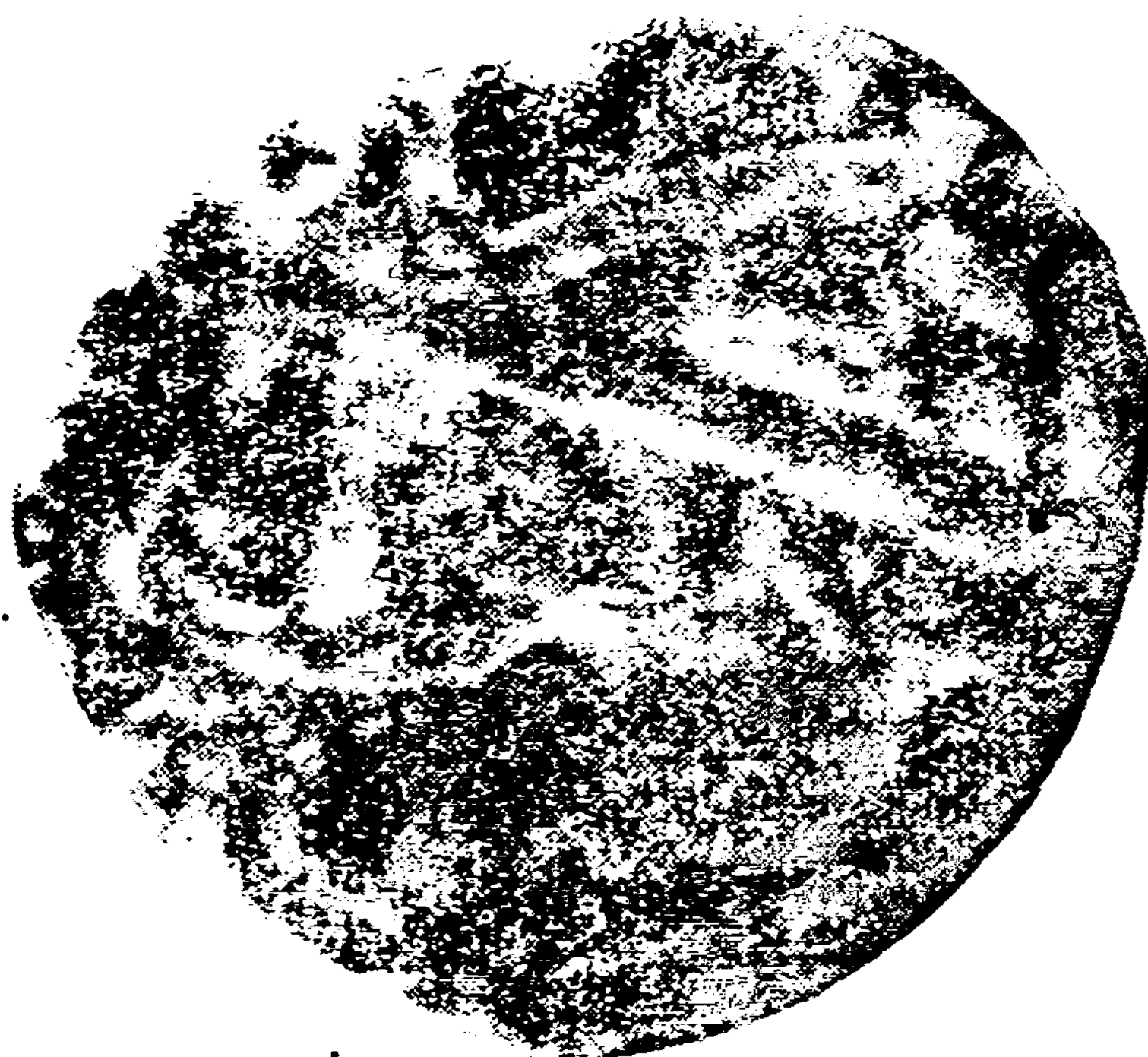
1

2

3

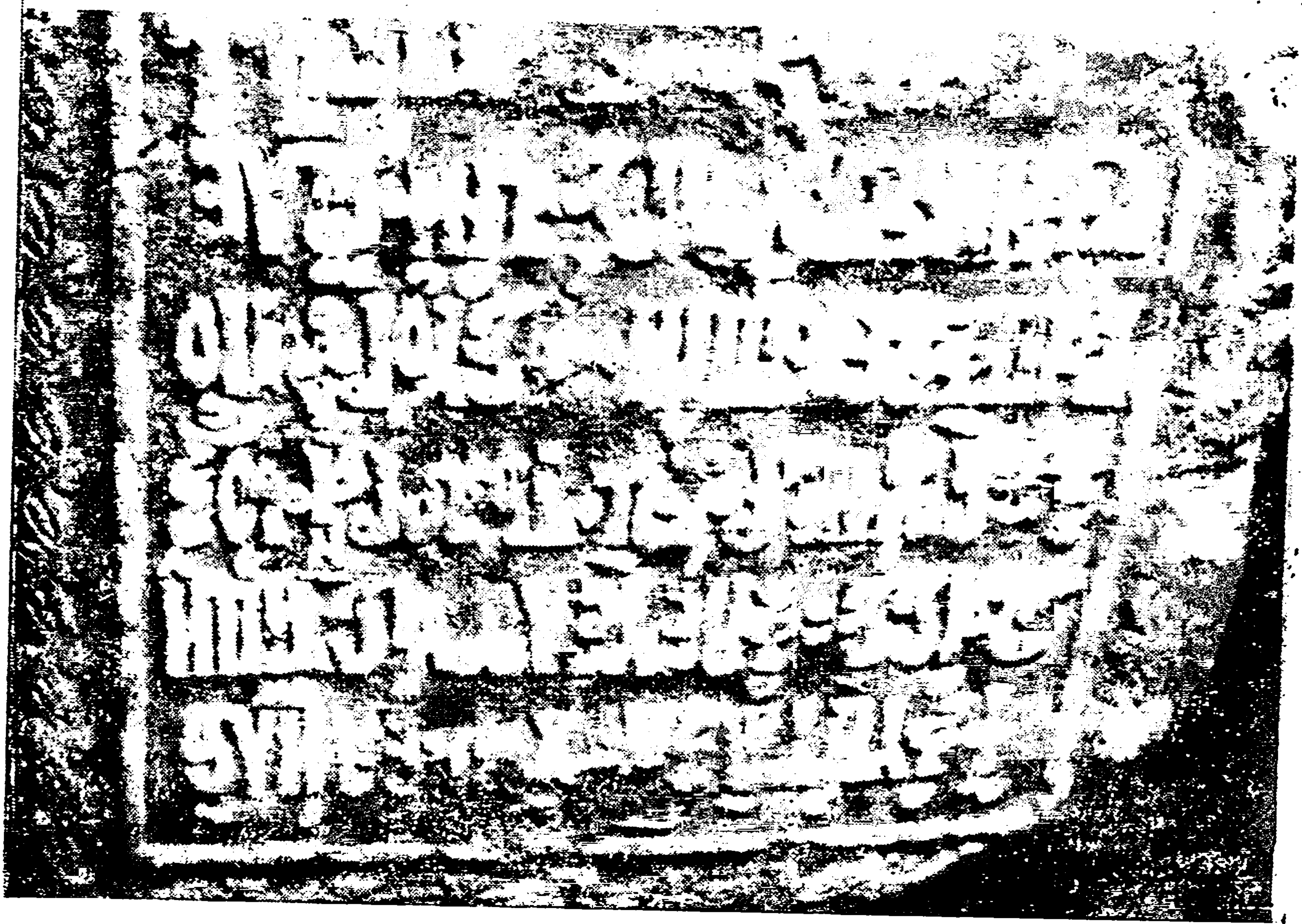
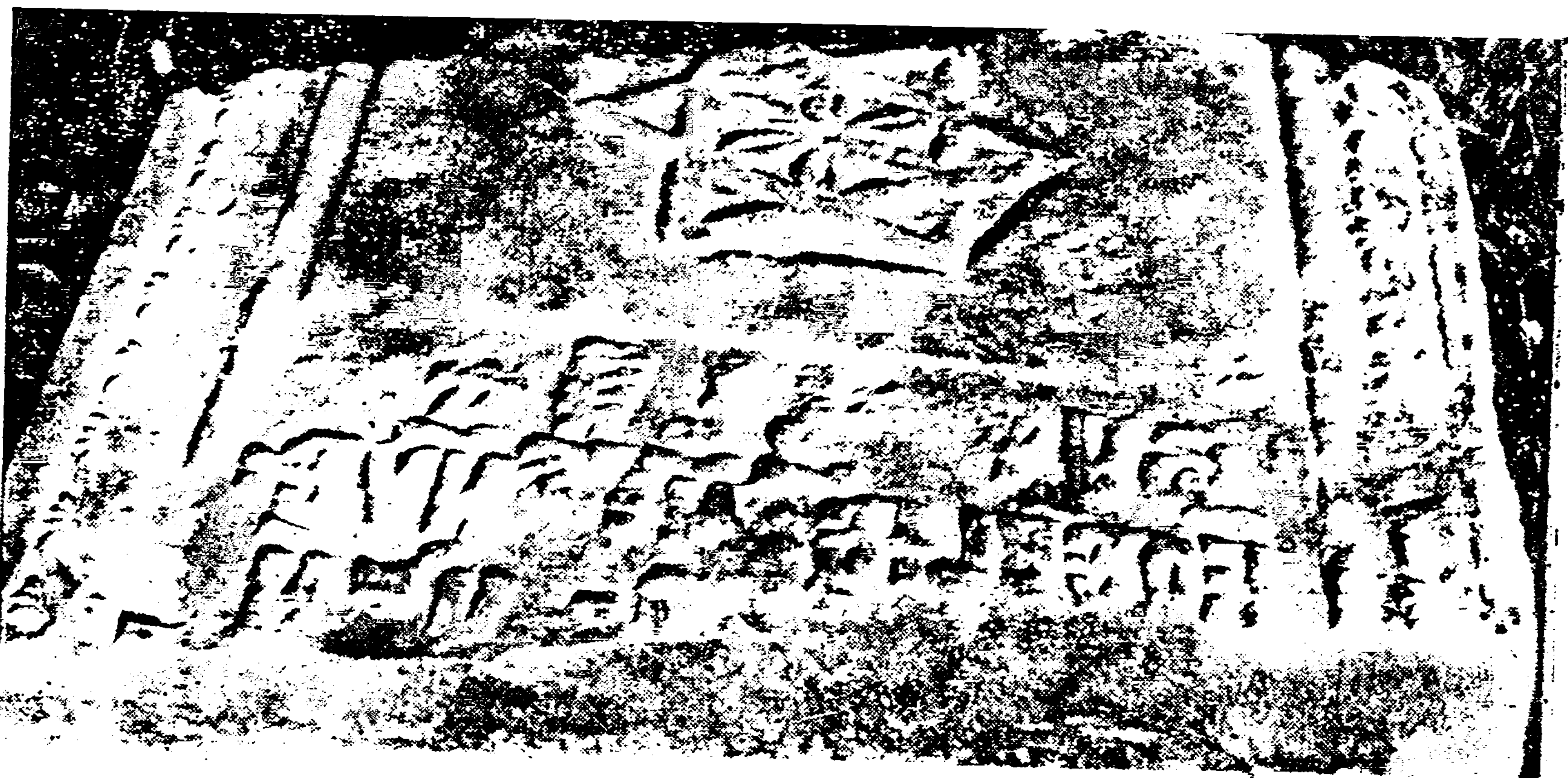

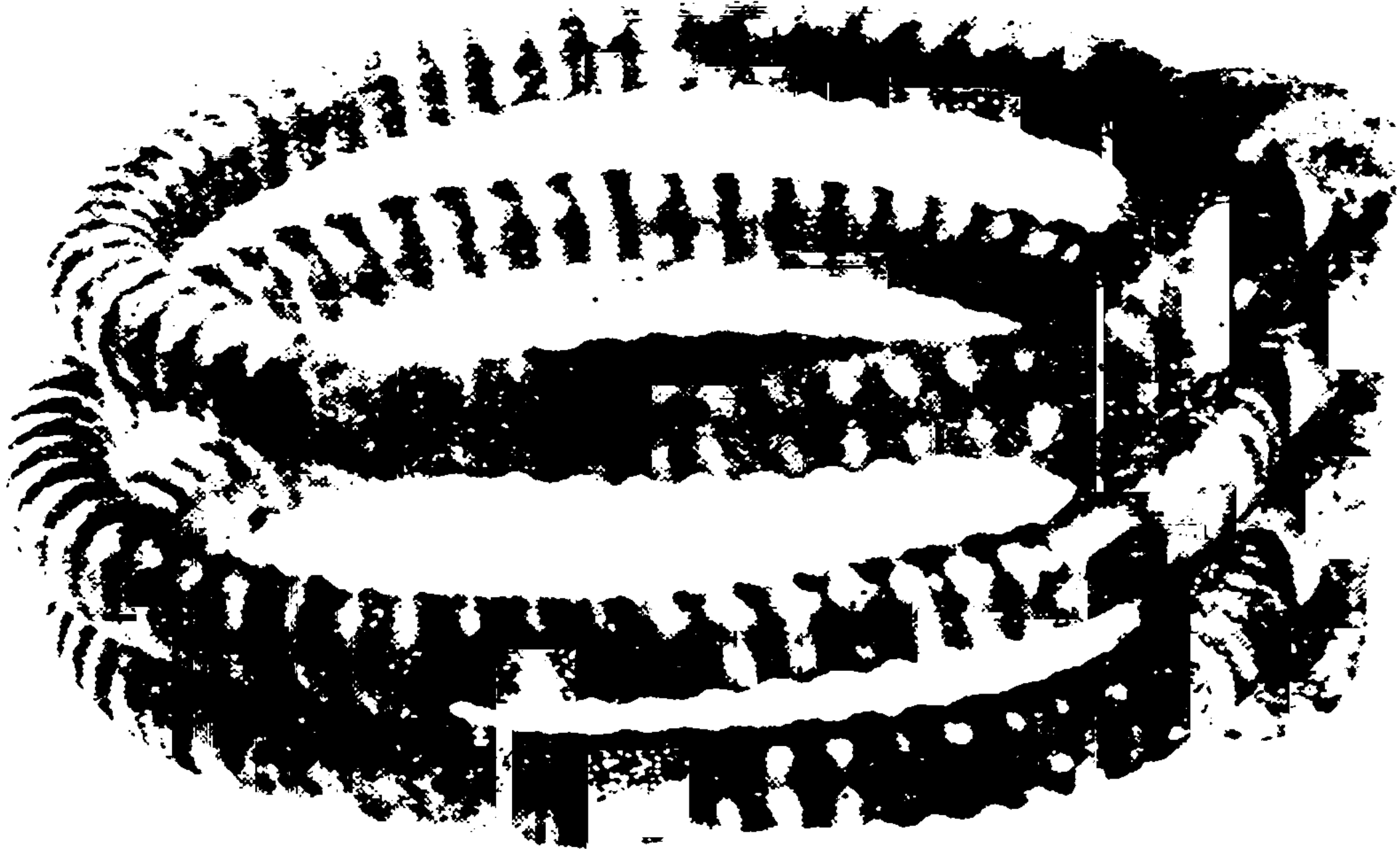
4

5
a-b

Fig. 5. — *Lerești-Muscel*, monedă din sec. al XV-lea și al XVI-lea, din argint: 1. Ducat românesc emis de Basarab II (1443); 2. Dinar ungar emis de Matei Corvin (1458—1490); 3. Aspru otoman emis de Mahomed II (1459); 4. Groș polonez emis de Ioan Albert (1490—1501); 5 a-b. Denarius emis de republica Ragusa (1514), revers cu chipul lui Iisus Hristos și avers cu chipul Sf. Blasius

Fig. 6. — Lespedea funerară, din 1655, a lui Todoran Lerescu,
înz-başa de roşi!

1

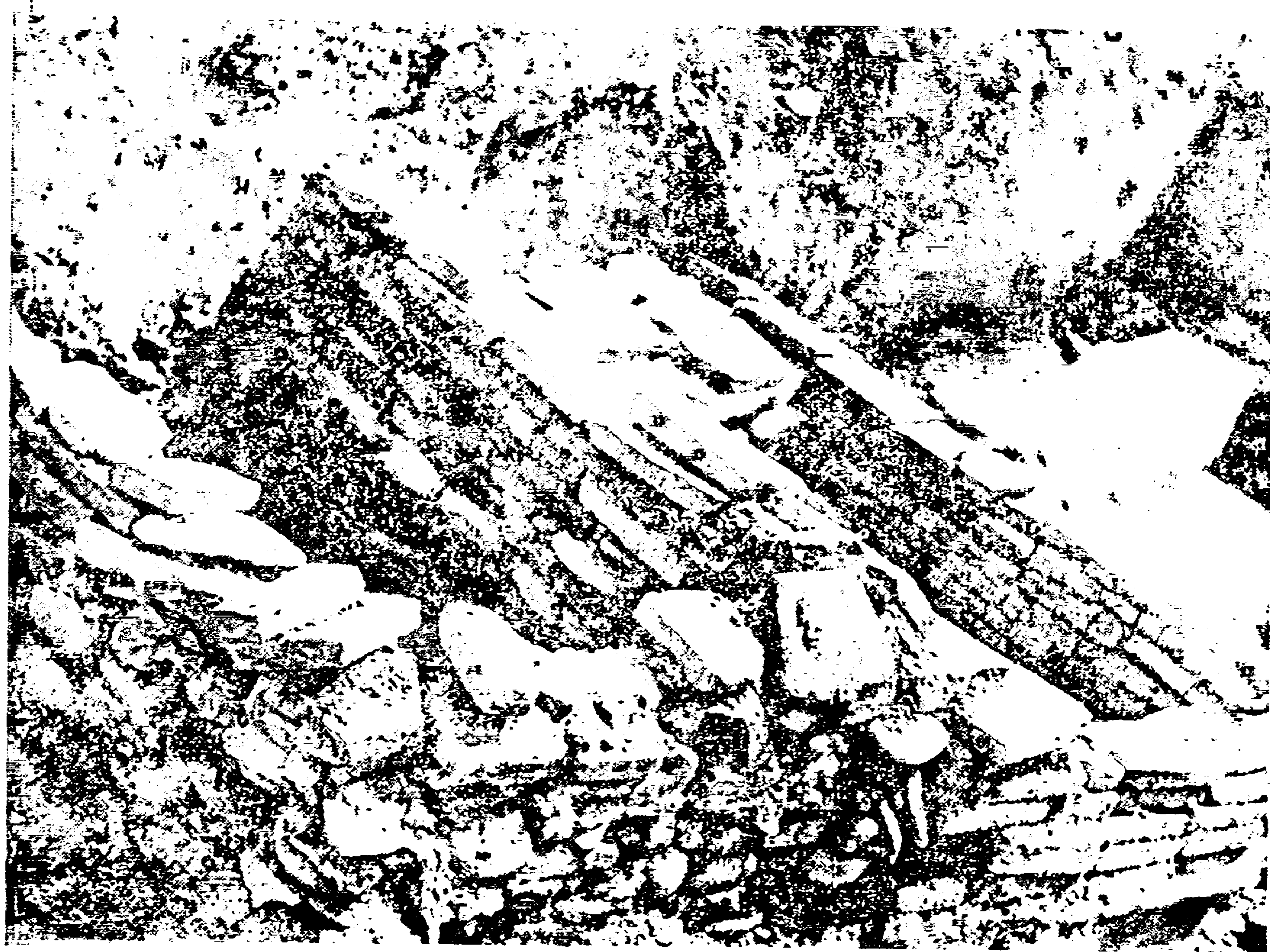

2

Fig. 8. — 1. Tripulul inel funerar al iuzbașei Todoran; 2. Cavoul nr. 1
din prima jumătate a sec. al XVII-lea

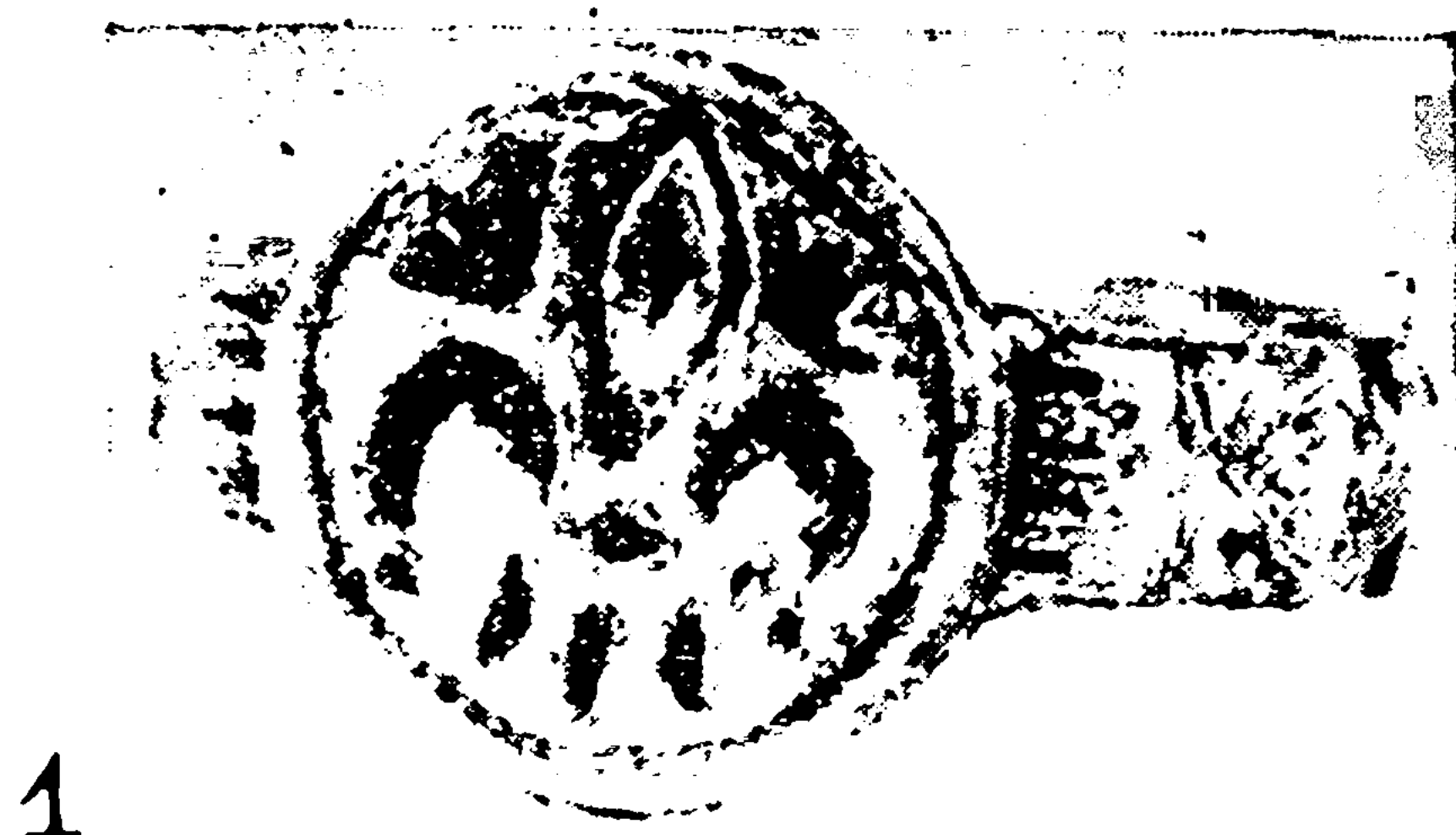

1

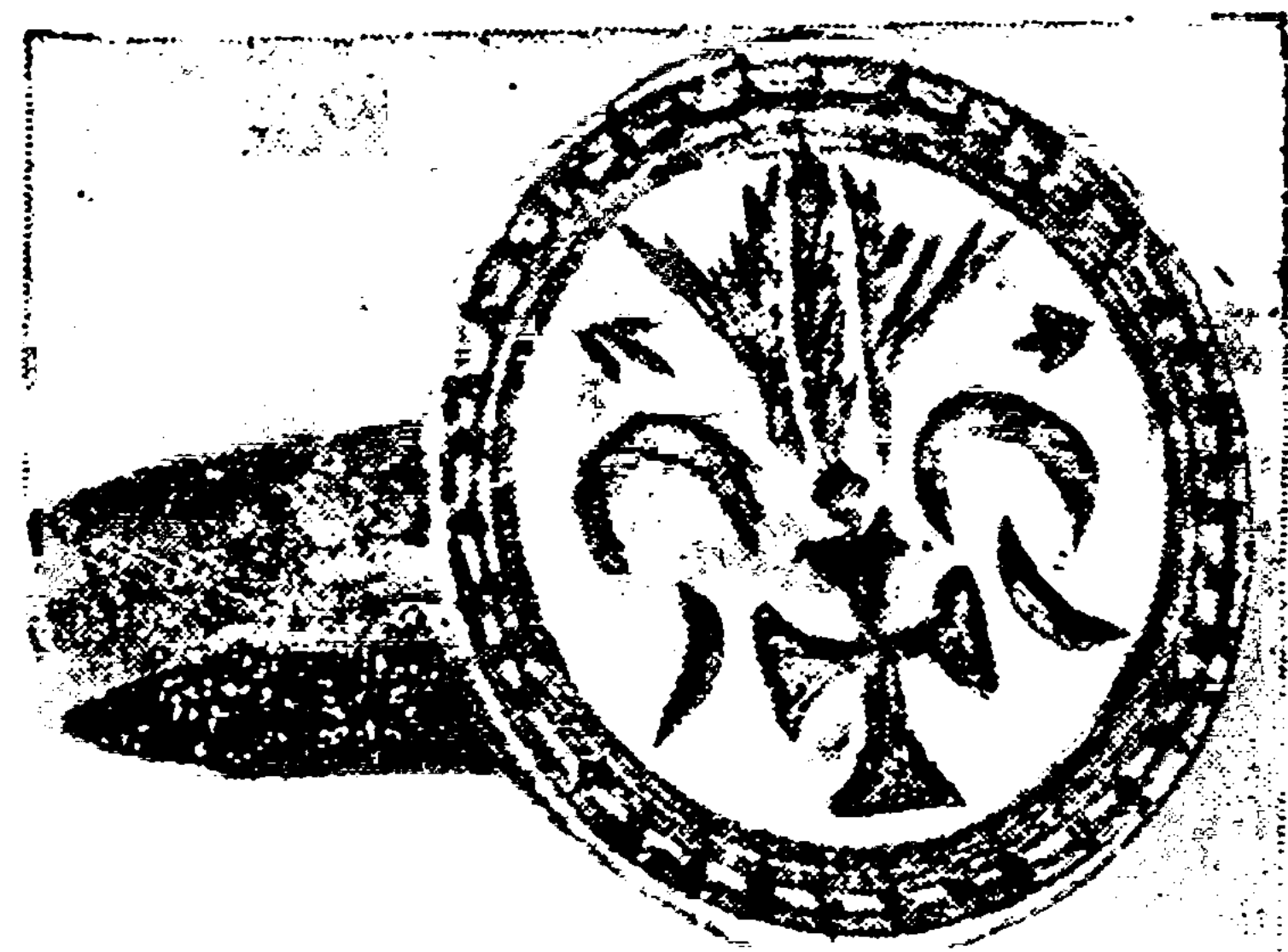

2

Fig. 9. — 1. Cavoul nr. 1, interior cu scândura sicriului tăiată ritual;
2. Cavourile nr. 1 și nr. 2, tehnica de construcție

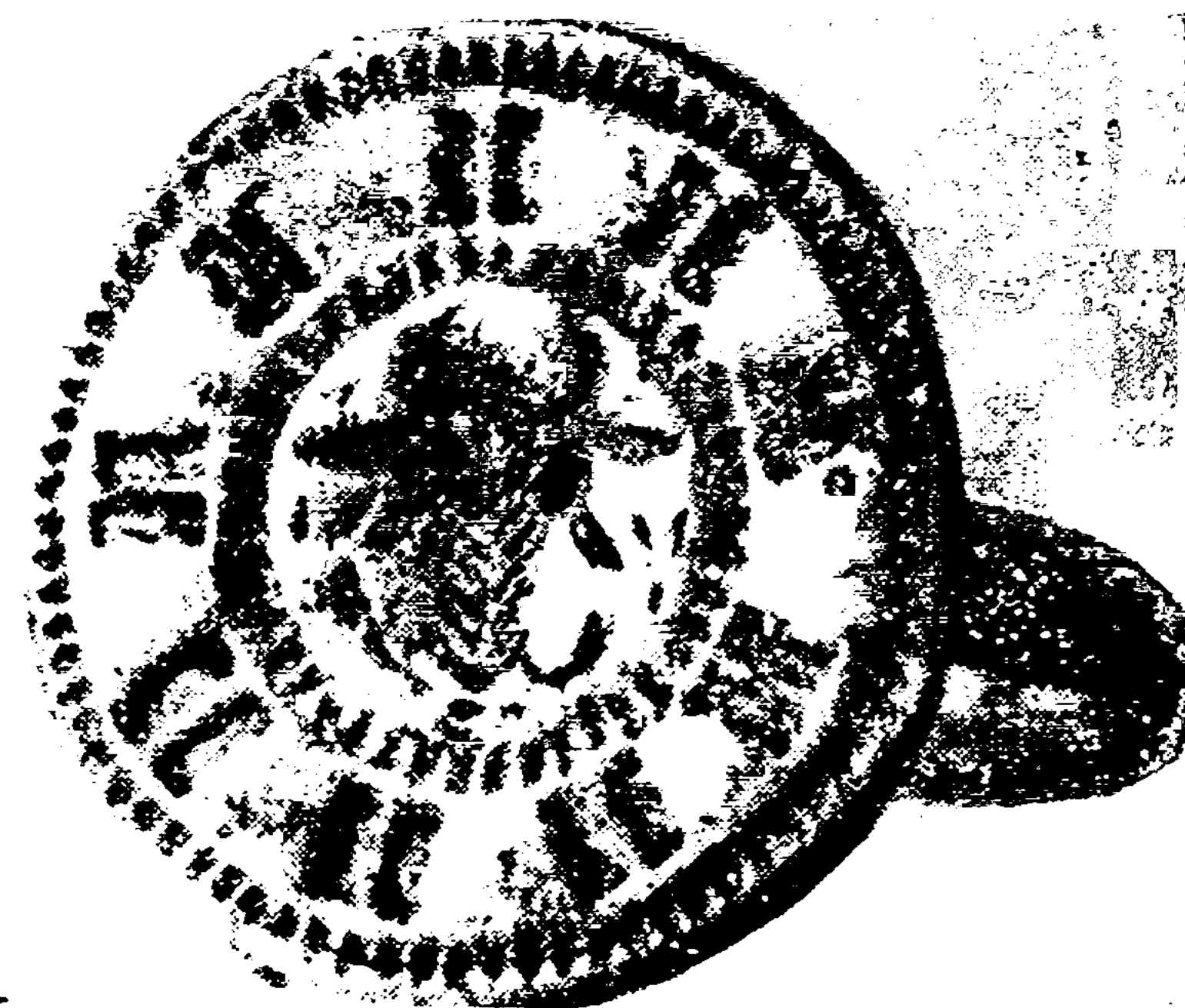
1

2

3

4

5

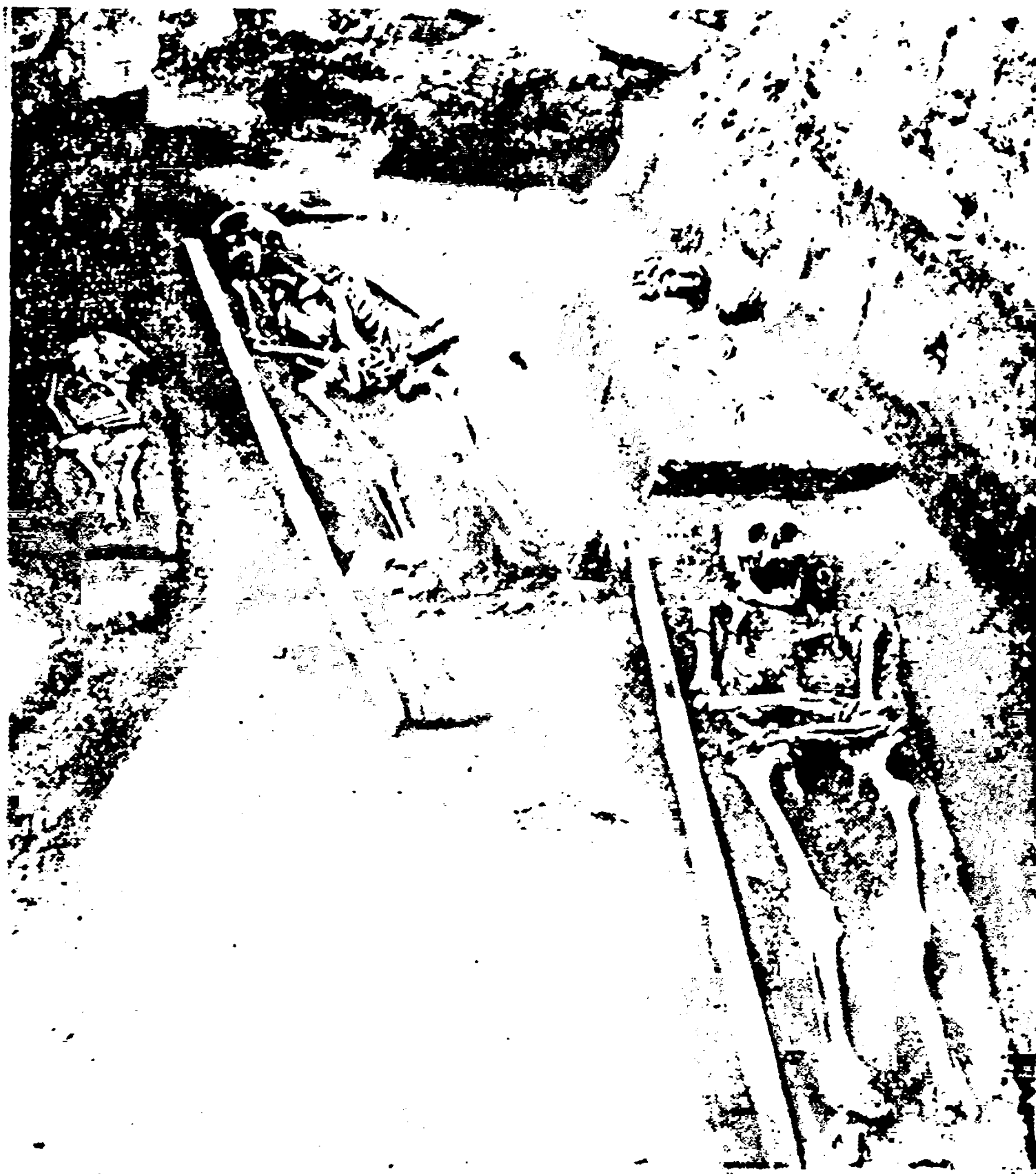
Fig. 10. — Inele din sec. al XV-lea și al XVII-lea: 1 și 2 — cu simbolul florii de crin; 3 și 4 — sigilare; 5 — cu simbolul pomului vieții

co
tir
cu
ta
vi
tr
la
în
ri
ap

ga
pi
ide
cu
vi

so
ric
cî
ob
tir
m

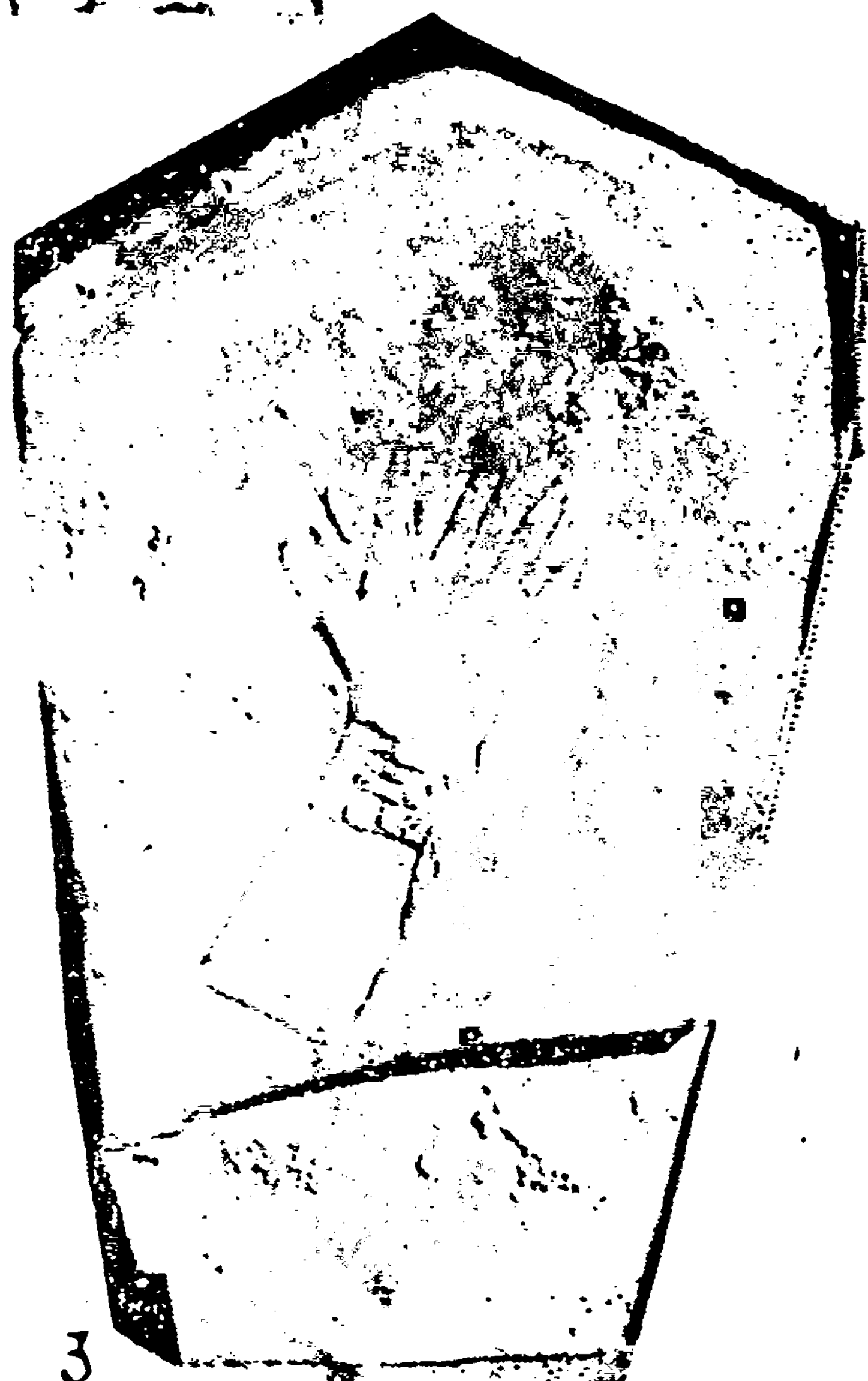
ne
lor
(1)
K
ci
cî
la
v
ti
de

1

2

3

Fig. 11. — 1 și 2. Complex din sec. al XV-lea și al XVI-lea, morminte cu stele funerare și schelte în poziție rituală «in situ»; 3. Stelă funerară cu mîna gravată

melie
de va
lată,

(fig.
și V.
Baia
emisi
româ
exce

căru
lespe
2x0,9
în cl
data
«Aic
de 1
lumi
zile
cel
form
men
simk
Solo

nosc
împi
ca c

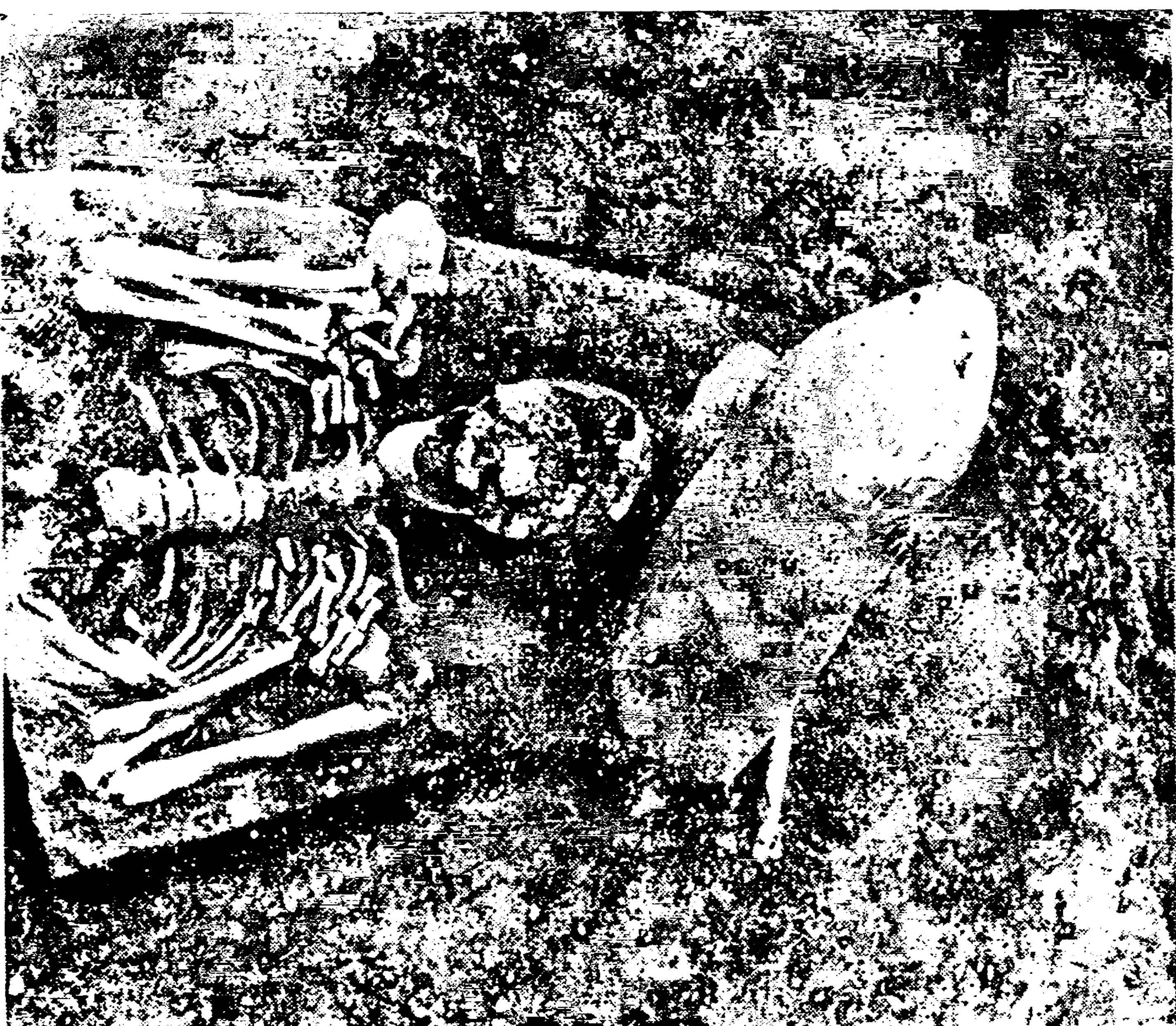
maț
pe 1
men
veri
una
tisa

func
prac
lesp

IV, :

com
p. 8

Iași,

1

2

Fig. 12. — 1 și 2. Schetele «in situ» cu antebrățele îndoită ritual peste humerus,
de la sfârșitul sec. al XVI-lea

melie al zidului nordic exterior al absidei altarului (fig. 4:1) și numeroase buze de vase din același tip (fig. 4:2—5), cât și ceramică din secolul al XVI-lea, ștampilată, cu motive ornamentale: o cruce înscrisă într-un cerc (fig. 4:6).

Monedele descoperite în nivelul cel mai jos de înmormântare, sînt variate (fig. 5:1—5) și toate din argint, dinari ungari emiși de Matei Corvin (1458—1490) și Vladislav al II-lea (1490—1516), aspri ai lui Mahomed al II-lea (din 1459) și Baiazid al II-lea (1481—1512), monede poloneze emise de Ioan Albert (1492—1501), emisiuni ale republicii dalmate Raguza, din 1514—1533. S-a descoperit și o monedă românească, emisă de voievodul Basarab al II-lea (1442—1443) piesă de o valoare excepțională: unicat în numismatica Țării Românești¹⁰.

Data cea mai nouă, cu valoare cronologică absolută, marcînd timpul în jurul căruia viața monumentului pare să fi încetat, este reprezentată de o spectaculoasă lespede funerară, aflată «in situ». Din piatră de Albești, avînd dimensiunile de 2x0,90mx0,25m și o greutate de peste 1.100 kg, aceasta poartă textul epitaf în chirilică românească (fig. 6 și 7), dezvăluind identitatea, originea, profesia și data morții titularului, avînd, în transcrierea românească, cuprinsul de mai jos: «Aici, icia, zac umedile oase ale celui cinstit și de bună rudă Todoran, iozbașa de roșii, feciorul postelnicului Predii ot Le(rești) (și) (s-au) (pristăvit în (zilele luminatului domn) Iw (Constantin Basarab Voevod) în lu(na) lui noe(m)(brie) 8 zile v(ă)leat 7164» (1655 d. Hr.). Inscripția ocupă registrul superior al cîmpului, în cel inferior aflîndu-se înscrisă într-un hexagon, cu laturile de 0,20 m, o stea, formată din două triunghiuri inversate unul față de celălalt, cu centrul ornamentat cu o rozetă, cu 6 petale. Este un ornament de ritual funerar, cu genetică simbolică antică orientală, semnificația lui fiind tradiția inelului sigilar al lui Solomon, rege al evreilor între anii 974—937 î.d.Hr.

Acest «sigillum anuli» avînd gravat pe scaun dublul triunghi inversat¹¹, cunoscut ca «sigillum Solomonis»¹², era considerat cu proprietatea miraculoasă de a împiedica pătrunderea în locul sigilat, cu semnul acesta, fiind folosit ulterior și ca ornament mistic¹³.

În mormînt. s-au aflat, deosebit de schelet, ce mai păstra resturi de costumație. țesătură cu fir, bumbi (nasturi) romboidali plini, din aliaj cu plumb, iar pe falangina inelarului drept, de la mîna așezată pe inimă, stîngă fiind de asemenea îndoită către humerusul drept, s-a interceptat un inel, format din trei verigi din sîrmă groasă de argint, lucrate în tehnica filigran, verigile fiind mobile una față de cealaltă, avînd doar partea superioară petrecută printr-o bară aplatizată comună, față de care fiecare din ele pendulează (fig. 8:1).

Piesa, prin singularitatea alcătuirii sale, este, cu multă probabilitate, un inel funerar ritual. Întrucît prin cele trei verigi mobile este impropriu ca podoabă practic uzuală, neavînd o stabilitate fermă pe deget. Identitatea celui aflat sub lespede, este peremptorie: Todoran Lerescu, iuzbașa de roșii, fiul postelnicului

10. Flaminu Mîrțu, *O monedă necunoscută a lui Basarab al II-lea*, în «Revista Muzeelor», IV, 3/1967, p. 272—273.

11. Format din I, inițiala lui Iehova, și Ioyi (Jupiter) cf. Lecoq Kerneneven, *Traité de la composition et de la lecture des inscriptions monétaires, monogrammes, symboles*, Rennes, 1869, p. 85 și pl. V/1.

12. Al. Andronic, E. și M. Dinu, ș. a., *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în «Arheologia Moldovei», V/1967, p. 266 (fig. 69:1).

13. *Ibidem*, pe lulelele de ceramică.

Preda din Lerești. Această funcție militară de iuzbașă¹⁴ era aceea de comandant al unui efectiv de 100 de «curteni», ostași de cavalerie, numiți roșii, potrivit costumației, proveniți din mica boierime de țară, și îndeplineau atît activități militare cît și sarcini administrativ-fiscale plătind darea «rușeală» sau birul de roșii, de 30 de ughi anual¹⁵. Ierarhic, rangul era important, urmînd imediat după comandantul căpităniei de județ, și avea în subordine pe vătăfi, ceauși și stegari¹⁶. Satul Lerești, sat plăieșesc¹⁷, făcea parte din cele care erau afectate pazei punctelor de trecere, obligatorii, către Transilvania, unde se încasa vama, respectiv la Rucăr și Dragoslavele, dar unii locuitori avînd o putere economică mai ridicată, posedînd pămînt, rumâni, țigani etc., erau trecuți la roșii, din motive fiscale, făcînd astfel parte din breasla militară în cauză, ai cărei comandanți erau iuzbașii.

Prezența deci a unui iuzbașă la Lerești, a lui Todoran, este semnificativă, proiectînd o lumină cuprinzătoare asupra structurii demografo-social-economico locale. Tatăl iuzbașei Todoran, era cunoscutul boier postelnicul Preda, așa cum arată inscripția lespedei, «sluga» voievodului Radu Mihnea, menționat în documentul din 24 septembrie 1614 privitor la înfrățirea sa, asupra satului Voinești-Muscel¹⁸ cu Pîrvul paharnic, și cu soția acestuia. Parte principală în documentul amintit, ce consemnează practica vechii instituții juridice românești «înfrățirea» ce crea drepturi de succesiune reciprocă, în cazul morții fără copii a celor înfrățiți, postelnicul este menționat în cadrul desfășurării solemnității ce se consuma prin jurămînt și încingerea cu brîul Preacuratei, în biserica zisă «de jurămînt», din București (Sfîntul Dumitru de astăzi). De membrii familiei Lereștilor, din secolul al XVII-lea, nu vor fi poate străine cele două cavouri descoperite în imediata apropiere a mormîntului iuzbașei Todoran, respectiv în secțiunea 6, importante în legătură cu tehnica de construcție, cu simbolica unor piese de inventar funerar și din punct de vedere al practicilor de ritual funerar ortodox, din acel timp.

Cavoul nr. 1 (la sud de cel numerotat cu nr. 2 pe plan) are dimensiunile 2,5 m lungime, 1,10 m lățime la bază, și 1,20 înălțime, fiind construit din cărămizi (0,24x0,14x0,035) legate cu mortar, respectiv 8 rînduri (fig. 8:2), așezate pe lat, una peste cealaltă¹⁹, formînd un paralelipiped, peste care se ridică un capac în 2 ape²⁰, alcătuit din cîte 3 rînduri de cărămizi așezate pe muchie, de o parte și de alta, avînd o coamă ce unește, printr-un șir de cărămizi, de-a lungul, pe cele amintite. În pămîntul de umplutură din interiorul cavoului, s-a aflat scheletul

14. Iuzbaș sau sutaș, sinonim cu bulucbaș, cf. L. Șeineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, București, 1900, I, p. CLXXX, *Ibidem*, II, p. 39 — baș, cap, cel dintîi, p. 231, yuz : 100 în arabă.

15. P. Cernovodeanu, *Răscoala seimenilor și dorobanților din București, la 1655*, p. 26, ed. Muzeul de istorie a orașului București.

16. *Istoria României...*, vol. III, p. 93.

17. N. Stoicescu, *Organizarea pazei hotarelor în țara Românească, în sec. XV—XVII*, în «Studii și materiale de istorie medie», IV, 1960, p. 195.

18. *Documente privind istoria României*, XVII, B, Țara Românească II, p. 327.

19. Colțul sud-vestic nu a avut decît 5 rînduri, restul fiind scoase, unele aflate căzute în interior, cu ocazia profanării.

20. Analogii, ca tip și tehnică, cavoul vornicesei Chiajna, de proporții ceva mai mici, datat după 1627, de la Mînaștirea Iezerul, cf. Gh. Cantacuzino, *Unele probleme istorice privind așezările medievale muntene, în lumina cercetărilor arheologice de la Cernica*, în «Studii și cercetări de istorie veche», 2/1963, p. 363 și fig. 3:3.

complet deranjat, al unei femei (craniul mic, cu borsele frontale dezvoltate, corpul mic și bazinul dezvoltat) așezat într-un sicriu de stejar, de tip ladă, avînd aceeași lățime la extremități. Păstrat satisfăcător, era așezat pe 3 praguri, dispuse pe lat, formate din cărămizi și pietre aplatizate (fig. 9:1). S-a remarcat că scîndura de la ambele laturi longitudinale ale sicriului (groasă de 3 cm) are pe marginea superioară, cîte 9 tăieturi, ferestruite vertical, lăsînd tot atîtea spații libere — ferăstruici —, între interior și exterior, avînd desigur un rol de ritual funerar, pe care deocamdată nu-l putem preciza.

Imediat alături, către nord, s-a aflat tangent (fig. 9:2) cavoul nr. 2, avînd aceleași dimensiuni (numai lățimea de 1,03 m) construit însă din straturi alternative de cărămizi cu bolovani.

Acoperișul a fost aflat căzut în interior, fapt explicabil din cauza prăbușirii peste el, ulterior, a zidului sudic al nartexului. În interior s-a descoperit tot un schelet de femeie, neprofanat, așezat în sicriul de asemenea odihnindu-se pe trei praguri, sub cap, bazin și picioare, de-a latul, însă formate din cîte o lespede mai lungă flancată de cîte un bolovan în ambele părți.

S-au interceptat resturi de costumație din fir cantitativ din aur și argint, o copcă — tipul cu cîrlig, iar pe falangina inelarului de la mîna dreaptă (îndoită împreună cu stînga pe abdomen), un inel, cu două păsări avînd între ele un pom în tehnica gravării, sub cap două ace, iar la gît un ac cu gămălia globulară, din bronz.

Inelul (fig. 10:5) este din argint masiv, avînd veriga turnată o dată cu scaunul, și făcînd corp comun cu aceasta. Pe cîmpul oval al scaunului se disting, gravate «en creux», 2 păsări, față în față, stilizate, semănînd a păuni, ținînd proptit, cu cîte un picior, un pom, aflat între ele, căruia i se distinge bine coroana alungită, tulpina și rădăcina. Este reprezentarea, cu genetica transpusă din fenomenul universal al dendrolatriei, a cultului străvechi al copacilor, sub forma mitului «pomului vieții» («hom-ul» străvechi din Zend — Avesta), figurat stilizat ca un brad, plop, chiparos etc., ca un simbol al vieții, menționat încă în cartea Genezei (II, 8—10; III, 22, 24) și trecut apoi ca simbol în creștinism și înlocuit cu crucea «lemnul vieții»²¹. Psalmul XCII, 13—14, potrivit unor autori²², se referă de asemenea la arborele sacru al vieții adresat celor vii: «Să înverzești ca finicul și să crești ca cedrii Libanului». Funcționalitatea pomului vieții considerăm însă că este legată și de o simbolică rituală funerară, legată în credința în viața veșnică după moarte. Pentru acest motiv aflăm puse la mîna morților inele cu tema de mai sus și în sprijinul acestei concluzii avem și figurarea pe lespezile funerare a pomului vieții²³, flancat de păsări (simbolizînd sufletul) fie porumbei, fie păuni, etc., întocmai ca pe cîmpul inelului descris mai sus. Piesa în cauză este și un element de datare, judicios, pentru ambele cavouri²⁴, respectiv secolul al XVII-lea, întrucît anterior acestei epoci pomul vieții — figurat de altfel și pe

21. Herbert Kühn, *Die Lebensbaum und Boterschnallen der Volkersander in Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst*, 18, 1949—1953 p. 33—58.

22. V. Vătășanu, *Artă feudală în Țările Române*, p. 152.

23. Lespedea tombală din Biserica Precista din Bacău, a Cristinei, soția postelnicului Mihai Fotea, din 1636, cu pomul vieții, sub forma unei flori flancate de păuni sau porumbei.

24. Coroborat cu faptul că ambele cavouri taie mormintele din secolul al XVI-lea situate în nivelul aflat imediat mai jos.

pecețile domnilor Țării Românești, ca Vladislav al II-lea, Basarab cel Bătrîn, Vlad Țepeș și pe bulele sigilare, din aur, ale lui Alexandru al II-lea, Mihnea al II-lea, Petru Cercel²⁵ etc. — nu este asociat cu reprezentări ornito-zoomorphe.

Inventarul din cele 161 morminte cercetate, este de o mare diversitate și cantitativ în ceea ce privește podoabele: inele și cercei²⁶.

Inelele de podoabă cuprind o primă categorie, cu mare frecvență, de variante a temei simbolului religios al florii de crin (fig. 10:1—2) cu aceeași semnificație de pom al vieții, reprezentare sub acest aspect venită prin apus, fiind vehiculată prin relațiile Țării Românești cu regii Ungariei angevine, avînd și semnificația de emblemă heraldică, pe monedele lui Vladislav I, Radu I sau pe pecetea lui Vlad Dracul²⁷. Alte categorii de inele au reprezentarea variată a acvilei sau a capului de bour, cu imaginea săpată adînc, deci inele cu funcționalitate sigilară, deși lipsite de legendă, dar cu teme inspirate din stema Țării Românești și a Moldovei (fig. 10:3—4).

Inelele cu caracter funerar și cele cu motive geometrice sînt de asemenea frecvente, fiind reprezentate prin cele de tip verigă simplă, fără scaun, din sîrmă de argint, uneori dublă, în torsadă, de multe ori neîncheiate, ci doar avînd capetele petrecute.

Cerceii descoperiți, pentru urechi sau de «tîmplă» (care vor fi studiați separat) sînt din argint, auriți, cu două sau trei sfere, așezate pe o verigă circulară, sau în formă de pandantiv cu trei lobi, lucrați în tehnica filigran. Rareori formați din monede sau din simpli bumbi de argint, cuprinși într-o plasă din sîrmă, sau din cîte o mărgea fațetată poligonal, petrecută pe o verigă.

Un foarte bogat material a fost interceptat pe linie de ritual funerar, prețios pentru fixarea unei documentări în această problemă, pe parcursul secolului al XV-lea—al XVI-lea. Mormintele încep, cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, să aibă stele funerare, din pietre de rîu, monolitice, obeliscoidale, unele cu scurt text slav pe o parte («Iisus Hristos Nika Pomenire Veacina») și cu imaginea unei mîini pe cealaltă (fig. 11:3 — 3). Sicriile sînt dreptunghiulare în majoritate, neîngustate către picioarele scheletului, din stejar, puține din anin, folosindu-se pentru încheierea lor cuie-piroane cu floare ovală sau rotundă mare, afară de cuiele de la colțuri, mult mai lungi, fără floare, de formă dreptunghiulară în secțiune.

Scheletele au o mare varietate de poziții ale antebrățelor: încrucișate pe bazin (mormîntul 92 fig. 11:1); sau pe abdomen, sau cu dreapta pe inimă, și stînga pe bazin, cîteva cu antebrățele îndoite peste humerus, palmele atingînd umărul și clavicula (mormîntul 149 fig. 12:1—2); sau încrucișate pe partea superioară a pieptului (mormîntul 88), toate poziții funerare rituale cu o simbolică bine intenționată²⁸. Unele schelete aveau ace, sau 2—3 mărgele sub cap sau în palmă, pu-

25. I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria*, p. LXVIII ș. u.

26. Un studiu special întocmit de noi asupra unei categorii deosebite din acestea, intitulat: *Reprezentarea floarei de crin pe inele, din secolul al XIV-lea — al XVI-lea, în Țara Românească*, se află depus pentru publicare în revista «Studii și cercetări de istoria artei», a Institutului de Istoria artei, al Academiei R. S. România.

27. I. Bogdan, *op. cit.*, loc. cit.

28. Toate aceste variante de ritual funerar sînt axate pe atitudinea adoptată în cursul înfățișării în fața judecății supreme: într-o atitudine de decență (mîna dreaptă acoperind regiunea pubiană), de întărire a sincerității în cursul răspunsurilor date (cu mîna dreaptă pe inimă), de salut

ține erau însoțite de unelte (apicole-răzuitor de faguri), sau de vase funerare adiacente din sticlă (acestea începînd numai cu a II-a jumătate a secolului al XVI-lea), depuse în dreapta capului sau în îndoitura cotului drept.

Moneda «pentru plata vămile» a fost aflată în regulă generală găurită, fiind prinsă la mîna dreaptă, de falangina inelarului, cu o ațică din bumbac, roșie sau vișinie, și înlocuită, cîteodată, cu un bumb (nasture) din argint sau cu un fragment din acesta.

Întotdeauna însă prezența unui inel, invariabil la dreapta, a exclus moneda. Un singur caz (mormîntul nr. 120) a făcut excepție, dintre toate cele 161, avînd respectiv și inel și monedă, aceasta însă negăurită și așezată sub palmă. Din materialele de accesorii de costumație, nasturi (bumbi) de tipologie specifică epocilor, s-au aflat numeroși: globulari mici auriți, din secolul al XV-lea, globulari mai mari și cu proeminență în partea inferioară, cu și fără cerc în jur, din secolul al XVI-lea, și tîrzii din secolul al XVII-lea, cu fundul aplatisat, în marea lor majoritate din argint, și uneori din aliaj de plumb-zinc, de o mărime deosebită, cît o alună, avînd cîte 2 găuri de turnare în loc de una. Bumbii s-au aflat de regulă pe partea inferioară a mînecilor, de-a lungul cubitusului, și de-a lungul sternului, de la gît în jos. La 70% din schelete s-au interceptat resturi de costumație cu fir de argint și aur și cu galon.

Mormîntul nr. 70, de femeie, a avut, deosebit de inel cu piatră «cabochon», cercei tip placă cu pietre semiprețioase și 4 șiruri de mărgele din materie vitroasă colorată, iar pe piept s-au aflat fluturi metalici-paiete, cusuți probabil pe cămașă.

*

Concluziile asupra celor descoperite duc, în urma studierii monumentului necunoscut pînă astăzi și a interpretării bogatului²⁹ și variatului material dat

potrivit uzului oriental (cu antebrațele încrucișate pe piept, sub gît), sau poziția înhumărilor din epoca de început a creștinismului, asemeni poziției de înmormîntare a lui Iisus Hristos (potrivit amprentelor păstrate pe cunoscutele sindonii, de la Torino și de la Besançon) respectiv cu mîinile încrucișate pe regiunea pubiană. Cît privește poziția antebrațelor îndoite peste humerus și omoplat, considerăm că puținele schelete cu această variantă (mormintele nr. 149, 131, 81) pun în lumină o veche tradiție de ritual funerar, practicat de populații avaro-slave (cf. Gyula Török, *Die Bekohner von Halimba, Cseres nach der Landnahme*, Leipzig, 1959, p. 6—11, nota 1; Idem, *Die Bewohner von Halimba in 10 und 11 Jahrhundert*, Budapest, 1962, p. 20, 23, 34, 64 etc., pl. III, jos dreapta, pl. VI, mormîntul nr. 623). Imigrate ulterior, în ținutul Dunării de Jos, aceste populații au fost apoi asimilate de poporul român de pe ambele maluri ale fluviului. Poziții similare ale antebrațelor, s-au aflat în necropola feudală, din secolul al XVI-lea, de la Cernica (vezi nota 20, cu referire la p. 383, fig. 17 și 385, fig. 18), la Străulești-Măicănești (cf. Panait I. Panait, *Șantierul arheologic Băneasa-Străulești*, în *Cercetări arheologice în București*, II, p. 197) și de asemenea săpăturile efectuate, de noi în 1967 în necropola feudală din jurul bisericii Sfîntul Gheorghe-Olari din Cîmpulung, au interceptat prezența cîtorva morminte cu schelete avînd aceeași poziție a antebrațelor. De altfel, se cunoaște că spre sfîrșitul secolului al XIV-lea, elemente românești din sudul Dunării au trecut în Țara Românească și în Transilvania, fiind denumiți cu apelativul de Schei, Scheieni (cartier cu acest nume în Cîmpulung, limitrof cu așezarea de la Lerești, și cartier în Brașov) aducînd cu ei specificul portului, obiceiurilor și implicit și rituri funerare, din locurile de unde au venit (cf. Flaminio Mîrțu și I. Hurdubețiu, *Cîmpulungul Medieval*, p. 36, nota 53, în «Studii și articole de istorie», vol. XI, ed. Societatea de Științe istorice și filologice, 1968).

29. Săpăturile de la Lerești depășesc în mod deosebit, din acest punct de vedere, frecvența scăzută a materialelor interceptate în alte necropole feudale din aceeași epocă. Împărțind numărul pieselor descoperite, la acela al mormintelor, se obține, la Lerești, un coeficient foarte

de necropolă, la stabilirea unor prețioase completări privind procesul social-economic și istoric cultural, desfășurat în perioada secolul al XIV-lea al XVI-lea, în zona Cîmpulungului, din care face parte integrantă așezarea de la Lerești.

Întreg ansamblul descoperit este pus în lumina reconfirmării unui complex de strînse legături cu Transilvania, vehiculate prin păsul Branului, din nordul marii artere de circulație medievală ce urma cursul râului Dîmbovița, deserving un cuprinzător sector al cîmpiei muntene cu părțile de peste munți.

Elementele stilistice, împrumutate de pe versantul nordic carpat, ale monumentului de cult ortodox, cu plan tradițional sud-dunărean, preluate creator, prin adaptări simplificate, de către meșterii locali, sînt în concordanță cu aceleași influențe geografice, vădind o interpenetrație culturală, constatată asupra produselor din atelierele de prelucrarea podoabelor anulare, cu teme dendrologice, realizate de către meșterii orfevri, cu mare probabilitate cîmpulungeni, ca unii aflați în imediata apropiere a așezării de la Lerești. Aceasta — punct și cu profil militar, atestat prin prezența mormîntului iuzbașei de roșii Todoran Lerescu — avea de asemenea o pondere economică pe linia schimburilor comerciale cu exteriorul, confirmată prin cantitatea și diversitatea pieselor numismatice interceptate.

Descoperirea ducatului emis de Basarab al II-lea reconfirmă importantul moment politic — deși de scurtă durată, al revenirii la starea de independență a Țării Românești³⁰, în preajma instaurării definitive a dominației otomane.

Datele noi asupra ritualului funerar, din acest timp, al Bisericii Răsăritene, surprinse în cavourile descoperite și în cele 161 de morminte cercetate, întregesc ansamblul acestui valoros tezaur istorico-cultural, local, din extremul nord al depresiunii Cîmpulung, din Subcarpații meridionali, confirmînd încă o dată aportul substanțial pe care l-au adus întotdeauna complexe de cult, ca mărturii vii, intim legate de istoria poporului român.

FLAMINIU MÎRȚU

ridicat, respectiv de 12 față de numai 0,46 realizat la Măicănești, de 0,31 la Drubeta, la Coconi, Zimnicea etc. cf. Panail I. Panait, *Inceputurile orașului București, în lumina cercetărilor arheologice, în București, V,* p. 15, ed. Muzeul de istorie a orașului București.

30. Flaminiu Mîrțu, *op. cit.*, p. 273.

ȘCOALA MINIATURISTICĂ DE LA DRAGOMIRNA

În apropiere de fosta capitală a Moldovei, Suceava, la o depărtare de 12 km, spre nord-est, dincolo de comuna Mitocul Dragomirnei, se află Mănăstirea Dragomirna.

Focar de spiritualitate creștină și de veche cultură în trecutul românesc, Mănăstirea Dragomirna păstrează între zidurile ei o mare parte din zestrea artistică a acestui trecut.

Sfântă ctitorie a mitropolitului Anastasie Crimca, Mănăstirea Dragomirna este vestită nu numai prin biserica cea mare sfințită în anul 1609, care se înalță, zveltă, ca o bijuterie, dar și prin odoarele ei, mai ales prin manuscrisele cu miniaturi, la care a lucrat însuși mitropolitul Crimca și care manuscrise au dus faima țării noastre peste hotare atunci când au fost prezentate la expozițiile internaționale.

Vorbind în genere despre odoarele de artă ale trecutului neamului nostru, păstrate prin mănăstiri, episcopul Melchisedec spunea într-un articol publicat în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie» (vol. II, 1883): «Academia Română ar face un mare serviciu culturii noastre intelectuale și artelor, dacă ar lua măsuri prin oameni competenți a se aduna toate resturile culturii noastre antice, păstrate prin mănăstiri, și a se publica într-un album, carele să poată fi pus la dispoziția publicului, a scriitorilor și artiștilor români. O asemenea lucrare va fi de mare onoare pentru națiunea noastră. Ea va da dovada cea mai pipăită despre cultura și inteligența românească, nu numai în prezent, dar și în veacurile de mult trecute. Va lega cultura actuală cu cea trecută și în multe ne va emancipa din robia spirituală, care ne împinge a căuta și a adopta toate de la streini. Lucrarea aceasta pe care o propun, nu trebuie amânată mult, căci monumentele noastre acestea prețioase pe zi ce merge, multe se deteriorează, se strică, se pierd. Mănăstirile, prin monumentele istorice, ne dau o mulțime de date spre a ne completa și dezvolta istoria trecutului nostru în toate privințele. Ele ne îndeamnă la formarea de arte naționale».

Bogdan Petriceicu Hașdeu, într-un articol publicat în «Columna lui Traian» (tom. I din 1876), spunea de asemenea: «Toate ornamentațiile din manuscrise constituie unul din elementele cele mai prețioase pentru istoria artistică a României. De s-ar publica în facsimile măcar vignetele și tot încă ce imens serviciu, nu numai pentru pictura istorică, ci chiar pentru arhitectură, care n-ar mai fi silită a căuta modeluri decorative peste nouă țări și nouă mări, avîndu-le naționale, străbune, curat românești».

O dată cu terminarea și sfințirea bisericii mari, mitropolitul Anastasie Crimca s-a îngrijit s-o înzestreze cu cărți de ritual scrise cu mîna și împodobite cu ornamente și miniaturi, cu toate că arta tipografică ajunsese a fi destul de cunoscută în acel timp.

Obiceiul cărților manuscrise și împodobite, atât de vechi și atât de cunoscut la toate popoarele lumii civilizate, își pierde originea în decursul mileniilor, încât este imposibil de a preciza un loc sau o dată unde a apărut și când a apărut primul manuscris împodobit.

De la romani s-au păstrat puține manuscrise împodobite și aceasta din cauza pierderii lor în decursul timpului, datorită mai ales invaziilor barbare, dar au cunoscut și ei această artă a frumosului. Grecii vechi, cunoșteau de asemenea această artă de la egipteni, iar aceștia, la rândul lor, o moșteniseră de la rasele primitive ale Orientului, fiind practică de perși, indieni, chinezi, etc.¹

După căderea Romei, știința și-a găsit în Occident un refugiu în mănăstiri, în timp ce artiștii au urmat pe împăratul Constantin, care muta la Bizanț scaunul imperiului. Aci primii artiști creștini au întrebuițat la început stilul înaintașilor lor naturali, păgânii, pînă în momentul cînd sub influența religiei, arta creștină devenind stăpînă pe sine, a început să creeze tipuri noi, consacrate Mîntuitorului, Sfintei Fecioare, sfinților, etc., ceea ce a constituit în fond o revoluție artistică, pacifică în întregime, care a dat naștere unei școli de pictură noi, numită de atunci bizantină, școală care a devenit mai tîrziu punctul de plecare pentru iradierea atîtor alte școli în țările limitrofe din Orient sau în țările din Occident.

Mai tîrziu, din cauza persecuțiilor iconoclastice (717—842), artiștii creștini proscriși sau amenințați de cele mai crunte chinuri, au luat drumul Occidentului, părților mediteraneene și sud-dunărene, refugiindu-se în mănăstiri. În aceste mănăstiri, în timpurile post-iconoclastice și în epocile de renaștere bizantină, acești artiști au copiat fără osteneală cărțile necesare nevoilor cultului și întreținerii sufletești a mulțimii credincioase.

Cercetările asupra evoluției scrierii și împodobirii manuscriselor în decursul vremii au fost fructuoase și s-au putut face constatări atât în țările îndepărtate de noi cît și la cele din jurul nostru².

Poporul român a primit cu multă înțelegere și a lucrat cu multă pricepere această artă a copierii și împodobirii manuscriselor. Dar, manuscrisele românești, pe lîngă ornamente și miniaturi, oricare ar fi fost conținutul lor religios sau profan, au ținut adesea, prin notițe și însemnări, loc de cronici și de istorie în timpurile tulburi și în vremurile de prefaceri prin care a trecut neamul românesc. Pe lîngă artă, manuscrisele au completat istoria.

Manuscrisele cu miniaturi apar la noi, ca dată sigură, în secolul al XV-lea, și aceasta în Moldova: manuscrisul de la biblioteca din Oxford, copiat și împodobit de călugărul Gavriil³.

Este greu de lămurit pentru cercetători problema: dacă acest meșteșug al manuscriselor cu miniaturi a venit la noi pe calea Bizanțului, cum se face că la început Muntenia n-a produs mai nimic, în timp ce în Moldova această artă își găsește o imitație dusă la culme? A existat, oare, o influență rusească în acea vreme? Dar, în vreme ce la noi această artă exista deja, Rusia, chiar cea apu-

1. Cf. Lecoy de la Marche, *Les manuscrits et la miniature*, Paris, A. Quantin Editeur, p. 128.

2. Henry Bordier, *Description des peintures et autres ornements contenus dans les manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*, Paris, 1883.

3. I. Bianu, *Documente de artă românească din manuscrise vechi*, fasc. I. Evanghelia slavogreacă scrisă la 1429 în Mănăstirea Neamțului din Moldova de Gavriil Monahul, București, 1922; Sorin Ulea, *Gavril Uric, primul român cunoscut*, în «Studii și cercetări de Istoria Artei», II, 2, București, 1964, p. 235—263, fig. 1—14.

Fig. 1. — David, asistat de înger, scrie sub inspirația Duhului Sfânt; Solomon, oșteni și tineri stau de față (Psaltirea, 1616, f. 6 v.)

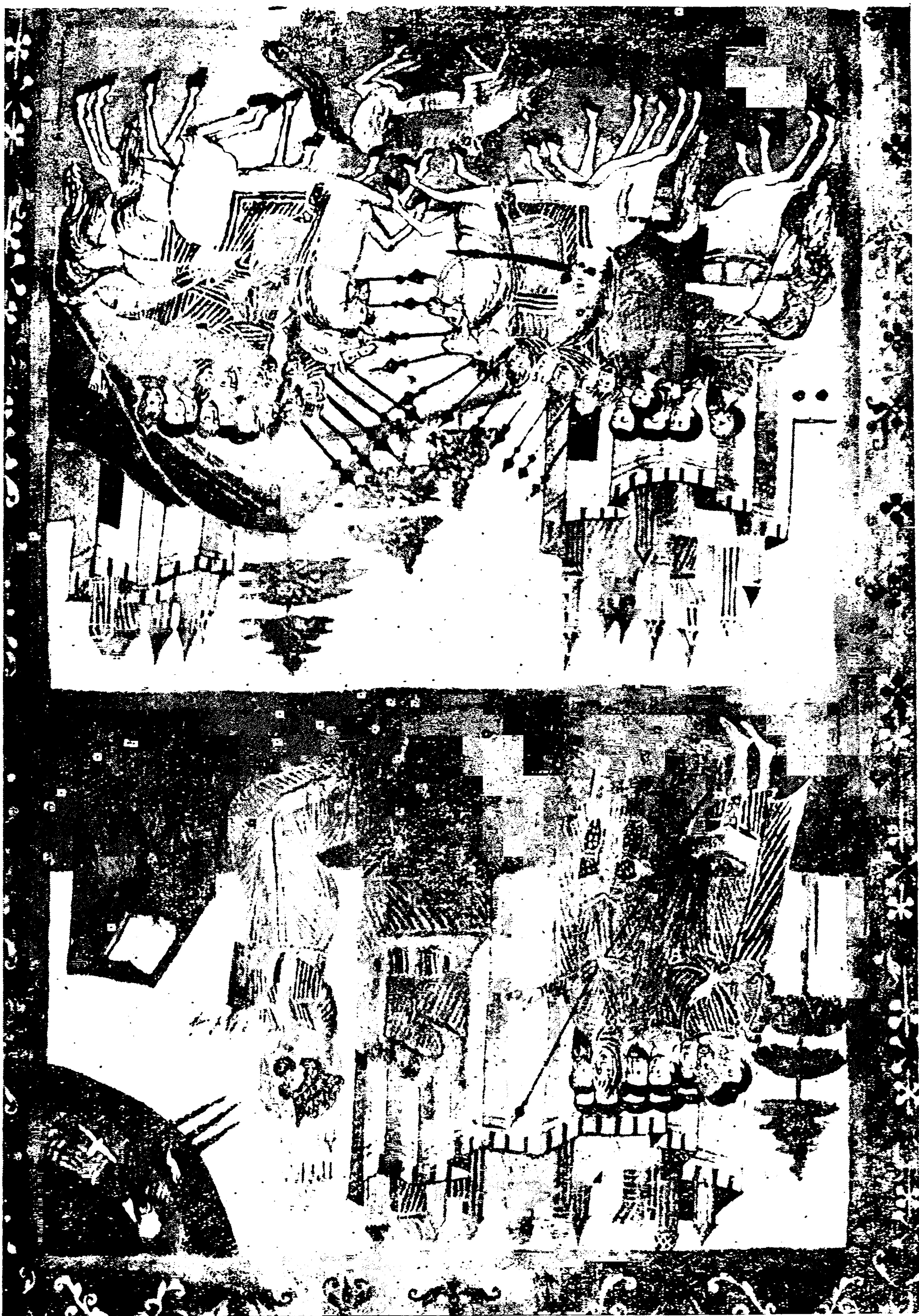

Fig. 2. — Sus: rugăciunea lui David; jos: războiul între David și regele Saul
(*Psaltirea*, 1616, f. 20 v.)

Fig. 3. — Sus: Îngerul Domnului amenință pe David cu sabia pentru păcatele lui; jos: Îngerii morții ucid pe ostașii lui David pentru păcatele acestuia (*Psaltirea*. 1616, f. 145 v.)

Fig. 4. — David, asistat de ostași. se roagă: preoți și leviți cîntă din instrumente (*Psaltirea*, 1616, f. 38 v.)

Fig. 5. — *Stînga*, sus: David prezintă preoților și leviților chivotul Legii; *stînga*, jos: Aaron și Miriam cîntă împreună cu muzicanții din instrumente. *Dreapta*: frontispiciu și text (*Psaltirea*, 1616, f. 113 v. și f. 114 v.)

seană, abia își forma o astfel de artă nouă⁴. Așadar o influență rusească pentru acea vreme este exclusă. Probabil că primele documente manuscrise artistice lucrate în Muntenia s-au pierdut, iar la începutul secolului al XVI-lea, atenția tuturor s-a îndreptat mai mult spre noua invenție a tiparului, care venea din Veneția prin mijlocirea Muntenegrului, și care a avut o mare prețuire și a produs roade bogate în principatul muntean.

«În Moldova — spune N. Iorga — îndată ce apar manuscrisele, găsim și miniatura. Și, anume, noi știm cine este chiar începătorul celei dintâi școli de miniaturi din Moldova: un călugăr caligraf, care era și miniaturist, Gavriil Uricovici. El își zicea «taha» (cuvînt care l-a făcut pe N. Iorga să-l socotească o prescurtare de la «tahigraf») și aceasta înseamnă, scriitor răpede»⁵.

În Moldova pot fi menționate ca centre de activitate miniaturistică: Putna, Neamțu⁶, Rădăuți, Sucevița⁷.

O mulțime de manuscrise, în special Evangheliare, sînt copiate și împodobite în secolul al XV-lea și al XVI-lea. Începutul îl face fără îndoială Evanghelia lui Gavriil Uric din 1429. Un alt Evangheliar este lucrat pentru Cîndea, la 1435⁸; la 1473, un Evangheliar al lui Nicodim, la Humor⁹; un altul al călugărului Paladie, scris la Putna în 1488 (și aflat astăzi la Putna)¹⁰. La München, în Biblioteca de Stat, se află un Evangheliar, scris în Mînăstirea Neamțu, de diaconul Teodor Mărișescu, la anul 1492¹¹. Două manuscrise frumoase, executate la Putna către sfîrșitul secolului al XV-lea¹², sînt semnalate la Dobrovăț. La fel poate fi amintit manuscrisul din 1525, datorit unui călugăr de la Neamț¹³.

Aceste manuscrise pot fi socotite ca cele mai vechi și ca cele mai caracteristice, cu toate că în secolul următor această tradiție se continuă. La Muntele Atos, în Mînăstirea Vatopedi, se găsește un Evangheliar, dăruit de Petru Vodă Rareș, iar un altul se găsește la Biblioteca din Viena¹⁴. Alt manuscris cu Evan-

4. N. Iorga, *Miniaturile românești*, București, 1933, p. 10. Idem, *Studii despre artă*, Editura Meridiane, București 1968, p. 222—241.

5. Idem, *Miniaturile românești...*, p. 8. În literatura bizantină sensul adevărat al lui «taha» a fost de a exprima cuvintele «umilțul călugăr». Această explicație o datorăm regretatului profesor de bizantinologie Vasile Grecu.

6. La Neamțu, pare să fi înflorit prima școală de miniaturiști, Cf. N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1940, p. 19. Pentru Muntenia a se vedea: I. R. Mircea, *Primul manuscris miniat în Țara Românească*, în «Romanoslavica», XI, 1965.

7. I. D. Ștefănescu, *L'Évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie, depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1928, p. 61.

8. N. Iorga și Gh. Balș, *Histoire de l'Art Roumain ancien*, Paris, Boccard, 1922, p. 50; I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 61, nota 5.

9. N. Iorga și Gh. Balș, *op. cit.*, p. 76; I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 62; *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din vremea lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 379—388, fig. 253—256, nr. 144.

10. N. Iorga și Gh. Balș, *op. cit.*, p. 73—76; I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 62; Maria Ana Muzițescu, *Muzeul Mînăstirii Putna*, Editura Meridiane, București, 1967, p. 25—34.

11. N. Iorga, *Studii și Documente*, XV, București, p. 363—364; I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 62. Despre diaconul Teodor Mărișescu, a se vedea: M. Berza, *Trei Tetraevanghele ale lui Teodor Mărișescu în Muzeul istoric din Moscova*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964.

12. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 62.

13. N. Iorga și Gh. Balș, *Histoire de l'Art Roumain ancien*, p. 111; I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 62.

14. I. Bogdan, *Cîteva manuscrite române din Biblioteca Imperială de la Viena*, (în «Anal. Acad. Rom.», Seria II, Tom. 11), București 1890.

ghelii, din epoca lui Alexandru Lăpușneanu, este scris la Neamț în 1555, de un anume Evloghie¹⁵.

La Sucevița, în afară de Evanghelia din 1605, care menține tradiția împodobirii cu vechile vignete în entrelacs și reprezentarea celor patru evangheliști înaintea începutului fiecărei Evanghelii, se găsește Tetraevangheliarul de origine munteană al domnitorului Alexandru II (1568—1577), cu copertile ferecate de Ieremia Movilă în anul 1605 (Sucevița 23)¹⁶, care a fost copiat după cel al țarului bulgar Ivan Alexandru, astăzi la Londra¹⁷. Tot la Sucevița se află și Evangheliarul din 1607 al lui Ieremia Movilă (Sucevița 24), care face parte împreună cu cel al lui Alexandru II și al țarului Ivan Alexandru din familia Parisinnus 74¹⁸.

Exceptând manuscrisele de la Sucevița, o dată cu începutul secolului al XVII-lea, ia naștere și se cultivă la Dragomirna¹⁹, sub ocrotirea și directivele mitropolitului Anastasie Crimca²⁰, meșteșugul copierii și împodobirii manuscriselor cu ornamente și miniaturi.

În nici un loc de pe pământul românesc — în Muntenia sau în Moldova — nu s-au copiat și împodobit atâtea manuscrise ca la Dragomirna, după un plan de muncă bine stabilit, în care, fără îndoială era prevăzută copierea principalelor cărți necesare cultului. Nicăieri nu s-a dat o mai mare atenție acestei munci, concentrând în acest scop totul: mână de lucru, mijloace materiale, bogății puse în serviciul acestei îndeletniciri. Nicăieri nu s-au consumat mai multe culori, mai mult argint, mai mult aur, ca la Dragomirna. Acest focar de lucru în arta miniaturisticii, sau mai precis școala miniaturistică, de la Dragomirna și-a pus bazele conducându-se în cea mai mare parte de exemplele tradiționale și de inovațiile timpului moldovenesc.

15. N. Iorga, *Miniaturile românești*, p. 10; Stelian Petrescu, *Odoarele de la Neamț și Secu*, București, 1911; Victor Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din Muzeul de Artă Religioasă*, București, 1939, p. 9—20, enumeră o serie de manuscrise grecești și slavone existente, sau unele despre care au rămas numai date. Despre manuscrisele cu miniaturi la noi, a se vedea de asemenea Corina Nicolescu, *Miniatura și ornamentul cărții manuscrise din Țările Românești, sec. XIV—XVIII*, București, 1964 (Catalog Muzeul de Artă al R. S. România, Secția de artă românească); E. Lăzărescu, *Trei manuscrise moldovenești de la Muzeul de Artă al R. S. România*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare...*, p. 143—157; P. Popescu, *Manuscrise slavone din Mănăstirea Putna*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 1—2 și 7—8; *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958 (cu toată bibliografia mai veche); *Arta epocii lui Ștefan cel Mare în Muzeul de artă al R. S. România*, Secția Artă Feudală (Catalog); M. Berza, *Ultimul manuscris miniat din epoca lui Ștefan cel Mare*, în «Studii și cercetări de Istoria Artei», 1955, II, nr. 3—4, p. 109—131; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959; P. S. Năsturel, *Date noi asupra unor odoare de la Mănăstirea Putna*, în «Romanoslavița», III (1958) și IV (1960).

16. Sirarpie Der Nersessian, *Two slavonic parallels of the greek tetraevangelion*, Paris, 74, în «The Art Bulletin», IX, partea III-a, New York, 1927, p. 223—274.

17. Bogdan D. Filoy, *Les miniatures de l'Evangile du roi Jean Alexandre à Londres*, Sofia, 1934.

18. H. Omont, *Evangiles avec peintures byzantines du XI-e siècle*, 2 volume, Paris, 1902.

19. N. Iorga, *Miniaturile românești*, p. 11. Idem, *Les arts mineurs en Roumanie*, București, 1934, vol. II, p. 49.

20. Sirarpie Der Nersessian, *Une nouvelle réplique slavone du Paris, Gr. 74 et les manuscrits d'Anastase Crimcovic*. (Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga), Paris 1933. Teodora Voinescu, *Contribuții la studiul manuscriselor ilustrate din Mănăstirile Sucevița și Dragomirna*, în «Studii și cercetări de Istoria Artei», anul II, nr. 1—2/1965.

Produsul școlii miniaturistice de la Dragomirna este cunoscut astăzi prin existența a zece manuscrise; despre un al unsprezecelea manuscris, s-au păstrat doar numai câteva date²¹.

Aceste zece manuscrise cu miniaturi se găsesc, în ceea ce privește locul, împărțite astfel:

Șapte la Muzeul Mănăstirii Dragomirna: 1) *Tetraevangheliarul inv. 1/1934, datat din 7118 (1609), septembrie 1*²²; 2) *Evangelhia inv. 7/1934, din 7118 (1609), septembrie, 18*; 3) *Liturghierul inv. 4/1934, din 7118 (1610), fără lună și zi*; 4) *Liturghierul inv. 5/1934, datat din 7118 (1610), fără lună și zi*; 5) *Tetraevangheliarul inv. 2/1934, datat din 7124 (1615), septembrie 6*; 6) *Liturghierul inv. 3/1934, datat din 7124 (1616), iunie 6*; 7) *Psaltirea inv. 6/1934, datată din 7124 (1616), iunie 6*.

Unul la Biblioteca Academiei Române: 8) *Apostolul, inv. 22/ms. slav, datat din 7118 (1609), septembrie 18*.

Unul la Biblioteca fostă imperială din Viena: 9) *Apostolul, inv. 6, datat din 7118 (1610), martie 16*.

Unul la Biblioteca universitară din Lwow: 10) *Tetraevangheliarul, inventariat sub inițialele I.A.Z., din 7123 (1614), septembrie 14*.

Și unul care s-a pierdut: 11) *Otecnicul sau Patericul*²³.

După scopul și cuprinsul pentru care au fost lucrate, manuscrisele de la Dragomirna sînt clasificate astfel: a) *Manuscrise liturgice: cele trei Liturghiere*; b) *Manuscrise cu texte din Noul Testament: trei Tetraevangheliare, Evangelhia și două Apostole*; c) *Manuscrise cu texte din Vechiul Testament: Psaltire și d) Manuscrise cu lectură religioasă din Viețile Sfinților: Otecnicul sau Patericul*.

Din cercetarea manuscriselor păstrate se poate observa cu evidență grija mitropolitului Anastasie Crimca de a copia principalele cărți necesare cultului și trebuințelor religioase ale mănăstirii sale.

PREZENTAREA MANUSCRISELOR

1. *Tetraevangheliarul inv. 1/1934*. — Manuscrisul este scris pe pergament în limba slavonă și cuprinde 309 file. Patru file de la începutul volumului și cinci de la sfîrșit sînt lăsate în alb. Caietul este format din opt foi, iar scrierea este uncială și continuă. Dimensiunile manuscrisului sînt: 35/27 cm., grosimea 14 dm, fiind legat în coperti de lemn, îmbrăcate în argint aurit. Grosimea fiecărei coperti este de 2 cm.

Distribuția textului în manuscris este următoarea:

F. 5—6: Scriere cu litere mari de aur care redă rezumatul pe scurt al fiecărui capitol din Evangelhia după Matei. Ultimul capitol cuprinde: «Iosif cere corpul Mîntuitorului».

F. 6—8 v: Scriere tot cu litere mari de aur în care este dat «Cuvîntul înainte» (Predoslovia) la Sfînta Evangelhie după Matei a arhiepiscopului Teofilact al Bulgariei.

21. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. V, Iași, 1908, p. 158—159.

22. Pentru transformarea anilor menționați de la crearea lumii, în anii de la nașterea lui Hristos, se scade din mileniul dat 5508, iar pentru lunile septembrie-decembrie 5509.

23. Cf. nota 21. N. Iorga în «Revista Istorică», an. IX (1933), nr. 1—3, ian.-mar., p. 17, amintește de alte două manuscrise ale lui Crimca: a) Cartea Sfîntului Nikon și b) «Această carte anume Metafrast, a început-o Arhiepiscopul Anastasie Crimca și nu a putut-o isprăvi», ambele fără miniaturi.

F. 13—89: «Cea după Matei Sfântă Evanghelie», scriere cu litere mari de aur. «Duminica înainte de Nașterea lui Hristos, a Sfinților Părinți», rînd mic scris cu aur.

F. 90—90 v: Răzumatul pe scurt al fiecărui capitol din Evanghelia Sfîntului Marcu. Sfîrșitul cuprinde textul prin care Iosif cere corpul lui Iisus.

F. 90 v—91 v: «Cuvînt înainte la Evanghelia după Sfîntul Marcu».

F. 93—139: «Cea după Marcu Sfînta Evanghelie».

F. 140—141 v: Cuprinsul pe capitole al Evangheliei după Sfîntul Evanghelist Luca: 1) «Despre scrierea Evangheliei; 2) «Pentru păstorii ce pășteau turmele lor»; 3) «Despre bătrînul Simeon»; 4) «Despre Ana proorocița»; 5) «Despre cuvîntul ce a fost către Ioan în pustie»... Sfîrșitul cuprinde: «Convorbirea lui Iisus cu Luca și cu Cleopa».

F. 141 v: «Cuvînt înainte de Evanghelia Sfîntului Luca».

F. 143—224: «Cea după Luca Sfînta Evanghelie».

F. 225: Cuprinsul pe capitole al Sfintei Evanghelii după Ioan.

F. 225 v—226 v: «Cuvînt înainte de Sfînta Evanghelie a lui Ioan».

F. 228—290: «Cea după Ioan Sfînta Evanghelie».

F. 292—292 v: «Arătare cum trebuie să se citească Sfintele Evanghelii peste tot anul, în săptămînile evanghelice».

F. 293—296: «Arătare cum trebuie să se citească Evangheliile în duminicile de peste tot anul».

F. 296—296 v. «Evangheliile Sfinților celor mari».

F. 296 v.: «Arătare cum trebuie să se citească Evangheliile Sfințelor Patimi».

F. 296 v.: Arătarea cum trebuie să se citească Evangheliile «În Sfînta și Marea Vineri».

F. 297: Arătare cum trebuie să se citească Evangheliile «În Sfînta și Marea Sîmbătă la Utrenie».

F. 297: Arătare cum trebuie să se citească «Evangheliile duminicale, la utrenie».

F. 297: Arătare cum trebuie să se citească Evangheliile «În Dumineca Sfințelor Paști, seara».

F. 297 v—302 v: «Adunare cu Dumnezeu a celor 12 luni de peste an». «Arătarea pe capitole, cum trebuie să se citească Sfînta Evanghelie la praznice mari, domnești și la toți sfinții de peste an».

F. 302 v: «Arătarea Evangheliilor pentru diferite trebuinți și cereri».

F. 302 v: «Arătarea Evangheliilor pentru sfințirea femeii și la maslu».

F. 302 v: «Arătarea Evangheliilor cînd se serbează cei fără de trupuri».

F. 302 v: «Pentru Sfinții Apostoli, mucenici, prooroci, mucenițe, ierarhi, cuvioși, sfinți mucenici, cuvioșilor mucenici, pentru cuvioșii monahi, cuvioase femei».

F. 303: «Arătarea Evangheliilor pentru cei bolnavi de duhuri necurate, pentru cei bolnavi, la sfințirea bisericii, la grindină, la cutremur de pămînt, la secetă, pentru biruință în război, pentru împăratul, pentru năvălirea străinilor, la incendii, pentru toată cererea, pentru mărturisirea păcatelor, pentru mărturisirea femeilor; două Evanghelii pentru spaimă, pentru morți, pentru toate cererile, cele unsprezece Evanghelii ale Învierii; arătarea Evangheliilor la ceasurile împărătești».

F. 304: «Arătarea celor opt glasuri și Evangheliile Învierii la utrenie și Apostolul la Liturghie».

2. *Apostolul, ms. slavon nr. 22, Biblioteca Academiei Române.* — Manuscrisul este scris pe hîrtie, avînd caietul format din zece foi. Dimensiunile 28/20 cm., grosimea 8 cm. Numerotat de Academia Română cu 543 file. O filă de la început numerotată și alta de la sfîrșit (fol. 343) nenumerotată, au fost lăsate în alb. Din fol. 90 a rămas numai jumătatea superioară. Numerotația Academiei s-a făcut ulterior listei unor foi tăiate și sustrase de răufăcători. Astfel lipsesc foile care ar fi trebuit să fie după numerotația Academiei Române, între fol. 26 (?) 27; 29 (?) 30; 87 (?) 88; 135 (?) 136; 274 (?) 275; 301 (?) 302; 326 (?) 327.

Legătura manuscrisului este din lemn îmbrăcat în piele. Pe pereții îmbrăcăturii au fost prinși bumbi de metal, cărora nu li se mai văd decît urmele: cinci

pe o parte și cinci pe cealaltă parte. Legătura, deși veche, nu este aceea care pare să o fi avut manuscrisul încă de la început. Încuietorile lipsesc.

Începuturile de capitol sînt scrise cu aur, iar litera inițială este tot cu aur, la care s-a adăugat combinația altor culori: roșu, albastru, purpuriu, verde. Scrierea este continuă, fără întrerupere. Punctuația și pe alocuri unele titluri mici, sînt cu roșu. Inițialele mici, lucrate în aur, dau începutul Apostolului zilei respective.

Textul este distribuit pe capitole, astfel:

F. 1: «Cuprinsul Faptelor Sfinților Apostoli, scrise de Luca Evanghelistul, după mulți ani de la Patima Domnului».

F. 2: «Faptele Sfinților Apostoli, de Sfintele Paști și de Înălțarea Domnului».

F. 90: «Cuprinsul Epistolei lui Iacob».

F. 91: «Soborniceasca Epistolă a lui Iacob».

F. 100: «Cuprinsul la întâia epistolă sobornicească a lui Petru».

F. 101: «Soborniceasca Epistolă a Sfîntului Apostol Petru».

F. 110: «Cuprinsul la a doua Epistolă a lui Petru».

F. 111: «A aceluiași, Epistola a doua a Sfîntului Apostol Petru».

F. 117: «Cuprinsul Epistolei lui Ioan».

F. 119: «Soborniceasca Epistolă a Sfîntului Ioan».

F. 128: «Cuprinsul Epistolei a doua a lui Ioan».

F. 129: «Epistola a doua sobornicească a Sfîntului Ioan Bogoslovul».

F. 130 v: «Cuprinsul Epistolei întâia a lui Ioan».

F. 131: «Epistola sobornicească a Sfîntului Ioan Bogoslovul».

F. 132 v: «Cuprinsul epistolei sobornicești a lui Iuda».

F. 133 v: «Epistola sobornicească a lui Iuda».

F. 136 v: «Cuprinsul Sfintei Epistole către Romani».

F. 139 v: «Epistola Sfîntului Apostol Pavel».

F. 173 v: «Cuprinsul Epistolei către Corinteni».

F. 175 v: «Întîia Epistolă către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 208: «Cuprinsul Epistolei a doua către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 209 v: «A doua Epistolă către Corinteni a Sf. Apostol Pavel».

F. 230: «Cuprinsul Epistolei către Galateni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 231: «Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Galateni».

F. 241 v: «Cuprinsul Epistolei către Efeseni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 245 v: «Epistola către Efeseni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 252 v: «Cuprinsul Epistolei către Filipeni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 253 v: «Epistola către Filipeni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 261: «Cuprinsul Epistolei către Coloseni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 262: «Epistola către Coloseni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 269: «Cuprinsul la întâia Epistolă către Tesaloniceni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 270: «Întîia Epistolă a Sfîntului Apostol Pavel către Tesaloniceni».

F. 276: «Cuprinsul la a doua Epistolă către Tesaloniceni a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 277: «Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Tesaloniceni».

F. 280: «Cuprinsul la întâia Epistolă către Timotei a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 281 v: «Întîia Epistolă a Sfîntului Apostol Pavel către Timotei».

F. 290: «Cuprinsul la a doua Epistolă către Timotei a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 291: «A doua Epistolă a Sfîntului Apostol Pavel către Timotei».

F. 296 v: «Cuprinsul la Epistola către Tit a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 297 v: «Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Tit».

F. 301: «Cuprinsul Epistolei către Filimon a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 301 v: «Epistola către Filimon a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 303: «Cuprinsul la Epistola către Evrei a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 304: «Epistola către Evrei a Sfîntului Apostol Pavel».

F. 327: «Știuletele de noi în acele zile, a principalelor capitole din Faptele Sfinților Apostoli pentru zilele Sfintelor Paști».

- F. 332 v: «Începutul a Sfintei, Marei și Cinstitei Cincizecime».
 F. 334: «Adunarea a douăsprezece capitole ale Sfinților Mucenici».
 F. 341: «Alte trimiteri diferite la înnoirea templului».
 F. 341: «Prochimenele duminicale».
 F. 341 v: «Prochimenele la începuturile zilnice».
 F. 342: «Arătarea Sfintelor Evanghelii duminicale la Liturghie, Apostol și Evanghelie».

3. *Evanghelia inv. 7/1934*. — Scrisă pe hîrtie satinată, în limba slavonă. Hîrtia este marcată cu o ancoră în mijlocul unui cerc. Manuscrisul conține 342 de file și caietul este format din opt file. Numai F. 1 și F. 343 sînt de pergament. Dimensiunile 32 x 25 cm, grosimea de 9 cm. Manuscrisul este legat în coperti de lemn, învelite cu piele cafenie. Pe coperta din față se cunosc urme de plăci de metal care au dispărut, iar pe coperta din spate se văd urmele a cinci bumbi, care de asemenea au dispărut. Încuietorile lipsesc. Prima filă este lăsată în alb, iar trei file care urmau au fost tăiate. Lipsește de asemenea F. 256; F. 35 și 36 v. sînt scrise de o altă mînă.

Dispoziția textului:

- F. 2—2 v: «Rezumatul pe scurt al fiecărui capitol din Evanghelia după Matei».
 F. 3—4 v: «Cuvîntul înainte al Arhiepiscopului Teofilact la Evanghelia după Matei».
 F. 5—88: «Cea după Matei Sfîntă Evanghelie». Titlul este scris mare cu aur.
 F. 89—89 v: «Rezumatul pe scurt al fiecărui capitol din Evanghelia Sfîntului Marcu».
 F. 89 v—91: «Cuvînt înainte la Evanghelia după Sfîntul Marcu».
 F. 92—154 v: «Cea după Marcu Sfînta Evanghelie». Scris mare cu aur.
 F. 155—156: «Cuprinsul pe capitole al Evangheliei Sfîntului Luca».
 F. 156 v: «Cuvînt înainte la Evanghelia Sfîntului Luca».
 F. 157—256: «Cea după Luca Sfînta Evanghelie».
 F. 257: «Cuprinsul pe capitole al Sfintei Evanghelii după Ioan».
 F. 257—259: «Cuvînt înainte de Sfînta Evanghelie a lui Ioan».
 F. 261—330: «Cea după Ioan Sfîntă Evanghelie».
 F. 331—331 v: «Arătare cum trebuie să se citească Sfintele Evanghelii peste tot anul. în săptămîinile evanghelice».
 F. 331 v—334 v: «Arătare cum trebuie să se citească Evangheliile în Dumini-cile de peste tot anul».
 F. 334 v: «Evanghelia Sfinților celor mari».
 F. 334 v: «Evanghelia Sfintelor Patimi».
 F. 334 v: «În Sfînta și Marea Vineri».
 F. 335: «În Sfînta și Marea Sîmbătă la Utrenie».
 F. 335: «Evangheliile Duminicale la Utrenie».
 F. 335: «În Duminica Sfintelor Paști, seara».
 F. 335—340: «Adunare cu Dumnezeu a celor douăsprezece luni de peste an»; arătarea pe capitole cum trebuie să se citească Sfintele Evanghelii la Praznice mari, domnești și la toți sfinții de peste an».
 F. 340: «Arătarea Evangheliei pentru diferite trebuinți și cereri».
 F. 340: «Arătarea Evangheliei pentru sfințirea femeii și la maslu».
 F. 340 v: «Arătarea Evangheliei cînd se serbează cei fără de trupuri».
 F. 340 v: «Pentru Sfinții Apostoli, Mucenici, Prooroci, Mucenițe, Ierarhi, Cuvioși. Sfinți Mucenici, Cuvioși Mucenici, pentru cuvioșii monahi, cuvioase femei».
 F. 340 v: «Arătarea Evangheliei pentru cei bolnavi de duhuri necurate, pen-tru cei bolnavi, la sfințirea bisericii, la grindină, la cutremur de pămînt, la secetă, pentru biruință în război, pentru împăratul, pentru năvălirea străinilor, la incen-dii, pentru toată cererea, pentru mărturisirea păcatelor, pentru mărturisirea fe-meilor, două evanghelii pentru spaimă, pentru morți, pentru toate cererile, cele unsprezece Evanghelii ale Învierii».
 F. 341: «Arătarea Evangheliilor la ceasurile împărătești».

F. 341: «Cum să găsești Evanghelia în fiecare zi peste tot anul».

F. 341: «Arătarea celor opt glasuri și Evangheliile Învierii la Utrenie și Apostolul la Liturghie».

F. 342: «Evanghelia pentru cei răposați».

4. *Apostolul inv. Cod. nr. 6, la Biblioteca fostă imperială de la Viena.* — Manuscrisul este scris pe pergament, în limba slavonă. Dimensiunile: 36 x 25 cm, iar grosimea de 16 cm. Cuprinsul acestui Apostol nu diferă de cel al Apostolului inv. 22, care se află la Biblioteca Academiei Române²⁴.

5. *Liturghierul inv. 4/1934.* — Manuscris pe pergament în limba slavonă, are 92 de foi dintre care patru la sfârșit lăsate în alb, iar cea a 89-a, tot în alb, are ruptă o bucată la un colț din dreapta. Caietul este format din opt foi. La începutul și la sfârșitul manuscrisului, câte o foaie din caietele respective sînt lipite de copertile de lemn. Copertile sînt învelite în piele neagră și îmbrăcate în plăci de argint aurit. Cotorul este făcut din împletituri de verigi de argint aurit. Dimensiunile: 25 x 19 cm, grosime de 7 cm. Grosimea unei coperti a legăturii este de 1,5 cm.

Dispoziția textului:

F. 2—2 v: Două învățături pe scurt ale Sfîntului Ioan Gură de Aur, înainte de Proscomidie, pentru preotul care slujește Sfînta Liturghie.

F. 2 v—9: «Regula Dumnezeieștii Slujbe a Proscomidiei».

F. 10—41 v: «Dumnezeiasca Liturghie a Sfîntului Părintelui nostru Ioan Gură de Aur».

F. 43—64 v: «Dumnezeiasca slujbă a celui întru sfinți, a Sfîntului Părintelui nostru Vasile cel Mare».

F. 66—77 v: «Dumnezeiasca slujbă mai înainte sfințită».

F. 78—81 v: «Otpusturile zilelor și la fiecare praznic».

F. 81 v—82: «Răspunsurile la canonul Paștelui».

F. 82—82 v: «Molitva ce se face la prinoase pentru cei vii».

F. 82 v—83: «Molitva ce se face la prinoase pentru cei morți».

F. 83—84: «Rugăciunea de iertare».

F. 84—87: «Rugăciunea ce se spune de către Arhiereu sau duhovnic, asupra celui ce vrea să se împărtășească cu Sfintele, Dumnezeieștile și de viață făcătoarele Taine, pentru iertarea păcatelor celor cu cuvîntul, cu lucrul, de voie și fără de voie și a tuturor păcatelor, jurămintelor, blestemelor și pentru toate păcatele».

F. 88—88 v: «Molitva a doua a celui ce vrea să se împărtășească».

6. *Liturghierul inv. 5/1934.* — Scris pe pergament în limba slavonă. Are 114 foi. Cu excepția a două foi de la început, restul manuscrisului este împărțit în caiete de opt foi. La început și la sfârșit sînt câte două foi de hîrtie. Fila 73 care conținea miniatura Sfîntului Ierarh Grigorie este tăiată. Manuscrisul este legat în coperti de lemn, îmbrăcate în piele, cu încuietorile rupte. Pe coperta din față, la mijloc, este imprimat cu aur, în piele, chipul Mîntuitorului, binecuvîntînd cu dreapta, și ținînd în stînga globul pămîntesc. Pe coperta din spate, într-un romb, la mijloc, se vede icoana Maicii Domnului cu Pruncul în brațe. Dimensiunile: 22 x 16 cm, iar grosimea de 5 cm.

Dispoziția textului:

F. 3—3 v: «Două învățături pe scurt ale Sfîntului Ioan Gură de Aur, înainte de Proscomidie, pentru preotul care săvîrșește Sfînta Liturghie».

F. 3 v—11: «Regula dumnezeieștii slujbe a Proscomidiei».

F. 12—44: «Dumnezeiasca Liturghie a Sfîntului Părintelui nostru Ioan Gură de Aur».

24. I. Bogdan, *op. cit.*; Gr. Voskresenschi, *Manuscrise slavonești păstrate în bibliotecile streine din Berlin, Praga, Viena, Lubliana, Zagreb și două la Belgrad (în rusește)*.

F. 45—72 v: «Dumnezeiasca slujbă a celui întru sfinți, a Sfântului Părintelui nostru Vasile cel Mare».

F. 74—90 v: «Dumnezeiasca slujbă mai înainte sfințită».

F. 91—105: «Rînduiala Vecerniei mari».

F. 105—109: «Otpusturile în fiecare zi și la fiecare praznic, începînd cu Duminică seara peste toată săptămîna».

F. 109 v: «Răspunsurile la Paști».

F. 109 v—110 v: «Molitva pentru colive».

F. 110 v—112 v: «Molitva pentru coliva celor răposați».

F. 113—114: «Molitva ce se face asupra fiilor celor duhovnicești».

F. 114—114 v: «Molitva asupra cîrnurilor și a brînzei, ce se face în sfînta zi a Paștelui».

F. 114 v: «Rugăciune ce se face în ziua Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos». (Molitvele și rugăciunea de pe F. 113—114 v., sînt scrise ulterior pe foile rămase libere).

7. *Otecnicul sau Patericul*. — Manuscrisul a fost semnalat de Gh. Chibănescu, în *Surete și izvoade*, vol. V, Iași, p. 158.

8. *Tetraevangheliarul de la Biblioteca din Lwow*²⁵, inv. sub inițialele I.A.Z. — Manuscrisul este scris în limba slavonă, pe pergament și conține 707 pagini. Legătura este din pluș peste care s-au adăugat plăci de argint gravate. La mijlocul legăturii se vede Răstignirea Domnului și Sfinții Evangheliști. Legătura manuscrisului este tîrzie, probabil din secolul al XIX-lea. Dimensiunile: 36 x 25 cm, grosimea 15 cm. Cuprinsul nu diferă de cel al *Tetraevangheliarului inv. 1/1934*.

9. *Tetraevangheliarul inv. 2/1934*. — Manuscrisul este scris pe pergament, în limba slavonă și conține 266 file. Patru file de la început și trei de la sfîrșit sînt lăsate în alb. Caietul este format din opt foi. Legătura este din coperti de lemn îmbrăcate în plăci de argint aurit. Grosimea copertei de 1,8 cm. Dimensiunile manuscrisului 35 x 27 cm, grosimea 11 cm.

Dispoziția textului:

F. 5—6: «Rezumatul pe scurt al fiecărui capitol din Evanghelia după Matei».

F. 6—8: «Cuvîntul înaintea Evangheliei după Matei al Arhiepiscopului Teofilact».

F. 10—79: «Cea după Matei, Sfînta Evanghelie».

F. 80—80 v: «Rezumatul pe scurt al fiecărui capitol din Evanghelia Sfîntului Marcu».

F. 80 v—81 v: «Cuvînt înainte la Evanghelia după Sfîntul Marcu».

F. 83—124 v: «Cea după Marcu, Sfînta Evanghelie».

F. 125—126: «Cuprinsul pe capitole al Evangheliei Sfîntului Luca».

F. 126—126 v: «Cuvînt înainte de Evanghelia Sfîntului Luca».

F. 128—198 v: «Cea după Luca, Sfînta Evanghelie».

F. 199: «Cuprinsul pe capitole al Sfîntei Evanghelii după Ioan».

F. 199—200 v: «Cuvînt înainte de Sfînta Evanghelie a lui Ioan».

F. 202—249: «Cea după Ioan Sfînta Evanghelie».

F. 250—250 v: «Arătare cum trebuie să se citească Sfintele Evanghelii peste tot anul, în săptămînile evanghelice».

F. 250 v—254: «Arătare cum trebuie să se citească Evangheliile în duminicile de peste tot anul».

F. 254: «Evangheliile Sfinților celor mici».

F. 254—254 v: «Evangheliile Sfintelor Patimi».

F. 255 v: «În Sfînta și Marea Vineri».

F. 255 v: «În Sfînta și Marea Sîmbătă la Utrenie».

F. 255 v: «Evangheliile duminicale la utrenie».

F. 255 v: «În Duminica Sfintelor Paști seara».

25. Alexei S. Uvarov, сборникъ мелкихъ трудовъ том. II, Moscova, 1910.

F. 256—260 v: «Adunare cu Dumnezeu a celor douăsprezece luni de peste an; arătare pe capitole, cum trebuie să se citească Sfintele Evanghelii la Praznicele Mari, domnești și la toți sfinții de peste an».

F. 261: «Arătarea Evangheliilor pentru diferite trebuinți și cereri».

F. 261: «Arătarea Evangheliei pentru sfințirea femeii și la maslu».

F. 261: «Arătarea Evangheliei când se serbează cei fără de trupuri; pentru Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu; la sfințirea bisericii».

F. 261: «Pentru Sfinții Apostoli, Mucenici, Prooroci, Mucenițe, Ierarhi, Cuvioși, Sfinți Mucenici, Cuvioșilor Mucenici, pentru cuvioșii monahi, cuvioase femei».

F. 261 v: «Arătarea Evangheliei pentru cei bolnavi de duhuri necurate, pentru cei bolnavi, la grindină, la cutremur de pământ, la secetă, pentru biruința în război, pentru împăratul, pentru năvălirea străinilor, la incendii, pentru toată cererea, pentru mărturisirea păcatelor, pentru mărturisirea femeilor, două Evanghelii pentru spaimă, pentru morți, pentru toate cererile, cele unsprezece Evanghelii ale Învierii».

F. 262: «Arătarea Evangheliilor la ceasurile împărătești».

F. 262: «Cum se găsește Evanghelia în fiecare zi peste tot anul».

F. 262 v: «Arătarea celor opt glasuri și Evangheliile Învierii la utrenie și Apostolul la Liturghie».

10. *Liturghierul inv. 3/1934*. — Scris pe pergament în limba slavonă, conține 174 file. Caietul este format din opt file, între care cinci de la început și șase de la sfîrșit au fost lăsate în alb. Manuscrisul este legat cu coperti de lemn, îmbrăcate în piele și învelite apoi cu plăci de argint aurit. Are de asemenea două încuietori. Dimensiunile: 21,5 x 16,5 cm. Grosimea volumului este de 6 cm, iar grosimea copertei este de 1,5 cm.

Dispoziția textului:

F. 7—15 v: «Regula Dîmnezeieștii slujbe a Proskomidiei».

F. 16—59 v: «Dumnezeiasca Sfîntă Liturghie a Sfîntului Părintelui nostru Ioan Gură de Aur.

F. 61—62: «Molitva ce se face pentru colivi la sărbătorile domnești».

F. 62—63 v: «Rugăciunea ce se face pentru colivi la praznicul cincizecimii».

F. 63 v—64 v: «Molitva pentru sfințirea strugurilor».

F. 66—107: «Dumnezeiasca slujbă a celui întru Sfinți, a Sfîntului Părintelui nostru Vasile cel Mare».

F. 108—131: «Dumnezeiasca slujbă mai înainte sfințită».

F. 132—139: Otpusturile zilelor și la fiecare praznic».

F. 139 v: «Răspunsurile la canonul Paștelui».

F. 140—140 v: «Heruvicul din Sfînta și Marea Sîmbătă la Liturghie: Să tacă tot trupul».

F. 141: «Rînduiala punerii citețului».

F. 141 v—142 v: «Rînduiala punerii purtătorului de lumină».

F. 143—144 v: «Rînduiala punerii întru citeț și cîntăreț».

F. 144 v—147 v: «Rînduiala ce se face la punerea întru ipodiacon».

F. 148—153 v: «Rînduiala ce se face la punerea întru diacon».

F. 154—160 v: «Rînduiala ce se face la punerea întru preot».

F. 161—167 v: «Molitva ce o spune arhiereul sau duhovnicul pentru iertarea păcatelor celor de voie și fără de voie, și a tuturor jurămintelor și blestemelor și pentru toate păcatele».

F. 167 v—168 v: «Molitva a doua pentru împărtășire».

11. *Psaltirea inv. 6/1934*. — Scrisă în limba slavonă pe pergament. Conține 200 de file dintre care patru de la început și trei de la sfîrșit au fost lăsate în alb. Dimensiunile 34 x 25 cm, grosimea de 9 cm. Manuscrisul este legat în coperti de lemn învelite în piele neagră. Grosimea scoarței este de 1,5 cm. La colțuri și la mijloc sînt prinse ornamente filigrane în argint aurit cu cîte un bumb mai mare și cîteva mai mici, de argint. Numerotarea filelor făcută cu creionul, nu este corespunzătoare.

Dispoziția textului:

- F. 7—12: Catisma întâi: Psalmii lui David I—VIII.
- F. 13—20: Catisma a doua: Psalmii lui David IX—XVI.
- F. 21—29: Catisma a treia: Psalmii lui David XVII—XXIII.
- F. 30—40: Catisma a patra: Psalmii lui David XXIV—XXXI.
- F. 39—48: Catisma a cincea: Psalmii lui David XXXII—XXXVI.
- F. 48—58: Catisma a șasea: Psalmii lui David XXXVII—XLV.
- F. 59—67 v: Catisma a șaptea: Psalmii lui David XLVI—LIII.
- F. 68—75: Catisma a opta: Psalmii lui David LV—LXIII.
- F. 76—84: Catisma a noua: Psalmii lui David LXIV—LXIX.
- F. 84—94: Catisma a zecea: Psalmii lui David LXX—LXXVI.
- F. 94—104 v: Catisma a unsprezecea: Psalmii lui David LXXVII—LXXXIV.
- F. 105—113: Catisma a douăsprezecea: Psalmii lui David LXXXV—XC.
- F. 114—121 v: Catisma a treisprezecea: Psalmii lui David XCI—C.
- F. 122—138: Catisma a patrusprezecea: Psalmii lui David CI—CVIII.
- F. 139—145: Catisma a șasesprezecea: Psalmii lui David CIX—CXVII.
- F. 146—156: Catisma a șaptesprezecea: Psalmul lui David CXVIII.
- F. 157—163 v: Catisma a optsprezecea: Psalmii lui David CXIX—CXXXIII.
- F. 164—172: Catisma a nouăsprezecea: Psalmii lui David CXXXIV—CXLII.
- F. 173—179: Catisma a douăzecea: Psalmii lui David CXLIII—CL.
- F. 179: Psalmul CLI: «Acest Psalm deosebi este scris de David, afară de numărul celor 150 Psalmi, când singur s-a bătut cu Goliat. — Mic eram întru frații mei și mai tânăr în casa tatălui meu; păcut-am oile tatălui meu».
- F. 181—182 v: Cîntarea lui Moisi. Cîntarea întâia.
- F. 182 v—186 v: Cîntarea a doua.
- F. 186 v—187 v: Cîntarea a treia.
- F. 187 v—189: Cîntarea a patra.
- F. 189 v—190 v: Cîntarea a cincea.
- F. 190 v—191: Cîntarea a șasea.
- F. 191—193 v: Cîntarea a șaptea.
- F. 193 v—194: Cîntarea a opta.
- F. 195: Cîntarea a noua.
- F. 195 v: Cîntarea a zecea.

Sub forma în care se prezintă, Psaltirea manuscris de la Dragomirna nu dă decît textul curat al Psalmilor. Anumite reguli tipiconale sau anumite explicații care se găsesc în Psaltirile de mai târziu, lipsesc din Psaltirea mitropolitului Anastasie Crimca de la Dragomirna.

ORIGINALITATEA ICONOGRAFICĂ A PSALTIREI DE LA DRAGOMIRNA

Datorită importanței ce s-a dat textului Psalmilor lui David în cultul și viața Bisericii s-a căutat nu numai ca Psaltirile să fie copiate într-un număr impresionant de mare, ci s-a căutat ca manuscrisele să fie împodobite cu scene și figuri, legate mai mult sau mai puțin de textul pe lângă care erau așezate. Aceste scene și figuri ocupă un loc important în istoria miniaturisticii generale. Din punctul de vedere al istoriei artelor, afirma Strzygowski, Psaltirea are poate mai multă importanță decît Evanghelia, deoarece ea a inspirat pictorilor de imagini multe idei bogate și i-a îndemnat la o mai mare independență²⁶.

Din cele mai vechi timpuri, Psaltirea a constituit pentru credincioși o lectură edificatoare și în același timp scumpă; ea răspunde cît se poate de bine

26. J. Strzygowski, *Die Miniaturen des serbischen Psalters*, der Königl. Hof. und Statshibliothek in München. (Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien Philosophisch — historische Klasse, Band III), Viena, 1906.

gustului pe care îl aveau bizantinii pentru speculațiile religioase teologice. Sfântul Vasile cel Mare a spus că Psalmii conțin «teologia întreagă». Călugării au încurajat acest gust și în ilustrarea pe care au creat-o pentru Psaltire au rezumat sub o formă grăitoare și populară, combinată pentru edificarea maselor, toată știința teologică și istorică a timpului lor²⁷.

Charles Diehl împarte manuscrisele Psalmilor cu miniaturi în două categorii bine distincte, care diferă atât prin stil și concepție, cât și prin dispoziție. Este de o parte grupul «aristocratic», care se caracterizează prin miniaturi în plină pagină, în general puțin numeroase și ale căror subiecte sînt, în cea mai mare parte, împrumutate din istoria lui David. Pe de altă parte este grupul «monastic și teologic», cu ilustrație marginală foarte abundentă și infinit mai variată ca în cealaltă serie de manuscrise²⁸. Grupul Psaltirii «aristocrate», este impregnat de spiritul antic: Psaltirea cu ilustrații marginale oferă un caracter pur popular, de o varietate infinită, de elemente diverse, unde pe lângă «scenele împrumutate din istoria lui David, a lui Iosif, a lui Moise, se adaugă în mare număr episoadele evanghelice, alegorii morale, aluzii simbolice sau politice²⁹.

Studiul ilustrării Psalmilor a fost urmărit încă de timpuriu cu multă atenție de cercetătorii de artă religioasă. Tikkanen a publicat o lucrare cu privire la ilustrarea Psalmilor în evul mediu³⁰; Charles Diehl a publicat un studiu despre ilustrarea Psaltirii în arta bizantină³¹; Gabriel Millet, despre Psaltirea armeană ilustrată³² etc.; alte studii s-au scris cu privire la monumente separate³³.

Și la Dragomirna, textul Psalmilor a constituit desigur «o lectură edificatoare și în mod particular scumpă», iar ilustrarea lor nu a avut decît rostul să creeze un efect viu asupra privitorului. Miniaturile din Psaltirea de la Dragomirna dau posibilitatea să constatăm ingeniozitatea artistului de a reuni cele două grupuri: «aristocratic» și «monastic și teologic».

Într-adevăr, din cercetarea manuscrisului se observă miniaturi în plină pagină — în general puțin numeroase —, ale căror subiecte sînt în cea mai mare parte referitoare la persoana lui David³⁴. Urmează miniaturile din celălalt grup, cu scene împrumutate, în parte, tot din viața lui David, Moise, adăugîndu-se cîteva episoade evanghelice³⁵, sfinți³⁶, aluzii simbolice³⁷ etc.

27. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, vol. I, Paris, 1926, p. 379—380.

28. *Ibidem*, vol. II, p. 607.

29. *Ibidem*, p. 615.

30. J. J. Tikkanen, *Die Psalterillustration im Mittelalter*. Tom I, Die Psalterillustration in der Kunstgeschichte. Helsingfors, 1895.

31. Charles Diehl, *L'illustration du Psautier dans l'art byzantin*, în «Journal des savants», 1907, «Orient byzantin», Paris, 1917.

32. Gabriel Millet și Sirarpie Der Nersessian, *Le psautier arménien illustré*, în «Revue des études arméniennes», t. IX, fasc. I, Paris, 1929.

33. N. P. Kondakov, *Miniatures d'un manuscrit grec du Psautier de la collection Chloudof*, Moscova, 1878; J. Strzygowski, *op. cit.*; Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, I, p. 260 și vol. II, p. 607—616; Suzy Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs du Moyen Age. I: Pantocrator 61; Paris grec 20; Britisch Museum 40 731*; Préfacé par André Grabar, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1966.

34. F. 47v, 58v, 75v, 145v, 172v, 196v. 35. F. 6, 6v, 138v, 179v, 180v. 36. F. 5, 180, 196v.

37. F. 145, unde chivotul legii are turnulețe cu cruci, simbolizînd Biserica nouă; fol. 180. Arhanghelul Mihail ținînd pe diavol sub picioare.

Miniaturile Psaltirii de la Dragomirna însă în afară de câteva excepții³⁸, urmează în chip cât se poate de strâns textul pe lângă care au fost reprezentate. În rugăciune sau în laudă de mulțumire, dând sfaturi leviților sau muștră de profetul Natan pentru păcatele sale, prezentând chivotul legii sau pe tânărul împărat Solomon multîmilor, marea majoritate a miniaturilor din Psaltire este rezervată reprezentării lui David. În afară de miniaturile în plină pagină și acelea răspîndite printre text, se observă o serie de miniaturi, tot în plină pagină, însă etajate.

Exemple de miniaturi etajate și despărțite printr-o linie orizontală puternică, executate cu cîțiva ani înainte de scrierea Psaltirii de la Dragomirna, se întîlnesc în *Tetraevangheliarul inv. 1/1934*. Practica acestei metode, oricare ar fi însă rezultatele ei la începutul secolului al XVII-lea, era de origine bizantină, întîlnind-o încă din secolul al VI-lea în miniaturile *Evangheliei din Rossano*³⁹.

Cu toate că la baza *Psaltirii de la Dragomirna* ideea de ilustrare este tot cea bizantină, prin forma pe care a îmbrăcat-o, opera este însă originală. Chipurile nu au fost copiate de nicăieri aiurea, ci au fost create de imaginația artistului, sprijinită numai pe text. *Psaltirea de la Dragomirna* este prima și ultima operă de acest gen în miniaturistica românească. Construind tipuri comune de persoane, artistul a dat scenelor viață și semnificație. Dar ceea ce artistul a adus și mai nou în scenele sale, este elementul național pe care l-a avut permanent în minte, permanent sub ochi, și pe care l-a imortalizat. În toate miniaturile unde apare, David poartă o coroană pe cap, care nu este altceva decît copia coroanei pe care o purtau voievozii noștri. Instrumentele de care se folosesc muzicanții în cîntecele de mărire și de laudă nu sînt altceva decît tulnicele, cobzele, tobele și trompetele timpului cînd opera lua ființă⁴⁰. Fondul este ocupat în general de cetăți cu ziduri crenelate, cu turnuri specific moldovenești, ale căror vîrfuri ascuțite sînt însemnate cîteodată cu o cruce. Chiar chivotul legii, așezat pe sfînta masă (F. 140), care se află între Moise și Aron, are forma unei biserici moldovenești cu turnuri înalte, pe care sînt așezate cruci⁴¹.

Psaltirea sub forma în care a fost concepută și lucrată, mai ales prin legătura ce există între text și scenele reprezentate, rămîne un permanent și prețios model de iconografie locală în care artistul a creat o operă originală.

G. POPESCU-VÎLCEA

38. F. 5: Sfinții Patroni: Enoh, Ilie și Ioan; F. 6: Coborîrea Sfîntului Duh; F. 179: Doi serafimi în aur, despărțiți de un arbore; F. 179 v: cei patru Evangheliști, reprezentați în picioare printre text; F. 180: trei arhangheli și sfinții Gheorghe, Dumitru și Ioan cel Nou; F. 180 v: Mîntuitorul cu Apostolii într-un arbore genealogic; F. 196 v: Sfinții Patroni: Enoh, Ilie, Ioan Teologul și Mitropolitul Anastasie Crimca.

39. Haseloff, *Codex purpureus Rossanensis*, Berlin, 1898; A. Muñoz, *Il codice purpureo di Rossano e il frammento sinope*, Roma, 1907; cf. Diehl, *op. cit.*, I, fig. 127, 128.

40. Cf. mai ales F. 38 v și 75 v.

41. Pentru toate elementele de mai sus a se vedea figurile: 1) Împăratul David scrie Psaltirea sub inspirația îngerului. Solomon, în primul plan și mulțime de o parte și de cealaltă asistă (F. 6 v.); 2) Rugăciunea lui David — Războiul cu Saul. În primul plan se vede numai calul lui David singur între cele două oști, care se înfruntă, iar David lipsește, deoarece nu a vrut să lupte cu socrul său (F. 20 v.); 3) Îngerul Domnului amenință pe David cu sabia pentru păcatele sale — Îngerii morții ucid ostașii lui David, pentru păcatele lui (F. 145 v); 4) David prezintă preoților și leviților chivotul legii — și Miriam cîntă cu muzicanții din instrumente (F. 113 v); 5) David se roagă, preoții și leviții cîntă din instrumente, iar ostașii asistă (F. 38 v).

BAZILICA ROMÂNĂ CU BAPTISTERIU DIN URBS MORISENA

CONTRIBUȚII LA ISTORIA CREȘTINISMULUI ÎN DACIA TRAIANĂ

Urbs Morisena

Pe malul stîng al Mureșului, nu prea departe de confluența cu Tisa, pe locul *Cenadului* de azi, în epoca romană și pînă în plin ev mediu se înălța falnica cetate și orașul Morisenei — *Urbs Morisena* — orașul Mureșului (numit de romani *Moris*, *Maris*, *Marisia* = Mureș)¹. Harta lui Ptolomeu (născut pe la anul 150 la Alexandria)², între cele 48 localități ale Daciei Traiane, cuprinde, în părțile Tisei, și localitățile *Ζυρόβαρα* = Zurobara și *Σιρίδαβα* = Ziridava³ —, prima ar fi *Timișoara*, a doua *Morisena* = *Cenadul de azi*⁴. A doua hartă veche a Daciei Traiane, așa-numita *Tabula Peutingeriana*, întocmită de Castorius pe la anul 393, la ordinul împăratului Teodosie cel Mare (379—495), pe baza unor hărți și cronografe din secolele I—III-lea⁵, între cele 44 localități ale Daciei vechi (*Arcidava*,

1. Patzner István, *Történelmi és régészeti értesítő a Delmagyarországi történelmi és régészeti múzeum társulat*, Temesvár, 1892, p. 104—105; St. Oltványi, *Annales Ven. Capit. Cathedralis Ecclesiae Csanadiensis*, ms., 1838, § 5, p. 15; Böhm Lénárt, *Del-Magyarország vagy az ugynevezett Bánság külön történelme*, I, Pest, 1867, p. 32, 371; Johann N. Preyer, *Monographie der königlichen Freistadt Temesvar*, Temesvar, 1853, p. 1; Bárány Agoston, *Torontálvármegye hajdana*, Budan, 1845, p. 13, 87; Ortway Tivadar es Szentkláray Jenő, *Történelmi Adattár Csánad egyházmegye hajdanához és jelenéhez*, III, Temesvar, 1873, p. 15; Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului*, Timișoara, 1934, p. 17—21; Király Pál, *Dacia Provincia Augusti*, I, Nagy-Becskerekén, 1893, p. 2, 22, 25, 27, 228.

2. Király Pál, *op. cit.*, p. 4.

3. *Ibidem*, p. 9—12, harta lui Cl. Ptolemaeus, după Ukert F. A. *Geographie d. Griechen und Römer*, III, Weimar, 1846.

4. Böhm Lénárt, *op. cit.*, p. 32, 371; Király Pál, *op. cit.*, p. 33; Bárány Agoston, *op. cit.*, p. 87; Johann N. Preyer, *op. cit.*, p. 1.

5. Király Pál, *op. cit.*, p. 13—14 și harta între p. 12—13.

Centum Putea, Bersovia, Ahihis, Caput Bubali, Tierna, Ad Mediam, Pretorio, Ad Pannonios, Gaganis, Masclianis, Tivisco, Agnavis, Ponte Augusti, din Dacia Malvensis⁶ din Banat) nu cuprinde orașul Morisena, deși acesta exista cu două sau mai multe secole mai înainte, sub antica numire geto-dacă de *Giridava* sau *Ziridava*⁷, care în limba getică ar însemna oraș sau cetate lângă apă (de la *ziri*, *zura* = apă, și sufixul toponimic dacic — *deva*, *dava* = oraș, cetate)⁸.

Sub romani *Urbs Morisena* devine un foarte important centru militar și politic-administrativ, situație pe care o va păstra și sub stăpânirea trecătoare a diverselor popoare migratoare, care au luat în stăpânire Dacia Malvensis după retragerea legiunilor și funcționarilor administrativi romani cu împăratul Aurelian, pe la 271—274. Morisena este cunoscută de către istoricii străini ca unul din cele mai strălucite orașe ale «Daciei Ripensis» din epoca dominației romane⁹.

Săpăturile arheologice efectuate la 1868 au scos la iveală zidurile de piatră și de cărămidă arsă romană ale cetății Morisena, care prin așezarea ei geografică, prin poziția ei strategică și prin fortificațiile ei puternice, a trebuit să fie încă din epoca preromană un important port fluvial și centru administrativ și militar. Condițiile topografice și hidrografice explică de ce Morisena a devenit din adâncă vechime un nod principal de comunicații¹⁰. Nu simpla întâmplare, ci condițiile favorabile, calcule inteligente și considerații strategice, moștenite din generație în generație, au atras pe goți și huni și mai târziu pe gepizi și avari, și în sfârșit pe ducele *Glad* și pe strănepotul și urmașul său principele *Optun* (Ohtum, Ahtum, ung. Ajtony) în fortăreața de la Morisena¹¹. Tot mai mult se face auzită părerea istoricilor străini, că voievozii acestei provincii și-au avut aici, la Morisena, reședința încă de pe timpul romanilor: «A romaiak ota itt azekelte e tartomány uralkodói»¹². Aici ar fi rezidat *Atila*, «biciul lui Dumnezeu»¹³, haganul avarilor *Baian* (602)¹⁴, precum și principii autohtoni din secolele al IX-lea—al XI-lea¹⁵.

Atît de vie și de puternică este tradiția și amintirea acestei cetăți romane în memoria autohtonilor, încît și în secolele al XII-lea—al XIII-lea episcopii romano-

6. *Ibidem*, p. 28—32. 7. *Ibidem*, p. 9, 28—33.

8. Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 253 și harta cu «Expansiunea getică în Europa Centrală și sud-vestică în mileniul I î. Hr.» ; cf. M. Macrea, *Sfîrșitul stăpînirii romane în Dacia*, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 348—351 și harta Pl. XII. Dacia romană.

9. Bárány Agoston, *op. cit.*, p. 87 : «....már a romaiak idejében Morisium, Morisenum vagy Morisena nevezet alatt Dacia ripensis nagyszern és fényes városa volt».

10. Dr. Coloman Juhász, *Das Tschanad-Temesvarer Bistum im frühen Mittelalter 1030—1307*, Münster in Westfalen, 1930, p. 23—25.

11. *Ibidem*, p. 25 : «...schliesslich Fürst Glad und dessen Erben, Ajton, in die Maroschburger Feste» ; St. Pascu, *Cristalizarea relațiilor feudale și apariția primelor formațiuni politice pe teritoriul țării noastre în secolul al X-lea și la începutul secolului al XI-lea*, în *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 40—41, 55—62.

12. Juhász Kálmán, *Hajdani monostorok a csanádi egyházmegyében*, Budapest, 1926, p. 119 ; Dr. Szentkláray Jenő, *Krassó vármegye őshajdana*, Budapest, 1900, p. 73—84.

13. Dr. Borobsky Samu, *Temes vármegye*, Budapest, 1912, p. 234.

14. *Ibidem*.

15. Anonymus, *Gesta Hungarorum*, cap. XI, ed. Emericus Szentpétery, *Scriptores rerum Hungaricarum*, I, Budapest, 1937 ; *Legenda Sancti Gerhardi Episcopi*, cap. 8, ed. Emericus Szentpétery, *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis arpadianae gestarum*, II, Budapestini, MCMXXXVIII, p. 489 ; St. Pascu, *op. cit.*, în *Istoria României*, vol. II, p. 53—55, 187.

catolici ai Cenadului s-au intitulat ai Morisenei — Morisensis¹⁶, adică ai Mureşului, cum se intitulează ultimii mitropoliţi cunoscuţi ai Morisenei — *Constantin*, la 1286 şi *Theodosie*, la 1365¹⁷. După părerea arheologului Henszlmann, «existenţa Cenadului ca Morisenum vechi roman nu este discutabilă»¹⁸.

Bazilica romană

Pentru subiectul ce tratăm, interesează îndeosebi latura religioasă şi rolul spiritual-bisericesc pe care vestita cetate a Morisenei l-a jucat în viaţa spirituală şi culturală a autohtonilor din regiunea Tisei, Mureşului, Timişului, Begheiului, Berzoviei şi pînă jos la Dunăre şi Carpaţii meridionali. Şi-n această privinţă tot arheologia pune la dispoziţie un argument peremptoriu.

Între 6—24 aprilie 1868, demolîndu-se vechea catedrală episcopală romano-catolică din Cenad — cum a fost numită Morisena, începînd din secolele al XIII-lea—al XIV-lea¹⁹, după numele generalului trădător Cenad sau Cinad (Chanadinus)²⁰ s-au executat, la locul fundaţiei săpături sistematice, care au dus la rezultate revelatoare, de o excepţională importanţă pentru istoria creştinismului vechi din Dacia Traiană în general, şi în special din provincia Dacia Malvensis. Arheologii Römer şi Henszlmann au descoperit temelile a *trei biserici mai vechi* — tot atîtea catedrale episcopale — în stiluri şi dimensiuni diferite: cea mai nouă în *stilul gotic*, a doua în cel de *tranziţie* (romanico-bizantin), iar a treia, cea mai mică şi totodată cea mai veche, în *stilul bazilicilor antice romane*²¹.

În cursul demolării zidurilor catedralei s-a aflat că materialul de construcţie era format din resturi de sculpturi şi cărămizi arse romane şi pietre cioplite de aceeaşi factură, provenite de la alte două biserici romane mai vechi²².

Una din ele a fost probabil biserica Sfîntul Ioan Botezătorul, identică cu biserica mînăstirească, ctitorită de principele român Optum, pe seama monahilor de ritul grec²³, strămutaţi, prin anii 1030—1031, de generalul Cenad la noua mînăstire «grecească» cu hramul Sfîntul Gheorghe de la Oroslamoş²⁴. Locul monahilor «basi-

16. *Documente privind Istoria României, Veacul XI, XII şi XIII*. C. Transilvania, vol. I (1075—1250), Bucureşti, 1951, nr. 17, p. 10; Coloman Juhász, *Das Tschanad-Temesvarer Bistum im frühen Mittelalter*, p. 9; Dr. Karácsonyi János, *Szent-Gellért csanádi püspök*, Budapest, 1887, p. 139.

17. Gh. Cotoşman, *Pomelnicul Ierarhilor Mitropoliei Banatului*, Timişoara, 1960, col. I.

18. Henszlmann Imre, *Archaeologiai kirándulás Csanádra*, în *Archaeologiai közlemények*, VIII kotet (új folyam VI kotet), Pest, MDCCCLXXI, p. 7: «Csanádnak régi római Morisenum név alatti fennállása nem kérdéses».

19. Coloman Juhász, *Das Tschanad-Temesvarer Bistum im frühen Mittelalter*, p. 9: «die Stadt Tschanda, auch noch 1233 «urbs Morissena» genannt wurde».

20. *Legenda Sancti Gerhardi*, cap. 8—9, ed. Szentpétery, *Scriptores rerum Hungaricarum*, II, p. 490—493.

21. Karácsony János, *Szent-Gellért csanádi püspök*, p. 106—107 şi nota; Ortway Tivadar és Szentklaráy Jenő, *Történelmi Adattár Csanád-egyházmegye hajdanához és jelenéhez*, III, p. 19; Gh. Cotoşman, *Din trecutul Banatului*, IV. Comuna şi bisericile din Giridava-Morisena-Cenad, Timişoara, 1935, p. 452—453.

22. Henszlmann Imre, *Archaeologiai kirándulás Csanádra*, în *Archaeologiai közlemények*, VIII, p. 3—4.

23. *Legenda Sancti Gerhardi*, cap. 8; *Istoria României*, vol. II, p. 53, 181, 196.

24. *Legenda Sancti Gerhardi*, cap. 8, ed. Emericus Szentpétery, *Scriptores rerum Hungaricarum*, II, p. 493; Dr. Koloman Juhász, *Die Stifte der Tschanader Diozeße im Mittelalter*, Munster in Westfalen, 1927, p. 63, 65; Bárány Agoston, *op. cit.*, p. 87—89.

lieni» l-au luat monahii latini benedictini, veniți cu episcopul latin Gerardus de Sagredo²⁵, care și-a avut un timp aici reședința, pînă ce și-a zidit catedrala Sfîntul Gheorghe²⁶, ale cărei ruini s-au descoperit pe terenul din fața actualei biserici ortodoxe române din Cenad²⁷. «Biserica Sfintei Maria nu putea fi alta — scrie Dr. Coloman Juhász — decît cea a călugărilor greci din Marusinum, închinată Sfîntului Ioan Botezătorul, situată fiind în cimitirul din apropierea cetății. De asemenea, mînăstirea-mamă a benedictinilor din Marusinum nu putea fi decît *mînăstirea grecească mărîtă*. Din această cauză nici nu se mai pomenește biserica Sfîntului Ioan Botezătorul și mînăstirea căreia-i aparține»²⁸.

Pe fundațiile bisericii lui Optum s-a ridicat și biserica demolată la 1868. Dimensiunile ei sînt aproape aceleași ca ale bisericii din *Kisbény*-Ungaria. Lungimea acesteia fără pridvor este de 70 picioare (láb), iar a celei demolate din Cenad este cu numai un picior mai mare, deci cca 71 picioare vienez²⁹. Cam aceleași erau și dimensiunile mînăstirii (bisericii) lui Optum.

Procesul verbal, încheiat cu prilejul demolării bisericii de la 1868, la lit. *L* înregistrează: «În 30 (aprilie) s-a constatat că zidul, pe care au stat ruinile vechii mînăstiri — și care a format aripa de răsărit a mînăstirii — sub pămînt era numai din piatră cioplită, mijlocul acestui zid fiind însă umplut cu cărămidă romană (római téglákkal volt telve); — temeliile acestui zid aveau o adîncime de numai 1° (1,96 m), iar rămășița acestui zid principal din vechea biserică se întinde, spre Apus, pînă dincolo de mînăstire»³⁰.

«Fundațiile, formate din piatră naturală, erau atît de solid închegate, încît abia au putut fi forțate cu drugi de fier, din care motiv au rămas să servească de temelie și zidurilor noi»³¹.

Unii arheologi susțin că zidul acesta este însuși zidul castrului roman Morisenum, pe care, mai tîrziu, episcopul Gerardus (Gellért) și-a zidit biserica³², numită de unii abațială, iar de alții catedrală. «Piatra care îmbracă peretele este aproape cubică, avînd dimensiunea de 1 și 1/2 picior vienez la fiecare latură; această mărime considerabilă, precum și felul de aranjare a pietrelor (în sistem Isodomum) și apoi și zidirea peretului de piatră de stîncă, ne face să credem — observă același arheolog german — că peretele este roman»³³. Deși unele elemente arhitectonice ar contrazice părerea aceasta, dar — concludă Henszlmann — cumpănind toate, «înclin a considera peretele acesta ca fiind din epoca romană»³⁴.

Planșa alăturată (fig. 2) înfățișează *planul bazei biseriței demolate și al celor două biserici mai vechi* — împreună cu *baptistieriul*. Biserica demolată se cuprinde între *i* și *k*. Edificiul dintre *l* și *m* este *mînăstirea Sfîntul Ioan Botezătorul* (transformată apoi de episcopul Gerardus în Capitlu, închinat Sfintei Fecioare Maria). Clădirea cuprinsă între *i* și *k* se împarte în două: 1. *altarul* de la *o* la *p*, sub care

25. *Ibidem*.

26. Coloman Juhász, *Das Tschanad-Temesvarer Bistum im frühen Mittelalter*, p. 42—62.

27. Gh. Cotoșman, *op. cit.*, IV, p. 456—457, 461—462.

28. Coloman Juhász, *Die Stifte der Tschanader Diözese im Mittelalter*, p. 28: «Ebenso konnte das Mutterstift der Benediktiner von Marosinum kein anderes gewesen sein als das griechische erweiterte Stift. Deshalb geschieht auch weiterhin keine Erwähnung, mehr von der Kirche Johannes des Taufers und dem zugehörigen Stifte».

29. Henszlmann Imre, *op. cit.*, p. 8.

30. *Ibidem*, p. 5.

31. *Ibidem*.

32. *Ibidem*.

33. *Ibidem*.

34. *Ibidem*.

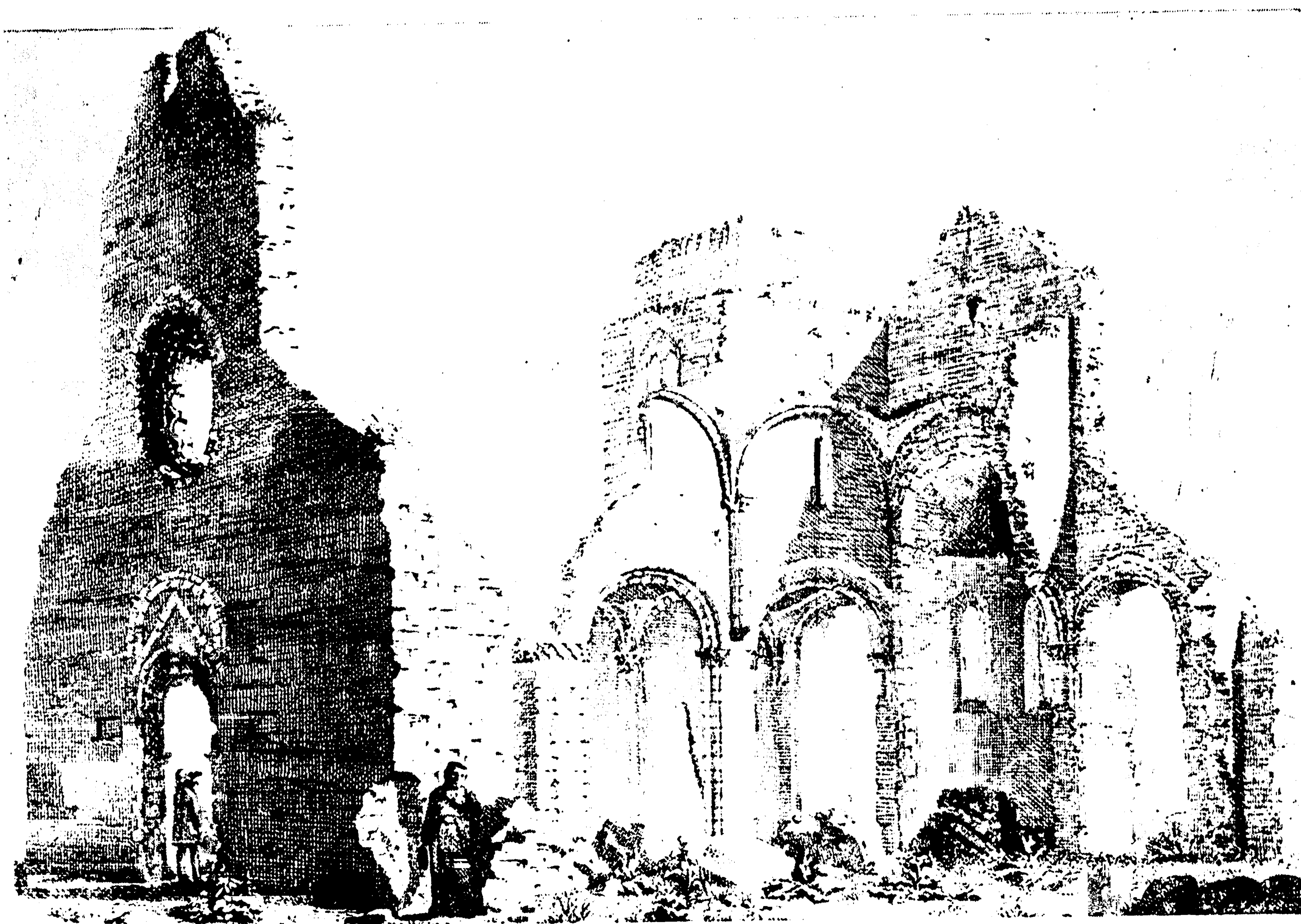

Fig. 1. — Catedrala (bazilica) cu baptisteriu roman — de la Urbs Morisena —
Cenad, Banat, în timpul demolării la 1868

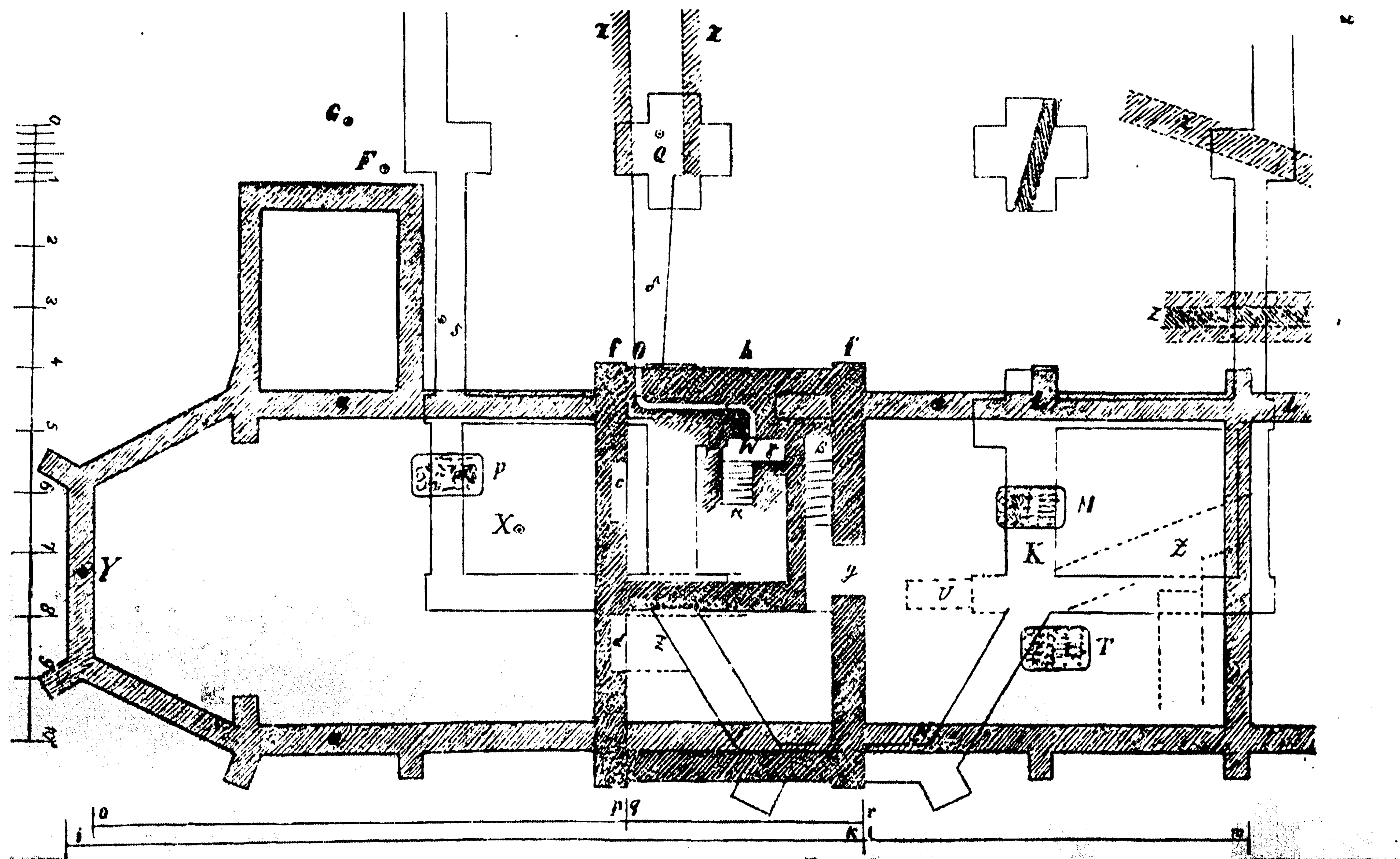

Fig. 2. — Planul catedralei cu baptisteriu roman de la Urbs Morisena — Cenat, Banat

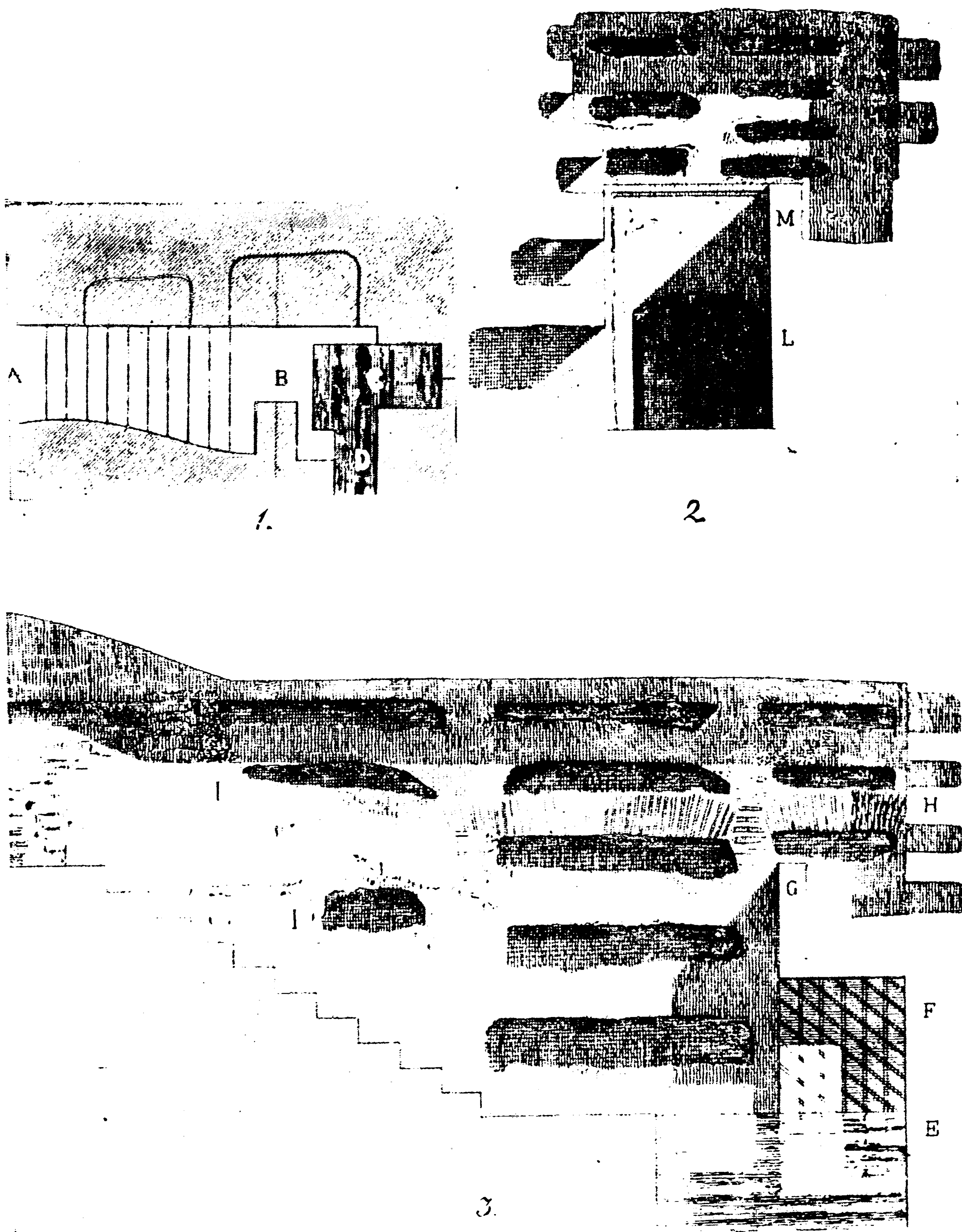

Fig. 3. — Cimitirul și baptisteriul subteran Ponzano din Roma, plan și secțiune

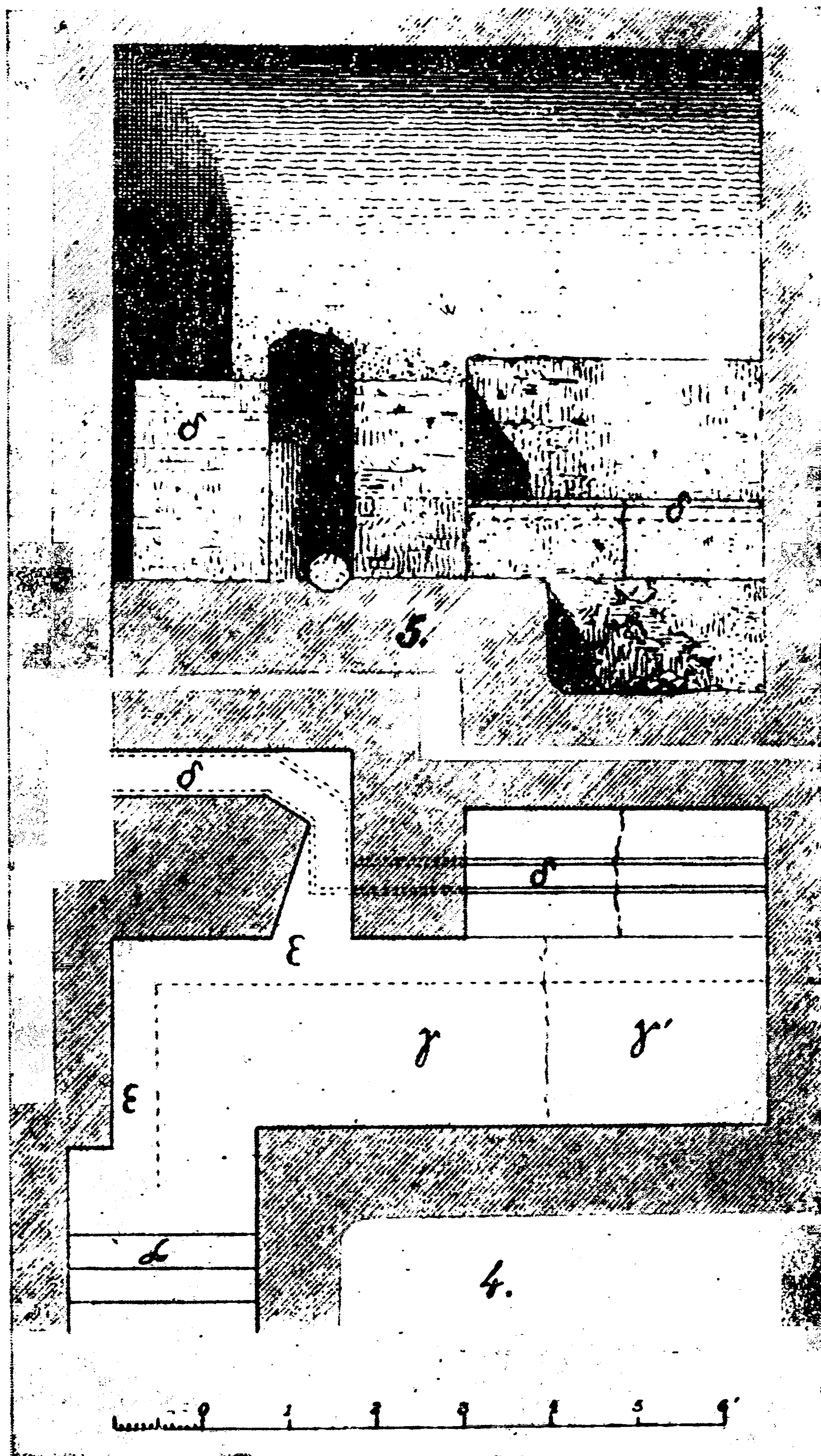

Fig. 4. — Baptisteriu bazilicii de la Urbs Morisena,
plan și secțiune

se întindea cândva *basilica romană subterană* și *z*, partea dintre *q* și *r*, care în timpurile cele mai vechi era *baptisteriu*, iar mai târziu trebuie să fi servit ca navă (naos) longitudinală; iar literele *f*, *g* și *j* indică frontispiciul de apus al bisericuței (demolate), la mijloc fiind poarta principală, probabil singura poartă (ușă), Clădirea mînăstirii (sau capitolului) sau poate pridvorul bisericii, din fața frontispiciului apusean, era ruină încă înainte de demolarea de la 1868, și despre «rolul acesteia nu m-am putut lămuri» — scrie Henszlmann³⁵. În întreaga clădire demolată, numai altarul avea boltitură, restul bisericii avea numai tavan de lemn³⁶.

În ceea ce privește vechimea și, în general, istoria întregului edificiu, se crede că pereții notați cu *z* sînt probabil cei mai vechi, probabil de origine romană³⁷. Despre zidul *O L a L* al perechii lui de la răsărit, se poate spune că «structura și așezarea sistematică a pietrelor dau dovadă de origine veche romană; se mai poate ca zidurile să fi fost ziduri ale vechiului castrum praetorium, ale cărui limite s-ar fi întins pe o suprafață de 14.000 stînjeni pătrați, sau 50.260 m.p., aproape suprafața a nouă jughere de pămînt³⁸.

«Este foarte verosimil ca monahii greci din Mînăstirea Sfîntul Ioan Botezătorul — care erau aici înaintea celor romano-catolici — să se fi folosit la așezarea lor aici de clădirea romană, această părere fiind întărită și de faptul că Sfîntul Gerardus încă s-a folosit de *mînăstirea greacă*, atît pentru nevoile proprii, cît și în interesul benedictinilor săi, mutînd în alt loc pe călugării greci»³⁹.

În încăperile de la *q* la *r* a fost identificat *baptisteriul* în care botezul se săvîrșea, conform celui mai vechi obicei, prin afundare, *per immersionem*, care obicei nu se poate preciza cît anume a durat în Apus. Zidul, notat cu literele *f c b d f*, desparte jos baptisteriul de *basilica subterană*, iar sus susținea boltitura de sub altar. În locul notat cu *c* și *d* era cîte o ușă spre biserica subterană, care mai târziu, după epoca lui Gerardus, au fost închise, zidite⁴⁰.

Este posibil, ba chiar foarte probabil, ca monahii greci (a görög barátok) să fi folosit drept biserică edificiul de la *i* la *k*, sau un loc aproximativ așa de mare, dar nu mai putem preciza nici forma acesteia și nici forma bisericii benedictinilor, urmași ai călugărilor greci, din cauză că o dată cu (re)construirea bisericii subterane de mai târziu și a altarului, a dispărut orice urmă a bisericii probabil originale; cel mult dacă presupunem că cea veche să fi fost la fel de lată ca biserica de mai târziu a benedictinilor, fiindcă se pare că «fundamentul roman a fost folosit consecutiv la construcțiile ulterioare»⁴¹.

Din resturile arhitectonice se poate deduce precis — după precizările făcute de arheologi⁴² — că pe linia dintre *i* și *k* au fost construite, pe același loc, pe fundamentul bazilicii romane, una după alta, cam de la începutul secolului al XIII, *două bisericuțe în stiluri diferite*. Cea mai veche și cea mai împodobită, în *stilul gotic tranzitoriu*, zidită înainte ori după invazia tătarilor, iar cea mai nouă, sărăcăcioasă, în *stilul gotic decadent*, a fost zidită probabil după răscoala lui Gh. Doja, aceasta — a patra biserică zidită pe același loc — fiind demolată în anul

35. *Ibidem*, p. 7.

36. *Ibidem*, p. 16.

37. *Ibidem*.

38. Király Pál, *Dacia Provincia Augusti*, I, p. 409.

39. Henszlmann Imre, *op. cit.*, p. 16, «...Sz. Gellert... ugyancsak a görög kolostort vette igénybe, honan a görög barátokat más helyre szállította el».

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*, «...a régi római alapzat folytonosan felhasználtatott».

42. *Ibidem*, p. 16—19.

1868. Mărturiile edificiului ridicat la începutul secolului al XIII-lea sînt, după părerea arheologilor, pietrele cioplite ce se văd în curtea parohiei romano-catolice din Cenad, care s-au aflat ca material de construcție folosit în pereții biseriței demolate la 1868. Nu este exclus ca ele să fi aparținut mînăstirii «grecești» sau chiar bazilicii romane. În sprijinul acestei afirmații pot fi socotite resturile bazei și capitelului unei coloane de piatră din epoca romană, care de obicei se află în bazilicile subterane.

Este exclusă posibilitatea ca această coloană să fi făcut parte din materialul bisericii demolate, dat fiind dimensiunile ei reduse și absența boltiturii, tavanul ei fiind de lemn. «Știm însă că așezarea pilaștrilor (sau coloanelor), deși unul lîngă altul, se obișnuia în bisericile (bazilicile) subterane, deoarece acolo se aplica sistemul boltiturii încrucișate, care susținea altarul de deasupra. Astfel este de crezut că coloana (pilastrul) inițial a aparținut bazilicii subterane».

Se presupune că *sub pardoseala bazilicii subterane* — a bazilicii romane — s-ar afla absida semicirculară a unei *biserici și mai vechi*⁴³. Nemaivînd nici o posibilitate de a face investigații asupra acestei biserici «și mai vechi», ne oprim la bazilica romană, pentru identificarea căreia am invocat mărturiile martorilor oculari în materie. Aceștia — arheologii — la 1868 au constatat că bazilica romană a fost durată din *cărămidă arsă romană* și din piatră cioplită, prinse între ele cu mortar de var, stins pe zid, după tehnica romană. Cărămizile purtau sigiliul «Leg(iunei) XIII Gem(ina)». La temelia zidurilor bazilicii, într-o parte, s-au aflat urmele pardoselii, de pavaj din cărămizi arse romane de formă pătrată (în dimensiuni de 15 x 15 x 3 cm) avînd bordură romană⁴⁴.

S-a mai aflat, în stratul de pămînt de deasupra pavajului, o mare cantitate de oseminte omenești înegrite. Sub pavaj, la adîncime de 0,84 m, s-a aflat un mormînt (de 2,24 m lungime, 1,28 m lățime și 1,60 m adîncime), construit din cărămidă arsă romană, boltit, acoperit cu patru plăci de piatră moale (gresie), care cu ocazia săpăturilor s-au sfărîmat. În mormînt sau criptă s-au aflat oseminte omenești. Mormîntul avea direcția răsărit-apus, capetele fiind îndreptate spre răsărit, iar picioarele spre apus⁴⁵.

La o distanță de 3,92 m de mormîntul dintîi — în spațiul aparținînd mînăstirii vechi — s-a aflat încă un mormînt vechi (ossuarium) avînd dimensiunile: 1,96 m lungime, 1,28 lățime și 1,60 m adîncime, construit de asemenea din cărămidă romană, cupolat, acoperit cu lepede de piatră moale de 12 cm grosime, pe care se vede o urmă de picior. La săpături, cupola și lepedea s-au surpat și au căzut în mormînt, împreună cu cîteva cărămizi pătrate, probabil din pavaj, cum s-a întîmplat și la mormîntul (ossuariul) dintîi⁴⁶.

S-a descoperit și a doua boltitură a mormîntului acestuia din urmă, construită din cărămidă romană, la o înălțime de 1,96 m deasupra fundațiilor prime. La săparea fundațiilor de lîngă sacristia veche, la o adîncime de 2,94 m, s-au descoperit osemintele unui bărbat, îndreptat cu fața spre răsărit, culcat pe padiment de cără-

43. *Ibidem*.44. *Ibidem*, p. 4.45. *Ibidem*, p. 5—6.46. *Ibidem*, p. 6—7. «Nu încapă nici o îndoială că aceste osuarii sînt morminte ale celor dintîi creștini... Osemintele din aceste osuarii, provenite de la primii creștini, impun, prin grosimea și mărimea lor neobișnuită».

midă romană. Urme de sicriu nu s-au aflat⁴⁷. În zidul nordic al bazilicii era construit și un *canal* din cărămizi romane.

Sub dărîmăturile bazilicii s-au descoperit mai multe monede romane. O monedă de argint avea pe avers încrustată fața unei împărătese, cu inscripția (legenda): «Faustina Augusta», iar pe revers: «Iunoni Reginae»⁴⁸.

Baptisteriul

Dintre toate monumentele arhitecturale, bisericești și mînăstirești, dezvelite la Morisena = Cenad prin săpăturile arheologice de la 1868, Baptisteriul vechi creștin, descoperit tot atunci, reprezintă monumentul cel mai de seamă și de cea mai mare valoare istorică, atît pentru creștinismul românesc din Banat, cît și pentru creștinismul la români în general. Marea lui importanță a fost subliniată de către toți cercetătorii și cunoscătorii monumentelor antice creștine din secolul trecut și în special de arheologul Henszlmann Imre.

Baptisteriul a fost dintru început subteran. El este așezat cam la patru pași spre sud de ușa de vest a bazilicii, avînd deasupra zidită o capelă⁴⁹. Bazinul este construit din material impermeabil, un fel de beton armat ce nu lasă să străbată apa. Catehumenii coborau în bazin pe cele 7 trepte — care și azi se văd — construite din același material solid, avînd în fața lor o ridicătură, unde lua loc episcopul săvîrșitor al Tainei Botezului⁵⁰. La 4 mai 1868, s-a aflat în și de-a lungul zidului principal al bisericii dintîi, care mai tîrziu a ajuns în pămînt, la o adîncime de 1,68 m, un canal de 14 cm. lărgime, în stare bună, construit din cărămidă romană. Probabil că acesta era canalul care conducea apa în bazin (baptisteriu). În partea sudică un alt canal servea pentru eliminarea apei. Canalul dintîi avea legătură cu o fîntînă dinafară sau chiar cu apele Mureșului, care în acea epocă curgeau mai aproape de zidurile cetății și ale bazilicii.

Azi, baptisteriul, acoperit cu două lespezi de marmoră, este cuprins în interiorul actualei biserici romano-catolice, în fața altarului principal, pe solee, de partea dreaptă, fiind privit ca cea mai scumpă relicvă a Cenadului antic, a urbei Morisena romană-⁵¹.

Arheologul Henszlmann opinează că baptisteriul de azi, reînnoind foarte probabil aranjamentul originalului, ar fi fost reconstruit, parțial, mai tîrziu din materialul vechi roman, după maniera unei tehnici ce nu atingea perfecțiunea celei romane⁵². Deoarece săpăturile de la 1868 n-au reușit a dezveli în întregime monumentul în starea lui originală, spre a ne putea face măcar cu aproximație o imagine cît de palidă a ceea ce a putut fi baptisteriul original roman de la Morisena,

47. *Ibidem*, p. 6.

48. Ortway Tivadar és Szentkláray Jenő, *Történelmi Adattár Csanád-egyházmegye hajdanához és jelenéhez*, III, p. 19; Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului*. IV. *Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*, p. 452—453.

49. Coloman Juhasz, *Das Tschanad-Temesvarer Bistum im drühen Mittelalter*, p. 57.

50. *Ibidem*, *A csanádi pusposkés története*, Mako, 1930, p. 63; Dr. Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu 1918, p. 13; Dr. Borovsky Samu, *Temes vármegye*, p. 250; Idem, *Csanád vármegye története 1715 ig.*, vol. I, Budapesta, 1896, p. 21; Karácsony János, *op. cit.*, p. 108; Pr. Gheorghe I. Moisescu, Pr. Ștefan Lupșa și Pr. Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 121.

51. Henszlmann Imre, *op. cit.*, p. 30—31; Gh. Cotoșman, *op. cit.*, IV, p. 454.

52. Henszlmann Imre, *op. cit.*, p. 30—31.

dăm în notă, după descrierea lui Marchi, planul și înfățișarea celui mai vechi baptisteriu din catacombele Romei, baptisteriul din cimitirul subteran *Ponziano*⁵³, aproape identic ca aranjament și dimensiuni cu cel de la Morisena.

Cei ce au cercetat localul sau bazinul subteran din cimitirul subteran Ponziano — după ce a fost curățit de surpătură — au recunoscut în el baptisterium-ul de origine străveche creștină (fig. 3). Acest baptisteriu este singurul cunoscut pînă acum în cimitirele subterane⁵⁴.

Un alt învățat italian, dînd lista cimitirelor subterane vechi creștine, numește baptisteriul din cimitirul subteran Ponziano astfel: «Ostriatum vel Ostriani. Coemeterium majus. Ad Nymphas S. Petri. Fontis S. Petri»⁵⁵.

Analizînd rezultatul cercetărilor lui Rossi, Henszlmann scrie că: «Cimitirul Ostriano, unde, potrivit tradiției, boteza Apostolul Petru, n-a fost departe de ci-

53. In cartea sa *Monumente delle arti cristiane primitive*, p. 220 ș.u., Marchi prezintă în felul următor baptisteriul din cimitirul subteran Ponziano de la Roma: «Planul și două secțiuni ale baptisteriului din cimitirul Ponziano (Iconografia et ortografia del battistero che e nel cimitero di Ponziano);

A. Treptele pe care se coboară în baptisterium (Scala per cui discendesi al-battistero);
B. Locul (Pianerottolo) pe care sta cel ce boteza cînd administra Taina Sfîntului Botez;
C. Părăiașul (vîna de apă, izvorul, canalul) — corrente del'aqua — care alimenta bazinul cu apă curgătoare pentru săvîrșirea Tainei Botezului;

D. Canalul de evacuare a apei din bazin;

E. Lățimea bazinului de botezare;

F. Impletitură de trestie și flori, zugrăvită pe pereții laterali și pe bolta bazinului;

G. Peretele care se înalță deasupra bazinului și care ascunde un sicriu mare; pe perete se vede pictată pictura Mîntuitorului Hristos la Botez;

H. Locuri pentru sicrie, probabil mai vechi ca baptisteriul;

I. Scobituri deteriorate, străvechi;

L. Peretele din spatele bazinului de apă. Suprafața Crucii pictate aici este împodobită cu mărgelile. Deasupra brațului orizontal sînt două candelabre cu lumini aprinse, iar în partea de jos literele simbolice Alfa și Omega;

M. Peretele din fața sicriului Sfinților Abdon și Sennen, așezat la marginea baptisteriului. Pe icoana de sub perete se vede chipul lui Dumnezeu, care încoronează, drept răsplată, pe cei doi frați martiri amintiți... Alături de ei stau alți doi sfinți, Milis și Vincențiu.

La poalele vulcanului Monte-Verde stau încă deschise carierele de piatră, din care vechii romani au luat materialul pietros folosit la fundamentul construcțiilor în stil mare și în interiorul pereților. Sub vîrfurile aceluiași Monte-Verde a rămas descoperit *cimitirul subteran Ponziano*, scobit de vechii creștini pentru a înmormînta aici pe frații lor de credință morți. Roma subterană a săpătorilor creștini își datorește originea dorinței celor botezați de a-și păstra intacte trupurile pentru clipa învierii. O vîna subțire de apă curgea neconținut din interiorul muntelui. Vechii creștini au folosit această vîna să alimenteze cu apă bazinul pentru botez, care se afla alături de alte încăperi subterane, unde credincioșii, în epoca persecuțiilor, s-au împărțit, prin episcopii lor, de toate binecuvîntările Bisericii, ca: Mirungerea sau confirmarea, Spovedania, Cuminecătura, Hirotonia, Căsătoria și, în special, Taina Sfîntului Botez, care condiționa primirea celorlalte Taine.

În lipsa unui document scris, Marchi și-a pus întrebarea: a fost oare această încăpăre un *baptisteriu* creștin? Icoana cu Botezul Domnului Hristos, pictată pe peretele din fața treptelor bazinului, completează în parte lăcerea istoriei. În punctul A, fig. 1 se vede pavimentul cimitirului, la începutul treptelor. Cele 10 trepte serveau la coborîrea catehumenilor în apă. Icoana Botezului Domnului avea să arate catehumenilor necesitatea absolută a Tainei Botezului...».

54. Henszlmann Imre, *op. cit.*, p. 19—22.

55. Rossi, *Roma sotterranea cristiana*, I, Roma, 1864, apud Henszlmann Imre, *op. cit.*, p. 27.

mitirul numit Novella, sau probabil să fi fost situat pe partea stîngă a șoselei Salvarea sau Nomentano»; iar fîntîna unde boteza Apostolul Petru se cunoaște numai din tradițiile notate de scriitorii vechi, iar cimitirul în care era baptisteriul este cunoscut numai din descrierea nesatisfăcătoare a lui Bosio. Din reminiscențele aflate și păstrate aici reiese în mod sigur că cimitirul Ostriano este unul din cimitirele cele mai vechi ale creștinismului roman, că înființarea lui a avut loc în epoca Apostolilor și, în sfîrșit, că asemenea cimitirului Ponziano, a existat și aici baptisteriu subteran. Prin urmare, «baptisteriul numit Ponziano nu a fost unic în felul lui, ci numai singurul cunoscut nouă»⁵⁶.

Să revenim acum la baptisteriul de la Morisena. Aplicînd acestui baptisteriu caracteristicile esențiale constatate la baptisteriul din cimitirul subteran Ponziano de la Roma, se observă o remarcabilă asemănare între cele două baptisterii (fig. 4). Examinînd, după lucrarea lui Henszlman, planul bisericii demolate la 1868 de la Cenad-Morisena (fig. 2), privirea ni se oprește asupra *patratului* din centrul lui, notat cu literele *f d b c f h f g f h f*, care este una din cele mai vechi construcții din Cenad, în orice caz mai veche decît bisericuța în stilul de tranziție sau decît cea demolată. Afară de aceasta, construcția (patratul) este și degajată, independentă, căci la construcțiile ulterioare s-a utilizat numai partea de răsărit a pereților ei, și aceasta cu scopul de a separa altarul de nava longitudinală și spre a tăia în ea cele două uși (notate cu *o* și *d*), care conduc în bazilica subterană și care în biserica demolată au fost apoi pe jumătate zidite.

Partea notată în plan cu litera *W* nu este decît *baptisteriul vechi creștin*, ce ocupă cu demnitate locul alături de *baptisteriul roman Ponziano*, care astfel *nu mai este unicul*.

Dacă comparăm partea notată cu litera *W* din plan și fig. 4 și 5 din schița secțiunilor baptisteriului de la Morisena, cu baptisteriul Ponziano (vezi planșele reproduse din cartea lui Marchi), vom vedea că la Cenad = Morisena aflăm toate elementele necesare și esențiale unui baptisteriu vechi creștin. Astfel: Ponziano nr. 1 este egal cu Cenad nr. 4 și 5; *A* treptele spre bazin de la Ponziano notate cu *d*, sînt aceleași la Cenad (astupate); *B* la Ponziano este punctul (locul) unde se așează botezătorul; la Cenad între β și γ (din plan, este un zid vechi, dar care deși este vechi nu-i original, nu este contemporan cu prima construcție a baptisteriului, încît în baza acestei constatări, punctul unde se așează botezătorul îl putem fixa și pentru Cenad tot în *B*. De acest punct Henszlmann spune că nu s-a putut apropia, deoarece, în momentul sosirii lui la Cenad, era deja astupat cu pămînt, iar peretele nou era chiar înălțat deasupra zidului despărțitor⁵⁷.

Bazinul pentru botez de la Ponziano notat cu *C*, corespunde cu γ de la Cenad. Conducta de la Ponziano notată cu *D*, corespunde cu cea de la Cenad notată cu δ . Singura deosebire este că la cimitirul Ponziano conducta, notată cu litera *D*, duce apa *din* bazin, în timp ce la Cenad conducta notată cu δ , aduce apa *în* bazin, și anume nu din apă curgătoare sau de izvor, ci dintr-o fîntînă dinafara baptisteriului, — ceea ce denotă că nu era absolut necesară pentru botez apa curgătoare sau de izvor vie. La Cenad nu se cunoaște conducta ce ducea afară apa din bazin, dacă nu cumva aceasta este cea notată cu lit. α

56. *Ibidem*, 27—29.

57. *Ibidem*, p. 29.

în brazda care se întinde în direcția treptelor foarte piezișe. Această brazdă este notată în nr. 4 cu 22 de unde deducem că conducta de evacuare a apei se îndrepta spre nord. Deschizătura prin care pătrundea apa în bazin era lată ca de un picior⁵⁸.

Făcîndu-se săpături într-o parte a bazinului (în apropierea punctului notat cu litera v), la o adîncime de un picior și jumătate, s-a constatat că acesta este construit din pietriș prins în var fără apă, ceea ce azi putem numi beton, metodă care și azi este uzitată la construcțiile durate în apă, fapt care denotă că la Morisena avem o construcție în apă, fapt care denotă că la Morisena avem o construcție în apă, că aici a fost un bazin de apă, un baptisterium⁵⁹.

În sfîrșit, în legătură cu problema dacă baptisteriul din Cenad a fost la origine împodobit cu icoane murale, ca și cel din Ponziano, cu picturi de felul celor ce se află în cimitirele subterane romane, nu se poate afirma nimic precis, și aceasta din motivul că baptisteriul din Cenad nu este cel original, ci numai o construcție ulterioară, care reînnoiește fidel aranjamentul originalului. Arheologul Henszlmann pune la îndoială chiar și originea romană a materialului, cărămizi și beton, din care s-a construit, tîrziu de tot, în starea în care se află azi, baptisteriul de la Cenad. Această degradare a calității materialului de construcție, adaugă el, nu permite să credem că baptisteriul de la Cenad, în starea lui de azi (la 1868), ar fi de origine veche-creștină. Aranjamentul fiind însă analog cu al baptisteriului din cimitirul Ponziano, se poate susține cu mare probabilitate — continuă el — că aici (la Cenad) a fost reînnoit în secolul al XIII-lea un baptisteriu vechi-creștin și aceasta și din motivul că în acest secol religia creștină nu mai era forțată să se refugieze în ascunzișuri subterane, ba mai mult, botezul per immersionem nu se mai obișnuia (la romano-catolici), și deci nu mai era nevoie de fîntînă subterană și nici de bazin⁶⁰.

Indirect se recunoaște deci că baptisteriul vechi-creștin, adică originalul roman din secolul al III-lea sau al IV-lea, a fost folosit de autohtoni de-a lungul întregii perioade a migrației de popoare. El a fost utilizat, precum recunosc învățații străini, și de către călugării «greci» de la Mînăstirea Sfîntul Ioan Botezătorul din Morisena, care, în secolul al XI-lea, au menținut practica veche a botezului prin afundare, per immersionem, abandonată de clerul latin. Însuși episcopul latin Gerardus, venit aici din Veneția, ar fi botezat în baptisteriul vechi-creștin⁶¹. Se știe că Sfîntul Gerardus a botezat în Morisena nenumărați convertiți și se poate crede că aceasta a făcut-o în acest locaș, care tocmai fiindcă este subteran se păstrase pînă la el⁶².

În secolul al XIII-lea, bisericuța-bazilica a fost construită din nou; se poate crede că, cu prilejul restaurării ei, constructorii au vrut să păstreze acest loc — baptisteriul, unde și-a desfășurat cea mai importantă parte a chemării sale apostolice primul martir canonizat maghiar, Gerardus, cinstit în întreaga Ungarie și cu osebire la Cenad, orașul său de reședință. Spre a-i perpetua memoria, admiratorii lui au refăcut, pe baza aranjamentului vechi, baptisteriul vechi-creștin,

58. *Ibidem*, p. 30.

59. *Ibidem*.

60. *Ibidem*.

61. *Ibidem*; *Legenda Sancti Gerhardi*, cap. 9; «...Ducebantur etiam multi per comites, quos constituerat rex et baptizabantur in monasterio Sancti Iohannis Baptiste...», ed. Emericus Szentpétery, *Scriptes rerum Hungaricarum*, II, p. 494—495.

62. Henszlmann Imre, *op. cit.*, p. 30. «...mely az o korálg épen azért, mert földalatt volt, megmaradt».

«care și azi este unul din cele mai de seamă monumente din țară», concludе numitul arheolog străin ⁶³.

Analizând rezultatele cercetărilor arheologice și cumpănind izbitora asemănare — ca plan, aranjament intern, dimensiuni, material și tehnică de construcție — dintre cele două baptisterii romane subterane, de la Morisena și Ponziano, s-a ajuns la concluzia că (bazilica cu) baptisteriul de la Morisena = Cenad aparține secolului al III-lea—al IV-lea ⁶⁴, deci epocii de aur a creștinismului ⁶⁵.

Ținând seamă însă de timpurile tulburi ce s-au abătut asupra Daciei Traiane după retragerea legiunilor cu Aurelian la anul 274, construirea bazilicii și a baptisteriului din fața ei, din cărămizi și pietre și după tehnica autentic romană, trebuie neapărat așezată la o dată *anterioară* retragerii legiunilor, deci pe la jumătatea secolului al III-lea, când creștinismul se răspîndise pînă și în regiunile cele mai periferice ale vastului Imperiu roman (de la Rhin pînă la Tigru și Eufrat și din Siria, Palestina, Arabia, Persia, Egipt, Libia, Provincia Africa, Grecia, Macedonia, Tracia, Dalmația, Illyricum, Scythia Minor, Moesia, Panonia, Raetia, Noricum și pînă în Italia, Galia, Spania și Britania), și cînd aflăm mărturisitori ai credinței creștine pînă și printre membrii curții și familiei imperiale, unde pătrunsese chiar din epoca apostolică. Sfîntul Apostol Pavel putea scrie creștinilor (străromânilor) din Filippi Macedoniei: «Vă salută toți sfinții, mai ales cei din casa Cezarului» (Filip. IV, 22).

Așadar, devine logică întrebarea: «cine a zidit această bazilică și pentru cine s-a zidit? Mulțimea cărămizilor romane, multe purtînd sigiliul eroicii Legiuni a XIII-lea Gemina, a pietrelor, a resturilor și fragmentelor de coloane și capiteluri romane, precum și prezența baptisteriului, cu treptele sale, care și azi se păstrează în forma lor originală, nu dau ele, oare, nici un răspuns, nici o indicație cît de vagă?» ⁶⁶.

«Prezența baptisteriului — care în secolul al VI-lea a fost înlocuit în Răsărit cu un vas numit *colimvitra*, iar în Apus cu vasul numit *fons baptismalis* ⁶⁷, cît și prezența cărămizilor romane, întîlnite la tot pasul în Cenad = Morisena, ne îndreptățește să așezăm data zidirii acestei bazilici înainte de secolul al VI-lea, deci în secolele al III-lea—al V-lea, cum susțin cei mai vechi și cu autoritate arheologi și istorici străini. Și dacă n-am avea și alte dovezi, numai baptisteriul singur constituie un puternic și neîndoios document despre antichitatea organizației bisericești la străromâni și implicit despre continuitatea neîntreruptă a elementului geto-daco-roman în Banatul Timișan» ⁶⁸.

Dacă bazilica de la Morisena mărturisește existența în această parte a Imperiului roman a unei închegate comunități creștine, chiar în epoca în care mulți

63. *Ibidem*.

64. Juhász Kálmán, *A csanádi püspökség története*, p. 63; Ortway Tivadar és Szentkláray Jenő, *Történelmi Adattár Csanádegyházmegye hajdanához és helenéhez*, III, p. 22.

65. Dr. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, II, București, 1911, p. 99; cf. Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, p. 38; Vasile Pîrvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 7, 36, n. 139, p. 66, n. 317, 319.

66. Gh. Cotoșman, *Obișnuitul Mitropolit românesc de la Timișoara*, în «Biserica Bănățeară», VIII (1948), nr. 2—11.

67. Dr. Badea Cireșeanu, *op. cit.*, p. 151, 178—179.

68. Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului*, IV. *Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*, p. 454—455.

împărați păgîni de la Roma din secolul al III-lea, au persecutat cu mai multă sau mai puțină cruzime, după edicte sau rescripte, pe închinătorii lui Hristos, atunci baptisteriul de la Morisena postulează existența și a unei organizații superioare bisericești, existența unui episcopat la străromânii din regiunea Mureșului și Timișului, într-un timp cînd, după practica Bisericii vechi, catehumenii primeau, la sărbătorile împărătești, Sfînta Taină a Botezului, prin mîinile episcopului însuși în biserica din centrul eparhiei. Este adevărat că pînă azi nu s-a descoperit nici un document în care Morisena să figureze în rîndul comunităților vechi creștine sau al cetăților cu reședință de episcop ⁶⁹.

Viețile Sfinților de la anul 264 fac mențiune de existența unor comunități creștine la Tomis (Constanța), Noviodunum (Isaccea), Axiopolis (Cernavoda), Durostorum (Silistra), Ratiaria (Arciar) și Bononia (Vidin), întemeiate din prizonierii creștini, ridicați de goți la anul 258 din Frigia, Capadochia și Galatia și așezați în susnumitele cetăți pontice și dunărene ⁷⁰.

Existența bazilicii și a baptisteriului ca și a bisericii și mai vechi descoperite la 1868 sub pardoseala bazilicii romane — ce cu greu se poate închipui că au putut fi ridicate sub stăpînirea popoarelor migratoare, care au luat în stăpînire Dacia Traiană după retragerea legiunilor romane, duce la concluzia că la Morisena ființa o comunitate creștină veche, *mai veche* decît cele amintite de *Viețile Sfinților*.

Întemeietorii ei trebuie căutați printre acei coloniști romani, țărani, veterani, meseriași și negustori, aduși de împăratul Traian *ex toto orbe Romano* ⁷¹, din regiunile în care înșiși Sfinții Apostoli aruncaseră sămînța sfîntă a Evangheliei ⁷² (din Asia Mică, din Misia, Cilicia, Pisidia, Capadochia, Licaonia, Pamfilia, Galatia, Frigia, Bitinia, Pontul și din alte regiuni ale Anatoliei), pînă unde, în năzuința lor de expansiune, au ajuns unele semînții tracice, plecate din regiunea și poate chiar din nordul Dunării cu multe secole mai înainte ⁷³. Cei mai mulți dintre coloniști însă aveau să fie aduși din sudul Dunării, din Macedonia, Tracia, din cele două Moesii, Pannonia, din Iliric și Dalmația ⁷⁴, unde romanizarea tracilor (și a illyrilor), frați de sînge și de limbă cu geto-dacii ⁷⁵, a început cu un secol și jumătate mai de timpuriu. Au mai fost aduși coloniști și din regiuni mai îndepărtate, ca Noricum, Raetia, cele două Germanii, Galia, Africa și din Egipt ⁷⁶. Prin traco-ilirii romanizați, evanghelizați chiar de Sfîntul Apostol Pavel și de

69. Cf. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 597—600.

70. H. Delahaye, «Annalecta Bollandiana», XXX, p. 257—265.

71. Eutropiu, *Breviarium historiae romanae*, ed. F. Ruehl, Leipzig, 1909, VIII, p. 6; cf. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 20—21; *Istoria României*, vol. I, p. 382.

72. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 27—32.

73. Ion I. Nistor, *Autohtonia Daco-Romanilor în spațiul carpato-dunărean*. (Extras din *Analele Acad. Rom.*, Secț. Ist. Seria III, tom. XXIV, mem. 7), București, 1942, p. 3.

74. C. Daicoviciu, *La Transilvania nell'antichità*, Bucarest, 1943, p. 141—142; *Istoria României*, vol. I, p. 382; Constantin C. Giurescu, *Istoria Romanilor*, vol. I, București, 1935, p. 108—109, 142—143.

75. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1959, p. 22—32; Acad. C. Daicoviciu, *Apariția și formarea relațiilor sclavagiste în Dacia. Perioada Burebista—Decebal, în Istoria României*, vol. I, p. 259—261.

76. C. Daicoviciu, *Dacia în timpul stăpînirii romane*, în *Istoria României*, vol. I, p. 385.

învățăcelul său Tit⁷⁷, procesul de romanizare și creștinare a geto-daco-romanilor se accelerează și se desăvârșește. Când acest nou popor apare în zarea istoriei el apare ca popor creștin.

Mărturiile literare de la începutul secolului al III-lea numără pe daci în rîndul popoarelor care cunosc învățătura creștină. Tertulian († 222/223) susține că învățătura creștină a ajuns pînă la cele mai îndepărtate neamuri de pe glob, cum erau sarmații, dacii, germanii, sciții⁷⁸.

Origen († 254 sau 255) constată, dimpotrivă, că cei mai mulți dintre daci, sarmați și sciți n-ar fi auzit încă cuvîntul Evangheliei, dar că îl vor auzi în cursul secolelor⁷⁹.

Dacă afirmația apologetului latin, Tertulian, poate fi puțin exagerată și considerată mai mult sau mai puțin retorică⁸⁰, — el, ca avocat creștin, făcînd, din numărul mare al creștinilor din Imperiu, un argument în favoarea lor —, afirmația lui Origen trebuie privită ca urmărind același scop apologetic⁸¹, de a îmblîzi furia persecutorilor, care n-ar fi avut nici un motiv să se teamă de acest «neam al creștinilor», al căror număr este neglijabil.

Înainte de a trage alte concluzii, trebuie observat că strămoșii noștri *daci* — nume sub care vor fi cunoscuți daco-romanii sau românii pînă tîrziu la finele evului mediu — erau așa de vestiți, încît scriitorii și din alte continente îi cunosc atît de bine, punîndu-i în rîndul marilor popoare ale antichității.

Dacă la Tomis (Constanța) este întîlnit episcopul *Evanghelicus*, pe timpul marelui persecutor al creștinilor, împăratul Dioclețian (284—305) (a cărei soție, împărăteasa *Prisca* și fiica lor *Valeria*, soția cezarului Geleriu (305—311) erau creștine)⁸², în preajma cărui palat din Nicomedia se înalță falnic o mănăstire catedrală creștină; dacă în secolul al IV-lea în toate orașele-cetăți din dreapta Dunării — începînd cu Sirmium, Mursa, Cibalaenum, Viminacium, Singidum, Margum, Aquae, Bononia, Ratiaria, Oescus, Novae, Prista, Abrittos, Appiaria, Durostorum, Tomis, Odyssos, Nicopolis, Marcianopolis și pînă la Sardica, Naissus, Remesiana și Scupi⁸³, se întîlnesc scaune episcopale, — presupunem că și într-o țară de întinderea Daciei *Malvensis*⁸⁴ (care s-a aflat și după retragerea lui Aurelian, cu

77. *Fapte.*, XI—XXVIII; *Rom.*, I, 5, 8, 15; XV, 19; «...pînă în Iliric am răspîndit Evanghelia lui Hristos»; *II Tim.* IV, 10; *Filip.* II, 12—15; Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 27—28; Cf. Eusebius, *Historia ecclesiastica*, III, cap. I, P. G., XX, 215.

78. Tertulian, *Adversus Iudeos*, VII, P. L., II, 649—650; «In quem enim alium universae gentes crediderunt, nisi in Christum...? et caetarum gentes; ut jam Getulorum varietates... et Sarmatarum et Dacorum et Germanorum et Scytharum». Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 29; C. Daicoviciu, în *Istoria României*, p. 329.

79. Origenes, *Commentaria in Evangelium secundum Matthaeum*, XVII, P. G., XIII, 1655: «Quid autem dicamus de Britannis, aut Germanis, qui sunt circa Oceanum vel apud barbaros Dacos et Sarmatas, et Scythas, quorum plurimi nondum audierunt Evangelii verbum, audituri sunt autem in ipsa saeculi consummatione»; Cf. D. M. Pippidi, *În jurul izvoarelor literare ale creștinismului daco-roman*, în «Contribuții la istoria veche a României», ed. II-a, București, 1967, p. 481—482, 492—493; Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 28—30.

80. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 29.

81. D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 481—494.

82. *Acta Sanctorum*, iulie 11, p. 359 ș.u.

83. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 597—600; M. Macrea, *Răspîndirea creștinismului la daco-romani*, în *Istoria României*, vol. I, p. 629—631.

84. C. Daicoviciu, Em. Petrovici și Gh. Ștefan, *Formarea limbii și a poporului român*, în *Istoria României*, vol. I, p. 796.

mici intermitențe pînă pe timpul lui Justinian I (527—565)⁸⁵, sub stăpînirea și ocrotirea împăraților romani și romano-bizantini de la Roma și Constantinopol⁸⁶, trebuia să existe măcar unul, într-o cetate de importanța Morisenei. Prezența baptisteriului duce cu necesitate la această concluzie.

Bazilica, baptisteriul, criptele (mormintele) etc. de la Morisena pot avea aceeași sau chiar mai mare vechime ca cele de la Axiopolis, Tropaeum Traiani și Troesmis din Scythia Minor, unde de asemenea au fost descoperite urme și resturi de bazilici, capele, cripte și o sumă de fragmente sculpturale, provenind de la aceste clădiri⁸⁷ și construcții.

Arheologii români au descoperit recent ruinele unor bazilici creștine la *Sucidava* (Celeiu-Romanați) și la *Drobeta* (Turnu Severin). Despre ele s-a presupus că aparțin secolului al IV-lea și că ar fi fost restaurate de împăratul Justinian I⁸⁸. Arheologul Prof. D. Tudor, făcînd săpături sistematice, în anii 1946—1947, în comuna Celei a descoperit cetățuia militară a orașului daco-roman *Sucidava*, important centru creștin din secolele al IV-lea—al VI-lea⁸⁹. Înăuntrul fortăreței militare «a centrului urban de la Sucidava», în colțul nord-vestic al cetății a descoperit și ruinele unei *bazilici creștine*, care ar data din secolul al VI-lea. Planul bazilicii «este din cele mai simple și obișnuite, atît în Orient, cît și în Occident, din secolul al IV-lea pînă în plin evul mediu». Bazilica de la Sucidava — asemănătoare cu bazilicile de la Tropaeum Traiani, Axiopolis și Histria — este «compusă dintr-o simplă navă dreptunghiulară, închisă la răsărit cu absidă semicirculară»⁹⁰. Urme de coloane nu s-au aflat. Nici intrarea principală, care nu putea fi decît în fața absidei pe zidul îngust, n-a lăsat nici ea urme. «Orientarea bazilicii este cea obișnuită: cu absida spre răsărit, iar intrarea principală o va fi avut pe latura îngustă, deci spre apus»⁹¹.

Bazilica de la Celei se «prezintă într-o foarte proastă stare de conservare. Mai mult de jumătate din suprafața ei a fost răscolită și distrusă pînă sub temelii: mormintele întîlnite (de extractorii de piatră) distruse, oasele umane împrăștiate. Dar, printr-o fericită întîmplare, a rămas *in situ* o parte din zidăria de la temelii a părții de sud a construcției»⁹². Dimensiunile bazilicii, în exterior: lungimea 20,90 m, lățimea 10,20 m. Corpul navei are lungimea în exterior 17,10 m, iar lățî-

85. D. Tudor, *Legăturile dintre Imperiul romano-bizantin și teritoriul din stînga Dunării în sec. IV—VI*, în *Istoria României*, vol. I, p. 650—657; Marius Moga, *Tibiscum, document de piatră al continuității poporului nostru*, în «Drapelul Roșu», XXIV (1967), nr. 6889, p. 1—2; Th. N. Trîpcea, *Notă descoperiri pe șantierul arheologic de la Porțile de Fier*, în «Drapelul Roșu», XXIX (1967), nr. 7045, p. 2; Procopius, *De aedificiis*, cap. V, ed. G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele Istoriei Românilor*, IV, București, 1939, p. 100—104.

86. C. Dalcoviciu, *La Transilvania nell'antichità*, p. 193—199; Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 177—180, 189, 190.

87. Vasile Pîrvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, p. 66; Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 196.

88. Șt. Lupșa, *Creștinismul românesc a fost de la început ortodox*, în «Studii Teologice», I (1949), nr. 9—10, p. 832.

89. D. Tudor, *Prima bislică creștină descoperită în Dacia Traiană*, Iași, 1948, p. 3.

90. *Ibidem*, p. 6; cf. O. Marucchi, *Manuale di archeologia cristiana*, ed. IV, Roma, 1933, p. 361 ș.u.; C. M. Kaufmann, *Handbuch d. christ. Archeologie*, Paderborn, 1913, p. 169 ș.u.

91. D. Tudor, *Prima bislică creștină descoperită în Dacia Traiană*, p. 4.

92. *Ibidem*, p. 4, 6.

mea 10,20 m. Din temelii se mențin, numai la colțul sud-vestic, pînă la o înălțime de 0,90 m. «Lățimea acestor temelii este de 0,90 m. Așa cum se obișnuiește la fundațiile de clădiri romane, zidăria este compusă din materiale amestecate, ca fragmente de piatră sau cărămidă, legate însă cu mortar de var. Despre tehnica zidului de la temelii în sus, dacă a fost numai din piatră sau cărămidă, nu se poate ști nimic, deoarece nu s-a conservat nici un fragment»⁹³. Cetatea a fost distrusă prin incendiu de hoardele lui Atila⁹⁴. Peste dărîmăturile cetății «se va ridica în secolul al VI-lea bazilica incendiată și ea mai apoi»⁹⁵.

Bazilica de la Sucidava a «servit ca necropolă pentru personaje de seamă, bisericești sau militare»⁹⁶. Dintre obiectele aflate în interiorul navei bazilicii amintim: 1. Cărămidă pătrată din lut gălbui, de factură bizantină, avînd pe una din fețe încrustată o cruce cu brațele egale — *cruz gemmata*, închisă de un cerc; 2. fragment de opaiț din pămînt roșu, lung de 8 cm., în față avînd o cruce de tip bizantin, din secolul al VI-lea; 3. partea superioară a unei amfore din lut gălbui, cu inscripția: Θ(-ο)ῦ Χ(ρ)στοῦ Μ(α)ρ(τ)ῆ Γ(εν)ν(α) Λουκανόχου τοῦ Δηκατίου † Π(ρ)οβ(υ)τέ(ρ)ου Σ(ε)ξ(τ)ρι(ν)Δ Vasul a aparținut unui preot cu numele *Lukonochos*, fiul lui *Lykatios*, vechi preot străromân amintit că a păstorit la nordul Dunării. Vasul avea o capacitate de 30 sextari (16,410 litri)⁹⁷.

Puternica invazie avaro-slavă din timpul împăratului Mauriciu Tiberiu, prin anii 596—597, a distrus o dată cu Justiniana Prima — marea Sucidava cu bazilica din interiorul ei⁹⁸. Despre vechimea și importanța bazilicii de la Sucidava, descoperitorul ei se exprimă astfel: «Pentru începuturile creștinismului în nordul Dunării, această descoperire are o mare însemnătate, fiindcă de astădată ne găsim în fața primei și unicei bazilici creștine cunoscută pe solul Daciei Traiane»⁹⁹. Aceiași lucru îl subliniază, după zece ani, în recenta sa lucrare, *Oltenia Romană*: «Bazilica creștină descoperită în săpăturile de la Sucidava (campaniile din anii 1946—1947) rămîne primul și unicul document de acest gen, în ceea ce privește începuturile răspîndirii creștinismului la nordul Dunării. Prin monedele și alte urme culese din dărîmăturile ei, această bazilică datează din secolul al V-lea»¹⁰⁰. După opinia aceluiași arheolog, «cele cinci biserici aflate la Turnu-Severin, în săpăturile lui Tocilescu sau Bărcăcilă..., sînt toate medievale...; primele biserici din această regiune, cunoscute documentar sau arhitectonic, sînt din secolul al XIII-lea. Bazilica de la Sucidava, ce datează din secolul al VI-lea, le precede pe acestea cu 6—7 secole»¹⁰¹.

Am invocat toate aceste mărturii literare, istorice și arheologice, spre a avea elemente de comparație și a pune astfel în adevărata lor lumină și valoare documentară considerațiile arheologilor și istoricilor citați, privind originea și vechimea bazilicii cu baptisteriu de la Morisena.

Sîntem convinși că reluarea, după un interval de un secol, a săpăturilor arheologice la castrul Urbs Morisena, precum și cercetarea și examinarea cu mai

93. *Ibidem*, p. 6.

94. *Ibidem*, p. 9; Idem, *Arderea cetății Sucidava*, în «Revista Istorică Română», XV (1941), p. 149 ș.u.

95. D. Tudor, *Prima bazilică creștină descoperită în Dacia Traiană*, p. 9.

96. *Ibidem*. 97. *Ibidem*, p. 10—12. 98. *Ibidem*, p. 24. 99. *Ibidem*, p. 3.

100. D. Tudor, *Oltenia Romană*, ed. II-a, București, p. 372.

101. *Ibidem*, p. 155, 370; Idem, *Prima bazilică creștină descoperită în Dacia Traiană*, p. 3, 24.

multă atenție și competență a întregului material arheologic ce se află risipit în jurul bisericii romano-catolice ca și pe întreg teritoriul comunei Cenad, va avea darul să dezlege multe taine ale trecutului nostru istoric și să arunce noi lumini asupra vieții religioase-bisericești și sociale și culturale a ctitorilor și urmașilor acestora — a autohtonilor din această parte a Daciei, cea dintâi colonizată și ultima părăsită de legiunile Romei.

În așteptarea noilor investigații arheologice, care ar putea aduce unele modificări la concluziile arheologilor străini citați, închei aceste sumare considerații istorico-arheologice cu convingerea că, dacă se stabilește cu precizie că bazilica de la Morisena cu baptisteriul vechi-creștin este *prima și cea mai veche bazilică creștină* descoperită și cunoscută pînă acum pe pămîntul Daciei Traiane și că ea precede pe cea de la Sucidava cu 2—3 secole, — atunci se deschid noi perspective de cercetare și afirmare în problema creștinismului la românii din Dacia Traiană.

Episcopia

Alături de alte elemente și argumente, prezența baptisteriului la bazilica de la Morisena presupune, atestă, postulează chiar existența aici a unui scaun episcopal într-o epocă în care aproape toate cetățile din dreapta Dunării erau și reședințe de episcopi. Există istorici străini care afirmă că episcopi creștini au activat în mijlocul autohtonilor Banatului, încă din secolul al IV-lea¹⁰². Datele istorice și descoperirile arheologice vin în întâmpinarea acestor mărturii, confirmînd în același timp principiul stabilit de istoricul francez Jacques Zeiller că «de obicei bazilicilor episcopale le erau anexate și baptistere»¹⁰³.

În lumina acestora, credem că la Urbs Morisena există toate condițiile și elementele necesare în sprijinul ideii despre existența aici a unui *scaun episcopal*, contemporan cu cel de la Tomis și, desigur, mai vechi decît cel de la Tropaeum Traiani, ctitorit de Justinian I¹⁰⁴, considerat și el, ca Sfîntul Constantin cel Mare «Restitutor Daciarum» — restauratori ai Daciei Traiane, restauratori ai Imperiului la Dunărea de Jos¹⁰⁵.

Bazilica Morisenei — spre deosebire de cea de la Sucidava — este și ea o bazilică de cimitir (basilique cimetérale), ridicată deasupra celor două *cripte* descoperite la 1868, care cu toată probabilitatea acoperă osemintele (moaștele) a *doi martiri*, al căror nume și sfîrșit al vieții, din lipsă de acte scrise, nu se cunoaște și care puteau fi contemporani mai în vîrstă cu vestitul martir *Dasius* de la Duroștorum¹⁰⁶, cu preotul *Montanus* de la Singidunum (Belgrad)¹⁰⁷, sau cu ceilalți mulți și nenumărați martiri daco-romani trecuți în martirologiile cunoscute¹⁰⁸.

102. Bohm Lénart, *op. cit.*, I, p. 57—58; Szentkláray Jenő, *A szerb monostoregyházak történeti emlékei Délmagyarországon*, Budapest, 1908, p. 3—5.

103. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 202. 104. *Ibidem*.

105. *Ibidem*; Jordanes, *De origine actibusque Getarum*, XXI, 121, ed. G. Popa-Lisseanu, *Fontes Historiae Daco-Romanorum*, vol. XIV.

106. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 110—116; *Les Actes de Saint Dasius*, în «Annalecta Bollandiana», XVI (1897), p. 5—16, apud Teodor M. Popescu, *Martiriul Sfîntului Dasius*, în *Inalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicodim, Patriarhul României, Prinso la sărbătorirea a optzeci de ani de vîrstă*, București, 1946, p. 224—230.

107. Preotul Niculae M. Popescu, *Viața Sf. Montanus, presviterul din Singidunum*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXII (1934), p. 145—148; Szentkláray Jenő, *A szerb monostoregyházak...*, p. 4—5. 108. Jacques Zeiller, *op. cit.*, p. 105—118.

În cimitirul din jurul bazilicii de la Morisena, deasupra căreia principele Optum a ridicat, prin anii 1010—1015, după mărturia *Legendei Sfântului Gerardus*¹⁰⁹, Mînăstirea Sfîntul Ioan Botezătorul, ale cărei temelii s-au descoperit și ele la 1868 — au fost înmormîntați și ostașii creștini¹¹⁰, adică români, uciși în lupta finală dintre oștile creștine-române și cele maghiare-păgîne, de la anul 1029—1030, pe Cîmpul Nagios¹¹¹ (Tomnatic), la vreo 10 km sud de Morisena.

La aceste considerații istorico-arheologice, prezența baptisteriului întărește convingerea că într-adevăr la Morisena a putut exista, din antichitatea clasică creștină, un scaun episcopal, care s-a menținut, poate cu întreruperi, pînă în epoca episcopului *Ursus* al «avarițienilor»¹¹² de la 787 și a principilor naționali independenți ai Țării Banatului, Glad și Optum, din secolele al IX-lea—al XI-lea. Pe ruinele episcopiei «grecești» de la Morisena¹¹³ s-a ridicat, după căderea lui Optum, episcopia de rit latin, în fruntea căreia regele Ștefan I a așezat pe venețianul Gerardus¹¹⁴.

Se confirmă astfel — contrar tezei lui Karácsonyi¹¹⁵ — afirmația arheologului Henszlmann¹¹⁶ și a istoricului Ortway¹¹⁷, că baptisteriul vechi-creștin de la Morisena, provenind din secolul al III-lea—al IV-lea, și continuu întrebuințat de către ierarhii autohtonilor și probabil și de către fericitul Ursu de la 787¹¹⁸ pînă în epoca episcopului latin Gerhardus, este contemporan cu cristelnițele străvechi-creștine romane¹¹⁹.

Pe drept cuvînt am putea spune deci că bazilica cu baptisteriul vechi-creștin de la Morisena este cea mai veche biserică creștină cunoscută pînă acum în Dacia lui Traian.

Prot. Dr. GH. COTOȘMAN

109. *Legenda Sancti Gerhardi*, cap. 8, ed. Emericus Szentpétery, *Scriptores rerum Hungaricarum*, II, p. 490; Coloman Juhász, *Das Tschanad Temesvarer Bistum im frühen Mittelalter*, p. 22—63.

110. *Legenda Sancti Gerhardi*, cap. 8, ed. Szentpétery, *Scriptores rerum Hungaricarum*, II, p. 491—492.

111. *Ibidem*, p. 491.

112. *Istoria Bisericii Române*, vol. I, p. 104—105.

113. G. Popa-Lisseanu, *Românii în izvoarele istorice medievale*, București, 1939, p. 234—235; Stephano Katona, *Historia critica regum Hungariae stirpis arpadianae ex fide domesticorum et exterorum scriptorum*, Pestini, MDCLXXIX, p. 131; Marczali Henrik, *A magyar nemzet története*, I, Budapest 1896, p. 279.

114. *Legenda Sancti Gerhardi*, cap. 1, 5, 9, 11, 15, ed. Emericus Szentpétery, *Scriptores a-rerum Hungaricarum*, II, p. 481, 487, 493—495, 502.

115. Dr. Karácsonyi János, *Szent-Gellért csánadi püspök*, p. 108—109.

116. Henszlmann Imre, *op. cit.*, p. 29—30; Karácsonyi Janos, *op. cit.*, p. 107; Coloman Juhász, *Das Tschanad-Temesvarer Bistum im frühen Mittelalter*, p. 57, n. 8.

117. Ortway Tivadar, *Történelmi Adattár*, III, p. 21—22.

118. *Istoria Bisericii Române*, vol. I, p. 104.

119. Ortway Tivadar és Szentkláray Jenő, *Történelmi Adattár Csanád-egyházmegye hajdánához és jelenéhez*, III, p. 21—22: «...a III, IV, századból származó ókeresztény baptisteriumnak hirdetik a római ókeresztény keresztelő medenczékkel».

ȘTIRI PRIVITOARE LA JEFUIREA MÎNĂSTIRII DEALU

În arhiva fostului Muzeu Ardelean din Cluj se păstrau în copie două documente privitoare la Mînăstirea Dealu, ale căror originale se aflau la Academia de Științe Maghiare din Budapesta.

Ambele documente sînt emanate din cancelaria lui Șerban Cantacuzino, fiind adresate lui Mihail Apaffi Principe al Ardealului.

În primul document se menționează că, în anul 1686 luna mai, în două rînduri hoții veniți din Țara Bîrsei ar fi jefuit Mînăstirea Dealu luînd vite și odoare în valoare de 50 ocale de argint. Se cere lui Mihail Apaffi să dispună prinderea acestor hoți, și totodată identificarea odoarelor furate. Se mai menționează că locuitorii din Țara Bîrsei au vitele la păscut în Țara Românească și că ar fi ușor să se dispună confiscarea lor pentru acoperirea pagubei mînăstirii, însă nu se face acest lucru pentru a se respecta raporturile de bună vecinătate.

Din al doilea document care este datat din 1 aprilie 1688 vedem că nici după doi ani de la săvîrșirea furtului hoții nu fuseseră prinși. Se precizează că un brutar din Țara Românească i-a identificat pe toți și că numele lor se află scris pe o listă alăturată care însoțește documentul. Se cere arestarea lor, descoperirea și restituirea lucrurilor furate.

Aceste două documente nu au fost publicate cu traducere românească în nici una din colecțiile de documente românești. Au fost publicate numai cu textul maghiar, primul în *Monumenta comitalia Regni Transylvaniae*, vol. XVIII, p. 516, iar al doilea în aceeași colecție, vol. XIX, p. 396.

I

1686 mai 24. București. Șerban Cantacuzino scrie lui Mihail Apaffi ca niște hoți veniți din Țara Bârsei, ar fi jefuit în două rînduri Mînăstirea Dealu. Cere să se ia măsuri pentru prinderea lor și descoperirea odoarelor furate.

Illme Princeps domine frater amice et vicine nobis benevole.

Az elmúlt napokban tolvajok és éppen a szegény hazában történt károkról az mint ertettük volt, mi is másoktól tudósítván Ngodat, választ tétéleben neheztelvén Ngod, hogy böesületes híve illetlen nevében egyeledett: úgy is vagyon hogy az méltóságos udvarokban levő böcsületes hívek oly mocskos alkalmatosságokkal nem szoktak élni, mi is nem úgy irtuk volt Ngodnak, mint valóságos dolgot, hanem az mint másoktól értettük, reménlvén, hogy Ngod inquisitoria bocsátatván, az tolvajok fölkerestet nének és szegénységink kárókról contentáltatnának.

De nemhogy contentódtattak volna, sőt inkább újobban is újult az tolvajok sak kártételök, mert az elmúlt napokban Bárezaságbul ismét ide bėjüvén az tol-

vajok, Tergovistánál lévő Manasztya Tén-Déal nevő kalastromunkat fölvervén, jegumányi jelen nem létében az kalugyerekben sesztegettek meg és mindenjorvukat fölprédálván, azomban szokásunk szerint az kalastromokban sok ezüst eszközök is lévén, vittek el mindegy ötven aca ezüstöt éro marhákat és eszközöket melyek is számos egynehámy száz esztendöktül fogván levő vajdáknak beneficiumát vittékel, embereink üzoben vévén, vagy kettöt fogtak el benne, az többi visszaszállítottak az Ngod birodalmában mely talvajok mind barezaságbéliek.

Mi Ngodhoz úgy irtunk volt s mastis úgy irunk, kízvan az jó atyafiságos szomszédságban, hogy Ngod által szégenységink igazsága kiszolgáltassék, nem akarván más utat követni, különben az barezaságiak ebben az birodalomban élődvén, minden marhájok itt vaggon, könnyen contentáltatathatók szegenységinket de azért tudósítottuk Ngodat, igozságunkot.

Ngodúl kívántuk, igozítottassék és kárainkról megcontentáltatnánk, azon kalastromba Jegumánya tolovajok keresésekre Brassóban menvén, Ngod is méltóztatnék egy hiteles embert adaküldeni és azon karókat fölkerestetvén, nekünk megküldene, mert az oly nevezetes eszközök lehetetlen hogy föl ne találtassanak.

Másak indításából írja Ngod azt is, hogy Hunyad s Haczogbeliknek lett volna károk ide bé, az megeshetett, de mi nekünk abban semmi hírünk sincsen, sem senkitül nem requiraltattunk, mert minden bizonynyal felkerestettük volna és igozságokban eleget télettünk volna, az mindhogy senki igazságát akadályoztatni nem is szoktunk.

Quibus in religio Illustritatem Vestram bene valere desideramus Datum in civitate nostra Bukarest die 24 mai 1686.

Illustritatis Vestrae frater amici et vicini,

Io Șerban Voevoda

Adresa: Ilmo principi dno Michaeli Apafi dei gratia principi Tranniae, partium regni Hungariae dno et Sialorum comiti Dno fratri, amico et vicino nobis benevolo.

Az 1686, 24 May kolt harasalföldi vojda levele.

TRADUCERE A

În zilele trecute am încunoștiințat pe Măria Voastră ceea ce am aflat de la alții despre hoții și despre pagubele făcute în această țară săracă, în răspunsul dat Măriei Voastre supărându-vă că un cinstit credincios al Măriei Voastre ar fi fost fără cuviință amestecat cu numele (în această chestiune), așa și este că credincioșii cinstiți, care trăiesc la curțile înalte nu obișnuiesc să facă astfel de neplăceri murdare, nici noi n-am scris Măriei Voastre ca și când ar fi un fapt adevărat, ci numai așa cum am auzit de la alții, sperînd că Măria Voastră făcînd cercetări, hoții vor fi descoperiți și săracii noștri vor fi despăgubiți în paguba lor.

Însă în loc de a despăgubi, de curînd, hoții au jefuit din nou; deoarece venind hoții din nou din Țara Bîrsei zilele trecute au spart Mînăstirea Dealu, aflătoare la Țîrgoviște și în absența starețului, au necinstit pe călugări și tot avutul l-au prădat și după obiceiul nostru fiind în mînăstire și multe odoare de argint au dus vite și odoare în valoare de circa 50 de ocale de argint, care erau daniile unor numeroși voievozi de mai multe sute de ani, oamenii noștri urmărindu-i, au prins vro doi, iar ceilalți s-au reîntors în țara Măriei Voastre, care tîlhari sînt toți din Țara Bîrsei.

Noi astfel am scris și la fel scriem și acum Măriei Voastre, dorind ca în baza bunei vecinătăți de rude, dreptatea săracilor să fie dată și nedorind să alegem altă cale, de altfel oamenii din Țara Bîrsei trăind în această țară, toate vitele lor sînt aici și cu ușurință s-ar putea și îndestula săracii noștri, de aceea am încunoștiințat pe Măria Voastră și am cerut dreptate de la Măria Voastră să se îndrepte și să se îndestuleze pagubele.

Starețul acelei Mînăstiri mergînd la Brașov pentru cercetarea tîlharilor, rugăm și pe Măria Voastră să binevoiți a trimite pe cineva acolo, pe un om autorizat (împuternicit) și descoperind acele pagube, să ni le trimită, căci lucruri atît de însemnate este imposibil să nu se afle.

Măria Voastră ne scriți din inițiativa altora (din relatările altora) că cei din Hunedoara și cei din Hațeg ar fi avut pagube, e posibil să se fi întîmplat, însă noi despre aceasta nu avem nici o știre și nici de la alți n-am aflat, căci de altfel cu toată certitudinea am fi făcut cercetări și am fi satisfăcut dreptatea lor, după cum nu obișnuim să împiedicăm dreptatea nimănui.

Scris de altă mînă: scrisoarea Voievodului Munteniei dată la 24 mai 1686.

II

1688 aprilie 1, București. Șerban Cantacuzino scrie lui Mihail Apaffi, că hoții care au jefuit Mînăstirea Dealu sînt identificați de un brutar din Țara Românească, se cere arestarea lor și restituirea lucrurilor furate.

Illustrissime Princeps domine, frater, amice et vicine nobis benevole

Mostani alkalmatossággal is kelletek requiralni Ngodat levelúnkel, kivanjuk Istentül talalhassa Ngodat szerencsés órában, kedves állapotjában. Azomban újanan certificaljuk Ngodat tartományunkban lévő.

Dealya nevő kalastromnak megkáróséttatásáért, melyet tettek valami (kik ott az Ngod biradalmában találtat nak s vannak máig is) tolvajok, kik reá rohonván minden ezüst eszkozt és sokat cgyebet, amit találhattak fölprédálván s úgy tolvajlással nyert prédóval visszatértek, mely dolognk eszerint törtent alkalmatoságárúl ezelőtt is requiráltuk Ngodat s akkor lehet oka, hogy az tolvajok föl nem találthátattaknak, cziránt tehát újalag tudóséttuk Ngodat, mert itt tuláltattoly ember, ki maga hűti szerint megesküszik, hogy azon tolvajokat nyilván ösmeri s tudná hol volnának s hol laknak s kicsodák nevezet szerint tudja clő számlálni (kiknek az mint az laistromban designált neveket is rendszerint megláthatja Ngod) őket. Ily napfényre terjedvén tehát az dolog, Ngodat atyafisagosan kérjük méltóztasék parancsolni megfogattatásokrúl s arestáltotásokrúl sígy tudtunkra adattatva emberünk által megfogattassuk, akkor kiküldvén az fön megirt bizonyos kalácsost, avi az tokajokat ösmeri s gyan akkor az kalastromnak egész kárárúl tudóséttattatni fog, Ngod s kárát tekéntvén az kalastromnak ne nehezteljen Ngod satisfactiot tétetni, mely ebbéli atyafiságos szeretettel mutatott jóakarátját mi is hasonlő vagy mas dolgokban megkölcsonőzni Ngodnak el nem mulatjuk. Quibus in religuo Illustritatem Vestram bene valere desideramus. Datum in uvitate nostra.

Bukurest. Die 1 Aprilis Anno 1688.

Illustritates Vestrae frates, amici et vicini benevoli,

Io Șerban Voevod

Adresa: Illustrissimo principi domino Michaeli Apafi, dei gratia principi Transylvaniae, partiun regni Hungariae domino et Sicularum comiti etc. domino fratri, amico et vicino nobis benevolo.

TRADUCEREA

A trebuit cu această ocazie să vă caut pe Măria Voastră, cu scrisoarea noastră cerînd lui Dumnezeu să vă găsească pe Măria Voastră fericit și în bună stare. Confirmăm din nou Măriei Voastre păgubirea Mînăstirii Dealu din ținutul nostru, pe care au făcut-o niște hoți (care se află existînd și astăzi în țara Măriei Voastre) care s-au năpustit asupra mînăstirii, prădînd obiectele de argint și multe altele pe care le-au găsit acolo, și cu prada cîștigată prin furt s-au reîntors, despre care întîmplare am avut ocazia și am făcut cunoscut Măriei Voastre și mai înainte, deoarece hoții nu pot fi descoperiți; și în acest sens încunoștințăm din nou pe Măria Voastră, căci aci s-a aflat un asemenea om, care jură pe credința sa' că îi cunoaște clar pe acei tîlhari și că știe unde sînt, unde locuiesc, și știe pe nume să-i enumere pe aceștia cine sînt (precum poate vedea Măria Voastră numele pe listă). Deci această chestiune fiind scoasă la lumina zilei, rugăm pe Măria Voastră să binevoiți să dați ordin pentru prinderea și arestarea lor și anunțîndu-ne pe noi ca să-i putem prinde prin oamenii noștri, cînd vom trimite atunci pe acel orutar amintit, care-i cunoaște pe hoți, să-i identifice pe tîlhari și tot atunci vă vom încunoștința și despre întreaga pagubă a Mînăstirii, și considerînd paguba Mînăstirii, rugăm pe Măria Voastră să nu ezite să ne dea satisfacție și noi vom fi recunoscători Măriei Voastre pentru această bunăvoință de rudă și nu vom nesocoti a o recompensa Măriei Voastre în asemenea sau în alte lucruri asemănătoare.

STELIAN MARINESCU

DOUĂ RAPOARTE ALE ARHITECTULUI IOAN SCHLATTER DIN ANUL 1847

După prodigioasele înfăptuiri din epoca voievodului Constantin Brîncoveanu, cînd se refac și se consolidează vechile monumente de artă ale Țării Românești, a urmat o încetinire a activității constructive. În acest interval de mai bine de un secol monumentele au avut de suferit, iar mînăstirile, cu prețiosul lor inventar de obiecte de artă și de manuscrise nu au fost întotdeauna bine îngrijite. A fost necesară intervenția energică, plină de bune intenții a domnitorului Gheorghe Bibescu (1 ianuarie 1848—7 octombrie 1848) ca această stare de lucruri să se îmbunătățească¹. Atît din «chestiunea mînăstirilor închinăte», cît și din rapoartele sale de activitate către Obșteasca Adunare, se poate deduce grija deosebită pe care acest domnitor o vădește pentru vechile monumente ale Țării Românești. Gheorghe Bibescu și-a dat seama de complexitatea acestor lucrări și în vederea executării lor, angajează pentru prima oară la noi arhitecți din străinătate, cu studii de specialitate și experiență, cum au fost vienezii Iulius Fraivald², Anton Heft și Ioan Schlatter. Dintre aceștia, ultimul primește titlul de «arhitect mînăstiresc», de numele lui legîndu-se mai toate restaurările ce se efectuează în Principat pînă către sfîrșitul secolului al XIX-lea.

1. Teodora Voinescu, *Principii conducătoare în restaurarea monumentelor artistice dela Bibescu și pînă azi*, în «Analecta», II (1944), p. 140—144.

2. Viorica Malacopol, *Date în legătură cu activitatea arhitecților Freywald*, în «Studii și cercetări de istoria artei», tomul II (1964), nr. 2, p. 332—333.

Ioan Schlatter a fost conducătorul efectiv și șeful tuturor acestor lucrări. El stabilea natura și volumul reparațiilor, ridica relevee și proiecta, administra șantierul și supraveghea bunul mers al lucrărilor. Pentru că toate aceste operații îi depășeau posibilitățile, el a angajat conductori la fiecare șantier mînăstiresc, precum și desenatori pentru înfăptuirea proiectelor. Toamna sau iarna, cînd lucrul încetinea sau se oprea cu totul, Schlatter și colaboratorii săi pregăteau planurile necesare campaniei din anul care urma, redactau contracte și devize, întocmeau acte justificative, cerute de controlul Statului și rapoarte de necesitate³.

Este evident că viziunea de «restauratori» a acestor pionieri, nefamiliarizați cu trăsăturile artei din Țara Românească, care au reconstruit vechile edificii fără grija de a le conserva aspectul original, este contestabilă. Modernizarea în stil neogotic a vechilor noastre mînăstiri este, pe drept, considerată în prezent «desfigurantă»⁴, fără să se conteste însă aspectul romantic al acestor realizări nereușite din punct de vedere artistic.

Manuscrisele păstrate de la primii arhitecți din Țara Românească, din nefericire lipsite de planșele anexe (îndepărtate probabil cu intenție) constituie însă documente pentru istoricul de artă. Sînt primele scrieri de specialitate ale unor constructori care descriu materialele, tehnica, starea de conservare a monumentului pe care intenționează să îl refacă. După mențiunile mărunte dar nu lipsite de importanță ale «catagrafiilor» mînăstirești, descrierile vechilor monumente întocmite de arhitecți oferă un material valoros de cercetare.

Constatăm că rapoartele de necesitate (de materiale și lucrări) ale arhitecților conțin nu numai proiecte ale noilor clădiri care urmează să se construiască în incinta mînăstirilor, ci și situația vestigiilor care se dărîmă sau trebuie dărîmate. Este de la sine înțeles că aceste considerații despre monumente condamnate pieirii definitive sau dispariției sub zidurile noilor construcții, redactate în prezența deschiderii șantierelor respective, sînt de mare importanță, ele permițînd reconstituirea virtuală a acestor monumente.

Pentru evoluția artei noastre vechi, în care distrugerile — uneori premeditate, ca cele din epoca «restaurărilor» din a doua jumătate a secolului al XIX-lea — au nimicit numeroase etape, creînd goluri într-un șir care a fost continuu și expresiv, reconstituirea vechilor monumente nu poate decît să întrească hiatusurile acestei evoluții și să îmbogățească semnificația operelor existente.

În *Anexa* ce urmează publicăm două rapoarte ale arhitectului Ioan Schlatter, traduse în românește (originalele fiind redactate în limba germană), unul (numerotat 129) întocmit la 30 septembrie 1847⁵, iar celălalt (numerotat 135) la 13 noiembrie al aceluiași an⁶. Ele sînt adresate Departamentului Credinței, primul — în legătură cu «starea în care se află zidirea Sfintei Mitropolii din orașul Tîrgoviște» — fiind cerut de însuși domnitorul Gheorghe Bibescu, iar celălalt, — con-

3. Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 142.

4. Dumitru Năstase, *Restaurarea monumentelor de artă medievală în Republica Populară Română*, în «Studii și cercetări de istoria artei», VII (1960), nr. 1, p. 146; Rada Teodoru, *Mînăstirea Tismana*, București, 1966, p. 13.

5. Arh. St. Buc. *Fond. Min. Cult. și Instr. Publ.*, 1743/1845, f. 37—37 v. Textul în limba germană, autograf, al lui Schlatter, se găsește în același dosar.

6. *Ibidem*, f. 39—43. Textul în limba germană, autograf al lui Schlatter, se găsește în același dosar.

ținând raportul «în general pentru toate clădirile mănăstirești ce se află în lucrare», propunându-și să arate înfăptuirile din campania de lucru din vara lui 1846 — constituind obișnuita dare de seamă către Departament.

Importanța acestor documente este evidentă. În primul raport se afirmă pentru întâia oară și de un martor ocular că biserica Mitropoliei din Tîrgoviște a fost înălțată în două etape de construcție. Se avansează însă totodată ideea nefastă — care ulterior a fost pusă în aplicare — a dărîmării acestui monument. În cel de al doilea raport se arată că: actuala biserică a Mînăstirii Bistrița este construită pe o altă temelie decît cea veche — deci nu mai păstrează nimic din vechiul plan; campania de dărîmări a «clădirilor vechi» de la Cozia; inițierea construirii seminarului Episcopiei Argeșului; găsirea unor «temelii vechi» la «pivnița cea mare despre apus» a Mînăstirii Dealu și dărîmarea «turlelor celor mici» de la biserica acestei mînăstiri, și, în sfîrșit, — paragraful cel mai interesant din acest raport — restaurarea turnului Chindiei din Curtea Domnească din Tîrgoviște, în care se precizează că consolidarea cu zidărie a turnului nu s-a putut executa, deoarece «toată zidirea era alcătuită prin mai multe adausuri, care neavînd nici o legătură amenința cu căderea», și că turnul avusese «un soclu mai vechi».

ANEXA I

30 septembrie 1847, București. — *Raportul arhitectului Ioan Schlatter către Departamentul Credinței*

Cînsitutulul Departament al Credinței

În urma înaltei porunci a Măriei Sale lui Vodă ce prin grai mi s-au dat, atingătoare de cercetarea stării în care se află zidirea Sfintei Mitropolii din orașul Tîrgoviște, cu cînte vă raportuiesc următoarele: Luînd în deaproape băgare de seamă zidurile și construcția bisericii de mai sus zisă am găsit că această zidire, deși nu prea are soliditate... va mai putea ezista un curs de vreme fără a amenința cădere și precum am văzut s-au și făcut de puțin⁷ un meremet⁸ la învelitoare și altele care cel puțin o apără de vremi uricioase, iar portalul din naintea bisericii⁹ trebuiește dărîmat într-un soroc mărginit, fiindcă bolțile lui, ce sînt așezate pe stîlpi de piatră, sînt prea rău crăpate și se țin numai în niște legături de lemn care fiind putrezite la întîmplare de cutremure va amenința căderea.

Cît despre meremetul sau reformarea acești zidiri îndrăznesc a-mi da părerea să nu i se facă vreo reparație mai întinsă, ci a se lăsa în starea pă cum să află pînă cînd se va găsi înlesnirea a se clădi biserica din nou, fiindcă nu numai construcția ei nu iartă a se putea face vreo reformare frumoasă, ci chiar zidurile nu au o destulă soliditate ca să se poată zidi de-asupra lor care de trebuință este a mai înălța zidurile spre a dobîndi proporție bună fiindcă biserica dintr-un

7. Se subînțelege: «puțin timp».

8. Meremet-uri = a repara (turc, mereme't). (H. Tiklin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, vol. II, Bukarest, 1906, p. 967).

9. În realitate pridvor. Fotografii reprezentînd pridvorul, capitelurile și balustrada pridvorului sînt reproduse de N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, partea IV, București, 1936, pl. DLXXVI, fig. 956 și pl. DLXXVII, fig. 957 și 958. Imaginea acestui pridvor se află și într-o acuarelă de Carol Popp de Szatmary, reprodusă de Sp. Cegăneanu, *Cîteva observații în legătură cu vechea Mitropolie din Tîrgoviște*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», VI (1913), p. 126. Baza de piatră a crucii de pe cupola pridvorului, vizibilă în acuarela lui Szatmary, se află desenată de D. Butculescu (Ms. la Muzeul Orașului București, Inv. 12482/a, f. 75) și ea poate fi identificată printre bazele de cruci provenite de la biserica Mitropoliei din Tîrgoviște.

început era clădită numai cu cinci turle, adăugându-se în urmă un amvon cu trei turle ce acum formează împreună un grup cu opt turle, ce se poate înțelege după zidurile clădirii care sînt mai înalte și mai solide decît cele de la amvonu¹⁰ — pă lîngă aceasta se află pardoseala bisericii cu mult mai jos decît fața curții care este o mare greșală, și vrînd să se ridice pardoseala mai sus atunci se înțelege că trebuie să se facă și un brîu jur împrejur care va întrerupe și mai mult proporția înălțimei și a mai înălța biserica nu iartă, zidurile neavînd îndeostulă soliditate.

Așadar avînd toate împotriva bunelor regule va fi o cheltuială zadarnică a reforma această zidire.

Anul <1>1847 sept <embrie> 30

Nr. 129

<Ioan Schlatter>

ANEXA II

13 noiembrie 1847, București. — *Raportul general al arhitectului Ioan Schlatter către Departamentul Credinței*

Cînsititutului Departament al Credinței

Plecat raportuiesc în general pentru toate clădirile mînăstirești ce se află în lucrare, arătînd Cînsititutului Departament înaintarea ce au luat aceste clădiri în vara trecută.

1. Clădirea Mînăstirii Bistrița

Clădirea de căpetenie cu două caturi din fața mînăstirii, în lungime de 48 stînji, s-au isprăvit din roșu încă din anul 1846, tencuindu-se în vara trecută peste tot, pe dinăuntru și din afară. Fața din afară s-au zugrăvit peste tot, fiind și toate ferestrele așezate. Asemenea a doua clădire despre curtea iconomii s-au isprăvit din roșu și s-au învelit, tencuindu-se și o parte din ea; pivnițele, bucătăria și brutăria ce se află într-această parte de clădire, precum și încăperile din cele două turle despre răsărit, s-au boltit toate, fiind acum apărate de vreo primedie de foc.

Clopotnița s-a ridicat pînă în jumătate din înălțimea ei hotărîtă¹¹, fiind toată zidită cu piatră necioplită, afară numai colțurile și pervazurile ferestrelor și a ușilor ce s-au făcut cu piatră cioplită. Temeliile de la clădirile iconomii despre riul Bistrița în lungime de 30 stînji, s-au ridicat la o înălțime de 3 stînji și s-au zidit peste tot cu piatră; la aceste clădiri fiind poziția locului favorabilă s-au mai făcut încă o altă pivniță afară de ceea ce este proiectată în plan. Isprăvind-se pivnița, cea mare s-au ivit într-însa un izvor, care a înecat toată pivnița cu apă și... s-au făcut un canal în toată lungimea curții iconomii. Acest canal în

10. Cele două faze de construcție ale monumentului, aparținînd voievozilor Radu cel Mare și Neagoe Basarab, au fost stabilite, cu ajutorul sculpturilor arhiteciurale rămase (baze de cruci și portaluri), precum și a izvoarelor scrise și a materialului iconografic, de către Cristian Moiescu, *Etape de construcție la biserica Mitropoliei din Tîrgoviște*, comunicare la Sesiunea Muzeelor, București, 1966. D. Butculescu, (*op. cit.*, loc. cit.) ne informează că «biserica avea 30 m înălțime pînă la crucea pantocratorului».

11. În inscripția de la clopotnița Mînăstirii Bistrița se arată că în anul 1845 domnitorul Gheorghe Bădescu a hotărît dărîmarea vechiului edificiu aflat în ruină (N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fasc. I, București (1905) p. 201). Vechea clopotniță construită (mai puțin probabil refăcută) la 1683 de către «Constantin vel spătar Brîncoveanu», viitorul voievod, prezenta încastrat pe fațadă un relief înalt de piatră înfățișînd un vultur bicefal, emblema Cantacuzinilor. (Pavel Chihaia, *O emblemă cantacuzină la Muzeul național de antichități*, în «Revista Muzeelor», V (1968), nr. 3).

lăţime de 2 muhuri¹² şi înălţime de 4 muhuri, este zidit peste tot cu piatră şi boltit de-asupra cu cărămidă... Canalul s-au săpat mai peste tot în adâncime de vreo 4 stînjani şi nefiind pămîntul bun, cu multele plozi din vara trecută să tot surpa şanţul prin care s-au pricinuit cheltuieli însemnătoare.

Biserica cea veche s-au dărîmat şi s-a început temeliile celei noi¹³; aceste temelii s-au făcut în adâncime de un stînjani şi jumătate şi s-au ridicat pînă acum de un stînjani şi jumătate de la faţa curţii în sus. Soclul împreună cu ciubucile lui s-au făcut tot de piatră spumoasă şi cioplită bine. Ferestrele şi uşile s-au isprăvit toate, precum şi o parte din geamurile lor care se vor găti peste iarnă.

Toate clădirile de căpetenie, împreună cu clopotniţa şi clădirile economiei, se vor putea găti cu totul pînă la sfîrşitul anului viitor, de va fi vremea favorabilă, iar biserica se va găti numai din roşu.

Lucrarea acestei mînăstiri se isprăvea cel puţin cu un an mai înainte de era locul regulat, prin care s-a pricinuit multe piedice, mai cu seamă la săparea şanţurilor.

Clădirea însă cîştigă foarte mult prin a ei frumoasă poziţie şi pot zice că atît tehniceşte, cît şi artisticeşte se poate compara cu una din cele mai frumoase clădiri din Germania¹⁴, fiind tot deodată şi prea bine executată de domnu Iulius Fraivald¹⁵, conducătorul acestei clădiri, carele prin neîncetată silinţă şi rîvnă ce au arătat în slujba sa merită multă laudă, căci la o mulţime de lucrători neîn-văţaţi ce se aflau acolo şi la un asemenea loc neregulat, numai prin neostenita silinţă a numitului Fraivald s-a putut săvîrşi o lucrare aşa de grea şi întinsă.

2. Clădirea Mînăstirii Tismana

Fiindcă materialul trebuincios pentru această clădire nu se pregătise din vreme, de aceea şi zidirea s-au început tîrziu şi pentru a înlesni transportul materialelor, era de trebuinţă a se deschide mai întîi comunicaţia cu mînăstirea şi a se îndrepta locul pentru aşezarea materialelor, pentru care sfîrşit¹⁶ s-au şi dărîmat clădirile cele vechi ale economiei din curtea din afară precum şi poarta din nainte, şi curăţindu-se tot molozul şi piatra, s-a mai săpat curtea prin care s-au îndreptat şi s-au lărgit locul peste tot. Afară de aceasta s-au făcut un zid pe partea din afară a drumului celui vechi şi un pod de piatră prin care s-a dres şi drumul, avînd o pantă de vreo 60/0 adică 6 stînjani la sută. La inspecţia mea

12. Muhe (muches) -uri = muches, canat. (Moldov. mucheriu = rindea cu care dulgherul îndreaptă scîndura pe muches). (Lazăr Şeineanu, *Dicţionar universal al limbei române*, Craiova, 1914, r. 479). În secţiune, canalul se prezenta aşadar exagonal, cu o latură mare în partea inferioară şi alta mică în cea superioară.

13. Prin urmare biserica nouă nu păstrează nimic din conturul locaşului precedent. Schiţa de plan a lui Johann Weiss (de prin 1728—1731) este unica mărturie care s-a păstrat pînă în prezent a planului vechii biserici a Craioveştilor (Vezi M. Popescu, *Oltenia în timpul stăpînirii austriece*, în «Bul. Com. Ist.», XIX (1926), p. 100).

14. În raportul din 20 iulie 1848 (Arh. St. Buc. *Fond. Min. Cult. şi Instr. Publ.*, 1754/1848, f. 872, la Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 143), Ioan Schlatter afirmă: «În cele din urmă trebuie să fac remarcă că Mînăstirea Bistriţa socolindu-se a ei osebită frumoasă şi pitorească poziţie se poate compara atît prin buna construcţie cît şi prin a ei frumoasă arhitectură cu cele mai frumoase asemenea Aşezăminte din Europa» (Textul autograf în limba germană şi traducerea în acelaşi dosar). Aceste consideraţii ale lui Schlatter vădesc, că el construia premeditat monumente care nu aveau nici o legătură cu tradiţia artistică a Ţării Româneşti. «Bibescu năzuia să redea Tismanei aspectul de cetate care reieşea din vechile hrisoave. Arhitectul Schlatter şi meşterii săi au construit deci în locul vechilor clădiri ale incintei, turnuri masive, încoronate cu creneluri şi turnuleţe de pază asemănătoare celor pe care le avuseseră cetăţile feudale din Apus, dar nu mînăstirile româneşti» (Rada Teodoru, *op. cit.* p. 13).

15. Schlatter arată că numai prin «silinţa cea mare şi stăruirea» lui Iulius Fraywald «s-au putut apropia pînă acum atît de mult sfîrşitul fără vreo întîmplare primejdioasă» (Viorica Malacopol, *op. cit.*, p. 333).

16. Aci în sensul de «scop».

din urmă ce am făcut la sfârșitul lui octombrie, se apropiase săvârșirea lucrărilor mai sus zise fiind și comunicația drumului deschisă; prin unele locuri s-au mai făcut niște ziduri mai mici pentru mai buna întemeiere a lui. La clădirea iconomii de sub mînăstire, s-au gătit o casă cu șase odăi precum și grajdurile și magaziiile, fiind a se face numai șopronile care nu s-au putut începe de est timp ne mai ertînd vremea¹⁷.

Într-aceste încăperi va șede personalul inspecției și străini voiajori, precum și lucrători d'acolo, pînă cînd se vor găti clădirile de căpetenie ale mînăstirii, care gîndesc că de va fi vremea favorabilă și materialul de ajuns, se vor găti toate din roșu pînă la toamna viitoare și se vor și înveli și în anul (1)849 se va isprăvi toată lucrarea¹⁸.

3. Clădirea Mînăstirii Cozia

Această clădire, ca și cea de mai sus, s-a început prea tîrziu; nefiind materialurile pregătite, zidirea s-a urmat cu o mică cîtățime de meșteri, cu care însă tot s-a făcut est timp temeliile și pivnițele. De la cele două clădiri din fața mînăstirii ce se face în dreapta și stînga¹⁹, asemenea s-a scos o cîtățime mare de pietre pentru soclul, care se vor lucra peste iarnă și se vor așeza în primăvară ca să se poată înveli aceste două clădiri pînă în mijlocul verei viitoare; sînt de părere să se isprăvească mai întîi aceste clădiri peste tot, spre a se putea lăcui, dărîmîndu-se apoi peste iarnă toate celelalte clădiri vechi²⁰. Cu toate că la clădirea acestei mînăstiri se vor face multe temelii, mai cu seamă despre nord și răsărit, dar lucrarea d'aici tot nu va pricinui atîta greutate ca cea de la Mînăstirea Bistrița.

Piatră este multă în partea locului din cea mai bună calitate și se află chiar pe locul clădirei o cantitate mare de piatră asemenea: se află aproape de mînăstire un fel de piatră spumoasă din care se vor face soclurile, ciubucile, stîlpii și altele fiindcă se lucrează prea lesne.

Pentru transportul materialurilor și aducerea meșterilor s-au luat cele mai bune măsuri și nădăjduiesc că această clădire va înainta prea bine fiindcă stăruie și cinstita Direcție și întrebuițează toate mijloacele pentru înaintarea lucrărilor.

17. În raportul despre activitatea șantierului Bistrița din vara lui 1848 (Arh. St. Buc., *Fond. Mln. Cult. și Instr. Publ.*, 1503/1848, la Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 143), Schlatter arată că în campania din 1847, se dărîmaseră, în afară de clădirile «iconomii de sub deal», «ruinele din curtea din afară» și se executase «la drumul mînăstirii un zid lung de susținere». În primăvara anului 1848 «s-a mai dărîmat o parte din zidurile vechi și clopotnița. După aceasta s-a început să se sape temeliile clădirilor din față și despre sud, în lungime de 54 de stînjeni, care clădire s-a ridicat pînă la grinzi». Schlatter spera să termine «din roșu» aceste construcții pînă în toamna aceluiași an. La aripa dinspre nord, unde el socotea să poată păstra o mare parte din zidurile vechi, urma să refacă numai învelitoarea și să execute cîteva modificări interioare.

18. Faptul că în toamna lui 1848 construcțiile sînt terminate de roșu (vezi nota precedentă) arată buna organizare și planificare a lui Schlatter.

19. Clădirea «din dreapta» (dinspre sud) a fost demolată în 1961, cealaltă, dinspre nord se păstrează pînă în zilele noastre (Vezi N. Constantinescu, *Cercetările arheologice de la Cozia*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 7—8, p. 598 și fig. 2, p. 589).

20. În iarna anului 1847 (ulterior redactării raportului de față întocmit la 13 noiembrie 1847) «s-au dărîmat jumătate din încăperile cele vechi cu antreul și clopotnița». Clopotnița mînăstirii, care dăluia poate din vremea lui Neagoe Basarab — de cînd datează temeliile sud-vestice ale mînăstirii (N. Constantinescu, *op. cit.*, fig. 2, p. 589) — sau era chiar mai veche, a fost ruinată în timpul războiului dintre austrieci și turci din 1788, cînd turcii, însoțiți de «salahori și ciocănașii ocnei de la Măglasiu... au sfărîmat... toate zidurile... și încă au găsit turcii și sîne de aur și argint pe care domnul ctitor le pusese în zidul clopotniței...» (*Cronograful lui Dionisie Ecclesiarhul (de la 1764 — 1815)*, în «Tesauru de monumente istorice» II (1863), p. 176). În primăvara anului 1848 «s-a pus în lucrare așezarea soclurilor la clădirile numite (cele două pavilioane din fața bisericii (N. Constantinescu, *op. cit.*, loc. cit) și s-a ridicat zidirea unei clădiri pînă la începutul cercurilor de la ferestrele catului de jos, iar la a doua clădire pînă la catul de sus, la care s-a suit și grinzile». În luna iunie a anului 1848 s-au întrerupt lucrările din lipsă de bani (Ms. 1503/1848, f. 72).

4. Clădirea seminarului al Episcopiei Argeșu

La această clădire²¹ s-au ridicat toate temeliile pînă la soclu de piatră, nefiind cu putință a se face mai mult fiindcă lucrarea s-a început tîrziu. Pămîntul de pe locul clădirii este prea bun²², fiind și temeliile solide și bine lucrate, fără a se face risip în materiale. Peste iarnă se vor ciopli pietrele pentru soclul clădirii²³ și se va lucra toată lemnăria trebuincioasă ca să se poată găti zidirea din roșu în vara viitoare și a se înveli cu vreme bună²⁴. După arătarea cinstitei Direcții la această clădire s-au pregătit toate materialurile trebuincioase, de unde urmează că nu se va împiedica lucrarea dintr-aceasta.

5. Clădirea Mînăstirii Dealu

a) Casele domnești și arhieresti s-au zugrăvit din roșu și s-au învelit peste tot cu fier, și zidul de piatră al terasei ce desparte aceste două clădiri s-au ridicat pînă la parmalik; asemenea și clădirea mică despre apus s-a isprăvit din roșu, fiind și coperișul ridicat, care însă pînă acum nu s-au învelit cu fier neavînd contraciul²⁵ materialul trebuincios. De la clădirea cea mică despre răsărit s-a ridicat temelia din afară cu un talus de piatră cioplită, iar pivnița de zarzavaturi ce se împreună cu această clădire, s-a isprăvit avînd numai a se înbolti și zidurile încăperilor ce se face d'asupra ei, c'au ridicat la nălțimea de vreo 10 palme și s-a învelit vremelnicește peste tot cu scînduri; asemenea și temelia clopotniței s-au făcut și ea învelit vremelnicește cu scînduri. Pivnița cea mare despre apus s-a săpat mai toată, săpîndu-se acum curtea și locul dimprejurul mînăstirii, ca pînă la primăvară să fie tot locul clădirii îndreptat. Săpătura pămîntului de la această clădire a pricinuit multă greutate, fiind și locul prea neregulat. Săpîndu-se șanțurile s-au ivit în pămînt o mulțime de temelii vechi²⁶, care mai cu seamă a împiedicat lucrarea foarte mult.

b) Reparația bisericii s-a început încă din iarna trecută și s-a isprăvit mai toată pe din afară. Turlele cele mici s-au dărîmat, pentru care s-au și cioplit o mare cîțime de pietre²⁷; aceste pietre nu s-au putut sui pînă acum ne mai iertînd vremea a se zidi.

21. În legătură cu începutul construcției acestui seminar, care avea să nu se termine nici odată, vezi Pr. Niculae Șerbănescu, *Istoria bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș*, în «Biserica Ortodoxă, Română», LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 55.

22. Prin urmare pe acel loc nu existau temelii mai vechi. Aceasta se explică prin faptul că fundația săpată pentru seminar se afla în afara incintei mînăstirii, la sudul ei.

23. Este probabil că din același spirit de economie a materialelor s-au refolosit, sculptîndu-se din nou, și o serie de profile de pe aria mînăstirii, provenite de la ancadramele de piatră, dispărute în întregime, ale edificiilor monastice, dărîmate la «restaurarea» din 1875—1880.

24. Se subînțelege «avînd vreme bună».

25. Contracciu = arendaș al Statului, concesionar (N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*: «Contracciilor cari luau prin sultan-mezat strîngerea veniturilor țării») («contract» + sufix («giu»)) (H. Tiktin, *Rumänisch — Deutsches Wörterbuch*, vol. I, București, 1895, p. 408).

26. Vezi Constantin Bălan, *Mănăstirea Dealu*, București, 1965, p. 11—12.

27. Prin urmare turlele mici de la biserica Mînăstirii Dealu sînt refăcute în întregime. Astfel se explică faptul că turlele despre care Paul de Alep scrie că sînt «acoperite cu ceramică» (traducerea *Călătoriei Patriarhului Macarie* la Institutul de istorie al Academiei Republicii Socialiste România) nu mai există. Tot Paul de Alep, care observă că la Mănăstirea Argeș turlele nu sînt împodobite cu ceramică, consemnează tradiția că «tot ce a rămas din pietrele și materialele Mînăstirii Argeș a fost mutat pentru construcția bisericii Mînăstirii Dealu, de către ginerele său, voevodul care i-a urmat», în care el nu crede. Această mențiune ne apare însă interesantă. Nu este oare vorba de portretele votive, existente poate pe atunci în biserica Mînăstirii Dealu, ale lui Radu cel Mare și a lui Neagoe Basarab, cei doi mari ctitori, primul al construcției, cel de al doilea al zugrăvelii, așa cum reiese din hrisovul dăruit de către Neagoe Basarab acestei mînăstiri? (Vezi Pavel Chihai, *Semnificația portretelor din biserica Mînăstirii Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 7—8, nota 22, p. 739). Cele două portrete ale lui Radu cel Mare și Neagoe Basarab existente poate la Mănăstirea Dealu, treceau probabil la mijlocul secolului al XVII-lea, în vremea vizitei lui Paul de Alep, drept cele ale ctitorului Mînăstirii Argeșului și ginerelui său Radu de la Afumați. Fragmente din turlele mici dărîmate ale bisericii Mînăstirii Dealu se găsesc în

c) Turnul²⁸ din oraşul Tîrgovişte s-a ridicat pînă la jumătate din înălţimea hotărîită. Soclul ce are o înălţime de vreo 4 stînji s-au îmbrăcat pînă sus cu piatră²⁹, iar trupul de la soclu în sus s-a zidit în perghel³⁰ de cărămidă, ce se va tencui în urmă. În proiectul turnului se hotărîse ca să rămîie toată zidirea cea veche şi a se îmbrăca numai pe dinafară, aceasta însă nu s-a putut face fiindcă³¹ cînd s-a început lucrarea, s-a văzut că toată zidirea era alcătuită prin mai multe³² adaosuri³³ care neavînd nici o legătură ameninţa cu căderea; aşa dar trebuinţa cerea a se dărîma soclul cel vechi³⁴ şi a se zidi peste tot din nou; aceasta a îndoit lucrarea, fiind însă o întîmplare neprevăzută.

Toate lucrările mai sus zise se vor putea isprăvi în cursul anului viitor de nu va fi lipsă de material şi de lucrători; şi va fi de trebuinţă să se dea poruncă cinstitei Direcţii ca să îngrijească din vreme toate materialurile trebuincioase, mai cu seamă piatră, lemne şi scînduri, asemenea să se silească şi contracturile, ca să încep de est timp toate contracturile cu meşteri trebuincioşi şi lucrători, adevăritu bine şi să-i supuie cinstitului Departament spre ştiinţă, asemenea să fie îndatorat a aduce un meşter învăţat care să stăruiască neîncetat pe lucru, ca în lipsa contraciului să se poată înţelege cu dînsul arhitectul sau conducătorul lui cît şi cinstita Direcţie a acestei clădiri; lucrătorii să se plătească după contracturile lor...

d) Lucrarea drumului³⁵ nu s-a urmat în acest an cu acea silinţă cu care trebuia să se urmeze...

6. Clădirea spitalului din Craiova

Această clădire s-a învelit în toamna trecută şi s-a tencuit pe jumătate. Pivniţa şi magaziile spitalului s-a boltit peste tot, tocurele ferestrelor s-au isprăvit, fiind şi unele în lucrare... Pînă în toamnă să va isprăvi toată clădirea...

Anul 1847 nov<embrie> 13

<Ioan Schlatter>

PAVEL CHIIAIA

prezent în lapidariul aflat în pivniţa vestică a mînaştirii. Unul dintre ele prezintă două inele de ceramică de culoare verde incizate în piatră — cu o tehnică extrem de interesantă — poligonale la exterior şi circulare la interior. Acest fragment de sculptură este menţionat la 22 iulie 1882 de D. Butculescu: «Piatra ce am găsit-o săpată şi umplută cu teracotă smălţuită în verde» (D. Butculescu, *op. cit.*). 28. Turnul Chindiei din incinta palatului domnesc din Tîrgovişte.

29. N. Constantinescu şi Cristian Moisesu (*Curtea Domnească din Tîrgovişte*, Bucureşti, 1965, p. 43) arată că «desenul lui M. Bouquet din 1840 înfăţişează turnul Chindiei, cu baza piramidală din cărămidă şi mult mai scund, ceea ce dovedeşte că refacerea sa a avut loc după această dată». La restaurarea despre care relatează raportul de faţă s-a executat «placarea bazei piramidale cu blocuri de piatră» (*Ibidem*, p. 44).

30. Perghel -uri = compas, cerc (Dimitrie Cantemir, *Istoria Ieroglifică*: [Copacii erau] «unui de altul [deopotrivă] de departe, cum cu pirghelul ar fi fost puşi». Alex. Odobescu, *Mihnea Vodă* (ed. 1894): «Uşi cu locuri de piatră... aduse sau în îndoit perghel» (H. Tikin, *Rumänisch — Deutsches Wörterbuch*, vol. III, Bukarest, 1911, p. 1145). N. Constantinescu şi Cristian Moisesu (*op. cit.*, p. 44), arată că întregul parament a fost placat cu cărămidă. O placare asemănătoare o constatăm la refacerea din 1863, executată de arhitectul vienez I. Lipizer, a bisericii Creţulescu din Tîrgovişte. «Zidirea în perghel» adică în arcuri de cerc este menţionată în legătură cu cele patru arcuri executate la limita superioară a bazei piramidale, acolo unde întîlneşte cilindrul turnului. 31. Se subînţelege «fiindcă atunci».

32. Urmează cuvintele barate «Ziduri adăugate în urmă».

33. Prin urmare încă înainte de refacerea din 1847 turnul Chindiei trecuse prin mai multe faze de construcţie (soclul de cărămidă marcînd una dintre ele), evidente la începerea lucrărilor de restaurare.

34. Soclul de cărămidă desenat de M. Bouquet în 1840 a fost, aşadar, dărîmat înainte de construirea din piatră a noului soclu.

35. Referinţă la drumul care leagă oraşul Tîrgovişte de Mînaştirea Dealu, despre care D. Butculescu (*op. cit.*, loc. cit.) scrie: «şoseaua care vine din Tîrgovişte este făcută în 1847 pentru a se putea transporta materialul» (necesar lucrărilor de restaurare).

PREOTUL ICONOM STAVROFOR GHEORGHE IORDĂCHESCU, CONSILIER PATRIARHAL

La 26 martie 1968 a încetat din viață pe neașteptate datorită unei boli de cord, vrednicul preot iconom stavrofor Gheorghe Iordăchescu, slujitor al bisericii parohiale «Bunavestire» din cartierul Belu și consilier patriarhal la sectorul Institutului Biblic Ateliere din cadrul Administrației Patriarhale.

Născut la 12 octombrie 1910, în comuna Vîlcele din județul Argeș, a rămas de mic orfan de tată, împreună cu un frate ceva mai mare, tatăl lor, preotul Gheorghe, decedînd în 1918. A urmat cursurile școlii primare în satul natal și s-a înscris apoi la fostul Seminar teologic «Neagoe Vodă» din orașul Curtea de Argeș, pe care l-a absolvit, cu cele mai bune rezultate, în 1931. Între anii 1931 și 1935, a frecventat cursurile Facultății de teologie din București, obținînd diploma de licență cu mențiunea «magna cum laude» și evidențiindu-se prin alese aptitudini intelectuale și morale.

Om al echilibrului intelectual, moral și religios, n-a părăsit nici o clipă îndeletnicirea cu rugăciunea și meditația, legătura directă cu cartea teologică și scrisul bisericesc. Ca rod al ostenelilor sale culturale, revista «Apostolul» i-a publicat, pe cînd era preot în mediul rural, articolele : *Cîteva considerații asupra preoției creștine ; Cercul pastoral ca mijloc de catehizare a credincioșilor ; Personalitatea pastorală a preotului ; Ziua Cincizecimii*, etc. În revista «Duminica copiilor» — editată pe atunci, ca și «Apostolul», de Arhiepiscopia Bucureștilor — a apărut, sub semnătura sa, articolul *Căutarea Domnului Iisus Hristos*, iar la pagina religioasă a ziarului «Universul» a publicat articolele : *Înlăturarea unui rău ; Explicarea Evangheliei din Duminica a XII-a după Rusalii*, și altele. În revista «Bucium Ortodox», a publicat, în aceeași perioadă, articolele : *Chipul Mîntuitorului în noi ; Lucrează în calea Domnului cît este ziuă ; Să nu furi ; Întrebuințează banul tău cu folos ; Gînduri smerite la Evanghelia din Duminica după Înălțarea Sfintei Cruci*, etc. În revista «Glasul Bisericii» care din 1948 este buletinul oficial al Mitropoliei Ungrovlahiei și al eparhiilor ce-o alcătuiesc, a publicat valoroase predici la cîteva din duminicile și sărbătorile de peste an, adevărate modele de retorică sacră, în care strălucește înălțimea cugetării, măiestria argumentării, frumusețea expunerii, iscusința actualizării, căldura simțirii.

Ca aspirant la titlul academic de doctor în teologie, avînd ca specialitate principală liturgica și pastorală din cadrul secției practice a stu-

diilor teologice, a elaborat și publicat valoroase lucrări de seminar, dintre care merită o atenție deosebită mai ales următoarele : *Cultul ortodox ca mijloc de pastorație ; Sfinții ca obiect al cultului creștin ortodox ; Dipticile (rugăciunile de mulțumire) în liturghiile creștine ; Auxiliare în pastorație*. În toate aceste studii, ca și în cele menționate mai sus, bogăția informației bibliografice alternează cu profunzimea cugetării teologice, iar temeinicia convingerilor exprimă trăirea personală a înaltelor principii religioase și norme morale descoperite de Domnul Hristos în Evanghelia Sa și pe care pastorala ortodoxă se străduiește să le transforme în reguli de conduită pentru credincioși.

Ceea ce merită a fi subliniat, cu îndreptățită laudă, în biografia preotului Gheorghe Iordăchescu, este și faptul că preocupările sale intelectuale nu l-au sustras nici o clipă de la îndatoririle pastorale, misionare și gospodărești din parohie, ci s-au împlinit cu ele în modul cel mai armonios. Locașul bisericii, obiectele de cult, cimitirul, biblioteca parohială, au fost îngrijite cu aceeași atenție și chibzuință, cu care-și întocmea studiile și își susținea familia. În parohia Stoenеști, a construit, cu sprijinul enoriașilor, o frumoasă și încăpătoare casă parohială și s-a aflat totdeauna în fruntea acțiunilor de interes obștesc : alfabetizare, campanii agricole sau sanitare, slujire a păcii, înfrumusețare a comunei, colaborare cu autoritățile locale.

Încă de pe când era student, s-a evidențiat și prin convingerile sale profund democratice. Luminoasele vremi inaugurate la 23 August 1944 au constituit deci, pentru inima sa, confirmarea mult așteptată a unui ideal social ce-l însuflețea încă din anii studenției și de care nu s-a îndepărtat niciodată și un binevenit prilej de a-și spori dragostea pentru dreptate, pace și progres și de a se strădui să pună în practică, prin activitatea sa la parohie, înțeleptele îndemnuri adresate preoțimii de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Corpul neînsuflețit al regretatului preot a fost depus în biserica parohială, în care săvârșise, de ziua hramului, dumnezeiasca liturghie și rostise ultima sa predică. Slujba înmormântării a fost oficiată, joi 28 martie, de un impresionant sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, delegat al Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian la această tristă ceremonie, în prezența unui mare număr de enoriași, de foști colegi de seminar și de facultate, de prieteni și cunoscuți. Activitatea preotului de aleasă pomenire Gheorghe Iordăchescu și frumoasele sale însușiri au fost omagiate, cu căldură, de mai mulți vorbitori clerici și mireni. Din partea Administrației Patriarhale au luat cuvîntul P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, și P.C. Director Pr. Ioan Gagi, iar din partea Arhiepiscopiei Bucureștilor și a foștilor colegi, P.P. Consilier Pr. Stan Dimancea.

În necrologul rostit cu acest trist prilej, P.S. Visarion Ploieșteanul a spus, printre altele :

Bunul Dumnezeu, în nemăsurata Sa înțelepciune, milă și bunătate, vrea ca să fim încercați, în anumite momente ale vieții noastre, în credința noastră. În iubirea noastră față de El, față de învățătura Lui sfîntă.

O asemenea grea încercare, nesfârșit de grea, a primit în aceste zile familia Iordăchescu. Vestea morții fulgerătoare a preotului Gheorghe Iordăchescu a zguduit puternic, în primul rînd familia sa, dar a zguduit puternic și Administrația Patriarhală, pe care a slujit-o cu neobosită hărnicie, cu cinste, cu demnitate, în calitate de consilier și de apropiat colaborator al Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Această năpraznică veste a zguduit puternic întregul Centru Eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și întregul cler al Capitalei, a zguduit pe credincioșii acestei parohii, consiliul parohial, comitetul parohial, pe toți acei care l-au cunoscut, l-au stimat și l-au iubit.

De aceea, cu adîncă întristare am venit aci ca să împlinim o înaltă delegație a Prea Fericitului Părinte Patriarh, ca să dăm rugăciune de dezlegare și, împreună cu soborul slujitor, prin frumoasele cîntări bisericești, să ne rugăm pentru odihna sufletului lui și să însoțim pe ultimul său drum pe preotul Gheorghe Iordăchescu, ca pe un om de profundă omenie, ca pe un talentat scriitor și orator, ca pe un cleric modest, cinstit și conștiincios în toată munca sa de preot, în relațiile sale cu credincioșii, cu organele de stat, cu toată lumea înconjurătoare. În această imensă mare de durere, vă aduc, mult îndurerată familie, cuvînt de mîngîiere din partea Păstorului suprem al Bisericii noastre Ortodoxe Române. Iar noi toți împreună-slujitorii ne-am rugat și ne vom ruga ca bunul Dumnezeu să vă dea tărie, resemnare și mîngîiere, ca să puteți trece cu credință și cu nădejde prin această grea încercare. Condoleanțe aducem și consiliului parohial, comitetului parohial, întregii parohii, tuturor bunilor credincioși care au pierdut prin preotul Gheorghe Iordăchescu un păstor exemplar, care prea de timpuriu a plecat din mijlocul nostru și pe care cu toții l-am iubit și l-am stimat. Această mîngîiere să vă însoțească în zilele grele prin care treceți ; iar noi, plecîndu-ne fruntea în fața fratelui nostru mutat de la noi — preotul Gheorghe Iordăchescu, — rugăm pe bunul Dumnezeu să-l odihnească în pace, să-l ierte, să-l așeze în ceata dreptilor, să-i fie veșnică pomenirea. Dumnezeu să-l ierte. Amin».

La rîndul său, *P.C. Director Pr. Ioan Gagi* a spus : «Ne aflăm pe neașteptate, în această zi de primăvară, în fața unui fapt de durere cutremurătoare : în jurul sicriului bunului, alesului și iubitului nostru frate de slujire, prieten și colaborator, preotul consilier patriarhal Gheorghe Iordăchescu.

Este adunată și simțită azi aici nu numai o durere, ci o sumă de dureri : durerile celor de față și durerile celor ce nu sînt aici.

Este aici durerea familiei lui scumpe, care pierde în el un foarte bun soț și părinte ; este durerea rudelor lui ; este durerea celor care i-am fost colegi și tovarăși de muncă în serviciul Bisericii și al Sfintei Patriarhii : este durerea celor care l-au cunoscut și prețuit ca preot și părinte duhovnicesc ; este durerea celor care i-au fost colegi de studii ; este durerea tuturor celor care l-au cunoscut, și, peste noi toți, este durerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care a avut în preotul Gheorghe Iordăchescu un colaborator devotat și apreciat.

Iubitul nostru al tuturor s-a bucurat pe deplin de binemeritata dragoste și stimă a noastră. Înzestrat cu calități sufletești și intelectuale, a fost și în familie, și la studii, și în preoție, și în societate, și în funcțiile ce a avut : un bun soț și un distins părinte ; un ales coleg și apropiat prieten ; un ostenitor zelos și un realizator binecalificat ; un colaborator sincer și conștiincios ; un îndrumător înțelept ; îndatoritor, drept, înțelegător și omenos în raporturile sale cu salariații, — atâtea însușiri și merite, care l-au făcut iubit și prețuit de toți cei care l-am cunoscut.

Viața ce i-am fi dorit a trăit-o cu puțin peste jumătate, dar el a umplut-o, a făcut-o rodnică și a onorat-o, ca și cum ar fi trăit-o întreagă.

De la vârsta primului an de școală până alaltăieri, părintele consilier patriarhal Gheorghe Iordăchescu a fost continuu activ, a fost totdeauna harnic. Ca și cum ar fi presimțit plecarea prematură dintre noi, a trăit muncind, slujind și folosind familiei, Bisericii și patriei, adunînd din timp roade nepieritoare pentru comoara cea de sus.

Începînd cu școala primară, continuînd cu seminarul teologic și făcînd studii universitare de teologie, fratele nostru a adunat știință, înțelepciune, rîvnă și aspirații nobile, care l-au pregătit temeinic pentru slujirea căreia s-a devotat și pentru cinstea și numele bun ce a dobîndit.

A pornit de la modesta slujbă de cîntăreț bisericesc de sat (1932—1936), ca primă treaptă și ca prim contact activ cu sacerdoțiul. A fost apoi preot într-o parohie rurală, unde a funcționat 26 de ani (1936—1962). A fost transferat apoi la parohia «Sfîntul Ioan Botezătorul-Pantelimon» din Capitală, acum aproape 6 ani, iar în anul trecut, a fost transferat la biserica «Bunavestire», din cartierul Belu, unde a slujit pînă în ultima zi a vieții sale. Apreciindu-i-se pregătirea, activitățile și meritele, preotul Gheorghe Iordăchescu a fost numit, acum cinci ani, consilier administrativ patriarhal, în administrația Patriarhiei, unde i s-a repartizat Sectorul Institutului Biblic-Ateliere.

În toate posturile de muncă și de misiune, preotul Gheorghe Iordăchescu a desfășurat activitate conștiincioasă și a dovedit pricepere, corectitudine, purtare de grijă, devotament, zel și putere de muncă. Consilierul patriarhal aducea în funcțiunea sa alese calități sufletești și preoțești : bunătate, modestie, plăcerea și prețuirea muncii, bunăvoință, conștiinciozitate, simțul răspunderii. Pildă în viața sa personală și familială, pildă în școli, pildă în funcțiune, pildă în toată purtarea sa, preotul Gheorghe Iordăchescu lasă în urma sa un gol și o amintire care îl vor face neuitat și peste hotarul vieții sale pămîntești.

A cunoscut și a trăit viața din latura bucuriilor și a grijilor ei, a ostenelilor, a sarcinilor și răspunderilor. A rămas orfan de tată la vârsta de opt ani și a pierdut mama după alți 34 de ani. Și-a întemeiat un cămin familiar, cald, cu o bună și devotată soție, cămin dăruit cu trei copile, cu dragostea și cu bucuria a trei flori, pe care le-a crescut, și pregătit pentru viața familială și socială, prin învățătură și prin educație.

Iubindu-și familia, a iubit deopotrivă pe toți oamenii și n-a preocupat nimic pentru a sădi prin cuvînt și prin faptă mai multă dragoste,

mai multă înțelegere și pace între toți oamenii. A iubit Biserica și a iubit și patria pe care le-a slujit cu credincioșie, cu devotament și cu toată căldura sufletului său.

Viața lui, scurtată de un sfârșit surprinzător și dureros, a fost plină de vrednicie, de osteneți, de distincții, de încrederea ce i s-a arătat, de respectul și dragostea ce i s-a purtat, de înalta prețuire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a noastră a tuturor. Neîmplinită ca durată, ea crește prin conținutul ei, prin activitatea ei, prin frumusețea și roadele ei, peste numărul anilor trăiți.

Cei douăzeci de ani de studii în școli, cei 32 de ani de viață familială, tot atâți ani de preoție și cei peste cinci ani de funcțiune în post și rang de consilier administrativ patriarhal, alcătuiesc o comoară de muncă și de realizări, constituie un titlu de aleasă vrednicie și îndreptățesc la acea mîngîiere, care a și fost mulțumirea sa sufletească.

Cu prețuirea colegială, frățească și prietenească ce i se cuvine de la noi și pe care i-o păstrăm, mărturisim partea noastră de durere pentru această grăbită plecare dintre noi, și aducem mult îndureratei familii și rudeniilor condoleanțele întregului corp al personalului Administrației, instituțiilor și serviciilor patriarhale.

Credincioși și următori preoției și prieteniei noastre, ne unim cu toții în rugăciuni, făgăduind să nu-l uităm și rugîndu-ne pentru sufletul lui.

Iubite Părinte și frate Gheorghe, bunul Dumnezeu, Căruia i-ai fost credincios și vrednic slujitor, să te primească și să te odihnească în pace, cu dreptii Săi !»

Înhumarea s-a făcut în cimitirul parohial. Din biserică, în dangăte de clopot și cînt de «Veșnică pomenire», sicriul cu rămășițele pămîntești ale vrednicului preot Gheorghe Iordăchescu a fost scos pe brațe de un grup de foști colegi de seminar și de facultate, iar pînă la mormînt a fost urmat de un impresionant cortegiu de credincioși, care l-au iubit din adîncul inimii.

Prin moartea preotului Gheorghe Iordăchescu, Patriarhia Română a pierdut un vrednic slujitor, preoțimea Capitalei un distins frate, foștii colegi un scump prieten, iar enoriașii parohiei «Buna Vestire» un bun părinte sufletească. Veșnică să-i fie pomenirea.

Ferenc H e r v a y, *L'imprimerie du maître Philippe de Nagyszeben et les premiers livres en langue roumaine*, in «Magyar Könyvszemle». Budapest, 1965, no. 2, p. 119—127.

Cercetînd *Tetraevanghelul slavonesc* (1546), autorul identifică stema din vigneta, — două săbii încrucișate cu vîrfurile în jos, ca fiind emblema orașului Sibiu (Vezi Ion Bianu, Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche*, tom. IV, București, 1944, p. 2—3. Descrierea e făcută după cele 2 exemplare ce se găsesc în Muzeul Național din Budapesta și Biblioteca Publică din Leningrad. Dan Simonescu opina că ar fi putut exista «o tipografie slavă prin părțile Moldovei», în care ar fi apărut cartea). O persoană din jurul lui Hervay comunică rezultatul cercetării sale lui Zsigmond Jako, care se grăbește și publică imediat în revista «Korunk», 1964, p. 1530—1536, articolul *A legrégibb roman nyomtatvány*. Rediscutînd toate opiniile emise cu privire la *Catehismul românesc din 1544* (I. Crăciun, *Catehismul românesc din 1544*, Sibiu-Cluj, 1945—1946). F. Hervay constată că tiparul *Tetraevanghelului slavonesc* (1546) e identic cu tiparul *Catehismului românesc* din 1544, din care, deși nu ni se păstrează nici un exemplar, totuși e atestat de două izvoare contemporane și un martor din secolul trecut care l-a văzut. În ceea ce privește numele lui *Filip Moldoveanul*, întîlnit de două ori în *Tetraevanghelul slavonesc* (1546), el semnalează un «tipograf gravor, chiar creator de litere», așa cum a fost în Țara Românească călugărul-tipograf Macarie. Proba decisivă cu privire la proveniența cărții e stema orașului Sibiu, care de asemenea, apare și ca filigran pe hîrtia fabricată, în ultimul sfert de veac, aici. Nu e exclusă totuși nici ipoteza că *Tetraevanghelul slavonesc* (1546) să fi fost tipărit la Țîrgoviște.

O altă carte tipărită cu literele meșterului Filip este *Evangheliarul*, Brașov, (1580?), în slavonă și română (*D.R.V.*, t. I, p. 80 și tom. IV, p. 172, nr. 25), care se găsește în Biblioteca Salticov-Scedrin din Leningrad. Unii au atribuit-o lui Coresi, alții lui Lörinț. Bibliografiile au datat-o eronat ca fiind din anul 1580, deoarece nu se mai cunoaște nici o altă carte tipărită cu astfel de litere, în afară de *Tetraevanghelul slavonesc* (1546). *Evangheliarul* bilingv a fost tipărit pe hîrtie de Brașov, filigranul dovedind aceasta. E foarte probabil ca *Evangheliarul* să fi apărut puțin timp după 1546, încă în prima parte a secolului, în tipografia meșterului Filip. E cartea care ne oferă cel mai vechi text românesc tipărit, care ni s-a păs-

trat, oferindu-ne prima traducere românească a Evangheliei după Matei, unul din monumentele lingvistice cele mai importante ale limbii românești. Precedînd *Evangheliarul* românesc al lui Coresi (1561), (Vezi Florica Dimitrescu, *Tetraevangelul tipărit de Coresi, Brașov, (1560—1561), comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăstiri 1574*, București, (1963), el e foarte puțin cunoscut. Fragmentul păstrat în Biblioteca din Leningrad e compus din caietele 2—16, cel din urmă avînd doar 5 foi. Lipsesc primele 6 capitole, jumătatea capitolului 113 și cap. 114—116, ultimele după textul bizantin al *Evangheliarului*. Caietele au opt foi, pagina 23 de rînduri cu literele roșii și negre. Cartea e împodobită cu inițiale, și împletituri florale. Ea a fost achiziționată din România în 1857, prin Litov. E de presupus că această carte ni s-a păstrat ca un fragment din *Evangheliar*. E puțin probabil ca Filip să fi tipărit doar *Evanghelia* după Matei, ceea ce desigur e în afara tradiției creștine, cele patru *Evanghelii* fiind totdeauna copiate și tipărite împreună. Pe recto-urile paginilor titlul «Mt» probează existența împreună și a celorlalte *Evanghelii*. O dată menționat în 1554 la Sibiu, e de necrezut ca Filip să-și fi întrerupt activitatea tipografică. Care este rolul avut de Filip în traducerea românească a *Catehismului* și a *Evangheliarului*? În toate cazurile erudiția sa îl indica să facă traducerea, calitatea de notar și interpret, cunoscător al limbii române, slave, și a limba sașilor din Transilvania confirmînd denumirea de «magister», pe care izvoarele contemporane i-o acordă. («Circumspectus magister Philippus pictor et scribe litterarum Valachicarum». Vezi I. Moga, *Cine a fost Philippus Pictor?* în «Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, vol. XI). Probabil că meșteșugul îl va fi învățat la Veneția, de unde-și trage obîrșia tipografia românească. Tot de la Veneția au venit Dimitrie Liubavici și diaconul Moise, care scoteau cărți în tiparnița de la Tîrgoviște, în același timp cu Filip la Sibiu (Vezi Badalic, *Jugoslavica usque ad annum MDC. Aureliae Aquensis* (Baden Baden), 1959, nr. 40, 45, 211, 212; *B.R.V.* t. I. nr. 6—8). Tiparnița meșterului Filip n-a durat mult timp. Zadarnic căutăm literele sale în alte cărți; e posibil ca Brașovul să nu-i mai fi pus la dispoziție hîrtie pentru tiparnița sa. Caracteristicile tipografice ale cărților românești și slave-vechi de redacție medio-bulgară din secolul al XVI-lea, cunoscute pînă astăzi, chiar fără unele elemente de datare — se încadrează în producția tipografiilor lui Macarie, Coresi și diaconul Lörinț. Zsigmond Jakó (*A szebeni nyomda XVI századi történetéhez*, în «Magy Konyvszle», 1965, p. 48—56) ocupîndu-se de problemele tipografiei chirilice din Sibiu afirmă că Lörinț de asemenea a tipărit cărți aici. Din faptul că Lörinț a publicat două cărți (*Octoih slavon*, Brașov, 1567, în *B.R.V.* tov. IV, nr. 6 p. 9, și *Evangheliar slavonesc*, Alba Iulia, 1579, în *B.R.V.*, t. I, nr. 24 p. 75), nu se poate trage o concluzie plauzibilă că ar fi tipărit și la Sibiu. Z. Jakó își dezvoltă ipoteza bazat pe trei fapte: o gravură cu data de 1528, *Catehismul* românesc publicat în 1544 la Sibiu și inventarul tipografiei din Sibiu, făcut în 1621, după care orașul poseda «matrițe pentru cărți valahe». Gravura menționată se găsește în *Evangheliarul* slavonesc tipărit în 1579 la Alba Iulia, de Lörinț (*B.R.V.* t. I. fig. 85). Într-adevăr, există date din anii 1529—1530 cu privire la prezența unei tipografii cu litere latine la Sibiu, gravura probabil provenind de aici, — însă singur acest fapt nu poate servi ca o dovadă în susținerea ideii unei activități tipografice a lui Lörinț la Sibiu. În 1567 Lörinț tipărea la Brașov cu litere speciale, deosebindu-se de toate cele trei tipuri ale lui Coresi (?). Nu există nici o dată reală care să sprijine o activitate tipografică a lui Lörinț la Sibiu. Probele citate de Jakó, după care obștea din Sibiu încasează prețul unor cărți românești în 1581, nu se referă la cărțile tipărite la Sibiu ci la cartea *Evanghelie cu învățătură*, publicată la Brașov, în limba română (*B.R.V.* t. I, nr. 29, p. 85—93; t. IV, p. 174). Cea mai mare parte din cărțile tipărite în Transilvania în secolul al XVI-lea a fost opera lui Coresi și Șerban, așa cum reiese și din documente, tipografia lor activînd între 1556—1588. Se cunosc cele trei tipuri de litere pe care le-au întrebuintat în tipografie, iar cartea tipărită de Lörinț la Brașov în 1567, se deosebește totalmente de cărțile celor doi, caracteristicile tipografice fiind întrutotul diferite. În continuare, Ferenc Hervay consideră că *Pravila* (*B.R.V.* t. IV, nr. 10, p. 10), (un fragment de 12 file), și *Psaltirea* (*B.R.V.* t. IV, p. 11), fragment, ar putea fi considerat ca tipărite de Lörinț. În

Pravilă caracterele tipografice sînt puțin mai mari decît în cărțile lui Coresi, iar *Psaltirea* are o filigrană a Brașovului. Tiparul utilizat la *Evangeliiarul slavonesc*, Alba Iulia, 1579 (B.R.V. t. I fig. 83—86) la *Octoiul mic slavonesc*, 1578 (B.R.V. t. I. nr. 22, p. 73) și *Octoiul mic*, medio-bulgar, 1578 în (B.R.V. t. IV, p. 172), indicat de Dan Simonescu: «a putut fi tipărit mai de grabă la Alba Iulia de diacul Lörinț») — sînt aproape identice cu literele cele mari ale lui Coresi. Acest fapt probează legătura strînsă cu tipografia lui Coresi și nu pot fi considerate fără rezervă ca opera lui Lörinț, cărțile din care lipsesc indicații precise de datare. Dintre acestea nu există nici una al cărui tipar să fie identic cu literele de la Sibiu ale meșterului Filip, în consecință netrebuind să se stabilească nici o legătură între diaconul Lörinț și tiparnița din Sibiu.

Ferenc Hervay apreciază că *Octoiul mic slavonesc*, 1580 (B.R.V. t. I, nr. 27, p. 81 și *Octoih mic*, tipărit de Lörinț? Alba Iulia, 1580, redacție medio-bulgară (B.R.V. t. IV, nr. 27, p. 173) descris ca o operă independentă, e totuși identic cu *Octoiul slavon* tipărit de Lörinț, Brașov, 1567 (B.R.V., t. IV, nr. 6, p. 9). De asemenea *Evangelhia slavonească*, tipărită de ieromonahul Lavrentie, Brașov, 1570, redacție medio-bulgară (B.R.V. t. IV, nr. 11, p. 13—15) avînd hîrtie de Brașov ne provoacă unele îndoieli. Deși pe gravurile cărții întîlnim numele «ieromonahul Lavrente», caracterele tipografice nu coincid decît în parte cu tiparul coresian. Problema rămîne deschisă, impunînd noi studii.

P. P. Panaitescu, *Les origines de l'imprimerie en langue roumaine*, în «Revue des études sud-est européennes», Bucarest, VI (1968), nr. 1, p. 23—37.

Apariția scrierilor în limba română e strîns legată de evoluția socială a țărilor românești. Înlocuirea limbii slavone cu limba română e consecința unei mișcări culturale interne și nu se datorează influențelor externe. Răspîndirea textelor românești prin tipar reprezintă un pas înainte în procesul de înlocuire a slavonei cu limba poporului. Manuscrise românești, conținînd traduceri făcute în același timp în Maramureș, sudul Transilvaniei, în Moldova, Muntenia, au servit ca bază pentru primele texte tipărite în românește și destinate tuturor țărilor române. Astfel se definește o etapă importantă în procesul de formare a unității culturale a românilor, care se realizează pe deasupra limitelor statelor feudale. Ultimele decenii ale secolului al XV-lea marchează primele traduceri manuscrise românești, iar răspîndirea lor prin tipar are loc la mijlocul secolului al XVI-lea. Prima carte românească tipărită se știe că este *Catehismul luteran*, publicat în 1544, existența ei fiind doar atestată de cîteva mențiuni. N. Iorga (*Tipărituri românești necunoscute*, în «Revista istorică», XVII (1931), p. 25—26) și Barbu Teodorescu (*Completări și rectificări la Bibliografia românească veche*, în «Glasul Bisericii», XIX (1960), p. 1042—1065), au plasat tipărirea *Catehismului* în tiparnița slavo-română, condusă de Dimitrie Liubavici la Tîrgoviște. De curînd istorici ca F. Herray (*L'imprimerie du maître Philippe de Ngyszeben et les premiers livres en langue roumaine, L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în «A mygyar Könyvszemle» Budapest, 1965, nr. 2 și 3), S. Jakó, (*Tipografia de la Sibiu și locul ei în istoria tiparului românesc din secolul XVI*, în «Anuarul Institutului de istorie din Cluj», VII (1964), L. Demény (*Le premier texte roumain imprimé*), în «Revue roumaine d'histoire» 1965, no. 3) — afirmă existența unui centru tipografic la Sibiu, între 1544 și 1550, unde ar fi fost tipărite, în afară de *Catehism*, și alte cărți pentru români, în limba slavă și slavo-română sub îndrumarea meșterului Filip, care astfel ar fi precedat primele tipărituri românești ale lui Coresi la Brașov. Ipoteza acestor cercetători e construită pe comparația *Catehismului* cu *Tetraevangelul slavon*, tipărit de Filip Moldoveanul, 1546, fără locul tipăririi și un *Tetraevangel româno-slav*, fără indicație de dată și loc, ce se găsește în Biblioteca din Leningrad.

Catehismul din 1544 e menționat în actele contabile ale orașului Sibiu, cu data de iulie 1544, în care se acordă doi florini de către municipalitate, lui Filip Pictor, ca recompensă pentru «tipărirea *Catehismului român*». (Vezi I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, 1508—1830, t. I, București, 1903, p. 21—23).

Filip Pictor a fost identificat cu tipograful Filip Moldovanul, cel care a tipărit și editat *Tetraevanghelul slavon*, în 1546. Trei din paginile acestei cărți poartă emblema orașului Sibiu, două săbii încrucișate cu vârful în jos. *Tetraevanghelul slavo-român*, fără indicație de loc și dată (I. Bogdan, *O Evanghelie slavo-română cu traducere română din secolul XVI*, în «Convorbiri literare», XXV (1891), p. 35—38) are caracterele tipografice asemănătoare cu acelea din *Tetraevanghelul slavon* al lui Filip Moldovanu, datînd probabil și după filigranul hîrtiei, din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Cele trei cărți ar fi ieșite din aceeași tipografie, iar *Tetraevanghelul slavo-român* din Leningrad ar fi astfel, conform opiniei istoricilor menționați, — primul text tipărit cunoscut, în românește, iar tipografia din Sibiu — primul centru de răspîndire a cărții românești. Această ipoteză e întemeiată de presupunerea că tipograful Filip Moldoveanu n-ar fi altul decît Filip Pictorul, și pe cealaltă presupunere că *Tetraevanghelul slavo-român* din Leningrad, fără indicația de dată și loc, ar fi fost tipărit aici.

Aceste presupuneri ridică o serie de dificultăți privind *critica textelor* și *istoria culturală a epocii*. Nici o indicație tipărită pe o carte, slavă sau slavo-română, nu vine în ajutorul ipotezei că ar fi fost tipărită cartea la Sibiu. P. P. Panaitescu afirmă că în afară de *Catehism*, noi nu avem nici un alt text tipărit cu caractere cirilice la Sibiu, și e foarte probabil ca și el să fi fost comandat unei tipografii din altă parte, fapt ce poate fi confirmat deoarece în același an al tipăririi *Catehismului*, 1544, constatăm începutul activității tipografiei slave a lui Dimitrie Liubavici la Tîrgoviște cînd apare *Molitvelnicul*. (Vezi I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. I, p. 23—26). Aceasta nu poate constitui o simplă coincidență. E foarte puțin probabil ca două tipografii slavo-române să fi fost create în același timp și aceasta mai ales dat fiind numărul redus de cărți slavo-române tipărite în epoca respectivă. Suma plătită de către municipalitatea Sibiului, 2 florini, nu poate constitui costul tiparului *Catehismului*, și nicidecum al traducerii acestuia, din nota contabilă reeșind clar e vorba de o simplă recompensă pentru un serviciu ocazional. Filip Pictorul era un magistrat diplomat, un demnitar al orașului Sibiu, ceea ce reiese din text: «magister Philippus Pictor et scribe litterarum valachicarum», numele acestuia figurînd aici între anii 1537 și 1554, cu numeroase mențiuni de cheltuieli pentru misiunile diplomatice, îndeplinite pentru municipalitate în Valahia sau pentru însoțirea unor emisari. În nici un alt loc numele lui nu apare ca tipograf, ci numai ca magistrat al orașului și ca interpret privind legăturile cu Muntenia. S-a demonstrat deja că Filip Pictor nu poate fi aceeași persoană cu Filip Moldovanu, editorul *Tetraevanghelului slavon*, acesta din urmă nefiind român ci sas. În acea vreme Filip Pictor nu se găsea la Sibiu (24 iunie 1546) ci la Tîrgoviște (vezi I. Moga, *Cine a fost Philippus Pictor*, în «Anuarul Institutului de istorie», XI (1946). E posibil ca Filip Pictor care îndeplinea frecvente misiuni de curier și emisar al orașului Sibiu pentru Tîrgoviște să fi transmis comanda *Catehismului*, — tiparniței lui Dimitrie Liubavici din capitala Munteniei, iar gratificația primită s-ar referi la măsurile în vederea executării acestei comenzi. Se știe preabine că meșterul tipograf Liubavici a executat lucrări în tipografia sa din Tîrgoviște nu numai pentru Muntenia, ci totdeodată și pentru Moldova. În ceea ce privește emblema Sibiului, care se găsește în interiorul *Tetraevanghelului* (1546), sub formă de vignete în fruntea evangheliilor după Marcu, Luca și Ioan și nu în epilog, unde figurează numele tipografului, constatăm că în aceeași carte se află emblema Moldovei (cap de zimbru), la loc de frunte, la sfîrșitul volumului, în epilog. Acest *Tetraevanghel slavo-român*, fără indicația locului tipăririi, era desigur, fără îndoială, destinată diferitelor Biserici, și îndeosebi celor din Moldova.

Meșterul tipograf Liubavici obține din Serbia, în 1544, o tipografie care aparținuse unchiului său Bojidar, și își stabilește atelierul în Tîrgoviște. (D. Me-

dakovic, *Grafica tipografilor sîrbi în secolele XV—XVIII*, Belgrad, 1958, p. 175, în limba sîrbă). Aici el găsește utilajul tipografic ce rămăsese de la tipografia domnească, condusă de ieromonahul Macarie între 1508 și 1512, și de care desigur se putea pe deplin folosi. Literele simple, inițialele ornamentate și vignetele *Tetraevanghelului* lui Filip Moldovanu sînt în mare parte identice cu acelea ale celor trei cărți tipărite de Macarie în Tîrgoviște, *Liturghierul slavon* (1508), *Octoih slavon* (1510), *Evangheliar slavon* (1512). Comparația tehnică între cele *Tetraevanghele* și literele tiparnițelor slavone conduc către ipoteza unei tipărituri în Muntenia și nu către tipărirea într-o tipografie ce s-ar fi aflat la Sibiu. Din punct de vedere al tehnologiei tipografice, putem spune că literele confecționate dintr-un material ușor alterabil, erau deseori reînnoite. În tiparul lui Coresi se pot distinge în mod egal patru feluri de litere, succesiv întrebuințate (Vezi F. Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie*, p. 208—209).

În tehnica tipografică a timpului, lucrătorii tipografi ei înșiși își confecționau și își gravau literele, în funcție de necesități și pe măsură ce nevoile o impuneau. Într-un *Tetraevanghel* tipărit în 1562 în Serbia, tipograful Macarie spunea: «Am lucrat cu mîinile mele aceste litere de fier și aramă, ca și altele, cu multă trudă și perseverență». În asemenea situații tipul de caractere tipografice nu constituie un criteriu sigur privind identificarea. Rămîne ca o indicație apreciabilă: asemănările între cele două *Tetraevanghele* și cărțile tipărite de Macarie la Tîrgoviște.

Epilogul *Tetraevanghelului* lui Filip Moldovanu e redactat în aceeași termeni bisericești ca și *Octoihul* lui Macarie (1510), *Tetraevanghelul* (1512) și *Molitvelnicul* din 1545 al lui Dimitrie Liubavici. Acest gen de redactare se găsește numai în cărțile tipărite în tipografia din Tîrgoviște și nu poate fi întîlnit în nici o altă tiparniță cu caractere chirilice. Comparînd cele două pagini ale epilogului *Tetraevanghelului* lui Filip Moldovanu cu prefața *Molitvelnicului slavon* (1545), apărut la Tîrgoviște. P. P. Panaitescu apreciază asemănarea strictă ca o probă că *Tetraevanghelul* lui Filip Moldovanu a ieșit de sub teascurile tipografiei tîrgoviștene.

Acest text tipic aflat pretutindeni în cărțile de la Tîrgoviște probează că există o continuitate perfectă în ceea ce privește forma, prezentarea și textul privind cărțile tipografiei muntenesti și cartea lui Filip Moldovanu. El trebuie considerat ca un ucenic și continuator al tipografilor din Tîrgoviște, Macarie și Dimitrie Liubavici, lucrînd cu utilajul tipografic de aici, pentru cărțile slavone.

Față de textele celor 4 cărți ale predecesorilor săi, epilogul lui Filip Moldovanu adaugă că «scrierea e destinată todeauna și celor care învață», expresie neîntîlnită în nici una din cărțile precedente, menționate. Acest fapt denotă intenția expresă că aceste cărți nu erau utilizate numai pentru liturghie și lectură, ci deodată și pentru școlile de limbă slavonă. Indicația se referă desigur la împrejurările specifice din Moldova, unde începînd din secolul al XV-lea funcționa o școală de limbă slavă la Suceava. Dacă în cele patru cărți anterioare tipăriturii lui Filip Moldovanu, numele tipografilor figurează modest fie în prefață, fie în postfață, ca meșteri care au lucrat în slujba domnitorului, — în *Tetraevanghelul slavon* tipărit de Filip, locul celor care au patronat publicația e luat de acest tipograf, nefiind menționat nici un domnitor sau sprijinitor feudal, care ar fi comandat sau subvenționat tipărirea.

Faptul că ne aflăm în fața unei totale absențe privind cine a comandat cartea și locul, nu poate fi atribuit unei întîmplări, ci înseamnă că tipărirea e rodul unui atelier independent lucrînd la comandă pentru țările în care limba slavonă era întrebuințată în liturghie și literatură. *Tetraevanghelul* lui Filip Moldovanu putea fi destinat ortodocșilor români din regiunea orașului Sibiu, ca și acelor din Moldova, ceea ce ar explica prezența armelor amîndorura pe paginile acestei cărți. Absența numelor patronului și a orașului, unde a fost tipărită cartea e o probă că avem de a face cu o operă comercializată publicată prin cheltuiala, inițiativa, unui tipograf independent și proprietar al atelierului său. În 1546, tipografia lui Liubavici la Tîrgoviște era în plină activitate, dispunînd de utilaj tipografic, cu litere slavone, nedepinzînd de domnitor. În criptograma din

postfața *Apostolului slavon*, tipărit în 1547 la Tîrgoviște, citim: «în casa lui Dimitrie» (Liubavici). (Vezi I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. I, 1903, p. 514). În același an, Liubavici tipărește tot aici un *Apostol slavon* pentru domnitorul Moldovei, Iliășcu voievod, în care figurează frontispiciul cu stema Moldovei (I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 31 și 515).

Cartea tipărită de Filip Moldovanu cuprinde o serie de indicații, privind întrebuințarea ei în Moldova. Exemplarul descoperit de L. Demény la Leningrad provine din Moldova și conține o notă a voievodului Gheorghe Ștefan (1653—1658) (Vezi L. Demény, *Stema Moldovei în prima tipăritură românească din Transilvania*, în «Revista muzeelor», 1964, no. 4).

P. P. Panaitescu precizează că limba textului din exemplarul respectiv e slavona bisericească, cu unele influențe ortografice din rusa occidentală, ceea ce probează că a fost tipărit după un manuscris slavon moldovenesc, în afară de faptul că textul poartă stema Moldovei și că tipograful e moldovean. Toate acestea te fac să crezi că e vorba de o comandă moldovenească la Tîrgoviște. Astfel se poate presupune că Filip Moldovanu era un ucenic sau asociat al lui Dimitrie Liubavici, însărcinat cu tipărirea textelor pentru Moldova. În ceea ce privește *Tetraevanghelul slavo-român*, fără dată, descoperit de Ion Bogdan, el provine la fel dintr-un text manuscris moldovenesc, iar partea românească a textului comportă o serie de particularități ale stilului moldovenesc (v. Al. Mareș, *Observații cu privire la Evangheliarul din Petersburg*, în «Limba română», XVI (1967), nr. 1, p. 67—76).

O concluzie cu valoare de ipoteză de lucru se poate defini: o tiparniță chirilică, avînd sediul la Tîrgoviște lucra încă din 1544, tipărind cărți pentru toți românii, și folosind nu numai utilajul tipografic adus din Gorajda (Serbia), ci de asemenea vechile litere, întrebuințate și aparținînd lui Macarie. Printre meșterii tipografi de aici se găsea și Filip Moldovanu. Aci la Tîrgoviște au fost tipărite cărți comandate de Sibiu (*Catehismul*) și dacă *Tetraevanghelul slavo-român* face parte din aceeași serie de tipărituri, atunci el a fost tipărit tot aici cu destinația: Moldova; din care cauză tipografia ar putea fi numită panromânească.

Ipoteza existenței unei tipografii slavo-românești la Sibiu întîmpină mari dificultăți. Dacă cele două *Tetraevanghelii*, cel slavon și cel slavo-român ar fi fost tipărite la Sibiu, pentru ce municipalitatea protestantă din Sibiu a publicat imediat după apariția *Catehismului* luteran în limba română, două cărți ortodoxe, care nu numai că ele conțineau indicații pentru utilizarea lor în liturgia ortodoxă, dar se foloseau chiar de limba slavonă? Un principiu esențial al Reformei îl constituia înlocuirea limbilor liturgice, latina, slavona, cu limbile naționale.

În acest caz cum s-ar putea explica faptul că aceeași tipografie din Sibiu ar fi publicat după apariția *Catehismului* în românește, *Evanghelia* în slavonă pentru români? Nu se poate face nici o paralelă între Filip Pictor și Coresi. Acesta din urmă era un meșter avînt utilaj propriu și era susținut de comunitatea românească din Schei, iar cînd a tipărit pentru Biserica Ortodoxă cărți ortodoxe în slavonă și română, — el a modificat textele comandate, în sensul ortodox, introducînd și menținînd punctele esențiale ale învățăturii și ritului ortodox. La Sibiu nu poate fi vorba de așa ceva. Cei care încearcă să pledeze în acest sens (Hervay, Jakó, Demény) ignoră mediul social și condițiile culturale în care aceste cărți ar fi putut apare.

Viața culturală a românilor din Sibiu se cunoaște preabine din documentele vremii. Încă din 1495 se făcea apel la preoții din Rășinari de lîngă Sibiu, pentru traducerea în limba română a documentelor slavone și în slavonă, a scrisorilor în limba română venite din Muntenia. Preotul din Rășinari, în 1509, primea de la municipalitatea Sibiului un florin pe lună pentru acest serviciu. Petru, fiul preotului Bratul din Rășinari, era preot aici la începutul secolului al XVI-lea și a continuat ca și ceilalți să îndeplinească acest oficiu de traducător al actelor slavone și românești pentru municipalitatea Sibiului. Se constată o activitate culturală românească în satele din jurul Sibiului, iar în 1625, preotul Pârvu din Sebeș transcrie *Evanghelia cu învățătură* a lui Coresi (1581), ceea ce arată existența unor autonomii locale și culturale românești împrejurul Sibiului. În aceste condiții e posibil ca o parte din exemplarele cărților tipărite de Filip Moldovanu, să fi

fost destinate românilor ortodocși din perimetrul Sibiului, fapt care ar explica existența emblemei Sibiului, ca ornament în aceste cărți.

Tetraevangelul slavon și slavo-român nu pot fi puse alături de *Catehismul luteran*, ele reprezentând față de acestea o poziție cu totul contradictorie din punct de vedere religios și cultural. Se poate constata o acțiune culturală românească unitară, în ceea ce privește răspîndirea cărții în secolul al XVI-lea, al cărui centru cultural era la Tîrgoviște, în această perioadă neexistînd o cultură românească transilvană, distinctă de aceea a Munteniei și Moldovei. Răspîndirea cărților s-a făcut din aceste centre pentru toți românii, centre în care au fost adunate manuscrisele primelor traduceri locale din Maramureș și din alte părți. La Sibiu n-a existat în secolul al XVI-lea o tipografie slavonă și română chirilică, ci numai de aici s-au făcut comenzi tipografiilor din Muntenia, iar în cea de a doua jumătate a secolului, prin activitatea tipografică a lui Coresi, opera de răspîndire a cărții românești s-a concentrat la Brașov, avînd în vedere nevoile tuturor regiunilor românești. Studiul regretatului P. P. Panaitescu prin probitatea și obiectivitatea sa, prin analiza formelor esențiale ale fenomenului cultural românesc de la jumătatea secolului al XVI-lea, aduce noi dovezi și elemente obiective în cercetarea problemelor ce reclamă profund discernămint și rafinament critic.

C. BARBULESCU

Constantin Bălan, *Mînăstirea Căluu*. Colecția «Monumente istorice. Mic îndreptar», editura Meridiane, București 1967, de 54 p., cu 29 ilustrații în text și o listă bibliografică.

Mărturie a contribuției meșterilor autohtoni la dezvoltarea arhitecturii românești în veacul al XVI-lea, Mînăstirea Căluu, din apropierea orașului Balș, ctitorie a boierilor Buzești, formează unul dintre cele mai frumoase edificii religioase care s-au păstrat în țara noastră din epoca feudală. Zidirea ei urcă în timp pînă la începutul veacului al XVI-lea — mai precis anul 1516, stabilit de autorul monografiei pe baza mărturiilor documentare — și se datorește pioasei preocupări a trei boieri, Vlad banul, cu frații săi Dumitru pîrcălabul și Balica spătarul. Aceștia au înălțat edificiul din temelie, isprăvind-l numai din cărămidă, stare în care a rămas mai multe decenii, fără să putem spune — în stadiul de astăzi al mărturiilor documentare — care a fost cauza.

Lucrările de zidire au fost reluate în ultimele două decade ale veacului de către boierii Buzești, stăpîni a numeroase proprietăți, printre care se afla și satul Căluu. La 8 iunie 1588 mînăstirea era terminată în totul, după cum rezultă din pisană dăltuită în piatră: «jupan Radul mare armaș și, cu frații mei, jupan Preda spătar și Stroe postelnic... noi am văzut acest sfînt loc cum este neterminat. Pentru aceia noi ne-am trudit și am înfăptuit acest sfînt hram și l-am înfrumusețat... în zilele binecîstitului... Io Mihnea voievod, fiul marelui și preabunului Io Alexandru voievod».

Prevăzut cu un mare număr de chilii și alte dependințe, avînd biserica pictată în frescă de vestitul Mina Zugravul, așezămîntul monastic de la Căluu începuse a funcționa de prin 1590, cînd, ca danie din partea domnului Țării Românești, Mihnea Turcitul, primea ca mertic, pe fiecare an, cîte 12 găleți grîu, 4 burduri de brînză și 4 cară de sare, iar din partea ctitorilor satele: Vianul, Răbegii, Plenița, Cruci, Rogojani, Popești, siliștea Socului, a Cecovților, moșii la Străjești, Orlești, Dobrușa, etc.

După terminarea lucrărilor — care au dat monumentului o remarcabilă decorație arhitecturală în exterior și o strălucire deosebită în interior prin bogăția scenelor meșteșugit — zugrăvite în culori vii și armonios îmbinate — ctitorul principal al mînăstirii, Radu Buzescu, mare spătar, a închinat locașul ca metoc la Patriarhia din Ierusalim, sub a cărei ascultare a rămas cu întrerupere de cîteva decenii la mijlocul veacului al XVII-lea, cînd Buzeștii o reiau pe seama lor.

În 1673 Grigore Ghica, la cererea insistentă a patriarhului Dosoftei, a reînchinat ctitoria Buzeștilor ca metoc la Ierusalim, spre a o stăpîni «cu toate veni-

turile». Patriarhia însă, preocupată numai de încasarea veniturilor, prin egumeni nepăsători, a neglijat complet întreținerea locașului mînăstirii, care, cu timpul, a început să se degradeze. Faptul acesta a determinat pe Constantin Brîncoveanu, în 1695, să scrie patriarhului ca egumenul de la Căluu «să se apuce de lucru», să poată «aduce înainte ceva, să înceapă a lucra cîte va cere nevoia și să nu mai lase baltă, că ați iertat atîtea ani de zile un lucru ca acesta...».

Sub raportul preocupărilor de viață spirituală se menționează între altele, că la 1725, în timpul ocupației de către austrieci a Olteniei, s-a ținut la Căluu un sobor al egumenilor de la Mînăstirea: Arnota, Bistrița, Govora, Hurezi și Segarcea, spre a protesta împotriva măsurilor impuse de noua administrație a provinciei în probleme legate de viața așezămintelor religioase din dreapta Oltului. Devenită un loc unde s-a desfășurat și o interesantă activitate culturală, Mînăstirea Căluu, deși situată într-o zonă mai îndepărtată de drumurile de mare circulație, a avut totuși de suferit de pe urma incursiunilor oștilor străine, cum atestă însemnările timpului. Însă degradările cele mai importante, înregistrate de-a lungul secolelor la acest edificiu, sînt datorite cutremurelor, unor incendii și mai ales indolenței egumenilor negospodari. Autorul stabilește, pe baza mai multor catagrafii din veacul al XIX-lea, evoluția acestor degradări, cu toate reparațiile care s-au mai făcut mînăstirii, la unele intervale, pînă la secularizare, fără însă a atinge vreo dată nivelul de strălucire din vremea ctitorilor.

După luarea moșiilor mînăstirești pe seama statului (1863), ctitoria Buzeștilor cunoaște și mai adînc vitregia vremurilor: degradarea acoperișului bisericii, casele și zidurile de împrejmuire continuă să fie supuse în mod treptat distrugerii. Între anii 1932 și 1937 fosta Comisie a Monumentelor Istorice a întreprins unele lucrări de refacere, înlocuind, la acoperiș, cu olane vechea învelitoare de tablă.

Autorul, care, pe lîngă întreaga bibliografie consultată, a întreprins și o activitate de cercetare personală pe teren, arată că, așa cum se prezintă astăzi, înconjurată din cele patru părți de ruinele construcțiilor clădite odinioară, dominate de turnul clopotniță de pe latura de nord, biserica se remarcă prin plastica monumentală, iscusit realizată de meșteri, precum și prin decorația ce-i conferă o notă de rară frumusețe și eleganță. Ea se încadrează în rîndul celor mai valoroase locașuri din țară, care s-au păstrat pînă acum.

Devenită necropolă a boierilor Buzești, — unde inscripțiile de pe pietrele funerare amintesc numele și activitatea în interesul public a multor dregători din această familie — Mînăstirea Căluu este interesantă și prin pictura ei murală. Un loc deosebit ocupă în rîndul frescelor din naos portretele domnești ale lui Mihai Viteazul și Petru Cercel, cu coroane domnești pe cap, al doamnei Stanca, soția lui Mihai Viteazul, avînd în fața ei pe fiul lor Nicolae Pătrașcu, precum și portetul lui «jupan Preda postelnicu», soțul domniței Florica, fiica lui Mihai Viteazul și a doamnei Stanca.

Bine documentată, clar prezentată, cu o bogată ilustrație ireproșabil realizată, micro-monografia lui Constantin Bălan despre Mînăstirea Căluu se citește cu mult interes. Înscriindu-se ca o realizare pozitivă în rîndul lucrărilor care au de scop să înfățișeze în formă inteligentă monumentele noastre de artă din cadrul așezămintelor religioase.

V. MIHORDEA

Nicolae Lungu, *Coruri, pe versuri populare*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, București, 1968, p. 96.

Recent, în Editura Muzicală, au fost publicate cele mai reprezentative lucrări corale de factură populară ale profesorului Nicolae Lungu: *Alunelul oltenesc*; *Cîntec de leagăn*; *Cît îi muntele de nalt*; *Măria neichii Mărie*; *Doină și Horă cu strigături*; *Pastorală*; *Dobroge, mîndră grădină*; *Alei, co'rule*; *Suita corală Nr. 1*; *Suita corală Nr. 2*; *Tărășelul*; *Horă* (pe versuri de Ion Socol) și *Plugușorul*.

Valoarea principală a acestor piese constă în autenticitatea lor melodică și ritmică, pe care armonizarea, departe de a o diminua cu ceva, o susține organic, cu procedee clasice, tradiționale muzicii corale românești. Vioiciunea caracteristică țaranului român apare cu toată vigoarea ei în *jocuri* și nu lipsește nici în elegiaca «Pastorală».

Cuvîntul înainte al acestui caiet de coruri este semnat de Ion Dumitrescu, președintele Uniunii Compozitorilor, care spune între altele: «Nicolae Lungu nu este numai excelentul șef de cor, profesorul inimos și iscusitul cunoscător al muzicii și cîntării psaltice; el este compozitorul care, prin talent și măiestrie, și-a stabilit un loc de frunte în muzica românească...

Dacă răsfoiești culegerea de față, nu este greu să deslușești, chiar și fără consultarea fișei biografice, că autorul celor treisprezece piese corale — între care două suite —, care alcătuiesc caietul, e oltean: *Foaie verde leuștean / M-a făcut mama oltean*.

De la «Alunelul oltenesc» și «Măria neichii, Mărie», pînă la cîntecele haiducești din suite, folclorul muzical dintre Olt, Dunăre și Carpați e prezent în cele mai multe muzici și texte.

Sprintenele melodii de jocuri cu strigături, recitativele caracteristice și cîntecele oltenesti, lungi, doinite, își desfășoară fluxul ritmic și melodic viu, spontan, pătimăș, în arc larg deschis, între gingășie și asprime, între reverie și impulsul dinamic, activ, viril, în timp ce din versuri răzbat la suprafață lirismul exploziv, patosul eroic, mîndria nobilă. — nu semeția —, dragostea de codru, de frunza verde, pofta de haiducie, dorul de libertate, mînia împotriva nedreptei tocmeli a lucrurilor.

Alături de melodiile oltenesti, autorul închină Dobrogei — mîndră grădină, un cîntec frumos, în ritm și în mod specific, mai adăugînd un cîntec ciobănesc, un dulce cîntec de leagăn și un plugușor vesel, de margine de oraș, care încheie volumul în exuberanța orațiilor tradiționale.

Caietul lui Nicolae Lungu adaugă muzicii noastre corale aspecte noi prin prezentarea folclorului oltenesc — prea puțin prelucrat coral, față de bogăția și originalitatea lui. Deși melodiile populare sînt aproape în întregime preluate în formă neschimbată și destul de cunoscute — prelucrarea le conferă ineditul, fiorul noutății, emoția operei de artă adevărată. Pentru aceasta lucrările lui Nicolae Lungu sînt îndrăgite și cîntate de toate formațiile corale și ascultate cu interes și plăcere de iubitorii de muzică de pretutindeni.

Muzica noastră are încă mare nevoie de coruri scrise cu talentul și meșteșugul lui Nicolae Lungu. În admirabila tradiție a muzicii corale românești, contribuția creatoare a lui Nicolae Lungu e remarcabilă. Dragostea, pasiunea și, în același timp, modestia pe care acest compozitor le dovedește în toată activitatea lui muzicală, reprezintă o lecție simțită de patriotism și artă adevărată în slujba și la îndemîna celor mulți».

Cercetate din punct de vedere al structurii muzicale, compozițiile Profesorului Nicolae Lungu constituie o lecție de înaltă școală pentru toți aceia care îndrăgesc culegerea, prelucrarea și armonizarea corală a melodiilor populare.

Pe lîngă bucuria pe care o aduce autorului și formațiilor noastre corale, dornice de a avea partituri cît mai bine scrise și cît mai multe pentru un repertoriu cît mai bogat și pentru afirmarea muzicii populare, publicarea caietului de coruri ale profesorului Nicolae Lungu constituie un omagiu adus însuși geniului muzical al poporului român, care a inspirat pe cei mai valoroși compozitori al genului, înaintași și contemporani.

G. P.

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1968

SPICUIRI DIN SUMARUL ȘEDINȚEI DE LA 17 APRILIE 1968

La orele 10 dimineața se oficiază Doxologia în Paraclisul Sfintei Patriarhii, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian și II. PP. SS. Mitropoliți și PP. SS. Episcopi, membri ai Sfântului Sinod.

La orele 10,30 II. PP. SS. Mitropoliți și PP. SS. Episcopi, membri ai Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, intră în sala sinodală.

La ședință ia parte și Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, secretar al Sfântului Sinod, citește apelul nominal și sînt prezenți: — Prea Fericitul Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului; I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului; P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului; P.S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor; P.S. Episcop Antim al Buzăului; P.S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos; P.S. Episcop Teoctist al Aradului; P.S. Episcop Teofil al Clujului; P.S. Episcop Valerian al Oradiei; P.S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal; P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal. Se constată că toți membrii Sfântului Sinod sînt prezenți.

Prea Fericitul Președinte roagă pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri să dea citire Deciziei de deschidere a sesiunii ordinare a Sfântului Sinod pe anul 1968.

Se citește Decizia nr. 5901/1968 a Departamentului Cultelor pentru deschiderea sesiunii ordinare a Sfântului Sinod pe anul 1968.

Prea Fericitul Părinte Patriarh declară ședința deschisă, și arată că scopul convocării actualei sesiuni este rezolvarea problemelor curente care sînt de competența Sfântului Sinod, între care figurează și comemorarea a 100 de ani de la mutarea la cele veșnice a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica. Convocarea sesiunii în Săptămîna Patimilor Domnului este motivată și de necesitatea sfințirii

Marelui Mir, care se va săvârși în cadrul sfintei liturghii din Joia Mare, cu participarea tuturor membrilor Sfântului Sinod.

Prea Fericitul Părinte Președinte, exprimând în numele Sfântului Sinod vii omagii pentru larga înțelegere pe care Conducerea de Stat o acordă problemelor Bisericii Ortodoxe Române, propune să se expedieze Domnului Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, următoarele telegrame:

*Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Cu prilejul deschiderii sesiunii anuale de lucru, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române exprimă Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal, cele mai alese sentimente de prețuire și grațitudine pentru strădaniile pe care le depuneți în opera de înălțare și propășire a poporului nostru și Vă asigură că Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii noastre strămoșești își unesc eforturile lor cu ale tuturor cetățenilor Republicii Socialiste România, spre a contribui la opera de continuă înflorire a Patriei noastre și la dezvoltarea colaborării cu toate țările iubitoare de pace.

*

*Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiunea anuală de lucru, cu sentimente de caldă prețuire față de mărețele înfăptuiri din patria noastră, încredințează Conducerea de Stat și pe Domnia Voastră personal, că Ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii noastre, vor stărui și în viitor în sprijinirea eforturilor pentru propășirea și înflorirea țării noastre, pentru fericirea poporului român și pentru colaborarea frățească cu toate națiunile iubitoare de pace și progres.

Sfântul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

În continuare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvântare în legătură cu comemorarea a 100 de ani de la trecerea la cele veșnice a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica*.

Apoi Prea Fericitul Patriarh Justinian propune Sfântului Sinod următoarea componență a comisiilor sinodale pe anul 1968:

I. — COMISIA AFACERILOR EXTERNE

*Președinte : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ;
Membri : P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor ;
Raportor : P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.*

II. — COMISIA PENTRU DOCTRINA, VIAȚĂ RELIGIOASĂ ȘI PENTRU MÎNĂSTIRI

*Președinte : I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului ;
Membri : P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului ;
Raportor : P. S. Episcop Teofil al Clujului.*

* Textul acestei cuvîntări este publicat în întregime la rubrica «Comemorări» din acest număr de revistă.

III. — COMISIA CANONICĂ JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINA

Președinte : I.P.S. Mitropolit *Firmilian* al Olteniei ;

Membri : P. S. Episcop *Valerian* al Oradiei ;

Raportor : P. S. Episcop *Antim* al Buzăului.

IV. — COMISIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PENTRU PREGĂTIREA
PERSONALULUI BISERICESC

Președinte : I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului ;

Membri : P. S. Episcop *Chesarie* al Dunării de Jos ;

P. S. Episcop *Teoctist* al Aradului ;

Raportor : P. S. Episcop *Visarion* Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Sfântul Sinod aprobă componența comisiilor sinodale pe anul 1968, așa cum au fost propuse de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

În continuare, Prea Fericitul Președinte împarte lucrările la comisii, după care suspendă ședința, pînă la orele 12,30, pentru studierea problemelor repartizate.

Ședința se redeschide la orele 12,30, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Se intră în ordinea de zi.

P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, raportorul Comisiei Afacerilor Externe, citește referatul asupra :

1. *Tem. Nr. 99/1968, 4510/1968.* — Scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului Atenagora al Constantinopolului, prin care Prea Fericitul Patriarh Justinian este invitat a face o vizită la Patriarhia Ecumenică, în zilele de 2—6 mai 1968.

Răspunzînd unei vechi invitații a Sanctității Sale Patriarhului Atenagora al Constantinopolului și dorinței reînnoite cu multă căldură de Sanctitatea Sa cu ocazia venirii în țara noastră, la sfîrșitul lunii octombrie din anul 1967, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a acceptat să facă o vizită, între 2—6 mai a.c., în fruntea unei delegații alcătuite din : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal și P.C. Arhid. Evghenie Dascălu de la catedrala patriarhală.

La propunerile Comisiei Afacerilor Externe, Sfîntul Sinod hotărăște :

Ia act de invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian ca împreună cu o delegație a Bisericii Ortodoxe Române să facă o vizită de răspuns la Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, în zilele de 2—6 mai 1968.

Dă acordul ca în această vizită Prea Fericitul Sa să fie însoțit de următorii membri ai delegației : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului ; P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului ; P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal și P.C. Arhid. Evghenie Dascălu de la catedrala patriarhală.

2. *Tem. Nr. 3422/1968, 3470/1968.* — Scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei, prin care Prea Fericitul Patriarh Justinian este invitat a participa la serbările jubiliare cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei (26 mai—2 iunie 1968).

Cu scrisoarea Nr. 385/1968, I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, aducînd la cunoștința Prea Fericitului Patriarh Justinian că la împlinirea a 50 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei și a întregii Rusii vor avea loc la Moscova și în Lavra Troița-Serghieva de la Zagorsk serbări religioase comemorative, a transmis scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al

întregii Rusii în care-și exprimă dorința ca delegația Bisericii Ortodoxe Române, la aceste festivități, să fie condusă de însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian.

La propunerile Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște :

Ia act de invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, ca împreună cu o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, să participe la serbările jubiliare de la Moscova și Zagorsk, prilejuate de împlinirea a 50 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei.

Dă acordul ca în această vizită, care va avea loc între 24—29 mai a.c., Prea Fericea Sa să fie însoțit de următorii membri ai delegației : I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei ; P.S. Episcop Antim al Buzăului ; P.S. Episcop Teofil al Clujului ; P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P.C. Preot Simeon Neaga, în calitate de interpret.

3. *Tem. Nr. 4251/1968.* — Scrisoarea din 8 martie 1968, a Eminenței Sale Cardinalului Franz König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, prin care Prea Fericitul Patriarh Justinian, — împreună cu o delegație, este invitat a face o vizită în Austria, între 20—29 iunie 1968.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a acceptat invitația Eminenței Sale Cardinalului Franz König, exprimîndu-și dorința de a fixa mai tîrziu componența delegației.

La propunerile Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod hotărăște :

Ia act de invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, ca în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, să facă o vizită de răspuns Eminenței Sale Cardinalului Franz König la Viena, între 20—29 iunie a.c.

Lasă în seama Prea Fericitului Patriarh Justinian să desemneze membrii delegației care îl vor însoți în această vizită.

4. *Tem. Nr. 305/1968.* — Dare de seamă asupra lucrărilor ședinței Secretariatului Internațional și a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, care au avut loc, la Praga, între 21—25 ianuarie 1968, în vederea pregătirii celei de a treia Adunări Generale (31 martie—5 aprilie 1968), ca și în vederea organizării viitoare a Conferinței după această Adunare Generală.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului în Comitetul executiv și P.C. Pr. Ilie Georgescu, Inspector patriarhal, în Secretariatul Internațional.

La aceste lucrări s-au discutat următoarele probleme : *Noua structură a Conferinței ; Propuneri pentru conducerea Conferinței ; Organizarea celei de a III-a Adunări Generale ; Relațiile cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Conferința Bisericilor Europene ; Situația simpatizanților Conferinței.*

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a stăruit în discuțiile purtate asupra sporirii eficienței Conferinței Creștine pentru Pace în lumina principiilor creștine.

La propunerile Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște :

Ia act de lucrările și hotărârile sesiunilor de lucru ale Secretariatului Internațional și ale Comitetului executiv (Praga, 21—25 ianuarie 1968).

Ia act cu mulțumire de activitatea desfășurată de delegații Bisericii Ortodoxe Române la sesiunile de lucru ale Secretariatului Internațional și ale Comitetului executiv.

5. *Tem. Nr. 3465/1968.* — Adresa Nr. 54/1968 și telegrama Nr. 5748/1968, prin care Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului a adus la cunoștința Prea Fericitului Patriarh Justinian necesitatea întrunirii, în prima jumătate a lunii iunie a.c., a unei Comisii interortodoxe, la care să participe câte 3 delegați ai fiecărei Biserici Ortodoxe surori, din care să facă parte neapărat un membru al Sfântului Sinod, avînd ca obiectiv :

— Studiarea și alcătuirea unui plan care să stabilească modalitatea pregătirii lucrării Marelui Sinod, care va hotărî asupra temelor din Catalogul celei dintîi Conferințe Panortodoxe de la Rodos :

— Trecerea în revistă a realizărilor, precum și ceea ce trebuie să se mai facă în viitor, privind atitudinea Bisericii noastre Ortodoxe față de Bisericele : Romano-Catolică, Anglicană, Veche-Catolică, Vechi Orientale și Luterană ;

— Examinarea modalității unei contribuții ortodoxe mai complete cu privire la munca Consiliului Ecumenic al Bisericilor și mai ales în legătură cu cea de a IV-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Uppsala.

În această scrisoare, Patriarhia Ecumenică a propus ca Comisia interortodoxă să se întrunească la Heraklion-Creta.

În această problemă, Patriarhia Română a primit o telegramă din partea Patriarhiei Moscovei și a toată Rusia, cu o copie de pe telegrama de răspuns trimisă Patriarhiei Ecumenice, în care își exprima acordul pentru întrunirea Comisiei interortodoxe, dar se pronunța categoric împotriva ținerii acesteia pe teritoriul Greciei.

Pe data de 5 aprilie 1968, în convorbirea telefonică ce a avut loc între Patriarhia Ecumenică și Cancelaria Sfântului Sinod, s-a primit rugămintea Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, dacă nu ar fi posibil ca această Comisie interortodoxă să fie găzduită de Biserica Ortodoxă Română, la Curtea de Argeș, între 8—15 iunie a.c.

Ținând seama că în luna mai și iunie, în perioada indicată de Patriarhia Ecumenică, Biserica noastră este aglomerată cu o seamă de alte lucrări, potrivit dispoziției Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-a comunicat Patriarhiei Ecumenice că Biserica Ortodoxă Română este în imposibilitate de a găzdui Comisia interortodoxă.

La data de 11 aprilie a.c., Patriarhia Ecumenică ne-a anunțat că s-a stabilit în mod definitiv ca locul de întrunire a Comisiei interortodoxe să fie la Geneva-Elveția, între 8—15 iunie 1968.

La propunerile Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod hotărăște :

la act de corespondența primită la Cancelaria Sfântului Sinod din partea Patriarhiei Ecumenice și Patriarhiei Moscovei, precum și de răspunsul Patriarhiei Române în legătură cu convocarea Comisiei interortodoxe, în prima jumătate a lunii iunie 1968, avînd ca obiect temele arătate în scrisoarea Patriarhiei Ecumenice cu nr. 54/1968 ;

Dă acordul ca această Conferință să se țină la Geneva, între 8—15 iunie 1968.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române la Comisia interortodoxă de la Geneva să fie formată din : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P.C. Pr. Prof. Liviu Stan.

P. S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, citește referatele asupra :

6. *Tem. Nr. 346/1968.* — Comemorarea a 100 de ani de la trecerea la cele veșnice a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica (11 aprilie 1968).

Așa cum rezultă din darea de seamă a Arhiepiscopiei Bucureștilor, pentru comemorarea a 100 de ani de la trecerea la cele veșnice a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat din vreme cuvenitele măsuri cerute de această comemorare.

Încă din anul 1963, prin grija Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian, s-a pornit la restaurarea Mînăstirii Cernica, înnoindu-se întregul așezămînt monahal. Au fost reparate bisericile și clopotnițele din cele două ostroave : Sfântul Nicolae și Sfântul Gheorghe. A fost refăcută cetatea mînăstirii din jurul bisericii Sfântul Gheorghe, casele din jurul cetății ; iar casa în care a trăit și și-a dat obștescul sfîrșit Sfântul Calinic, a devenit acum «Casă memorială». A fost introdusă apa curentă, încălzire centrală în întregul așezămînt, a fost zugrăvită trapeza, iar întregul așezămînt monahal al acestei mînăstiri a fost împrejmuit cu un gard din panouri prefabricate din beton. Cheltuielile, care se cifrează la suma de cca 7.000.000 lei, au fost suportate de Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor. Așa a înțeles Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian să se înfățișeze ctitoria Sfântului Ierarh Calinic la împlinirea a 100 de ani de la trecerea la cele veșnice a ctitorului ei. Potrivit îndrumărilor Prea Fericitului Patriarh Justinian, comemorarea s-a

făcut în chip deosebit în cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, la bisericile catedrale ale Arhiepiscopiei Craiovei și Episcopiei Râmnicului și Argeșului, încheindu-se cu prăznuirea din 11 aprilie 1968 la Mînăstirea Cernica.

În cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor, această comemorare s-a făcut în conferințele protopopești de orientare între 26 martie—9 aprilie, iar preoții au cinstit acest moment vorbind credincioșilor despre viața și faptele Sfîntului, în ziua de duminică 7 aprilie. La bisericile de enorie și bisericile de mînăstire ctitorite de Sfîntul Ierarh Calinic, preoții au slujit sfînta liturghie la 11 aprilie.

În continuare, arătăm că prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian s-au trimis scrisori I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P.S. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului, prin care au fost rugați să ia măsurile ce le-ar crede de bine cu privire la cinstirea Sfîntului la această dată, acolo unde el a fost episcop și ctitor.

La Mînăstirea Cernica, în seara zilei de 10 aprilie 1968, au oficiat slujbele respective, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, II.PP.SS. Mitropoliți Tit Simedrea și Efrem Enăcescu, cu care ocazie Arhimandritul Roman Stanciu, starețul mînăstirii, a adresat cuvînt credincioșilor despre Sfîntul Calinic-monahul, iar a doua zi, 11 aprilie, s-a slujit sfînta liturghie a Darurilor înainte sfîntite de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu II. PP. SS. Mitropoliți Tit Simedrea și Efrem Enăcescu, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul și P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, înconjurați de un mare sobor de preoți.

În cadrul sfîntei liturghii, a vorbit Prea Sfîntitul Episcop Antim Tîrgovișteanul despre «Sfîntul Ierarh Calinic — ca stareț și ziditor de sfînte locașuri». Tot în această zi, a fost sfîntită zugrăveala cea nouă de la trapeza mînăstirii și a fost inaugurată «Casa memorială Sfîntul Calinic».

La încheierea acestor solemnități comemorative, a vorbit Prea Fericitul Patriarh Justinian, încredințînd așezămîntul monahal de la Cernica în grija conducerii acestei mînăstiri, pe care a îndatorat-o să vegheze la buna stare a ei și să lucreze pentru readucerea acesteia la nivelul de înflorire spirituală pe care l-a avut pe vremea stăreției Sfîntului Calinic.

În continuare, Prea Sfîntitul Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului a expus în ședința Sfîntului Sinod măsurile luate în Eparhia Râmnicului și Argeșului în legătură cu această comemorare, subliniind între altele slujbele oficiate la catedrala episcopală și la Mînăstirea Frăsinei. Despre acestea, Prea Sfînția Sa a comunicat recent Sfîntului Sinod o dare de seamă.

De asemenea, I.P.S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, a arătat modul în care s-a desfășurat evocarea Sfîntului Calinic în cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, și în urma discuțiilor ce au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște :

La act cu satisfacție de darea de seamă a Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și exprimă calde mulțumiri și felicitări Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru toate acțiunile întreprinse și realizările privind cinstirea Marelui Ierarh de la Cernica.

La act de expunerea P.S. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului și I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, cu privire la comemorarea Sfîntului Ierarh Calinic în Eparhiile pe care le conduc.

7. Tem. Nr. 4252/1968. — Referatul P.C. Pr. Consilier patriarhal Gheorghe Soare, în legătură cu fixarea datei Sfintelor Paști pentru anul 1969, la 13 aprilie, arătîndu-se totodată și momentele calendaristice în legătură cu sărbătorirea Sfintelor Paști, în vederea întocmirii calendarului.

La propunerea Comisiei și în urma discuțiilor ce au avut loc în legătură cu referatul prezentat, Sfîntul Sinod hotărăște :

Sfintele Paști se vor sărbători în anul 1969 la data de 13 aprilie.

Referatul cu ciclul pascal se va completa de către P.C. Consilier patriarhal Gheorghe Soare cu datele tipiconale privind toate duminicile de peste an (pericopele evanghelice și ale apostolului, glasul de rînd, voscreasna, etc.) urmînd ca

acestea să se comunice tuturor eparhiilor în vederea întocmirii Calendarului bisericesc pe anul 1969.

8. *Tem. Nr. 19358/1967.* — Adresa Mitropoliei Moldovei și Sucevei asupra situației stiliștilor în anul 1967, din care rezultă că la sfârșitul anului 1967 numărul stiliștilor în acea eparhie s-a micșorat cu 23 de familii, numărând 100 de suflete. Se observă așadar că datorită măsurilor luate, și a griii ce se poartă la Centrul Eparhial în această problemă, situația parohiilor contaminate de stilism s-a îmbunătățit. Raportul mai cuprinde date privitoare la situația locașurilor de cult, a schiturilor și slujitorilor stiliști din cuprinsul Eparhiei Iașilor.

De asemenea, din adresa Episcopiei Romanului și Hușilor rezultă că în cuprinsul acelei Eparhii sînt două centre de stiliști, la Păncești și Păunești, cu arătarea că s-au luat și aici măsuri administrative și pastorale în continuare pentru limitarea stilismului.

La fel, Episcopia Buzăului raportează că în cursul anului 1967 a întreprins acțiuni pe linie pastorală și administrativă în această problemă, reușind să readucă în sînul Bisericii mame un număr de 14 familii, cu 56 de suflete. În prezent, în Eparhia Buzăului există 455 familii, cu 1514 suflete de credincioși stiliști.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

Ia act de cele arătate în rapoartele Arhiepiscopiei Iașilor, Episcopiei Romanului și Hușilor și Episcopiei Buzăului, în legătură cu situația stiliștilor din acele Eparhii la sfîrșitul anului 1967.

Recomandă ca această problemă să constituie o preocupare permanentă a acestor centre eparhiale.

P. S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, citește referatele asupra :

9. *Tem. Nr. 19517/1967.* — Cererea înregistrată sub Nr. 7590/1965, prin care diaconul Ion Severeanu, fost slujitor la Mînăstirea Toplița, în prezent cîntăreț la biserica Mihai Vodă din Capitală, solicită Sfîntului Sinod iertare de pedeapsa depunerii din treaptă, hotărîită de Consistoriul Eparhial București, cu sentința Nr. 72/1954, și rămasă definitivă în urma respingerii recursului de către Consistoriul Central Bisericesc, conform Deciziei Nr. 18/1955.

Sfîntul Sinod, în ședința sa din 17 decembrie 1965, examinînd dosarul cauzei, a aprobat diaconului Ion Severeanu iertare limitată și provizorie pe timp de doi ani, pentru depeapsa depunerii din treaptă, cu îndrumarea ca Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor să urmărească comportarea numitului diacon în timpul acestor doi ani, iar la sfîrșitul acestor doi ani să prezinte din nou cazul examinării Sfîntului Sinod.

Cu adresa Nr. 23005/1967, Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor înaintează avizul favorabil al Prea Fericitului Patriarh Justinian, în calitate de Chiriarh al locului, dat pe baza raportului parohiei Mihai Vodă și raportului P.C. Protoieru al Protoieriei I Capitală.

La propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

Acordă diaconului Ion Severeanu de la parohia Mihai Vodă din Capitală iertare definitivă de pedeapsa depunerii din treaptă.

10. *Tem. Nr. 20185/1967.* — Cererea înregistrată sub Nr. 20185/1967 prin care fostul preot Nicolae Gavrilescu de la parohia Bărbătești, jud. Vîlcea, face recurs la Sfîntul Sinod, în conformitate cu art. 10 al. k, din Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române și art. 227 ș.u. din Regulamentul de procedură, împotriva sentinței nr. 11/1967 a Consistoriului Eparhial al Sfîntei Episcopii a Rîmnicului și Argeșului prin care a fost sancționat cu caterisirea, pentru vina de a se fi căsătorit înainte de hirotonie cu o văduvă divorțată și cu copil.

Fostul preot Nicolae Gavrilescu solicită să i se dea o pedeapsă temporară în locul caterisirii. Numitul regretă situația în care se află și cere ca prin pogorământ să fie primit din nou în Biserică. Se constată că la dosarul cauzei nu există un act din care să rezulte că Chiriarhul locului care l-a hirotonit, i-ar fi

acordat pogorământ pentru această vină, care constituie impediment canonic la hirotonire.

Din avizul dat de P.C. Inspector general bisericesc, în această cauză, se constată că motivele invocate de fostul preot N. Gavrilescu sînt neîntemeiate, întrucît sfintele canoane se opun categoric la hirotonirea celor căsătoriți cu o văduvă (can. 18 Apost. ; can. 9 al Sin. I Ecum. ; can. 3 al Sin. VI Ecum).

La propunerea Comisiei și în urma discuțiilor, precum și a lămuririlor date în completare de Prea Fericitul Părinte Patriarh, Sfîntul Sinod hotărăște :

Respinge cererea de recurs a fostului preot Gavrilescu Nicolae, care a funcționat la parohia Bărbătești, jud. Vîlcea, dat fiind că motivele invocate nu se încadrează în prevederile sfintelor canoane.

11. *Tem. Nr. 1937/1968.* — Cererea înregistrată sub Nr. 17912/1967, prin care fostul ieromonah Ciprian Constantin Dabija, care a funcționat la parohia Bercea, jud. Cluj, solicită iertare de pedeapsa caterisirii pentru faptul că numitul ieromonah s-a căsătorit.

La adresa Cancelariei Sfîntului Sinod Nr. 17912/1967, Sfînta Episcopie a Clujului a făcut cunoscut avizul negativ pe care l-a dat Chiriarchul locului în legătură cu cererea de iertare a numitului ieromonah.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște :

Respinge cererea de iertare a fostului ieromonah Ciprian Constantin Dabija, care a funcționat la parohia Bercea, jud. Cluj, întrucît nu întrunește condițiile canonice.

12. *Tem. Nr. 4805/1968.* — Adresa Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului Nr. 2607/1968, prin care se solicită definitivarea iertării de pedeapsa depunerii din treaptă, acordată condiționat preotului Nicolae Drăgan de la parohia Berghiu, jud. Alba, prin hotărîrea Sfîntului Sinod Nr. 4926/1963.

Din adresa Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului, rezultă că numitul preot, de la data cînd i s-a acordat iertarea condiționată pe timp de doi ani și pînă în prezent, și-a îndeplinit conștiincios îndatoririle de preot la parohia Berghiu, jud. Alba, dînd dovadă de corectitudine din punct de vedere disciplinar, social, cultural și economic financiar, bucurîndu-se de stima credincioșilor pe care îi păstorește.

Apresiasi această situație, în baza raportului oficiului protopopesc Alba Iulia, Chiriarchul locului a avizat în mod favorabil asupra definitivării iertării de pedeapsa depunerii din treaptă acordată temporar numitului preot în anul 1963.

Deși Comisia a făcut propuneri pentru definitivarea iertării solicitate, totuși în urma lămuririlor ce s-au dat și în urma discuțiilor purtate cu privire la situația numitului preot, Sfîntul Sinod hotărăște :

Amînă rezolvarea cazului pentru viitoarea ședință a Sfîntului Sinod, cînd se va prezenta dosarul complet al cauzei cu precizarea antecedentelor respective.

P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citește referatul asupra :

13. *Tem. Nr. 11994/1967 și 5500/1968.* — Măsuri pentru crearea unor cursuri seminareale speciale, cu durată de 3 ani, la Curtea de Argeș.

În ședința Sfîntului Sinod din 16 decembrie 1967, s-a hotărît înființarea la Curtea de Argeș a unor cursuri seminareale speciale, cu durată de 3 ani pentru candidații din parohiile de categoria III-a, vacante de mai mulți ani în eparhiile transilvănene.

Cu acest prilej, s-a avut în vedere că la Curtea de Argeș dispunem de fostul imobil al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, aflat în prezent în administrarea Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și în care există săli de cursuri, dormitoare, sufragerie, bucătărie și mobilierul necesar unui internat de școală, cu o capacitate de cel puțin 120 de locuri.

Avîndu-se în vedere avizul favorabil al Departamentului Cultelor, se consideră necesar să se procedeze la instituirea unei comisii care să facă propuneri de organizare a acestor cursuri privind : proiectul de programă analitică, materiile de învățămînt, personalul didactic, conducerea școlii, cursuri și examene,

disciplina elevilor, efectivul general al școlii și efectivul pe ani, drepturile conferite absolvenților acestui seminar, organizarea internatului, proiectul de regulament, precum și alte propuneri care să corespundă scopului înființării acestor cursuri și buneii lor funcționări.

La propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc și în urma discuțiilor ce s-au purtat, Sfîntul Sinod hotărăște :

Se instituie o comisie pentru a face propuneri de organizare a acestor cursuri privind : întocmirea proiectului de programă analitică, materiile de învățămînt, personalul didactic, conducerea școlii, cursuri și examene, disciplina elevilor, efectivul general al școlii și efectivul pe ani, drepturile conferite absolvenților acestui seminar, organizarea internatului, proiectul de regulament, precum și alte propuneri care să corespundă scopului înființării acestor cursuri și buneii lor funcționări.

Comisia va lucra la Arhiepiscopia Sibiului sau la Arhiepiscopia Timișoarei, sub președinția I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, avînd următoarea componență : P.C. Pr. Prof. Dumitru Belu de la Institutul teologic Sibiu ; P.C. Pr. Cons. I. Vlad de la Arhiepiscopia Sibiului ; P.C. Pr. Consilier O. Moraru de la Episcopia Clujului ; P.C. Pr. Prof. I. Pop, directorul Seminarului teologic Cluj ; P.C. Diac. Prof. D. Abrudan, directorul Seminarului teologic din Caransebeș (secretar al comisiei) ; P.C. Pr. Vasile Boroș de la catedrala episcopală din Oradea.

Lucrările acestei Comisii vor fi trimise Cancelariei Sfîntului Sinod pînă la data de 15 iunie 1968. În acest scop, Cancelaria Sfîntului Sinod va pune la dispoziția Comisiei materialul documentar care a stat la baza hotărîrii sinodale Nr. 11994/1967 privind înființarea acestor cursuri seminariale speciale, ca pe baza lor comisia să întocmească proiectul de Regulament pentru funcționarea seminarelor.

Paralel, Cancelaria Sfîntului Sinod va întocmi un proiect de Regulament în vederea unificării și completării propunerilor făcute de comisie.

Recrutarea și întreținerea elevilor se va face în condițiile stabilite prin hotărîrea sinodală Nr. 11994/1967.

Cursurile vor lua ființă începînd cu anul școlar 1968/1969 și vor funcționa la Mînăstirea Curtea de Argeș, potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod Nr. 11994/1967 și a Regulamentului ce se va elabora.

*

Epuizîndu-se ordinea de zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian, în încheiere, anunță prorogarea sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod, urmînd ca viitoarea ședință să fie comunicată II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarhi, la timpul convenit.

În numele Sfîntului Sinod, Prea Fericirea Sa adresează Domnului Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, și colaboratorilor săi, calde mulțumiri pentru participarea la ședință și înțelegerea deosebită pe care o arată problemelor legate de activitatea internă și externă a Bisericii Ortodoxe Române și îl roagă să fie interpretul sentimentelor alese de devotament și prețuire față de Conducerea Statului, asigurînd-o de sincerul atașament și loiala colaborare din partea Ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii noastre.

Sedința se ridică la orele 15.

PREȘEDINTELE SFÎNTULUI SINOD

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar,

ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop, vicar patriarhal

PUBLICAȚIE

pentru ocuparea prin concurs a unui post de profesor la catedra de Omiletică și catehetică cu noțiuni de pedagogie, a lectoratului de limbile rusă și franceză și a lectoratului de limbile germană și engleză la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu

Administrația Patriarhală — Serviciul Studii și Învățământ anunță următoarele :

Se publică concurs pentru ocuparea catedrei de Omiletică și catehetică cu noțiuni de Pedagogie, de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu.

Cererile de înscriere la concurs se vor înainta, în termen de 30 zile de la publicarea acestui anunț, la serviciul studii de pe lângă Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din București, str. Antim nr. 29, însoțite de actele prevăzute de regulamentul privind ocuparea funcțiilor didactice în învățământul superior, publicat în Colecția de Hotărâri și Dispoziții ale Consiliului de Miniștri, nr. 31 din august 1958.

Concursul va avea loc în ziua de 2 septembrie 1968 la sediul Institutului teologic de grad universitar din Sibiu, str. 1 Mai nr. 20.

*

Se publică concurs pentru ocuparea unui post de lector pentru limbile rusă și franceză și a unui post de lector pentru limbile germană și engleză, de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu.

Cererile de înscriere la concurs se vor înainta în termen de 30 de zile de la publicarea acestui anunț, la serviciul Studii de pe lângă Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din București, Str. Antim nr. 29, Sectorul V, însoțite de următoarele acte :

— Copie legalizată de pe diploma examenului de stat sau de pe actul echivalent de studii superioare.

— Memoriu de activitate, împreună cu o listă de lucrări.

— Copie legalizată de pe certificatul de naștere.

— Certificatul de sănătate.

— Dovada situației militare.

— Certificatul de caracterizare a activității profesionale și sociale a candidatului, eliberat de instituția (întreprinderea) la care acesta își are funcția de bază.

— Autobiografia.

Concursul va avea loc la 2 septembrie 1968, la sediul Institutului Teologic de grad Universitar din Sibiu, Str. 1 Mai Nr. 20.

Orice alte lămuriri suplimentare se pot obține de la Serviciul Studii și Învățământ de pe lângă Sfântul Sinod, str. Antim nr. 29, tel. 31.18.63.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI Nr. 6

IUNIE 1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

Prea Fericitul Părinte
JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhi-
episcopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhi-
episcopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELĂȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepis-
copii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepis-
copii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice,
și Școlilor de cântăreți bisericești;

Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. CO-
LABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE
DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMT REDACȚIEI
REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI

Nr. 6
IUNIE
1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Paraclisul patriarhal Sfintul Spiridon-Nou

C U P R I N S U L

XX de ani de la întronizarea Prea Fericitului Patriarh Justinian

Pagină aniversară, de I. P. S. Mitropolit FIRMILIAN al Olteniei	527
Schimb de telegrame între Dl. Emil Bodnăraș, vicepreședintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Prea Fericitul Patriarh Justinian	529
Mesaje, telegrame și scrisori de felicitare primite de către Prea Fericitul Pa- triarh Justinian din partea: Sanctității Sale ATENAGORA I, Arhi- episcop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic; Prea Fericitului Patriarh CHIRIL al Bisericii Ortodoxe Bulgare; I.P.S. Arhiepiscop MACARIOS al Ciprului; I.P.S. IACOBOS al Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești a Americii de Nord și de Sud; Sanctității Sale VASKEN I, Patriarh Suprem și Catolicos al tuturor armenilor; Eminenței Sale Cardinalului AUGUSTIN BEA, președintele Secretariatului Vaticanu- lui pentru promovarea unității creștinilor; Pastorului Dr. W. A. VISSER'T HOOFT, fostul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; Pastorului GLEEN GARFIELD WILLIAMS, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene; Pastorului CHARLES WESTPHAL, președintele Federației Bisericilor Protestante din Fran- ța; Eminenței Sale Dr. MOSES ROSEN, șef-rabinul Cultului Mo- zaic din Republica Socialistă România; și din partea unor ierarhi din Bisericile Ortodoxe și neortodoxe și a diferitelor personalități biseri- cești, politice și culturale	531
Festivitățile celei de a XX-a aniversări a întronizării Prea Fericitului Pa- triarh Justinian	547
Note pe filele calendarului celor 20 de ani de arhipăstorire a Prea Fericitului Patriarh Justinian, de T. N. MANOLACHE	649

XX de ani de viață nouă în Biserica Ortodoxă Română

Caractorul de unitate în viața Bisericii Ortodoxe Române, de I.P.S. Mitropolit NICOLAE al Ardealului	689
Viața religioasă a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și integrarea lor în noul idealuri ale poporului român, de Pr. Prof. SPIRIDON CÂNDEA	693
Preotul vremurilor noastre, de Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU	703

Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, de P. S. Episcop VISARION PLOIEȘTEANUL, vicar patriarhal	710
Canonizarea Sfinților români, de Pr. Prof. LIVIU STAN	725
Strădanii și înfăptuiri în domeniul artei religioase, de Pr. Prof. AL. I. CIUREA	736
Purtarea de grijă față de mînăstiri în ultimile două decenii, de Arhim. IRINEU CRĂCIUNAS	751
Preocupări și înfăptuiri pentru ridicarea culturii teologice :	
<i>Organizarea bibliotecilor patriarhale</i> , de Arhim. GRIGORIE BABUȘ ; <i>Schimburi de studenți între Biserica Ortodoxă Română și celelalte Biserici Creștine</i> , de Pr. DUMITRU GAINĂ ; <i>Revistele bisericești — mijloc de integrare a teologiei în preocupările actuale ale Bisericii</i> , de Diac. I. BRIA	763
Viața religioasă în comunitățile ortodoxe române de peste hotare :	
Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, de Arhimandrit BARTOLOMEU ANANIA ; Așezările ortodoxe române de la Locurile Sfinte, de Arhimandrit LUCIAN FLOREA ; Biserica ortodoxă română din Sofia — Republica Populară Bulgaria, de Pr. AL. MUNTEANU ; Biserica ortodoxă română de la Viena — Austria, de Pr. Prof. Dr. GH. I. MOISESCU ; Biserica ortodoxă română de la Baden-Baden — R. F. a Germaniei, de Pr. VASILE ȘTEFAN ; Biserica ortodoxă română de la Londra— Anglia, de Pr. Prof. VINTILĂ POPESCU	774

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
ÎN ULTIMII DOUĂZECI DE ANI
1948—1968

Medalia comemorativă
bătută de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericitul Părinte JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

20 DE ANI DE LA ÎNTRONIZAREA
PREA FERICITULUI PATRIARH
JUSTINIAN

de
cu
pe
ne
rie
len
ins

și a
cluni
late

PAGINĂ ANIVERSARĂ

În șase iunie, anul în curgere, Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a străbătut douăzeci de ani de înaltă și vîrstnică slujire. Faptul a fost înscris într-un chenar sărbătoresc, cu largă și bogată participare din tot cîmpul ortodox și din Mișcarea ecumenică, întocmai ca într-o pagină aniversară a Bisericii Române.

Cînd a suît Părintele Justinian pe tron patriarhicesc se revărsaseră zorii înnoirilor sociale și se deschidea crug nou pentru alăturări și faceri bisericești. O proaspătă gîndire și o arzătoare sete de prefacere băteau atunci la porțile vieții românești. Incetarea devenirilor și încremenirea în tipare vechi erau pricini de căutarea izvoadelor de întremare și de cuvenitele cutezanțe către cercarea noului. Iureșul primăvăratec al puterilor populare urca către vîrfuri și seva schimbărilor se revărsase între timp în alcătuirea țării.

Pentru acest toi năvalnic al silințelor sociale, Bisericii Ortodoxe Române îi trebuia vîz și cîrmă hotărîită. Pe scaunul ocîrmuirii sale trecuseră doi patriarhi: unul, din cancelarie și diplomatie; al doilea, din mînăstire și dintr-un episcopat adesea întrerupt. Fiecare, cu darurile sale și pe potriva timpului trăit. Primul a adus Bisericii unitatea ei de cîrmă și de lucru, după chipul și asemănarea unității naționale. Următorul a păstrat, cum a putut, mersul fără de salturi al Bisericii. N-au învîns nici unul nici altul clocotul adînc al vremurilor; dar, bisericește, n-au căzut sub pragul lor. Atingerea conducerii bisericești cu problemele sociale și cu ascuțișul lor se făcea din tronuri și cu înalte binecuvîntări, fie din cauza provenirilor în ierarhie, fie din a înzestrărilor materiale greu de biruit.

Al treilea Patriarh al Bisericii Române urcă pe tron din stepena de mir a preoțimii. Părintele Justinian aduce la cîrmă cîștigul cercărilor pastorale, la sate și orașe, precum și cunoașterea în masă a credincioșilor. Descinderea din popor și împletirea cu el i-au dat putința să gîndească problemele după încrengătura lor firească și după o deplinire practică. Iar ca cheazășie a împlinirilor și a duratei lor dispune de o voință dîrză și de stăruința care biruie.

Întîiul pas al celui de-al treilea Patriarh a fost izbăvirea Bisericii de mireneștile griji ale averilor: pămînturi, păduri, imobile etc. Împreună cu avutul parohiilor, mînăstirilor și feluritelor ctitorii, le dăruiește Statului, contribuind astfel la înzestrarea țării și sporirea avutului național. Cu această covîrșitoare pildă răspunde Biserica Română generoaselor reforme sociale ale Republicii populare.

Biserica rămâne astfel disponibilă pentru ogorul său propriu: sufletul credincioșilor, și pentru cauzele mari ale umanității: pacea și înfrățirea oamenilor.

Lăuntric, Prea Fericitul Justinian urma să rezolve stări grele și învechite ale Bisericii, care curmau drumul ei drept, îi zăboveau lucrarea și-i stinghereau mișcările într-o lume nouă.

În fruntea acestor stări stătea echilibrarea ierarhiei, care — precum se știe — reprezintă conducerea Bisericii, drumarul ei de gândire și de viață creștină. Numărul ierarhilor din 1948, titulari și vicari, trecea peste douăzeci; ceea ce depășea trebuințele eparhiale și sinodale, precum și normele canonice.

Echilibrarea ierarhiei a dus la o mai bună concentrare a conducerii bisericești, la sprijinirea materială a eparhiilor prin efortul preoțimii și al credincioșilor, la înzestrarea centrelor eparhiale începătoare, la chivernisirea locașurilor de cult, la întreținerea monumentelor istorice. Este una dintre cele mai fericite împliniri ale noului patriarh, căci prin ea s-au înlăturat sărăcirea și căderea unităților eparhiale și s-a dat Bisericii și unităților sale eparhiale putința unei vieți demne, unor eforturi creatoare, unei reprezentări de calitate.

După această pregătire, Biserica Ortodoxă Română a putut primi noua sa legislație, sub forma Statutului și Regulamentelor sale, care-i călăuzesc lucrarea și trebuințele.

În plămădirea legislației și-n aplicarea ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost și este sprijinit de Sfântul și îndreptătorul Sinod. Membrii acestui înalt for bisericesc, după stepenă, provin din monahism și din clericii de mir, văduvi prin deces. După pregătire, cei mai mulți au predat în învățământul universitar sau în cel secundar. O bună parte deține înalte titluri academice: magistranzi și doctori în teologie. Au înzestrat cultura și literatura bisericească, cu lucrări de valoare și de prestigiu.

Cu această zestre, Întâistătătorul Bisericii românești a realizat o sinodalitate selectivă, reprezentativă și competentă. Conlucrarea cu ea a fost înțeleaptă, mult colegială și dătătoare de roade și duhovnicești câștiguri.

Cu această zestre și cu profesorii Institutelor sale teologice, Biserica Ortodoxă Română face față, în chip deosebit, prezențelor peste hotare, întâlnirilor intercreștine și sarcinilor din Mișcarea ecumenică și din organizațiile pentru pace.

Alăturându-ne prin mărturiile de mai sus slăvitei prăznuiri a Prea Fericitului Patriarh Justinian, îi închinăm această pagină aniversară.

† FIRMILIAN
Mitropolitul Olteniei

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE DOMNUL EMIL BODNĂRAȘ, VICEPREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA ȘI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Domnul Emil Bodnăraș, vicepreședintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, a trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul sărbătoririi împlinirii a douăzeci de ani de la înscăunarea Sa, următoarea telegramă :

*Prea Fericirii Sale Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la instalarea Prea Fericirii Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Vă adresez călduroase felicitări și urări de sănătate și viață îndelungată.

Ca sprijinitor statornic al aspirațiilor de progres și de libertate ale poporului nostru, apreciem în mod deosebit străduințele depuse de Prea Fericirea Voastră în îndrumarea clerului și a credincioșilor ortodocși pentru promovarea nobilelor năzuințe de pace și colaborare între popoare, în afirmarea acestui deziderat major al zilelor noastre, ca preocupare permanentă a Bisericii Ortodoxe Române.

Această muncă neobosită a Prea Fericirii Voastre, a Sinodului și a clerului ortodox, vă cinstește în modul cel mai binemeritat și constituie o răsplată de onoare, demnă de înalta răspundere cu care conduceți Biserica Ortodoxă Română.

EMIL BODNĂRAȘ
Vicepreședintele Consiliului de Stat al R.S.R.

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns Domnului Emil Bodnăraș, vicepreședintele Consiliului de Stat, următoarele :

Bucuria și onoarea de care m-am învrednicit din partea clerului și credincioșilor români, precum și din partea Bisericilor străine, cu prilejul

împlinirii a 20 de ani de la întronizarea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, au primit cea mai aleasă confirmare prin felicitarea de care Domnia Voastră, în înalta calitate de vicepreședinte al Consiliului de Stat, ați binevoit a mi-o adresa.

Doresc să Vă asigur că aprecierile pe care ați binevoit a le face cu privire la străduințele depuse în promovarea nobilelor năzuințe de pace și colaborare între popoare și în afirmarea acestui deziderat major al zilelor noastre ca preocupare permanentă a Bisericii Ortodoxe Române au dat ierarhilor, clerului și credincioșilor săi nu numai cea mai deplină satisfacție, ci și cel mai puternic stimulent pentru continuarea acestei munci cu sporit entuziasm în viitor.

Din adâncul inimii Vă rugăm să primiți expresia profundei noastre gratitudini și încredințarea întregului nostru devotament.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MESAJE, TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la înscăunarea Sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian i-au fost adresate mesaje, telegrame și scrisori de felicitare, în care Întâistătători de Biserici Ortodoxe și neortodoxe și conducători de organizații intercreștine, în numele lor și al Sfintelor Sinoade respective, ori al organizațiilor pe care le conduc, consemnează importanța generală a evenimentului sărbătorit în Biserica Ortodoxă Română.

Publicăm în continuare textul unora din aceste mesaje, telegrame și scrisori de felicitare.

*

MESAJUL SANCTITAȚII SALE ATENAGORA I, ARHIEPISCOP AL CONSTANTINOPOLULUI ȘI PATRIARH ECUMENIC

Prea Fericite și Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României, preaiubite în Hristos-Dumnezeu și preadorite Frate și împreună-slujitor al Smereniei noastre, D. D. Justinian, îmbrățișând frățeste în Domnul pe venerabila Prea Fericirea Voastră, prea plăcut Vă salutăm.

Cu deosebită bucurie am aflat că, cu prilejul împlinirii în anul curent a douăzeci de ani de strălucită și cinstită păstorire de la suirea preaiubitei și nouă prea doritei Prea Fericirii Voastre pe Scaunul patriarhal al iubitei nouă Prea Sfinte Biserici Ortodoxe a României, venerabila Ierarhie a locului, evlaviosul cler și evlaviosul popor ortodox, aducând tribut de recunoștință către venerabila persoană a Prea Fericirii Voastre pentru cîte nobile și înalte fapte a săvârșit în slujirea Sa patriarhală de pînă acum, au hotărît să cinstească acest binecuvîntat jubileu al său prin manifestări festive excepționale, care vor avea loc la București la începutul apropiatei luni iunie.

Împărtășind întrutotul adînca apreciere manifestată de Preasfînta Biserică Ortodoxă-soră a României, pentru opera patriarhală a Prea Fericirii Voastre, pe care și noi am avut prilejul să o urmărim de aproape și să o admirăm în timpul vizitei noastre la Prea Fericirea Voastră și în România, cînd am găsit pretutindeni întipărită puternica fizio-

nomie a Prea Fericirii Voastre în mărturisirea făcută în toată libertatea a credinței noastre ortodoxe curate, în manifestările vieții bisericești și cultice și în duhul sprijinirii și restaurării sacrelor clădiri bisericești, care străbat toată țara, venim prin prezenta ca, prin hotărîrea Sfîntului nostru Sinod, să exprimăm Prea Fericirii Voastre cu prilejul împlinirii bogate în opere admirabile a patriarhatului de douăzeci de ani, cordialele noastre felicitări și ne rugăm totodată ca Domnul să Vă învrednicească a sta cu strălucire cît mai mulți ani în deplină și continuă sănătate, în fruntea Prea Sfintei Biserici-surori a României și a îndruma spre pășunile mîntuitoare ale harului evanghelic poporul ortodox încredințat Prea Fericirii Voastre.

Îmbrățișăm iarăși pe Prea Fericirea Voastră cu sărutare sfîntă și rămînem cu dragoste frățească și cu deosebită cinste,

Al venerabilei Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos,

† **ATENAGORA** al Constantinopolului

*

MESAJUL PREA FERICITULUI PATRIARH CHIRIL AL BISERICII ORTODOXE BULGARE

Aniversarea a 20 de ani de la înscăunarea patriarhală a Prea Fericirii Sale Prea Fericitul Patriarh Justinian este o mare sărbătoare pentru Biserica Ortodoxă Română, dar este remarcată, cu cele mai bune sentimente și urări de bine și de către celelalte Biserici Ortodoxe, deoarece personalitatea și opera Prea Fericitului Patriarh Justinian sînt bine cunoscute pretutindenea. Este cu totul firesc ca Biserica Ortodoxă Română să dea acestei aniversări o mare importanță, deoarece slujirea patriarhală, timp de 20 de ani, a Prea Fericitului Patriarh Justinian marchează un mare avînt al activității bisericești multilaterale. Acest lucru este cu totul evident, dacă descifrăm cu atenție letopisețul de 20 de ani al Bisericii Române surori.

Una dintre cele mai mari calități ale marelui sărbătorit este energia Sa neepuizabilă, bine orientată din punct de vedere practic. Cu voință încordată și cu un adevărat simț al nevoilor și posibilităților reale ale Bisericii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a început slujirea Sa arhi-păstorească și în curgerea încă a primilor ani, erau, deja, realizate cuceriri de valoare, marcînd mersul rapid spre un avînt îndrăzneț. Întotdeauna îmi amintesc cu uimire despre marea organizare mînăstirească, exterioară și interioară, la care am fost martor în anii 1954 și 1955. De atunci această organizare s-a ridicat la un nivel și mai înalt. Multă energie și muncă neobositoare au fost necesare ca să se realizeze o așa de uimitoare dezvoltare a vieții mînăstirești interne, ca și a organizării materiale mînăstirești.

Acest lucru ne-a făcut nouă, personal, o puternică impresie și ne-a lăsat amintiri de neșters. Noi am văzut primele manifestări ale unei personalități creatoare, asupra căreia plana dreapta lui Dumnezeu, spre a-l surprinde și a-l conduce pe căile sănătoase ale slujirii bisericești.

Nu a fost mic acest prinos de început al Prea Fericitului Patriarh Justinian, dar și acesta era numai o parte din toate realizările Prea Fericitului Său în domeniul bisericesc, fruct al aceluiași dar de la Dumnezeu de energie neepuizabilă și de muncă metodică. Iar asupra întregului plan bisericesc Prea Fericitul Patriarh Justinian se străduiește din ce în ce mai mult și cu mult succes. Cu un simț sănătos manifestat încă din tinerețe, asupra condițiilor prealabile și obiectiv reale ale oricărei realizări de dimensiune materială și spirituală, Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a oprit privirea de observare luminată asupra activității economico-financiare a Bisericii Ortodoxe Române. Și aici Prea Fericirea Sa a realizat mari succese. Cunoșcând Noi valorile extraordinare ale Duhului, a tot ceea ce este duhovnicesc și își are locașul lor în Biserica lui Dumnezeu, n-am putea să trecem cu vederea nici mijloacele pămîntești și omenești, pe care avem datoria să le punem în slujba duhului și a valorilor spirituale.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, în chip just și folositor, îmbină factorul spiritual cu cel material, spre a înfăptui, mai cu succes, scopurile spirituale ale slujirii bisericești.

În organizarea bisericească-spirituală esențialul este de a se introduce puterea lui Dumnezeu, deoarece Biserica slujește pentru mîntuirea oamenilor. Mîntuirea este un adevăr fundamental, nedespărțit și neduplățit, mîntuire prin jertfa Fiului lui Dumnezeu și prin cuvîntul Lui. Dar, în sens moral, mîntuirea are un larg aspect social, cultural și istoric. Cu Duhul Său și cu adevărul Său, Iisus este Mîntuitor al tuturor oamenilor, al tuturor societăților, al tuturor epocilor culturale, al oricărui vrem istoric. În epoca noastră tulbure Iisus este Mîntuitor și prin cuvîntul Său pentru pace, prin activitatea pacificatoare a ucenicilor Lui în toată lumea, prin slujirea pacificatoare a Bisericii Lui.

Prea Fericitul Patriarh Justinian este un adevărat slujitor al Marelui Mîntuitor și Păcător de pace. Prin aceasta Prea Fericirea Sa dă o dovadă adevărată despre limpezimea privirii sale duhovnicești în aprecierea realității istorice contemporane. Opera sa pacificatoare înalță pe Prea Fericitul Patriarh Justinian nu numai în ochii Bisericii Române, ci și în fața întregii Biserici a lui Hristos. Acest fapt ridică și Biserica Ortodoxă Română în totalitatea ei, deoarece toți slujitorii ei, sfințita ierarhie, clerul de mir și poporul credincios, sînt deopotrivă vestitori implinți și făcători de pace.

Prea Fericitului Patriarh Justinian, ca unui confrate stimat și iubit și ca unui preten personal apropiat, din toată inima îi urăm, în rugămintă, cu ocazia aniversării jubileului de 20 de ani de patriarhat, sănătate deplină, tot mai noi impulsuri de inspirație scoase din izvoarele

divine, mari succese în opera bisericească, cu colaborarea frătească și fiască a sfințitei ierarhii și a întregului cler, și fericită și de Dumnezeu binecuvîntată îndelungată înziliră, în slujba — ca și pînă acum — a bunului popor român, a întregii Biserici a lui Dumnezeu și a tuturor oamenilor din lume, însetați de pace, înțelepciune și bucurie!

† CHIRIL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

*

MESAJUL I.P.S. ARHIEPISCOP MACARIOS ÎNȚIISTĂTORUL BISERICII ORTODOXE A CIPRULUI

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, preaiubite și mult dorite frate și împreună-slujitor, Domnule Justinian, îmbrățișindu-Vă frățește în Domnul, cu multă bucurie vă întîmpinăm.

Cu multă plăcere am primit invitația ce ni s-a trimis, cu atîta amabilitate, de Înalt Prea Sfințitul Iustin Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Președintele Comisiei de Organizare, pentru a participa la sărbătorirea fericită a împlinirii a douăzeci de ani de cînd preaiubita și mult dorita Voastră Prea Fericire ați urcat pe Scaunul Vostru Patriarhal, și am adus doxologii Părintelui Ceresc, Care V-a învrednicit să împliniți douăzeci de ani întru conducerea înțeleaptă, pricepută și rodnică a Bisericii Ortodoxe surori a României.

Deși dorința noastră de a participa personal la sărbătorirea prilejuită de acest fapt însemnat este deosebit de mare, ne exprimăm totuși părerea de rău că treburi urgente împiedică prezența și participarea noastră personală la această bucurie. Pentru aceasta trimitem ca reprezentant al nostru pe Prea Sfințitul Episcop Hrisostomos al Constanței, vicar arhiepiscopal și pe P.C. Arhimandrit Grigore Kykkotis, ca să participe în numele nostru la sărbătorire și să se facă, prin cuvintele ce vor rosti acolo, interpreții simțămintelor noastre frățești.

Felicitînd pe Prea Fericirea Voastră din tot sufletul și îmbrățișindu-Vă frățește, rugăm din inimă pe Cerescul întemeietor al Bisericii să Vă păzească în sănătate deplină, ani cît mai îndelungați, spre binele turmei Voastre duhovnicești și al întregii Biserici.

Al venerabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos,

† MACARIOS al Ciprului

*

MESAJUL I.P.S. ARHIEPISCOP IACOBOS AL ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE GRECEȘTI A AMERICII DE NORD ȘI DE SUD

«Este deci legea împotriva făgăduințelor lui Dumnezeu? Nicidecum!» (Gal. III, 21).

Adevărul cuprins în acest verset, ca și în versetul: «ca îndreptându-ne prin darul Lui să ne facem potrivit nădejzii moștenitorii vieții celei veșnice» (Tit III, 7), îl vedeți, în toată frumusețea lui, în viața bisericească a României. Și Apostolul Pavel adaugă: «vrednic de crezare este acest cuvânt și asupra acestora voiesc să mărturisești cu tărie, pentru ca cei ce au crezut în Dumnezeu să aibă grijă să se țină de fapte cinstite» (Tit III, 8).

În România vedeți cum și adevărul dintâi și cel de al doilea se oglindesc în persoana, privirea și lucrarea Patriarhului Justinian. De douăzeci de ani se inspiră și trăiește din adevărurile acestea. Simplu, adevărat, precum este, nu găsește necesar să se prefacă nici înaintea lui Dumnezeu, nici înaintea oamenilor.

S-a urcat pe Scaunul patriarhal al României într-o epocă în care toată țara mergea pe urcușul reconstruirii ei. Cine nu-și aduce aminte de anul 1948 și de cei nouă ani care l-au precedat. Războiul transformat în ruine și economia și întreaga viață a țării. O dată cu aceasta și încrederea oamenilor și credința lor.

Lucrul acesta l-a ținut în seamă Patriarhul Justinian. Și din punctul acesta și-a început lucrarea sa dificilă, care astăzi s-a dovedit că a solicitat forțe gigantice și strădanii titanice.

Nu voi încerca să descriu această lucrare în toată întinderea ei. O voi analiza în adâncime, căci am cunoscut omul, pe Patriarhul Justinian, în adâncul lui. Este cu adevărat de o întindere deosebită. Nu am cunoscut situația bisericească din România mai înainte de 1948, de aceea nu va fi vorba să fac nici o comparație. Dar chiar dacă ar fi existat o astfel de posibilitate pentru mine, n-aș întreprinde nici o comparație, căci Prea Fericirea Sa, Patriarhul Justinian este, ca om și cleric, incomparabil.

Ca unul care a ieșit din sânul poporului, a fost în măsură să cunoască dacă se găsea vreo distanță între credincioși și Biserica lor, între poporul din România și Dumnezeu. Iar pentru că venea și din rândurile clerului parohial căsătorit al țării românești, el cunoștea și distanța dintre clerul de jos și conducerea bisericească și cea politică. El a considerat de datoria sa să scurteze aceste distanțe și să aducă poporul mai aproape de clerul lui și clerul lui mai aproape de popor.

Și a izbutit în acești douăzeci de ani de patriarhat și, în ciuda diferitelor curențe ideologice care se încrucișau sau se ciocneau între ele, să ridice credința turmei sale și cu ajutorul vrednicilor săi cola-

boratori să creeze o astfel de atmosferă de religiozitate și de spiritualitate, încât Biserica României să înfățișeze o înflorire și roadă fără precedent. Bisericile sînt pline de credincioși care se roagă. Mînăstirile de călugări și de călugărițe seamănă cu adevărat cu niște stupi de spiritualitate. Tipografia patriarhală și atelierele de obiecte bisericești lucrează încontinuu. Cercetarea teologică este cultivată cu mult zel. Muzica bisericească a luat o dezvoltare neînchipuită.

Această descriere sumară va fi de ajuns ca să dea o imagine despre opera strălucită a unui om neadormit, fiu al omului și fiu al lui Dumnezeu. Căci acesta este Patriarhul Justinian. Viața lui, chiar și în strălucirea veșmintelor lui patriarhale, este plină de smerenie și de adevăr. Sufletul său se hrănește din dragostea față de turma binecredincioasă a Bisericii Ortodoxe Române. Trăiește în toată plinătatea sfatul Apostolului Pavel către ucenicul său Timotei, sfatul acela care începe cu cuvintele «vă îndemn» din primul verset al capitolului al II-lea din Epistola cea dintâi către el: «Vă îndemn deci mai înainte de toate să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumite pentru toți oamenii... și pentru toți care se găsesc în înalte dregătorii, ca să petrecem o viață lină și tihnită întru toată temerea de Dumnezeu și buna cuviință; căci acesta este lucru bun și bine primit înaintea lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru, Care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului». El crede mult în aceasta.

Tot patriarhatul său, din prima zi și pînă la cea din urmă suflare a lui, va fi o strădanie continuă, care se va mișca în liniile și cuvintele pline de sens adînc ale celor patru versete de mai sus. Despre aceasta sînt sigur, ca unul care cunosc bine pe Patriarhul Justinian. Slujirea lui este slujirea voinței lui Dumnezeu și a nevoilor turmei sale. El iubește mult pe Dumnezeu și poporul său. Pentru aceasta el nu se teme nici de osteneală, nici de boală, nici de împotrivire, nici de cele prezente, nici de cele viitoare, căci dragostea adevărată alungă teama. Împăcat cu conștiința sa și cu Arhipăstorul Hristos, el păstorește oile cele înțeleghătoare ale lui Hristos din România. Cu multă grijă, cu multă dragoste părintească și cu multă reușită.

Pentru aceasta, cu multă recunoștință față de Dumnezeu, salut împlinirea a douăzeci de ani de patriarhat ai preaiubitului meu Patriarh Justinian și mă rog ca Sfînta Biserică Ortodoxă a lui Hristos să fie binecuvîntată întotdeauna cu patriarhi vrednici de chemarea lor, iar Biserica României să fie binecuvîntată cu fericirea de a fi condusă ani mulți și străluciți de Patriarhul Justinian I, cel curat cu inima, înțelept cu știința și neobosit în ce privește slujirea, împlinitorul strălucirii ei de astăzi și al măreției ei de mîine.

† IACOBOS
Arhiepiscop al Americii

MESAJUL SANCTITAȚII SALE VASKEN I, PATRIARHUL SUPREM ȘI CATOLICOS AL TUTUROR ARMENILOR

Vasken, robul lui Iisus Hristos, din mila lui Dumnezeu și voința națiunii, căpetenie de episcopi și Catolicos al tuturor armenilor, Patriarh Suprem al Sfântului Scaun național al Bisericii Apostolice-mume araratiene din Sfântul Ecimiadzin, creștinesc salut de dragoste frățească Prea Fericitului Justinian, Patriarh al Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

În acest ceas, când sfânta Biserică Ortodoxă Română și poporul credincios sărbătoresc douăzeci de ani de arhipăstorire a Prea Fericirii Voastre, Noi cu bucurie Vă aducem salutul nostru frățesc de fierbinte dragoste, cu adâncă stimă față de înalta personalitate duhovnicească și istoricele realizări ale Prea Fericirii Voastre care vor fi înscrise cu litere de aur pe răbojul vremii și transmise generațiilor viitoare.

În zilele noastre, datorită conducerii înțelepte a Prea Fericirii Voastre, Biserica Ortodoxă Română a ajuns la un înalt nivel de autoritate, și pe tărîmul relațiilor interbisericești, devenind expresia adevărată a spiritului de dragoste și unire creștinească și a poruncilor cerești de frățietate între popoare și de pace pe pământ.

În aceste fericite clipe, Noi nu putem să nu pomenim și de simțăminte Prea Fericirii Voastre pline de bunătate, pe care le aveți față de Biserica Armeană și față de poporul ei, care pe pământul ospitalier român, avînd un trecut de aproape cinci veacuri de viață, pașnică și prosperă, vor fi veșnic recunoscători față de nobilul popor român.

Antăzi, cu inima plină de luminoase bucurii și cu frățească și neîntinată dragoste, Noi Vă felicităm și cu prilejul sărbătorii a douăzeci de ani de la înscăunarea Prea Fericirii Voastre, și în numele Bisericii Apostolice Armene Vă prezentăm Ordinul Sfântului Grigorie Luminătorul al lui I. n, rugîndu-ne ca Domnul să Vă dăruiască ani mulți de viață pe Scaunul patriarhicesc, spre slava Bisericii Ortodoxe Române și spre mîngierea sufletescă a noastră a tuturor.

† VASKEN I
Patriarh suprem și Catolicos
al tuturor armenilor

*

MESAJUL CARDINALULUI AUGUSTIN BEA, PREȘEDINTELE SECRETARIATULUI VATICANULUI PENTRU PROMOVAREA UNITĂȚII CREȘTINILOR

Am aflat că la 6 iunie în acest an Prea Fericirea Voastră veți sărbători cea de a douăzecea aniversare a înălțării pe tronul patriarhal din București și nu vreau să las să treacă acest prilej fără să Vă ofer, o dată cu felicitările mele cele mai călduroase, urările cele mai alese pentru ca încă mulți ani Domnul să Vă dăruiască lumina și puterea Sa în împlinirea marelui Voastre lucrări pastorale.

De asemenea, cer permisiunea Prea Fericirii Voastre, cu această ocazie, să Vă spun din nou cât de mult dorește Biserica Romano-Cato-

lică — din grija de a asculta ceea ce Duhul spune Bisericii (Apoc. II, 7 ș.u.) — să stabilească și să dezvolte cu toate Bisericele Ortodoxe, și îndeosebi cu venerabila Biserică din România, de care este legată și prin afinități profunde și seculare, relații care să corespundă pe deplin acestei calități de Biserică-soră, de care Duhul ne-a îndemnat să luăm cunoștință din nou, în acești ani din urmă, așa cum declara solemn Papa Paul al VI-lea în mesajul pe care îl predă Patriarhului Atenagora I, la Istanbul, în 25 iulie anul trecut.

Oricare a fost trecutul, să-l încredințăm îndurării lui Dumnezeu și, după îndemnul Apostolului, să fim cu totul îndreptați spre ceea ce este înaintea noastră, ca să facem viitorul mai conform cu planul de nepătruns al Tatălui, Care făcîndu-ne pe noi fii ai Săi în Fiul Său, ne face să devenim pe de-a întregul frați unii cu alții.

În acest duh de reînnoire scăldată în lumina Paștilor exprim Prea Fericirii Voastre dorința Secretariatului nostru de a lua, de îndată ce va fi posibil, un contact personal cu Prea Fericirea Voastră.

În acest scop Excelența Sa Mgr Jean Willebrands și P.C. Pr. Pierre Duprey stau la dispoziția Prea Fericirii Voastre pentru a încerca găsirea celor mai potrivite mijloace care ar putea cu timpul să restabilească și să dezvolte aceste noi raporturi între Biserica noastră și venerabila Biserică în fruntea căreia sînteți.

Cu aceste sentimente, Vă rog să primiți expresia simțămintelor mele de dragoste frățească în Hristos cel înviat.

† AUGUSTIN CARDINAL BEA

*

**MESAJUL PASTORULUI Dr. W. A. VISSER'T HOOFT,
FOSTUL SECRETAR GENERAL AL CONSILIULUI
ECUMENIC AL BISERICILOR**

Sînt fericit că am ocazia să trimit felicitările mele foarte sincere Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian cu prilejul celei de a 20-a aniversări a înălțării Sale la patriarhat.

Datorăm Prea Fericirii Sale faptul că Biserica Ortodoxă Română a ocupat un loc atît de mare în Mișcarea ecumenică. Delegațiile Bisericilor și ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor sînt unanime în a lăuda spiritul de ospitalitate frățească cu care au fost primite de Prea Fericirea Sa și dinamismul cu care Prea Fericirea Sa conduce viața Bisericii Sale.

Sperăm că Domnul Bisericii va continua să binecuvînteze misiunea Patriarhului Justinian al Bisericii Ortodoxe Române.

Dr. W. A. VISSER'T HOOFT
fost Secretar general
al Consiliului Ecumenic al Bisericilor

*

MESAJUL PASTORULUI Dr. GLEEN GARFIELD WILLIAMS, SECRETAR GENERAL AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

La mesajele acelor care se unesc în acest moment pentru a felicită pe Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian cu prilejul celei de a douăzecea aniversări a înscăunării Sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe a României, considerăm drept un privilegiu și o plăcere să adăugăm mesajul nostru în numele Conferinței Bisericilor Europene.

Salutăm și felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu această plăcută ocazie și ne bucurăm de aceasta împreună cu întreaga Dvs. Biserică.

Vă salutăm ca pe o persoană pe care o cinștim și o stimăm și care, deși chemată să poarte răspunderile celei mai înalte funcții pe care o poate oferi Biserica Ortodoxă a României, a rămas totuși Acela care vede nevoile și cunoaște dorințele pentru pace și statornicie ale omului obișnuit. Cu demnitate și afecțiune patriarhală ați fost în mijlocul nostru, iar construirea operei noastre datorează mult interesului pe care Prea Fericirea Voastră ni l-a arătat direct.

Vă salutăm ca pe Conducătorul unei mari Biserici, veche în tradiția ei, dar modernă în activitatea ei pentru desăvârșita bunăstare a lumii și cu rădăcini adânci în inima poporului român. Ca Patriarh ne-ați trimis din partea Bisericii Prea Fericirii Voastre la lucrările Conferinței Bisericilor Europene oameni de cea mai înaltă valoare și, când am fost invitați de Biserica Prea Fericirii Voastre ne-ați întâmpinat mereu cu bucurie în ospitaliera Românie. Pe toate căile posibile ați susținut lucrarea de împăcare pe care noi ne străduim s-o realizăm, lucru pentru care Vă sîntem recunoscători din toată inima.

Aducîndu-ne cu gratitudine aminte de trecut, prăznuind cu plăcere prezentul, salutăm respectuos pe Prea Fericirea Voastră și rugăm pe Dumnezeu să Vă țină mult timp în marea slujire pentru Hristos și pentru Biserica Sa.

GLEEN GARFIELD WILLIAMS

*

MESAJUL PASTORULUI CHARLES WESTPHAL, PREȘEDINTELE FEDERAȚIEI BISERICILOR PROTESTANTE DIN FRANȚA, MEMBRU ÎN COMITETUL CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Fiind invitat anul trecut de Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian să vizitez Biserica Ortodoxă a României, sînt fericit să pot profita de prilejul pe care mi-l dă această aniversare, ca să exprim recunoștința mea adîncă Prea Fericirii Sale. Delegația care m-a însoțit și eu însumi am putut aprecia simplitatea și cordialitatea frățească a primirii Sale, autoritatea spirituală și discernămîntul pastoral, care emană din întreaga sa persoană. Sîntem convinși că acești douăzeci de ani de slujire

în fruntea Bisericii Ortodoxe Române au fost binecuvîntare pentru această Biserică.

Apreciem mult grija Prea Fericirii Sale de a avea relații cu cel mai mare număr cu putință de Biserici care aparțin Consiliului Ecu-
menic al Bisericilor. De aceea îl socotim un credincios ostenitor pentru
unitatea creștină, care este în același timp harul pe care-l primim de
la Domnul nostru Iisus Hristos și cerința practică pe care o avem de
a trăi ca să promovăm pacea și dreptatea între națiuni.

Pastor CH. WESTPHAL

*

**MESAJUL EMINENȚEI SALE DR. MOSES ROSEN,
ȘEF-RABINUL CULTULUI MOZAIC DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ
ROMÂNIA ***

La 6 iunie a. c. se împlinesc două decenii de la înscăunarea Prea
Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Fie-ne îngăduit să dăm expresie, cu acest prilej, omagiilor noastre,
o dată cu cele mai bune urări pentru veneratul sărbătorit.

Într-o perioadă de mari și adînci transformări în istoria omenirii, în
viața țării și a poporului, Biserica a avut fericirea să afile în persoana
Prea Fericitului Justinian conducătorul la înălțimea epocii. Înaltele
concepții ce aveau să-l călăuzească în decursul acestor 20 de ani, Prea
Fericirea Sa le-a rostit cu o remarcabilă claritate în chiar ziua alegerii :
«Biserica este chemată azi să purifice, să înnoiască și să înnobileze viața
omenească, propovăduind dreptatea și omenia tuturor, muncă pașnică,
cinste și ordine; este chemată să împuternicească sufletul poporului drept-
credincios cu tăria iubirii, a solidarității și a unirii, ce trebuie să trăiască
în regimul democratic al tinerei noastre republici».

«Slujitorilor Bisericii — zicea înaltul ierarh — le revine întreaga
datorie de a îndepărta din sufletele oamenilor toată zgura lăsată de
păcatele trecutului și de a-și da și viața pentru apărarea păcii și liber-
tății omenirii».

Cu acest nobil mesaj, străbătut de umanism și de vibrantă dragoste
de țară, de credință și de popor s-a adresat Bisericii și credincioșilor săi
Prea Fericitul Justinian în ceasul înscăunării sale. El vădea o concepție
clară, luminată, asupra rosturilor credinței și a așezămintelor ei în epoca
noastră. Această concepție a devenit steaua călăuzitoare a Bisericii Orto-
doxe Române, determinînd mersul ei înainte în acești douăzeci de ani,
încheiați cu atîtea minunate înfăptuiri.

Dumnezeu a binecuvîntat lucrarea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe
Române, astfel încît acum, în ceasul acesta sărbătorească, cuvine-se a rosti
împreună cu psalmistul: «Mari și minunate sînt lucrurile Tale».

* Publicat sub titlul : *În slujba credinței, a patriei și a păcii*, în «Revista Cultului Mozaic»,
XIII, nr. 186 din iunie 1968, p. 1.

Înăuntru, alcătuirea Bisericii e trainică, porțile ei larg deschise credincioșilor, care sînt călăuziți în duhul dragostei de țară, al adevărului și al păcii. În afară, ea se bucură de autoritate și prestigiu, iar glasul conducătorului ei e ascultat cu respect și toată luarea aminte. Astfel, Patriarhul Justinian a înfăptuit cu o deosebită pricepere o întreită menire: a știut să îmbine în mod armonios devotamentul nelimitat în slujba Bisericii; loialitate nețarmurită față de patrie; o neobosită prezență în nobila mișcare pentru apărarea păcii.

La cele de mai sus, fie-ne îngăduit să mărturisim, aici, încă un adevăr. În persoana Prea Fericitului Patriarh Justinian nu numai Biserica Ortodoxă Română a fost binecuvîntată cu un păstor vrednic și un conducător luminat, dar și toate celelalte culte au dobîndit un prieten bun și înțelept. Și în această ordine de idei ne place să reamintim cuvintele rostite de Prea Fericirea Sa în ceasul înscăunării: «Slujitorilor Bisericii le revine întreaga datorie de a îndepărta din sufletele oamenilor toată zgura lăsată de păcatele trecutului». Acest înalt îndemn a găsit ascultare. În locul zîzaniilor din trecut între culte, între slujitorii acestora și între credincioși s-au statornicit legături frățești, bazate pe prețuire, stimă și respect reciproc. La această zidire nobilă, o parte însemnată are Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Mărturisindu-i prețuirea și respectul ce-i purtăm, îngăduit să ne fie să adresăm în acest ceas sărbătoresc Prea Fericitului Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, străvechea urare: «Întru mulți și fericiți ani, de muncă, de pace și de roade bogate, pe ogorul credinței, al patriei și al păcii!»

Dr. MOSES ROSEN

*
* *

TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul solemnităților pentru sărbătorirea împlinirii a 20 de ani de la înscăunarea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare din partea Întîistătătorilor de Biserici Ortodoxe și Neortodoxe, din partea unor ierarhi și clerici din aceste Biserici, din partea conducătorilor diferitelor organizații intercreștine, din partea conducătorilor cultelor religioase din Republica Socialistă România, din partea unor Ambasade străine la București ca și din partea Conducătorilor comunităților ortodoxe române de peste hotare și a unor înalte personalități politice și bisericești.

Din partea Întâistătătorilor de Biserici Ortodoxe și Neortodoxe și a unor ierarhi și clerici ai acestor Biserici, au fost primite, între altele, următoarele telegrame și scrisori de felicitare:

Telegrama Sanctității Sale **ATENAGORA**, Arhiepiscopul Constantinopolului și Patriarh ecumenic:

*Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite în Hristos frate,*

Astăzi, duminică, am înălțat Doxologie către Atotbunul Dumnezeu pentru sărbătorirea strălucitei și onoratei aniversări a douăzeci de ani de la fericita alegere a Venerabilei Voastre Prea Fericiri.

Vă felicităm împreună cu frații din jurul Nostru, urîndu-Vă îndelung, înfloritor și rodnic binecuvîntat patriarhat.

Întru mulți ani, Stăpîne !

† **ATENAGORA**
Patriarh ecumenic

*

Telegrama Sanctității Sale **NICOLAE al VI-lea**, Patriarhul Alexandriei și al întregii Africi :

Prea Fericirea Voastră,

Cu duhul participăm la festivitățile prilejuite de cei 20 de ani de patriarhat ai Prea Fericirii Voastre preaiubite.

Vă felicităm din toată inima și rugăm pe Dumnezeu să păzească pe Prea Fericirea Voastră încă mulți ani, în sănătate, pentru binele Sfintei Biserici Române și al întregii Ortodoxii.

† **NICOLAE al VI-lea**
Patriarhul Alexandriei

*

Telegrama Prea Fericitului Patriarh **GHERMAN** al Bisericii Ortodoxe Sîrbe :

Prea Fericirea Voastră,

Cordial, cu frățească dragoste Vă felicităm de fericitul Jubileu de 20 ani, de înaltă slujire a Bisericii lui Hristos în demnitatea patriarhicească.

Vă dorim mulți ani și succese în viitor, Prea Fericirii Voastre, pentru binele și înflorirea Bisericii Ortodoxe Române.

† **GHERMAN**
Patriarhul Serbiei

*

Telegrama I.P.S. Mitropolit ȘTEFAN al Varșoviei și al întregii Polonii :

Prea Fericirea Voastră,

Mulțumesc foarte mult pentru invitația privind aniversarea Prea Fericirii Voastre și sînt trist că nu pot fi prezent.

În aceste fericite zile ale Jubileului celor 20 de ani de la întronizarea patriarhală a Prea Fericirii Voastre, Vă aducem cele mai cordiale felicitări.

Dumnezeu să Vă ocrotească întru mulți ani și în deplină sănătate, binecuvîntînd faptele Voastre, pentru folosul Bisericii și Patriei Prea Fericirii Voastre.

† ȘTEFAN
Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia

*

Telegrama I.P.S. Mitropolit DOROTEI de Praga și al întregii Cehoslovacii :

Prea Fericirea Voastră,

Cordial Vă felicităm, Preaiubite și Prea Fericite, cu prilejul Jubileului de 20 de ani de la întronizarea Prea Fericirii Voastre ca Patriarh.

Înalt rugăciuni fierbinți către Domnul pentru sănătatea, bună-sporirea și viața îndelungată a Prea Fericirii Voastre.

La mulți ani !

Cu dragoste,

† Mitropolitul DOROTEI

*

Telegrama Sanctității Sale VASKEN I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor :

Primiți frățești felicitări pentru fericitul prilej, două decenii de rodnică arhipăstorire.

Urări de mulți ani spre slava Bisericii Ortodoxe Române.

Vă îmbrățișăm cu dragoste și adîncă prețuire,

† VASKEN I
Patriarh suprem și Catolicos
al tuturor armenilor

*

Telegrama Grației Sale Dr. MICHAEL RAMSEY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit :

Cele mai calde felicitări de aniversarea Voastră, cu rugăciuni și frățești urări.

La mulți ani !

† MICHAEL
Arhiepiscop de Canterbury

*

Telegrama Cardinalului Dr. FRANCISC KÖNIG, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria :

De Jubileul de douăzeci de ani al Patriarhatului din România, Vă exprim sincere și cordiale urări de fericire și apostolat binecuvîntat.

Fr. Cardinal KÖNIG
Arhiepiscopul Vienei

*

Au trimis de asemenea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian scrisori și telegrame de felicitare următorii ierarhi și clerici din Bisericile Ortodoxe și Neortodoxe :

- I.P.S. Mitropolit NICODIM al Leningradului și Novgorodului ;
- I.P.S. Arhiepiscop DOSITEI de Ohrida și al Macedoniei;
- P.S. Episcop NAUM de Zletovsk și Strumi;
- P.S. Episcop KIRIL al Americii, Canadei și Australiei;
- P.S. Episcop ANTONIE Provački din Mitropolia Vidinului ;
- P.S. Episcop KOMITAS al armenilor din Gruzia ;
- P.C. Arhimandrit METODIE, reprezentantul Patriarhiei Moscovei pe lângă Patriarhia Ortodoxă Bulgară ;
- Dl. Dr. D. WISCHMANN, Președintele Secției pentru relații externe a Bisericii Evanghelice a Germaniei;
- Canonul JOHN FINDLOW, superiorul bisericii anglicane din Roma;
- Rev. SHOTTER, în numele grupului de studenți ecumenici din Londra;
- Dr. Profesor HUBERT ARMBRUSTER din Mainz;
- Dl. Dr. MICHAELIS WILHELM din partea Cercului ecumenic din Hamburg (R. F. a Germaniei);
- P.C. Arhiprezbiter SERGIUS HEINZ din Düsseldorf (R. F. a Germaniei);
- P. C. Preot ROBERT din München (R. F. a Germaniei);
- P.C. Prot. SERAFIM ZELEZNIKOWICI, rectorul Seminarului din Varșovia.

*

Din partea conducătorilor de comunități ortodoxe române de peste hotare au trimis telegrame și scrisori de felicitare:

- P.S. Episcop VICTORIN URSACHE, al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America;
- P.C. Arhimandrit LUCHIAN FLOREA, conducătorul comunității ortodoxe române de la Ierusalim;
- P.C. Preot Profesor Dr. GHEORGHE MOISESCU, conducătorul Parohiei ortodoxe române din Viena — Austria;
- Protoiereul ALEXANDRU MUNTEANU, conducătorul comunității ortodoxe din Sofia, R. P. Bulgaria;
- P.C. Preot Consilier VASILE ȘTEFAN, conducătorul comunității ortodoxe române din Baden-Baden, R. F. a Germaniei;
- P.C. Preot Profesor VINTILĂ POPESCU, conducătorul parohiei ortodoxe române din Londra.

*

Din partea conducătorilor de Culte religioase din Republica Socialistă România au trimis telegrame și scrisori de felicitare :

- Mgr PETRU PLEȘCA, Episcop titular romano-catolic;
- Mgr AUGUSTIN FRANCISC, ordinariu substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din București;
- P.S. Episcop DIRAYR MARDIKIAN al Eparhiei Armeano-gregoriene din România;
- Dl. TEODOR VICAS, președintele Cultului creștin baptist;
- Dl. IOAN TĂCHICI, președintele Cultului adventist de ziua a 7-a;
- Dl. PAVEL BOCHIAN, președintele Cultului Penticostal.

*

A trimis de asemenea scrisoare de felicitare Iconom Stavrofor NICOLAE GORANOV, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București și reprezentantul Patriarhiei Ortodoxe Bulgare pe lângă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

* * *

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit din partea Domnului I. N. BĂRBULESCU, directorul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, următoarea telegramă de felicitare :

Prea Fericirea Voastră,

Cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la instalarea Prea Fericirii Voastre în funcția de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Vă rog să primiți sincere felicitări și călduroase urări de sănătate și viață îndelungată, încununată de noi succese și rodnice rezultate în călăuzirea

clerului și credincioșilor ortodocși pe calea înfăptuirii mărețelor idealuri de pace ale poporului și de înflorire a scumpei noastre Patrii.

I. N. BĂRBULESCU
Directorul General al Departamentului Cultelor

*

Telegrama trimisă de Ambasadorul Marii Britanii la București, Sir **JOHN CHADWICK** :

Prea Fericirea Voastră,

Doresc să transmit felicitările mele personale cu ocazia celei de a 20-a aniversări a înscăunării Prea Fericirii Voastre ca Patriarh al României.

Mă rog la Dumnezeu atotputernicul să-și reverse harul Său pentru o cât mai îndelungată păstorire a Voastră asupra Bisericii Ortodoxe Române.

Rămân al Prea Fericirii Voastre, cu cel mai profund respect.

JOHN CHADWICK

*

Telegrama trimisă de Domnul **JEAN CAMBIOTIS**, ambasadorul Greciei la București :

*Prea Fericirii Sale,
Patriarhului JUSTINIAN*

Cu ocazia aniversării suirii Prea Fericirii Voastre pe Scaunul Patriarhal, Vă rog să binevoiți a primi sincerele mele felicitări și urări de sănătate, viață îndelungată și activă, pentru binele Bisericii Ortodoxe din Republica Socialistă România.

JEAN CAMBIOTIS
Ambasadorul Greciei

*

Telegrama trimisă de Domnul **NICCOLO MOSCATO**, ambasadorul Italiei la București :

Cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la instalarea Prea Fericirii Voastre în funcția supremă de cap al Bisericii Ortodoxe Române, Vă rog să primiți cele mai vii și călduroase felicitări ale mele, cu expresia unei adânci considerațiuni.

NICCOLO MOSCATO

FESTIVITĂȚILE CELEI DE A XX-A ANIVERSĂRI A INTRONIZĂRII PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

RETROSPECTIVA RECUNOȘTINȚEI

Creștinismul este religia iubirii. De aceea, în solul darnic al concepției sale de viață recunoștința crește — laolaltă cu celelalte virtuți care împodobesc făptura «omului nou» — ca sămînța cea bună din Evanghelie, îngropată sub glie prielnică rodirii.

Exercițiul recunoștinței este legat organic de rîvna izbutită a facerii de bine. Fără îndoială, orice om — creștinul, cu atît mai virtuos — poate fi binefăcător față de cineva dintre semenii săi. Binefăcători ai oamenilor sînt însă cu deosebire cei ce îndeplinesc slujiri de amplă respirație altruistă, de înalt nivel conducător. De aceea, și recunoștința pe care o recoltează aceștia îmbracă, periodic, proporții de manifestări obștești. Capătă trup și aripi, astfel, îndemnul apostolesc care ne îndatorează să ne aducem aminte îndeosebi de «mai-marii» noștri (cf. Evr. XIII, 7) și să le mărturisim gratitudinea noastră pentru înțelepciunea cu care ne cîrmuiesc, pentru osîrdia cu care ne ocrotesc, pentru iscusința cu care ne povățuiesc, pentru dragostea cu care stîrnesc în sufletele noastre avînturi creatoare, pentru competența cu care deschid silințelor noastre perspective viitoare.

Am fost martori ai unei astfel de manifestări obștești — de fre-mătătoare recunoștință — în pragul verii acesteia: La 6 iunie 1968, s-au împlinit *două decenii* de cînd Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost rînduit sărbătorește la cîrma Bisericii Ortodoxe Române.

Conducători bisericești de peste hotare, cu suite impunătoare, au sîrguit a veni la noi în țară ca să-și împletească mărturiile prețuirii lor înalte cu erupțiile recunoștinței ce i-o purtăm noi toți, cler și credincioși, Întîistătătorului Patriarhiei Române.

Conducerea de Stat a Republicii noastre s-a asociat la această aniversare prin gesturi și declarații pornite din cele mai înalte sfere ale ei.

A fost o prăznuire pe potriva realizărilor legate de arhipăstoria sărbătoritului, căci Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — cu binecuvîntarea lui Dumnezeu și cu sprijin constant din toate sectoarele vieții noastre bisericești — a năzuit să înfăptuiască unitatea Bisericii noastre și să-i imprime ritmul de activitate duhovnicească și comuni-

tară voit de Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Care a luat trup omenesc și s-a jertfit pentru ca «lumea viață să aibă și din belșug să aibă» (Ioan X, 10).

Primind ofranda cinstirii ce i s-a adus ca pe «o mare și firească bucurie» — ca pe «una din marile bucurii ale vieții și ostenețelor» sale —, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a transformat aniversarea de 20 de ani a întronizării sale într-un «sărbătoresc popas închinat tuturor» celor ce i-au stat într-ajutor ca să dea viață nouă unor vistierii vechi, ca să întruchipeze în înfăptuiri netrecătoare îndrăznețele sale năzuințe de propășire bisericească și obștească. Ierarhi, cler și credincioși au fost asociați astfel, spontan și generos, la omagiile înflăcărâte pe care Biserica noastră și oaspeții de peste hotare le aduceau Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Mai mult decît atît! A fost vrerea sărbătoritului ca aniversarea de la București să devină, prin iubitoare extensiune, prilej de bucurie duhovnicească pentru clerul și credincioșii Bisericii străbune din cît mai multe laturi ale mîndrei noastre țări românești.

Așa a și fost!

Membrii delegațiilor bisericești de peste hotare au avut astfel prilejul să vadă centre eparhiale, să viziteze nenumărate așezăminte bisericești, să ia parte la sfinte slujbe, să cunoască evlavia credincioșilor, să se lase învăluiți de dragostea și ospitalitatea lor, să aprecieze roadele muncii lor, să se încredințeze de însuflețirea cu care — în pilduitoare unitate națională și în solidaritate nedezmințită cu cei ce înțelepțeste ne cîrmuiesc țara prosperă — ridicăm praguri noi spre înfloririle de culme ale României socialiste.

Sînt realități oare nu se pot uita. Trăindu-le pas de pas, în clocotul vibrantelor prăznuri de la București și, după aceea, pe drumurile încîntătoare noastre țări, le-am consemnat în calendarul aniversării, iar acum le punem sub puterea de păstrare și de stimulare a slovei, în înregistrări care vor să fie fidele și sobre totodată.

*

FESTIVITĂȚILE ANIVERSARE DE LA BUCUREȘTI

Timpul își ține singur socotelile și le ține totdeauna în perfectă ordine, căci frînele lui sînt în mîna lui Dumnezeu. Noi, oamenii, îi venim în ajutor înregistrînd periodic aceste socoteli — nu fără cinstită rîvnă spre obiectivitate — și, cîteodată, subliniindu-i-le prin tălmăciri ocazionale, ca să fie de pomenire urmașilor, iar nouă, spre rodnică zidire sufletească.

Socotelile timpului, cu binecuvîntarea dintru început a lui Dumnezeu, le urzesc oamenii. Vredniciile lor, capacitatea lor creatoare transformă timpul în epocă ridicată pe stîlpii de boltă ai evenimentelor excepționale și aprind în sufletele generațiilor următoare ruguri de admirație și recunoștință. Puterea exemplului erupe în timp, iar soroacele temporale pe care le zguduie astfel de erupții intră triumfal între scoar-

tele istoriei ca avuții de certă valoare educativă pentru cei ce le culeg beneficiile cu luare-aminte și cu neistovită vrere de urcușuri spre zările împlinirilor viitoare.

Interpretînd voința clerului și credincioșilor, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a găsit cu cale ca împlinirea a douăzeci de ani de cînd *Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN* a fost așezat la cîrma Bisericii noastre să fie prăznuită cu cinstea cuvenită.

A fost constituită în acest scop o Comisie sinodală — avînd ca președinte pe I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, iar ca secretar pe P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal — care s-a îngrijit din bunăvreme de organizarea prăznuirii.

O bogată corespondență legată de preliminariile prăznuirii anunța participarea de delegații bisericești numeroase și impunătoare.

Sosirea delegațiilor

Utilizînd o combinație de rețele terestre, navale și mai ales aeriene, delegațiile bisericești au sosit în București precum urmează :

În cursul zilei de marți, 4 iunie a.c. :

— Delegația Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, alcătuită din I.P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania și Ing. Boris Pușcașu;

— Delegația Bisericii Anglicane, alcătuită din Eminența Sa Episcopul Sherard Faulkner Allison de Winchester, împreună cu Rev. Michael Moore ;

— Delegatul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dl. Pastor Martin Flury (Geneva) ;

— Delegația Bisericii Ortodoxe a Greciei, în frunte cu Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primatul întregii Grecii, din care au făcut parte : I.P.S. Mitropolit Constantin de Patras, vicepreședinte al Sfîntului Sinod și I.P.S. Mitropolit Damaschin al Naupactiei și Euri-taniei ;

— Delegația Bisericii Ortodoxe a Ciprului, alcătuită din P.S. Episcop Hrisostom al Constanției și P. Cuv. Arhim. Grigorie Kiccotis.

În cursul zilei de miercuri, 5 iunie a.c. :

— Delegația Patriarhiei Ierusalimului, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a toată Palestina, Siria, Arabia, Pera, Iordania, Cana Galileii și al Sfîntului Sion, din care au făcut parte : I.P.S. Arhiepiscop Gherman al Sevastiei, P.C. Arhim. Teodosie, Dl. Constantin Petrakis, medicul personal al Sanctității Sale Patriarhului Benedict și C. Diacon Longin ;

— Delegația Patriarhiei Moscovei și a întregii Rusii, alcătuită din : I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, Exarh al Ucrainei, I.P.S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei și Americii de Sud, I.P.S. Arhiepiscop Vladimir al Berlinului și al Europei Centrale, P.S. Episcop Melchisedec al Vienei și Austriei, P.C. Prot. Stavr. Pavel Statov, secretarul Mitropoliei din Chișinău și C. Protodiacon Nicolae Dmitriev din Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe ;

— Delegația Bisericii Ortodoxe a Gruziei, în frunte cu Sanctitatea Sa Efrem al II-lea, Arhiepiscop de Mitsatis, Mitropolit de Tbilisi și Patriarh Catolicos al Gruziei, însoțit de P.C. Prot. Gheorghe Chachua;

— Delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Chiril, din care au făcut parte: P.S. Episcop Ștefan de Glavinița, secretarul general al Sfântului Sinod, P.S. Episcop Varlaam al Stobiei, vicar al Mitropoliei Plovdivului; C. Protodiacon Dr. Vasile Veleanov, secretarul cabinetului patriarhal și P.C. Prot. Nicolae Goranov, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București;

—Delegația Bisericii Ortodoxe a Finlandei, alcătuită din I.P.S. Arhiepiscop Paavali al Careliei și al întregii Finlande, însoțit de P. Cuv. Arhim. Dr. Johannes Rinne.

Alți invitați de peste hotare, sosiți la București: Rev. canonic anglican John Satterthwaite (Anglia), Miss Doreen Berry, director la B.B.C., Rev. Prof. Dr. Owen Chadwick (Cambridge), cu doamna, Prof. Dr. Leslie Jerôme Newille ș.a.

În întâmpinarea aleșilor oaspeți au ieșit, după caz și împrejurări, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropoliți: Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei, Nicolae al Banatului și P.S. Episcopi membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române: Iosif al Râmnicului și Argeșului, Partenie al Romanului și Hușilor, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Teoctist al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, Valerian al Oradiei, precum și P.S. Episcopi Vicari Patriarhali Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul.

Ambasadele (resp.: Legațiile) țărilor din care veneau înalții oaspeți au fost de asemenea reprezentate de fiecare dată, salutînd pe înalții oaspeți fie prin D-nii Ambasadori (resp.: Miniștri plenipotențieri), fie prin delegații lor.

A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

Fie că le-a ieșit întru întâmpinare la aeroport, fie că i-a așteptat în pragul reședinței sale, de fiecare dată, după ce le-a urat bun-venit și i-a îmbrățișat cu aleasă dragoste, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a condus personal pe înalții oaspeți în cabinetul său de lucru, în paraclisul patriarhal, în sala de ședințe a Consiliului Național Bisericesc, în sala Adunării Naționale Bisericești, în bibliotecă și în căminul arhieresc din palatul patriarhal, dînd lămuririle necesare în legătură cu tot ceea ce se vedea acolo.

Membrii delegațiilor bisericești de peste hotare, împreună cu însoțitorii lor permanenți, au fost găzduiți la palatul patriarhal și la Mînăstirea Cernica.

*

În preziua prăznuirii

Miercuri, 5 iunie a.c., după amiază, la orele 17, a avut loc, în catedrala Sfintei Patriarhii, slujba vecerniei.

Platforma dintre catedrală și Palatul Patriarhal era înțesată de credincioși și de vizitatorii întâmplători de peste hotare.

Printre cordoane de preoți, cu epitrahil, din clerul Capitalei, și pîlcuri de maici de la diferite mînăstiri, se îndreaptă spre catedrală cortegiul impunător al înalților ierarhi. Sanctitățile lor Patriarhii Benedict al Ierusalimului, Efrem al II-lea al Gruziei, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian al României sînt întîmpinați în pragul Catedralei de I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei — înconjurat de soborul slujitorilor —, care prezintă sfînta cruce și sfînta Evanghelie spre sîrutare.

Corala preoților Capitalei, sub conducerea Pr. Ioan Runcu și Corul studenților teologi sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu — cîntă Axionul și Imnul arhieresc (în românește și în grecește).

Înalții Ierarhi se închină la racla cu moaștele Sfîntului Dimitrie Basarabov, binecuvîntează pe credincioși și apoi își iau locurile de mai-nainte designate, după pravilă. În partea dreaptă (de miazăzi): Sanctitatea Sa Patriarhul *Benedict* al Ierusalimului, Sanctitatea Sa Patriarhul *Efrem al II-lea* al Gruziei, Prea Fericitul Patriarh *Chiril* al Bulgariei, Prea Fericitul Arhiepiscop *Ieronim* al Atenei și Primat al Greciei, I.P.S. Arhiepiscop *Paavali* al Finlandei, I.P.S. Mitropolit *Filaret* al Kievului și Galiției, P.S. Episcop *Hrisostom* al Constanției (Cipru), Eminența Sa Episcopul *S. F. Alisson* de Winchester, P.S. Episcop *Dirayr Mardikian* al Episcopiei Armeano-Gregoriene din România, Dl. Pastor *Martin Flury*, ș. a.

În partea stîngă (miazănoapte): Prea Fericitul Părinte *Justinian*, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române; I.P.S. *Iustin*, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei; I.P.S. *Nicolae*, Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului; I.P.S. *Firmilian*, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei; I.P.S. *Nicolae*, Arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și Mitropolit al Banatului; P.S. *Iosif*, Episcop al Rîmnicului și Argeșului; P.S. *Antim*, Episcop al Buzăului; P.S. *Partenie*, Episcopul Romanului și Hușilor; P.S. *Chesarie*, Episcop al Dunării de Jos; P.S. *Teofil*, Episcop al Vadului, Feleacului și Clujului; P.S. *Teoctist*, Episcop al Hălmagiului, Ienopolei și Aradului; P.S. *Valerian*, Episcop al Oradiei; P. S. Episcop *Antim Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal și P.S. Episcop *Visarion Ploieșteanul*, vicar patriarhal.

Mai erau de față: slujitori ai cancelariei Sfîntului Sinod, ai Administrației Patriarhale în frunte cu P.C. Director Pr. Ioan Gagi; slujitori ai Arhiepiscopiei Bucureștilor în frunte cu P.C. Vicar Arhiepiscopesc Pr. Alexandru Ionescu; Profesorii Institutului teologic de grad universitar din București în frunte cu P.C. Rector Diacon Dr. N. I. Nicolaescu, P.C. Prof. Dr. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu, directori și profesori de Seminarii teologice, protopopi și preoți, precum și numeroși credincioși.

Sfînta slujbă a vecerniei a fost săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi, avînd în frunte pe I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei.

Din sobor au făcut parte PP. Cuv. Arhimandriți: Benedict Ghiuș, Ambrozie Filiuță, Justinian Florea (exarh), Grigorie Băbuș și Justinian

Dalea, precum și C. Arhidiacon Evghenie Dascălu și C. Diaconi: F. Mazăre, Petre Zamfira, Const. Dumitrescu, Miron Mihuț, Const. Diaconescu, Mihai Nuță și Gh. Speranță.

Corul elevilor Seminarului teologic din București, dirijat de Prof. Victor Frangulea, a dat răspunsurile.

«Lumină lină» a fost cântată în comun de clerul și credincioșii prezenți la sfânta slujbă.

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict a rostit — în grecește — rugăciunea «Învrednicește-ne, Doamne...».

Binecuvântările rituale au fost date, la soroacele cuvenite, de către Prea Fericirii Patriarhi. O impresie adâncă a făcut asupra credincioșilor căderea săvârșită de doi diaconi care purtau pe umărul stîng chivotele catedralei, așezate pe cîte un suport de mătase cu tricolorul românesc.

După slujba vecerniei — făcîndu-și cu greu cale printre credincioșii dornici să-i vadă și să primească binecuvîntarea arhierească — Înălții Ierarhi s-au înapoiat la palatul patriarhal.

Freemătul s-a pornit din nou, o dată cu revărsatul zorilor. Interesul care se arăta evenimentului era explicabil: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian este o personalitate spre care inimile oamenilor se îndreaptă firesc și bucuros, ale oamenilor de toate «națiile» și de toate stările. Prea Fericirea Sa a înțeles de mult — de cînd ostenea la parohie și la cîrmă de seminar teologic — că *omul* este factorul dominant al epocii noastre mărețe și, ca atare, el este responsabil de viața acestei planete. Înaintea altora, — înaintea oricăror alte fețe bisericești de suprafață —, avertiza profetic asupra primejdiilor războaielor și înfruntînd riscurile unor adversități nu o dată vrăjmașe, indica în apărarea și întărirea păcii chezașia cea mai eficientă a salvării și dezvoltării vieții personale și obștești, naționale și omenești în genere. Lăsînd în urma sa «o dîră luminoasă» (Iov XLI, 32) și încredințat fiind că «soare și scut e Dumnezeu... și pe cei ce umblă în neprihănire nu-i lipsește de nici un bine» (Ps. LXXXIII, 12), a purces la Iași — întîi, ca arhiereu vicar, apoi ca mitropolit — și a învins cu sfîntă îndrăznire greutăți pe care numai pustiirile războaielor le pot hărăzi oamenilor. Cuvîntul Domnului i-a fost «făclie picioarelor» și «lumină» cărărilor sale (cf. Ps. CXVIII, 105). Domnul ținea, strălucitoare, deasupra capului său, candela Lui și luminat de ea, a străbătut vămile neprielnice ale unor ani întunecați de urmele războiului (cf. Iov XXIX, 3). Ca și biblicul Iov, după apriga-i bătălie cu atîtea nevoi îngroșate de-o secetă îndelungată, ar fi putut să spună, cu smerită dragoste de adevăr: «Urechea care mă auzea, mă ferecea și ochiul care mă vedea îmi dădea mare mărturie, fiindcă scăpam de pieire pe cel sărman care striga după ajutor și pe orfanul fără sprijin. Blagosloveniile celui ce era gata să piară veneau asupra-mi și umpleau de bucurie inima văduvei. Mă înveșmîntam întru dreptate, ca într-un veșmînt...; eram ochii celui orb și piciorul celui schiop; eram tatăl celor nenorociți și cercetam cu sîrguință pricinile care îmi erau necunoscute. Sfărîmam fălcile nelegiui-

Prea Fericitul Patriarh Justinian întâmpină pe Sanctitatea Sa
Patriarhul Benedict al Ierusalimului

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului
la sosirea la palatul patriarhal

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa
Patriarhul Benedict al Ierusalimului

Prea Fericitul Patriarh Justinian întâmpină pe Prea
Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei

tului și smulgeam prada din dinții lui... Oamenii mă ascultau și stăteau fără grai și așteptau să audă sfatul meu. După ce le vorbeam eu, ei nu mai spuneau nimic și cuvântul meu cădea asupra lor picătură cu picătură. Mă așteptau precum aștepți ploaia și căscau gura lor ca pentru bura de primăvară. Dacă le surîdeam, ... surîsul meu nu-l lăsau să se piardă. Le arătam care este calea cea dreaptă și stăteam mereu în fruntea lor, stăteam ca un împărat între ostașii săi, și ori unde-i duceam ei veneau după mine» (Iov XXIX, 11—25).

Au trecut 20 de ani de atunci. Înfăptuirile care împodobesc arhi-păstoria Patriarhului apostolatului social, ctitor al unificării bisericești și sprijinitor al unității noastre naționale, ne mîină cu gîndul la previziunea proorocului ce zice: «Toate neamurile vă vor ferici pe voi, căci veți fi o țară dorită (Mal. III, 12). Întru adevărarea ei au sîrguit încoace noian de oaspeți aleși din patru continente, pentru ca împreună să prăznuim, astăzi.

*

Joi 6 iunie 1968

«Ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa» (Ps. CXVII, 24).

Am purces la o prăznui mulțumind întîi de toate — și mai presus de orice — Părintelui luminilor, pentru ocrotirea de care a făcut partașă Biserica noastră străbună și țara aceasta fără pereche — pe care cu justificată mîndrie o numim «a noastră», cum și este și cum nu îngăduim să fie altfel, — precum și pe Prea Fericitul nostru Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Ceasul arăta opt și jumătate cînd II.PP.SS. și PP.SS. Ierarhi membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, șefii celorlalte Culte din țară, membrii Consiliului Național Bisericesc și ai Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor s-au îndreptat spre paraclisul patriarhal Sfîntul Spiridon-Nou.

Zece minute mai tîrziu, au plecat în spre aceeași măreață biserică membrii delegațiilor bisericești străine.

Protopopi și preoți din clerul Capitalei — cu epitrahil și culion, cu cîrji păstorești — așteptau în curtea bisericii, împreună cu numeroși credincioși.

Înalții Ierarhi au fost întîmpinați la intrarea bisericii de către membri ai Sfîntului Sinod, iar în pronaos, de către P.S. Episcop Teoctist al Aradului, în odăjdii, înconjurat de soborul slujitorilor preoți și diaconi. P.S. Sa a prezentat sfînta Evanghelie și sfînta cruce, spre sărutare. Corul studenților Institutului teologic de grad universitar din București, dirijat de Dl. Prof. Nicolae Lungu, a cîntat Imnul Patriarhal și Axionul.

Participanții la solemnitate au ocupat locurile rezervate: oaspeții străini în partea dreaptă, iar Înalții Ierarhi români, profesorii de teologie, membrii Consiliului Național Bisericesc și membrii Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, în stînga. Șefii celorlalte Culte din țară au luat loc în stranele ce le-au fost rezervate în partea dreaptă, iar PP.CC. Consilieri patriarhali, pe centru.

Înălții Ierarhi slujitori fac închinare, după rînduială, începînd cu cei mai mari în rang. După aceea, soborul intră în altar pentru înveșmîntarea în odăjdii, în timp ce studenții teologi cîntă «Toată suflarea» și Doxologia.

Din sobor au făcut parte: Prea Fericitul Patriarh Justinian al României, Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea al Gruziei; Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei; Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Greciei; I.P.S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei; I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P.S. Episcop Hrisostom al Constanței (Cipru) și P.S. Episcop Teoctist al Aradului.

Înălții Ierarhi au fost înconjurați de P. Cuv. Arhimandriți: Benedict Ghiuș și Bartolomeu Anania, de P. C. Arhidiaconi ceremoniali Nicolae Dmitriev, Dr. Vasil Velianov, Evghenie Dascălu. Fănică Mazăre și Ion Panțîru, precum și de P. C. Diaconi auxiliari Petre Zamfira, Const. Dumitrescu, Miron Mihuț, Gh. Vărzaru, Anatolie Lefter, Vasile Niculescu, Gh. Speranță, Mihai Nuță și Const. Diaconescu.

Pentru răspunsurile liturgice au fost programate: corul elevilor Seminarului teologic și studenților teologi dirijat de Dl. Prof. V. Frangulea — pînă la «Apostol» și, în continuare, Corala Sfintei Patriarhii, dirijată de Dl. Prof. Nicolae Lungu.

După înveșmîntare, ieșind pe solee, Prea Fericiții Patriarhi binecuvîntează pe clerici și credincioși.

Luînd cuvenita blagoslovenie, P. Cuv. Arhim. Benedict Ghiuș dă binecuvîntarea pentru începerea sfintei liturghii arhieresti.

La trisaghion, Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea și Prea Fericiții Patriarhi Justinian și Chiril dau binecuvîntarea prevăzută de ritualul liturgic. «Apostolul» a fost citit în slavonește de P. C. Arhidiacon Dr. V. Velianov, iar P.C. Arhidiacon Evghenie Dascălu a dat citire Sfintei Evanghelii. La unele ectenii, acompaniată de cor, a cîntat artista emerită D-na Maria Voloșescu. Cădirea din vremea cîntării Heruvicului a fost făcută de Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea al Gruziei.

Pomenirile de după Heruvic au fost făcute de cei trei Prea Fericiți Patriarhi slujitori. Simbolul credinței a fost rostit, din strană, de către I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului. «Tatăl nostru» a fost cîntat, în comun, de cor, cler și credincioși.

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului — căruia i-a fost rezervat scaunul cel mai înalt din sînul bisericii (jețul patriarhal) — a rostit binecuvîntările prevăzute de ritualul liturgic pentru cel mai mare.

După ce s-au împărtășit, Înălții Ierarhi din sobor au dezbrăcat odăjdiile arhieresti și apoi au fost conduși de diaconi la străunile ce le-au fost rezervate. Sfînta liturghie arhierască a fost continuată de P.S. Episcop Teoctist al Aradului, înconjurat de soborul slujitorilor.

După otpustul sfintei liturghii, s-a săvîrșit Doxologia de către I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și

Argeşului şi P.S. Episcop Antim al Buzăului, împreună cu un sobor de arhimandriţi şi diaconi ortodocşi români.

Din uşile împărăteşti ale sfântului altar, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a dat citire Rugăciunii de mulţumire îndreptată către Părintele ceresc, pentru binefacerile pe care le-a revărsat îmbelşugat asupra Bisericii şi Patriei noastre, asupra Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în cei 20 de ani de când ocîrmuieşte înţelepteste Aşezămîntul dumnezeiesc al Legii noastre strămoşeşti.

*

Era ora 11,45 cînd au început cuvîntările aniversare de omagiere a Întîistătătorului Bisericii noastre.

Cel dintîi a luat cuvîntul Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit NICOLAE al Ardealului, care vorbind în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, al clerului şi credincioşilor ortodocşi români, a spus următoarele :

Veniţi astăzi toţi ierarhii, preoţii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române, toţi cei ce sînt de faţă la acest praznic luminat sau sînt prezenţi numai cu gîndul şi cu inima, din multe părţi ale lumii şi din diferite Biserici, să preamărim împreună cu Hristos-Domnul şi să-I mulţumim pentru harul ce l-a revărsat în ultimii douăzeci de ani asupra Bisericii noastre, şi asupra întîiului ei stătător şi întîiului ei slujitor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Căci dacă tresaltă inimile noastre de bucurie cînd privind peste mulţimea înfăptuirilor, peste desfăşurarea vieţii noastre bisericeşti în aceste două decenii, ne dăm seama că toate cîte s-au făcut, prin El, prin harul lui Hristos s-au făcut şi că noi — în frunte cu Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh — am fost şi sîntem numai împreună-lucrători ai lui Hristos (cf. I Cor. IV, 1) şi slujitori ai Bisericii Sale.

Cu adevărat, Iisus Hristos a chemat cu ani în urmă pe tînărul Ioan Marina, de «obîrşie populară» (Apostolat Social, vol. VI, p. 352), să păsească pe calea preoţiei şi să se identifice cu viaţa religioasă a poporului, dar şi cu setea lui de cultură, de dreptate şi de pace. El l-a chemat, apoi, ca director de seminar, să dea Bisericii noi slujitori ai altarelor şi ai apostolatului social. El l-a înălţat arhiereu-vicar şi după aceea mitropolit în scaunul Moldovei, ca în vremea cînd «răni adînci sîngerău peste tot trupul Moldovei, pustiită de urgia războiului» (Apostolat Social, VI, p. 204), cu dragoste, cu energie, cu neîmpuţinată rîvnă, întru osteneală de zi şi de noapte, să aline durerile, să potolească inimile, să înmănuncheze elanurile spre zidirea unei vieţi noi bisericeşti şi sociale. El, Hristos-Domnul, l-a ridicat — prin glasul clerului şi credincioşilor — pe cea mai înaltă treaptă a slujirii, treapta de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. El a lucrat şi lucrează în multilaterală activitate a Prea Fericitiei Sale, în așa fel încît Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian poate spune — cu sfîntul Apostol Pavel — «am lucrat mai mult decît ceilalţi apostoli, dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu cel

ce era întru mine», căci «prin harul lui Dumnezeu sînt ceea ce sînt (I Cor. XV, 10).

Cu toate acestea, mari sînt vredniciile sărbătoritului de astăzi — căci harul lui Hristos nu este roditor decît prin conlucrarea liberă, prin dăruirea deplină a celui chemat. La glasul de chemare al Domnului, Prea Fericirea Sa dintru început a răspuns fără șovăire: «Iată-mă, Doamne, vin ca să fac voia Ta» (Evrei X, 7, 9). Și voia lui Hristos, voia Bisericii Sale, voia poporului — care e voia lui Dumnezeu — a împlinit-o mereu. Întru smerenie și nestinsă osîrdie, întru înțelepciune și neostenită lucrare, întru credință și dragoste atotcuprinzătoare, și-a dăruit întreaga viață lui Hristos și poporului, lumii întregi. Adînc înrădăcinat în viața Bisericii, în viața poporului, om al vremilor noi, însuflit de Duhul cel veșnic viu și veșnic creator de viață nouă, Prea Fericirea Sa, acum douăzeci de ani, a proiectat pe firmamentul Bisericii luminile unui vast program de activitate. Astăzi putem spune, cu Evanghelistul Ioan, că «cuvîntul trup s-a făcut» (Ioan I, 14), că programul a devenit realitate vie, prin lucrarea Sfîntului Sinod, a clerului și credincioșilor, sub îndrumarea înțeleaptă a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Așa de bogată este roada ostenelilor Prea Fericirii Sale încît noi — aici — nu putem decît să enumerăm succint cele mai însemnate realizări dintre multele înfăptuiri. Toate acestea sînt mlădițe ale aceluiași duh: duhul ortodoxiei românești, care-și are izvoarele în credința dreptmăritoare, veche și totuși mereu nouă, și în legătura cu poporul, cu istoria lui, cu năzuințele lui, cu vrerile lui. Într-o epocă de mari înnoiri, de rapide transformări, Biserica noastră — sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian — a găsit în tezaurul străvechi de gîndire și viață ortodoxă energii divine și energii populare, prin care ea s-a înnoit și se înnoiește mereu, și a adus mereu partea sa de contribuție la mersul înainte al poporului, al omenirii întregi.

Pe planul gîndirii teologice, teologia românească — în ultimii douăzeci de ani — s-a manifestat cu o vitalitate deosebită, remarcîndu-se nu numai prin legătura ei cu Evanghelia Domnului și cu Tradiția Sfinților Părinți și a teologiei ortodoxe, ci și prin ancorarea ei în actualitate, în problemele ridicate de viața Bisericii, de viața Ortodoxiei și creștinătății întregi, de viața epocii noastre. Avem astfel o teologie vie, după pilda Sfinților Părinți, pentru care a teologhisi nu e numai a gîndi sau a vorbi despre Dumnezeu, ci e viață în Dumnezeu, e gîndire trăită și trăire gîndită, e o floare răsărită din solul realității divine și umane, de aceea și izvor de viață și de orientare în actualitate. De aici accentul teologic în toată activitatea Prea Fericirii Sale, în toată activitatea internă și externă a Bisericii noastre, care își fundamentează teologic toate atitudinile și acțiunile — și fructifică gîndirea teologică în noile realități ale vremii noastre.

Pe planul acțiunii — care constituie mereu o unitate cu planul gîndirii teologice — înnoirea cuprinde toate sferele vieții bisericești, atît viața internă a Bisericii noastre, cît și relațiile ei cu celelalte Bise-

rici Ortodoxe, cu alte Biserici creștine, cu năzuințele vremii, în spiritul frățietății ecumenice, al luptei comune pentru pace și înfrățire între popoare. Aici iese în evidență idealul creștin al apostolatului social, formulat atât de clar și aplicat așa de multilateral de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Temelia vieții celei noi este unitatea deplină dintre ierarhi, cler și credincioși. Această unitate, prin care toate mădularele Bisericii, pătrunse de duhul lui Hristos, sînt împreună-lucrătoare pentru propășirea ei și împlinirea misiunii ei în lume, și-a găsit expresia în legislația bisericească, bazată pe canoanele Ortodoxiei și pe nevoile actuale ale Bisericii. Actuala legislație este «cea mai completă și mai rodnică» dintre toate legislațiile anterioare. Ea întărește sinodalitatea în lucrarea ierarhilor și participarea activă a preoților și credincioșilor la viața bisericească. Sfîntul Sinod, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian, discută și decide în spiritul sinodalității apostolice asupra tuturor problemelor importante ale Bisericii noastre. Clerul și credincioșii — nu numai în parohii, ci și pe Eparhii și pe întreaga Patriarhie — își spun cuvîntul prin Adunările Eparhiale, prezidate de ierarhul respectiv și în Adunarea Națională Bisericească, prezidată de Prea Fericitul Patriarh Justinian. Aceasta explică faptul că viața cea nouă pulsează cu vigoare în toate mădularele Bisericii noastre.

Pentru pregătirea preoților s-a reorganizat învățămîntul teologic, s-au instituit cursuri de îndrumare misionară și pastorală și conferințe de orientare, se tipăresc cărți și reviste, formîndu-se astfel o preoțime nouă, o preoțime bine orientată, mereu în pas cu desfășurarea vieții bisericești pe plan intern și pe plan extern. Dintre cărțile de căpătîi destinate pastorației și îndrumării credincioșilor amintim: *Învățătura de credință creștină ortodoxă* (1952), *Tîlcuirea Evangheliilor și Cazaniile Duminicilor de peste an* (1960) și cele nouă volume de *Apostolat Social* — prima cu binecuvîntarea și îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, celelalte rod al strădaniilor Prea Fericirii Sale. O însemnătate deosebită are apariția în curînd a unei noi ediții a Bibliei și — separat — a *Noului Testament*. Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă și tipografiile de la Centrele mitropolitane au dat clerului și credincioșilor hrana duhovnicească necesară.

Ca semn al vremilor noi, de libertate, dreptate și unitate națională și al vitalității Ortodoxiei românești în toți membrii ei, trebuie amintit mărețul act al reîntregirii bisericești din octombrie 1948, cînd frații de aceeași lege strămoșească s-au regăsit la sînul Bisericii mame, Biserica poporului român de veacuri. Refacerea unității străvechi a înlăturat vrajba, a întărit frățietatea, a însemnat un spor de energie spirituală și de activitate bisericească. Spre această îmbogățire duhovnicească ne-a îndreptat și canonizarea unor sfinți români și generalizarea cultului unor sfinți ale căror moaște se află în țara noastră (1955), prilej de cinstire a înaintașilor și de urmare a pildei lor.

Dacă viața religios-morală a fost înnoită, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a dovedit nu numai un adevărat cîrmuitor duhovnicesc, un organizator de prim rang, ci și un gospodar neîntrecut. Astfel și părții

economice i s-a dat atenția ce i se cuvine, pentru buna funcționare a vieții bisericești (Salarizarea clerului, Casa de odihnă, Casa de Pensii și Aju-toare, Fondul Central Misionar, construcții, pictări și restaurări de biserici, ateliere pentru cele necesare cultului etc.).

Dar — în concepția Prea Fericitului Patriarh Justinian — Biserica nu se poate mărgini numai la activitatea duhovnicească, nu se poate închide în cercul ei de preocupări, și să fie străină de frământările vremii, ci ea trebuie să ajute, în duhul iubirii creștine, și la strădaniile societății pentru o viață tot mai bună și mai fericită. «Vom dovedi că Hristos trăiește în noi —, spunea Prea Fericirea Sa preoților — dacă ne vom dărui pentru binele semenilor noștri, dacă vom munci pentru înflorirea patriei și dacă... prin truda noastră de fiecare zi oamenii de pe tot întinsul pământului vor trăi în pace și bunăînțelegere» (Apostolat Social, VIII, p. 124). Această slujire a patriei și a omenirii este ceea ce Prea Fericirea Sa numește — cu o expresie fericită — «apostolat social», căci apostolul lui Hristos trebuie să fie apostol al dragostei, al libertății și egalității, al frățietății și păcii.

Biserica Ortodoxă națională autocefală, Biserica noastră, și-a întreprins, de-a lungul secolelor, existența cu viața poporului român, sprijinind lupta lui pentru libertate, dreptate socială, cultură și unitate națională. Și astăzi ea este alături de popor — prin autocefalia sa sprijinind suveranitatea și independența țării noastre; prin unitatea bisericească întărind unitatea națională a poporului și prin conlucrarea ierarhiei, clerului și credincioșilor la propășirea patriei și la lupta pentru pace, aducând contribuția sa — în spiritul Evangheliei lui Hristos — la ctitorirea vieții celei noi și la înfrățirea între popoare.

Patria noastră acordă Bisericii Ortodoxe Române — tuturor Cultelor — libertatea de a se organiza după credința și rânduielile lor și un larg sprijin moral și material. Acest climat de libertate religioasă a oferit Bisericii noastre condițiile prielnice de desfășurare a întregii ei activități și pe plan bisericesc și pe planul slujirii năzuințelor poporului și omenirii întregi. De aici angajamentul Bisericii noastre — tălmăcit de Prea Fericitul Patriarh Justinian la 29 februarie 1968 — de a «lucra în așa fel ca și noi, atât pe plan intern, cât și pe plan extern, să afirmăm și să sprijinim prestigiul deosebit de care se bucură Patria noastră» și de «a sluji cu toată credincioșia și cu tot elanul marilor năzuințe ale poporului, pentru fericirea lui, pentru înflorirea Patriei..., pentru pacea și cooperarea dintre toți oamenii și dintre toate popoarele».

Biserica noastră însă nu stă aplecată numai asupra ei însăși, ci deschide larg brațele iubirii frățești către toate Bisericile Ortodoxe surori, către toate Bisericile creștine și religiile, către toate popoarele iubitoare de pace. «Noi, Bisericile Ortodoxe surori — zice Prea Fericirea Sa — înfățișăm o mare familie» (Apostolat Social, vol. IV, p. 6). De aceea Bisericile noastre «colaborează în aceeași credință, în dragoste și bunăînțelegere creștină, pentru binele lor în parte și al Ortodoxiei întregi» («Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1965), nr. 11—12, p. 1014). Pe linia aceasta a legăturilor dintre Bisericile Ortodoxe și a unității ecumenice ortodoxe

manifestările sînt atît de multiple încît nu le putem enumera. E destul să amintim vizitele făcute Bisericii noastre de delegații conduse de Patriarhul ecumenic, de Patriarhii Alexandriei, Antiohiei, Ierusalimului, Bisericii Ortodoxe Ruse, Sîrbe, Bulgare etc.; și de delegațiile Bisericii noastre, care sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian au vizitat Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, Patriarhia Rusă, Biserica Greacă, Patriarhiile Bulgară, Sîrbă etc. Aceste vizite au contribuit nu numai la întărirea unității în duhul Ortodoxiei, ci și la întărirea prieteniei și păcii între popoare. La fel, activitatea delegaților noștri — care întotdeauna au reprezentat poziția stabilită de Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericea Sa, la Conferințele Panortodoxe de la Rodos și la pregătirea viitorului sinod ecumenic — constituie o mărturie vie a contribuției însemnate aduse de Biserica noastră la lucrarea Ortodoxiei întregi în probleme general-ortodoxe, în problemele ecumeniste și ale păcii în lume.

În ce privește relațiile interortodoxe ecumeniste, e cunoscută atitudinea și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, — a Prea Fericitului Patriarh Justinian — atît pe plan intern, cît și pe plan extern. Pe plan intern, frățietatea ecumenistă dintre culte este așa de evidentă încît cei ce ne-au vizitat țara au constatat că aici este un model de conviețuire și colaborare între culte. Mai mult decît atît: la consfătuirile șefilor de Culte ținute la Patriarhia Română, au participat, alături de șefii Cultelor creștine, și șefii Cultelor mozaic și musulman. E o unitate între culte bazată pe credința în Dumnezeu și pe aplicarea acestei credințe în acțiunea comună pentru înflorirea Patriei, pentru pace și înfrățirea între popoare.

Pe plan extern, Biserica noastră lucrează — sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian — în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinței Creștine pentru Pace, Conferinței Bisericilor Europene, întreține relații cu Biserica Anglicană, cu Biserici Evanghelice-Luterane, cu Biserici Romano-Catolice etc. Năzuința tuturor este refacerea Bisericii celei una, posibilă, după cuvîntul Prea Fericitului Patriarh Justinian — pe baza credinței Bisericii Ecumenice din primele veacuri și a principiilor sinodalității și autocefaliei. Dar pînă la realizarea acestei năzuințe, Bisericile — unite prin dragoste frățească — se apropie unele de altele, învață să se cunoască mai bine și își întăresc unitatea prin acțiuni comune pentru sprijinirea libertății, egalității, progresului social și păcii în lume. Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor (1966) și chemarea la întărirea angajamentului «creștin în problemele lumii contemporane», în «slujirea lumii», pentru adîncirea frăției, dragostei, dreptății și păcii — au avut un larg ecou în toate Bisericile. Schimbul de vizite între primatul Bisericii Anglicane și Prea Fericitul Patriarh Justinian, ca și alte vizite de căpetenii bisericești constituie contribuții importante la unitatea creștină în slujire iubitoare pentru viață, pentru pace, pentru progres.

Cei douăzeci de ani de activitate în slujba Bisericii noastre, a Ortodoxiei, a ecumenismului și păcii au conturat personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian în conștiința clerului și credincioșilor, a Bisericilor Ortodoxe și a celorlalte culte, pe planul larg al acțiunii interortodoxe.

ecumeniste și de înfrățire între popoare, ca pe o personalitate de prim rang: «un reprezentant de seamă al conștiinței ecumenice ortodoxe», cum se exprimă Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei; «unul din cei mai mari conducători ai vieții religioase internaționale», cum afirma Dr. Franklin Clark Fry, președintele Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; un luptător de frunte pentru pace și înfrățire între popoare.

Prea Fericirea Voastră,

N-am putut cuprinde în aceste puține și slabe cuvinte nici personalitatea atât de complexă a Prea Fericirii Voastre și totuși atât de puternic conturată, nici mulțimea realizărilor celor două decenii de patriarhicească arhipăstorire, caracterizate prin clarviziunea, prin energia realizatoare, prin înțelepciunea cu care v-ați dăruit total unui singur ideal: Hristos Domnul și Biserica Sa, împletită în viața de astăzi a poporului nostru, a omenirii întregi. Prea Fericirea Voastră ați înțeles — din tâlcul Sfintelor Evanghelii, din ruga smerită la altarele străbune, din graiul veacurilor și al poporului — că adevăratul ucenic al lui Hristos este acela care soarbe puteri de viață nouă din izvoarele de har ale Bisericii Sale și le revarsă cu dărnicie pretutindeni, ca «lumea viață să aibă și cât mai multă viață» (Ioan X, 10). Căci toată activitatea Prea Fericirii Voastre aici își are obârșia: în dragostea lui Dumnezeu, Care îmbrățișează nu numai Biserica proprie, ci toate Bisericile, nu numai poporul nostru român, ci toate popoarele. Căci dragostea, vastă cât nemărginirea, atinge cu creștetul ei cerul, veșnicia.

Și iată astăzi, la acest praznic luminat, — prin graiul meu smerit —, vine întreaga Biserică Ortodoxă Română, Sfântul Sinod, clerul și credincioșii, să Vă încununeze cu cununa dragostei lor curate, a prețuirii nețărmurite ca pe cel mai vrednic ostenitor în via Domnului, ca pe cel dintâi slujitor al ei, al năzuințelor și strădaniilor ei. Ceea ce ați proiectat în cuvinte la alegerea și instalarea Prea Fericirii Voastre, a devenit faptă prin truda neobosită a minții și a inimii cu care ne-ați călăuzit cu dragoste părintească și cu luminată înțelepciune.

La acest praznic al Bisericii Ortodoxe Române vedeți întruniți în jurul Prea Fericirii Voastre și pe reprezentanții poporului nostru, în semn de prețuire a patriotismului constructiv, a contribuției la cauza păcii și progresului, care vă caracterizează.

Aici sînt de față și delegați ai Bisericilor Ortodoxe, ai Cultelor din țara noastră, ai Mișcării Ecumenice, ai Conferinței Creștine pentru Pace și ai altor organizații bisericești și culte de peste hotare, — mărturisind astfel prestigiul de care Prea Fericirea Voastră și Biserica noastră se bucură în toate părțile lumii.

De aceea, praznicul de astăzi e nu numai sărbătoarea ortodoxiei române, ci și al Ortodoxiei întregi, a ecumenismului, a tuturor luptătorilor pentru pace.

Preamărind pe Hristos pentru toate darurile ce le-a revărsat peste Biserica noastră, peste Prea Fericirea Voastră, rugăm pe Dumnezeu luminilor să Vă dăruiască încă mulți ani de rodnică activitate, ca astfel,

prin faptele dragostei și păcii, să fie slăvit Tatăl nostru cel din ceruri, Căruia I se cuvine toată cinstea și închinăciunea, acum și pururea și în vecii vecilor.

A luat apoi cuvântul Sanctitatea Sa Patriarhul BENEDICT al Ierusalimului și al întregii Palestine :

Primind cu mare bucurie invitația frățească a Prea Fericirii Voastre ca venerabila Mamă a Bisericii din Sion să participe la manifestările sărbătorești organizate de Prea Fericirea Voastră cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la urcarea Prea Fericirii Voastre pe tronul patriarhal, am venit aici împreună cu cinstita noastră delegație, cu inima plină de bucurie, făcându-ne interpreții celor mai calde rugăciuni ale Mamei Bisericii din Sion, pentru a sărbători împreună cu Prea Fericirea Voastră și a ne bucura pentru marea și dreapta binecuvântare, pe care Mirele nostru cerească a dăruit-o Prea Fericirii Voastre de Dumnezeu păzite, la împlinirea a 20 de ani de patriarhicească păstorire, plină de slavă, de cinstire, de luptă și de roade bogate.

Prea Fericite Frate, vestea sărbătoririi acestui eveniment istoric de către preasfânta Biserică Română a fost primită de preasfânta Biserică a Ierusalimului cu deosebită bucurie evanghelică. De aceea am făcut acest drum lung, ca să venim în această frumoasă țară și să ne rugăm împreună cu Prea Fericirea Voastră cea cinstită de Dumnezeu și să dăm slavă Stăpînului nostru care a binecuvîntat și binecuvîntează pe Prea Fericirea Voastră și pe preasfânta Biserică Ortodoxă Română. Asistăm astăzi în această sfîntă catedrală, cu convingerea nezdruincată că harul Sfîntului Duh a coborît peste noi, ca să cinstim pe Prea Fericirea Voastră preadorită, a cărei arhipăstorire ca patriarh vreme de 20 de ani a fost «buna mireasmă a lui Hristos în cei ce se mîntuiesc» (II Cor. II, 15).

Ne bucurăm în Domnul și ne lăudăm cu un astfel de frate. Vă felicităm din toată inima, iar la Preasfîntul Mormînt nu vom înceta a înălța rugăciuni pentru Prea Fericirea Voastră iubită de Dumnezeu, pentru venerabila Voastră ierarhie, pentru cinstita preoțime și pentru toți binecredincioșii ortodocși ai Bisericii Prea Fericirii Voastre.

Cu adevărat bucuria noastră este sinceră și profundă pentru că și legăturile care unesc cele două Biserici ale noastre sînt vechi, multe și mari, tari și de nezdruincat.

Șirul venerabil al vrednicilor de pomenire înaintași ai noștri, începînd cu Teofan și Paisie, al prea sfîinților noștri ierarhi și părinți de la Sfîntul Mormînt, au întărit legăturile frățesti ale sfintelor noastre Biserici, au lucrat apostolic și au creat o lungă tradiție de dragoste și de prețuire din partea preasfîntei Biserici Române și a domnitorilor din Moldova și Muntenia față de Locurile Sfinte, față de prea venerabila Mamă a Bisericii, față de vechiul nostru Patriarhat și față de venerabila noastră frățietate a Sfîntului Mormînt, față de această păzitoare neadormită a preavenerabilor locuri de închinăciune din Pămîntul Sfînt și față de farul cel strălucitor de-a lungul veacurilor al neprihănitei noastre credințe ortodoxe.

Domnul Dumnezeu, Cel ce a mântuit sfânta Sa Mireasă, Biserica, cu cinstitul Lui sînge, să binecuvînteze din belşug via Lui şi să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate deplină, putere şi îndelungire de zile, ca să Vă învrednicească să sărbătoriţi şi preaslăvitul şi cinstitul jubileu de aur patriarhal, spre slava preacinstitului Lui nume şi spre promovarea unirii cu toate sfintele Lui Biserici întru legătura păcii.

Apoi delegatul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, I. P. S. Mitropolit FILARET al Kievului şi Galîţiei şi Exarhul întregii Ucraine, a dat citire următorului Mesaj din partea Sanctităţii Sale Patriarhului ALEXEI al Moscovei şi a toată Rusia:

«Exprimîndu-Vă sentimentele mele de cordială şi frăţească dragoste, de profundă admiraţie şi stimă, Vă felicit cu ocazia acestei solemne şi măreţe sărbători a împlinirii a douăzeci de ani de slujire în scaunul de Întîistătător al sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Întregii ierarhii, clerului, colaboratorilor şi întregului popor al Bisericii Ortodoxe Ruse este arhicunoscut numele Prea Fericirii Voastre, legat de munca neobosită şi de activitatea multilaterală pe care o desfăşuraţi cu atîta rîvnă şi dragoste pentru slava sfintei Biserici şi întărirea Ortodoxiei.

Vremurile noastre se caracterizează din ce în ce mai puternic prin tendinţa tuturor creştinilor de a realiza unitatea de credinţă pentru a sluji omenirea, iar Ortodoxia este chemată să fie, după cuvîntul Scripturii, cu adevărat «stîlp de foc şi nor luminos» (Ieşire XIV, 24), care să lumineze minţile oamenilor şi să facă loc în inimile lor prezenţa lui Dumnezeu, pentru a se vădi calea adevărată spre scopurile binecuvîntate de Dumnezeu. «Cu cît veţi fi fără prihană şi fără de răutate», spune Apostolul (Filip. II, 15), fiii credincioşi şi devotaţi ai Sfintei Biserici Ortodoxe, lucrînd cu zel şi credinţă, păstorii şi arhipăstorii pravoslavnici, după cum iarăşi spune Apostolul: «Luaţi dar aminte de voi şi de toată turma întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi» (Fapte XX, 28), cu atît mai evident va apare chipul adevăratei unităţi mîntuitoare, care din neam în neam, din veac în veac a dat lumii strălucite dovezi de credinţă şi de mărturisire a unităţii ortodoxe.

Părinţi şi învăţători ai Bisericii creştine, martiri şi mărturisitori, preacuvioşi şi dreptcredincioşi au dovedit cu sacrificiul vieţii lor puterea de credinţă, unirea nezdruincată în adevărurile sfinte ale Ortodoxiei şi devotamentul lor faţă de aceste adevăruri.

Acum dar, sfînta Biserică a lui Hristos nu se poate mărgini numai la simpla propovăduire a idealurilor înalte şi morale necesare omenirii: «spre zidirea Trupului lui Hristos» (Efes. IV, 12); ea trebuie să arate prin fapte «că păzeşte unitatea Duhului întru legătura păcii» (Efes. IV, 3), a păcii «celor de departe şi a celor de aproape» (Efes. II, 17), pacea care este «darul lui Dumnezeu», atît de scump (Ioan XIV, 27), «căci Dumnezeu ne-a chemat spre pace» (I Cor. VII, 15). Cu cît mai multă rîvnă şi conştiinciozitate ne vom desfăşura activitatea noastră în slujba păcii, cu atît mai puternic se va preamări numele binecuvîntat al Dumnezeului păcii şi al dragostei.

Pomenind astăzi despre marile îndatoriri și răspunderi pe care le au creștinii, dar mai cu seamă noi păstorii bisericești, mărturisim și cu acest prilej că noi re trăim sentimentul de profundă bucurie, știind că sfânta Biserică Ortodoxă Română are la conducere în persoana Prea Fericirii Voastre un vrednic, înțelept de Dumnezeu rînduit cîrmuitor, credincios profund în adevărurile sfinte, blagocestiv, grijuliu în cîrmuirea turmei ce V-a fost încredințată, devotat și neînfricat susținător al Ortodoxiei sfinte, sincer și neobosit luptător al păcii și unirii tuturor popoarelor.

Experiența colaborării noastre de ani de zile și perfecta înțelegere reciprocă cu Prea Fericirea Voastră în toate problemele bisericești și sociale ne-a întărit convingerea — și mie și tuturor celor ce Vă cunosc în-deaproape — că numai Providența divină V-a ales ca prin dăruirea totală și slujirea cu credință a idealurilor creștine să se înmulțească slava lui Dumnezeu, iar corabia Bisericii Ortodoxe Române să se îndrepteze spre culmile desăvîrșirii duhovnicești de unde să radieze dragoste, adevăr și pace în lume.

Aflîndu-ne încă sub impresia comuniunii noastre duhovnicești și a înfrățirii nezdruincinate cu Prea Fericirea Voastră prilejuită de jubileul celor 50 de ani de la reînființarea Scaunului patriarhal al Moscovei, Vă mărturisim că vizita Prea Fericirii Voastre ne-a fost cu atît mai scumpă și prețuită, cu cît a coincis tocmai cu perioada împlinirii a 20 de ani de la alegerea și înscăunarea Prea Fericirii Voastre pe tronul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Române.

Exprimîndu-Vă Prea Fericirii Voastre și prin delegația Bisericii Ortodoxe Ruse în frunte cu I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galіției și Exarh al întregii Ucraine, dragostea noastră adîncă și frățească precum și a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, înălțăm rugăciuni către Milostivul nostru Domn Iisus Hristos, pe care-L mărturisim și propovăduim (Evr. III, 1), ca pururea să Vă ocrotească și să Vă povățuiască spre tot lucrul bun și de folos, iar sfintei Biserici Ortodoxe Române să-i reverse din belșug binecuvîntarea Sa cerească.

Dumnezeu să Vă înmulțească anii vieții și să Vă întărească puterile spre slava sfîntului Său Nume, spre întărirea și consolidarea Ortodoxiei și pentru realizarea unității creștine și adîncirea legăturilor de înfrățire și prietenie între popoarele Republicii Socialiste România și Uniunii Sovietice și pentru întronarea și întărirea păcii pe pămînt».

În numele Bisericii Ortodoxe din Gruzia a rostit apoi cuvînt de omagiere Sanctitatea Sa EFREM al II-lea, Arhiepiscop de Mitsatis, Mitropolit de Tbilisi și Patriarh al Gruziei :

În numele Bisericii Ortodoxe din Gruzia, în numele delegației și al meu personal aduc cele mai calde și sincere mulțumiri pentru invitația ce ne-ați făcut de a participa la această înălțătoare solemnitățe, care marchează 20 de ani de patriarhat al Prea Fericirii Voastre, multenerate Părinte Patriarh.

20 de ani — nu este o perioadă prea lungă, dar nici prea scurtă. De cîte ori cîte 20 de nopți neadormite, cîte 20 de suspinuri, cîte 20 de la-

crimi, de griji și răbdare, repetate în fiecare an de nenumărate ori. Aceasta este situația deosebit de grea a unui conducător, mai ales acum, când viața lumii este atât de zbuciumată și plină de griji: În Asia și Europa clocoțeste în foc cazanul plin de otravă, amenințând să otrăvească viața noastră, să distrugă omenirea în masă, să nimicească cultura moștenită din strămoși și tot ce a creat geniul omenesc în decursul existenței sale pe pământ.

În această perioadă a vremurilor noastre, plină de griji, Biserica nu trebuie să stea la o parte ca un simplu spectator.

Biserica întotdeauna a fost, este și va fi în strînsă legătură cu poporul, căci bucuriile poporului sînt și bucuriile Bisericii și, dimpotrivă, necazurile și supărările poporului sînt și necazurile și supărările Bisericii. Iată de ce ideea unei lupte active împotriva tuturor ațîțătorilor la război s-a înfiripat întîia oară în Biserica Ortodoxă Rusă, de unde apoi s-a întins și în celelalte Biserici Ortodoxe, precum și în toate organizațiile creștine și necreștine.

Din rîndul Bisericii creștine care luptă pentru pace în lume, un loc de frunte îl ocupă Biserica Ortodoxă Română.

Ea — Biserica Ortodoxă Română — are o contribuție largă în Mișcarea ecumenică; prin reprezentanții săi participă cu entuziasm și pricepere la toate întrunirile intercreștine, aducînd un aport prețios și valoros pentru cauza generală a omenirii. Tot așa, tipăriturile bogate ale Bisericii Ortodoxe Române, care apar sub directa îndrumare și înțeleapta conducere a Prea Fericirii Voastre, sînt de un real folos pentru pacea lumii. Pentru omenirea contemporană nu există problemă mai importantă, care-și cere rezolvarea neîntîrziată, ca problema păcii în lume, problemă de viață pentru toată omenirea, afară de micul grup al ațîțătorilor la război.

Apropierea Bisericii este unul din obiectivele Mișcării ecumenice, iar în cadrul acestei Mișcări ecumenice ne-am adunat și noi astăzi, în binecuvîntata Dvs. țară, să mărturisim dragostea noastră și să ne împărțim gîndurile frățești cu Prea Fericirea Voastră.

Noi prețuim mult strădania sfintei Biserici Ortodoxe Române, sintetizată prin înțeleptul și venerabilul ei Cîrmuitor, pentru așezarea și întărirea lumii în pace și bună-înțelegere. Noi salutăm toate inițiativele menite să întărească pacea în lume, apropierea între Biserici și adîncirea prieteniei între popoare.

Prea Fericirea Voastră, preaiubite Părinte, știm că Vă osteniți zilnic în centrul preocupărilor cu rezolvarea tuturor problemelor bisericești locale destul de complicate, dar vedem că în același timp arătați un interes viu și sincer și față de viața altor Biserici creștine, atât Ortodoxe cît și neortodoxe.

Toate Bisericile Ortodoxe locale unanim își exprimă dorința de a colabora și susține ideea unirii tuturor creștinilor. Fiecare Biserică Ortodoxă autocefală trebuie să păstreze permanent în conștiința sa unitatea cu toate celelalte Biserici Ortodoxe, fiindcă numai în comuniune și unire cu ele Biserica are chezașia de a păstra adevărul și viața veșnică. «Inima noastră s-a lărgit», spune Sfîntul Apostol Pavel (II Cor. VI, 11), iar noi

sîntem gata să facem tot ce ne stă în putință pentru a contribui la întărirea pe pămînt a unirii mult dorită.

Îmi dați voie să Vă felicit pe toți, scumpii mei, cu ocazia jubileului de 20 de ani de patriarhat al Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, și, în numele Bisericii Ortodoxe din Gruzia și al meu personal, să transmit binecuvîntări și urări ca în lume să se sălășluiască pacea, iar între oameni bunăvoirea și unirea tuturor credincioșilor.

Prea Fericirea Voastră, Dumnezeu să întărească puterile Voastre și ajutorul Lui sfînt să Vă însoțească în toate acțiunile de acum și pînă în veac.

Eu și, prin mine, Sfîntul nostru Sinod, luînd aminte la slujirea atît de folositoare a celor 20 de ani de patriarhat, de la Sfîntul Prestol al Bisericii Ortodoxe a Gruziei, Vă rugăm să primiți înalte distincții patriarhicești — «Ordinul Sfintei întocmai cu Apostolii Nina, luminătoarea și ocrotitoarea Gruziei» și «Ordinul Sfîntului Marelui Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință».

Iar eu, în semn de adîncă dragoste, prețuire și respect, Vă îmbrățișez frățeste și Vă sărut.

În numele Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Patriarh CHIRIL a rostit următoarele :

Sîntem bucuroși că am venit la București ca reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Bulgare cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la înscăunarea Prea Fericirii Voastre ca patriarh.

S-au scurs două decenii din ziua aceea, cînd Prea Fericirea Voastră ați urcat scaunul patriarhal român. Aceasta reprezintă o perioadă remarcabilă în viața unei personalități creatoare, cum sînteți, fără îndoială, Prea Fericirea Voastră, căci aportul Vostru în organizarea Bisericii Ortodoxe Române și în opera comună panortodoxă, ca și în domeniul păcii mondiale, este grandios.

Ne aducem aminte de praznicul înscăunării Prea Fericirii Voastre ca patriarh cu 20 de ani în urmă, la care personal am participat atunci ca reprezentant al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare. Ziua aceea a fost luminoasă pentru sfînta Voastră Biserică și aducea cu sine multe săgăduințe pentru un nou avînt. Cu asemenea nădejdi poporul român, în frunte cu Ierarhii și cu cinstitul cler, privea pe Prea Fericirea Voastră — Patriarhul cel nou ales.

Despre sărbătoarea Bisericii Ortodoxe Române de acum 20 de ani eu și despre personalitatea Prea Fericirii Voastre, așa cum se manifesta pe fondul vieții bisericești la Dvs. și în lumea panortodoxă, noi aveam definitiv formate și cele mai bune impresii. Pentru aceasta Biserica Ortodoxă Bulgară s-a bucurat mult că Biserica Română soră a făcut o atît de fericită alegere, — spre a continua cu remarcabilă izbîndă slujirea lui Dumnezeu și a dreptcredinciosului popor român, aducîndu-și aportul său în opera comună edificatoare a sfintelor Biserici Ortodoxe surori.

Așteptările s-au dovedit îndreptățite, deoarece din prima zi a slujirii Voastre, Prea Fericite Stăpîne, ați început o activitate remarcabilă și rod-

nică. Noi, care din depărtare o putem urmări, am fost întotdeauna martori bucuroși al acelei opere duhovnicești din sînul Bisericii Române, care se impunea atenției tuturor, atît prin dimensiunile sale, cît și prin fericitele urmări. În pas cu aceasta mergea și propășirea materială, ale cărei roade sînt bisericile refăcute și reînnoite în țara Voastră de Dumnezeu păzită. Dar activitatea bisericească ce s-a desfășurat în sînul Bisericii Ortodoxe Române, într-o perioadă activă de 20 de ani, încadrează organizarea și mersul întregii vieți bisericești, și mai ales în aspectul ei cultural.

În acest sens am dori să remarcăm grandioasa lucrare teologică pe care bine pregătitele cadre de teologi au putut-o înfăptui, animați de Prea Fericirea Voastră și de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Aceasta reprezintă un mare aport pozitiv în dezvoltarea gîndirii teologice ortodoxe și pentru teologie în general.

În două ocazii am avut fericirea să primim la Sofia vizita Prea Fericirii Voastre ca oaspete ales al Bisericii Ortodoxe Bulgare — prima dată, cu 15 ani în urmă, la solemnitățile prilejuate de reînființarea Patriarhiei Bulgare și înscăunarea smereniei mele ca Patriarh, iar a doua oară, în vara anului 1966. Ambele vizite făcute în țara noastră, cu slujbele dumnezeiești, în fruntea cărora ați fost, au lăsat urme de neșters în analele Bisericii noastre și în memoria dreptcredinciosului nostru popor.

Prea Fericirea Voastră ați fost atunci martor de aproape al marii bucurii a poporului binecredincios și al stimei frățești adînci a arhierilor bulgari față de Prea Fericirea Voastră, față de Înalta Ierarhie a Bisericii Ortodoxe Române și de întregul popor român.

Aceste sentimente continuă mereu să ne înflăcăreze în rugăciuni pentru prosperitatea în toate a Prea Fericirii Voastre și pentru neconținutul și multilateralul progres al turmei Voastre cuvîntătoare.

În fața sfintei Biserici Ortodoxe în întregimea ei stau probleme importante, în special întărirea unității sale lăuntrice, și apoi lămurirea unanimă a tuturor chestiunilor care se referă la ecumenismul creștin în scopul apropierii Bisericilor și comunităților creștine în slujba binelui comun și a mărturisirii de credință unanime. Dar, a vorbi, în lumea noastră neliniștită, de o unitate în iubire între Biserici și între oameni, aceasta, fără îndoială, duce la necesitatea eforturilor comune pentru salvarea păcii în lume. Aceasta este una din principalele probleme ale epocii noastre, la a cărei dreaptă rezolvare sînt chemați toți oamenii de bunăcredință și înțelepciune, toți care iubesc pe om și omenirea și prețuiesc civilizația întreagă. În această privință, Bisericilor creștine le revine sarcina să împlinească suprema datorie a iubirii și a păcii — testamentul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Știînd că Prea Fericirea Voastră sînteți unul dintre cei mai remarcabili luptători pentru păstrarea păcii în lume și adversar înflăcărat al războiului, știînd că Biserica Ortodoxă Română are atîtea contribuții în opera pentru păstrarea păcii în toată lumea, noi sîntem convinși că Prea Fericirea Voastră veți fi unul dintre însufletitorii aderenților păcii în sînul Bisericilor creștine.

În numele Bisericii Ortodoxe Bulgare, permiteți-mi încă o dată să exprimăm din inimă bucuria noastră cu ocazia aniversării a 20 de ani de la înalta așezare a Prea Fericirii Voastre ca Întâistătător pe scaunul patriarhilor români și să Vă urăm fericite și îndelungate zile spre continuarea unei rodnice și de Dumnezeu iubitoare slujiri pentru propășirea sfintei Biserici Ortodoxe Române, pentru binele întregului popor român, spre dobândirea de mari satisfacții personale și spre bucuria noastră a tuturor, care Vă iubim, Vă stimăm și Vă prețuim.

În numele Bisericii Ortodoxe a Ciprului și a Întâistătătorului ei I.P.S. Arhiepiscop MACARIOS, conducătorul delegației cipriote, P.S. Episcop HRISOSTOM al Constanței Ciprului a rostit următoarea cuvîntare :

Din adîncul inimii aducem laudă mulțumitoare Arhipăstorului Hristos, Care a îndrumat cu fericire mersul nostru pînă la acest pămînt istoric, unde se află sălășluind ilustră și celebră preasfînta Biserică Română, căreia Vi s-a dat de la Dumnezeu a-i fi păstor și ocîrmuitor, și cu multă fericire facem cunoscut că am avut parte de cîntea excepțională de a participa din partea Întâistătătorului vechii Biserici a Apostolului Varnava la sărbătoririle împlinirii a douăzeci de ani de la suirea pe tronul patriarhal a venerabilei și renumitei Voastre Prea Fericiri, sărbătorire a cărei săvîrșire a cerut-o dragostea iubitei Voastre turme și a determinat-o prețuirea strălucitei Voastre opere de către mitropolii și episcopii împreună-slujitori din Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Îndeplinind cu tresăltarea inimii porunca pe care am primit-o, Vă aducem salutul frățesc festiv și cele mai calde felicitări ale Părintelui și Arhiepiscopului nostru Makarios, și, arătînd prețuirea sa față de Prea Fericirea Voastră și interpretînd sentimentele sale frățești, cu fericite glasuri învederăm bucuria sa sinceră cu prilejul acestei aniversări plăcute și istorice a Bisericii Voastre, dar exprimăm totodată și regretul că cunoscutele sale griji pentru apărarea libertății turmei sale, precum și alte griji urgente, nu i-au permis fericirea, pe care o dorea mult, de a participa personal și a aduce Prea Fericirii Voastre cu frățeară îmbrățișare salutul său în Hristos, de a înălța cîntări duhovnicești și de mulțumire împreună cu toată Biserica de aici Ziditorului ceresc al Bisericii care V-a dăruit o întreagă îmbelșugată aniversare a douăzeci de ani a strălucitului și ilustrului Vostru patriarhat.

Este într-adevăr încurajator faptul că în mijlocul acestei lumi aflată în confuzie spirituală, care a ridicat utilitarismul mai presus de orice ideal, Bisericile locale ale lui Hristos au început să lucreze sistematic, pentru a mărturisi și a pune înaintea existența și superioritatea valorilor veșnice și spirituale și pentru a aminti astfel omului că este părtaș al Duhului nemuritor, spre care trebuie să se îndrepte, ca să aibă parte de armonia între suflet și trup aducătoare de fericire. De aceea și contactele și schimburile de vizite cu ocazia unor sărbători locale și aniversări bisericești între Bisericile surori, cum este cea de față, întăresc foarte mult această străduință, contribuind la accentuarea

acțiunilor lor și la consolidarea reciprocă, pentru a întâmpina puterile răului care se războiesc împotriva lor.

Pentru acestea și exprimăm calde mulțumiri și din partea Prea Fericitului nostru Arhiepiscop Makarios, pentru invitația pe care ne-ați trimis-o cu bunăvoință pentru participarea la acest ospăț al bucuriei duhovnicești, care ne dă și prilejul de a vedea de aproape succesele Bisericii Voastre și să trăim pulsația acestei vieți duhovnicești în Hristos și totodată să gustăm roadele ei și să ne bucurăm de iradierea și de cinstea ce are sub venerabila și înțeleapta conducere a Prea Fericirii Voastre, a Patriarhului Justinian, care ilustrează tronul patriarhal al României.

Felicitînd iarăși pe Prea Fericirea Voastră și toată Biserica Ortodoxă Română cu prilejul acestui moment remarcabil în viața Patriarhiei Române aducem, din adîncul inimii, rugăciune Domnului pentru sănătatea Voastră și pentru cît mai multă și îndelungată-înzilire și întărire de sus în toate, așa că Biserica Ortodoxă Română să continue înmiresmata ei înflorire din zilele patriarhatului Vostru și să se îmbrace cu și mai mare strălucire și slavă.

De aceea și în adîncă emoție exprimînd sentimentele noastre de respect și de prețuire care stăpînesc sufletele noastre, strigăm uniți în glasuri : Mulți ani Prea Fericitului Patriarh Justinian al României !

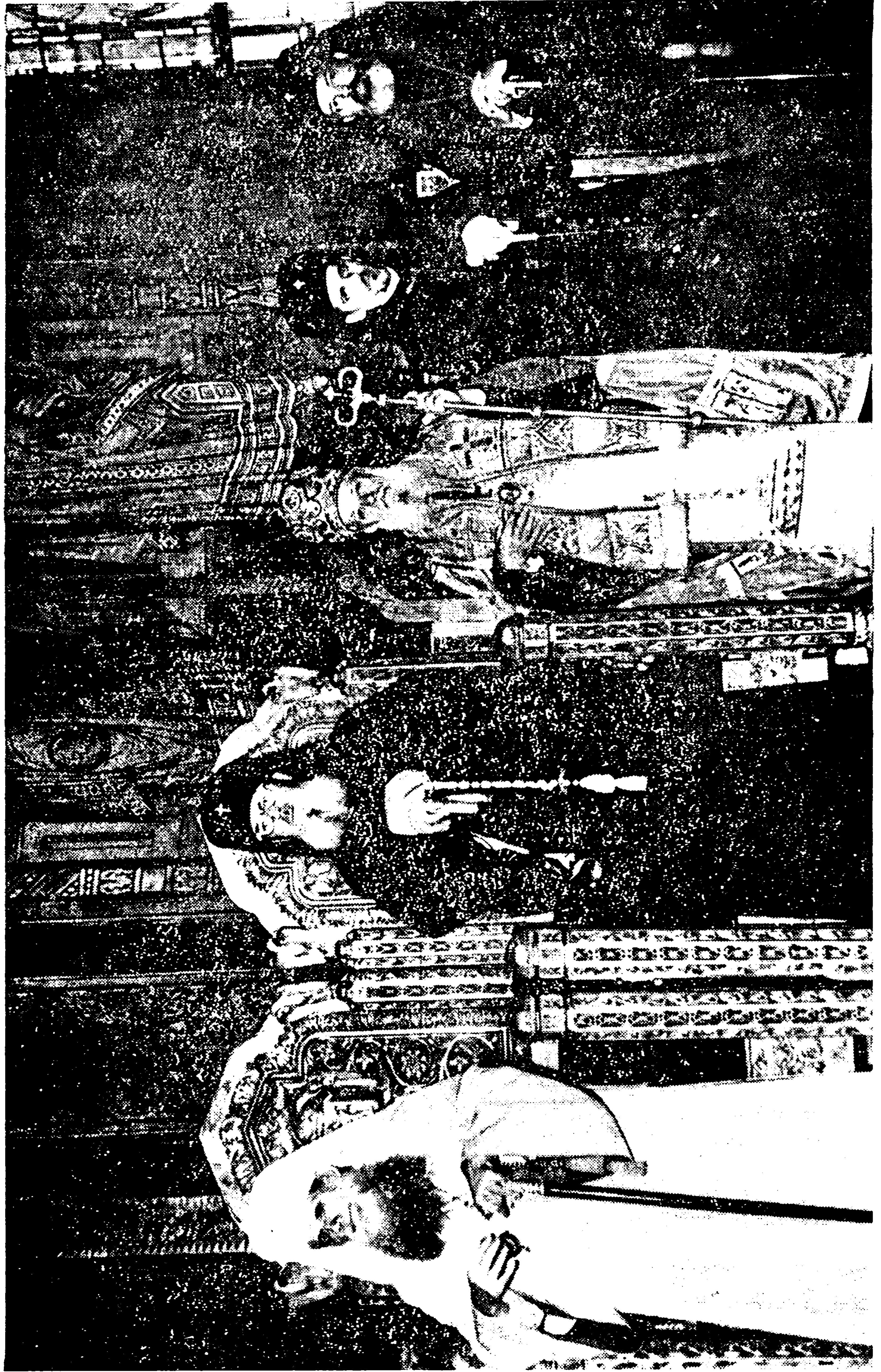
Cuvîntul de omagiu din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a fost rostit de către Întîistătătorul ei, Prea Fericitul Arhiepiscop IERONIM al Atenei și Primat al întregii Grecii :

Biserica Ortodoxă a Greciei se simte în chip deosebit fericită că participă la bucuria iubitei în Hristos surori, Biserica Ortodoxă a României, care sărbătorește a douăzecea aniversare de la ridicarea înțelepte Prea Fericirii Voastre pe strălucitul său tron patriarhal.

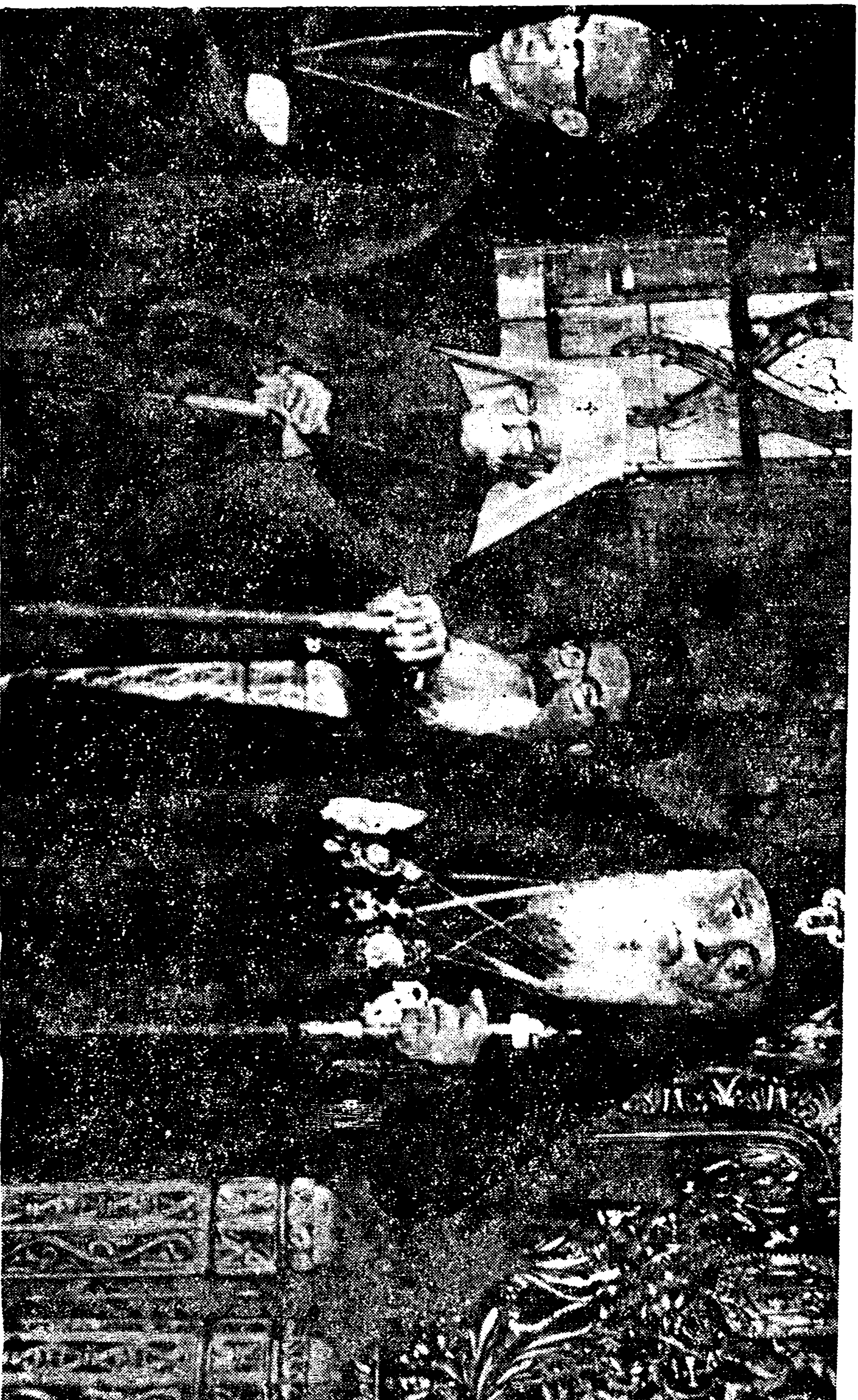
Ca ortodocși totuși și ca greci, simțim o emoție cu totul deosebită, deoarece călcăm pe țărîna sacră a strălucitului pămînt românesc. Nu ne este cu putință să uităm că mai ales aici se refugiau înaintașii noștri în vremurile grele prin care neamul nostru a trecut timp de patru sute de ani întregi, și că aici găseau brațe deschise mulți greci prizoniți.

Nu ne este cu putință să nu amintim că aici au găsit refugiu ocrotitor și muzele grecești. Pentru că acestea au dat putere și inspirație multora din cutezătorii și vitejii noștri strămoși, ca să se avînte de aici și să ia parte la lupta pentru libertatea chinuitei noastre patrii și a tuturor popoarelor subjugate de atunci.

Dar membrii Sfîntului Sinod, I.P.S. Mitropolit Constantin de Patras, vicepreședinte al Sfîntului nostru Sinod și I.P.S. Mitropolit Damaschin al Naupactiei și Evritaniei și eu personal sîntem mîndri că ne-a fost dată cinstea să reprezentăm Biserica Ortodoxă a Greciei la această pe deplin îndreptățită sărbătorire. Pentru că asistăm la prăznuirea unei aniversări care nu înseamnă pur și simplu o schimbare de patriarhat, ci și o schimbare de direcție și de mers în felul administrării și al rezolvării problemelor Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii Sfîntului Sinod în timpul slujbei vecerniei

Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea al Gruziei, Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim, Primatul Greciei,
I.P.S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei și Rev. Michael Moore, în timpul slujbei vecerniei

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului și Sanctitatea
Sa Efrem al II-lea al Gruziei, în timpul slujbei vecerniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian în mijlocul oaspeților la festivități

Deși ca loc sîntem mult departe de Voi; am reușit de ani de zile să înțelegem noul puls și puternicul suflu de reînnoire de care este în-suflată întreaga viață a Bisericii în România, și să ne încredințăm de binefăcătoarele ei rezultate, care sînt de pe acum evidente în multiple sectoare ale acțiunii ei.

Prea Fericite, plină de emoție sacră, de mîndrie în Domnul și de dragoste frățească în Hristos Iisus, Biserica Ortodoxă a Greciei urează din inimă Prea Fericirii Voastre preaiubite nouă, păstorie lungă, nestîngerită sănătate sufletească și trupească, prea bogată luminare și îmbelșugată binecuvîntare de Sus asupra Prea Fericirii Voastre, asupra venerabilei Ierarhii din jurul Prea Fericirii Voastre, asupra sfințitului cler și asupra evlavioasei Voastre turme creștine, pentru ca să ilustrați cîți mai mulți ani strălucitul tron patriarhal al României, să întregiți marea operă înnoitoare de pe acum gigantică în Biserica Prea Fericirii Voastre, spre slava ei și a preasfîntului Nume al lui Dumnezeu cel în Treime închinat.

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe a Finlandei, I. P. S. Arhiepiscop PAAVALI al Careliei și a toată Finlanda a rostit următoarea cuvîntare:

Dumnezeu mi-a hărăzit mie plăcerea — ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe a Finlandei — să aduc Prea Fericirii Voastre, aici, în inima Patriarhiei Române, expresia prețuirii Bisericii Ortodoxe a Finlandei, cu prilejul celei de a douăzecea aniversări a slujirii Voastre patriarhale.

Aici a avut loc numai un scurt contact direct între Bisericile noastre, însă chiar de la distanță noi am avut plăcerea să cunoaștem dragostea frățească a Prea Fericirii Voastre și a Bisericii Ortodoxe Române. O legătură vie a fost creată de cei care s-au bucurat de bursele pentru studii, acordate de Biserica Ortodoxă Română studenților finlandezi, și acum iarăși am primit cu recunoștință noile posibilități oferite Bisericii Ortodoxe Finlandeze de către Prea Fericirea Voastră, dar n-am avut candidați corespunzători pentru un moment. Ultima dovadă de dragoste a Bisericii Române, pe care am primit-o cu sincere mulțumiri, o constituie un dar de obiecte liturgice, făcut mînăstirii noastre de maici care a fost reconstruită după război.

Am urmărit cu mare interes importanta și solida lucrare care a fost întreprinsă cu succes de Biserica Ortodoxă Română, sub conducerea Prea Fericirii Voastre, pentru pregătirea viitorului sinod panortodox și de asemenea activitatea depusă de Biserica Ortodoxă Română în promovarea relațiilor ecumenice între Biserici.

Sîntem convinși că aportul Bisericii Ortodoxe Române va fi de o deosebită însemnătate pentru întreaga Ortodoxie, pentru ca să fie găsită o soluție în importanta problemă practică privitoare la o cale plină de înțelegere și eficiență pentru conlucrarea Bisericilor locale.

Această cooperare, spre care Bisericile creștine se străduiesc, a fost îndeplinită și realizată pe de-a întregul aici, în România, unde vedem aceste roade nu numai în închipuire, ci față către față, și unde slava strălucitoare a chipului lui Dumnezeu unește «orice spirit drept devenit

perfect prin credință» în aceeași lumină. Aici, în acest stat există, de asemenea, o bucurie în fiecare legătură dintre Biserici și mai ales în această zi, în care noi uniți împreună cu Prea Fericirea Voastră, am fost una în Hristos la această sfântă slujbă.

Ca un semn al prezenței sfinților cerești la aceste slujiri și ca o expresie văzută a felicitărilor Bisericii Ortodoxe a Finlandei, rog pe Prea Fericirea Voastră să primească această sfântă icoană.

Sfinții pustnici și părinți, care odinioară au adus credința creștină în țara finlandezilor și care sînt pictați în această icoană, se bucură astăzi împreună cu marea ceată a Sfinților Bisericii Ortodoxe Române.

*

După cuvîntul de omagiu al conducătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe surori, au luat cuvîntul reprezentanții unora dintre Bisericile neortodoxe și ai unor Organizații intercreștine :

În numele Bisericii Angliei și ca reprezentant al Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, Eminența Sa Dr. SHERARD FAULKNER ALLISSON, Episcop de Winchester, și președinte al Consiliului Bisericii Angliei pentru legături cu străinătatea, a rostit următorul cuvînt omagial :

Ca reprezentant personal al Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, Vă aduc calde și cordiale salutări din partea Grației Sale acum cînd sărbătoriți a douăzecea aniversare a întronizării Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Arhiepiscopul de Canterbury a nutrit speranța ca să poată lua parte personal la această sărbătorire, însă programul lui încărcat din vara aceasta, cuprinzînd Adunarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Upsala și Conferința de la Lambeth, a făcut aceasta cu neputință. Ca președinte al Consiliului Bisericii Angliei pentru legăturile cu străinătate am fost rugat de Grația Sa să-l reprezint la această ocazie istorică. Cred că prezintă interes pentru Prea Fericirea Voastră faptul că eu sînt al nouăzeci și cincelea episcop de Winchester, vechea capitală a Angliei, într-o succesiune neîntreruptă de episcopi, începînd din prima parte a secolului al șaptelea. Sînt încîntat de a avea această ocazie să vizitez prima dată minunata Voastră țară și să văd ceva din viața și cultul sfintei Biserici Ortodoxe Române, cu istoria ei începînd din timpurile primare.

Prea Fericirea Voastră, noi în Anglia prețuim mult prietenia și înțelegerea care de mulți ani au apropiat țările noastre. Noi împreună nutrim o adîncă preocupare pentru libertate, dreptate și pace în lume. În special noi, în Biserica Angliei și în Comuniunea Anglicană, ne bucurăm de legăturile de prietenie care unesc cele două Biserici ale noastre. Aceste legături au fost mult întărite prin invitația adresată de Prea Fericirea Voastră Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury să facă personal o vizită Prea Fericirii Voastre în 1965 — o vizită despre care Grația Sa are cele mai fericite amintiri — și prin acceptarea Prea Fericirii Voastre a invitației Arhiepiscopului de a-i întoarce vizita în 1966.

Eu însumi am avut privilegiul de a lua parte la primirea Prea Fericirii Voastre, în Londra, cu ocazia acestei vizite istorice. Îmi amintesc cu deosebită bucurie conferința informativă ce a avut loc la Palatul Lambeth, în care Prea Fericirea Voastră și cei care Vă însoțeau ați întâlnit pe Grația Sa și câțiva reprezentanți ai Bisericii Angliei, între care și eu, ca să discutați legăturile dintre cele două Biserici ale noastre. La această conferință, Prea Fericirea Voastră a prezentat Grației Sale și reprezentanților Bisericii Angliei exemplare cu Referatul Conferinței dintre teologii ortodocși români și teologii anglicani, care a avut loc în 1935 la București. Acest Referat a fost acceptat în acel timp de autoritățile responsabile ale ambelor Biserici. El a fost din nou prezentat Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în iunie 1966, împreună cu rezoluția Sfântului Sinod din 1936 care recunoștea hirotoniile anglicane, și ambele au fost din nou aprobate. Retipărirea Referatului de către Sfântul Sinod în preajma vizitei Prea Fericirii Voastre în Anglia a fost un semn direct al dorinței Prea Fericirii Voastre de a promova legături și mai strânse între cele două Biserici și de a da o contribuție constructivă la discuțiile doctrinare dintre anglicani și ortodocși, care se nădăjduiește că vor începe în anul viitor, în continuarea Comisiei comune doctrinare din 1931.

Noi, în Comuniunea Anglicană, știm că Prea Fericirea Voastră împărtășiți dorința fierbinte a Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic de Constantinopol de a vedea ziua când Bisericile Ortodoxe și Bisericile Comuniunii Anglicane să se poată bucura de o deplină comuniune unele cu altele. Noi, în Biserica Angliei, avem un motiv special să știm aceasta, fiindcă în biserica anglicană Sfântul Dunstan-in-The-West din Londra există acum două altare — altarul anglican și altarul ortodox român — cu foarte frumoasa tîmplă de la Mînaștirea Antim din București, dăruită de Prea Fericirea Voastră pentru credincioșii români din Londra. Biserica Sfântul Dunstan a devenit într-un mod foarte real o biserică parohială atât pentru români cît și pentru anglicani. În cele două altare ale ei, în care se aduce Jertfa Euharistică, în unul potrivit ritului anglican și în celălalt potrivit ritului ortodox, noi avem un simbol al legăturilor strînse care deja există între cele două Biserici ale noastre. În aceste două altare dinăuntrul aceleiași biserici noi vedem, de asemenea, și un simbol al dorinței și rugăciunii noastre comune pentru grăbirea venirii zilei când anglicanii și ortodocșii să fie în deplină comuniune unii cu alții într-un singur Trup al lui Hristos.

Prea Fericirea Voastră, în numele Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Vă mulțumim pentru tot ce ați făcut ca să încurajați legăturile mai strînse dintre cele două Biserici ale noastre în acești douăzeci de ani ca Patriarh, și mă rog ca Dumnezeu să Vă dăruiască încă mulți ani, în care să serviți cauza unității creștine.

În numele Bisericii Armeano-Gregoriene, P. S. Episcop DIRAYR MARDICHIAN al Eparhiei armeano-gregoriene din Republica Socialistă România a dat citire Mesajului trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian și Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul acestei aniversări de

către Sanctitatea Sa VASKEN I, Patriarh Suprem al Sfântului Scaun național al Bisericii Apostolice-mume araratiene din Sfântul Ecimiadzin și Catolicos al tuturor armenilor.

Textul Mesajului este publicat în rubrica «Mesaje» la începutul revistei.

A vorbit apoi reprezentantul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Pastorul M. FLURY din Geneva, care a rostit următoarele :

Aducînd aici salutul frățesc al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, este potrivit să subliniem că relațiile neoficiale între Mișcarea ecumenică și Biserica Ortodoxă Română, au existat de multă vreme. Astfel, în 1938 avuseseră loc deja contacte cu ocazia marilor conferințe de la Oxford, din Edinburg, la care Patriarhia din București fusese invitată să participe.

Ca urmare, Biserica Ortodoxă Română a fost invitată să ia parte sau să fie reprezentată de un observator la marile adunări ecumenice de la Amsterdam, Evaston și New Delhi. Această ultimă Adunare, care a avut loc în anul 1961, a marcat o etapă importantă în istoria relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Ecumenic al Bisericilor, pentru că în noiembrie a aceluși an, Biserica Ortodoxă a României, care ceruse cu puțin înainte afilierea, a fost acceptată în mod oficial ca membră în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

De atunci, contactele au progresat întărindu-se : Biserica Ortodoxă Română a participat din ce în ce mai activ la viața Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ea a fost reprezentată în multe din comitetele acestuia, și în special unul din reprezentanții ei, I.P.S. Mitropolit Dr. Iustin Moisescu al Moldovei și Sucevei face parte din Comitetul Central și a participat activ la luarea tuturor hotărîrilor Comitetului.

În fine, trebuie menționată aici, în mod cu totul deosebit, onoarea pe care ne-ați făcut-o Prea Fericirea Voastră vizitînd sediul acestei organizații în cursul lunii iunie 1966. Aceasta a fost pentru toți cei ce sînt, la Secretariatul Consiliului Ecumenic, responsabili pentru diverse activități un prilej memorabil de a se întreține în mod direct cu acela căruia Biserica Ortodoxă Română îi sărbătorește acum a 20-a aniversare de la ridicarea sa la conducerea ei spirituală. De aceea, în virtutea acestei istorii deja îndelungate a relațiilor între Mișcarea ecumenică și Biserica Ortodoxă Română, îmi este în mod deosebit de plăcut de a aduce aici salutul profund frățesc al tuturor Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor și de a ura Prea Fericirii Voastre, tuturor membrilor Bisericii Ortodoxe Române, ca poporul român în-suși să fie totdeauna binecuvîntat din plin de către Dumnezeu, Tatăl nostru cel atotputernic.

Domnul să Vă păzească și să Vă acorde din belșug harul Duhului Sfînt.

Fiecare dintre cuvîntători, terminînd de vorbit, s-a îndreptat spre Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Prea Fericirea Sa, prevenitor, cobora din jețul arhieresc și pe solee primea felicitări și îmbrăți-

șări frățești, dînd la rîndul său părintească binecuvîntare acolo unde era cazul.

Prea Fericitului Patriarh Justinian i-au fost oferite daruri, dintre care unele au cutremurat de emoție prin ineditul și valoarea lor religioasă. De exemplu, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a oferit Întîistătătorului Bisericii noastre — într-o casetă special confecționată în acest scop — o bucățică din stîncă Golgotei.

Era ora 13,40 cînd *Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN* a luat cuvîntul spre a răspunde celor ce l-au felicitat în numele atîtor Biserici creștine, din cîteva continente.

Senin — și, evident, covîrșit de o emoție, stăpînită cu deplină siguranță de sine — Prea Fericitul Sa ne-a purtat douăzeci de minute pe traseul celor două zeci de ani de osteneli patriarhale, desprinzînd din belșugul înfăptuirilor lor cîteva elemente de sprijin care au pus încă o dată în lumină funcția providențială îndeplinită de Biserica străbună în istoria zbuciumată de altădată și în epocalele zbateri creatoare contemporane ale poporului român.

Cuvîntarea *Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian* a avut următorul cuprins :

Ați binevoit toți, cu aleasă prețuire și cu frățească dragoste, să cinstiți ziua aceasta legată de persoana smereniei mele, cînd am împlinit douăzeci de ani de arhipăstorire în Scaunul Patriarhal al Bisericii Ortodoxe Române.

Prezența atîtor înalți Conducători și delegați ai Bisericilor Ortodoxe surori, precum și a distinșilor reprezentanți ai unor Biserici și organizații creștine de peste hotare, participarea la această sărbătoare a întregii Biserici Ortodoxe Române, precum și a conducătorilor cultelor din țara noastră, m-au cinstit în chip deosebit, m-au mișcat mult și m-au impresionat adînc.

Această cinstire este pentru mine o mare și firească bucurie, este una din marile bucurii ale vieții și ostenelilor mele. Este în același timp un îndemn, un stimulent, care mă obligă în răspunderea și lucrarea mea mai departe, pentru întregă realizare a programului cu care am început slujirea patriarhală acum 20 de ani. Simt de aceea de datoria mea să mulțumesc tuturor cu adîncă recunoștință pentru prețuirea ce mi s-a arătat de toți și pentru dragostea cu care sînt înconjurat.

Aș fi însă neîmpăcat în cugetul meu și înaintea bunului Dumnezeu, dacă n-aș recunoaște și n-aș mărturisi, cu acest prilej sărbătoresc, că tot ce s-a putut realiza în acești douăzeci de ani trecuți nu este numai lucrul meu personal ca patriarh. Am bucuria să spun și mă simt dator de a lega realizările Bisericii Ortodoxe Române în toți acești ani, în primul rînd de instituție, de Biserica luată în totalitatea ei: ierarhi, preoți și credincioși, și mai puțin de smerita mea persoană.

Ceea ce s-a înfăptuit în acești douăzeci de ani reprezintă în adevăr munca, zelul, dragostea și entuziasmul tuturor, fiindcă tot ce a prezentat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului și

tot ce au înfățișat atât de frumos venerabilii Întâistătători și reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori, în legătură cu slujirea și împlinirile apostolatului nostru, nu s-ar fi realizat în acești ani, dacă nu lucram laolaltă, în cel mai deplin acord, toți membrii Sfântului Sinod; dacă la tot ce a inițiat și a hotărât Sfântul Sinod nu răspundeau cu ascultare, cu deplină înțelegere și devoțiune cei aproape zece mii de preoți ortodocși români și dacă nu erau milioanele de binecredincioși ai Bisericii noastre, care, mergând pe drumul luminos al strămoșilor noștri, au contribuit cu credința lor în Dumnezeu, cu dragostea lor față de Biserică, cu jertfele lor pentru împlinirea și promovarea multiplelor interese ale Bisericii Ortodoxe.

De aceea socotesc că acest sărbătoresc popas se cuvine să fie închinat tuturor. Împreună, datori sîntem toți — ierarhie, cler și credincioși — să mulțumim Preamilostivului Dumnezeu pentru tot ajutorul și binefacerile pe care le-a revărsat din belșug asupra noastră, asupra Bisericii Sale, asupra poporului nostru dreptcredincios.

Fără să repet cele ce s-au spus, aș vrea să cunoască toți cei prezenți, și în special distinșii noștri oaspeți, că eforturile și activitatea noastră s-au axat în acești douăzeci de ani pe două idei mari, desprinse de altfel din programul cu care ne-am înfățișat forurilor reprezentative ale Bisericii și statului la 6 iunie 1948 :

Prima idee mare - pe care am avut-o permanent în tot ce s-a înfăptuit a fost unitatea Bisericii, după rugăciunea arhierască și porunca Mîntuitorului, Care a dorit și a cerut «ca toți să fim una» (Ioan XVII, 21) și după cuvîntul Sfântului Apostol Pavel, care ne îndeamnă să umblăm «după chemarea cu care sîntem chemați, silindu-ne să păstrăm unitatea Duhului în legătura păcii» (Efes. IV, 1, 3).

Din preocuparea aceasta constantă de unitatea în credință și din grija ca pe tot cuprinsul Patriarhiei Române mărturisirea credinței, trăirea și slujirea creștină să se manifeste la fel de către toți fiii Bisericii noastre strămoșești au pornit cele mai de seamă înfăptuiri ale celor douăzeci de ani pe care-i sărbătorim.

Pentru unitatea de credință s-a făcut întregirea Bisericii Ortodoxe Române, prin revenirea la sînul ei a fraților despărțiți prin forță la 1698.

Pentru întărirea unității bisericești, pe baza sfintelor cănoane și a Tradiției autentic-ortodoxe, a fost revizuită și adaptată la noile condiții de viață toată legislația bisericească în vigoare astăzi la noi.

Pentru exprimarea unitară și pentru promovarea unității de credință s-au tipărit cărți de cult care au fost distribuite tuturor bisericilor din Patriarhia Română, ca: Sfînta Evanghelie, Cazania, Cartea de învățătură, Liturghierul, Molitfelnicul, o parte din Mineie, Catavasierul, Psaltirea, iar acum se găsește sub tipar și va apare în curînd Biblia, în 100.000 de exemplare.

În același scop au fost tipărite cărți de rugăciuni, catehisme, vieți de sfinți, almanahuri și s-a stăruit în chip deosebit pentru uniformizarea cultului și mai ales pentru introducerea cîntării în comun în toate

bisericile, punîndu-se la îndemînă cărţile necesare cu note psaltice şi liniare.

Am avut şi păstrăm neclintită convingerea că unitatea bisericească foloseşte în acelaşi timp şi unităţii naţionale. Biserica unificată formează un trup cu patria şi o comuniune cu statul. Credincioşii Bisericii sînt în acelaşi timp cetăţenii statului. Ei urmează şi susţin doctrina, atitudinea şi acţiunea Bisericii, slujind deopotrivă unitatea şi binele statului.

O a doua idee mare, pentru împlinirea căreia ne-am străduit cu toţi, a fost ca Biserica să reprezinte o instituţie vie, activă, legată de viaţă, potrivit gîndului şi cuvîntului Mîntuitorului Iisus Hristos, Care a venit «ca lumea să aibă viaţă şi din belşug să aibă» (Ioan X, 10).

Scopul acesta l-a avut în vedere programul întocmit de Sfîntul Sinod în 1950, în care s-a precizat, în chip amănunţit, cum să se desfăşoare slujbele în biserici, lucrarea omiletică şi catehetică a preoţilor, participarea activă a credincioşilor de toate vîrstele atît la slujbe cît şi la buna păstrare şi împodobire a locaşurilor de cult.

În viaţa şi lucrarea Bisericii s-a asigurat o colaborare rodnică a Ierarhiei şi a preoţilor cu corpul credincioşilor, prin consiliile parohiale, comitetele parohiale şi adunările parohiale la parohii; prin consiliile eparhiale şi adunările eparhiale la eparhii şi peste toate Sfîntul Sinod, Consiliul Naţional Bisericesc şi Adunarea Naţională Bisericească, în cadrul centrului patriarhal. Există între aceste foruri o întrepătrundere şi o distribuire de atribuţii stabilite prin Statutul de organizare şi funcţionare, precum şi prin celelalte legiuri ale Bisericii Ortodoxe Române, care antrenează pe toţi slujitorii şi credincioşii în aşa fel încît toţi lucrează cu rîvnă şi cu devotament pentru satisfacerea nevoilor Bisericii, pentru propăşirea ei.

Credincioşii iubesc Biserica şi o ajută. Ei contribuie cu toată inima şi cu toată dragostea la construirea, la repararea, la împodobirea şi înzestrarea sfintelor locaşuri. Aşa se explică faptul că s-au reparat şi restaurat un număr destul de mare de biserici şi mînăstiri în toate Eparhiile. S-a acordat o deosebită atenţie tuturor monumentelor istorice bisericeşti, atît din partea Bisericii, cît şi din partea statului, cu convingerea că ele reprezintă pe de o parte mărturii ale virtuţilor strămoşeşti, iar pe de altă parte ele constituie dovezi de netăgăduit ale spiritului creator şi artistic al poporului nostru.

În tot ce s-a făcut, am plinit în chip armonios nevoile şi interesele Bisericii cu aspiraţiile şi preocupările statului, realizînd o colaborare rodnică şi folositoare şi pentru Biserica şi pentru Patrie.

Tot pe aceste două idei mari — de unitate şi Biserică vie — s-a desfăşurat şi activitatea noastră pe plan extern.

Conduşi de aceste două coordonate ale vieţii creştine actuale, am lucrat pentru întărirea şi promovarea legăturilor cu Bisericile Ortodoxe surori: prin participarea şi colaborarea la conferinţe şi manifestări bisericeşti, cum au fost: Conferinţa panortodoxă de la Moscova din 1948; cele trei Conferinţe Panortodoxe de la Rodos, serbarea Mileniului organizării vieţii monahale de la Muntele Atos, (1963); prin vizite primite

din și făcute aproape în toate Bisericele Ortodoxe; schimb de vizite între ierarhi; schimb de profesori și de studenți; schimb de cărți și reviste teologice.

Participăm și colaborăm la organizația și activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la Conferința Bisericilor Europene, la Conferința Creștină pentru Pace, la toate întâlnirile intercreștine, unde se dezbat probleme de interes general creștin și de interes general uman.

Participăm de asemenea activ la lucrările de apropiere și de cunoaștere reciprocă în vederea unirii Bisericilor creștine, cu unele inițiind și întreținând, împreună cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, dialoguri teologice, așa cum facem cu Biserica Anglicană, cu Biserica Veche-Catolică și cum sperăm să începem în curînd cu Bisericele Vechi Orientale (necalcedoniene).

Revistele și publicațiile noastre au consemnat la timp și în chip amănunțit toată activitatea și realizările Bisericii Ortodoxe Române, atât pe plan intern, cât și pe plan extern.

Mulțumind lui Dumnezeu pentru tot ajutorul și slujirea cu care ne-a învrednicit, pentru sporul lucrului nostru, pentru tot ce am putut realiza, mulțumind întregii noastre ierarhii, preoților și credincioșilor, mă îndrept cu mulțumire către preaiubiții noștri oaspeți, care ne-au făcut această cinste și bucurie de a fi împreună cu noi astăzi, și în chip deosebit către cei ce au rostit cuvinte de apreciere pentru Biserica noastră și pentru smerita mea persoană.

Mulțumesc Sanctității Sale Patriarhului Benedict al Ierusalimului și însoțitorilor săi, a căror prezență ne aduce gânduri, doriri și mărturii de dragoste din Țara Sfîntă, din locul propovăduirii, pătimirii, morții și învierii Mîntuitorului Hristos, din locul în care, la Cincizecime, a fost întemeiată cea dintîi Biserică creștină.

Mulțumesc Sanctității Sale Patriarhului Catolicos Efrem al II-lea al Gruziei, a cărui prezență, pe lângă mărturia dragostei frățești, ne aduce în gând pe marele și neuitatul mitropolit Antim Ivireanul, fiu al Gruziei și al Țării Românești totodată, care a adus mari servicii Bisericii și neamului nostru, ca și Ortodoxiei întregi.

Mulțumesc Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, care este strîns legat de noi, prin dragostea și prin vizitele reciproce, prin prietenia dintre Bisericele noastre și dintre popoarele noastre.

Mulțumesc delegației Patriarhiei Moscovei și a toată Rusia, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și al Galîției și Exarh al întregii Ucraine, încredințîndu-l de sentimentele mele de dragoste și prețuire pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

Mulțumesc Prea Fericitului Ieronim, Arhiepiscop al Atenei și Primat al întregii Grecii, precum și II.PP.SS. Mitropoliți însoțitori Constantin și Damaschin, veniți din țara și neamul care au făcut atît de mult pentru creștinism în general și pentru Ortodoxie în special.

Mulțumesc Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Paavali al Careliei și Finlandei, pentru bucuria și mărturia de dragoste ce ne aduce dintr-o țară nordică prețuită atât de mult de Biserica noastră cât și de poporul nostru.

Mulțumesc Prea Sfințitului Episcop Hrisostom al Constanței, care reprezintă pe Prea Fericitul Arhiepiscop Makarios și Biserica Ciprului, pe care au înființat-o Sfântul Apostol Pavel și Varnava și pe care a păstorit-o în chip strălucit Sfântul Epifaniu.

Mulțumesc Prea Sfințitului Episcop Sherard Faulkner Allison de Winchester, Rev. Canon. John Satterthweite, Rev. Prof. Owen Chadwich, Rev. Michael Moore și D-rei Doreen Berry, care sînt în mijlocul nostru din partea Bisericii Anglicane și pe care-i rog să fie mesagerii dragostei și prețuirii pe care le avem față de Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, precum și față de slujitorii și credincioșii acelei Biserici.

Mulțumesc Prea Sfințitului Episcop Dirayr Mardichian, reprezentantul Bisericii Armene, condusă în chip așa de înțelept de vrednicul ei Patriarh Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Vasken Balgian, prieten al Bisericii și al țării noastre.

Mulțumesc Domnului Pastor Martin Flury, onorat reprezentant și mesager al marelui organism intercreștin care este Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din care face parte și Biserica noastră.

Prețuind prietenia ce ne arată, mulțumesc conducătorilor de Culte religioase din țara noastră, care sînt împreună-lucrători cu noi la opera mare a păcii și a bunelor raporturi între culte și popoare.

Mulțumesc, în fine, cu părintească afecțiune, delegației Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, în frunte cu Părintele Arhimandrit Bartolomeu Anania. Această delegație a venit în numele P.S. Episcop Victorin și este purtătoarea de dragoste între noi și credincioșii ortodocși români de acolo.

Vă mulțumesc tuturor, fiindcă prin participarea Dvs. la sărbătorirea de azi, ne-ați dat prilejul să trăim cu adevărat o zi de largă ecumenicitate creștină.

Cu aceste gînduri și cu aceste mărturisiri, rog pe Atotputernicul Dumnezeu să ocrotească și să întărească Biserica Ortodoxă Română, să sporească colaborarea și prietenia dintre Bisericile creștine, să dăruiască pace și înțelegere între toți oamenii și toate popoarele lumii și să ne binecuvînteze pe toți cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni.

*

S-a oficiat apoi un polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru ceilalți Înalți Ierarhi prezenți la sfînta liturghie, pentru Ocîrmuitorii patriei noastre, Republica Socialistă România, pentru cler și credincioși.

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a făcut apoi încheierea, cu «Pentru rugăciunile...».

Străbătînd mulțimea de clerici și credincioși care umpleau biserica și curtea ei, cortegiul s-a îndreptat spre sfînta Patriarhie, în ordinea în care venise la paraclisul patriarhal Sfîntul Spiridon-Nou.

La festivitatea aniversară din cadrul sfîntei liturghii arhieresti care a avut loc în paraclisul patriarhal «Sfîntul Spiridon-Nou», în afară de Înălții Ierarhi membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și de membrii delegațiilor bisericești de peste hotare, au luat parte: reprezentantul Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România — Dl. Împuternicit pentru Culte al municipiului București, Niță Pascu.

Culte religioase din țara noastră au fost reprezentate de :

- Eminența Sa Episcopul romano-catolic de Alba Iulia, Marton Aron, însoțit de Rev. Dr. Iosif Nemeczek, rector abate ;
- Eminența Sa Episcopul evanghelic-luteran C. A. Dr. Friedrich Müller (Sibiu), însoțit de secretarul episcopesc Dr. Iulius Stenzel ;
- Eminența Sa Episcopul reformat Iulius Nagy (Cluj) ;
- Eminența Sa Episcopul Evanghelic maghiar Gheorghe Argay (Cluj) ;
- Eminența Sa Episcopul unitarian Dr. Kiss Alexa (Cluj) ;
- Eminența Sa Episcopul reformat Papp Ladislau Iosif (Oradea), cu însoțitori, precum și reprezentanți ai cultelor neoprotestante.

Din partea așezămintelor Bisericii Ortodoxe Române au luat parte la sfînta liturghie arhierască numeroși membri ai Consiliului Național Bisericesc, între care : P.C. Vicari arhiepiscopesci Pr. Alexandru Ionescu (București) și Prot. stavr. Tr. Belascu (Sibiu) ; slujitorii Administrației Patriarhale, în frunte cu P.C. Director Pr. Ioan Gagi ; P.P. C.C. Consilieri patriarhali ; P.P. C.C. Consilieri arhiepiscopesci (din București) ; P.P. C.C. Rectori ai Institutelor teologice de grad universitar ale Bisericii noastre : Diac. Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu (București) și Pr. Prof. Dr. Sofron Vlad (Sibiu) ; membrii corpului profesoral al Institutului teologic de grad universitar din București, precum și P.C. Prof. Dr. Grigorie Marcu, de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu ; directori și profesori de seminarii teologice ; membri ai cinului monahal ș.a.

*

Masa oficială

În aceeași zi — la orele 14,30 — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a dat în palatul patriarhal o masă oficială în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a oaspeților din țară și de peste hotare.

La masă au luat parte, ca invitați de onoare : Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, Dl. Director General I. N. Bărbulescu și Dl. Director Gheorghe Nenciu, precum și Dl. Împuternicit Șef pentru Culte al municipiului București, Niță Pascu.

În cursul mesei au fost rostite toasturi.

Primul a luat cuvîntul Eminentă Sa Dr. FRIEDRICH MÜLLER, Episcopul Bisericii Evanghelice-Luterane C.A. din Republica Socialistă România :

Cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la înscăunarea Prea Fericirii Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, am onoarea a Vă exprima din caldă inimă cele mai sincere felicitări, în numele Bisericii Evanghelice C.A. din Republica Socialistă România, în numele credincioșilor ei și în numele meu personal.

Inițiativa Prea Fericirii Voastre, după aprobarea Statutelor, de a invita capii cultelor la consfătuirea din 23 iunie 1949, unde a fost discutată și aprobată moțiunea pregătită de Prea Fericirea Voastră, a avut consecințe vădit binecuvîntate de Dumnezeu. Relațiile cu Conducerea și autoritățile statului au devenit atît de îmbucurătoare, cum a dovedit-o recepția reprezentanților Cultelor la Consiliul de Stat, în ziua de 29 februarie 1968. Contactele între culte s-au repetat, după acea inițiativă, ori de cîte ori am fost însuflețiți de sarcini comune, mai ales în probleme de apărare a păcii, contacte pe care le-am promovat cu sinceritatea relațiilor între toate Cultele. Iar Biserica Ortodoxă Română a fost binecuvîntată de Dumnezeu cu deplina încredere în cîrmuirea Prea Fericirii Voastre, cum se dovedește neconținut în decursul relațiilor de frățietate creștină între slujitorii altarului, ai Bisericii noastre și ai Bisericii Ortodoxe Române.

Aceste bune relații de frățietate creștină, nu numai între slujitorii altarului, ci și între comunitățile evanghelice și ortodoxe, au baze seculare, de la Reformă încoace. Atunci Biserica noastră a evitat prozelitismul, punînd însă la dispoziția preoților ortodocși traduceri biblice și liturgice în limba română, tipărite în tipografia fondată de reformatorul nostru Johannes Honterus. Această încredere reciprocă, învingîndu-se neînțelegeri incidentale, a durat secole de-a rîndul, cîntecul popular al sașilor ardeleni, elogiînd într-o strofă : «Ardealul, țara toleranței, fiecărei credințe adăpost sigur». Această înțelegere reciprocă s-a aprofundat în mod vădit în urma binecuvîntatelor inițiative ale Prea Fericirii Voastre. Cu bunele relații între toate Bisericile ați creat o adevărată atmosferă ecumenică în Republica Socialistă România, cum ați caracterizat-o în convorbirea cu delegația Alianței Luterane Mondiale : «unitatea în diversitate».

Cu deplinul asentiment al credincioșilor și slujitorilor altarului din Biserica Evanghelică C.A. din Republica Socialistă România mă închin bunului Dumnezeu, rugîndu-l să binecuvînteze încă mulți ani cîrmuirea de către Prea Fericirea Voastră a Bisericii Ortodoxe Române !

În numele Bisericii Romano-Catolice din Republica Socialistă România, Mgr MARTON ARON, Episcop romano-catolic de Alba Iulia, a rostit următorul toast omagial :

Cu respect de frățietate Vă felicit cu ocazia prăznuirii a 20 de ani de cînd purtați demnitatea de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și împreună cu aceasta povara care însoțește această cinste.

Bisericile Orientale, dintru începutul lor, păzesc comori dogmatice, liturgice, comori spirituale și de drept canonic, pe care și Biserica noastră le apreciază foarte mult. Păstrăm tot aceleași sacramente; ținem Sfânta Euharistie drept izvor și centru al vieții noastre religioase și-i dăm cinstea cea mai mare; credincioșii noștri parcă se întrec între ei în cinstirea Maicii Domnului și a sfinților; metodele biblice și patristice ale teologiei, precum și punctele de vedere proprii ale Bisericii Orientale nu sînt în contradicție cu teologia Bisericii Apusene, ci adesea le completează în mod fericit; și după cum ar fi trebuit poate să amintesc la început, pe baza succesiunii apostolice a episcopilor, sîntem părtași la preoția deplină a lui Hristos.

Dacă deci cu ocazia acestei aniversări solemne Vă fac bune urări Prea Fericirii Voastre în numele credincioșilor romano-catolici, nu fac aceasta numai din politețe, ci mă simt obligat la aceasta și din cauza comorii comune a credinței noastre.

Cînd V-am adus Prea Fericirii Voastre prima dată omagiile mele, mi-ați dăruit o carte. În introducerea acestei cărți citesc următoarele: «Rod al unei îndelungate și pilduitoare slujiri preoțești și arhieresti, cuvîntările, pastoralele, scrisorile irenice și articolele cuprinse în acest volum intitulat atît de semnificativ «Uniți în cuget», dovedesc că Prea Fericitul Patriarh Justinian — de pe treapta înaltă și plină de răspundere pe care l-a așezat voia lui Dumnezeu — îmbrățișează cu aceeași rîvnă apostolică și cu aceeași competență nu numai problemele Bisericii Ortodoxe ci și problemele de care se leagă soarta creștinătății întregi».

Această frază amintește aici acea activitate a Prea Fericirii Voastre pentru care muncesc în prezent fiii cei mai buni ai creștinătății întregi și pentru realizarea căreia se roagă zilnic milioane de credincioși, printre care și necreștini.

În lumea credinței orice gînd, orice faptă și orice operă a omului cîștigă un caracter etern. «Cel ce seamănă întru binecuvîntare, întru binecuvîntare va și secera», spune Apostolul (II Cor. IX, 6).

Și acum cînd Vă felicităm cu respect la piatra de hotar a două decenii a activității Voastre patriarhale, rugăm pe Dumnezeu să Vă binecuvînteze cu viață lungă, cu putere trupească și sufletească neînfrîntă, ca astfel să puteți îndeplini toate acțiunile nobile pe care le intenționați în interesul Bisericii Prea Fericirii Voastre, în interesul păcii dintre oameni și pentru slava lui Dumnezeu.

În numele Bisericii Unitariene din Republica Socialistă România a vorbit Eminența Sa Episcopul KISS ALEXA, spunînd între altele:

Sînt fericit că aici noi toți ne putem numi frați, deoarece stăm pe punctul de vedere al lui «Tatăl nostru». Căci, după învățătura noastră, toți sîntem fii ai lui Dumnezeu și frați în Hristos.

De 22 de ani, de cînd sînt episcop unitarian în România, am simțit că trăim în frățietate..., am ajuns să ne considerăm egali, să putem fi adăpostiți în palatul patriarhal, să cinăm cu ierarhii Bisericii Ortodoxe. Frățietatea care se trăiește aici a avut asupra mea o mare influență.

Prea Fericitul Patriarh Justinian este cel mai apropiat de inima mea. Mulțumind lui Dumnezeu că l-a ținut sănătos, rog pe Dumnezeu să binecuvînteze pe toți acești frați.

Să nu mai fie războaie pe pămînt, ci pace!

După aceea Eminența Sa Episcopul LADISLAU PAPP, al Bisericii Reformate din Oradea, a rostit următorul cuvînt:

În slujbele festive ale Bisericii Reformate din România este rostită o veche rugăciune franceză care începe cu acest cuvînt: «Dumnezeu cel veșnic, pe Tine Te proslăvește pămîntul și cerul, toate fapăturile Ție îți aduc laude. Oștile cerești, îngerii, patriarhii, profeții, apostolii, martirii și sfinții, laolaltă cu toți cei mîntuiți, Ție îți cîntă cîntare nouă».

Știu că patriarhii epocii de la Avraam la Moise nu erau patriarhi în sensul de astăzi al cuvîntului; totuși de cîte ori rostesc această rugăciune, la pronunțarea cuvîntului «patriarh» mă gîndesc involuntar și la Prea Fericirea Voastră, ca la un slujitor ales care în fața lui Dumnezeu «cîntă cîntare nouă» pentru sine și pentru cei încredințați lui.

Deși patriarhii de azi desfășoară o altfel de slujbă în fața lui Dumnezeu decît cei biblici, identitatea numelui lor prezintă multe trăsături înrudite. Și cuvîntul acesta «patriarh» — atît de solemn în formă și atît de bogat în conținut — dezvăluie în fața minții cercetătoare o mulțime de referiri și de relații. Amintesc doar trei din ele, care într-un fel sau într-altul sînt incluse în cuvîntul «patriarh»: guvernare, principiu de bază, familie.

Biserica Reformată din România participă la aceste festivități pline de bucurie cu suflet sărbătoresc și tot așa particip și eu personal la sărbătoarea de mulțumire a «familiei» mult stimate și iubite a Bisericii Ortodoxe Române. Sînt convins că frații noștri ortodocși sînt încredințați că această participare nu e doar un act de bunăcuviință, ci este un act izvorît din cea mai curată dragoste.

Pe capul stimat pretutindeni în lume al acestei familii sincer iubite — pentru că și sensul de cap de familie este cuprins în cuvîntul «patriarh» — îl sărbătorim astăzi dincoace și dincolo de hotare. Aprecierea personalității Prea Fericirii Voastre nu este datoria mea; au făcut-o și o fac alții, mult mai competenți decît mine. Noi, reformații, aducem bunele urări de frate care iubește fierbinte.

În baza scurtei «exegeze» de mai sus, dorim Prea Fericirii Voastre, «capului de familie» ales de Dumnezeu al Bisericii Ortodoxe Române, să-și «guverneze» și pe mai departe «familia» de multe milioane de membri după aceleași «principii de bază» pe care le-a avut și pînă acum, pentru ca împărtășind roadele binecuvîntate ale acestei guvernări, Biserica Ortodoxă Română să poată lumina departe ca exemplu al iubirii lui Dumnezeu — după pilda lui Hristos — «cu toată inima, cu tot sufletul și cu tot cugetul» (Matei XXII, 37) și ca exemplu al slujirii binelui aproapelui cu devotament și sacrificii, neținînd seama de deosebire de confesiunea, de naționalitatea sau de convingerea acestuia.

La început am citat două fraze dintr-o veche rugăciune franceză. Acum o continui. Fraza a treia spune: «Ascultă-ne și cuvîntul nostru slab, cînd oastea celor aleși de Tine îți proslăvim numele Tău cel de trei ori sfînt».

Rog pe Dumnezeu «să ne asculte cuvîntul slab», cînd îl rugăm cu smerenie, ca Prea Fericirii Voastre să-i dea darul Său plin de har, ceea ce a fost și comoara patriarhilor Vechiului Testament: o viață lungă și plină de roade! Încă nenumărate roade binecuvîntate ale deceniilor lungi, petrecute în muncă roditoare, spre binele Bisericii Ortodoxe Române, al Bisericilor din țara noastră, al patriei noastre dragi, Republica Socialistă România și al întregii omeniri!

Următorul toast a fost rostit de Eminența Sa Episcopul GHEORGHE ARGAY al Bisericii Evanghelice-Luterane S. P. din Republica Socialistă România:

Cu prilejul sărbătoririi a 20 de ani de la înscăunarea Prea Fericirii Voastre ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române am adus cele mai călduroase salutări și urări de bine din partea credincioșilor și clerului Bisericii Evanghelice-Luterane Sinodaliene Prezbiteriene, precum și sentimentele mele personale de devotament profund și de dragoste frățască.

Prea Fericirea Voastră,

Vă urez din toată inima ca Dumnezeu Tatăl nostru ceresc, Care a ales pe Prea Fericirea Voastră la acest post înalt de conducător suprem al Bisericii Ortodoxe din Republica Socialistă România, Care V-a păzit și V-a purtat în mila Sa timp de douăzeci de ani, să binecuvînteze și mai departe viața și păstoria Voastră încă timp de mulți ani, în sănătate, pace și fericire, spre binele Bisericii Ortodoxe Române și al scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

În numele credincioșilor de rit mozaic, Eminența Sa Dr. MOSES ROSEN, Șef-rabinul Cultului Mozaic din Republica Socialistă România, a rostit următoarele:

Clerul și credincioșii Cultului mozaic din Republica Socialistă România își exprimă sentimentele lor de adîncă venerație și omagiile lor cu prilejul aniversării a 20 de ani de la înscăunarea Prea Fericirii Voastre ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Îngăduiți-mi ca tot în acea parte din Biblie, ce este comună tuturor — Vechiul Testament, care este nu numai un simbol, ci exprimă temeliile și constituie sorgintea comună a tuturor religiilor, se găsesc tălmăcirea acestei sărbători, care este nu numai a Bisericii Ortodoxe Române, ci și a tuturor Cultelor din Republica Socialistă România.

S-a vorbit de patriarh, de cel dintîi patriarh, Avraam, care simbolizează nu numai masa de aici, ci și munca, misiunea și succesul. Avraam s-a numit «părintele cel înalt», în sensul că el a fost monoteistul cel dintîi. Dar el s-a numit și «părintele tuturor popoarelor», pentru că primul patriarh cuprindea în el pe toți fiii săi, adică din el s-au tras toate religiile.

De aceea noțiunea de patriarh — pe care ați ilustrat-o — este realizată aci în mod complet în persoana Prea Fericirii Voastre.

De asemenea, s-a vorbit aici despre întreita activitate a Prea Fericirii Voastre, în legătură cu Biserica, cu patria și cu pacea. Și Avraam a reprezentat aceste trei slujiri.

Într-adevăr, ați fost părintele și conducătorul nostru. Ați ocupat scaunul de patriarh în momente de cotitură, când numai o călăuză pricepută putea să ducă Biserica înainte, pe căi noi; în momentul în care imperativul biblic: «Dați poporului ce este al poporului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu» se cerea să fie interpretat în mod realist. Iar Biserica înnoitoare a stat în slujba poporului. Biserica a stabilit un «contact social» și cu poporul.

Ați stat apoi în slujba patriei. Cei 20 de ani de slujire ai Prea Fericirii Voastre au fost, de asemenea, ani hotărâtori pentru țara noastră, ani decisivi pentru rolul Bisericii și slujirea patriei. În acest timp Biserica a adus o contribuție deosebită, recunoscută de statul nostru. Recepția șefilor de culte la Consiliul de Stat constituie recunoașterea acestei contribuții pe plan intern și extern.

În fine, ați stat în slujba păcii, ca și patriarhul Avraam care poate fi numit primul patriarh al păcii.

O dată cu omagiile noastre, vă adresăm urarea credincioșilor mozaici să ajungeți la vârsta patriarhilor. Moise a trăit 120 de ani. Noi vă dorim să apucați vârsta lui Moise.

În numele Bisericii Creștine de Rit Vechi din Republica Socialistă România, P. S. Episcop IOASAF TIMOTEI, a rostit următoarele:

Din adâncul sufletului mulțumesc Prea Fericirii Voastre pentru cinstea deosebită pe care mi-ați făcut-o invitându-mă la această măreață sărbătorire, cu ocazia împlinirii a douăzeci de ani de rodnică arhipăstorie a Prea Fericirii Voastre, ca Întâistătător al sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Cu acest prilej, cu sentimente de profundă cinstire și respect față de Prea Fericirea Voastră, în numele meu și al întregii Biserici Creștine de Rit Vechi, călduros felicităm pe Prea Fericirea Voastră și ne rugăm ca Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască multă sănătate și prosperitate, încă mulți și mulți ani, spre binele sfintei Biserici ocîrmuită de Prea Fericirea Voastră, pentru pacea lumii și bunăvoința între oameni.

Să trăiți întru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !

În numele Cultului Creștin Baptist și al Cultelor neoprotestante din Republica Socialistă România, Dl. T. VICAS, a rostit următorul toast :

Ca reprezentant al Cultului Creștin Baptist și în numele Cultelor neoprotestante din Republica Socialistă România am bucuria să particip la această sărbătoare, când se aniversează 20 de ani de la întronizarea Prea Fericitului Patriarh Justinian ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian este sărbătorit azi nu numai ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, ci și ca promotor al unor noi relații frățesti între Biserica pe care o conduce și Cultele religioase

din țara noastră. Din inițiativa și cu sprijinul Prea Fericirii Sale, între Cultele din țara noastră s-a stabilit un climat de înțelegere și colaborare, care a făcut cu puțință o slujire comună și devotată față de interesele sociale ale poporului nostru și față de cauza păcii în lume.

În numele credincioșilor și deservenților Cultelor neoprotestante din România, noi vă felicităm cu prilejul acestei aniversări și vă urăm zile multe în slujba de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

În numele clerului și credincioșilor ortodocși de naționalitate sârbă care trăiesc pe teritoriul României, a luat cuvîntul P. C. Vicar al Episcopiei Banatului din Biserica Ortodoxă Sârbă. ȘT. TOMICI, rostind următoarele :

«Și vă voi da păstori după inima mea, care vă vor păstori cu știință și pricepere» (Ier. III, 15).

Aceste cuvinte s-au revărsat cu 20 de ani în urmă asupra Prea Fericirii Voastre, cu prilejul alegerii în scaunul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Române.

De la această zi fericită au trecut 20 de ani. În această scurtă perioadă, Prea Fericirea Voastră a obținut înfăptuiri pe care predecesorii nu le-au putut realiza timp de secole. Zapisele din mînăstiri și biserici sînt mărturii ale priceperii și competenței Prea Fericirii Voastre.

Spiritul de frăție, pace și bunăvoință împodobește personalitatea Prea Fericirii Voastre.

Noi, reprezentanți ai Cultelor din Republica Socialistă România, putem spune că Prea Fericirea Voastră a așezat temelia ecumenismului încă în urmă cu 20 de ani.

Învățătura bună, exemplul luminos prin cuvînt și faptă al Prea Fericirii Voastre servesc drept pildă strălucită în lumea creștină de azi.

Poetul nostru mitropolit P. P. Niegoș s-a exprimat astfel despre asemenea aleși: «Fericit este acela care trăiește veșnic, căci el a avut pentru ce se naște».

Munca sinceră și devotată a Prea Fericirii Voastre precum și faptele mari s-au înscris cu litere de aur în istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Așa cum credincioșii și clerul Bisericii Ortodoxe Române înalță azi Domnului cele mai calde rugăciuni pentru fericirea și sănătatea Prea Fericirii Voastre, și noi, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Sârbe care trăiesc în România, frați întru credință, luăm parte cu tot sufletul la această sărbătoare, dorind Prea Fericirii Voastre o viață lungă, fericită și rodnică, pildă luminoasă a tuturor creștinilor.

La mulți și fericiți ani !

În numele Consiliului Eparhial, al clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Bucureștilor a rostit cuvînt de fiesc omagiu Arhipăstorului lor P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, vicarul Arhiepiscopiei, grăind :

Pentru poporul român, anul 1948 este început de eră nouă.

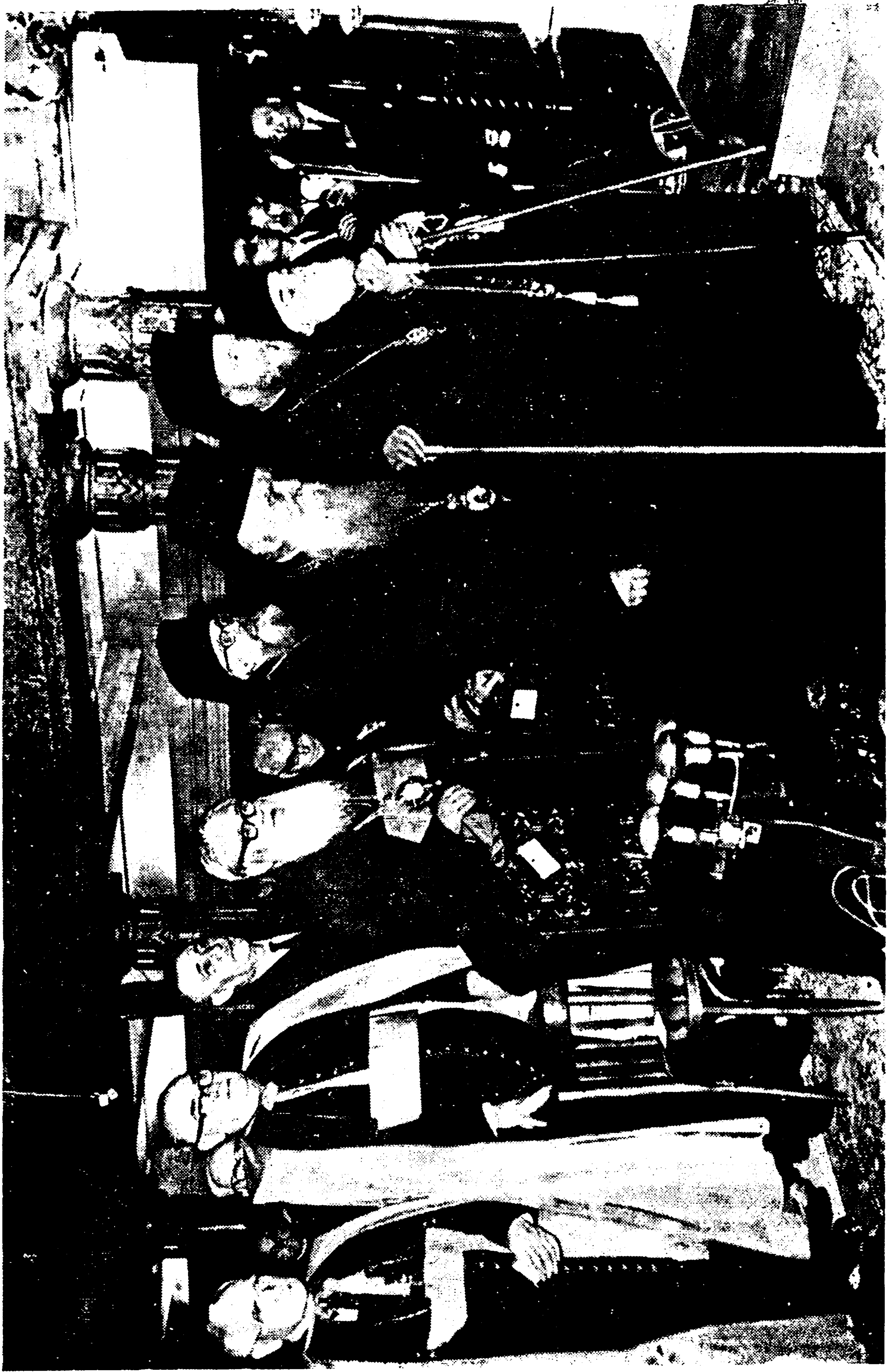
Într-adevăr, în primăvara acestui an poporul român și-a dat o nouă Constituție, «Constituția puterii populare», iar după aceea au urmat legi

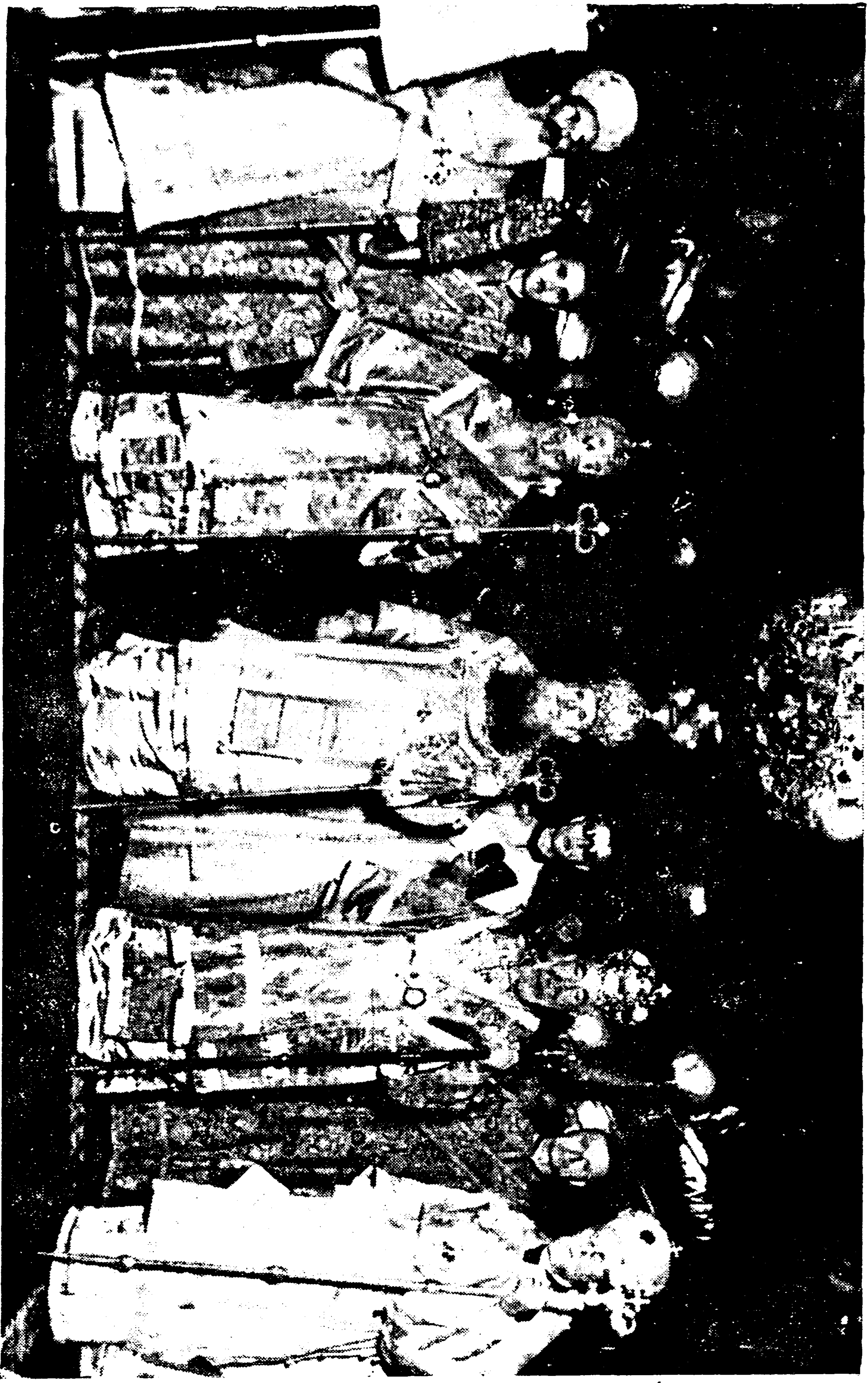
Prea Fericitul Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului și Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea al Gruziei, îndreptându-se către paraclisul patriarhal Sfântul Spiridon-Nou

Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim, Primatul Greciei, I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției și I.P.S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei, în timpul sfintei liturghii

Membrii Sfintului Sinod și conducătorii Cultelor religioase din România, în timpul sfintei liturghii

Prea Fericitul Patriarh Justinian, slujind sfinta liturghie solemnă în sobor cu conducătorii delegațiilor ortodoxe

și hotărîri ce au preconizat și sprijinit viața cea nouă ce se construiește în țara noastră, an de an cu tot mai multă însuflețire.

Dumnezeu, Cel care pe cele de lipsă le împlinește și pe cele slabe le întărește, a rînduit ca în acel an să fiți chemat la cîrma Bisericii Ortodoxe Române ca Patriarh al acestei Biserici, ca Mitropolit al Ungrovlahiei și ca Arhiepiscop al Bucureștilor, împlinindu-se prin aceasta un vechi dicton: «La timpuri noi, oameni noi», cum și un altul: «Omul potrivit, la locul potrivit».

Cînd la 24 mai 1948 Colegiul Electoral Bisericesc V-a ales la cîrmuirea Bisericii Ortodoxe, a avut în vedere faptul că Prea Fericirea Voastră sînteți un om înzestrat de Dumnezeu cu darul intuirii realităților sociale și al clarviziunii.

Douăzeci de ani în viața unei instituții nu înseamnă prea mult; «Căci o mie de ani înaintea Ta, Doamne, ca ziua de ieri care a trecut, ca o strajă în noapte».

Însă pentru Arhiepiscopia Bucureștilor cei douăzeci de ani înseamnă foarte mult, prin realizările ce s-au împlinit în această Eparhie, realizări ce se datoresc îndrumării și spiritului de organizare al Prea Fericirii Voastre.

Membrii Consiliului Eparhial, aici de față, toți cunoaștem și recunoaștem că datorită Prea Fericirii Voastre, Arhiepiscopia Bucureștilor a fost în stare să repare, să construiască și să înzestreze biserici și sfinte Mînaștiri ca: Cernica și Dealu, Viforîta și Țigănești, Ciorogîrla și Ghighiu, Suzana și Cheia, precum și case parohiale, și să realizeze alte lucrări de folos bisericesc.

Iată pentru care lucru în conferințele ce s-au ținut la sfîrșitul lunii trecute, preoții Eparhiei noastre și-au îndeplinit o datorie de conștiință întrecîndu-se în a mărturisi înțelegerea și generozitatea Prea Fericirii Voastre în purtarea de grijă față de sfintele biserici.

Prea Fericirea Voastră,

Cei mai buni judecători ai unui profesor sînt elevii lui și socotesc că cei mai buni judecători ai conducătorilor sînt cei conduși. Preoții și credincioșii Bisericii noastre V-au zis «Patriarhul păcii» și într-adevăr sînteți Patriarhul păcii nu numai prin aceea că i-ați îndrumat să sprijine lupta poporului nostru pentru cauza apărării păcii, dar și pentru aceea că Dumnezeu V-a învrednicit să aveți parte de o epocă în care țara noastră și Europa au trăit în pace, cum n-au avut parte înaintașii Prea Fericirii Voastre.

V-au mai zis preoții «Patriarhul apostolatului social» și este un adevăr că în timpul păstoririi Prea Fericirii Voastre Biserica Ortodoxă Română a avut cele mai frumoase realizări pe plan social, iar poporul român cele mai multe și mai temeinice realizări pe plan obștesc.

Îmi vin în minte cu acest prilej cuvintele Sfintei Scripturi: «Și a plăcut Enoh lui Dumnezeu». Socotim nimerit a afirma că Dumnezeu a binecuvîntat păstoria Prea Fericirii Voastre cu harul Său deplin. Iată pentru ce preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române dau slavă lui Dumnezeu pentru că în liniște își trăiesc o viață pașnică și netulburată

întru toată cucernicia și curăția. Iată pentru care lucru preoții și credincioșii, prin reprezentanții lor aici de față, laolaltă cu salariații și colaboratorii de la Centrul Eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor își exprimă adâncă lor recunoștință, pentru îndrumările și pilda ce le-ați dat și roagă pe Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască sfintei Biserici Ortodoxe Române «întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățînd cuvîntul adevărului».

Șirul toasturilor omagiale l-a încheiat P.C. Pr. TRAIAN BELAȘCU, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, care a rostit următoarele:

Anul 1968 este anul aniversării unor fapte însemnate din istoria poporului român, atît pe plan național românesc cît și pe plan bisericesc.

Pe plan național românesc s-au aniversat evenimente de o covîrșitoare importanță pentru viața poporului și a patriei noastre, dintre care amintim: aniversarea a 120 de ani de la Revoluția din 1848, care s-a sărbătorit atît în Moldova, la Iași, cît și în Transilvania, pe Cîmpia Libertății de la Blaj, printr-o mare adunare populară la care a participat chiar Primul Ministru al Republicii Socialiste România, Dl. Ion Gheorghe Maurer.

Pe planul vieții bisericești, aniversăm azi 20 de ani de la întronizarea în scaunul de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române a Prea Fericitului Părinte Justinian, pe care îl omagiem astăzi, cu mare și însuflețită bucurie sufletească, preoții slujitori și credincioșii care au urmat chemării Prea Fericitului Sale și au contribuit cu dragoste și entuziasm la actul de reîntregire a Bisericii strămoșești din Transilvania și care îi aduc prin glasul meu, omagiul lor de credință, de dragoste, de devotament și de admirație față de Arhipăstorul și Părintele lor sufletesc, pentru strădaniile și munca depuse în acest răstimp în ogorul Bisericii noastre și al patriei noastre scumpe. Asupra acestor realizări nu insistăm aici, pentru că sînt îndeobște cunoscute și mult prețuite.

Ceea ce trebuie să fie amintit aici, este actul de însemnătate istorică și spirituală, anume reîntregirea Bisericii noastre Ortodoxe Române din Transilvania înfăptuită la 21 octombrie 1948 în cetatea lui Mihai Viteazul din Alba Iulia, act inițiat și dus la îndeplinire de clerul și credincioșii reveniți la Biserica strămoșească, cu binecuvîntarea și sprijinul Prea Fericitului Patriarh Justinian; aniversare al cărei act îl vom sărbători nu peste multă vreme, cu aceeași înălțătoare însuflețire.

Despre actul de unificare bisericească s-au spus multe lucruri bune. Se cuvine să fie subliniat aici faptul că ceea ce am făcut a fost un act deplin conștient și că la săvîrșirea lui ne-au călăuzit două principii:

Primul principiu a fost întemeiat pe porunca Mîntuitorului Hristos lăsată ca testament al Său: «Ca toți să fie una» și pe învățătura apostolică: «Un Domn, o credință, un Botez». Astfel, am vrut să facem un pas pe plan local spre refacerea unității Bisericii lui Hristos, ca «Una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică», spre idealul suprem al tuturor creștinilor, ca să fie o «turmă și un păstor».

Al doilea principiu călăuzitor care ne-a determinat la săvîrșirea actului de unificare bisericească a fost acela al sentimentului nostru de patrioți luminați, sentiment de identificare cu năzuințele poporului nostru care ne-a mînat gîndul și fapta în acțiunea pentru unitatea și binele neamului, în năzuința lui spre o viață mai bună și mai fericită, spre pace și bună-înțelegere între popoare, împlinind previziunile și năzuințele înaintașilor noștri, că: «Eu ți-s frate, tu-mi ești frate și-n noi doi un suflet bate».

Închin acest toast ca un omagiu filial la aniversarea celor 20 de ani de patriarhat al Prea Fericirii Voastre, dorindu-Vă mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh.

Tuturor a răspuns Înaltul sărbătorit, Prea Fericitul Părinte Patriarh JUSTINIAN, spunînd următoarele :

Mișcat de sentimente de profundă recunoștință și rară bucurie, tuturor celor ce ați binevoit să ne cinstiți cu prezența în această zi de popas duhovnicesc al Bisericii Ortodoxe Române și la această masă a dragostei frățești, vă adresez din inimă cele mai calde mulțumiri.

În aceste clipe, se perindă în mintea mea figurile iluștrilor oaspeți, care au luat parte la masa noastră, la diferite împrejurări memorabile în curgerea perioadei de 20 de ani, sărbătorită astăzi, iar vizitele lor, mesaje aduse și actele împlinite împreună aici, constituie etape luminoase în stabilirea și dezvoltarea legăturilor de conlucrare frățească între Bisericile noastre.

Din întîlnirile de aici, ca și din cele ce au avut loc în alte părți și la care a fost prezentă întotdeauna și Biserica Ortodoxă Română, unitatea Ortodoxiei s-a întărit. Raporturile interortodoxe și intercreștine s-au strîns și s-au afirmat. S-au pus, s-au lămurit și s-au dezvoltat probleme de interes ortodox general. S-a reluat, s-a lărgit și s-a consolidat ecumenismul creștin.

Din toate întîlnirile dintre noi — fie că a fost vorba de conducători sau delegați ai Bisericilor Ortodoxe, fie că a fost vorba de conducători sau reprezentanți ai Bisericilor creștine în general — am învățat să ne cunoaștem mai bine, să ne iubim mai mult, să ne înțelegem mai ușor ca ucenici ai Aceluiași Mîntuitor, Hristos, Care a zis: «Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste între voi» (Ioan XIII, 35).

Peste vîrste și peste Biserici, în întîlnirile noastre, ne-am socotit totdeauna frați, iar Bisericile noastre au fost socotite surori, fiind egale între ele, Capul Bisericii rămînînd totdeauna Hristos (Efes. I, 22 ; Col. I, 18).

Preocuparea permanentă a Bisericii Ortodoxe Române, în tot ce a întreprins și a putut realiza în această perioadă de douăzeci de ani, a fost să contribuie la crearea unor condiții de apropiere, de cunoaștere, de bunăînțelegere nu numai între Bisericile Ortodoxe, ci între toate Bisericile creștine — ba chiar între toate Bisericile și Organizațiile religioase necreștine, și sînt bucuros să salut prezența aici a Conducătorilor tuturor Cultelor din țara noastră, inclusiv al Cultului Mozaic și al celui Musulman.

Dragostea ce ni s-a arătat cu acest prilej de către Bisericile surori invitate de Comisia Sinodului Bisericii noastre de a participa la popasul sărbătoresc de azi ne-a întărit convingerea că, venind la București, delegațiile Bisericilor Ortodoxe — unele conduse chiar de Căpeteniile lor — n-au făcut decît să reia firul contactelor personale în cadrul străvechilor legături de dragoste și de neîntreruptă colaborare dintre Bisericile noastre; n-au făcut decît să așeze o piatră nouă pe temelia unității bimilenare a Ortodoxiei, unitate slujită cu credință, atît în vremi de liniște cît și în vîrtejul multor vînturi potrivnice, de toți vrednicii noștri înaintași, unitate care este scumpă deopotrivă și inimilor noastre.

Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române cunosc bine prestigiul pe care se bucura în Ortodoxie Sanctitățile Lor Patriarhii Beneuict al Ierusalimului și Efrem al Gruziei, Prea fericitul Chiril al Bulgariei; Prea fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei și Primat al Greciei; Il.PP.SS. Lor Paavali al Finlandei, Filaret al Kievului și toți ceilalți delegați de astăzi. Cunoaștem, de asemenea și rîvna deosebită cu care se străduiesc să slujească unitatea Bisericii creștine în complexul străduințelor ecumeniste din zilele noastre.

Rejacerea unității creștinismului nu va fi însă cu puțință într-o lume sîrșită de neînțelegeri, amenințată de războaie și învrăjbită cu ea însăși. Orice casă care se dezbină, spune Domnul Hristos, nu poate să dăinuiască. De aceea, noi socotim că năzuințele generale spre rejacerea unității creștine trebuie să meargă mîna în mîna cu slujirea păcii între oameni și popoare, să se împletească strîns cu lupta împotriva politicii de război și să însemne o contribuție reală la triumful marilor idealuri morale ale omenirii de pretutindeni și de totdeauna: egalitatea între oameni și popoare, dreptatea socială, pacea, frățietatea și dragostea.

Sîntem fericiți să spunem și cu acest prilej că înțelepciunea și realismul Conducătorilor noștri de Stat — interpretînd în modul cel mai desăvîrșit dorința și voința poporului nostru — au înlesnit în patria noastră crearea unei poziții legale de egalitate, de respect reciproc și de colaborare armonioasă între Cultele religioase din țara noastră. În România, nici un cult nu e de stat, dar nici un cult nu e separat de stat. Trăim în deplină unire și conlucrăm pentru înălțarea și fericirea poporului nostru, avînd convingerea că prosperitatea patriei se răsfrînge și asupra Bisericilor și Cultelor noastre.

Între Statul nostru și Cultele religioase s-a statornicit o perfectă și continuă colaborare, încît putem spune că la rezolvarea problemelor mari care se pun Statului și la realizarea unei vieți mai bune și mai fericite pentru poporul nostru, credincioșii tuturor Cultelor participă cu toată însuflețirea, fiindcă au convingerea că ei sînt în același timp și adepții unei credințe religioase, dar și cetățenii patriei în care trăiesc.

Faptul acesta corespunde întru totul tradițiilor străvechi ale creștinismului răsăritean, care cer ca orice Biserică Ortodoxă locală să fie organizată pe bază națională și ca ea să conlucreze armonios întru slujirea binelui obștesc cu statul pe teritoriul căruia își desfășoară lucrarea de mîntuire a credincioșilor proprii.

Salutându-vă cu căldură pe toți cei de față la această masă a dragostei frățești, Prea Onorați și Iubiți oaspeți, și mulțumindu-vă din toată inima, în numele Sfântului Sinod, al clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, pentru marea cinste și bucurie ce ne-ați făcut, prin participare și prin cuvintele măgulitoare ce ne-ați adresat, ridic paharul meu în sănătatea Dvs. a tuturor celor de față, în sănătatea D-lui Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, — pe care-l rog să fie interpretul sentimentelor noastre de gratitudine și devotament față de Conducătorii patriei noastre și din toată inima strig: Să trăiască și să biruiască înfrățirea și pacea între toate Bisericile și între toate popoarele lumii!

La masa de onoare dată de Sfântul Sinod au luat parte ca invitați: Dl. Acad. Prof. *Petre Constantinescu-Iasi*, Dl. Acad. Prof. Dr. *Vasile Rășcanu*, Dl. Prof. univ. Dr. *Stanciu Stoian*, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România și alții.

Dintre oaspeții de peste hotare au mai luat parte: Rev. Prof. Dr. *Owen Chadwick* (Cambridge), Miss *Doreen Berry* (Anglia), Doamna și Dl. Ing. *Boris Pușcașu* (Statele Unite ale Americii), Dl. Prof. *Leslie Jerôme Newville* (Statele Unite ale Americii).

Au mai luat parte la masă, dintre membrii familiei Prea Fericitului Patriarh Justinian: Dl. Conf. univ. Dr. *Ovidiu Marina*, Doamna și Dl. Dr. *Ion Solomon*.

Masa s-a desfășurat într-o atmosferă cordială.

*

În timpul mesei oficiale oferită de către Sfântul Sinod în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, au fost distribuite Înălților oaspeți, Înălților ierarhi ai Bisericii noastre și salariaților care au sprijinit prin munca lor, cel puțin 15 ani, activitatea înnoitoare înfăptuită de Prea Fericitul Patriarh Justinian în cei douăzeci de ani de patriarhat, *medalia comemorativă* pe care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a bătut-o cu acest prilej.

Medalia — proiectată de Dl. Vladimir Stoianov și executată de către Monetăria Națională, din tombac aurit (60 de bucăți), din tombac argintat (80 de bucăți) și din tombac patinat (360 de bucăți) — are diametrul de 60 mm și înfățișează: — pe avers chipul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu inscripția: *Prea Fericitul Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*, — iar pe revers stema Patriarhiei Române, cu inscripția: *La a XX-a aniversare de la întronizare: 1948 — 6 iunie — 1968*.

*

Ședința festivă a Sfântului Sinod

În aceeași zi, la orele 18,30 — în sala mare a palatului patriarhal — a avut loc o ședință festivă a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la care au participat:

Membrii Sfântului Sinod ; invitații din străinătate ; șefii de Culte din țara noastră ; membri ai Consiliului Național Bisericesc ; reprezentanți ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor ; Rectorii Institutelor teologice de grad universitar din București și Sibiu, — precum și alți invitați.

Prea Fericitul Părinte Patriarh *Justinian* intră în sala de sedințe împreună cu Dl. Profesor *Dumitru Dogaru*, secretarul general al Departamentului Cultelor, fiind întâmpinați cu aplauze călduroase.

Șeful Departamentului Cultelor era însoțit de Dl. Director general I. N. Bărbulescu.

P. C. Icon. stavr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc, a rostit rugăciunea «Împărate ceresc».

După aceea, participanții la ședință și-au ocupat locurile de mai înainte designate.

Din partea Sfântului Sinod și a Comisiei sinodale pentru organizarea festivităților împreunate cu aniversarea a 20 de ani de la întronizarea Prea Fericitului Patriarh *Justinian* la cîrma Bisericii Ortodoxe Române, a luat cuvîntul I.P.S. *Mitropolit Iustin* al Moldovei și Sucevei, rostind următoarea cuvîntare omagială :

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Înalt Prea Sfințiți și
Prea Sfințiți membri ai Sfântului Sinod,*

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române este întrunit acum, în ședință festivă, pentru a sărbători împlinirea a douăzeci de ani de rodnică slujire a Prea Fericitului nostru Părinte Justinian ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Prezența D-lui Profesor Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, în mijlocul nostru, cu acest prilej, este un semn al prețuirii de care se bucură Prea Fericitul Patriarh Justinian în fața Conducerii Statului nostru, precum și o dovadă a largii înțelegeri și binevoitoare aprecieri a lucrării pe care Biserica noastră Ortodoxă o desfășoară acum, în țară, îndeosebi pe tărîmul sprijinirii poporului nostru în avîntul său pentru zidirea unei vieți noi, și peste hotare, în relațiile ei cu celelalte Biserici pentru sporirea contribuției pe care religiile trebuie să o aducă la instaurarea unei noi ordini în viața internațională și la asigurarea păcii în lumea întreagă. De aceea, o dată cu mulțumirile pe care le exprimăm D-lui Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru pentru sprijinul de care n-a lipsit niciodată Biserica Ortodoxă Română, îi adresăm rugămintea să asigure înalta Cîrmuire a Statului nostru că Biserica Ortodoxă Română, sub îndrumarea Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, va continua să-și sporească zi de zi contribuția ei atît la desăvîrșirea așezării celei noi a vieții poporului nostru cît și la înscăunarea unei ordini juste în lume și la asigurarea păcii între toate popoarele pămîntului.

Acceptarea invitației pe care noi am făcut-o unora din Bisericile Ortodoxe surori, Bisericii Angliei, Bisericii Armene și Consiliului Ecu-

menic al Bisericii precum și celorlalte Culte religioase din țara noastră de a se găsi astăzi în mijlocul nostru, prin reprezentanții lor, ne umple sufletele de bucurie. Pe de o parte, în acest fel ni se dă prilejul să manifestăm simțămintele noastre de comună viață în dragostea lui Dumnezeu, adăugînd o nouă verigă în lanțul contactelor dintre noi; iar, pe de altă parte, prezența oaspeților noștri dragi la sărbătoarea de astăzi constituie o dovadă de cinstire a Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian. Îmbrățișîndu-Vă cu frățescă dragoste, noi vă întîmpinăm, în această ședință festivă a Sfîntului Sinod, cu urarea noastră străbună: Bine ați venit în mijlocul nostru, Prea venerabili și cinstiți oaspeți!

Prăznuirea împlinirii celor douăzeci de ani de patriarhicească arhi-păstorire a Prea Fericitului Justinian a început cu cîteva zile mai înainte, în conferințele protopopești și va continua în toate parohiile din țară. Sărbătoarea de astăzi a Prea Fericitului Patriarh Justinian este sărbătoarea întregii Biserici Ortodoxe Române.

Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți membri ai Sfîntului Sinod,
Domnule Secretar General,
Prea Venerabili și cinstiți oaspeți,

Ramură viguroasă a Ortodoxiei Ecumenice, Biserica Ortodoxă Română a năzuit de-a lungul veacurilor să împlinească mesajul sfînt al Evangheliei Mîntuitorului în mijlocul poporului nostru. Legați de glia strămoșească, preoții și vlădicii noștri, în cea mai mare parte, au stat totdeauna alături de semenii lor, de fiii lor duhovnicești, împărtășindu-le bucuriile și durerile. În orașe și sate presărate pe dealuri sau cîmpii mănoase, în văile apelor iuți sau lin curgătoare și în poienile ascunse ale codrilor, de o parte și de alta a Carpaților, care au crescut parcă din pămîntul nostru străbun ca un simbol al năzuințelor poporului nostru de ridicare spre culmi, în toate domeniile vieții sale, propovăduitorii dreptei credințe au slujit de veacuri poporului ai cărui fii sînt.

Rîvna apostolică a smeriților noștri preoți și vlădici, îngemănată cu evlavia pilduitoare a credincioșilor, a odrăslit pe pămîntul românesc chipuri de sfinți; iar trăirea în duhul plinătății Ortodoxiei și-a găsit expresie în feluritele danii pe care Biserica noastră le-a făcut așezămintelor bisericești din întreg Orientul creștin.

Pentru păstrarea ființei neamului nostru slujitorii Bisericii noastre și-au adus contribuția lor, înfrățindu-se în lupte cu fiii lor sufletești; iar împotriva silniciilor și împilărilor glasul lor s-a ridicat adesea cu toată tăria.

Vremurile de vitregie, pe care poporul nostru a fost obligat să le trăiască în trecut, din pricina năvălirilor dinafară, sau a așezărilor sociale nedrepte dinăuntru, n-au îngăduit însă Bisericii să-și desfășoare lucrarea ei în toată plinătatea.

Cum se știe prea bine, astăzi poporul nostru a pus capăt unei orînduiri nedrepte și zidește de aproape un sfert de veac o așezare nouă, ale cărei pietre de temelie sînt: dreptatea, libertatea, munca, cîntecul, ome-

nia, dragostea de patrie și pacea cu toate popoarele lumii. În climatul acesta nou de viață obștească este chemată Biserica Ortodoxă Română să-și împlinească misiunea ei, într-un duh nou ce călăuzește cugetele slujitorilor ei — duhul slujirii, al apostolatului social, pe care îl sprijină cu tărie Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Răspunzînd chemării de veacuri a slujitorilor și dreptmăritorilor noștri credincioși, Prea Fericitul Patriarh Justinian a pus la temelia slujirii sale de Arhipăstor: păstrarea dreptei credințe, dragostea fierbinte față de popor și apărarea păcii în lume.

Prea Fericitul Patriarh poate spune într-un glas cu marele Apostol al neamurilor: «credința am păzit». Dar viziunea Prea Fericirii Sale a cuprins un orizont mai larg, cu implicații adînci în viața poporului nostru.

Cu douăzeci de ani în urmă, chiar în ziua înscăunării sale ca patriarh, Prea Fericirea Sa, cu părintească dragoste a făcut chemare către frații noștri din Transilvania «uniți» în vremuri vitrege și împotriva voinței lor cu Biserica Romei, poftindu-i să se întoarcă acasă, la sînul Bisericii strămoșești. Această chemare a fost ascultată. Frații din cele două strane și-au dat mîinile, plecîndu-și laolaltă frunțile în fața aceluiași altar, în fața altarului credinței străbune. Prăpastia săpată cu un sfert de mileniu în urmă s-a închis pentru totdeauna. Acum toți sîntem iarăși una.

Primenindu-se în duhul ei, Biserica Ortodoxă Română, sub îndrumarea Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a dobîndit o nouă organizare, care o ajută să-și împlinească rostul ei sfînt în obștea noastră dreptcredincioasă.

Ca Biserică autocefală, bucurîndu-se de dreptul ei de a fi de sine stătătoare, din inițiativa Întîistătătorului ei, Biserica noastră a pășit la întocmirea actului de trecere în rîndul sfinților a unor ierarhi, mucenici și cuvioși, care au odrăslit din tulpina neamului nostru, fiind exemple luminoase de desăvîrșită vietuire creștină. Cu prilejul canonizării lor, în octombrie 1955, Prea Fericitul Patriarh Justinian arăta că «Biserica Ortodoxă Română a adus la viața și la lucrul Ortodoxiei nu numai contribuția sa materială de bunuri pămîntești, ci și o contribuție spirituală de valoarea sfînteniei, care este cea mai mare valoare pe care pot să o producă oamenii».

Punînd împlinirea «apostolatului social» la temelia lucrării sale de Arhipăstor, Prea Fericitul Patriarh Justinian manifestă o preocupare deosebită pentru îndrumarea preoților de astăzi și pentru formarea preoților de mîine în acest scop. Prin cursuri de îndrumare misionară și pastorală și prin conferințe de orientare, se îmbospătează și se adîncesc cunoștințele preoților și, în același timp, se îmbogățesc experiențele lor pastorale: iar în vederea formării preoților de mîine, învățămîntul teologic a fost reorganizat, așezîndu-se potrivit vechilor predanii ale Ortodoxiei sub aripa oblăduitoare a Bisericii. În lumina «apostolatului social» preotul a devenit preot al zilelor noastre și este pregătit să răspundă chemării sale, ținînd seamă de nevoile actuale ale credincioșilor.

Ca și în obștea credincioșilor din parohii, viața mănăstirilor noastre s-a primenit sub îndrumarea Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian. Vechile pravile călugărești sînt desigur în mare cinste; dar nevoințele monahale sînt animate de năzuințele Bisericii în epoca noastră.

Pentru dăltuirea preotului nou, bucurîndu-se de prețuirea și dragostea membrilor Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, osîrduiesc cu rîvnă sfîntă vrednicii noștri dascăli de teologie de la institutele și seminariile noastre teologice. Prin strădaniile lor, noua teologie românească tinde să dobîndească un profil propriu. Este teologia care însuflețește lucrarea Bisericii noastre Ortodoxe în vremea aceasta de înnoire a ei pe toate tărîmurile. Noua gîndire teologică românească izvorăște din duhul adevăratei învățături și Tradiții ortodoxe, îndrumată pe calea slujirii omului, în cadrele «apostolatului social» și al trăirii creștine în plinătatea ecumenică. Este o teologie care izvorăște din adevăr; veșmîntul ei este dragostea, iar scopul ei fericirea omului.

O latură deosebit de importantă a trăirii creștine s-a concretizat în ecumenismul practic al Bisericii noastre care a însemnat crearea și cultivarea celor mai bune relații frățești între toate confesiunile din țara noastră. În acești douăzeci de ani, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost animatorul cel mai cald al bunelor legături între cultele din țara noastră și a promovat împreună lor lucrare pentru pace și pentru sprijinirea idealurilor de mai bine ale întregului nostru popor.

O dată cu înnoirea diferitelor laturi ale lucrării interne a Bisericii noastre, în ultimele două decenii, a fost înnoită și lucrarea ei pe tărîm extern. Colaborarea Bisericii noastre cu celelalte Biserici Ortodoxe surori s-a întărit prin participarea la consfătuiri și hotărîri comune.

Chibzuind asupra rezolvării în modul cel mai potrivit a importanțelor probleme din viața întregii Ortodoxii, Biserica Ortodoxă Română a participat activ la Conferințele panortodoxe de la Rodos (1961, 1963 și 1964), la lucrările Comisiilor teologice interortodoxe de la Belgrad (1966), precum și la alte consfătuiri interortodoxe. În special Rodosul a devenit centrul de manifestare al unității ortodoxe în înțelesul cel mai adînc și mai plin al acestei noțiuni.

Apreciîndu-se apoi, de o parte și de alta, importanța contactelor în relațiile dintre Biserici, delegații ortodoxe române, de cele mai multe ori în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, au vizitat Patriarhiile Ortodoxe a Constantinopolului, a Antiohiei, a Rusiei, a Serbiei, a Bulgariei și Mitropoliile Poloniei și Cehoslovaciei. Deosebit de folositoare au fost de asemenea și vizitele cu care a fost cinstită Biserica Ortodoxă Română, fie pentru prima oară, fie după două sau trei veacuri. Dintre acestea se cuvine să amintim vizitele Prea Venerabililor Patriarhi Ate-nagora al Constantinopolului, Hristofor al Alexandriei, Alexandru al III-lea și Teodosie al VI-lea ai Antiohiei, Alexei al Moscovei, Gherman al Serbiei și Chiril al Bulgariei, iar acum vizita distinșilor oaspeți care cinstesc cu prezența lor Biserica noastră, la această sărbătoare.

Depășind granițele Ortodoxiei, în ultimii douăzeci de ani, Biserica Ortodoxă Română a stabilit legături de colaborare și prietenie și cu Biserici dinafara ariei ortodoxe. În cadrul acestei acțiuni, locul de frunte îl țin vizitele reciproce dintre Întâistătătorul Bisericii noastre și Întâistătătorii Bisericilor din Armenia și Anglia, precum și Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În același cadru se înscriu deopotrivă vizitele delegaților unor Biserici Protestante din Danemarca, Franța, Republica Democrată Germană și Republica Federală a Germaniei, ca și vizita primatului Bisericii Romano-Catolice din Austria.

O importanță din zi în zi tot mai mare acordă Biserica noastră participării ei la activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a Conferinței Bisericilor Europene și a Conferinței Creștine pentru Pace. Ea este prezentă în toate laturile activității lor, îmbogățindu-le activitatea cu tezaurul învățăturii, cultului divin și spiritualității ei înalte. Ea pune un accent deosebit pe ecumenismul practic, căutând să aducă întreaga sa contribuție, în spiritul mesajului lui Hristos, la rezolvarea fericită, în duhul păcii și înțelegerii, a problemelor lumii actuale.

Mergînd cu hotărîre pe calea slujirii lumii, Prea Fericitul Patriarh Justinian, la o întrunire a Comitetului național pentru apărarea păcii, declara că «este interpretul acțiunii ferme a Bisericii Ortodoxe Române de a nu cruța nimic pentru apărarea păcii».

Prea Fericircă Voastră,

După ce, în fața sfîntului altar, plecîndu-ne cucernic frunțile, am înălțat rugă fierbinte Bunului Dumnezeu, mulțumindu-I că ne-a învrednicit să străbatem cu pace și bucurie acest timp de binecuvîntată arhipăstorire a Prea Fericirii Voastre, acum, întruniți în sedintă festivă a Sfîntului Sinod, vă aducem prinos de cinstire, mărturisindu-vă simțămintele noastre de adînc respect, de prețuire aleasă și de statornică dragoste.

Vreme de douăzeci de ani, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, v-ati făcut tuturor pildă, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «în vorbire, în purtare, în dragoste, în credință, în curăție» (I Tim. IV, 12) și agonisind belsug de fapte bune.

În sluiirea Bisericii v-ati dăruit cu jertfelnicie; de aceea truda Prea Fericirii Voastre a fost răsplătită cu bogate înfăptuiri.

Pentru înălțarea omului și pentru apărarea păcii n-ati crutat nici o osteneală: de aceea ați cîștigat numele cel bun, în fața celor dinăuntru și a celor dinafară.

Sînteți înconjurat cu dragoste de membrii Sfîntului Sinod, de clerul și de credinciosii din întreaga noastră Biserică.

Acum, la împlinirea celor douăzeci de ani de rodnică arhipăstorire, în numele și din încredințarea Sfîntului Sinod, vă aducem frătestile noastre mulțumiri pentru toate strădanile pe care le depuneți cu rîvnă sfîntă și vrere neclintită în slujba Bisericii și a Patriei.

Cîstind belșugul înfăptuirilor Prea Fericirii Voastre în perioada celor douăzeci de ani de patriarhicească slujire, făgăduim că și de acum

înainte, cu puteri mereu sporite, vă vom sprijini, fiind totdeauna gata «spre tot lucrul bun», cum ne îndeamnă marele Apostol Pavel.

Îndreptându-ne acum cugetele către cer, rugăm pe Atotputernicul și Milostivul Dumnezeu să aibă pururea în sfânta Sa pază Biserica noastră dreptmăritoare, țara și poporul nostru; lumii întregi să-i dăruiască pacea; iar Prea Fericirii Voastre să-i hărăzească puteri înnoite spre noi înfăptuiri, în slujirea de Arhipăstor al Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

Întru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !

Din partea Guvernului Republicii Socialiste România și în numele Departamentului Cultelor a luat cuvîntul Dl. Secretar General, Profesor DUMITRU DOGARU, spunînd :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul acestei sărbători importante pentru viața personală a Prea Fericirii Voastre, dar și pentru Biserica Ortodoxă Română, vă felicit călduros și vă urez sănătate, viață îndelungată și încă multe înfăptuiri pe calea servirii țelurilor nobile ale progresului și păcii, în înfăptuirea cărora poporul român pune toate forțele sale și toată inima sa.

Acești douăzeci de ani din viața Prea Fericirii Voastre coincid cu începutul construirii socialismului în țara noastră, care marchează începutul tuturor împlinirilor pe care poporul nostru le-a năzuit și pentru care a luptat în veacurile care au fost.

Este aceasta un mare privilegiu al vieții Prea Fericirii Voastre. Între înaintașii Dvs., clerici și vlădici, sînt numeroși cei ce, iubindu-și cu înflăcărare neamul, i-au dorit binele și s-au străduit să i-l facă, fiecare după posibilitățile ce i-au fost date și după condițiile istorice în care au trăit. Prea Fericirii Voastre v-a revenit mulțumirea de a vedea împlinindu-se tot ce înaintașii noștri au dorit. În zilele noastre poporul român, unitar și independent, a obținut pentru prima dată libertatea sa deplină, politică, economică și spirituală. Au fost rupte și aruncate definitiv la pămînt toate lanțurile trecutului, lanțuri vechi, complexe și multe, sprijinite de îndelungate și adînc înrădăcinate structuri și deprinderi sociale și individuale. Sărăcia, ignoranța, boala, asuprirea politică și lipsa libertății, cu nefericitele lor urmări, au fost unele din aceste lanțuri. Liber și stăpîn pe sine și pe țară, avînd în frunte pe fiii săi cei mai clarvăzători, cei mai dîrji și cei mai înflăcărați, uniți într-o forță politică conducătoare care îi este devotată și gata de orice eforturi și sacrificii, poporul român înfăptuiește, de peste 20 de ani, depășindu-le în proporții și frumuseți, toate dorințele sale de veacuri. Acest pămînt al patriei noastre, frumos și sfințit de suferințele și jertfele grele și îndelungate cu care strămoșii noștri ni l-au păstrat, generația noastră îl înnobilează și-l pune în valoare în folosul și pentru fericirea noastră. Peisajului nostru tradițional «gură de rai», cum e numit de poporul în-suși, i se adaugă aspectele noi, ale muncii specifice epocii noastre : mari și numeroase uzine, școli de toate gradele, cămine culturale, impunătoare

și frumoase clădiri de tot felul, șosele, gări, vase maritime și fluviale, eleganți stâlpi purtători ai energiei electrice pînă în cele mai îndepărtate sate, tractoare și mașini agricole, sere și mari clădiri agricole, împrăștiate peste mănăsoarele noastre cîmpuri, — toate acestea schimbă, făcînd mai frumos, mai dătător de noi speranțe, mai variat și mai tonic vechiul și mîndrul nostru peisaj «mioritic». Știința și cultura pătrund adînc în mințile și inimile întregului popor, spitale și clinici îi prelungesc viața, ogoarele și toate bogățiile pămîntului produc cu ajutorul tehnicii și al industriei bunuri numeroase, toate acestea ușurînd și înfrumusețînd viața noastră și făcînd ca ea să merite să fie trăită.

În cuvîntarea de răspuns către șefii cultelor care s-au prezentat pentru a manifesta în fața Conducerii supreme a statului adeziunea lor la uriașa muncă a poporului nostru, Domnul Nicolae Ceaușescu a spus:

«Socialismul a adus împlinirea aspirațiilor celor mai înalte ale tuturor celor ce muncesc din patria noastră, a asigurat și asigură egalitatea deplină în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate și credință religioasă, — fii egali ai marii noastre familii — Republica Socialistă România».

Intr-adevăr, în ce privește Cultele și activitatea lor, cei douăzeci de ani de aplicare a regimului nostru legal pentru ele dovedesc concret posibilitățile create. Acest regim este azi în vîzul tuturor și el dezmințe toate proorocirile calomniatoare ale dușmanilor.

După cum am văzut și trăit cu toții, o asemenea revoluție cum este revoluția socialistă n-a fost ușor înțeleasă de unii oameni.

Sfărîmarea tuturor structurilor vechi în care unii erau deprinși să trăiască pasivi o viață ștearsă, fără bucurii și fără satisfacția unor împliniri demne de om, iar alții erau deprinși să trăiască bine, deși nedemn — și fără să se gîndească să caute alte căi posibile — i-au pus pe unii în neliniște interioară, în dezorientare, în teamă, iar pe alții în ură. În neputința de a privi și judeca lucid faptele istorice, unii, foarte puțini, au crezut că trecutul mai poate fi salvat și s-au alăturat altora ca ei, de pretutindeni, într-o luptă urîtă, de întuneric, fără curajul de a ieși la lumină, luptă îndreptată împotriva fericirii oamenilor.

Din păcate, n-au scăpat de această criză de orientare nici unii clerici din întreaga lume. Istoric, social și psihologic privind lucrurile, faptul acesta era de prevăzut. În multe țări, veacurile au creat cultelor anumite structuri de putere sau de aderență cu puterea, de pe urma cărora situația unor puțini reprezentanți ai lor putea fi comodă, dar i-a îndepărtat de popor și de misiunea lor. Moral însă, faptul acesta nu poate fi de nimeni aprobat.

Condițiile istorice mai triste, în care a trăit poporul nostru, au făcut ca Biserica Ortodoxă să nu se angajeze pe panta structurilor de putere. Aceasta a devenit un avantaj pentru ea, în momentul în care, în fața revoluției socialiste, a trebuit să ia hotărîri fundamentale.

Este meritul Prea Fericirii Voastre, al întregului Sinod, al clericilor și al tuturor celorlalte Culte, de a fi înțeles cu mult înaintea altora că singur socialismul corespunde aspirațiilor celor mai umaniste ale popoa-

relor și singur el le poate înfăptui. Este momentul să repet aici înalta apreciere pe care Domnul Nicolae Ceaușescu a făcut-o cu prilejul menționat mai înainte :

«Consider că nu există îndatorire mai înaltă decât aceea de a sluji neabătut interesele poporului, de a face ca România socialistă să devină mai prosperă, mai puternică, cu drepturi egale și suverane în rîndul națiunilor lumii» (...).

«Noi apreciem contribuția cultelor la opera de zidire a României noi, simțămintele pe care le-ați exprimat față de politica internă și externă promovată de partidul și statul nostru, față de măsurile întreprinse pentru progresul și prosperitatea patriei, ca și pentru apărarea cauzei păcii și colaborării între popoare.

Fără îndoială că prin activitatea Dvs. pusă în slujba intereselor supreme ale patriei și poporului, puteți contribui, alături de toți factorii Statului nostru, la promovarea acestei politici atît în țară cît și în străinătate».

Comunismul este semnul că omenirea este dornică să realizeze o conștiință de sine mult mai înaltă, care să facă posibile raporturi superioare între oameni, raporturi în care să fie mai mult respect reciproc, mai multă dragoste și înțelegere, și care să alunge definitiv exploatarea omului de către om, intoleranța, intransigența, egoismul, orgoliul, nepăsarea și desconsiderarea. Aceasta e lumea pe care au dorit-o toate popoarele. Această formă superioară de conștiință și aceste forme nobile de relații sînt posibile numai dacă există structuri sociale, politice și economice care să le favorizeze dezvoltarea. Orice disociere a acestor țeluri de mijloacele lor adecvate înseamnă zădărniciere și dezamăgire, înseamnă a lăsa lucrurile în aceleași stări nedrepte, pline de suferințe pentru popoare.

Prea Fericirea Voastră,

Nu mă gîndesc să repet și eu toate acțiunile Dvs. destinate sprijinirii și promovării binelui în țara noastră și în lume.

Reprezentantul autorizat al Sinodului a sintetizat aici aceste fapte ale Dvs. închinat servirii poporului nostru. Este foarte merituos curajul moral cu care Prea Fericirea Voastră v-ați angajat în desfășurarea acestor procese complexe, mărește prin grandoarea și țelurile lor, care schimbă fața lumii, fac să crească conștiința socială și morală a popoarelor, înrădăcinează solid ideile și practicile creatoare ce vor asigura succesul luptelor seculare pentru pace, pentru libertate națională, socială și morală a tuturor națiunilor.

Puteți fi fericit că de unde altădată erați printre pușinii în această luptă măreață, astăzi aproape toate cultele din lume sînt pentru țelurile nobile ale păcii, înțelegerii și respectului reciproc între popoare, pentru dreptul fiecărui popor de a-și făuri singur viitorul, pentru încetarea amestecului străin în viața altor popoare, pentru înlăturarea războaielor, pentru lichidarea colonialismului și a exploatării omului de către om. Știm că mai e nevoie de multă muncă încă pentru aceste țeluri. Mai sînt zone în lume unde foamea este încă endemică, salariile

sînt nedrepte, mortalitatea infantilă și bolile pun capăt la milioane de vieți, oamenii sînt umiliți, striviți de nesiguranță, orbiți de ignoranță, cu demnitatea și aspirațiile călcate în picioare, unde exploatarea și opresiunea exercită criminala și neumană lor acțiune.

E mult de făcut, dar sîntem convinși că și în viitor toate forțele Dvs. personale, ale Sinodului și ale clerului, ale tuturor celorlalte Culte din țară, vor uni glasul și fapta lor pentru învingerea și nimicirea răului.

Cît privește munca Dvs. internă, aici în țara noastră vă este desigur răsplătită de toate cîte se înfăptuiesc în zilele noastre. Vă cunoaștem și știm emoția cu care le trăiți și adevărați la ele. Spectacolul mărețelor înfăptuiri ale întregului nostru popor, viitorul strălucit care ne înalță conștiințele, ne dinamizează și ne unește energiile pentru a-l face realitate vie, ne îndreptățește să ne amintim de cuvintele lui Simion Bărnuțiu. Încălzit, uimit și smerit și el, cu peste o sută de ani în urmă, de măreția fenomenului nașterii unității, conștiinței și viitorului nostru, spunea :

«Aceasta este țara noastră ! Nimic nu vom mai suferi a se face fără știrea și învoirea noastră ! Sîntem milioane ! Îndărătul nostru este un trecut de glorie, înaintea noastră strălucește un viitor nemărginit».

Prea Fericirea Voastră,

Să trăiți mulți ani, înconjurat de ierarhi și preoți înțelegători ai zilelor care vin.

Vă urez să vă fie dat ca forțele Dvs. sporite să contribuie încă multă vreme la unitatea cugetelor și minților noastre, unitate prin care poporul nostru, valorificîndu-și prin munca sa toate calitățile sale, va ajunge să strălucească între popoare, în locul în care îl așază zestrea sa naturală, buna sa credință și omenia de care de veacuri a dat dovadă.

Apoi Sanctitatea Sa Patriarhul BENEDICT al Ierusalimului, adresîndu-se Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a spus în esență :

«Încercăm bucuria deosebită pe care ne-o oferă acest prilej fericit spre a Vă arăta dragostea și prețuirea cu care Vă înconjoară vechea Patriarhie apostolică a Ierusalimului.

Ca mărturie despre acestea, cu bucurie proclamăm pe Prea Fericirea Voastră, Preaiubite Frate Patriarh Justinian al României, «mare purtător al Crucii Sfîntului Mormînt», pentru bunele simțăminte ce le nutriți față de Biserica Ierusalimului și ca expresie a dragostei noastre față de dreptcredinciosul popor român.

Cu mare bucurie Vă înmînăm deci decorațiile Noastre, împreună cu Crucea de Aur în care se află așezată o bucată din Sfîntul Lemn al Crucii pe care a fost răstignit Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Vă felicităm din inimă și rugăm pe Dumnezeu ca această Cruce să Vă fie spre sănătate și izbîndire în înfăptuiri din ce în ce mai mari și mai strălucite, spre lauda Sfintei Biserici Ortodoxe Române și spre slava Preasfintei Treimi».

A răspuns, vădit mișcat. *Prea Fericitul Patriarh Justinian*, spunînd:

*Înalt Prea Sfințiți Mitropoliți,
Prea Sfințiți Părinți Episcopi, membri ai Sfîntului Sinod,
Domnule Secretar General,
Prea Distinși și onorați oaspeți,*

Mulțumesc călduros I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei pentru sentimentele frățești și pentru cuvintele de aleasă prețuire pe care le-a exprimat în numele Sfîntului nostru Sinod, față de smerita mea persoană, cu prilejul aniversării celor douăzeci de ani, de cînd prin mila bunului Dumnezeu și prin voința reprezentanților dreptcredinciosului nostru popor, am fost ridicat la înalta vrednicie și răspundere de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Îndrept de asemenea cuvînt de mulțumire către Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, care, în chip atît de elogios a prezentat activitatea Bisericii Ortodoxe Române și a smereniei mele în acești douăzeci de ani și care, în numele Conducerii Statului nostru socialist, mi-a făcut urări atît de călduroase cu prilejul acestui fericit și binecuvîntat popas al Bisericii noastre.

Vă mărturisesc că mă simt profund mișcat atît de dragostea și cinstirea pe care mi le arată, la această aniversare, cel mai înalt for și organ de conducere al Bisericii noastre, cît și de felicitările și prețioasele urări ale Conducătorilor Statului nostru, pe care-i încredințez că le păstrez toată recunoștința și devotamentul meu.

Această cinstire din partea Sfîntului nostru Sinod și din partea Conducerii Statului nostru și această ședință solemnă la care participă Căpetenii și delegații ale Bisericilor Ortodoxe surori, reprezentanți ai unor Biserici creștine și ai organizației intercreștine a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și alți distinși oaspeți, îmi dă cel mai potrivit prilej de a privi și de a gîndi, înaintea lui Dumnezeu și în fața Bisericii și poporului nostru, la cei douăzeci de ani de slujire și răspundere patriarhală cu care am fost învrednicit.

Aprecierile elogioase ce s-au făcut, în cadrul manifestărilor acestei sărbătoriri, sînt, pe de o parte, măgulitoare și stimulative pentru mine, dar, pe de altă parte, trebuie să spun că nu le pot închide în mine și nu le pot revendica întru totul pentru mine, pentru că eu niciodată n-am conceput și n-am săvîrșit de unul singur și pentru unul singur ceea ce am gîndit și ceea ce am reușit să fie în acești ani pentru Biserica Ortodoxă Română.

Biserica este un corp comun al tuturor slujitorilor și credincioșilor ei. Facem toți parte din Biserică, dar nu o formăm fiecare singur, ci fiecare cu toți ceilalți. Biserica a avut dintru începutul creștinismului acest sens de comuniune, de corp unic al cărui Cap este Hristos Domnul (Efes. I, 22—23); iar Biserica Ortodoxă păstrează neîntrerupt sensul, caracterul și constituția ei de mare familie religioasă-morală pe care a avut-o din primele secole creștine.

Constituția ierarhică a Bisericii și caracterul sinodal al conducerii Bisericii sînt însușirile ei originare, păstrate cu sfințenie în structura, în credința și în viața Bisericii Ortodoxe.

Aceasta a asigurat concentrarea și consolidarea corpului bisericesc în fiecare Biserică, a asigurat raporturile și conlucrarea Bisericilor Ortodoxe între ele, a garantat păstrarea nealterată de către toate a credinței, a organizării, a Tradiției, a cultului, a interpretării Sfintei Scripturi.

Constituția, viața și funcționarea Bisericii s-au asigurat prin Ierarhie, iar modul raporturilor ei și organul ei comun a fost Sinodul, care s-a manifestat în diferitele lui proporții și aspecte : de sinod local, sinod provincial, sinod național, sinod ecumenic.

Principiul sinodalității a stat la baza organizării Bisericii sobornicești în perioada dinainte de Schismă (1054) și se păstrează pînă azi în toate Bisericile Ortodoxe. Prin sinodalitate s-a recunoscut importanța Bisericilor locale — care s-au organizat ca unități autocefale și autonome —, s-a menținut unitatea episcopatului de pretutindeni, s-a creat posibilitatea acelei «unități în diversitate», s-a evitat centralizarea monarhică jurisdicțională.

Sinodalitatea este, prin urmare, noțiune proprie Bisericii și este nedespărțită de ființa și de misiunea ei. Ca principiu de organizare și de lucrare a Bisericii, ca acord și colaborare între membrii săi, sinodul realizează și ilustrează înțelesul cuvintelor Mîntuitorului : «că unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor» (Matei XVIII, 20).

Spiritul sinodalității este adînc imprimat în organizarea, conducerea și lucrarea Bisericii noastre, iar realizările Bisericii Ortodoxe Române din perioada pe care o sărbătorim constituie, de fapt, rolul gîndirii comune și al efortului unit al tuturor membrilor Sfîntului nostru Sinod.

Sfîntul Sinod a fost în toți acești ani forul bisericesc în care s-au analizat și s-au rezolvat cu spirit de răspundere toate marile probleme cu care a fost confruntată Biserica noastră, pe plan intern și pe plan extern.

Cu sprijinul și cu colaborarea membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, chiar în primul an al slujirii mele patriarhale, a fost realizată reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. «Actul sinodal de anulare a uniației» a consfințit împlinirea cererii foștilor greco-catolici de a reveni la sînul matern al Bisericii Ortodoxe, de la care fuseseră smulși cu sila la anul 1700. Unificarea bisericească din anul 1948 și consolidarea ei de după aceea reprezintă una din cele mai de seamă înfăptuiri ale Sinodului Bisericii noastre, ale întregii noastre Biserici, și, așa cum am spus și în alte împrejurări, noi o socotim un act definitiv și deopotrivă folositor și necesar și pentru unitatea noastră sufletească și pentru unitatea noastră națională.

Prin Sfîntul Sinod și cu contribuția tuturor membrilor săi s-a chibzuit temeinic și s-a înfăptuit o operă de mare însemnătate și necesitate pentru Biserica noastră în condițiile noi sociale din țara noastră : Legislația bisericească în care au fost încadrate principiile și modurile de

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului rostindu-și cuvîntarea în timpul sfintei liturghii

Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea al Gruziei rostindu-și
cuvîntarea, în timpul sfintei liturghii

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei rostindu-și cuvîntarea, în timpul sfintei liturghii

I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, după citirea mesajului Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei, în timpul sfintei liturghii

constituire și de funcționare a tuturor organelor și forurilor bisericești, de la parohie pînă la Centrul Patriarhal.

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române, Regulamentul școlilor de învățămînt teologic, Regulamentul Organelor Centrale din Patriarhia Română, Regulamentul interior pentru Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Române, Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative și executive din Patriarhia Română, Regulamentul pentru numirea și transferarea clerului, Regulamentul pentru administrarea averilor bisericești, Regulamentul pentru organizarea vieții monahale, precum și o seamă de hotărîri sinodale, formează unul din marile capitole de activitate și realizare ale Sfîntului Sinod al Bisericii noastre.

Această nouă legislație bisericească reflectă principiile de bază ale Tradiției și canonicității ortodoxe: autocefalia, autonomia, sinodalitatea, democratismul bisericesc și reprezintă în același timp un factor de unitate și de comuniune în Biserica noastră.

Reorganizarea învățămîntului teologic sub conducerea directă a Bisericii constituie o altă realizare a colaborării strînse dintre membrii Sfîntului nostru Sinod. Noua orientare a învățămîntului teologic a creat nu numai posibilitatea ca așezămintele de cultură teologică să fie aduse sub directă îndrumare și supraveghere a Bisericii, ci și posibilitatea ca teologia să fie pusă în slujba vieții, în slujba problemelor curente care se pun Bisericii și lumii actuale, studiile și cercetările teologice trebuind să reprezinte contribuții reale și eficiente ale Bisericii atît în problemele ei cît și în cele ale omenirii contemporane.

Pentru o pregătire temeinică a clerului, ca să poată răspunde noilor cerințe și îndatoriri sacerdotale și sociale, au fost înființate de Sfîntul Sinod cursurile de îndrumare misionară și pastorală a clerului și conferințele de orientare; iar ca mijloc de informare asupra problemelor pe care le pun vremurile actuale, au fost puse la îndemîna tuturor cărți și reviste, în care se tratează cele mai variate și importante subiecte de interes religios-moral și de interes uman.

Tot ca realizări de importanță deosebită pentru Biserica noastră și ca roade ale preocupărilor de care a fost însuflețit Sfîntul nostru Sinod, se cuvine să fie subliniate actele de canonizare ale celor dintîi sfinți români și de generalizare în toată Biserica Ortodoxă Română a cultului unora dintre sfinții ale căror moaște se află la noi în țară; organizarea și reorganizarea sub jurisdicția Patriarhiei Române a unor comunități ortodoxe române de peste hotare, ca: Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, așezămintele Bisericii Ortodoxe Române de la Ierusalim, bisericile de la Viena, Londra, Sofia, Baden-Baden, etc.

Prezent și activ la rezolvarea tuturor problemelor de ordin canonic, a problemelor de credință, de disciplină, la aprobarea cărților de cult, la îndrumarea tuturor publicațiilor religioase, Sfîntul Sinod este în Biserica noastră, așa cum stipulează și Statutul de organizare și funcționare, «cea mai înaltă autoritate a Bisericii Ortodoxe Române pentru toate chestiunile spirituale și canonice».

Dar îndrumarea și activitatea Sfântului Sinod a îmbrățișat nu numai problemele interne ale Bisericii noastre, ci, prin Sfântul Sinod, s-a desfășurat și o bogată activitate externă a Bisericii Ortodoxe Române.

Cultivînd spiritul de apropiere și de colaborare intercreștină, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a sporit legăturile tradiționale cu toate Bisericile Ortodoxe surori, a inițiat sau a reluat și a intensificat raporturile cu o seamă de Biserici și organizații creștine, în scopul de a promova prietenia și cooperarea între ele, atît în problemele bisericești cît și în problemele care preocupă omenirea vremurilor noastre.

Majoritatea membrilor Sfântului nostru Sinod au participat ca factori activi la lucrările care priveau întreaga Ortodoxie, cum au fost Conferințele Panortodoxe de la Rodos, sau la lucrările unor foruri intercreștine, cum sînt: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace.

Contribuția lor la studierea temelor care au fost dezbătute în aceste foruri, — fie în domeniul teologiei ecumenice, fie în domeniul teologiei păcii sau al umanismului creștin —, ca și pozițiile care au fost adoptate de Sinodul nostru atît în domeniul ecumenismului creștin cît și al raporturilor Bisericii cu lumea, au fost unanim apreciate și au adus un prestigiu sporit Bisericii noastre.

În delegații sinodale, sau în delegații cu profesorii de teologie și cu preoții din administrație sau de la parohii, toți ierarhii Sfântului Sinod au făcut vizite în afară de țară, fiind peste tot mesageri nu numai ai spiritului ecumenic al Ortodoxiei românești, ci și ai nobilei dorințe a poporului nostru de a întreține relații de pace, de prietenie și înfrățire cu toate popoarele lumii.

Fără să poată fi prezentată într-o astfel de ocazie întreaga activitate pe care am desfășurat-o laolaltă toți membrii Sfântului Sinod, doresc să subliniez că în toate problemele importante ale Bisericii ne-am consfățuit și rezolvarea lor s-a făcut întotdeauna cu unanimitate.

În lucrările noastre domnește cel mai înalt spirit de înțelegere și frățietate, socotindu-ne toți egali și însuflețiți de dorința de a sluji cu devotament Bisericii, patriei noastre, omenirii întregi.

Nu mă îndoiesc că așa cum am lucrat pînă acum în unire și în respect reciproc, ne vom strădui și în viitor să colaborăm cu același elan și în spiritul aceleiași unități în toate inițiativele și acțiunile pentru rezolvarea problemelor multiple și variate ce se pun în activitatea internă și externă a Bisericii noastre.

Să nu uităm că țara noastră se află într-o epocă de mari prefaceri și înnoiri sociale. Este o datorie sfîntă și națională a Bisericii Ortodoxe Române să-și dea contribuția sinceră și neprecupețită, prin ierarhii, clerul și credincioșii ei, la aspirațiile și eforturile poporului român pentru progres, fericire și pace.

De aceea, înainte de a încheia cuvîntul meu, vă rog să fiți de acord cu mine să ne îndreptăm gîndurile noastre cu recunoștință spre ierarhii care, pe parcursul acestor douăzeci de ani, au trecut la Domnul, după ce și-au închinat viața binelui și propășirii Bisericii strămoșești:

mă gîndesc la mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, la mitropolitul Sebastian al Moldovei, la mitropolitul Nicolae Colan al Ardealului, la episcopul Andrei Moldovan al Americii, în memoria cărora vă rog să păstrăm un moment de reculegere.

Adresîndu-vă încă o dată tuturor mulțumiri pentru dragostea pe care o arătați Bisericii Ortodoxe Române și Întîistătătorului ei, pentru partea de osteneală, de bunăvoie și de folos cu care ați contribuit la cîștigul religios-moral și social în acești douăzeci de ani, rog pe bunul Dumnezeu să ne întărească, să ne ajute mai departe și să ne învrednicească a ne bucura de noi osteneli și realizări, spre binele Bisericii, spre propășirea patriei noastre, spre pacea și fericirea întregii lumi.

*

După cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, P.S. Episcop Teoctist al Aradului — încadrat de P.C. Pr. Ioan Gagi, Directorul Administrației Patriarhale și de P.C. Pr. Consilier patriarhal Constantin Pârvu — a dat citire următorului

ACT OMAGIAL

Slavă lui Dumnezeu, Celui în Treime închinat, că ne-a învrednicit să ajungem această zi de adîncă bucurie, în care ierarhii, preoții, călugării și credincioșii Sfintei noastre Biserici sărbătoresc plinirea a douăzeci de ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian Patriarh al României.

Fiîndu-i hărăzit să păstorească într-o vreme în care lumea tinde spre pace, înțelegere, dreptate și propășire, iar în scumpa noastră patrie se plămădește o viață nouă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a călăuzit Sfînta Biserică Ortodoxă Română spre mari creșteri duhovnicești și spre împliniri de osebit prestigiu ale istoriei noastre bisericești.

S-au înscris, astfel, în cronică săvîrșirilor din acest răstimp, drumare noi de viață pastorală și înfăptuiri de mare preț în cuprinsul strămoșescului nostru Așezămînt.

În fruntea acestor înfăptuiri, un loc deosebit ocupă legiuirile bisericești, alcătuite pe teme dogmatic, canonic și jurisdicțional, care au definit ființa și organizarea Bisericii și au creat făgașele lucrării ei, în condițiile noilor realități obștești trăite de poporul nostru.

S-au săvîrșit, în această vreme, acte de înaltă trăire ortodoxă în viața Bisericii noastre, precum Actul Reîntregirii de la 21 octombrie 1948, care a adus Bisericii Românești unitatea și plinătatea de care a fost lipsită timp de două veacuri și jumătate, și canonizarea unor sfinți odrăsliți din tulpina neamului românesc, mărturisitori ai dreptei credințe.

Trudind cu rîvnă pentru împletirea trebuințelor duhovnicești ale credincioșilor, cu îndatoririle lor patriotice și cetățenești, Prea Fericirea Sa a așezat la temelia noilor orientări de viață bisericească «apostolatul social», lucrarea Bisericii de slujire a lumii.

Spre împlinirea acestui apostolat și pentru cuvenita pregătire a clerului, așezămintele de învățămînt teologic au fost trecute sub oblăduirea Sfîntului și Îndreptătorului Sinod și au fost orînduite Cursuri de îndrumare misionară și pastorală și Conferințe preoțești de orientare.

Grijă neobosită a fost arătată pentru promovarea culturii teologice și pentru tipărirea de cărți și reviste bisericești, care răspund la marile probleme ale creștinătății contemporane.

De asemenea, osîrdie a pus pentru bunăstarea și împodobirea sfintelor locașuri, pentru ocrotirea patrimoniului artistic al Bisericii, făcînd să se adune și să se păstreze vechi comori de artă religioasă și pentru înfăptuirea de noi creații, în duhul tradiției ortodoxe.

Sănătatea slujitorilor bisericești este îngrijită prin case sanatoriale și de odihnă, iar bătrînețea lor este asigurată prin Casa de Pensii și Ajutoare a Bisericii.

Legături frățești au fost statornicite cu celelalte culte din țara noastră, realizîndu-se o strînsă colaborare pentru așezarea unui climat de bună înțelegere interconfesională.

La acestea se adaugă o vie și bogată activitate pentru adîncirea legăturilor cu toate Bisericile Ortodoxe surori, pentru stabilirea de relații mai strînse cu celelalte Biserici creștine și cu unele organizații mondiale intercreștine, în vederea promovării idealului de unitate creștină și de colaborare la rezolvarea marilor probleme actuale ale umanității.

Luînd aminte la toate cele de mai sus, prezentăm Prea Fericitului Patriarh Justinian, la acest prea luminat popas aniversar, prinosul recunoștinței noastre și rugăm pe milostivul Dumnezeu să-i dăruiască îndelungă-înzilire, sănătate deplină și să-l bucure și de multe alte rodnice înfăptuiri în ogorul sfintei noastre Biserici.

Aducem în același timp mulțumiri călduroase ocîrmuitorilor țării noastre, care în această perioadă de îmbelșugate împliniri, au acordat un prețios sprijin Bisericii noastre, prin Departamentul Cultelor, condus de Domnul Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, prezent la aceste solemnități.

Împărtășim bucuria noastră tuturor celor care s-au alăturat nouă la această sărbătorire, Întîistătători și reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori, delegați ai altor Biserici creștine de peste hotare și ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, conducătorii celorlalte Culte religioase din țara noastră și alți invitați.

Întocmitu-s-a acest Act Omagial, în ședința solemnă a Sfîntului Sinod, astăzi, 6 iunie, anul în curgere 1968.

Actul omagial este semnat de toți II. PP. SS. Mitropoliți, PP. SS. Episcopi și PP. SS. Episcopi vicari patriarhali membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Sulul cu textul Actului Omagial a fost înmînat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de către I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

În Condica Sfântă a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a făcut cu acest prilej următoarea însemnare pentru veșnicirea momentului deosebit din viața Bisericii noastre :

I N S E M N A R E

În zilele binecuvîntate de 5—7 iunie 1968 a avut loc la București sărbătorirea prilejuită de împlinirea a două decenii de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Au luat parte la această măreață prăznuire, pe lîngă membrii Sfântului Sinod, numeroși invitați din sînul Bisericilor Ortodoxe surori și al altor Biserici creștine din țară și de peste hotare, precum și din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, care au prezentat caldele lor simțăminte de prețuire Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

S-au înălțat rugăciuni fierbinți de laudă și de mulțumire către milostivul Dumnezeu, la vecernia din seara zilei de 5 iunie, precum și a doua zi, la liturghia solemnă, săvîrșită împreună cu Căpeteniile ortodoxe de peste hotare.

Apoi, în ședința festivă a Sfântului Sinod din 6 iunie, au fost puse în lumină momentele principale din rodnică activitate de pînă în prezent, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și s-a exprimat omagiul Sfântului Sinod.

Au fost vizitate instituțiile centrale ale Patriarhiei Române, precum și monumentele religioase de seamă din Capitală și împrejurimi.

La încheierea festivităților, oaspeții din străinătate au fost invitați să viziteze mitropoliile și episcopiile din țară.

A fost de față, la ședința Sfântului Sinod și la alte manifestări festive, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

Textul acestei însemnări a fost scris de către membrii Sfântului Sinod, ai Consiliului Național Bisericesc și ai Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor; de către membrii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe surori, de către reprezentanții Cultelor religioase din România; de către reprezentanții Consiliului Ecumenic al Bisericilor și de către invitații la aceste solemnități.

Mulțumind tuturor pentru participare, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a declarat închisă ședința festivă a Sfântului Sinod.

Cu aceasta, a luat sfîrșit programul oficial pentru ziua de 6 iunie 1968, ziua de culme a calendarului aniversării.

*

Vineri, 7 iunie 1968

Pentru dimineața acestei zile a fost programată vizitarea instituțiilor centrale ale Patriarhiei, precum și a unor biserici, mînaștiri și monumente de importanță istorică și artistică din Capitală și împrejurimi.

Înălții oaspeți de peste hotare au fost conduși de către Prea Fericitul Patriarh *Justinian*, personal, mai întâi la Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă. După ce au străbătut toate secțiile, oaspeții s-au oprit la expoziția de tipărituri, unde au arătat viu interes față de felurile cărți de cult, manualele pentru studenții Institutelor teologice și pentru elevii Seminariilor teologice, cărțile de cultură și de educație religioasă, icoanele imprimate, revistele centrale patriarhale și cele eparhiale mitropolitane, calendare, broșuri și felurite imprimate de cancelarie pentru trebuințele eparhiilor. Dintre cărțile tipărite au reținut atenția oaspeților cu deosebire: *Evangelia* (tipărită în 1964), *Cazania* (1960), *Molitfelnicul* (1965), *Liturghierul* (1968), întocmite cu osîrdia Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. De asemenea au fost apreciate condițiile tehnice superioare în care au apărut: *Noul Testament* (1951), *Apostolul* (în patru culori, tipărit în 1960), *Învățătura de Credință creștină ortodoxă* (1952), *Aghiazmatarul* (1964), *Catavasierul*, *Cărțile de muzică* și mai ales cele 9 volume din lucrarea *Apostolat Social* a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Al IX-lea volum din această serie de lucrări — care reprezintă cel mai complet și mai competent repertoriu de orientări bisericești în lucrarea pastorală a clerului și în definirea poziției ortodoxe române față de problemele vieții contemporane, naționale și mondiale — abia și-a zbicit cerneala de tipar.

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea al Gruziei, I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei și alți membri ai delegațiilor bisericești de peste hotare, au felicitat călduros pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pentru grija ce o poartă acestui așezământ de cultură bisericească ortodoxă română. Construcțiile noi ridicate aci sub arhipăstoria Prea Fericii Sale, modernizarea aproape a tuturor mașinilor tipografice și de legătorie, tipăriturile valoroase care au fost executate aci, ca și condițiile optime de muncă și de viață create ostentitorilor tipografiei și legătoriei, stau mărturie despre înalta grijă părintească ce se arată permanent acestui așezământ bisericesc.

În Cartea de aur a Tipografiei, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a făcut următoarea însemnare, pe care au subscris-o toți oaspeții :

Cu prilejul sărbătoririi aniversării a douăzeci de ani de patriarhat a Prea Fericitului Patriarh Justinian al României, am vizitat azi Tipografia Patriarhiei, pe care am admirat-o pentru mărimea ei și pentru lucrarea ce se săvârșește în ea spre folosul și slava Bisericii Ortodoxe Române, pentru care urăm o activitate și mai mare, spre slava lui Hristos.

Au fost vizitate, în continuare, așezămintele bisericești de la Mănăstirea Antim, ctitorie a Mitropolitului Antim Ivireanul. La intrarea în biserica mănăstirii înălții oaspeți au fost întâmpinați de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, împreună cu P. C. Pr. Consilier patriarhal Constantin Pârvu și P. C. Pr. Inspector general bisericesc Dumitru Găină.

P. Cuv. Arhim. Paisie Prelipceanu a evocat istoria bisericii și a complexului de instituții bisericești care funcționează în incinta mănăstirii,

analizând volumul și calitatea lucrărilor executate acolo în anii din urmă, sub directa purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Au fost vizitate apoi *paraclisele și chiliile Mînăstirii Antim*. La intrarea paraclisului din dreapta curții, o inscripție în versuri rezumă lapidar istoria acestui sfînt locaș de închinare :

«Antim Mitropolitul m-a zidit,
Alți ostenitori m-au preînnoit,
Justinian Patriarhul m-a împodobit.
Fie Domnul preaslăvit.
1715—1958».

Muzeul de obiecte religioase — organizat în cea mai mare parte a chiliilor mînăstirii — a suscitat un interes deosebit prin vechimea și frumusețea exponatelor. Peste tot, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat, neobosit, explicații ample și competente.

Oaspeții au fost conduși apoi în palatul Sfîntului Sinod, unde au vizitat sala de recepție. În această sală sînt expuse veșminte și alte obiecte de cult folosite de patriarhii Bisericii Ortodoxe Române.

În *Biblioteca* din palatul Sfîntului Sinod, înalții oaspeți au arătat interes față de numeroase cărți de cultură bisericească din vechea literatură română și străină, față de cărțile de cuprins teologic mai noi, față de manuscrisele vechi — unele datînd din secolul al XIV-lea — și față de bogatele sculpturi și ornamente ale mobilierului bibliotecii, executat în întregime de lucrători ai Atelierelor Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

Convoiul de mașini s-a îndreptat apoi spre *Mînăstirea Plumbuita*, din preajma Capitalei. În biserica mînăstirii — care datează din secolul al XVI-lea, Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Efrem al II-lea, din ușile împărătești a binecuvîntat pe credincioșii aflați în tîmplător acolo. P. Cuv. Simion Tatu a dat relații asupra istoricului acestui așezămînt. Apoi au fost vizitate micul muzeu al mînăstirii și atelierelor Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă care funcționează aci, fabricînd piese de tîmplărie bisericească, de obicei sculptată, policandre, clopote, tămîie și alte obiecte de cult.

Venind în întîmpinarea interesului manifestat de Înalții oaspeți față de variatele ramuri de producție ale așezămîntului de la Mînăstirea Plumbuita, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat relații de amănunt și explicații de rigoare asupra acestei laturi a activității actuale a Bisericii noastre.

Către amiază, înalții oaspeți s-au înapoiat la palatul patriarhal.

*

În aceeași zi, la orele 14, Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a dat la Athénée Palace o masă oficială în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

La masă au luat parte, ca invitați : membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, membrii delegațiilor bisericești de peste hotare participante la serbările aniversare ale Patriarhiei Române, Șefii Cultelor

religioase din țara noastră, membri ai Consiliului Național Bisericesc, slujitori bisericești superiori ai Administrației Patriarhale, rectorii Institutelor teologice de grad universitar din București și Sibiu, oaspeți de peste hotare, alți invitați.

Din partea Departamentului Cultelor au fost de față: Dl. Director general I. N. Bărbulescu, D-nii Directori Ion Rodeanu și Mircea Neicov, Dl. Director al Protocolului Ion Lungeanu, Dl. Director Gheorghe Nenciu, Dl. Îndrumător principal G. Borșan, Dl. Împuternicit șef pentru Culte al Capitalei Niță Pascu ș.a.

În timpul mesei a luat cuvîntul Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, *Profesor DUMITRU DOGARU*, care a mulțumit invitaților că au venit aici, unde Prea Fericitul Patriarh Justinian este cinstit cu această masă comună.

Referindu-se la politica statului nostru față de culte, Domnia Sa a spus :

«După 20 de ani de practică a poziției unui stat socialist față de religie, există o experiență care se face pentru prima dată în țara noastră, experiență care poate să conțină greșeli, dar noi — comuniștii — sîntem oameni care reconsiderăm greșelile și le îndreptăm.

Fără îndoială, regimul cultelor într-o țară socialistă nu este identic cu cel dintr-o țară capitalistă. Dar aceasta nu înseamnă lipsă de libertate, ci numai confirmă că noile condiții istorice se reflectă și în viața cultelor.

Într-o țară capitalistă, o Biserică poate să aibă o bancă pe acțiuni, poate să exploateze un restaurant sau un hotel.

Într-o țară socialistă, asemenea lucruri nu sînt posibile pentru nimeni. Creștinii și oamenii religiei din România trăiesc de pe urma muncii lor curate. Preoții din România primesc salariul lor nu din veniturile băncilor, ale fabricilor sau ale hotelurilor; primesc salariu de la oamenii care cred în ei. Acest salariu este dat de omul care a muncit pentru el.

Partidul care conduce România nu este un partid politic oarecare. El este un partid care își propune educația, dezvoltarea morală a întregului popor. Problemele de criminalitate, problemele morale, greutățile de familie, sînt probleme care preocupă statul și partidul nostru.

Și iată meritul Patriarhului, iată meritul cultelor din România de a ne fi înțeles și de a fi venit alături de noi în această muncă de creare a unui om mai bun în România».

Felicitînd pe Prea Fericitul Patriarh, Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, a salutat pe oaspeții străini, dintre care s-a referit la Prea Fericitul Patriarh al Gruziei, țară care a dat României pe unul din marii realizatori ai Bisericii Ortodoxe și făuritori ai limbii române literare — pe Antim Ivireanu și la Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, vecinul și prietenul nostru, care ne-a vizitat de atîtea ori, încheind cu un salut pentru popoarele ai căror fii sînt participanții, urîndu-le toată fericirea, pace și înțelegere într-o omenire din ce în ce mai fericită.

Sanctitatea Sa Patriarhul BENEDICT al Ierusalimului a rostit apoi o scurtă alocuțiune, spunînd:

*Prea Fericite Patriarh al României și iubite Frate Justinian,
Preastimate Domnule Secretar General
al Departamentului Cultelor,
Stimați și iubiți comeseni,*

Am venit în România ca să particip cu mare bucurie și cu veselie sufletească la serbările jubiliare ale Patriarhiei Române și ale Prea Fericitului și Preaiubitului meu frate Patriarh Justinian.

După primirea călduroasă care ni s-a făcut de către Prea Fericitul Patriarh Justinian și de către înalții ierarhi membri ai Sfîntului Sinod, astăzi ni se face cinstea deosebită de a fi invitați și ospătați la această masă îmbelșugată de către șeful Departamentului Cultelor, Preastimatul Domn Profesor Dumitru Dogaru.

Eu am venit în România, de la Ierusalim, ca să aduc binecuvîntarea și harul Locurilor Sfinte Prea Fericitului Patriarh Justinian, Bisericii Ortodoxe Române și întregului popor român.

În calitatea noastră de conducători bisericești, noi nu ne amestecăm în probleme de natură politică, de sisteme de guvernămînt. Mîntuitorul ne îndeamnă însă să dăm «cezarului ce este al cezarului și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu». De aceea, ne vedem obligați să arătăm cu mare bucurie că am văzut în ce raporturi armonice se află Biserica Ortodoxă Română și Prea Fericitul Patriarh Justinian cu Onoratul Departament al Cultelor. Acest lucru îl mărturisește acum prezența și distincția nobilă a amfitrionului nostru, care stă alături de mine, a Domnului Profesor Dumitru Dogaru.

Mulțumindu-Vă călduros pentru că ați avut amabilitatea să ne poștiți la această masă de obște, noi urăm din inimă — Domnule Secretar General — ca legăturile armonice de astăzi dintre Biserica Ortodoxă Română și Guvernul României să devină din ce în ce mai strînse și mai calde, spre binele poporului român, al țării Dvs. și al Ortodoxiei — care este majoritară în România.

Închin în sănătatea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a cărei activitate rodnică am admirat-o în realizările ei și în sănătatea D-lui Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru.

A răspuns Prea Fericitul Părinte Patriarh JUSTINIAN, spunînd :

*Domnule Secretar General,
Prea distinși și onorați comeseni,*

Cinstea deosebită pe care mi-o face Conducerea statului nostru prin Departamentul Cultelor, la împlinirea a douăzeci de ani de activitate patriarhală, o socotesc prețuire, în persoana mea, adresată Bisericii Ortodoxe Române, adică față de ierarhii, preoții și credincioșii ei, care aparțin în același timp și Bisericii și patriei.

Biserica Ortodoxă Română trăiește în stat și recunoaște autoritatea acestuia; Biserica noastră este prezentă și activă în stat, nu numai pentru faptul că membrii Bisericii sînt și membrii statului, ci și pentru faptul că

între membrii Bisericii și cetățenii statului s-a stabilit o legătură firească în interesul comun al amândurora, al statului și al Bisericii.

Patria este un întreg social indivizibil, înăuntrul căruia Biserica și statul coexistă, fără să se contopească, și colaborează liber, fără a fi aservite inițiativelor și acțiunilor care intră în competența și dreptul fiecăruia.

Biserica Ortodoxă Română știe și apreciază că statul nostru socialist se preocupă în gradul cel mai înalt de ridicarea nivelului de viață al cetățenilor, de bunăstarea și propășirea țării în toate privințele.

Lucrul acesta bucură Biserica, cu atât mai mult cu cât ea însăși este ajutată de stat. Statul, prin legile lui, acordă nu numai libertatea tuturor Cultelor din țara noastră, dar le și sprijină în toate nevoile lor. După cum se știe, statul plătește o bună parte din salariul tuturor slujitorilor Cultelor religioase, el plătește salariul profesorilor din învățământul teologic, ajută la repararea și restaurarea locașurilor de cult, a monumentelor istorice bisericești, care sînt socotite bunuri ale întregului popor, iar întreținerea și frumusețea artistică și arhitectonică a acestora sînt apreciate nu numai de locuitorii țării noastre, ci și de toți străinii care le vizitează.

Ne face plăcere să mărturisim și cu acest prilej că ne bucurăm de libertatea de manifestare și de împlinire a tuturor îndatoririlor noastre sacre și sociale nu numai înăuntru, în țară, dar avem deopotrivă toată libertatea și sîntem chiar ajutați de stat să întreținem relații externe cu Biserici și organizații creștine dinafara țării noastre.

Datorită acestei situații și înțelegeri se explică și se apreciază tot ceea ce Biserica Ortodoxă Română și toate celelalte Culte religioase au făcut în acești douăzeci de ani și pentru sporul lor și pentru binele patriei, pentru bunele raporturi și pentru prietenia dintre ele.

Sîntem de aceea recunoscători și îndatorați statului și Conducătorilor lui pe de o parte pentru tot sprijinul pe care ni-l dă, iar pe de altă parte pentru posibilitățile ce ni s-au creat de a lucra împreună cu poporul la ridicarea și prosperitatea patriei noastre.

Rog, de aceea, pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor să se facă interpretul meu și al întregii Biserici Ortodoxe Române pe lângă Consiliul de Stat, în frunte cu Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, și pe lângă Consiliul de Miniștri, în frunte cu Domnul Președinte Ion Gheorghe Maurer, și să le transmită multumirile și recunoștința noastră pentru înțelegerea, ajutorul și pretuirea ce au acordat întotdeauna Bisericii Ortodoxe Române, încredințîndu-i că și pe viitor, ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși români vor fi lângă poporul nostru și vor merge împreună cu el pe drumul luminos al păcii și prieteniei cu toți oamenii, al progresului și înfloririi patriei noastre.

Rog, de asemenea, pe Domnul Secretar General să primească cele mai calde mulțumiri, atât pentru Domnia Sa cât și pentru colaboratorii Domniei Sale, pentru tot sprijinul ce ne-au dat în acești douăzeci de ani, pentru posibilitățile ce ne-au acordat de a lucra în bună înțelegere și cu bune realizări și pentru Biserică și pentru patrie.

Mulțumind pentru toate, și pentru această masă a prieteniei oferită cu prilejul aniversării patriarhatului meu, Vă rog să fiți toți de

acord cu mine și să ridicăm paharul în sănătatea și pentru bunul spor în munca de înaltă răspundere a Conducătorilor țării noastre, în frunte cu Domnul Președinte al Consiliului de Stat Nicolae Ceaușescu și cu Domnul Președinte al Consiliului de Miniștri Ion Gheorghe Maurer; să ridicăm paharul în sănătatea și cu cele mai bune urări pentru Domnul Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, și pentru colaboratorii săi.

Masa oficială s-a desfășurat într-o atmosferă deosebit de agreabilă.

De la masă, delegația Bisericii Ortodoxe a Greciei, în frunte cu Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscop al Atenei și Primat al întregii Grecii, a plecat direct la aeroportul internațional București, spre a se înapoia în patrie, conform programului.

La aeroport, delegația Bisericii Ortodoxe a Greciei a fost condusă și salutăată, la plecare, de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, însoțit de P.C. Pr. Consilier patriarhal Dr. Dumitru Pecioru ș.a.

*

În seara aceleiași zile de vineri, 7 iunie a.c., a avut loc — în sala de festivități a Institutului teologic de grad universitar din București — un *Concert festiv* închinat celei de-a XX-a aniversări a întronizării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Au luat parte numeroși invitați din țară și înalți oaspeți de peste hotare.

Din partea Departamentului Cultelor a participat Dl. Director General I. N. Părbulescu.

Salutînd pe înalții oaspeți, P.C. Diac. Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, a rostit următoarea alocuțiune :

Profesorii și studenții Institutului teologic de grad universitar din București sînt adînc recunoscători față de Pronia divină că le-a hărăzit deosebita bucurie de a contribui și ei, printr-un scurt concert, la farmecul serbărilor închinat celei de a douăzecea aniversări a întronizării înțeleptului, bunului și iubitului nostru Părinte Patriarh Justinian la cîrma Bisericii străbune și de a avea în mijlocul lor, pentru cîteva clipe, venerabili ocîrmuitori și alesi soli ai Bisericilor Ortodoxe surori și ai altor Biserici și culte din țară și de peste hotare.

Concertul dat în cîntea acestui măreț moment sărbătorec din viața Bisericii noastre a fost conceput de organizatori ca o trilogie :

În partea întîi, veți asculta, în execuția Coralei preotilor bucureșteni și sub conducerea autorului, cîteva fragmente dintr-un Oratoriu alcătuit de Pr. Ioan Runcu în cîntea marelui nostru Arhiepiscop.

În partea a doua, doi dintre cei mai apreciați solisti ai Operei Române din Capitala țării vă vor oferi, în numele credincioșilor laici din țara noastră și ca un dar al inimii și talentului lor, un scurt recital din repertoriul muzicii universale.

În partea a treia, veți asculta omagiul pe care corul studenților Institutului nostru, sub conducerea profesorului lor, compozitorul Nicolae

Lungu, îl oferă, cu tot entuziasmul tinereții, Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian, care le este nu numai întâiul îndrumător și model de săvârșit de înaltă slujire a Bisericii și patriei, ci și prea bun părinte și cald ocrotitor al sîrguinței lor de fiecare zi la învățătură și pe căile evlaviei.

Sînt, desigur, multe de spus despre rîvna pilduitoare a Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian pentru buna chivernisire a Casei Domnului, despre înțelepciunea cu care Prea Fericirea Sa îndrumază buna desfășurare a activității pastorale și misionare a preoțimii, despre strădanile sale pline de roade pentru întărirea vieții religioase în toate parohiile noastre, despre dragostea sa pentru sfintele mînăstiri și pentru cinul călugăresc, despre permanenta sa purtare de grijă pentru învățămîntul teologic și scrisul bisericesc, despre rîvna sa pilduitoare pentru apropierea dintre Biserici și pentru pacea a toată lumea.

Sfîntul Vasile cel Mare spunea odinioară că, pentru a face elogiul unui om obișnuit, vorbitorii sînt totdeauna nevoiți să se folosească de foarte multe cuvinte, în timp ce, pentru elogiarea marilor figuri din sanctuarul spiritualității și al înfăptuirilor practice, esențialul poate fi exprimat prin cîteva trăsături fundamentale și caracteristice.

Voin deci ca, prin concertul din această seară, să dăm expresie solemnă atît dragostei și devotamentului studenților teologi, clerului actual și credincioșilor noștri laici pentru Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, cît și gratitudinii lor fierbinți către Părintele ceresc pentru faptul că ne-a dăruit tuturor, în persoana Prea Fericirii Sale, pe Patriarhul reîntregirii și al înfloririi Bisericii noastre strămoșești, pe Patriarhul păcii și al înfrățirii, pe marele Patriarh al inimii noastre de ortodocși, de clerici și de români.

Bunul Dumnezeu să-i dăruiască cu îmbelșugare încă mulți, rodnici și fericiți ani, spre binele Bisericii Ortodoxe Române, spre slava întregii Ortodoxii și spre slujirea păcii și prieteniei între toți oamenii și între toate semințiile pămîntului: «Întru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh Justinian!»

Partea întâi a concertului, susținută de Corala preoților din Capitală, sub conducerea cunoscutului compozitor și dirijor, P.C. Pr. Ioan Popescu-Runcu, a cuprins Imnul Patriarhal și fragmente de mare putere evocatoare din «Balada vremilor străbune», compoziție complexă elaborată de dirijor anume pentru această ocazie festivă.

Partea a doua a concertului a fost susținută de soliști de seamă ai Operei Române din Capitală. D-na Elisabeta Carțiș (soprană) a cîntat o arie din Oratoriul «Creațiunea» de Haydn. «Ave Maria» de Schubert și aria Elisabetei din opera «Tannhäuser» de Richard Wagner.

Dl. Nicolae Florei, prim-solist al Operei Române, a cîntat «Odă safică» de Brahms, «Imn lui Dumnezeu și naturii» de Beethoven și aria lui Ivan Susanin din cunoscuta operă a lui Glinka.

Acompaniamentul la pian a fost susținut de Dl. N. Rădulescu de la Filarmonica de Stat George Enescu.

Partea a treia, susținută de corul studenților Institutului teologic de grad universitar din București, sub conducerea cunoscutului compozitor Prof. Nicolae Lungu, a executat «Priveghere» (cântare psaltică tradițională), «Miluiește-mă Dumnezeu» (Psalmul I, cântare psaltică) de Gh. Cucu, poemul «La Cozia pe Olt», de Nicolae Lungu, «Cîntecul de libertate al robului negru» de W. Dawson, «Marșul lui Tudor Vladimirescu», cîntecul patriotic popular «Hora Republicii».

În încheiere, ambele formații corale au cântat melodia bisericească «Taina Creștinătății» (pe textul din I Tim. III, 16) de I. Popescu-Pasărea.

Corurile, soliștii și dirijorii au fost răsplătiți cu meritate aplauze, iar înalții oaspeți au felicitat călduros pe P.C. Rector N. I. Nicolaescu pentru reușita deplină a acestei manifestări ortodoxe și românești.

Institutul teologic de grad universitar din București a adus astfel un omagiu fremătător de recunoștință și admirație Prea Fericitului Patriarh Justinian, părintele iubit care i-a dat actuala organizare și care veghează zi de zi, cu dragoste și competență, la bunul său mers didactic și duhovnicesc.

* * *

PE DRUMURILE ȚĂRII

Programul propriu-zis al celei de-a XX-a aniversări a întronizării Prea Fericitului Părinte Patriarh *Justinian* fiind încheiat, oaspeții Bisericii noastre au devenit disponibili spre a pleca în excursii de câteva zile prin țară, pentru a vizita mitropoliile și episcopiile noastre, după preferință.

A fost înlocuit în acest scop, din bunăvreme, un proiect de program, sub directa îndrumare a Comisiei sinodale pentru organizarea aniversării amintite, cu care Înalții oaspeți s-au declarat de acord, el devenind astfel executabil.

Prea Fericitul Părinte Patriarh *Justinian* a binevoit a se oferi să călăuzească personal delegațiile bisericești: ierusalimiteană, cipriotă și delegații Episcopiei Ortodoxe Române în America.

I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului — pînă la un loc împreună cu I.P.S. Mitropolit *Firmilian* al Olteniei — a preluat conducerea delegațiilor bisericești: gruzină, finlandeză, bulgară și anglicană.

I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului a preluat conducerea delegației bisericești a Patriarhiei Moscovei și a toată Rusia.

Plecarea din București a celor trei grupuri de delegații bisericești de peste hotare s-a făcut în dimineața zilei de sîmbătă, 8 iunie a.c.

Vom urmări, în continuare, pe scurt, programul lor de vizite în țară, pe direcțiile lui de desfășurare.

I. — Vizita în Episcopia Rîmnicului și Argeșului și în Arhiepiscopia Bucureștilor. — Sîmbătă, 8 iunie, Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat împreună cu delegația Patriarhiei Ierusalimului, a Bisericii Ortodoxe

din Cipru și cu delegații Episcopiei Ortodoxe Române în America, într-o călătorie în cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor și a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, însoțit de P. S. Episcop Antim al Buzăului.

În Episcopia Rîmnicului și Argeșului. — După cîteva ore de mers, convoiul mașinilor a ajuns la Mînăstirea Cozia, unde Înălții oaspeți au fost întîmpinați de soborul și starețul mînăstirii care a urat bun-sosit în străvechea ctitorie a lui Mircea cel Bătrîn. Oaspeții au posibilitatea să admire frumusețea arhitectonică a așezării, pictura din epoca brîncovenească, ansamblul de clădiri ale incintei, paradisele și micul muzeu cu obiectele colectate în urma recentelor restaurări. La plecare a fost vizitată Casa de odihnă a Patriarhiei Române de la Călimănești-Cozia, vizitatorii manifestîndu-și încîntarea pentru purtarea de grijă acordată de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pentru îngrijirea sănătății, ocrotirea și odihna personalului bisericesc.

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a însemnat în Cartea de aur a Mînăstirii Cozia următoarele :

«Cu harul lui Dumnezeu, azi, în ziua Sîmbetei pomenirii morților, la 8 iunie, am vizitat împreună cu Prea Fericitul Patriarh Justinian această sfîntă Mînăstire închinată Sfintei Treimi și am admirat arhitectura și pictura ei.

Din adîncul inimii, dorim ca bunul Dumnezeu să păzească casa aceasta și pe viețuitorii ei spre slava Sfintei Treimi, spre întărirea și sfințirea celor care locuiesc aici, ca și a celor care vizitează acest sfînt locaș.

Veșnică să fie pomenirea ctitorilor ei».

Popasul de prînz a fost organizat la reședința episcopală de la Rîmnicu-Vîlcea. Înconjurat de un sobor de preoți și în prezența tuturor preoților din oraș și a protoiereilor, P.S. Episcop Iosif a întîmpinat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pe oaspeții săi în pridvorul catedralei episcopale.

Corul preoțimii rîmnicene a întîmpinat pe cei doi Întîistătători cu Imnul Patriarhal. P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului a săvîrșit un Te-Deum, după care a rostit următorul cuvînt de bun-venit :

Sîntem nespus de recunoscători Bunului Dumnezeu, Care ne-a prilejuit marea bucurie duhovnicească și osebita onoare ca delegația Bisericii patriarhale a Ierusalimului — Cetatea Sfîntă —, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict și cea a Bisericii Române din America, în frunte cu P.C. Arhimandrit Bartolomeu Anania, veniți ca «Apostoli de la margini» să aducă omagii și cinstire Prea Fericitului nostru Părinte Justinian, Patriarhul României, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la întronizare și al recunoașterii multiplei și constructive activități în slujba Bisericii și a vieții cu care Prea Fericea Sa a umplut acest răstimp, să cerceteze și Eparhia noastră.

În această vatră episcopală și-au desfășurat munca sfîntă de mîntuire sufletească, de mîngîiere în necazuri și de încurajare în greutăți

a fiilor lor duhovnicești, vlădici cu nume mare. Dintre aceștia vom po-
meni acum pe : Antim Ivireanul, vestit prin cultura și talentele sale și
mucenic al credinței ; pe Damaschin «cărturarul și românul cu suflet de
foc» ; pe Chesarie, despre care poporul zicea în vremea lui, «că arhiereu
asemenea lui n-are să mai vadă Țara Românească, oricare i-ar fi dăi-
nuirea» ; pe Filaret «bărbat luminat și mare patriot» ; pe Sfântul Ca-
linic, «cel simplu la cuget, dar cu sufletul adânc ca apele line și curat ca
izvorul de stîncă», ctitorul acestei catedrale și pe care poporul îl cinstea
ca sfânt chiar în zilele sale.

Episcopia de la Rîmnic a fost inima vie a Olteniei, care a făcut să
pulseze și să tonifice viața monahală rodnică și îmbunătățită în toate
sfintele mînăstiri și schituri ce o înconjoară ca o salbă de nestemate în
această parte a țării.

Iar în zilele noastre, cînd Biserica Ortodoxă Română rămăsese vă-
duvă de patriarh, mîna lui Dumnezeu a ales pe Prea Fericitul Justinian
pe care îl pregătise și păstrase pentru această mare chemare, tot în
eparhia noastră.

Iubiți credincioși,

Ne cercetează duhovnicește azi prin bunăvoința și dragostea Prea
Fericitului nostru Patriarh Justinian :

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict, conducătorul Sfintei Cetăți a
Ierusalimului, loc în care a trăit, a învățat lumea, a pătimit, a murit, a
înviat și s-a înălțat la ceruri Domnul nostru Iisus Hristos. Sanctitatea
Sa este însoțit de I.P.S. Mitropoliți Vasile și Gherman ;

P.S. Hrisostom din Biserica Ciprului, ca delegat al I.P.S. Arhiepiscop
Makarios, capul Bisericii Ortodoxe din Cipru ;

P. Cuv. Arhimandrit Bartolomeu Anania, delegatul P.S. Victorin,
Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America,

Cărora mulțumindu-le din toată inima îi rugăm de sfîntă binecu-
vîntare și duhovnicească povățuire.

Mulțumind pentru frumoasa primire în catedrala episcopală și pen-
tru cuvintele călduroase adresate, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict
al Ierusalimului a declarat :

Din sfînta cetate a Ierusalimului am venit la București, la invitația
Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pentru a serba împreună cu
fratele nostru împlinirea a 20 de ani de la întronizarea sa. Am venit cu
mare bucurie, pentru că am considerat ca o datorie frățească vizitarea
Bisericii Ortodoxe Române și participarea la acest jubileu de 20 de ani
de păstorire a Prea Fericii Sale fratelui nostru Justinian. Am venit
pentru a aduce întregii Biserici Ortodoxe Române și poporului binecre-
dincios binecuvîntarea Locurilor Sfinte, harul Sfîntului Mormînt de
viață dătător al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Aducem
harul sfîntului Iordan, al Nașterii Domnului din peștera Betleemului,
al înfricoșătoarei Golgote, unde a fost răstignit Domnul și Mîntuitorul
nostru Iisus Hristos și și-a vărsat sfîntul Său sînge pentru mîntuirea
neamului omenesc. Aducem binecuvîntarea Sfîntului Mormînt, de unde

a ieșit lumina Invierii lui Hristos, care luminează pe tot omul ce vine în lume.

În Biserica Românească am aflat credința poporului român și am admirat energia și activitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian, care prin amabilitatea și înțelepciunea sa, ca și prin purtarea deosebit de frumoasă față de popor și de guvern, a dobândit iubirea și prețuirea poporului său și a tuturor ortodocșilor.

Prea Fericirea Sa a avut bunătatea de a ne conduce la această sfântă Episcopie, unde fratele nostru, P.S. Episcop Iosif, ne-a primit cu dragoste frățească și s-a rugat pentru noi și pentru sănătatea noastră.

Datorăm recunoștință Prea Fericitului Patriarh Justinian, care a avut bunătatea de a ne conduce la Mînăstirea Cozia, poposind după aceea aici, pentru a ne ruga ca bunul Dumnezeu și harul Prea Sfîntului Mormînt al Domnului să întărească pe Prea Fericirea Sa, pe toți ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, pe P.S. Episcop Iosif și pe tot poporul român.

Ne rugăm bunului Dumnezeu ca să ocrotească poporul acesta și pe Conducătorii lui, și ca harul Domnului să se pogoare peste Biserica Ortodoxă Română, spre slava ei și spre lauda întregii Ortodoxii.

Binecuvîntarea Prea Sfîntului Mormînt și a Maicii Bisericii din Ierusalim să fie cu toți creștinii din România. Cu toții să slăvim din adîncul inimii pe Domnul, Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava, cîntea și închinăciunea în vecii vecilor. Amin !

După slujba din catedrala episcopală, Înalții oaspeți s-au retras în reședința episcopală înălțată cu peste un veac în urmă de Sfîntul Calinic de la Cernica, și recent renovată și înfrumusețată, împreună cu paraclisul, prin rîvna P.S. Episcop Iosif. Masa oficială a fost servită într-una din marile săli ale recent restauratului complex de clădiri în care a fost o vreme adăpostit seminarul rîmnicean și tipografia eparhială, ansamblu transformat în cămin și casă de oaspeți.

La masa oficială au participat funcționari ai centrului eparhial, membrii Adunării Eparhiale, protoierei. În timpul mesei, salutînd pe oaspeții de seamă care onorează astăzi centrul eparhial din Rîmnicu-Vîlcea, P.S. Episcop Iosif a elogiat personalitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, declarînd :

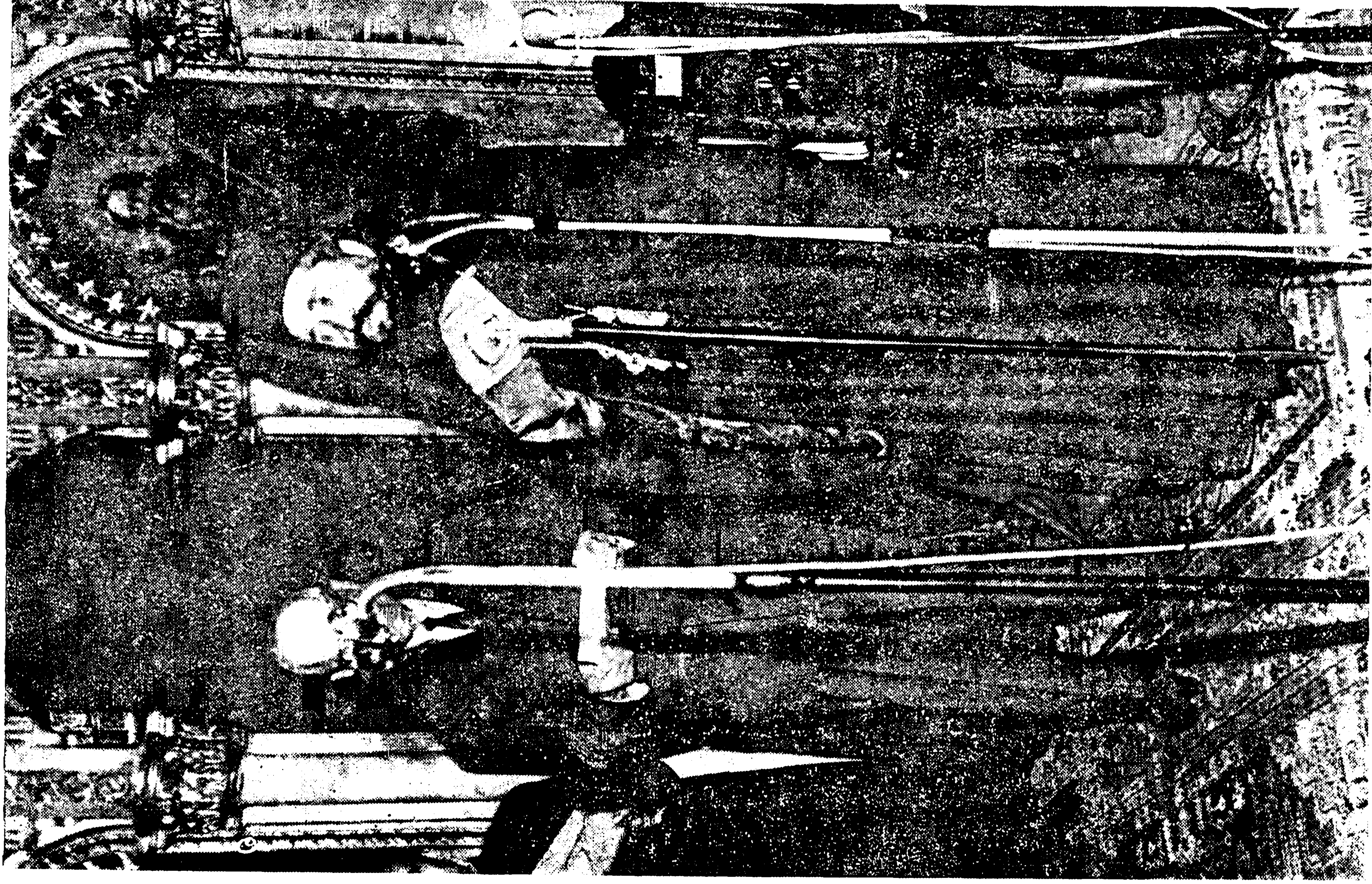
Ați poposit, Înalți oaspeți, la Rîmnicu-Vîlcea, care împreună cu toate împrejurimile, sînt deținătoare de străvechi amintiri istorice și bisericesti, scumpe neamului și Bisericii Românești.

Urmele mai vechi ale împăratului Traian și apoi ale multor voievozi ca Mircea cel Bătrîn, Pătrașcu — tatăl lui Mihai Viteazul, — Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu, ca să nu pomenim decît pe aceștia, se întîlnesc la tot pasul și sînt adînc săpate în conștiința fiilor noștri duhovnicești și adeverate prin multele monumente de artă bisericească și de închinare sufletească ce sînt semănate în tot cuprinsul eparhiei noastre. Orașul Rîmnicu-Vîlcea în care ne aflăm este prezent în istoria patriei la toate momentele importante din viața ei.

În tipografia de aici s-au tipărit în veacul al XVIII-lea în grai românesc Mineiele ; iar din teascurile ei s-au răspîndit cărți românești de

Frea Fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei și Primat al Greciei rostindu-și
cuvîntarea, în timpul sfintei liturghii

P. S. E. isop Hrisosŏm al Constanŭiei, conducătorul de egaŭiei Bisericii Ortodoxe a Ciprului, rostîndu-ŝi cuvîntarea, în timpul sfintei liturghii

I.P.S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei rostindu-și cuvîntarea,
în timpul sfintei liturghii

P.S. Episcop Dirayr Mardichian citind mesajul Sanctității Sale
Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor,
în timpul sfintei liturghii

cult și de învățătură, nu numai dincoace, ci și dincolo de lanțul Carpaților, păstrându-se astfel conștiința națională a românilor din toate ținuturile românești, aflate atunci sub străine ocupații.

Aici a funcționat școală de zugravi în frunte cu Ioan Zugravul, al cărui ucenic, Mincu Zugravu din Gârdești-Vîlcii, a condus Școala de zugravi de la Episcopia Argeșului și apoi a Buzăului, poposind după anul 1800 în București la Sfînta Mitropolie.

Însuși Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian providențialul conducător a 20 de ani al Bisericii Ortodoxe Române s-a născut, a copilărit și a petrecut anii tinereții, ai școlarității, ai misiunii preoțești și învățătoarești pe meleagurile Eparhiei noastre.

Aici sînt urmele adînci ale activității Prea Fericirii Sale, care l-au făcut iubit cu putere și cinstit cu mare căldură de tot clerul și poporul, ceea ce, constatînd la vremea sa, răposatul mitropolit al Moldovei Irineu a mărturisit cu toată sinceritatea că «în Eparhia Olteniei era omul cel mai respectat, cel mai stimat și cel mai iubit de popor, de autorități și de toți fruntașii vieții publice din județul Vîlcea».

Aici sînt mormintele părinților, moșilor și strămoșilor Prea Fericirii Sale, dintre care unul ca preotul Dejoianu, a avut moarte eroică, fiind omorît de către asupritorii de atunci (1802) prin tăierea mâinilor, jupuirea de viu, și spînzurarea lui de creanga unui cireș lângă altarul bisericii din Dejoiu.

De Dumnezeu binecuvîntată cu adevărat a fost ziua alegerii și întronizării Prea Fericirii Sale ca Patriarh acum 20 de ani, căci putem mărturisi fără nici un fel de sfială că Prea Fericitul Justinian a rectitorit Biserica noastră strămoșească cu ajutorul neprecupețit și cu toată înțelegerea poporului drept credincios și a conducătorilor patriei noastre — așa după cum paralel în acești 20 de ani, Conducerea noastră de stat a rectitorit scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România — făcînd ca numele, prestigiul, teologia și engolpionul Patriarhiei Românești să fie răspîndit, urbi et orbi, în lumea ortodoxă ca și în cea neortodoxă.

Vă mulțumim foarte călduros, Onorați Oaspeți, că la plinirea acestor primi 20 de ani de rodnică arhipăstorie patriarhicească a Prea Fericirii Sale, ați binevoit a ne vizita și pe noi cei din Eparhia Rîmnicului și Argeșului, după ce împreună cu delegații celorlalte Biserici Ortodoxe surori ați făcut ca, în zilele de 5—7 iunie 1968, ceasul ortodoxiei să bată în catedrala și reședința Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române — Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru care noi dăm slavă lui Dumnezeu pentru toate.

Exprimăm cu acest solemn prilej toată respectuoasa noastră recunoștință față de înaltele autorități de stat care cu mare bunăvoință ne-au acordat largul sprijin pentru toate nevoile noastre prin Onoratul Departament al Cultelor, condus cu multă pricepere și bunătate de către Dl. Secretar General Profesor Dumitru Dogaru și le urăm înfloritoare sănătate și neîntreprupte succese în progresul și fericirea patriei și a poporului nostru.

Răspunzînd călduroaselor cuvinte ale gazdei, a luat cuvîntul *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, care, evocînd amintirile legate de străvechea aşezare de pe malul Oltului, a spus :

Mulţumesc în numele meu şi al însoţitorilor şi oaspeţilor noştri P.S. Episcop Iosif, care păstrează cu stăruinţă tradiţiile ospetiei oltenesti, pentru că altfel nu am fi avut prilejul să ne întîlnim cu toţi la această masă frăţească.

Mulţumesc pentru cele amintite referitor la viaţa mea pe aceste meleaguri. Sînt multe amintiri care mă leagă de acest oraş, unde opt ani am învăţat aici ca elev de seminar. Chiar în sala aceasta am învăţat în clasa a doua de seminar. Spre fosta sufragerie, în prima cancelarie, am urmat clasa întîi. Alături, se aflau dormitoare. Mai mult ca orice, mă văd în catedrală în rîndul elevilor care, în partea dreaptă a pronaosului asistam la biserică şi ridicam rugăciuni către Mîntuitorul Hristos şi către Maica Domnului, pentru a-mi călăuzi paşii. Am să amintesc iarăşi de venirea mea la Rîmnicu-Vîlcea ca director al seminarului. Odată cineva s-a străduit să-mi facă un pronostic al viitorului meu. În imagine el a reprezentat chipul Sfîntului Gheorghe, care cu suliţa împunge balaurul, iar dedesubtul figurii a scris: «Toate satisfacţiile în viaţă, cu amărăciune cîştigate». Mi-am adus aminte de acestea cînd mă aflam director al seminarului, cînd într-adevăr am avut satisfacţii, însă cu multe sacrificii cîştigate. Seminarul se afla în mari dificultăţi financiare. Corpul profesoral nu privea cu prea multă simpatie pe un director venit de la biserică rurală. S-a vacantat o parohie mediocră în oraş, cu căsuţa parohială veche, cu biserica afumată, în care prin uşiţa spartă ploua. Impotriva opiniei Consiliului eparhial de atunci, am fost transferat la această biserică de episcopul locului. Toate aceste amintiri şi aceste trecute amărăciuni nu mă mîhnesc ; le socotesc ca aparţinînd unei şcoli a vieţii.

Au fost de asemenea numeroase dificultăţi financiare, cînd creditorii au sigilat tipografia eparhială din cauza numeroaselor datorii, dar răposatul de veşnică pomenire Irineu Mihălcescu, pe atunci locţiitor de episcop, a convocat acelaşi consiliu eparhial care să aleagă un om ce să poată scoată eparhia din necazuri.

Gîndurile lor s-au îndreptat spre mine, cerînd o amîinare de trei luni a execuţiei judecătoreşti. O dată ajuns directorul tipografiei am lichidat datoria şi am realizat şi beneficiu net pentru episcopie. De aceea, vlădica Irineu a păstrat asemenea bune păreri despre mine atunci cînd a ajuns mitropolit la Iaşi.

Folosesc prilejul acestei întîlniri pentru a vă mulţumi tuturor celor ce ne-au întîmpinat aici pentru atenţia şi dragostea cu care ne-a înconjurat.

Cîtă vreme preoţimea şi ierarhii sînt uniţi în munca şi iniţiativele lor, totul merge spre binele credincioşilor. Să cugetaţi asupra celor petrecute în cei 20 de ani şi să vedeţi cum totdeauna, împreună cu întregul Sfînt Sinod, am luat măsuri folositoare Bisericii şi tuturor credincioşilor.

Prima grijă a fost pentru noi preotul care, indiferent de timp, merge peste tot ducînd credincioşilor mîngîierea. Totdeauna gîndul meu a fost la voi, urmărind să vă creem condiţii demne de viaţă. De aceea, în popasul de azi îmi aduceţi şi mie mîngîiere prin acţiunea, faptele şi întreaga voastră atitudine.

Eu am satisfacţia unei munci împlinite, de aceea sînt fericit. Ne-am gîndit şi ne vom gîndi la fericirea voastră, a preoţimii româneşti. Pentru voi muncim şi vom adăuga noi strădanii ale noastre.

Tuturor vă mulţumesc pentru activitatea voastră care cinsteşte Biserica strămoşască şi vă împărtăşim arhieresti binecuvîntări.

A luat apoi cuvîntul Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, rostind următoarele :

Prea Fericitul Patriarh al României a avut bunătatea să mă conducă la episcopia aceasta pe care o păstoreşte P.S. Iosif, care ne-a înconjurat din prima clipă cu mare cinstire şi efuzie de dragoste, punîndu-ne înaintea multe bunătăţi, ca la o masă a fericitului Avraam.

Mă mulţumeşte deosebit faptul că avem prilejul ca pe lîngă hrană materială să primim aici şi hrană duhovnicească despre începuturile activităţii şi strădaniilor Prea Fericitului Patriarh Justinian. Aici a copilărit, aici a studiat, aici a profesat ca profesor de teologie şi director, aici a păstorit turma de credincioşi ai parohiei sale.

Nu vrem să împletim laude convenţionale, pentru că faptele sale sînt cunoscute în Biserica Ortodoxă Română ca şi în întreaga Ortodoxie.

Ni se pare că Prea Fericirea Sa ne-a călăuzit intenţionat aici, pentru a ne desfăta cu natura aceasta frumoasă care a impresionat pe toţi vizitatorii şi care dă viaţă şi înprospătează pe om. Natura aceasta minunată nu putea scoate decît un asemenea om minunat.

Îi urăm să trăiască mulţi şi fericiţi ani spre binele Bisericii Ortodoxe Române şi al întregii Ortodoxii.

După masa care s-a desfăşurat într-o atmosferă de frăţietate evanghelică, o adevărată agapă a epocii primare a creştinismului, cortegiul de maşini a părăsit reşedinţa episcopală din Rîmnicu-Vîlcea îndreptîndu-se spre Curtea de Argeş, popasul de seară al Înălţilor oaspeţi.

La intrarea în palatul arhieresc de la Curtea de Argeş, cei doi Înălţătători şi însoţitorii lor au fost întâmpinaţi de P.S. Arhiepiscopul Pavel Şerpe, care le urează bun-sosit în Mînăstirea Curtea de Argeş, stavropighie patriarhală.

Au fost vizitate apoi aşezămintele mînăstirii. Splendida biserică a lui Neagoe Basarab a făcut asupra Înălţilor oaspeţi o impresie profundă. În paraclis, Înălţii oaspeţi s-au închinat la racla cu moaştele Sfintei Mucenice Filoteia. Apoi au vizitat aripa clădirii în care se desfăşoară periodic cursurile preoţeşti de îndrumare misionară şi socială, pe care le frecventează cu vădit folos slujitorii altarelor din toată ţara. În continuare, au fost vizitate celelalte dependinţe, între care muzeul mînăstirii, căminul arhieresc şi «Sala Manole», unde s-a vorbit oaspeţilor despre

legenda Meșterului Manole, ilustrată minuțios și artistic în frescele care încing pereții sălii la nivelul plafonului.

Duminică 9 iunie, în ziua marelui praznic al Pogorîrii Sfîntului Duh, după ce oaspeții s-au închinat la racla cu moaștele Sfintei Muce-nițe Filoteia, au participat la sfînta liturghie săvîrșită în ctitoria voievodală a lui Neagoe Basarab de către P.S. Episcop Antim al Buzăului, însoțit de II.PP.SS. Vasilie al Iordanului și Gherman al Sevastiei. Frumoașa slujbă a vecerniei care urmează liturghiei din Duminica Rusaliilor a fost împodobită cu minunatele cîntări psaltice executate de membrii delegației Patriarhiei Ierusalimului.

După amiază a fost vizitată mai întîi Biserica Domnească din Curtea de Argeș, zidită în vremea voievodului Basarab I (c. 1310—1352) și terminată de fiul acestuia, Nicolae Alexandru Basarab (1352—1364). Străvechiul monument bisericesc — în stil arhitectonic bizantin — a suscitât interesul deosebit al oaspeților prin picturile sale originale executate în frescă, prin iconostasul de zid, mormîntul lui Radu Vodă (1377—1384) și celelalte morminte care l-au transformat într-o adevărată necropolă domnească. Rămășițele palatului domnesc din incintă și grija ce se pune de către Biserică și Stat pentru conservarea acestei ctitorii a Basarabilor, au reținut de asemenea atenția și admirația înalților oaspeți, care și-au consemnat impresiile în registrul vizitatorilor.

Apoi oaspeții s-au îndreptat către marele baraj Gh. Gheorghiu-Dej de la Argeș. Uimesc prin frumusețea lor sălbăticele chei ale Argeșului îmblînzite prin mîna omului, care a știut să înlănțuie apa și muntele pentru a revărsa belșugul civilizației și al luminii pe meleagurile țării noastre. La sfîrșitul popasului de la Mînăstirea Curtea de Argeș, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a însemnat în Cartea de aur a mînăstirii următoarele :

După o ședere aici de două zile, în care am fost găzduiți voievodal de Prea Fericitul Patriarh Justinian, plecăm luînd cu noi impresii extraordinar de bune privind natura înconjurătoare, privind vechimea acestei sfinte mînăstiri, privind poporul binecredincios și manifestările frățești de dragoste, cinstire și prețuire. Ne rugăm din inimă pentru ajutorul duhovnicesc al tuturor și pentru ca să vină din belșug asupra mînăstirii acesteia și a poporului credincios harul și binecuvîntarea Prea Sfîntului Duh.

*

În Arhiepiscopia Bucureștilor. — Luni dimineața înalții oaspeți au părăsit Curtea de Argeș pentru a se îndrepta spre următorul popas al vizitei lor, străvechiul Tîrgoviște, vechea capitală a Țării Românești. O primă oprire a avut loc la catedrala mitropolitană. Zidită în anul 1518, biserica aflată odinioară pe locul catedralei de astăzi a avut un rol important în istoria românilor din Ungrovlahia, înainte și după anul 1668, cînd Mitropolia s-a mutat oficial la București. Aici au fost tipărite numeroase cărți bisericești, cu deosebire în epoca lui Constantin Brîncoveanu. Aici au activat Macarie, Varlaam și Teodosie.

În 1821, biserica a trecut o perioadă de declin: Ipsilanti aduce aici pe Tudor Vladimirescu, îl judecă și-l condamnă la moarte chiar în curtea Mitropoliei. Din acoperișul de plumb al bisericii, eteriștii au turnat gloanțe. În 1842 i s-a făcut o reparație radicală. Patruzeci de ani mai târziu (1881), Titu Maiorescu, în calitate sa de ministru al Cultelor, a trimis aici o delegație de arhitecți, ca să studieze starea bisericii la fața locului. Astfel s-a ajuns la renovarea, săvârșită între anii 1892—1895 de arhitectul francez Lecomte de Noüy, care nu mai păstrează din forma originală. Zidurile au fost dărîmate pînă aproape de temelie. A fost demolată turla bisericii, socotită atunci ca fiind fără pereche. Pictarea bisericii a fost făcută de pictorul Belizarie, în stil bizantin (între anii 1922—1927). Policandru — enorm și artistic lucrat din bronzul tunurilor capturate de trupele române în războiul din 1916—1918 — cîntărește 3 tone. Tîmosirea catedralei s-a făcut, cu pompă, în anul 1933. Din zestrea vechii Mitropolii a Țării Românești se mai păstrează aici o icoană de argint a Maicii Domnului și un epitaf.

După ce oaspeții au asistat la slujba religioasă din ziua praznicului închinat Sfintei Treimi, a urmat vizitarea complexului arheologic de la Palatul Domnesc și vizitarea bisericii ridicate de Petru Cercel. Lămuririle date de Dl. arhitect Cristian Moisescu au arătat că rămășițele palatului domnesc au fost scoase de sub dărîmături prin purtarea de grijă și cu cheltuiala statului socialist și a Bisericii, în prezent fiind gata studiile făcute din partea Direcției Monumentelor Istorice, în scopul restaurării lui. Lucrările de restaurare vor reda acestor urme glorioase ale zbuciumății noastre istorii naționale toată măreția și strălucirea pe care o aveau cînd pe sub bolțile lor solemne răsunau pașii lui Mihai Viteazul și ai altor domnitori intrați în legendă.

În timpul vizitării bisericii ctitorite de voievodul Petru Cercel, Săntitatea Sa Patriarhul Benedict s-a interesat îndeaproape de arhitectura interioară a bisericii și de pictura care împodobește ctitoria domnească.

De la aceste ctitorii ale veacului de mijloc, oaspeții au fost conduși spre cele două noi ctitorii datorate iubirii de om și purtării de grijă deosebite care animă în toate acțiunile sale pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian: Casele sanatoriale de la Mînăstirea Viforîta și de la Mînăstirea Dealu. Prin Casa de pensii și ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române — creație nouă în Biserica noastră — sînt ocrotite la Mînăstirea Viforîta 107 pensionare (călugărițe, văduve de preoți înaintate în vîrstă și salariate bisericesti pensionate care nu puteau trăi singure, iar la Mînăstirea Dealu cîteva zeci de călugări bătrîni și preoți pensionari, asigurîndu-li-se o bătrînețe liniștită și lipsită de griji. Inițiativa organizării acestor Case Sanatoriale — adevărată întru chipare a spiritului de caritate ortodox răsăritean cu străvechi tradiții — îi revine Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Cînd au vizitat chiliile pensionarelor, acestea spuneau cu lacrimi în ochi că nu încetează să se roage lui Dumnezeu pentru sănătatea Prea Fericirii Sale și pentru înalta Ocîrmuire a statului nostru, care au făcut tot ceea ce se poate vedea la Mînăstirea Viforîta și la Mînăstirea Dealu.

Ctitorie a domnitorului Radu cel Mare (1495—1508), Mînăstirea Dealu este un vechi și valoros monument de artă bisericească. Centru de cultură și viață românească dîcoteitoare, din teascurile tiparniței sale străvechi au ieșit cărțile bisericești ale lui Macarie, la începutul secolului al XVI-lea. Dar acest așezămînt bisericesc este totodată și simbol al unității noastre naționale: aici se păstrează capul lui Mihai Viteazul — adus în condiții dramatice de pe Cîmpia Turzii.

A fost vizitat, între alte, muzeul Mînăstirii, care posedă și expune cărți vechi tipărite la Mînăstirea Dealu, icoane, cruci, candelă și alte obiecte de cult folosite de-a lungul vremii. O suită de fotografii deosebit de elocvente arată starea jalnică a bisericii mînăstirii și a chiliilor după cutremurul cel mare din toamna anului 1940, precum și strădaniile împreunate cu cheltuieli respectabile care au fost depuse după anul 1950 spre a se aduce aceste așezăminte la bunăstarea în care se află astăzi.

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict a fost profund impresionat de rîvna depusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian pentru îngrijirea bătrînilor slujitori ai Bisericii și a soțiilor de preoți rămase fără sprijinul familial. Încă o dată, oaspeții străini au avut posibilitatea să cunoască un aspect inedit pentru ei din activitatea neobosită desfășurată de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române pentru binele și liniștea păstoritorilor săi. În cartea de onoare a Mînăstirii Viforîta, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a însemnat următoarele :

Dumnezeu să întărească pe Prea Fericitul Patriarh Justinian ; să-l întărească în toate operele sale bune și în țelurile sale iubitoare de oameni pentru binele și ajutorul social. Dumnezeu să-l ajute în rîvna sa, spre slava Bisericii Ortodoxe Române și a întregii Ortodoxii și spre binele poporului român.

La masa oficială oferită la Mînăstirea Dealu au luat parte și Dl. Președinte al Consiliului popular al județului Dîmbovița și Dl. Primar al orașului Tîrgoviște. Amîndoi au informat pe Înălții oaspeți asupra măsurilor luate și asupra inițiativelor adoptate pentru ridicarea nivelului de trai și a bunăstării locuitorilor din județ. Și cu acest prilej Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict și-a exprimat bucuria pentru posibilitatea ce i se oferă de a cunoaște direct viața poporului român, constructor neobosit al unei vieți mai bune, de bunăstare și pace.

Luînd cuvîntul la această masă oficială, P.S. Episcop Hrisostom al Constanței, reprezentantul Prea Fericitului Arhiepiscop Macarios al Ciprului la festivitățile împlinirii a 20 de ani de arhipăstorie de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a mărturisit profunda sa recunoștință pentru ce a văzut în zilele petrecute ca oaspete al Prea Fericitului Patriarh Justinian. Vorbitorul a precizat că Întîistătătorul Bisericii din Cipru urmărește cu adîncă simpatie realizările românești atît pe plan politic cît și pe plan cultural și bisericesc și nutrește gînduri frățești și deplină dragoste față de poporul român, luptător pentru dreptul popoarelor la independență și la suveranitate și pentru neamestec în treburile interne ale statului. Biserica Ortodoxă Română se poate mîndri cu Întîistătătorul său, care este un cîrmuitor excepțional, animat de

rîvna slujirii lui Dumnezeu și a semenilor, predicator ales și sincer trăitor al «apostolatului social».

În cursul după amiezii, delegația Bisericii Ortodoxe din Cipru, însoțită de inspectori patriarhali din Serviciul Administrației Patriarhale pentru relații bisericești externe, s-a îndreptat spre București. După ce a fost găzduită în palatul patriarhal, a doua zi delegația cipriotă a părăsit Republica Socialistă România, îndreptîndu-se spre patrie. Delegația a fost condusă la aeroport de P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal și de PP. CC. Consilieri și Inspectori patriarhali.

A fost de asemenea de față și reprezentantul Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict împreună cu membrii delegației Patriarhiei Ierusalimului condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian a continuat vizita în Arhiepiscopia Bucureștilor, îndreptîndu-se spre Sinaia, unde fusese programat popasul de seară pentru ziua aceea.

În marea biserică a Mînăstirii Sinaia, ctitorie cantacuzină din 1695, Mihai Cantacuzino spătarul — care a avut 18 copii — a ctitorit în incinta mînăstirii o biserică unică în Țara Românească prin planul ei ingenios de construcție: în afară, în formă de cruce, înăuntru, trilobat. Iconostasul ei e poleit în aur. Mînăstirea posedă, între altele, un epitaf lucrat în goblen din aur și mătase, de către Ana Roth, brodează renumită în toată Europa.

Înaltii oaspeti au fost primiți de monahii mînăstirii, de preoții din orașele Sinaia, Busteni, Poiana-Tapului și Azuga, precum și de numeroși credincioși. P.C. Arhim. Ilarion Marin, înconjurat de soborul mînăstirii, a întîmpinat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict cu sfînta Evanghelie și cu sfînta cruce, în timp ce corul mînăstirii cînta Imnul Patriarhal. După săvîrșirea polihroniului, P.C. Stareț Arhim. Ilarion a adresat Înaltilor oaspeți un cuvînt de bun-venit, prezentînd cu acest prilej marile realizări ctitorite de Prea Fericitul Patriarh Justinian în vechea așezare mînăstirească de la Sinaia.

La începutul celor 20 de ani de patriarhat, amîndouă bisericile mînăstirii erau cu pictura afumată și în multe locuri stricată; acoperișurile și fațadele ambelor biserici așteptau să fie reparate; paraclisul mînăstirii, care se află în corpul vechi de chilii, era cu pardoseala putrezită și cu acoperișul stricat de ploi și zăpezi; corpul de chilii de la nord de biserică mare a mînăstirii era în stare de ruină.

Paralel cu renovările fundamentale ce s-au executat la această mînăstire, renovări ce au fost urmărite și supravegheate direct de Prea Fericitul Patriarh, s-au efectuat și îmbunătățiri, atît în biserici cît și la chilii, s-a făcut împrejmuire cu zid de piatră și s-au montat la intrare porți de stejar; s-a introdus instalație de apă în toate camerele din corpul vechi de chilii; s-a reconstruit clădirea muzeului distrus de incendiu și s-au așezat toate piesele muzeului la locul lor.

În cuvîntul rostit cu acest prilej, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a spus :

Mă simt deosebit de fericit că am venit în țara Dvs. și am avut prilejul să vizitez atîtea locașuri de cult. Mulțumesc și de această dată Prea Fericitului Patriarh Justinian că m-a poftit să iau parte la festivitățile aniversării a 20 de ani de la întronizarea Prea Fericirii Sale. Datorită acestei invitații pot astăzi să mă închin în această frumoasă biserică și în această Mînăstire din Sinaia, al cărei nume evocă și actualizează în Biserica Ortodoxă Română celebra Mînăstire a Patriarhatului nostru din Muntele Sinai. Găsesc aici, ca și în celelalte mînăstiri pe care le-am vizitat în frumoasa Dvs. țară, același duh ortodox care însuflețește și locașurile de slujire lui Dumnezeu din Țara Sfîntă. Peste tot pe unde am trecut, am văzut mîna Conducătorului Bisericii Ortodoxe Române, a Prea Fericitului Patriarh Justinian, care restaurează, întregește, mărește sau zidește din nou biserici și așezăminte bisericesti. Același lucru l-am aflat și aici din cuvîntul starețului mînăstirii în care ne aflăm. Sînt impresionat de înfăptuirile Prea Fericitului Patriarh Justinian și îl felicit din inimă pentru tot ce a făcut și face pentru Biserica Ortodoxă Română. Sînt impresionat de asemeni și de mulțimea de credincioși care a venit să ne întîmpine. Mulțumesc tuturor pentru călduroasa primire ce ne-ați făcut.

A doua zi, delegația Patriarhiei Ierusalimului, condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, a vizitat biserica veche, biblioteca și colecția de obiecte religioase a mînăstirii, apoi a vizitat Muzeul Peleş și expoziția de ceramică de lîngă acest muzeu.

Frumusețea peisajului i-a determinat pe Înalții oaspeți să zăbovească la Sinaia două zile.

La plecare, în ziua de 12 iunie 1968, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a însemnat în Cartea de oaspeți a mînăstirii, între altele :

«...Plecăm de aici cu cele mai frumoase impresii și cu marea noastră admirație pentru personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru viul lui interes și cu adevărat părintesc pentru Biserică, pentru cler, pentru mînăstiri și pentru turma lui. Sub conducerea Prea Fericirii Sale, înțeleaptă, Biserica Ortodoxă Română se înfățișează și este bine organizată, fiind o Biserică activă în toate despărțămintele ei...».

De la Sinaia, Înalții oaspeți s-au îndreptat spre Mînăstirea Ghighiu. În drum, au vizitat orașul Ploiești și Rafinăriile de la Brazi. Ajunși la Mînăstirea Ghighiu, au fost primiți în biserică de stareța Monahia Pelaghia, împreună cu soborul de maici și de numeroși credincioși din Ploiești și din satele dimprejur. După polihroniu, ghidul mînăstirii, Maica Lavrentia, a dat explicații cu privire la istoricul mînăstirii și la restaurarea mînăstirii în forma de azi, care se datorește grijii Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Înalții oaspeți au vizitat atelierul de înrămat icoane și colecția de obiecte religioase.

La plecarea din mănăstire, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict a scris în Cartea de oaspeți, următoarele :

«Am vizitat astăzi această sfântă Mănăstire Ghighiu și m-am îndreptat din nou de energia Prea Fericitului Patriarh Justinian al României și ne rugăm ca Domnul Dumnezeu să-i dea sănătate și mulți ani, spre binele Bisericii României...».

Îndreptându-se spre București, Prea Fericitul Patriarh Justinian a propus Înălților oaspeți să viziteze «Serele Ploiești», care se găsesc în imediata apropiere a Mănăstirii Ghighiu, unde au fost întâmpinați de Dl. inginer-șef Zaharia Popescu, care a dat explicații asupra capacității de producție a serelor. Au fost vizitate secțiile de sortare și de ambalare a legumelor, precum și serele propriu-zise, în care oaspeții au putut admira, sub acoperișurile de sticlă, frumoasele legume destinate consumului intern și exportului.

*

II. — Vizita în cuprinsul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu. — În dimineața zilei de sîmbătă, 8 iunie a.c., sub călăuzirea I.P.S. Mitropoliți *Nicolae* al Ardealului și *Firmilian* al Olteniei, însoțiți fiind de P. S. Episcopi *Teofil* al Clujului și *Valerian* al Oradiei, au pornit cu mașinile spre Ardeal: I. P. S. Arhiepiscop *Paavali* al Finlandei, Eminența Sa Episcopul anglican *Sherard Faulkner Allisson* de Winchester, împreună cu însoțitorul său, Rev. *Michael Moore* și P. C. Prot. *Gheorghe Chachua* din delegația bisericească gruzină.

În cursul zilei, Sanctitatea Sa *Efrem* al II-lea, Patriarhul Catolicos al Gruziei, însoțit de P. C. Icon. stavr. *Simion Neaga*, a sosit la Sibiu, unde a fost întâmpinat de către P. C. Pr. Tr. *Belașou*, vicar arhiepiscopesc, P. C. Prot. *Ioan Langa* și P. C. Arhidiacon *Iosif Bolog* și a fost condus la reședința mitropolitană, unde a fost găzduit pe toată durata popasului în cetatea de scaun a Mitropoliei Ardealului.

Primul monument vizitat a fost Mănăstirea Sinaia, care a interesat în mod deosebit pe Înălții oaspeți. A fost apoi vizitat Muzeul din Castelul Peleş, Înălții oaspeți fiind conduși prin toate încăperile castelului de ghizi cu frumoasă calificare.

În drum spre Brașov, cînd treceau prin Predeal, oaspeții au fost informați de I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului despre schitul pe care îl are acolo Arhiepiscopia Sibiului, despre însemnătatea turistică a acestui oraș, instalat pe creastă de munte, și despre aspectul industrial al Brașovului și al prosperiei Țării a Bîrsei.

Străbătînd orașul Brașov, convoiul de mașini a oprit în fața renumitei biserici Sfîntul *Nicolae-Schei*. Mulțimea de credincioși — unii, purtînd străvechi costume naționale ale scheienilor — umplea curtea bisericii, revărsîndu-se în piața din preajma ei, iar un sobor de preoți din Brașov și din parohiile învecinate au întâmpinat pe oaspeți în pragul bisericii. Răspunzînd cuvîntului de bun-venit rostit de P. C. Prot. Dr. *Vasile Coman*, I. P. S. Arhiepiscop *Paavali* al Finlandei a spus între altele : *«Avem aceeași limbă și aceeași inimă cînd ne întîlnim în rugă-*

ciunile ce le înălțăm de sîrg către Părintele ceresc, pentru pacea, prosperitatea și fericirea tuturor oamenilor. Vizita făcută aici va rămîne neștearsă în amintirea noastră».

Iar Eminența Sa Episcopul anglican S. F. Allisson a spus : «Mă bucur foarte mult că pot să mă aflu astăzi împreună cu Voi cu toți. Sînt fericit că pot să mă rog în biserica aceasta, sînt mișcat de evlavia voastră, sînt fermecat de frumoasele voastre costume naționale, sînt bucuros să văd că sînteți fericiți și voioși».

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, explicînd credincioșilor împrejurările deosebite în care se încadrează vizitarea bisericii din Scheii Brașovului de către delegațiile Bisericii Ortodoxe a Gruziei și a Finlandei, precum și a Bisericii din Anglia, cu care «ne aflăm aici înmănunchiați în același buchet de simțire creștinească. Acest fapt stă mărturie despre unitatea Bisericilor Ortodoxe și despre înfrățirea noastră cu celelalte Biserici. Relațiile noastre cu celelalte Biserici nu au însă numai caracter bisericesc, ci ne angajează la acțiune comună pentru propășirea popoarelor noastre, pentru ca în lume să fie pace și întreaga omenire să progreseze în bunăînțelegere și frățietate. Acesta este mesajul vizitei care se face aici: mesajul înfrățirii creștinilor, mesajul lui Iisus Hristos, mesajul dragostei de Dumnezeu și de oameni, mesajul slujirii fără preget pentru îmbunătățirea relațiilor dintre oameni și popoare și al îmbogățirii sufletești a întregii lumi».

A fost vizitată apoi «Biserica Neagră», unde Pastorul Albert Klein a evocat trecutul acestei biserici impunătoare, ale cărei începuturi arhitectonice urcă pînă în secolul al XV-lea, ca locaș de cult romano-catolic și devenită, după Reformă, biserică evanghelică-luterană. Pastorul Klein a subliniat faptul că astăzi — în noul climat de conviețuire pașnică a tuturor naționalităților conlocuitoare, creat de Republica noastră — sașii luterani trăiesc în raporturi de frățescă colaborare cu celelalte culte și îndeosebi cu clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei și-a exprimat satisfacția în legătură cu prietenia dintre ortodocșii și luteranii din România, ale cărei mărturii le-a văzut nu numai la Brașov.

Eminența Sa Episcopul S. F. Allisson s-a exprimat în același sens despre bunele legături dintre luterani și anglicani.

De la «Biserica Neagră», Înălții oaspeți și însoțitorii lor, au vizitat Poiana Brașovului, unde au avut prilej să vadă cum mîna omului pune în valoare splendorile naturii. Noi lucrări de interes turistic, în curs de desfășurare, vorbesc și acolo despre capacitatea creatoare a poporului nostru.

La masa de prînz, I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei, după ce a adresat Prea Fericitului Părinte Justinian adîncă sa recunoștință pentru că i-a dat prilej să facă această vizită în România, în timpul căreia a putut simți la biserica «Sfîntul Nicolae» din Brașov dragostea credincioșilor români față de oaspeții Bisericii Ortodoxe din această țară, evlavia lor, seninătatea și voioșia lor, și-a exprimat convingerea că vizita aceasta va contribui mult la adîncirea simțămîntelor de prietenie care

definesc raporturile actuale dintre Finlanda și Republica Socialistă România.

Eminența Sa Episcopul S. F. Allisson de Winchester a declarat că pleacă în țara sa cu multe amintiri de neuitat. Niciodată n-o să poată da uitării ospitalitatea de care a fost făcut părtaș din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, nici acest drum însoțit în Carpați și nici prietenia cu care l-a îndatorat pentru totdeauna conducerea Departamentului Cultelor. *«Acasă, vreau să vorbesc — și am să vorbesc — despre raporturile excelente care există în țara Voastră între Biserici și Departamentul Cultelor».*

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, adresându-se mai întâi Eminenței Sale Episcopului Allisson de Winchester — care se înapoia la Sinaia — arată că legăturile sufletești încheiate întreolaltă la București, în primul rând cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, sînt atît de prietenești încît regretă că Înaltul oaspete nu dispune de timp spre a merge pînă la Sibiu. A exprimat apoi reprezentanților Bisericii surori finlandeză și gruzină, bucuria că la Sibiu, vor putea sluji împreună, sub semnul comuniunii noastre întru Ortodoxie. *«Slujirea împreună este și un semn al prieteniei între popoarele român, finlandez și georgian, și totodată semn al faptului că Bisericile creștine pot servi în comun cauza umanității, pacea și înfrățirea între oameni și popoare».*

Făcînd apoi o scurtă plimbare prin frumoasa stațiune carpatină, Înălții oaspeți și însoțitorii lor au vizitat, între altele, «Șura Dacilor», local care evocă — prin construcție, mobilier și costumele personalului de servire — realități autohtone de acum mai bine de două mii de ani. Dl. Dumitru Mosora, secretarul Consiliului municipal Brașov, împreună cu Dl. Împuternicit județean pentru Culte E. Duldner, au dat relații asupra lucrărilor de extindere și înfrumusețare a stațiunii Poiana Brașovului, care se află în curs de executare și în stare de proiect.

În timpul popasului scurt de la Brașov, delegația Bisericii Angliei, condusă de Eminența Sa Episcopul Sherard Faulkner Allisson de Winchester, avînd alte îndatoriri de program care nu-i mai îngăduiau continuarea vizitei în Arhiepiscopia Sibiului, și-a luat rămas-bun de la Înălții Ierarhi români și de la membrii delegațiilor bisericești gruzină și finlandeză, și însoțită de I. P. S. Mitropolit Firmilian s-a întors, prin Sinaia, la București.

Eminența Sa Episcopul S. F. Allisson a mulțumit I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului pentru excelenta primire a delegaților Bisericii Angliei în cuprinsul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu.

După plecarea de la Brașov, s-a ajuns pe înserate la Făgăraș. La Biserica Brîncoveanu, un impunător sobor de preoți în odăjdii a ieșit în întîmpinarea oaspeților. P. C. Prot. Moise Ionașcu a salutat pe Înălții oaspeți și a evocat istoricul acestui sfînt așezămînt, care stă mărturie despre legăturile strînse dintre românii de pe cele două versante ale Carpaților și despre statornicia în credință a ortodocșilor ardeleni, greu loviți în unitatea lor bisericească de dezbinarea de la 1698—1700. Această dezbinare a fost lecuită cu 20 de ani în urmă, fiind una din primele mari

înfăptuiri în Biserica noastră sub arhipăstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian.

După această scurtă vizită, oaspeții au plecat spre Sibiu, oprindu-se în drum la biserica parohiei Viștea de Jos, unde au fost întâmpinați cu căldură de Preotul paroh Filaret Costea împreună cu un sobor de preoți în odăjdii și de credincioși din localitate și din parohiile învecinate.

La reședința mitropolitană din Sibiu, Înălții oaspeți au fost întâmpinați cu caldă dragoste și bucurie de către Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Efrem al II-lea al Gruziei, precum și de P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belascu, P. C. Pr. Rector Dr. Sofron Vlad, P. C. Consilier Ioan Vlad, Dl. Consilier Ioan Floca și P. C. Pr. Secretar arhiepiscopesc Dumitru Călugăr.

*

De Rusalii — la Sibiu. — În prima zi a Praznicului Pogorîrii Duhului Sfânt (duminică, 9 iunie 1968), în catedrala mitropolitană din Sibiu a fost săvârșită cu mare fast sfânta liturghie arhierască, la care au luat parte membrii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe Gruzină și Finlandeză.

Din sobor au făcut parte: Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos *Efrem al II-lea* al Gruziei; I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului; I. P. S. Arhiepiscop *Paavali* al Finlandei; P. S. Episcop *Teofil* al Vadului, Felea-cului și Clujului și P. S. Episcop *Valerian* al Oradiei, — înconjurați de un larg sobor de preoți.

Răspunsurile liturgice au fost date de corul mixt al catedralei, sub conducerea P. C. Prof. Gh. Șoima și a P. C. Diacon Ioan Popescu.

Ecteniile au fost cîntate în românește și în slavonește, iar ecfonisele în limba gruzină, slavonă, finlandeză și română.

În timpul sfintei liturghii, Înălții Ierarhi străini și români au predicat și au rostit cuvîntări ocazionale. Textul integral al predicilor și cuvîntărilor ocazionale rostite în diferite momente în timpul vizitării Mitropoliei Ardealului, de către diferite delegații care au participat la solemnitățile sărbătoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii a 20 de ani de patriarhat, a fost încadrat în reportajul pe larg asupra acestor vizite și publicat în revista «Mitropolia Ardealului» (nr. 4—6/1968).

Astfel, P. S. Episcop *Valerian* al Oradiei, a predicat despre însemnătatea religioasă și morală a praznicului Pogorîrii Sfîntului Duh.

I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, după ce a urat bun-venit Înălților oaspeți în Mitropolia Ardealului, a lămurit credincioșilor prilejul acestor înalte vizite făcute, din inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în diferite Eparhii ale Bisericii Ortodoxe Române de către delegațiile bisericești și de către oaspeții care au participat la festivitățile de la București. I. P. S. Mitropolit *Nicolae* a făcut apoi o succintă prezentare a legăturilor, din trecut și din prezent, dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă a Gruziei și cea a Finlandei, stăruind asupra importanței colaborării actuale dintre Bisericile creștine în misiunea lor de slujire a lumii.

Sanctitatea Sa Efrem al II-lea, Patriarhul Catolicos al Bisericii Ortodoxe din Gruzia, și-a început cuvîntul spunînd: «Dacă aș fi fost analfabet și dacă Bunul Dumnezeu mi-ar fi îndreptat pașii spre țara Dvs., aș fi mărturisit cu toată încredințarea că Dumnezeu a revărsat toate binecuvîntările Sale asupra frumoasei Dvs. țări. Eu însă am venit cunoscînd țara Dvs. din cărțile și reportajele scrise pînă acum despre ea; și cunoscînd-o încă și prin legăturile ce au existat în trecut între Bisericiile noastre, începînd din vremea vestitului mitropolit Antim Ivireanul și de aceea mă simt în mijlocul Dvs. ca în mijlocul credincioșilor mei».

După ce a înfățișat pe larg impresiile asupra frumuseților țării și asupra vieții celei noi a poporului român, Sanctitatea Sa a făcut aprecieri asupra Bisericii noastre spunînd: «...Eu știam pînă acum că există o Biserică Ortodoxă puternică: Biserica Ortodoxă Rusă. Dar acum m-am convins că există și o mare Biserică Ortodoxă Română, condusă de un mare patriarh — Prea Fericitul Părinte Justinian — pe care am vrut să-l văd cum și unde își desfășoară neînchipuit de rodnică sa activitate. Așa se explică vizita mea în Mitropolia Ardealului».

Ca semn al prețuirii sale, Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea a înmînat I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului «Ordinul Sfîntul Gheorghe» al Bisericii Ortodoxe din Gruzia.

A cuvîntat apoi I. P. S. Arhiepiscop Paavali, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe a Finlandei, despre importanța acțiunii Sfîntului Duh în înfăptuirea comuniunii tuturor creștinilor și în unitatea de acțiune a întregii omeniri în lupta pentru pacea și fericirea tuturor oamenilor. În încheiere, I. P. S. Paavali a spus: «...Voi istorisi credincioșilor mei despre credința puternică a Dvs. și despre mărirea Bisericii Ortodoxe Române, pe care am văzut-o cu ochii mei».

La masa de amiază, dată de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, au luat parte Înălții oaspeți și însoțitorii lor, membrii Consiliului arhiepiscopesc, rectorul și profesori ai Institutului teologic de grad universitar și alți invitați.

A luat parte, de asemenea, Dl. Ing. Nicolae Hurbeanu, vicepreședinte al Consiliului popular al județului Sibiu.

La masă, au rostit toasturi Sanctitatea Sa Efrem al II-lea, Patriarhul Catolicos al Bisericii Ortodoxe a Gruziei, P. C. Pr. Tr. Belascu, vicar arhiepiscopesc și I. P. S. Arhiepiscop Paavali, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Finlanda.

A mulțumit tuturor I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului spunînd, între altele: «Valoarea unui om, în orice slujbă ar fi așezat, nu stă în el însuși, ci în faptul că el se simte cuprins în marea colectivitate pe care o slujește: a poporului său, a Bisericii sale, a patriei sale. Împreună cu toți cei ce alcătuiesc acea colectivitate, el contribuie din plin la buna desfășurare și deci la propășirea vieții Bisericii și a patriei, a vieții poporului în mijlocul căruia trăim și pentru bunul mers al căruia lucrăm.

...De aceea, sîntem încredințați că slujind Biserica noi slujim totodată și patria, slujim binele poporului nostru, care este călăuzit de

înțelepții săi conducători spre un viitor din ce în ce mai fericit. De aceea, noi înțelegem că există, în fond, o singură slujire, a credinței străbune și a Patriei, a propășirii Ortodoxiei în unitate și a propășirii omenirii spre viață și pace.

În temeiul celor zise, consider că unitatea noastră sufletească este o realitate care ne face să nădăjduim că, în viitor, va da roade din ce în ce mai frumoase pentru Bisericele noastre și pentru înfrățirea popoarelor noastre».

În aceeași zi, după masă, la orele 18, Înălții oaspeți și însoțitorii lor au vizitat Institutul teologic de grad universitar.

În aulă s-a desfășurat cu acest prilej un program festiv, susținut de corul studenților teologi, sub conducerea P. C. Prof. Gheorghe Șoima.

În cadrul programului, P. C. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului, a adresat oaspeților cuvîntul de bun-venit.

La sfîrșitul programului a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, spunînd că această vizită va fi înscrisă cu litere de aur nu numai în filele istoriei Institutului teologic universitar din Sibiu, care are o existență neînteruptă de 157 de ani, ci mai ales în inimile ostentorilor și studenților acestui așezămînt.

«De aceea, ca ocrotitor de zi cu zi al acestui Institut — în care mă simt încă profesor pentru studenți și coleg pentru profesori — țin să Vă exprim mulțumiri pentru că ne-ați cinstit cu această vizită. Dumnezeu să ne ajute ca ceea ce avem de îndeplinit pentru Biserică, pentru popor, pentru pace, să putem duce la bun sfîrșit».

Sanctitatea Sa Efrem al II-lea, Patriarhul Catolicos al Bisericii Ortodoxe din Gruzia, vădit emoționat, a spus: «Dau mulțumită fierbinte lui Dumnezeu pentru milostivirea și ajutorul ce le revărsă asupra Bisericii Voastre și asupra întregii țări românești.

Din toată inima mulțumesc Părintelui Rector pentru evocările de acum 250 de ani. Mulțumesc tuturor celor ce ne-au făcut invitația și ne-au dat posibilitatea de a veni la Dvs.».

În cuvîntul său, I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei a declarat că regretă că nu cunoaște limba română spre a arăta direct cît de adînc prețuiește Biserica Ortodoxă Română, țara românească, poporul ei minunat.

După ce a înfățișat raporturile dintre Statul Român și Statul Finlandez, I. P. S. Paavali a spus: «Între popoarele român și finlandez sînt multe asemănări. Mai presus de toate, amîndouă iubesc libertatea și pacea, dorite de toată lumea.

Dumnezeu a înzestrat poporul român cu diferite talente și l-a binecuvîntat cu o țară pe cît de bogată, pe atît de frumoasă».

Referindu-se la Biserica Ortodoxă din Finlanda, I. P. S. Sa a spus că aceasta e acolo în minoritate. Și din această pricină ea prețuiește foarte mult legăturile frățesti cu celelalte Biserici surori, dintre care mai mult o sprijină Biserica Ortodoxă Română, cîrmuită înțelepțește de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Înălții oaspeți au vizitat apoi Biblioteca Mitropolitană, unde au primit explicații din partea P. C. director Prot. Ioan N. Beju.

Profund emoționat, Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea a sărutat și a mângâiat ca pe niște ființe vii «cărțile bătrâne» ieșite din teascurile lui Antim Ivireanul și ale învățăceilor săi.

Oaspeții au avut aprecieri optime la adresa acestei biblioteci atât de bine înzestrată și exigent organizată.

Seara, în vremea cinei, conform programului, au sosit cu mașinile de la București membrii din delegația bisericească bulgară: P. S. Episcop Ștefan de Glavinița, P. S. Episcop Varlaam al Stobiei, vicarul Mitropoliei Plovdivului și Secretarul Sfântului Sinod al Patriarhiei Bulgare, care în aceeași primă zi de Rusalii, înconjurând pe Prea Fericitul Patriarh Chiril, au săvârșit sfânta liturghie arhierască în biserica ortodoxă bulgară din București.

Înălții Ierarhi erau însoțiți de P. C. Prot. Nicolae Goranov, parohul bisericii ortodoxe bulgare din capitala țării noastre.

*

A doua zi de Rusalii. — Sărbătorindu-se hramul catedralei mitropolitane din Sibiu, Înălții Ierarhi au participat la sfânta liturghie arhierască, săvârșită de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului împreună cu PP. SS. Episcopii Ștefan de Glavinița, Varlaam al Stobiei și Teofil al Clujului, înconjurați fiind de un sobor de preoți și diaconi de la centrul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu; din sobor au făcut parte și P. C. Prot. Nicolae Goranov.

În timpul sfintei liturghii arhieresti s-a predicat și s-au rostit cuvântări ocazionale, al căror text a fost introdus în reportajul dezvoltat al acestei vizite publicat în revista «Mitropolia Ardealului», nr. 4—6/1968.

Astfel P. C. Pr. Tr. Belasçu a predicat despre praznicul Sfintei Treimi, hramul catedralei mitropolitane.

La sfârșitul sfintei liturghii a rostit cuvânt de învățătură I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, vorbind despre unitatea Sfintei Treimi și despre unitatea ortodoxă, exprimate în sfânta slujbă din această zi, și totodată obiectiv al străduințelor actuale ale tuturor Bisericii Ortodoxe.

Au vorbit, de asemenea, P. S. Teofil, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, iar din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare: P. S. Episcop Ștefan al Glaviniței și P. S. Varlaam al Stobiei, care au dat credincioșilor învățături și povățuiri duhovnicești.

În cursul mesei de prînz, care a decurs într-o atmosferă frățească, a toastat I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului spunînd: «Vreau doar — cu ocazia hramului catedralei noastre mitropolitane — să salut pe cei prezenți, pe casnicii mei apropiați de la Institutul nostru teologic universitar, de la Catedrală. Și de asemenea vreau să salut frățește pe oaspeții noștri apropiați din Georgia și din Finlanda.

Totodată, vreau să exprim bucuria noastră a tuturor de a avea acum între noi pe iubiții oaspeți din delegația bisericească bulgară, pe PP. SS. Episcopi Ștefan și Varlaam, cu însoțitorii lor».

Din partea delegației bulgare, P. C. Prot. N. Goranov a arătat că iubirea iubire naște, iar românii și bulgarii se iubesc cu adevărat, ceea ce arată și ospitalitatea de la Mitropolia Ardealului.

În după-amiaza aceleiași zile, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și-a condus oaspeții la Rășinari, fruntașa comună românească din preajma Sibiului, așezată la călcâiul Carpaților. Înalții oaspeți au vizitat biserica, ascultând lămuririle asupra istoricului și înnoirii bisericii. După aceea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, Sanctitatea Sa Efrem al II-lea al Gruziei, P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei și P. S. Ștefan al Glaviniței au explicat credincioșilor caracterul ecumenist al vizitei delegațiilor bisericești în cuprinsul Mitropoliei Ardealului și impresiile lor despre Biserica Ortodoxă Română și despre România.

Înalții Ierarhi și însoțitorii lor au trecut apoi la mormintele Mitropolitilor Andrei Șaguna († 1873) și Nicolae Colan († 1967), unde a fost săvârșită o scurtă slujbă de pomenire, pentru odihna defuncțiilor ierarhi.

După aceea Înalții oaspeți au vizitat Muzeul satului, «muzeu al păstoritului», deosebit de bine înzestrat și organizat, în care oaspeții au examinat și admirat exponatele care vorbesc despre geniul poporului român și despre continuitatea lui pe aceste plaiuri românești din veci și pentru veci de veci.

Înapoiți la Sibiu, Înalții oaspeți au luat cina, care s-a transformat simplu și firesc în masă de despărțire, în cursul căreia, în numele celor trei delegații bisericești, I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei a mulțumit I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care «ne-a îndemnat de la început să ne simțim aici ca acasă. Așa ne simțim. Ne simțim atât de bine încât ne doare inima că trebuie să ne despărțim. Ne-am bucurat aici de prea mare ospitalitate, specifică Bisericii Ortodoxe Române și poporului român».

În răspunsul său, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a mulțumit Înalților oaspeți pentru înaltele aprecieri făcute asupra realităților din viața socială și religioasă a poporului român, și îndeosebi a mulțumit «Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian pentru dragostea arătată față de noi toți, pentru inima deschisă cu care a știut să câștige sufletește pe toți. Îl asigur că cei ce l-au văzut și l-au auzit în zilele de praznic ce-și prelungesc razele binefăcătoare și asupra Arhiepiscopiei noastre, nu-l vor uita niciodată și se vor ruga pentru sănătatea și îndelunga înziliră a Prea Fericii Sale».

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a spus: «Ceea ce este cu adevărat minunat este faptul că marea noastră familie, care cuprinde mai multe Biserici și popoare, răsfrînge aceeași dreaptă credință ortodoxă răsăriteană și același patriotism înaintat. Noi alcătuim astfel o unitate în multiplicitate. De aceea, întâlnindu-ne, descoperim

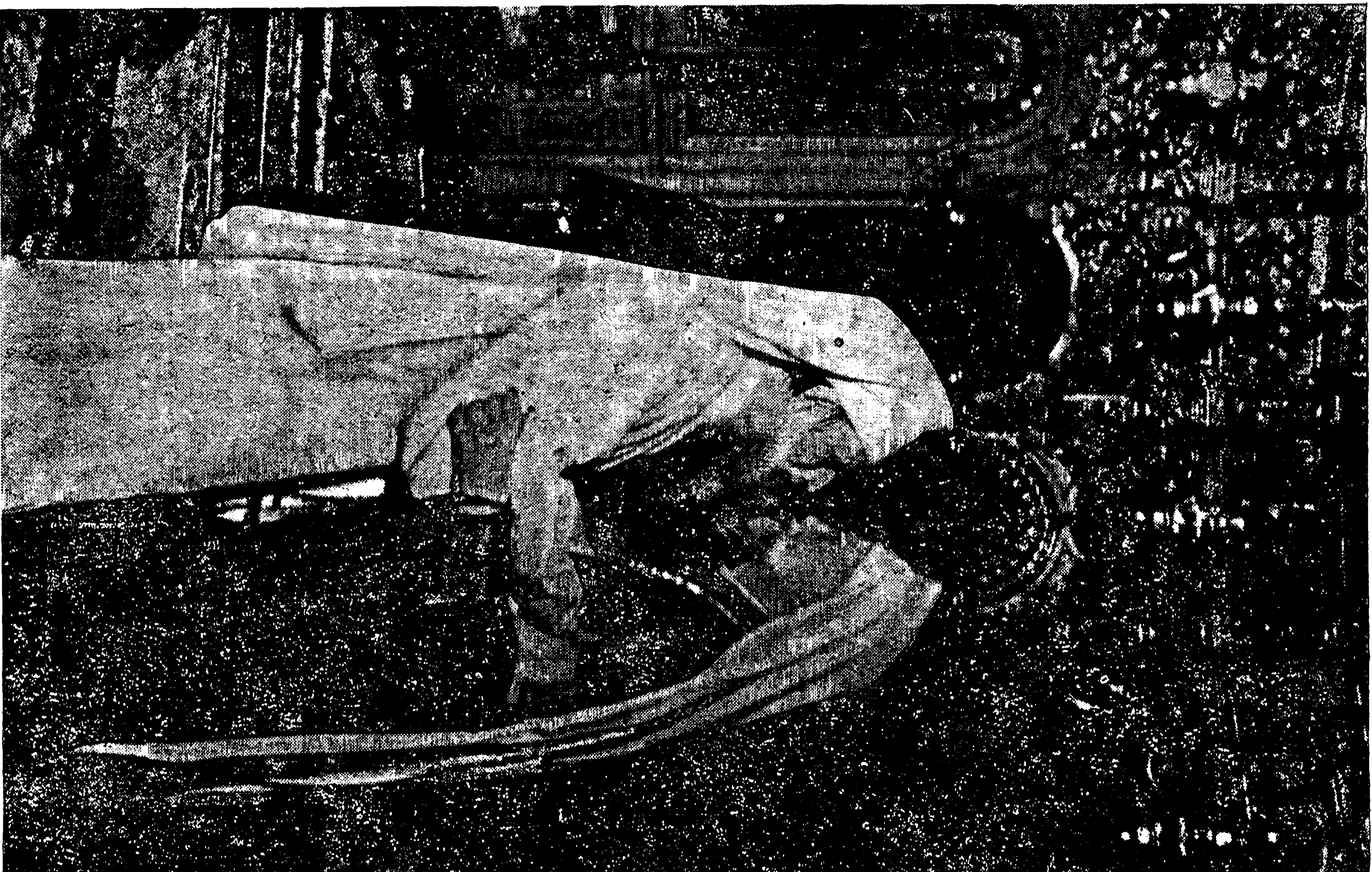
Eminența Sa Episcopul S. F. Alisson, conducătorul delegației
anglicane, rostindu-și cuvântarea. în timpul sfintei liturghii

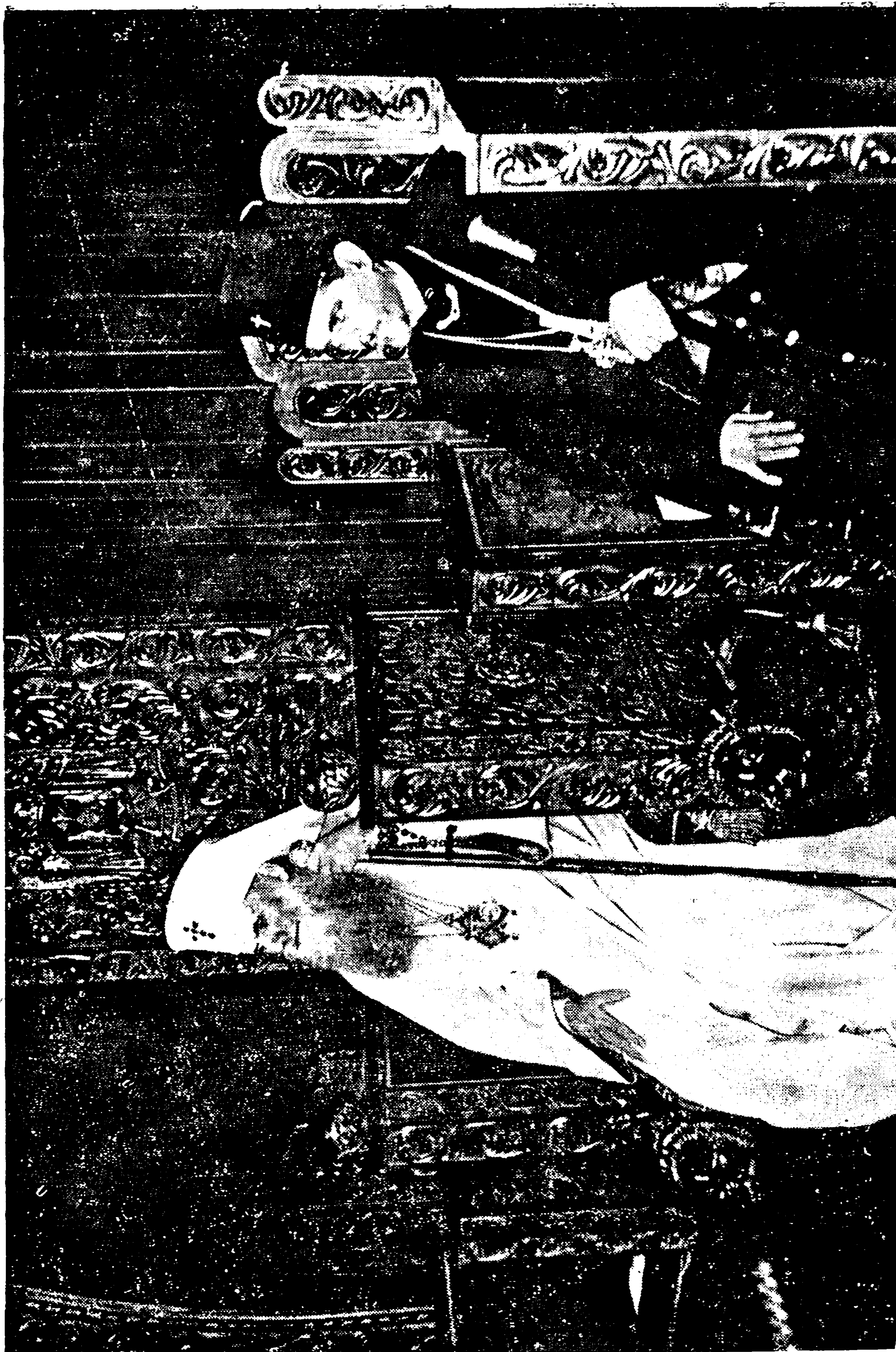
Pastorul Dr. M. Flury, reprezentantul Consiliului Ecumenic al Bisericii, rostindu-și cuvântarea, în timpul sfintei liturghii

Prea Fericitul Patriarh Justinian rostind cuvîntul de răspuns, în timpul sfintei liturghii

Prea Fericitul Patriarh Justinian și I.P.S. Arhiepiscop Paavali
al Finlandei, în timpul sfintei liturghii

Prea Fericitul Patriarh Justinian și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, în timpul ședinței festive a Sfintului Sinod

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului și înalți oaspeți, în timpul
ședinței festive a Sfântului Sinod

Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea al Gruziei, Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim Primatul Greciei
I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse și înalți
oaspeți, în timpul ședinței festive a Sfântului Sinod

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, I.P.S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei, P.S. Episcop Hrisostom al Constanței — Cipru și Eminența Sa Episcopul anglican S. F. Alisson, în timpul ședinței festive a Sfintului Sinod

I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei rostindu-și cuvântarea, în timpul ședinței festive a Sfintului Sinod

Dl. Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului
Cultelor, rostindu-și cuvîntarea, în timpul ședinței festive a
Sfîntului Sinod

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, înmînînd Prea Fericitului Patriarh Justinian ordinul «Crucea Sfîntului Mormînt», în timpul şedinţei festive a Sfîntului Sinod

Prea Fericitui Patriarh Justinian rostind cuvintul de răspuns, în timpul ședinței festive a Sfântului Sinod

mereu unii la alții ceva nou, alte și alte bucurii ne încălzesc sufletele. Spiritul de comuniune frățească întru care petrecem ni s-a întipărit adânc în suflet, în toată ființa noastră. Această comuniune sufletească n-o vom putea da uitării niciodată, ea va rămîne vie în sufletele noastre și în cugetele obștii dreptcredincioase din sînul căreia facem parte. De aceea biruim tristețea despărțirii cu bucuria adunată îmbelșugat în aceste zile de reală și profundă comuniune.

Dar, de fapt, nu ne despărțim aici, ci la București, așa că bucuria noastră va mai dura».

La sfîrșitul vizitei lor în Mitropolia Ardealului, Înalții oaspeți au subscris în Cartea de onoare a Mitropoliei Ardealului o însemnare bogată în aprecieri elogioase pentru Biserica Ortodoxă Română.

*

Pe alte meleaguri. — În dimineața zilei de marți, 11 iunie a. c. — a treia zi de Rusalii, Înalții oaspeți au părăsit Sibiul și și-au continuat călătoria, urmînd drumul pe Valea Oltului și vizitînd așezămintele bisericesti: Schitul Cornet, recent restaurat; Mînăstirea Cozia, unde au vizitat mormintele în care-și dorm somnul de veci Mircea cel Mare și Teofana monahia, mama lui Mihai Viteazul. Arhitectura bisericii mînăstirești — din veacul al XIV-lea — a suscitât un interes deosebit.

A fost vizitată apoi Casa de odihnă a Patriarhiei Române, unde aleșii oaspeți au prețuit condițiile excelente de cazare. În drum spre orașul Rîmnicu-Vîlcea, Înalții oaspeți au vizitat Schitul Ostrov, din stațiunea balneoclimaterică de pe Olt, Călimănești-Căciulata, care datează din anul 1522.

În jurul orei 13, convoiul de mașini a ajuns la reședința episcopală din Rîmnicu-Vîlcea, unde P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, în mantie arhierescă și cu mitră vlădicească, a întîmpinat pe oaspeți și i-a condus în sfîntul altar. După aceea, Înalții Ierarhi au ascultat evocările privitoare la istoria catedralei și a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului.

După săvîrșirea unui polihroniu, pentru ocîrmuitorii bisericești și cetățenești, pentru preoți și credincioși, oaspeții au vizitat reședința episcopală și așezămintele din preajma ei, după care s-a servit masa de prînz.

La masă au rostit scurte toasturi I.P.S. Arhiepiscop Paavali al Carliei și Finlandei, P. S. Episcop Ștefan de Glavinița, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, care a vorbit despre legătura puternică dintre stat și popor în țara noastră, cimentată prin întărirea unității și solidarității naționale. Iar P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului a împărțit daruri aleșilor oaspeți și însoțitorilor lor.

Cu brațele încărcate de flori și petrecuți de urările de bine ale P.S. Episcop Iosif și ale colaboratorilor săi, Înalții oaspeți s-au îndreptat spre Curtea de Argeș.

În frumosul oraș care a fost prima capitală a Țării Românești, s-a făcut un scurt popas la «Biserica Domnească». Apoi drumul a fost con-

tinuat direct la Hidrocentrala de pe Argeș, unde explicațiile date au arătat că această măreață lucrare a puterii populare din patria noastră a fost efectuată în cea mai mare parte cu specialiști și utilaj românesc.

Înapoiți la Curtea de Argeș cu sufletele pline de măreția priveliștilor naturale și a barajului, Înalții oaspeți au descins la Mînăstirea lui Neagoe Basarab, unde au fost întîmpinați și salutați de P.S. Episcop Pavel Șerpe, P.C. Consilier arhiepiscopesc Mihai Marinescu (București) și P. Cuv. Arhim. Prot. I. Craioveanu, administratorul așezămintelor bisericesti de la Curtea de Argeș, înconjurați de personalul monahal al mînăstirii.

Oaspeții au vizitat biserica Mînăstirii Argeș, «perla trecutului ortodox român» și toate așezămintele Mînăstirii din Curtea de Argeș, asupra cărora li s-au dat ample explicații.

În dimineața zilei de miercuri, 12 iunie a. c., Înalții oaspeți și însoțitorii lor s-au îndreptat spre Tîrgoviște, cea de a doua capitală a Țării Românești. La catedrală, a ieșit în întîmpinare P.C. Prot. Gheorghe Tache, iar P.C. Preot Corvin Parnia a dat explicațiile de rigoare.

De la catedrală, oaspeții și însoțitorii lor s-au îndreptat spre vechea Curte domnească a Țării Românești. P.C. Prot. Gheorghe Tache și ghidul Petre Cristea au dat explicații ample asupra Bisericii Domnești, a ruinelor Palatului domnesc și a Turnului Chindiei, care au fost vizitate minuțios.

Oaspeții, vădit impresionați de această întîlnire cu vestigii care nu pot fi văzute ori unde, și-au exprimat toată prețuirea pentru Conducerea țării noastre, care împletește atît de armonios trecutul slăvit al străbunilor cu înfăptuirile strălucite ale prezentului făuritor de zidire nouă.

De la Tîrgoviște, oaspeții au putut vizita Casele sanatoriale de la Mînăstirea Vîforîta și de la Mînăstirea Dealu, care — ca operă de caritate creștină ortodoxă română — este replica Vîforîtei.

Înalții oaspeți și însoțitorii lor au vizitat o mare parte din chiliile așezămintelor, sălile de mese și celelalte clădiri din jurul mînăstirilor. Frumusețea bisericilor și a clădirilor din incinta mînăstirilor, ridicate prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ca și condițiile optime de trai asigurate asistaților ocrotiți acolo, au impresionat în chip deosebit pe aleșii oaspeți.

Ultimul așezămînt bisericesc din Arhiepiscopia Bucureștilor vizitat în cursul acestei drumeții reconfortante ca un pelerinaj, a fost Mînăstirea Ghighiu, situată în vecinătatea prosperului și marelui oraș Ploiești.

În întîmpinarea Înalților oaspeți a ieșit P. Cuv. Maica stareță Pelaghia Tudor, împreună cu soborul călugărițelor. Oaspeții, după ce au primit explicații istorice și de actualitate asupra așezămîntului, au vizitat atelierul de înrămat icoane al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă. Înalții oaspeți s-au interesat îndeaproape — și aici — de viața duhovnicească a așezămîntului și de modul de desfășurare a muncii productive pe care o prestează cu rîvnă și iscusință viețuitoarele mînăstirii.

Drumul atît de spornic în constatări și impresii de neuitat a luat sfîrșit la treptele palatului patriarhal, unde Înalții oaspeți și însoțitorii

lor s-au întâlnit încă o dată cu nicideată dezmințita ospitalitate a casei Patriarhului României.

*

III. — Vizita în cuprinsul Mitropoliei Banatului. — *În Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.* În programul de vizite la centrele eparhiale întocmit pentru Înalții oaspeți de peste hotare care au luat parte la festivitățile prilejuite de împlinirea a douăzeci de ani de la întronizarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, orașului de reședință a Mitropoliei Banatului i-a fost rezervată cinstea de a găzdui o parte din delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, alcătuită din : I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, Exarh al Ucrainei, I.P.S. Arhiepiscop Vladimir al Berlinului și Europei Centrale, Exarh al Patriarhiei Moscovei, împreună cu P.C. Prot. Pavel Statov, secretar al Episcopiei Chișinăului și P.C. Protodiacon Nicolae Dmitriev de la serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

Înalții oaspeți — călăuziți de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului — au sosit la Timișoara în dimineața zilei de 8 iunie a.c. La aeroport, au ieșit întru întâmpinare : P. C. Pr. Traian Seviciu, vicar arhiepiscopesc, P.C. Consilieri arhiepiscopesci, Inspectorul și Secretarul eparhial, P.C. Prot. Victor Faur din Timișoara, slujitori ai centrului eparhial. Înalților oaspeți li s-a urat bun-venit și li s-au oferit buchete de flori. Au fost conduși apoi la reședința mitropolitană, unde li s-a servit micul dejun.

În cursul dimineții — conduși fiind de către I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului — aleșii oaspeți au vizitat bisericile din parohiile Timișoara IV și Timișoara V, asupra cărora le-au fost date relații cu caracter istoric și duhovnicesc.

A fost vizitat apoi Muzeul județean, instalat în castelul Huniazilor, precum și unele părți ale orașului.

În după-amiaza aceleiași zile a fost vizitată parohia Fibiș, care este așezată într-un cadru pitoresc. Acolo, Înalții oaspeți și însoțitorii lor au luat parte la sfânta slujbă a vecerniei mari (a Cincizecimii), care a fost săvârșită de un sobor de preoți din parohiile învecinate, în frunte cu P.C. Prot. Victor Faur din Timișoara. Au fost prezenți și reprezentanți ai altor culte. La sfârșitul sfintei slujbe, parohul locului a făcut o prezentare a vieții religioase și obștești din parohie. A exprimat bucuria tuturor credincioșilor de a primi soli ai Bisericii Ortodoxe Ruse și a se împărtăși de binecuvântările lor. I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului a mulțumit calduros pentru alesele simțăminte ce au fost exprimate, afirmând că aduce tuturor doririle de bine ale ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Pravoslavnice Ruse. Slujbei i-a urmat o agapă comună la casa parohială. Oaspeților li s-au făcut totodată daruri, în care arta populară s-a împletit cu inima caldă și ospitalitatea poporului român.

În prima zi a Rusaliilor, la orele 9,30, slujba cea mare a dumnezeieștii liturghii și a vecerniei a fost săvârșită potrivit rînduiei praznicului de un sobor impunător, avînd în frunte pe Înalții Ierarhi români

și străini. La sfârșitul acesteia, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a rostit cuvîntul de învățătură, în care a împletit și însemnătatea prezenței oaspeților la noi. Plecînd de la textul biblic : «Iată, noi le fac pe toate» (Apoc. XXI, 5), I.P.S. Sa a arătat că Biserica, deși bimilenară, rămîne mereu nouă, despre această reînnoire prin Duhul Sfînt mărturisind în fiecare an praznicul de azi. Biserica găsește într-adevăr noi modalități de manifestare a unității ei în iubire. Însăși marea sărbătorire a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, la care s-au adunat reprezentanții atîtor Biserici și confesiuni, subliniază destinul Bisericii, lucrarea ei pentru binele obștesc, de promovare a frățietății între oameni și a păcii în lume. I.P.S. Sa a asigurat pe aleșii oaspeți de afecțiunea credincioșilor Mitropoliei Banatului, adresîndu-le în numele tuturor cele mai bune urări.

Răspunzînd, I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției a înfățișat motivul venirii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse în țara noastră, legată de jubileul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și totodată bucuria de a fi petrecut momente de înălțare duhovnicească izvo-rîte din legături și tradiții multiseculare. Mulțumind pentru călduroasa primire avută în Banat, I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției a împărtășit credincioșilor arhierescă binecuvîntare, o dată cu bunele urări ale clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse.

După polihroniu, Înălții ierarhi au fost petrecuți cu solemnități la ieșirea din biserică de către soborul slujitorilor și de mulțimea credincioșilor.

La orele 14,15 I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a oferit la reședința sa o masă în cinstea oaspeților. La masă au participat reprezentanți ai organelor locale de stat și ai Departamentului Cultelor, membri ai Consiliului și Adunării Eparhiale, reprezentanți ai Cultelor religioase din Timișoara, slujitori ai Centrului eparhial. În timpul mesei au rostit toasturi pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, pentru Conducerea de stat, pentru prietenia și pacea între popoare, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției. În numele celorlalte Culte a vorbit P.C. Părinte Konrad Kernweiss, protopop romano-catolic în Timișoara, scoțînd în evidență colaborarea ce există între slujitorii și credincioșii diferitelor credințe religioase din Banat, precum și contribuția lor comună la propășirea societății.

La orele 18, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a condus pe Înălții oaspeți la catedrala mitropolitană, pentru a asculta Acatistul Sfintei Treimi, împletit cu un bogat repertoriu coral adecvat măritului praznic. Încheindu-se slujba, I.P.S. Sa — luînd ca temă iubirea intratrinitară, — model al vieții Bisericii — a arătat chipul în care Bisericile Ortodoxe autocefale, deși multe, formează o unitate indestructibilă în dragostea lui Iisus Hristos Domnul. În virtutea acestei dragoste slujesc azi la același altar ierarhi ai Bisericilor surori. De asemenea mulțumește o dată mai mult oaspeților pentru mărturia dată despre această dragoste prin rugăciunea înălțată împreună și prin binecuvîntările împărtășite credincioșilor.

A răspuns I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, arătând că toate clipele petrecute împreună au însemnat o îmbogățire reciprocă în credință, evlavie, iubire și virtute. Îndemnând apoi pe credincioși să stăruiască totdeauna în lucrul cel bun, roagă cerul să-i răsplătească pentru aceasta cu prisosință.

În cea de a doua zi a praznicului Pogorîrii Sfîntului Duh, potrivit programului stabilit, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, împreună cu membrii delegației, însoțiți fiind de P.C. Pr. Tr. Seviciu, vicar arhi-episcopesc și de P.C. Părinți consilieri, au trecut în părțile Eparhiei Aradului.

Reîntorși la Timișoara, în seara zilei de 10 iunie a.c., după cină, I.P.S. Mitropolit Nicolae a exprimat, în numele tuturor, bucuria de a fi avut prilejul unei astfel de vizite și apoi a oferit Înălților oaspeți diferite daruri de artizanat și obiecte bisericești care să le amintească de înălțătoarele clipe petrecute împreună.

*

În Episcopia Aradului. — Aniversarea a 20 de ani de la înscăunarea ca patriarh al României a Prea Fericitului Părinte Justinian fiind un praznic al întregii Patriarhii, și Episcopia Aradului s-a împărtășit de bucuria tuturor credincioșilor ortodocși din țară, primind, în zilele de 8—10 iunie a.c., ca oaspeți pe doi dintre delegații la serbările ce au avut loc între 5—6 iunie la Patriarhia din București și anume pe I.P.S. Nicodim, Arhiepiscop al Argentinei și Americii de Sud și pe P.S. Melchisedec, Episcopul Vienei și Austriei.

Înalții Ierarhi, însoțiți din București de P.S. Episcop Teoctist, au sosit la Arad cu avionul în dimineata zilei de 8 iunie, fiind întâmpinați la aeroport de colaboratorii P.S. Episcop Teoctist, clerici și mireni, de la Centrul eparhial, membri ai Consiliului eparhial și preoți de la catedrala episcopală și de la parohiile din Arad.

După un scurt popas, oaspeții au fost conduși la reședința episcopală, unde au fost primiți de un preot și diacon în odăjdii, care au săvîrșit slujba de primire a Ierarhillor, împreună cu rugăciune și urmată de polihroniu. P. S. Episcop Teoctist a adresat Înălților Ierarhi un cuvînt de bun-venit, la care a răspuns I.P.S. Arhiepiscop Nicodim, exprimînd bucuria de a lua parte la praznicul Bisericii Ortodoxe Române și de a vizita Episcopia Aradului.

În dimineata aceleiași zile, P.S. Episcop Teoctist a condus pe Înălții oaspeți la biserica parohială din apropierea reședinței, unde au fost primiți de preoți și credincioși, unul dintre ei adresîndu-le un cuvînt de întâmpinare și apoi la Muzeul județean, la Mînăstirea «Sfîntul Simion Stîlpnicul» din Arad-Gai și la colecția de obiecte bisericești de acolo.

La ora vecerniei, cei trei ierarhi au fost primiți de un sobor de preoți și diaconi în catedrala episcopală, unde I.P.S. Arhiepiscop Nicodim și P. S. Episcop Melchisedec au urmărit apoi slujba vecerniei, cu litie, săvîrșită de P.S. Episcop Teoctist cu soborul catedralei, răspun-

surile fiind date de cor și de preoți. La sfârșitul slujbei, P.S. Teoctist a predicat despre însemnătatea mărturisirii de către Biserică a Sfintei Treimi, încheind cu prezentarea oaspeților, cărora le-a adresat un cuvânt de bun-venit.

La otpust, P.S. Episcop Teoctist a arătat credincioșilor cât de roditor lucrează Duhul Sfânt în Biserică și astăzi, ajutînd la mari înfăptuiri, ca cele de sub arhipăstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian, care au adus Bisericii noastre un renume deosebit. În continuare, Prea Sfinția Sa, după ce a făcut un luminos portret al persoanei și operei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — cunoscut credincioșilor din Arad, pe care i-a cercetat cu mărinimie — a descris solemnitatea aniversării la București a două decenii de la înscăunarea ca patriarh a Prea Fericii Sale, cu participarea Întîistătorilor și înalților reprezentanți ai altor Bisericii Ortodoxe și neortodoxe și apoi a prezentat pe Înalții oaspeți care au făcut Episcopiei Aradului cinstea de a o vizita în aceste zile și de a sluji împreună, și a adresat oaspeților calde cuvinte de salut în numele P.S. Sale, al clerului și credincioșilor prezenți și al celor din întreaga eparhie.

I.P.S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei și Americii de Sud a răspuns vorbind credincioșilor despre frumusețea vieții în și prin Biserică atunci cînd Biserica e vie ca aceea pe care o vizitează în România și care-și unește fiii și lucrarea în persoana Prea Fericitului Patriarh Justinian, iar aci, în Eparhia Aradului, în aceea a P.S. Episcop Teoctist. A mulțumit apoi Prea Fericitului Patriarh Justinian, P.S. Episcop Teoctist și tuturor celor ce au făcut oaspeților o atît de caldă și frățească primire, și a făcut Bisericii Ortodoxe Române și Republicii Socialiste România urări de prosperitate.

La reședința eparhială P.S. Episcop Teoctist a dat apoi o recepție în cinstea oaspeților. La agapa ce a urmat au luat parte, ca invitați, reprezentanți ai autorităților județene și municipale, ai vieții culturale și artistice, medici, membri ai Consiliului eparhial, reprezentanți ai Cultelor din oraș, preoți și salariați ai Centrului eparhial.

În timpul mesei care a decurs într-o atmosferă din cele mai agreeabile, după toasturile P.C. Pr. Gh. Căvășdan, vicar eparhial, al reprezentantului cultului romano-catolic și al celorlalte culte, P.C. Protopop Francisc Olah și al D-lui Dr. Ioan Pescaru, a vorbit I.P.S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei și al Americii de Sud, subliniind conlucrarea dintre culte și progresul Bisericii Ortodoxe Române sub arhipăstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Iar P.S. Episcop Teoctist a exprimat mulțumiri reprezentanților Conducerii de stat și ai conducerii județului și orașului Arad, precum și tuturor oaspeților prezenți la această întîlnire, care constituie o pagină de istorie a Eparhiei Aradului, vizitată acum pentru prima dată de reprezentanți de peste hotare ai Bisericii Ortodoxe Ruse cu care Biserica noastră din Ardeal a avut străvechi legături. În încheiere P.S. Episcop Teoctist a subliniat constatarea făcută de I.P.S. Arhiepiscop Nicodim cu privire la colaborarea Bisericii noastre cu poporul și cu Conducătorii

lui de astăzi — afirmînd că acesta este drumul sănătos pe care Biserica Ortodoxă Română îl urmează sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Exprimîndu-și dorința de a vizita o biserică parohială din eparhie, Înălții oaspeți au fost conduși de P.S. Episcop Teoctist la biserica din parohia Lipova.

Pe parcurs, au fost vizitate și bisericile din parohia Mîndruloc și din parohia Păuliș.

La biserica din orașul Lipova, P.S. Episcop Teoctist și Înălții oaspeți au participat la slujba vecerniei, după care P.C. Pr. paroh Radu Crăciun a înfățișat istoricul parohiei și al bisericii. Apoi I.P.S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei și Americii de Sud și P.S. Episcop Teoctist al Aradului au dat învățături și povățuiri duhovnicești credincioșilor.

Au fost cercetate apoi urmele vechii picturi a bisericii precum și crucea Cuviosului Mărturisitor Sofronie, aflată lângă zidul sfîntului locaș.

Înalții oaspeți au vizitat apoi casa parohială unde au stat de vorbă cu preoții din soborul care i-a întîmpinat. Vizita s-a desfășurat într-o atmosferă intimă și plăcută în care oaspeții și preoții prezenți au dat expresie simțămintelor prilejuite de această aleasă vizită.

A doua zi de Rusalii, fiind praznicul Sfintei Treimi, P.S. Episcop Teoctist a slujit la altarul Paraclisului din reședința episcopală, care are acest hram, sfînta liturghie cu sobor de preoți și diaconi. La sfînta liturghie au asistat I.P.S. Arhiepiscop Nicodim și P.S. Episcop Melchisedec, precum și grupul de Înalți oaspeți conduși de către I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, venit să viziteze și Eparhia Aradului.

P.S. Episcop Teoctist a salutat pe trimișii Prea Fericitului Patriarh Alexei asigurîndu-i de toată dragostea frățească și zugrăvindule o iconă a istoriei eparhiei și episcopiei pe care acum o vizitează pentru întîia oară o delegație a pravoslavniciei Biserici Ruse.

În răspunsul său, I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției a mulțumit în numele delegației Bisericii Ortodoxe Ruse și a arătat că toți au simțit căldura dragostei frățești a Bisericii surori pe care o păstorește cu atîta înțelepciune Prea Fericitul Patriarh Justinian.

După polihroniu, P. S. Episcop Teoctist a condus pe oaspeți la Mînăstirea Hodoș-Bodrog unde au fost primiți de starețul mînăstirii, P.C. Arhim. Timotei Iftimie, cu un sobor, de obștea mînăstirii și de credincioși din parohiile învecinate. După prezentarea istoricului mînăstirii, care constituie un valoros monument istoric, I.P.S. Mitropolit Filaret a exprimat bucuria că vizitarea acestei mînăstiri a fost inclusă în programul vizitei la Arad a delegației Bisericii Ortodoxe Ruse. A urmat apoi vizitarea noii capele a mînăstirii, după care oaspeții și însoțitorii lor s-au înapoiat la Arad.

La reședința episcopală, P.S. Episcop Teoctist a oferit o masă frățească în cinstea oaspeților, în timpul căreia I.P.S. Mitropolit Filaret a mărturisit în numele întregii delegații a Bisericii Ortodoxe Ruse că se

simte participînd la o sărbătoare a dragostei frățești ca într-o familie a Bisericii, ca acasă, și a închinat pentru colaborarea între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Română și între popoarele rus și român. Iar P.S. Episcop Teoctist a subliniat bogăția vieții ortodoxe din Biserica Rusă, pe care o cunoaște din vizitele pe care le-a făcut în U.R.S.S., și a mulțumit solilor Bisericii Ortodoxe Ruse pentru vizita frățească, precum și pentru cuvintele frumoase și învățămintele ce le-au împărtășit credincioșilor.

După amiază, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, împreună cu oaspeții I.P.S. Sale s-a înapoiat la Timișoara, iar P.S. Episcop Teoctist împreună cu I.P.S. Arhiepiscop Nicodim, P. S. Episcop Melchisedec și colaboratorii de la centrul eparhial, au vizitat împrejurimile orașului Arad. După aceea, P.S. Episcop Teoctist, dorind să lege amintirea oaspeților de frumoasele zile petrecute la Arad, le-a oferit daruri grăitoare prin semnificația lor despre specificul județului Arad și al Eparhiei Aradului.

Marti dimineața (11 iunie), I.P.S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei și Americii de Sud și P.S. Episcop Melchisedec al Vienei și Austriei și-au luat rămas bun de la salariații Centrului eparhial, preoți și mirenii, și apoi, însoțiți fiind de P.S. Episcop Teoctist, au plecat la Timișoara de unde, împreună cu oaspeții aflați acolo, aveau să se îndrepte spre București.

Marti dimineața, 11 iunie a.c., luînd drumul spre Capitală, atît oaspeții Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului cît și cei ai Episcopiei Aradului, călăuzit de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P.S. Episcop Teoctist al Aradului, precum și de colaboratorii apropiați ai acestora, s-au oprit la Seminarul teologic din Caransebeș. Aci, la orele 10, în sala de festivități, s-a desfășurat un program artistic dat de elevii școlii, prezenți fiind părinți și rude ale lor, preoți și credincioși din oraș sau împrejurimi. În cadrul serbării P.C. Părinte Diacon Dumitru Abrudan, directorul Seminarului, a făcut o prezentare a istoriei și vieții acestuia.

Luînd cuvîntul, I.P.S. Mitropolit Nicolae a subliniat importanța momentului pentru viața acestei școli teologice, mulțumind Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru prilejul oferit, iar membrilor delegației bisericești ruse pentru osteneala luată de a vizita acest așezămînt de cultură bisericească.

A răspuns I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, manifestîndu-și bucuria de a putea vizita o instituție de învățămînt bisericesc față de care totdeauna a avut o deosebită prețuire, mai ales că o vreme a împlinit funcția de rector al Academiei duhovnicești din Moscova. Tutaror le-a împărtășit, în încheiere, bune urări din partea seminariștilor și teologilor din Biserica Ortodoxă Rusă.

Oaspeții au vizitat apoi clădirea vechii reședințe eparhiale și internatului școlii, întretinîndu-se totodată cu corpul didactic, administrativ și cu elevii seminariști.

Drumul a continuat apoi pînă la schitul «Piatra Scrisă». Aici, membrii delegației, în prezența ierarhilor Mitropoliei Banatului, a numeroși preoți și credincioși care i-au așteptat auzind de trecerea lor, au rostit o scurtă rugăciune, după care au împărtășit binecuvîntări tuturor.

În acest ultim obiectiv vizitat în cuprinsul Mitropoliei Banatului, distinșii oaspeți și-au luat rămas bun de la toți cei care au făcut parte din suita oficială. Însoțiți apoi numai de I.P.S. Mitropolit Nicolae și de P.S. Episcop Teoctist, dar urmați de gîndurile bune ale tuturor, s-au îndreptat spre hotarele Mitropoliei, continuîndu-și drumul pe prea frumoasele meleaguri ale țării.

În ziua de 11 iunie, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse condusă de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, însoțit de P.S. Episcop Teoctist al Aradului, a ajuns la Centrul eparhial Craiova, după ce făcuseră un scurt popas la marele șantier de la Porțile de Fier.

*

La Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Craiovei, Înalții oaspeți au fost întîmpinați de I.P.S. Mitropolit Firmilian, împreună cu: Dl. Petre Poroineanu, secretarul Consiliului provizoriu al județului Dolj, Dl. M. Năstase, prim vicepreședinte al Municipiului Craiova și de PP. CC. Consilieri și P.C. Protoiereu al Protoieriei Craiova I.

La masa oficială dată de Arhiepiscopia Craiovei în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Ruse au rostit toasturi I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, Dl. Petre Poroineanu, secretarul Consiliului provizoriu al județului Dolj, I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, care a spus între altele că, din impresiile pe care le-a cules în timpul vizitării diferitelor locuri și localități din Republica Socialistă România, s-a convins că poporul român se află în plină campanie de construcție a unei vieți noi, mai bune și a încheiat declarînd: «ne bucură că poporul român înflorește datorită faptului că se conduce el însuși».

După amiază Înalții oaspeți însoțiți de I.P.S. Mitropolit Firmilian au vizitat Catedrala mitropolitană «Sfîntul Dumitru», unde I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției au înfățișat credincioșilor împrejurările care au înlesnit această vizită a delegației Bisericii Ortodoxe Ruse în Oltenia și au lămurit caracterul ecumenist al acestei vizite.

A fost apoi vizitată biserica «Madona Dudu», unde Pr. paroh M. Neamțu a dat lămuriri cu privire la istoricul bisericii, iar I.P.S. Vladimir, Arhiepiscopul Berlinului, a vorbit credincioșilor.

După o scurtă plimbare în afara orașului, pînă aproape de viile Arhiepiscopiei, Înalți oaspeți au vizitat Mînăstirea Jitianu, unde au fost găzduiți peste noapte o parte dintre membrii delegației.

A doua zi, miercuri 12 iunie, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, condusă de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, însoțit de P.S. Teoctist al Aradului, și-a continuat călătoria vizitînd următoarele monumente și așezăminte bisericesti — incluse în programul general al vizitării țării

noastre de către delegațiile bisericești străine care au participat la solemnitățile de la București : în orașul Curtea de Argeș, înfrînă cetate de scaun, monumentele ei bisericești între care vestita biserică a Mînăstirii Curtea de Argeș; în orașul Tîrgoviște, veche cetate de scaun, catedrala, complexul de la Palatul Domnesc ; Mînăstirile Viforîta și Dealu, unde funcționează casele sanatoriale pentru preoți, preotese și pentru călugării și călugărițele bătrîne ; Mînăstirea Sinaia și Muzeul de la Castelul Peleş ; Mînăstirea Ghighiu și unele întreprinderi din orașul Ploiești.

*

Întoarcerea la palatul patriarhal a delegațiilor bisericești răsfirate pe drumurile țării s-a făcut în ordinea «canonică» a scaunelor vlădicești ce le dețineau călăuzitorii grupurilor de vizitatori. Înaintea tuturor, și-a readus oaspeții acasă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Au urmat apoi grupurile călăuzite de I.P.S. Mitropoliți Nicolae al Ardealului și Nicolae al Banatului. Astfel a luat sfîrșit întreita drumeție care echivalează cu o experiență pe cît de reconfortantă, pe atît de instructivă : *la fața locului*, în întîlniri duioase cu credincioșii și cu așezămintele noastre străbune, înalții oaspeți au văzut îndeaproape fața cea nouă a țării și condițiile prielnice de desfășurare a vieții noastre bisericești. Adîncirea legăturilor dintre bisericile și popoarele cărora le aparținem și unii și alții a căpătat astfel un impuls puternic, ale cărui roade nu vor întîrzia să se producă.

*

În seara aceleiași zile, Dl. Gheorghe Bogdanov, ambasadorul Republicii Populare Bulgaria în Republica Socialistă România, a dat o recepție, în saloanele ambasadei, în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare condusă de Prea Fericitul Patriarh Chiril.

La recepție, din partea Bisericii noastre, a participat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Prea Fericirea Sa a fost însoțit de P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P.C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor și P.C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

Din partea Departamentului Cultelor a participat Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru.

Recepția s-a desfășurat într-o atmosferă cordială.

*

Vineri, 13 iunie 1968

Ziua aceasta a fost zi de vizite scurte în diferite părți ale Capitalei și, concomitent, zi a primelor despărțiri.

Dimineața, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a condus pe Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, cu toți membrii delegației bisericești bulgare, la Muzeul Satului. Vizita a înlesnit înalților oaspeți

cunoașterea, în prezentare concentrată, a unuia din cele mai importante sectoare de viață românească.

La orele 12, I.P.S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei și-a luat rămas-bun de la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, de la ceilalți Înalți Ierarhi ai Bisericii noastre și de la membrii celorlalte delegații bisericești de peste hotare, mulțumind călduros pentru dragostea și atenția cu care a fost copleșit în cursul petrecerii sale de neuitat la noi. A fost condus la aeroport cu cinstea cuvenită.

La masa de prînz, buna dispoziție a celor prezenți era întretăiată cînd și cînd de mărturisiri mișcătoare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh *Justinian* a mulțumit delegațiilor bisericești de peste hotare pentru bunăvoința cu care au acceptat programul de vizite în țară conceput de Prea Fericirea Sa și a asigurat pe aleșii oaspeți că nu va conțeni a se ruga Părintelui ceresc pentru sănătatea lor, pentru bunăstarea Bisericilor și popoarelor cărora le aparțin.

Sanctitatea Sa Patriarhul *Benedict* al Ierusalimului a spus: «*Ridic paharul meu în sănătatea Preaiubitului meu Frate, Patriarhul Justinian al României, care a avut bunăstarea să ne invite — prin Comisia Sino-dală — la aceste festivități aniversare. Îi mulțumim cordial Prea Fericirii Sale și rugăm pe Dumnezeu să-i ajute ca să serbeze cît mai multe zile de aur, spre a avea și noi cît mai multe ocazii de a participa la desfășurarea lor. Fac această urare și în interes propriu — a spus Sanctitatea Sa, cu evidentă bunădispoziție — căci de vreme ce o facem, ne urăm și nouă să trăim*».

Sanctitatea Sa Patriarhul *Benedict* al Ierusalimului a oferit II.PP.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului cîte un engolpion sculptat în placă masivă de sidef. Această scurtă și mișcătoare ceremonie s-a desfășurat în apartamentul Sanctității Sale de la palatul patriarhal, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

La rîndul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut daruri nu numai oaspeților, ci și Înalților Ierarhi ai Bisericii noastre.

Seara, Teatrul «Barbu Delavrancea» a oferit — în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a delegațiilor bisericești de peste hotare — un spectacol cu piesa *Miorița*, poem despre viață și moarte, de Valeriu Anania.

*

Vineri, 14 iunie 1968: Sfîrșit de praznic

Nota dominantă a zilei: pregătiri febrile pentru plecările ultimelor delegații bisericești, schimburi de daruri și de impresii, mărturisiri cinstitoare pentru Biserica noastră, pentru patria noastră, pentru bunăstarea așezămintelor bisericești, pentru înfloritoare realizări socialiste, pentru evlavie credincioșilor, pentru vredniciile poporului muncitor, pentru spiritul de comuniune intercreștină, pentru solidaritatea națională a tuturor fiilor neamului...

La masa de prînz, primele goluri lăsate în alcătuirea ei obișnuită de către prețuiții oaspeți plecați spre țările lor anunță sfîrșitul unei întîlniri care am fi vrut să nu se mai sfîrșească. Așa va și fi: ea va continua, prin zăcămintele de dragoste, prețuire și bună-înțelegere pe care le-a așezat în sufletele participanților la sărbătoarea de cinstire a Întîistătătorului Bisericii noastre.

Cuvîntul de despărțire a fost rostit de către Sanctitatea Sa Patriarhul *Benedict* al Ierusalimului, care după ce a salutat în termeni călduroși pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Biserica Ortodoxă Română, a spus, în esență următoarele :

«Plecăm spre casă cu inimile împovărate de păreri de rău, fiindcă am avut parte aici de o ospitalitate ca cea a lui Avraam. Ducem cu noi gînduri pline de nețărmurită recunoștință față de tot ce am văzut, am întîlnit și am trăit la Voi, în draga și prospera Voastră țară.

Vă mulțumim pentru dragostea mare pe care ne-ați arătat-o tot timpul. Ospitalitatea cu care ne-ați cinstit și sentimentele ce le nutriți față de noi ne îndatorează profund. Preaiubitul nostru Frate, Prea Fericitul Patriarh Justinian, ne-a primit și ne-a găzduit ca un voievod. Îi sîntem profund recunoscători.

Aducem aici, în pragul plecării, expresia mulțumirilor și admirației noastre pentru activitatea cu care Voi, oamenii Bisericii Ortodoxe Române, cinstiți Biserica Voastră străbună și țara Voastră bogată și frumoasă, care progresează zi de zi. Străbătînd plaiurile ei, i-am văzut neasemuitele-i frumuseți de Dumnezeu hărăzite, care ne-au încîntat atît de mult încît nu avem cuvinte să le putem exprima.

Preaiubitul nostru Frate, Patriarhul Justinian, este un mare patriarh, care n-a încetat niciodată să lucreze pentru binele Bisericii și țării sale, pentru toată Ortodoxia, pentru creștinătate în genere. Viața pe care o duce Biserica Ortodoxă Română, activitatea duhovnicească pe care o desfășoară ea este pildă pentru toate celelalte Biserici Ortodoxe Răsăritene. Legăturile pe care le avem întreolaltă dovedesc că Bisericile Ortodoxe de pretutindeni conlucrează din duhul dragostei și al înfrățirii.

Pentru ca aceste legături să se păstreze și pe mai departe și să se adîncească, trebuie să fim mereu uniți în dragostea lui Hristos, Care ne strînge pe toți la sînul Său. Toate Bisericile trebuie să păstreze cele mai strînse legături întemeiate pe Sfînta Tradiție, pe canoanele întregii Biserici a lui Hristos, căci acestea sînt temelia activității lor.

Să mergem cu toții spre un singur țel, să urmărim un singur scop: pace în lume și slavă întregii Ortodoxii. Cei douăzeci de ani de păstorie ai Preaiubitului nostru Frate, Patriarhul Justinian — cu realizările lor bisericești și sociale vrednice de gloria Sfîntului Vasile cel Mare și de voievozii binecredincioși ai țărilor române — ne indică fără greș acest îndoit țel».

Sanctitatea Sa Patriarhul *Benedict* al Ierusalimului a încheiat, vădit mișcat, mulțumind încă o dată pentru toate bucuriile sufletești care au fost hărăzite oaspeților Bisericii Ortodoxe Române și ai poporului român.

Îmbrățișându-l cu căldură pe venerabilul Patriarh Benedict al Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a toată Palestina, Siria, Arabia, Pera Iordanului, Cana Galileii și al Sfântului Sion, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ținut să precizeze încă o dată că realizările celor 20 de ani de arhipăstorire ai Prea Fericii Sale se datoresc în covârșitoare măsură contribuției credincioșilor Bisericii noastre, precum și Înaltilor Ierarhi membri ai Sfântului Sinod, pe conlucrarea frățească a cărora Prea Fericea Sa s-a bizuit totdeauna, cu toată încrederea.

Masa s-a încheiat într-o atmosferă de reală comuniune.

*

În cursul zilei, a plecat spre patrie Sanctitatea Sa Efrem al II-lea, Patriarhul Catolicos al Bisericii Ortodoxe din Gruzia, împreună cu I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, Exarh al Ucrainei, însoțiți de ceilalți membri ai delegațiilor bisericești gruzină și rusă. Înalții oaspeți au fost conduși de către II.PP.SS. Mitropoliți Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului, de alți membri ai Sfântului Sinod, PP.CC. Consilieri și Inspectori patriarhali.

La plecarea de pe aeroportul internațional Băneasa, delegațiile au fost salutate de Dl. A. V. Basov, ambasadorul Uniunii Sovietice în Republica Socialistă România, iar din partea Departamentului Cultelor, de directorul Protocolului.

Seara, către orele 19, au plecat pe calea aerului, spre Sofia, delegațiile bisericești ierusalimiteană și bulgară.

La aeroport, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului și Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, împreună cu Înalții Ierarhi însoțitori și cu ceilalți membri ai delegațiilor, au fost conduși de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu II.PP.SS. Mitropoliți Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului, precum și de alți membri ai Sfântului Sinod al Bisericii noastre, prezenți în București, înconjurați fiind de slujitori bisericești.

Au fost de față: Dl. Gh. Bogdanov, ambasadorul R. P. Bulgaria în Republica Socialistă România, împreună cu Dl. Atașat cultural Atanasie Gheorghiev, — precum și Dl. Consilier Menahem Karmi de la Legația statului Israel în România.

Din partea Departamentului Cultelor a fost de față directorul Protocolului.

Așa au trecut peste sufletele noastre — cu suflul lor răscolitor — zilele de neuitat ale *retrospectivei recunoștinței* pe care Biserica noastră i-a închinat-o ocîrmuitorului ei înțelept și prețuit, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul aniversării a două decenii de la întronizarea sa.

* * *

După întoarcerea în țara lor, Conducătorii și membrii delegațiilor bisericești, precum și oaspeții, au trimis Înaltului sărbătorit telegrame și

scrisori de mulțumire în care își manifestă bucuria sufletească de a fi putut participa la festivitățile care au avut loc cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Redăm în continuare cuprinsul câtorva din aceste telegrame și scrisori de felicitare :

Telegrama Sanctității Sale *Patriarhului BENEDICT* al Ierusalimului și al întregii Palestine, conducătorul delegației Patriarhiei de Ierusalim :

Cu sentimente de dragoste frățească, cu mulțumiri călduroase, cu cele mai bune amintiri ne-am despărțit de venerabila, preaiubita Prea Fericirea Voastră. Propunem cu foarte mare plăcere totdeauna să vă amintiți de petrecerea cu noi timp de zece zile. Onorurile rezervate nouă, călătoriile de către dragostea Voastră frățească ne-au mișcat foarte adânc. Vă sîntem recunoscători pentru toate. Rugăciuni fierbinți aducem Ziditorului Bisericii pentru neclintită sănătate a Prea Fericii Voastre de Dumnezeu cinstite pentru a conduce cît mai mult corabia Preasfîntei Biserici Române, asupra căreia invocăm binecuvîntarea bogată în har a Preasfîntului Mormînt, spre întărirea și consolidarea evlaviei poporului român. Așteptăm să revedem dragostea Voastră cea frățească la Ierusalim, o îmbrățișăm în Domnul.

† **BENEDICT**
Patriarhul Ierusalimului

*

Telegrama Prea Fericitului *Arhiepiscop IERONIM* al Atenei și Primat al întregii Grecii, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe a Greciei:

Din încredințarea Sfîntului Sinod și din partea mea personal, doresc să mulțumesc foarte mult Prea Fericii Voastre pentru buna și caldă ospitalitate acordată în minunata Voastră reședință și mă rog ca Bunul Dumnezeu să întărească pe Prea Fericirea Voastră, clerul și credinciosul popor român, să îngăduie ca să ne iubim unii pe alții cu cordialitate și să strîngem legăturile dintre cele două Biserici ale noastre surori.

† **Arhiepiscop IERONIM**
Președintele Sfîntului Sinod al
Bisericii Ortodoxe a Greciei

*

Telegrama I. P. S. *Mitropolit FILARET* al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse :

Delegația Bisericii Ortodoxe Ruse înapoindu-se în patrie, după participarea la sărbătorirea jubileului de 20 de ani de la întronizarea Prea

Fericirii Voastre, își amintește cu un cald sentiment de ospitalitatea de care s-a bucurat tot timpul șederii sale în patria Prea Fericirii Voastre.

Rugăm din tot sufletul pe Cel preaînalt să Vă dăruiască Prea Fericirii Voastre binecuvântările Sale și succes în străduințele viitoare pentru binele Bisericii și popoarelor noastre.

Cu frățească dragoste în Hristos și cu adânc respect,

† **FILARET**

**Mitropolitul Kievului și al Galiției,
Exarh al Ucrainei**

*

Telegrama I. P. S. Arhiepiscop PAAVALI al Careliei și a toată Finlanda, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe din Finlanda :

Am deosebita bucurie să pot exprima Prea Fericirii Voastre mulțumirile mele din inimă, pentru tot ce am văzut în cursul vizitei mele în România. Vă mulțumesc pentru minunata ospitalitate și frățească dragoste manifestată față de reprezentantul Bisericii Ortodoxe din Finlanda, atunci când a luat parte la festivitățile Bisericii Ortodoxe Române. Vă sînt deosebit de recunoscător că mi s-a creat prilejul să cunosc viața Bisericii Ortodoxe Române. Sînt, de asemenea, fericit că am cunoscut îndeaproape poporul român și istoria sa prezentă și trecută. Tot ceea ce am văzut și învățat a fost foarte folositor pentru mine, iar astăzi sînt bucuros să pot povesti cît de puternic lucrează Biserica din România pentru credincioșii săi și pentru întreaga țară.

Încă o dată exprim Prea Fericirii Voastre cordialele mele mulțumiri pentru frățeasca dragoste și găzduire oferită, făcînd urarea ca recentul și caldul contact între Biserica Ortodoxă din Finlanda și Biserica Ortodoxă Română să continue și să capete noi forme concrete.

*Dorind Prea Fericirii Voastre sănătate îndelungată și mulți ani fericiți,
Cu dragoste în Hristos, al Prea Fericirii Voastre umil frate,*

† **PAAVALI**

Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda

*

Telegrama Eminenței Sale Sherard Faulkner ALLISSON, Episcop de Winchester, conducătorul delegației Bisericii Angliei :

Am sosit acasă după ce am petrecut o cu totul memorabilă săptămînă în România. Vă mulțumesc din inimă pentru minunata primire, pentru toate gesturile de bunătate și pentru extrem de generoasa ospitalitate.

Am plecat cu cele mai bune impresii despre viața și vitalitatea Bisericii Ortodoxe Române și am lăsat în urma mea mulți prieteni. Veți fi

întotdeauna în rugăciunile mele și sper că voi avea cîndva fericitul prilej de a mă reîntoarce în România.

Vă mulțumesc din nou pentru toate darurile pe care le voi păstra ca scumpe amintiri ale unei fericite vizite.

Cu dragostea mea în Hristos, al Prea Fericirii Voastre devotat,

† FAULKNER ALLISSON

*

Scrisoarea Canonului JOHN R. SATTERTHWAITE, secretarul general al Consiliului pentru Relațiile Externe ale Bisericii Angliei, oaspete la festivitățile de la București :

După ce am luat parte la minunatele festivități de la București în cinstea aniversării a douăzeci de ani de la înscăunarea Prea Fericirii Voastre, aș dori să Vă aduc mulțumirile mele cele mai calde pentru mai mult decît generoasa ospitalitate ce mi-ați oferit. Liturghia din 6 iunie în biserica Sfîntul Spiridon a fost pentru mine un moment de neuitat ca și recepția de la palatul patriarhal.

Importanța delegației anglicane a fost semnul adîncii afecțiuni pe care noi, cei din Biserica Anglicană, o nutrim față de Sfînta Biserică Ortodoxă Română și în mod special față de Prea Fericirea Voastră.

Aș dori să adaug la aceste cuvinte de mulțumire și sincerele mele felicitări precum și asigurarea că mă voi ruga permanent pentru ca Domnul să dea Prea Fericirii Voastre mulți ani de arhipăstorire a preoților și credincioșilor Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Al Prea Fericirii Voastre în Hristos,

JOHN R. SATTERTHWAITE

NOTE PE FILELE CALENDARULUI CELOR 20 DE ANI DE ARHIPĂSTORIRE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Am strîns acum cinci ani, în bogat buchet de respectuos omagiu sărbătoresc, însemnările sumare pe file de calendar despre momentele și evenimentele mai de seamă din istoria contemporană a Bisericii Ortodoxe Române legate de personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian. Însemnările noastre reflectau activitatea desfășurată de Prea Fericirea Sa în calitate de Patriarh în cei cincisprezece ani de arhipăstorie de pînă atunci, precum și unele date și aspecte din viața și activitatea Sa anterioară, care i-au deschis calea spre Scaunul patriarhal. (Note pe filele calendarului celor 15 ani de arhipăstorie a Prea Fericitului Patriarh Justinian, publicate în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 428—472).

De data aceasta continuăm să înșirăm pe firul cronicii calendaristice însemnările despre ostenelile și înfăptuirile Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian din anii al XVI-lea — al XX-lea ai arhipăstoririi Sale, — osteneli și înfăptuiri care, prin amploarea și însemnătatea lor, vor ilustra de-a pururi istoria Bisericii noastre strămoșești.

Le amintim acum din curgerea vremii, ca omagiu desprins din istorie la sărbătorirea Prea Fericitului Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii a două decenii de rodnică arhipăstorie a Bisericii Ortodoxe Române.

1 9 6 3

20 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat cu avionul la Atena, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, urmînd a merge apoi în Sfîntul Munte, pentru a participa la sărbătorirea împlinirii a o mie de ani de la întemeierea Mînăstirii Marea Lavră și de la organizarea vieții monahale de acolo. Prea Fericitul Patriarh și însoțitorii au ajuns după cîteva ore la Atena, unde au rămas pînă a doua zi, cînd au plecat cu vaporul spre Sfîntul Munte.

22 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au ajuns, laolaltă cu delegațiile celorlalte Biserici Ortodoxe, în capitala Sfîntului Munte, Caryae, fiind întîmpinați de autorități și primiți apoi oficial

de către Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora.

23 iunie

În cadrul sărbătoririi Mileniului Sfîntului Munte s-a oficiat în biserica Protatos din Caryae o litunghie solemnă de către un mareș sobor din care a făcut parte și Prea Fericitul Patriarh Justinian, slujind împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, Prea Fericitul Patriarh Gherman al Bisericii Ortodoxe Sîrbe, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, cu 11 mitropoliți și episcopi și numeroși ieromonahi și ierodiaconi.

— În cadrul unei recepții care a avut loc la Școala Atoniada din Caryae, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit da-

ruri Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, precum și autorităților monahale locale.

24 iunie

În biserica Mînăstirii Marea Lavră din Sfîntul Munte s-a săvîrșit o slujbă religioasă solemnă, sfînta liturghie fiind oficiată de către același sobor care a slujit în ziua precedentă în biserica Protatos din Caryae, și din care a făcut parte și Prea Fericitul Patriarh Justinian.

În jurul și în cadrul slujbelor solemne de la Caryae și de la Marea Lavră s-au desfășurat toate manifestările de comemorare a Mileniului Atosului.

— După încheierea festivităților, a avut loc în sala de recepție a Marii Lavre o consfătuire interortodoxă, în cadrul căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian a expus punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române în problemele de interes panortodox.

25 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a înmînat conducătorilor Marii Lavre daruri pentru biserica mînăstirii, iar în cursul serii a continuat, într-un cerc mai restrîns, consfătuirea din ajun, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora subliniind printre altele că delegația română a dat mare cinste, autoritate și slavă serbărilor de la Sfîntul Munte.

26 iunie

Însoțit de membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat mînăstirile de pe coasta răsăriteană a Sfîntului Munte: Ivron, Pantocrator și Vatoped, fiind întîmpinat pretutindeni cu fast specific și cu bucurie.

27 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au vizitat chiliile românești și bisericuța Sfîntului Ipatie din apropierea Vatopedului, în care viețuiesc patru călugări români.

În aceeași zi a fost vizitată și Mînăstirea Hilandar.

28 iunie

Monahii trăitori în Schitul românesc Prodromul au întîmpinat cu multă bucurie și cu satisfacție pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe membrii delegației Bisericii noastre ortodoxe. «Sosi-rea Prea Fericirii Voastre printre noi,

monahii români, în acest moment, — a spus în cuvîntarea de bun-sosit părințele dikeu (superiorul schitului) Veniamin — ne-a dat prilejul celei mai mari bucurii. De la întemeierea schitului nostru românesc se împlinesc 100 de ani și în această perioadă sînteți primul patriarh care vizitează sfîntul nostru schit».

În cursul dimineții, Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit slujba sfintei liturghii în biserica schitului; iar după amiază a vorbit obștii călugărești, dînd îndrumări și sfaturi duhovnicești și asigurînd-o de tot sprijinul Bisericii-mame.

29 iunie

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și însoțitorii au vizitat *Mînăstirea Dionisiu*, de care este legată amintirea patriarhului Nifon al II-lea, organizatorul Bisericii Ortodoxe Române, precum și a domnitorilor Neagoe Basarab cu fiul său Teodosie, Petru Rareș și doamna lui, Elena, Alexandru Lăpușneanu și doamna lui, Ruxandra.

În aceeași zi au mai fost vizitate Mînăstirile: *Grigoriu*, *Sfîntul Panteleimon* și *Dochiaru*, care au printre ctitorii lor domnitori români.

După vizitarea Mînăstirii Dochiaru, delegația Bisericii Ortodoxe Române care a participat la serbările Mileniului Atosului, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a plecat la Salonic.

30 iunie

După ce delegația Bisericii noastre Ortodoxe a vizitat biserici istorice și monumentale din Salonic, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit la hotel vizita Mitropolitului Panteleimon al Salonicului. Au urmat vizitele D-lui Țurcas, director general în Ministerul Greciei de Nord, și a D-lui Prof. Haralambie Frankistas, ministrul Greciei de Nord, venit să salute pe Prea Fericitul Patriarh și delegația română.

1 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii Săi au întors vizitele făcute de Mitropolitul Panteleimon și de Ministrul Greciei de Nord, Dl. Prof. Haralambie Frankistas. Cu acest prilej s-au făcut schimburi de daruri și au fost subliniate legăturile de prietenie și colaborare între Grecia și România.

O vizită asemănătoare a fost făcută și D-lui director general Țurcas.

2 iulie

După ce au vizitat cartierul universitar al orașului, noul muzeu și câteva biserici de o deosebită importanță istorică și artistică, delegații Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian au părăsit Salonicul, plecând spre Atena.

Sosiți la Atena, Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației au fost invitați la slujba vecerniei și, după aceea, la cina dată de Sfântul Sinod al Bisericii Greciei în cinstea Patriarhului ecumenic, la Mînăstirea «Penteli» din apropierea Atenei.

La sfîrșitul mesei, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a conferit participanților la sărbătorirea Mileniului atonit «Crucea comemorativă», care are gravată pe față inscripția «Athenagoras, Patriarh ecumenic», iar pe verso, cuvintele «Mileniul Sfîntului Munte 1963», în grecește.

3 iulie

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită la Ministerul Culturii, Cultelor și Monumentelor istorice al Greciei. Prea Fericitul Patriarh Justinian a discutat pe larg cu ministrul de resort din guvernul grec asupra situației călugărilor români și a clădirilor Schitului românesc Prodromul din Muntele Atos, exprimînd totodată și doleanțele călugărilor din acest schit.

Delegația a făcut apoi o vizită și la Ambasada din Atena a țării noastre.

4 iulie

În prezența Arhiepiscopului Hrisostom al Atenei, a membrilor Sfîntului Sinod grec și a clerului din Atena s-a făcut, în catedrala Mitropoliei, primirea oficială a Prea Fericitului Patriarh Justinian de către Biserica Ortodoxă a Greciei. Cu acest prilej, Conducătorii celor două Biserici au rostit cuvîntări prin care și-au exprimat sentimentele de dragoste și de prețuire frățească întru Hristos.

5 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației care au reprezentat Biserica Ortodoxă Română la sărbătorirea Mileniului Sfîntului Munte s-au întors în țară.

În drum spre București, avionul a făcut o escală la Sofia, unde delegația Bisericii noastre a fost întîmpinată de Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei și de membri ai Sfîntului Sinod bulgar, schimbîndu-se impresii și gînduri în legătură cu serbările din Muntele Atos.

De la aeroportul Băneasa, Prea Fericitul Patriarh Justinian, membrii delegației și toți cei ce i-au întîmpinat la sosire s-au îndreptat spre catedrala patriarhală, unde s-a oficiat un Te-Deum, după care I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a rostit o cuvîntare de bun-venit. Mulțumind pentru întîmpinare și cuvînt, Prea Fericitul Patriarh a împărtășit celor de față unele impresii despre cele văzute și petrecute cu prilejul Mileniului Sfîntului Munte.

10 iulie

Înainte de a se reîntoarce în patrie, după ce a activat timp de peste doi ani ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Israelului în țara noastră, C. P. Salmon a făcut o vizită de rămas-bun Prea Fericitului Patriarh Justinian, mărturisind că este bucuros să-și exprime admirația pentru prestigiul și respectul de care se bucură Prea Fericirea Sa, atît în rîndurile credincioșilor ortodocși cît și între credincioșii celorlalte culte, subliniind totodată însușirile deosebite ale poporului român.

12 iulie

Răspunzînd invitației Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, avînd ca interpret pe Pr. Simion Neaga, a plecat pe calea aerului la Moscova, pentru a participa la sărbătorirea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de slujire arhierască.

Este cea de a șaptea vizită a Prea Fericitului Patriarh Justinian în capitala Uniunii Sovietice.

13 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, a făcut o vizită de

prezentare Sanctității Sale Patriarhului Alexei, la reședința sa din Moscova.

14 iulie

Însoțit de membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat la slujba sfintei liturghii în biserica «Bucuria tuturor scârbiților» de la Ordînca, săvârșită de P. S. Episcop Ciprian al Dmistrovului, vicar patriarhal.

Răspunzînd cuvîntului de salut rostit la sfîrșitul slujbei de P. S. Episcop Ciprian, Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat că motivul venirii sale la Moscova este legat de bucuria sărbătoririi celor 50 de ani de activitate rodnică de ierarh a Sanctității Sale Patriarhul Alexei, subliniind totodată contribuția substanțială a sărbătoritului la nobila cauză a apropierei Bisericilor ortodoxe și la frontul pentru apărarea și întărirea păcii în întreaga lume.

15 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au făcut o vizită la Comitetul pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., precum și la Ambasada din Moscova a țării noastre.

17 iulie

A avut loc în marea Lavră Troița-Serghieva de la Zagorsk ședința solemnă pentru sărbătorirea Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Ruse, din prezidiul căreia a făcut parte și Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a rostit, în numele Bisericii Ortodoxe Române, un cald, mișcător și documentat cuvînt omagial, urînd ilustrului sărbătorit «din toată inima încă mulți și fericiți ani de rodnică arhipăstorie, în bună sănătate și putere de muncă».

18 iulie

Fîind prăznuirea hramului Lavrei Troița-Serghieva de la Zagorsk, închinat aducerii moaștelor Prea Cuviosului Serghie de Radonej, s-a săvîrșit slujbă solemnă în catedrala «Adormirea Maicii Domnului» din Lavră, din soborul sfinților slujitori făcînd parte și Prea Fericitul Patriarh Justinian.

19—21 iulie

După ce a fost semnat «Comunicatul cu privire la întrunirea de la Moscova a Întîistătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe și a altor confe-

siuni creștine, la jubileul a 50 de ani de slujire arhierească a Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia» (19 iulie), Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au luat parte la excursii, recepții, vizite și slujbe, în Moscova, festivitățile omagiale încheindu-se cu o recepție dată de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse în cinstea Sanctității Sale Patriarhului Alexei și a delegațiilor străine participante la jubileu.

22 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a întors de la Moscova, împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române care a luat parte la sărbătorirea Sanctității Sale Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, la împlinirea unei jumătăți de veac de slujire arhierească în Biserica lui Hristos.

iulie

În urma încetării din viață a papii Ioan al XXIII-lea, conclavul cardinalilor Bisericii Romano-Catolice a ales la 21 iunie 1963 pe noul Papă, în persoana Eminenței Sale Cardinalul Giovanni Battista Montini, care și-a luat numele de Paul al VI-lea.

Salutînd alegerea noului conducător al Bisericii Romano-Catolice, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, i-a trimis o telegramă de felicitări și sincere urări de îndelungată și rodnică păstorie.

Noul Papă a mulțumit călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian, mărturisind că felicitările și urările sale l-au mișcat profund.

8 august

Luînd parte la durerea încercată de Biserica Ortodoxă Sîrbă în urma unui puternic cutremur de pămînt care a avut loc în dimineața zilei de 26 iulie și care a distrus aproape în întregime orașul Skoplje, făcînd numeroase victime și producînd mari pagube materiale, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Gherman al Bisericii Ortodoxe Sîrbe o telegramă de condoleanțe.

27 august

Întîistătorul Bisericii noastre ortodoxe a primit vizita D-lui Pierre Bouffanais, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Franței în România,

cu care a avut un schimb de păreri asupra evenimentelor religioase din anul în curs.

5 septembrie

Ambasadorul Greciei în țara noastră, Dl. Alexandru Argyropoulos, a făcut o vizită Prea Fericitului Patriarh Justinian, înmînîndu-i o scrisoare și un album din partea Arhiepiscopului Hrisostom al Atenei. Prea Fericitul Patriarh a rugat pe distinsul vizitator să transmită Primatului Bisericii Greciei mulțumiri și salutări frățești.

9 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Protoiereul ortodox Klaudiusz Pauszkarski din orașul Bialowiesa din Polonia, care se găsea în vizită în țara noastră.

Oaspetele a prezentat respectuoase omagii, iar Prea Fericitul Patriarh și-a exprimat bucuria de a fi avut prilejul să stea de vorbă cu un reprezentant al Bisericii Ortodoxe din Polonia, cu care Biserica Ortodoxă Română are strînse relații de prietenie.

18 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost vizitat de Rev. J. R. Satterthwaite, canonic al Bisericii Anglicane, care i-a mulțumit pentru primirea făcută și pentru găzduirea la palatul patriarhal.

19 septembrie

Avîndu-l ca oaspete, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit Rev. Canonic J. R. Satterthwaite o cină, în cursul căreia s-au discutat și unele probleme privitoare la relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană.

28 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în vizită pe Dl. Martti Salomies, Ambasadorul Finlandei la București, cu care a avut un schimb de informații de ordin bisericesc.

8 noiembrie

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a împlinit vîrsta de 86 de ani. Cu acest prilej Prea Fericitul Patriarh i-a adresat printr-o telegramă, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al său personal, felicitări, rugînd pe Dumnezeu să încununeze anii vieții Sanctității Sale «cu noi împliniri fericite în înalta

slujire de Arhipăstor al Sfintei Biserici Pravoslavnice a Rusiei».

11 noiembrie

Dl. S. Arif Mardin, Ambasadorul Turciei în țara noastră, a făcut o vizită Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru a-i mulțumi pentru atenția pe care a acordat-o sărbătorii naționale a Turciei, delegînd să ia parte la festivitățile ce au avut loc la Ambasadă pe P. S. Episcop vicar Visarion Ploieșteanul.

La rugămintea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Ambasadorul Turciei a dat informații prețioase asupra cultelor religioase din țara sa.

14 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit participanților la sesiunea Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace ținută la București, între 12 și 17 noiembrie — o gală de filme de scurt metraj, și apoi o masă intimă, cu prilejul căreia au fost rostite cuvîntări pline de recunoștință față de gazdă. Răspunzînd vorbitorilor, Prea Fericitul Patriarh a subliniat străduințele Bisericii noastre pentru pace și atitudinea pozitivă a ei față de Conferința Creștină pentru Pace, căreia îi dă un sprijin real.

17 noiembrie

După un serviciu religios festiv săvîrșit la biserica «Domnița Bălașa» din Capitală la care au asistat membrii Secretariatului Internațional și ai Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit în cinstea oaspeților o recepție la palatul patriarhal, la care au fost invitați și reprezentanții Cultelor religioase din țara noastră.

Felicitînd Comitetul executiv al Conferinței Creștine pentru Pace pentru munca pe care o depune și pentru rezultatele obținute în timpul sesiunii care s-a ținut în țara noastră, Prea Fericitul Patriarh a subliniat că slujitorii Bisericii Ortodoxe Române și credincioșii, «împreună cu poporul, merg pe calea indicată de conducătorii țării noastre și sînt alături de cei ce se străduiesc să statornicească o pace trainică în lume».

15 decembrie

Deschizînd lucrările sesiunii anuale de lucru a Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericitul Patriarh a făcut cu

acest prilej o expunere asupra activității desfășurate de Biserica Ortodoxă Română în cursul anilor 1962—1963 pe tărîmul strîngerii legăturilor frățești cu celelalte Biserici Ortodoxe și al conlucrării prietenești cu alte confesiuni creștine din întreaga lume.

20 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat la tradiționalul concert de colinde dat de studenții Institutului teologic și de elevii seminarului din București, lăudînd, la sfîrșit, silința colindătorilor de a învăța și cînta colindele cu dragoste și cu simțire, și îndemnîndu-i să păstreze și să cultive cu sfințenie bunele și frumoasele obiceiuri tradiționale creștine.

25 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat clerului și credincioșilor tradi-

ționala Pastorală de Crăciun, trimițînd, totodată, Întîistătorilor Bisericilor Ortodoxe surori tradiționala Scrisoare irenică*.

decembrie

Ca și în anii trecuți, Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris și anul acesta cuvînt de început și de binecuvîntare, *Cuvînt de dragoste și pace*, pentru «Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Viena». «Tipărirea celui de-al treilea *Almanah* al parohiei ortodoxe române din Viena, pe anul mîntuirii 1964, ne dă din nou prilejul de a ne îndrepta gîndurile de bine către iubiții noștri fii duhovnicești statorniciți în Austria, binecuvîntîndu-le osîrdia din care a izvorît această lucrare ziditoare de suflet și dătătoare de lumină», — scrie Prea Fericitul Patriarh în începutul cuvîntului înainte la *Almanah*.

1 9 6 4

18 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în vizită pe Dl. Sture Johanson, însărcinat cu afaceri al Suediei la București, care și-a exprimat dorința de a cunoaște organizarea și situația actuală a Bisericii Ortodoxe Române.

Mulțumindu-i pentru informațiile privitoare la situația cultelor din Suedia, Prea Fericitul Patriarh a expus în linii generale situația Bisericii noastre Ortodoxe, care întreține legături de prietenie nu numai cu Bisericile Ortodoxe surori, dar și cu celelalte Biserici neortodoxe de peste hotare.

10 februarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Emil Bodnăraș, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și a Prea Fericitii Sale personal, o telegramă de felicitări și urări, cu ocazia împlinirii vîrstei de 60 de ani.

28 martie

Între 17 și 30 martie, Biserica Ortodoxă Română a avut ca oaspeți patru delegați ai Comisiei «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor: Dr. Lukas Vischer, secretar de cercetări al comisiei, pastor al Bisericii Reformate din Elveția, con-

ducătorul delegației, Dr. Kurt Stadler, profesor la Facultatea de teologie veche-catolică din Berna, Prof. André Benoît de la Facultatea de teologie protestantă din Strasbourg, pastor al Bisericii Evanghelice-Luterane din Alsacia și Lorena (Franța), și Dr. Reinhard Slenczka, asistent la Facultatea de teologie protestantă din Heidelberg, pastor al Bisericii Evanghelice unite din Germania (R. F. a Germaniei).

După încheierea vizitei în capitală și prin țară, cei patru delegați ai Comisiei «Credință și Constituție» au fost primiți de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care i-a salutat ca oaspeți, exprimîndu-și totodată convingerea că ei au pu-

* Potrivit criteriului adoptat la tipărirea în semnărilor anterioare («Biserica Ortodoxă Română», LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 436, în notă), n-am menționat nici în expunerea de față unele acțiuni și manifestări cu caracter de periodicitate ale Prea Fericitului Patriarh ca: Pastoralele de Sfintele Sărbători ale Nașterii și Învierii Domnului, scrisorile irenice, urările de sărbători, participări și cuvîntări la adunări obișnuite eparhiale, vizite cu caracter neoficial ș.a., socotindu-le îndatoriri obișnuite de pastorație.

Am făcut cîteva excepții, atunci cînd asemenea acțiuni și manifestări au ieșit din comun, precum și cu Pastorală de mai sus, pentru a o folosi ca temei pentru nota de față.

tut cunoaște în linii generale viața Bisericii Ortodoxe Române și colaborarea ce există în țara noastră între toate Bisericile și confesiunile creștine.

29 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvârșit în biserica Sfântul Spiridon-Nou din capitală slujba sfintei liturghii, la care au asistat și delegații Comisiei «Credință și Constituție» care au fost oaspeții Bisericii noastre în cea de a doua parte a lunii martie.

În cinstea lor, Prea Fericitul Patriarh a oferit în palatul patriarhal o agapă frățască. Seria cuvântărilor rostite cu acest prilej a fost încheiată de Prea Fericitul Patriarh Justinian. Pornind de la înfrățirea în rugăciune care s-a înfăptuit în timpul slujbei din biserica Sfântul Spiridon-Nou. Arhipăstorul Bisericii Ortodoxe Române i-a felicitat pe oaspeți pentru Sfânta Înviere pe care ei au sărbătorit-o chiar în aceea zi, apoi, în continuare, referindu-se la întâlnirea și dialogul dintre ei și teologii Bisericii Ortodoxe Române și ai Bisericilor Protestante din țara noastră, i-a asigurat că «teologii noștri nu vor pune niciodată obstacole în calea înțelegerii și a unirii dintre creștini, ci vor merge plini de însuflețire pe drumul înfrățirii și al apropierii».

27 aprilie

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Sanctității Sale Papa Paul al VI-lea o scrisoare de felicitare, în care își exprima totodată «nădejdea de a vedea, sub înrîurirea Sfântului Duh, strângându-se legăturile frățesti» între Sfântul Scaun și Biserica Ortodoxă Română.

Mulumind și trimițând, la rîndu-i, Sanctității Sale Papa Paul al VI-lea «urările cele mai bune pentru marile sărbători prilejuite de triumfătoarea Înviere a Domnului nostru», Prea Fericitul Patriarh Justinian sublinia că Biserica noastră depune «toate eforturile în scopul de a face din dragostea frățască, temeiul legăturilor între toți oamenii și între toate popoarele».

7 mai

La rugămintea D-lui Rüdiger von Wachmar, conducătorul studioului din Viena al Televiziunii a II-a germane, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fă-

cut pentru telespectatorii germani o scurtă declarație asupra situației actuale a Bisericii Ortodoxe Române și asupra preocupărilor ei de viitor.

15 mai

Luînd parte la festivitatea deschiderii cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 45-a de preoți, Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut și o cuvîntare ocazională, reamintind că aceste cursuri au scopul de «a îmbogăți și a înmulți cunoștințele teologice ale slujitorilor altarelor și a ține la înalt nivel conștiința îndatoririlor lor sacerdotale... Ele au avut de asemenea un rol însemnat în sporirea zelului evanghelic al preoțimii noastre de slujire a păcii și a bunăvoirii între oameni și între popoare».

6 iunie

Împlinindu-se 16 ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, s-a săvârșit un Te-Deum în catedrala Sfintei Patriarhii.

Răspunzînd cuvîntării rostite cu acest prilej de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit membrilor Sfîntului Sinod, colaboratorilor și tuturor slujitorilor pentru tot sprijinul și însuflețirea pe care le-au manifestat față de toate acțiunile întreprinse în folosul Bisericii Ortodoxe Române în acești ani.

17 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la întâlnirea «elevilor» seriei 1914—1922 de la Seminarul «Sfântul Nicolae» din Rîmnicu-Vîlcea, din care a făcut parte și Prea Fericitul Sa, întâlnire ocazionată de împlinirea a 50 de ani de la intrarea în seminar.

Cu prilejul acestei duiosase revederi la Episcopia Rîmnicului și Argeșului a foștilor elevi și profesori de acum o jumătate de secol ai seminarului teologic din Rîmnicu-Vîlcea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut în catedrala episcopală o evocatoare și emoționantă cuvîntare.

27 septembrie

Aflîndu-se într-o vizită oficială în țara noastră, Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I, împăratul Etiopiei, împreună cu suita sa, a făcut o vizită la Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române.

După ce s-a săvârșit, cu acest prilej, un Te-Deum în paraclisul din palatul patriarhal, Înălții oaspeți au fost invitați în sala de festivități a Adunării Naționale Bisericești, unde Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvântare de salut și de prețuire, subliniind că «Biserica Ortodoxă Română și Biserica Etiopiană, sînt unite prin originea lor apostolică; prin împotrivirea dîrză pe care a trebuit să o opună fiecare, spre a-și apăra comorile lor de credință și de har împotriva prozelitismului altor confesiuni; prin sprijinul pe care au știut să-l acorde popoarelor lor în lupta pentru păstrarea ființei lor naționale și prin însuflețirea cu care slujesc amîndouă propovăduirea în lumea contemporană a mesajului evanghelic de pace pe pămînt și bunăvoință între oameni».

În răspunsul său, Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I a făcut interesante considerații asupra Ortodoxiei, apreciind în mod deosebit activitatea desfășurată de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a oferit apoi distinșilor oaspeți o agapă, în timpul căreia Prea Fericirea Sa s-a întreținut cu Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I, stăruindu-se îndeosebi asupra raporturilor dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Etiopiană.

12 octombrie

Luînd parte la deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 46-a serie de preoți, la Curtea de Argeș, Prea Fericitul Patriarh Justinian a folosit acest prilej pentru a expune în fața preoților, cu o largă documentare, poziția Bisericii Ortodoxe Române în mișcarea ecumenică, și îndeosebi în problema unui dialog între Ortodoxie și Catolicism, pusă în discuție în Biserica Romano-Catolică, subliniind că, în stadiul actual, nu poate fi considerat ca posibil decît «un dialog în vederea unei colaborări pe terenul creștinismului practic».

14 octombrie

S-au împlinit patruzeci de ani de slujire preoțească și arhierească a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Cu acest prilej s-a publicat în paginile revistei «Biserica Ortodoxă Română» un cuprinzător articol omagial, prinos de cinstire, de prețuire, de dra-

goste și de recunoștință pentru îndelungata, stăruitoare și rodnică activitate pe care a desfășurat-o și o desfășoară neîncetat Prea Fericitul Patriarh Justinian întru slava sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române și a întregii Ortodoxii.

26 octombrie

În cadrul vizitelor de informare, Prea Fericitul Patriarh a primit pe Dl. Hendric C. A. Baljon, redactor și corespondent pentru Europa Centrală al unui grup de ziare catolice.

Dat fiind profilul grupului de ziare în serviciul căruia se găsește, Dl. H. C. A. Baljon s-a interesat de e-courile pe care le-au avut în Biserica noastră Ortodoxă acțiunile din ultima vreme ale Bisericii Romano-Catolice întreprinse de papa Ioan al XXIII-lea și de urmașul său, Papa Paul al VI-lea.

27 octombrie

În același scop, de informare, au fost în vizită la Prea Fericitul Patriarh Justinian și ziariștii francezi Jean Lecerf, de la ziarul «Figaro», Maurice Delarue, de la «France Soir», Jean Hautefeuille, de la «Voix du Nord», și Jean Pierre David, de la Radioteleviziunea franceză, oaspeți ai țării noastre în cadrul Acordului cultural dintre Republica noastră și Republica Franceză.

Ei s-au interesat de viața religioasă a credincioșilor Bisericii noastre, de pregătirea clerului, de organizarea bisericească și de raporturile dintre Biserică și stat, primind din partea Prea Fericitului Patriarh toate lămuririle privitoare la aceste probleme.

1 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvârșit slujba tîrnosirii bisericii din comuna Șotînga, situată în apropierea capitalei de altădată a Țării Românești, Tîngoviște, rostind și un înălțător cuvînt de zidire sufletească, de laudă și de binecuvîntare pentru credincioși și pentru preoții lor, care s-au ostenit întru înălțarea bisericii, «măreț monument de artă și de arhitectură».

decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris pentru dreptcredincioșii români din Viena, *Sfătuire duhovnicească*, tipărită în fruntea *Almanahului Parohiei*

ortodoxe române din Viena pe anul 1965, întocmit prin osîrdia Preotului

Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, parohul bisericii.

1965

22 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit la reședința patriarhală din București pe Părintele Bonaventura Schweizer, superiorul general al Ordinului catolic al Salvatorienilor, însoțit de Mgr Francisc Augustin, Ordinariu substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din București.

Superiorul general al ordinului Salvatorienilor, Părintele Bonaventura, a declarat că a dorit să cunoască pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, care se bucură de un prestigiu deosebit în lumea creștină. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a informat mai de aproape asupra organizării și misiunii Ordinului monahal catolic al Salvatorienilor.

— Cu prilejul încetării din viață a președintelui Coloniei române din Austria și prim-efor al parohiei ortodoxe române din Viena, Vasile Onea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis coloniei române o scrisoare de condoleanțe, care a fost citită la sfîrșitul slujbei de înmormîntare.

22 februarie

Ierarhii, preoții și credincioșii au înțîmpinat și anul acesta cu deosebită bucurie ziua de naștere a Prea Fericitului Patriarh Justinian, săvîrșindu-se un Te-Deum în paraclisul palatului patriarhal.

Mulțumind pentru felicitările și urările exprimate în numele tuturor de P. S. Episcop Teoctist al Aradului, Prea Fericitul Patriarh a mărturisit că socotește asemenea popasuri necesare în viața unui om, fiindcă ele dau posibilitatea să se verifice dacă sporul anilor a adus și un spor de roade folositoare pentru semenii noștri.

19 martie

A încetat din viață Gheorghe Gheorghiu-Dej, președinte al Consiliului de Stat al Republicii. Exprimînd sentimentele de adîncă durere cu care ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au aflat trista veste, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri o telegramă de condoleanțe.

25 martie

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, între Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea și Prea Fericitul Patriarh Justinian a avut loc un schimb de scrisori irenice.

În scrisoarea Sa, Prea Fericitul Patriarh își exprimă «satisfacția pentru eforturile depuse fără încetare» de Bisericele Ortodoxe «în scopul realizării apropierii și cooperării frățești cu toate celelalte Biserici creștine».

22 aprilie

Joia Săptămîinii Patimilor. Un sobor arhieresc în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit în catedrala Sfintei Patriarhii slujba sfințirii Sfîntului și Marelui Mir. La sfîrșitul sfînteii liturghii, Prea Fericitul Patriarh a arătat printr-o documentată cuvîntare rostul și însemnătatea Sfîntului Mir și a sfințirii lui în viața religioasă a creștinilor ortodocși.

Este cea de a XI-a sfințire a Marelui Mir făcută de Biserica Ortodoxă Română de la recunoașterea autocefaliei, și a IV-a de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh.

25 aprilie

În cuvîntarea rostită cu prilejul înțîlnirii tradiționale din ziua de Paști cu clerul din capitală, Prea Fericitul Patriarh Justinian a enunțat «cîteva din problemele mari care confruntă astăzi creștinătatea», subliniind preocupările actuale pentru «aflarea mijloacelor de a restabili în viața credincioșilor virtuțile care au constituit odinioară «noul creștin» în moravurile lumii vechi: iubirea de oameni, demnitatea persoanei umane, datoria întrajutorării frățești, așezarea vieții obștești pe temeliile dreptății sociale, lupta împotriva sărăciei, pașnica conviețuire a oamenilor de pretutindeni».

9 mai

Participînd la festivitatea deschiderii cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a 47-a serie de preoți, Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat printr-o cuvîntare rostită cu acest prilej însemnătatea zilei de 9 mai pentru

independența și propășirea țării noastre, evocând totodată strălucita victorie împotriva fascismului, de la care s-au împlinit 20 de ani.

12 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Pastorul italian Giorgio Girardet, slujitor al Bisericii Valdenze din Italia, care îndeplinește și funcția de director al Comunității de la Agape (Prati-Torino). Ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, pastorul G. Girardet a discutat cu Prea Fericitul Patriarh unele probleme interconfesionale actuale.

2 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întâmpinat la aeroportul Băneasa pe Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, care a fost oaspetele Bisericii Ortodoxe Române, între 2 și 8 iunie.

Înaltul oaspete și însoțitorii au mers apoi în catedrala Patriarhiei, unde s-a săvârșit o doxologie, după care Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvântare de întâmpinare.

3 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a însoțit pe Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, în vizitele pe care Înaltul oaspete le-a făcut președintelui Consiliului de Stat și președintelui Consiliului de Miniștri, precum și la Institutul teologic din București.

A participat, de asemenea, la dineul oficial oferit de Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, în cinstea Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey.

Spre seară, Prea Fericitul Patriarh a asistat împreună cu delegația Bisericii Anglicane la slujba vecerniei de la biserica Sfântul Elefterie din Capitală.

4 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a însoțit delegația Bisericii Anglicane în frunte cu Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, în vizitele făcute la Așezămintele bisericesti de la Curtea de Argeș și la șantierul hidrocentralei de pe Argeș.

5 iunie

De la Curtea de Argeș, Prea Fericitul Patriarh Justinian a condus pe oaspeți în vizitele făcute la o parohie de țară, Leordeni, la monumentele și bisericile istorice din Tîrgoviște, precum și la Mănăstirile Viforita, Dealu și Ghighiu.

6 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oficiat sfânta liturghie în catedrala-paraclis Sfântul Spiridon-Nou din Capitală, în prezența Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury și Primat a toată Anglia și a însoțitorilor săi, a membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și a conducătorilor Cultelor creștine din țara noastră, rostind și o cuvântare ocazională despre ortodoxia română.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a conferit Arhiepiscopului de Canterbury Dr. Michael Ramsey «Crucea patriarhală», turnată în aur și bătută cu pietre scumpe, iar Grația Sa a conferit Prea Fericitului Patriarh «Crucea Lambeth», de aur.

La amiază, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit o masă festivă, iar după amiază a însoțit pe Înaltul oaspete la un concert religios în cinstea Grației Sale, la Institutul teologic din București.

După concert, Prea Fericitul Patriarh a mers cu oaspeții la biserica anglicană din București, unde a asistat la slujba vecerniei, oficiată de însuși Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey.

7 iunie

După ce a condus pe oaspeții englezi în vizita făcută Bibliotecii Patriarhiei Române de la Mănăstirea Antim, Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezidat o consfătuire între membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și membrii delegației Bisericii Anglicane asupra unor probleme de interes comun, amintind în cuvântarea de deschidere legăturile dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană, și îndeosebi ale Bisericii Ortodoxe Române cu cea Anglicană.

Grația Sa Dr. Michael Ramsey a adresat Prea Fericitului Patriarh invitația de a vizita Biserica Anglicană. Prea Fericitul Patriarh a acceptat cu plăcere invitația.

În aceeași zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul de

Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat al Angliei și Mitropolit au semnat comunicatul comun asupra istoricei întâlniri de la București.

Seara, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la recepția dată de Ambasadorul Marii Britanii la București cu prilejul vizitei în România a Conducătorului Bisericii Anglicane.

8 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a condus la aeroportul Băneasa pe Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, care s-a reîntors la Londra, după o vizită de o săptămână în țara noastră.

17 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întâmpinat la aeroportul Băneasa pe Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor, care a sosit ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Române. Este prima vizită pe care o face un Catolicos armean Bisericii noastre ortodoxe.

După săvârșirea unei doxologii în catedrala patriarhală, Prea Fericitul Patriarh a rostit o mișcătoare cuvântare de bun-sosit, amintind că Înaltul oaspete s-a născut, a crescut și și-a făcut studiile în capitala țării noastre.

18 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor au vizitat Schitul Dragoslave, «Biserica Neagră» și biserica ortodoxă Sfântul Nicolae din Schei din Brașov și Mănăstirea Sinaia.

19 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I au făcut o vizită la Institutul teologic din București.

20 iunie

În cadrul festivităților desfășurate cu prilejul vizitei Sanctității Sale Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oficiat slujba sfintei liturghii la biserica «Domnița Bălașa» din București, rostind și un cuvânt de pomenire a tuturor sfinților, și făcând totodată o prezentare istorică a Bisericii Armene și a legăturilor dintre români și armeni.

Sentimentele de frățescă bucurie ale Bisericii Ortodoxe Române au fost exprimate de către Prea Fericitul Patriarh Justinian și prin toastul rostit la masa oferită în cinstea Sanctității Sale Vasken I, în palatul patriarhal.

După amiază, în sala sinodală de la Mănăstirea Antim a avut loc o întâlnire între delegații Bisericii Armene și membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în cadrul căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut o expunere asupra stadiului actual al raporturilor dintre Bisericele creștine, cu referințe speciale la consfătuirile la care au participat și delegați ai Bisericii Armene, subliniind că s-a «creat o atmosferă favorabilă pentru relațiile din viitor».

— În cimitirul orașului Tulin din Austria, unde au fost înmormîntați 46 ostași români, morți în timpul întîiului război mondial din 1916—1918 în lagărele de prizonieri de acolo, s-a săvîrșit slujba sfințirii unei troițe de piatră de Albești, trimisă în dar de Prea Fericitul Patriarh Justinian. Ridicată din inițiativa parohului bisericii ortodoxe române din Viena, Pr. Prof. Gh. Moiescu, troița a fost sfințită de un sobor delegat de Prea Fericitul Patriarh, format din I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor și Arhidiaconul Mihai Marinescu de la catedrala Patriarhiei.

26 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a însoțit pe Sanctitatea Sa Vasken I la concertul dat în cinstea Sanctității Sale la Institutul teologic din București de Corala preoților din Capitală și de Corala catedralei patriarhale.

27 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat la slujba sfintei liturghii săvîrșită în biserica armeană din București de Sanctitatea Sa Vasken I, care a rostit și o cuvântare de salut, exprimînd frumoase sentimente la adresa Bisericii Ortodoxe Române, a poporului român și a Prea Fericitului Patriarh.

3 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I au semnat un «Comunicat comun» asupra vizitei făcute în țara noastră și Bisericii noastre

de Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor, între 17 iunie și 3 iulie 1965.

Prea Fericirea Sa a însoțit apoi pe Sanctitatea Sa Vasken I pînă la aeroportul Băneasa, de unde a plecat cu avionul spre patrie.

29 iulie

S-a inaugurat un prețios așezămînt ctitorit de Prea Fericitul Patriarh Justinian: Casa sanatorială de la Mînăstirea Cozia a Casei de Pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române. Participînd la inaugurarea acestui așezămînt, Prea Fericitul Patriarh a rostit o cuvîntare prin care a arătat rostul și importanța așezămîntului.

12 august

S-au împlinit douăzeci de ani de cînd Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit harul arhieriei în monumentală catedrală din Iași.

Semnalînd evenimentul, revista «Biserica Ortodoxă Română» a închinat un cuprinzător articol omagial.

22 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la ședința festivă de deschidere a sesiunii Prezidiului Conferinței Bisericii Europene care și-a desfășurat lucrările la București.

După oficierea unui Te-Deum, Prea Fericitul Patriarh a rostit o cuvîntare de salut, exprimîndu-și totodată mulțumirea pentru faptul că a fost acceptată invitația Bisericii Ortodoxe Române ca sesiunea din toamna anului 1965 a Prezidiului Conferinței Bisericii Europene să se țină în capitala țării noastre.

23 septembrie

În calitate de gazdă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit, în palatul patriarhal, o masă în cinstea participanților la sesiunea de la București a Prezidiului Conferinței Bisericii Europene.

24 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la dineul oferit în saloanele restaurantului Athénée Palace de Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România, în cinstea conducătorilor Conferinței Bisericii Europene.

25 septembrie

Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian o scrisoare anunțînd că în curînd vor sosi la București cinci studenți etiopieni care vor studia teologia în România, bucurîndu-se de cele cinci burse oferite de Biserica Ortodoxă Română cu prilejul vizitei Majestății Sale în țara noastră, în anul 1964. În scrisoare, Împăratul Etiopiei anunță că a trimis în dar Prea Fericitului Patriarh, prin studenții respectivi, o cruce, produs al artei etiopiene.

După sosirea studenților, Prea Fericitul Patriarh a trimis Majestății Sale Imperiale o cordială scrisoare de mulțumire pentru prețiosul dar, asigurîndu-l totodată de toată grija și dragostea părintească față de studenții etiopieni.

2 octombrie

Împlinindu-se zece ani de la înscăunarea Sanctității Sale Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întîistătătorului Bisericii Armene o telegramă de calde felicitări și urări frățesti.

9 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întîmpinat, după datină, și a condus în palatul Sfîntului Sinod și în Mînăstirea Antim din capitală pe Excelența Sa Dr. Sardepalli Radhakrishnan, Președintele Indiei, care a vizitat aceste așezăminte cu prilejul călătoriei oficiale făcute în țara noastră.

În timpul recepției cu care s-a încheiat această vizită, Președintele Indiei s-a întîrînit cordial cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

11 octombrie

La cererea unei echipe de cinești de la studioul televiziunii din Viena, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut pentru acest studiou o declarație, subliniind fundamentul spiritual și istoric al creștinismului românesc, precum și «spiritul ecumenist care caracterizează raporturile dintre Cultele religioase din Republica Socialistă România», și care «se manifestă și în acțiunile întreprinse de Biserica Ortodoxă Română și de alte Biserici creștine din țara noastră în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericii, Conferinței Bisericii Europene, Confe-

rinței Creștine pentru Pace sau altor foruri creștine internaționale».

2 noiembrie

Cu ocazia sărbătorii naționale a Etiopiei, sărbătorindu-se totodată și cea de a 35-a aniversare a încoronării Majestății Sale Imperiale Haile Selassie I, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Împăratului Etiopiei o telegramă de felicitări și urări de sănătate și de fericire.

17 decembrie

Deschizând lucrările sesiunii ordinare anuale a Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericitul Patriarh a făcut o succintă expunere asupra desfășurării vieții noastre bisericești în cursul anului expirat, subliniind că «Biserica Ortodoxă Română și-a împlinit misiunea ei sfântă, în deplină concordanță cu canoanele și legiurile ei proprii, intensificând strădanii sale pe calea întăririi legăturilor frățești, de unitate doctrinară cu Bisericile Ortodoxe, și de apropiere, înțe-

legere și conlucrare cu celelalte Biserici creștine din lume».

20 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a onorat cu prezența sa o șezătoare muzicală de la Institutul teologic din București, constând din colinde tradiționale de Crăciun și de Anul nou, cântate de elevii seminariști și de studenții teologi.

decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris cuvânt începător și povătuitor — intitulat *Osîrdie binecuvîntată*, — și pentru cel de al cincilea «Almanah al parohiei ortodoxe române din Viena, pe anul 1966».

— Întîistătorul Bisericii Ortodoxe Române a scris totodată un părintesc și duhovnicesc *Cuvînt către cititori* și pentru «Calendarul ortodox *Credința* pe anul 1966», editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, tipărit la Detroit, Michigan.

1 9 6 6

4 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Dl. L. C. Glass, ambasadorul Marei Britanii la București, care a prezentat pe Arhidiaconul Douglas Wanstand de Malta, aflat în drum spre Sofia.

17 ianuarie

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din 1965, Papa Paul al VI-lea a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian o scrisoare irenică, în care confirmă primirea scrisorii irenice a Prea Fericitului Patriarh și subliniază că «aceste schimburi de mesaje, avînd temeiul în dragostea comună față de Acela care s-a făcut Om pentru noi, deschid sufletul spre cele mai scumpe nădejdi și par că pregătesc calea spre noi contacte și spre o mai completă comuniune».

18 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe atașatul comercial al Ambasadei Greciei la București, care a prezentat pe noul preot slujitor al bisericii Ambasadei Greciei la București, Athanasios Mihas.

30 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la sărbătorirea hramului Institutului teologic și Seminarului teologic din București, — Sfinții Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz și Ioan Gură de Aur.

Cu prilejul agapei tradiționale, Prea Fericitul Patriarh, evocînd momente importante din istoria patriei noastre și din trecutul creștinismului ortodox românesc, a îndemnat pe elevi și pe studenți să cunoască temeinic trecutul glorios al poporului nostru, sporindu-și astfel dragostea față de patrie și de Biserică.

31 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență de prezentare pe Rev. Michael Moore, recomandat de Episcopul anglican de Gibraltar pentru a sluji ca preot la biserica anglicană din București și pentru a fi acceptat ca auditor la Institutul teologic.

18 februarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Dl. Al. C. Arhiropoulos, ambasadorul Greciei la București, care a înmînat Prea Fericirii Sale

scrisori irenice din partea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Hrisostom al Atenei.

22 februarie

Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a împlinit vârsta de 65 de ani. Cu acest prilej, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii noastre au îndreptat rugăciuni către Dumnezeu ca să reverse neîncetat darurile Sale cerești peste Prea Fericea Sa, cu sănătate deplină și cu noi puteri de muncă în slujba binelui și a păcii.

S-a oficiat un Te-Deum în paraclisul palatului patriarhal, iar revista «Biserica Ortodoxă Română» a marcat acest moment aniversar printr-un editorial omagial, care reflectă în trăsături esențiale personalitatea și activitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

8 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe I.P.S. Mitropolit Meliton al Ilinopolei și Theirelor, însoțit de Prof. Gheorghe Tzetzis. I.P.S. Mitropolit Meliton a înmănat Prea Fericitului Patriarh o scrisoare din partea Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora, cu privire la pregătirea dialogului cu anglicanii, cu vechii-catolici și cu Bisericile Vechi-Orientale.

31 martie

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, Papa Paul al VI-lea a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian o scrisoare irenică în care, subliniind că anul acesta (1966) Învierea Domnului se sărbătorește în aceeași zi de către toți creștinii, amintește și de problema datei Paștilor, spunând că Biserica Romano-Catolică nu este împotriva fixării acestei date într-o duminică precisă, dar dorește ca această hotărâre să fie luată în înțelegere cu toate Bisericile creștine.

martie

Sub titlul «Purtători de lumină», Prea Fericitul Patriarh Justinian a publicat în revista românească de spiritualitate ortodoxă «Credința» (vol. XVI, nr. 3, martie 1966), editată de Episcopia Ortodoxă Română în America, un articol ocazional de Paști, îndemnând pe credincioșii români ortodocși din acea parte a lumii să fie, în noua lor patrie,

«purtători de lumină ai Învierii lui Hristos».

4 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la recepția oferită de Ambasada R.P. Ungare din București cu prilejul eliberării Ungariei de sub jugul fascist.

10 aprilie

Fiind prima zi de Paști, potrivit datinei, preoții capitalei au prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian urările lor respectuoase de acest mare praznic al creștinătății, iar studentul etiopian Abebaw Igzev, pe ale elevilor și studenților străini care urmează cursurile Seminarului și Institutului teologic din București, mulțumind totodată Întâistătorului Bisericii noastre pentru grija cu adevărat părintească pe care le-o poartă.

Mulțumind tuturor pentru urări, Prea Fericitul Patriarh a prezentat preoțimii din capitală pe studenții străini veniți la studii în țara noastră: cinci studenți din Etiopia, cinci studenți din Uganda, un student din Liban, un student din Elveția, un preot student din Anglia și un student din Canada.

24 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit la palatul patriarhal un grup de 25 studenți teologi de la Seminarul predicatorial din Essen al Bisericii Evanghelice din Theinland (R. F. a Germaniei), care au vizitat monumente și instituții din țara noastră, sub conducerea directorului de studii Dr. Alfred Burgsmüller. Prea Fericitul Patriarh a discutat părintește cu tinerii teologi oferindu-le apoi, în dar, cărți.

6 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei o telegramă în care exprimă «adâncă părere de rău resimțită de toți ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române pentru pierderile de vieți omenești și pentru stricăciunile materiale suferite de poporul frate vecin», în urma ruperii unui baraj la Vrața.

— Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit un grup de conducători ai Protestantismului francez, format din Pastorul Charles Westphal, președintele

Federației Protestante din Franța, Pastorul Pierre Bourguet, președintele Consiliului național al Bisericii Reformate din Franța, Dr. Marc Lods, decanul Facultății protestante de teologie din Paris, și Pastorul Jacques Marchand, din Marsilia, membru în Comitetul executiv al Alianței Reformate Mondiale.

Prea Fericitul Patriarh s-a întreținut călduros cu oaspeții și le-a urat o bună călătorie prin țara noastră, pe care o vizitează la invitația Prea Fericirii Sale.

8 mai

Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române a oferit oaspeților luterani francezi o agapă, la care a invitat și o delegație a tinerei Biserici Ortodoxe din Uganda, aflată, de asemenea, în vizită în țara noastră, alcătuită din Reverendul Sebalu Kasasa, conducătorul Bisericii Ortodoxe din Uganda, Dl. Fenekansi Musoke Salongo, secretarul Comitetului de unificare al acestei Biserici, și D-na G. Nabalunga Bemba, președinta femeilor ortodoxe din Uganda.

Salutînd pe oaspeți, Prea Fericitul Patriarh a subliniat totodată rolul și însemnătatea contactelor și legăturilor interbisericești.

9 mai

La invitația Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat la Sofia, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române alcătuită din I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Teofil al Clujului, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P.C. Pr. Olimp Căciulă, inspector patriarhal și C. Diacon Petre Zamfira de la catedrala patriarhală, — spre a face o vizită de prietenie Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu ocazia sărbătoririi a 13 ani de la reînființarea patriarhatului în Biserica Ortodoxă Bulgară și de la înscăunarea Prea Fericitului Chiril ca Patriarh.

10 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit împreună cu Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei sfînta liturghie în catedrala «Sfîntul Alexandru Nevski» din Sofia.

La sfîrșitul slujbei, Prea Fericitul Patriarh Chiril a salutat prezența delegației Bisericii Ortodoxe Române în

frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian la festivitățile Bisericii sore bulgare, a elogiât Biserica Ortodoxă Română și pe Arhipăstorul ei și a subliniat însemnătatea reînființării Patriarhiei Bulgare.

La rîndul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat legăturile de prietenie dintre cele două Biserici surori și a adus salutul și mesajul de frățescă iubire Bisericii Ortodoxe Bulgare și venerabilului ei Întâistător, Prea Fericitul Patriarh Chiril.

11 mai

Delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțită de Prea Fericitul Patriarh Chiril, a făcut o vizită oficială la Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Bulgaria, unde a fost primită cu multă cordialitate de Dl. Ivan Mihailov, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, care și-a manifestat toată simpatia față de Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române și față de lucrarea constructivă pe care o desfășoară Biserica noastră.

După amiază, Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au vizitat Mînăstirea Boian din apropierea Sofiei, și apoi vîrfurile de munte Vitoșa.

12 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, a făcut o vizită la Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Bulgaria, fiind primit cu multă afecțiune de Dl. Gheorghe Traikov, președintele Prezidiului.

După o convorbire cordială, Dl. Gh. Traikov a decorat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian cu Ordinul «Chiril și Metodie» clasa I-a, iar pe I.P.S. Mitropolit Iustin cu același Ordin clasa a II-a, felicitîndu-i călduros pentru activitatea pe care o depun în slujba păcii și prieteniei dintre popoare și îndeosebi pentru întărirea legăturilor de prietenie dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară și dintre poporul român și poporul bulgar.

După amiază, Prea Fericitul Patriarh și însoțitorii au vizitat Academia teologică «Sfîntul Clement de Ohrida» și «Muzeul de artă bisericească» al Patriarhiei Bulgare, iar seara, Dl. M. Kiuçukov, președintele Comitetului pentru

treburile bisericești de pe lângă Ministerul de Externe bulgar a oferit o cină în cinstea delegației Bisericii noastre.

13 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, însoțiți de Prea Fericitul Patriarh Chiril, au vizitat orașul Plovdiv și vestita Mănăstire Bacicovo.

14 mai

Delegația Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a continuat vizitarea Plovdivului, iar la întoarcerea spre Sofia a vizitat stațiunea climaterică Boroveț, de pe plaiurile de vest ale munților Rila, și mănăstirea de maici din orașul Samokov.

Seara, Dl. I. Beldeanu, ambasadorul Republicii Socialiste România la Sofia, a oferit în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române o cină.

15 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvârșit, în fruntea unui sobor, sfânta liturghie în biserica ortodoxă română din Sofia, fiind de față și Prea Fericitul Patriarh Chiril, însoțit de membrii Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

La sfârșitul slujbei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut credincioșilor o caldă cuvîntare, împărtășindu-le binecuvîntările Sale patriarhicești.

A oferit apoi gazdelor un dejun, într-unul din marile saloane ale restaurantului și hotelului «Balkan» din Sofia.

Cu prilejul acestei mese, Prea Fericitul Patriarh Chiril a înmînat Prea Fericitului Patriarh Justinian Ordinul «Sfîntul Ioan de Rila» clasa I-a, iar celorlalți membrii ai delegației Bisericii Ortodoxe Române același ordin, clasa a II-a, acordate de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

16 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române s-au reîntors din vizita oficială făcută Bisericii Ortodoxe Bulgare.

La sosire, după oficierea unui Te-Deum în catedrala Patriarhiei, Prea Fericitul Patriarh a împărtășit clerului bucureștean impresii din cursul acestei vizite.

27 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la dineul oferit de Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România în cinstea Șahinșahului Iranului, oaspete al țării noastre.

29 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la dineul oferit de Șahinșahul Iranului, Maiestatea Sa Imperială Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, cu prilejul vizitei pe care a făcut-o în țara noastră.

17 iunie

Înainte de a pleca în vizită în Anglia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat, împreună cu I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și cu membrii delegației însoțitoare, la un dineu oferit în cinstea Prea Fericitului Sale de Dl. Brash, însărcinat cu afaceri al Marelui Britanii la București.

21 iunie

Răspunzînd invitației Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, de a vizita Biserica Angliei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat la Londra, în fruntea unei delegații formată din P.S. Episcop Antim Tîngovișteanul, vicar patriarhal și secretar al Sfîntului Sinod, P.C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și redactorul responsabil al revistelor patriarhale, P.C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc și al cabinetului patriarhal, și Diaconul Constantin Dumitrescu de la catedrala patriarhieii.

După primirea de la aeroportul Londrei, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au fost invitați de Grația Sa Dr. Michael Ramsey în capela Palatului Lambeth, unde s-a oficiat un Te-Deum și s-au rostit cuvîntările de salut, iar după masa de seară au avut loc, în sala de conferințe din Palatul Lambeth, convorbiri asupra relațiilor dintre Ortodoxie și Anglicanism, și îndeosebi dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană.

22 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, însoțiți de Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, au vizitat

Parlamentul Marii Britanii (Camera Lorzilor, Camera Comunelor, capela Sfântul Ștefan, holul «Sfântul Ștefan»), și apoi Casa Bisericii, care este instituția centrală a Bisericii Anglicane.

La orele 12,30, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey au fost primiți de Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a a Regatului Unit al Marii Britanii, în Palatul Buckingham. Majestatea Sa Regina s-a întreținut cu Înalții Prelați timp de o jumătate de oră, exprimându-și satisfacția deosebită pentru această vizită.

După amiază, Prea Fericitul Patriarh a fost oaspetele Clubului Niceean, format din personalități cunoscute pentru sentimentele lor de respect față de hotărârile Sinodului ecumenic de la Niceea și îndeosebi față de Simbolul de credință.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au fost apoi în vizită la Școala Navală Regală de la Greenwich, pe unde trece primul meridian al pământului.

23 iunie

După ce a făcut o vizită la Ambasadă din Londra a Republicii Socialiste România, Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat Mănăstirea Nashdom, situată lângă localitatea Buckinghamshire, la circa 40 km de Londra, și apoi istoricul Castel Windsor, cu biserica Sfântul Gheorghe, Capela Reginei, din orașelul cu același nume.

Reîntors la Londra, Prea Fericitul Patriarh a fost invitatul Lordului Primar al Londrei, Sir Lionel Denny, asistând la un Te-Deum în biserica Sfântul Ștefan Walbroock și participând la un dineu oferit în cinstea Prea Fericirii Sale în Palatul Primăriei, Mansion House.

24 iunie

Fiind sărbătoarea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au asistat la slujba Sfintei Euharistii, oficiată în capela din Palatul Lambeth de însuși Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury.

După terminarea slujbei, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Dr. Michael Ramsey cu însoțitorii au plecat la Canterbury, orașul de reședință al Primatului Angliei, unde au vizitat

istorica și monumentală catedrală ridicată pe locul unde a predicat credința creștină misionarul Angliei, Sfântul Augustin.

A fost vizitată, de asemenea, și Școala secundară arhiepiscopală din Canterbury.

25 iunie

În drumul de la Canterbury spre Londra, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au vizitat Mănăstirea «Sfânta Maria» de la West Malling, o mănăstire de călugărițe benedictine.

După ce au participat la o recepție dată de «Asociația Bisericilor Anglicană și Răsăritene», Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Dr. Michael Ramsey au mers la biserica St. Dunstan-in-the-West, unde funcționează și biserica ortodoxă română pentru creștinii ortodocși români din Anglia, și au asistat la slujba ortodoxă a vecherniei, după care Prea Fericitul Patriarh a rostit o predică, vorbind despre problema mântuirii și sfințirii omului.

Seara, Grația Sa Dr. Michael Ramsey a oferit un dineu la care au fost invitați și conducătorii și reprezentanții Bisericilor și cultelor din Londra. Dineul s-a desfășurat într-un spirit de larg ecumenism și de apropiere sufletească.

26 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvârșit sfânta liturghie în biserica ortodoxă română din Londra. La sfârșitul sfintei liturghii, Prea Fericitul Patriarh s-a îmbrățișat frățeste cu Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey.

Au asistat apoi, împreună cu însoțitorii, la săvârșirea sfintei Euharistii în Westminster Abbey, una din cele mai mari catedrale din Londra a Bisericii Anglicane. Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o rugăciune și a depus o coroană de flori la mormântul Eroului necunoscut, aflat aproape de intrarea în catedrală.

După amiază, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe reprezentanții posturilor de radio B.B.C. din Londra, cărora le-a împărtășit unele impresii în legătură cu vizita pe care a făcut-o în Anglia, iar după masă de seară, într-un cadru solemn, a fost semnat un «Comunicat comun despre întâlnirea Prea Fericirii Sale Justinian, Patriarhul Sfintei Biserici Ortodoxe a

României, și Grația Sa Michael Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit».

— Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit într-unul din saloanele Palatului Lambeth pe Arhiepiscopul Igino Cardinale, delegat apostolic al Bisericii Romano-Catolice în Marea Britanie, care, exprimând salutări frățești și urări de sănătate din partea Papii Paul al VI-lea, a adresat Prea Fericirii Sale unele rugăminți în legătură cu o eventuală vizită la București a unor reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice. Prea Fericitul Patriarh a răspuns că Biserica Ortodoxă Română este pentru colaborare, care nu poate fi însă posibilă decât numai dacă părțile sînt conduse de spiritul sincerității și al iubirii creștine.

27 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit o recepție în cinstea Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, în saloanele Ambasadei din Londra a Republicii Socialiste România.

28 iunie

La amiază, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au plecat din Londra cu avionul, spre Geneva.

Întîmpinat la aeroportul Genevei de Dr. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și de alți reprezentanți ai acestei organizații ecumenice bisericești, printre care se găsea și I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, precum și de reprezentanții Bisericilor și autorităților locale, Prea Fericitul Patriarh a mers la catedrala Sfîntul Petru, una din marile și istoricele biserici din Geneva, unde s-a oficiat o slujbă religioasă ocazională, fiind salutat cu reverență de Pastorul J. G. Bodmer, președintele Adunării Ecumenice a Bisericilor din Geneva, și de Pastorul Max Dominicé, secretarul general al Bisericii Naționale Protestante din Geneva.

Prea Fericitul Patriarh a fost primit apoi de André Rouffieux, președintele Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Geneva, în sala oficială a Cantonului. «Însuflețit de spirit ecumenic, — a spus printre altele Președintele A. Rouffieux în cuvîntarea de salut — sînteți, alături de alți eminente prelați, un apostol al păcii și al iubirii între

creștini și prin aceasta între popoare și națiuni».

29 iunie

Fiind sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit în sobor sfînta liturghie în capela Consiliului Ecumenic al Bisericilor, rostind și o predică adecvată, reamintind de temeiul apostolic al unității creștine.

Prea Fericitul Patriarh a vizitat apoi, în biroul său de lucru, pe Dr. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, cu care a avut o convorbire informativă.

După amiază, Prea Fericirea Sa a avut o întîlnire cu comisia Bisericilor pentru Afacerile internaționale, după care a vizitat birourile unde lucrează I.P.S. Mitropolit Emilian de Calabria, reprezentant al Patriarhiei Ecumenice pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, P.C. Protoiereu Vitalie Borovoi, reprezentant permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, și P.C. Pr. Paul Vergheze, conducătorul Diviziei pentru Formația Ecumenică.

Prea Fericitul Patriarh și suita Sa au fost și la Institutul Ecumenic de la Bossey, la o distanță de 18 km de Geneva, unde au vizitat capela Institutului, sălile de cursuri și biblioteca.

După întoarcerea la Geneva, Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat palatul fostei Ligi a Națiunilor, astăzi sediu al O.N.U. în Europa.

Seara, Secretarul General Dr. W. A. Visser't Hooft a dat în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian un dineu oficial.

— Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris o declarație solicitată de Departamentul Informațiilor din Consiliul Ecumenic al Bisericilor în legătură cu Mișcarea ecumenică, arătînd cum o privește Biserica Ortodoxă Română și ce așteaptă de la ea.

30 iunie

În cursul dimineții, Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a întretinut cu membrii Comisiei «Credință și Constituție» în frunte cu Lukas Vischer, directorul acestei Comisii, care a dat unele informații asupra unor probleme aflate în studiu, printre care și aceea a datei Paștilor.

La sfîrșitul întrevederii, Prea Fericitul Patriarh a înmînat lui Lukas Vis-

cher declarația în legătură cu Mișcarea ecumenică, cu rugămintea de a o preda Departamentului Informațiilor, cu care, din lipsă de timp, n-a mai putut lua contact direct.

După ce a oferit o recepție în cinstea conducătorilor Consiliului Ecumenic al Bisericii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat cu avionul spre țară, unde a sosit în cursul serii.

8 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întocmit și a semnat «Grammata de învestirea și înscăunarea P.S. Victorin Ursache, Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America», citită în ziua de 21 august 1966, la festivitatea înscăunării noului episcop, în catedrala «Sfânta Treime» din Detroit, Michigan.

31 august

I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române care a participat între 1 și 15 septembrie la lucrările de la Belgrad ale comisiilor pentru pregătirea dialogului Bisericii Ortodoxe cu anglicanii și cu vechii-catolici, a înmănat Prea Fericitului Patriarh Gherman al Serbiei o scrisoare din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, însoțită de daruri.

1 septembrie

Cu ocazia începutului noului an bisericesc, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian o telegramă cu caracter irenic.

4 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la slujba săvârșită în catedrala «Mitropolia» din Tîrgoviște pentru pomenirea mitropolitului Antim Ivireanul, la împlinirea a 250 de ani de la tragica lui moarte, rostind și un cuvînt de evocare.

Prea Fericitul Patriarh a participat apoi la slujba de pomenire a mitropolitului Antim Ivireanul săvârșită la Mînăstirea Dealu.

5 septembrie

Participînd la deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria a 50-a de preoți, Prea Fericitul Patriarh Justinian, după

ce a subliniat că Biserica noastră a prăznuit totdeauna evenimentele de seamă din trecutul ei istoric, a rostit conferința *La două sute cincizeci de ani de la moartea mitropolitului Antim Ivireanul* († 1716).

După amiază, Prea Fericirea Sa a mers din nou în mijlocul preoților cursiști și le-a vorbit despre raporturile Bisericii noastre cu Vaticanul, dîndu-le apoi sfaturi și îndemnuri pentru activitatea lor misionară și pastorală.

29 septembrie

Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, însoțit de P.S. Episcop Teoctist al Aradului, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P.C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, și P.C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul ~~Consiliului Național Bisericesc~~ și al cabinetului patriarhal, a plecat cu avionul în R.S.S. Armeană (U.R.S.S.), la Ecimiadzin, reședința Sanctității Sale Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor Armenilor.

Prea Fericitul Patriarh și însoțitorii au fost întâmpinați la aeroportul Erevan de Sanctitatea Sa Vasken I, fiind conduși apoi la Ecimiadzin, în catedrală, unde s-a săvîrșit un serviciu religios și s-au ținut cuvîntări de bun-sosit.

30 septembrie

Conduși de Sanctitatea Sa Vasken I, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au vizitat Catedrala Sfîntul Ecimiadzin, Mînăstirea Gaiane și Mînăstirea Ripsine, monumente de artă religioasă cu o deosebită valoare istorică din Ecimiadzin; a fost vizitată, de asemenea, și tipografia Bisericii Armene.

Sanctitatea Sa Vasken I a dat o masă oficială în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian, în timpul căreia a evocat, în limba română, prietenia care a unit întotdeauna Biserica Armeană și Biserica Ortodoxă Română, precum și prețuirea și frățietatea dintre poporul român și poporul armean. Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit pentru agapă, și totodată pentru aprecierile elogioase la adresa Bisericii și poporului român.

După amiază, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au făcut o vizită la Seminarul și Academia duhovnicească din Ecimiadzin,

1 octombrie

Prea Fericitul Patriarh, însoțit de Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor, a vizitat ruinele templului Garni din apropierea orașului Erevan, templu construit în secolul I d.Hr. în cinstea zeului Mitra. A vizitat, de asemenea, Mănăstirea Ghegard, așezată într-un defileu pitoresc la 45 km nord-vest de Erevan, mănăstire care este un important monument istoric bisericesc și totodată un locaș duhovnicesc de seamă al Bisericii Armene.

2 octombrie

Împlinindu-se 11 ani de la înscăunarea Sanctității Sale Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor, s-a săvârșit în catedrala din Ecmiadzin o slujbă solemnă, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian și a însoțitorilor săi, sfânta liturghie fiind oficiată de însuși Sanctitatea Sa Vasken I, care, după predica rostită pentru credincioșii armeni, a adresat cuvânt de salut, de mulțumire și de prețuire pentru Biserica noastră și pentru Arhipăstorul ei, precum și pentru poporul nostru, pentru România.

Mulțumind Sanctității Sale Vasken I pentru sentimentele exprimate, Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat unitatea de credință și de spirit religios care înfrățește Bisericele Ortodoxe și cele necalcedoniene, trecându-se peste micile deosebiri de credință și de practici cultice care s-au interpus cu timpul între ele.

3 octombrie

Prea Fericitul Patriarh și însoțitorii săi, împreună cu Sanctitatea Sa Vasken I, au vizitat două biserici monumente istorice din apropierea lacului Sevan, la 65 km. de Erevan, precum și hidrocentrala de la lacul Sevan, construită în cea mai mare parte sub pământ, la o adâncime de peste 100 m.

4 octombrie

În cursul dimineții, Prea Fericitul Patriarh a vizitat biblioteca de manuscrise și cărți vechi «Matenadaran» din Erevan, iar la amiază a fost primit la Președinția Consiliului de Miniștri a R.S.S. Armenia de vicepreședintele Hrakia Markarian, care a salutat cordial pe Întâistătorul Bisericii noastre.

Karlen Dallakian, președintele Comitetului pentru cultele religioase din R.S.S. Armenia a oferit în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian un dineu. Rostind o caldă cuvântare, Karlen Dallakian a oferit Prea Fericitului Patriarh Justinian o cheie a orașului Erevan, declarându-l astfel cetățean de onoare al acestui oraș.

Prea Fericitul Patriarh a mulțumit tuturor, pentru primirea și prețuirea manifestate cu prilejul vizitei făcută în Armenia Sovietică la cea de a XI-a aniversare a întronizării Sanctității Sale Vasken I.

5 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au vizitat biserica Sarkis și Combinatul de mătase artificială din Erevan, precum și biserica Osakan din apropierea Erevanului, unde se găsește mormântul lui Mesrob (363—440), inventatorul alfabetului armean.

6 octombrie

Într-un cadru solemn, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor au semnat un Comunicat comun asupra vizitei Prea Fericitului Patriarh Justinian în Armenia, subliniindu-se prietenia sinceră și unitatea de vederi în problemele ce preocupă creștinătatea contemporană dovedite în întâlnirile și convorbirile frățești între cei doi Conducători de Biserici.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au plecat cu avionul la Moscova, continuându-și apoi drumul spre Zagorsk, la marea Lavră Troița-Serghieva, unde au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

Este cea de a opta vizită făcută Bisericii Ortodoxe Ruse de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

7 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat Academia duhovnicească și Seminarul teologic din Zagorsk, iar după amiază a săvârșit un trisaghion de pomenire la cripta unde odihnesc rămășițele pămîntești ale fostului mitropolit Nicolae Krutički. Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvârșit apoi slujba vecerniei mari în biserica Adormirea Maicii Domnului.

8 octombrie

Fiind ziua de prăznuire a Sfântului Serghie de Radonej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a slujit sfânta liturghie, tot în biserica Adormirea Maicii Domnului, iar Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei în biserica Sfânta Treime, unde se păstrează moaștele sfântului.

La sfârșitul sfintei liturghii s-a săvârșit afară, de către toți slujitorii, o slujbă specială, cu un Te-Deum de mulțumire.

A urmat o masă oficială, cu prilejul căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut o cuvîntare, subliniind însemnătatea cinstirii sfinților, care «s-au rugat și s-au străduit pentru pacea și înfrățirea între oameni, pentru unitatea credinței».

Seara, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au plecat la Lenin-grad.

9 octombrie

Invitat de I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat, împreună cu însoțitorii săi, la festivitățile prilejuite de cea de a 20-a aniversare a redeschiderii Academiei duhovnicești din Leningrad.

Cu acest prilej, consiliul profesoral al Academiei duhovnicești a declarat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian membru de onoare al acestei înalte instituții de învățămînt teologic.

10 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat catedrale, monumente istorice și muzee din Leningrad, iar seara s-a reîntors cu avionul la Moscova.

11 octombrie

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a oferit un dineu oficial în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian. În cuvîntarea rostită cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh a subliniat că solidaritatea dintre Întîistătorii Bisericii este cea dintîi dovadă a colaborării în slujba Evangheliei lui Hristos în lume, legăturile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Rusă fiind un factor activ și în prietenia dintre popoarele respective.

12 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a întors la București, după vizita făcută

în U.R.S.S. ca oaspete al Bisericii Ar-mene și al Bisericii Ortodoxe Ruse.

16 octombrie

S-a făcut sfințirea bisericii și paraclisului Mînăstirii Antim. În Documentul de sfințire, scris pe pergament, se spune printre altele: «Sfîrșitu-s-a preînnoirea acestui așezămînt în 16 zile ale lunii octombrie din anul 1966, cînd a fost totodată sfințit, și s-a făcut și comemorarea împlinirii a 250 de ani de la moartea mucenicească a marelui și talentatului mitropolit Antim Ivireanul.

Sfințirea s-a săvîrșit cu deosebită solemnitate de însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian, fiind de față toți membrii Sfîntului Sinod, reprezentanți ai unor instituții de cultură și artă din țara noastră și mare număr de clerici și credincioși».

La sfârșitul slujbei de pomenire a marelui ctitor, ierarh și cărturar Antim Ivireanul, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit întru lauda lui un emoționant și documentat panegiric.

Prea Fericitul Patriarh a prezidat apoi ședința solemnă a Sfîntului Sinod închinată marelui mitropolit Antim.

După amiază, Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii Sfîntului Sinod au participat la festivitatea de comemorare a lui Antim Ivireanul desfășurată în cadrul Institutului teologic din București.

17 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat împreună cu membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române Casa sanatorială de la Mînăstirea Viforîta a Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, participînd la festivitatea inaugurării așezămîntului în urma restaurărilor ce s-au făcut.

S-a făcut, de asemenea, o scurtă vizită la Casa sanatorială de la Mînăstirea Dealu.

18 octombrie

După vizitele la Casele Sanatoriale Viforîta și Dealu, Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii Sfîntului Sinod au vizitat și Casa de odihnă de la Mînăstirea Cheia pentru salariații Administrației Patriarhale, participînd la inaugurarea așezămîntului după lucrările de restaurare și reamenajare ce s-au făcut.

În drum spre Mînăstirea Cheia, Prea Fericitul Patriarh și membrii Sfîntului Sinod au făcut cîte un scurt popas, vizitînd Mînăstirea Ghighiu și Casa memorială Nicolae Iorga din Vălenii de Munte, iar la întoarcere, Mînăstirea Suzana.

22 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe I.P.S. Mitropolit Korah Philippos al Eparhiei Kottayam a Bisericii Ortodoxe de rit sirian din statul Kerala din India de sud, care mai vizitase țara și Biserica noastră în decembrie 1957, cînd era preot și totodată profesor la Seminarul din Kottayam.

Prea Fericitul Patriarh a trimis deseori daruri Bisericii Ortodoxe Siriene din India.

24 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, o telegramă de condoleanțe pentru numeroasele victime făcute de prăbușirea unei mase de reziduuri de cărbuni în localitatea Aberfan din Anglia.

5 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Prea Sfîntului Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani, o telegramă de felicitări și urări.

11 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezidat și a deschis ședința de constituire și de lucru a Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, salutînd și binecuvîntînd pe noii membri, cărora le-a dat și unele lămuriri asupra atribuțiilor Adunării eparhiale.

18 decembrie

Deschizînd lucrările Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericitul Patriarh Justinian a salutat totodată, printr-o caldă cuvîntare, pe noii membri ai A-

dunării, aleși pentru perioada 1966—1970, dînd lămuriri asupra rolului și atribuțiilor acestui înalt for bisericesc.

20 decembrie

Ca și în anii precedenți, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la sezătoarea colindelor de Crăciun și de Anul nou dată de elevii seminariști și de studenții teologi în sala de festivități a Institutului teologic din București.

Plăcut impresionat, Prea Fericitul Patriarh a felicitat pe elevi, pe studenți și pe profesorii lor, subliniind totodată valoarea dogmatic-morală și folclorică a datinilor noastre de la Crăciun și Anul nou, și datoria de a le păstra și practica.

23 decembrie

Potrivit datinii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit Corul bisericii Domnița Bălașa. Corul bisericii Sfîntul Spiridon și Corala Sfintei Patriarhii, care au cîntat, succesiv, colinde și cîntece de stea pentru seara de Moș Ajun, pentru Crăciun și pentru Anul nou.

decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris și pentru «Almanahul Parohiei Ortodoxe române din Viena pe anul 1967» cuvînt de început și de binecuvîntare, apreciind totodată *rîvna rodnică* pe care o depun fiii săi sufletești din Viena, «atît în slujba culturii și credinței strămoșești, cît și pentru propășirea legăturilor de dragoste și prietenie dintre popoarele român și austriac».

— *Cuvînt către cititori* a adresat Prea Fericitul Patriarh Justinian și prin «Calendarul ortodox *Credința* pe anul 1967», editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, menit să aducă în inimile cititorilor «fiorul sfînt al dragostei de neam, de credința ortodoxă și de cartea românească».

1967

1 ianuarie

Cu ocazia Anului nou, 1967, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis telegrame de felicitări și urări Majestății Sale Elisabeta, Regina Angliei, Majestății Sale Haile Selassie I, Împăratul E-

tiopiei, precum și altor personalități de peste hotare și din țară.

24 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte, ca invitat, la recepția oferi-

tă de Dl. Semsetin Arif Mardin, ambasadorul Turciei la București.

15 februarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei și Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare o telegramă de condoleanțe pentru dureroasa pierdere suferită de Biserica soră a Bulgariei prin încetarea din viață a Mitropolitului Kliment de Stara-Zagora.

3 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat, împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române care au vizitat Biserica Angliei în iunie 1966, la un cokteil dat de Însărcinatul cu Afaceri al Marii Britanii la București.

7 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit o recepție participanților la lucrările sesiunii Prezidiului Conferinței Bisericeilor Europene și a Comitetului Consultativ al acestei organizații bisericești, care s-au desfășurat la București, între 5 și 10 martie.

9 martie

Întâistătorul Bisericii noastre a oferit o nouă recepție în cinstea reprezentanților Conferinței Bisericeilor Europene, rostind și o cuvântare în care a subliniat că «Biserica Ortodoxă Română și toate Bisericile și Cultele religioase creștine și necreștine din țara noastră sînt însuflețite de dorința vie de a depune toate eforturile pentru realizarea cooperării frățești între popoarele lumii și pentru încetarea oricăror conflicte și neînțelegeri între ele».

16 martie

Încetînd din viață Episcopul Bisericii Reformate din Oradea, Alexandru Buthi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis conducerii clerului și credincioșilor Episcopiei Reformate din Oradea o telegramă de condoleanțe.

18 martie

Cu prilejul sărbătoririi Sfintelor Paști la catolici — 26 martie —, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Papii Paul al VI-lea o scrisoare irenică.

26 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis o scrisoare irenică Întâistătorii

lor Bisericeilor creștine care au serbat Paștile în această zi, după calculul apusean, exprimîndu-și totodată convingerea că, întrucît «Învierea Domnului constituie temeiul credinței creștine», este important «ca toate Bisericele creștine să serbeze Învierea Domnului la aceeași dată», dar «mult mai important este ca Întâistătorii Bisericeilor creștine să-și unească eforturile lor, spre a face să se dezvolte și să se răspîndească iubirea față de oameni în mijlocul tuturor popoarelor care mărturisesc pe Mîntuitorul Hristos și preamăresc Învierea Lui, ca să se poată realiza cu orice preț împăcarea între popoarele lumii».

5 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Episcopul Jean de Saint Denis al Bisericii Ortodoxe-Catolice din Franța și pe însoțitorii săi, Pr. Grilles Hardy, vicar general, și Pr. Jacques Teissier, secretar, care au vizitat Biserica Ortodoxă Română.

15 aprilie

Încetînd din viață Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu și familiei defunctului ierarh telegrame de condoleanțe.

27 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a inițiat și a prezidat o consfătuire frățească a Conducătorilor cultelor religioase din Republica Socialistă România, în vederea examinării situației primordiale pentru poporul vietnamez și pentru pacea întregii lumi, datorită formelor de sălbăticie pe care le-a luat războiul din Vietnam.

28 aprilie

Deschizînd ședința solemnă a Consfătuirii Conducătorilor cultelor religioase din Republica Socialistă România, Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat participarea activă la lupta pentru pace a conducătorilor și reprezentanților diferitelor Biserici și Culte creștine și necreștine și a dat citire textului unei «Chemări către conducătorii, slujitorii și credincioșii cultelor religioase și către toți oamenii de bună-credință din lume» pentru a sprijini, ca și pînă acum, forța crescîndă a protestelor și a cererilor de a se pune capăt războiului din Vietnam.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a semnat apoi textul oficial al Chemării, împreună cu toți conducătorii de Biserici și Culte religioase din țara noastră.

aprilie

Prea Fericitul Patriarh a dat publicității un articol despre *Umanismul evanghelic și responsabilitatea creștină*, în care subliniază că datoria de a apăra pacea decurge din însăși doctrina creștină, iar Consiliul Ecumenic al Bisericilor «trebuie să exprime hotărîrea sa de a întări și dezvolta slujirea creștină în perspectiva ei panumană și dinamică, în scopul de a realiza în viitor o umanitate mai deplin actualizată».

Articolul a fost publicat în «The Ecumenical Review», Geneva (vol. XIX, nr. 2, aprilie 1967, p. 157—160), sub titlul *Evangelical Humanism and Christian Responsibility*, precum și în revista «Ortodoxia» (an. XIX, nr. 2, aprilie-iunie 1967, p. 163—165). O traducere românească a versiunii engleze a fost făcută și publicată de P. C. Prof. Petru Sălăgeanu, în «Mitropolia Banatului» (an. XVII, nr. 7—9, iulie-septembrie 1967, p. 419—421).

5 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la recepția oferită de ambasadorul Suediei la București cu prilejul vizitei în țara noastră a Ministrului de Externe al Suediei, Dl. Torsten Nilsson.

11 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întâmpinat la Mînăstirea Dealu pe Conducătorii de partid și de stat, în frunte cu Dl. Secretar General al Comitetului Central al Partidului Comunist Român Nicolae Ceaușescu, și cu Dl. Președinte al Consiliului de Miniștri Ion Gheorghe Maurer, aflați într-una din vizitele pe care le-au făcut prin regiunile țării.

La intrare în mînăstire, Prea Fericitul Patriarh a rostit o cuvîntare ocazională, arătînd însemnătatea culturală și artistică a acestui monument istoric bisericesc.

18 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 51-a de preoți.

Luînd cuvîntul, la sfîrșitul festivității, Prea Fericitul Patriarh a arătat însem-

nătatea actului din 1948 al refacerii unității Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal, privită și prin prisma strădaniilor pentru statornicirea păcii în lume.

26 mai

Printr-o scrisoare irenică, Prea Fericitul Ieronim Cotzonis a adus la cunoștința Prea Fericitului Patriarh Justinian alegerea sa ca Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei.

Prin scrisoarea irenică de răspuns, Prea Fericitul Patriarh Justinian, împărtășind simțămintele înalte exprimate de noul Conducător al Bisericii Ortodoxe a Greciei cu privire la apropierea între Biserici, idealurile evanghelice și pacea lumii, l-a felicitat pentru înalta vrednicie la care a fost chemat, asigurîndu-l de toată dragostea sa.

30 mai

În prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-a inaugurat Sanatoriul preoțesc din Techirghiol al Arhiepiscopiei Bucureștilor, după transformările și amenajările din perioada 1965—1967, împlinite potrivit directivelor Prea Fericii Sale.

După festivitatea inaugurală, Prea Fericitul Patriarh a oferit în cinstea participanților o masă în sala Căminului Arhieresc, în timpul căreia au fost evocate aspecte din trecutul acestui așezămînt. Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a exprimat satisfacția și bucuria pentru modul în care s-a executat lucrarea, pentru soluțiile tehnice adoptate și pentru estetica întregului ansamblu.

mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris un mesaj cu binecuvîntări și urări la început de drum pentru noua revistă «Altarul», editată de parohia ortodoxă română din Londra, exprimîndu-și bucuria «la gîndul că revista aceasta va strînge și mai mult pe credincioșii ortodocși români în jurul parohului și altarului lor de acolo și că va fi ecoul neînterupt al simțămintelor de prețuire și de prietenie a lor și a fraților lor din țară, față de Biserica Angliei, de credincioșii și de clerul ei, în frunte cu Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey».

3 iunie

În cuvîntarea de deschidere a sesiunii ordinare din anul 1967 a Sfîntului Si-

nod al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut cunoscut, printre altele, că s-a ivit posibilitatea tipăririi Bibliei într-o nouă ediție.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh, Sfântul Sinod a hotărât ca noua ediție a Bibliei să se tipărească după următoarele texte: Vechiul Testament, după Biblia Sfântului Sinod tipărită în anul 1936, cu trimiterile revizuite ale Bibliei din 1944, afară de textul Psalmilor, care se va tipări după Psaltirea din 1957; Noul Testament se va tipări după ediția aprobată de Sfântul Sinod și tipărită în anul 1951.

4 iunie

Deschizând ședința Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea noului Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit un impresionant cuvânt de pomenire a fericitului întru adormire mitropolit Nicolae Colan.

După efectuarea alegerii, Prea Fericitul Patriarh a felicitat pe noul Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe ardeleni, P.C. Arhimandrit Profesor Dr. Nicolae Mladin, urându-i o rodnică și îndelungată păstorie.

8 iunie

Praznicul Înălțării Domnului. Prea Fericitul Patriarh Justinian, în fruntea unui sobor format din I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, preoți și diaconi, a hirotonit întru arhieru pe P.C. Arhim. Prof. Nicolae Mladin, în catedrala patriarhală.

9 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita noului Ambasador al Marii Britanii la București, Sir John Chadwick, iar după amiază a participat la recepția oferită de D-sa cu prilejul sărbătoririi zilei de naștere a M. S. Reginei Elisabeta a II-a a Angliei.

11 iunie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la festivitățile desfășurate la Sibiu cu prilejul investiturii și instalării Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului, înmînându-i cîrja mitropolitană, după ritualul tradițional, și rostind o cuvîntare oca-

zională, cu felicitări, evocări și îndemnuri frățești.

29 iunie

După ce a oficiat liturghia solemnă, în catedrala patriarhală, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit, în numele întregii obști ortodoxe românești, cuvîntul pastoral închinat comemorării sfinților Apostoli Petru și Pavel cu prilejul împlinirii a 1900 de ani de la moartea lor martirică la Roma.

4 iulie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de Richard Davis, ambasadorul Statelor Unite ale Americii la București, cu prilejul sărbătorii naționale a țării sale, ziua Independenței.

15 iulie

În seara zilei de 14 iulie a încetat din viață scriitorul Tudor Arghezi. Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat familiei marelui dispărut o telegramă de condoleanțe.

8 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la recepția oferită de ambasadorul Italiei la București, Niccolo Moscato, cu prilejul vizitei în România a Ministrului Afacerilor Externe al Italiei, Amintore Fanfani.

15 august

Din inițiativa și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-au desfășurat festivitățile comemorării a 450 de ani de la sfințirea bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș, în prezența membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a unor delegații ale Bisericilor Ortodoxe surori și ale unor comunități ortodoxe române de peste hotare, a conducătorilor și reprezentanților cultelor din țara noastră, precum și a reprezentanților autorităților noastre centrale și locale de stat.

S-a oficiat slujba solemnă a sfintei liturghii și apoi un parastas pentru pomenirea și odihna sufletelor ctitorilor Mînăstirii, începînd cu Neagoe Basarab Voievod și Despina-Platonida Doamna, ale slujitorilor, miluitorilor și închinătorilor acestui sfînt locaș, după care Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit cuvîntarea comemorativă.

A urmat, în sala «Manole» din cadrul Mînăstirii, ședința solemnă a Sfântului

Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, și apoi o masă oficială, la care au participat toți invitații.

23 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu o parte din oaspeții de peste hotare ai Bisericii Ortodoxe Române aflați în țara noastră cu ocazia festivităților consacrate împlinirii a 450 de ani de la sfințirea bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș, au asistat la parada militară și la demonstrația oamenilor muncii din Capitală, cu prilejul celei de a XXIII-a aniversări a Eliberării României.

Seara, Prea Fericitul Patriarh a luat parte la recepția oficială care a avut loc în cadrul acestei aniversări.

28 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer, în onoarea Primului ministru și ministru al Afacerilor Externe al Danemarcei, Jens Otto Krag, aflat în vizită oficială în țara noastră.

30 august

Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de Primul ministru și ministru al Afacerilor Externe al Danemarcei, Jens Otto Krag, în onoarea Președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer.

6 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la dineul oferit de Sir John Chadwick, ambasadorul Marii Britanii la București, cu prilejul vizitei Prea Sfințitului Episcop anglican Victor Shearburn de Wakefield în țara noastră.

8 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a onorat cu prezența sa solemnitatea deschiderii cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria a 52-a de preoți, la Centrul de îndrumare de la Curtea de Argeș.

La încheierea festivității, Prea Fericitul Patriarh a rostit o cuvîntare în care a arătat însemnătatea sărbătoririi a 450 de ani de la sfințirea Mînăstirii Curtea de Argeș și a expus poziția Bisericii Ortodoxe Române în problema

dialogului teologic între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică.

12 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit un dineu în cinstea Prea Sfințitului Episcop anglican Victor Shearburn, cu prilejul vizitei sale în țara noastră.

13 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la dineul oficial oferit de președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer, în onoarea primului ministru al Turciei, Suleyman Demirel, aflat în vizită oficială în țara noastră.

20 septembrie

Cu prilejul alegerii Ministrului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România, Corneliu Mănescu, în funcția de președinte al celei de a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, la 19 septembrie, Prea Fericitul Patriarh Justinian, «împărtășind marea bucurie și legitima mîndrie a întregului popor român», i-a trimis o telegramă de felicitări și bune urări.

23 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit o recepție în cinstea delegaților care au participat la lucrările Consultației Conferinței Creștine pentru Pace desfășurate, în urma invitației Prea Fericitului Sale, la București, între 18 și 23 septembrie.

25 septembrie

La 26 septembrie 1967 Papa Paul al VI-lea a împlinit vîrsta de 70 de ani. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întîistătorului Bisericii Romano-Catolice o telegramă de felicitări și «călduroase urări de sănătate, viață îndelungată, pace și bucurie duhovnicească».

26 septembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Rev. anglican Henry Chadwick, profesor la Facultatea de teologie la Universitatea din Oxford și decanul Facultății de muzică a aceleiași Universități, cu care a avut o convorbire asupra unor probleme actuale interesînd Bisericele Anglicană și Ortodoxă.

Oaspetele se găsea în țara noastră ca invitat al Institutului teologic din București, în cadrul contactelor reciproce și al schimbului de profesori.

2 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a onorat cu prezența sa festivitatea de deschidere a noului an școlar 1967—1968, la Școala de cîntăreți bisericești — Seminarul teologic și Institutul teologic din București, fiind de față și o delegație a Bisericii Ortodoxe de rit sirian din statul Kerala al Indiei (regiunea Ma'abar), în frunte cu I.P.S. Mitropoliți Thimoteos Thomas de Malabar și Severios Iuhanon de Cochin, precum și Rev. H. Chadwick, profesor la facultatea de teologie din Oxford.

Luînd cuvîntul după încheierea festivității, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat elevilor și studenților povătuiri și îndemnuri, spunînd, printre altele, că dincolo de toate deosebirile dintre religii trebuie să existe, și există, între ele o platformă comună de colaborare, în legătură cu strădaniile omenirii contemporane pentru o viață mai bună, pentru pace.

16 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întîmpinat la aeroportul Băneasa, împreună cu membrii Sinodului permanent al Bisericii Ortodoxe Române, pe Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I al Constantinopolului și suita sa, venit să viziteze Biserica noastră Ortodoxă pentru a o cunoaște mai îndeaproape și pentru a discuta cu reprezentanții ei problemele de actualitate ale creștinismului, în vederea unor acțiuni comune.

După o doxologie săvîrșită în catedrala patriarhală, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvîntare de întîmpinare, subliniind bucuria și cînsa făcute Bisericii Ortodoxe Române prin vizita «Întîistătătorului Patriarhiei de Constantinopol, Biserica mamă a Ortodoxiei».

După amiază, Prea Fericitul Patriarh a condus pe Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora în vizita făcută la Mînăstirea Cernica.

17 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a însoțit pe Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora în vizitele făcute

la bisericile monumentale «Sfîntul Elefterie» și «Parcul Domeniilor» din capitală, și apoi la Mînăstirea Curtea de Argeș și la hidrocentrala de pe Argeș.

18 octombrie

În continuarea vizitelor Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora, Prea Fericitul Patriarh Justinian a însoțit pe Înaltul oaspete la biserica vechei «Mitropolii» și la biserica și palatul de la Curtea Domnească din Tîrgoviște, la Mînăstirea Dealu și la Mînăstirea Ghighiu.

19 octombrie

După ce Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a vizitat așezămintele bisericești de la Mînăstirea Antim din capitală, a avut loc o ședință solemnă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la care a participat și Sanctitatea Sa împreună cu membrii Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice care-l însoțeau. S-au făcut expuneri informative asupra problemelor interortodoxe și intercreștine de actualitate, iar Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut o amplă și documentată expunere a poziției Bisericii Ortodoxe Române față de dialogul cu Biserica Romano-Catolică.

La încheierea discuțiilor, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian invitația de a face o vizită frățească Patriarhiei Ecumenice, invitație acceptată cu plăcere de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a însoțit apoi pe Înaltul oaspete în vizita de curtoazie pe care a făcut-o la Consiliul de Stat, iar după amiază l-a însoțit la concertul dat la Institutul teologic din capitală în onoarea Sanctității Sale.

Seara a fost oferită o cină oficială în Palatul patriarhal, la care au participat conducătorii și reprezentanții tuturor Bisericilor și Cultelor din țara noastră, și în timpul căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian a salutat în numele tuturor pe Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și pe membrii delegației cu care a venit în țara noastră, subliniind totodată și lămurind ecumenismul Bisericii Ortodoxe Române.

20 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a condus pe Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și pe însoțitorii săi în vizitele făcute la atelierele de la Schitul Maicilor ale Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă și la tipografia acestui Institut.

La orele 12 a avut loc solemnitatea citirii și semnării Comunicatului asupra vizitei făcute Bisericii Ortodoxe Române de Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I al Constantinopolului, după care cei doi Patriarhi au rostit cuvinte de încheiere a vizitei.

Seara, Prea Fericitul Patriarh Justinian a condus pe Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora la aeroportul Băneasa, înaltul oaspete și însoțitorii săi îndreptându-se cu avionul spre Sofia.

21 octombrie

Răspunzând invitației Prea Sfințitului Episcop Teoctist de a vizita Centrul Eparhial și unele așezăminte, biserici și mănăstiri ale Episcopiei Aradului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a sosit la Arad, participând, după amiază, la slujba vecerniei și a privegherii din catedrala episcopală.

22 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvârșit slujba tîrnosirii bisericii «Adormirea Maicii Domnului» din Arad, împreună cu I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P.S. Episcop Teoctist al Aradului, biserică restaurată prin purtarea de grijă a P.S. Episcop Teoctist.

23 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a sfințit, împreună cu I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P.S. Episcop Teoctist al Aradului, paraclisul din reședința Episcopiei Aradului, ctitorit de P.S. Episcop Teoctist.

După amiază, însoțit de P.S. Episcop Teoctist, Prea Fericitul Patriarh a vizitat biserica Segă II din Arad și Mănăstirea «Sfântul Simion Stîlpcul» din Arad-Gai, cu vechea biserică necropolă a episcopilor Aradului și cu muzeul din jur, în care se găsesc valoroase obiecte vechi-bisericești.

24 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat, printre altele, *Fabrica de mobilă Arad* și *Uzinele Textile Arad*, și

apoi Mănăstirea Hodoș-Bodrog, săvîrșindu-se și un Trisaghion la mormintele episcopilor Ion Goldiș, Grigore Comșa și Andrei Mager.

Seara, Prea Fericitul Patriarh a plecat spre București.

26 octombrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la recepția oferită de ambasadorul Iranului la București, Soltan H. V. Sanandaji, cu ocazia încoronării Majestății Sale Imperiale Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, Șahinșahul Iranului și a Majestății Sale Imperiale Farah Pahlavi Shahbanou a Iranului, precum și cu ocazia vizitei în România a prințului Reza Pahlavi, fratele șahinșahului Iranului.

9 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, o telegramă de felicitări și urări de sănătate, cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani.

18 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Rev. Bernard J. Tidball, secretar pentru Europa și America Latină al Societății Biblice Britanice, care a făcut o expunere asupra activității pe care o desfășoară Societatea Biblică Britanică în cadrul Societăților Biblice Unite, informînd totodată că ea contribuie cu hîrtia specială la tipărirea Bibliei românești, întrucît asemenea contribuții sînt prevăzute în însăși misiunea Societății. Prea Fericitul Patriarh a exprimat mulțumiri pentru acest dar generos, pe care Biserica Ortodoxă Română îl apreciază ca o contribuție prețioasă la întărirea relațiilor interbisericești și la promovarea bunelor relații între poporul român și poporul britanic.

19 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a întîmpinat la aeroportul Băneasa pe Cardinalul Fr. König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, care face o vizită prietenească Bisericii noastre Ortodoxe, între 19 și 24 noiembrie.

20 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a condus pe Cardinalul Fr. König în vi-

zilele în palatul patriarhal, la catedrala patriarhală și la instituțiile centrale ale Patriarhiei Române.

Între timp, Prea Fericirea Sa a primit din nou, într-o scurtă audiență, pe Rev. B. J. Tidball.

21 noiembrie

În continuarea vizitelor pe care Cardinalul Fr. König le-a făcut în capitală și în țară, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost împreună cu distinsul oaspete la bisericile monumentale Sfântul Elefterie și Parcul Domeniilor din capitală, la Mănăstirea Cozia, la reședința Episcopiei Râmnicului și Argeșului, ajungând seara la Curtea de Argeș.

22 noiembrie

După vizitarea Mănăstirii Curtea de Argeș, Prea Fericitul Patriarh Justinian a condus pe distinsul său oaspete la hidrocentrala de pe Argeș, la Tîrgoviște, și la Mănăstirile Viforîta, Dealu și Ghighiu.

23 noiembrie

După ce a însoțit pe Cardinalul Fr. König în vizitele făcute la Mănăstirile Plumbuita și Cernica, la Departamentul Cultelor, la dejunul oferit de Ambasadorul Austriei la București, Johann Manz, precum și la concertul coral de la Institutul teologic din București, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit în cinstea oaspetelui o recepție în palatul patriarhal, rostind și o cuvîntare în spirit irenic.

25 noiembrie

Acad. prof. Petre Constantinescu-Iași, membru al Adunării Naționale Bisericești, a împlinit vîrsta de 75 de ani. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a trimis o telegramă de felicitări și urări de sănătate și viață îndelungată.

28 noiembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Pr. Roberth Bavari, trimisul Episcopului romano-catolic Graber din Regensburg, Republica Federală a Germaniei.

— După amiază, Prea Fericitul Patriarh a luat parte la recepția oferită de Ambasadorul R. S. Jugoslavia la București, Jakša Petrici, cu prilejul sărbătorii naționale a Jugoslaviei.

5 decembrie

Cu prilejul sărbătorii naționale a Finlandei și totodată al împlinirii a 50 de ani de la proclamarea independenței, Ambasadorul Finlandei la București, Björn Olof Georg Alholm, a oferit o recepție la care a participat, ca invitat, și Prea Fericitul Patriarh Justinian.

6 decembrie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit slujba sfintei liturghii la biserica rusă din capitală, cu prilejul sărbătoririi hramului și al resfințirii acestei biserici, în urma unor lucrări de restaurare.

10 decembrie

Prezidînd lucrările sesiunii ordinare a Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, Prea Fericitul Patriarh a stăruit, în cuvîntarea de deschidere, asupra importantelor evenimente petrecute în cursul anului 1967 în viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, care au culminat cu vizita Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora.

17 decembrie

Luînd cuvîntul la încheierea sesiunii anuale a Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericitul Patriarh Justinian a informat pe membrii Adunării asupra poziției pe care se află Biserica Ortodoxă Română în raporturile ei cu Vaticanul și cu Bisericile Catolice din diferite țări.

20 decembrie

Sărbătorile Nașterii Domnului au prilejuit din nou Prea Fericitului Patriarh Justinian coborîrea în mijlocul studenților teologi și a elevilor seminariști, pentru a le asculta frumosul și tradiționalul lor concert de colinde de Crăciun și de Anul nou, dat în sala de festivități a Institutului teologic din București. Felicitîndu-i pentru măiestria cu care au cîntat colindele, Prea Fericitul Patriarh i-a îndemnat totodată să cînte aceste colinde și în satele lor, contribuind astfel la cultivarea și păstrarea frumoaselor obiceiuri și datini strămoșești.

23 decembrie

Potrivit tradiției, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit la reședința sa cetele colindătorilor: corul bisericii «Domnița Bălașa», condus de artistul

poporului Prof. Ioan D. Chirescu, corul bisericii Sfântul Spiridon-Nou, sub conducerea dirijorului Leonida Simulescu, și Corala Sfintei Patriarhii, condusă de compozitorul Conf. univ. Nicolae Lungu, — care au prezentat, fiecare separat, câte un bogat și frumos program de colinde și cîntece de stea pentru Moș-Ajun, pentru Crăciun și pentru Anul nou.

Printre invitații personali ai Prea Fericitului Patriarh Justinian au fost și studenții străini care studiază la Institutul teologic din București.

decembrie

«Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena» dă prilej an de an Prea Fericitului Patriarh Justinian să adreseze credincioșilor din cuprinsul acestei parohii sfaturi și îndemnuri duhovnicești.

În articolul de început și binecuvîntare scris pentru cel de al șaptelea Almanah, pe anul 1968, Prea Fericitul Patriarh stăruie, printre altele, asupra desăvîrșirii morale.

— Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris articol de început și binecuvîntare, ca de altfel și anii trecuți, și pentru «Calendarul ortodox *Credința* pe anul 1968», editat de Episcopia Ortodoxă Română în America, îndemnînd pe cititorii acestei «cărți de slovă, de gîndire și de simțire românească» să trăiască în duhul Scripturii și al Tradiției.

— Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului 1967 și Anului nou 1968, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis, ca și anul trecut, telegrame de felicitări și urări Majestății Sale Reginei Elisabeta a II-a a Angliei, Majestății Sale Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei, precum și altor înalte personalități.

1 9 6 8

1 ianuarie

În cuvîntarea rostită cu prilejul felicitărilor și urărilor ce i-au fost adresate de Anul nou de clerul Capitalei, de personalul didactic și administrativ al instituțiilor de învățămînt teologic din București și de salariații din cadrul Administrației Patriarhale și al Arhiepiscopiei Bucureștilor, Prea Fericitul Patriarh Justinian, stăruind îndeosebi asupra însemnătății și semnificației vizitelor făcute Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului și de către Cardinalul Fr. König, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, a subliniat din nou poziția Bisericii noastre în legătură cu problema tratativelor de unire cu Biserica Romano-Catolică: «1) Pentru motivele arătate mai înainte, nu sîntem de acord cu nici un fel de «dialog al dragostei» care să se manifeste prin «împreună-trăire» și cu atît mai mult prin «comuniune în cele sfinte» pînă ce un «dialog teologic» nu va stabili unitatea de credință necesară ca bază, și a «împreună-trăirii», și a «comuniunii în cele sfinte»; 2) sprijinim un «dialog al slujirii» omului și lumii contemporane cu participarea bisericii Romano-Catolice în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor; 3) în schimb

întreținem și vom întreține pentru cunoașterea reciprocă raporturi cu orice Biserică Romano-Catolică locală în cadrul stabilirii de relații de prietenie și colaborare cu aceste Biserici și între popoarele în care acestea activează și între poporul român, în vederea statornicirii colaborării pașnice între toate popoarele lumii, indiferent de sistemele lor social-politice».

15 ianuarie

Cu prilejul împlinirii a 19 ani de la întronizarea Sanctității Sale Atenagora ca Patriarh ecumenic, Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a trimis o telegramă de frățești felicitări și urări de îndelungă arhipăstorire, spre a vedea încununate de succes strădaniile pentru «realizarea colaborării frățești între toate Bisericile creștine».

17 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Sanctității Sale Papa Paul al VI-lea o telegramă de compasiune pentru moartea năpraznică a numeroși locuitori din Sicilia, în urma unor mari cutremure de pămînt.

27 ianuarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Rev. Cassien Gîrardin, egumenul Mînăstirii Bonne-

combe din sudul Franței, care a făcut o vizită în țara noastră.

15—16 februarie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat, ca invitat, la solemnitatea de deschidere a sesiunii extraordinare a Marii Adunări Naționale. Prea Fericirea Sa a asistat, de asemenea, și la ședințele de lucru ale acestei sesiuni a Marii Adunări Naționale.

18 februarie

În cadrul sfintei liturghii oficiată în catedrala patriarhală, Prea Fericitul Patriarh Justinian a hirotonit preot pe C. Diacon Alexandru Munteanu, prim-secretar al Institutului teologic din București, care a fost numit paroh al bisericii române «Sfânta Treime» din Sofia.

Răspunzând cuvintelor de omagiu și recunoștință rostite de noul păstor al românilor din țara vecină și prietenă, Bulgaria, Prea Fericitul Patriarh Justinian l-a asigurat de tot sprijinul, acordându-i totodată distincția de «Iconom stavrofor», «Crucea Patriarhală» și rangul de Protopop onorific.

21 februarie

Din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, a avut loc o ședință de consfătuire a membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în care, în urma lămuririlor date, s-a împlinit — după cum a subliniat însuși Prea Fericitul Patriarh — «o lucrare însemnată pentru viața Bisericii Ortodoxe Române, privind adaptarea organizării teritoriale a administrației bisericești după noua organizare administrativă a țării». Biserica Ortodoxă Română s-a reorganizat administrativ după împărțirea tradițională a țării în județe.

22 februarie

Slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și-au manifestat, ca, de altfel, în fiecare an, sentimentele lor de dragoste, de recunoștință și de devotament față de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul zilei sale de naștere.

De data aceasta, sărbătorirea acestei zile a avut un caracter deosebit, întrucât — după cum a subliniat I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei în cuvântarea sa — a urmat «Consfătuirii sinodale care a avut loc la 21 fe-

bruarie 1968, în dezbaterea căreia a fost studiată problema reformei administrative bisericești pentru a fi pusă de acord cu reforma administrativă efectuată în țară», consfătuire inițiată și organizată de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit tuturor pentru sprijinul dat la desăvârșirea înfăptuirilor cu care se mîndrește astăzi Biserica Ortodoxă Română.

29 februarie

În calitate de Întîistător al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de I.P.S. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului și de cei doi P.S. Episcopi vicari patriarhali, Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, a fost primit în audiență de prezentare, împreună cu conducătorii tuturor Cultelor religioase din țara noastră, de către Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România.

Vorbind în numele Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezentat D-lui Președinte al Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu cele mai calde felicitări pentru marea răspundere și vrednicie cu care l-a cinstit poporul, asigurându-l totodată de devotamentul și de tot sprijinul cu care sînt datori slujitorii și credincioșii Bisericii «pentru bunul mers al statului, pentru prosperitatea și bunăstarea materială și spirituală a poporului».

2 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență de prezentare pe Harilaos Tzogas, asistent la Facultatea de teologie din Salonic (Grecia), venit în țara noastră pentru a face timp de doi ani studii de specializare la Institutul teologic de grad universitar din București.

7 martie

În urma unei recomandări a Eminenței Sale Cardinalul Fr. König Arhiepiscopul Vienei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe ziarista Ilse Leitenberger de la ziarul «Die Presse» din Viena, care s-a informat despre desfășurarea vieții bisericești în țara noastră.

10 martie

În cadrul sărbătoririi centenarului corului bisericii «Domnița Bălașa» din capitală, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oficiat slujba sfintei liturghii în această biserică. Apoi, după îndătinata slujbă de pomenire a cîntăreților care au adormit întru Domnul, Prea Fericitul Patriarh a acordat maestrului Ioan D. Chirescu, «artist al poporului», care a condus corul bisericii «Domnița Bălașa» timp de 40 de ani, Crucea Patriarhală pentru mirenii.

12 martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost vizitat de Pastorul Dr. J. N. Ondra, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace, care era în trecere prin țara noastră.

23 martie

Primind pe ghizii supraveghetori de muzee și reprezentanți ai mînaștirilor monumente istorice după ce au terminat cursurile de specializare la Mînaștirea Curtea de Argeș, Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a vorbit cu dragoste și cu căldură despre însemnătatea misiunii lor, dîndu-le îndemnuri și sfaturi pentru valorificarea, păstrarea și prezentarea cît mai documentată și veridică a valorilor de artă bisericească ale țării noastre.

25 martie

Născut la 25 martie 1886 în orașul macedonean Ianina din Grecia, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I al Constantinopolului și-a sărbătorit cea de a 82-a aniversare a nașterii.

Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Arhipăstorului onorific al întregii Ortodoxii o telegramă de calde și frățești întru Hristos felicitări și urări de viață fericită întru mulți ani.

martie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a acordat un interviu redactorilor «Buletinului de informație al Conferinței Creștine pentru Pace», în legătură cu cea de a treia Adunare generală creștină pentru pace (Praga, 31 martie—5 aprilie 1968), subliniind că «Biserica Ortodoxă Română salută și îmbrățișează cu căldură strădaniile Conferinței Creștine pentru Pace, exprimîndu-și con-

vingerea că cea de a treia Adunare generală va însemna un nou pas în unirea eforturilor creștinilor de instaurare a păcii și a dreptății în lume».

Interviul a fost publicat în «Buletinul de informație al Conferinței Creștine pentru Pace» nr. 45, martie 1968.

1 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezidat o consfătuire cu Ierarhii din Ardeal, în care s-a discutat problema consolidării Reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Transilvania și Banat.

11 aprilie

Împlinindu-se, în această zi, o sută de ani de la mutarea la cele veșnice a Sfîntului Ierarh Calinic, episcopul Rîmnicului, Prea Fericitul Patriarh Justinian, ajutat de un sobor arhieresc și preoțesc, a săvîrșit o slujbă deosebită în biserica Sfîntul Gheorghe din ostrovul cel mic, de la Cernica, ctitorită de el și păstrătoare a sfintelor sale moaște, rostindu-se și cuvîntări comemorative în care au fost înfățișate viața și traiul Sfîntului Calinic pînă la alegerea lui ca episcop.

12 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în vizită pe Dl. Hubert Beuve-Méry, directorul ziarului parizian «Le Monde», venit în țara noastră ca invitat al guvernului român.

Dorind să se documenteze asupra poziției Bisericii Ortodoxe Române față de Mișcarea ecumenică și față de acțiunea de unire a Bisericilor creștine, oaspetele a fost informat de Prea Fericitul Patriarh asupra tuturor aspectelor privitoare la aceste probleme.

17 aprilie

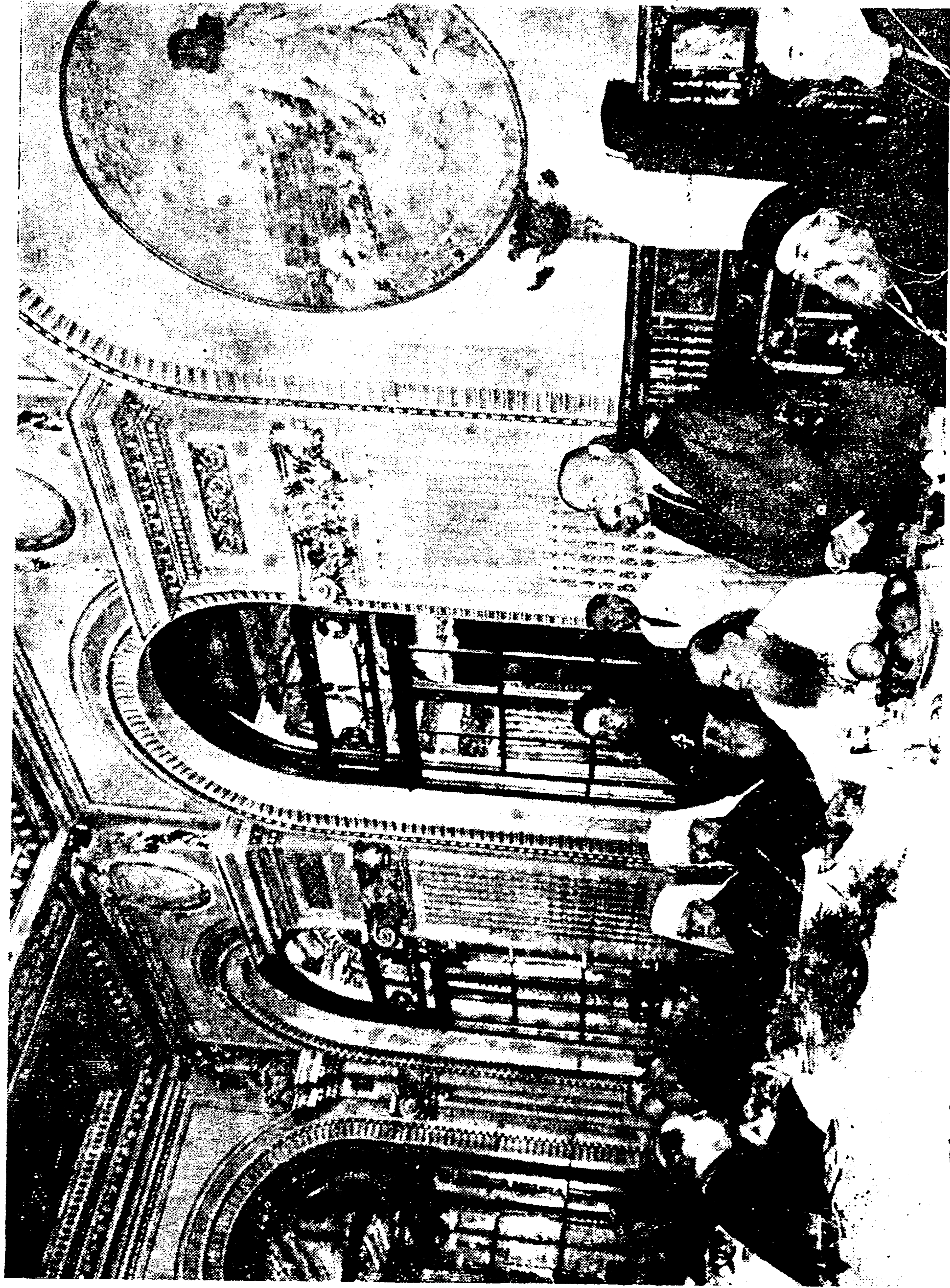
A avut loc sesiunea ordinară a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în cadrul căreia s-a ținut o ședință festivă pentru comemorarea Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica la împlinirea a o sută de ani de la moartea lui, cuvîntarea comemorativă fiind rostită de însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian, stăruind îndeosebi asupra activității desfășurate de Sfîntul Calinic în funcția de episcop al Rîmnicului-Noul Severin.

18 aprilie

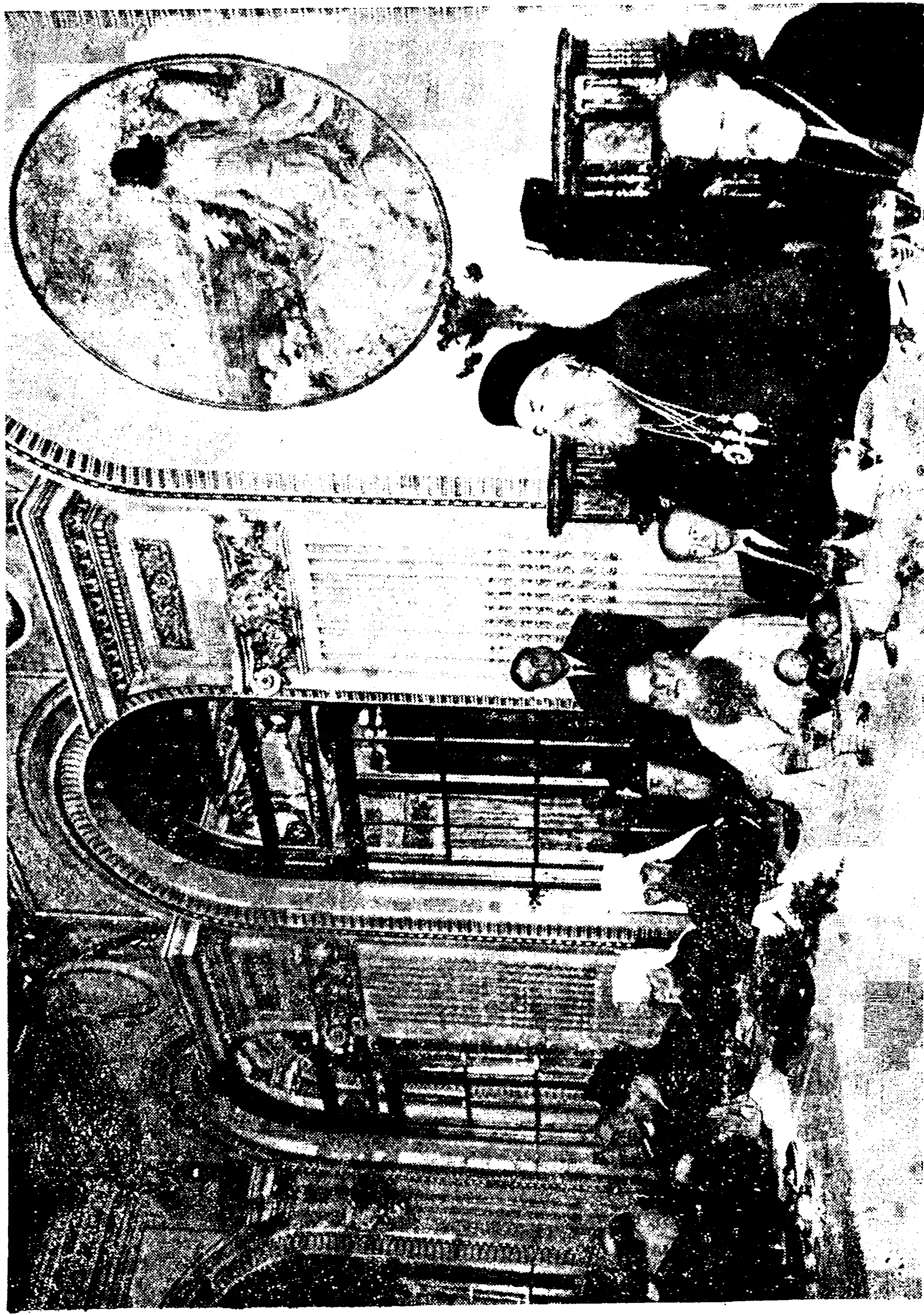
Joia Mare și Sfîntă din Săptămîna Patimilor. Soborul Ierarhilor membri ai

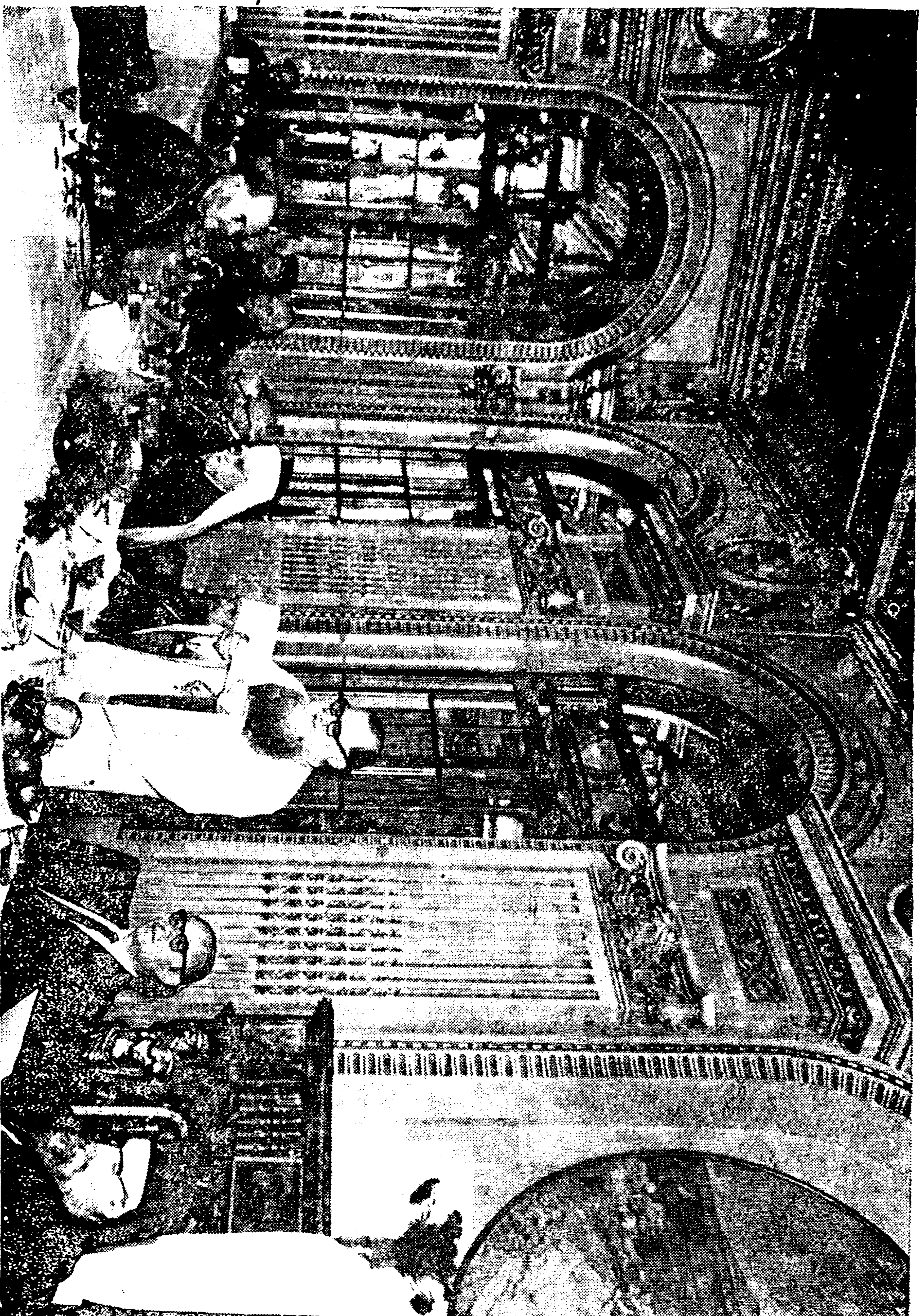
Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict
al Ierusalimului, în timpul mesei oficiale date de către
Departamentul Cultelor

Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, rostindu-și cuvântarea, în timpul mesei oficiale date de Departamentul Cultelor

Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului rostindu-și cuvântarea, în timpul mesei oficiale date de Departamentul Cultelor

Prea Fericitul Patriarh Justinian robind cuvîntul de rîspuns, în timpul mesei
oficiale date de Departamentul Cultelor

Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a săvârșit în catedrala sfintei Patriarhii, cu mare fast, după rînduiala străveche a Ortodoxiei, sfințirea Sfântului și Marelui Mir, pentru nevoile rituale ale tuturor bisericilor din cuprinsul Patriarhiei Române.

Este a XII-a sfințire a Marelui Mir săvârșită de Biserica noastră Ortodoxă, și a V-a din vremea arhipăstoririi de pînă acum a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

29 aprilie

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în vizită pe Episcopul George Kreutner și pe Rev. John Bortmas, veniți în țara noastră ca delegați ai Bisericii Noi Apostolice din Statele Unite, Canada, Mexic, Venezuela, Jamaica și Marea Britanie, aducînd Întîistătorului Bisericii noastre Ortodoxe un mesaj de dragoste frățească și de mărturisire a dorinței unor relații reciproce pentru cunoașterea, apropierea și colaborarea între Bisericile respective.

În aceeași zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în vizită de curtoazie pe Dl. N. Clavier, profesor onorar la facultatea de teologie protestantă a Universității din Strasbourg, venit în țara noastră ca participant la Congresul internațional de lingvistică și filologie romanică (București, 15—20 aprilie 1968).

2 mai

Răspunzînd invitației Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora I al Constantinopolului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat cu avionul la Constantinopol în fruntea unei delegații compusă din I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, și Arhid. Evghenie Dascălu de la catedrala Sfintei Patriarhii.

În drum spre Constantinopol, avionul a făcut o escală la Viena, dînd prilej Prea Fericitului Patriarh Justinian și însoțitorilor să viziteze unele monumente artistice și istorice din capitala Austriei, precum și parohia ortodoxă a românilor statorniciți în Viena.

3 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe

Române au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora în biroul său din sediul patriarhal.

În cuvîntarea de întîmpinare, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora și-a exprimat marea bucurie pe care i-o face vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian, «personalitate religioasă excepțională», rostind totodată cuvinte elogi-oase la adresa țării noastre. «Vizita Sanctității Voastre în România și vizita noastră la Constantinopol, — a spus printre altele Prea Fericitul Patriarh Justinian în răspunsul său — se vor aprecia și înscrie ca o contribuție pozitivă și necesară la capitolul vieții și acțiunii Bisericii Ortodoxe în veacul nostru de apropiere bisericească și de ecumenism».

La amiază, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, a făcut o vizită Guvernatorului Istanbulului, Excelența Sa Vefa Poyraz, cu care s-a întreținut asupra raporturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică, precum și asupra legăturilor de prietenie dintre România și Turcia.

4 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, însoțiți de Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, au vizitat Academia teologică din Halki, localitate situată pe insula cu același nume din Marea de Marmara.

Pătrunzînd cuvîntării de salut rostită de Mitropolitul Rector al Academiei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat prestigiul de care se bucură în Ortodoxie această instituție de învățămînt teologic a Patriarhiei Ecumenice.

5 mai

În fruntea unui sobor arhieresc interortodox, Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvârșit ca protos slujba sfintei liturghii în catedrala patriarhală Sfîntul Gheorghe din Fanar, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora retrăgîndu-se într-o strană din altar. Este pentru prima dată în istorie cînd Întîistătorul Bisericii Ortodoxe Române săvârșește slujba sfintei liturghii în catedrala Patriarhiei Ecumenice.

În cuvîntarea oficială rostită la sfîrșitul sfintei liturghii, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora a spus, printre altele: «Vizita aceasta istorică a Prea Fericirii Voastre la Fanar capătă o însemnătate deosebită, întrucît corespunde cu lucrările pregătitoare pentru convocarea Comisiei interortodoxe în vederea pregătirii Marelui Sinod al Sfintei noastre Biserici Ortodoxe». În răspunsul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian, vorbind pe larg despre legăturile dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică, a mărturisit că «prin delegația ei, Biserica Ortodoxă Română își îmbrățișează astăzi mama, aducîndu-i în dar comoara scumpă a dragostei calde a Sfîntului ei Sinod, a clerului și a credincioșilor ei, împletită cu întreaga recunoștință pentru tot ceea ce întîiul Scaun al creștinătății răsăritene a făcut spre folosul Ortodoxiei românești».

După amiază, Prea Fericitul Patriarh și însoțitorii au vizitat locuri și monumente istorice și artistice din Istanbul, iar seara, Prea Fericirea Sa a discutat cu Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora unele probleme interortodoxe și intercreștine.

6 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a reîntors de la Istanbul (Constantinopol), unde a făcut o vizită frățească Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora I, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române. După săvîrșirea unui Te-Deum în catedrala sfintei Patriarhii, Prea Fericirea Sa a împărțit clerului și credincioșilor veniți în întîmpinare impresii din această vizită istorică.

7 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Like Seltanat Habte Mariam, secretarul Majestății Sale Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei, pentru Afacerile bisericești, venit în țara noastră pentru a se informa despre cei cinci studenți etiopieni care urmează cursurile universitare la Institutul teologic de grad universitar din București.

10 mai

Făcîndu-se alegerea noului Patriarh al Alexandriei și a toată Africa, în persoana I.P.S. Mitropolit Nicolae de Tripole, Prea Fericitul Părinte Patriarh

Justinian a trimis I.P.S. Mitropolit Constantin de Leontopole, Locțiitor de Patriarh, o telegramă de felicitări și urări pentru noul Arhipăstor al Bisericii Ortodoxe Africane.

— Împlinidu-se cincisprezece ani de la reînființarea Patriarhiei Ortodoxe Bulgare și de la întronizarea ca Patriarh a Prea Fericitului Chiril, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Arhipăstorului Bisericii Ortodoxe Bulgare surori o telegramă de sincere și frățești felicitări.

14 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență de prezentare două călugărițe ortodoxe din Liban, venite în vizită în țara noastră cu binecuvîntarea Sanctității Sale Teodosie al VI-lea, Patriarhul Antiohiei. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit daruri pentru Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie, pentru cele două călugărițe și pentru mînăstirea lor.

15 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a asistat la ședința solemnă a Marii Adunări Naționale la care a participat și a rostit o cuvîntare ocazională Președintele Republicii Franceze, Generalul Charles de Gaulle, care făcea o vizită oficială în țara noastră.

În aceeași zi, Prea Fericitul Patriarh a luat parte la recepția dată de Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România în onoarea Președintelui Franței.

17 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Prot. Sergius Heitz, parohul bisericii ortodoxe din Düsseldorf, R. F. a Germaniei, care, împreună cu cinci enoriași ai săi, a făcut o vizită în țara noastră.

18 mai

Arhipăstorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, a luat parte la recepția oferită la Ambasada Franței din București de Generalul Charles de Gaulle, Președintele Republicii Franceze, și de Doamna de Gaulle, în onoarea Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu, și a Doamnei Ceaușescu.

20 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Pr. Nicolae Goranov, superiorul bisericii bulgare din București, însoțit de trei epitropi, care au prezentat un mesaj din partea Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, prilejuit de sărbătorirea a cincisprezece ani de la întronizarea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

23 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe P. C. Pr. Prof. Liviu Stan, care, reîntors de la solemnitatea decernării titlului de «doctor honoris causa», cu care l-a onorat Universitatea din Salonic, a înmînat Arhipăstorului Bisericii Ortodoxe Române un mesaj din partea Prea Fericitului Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei.

24 mai

Răspunzînd invitației făcute de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat la Moscova, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române — formată din I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și Pr. Simeon Neaga, ca interpret, — pentru a participa la festivitățile prilejuite de împlinirea a 50 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei.

Cu aceasta, numărul vizitelor făcute de Prea Fericitul Patriarh Justinian Bisericii Ortodoxe Ruse s-a ridicat la nouă.

25 mai

Făcînd o vizită oficială Sanctității Sale Patriarhului Alexei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o cuvîntare omagială, urînd venerabilului înalt Ierarh sănătate întru mulți ani.

26 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit slujba sfintei liturghii împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române în biserica Sfîntul Pimen cel Mare din Moscova.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost felicitat de I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei, în numele credincioșilor participanți la slujbă, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de arhipăstorie a Bisericii Or-

todoxe Române ca Patriarh. Mulțumind pentru cuvintele omagiale, Prea Fericitul Patriarh Justinian a împărtășit credincioșilor arhieresti binecuvîntări.

După amiază, delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la Te-Deum-ul oficiat în Biserica Învierii din Socolniki, cu care s-au deschis oficial festivitățile comemorative.

27 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au vizitat Kremlinul, cu toate edificiile, bisericile-monumente și așezămintele din cuprinsul lui.

28 mai

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au luat parte la ședința festivă pentru sărbătorirea a 50 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei, care s-a ținut la Lavra Troița-Serghieva de la Zagorsk și în cadrul căreia I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului a făcut o documentată expunere istorică asupra Bisericii Ortodoxe Ruse.

Într-o cuvîntare rostită în numele Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezentat un cald și frătesc omagiu pentru Biserica Ortodoxă Rusă.

S-a vizitat apoi expoziția jubiliară organizată în localul Academiei duhovnicești.

La sfîrșitul festivității, Prea Fericitul Patriarh Justinian a semnat, împreună cu toți conducătorii delegațiilor bisericesti participante, un comunicat comemorativ.

29 mai

Delegația Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la parastasul săvîrșit la mormîntul patriarhului Tihon din Mînăstirea Donskoi, și apoi la parastasul săvîrșit la mormîntul patriarhului Serghie din catedrala Bogoiavlensk din Moscova.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut, în aceeași zi, o vizită la reședința din Moscova a I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

La amiază, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a oferit în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian

o masă în saloanele hotelului «Soviet-ski» din Moscova, în timpul căreia au fost discutate și unele probleme care interesează cele două Biserici pe care le păstoresc.

După amiază, delegația sinodală română în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat spre patrie, fiind întâmpinată la aeroport și primită în catedrala Patriarhiei cu fastul tradițional.

5 iunie

S-a oficiat în catedrala Patriarhiei slujba solemnă a vecerniei de către I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei în fruntea unui sobor de arhieriei și preoți, începându-se astfel festivitățile prilejuite de cea de a XX-a aniversare a înscăunării Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Au asistat membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, reprezentanți ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și invitații de peste hotare: Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, în fruntea unei delegații alcătuite din I. P. S. Arhiepiscop Vasile al Iordanului, I. P. S. Arhiepiscop Gherman al Sevasției, P. C. Arhim. Teodosie și Diacon Longin; I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, Exarh al Ucrainei, însoțit de I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Argentinei și Americii de Sud, I. P. S. Arhiepiscop Vladimir al Berlinului și al Europei Centrale, P. S. Episcop Melchisedec al Vienei și Austriei, Prot. stavr. Pavel Statov, secretarul Mitropoliei din Chișinău, și Protodiac. Nicolae Dmitriev din Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe, delegați ai Bisericii Ortodoxe Ruse; Sanctitatea Sa Efrem al II-lea, Patriarh Catolicos al Gruziei, însoțit de Prot. Gheorghe Chachua; Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, în fruntea unei delegații alcătuite din P. S. Episcop Ștefan de Glavinița, secretar general al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, P. S. Episcop Varlaam al Stobiei, vicar al Mitropoliei Plovdivului, Protodiac. Dr. Vasile Veleaov, secretarul Cabinetului Patriarhal și Prot. Nicolae Goranov, superiorul bisericii bulgare din București; Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscop al Atenei și Primat al întregii Grecii, însoțit de I. P. S. Mitropolit Con-

stantin de Patras, vicepreședinte al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei, și I. P. S. Mitropolit Damaschin al Naupactei și Euritaniei; P. S. Episcop Hrisostom al Constanței, delegat al Bisericii Ortodoxe a Ciprului, însoțit de P. C. Arhim. Grigorie Kiccotis; I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Careliei și al întregii Finlande, însoțit de P. C. Arhim. Dr. Johannes Rinne; delegații Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, P. C. Arhim. Bartolomeu Anania și ing. Boris Pușcașu; Eminența Sa Episcopul Sherard Faulkner Allisson de Winchester și rev. Michael Moore, delegați ai Bisericii Angliei; Pastorul Martin Flury, delegat al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; Miss Doreen Berry, de la B. B. C., Rev. Prof. Dr. Owen Chadwick (Cambridge) cu doamna, Prof. Dr. Leslie Jérôme Newville ș.a.

6 iunie

S-a sărbătorit cu un fast deosebit împlinirea a 20 de ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

În prezența membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a invitaților din străinătate, a conducătorilor cultelor religioase din țară, a membrilor Consiliului Național Bisericesc și ai Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, a reprezentanților Administrației Patriarhale, Arhiepiscopiei Bucureștilor, Institutelor teologice universitare și Seminariilor teologice, a protopopilor și preoților din Capitală și a altor invitați, s-a săvârșit în biserică Sfântul Spiridon-Nou, paraclis patriarhal, slujba liturghiei solemne de către un sobor arhieresc din care au făcut parte Prea Fericitul Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Patriarhul Efrem al II-lea al Gruziei, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei, I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei, I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Hrisostom al Constanței (Cipru), P. S. Episcop Teoctist al Aradului, preoți și diaconi.

După Doxologiile de la sfârșitul liturghiei au urmat cuvântul festiv rostit în numele clerului și credincioșilor ortodocși români de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și cuvântările de salut și omagiu ale conducătorilor și reprezentanților Bisericilor creștine de

peste hotare: cuvîntarea Sanctității Sale Patriarhul Benedict al Ierusalimului; cuvîntarea I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galіției, care a citit și un mesaj trimis de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, prin care, adresîndu-se Prea Fericitului Patriarh Justinian, spune, printre altele: «Providența divină V-a ales ca prin dărnicia totală și slujirea cu credință a idealurilor creștine să se înmulțească slava lui Dumnezeu, iar corabia Bisericii Ortodoxe Române să se îndrepteze spre culmile desăvîrșirii duhovnicești de unde să radieze dragoste, adevăr și pace în lume»; apoi, cuvîntarea Sanctității Sale Efrem al II-lea al Gruziei, cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, cuvîntarea P. S. Episcop Hrisostom al Constanței (Cipru), cuvîntarea Prea Fericitului Arhiepiscop Ieronim al Atenei, cuvîntarea I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei. Au mai vorbit: Eminența Sa Dr. Sherard Faulkner Allisson, episcop de Winchester, în numele Bisericii Angliei și al Conducătorului ei, Grația Sa Dr. Michael Ramsey, P. S. Episcop Dirayr Mardikian al eparhiei armeano-gregoriene din România, care a dat citire unui mesaj omagial trimis de Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor, și Pastorul M. Flury din Geneva, ca reprezentant al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

La amiază, Sfîntul Sinod a oferit participanților la festivități o masă oficială, în timpul căreia conducătorii Bisericilor și cultelor din țara noastră au rostit cuvîntări omagiale la adresa Bisericii Ortodoxe Române și a Arhipăstorului ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian.

După amiază a avut loc o ședință festivă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la care au participat și invitați din străinătate. În cuvîntul omagial rostit în numele Sfîntului Sinod, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a expus în linii generale rodnică activitate desfășurată de Prea Fericitul Patriarh Justinian în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, spunînd, în încheiere: «Acum, la împlinirea celor douăzeci de ani de rodnică arhipăstorie, în numele și din încredințarea Sfîntului Sinod, Vă aducem frățeștile noastre mulțumiri pentru toate strădaniile pe care le depuneți cu rîvnă și vrere neclintită în slujba Bisericii și a Patriei».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost felicitat apoi, printr-o cuvîntare omagială, de Dl. Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor.

Ca mărturie de dragoste și de prețuire din partea Patriarhiei apostolice a Ierusalimului, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict a decorat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian cu «Crucea Sfîntului Mormînt», pentru bunele simțăminte pe care le nutrește față de Biserica Ierusalimului și pentru activitatea desfășurată în slujba Ortodoxiei și a păcii pe pămînt.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit tuturor pentru sentimentele exprimate și pentru elogiile aduse la împlinirea a douăzeci de ani de arhipăstorie a Bisericii Ortodoxe Române, subliniind înfăptuirile istorice din acest răstimp, fundamentate pe principiul sinodalității.

Ședința festivă s-a încheiat cu citirea unui *Act omagial* semnat de membrii Sfîntului Sinod, act care a fost înmînat apoi Prea Fericitului Patriarh Justinian de către I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Ca omagiu adus Prea Fericitului Patriarh Justinian la împlinirea a douăzeci de ani de la întronizare, s-a bătut și o medalie jubiliară.

7 iunie *

În cursul dimineții, înalții oaspeți de peste hotare au vizitat instituțiile centrale ale Patriarhiei: Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, așezămintele bisericești de la Mînăstirea Antim (paraclisul, muzeele și biblioteca), precum și atelierele de la Mînăstirea Plumbuita din cadrul Institutului Biblic, primind pretutindeni lămuriri din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La amiază, Departamentul Cultelor a oferit în cinstea Prea Fericitului Patriarh o masă oficială, la care au fost invitați participanții la serbările aniversare ale Patriarhiei Române. În timpul mesei au rostit cuvîntări omagiale Domnul Prof.

* Insemnările noastre se încheie de fapt cu consemnarea manifestărilor jubiliare din ziua de 6 iunie. Programul sărbătoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian a inclus însă și ziua de 7 iunie, iar ecourile acestei sărbătoriri s-au prelungit și în zilele următoare. De aceea, am consemnat și manifestările de după 6 iunie care fac parte integrantă din festivitățile jubiliare.

Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, și Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului. În răspunsul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a adus calde mulțumiri.

După amiază a avut loc la Institutul teologic din București un concert festiv, la care au asistat numeroși invitați din țară și de peste hotare, în frunte cu Inițiatătorii Bisericii Ortodoxe ale Ierusalimului, Gruziei și Bulgariei, însoțiți de Prea Fericitul Patriarh Justinian. Corala preoților din Capitală a cântat fragmente din «Balada vremilor străbune», frescă muzicală a Pr. Ioan Runcu alcătuită în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian; soliști de seamă de la Opera Română din Capitală au cântat arii religioase din repertoriul muzicii universale, iar corul studenților Institutului teologic din București a intonat cântări psaltice tradiționale și poemul *La Cozia pe Olt*, de compozitorul Prof. Nicolae Lungu.

— În *Condica Sfintă* a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a făcut *Insemnare* rezumativă despre sărbătorirea din zilele de 5—7 iunie 1968. «prilejuită de împlinirea a două decenii de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române».

8 iunie

Potrivit programului pentru manifestările jubiliare, oaspeții de peste hotare ai Bisericii Ortodoxe Române au plecat în țară, pentru a vizita, după preferință, unele mitropolii și episcopii.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a însoțit delegația Patriarhiei Ierusalimului și pe cea a Bisericii Ortodoxe din Cipru, care au făcut o călătorie în cuprinsul Episcopiei Rîmnicului și Argeșului și al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

După ce au vizitat Mînăstirea Cozia, Înălții oaspeți au plecat la Rîmnicu-Vâlcea, unde au fost primiți, sărbătoriți și găzduiți de P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului.

Seara au plecat la Curtea de Argeș.

9 iunie

Ziua marelui praznic al Pogorîrii Sfîntului Duh. După ce s-au închinat la rucla cu moaștele Sfintei Mucenice Filoteia, Înălții oaspeți, însoțiți de Prea Fericitul Patriarh Justinian, au asistat la slujba sfintei liturghii săvîrșită în ctitoria voievodului Neagce Basarab.

După amiază au vizitat Biserica Domnească, făcînd apoi o excursie pe Argeș în sus, la Hidrocentrală.

10—12 iunie

Plecînd din Curtea de Argeș, Înălții oaspeți și Prea Fericitul Patriarh Justinian au făcut un popas la Tîrgoviște, vechea capitală a Țării Românești, asistînd la slujba religioasă din ziua praznicului Sfintei Treimi săvîrșită în catedrala mitropolitană și vizitînd apoi complexul arheologic-istoric de la fostă Curte Domnească din localitate, cu biserica ctitorită de Petru Cercel.

De aici, Înălții oaspeți au fost conduși de Prea Fericitul Patriarh Justinian la Casele sanatoriale de la Mînăstirea Viforita și de la Mînăstirea Dealu. La mînăstirea ctitorită de Radu cel Mare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit oaspeților o masă oficială.

În cursul după amiezii, oaspeții și însoțitorii s-au îndreptat spre Sinaia, unde în timpul celor două zile, cît au rămas aci, au vizitat: biserica Mînăstirii Sinaia — ctitorie din 1695 a spătarului Mihai Cantacuzino —, biserica veche, biblioteca și colecția de obiecte religioase ale Mînăstirii. Muzeul Peleş și expoziția de ceramică de pe lîngă acest muzeu.

În ziua de 12 iunie în drum spre București, oaspeții au vizitat orașul Ploiești, Mînăstirea Ghighiu. «Serele Ploiești» și rafinările de la Brazi.

Și astfel se pășește în cel de al treilea deceniu al arhipăstoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian, înscriindu-se în paginile istoriei Bisericii Ortodoxe Române noi împliniri și pășiri spre propășirea și fericirea Bisericii, a Patriei, a poporului, spre pace și liniște în întreaga lume.

TEODOR N. MANOLACHE

20 DE ANI DE VIAȚĂ NOUĂ
ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

CARACTERUL DE UNITATE IN VIAȚA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Cercetată îndeaproape și în chip obiectiv, viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, desfășurată în ultimii douăzeci de ani după principiile «Apostolatului social», manifestă, sub toate aspectele ei, caracterul unității : al unității de credință înăuntrul ei și în cadrul întregii Ortodoxii; al unității de slujire lumii cu toate celelalte Biserici, cu toate popoarele iubitoare de libertate, dreptate și pace, și cu toți oamenii de bunăvoință din lumea întreagă ; al unității de năzuințe și de destin istoric cu neamul românesc ; al unității de acțiune cu toate Cultele religioase din țara noastră și cu întregul nostru popor pentru făurirea unei vieți noi în lume.

Acest caracter de unitate care pătrunde ființa, viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române dovedește dreapta înțelegere și conștiința trăire a concepției, a învățăturii de bază a credinței creștine despre unitatea lumii, avînd ca temei unitatea Sfintei Treimi.

Învățătura despre Sfînta Treime constituie specificul credinței creștine. Dumnezeu este unul în ființă și întreit în persoane și aceasta se arată și în lucrarea Sa în lume. Dumnezeu-Tatăl este Acela de la care coboară toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit ; Dumnezeu-Fiul este chipul Tatălui, cel născut din veci din Tatăl, prin Care Tatăl creează, călăuzește și mîntuiește întreaga omenire ; Dumnezeu-Sfîntul Duh, Care purcede de la Tatăl și se odihnește peste Fiul, Care — după ce s-a suit la cer — L-a trimis pe Sfîntul Duh, Care lucrează în Biserica Sa pînă la sfîrșitul veacurilor.

Un singur Dumnezeu și întreit în Persoane, unitate absolută și totuși trei Persoane, care lucrează fiecare în felul său pentru crearea lumii (Tatăl), pentru mîntuirea lumii (Fiul), pentru sfințirea lumii (Duhul Sfînt).

Această unitate în multiplicitate exprimă legea de bază a întregii existențe. Pentru că și lumea — cu varietatea și multiplicitatea formelor ei, pe care i le-a dat Creatorul, de la frumusețea florilor, la frumusețea pădurilor, de la măreția munților la cerul înstelat, de la o față de om la altă față de om — cu toate diferitele forme ale existenței, constituie o unitate, căci există o temelie a tuturor.

Fizica modernă a pătruns adînc în tainele materiei, arătînd că atomul — în micimea lui — este el însuși ca un sistem solar, compus din nucleu și particule elementare. Iar azi aceeași fizică începe să descopere

că aceste particule elementare însele sînt complexe, felurite. Iată, cum ştim să zică descoperă varietatea formelor existenţei dar şi unitatea ei.

Pentru noi creştinii unitatea se temeiniceşte întâi pe prezenţa Creatorului în totul şi în toate. Credinciosul care priveşte fie infinitul mic sau mare, fie firicelul de nisip vede peste tot prezenţa lui Dumnezeu Care o creează, Care pe toate le ţine şi Care este motorul ce împinge lumea înainte către viitorul luminos al desăvîşirii finale.

Unitatea existenţei se bazează şi pe faptul că Dumnezeu a creat această lume, i-a dat un fel de a fi, legi după care toate se conduc spre ţinta lor ultimă.

Fiecare existenţă cît de mică se conduce după legi precise şi tinde să existe, să se dezvolte de-a lungul veacurilor. Această unitate o descoperă şi mintea care ajunge să cunoască legile pe care Creatorul le-a aşezat în natură. Descoperind aceste legi, omul este capabil să le folosească şi să le pună în slujba binelui, vieţii şi fericirii omeneşti.

Dacă aceasta este lucrarea lui Dumnezeu în general, în lume, atunci lucrarea lui Dumnezeu este mai vie şi mai plină de putere spirituală în Biserică. Prin natură ne înălţăm la Creatorul, prin Biserică ne unim cu Iisus Hristos, în Duhul Sfînt, revărsat în Biserica Lui. Cel ce iubeşte pe Hristos, zice Sfîntul Apostol Pavel, devine un duh cu El. Hristos care este prezent pe Sfîntul Altar — prin Duhul Sfînt — se revarsă în noi, ne înnoieşte şi ne face să mergem pe calea dragostei.

La început Biserica a fost mică, ca un aluat din care s-a dezvoltat Biserica de azi. Căci această putere a Sfîntului Duh este un ferment (aluat), care ajută Bisericii, ajută omenirii întregi să se ridice pe noi trepte de desăvîşire spirituală. Astfel, dacă înainte cu vreo jumătate de veac unii teologi occidentali au putut socoti că Ortodoxia răsăriteană este ca un fel de mumie care scoasă la lumină se destramă, astăzi ea e descoperită şi cinstită îndeobşte ca Biserica ce lucrează înţelepţeşte în conformitate cu năzuinţele, cu aspiraţiile cele mai frumoase ale popoarelor în sinul cărora îşi desfăşoară misiunea duhovnicească. Celelalte Biserici văd în Biserica Ortodoxă Română de astăzi un model de împletire firească a imperativelor creştine cu imperativele vremii noastre. Aşa că noi ne simţim uniţi într-o Ortodoxie veche, dar nu învechită, ci mereu actuală. În duhul ei găsim răspuns potrivit la întrebările vremii noastre şi tot ea ne indică fără greş căile pe care sîrguind, putem ajuta omenirii de astăzi să se ridice la o viaţă superioară.

În duhul ei proclamăm principiile morale-creştine care au caracter general uman: unitatea neamului omenesc, egalitatea, libertatea, frăţietatea oamenilor şi popoarelor, drepturile universale fără nici o deosebire — de credinţă sau convingere filozofică. Toţi sînt oameni şi — fiind oameni — toţi au dreptul la libertate, la viaţă omenească, la înfrăţire şi dreptate.

Acest lucru este minunat şi măreţ. Sînt unii oameni care cred că răul este mai puternic decît binele. Dar istoria ne arată că — cu toate căderile — mai puternică decît toate este puterea binelui, a luminii, principiile superioare ce ne ajută să păşim înainte. Pentru că Dumnezeu de

aceea l-a făcut pe om să privească în sus spre nemărginit, ca să fie mereu nemulțumit de ceea ce este și să tindă cât mai sus, spre progres neconținut.

Însăși știința și tehnica, care ajută omului să cerceteze Cosmosul, exprimă tendința omului de a se depăși. Omul nu se ridică la stăpânirea naturii, a cosmosului numai prin tehnică, ci mai ales prin forța spiritului său, care-l face să lupte și pe pământ pentru o viață mai bună.

Lucrarea Sfintei Treimi se vede și în istoria poporului român. Noi românii eram împărțiți în trei provincii; totuși, având aceeași credință strămoșească, eram una. Unitatea în legea strămoșească, în limbă și năzuință a fost temelia de pe care Mihai Viteazul a putut străfulgera peste veacuri chipul unității noastre naționale, temelia pe care s-a făcut unitatea în 1918 și s-a desăvârșit astăzi.

Unitatea Sfintei Treimi n-a reprezentat numai unitatea religioasă, ci și unitatea națională, chipul Sfintei Treimi fiind nu numai un simbol religios, ci și un simbol al unității românești. De exemplu, Sfânta Treime a fost hramul Mitropoliei Ardealului de la începutul ei până azi. Oriunde a fost reședința acestei Mitropolii, catedrala mitropolitană a purtat hramul Sfintei Treimi. Astfel, catedrala mitropolitană de la Alba Iulia, pe care a înălțat-o Mihai Viteazul ca simbol al unității naționale a românilor de pretutindeni, avea ca hram Sfânta Treime; catedrala din Blaj are și ea hramul Sfânta Treime; catedrala Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, continuatoarea Mitropoliei Ardealului, are și ea hramul Sfintei Treimi. Iată deci cum prin unitatea hramului s-a mărturisit — și după despărțirea în două Biserici Românești din Transilvania — unitatea noastră în aceeași credință, în aceeași Mitropolie care a stat sub ocrotirea Sfintei Treimi.

Biserica noastră — împletindu-și viața cu viața poporului nostru — a sprijinit progresul poporului prin școli, tipărituri etc. și prin participarea la lupta lui pentru libertate, pentru dreptate și pentru unitate. Astfel Biserica s-a dezvoltat pe măsura dezvoltării poporului român. Noi însă nu sîntem numai oameni ai Bisericii, ci și fii ai poporului nostru, înrădăcinați adînc în pămîntul strămoșesc și dăruți luptei poporului nostru pentru o viață din ce în ce mai frumoasă și mai îmbelșugată. În sufletele noastre, credința Bisericii strămoșești se împletește organic cu dragostea față de poporul român, față de patria noastră înfloritoare.

Azi, Biserica Ortodoxă Română întrunește la sărbătorirea a douăzeci de ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, la douăzeci de ani de viață nouă, reprezentanți ai tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, reprezentanți ai altor Biserici de peste hotare, care mărturisesc că Biserica Ortodoxă Română este o Biserică vie cu o teologie înaltă, că prestigiul Bisericii noastre, prestigiul Prea Fericitului Patriarh Justinian este din ce în ce mai mare, și au exprimat admirația pentru țara noastră, pentru poporul nostru și pentru mărețele lui realizări.

Nu numai pe planul larg al omenirii, ci și pe planul nostru național lucrarea lui Dumnezeu ne ajută să ne desăvîrșim, să ne depășim și să ajutăm și pe alții să mergă înainte.

† NICOLAE
Mitropolitul Ardealului

LE CARACTÈRE D'UNITÉ DANS LA VIE DE L'ÉGLISE ORTHODOXE ROUMAINE

La vie et l'activité de l'Église Orthodoxe Roumaine, développée aux dernières vingt années d'après les principes de «l'Apostolat Social», manifestent, dans leurs aspects, le caractère d'unité: unité de foi à l'intérieur et dans l'ensemble de l'Orthodoxie, unité de service du monde avec toutes les autres Églises et peuples qui aiment la liberté, la justice et la paix, unité d'aspiration et du destin historique avec le peuple roumain, unité d'action avec tous les cultes et dénominations religieuses de notre pays, et avec tout notre peuple, pour la réalisation d'une vie nouvelle dans le monde.

Ce caractère d'unité qui pénètre l'existence, la vie et l'activité de l'Église Orthodoxe Roumaine constitue le résultat d'une juste compréhension et d'une conscience mise en pratique de l'enseignement capital de la foi chrétienne sur l'unité du monde qui surgit de l'unité de la Sainte Trinité.

L'enseignement sur l'unité en diversité de la Sainte Trinité constitue la caractéristique de la foi chrétienne, en s'exprimant ainsi la loi fondamentale de toute existence. Sur cette conception repose le fondement pour l'enseignement concernant l'unité de l'existence dans toutes ses formes, sur l'unité du monde — unité d'origine et de droits — sur l'unité de l'Église en diversité.

Mais on peut suivre l'application de cet enseignement pas seulement sur le plan de l'humanité en general, mais aussi sur le plan national. Ainsi, dans la vie du peuple roumain, l'enseignement sur la Sainte Trinité a représenté pas seulement l'unité religieuse, mais aussi l'unité nationale, sur le modèle de la Sainte Trinité, symbole religieux, mais aussi symbole national. Comme exemple, n'importe où a été la résidence de la Métropole de Transylvanie: à Alba Iulia, à Blaj, à Sibiu, la cathédrale métropolitaine a eu toujours comme patron la Sainte Trinité, confessant ainsi l'unité de foi et d'aspirations nationale des roumains de Transylvanie, même dans l'époque de leur separation en deux Églises.

VIATA RELIGIOASĂ A CREDINCIOȘILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ȘI INTEGRAREA LOR ÎN NOILE IDEALURI ALE POPORULUI ROMÂN

Viața internă a Bisericii, sau mai bine-zis starea religioasă a credincioșilor, este totdeauna realitatea cea mai sigură în care se oglindește limpede întreaga doctrină și disciplină a Bisericii, precum și întreaga înțelepciune, întreaga artă și știință a conducătorului Bisericii respective. Este lucru știut că Întâistătătorul fiecărei Biserici este totdeauna factorul cel mai important care toarnă tiparele vieții religio-morale a credincioșilor, prin aceea că el imprimă ritmul întregii activități duhovnicești, catehetice, omiletice și pastorale a tuturor preoților săi. Conștient de acest adevăr, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a depus încă din primul moment al urcării Sale pe scaunul de Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române toate strădaniile, pentru a face ca viața religio-morală a tuturor credincioșilor ortodocși din cuprinsul patriei noastre iubite să fie cât mai desăvârșită, și în același timp ei să se încadreze cu entuziasm și convingere în idealurile noi ale poporului nostru.

Cunoscător experimentat al faptului că preoții sînt totdeauna elementul esențial și factorul hotărîtor care determină și influențează viața religio-morală a credincioșilor și că tot ei sînt aceea care, prin autoritatea lor morală și prin legăturile intime pe care le au cu credincioșii, pot să determine curente de opinii și să-i entuziasmeze pentru idealurile noi ale vieții, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, de la începutul arhipăstoririi Sale, a căutat să pună temelii trainice și să îndrumeze în mod sistematic și hotărîtor viața și activitatea preoților din cuprinsul întregii Biserici Ortodoxe Române pe făgașele noi ale lumii contemporane, după cum mărturisește însuși :

«Deoarece credința noastră ortodoxă, curățită de orice nedesăvîrșire omească și înfățișată în forma ei adevărată, nu izbutește să fie în sînul poporului nostru vie, energică și rodnică prin fapte de dragoste, de pace și sfințenie, decît prin ajutorul unui cler pregătit, plin de demnitate și ascultător, devotat cu sufletul și cu mintea chemării sale sfinte, pentru lămurirea și întronarea poporului drept-credincios, *pregătirea cât mai bună a clerului va fi una din grijile de căpetenie ale sarcinii mele patriarhicești*»¹. Iar cu prilejul înmînării cîrjei patriarhale spunea: «Biserica noastră trebuie să se preocupe și de formarea clerului ei de mir și monahal, în viitor. În acest scop trebuie să-și reorganizeze instituțiile pentru formarea

1. *Cuvîntare* ținută cu acest prilej, în «Biserica Ortodoxă Română», LXVI (1948), nr. 5-8, p. 223.

clerului, care să poată răspunde tuturor năzuințelor și nevoilor poporului drept-credincios, un cler cu dragoste pentru ridicarea poporului și cu zel întru cîștigarea sufletului poporului, sufletului enoriei, un cler cu dragoste de muncă pentru propășirea Bisericii și a patriei»².

Trei sînt căile principale prin care Prea-Fericitul Părinte Patriarh Justinian a căutat să realizeze acest important obiectiv : 1. Reorganizarea întregului învățămînt teologic ; 2. Înființarea cursurilor de îndrumare misionară a clerului ; 3. Organizarea și conducerea conferințelor preoțești din cadrul protopopiatelor.

Reorganizarea învățămîntului teologic. — Cel dintîi pas pe calea acestei reorganizări l-a constituit readucerea învățămîntului teologic sub îndrumarea și supravegherea Bisericii și eliberarea acestuia de sub tutela unei conduceri laice. Strădanile Prea-Fericitului Părinte Patriarh Justinian au găsit o largă și binevoitoare înțelegere la noua Conducere instaurată în țara noastră, și învățămîntul teologic a fost redat Bisericii. Cu prilejul deschiderii primelor cursuri ale noului Institut teologic de grad universitar din București, care a luat ființă potrivit noii legi pentru regimul general al Cultelor, Prea-Fericitul Părinte Patriarh Justinian își exprima bucuria pentru realizarea acestei reorganizări, astfel :

«Plină de bucurie este astăzi inima mea, fără de margini este fericirea ce se revarsă peste sufletul meu, iar buzele mele nu o pot mărturisi decît prin graiul cel nepieritor al psalmistului : «Mă bucur că Domnul a auzit glasul meu și rugăciunea mea, că a plecat spre mine urechea Sa» (Ps. CXIV, 1—2). Pentru că, într-adevăr, astăzi Dumnezeu împlinește una din vechile și arzătoarele dorințe ale Sfintei noastre Biserici românești, redîndu-i dreptul de a-și pregăti ea singură pe slujitorii altarelor, potrivit învățaturii, rînduielilor și nevoilor sale.

Ceasul acesta, în care cu toții am cerut binecuvîntarea Părintelui ceresc pentru lucrarea cea nouă, pe care nădăjduim că o vom duce la bun sfîrșit, reprezintă mai mult decît o tradițională rugăciune înălțată de creștini la începutul oricărei strădanii. Astăzi înlăturăm definitiv un trecut ale cărui roade au fost plăcute numai dușmanilor fățarnici ai Bisericii lui Hristos. Înlăturăm primejdiile care au amenințat sfînta noastră Biserică în urma acelei dureroase laicizări a învățămîntului teologic, făcută de trecutele cîrmuiri, sub prefăcuta mărturie a sprijinirii Bisericii Ortodoxe Române.

Un învățămînt teologic cum a fost acela pe care mulți dintre noi l-am cunoscut... nu putea să fie de vreun folos nici Bisericii, nici poporului, pentru mîntuirea și înălțarea căruia datori sîntem să ne trudim, după însăși porunca Mîntuitorului». Multe din zbuciumatele și regretabilele rătăcirii din trecutul nostru apropiat «n-ar fi existat dacă învățămîntul teologic n-ar fi ieșit — prin legiuirile trecutelor regimuri — de sub ocrotitoarea priveghere a sfintei noastre Biserici. Transformate în fabrici de licențiați în teologie, fostele facultăți teologice n-au izbutit decît în mică măsură să pregătească preoți devotați altarului și misiunii lor de păstori sufletești. Prea deseori ne-a fost dat să vedem tineri pregătiți în aceste școli ale trecutului militînd în organizații politice ale căror practici erau potrivnice și învățaturii creștine și dorinței de înnoire și progres a poporului nostru.

Doctrina sfintei noastre Biserici n-a fost niciodată împotriva ideii de progres, sau a strădaniilor de propășire ale omenirii. Nenumăratele exemple ce se pot cu-

2. Ibidem, p. 237—238.

lege chiar din trecutul Bisericii și poporului nostru sînt îndestulătoare mărturii ale prezenței majorității slujitorilor lui Hristos alături de luptătorii pentru libertate și progres...

Pe drumul acesta al bunelor tradiții ale Bisericii Ortodoxe Române, pe drumul acesta al propovăduirii învățăturilor lui Hristos și al slujirii poporului, dorim să mergă de acum înainte toți slujitorii altarului. Dorim să vedem în sfintele altare preoți conștienți de misiunea lor, iar în societate cetățeni devotați statului și poporului. Pe cei ce vor intra de acum înainte în cîmpul păstoririi pentru Hristos, avem încredințarea că noua școală inaugurată azi îi va pregăti temeinic, potrivit îndrumărilor date de Sfîntul Sinod...»³.

Cea dintîi mare realizare, cel dintîi mare cîștig pe calea reorganizării învățămîntului teologic este trecerea acestui învățămînt pe seama Bisericii, în grija și răspunderea exclusivă a Bisericii. De altfel lucrul acesta este cît se poate de firesc. Cine alta poate să cunoască mai temeinic și mai bine necesitățile Bisericii și cine alta poate să se îngrijească cu mai multă dragoste, cu mai mult interes și competență de educarea și instruirea, de creșterea și desăvîrșita formare a viitorilor preoți decît însăși Biserica?

Conștient de importanța lucrului realizat și de răspunderea mare a Bisericii, Întîistătătorul Bisericii noastre a luat în mîini proprii grija, îndrumarea, supravegherea și conducerea întregului învățămînt teologic. Grija de căpetenie și permanentă a Prea Fericirii Sale a fost ca învățătura dogmatică și canonică a sfintei noastre Biserici și întreg spiritul strălucitoarei tradiții ortodoxe să fie cuprinse și redate clar și amănunțit în cadrul acestor programe. De aceea desfășurarea muncii științifice și a vieții duhovnicești din aceste școli este supravegheată îndeaproape urmărindu-se ca întreaga lucrare să se facă în spiritul larg al iubirii creștine ortodoxe și cu strădanii neobosite de a se ține pas cu progresul general al vieții și al culturii contemporane.

În cadrul acestor preocupări, au fost alcătuite manuale unice pentru toate disciplinele teologice predate în aceste școli. Aceste manuale sînt un ghid sigur și permanent pentru luminarea și povățuirea teologică și spirituală a studenților în teologie.

În cadrul unor slujbe religioase zilnice și a unor meditații care se țin în mod sistematic, se desăvîrșește educația religioasă-morală și patriotic-cetățenească a viitorilor preoți.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a îngrijit ca prin regulamente speciale să călăuzească, să îmbogățească și să țină învățămîntul nostru teologic în pas cu vremea și cu progresul general al patriei și al lumii întregi. De aceea «Regulamentul școlilor de învățămînt teologic din anul 1952 a fost înlocuit în anul 1956 cu *Regulamentul de organizare și funcționare a instituțiilor de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Române*, iar în anul 1966 a apărut noul *Regulament al învățămîntului teologic*, iar în 1988 un altul.

Datorită acestor griji părintești și datorită acestor înțelepte povățuiri și supravegheri, preoții Bisericii Ortodoxe Române sînt crescuți și formați astăzi nu nu-

3. Prea Fericitul Patriarh Justinian, *Cuvîntare* rostită cu prilejul deschiderii cursurilor noului Institut teologic de grad universitar din București, la 30 ianuarie 1949, în «Biserica Ortodoxă Română», LXVIII (1949), nr. 1-2, p. 18-19.

mai în duhul credinței creștine ortodoxe, dar și în duhul cel nou al vremurilor pe care le trăim și sînt integrați în idealurile poporului și ale patriei, sînt povățuiți să devină slujitori devotați ai Bisericii și cetățeni tot atît de devotați ai patriei noastre iubite.

Datorită grijii pentru buna formare a viitorilor preoți, absolvenții și licențiații acestor institute teologice de grad universitar s-au dovedit a fi cu adevărat preoți buni, preoți atașați de Biserică, atașați de credincioșii lor și în același timp cetățeni loiali ai patriei. Acești preoți stau cu vrednicie în fruntea credincioșilor lor și îi îndrumază continuu spre atingerea marilor idealuri ale desăvîrșirii vieții creștine, ale trăirii creștinismului ortodox, ca și pe cele ale lumii contemporane, idealuri de pace, de libertate națională și religioasă, de dreptate socială și de o viață mai bună și mai luminată. Prin acești preoți, credincioșii Bisericii Ortodoxe Române sînt lămuriți, îndrumați și puși în situația de-a dori să contribuie cu puteri proprii la cucerirea idealurilor lumii celei noi. Prin acești preoți credincioșii Bisericii noastre sînt integrați în ritmul vieții și în idealurile noi ale întregului nostru popor.

De altfel, speranțele pe care Biserica noastră le-a pus de la început în noul ei învățămînt teologic, au fost exprimate de către însuși Întîistătătorul Bisericii noastre astfel: «Avem astăzi sub nemijlocita conducere a Bisericii, școli teologice — atîtea cîte erau de trebuință nevoilor noastre — din care sîntem deplin încredințați că vor ieși slujitori ai altarelor, conștienți de misiunea lor evanghelică, dar și cetățeni devotați statului și poporului pe care îl păstoreșc»⁴. Aceste speranțe s-au împlinit integral. Datorită acestui fapt, între Biserică și stat, între preoții și credincioșii Bisericii noastre și toți cetățenii cinstiți și loiali ai patriei noastre, nu sînt neînțelegeri și dezbinări, ci o armonie desăvîrșită, muncind fiecare și toți împreună pentru realizarea acelorași idealuri de o viață mai bună, mai îmbelșugată, mai fericită și pentru progresul general al scumpei noastre patrii.

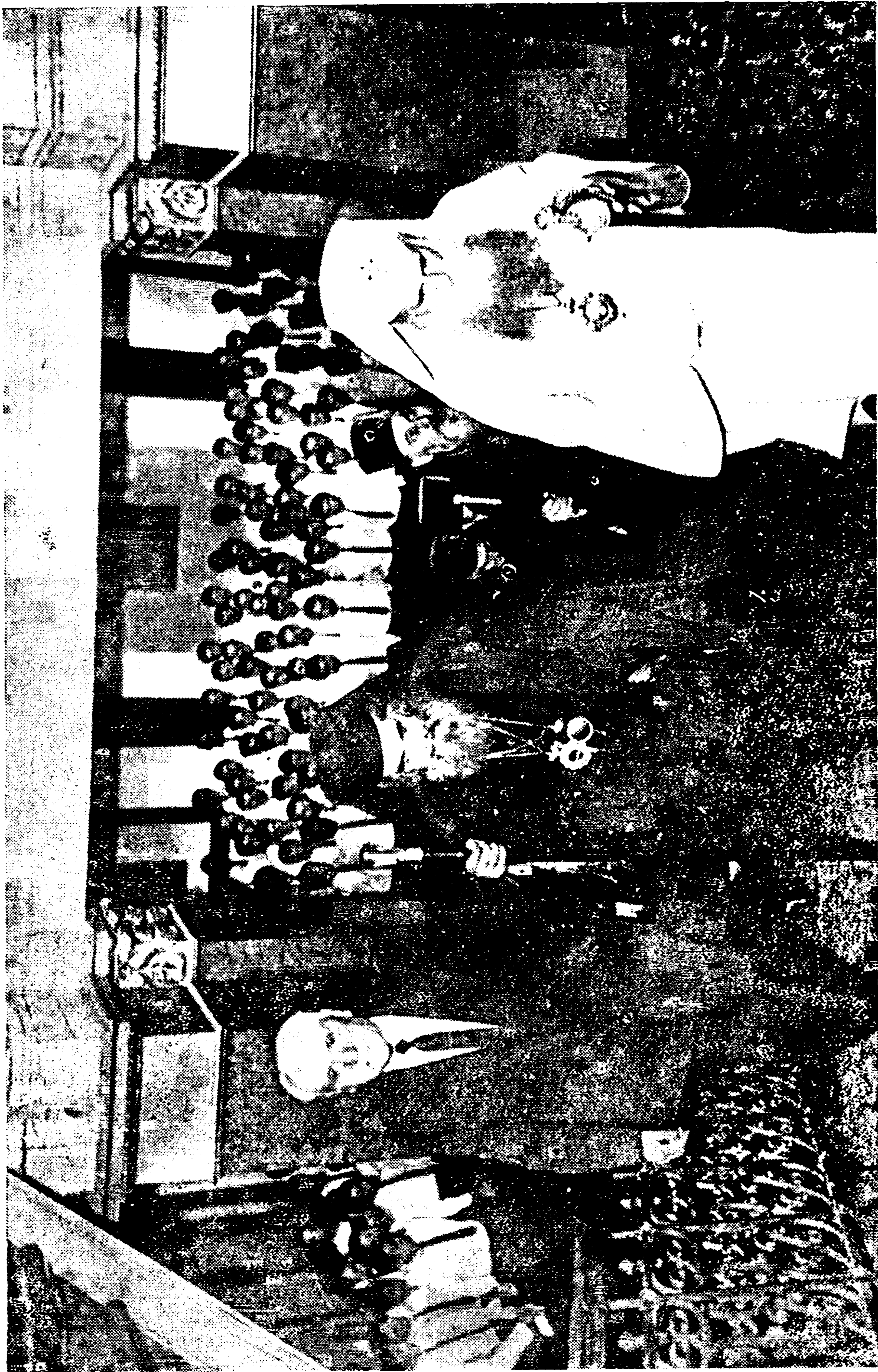
Realitățile de fiecare zi, modul în care credincioșii Bisericii noastre au lucrat și lucrează în cadrul Bisericii și al statului nostru sînt o dovadă sigură și o verificare a valorii reale al noului nostru învățămînt teologic și a vredniciei preoților crescuți în aceste școli ale Bisericii.

Cursurile de îndrumare misionară. — Prin reorganizarea învățămîntului teologic, prin punerea acestui învățămînt sub conducerea Bisericii și prin înființarea institutelor teologice s-a rezolvat în cea mai mare măsură problema pregătirii viitorilor preoți. Nerezolvată rămăsese însă problema îndrumării preoților din parohii.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, intuind de la început realitatea, a luat măsurile necesare.

«Cum, în primul rînd, misionarii Bisericii noastre, din mijlocul poporului dreptcredincios, sînt pregătiți în mentalitatea și atmosfera vremurilor de pînă ieri, în această situație, ei constituie o piedică în noua activitate socială a Bisericii. După un program bine chibzuit și cu un corp de îndrumători bine pregătiți, clerul nostru trebuie îndrumat, orientat și convins pentru acest apostolat social cerut de oamenii vremurilor noi...».

4. «Biserica Ortodoxă Română», LXVII (1949), nr. 5—6, p. 41.

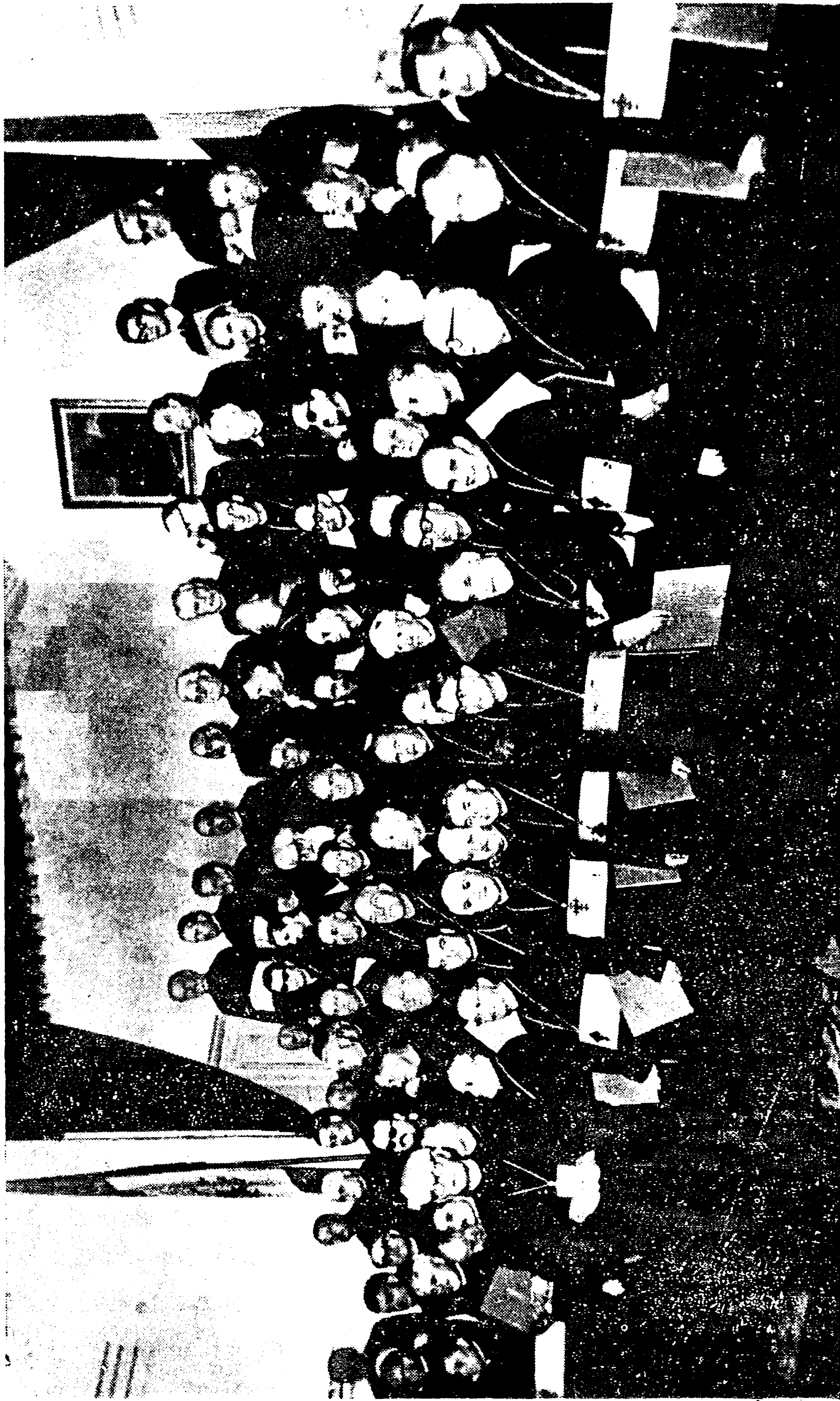
Prea Fericitul Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului și Dl. Director

General I. Bărbulescu intrînd în sala de festivități a Institutului teologic din București,

în timpul concertului festiv

Înalti oaspeți, în timpul concertului festiv de la Institutul teologic din București

Corala preoților din Capitală, în timpul concertului festiv de la Institutul teologic din București

Prea Fericitul Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului și ceilalți înalți oaspeți, la sfârșitul concertului festiv de la Institutul teologic din București

În aceste clipe solemne apelul meu către cler este același cu al Sfântului Apostol Pavel: «Înnoid duhul minții voastre să vă îmbrăcați în omul cel nou» (Efes. IV, 23—24)⁵.

Soluția a fost înființarea și organizarea cursurilor de îndrumare misionară și socială, cursuri care urmau să funcționeze pe lângă fiecare institut teologic din țară, cu o durată de două luni pentru fiecare serie de preoți. Din cinci în cinci ani cursurile acestea aveau să se repete. Rînd pe rînd au fost și sînt chemați la cursuri toți preoții Bisericii Ortodoxe Române, cu scopul ca ei să-și reînnoiască, să-și reîmprospăteze și să-și îmbogățească neconținut cunoștințele teologice, să-și însușească metode noi de pastorație creștină și în același timp să fie introduși și orientați în noile probleme ale vieții sociale și patriotice.

Scopul acestor cursuri de îndrumare misionară și pastorală a fost precizat de către Prea Fericitul Patriarh Justinian în mod cît se poate de clar chiar de la începutul lor⁶. «Reîmprospătarea și îmbogățirea cunoștințelor teologice, dar mai ales pregătirea tuturor preoților Bisericii pentru desfășurarea «apostolatului social», pregătirea lor spre a fi în continuare, pentru credincioșii lor, purtătorii torței de lumină povătuitoare spre zările cerului și în același timp spre zările lumii celei noi, lumea socialismului, care s-a înălțat biruitoare din ruinele celui de al doilea război mondial. Pentru clerul actual se simte nevoia de orientare în toate direcțiile spre care socialismul caută să ridice masele populare»⁷. Așadar în primul rînd scopul acestor cursuri de îndrumare misionară și pastorală a fost acela de a rîndui o unitate, o omogenitate de acțiune pe întreg cuprinsul Bisericii noastre și o armonie în împletirea ideilor teologiei ortodoxe cu cele ale apostolatului social, și a face ca toți preoții Bisericii Ortodoxe Române să fie pe deplin orientați și lămuriți în privința programului de lucru și a metodelor noi de activitate pastorală în cadrul parohiilor.

O dată precizat acest obiectiv s-a trecut la elaborarea programului, la alcătuirea planului de muncă, la fixarea subiectelor ce urmau să fie tratate în cadrul acestor cursuri de îndrumare misionară și pastorală.

Importanța cursurilor de îndrumare misionară și pastorală a fost mărturisită în repetate rînduri și în diferite ocazii și de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Așa, de pildă, în cuvîntarea ținută în catedrala din Sibiu, cu prilejul vizitei făcute mitropolitului Nicolae Bălan, între altele a spus: «Astăzi, în toate eparhiile din țara noastră, toți sînt chemați la cursurile de îndrumare și orientare în munca lor pastorală, să frămînte problemele teologice, cum și problemele sociale și economice de care Biserica nu poate să se izoleze»⁸. Sau: «...Dîndu-ne seama de greutățile apostolatului, am înființat aceste cursuri, unde nădăjduim că preoțimea va primi toate cunoștințele și tot materialul necesar pentru a putea lămuri pe credincioșii care sînt chemați la o viață nouă din punct de vedere social.

Ei bine, la aceste cursuri ați putut să vă convingeți, că în ceea ce privește reformele sociale de astăzi, ele n-au de ce îngrijora pe credincioșii noștri.

5. Prea Fericitul Patriarh Justinian, *Cuvîntare* rostită cu prilejul înmînării crîjei patriarhale. În «Biserica Ortodoxă Română», LXVI (1948), nr. 5—8, p. 235.

6. «Biserica Ortodoxă Română», LXVII (1949), nr. 1—2, p. 20—21.

7. *Apostolat Social*, vol. IV, București, 1952, p. 85.

8. *Ibidem*, p. 245.

Pe teren social, creștinismul și socialismul își găsesc împreună posibilități de colaborare, mai ales în lupta pentru apărarea și consolidarea păcii, împotriva vrăjmașilor ei.

Atît timp cît propovăduitorii Evangheliei Mîntuitorului vor fi făclierii credincioși ai misiunii lor, în pas cu vremea, atîta timp Biserica se va găsi în rosturile ei firești.

Noi ne străduim să ținem aceste cursuri, care sînt atît de necesare activității pastorale, înarmîndu-vă cu cunoștințele cele mai potrivite pentru munca prea cu-cerniciilor voastre»⁹.

Un alt scop al cursurilor de îndrumare misionară și pastorală a fost acela de a ajuta realizarea sudurii sufletești și a înfrățirii preoților și credincioșilor fostei Biserici Greco-Catolice cu preoții și credincioșii vechi ortodocși. Dovezile unor asemenea înfrățiri n-au întîrziat să se arate chiar în timpul cursurilor, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian sublinia cu mare bucurie aceste rezultate :

«Cursurile de îndrumare misionară s-au dovedit atît de necesare, mai cu seamă după înfăptuirea actului reîntregirii Bisericii noastre din Transilvania. Foștii preoți greco-catolici, înfrățiți astăzi la aceste cursuri cu preoții ortodocși, se vor lămuri unii pe alții și în același timp vor fi lămuriți de profesorii Institutelor teologice asupra rosturilor de ordin social și economic ale statului nostru, ale Republicii Populare Române, asupra principiilor doctrinare pe care se reazimă construirea și întărirea republicii noastre.

Lămuriți asupra acestor probleme, ei vor fi, în satele lor, elemente de bună înțelegere și de armonie, sfătuind credincioșii să-și respecte autoritățile, să asculte de stăpînire, dar în același timp, să fie și buni credincioși ai Bisericii noastre.

Preoții reîntorși de la cursuri în parohiile lor vor fi mai încrezători în puterile lor, fiindcă știu cum să lucreze»¹⁰. «...Am luat act cu mare bucurie că la cursul de îndrumare misionară din Sibiu s-a realizat una din cele mai mari dorințe ale Bisericii noastre, *înfrățirea între preoții ortodocși și preoții foști uniți*»¹¹.

Cursurile de îndrumare misionară și pastorală au fost și sînt și în prezent un factor important prin care preoții Bisericii noastre au fost ajutați și povățuiți în mod continuu și sistematic.

O altă formă de îndrumare pastorală o constituie *Conferințele protopopești*, care au fost înființate prin hotărîrea Sinodului permanent din 21 iulie 1949, iar funcționarea lor a fost precizată prin Decizia nr. 107 din 1 decembrie 1949, și ele au început să funcționeze de la 1 ianuarie 1950. În legătură cu aceasta, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus : «Conferințele protopopești sînt pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română școli profesionale și misionare ale preoților»¹², școli în care ei învață tot ceea ce trebuie să știe și să realizeze în viața și activitatea lor.

Prin hotărîrea Sfîntului Sinod din 1952, aceste conferințe protopopești se țin din două în două luni. «Chiriarhii și-au luat sarcina de a susține activitatea acestora atît prin directivele date delegaților chiriarhali cu prezidarea conferințelor protopopești de orientare, cît și prezidînd personal o parte din conferințe, dînd îndrumări directe. În general, conferințele acestea au dat rezultate satisfăcătoare, trezind preoțimea la o mai bună activitate pastorală și angajînd cadrele bisericești

9. *Ibidem*, p. 248—249.

10. *Ibidem*, p. 254—255.

11. *Ibidem*, p. 249.

12. «Biserica Ortodoxă Română», LXVIII (1950), nr. 1—2, p. 17.

pentru o largă participare în lupta pentru pace și pentru sprijinirea eforturilor pe care le depune regimul democrat popular pentru a asigura poporului o viață mai bună»¹³.

Pentru o cât mai bună desfășurare și pentru o cât mai competentă îndrumare, conferințele protopopești sînt prezidate direct de către episcopi, vicari eparhiali, consilieri referenți și de către profesori de la Institutele teologice din țară.

La fel a contribuit și contribuie la această orientare a preoților ortodocși și revistele noastre bisericești, care prin ținuta lor academică și prin subiectele tratate s-au impus. Prin toate aceste lucruri preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au fost și sînt neconținut îndrumați și ajutați să se desăvîrșească în viața religioasă morală și să se integreze în idealurile superioare ale poporului și ale Patriei noastre iubite, Republica Socialistă România.

Problemele speciale ale vieții contemporane. — Datorită planului și programului de creștere, de formare și îndrumare a preoților și, prin preoți, a credincioșilor Bisericii noastre, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au fost și sînt lămuriți, convinși și mobilizați la muncă și la luptă în special în următoarele probleme ale lumii celei noi :

Lupta pentru pace. În urma tristelor și dureroaselor experiențe pe care omenirea le-a făcut prin cele două războaie mondiale și în urma uriașei revoluții științifico-tehnice din zilele noastre, care prin descoperirile ei poate nimici în întregime nu numai bunurile materiale și culturale ale lumii, ci însăși viața, însăși existența omului pe această planetă, s-a ajuns la constatarea că nimic pe lume nu poate fi mai rău, mai dezastruos și mai tragic pentru omenire decît un război mondial. De aceea, oameni clar-văzători, animați în chip sincer de dorințe de bine, de progres și fericire a lumii întregi, au inițiat lupta pentru apărarea păcii, bunul cel mai de preț al omenirii întregi. La această luptă împotriva războiului, împotriva dezastrului și a morții atomice participă activ și Biserica Ortodoxă Română.

Această uriașă acțiune, cu rezultate strălucite pe întreg cuprinsul Bisericii noastre, a fost inițiată și statornic condusă de către însuși Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române.

Biserica Ortodoxă Română a desfășurat o activitate vrednică de toată lauda. «Prin pastorală semnată încă în februarie 1950, de către membrii Sfîntului Sinod, prin pastoralele date apoi de toți vlădicii Bisericii Ortodoxe Române, prin semnăturile puse de aproape unanimitatea preoților ortodocși pe Apelul de la Stockholm, prin intrarea în comitetele locale de luptă pentru pace, prin participarea la conducerea Comitetului Permanent de Apărare a Păcii de la noi a I.P.S. Sebastian Rusan, în numele I.P.S. Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în întregimea ei Biserica Ortodoxă Română a mobilizat toate resursele ei spirituale și le-a pus în slujba păcii, așa cum îi comanda însăși menirea ei între oameni»¹⁴.

«În anul 1952, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a dat în grija arhiereilor eparhioți să conducă personal participarea clerului la lupta pentru apărarea păcii. În virtutea acestui fapt la fiecare două luni membrii Sfîntului Sinod și colaboratorii lor prezidează conferințele organizate pe protoierii, ale preoților din eparhiile lor»¹⁵.

13. *Apostolat Social*, vol. V, București, 1955, p. 197.

14. «Biserica Ortodoxă Română», LXVIII (1950), nr. 10, p. 53—54.

15. *Apostolat Social*, vol. V, p. 75.

Datorită îndrumărilor date neconținut de către Sfântul Sinod, de către Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române și de către toți ierarhii Bisericii noastre, datorită prelegerilor și conferințelor ținute la institutele noastre teologice, la cursurile de îndrumare misionară și la conferințele preoțești, «slujitorii Bisericii noastre propovăduiesc fără încetare, din ușile altarelor, datoria sfântă a fiecărui creștin adevărat de-a lupta cu osîrdie pentru împlinirea rolului ideal al păcii. De pe amvoane, în cuvîntări ocazionale, în rugăciuni obștești de fiecare zi, preoțimea noastră își desfășoară sacra ei misiune de slujitoare a păcii»¹⁶.

Datorită acestor realități s-a putut spune și cu drept cuvînt că «Ierarhii noștri, clerul de la orașe și sate și credincioșii de pe întreg cuprinsul patriei noastre fac din apărarea păcii o problemă de căpetenie și ei înțeleg astăzi, mai mult ca oricînd, că un adevărat creștin nu poate trăda cauza sfântă a păcii fără să fie un trădător al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Socotim astăzi un dezertor al Bisericii și un apostat al credinței creștine pe orice creștin care pactizează cu uneltitorii la războaie, pe orice creștin care în loc să dorească viața și să lupte pentru apărarea ei, se gîndește și lucrează pentru răspîndirea morții și pentru pustiirea lumii»¹⁷.

Colaborarea între cultele religioase. În Republica Socialistă România Cultele religioase trăiesc astăzi în pace, în armonie și în colaborare. Reprezentanții acestor culte s-au întrunit în ultimii 20 de ani adeseori sub cupola Patriarhiei Ortodoxe Române din București.

Prima consfătuire a conducătorilor Cultelor religioase din țară a avut loc din inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la 23 iunie 1949 în palatul patriarhiei.

A doua consfătuire a reprezentanților tuturor Cultelor religioase din țara noastră s-a ținut la 19 decembrie 1950 tot la Patriarhia din București. Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus între altele: «Misiunea oricărei Biserici este să nu divizeze viața și pe oameni în ei înșiși, ci să confere un sens divin intereselor pămîntești, armonizînd pe om cu el însuși și cu semenii săi, prin întîlnirea tuturor în același patrimoniu unificator. Căci oricît de uman și vremelnîc ar părea caracterul tezelor vieții actuale, Biserica este obligată să fie prezentă la selecționarea lor, în virtutea misiunii sale de-a se sili să facă mai ușoară această viață fiilor ei, care sînt și fii ai lui Dumnezeu. O acțiune a Bisericii, organizată sau cel puțin concertată universal, ar fi idealul pentru întregirea acțiunii factorilor politici, sociali și economici»¹⁸.

O a treia consfătuire a conducătorilor Cultelor religioase din țara noastră a avut loc în luna noiembrie 1952 la Institutul teologic de grad universitar din București. Consfătuiri similare s-au ținut în continuare și se țin mereu cînd e necesar. Rezultatul lor a fost magistral exprimat de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în cuvinte ca acestea: «Cunoașterea noastră a stabilit nu numai o prietenie personală între noi, ci și un respect și o prețuire reciprocă între Cultele noastre, făcînd să dispară orice resentiment sectar și să se nască respectul fiecăruia pentru credința și legea celuilalt. În felul acesta noi am adus pacea confesională

16. *Ibidem*, p. 41. 17. *Ibidem*, p. 200.

18. Prea Fericitul Patriarh Justinian, *Cuvîntare* ținută cu prilejul deschiderii celei de a doua consfătuiri a conducătorilor Cultelor religioase din țara noastră, în «Ortodoxia», II (1950), nr. 4, p. 674—675.

înăuntrul patriei noastre, prin înlăturarea urii dintre confesiuni și naționalități, și stîrpirea șovinismului și urii de rasă»¹⁹.

Ajutor pentru realizarea Planului de stat. Preoții și credincioșii Bisericii noastre au fost și sînt povățuiți în mod sistematic să ajute din toate puterile lor la realizarea Planului de stat. În privința aceasta, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus: «Cursurile de îndrumare misionară și Conferințele protopopești sînt un prilej dintre cele mai bune pentru prelucrarea tuturor acestor teme și pentru îndrumarea preoțimii. Dacă activitatea P.C. protopopi pe tărîm bisericesc se cere a fi fără preget, cu nespusă băgare de seamă și cu toată tragerea de inimă pentru Casa Domnului, și în viața cetățenească se cere aceeași rîvnă.

Preoțimea, în întregul ei, trebuie să contribuie, prin mijloacele care îi sînt proprii și îndeajuns de eficace, la îndeplinirea planului de stat. Amvonul este locul cel mai potrivit, din care poate să răsune și predica mîngîietoare a sufletului creștinului, dar și îndemnul împlinirii cinstite a îndatoririlor față de Cîrmuire. Astfel, propășirea și fericirea omului pot fi mai lesne realizate. Nesfîrșit este ogorul în care preotul poate duce munca de desțelenire a nevoilor sociale»²⁰.

Datorită preocupărilor și grijilor de fiecare zi, datorită dragostei nemărginite, datorită măsurilor înțelepte care s-au luat și povățuirilor sistematice care s-au dat de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, viața religioasă a credincioșilor Bisericii noastre a fost și este mereu înălțată pe piscurile de lumină ale Evangheliei Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și păstrată în toate frumusețile tradițiilor ortodoxe și românești. În același timp, prin metode și mijloace potrivite ei au fost povățuiți fără încetare, entuziasmați și integrați cu trup și suflet în idealurile noi ale poporului nostru, idealuri de pace, de dreptate socială, de înfrățire, de o viață mai bună și mai fericită într-o patrie liberă, independentă și suverană.

Pr. Prof. SPIRIDON CÂNDEA

LA VIE RELIGIEUSE DES FIDÈLES DE L'ÉGLISE ORTHODOXE ROUMAINE ET LEUR INTEGRATION DANS LA VIE NOUVELLE DU PEUPLE ROUMAIN

R E S U M E

Le supérieur de chaque Église est le facteur qui détermine et imprime le rythme de l'activité des prêtres, activité qui à son tour détermine la vie religieuse des fidèles de cette Église. Pour la formation, pour la direction, pour accroître la force de l'activité du clergé de l'Église Orthodoxe Roumaine, Sa Béatitude le Patriarche Justinian a réalisé la réorganisation de l'ensemble de l'enseignement théologique, a initié les Cours d'orientation missionnaire du clergé et les Conférences districtuelles des prêtres.

L'enseignement théologique qui était sous la tutelle de l'État, fut passé sous la surveillance et la direction de l'Église laquelle accomplit l'instruction et l'éducation

19. Ibidem.

20. Apostolat Social, vol. IV, p. 344.

des futur prêtres. Les Cours d'orientation missionnaire, avec une durée de deux mois et qui se répètent de cinq en cinq ans, ont pour but de renouveler et d'enrichir continuellement les connaissances religieuses des curés de paroisses, de les familiariser avec les méthodes nouvelles de pastorations chrétienne et de les mettre au courant avec tous les problèmes nouveaux du monde et de la vie contemporaine.

Les Conférences districtuelles des prêtres, qui dans les premières deux années 1950—1952, eurent lieu chaque mois et puis de deux en deux mois, poursuivent d'aider les prêtres dans la solution de tous les problèmes spirituels, pastoraux, catéchétiques, predicatoriales et sociaux, que la vie d'aujourd'hui pose quotidiennement dans nos paroisses. Au moyen de ces réformes et «institutions» le clergé de l'Eglise Orthodoxe Roumaine fut et reste continuellement instruit, éduqué et dirigé pour un développement le mieux possible de son activité missionnaire dans les paroisses. Grâce à cet oeuvre de l'Eglise, nos curés se prouvèrent préparés à faire face à tous les problèmes qui les engagèrent eux et leurs fidèles devant la nouvelle vie, le monde socialiste. Plus encore : l'activité quotidienne de ces prêtres a contribué à l'intégration de la vie de tous les fidèles de l'Eglise Orthodoxe Roumaine dans les idéals nouveaux de notre peuple, idéals de paix, d'entente et de collaboration confessionnelle, de lutte contre la haine rasiale et contre le chauvinisme dangereux, de lutte en vue de la réalisation des plans de l'Etat.

Grâce à cette activité les fidèles orthodoxes roumains ont prouvé d'être de bons fils de l'Eglise et en même temps de bons citoyens de leur Patrie.

PREOTUL VREMURILOR NOASTRE

Preoția creștină, ca expresie și actualizare a preoției sfinte și universale a Mântuitorului¹, este în esența ei aceeași «ieri, azi și în veci» trebuind să țină seamă astfel, în desfășurarea ei concretă, atât de substanța ei stabilă cât și de condițiile spiritului vremii. Lucrarea și persistența Bisericii creștine nu pot fi concepute fără preoția creștină. Preoția este condiția existenței și continuității Bisericii, stîlpul și puterea ei. Ca atare, Biserica ființează, se menține și înaintează în timp prin slujitorii ei². În acest fel, «preotul este unul din mădularele cele mai însemnate ale Bisericii. Toată viața religios-morală a credincioșilor este condiționată de activitatea preotului. Preotul este acela prin lucrarea căruia Hristos revarsă harurile Sale peste credincioși. El este acela prin care credincioșii își înalță rugăciunile către Dumnezeu. În lucrarea lui se întâlnește deci Hristos cu credincioșii, harul divin cu năzuințele credincioșilor»³.

Drept aceea, preotul vremurilor noastre este chemat să fie adînc pătruns de duhul lui Hristos, care este veșnic viu și același. El este chemat în primul rînd de Hristos să colaboreze cu El, precum și cu oamenii de pretutindeni, nu numai pentru vestirea Evangheliei, ci și pentru a sprijini lupta popoarelor pentru o viață nouă în dragoste, dreptate și pace.

Ca atare, inspirîndu-se din spiritul pilduitor de sacrificiu pentru semeni și de geniu al faptei bune al Sfîntului Vasile cel Mare, preotul corespunzător vremurilor noastre este preotul dedicat integral «apostolatului social»⁴. În consecință, preotul, deși chemarea lui și puterea necesară împlinirii acestei chemări vin de sus, totuși el slujește lumii, în lume și pentru lume. El nu-și poate desfășura rostul decît fiind mereu deschis față de Hristos, față de puterea pe care i-o mijlocește Domnul nostru Iisus Hristos prin Sfîntul Duh, precum și față de omenirea din vremea sa.

Preotul, după porunca Mântuitorului: «V-am ales pe voi și v-am pus ca voi să mergeți și roadă să aduceți» (Ioan XV, 16), trebuie să fie deplin conștient de marea și greaua răspundere legată de chemarea sa și are a se strădui asiduu să rămîna fidel misiunii sale și statornic slujirii sale preoțești, desfășurînd o pastorație în corespondență vie cu spiritul Evangheliei și al Tradiției Bisericii.

Preotul este cu adevărat preot, dacă și în măsura în care actualizează, prin har și efort personal, preoția prin excelență a lui Hristos, potrivit exigențelor vre-

1. Corneliu Sirbu, *Educația de sine însuși a preotului*, Sibiu, 1948, p. 3.

2. *Apostolat Social*, vol. V, București, 1955, p. 274, 276 ș.u.

3. Prof. N. Mladin, *Rolul preoției în reîntregirea bisericească*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1953), nr. 9—10, p. 858 ș.u.

4. *Apostolat Social*, vol. V, p. 277 ș.u.

mii sale. Or, Mîntuitorul a venit în lume pentru a o mîntui și a-i da posibilitate să se desăvîrșească prin desfășurarea la maximum a «chipului lui Dumnezeu» din om pînă la realizarea «asemănării» cu Dumnezeu. De unde rezultă că după modelul dat de Hristos preotul este chemat să fie *făuritor de suflete*⁵: «Ținta noastră de seamă trebuie să fie (...) păstoria spirituală, diriguirea și vindecarea sufletească»⁶.

De aceea, «toată munca slujitorilor la altar să fie îndreptată spre iubirea și slujirea sufletului omului». «Obiectivul misiunii noastre e să descoperim ceea ce este bun în om și aceste atribute și virtuți să le punem la temelia (...) societății»⁷. Ca slujitor al altarului, preotul este chemat să lucreze astfel ca Biserica să fie «pătrunzătoare de suflete, îndrumătoare pe calea sfîntă a dreptății sociale, a ordinei, a credinței și deci a mîntuirii umane»⁸. Ceea ce preotul mijlocește prin «luminarea conștiințelor, prin înlăturarea confuziei care domnește în lume, împăciuirea oamenilor prin dezvoltarea spiritului de solidaritate socială, prin stimularea sentimentelor nobile și prin dezvoltarea dragostei de aproapele»⁹.

În desfășurarea acestei misiuni, preotul are să se inspire și să se călăuzească de spiritul unui optimism sobru și ponderat, avînd încredere neșrămutată în puterea și mila lui Dumnezeu, și lăsîndu-se condus de un optimism robust: «Istoria și experiența ne învață (...) că trebuie să fim conduși (...) de o puternică năzuință de biruință, de un optimism robust, decît de un scepticism care nu este cel mai bun sfătuitor al propășirii umane». Aceasta înseamnă a crește în idealul preoției, iar idealul legat de chemarea de preot este măreț și sublim: «A sluji lui Dumnezeu și oamenilor este o misiune înaltă, pe care o poate avea un muritor în viața aceasta. A sluji Bisericii lui Hristos și patriei noastre, este una din cele mai mari și sfinte misiuni»¹⁰. Căci preoția este ideal de slujire a Divinității între oameni¹¹.

Împlinirea acestui ideal măreț presupune *identificarea integrală cu adevărata Biserică a lui Hristos și cu năzuințele morale ale vremurilor noastre*. Intrucît Biserica este Trupul tainic al Domnului, ea fiind continuarea dinamică a întrupării Logosului, identificarea cu ea înseamnă — implicit — identificarea cu Hristos. În aceasta constă puterea preoției creștine: în identificarea — prin iubire și credincioșie — cu Hristos și cu Trupul Său tainic — Biserica. De unde rezultă că *adevăratul preot este gata a închina toată ființa sa și toate puterile sale de muncă lui Hristos și Bisericii Sale*¹².

Din tot sufletul «și fără îndoire» (Filip. II, 14), *preotul are să urmeze pe Hristos*, avînd în el simțirea lui Hristos și făcînd toate «ca și cînd ați face pentru Domnul» (Col. III, 23). Ceea ce înseamnă că el trebuie să fie stăpînit de un devotament nelimitat, slujind din toată inima pe păstoriții săi pînă la sfîrșitul vieții sale. Căci preotul este slujitor al lui Hristos; nu mai trăiește pentru sine, ci pentru Cel pe care-L reprezintă și-n numele Căruia lucrează¹³.

Avînd să urmeze piîda Mîntuitorului, preotul își dă seama că nu poate să fie numai un propovăduitor al Evangheliei, ci și *un pilduitor cu fapta*. El știe că creștinismul este o învățătură pentru viață. De aceea, cu sufletul adînc pătruns de înalta chemare de slujitor al Domnului, preotul își pune toată puterea de muncă în slujba propășirii Bisericii, veghind cu grijă deosebită la păstrarea cu sfințenie

5. *Ibidem*, vol. III, p. 79.

6. *Ibidem*, p. 88.

7. *Ibidem*, p. 72.

8. *Ibidem*, p. 79.

9. *Ibidem*, p. 30, 79.

10. *Ibidem*, vol. V, p. 139.

11. *Ibidem*, vol. VI, p. 105.

12. *Ibidem*, vol. III, p. 26, 32.

13. *Ibidem*, p. 29 și vol. V, p. 277.

a depozitului sacru al credinței strămoșești, al credinței Bisericii ecumenice, pentru ca pururea să ardă candela credinței ortodoxe¹⁴. În felul acesta, preotul se face cu adevărat exemplu de urmat, după îndemnul Sfântului Apostol Pavel: «să fii cel dintâi, adevăratul model de imitat: cu cuvântul, cu petrecerea, cu dragostea, cu credința, cu curăția» (I Tim. IV, 12)¹⁵.

Preoția desfășurată după modelul dat de Mântuitorul înseamnă spirit de sacrificiu, după îndemnul Sfântului Apostol Pavel: «priveghează în toate, pătimește răul, fă lucrul evanghelistului, *slujba ta fă-o deplin*» (II Tim. IV, 5)¹⁶.

Preotul este chemat nu numai să cultive sufletele credincioșilor, ci să le și mîntuiască. De aceea, trebuie să se apropie de toți cu înțelegere de «părinte» și să caute să se «identifice» cu durerile și aspirațiile fiecăruia. Căci preotul «a fost uns să binevestească săracilor și trimis să tămăduiască pe cei zdrobiți cu inima»¹⁷. Numai în felul acesta putem face din nou reală situația ce se desprinde din remarcă sugestivă a Sfântului Ioan Gură de Aur: «Odinioară erau potire de lemn, dar preoți de aur»¹⁸.

Nu trebuie însă să scăpăm din vedere faptul că preotul trebuie privit din perspectiva întregului, care se extinde pe întreaga dimensiune a trecutului, prezentului și viitorului. Căci am îngusta în chip păgubitor ființa și misiunea preotului, dacă l-am privi numai dintr-o latură. Preoția creștină este o tainică interferență de forțe teandrice. Dinamismul activ și viguros al preoției creștine coboară de sus, dar se actualizează și lucrează prin rîvna și strădania persoanei îmbrăcate cu harul preoției. Preoția creștină poate să se nască, să vieze și să se maturizeze numai printr-o *continuă și intensă colaborare* între puterea dumnezeiescului har al Sfintei Taine a preoției și puterea pe care o oferă preotul prin truda și prin jertfa persoanei sale. De unde rezultă că preoția creștină prezintă și *caracterul unei vrednicii personale*.

Ca o notă distinctă a slujirii preoțești de la noi, preoții ortodocși români au depus și depun un efort continuu de a menține și ridica nivelul preoției creștine la înălțimea înaintașilor. Ei au înnodat firele prezentului cu firul unei tradiții frumoase, despre care Întîistătătorul Bisericii noastre Ortodoxe Române face următoarea subliniere: «Înaintașii ne-au transmis tezaurul sfintei credințe ortodoxe, păstrîndu-l curat și întreg de-a lungul veacurilor. Misionari ai altor credințe religioase au bătut deseori drumurile satelor și orașelor noastre, încercînd să dezlipească sufletele credincioșilor noștri de vatra «legii» lor strămoșești. Și dacă încercările acestea n-au izbutit, explicația trebuie căutată, desigur, în primul rînd, în activitatea preoțimii ortodoxe din trecut și în prețuirea morală, fără pereche, de care s-a bucurat totdeauna Biserica Ortodoxă față de fiii săi duhovnicești».

Între alte virtuți, preoțimea ortodoxă română a fost împodobită cu ceea ce am putea numi grija deosebită pentru asigurarea unei succesiuni vrednice la fiecare altar ortodox¹⁹, mergînd astfel pe urmele înaintașilor ei: preoți alături de popor și în slujba poporului.

14. *Ibidem*, vol. III, p. 19, 34, 35; † Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Cuvîntare la instalarea ca mitropolit al Moldovei*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIII (1957), nr. 1-2, p. 44.

15. *Apostolat Social*, vol. III, p. 30.

16. *Ibidem*, p. 30 și vol. V, p. 123, 128; † Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului, 1967*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIII (1967), nr. 11-12, p. 654.

17. *Apostolat Social*, vol. VI, p. 121.

18. *Ibidem*, vol. IV, p. 395; vezi și p. 398.

19. *Ibidem*, vol. VI, p. 388.

Viața cea nouă a poporului nostru, așezată o dată cu transformările de structură ce au urmat după 23 August 1944, a adus elemente noi în pastorație și ca atare a intensificat activitatea clerului pe tărîm bisericesc și social²⁰. Legătura mai strînsă cu credincioșii devine esența adevăratului apostolat, preoții noștri dînd astfel o nouă strălucire rosturilor firești ale misiunii de preot. Activitatea lor nu se mărginește numai la interesele pur bisericești, ci se întinde la marile probleme ale omenirii, străduindu-se totodată să-și însușească o conștiință autentic creștină față de problemele impuse de contemporaneitate, în frunte cu problema păcii²¹.

Acest spirit de continuitate în exercitarea misiunii de preot se datorește mai ales învățămîntului teologic. Căci, «clerul întreg a fost chemat să se adape din izvorul cel curat și pururea proaspăt al noului învățămînt teologic». Sub îndrumarea Sfîntului Sinod, din noile școli teologice ies «preoți care să slujească și dreptei învățături a Bisericii lui Hristos, dar și norodului pe care-l păstoresc. Ei își vor uni puterile lor cu ale milioanei de credincioși, întru înălțarea și înflorirea scumpei noastre patrii»²².

Pe baza interpretării autentice a tezaurului scripturistic și patristic, dascălii de teologie imprimă tinerelor generații de preoți *un larg orizont de a vedea și înțelege preoția creștină*, descoperindu-i caracterul ei de jertfelnicie și de slujire a aproapelui, după pilda Mîntuitorului Hristos, Care a spus: «Fiul Omului n-a venit să fie slujit, ci să slujească El și să-și dea sufletul Său drept preț de răscumpărare pentru mulți» (Matei II, 18). Așa s-a ajuns la o *preoție strîns legată de viață*²³, care nu se limitează exclusiv la îndeplinirea îndatoririlor ei sacramentale, ci este activă alături de năzuințele și nevoile credincioșilor «pe linia marilor îndatoriri creștinești și cetățenești ale ceasului de față, pentru promovarea intereselor celor mai mari ale omenirii de pretutindeni». Astfel, sufletele preoților noștri se întorc spre tradiția ortodoxă și — implicit — spre lumina curată a învățaturii evanghelice.

Animați de acest duh, preoții noștri sînt mai legați de sfînta noastră Biserică, viază și activează în strînsă unitate cu ierarhia bisericească superioară. Aceasta, «fiindcă văd cum conducerea supremă bisericească nutrește aceleași năzuințe ca și ei; că Sfîntul Sinod îi călăuzește pe calea slujirii poporului, pe calea slujirii patriei, adică pe calea împlinirii înaltelor porunci lăsate de Mîntuitorul tuturor celor ce mărturisesc numele Său»²⁴. «Unitatea de gîndire, unitatea de acțiune a ierarhilor a determinat preoțimea să-și strîngă rîndurile în jurul conducerii canonice a Bisericii, să-și sporească disciplina (...) și să caute a împlini, cu rîvnă și fără zăbavă, toate bunele îndemnuri și povățuiri primite din partea Sfîntului Sinod sau a ierarhilor»²⁵.

Acest spirit s-a răsfrînt pozitiv asupra vieții și activității Bisericii noastre: «Acest fapt a ferit Biserica noastră de dezbinări și de rătăcirii primejdioase. Noi ne-am putut păstra unitatea de simțire și de credință și am adus în acțiunile mari la care ne îndatora însăși învățătura Sfintelor Evanghelii — contribuția impresionantă a clericilor și credincioșilor noștri, a întregii noastre Biserici»²⁶.

20. *Ibidem*, vol. V, p. 23, 41, 123, 137, 197; vol. VI, p. 16, 7, 327.

21. *Ibidem*, vol. V, p. 247, 271, 377, 387; vol. VIII, p. 61 ș.u., 148, 151.

22. *Ibidem*, vol. IV, p. 84.

23. *Ibidem*, vol. VIII, p. 133.

24. *Ibidem*, vol. V, p. 123.

25. *Ibidem*, p. 120.

26. *Ibidem*.

Patriotismul luminat și activ de care este însuflețit clerul nostru, îi inspiră și călăuzește pe preoți să fie cetățeni loiali și devotați statului și poporului²⁷. Ei «participă cu însuflețire la munca pașnică și creatoare din patria noastră; ei muncesc plini de avânt, alături de întregul popor, pentru înflorirea și propășirea scumpei noastre Republici»²⁸.

Ridicați din masele poporului, legați de idealurile și de năzuințele poporului, preoții «nu pot nutri alte gânduri și alte nădejdi decât acelea pe care le nutrește poporul». Ei «nu pot avea alt drum decât drumul pe care merge poporul nostru»²⁹. De aceea, își apleacă urechea spre bătaile inimii acestui popor și-l ajută să-și făurească o viață mai bună, fiind purtători de lumină pe drumurile noi ce s-au croit și se desăvîrșesc pentru cei mulți și trudnici³⁰.

Mai puternică și mai activă este conștiința preoțimii ortodoxe române în lupta pentru pace. Preoțimea se integrează sincer și unanim în rîndurile mișcării mondiale pentru apărarea păcii. Activînd cu tot sufletul și neprecupețind nici un efort, ea aduce o contribuție efectivă și de seamă în opera de zidire a păcii pe pămînt. Pentru ea «participarea la lupta pentru pace este o datorie de prim ordin, la care ne îndeamnă însăși învățătura Bisericii noastre». Această atitudine are la bază convingerea fermă că «un adevărat creștin nu poate trăda cauza sfîntă a păcii, fără să fie un trădător al Mîntuitorului»³¹.

De remarcant este și faptul că clerul nostru duce această nobilă luptă în colaborare frățească cu celelalte culte religioase din țara noastră, colaborarea aceasta fiind expresia majoră a ecumenismului realizat la noi.

Dar nivelul superior, la care s-a ridicat preotul nostru, continuă să se înalțe spre piscul cel mai înalt, în năzuința lui neconținută spre desăvîrșire. Idealul pastoral, al cărui prototip prin excelență îl reprezintă Mîntuitorul, este atît de înalt și de vast, căci în preoția cu adevărat demnă de Iisus Hristos *nu există stagnare*: «să sporiți mereu în dragostea voastră cea către Dumnezeu și către aproapele. Să sporiți, fiindcă în viața duhovnicească nu există stare pe loc. Cine nu înaintează, prin însuși faptul acesta, dă îndărăt. Cu alte cuvinte, cine nu progresează acela regresează. Să crească mereu comoara voastră cea cerească»³².

Rezultă așadar că preotul dorit de Hristos și de Biserica Sa este cel ce nu șovăie a se consuma neconținut spre împlinirea tot mai corespunzătoare a chemării sale, cel ce caută să nu fie unilateral și se străduiește din răspuțeri să ocupe cu activitatea sa asiduă întreg spațiul pastoral, deschis atît de larg — în fața lui — de vremurile noastre.

În acest sens, preotul este dator să-și dea seama tot mai mult că are o *mare răspundere* față de Dumnezeu și față de oameni, că trebuie să realizeze tot mai mult o *preoție din ce în ce mai legată de viață*, mai adînc ancorată în nevoile și năzuințele păstoriților săi³³.

27. *Ibidem*, vol. IV, p. 507, 10, 269, 402, 443.

28. *Ibidem*, vol. V, p. 123.

29. *Ibidem*, vol. V, p. 23; vol. III, p. 48, 71, 131, 199; vol. IV, p. 32, 204, 344, 360, 407 ș.u.

30. *Ibidem*, vol. VI, p. 122.

31. *Ibidem*, vol. VIII, p. 197, 151, 104; vol. V, p. 200, 216; vol. VII, București, 1961, p. 12; vol. III, p. 32, 152, 164, 186 ș.u., 191, 196 ș.u., 283, 285, 345, 359, 405, 409, 411, 444, 471, 480 ș.u.; 572; vol. V, p. 20, 48, 98, 459, 460.

32. *Ibidem*, vol. VI, p. 301; vol. V, p. 6, 20; vol. VII, p. 16; vol. VIII, p. 26, 65, 141, 211.

33. *Ibidem*, vol. VIII, p. 31, ș.u., p. 164.

Personalitate integrală, pătrunsă de sublimul misiunii sale, de spiritul jertfelnic pentru aproapele; caracter tare, înțelept, luminat, cu tact pastoral, comoară de adâncă evlavie, de părintească iubire și bunătate și de înflăcărată râvnă întru slujirea lui Hristos și a poporului dreptcredincios, pe care-i poartă în suflet, — iată chipul preotului dorit astăzi.

Înfricoșat de chemarea sa, el trebuie să aibă convingeri evanghelice curate și ferme, fiind bine pregătit teologic — printr-o teologie deschisă și în legătură vie cu cultura umană, format în duhul bunelor tradiții ale Bisericii Ortodoxe³⁴. În acest sens, se impune să se dea o nouă strălucire izvoarelor, adică, valorilor tradiționale ale spiritualității noastre străvechi, în care se vor găsi «căile integrării în actualitate»³⁵. O asemenea cultură teologică nu se poate clădi decât pe fundalul unei culturi generale temeinice, vaste, deschise și nedetașată de cultura umană³⁶.

Bine știind că însuși Mîntuitorul nostru s-a întrupat pentru a aduce «pe pămînt pace și între oameni bunăvoie» (Luca II, 14), că învățătura creștină este un adevărat imn al păcii, precum și că propovăduirea și desăvîrșirea vieții religioase este strîns legată de pace³⁷, că deci propovăduirea păcii constituie o latură esențială a misiunii preoțești³⁸, iar «slujirea vieții și a păcii este una din formele actuale ale propovăduirii creștine»³⁹, — preotul trebuie să-și dea tot mai mult seama de *marea răspundere* ce-i revine în statornicirea păcii între popoare⁴⁰, precum și că pe acest tărîm «nici un efort nu trebuie cruțat»⁴¹, ci, din contră, «activitatea noastră în slujba păcii trebuie să sporească neîncetat»⁴², fiind «chemați a spori avîntul nostru în lupta sfîntă de făurire a unei lumi a păcii»⁴³; «să participăm în modul cel mai activ» prin «acțiuni ce contribuie mai eficace la risipirea ultimelor pricini de dezbinare între oameni și popoare»⁴⁴.

Drept aceea, preotul este chemat să aducă o contribuție mereu sporită în împlinirea celei mai înalte năzuințe a omenirii — pacea, prin intensificarea la maximum a acțiunii sale de formare a unei conștiințe creștine mondiale asupra *responsabilității morale* ce revine creștinilor față de soarta lumii și a oamenilor⁴⁵, punînd mereu la inima credincioșilor îndemnul paulin: «Fiți uniți în cuget, trăiți în pace, și Dumnezeu dragostei și al păcii va fi cu voi» (II Cor. XIII, 11)⁴⁶.

În felul acesta, preotul va face ca unirea și înfrățirea dintre oameni și popoare să ajute omenirii întregi a împlini mesajul divin vestit de îngeri în noaptea sfîntă a Nașterii Domnului, aducînd «pe pămînt pace» și statornicind între popoare duhul înțelegerii și al adevăratei frățietăți.

Dar cheazăia succesului pastoral în toate este *păstrarea de către preot a tinereții sufletului*: «Doresc să vă păstrați această tinerețe a sufletului pînă la sfîrșitul vieții. Ea este cheazăia tuturor succeselor în viață și cheazăia succesului în activitatea pastoral-misionară pe care o desfășurați în parohii. Numai prin ea vor fi

34. *Ibidem*, vol. VI, p. 110; vol. VIII, p. 131, 188, 246.

35. *Ibidem*, vol. VIII, p. 245.

36. *Ibidem*, vol. III, p. 6; vol. VI, p. 15 ș.u., 105.

37. *Ibidem*, vol. VIII, p. 138.

38. *Ibidem*, vol. VI, p. 99.

39. *Ibidem*, vol. VIII, p. 294.

40. *Ibidem*, vol. VI, p. 459.

41. *Ibidem*, vol. VI, p. XII.

42. *Ibidem*, vol. VIII, p. 252.

43. *Ibidem*, vol. VI, p. XII.

44. *Ibidem*, vol. V, p. 74; vol. VIII, p. 287.

45. *Ibidem*, vol. VIII, p. 78.

46. *Ibidem*, vol. V, p. 21, 115, 137; vol. VI, p. 11 ș.u., 79, 350; vol. VII, p. 49; vol. VIII, p. 68, 77, 153, 164, 212 și altele; vol. V, p. 212; vol. VI, p. 250, 266.

biruite rutina, formalismul sec și unele tradiții nesănătoase, atât de dăunătoare progresului spiritual»⁴⁷.

În concluzie, preotul vremurilor noastre este chemat să desfășoare o pastorație în spiritul tradiției autentice ortodoxe, dând o nouă strălucire preoției creștine. Ca atare, el trebuie să pilduiască — în fața păstoriților săi — împlinirea cu prisosință a sfintelor îndatoriri față de Biserică și față de patrie, bineștiind că tăria preoției creștine constă în *fidelitate* față de Hristos și față de popor. Numai cu această condiție își poate chema tot mai eficace păstoriții la împletirea îndatoririlor creștinești cu îndatoririle cetățenești, la aprinderea duhului de jertfelnicie pentru binele obștesc, la muncă cinstită și harnică, la unirea tuturor spre tot lucrul bun și pașnică viețuire între toți oamenii.

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU

LE PRÊTRE DE NOS JOURS

R E S U M É

Bien que le sacerdoce chrétien — comme aussi notre Seigneur Jésus-Christ, dont il reçoit son être, le sens et la vigueur, il en étant l'expression et l'actualisation du sacerdoce saint et universel du Sauveur — il est en essence le même «hier, aujourd'hui et à jamais», il doit cependant tenir compte des conditions créées par l'esprit de l'époque respective.

Ceci s'impose d'autant plus dans nos temps, marqués par une transformation multilatérale, qui change radicalement tous les aspects de la vie humaine, en créant des situations et des conditions de vie nouvelles. Le prêtre — tout en restant ancré dans la substance transcendente du sacerdoce chrétien — est appelé à répondre au renouvellement positif en train de se déployer en promouvant toujours dans son activité pastorale la conservation intégrale de l'essence du sacerdoce chrétien.

Le nouvel climat économique, social, politique et culturel de la République Socialiste de Roumanie a ouvert des nouvelles perspectives et voies à la pastoration orthodoxe. Par conséquence, le prêtre orthodoxe d'aujourd'hui conduit les âmes sur la voie propre de sa vocation, en servant l'Eglise et la patrie et en s'engageant intensivement dans l'appui actif de la solution heureuse de tous les grands problèmes de notre temps, avec la paix à la tête.

47. *Ibidem*, vol. VI, p. 210

REÎNTREGIREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN TRANSILVANIA

Rodnica și multilaterală activitate a Prea Fericitului Patriarh Justinian, în cei 20 de ani de arhipăstorire ca Întâistător al Bisericii Ortodoxe Române, în mod firesc va fi evocată pe sectoare de activitate și pe probleme. Astfel, îmi revine plăcuta sarcină de a trata unele aspecte despre marele și istoricul act al reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Transilvania, săvârșit în anul Domnului 1948.

Eveniment de mare importanță istorică și religioasă¹ reîntregirea Bisericii din România are o aureolă strălucitoare și unică în felul ei, fiindcă el constituie cel mai mare eveniment pe care l-a trăit poporul român, pe tărîm bisericesc-religios, în epoca noastră. «Trăim — spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — cea mai frumoasă zi din viața noastră și a Bisericii Ortodoxe strămoșești, care a săvârșit cel mai mare act din Ortodoxie. Este vorba de întoarcerea la sînul Bisericii-mame a fraților greco-catolici... Actul acesta istoric a cărui însemnătate nu poate fi încă măsurată de contemporani... Marea minune, așteptată de toată suflarea românească, timp de 250 de ani, s-a împlinit... Prin revenirea foștilor greco-catolici în rîndurile noastre, s-a realizat una dintre cele mai mari împliniri ortodoxe din ultima vreme»².

Așa că, pentru a putea scrie, cum se cuvine, despre reîntregirea noastră bisericească din 1948³, care este, în același timp, și un act religios, dar și un act patrio-

1. Vezi «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1953), nr. 9—10, p. 821 și 847.

2. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Apostolat Social*, București, 1949, vol. III, p. 145; vol. VI (București, 1958), p. 253; vol. IV (București, 1952), p. 432 și 276.

3. Pentru întocmirea acestui studiu am folosit îndeaproape, pe lîngă lucrările citate în note și următoarea bibliografie specială:

Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Apostolat Social*, vol. I—VIII, București, 1948—1966, passim; Studii publicate în «Biserica Ortodoxă Română», *Revista Patriarhiei Române*, București, passim, dar în mod special: D. V. Sădeanu, *Aniversarea unui an de la actul reîntregirii Bisericii românești din Ardeal*, LXVII (1949), nr. 1—2, p. 70—91; Redacția, *Trei ani de la reîntregirea ortodoxiei românești*, LXIX (1951), nr. 10—12, p. 419—422; Prof. N. Mladin, *Rolul preoțimii în reîntregirea bisericească*, LXXI (1953), nr. 9—10, p. 858—867; Redacția, *Opt ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române*, LXXII (1956), nr. 10—11, p. 993—1000; Pr. Prof. Șt. Lupșa, *Încercări de reîntregire a Bisericii române, după 1700*, LXXV (1957), nr. 10, p. 1036—1042; Prof. Iuliu Man, *Zece ani de la reîntregirea Bisericii românești din Ardeal*, LXXVI (1958), nr. 10—11, p. 899—903; Pr. V. Aștileanu, *La cea de a XI-a aniversare a reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române*, LXXVII (1959), nr. 11—12, p. 1026—1029; Pr. Prof. O. Moraru, *12 ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române*, LXXVIII (1960), nr. 9—10, p. 786—790; Prof. Iuliu Man, *21 octombrie 1948*, LXXIX (1961), nr. 9—10, p. 895—899; Episcop Visarion Ploieșteanul, *Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române — expresie a adevărului și dreptății divine*, LXXX (1960), nr. 9—10, p. 853—862; Arhim.

tic, național și de ce n-am spune — ecumenic, ne vom strădui, ca, păstrînd cu grijă autenticitatea gândirii părintelui Bisericii Ortodoxe Române reîntregite, să evocăm unele din gândurile importante și folositoare ale Patriarhului reîntregirii bisericești românești, pentru îndemnul nostru spre mai bine.

Considerăm că unul din cele mai duioase gânduri mărturisite de Prea Fericitul Patriarh Justinian îl constituie lauda și recunoștința exprimate, în primul rînd față de părinții noștri de la 1698, dar și față de urmașii lor, fie ortodocși, fie greco-catolici, pe care ei îi numesc atît de sugestiv «rămășițele noastre», care timp de două veacuri și jumătate au păstrat nealterată legea srămoșească.

Să ne fie, așadar, îngăduit a zăbovi puțin în cele ce urmează, asupra unor fapte și realități — poate astăzi mai puțin cunoscute —, care învederează pregnant, *cît de puternică a fost grija păstoririi, de-a lungul celor 250 de ani, a legii străbune*, de către clerul și credincioșii atît ortodocși cît și greco-catolici, sub raport *dogmatic, canonic* (juridic) și *liturgic*. Fără a mai repeta cazuri bine cunoscute, cum este — de exemplu — cel al episcopului-martir Inocențiu Micu-Clain, ne vom referi la alte cîteva fapte și probleme din fosta Biserică unită a Blajului.

Se cunoaște cît este de potrivnică tradiției creștine, și în special spiritului Bisericii Ortodoxe, așa-numita dogmă a infailibilității și a primatului papii de la Roma. Or, între luptătorii pentru păstrarea neștirbită a tradiției, și împotriva inovațiilor aduse la 1870 de Conciliul I de la Vatican, se numără și mitropolitul unit al Blajului, Dr. Ioan Vancea de Buteasa. Credem că, pentru noi «rămășițele», poate constitui o mîndrie faptul că un mitropolit român a avut curajul să înfrunte un conciliu, care urmărea în special «lepădarea» tradițiilor «eretice», și «schismatice». Cuvîntarea mitropolitului Vancea, ținută în fața Conciliului I de la Vatican, împotriva definirii «dogmei» infailibilității și a primatului papii, nu se găsește în volumele cu documentele oficiale tipărite de Vatican ci numai în arhivele secrete ale Vaticanului, eventual și în arhivele religioase de la Viena. Credem că acest fapt ne îndreptățește de a-l trece și pe mitropolitul Vancea în rîndurile celor ce merită lauda și recunoștința poporului român binecredincios și a Patriarhului reîntregirii Ortodoxiei strămoșești din țara noastră. Și credem, mai departe, că un studiu documentar în acest sens ar îmbogăți comoara de dovezi despre lupta necurmată conștientă și grea a clerului și credincioșilor români din ambele «strane», pentru păstrarea cu sfințenie a tradițiilor străbune și a «legii românești» de veacuri, mărturisită cu deplină mulțumire și fericire în anii noștri de lumină, libertate și progres, în acest al douăzecilea an de la actul Reîntregirii de la Alba Iulia — împreună cu toți fiii binecredincioși ai Ortodoxiei românești de pe întreg cuprinsul patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România.

De aceea socotim că noi cei care astăzi ne aflăm strîns uniți în jurul sfîntului altar strămoșesc și sub cupola ocrotitoare a ortodoxiei românești și care mărturisim crezul nealterat al părinților, moșilor și strămoșilor noștri sîntem adevăratele «ră-

Prof. Dr. Nicolae Mladin, *15 ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania*, LXXXI (1963), nr. 9-10, p. 821-827; *La «21 octombrie 1949», cuvîntul I.P.S. Patriarh Justinian*, în «Ortodoxia», I (1949), nr. 4, p. 7-12; Un colectiv, *Cînd frații sînt împreună*, Sibiu, 1956; Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966; Bisericanul ortodox, *În ce ne deosebim*, Timișoara; Firu Nicolae, *Biserica Ortodoxă Română din Bihor, în luptă cu unirea*, Caransebeș, 1913; † Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, 310 p.

mășițe», păstrătorii și continuatorii sfintelor predanii ale acelor Părinți, care au vrut și au luptat cu dîrzenie, ba uneori chiar pînă la sînge și jertfirea de sine, ca legea strămoșească «*Să stea pe loc... iară că n-ar sta pre loc... sau de nu ne vor lăsa pre noi și pre rămășițele noastre întraceastă așezare pecețile și iscăliturile noastre care am dat, să n-aibă nicio tărie*»⁴.

Am ținut să subliniem acest lucru, fiindcă cunoaștem și frați în Domnul, care caută să creșeze probleme și să timoreze conștiințele celor care au revenit la legea străbună ortodoxă, spunînd că ei «ar fi continuatorii adevăratelor tradiții ortodoxe și acuzînd pe aceștia că ar fi călcat un «jurămînt» mare al lor și al strămoșilor lor. De aceea «O sarcină urgentă — zicea Prea Fericitul Patriarh Justinian cu mai mulți ani în urmă — este aceea de a risipi neîncrederea pe care răuvoitorii o seamănă în jurul revenirii la Ortodoxie»⁵.

Însă, dacă acești frați — desigur puțini la număr —, rămași numai din voia lor în afara staulului Bisericii Ortodoxe Române, ar înțelege, că cu aceeași putere cu care se leagă, se și dezleagă și mai ales ar vedea limpede că, în urma atîtor încercări de latinizare și a nenumăratelor fapte săvîrșite de Vatican împotriva legii strămoșești ortodoxe române, a sufletului și a ființei poporului nostru, «legămîntul» sau jurămîntul a căzut de mult în anulare fiindcă cel dintîi care a călcat în mod grav condițiile de la 1700 a fost Vaticanul. Într-adevăr, «Condiția pusă de protopopii români la 1698 — zice Prea Fericitul Patriarh Justinian — deși acceptată de Roma, nu a fost respectată, ori, cu nerespectarea ei, nici actul unirii nu mai putea angaja pe semnatarii actului și pe urmașii lor... Ortodocșii au primit (unirea) amăgiți de promisiunile papale, iar papii le-au făcut cu gîndul de a anula mai tîrziu unele concesiuni făcute de formă ortodocșilor. Asemenea uniri nu puteau fi valabile. Biserica Ortodoxă nu le-a ratificat, iar desfășurarea ulterioară a evenimentelor le-a dovedit lipsa de trăinicie... conștiința ortodoxă li s-a opus și le-a anulat»⁶.

Așa că, și din acest punct de vedere, clerul revenit la Biserica-mamă, Ortodoxă Română, se află pe linia celei mai curate tradiții și liber de orice pretins «angajament» sau «legămînt». Iar părinții și înaintașii noștri, care au trăit pentru acest ideal, mistuindu-se de dorul unității în credință, pot să fie și desigur sînt mulțumiți că «rămășițele» lor au păzit cu vrednicie legea, rămînînd mereu în acea «așezare», pentru care ei au luptat și au murit, și că noi la rîndul nostru transmitem mai departe urmașilor noștri, cu conștiința deplină, comorile sfintelor rînduieli primite de la ei. «Văpaia dorului sfînt de înfrățire a tuturor — scria Prea Fericitul Patriarh Justinian — a mistuit destul sufletul... și a copleșit de-a lungul celor 250 de ani inima ce a sîngerat de durere și suferințe...»⁷.

*

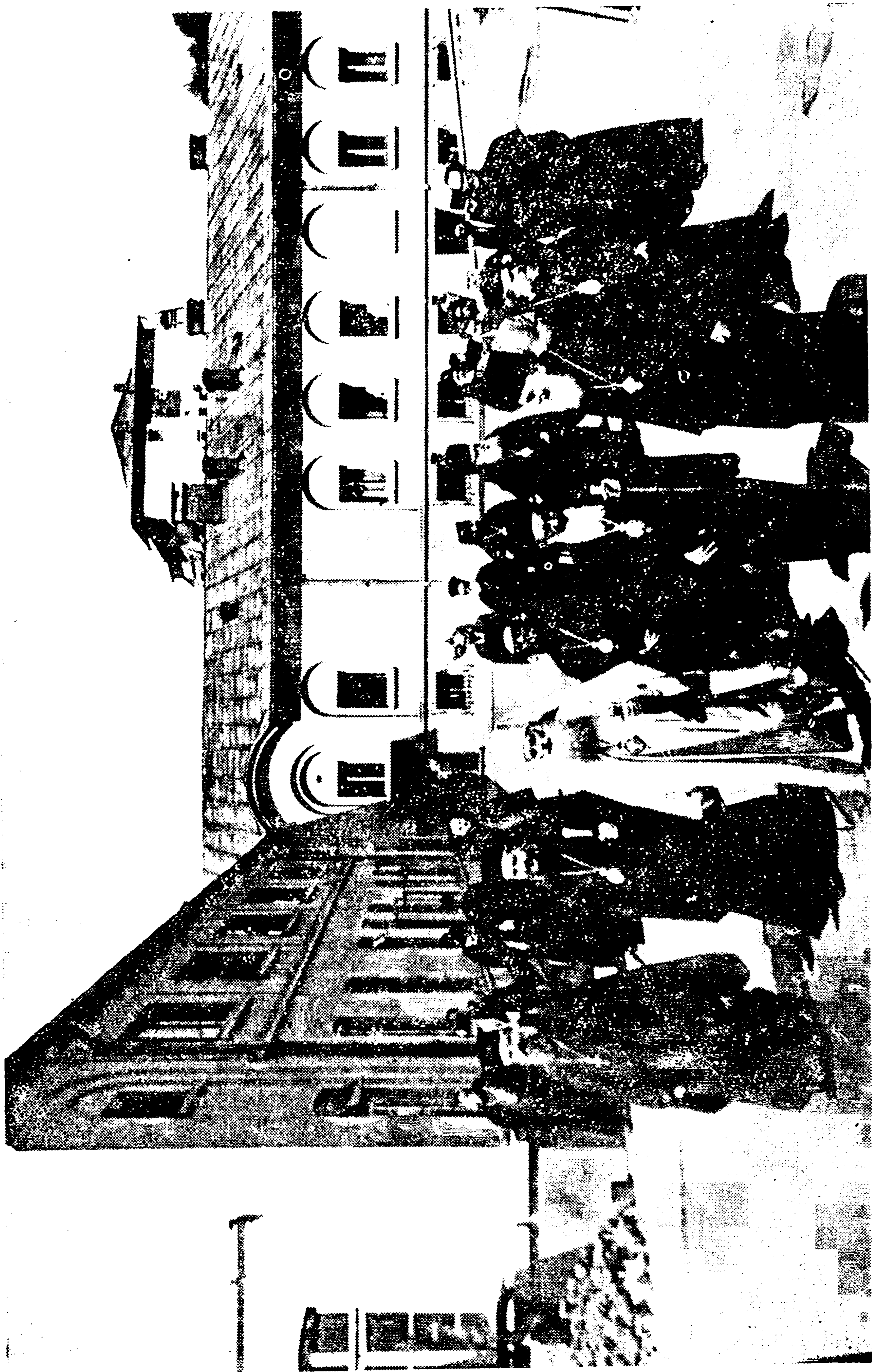
Despre lupta dusă de cele două Biserici, cea Ortodoxă și cea greco-catolică, pentru păstrarea — pe lîngă credința mîntuitoare — și a *rîndușelilor canonice*, pe de o parte lupta împotriva guvernelor stăpînitore, iar pe de altă parte, mai ales lupta Bisericii Blajului, împotriva încercărilor de latinizare, ba chiar de deznăționalizare a elementului românesc din Transilvania, vorbește cu prisosință istoria.

4. *Apostolul Social*, vol. III, p. 151. Vezi și: Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis*, vol. I, Oeniponte, 1885, p. 204, și 209.

5. *Apostolat Social*, vol. IV, p. 414.

6. *Ibidem*, vol. III, p. 152 și vol. V, p. 221.

7. *Ibidem*, vol. III, p. 148.

Prea Fericitul Patriarh Justinian conducând pe înalții oaspeți, în timpul vizitării Tipografiei
Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă

Prea Fericitul Patriarh Justinian conducînd pe înalții oaspeți, în timpul vizitării
Tipografiei Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă

Prea Fericitul Patriarh Justinian conducînd pe înalții oaspeți, în timpul vizitării
Bibliotecii Sfîntului Sinod

Prea Fericitul Patriarh Justinian conducînd pe înalții oaspeți,
în timpul vizitei la Mînăstirea Cozia

«Toate unirile pe care unii ortodocși au fost siliți să le primească... au fost încheiate în condiții nefirești, forțate. Ortodocșii le-au primit sub presiunea nevoilor lor și amăgiți de promisiunile papale... Ele au produs agitații și prigoane, dar conștiința ortodoxă li s-a opus... și nu va primi niciodată o unire care să păcătuiască împotriva învățaturii, organizației și orînduielilor ei canonice...»⁸.

Una dintre loviturile pe care le-a primit poporul român din Transilvania din partea guvernului de la Budapesta a constituit-o crearea de către Vatican, la propunerea guvernului maghiar, a Episcopiei greco-catolice maghiare de la Hajdu-Dorogh, în anul 1912. În această episcopie, un număr de 73.225 credincioși români, organizați în 83 de parohii, 378 de filiale și 172 cătune, erau sortiți să uite limba lor maternă română și treptat să fie deznaționalizați, ceea ce s-ar fi și întâmplat, dacă în 1914, nu interveneau evenimentele cunoscute, care au lichidat regimul de la Budapesta, cu toate planurile sale.

Este bine cunoscută acțiunea viguroasă a clerului și credincioșilor, atât de la Blaj, cât și de la Sibiu, împotriva acestei primejdioase acțiuni, care — ca și atâtea altele — a cerut multe suferințe și jertfe⁹.

În legătură cu toate aceste pătîmîri ale Bisericii Românești din Transilvania pentru păstrarea integrității credinței și rînduielilor străbune, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus: «Aduc un pios omagiu tuturor acelor care, prin jertfa lor, ne-au păstrat neștirbită credința și ființa neamului românesc... timp de 250 de ani...». Faptul că «au păstrat toată legea strămoșească, ritualul bisericesc ortodox, liturgia, posturile, calendarul, cîntarea la strană, și toată tradiția ortodoxă, este cel mai mare merit al clerului și poporului greco-catolic... Am binecuvîntat ca părinte spiritual al acestui popor... pe toți aceia care s-au jertfit pentru a ne păstra neștirbită credința străbună»¹⁰.

O altă problemă canonică majoră a fostei Biserici unite, din care rezultă încercarea Vaticanului de a suprima sau modifica după placul și interesele lui vechile rînduieli ortodoxe și lupta curajoasă a Blajului tradiționalist împotriva unor astfel de manevre, este cea a alegerii ierarhului locului. În legătură cu această problemă bisericească vitală sînt caracteristice frămîntările și animozitățile dintre cele

8. *Ibidem*, vol. V, p. 221.

9. Georgescu Ioan, *George Pop de Băsești, 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, 1935, p. 433 ș.u. Vom evoca aici cîteva aspecte din această aprigă și pasionantă luptă, de la începutul secolului nostru. Lupta împotriva Hajdu-Dorogh-ului a cuprins nenumărate manifestări din partea clerului și a credincioșilor români din nordul Transilvaniei, intervenții, proteste, mitinguri și manifestații, care în unele locuri au dus pînă la adevărate revolte populare, cum au fost cele de la Moftinul Mic, Sanislău, Resighea și Culciul Mare.

Lupta a culminat prin adunarea populară de la Alba Iulia, ținută la 29 mai 1912 (organizată de credinciosul mirean Dr. Ștefan Cicio Pop), la care au participat peste 20.000 de români, între care mai mulți fruntași politici de atunci ca Dr. Vasile Lucaci (Leul de la Sisești), Gheorghe Pop de Băsești și alții. Două fragmente din cuvîntările ținute atunci, sînt de ajuns ca să ne dăm seama de violența și seriozitatea luptei. «Hajdu-Dorogh-ul este un uragan care s-a îndreptat împotriva Bisericii noastre...» (Șt. Cicio Pop). «Hajdu-Dorogh-ul este un atentat monstruos... armă contra ființei noastre de români... avînd menirea de a servi politica de maghiarizare între români... Prin această episcopie se calcă în picioare drepturile garantate în actul unirii... Toți credincioșii sînt gata în tot momentul să sară întru apărarea celor mai scumpe comori ale noastre... Glasul întregului neam românesc este chemat să discute asupra acestui atentat și să dezvelească înaintea tuturor adevărata lui față... este vorba de limba și legea noastră, pentru apărarea căroră nici o jertfă nu e prea mare...» (Gh. Pop de Băsești). Vezi Georgescu Ioan, *op. cit.*

10. *Apostolat Social*, vol. III, p. 137 și p. 142.

două «direcții» — cum foarte bine arată colectivul de autori de la Sibiu¹¹ — din cadrul fostei Biserici unite: «direcția» sau curentul tradiționalist orientat împotriva influențelor latinizante ale Romei și «direcția» inovatorilor sau a latinizanților.

Este bine cunoscut principiul canonic ortodox de alegere a ierarhilor de către soborul rînduit de sfintele canoane. În schimb dreptul catolic prevede că episcopii, mitro oliții și patriarhii sînt numiți direct de papa de la Roma, pe motiv că, așa după cum pe Apostoli i-a ales Iisus Hristos, așa și pe urmașii acestora, pe episcopi, trebuie să-i aleagă «vicarul» lui Iisus Hristos pe pămînt, papa de la Roma. Partea din Biserica Ortodoxă Română din Transilvania, trecută la uniație și devenită Biserica Unită sau greco-catolică a luptat cu dîrzenie pentru dreptul său străbun de a-și alege propriul chiriarch. Papalitatea însă n-a putut tolera, încă de la început un asemenea drept «schismatic» și de aceea s-a străduit de-a lungul celor două secole și jumătate, pe toate căile și cu toate mijloacele să-l suprimă. Iar dacă n-a reușit în întregime, aceasta se datorește rezistenței tradiției ortodoxe. Văzînd că nu poate suprima această «așezare», Vaticanul a căutat să-i găsească o justificare, pentru a nu contrasta prea mult cu dreptul canonic latin, încredințînd Biserica unită că dreptul de a alege un ierarh nu constituie un drept propriu-zis, ci un «privilegiu», adică o favoare acordată de papa de la Roma acestei Biserici.

Datorită metodelor sale de a acționa în cei 250 de ani, folosind desigur, în toate cazurile, ajutorul guvernelor de la Viena și Budapesta, Roma a reușit pînă la urmă să modifice acest drept străvechi, în sensul că «privilegiul» acordat de Roma soborului electoral greco-catolic nu se referă propriu-zis la alegerea ierarhului, pe care în cele din urmă tot Roma îl numește, ci numai la alegerea celor trei candidați pe care soborul îi propune Vaticanului, dintre care normal Vaticanul își va numi omul său de încredere. Însă chiar și acest «privilegiu» a fost limitat exclusiv la cazul cînd este vorba de scaunul mitropolitan din Blaj, fiindcă în rest, toți ceilalți episcopi au fost totdeauna numiți de papa de la Roma.

De aceea, și în această problemă, cuvintele Prea Fericitului Patriarh Justinian sînt și vor rămîne mereu valabile și adevărate: «Cu fiecare încercare de unire, papalitatea a pretins ortodocșilor să renunțe și la autonomia lor bisericească și la învățătura lor tradițională, pentru a recunoaște puterea papală absolută și inovațiile apusene. Împotriva unor declarații papale de multe ori repetate, unirile ce s-au încheiat cu Roma nu respectau nici drepturile recunoscute Bisericii Ortodoxe de Sinoadele Ecumenice, nici învățătura ei. Față de românii din Transilvania s-a recurs chiar la falsificarea actului de unire, pentru a li se impune condiții pe care ei nu le-au primit la început..., iar papii au făcut de formă unele concesii ortodocșilor, cu gîndul de a le anula mai tîrziu...»¹².

11. Un colectiv, *Cînd frații sînt împreună*, Sibiu, 1956, p. 100.

12. *Apostolat Social*, voi. V, p. 221. Pentru o mai amplă documentare asupra problemei menționăm că, la conferința de la Viena, din februarie 1701, la care pe lîngă mitropolitul Atanasie (retrogradat episcop) a participat și cardinalul Kollonici, s-a convenit astfel: «Este departe de intenția împăratului și a Bisericii Romane ca uniții de rit grecesc să fie scoși din liniștea lor... Să-dă libertate clerului valah să prezinte în scris pentru episcopat trei candidați aleși după voia sa. Împăratul (Roma acționa prin împărat n.n.) va sprijini cu votul său pe unul dintre ei, ca acesta să cîrmuiască Biserica Românească...» (N. Nilles, *op. cit.*, p. 280).

Această «convenție» este prima știrbire a dreptului clerului român de a-și alege și propune o singură persoană pentru scaunul de mitropolit, drept, cum spune și Timotei Cipariu, «care datează dinainte de unire, ca preoții românești să-și aleagă episcop românesc, pe cine vor voi, după

La începutul articolului am anunțat că ne vom ocupa de unele fapte și realități despre care presa noastră bisericească, în ultimii 20 de ani, nu a prea scris, și care, ca și alte lucruri pomenite, dovedesc cu prisosință că reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania era firesc să se facă, în anul 1948, și nu înainte, sau după acest an «datorită unor factori obiectivi, pe care nici o forță din lume n-ar fi fost în stare s-o înnăbușe la infinit: «...pe de o parte faptul că, în tot timpul celor 250 de ani... separația confesională, provocată de actul unirii între

ce episcopul de pînă aci a murit» (Vezi T. Cipariu, *Arhiva...*, p. 302 și *Acte și fragmente...*, p. 259). Acest drept — zice Cipariu — a fost consfințit și recunoscut de stăpînire încă din anul 1579, cum se citește în partea I-a, titlul 8, art. 1 din *Approbatæ Constitutiones*, unde se spune: «Deși națiunea română în patrie nici nu s-a socotit între staturi, nici religiunea ei nu e dintre religiile recepte; totuși pînă cînd, pentru folosul țării sînt suferiți, clerul român să se țină de acestea; să ceară de la principe un astfel de episcop, pe care preoții români, cu învoire comună îl cunosc de potrivit...».

Această știrbire, în fond anulare, a dreptului tradițional de alegere a ierarhului prin sinod, este întărită din nou de Diploma a II-a a lui Leopold, împăratul de la Viena, și pe urmă de împăratul Carol al VI-lea, în anul 1728; iar Biserica Blajului a cedat, căci în primul ei conciliu provincial (1872), titlul II, cap. 3, recunoaște această situație, ca soborul să propună papii trei candidați pentru scaunul de mitropolit al Blajului, iar papa să aleagă din acești trei pe cine va vrea.

Istoria cunoaște însă multe proteste și acțiuni împotriva acestui abuz. Astfel, cu toate prevederile Diplomei a II-a leopoldine (19. III. 1701), sinodul electoral s-a întrunit (9. IX. 1713) și a ales o singură persoană, pe care a propus-o spre întărire, dar n-a fost acceptată pe motiv că sinodul n-ar fi fost complet, astfel că a fost impus ca episcop Ioan Pataki (Vezi N. Nilles, *op. cit.*, p. 409).

Ulterior Roma a ajuns la concluzia că pentru a «reglementa» acest «privilegiu» este necesară întocmirea unui «regulament», care a cauzat multe polemici între oamenii Blajului, dar pînă la urmă tot Roma a învins, impunînd ultima formă a acestui «regulament» în anul 1935 (Vezi «Unirea», foaie bisericească-politică, Blaj, nr. 9, p. 1).

În legătură cu această problemă au scris oameni de seamă ai Blajului, ca Ioan Micu Moldovan (Moldovănuț) și Dr. Aug. Bunea și pe urmă alții, apărînd cu tărie acest străvechi drept ortodox (În «Unirea», nr. cit. și în «Cultura Creștină» — Blaj).

Un singur citat din «Unirea» (1935, nr. 8, p. 2), scris în preajma definitivării «regulamentului» redactat de Vatican, dovedește rezistența aripilor tradiționaliste din Blaj: «Nu ne îndoim că Prea Sfințiții noștri Arhieri vor fi cu luare-aminte ca dreptul de alegere al clerului nostru, garantat prin legile noastre bisericești și de un uz, mai mult decît bisecular, să nu fie suprimat prin noul regulament electoral ce se pregătește...». În legătură cu aceasta să se vadă și Ioan M. Moldovan, *Acte Sinodali*, vol. I, Blaj, 1869, p. 168—187 și zece articole scrise în «Unirea» din 1892 (nr. 35—44) și 1893, (nr. 3 și 13) de Dr. Augustin Bunea, canonic al Blajului și istoric erudit care semnează articolele cu semnul: (+). Din articolele acestuia, reproducem, pentru documentare, următoarele două pasaje: «Este bine ca toți să cunoască și bazele pe care este așezat dreptul nostru de a ne alege arhiepiscop, pentru că, dacă s-ar ivi necesitatea, toți cu mic cu mare să apere acest drept avitic (străbun, *n.n.*) al nostru. Clerul nostru este dator să-și valideze acest drept... și să nu lase ca prin repetarea celor întîmplate în 1868 (adică înainte de alegerea lui Ioan Vancea, Vaticanul a încercat o dată în plus de a suprima dreptul Blajului de a-și alege mitropolit, *n.n.*), să se introducă un uz contrar acestui drept» (Cf. «Unirea», 1892, nr. 35, p. 1). «Numirea și primirea numirii de mitropolit — zice Dr. Augustin Bunea în al doilea pasaj — fără alegere, ar fi considerată de *toată suflarea românească*, ca un atac îndreptat în contra existenței și libertății noastre naționale și îndată ce poporul ar veni la convingerea că Biserica noastră se poate folosi ca armă în contra drepturilor noastre naționale, inima lui s-ar înstrăina de acea Biserică... De aceea zicem tuturor *preoților români* și mai vîrtos acelor care aspiră la demnitatea de mitropolit: grijă să nu se verifice prin voi înfricoșatele cuvinte: *Pierea ta din tine Israilel*» («Unirea» 1892, nr. 44). Toate articolele sînt semnate de Dr. Augustin Bunea sub semnul (+).

românii din Transilvania și Biserica de la Roma, s-a păstrat numai la suprafață..., iar pe de alta, fidelitatea românilor greco-catolici către vechea lege ortodoxă»¹³.

Reîntregirea religioasă s-a înfăptuit, cu ajutorul lui Dumnezeu, în cele mai bune condiții. Ea este pe deplin încheată și definitiv consolidată, iar conștiințele și inimile fraților regăsiți sub acoperământul singurei maici scutitoare, bătrâni sau tineri, vechi sau noi, se sudează pe zi ce trece în flacăra iubirii sfinte pentru Iisus Hristos, Domnul și Mântuitorul nostru, pentru Biserica noastră strămoșească, pentru țara și poporul nostru — iar prin reîntregire, întreaga Biserică Ortodoxă Română s-a înnoit și s-a fortificat, așa cum constată însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian, când zice: «Biserica noastră a deschis un nou capitol în istoria ei, prin revenirea la sînul ei a fraților noștri... a celor 1.500.000 de credincioși, cu 1400 de preoți, foști greco-catolici, trecuți în rîndurile credincioșilor și a preoților Bisericii-mame. Căci prin revenirea voastră în sînul Bisericii dreptslăvitoare, se pune o temelie nouă, nu numai la întărirea Ortodoxiei noastre, dar și la întărirea scumpei noastre patrii...»¹⁴.

În cele ce urmează vom aduce unele date, care oricît de mărunte ar părea, demonstrează acea «fidelitate» către vechea lege ortodoxă, despre care vorbește Întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian. Ele privesc mai degrabă *aspectul liturgic* al păstrării legii străbune și unele obiceiuri și datini ortodoxe, care împreună cu graiul românesc în sfintele slujbe, cu credința și cu alte rînduiri, a format o unitate fundamentală între cele două Biserici, care în mod necesar au dus la actul reîntregirii din 1948. Putea, oare, unirea în credință a tuturor românilor să se efectueze altfel decît pornind de la unitatea de bază, care totdeauna a existat între cele două Biserici surori, manifestată prin unitatea de limbă, de credință, de datini și de istorie? Credem că nu. Iată ce ne spune în această privință Prea Fericirea Sa, Părintele Patriarh Justinian: «Despărțirea voastră de 250 de ani nu a răcit inimile voastre de dragostea credinței străbune și nici nu a făcut să alunece inima voastră spre noime depărtate de vechile și încercatele învățături ale Ortodoxiei. Căci liturghia voastră aceeași a rămas ca și a noastră; crezul vostru același este ca și al nostru...; cuminecătura voastră cu același aluat ca și a noastră se săvîrșește; ale voastre pomeniri pentru răposații cei scumpi ca la noi se împart... Colindele voastre de Crăciun ca și ale noastre cîntă pe același prunc Mântuitor «mititel și-nfășețel, în scutec de bumbăcel...»; și toate aceste comori sufletești ale noastre aceleași au rămas la voi ca și la noi și zestrea moștenită le avem toți de la învățătoarea noastră a tuturor, care a fost și este Ortodoxia noastră...»¹⁵.

Cu sinceră bucurie constatăm că asemenea păreri și purtări le-au avut și le-au nutrit pe lîngă credincioși, și clerul de rînd — și unii ierarhi din fosta Biserică unită. Trebuie menționat, de asemenea, ca un lucru nu de mică importanță, faptul că, nici o ediție a *Liturghierului*, din cîte s-au tipărit la Blaj, n-a introdus pe «Filioque» și că inovația cu introducerea pomenirii papii de la Roma a apărut abia în ultima ediție (1937), sub presiunea Vaticanului și a ramurii catolicizante din Biserica Blajului. Ar fi bine dacă cineva dintre cunoscători ar însemna pentru istorie cîte frămîntări și convulsii s-au petrecut în sînul acelei comisii liturgice de la Blaj, care pînă la urmă a fost nevoită să accepte interpolarea acestei inovații

13. *Apostolat Social*, vol. III, p. 152 și vol. VI, p. 108.

14. *Ibidem*, vol. VI, p. 281 și vol. III, p. 116.

15. *Ibidem*, vol. III, p. 157—158.

latinizante, precum trebuie semnalat că *Acatistierul* tipărit la Blaj (1786) este ortodox de la prima filă pînă la ultima. În acest *Acatistier* nu sînt pomenite cuvintele de inovație ulterioară, «*Spirit*» și «*îndurare*» sau «*îndură-te*» ci numai «*Sfîntul Duh*» și «*Doamne miluiește*», iar Crezul ne aduce pe buze, frumoasa și strămoșeasca mărturisire: «*Cred într-una sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică*».

Iată și alte fapte, poate mărunte și sporadice, dar semnificative, cărora se cade să li se acorde cuvenita importanță. Unui ierarh greco-catolic (fapt întîmplat prin anii 1939—1940) i-a fost adus spre a fi judecat, un preot-paroh greco-catolic de pe Someș, care slujise împreună cu preotul ortodox din aceeași comună, și care, în urma anchetei și a propunerilor regulamentare ale protopopului și ale canonicilor din consistor, urma să fie pentru totdeauna scos din preoție. Ierarhul unit, ignorînd, conștient și fără șovăire, cele mai drastice canoane ale legislației Vaticanului — cum era acea vestită «colaborare în cele sfînte cu schismaticii» (*cooperatio in sacris*), care astăzi aproape că nu mai are valoare, în orice caz nu mai intră în atribuțiile Curiei Romane și personal ale papii, ci este lăsată la aprecierea episcopului — și trecînd peste toate anchetele și procedurile pregătite, l-a întrebat pe «inculpat»:

— Părinte, ai făcut acest lucru?

— Da, Prea Sfințite Stăpîne — răspunde preotul —, am slujit împreună cu fratele ortodox din comuna mea.

— Și ce a zis poporul la aceasta? a întrebat episcopul.

— S-a bucurat, Prea Sfințite Stăpîne!

— Ei bine, încheie episcopul, dacă e așa, și sînt convins că așa este, du-te și-ți vezi de treabă mai departe!»

De altfel, acest ierarh a și declarat într-o situație mai intimă că el, în calitate de urmaș al Apostolilor, nu are nevoie de a fi supravegheat, strunit și dirijat de nici un «supra-episcop» pus peste el fără nici un sens. Grăia în el o licărire de conștiință ortodoxă, dar mai departe n-a avut curajul să meargă!

Cît de frumos și temeinic documentat vorbește despre unitatea limbii liturgice române în cele două Biserici-surori, în tot decursul celor 250 de ani, fostul episcop unit al Lugojului, Dr. Ioan Bălan († 1959), declarînd-o: comoară atît de scumpă poporului credincios român al sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române¹⁶. Păcat însă că asemenea adevăruri și argumente studiate și susținute științific de el, n-au avut darul de a-l încălzi și de a-l convinge că, împreună cu toată tradiția, istoria și credința, — și *unitatea de limbă în Biserică*, trebuia să ducă la revărsarea Bisericii unite în marele și impetuosul fluviu al unității Ortodoxiei românești, așa cum, după rînduiala firii, Mureșul, Oltul, Siretul sau celelalte rîuri ale țării noastre își varsă apele în străvechiul și puternicul Danubiu.

Considerăm că este cazul să fie reținut și faptul că ierarhii de la Blaj au purtat rasă ortodoxă, culion și camilavcă după străvechea rînduială călugărească, pînă tîrziu de tot, aproximativ 1917. Ultimul care se purta așa fiind mitropolitul Blajului, Dr. Victor Mihaly de Apșa († 1918), ale cărui culion și camilavcă, foarte frumoase, se află în păstrarea noastră, ca obiecte de muzeu. S-ar putea să obiecteze cineva că este totuși exagerat să fie căutată unitatea legii și a rînduielilor ortodoxe străbune pînă și în datini și îmbrăcăminte. Noi însă credem că nimic nu este prea mult, atunci cînd este vorba de a arăta și a convinge pe toți că: «Obștea

16. Dr. Ioan Bălan, *Limba cărților liturgice*, Blaj, 1914.

credincioșilor din Ardeal n-a conținut să se simtă a fi una în cuget și în simțire cu românii de pretutindeni, care mărturisesc dreapta credință creștină ortodoxă... și că acest vrednic popor dreptcredincios... și acei fruntași ai fostei Biserici unite, episcopi, canonici, profesori de teologie, preoți și mireni luminați care s-au străduit să împiedice pătrunderea influențelor catolicizante în credința și practica bisericească a ramurii vremelnice înstrăinată de butucul viței ortodoxe ardelenice (împreună cu poporul dreptcredincios care)... a fost paznicul treaz și neînduplecat al legii strămoșești; în cuvânt și faptă el a apărut-o de orice întinăciune, a cruțat-o de orice strîmbătate... Deci să păzim comoara de mare preț ce ni s-a încredințat și, întemeind-o pe temelia de stîncă a trăiniciei, să-i înmulțim talanții cu sîrguința slujitorilor credincioși din Sfînta Evanghelie, spre mărirea lui Dumnezeu, spre propășirea sfintei noastre Biserici și spre întărirea patriei noastre scumpe¹⁷.

Am văzut pînă aci importanța deosebit de mare, pe plan religios-bisericesc a actului reîntregirii Ortodoxiei românești din Transilvania. Clerul și credincioșii reveniți la Biserica-mamă pot avea satisfacția datoriei împlinite ca români și creștini și totodată mulțumirea și fericirea că, prin înțelepciunea și promptitudinea lor față de chemarea lui Dumnezeu și prin înțelegerea «semnelor vremii» și a momentului istoric ce se declanșase în viața poporului nostru după 23 August 1944, s-au împlinit dorințele și rugăciunile clericilor și mirenilor evlavioși, s-a împlinit visul multiseclar al părinților noștri și strămoșilor noștri: unirea în credință a tuturor românilor din țara noastră. «Cîți ierarhi, cîți preoți și cîți credincioși ai Bisericii noastre strămoșești n-au dorit să vadă cu ochii lor o zi atît de măreață și atît de copleșitoare pentru inima și cugetul nostru creștinesc»¹⁸. «Ceea ce au visat, ceea ce au nădăjduit și ceea ce au rîvnit străbunii noștri, este astăzi fapt împlinit»¹⁹.

Ca încheiere a acestei părți, ne vom folosi — așa cum se cuvine la un astfel de prînz — tot de cuvintele îndrumătoare ale Patriarhului reîntregirii religioase românești, Prea Fericitul Părinte Justinian: «Actul istoric al reîntregirii Bisericii noastre strămoșești este una din misiunile pe care Providența le-a săvîrșit sub ochii noștri, ca o consecință directă a poziției de neutralitate, pe care cîrmuirea statului nostru a adoptat-o în problemele de ordin bisericesc și religios. Principiul libertății conștiinței și credinței religioase, garantate de constituție tuturor cetățenilor patriei, iată punctele de plecare ale marelui act istoric din octombrie 1948... Avem viziunea clară că Biserica Ortodoxă este și un simbol al unității naționale și între fiii aceluiasi neam. De aceea socotesc revenirea voastră la Biserica-mamă, ca pe o trîmbiță a bunevestiri de întărire nu numai a Ortodoxiei noastre, dar și a consolidării și propășirii poporului nostru și patriei noastre... Voi sînteți crainicii unui duh nou de viață, de pace și de iubire în Biserica și în statul nostru»²⁰.

Din cuvintele Întîistătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian, citate mai sus, că reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania este, în același timp, și «duh nou de viață, de pace și de iubire în Biserica și în statul nostru», «simbol al unității naționale», «întărire a consolidării și propășirii poporului nostru», ne dăm seama în ce fel istoricul act religios-bisericesc din octombrie 1948 constituie totodată și un act patriotic și național.

17. I.P.S. Mitropolit Justin Moisescu, în prefața cărții *Cînd frații stînt împreună*, p. IX—XII.

18. *Apostolat Social*, vol. III, p. 176.

19. I.P.S. Mitropolit Iustin Moisescu, *Ibidem*.

20. *Apostolat Social*, vol. III, p. 147—148 și vol. VI, p. 253.

Analizarea scopului uniației de la 1700 a dus la convingerea unanimă că actul de zdrobire a unității ortodoxe nu urmărea mîntuirea poporului român, ci urmărirea consolidarea puterii politice a habsburgilor²¹. Într-adevăr, iezuiții care exercitau o mare influență la casa domnitoare au socotit că ar fi bine dacă, în schimbul unor făgăduințe de avantaje sociale, politice și economice, ar putea atrage pe români — care atunci se găseau într-o stare de servitute neomenească — la catolicismul pe care Reforma aproape că-l desființase în Ardeal, și în acest fel religia Romei să devină în timp foarte scurt din nou o religie majoritară în Transilvania²².

Românii, asuși și vlăguiți, n-aveau alt sprijin decît credința lor străbună, ortodoxă, la care țineau ca la sufletul lor, ca la viața lor, «fiindcă aceasta era legea lor, care grăia inimii lor și pe înțelesul lor»²³ și n-aveau alt drept decît numai suferința, munca și nădejdea în Dumnezeu. Pentru poporul român din Transilvania — scrie Lucian Blaga — credința și rînduielile sale ortodoxe formau «nucleul conștiinței religioase care se împletea foarte strîns cu conștiința lor de neam aparte, în raport cu celelalte populații conlocuitoare... Pentru el Ortodoxia era contrafortul-monolit, spiritual al conștiinței de neam²⁴...». Iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian confirmă această părere spunînd: «Credința a fost pentru poporul nostru român o sfîntă cheazășie a propășirii și întăririi vieții noastre obștești. S-a putut verifica de-a lungul veacurilor că unirea noastră a fost tăria noastră»²⁵.

Iată de ce, o dată cu zdrobirea unității ortodoxe, în mod normal a slăbit și rezistența politică și națională, realizîndu-se tocmai ce urmăreau stăpînii de la Viena și Budapesta: să dezbine, ca să poată împărți și exploata mai ușor²⁶, «smulgîndu-l din străvechile sale legături cu frații de peste munți, izolîndu-l de acestia și înduplecîndu-l să se întoarcă deplin nu numai cu fața, ci și cu inima spre Viena împărătească...»²⁷, ceea ce constituia o pierdere și o primejdie pentru poporul nostru.

De aceea este un lucru normal ca repararea istorică a actului de la 1700, reparare care a venit abia după 250 de ani, adică la 1948, să constituie un cîștig firesc pentru poporul român, un folos și o binefacere, nu numai din punct de vedere religios, ci și din punct de vedere patriotic și național. «Acest act istoric — spunea Prea Fericitul Patriarh Justinian — este fructul nemijlocit al duhului de libertate revărsat peste țara noastră, o dată cu instaurarea regimului democrat popular, după îndepărtarea dinastiei hohenzolernilor». Iar «prin înfăptuirea acestei unități în latura credinței, s-a întărit și mai mult unitatea poporului nostru și a crescut încrederea în puterile lui. El a fost îndepărtat de înrîuriri dăunătoare, organismul lui și-a sporit puterile de muncă și de apărare.. Aceste înrîuriri străine au pricinuit în trecut multe suferințe și au încercat să pună tot felul de piedici în calea... deplinei lui eliberări sociale și a propășirii sale... Biserica Ortodoxă Română și-a împlinit soarta cu aceea a poporului nostru, fiind un factor esențial al închegării și structurii sale etnice. Aceasta explică taina pentru care unirea cu

21. Cf. Grama Gh., *Istoria Bisericii române*, p. 81; Bunea Aug., *Autonomia bisericească*, p. 355; «Cultura Creștină», X (1910), p. 202, citați în volumul «Cînd frații sînt împreună», p. 28.

22. *Apostolat Social*, vol. III, p. 137.

23. Prea Fericitul Patriarh Justinian, în «Ortodoxia», IV (1949), p. 9.

24. Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania*, București, 1966, p. 92—93.

25. *Apostolat Social*, vol. III, p. 146.

26. *Ibidem*, vol. III, p. 137.

27. *Ibidem*.

Roma papală n-a fost acceptată niciodată integral de poporul ortodox al Ardealului...»²⁸.

Am afirmat la începutul acestui articol că reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania este un act care se înscrie în mod firesc în ecumenismul creștin contemporan, promovât cu consecvență de mai toate Bisericile creștine, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ecumenism care are ca țel principal și final tocmai readucerea turmei Domnului la unitate, adică unirea tuturor confesiunilor creștine sub toiagul Blîndului și Marelui Păstor, Iisus Hristos.

Însuflețit de porunca Domnului nostru Iisus Hristos, și de testamentul Lui spiritual «*ca toți să fie una*»²⁹, ecumenismul zilelor noastre, în cadrul căruia activează și Biserica Ortodoxă Română, se străduiește, cu vreme și fără vreme, ca în diferite regiuni sau țări ale lumii creștine, să se realizeze — ca o primă etapă — mai întâi o unire sau măcar o colaborare, între acele confesiuni creștine dezbinat, care au între ele mai multe afinități, care sînt mai apropiate sufletește sau doctrinar. Or, există oare, în lume confesiuni, care să fie mai apropiate una de alta, de cum au fost cele două Biserici-surori Biserica Ortodoxă și fosta Biserică unită? Adevărul este că e prea puțin spus că au fost apropiate una de alta, așa cum spunea la vremea sa și Petru Maior că: «în multe locuri, nici nu mai auzi vorbă de «unire» și «neunire»³⁰. Iar ca dovadă practică este faptul că dintre toți credincioșii și preoții foști greco-catolici, nici unul n-a simțit și n-a crezut nici o clipă că, prin revenirea lor la legea strămoșească, trec la o nouă religie fiindcă «poporul român din Transilvania a rămas și după unire același»³¹. În esență deci cele două Biserici au fost una singură în toată scurgerea veacurilor și de aceea pe cît de nefirească a fost vremelnica despărțire de la 1700, pe atît de firească, frumoasă și folositoare este unirea în credință a tuturor românilor reîntregiți sufletește prin istoricul act al unificării de la Alba Iulia, din anul 1948.

Acest act are în conținutul său, așa cum am arătat, multiple aspecte între care și pe cel ecumenic. El aduce în fața ochilor lumii creștine ecumenice de astăzi nou-tatea, spontaneitatea și vitalitatea unei Biserici unificate și a unui popor în plină ascensiune. De aceea, cu multă bucurie constatăm că mari personalități ecumeniste recunosc acest fapt. Astfel, fostul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. Wisser't Hooft, în anul 1962, după ce vizitase țara noastră și Biserica Ortodoxă Română Reîntregită, în urma constatării realităților, a declarat: «Am învățat mult din călătoria noastră prin țara Dvs. și am fost adînc mișcați de *spiritul de ecumenicitate* în care trăiesc Bisericile creștine din România»³².

*

După toate acestea, sînt binemeritate cuvintele Întîistătătorului Bisericii noastre Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian, rostite nu numai la adresa celor care de-a lungul celor 250 de ani au păstrat nealterată legea strămoșească, ci și la adresa celor care au lăsat să biruiască în ei dragostea față

28. *Ibidem*, vol. VI, p. 253; vol. VII, p. 45; vol. VI, p. 120. 29. Ioan, XVII, 21.

30. *Istoria Bisericii românilor*, Buda, 1813, p. 117; *Cultura Creștină*, 1917, p. 463 citate în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXI (1963), nr. 9—10, p. 822, de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului în articolul său despre unificare. 31. *Apostolat Social*, vol. III, p. 152.

32. În «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), p. 1099.

de Biserică, de neam și de țară³³, prin credința lor, înțelepciunea, zelul și prin curajul și bărbăția lor³⁴, au fost deschizătorii drumului spre reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, aducînd cu ei întreaga masă de credincioși și preoți greco-catolici din Ardeal, Crișana, Maramureș și Banat. «Copleșit — zice Prea Fericitul Patriarh Justinian — de bucuria și veselia duhovnicească a reîntregirii noastre..., de inimile și sufletele noastre înfrățite... smerit mă plec Domnului și-I mulțumesc din toată ființa mea, pentru nemăsurata bunătate și milostivire arătată Bisericii Ortodoxe Române în timpul păstoririi mele... Iubiții noștri clerici și credincioși reveniți la vatra credinței străbune s-au dovedit, zi de zi, înflăcărați de cea mai curată dragoste pentru Biserica Ortodoxă Română, ai cărei fii buni s-au arătat a fi... Folosesc acest prilej, ca, și de data aceasta, să-mi arăt toată admirația față de slujitorii și credincioșii greco-catolici, care timp de 250 de ani au biruit toate greutățile în păstrarea neschimbată a dogmelor și a cultului ortodox... De aceea, repet ceea ce am spus și altă dată: preoții și credincioșii greco-catolici au fost primiți cu toată dragostea la sînul părintesc de mamă al Bisericii noastre, nu ca niște fii risipitori, ci ca apărători ai Ortodoxiei timp de 250 de ani... Transmit și cu acest prilej tuturor preoților foști greco-catolici, toată prețuirea mea, pentru munca ce au desfășurat-o în activitatea lor de români și ortodocși în același timp». «De aceea inima noastră și a ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române dreptslăvitoare va vibra neîncetat pentru mulțumirea și fericirea voastră a tuturor...», căci «la întoarcerea voastră la sînul maicii noastre scutitoare..., a săltat de bucurie inima noastră și ochii noștri de lacrimi s-au umezit. Bucuria era a revederii de mult așteptată și umezirea era revărsarea acestei bucurii..., iar în acel locaș al nostru dragoste de frate vor afla toți cei intrați; nimeni nu se va simți străin, căci între frați buni de neam și de credință vie și sub ochiul ocrotitor de părinte dornic de fii se găsește...»³⁵.

Pătrunși pînă în adîncul sufletului de aceste minunate și mîngîietoare cuvinte părintești, noi cel ce, mînați de dorul mistuitor al unirii în credință a fraților de același neam și sînge, cu sinceră dragoste și irevocabilă hotărîre ne-am dat adeziunea la istoricul act al Reîntregirii religioase, simțim și trăim zi de zi, în fiecare ceas și în fiecare clipă aceste realități îmbucurătoare, dar ne gîndim și la acei puțini «neîncrezători», rămași răzleți pe cărările îndoielii și încă nehotărîți pe ce cale să apuce și regretăm că ei, ignorînd sau necunoscînd ceea ce se petrece în jurul lor și în lumea mare — n-au reușit încă să-și cristalizeze procesul sufletesc pe făgașul firesc și singurul sănătos al voinței poporului nostru binecredincios, și al intereselor mari, superioare bisericesti și naționale și de aceea nu se pot împărtăși din binefacerile și bucuriile pe care le-a adus întregii noastre Biserici strămoșești Ortodoxe Române binefăcătorul act al reîntregirii religioase românești din Transilvania.

Și acestora se adresează cuvîntul părintesc și cald al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian: «Vremea, marele doctor al multor slăbiciuni, a tămăduit mereu neputința și a deschis tot mai neted drumul spre vindecare celor neîncrezători. Zi de zi, an de după an, nădejdea caldă i-a însuflețit pe tot mai mulți, iar cumpăna s-a înclinat definitiv spre calea pe care au pășit făuritorii actului istoric de la

33. *Apostolat Social*, vol. III, p. 139.

34. *Ibidem*, vol. III, p. 148.

35. *Ibidem*, vol. V, p. 148; vol. 8, p. 200; vol. III, p. 149, 156, 160.

21 octombrie 1948... Și declarăm că niciodată porțile casei părintești nu se vor închide pentru cei ce mai stau pe căile rătăcirii³⁶.

Orice român și orice creștin trebuie, după cuviință, să prețuiască importanța deosebită și valoarea de nemăsurat a actului reîntregirii noastre religioase, foloasele, frumusețea, și oportunitatea lui ecumenică, așa cum ne învață Prea Fericitul Patriarh Justinian, când spune: «Tot ceea ce am câștigat, am câștigat prin sacrificii enorme, timp de 250 de ani și deci nu este vorba de înfăptuirea unui act la voia întâmplării... Astăzi nu mai poate nădăjdui nimeni să frângă unitatea și să ne mai arunce vreun jug străin pe grumaji. Astăzi nu mai sînt «foști» adică vechi și «noi» ortodocși: astăzi sînt numai dreptcredincioși creștini, care țin legea strămoșească»³⁷.

*

Spuneam la început că istoricul act al Reîntregirii ortodoxiei românești se bucură de o aureolă strălucitoare și unică în felul ei. Spre sfîrșitul acestor modeste rînduri, fiecare cititor serios sper să fi ajuns la această convingere. Eu care le-am scris și în parte le-am trăit, sînt profund convins de acest adevăr. De acum ce ne rămîne nouă de făcut? Și în această privință cuvîntul Prea Fericitului Patriarh Justinian este limpede și mobilizator: «Aureola acestui act istoric să fie sporită și să fie din ce în ce mai strălucitoare»³⁸.

Pentru a onora acest părintesc îndemn, această importantă sarcină de conștiință creștin-ortodoxă, preotească și românească, este necesar ca mai întîi clerul nostru să fie la înălțimea chemării sale, muncind cu înflăcărată rîvnă pentru a spori strălucirea frumuseții și aureolei actului unificării bisericești, devenind apostoli și propovăduitori ai acestuia între credincioși, iar cînd nevoia ne-ar cere-o, să fim apărătorii lui convinși și hotărîți.

Să cultivăm apoi cu asiduitate dragostea frățească a unora față de ceilalți, împlinind astfel porunca de căpetenie a credinței noastre, căci ea este aceea care ne ridică viața la o trăire de înaltă principialitate creștină și preotească, cunoscînd apoi că, prin aceasta prilejuim sfintei noastre Biserici și Întîistătorului ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian, bucurie și mulțumire. «Am luat act — zice Prea Fericitul Sa — cu mare bucurie că s-a realizat una din cele mai mari dorințe ale Bisericii noastre, înfrățirea între preoții vechi ortodocși și preoții foști uniți...». «Această unire nu se poate desăvîrși decît prin iubire, printr-o comuniune de dragoste izvorîită din comoara cea nepieritoare a Bisericii lui Hristos. Darurile Duhului Sfînt sînt în chip minunat inseparabil legate într-o unitate sfîntă și vie a unei singure credințe și o singură lege... Adînciți deci în inimile voastre înțelesul tainic al înfrățirii noastre... și pricepeți că ea a însemnat proclamarea solemnă a păcii dintreolaltă și a angajamentului nostru comun de a fi continuu slujitori neînfricați ai păcii și ai buneîntelegeri între toți fiii patriei noastre și între toți oamenii de pretutindeni...»³⁹.

De altfel, pe lîngă aceste îndatoriri sacre, sarcinile puse de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, clerului nostru, în această măreață epocă și deosebit de rodnică pentru țară și pentru Bi-

36. *Ibidem*, vol. VII, p. 45.

37. *Ibidem*, vol. IV, p. 251 și vol. VII, p. 44.

38. *Ibidem*, vol. III, p. 149.

39. *Ibidem*, vol. IV, p. 249; vol III, p. 146; vol. V, p. 157.

serică, epocă de muncă intensă și creatoare pentru o bunăstare cât mai mare a poporului, pentru progres spiritual și material, pentru pace, sînt bine precizate și bine cunoscute. Ele alcătuiesc astăzi, ceea ce Prea Fericitul Patriarh Justinian numește în chip fericit, *apostolatul social*. Apostolatul social înseamnă că preotul își desfășoară activitatea lui normală la sfîntul altar, la amvon, la duhovnicie, sau în alte funcțiuni sacre, în raport cu nevoile sufletești ale credincioșilor ortodocși, care sînt în același timp și constructori ai socialismului. Un asemenea apostolat, exercitat rotrivit rînduielilor străbune ale Bisericii Ortodoxe Române, s-a dovedit în cei douăzeci de ani de arhipăstorire ai Prea Fericitului Părinte Justinian ca Întîistătător și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, aducător al celor mai folosite roade, pentru Biserică și pentru țară.

Cade-se, așadar, să dăm deplină ascultare prea frumoaselor îndemnuri și ale-selor cuvinte ale Prea Fericitului Patriarh Justinian, presărate din belșug în cuprinsul acestui *articol omagial*, făcînd din ele un program al vieții noastre religioase, muncind cu aceeași dragoste și rîvnă la opera de sfințire și mîntuire a sufletelor noastre, dar și la opera de zidire a României noi. «Energiiile — zice Părintele nostru Patriarh Justinian — pe care le-am cheltuit cu toții în lupta defensivă pentru salvarea ființei religioase și naționale a neamului nostru, să le întrebuintăm de azi înainte sub scutul părintesc al statului român, numai pentru asigurarea progresului religios, moral, cultural, și economic al iubitei noastre națiuni, al iubitei noastre patrii, cum și pentru consolidarea suveranității, libertății și inderendencei naționale a statului nostru socialist...». «Pentru că legea noastră strămosească a fost și rămîne de-a pururi o bogătie nesfîrșită de învățături sfinte care trebuie să ne călăuzească pe toti spre năzuințele noastre sufletești și spre propăsirea obstei noastre românești...»⁴⁰.

Pentru atîtea și atît de frumoase și înțelepte învățături ce ni le-a pus la îndemîna tuturor și de care ne folosim și noi, la fiecare pas, pentru folosul duhovnicesc și stăruitor îndemn spre mai bine în activitatea noastră, pusă în întregime în slujba Bisericii Ortodoxe Române reîntregite și a poporului nostru, la această glorioasă aniversare a celor douăzeci de ani de arhipăstorire ca Întîistătător și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, toți slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române reîntregite din Transilvania, aducînd Patriarhului reîntregirii religioase românești prinos permanent de admirație, de dragoste, de respect, și de nețărmurit devotament, smerit se roagă :

«Întîi pomenește Doamne pe Prea Fericitul Părintele nostru Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pe care-l dăruiește Sfintelor Tale Biserici, în pace, întreg, sănătos, îndelungat în zile drept învățînd cuvîntul adevărului Tău. Amin»

† VISARION PLOIEȘTEANUL
Episcop, vicar patriarhal

40. *Ibidem*, vol. III, p. 140 și 147.

LA RÉUNIFICATION DE L'ÉGLISE ORTHODOXE ROUMAINE DE TRANSYLVANIE

RÉSUMÉ

La foi orthodoxe a été pour le peuple roumain le contrefort monolithe de sa conscience nationale et la garantie du progrès et de la consolidation de la vie sociale roumaine. C'est pourquoi, au cours des siècles et surtout dans les 250 ans «d'uniatisme» en Transylvanie, l'Église Orthodoxe Roumaine et même l'ancienne Église «uniate» ont eu soin à conserver sans altération l'Orthodoxie.

La dynastie impériale des Habsbourgs de Vienne, d'accord avec le Vatican, se rendant compte que la force des Roumains (constituant en Transylvanie la population majoritaire) consiste dans leur unité autour de l'Orthodoxie, a brisé cette unité orthodoxe en créant l'ancienne Église «uniate». Mais en 1948, après 250 ans, celle-ci a cessé d'exister par le retour, spontané et en masse, de son clergé et de ses fidèles à l'Orthodoxie.

Les faits et les documents mentionnés dans l'article ci-dessus, concernent l'aspect dogmatique, canonique et liturgique de certaines préoccupations du clergé et des fidèles pour conserver précieusement l'unité de l'Orthodoxie au milieu du peuple roumain. Y sont mentionnées, parmi d'autres: l'opposition du métropolite de Blaj Ioan Vancea († 1892) à la définition de la Primauté et de l'infaillibilité papale dans le cadre du Concile Vatican I; la lutte de l'Église de Blaj pour maintenir le droit orthodoxe pour l'élection des hiérarques; la lutte contre l'évêché «uniate» hongroise de Hajdu-Dorogh, destinée à la dénationalisation de dizaines de milliers de fidèles roumains; la préoccupation pour le maintien de la langue roumaine dans les offices religieux, dans les coutumes et dans les dispositions d'intérêt commun.

On y souligne aussi l'importance de l'acte de la réintégration religieuse de Transylvanie au point de vue national, patriotique et oecuménique.

Tous ces efforts et toutes ces préoccupations ont trouvé leur accomplissement dans l'acte historique de la Réintégration de l'Église Orthodoxe de Transylvanie de 1948 pendant les années du fécond pastorat de Sa Béatitudo le Patriarche Justinian.

CANONIZAREA SFINTILOR ROMÂNI

ÎN CUMPÂNA EVLAVIEI

Timp îndelungat, ierarhi de seamă ai Bisericii, preoți rîvnitori, viețuitori din cinul monahal, cărturari și numeroși dreptcredincioși creștini din toate stările s-au trudit să țină vie amintirea unora dintre semenii lor care au strălucit în viață printr-o închinare desăvîrșită a tuturor puterilor și strădaniilor lor, slujirii lui Dumnezeu și deopotrivă slujirii tuturor oamenilor. În mod firesc, toată osîrdia acestora s-a îndreptat spre scoaterea la iveală a vredniciilor multora dintre cei ce au trăit viață sfîntă pe pămîntul țării noastre și ale căror nume fuseseră aproape date uitării.

Cu deosebire în vremea redeșteptării naționale a poporului român de la sfîrșitul epocii fanariote, au început să se audă tot mai multe glasuri care cereau să li se dea cinstea cuvenită tuturor celor care, fără a fi dobîndit cununa sfînțeniei, au strălucit totuși în mod deosebit prin fapte mari, nevoindu-se pentru Biserică și pentru popor, sau care prin viață smerită și retrasă și prin rugăciune, au aprins făclii nestinse în cugetele marii obști a dreptcredincioșilor, în istoria Bisericii ca și în istoria poporului nostru.

În dorința tuturor celor care au simțit chemarea de a milita pentru cinstirea cuvîncioasă ca sfinți a celor care s-au nevoit pe pămîntul românesc, nu au răsunit și nici nu s-a simțit goana după slavă deșartă pe seama lor sau a poporului român, nici mîndria sau îngîmfarea națională de care i-au bănuit unii nepricepuți, necunoscători sau de-a dreptul vrăjmași ai poporului român. Dorința tuturor acestora dădea expresie vie și din ce în ce mai cu răsunset, simțămîntului general al dreptcredincioșilor Bisericii noastre, care de-a lungul istoriei au filtrat prin cugetele lor și au cîntărit în cumpăna evlaviei vredniciile ca și nevredniciile celor din vremea lor, și au dat cinstea cuvenită tuturor celor cărora li se cuvenea pe bună dreptate. Ei au reținut, din curgerea vremii, în cugetele lor, tot ceea ce era vrednic de a fi păstrat și de ținut în cinste și au lepădat din conștiința istorică a Bisericii noastre tot ce nu a fost vrednic de luat aminte.

Cernerea fără de greș, la care supune istoria vredniciile și nevredniciile oamenilor, a făcut ca din conștiința dreptcredincioșilor noștri creștini nu numai să nu dispară, ci din contră, să fie înălțate tot mai sus, să fie puse în lumină tot mai puternică și chiar să fie apropiate de sfintele altare, chipurile aceloră dintre înaintașii noștri care au fost proslăviți de Dumnezeu prin vrednicii deosebite, prin care El îi cesebește pe aleșii Săi.

Prin această lucrare spontană și de lungă durată, s-a ajuns ca în Biserica noastră să li se dea cinstirea cuvenită unora dintre cei mai vrednici fii ai ei și ai

poporului nostru. Ce-i drept, numărul acestora nu era prea mare, dar el nu se rezuma la cei pe care obștea credincioșilor îi pomenea cu numele, pentru că niciodată, nici cîrmuitorii Bisericii și nici credincioșii din orice stare, n-au avut această preocupare de a număra între sfinți pe toți cei ce ar fi fost vrednici de această cinstire, căci simțul cel mai elementar pe care-l trezește o credință sinceră și vie este acela al smereniei, care-i face pe oameni să nu-și măsoare puterile cu acelea ale lui Dumnezeu și nici să nu încerce a i se substitui în lucruri de care sînt convinși că le întrec puterile și că ele nu pot fi săvîrșite decît de Dumnezeu însuși.

De aceea, atît Biserica prin sfintele sale slujbe, cît și credincioșii Bisericii noastre, ca și credincioșii altor Biserici de altfel, cuprind în rugăciunile lor pe toți sfinții știuți și neștiuți, pe toți cei ce au strălucit oriunde pe fața pămîntului, și tuturor acestora li se adresează cu nădejde în rugăciunile lor.

Dar, tot cu vrerea lui Dumnezeu, Biserica în întregimea ei, cler și credincioși, a rînduit zile de cinstire a unora dintre sfinți, alături de cinstirea cotidiană a tuturor sfinților, și ea și-a dezvoltat cultul sfinților în așa fel încît pretutindeni nu numai a îngăduit, ci a și sprijinit așezarea în rîndul sfinților a acelora dintre adormiții în Domnul, care au strălucit cu mai multă putere în viața fiecărui popor.

Pe firul acestei rînduiri tradiționale, și Biserica noastră și-a cinstit sfinții săi, simțindu-se îndemnată la acest lucru și de pilda altor popoare, care au arătat toată tragerea de inimă față de eroi credinței ridicați din mijlocul lor¹, constituind istoria vie a lor.

În această istorie vie, în tezaurul pe care-l reprezintă ea, poporul nostru și-a păstrat și cultul sfinților pămîntului românesc, cărora li s-a închinat la Duminica tuturor Sfinților ca și la fiecare hram, la fiecare mînaștere ori biserică și în fiecare zi, ori de cîte ori se făcea pomenirea celor răposați, sau ori de cîte ori avea o clipă de răgaz ca să-și întoarcă gîndul cu evlavie la cei care au viețuit cu vrednicie pe același pămînt.

Cei ce-și făceau rugăciunile lor în limba latină, cei ce rosteau cotidian «Tatăl nostru» în limba lor română, zămisliți chiar în epoca încreștinării ca limbă specifică a unui popor care nu s-a confundat niciodată cu altele, aceia nu puteau uita că sînt români și nu și-au uitat nici pe sfinții cei ridicați din neamul lor.

Dar nici popoarele cele ce s-au apropiat de neamul nostru, sau cele care au viețuit împreună cu el, nici popoarele slave și nici grecii n-au trecut cu vederea pe sfinții poporului român, ci la răstimpuri i-au pomenit și i-au trecut în rînduiri Bisericii lor spre a fi cinstiți în rînd cu toți ceilalți sfinți. Atît slavilor din sud, în vremurile mai vechi, cît și în vremurile mai noi, de prin veacul al XVI-lea și al XVII-lea, slavilor de la nord, ucrainieni și ruși, le erau cunoscuți sfinții români pe care-i țineau în cinstea cuvenită². Și tot prin veacul al XVII-lea, grecii au ca-

1. Noi existăm cu tot ceea ce ține de existența noastră națională și cu o istorie din ce în ce mai bine cunoscută, ba chiar și cu sfinți din neamul nostru și cu tot felul de alte lucruri caracteristice pentru ființa noastră națională. Istoria vie este aceea în care se întruchipează un popor, monumentul său viu, cu tradițiile, cu datinile, cu credințele și cultura sa specifică.

2. Biserica Bulgară a canonizat de ex. pe Sfînta Teofana, fiica domnitorului Munteniei Alexandru I Basarab (1352—1364) și cultul ei a trecut și în Biserica Sîrbă (I. Kalinderu, *Episcopul Melchisedec*, București, 1894, p. 26, nota 1). Biserica din Ucraina și Rusia cunoștea și cinstea numeroși sfinți români, începînd cu Daniil Sihastru, cum arată învățatul teolog Zaharia Kopystenski (*Palinodia*, în «Russkaia Istoriceskaia Biblioteka», tom. IV, S. Petersburg, 1878, col. 313—1200. Opera aceasta a lui Kopystenski, teolog și monah malorus, a fost scrisă la Kiev între 1621—1622).

nonizat pe Sfântul Ioan Românul sau Valahul³, ca apoi rușii să-l înscrie în sinaxarele lor în veacul al XIX-lea, pe Sfântul român Antipa din Moldova⁴. Manifestînd același interes, rușii au dorit să cunoască și pe la începutul veacului al XX-lea numele sfinților români care ar mai fi fost canonizați⁵, iar în 1949, însuși Patriarhul Alexei al Moscovei s-a adresat Sfântului Sinod al Bisericii noastre cu rugămintea de a-i comunica numele sfinților români, spre a-i înscrie în calendarul Bisericii Ortodoxe Ruse.

Așa precum alte popoare au cinstit măcar și simbolic pe unii din sfinții noștri mai vechi, și românii, precum am mai spus, au dat cinstea cuvenită sfinților acestor popoare, pe care i-au așezat în rînd cu sfinții Bisericii Ecumenice. În această privință, menționăm mai întîi faptul că în anul 1517, pe pămîntul românesc și cu împreună-lucrarea ierarhilor Bisericii Române, s-a săvîrșit canonizarea Sfântului Nifon, fost patriarh al Constantinopolului și apoi mitropolit al Țării Românești, unul din cele mai de seamă chipuri din sinaxarul sfinților greci. După cum se știe, canonizarea lui s-a făcut cu ocazia sfințirii bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș⁶.

Cît privește sfinții ceilalți mai noi, numiți de greci neomartiri, și unii dintre aceștia au fost înscriși în calendarele și cărțile de cult ale Bisericii Române. De asemenea, sfinții din Bisericele Ortodoxe vecine s-au bucurat de cinstea cuvenită din cele mai vechi timpuri din partea Bisericii Române, care pe unii i-a cuprins chiar și în iconografia bisericilor, în picturile cărora sînt înfățișați, încă de prin veacurile al XVI-lea — al XVII-lea, cîțiva sfinți naționali ruși, bulgari și sîrbi (Sfinții Metodie și Chiril, Sfântul Ioan de Rila, Sfântul Sava, Sfântul Serghie ș. a.).

Dar și mai tîrziu, numele sfinților popoarelor vecine au fost trecute în cărțile de cult și în calendarele Bisericii Ortodoxe Române⁷. De altfel, nimic mai firesc decît ca lucrurile să se fi petrecut în acest fel, deoarece aria sfințeniei nu cunoaște granițe naționale.

Poporul român, cîntărind cu multă chibzuință vredniciile celor ce au strălucit în chip de sfinți, a arătat totdeauna o înclinare plină de omenie și de mărinimie spre sfinții altor popoare.

Dreptcredincioșii creștini ai Bisericii noastre, în frunte cu smeriții ei slujitori din orice treaptă, nu s-au străduit să înscrie un număr prea mare de sfinți români în rînduiele Bisericii noastre, trecîndu-i pe cei mai mulți în ceata «tuturor sfinților» și înălțîndu-i numai pe cîțiva în rînd cu sfinții Bisericii Ecumenice, care se pomenesc cu numele, dar și aceasta au făcut-o cu multă măsură și cuviință. Astfel se explică faptul că Sfântul Daniil Sihastru s-a bucurat de un cult discret, nezgomotos și plin de cuviința evlaviei străbune, deși cultul lui a fost statornic și neîntrerupt din vremea trecerii lui la cele veșnice. Tot la fel se explică și faptul că pe

3. Liviu Stan, *Sfinții Români*, Sibiu, 1915, p. 57—69.

4. *Ibidem*, p. 73—75.

5. N. Popescu-Prahova, *Canonizarea în Biserica Ortodoxă*, 1912, p. 5.

6. N. M. Popescu, *Nifon II patriarhul Constantinopolului*, București, 1914, extras din «Analele Academiei Române», p. 793; Tit Simedrea, *Viața Sfântului Nifon, patriarhul Constantinopolului*, în «Biserica Ortodoxă Română», București, 1937, nr. 5—6, p. 259, 296—297; Vasile Grecu, *Viața Sfântului Nifon*, București, 1944, p. 147—157. În mod cu totul greșit se susține de către unii că aceasta ar fi cea mai veche caronizare cunoscută în Biserica Ortodoxă («Candela», 1937, p. 321), pe cînd alții socotesc ca atare una și mai nouă, din 1622 («Biserica Ortodoxă Română», 1937, nr. 5—6, p. 259).

7. Gh. Ciuhandu, *Călugării Visarion și Soțronie și mucenicii Ortodoxiei din Ardeal*, Sibiu, 1932, p. 15—17.

unii din sfinții pământului românesc îi amintește nimbați de aceeași evlavie plină de cuviință un cărturar ucrainian de pe la începutul veacului al XVII-lea⁸, apoi marele mitropolit Dosoftei al Moldovei, în *Viețile Sfinților*, precum și ostenitorii de mai târziu, care i-au înscris în Mineiele de la Neamțu, în altele mai noi, în diverse alte cărți⁹, și, în fine, un smerit călugăr de la Atos, care a alcătuit pe la mijlocul veacului trecut *Patericul Sfinților care... s-au nevoit în pământul Moldo-Românelor*¹⁰.

Situându-se în mod spontan, nedeliberat și fără alte țeluri de slavă lumescă, în ecumenicitatea creștină, poporul român și-a păstrat, și-a apărut și și-a cinstit de o dată cu credința și cu Biserica sa, cu eroii și cu sfinții săi, și limba și ființa sa etnică, ca și casa sa de obște sau patria sa.

Iar dacă și pe unii din eroii săi naționali i-a împodobit cu aureola sfințeniei, cum este cazul cu Ștefan cel Mare și cu Constantin Brâncoveanu, acest lucru l-a făcut după aceeași dreaptă cumpănire la care îl îndemna evlavia sa, cinstindu-l pentru vredniciile lor, dar netrecându-i în rînduiele de cult ale Bisericii, ci lăsându-i într-o categorie aparte a cinstitorilor de Dumnezeu a căror proslăvire îi situează la granițele sfințeniei.

Iată ce ne arată cumpăna evlaviei în privința a tot ce este caracteristic pentru poporul nostru în legătură cu sfinții săi.

UMBRE ȘI LUMINI

Dar cu toate că lucrurile se prezintă în lumina în care au fost înfățișate mai sus, și cu toate că din viața poporului nostru și a Bisericii sale au lipsit manifestările zgomotoase în legătură cu sfinții români, iar cele care s-au produs n-au depășit întru nimic limitele Ortodoxiei și ale buneicuviențe caracteristice evlaviei poporului român «s-au ridicat și mai demult, ca și în zilele noastre, diverse glasuri care nu și-au putut explica disproporția dintre numărul mare al sfinților greci și slavi, și numărul mic al sfinților români»¹¹, și în fine, alții apreciază sfințenia prin «taumaturgie», adică prin puterea de a face minuni¹², necunoscând că făcătorii de minuni sînt numai o categorie mică între sfinții Bisericii Ecumenice.

Sfinții români au răzbit prin negura vremurilor pînă la noi ca ziditori și apărători ai credinței din străbuni, ca și ai conștiinței de sine a poporului nostru, pe care nu l-au îndemnat și nu i-au fost pildă niciodată de alergare după slavă deșartă, de îngîmfare, ci i-au fost totdeauna reazim, mîngîiere și întărire, călăuzindu-l ca niște făclii aprinse pe la răscrucile de drumuri ale istoriei pe care a străbătut-o pînă astăzi împreună cu ei.

Cu o astfel de înțelegere a lucrurilor și animați de cea mai curată tragere de inimă pentru Biserica și pentru neamul lor, cărturari însemnați din trecut și pînă în zilele noastre, începînd cu Veniamin Costache și continuînd cu Neonil, cu Șa-

8. Zaharia Kopystenski, a se vedea nota 1.

9. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 31—39.

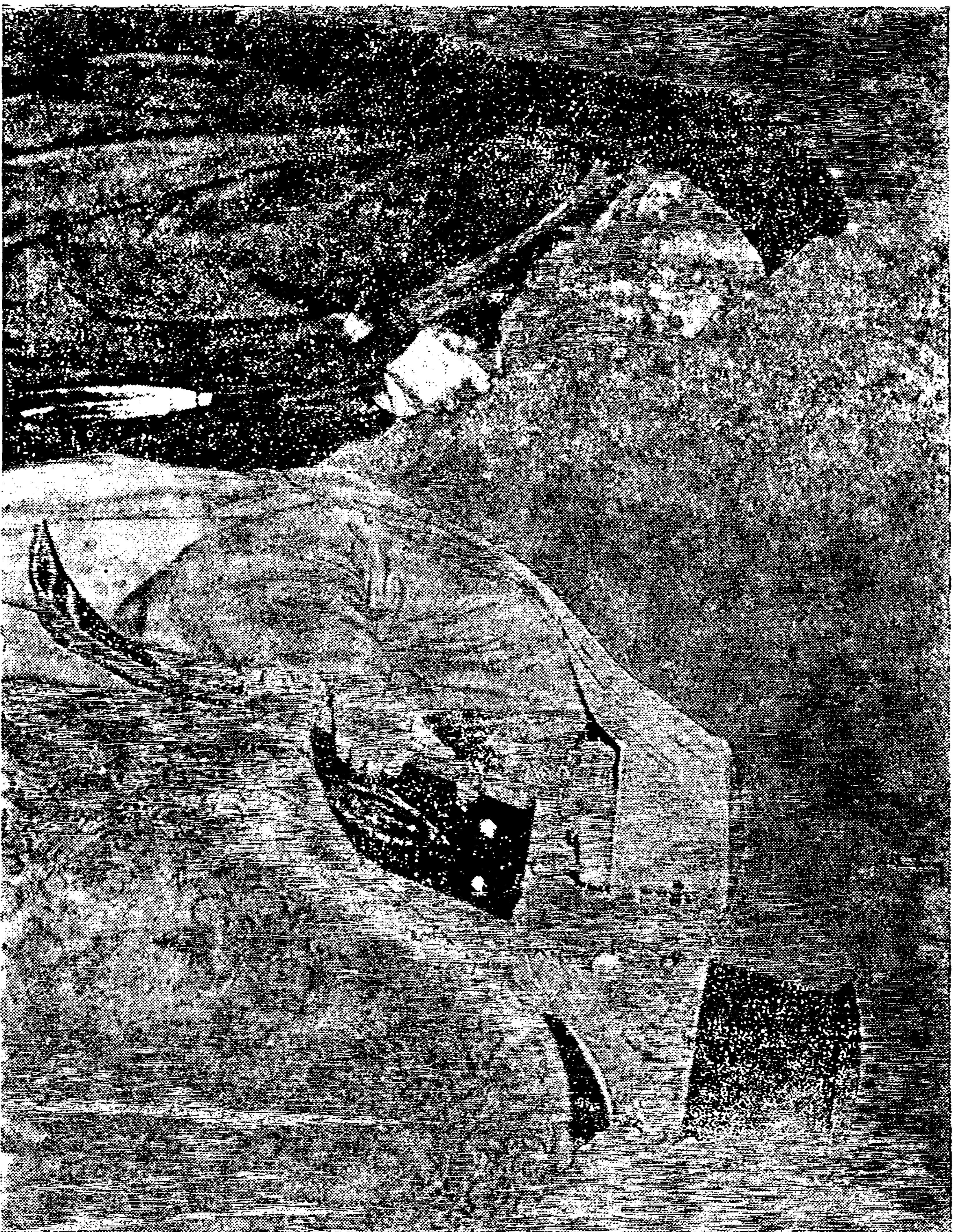
10. *Ibidem*, p. 37; Mitropolitul Dosoftei mai amintește între sfinții români, în afară de cei îndeobște cunoscuți din vol. IV al «Proloagelor» sale, încă și pe Sfîntul Agatanghel.

11. B. P. Hasdeu, *op. cit.*, ed. II, p. 16—18; Idem, *Papa de la Neva*, București, 1901, p. 18; Idem, *Ion Vodă cel Cumplit*, ed. III, 1926, p. 47.

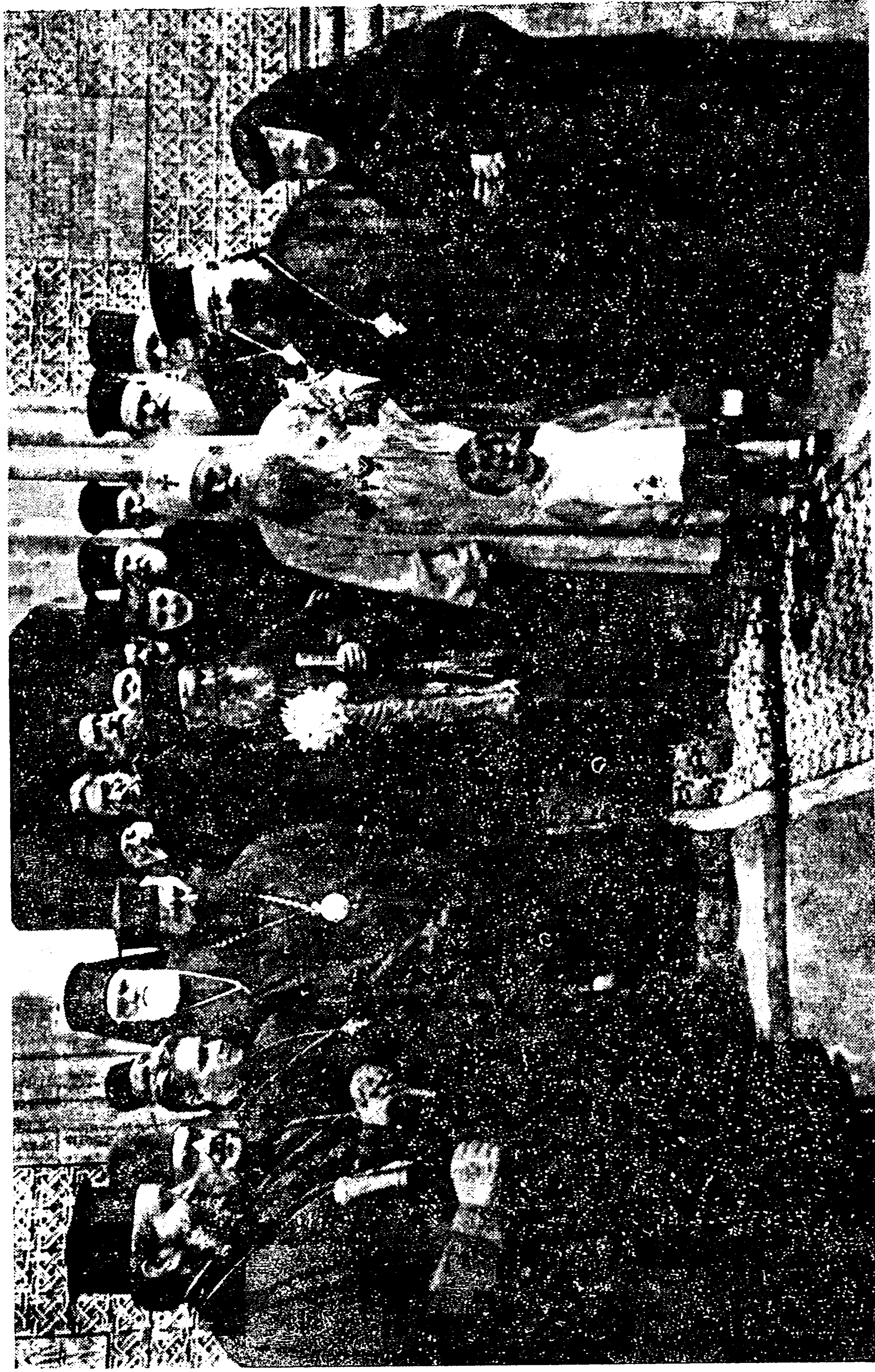
12. Unii greci și ruși, la care se referă N. Popescu-Prahova (*op. cit.*, p. 23 ș.u.) insistă și ei asupra necesității minunilor, dar condiția aceasta nu este indispensabilă. A se vedea E. N. Temnikovski, *Kanonizația Sviatth*, în «Pravoslavnaia Bogoslovskaiia Ențiklopediia», S. Petersburg, 1907, t. VIII, vol. 257, 260, 262.

Prea Fericitul Patriarh Justinian conducînd pe înalții oaspeți,
în timpul vizitei la Mînăstirea Curtea de Argeș

Primirea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a Sanctității Sale Patriarhului
Benedict al Ierusalimului la Mănăstirea Dealu

Prea Fericitul Patriarh Justinian și înalții oaspeți, în timpul vizitei la Mănăstirea Dealu

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict
al Ierusalimului, în timpul vizitei la Mănăstirea Dealu

A
—
gu
N.
T.
I.
eto
vin
cio

sci
sfi
sol

țilo
pra
tul

—
333
pre
chis
Vor
p. 2
Mol
Mol
de
in
nat
men
Iden
Orto
logi
Șed
p. 5
Sibi
1910
năta
Savi
non
ceșt
1910
nr.
Suce
Suce
zare
Via
Tim
prec

N. F

Rom
rasir

B. O

na, cu Melchisedec, cu C. Erbiceanu, E. Popovici și E. Kozac, apoi mai târziu cu Iorga, N. Bălan, Ciuhandu, I. Lupaș, S. Dragomir, P. P. Panaitescu, S. Mehedinți, M. Popescu, I. Gh. Savin, O. Căciulă, N. Popescu-Prahova, P. Rezuș, C. Turcu, Todoran, Al. Ciurea și cu alții mai smeriți ca Pr. Oprea din Virșeț, Pr. Bizerea s-au trudit să dea la lumină ceea ce au socotit că ar fi de luat aminte în prietenia vredniciei de mucenici și de sfinți a unora dintre cei mai aleși dreptcredinși fii mai vechi ai neamului nostru¹³.

Chiar pe la începutul veacului al XX-lea, C. Erbiceanu a abordat într-un art. 10 articol, publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română», problema canonizării sfinților, dînd în traducere românească și textul grecesc al unui tom de canonizare lemnă¹⁴.

Tot la începutul veacului nostru, preocupările în legătură cu canonizarea sfinților au fost stîrnite în Biserica Ortodoxă Română de felul în care s-a pus în mod practică problema canonizării sfinților în Biserica Rusă, cu ocazia canonizării Sfîntului Serafim de Sarov (1903) și cu ocazia publicării mai multor studii asupra cano-

13. Veniamin Costache, *Viețile Sfinților din luna lui Decembrie*, Mînăstirea Neamț, 1911, fila 10 b.; Starețul Neonil de la Neamț, *Mineul lunii lui Decembrie*, Mînăstirea Neamț, 1840, p. 2—3, fața lui Neonil; Andrei Șaguna, *Mineul lunii lui Decembrie*, Sibiu, 1856, p. 2; Episcopul Melchisedec al Dunării de Jos, *Oratoriul*, fără loc, 1869, în partea II, 47—48; I. G. Sbiera, *Codicele onețian*, 1885, p. 246, col. 1; E. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, I Teil, Wien 1903, 205—206; C. Erbiceanu, *Noițe istorice extrase din viețile sfinților a lui Dosoftei mitropolitul Moldovei*, «Biserica Ortodoxă Română», București, 1887, nr. 9, p. 822; Idem, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București, 1888, p. XI—XXI; N. Iorga, *Constantin Vodă Brîncoveanu*, Vălenii Munte, 1914; Idem, *Istoria Bisericii Române*, ed. II, București, 1932, p. 151; Idem, *Românismul în secolul Bucovinei*, București, 1938, p. 391 ș.u.; N. Bălan, *Procesul-verbal al Congresului Național bisericesc al Mitropoliei Ardealului*, Sibiu, 1934, p. 90 ș.u.; Gh. Ciuhandu, *Intru cinstea și poezia sfinților românești*, în «Biserica Ortodoxă Română», București, 1931, nr. 4, p. 331 ș.u.; Idem, *Călugării Visarion și Sofronie și mucenicii ortodoxiei din Ardeal*, Sibiu, 1932, passim; Idem, *Ortodoxia românească, martiriu și aspirații de viitor*, Sibiu, 1935, passim; Ion Lupaș, *Revista teologică*, Sibiu, 1930, p. 290—300; Idem, *Arhiva Consistoriului Mitropolitan din Sibiu*, la anul 1931, înțele Plenare; Idem, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, ed. II, Craiova, 1911, vol. I, 8 ș.u.; Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, Iași, vol. I, 1920, vol. II, 1930, passim; P. P. Panaitescu, *Sfinții în Istoria Românilor*, București, 1911; S. Mehedinți, *Creștinismul românesc*, București, 1911, p. 119—120; Teodor M. Popescu, *Insemnarea canonizării sfinților români*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXII (1953), nr. 5—6; I. Gh. Ciurea, *Canonizarea lui Brîncoveanu*, în «Viitorul», București, 1934, nr. 16; O. Căciulă, *Despre canonizarea sfinților în Biserica Ortodoxă*, în «Îngerul», Buzău, 1912, nr. 5—9 (traducere din greacă după Hrisostom Papadopoulos, plus note proprii); P. Rezuș, *Aghiologia Ortodoxă*, Caransebeș, 1912, p. 90—112; Idem, *Viața și faptele sfîntului Daniil Sihastru*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 3—4; Idem, *Viața și faptele Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXII (1956) nr. 6—7; Idem, *Sfîntul Leontie de la Rădăuți*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XL (1964), nr. 5—6; C. Turcu, *Daniil Sihastru*, Iași, 1947; I. Todoran, *În legătură cu canonizarea sfinților români*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 5—6; Gh. Cotoșman, *Viața Sfîntului Iosif cel Nou*, Timișoara, 1956; Idem, *Canonizarea Mitropolitului Iosif al II-lea al Moldovei*, în «Mitropolia Banatului», VI (1956), nr. 10—12; Al. I. Ciurea, *Probleme, referințe și izvoare în legătură cu Sfîntul Ion Valahul*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 5—6.

În legătură cu alte contribuții de pînă la anul 1915, privitoare la sfinții români, a se vedea: M. Popescu-Prahova, *Canonizarea în Biserica Ortodoxă*, 1912 și Liviu Stan, *Sfinții Români*, Sibiu, 1945.

14. C. Erbiceanu, *Modul consacării sfinților în Biserica Ortodoxă*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1901—1902, p. 527 ș.u., se dă aci textul tomului de canonizare din 1622 a Sfîntului Gheorghe din Kefalonia (1579).

nizării sfinților, în frunte cu monumentală lucrare a istoricului bisericesc rus E. Golubinski¹⁵.

În aceeași vreme, făcându-se pomenirea a 500 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare (1904), s-a pus în discuție neoficială și eventuala canonizare a marelui voievod al Moldovei¹⁶.

Curînd după aceea, a început a se pune problema canonizării lui Constantin Brîncoveanu, fiindcă se apropia împlinirea în 1914 a 200 de ani de la moartea lui mucenicească (1714), pe care poporul n-a uitat să o slăvească printr-o baladă deplin grăitoare. Au apărut chiar o seamă de scrieri pentru pomenirea cu slavă a lui Constantin Brîncoveanu, unii dintre alcătuitoarii lor înfățișîndu-l ca un adevărat mucenic al dreptei credințe, a cărui canonizare ar fi necesară ca un act de pietate față de vrednicia lui de «domn creștin», cum îl numește balada populară¹⁷.

Dar inițiativele, deși numeroase și stăruitoare pentru canonizarea lui Brîncoveanu, au rămas fără urmări practice, întrucît pe cînd ele izbutiseră să creeze o atmosferă favorabilă canonizării, chiar în anul 1914 a izbucnit întîiul război mondial.

Abia la 1918, cînd s-a înfăptuit unirea tuturor românilor într-un singur stat, s-a pus din nou problema canonizării unora dintre sfinții ridicați din neamul nostru, în primul rînd a mucenicilor ortodoxiei ardelene din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea, reluîndu-se și inițiativa canonizării lui Constantin Brîncoveanu.

În diverse scrieri publicate de atunci încoace, fie în volume sau broșuri aparte, fie prin reviste și ziare, problema canonizării sfinților români a fost menținută mereu în actualitate, emițîndu-se fel de fel de păreri, multe din ele contradictorii.

În mod concret, în anul 1931, din inițiativa acad. I. Lupaș, chestiunea canonizării sfinților români s-a pus în mod oficial în Consistoriul mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, care și-a însușit-o ca o propunere a cărei ecou în Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a făcut mitropolitul de atunci al Ardealului Nicolae Bălan¹⁸.

În aceeași vreme, făcându-se noi cercetări în legătură cu osemintele lui Constantin Brîncoveanu, s-a dezbătut pe larg în presă problema canonizării lui, iar Sfîntul Sinod a hotărît ca deocamdată să se ceară Patriarhiei de la Constantinopol unele îndrumări mai precise privitoare la canonizarea sfinților¹⁹.

15. E. Golubinski, *Istoria kanonizații sviatkh v Russkoi Terkui*, ed. II, Moscova, 1903, p. 600.

16. Despre vrednicia lui Ștefan cel Mare, în afară de cele scrise de Grigorie Ureche, cronicarul polon Dlugosz se rostește astfel: «O, prea minunat voievod, tot atît de mare ca și vitezele căpetenii de oști pe care le slăvim atîta, care în vremile noastre este întîiul dintre voievozii lumii...; socot că el este cel mai vrednic să i se dea domnia și cîrmuirea lumii întregi... cu tot sfatul, încuviințarea și hotărîrea creștinătății». Citatul e făcut de Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*, partea II (partea politică), cap. I. Cf. ediția din 1967, București, «Colecția Lyceum», p. 108, ediție îngrijită de Constantin Măciucă.

17. V. M. Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu 1714—1914*, București, 1914; N. Iorga, *Constantin Vodă Brîncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914; N. M. Popescu, *Viața și faptele Domnului Țării Românești Constantin Vodă Brîncoveanu*, București, 1914. O sinteză și mai grăitoare a dat ulterior I. Lupaș, în studiul *Mucenicia Brîncovenilor*, publicat în colecția sa «Studii, conferințe și comunicări istorice», vol. III, Sibiu, 1941.

18. *Procesul-verbal al Congresului Național-bisericesc al Mitropoliei Ardealului*, Sibiu, 1934, p. 90 ș.a.; Arhiva Consistoriului Mitropolitan, Sibiu, la anul 1931, Ședințe plenare.

19. Patriarhia Ecumenică a dat un răspuns lămuritor la 24 martie 1931, publicat în text grecesc, în «Ortodoxia», Constantinopol, 1931, nr. 6, p. 281—284, iar în traducerea română la N. Popescu-Prahova, *Canonizarea în Biserica Ortodoxa...*, p. 26—27.

După primirea îndrumărilor cerute de la Patriarhia Ecumenică, Sfântul nostru Sinod a hotărît, la 26 nov. 1931, să se adreseze și facultăților de teologie ortodoxă din țară, cerîndu-le să întocmească fiecare cîte un studiu despre canonizarea sfinților, în vederea pregătirii actelor de canonizare a mucenicilor ortodocși ardeleni și a lui Constantin Brîncoveanu cu cei șapte coconi ai săi²⁰.

După ce au fost primite și aceste studii, Sfîntul Sinod a hotărît ca la 21 mai 1933 să se procedeze la reînhumarea osemintelor lui Constantin Brîncoveanu în cadrul unei ceremonii de mare amploare. Această reînhumare însă n-a putut avea loc decît la 21 mai 1934, după o procesiune solemnă care s-a sfîrșit prin depunerea osemintelor lui la biserica Sfîntul Gheorghe din Capitală²¹.

Preocuparea cu problema sfinților români și cu aceea a canonizării lor a continuat atît în rîndurile cărturarilor, cît și în rîndurile slujitorilor și dreptcredincioșilor creștini, așa încît cu diverse prilejuri s-au făcut mereu auzite voci și propuneri cu grai viu și în scris, pentru a se proceda la canonizarea sfinților ridicați din mijlocul poporului nostru.

Dintre publicațiile care au abordat în chip mai documentat problema canonizării în genere și a sfinților români în special, menționăm în primul rînd studiul prof. N. Popescu-Prahova: *Canonizarea în Biserica Ortodoxă*, publicat la început în revista «Candela», în anul 1942. A doua lucrare în acest domeniu se datorește ostanelilor celui care scrie aceste rînduri și a apărut sub titlul *Sfinții Români* la Sibiu în 1945. Aceste două lucrări rezumă în fapt aproape toate strădaniile de pînă aci în legătură cu problema canonizării sfinților români.

LUMINA NOUA

Fără îndoială că, adunînd strădanie cu strădanie, contribuție cu contribuție, toate acestea au dus de-a lungul vremii la formarea conștiinței că Biserica noastră are îndatorirea de a cerceta cu luare aminte problema canonizării sfinților români și de a proceda la așezarea solemnă în rîndul sfinților a acelor dintre cei împodobiți cu toată vrednicia, pe care ea — sub călăuzirea Duhului Sfînt și împreună cu dreptcredincioșii săi fii — îi va socoti sau îi va găsi vrednici de a fi cinstiți ca sfinți.

Dar abia în inima veacului nostru, în vremea de mare cumpănă și de mari prefaceri înnoitoare ale vieții poporului nostru, care a urmat după al doilea război mondial, apare o nouă inițiativă pentru canonizarea sfinților români. Ea izvorăște din tragerea de inimă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru toată lucrarea de zidire a casei Domnului, din dragostea Prea Fericirii Sale de tot ce reprezintă valoare și vrednicie de temelie pentru viața poporului nostru și dintr-o înțelegere care îmbrățișează în ansamblu viața poporului nostru din vremea plămădirii lui ca popor român și creștin, din epoca daco-romană pînă azi.

Socotind că își face o sfîntă datorie față de evlavia adîncă a credincioșilor Bisericii noastre și că dă expresie rugilor lor fierbinți care se înalță către Cel atotputernic pe scările pe care le însemnează în vreme și le luminează ca niște făclii cerești sfinții cei de pretutindeni, ca și sfinții pămîntului românesc, Prea Fericirea

20. N. Popescu-Prahova, *op. cit.*, p. 2—3.

21. Vezi «Apostolul», București, 1934, nr. 10, 11, 12; «Biserica Ortodoxă Română», 1935, nr. 1—2, Supliment.

S-a a inițiat, în pragul anului 1950, lucrările de pregătire a canonizării sfinților români²².

Ca urmare, la 28 februarie 1950, pe temeiul unui referat despre canonizarea sfinților prezentat de mitropolitul Nicolae Bălan, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât să procedeze la îndeplinirea tuturor lucrărilor necesare în vederea canonizării solemne a mai multor sfinți români și totodată la înscrierea acestora, încă din același an 1950, în calendarul Bisericii Ortodoxe Române. Această hotărâre a fost completată cu alte măsuri ulterioare, luate fie de către Sfântul Sinod, fie de către Prea Fericitul Părinte Patriarh personal, măsuri prin a căror ducere la îndeplinire s-a ajuns, în anul 1955, să se procedeze la canonizarea solemnă a câtorva sfinți români, precum și la extinderea cultului unor sfinți cu cinstire locală în țara noastră²³.

Lucrările pregătitoare de canonizare au fost întocmite, printr-o muncă intensă de către o comisie prezidată de P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal și formată din I.P.S. Tit Simedrea, Pr. Prof. Niculae Popescu, Prof. T. M. Popescu, Pr. Prof. Liviu Stan și Consilierul patriarhal Pr. Dr. Gh. Soare. O altă comisie, prezidată tot de P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul și alcătuită din I.P.S. Efrem Enăcescu și Pr. Prof. Ene Braniște a întocmit rînduielile tipiconale și slujbele respective. Această comisie, într-o formație restrînsă, a dus la îndeplinire toate lucrările, pregătind, verificînd și dînd formă definitivă, în cele din urmă, atît tomurilor sinodale cît și rînduieșilor de tipic pentru actele de canonizare solemnă²⁴.

Canonizarea solemnă a avut loc o dată cu aniversarea a 70 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române, în zilele de 10—23 octombrie 1955, la solemnități participînd și delegați ai Bisericilor Ortodoxe surori și anume: I.P.S. Mitropolit Atenagoras al Tiatirelor și P. S. Episcop Iacob al Melitei, ca delegați ai Patriarhiei Ecumenice; I.P.S. Mitropolit Grigorie al Leningradului, P. S. Episcop Paladie al Volîniei și P. C. Ieromonah Constantin Neceaev, docent de la Academia teologică din Moscova, ca delegați ai Bisericii Ortodoxe Ruse; P. F. Patriarh Chiril al Bulgariei, I.P.S. Mitropolit Sofronie al Țîrnovei, P. C. Protopresviter Dr. Ștefan Țancov, profesor la Academia teologică din Sofia, P. C. Arhim. Atanasie Boncev, P. C. Arhim. Iosif Dicov și P. C. Diacon Vasile Veleaev, ca delegați ai Bisericii Ortodoxe Bulgare, apoi I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Filipi, Neapole și Tasos, I.P.S. Mitropolit Iacob de Atica, Salamina și Megara și P. C. Arhim. Panteleimon Caranicolas, ca delegați ai Bisericii Ortodoxe din Grecia²⁵.

«BIRUIT-AU GÎNDUL»

Și iată că în anul Domnului 1955, după multe amînări și ezitări din trecut și după o temeinică pregătire făcută fără grabă dar cu hotărîre sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, s-a ajuns să se poată spune împreună cu cronicarul «Biruit-au gîndul» cel bun și s-a înfăptuit un act de însemnătate unică

22. Liviu Stan, *Despre canonizarea sfinților în Biserica Ortodoxă*, în «Ortodoxia», II (1950), nr. 2.

23. «Biserica Ortodoxă Română», LXVIII (1950), nr. 3—6 (Sumarele ședințelor Sfîntului Sinod din sesiunea ordinară 1950); LXIX (1951), nr. 11—12, p. 490—491; LXXIII (1955), nr. 11—22; «Glasul Bisericii», XIV (1955), nr. 10—11, p. 572.

24. Liviu Stan, *Despre rînduiala canonizării solemne a sfinților în Ortodoxie*, în «Mitropolia Olteniei», VII (1955), nr. 7—9.

25. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), nr. 11—12, p. 997—1002.

pentru Biserica noastră, cel mai grăitor act de evlavie al Bisericii Ortodoxe Române dintr-un răstimp care-i cuprinde aproape întreaga sa istorie, — prin cinstirea după toată buna rânduială a sfinților ridicați din obștea dreptcredincioșilor săi fii.

Din acest an înainte se împodobește chipul cel duhovnicesc al sfintei noastre Biserici strămoșești și al viețuirii creștine din sânul ei, cu faptele minunate ale sfinților noștri oblăduitori cerești: Sfântul ierarh Calinic de la Cernica (11 aprilie); Sfinții ierarhi și mărturisitori Ilie (Iorest) și Sava (Brancovici) — (24 aprilie); Cuvioșii mărturisitori Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara și mucenicul Oprea din Săliște — (21 octombrie) ²⁶.

Cu un an mai târziu, în 1956, s-a procedat și la canonizarea solemnă a Sfântului Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș (15 septembrie) ²⁷.

Deodată cu canonizarea solemnă a sfinților români săvârșită în 1955, s-a procedat și la extinderea în întreaga Biserică Ortodoxă Română a cultului unor sfinți care aveau numai cinstire locală sau provincială în țara noastră. Între aceștia se afla și Sfântul mucenic Ioan Românul sau Valahul, care fusese canonizat de Patriarhia Ecumenică încă din anul 1662, îndată după moartea lui martirică întâmplată la 12 mai în același an.

Ceilalți sfinți al căror cult s-a extins deodată cu acela al Sfântului Ioan Românul sînt: Cuvioasa Paraschiva de la Iași (14 octombrie), Sfânta Filoteia de la Argeș (7 decembrie), Sfântul Grigorie Decapolitul de la Bistrița-Vîlcea (20 noiembrie), Sfântul Dimitrie cel Nou din București (27 octombrie) și Sfântul Nicodim de la Tismana (26 decembrie) ²⁸.

Actul de adîncă pietate pe care l-a săvîrșit Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prin canonizările solemne din 1955 și 1956 a stîrnit un ecou fără precedent atît în conștiința dreptcredincioșilor săi fii cît și în întreaga Ortodoxie. În mod spontan și cu fiecare zi mai stăruitor, fiii Sfînteii noastre Biserici invocă solirile sfinților noștri străbuni pentru toate trebuințele evlaviei lor. Închinători din ce în ce mai convinși de folosul rugilor pe care le înalță, cu inimă curată, către sfinții pămîntului românesc, aprind candelă nestinse la icoanele și la raclele sfinților români.

La puțină vreme după inițierea din anul 1950 a canonizărilor care s-au săvîrșit în Biserica Ortodoxă Română, acte asemănătoare s-au produs și în viața cîtorva Biserici surori. Astfel, la 31 mai 1955, s-a întocmit de către Sinodul Patriarhiei Ecumenice Tomosul de canonizare a Sfîntului Nicodim Aghioritul, iar canonizarea lui solemnă a avut loc la Atos în ziua de 14 iulie 1955 ²⁹. În anul 1962, la 19 iulie, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a procedat la canonizarea Sfîntului Ioan Rusul ³⁰. În același an, la 26 iunie, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a canonizat pe Sfîntul Paisie de la Hilandar ³¹, iar doi ani mai târziu, la 31 decem-

26. *Ibidem*, p. 996—1049. 27. Ceremonia canonizării solemne a Sfîntului ierarh Iosif cel Nou de la Partoș a avut loc la Timișoara, în catedrala Mitropoliei Banatului, în ziua de 7 octombrie 1956. Vezi «Mitropolia Banatului», VI (1956), nr. 11—12, p. 18—123.

28. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), nr. 11—12, p. 1030—1041.

29. O. Căciulă, *Canonizarea Sfîntului Nicodim Aghioritul*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 5.

30. *Canonizarea Cuviosului Ioan Rusul*, în «Jurnal Moskovskoi Patriarhii», 1962, nr. 9.

31. Comemorarea a 200 de ani de la apariția «Istoriei Slavo-Bulgare și canonizarea autorului ei: Prea Cuviosul Paisie de la Hilandar», în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1963), nr. 7—8.

brie 1964, același Sinod l-a canonizat pe Sfântul Sofronie de Vrața³². O adîncă semnificație are și recenta canonizare a părintelui Ioan din Kronstadt (Preotul Ioan Kronștadțki), vestit rugător și făclie nestinsă a credinței ortodoxe, — de către un sinod rus din emigrație (Jordanville).

Toate aceste acte de canonizare, al căror început l-a făcut Biserica Ortodoxă Română, au stîrnit pretutindeni interesul dreptcredincioșilor creștini și deopotrivă o intensă preocupare a slujitorilor și cărturarilor Bisericii. Ca urmare și în tematica stabilită de înția Conferință Panortodoxă de la Rodos din anul 1961, pentru un viitor Sinod Ecumenic a fost inclusă și problema canonizării sfinților, spre a se adopta rînduială cît mai precisă, mai uniformă și mai corespunzătoare pentru întreaga Biserică³³.

Statornic preocupat de cultul sfinților români, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a inițiat și studierea posibilității de a-i canoniza pe străluciții voievozi apărători ai drepte credințe Ștefan cel Mare al Moldovei și Constantin Brîncoveanu al Țării Românești. În legătură cu Ștefan cel Mare, primele studii s-au și publicat cu ocazia împlinirii, în anul 1954, a 450 de ani de la moartea lui³⁴, iar spre slava lui Constantin Brîncoveanu însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh a rostit la Sinaia o memorabilă cuvîntare, cu prilejul împlinirii, la 15 august 1964, a 250 de ani de la mucenicia lui. Din această cuvîntare nepublicată încă, editorialul numărului 9—10/1964 al revistei «Biserica Ortodoxă Română» a reținut numeroase pasaje sugestive, încheind cu cea mai grăitoare pledoarie pentru canonizarea lui Brîncoveanu cuprinsă în rostirea următoare: «Mucenicia Domnului era o parte din mucenicia multiseclară a poporului nostru... Domnind cu înțelepciune și cu dreptate și murind ca un martir, Constantin Brîncoveanu s-a cîstit pe el însuși cîstînd deopotrivă și neamul din care făcea parte»³⁵.

Cunoscînd temeinic și cîstînd după cuviință sfîrșitul mucenicesc al lui Brîncoveanu, unul dintre cărturarii Bisericii noastre s-a putut pronunța, cu dreptate, că domnitorul «Constantin Brîncoveanu... este cel mai însemnat din șirul lung de «neomartiri» creștini de credință ortodoxă după 1453», adică după căderea Constantinopolului și a întregii împărății creștine a Bizanțului sub stăpînirea turcească³⁶.

Nu este deci surprinzător și nici exagerat faptul că, încă de cu bună vreme, Constantin Brîncoveanu a fost cîstit și de către ortodocșii greci ca mucenic al drepte credințe, întocmindu-i-se chiar o slujbă după toată rînduiala, de către mitropolitul Calinic al Heracleei, cu titlul următor: «Canonul voievodului Vlahiei Constantin Brîncoveanu»³⁷.

Cuprinzînd, ca într-un mănunchi de nestemate ale evlaviei dreptcredincioșilor fii ai Bisericii noastre strămoșești, toate simțămintele de dragoste, de alipire și de

32. Teodor Bodogae, *Canonizarea lui Sofronie, fost episcop al Vraței*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 9—10.

33. Liviu Stan, *Soborul panortodox de la Rodos*, în «Mitropolia Olteniei», XIII (1961), nr. 11—12, p. 728 (Cap. VII. Litera B din lista temelor aprobată de Conferința Panortodoxă de la Rodos).

34. «Biserica Ortodoxă Română», LXXII (1951), nr. 7, p. 700—742.

35. *Două sute cincizeci de ani de la moartea de martir a lui Constantin Brîncoveanu*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 9—10, la p. 878, în editorialul semnat «Redacția», scris de Prof. Teodor M. Popescu. 36. Teodor M. Popescu, editorialul citat, la p. 877.

37. I. Rămureanu, *Constantin Brîncoveanu un sprijinitor al Ortodoxiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 930, după Petre Năsturel, care a semnalat existența acestui «canon», într-un manuscris al bibliotecii Patriarhiei din Alexandria.

cinstire cu care ei au înconjurat. de-a lungul veacurilor, pe luceferii credinței din străbuni, canonizarea acestora, adică trecerea lor după rînduiala canonică și liturgică a Ortodoxiei în rîndurile sfinților, a ridicat la o strălucire nouă Ortodoxia românească și a deschis porți noi de azur pentru toată suflarea care laudă pe Domnul.

Pr. Prof. LIVIU STAN

LA CANONISATION DES SAINTS ROUMAINS

R É S U M É

Le problème de la mise au rang des saints, d'après toute la disposition cultuelle et canonique, de ces fils fidèles de l'Église Orthodoxe de Roumanie, que Dieu a distingués par des dignités qui témoignent de leur sainteté, a préoccupé depuis longtemps le clergé et la haute hiérarchie de notre Église, ainsi que ses théologiens.

Cette préoccupation n'est pas apparue à peine au XIX-ème siècle comme une manifestation d'autoglorification nationale, mais plutôt comme la continuation, en des circonstances favorables, d'une tradition commune à toutes les Églises Orthodoxes nationales.

Ainsi, on sait bien que dans l'Église Orthodoxe de Roumanie, déjà dès le début du XVI-e siècle, a été canonisé le moine roumain connu sous le nom de Daniel l'Ermite et qu'en même temps, en 1517, a été canonisé Nifon l'ex-patriarche de Constantinople, à l'occasion de la consécration de l'église du Monastère de Curtea de Argeș.

L'honneur qu'Elle a accordé aux saints étrangers, l'Église Orthodoxe de Roumanie n'a pas le refuser aux saints de la nation roumaine, mais Elle a procédé avec grande modestie et humilité à cet égard.

Ceci nous le montrent assez les écrits et les documents anciens aussi bien roumains qu'étrangers dans lesquels sont indiqués les saints roumains.

Continuant la tradition de piété pleine de sobriété et d'humilité de notre Église et de ses fils fidèles, Sa Béatitude le Patriarche Justinian a initié en 1950 des nouveaux actes de canonisation Ceux-ci devaient comprendre d'une part l'extension du culte de quelques saints — non roumains, en majorité — qui se réjouissaient d'une dévotion locale ou provinciale et d'autre part, la canonisation solennelle de quelques saints roumains.

Après de longues et laborieuses préparations, les actes de canonisation solennelle des saints roumains eurent lieu en 1955.

Les Saints roumains canonisés en 1955 sont : Le Saint Hiérarche (Prélat, Evêque) Calinic de Cernica; Le Saint Hiérarche (Prélat, Evêque) Joserh le Nouveau de Partoș; Les Saints Hiérarches (Prélats Evêques) et Confesseurs Elie (Iorest) et Saba (Brancovici); Les Saints Confesseurs Visarion Sarai, Sophrone de Cioara et le Saint Martyr Oprea de Săliște.

Les Saints dont le Culte local s'est étendu en se généralisant la même année, sont : Saint Jean le Roumain (le seul roumain); Sainte Paraschène de Jassy; Sainte Philoptée de Argeș; Saint Grégoire le Décapolite de Bistrița-Vilcea; Saint Démètre le Nouveau de Bucarest; Saint Nicodème de Tismana.

L'acte complexe de Canonisation des Saints roumains ainsi que celui d'extension du culte local d'autres saints, constitue l'acte au contenu religieux le plus dense et l'acte le plus persistant du pastoral de Sa Béatitude le Patriarche Justinian, un acte d'extrême accomplissement de tout ce qui pourrait être réalisé dans la vie d'une Église.

STRĂDANII ȘI ÎNFĂPTUIRI ÎN DOMENIUL ARTEI RELIGIOASE

Este un fapt îndeobște recunoscut că locașul de cult al Bisericii Ortodoxe în general și cel al Bisericii Ortodoxe Române în deosebi, de când istoricește îi putem urmări existența și desfășurarea, spre deosebire de cel al altor grupări creștine sau religioase — de care se diferențiază în mod substanțial pînă astăzi — a îndeplinit de-a lungul timpurilor o permanentă și multilaterală funcție de *sinteză artistică* pusă în serviciul evlaviei, a promovării morale și a creșterii duhovnicești a tuturor celor ce-l cercetau, cu mai multă sau mai puțină asiduitate.

Prin aceasta înțelegem că biserica românească, ca loc de închinare, a reunit întotdeauna sub acoperișul ei, fără nici un fel de excepție și în pofida vicisitudinilor istoriei, o întreagă serie de rezultante ale unor strădanii și îndeletniciri artistice, dintre cele mai variate, ale locuitorilor acestui rîvnit pămînt, dotați însă cu un simț atît de rafinat, pentru toate categoriile frumosului.

Pornind deci de la însăși clădirea locașului bisericesc, care a îmbrățișat în timp o semnificativă gamă morfologică și care este, desigur, înainte de toate, o operă de *arhitectură*, cu toate implicațiile ei; trecînd apoi la decorarea iconografică, internă și de multe ori chiar externă — căci potrivit unei tradiții destul de generalizate în Biserica noastră nu se pot lăsa pereții goi, săraci și dezolați — ajungem la *pictură*, cu practicile și genurile ei; pentru ca, neoprindu-ne aici, să împodobim și să înzestrăm edificiul nostru cu mobilierul și obiectele adecvate (tîmplă, jețuri, strane, etc.) ceea ce înseamnă *sculptură*, diferențiată și ea după materialele folosite (piatră, lemn, fildeș etc.); și să-l dotăm, în sfîrșit, cu toate cele necesare, pentru a putea corespunde fără greș țelului său, ceea ce mai înseamnă: *țesături, broderii, ferecături, artele metalului* etc.

În sensul acesta, Biserica Ortodoxă Română a menținut în serviciul său cu nedismințită consecvență și deci, implicit, a stimulat cu perseverență propășirea tuturor ramurilor de artă indicate, conferindu-le astfel, tuturor, forme specifice, dar nu definitiv statice, prin care s-a slujit mai bine credința, ritul și simbolismul ortodox, asigurîndu-le totodată o rodnică și bogată dezvoltare. Efectuînd această sinteză artistică, s-ar putea afirma că în trecutul său istoric Biserica noastră a fost producătoare — directă sau indirectă — și totodată consumatoare de frumos artistic, dacă ne putem pronunța în acest fel, concretizat în atîtea înfățișări, din care unele, din fericire, au putut ajunge pînă la noi, constituind veritabile tezaure, bijuterii și monumente de artă, dar totodată și de evlavie străbună; deci un dublu motiv de prețuire.

Aceasta ni se pare a fi, printre altele, cea mai de seamă trăsătură a Bisericii noastre strămoșești și a locașului său de cult, în relația sa constantă cu arta și coordonatele stilistice naționale permanente, — trăsătură devenită tradiție adânc înrădăcinată în curgerea vieții concrete, atât în epocile de mari realizări ale artei religioase cât și în cele stăpînite de mai puțin elan creator, din pricina unor circumstanțe obiective.

Cu această funcție majoră și primordială înțelegem să abordăm, în înfățișare succintă și numai în părțile ei esențiale, expunerea realizărilor artei noastre bisericești din ultimele două decenii, mai precis în răstimpul de la 6 iunie 1948 și pînă în prezent, epocă ce corespunde întrutotul cu conducerea Bisericii Ortodoxe Române de către Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Ne îngăduim a preciza, din motive metodologice, dar desigur nu lipsiți de sprijinul și acoperirea faptelor ce vor urma, pentru care cerem îngăduința anticipării, că Biserica Ortodoxă Română în menționata perioadă de timp, despre care vom vorbi aici, nu numai că a fost puternic animată de ideea promovării artelor bisericești și deci a continuat acțiunea foarte meritorie de care am vorbit pînă acum, dovedindu-se astfel la înălțimea moștenirii trecutului, moștenire înțeleasă în mod superior, ci a și imprimat acestei activități o și mai mare strălucire de valorificare înaltă a permanențelor artistice ale trecutului, de la care avem pururea de învățat.

Istoria Bisericii Ortodoxe Române, datorită bogatelor, substanțialelor și grăitoarelor înfăptuiri din primele două decenii ale celui de al treilea patriarhat, își împarte perioada contemporană — înainte de anul 1948 și după această dată, care înseamnă o certă răscruce către mai bine, mai frumos și mai înalt. Lucrul acesta este întru totul valabil și pentru istoria artelor bisericești române, fie că o considerăm ca o disciplină de sine stătătoare, fie ca auxiliară și însumată în conținutul mai cuprinzător al istoriei instituției, în care se integrează structural și ca realizări și ca finalitate.

Cei douăzeci de ani de care ne ocupăm aici, din punctul nostru de vedere, alcătuiesc o epocă și constituie un salt de calitate, rezultat dintr-o mistuitoare rîvnă pentru Casa Domnului și pentru bunăcuviința locașului slavei Sale, iar ceea ce s-a realizat, din punct de vedere artistic, în această perioadă, este în concordanță cu gustul și aptitudinile pentru frumos ale poporului nostru, popor care s-a distins întotdeauna în creațiile sale prin măsură, echilibru, bun simț și rafinement estetic.

Fără îndoială, ca în orice domeniu, progresul, în adevărata lui accepțiune, nu este cu puțință decît dacă valorile trecutului sînt bine cunoscute și asimilate corespunzător și dacă la acestea adăugăm continua noastră năzuință de a le depăși, năzuință care nu este o simplă dorință, neînsoțită de nimic practic adecvat acțiunii.

Valorile durabile ale trecutului nostru artistic sînt bine cunoscute și definitiv asimilate de poporul român. Acestea constituie așa-numita «amprentă bizantină», care alcătuiește fondul spiritual primar și permanența asupra căreia s-a exercitat îndelung și în toate domeniile (de la arhitectura religioasă pînă la muzica bisericească) prelucrarea și măiestria specifică a plaiurilor noastre și a gustului estetic al poporului român. Iar această artă bizantină se distinge printr-o întreagă serie de particularități, dintre care amintim doar cîteva mai însem-

nate: artă teologică prin excelență și încreștinată mai mult decât oricare alta; artă subtilă și de adânci înțelesuri; artă în care ideea subordonează totul; artă de rafinate, suave și gingașe forme.

Lumea întreagă, după multe decenii de strădanii, de-abia în zilele noastre înțelege mai bine sensurile profunde și bogăția spirituală etern-valabilă a acestei arte. De aceea, ea se descoperă cu respect în fața acesteia, iar iubitorii de frumos de pe toate meridianele globului și culturii vin în cete tot mai numeroase la vechile noastre mînăstiri, pentru că vor să vadă cu proprii lor ochi minunea săvîrșită de poporul ortodox de la Dunăre și Carpați, care pe de o parte a știut să conserve fidel și mai bine decât oriunde în altă parte aceste incontestabile și pretențioase valori culturale și artistice ale Bizanțului, iar pe de alta să lucreze asupra lor atît de organic și cu atîta măiestrie și gust, încît să realizeze lucruri noi, dar care totuși, în fond, nu sînt decât creșterea, dezvoltarea și continuarea firească și logică a celor vechi, pentru că sînt realizate cu calitățile arătate ale talentatului nostru popor și în concordanță cu particularitățile specifice și diferențiale ale artei de bază.

Avem încredințarea fermă că într-un viitor nu prea îndepărtat căutători dezinteresati ai frumosului, de la noi sau de pe alte paralele și meridiane, vor poposi cu încredere și admirație lîngă realizările artei românești din aceste două decenii, întocmai ca cei ce fac astăzi pelerinaje la mînăstirile din nordul Moldovei, pentru a le descifra sensurile, valoarea și mesajele ce le poartă intrinsec, pentru oamenii viitorului de la noi și de pretutindeni.

S-a zis, pe bună dreptate, că realizările artistice oglindesc epoca respectivă, și într-adevăr așa este! Realizările artei noastre religioase, despre care vom vorbi îndată, oglindesc și ele epoca în care au fost zămislite. Ele ne vorbesc, prin îndrăzneala concepției și măiestria înfăptuirii, de anii luminoși ai vremurilor noi, cînd poporul s-a descătușat, sub călăuzirea încercatei sale Conduceri, din gھیarele exploatării și a devenit stăpîn pe propriile-i destine; de condițiile de libertate, asigurate deplin și efectiv Bisericii Ortodoxe Române și tuturor celorlalte culte, fără nici un fel de discriminare; de nesfîrșitele lupte din trecut ale poporului nostru, sub formă de răscoale, răzvrătiri și războaie pentru libertate, dreptate socială, unitate și independență națională, prețuite după cuviință și încununate astăzi cu succes, la care atîția clerici ortodocși români, cu dragoste de popor, au luat parte nu numai ca sfătuitori, duhovnici și soli, ci chiar cu arma în mînă și pînă la jertfa supremă; de fermentul revoluționar ce străbate și perfecționează epoca noastră ridicînd-o mereu mai sus, împotriva forțelor retrograde: de mărețele realizări, pe toate tărîmurile, ale colectivității românești: de grija și prețuirea deosebită a regimului politic de la noi pentru valorile culturale și artistice ale trecutului; de binefacerile păcii și înfrățirii oamenilor și popoarelor etc.

În acest sens, și arta religioasă a timpului nostru participă, de comun acord cu toate celelalte ramuri ale înfăptuirii artistice contemporane, la zugrăvirea tră-săturilor fundamentale ale epocii noastre și la descrierea stărilor sufletești de plenitudine, ce au dus la generarea operelor în cauză.

După aceste scurte considerații introductive, ne vom da silința în cele ce urmează să prezentăm cele mai concludente înfăptuiri din aceste două decenii, grija noastră de căpetenie limitîndu-se însă mai mult la degajarea principiilor generatoare ce au stat la obîrșia acestor realizări.

ARHITECTURA BISERICEASCĂ

Nu este cazul să înfățișăm întreaga evoluție a arhitecturii bisericești românești pentru a ne da seama că țările române au rămas credincioase canonului arhitectonic bizantin și că acest strâns atașament n-a exclus totuși găsirile, soluțiile și creațiile locale și autohtone, care i-au dat o notă specifică și o coloratură particulară ce nu se întâlnește în altă parte. Se poate spune că această «amprentă bizantină», venită la noi — cum se știe — pe mai multe căi, alături de ceea ce s-a numit «sigiliul Romei», a asigurat, în decursul istoriei, unitatea sufletească și națională a poporului nostru. Constructorii români au impus, prelucrat, adâncit și stilizat, cu pricepere și rafinament, elementele caracteristice ale vechii noastre arhitecturi.

Această tendință va fi aplicată consecvent arhitecturii religioase până în zilele noastre, ea căutînd și găsind în trecutul nostru bisericesc destule surse de inspirație. Pentru aceea se vor construi în epoca noastră (1948—1968) biserici cu planurile tradiționale, ceea ce reprezintă permanența artistică, adică în formă triconcă, trilobată sau în cruce înscrisă, fie cu brațele egale, fie cu latura apuseană alungită, sau unele forme arhaizante românești, dar la care adăugîndu-se și alte elemente noi, interpretative sau de viziune, vor da naștere unor edificii de remarcabilă unitate, expresivitate și monumentalitate.

Mai mult chiar, putem afirma cu toată convingerea că preoțimea și credincioșii noștri nu pot concepe că locașurile lor de cult ar putea avea, în mare, alte forme decît cele tradiționale, bineînțeles cu modificările structural posibile. Forma crucii mai ales, care este marea găsire a artei bizantine, dar la care meșterii români din trecut și arhitecții moderni au venit cu diferite variante și interpretări locale, și care apare atît în planul exterior cît și în bolțile semicilindrice ce se încrucișează deasupra capetelor închinătorilor, pare să satisfacă, în cel mai înalt grad, dorința lor de a se afla permanent sub ocrotirea și binecuvîntarea semnului crucii, precum și concepția lor religioasă că biserica-edificiu este imaginea văzută a împărăției lui Dumnezeu și simbolul lumii suprasensibile, și că deci nici o altă formă n-ar putea fi mai adecvată și mai semnificativă decît aceasta.

Ponderea tradiției cu privire la locașul bisericii este foarte puternică la noi și, în ciuda înnoirilor creatoare continuu, credem că ea se va menține și în viitor, mai ales că după 1948 serviciile tehnice ale eparhiilor, dispunînd de directive și orientare unitare, ceea ce este un mare merit al conducerii Bisericii noastre și o caracteristică a epocii noastre, controlează și îmbunătățesc toate activitățile de acest gen, armonizînd satisfăcător vechiul cu noul.

Între grijile ce au frămîntat, în această ordine de idei, Sfîntul Sinod al Bisericii noastre în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, încă din anii de la sfîrșitul celui de al doilea război mondial, au fost, mai întîi, repararea rănilor războiului și ale cutremurului din 1940, care au atins și unele biserici și imobile bisericesti, mai ales din Moldova, operă căreia Întîistătătorul Bisericii noastre i-a consacrat multă energie, pe cînd se găsea la Iași ca arhiereu-vicar, apoi ca mitropolit al Moldovei și în urmă ca patriarh.

În al doilea rînd; trebuiau continuate ctitoriile începute înaintea celui de al doilea cataclism mondial al secolului nostru și duse la bun sfîrșit, după cum

trebuiau construite unele biserici noi, acolo unde nevoile imperioase ale credincioșilor o reclamau.

Veneau la rînd apoi, restaurările de biserici și mînaștiri monumente istorice și de artă, care, datorită nepăsării condamnabile a regimurilor trecute de la noi, ajunseseră într-o avansată stare de părăsire, dărăpănare și înstrăinare, față de formele lor originare și care trebuiau readuse la frumusețea dintru început, ca stil și înfățișare, consolidate și predate în stare cuviincioasă generațiilor viitoare.

Acestea erau, în ordinea urgenței, cele mai de seamă probleme ale sectorului arhitectural de care ne ocupăm, cărora a trebuit să le facă față Biserica noastră în cei douăzeci de ani. După cum vedem, ele alcătuiau o grea moștenire a trecutului, iar soluționarea lor reclama eforturi considerabile și multilaterale. Să urmărim acum acțiunile întreprinse.

În ceea ce privește edificiile bisericesti lovite de urgia războiului și a cutremurului, s-au dat dispoziții de întocmire cu grijă și cu competență a devizelor de reparații, în conformitate cu principiile și cerințele actuale ale unei astfel de lucrări și s-au acordat numeroase ajutoare bănești, din partea Patriarhiei și a centrelor eparhiale, pentru a se înlătura nefericitele amprente ale evenimentelor menționate. Nu putem însă trece sub tăcere acordarea de ajutor tehnic și de sume considerabile din partea Conducerii de Stat pentru tămăduirea acestor răni, cum nu s-a făcut niciodată în trecut la noi.

Dintre cele mai de seamă monumente refăcute acum, menționăm numai Mînaștirea Dealu, nemuritoarea ctitorie a lui Radu cel Mare (1495—1508), în jurul căreia s-a înălțat, grație purtării de grijă și îndrumărilor date de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, un întreg complex nou de clădiri, în locul celor distruse de puternicul cutremur de pămînt din toamna anului 1940.

Trecînd acum la acțiunea de construire de noi biserici, fie începute înainte de război și întrerupte, fie cerute imperios a se ridica după război, vom spune că și în această direcție s-a desfășurat o foarte rodnică și meritorie activitate. În prealabil, sîcotim că este cazul să răspundem unor învinuiri potrivit cărora, după cel de al doilea război mondial nu s-a mai construit nici o biserică nouă în țara noastră. Ar fi mult prea lung, și nu este cazul a înșira aici toate aceste biserici. Faptul că în zilele noastre nu mai există nici o biserică neterminată, din punct de vedere arhitectonic, din cele începute înainte de 1940, arată, fără posibilitate logică de tăgadă, că acestea au fost duse la bun sfîrșit. Dar, ca să dăm totuși și cîteva exemple concrete, vom aminti următoarele biserici foarte reprezentative: *Bogata-Olteană*, din județul Brașov, ridicată din blocuri mari de piatră, care din punct de vedere arhitectonic întrunește într-un grad superior calitățile unei adevărate opere de artă de mare sinteză, la care acum, grație sprijinului neprecupețit al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, se efectuează zugrăveala de către pictorul bisericesc Boca Zian Vălean și se sculptează catapeteasma de către maestrul Gr. Dumitrescu. Ce este apoi biserica din satul *Ghelar*, județul Hunedoara, terminată de curînd și ca pictură și care este ca proporții o adevărată catedrală, ridicată după război de cele 400 de familii ale satului, la care și-a dat contribuția și Prea Fericitul Patriarh Justinian, ctitorul atîtor biserici din eparhia pe care o arhipăstorește, ca și din alte eparhii? De asemenea amintim biserica din *Fetești-oraș* și pe cea din satul *Trenu*, comuna Chiojdeanca, județul Prahova, ultima tîrnosită la 25 iunie 1967. Ne oprim

aici cu această precizare, invitînd pe cei ce ar dori să urmărească mai amănunțit problema să cerceteze cele cinci reviste ale centrelor mitropolitane, precum și datele de la eparhii.

Prin subvențiile acordate de «Fondul Central Misionar», s-a adus un real sprijin la construcția și terminarea multor locașuri de cult din cuprinsul Patriarhiei Române.

O altă acțiune valoroasă și vrednică de relevat a Centrului Patriarhal, constă în aceea că, spre a se veni în ajutorul parohiilor cu resurse materiale mai modeste, care voiau să-și construiască totuși noi biserici în regie proprie, potrivit indicațiilor și directivelor Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Serviciul tehnic al Administrației Patriarhale a întocmit pentru acestea o serie de proiecte de planuri de biserici, pe provincii (Muntenia, Oltenia, Moldova, Maramureș), adică cu caracteristicile specifice ale acestora, din care se putea alege în mod liber unul pe număr de persoane (300—600), acoperite cu diferite materiale (șiță, olane, tablă etc.) și cu un număr variabil de turla (1—3), proiecte bineînțelese însoțite de toate studiile accesorii de specialitate (devize, ante-măsurători, analize, liste de materiale, devize de pictură etc.).

În felul acesta, parohiile au fost scutite de alergătură, de bani și de altele în legătură cu documentația respectivă și s-au promovat totodată unele tipuri de biserici bine studiate la centru și care corespundeau, din toate punctele de vedere, inclusiv din cel artistic.

Dintre edificiile noi, construite în ultimii 20 de ani, în afară de biserici, menționăm ca mai reprezentative: Complexul de clădiri în stil românesc de la *Schitul Maicilor* din București, care adăpostește, de la terminare, o mare parte a atelierelor Patriarhiei, ateliere care s-au dezvoltat foarte mult tot în perioada noastră de timp, apoi patratul de încăperi, în același stil, de la *Mănăstirea Ghighiu*, clădirile etajate și anexe de la *Tipografia Institutului Biblic* ș. a., toate bine gândite din punct de vedere al așezării și rostului lor practic de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Ajungînd acum la ultima categorie arhitecturală, și anume la bisericile și mănăstirile monumente istorice și de artă, trebuie să constatăm că în ultimii douăzeci de ani s-au desfășurat de către Biserică și de către stat restaurări, avînd drept temelie punerea în adevărata lor valoare a monumentelor istorice și de artă, demonstrînd astfel geniul cultural și artistic al poporului român, ca și evlavia lui. Nu este biserică sau mănăstire mai însemnată sau mai veche la care să nu se fi făcut ceva. Patriarhia Română, Arhiepiscopia Bucureștilor, Arhiepiscopia Iașilor și celelalte eparhii ale Bisericii noastre, toate la un loc și fiecare în parte, își au șantierele lor la biserici și mănăstiri. Conservarea monumentelor bisericesti în ținută cuviincioasă este trăsătura fundamentală din punct de vedere arhitectonic.

Dintre lucrările de restaurare cele mai reprezentative amintim: catedrala, paraclisul și clopotnița Patriarhiei; Mănăstirile: Antim, Sinaia, Pasărea, Căldărușani, Flumbuita, Ciorogîrla, Cheia, Văcărești, Zamfira, Cernica, Schitul Balamuci; bisericile: Domnița Bălașa, Colțea, Brebu, Turnul Radu-Vodă, Domnească-Tîrgoviște, Sfîntul Spiridon-Nou și multe altele.

Cea mai importantă dintre toate ni se pare restaurarea complexului Antim, valoroasa ctitorie a marelui mitropolit-cărturar, care, potrivit organizării și dorinței

Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a fost terminată cu prilejul comemorării solemne a unui sfert de mileniu de la moartea mucenicească a mitropolitului Antim Ivireanul, înglobînd lucrări pretențioase și multilaterale. Nu demult (11 aprilie 1968) s-au încheiat și lucrările de restaurare și sistematizare de la Mînăstirea Cernica. Încheierea acestora a fost legată de sărbătorirea a o sută de ani de la moartea Sfîntului Calinic de la Cernica.

Tot aici este cazul să amintim acțiunea întreprinsă de Întîistătătorul Bisericii noastre de a strămuta patru biserici din lemn din diferite localități (Predeal, Breaza, Cota 1200, Bran), biserici amenințate a fi distruse de ciuperca xilofagă și așezarea lor, potrivit înaltelor dispoziții și îndrumări, la *Dragoslavele*, în reședința patriarhală, la *Cermegești-Vîlcea*, satul de naștere al Prea Fericitului Patriarh Justinian, la *Techirghiol*, la casa sanatorială a salariaților Patriarhiei Române și la *Jercălăi*, la via Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Drept încheiere a acestui succint paragraf, ne îngăduim a menționa două acțiuni de merit, cu bune rezultate practice. Grație sfaturilor personale, circularelor-pastorale ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și ale tuturor chiriarhilor Bisericii Ortodoxe Române, ca și cursurilor de îndrumare, preoțimea noastră a dovedit o mult mai atentă purtare de grijă pentru buna întreținere a locașurilor bisericesti, fie ele biserici, paraclise, case parohiale, fie cimitire și alte locuri bisericesti.

Cea de a doua acțiune pe care nu trebuie s-o uităm și care constituie de asemenea o valoroasă înfăptuire se referă la pregătirea ghizilor dintre monahi, monahii și tineri teologi, care au frecventat cursuri speciale, organizate de Biserică cu sprijinul Departamentului Cultelor și al Direcției Monumentelor Istorice, atît în vederea dobîndirii unor cunoștințe mai profunde de istoria artei noastre religioase, cît și a însușirii mai temeinice a unor limbi de circulație întinsă și a termenilor de specialitate respectivi, ghizi care au fost așezați la toate monumentele istorice și de artă bisericască din țară.

În felul acesta, monumentele noastre bisericesti, după ce au căpătat ținuta lor originară au dobîndit și oamenii competenți, care să le pună în autentică lor valoare din toate punctele de vedere: istoric, artistic, arhitectural, pictural etc.

PICTURA BISERICASCĂ

Ceea ce am precizat în materie de arhitectură este valabil și în domeniul picturii bisericesti, căci răstimpul de care ne ocupăm a respectat cu toată atenția canonul și erminia bizantină pentru împodobirea bisericilor, care au rămas temeiurile fundamentale ale acestei arte, păstrîndu-se adîncă lor semnificație teologică, dar neexcluzîndu-se cîtuși de puțin specificul local și creația autohtonă, dozată cu gust, măsură și rafinament, care-i conferă o notă caracteristică bine distinctă față de alte popoare ortodoxe, cu care rămîn totuși în comuniunea tradiției unitare răsăritene.

Au fost pictate și restaurate pictural sute de biserici, pe tot cuprinsul țării, cu aceleași resurse și contribuții pe care le-am înfățișat la arhitectură, de către un corp de zugravi și pictori bisericesti în mare majoritate formați de Biserică, de diferite categorii și calitative, după situația bisericii și a parohiei în cauză, care s-au străduit nu numai să armonizeze decorația iconografică cu arhitectura, căreia într-o măsură așezată îi este subordonată, ele trebuind să alcătuiască o unitate ar-

monică, dar să redea locașului de închinare ortodox tot belșugul de sensuri și tot ceea ce sufletul creștinului răsăritean înțelege să găsească în el, adică comuniunea cu lumea suprasensibilă, de la care așteaptă ajutor, întărire, mângiere și exemple vrednice de urmat pe calea mântuirii.

Din punct de vedere al tehnicii folosite, Biserica Ortodoxă Română are renumele și este cunoscută ca o mare practicantă a frescei mergînd pînă aproape de exclusivitate, cu toate că n-a ignorat total nici tempera.

În cei douăzeci de ani, lăsîndu-se desigur acestei tehnici rolul său tradițional și preferențial intact, datorită căruia avem fericitul prilej să contemplăm lucrări iconografice de acum cinci-șase veacuri, atît de apreciate astăzi, grație inițiativei și dorinței Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de a se înfăptui opere durabile, s-au abordat în materie de iconografie, pentru prima dată la noi, și alte tehnici folosite în arta bizantină, ca aceea a mozaicului, pictura pentru eternitate, și a emailului, despre care vom spune cîteva cuvinte mai tîrziu, acestea constituind un element nou pentru arta noastră bisericească și totodată contribuția specifică a epocii prezente.

Stilurile de pictură practicate la noi în trecut și în această vreme au fost: bizantin, neobizantin, clasic și modern. În general însă, accentul tonic a căzut întotdeauna cu perseverență, deci și acum, mai ales pe primele două, celelalte două constituind cazuri mai rare și orientări excepționale, cum a fost, în parte, cea din secolul al XIX-lea.

Potrivit rînduielilor canonice, prevederilor Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române (art. 10 lit. *m* și *t*), precum și faptului că din 1950 Comisia de pictură bisericească a trecut de la Ministerul Cultelor în dependența Patriarhiei Române, întreaga activitate în legătură cu pictura bisericească s-a aflat de atunci sub îndrumarea, controlul, coordonarea și răspunderea directă a Președintelui Sfîntului Sinod, care, printr-o serie întreagă de acțiuni, de la dispoziții legale normative pînă la aprobarea proceselor-verbale ale Comisiei în cauză, vizitarea unor lucrări de la biserici sau de la șantierelor Patriarhiei și îndrumările personale date în diferite împrejurări, a căutat să imprime acestei Comisii cursul cerut de interesele superioare bisericești.

Cea mai însemnată dispoziție normativă este *Decizia Patriarhală* din 1958 (nr. 333), care a modificat pe cele din 1950 (nr. 136 și 157), stabilind componența și atribuțiile Comisiei de pictură bisericească de pe lîngă Patriarhia Română și care este în vigoare și astăzi, alături de *Instrucțiunile privitoare la angajarea și executarea lucrărilor de pictură bisericească*. Timpul și locul nu ne îngăduie acum să trecem în revistă principiile fundamentale ale acestor temeuri directoare și nici transpunerea lor în practică.

Comisia de pictură bisericească, prezidată de unul din cei doi episcopi vicari patriarhali (P.S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul), alcătuită de opt membri, din care șase pictori bisericești, și găsindu-se sub directa îndrumare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, se ocupă în primul rînd de recrutarea, formarea și promovarea zugravilor și pictorilor bisericești, apoi de toate lucrările de pictură, de la pictura din nou la restaurare și spălare, de documentația respectivă etc., ținînd o permanentă legătură cu Direcția Monumentelor Istorice, prin Departamentul Cultelor. Ea dispune în momentul de față de un număr de 192 pictori (17 restauratori; 36 cu

calificativul «foarte bine»; 65 cu «bine»; și 65 cu «suficient»), 113 zugravi (56 definitiv și 57 provizorii), 12 pictori de icoane, 17 zugravi de icoane și 2 mozaicari, deci în total 336 de persoane, în mare majoritate calificate în cei 18 ani de când funcționează Comisia de pictură bisericească, care pot asigura, în bune condiții, tot volumul și toată gama de lucrări picturale ale Bisericii Ortodoxe Române.

În vederea unei cât mai bune pregătiri a pictorilor și zugravilor bisericești s-au organizat, cu aprobarea Prea Fericitului Părinte Patriarh, cursuri speciale de calificare obișnuită și, pentru restauratori, șantiere subvenționale de Patriarhie, sub conducerea unui diriginte-pictor, fixat de Comisie, atelier de restaurare la Mănăstirea Antim și altele.

Procese verbale ale Comisiei de pictură bisericească, redactate cu grijă, constituie o foarte importantă sursă de informație și documentare pentru activitatea Bisericii noastre în această privință. Pe lângă aprobările Prea Fericitului Părinte Patriarh, acestea cuprind o serie întreagă de recomandări, rezoluții și hotărâri ale Întâistătătorului Bisericii, care completează armonic dispozițiile legale amintite mai sus.

Dintre pictorii și lucrările mai de seamă ale acestei epoci, amintim: Profesorul *Gheorghe Popescu*, membru al Comisiei de pictură: catedralele din Galați și Constanța, cupola paraclisului patriarhal și biserica română din Ierusalim.

Pictorul *N. Stoica*, membru al Comisiei de pictură: biserica Sfânta Vineri din București, capela cimitirului Sfânta Vineri (poate cea mai bună lucrare a sa), mai multe biserici din Sibiu și Mănăstirea Neamț.

Pictorul *Ștefan Constantinescu*: biserica Sfânta Treime din cartierul Tei.

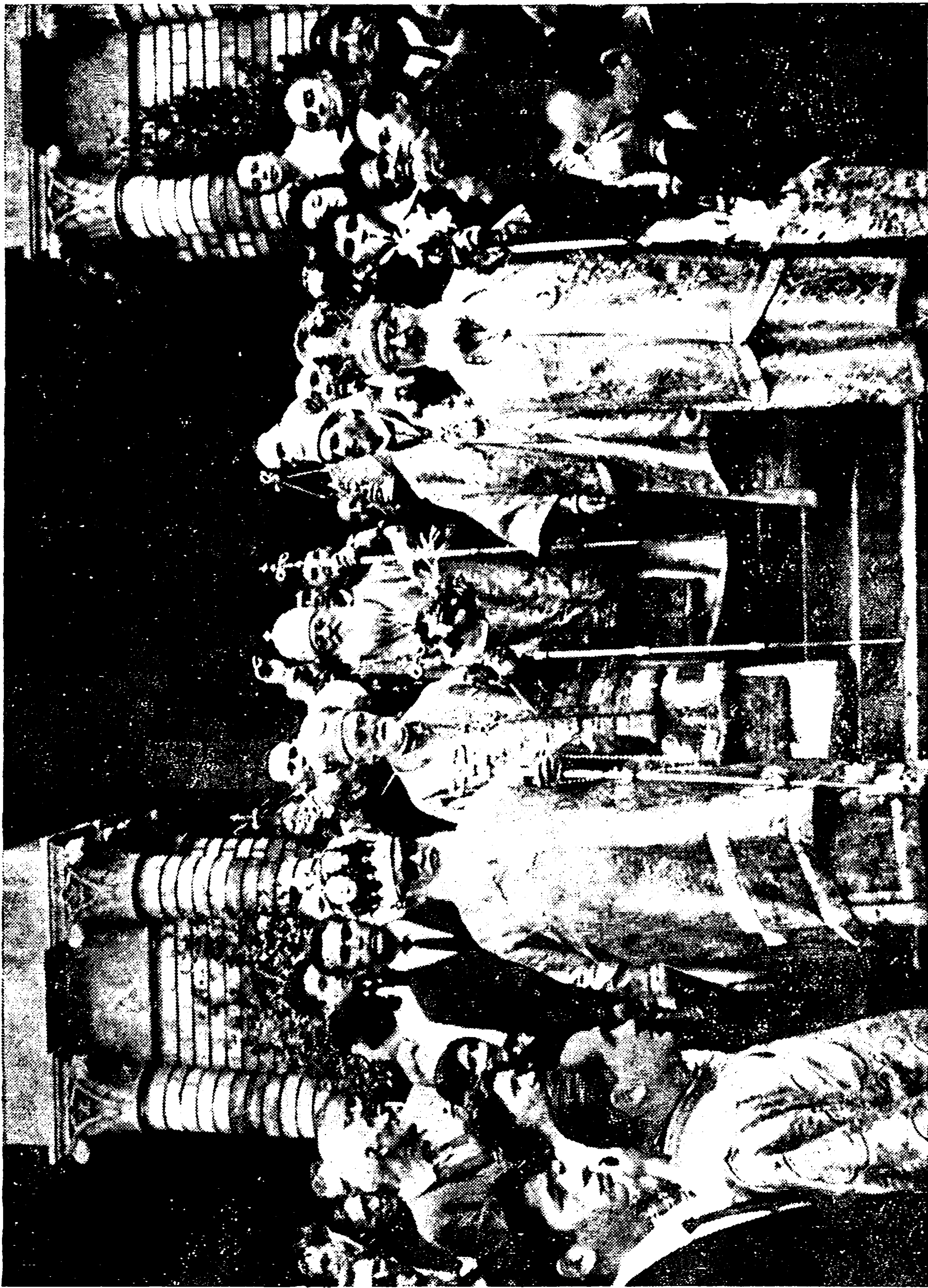
Pictorul *Gheorghe Vinătoru*, membru al Comisiei de pictură: biserica Iancu-Nou Bălăneanu din București, biserica Sfinții Împărați din Galați, Mănăstirea Polovragi, paraclisul Episcopiei din Arad, și catedrala din Reșița, iar acum lucrează la capela română de la Iordan.

Pictorul *Iosif Keber*, membru al Comisiei de pictură: catedrala din Cîmpulung-Bucovina, altarul Mînăstirii Dealu, catedrala din Sibiu, icoanele catapetesmei bisericii românești din Ierusalim și monumentală biserica Sfântul Elefterie din București (în lucru).

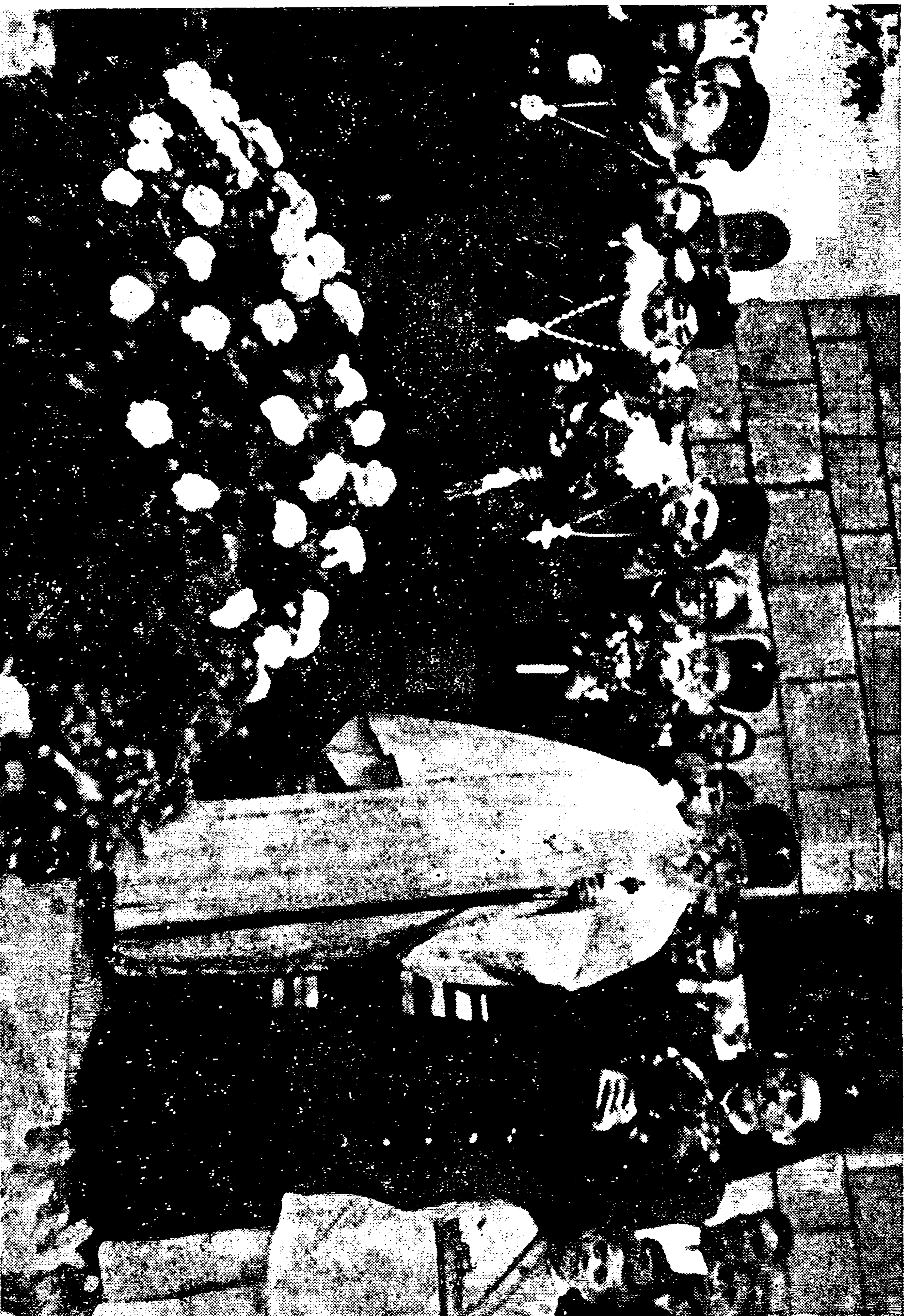
Pictorul *Iosif Vass*, membru al Comisiei de pictură: biserica din Adîncata-Urziceni, catedrala din Tecuci, și multe mozaicuri.

Pe lângă aceștia, o serie întreagă de alți pictori cu calitative mai mici au executat lucrări valoroase pe tot cuprinsul țării.

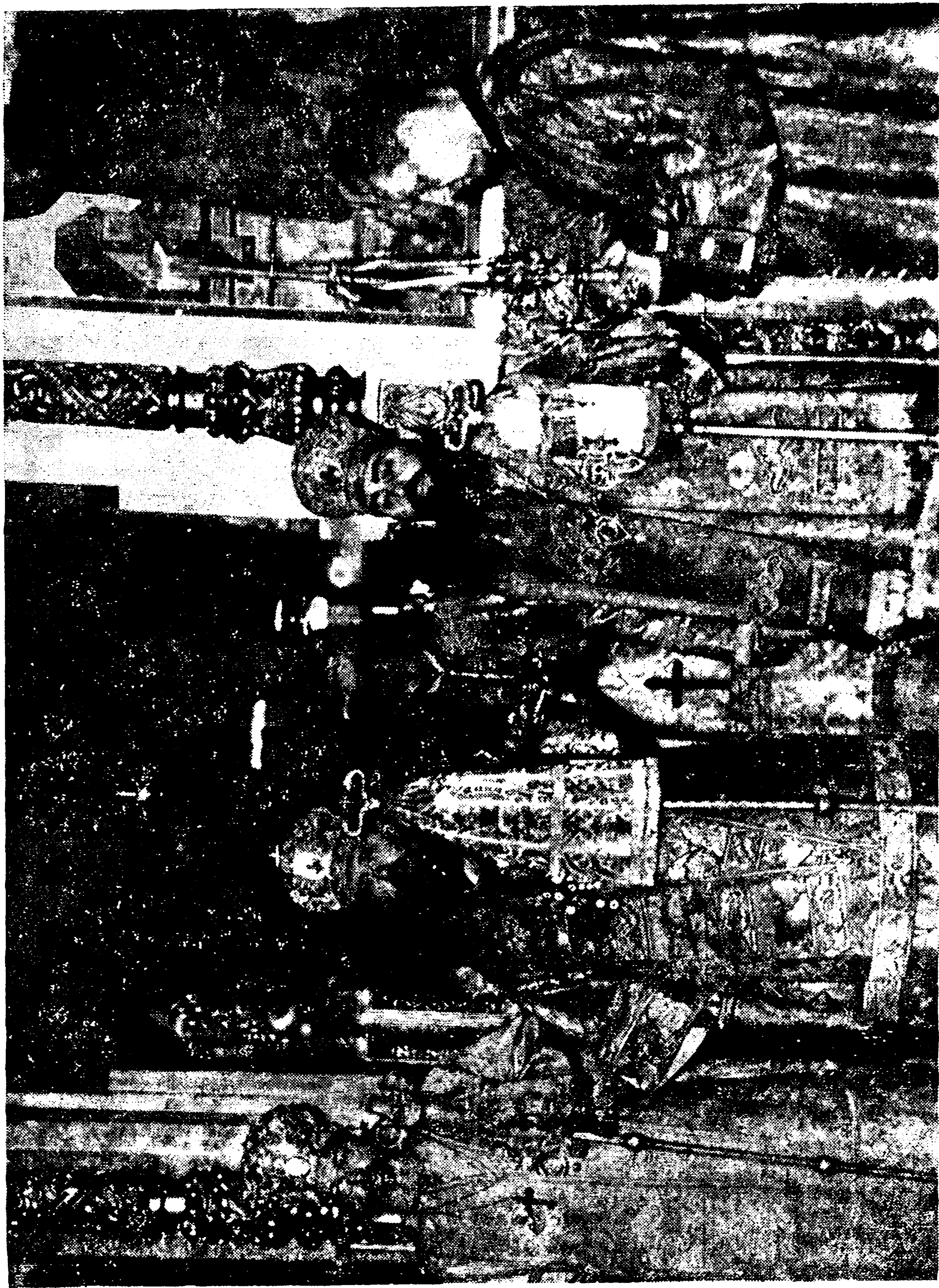
Nu putem trece însă cu vederea o serie de lucrări de pictură de mare valoare artistică, cu care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împodobit palatul patriarhal și pe cel al Sfântului Sinod, dintre care amintim: decorarea holului principal al palatului cu scene din istoria Bisericii Române; chipurile ierarhilor mai de seamă din cele trei provincii românești (în număr de 20) din cabinetul patriarhal și diferite tablouri cu aspecte bisericești (privind intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia) din biroul secretariatului patriarhal, executate toate de un colectiv de pictori format din: Costin Petrescu, V. Rudeanu, C. Șelariu, D. Petrescu și Iosif Vass, picturi murale foarte expresive și care impresionează deosebit pe cei ce vizitează acest palat, atît de îmbogățit cu opere de artă, față de cum arăta pînă la 1948.

Sanctitatea Sa Efrem al II-lea al Gruziei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului,
I.P.S. Arhiepiscop l'aavali al Finlandei, P. S. Episcop Teofil al Clujului și P.S. Episcop
Valerian al Oradiei, în catedrala din Sibiu

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului conducând pe înalți oaspeți, în timpul vizitei la Rășinari-Sibiu

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției
și P.S. Vladimir al Berlinului, în catedrala din Timișoara

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop Teoctist al Aradului,
împreună cu înalți oaspeți, la Episcopia Aradului

O mențiune cu totul specială se cuvine celor două tablouri de mari proporții ce decorează sala de ședințe a Adunării Naționale Bisericești din palatul patriarhal, reprezentând două importante momente istorice și anume: prezentarea unui grup de preoți foști uniți în fața Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a Sfântului Sinod la București, în 1948, și solemnitatea reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române de la Alba Iulia, 1948, ambele executate de pictorul A. Bordenache.

Nu trebuie trecute cu vederea nici picturile din sala de ședințe a Sfântului Sinod, din cea în pandant cu ea, nici frescele din holul palatului Sfântului Sinod de la Mînăstirea Antim, reprezentând diferite scene din viața Bisericii, figuri de ierarhi, biserici și mînăstiri, executate de Olga Greceanu.

Pe lângă preocuparea constantă pentru împodobirea bisericilor și a clădirilor bisericești din țară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a purtat o deosebită grijă și bisericilor românești de peste hotare, pentru care s-au executat sau sînt în curs de executare importante lucrări. Am menționat deja pe cele întreprinse în legătură cu pictura și catapeteasma de la biserica română din Ierusalim. Rămîne să amintim încă: executarea, de către pictorii E. și I. Profeta, pe pînză a panourilor picturale și a icoanelor tîmplei pentru biserica parohiei române din Viena, care au fost așezate acolo și au determinat sfințirea ei în anul 1967, precum și trimiterea pictorului Gheorghe Vînătoru pentru executarea întregului ansamblu pictural de la capela română Sfîntul Ioan Botezătorul de la Iordan.

Deosebit de aceasta se cuvine să fie amintit faptul că iconografia românească a secondat actul istoric care constituie unul din meritele cele mai de seamă ale celui de al treilea patriarhat, și anume canonizarea în anii 1955 și 1956 a sfinților români: Sfinții Ierarhi Calinic de la Cernica, Sava Brancovici, Ilie Iorest și Iosif de la Partoș; Cuvioșii Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara; și a Sfinților Mucenici Ioan Valahul și Oprea din Săliște. Astfel, pictorii: Gh. Popescu, N. Stoica, D. Nicolaide ș.a. au creat prototipurile iconografice, care apoi s-au difuzat și au servit de model unor reprezentări curente din țară și de peste hotare.

Dar, strădania Întîistătătorului Bisericii noastre s-a extins cu viu interes și pe făgașul achiziționării de tablouri religioase, icoane pe lemn sau sticlă, precum și a altor lucrări artistice valoroase (troițe, sculpturi bisericești, obiecte de cult etc.), care au fost așezate în palatul patriarhal și mai ales în muzeul special creat pentru inventarierea și expunerea acestora la Mînăstirea Antim, muzeu ce cuprinde mai multe secții și pentru care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dăruit personal, numai în 1966, icoane și obiecte de artă de mare valoare.

Adăugăm un scurt cuvînt despre tehnicile noi folosite în domeniul picturii bisericești de la noi, tehnici tradiționale, în arta bizantină, folosirea pe scară mai largă a mozaicului și emailului în arta bisericească românească.

S-au executat pînă acum următoarele lucrări în mozaic: icoanele de pe tîmpla originală de piatră a mitropolitului ctitor de la Mînăstirea Antim, apoi catapeteasma și cinci icoane exterioare (praznice împărătești și hramul Sfîntul Mihail), din care unele în curs de lucru, de la monumentala biserică din parcul Domeniilor (Cașin), toate executate de pictorul E. Profeta. Vorbind mai întîi

de lucrări mai ample, vom aminti tot acum și de pridvorul deschis, lucrat în mozaic-ceramic, de la biserica mare a Mînăstirii Antim, executat de Olga Greceanu.

Dintre lucrările mai mici, în general icoane de hram, menționăm: Sfînta Paraschiva de la biserica Sfînta Vineri, și Bunavestire și Maica Domnului de la poarta incintei bisericii Schitul Maicilor din București, executate de pictorul E. Profeta. Apoi: Dreptul Judecător de la paraclisul Mînăstirii Antim, Maica Domnului (Orante) de la biserica din Cetate-Brașov și Adormirea Maicii Domnului de la biserica română din același oraș, lucrate de pictorul Iosif Vass. Din celelalte eparhii nu cunoaștem decît tabloul, reprezentînd o compoziție mai vastă, din holul palatului episcopal de la Rîmnicu-Vîlcea, executat de Olga Porumbaru.

Tot aici trebuie inclus și portretul, foarte reușit, al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, încastrat în peretele principal al holului principal de la Institutul teologic din București, creație valoroasă în mozaic a aceluiași pictor E. Profeta.

După cum am constatat, în mod concret, mozaicul a făcut deja primii pași în iconografia românească, pași destul de serioși și promițători. Ținînd seama de efectele produse, ce atestă buna lui primire, sîntem încredințați că se va extinde mai mult ajungînd cîndva să avem o întreagă biserică decorată în această tehnică atît de sobră și totodată atît de strălucitoare.

Cea de a doua tehnică nouă pentru arta noastră bisericească, introdusă grație aceleiași înalte oblăduiri patriarhale, într-o măsură nouă chiar față de modurile de lucru clasice ale emailului (cluazonat, camplevat, translucid etc.), este practică la noi de un singur artist, Otilia M. Oteteleșeanu, în atelierele patriarhale. Ea poate fi numită, de acord cu ostenitoarea pomenită, *tehnica emailului în planuri suprapuse, fragmentate și demontabile*. S-au executat, pînă acum, nouă lucrări de acest gen și anume: patru icoane împărătești mari din tîmpla catedralei patriarhale (Mîntuitorul, Maica Domnului, Sfinții Constantin și Elena și Sfîntul Ioan Botezătorul), apoi Mîntuitorul, Maica Domnului și un triptic reprezentînd pe cei trei patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, aflător în cabinetul de lucru al Prea Fericitului Patriarh Justinian și, în fine, două icoane mari, cu Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dumitru, așezate în pandant, în spatele biroului prezidențial din sala Adunării Naționale Bisericești.

SCULPTURA BISERICEASCĂ

O activitate deosebită și cu rezultate excepționale s-a desfășurat și în această direcție. Considerăm valabile și aici cele spuse anterior cu privire la îngemînarea armonică și structurală a tradiției cu creația nouă, aceasta constituind o probă practică a vitalității artei bizantine, care își află continuare logică, dar nu servilă, în arta noastră bisericească.

Principiile directoare care au stat la baza realizărilor acestui compartiment artistic în ultimii 20 de ani au fost alcătuite din predania artistică, de care am vorbit mai sus, din experiența, aptitudinile și înfăptuirile sculpturale atît de vechi și de manifeste ale poporului nostru, din inspirația după lucrări de seamă în materie din diferite epoci și în special din cea brîncovenească.

Trecînd în revistă mai întîi realizările sculpturii în lemn care reprezintă capitolul cel mai însemnat al sculpturii bisericești de la noi, în timpul de care

ne ocupăm, vom menționa că cele mai multe lucrări și cele mai de seamă se datoresc maestrului sculptor Grigore Dumitrescu, care a executat, la indicația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian: 1) ciclul figurilor de clerici luptători pentru libertate, pentru dreptate socială și independență națională, tratat în mod realist-istoric după documente și informații veridice, pe un număr de 31 panouri în relief, lucrare de mare expresivitate artistică ce împodobește partea de jos a pereților biroului secretariatului patriarhal și conferă atîta concretizare ideii revoluționare ce a străbătut cu atîta constanță activitatea clerului ortodox român, animat de reale simțăminte demofile; 2) ciclul de 26 panouri în relief ce decorează holul principal al aceluiași palat și pe care l-am putea numi îndeletniciri meșteșugărești și artistice ale monahilor și monahiilor din trecutul nostru istoric; 3) decorația sculptată și mobilierul din cabinetul patriarhal și sala Adunării Naționale Bisericești, unde, pe lîngă o sculptură bogată, fină și de mare gust artistic, a fost abordată, am putea spune, marea sculptură, adică «en ronde bosse», reprezentînd opt foarte reușite statui de clerici, monahi și monahii; 4) ansamblul sculptural de mari proporții al bibliotecii Sfîntului Sinod, în culcarea naturală a lemnului, de netăgăduită reușită estetică; 5) în fine, amintim, tot pentru sala Adunării Naționale Bisericești, sculpturile în relief în lemn de cireș și de pîn, în lucru acum, reprezentînd imaginile aeriene în ceea ce au mai distinctiv cele cinci catedrale mitropolitane, indicînd astfel, în mod sugestiv, destinația sălii și componența Patriarhiei Române. Acestea — ușor de recunoscut datorită felului de lucru — au fost așezate la 6 iunie 1968 în cele cinci unghiuri de naștere ale arcurilor din arcada ce împodobește sala menționată.

Trecînd acum la mobilierul bisericesc propriu-zis, nu putem să nu considerăm ca cele mai reprezentative lucrări, executate de același artist și cu aceeași înaltă îndrumare, următoarele: cafasul catedralei patriarhale, adaptat atît de bine arhitecturii, încît se pare că este de totdeauna acolo; frumoasa catapetasmă de la paraclisul episcopal din Arad, făcută cu cheltuiala Sfintei Patriarhii; stranele din interesanta biserică din Bogata-Olteană, județul Brașov, de care am mai vorbit și care tratează într-o fină și minuțioasă broderie reprezentarea temei: lupta binelui împotriva răului în Sfînta Scriptură, potrivit indicațiilor ctitorului, — biserică pentru care se lucrează acum și tîmpla, ce va fi gata în 1969, tot pe cheltuiala Sfintei Patriarhii, și în fine catapeteasma întreită (trei altare), executată deja în proporție de mai mult de jumătate, la monumentala biserică Sfîntul Elefterie din București, și care constituie totodată o armonică îmbinare a arhitecturii, picturii și sculpturii pe linia monumetalului.

Nu putem trece sub tăcere și alte două însemnate realizări de alt gen, și anume racla în care sînt așezate moaștele Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica, aflătoare în acea mînaștere, sculptată în lemn de lămîi de același iscusit meșter, cu numeroase scene în relief din viața Sfîntului și racla în care se află moaștele Sfîntului Ierarh Iosif de la Partoș, din catedrala mitropolitană de la Timișoara, din lemn de paltin, pîn și palisăndru cu reprezentări de aceeași natură și tot în relief. Măiestria artistului s-a exercitat pe o gamă variată și extinsă de modalități și motive de ordin botanic, zoomorf și tratînd corpul și

figura omenească, atât în relief, cât și statuar — genul din urmă, nu în biserică, — și chiar pînă la portret.

În ceea ce privește sculptura în marmură, aceasta este ilustrată de cele trei perechi de coloane îngemănate și mai ales de capitellurile acestora, bogat ornate cu motive sculpturale, alese cu ingeniozitate, aflătoare în sala Adunării Naționale Bisericești, executate de sculptorul Șabanof, după proiectele arhitectului D. Berechet, precum și de chenarele sculptate ale ușii exterioare de la sufrageria mare a palatului patriarhal, executate de același artist, care a mai făcut și alte lucrări la palatul patriarhal. De asemenea, frumoasa tîmplă de marmură și panourile de la biserica Domenii (Cașin).

N-a fost neglijată nici arta statuară, prin busturile celor trei patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, așezate în curtea interioară a palatului patriarhal, executate în marmură albă și anume: patriarhul Miron, de Cornel Medrea; patriarhul Nicodim, de Dumitriu-Bîrlad și Mihail Wagner; și Prea Fericitul Patriarh Justinian, tot de artiștii din urmă.

Un alt bust al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, tot în marmură albă, în execuția sculptorului Ioan Vlad — se pare cel mai valoros — se află așezat în curtea Mînăstirii Dealu.

ALTE ARTE BISERICEȘTI

În epoca de care ne ocupăm s-au creat mai multe noi ateliere bisericești, iar cele găsite funcționînd în 1948 au fost organizate pe baze mai temeinice. Toate au fost dotate, în anii ce au urmat, cu aparatură modernă, pentru a putea satisface nevoile întregii Biserici, cu privire la obiectele sacre cerute de cult sau de evlavie credincioșilor.

Pentru a ne da seama mai bine de toate sortimentele produse, găsim potrivit să înșirăm aceste ateliere. La *Schitul Maicilor* funcționează secțiile de: strungărie (metale), ajustură, cizelură, filigran și email, precum și atelierele de pictură și cel de croitorie de odăjdii și haine bisericești. La *Mînăstirea Plumbuita* lucrează atelierele de sculptură, de tîmplărie mecanică și manuală, de preparat tămîie și secția de turnat clopote. La *Mînăstirea Țigănești*, atelierele de țesătorie (stofe) și secțiile de broderie artistică și de țesut covoare.

Pe lîngă *Tipografia Patriarhiei* funcționează atelierul de legătorie artistică. În strada *Vînători*, cele de litografie și mase plastice, iar la *Mînăstirea Ghighiu* și *Ciorogîrla* cele de înrămat icoane.

Este cazul să afirmăm că în multe din sectoarele enumerate mai sus obiectele produse depășesc, în ceea ce privește materialul folosit și mai ales calitatea execuției, situația de simplă producție meșteșugărească, ele putînd fi considerate fără greș ca obiecte de artă propriu-zisă.

Așa putem aminti stofa țesută la Mînăstirea Țigănești pentru veșminte bisericești și cunoscută sub denumirea curentă de «bizantină», din cauza unui model foarte potrivit și reușit; apoi broderiile în fir de aur și de argint, cu diferite modele și figuri, cerute de veșmintele arhieresti, preoțești sau diaconești. Din domeniul prelucrării metalelor vom menționa mai ales obiectele lucrate în filigran (potire, discuri, copii, cruciulițe etc.), care sînt foarte apreciate chiar peste granițele țării noastre și scoarțele evangheliilor, argintate sau aurite și împodobite cu imagini în email etc.

O particulară atenție merită engolpioanele, lucrate cu deosebită măiestrie în diferite tehnici, mai ales în email, engolpioane de care s-au bucurat toți ierarhii care au vizitat Biserica noastră, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, și toți ceilalți patriarhi ortodocși, apoi crucea patriarhală comemorativă pentru preoți și cea pentru laici. Spațiul nu ne îngăduie a stăruî mai îndelung asupra calităților estetice ale acestor obiecte bisericești și a justei lor situări în arta noastră bisericească.

*

În legătură cu activitatea Bisericii Ortodoxe Române din ultimii douăzeci de ani de pe făgașul artei religioase, despre care trebuie să mărturisim că s-ar putea scrie o întreagă carte, ne-am putut încredința cu prisosință că s-au depus intense strădanii și s-au obținut bogate, valoroase și chiar unice rezultate, care ne îndreptătesc să considerăm timpul acesta ca o continuare organică a vremurilor trecutului istoric, în care preocupările artistice au predominat, creîndu-se opere de mare sensibilitate și de adîncă semnificație teologică, și totodată ca o epocă de sine stătătoare și distinctă, față de toate celelalte, prin valorificarea superioară a tradițiilor bisericești moștenite și ridicarea lor la înalte și noi întrupări ale frumosului.

În felul acesta, Biserica Ortodoxă Română s-a arătat fidelă păstrătoare a autenticelor tradiții ortodoxe de împodobire a casei Domnului, vrednică continuatoare a unor variate îndeletniciri artistice din trecut și credincioasă slujitoare a frumosului, în forme mereu prelucrate și înnoite, frumos generator de frumusețe sufletească și care trebuie prețuit desigur, atît pentru emoția estetică ce o poate provoca, cît mai ales pentru evlavie pe care o poate genera, hrăni și desăvîrși și pentru toate puterile și vredniciile pe care le poate sorbi viața credinciosului din contactul nemijlocit cu frumosul religios.

Adăugăm că o activitate deosebit de bogată, intensă și valoroasă, după exemplul fericit al Centrului patriarhal al Bisericii noastre, s-a desfășurat în acest timp și în cuprinsul tuturor eparhiilor ortodoxe din țară.

Reușita deplină a înfăptuirilor de seamă în fiecare din compartimentele artistice trecute în revistă reflectă și atestă înclinația spre măiestrie, vocația pentru frumos și realele însușiri artistice de totdeauna ale mult talentatului nostru popor, însușiri care au putut ajunge la forme de desăvîrșire acum cînd poporul nostru este stăpîn pe soarta sa și este însuflețit de bucurie, elan și încredere în viitor.

Pr. Prof. AL. I. CIUREA

DEUX DECENNIES D'EFFORTS ET D'ACCOMPLISSEMENTS DANS LE DOMAINE DE L'ART RELIGIEUX

R E S U M É

Le local orthodoxe de prière a rempli depuis toujours une fonction de synthèse, dans le sens qu'il a polarisé autour de soi les réalisations artistiques les plus variées (architecture, peinture, sculpture, tissus, broderie, tapisserie etc.).

Ce trait fondamental de notre Église a été continué fidèlement dans la période de 1948 à 1968, c'est-à-dire dans les vingt ans de patriarcat de Sa Béatitude Justinian, qui a montré pratiquement un très vif intérêt pour tous les arts ecclésiastiques.

Comme une note distinctive de cette période, nous devons souligner qu'on a respecté soigneusement la vieille tradition byzantine, mais en même temps on a travaillé sur celle-ci, de telle manière, qu'on a obtenu des résultats si valeureux, de sorte que nous sommes autorisés à parler d'un véritable âge d'or de l'art religieux roumain.

Au point de vue de l'architecture, l'attention du Saint Synode et de Sa Béatitude le Patriarche Justinian, s'est dirigée tout d'abord sur les églises et les immeubles ecclésiastiques qui ont eu à souffrir à cause de la guerre et du tremblement de terre de 1940, ensuite sur la construction des nouvelles églises et, finalement, sur la restauration de toutes les églises, monuments historiques ou artistiques, si oubliées par les régimes politiques d'avant. De grandes sommes d'argent ont été dépensées par l'Église et par l'État roumain dans cette direction, hormis la contribution matérielle des fidèles.

Quant à la peinture, des centaines d'églises de toute sorte ont été peinturées ou restaurées, à ce point de vue, par un nombreux corps de peintures, qualifiés par l'Église. A côté de la peinture à fresque, très fréquente dans notre Église, grâce à Sa Béatitude, des nombreux travaux se sont faits en mosaïque et dans une nouvelle technique de l'émail. A partir de 1950, un organisme spécial de l'Église, La Commission de peinture ecclésiastique s'occupe de cette activité, sous la direction immédiate du Président du Saint Synode.

De grands travaux de sculpture en bois, avec un thématique historique et théologique, se sont réalisés par le maître Grigore Dumitrescu, sous la conduite de Sa Béatitude le Patriarche Justinian, au Palais patriarchal et dans beaucoup d'églises du pays.

Sa Béatitude est de même le fondateur et l'organisateur des nombreux ateliers du Patriarcat roumain, dans lesquels sont cultivés tous les autres arts ecclésiastiques (métal, émail, broderie, tissage etc.).

Enfin nous devons remarquer tout particulièrement les travaux de filigrane (calices, patènes, croix etc.), de broderie et de l'émail qui sont arrivés à des résultats de grande finesse et qui donnent à cette époque, un bel et unique coloris.

PURTAREA DE GRIJĂ FATĂ DE MÎNĂSTIRI ÎN ULTIMELE DOUĂ DECENII

După al doilea război mondial ^{după} ~~cînd~~ poporul român a pășit pe calea unei vieți noi, se simțea și în Biserică nevoia unor înnoiri și primeniri în duhul autentic al Evangheliei, al năzuințelor poporului român și al omenirii contemporane. Astfel ~~de primeniri erau necesare~~ și în viața mînăstirilor noastre. Lucrul acesta l-a înțeles, cum nu se poate mai bine, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ales la cîrma Bisericii noastre acum două decenii, în iunie 1948. Necesitatea unor astfel de măsuri ^{a fost} ~~este~~ enunțată de Prea Fericirea Sa chiar în cuvîntarea de întronizare ca patriarh: «Biserica Ortodoxă Română — a spus cu acel prilej Prea Fericitul Patriarh — trebuie să-și organizeze pe alte baze, păstrînd regulile canonice și monahale, clerul monahal, care trebuie să fie în slujba luminii, culturii și ajutorului societății, condus de spiritul evanghelic al jertfelniciei pentru aproapele, făcînd din schiturile și din mînăstirile lor izvoare curate cu apa curgătoare a Evangheliei lui Hristos... Tot clerul monahal trebuie să treacă prin aceeași școală ca și clerul de mir, prin același foc curățitor care să topească toată zgura unor păcate ale trecutului, care încă mai dăinuiesc în sfintele mînăstiri, redînd Bisericii Ortodoxe Române un monahism nou și luminat, care să îmbie viața duhovnicească cu cea socială și culturală»¹.

În acest scop, Sfîntul Sinod, ~~la propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian,~~ a stabilit un program de măsuri privind reorganizarea vieții monahale în Biserica noastră, ~~Coordonatele acestui program au fost înscrise în Statutul Bisericii Ortodoxe Române din anul 1949 (art. 74—86), în Regulamentul pentru organizarea vieții monahale din 1953, și apoi în al doilea Regulament pentru organizarea și funcționarea mînăstirilor, din 1959. Prin aceste legiuiri statutare Sfîntul Sinod cheamă mînăstirile la o viață nouă, la rosturile lor statornicite de organizatorii și reorganizatorii monahismului ortodox.~~ Strădania noastră, zice Prea Fericitul Patriarh Justinian, este de a înnoda firele trecutului cu prezentul Bisericii. De aceea tot ce am rînduit pînă acum în Biserica Ortodoxă Română nu sînt înnoiri, ci sînt lucruri pe care le-a avut odinioară Biserica².

PRINCIPIILE DE BAZĂ ALE REORGANIZĂRII VIEȚII MONAHALE

Potrivit art. 2 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale, «Mînăstirea este un așezămînt de rugăciune, învățătură și muncă, în care viețuiește o obște de călugări sau călugărițe care și-au făgăduit înaintea lui Dumnezeu, în ca-

1. *Apostolat Social*, vol. III, București, 1919, p. 130.

2. *Apostolat Social*, vol. IV, București, 1952, p. 134—135.

drul slujbei de intrare în monahism, să-și petreacă viața în înfrinare, sărăcie și ascultare». Adâncind unele din aceste laturi, Prea Fericitul Patriarh spune într-o cuvîntare adresată maicilor de la Hurezi: «O mînăstire este ca o cetate zidită pe vîrf de munte, spre care privesc ochii călugărilor din toate părțile, sau ca un far care luminează în mijlocul mării drumul corăbierilor, drumul sufletelor însetate de lumina evanghelică. Acest lucru trebuie să-l știți și, în același timp, trebuie să vă stăpînească permanent grija aceasta, ca cetatea de pe vîrf de munte sau farul din mijlocul mării să fie mereu o lumină și nu un întuneric... Iată ce rol frumos și sfînt aveți; iată ce minune îndepliniți în viața sufletească a norodului nostru dreptcredincios»³.

50-2 *Minăstirile trebuie să devină vetre de lumină și viață duhovnicească, iar călugărul să fie o persoană cu aleasă viață duhovnicească și cu prestigiu de moralitate desăvîrșită.* Acesta este principiul de bază ce trebuie statornicit în mînăstiri, principiu asupra căruia Prea Fericitul Patriarh a stăruit mereu în numeroasele cuvîntări ținute în fața călugărilor și călugărițelor din mînăstirile pe care le-a vizitat adeseori. («Numai așa se poate revărsa peste toate mînăstirile duhul cel nou al Evangheliei lui Hristos și al viețuirii și spiritul de viață orînduit de predaniile și canoanele Bisericii noastre dreptslăvitoare»⁴).

50-3 Mergînd pe linia adevăratei spiritualități ortodoxe, Prea Fericitul Patriarh a ținut să accentueze că *viața duhovnicească a monahului trebuie îmbinată cu cea culturală și socială.* «Monahismul ortodox nu este o fugă de lume..., nu este o rupere a legăturilor cu lumea; desprins oarecum de lume, el este pus totuși în slujba lumii, fără a uita însă înalta lui menire de a pregăti suflete îngerești pentru împărăția cerurilor»⁵.

Privită sub acest aspect, viața unei mînăstiri are la temelie slujirea lui Dumnezeu și slujirea aproapelui, comuniunea dragostei, lepădarea de sine și spiritul de sacrificiu pentru binele și mîntuirea tuturor, pentru binele obștesc. «Călugării sînt chemați cei dintîi să înțeleagă spiritul de jertfă al Evangheliei lui Hristos»⁶.

Istoria bisericească ne arată că epocile de culme ale vieții duhovnicești au fost în același timp și epoci de înflorire a culturii teologice. Pentru ca mînăstirile să devină vetre de lumină și viață duhovnicească este nevoie de *un monahism luminat prin cultura teologică în special și prin cea generală.* Iată un alt principiu de bază al reorganizării vieții monahale, asupra căruia Prea Fericitul Patriarh a stăruit în mod deosebit. «Sînt călăuzit de gînduri precise, de aceea dau și norme precise; vreau un monahism luminat, nu ignorant; vreau să se împlinească directivele Sfîntului Sinod»⁷. Vorbînd despre necesitatea culturii teologice pentru monahi, Prea Fericitul Patriarh accentuează ideea că prin ea se poate cunoaște mai bine sensul vieții monahale și îndatoririle ei, prin ea se poate ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, iar cunoscîndu-L îl putem iubi și putem împlini și porunca iubirii față de semenii⁸.

De la aceste precizări de ordin teoretic s-a trecut desigur la realizarea lor practică în mînăstiri. Toți călugării din mînăstirile noastre au cel puțin șapte clase elementare. Cei ce nu le-au avut au urmat cursurile de alfabetizare ciclul I și II.

3. *Ibidem*, p. 99.

4. *Apostolat Social*, vol. III, p. 179.

5. *Apostolat Social*, vol. VI, București, 1958, p. 155—157.

6. *Apostolat Social*, vol. III, p. 183.

7. *Ibidem*, p. 182; *Apostolat Social*, vol. VI, p. 158.

8. *Apostolat Social*, vol. V, București, 1955, p. 11.

În afară de aceasta ei au urmat cursuri în cadrul școlilor monahale și al conferințelor duminicale, prin care și-au însușit cultura teologică strict necesară. Mulți dintre călugări și călugărițe, în special dintre cei mai tineri, au urmat cursuri la seminariile teologice, iar o bună parte din ei au urmat și au absolvit institutele teologice universitare. Dintre aceștia câțiva au urmat cursuri de doctorat în teologie, iar alții au fost trimiși să-și facă sau să-și continue studiile în străinătate. Toți aceștia îndeplinesc acum funcții de răspundere în conducerea mănăstirilor, făcând cinste Bisericii și patriei.

Pentru promovarea culturii teologice, Regulamentul prevede funcționarea în mănăstiri a consiliului de învățătură care se îngrijește de sporirea cunoștințelor religioase, de muzică, de tipic și de cultură generală ale viețuitorilor mănăstirii, organizând în acest scop citirea cuvîntului de învățătură, conferințe și consfătuiri, și supraveghind lectura lor personală (art. 58—60; 75—76).

Se știe că principiul pe bază al monahismului ortodox stabilit de Sfinții Părinți este: *muncă și rugăciune*, principiu care, împreună cu celelalte, a fost pus la baza reorganizării vieții monahale în Biserica noastră. «Moneda de mare preț azi, care întreține viața popoarelor și a neamurilor, este munca. De aceea, munca va fi organizată în toate mănăstirile noastre — spunea Prea Fericitul Patriarh. Munca n-a fost despărțită niciodată de rugăciune, ci a fost o îndeletnicire permanentă într-un fel sau altul a călugărilor. Așa cum rugăciunea fără muncă nu dă roade, tot astfel nici munca fără rugăciune nu poate da roade bune»⁹.

Nu haina face pe monah, ci rugăciunea, spune un cunoscut dicton. Prin rugăciune monahul este în permanentă comuniune cu Dumnezeu, mijloc prin care se ajunge la formarea omului nou, la înnoirea lui duhovnicească. Această comuniune continuă cu Dumnezeu se realizează prin participarea cu toată evlavlia la slujbele religioase rînduite după tipicul mănăstiresc, prin împlinirea pravilei în chilie, cum prevede Regulamentul (art. 73—74), prin rugăciunea minții etc.

În ceea ce privește munca, ea se desfășoară potrivit tradiției și prescripțiilor regulamentare. În unele mănăstiri de maici funcționează ateliere pentru confecționat stofe preotești și odăjdii bisericești (la Mănăstirea Țigănești de pildă), care aparțin de Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Sfintei Patriarhii, ateliere pentru înrămat icoane (la Mănăstirea Ghighiu) etc. La mănăstirile de maici se lucrează covoare, broderii, țesături, cusături artistice etc., pentru nevoile proprii ale mănăstirii, ale unor unități bisericești sau pentru particulari. Călugării lucrează mai mult în sectorul agricol, ocupîndu-se cu grădinăritul, pomicultura, stupăritul, cu munci pe ogoare și creșterea vitelor, sau fac alte ascultări, după trebuințele mănăstirii (la cancelarie, bibliotecă, arhivă, colecția de obiecte etc.). În mănăstirile de călugări, în cele mai mari, sînt ateliere de croitorie, de fierărie, tîmplărie, cizmărie etc., care lucrează pentru nevoile mănăstirii și ale obștii. Privitor la organizarea muncii în mănăstiri, Regulamentul arată că «Pentru trebuințele centrului eparhial, protopopiatului, parohiilor și așezămintelor monahale, în unele mănăstiri, după chibzuința Chiriarhului, se vor putea executa de către viețuitorii respectivi obiecte de cult (icoane, cruci, legătorie de cărți, candelă și altele), cele necesare pentru mobilarea și împodobirea locașurilor de cult (străni, catapetesme, sfeșnice și analoguri, țesături, broderii, acoperăminte, perdele de uși și veșminte bisericești, covoare și preșuri pentru biserici, cancelarii, chilii, case parohiale, protopopii și centre

9. *Apostolat Social*, vol. III, p. 170, 181.

eparhiale), precum și obiecte de ceramică, lemn, metal etc., la dispoziția vizitatorilor mănăstirilor» (art. 79).

În istoria monahismului românesc aplicarea principiului «roagă-te și muncește» prezintă o notă originală care trebuie subliniată. Spre deosebire de spiritualitatea atonită, reprezentată la noi de Paisie Velicicovschi mai ales, care în procesul vieții duhovnicești accentuează rolul rugăciunii lui Iisus, al contemplației, ce duc la un spiritualism lăuntric individualist, cu tendința de a neglija formele ascezei exterioare, rugăciunile citite sau cîntate, și în general formele și preocupările exterioare ale vieții, spiritualitatea monahismului românesc se caracterizează printr-o sinteză, o îngemănare armonioasă între efortul ascetic, ascultare, participarea la slujbele bisericești și pravila de chilie, pe de o parte, și preocuparea pentru activitatea practic gospodărească și de milostenie, pe de altă parte. Este o sinteză originală, practică de-a lungul istoriei în mănăstirile românești, dar realizată în măsura cea mai mare, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de starețul Gheorghe de la Cernica și ucenicul său Sfântul Calinic, de unde și numele ei de spiritualitate cernicană, spiritualitate care reprezintă o reînviore a unor aspecte foarte vechi ale creștinismului primar întruchipate în special în viața Sfântului Nicolae, precum și în viața și rînduielile monahale ale Sfântului Vasile cel Mare. Pentru progresul duhovnicesc această spiritualitate oferă o metodă mai realistă, mai concretă, potrivită pentru mănăstirile noastre, în care rugăciunea este socotită o muncă, iar munca o rugăciune. Este o lucrare tainică de transfigurare și sfințire a firii materiale. Munca trebuie deci spiritualizată prin rugăciune.

50-5 [Comunitatea spirituală, de dragoste și comuniune cu Dumnezeu, de rugăciune și muncă, implică în mod firesc și *organizarea vieții de obște în mănăstiri*, «care este idealul spre care trebuie să tindă orice călugăr, care vrea să fie călugăr adevărat». Ținînd seama de avantajele și superioritatea vieții de obște față de sistemul vieții de sine, în mănăstiri s-a urmărit introducerea acestui mod de viață, statornicit și de Regulament: «În mănăstiri și schituri se duce, de preferință, viața de obște. Viața de sine se îngăduie numai în mănăstirile și schiturile lipsite de condiții pentru organizarea vieții de obște» (art. 71).

Pentru aplicarea acestor principii în viața mănăstirilor, chiriarhii Bisericii noastre în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian au făcut deseori vizite canonice la mănăstiri, dînd îndrumările necesare pentru buna desfășurare a vieții monahale. La centrele eparhiale s-au ținut conferințe anuale cu stareții mănăstirilor pentru analiza vieții duhovnicești și gospodărești. Exarhii, care sînt organe de inspecție ale Centrului eparhial pentru mănăstiri, au vizitat, de asemenea, în mod regulat toate unitățile monahale, interesîndu-se îndeaproape de viața lor. Principiile anunțate mai sus ca și alte probleme de interes pentru viața monahală au fost deseori studiate și publicate în revistele bisericești centrale sau mitropolitane.

În mănăstiri slujbele bisericești se oficiază zilnic după tipicul mănăstiresc. În mănăstirile mai mari de călugări și la unele de maici se săvîrșește zilnic sfînta liturghie. Este cunoscută evlavia credincioșilor noștri față de sfintele mănăstiri, către care se îndreaptă adeseori pentru slujbe bisericești, pentru trebuințe duhovnicești și pentru a admira frumusețea monumentelor și a obiectelor de artă bisericească.

Prin purtarea de grijă a Sfântului Sinod, câțiva călugări cu pregătire teologică universitară îndeplinesc misiuni de seamă în cadrul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în Canada și America și la Căminul românesc de la Ierusalim, unde desfășoară o frumoasă activitate ortodoxă și românească.

Vorbind despre prezența monahilor în activitatea externă a Bisericii noastre, se cuvine să menționăm interesul pe care l-a arătat permanent Sfântul Sinod față de Sfântul Munte, centrul monahismului ortodox și de caracterul său panortodox. Biserica Ortodoxă Română a cerut adeseori ca și în prezent să fie păstrat caracterul panortodox al monahismului atonit, permițându-se intrarea în Sfântul Munte a călugărilor din diferite țări ortodoxe. Legiuirile actuale grecești pun o serie de restricții la aceste intrări în Atos. «Până când nu se va legifera internaționalizarea muntelui Atos, a spus Prea Fericitul Patriarh Justinian, ca să poată merge oricine acolo și să intre în rîndul monahilor fără nici o restricție, nu va fi rezolvată problema monahismului atonit».

Ca o încununare a numeroaselor acțiuni privind buna desfășurare a vieții din mănăstirile noastre, se cuvine a aminti și de canonizarea, în octombrie 1955, a unor sfinți, printre care și unii din rîndul monahilor români, ca: Sfinții Sofronie de la Cioara, Visarion Sarai și mai ales călugărul și arhiereul Calinic de la Cernica, unul din cei mai de seamă ucenici ai starețului Gheorghe. «Cu aceasta se arată vădit, a spus Prea Fericitul Patriarh, că Biserica Ortodoxă Română a adus la viața și la lucrul Ortodoxiei nu numai contribuția sa materială de bunuri pămîntești, ci și o contribuție spirituală de valoare sfințeniei, care este cea mai mare valoare ce pot să producă oamenii¹⁰. Privită în ansamblul acțiunilor de reorganizare a vieții mănăstirești, canonizarea acestor sfinți dintre monahi este un act de o deosebită importanță, ce îmbracă și o însemnată funcțiune simbolică; este un act de supremă legiferare bisericească a principiilor de bază ale reorganizării monahismului românesc, principii concretizate în viața acestor sfinți; este o chemare la reactualizarea sintezei românești de viață monahală către care este îndrumată viața mănăstirilor noastre de două decenii încoace.

ASPECTE PRIVIND ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ

Mănăstirile își desfășoară viața și activitatea lor în cadrul normelor canonice prevăzute de Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române (art. 74—86) și de «Regulamentul pentru organizarea vieții monahale» din 1959. Potrivit prevederilor Regulamentului, așezămintele monahale se împart în trei categorii: mănăstirea, schitul și metocul (art. 1). Mănăstirile și schiturile sînt încadrate în organizarea eparhiei în cadrul căreia se găsesc (art. 5). Cele mai multe dintre mănăstiri sînt în Arhiepiscopia Bucureștilor, Arhiepiscopia Iașilor, Arhiepiscopia Craiovei și Episcopia Rîmnicului și Argeșului. Mai importante sînt: Cernica, Căldărușani, Țigănești, Pasărea, Ciorogîrla, Ghighiu, Sinaia, Neamț, Secu, Sihăstria, Bistrița, Putna, Cetățuia, Agapia, Văratec, Sucevița, Moldovița, Dragomirna, Sfântul Ioan Nou-Suceava, Slatina, Hurezi, Cozia, Frăsinei, Dintr-un Lemn, Tismana, Polovragi, Rătești, Ciolanu, Brîncoveanu (Sîmbăta de sus), Hodoș-Bodrog, Rohia, Cocos, Sihastru etc. Cele mai mari sînt mî-

10. *Apôstolat Social*, vol. IV, p. 100 și vol. VI, p. 72.

năstirile de maici : Agapia — 300 călugărițe, Văratec — 280 călugărițe, Pasărea — 150 călugărițe, Țigănești — 145 călugărițe etc. Dintre mănăstirile de călugări, cele mai mari sînt : Neamț — 70 călugări, Cernica — 63, Sihăstria — 60, Căldărușani — 38 etc. Numărul total al călugărilor și călugărițelor este de circa 2.500.

Cîrmuitorul suprem al oricărui așezămînt monahal este chiriarhul eparhiei (art. 42). În mod direct mînăstirea este condusă de stareț, din împuternicirea chiriarhului (art. 43—44). Regulamentul accentuează calitățile pe care trebuie să le aibă un stareț. El se alege dintre călugării mînăstirii, care au mai multe merite și se disting prin serviciile făcute chinoviei, prin știința Sfintelor Scripturi și prin viața lor duhovnicească» (art. 47). Odată ales, el are îndatorirea de a priveghea ca toate în mînăstire să se desfășoare în cea mai bună rînduială : viața duhovnicească, slujbele bisericești, treburile gospodărești, dînd «prin modul viețuirii și prin toată conduita sa, cel dintîi, pildă de viață duhovnicească, potrivit cu regulile disciplinei monahale» (art. 48, a.e.).

În exercitarea misiunii sale, starețul este ajutat de soborul mînăstirii și de cele patru consilii : consiliul duhovnicesc, consiliul economic, consiliul de învățătură și consiliul de disciplină, fiecare fiind format din cîte 2—5 călugări, care lucrează sub președinția starețului.

În mînăstire și în afară de mînăstire, personalul monahal trebuie să respecte cu strictețe disciplina monahală, să aibă o comportare demnă și cuviincioasă. Ieșirea din mînăstire este îngăduită numai cu bilet de voie. Învoirile pînă la 8 zile se acordă de stareț, iar învoirile mai mari de 8 zile se aprobă de chiriarh (art. 82—83). Se interzice cerșetoria și umblarea fără rost prin lume. Astfel s-a pus capăt haosului și dezordinei din trecut, cînd, sub diferite pretexte, unii călugări sau călugărițe, sau simpli frați în uniforma monahală, uneori fără a aparține vreunei mînăstiri, umblau prin sate și orașe, compromițînd haina monahală.

O atenție deosebită s-a acordat organizării arhivelor bibliotecilor și muzeelor în mînăstiri. În bibliotecă se păstrează, pe lîngă cărțile de slujbă, și alte cărți necesare pentru cultura viețuitorilor : cărți religioase, morale, științifice, precum și revistele Patriarhiei și mitropoliilor. Cărțile sînt așezate în rafturi orînduite în camere speciale. Unul din călugării cu pregătire teologică are ca ascultare organizarea și conducerea bibliotecii (art. 85—88).

Se știe că în multe mînăstiri se păstrează numeroase obiecte de valoare istorică, artistică, documentară, cum sînt : obiecte de artă religioasă, diferite documente, manuscrise, cărți vechi, icoane, tablouri etc. În vederea unei bune prezentări și păstrări a acestor obiecte de valoare, în mînăstiri s-au organizat sau s-au reorganizat colecții cu obiecte de artă (muzee), amenajate în camere speciale cu mobilier confecționat după normele științifice muzeistice. Prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian au fost organizate astfel de colecții de obiecte de artă la Mînăstirile Cernica, Căldărușani, Pasărea, Ciorogîrla, Țigănești și Sinaia. Ceilalți chiriarhi au dat de asemenea atenție acestei probleme. Astfel, în Arhiepiscopia Iașilor au fost reorganizate colecțiile de la Putna, Dragomirna, Sucevița, Agapia, iar din nou au fost organizate la Neamț, Secu, Bistrița, Văratec, Cetățuia și Moldovița. Astfel de colecții au fost organizate și la Mînăstirile Tismana, Hurezi, Cozia, Arad-Gai, Brîncoveanu (icoane pe sticlă) etc. La Mînăstirea Cernica s-a organizat «Casa memorială Sfîntul Calinic de la

Cernica», iar la Agapia «Casa memorială Alexandru' Vlahuță». La cele mai multe din mănăstiri, 1—3 călugări sau călugărițe cu pregătire teologică corespunzătoare îndeplinesc ascultarea de îndrumători-ghizi; ei fac expuneri asupra mănăstirii și colecției de obiecte de artă în fața celor ce le vizitează. La Curtea de Argeș și Iași s-au ținut în mai multe rînduri cursuri speciale pentru pregătirea ghizilor în acest scop.

Starețul și întreg soborul mănăstirii sînt îndatorați să aibă toată grija pentru conservarea în cele mai bune condiții, potrivit dispozițiilor în vigoare, a bisericilor, clădirilor și obiectelor de valoare istorică și artistică din ansamblul mănăstirii.

Pentru călugării neputincioși sau bolnavi s-au rînduit încăperi speciale în mănăstiri — bolnițe — unde sînt îngrijiți cu cele trebuitoare (art. 92—94). Prin purtarea de grijă a chiriarhilor, în unele mănăstiri au fost organizate case de odihnă sau sanatorii pentru preoți și preotese fără posibilitate de îngrijire în familie, precum și pentru călugări, cum sînt cele de la Curtea de Argeș, Dealu. Suzana etc. Ele se găsesc sub administrarea Casei de Pensii și Ajutoare a salariatilor din Biserica Ortodoxă Română sau a centrelor eparhiale respective.

În ceea ce privește ospitalitatea mănăstirilor noastre, ea este foarte cunoscută. Toți vizitatorii sînt primiți cu bunăvoință și la nevoie pot fi găzduiți cel mult 3 zile la arhondaric, chilii sau camere speciale rînduite de stăreție pentru aceasta. Pentru mai multe zile se cere aprobarea Chiriarhului. În tot timpul șederii în mănăstiri, vizitatorii sînt îndatorați să nu tulbure viața așezămintelor monahale, arătînd înțelegerea cuvenită sfînțeniei locașului și vieții de mănăstire.

LUCRĂRI DE REPARAȚIE ȘI RESTAURARE

După al doilea război mondial, cele mai multe din construcțiile de la mănăstiri se găseau într-o stare destul de proastă. Dintele necruțător al vremii dar mai ales nepăsarea și neglijența au făcut ca multe din acestea să se apropie de ruină. La toate erau necesare lucrări de întreținere, reparație sau restaurare. Conducerile eparhiale ale mănăstirilor, precum și fosta Comisie a Monumentelor Istorice, au făcut unele lucrări în acest sens, dar acestea reprezintă foarte puțin față de ceea ce putea și trebuia să fie făcut. Ținînd seama de această stare de lucruri, o dată cu măsurile privind reorganizarea vieții monahale, mai ales după 1954, a început în întreaga țară o adevărată acțiune de reparare și restaurare la mănăstirile noastre, ca și la alte biserici și monumente istorice. După o muncă stăruitoare de aproape două decenii, se poate spune că, prin lucrările de reparare și restaurare executate la multe din mănăstirile noastre, ele se prezintă acum într-o haină nouă, frumoasă și atrăgătoare.

Se cuvine desigur să menționăm că cele mai importante și mai numeroase lucrări de reparare și restaurare la mănăstirile noastre, monumente istorice, au fost executate de stat. Se știe că mănăstirile noastre, mai ales ctitoriile voievodale, nu sînt numai locașuri de cult, avînd doar o importanță bisericească; ele au totodată și o importanță istorică, artistică și documentară. În trecut mănăstirile erau nu numai locașuri de viață religioasă, ci și centre de cultură, de artă, reședințe voievodale, necropole domnești, cetăți de apărare etc. În condițiile specifice epocii feudale, mănăstirile îndeplineau un rol religios, cultural, social și chiar politic. Prin aceasta ele constituie bunuri comune ale istoriei naționale

și bisericești, dovezi concrete care arată dezvoltarea culturii și a vieții pe cuprinsul patriei noastre și sînt o mărturie evidentă a hărniciei, priceperii și genului artistic creator al poporului român, de-a lungul veacurilor. De aceea Statul român arată o grijă deosebită pentru buna lor păstrare și acordă în fiecare an fonduri importante, zeci de milioane de lei pentru repararea și restaurarea lor.

Astfel, cu fonduri acordate de stat și de Biserică, în Arhiepiscopia Bucureștilor s-au executat importante lucrări de reparare, amenajare și restaurare la Mînăstirile: Cernica, Căldărușani, Sinaia, Ciorogîrla, Ghighiu, Dealu, Nămăești, Peștera Ialomicioarei etc. De cîțiva ani au început lucrări de reparare și restaurare generală la Mînăstirile Pasărea, Țigănești și Suzana. În Arhiepiscopia Iașilor s-au executat importante lucrări la Mînăstirile: Neamț, Moldovița, Slatina, Putna, Sfîntul Ioan Nou-Suceava, Agapia, Văratec, Sihăstria. Lucrări importante sînt în curs de executare sau pe cale de finisare la Sucevița, Dragomirna, Cetățuia, Bistrița și Secu. Al treilea grup de mînăstiri la care s-au făcut astfel de lucrări sînt cele din Arhiepiscopia Craiovei și Episcopia Rîmnicului și Argeșului, printre care amintim: Tismana, Cozia, Hurezi, Strehaia, Căluu, Gura Motrului, Mamu, Govora, Cornet, Brîncoveni, Dintr-un Lemn, Șerbănești, Clocociov, Dobrușa, Crasna, Strîmba, Cioclovina etc. Astfel de lucrări s-au făcut și la mînăstirile din celelalte eparhii.

După cum s-a arătat, majoritatea lucrărilor executate la mînăstirile amintite s-au făcut cu fonduri acordate de stat. Centrele eparhiale ale Bisericii noastre au acordat de asemenea fonduri importante pentru executarea unor lucrări de reparare, amenajare, procurări de inventar etc. Mînăstirile au contribuit la rîndul lor cu sume însemnate pentru executarea unor lucrări în acest sens. Această acțiune de reparare și restaurare este în plină desfășurare. Treptat, astfel de lucrări se vor executa la toate mînăstirile noastre, ca și la alte monumente istorice, după un plan de perspectivă întocmit de organele competente.

SPICUIRI DIN IMPRESIILE UNOR VIZITATORI STRĂINI

În ultimii ani, către mînăstirile noastre se îndreaptă din ce în ce mai mulți vizitatori din țară și din străinătate. Printre aceștia se înscriu la loc de cinste și numeroși oaspeți ai Bisericii noastre din ultimele două decenii — reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori, ai celorlalte Confesiuni creștine, reprezentanți de seamă din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene și Mișcarea Creștină pentru Pace.

Vizitînd sfintele noastre mînăstiri, aceștia au apreciat mult atît valoarea lor arhitectonică și artistică cît și purtarea de grijă a statului și a Bisericii pentru buna lor păstrare, pentru lucrările de reparare și restaurare. Ei au remarcat, de asemenea, diferite laturi ale vieții monahale și tradiționala ospitalitate românească. «Cărțile de aur», condicile de impresii, unele articole apărute în presa din țară și străinătate, diferite cuvîntări etc., sînt grăitoare în această privință.

În continuare vom spicui cîteva din impresiile unor străini despre mînăstirile noastre. Menționăm mai întîi declarațiile făcute de unii conducători ai delegațiilor Bisericilor Ortodoxe ce au participat la festivitățile religioase ale Bisericii noastre din octombrie 1955. În declarația transmisă de Radio-București, Mitropolitul Atenagora, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice, a spus printre

alte: «În această parte a timpului am cunoscut destule laturi ale vieții religioase a României. Dar mi-am îndreptat atenția mea spre noua organizare a vieții monahale pe care am văzut-o aici... Datorită Prea Fericirii Sale Patriarhului D.D. Justinian am vizitat vreo zece mănăstiri în bună stare sau în reparații. Știu că prin acțiunea lui energică se repară și se organizează zeci de alte mănăstiri, și mărturisesc că această organizare a lor este foarte metodică și întemeiată pe o bază strălucită. La sfintele Mănăstiri Hurezi și Țigănești, unde nu m-am dus ca simplu vizitator de moment, ci am rămas acolo ca oaspete, am avut vreme să urmăresc viața monahiilor și să admir duhul care dirijează viața actuală a monahismului românesc. Aceasta se manifestă aproape în întregime în muncă și rugăciune. Acum nu mai este acolo viață inactivă, ci viață de stup de albine».

Mitropolitul Hrisostom, din partea Arhiepiscopiei Greciei, a declarat: «Sub conducerea și cu informațiile date la fața locului de Prea Fericitul Patriarh, am străbătut multe din sfintele mănăstiri din provincie și am constatat pe de o parte strălucita organizare a monahismului, iar pe de altă parte râvna divină și ocrotirea părintească față de călugări și călugărițe pentru care a și reparat clădiri ale mănăstirilor și altele mai încăpătoare a zidit din temelie. Biserica Română poate să se mîndrească cu drept cuvînt că a ținut monahismul la înălțimea cuvenită, în timp ce în alte părți se observă decăderea lui și indiferența credincioșilor». Acestor aprecieri li s-ar putea adăuga multe altele din acel timp.

În urma vizitelor făcute la unele mănăstiri din Arhiepiscopia Bucureștilor, în octombrie 1967, Sanctitatea Sa Atenagora, Arhiepiscopul Constantinopolului și Patriarh ecumenic, în cuvîntarea ținută la Mănăstirea Ghighiu a spus, printre altele: «Mănăstirile sînt organizate în modul cel mai strălucit. Rugăciunile și adorarea față de Dumnezeu întretin mai departe aceste așezăminte, dar și munca, de slujire a nevoilor Bisericii, și de slujire a nevoilor poporului. Dar mănăstirile din România prezintă și un alt aspect: dezvoltarea culturală și spirituală, cultivarea literelor teologice.

După vizita în România, în noiembrie 1967, Cardinalul Dr. Franz König a declarat presei, la Viena, printre altele, că: «Patriarhul Justinian a ținut să-l însoțească personal în vizitele făcute la diferite mănăstiri și alte instituții ale Bisericii Ortodoxe Române. În mănăstiri, îndeosebi în mănăstirile de maici, se constată o adîncă evlavie monahală și o bogată viață spirituală trăită în credință»¹¹.

În articolul *O vizită la mănăstirile românești din Moldova*, Prof. Anneros Dietrich scrie, printre altele: «Cine a stat o dată în fața bisericii din Sucevița, cetatea monahicească așezată fermecător la poalele Carpaților, nu va uita niciodată evenimentul... Liniștea și pacea de aici nu trebuie identificate cu o izolare «dușmănoasă» de lume. Și aici nu există ascetism întunecat; stareța care știe a istorisi vioi despre oaspeți din toată lumea; călugărița care, văzîndu-mă șezînd pe iarbă, îngrijorată îmi aduse o băncuță, dînsa și celelalte surori și toți frații din monahism pe care i-am întîlnit în mănăstire sînt plini de voioșie interioară, de o domoală veselie a inimii care radiază și se transmite celorlalți. Nu-i atmosferă degajată de o «fugă de lume», ci sinceritatea plină de încredere față de lume, care participă la dezvoltarea unei noi orînduiri sociale și-i dispusă să:

11. «Katholische Press», 24. XI. 1967 — Viena.

slujească pacea și în afară de zidurile mănăstirii... Am vizitat Mănăstirea Neamț, pitoresc așezată, zidită în secolul al XV-lea și deci cea mai veche mănăstire din Moldova. În curtea interioară am sărit peste cărămizi și grinzi — de altfel, după experiențele avute, m-aș fi mirat să ajung la o biserică sau mănăstire la care să nu găsesc lucrări de zidărie sau restaurare. De aceea nici nu este nicăieri atmosfera de melancolie produsă de ruine; clădirile proaspăt reparate au totdeauna ceva din afirmația vieții. Da, a fost mult ce admira, lucruri vechi și noi... Privesc mănăstirile Moldovei ca mărturii înseminate ale istoriei și culturii țării lor și, în primul rând, ca mărturiile unui creștinism viu, care unește cu adâncă evlavie tradițiile ortodoxe cu cerințele zilei»¹².

Hélène și Pierre Willemart, după ce vorbesc de valoarea și semnificația picturii exterioare moldovenești, cu multe referințe la trecutul istoric al poporului român, descriu pe larg modul cum călugărițele și credincioșii veniți din împrejurimi participă la sfânta liturghie în biserica Mănăstirii Agapia, precum și cinstea ce li s-a făcut de a fi invitați la cină de stareța mănăstirii. În încheiere ei spun: «Ștefan cel Mare nu era departe de ei și lumea plină de demnitate care trăiește încă în frescele de pe zidurile bisericilor din Moldova părea că se regăsește, aici la Agapia, în realitatea noastră de fiecare zi»¹³.

Sub titlul *Drumul meu la Văratec — O insulă pentru Hristos în Carpați*, Peter Heiman din Berna notează impresiile sale frumoase despre unele localități din Dobrogea și Moldova și în special despre Mănăstirea Văratec unde a participat la oficierea liturghiei și a discutat cu diferite maici; toate acestea el le descrie amănunțit¹⁴.

Abatele Andrei Nurdin din Besançon — Franța, într-o scrisoare trimisă maicilor de la Moldovița din nordul Moldovei, în ianuarie 1968, scrie printre altele: «...Cum să nu-mi aduc aminte de Mănăstirea Moldovița, de ospitalitatea desăvârșită pe care ne-ați arătat-o în iulie trecut; de minunata voastră biserică și de frescele ei... La începutul acestui an, mă gândesc în mod special la voi, la Patriarhul Justinian, la Mitropolitul Iustin și la toți frații mei ortodocși. Adevărul este că, pentru prima dată, la voi mi-am putut da seama cu adevărat de bogățiile liturgice și iconografice ale Orientului, pe care nu le voi putea uita niciodată».

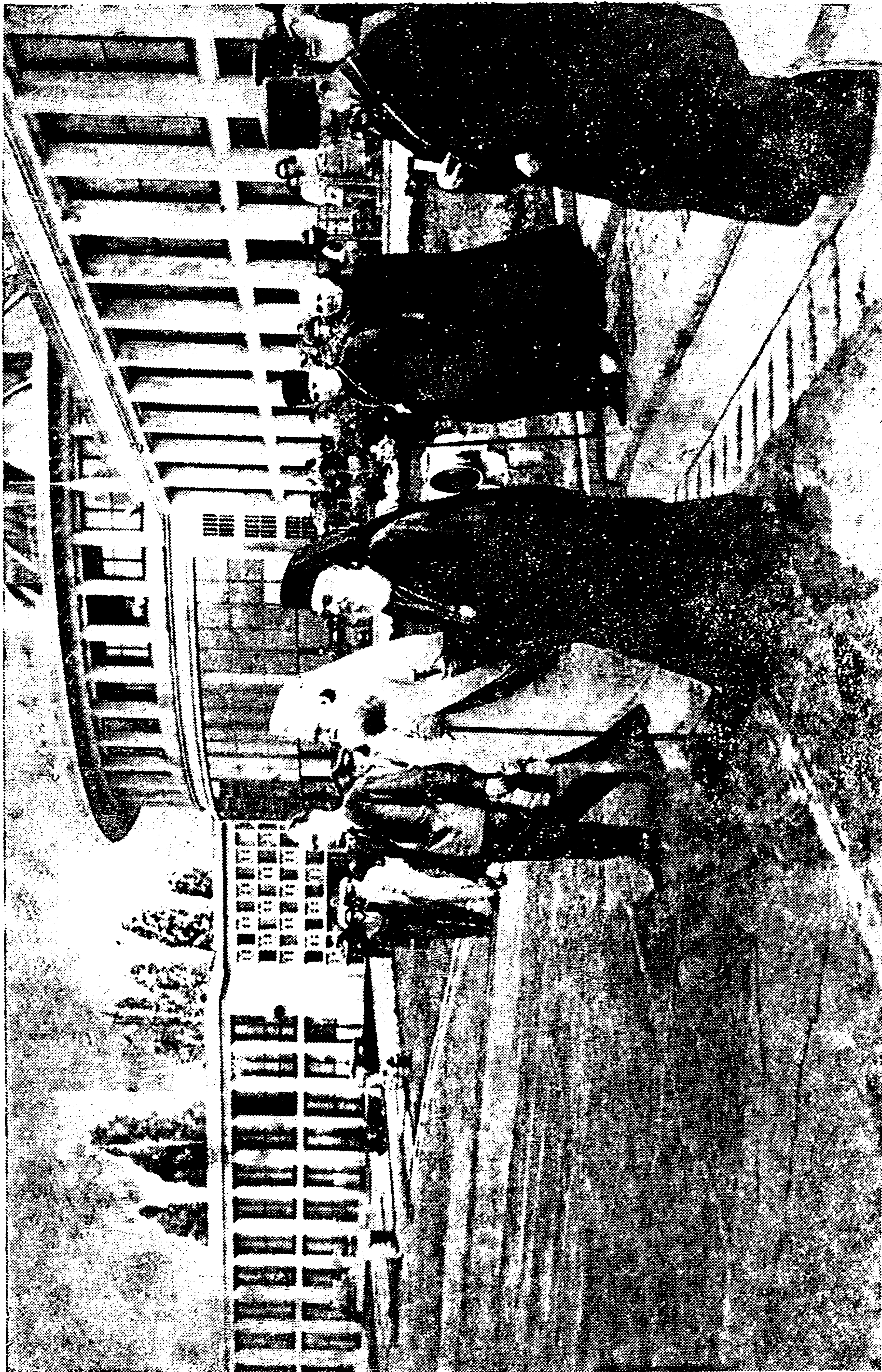
Am reprodus numai câteva din numeroasele impresii ale vizitatorilor străini privind mănăstirile noastre, impresii publicate în reviste și ziare străine. «Cărțile de aur» de la mănăstiri conțin de asemenea impresii deosebit de elogioase la adresa mănăstirilor, a Bisericii noastre și a poporului român în general, cu referințe la trecut și prezent. Cercetarea atentă a acestor cărți de aur și a condițiilor de impresii este într-adevăr deosebit de instructivă și revelatoare în această privință.

*

12. Cotidianul «Die Union» din Dresda, nr. 92/1966, trad. în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLII (1966), nr. 7—8, p. 442—443.

13. Articolul *Frescele Moldovei*, în «Patriote illustrée», 17—23. IV. 1966, Bruxelles, p. 20—27.

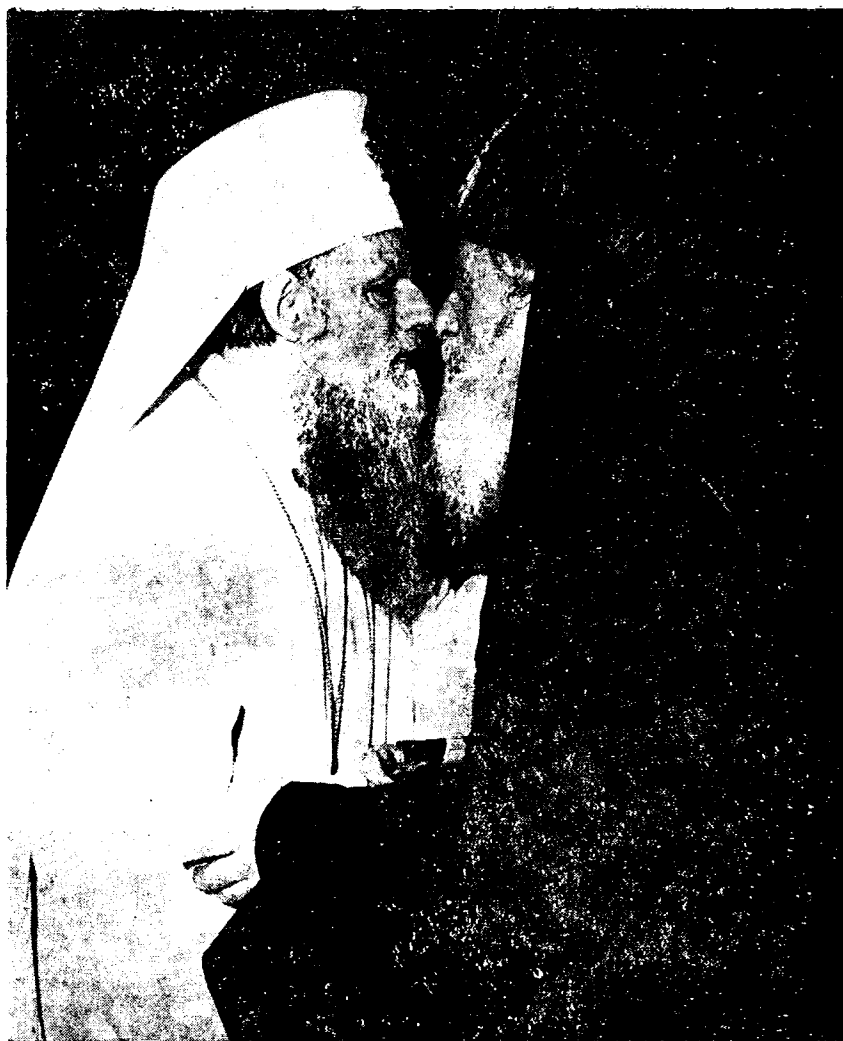
14. Vezi «Die Sonntagsillustrierte der Neuer Berner Zeitung», nr. 291, 12—13 dec. 1964, trad. în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIII (1967), nr. 5—6, p. 414—418.

Prea Fericitul Patriarh Justinian conducind la aeroport pe Sanctitatea Sa
Patriarhul Benedict al Ierusalimului

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Chiril al
Bulgariei, la despărțire

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul
Efrem al II-lea al Gruziei, la despărțire

Revistele bisericești — centrale și mitropolitane — publicate în Patriarhia Română

Ca și alte sectoare ale vieții bisericești, în ultimile două decenii¹⁵, viața mănăstirilor noastre a fost mereu în atenția și grija părintească a Sfântului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Ca urmare a acestei purtări de grijă, a unei stăruitoare acțiuni de îndrumare, mănăstirile noastre au realizat un însemnat progres atât în ceea ce privește latura duhovnicească-culturală, cât și cea gospodărească. În comunitățile noastre monahale s-a statornicit un duh nou de viață, de trăire a virtuților creștine, de muncă statornică și pilduitoare, de dăruire și slujire continuă a mesajului evanghelic în viața de astăzi a Bisericii noastre strămoșești.

Aceste roade dobândite pe calea virtuții, a luminii, a muncii și a slujirii frățești, împreună cu hotărîrea de a le înmulți în viitor, constituie cel mai prețios omagiu pe care viețuitorii mănăstirilor noastre îl prezintă în fața Întîistătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian, la popasul sărbătorec de împlinire a 20 de ani de slujire patriarhicească.

Arhim. IRINEU CRĂCIUNĂȘ

LE SOIN ENVERS LES MONASTERES ROUMAINS PENDANT LES DEUX DERNIERS DÉCENNIES

R É S U M É

Après la deuxième guerre mondiale, on a ressenti dans l'Église Orthodoxe Roumaine la nécessité d'un renouvellement de la vie monacale, afin de réessusciter l'ancienne tradition ecclésiastique de l'Orthodoxie ainsi que l'esprit authentique de l'Évangile du Christ dans les monastères des religieux et des religieuses.

L'initiative de cette réforme monacale appartient au Saint Synode de l'Église Orthodoxe Roumaine et surtout à Sa Béatitude le Patriarche Justinian.

Les principes du programme de ce renouvellement monastique ont été inscrits d'abord dans le Statut de l'Église Orthodoxe Roumaine de 1949 (art. 74—86), dans le Règlement pour l'organisation de la vie monacale de 1953, et ensuite dans le deuxième Règlement pour l'organisation et le fonctionnement des monastères de 1959.

Le principe fondamental qui se trouve à la base de cette importante réforme est l'introduction dans la vie des monastères d'un monachisme actif et éclairé

15. În afară de lucrările citate, au mai fost folosite: Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Importanța și sensul desăvîrșirii în monahism*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 3—4; Pr. Prof. D. Stăniloae, *Temeiuri dogmatice și duhovnicești pentru viața monahală de obște*, în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 7—8; Idem, *Starețul Gheorghe și Sfântul Calinic de la Cernica*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1953), nr. 11—12; Arhim. Ghermanó Dineață, *Innoiri în viața Sfintei Episcopii a Rîmnicului și Argeșului*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), nr. 11—12; Pr. Gh., *Viața monahală în ultimii zece ani*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 5—6; Ierod. Irineu Crăciunaș, *Chipul călugărului îmbunătățit*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), nr. 3—4; Idem, *Îndrumătorul duhovnicesc și ucenicul după Sfinții Părinți*, în «Studii teologice», VIII (1956), nr. 9—10; Benedict monahul, *Ecoul festivităților religioase ale Bisericii Ortodoxe Române din octombrie 1955*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 1—2; Redacția, *Mărturii de peste hotare despre Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 5; Arhim. Ilarion Tonev, *Mănăstirile din România*, în «Țercoven vestnic», 28—29/1957, Sofia, recenzat în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 1—2.

qui puisse harmoniser la vie spirituelle avec la vie sociale et culturelle de notre pays. On connaît que le principe essentiel du monachisme orthodoxe, établi par les Saints Pères à l'époque d'or de l'Église, est la prière et le travail. Les religieux et les religieuses doivent observer et respecter volontairement avant tout la pratique des vertus monacales, la pauvreté, la chasteté et l'obéissance.

Par la prière, les moines et les nonnes sont sans cesse en communion avec Dieu, par laquelle ils arrivent à leur renouvellement spirituel, à l'accomplissement du visage angélique. D'après le Règlement, ils peuvent réaliser cette communion continuelle avec Dieu par la participation régulière aux saints services liturgiques, par l'accomplissement de la prière individuelle, dans leurs cellules et aussi par l'oraison mentale et d'autres pratiques ascétiques. Le travail est uni à la prière, d'après l'ancienne tradition de l'Église.

La communion spirituelle avec Dieu et la communion de l'amour entre les frères implique naturellement l'organisation de la vie en commun dans les monastères. Le plus grand nombre de monastères de la Roumanie ont un régime de vie en commun, mais ils existent également quelques monastères avec un régime idiorhythmique. Les monastères et les skytes sont encadrés dans l'organisation de chaque évêché. Le plus grand nombre de monastères se trouvent dans les Archevêchés de Bucarest, Jassy, Craïova et dans l'Evêché de Rîmnic-Argheș. En ce qui concerne le travail, il est divisé d'après le profil de chaque monastère.

Dans les monastères de religieuses fonctionnent des ateliers pour la confection des étoffes et des habits sacerdotaux (Tîrgoviște), des ateliers pour l'encadrement des icônes, ou bien ils s'occupent avec d'autres travaux comme par exemple des tapis, des broderies, des tissus et des coutures populaires artistiques.

Dans les monastères des religieux il y a des ateliers de couture, de forgerie, de menuiserie, de cordonnerie. D'autres moines confectioonnent le mobilier nécessaire pour la décoration des églises et quelques-uns s'occupent avec la picture religieuse. Il y a aussi des moines qui travaillent dans le secteur agricole, en s'occupant avec l'horticulture, la pomiculture, ou bien avec les ruches.

Les moines et les nonnes qui ont fini leurs études dans les instituts théologiques universitaires sont employés d'habitude dans la chancellerie, ou bien dans les bibliothèques, les archives et les musées religieux.

Les principaux monastères de l'Archevêché de Bucarest sont les suivants: Cernica, Căldărușani, Pasărea, Ciorogîrla, Țigănești, Ghighiu, Sinaia, Suzana, Cheia, Dealu, Peștera Ialomicioarei, Nămăești.

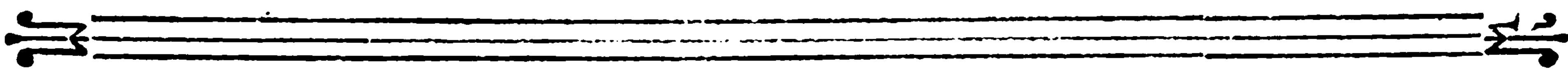
Dans l'Archevêché de Jassy se trouvent les célèbres monastères: Neamț, Putna, Agapia, Văratîc, Secu, Sihăstria, Sucevița, Moldovița, Bistrița, Slatina, Sfîntul Ioan-Suceava, Dragomirna, Cetățuia.

Dans l'Archevêché de Craïova et l'Evêché de Rîmnic-Argheș il y a également beaucoup de monastères, parmi lesquels les plus connus sont les suivants: Tismana, Strehaia, Gura Motrului, Brîncoveni, Călușu, Mamu, Dobrușa, Govora, Bistrița, Hurezi, Polovragi, Cozia, Cornet, Dintr-un Lemn, Stănișoara.

Les monastères roumains sont non seulement des lieux de recueillement et de prière pour les moines et les fidèles, mais ils sont également parmi les plus intéressants monuments historiques des pays roumains. C'est pour cela qu'ils sont visités chaque années de plus en plus d'un grand nombre de touristes étrangers qui restent émerveillés de leur richesse et leur valeur artistique.

Le peuple roumain est fier d'avoir de tels monuments religieux et artistiques à la fois, qui constituent en même temps à juste titre un trésor inégalable pour l'art et la culture mondiales.

PREOCUPĂRI ȘI ÎNFĂPTUIRI PENTRU RIDICAREA CULTURII TEOLOGICE

ORGANIZAREA BIBLIOTECILOR PATRIARHALE

Bisericile Ortodoxe Naționale au participat totdeauna și la grija deosebită pentru dezvoltarea culturală a popoarelor în viața cărora au activat. Atît dezvoltarea duhovnicească precum și dezvoltarea culturală în genere s-au întemeiat pe existența cărții, pe păstrarea cărții și pe punerea ei la îndemîna credincioșilor. Alături de efortul făcut de către stat și de către particulari, Biserica Ortodoxă a strîns și a depozitat cartea bisericească și pe cea de cultură în mînăstiri și în biserici, de unde roadele ei s-au răspîndit în sînul poporului credincios.

Mînăstirile românești împrăștiate pe întregul cuprins al țării au fost școlile de zidire sufletească și culturală a poporului român. În ele s-a zămislit istoria neamului, întru dreapta credință și întru cultura cu adevărat universală.

Mînăstirea ortodoxă a fost vatra de lumină duhovnicească, de dragoste de oameni și de Dumnezeu, de iubire de neam și de patrie, pentru poporul nostru românesc, cu sufletul plămădit în veacuri de restriște și bejenie.

Este așadar o mîndrie îndreptățită pentru Biserica Ortodoxă Română faptul că ea a fost pentru neam și patrie o vatră de cultură nu numai duhovnicească ci și culturală. Ea a păstrat curată ființa neamului românesc în fața atîtor popoare crotopitoare și a atîtor amare vitregii istorice. Biblioteca mînăstirească și-a avut marile ei rol în educarea și creșterea neamului nu numai pe linia credinței religioase, ci și pe aceea a iubirii de popor. De la ea pornind, s-a înfiripat cu timpul modesta bibliotecă parohială în fiecare sat, iar scaunele de vîlădicie din toate regiunile țării au cultivat o frumoasă tradiție prețuitoare și de valorificare a cărții și a bibliotecii.

Cu osebire scaunele vîlădicești, episcopale și mitropolitane din țările românești s-au străduit la temeluirea unor biblioteci mai bogate și ca număr, dar și ca variație de conținut spiritual, pentru ca în acest mod să aducă la mîntuire pe tot omul: și pe cel înzestrat cu minte înțelegătoare, ca și pe cel simplu la suflet dar curat la inimă. Figurile smerite de clerici cărturari ai neamului nostru sînt multe. Nu-i cunoaștem pe toți, fiindcă și-au trăit viața lor în cutremurătoare smerenie, dar, prin osîrduitoarea lor grijă pentru sufletul obidiților în vreme păstoriți, ei au adunat carte cu carte, pe limbă elinească sau slavonicească scrisă, au tipărit ei înșiși — meșteri făcîndu-se în ale tiparului — cărți de slujbă bisericească și de zidire sufletească, pentru credincioși, mai întîi pe slavonie și apoi în curat grai românesc.

Dacă în vremea de azi sînt arătoase, și ne umplu sufletul de admirație, bibliotecile de pe lîngă scaunele de reședințe episcopale, să nu uităm pe arhierii strădalnici care au ostenit pentru temeluirea și îmbogățirea lor. Nu încape îndoială

Revistele bisericești — centrale și mitropolitane — publicate în Patriarhia Română

Ca și alte sectoare ale vieții bisericești, în ultimile două decenii¹⁵, viața mănăstirilor noastre a fost mereu în atenția și grija părintească a Sfântului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Ca urmare a acestei purtări de grijă, a unei stăruitoare acțiuni de îndrumare, mănăstirile noastre au realizat un însemnat progres atât în ceea ce privește latura duhovnicească-culturală, cât și cea gospodărească. În comunitățile noastre monahale s-a statornicit un duh nou de viață, de trăire a virtuților creștine, de muncă statornică și pilduitoare, de dăruire și slujire continuă a mesajului evanghelic în viața de astăzi a Bisericii noastre strămoșești.

Aceste roade dobândite pe calea virtuții, a luminii, a muncii și a slujirii frățești, împreună cu hotărîrea de a le înmulți în viitor, constituie cel mai prețios omagiu pe care viețuitorii mănăstirilor noastre îl prezintă în fața Întîistătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian, la popasul sărbătoresc de împlinire a 20 de ani de slujire patriarhicească.

Arhim. IRINEU CRĂCIUNĂȘ

LE SOIN ENVERS LES MONASTERES ROUMAINS PENDANT LES DEUX DERNIERS DÉCENNIES

R É S U M É

Après la deuxième guerre mondiale, on a ressenti dans l'Église Orthodoxe Roumaine la nécessité d'un renouvellement de la vie monacale, afin de réessusciter l'ancienne tradition ecclésiastique de l'Orthodoxie ainsi que l'esprit authentique de l'Évangile du Christ dans les monastères des religieux et des religieuses.

L'initiative de cette réforme monacale appartient au Saint Synode de l'Église Orthodoxe Roumaine et surtout à Sa Béatitudo le Patriarche Justinian.

Les principes du programme de ce renouvellement monastique ont été inscrits d'abord dans le Statut de l'Église Orthodoxe Roumaine de 1949 (art. 74—86), dans le Règlement pour l'organisation de la vie monacale de 1953, et ensuite dans le deuxième Règlement pour l'organisation et le fonctionnement des monastères de 1959.

Le principe fondamental qui se trouve à la base de cette importante réforme est l'introduction dans la vie des monastères d'un monachisme actif et éclairé

15. În afară de lucrările citate, au mai fost folosite: Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Importanța și sensul desăvîrșirii în monahism*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 3—4; Pr. Prof. D. Stăniloae, *Temeiuri dogmatice și duhovnicești pentru viața monahală de obște*, în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 7—8; Idem, *Starețul Gheorghe și Sfîntul Calinic de la Cernica*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1953), nr. 11—12; Arhim. Ghermanó Dineață, *Innoiri în viața Sfintei Episcopii a Rîmnicului și Argeșului*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), nr. 11—12; Pr. Gh., *Viața monahală în ultimii zece ani*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 5—6; Ierod. Irineu Crăciunaș, *Chipul călugărului îmbunătățit*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), nr. 3—4; Idem, *Indrumătorul duhovnicesc și ucenicul după Sfinții Părinți*, în «Studii teologice», VIII (1956), nr. 9—10; Benedict monahul, *Ecoul festivităților religioase ale Bisericii Ortodoxe Române din octombrie 1955*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 1—2; Redacția, *Mărturii de peste hotare despre Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 5; Arhim. Ilarion Tonev, *Mănăstirile din România*, în «Țercoven vestnic», 28—29/1957, Sofia, recenzat în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 1—2.

că Scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei s-a îngrijit de o asemenea bibliotecă nu mult teologică și mai puțin laică. Nu totdeauna s-au găsit însă custozi cu vrednicie pentru păstrarea și îngrijirea cărților. Adesea unii le-au risipit nu din rea voință, ci din nepăsare. Așa ne explicăm faptul că vrednicul de pomenire patriarh al României Miron Cristea a lansat, la începutul anului 1932, rugare către țară, clădărești și popor, instituții de cultură și intelectuali, ca fiecare după slobozenia inimii să facă danie de carte cu osebită bisericască și românească pe seama unei biblioteci a Sfintei Patriarhii pe care personal a îmbogățit-o cu propria-i bibliotecă. Și danii s-au făcut se pare cu osebită îndestulare. Academia Română însăși a pus la dispoziție un mare număr de publicații, cărți și reviste pentru creșterea bibliotecii Sfintei Patriarhii. Îndemnul din partea Conducerii superioare a Sfintei Patriarhii s-a repetat în cursul aceluiași an, insistându-se ca să se dăruiască și cărți vechi tipărite în limba românească și manuscrise referitoare la momente vrednice de memorie din istoria neamului nostru. Înainte de apelul către țară al patriarhului Miron Cristea, trebuie să amintim gestul de rară frumusețe și faptă bună al mitropolitului primat al Țării Românești, Conon Aramescu-Donici, care și-a lăsat în palatul mitropolitan, după săvârșirea sa din viață, frumoasa bibliotecă pe care și-o încheșase cu trudă din cărți rare și mai ales străine.

Între acestea trebuie neapărat să amintim, pentru vechimea ei istorică: *Code argenteus*, incunabul al episcopului got Ulfilas, tipărit la Upsala, despre care s-a învrednicit să scrie venerabilul preot profesor de teologie, exegetul Vasile Gheorghiu, bazat pe o fotocopie primită de la Londra.

Adăugăm că majoritatea cărților donate de mitropolitul primat Conon au fost legate, iar o parte din cărțile donate de patriarhul Miron Cristea s-au compactat și legate la Mănăstirea Cernica.

Trebuie să accentuăm zelul primului patriarh al României pentru întemeierea unei biblioteci pe seama Sfintei Patriarhii sub motivația că apelul său către țară a avut un răsunet viu și fructuos. Totodată patriarhul Miron Cristea a purtat în suflet și năzuința ridicării unui locaș cu specială destinație pentru adăpostirea acestor biblioteci. Dacă această frumoasă năzuință nu s-a împlinit, în schimb biblioteca s-a înfiripat și a crescut simțitor chiar în timpul păstoriei sale, îmbogățindu-se din danii cu tipărituri vechi slavone și românești, cu manuscrise vechi și noi, slavone și românești, cu colecții de reviste bisericești și laice și cu opere mai noi, românești și străine, cu conținut religios, istoric, literar și filozofic.

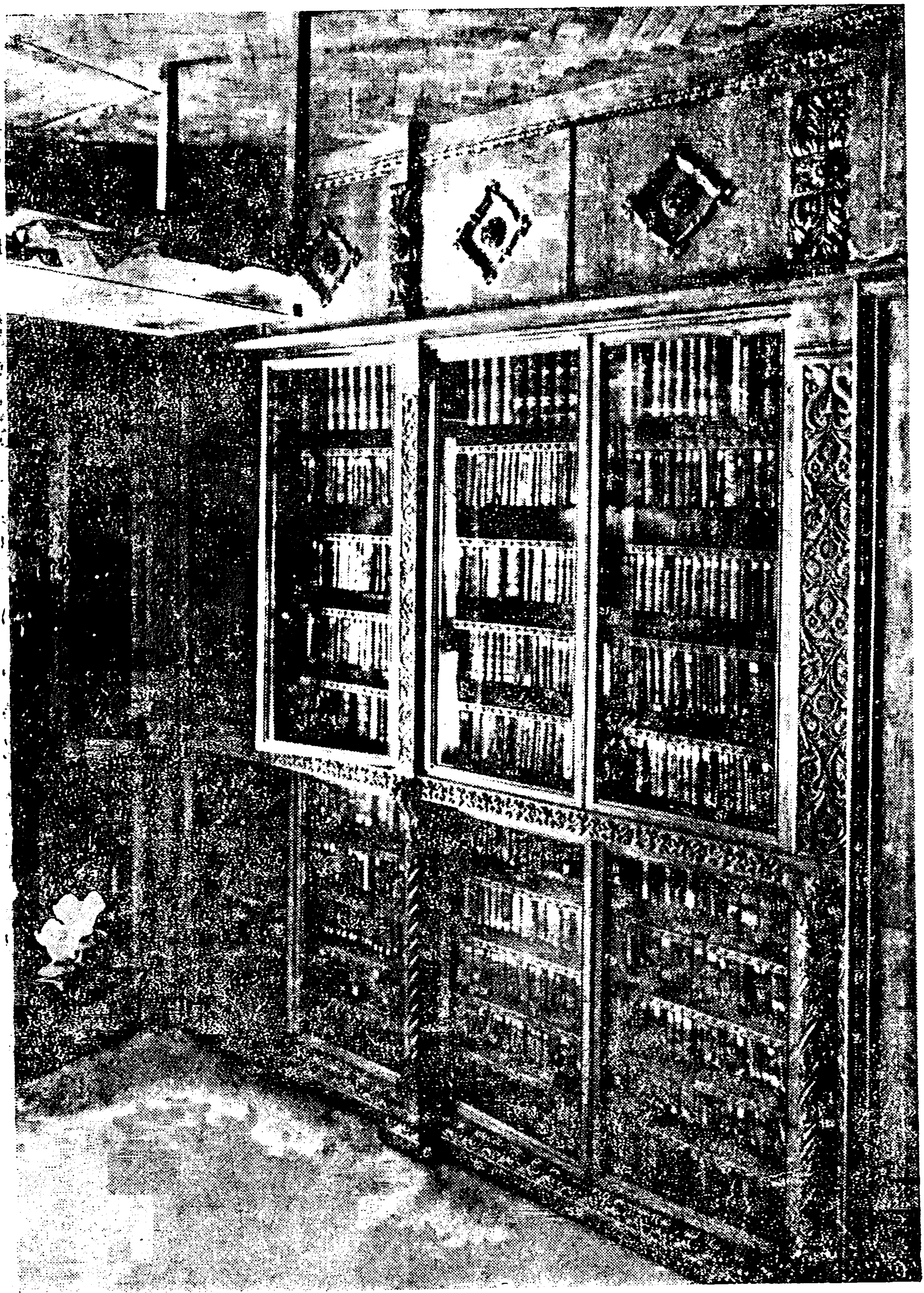
Nu trebuie trecute cu vederea nici meritele patriarhului Nicodim, fost în tinerețe stareț al Mănăstirii Neamț, vatra monahismului românesc, obișnuit prin trudă cu munca tiparului, cu sîrguința traducerii, toată viața îndrăgostit de scrisul religios și de slova românească.

*

Deosebitul merit de a fi dus la bun sfârșit munca de orînduire și de surprinzătoare îmbogățire a Bibliotecii patriarhale, într-un timp relativ scurt, revine însă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Spirit de o rară exigență înfăptuitoare, caracteristică personalității Prea Fericirii Sale multilateral-creatoare, de la începutul păstoriei Sale, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost frământat și preocupat permanent de a da durabilitatea necesară tuturor înfăptuirilor bisericești cerute de condițiile sociale noi și tuturor instituțiilor religioase întemeiate și patro-

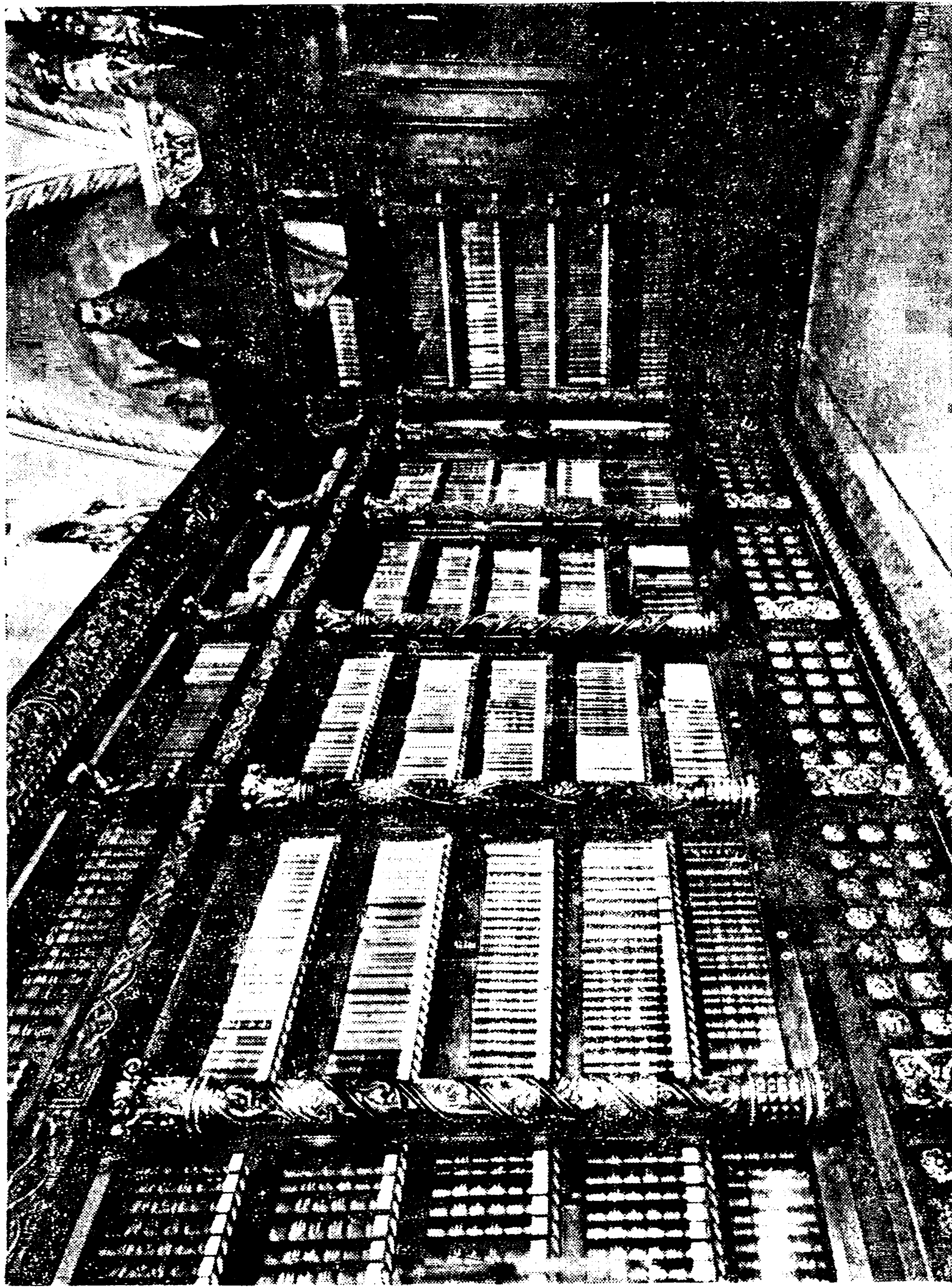
rai
cie
ță
rh
er
să
eci
le
s-
n-
-a
te
at
s-
i-
se
x
a
-
t
i
a
a
-
i
a
i

Interior din Biblioteca Sfintului Sinod — Nișa nr. 1

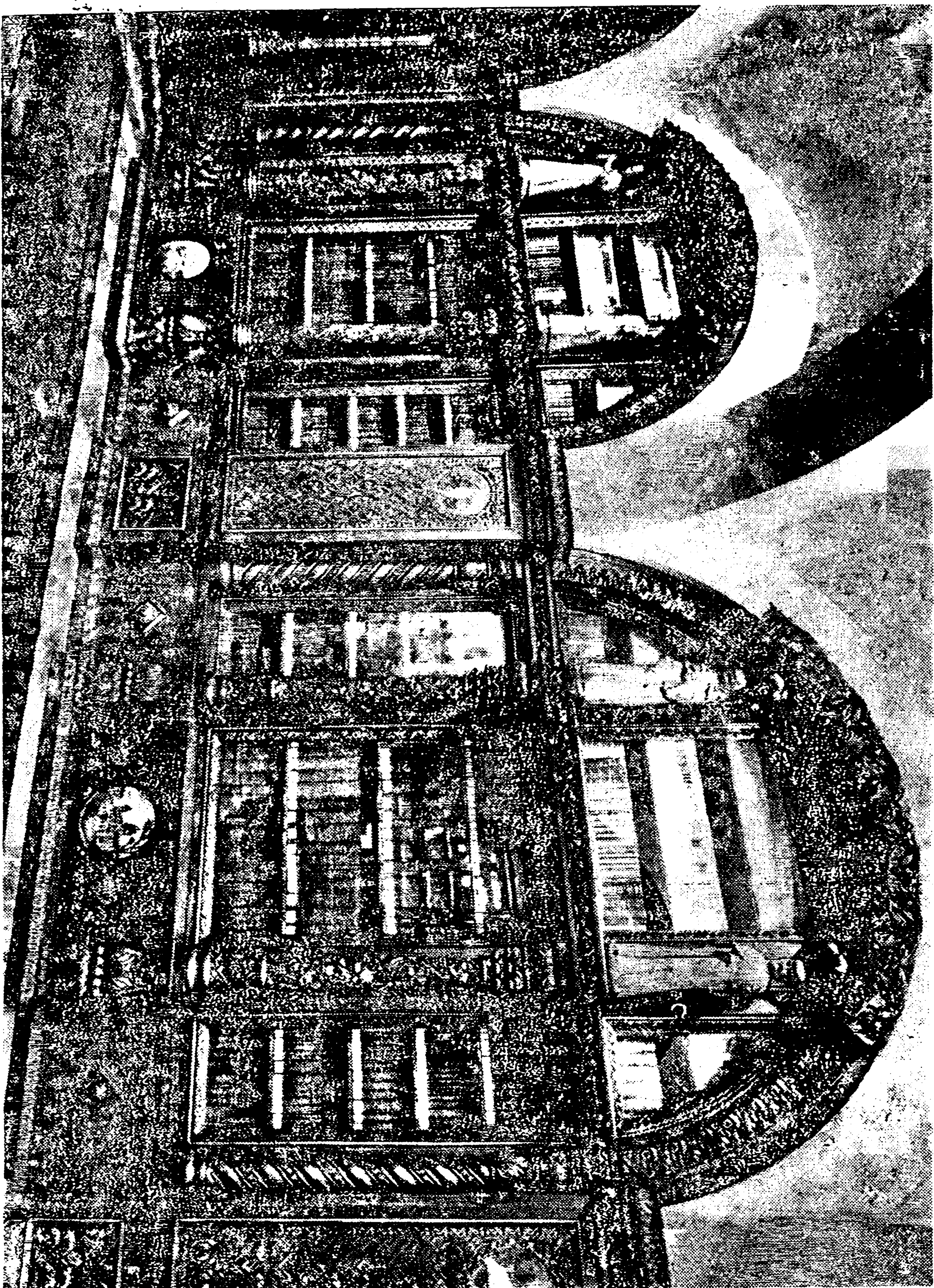

Interior din Biblioteca Sfintului Sinod — coridorul central

Biblioteca din palatul patriarhal — aspecte ale depozitului din cabinetul de lucru
al Prea Fericitului Patriarh Justinian

Biblioteca din palatul patriarhal — aspecte ale depozitului din Sala Sinodală

nate de Biserică : mănăstiri, biserici cu trecut glorios, monumente istorice, instituții de învățământ teologic și biblioteci în care este adăpostită cartea de învățătură a credinței noastre ortodoxe. Ne oprim mai pe larg la strădania neobosită a Prea Fericitului Patriarh Justinian de a îmbunătăți starea și a îmbogăți zestrea bibliotecilor Sfintei Patriarhii.

De când a urcat la cîrma Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, una din gri-jile permanente care l-au frămîntat a fost să dea o bună organizare și să îmbunătățească cele trei biblioteci de teologie ortodoxă din orașul de reședință al Patriarhiei Române: Biblioteca Sfîntului Sinod, Biblioteca Palatului Patriarhal și Biblioteca Institutului teologic de grad universitar, ridicîndu-le pînă la nivelul și la exigențele teologiei și culturii actuale.

Toate acestei trei biblioteci au un trecut istoric propriu, cu o existență de adîncă vechime.

Biblioteca Institutului teologic provine din biblioteca fostei Facultăți de teologie ortodoxă a Universității din București, Biblioteca fostei Facultăți de teologie de la Suceava, Biblioteca fostului Internat teologic din București și Biblioteca fostului Seminar Central din București.

Biblioteca Sfîntului Sinod aflătoare în incinta Mînăstirii Antim a pornit la drum cu dania de cărți a mitropolitului Nifon cu cca 4000 de volume ; iar *Biblioteca din palatul patriarhal* a fost întemeiată de mitropolitul primat Conon Aramescu-Donici și îmbogățită prin strădania Patriarhilor Miron și Nicodim.

Azi *Biblioteca din palatul patriarhal* numără cca 13.000 de volume, dintre care 2.000 de numere sînt cărți vechi și tipărituri rare, precum: *Biblia lui Luther*, Wittemberg, 1546 ; *Novum testamentum...* ab Erasmo Roterodamo, 1522 ; I. D. C. Cantemir, *Divanul lumii cu înțeleptul sau giudețul sufletului cu trupul* (1698) ; *Carte românească de învățătură*, Varlaam, Iași, 1643 ; *Indreptarea Legii*, Tîrgoviște, 1652 ; Martin Luther, *Caput sextum divi Pauli ad Ephesios de Christianorum panoplia*, Haganoae, 1535 ; Martin Luther, *Catechismus, lectus, dignissimus, latinas factus par Vincentium Obsopoecum*, 1536 ; Martin Luther, *Kurz Bekentrus... vom heiligen Sacrament*, Wittemberg, 1567 ; Martin Luther, *Omnium Operum*, II, IV, V, Wittemberg, 1546, 1552, 1554 ; Martin Luther, *Parvus catechismus*, Witebergae, 1536 ; Martin Luther, *Sermones aliquot sanc quam...* Argentorati, 1526 ; Martin Luther, *Simplex at aftissimus orandi modus*, Witebergae, 1537 ; Martin Luther, *Tessaradecas consolatoria pro laborantibus*, Wittemberg, 1535.

Tot aici se găsesc și crica 300 de manuscrise, dintre care unele de remarcabilă caligrafie, care sînt o adevărată încîntare, ca de exemplu *Sbornic slavon* al episcopului Gherman al Ohridei din 1359 ; Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Sfînta Evanghelie după Ioan*, ms. grecesc, 1576.

Biblioteca Sfîntului Sinod are aproape 50.000 volume dintre care sînt catalogate la rubrica cărți vechi circa 4.000 de volume, iar numărul manuscriselor urcă la 450 din care 200 fiind mai vechi (secolul al XVI-lea și al XVII-lea), iar 250 mai noi (secolul al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea). Între cărțile vechi și rare putem cita următoarele: *Cazania lui Varlaam*, Iași, 1643 ; *Indreptarea Legii*, Tîrgoviște, 1652 ; *Evanghelia învățătoare*, Dealu, 1649 ; *Noul Testament*, Bălgrad, 1648 ; *Biblia adecă Dumnezeasca Scriptură*, — a lui Șerban Cantacuzino, București, 1688 ; *Bibliea adecă Dumnezeasca Scriptură*, Blaj, 1795 ; *Scutul katekismului cu*

răspuns den Scriptura Sfântă împotriva răspunsului a doua țări fără Scriptură Sfântă, Bălgrad, 1656; Apostol, București, 1683; Evhologhiu, Rîmnic, 1706; Sfînta Evanghelie, București, 1682; Sfînta Evanghelie, Blaj, 1765; Sfînta Evanghelie. Snagov, 1697; Sfînta Evanghelie, București, 1693; Sfîntul Ioan Hrisostom, Mărgăritarele, Veneția, 1621.

Iar dintre tipăriturile rare cităm numai cîteva: *Varii historiae romanae scriptores graeci et latini*, 1545; *Michaelis ritii neapolitani*, Basileam, 1517; *Concordantiae maiores Sacre Bibliae*, Londra, 1545; Τῆς καινῆς Διαθήκης *apanta Novi Testamenti*, Londra, 1622; Nea Διαθήκη, *Novum Testamentum*, Basileae, 1545; *Biblia Sacra*, Londra, 1561; *Actele și decretale Consiliului Tridentin*, Frankfurt am Mein, 1576; I. Chrisostomus, *I. Divina Misa*, Veneția, 1687; *Biblia, Vetus et Novum testamentum*, Roma, 1592; *Doctrina Cristiana*, în limba latină și arabă, Roma, 1613; Τοῦ Ἀγίου Ιουστίνου φιλοσόφου καὶ Μάρτυρος, Lutetiae, 1551.

Din manuscrisele mai importante se pot menționa următoarele: *Tetraevangel*, din secolul al XVI-lea; *Sfîntul Simeon Noul Teolog*; Diaconul Coresi: *Tîlcul Evangheliilor și Molitfelnicul*, care este de o importanță excepțională.

Tot aci trebuie să amintim, de asemenea, manuscrisul de o rară frumusețe artistică în care fiecare pagină prezintă privitorului unele după altele noi modele florale executate în peniță de Maria Sturza și dăruit episcopului Hușilor Silvestru Bălănescu. Manuscrisul este donația Prea Fericitului Patriarh Justinian și cuprinde *Liturgia Sfîntului Ioan Gură de Aur și a Sfîntului Vasile cel Mare*.

Desigur, Biblioteca Sfîntului Sinod este cea mai bogată și crește simțitor an de an cu importante lucrări de teologie. Aici s-au vărsat cele mai bogate fonduri de cărți, donate ori cumpărate, pe care socotim nimerit să le consemnăm:

Biblioteca mitropolitului Nifon (cca 4.000 de volume); Biblioteca Mînăstirii Antim (973 de volume); Biblioteca prof. Nicolae Popescu (7214 de volume); Biblioteca Academiei teologice — Blaj (5357 de volume); Biblioteca episcopului Nicolae Popovici (3979 de volume); Biblioteca prof. D. Neda, Blaj (1758 de volume); Biblioteca Gh. Ciuhandu — Blaj (circa 4000 de volume); Biblioteca Augustin Popa-Blaj (circa 1222 de volume). Dublete din Biblioteca Institutului teologic (8819 de volume); Dublete din Biblioteca palatului patriarhal (3829 de volume).

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian nu numai că a alocat fonduri speciale pentru cărți, ci a dăruit celor două biblioteci patriarhale cărțile personale și pe cele primite de la diferite personalități străine care au vizitat Biserica Ortodoxă Română.

Din cele arătate pînă aici reiese că Prea Fericitul Patriarh Justinian este adevăratul ctitor al actualelor Biblioteci patriarhale.

*

Este necesar să precizăm că pe lîngă faptul că a dat Bisericii acest tezaur de carte teologică și bisericească, Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut ca mobilierul însuși în care sînt păstrate cărțile în Bibliotecile patriarhale să fie și obiecte trainice dar și obiecte de artă.

Vizitatorul, cu cel mai pretențios gust artistic, rămîne încîntat de ceea ce vede: în Sala de ședințe a Sfîntului Sinod din Palatul Patriarhal (unde sînt în

majoritate păstrate cărțile vechi românești), mobilierul bibliotecii este împodobit cu minunate sculpturi în lemn; lambriurile acestora reprezintă motive de pe catapetesmele și iconostasele din Mănăstirile Hurezi și Arnota și din bisericile Sărindar, Sfântul Gheorghe și a Mănăstirii Cotroceni, care se pot identifica în marchetăria aflată în partea de jos a mobilierului: Neagoe Basarab. Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu...; iar statuetele de lemn reprezintă diaconi în odăjdii, călugărițe, frați de mănăstire, o țărancă cu coșul de fructe etc., așezate deasupra stîlpilor bibliotecii; această operă de artă plastică românească, de o deosebită valoare, se datorește maestrului Gr. Dumitrescu, căruia i-a fost încredințată lucrarea de către Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Întreaga sculptură în lemn a celor două biblioteci s-a executat în atelierele de sculptură ale Sfintei Patriarhii.

În centrul sălii, deasupra coloanelor de susținere și a arcadelor, se găsesc, de asemenea, executate în lemn de păr, de nuc, în Aldo-relief — cele cinci mitropolii ale Țării Românești cu inscripția ierarhilor care păstoresc eparhiile respective. Atît sala Sinodală cît și Cabinetul de lucru al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, adică cele două corpuri ale Bibliotecii din Palatul Patriarhal, reprezintă un bogat și variat buchet de motive sculpturale bisericești și naționale de o rară și reală frumusețe.

La același nivel artistic se ridică și Biblioteca Sfântului Sinod, de asemenea frecvent vizitată și admirată.

Cele două Biblioteci patriarhale se încadrează în multiplele și importante realizări pe plan administrativ și cultural care încununează într-un mod măreț activitatea creatoare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în timpul celor două decenii de cînd a fost înscăunat ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, înfăptuiri mărețe care îl așază în rîndul celor mai strălucite figuri de ierarhi ai Bisericii noastre.

Arhim. GRIGORE BĂBUȘ

ORGANISATION DES BIBLIOTHÈQUES PATRIARCALES

RÉSUMÉ

Encore depuis son intronisation comme patriarche de l'Église Orthodoxe Roumaine, un des soucis permanents de Sa Béatitude le Patriarche Justinian a été l'organisation et l'enrichissement des trois grandes bibliothèques de théologie orthodoxe de Bucarest:

1. La bibliothèque du Saint Synode, compte quelques 50.000 volumes desquels 400 volumes sont des livres rares, ainsi que 450 manuscrits desquels 200 sont des exemplaires du XVI-e et du XVII-e siècle.

Parmi les livres anciens et rares nous mentionnons: Cazania lui Varlaam (livre de sermons et de récits), Iassy, 1641; Le Nouveau Testament de Bălgrad, 1648; La Bible de Șerban Cantacuzino, Bucarest, 1688 etc. Parmi les oeuvres rares en langues étrangères, nous mentionnons: Varii historiae romanae scriptores graeci et latini, 1545; Novum Testamentum, Basel, 1545; Biblia Vetus et Novum Testamentum, Roma, 1592 etc.

Parmi les anciens manuscrits nous mentionnons: Tetraevangelul (Les quatre Evangiles), puis Molitfelnicul (l'Evchologion) et le Tîlcul Evangheliei (l'explication des Evangiles) du diacre Coresi, tous du XVI-e siècle.

2. La bibliothèque du Palais Patriarcal comprend un fonds d'environ 13.000 volumes, dont 2000 sont des livres et des publications rares: La Bible de Martin Luther, Wittenberg, 1546; Novum Testamentum ab Erasmo Roterodamo, 1552; Carte românească de învățătură (*livre roumain d'enseignement*) du métropolitain Varlaam, Iassy, 1643; Catechismus lectus dignissimus latinus factus per Vincentium Obsopecum, Martin Luther, 1536; 300 manuscrits, dont quelques uns d'une remarquable calligraphie comme: Sobornicul Slavon de l'évêque Gherman d'Ochrida, 1959.

3. La bibliothèque de l'Institut de Théologie, provenant des bibliothèques de l'ancienne Faculté de Théologie de l'Université de Bucarest, de l'ancien Institut théologique de Bucarest, de l'ancienne Faculté de Théologie de Suceava et de l'ancien Séminaire Central de Bucarest, comprend aujourd'hui environ 50.000 titres dont quelques manuscrits et livres rares comme: La Bible roumaine de 1688.

A part le fait que Sa Béatitude le Patriarche Justinian a donné à l'Église un pareil trésor livresque, religieux et de théologie, il a doté aussi les sièges de ces bibliothèques avec un mobilier approprié pour une bonne conservation et consultation des livres.

ORGANIZAREA SCHIMBULUI DE STUDENȚI ÎN TRE BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI CELELALTE BISERICI

Schimbul de burse cunoaște în vremea celor douăzeci de ani de arhipăstorie a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian o înfățișare cu totul nouă.

În vizitele pe care le-a făcut căpeteniilor bisericești de peste hotare, la întrunirile cu diferite delegații ale Bisericilor Ortodoxe surori în străinătate sau în țara noastră și prin corespondență specială cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Prea Fericirea Sa a pus problema schimbului de burse de studii și a găsit ecoul așteptat. S-a ajuns astfel la schimb de burse prin Consiliul Ecumenic al Bisericilor, schimb direct cu Bisericile Ortodoxe surori sau cu alte Biserici și burse oferite direct de Patriarhia Română pentru studenții diferitelor Biserici, în special ai Bisericilor Ortodoxe din Africa.

În urma legăturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Ecumenic de la Geneva, Comitetul de burse al Consiliului Ecumenic a acordat Bisericii noastre, începând cu anul 1962, burse de studii. Întrucât se urmărea, pe de o parte cunoașterea directă a teologiei, organizării și activității Bisericilor respective, cunoașterea stadiului actual al teologiei ecumenice și a muncii desfășurate de Consiliul Ecumenic pentru unitatea Bisericilor, iar pe de altă parte înfăptuirea unei contribuții a Bisericii Ortodoxe Române la promovarea și instaurarea unui comunitarism irenic, au fost desemnați pentru ocuparea acestor burse tineri teologi cu studii de doctorat în teologie deja terminate și deja folosiți în cadrul corpului didactic în instituțiile de învățământ teologic.

În cadrul schimbului de burse dintre Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Ecumenic al Bisericilor, au terminat în acest an școlar la Institutul teologic de grad universitar din București, ca bursieri ai Patriarhiei Române, stagiul pentru care au fost trimiși, soții *Linda* și *John Mayer*, cetățeni americani și *Robin Morrison*, de cetățenie engleză; iar în prezent continuă să studieze *Samir Gholam*, libanez, *George Atic*, sirian, Diac. *A. Geevarghese*, indian și *Tzogas Harilaos*, grec. Pentru anul universitar 1968—1969 acestora li se vor adăuga D-ra *Marie Spiropou-*

los, din Grecia, și *Robert Paul Reiss* din Anglia, rămânând vacante încă două burse pentru care Consiliul Ecumenic al Bisericii va trimite doi studenți la cererea Bisericii membre.

Schimbul de burse direct dintre Biserica Ortodoxă Română și celelalte Biserici Ortodoxe surori cunoaște de asemenea o mare dezvoltare.

Începînd cu anul 1962, studenți în teologie și absolvenți ai cursurilor de doctorat în teologie studiază la Academii duhovnicești ale Bisericii Ortodoxe Ruse, la Academia teologică din Sofia, la Facultatea de teologie din Atena.

Schimb de burse între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană a fost perfectat în urma vizitei în țara noastră a Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, în 1961. Ca urmare, în anul universitar 1966—1967 la Institutul teologic de grad universitar din București a studiat Preotul anglican *Michael Moore*, iar în anul universitar 1967—1968, Dr. *David Hope*, *Michael Brodshaw* și *Derek Barnes*.

Se află în stadiul de perfectare un schimb de burse de studii pentru cursuri de specializare la facultatea de teologie a Universității din Atena și la facultatea de teologie catolică a Universității din Viena.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a deschis noi perspective pentru teologia românească acordînd burse pentru studenții Bisericii din Finlanda, Liban, Etiopia, Uganda, ai Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, studenților teologi români din Ungaria și Iugoslavia.

Astfel în 1950 în urma unui acord între I. P. S. Arhiepiscop Gherman al Careliei și al întregii Finlande și Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române au studiat la Institutul teologic de grad universitar din București, *Ihatsu K. Vaino*, obținînd în 1954 licența în teologie. El a fost urmat în 1952 numai pentru cîteva luni de un student finlandez, *Homanen Inhani*. Tot în 1952, timp de mai bine de jumătate de an a studiat la Institutul teologic din București *Antonik Malek* din Liban. Între 1963 și 1967 a urmat cursurile aceluiași Institut *Mircea Panciuk* din Canada, fiind declarat licențiat în teologie în 1967.

În Institutele și seminariile teologice din țara noastră învață în prezent un număr de peste 15 doctoranzi, studenți și elevi străini cu burse oferite de Patriarhia Română din Fondul Central Misionar și anume: *Abelav Ygzow*, *Haddis Yeshanew*, *Girma Vallekirkos*, *Girma Wondafrash*, la Institutul teologic de grad universitar din București și *Alelygne Ambage* la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu, — toți din Etiopia; *John Ubakula*, *John Wasswa* — studenți și *John Bassajjakitalo* doctorand, la Institutul teologic din București, iar *Daniel Bewette* și *Luswata Constantinos* — elevi la Seminarul teologic din București, — toți din Uganda; studenții libanezi *Nodine Torozi* și *Daniel Bedrane*, urmează cursurile școlii de pictură bisericească.

Pavel Ardelean, român din Ungaria, elev la Seminarul din Caransebeș și trecut în subvenția Episcopiei Aradului; *Turcane Andrei*, român din Iugoslavia, student la Institutul teologic din Sibiu, bursier al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului; *Leslie Newville Jérôme* din Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, și *Lissmann Herbert* din R. F. a Germaniei studiază la Institutul teologic din București.

Prin deosebita purtare de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian, toți acești bursieri străini beneficiază de cazare și masă în mod gratuit, primesc îm-

brăcămintе, rechizite școlare, bani de buzunar și li se împlinesc orice trebuințe legate de procesul de învățămînt. În fiecare vacanță ei sînt cazați la Casele de odihnă ale Patriarhiei, iar la fiecare doi ani, sau ori de cîte ori este absolută nevoie, ei merg în patria lor în contul Patriarhiei. De reținut că toate aceste cheltuieli sînt suportate de Fondul Central Misionar.

Întreagă această activitate pe tărîmul învățămîntului teologiei românești constituie o poziție de prestigiu pe care Biserica Ortodoxă Română a înfăptuit-o în ultimii 20 de ani, sub conducerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Pr. D. GĂINA

REVISTELE BISERICEȘTI — MIJLOC DE INTEGRARE A TEOLOGIEI ÎN PREOCUPĂRILE ACTUALE ALE BISERICII

Un rol important în promovarea culturii teologice românești în timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian a revenit publicațiilor periodice — reviste teologice și bisericești, editate fie în cadrul Editurii Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române, fie în cadrul editurilor centrelor mitropolitane din cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române.

Revistele teologice și bisericești — care apar alături de literatura didactică, de cărțile de cult și de evlavie ortodoxă — au constituit și constituie mijlocul de informare pastorală și orientare spirituală cel mai accesibil și cel mai actual pentru slujitorii și credincioșii Bisericii noastre.

Se poate spune că în activitatea bisericească din cei douăzeci de ani de patriarhat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian revistele teologice au avut rolul de a corela cercetarea și gîndirea teologică cu viața și cu nevoile Bisericii.

Cele trei reviste centrale bisericești: «Biserica Ortodoxă Română», «Studii Teologice» și «Ortodoxia», apar sub îngrijirea a cîte unui comitet de redacție sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian, fiecare avînd specificul ei, și sînt distribuite tuturor parohiilor din Biserica Ortodoxă Română, precum și comunităților ortodoxe române de peste hotare. Redactor responsabil al revistelor centrale este P.C. Pr. Ioan Găgiu, director al Administrației Patriarhale.

«Biserica Ortodoxă Română», buletin oficial al Patriarhiei Române (apare lunar cu 112 p. fiecare număr, într-un tiraj de 10.000 exemplare), continuă, sub același titlu, vechea revistă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (aflîndu-se în prezent în al 86-lea an de apariție) și cuprinde dări de seamă asupra evenimentelor importante din viața bisericească internă, publicînd — la «Partea oficială» — hotărîrile Sfîntului Sinod și ale celorlalte organisme bisericești cu privire la organizarea internă și activitatea externă a Bisericii. Revista consemnează reportaje asupra vizitelor și relațiilor externe bisericești interortodoxe și intercreștine, asupra participării reprezentanților Bisericii noastre în cadrul organismelor creștine internaționale: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace. De asemenea, revista include studii și arti-

cole referitoare la orientarea omiletică și pastorală a clerului, regulamente și dispoziții ale legislației bisericești, lucrări monografice legate de descoperirea și valorificarea trecutului Bisericii Române în domeniul istoric, cultural și artistic.

«*Studii Teologice*», revista Institutelor teologice de grad universitar din Patriarhia Română (apar 10 numere a 128 p. fiecare număr, într-un tiraj de 10.000 exemplare), continuă într-o serie nouă revista «*Studii Teologice*», editată de fosta Facultate de teologie din București, păstrînd caracterul de strictă cercetare științifică în cele patru domenii clasice ale teologiei : istoric, biblic, sistematic și practic. Datorită în primul rînd studiilor publicate de către profesorii de specialitate de la cele două Institute teologice ale Patriarhiei Române, revista «*Studii Teologice*» aduce contribuții originale la patrimoniul teologiei ortodoxe în general, reușind să contureze astfel profilul specific al Ortodoxiei românești în ansamblul creștinismului actual. O parte însemnată din articolele publicate în această revistă sînt consacrate aspectelor diverse ale «apostolatului social», precum și ale teologiei păcii și umanismului creștin. În paginile revistei se tipăresc lucrările de seminar întocmite de studenții de la cursurile de doctorat în teologie, ca și teze de doctorat în teologie. În a căror tematică variată se îmbină cercetarea tradiției teologice românești cu abordarea unor teme din actualitatea teologică.

Rubrica «Note bibliografice» ține pe cititori la curent prin scurte semnalări cu studiile și articolele de interes teologic și istoric bisericesc recent apărute.

«*Ortodoxia*», revistă trimestrială a Patriarhiei Române (apare în 4 numere a 160 p. fiecare, într-un tiraj de 10.000 exemplare), este un periodic nou, apărut după reorganizarea Bisericii Ortodoxe Române, care are menirea principală de a orienta clerul și credincioșii în chestiunile de teologie interconfesională ce se pun Bisericii noastre în cadrul dialogului ecumenic contemporan. Rubrica «Probleme interconfesionale» cuprinde studii și articole aprofundate, întemeiate pe teologia patristică și pe dogmele Sinoadelor Ecumenice, asupra temelor care sînt abordate în discuțiile interortodoxe și intercreștine din vremea noastră. În spirit irenic dar de pe o poziție fără echivoc, sînt analizate aspecte ale relațiilor dintre Ortodoxie și celelalte Biserici creștine în contextul ecumenic actual.

Rubrica «Însemnări despre cărți și reviste» informează pe cititori asupra ultimelor reviste și lucrări apărute în teologia creștină, precizînd de fiecare dată poziția ortodoxă față de atitudinile manifestate de autorii lucrărilor prezentate.

La rubrica «Biserica și Viața», ca și în «Notele și comentariile» cu care se încheie revista, sînt rediate aspecte ale actualității ecumenice, scoțînd în evidență contribuția teologiei românești la rezolvarea problemelor atît teologice cît și umane care frămîntă deopotrivă Biserica și societatea din timpul nostru. Revista «*Ortodoxia*» urmărește să precizeze cu spirit de răspundere pozițiile pe care se situează Biserica Ortodoxă Română în acțiunea ei de slujire a unității creștine și de slujire a lumii.

*

Revistele bisericești mitropolitane, editate de centrele mitropolitane ale Patriarhiei Române, apar (în 12 numere pe an, într-un tiraj legat de nevoile fiecărei mitropolii) sub îngrijirea a cîte unui comitet de redacție cu binecuvîntarea și sub îndrumarea chiriarhului locului și sînt destinate slujitorilor și credincioșilor din

cuprinsul mitropoliei respective. Revista mitropolitană urmărește în primul rînd să înfățișeze aspecte ale vieții bisericești locale cu colaborarea și cu sprijinul secțiilor culturale de la arhiepiscopii și episcopii. Sînt studiate, de asemenea, cu concursul chiriarhilor, clericilor și teologilor din eparhiile respective, probleme de interes general bisericesc, contribuind astfel la unitatea de gîndire și de acțiune a Bisericii Ortodoxe Române ; de o deosebită atenție se bucură studierea și valorificarea monumentelor istorice de importanță arhitectonică și artistică ce se găsesc pe teritoriul mitropoliei respective. Cele cinci reviste mitropolitane sînt :

«*Glasul Bisericii*», revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, apare la București sub conducerea unui comitet de redacție, al cărui președinte este Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Revista apare într-un număr de pagini mărit, ceea ce îngăduie și publicarea a numeroase studii îndeosebi cu privire la trecutul Bisericii noastre.

«*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, apare la Iași, fiind în al XLIV-lea an de apariție.

«*Mitropolia Ardealului*», revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopiei Clujului și Oradiei, apare la Sibiu, și se bucură de colaborarea nemijlocită, competentă și permanentă a profesorilor de la Institutul teologic din Sibiu. Tot la centrul mitropolitan Sibiu continuă să apară vechiul ziar bisericesc «*Telegraful Român*», care în cei 116 ani de apariție neîntreruptă, a contribuit nu numai la îndrumarea vieții religioase a credincioșilor, ci și la promovarea și apărarea sentimentului național în Transilvania.

«*Mitropolia Olteniei*», revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, apare la Craiova. Prin studiile de istorie bisericească națională pe care le publică revista «*Mitropolia Olteniei*» duce mai departe tradiția cercetărilor istorice susținute în trecut de «*Arhivele Olteniei*».

«*Mitropolia Banatului*», revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și a Episcopiei Aradului, apare la Timișoara.

Tot aici trebuie menționate periodicele publicate de unele comunități ortodoxe române de peste hotare, cum sînt : «*Credința*» — The Faith —, revista românească de spiritualitate ortodoxă, publicată la Detroit, în limbile engleză și română, de către Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, și «*Altarul*» — The Altar — publicație periodică a parohiei ortodoxe române din Londra, tipărită în întregime cu text paralel englez și român.

Între colaboratorii revistelor bisericești centrale și mitropolitane se întîlnesc nume de ierarhi, de profesori de teologie de la Institutele și Seminarele teologice din țară, de doctori și doctoranzi în teologie, de clerici și teologi laici, precum și de specialiști și cercetători ai trecutului poporului român, din punct de vedere istoric, cultural și artistic.

*

Prin tematica lor variată (în paginile revistelor se întîlnesc : monografii, studii, articole, traduceri, prezentări de cărți și reviste, comentarii, recenzii, note bibliografice, predici, cateheze, lucrări de seminar și teze de doctorat în teologie etc.), prin metoda de cercetare pe care o promovează, prin spiritul de răspundere cu care abordează problemele de interes social, revistele teologice și bisericești româ-

nești s-au impus ca un factor de prestigiu în ansamblul cercetării teologice contemporane. Apreciind acest nivel remarcabil al publicațiilor teologice, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus : «Publicațiile noastre bisericești dovedesc o înaltă ținută academică și un înalt spirit de răspundere în studiile și articolele pe care le publică, obținînd neîncetat tot mai multe elogii din partea unor mari personalități teologice și a numeroși conducători de Biserici creștine din întreaga lume» (*Apostolat Social*, vol. IX, București, 1968, p. 27).

Într-adevăr, datorită temelor de actualitate pe care le abordează, și profunzimii cu care sînt studiate aceste teme, periodicele ortodoxe românești sînt din ce în ce mai mult solicitate în străinătate, fie sub formă de abonamente, fie sub formă de schimburi de reviste sau de extrase.

Contribuția periodicelor bisericești publicate astăzi în Biserica Ortodoxă Română, la ridicarea culturii teologice românești, poate fi rezumată astfel :

- afirmarea unei școli de teologie ortodoxă românească ; revistele au pus în lumină tot mai mult specificul Ortodoxiei românești, atît în domeniul gîndirii teologice cît și al spiritualității ;

- valorificarea tezaurului cultural, istoric și artistic care formează patrimoniul spiritual al Bisericii strămoșești ;

- promovarea principiilor și mijloacelor «apostolatului social», — caracteristica fundamentală a activității Bisericii Ortodoxe Române în ultimii douăzeci de ani ;

- stabilirea fără echivoc a poziției Bisericii Ortodoxe Române față de diferitele probleme ale ecumenismului contemporan și ale dialogului dintre Biserici și lume. Prin intermediul revistelor, preoții și credincioșii pot afla interpretarea dată de autoritatea bisericească evenimentelor ce afectează viața lor spirituală și socială.

Biserica Ortodoxă Română a sprijinit îndeaproape în timpul ultimelor două decenii, aspectele umane complexe pe care le-au ridicat înnoirile de structură sociale din acest timp în țara noastră ; iar teologia ortodoxă română a urmărit în mod firesc să tilcuiască prin revistele bisericești această atitudine a Bisericii, în scopul de a organiza și de a spori contribuția pe care clerul și credincioșii ortodocși sînt chemați să o aducă la înnoirea socială din țara noastră. Astfel, periodicele bisericești scot în lumină caracterul dominant al teologiei românești : teologia este o formă de slujire a Bisericii și a oamenilor, de aceea ea rămîne o teologie angajată nu numai la cercetarea tradiției teologice ci și la căutarea de noi posibilități și perspective în slujirea Bisericii și a omenirii.

La popasul aniversar al celor XX de ani de viață nouă în Biserica Ortodoxă Română, revistele bisericești românești aflate la al XX-lea an de apariție în formă nouă, pot fi sărbătorite și ele împreună cu Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — sub a cărui îndrumare se desfășoară întreaga activitate editorială din Patriarhia Română.

Diac. I. BRIA

VIATA RELIGIOASA IN COMUNITATILE ORTODOXE ROMANE DE PESTE HOTARE

EPISCOPIA MISIONARA ORTODOXA ROMANA IN AMERICA

Mărețul popas aniversar prilejuit de împlinirea a douăzeci de ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca patriarh al Bisericii noastre strămoșești a umplut de bucurie și inimile românilor-americieni. Prezența unei delegații a Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America la sărbătoririle care au avut loc în țară, rugăciunile înălțate către Atotputernicul Dumnezeu cu acest prilej, în toate bisericile ortodoxe române din America și editarea unui număr special al revistei «Credința», închinat evenimentului, sînt dovezi de dragoste fierbinte pe care credincioșii ortodocși români din America o poartă neamului din care au purces și Bisericii Ortodoxe Române. Iată de ce credem că prezentarea cîtorva aspecte din viața Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America va sublinia și mai bine legăturile sufletești cu Biserica-mamă și, în același timp, respectul și devotamentul manifestate de atîtea ori față de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Una din trăsăturile fundamentale ale vieții religioase a românilor-americieni constă în conștiința clară a apartenenței lor spirituale, prin Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, la Biserica Ortodoxă Română-mamă. Cetățenii devotați ai statelor în care trăiesc — Statele Unite și Canada —, românii-americieni se consideră în același timp și devotați fii sufletești ai sfintei noastre Biserici. Este, de altfel, singura lor legătură sufletească cu țara lor de obîrșie, România, legătură întărită și mai mult prin trăirea lor în canonicitatea ortodoxă, care le asigură comuniunea spirituală în obiceiuri, credințe și datini cu frații din țară.

Ancorați puternic în legea lor românească, adică în creștinismul românesc pe care-l reprezintă cu demnitate în mijlocul celorlalte naționalități din poporul american, românii-americieni și-au organizat viața lor religioasă în cadrul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, ale cărei începuturi pot fi datate la 25 aprilie 1929, dar a cărei recunoaștere de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și organizarea ei canonică oficială a avut loc în anul 1935, cînd parohiile ortodoxe române de peste ocean au dobîndit un episcop canonic în persoana prea sfințitului Policarp Morușca, urmat apoi în anul 1950, de către prea sfințitul Andrei Moldovanul, mutat la cele veșnice în anul 1963.

În prezent Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America este condusă cu destoinicie și rîvnă apostolească de Prea Sfințitul Episcop Victorin Ursache, a

căruia alegere, hirotonire și întronizare, în anul 1966, au constituit evenimente de adâncă trăire sufletească și au rămas de neuitat pentru românii-americani.

Păstrînd o strînsă legătură canonică cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, episcopatul Prea Sfințitului Episcop Victorin a deschis o epocă nouă, de prosperitate spirituală și de afirmare a Ortodoxiei românești în contextul ecumenic american. Activitatea neobosită a Prea Sfinției Sale și a colaboratorilor săi apropiați au imprimat un nou ritm vieții religioase a românilor-americani, prin trăirea și adîncirea vieții duhovnicești, dar mai ales prin afirmarea și cultivarea tradițiilor și datinelor religioase specifice neamului și creștinismului românesc. În acest sens, trebuie să amintim concursul pentru cele mai frumoase colinde cîntate, dotat cu Premiul «Preot Țincoca», și care se bucură, în fiecare an, de un succes deosebit. De asemenea, în școlile duminicale pentru copii, Sunday School, organizate în cadrul fiecărei parohii, copiii sînt crescuți în legea românească, învățînd, pe lîngă cunoștințele religioase ortodoxe, noțiuni despre istoria și geografia României, precum și limba română. Numeroasele vizite pastorale ale Prea Sfințitului Victorin, serbările hramurilor bisericilor și diferitele întruniri ale românilor-americani prilejuite de aniversări culturale sau familiale constituie în viața lor momente de înălțare sufletească și de trăire românească. Buletinele parohiale editate de unele parohii, revista lunară «Credința» și calendarul anual cu același nume promovează creșterea legăturilor sufletești dintre toți românii viețuitori pe continentul american, cultivînd respectul pentru legile statului american sau canadian și dragostea față de țara lor de obîrșie, România.

O atenție deosebită acordă Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America reprezentării Ortodoxiei românești în cadrul actualei mișcări ecumenice din America. Contactele personale pe care le întreține în acest sens Prea Sfințitul Victorin cu conducătorii Bisericii Romano-Catolice și ai Bisericii Anglicane din Statele Unite ale Americii și din Canada, participările delegaților episcopiei la diferite întruniri ecumeniste, au stabilit legături dintre cele mai apropiate în spiritul cunoașterii reciproce și al cooperării interbisericești. Merită să fie amintite aici mai ales contactele Prea Sfințitului Victorin cu fruntași ai Bisericilor Protestante din America, cum sînt Dr. Eugène Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. Phillip A. Johnson și Leland Gartrell din New York, personalități care urmăresc stabilirea unor legături mai strînse cu Ortodoxia românească. La acestea adăugăm că aproape toți preoții și numeroși mireni din Episcopia Misionară Ortodoxă Română activează în centrele ecumeniste locale din Statele Unite și din Canada.

Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America ocupă un loc important în aria ecumenismului interortodox, Prea Sfințitul Victorin fiind membru în Conferința Permanentă a Episcopilor canonici ortodocși din cele două Americi, cu sediul în New York. Prezența Prea Sfințitului Victorin în această Conferință este apreciată în mod deosebit pentru competența cu care își îndeplinește îndatoririle ce-i revin și pentru rîvna Prea Sfinției Sale în sporirea prestigiului Ortodoxiei românești și al Bisericii Ortodoxe Române în acest înalt for de ierarhi și de teologi din cele două Americi. Ca urmare a activității desfășurate de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în această Conferință, Prea Sfințitul Episcop Victorin a fost ales în Comisia specială pentru unitatea Ortodoxiei americane.

Încheiem această succintă prezentare a unor aspecte din viața Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, citînd aici cuvintele calde cu care Prea

Sfințitul Episcop Victorin își termină articolul omagial închinat Prea Fericitului Patriarh Justinian: «Gîndul nostru smerit se îndreaptă în rugăciune către Atotputernicul Dumnezeu să acopere cu harul său Biserica Sa cea sfîntă, sădită de veacuri pe pămîntul scump al României și pe păstorii turmei celei ouvîntătoare pe calea mîntuirii, între ierarhii și patriarhii căreia, de două decenii, cu litere alese, e înscris numele *Prea Fericitului Patriarh Justinian*, pe care să-l dăruiască turmei Sale încă mulți ani cu sporite puteri de muncă și bogate înfăptuiri pentru preamărirea lui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române» («Credința», an. XVIII (1968), nr. 6, articolul: «Popas aniversar»).

Arhim. BARTOLOMEU ANANIA

AȘEZĂRILE ORTODOXE ROMÂNE DE LA LOCURILE SFINTE

Biserica Ortodoxă Română și credincioșii ei se află printre primele Biserici Ortodoxe care, în decursul istoriei, au manifestat un mare respect și evlavie față de Locurile Sfinte.

Încă de la începutul organizării Bisericii Ortodoxe Române, voievozii, ierarhii, și pelerinii români care veneau să se închine la Locurile Sfinte au făcut generoase danii pentru ajutorarea materială a Locurilor Sfinte, sărăcite și lipsite de posibilitățile existenței.

Unii dintre patriarhii Ierusalimului, urmași ai Sfîntului Apostol Iacob la scaunul episcopal de Ierusalim, au călătorit în Principatele Române, în special la curtea voievodului Constantin Brîncoveanu, de unde s-au întors cu ajutoare și daruri, care au contribuit la menținerea Patriarhiei și a Locurilor Sfinte de pe cuprinsul Palestinei.

Începînd de prin secolul al XVI-lea, pentru menținerea așezărilor religioase de la Locurile Sfinte, Patriarhiei Ierusalimului i-au fost închinat, în țările române, peste 30 de mînaștiri.

Cu toate aceste relații atît de apropiate cu Locurile Sfinte, Biserica Ortodoxă Română nu avea nici o biserică în care să se înalțe rugăciuni și slujbe în graiul credincioșilor ei. De aceea, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, s-a pus problema înființării unor așezăminte românești la Ierusalim și în restul Palestinei, care să servească loc de închinare și de adăpost pentru credincioșii veniți din România.

În preajma anului 1910, cu binecuvîntarea Bisericii Ortodoxe Române, s-a instituit în țară un comitet, în frunte cu Prof. Teodor Burada din Iași, care avea sarcina să achiziționeze un teren la Ierusalim, pe care să se construiască o biserică și un cămin pentru nevoile arătate.

Cumpărarea terenului s-a făcut în preajma primului război mondial, dar din cauza evenimentelor care au urmat, nu s-a putut construi nimic.

În anul 1927, patriarhul Miron al Bisericii Ortodoxe Române (1925—1939), a făcut o vizită Patriarhiei Ierusalimului, cu care prilej a cunoscut și Sfintele Locuri din Palestina. În urma acestei vizite și la cererea călugărilor și credincioșilor români aflați atunci în Țara Sfîntă, care doreau să aibă și ei o biserică românească în

care să slăvească pe Dumnezeu în limba străbună, fericitul întru pomenire, patriarhul Miron a hotărât construirea a două biserici : una în Ierusalim cu un cămin de primire și una pe malul râului Iordan.

Pentru întocmirea planurilor celor două biserici, Patriarhia Română a trimis, în anul 1933, la Ierusalim pe arhitectul Ionescu Berechet, iar lucrările au fost încredințate, prin concurs, arhitectului arab Andony Baramchi din Ierusalim.

Punerea pietrei fundamentale a bisericilor românești din Țara Sfântă s-a făcut la 28 martie 1935, de către o delegație bisericească venită cu prilejul sărbătorilor Sfintelor Paști, în frunte cu episcopul Lucian Triteanu al Romanului și delegat personal al patriarhului Miron, episcopul Cosma al Dunării de Jos și episcopul Gherontie al Tomisului.

Pentru ca evenimentul temeluirii primelor așezăminte românești în Orientul Apropiat să fie subliniat și mai mult, Biserica Ortodoxă Română a mai binecuvîntat și mergerea la Ierusalim, de Sfînta Înviere din acel an, a unui număr de 150 pele-rini, care au participat și ei la această festivitate.

Unii dintre aceștia trăiesc încă și dau mărturie și astăzi despre acel moment emoționant.

*

Lucrările bisericii și căminului românesc din Ierusalim s-au început îndată după punerea pietrei fundamentale, adică în anul 1935 și s-au terminat în anul 1938. Suma de circa șapte milioane lei la care s-a urcat prețul lucrărilor la ambele biserici, a fost alocată de statul român și Patriarhia Română la care s-a adăugat și contribuția prețioasă a multor credincioși români.

Biserica din Ierusalim, cuprinsă în interiorul căminului care are două etaje și servește și de Reprezentanță a Patriarhiei Române la Ierusalim, este amplasată în partea de nord-vest a vechii cetăți a Ierusalimului, în cartierul «Mea-Șarim», în traducere «Cartierul celor o sută de porți».

Arhitectura întregii construcții este inspirată din arhitectura românească a epocii brîncovenești, prin împrumutarea coloanelor cu capiteluri și sculpturi în piatră, care se pot vedea mai ales în partea frontală a bisericii și care atrag atenția vizitatorilor.

Cele două turle, cupola bisericii și clopotnița, care se înalță deasupra căminului predomină întreg ansamblul, înscriindu-l în rîndul celorlalte locașuri de rugăciune aflate în preajma Sfîntului Mormînt.

Interiorul bisericii este pictat în întregime. Pictura ca și întreaga restaurare a imobilului căminului și bisericii române din Ierusalim, care au fost deteriorate în timpul războiului israelo-arab din anul 1948, s-au făcut prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care veghează permanent la bunăstarea și propășirea Bisericii străbune. Prea Fericirea Sa a trimis din țară, în cursul anului 1965, doi pictori și anume pe Prof. Gheorghe Popescu și Niculina Dona, din București, care au împodobit biserica cu picturi murale executate în «frescă», după modelul bisericilor românești. Aceste picturi au o valoare artistică excepțională și sînt unice în regiune. Caracterul bizantin se împletește în mod armonios, în aceste picturi, cu specificul tradițional al artei românești, ceea ce denotă un nivel superior de creație artistică din epoca noastră.

La aceste lucrări de artă se adaugă catapeteasma bisericii, ale cărei icoane sînt pictate de artistul pictor român Ioan Keber. Mobilierul sculptat în lemn de stejar, candelabrele, Evangheliile, sfeșnicele și alte obiecte bisericești, lucrate artistic în atelierele Patriarhiei Române dovedesc măiestria și priceperea cu care este înzestrat poporul român.

*

Așezarea românească de pe malul Iordanului se află la o distanță de circa 45 km de Ierusalim și la 8 km est de istorica Cetate a Ierihonului.

Biserica e ridicată în apropiere de locul unde — după tradiție — a fost botezat Mîntuitorul Iisus Hristos de către Sfîntul Ioan, care propovăduia mulțimilor apropierea Împărăției lui Dumnezeu și boteza cu botezul pocăinței în rîul Iordan și de unde Înaintemergătorul a făcut cunoscut lumii pe «Mielul lui Dumnezeu».

Locul amintește și despre alte lucruri minunate și anume: de trecerea lui Iosua prin apă cu Chivotul Legii, de înălțarea la cer a Sfîntului Prooroc Ilie cu carul de foc, de trăirea în asprimea pustiei a Sfintei Maria Egipteanca, de Cuviosul Zosima, de Sfîntul Gherasim de la Iordan și de alții.

Datorită sfințeniei locului, pe ambele maluri ale Iordanului, încă de la începutul creștinismului s-au stabilit mulțime de pustnici, pentru care stau și astăzi mărturie peșterile în care s-au nevoit.

Mai tîrziu, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, pe aceste locuri, s-au retras și unii călugări români care veneau să se închine aici și se hotărau să-și ducă viața pe aceste locuri în nevoințe și osteneli pustnicești.

Patriarhia Română văzînd rîvna acestor nevoitori, le-au venit în ajutor ridicînd și aici un locaș de rugăciune, în care să se poată aduna și pentru a duce împreună viața de chinovie pustnicească.

Biserica s-a făcut pe terenul în suprafață de 10.000 mp., cumpărat de Patriarhia Română chiar pe malul rîului Iordan, teren ce formează grădina bisericii.

Lucrările de zidire a bisericii românești de la Iordan au început în anul 1935, o dată cu lucrările bisericii române din Ierusalim, și din cauză că nu s-au făcut alte construcții în afară de biserică, lucrările au luat sfîrșit înaintea celor din Ierusalim, adică în anul următor 1936.

Chiliile, care se află astăzi la biserica română de la Iordan, au fost făcute pe parcurs de viețuitorii de aici și într-o formă destul de simplă, după specificul locului și după posibilitățile lor materiale. Cu toată modestia lor, ele constituie un merit pentru călugării români că au reușit să înjghebeze un număr de 12 chilii, unde se pot adăposti de arșița verii și de ploile de iarnă și unde să ducă viața în citirea paracliselor, a acatistelor și a Psaltirei după rînduiala vieții schimnicești.

Biserica este învecinată cu alte cîteva așezări monahicești: o mînăstire greacă, una etiopiană și una a ritului siriatic; și este gata să primească pe orice trăitor sau trecător pe acele locuri, care ar dori să poposească o clipă în casa Domnului din această oază de pe valea Iordanului.

De la început biserica română de pe malul Iordanului a fost populată cu personal monahal, călugări sau călugărițe. În prezent se află un număr de cinci viețuitori, patru călugărițe și un schimonah, care este și superiorul schitului.

Arhitectura bisericii are aceleași trăsături și influențe românești ca și biserica din Ierusalim, fiind construită după planurile aceluiși arhitect și de către aceiași meșteri constructori. În plus biserica are pridvorul deschis, susținut de coloane, după specificul mănăstirilor din nordul Moldovei, dând posibilitatea închinătorului să intre direct în naosul bisericii.

Catapeteasma bisericii este sculptată în lemn de stejar tot în atelierele Patriarhiei Române din București, iar icoanele de pe catapeteasmă sînt pictate, în anul 1936, de pictorul român D. Belizarie.

Tot prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, se va picta în cursul acestui an și interiorul bisericii române de la Iordan, după a cărei terminare va avea loc sfințirea celor două biserici românești de la Locurile Sfinte, cea din Ierusalim și cea de pe malul Iordanului.

După fondarea celor două biserici românești la Locurile Sfinte, Patriarhia Română s-a ocupat îndeaproape de bunul mers al lor și a trimis aici preoți și personal ecleziastic, care să asigure oficierea serviciilor religioase, să chivernisească bunurile bisericești și să se ocupe de primirea celor care vin să le viziteze, sau să solicite găzduire.

Pelerinii români care vin să se închine la Locurile Sfinte află la aceste două biserici — pe lângă locașul de rugăciune în care pot să asculte slujbele în limba română — loc de găzduire și călăuze în vizitarea Locurilor Sfinte ale creștinătății.

Țirnosirea acestor două biserici românești din Țara Sfîntă se va face în curînd de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, act care se va înscrie în șirul marilor și importantelor realizări ale Bisericii Ortodoxe Române, ce s-au înfăptuit în ultimele două decenii sub înțeleapta conducere a Prea Fericii Sale și cu sprijinul statului român.

Este hărăzit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian să împlinească rîvna și străduințele ctitorilor și inițiatorilor ridicării acestor așezăminte religioase la Locurile Sfinte și să încununeze opera începută de cei doi înaintași ai Prea Fericii Sale, patriarhii Miron și Nicodim.

Prin inaugurarea acestor două instituții religioase și prin continuarea bunelor relații cu Patriarhia Ierusalimului și cu celelalte Biserici și Confesiuni creștine care au reprezentanțe la Ierusalim, biserica și reprezentanța Patriarhiei Române de la Locurile Sfinte, deși nouă și înființată în timpuri destul de critice — din cauza evenimentelor istorice ce s-au succedat pe aceste locuri — se ridică treptat la ceea ce cere timpul în care trăim, și la înălțimea și prestigiul țării și Bisericii noastre strămoșești.

Venirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la Locurile Sfinte va constitui un prinos de mulțumire adus lui Dumnezeu din partea Bisericii Ortodoxe Române, pentru binefacerile trimise ei și Întîistătătorului ei în aceste două decenii de bogate înfăptuiri bisericești și naționale și va pecetlui sacrificiile și dorința de totdeauna a credincioșilor români de a avea locaș de rugăciune la locul unde a trăit, a învățat, a pătimit, a murit și a înviat Iisus Hristos, Mîntuitorul nostru.

Arhim. LUCIAN FLOREA

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DE LA SOFIA — R. P. BULGARIA

Dintre toate bisericile ortodoxe române de peste hotarele scumpei noastre patrii, care păstrează legătura canonică cu Biserica-mamă din țară, biserica ortodoxă română, cu hramul «Sfînta Treime», din Sofia — R. P. Bulgaria, deține primul loc în ceea ce privește vechimea construcției, a sfințirii și dării ei în folosința cultului. Ideea construirii acestui sfînt locaș, care prin mărimea, independența și caracterul său de catedrală deține, de asemenea, rangul întîi în rîndul celorlalte biserici românești de peste hotare, aparține comunității aromâne din Sofia, care, la începutul secolului al XX-lea era destul de puternică și bogată, fiind recunoscută ca persoană morală și juridică în capitala Bulgariei. Numărînd pe atunci circa 500 (cinci sute) familii de origină etnică română, dar de cetățenie bulgară, această comunitate românească de așa-numiți români-macedoneni sau «aromâni», renumită și cunoscută în toată Peninsula Balcanică prin religiozitatea și atașamentul ei față de sfînta Biserică, a luat inițiativa construirii acestei biserici, prin strîngerea unui fond de construcție, pe care mai apoi statul român, prin Ministerul Instrucțiunii Publice, — ministru fiind marele învățat Spiru Haret —, l-a completat cu prisosință.

Terenul pentru construirea bisericii, în suprafață de circa 2.700 mp., se află situat în cartierul comercial al Sofiei, aproape de centru și este cuprins între străzile: Jdanov, Exarhul Iosif și Țarul Boris I, avînd intrarea principală dinspre str. Țarul Boris I nr. 152; iar actele de proprietate sînt făcute pe numele statului român, prin reprezentanții săi diplomatici la Sofia. Cumpărarea terenului respectiv a avut loc între anii 1905—1909, iar lucrările de construire a bisericii au durat mai mulți ani, din cauza evenimentelor politice din timpul războiului balcanic, așa că biserica n-a putut fi dată cultului decît după primul război mondial. Sfințirea acestui sfînt locaș a avut loc la data de 12 decembrie 1923, în cadrul unei slujbe comune solemne, în sobor arhieresc, cu reprezentanți ai celor două Biserici Ortodoxe surori: Română și Bulgară și anume: delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare era condusă de însuși Întîistătătorul ei, iar delegația Bisericii Ortodoxe Române fiind condusă de un episcop, președinte al Coloniei Române din Sofia fiind Ioan Ghiulamila. Se manifesta și în acest fel legătura canonică și de dragoste frățească păstrată neștirbită întotdeauna între Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română.

Este demn de remarcat că în ultimii ani, sub fericita arhipăstorire a celor doi Întîistătători ai celor două Biserici Ortodoxe-surori — Prea Fericitul Patriarh Justinian al României și Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei —, legăturile cultural-bisericești și de colaborare reciprocă între cele două Biserici s-au intensificat și au căpătat o amploare deosebită, prin vizitele patriarhale reciproce: a Prea Fericitului Patriarh Justinian în R. P. Bulgaria, la 10 mai 1953, cu ocazia înscăunării Prea Fericitului Chiril ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare și în luna mai 1966, ca oaspeți ai Patriarhiei Bulgare; a Prea Fericitului Patriarh Chiril, în anul 1954, în vizită de curtoazie în țara noastră, și în anul 1955, cu ocazia canonizării unor sfinți din neamul nostru românesc.

Aceste legături sînt expresia unor raporturi de prietenie sinceră, frățească și de prețuire reciprocă între cei doi conducători spirituali ai celor două Biserici Ortodoxe și între cele două popoare vecine și prietene, care în decursul istoriei lor au avut aceeași soartă și aceleași idealuri.

Biserica ortodoxă română din Sofia este construită în stilul brîncovenesc al secolului al XVII-lea, în formă de corabie, cu stâlpi puternici de susținere interioară. Este pictată în întregime, în stil semi-bizantin, cu bogate ornamentații în «tempera», cu capiteli și fresce decorative de toată frumusețea; iar catapeteasma, baldachinul din sfîntul altar și întregul mobilier interior: amvonul, tronurile arhieresti și cele laterale pentru credincioși sînt confecționate din lemn de stejar, cu bogate ornamentații și sculpturi în stil românesc, executate de către fosta școală de arte și meserii Polizu din București. Pentru sezonul de iarnă biserica dispune de instalație pentru încălzire centrală.

Biserica a mai fost dotată și cu un număr de 7 policandre cu brațe și ornamentații din cristale vieneze, de o bogăție și frumusețe remarcabile. În anul 1943, Sofia fiind puternic bombardată de aviația inamică, biserica română a avut de suferit stricăciuni importante la cupola centrală, cu care ocazie policandru din mijlocul bisericii a fost distrus complet, dar cu hotărîrea Consiliului parohial al acestei biserici, în anul 1960, s-au demontat două policandre laterale și din materialul lor s-a reconstituit vechiul policandru central, așa încît această biserică dispune astăzi de 5 policandre: 3 pe mijloc și 2 laterale.

O caracteristică interesantă a acestei biserici o constituie și faptul că întreaga sa fațadă, dimpreună cu cele trei turlă de pe acoperișul ei, încă de la construirea ei și pînă în prezent, sînt vopsite în ulei, ceea ce imprimă un aspect cu totul aparte.

De la sfințirea ei în anul 1923 și pînă în prezent, biserica ortodoxă română din Sofia a funcționat fără întrerupere.

Menționăm că în anul 1966, cu ocazia memorabilei vizite a Prea Fericitului Patriarh Justinian în R. P. Bulgaria, în fruntea unei delegații bisericești, ca oaspete al Patriarhiei Bulgare, Prea Fericirea Sa a binevoit a dota biserica ortodoxă română din Sofia cu covoare de lînă de tip oltenesc, lucrate în atelierele Mînăstirii Țigănești, precum și cu mobilier. Și tot în acel an Prea Fericirea Sa a binevoit a aproba un fond pentru aprovizionarea cu tablă de aramă necesară pentru reînnoirea completă a acoperișului bisericii, lucrare executată complet în anul 1967.

În curtea și pe terenul acestei sfinte biserici se mai află clădirea masivă, cu patru etaje și subsol din beton armat, a fostului liceu românesc din Sofia, cu intrarea principală dinspre str. Exarhul Iosif nr. 14, a cărui construcție datează din anul 1935. În același an a fost construită, între clădirea bisericii și a liceului, tot din fondurile Ministerului Instrucțiunii Publice din București, o clădire compusă din parter și două etaje, destinînd cele două etaje pentru personalul administrativ al liceului, iar parterul, printr-o prealabilă înțelegere între Ministerul Instrucțiunii Publice și Ministerul Cultelor, drept compensație pentru terenul cedat de biserică pentru aceste construcții, a fost destinat în perpetuitate drept locuință pentru personalul bisericesc superior al acestei biserici. Acest liceu a funcționat pînă în toamna anului școlar 1948—1949, cînd a fost închis de către guvernul român și cedat statului bulgar.

Încă de la darea ei în folosința cultului, biserica ortodoxă română din capitala Bulgariei, prin caracterul specific al construcției sale și prin slujbele solemne executate în ea și ținuta înaltă artistică a corului acestei biserici, prin frumusețea, curățenia, ordinea și disciplina ei, s-a bucurat totdeauna de înaltă

apreciere și de prestigiu în mijlocul credincioșilor români și bulgari din Sofia. Activitatea bisericii ortodoxe române din Sofia a constituit, în același timp, un puternic factor cultural-bisericesc de cunoaștere reciprocă și de adâncire a legăturilor frățesti dintre cele două Biserici Ortodoxe surori și dintre cele două popoare vecine și prietene: român și bulgar. Preoții parohi, de la sfințirea bisericii și până în prezent, au avut nu numai sarcina de păstori duhovnicești ai coloniei aromânești din Sofia, ci și sarcina de reprezentanți oficiali ai Patriarhiei Române pe lângă Patriarhia Bulgară.

Bucurându-se neconținut de sprijinul moral și material neprecupețit al statului român, prin Onoratul Departament al Cultelor și, mai ales, al Sfintei Patriarhii Române, prin înalta înțelegere și permanenta purtare de grijă părintească a Întâistătorului ei — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, slujitorii și credincioșii acestei biserici, alături de întregul cler și popor român din R. S. România, cu ocazia fericitului jubileu de 20 de ani de la înscăunarea Prea Fericii Sale pe tronul patriarhal al Bisericii Ortodoxe, aduc Prea Fericii Sale smerit omagiu de dragoste fiască și profund devotament, rugînd, cu credință neștrămutată, Pronia Divină, să dăruiască Prea Fericii Sale încă mulți ani de sănătate deplină, îndelungată înziliră și fericită arhipăstorie, spre slava Sfintei noastre Biserici strămoșești, pentru bucuria și satisfacția clerului și binecredinciosului popor român și pentru apărarea și consolidarea păcii și bune înțelegeri între toți oamenii și popoarele lumii.

Pr. ALEXANDRU MUNTEANU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN VIENA — AUSTRIA

Printre locașurile de închinare de peste hotare ale Bisericii Ortodoxe Române care s-au bucurat de o părintească atenție și de o bogată dăruire din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian în cei douăzeci de ani de arhipăstorie se numără și capela ortodoxă română din Viena, care, deși și-a sărbătorit anul trecut jubileul de 60 de ani de la înființare, este cea mai recentă ctitorie a Prea Fericii Sale.

S-au scurs, într-adevăr, 60 de ani de cînd, datorită dragostei de neam și de credință strămoșească, românii statorniciți la Viena au reușit să înfăptuiască vechă și arzătoare lor dorință de a avea un locaș de închinare în legea și graiul strămoșesc, prin străduințele unui comitet, alcătuit din: generalul pensionar Alexandru Lupu, președinte; Dr. Sterie N. Ciurcu, vicepreședinte; Dr. Lazăr Popovici, casier; Dr. Alex. Hurmuzaki, Dr. Vasile Moraru, arhitect Cezar B. Popovici, Teofil Gramatovici, Pamfil Dan, Dr. Constantin Mîndrilă, Teofil Popovici, G. Vitencu și Dr. Roșca, membri.

Un neobosit luptător pentru înființarea capelei ortodoxe române din Viena a fost și protosinghelul Prof. Dr. Virgil Ciobanu, fiind și primul ei preot slujitor.

Românii din Austria se organizaseră încă de prin anii 1875—1898 într-o asociație numită *Colonia Românească*, devenită la începutul secolului nostru *Clubul Român*, în cadrul căruia avea să se constituie comitetul pentru înființarea capelei.

După ce s-au strîns fondurile necesare, s-a închiriat pentru capelă, pentru cancelarie și pentru locuința preotului slujitor clădirea din Löwelstrasse 8, în

centrul Vienei, unde funcționează și astăzi. Închirierea s-a făcut în condiții destul de avantajoase, datorită faptului că soția proprietarului, contele Dietrichstein, era de naționalitate rusă (născută Dolgoruki) și rămăsese ortodoxă și după căsătorie.

Lucrările de amenajare s-au făcut sub îndrumarea și supravegherea arhitectului Cezar B. Popovici. S-au făcut zugrăveli, s-au montat catapeteasma și icoane, provenite din donații, s-au primit, de asemenea în dar, sfeșnice, candel, cărțile de ritual și veșmintele bisericești.

Ca preot slujitor s-a oferit protosinghelul Virgil Ciobanu, confesor militar, care a făcut legământ că va săvârși toate slujbele religioase, «fără nici o plată, sub nici un chip și de la nimeni».

Capela era gata de funcționare încă înainte de Crăciunul anului 1906, dar, din cauza unor formalități care mai trebuiau îndeplinite, ea a fost sfințită la 7 ianuarie 1907, în ziua Sfântului Ioan Botezătorul.

Slujba de sfințire a fost săvârșită de Arhim. Dr. Constantin Popovici, profesor de drept canonic, împreună cu preotul capelei, Dr. Virgil Ciobanu și arhid. Mihail Ursuleac, care a condus cîțava vreme și corul capelei ortodoxe române din Viena. Răspunsurile au fost date de corul mixt al capelei, condus de vestitul compozitor George Dima, venit cu multă dragoste de la Brașov pentru a pregăti acest cor.

A fost, după cum mărturisește însuși primul slujitor al altarului ortodox românesc din Viena, vrednicul întru pomenire preot Virgil Ciobanu, «o rară sărbătoare creștinească, dar mai ales românească», a fost o biruință și o sărbătoare a Coloniei române din Austria, o încununare a străduințelor ei pentru promovarea tradițiilor, limbii și culturii românești, pentru crearea condițiilor de dezvoltare și de întărire a legăturilor de colaborare și de prietenie dintre poporul român și poporul austriac.

Strînși uniți în jurul capelei lor din Viena, membrii Coloniei Române din Austria năzuiau la un locaș de închinare corespunzător sentimentelor și necesităților lor sufletești, pentru înfăptuirea căruia se și înființase, în vara anului 1907, «Societatea pentru înființarea unei parohii și zidirea unei biserici ortodoxe române din Viena». Se și strînsese o sumă destul de însemnată pentru începerea clădirii bisericii mult-visate, dar declanșarea și desfășurarea distructivă a primului război mondial a zădărnicit totul, și astfel românii cetățeni ai Austriei au rămas tot cu vechea lor capelă înfiripată acum șaiszeci de ani și deservită de-a lungul vremii de slujitori plini de evlavie, cum au fost preoții: Dr. Virgil Ciobanu, Zaharia Voronca, Pavel Boldea, Ilie Hociotă, Dr. Ilarie Verenca, Ioan Mitariu, Petre Jancovschi și alții și bucurîndu-se de minunatele cîntări ale corului format din sînul Coloniei române și condus de muzicanți și compozitori de prestigiu, ca George Dima, Ioan Scărlătescu, Constantin Șandru, Ionel Crișan, Aurel Medrea, Viorica Ursuleac, Marțian Negrea, Zeno Vancea și alții.

Printre slujitorii de frunte ai capelei ortodoxe române din Viena se numără și vrednicul întru pomenire preot profesor universitar Nicolae M. Popescu, membru al Academiei Române, care a slujit ca diacon în anii 1910—1913, cînd își făcea studiile de specializare în capitala Austriei.

În jurul capelei din Viena s-au adunat an de an, în zilele de sărbători ale Ortodoxiei, ale neamului nostru românesc și ale patriei de adopțiune, românii statorniciți în decursul vremii în Austria, păstrîndu-și astfel credința, limba și obiceiurile strămoșești.

Capela ortodoxă română din Viena aparținea din punct de vedere canonic de Mitropolia Bucovinei, care i-a dat aprobarea de funcționare, dar nu și dreptul de a fi un așezământ de sine-stătător ca parohie, acest drept fiindu-i recunoscut oficial, atât de autoritatea bisericească respectivă, cât și de statul austriac, abia în anul 1922, rămânând în continuare sub oblăduirea Mitropoliei Bucovinei pînă după cel de al doilea război mondial, în vremea arhipăstoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian, cînd a trecut sub oblăduirea canonică a Patriarhiei Române.

De la înființare și pînă după primul război mondial, capela ortodoxă română din Viena s-a întreținut din contribuțiile membrilor Coloniei Române și din subvențiile destul de înfime ale statului român, iar în răstimpul dintre cele două războaie mondiale a primit o subvenție anuală din partea fondului religios bisericesc al Bucovinei, subvenție redusă la jumătate în anul 1930, o dată cu începerea perioadei de criză financiară. Restul sumelor necesare pentru întreținere și funcționare se aduna din venitul discului, din vînzarea lumînărilor și din taxele de cult. Sumele strînse erau adesea insuficiente, și, de aceea, capela a trecut prin momente destul de grele pentru existența ei.

În anul 1927, capela română din Viena a primit o subvenție de 100.000 de lei pentru înlocuirea mobilierului, care se uzase în timpul celor 20 de ani petrecuți de la înființare, mai cu seamă că în timpul primului război mondial capela a fost folosită de garnizoana austriacă pentru nevoile spirituale ale ostașilor români.

Reamintim că în timpul războiului din 1914—1918 capela ortodoxă română din Viena a fost și loc de adăpost pentru racla cu moaștele Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, străjuite de un protosinghel, Pangratie Sidorovici. În anii de război, capela n-a avut preot slujitor anume.

În afară de o subvenție de 30.000 lei acordată în anul 1930 de mitropolitul de atunci al Bucovinei, Nectarie, pentru cumpărarea de odăjdii și pentru reînnoirea obiectelor prea degradate, capela ortodoxă română din Viena nu s-a mai bucurat de nici un alt sprijin, rămînând în stare de părăsire și uitare pînă în vremea Prea Fericitului Patriarh Justinian, care a luat-o sub înalta sa oblăduire, readucînd-o la viață și strălucire, prin reînnoirea și înzestrarea ei și prin crearea unor condiții de rodnică și remarcabilă activitate pastorală și patriotică.

Pentru înlăturarea lipsurilor resimțite de capela comunității ortodoxe române din Austria îndeosebi în urma celui de al doilea război mondial, după trecerea ei sub oblăduirea Prea Fericitului Patriarh Justinian, preotul deservent Ican Racoccea a cerut sprijinul Patriarhiei. Demisionînd însă din postul de paroh și întorcîndu-se în țară, ajutorul cerut de el și aprobat de Prea Fericitul Patriarh a fost primit de noul paroh, numit în 1956, preotul Leonida Popescu. Au fost trimise în dar veșminte, cărți de slujbă, obiecte de ritual, cruciulițe și medalioane lucrate în atelierele Institutului Biblic, lumînări, tămîie și un antimis.

Din activitatea desfășurată de preotul Leonida Popescu ca paroh al bisericii române din Viena, trebuie menționată îndeosebi reînființarea Coloniei române din Austria, la începutul anului 1958, strîngînd din nou pe credincioșii ortodocși români de cetățenie austriacă în jurul bisericeței înființată de această colonie în 1907. Avînd sprijinul Coloniei și al Prea Fericitului Patriarh Justinian, preotul Leonida Popescu a putut păși la reînvierea spirituală a parohiei, subliniată de Prea Fericitul Patriarh în Scrisoarea pastorală adresată românilor orto-

docși din Viena cu prilejul instalării noului paroh, Pr. Prof. univ. Gheorghe I. Moiescu, în octombrie 1960: «Cu mare bucurie sufletească am luat cunoștință de rodnică lucrare pe care fiii noștri duhovnicești din capitala Austriei o desfășoară de câțiva ani în jurul bisericii ortodoxe române». Și tot cu acel prilej, vorbind din partea credincioșilor parohiei și în numele președintelui Comunității, arhitectul Cornel Kolowratek spunea: «Astăzi se încheie un capitol foarte însemnat din istoria capelei ortodoxe române din Viena, și totodată a Coloniei române din Viena, care a luat naștere în mijlocul bisericii ortodoxe și care va rămîne mai departe alături de biserică. Acest capitol încheiat a fost întrucîtva cel mai greu, cuprinzînd în el reîntemeierea Coloniei române din Viena. Datorită urmărilor triste pe care le aduce cu sine orice război, Colonia română a fost dezbinată și aruncată în toate punctele cardinale, în urma celui de al doilea război mondial. Părintele Popescu Leonida, împreună cu dl. președinte Onea, care este întemeietorul Coloniei noastre, și cu dl. vicepreședinte Ing. Matziuk, au decis să strîngă turma rătăcită în jurul păstorului ei și au reușit, avînd-o astăzi strînsă, lîngă ei».

Cu sprijinul însuflețit al credincioșilor, al membrilor Coloniei românilor din Austria, cu îndemnul și ajutorul multiplu al Prea Fericitului Patriarh Justinian și sub conducerea actualului ei paroh, Preotul Prof. Gh. I. Moiescu, Parohia ortodoxă română din Viena a ajuns în anii din urmă în stare de permanentă înflorire și rodnicie, desfășurînd o multiplă și apreciată activitate religioasă, culturală și patriotică.

Vom aminti numai cîteva din manifestările și înfăptuirile din acest răstimp.

În afară de slujbele religioase din zilele de sărbători obișnuite, au fost oficiate slujbe festive și tradiționale la toate marile sărbători creștine și naționale, Anul nou, Paști, Crăciun, Ziua națională a poporului român, Ziua națională a Austriei ș.a. S-au săvîrșit în fiecare an, în cadrul parohiei și al Coloniei române, slujbe de laudă și mulțumire lui Dumnezeu cu prilejul aniversării zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-au făcut în fiecare an pelerinaj și slujbe la mormintele ostașilor români aflate în diferite cimitire din Austria.

Așezămintele românești din Viena au comemorat în cadrul unei înălțătoare serbări pe poetul M. Eminescu, la împlinirea a 75 de ani de la moartea lui, tipărind și o broșură comemorativă, în limbile română și germană, «Prinos întru aducerea aminte a poetului Mihai Eminescu la 75 de ani de la moartea sa», întocmită de Pr. Prof. Gh. I. Moiescu. Au fost comemorați, de asemenea: George Enescu, la împlinirea a 10 ani de la moarte; G. Coșbuc, la împlinirea a 100 de ani de la naștere, și Mihail Kogălniceanu, la 150 de ani de la naștere.

Prinos de pomenire a adus parohia ortodoxă română și la împlinirea a cinci sute de ani de la întemeierea Mînăstirii Putna, cea dintîi și cea mai vestită ctitorie a slăvitului domn al Moldovei Ștefan cel Mare, publicînd o broșură comemorativă «Mînăstirea Putna la 500 de ani de la întemeiere 1466—1966», de Preotul Prof. Gheorghe Moiescu, parohul bisericii.

Parohia și Colonia română din Viena au organizat laolaltă concerte de colinde românești, concerte de cîntece folclorice românești în Viena și în alte orașe ale Austriei, și chiar și în patria mamă, la Sibiu, Brașov și București, în vara anului 1963.

Au sărbătorit, tot laolaltă, pe regretatul scriitor Tudor Arghezi, în primăvara anului 1965, cu prilejul încununării lui cu premiul «Gottfried von Herder», acordat de Universitatea din Viena. Arghezi a fost, de altfel, de mai multe ori vizitator și oaspete al parohiei ortodoxe române din Viena, ca și alte personalități române, datorită prestigiului pe care l-a dobândit această parohie în decursul ultimului deceniu, cât și faptului că Viena este situată la răscruce de drumuri.

Prestigiul parohiei române de la Viena și realizările sale remarcabile din ultima vreme se datoresc mai ales neobositelor strădanii și deosebitei purtări de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care a acordat acestui așezământ religios românesc de peste hotare toată atenția și întregul său sprijin, în diferite împrejurări și sub diferite aspecte.

Amintim, în puține cuvinte, înfăptuirile mai de seamă din ultimii opt ani ale Parohiei ortodoxe române din Viena, mai toate avînd sprijinul Patriarhiei Române și al Sfîntului Sinod.

Astfel, în cursul anului 1961 a fost restaurată Capela-monument istoric de la Tivoli-Viena, în care a fost adăpostită odinioară Crucea de stejar ridicată de Șerban Vodă-Cantacuzino în anul 1683, întru aducerea aminte a ocrotirii din partea lui a locuitorilor orașului Viena asediați atunci de turci. Fondurile necesare au fost acordate de Prea Fericitul Patriarh Justinian, trimițînd și prețioase odoare pentru înzestrarea altarului capelei.

Pentru veșnica pomenire a 46 de ostași români morți în timpul întîiului război mondial în lagărele de prizonieri din orașul Tulln, și înmormîntați în cimitirul acestui oraș, a ridicat la mormintele lor o troiță de piatră și șase plăci de marmură pe care au fost scrise numele ostasilor. Troita s-a lucrat în țară, din piatră de Albești și a fost dăruită de Prea Fericitul Patriarh Justinian care a trimis totodată o delegație pentru sfințirea ei și a celor șase plăci de marmură, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, în ziua de 20 iunie 1965.

În aceeași zi s-a săvîrșit un parastas la cimitirul din localitatea Zwentendorf, în care sînt înmormîntați 155 ostași români, morți de asemenea în lagărele de prizonieri în timpul războiului din 1916—1918. Cimitirul fusese împrejmuit în primăvara aceluiași an cu un gard de fier, în urma ajutorului dat Parohiei ortodoxe române din Viena de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

La rugămintea Parohiei și Coloniei române din Austria, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis la Viena 12 cruci trainice de piatră, lucrate în țară, care au fost așezate la mormintele comune ale sutelor de ostași români aflate în Cimitirul Central din Viena. Sfințirea lor s-a făcut în ziua de 31 octombrie 1965.

Și tot în anul 1965, în prima lui lună, pentru a mîngîia obștea românească din Austria în durerea pricinuită de moartea venerabilului ei președinte Vasile Onea, Prea Fericitul Patriarh a trimis pentru prohodirea lui un sobor de slujitori de la Sfînta Patriarhie, în frunte cu P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Din cauza vitregiilor vremii, credincioșii români din Viena n-au putut să-și zidească biserica mult-visată, fiind nevoiți să se mulțumească cu vechea capelă adăpostită în palatul Dietrichstein din Löwelstrasse 8, care ajunsese însă, după trecerea a peste o jumătate de veac, într-o stare destul de rea, nemaicadrînd cu un locaș românesc de închinare, Consiliul parohial a hotărît să preînnoiască

întreaga capelă, spre a face din «acest modest locaş de închinare un mic monument de artă bisericească, menit să dăinuiască în mijlocul falnicului oraş Viena şi să grăiască viitorimii despre hărnicia şi evlavia credincioşilor de azi», după cum ne încredinţează slujitorul ei, Pr. Prof. Gh. I. Moiescu, în paginile «Almanahului pe anul 1968» al Parohiei.

Spre marea mulţumire a obştei româneşti din Austria, această preînnoire s-a înfăptuit. Prin neţărmurita dragoste şi bogata dăruire a Prea Fericitului Patriarh Justinian, Capela ortodoxă română din Viena a fost înzestrată cu o catapeteasmă sculptată în lemn trainic de stejar, jeţ arhieresc, două iconostase, policandru şi candelor de argint, fiind împodobită în întregime cu pictură în ulei, în cel mai autentic stil românesc.

Slujba sfinţirii picturii şi a catapetesmei s-a făcut în ziua de 25 iunie 1967 de către un sobor în frunte cu I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei.

În ziua de 26 iunie 1967 a avut loc la Palatul Festetics serbarea Jubileului de 60 de ani de la înfiinţarea Capelei ortodoxe române din Viena. «Această vatră românească, în mijlocul căreia arde de 60 de ani flăcăruia credinţei străbune şi unde se întâlnesc datinele cu prăznurile bisericeşti, — a subliniat I.P.S. Mitropolit Firmilian în cuvîntarea rostită cu prilejul jubileului —, a rămas dintru începutul ei simbol al căminului părintesc şi alinare a dorului după locurile natale. Biseriţa care s-a resfinţit ieri, în cadrul mai larg al Coloniei Române din Austria, este tinda în care se plămădeşte prietenia şi se zideşte împăcarea: două pîrghii ale convieţuirii în lumea actuală, ale înţelegerii şi păcii pe pămînt. Armonia dintre Comitetul Coloniei Române din Austria, în frunte cu preşedintele ei, Dl. Ing. Karl Krenko, şi Consiliul Parohial, îndrumat cu neîncetat avînt, cu dragoste şi deosebită înţelepciune la Pr. Prof. Gh. I. Moiescu, constituie o verigă de aur în lanţul legăturilor de prietenie româno-austriacă. Aceasta credem că ajută ca relaţiile dintre ţara noastră, România, şi patria nouă a enoriaşilor Parohiei şi a membrilor coloniei, Austria, să fie dintre cele mai bune şi mai rodnice. Biserica şi poporul român consideră ca o înaltă pildă între toate comunităţile româneşti de peste hotare această frumoasă trăire şi se bucură de numele cel bun şi de vrednicia Parohiei şi a Coloniei Române din Viena».

«Sîntem fericiţi că ne-a învrednicit Dumnezeu să prăznuim acest popas, — mărturiseşte Pr. Prof. Gh. I. Moiescu, în cuvîntul de început al Almanahului citat —, ca să cinstim pomenirea tuturor ctitorilor, ajutătorilor şi miluitorilor acestui sînt locaş, preînnoit cu acest prilej prin dărnicia noului său ctitor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian».

Printre înfăptuirile de seamă ale Parohiei ortodoxe române din Viena trebuie menţionat cu satisfacţie şi elogiul *Almanahul* pe care-l editează de şapte ani consecutiv, cu conţinut şi prezentare de înalt nivel, carte folositoare de suflet, care a contribuit în mare măsură la prestigiul de care se bucură astăzi, în ţară şi peste hotare, această Parohie română ortodoxă. «Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena» conţine în primele pagini şi în fiecare an binecuvîntările şi îndemnurile adresate dreptcredincioşilor români statorniciţi în Austria de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, care acordă şi un important sprijin pentru apariţia acestei valoroase cărţi.

Capela şi Parohia ortodoxă română din Viena au fost vizitate deseori de Vlădicii Bisericii noastre ortodoxe, I.P.S. Mitropoliţi Iustin al Moldovei şi Suce-

vei, Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului, iar în iunie anul acesta de către însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a vizitat Austria, ca invitat al Cardinalului Franz König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria.

Primindu-l cu multă căldură și bucurie, dreptcredincioșii români din Viena, în frunte cu păstorul lor, au adus Prea Fericitului Patriarh Justinian fiești și respectuoase omagii cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la înscăunarea Sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, mulțumindu-i totodată, din adâncul sufletelor lor, pentru grija ce o poartă biseriței în jurul căreia sînt strînși, și îndeosebi pentru renovarea, împodobirea și înzestrarea ei, spre slava lui Dumnezeu, a Bisericii și a poporului român.

Pr. Prof. Dr. GH. I. MOISESCU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN BADEN-BADEN

Între locașurile de închinăciune ale Bisericii Ortodoxe Române, aflate peste hotarele patriei noastre, se numără și biserica românească din Baden-Baden, R. F. a Germaniei. Ea a fost ridicată acum mai bine de un secol de voievodul *Mihail Sturdza*, domnitorul Moldovei, în următoarele împrejurări.

După ce Convenția de la Balta-Liman din anul 1849 a pus capăt domniei acestui gospodar voievod moldovean, el a părăsit țara, petrecîndu-și restul vieții mai mult la Paris. Plecat din Iași la 13 mai 1849, a trecut prin Focșani, a zăbovit cîtva timp la Viena și apoi s-a «așezat statornic» la Paris. De aici, mai cu seamă, vara, obișnuia să meargă în Italia, Anglia și mai ales în orașelul Baden-Baden din Germania, «localitate climaterică și balneară de primul rang», așezată într-o «poziție pitorească», în care fostul domnitor își durase o impunătoare reședință, iar fiul său cel mai mic, *Mihail*, pe care-l avea din căsătoria sa cea de a doua cu Smaragda Vogo-ride, fiica principelui de Samoș, dorea cu ardoare ca tatăl său să-i construiască un palat.

La 18/30 iunie 1863 însă, întîmplîndu-se ca acest fiu al lui Vodă Sturdza, în vîrstă de numai 17 ani, să moară, acesta, zdrobit de durere, în loc de palat, a pus să se zidească aici o biserică, socotită a fi loc de veșnică odihnă pentru fiul său decedat și pentru întreaga sa familie.

În acest scop, el a cumpărat un destul de întins teren pe colina «Friesenberg», — numită apoi «Michaelsberg» —, pe care, «pe un platou în mijlocul unui frumos parc cu arbori bătrîni..., de unde ți se desfășoară înaintea ochilor frumoasa panoramă a orașului», a zidit biserica și casa parohială — prezbiteriul. Construcția sfîntului locaș a fost începută în anul 1864 și a fost gata în anul 1866, cînd s-a și tîrnosit. Biserița, cunoscută mai ales sub numele de «Capela Sturdza», avînd hramul Sfîntul Arhanghel Mihail, — protectorul ceresc al ctitorului —, impune prin linia ei arhitectonică, în care se găsesc «elemente ornamentale arhitecturale romane și bizantino-ruse, armonic îmbinate într-un tot unitar» și este înconjurată de un imens parc cu arbori, flori și alei.

În interiorul ei se află două monumente funerare: al ctitorilor — domnitorul Mihail Sturdza și soția sa, Doamna Smaragda — și al fiului lor, tânărul prinț Mihail Sturdza, iar în afară, la altar, o cameră subterană — criptă, în care sînt «sarcofagele cu osemintele lui Mihail Sturdza († 8 mai 1884), ale soției sale Smaragda (Vogoride) și ale fiilor lor Maria (Gorceacoff) († 1905) și Mihail Sturdza († 1863).

O inscripție în limba greacă așternută pe monumentul funerar al ctitorilor dezvăluie neostoita durere a acestora pentru moartea prematură a prințului Mihail, — lucru ce i-a făcut să ctitorească acest sfînt locaș —, scriind:

«O Dumnezeu! Primește, în milostivirea Ta, pentru slujba celor care vin la Tine, biserica aceasta, clădită prin inima nemîngîiată a părinților, adică a domnitorului Mihail Sturdza și a Doamnei Smaragda Sturdza, născută Vogoride, și închinată amintirii prea iubitului lor fiu, principele Mihail Sturdza, născut la Iași în 19/31 decembrie 1846 și decedat la Paris la 18/30 iunie 1863.

Primește, Stăpîne Atotputernice, rugăciunile aceluia care a fost chemat în locașurile cerești, pentru ca, atunci cînd va veni plinirea vremii, împreună cu el să fie ei, în viața aceea viitoare, fericită, așa cum se află în viața de acum inimile lor unite fără să se poată despărți».

Înzestrată cu toate cele necesare cultului, în anul 1866 ctitoria lui Vodă Sturdza și-a și primit pe primul ei slujitor, arhimandritul grec *Gheorghios Rumeliotis*.

Un an mai tîrziu, în 1867, Mihail Sturdza și soția sa, Doamna Smaragda, plini de grijă pentru ctitoria lor, au înființat o fundație care să poarte grijă de buna ei stare și de «săvîrșirea neînteruptă a slujbelor religioase». Această fundație, numită «Fundația Principele Mihail Sturdza», avea bunuri mișcătoare (obiecte de cult și mobilier) și nemișcătoare (biserica, casa parohială, parcul, grădina, plantațiile), precum și un capital de 169.000 florini (guldeni), din al cărui venit urma să se plătească salariile slujitorilor bisericii și cheltuielile pentru întreținerea ei.

În același timp s-a hotărît ca, după moartea ctitorilor, Fundația să fie administrată de un Consiliu de administrație, — urmașilor fondatorilor conferindu-li-se doar dreptul de «observare» —, pus sub supravegherea autorităților publice ale statului și compus din: 1. Primul funcționar de atunci al circumscripției Marelui Ducat Baden, ca președinte; 2. Preotul slujitor de atunci al bisericii; 3. Primarul de atunci al orașului Baden; 4. Doi membri ai Consiliului comunal sau doi cetățeni de onoare ai orașului Baden, care vor fi aleși pe timp de trei ani fiecare, din Consiliul comunal; 5. Un secretar și un contabil.

După trecerea din această viață a fondatorilor bisericii, Consiliul de administrație primea «dreptul de a numi și demite pe preoți și întreg personalul de la Biserica Sturdza cu condiția expresă ca la demiterea preoților și a cîntăreților, locurile lor să fie completate numaidecît prin alți slujitori bisericești, care trebuie să aparțină confesiunii ortodoxe și naționalității moldovenești sau muntenești». Totodată el era împuternicit să plătească salariile personalului, fixate de însuși ilustrul fondator și impozitele și să «supravegheze ca această biserică să-și îndeplinească scopul pentru care a fost fundată, întocmai ca și cînd ctitorii ar fi în viață și să se săvîrșească într-însa serviciul divin și celelalte ierurgii bisericești», așa cum prevedeau unele instrucțiuni din 1 noiembrie 1866, anexate și ele la urma prezentului act de fundație.

Între altele, prin aceste instrucțiuni se cerea ca în biserică slujbele să se săvîrșească numai în limba greacă și moldovenească, ca sfîntul locaș nîcînd

„nu nu poată deveni biserica parohială a vreunei comunități religioase, ca la slujbe să poată participa și alți coreligionari de ai ctitorilor, cărora li se vor putea săvârși și botezuri, cununii și slujbe de înmormântare și, în același timp, se oprea depunerea vreunui răposat în cripta ctitorilor, precum și îngroparea cuiva pe terenul proprietate a Fundației.

Reglementând astfel situația juridică a ctitoriei sale, în anul 1882 fostul voievod moldovean, simțind probabil că i se apropie sfârșitul, a purces și la reglementarea situației ei canonice, punând-o sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei și Sucevei. În acest scop, la 20 august 1882, el s-a adresat mitropolitului Iosif Naniescu (1875—1902), căruia îi scria următoarele în legătură cu ctitoria sa :

«Dorind a asigura pentru totdeauna serviciul religios în Capela ce am zidit la Baden-Baden, cu hramul Sfântului Arhanghel Mihail și în memoria prea iubitului și mult regretatului meu fiu, Principele Mihail, pentru a servi de loc de înmormântare membrilor familiei mele, am constituit prin act notariat, autorizat și aprobat (...) o rentă anuală și perpetuă, pentru a întâmpina toate cheltuielile cultului, în această capelă și a întreține un preot, un diacon și un anagnost (sacristain) de religiunea ortodoxă a României.

Prin același act, s-a instituit o comisiune, dintre membrii municipalității de Baden-Baden, care, în viitor, vor avea grijă de a administra renta constituită de mine și de a priveghea executarea nestrămutată a dispozițiilor cuprinse în zisul act».

După aceasta își arăta intenția sa cu privire la situația canonică a bisericii, scriind :

«Pe lângă acestea, pentru a înlesni acestei comisiuni numirea și alegerea persoanelor bisericești și pentru a dovedi devotamentul meu de fiu al bisericii Moldovei, patria mea, am hotărât ca această capelă să fie pusă, în perpetuitate, sub jurisdicția Înalt Prea Sfinției Sale Arhiepiscopului și Mitropolit al Moldovei, cu reședința în Iași, care va avea dreptul, după săvârșirea din viață și a soției mele, Principesa Smaragda Sturdza, de a recomanda și numi în urma cererii comisiunii administrative din Baden-Baden persoanele bisericești al căror post ar deveni vacant».

Apoi, la sfârșit, adăuga : *«Sper că Eminența Voastră, spre pomenirea unui domn, care a avut osebă onoare a guverna Moldova, în timp de mai mult de cincisprezece ani, va binevoi prin al său formalnic răspuns a încuviința această din urmă dispozițiune, în favoarea unei capele ortodoxe și moldave, ce este considerată ca unul din monumentele cele mai însemnate ale Germaniei».*

Primind voievodala «epistolă», mitropolitul Iosif Naniescu, la 6 octombrie 1882, i-a întors răspuns, exprimându-și «cea mai simțitoare mulțumire sufletească» pentru fapta fostului domnitor, lăudând «dispozițiunile așezământului ce a făcut, spre asigurarea pentru totdeauna a capelei» ce a zidit, grija ce are pentru «întreținerea serviciului cu toate cheltuielile necesare cultului ortodox, în această capelă, așezămintele «de pietate religioasă» ce a creat «respectul patriei mume, Moldova, pe care Măria Ta, ca domn român, ai guvernat-o în timp de mai mulți ani, cu multă autoritate și probat patriotism», precum și «punerea acestei capele, în perpetuitate, sub jurisdicția Arhiepiscopului și Mitropolitului Moldovei», ceea ce este «încă o probă învederată, că simțămîntul iubirii de patrie și al pietății religioase, moștenire strămoșească, v-a inspirat și condus în regularea constituirii

comisiunei dintre membrii municipalității din Baden-Baden, care va avea grija și datoria de a administra renta constituită și asigurată prin act notariat, autorizat și aprobat (...), pentru cheltuielile cultului și întreținerea clerului, trebuită la această capelă».

Îi asigura totodată că atât el, cât și urmașii săi, îi vor primi și vor executa «pioasa dorință sufletească» de a recomanda către Consiliul de administrație al Fundației personalul bisericesc necesar slujbelor sfinte din biserica ce a ctitorit. «această dispozițiune emanînd din dreptul canonic al jurisdicției bisericești».

În același timp însă, mitropolitul Iosif prevenea pe fostul domnitor «asupra unor eventuale neînțelegeri» între clerul bisericii și Consiliul de Administrație, care, în unele cazuri, ar afecta și raporturile dintre Consiliu și Mitropolie, și-l ruga să găsească mijloacele prin care s-ar aplană asemenea cazuri. Chiar înainte însă de a primi vlădicescul răspuns, Vodă Mihail Sturdza adăuga actului funcțional un codicil care reglementa din destul asemenea eventuale situații.

Pe temeiul scrisorilor, aici amintite, începînd chiar din anul 1882, Mitropolia Moldovei, la început cu asentimentul ctitorilor și mai apoi și cu cel al Consiliului de Administrație al Fundației, a numit personalul bisericesc la biserica românească din Baden-Baden, «îndeplinindu-și astfel, neîntrerupt, dreptul de jurisdicțiune canonică» asupra acestui sfînt lăcaș. Acest drept al ei, în anul 1907, a fost reconfirmat și de parlamentul României, cu prilejul unor discuții ce se porniseră de unii din urmașii lui Vodă Sturdza, în legătură cu prevederile art. 57 din *Legea clerului mirean și seminariilor* din anul 1893, în care se vorbea despre jurisdicția canonică asupra bisericilor românești de peste hotare.

Stîngîndu-se și acest incident, biserica românească din Baden-Baden a avut parte de zile bune pînă în anii primului război mondial, între altele, în anul 1908, primind daruri de la principesa Tatiana Gagarin, în anul 1909, făcîndu-i-se unele reparații, în anul 1910, serbînd 25 de ani de la instalarea primului Consiliu de administrație al Fundației, cu care prilej membrii lui au fost decorați de statul român, și în anul 1913, poleindu-i-se cu aur acoperișul.

Din decembrie 1917, timp de cîțiva ani în biserica românească din Baden-Baden nu s-au mai săvîrșit slujbe, slujitorul ei, preotul Gheorghe Brănișteanu venind în țară.

Devalorizarea monetară de la sfîrșitul primului război mondial a redus simțitor veniturile Fundației «Principele Mihail Sturdza» și de aceea n-a mai fost posibilă trimiterea unui alt slujitor, nemaiputînd fi plătit.

După război și după reluarea legăturilor diplomatice cu Germania, mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu (1909—1934), la 18 decembrie 1918, a sesizat Președinția Consiliului de Miniștri a României în legătură cu biserica românească din Baden-Baden, iar în august 1920, tot el, în Senat, a făcut întrebare ministrului de externe în aceeași problemă, rugîndu-l să intervină pentru deschiderea ei. Răspunsul acestuia a venit tocmai în septembrie 1921 și din el se poate înțelege, mai ales, apăsătoarele lipsuri materiale cu care se zbătea Fundația «Principele Mihail Sturdza».

Aceeași situație reiese și din corespondența purtată în anii 1922—1924 între ministerele de externe român și german, Consiliul de administrație al Fundației și Mitropolia Moldovei. Între timp, aceasta din urmă, pentru îmbunătățirea situației materiale a voievodalei ctitorii, a făcut apel și la rudele lui Mihail Sturdza

aflate în țară. Și tot cam în acest timp — anul 1923 — Consiliul de administrație al Fundației a trecut parcul din jurul bisericii în administrarea primăriei orașului Baden-Baden «spre a se asigura întreținerea plantațiilor și a monumentului».

«Biserica Sturdza» din Baden-Baden a stat închisă pînă în anul 1926, cînd Mitropolia Moldovei și Sucevei, în mod provizoriu, a consimțit ca în ea să slujească în românește preotul român de neam Mihail Stefirtză, de la biserica rusă din Paris, care, cînd și cînd, venea de slujea și la Baden-Baden. Despre acest lucru a fost încunoștiințat și Consiliul de Administrație al Fundației.

Folosirea provizorie a preotului Stefirtză la biserica românească din Baden-Baden, precum și unele acțiuni ale sale deosebite de punctul de vedere al Mitropoliei Moldovei în ceea ce privește situația canonică a ctitoriei lui Sturdza, au făcut pe aceasta din urmă ca în anul 1935 să numească un nou slujitor pentru acest sfînt locaș, în persoana arhim. Teodosie Bontianu din Iași. Acesta însă, s-a întors, curînd, acasă.

Nemulțumită de aceasta, Mitropolia Moldovei s-a adresat Sfîntului Sinod, cerînd să intervină pentru clarificarea situației de la biserica din Baden-Baden. Acesta, în ședința sa din 26 noiembrie 1936, a hotărît următoarele :

«Capela română din Baden-Baden — Germania, întemeiată de răposatul domnitor al Moldovei, Mihail Sturdza, rămîne mai departe sub arhipăstoria mitropolitului Moldovei și Sucevei, conform clauzei testamentare».

La timpul potrivit această hotărîre a fost comunicată atît Mitropoliei Moldovei cît și Ministerului de Culte, spre cele de urmare.

În anii ce au urmat, situația, neclarificîndu-se, pentru limpezirea ei, Mitropolia Moldovei, în anul 1940, s-a adresat direct Ministerului de Culte, dar noul său demers n-a putut căpăta o soluționare definitivă, din pricina celui de al doilea război mondial, început de aproape un an.

Față de această situație, preotul Mihail Stefirtză, deși înaintat în vîrstă, a continuat să slujească în biserica românească din Baden-Baden, săvîrșind aceasta pînă în acest an, cînd Mitropolia Moldovei, — care, prin ierarhii ei de la 1940 încoace, neconținut s-a interesat de ctitoria lui Sturdza din Baden-Baden —, a putut trimite acolo un cleric din țară.

În timpul ultimului război mondial, biserica a suferit oarecare stricăciuni ; dar, prin grija Consiliului de Administrație al Fundației, ele au fost reparate în anii 1952 și 1961.

Cu timpul interesul conducerii noastre bisericești față de ctitoria sturdzană din Baden-Baden a crescut. În anul 1961 I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei i-a dăruit un rînd de odăjdii preoțești, procovețe, cărți de slujbă, obiecte de colportaj, ș. a., iar un an mai tîrziu, în 1962, Mitropolia Moldovei a trecut în bugetul ei și întreținerea bisericii românești din Baden-Baden, plătind salariu lunar și slujitorului ei, preotul M. Stefirtză.

Doi ani mai tîrziu, la 24—25 februarie 1964, I.P.S. Mitropolit Iustin a vizitat acest sfînt locaș, cercetîndu-l cu luare aminte și discutînd cu membrii Consiliului de administrație probleme în legătură cu el. În anul următor, 1965, autoritățile locale din Baden-Baden, au desființat Fundația «Principele Mihail Sturdza» pe motiv de lipsă de mijloace materiale care să-l asigure funcționarea. Din anul 1966 Inalt Prea Sfînțitul Mitropolit Iustin a început tratative pentru «reînnoirea» ei. Stăruință întru aceasta a pus însă și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian

și, se pare, că pînă la urmă problema va fi rezolvată în favoarea Fundației domnitorului Sturdza.

Între timp, Mitropolia Moldovei și Sucevei a continuat să plătească salariile personalului cultic al bisericii românești din Baden-Baden, achitînd anual pentru aceasta, 72.900 lei plus o dotație anuală de întreținere în sumă de 73.400 lei. Și tot ea la 1 februarie 1968 a numit pe Pr. Vasile Ștefan de la biserica Sfîntul Elefterie din București în postul de preot la capela Fundației Ortodoxe Române «Principele Mihail Sturdza» din Baden-Baden, Republica Federală a Germaniei care a și plecat acolo la 26 februarie 1968.

În vara acestui an, 1968, Mitropolia Moldovei, ținînd seama că în «condițiunile actuale, misiunea pe care o desfășoară preoții slujitori de la capela din Baden-Baden este o misiune a Bisericii Ortodoxe Române», a cerut a se aproba «ca toate cheltuielile, salariile personalului, întreținerea capelei etc. — să fie efectuate cu începere de la 1 ianuarie 1968, din Fondul Central Misionar al Patriarhiei Române», lucru care, la propunerea Permanenței Consiliului Național Bisericesc din 23 iulie 1968, a și fost aprobat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Astfel, prin larga înțelegere a Prea Fericirii Sale, s-au asigurat mijloacele de întreținere ale ctitoriei lui Vodă Sturdza, biserica românească din Baden-Baden și totodată prin stăruința Prea Fericirii Sale și a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, s-a reglementat și situația ei juridică și canonică.

În timpul celor peste o sută de ani de existență, la biserica românească din Baden-Baden au slujit cîțiva clerici români de valoare, ca arhim. Nectarie Lușcanu (1883—1892), arhim. Teofilact Dinu (1892—1899), ierom. Ieremia Iliescu (1900—1904), diaconul Ioan Popescu-Mălăești (1900—1903), arhim. Iuliu Scriban (1904—1909), diaconul C. Provian (1909—1913), preotul Cicerone Iordăchescu (1909—1913), preotul Gheorghe Brănișteanu (1913—1917), și de la 1 februarie 1968, Preotul Vasile Ștefan.

Pr. VASILE ȘTEFAN

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DE LA LONDRA

Parohia ortodoxă română din Londra se deosebește, în multe privințe, de celelalte parohii aflate departe de patrie. Este aparte, fiindcă este cea mai tînără și prima în istorie născută într-o țară unde românii nu s-au stabilit cu veacuri înainte, ca în Viena, Paris, New York sau alte orașe din America de Nord; întrucît trăiește într-o societate care, prin istoria ei și prin poziția ei insulară, se deosebește mult de societatea continentală, caracterizîndu-se printr-o mare putere de asimilare a străinilor.

Parohia ortodoxă română din Londra se străduiește să-și adune enoriașii din îndepărtatele părți ale unei vaste capitale la o biserică din centru, unde străzi întregi sînt ocupate de birouri, care, fiind închise sîmbăta și duminica, se creează o liniște totală. În acest centru din inima Londrei, parohia ortodoxă română își ține serviciile religioase în vechea biserică Sfîntul Dunstan din Fleet Street, zidită în anii 988—1017. Aici Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu ocazia memorabilei sale vizite din 1966, a spus: «Sînt fericit că pot predica într-o biserică

zidită înainte de Marea Schismă, când Biserica creștină era una». Și aici, în biserica Sfântul Dunstan, se arată mai izbitor unicitatea parohiei române din Londra, avînd un altar român ortodox cu catapeteasma care împodobise biserica Antim din București peste 100 de ani, iar acum se înalță lîngă altarul bisericii Sfântul Dunstan, constituind împreună un simbol al unității Bisericii primare și al năzuințelor ecumenismului de astăzi.

Însă năzuințele ecumeniste nu pot fi realizate dacă Bisericele creștine nu se cunosc mai bine unele pe altele. Nu sînt suficiente întîlnirile între conducătorii Bisericilor și discutarea revenirii la unitatea primară; ci este necesară ca asemenea discuții, cu scopul de cunoaștere reciprocă, să aibă loc și la nivelul parohial, adică al credincioșilor de rînd. Ierarhii și teologii anglicani au avut de mult strînse legături cu ierarhii și teologii Bisericii Ortodoxe Române, însă credincioșii de rînd din Anglia știau prea puțin despre Biserica noastră. În prezent însă s-au ajuns la un acord de schimburi de vizite nu numai la nivelul cel mai înalt, ci și între episcopi, profesori, studenți și preoți de parohie. Iar ca urmare, în Anglia se manifestă acum o mare dorință, de a cunoaște țara și Biserica noastră.

Din acest punct de vedere este justificată existența parohiei ortodoxe române din Londra. De îndată ce s-a auzit de existența ei, parohul ei a fost invitat în multe localități: Oxford, Cambridge, Mirfield, St. Alban, Clewer, Battle, Londra, etc. adică din nordul pînă în sudul Angliei, ca să vorbească despre România și despre Biserica Ortodoxă Română, și chiar să predice la serviciile religioase anglicane și să officieze sfînta liturghie ortodoxă. Este pentru prima dată în istoria relațiilor dintre cele două Biserici că vocea Bisericii noastre se aude în masa credincioșilor anglicani printr-un preot paroh. Acest fapt a contribuit și contribuie mult la strîngerea legăturilor nu numai dintre cele două Biserici, ci și dintre țările și popoarele noastre.

Nu vor fi uitate niciodată momentele din 26 iunie 1966, cînd — cu ocazia memorabilei vizite făcute Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit —, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a săvîrșit sfînta liturghie în biserica parohiei ortodoxe române din Londra. În 1967 au avut loc și alte evenimente însemnate din scurta istorie a parohiei noastre. Astfel la 14 octombrie 1967, altarul ortodox român din biserica Sfîntul Dunstan a fost ales pentru oficierea sfintei liturghii ortodoxe cu ocazia Festivalului anual al Asociației Bisericilor Anglicane și Răsăritene, cînd pentru prima dată un episcop anglican, Episcopul de Willesden, a predicat în cadrul sfintei liturghii ortodoxe române, spunînd: «Biserica Ortodoxă este mărturie a faptului că Biserica lui Dumnezeu este pe deasupra spațiului și timpului. De aceasta ne-am dat seama astăzi cînd am luat parte la această sfîntă liturghie ortodoxă».

Numai la cîteva săptămîni după acest eveniment a avut loc un alt eveniment istoric: Cu ocazia vizitei făcute Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, Sanctitatea Sa Atenagora, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic, de îndată ce a luat cunoștință — din revista noastră «Altarul» — de existența altarului român ortodox lîngă altarul anglican din biserica Sfîntul Dunstan, și-a exprimat dorința de a vedea această dovadă de înțelegere între o Biserică Ortodoxă și Biserica Angliei. Și în ziua de 13 noiembrie, la ora 10 dimineața, Sanctitatea Sa Patriarhul ecu-

menic Atenagora, cu toată suita lui și împreună cu Grația Sa Dr. Michael Ramsey și Canonul J. Satterthwaite, au fost primiți la intrare cu sfânta cruce și cu sfânta Evanghelie de către Preotul paroh Vintilă Popescu, în timp ce corul, sub conducerea Doamnei Nina Pavy, cânta Imnul Patriarhal. Sanctitatea Sa s-a oprit puțin în mijlocul bisericii, a admirat catapeteasma altarului nostru, apoi a mers și s-a închinat la sfânta masă și din ușile împărătești a binecuvîntat pe credincioși. Apoi a schimbat cîteva cuvinte în românește cu coriștii, și la plecare a spus: «Acum sînt convins că Biserica Ortodoxă Română, ori unde s-ar afla, trăiește ecumenismul tot așa ca și în România».

Astfel, deși «cea mai mică între surorile ei», parohia noastră din Londra înscrie în istoria ei evenimente memorabile care ocupă un loc de frunte în mișcarea de unire a Bisericilor creștine, a înțelegerii și păcii dintre popoare. Și pentru a sluji și mai bine aceste scopuri înalte, ea scoate acum bianual, în limba engleză și română revista «Altarul», care, pătrunde în cercuri de cititori din ce în ce mai largi.

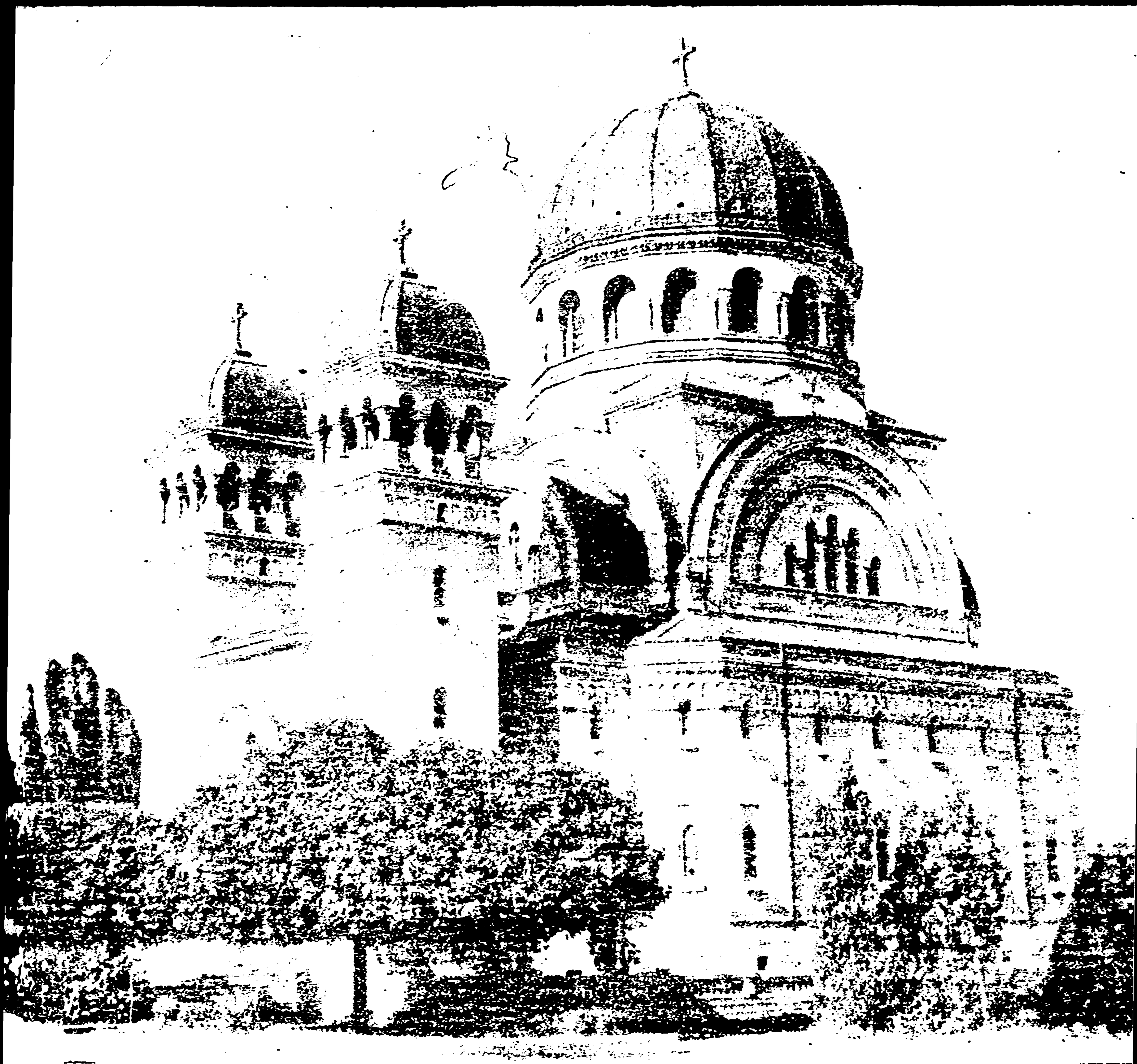
Dar parohia ortodoxă română din Londra nu uită niciodată că ființa ei se datorește înțelepciunii Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care neîncetat se îngrijește de buna ei stare. De aceea, de marea sărbătoare a aniversării a 20 de ani de patriarhat al Prea Fericii Sale, parohia română din Londra își unește într-un singur cuget glasul cu milioanele de români din țară, urînd Prea Fericitului lor Părinte Patriarh Justinian o viață lungă cu sănătate, spor în propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu, în cauza unirii Bisericilor și a păcii din întreaga lume.

Pr. Prof. VINTILA POPESCU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI 9—10

SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfințiții Mitropoliți, Prea Sfințiții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice
și Școlilor de cîntăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI
Nr. 9-10
SEPT. - OCT.
1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA : Catedrala din Satu-Mare.

C U P R I N S U L

VIAȚA BISERICESCĂ

Festivitățile de la Alba Iulia, cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania	1001
<i>Schimb de telegrame între Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	1032
<i>Vizitarea Bisericii Ortodoxe Române de către P.S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America</i>	1034
<i>Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorație pentru seria a 54-a de preoți</i>	1037
<i>Deschiderea noului an școlar la Institutele și Seminariile teologice din cuprinsul Patriarhiei Române</i>	1041
<i>Primirea de către Prea Fericitul Patriarh Justinian a unui grup de profesori italieni romano-catolici</i>	1053
<i>Interviul acordat de Prea Fericitul Patriarh Justinian reprezentanților Televiziunii italiene</i>	1055
<i>Cronică</i>	1058
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare</i>	1060

ANIVERSĂRI

Douăzeci de ani de la Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania

<i>Dezbinarea a fost de suprafață, de P. S. TEOFIL., Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului</i>	1069
<i>Condițiile care au înlesnit Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și binefacerile ei, de Pr. TRAIAN BELAȘCU</i>	1073
<i>Statornicia poporului român din Transilvania în legea străbună, de ADRIAN N. POPESCU</i>	1079
<i>Încercări și reveniri de preoți și parohii unite în sânul Bisericii strămoșești până în anul 1948, de Asistent MIRCEA PACURARIU</i>	1095
<i>Românii din Banat și unirea cu Biserica Romei, de Pr. GH. COTOȘMAN</i>	1113

- O scrisoare a mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei în problema unirii cu Roma*, de V. MIHORDEA 1129
- Lupta și drama lui Inocențiu Micu Clain*, de Pr. Prof. D. STĂNILOAE 1137

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Școala miniaturistică de la Dragomirna. Descrierea și analiza miniaturilor și a temelor iconografice din Tetraevangheliarul inv. 1/1934*, de GH. POPESCU VÎLCEA 1180
- Sărbătorirea preotului folclorist Teodor Bălășel la Drăgășani-Vîlcea*, de Pr. D. BĂLAȘA 1212

RECENZII

- I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, de O. POPESCU 1215
- Virgil Căndea, *L'humanisme d'Udriște Năsturel et l'agonie des lettres slaves en Valachie*, Bucarest, 1968 de C. BĂRBULESCU 1223

VIATA BISERICESCA

DOUĂ DECENII DE UNITATE BISERICESCĂ (1948—1968)

FESTIVITĂȚILE ANIVERSARE DE LA ALBA IULIA

1948 : 1 octombrie — Cluj, 3 octombrie — București, 21 octombrie — Alba Iulia, sînt date intrate definitiv în istoria Bisericii Ortodoxe Române, căci ele marchează zilele istorice ale Reîntregirii noastre bisericești.

Sînt 20 de ani de atunci. «Pecetea» dezbinării noastre bisericești — săvîrșită de forțe ostile unității noastre religioase și naționale — au fost rupte, prin voința clerului și credincioșilor foști uniți, realizîndu-se atît de mult dorita Reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.

În vederea prăznirii după cuviință a celei de a XX-a aniversări a refacerii unității noastre bisericești, s-au făcut din vreme pregătirile convenite, prin purtarea de grijă a I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, organizator și gazdă a festivităților.

Duminică, 20 octombrie 1968

La Alba Iulia, în incinta impunătoarei catedrale care acum două decenii a fost închinată Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române, pregătiri febrile și o animație deosebită prevesteau cu multe zile înainte-prăznuirea care se apropia. În preziua aniversării, la ceasul îndătinat, un sobor de slujitori ai catedralei în frunte cu P. C. Arhim. Emilian Birdaș a săvîrșit sfînta slujbă a vecerniei.

La Sibiu, duminică, 20 octombrie 1968, în cadrul sfintei liturghii, săvîrșită în catedrală, la priceasnă, P. C. Pr. Traian Belășcu, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, a vorbit despre prăznuirea care avea să se desfășoare a doua zi la Alba Iulia.

La sfîrșitul sfintei liturghii a cuvîntat I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, subliniind semnificația Reîntregirii bisericești pentru reali-

zarea unității noastre ortodoxe și pentru cimentarea solidarității tuturor fiilor neamului în jurul celor ce ne călăuzesc cu înțelepciune patria pe căile unei propășiri fără precedent.

În seara aceleiași zile, când clopotele catedralei mitropolitane au dat de veste că oaspeții așteptați au intrat în oraș, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului i-a întâmpinat cu dragoste în pragul reședinței, înconjurat fiind de slujitorii Arhiepiscopiei și ai Institutului teologic de grad universitar din Sibiu.

Coborînd din mașină, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a îmbrățișat pe I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și a binecuvîntat pe cei prezenți; iar I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a salutat călduros pe Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, care a sosit împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

De asemenea, I.P.S. Mitropolit Nicolae a salutat cu frățescă dragoste pe I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, pe P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, pe P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, precum și pe PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, care însoțeau pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Din suita Prea Fericirii Sale mai făceau parte: P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Preot Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române; PP.CC. Consilieri patriarhali: Pr. Gheorghe Soare, Pr. Constantin Pârvu, Pr. Sabin Verzan și Pr. Teodor Cazan; P. C. Diac. Prof. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București; P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național bisericesc și P. Cuv. Nicanor Motorga, diacon de la catedrala patriarhală.

Curînd după aceea a sosit I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, însoțit de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor.

Printr-o telegramă adresată I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Episcop Antim al Buzăului a exprimat regretul de a nu putea lua parte la festivitățile aniversare de la Alba Iulia, fiind suferind.

Mitropolitul Nicolae al Ardealului a oferit o cină în cinstea oaspeților, la care au luat parte membrii din conducerea Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu.

Cu acest prilej, *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului* a dat expresie simțămintelor de dragoste și bucurie cu care întâmpină, împreună cu preoții și credincioșii — în cetatea de scaun a Mitropoliei Ardealului — pe distinșii oaspeți, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, rostind următoarele:

Prezența înalților oaspeți — prilejuită de împlinirea a 20 de ani de la săvîrșirea Reîntregirii noastre bisericești — ne aduce aminte că și în trecut Ortodoxia transilvăneană a putut rezista încercărilor la care a fost

supusă, a putut avea vitalitatea necesară spre a dăinui peste veacuri, datorită sprijinului permanent pe care i l-au dat fără precupețire Mitropolia Ungrovlahiei și Mitropolia Moldovei. Datorită acestui sprijin frățesc, străbunii noștri au avut putința de a rezista tuturor încercărilor făcute cu scopul de a-i rupe din comunitatea de credință și de lege cu frații lor de dincolo de Carpați.

Reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania este opera întregii noastre Biserici Ortodoxe Române. Ea a pornit prin acțiunea de jos a clerului și a credincioșilor foști greco-catolici, însuflețind pe toți românii pentru unificarea Bisericii. De aceea chemarea adresată de Prea Fericea Sa, acum douăzeci de ani, românilor greco-catolici de a se întoarce la sînul Bisericii-Mame, a avut atît de puternic răsunset în inimile și în conștiința tuturor românilor din Transilvania, încît în scurt timp reîntregirea bisericească s-a împlinit atît de repede, dovedind cît de mult era dorită și așteptată. Acum, după douăzeci de ani de la împlinirea ei, unificarea este deplină și bine consolidată. Consolidarea unificării bisericești este un merit nu numai al Bisericii ardelen, ci al întregii Biserici Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care ne-a sprijinit și ne sprijină fără nici un fel de rezervă, întărindu-ne mereu în convingerea că de acum încolo nimeni și nimic nu ne mai poate despărți.

Astăzi sîntem toți ortodocși, toți încadrați în Biserica Ortodoxă Română, pe care o cîrmuiește cu atîta pricepere Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. De aceea exprim simțămintele clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe din Transilvania față de Prea Fericea Sa și față de toți Ierarhii și slujitorii Bisericii Ortodoxe Române.

Un cuvînt de mulțumire și de deosebită cinstire îndreptăm către Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru. Prezența D-Sale în mijlocul nostru ne aduce aminte de faptul că Ortodoxia transilvăneană a fost sprijinită în trecut nu numai de Biserica de dincolo de munți, ci și de voievozii din Țările Române. Grija aceasta și-a găsit culminația în opera nemuritoare a lui Mihai Viteazul.

Statul nostru socialist, care continuă tradițiile străvechi ale poporului român, a creat condițiile necesare pentru ca, în 1948, Biserica noastră să-și poată reface unitatea dintru început, astfel încît unitatea noastră bisericească să fie și un sprijin al unității poporului nostru, unitate necesară mai presus de orice pentru ca poporul nostru să meargă din progres în progres.

Rog pe Dumnezeu să ne ajute ca toți laolaltă — în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și cu sprijinul Departamentului Cultelor — să facem tot ceea ce se cuvine pentru binele Bisericii noastre și pentru preamărirea lui Dumnezeu, pentru propășirea poporului nostru, a patriei noastre iubite.

A luat apoi cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, spunînd, în esență :

În drumul nostru spre Alba Iulia, prilejuit de cea de a 20-a aniversare a Reîntregirii bisericești, am făcut acest popas la reședința I.P.S.

Mitropolit Nicolae al Ardealului. Ne folosim de acest prilej spre a vă spune tuturor, după datina din străbuni: Bine v-am găsit sănătoși!

În cuvîntul său, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a amintit despre ajutorul pe care Biserica de dincolo de Carpați l-a dat Bisericii Ortodoxe din Transilvania. E adevărat că totdeauna — în necazurile lor — românii de aici și mai ales oamenii Bisericii Ortodoxe ardeleni au găsit sprijin dincolo.

Dar nu toate ajutoarele au venit de dincolo de Carpați. Nu putem uita că Biserica din Transilvania — prin cărțile tipărite în limba română aici la Sibiu, la Brașov și, probabil, înainte de toate la Alba Iulia — a adus o contribuție de preț la dezvoltarea culturii noastre. Nu putem uita apoi că în Transilvania au apărut primele cărți în limba română și primele cărți de slujbă bisericească. În păstrarea unității poporului nostru dreptcredincios, cărțile de cult au jucat un rol deosebit; ele au ținut strîns uniți pe românii de pretutindeni, circulînd dintr-o parte într-alta a munților pe cele mai felurite căi și în toate perioadele istoriei poporului nostru.

Iau act cu mare bucurie sufletească de cele declarate de I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin referitor la consolidarea unificării noastre bisericești. E adevărat că această unificare n-a avut în calea ei nici un obstacol în afară de supunerea greco-catolicilor față de Roma papală. Toate celelalte ne erau comune într-o astfel de măsură încît în unele biserici din Transilvania se găseau alături cărți de cult tipărite unele de ortodocși, iar altele de uniți. În ce privește pomenirea papii la sfintele slujbe bisericești, aceasta a fost introdusă abia după încheierea Concordatului cu Vaticanul. De aceea, n-a fost o prea mare greutate consolidarea reîntregirii noastre bisericești.

Ceea ce constituie astăzi un imperativ pentru Biserică și pentru stat deopotrivă este unitatea noastră națională, la păstrarea și întărirea căreia a contribuit și contribuie Biserica noastră din toate părțile țării.

De aceea, mergem cu bucurie la Alba Iulia, conștienți că am săvîrșit acum 20 de ani nu numai un act bisericesc, ci și un act național. Pentru că nimic nu poate întări mai mult această unitate decît dragostea de frate și solidaritatea noastră a tuturor în săvîrșirea a tot lucrul bun și de folos poporului nostru. Astăzi, cînd ne găsim sub cupola aceleiași Biserici strămoșești, uniți și înfrățiți pentru de-a pururi, noi ne simțim mai întăriți decît oricînd altădată în mărturisirea dreptei credințe ortodoxe răsăritene și a dragostei de neam.

Aceasta însă nu ne dă dreptul să folosim tăria noastră în dauna nimănui, ci ne obligă să întreținem legături de dragoste și de colaborare în spirit ecumenist creștin cu celelalte Culte religioase și, prin aceasta, să stabilim legături de bună conviețuire cu cetățenii români care aparțin naționalităților conlocuitoare. Cu dragoste creștinească să ni-i apropiem pe toți aceștia și împreună cu ei să consolidăm Statul român, pentru ca să fim prețuiți și respectați atît înăuntru cît și în afara hotarelor țării noastre.

Cu aceste simțăminte vă salut pe toți și mulțumind I.P.S. Mitropolit Nicolae pentru ospitalitate, rugăm pe Dumnezeu să-i țină sănătatea și să-i ajute întru îndeplinirea misiunii sale arhipăstorești.

În tot timpul cinei a domnit o atmosferă de caldă comuniune ortodoxă și românească.

*

Luni 21 octombrie 1968

Pentru prăznuirea aniversară de la Alba Iulia, Dumnezeu a hărăzit o zi strălucitoare, senină și inundată de lumina unui soare generos ca în puterea verii.

Dis-de-dimineață, în curtea catedralei Reîntregirii bisericești din Alba Iulia, numeroși slujitori bisericești și credincioși așteptau sosirea înalților oaspeți. Un bogat covor de flori acoperea calea care duce de la turnul clopotniței la scările catedralei.

În jurul orei 9 au sosit rînd pe rînd: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, P.S. Episcop Teoctist al Aradului, P.S. Episcop Teofil al Clujului și P.S. Episcop Valerian al Oradiei.

După ce au îmbrăcat odăjdiile arhieresti, în vederea săvîrșirii sfintei liturghii, Înalții Ierarhi au ieșit pe scările catedralei cu sfînta cruce și sfînta Evanghelie.

Către orele 10, un freamăt sărbătoresc s-a stîrnit în curtea catedralei: sosea convoiul de mașini de la Sibiu. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, însoțit fiind de II.PP.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului și Firmilian al Olteniei, de PP.SS. Episcopi Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Chesarie al Dunării de Jos, Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și de PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, coboară din mașini și, trecînd peste covorul de flori, se îndreaptă printre șiruri compacte de preoți și de credincioși spre scările catedralei, unde Înalții Ierarhi în odăjdii îi întîmpină după rînduiala tradițională. Corul parohial din Bocșa Română (protopopiatul Reșița, județul Caraș-Severin), dirijat de Dl. Serghie Vavil, intonează — din tinda catedralei — imnul patriarhal.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îmbracă mantia arhierescă și sărută sfînta cruce și sfînta Evanghelie. La intrarea în sfîntul locaș, imnul patriarhal răsună cu însuflețire, fiind intonat acum de corul studenților Institutului teologic de grad universitar din Sibiu, care — sub conducerea P.C. Pr. Conf. Gheorghe Șoima — avea să dea și răspunsurile la sfînta liturghie.

După ce s-a închinat la sfînta masă în altar și la icoane, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian binecuvîntează de pe solee pe credincioși cu dicherul și tricherul, apoi ia loc în jețul patriarhal, avînd în dreapta pe Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru. Înalții Ierarhi și-au ocupat, de asemenea, locurile după rînduiala canonică.

Din soborul care a înconjurat pe Ierarhii liturghisitori au făcut parte: P.C. Pr. Traian Belaşcu, vicar arhiepiscopesc (Sibiu), P. Cuv. Arhim. Emilian Birdaş (Alba Iulia), P. Cuv. Arhim. Dr. Augustin Paul, vicar episcopesc (Oradea), P.C. Prot. Stavr. Paul Madincea (Oradea), P.C. Prot. Stavr. Ioan Pop, pensionar (Timișoara), P.C. Prot. Stavr. Ioan Florea (Brașov), P.C. Prot. Stavr. Victor Negrea (Alba Iulia), P.C. Prot. Stavr. Dr. Carol Pop (Baia-Mare), P.C. Prot. Aurel Brumboiu (Făgăraș); apoi PP.CC. Arhidiaconi : Iosif Bolog (Sibiu), Simion Bîtea (Timișoara), Teodor Băbuția (Arad), Teodor Savu (Oradea) și P.C. Diacon Gheorghe Papuc (Sibiu).

Pe lângă membri Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pe lângă însoțitorii care au fost amintiți, la slujba din catedrala de la Alba Iulia și la sărbătoarea care a avut loc în această veche cetate, care simbolizează unitatea noastră de neam și de credință, au luat parte, împreună cu un mare număr de preoți și credincioși :

— *Din Arhiepiscopia Sibiului* : PP.CC. Consilieri eparhiali Prot. Stavr. Ioan Nicoară și Ioan Vlad ; Dl. Consilier economic Ioan Floca ; P.C. Secretar arhiepiscopesc Dr. D. Călugăr ; P.C. inspector eparhial D. Ciuchendea ; PP.CC. Protopopi : Nichifor Teodor (Sibiu), Dr. Vasile Coman (Brașov), Martin Socaciu (Aiud), Ioan Mihon (Cîmpeni), Moise Ionașcu (Făgăraș), Iulian Macavei (Luduș), Petru Boeriu (Mediaș), Mihai Ciobanu (Reghin), Ioan Dragolea (Sighișoara), Pompiliu Dumbravă (Sf. Gheorghe), David Lazăr (Tg. Mureș) și Grigore Chichernea (Toplița).

— *Din Arhiepiscopia Timișoarei* : P.C. Vicar arhiepiscopesc Traian Sevicu ; PP.CC. Consilieri eparhiali : Dr. Ioan Petreută, Const. Comșulea și Ioan B. Mureșanu ; P.C. Inspector eparhial, Patriciu Tufescu ; Dl. Dr. Alex. Radivoevici, membru în Adunarea Națională Bisericească ; PP. CC. Protopopi : Ioan Olariu (Deta), Bujor Toma (Lugoj), Dimitrie Grama (Caransebeș), Liviu Liuba (Oravița), precum și PP.CC. Protopopi : Victor Stoica, Victor Toldi, Tiberiu Farca, Savu Mihăilescu și Ioan Goanță.

— *Din Episcopia Aradului* : P.C. Vicar eparhial Gh. Căvășdan ; PP. CC. Consilieri eparhiali Petru Sălăjan și Ioan Popa, P.C. Secretar eparhial Arhid. Teodor Băbuția ; P.C. Prot. Teofil Chiffa (Deva) și D-nii Dr. Aurel Botiș și Ioan Radu, membri în Adunarea Națională Bisericească ; PP.CC. Protopopi : Emil Borza (Ineu), Alexandru Gherghel (Hațeg), Vitalie Pereteatcu (Lipova), Liviu Boldura (Brad) și Gh. Șerb (Arad).

— *Din Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului* : P.C. Vicar eparhial Fl. Geomolean ; PP. CC. Consilieri eparhiali : O. Moraru și Simion Coman ; P.C. Secretar eparhial Iosif Butuc, P.C. Inspector eparhial Aug. Suci ; PP. CC. Protopopi : Victor Iacob (Bistrița), Adrian Peter (Năsăud), I. Cărpineanu (Cluj), Dumitru Purdea (Dej), Al. Căian (Turda), Dr. Carol Pop (Baia-Mare) și Sorin Nistor (Sighetul Marmăției); precum și următorii semnatari ai actului reîntregirii bisericești : P. C. Vicar pensionar Sabin Truția ; PP. CC. Protopopi : Petru Pop, Victor Ienciu, Teodor Ploscaru și Emil Mureșanu.

— *Din Episcopia Oradiei* : PP. CC. Protopopi : Cornel Sava (Satu-Mare), Toma Bulea (Beclean), Ioan Țolescu (Carei), I. Negroiu (Șimleul Silvaniei) și Mircea Andron (Zalău).

— *Din Episcopia Romanului și Hușilor* : P.C. Consilier eparhial Nicolae Todericiu.

— *De la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu* : P.C. Rector Dr. Sofron Vlad și PP. CC. Profesori : Dr. Isidor Todoran, Dr. Milan Șesan, Dr. Grigorie Marcu, Dr. Ioan Zăgrean, Dr. Alex. Moisiu, Pr. Gheorghe Șoima, P.C. Duhovnic Dr. Simion Radu, P.C. Pr. Ioan Beju, directorul Bibliotecii mitropolitane.

— *De la Seminarul teologic din Cluj* : P.C. Director Pr. Ioan Pop.

Au fost de asemenea de față : Dl. Dr. Cornel Stanciu, secretarul Consiliului popular al Județului Alba și Dl. Ion Seușan, secretarul Consiliului popular al Municipiului Alba Iulia.

Numărul preoților și credincioșilor care au luat parte la această măreață aniversare a fost așa de mare, încît catedrala și curtea erau neîncăpătoare.

Între aceștia s-a adăugat către sfîrșit și Dl. Basil Minchin, secretarul Frăției «Sf. Alban și Sergiu» (Anglia) care, împreună cu soția și cu fiica, vizitau Alba Iulia ca turiști.

La ora 10, luînd cuvenita binecuvîntare arhierească, P.C. Pr. Traian Belășcu, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, președintele Adunării de la Cluj a celor 38 de preoți foști greco-catolici de la 1 octombrie 1948, vădit emoționat, rostea solemnul început liturgic : «Binecuvîntată este Împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor».

Sfînta liturghie arhirească s-a desfășurat apoi cu solemnitatea cuvenită. Din strana arhierească, la timpul cuvenit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat citire Simbolului Credinței.

La priceasnă, din fața ușilor împărătești ale sfîntului altar s-au citit sinaxarele care cuprind viețile sfinților pomeniți în calendar în acea zi : Sfinții Cuvioși Mărturisitori ai drepte credințe : Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara și țăranul Nicolae Oprea Miclăuș.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a dat citire rugăciunii de mulțumire îndreptată către Părintele ceresc pentru binefacerile ce le revarsă îmbelșugat asupra Bisericii noastre și asupra poporului român.

După aceea, Înălții Ierarhi liturghisitori, împreună cu tot soborul, au ieșit pe solee, spre a asculta — împreună cu întreaga asistență — cuvîntările care s-au rostit cu prilejul acestei aniversări.

Cel dintîi a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care a spus :

Să se bucure cerul și să se veselească pămîntul, să tresalte cerurile cerurilor (cf. Isaia XLIV, 23 ; XLIX, 13), căci iată prăznuim astăzi secerișul bogat al holdelor spirituale înfrățite, rod al dragostei divine care ne-a adunat și ne adună mereu la un loc în Biserica strămoșească, rod al sufletului neîmpărțit și nedespărțit, care prin unitatea lui în aceeași lege românească și în aceeași dragoste de neam și patrie a făcut ca darul lui Dumnezeu să rodească însutit în ogorul Bisericii, pe plaiurile țării.

Intr-adevăr, privind peste cei douăzeci de ani de frățească viețuire în casa părintească putem spune cu bucurie, ceea ce spunea Mîntuitorul ucenicilor Lui privind peste mulțimile însetate de cuvîntul lui Dumnezeu că «secerișul e mult» (Matei IX, 37). Da : secerișul e îmbelșugat. E îmbelșugat, pentru că pămîntul inimii noastre n-a mai fost îmbucătățit, ci, ștergîndu-se haturile puse de stăpîniri străine, el este una, așa cum pămîntul țării noastre una este și inima întregului popor una este. E îmbelșuat, pentru că zîzania s-a înlăturat și semănătorii cuvîntului lui Dumnezeu au lucrat și lucrează în deplină unitate. E îmbelșugat, pentru că peste tot s-a semănat aceeași lege strămoșească, curată, neamestecată, verificată de-a lungul secolelor prin grele încercări și astăzi izvor de viață nouă în conformitate cu epoca noastră de mari înnoiri.

Parcă e mult de atunci, din momentele acelea istorice, cînd clerul și credincioșii s-au îmbrățișat ca niște frați în casa părintească, întrupînd în grai și faptă dorul de două sute cincizeci de ani a înaintașilor de a nu mai fi despărțiți, de a fi iarăși una, și întrunind vrerea celor de ieri, de azi și de mîine de a sta neclintiți în unitatea redobîndită sub bolta Bisericii străbune pe pămîntul unei țări libere, unui popor stăpîn pe soarta sa. E mult de atunci, pentru că rădăcinile acestui act măreț se pierd în adîncul veacurilor, dat fiind că noi, credincioșii români, dintru începuturile istoriei poporului nostru am fost mereu una în aceeași credință, în aceleași tradiții și ne-am simțit întotdeauna frați — frați de lege, frați de limbă și de neam. E mult de atunci, pentru că vremea despărțirii dintre frați pare că aparține unui trecut îndepărtat, care azi nu mai are nici un ecou, decît acela de a ne aduce amînte relele dezbinări și a scoate mai puternic în lumină foloasele unității. E mult de atunci, pentru că așa ne-am obișnuit cu viața înfrățită încît ni se pare că așa a fost «de cînd lumea», că niciodată n-am fost despărțiți. Și sîntem fericiți că este așa.

De fapt, ce ne-a despărțit și ce ne-a unit? Ne-au despărțit numai piedicile dinafară, puse de stăpînirile nedrepte care voiau să tragă foloase de pe urma dezbinării și să mențină Biserica și poporul în robie. Ne-a unit totul : credința moșilor și strămoșilor noștri, istoria de lupte și biruințe, unitatea cu poporul și cu marile lui realizări din vremea noastră. De aceea refacerea unității noastre bisericești a apărut ca un fapt firesc în epoca în care piedicile dinafară căzuseră și poporul și-a putut făuri o viață nouă în libertate, în unitate și în dreptate, iar clerul și credincioșii au putut să-și manifeste voința în mod deschis.

Și iată au trecut două decenii de cînd sîntem împreună sub oblăduirea maicii noastre de veacuri, Biserica Ortodoxă Română, Biserica tuturor credincioșilor români de lege strămoșească. Ne-am dat mîna frățește, privirile ni s-au luminat de o negrăită bucurie, ne-am îmbrățișat cu dragoste și am pornit la «lucrul Evanghelistului» (II Tim. IV, 15), cu entuziasm. Acesta a fost posibil pentru că de la început ne-am dat seama că totul ne unește, că nimic nu ne desparte —, că nu e nici o deschilinire, ci toate ne sînt comune : în toate bisericile se slujesc aceleași sfinte li-

turghii, aceleași sfinte slujbe ; pretutindenți aceleași obiceiuri, aceleași rînduiri, aceleași învățătură a lui Iisus Hristos, aceleași suflete însetate după o viață religioasă-morală izvorită din dragoste de Dumnezeu, din dragostea de om, din dragostea de popor. Și astfel preoții au putut sluji de la început în toate bisericile, căci credincioșii vedeau că nu-i nimic schimbat, ci e aceeași lege peste tot, legea străveche a acestui popor. În schimb, prin faptul că ne adunăm toți — ierarhi, preoți și credincioși — în fața acelorași sfinte altare strămoșești, să ne rugăm împreună Domnului și primim darurile Lui cele bogate, că ne străduim să întărim dragostea, pacea, bunătatea, evlavia, smerenia și alte virtuți creștinești și cetățenești și jertfim pentru Casa Domnului, pentru înnoirea și împodobirea sfintelor locașuri de închinăciune, simțim mereu mai puternică bucuria de a fi împreună și de a face ca viața noastră a fiecăruia și a tuturor, a Bisericii întregi, să fie tot mai plină, tot mai vie, tot mai roditoare. Așa gustăm binefacerile unității frățești și avem convingerea că prin ea se revarsă peste viața noastră binecuvîntarea lui Iisus Hristos, Cel ce vreau să fim mereu una. Pacea lui Hristos s-a sălășluit în inimile noastre, în casele noastre, în parohiile noastre, în întreaga Biserică. Și noi toți avem rîvna nestinsă de a ne dăruia cît mai deplin pentru ca Biserica noastră să vieze după dreapta credință — și sîntem mîndri de viața ei spirituală, de legăturile ei frățești cu celelalte Biserici din țară și străinătate, de prestigiul ce-l are în lume ca luptătoare pentru pace și înfrățire între popoare.

Dar binefacerile unității religioase nu se limitează la viața internă a Bisericii; ele se revarsă și în lucrarea noastră comună pentru propășirea poporului, pentru înflorirea patriei. Așa cum în trecut Biserica a fost alături de popor, de lupta lui pentru libertate, pentru unitate națională și pentru dreptate socială și în prezent ea sprijinește munca poporului pentru ca patria noastră, liberă și independentă, una și neîmpărțită, să se înalțe pe culmi de cultură și civilizație. S-a spus și o simțim mereu că unirea face puterea. Cei ce sînt una sînt mai tari decît cei ce sînt împărțiți și dezbinați. Unitatea noastră e putere nouă pentru legea noastră strămoșească, dar ea contribuie și la întărirea unității poporului, unitate care e putere de creație nouă și de biruințe. Fii ai unui popor liber și în plin progres, fii ai unei Biserici autocefale și dreptmăritoare, ne bucurăm de unitatea și libertatea noastră și sorbim mereu din izvoarele harului lui Hristos și ale energiilor de viață ale poporului nostru, ale sufletului ortodox și românesc noi îndemnuri de a trăi și mai deplin în această unitate și libertate și de a dăruia Bisericii, Patriei, păcii din toată lumea, noi realizări spre viață cît mai înaltă, cît mai luminată.

Și acum, ne plecăm cu smerenie genunchii în fața acestui altar al Albei Iulii, simbol al unității poporului român, al unității într-un singur stat național român și al unității noastre bisericești, ca reședință de altădată a Mitropoliei celei una, înfrățită cu Mitropoliile Ungrovlahiei și Moldovei, și rugăm pe Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos să așeze cununa vrednicilor deosebite peste creștetul tuturor înaintașilor noștri care și-au dăruit totul pentru poporul acesta, pentru Biserica strămoșească, și cu cinste să încununeze pe cei ce au săvîrșit marele act al Reîntregirii

bisericești, pe cei ce s-au străduit ca unitatea noastră să se desăvârșească. Ne legăm și ne juruim, ca — prin darul lui Dumnezeu și strădaniile noastre ale tuturor — ierarhi, clerici și credincioși, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, veșnic una să fim : una în slujirea intereselor superioare ale poporului, una în Biserica moșilor și strămoșilor noștri, una în preamărirea cu un glas și o inimă a Dumnezeului celui închinat în trei fețe, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, de la care vine peste noi, peste Biserica noastră, peste țara noastră, tot darul și toată darea cea bună, în veci. Amin.

Apoi, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, a rostit următorul cuvânt :

Ce-aș putea eu, oare, adăuga la atâtea cuvinte frumoase ce s-au rostit astăzi, dacă nu doar puține fraze și unele gânduri din noianul de comori spirituale ce ni-l oferă prilejul zilei de 21 octombrie 1968 !

Cu emoție deosebită și cu evlavie sărbătorim astăzi mărețul act, de importanță bisericească, act care a consfințit pentru totdeauna unitatea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.

După cum vedem, semnificația și importanța actului Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania este marcată de cadrul festiv, sărbătoresc ce i se acordă, prin participarea a însuși Întâistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian, precum și prin prezența organelor onoratului Departament al Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România și personal a D-lui Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru.

Dar mai presus de orice, se cuvine a sublinia o dată mai mult că Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania își găsește temeiul ei firesc în porunca Domnului Nostru Iisus Hristos din Sfânta Evanghelie : «Ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21).

Pe de altă parte, înfăptuirea Reîntregirii religioase a poporului nostru binecredincios se încadrează în planul largii activități ecumenice ce se desfășoară din plin astăzi în lume, iar faptul că la 21 octombrie 1948 s-a realizat actul Reîntregirii vine să confirme puterea și eficacitatea ecumenismului și să ne arate că acesta a fost pe deplin înțeles de marea majoritate a clerului și a credincioșilor care au cerut să revină la Biserica Ortodoxă Română.

Același înțeles și aceeași importanță s-a dat acestui act și de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian care cu părintească afecțiune și căldură a înconjurat și pe credincioșii foști greco-catolici, primindu-i cu dragoste și dor, alături de toți ceilalți fii duhovnicești.

De altfel, acesta este și sensul promovării în funcție de răspundere, în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, a multora dintre reveniți, care astăzi, împreună cu frații lor vechi ortodocși își slujesc deopotrivă Biserica și țara, înțelegând că actul Reîntregirii are și o semnificație națională-istorică.

Deci cu certitudine și clarviziune se poate spune că Reîntregirea religioasă din Transilvania este un act istoric, a cărui frumusețe și măreție, afirmate pretutindeni, formează un adevăr al vieții noastre.

Acest important moment apare astăzi în fața noastră ca fiind împlinirea tuturor tradițiilor, iar prin modul în care s-a realizat și dezvoltat ulterior în Biserica din care facem parte, ca ceva specific românesc. Cu toții știm doar că poporul român este singurul popor neolatin de religie creștină-ortodoxă; de aceea nici nu putea fi altfel rezolvată dorința de veacuri a fiilor și fraților de aceeași lege românească, de a se bucura împreună și de a participa la frumoasa activitate a Bisericii Ortodoxe Române între slujirea cu devotament și fără precupețire a intereselor întregului popor român.

Se cuvine ca și cu prilejul acestei frumoase aniversări religioase și naționale să ne facem un proces de conștiință care să ne ajute să înțelegem mai bine ceea ce a însemnat pentru noi încadrarea și angajarea la întreaga viață a Bisericii Ortodoxe Române, care nu are interese deosebite în raport cu interesele vitale și majore ale poporului pe care-l slujește cu atîta sinceritate, dragoste și devotament, după exemplul viu și luminos al aceluia care este Întîistătătorul ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Nu afirmăm aceste lucruri cu alte gânduri, decît cu acela de a sublinia și a pune la loc de cinste eforturile, strădaniile și acțiunile Bisericii noastre Ortodoxe Române, care, în numele slujirii Domnului nostru Iisus Hristos, înțelege în mod minunat să armonizeze și să satisfacă deopotrivă nevoile spirituale și naționale ale credincioșilor săi.

Nu ne putem gândi la alte lucruri, în afara preocupărilor noastre decît la cele care ne îndeamnă — și în același timp ne obligă — să facem totul ce este omeneste posibil pentru a ne aduce și mai departe modesta noastră contribuție la ridicarea pe o treaptă superioară a înțelesului și semnificației practice a ceea ce a fost și înseamnă pentru toți marele act al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, săvîrșit în anul Domnului 1948.

Anii care au trecut de atunci ne-au arătat și continuă să ne arate că Reîntregirea bisericească din Ardeal și Banat s-a înscris în conștiința noastră pentru totdeauna ca un mare eveniment religios, ceea ce face să ne îndemne și să ne oblige să ridicăm acest act la cel mai mare rang, în cadrul Bisericii noastre, așa cum de altfel se și cuvine.

Sînt convins că sînt și în asentimentul celor ce au fost cei dintîi apostoli ai actului de la 21 octombrie 1948, precizînd că, fapta lor a fost — atît în sine, cît și pentru aceia care le-au urmat exemplul, sau au înscris-o pe răbojul istoriei — o faptă de mare importanță ecumenică, importanță asupra căreia nu poate exista nici un moment de dubiu sau tăgadă, de îndoială sau echivoc.

Această convingere se întemeiază și pe faptul că de la 1948 încoace au fost nenumărați aceia care, după profunde analize și frămîntări sufletești, au continuat pînă astăzi să-și dea adeziunea lor însuflețită la

frumosul și folositorul act : *Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.*

Mai am convingerea că avem datoria cu toții de a face tot ce depinde de noi pentru a contribui cu asiduitate și în viitor la îmbogățirea cu noi idei și fapte a mărețului act al unificării pe care avem mîndria sfîntă de a-l sărbători și aniversa într-un asemenea cadru ce ne-a fost dat astăzi să-l avem.

Ce poate fi mai frumos «decît a fi frații împreună» (Ps. CXXXII, 1), slujind cu devotament și rîvnă Biserica ce ne-a creat posibilități de mîntuire, de afirmare și generoasă dăruire !

Susținem, precizăm și declarăm că această Biserică nu poate fi alta decît Biserica Ortodoxă Română, la a cărei cîrmuire se află de 20 de ani și mai bine Prea Fericitul Patriarh Justinian, căruia îi aducem și de data aceasta și în mod solemn prinos de mulțumire și fiască recunoștință.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu noi cu toți. Amin !

A urmat la cuvînt P. C. Vicar arhiepiscopesc Traian Belășcu, spunînd :

«Astăzi, 21 octombrie, se împlinesc două decenii de la înfăptuirea actului de însemnătate excepțională: Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. Anul 1968 este un an al aniversărilor mari din istoria poporului român, atît pe plan național cît și pe plan bisericesc : pe plan național românesc vom aniversa 50 de ani de la Unirea Ardealului cu România, eveniment de covîrșitoare însemnătate pentru patria noastră ; iar pe plan bisericesc aniversăm 20 de ani de unitate bisericească.

Poporul român și-a făurit propria sa istorie, străbătînd veacurile și vremile, încovoiat adeseori sub povara grea a silniciilor, dar niciodată doborît în deznădejde ; pășind uneori mai încet pe arena istoriei, dar totdeauna plin de nădejde. Nu i-au lipsit în cursul veacurilor, uneori atît de vitrege, nu i-au lipsit neamului nostru cele trei virtuți de căpetenie : credința în Dumnezeu, nădejdea și dragostea. Și cînd un neam are aceste comori sufletești, nu pierc. Poate să fie încercat, îngenunchat, dar în orice împrejurări el întrezărește o rază de nădejde și cu această nădejde, oricît de firavă ar fi, răzbate și ajunge pînă la urmă la lumină.

Copii ai aceleiași mame, fii ai acestei țări, despărțiți prin vămi puse de străini, care totuși s-au deschis rînd pe rînd atunci cînd Dumnezeu a dăruit braț tare și chibzuință celor ce purtau destinele acestui popor, au rămas nedespărțiți în aspirațiile lor, în idealurile și năzuințele lor firești.

Același grai al vorbelor bătrîne, același cîntec al doinelor a trecut prin toate așezările lor, de dincolo și de dincoace de Carpați, din generație în generație, ca mărturie a dragostei de frate ce-i unea deopotrivă pe toți din Țara Românească, din Moldova și din Transilvania. Credința creștină ortodoxă a fost temeiul cel tare și neclintit.

Credința ortodoxă înainte de 1698—1700 a fost singura mărturisită de toți românii din toate provinciile românești. Sfîntul Ioan Gură de Aur, patriarhul Constantinopolului, purta de grijă și strămoșilor noștri din

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru și membrii Sfântului Sinod întrînd în catedrala Reîntregirii din Alba Iulia

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului rostindu-și cuvîntarea
în catedrala Reîntregirii din Alba Iulia

P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, roșindu-și
cuvîntarea în catedrala Reîntregirii din Alba Iulia

P. C. Pr. Traian Belaşcu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, rostindu-şi
cuvîntarea în catedrala Reîntregirii din Alba Iulia

Dl. Dr. Alexandru Bărbat, jurist pensionar din Sibiu, rostindu-și
cuvîntarea în catedrala Reîntregirii din Alba Iulia

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian rostindu-și cuvântarea în
catedrala Reîntregirii din Alba Iulia

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru,
la ieșirea din catedrala Reîntregirii din Alba Iulia

P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America
rostindu-și cuvîntarea în timpul mesei oficiale

Dacia. Legăturile religioase între românii din toate provinciile au fost neîntrerupte, prin strădaniile domnitorilor din ambele țări românești, a ierarhilor din aceste principate, și prin circulația cărților de slujbe bisericești; toate au contribuit la păstrarea și unitatea nealterată a credinței ortodoxe.

Unirea cu Roma de la 1698—1700 a spart vremelnic această unitate a clerului și credincioșilor români din Ardeal. Însă ei au rămas despărțiți numai administrativ; «toată legea românească» a rămas pe loc, «cu toate slujbele». Pe drept cuvânt se poate spune că unirea cu Roma papală a fost un act străin poporului nostru din Ardeal.

Dorința fierbinte a românilor din Ardeal de a-și reface unitatea bisericească, ruptă la 7 octombrie 1698, a suferit noi și noi amănări, dar acest popor nu a lăsat să treacă nici o împrejurare favorabilă fără să încerce îndeplinirea visului mult dorit, cu dorul căruia au murit atîția din fiii acestui popor. Împrejurarea istorică de la 1 decembrie 1918, cînd Transilvania s-a unit cu România, a fost folosită de mii de români prezenți la Adunarea de la Alba Iulia, care au cerut să se refacă și unitatea bisericească; dar conducerea de pe atunci s-a opus acestei dorințe.

Vremuri de răscruce bat la ușa istoriei noastre. Poporul este gata să le primească, le așteaptă de la un capăt la altul al țării. Lumina lui 23 August 1944 inundă pămîntul patriei noastre, trezind conștiințele la o nouă viață, mai bună, mai dreaptă și cu depline libertăți pentru întreg poporul român.

Reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Ardeal a fost posibilă pentru că în inima poporului a pulsat mereu această dorință. Dovadă sînt toate ocaziile mari din istoria neamului, cînd poporul a încercat împlinirea acestui deziderat sufletesc. Că nu s-a făcut pînă în zilele noastre, vina o poartă diferitele partide politice reacționare, aflate uneori sub influențe străine aspirațiilor neamului nostru. Așa că atunci cînd regimul democrat-popular de acum 20 de ani a oferit condițiile favorabile, clerul și poporul din Transilvania și-a putut manifesta voința și a realizat acest vis.

Astăzi, după 20 de ani, cînd facem bilanțul acestui măreț act, e de ajuns să aruncăm o privire retrospectivă și vom constata cîtă dreptate au avut cei ce s-au dedicat total împlinirii și consolidării acestui act. Au dispărut și ultimele reticențe, încît azi cler și popor sînt una în credința ortodoxă a moșilor și strămoșilor noștri.

Mișcarea de revenire a fost îmbrățișată cu dragoste de către Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, care între altele a spus: «Nu vă lăsați amăgiți. Fiți vrednici români, ca și înaintașii voștri, care au păstrat cu viața lor toată legea și credința ortodoxă». Iar urmașul în scaun al vlădicilor de la Bălgrad, Mitropolitul Nicolae Bălan de vie pomenire, spunea în apelul său: «Duhul lui Inocențiu Micu Clain nu-i cheamă pe uniți la Roma, el îi cheamă peste munți, peste munții confesionalismului strîmt și fără orizont, în țara cea mare a Ortodoxiei românești. Căci acestea au fost ultimele lui cuvinte rostite în Ardeal: «Dacă mă voi întoarce din Viena, pășesc în fruntea voastră și plec peste Carpați».

Despre actul Reîntregirii bisericești s-au spus multe lucruri bune. Eu doresc să subliniez aici, acum, după 20 de ani, că ceea ce am făcut a fost un act deplin conștient și ne-am călăuzit la săvârșirea lui de două principii fundamentale. Primul principiu : am îndeplinit dorința Mîntuitorului Hristos din Sfînta Evanghelie, lăsată ca poruncă testamentară: «Ca toți să fie una» : «Un Dămn, o credință și un botez», și astfel să facem un pas pe plan local, spre refacerea unității Bisericii lui Hristos: «Una, sfîntă, sobornicească și apostolească», spre idealul suprem al tuturor creștinilor, «ca să fie o turmă și un păstor».

Principiul al doilea după care ne-am călăuzit la săvârșirea actului de Reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române, a fost acela al sentimentului nostru de buni patrioți, identificîndu-ne cu năzuințele poporului român spre unitate, ca într-un gînd și într-o simțire să lucrăm cu întreaga noastră ființă pentru binele sfîntei noastre Biserici strămoșești și a scumpei noastre patrii.

Trăirea împreună în Iisus Hristos, în Biserica strămoșească a dus la cunoașterea reciprocă mai deplină, la apropierea sufletească mai mare, la întărirea dragostei, la desăvîrșirea unității noastre în Iisus Hristos, în legea românească. Astăzi, în familii este pace, în parohii este pace, în întreaga Biserică este pace, căci nu se mai despart pentru credință soții, părinți și copiii, ci toți merg la aceeași biserică, pentru că sînt una în Biserica noastră Ortodoxă Română de pe întreg teritoriul patriei noastre.

Această unitate însă n-a adus numai o mai bogată viață religioasă-morală, ci prin ea lucrarea în parohii e mai vie și activitatea Bisericii noastre e mai deplină. Niciodată nu s-a lucrat atît de mult cu atîta însuflețire din partea clerului și a credincioșilor ca în zilele noastre de astăzi. Preoții și credincioșii, sub îndrumarea Ierarhilor, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, sînt legați de Biserică și participă activ la întreaga ei viață.

Unitatea noastră într-o Biserică românească este totodată și o contribuție la unitatea și libertatea poporului nostru. Timpul nostru e timpul unității nezdruincinate a întregului popor. De aceea el cere să fie înlăturată orice fel de dezbinare, deci să nu existe nici dezbinare religioasă. Timpul nostru este timpul afirmării independenței popoarelor. Prin faptul că toți sîntem fiii Bisericii noastre, care a fost una dintru început, sprijinim libertatea și unitatea patriei noastre scumpe. Timpul nostru este timpul colaborării între oameni și între popoare : timpul nostru este timpul colaborării între toate Bisericile creștine, atît pe plan intern cît și pe plan mondial.

I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin, pe cînd era profesor, spunea la cursurile de îndrumare din anul 1949 : «Că n-au fost niciodată două credințe în Ardeal, ci frații au fost despărțiți, e adevărat, pentru multă vreme și tocmai pentru aceasta mare bucurie se face nouă tuturor că cele risipite s-au adunat și pe cît a fost de mare durerea despărțirii, pe atît de mare

este bucuria regăsirii. În inimile noastre v-am păstrat un colț, ne-ați lipsit, iar acum că ați venit, întristarea noastră s-a întors în mare bucurie». Ziua de 21 octombrie 1948 va rămînea ca o piatră de hotar în paginile istoriei poporului român și în istoria Bisericii noastre Ortodoxe, ca un mare eveniment pentru unitatea spirituală a clerului și credincioșilor români din Transilvania, fapt care a contribuit și la unitatea întregului popor român din scumpa noastră patrie:

În aceste clipe sărbătorești dăm mărire lui Dumnezeu pentru lumina ce a revărsat-o ca să se poată împlini visul de reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române.

Exprimăm recunoștință profundă tuturor Ierarhilor Bisericii noastre Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a îmbrățișat cu multă dragoste realizarea acestui act. Mai exprimăm un sentiment de mare recunoștință celor 37 de protopopi și preoți care prin hotărîrea lor bărbătească de la 1 și 3 octombrie 1948 au rupt pecetile pentru totdeauna cu Roma papală. Și aceiași mulțumire cu recunoștință tuturor acelor care au lucrat pînă astăzi la consolidarea Reîntregirii bisericești.

Fii binecuvîntată zi de 21 octombrie, pentru că prin tine s-a redat Bisericii noastre Ortodoxe Române unitatea, iar fiilor ei liniște, pace și bună înțelegere, pentru ca în acest climat favorabil de pace toți deopotrivă să putem munci spre mărirea lui Dumnezeu și spre înflorirea și întărirea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România».

În numele credincioșilor foști greco-catolici a luat cuvîntul *Dl. Dr. Alexandru Bărbat, jurist pensionar din Sibiu*, care a spus :

«Sărbătorim azi în acest sfînt locaș, în istorica cetate Alba Iulia, 20 de ani de la Reîntregirea Bisericii Române de pe meleagurile Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului, în vechea și singura Biserică Românească — Biserica Ortodoxă.

Actul săvîrșit în octombrie 1948, prin care acea parte a Bisericii Ortodoxe Române numită «unită» revenea la sînul Bisericii Ortodoxe, după 250 de ani de despărțire, a fost un act firesc, deoarece în fapt românii de pe aceste meleaguri nu au fost niciodată despărțiți în credință.

Anii 1698—1700, cînd o parte a clerului întrunit la Alba Iulia a hotărît despărțirea de singura Biserică Română, cea Ortodoxă, fac parte din acele vremuri pe care «poetul pătimirii noastre» a caracterizat-o atît de plastic și lapidar : «*Cînd domni vicleni jurau pe spadă / Să sfarme sfînta noastră lege*».

Într-adevăr, coroana habsburgică își închipuia că, aplicînd principiul ce i-a fost călăuză în toată vremea existenței sale: «*divide et impera*», va putea stăpîni mai ușor poporul român de pe aceste meleaguri, împărțindu-l din punct de vedere religios, spre a-l aservi scopurilor sale de dominare și pentru a-l sustrage de la țelurile sale de dreptate socială și independență națională.

Dar acești «domni vicleni» s-au înșelat, căci, în tot cursul vremii, conducători și popor nu au uitat o singură clipă că ei sînt una; și ori-

cînd, oriunde, în fața împăraților și a autorităților, au luptat, umăr la umăr — intelectuali, cler și popor —, ortodocși și uniți punînd temelie culturii și progresului poporului român de pe aceste meleaguri. Am văzut jubilînd, în anul 1911, pe toți românii în frunte cu mitropoliții Mețianu și Mihali pentru roadele ce le culegeau pe tărîm cultural, științific și național de pe urma acestei prodigioase și rodnice conlucrări naționale, îndeosebi după înființarea Asociației «Astra».

Am trăit și sufletul ne-a săltat de bucurie cînd în 1918, tot în această istorică cetate Alba Iulia, poporul român din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, cu sprijinul ambelor Biserici Românești — Ortodoxă și Unită — într-un singur glas, a decretat unirea Transilvaniei cu România.

Faptul că, pînă în anul 1918 nu au existat condițiile prielnice pentru reîntregirea Bisericilor românești, este explicabil. Am regretat însă că în 1918, cînd ambele mitropolii — atît cea din Sibiu cît și cea de la Blaj — erau văduvite de titulari, nu s-a realizat și unitatea Bisericii, căci în acel an și în această cetate Alba Iulia, în marea Adunare Națională care a decretat unirea politică, era cazul să se facă și reîntregirea bisericească și religioasă.

Poporul credincios și-a dat seama că acel capitol din istoria religioasă și politică a poporului român, ce își are începutul în anii 1698—1700, trebuia încheiat.

În condițiile libertății religioase de după 23 August 1944 unanimitatea clerului și credincioșilor Bisericii greco-catolice a hotărît, în octombrie 1948, să încheie acest capitol o dată pentru totdeauna. Și l-am încheiat! Aceasta a fost, este și rămîne voința poporului.

În cursul celor 20 de ani de trăire în unitate bisericească noi am simțit cu toții bucuria înfrățirii noastre depline și a roadelor îmbelșugate ale iubirii noastre ca frați, nu numai pentru Biserica noastră strămoșească, ci și pentru Patria noastră scumpă.

La acest popas sărbătoresc noi credincioșii Bisericii Ortodoxe Române ne juruim în fața lui Dumnezeu că vom păstra și desăvîrși unitatea noastră religioasă că vom fi ca și pînă acum fii vrednici ai poporului român, la ale cărui noi realizări sîntem hotărîți să contribuim cu toată însuflețirea noastră.

Dumnezeu să ne binecuvînteze, ca lucrarea unității noastre să fie spre lauda Sa».

Seria cuvîntărilor aniversare a fost încheiată de *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, care a rostit următorul cuvînt festiv :

Bunul Dumnezeu ne-a ajutat să ajungem la a douăzecea aniversare a binecuvîntatului act al Reîntregirii bisericești a poporului român din Ardeal și Banat. De douăzeci de ani toți românii din Transilvania, ca și românii din toată țara, se adună în duminici și în sărbători în aceleași biserici, în fața acelorași sfinte altare, cîntă în aceeași strană, se împărtășesc din același potir cu Trupul și Sângele Mîntuitorului Hristos.

De douăzeci de ani noi împlinim astfel voia lui Hristos Domnul nostru, Care n-a venit în lume și nu și-a vărsat sângele pe cruce ca să dez-

bine pe oameni, ci ca pe toți să-i adune întru Sine (Efes. I, 10; Col. I, 20) și ca toți să fie una întru El (Ioan XVII, 22).

De douăzeci de ani toți preoții români se întâlnesc la cursurile de îndrumare misionară și pastorală, se cunosc, se împrietenesc, se prețuiesc, își comunică unii altora cele mai bune metode de păstorire, simțindu-se ca niște adevărați frați între ei și contribuind la o tot mai desăvârșită unitate spirituală.

Lăudat să fie Dumnezeu pentru ajutorul ce ni l-a dat acum douăzeci de ani ca să refacem unitatea noastră în Hristos, ca și pentru ajutorul cu care ne-a însoțit în tot răstimpul de atunci și pînă azi, ca să întărim neîncetat această unitate și să sporim zi de zi dragostea frățască dintre români. În fiecare zi de atunci încoace noi am simțit tot mai mult «cît de bine și de plăcut este a fi frații împreună» (Ps. CXXXII, 1). Dragostea noastră față de Hristos, dragostea noastră întreolaltă, ca mădulare ale aceleași mari familii românești, îndatorați să ne susținem ca popor independent și să ne făurim o viață tot mai bună, n-a mai fost tulburată și slăbită de vrajbă și de nici o dezbinare între noi. Nici un fel de perete, real sau închipuit (Efes. II, 14), nu ne-a mai împiedicat să ne înmănușăm puterile într-un unic și năvalnic avînt, atît pentru bunul spor al Bisericii noastre strămoșești, cît și pentru ridicarea patriei noastre dragi. Iar acest duh de pace și de unitate care ne-a însuflețit pe noi, s-a revîrșat prin noi peste toți fiii patriei noastre, indiferent de naționalitate, în înfrățindu-ne în voința de a înălța prin unirea strădaniilor noastre viața noastră comună în patria comună.

Prin actul reîntregirii de la 1948, și prin întărirea continuă a unității noastre bisericești în acești douăzeci de ani, poporul nostru a înlăturat ultimul mijloc prin care vechea stăpînire străină din Ardeal plănuise să dezbine pe veci poporul român și să-l împiedice de a-și făuri unitatea sa deplină într-un stat național.

După ce principii calvini ai Ardealului au încercat în zadar să producă o asemenea dezbinare în poporul român, urmărind calvinizarea lui, în cursul secolului al XVIII-lea au încercat să realizeze acest plan de dezbinare a noastră împărății Habsburgi cu generalii lor și cu nobilimea maghiară, prin forțarea unei părți a poporului român să primească așa-zisa unire cu Roma, pentru ca astfel să spargă unitatea sufletească a neamului nostru în aceste locuri. Nenumărate au fost actele de silnicie cu care au încercat ei să desprindă poporul român din Transilvania de la Biserica dreptslăvitoare și din legătura lui religioasă cu poporul român din Sudul și Estul Carpaților.

Dar românii transilvăneni în majoritatea lor au rămas neclintit alipiți de legea lor strămoșească, suferind pentru ea închisori, împilări grele, «pînă la sînge». «Unora trăgîndu-le și pielea de pe ei», cum mărturisește episcopul Ioan Inocențiu Micu Clain, și-au dat viața ca martiri. Iar partea care a trebuit să primească unirea cu Roma a făcut aceasta numai de formă, păstrînd în realitate toată credința strămoșească, toate sărbătorile și slujbele Bisericii Răsăritene, folosind aceleași cărți de cult și aceleași

cîntări bisericești și rămînînd astfel întru totul unită sufletește cu ceilalți frați ai lor. Forța unității religioase a fost atît de puternică în sînul poporului român, că n-a putut fi înfrîntă de nici una din uneltirile și persecuțiile folosite, în cei aproape 250 de ani, de forța unui stat feudal străin și de puținele lui unelte din ierarhia greco-catolică.

Gheorghe Barițiu, un fruntaș al românilor uniți, scria: «De s-ar pune clerul românesc întreg, de ar întreprinde el cu toată ardoarea vreo reformă, fie aceea în oricare privință care să se atingă de trebile cele religioase ale românilor, ei ar ști să dea acest cler afară pe strungă și să rămînă în ceea ce au apucat».

Forța unității poporului român s-a manifestat nu numai în refuzul oricărei dezbinări în esența credinței și a cultului, ci și în pornirea neconținută a românilor din ambele strane de a înlătura chiar și despărțirea bisericească-administrativă impusă de răuvoitorii lor stăpînitori.

Preoții greco-catolici, spre lauda lor, slujeau adeseori împreună cu preoții ortodocși, se suplineau unii pe alții, cînd lipseau din parohie, pentru că așa voia poporul și ei simțeau ca poporul. Ei trăiau astfel, împreună cu poporul, viața lor de toate zilele peste-nefireasca și artificiala despărțire bisericească între frați. Iar voința poporului român din ambele strane de a înlătura cu totul chiar și această despărțire administrativă și formală s-a manifestat de nenumărate ori. Acum două veacuri episcopul Ioan Inocențiu Micu Clain, neînfricatul luptător pentru unitatea națională, spunea: «Noi de pe timpul lui Traian ne tragem. Am fost moșteni în acel pămînt regesc și pînă azi stăpînim sate întregi, deși asupriți cu mii de mizerii și felurite sarcini de cei puternici». Cu Micu Clain s-a deschis lupta împotriva asupririi naționale. El s-a stîns din viață în temniță, la Roma.

Cît timp însă poporul român din Transilvania se afla sub o stăpînire politică străină, el a fost împiedicat să înfăptuiască această arzătoare dorință a sa. Și statul român unitar, care a adunat la 1918 pe toți românii în sînul său, n-a putut crea nici el condițiile de libertate deplină pentru ca poporul român să-și poată împlini visul reîntregirii lui religioase.

Îndată însă ce aceste piedici au dispărut, după 1944, și însuși Concor-datul a fost desființat, poporul român a purces la desăvîrșirea unității sale și pe plan bisericesc, căci «Sufletul nostru s-a izbăvit de cursa lor. Cursa s-a sfărîmat și noi ne-am izbăvit», cum grăiește psalmistul (Ps. CXXIII, 6—7).

Actul unității religioase s-a săvîrșit în mod spontan, ca o încununare firească a unei îndelungate năzuințe. Nici o persecuție religioasă nu i-a pătat frumusețea și puritatea, nici o silnicie nu a fost necesară pentru ca el să fie înfăptuit. Căci sila este necesară numai cînd un pîrîiaș este despărțit de matca lui, nu și cînd el revine în riul de la care a fost despărțit.

Se cuvine azi să aducem cuvînt de laudă poporului român din Transilvania care a stăruit neclintit în unitatea lui de credință. Se cuvine să aducem laudă tuturor celor ce au luptat pentru Reîntregirea bisericească și tuturor celor ce au realizat-o și au consolidat-o.

Noi interpretăm Reîntregirea noastră bisericească de la 1948 ca un act care se înscrie pe linia strădaniilor ecumeniste contemporane pentru refacerea unității creștine. În acest spirit, după ce a fost realizată unitatea bisericească în sânul poporului nostru, am reușit să dezvoltăm calde relații ecumenice cu toate Cultele cărora aparțin naționalitățile conlocuitoare din patria noastră, ca bază pentru colaborarea strânsă a tuturor fiilor patriei la ridicarea ei.

Privind însă și mai departe și fiind însuflețiți de spiritul de unitate bisericească din sânul poporului român, precum și de sentimente de prietenie și de colaborare cu toate Cultele din țară, noi dezvoltăm relații ecumenice și de colaborare cu toate Bisericile creștine de peste hotare, participând activ în toate forurile intercreștine, atât pentru refacerea unității religioase, cât și pentru sprijinirea marilor năzuințe de pace, cooperare și înțelegere între popoare.

Dorin să inițiem și să dezvoltăm asemenea relații și o tot mai strânsă colaborare, în spirit de egalitate frățească și de independență, și cu Biserica Romano-Catolică, pe care o considerăm o Biserică soră și cea mai apropiată de Biserica noastră din punctul de vedere al credinței.

Sîntem încredințați însă în primul rînd că unitatea noastră bisericească ne va ajuta să facem tot mai strînsă și mai indestructibilă unitatea noastră națională. Dacă dezbinarea religioasă pe care au introdus-o străinii în sânul poporului nostru dreptcredincios urmărea împărțirea și slăbirea noastră națională, reîntregirea bisericească slujește unității și întăririi noastre naționale. Ea ne va ajuta să lucrăm împreună cu avînt nestîinjenit pentru independența și propășirea patriei noastre, pentru prestigiul ei în lume ca factor de pace și de progres în viața lumii.

De aceea am spus și în alte împrejurări și repetăm și cu acest sărbătoresc popas: noi socotim Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania un act definitiv, un act ireversibil, pentru că el a fost săvîrșit în voia lui Dumnezeu și din dorința și hotărîrea întregului nostru popor, și-l socotim folositor deopotrivă atât pentru unitatea noastră religioasă, cât și pentru unitatea noastră națională.

Binecuvîntînd încă o dată în numele Sfîntului Sinod pe toți cei ce s-au străduit pentru realizarea unității noastre bisericești și invocînd harul Duhului Sfînt pentru propășirea și fericirea întregului nostru popor român, care în acest an, o dată cu sărbătorirea a douăzeci de ani de la reîntregirea bisericească, sărbătorește și împlinirea a cincizeci de ani de la întregirea sa națională, să ne legăm în fața Dumnezeului părinților noștri că vom păstra cu sfințenie unitatea astfel redobîndită și că o vom folosi ca izvor de putere pentru continua înălțare și înflorire a Bisericii strămoșești și a scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România !

Harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie peste noi toți. Amin !

După aceea, s-a săvîrșit un polihroniu pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru Ocîrmuirea Republicii Socialiste România, pentru Înalții Ierarhi, pentru cler și pentru credincioși.

Programul din catedrala Reîntregirii luînd sfîrșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, II.PP.SS. și PP.SS. Ierarhi, membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, și soborul slujitorilor în odăjdii, împreună cu toți cei invitați, s-au îndreptat spre reședința așezămîntului în încăperile căreia a fost pregătită o agapă, după datina noastră ortodoxă.

La această agapă s-au rostit toasturi.

Seria toasturilor a fost deschisă de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care a spus :

Scriptura sfîntă a Noului Testament ne-a obișnuit cu o zicere bogată în semnificații : «plinirea vremurilor» (Efes. I, 10; Luca II, 6). În toate cele ce țin de noi oamenii, adică, după etape de strădanii și nădăjduitoare așteptări urmează clipa în care, ajungîndu-se la termenul final, rezultatul dorit izbucnește cu putere din antecedentele care i-au premers, în momentul ce se dovedește a fi cel mai propice și totodată cel mai firesc.

O «plinire a vremurilor» a cunoscut istoria Bisericii Ortodoxe Române acum douăzeci de ani, cînd, după multe nedreptăți și silnicii, zidul care ținea despărțiți frații de același sînge și de aceeași lege a fost prăbușit prin acțiunea pornită din libera voie, a acelor care doreau să fie una.

Nu voi repeta ce s-a mai spus deja și ce știm prea bine acum, că împrejurările în care unii din frații noștri ortodocși români transilvăneni, dornici a-și hărăzi lor și urmașilor o soartă mai bună, au ajuns să fie despărțiți de trupul Bisericii mame, nici de marea deziluzie pe care ei au încercat-o chiar de la început și care a îmbrăcat de-a lungul veacurilor veșmîntul nu numai al protestelor, culminînd în revoltă și luptă, ci mai ales pe cel al căutării restabilirii unității pierdute. Toate acestea sînt săpate adînc în ființa noastră. Dar suferințele trecute constituie răni închise și de acum pe deplin vindecate. Gîndul ne poposește de aceea mai cu osebire asupra rezultatului la care s-a ajuns.

S-au scurs abia cîțiva ani de la încheierea celei mai mari conflagrații care a zguduit lumea : al doilea război mondial. Omenirea a pornit să se reorganizeze așezîndu-se pe temelii noi. Poporul nostru însuși, ajuns la «statul bărbatului desăvîrșit», cum ar zice Apostolul Pavel, a lepăda cele vechi și — stăpîn pe el însuși și pe soarta sa — a început după 23 August 1944 o altă viață. În aceste împrejurări, cum mai puteau dăinui cele de odinioară? Unitatea politică și națională s-a înfăptuit definitiv; neatîrnarea deplină a fost dobîndită; nedreptățile și exploatarea au fost lichidate; pacea — în ciuda oricăror potrivnici — a devenit realitate. Doar pe plan bisericesc mai dăinuiau «strane» deosebite și perete despărțitor. Asemenea rămășițe apăreau ca ceva nefiresc și anacronic. A dăinui în continuare constituia o imposibilitate, a nu le înlătura echivala cu un păcat strigător la cer. Vremea era plinită pentru a se realiza și reîntregirea bisericească. Și ea s-a realizat !

Faptul acesta îl prăznuim azi ortodocșii români veniți de pe cuprinsul întregii noastre patrii și chiar de peste granițele ei. Prezența aici a Prea Sfințitului Episcop Victorin, care ne bucură deosebit, este o dovadă

în acest sens. Așadar faptul acesta îl prăznuim, cucerindu-ne în fața lui Dumnezeu care pe toate bine le-a orînduit și aducînd prinos de recunoștință acelor care au înțeles să facă voia Sa. Iar voia lui Dumnezeu a fost aceea, «ca toți să fie una» — precum ne învață Hristos Mîntuitorul — avînd «un Domn, o credință, un botez».

Momentul e solemn și nu mai puțin sărbătoresc. Aceasta e cu adevărat «ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim întru dînsa». Să ne bucurăm pentru că «nimic nu este mai frumos decît a fi frații împreună» și să ne veselim pentru că ne-am regăsit cu toții la un loc, la sînul cald și iubitor al maicii comune, Biserica moșilor și strămoșilor noștri.

Aici în Alba Iulia, unde pentru întîia dată, la 1600, Mihai Viteazul aduna sub un singur sceptru pe toți românii, aici unde la 1918 reprezentanții autorizați ai întregii națiuni hotărau unirea pentru totdeauna într-o singură țară a celor ce fuseseră supuși unei stăpîniri alta decît a lor, aici a vrut Tatăl din ceruri să se înfăptuiască în 1948 și Reîntregirea Bisericii strămoșești. O, cetate a Albei Iulii, de trei ori martoră a unor așa mari evenimente, fii binecuvîntată !

Să-mi fie deci îngăduit ca, dînd glas aspirațiilor de totdeauna ale dreptcredincioasei obști românești, aspirații acum pentru vecie înfăptuite, să exprim nu numai nemărginita fericire de a fi martori ai învierii noastre spirituale, ci și a hotărîrii nestrămutate de a păstra ca lumina ochilor bunul ce l-am dobîndit. Cu aceste simțăminte, din adîncul sufletului să strigăm : Mărire Ție, Doamne, Celui ce ne-ai dat lumina, mărire Ție, Celui ce ne-ai ajutat să fim una !

După aceea, P. S. Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului a spus :

Slujind astăzi în sfînta biserică sfînta liturghie arhierească, am dat slavă lui Dumnezeu pentru binefacerile revărsate asupra Bisericii noastre strămoșești, că deși separați formal și administrativ, vreme de 250 de ani, fondul sufletesc al credincioșilor și al clerului român din Transilvania a rămas nealterat.

Conștiința că noi românii din Transilvania sîntem de un sînge și de o lege, noi întreolaltă — uniți și neuniți — cît și frații noștri ortodocși din Moldova și Țara Românească — această conștiință a rămas nezdruclinită. Această conștiință a biruit și ieșit la suprafață în epoca în care poporul român a ajuns stăpîn pe soarta sa, a pornit cu îndrăzneală pe calea vieții celei noi și libere.

În această zi măreață, cînd prăznuim 20 de ani de împreună viețuire la vatra caldă de mamă bună a Bisericii Ortodoxe Române, mă simt mînat să dau glas recunoștinței ce ne stăpînește pe noi cei reveniți. Sîntem recunoscători și mulțămitori față de Sfîntul Sinod al Bisericii străbune, călăuzit înțelepțește de Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru primirea și pentru tratamentul de care am fost împărtășiți. Recunoaștem bucuroși marea atenție ce ni s-a acordat în toate împrejurările. Sprijinul moral și

material pe care l-a primit în cursul acestor 20 de ani parohiile foste greco-catolice îl prețuim la înalta valoare. Sprijinul material, care a făcut ca viața bisericească în parohiile foste greco-catolice să înflorească, a constatat din: sume însemnate ce primim anual din Fondul Central Misionar acoperă multe goluri din gospodăria parohiilor noastre; cărți de strană trimise gratuit de către Sfânta Patriarhie sînt mărturii grăitoare a purtării de grijă de care sîntem învredniciți; subvenții primite de eparhiile din Transilvania pentru reparații, pentru construcții și pictări de biserici, atît din partea Sfintei Patriarhii cît și din partea tuturor eparhiilor din țară, dacă ar fi totalizate, ar scoate la iveală sume importante.

Iar sprijinul moral care a îmbunătățit activitatea pastorală în parohiile noastre s-a manifestat prin: Revistele Sfintei Patriarhii și ale centrelor mitropolitane, redactate cu multă osteneală și cu multă grijă față de cuprinsul lor variat, de larg orizont, au oferit clericilor noștri — tineri și bătrîni — hrană duhovnicească și intelectuală deosebit de valoroasă, le-au oferit un bogat fond de orientare ortodoxă, socială și culturală. Prin pregătirea temeinică a tinerilor absolvenți ai seminariilor noastre mitropolitane, dar mai cu seamă a licențiaților celor două Institute teologice de la Sibiu și București, care s-au dovedit preoți temeinic pregătiți, cu dragoste și osîrdie multă față de chemarea lor duhovnicească și socială, față de consolidarea mărețului act al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Transilvania, ca și prin cărțile editate de Sfânta Patriarhie, între care loc de frunte îl ocupă *Învățătura de credință*, *Cazaniile*, cele 9 volume din lucrarea *Apostolatul Social* și celelalte cărți ce poartă amprenta priveglierii și a destoiniciei Prea Fericitului Patriarh Justinian, care, toate, au constituit la îndemîna clerului nostru ortodox român mijloace de pastorație, de îndoctrinare, nespuse de folositoare.

Cursurile de îndrumare și conferințele preoțești de orientare, regulate și numeroase, au adus binecuvîntatele roade de a lumina, de a întări, de a încălzi sufletele preoților transilvăneni în calea ce li se deschide către viața cea nouă de înfrățire, de pace, de colaborare multiplă, de îmbelșugare în ogorul Bisericii și al patriei deopotrivă.

Ritmul încordat de activitate, cadența de rapidă înnoire, eforturile de adîncire a vieții morale ce se desfășoară în cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române au cuprins și clerul și credincioșii reveniți. Acestea au mărit și desăvîrșit atașamentul față de Biserica în care s-au întors, în care s-au încadrat cu toată ființa lor.

Dovadă de atașament total și sincer o formează împrejurarea că poporul credincios și clerul nu fac niciodată deosebire între preoți transilvăneni și netransilvăneni, reveniți sau vechi ortodocși.

Cînd parohiile revenite se vacantează, ele pot fi completate fără nici o tulburare cu preoți proveniți din toate părțile țării. În casele foștilor greco-catolici, sînt bine primite calendarele de perete, cărțile de rugăciuni și orice obiect de cult de proveniență ortodoxă.

Mărturiile de devotament ale preoților ce participă la cursurile de îndrumare de la Curtea de Argeș sînt sincere și revelatoare. Conferințele protopopești de orientare, cu subiecte bine alese și bine dezvoltate,

dau rezultate frumoase de prețuire a drumului nou pe care îl bătătoresc Biserica și Patria noastră. Conferințele de orientare dau rezultate frumoase de înfrățire între preoți, de ridicare a nivelului lor cultural, moral și social, rezultate frumoase de elan pentru propășire spirituală și materială.

Clerul și credincioșii reveniți nu ignorează nicidecum că înfrățirea religioasă se răsfrânge binefăcător asupra unității noastre naționale, că ea sporește coeziunea sufletească a neamului nostru și mărește puterea noastră de luptă și de rezistență față de adversitățile ce s-ar putea ivi la orizontul existenței noastre ca stat liber, suveran și puternic.

Simțămîntul călit în zbuciumata noastră istorie și concretizat în această exprimare rimată: «eu ți-s frate, tu-mi ești frate, în noi doi un suflet bate» are rădăcini adînci în ființa noastră de români de lege răsăriteană. Acest sentiment poate fi prețuit drept un nesecat izvor de energie în lupta noastră pentru pace, în activitatea noastră de slujire a Bisericii și a Patriei, în atașamentul și ascultarea noastră față de conducătorii Bisericii strămoșești și ai Patriei noastre iubite, România Socialistă.

Simțămîntul nostru de frățietate ne va fi pavăză nebiruită împotriva tuturor primejdiilor, a tuturor încercărilor de dezbinare și învrăjbire.

Doamne binecuvîntează ca așa să fie !

P. C. Protopop al Băii Mari, Dr. Carol Pop, semnatar al actului de Reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, a spus :

«Cu 20 de ani în urmă ne-am adunat în vechea cetate a Bălgradului peste 20 de mii de credincioși și preoți, așa-ziși greco-catolici, ca să declarăm solemn că în viitor nu mai vrem să purtăm acest atribut, ci vrem să ne supunem ierarhiei Bisericii Ortodoxe de care ascultă majoritatea fraților noștri de pe plaiurile românești.

Bălgradul, această cetate a bucuriilor și durerilor românești din Transilvania, era locul potrivit pentru actul istoric al refacerii unității noastre bisericești. Această cetate a văzut figura măreață a lui Mihai Viteazul, care pentru o clipă a realizat unirea provinciilor românești și a aprins, ca să nu se mai stingă, scînteia nădejdi pentru veacurile viitoare, că ceea ce a realizat el pentru scurtă durată, avea să se realizeze odată pentru totdeauna : unitatea teritorială și unitatea națională a poporului român.

În această cetate și-a trimis cardinalul cancelar Leopold Kollonitz emisarii, pe călugării iezuiți sub conducerea lui Paul Baranyai, ca să uneltească împotriva unității sufletești a românilor din Transilvania, exploataînd situația năpăstuită în care se găseau ei, lipsiți de cele mai elementare drepturi omenești, uneltire care a dus la acea ruptură aparentă, care totuși s-a numit «unire» și care în fond a fost un atentat nereușit la viața poporului român din Transilvania ca națiune.

În această cetate s-au auzit vaietele de moarte ale lui Horia și Cloșca, frînți pe roată, pentru că, înșelați în nădejtile lor de a fi considerați oameni, după multă răbdare au recurs la violențe ca să-și cîștige dreptul la viață și libertate.

Dar în această cetate s-a realizat și visul de veacuri al românilor din Transilvania: decretarea unirii Transilvaniei cu România, reeditarea pentru veșnicie a operei efemere a marelui voievod Mihai Viteazul.

Se cuvenea deci ca în această cetate să se săvârșească și acest «restitutio in integrum» pentru poporul român, după refacerea unității naționale: refacerea unității bisericești !

Azi ne-am adunat ca să prăznuim a 20-a aniversare a acestei Reîntregiri bisericești. Douăzeci de ani pe crugul vremii reprezintă o cifră neînsemnată. Însă binefacerile sufletești hărăzite credincioșilor români în acești douăzeci de ani, prin Reîntregirea unității bisericești, reprezintă o operă care necesita de veacuri întregi.

Prin această reunire s-au liniștit conștiințele mereu răscolite de elemente dușmănoase unității românești ; au încetat irosirile de forțe spirituale în polemici degradante, forțe care azi sînt folosite în scopuri creatoare de prestigiu pentru Biserica Ortodoxă Română. A încetat hărțuiala dintre fiii aceluiași popor, hărțuială al cărui scop era neînțeles de popor — stîrnită și alimentată de către aceia care aveau tot interesul să existe aceste hărțuieli care micșorau unitatea de acțiune a poporului român.

Prin refacerea unității bisericești au fost înlăturate toate aceste deficiențe și credincioșii ortodocși, sub conducerea înțeleaptă a Înălților Ierarhi, activează ca cetățeni loiali ai scumpei noastre patrii, identificînd năzuințele lor, prin muncă fără preget, cu năzuințele întregului popor și ale conducătorilor patriei noastre : realizarea păcii, a bunei stări și a mulțumirii pentru toți cetățenii cinstiți ai patriei noastre.

Ca elev de liceu, am fost solicitat de profesorul meu de limba română ca să declam o poezie ocazională la aniversarea Unirii Transilvaniei cu România. Titlul poeziei era: *La Alba Iulia*. Nu-mi aduc aminte de autor și nici de textul poeziei, îmi amintesc însă foarte bine de încheiere ; probabil, aceasta m-a impresionat mai mult din toată poezia. Permite-ți-mi ca după 40 de ani să mai declam o dată această încheiere, cu care vreau să închei și cuvîntarea mea de acum: «La Alba Iulia deasupra cetății unde stă poporul, cu ai lui Horia, Cloșca, Iancu și zic: nepoți într-astă zi, ați făurit ce noi degeaba trudit-ne-am a-nfăptui. Onoare vouă și mărire, noi moarte-amară am îndurat, dar azi săltăm de bucurie, voi bravi urmași ne-ați răzbunat !»

Fie actul istoric al refacerii unității bisericești a românilor din Transilvania de acum douăzeci de ani să fie un prinos de recunoștință pentru jertfa de sînge adusă de acești eroi pentru libertatea și împreună trăirea românilor de pretutindeni».

P. C. Protopop al Albei Iulia, Victor Negrea, de asemenea semnatar al actului Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania a spus, în esență :

«Momentele pe care le trăim astăzi aici, în cetatea Alba Iulia, sînt mai mult decît solemne, și cu drept cuvînt, căci bucuria în care se scaldă acum sufletul întregului nostru neam întrece puterea noastră de gîndire,

întrece chiar și puterea noastră de exprimare. Sînt mai mult decît solemne aceste momente prin strălucirea lor de veacuri, prin eroismul plin de sacrificiu 'al înaintașilor care au luptat pentru ca să le ajungem noi cei de azi.

Stările sufletești prin care trecem astăzi, cînd evocăm un act epocal ca acela al Reîntregirii noastre bisericești, ar avea nevoie de cuvintele unui mare talent ca să fie exprimate în haina literară ce li se cuvine, un talent care să adune într-un buchet ca de flori parfumate cuvintele cele mai potrivite pentru preamărirea lui, pentru haina de gală ce i se cuvine.

Aici, în cetatea Alba Iulia, înaintașii noștri și-au exprimat voința, acum 50 de ani, de a forma o singură țară și de a trăi laolaltă, între aceleași granițe, cu întreg poporul român, ca în vremea scurtei domnii a lui Mihai Viteazul.

Aici, în cetatea Alba Iulia, acum 20 de ani, ne-am exprimat voința de a reface și unitatea noastră bisericească sfîșiată înainte de aceea cu 250 de ani; aci am arătat răsplată că vrem să fim ca la început și una să rămînem pentru totdeauna în cadrele Bisericii Ortodoxe Române, Biserica neamului românesc.

Vă rog să-mi permiteți, Prea Fericite Părinte Patriarh, să Vă aduc salutul filial și expresiunea devotamentului preoțimii din acest protopopiat, al preoților și credincioșilor din valea Mureșului și din creierul Munților Apuseni, asigurîndu-vă de toată dragostea și ascultarea noastră și dorindu-Vă mulți ani plini de vigoare în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, spre a ridica și de aici înainte prestigiul ei pe culmi din ce în ce mai înalte, pentru fericirea noastră și pentru unitatea noastră bisericească și națională, pentru continua înflorire a Patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România.

A luat apoi cuvîntul P. S. *Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America*, spunînd, în esență :

Sînt foarte impresionante pentru toți momentele pe care le trăim astăzi, cu atît mai mult pentru mine, care nu am mai fost în țară de mai bine de douăzeci de ani. Cînd am venit, nu socoteam că voi avea parte de bucuria de a participa la desfășurarea unui astfel de eveniment. Cu atît mai mult deci dau mulțumită lui Dumnezeu că mă face pârtaș la o astfel de bucurie.

Cînd mă gîndesc la trecutul istoric al Bisericii Ortodoxe Române îmi dau tot mai bine seama că românii ortodocși din Ardeal, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, au devenit obiectul planurilor urmărite de Biserica Apuseană în scopul impunerii credinței romano-catolice în întreaga lume. Pentru ca planul acesta să reușească măcar în parte, s-a ajuns la ideea că ar putea fi înglobată Ortodoxia răsăriteană în cadrele Bisericii Romano-Catolice, obținînd de la ortodocși doar ascultarea de papa de la Roma. În forma aceasta au luat ființă noile comunități creștine ale uniților, la noi, în Polonia, Grecia, Siria, Liban, Egipt, la coptii armeni ș.a.

În țara noastră, cînd deosebite în Transilvania aflată sub stăpînirea străină, această unire era de folos atît papalității, cît mai ales împărați-

lor habsburgi, care urmăreau să-i separe pe românii ardeleni de frații lor de dincolo de munți și astfel să-i poată stăpîni mai ușor.

Unii români trecuți la uniație socoteau că unirea cu Roma le va ușura viața, asigurîndu-le avantaje economice, politice și sociale, permițîndu-le totodată să continue a rămîne români. Dar n-a fost așa.

Două sute cincizeci de ani a durat această despărțire, care a fost însă mai mult formală, deoarece conștiința ortodoxă a continuat să se mențină și să se afirme în spiritul condiției puse de cei ce au primit unirea: «toată legea să stea pe loc...». Sprijinul primit de ortodocșii români din Transilvania de la frații lor de peste Carpați i-a ajutat să-și poată păstra credința din străbuni. În același timp, această credință i-a ajutat pe înaintașii noștri să-și mențină ființa națională. Sfinții ortodocși ardeleni pe care-i pomenim astăzi arată că alipirea față de Ortodoxie — pavăza ființei noastre naționale — a mers pînă la martiriu. De aceea, bucuria prăznirii de azi o datorăm în primul rînd celor ce au păstrat cu atîtea jertfe credința strămoșească în împrejurări atît de vitrege. Sîntem recunoscători Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care — cu largă înțelegere din partea Conducerii de Stat și cu sprijinul neconținut al ierarhilor din Sfîntul Sinod — ne-a prilejuit bucuria de astăzi.

Aflîndu-mă din nou în țară după atîția ani, vreau să adaug că și în America avem o seamă de români greco-catolici, care-și păstrează organizația lor bisericească. Relațiile noastre cu ei sînt relații frățesti. Uneori ne întîlnim la același altar, rugîndu-ne împreună. Avem acolo parohii ale Episcopiei noastre, în care o parte din credincioși sînt ortodocși, iar cealaltă greco-catolici. Ei se întîlnesc la aceeași biserică și la aceeași sfîntă slujbă, ajutînd și unii și alții parohiile și Episcopia noastră. O astfel de parohie a păstorit timp de două săptămîni și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului cînd a vizitat în 1966, ca arhimandrit, trimis în Episcopia noastră. Este drept că în America nu s-a stabilit pînă acum — ca la noi în țară — o unitate bisericească, dar unitatea spirituală e vie și tot atît de vie e conștiința de români a unora și a celorlalți.

Ecumenismul actual ne încurajează să ne apropiem unii de alții. În-suși Papa a pășit spre Răsărit, dîndu-și îmbrățișare frățească atît cu Patriarhul Ecumenic cît și cu Patriarhul Ierusalimului.

Biserica Ortodoxă Răsăriteană dăinuiește de două milenii și va dăinui mereu, căci e păstrătoare a drepte credințe. Ea întreține legături bune cu celelalte comunități creștine, cum sînt anglicanii, vechii catolici și chiar cu romano-catolicii, cum a dovedit nu demult schimbul de vizite între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Primatul Bisericii Romano-Catolice din Austria, Cardinalul König.

Toate acestea dovedesc că cele ce s-au făcut acum 20 de ani, bine s-au făcut, căci atunci, o realitate de fapt — unitatea de credință și de simțire românească a tuturor românilor din Transilvania — s-a afirmat printr-o hotărîre consemnată în actul istoric al Reîntregirii bisericești.

În încheiere, P. S. Episcop Victorin a exprimat mulțumiri călduroase Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și II.PP.SS. și PP.SS. Membri ai Sfîntului Sinod pentru dragostea cu care l-au primit și pentru toate

bucuriile duhovnicești pe care i le-au hărăzit în cursul vizitei făcute în țară.

P. S. Victorin a mulțumit de asemenea D-lui Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, pentru înlesnirile ce i le-a făcut, prin reprezentanții Departamentului Cultelor, în cursul deplasărilor prin țară.

Mă despart acum de toți cei de aici — a încheiat Prea Sfinția Sa — spre a mă întoarce la misiunea mea. Plec cu impresii de neuitat. Le duc și le împărtășesc acolo departe, spre slava Bisericii noastre Ortodoxe Române și pentru bunul nume al românilor de pretutindeni.

În atmosfera plină de entuziasm de care era cuprinsă întreaga asistență a luat cuvîntul *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, făcînd mai întîi propunerea să fie trimisă D-lui Președinte al Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, următoarea telegramă :

*Domnului Nicolae Ceaușescu
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Cu prilejul celei de a douăzecea aniversări a Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania — prin revenirea preoților și credincioșilor foști greco-catolici la sînul Bisericii Ortodoxe Române, de la care fuseseră smulși prin silnicie la începutul secolului al optsprezecelea de către împărații habsburgi — Noi, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu clerul și credincioșii din Transilvania și din întreaga Patriarhie, Română, însuflețiți de cele mai alese sentimente de prețuire și de devotament pe care le nutrim față de Conducerea noastră de Stat, Vă încredințăm că am reînnoit astăzi, în catedrala Reîntregirii religioase și naționale de la Alba Iulia, legămîntul sacru de a apăra cu statornicie unitatea noastră religioasă și națională și Vă asigurăm pe Dvs. și întreaga Conducere a Statului nostru că nu vom precupeți nici un efort pentru ca, împreună cu vrednicul și talentatul nostru popor și cu toți cei ce trăiesc pe pămîntul nostru strămoșesc, să lucrăm pentru propășirea și fericirea patriei noastre, pentru suveranitatea și independența ei, pentru buna cooperare și pace cu toate popoarele lumii.

Toți cei prezenți au aprobat cu vie însuflețire textul telegramei, aplaudînd îndelung pe Dl. Președinte al Consiliului de Stat.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus :

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, îndrept un cald cuvînt de mulțumire către Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, pentru că a binevoit să ia parte la această prăznuire. Cred că sînt în asentimentul Dvs. al tuturor cînd mărturisesc că atît la înfăptuirea actului istoric de acum 20 de ani, cît și la consolidarea lui am avut deplină libertate de manifestare.

De aceea primul pahar îl ridic în sănătatea Conducerii țării noastre, pe umerii căreia stau sarcini de cea mai mare răspundere pentru viața și viitorul poporului român.

Ridic, de asemenea, paharul în cinstea reprezentanților Autorităților de stat locale și le doresc deplină sănătate, rugându-i să se facă ecoul dorinței noastre de bine față de ocîrmuitorii patriei noastre și să fie alături de noi și de acum înainte, căci noi, așa precum am făcut pînă în prezent, înțelegem ca și în viitor, o dată cu acțiunea de consolidare a unității noastre bisericești, să fim mereu alături de poporul nostru în hotărîrea lui fermă de păstrare a unității și independenței naționale, în eforturile lui de continuă afirmare și înălțare atît pe plan intern, cît și pe plan extern.

Ridic apoi paharul în sănătatea I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin, al Ardealului și a colaboratorilor săi, împreună cu care a organizat serbarea aniversară de astăzi».

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh a avut cuvinte de aleasă prețuire pentru toți cei ce au contribuit, Ierarhi, cler și credincioși, la refacerea unității religioase din Transilvania și la întărirea și definitivarea acestui act în timpul celor douăzeci de ani care s-au scurs de la săvîrșirea lui.

A îndemnat apoi pe toți cei prezenți să meargă mai departe pe drumul parcurs în cei douăzeci de ani, fiindcă nu se poate spune că rănilor și urmele lăsate de «uniație» au fost șterse în întregime. Poporul dreptcredincios și clerul din Transilvania, a spus Prea Fericirea Sa, au datoria sfîntă să ducă mai departe și mai profund opera de unificare a tot ce nu se încadrează în învățătura și în rînduierile de trăire ortodoxă. Cultivînd aceleași forme de manifestare a simțămintelor religioase, participînd la cîntarea în comun la slujbele din biserici, îngrijind de înfățișarea și împodobirea ortodoxă a locașurilor de cult, păstrînd ca pe niște comori spirituale frumoasele datini pe care le-au creat strămoșii noștri, să avem convingerea și conștiința nestrămutată că Ortodoxia reprezintă creștinismul autentic propovăduit de Mîntuitorul Iisus Hristos și răspîndit în lume de Sfinții Săi Apostoli. Să fim pe deplin încredințați că unitatea noastră de credință va sluji deopotrivă și unității noastre românești».

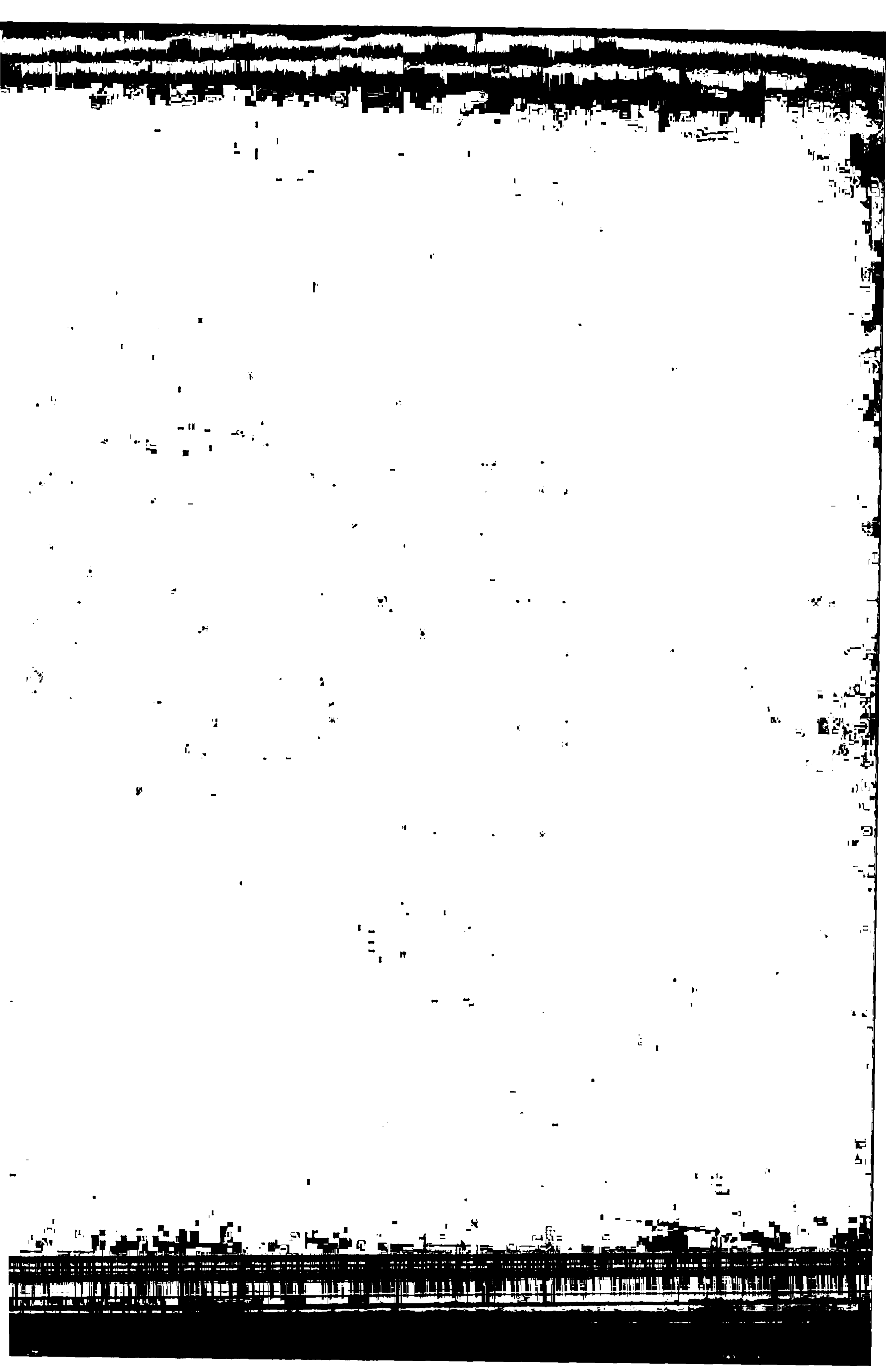
Vorbind mai departe despre ecumenismul religios care s-a creat în țara noastră, Prea Fericitul Părinte Patriarh a stăruit asupra importanței și rolului pe care-l are ecumenismul creștin în lumea contemporană :

Creștinismul se confruntă astăzi cu o lume care este dornică de pace, de libertate, de dreptate și de progres pentru toate popoarele. Oamenii doresc să se înfrățească, să se unească și să se ajute pentru o viață mai liniștită, pentru o viață mai bună și mai demnă, pentru o viață în care omul să fie prieten și frate pentru semenul său. Pentru a veni în sprijinul acestor legitime năzuințe ale omenirii zilelor noastre, creștinismul cu sublima lui învățătură religioasă și morală nu mai poate rămîne dezbinat. Tendințele de dominare sau de ecumenism confesional nu se potrivesc cu spiritul larg al umanismului creștin și nu vor putea ajuta omenirea în mod eficient la rezolvarea multiplelor probleme pe care și le pune. De

Medalia comemorativă bătută
de Sfântul Sinod la împlinirea
a 20 de ani de la Reîntregirea
Bisericii Ortodoxe Române

aceea, Biserica Ortodoxă Română activează, prin reprezentanții săi, în toate forurile intercreștine, susținând crearea unui ecumenism creștin integral, care are menirea să adune și să determine pe toți creștinii ca, peste deosebirile dogmatice confesionale, să colaboreze la rezolvarea problemelor majore care preocupă toate popoarele de la un capăt pînă la celălalt al pămîntului.

Pe linia acestui ecumenism creștin integral noi colaborăm azi cu vechile Biserici Orientale, cu anglicanii, cu vechii-catolici, cu protestanții și, prin contacte bilaterale, am început să întindem punți de legătură și cu Biserica Romano-Catolică, așa cum am făcut cu Biserica Romano-Catolică din Austria, cum vom face și cu Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei și cu Biserici Romano-Catolice din alte țări. Pe picior de egalitate și din dorința de a ajunge la o colaborare cît mai strînsă, deocamdată pe terenul creștinismului practic, înțelegem să avem relații cu toate Bisericile creștine, inclusiv Biserica Romano-Catolică.

Noi socotim Biserica Romano-Catolică ca pe o Biserică soră, dar nu putem admite ca oameni străini de unitatea și de credința noastră românească, la adăpostul Vaticanului, să ponegrească Biserica Ortodoxă Română. Fiindcă moșii și strămoșii noștri — fie că au trăit dincoace sau dincolo de Carpați — au fost și au rămas neclintiți în legea Ortodoxă, pe care au apărat-o, mergînd pînă la jertfa vieții lor. Sfinții mucenici români pe care-i sărbătorește Biserica noastră astăzi: Visarion, Sofronie și Oprea, ca atîția alții — cunoscuți sau necunoscuți — sînt dovada nedezmințită că noi am fost și am rămas ortodocși și nu îngăduim nimănui să vorbească în numele credincioșilor noștri. Refacerea unității noastre religioase este definitivă și, peste toate zvîrcolirile celor care au plecat dintre noi, vom rămîne de-a pururi înfrățiți și uniți sub bolta mereu strălucitoare a Ortodoxiei.

Mulțumind încă o dată tuturor pentru dragostea pe care o manifestă față de Biserica Ortodoxă și față de Ierarhii din Transilvania, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin, organizatorul și conducătorul acestei strălucite aniversări, Prea Fericitul Părinte Patriarh a făcut tuturor urări de sănătate și bun spor în credința străbună și în munca de ridicare și fericire a patriei noastre, Republica Socialistă România, dîndu-le întîlnire peste cinci ani, cînd va fi sărbătorită aniversarea împlinirii unui sfert de veac de la Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române.

Apoi, Prea Fericirea Sa a înmînat personal medalia comemorativă bătută de Sfîntul Sinod cu acest prilej aniversar. Medalia, proiectată de Dl. Vladimir Stoianov și executată de Monetăria Statului, are pe avers două cruci care răsar din aceeași rădăcină, cu streășina comună și o cruce mai mică pe frontispiciu, iar la bază, de o parte și de alta frunze de laur, cu inscripția: *Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române — «Ca toți să fie una»*; iar pe revers silueta catedralei Reîntregirii bisericești din Alba Iulă, cu inscripția «1948 — 21 octombrie — 1968».

Au primit această medalie: Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor D. Dogaru, Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Orto-

doxe Române, Vicarii, Consilierii, Inspectorii și Protopopii din eparhiile Transilvaniei, precum și preoți și credincioși din Transilvania și din alte eparhii ale Patriarhiei Române care au participat în vreun fel la săvârșirea și consolidarea actului de refacere a unității Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.

A impresionat în chip deosebit momentul când au primit medalia : PP.CC. Protopopi și Preoți : Traian Belășcu, vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu ; Aurel Brumboiu, preot Făgăraș; Ioan Florea, protopop Brașov; Sabin Truția, protopop Cluj; Ioan Pop, protopop Vulcani; Ioan Andrașiu, preot Tîrgu-Mureș; Zaharia Borza, preot Tătirlaua; Emil Colceriu, preot Bicazul Ardelean; Cornel Cernescu, preot Timișoara; Mircea Filip, preot Sălaj; Alexandru Fărcașu, preot Mintiul-Gherlei; Octavian Gherasim, preot Sălaj; Dumitru Glodeanu, preot Cluj; Victor Ienciu, preot Cluj; Paul Madincea, protopop Oradea-Mare; Emil Mureșan, preot Mănăstur; Roman Nemeș, preot Oradea-Mare; Victor Negrea, preot Alba Iulia; Ioan Onișor, preot Cluj; Laurențiu Pop, preot Turda; Petru Pop, preot Oradea-Mare; Teodor Ploscariu, preot Eparhia Cluj; Constantin Pușcașu, preot Hunedoara; Victor Traian Pop, preot Oradea; Dr. Cornel Pop, preot Hunedoara; Vasile Pleșug, preot Hunedoara; Ion Sîntoma, preot Blandiana-Orăștie ; Petru Vancu, preot Arad; Grigorie Vuță, preot Vad-Făgăraș. Sînt protopopii și preoții astăzi în viață din cei 37 de delegați ai clerului și credincioșilor foști greco-catolici din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, care în octombrie 1948 au prezentat Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române Proclamația de revenire în sinul Bisericii Ortodoxe Române a mării majorități a slujitorilor și credincioșilor greco-catolici.

Înainte de a se încheia masa aceasta a dragostei și a bucuriei, I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin a mulțumit încă o dată Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, D-lui Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, și tuturor celor ce au luat parte la această mare sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române și a făcut tuturor urarea ca peste cinci ani să se întâlnească iarăși la Alba Iulia pentru comemorarea unui pătrar de veac de la împlinirea marelui și istoricului act al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.

Petrecuți de dragostea preoților și credincioșilor prezenți, în sunetele imnului patriarhal, Înalții oaspeți și însoțitorii lor au părăsit Alba Iulia, îndreptîndu-se spre reședințele și casele lor.

Astfel a luat sfîrșit serbarea celei de a XX-a aniversări a Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române, care a însemnat o viguroasă manifestare a voinței slujitorilor și credincioșilor ortodocși români din Transilvania de a rămîne mereu una bisericește, întemeiați pe piatra Ortodoxiei străbune, și de a-și aduce prinosul lor de dragoste și muncă la unitatea națională și la înflorirea patriei noastre prospere, libere și independente.

Ca un ecou al acestei înălțătoare sărbătoriri și în semn de recunoștință pentru părinteasca dragoste pe care a arătat-o față de Biserica Ortodoxă Română din Transilvania cu ocazia acestui popas sărbătoresc, I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin a trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, la 22 octombrie 1968, următoarea scrisoare :

Prea Fericirea Voastră,

Cu frățească dragoste, Vă rugăm să primiți cele mai calde mulțumiri că ați binevoit să participați și să luați cuvîntul la marea prăznuire de la Alba Iulia, la 21 octombrie 1968, prilejuită de împlinirea a două decenii de la Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române transilvănene.

Participarea Prea Fericirii Voastre ne-a umplut sufletul de aleasă mulțumire, a dat prăznuirii un nimb deosebit, iar preoților și credincioșilor prezenți la Alba Iulia, ca și tuturor credincioșilor Bisericii noastre care vor lua cunoștință de cele săvîrșite acolo, li se va întări și mai mult convingerea că actul istoric de la 21 octombrie 1948 pecetluiește pe vecie unitatea de credință ortodoxă a tuturor românilor, precum și unitatea națională a poporului român.

Primiți, Vă rugăm, Prea Fericite Părinte Patriarh, ale Noastre frățesti îmbrățișări întru Iisus Hristos Domnul nostru.

† NICOLAE
Mitropolitul Ardealului

SCHIMB DE TELEGRAME

INTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA ȘI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Vizita pe care Sanctitatea Sa Atenagora I, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic, împreună cu membrii Sfântului Sinod permanent al Patriarhiei Ecumenice, au făcut-o Bisericii Ortodoxe Române în cursul lunii octombrie 1967, s-a dovedit rodnică, atât în privința rezultatelor ei pentru întărirea unității interortodoxe, dar totodată și mijloc de adâncire a raporturilor de prietenie și de dragoste între înfiștătorii celor două Biserici Ortodoxe locale. Ca mărturie a acestui fapt, la împlinirea unui an de la această vizită, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian, următoarea telegramă :

Prea Fericite și Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României,

Prea iubite și dorite frate, Justinian,

Împlinindu-se exact un an de la vizita noastră făcută mult iubitei Voastre Prea Fericiri și preasfintei Voastre Biserici, ne revin în minte și mai viu binecuvântatele zile ale frățestii noastre rugăciuni împreună.

Reînnoind mulțumirea noastră cordială către Venerabila Voastră Prea Fericire, către respectabila Ierarhie, către sfințitul cler și poporul cel binecredincios, pentru toate neuitatele manifestări de cinstire și de dragoste față de noi și față de cinstita noastră suită, ne rugăm în chip deosebit Domnului pentru îndelungă înzilirea Prea Fericirii Voastre și pentru continua înflorire și pace a preasfintei Voastre Biserici și a credincioșilor ei.

16 octombrie 1968

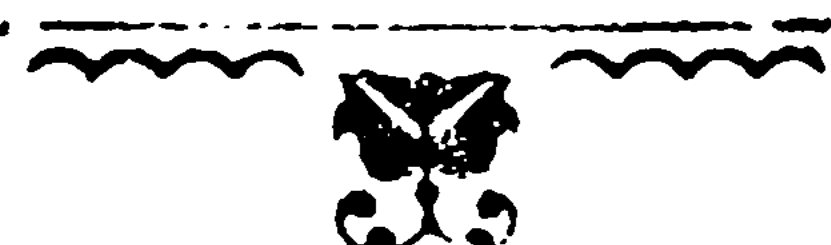
Patriarhul ATENAGORA

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns, la 18 octombrie 1968, Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, prin următoarea telegramă :

Bunătatea Sanctității Voastre de a fi îmborspătat, cu atît de amabile aprecieri, amintirea permanent vie a vizitei frățești pe care ați binevoit să o faceți Bisericii noastre acum un an, ne-a mișcat profund, și Vă mulțumim din toată inima.

De asemenea, ne este deosebit de plăcut să Vă spunem din nou cît de mult ne-a onorat vizita Sanctității Voastre și cît am fost de fericiți să constatăm atunci, ca și în timpul vizitei Noastre la Istanbul, perfecta unitate de vederi a Bisericilor noastre surori, privind cooperarea mai strînsă între Bisericile Ortodoxe și dialogul cu celelalte Biserici.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

VIZITA FĂCUTĂ PATRIARHIEI ROMÂNE DE CĂTRE P. S. EPISCOP VICTORIN URSACHE AL EPISCOPIEI MISIONARE ORTODOXE ROMÂNE ÎN AMERICA

Prin scrisoarea din 3 septembrie 1968 adresată Prea Fericitului Patriarh Justinian, P. S. Victorin Ursache, Episcopul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, își exprimă dorința de a-și petrece concediul de odihnă în România pe care nu o mai văzuse de 22 de ani. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a bucurat în chip deosebit de această veste și a dispus ca P. S. Episcop Victorin să fie întâmpinat de către P. S. Episcop Dr. Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal, și de P. C. Pr. Constantin Pârvu, consilier patriarhal.

Emoția revederii țării natale și a Bisericii Ortodoxe Române-Mame, întâlnirea cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, personalitatea deosebită a Prea Sfințitului Episcop Victorin, care a cucerit toate inimile, programul vizitei, bogat și variat, contactele rodnice cu Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, cu viețuitorii din mănăstirile cercetate, dar mai ales cu mulțimea credincioșilor — toate au fost de natură să dea o semnificație specială, cu valoare de simbol, acestei călătorii prin țară a conducătorului spiritual al românilor ortodocși de peste ocean.

Găzduit la palatul patriarhal, P. S. Episcop Victorin a vizitat așezămintele Patriarhiei Române din capitală, rămânând profund impresionat de mărețele realizări materiale și duhovnicești pe care le constata cu emoție la fața locului. Prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. S. Episcop Victorin a întreprins o lungă călătorie, vizitând Centrele mitropolitane și episcopale din țară, zăbovind mai ales la vechile mănăstiri, adevărate monumente de artă religioasă și oaze de reculegere sufletească. Prima parte a călătoriei a avut loc între 16 și 19 septembrie. Însoțit de P. C. Arhim. Grigore Băbuș de la catedrala Sfintei Patriarhii, P. S. Episcop Victorin a vizitat Episcopia Râmnicului și Argeșului, Mănăstirile Govora, Bistrița, Hurezi, Cozia, Casele satoriale ale Patriarhiei, Schitul Ostrov-Călimănești, Curtea de Argeș, Hidrocentrala de pe Argeș, orașul Țîrgoviște cu monumentele sale istorice, Mănăstirile Viforîta, Dealul și Sinaia, castelul Peleş, orașul Ploiești și Mănăstirea Ghighiu.

Noua față a țării, realizările masive industriale, bunăstarea generală, bogata viață mănăstirească, toate acestea l-au impresionat în chip

deosebit pe P. S. Episcop Victorin, tentat mereu să facă paralele între ceea ce a lăsat la plecarea sa din țară, acum 22 de ani, și între ceea ce găsește acum.

Partea a doua a călătoriei a fost rezervată vizitării mănăstirilor, centrelor mitropolitane și episcopale din Moldova, Transilvania și Banat și a durat între 20 septembrie și 8 octombrie a. c., fiind însoțit tot timpul de către P. C. Arhim. Justinian Dalea, eclesiarhul catedralei Sfintei Patriarhii.

Ajungând la Iași, P. S. Episcop Victorin a fost primit cu căldură de către I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei. Însoțit apoi de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor, și P. C. Arhim. Adrian Hrițcu, exarhul mănăstirilor, P. S. Episcop Victorin a vizitat orașul Suceava cu monumentele sale vestite, orașul Siret și comuna Mănăstioara, satul natal al P. S. Sale. Revederea cu familia, cu mama sa, și cu consătenii săi a fost mai mult decât emoționantă.

În continuare, P. S. Victorin a vizitat orașul Rădăuți, Mănăstirile Putna, unde s-a închinat la mormântul lui Ștefan cel Mare, Sucevița, Vatra Moldoviței, Voroneț, Humorul și apoi iarăși orașul Suceava unde era așteptat de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, cu care a făcut o vizită protocolară D-lui Președinte al Consiliului județului Suceava. Împreună cu I. P. S. Mitropolit Iustin, P. S. Episcop Victorin a vizitat Episcopia Romanului, oprindu-se în drum la Mănăstirea Dragomirna. În continuare, au vizitat Mănăstirile Neamțul, Secul, Sihăstria, Agapia și Văratec, de unde au plecat la Piatra Neamț, unde au fost primiți de Dl. Președinte al Consiliului județului Neamț. Cu acest prilej au vizitat și Mănăstirea Bistrița, precum și obiectivele turistice ale orașului Piatra Neamț.

Despărțindu-se de I. P. S. Mitropolit Iustin, P. S. Episcop Victorin și-a continuat călătoria în Transilvania, vizitând în drum Bicăzul și Toplița. La Sibiu a fost întâmpinat de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care a înlesnit P. S. Episcop Victorin cunoașterea așezămintelor acestei Mitropolii, a orașului Sibiu și a comunei Rășinari, unde cei doi Ierarhi s-au rugat la mormintele neuitaților mitropoliți Andrei Șaguna și Nicolae Colan. În continuarea vizitei, P. S. Episcop Victorin a fost oaspetele Episcopilor Clujului, Oradiei și Aradului, având astfel posibilitatea de a cunoaște la fața locului viața religioasă din aceste părți, de unde, cu mulți ani în urmă, numeroși români au emigrat peste ocean.

O călduroasă primire i-a fost rezervată P. S. Episcop Victorin la Timișoara de către I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu, căruia P. S. Episcop Victorin i-a mulțumit și cu acest prilej pentru osteneala de a fi participat la Detroit, Michigan în Statele Unite ale Americii, la instalarea P. S. Sale ca Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Partea a treia a călătoriei P. S. Episcop Victorin în țară cuprinde participarea P. S. Sale la hramul Cuvioasei Paraschiva de la Iași și vizita de rămas bun de la mama sa și de la frații și consătenii săi din comuna Mînăstioara-Siret.

Ultima parte a vizitei sale, P. S. Episcop Victorin, însoțit de P. C. Pr. Dumitru Stancu, a constatat în cercetarea mînăstirilor din jurul Bucureștilor ca apoi, în ziua de 20 octombrie, să părăsească Bucureștii, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, spre a participa la marile serbări bisericești de la Alba Iulia închinare aniversării a 20 de ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.

După o scurtă vizită la Mitropolia Timișoarei, P. S. Episcop Victorin a plecat, în ziua de 24 octombrie a. c., cu trenul spre Paris și apoi cu vaporul spre New York, încărcat de cele mai frumoase impresii despre viața religioasă din Biserica Ortodoxă Română și despre progresele materiale și spirituale uimitoare ale poporului român, exprimîndu-și dorința de a se reîntoarce, cît de curînd, și cu alt prilej, în țara sa natală, România.

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE MISIONARĂ ȘI PASTORALĂ PENTRU SERIA A 54-A DE PREOȚI

Cursurile de îndrumare a clerului, inaugurate cu 20 de ani în urmă prin înțeleapta chibzuință a Sfântului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au ajuns acum la a 54-a serie de cursanți, programată la Centrul unic de îndrumare a clerului de la Curtea de Argeș între 6 septembrie și 9 octombrie a. c. Solemnitatea deschiderii oficiale a cursurilor acestei serii a avut loc în sala de cursuri a Centrului în ziua de 9 septembrie a. c., între orele 12—14, fiind prezidată de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, reprezentantul Sfântului Sinod. Au mai fost de față: P. S. Arhiereu Pavel Șerpe, P. C. Pr. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic din Sibiu, PP. CC. Preoți profesori Ene Braniște, Corneliu Sîrbu și Gh. Șoima de la cele două institute teologice, P. C. Pr. Consilier Mihai Marinescu, de la Arhiepiscopia Bucureștilor și P. Cuv. Arhim. I. Craioveanu, administratorul Centrului de îndrumare misionară și pastorală.

Programul festivității a început printr-un Te-Deum, oficiat de un sobor de preoți și Diaconul C. Dumitrescu de la catedrala Patriarhiei, răspunsurile fiind date de corul preoților cursanți, dirijat de P. C. Conf. Gh. Șoima.

A vorbit apoi P. C. Pr. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic din Sibiu, care, plecînd de la faptul că anul acesta este anul marilor aniversări bisericești și naționale — 20 de ani de rodnică arhipăstorie a Prea Fericitului Patriarh Justinian, 20 de ani de la reîntregirea Bisericii strămoșești din Ardeal și 50 de ani de la făurirea unității noastre politice —, a vorbit în chip documentat și călduros despre contribuția Bisericii Ortodoxe Române la realizarea marilor evenimente aniversate anul acesta. În lipsa unui stat unitar românesc, Biserica Ortodoxă Română a întreținut în trecut în sufletul românilor de pretutindeni, despărțiți în state cu organizare politică deosebită, conștiința unității de neam prin credință religioasă, prin limbă, conștiința obîrșiei comune și a aspirațiilor pentru viitor, care îi uneau peste granițele artificiale. S-a stăruit mai ales asupra importanței pe care a avut-o, din punctul acesta de vedere, limba folosită în Biserică, accentuîndu-se că, înainte ca Mihai Viteazul să fi realizat pentru prima oară și în chip efemer unirea politică a românilor din cele trei țări, unitatea spirituală a românilor fusese pregătită de Biserică, prin tipăriturile modestului

Coresi și apoi continuantă și desăvârșită prin Cazania lui Varlaam, prin Biblia lui Șerban de la 1688, ca și prin toate cărțile liturgice tipărite în diverse centre, dar care se răspîndeau în toate părțile locuite de români. În aceste cărți Biserica adoptase ca limbă liturgică limba vie a poporului, ceea ce a înlesnit folosirea și circulația acestor cărți la toți românii, atât în biserici cît și în afară de biserici. Cultivînd cei doi factori principali de unitate a poporului nostru, unitatea de credință și cea de limbă, trezind prin aceasta și întărind conștiința unității de neam, Biserica Ortodoxă Română a lucrat pentru pregătirea unității noastre politice, realizată în 1918, și a celei bisericești, desăvârșită în 1948, pe care le aniversăm anul acesta. Datoria generației actuale de preoți este deci să continue lucrarea de pînă acum a înaintașilor, iar momentul actual ne obligă cu atît mai mult să facem zid, alături de credincioșii noștri, în jurul păstorilor noștri sufletești și al Conducerii de Stat, sprijinind cu însuflețire principiile de politică internă și externă, prin care se militează pentru colaborarea pașnică cu toate statele, pe baza principiului egalității, al asigurării independenței, al recunoașterii suveranității naționale a fiecărui popor, — prin care se asigură pacea în lume.

După cuvîntarea P. C. Pr. Rector, preoții cursanți, dirijați de P. C. Prof. Gh. Șoima, au intonat cîntarea religioasă *Taina creștinătății*.

Din partea cursanților au luat apoi cuvîntul Preoții Gh. Drăgulin din Arhiepiscopia Bucureștilor și I. Știru din Eparhia Oradiei care și-au exprimat sentimentele de bucurie pentru momentele înălțătoare pe care le trăiesc și au mulțumit reprezentanților Sfîntului Sinod pentru purtarea de grijă pe care o depun în vederea unei bune pregătiri a clerului, asigurîndu-i de rîvna preoțimii în îndeplinirea marilor imperative ale ceasului de față.

Corul preoților a intonat apoi *Tricolorul* și corul patriotic *Dragă-mi este țara mea* de Pr. Conf. Gh. Șoima.

În numele Sfîntului Sinod și al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a vorbit apoi I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, rostind o frumoasă cuvîntare, pe care o redăm în rezumat.

Din cele rostite pînă acum — a spus I. P. S. Mitropolit Nicolae — s-a văzut că imperativul de căptenie al momentului de față este unitatea, este strîngerea rîndurilor noastre în jurul Conducătorilor iubiți ai patriei și ai Bisericii noastre. Unitatea aceasta își are temeiurile ei în trecut, în lupta și în jertfele părinților și strămoșilor noștri pentru apărarea țării, pentru libertatea și independența ei, iar noi cei de azi sîntem datori să apărăm și să consolidăm aceste bunuri primite de la ei.

Mai ales în vremea de azi, cînd poporul nostru este angajat în iureșul muncii pentru înflorirea patriei, unitatea noastră bisericească primește accente și semnificații noi. Unitatea aceasta a fost o realitate în trecut, căci românii de pretutindeni s-au închinat lui Dumnezeu și L-au slăvit în același fel în toate bisericile lor, în toate provinciile românești. Chiar «uniată» n-a izbutit să sfărîme unitatea Bisericii noa-

stre din Ardeal, cu toate mijloacele folosite pentru aceasta de către habsburgii catolici; refăcută acum 20 de ani, prin strădaniile unite ale ierarhilor, preoților și credincioșilor ardeleni, ea s-a consolidat și mai mult în ultimii 20 de ani. Căci Hristos n-a venit pe pământ pentru ca învățătura Lui să dezbină popoarele sau să le desființeze, ci ca să întărească unitatea lor și să le ajute să-și creeze fiecare o viață și o cultură proprie, cu respectarea specificului național al fiecăruia. De aceea creștinătatea ortodoxă nu s-a organizat într-o singură Biserică suprastatală și supranațională cu o conducere unică, ci în Biserici naționale autocefale, avînd fiecare organizarea și conducerea ei proprie. Sîntem credincioși ai unei Biserici libere și independente, care se conduce singură, prin ierarhii și preoții ei, ridicați din sînul acestui popor și identificați cu interesele lui și care nu primesc porunci dinafară. Unitatea noastră bisericească are importanță nu numai pe plan religios, ci și național; ea contribuie la încheierea și întărirea unității noastre naționale și politice în cadrul statului român, liber și independent. Iar prin faptul că Biserica noastră este o Biserică liberă și independentă, noi aducem și o contribuție la întărirea libertății și independenței poporului nostru.

Aici, la cursuri, sînteți preoți din toate părțile țării și formați seria marilor aniversări ale unității noastre bisericești și naționale. Aveți obligația nu numai de a studia și a vă îmbogăți cunoștințele teologice, pastorale și omiletice, ci și pe aceea de a adînci unitatea sufletească dintre P. C. voastre, iar după întoarcerea în parohii, să luptați pentru înlăturarea ultimelor rămășițe și pricini de dezbinare și pentru consolidarea unității sufletești a poporului, rămînînd mereu alături de el, de interesele lui naționale și politice.

I. P. S. Mitropolit și-a încheiat cuvîntarea aducînd preoților cursanți binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a Sfîntului Sinod pentru începerea cursurilor, urîndu-le spor și succes în muncă.

Festivitatea s-a încheiat cu citirea textului a două telegrame, adresate de cei prezenți Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și D-lui Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, în care se exprimă devotamentul peroșimii ortodoxe române față de Conducerea bisericească și față de Conducerea de Stat și hotărîrea ei nezdruincinată de a sta și mai departe în slujba Bisericii și a patriei, mereu alături de popor.

*

În zilele de 10 și 11 septembrie a. c., Prea Fericitul Patriarh Justinian — însoțit pe P. C. Pr. M. Marinescu de la Arhiepiscopia Bucureștilor — a vizitat și Centrul de îndrumare misionară și pastorală a preoților de la Curtea de Argeș, unde se află la cursuri seria a 54-a și unde urmează să funcționeze și Seminarul teologic special ce se va organiza pentru pregătirea preoților necesari parohiilor vacante din eparhiile ardelenne.

După ce a vizitat localul, dînd îndrumări, directive și sugestii pentru adaptarea lui la nevoile seminarului, Prea Fericitul Patriarh

Justinian a zăbovit în mijlocul preoților aflați la cursuri, în ziua de 11 septembrie, între orele 12—14,30. După cuvîntul în care Pr. Prof. E. Braniște de la Institutul teologic din București a înfățișat situația la zi a cursurilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ținut preoților, în obişnuitul grai sfătos, cald și apropiat, o frumoasă cuvîntare, vorbindu-le despre îndatoririle lor sacerdotale și patriotice și despre unele probleme contemporane ale Bisericii creștine pe plan ecumenist.

După aceea Prea Fericirea Sa s-a întreținut îndelung cu preoții cursiști, ascultîndu-le păsurile și doleanțele și dîndu-le sfaturi și îndrumări părintești pentru fiecare caz în parte.

Din partea preoților cursiști a vorbit apoi responsabilul general al seriei, P. C. Protoiereu Emilian Bîldescu din Turnu Măgurele, care a exprimat calda recunoștință a preoților pentru osteneala pe care Prea Fericirea Sa și-a luat-o asupra-și venind în mijlocul lor, pentru bucuria și cinstea pe care le-a făcut-o și pentru prețioasele sfaturi pe care li le-au împărtășit.

Vizita și cuvîntul Prea Fericirii Sale au lăsat o amintire plăcută și neștearsă în sufletul preoților seriei a 54-a de la cursurile de îndrumare misionară și pastorală de la Curtea de Argeș.

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

DESCHIDEREA NOULUI AN ȘCOLAR LA INSTITUTELE ȘI SEMINARILE TEOLOGICE DIN CUPRINSUL PATRIARHIEI ROMÂNE

Prefațat de intensa activitate din cursul lunii septembrie, când au avut loc examenele anuale din sesiunea de toamnă, examenul de licență, examenele de corijență și concursurile de admitere, noul an școlar 1968—1969 și-a deschis porțile — potrivit prevederilor regulamentare — în ziua de 1 octombrie 1968.

Începutul noului an școlar, la toate școlile teologice ale Patriarhiei Române, a fost marcat de deschiderea festivă a cursurilor, care a avut loc în primele zile ale lunii octombrie, în prezența Chiriarhilor locului sau a delegaților acestora.

*

Însemnăm în rândurile de mai jos câteva aspecte, momente și idei semnificative de la aceste festivități de deschidere.

La Institutul și la Seminarul teologic din București. — Funcționând sub același acoperământ, deschiderea festivă a cursurilor la Institutul și la Seminarul teologic din București s-a făcut în comun, în ziua de marți, 1 octombrie 1968.

Festivitatea a fost precedată de oficierea în sobor a slujbei sfintei liturghii și a Te-Deum-ului în biserica Sfânta Ecaterina, paraclisul Institutului și Seminarului teologic, după care a urmat programul festiv susținut de studenții teologi și de elevii seminariști, la care au participat: P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, delegatul Prea Fericitului Patriarh Justinian; P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor; P. C. Pr. Stan C. Dimancea, consilier la Sectorul cultural al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor; membrii corpului profesoral de la Institut și Seminar în frunte cu P. C. Diac. Rector N. I. Nicolaescu și Dl. Director N. Grosu, precum și părinți și rude ale studenților și elevilor.

După intonarea Imnului patriarhal și a rugăciunii Tatăl nostru, executate de studenți și elevi sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu, a vorbit P. C. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului, care, într-o frumoasă alocuție, după ce a arătat că o dată cu deschiderea acestui nou an de învățământ, Institutul teologic universitar din București pășește în al treilea deceniu de existență și de rodnică activitate sub înțeleapta îndru-

mare și purtare de grijă a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, evidențiind valoarea educativ-didactică și intelectuală a actualului corp profesoral, care duce mai departe tradiția culturii teologice românești, a arătat că aceasta obligă pe studenți și pe doctoranzi să lucreze și să se comporte în așa fel ca noul an școlar să fie «un an universitar de frecvență foarte regulată și de atenție sporită la orele de curs și de seminar; de sîrguință neobosită în pregătirea lucrărilor de seminar, a colocviilor ce-i așteaptă în luna februarie și a examenelor pe care trebuie să le susțină în iunie; de evlavie sinceră și de participare activă la sfintele slujbe oficiate în paraclis, ca și la rugăciunile comune rostite sau cîntate în incinta școlii; de atent autocontrol și demnitate academică în vorbire, în ținuta exterioară și în comportarea de fiecare clipă, în școală și în afară de școală; de pregătirea laborioasă pentru viitoarea lor răspundere ca preoți și ca cetățeni».

Subliniind importanța muncii în viața de toate zilele și adresîndu-se în mod special studenților și doctoranzilor, le-a spus : La această muncă stăruitoare «să vă îndemne atît dragostea pentru idealul sfînt pe care vi l-ați ales, cît și recunoștința pe care o datorați, ca unor buni părinți, Chiriarhilor voștri care vă poartă de grijă. La aceasta să vă îndemne și exemplele admirabile pe care vi le dau zi de zi oamenii muncii de pe ogoare, din uzinele și de pe șantierul patriei, din an în an mai bogată și mai frumoasă; să vă îndemne dorința de a fi la înălțimea vieții celei noi din țara noastră; să vă îndemne și conștiința că aveți marea fericire de a trăi într-o orînduire socială bazată pe muncă cinstită și creatoare, într-o societate care condamnă pe bună dreptate pe cei care refuză să muncească, pe cei ce muncesc rău, ori încurcă degeaba locul pe care-l ocupă».

Asigurînd solemn pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Conducerea Departamentului Cultelor că ostenele depuse laolaltă de profesori și de studenți «vor fi animate, ca și pînă acum, de dorința fierbinte de a fi de cît mai mare folos Bisericii strămoșești și patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România, pentru a ne arăta vrednici de încrederea și sprijinul ce ni se acordă», în încheierea alocuției sale, P. C. Părinte Rector — exprimînd încrederea că nădejdea și dragostea lui Dumnezeu se va revărsa și în acest an universitar din belșug peste ogorul duhovnicesc și peste toți ostenitorii acestui ogor care este Institutul teologic — a adus cele mai calde mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii noastre și celorlalți Ierarhi membri ai Sfîntului Sinod, precum și Conducerii Departamentului Cultelor în frunte cu Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, pentru sprijinul, sollicitudinea și încrederea arătate față de acest așezămînt universitar de cultură teologică.

În continuarea programului corul studenților și elevilor sub conducerea D-lui Prof. N. Lungu a interpretat cîntarea «Troparul Ortodoxiei», după care a luat cuvîntul Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul Seminarului teologic, care, după ce a arătat că «creștinismul nu este numai o comoară

de învățătură, ci și un tezaur de puteri spirituale, de adevărate pîrghii de corectare și de formare a caracterelor», a spus: «Ne vom strădui ca eforturile deosebite, pe care bunul mers al școlii le cere tuturor ostenitorilor ei, să le depunem nu numai din obligație profesională, ci mai cu seamă din imboldul vibrînd și sincer al tuturor inimilor celor ce avem greaua sarcină și nobila răspundere de a veghea zi de zi și clipă de clipă ca procesul instructiv-educativ din această vatră de învățămînt a Bisericii strămoșești să se desfășoare în cele mai bune condiții.

Prin multipla activitate a școlii noastre, vom urmări să realizăm două scopuri : unul de a pregăti slujitori luminați, credincioși și devotați Bisericii noastre strămoșești și altul de a face ca elevii noștri să devină cetățeni conștienți și devotați pînă la sacrificiu scumpei noastre patrii. Rezultatele bune și binecuvîntate pe care le așteptăm vor fi rodul muncii susținute, pe care întreg corpul didactic al școlii este chemat să o depună împreună cu elevii, dar desigur și al condițiilor optime de studiu pe care le avem la dispoziție».

În încheierea cuvîntării sale, Dl. Director N. Grosu, exprimînd din partea tuturor ostenitorilor școlii pe care o conduce omagiul de profundă recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Conducerii Departamentului Cultelor, a rugat pe P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, delegatul Prea Fericitului Patriarh Justinian, să se facă interpretul acestei supreme recunoștințe pe lîngă Prea Fericirea Sa.

A adresat apoi respectuoase mulțumiri P. S. Episcop Visarion, pentru bunăvoința de a fi onorat cu prezența sa această festivitate, și a mulțumit, de asemenea, celorlalți oaspeți, colaboratori apropiați ai Prea Fericitului Părinte Patriarh.

După ce corul studenților și elevilor a executat podobia «Taina creștinătății», P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman a ținut o prelegere inaugurală, vorbind despre *Preoția creștină în slujba omului*, în care, pe baza scrierilor Sfinților Părinți, a scos în evidență sublimitatea și valoarea preoției creștine pentru viața spiritual-morală și socială a omului. «Ca unul căruia i s-a încredințat întreaga lume și este tatăl tuturor — a subliniat vorbitorul, citîndu-l pe Sfîntul Ioan Gură de Aur —, preotul se apropie de Dumnezeu rugîndu-se pentru stingerea războaielor de pretutindeni, pentru încetarea tulburărilor, pentru pace, pentru prosperitate, pentru ușurare grabnică de toate necazurile, care amenință pe fiecare în chip particular și public. Acest caracter sobornicesc al preoției derivă din caracterul universal al dăruirii și jertfei Marelui Preot». De aceea, preotul «nu poate contribui la mîntuirea turmei sale duhovnicești decît printr-o dăruire și jertfă totală pentru fiii săi, care sînt toți oamenii (...). Preotul va duce pe calea mîntuirii pe fiii săi dacă iubirea sa față de ei și față de toți oamenii va ajunge pînă acolo încît el să nu mai țină minte răul ce i s-a făcut, să ajungă la o stare lipsită de patimi. Aceasta e menirea preoției, aceasta este preoția adevărată, așa trebuie să fie adevăratul preot!».

După prelegera P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman studenții teologi și elevii seminariști au interpretat podobia «Nădejdea mea este Tatăl».

În încheierea festivității a luat cuvîntul P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, care, mulțumind tuturor ostenitorilor pentru reușita programului serbării, a adus salutul și a împărtășit tuturor arhieresti binecuvîntări, în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și din partea P. S. Sale personal. «Să fiți — a îndemnat P. S. Sa pe studenți și pe elevi — plini de rîvnă dumnezeiască și, în același timp, plini de iubire pentru patria voastră și a noastră de aici de pe pămînt, și să vă străduiți cu elanul tinereții, prin tot ce faceți, să faceți numai lucruri vrednice de laudă, pentru necontenita ei înflorire și propășire. Îl rog pe Dumnezeu să-și reverse harul asupra muncii, asupra rugăciunii voastre, astfel încît, la sfîrșitul drumului pe care ați pășit acum, la început de an școlar, roadele să fie cît mai bogate și mai de preț. Spor și succes în muncă!»

La Institutul teologic din Sibiu. — Festivitatea inaugurării noului an universitar 1968—1969 a avut loc sîmbătă 5 octombrie a.c., fiind precedată de săvîrșirea, în dimineața acestei zile, în paraclisul Institutului, a tradiționalului serviciu divin, de față fiind P. C. Pr. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului, împreună cu membrii consiliului profesoral, studenții și părinți și rude ale acestora.

După oficierea sfintei liturghii și a Te-Deum-ului, cei prezenți au trecut în aula Institutului, pentru programul festiv, ce s-a desfășurat în prezența I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului, care, la intrarea în sală, a fost întîmpinat după datină cu Imnul arhieresc, intonat de corul studenților teologi, dirijat de P. C. Conf. Gh. Șoima. Din suita I.P.S. Sale au făcut parte Părinții Consilieri mitropolitani I. Nicoară și I. Vlad, Dl. I. Floca și P. C. Pr. D. Călugăr, secretar mitropolitan.

Programul festiv a fost deschis cu podobia «Mare este puterea crucii Tale, Doamne», după care a luat cuvîntul P. C. Pr. Rector Sofron Vlad, făcînd la început o scurtă incursiune în istoria școlii pe care o conduce, scoțînd în evidență principalele etape de dezvoltare a acestei școli și oprindu-se asupra unora dintre cele mai reprezentative figuri de vîlădici, profesori și alți oameni de cultură, strîns legați de viața și activitatea școlii pe parcursul lungii sale existențe, din 1816 pînă astăzi. Printre figurile luminoase de care se leagă dezvoltarea Institutului teologic din Sibiu a fost amintit mai întîi marele cărturar Gheorghe Lazăr, fondatorul învățămîntului național în limba română, om învățat, posedînd o adevărată cultură enciclopedică, care «în scurtul timp cît a activat aici, a făcut din catedră un amvon și, fiindcă se presupune că a desfășurat și o activitate predicatorială — era diacon —, a făcut din amvon o adevărată tribună, vorbind auditoriului despre marile probleme ale timpului, arătînd celor care-l ascultau ce atitudine trebuie să aibă față de ele». Cu Andrei Șaguna, episcopul și apoi mitropolitul ortodox al Ardealului, de asemenea personalitate cu «temeinică cultură teologică și juridico-filozofică», școala cunoaște o nouă organizare: este transformată într-o «instituție de învățămînt superior, sporindu-i anii de studii și îmbunătățindu-i continuu programele»; el a fixat pentru primirea în școală un adevărat «examen de admitere», neobișnuit la alte școli, — «candidații trebuind să

cunoască citirea cu litere chirilice și cântările bisericești, ca și rînduielile slujbelor». Tinerii care intrau în această școală «erau urmăriți de aproape ca ei să nu fie numai niște auditori pasivi ai cursurilor, ci să-și însușească prin muncă proprie materialul predat și să-l aprofundeze și îmbogățească prin lectură particulară».

O altă figură reprezentativă a fost profesorul Nicolae Bălan, ajuns mai tîrziu mitropolit al Ardealului. Om de vastă cultură și de acțiune, bun orator, sub conducerea căruia școala teologică din Sibiu a cunoscut o deosebită înflorire. Într-o cuvîntare de sfîrșit de an școlar, în 1906, profesorul N. Bălan spunea tinerilor teologi următoarele: «Să fiți fiecare din voi apostolii progresului în credință și în cultură, în credință prin cultură și în cultură sfințită prin duhul credinței». Era, în aceste cuvinte «trasată linia directoare a pregătirii viitorilor slujitori ai altarelor strămoșești din Transilvania». Ca mitropolit al Ardealului a purtat în continuare o grijă deosebită acestei școli. Sporind numărul anilor de studii la 4, mitropolitul Nicolae Bălan «a dotat școala cu un select corp profesoral» și prin străduințele sale «a fost ridicată la rangul de facultate, care elibera și diplomă de licență. Activitatea științifică a profesorilor ei — care au publicat lucrări valoroase într-o serie de publicații bisericești — o îndreptățește la aceasta, ea ajungînd să fie socotită una din cele mai bune școli teologice ortodoxe».

Tot din rîndurile corpului profesoral al acestei școli au promovat pe scaunul Mitropoliei Ardealului vlădica Nicolae Colan și actualul ei arhi-păstor, I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin.

Adresîndu-se în chip special studenților, P. C. Pr. Rector le-a spus în legătură cu cele de mai sus: «Nu vă aflați — așadar — într-o instituție oarecare, ci într-una cu o veche tradiție de muncă serioasă, un adevărat laborator, în care voi nu trebuie să fiți simpli asistenți, ci muncitori harnici pentru formarea voastră intelectuală și morală, cum au fost toate numeroasele serii care v-au precedat».

În a doua parte a cuvîntului său, Părintele Rector a amintit despre recenta trecere la pensie pentru limită de vîrstă a P. C. Pr. Prof. Dimitrie Belu, cu care prilej a prezentat personalitatea și activitatea acestuia, exprimîndu-i mulțumiri și felicitări, în numele colegilor de catedră și al studenților.

La sfîrșitul alocuției sale, vorbitorul a exprimat sentimente de grațitudine și recunoștință Prea Fericitului Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, PP.SS. Episcopi Teoctist al Aradului, Teofil al Clujului și Valerian al Oradiei, precum și Conducerii Departamentului Cultelor.

În continuarea programului festiv, corul studenților a interpretat «Dragă-mi este țara mea», compoziție proprie a P. C. Pr. Conf. Gh. Șoima, dirijorul corului. După aceea a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

În prima parte a cuvîntării, I.P.S. Sa a amintit de marile evenimente — aniversări sau comemorări — din istoria și viața Bisericii Ortodoxe

Române și a credincioșilor ei : împlinirea a douăzeci de ani de la intronizarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca patriarh-al Bisericii Ortodoxe Române; împlinirea a două sute de ani de la moartea «episcopului martir» Inocențiu Micu-Clain ; împlinirea a o sută de ani de la votarea și intrarea în vigoare a Statutului organic al lui Șaguna; precum și de viitoarele mari aniversări: împlinirea, la 21 octombrie a.c., a 20 de ani de la înfăptuirea reîntregirii bisericești a românilor ardeleni și, la 1 decembrie a.c., împlinirea a 50 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, eveniment care a însemnat încheierea procesului de unificare națională a statului modern român. «Dacă în trecut am fost împărțiți în mai multe provincii și am dus dorul de a fi una, azi această unitate este o realitate vie, căci ne aflăm laolaltă toți fiii aceluiași popor — poporul român — într-o țară românească, și împreună ne străduim s-o vedem din ce în ce mai înfloritoare, mai unitară și mai independentă».

În ceea ce privește reîntregirea Bisericii noastre Ortodoxe strămoșești, prin revenirea, cu 20 de ani în urmă la aceeași vatră de credință ortodoxă, a foștilor «uniți cu Roma», I.P.S. Mitropolit Nicolae a arătat că «reîntregirea noastră bisericească nu s-a putut realiza decât atunci când poporul român a devenit stăpîn pe soarta sa», atunci «cînd și poporul însuși a pornit pe calea făuririi unei vieți noi, o viață pentru sine și nu pentru alții (...), cînd poporul și-a creat o țară nouă». Acum, «în această perioadă a afirmării unității noastre indestructibile, imperativul major — național și bisericesc deopotrivă — este acela formulat de însuși Domnul și Mîntuitorul nostru cînd s-a rugat Părintelui ceresc «ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21), pentru ca Hristos însuși să fie factor de unitate nu numai bisericească, ci și patriotică în sînul aceluiași popor, unde Biserica Lui a luat trup (...). Iisus Hristos și Biserica Lui respectă specificul fiecărui popor, respectă națiunea. Biserica noastră strămoșească e Biserica *Ortodoxă*, dar e și *Română*, totodată; dreapta noastră credință, *Ortodoxia*, e împletită organic cu viața credincioșilor români, iar viața ierarhilor, preoților și credincioșilor noștri e împletită cu viața poporului nostru».

Vorbind în continuare despre activismul vieții contemporane a Bisericii în epoca noastră, care «este o epocă de progres extraordinar», I.P.S. Sa a spus : «Acest ritm accelerat al vieții, al progresului, ne obligă să nu stăm în fața lui încrămeniți și întorși spre trecut (...), ci să talmăcim duhul de viață dătător al Evangheliei lui Hristos pentru credincioșii acestor vremuri de progres extraordinar. Noi nu trebuie să fim teologi care se opresc la un anumit stadiu de gîndire teologică, ci să fim *creștini ai epocii noastre*, să gîndim creștinește pe măsura înnoirilor care se realizează în această epocă. Această înnoire — care corespunde înnoirilor contemporane generale — e posibilă de realizat, căci creștinismul e duh înnoitor, care ne dă puteri de colaborare la progresul omenirii, puteri dobîndite din Duhul lui Hristos și din sufletul poporului nostru. De aceea, noi nu ne simțim izolați de contemporaneitate, ci ne simțim o părticică a omenirii în marș, în luptă pentru idealurile care sînt creștinești și umane totodată, pentru pacea și propășirea poporului nostru și a întregii omeniri».

După ce a arătat că Biserica noastră, care este Biserica dreptmăritoare, colaborează cu toate Bisericile și Cultele religioase pentru ca împreună să ajute și poporului nostru și omenirii întregi să-și realizeze viața cea nouă, și după ce a adresat studenților îndemnul de a fi vrednici de rolul ce-l au de îndeplinit mâine în parohii, în slujba Bisericii și a patriei noastre, în lumina perspectivelor tot mai luminoase ale viitorului, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a urat corpului profesoral «activitate rodnică și la înălțimea vredniciilor acumulate pînă acum în slujba Bisericii și a poporului», iar studenților le-a dorit un an spornic în muncă, și viață morală, atît de folositoare și lor înșile, și Bisericii și patriei, ai cărei fii sînt. Tuturor le-a împărtășit înalte binecuvîntări arhieresti.

După terminarea programului festiv, I.P.S. Mitropolit împreună cu suita părăsesc sala de serbare în acordurile «Imnului arhieresc».

La Seminarul teologic din Buzău. — Serbarea de deschidere a cursurilor a avut loc în aceeași zi cu începerea noului an școlar, marți 1 octombrie. De dimineață, la orele 9, în paraclisul Sfintei Episcopii a avut loc un Te-Deum, oficiat de un sobor de preoți și diaconi din cadrul școlii, la care au fost de față P. S. Episcop Antim al Buzăului, PP.CC. Pr. Consilieri eparhiali, membrii corpului didactic în frunte cu P. C. Pr. Prof. Dumitru Luca, directorul seminarului, elevii, părinți și rude ale acestora.

După slujba Te-Deum-ului încheiat cu un polihroniu, a luat cuvîntul Părintele Director al școlii, vorbind mai întîi despre semnificația și importanța momentului deschiderii noului an școlar, cînd emoții de bucurie împletite cu regretul scurgerii încă a unui nou an de viață umplu sufletele celor tineri, ale elevilor, ca și ale celor mai în vîrstă, ale profesorilor. A vorbit apoi despre bunele rezultate și progresul continuu înregistrate an de an de școala teologică pe care o conduce, care, ca toate celelalte școli din cuprinsul Patriarhiei Române, s-a străduit să pregătească Bisericii «cadre necesare slujirii la altar și strană, bine pregătiți din punct de vedere intelectual și misionar-pastoral și de o ținută educativ-morală aleasă, plină de demnitate, — însușiri pe care viața, societatea, credincioșii le cer cu discernămint critic preotului de azi. Și se poate spune — a afirmat P. C. Sa — că aceste deziderate, aceste exigențe au fost realizate. Este zestrea, este cartea de vizită cu care școala teologică eparhială din Buzău pășește pragul celui de-al treilea deceniu de existență nouă a sa».

Cuvîntarea P. C. Director se încheie cu îndemnuri pentru o muncă perseverentă și rodnică adresate elevilor și cu exprimarea sentimentelor de aleasă recunoștință și filial devotament față de conducerea supremă a Bisericii noastre Ortodoxe în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, față de PP. SS. Episcopi Antim al Buzăului și Chesarie al Dunării de Jos, sprijinatorii și purtătorii de grijă direcți ai Seminarului teologic din Buzău și față de Conducerea Departamentului Cultelor, pentru larga sollicitudine arătată acestei școli de la înființarea ei pînă astăzi.

Din cuvîntarea P. S. Episcop Antim al Buzăului, care a vorbit despre chemarea și formarea viitorilor slujitori ai Bisericii, **desprindem** următoarele: «Ne place să credem, dragi elevi seminariști, că voi faceți parte într-adevăr din rîndul celor pe care Mîntuitorul îi cheamă la Sfînta Taină a Preoției, ca să-i facă, după cuvîntul Evangheliei, pescari de oameni, adică pescari de suflete (...). Într-adevăr, ca pescari de suflete, scopul vostru nu este decît unul singur: mîntuirea sufletului, pentru care Fiul Omului a venit pe pămînt și și-a dat sîngele Său ca preț de răscumpărare. Cît de frumos este să fii păstor de suflete! Dar a ajunge aici înseamnă să ai vocație. Înseamnă să ai adică acea putere spirituală interioară, sălășluită și izvorîtă în și din adîncul sincer al inimii, — putere care se manifestă prin aptitudinile pe care Dumnezeu le-a dat sufletelor alese și care aptitudini sînt concretizate în credință puternică, nezdruincinată și dragoste fierbinte față de Dumnezeu și față de semenii. La acestea se adaugă instrucția și educația spiritual-intelectuală și morală, căci un om cu adevărată vocație este un om complet: și cu credință tare, și cu pregătire intelectuală, și cu viață morală ireproșabilă.

Pentru aceasta vă îndemn, dragi elevi, să vă dedați studiului, efortului și rugăciunii. Să studiați tot ceea ce vă poate lumina spiritul, în special Sfînta Scriptură, teologia cu toate ramurile ei. Depuneți eforturi sporite pentru formarea și disciplinarea voinței, pentru controlul de sine, pentru cît mai multă vigilență».

Apoi, adresîndu-se profesorilor și celorlalți factori educativi a spus: «Trebuie cimentată o legătură cît mai strînsă și o apropiere cît mai firească a elevilor de profesori și viceversa. Căci tinerețea este o pepinieră în care se pregătește viitorul (...). O spiritualitate vagă, colorată de o credință mai mult sau mai puțin sigură în paternitatea divină sau în frățietatea umană, nu ar asigura lucrarea noastră, fiindcă i-ar lipsi forța și valoarea eternității, care trebuie să caracterizeze o lucrare autentic creștină. A venit vremea să înțelegem și să avem conștiința vocației noastre divine preoțești».

Festivitatea de deschidere a noului an școlar a luat sfîrșit după cuvîntarea P. S. Episcop Antim, care, binecuvîntînd începutul cursurilor, la plecare a fost petrecut de acordurile Imnului arhieresc.

La Seminarul teologic din Mînăstirea Neamț. — Devansată din motive de chibzuință proprie, la Neamț deschiderea festivă a cursurilor noului an școlar a avut loc în ziua de 19 septembrie 1968. Dimineața, un sobor de preoți și diaconi alcătuit din profesori și spiritualul Seminarului au oficiat în paraclisul școlii slujba sfințirii celei mici a apei și a îndătinatului Te-Deum, în prezența P. C. Pr. Consilier mitropolitan Scarlat Porcescu, delegatul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și al P. S. Episcop Partenie al Romanului și al Hușilor, a P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, starețul Mînăstirii Neamț, a corpului didactic în frunte cu P. C. Protos. Prof. Epifanie Norocel, directorul școlii, a elevilor și a părinților și rudelor acestora.

La sfîrșitul slujbei, după intonarea unui polihroniu pentru I. P. S. Mitropolit Iustin și pentru P. S. Episcop Partenie, pentru Conducătorii

Statului și pentru profesori și elevi, cei prezenți au trecut în sala de festivități a școlii, unde s-a desfășurat programul festiv. Programul a fost deschis cu imnul «Republică, marea noastră vatră», executat de corul elevilor seminariști sub conducerea P. C. Pr. Prof. Const. Sîrbu, după care a luat cuvîntul P. C. Protos. Director, care a spus printre altele: «Rolul școlii teologice de la Neamț este, întocmai ca și al celorlalte școli de învățămînt religios din Patriarhia Română, acela de a pregăti și forma, în spiritul Ortodoxiei ecumenice și al tradițiilor și culturii neamului românesc, pe viitorii preoți. O asemenea chemare înaltă și încărcată de răspundere presupune multă grijă pentru pregătirea spirituală, intelectuală și morală a tinerilor seminariști; presupune o cunoaștere luminoasă a rolului pe care preoții de mîine îl vor avea de îndeplinit la altar, în mijlocul credincioșilor și al societății». Înfățișînd aspectul de harnic gospodar, cu casa strălucind de curățenie și frumusețe, și modul sărbătoresc în care gazdele își primesc oaspeții — pe elevi, într-un nou an școlar —, Părintele Director i-a îndemnat să păstreze cu grijă curățenia și strălucirea școlii lor, să învețe cu sîrguință, cu simț de răspundere, spre a-și însuși temeinic cunoștințele ce li se dau, să respecte sfaturile educatorilor și dascălilor lor, să participe cu avînt la toate acțiunile patriotice organizate de școală, și la toate chemările din partea conducerii locale de stat, pentru ca astfel: «Îndepliniți cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: «Cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt de iubit, cîte sînt cu nume bun, orice faptă și orice laudă, la aceasta să vă fie gîndul» (Filip. IV, 8).

În încheierea cuvîntării sale, Părintele Director a exprimat în numele tuturor ostenitorilor școlii, sentimente de adîncă recunoștință față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, purtătorul de grijă suprem al întregului învățămînt teologic, față de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și față de P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, părinții și oblăduitorii nemijlociți ai acestei școli, precum și față de Conducerea Departamentului Cultelor, pentru larga înțelegere și sprijinul arătate întotdeauna acestei școli.

În continuarea programului, au fost executate mai multe coruri și au fost recitate poezii. A luat apoi cuvîntul P. C. Pr. Consilier mitropolitan Scarlat Porcescu, care, mai întîi, a subliniat înțeleptele sfaturi și îndemnuri din *Salutul* adresat de Conducerea supremă a statului cadrelor didactice și elevilor cu prilejul deschiderii noului an școlar, sfaturi și îndemnuri care vor călăuzi neabătut și întreaga activitate a Seminarului de la Neamț. A arătat apoi că «Întîistătătorii Bisericii noastre (...) au depus toate eforturile pentru ca școlile teologice să funcționeze an de an în condiții tot mai bune (...), deoarece Biserica are nevoie de preoți luminați, bine pregătiți din punct de vedere cărturăresc, cu o viață morală ireproșabilă». Pentru aceasta a îndemnat pe elevi la muncă sistematică, perseverentă, la cumințenie, ascultare și viață morală.

Împărtășind tuturor binecuvîntările Chiriarhilor pe care îi reprezintă la această serbare, P. C. Consilier le-a urat mult succes și spor în muncă.

Festivitatea s-a încheiat cu cîntarea «Slavoslovie».

La Seminarul teologic din Craiova. — Solemnitatea deschiderii cursurilor a avut loc în ziua de 5 octombrie a. c. La orele 12 a fost oficiat un Te-Deum de un sobor de slujitori format dintre profesorii clerici ai Seminarului, răspunsurile stranei fiind date de corul elevilor sub conducerea profesorului de muzică, P. C. Diac. Teofil Sanda.

Erau de față P. C. Pr. Consilier Gh. Nicolaescu, de la Sectorul cultural, P. C. Pr. Consilier I. Iordache de la Sectorul Administrativ al Arhiepiscopiei Craiovei, delegați ai I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei; P. C. Pr. Consilier Victor Ionescu, de la Sectorul cultural al Episcopiei Râmnicului și Argeșului, delegatul P. S. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului; corpul profesoral, personalul educativ și administrativ al școlii, elevii și părinții acestora.

După oficierea slujbei religioase, a luat cuvântul P. C. Pr. Prot. Petre Constantinescu, directorul Seminarului teologic, care a arătat că școala pe care o conduce cunoaște, an de an, condiții tot mai bune pentru desfășurarea activității didactico-educative și administrative, grație permanentei purtări de grijă a I. P. S. Mitropolit Firmilian și a P. S. Episcop Iosif, oblăduitorii și îndrumătorii direcți ai acesteia. De aceea, «sîntem cu toții conștienți — a subliniat P. C. Sa — de datoria ce ne revine de a sădi în conștiința elevilor noștri virtuțile creștine ale Evangheliei lui Hristos, propovăduite de sfînta noastră Biserică Ortodoxă, alături de dragostea fierbinte față de patrie, față de trecutul glorios al poporului român, a cărui luptă de-a lungul veacurilor a fost o luptă dreaptă, nobilă, o luptă pentru libertate și independență națională, pentru progres social, — deziderate înfăptuite pe deplin în vremea noastră».

Subliniind necesitatea ca, pe lîngă o temeinică pregătire teologică, elevul seminarist — viitorul preot — trebuie să primească aici, pe băncile școlii, și o solidă cultură laică, Părintele Director consideră aceasta ca o îndatorire majoră a fiecărui profesor și educator, căci mersul vertiginos înainte al societății pune neîncetat noi probleme, în fața cărora, fără o pregătire temeinică, fără o cultură multilaterală, nu poți supraviețui.

După Părintele Director, a luat cuvântul P. C. Pr. Consilier Gh. Nicolaescu, care a adus binecuvîntări și urări de spor la muncă cu roade tot mai bogate la început de nou an școlar din partea I. P. S. Mitropolit Firmilian și a P. S. Episcop Iosif.

După ce a subliniat rostul acestei școli în formarea viitorilor clerici, după ce a exprimat aprecierea cu privire la omogenitatea și pregătirea didactică-educativă a corpului profesoral, adresîndu-se elevilor, îi îndeamnă să fie ascultători, disciplinați, sîrguincioși în muncă, să respecte normele de conduită școlară.

La sfîrșitul cuvîntării sale, a exprimat sentimente de recunoștință și devotament Conducerii supreme a Bisericii, celor doi Chiriarhi sub a căror îndrumare directă își desfășoară activitatea această școală, Conducerii Departamentului Cultelor, și a făcut urări de bun augur pentru noul an școlar.

Festivitatea s-a încheiat cu o agapă.

La Seminarul teologic din Cluj. — Festivitatea de deschidere a cursurilor a avut loc în ziua de 4 octombrie a. c., în prezența P. S. Episcop Teofil al Clujului, a D-lui Dr. Sobo, profesor, reprezentantul Institutului protestant unic din Cluj, a corpului profesoral în frunte cu P. C. Pr. Prof. Ioan Pop, directorul Seminarului teologic, a elevilor și părinților acestora.

La intrarea în sala de serbare, oaspeții au fost întâmpinați cu imnul arhieresc, executat de elevii școlii sub conducerea P. C. Prof. I. Brie. După imnul arhieresc au mai fost cîntate rugăciunea «Tatăl nostru», și imnul patriotic «Trei culori», după care P. C. Director I. Pop a rostit un frumos cuvînt festiv. Mai întîi a mulțumit P. S. Episcop Teofil pentru bunăvoința de a lua parte la acest moment sărbătoresc care marchează începerea unui nou an școlar, în care se pun noi speranțe, de la care se așteaptă noi și tot mai mari succese. Apoi, adresîndu-se elevilor, P. S. Sa le-a spus: «Faptele voastre trebuie să fie o adevărată lucrare pentru servirea lui Dumnezeu, pentru servirea semenilor voștri și o continuă strădanie de zidire personală. La idealul desăvîrșirii personale nu puteți ajunge decît prin muncă și rugăciune susținută».

Adresîndu-se după aceea reprezentantului Institutului teologic protestant din Cluj, Părintele Director a subliniat frumoasa colaborare dintre profesorii celor două școli, dintre elevii și studenții lor, deosebiți confesional, dar uniți prin aceleași năzuințe și idealuri patriotice și umanitare.

În încheiere, Părintele Director a adus mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pentru grija supremă ce poartă învățămîntului teologic din țara noastră, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și PP. SS. Episcopi Teofil al Clujului și Valerian al Oradiei, «părinții cei mai apropiați ai acestei școli, care neîncetat se străduiesc și contribuie în mod deosebit, prin cuvînt și faptă, la buna desfășurare a procesului de învățămînt», precum și Departamentului Cultelor «pentru crearea unor condiții optime de școlarizare».

P. S. Episcop Teofil, care a luat cuvîntul după aceea, adresîndu-se în chip deosebit elevilor, ce pășesc acum într-un nou an de studii într-o școală cu menire specială, aceea care îi pregătește pentru misiunea sfîntă a preoției lui Hristos, le-a amintit că «preoții sînt chemați să conlucreze cu Iisus Hristos în opera de tămăduire a durerilor sufletești și trupești. Chemarea voastră la apostolatul preoției este o mare cinste. De aceea ea nu trebuie neglijată. Fiți vrednici de ea!» Această nobilă chemare trebuie cultivată prin «ocolirea păcatului, prin strădania de a cîștiga evlavie, de a v-o împrăstia, pentru că aceasta vă este întru toate de mare folos. Cîștigînd evlavie și cultivînd-o neîncetat, veți putea face și pe alții evlavioși. Ea este secretul viețuirii creștine, ea este secretul fericirii pămîntești și al celei cerești».

Urînd sănătate deplină, rîvnă sporită pentru lucrul Domnului atît elevilor cît și descărilor lor P. S. Sa împărtășește tuturor binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, a P. S. Episcop Valerian al Oradiei și al P. S. Sale personal.

Programul festiv s-a încheiat cu intonarea cântării «Cu noi este Dumnezeu».

La Seminarul teologic din Caransebeș. — În aceeași zi cu începerea noului an școlar — marți 1 octombrie 1968 — a avut loc și festivitatea de deschidere a cursurilor. În dimineața acestei zile, în paraclisul școlii, în prezența P. C. Vicar Pr. Traian Seviciu, delegatul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, a corpului profesoral și a elevilor, s-a oficiat slujba Te-Deum-ului de un sobor de preoți și diaconi din cadrul școlii, răspunsurile stranei fiind date de corul elevilor seminariști.

După oficierea Te-Deum-ului, încheiat cu tradiționalul polihroniu, cei prezenți au trecut în sala de festivități, unde — în continuare — s-a desfășurat un frumos program artistic, alcătuit din cântece religioase, populare și patriotice, și poezii recitate de elevi.

P. C. Diac. D. Abrudan, directorul Seminarului, rostind cuvântul festiv, a insistat asupra chipului preotului zilelor noastre. «Misiunea preotului de astăzi fiind legată mai mult ca oricând de preceptele Sfintei Evanghelii, el trebuie să-și modeleze întreaga ființă astfel încât să fie asemenea lui Hristos. La acestea el va putea ajunge numai printr-o continuă «imitatio Christi», printr-o continuă conlucrare cu Mântuitorul».

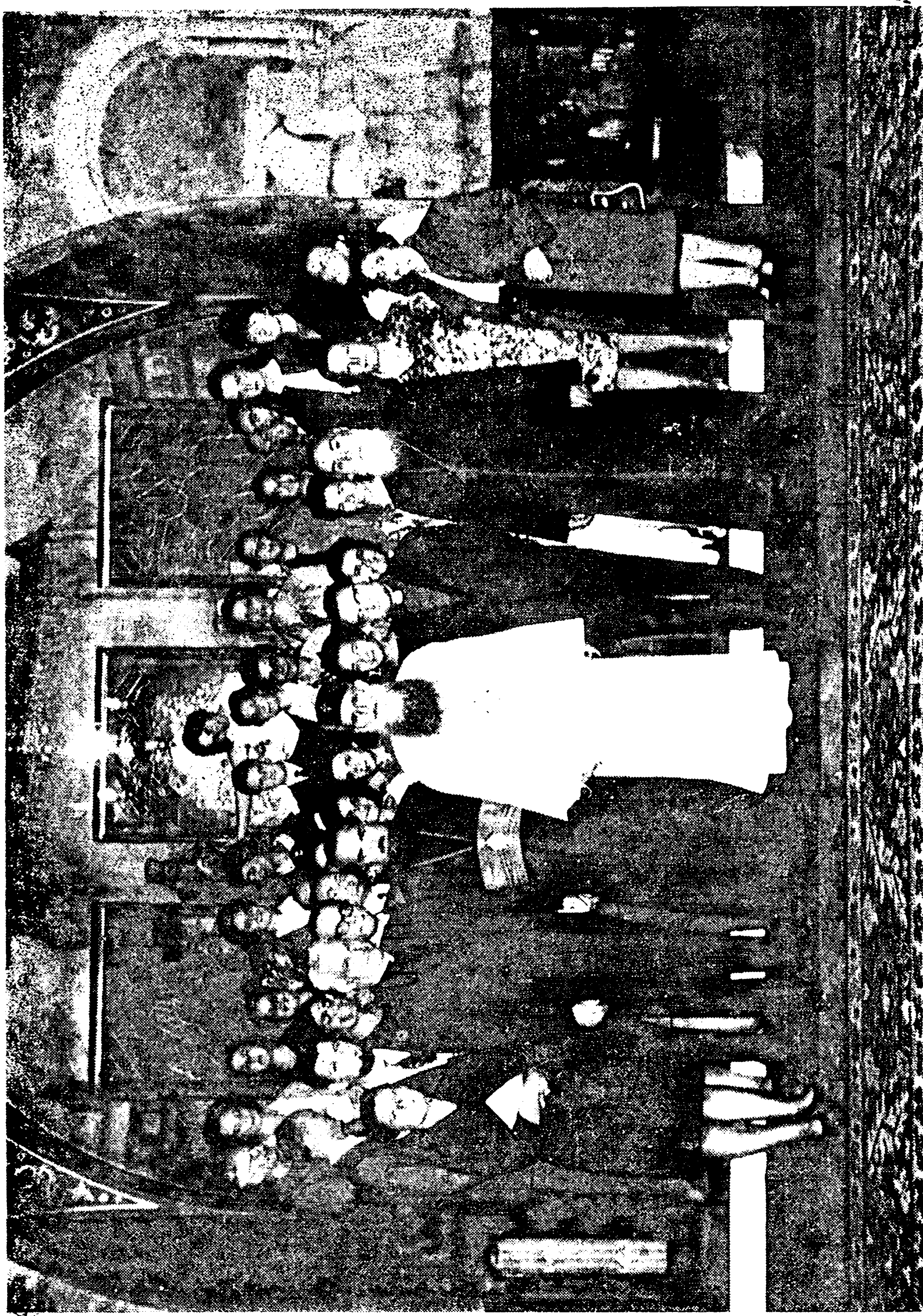
Pe de altă parte, fiind preot al Bisericii noastre strămoșești, leagănul culturii noastre, vatra unde s-au zămislit literatura și arta cultă și unde s-a format limba literară națională, el este și trebuie să fie mereu continuatorul tradiției acelor oare s-au dovedit a fi devotați trup și suflet credincioșilor și poporului românesc: «În acest sens — a încheiat P. C. Sa — sărbătoririle naționale și religioase din acest an vor primi aureola lor deplină numai dacă vom fi alături de întregul popor, în acțiunea de promovare a mărețelor idealuri de pace, libertate, suveranitate națională, colaborare sinceră cu toate popoarele lumii».

Au fost exprimate omagii de mulțumire și recunoștință Prea Fericitului Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Teoctist al Aradului și Conducerii Departamentului Cultelor, pentru părinteasca purtare de grijă, pentru sprijinul și sollicitudinea acordate acestei școli teologice, pe drumul consolidării și al progresului ei continuu, cărora le-au fost adresate telegrame în acest sens.

La sfârșitul festivității a luat cuvântul P. C. Pr. Vicar Traian Seviciu, care a mărturisit bucuria de a participa la deschiderea noului an școlar. A dat îndrumări și sfaturi elevilor pentru activitatea ce vor trebui să desfășoare în noul an școlar spre a obține rezultate cât mai bune, și a transmis tuturor, o dată cu urări de sănătate și spor la muncă, binecuvântări arhieresti din partea Chiriarhilor oblăduitori a acestui seminar teologic, pe care îi reprezintă la această serbare.

A. N. P.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în mijlocul grupului de profesori italieni condus
de Pr. Mircea Clinet

PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN A PRIMIT UN GRUP DE PROFESORI ITALIENI ROMANO-CATOLICI

În fiecare an vin în țara noastră grupuri de vizitatori străini, îndemnați de dorința de a cunoaște realizările în toate domeniile de activitate ale poporului român, precum și viața și lucrarea slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române. Mulți dintre acești vizitatori își exprimă dorința de a fi primiți de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Astfel în ziua de 18 septembrie 1968, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit grupul de profesori italieni romano-catolici, de curând titrați ai Universității Sacro Cuore din Milano, condus de Părintele Mircea Clineț, de origine română, slujitor al comunității române din Milano, și de capelanul Universității Sacro Cuore. Grupul a numărat 37 de persoane, alcătuit din profesori și profesoare, așa cum se înfățișează în fotografia alăturată.

Vizita acestui grup a fost pregătită din vreme de către Părintele Mircea Clineț, care, la 20 februarie 1968, scria Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian următoarele:

«Sîmbătă, 24 februarie plec de la Neapoli cu un pelerinaj de preoți și episcopi italieni spre Atena și Istanbul. Acest pelerinaj are un scop ecumenic, de aceea prezența mea și a Mgr Brunello, precum și a Pr. Fortino de la Secretariatul pentru Unitatea creștinilor are scopul de a pregăti pe pelerini în duhul apropierii între Biserici și de a deschide mentalitatea Apusului spre o cunoaștere mai precisă și mai obiectivă a Răsăritului creștin și a marilor Biserici Ortodoxe. Intenția mea e de a pregăti pe îndelete un pelerinaj și în țara noastră, România iubită, în același duh de înțelegere și de dragoste. Prea Fericite Părinte Patriarh, Vă rog să mă binecuvîntați părintește în această misiune așa de delicată și de importantă, la care momentul ecumenic ne cheamă și la care cu toată smerenia și dragostea dăm concursul nostru umil...» Iar la 24 iunie, Pr. Mircea Clineț scria:

«Prea Fericite Părinte Patriarh, Vă rog să primiți la întoarcerea din frumoasa cetate a Austriei, Viena, unde ați fost oaspetele binevenit, în numele Domnului, ca un mare luptător pentru pace și pentru ecumenismul creștin, omagiul filial și devotamentul unui fiu sufletesc de peste hotarele Țării Românești ce sincer iubește însemnata operă și prețioasa activitate a Prea Fericirii Voastre. Cu nădejdea întâlnirii din septembrie viitor la București, cu 35 de magistranzi ai Universității cato-

lice din Milano, care doresc arzător să primească binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre, Vă doresc, Părinte Sfințite, mulți ani înainte, pentru binele Bisericii Ortodoxe Române...».

Programul vizitei acestui grup în România a fost foarte bogat, cuprinzînd cele mai importante localități și centre din țara noastră. Înfăptuirea acestui program a fost asigurată cu succes de Oficiul Național de Turism Român.

Prezentîndu-se Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, oaspeții italieni au exprimat, prin graiul Părintelui Clineț, omagiul filial al noilor profesori de curs secundar, care își vor dedica viața și puterile lor misiunii de formare și îndrumare a tineretului italian în spiritul cel nou, al apropierii între oameni și popoare, al ecumenismului creștin. Ei au mărturisit, de asemenea, sentimentele de admirație și respect, pe care le nutresc față de România și față de Biserica Ortodoxă Română, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Au oferit apoi, Prea Fericirii Sale două albume frumoase cu picturi și obiecte renumite de artă.

Prea Fericitul Patriarh a mulțumit vizitatorilor, apreciind această vizită făcută de un grup mai important de intelectuali romano-catolici. A scos în evidență, ca temei prețios pentru această vizită, originea latină a popoarelor italian și român, ceea ce justifică legăturile multiseculare de prietenie și colaborare, ușurate de marea asemănare dintre limba italiană și limba română.

Prea Fericirea Sa a oferit oaspeților, două albume cu icoane pe sticlă și două albume despre «Biserica Ortodoxă Română» pentru Părintele Mircea Clineț și Părintele Capelan al Universității, iar tuturor celorlalți le-a oferit broșura *Biserica Ortodoxă Română* în limba franceză, iconițe și cruciulițe.

La data de 19 noiembrie a. c., Părintele Mircea Clineț a scris Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, următoarea scrisoare:

«Prea Fericite Părinte Patriarh, Vă rog să-mi permiteți să vă păstrez ca omagiu patru fotografii, ce reproduc audiența noastră memorabilă din 18 septembrie 1968. Încă o dată mulțumesc din toată inima, Prea Fericite Părinte, pentru atenția părintească și pentru amabilitatea plină de dragoste creștinească și ecumenică ce ne-ați arătat.

Am onoarea să reînnoiesc Prea Fericirii Voastre cele mai alese, sincere și filiale sentimente din partea întregului grup ce a vizitat Patriarhia Ortodoxă Română și scumpa Țara Românească».

Această primire a grupului de profesori catolici italieni de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a contribuit, alături de alte vizite, interviuri acordate și diferite manifestări, la adîncirea cunoașterii reciproce și la apropierea între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică și între clericii și credincioșii lor.

INTERVIUL ACORDAT DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN REPREZENTANȚILOR TELEVIZIUNII ITALIENE

Aflați în țara noastră pentru documentare, reprezentanții Televiziunii italiene au fost primiți de Prea Fericea Sa Părintele Patriarh Justinian, în ziua de marți 1 octombrie 1968. În cursul acestei vizite Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns la următoarele întrebări puse de Dl. Dr. Gino Nebiolo, reprezentantul Televiziunii italiene:

Întrebare: Care este și care a fost funcția națională și istorică a Ortodoxiei ?

Răspuns: Prin Ortodoxie se înțelege învățătura creștină adevărată-dreaptă, primită de la Mântuitorul Iisus Hristos prin Sfinții Apostoli și prin urmașii lor, și păstrată nealterată de vreo influență rătăcită ori de vreo inovație contrară spiritului ei. În sînul Ortodoxiei, pe de altă parte, totalitatea creștinilor este organizată în Biserici naționale, autocefale, conduse fiecare de către sinodul mitropoliților și episcopilor țării respective — în număr de cel puțin 12, după numărul Apostolilor Domnului — avînd în frunte pe patriarhul sau primul mitropolit al Bisericii naționale.

Biserica Ortodoxă Română însăși a primit creștinismul încă din timpul Apostolilor, după cum relatează Faptele Apostolilor, Epistola către Romani, apologetul Tertulian și istoricul Eusebiu din Cezareea. Poporul român, născut din amestecul dintre dacii autohtoni și coloniștii romani, aduși în Dacia în urma cuceririi și ocupației acesteia (106—271 după Hristos), a apărut în istorie ca popor român și creștin în același timp, grație răspîndirii creștinismului prin acei coloniști, după ce Evanghelia fusese vestită de Sfinții Apostoli Pavel și Andrei. Procesul de creștinare a populațiilor din sudul și din nordul Dunării și de consolidare a credinței adevărate a fost ajutat de ucenicii Sfîntului Apostol Pavel, iar mai tîrziu de misionarii de limbă latină din acele vremuri, între care menționăm cu deosebită cinstire pe Sfîntul Niceta de Remesiana (Bela Palanka — Jugoslavia de astăzi), numit și apostolul dacoromanilor de către bunul său prieten și admirator, Sfîntul Paulin de Nola (Italia), care îi dedică imnuri elogioase și reproduce un înălțător Te-Deum, alcătuit de Sfîntul Niceta.

Funcția istorică a Ortodoxiei se vedește în organizarea primelor Mitropolii românești: a Ungrovlahiei, în anul 1359 și a Moldovei, în anul 1401, prin recunoașterea titularilor lor mitropoliți de către Patriarhia

Ecumenică de Constantinopol. Noile Mitropolii au sprijinit țările române în cuprinsul cărora funcționau, în dezvoltarea lor în domeniul cultural, economic și patriotic, contribuind la existența fizică și spirituală a poporului român. Ortodoxia a contribuit la formarea și menținerea conștiinței unității de neam în rîndul poporului, chiar atunci cînd acesta se găsea dezmembrat sub dominații străine; a contribuit efectiv la înfăptuirea unității de limbă și a păstrat în chip practic unitatea de credință a poporului român. Așa încît reîntregirea teritorială a neamului, la 1918 (de la care în acest an sărbătorim 50 de ani) — și reîntregirea bisericească din 1948 (de la care în acest an sărbătorim 20 de ani) — au constituit de fapt doar desăvîrșirea formală a unei realități care exista de totdeauna.

Întrebare: Cum colaborează Biserica Ortodoxă cu Guvernul român și care a fost evoluția acestei colaborări?

Răspuns: Colaborarea este întemeiată pe principiul respectului reciproc între statul român și toate Cultele religioase din Republica Socialistă România. Nici un Cult nu este de stat, dar nici un cult nu este separat de stat. Statul român plătește o parte din salariile slujitorilor tuturor cultelor, integral salariile funcționarilor de la Centrele mitropolitane și episcopale și pe profesorii institutelor teologice și seminariilor teologice.

De asemenea, Statul ajută Cultele să-și restaureze locașurile de cult, care în majoritatea lor sînt monumente de arhitectură și artă etc.

Întrebare: Care sînt raporturile Bisericii Ortodoxe cu Roma catolică, cu catolicii din România și cu celelalte Biserici din Statul român?

Răspuns: Biserica Ortodoxă Română întreține cu Roma, ca centru al Bisericii Catolice, raporturi oficiale, concretizate în schimburi de scrisori irenice între capul Bisericii Catolice și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu ocazia marilor sărbători creștine, și în informarea reciprocă asupra unor probleme care se pun pe plan general creștin.

Cu catolicii din România, Biserica Ortodoxă Română întreține raporturi frățești. Reprezentanții Bisericii Catolice din România iau parte la toate manifestările mai importante ale Bisericii Ortodoxe Române și se întîlnesc cu reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române la toate întrunirile reprezentanților Cultelor din România, pentru stabilirea unor atitudini comune și a colaborării în problemele pe care le pune viața comună a credincioșilor noștri, ca cetățeni înfrățiți ai aceleiași patrii.

Aceleași bune raporturi le întreține Biserica Ortodoxă Română cu toate celelalte Culte din România. Încă din 1949, s-a inaugurat, la inițiativa noastră, seria de întîlniri frecvente ale reprezentanților tuturor Cultelor în reședința patriarhală din București, ceea ce a dus la o tot mai strînsă prietenie și colaborare între ei și credincioșii tuturor cultelor. Datorită acestor relații, la noi nu există polemici și suspiciuni între culte și nu se face nici un fel de prozehtism. Fiecare cult respectă pe celelalte și le tratează în spirit de egalitate. Aceste bune raporturi între cultele de la noi au fost remarcate și apreciate de multe personalități

de seamă ale diferitelor Biserici de peste hotare, care au vizitat țara noastră.

Întrebare: Care sînt gîndurile Prea Fericirii Voastre pentru credincioșii și clerul catolic italian?

Răspuns: Cu clerul și credincioșii din Italia noi ne simțim legați atît prin originea noastră comună, făcînd parte din familia popoarelor latine, cît și prin credința noastră comună, care este de origine apostolică.

Prin legăturile culturale, spirituale și politice mai vechi și mai noi, țările noastre au cultivat neîntrerupt prietenia și colaborarea între ele. Pe plan religios, noi socotim pe toți creștinii, prin urmare și pe italieni, ca frați în Hristos. Biserica noastră n-a fost stăpînită niciodată de ură confesională față de vreo categorie de creștini. Dorim ca aceste sentimente de frățietate să-și găsească expresia în raporturi identice între catolicii italieni și credincioșii Bisericii noastre, ceea ce va duce cu vremea la apropierea, în spirit de frățietate și de egalitate, între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică. Căci socotim și noi, ca și Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea, că Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă sînt «Biserici surori», fiind cele mai apropiate din punct de vedere al credinței.

Ne exprimăm nădejdea că relațiile de prietenie și de prețuire reciprocă dintre țările noastre vor spori și că pe plan religios legăturile dintre Biserica Ortodoxă Română și celelalte Biserici Ortodoxe, de o parte, și Biserica Romano-Catolică, de altă parte, se vor dezvolta în spiritul ecumenismului actual, pe căi noi de slujire, care vor depăși obstacolele din trecut și cele din prezent, ajungîndu-se astfel la unitatea deplină din epoca veche a Bisericii, cînd ea era «una, sfîntă, sobornicească și apostolească».

Cu aceste gînduri transmitem clerului și credincioșilor catolici din Italia binecuvîntările noastre de dragoste în Hristos și urări de prosperitate și fericire.

CRONICĂ

Joi, 5 septembrie a. c., Prea Fericitul Patriarh a primit pe Dl. Paul Miron, profesor de limbile romanice la Universitatea din Freiburg im Breisgau (R.F. a Germaniei). Au fost de față P.C. Pr. Consilier C. Pârvu, P.C. Consilier St. Dimancea și P.C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Luni, 9 septembrie a. c., la orele 12, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția dată de Ambasada Republicii Populare Bulgaria, cu ocazia sărbătorii naționale a acesteia. La orele 19, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de P.S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal, a luat parte la recepția oferită de Dl. Ambasador al Marii Britanii în onoarea Secretarului de Stat pentru Afacerile Externe al Marii Britanii, Michael Stewart, aflat în vizită oficială în țara noastră.

Joi, 12 septembrie a. c., Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Prof. Dr. Julien Huber, membru al Academiei de medicină din Franța, venit în țara noastră cu ocazia Congresului de medicină. Oaspetele a fost însoțit de trei dintre mulții elevi români pe care i-a avut la Paris : Dr. Acad. Prof. Alfred Rusescu, Dr. Vasile Nazarie și Dr. Dumitru Timuș. Prea Fericitul Patriarh a oferit oaspetelui Albumul «Icoane pe sticlă» în România și Albumul «Biserica Ortodoxă Română». Au fost de față P.S. Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal, și Pr. Secretar N. Cazacu.

Sîmbătă, 28 septembrie a. c., Prea Fericitul Patriarh a primit pe Prot. Alf Johansen din Danemarca, venit după doi ani în țara noastră într-o nouă vizită, spre a se informa și documenta la Institutele teologice din București și Sibiu, în vederea întocmirii unor studii de teologie. Oaspetele a adus scrisori de recomandare din partea Episcopului său și a Ministrului Cultelor din țara sa. Au fost de față P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P.C. Pr. Consilier C. Pârvu și P.C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Miercuri, 2 octombrie a. c. La orele 17,30, Prea Fericitul Patriarh a primit pe P. Cuv. Arhim. Methodie, superiorul bisericii ruse din Sofia — Bulgaria și reprezentant al Patriarhiei Moscovei pe lângă Patriarhia Bulgară, aflat în trecere prin București spre Moscova. Au fost de față P.C. Pr. Simion Neaga, parohul bisericii ruse din București, P.C. Pr. Tr. Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare și P.C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Joi, 10 octombrie 1968 a. c., Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita P.S. Evans Stanley, episcopul anglican de Gibraltar, aflat în obișnuită vizită canonică la credincioșii anglicani din țara noastră. Oaspetele a transmis Prea Fericii Sale salutările frățești ale Gației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury și a dat amănunte despre Conferința Lambeth, din iulie a. c., Prea

Fericirea Sa a oferit oaspeților un album despre icoanele pictate pe sticlă în România, în limba engleză. Au fost de față P.S. Episcop-vicar Visarion Ploieșteanu, P.C. Consilier Pr. D. Fecioru și P.C. Secretar N. Cazacu.

Marți, 15 octombrie a. c., Prea Fericitul Patriarh a primit vizita D-lui Ambasador al Republicii Socialiste România la Viena — Dl. Gheorghe Pele — însoțit de Pr. Prof. Gh. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena. Au fost de față P.S. Episcop Visarion Ploieșteanu, vicar patriarhal și P.C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Miercuri, 23 octombrie a. c., Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe : Rev. Paul Hansen, de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Geneva, aflat în vizită la Biserica Evanghelică C.A. din Sibiu ; pe Rev. Ernst Suttner din Germania, recomandat de P.S. Episcop romano-catolic Graber Rudolf al München-ului pentru studii la Institutul teologic din București ; și pe P.C. Prot. Petru Mîndruțau, de la Vicariatul ortodox român din Gyula — Ungaria. Au fost de față P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, P.C. Pr. Consilier C. Pârvu și P.C. Pr. Consilier D. Fecioru.

Vineri, 25 octombrie a. c., Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu P.S. Episcopi Antim Tîrgovișteanu și Visarion Ploieșteanu, vicari patriarhali, au participat la recepția oferită de Ambasadorul Iranului, în cinstea aniversării nașterii S.M.I. Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, Șahinșahul Iranului.

Luni, 28 octombrie a. c., Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit la plecarea din țara noastră pe Rev. Basil Minchin și pe soția sa, ambii secretari ai Asociației Anglicano-Ortodoxe Sf. Alban și Sf. Sergiu din Londra, care au fost, în cursul lunii octombrie 1968, oaspeții Bisericii Ortodoxe Române. Familia Rev. Basil Minchin a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru posibilitatea ce i-a fost dată de a vizita, în diferite localități, biserici, mănăstiri și monumente istorice și de artă bisericească, atelierele bisericești ale Patriarhiei Române, Întreprinderea poligrafică «Arta grafică», unde se tipărește Biblia, precum și de a lua parte la festivitățile ce au avut loc la Alba Iulia cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.

Au fost de față P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanu, vicar patriarhal, Pr. Al. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și Pr. D. Fecioru, consilier patriarhal.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

PREVEDERILE NOII CONSTITUȚII GRECEȘTI CU PRIVIRE LA ADMINISTRAREA MUNTELUI ATOS. — Articolul 122 din noua Constituție a Greciei prevede cu privire la administrarea Muntelui Atos următoarele :

1. Peninsula Atos care formează teritoriul Muntelui Atos constituie, în conformitate cu vechiul său statut privilegiat, o parte descentralizată a statului grec a cărui suveranitate asupra acestui teritoriu rămîne intactă. Din punct de vedere spiritual, Muntele Atos se află sub jurisdicția nemijlocită a Patriarhiei Ecumenice. Toți cei ce duc viață monastică în Muntele Atos dobîndesc, îndată ce sînt admiși ca novici sau monahi, naționalitatea greacă, fără nici un fel de formalitate în plus.

2. Muntele Atos este administrat, în conformitate cu statutul său, de cele 20 de mînăstiri, între care este împărțită întreaga Peninsulă Atos, al cărei sol este inalienabil. Administrația este exercitată prin reprezentanții mînăstirilor care formează Sfînta Comunitate. Este cu desăvîrșire interzisă orice modificare a sistemului administrativ sau a numărului de mînăstiri din Muntele Atos, precum și a adunărilor ierarhice sau a raporturilor de dependență între ele. Stabilirea neortodoxilor sau a schismaticilor în Muntele Atos este interzisă.

3. Precizarea în detaliu a regimului Muntelui Atos și a modalităților de funcționare se face prin Charta Constituțională a Muntelui Atos, care este redactată și votată de către cele 20 de mînăstiri, cu colaborarea reprezentantului statului și ratificată de Patriarhia Ecumenică și de Camera Deputaților Statului grec.

4. Observarea aplicării exacte regimului Muntelui Atos este așezată sub supravegherea Patriarhiei Ecumenice, din punct de vedere spiritual, iar din punct de vedere administrativ sub supravegherea statului grec, căruia îi revine în chip exclusiv menținerea ordinii și a securității publice.

5. Puterile menționate ale statului sînt exercitate în limitele Chartei Constituționale a Muntelui Atos printr-un guvernator, ale cărui drepturi și datorii sînt precizate prin lege. De asemenea sînt precizate prin lege puterea judiciară, ca și prerogativele vamale și fiscale pentru Muntele Atos executate de către autoritățile mînăstirești și de către Sfînta Comunitate.

SĂRBĂTORIREA NOULUI AN BISERICESC LA PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI. — Potrivit unui frumos și vechi obicei, în fiecare an, la 1 septembrie, la Patriarhia Ecumenică se sărbătorește, cu un deosebit fast, sărbătoarea Indictionului, adică începerea noului an bisericesc. La vecernia din ajun și la sfînta liturghie de a doua zi, în catedrala patriarhală au luat parte : Sanctitatea Sa Patriarhul

Ecumenic Atenagora, membrii Sfântului Sinod aflători în localitate, arhonții purtători de oficii bisericești ai Patriarhiei, consilierii patriarhali, președinții comunităților bisericești din Istanbul, oameni de știință, directorii celor cinci gimnazii ale Patriarhiei și o mare mulțime de credincioși, printre care mulți pelerini, sosiți din Grecia și din America. După apolisul sfintei liturghii, Sanctitatea Sa, îmbrăcînd epitrahilul și omoforul, a săvîrșit, în sobor de arhierei și de clerici, slujba celui de al VII-lea Indiction, după tipicul respectiv de la Patriarhie, iar după slujbă s-a citit actul oficial, încheiat cu această ocazie.

Cu ocazia începerii noului an bisericesc, Sanctitatea Sa a trimis scrisori de felicitare și de urări cordiale tuturor Întîistătătorilor Bisericii Ortodoxe surori.

ÎNCEPEREA NOULUI AN ACADEMIC LA FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN HALKI. — În zilele de 24 și 25 septembrie a. c. Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, însoțit de II.PP.SS. Mitropoliți: Iacobos al Derkelor, Dorotei al Prinkiponiselor, Emilian al Miletului și de alți clerici ai Patriarhiei, a participat la festivitatea începerii noului an academic al Facultății de teologie de la Halki. La slujba religioasă au participat o seamă de II.PP.SS. Mitropoliți, corpul profesoral, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Maximos al Stavropolei, decanul facultății, studenții, părinții acestora și mulți credincioși. La sfîrșitul slujbei religioase, I.P.S. Mitropolit Maximos al Stavropolei a vorbit despre: «Problema omului în gîndirea teologică și filozofică contemporană», subliniind importanța deosebită pe care o acordă ființei umane, în contemporaneitate, toți cei care se apleacă cu grijă asupra omului și care cred în rațiunea existenței sale pe pămînt. Din partea corpului profesoral, P.C. Arhim. Const Harisiadis a adus mulțumiri Sanctității Sale Patriarhului Atenagora, membrilor Sfântului Sinod, autorităților școlare superioare de stat și a adresat cuvinte de cald îndemn studenților facultății. A urmat o masă comună, care a fost binecuvîntată de Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora.

VIZITA UNOR ZIARIȘTI STRĂINI LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — În ziua de 10 octombrie a. c., Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a primit vizita unor ziariști francezi, reprezentanți ai ziarelor: «La Croix», «Le Monde», «Le Figaro», «France soir», «Expres» și «Combat», care se găseau de mai multe zile în vizită în Turcia. În numele ziariștilor străini, Dl. François Roussel, reprezentantul ziarului «La Croix», a prezentat Sanctității Sale omagii respectuoase și i-a mulțumit pentru primire. În cuvîntul său, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a mulțumit ziariștilor francezi pentru vizita lor în Turcia, a prezentat pe scurt progresele obținute de Turcia în toate domeniile, dar mai ales în domeniul învățămîntului, al culturii și al presei. A mulțumit ziariștilor și pentru vizita la Patriarhie, a evidențiat interesul lor pentru problemele bisericești și a solicitat concursul lor în problema unirii Bisericii, pregătind atmosfera psihologică necesară pentru mult dorita cale spre unire. La sfîrșit, Sanctitatea Sa a înmînat fiecăruia dintre cei de față medalia bătută cu ocazia vizitei sale la Roma, de la 26 octombrie 1967.

VIZITA LA PATRIARHIA ECUMENICĂ A CARDINALULUI JULIUS DÖPFNER. — În seara zilei de 14 octombrie a. c., a sosit la Istanbul, pentru a face o vizită oficială Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, Cardinalul Julius

Döpfner, Arhiepiscop de München și Președintele Sinodului Episcopilor din Germania. Cardinalul Döpfner a fost însoțit de Episcopul Dr. Rudolf Graber de Regensburg, de PP.CC. Gerhard Gruber și Albert Rauch, de Dl. Iohann Mandew, consilier pentru problemele Bisericii Orientale și de ziaristul Körfer. Cardinalul Julius Döpfner a fost întâmpinat, la aeroport, de I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului. A doua zi Cardinalul Döpfner, împreună cu însoțitorii săi, au fost primiți oficial la intrarea în catedrala patriarhală, unde au asistat la o Doxologie, săvârșită în cinstea lor. După aceasta, urcând în palatul patriarhal, s-au închinat în paraclisul de acolo, după care, au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, de față fiind și membrii Sfântului Sinod. Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic a prezentat înaltului oaspete pe membrii Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice și a exprimat bucuria Bisericii Ecumenice pentru această vizită, care contribuie la cultivarea bunelor raporturi dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă. În răspunsul său, Cardinalul Döpfner a exprimat mulțumiri pentru primirea ce i s-a făcut și a oferit Sanctității Sale o cruce de mare valoare și numeroase cărți. Sanctitatea Sa Patriarhul a oferit Cardinalului Döpfner, o cruce de aur pentru piept și a înmănat cruci membrilor delegației germane. După aceasta Cardinalul, împreună cu însoțitorii săi și cu parohul bisericii romano-catolice din Istanbul au făcut o vizită prefectului Istanbulului, iar la prânz au luat parte la dejunul oficial oferit de Sanctitatea Sa, la Patriarhie, în timpul căruia s-au rostit toasturi. În după-amiaza celeiași zile au avut loc discuții între delegația romano-catolică și comisia patriarhală pentru problemele pancreștine, sub președinția Cardinalului Döpfner. Seara, I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului în numele Sanctității Sale Patriarhul ecumenic, a oferit oaspeților, o cină oficială, la Hotelul «Hilton», la care au participat și membrii Sfântului Sinod.

În ziua de 16 octombrie a. c., Cardinalul Julius Döpfner și delegația germană au vizitat în insula Halki Facultatea de teologie a Patriarhiei Ecumenice, unde au fost primiți sărbătorește de decanul facultății, Mitropolitul Maximos al Stavropolei, împreună cu corpul profesoral și studenții. La prânz s-a servit înalților oaspeți masa în sufrageria facultății, într-o atmosferă cu adevărat monahală.

În ziua de 17 octombrie a. c. Cardinalul Döpfner și suita sa au vizitat o seamă de monumente de mare importanță și muzee din Istanbul, iar la prânz au luat parte la dineul oferit în cinstea Cardinalului și a delegației germane de Consulul general al R.F. a Germaniei la Istanbul, Dl. Walter von Gehlen. Seara s-a oficiat o slujbă religioasă în paraclisul catolic al liceului Saint Georges, la care a fost de față și I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, împreună cu o delegație patriarhală.

În dimineața zilei de 18 octombrie a. c. Cardinalul Julius Döpfner, împreună cu însoțitorii săi, au părăsit Istanbulul.

ARHIEPISCOPIA GREACĂ A CELOR DOUĂ AMERICI. — Sub conducerea I.P.S. Arhiepiscop Iakobos, Biserica Greacă din continentul de peste ocean, care se găsește sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice crește și înfloarește din ce în ce mai mult. Ea a fost recunoscută, în mod legal, ca una dintre cele patru mari religii ale Americii. De asemenea, nu de multă vreme, Consiliul Superior al Învățământului din statul Massachusetts, care îndeplinește rolul unui Minister al Învățământului în acest stat, a recunoscut, în chip oficial, Facultatea de teologie a Sfintei Cruci, ca

așezămînt de grad universitar și, după cîte se prevede, așanumitul astăzi «Colegiu Grec», în timpul celor trei ani următori, va putea primi un număr de 900 de studenți, dintre care 750 vor fi înscriși la Facultatea de studii libere, cu cursuri de patru ani, ceilalți la Facultatea de teologie cu cursuri deocamdată de trei ani.

Pe baza hotărîrilor luate în ședințele Congresului clericilor și laicilor, s-au redactat 12 regulamente, care precizează modul de organizare și de administrare a Arhiepiscopiei grecești a celor două Americi în zece circumscripții episcopale, care au în fruntea lor pe arhiepiscop și pe episcopii-vicari.

Fiecare Adunare de clerici și de laici alege Consiliul mixt al Arhiepiscopiei, alcătuit din clerici și din laici, care este prezidat de Arhiepiscop și reprezintă Biserica chiar și față de autoritățile americane, avînd pe lîngă acestea și alte nenumărate competențe esențiale. Consiliul mixt se întrunește de patru ori pe an și cercetează diferitele probleme ale Bisericii, ale școlilor și comunităților. Din Adunarea de clerici și laici mai fac parte și următoarele instituții: Consiliul Superior al învățămîntului, care își exercită puterea asupra personalului didactic al celor circa 500 școli grecești din America; Eforiile Așezămintelor Sfintei Arhiepiscopii; Facultatea de teologie din Brookline-Massachusetts; Academia Sfîntul Vasile de New York; Azilul de bătrîni din New York; Centrul anahoretic din Uniontown-Pennsylvania și Căminul de copii din Guadalupe-California.

PATRIARHIA MOSCOVEI

HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD PERMANENT AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — În ședința de la 10 aprilie 1968, care a avut loc sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse a aprobat: referatele prezentate de Serviciul Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe asupra activității delegațiilor Bisericii Ortodoxe Ruse în timpul solemnităților pentru sărbătorirea împlinirii a 450 de ani de la începerea Reformei (octombrie 1967); referatul prezentat de același serviciu asupra discuțiilor teologice care au avut loc între teologii Bisericii Ortodoxe Ruse și teologii Bisericii Fraților din Statele Unite ale Americii, în timpul vizitei pe care delegații acestei Biserici a făcut-o în Uniunea Sovietică; referatul aceluiasi Serviciu asupra rezultatelor discuțiilor teologice ce au avut loc între teologii Bisericii Ortodoxe Ruse și unii teologi romano-catolici asupra temei: «Gîndirea socială romano-catolică de la sfîrșitul veacului al XX-lea pînă în prezent».

În aceeași ședință Sfîntul Sinod a aprobat: referatul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe asupra delegației Bisericii Ortodoxe Ruse în timpul solemnităților organizate de Patriarhul Bisericii Copte din Egipt, Kiril al VI-lea, cu prilejul împlinirii a 1900 de ani de la moartea mucenicească a Sfîntului Evanghelist Marcu; referatul Mitropolitului Filaret al Kievului și Galitiei și Exarh al Ucrainei asupra activității delegației Bisericii Ortodoxe Ruse la solemnitățile ce au avut loc în România, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Sfîntul Sinod a hotărît să se transmită Prea Fericitului Patriarh Justinian, Ierarhilor și altor personalități din Biserica Ortodoxă Română, adîncă

recunoștință pentru primirea cu adevărat frățească arătată reprezentanților Bisericii Ortodoxe Ruse; și referatul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe asupra activității delegaților Bisericii Ortodoxe Ruse la sesiunea de lucru a Prezidiului și Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, care a avut loc în orașul Thun din Elveția (între 4 și 8 martie 1968).

NOUL EPISCOP RUS PENTRU CREDINCIOȘII DIN FRANȚA. — Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința din 30 iunie 1968, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a desemnat ca episcop de Cherson pe Pr. Paul-Eugen Lhuillier, de la parohia ortodoxă de limbă franceză din Paris, urmînd ca noul episcop să asume conducerea pastorală a credincioșilor ruși care locuiesc în Franța, fiind subordonat I.P.S. Mitropolit Antonie Blum, exarhul Patriarhiei din Moscova pentru Europa Occidentală, care a și făcut propunerea aceasta.

Pr. Paul-Eugen Lhuillier, născut în 1926 și hirotonit preot în 1954, este primul francez desemnat ca episcop ortodox rus. Însă această numire, după cum declara noul episcop «corespunde fără îndoială unui proces în evoluția sentimentului religios al credincioșilor din Franța; pe de o parte, mulți dintre credincioșii ortodocși de origine rusă, locuind de multă vreme în Franța, au ajuns să se francizeze din ce în ce mai mult, iar pe de altă parte francezii se orientează spre religia ortodoxă».

Pr. Paul-Eugen Lhuillier a făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Ruse la a patra Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Upsala.

În ziua de 12 septembrie 1968 Pr. Paul-Eugen Lhuillier a fost hirotonit episcop la Leningrad de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului; iar la 28 septembrie 1968 a fost instalat la biserica Sfintii Trei Ierarhi din Paris, ca episcop al credincioșilor ortodocși ruși din Franța.

NOUL EPISCOP AL EXARHATULUI PATRIARHIEI DIN MOSCOVA PENTRU AMERICA. — Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința de la 30 iunie 1968, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, la propunerea Arhiepiscopului Ionatan de New York și Aleutine, a numit pe Episcopul Alexis de Mendon (Franța) ca episcop vicar al Exarhatului Patriarhiei din Moscova pentru America, urmînd să poarte titlul de Filadelfianul.

Episcopul Alexis, în viața civilă Albert von der Mensbrugghe, s-a născut în Belgia la 9 iulie 1899, a făcut studii umaniste și, intrînd în monahism, a făcut studii de teologie catolică, specializîndu-se în studiile bisericești orientale la Institutul Oriental din Roma și a îndeplinit diferite însărcinări cu caracter misionar. În 1929 a fost primit la Ortodoxie de către mitropolitul rus Evloghie, primind numele de Alexie. După aceasta s-a dedicat studiilor de istoria teologiei trinitare și euharistice și de istoria liturghiei vechi.

În timpul războiului, rupîndu-se legăturile între parohiile ortodoxe din Apus și Bisericile Ortodoxe din Răsărit, la cererea coloniei române din Londra, Ieromonahul Alexie von der Mensbrugghe — putînd sluji în limba română — a fost desemnat de mitropolitul Gherman al Tiatirelor, preot slujitor pentru colonia română din Londra (la biserica Sfîntul Mihai, la Colegiul Hill din Cetatea Londrei).

După război a devenit profesor de teologie patristică și liturgică veche la Institutul francez de teologie ortodoxă Saint Denis și secretar al Consiliului Exarhatului pentru relații externe, în care calitate a luat parte la diferite conferințe

ecumenice. Retras din profesorat, a rămas slujitor al bisericii Sfinții Sergiu și German din Villemoisson (Franța) și s-a dedicat studiului: *Istoria cultului divin de la origini pînă în veacul al VI-lea*.

În urma vizitei făcute în 1960 de Sanctitatea Sa Alexei Patriarhul Moscovei și a toată Rusia în Europa Occidentală, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința de la 31 august 1960, a numit pe arhimandritul Alexei von der Mensbrugghe al doilea episcop auxiliar al Exarhatului Patriarhiei din Moscova în Europa Occidentală, cu titlul de Episcop de Meudon.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE O DELEGAȚIE A BISERICII ORTODOXE DIN POLONIA. — Între 16 și 24 iulie 1968, Patriarhia din Moscova a avut ca oaspeți o delegație a Bisericii Ortodoxe din Polonia, condusă de Prot. Serafim Jelezniacovici, rectorul Seminarului duhovnicesc din Varșovia. În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică, membrii delegației au vizitat biserici și monumente istorice bisericesti și de artă din Moscova, Zagorsk, Leningrad, Pescov și Peciora, întreținîndu-se cu membrii clerului, cu credincioșii și cu cetățenii sovietici, ceea ce le-a îngăduit să cunoască viața bisericească și socială din Uniunea Sovietică.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

NOUL EPISCOP VICAR AL MITROPOLIEI SLIVENULUI. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a desemnat, la 28 iunie 1968 ca episcop de Velici și vicar al Mitropoliei Slivenului, pe conducătorul reprezentanței Bisericii Ortodoxe Bulgare de pe lîngă Patriarhia din Moscova, Arhimandritul Filaret Ignatov, care a fost hirotonit în arhiereu în ziua de 30 iunie 1968, în catedrala Sfîntul Alexandru Nevski, de către Prea Fericitul Patriarh Chiril, înconjurat de soborul tuturor arhierilor ce se aflau atunci la Sofia.

În timpul instalării noului Episcop Filaret, au rostit cuvîntări ocazionale Prea Fericitul Patriarh Chiril și Episcopul Filaret.

Noul membru al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare s-a născut în anul 1921, în satul Vîrboveț din județul Vidin și a purtat numele de Slavcio Tecov Ignatov. În anul 1947 a absolvit Seminarul teologic din Plovdiv, iar în 1951 a absolvit Academia teologică «Sfîntul Clement din Ohrida» din Sofia.

Intrat în monahism în 1941 a primit numele Filaret, în 1942 a fost hirotonit ierodiacon și în 1952 ieromonah, iar în 1955 a fost ridicat la rangul de arhimandrit.

Între 1954 și 1960 a îndeplinit sarcina de protosinghel al Mitropoliei Slivenului; între 1961 și 1964 a fost egumen al Mînăstirii Bacicovo; iar din 1964 și pînă în 1968 a îndeplinit funcția de conducător al reprezentanței Bisericii Ortodoxe Bulgare pe lîngă Patriarhia din Moscova.

SARBĂTORIREA «ZILEI PARINTELUI» IOAN LA MÎNĂSTIREA RILA. — Mînăstirea Rila, unul din cele mai vechi și mai însemnate centre culturale bulgare datează din prima jumătate a secolului al X-lea, după cum arată testamentul

Sfântului Ioan de Rila, întemeietorul acestui sfânt locaş, scris la 941 şi corespondenţa cu evlaviosul ţar Petru din anul 927.

Mănăstirea Rila este socotită drept Ierusalimul bulgar. Cine merge la Rila de trei ori este socotit hagiu, iar Sfântul Ioan de Rila este cel mai popular şi mai iubit sfânt bulgar. Ziua lui (19 octombrie, după calendarul neîndreptat) este numită «ziua părintelui». În această zi, numeroşi pelerini se duc la Mănăstirea Rila cu daruri şi cu inimă smerită, rugându-se pentru liniştea lor sufletească, pentru o viaţă frăţească, demnă şi paşnică.

Anul acesta «Ziua părintelui» a fost prăznuită în mod deosebit de mare. Încă din ajun — la vecernie — credincioşii au început să sosească la mănăstire încărcăţi de daruri şi cu dorinţa de a se închina la moaştele Sfântului Ioan de Rila. Sfânta liturghie a fost oficiată de I.P.S. Mitropolit Pimen al Nevrocopolui, de P.S. Episcop Ştefan, secretarul Sfântului Sinod al Bisericii Bulgare şi de noul egumen al Mănăstirii, Arhimandritul Ioan, înconjuraţi de un impresionant sobor de preoţi şi călugări.

După slujbă, fraţii mănăstirii, în litanii, s-au dus la trapeze, iar credincioşii hrăniţi sufleteşte după odihnă şi reculegere sufletească, au pornit spre case, purtând cu ei liniştea sufletească căpătată în biserică şi între zidurile mănăstirii şi sub nevăzuta blagoslovenie a Sfântului Ioan de Rila.

Sfântul Ioan s-a născut pe la anul 876 în satul Scrino lângă Boboşevo. El a trăit în mai multe mănăstiri şi locuri singuratice lângă Sofia (Kurilo şi Gherman), lângă Kiustendel, Pernik şi în Vitoşa. A fost o vreme la Mănăstirea Sfântul Dimitrie lângă Boboşevo şi, după multe prigoniri, s-a retras în inima muntelui Rila, — povesteşte anonimul scriitor bulgar din secolul al XII-lea, scriitorul grec Gheorghe Schiliţa din acelaşi timp, vestitul patriarh Eftimie al Tîrnovei din secolul al XIV-lea. Vladislav Gramatic şi alţii.

Sfântul Ioan a întemeiat prima sa mănăstire, după cum se presupune, pe locul unde astăzi este Schitul Sfântului Luca şi care, pe urmă, a fost mutată lângă râul Druşleaviţa, pe locul ei de azi. Sfântul Ioan a condus turma sa pînă la 941 şi, scriindu-şi testamentul său şi îndemnuri pentru fraţii călugări, s-a retras în peştera sa, unde a şi murit în anul 946.

După moartea Sfântului Ioan, ţarul Petru a mutat moaştele lui în Sardica (Sofia), zidind aici o biserică (cu mănăstire). Aici au stat moaştele şi în timpul ocupaţiei bizantine (1118—1186).

În secolul al XV-lea, fraţii Ioasaf, David şi Teofan, fiii mitropolitului Iacov din Crupnic, care au reînfiinţat Mănăstirea Rila, pustiită de turci, au izbutit cu ajutorul sultanei Mara, principesă sîrbă, să aducă la Rila moaştele Sfântului Ioan, care între timp fuseseră strămutate în mai multe locuri. Astfel în 1469 o delegaţie mănăstirească a luat de la Tîrnovo sfintele moaşte şi trecînd prin Sofia, a pornit într-o impresionantă procesiune spre Mănăstirea Rila aşezîndu-le în primul lor loc de odihnă.

Cea mai veche clădire mănăstirească păstrată pînă azi la Rila este turnul din curtea mănăstirii, zidit la anul 1335 de boierul bulgar Hrel, care s-a călugărit

și s-a stins aci. Pînă la 1834 a existat și biserica ridicată tot de el. Pe urmele vechii biserici, în anii 1834—1837 s-a zidit biserica ce dăinuiește pînă azi.

Mînăstirea Rila s-a bucurat tot timpul de iubirea poporului și de sprijinul statului. Țarii bulgari au înzestrat-o cu averi și moșii, dîndu-i hrisoave pentru drepturile ei. Domnitorii Moldovei și Valahiei și țarii ruși au sprijinit această mînăstire în timpul ocupației otomane. În muzeul mînăstirii se păstrează pînă azi acoperămîntul din fir de aur din anul 1511, dăruit de domnitorul Moldovei Bogdan Voievod. Chiar unii sultani turci au ocrotit această mînăstire, eliberînd firmene, care întăreau drepturile date de țarii bulgari.

Dar mînăstirea a trecut și prin grele încercări și distrugeri complete. De mai multe ori ea a fost prădată și arsă de turci, călugării măcelăriți și izgoniți. Ultimul foc, aprins din neglijență, care a mistuit clădirile mînăstirii, a fost în anul 1883. După cîțiva ani meșterul Alexie din Rila împreună cu alți lucrători au înălțat sub îndrumarea arhitectului Pavel clădirile uriașe care împrejmuesc mînăstirea pînă în zilele de azi și care se impun prin frumusețea arhitectonică și tăria lor.

Biserica Mînăstirii Rila, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, este pictată atît în interior cît și în exterior în stil bizantin, cu foarte multă influență locală, de către pictorii renașterii bulgare în frunte cu Zaharii, Dimitrie Zograv, Hristo Zograv, Ianachi Ikonopiseț din Dubnița, toți din școala din Samakov. Tîmpla bisericii este o adevărată artă de sculptură în lemn aurit.

Și astăzi poporul și statul bulgar se mîndrește cu acest sfînt locaș istoric și cultural. În ultimii ani statul a acordat sume importante de bani pentru păstrarea și conservarea acestui monument de artă, pentru aranjarea muzeului și a bibliotecii mînăstirești, pentru că, în ciuda incendiilor și jafurilor, Mînăstirea Rila a rămas un vestit tezaur pentru multe obiecte de cult și documente păstrate din cele mai îndepărtate timpuri. Unele cărți sînt scoase chiar din tiparnițele mînăstirii de călugării care se îndeletniceau cu arta tipăritului.

BISERICA ORTODOXĂ A SERBIEI

UN DECENIU DE RODNICĂ ACTIVITATE PATRIARHICEASCĂ. — La 13 septembrie a.c. Biserica Ortodoxă Sîrbă a sărbătorit împlinirea unui deceniu de la întronizarea Prea Fericitului Patriarh Gherman.

În cadrul solemnităților ce au avut loc cu acest prilej, au fost evidențiate marile realizări ale activității rodnice desfășurate de către Prea Fericitul Patriarh Gherman în timpul acestui prim deceniu de patriarhat.

S-a remarcat că pentru bunul mers al vieții bisericești au fost înființate două noi școli teologice, o școală monahală și au fost organizate cursuri de pregătire superioară a clerului; s-a întreprins o intensă acțiune de reparare și de punere în stare de bună funcționare a locașurilor de cult care suferiseră de pe urma războiului, și au fost zidite noi biserici; a fost sporit numărul de publicații periodice bisericești și s-au editat cărți de cult și de zidire sufletească.

În ceea ce privește relațiile bisericești externe, Prea Fericitul Patriarh Gherman a urmărit ca îndeosebi prin contacte personale cu Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe surori să contribuie la strângerea legăturilor frățești și la înfăptuirea unei unități de credință și de atitudine a întregii Ortodoxii față de problemele pe care lumea de azi le pune Bisericii Creștine. Astfel în 1962, Prea Fericirea Sa a fost oaspetele Bisericii Ortodoxe Române și al Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Atitudinile Bisericii Ortodoxe Sîrbe față de raporturile interortodoxe și intercreștine au fost expuse de Prea Fericitul Patriarh Gherman în interviul pe care l-a acordat revistei bisericești «Provoslavie», care apare bilunar la Belgrad.

La întrebarea: Care au fost motivele cele mai de seamă, care, cu ocazia celei de a patra Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ce a avut loc la Upsala, au contribuit la alegerea Prea Fericirii Sale ca prim-președinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor pe o perioadă de șapte ani?, Prea Fericitul Patriarh Gherman a răspuns că două au fost motivele cele mai de seamă: a) Legăturile frățești strînse, care există între Biserica Ortodoxă Sîrbă și toate celelalte Biserici Ortodoxe, și b) Strădania Bisericii Ortodoxe Sîrbe de a restabili bune raporturi cu toate Bisericile creștine și de a dezvolta o sinceră conlucrare creștină.

La întrebarea: Cum vede dezvoltarea raporturilor ecumenice, Prea Fericirea Sa a răspuns: Independent de faptul că Mișcarea ecumenică s-a născut în Apus, aceasta a fost cultivată timp îndelungat și în Biserica Ortodoxă, mai ales începînd cu anul 1920. Între cele două războaie mondiale, toate Bisericile Ortodoxe au participat la acțiunile ecumenice mai de seamă. Iar după războiul al doilea mondial, fiecare Biserică Ortodoxă în cadrul posibilităților ei a conlucrat continuu cu Mișcarea ecumenică. Iar cele trei Conferințe Panortodoxe de la Rodos au exprimat în chip clar, spiritul dorințelor sincere ale Ortodoxiei pentru o conlucrare interbisericească creștină și pentru apropiere reciprocă. La Conferințele de la Rodos au fost prezenți reprezentanți și observatori ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor ca și reprezentanți și observatori ai celorlalte Biserici ale Apusului care nu sînt membre ale Mișcării ecumenice. Apoi în 1966 s-a întrunit la Belgrad Comisia teologică interortodoxă pentru pregătirea dialogului cu Bisericile Anglicană și Veche-Catolică. S-a căutat o mai bună înțelegere și cu Biserica Romano-Catolică, în care scop noi am trimis reprezentanți la Conciliul al II-lea de la Vatican.

Trebuie menționat că astăzi toate Bisericile Ortodoxe sînt membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La fel ca și celelalte Biserici Ortodoxe, Biserica Sîrbă a arătat interes pentru Mișcarea ecumenică.

Între cel două războaie mondiale, cei mai de seamă arhierei și teologi ai Bisericii Sîrbe au contribuit mult și felurit la ecumenism. Continuînd tradiția aceasta, noi personal nu separăm lucrarea noastră de calea bătută pe care merge Ortodoxia în Biserica Ortodoxă Sîrbă. Ca idee conducătoare de bază noi considerăm necesară întărirea dragostei, a buneivoinței și a apropierii între Bisericile creștine pentru înfăptuirea poruncilor evanghelice de pace și fericire în viața tuturor oamenilor.

XX DE ANI DE LA REÎNTREGIREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN TRANSILVANIA

DEZBINAREA A FOST DE SUPRAFAȚĂ

Blajin și milostiv, în toată vremea și în tot locul, Mîntuitorul Hristos intervenea ori de cîte ori se găsea în fața unei suferințe omenești. Iubirea lui de oameni și chemarea sa de Mîntuitor i-o cereau în chip inexorabil.

Într-o împrejurare cînd Iisus a vindecat pe un nenorocit căzut sub stăpînirea diavolului — un nenorocit mut și surd — vrăjmașii lui, oameni de rea credință care îl pîndeau pretutindeni, au recurs la o calomnie grosolană. Cu prințul dracilor, cu ajutorul lui Beelzebut, scoate și alungă demonii din oameni — ziceau fariseii. «Iisus, Care le cunoștea gîndurile, le-a zis: orice împărăție dezbinată împotriva ei însăși este pustiită; și orice cetate sau casă dezbinată împotriva ei însăși nu poate dăinui» (Matei XII, 25).

Cuvîntul lui Dumnezeu confirmă aici ceea ce experiența a arătat și arată de atîtea ori. Însoțirile omenești mari și mici: imperii, orașe și familii slăbesc și se nimicesc în măsura în care se adîncește și crește neînțelegerea și ostilitatea dintre părțile componente. Cînd deosebiri de păreri, de sentimente, sînt mici, slăbirea acelei societăți este și ea mică. Cînd dezacordul crește și se adîncește, slăbirea acelei societăți se mărește și ea; și poate duce la destrămare totală, la nimicire.

Noi, românii din cele trei provincii: Moldova, Muntenia și Transilvania, avînd aceeași obîrșie daco-romană, vorbind aceeași dulce limbă neolatină și mărturisind aceeași dreaptă credință a Bisericii Răsăritului, ne-am simțit întotdeauna un neam și o lege creștină. Legăturile bisericești, comerciale și culturale ale românilor din cele trei țări vecine n-au fost împiedicate de crestele munților Carpați, deși aceste creste

purtau pe ele granițele a trei stăpîniri. Codrul, frate cu românul, ocrotea cu dragoste trecerile românilor de pe un versant pe celălalt al munților. El veghea prietenos la zămislirea patriei noastre de astăzi.

Biruința răsunătoare, deși vremelnică, a voievodului Mihai Viteazul, prin care a unit sub sceptrul său trei provincii locuite de români, a fost o fulgerare ce a luminat calea neamului nostru și a prevestit mersul istoriei lui spre viitor.

Împăratul de la Viena, mai mult decît vechii stăpînitori din Transilvania, pentru a stăvili o temută încheiere a neamului nostru într-o țară a lui, liberă și puternică, a făurit un plan de dezbinare și n-a întîrziat să-l pună în aplicare. El nu ignora că apartenența la aceeași Biserică, mărturisirea acelorași convingeri religioase, practicarea acelorași datini cultice, constituie un cheag deosebit de puternic în sînul oricărei națiuni. «Să-i atragem la Biserica Apuseană și prin aceasta îi vom despărți pe români de frații lor din celelalte două voievodate». Așa își va fi făcut calculele sale politice casa domnitoare a habsburgilor. Din aplicarea devizei adoptate de această casă: «divide et impera» (desparte-i și stăpînește-i) s-a născut silnica unire cu Roma catolică și dezbinarea în credință a neamului românesc din Transilvania, în cursul anilor 1697—1700.

Nu se poate tăgădui că uniația, mai ales la începuturile ei, a produs destulă amărăciune și suferință. Nu atît din rîvna sau fanatismul bieților români, a neofiților pe de o parte și a conservatorilor pe de altă parte, cît din rivalitatea dintre catolici și calvini și din calculele celor ce-i voiau învrăjbiți: nici toți uniți, nici toți neuniți.

Prăpastia despărțitoare dintre frați n-a ajuns totuși să fie atît de adîncă pe cît o voiau stăpînitorii străini ai sărmanilor valahi din Transilvania. Din străfundurile sufletului lor se făcea auzită, din ce în ce mai tare, porunca dragostei frățești. Instinctul de conservare a neamului, glasul sîngelui comun, răzbătea pînă la inima lor și-i făcea să-și zică reciproc: «eu ți-s frate, tu mi-ești frate, în noi doi un suflet bate».

Bunul simț și judecata sănătoasă i-au constrîns să vadă că nu se cuvine să se osîndească și să se dosădească unii pe alții, de vreme ce ei toți mărturisesc același crez, primesc aceleași șapte Sfinte Taine, prăznuiesc aceleași sărbători la aceeași dată, țin aceleași posturi, cinstesc aceleași sfinți, folosesc aceleași cărți de slujbă în limba lor maternă și în sfîrșit, au în toate împrejurările vieții aceleași scumpe datini.

Păstrarea neștirbită a ritualului și păzirea disciplinei canonice a Bisericii Răsăritului în noua Biserică unită cu Roma i-a silit să admită că ei toți — uniți și neuniți — sînt devotați legii strămoșești, care i-a mîngîiat atît de mult pe strămoșii, moșii și părinții lor și față de care ei toți se simt alipiți cu toată adeziunea sufletului lor obidit și zburciumat. «Fratele meu totuși nu poate fi un rătăcit, de vreme ce lui — ca și mie — îi este scumpă legea creștinească a Răsăritului, legea noastră strămoșească, închinarea noastră românească».

Așa le striga mereu transilvănenilor conștiința lor nefalsificată și neamăgită. Uniația era mai mult o firmă nouă. Formal existau două

Biserici : cea unită și cea neunită. Mai degrabă două firme. Interiorul era același : și atmosfera, și aranjamentul.

Dar la plinirea vremii (...), când s-au arătat zorile vieții celei noi, când norodul a ajuns stăpîn pe soarta lui, când influențele dinafară au slăbit împiedicarea lor, în clerul și în poporul român greco-catolic s-a trezit dorul moștenit de la străbuni și — în binecuvîntatul an 1948 — ei au înfăptuit Reîntregirea bisericească deplină cu clerul și poporul român ortodox, pentru vecie.

Am dat jos firma și ne-am întors fața și pașii spre capitala țării noastre, spre palatul Sfîntului Sinod de la București, unde primirea plină de dragoste părintească a Prea Fericitului Patriarh Justinian și a noului mitropolit Nicolae Bălan al Ardealului au împlinit măsura dorului nostru de veacuri de a fi împreună pentru totdeauna.

Acum, la împlinirea a douăzeci de ani de la mărețul act al Reîntregirii noastre bisericești, din nou dăm slavă lui Dumnezeu că ne-a ajutat în calea reîntoarcerii la vatra străbună a Bisericii Ortodoxe Române. Mărturisim cu toată sinceritatea că ne simțim acasă și ne simțim bine. Ne simțim nespus de bine. Ne simțim așa cum se cuvine să te simți între părinți și între frați temători de Dumnezeu și iubitori de oameni. Datorită dragostei cu care am fost primiți și cu care sîntem mereu înconjurați, dorul nostru de casă strămoșească s-a potolit pe deplin. Nimeni și nimic nu ne va putea îndepărta de vatra cea străbună și de dulce vraja ei.

Sosiți acasă n-am înțeles să huzurim în nelucrare, ci alături de frații noștri muncim cu rîvnă neabătută pentru mîntuirea noastră personală, pentru înflorirea Bisericii noastre străbune și pentru propășirea vieții celei noi din patria noastră.

N-am uitat și nu vom uita niciodată cuvintele Dascălului nostru cerească, Care ne avertizează : «Oricine pune mîna pe plug și se uită înapoi nu este destoinic pentru împărăția lui Dumnezeu» (Luca IX, 62). După ce am pus mîna pe coarnele plugului celui duhovnicesc ca să tăiem brazde de frățietate, de pace, de ascultare în ogorul Bisericii neamului nostru, înțelegem că nu trebuie să privim înapoi spre cele ce aduc dezbinări și învrăjbire.

Înțelegem că și nouă, ca și efesenilor, ne este adresată povața : «Nevoști-vă a păzi unitatea Duhului prin legătura păcii» (Efes. IV, 3). Și nouă, ca și corintenilor, ne este adresat îndemnul acesta : «Vă îndemn fraților, pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, să aveți toți același fel de vorbire, să nu aveți dezbinări între voi, ci să fiți uniți în chip desăvîrșit într-un gînd și o simțire» (I Cor. I, 10). Ca și creștinilor din Filipi, Sfîntul Apostol Pavel ne cere : «Făceți-mi bucuria deplină și să aveți o simțire, o dragoste, un suflet și un gînd» (Filip. II, 2).

Din respect față de glasul Domnului, care cere apropiere și înfrățire între toți oamenii, Biserica Ortodoxă Română cultivă relații de colaborare cu toate Bisericile creștine și cu toate Cultele religioase din țara noastră și de peste hotare. Înțelegerea și respectul reciproc dintre Cultele religioase din patria noastră și manifestarea lor solidară în spri-

jinirea cauzelor mărețe mondiale au adus un spor de prestigiu poporului și Bisericii noastre Ortodoxe Române.

Nutrind sentimente de dragoste frățească față de toate Bisericile creștine și față de toate Cultele, și chemându-le neîncetat la săvârșirea celor ce zidesc pacea și prietenia dintre oameni, Biserica Ortodoxă Română roagă neîncetat pe Părintele luminilor să lumineze cu harul Său ceresc pe toți credincioșii, ca, lepădînd din mintea și inimile lor orice pornire de desconsiderare, de trufie stăpînitoare și supremație lumească, să contribuie cu adevărat în duh de egalitate la unirea tuturor, la pacea a toată lumea, la bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și la slava Domnului nostru Iisus Hristos.

Unirea creștinilor aduce recunoașterea lui Hristos ca trimis al cerului, în aceeași măsură în care dezbinările dintre ucenicii Lui aduc tăgadă față de persoana și misiunea Lui dumnezeiască. Suprema Lui dorință și ultima Lui rugăciune arhierească a fost: «Mă rog ca toți să fie una, precum Tu, Părinte, ești în Mine și Eu în Tine; ca și ei să fie una în Noi, pentru ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis» (Ioan XVII, 21).

Noi, repetînd rugăciunea Mîntuitorului și cererile stăruitoare ale Bisericii, ne sîrguim spre tot ce promovează apropierea, înțelegerea, pacea, împreună-lucrarea și fericirea tuturor.

† TEOFIL

Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului

CONDIȚIILE CARE AU ÎNLESNIT REÎNTREGIREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN TRANSILVANIA ȘI BINEFACERILE REÎNTREGIRII BISERICESTI

La începutul cărții tipărită recent, *Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile* (Sibiu, 1968), autorul — I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului — înscrie următoarea dedicație pentru cei ce au luptat și s-au jertfit pentru realizarea unității noastre sufletești: «Închin această carte tuturor înaintașilor care au păstrat în grele împrejurări credința noastră neschimbată, făuritorilor marelui act al Reîntregirii bisericești și celor ce astăzi trăiesc înfrățiți în aceeași Biserică Ortodoxă Română slujind astfel unitatea noastră în Hristos-Domnul, precum și unitatea și propășirea patriei noastre scumpe». Lucrarea este un imn închinat bunătății și purtării de grijă a lui Dumnezeu, Care a lucrat în mijlocul neamului nostru lucruri mari (Luca I, 51—53). Într-o notă de proșpețime fără emfază, proprie marilor aniversări, lucrarea aceasta deschide largi orizonturi pentru Biserica Ortodoxă Română întregită. Sub cupola plină de măreție a Ortodoxiei strămoșești sîntem una, după cum am fost întotdeauna în toate timpurile. Nu ne-am înstrăinat nici cînd de tezaurul doctrinar al Bisericii strămoșești, ci am rămas mereu legați de altarul și datinile străbune.

Vom căuta în cele ce urmează să arătăm condițiile care au înlesnit Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și binefacerile acestei reîntregiri *.

E necesar să amintim de la început că românii n-au avut unitatea lor politică decît după Unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918. Românii au avut, în schimb, o altă unitate: unitatea lor sufletească, pe care n-au pierdut-o nici chiar atunci cînd interese străine de neam i-au despărțit în două Biserici. Această unitate avea drept temelie credința, limba și sîngele, și, în loc să slăbească, s-a întărit, în cursul lungii și frămîntatei istorii a acestui neam.

La anul 1688, Transilvania a trecut în stăpînirea habsburgilor catolici, care au reușit să rupă o parte din românii ardeleni de la sînul Bisericii Ortodoxe, determinîndu-i să treacă la religia catolică. Trecerea aceasta — precum se știe — s-a făcut prin silnicie, și nu prin convingere. De aceea, prin «unirea de la 1700, românii transilvăneni n-au devenit catolici, fiindcă ei numai așa s-au unit cu Biserica Ro-

* Pentru întocmirea acestor rînduri am folosit următoarele lucrări:

1. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968; N. Mladin, ș. a., *Cînd frații sînt împreună*, Sibiu, 1956; Const. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, București, 1967; N. Comșa, *Episcopul Ion Inochentie Micu*, Blaj, 1943; I. Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918; V. D. Sădeanu, *21 octombrie 1948: Ziua reîntregirii Bisericii românești din Ardeal*, București, 1948; D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967; precum și revistele bisericești centrale și mitropolitane, de la 1948 pînă la 1968.

mei : ca obiceiurile, legea, rînduialile, slujbele, posturile să rămînă cum au fost și mai înainte ; iar dacă s-ar schimba ceva din toate acestea, semnăturile și pecetile actului de unire să n-aibă nici o valoare». Într-adevăr, prin menținerea unității de cult cu frații lor ortodocși, ei au așezat o temelie puternică la păstrarea unității de credință ortodoxă, datorită faptului că legătura strînsă dintre cult și dogmă nu îngăduie schimbarea unei forme esențiale a cultului, fără a prejudicia o învățătură de credință sau o dogmă. De aceea, și după unirea cu Biserica Romei, preoții greco-catolici au continuat să slujească după cărțile de slujbă ortodoxe și după rînduiala ortodoxă.

Unirea de la 1700 s-a făcut cu condiția ca cei trecuți la uniație să obțină: scutirile, dijmele, ridicarea socială a preoțimii și a poporului, dreptul de a învăța carte, dreptul de a ocupa funcții.

Este adevărat și faptul că aceste năzuințe și condiții ale acestei uniri s-au transformat apoi în adevărate revendicări ale românilor transilvăneni, ele concretizîndu-se într-un program de luptă politică și națională, luptă pornită de neobositul vlădică Inocențiu Micu Clain, care a trebuit apoi să plătească scump îndrăzneala lui, fiind despărțit de ai săi și dus la Roma, de unde nu s-a mai reîntors niciodată. Acolo a adormit în Domnul, cu credința neclintită în izbăvirea religioasă și națională a neamului său. Fiind asupriți în propria lor țară, românii s-au unit cu Biserica Romei mai cu seamă fiindcă erau copleșiți de poverile iobăgii și pentru că nădăjduiau că viața lor se va ușura.

Dacă privim ruptura din 1700 prin prisma intereselor naționale, ne dăm seama că ea a însemnat, în trecut, o slăbire a forțelor neamului în lupta lui pentru independență, libertate și drepturi naționale.

De aceea, ziua de 21 octombrie 1948 a marcat ziua marelui praznic în care toți românii ardeleni s-au regăsit în îmbrățișarea caldă a mamei sufletești comune: Biserica Ortodoxă Română.

Între cauzele care au înlesnit realizarea actului Reîntregirii bisericești din 21 octombrie 1948 trebuie să amintim, mai întii de toate, conștiința unității noastre religioase și statale, conștiință care s-a format și s-a întărit datorită unui concurs de împrejurări care ne-au fost favorabile în cea mai mare măsură.

O cauză însemnată poate fi considerată stăpînirea de către domnitorii din Țara Românească și Moldova și a unor feude (Făgăraș, Amlașul, Banatul Severinului — stăpînite de domnitorii munteni —, Ciceul și Cetatea de Baltă, stăpînite de domnitorii moldoveni). Acest fapt a contribuit într-o mare măsură la întărirea conștiinței noastre naționale și bisericești. La aceasta s-au adăugat și legăturile pe care mulți domnitori din Țara Românească și din Moldova le-au avut cu regii Ungariei. Cele trei țări române s-au ajutat reciproc în luptele pe care au trebuit să le poarte împotriva turcilor.

Unirea înfăptuită de Mihai Viteazul la sfîrșitul secolului al XVI-lea a devenit piatra de temelie a unității politice și religioase a românilor din toate cele trei provincii românești, fiindcă, pe firmamentul aspirațiilor de libertate și unitate, fapta lui Mihai Viteazul a fulgerat ca un simbol.

Trebuie avută în vedere și condiția de natură geografică : Munții Carpați n-au constituit nicicînd o graniță care să despartă cele trei provincii românești. Păstorii ardeleni treceau cu turmele lor și dincolo de munți, unde adeseori întemeiau sate,

pînă în Dobrogea. După o statistică din anul 1696 rezultă că păstorii transilvăneni aveau în Țara Românească la acea dată nu mai puțin de 200.000 de oi.

Legăturile comerciale dintre Transilvania și celelalte provincii românești au contribuit la promovarea și întărirea ideii de unitate statală și bisericească între români. Aceste legături comerciale s-au înmulțit mai ales după ce și Transilvania a ajuns sub suzeranitate turcească și cînd s-au înființat «companiile» de negustori greci, în care se aflau și mulți aromâni, precum și români din Transilvania — ortodocși —, care, datorită bunăstării lor materiale, erau adeseori ctitori și sprijinitori ai Bisericilor Ortodoxe și ai Ortodoxiei în general. Iar contribuția pe care acești comercianți au adus-o la menținerea și întărirea Ortodoxiei în toate provinciile românești este foarte însemnată.

O altă cauză care a înlesnit realizarea Reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Transilvania o constituie legătura ierarhică între cele trei provincii românești.

În urma înțelegerii din anul 1595, dintre Mihai Viteazul și Sigismund Bathory, Biserica Ortodoxă din Transilvania era supusă ierarhicește mitropolitului Ungro-vlahiei. Episcopii din Transilvania mergeau să fie hirotoniți de ierarhii din Țara Românească. Așa s-a și îndeplinit de la 1595 pînă la 1697, pînă la Atanasie Anghel, iar episcopii din Vad, ca și cei din Maramureș, erau hirotoniți în Moldova și depindeau de mitropoliții din Suceava.

Însă nu numai episcopii și mitropoliții erau hirotoniți în Țara Românească sau în Moldova, ci și preoții. Acest obicei, de altfel foarte vechi, a continuat pînă pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cînd, din cauza lipsei unui vlădică ortodox în Ardeal, foarte mulți preoți erau sfințiți dincolo de munți. Domnitorii români din Țara Românească și din Moldova, socotindu-se ocrotitori și apărători ai credinței ortodoxe, dădeau ierarhilor și preoților din Ardeal și bisericilor la care slujeau danii de adevărați ctitori, ajutoare în bani, odăjdii și obiecte de cult.

În perspectiva acestor legături, în situații grele, unii români din Transilvania, nu numai vechii ortodocși, ci, adeseori, și românii greco-catolici au trecut dincolo de munți. Astfel, protopopul Nicolae Pop, îndemnat de episcopul Inocențiu Micu Clain să vegheze cu grijă la soarta păstoriților săi, a revenit la Ortodoxie și apoi, în anul 1748, a trecut în Țara Românească, cerînd ajutor în sprijinul românilor ardeleni. Intervenindu-se pe cale diplomatică la curtea din Viena, s-a obținut, prin decretul imperial din 1750, libertatea credinței și a cultului ortodox al românilor transilvăneni.

O altă cauză care a contribuit la refacerea unității noastre bisericești a fost și circulația de cărți bisericești în toate cele trei provincii locuite de români. De altfel, mai toate cărțile care se tipăreau în Țara Românească sau în Moldova nu se tipăreau numai pentru credincioșii de acolo, ci și pentru cei din Transilvania. Cărțile de slujbă și de învățătură creștină ortodoxă tipărite la Iași, București, Rîmnic, Buzău au fost ziditoare de suflet și pentru credincioșii din Transilvania. Prezența lor în toate părțile locuite de români afirmă unitatea lor religioasă. Cărțile acestea erau tipărite «spre folosul de obște al neamului românesc» și «ca să lumineze pe toți cei ce vorbesc limba românească». Petru Maior se simțea măgulit de scrisoarea frățească a episcopului Vasile Moga, trimisă în anul 1814, prin care acesta îi cerea spre cumpărare, la prețul de 2200 florini, predicile și didahiile pe care voia să le aibă pentru preoții ieșiți de curînd din seminarul înființat la Sibiu.

La trecerea cărților de slujbă și de învățătură peste munți, dintr-o provincie într-alta, un mare rol au avut călugării și negustorii, dascălii, copiiștii și zugravii de locașuri sfinte, care au făcut ca trăirea în duhul Ortodoxiei să nu se împuțineze și credința să rămână una și aceeași la românii de pretutindeni. Toți aceștia, activând când într-o provincie când în alta, duceau cu ei bogăția cărților tipărite.

Toate aceste cauze mai îndepărtate, care au contribuit la formarea și întărirea conștiinței noastre naționale și bisericești, au contribuit într-o măsură și la realizarea actului Reîntregirii bisericești de la 21 octombrie 1948. Există însă și alte cauze mai apropiate și mai puternice care au făcut ca după veacuri de despărțire să triumfe dorința vie, puternică și năvalnică de revenire la sînul Bisericii Ortodoxe Române.

Dintre cauzele mai apropiate care au înlesnit realizarea Reîntregirii noastre bisericești trebuie să amintim iubirea frățească. Această iubire, cu toate deschiliri-nirile celor 250 de ani de despărțire, nu și-a pierdut căldura, nu s-a răcit, căci românii tot frați au rămas, chiar dacă interese străine i-au despărțit. Dragostea, care îndelung rabdă, care este plină de bunătate, care nu știe de pizmă, nu se laudă, nu se trufeste, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mînie, toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă (I Cor. XIII, 1—8), a fost flacăra vie care a aprins sufletele preoților și ale credincioșilor din cele două Biserici pentru o colaborare armonioasă. Multe prietenii s-au legat între preoții ortodocși și cei greco-catolici, prietenii sincere, adevărate, a căror țintă era ridicarea neamului și a Bisericii lor străbune. Munca preoților satelor românești a fost asemenea unui dig de apărare, care a făcut posibilă rezistența noastră în fața tuturor încercărilor de înstrăinare. Suferințele care ne-au fost comune ne-au înfrățit în jurul altarelor strămoșești, făurind duhul cel nou de viață, a cărui deplină încununare a fost actul epocal al Reîntregirii noastre bisericești.

Petru Maior vorbește în *Istoria bisericească* cu multă admirație despre înfrățirea dintre «uniți» și «neuniți»: «Cu prietenie frățească petrec laolaltă, se adună, slujesc și cîntă laolaltă, așa încît în multe locuri nici nu mai auzi vorbă de unire și neunire, numai cît pe unii îi cheamă uniți și pe alții neuniți, după felul arhierului căruia sînt supuși».

În toate vremurile preoții ortodocși și cei greco-catolici s-au înfrățit în credința și în ruga pe care o înălțau cu buze fierbinți către cer. Se pot aduce nenumărate exemple de preoți care, în dragostea lor frățească, în cinstirea credinței și a Bisericii strămoșești, slujeau adeseori unul în locul celuilalt, se ajutau și se sprijineau reciproc. Toate ne legau pe unii de alții: originea noastră comună, limba, istoria, sărbătorile, posturile și slujbele bisericești, care, toate, nu ne despărteau, ci ne uneau. Și e «marele merit al greco-catolicilor români — scrie I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului (*op. cit.*, p. 216) — că au rămas neclintiți în atașamentul față de legea strămoșească și au apărut-o împotriva celor ce voiau s-o schimbe. Datorită acestui atașament, în parohii și în unele catedrale (Blaj) legea a rămas neschimbată». De fapt, majoritatea preoților foști greco-catolici a mers pe această linie tradiționalistă, păstrînd în sufletele credincioșilor ardeleni vechea credință strămoșească, credința ortodoxă, în învățătură, în cult și în disciplină.

O contribuție de seamă, care trebuie încrestată pe linia lucrării pentru realizarea Reîntregirii noastre bisericești din Transilvania, o constituie bogata operă teologică, științifică și publicistică a profesorilor și a studenților Institutului teologic universitar din Sibiu. În studiile și articolele publicate au fost dezbătute toate problemele care priveau «unirea» de la 1700 cu toate urmările și pentru Biserica Ortodoxă și pentru poporul românesc. În aceste studii și articole s-a demascat acțiunea de prozelitism a Bisericii Romano-Catolice și primejdia tendinței catolicizante, prin introducerea unor practici romano-catolice în cult și în slujbele bisericești, scoțându-se în evidență faptul că «unirea» de la 1700 n-a fost expresia voinței poporului român, n-a fost făcută din convingere, ci ea a fost un act politic al împăraților din Viena.

Cînd a sosit însă vremea, toate deschilinirile dintre frații de același neam au pierit și toate forțele care susțineau dezbinarea s-au spulberat. Căci după 23 August 1944 începea o eră nouă în țara noastră: principiul libertății și egalității cultelor și *Legea pentru regimul general al cultelor* au aprins în inimi nădejdea pentru realizarea idealului de unitate spirituală a tuturor românilor. O mare mișcare de revenire la sînul Ortodoxiei a cuprins cea mai mare parte a clerului și a credincioșilor greco-catolici. Fiind liberi să-și hotărască ei singuri soarta, aceștia au înțeles că nu trebuie să mai fie deschilinire și vrajbă între greco-catolici și ortodocși, ci toți să trăiască împreună ca frații, în aceeași Biserică străbună: Biserica Ortodoxă Română.

La această acțiune pornită de jos — de la preoții și credincioșii greco-catolici a venit ca un răspuns chemarea Bisericii Ortodoxe Române, chemare de reîntoarcere, roostită de Prea Fericitul Patriarh Justinian și de mitropolitul Nicolae Bălan. Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a adresat atunci chemarea plină de dragoste: «Către clerul greco-catolic (...) și către românii greco-catolici îmi îndrept părintească grijă, însoțită de o caldă rugămintă: Nu vă mai lăsați amăgiți! Fiți vrednici români, ca și înaintașii voștri, care au păstrat cu viața lor (...) toată legea și credința ortodoxă!» La adunarea de la Blaj, cînd s-a sărbătorit împlinirea a 100 de ani de la Revoluția din 1848, mitropolitul Nicolae Bălan spunea miilor de greco-catolici adunați pe Cîmpia Libertății: «Ca urmaș al vechilor mitropoliți ai Bălgradului, îndrept acum către voi, cei pe care interese străine v-au amăgit, despărțindu-vă de maica voastră cea bună, de Biserica Ortodoxă, o chemare caldă de părinte: să vă întoarceți acasă (...). Rupeți pecetea cu care v-au încătușat străinii și veniți acasă!»

Aceste chemări au pătruns în inimile credincioșilor și preoților greco-catolici și au determinat acele întruniri de la Cluj, București și Alba Iulia care au fost hotărîtoare în realizarea actului istoric de la 21 octombrie 1948. Așa s-au rupt pecetea actului de la 1700 și credincioșii români din Transilvania s-au regăsit împreună la rugăciune în fața altarului Bisericii lor strămoșești: Biserica Ortodoxă Română.

Acestea sînt unele dintre cauzele care au contribuit la înlesnirea împlinirii actului de Reîntregire bisericească. Ele ne duc la concluzia că uniții și neuniții, în mijlocul nenumăratelor curse care s-au întins poporului român, au rămas neclîn-

tiți în credința ortodoxă, socotind că numai astfel își vor putea păstra și ființa națională.

Unitatea noastră bisericească formează în același timp o contribuție de seamă la înfăptuirea unității depline a poporului român. S-a stins vrajba dintre frați, nu ne mai certăm; nu ne mai dușmănim, ci toți împreună muncim pentru ridicarea și bunăstarea poporului și a patriei. Prin munca noastră, ridicăm spre culmi tot mai luminoase o țară liberă și independentă, stăpînă pe soarta sa, care este un factor de înfrățire între toate popoarele lumii. Sîntem acum uniți cu toții pentru a aduce o cît mai mare contribuție la ridicarea nivelului de trai al poporului și la lupta poporului nostru pentru pace.

În urma Reîntregirii noastre bisericești s-au limpezit și nelămuririle dogmatice pe care le aveam, încît astăzi mărturisim și credem cu toții ceea ce crede și mărturisește Biserica Ortodoxă: Una, Sfîntă, Sobornicească și Apostolească.

În cei douăzeci de ani trecuți de la împlinirea mărețului act al Reîntregirii noastre bisericești ne-am putut cunoaște mai bine unii pe alții. ne-am regăsit slujind la același sfînt altar, aceleași sfinte slujbe. Hristos-Domnul își poate revărsa de acum darurile Sale din belșug peste sufletele tuturor românilor ortodocși înfrățiți într-o singură Biserică.

De altfel, prin Reîntregirea noastră bisericească s-a întărit și viața noastră religioasă. De acum sîntem mai mulți la rugăciune și la cîntare, participarea noastră la sfintele slujbe este mai însuflețită, mai plină de bucurie, mai vie, mai lucrătoare. Pentru multe suflete Reîntregirea bisericească a fost un prilej de adevărată renaștere duhovnicească și de desăvîrșire în duh și în adevăr.

Realizările economice, construcțiile de biserici, executarea de picturi bisericești, cursurile de îndrumare misionară și pastorală sînt tot atîtea raze de lumină, care se revarsă peste întreaga Biserică, din lumina marelui praznic al Reîntregirii.

Acum, cînd începem cel de al treilea deceniu de la împlinirea mărețului act al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, e necesar să apreciem valoarea acestui act și pe plan național. Înfrățiți în jurul altarelor strămoșești, să nu uităm că sîntem fiii patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România, și că în această calitate trebuie să muncim pentru înălțarea țării pe culmi tot mai pline de progres și prosperitate.

În lumina praznicului strălucitor pe care îl gustăm acum, la împlinirea a 20 de ani de viață bisericească ortodoxă trăită împreună, ne luăm obligația de «a fi mereu o singură inimă și un singur suflet» (Fapte IV, 32) în slujirea Bisericii și a Patriei, iar ideea unității noastre bisericești și naționale să rămîna mereu în centrul preocupărilor noastre, sporind tot mai mult în intensitate.

Pr. TRAIAN BELAȘCU

STATORNICIA POPORULUI ROMÂN DIN TRANSILVANIA ÎN LEGEA STRĂBUNĂ

Mărturiile care vin să illustreze credincioșia neabătută a românilor ardeleni față de legea străbună sînt extrem de numeroase. Din noianul lor vom căuta să alegem cîteva dovezi care pun în relief fermitatea arătată de popor pentru apărarea credinței străbune, cu toate suferințele îndurate de-a lungul secolelor.

Asaltul împotriva Bisericii Ortodoxe ardeleni s-a exercitat în trei perioade distincte. Este vorba despre două perioade de prozelitism catolic, despărțite între ele printr-un secol și jumătate de propagandă calvină. Prima dintre aceste perioade este cuprinsă între secolul al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea; a doua, între ultima jumătate a secolului al XVI-lea și sfîrșitul secolului al XVII-lea, iar a treia, între sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XX-lea.

La sosirea ungurilor în Transilvania¹, românii aveau o administrație bisericească cu mai mulți episcopi în frunte. O scrisoare a papii Grigore al IX-lea către regele Ungariei Bela al IV-lea, din 14 octombrie 1234, spune că «în episcopatul cumanilor se află niște popoare care se numesc români și, cu toate că se socotesc a fi creștini, au totuși diferite rituri și datini ce sînt contrare cu numele de creștin. Disprețuiesc Biserica Romană, nu primesc Tainele de la episcopul cumanilor din acea dieceză, ci de la niște pseudo-episcopi de ritul grecilor și mulți unguri, teutoni și alții trec la dînșii, făcîndu-se un popor cu românii și primind Tainele de la ei»².

Atracția exercitată de Ortodoxie în rîndul celorlalte națiuni din Ardeal se opunea tendințelor de expansiune catolică. Aceasta nu putea fi pe placul Romei. De fapt, acesta este motivul pentru care, în epoca respectivă orice cult, în afara celui latin, era considerat drept potrivnic numelui de creștin. De pe poziția dominantă pe care o avea în cadrul statului feudal maghiar, interesat de asemenea în expansiunea teritorială, catolicismul trece la represalii. Interzice pe de o parte cultul ortodox, iar pe de altă parte exercită presiuni administrative asupra populației românești, asupra nobilimii române în special, pentru a o determina să treacă la catolicism. Situația critică a Bizanțului în urma cruciadei a patra constituie un atu în plus. Cît de departe s-a ajuns pe această cale, ne-o spun, printre

1. C. Daicoviciu și N. Constantinescu, *Brève histoire de la Transylvanie*, Éd. de l'Académie, Bucarest, 1965, p. 87—88: «Pînă în cel de al treilea pătrar al secolului al XI-lea nu se descoperă nici cea mai slabă urmă a unei dominații ungurești în interiorul Transilvaniei (...). În secolul al XII-lea ungurii au ocupat Mureșul și Tîrnavele, iar în secolul al XIII-lea au trecut în sudul Transilvaniei, unde pot fi găsiți pînă în zilele noastre»; Prof. Pr. I. Rămureanu, *Începuturile creștinării ungurilor în credința ortodoxă a Răsăritului*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 1—2, p. 44.

2. «Magazinul istoric pentru Dacia», II, București, 1846, p. 119—121.

alte, hotărârile unui Sinod ținut la Buda în 1279: «Acestora (schismaticilor) nu le este iertat a ține cult dumnezeiesc, a zidi capele sau alte case sfințite, nici credincioșilor nu le este iertat a lua parte la un astfel de cult dumnezeiesc, sau a intra în astfel de capele. În caz de lipsă, să se aplice, în contra acestor preoți, puterea brahială»³. În același an, papa Nicolae al IV-lea obligă prin jurământ pe regele Ladislau Cumanul ca să prindă pe eretici (ortodocși) și să-i alunge din Ungaria și din țările supuse lui. Nu era însă ceva nou. Bela al IV-lea făcuse un jurământ asemănător încă din 1235. În timpul domniei lui Ludovic cel Mare, rege al Ungariei, vexațiunile împotriva românilor ortodocși se întetesc. În fond, sînt mai curînd un reflex al dușmăniei pe care acesta o nutrea față de Vlaicu, domnul Țării Românești, care îi zădărniciise planurile de expansiune în răsărit.

În 25 iulie 1366, Ludovic poruncește nobilimii și dregătorilor din ținutul Carasului (Banat) să prindă pe toți preoții schismatici «cu femeile și copiii lor și să-i ducă înaintea contelui Benedict Heem pentru a fi scoși din țară». Prin alt ordin dispune ca «în districtul Caransebeșului, numai nobilul și cneazul de lege latină să poată avea proprietate imobilă». Mai târziu, în 1428, Sigismund adăuga la aceste alte dispozițiuni: «În districtul Sebeșului, nimeni nu poate posedea, ține și stăpîni nici o proprietate, nici un drept nobiliar, nici un drept de cneaz, numai dacă va fi adevărat catolic și va urma acea credință pe care o crede și mărturisește Biserica Romană. Sînt despuiți de avere toți nobilii și cnejii care țin pe moșiile lor preoți ortodocși ce duc poporul în rătăcire. Preoților români să li se confişte proprietatea și să fie expulzați din țară. Căsătoria între ortodocși și cei de lege latină este oprită să se încheie, pînă ce ortodoxul nu se botează de preotul apusean. Nobilii, cnejii și țărani își vor pierde proprietățile în cazul în care nu-și vor boteza copiii în legea apuseană. Să li se confişte proprietatea preoților ortodocși care vor boteza vreun copil în legea ortodoxă»⁴.

Textul pe care l-am citat are o singură calitate: aceea de a constitui o adevărată statistică a mijloacelor aspre folosite de stăpînirea catolică pentru a impune românilor ardeleni legea latină. Indiferent de situația lor socială, ortodocșii erau spoliați de averi dacă nu îmbrățișau catolicismul, iar botezul și cununia erau folosite ca mijloace de prozelitism. Preoții ortodocși erau cei mai crunt loviți. N-aveau dreptul să boteze, să dețină proprietăți sau să fie întreținuți de cei înstăriți, și erau chiar amenințați să fie expulzați din țară cu familiile lor.

Dacă se ține seama că măsurile drastice amintite mai sus se referă la ținuturi ca Sebeș, Mehadia sau Hațeg⁵, care se bucurau de o situație mai privilegiată, cu cît mai nemiloasă va fi fost asuprirea îndurată de români în restul Transilvaniei, rămași la întreaga discreție a stăpînitorilor lor? Nu este de mirare, în astfel de condiții, dacă o bună parte din nobilimea română din Transilvania, interesată pentru salvarea intereselor ei materiale, a fost nevoită să treacă la catolicism⁶. De aceea, mai târziu, în secolul al XVIII-lea, luptătorii pentru drepturile națiunii române au trebuit să lupte nu pentru includerea poporului de jos în cadrul categoriei de națiune română, ci invers, pentru completarea națiunii cu

3. N. Dobrescu, *Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintii mînăstiri în Principatele române*, București, 1906, p. 53.

4. Șt. Lupșa, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria pînă la 1566*, 1929, p. 98—99.

5. St. Meles, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a Românilor din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1935, vol. I, p. 43.

6. *Ibidem*, p. 45.

categoriile sociale suprapuse, care să o ridice calitativ, să-i dea dreptul de a se impune ca națiune politică⁷.

Dar cu toate că Ortodoxia a fost lipsită, în această perioadă de o nobilime capabilă să-i apere interesele, iar țărani au fost azvîrliți în stare de iobagi, marea masă a poporului, în special cei de jos, și-au apărat cu fermitate legea lor strămoșească. Chiar cei trecuți la catolicism nu scăpau nici un prilej pentru a se reîntoarce la credința părinților lor. Un document al lui Sigismund din 1428, după mai bine de un secol de prozelitism catolic, este din acest punct de vedere cît se poate de elocvent: «Din dovezi suficiente am înțeles că oameni cu sufletul stricat, care au fost renăscuți în credința catolică prin botez, după botez, lepădînd frica lui Dumnezeu și nesocotind chinurile iadului, au trecut la legea schismaticilor și trăiesc cu ei. Pe unii ca aceștia nu numai că nu trebuie să-i ținem de creștini, ci deeretici desăvîrșiți, ba mai rău decît aceasta. Voind să întrebuițăm mijloc potrivit de îndreptare pentru teribila lor stricăciune, poruncim prin puterea acestei scrisori a noastre că perpetui noștri castelani din Sebeș pe toți aceia care ar trece la schismatici după botezul lor și trăiesc cu aceia să-i despoaie de toată averea lor mișcătoare, iar de sînt găsiți nobili sau cneji cu astfel de răutăți stricăcioase și condamnate, moșiile unora ca aceștia castelanii să le sechestreze»⁸.

E interesant de remarcat că opresorii acuzau pe români că au lepădat frica de Dumnezeu, fără să observe că tocmai «frica de Dumnezeu», concretizată în respectul față de legea strămoșească, le dădea unor oameni lipsiți de apărare tăria de a înfrunta furtuna suferințelor. Respectul pentru credința străbunilor era atît de puternic pătruns în conștiința lor, încît un misionar catolic, pe nume Szekely, dezamăgit de rezistența pe care i-o opuneau ortodocșii din Transilvania, spunea, la 10 februarie 1456, că «românii mai bucuroși sînt în foc, decît să fie botezați de Biserica Romană»⁹.

Ca să-și păstreze credința neamului, românii ardeleni erau obligați de multe ori să ia drumul pribegiei. Se duceau uneori pînă în Galiția¹⁰, dar cel mai adesea treceau în țările românești. Cu tot amarul, pribegia lor necăjită a avut darul de a împrăști continuu legăturile cu frații de peste munți și de a adînci conștiința apartenenței lor la același neam.

Cu excepția nobililor interesați să-și salveze proprietățile, catolicismul n-a reușit să cîștige adepti. Obligația de a îmbrățișa integral «legea latină» a constituit un obstacol serios în calea răspîndirii acesteia. Trăgînd învățămintele cuvenite, catolicismul va schimba mai tîrziu tactica. Dar totul va fi în zadar.

Reforma protestantă (secolul al XVI-lea) a introdus frămîntări adînci în viața Occidentului și, printre altele, a pus capăt și dominației catolice în Transilvania, pentru un secol și jumătate. De acum înainte românii aveau să înfrunte propaganda calvină sprijinită, cu mult interes, de principii maghiari din Transilvania. Pe lîngă măsuri administrative aspre, se va recurge de această dată la metode noi, mai subtile și mai bine organizate.

Mai întîi s-a căutat să se dobîndească simpatia românilor pentru calvinism, prin intermediul unor superintendenți calvini recrutați din rîndurile ortodocșilor

7. D. Preda, *Supplex Libellus Valachorum*, Ed. Științifică, București, 1967, p. 113.

8. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 43. 9. *Ibidem*, p. 64.

10. C. Daicoviciu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 85.

ardeleni, câştigaţi pentru noua credinţă. Gheorghe de Sângiorg apare la anul 1566 ca cel dintîi episcop calvin pentru români. Dieta ardeleană întrunită la Sibiu, în toamna aceluiaşi an (30 noiembrie), caută să dea tot sprijinul noului episcop calvin pentru convertirea românilor iobagi şi hotărăşte: «Eresul (adică legea ortodoxă) să se lepede mai vîrtos între români, ai căror păstori, orbi fiind povăţuiesc pe orbi şi aşa şi pe sine şi duc tot poporul spre pieire. Acelora care nu ar voi să asculte adevărul, să poruncească principele să se dispute cu episcopul şi superintendentul Gheorghe din Biblie şi dacă tot nu vor voi să treacă la religiunea cea adevărată, unii ca aceia, fie episcopi români, fie preoţi sau călugări, să fie scoşi din ţară. Tot poporul să asculte de episcopul Gheorghe şi de preoţii aleşi de el, iar cine ar tulbura pe aceştia să fie tratat ca trădător»¹¹.

În faţa rezistenţei generale, principele Zapolya ameninţă preoţii ortodocşi, la 2 octombrie 1567, că de nu vor asculta de şeful lor calvin şi «de nu se vor pătrunde de adevărul Evangheliei, să fie izgoniţi din ţară, ca şi papistaşii»¹². Concomitent cu acestea se iau şi măsuri destinate să îngreueze tot mai mult libertatea de acţiune a episcopilor ortodocşi. Spre exemplu, principele Apaffi nu se mulţumeşte să impună lui Sava Brancovici condiţiile acceptate de Simion Ştefan la 1643, ci adaugă încă altele patru, printre care dispoziţia ca «episcopul românesc să atîrne de superintendentul calvin în toate afacerile privitoare la numirea, înălturarea şi disciplinarea preoţilor şi protopopilor, în judecarea cazurilor mai grele, în convocarea şi ţinerea sinoadelor şi după terminarea sinodului hotărîrile acestuia să le supună spre revizuire superintendentului ungar calvin»¹³. La 9 aprilie, Rakoczy cerea de asemenea mitropolitului Ghenadie «să fie ascultător de vlădica Bisericii ungureşti de legea dreaptă»¹⁴.

Din arsenalul prozelitismului nu lipsesc nici amăgirile cu o situaţie materială mai bună şi cu scutiri de dări, destinate să atragă la calvinism mai ales pe preoţi. Principele Bethlen, diplomat abil, care îşi făcuse un ideal din stîrpirea religiilor nerecepte (adică religia ortodoxă), după cum singur o spunea în octombrie 1618¹⁵, dă diferite privilegii tuturor preoţilor români de sub stăpînire sa, scutindu-i de sarcini iobăgeşti şi acordîndu-le dreptul de a se mişca liberi de pe moşia unui nobil la alt nobil, în cazul în care vor trece la calvinism¹⁶. Celor care i-au ascultat îndemnul, le-a conferit chiar şi titluri nobiliare (preoţilor Oprea din Sîmbăta de Sus (1617); Ioan din Lisa (1644); Ioan din Galaţi (1668).

Conştiinţa de sprijinul pe care ortodocşii ardeleni îl primeau din partea fraţilor lor din cele două ţări româneşti, stăpînitorii Ardealului iau măsuri drastice împotriva preoţilor din Muntenia sau Moldova care treceau Carpaţii pentru a duce celor de o lege cu ei încurajare şi mîngîiere. În acest sens, dieta din 25 octombrie 1600 hotărăşte: «Fiindcă stricăciunea şi pericolul nostru de acum a venit din cele două ţări româneşti, nici un popă românesc din cele două ţări române să nu poată intra niciodată (în Ardeal). De se va afla vreunul că a intrat sau va intra împotriva hotărîrilor ţării, pe acela să-l prindă şi să-l despoaie ori şi unde»¹⁷.

Paralel cu politica destinată să împiedice manifestarea solidarităţii româneşti, principii feudali calvini au încercat să submineze şi solidaritatea ortodoxă gene-

11. *Monumenta Comitialia Transylvaniae*, II, Budapesta, 1876, p. 326.

12. *Hurmuzachi*, XV, p. 625, nr. 1167.

13. Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 284.

14. *Ibidem*, p. 193.

15. *Ibidem*, p. 186.

16. *Ibidem*, p. 211.

17. *Ibidem*, p. 176.

rală. Diplomatul G. Bethlen se adresează patriarhului ecumenic Ciril Lukaris, pentru a obține consimțământul lui în vederea calvinizării românilor din Transilvania. În sprijinul cererii sale el aducea două argumente: mai întâi bucuria pe care ar resimți-o regele Suediei, electorul din Brandenburg și principii protestanți din Germania auzind că românii din Ardeal au trecut la calvinism, apoi că românii, prin primirea noii religii, s-ar face părtași la toate binefacerile culturii¹⁸.

Înțelegînd însă intenția lui Bethlen, care tindea să sfarme nu numai unitatea ortodoxă, dar și ființa unui neam, Ciril Lukaris îi răspunde fără echivoc: «Fățiș sau în taină să ajutăm cu mîinile noastre la această dezertare, ar fi păcat din partea noastră... Pentru a face lucrul bine și în liniște ar trebui înainte de toate să se rupă legăturile de sînge și iubire care, deși în ascuns, dar în felul cel mai strîns, leagă pe românii din Ardeal cu locuitorii Țării Românești și Moldovei. O prefacere de lege la cei dintîi n-ar îngădui-o niciodată domnii vecini din cele două țări, ci mai mult ca sigur vor pune piedici, dacă nu cu armele, măcar în ascuns»¹⁹.

Originalitatea prozelitismului calvin constă, înainte de toate, în tentativa lui de a se impune românilor ardeleni prin promovarea limbii naționale în Biserică, considerînd aceasta ca un mijloc eficient pentru dezrădăcinarea credințelor «deșarte» și a obiceiurilor «dăunătoare» care stăteau în calea răspîndirii lui. Astfel, principele Rakoczy îl îndemna, la 30 septembrie 1641, pe Avram Burdanfalvi, noul episcop român de Bihor, «să predice în limba poporului», pentru ca «bieții valahi să-și poată cîștiga zilnic hrana sufletească atît în religie cît și în știința mîntuitoare și zi de zi, scoțîndu-se din întunericul rătăcirilor superstițioase, să fie conduși spre lumină»²⁰. Așa se explică apariția numeroaselor traduceri, texte și tipărituri românești și a școlilor prin care s-au ridicat cîteva nume culturale, toate menite să netezească calea expansiunii calvine peste masa largă a credincioșilor ortodocși.

Faptul în sine, ca fenomen cultural, este un lucru pozitiv, întrucît constituie și prilej de manifestare a conștiinței românești în scris și nu numai a unei conștiințe locale, ci a unei conștiințe generale românești, așa cum o surprindem în prefața scrierilor bisericești, în prefața *Noului Testament* tipărit la Bălgrad în 1648²¹. Din nefericire însă nu aceasta a fost intenția majoră a promotorilor săi. Prin promovarea culturii, ei urmăreau mai ales răspîndirea calvinismului. Astfel, în diplomele de numire a ierarhilor Sava Brancovici, Varlaam și Teofil, provenite de la principii ardeleni, se cerea acestora «să lumineze mințile românilor spre cît mai grabnică primire a calvinismului atotputernic»²². Condițiile impuse lui Simion Ștefan la 1643, cînd a fost ales mitropolit, reprezintă o adevărată ofensivă împotriva legii strămoșești. Prin ele se impuneau atît acceptarea catehismului calvinesc, cît și «denaturarea» obiceiurilor românești de la botez, cununie sau înmormîntare, împărtășirea celor vîrstnici cu pîine și vin nesfințite, renunțarea la cultul sfinților și al icoanelor, pedepse pentru cei care vor pune piedici în calea românilor dispuși să treacă la calvinism²³.

Dacă fenomenul cultural promovat de calvinism s-a convertit pînă la urmă într-un imbold pentru luminarea neamului, aceasta se datorește faptului că era

18. *Ibidem*, p. 190.

19. I. Ardelean, *Istoria diecezei Oradiei Mari*, II, Oradea, 1886, p. 86.

20. N. Dobrescu, *Fragmente*, p. 29.

21. D. Prodan, *op. cit.*, p. 232.

22. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 232.

23. *Ibidem*, p. 202.

îndreptat împotriva conținutului și formelor credinței ortodoxe, care devenise pentru românii ardeleni «legea neamului», adică o trăsătură a etnicului românesc²⁴

Sacrificiul unor ierarhi, care nu și-au preocupat propria lor viață și atașamentul profund al poporului față de legea străbună, a împiedicat realizarea acestor deziderate care, sub veșmîntul culturii, veneau să strice credința părintească. Una din aceste jertfe este mitropolitul Sava Brancovici, despre care fratele său cronicarul Gheorghe Brancovici scrie următoarele: «Pentru că n-au vrut să se plece după eresurile lor, s-au învrednicit a primi nu numai sudalme și bănuiale, ci încă închisori și munci de la ereticii acestei țări, care numai pentru adevărata credință, cu buna nădejde spăseniei fiind, foarte bucuroși le aștepta întru toată viața lui. Și așa cu boala muncilor dîndu-și sufletul în mîinile lui Dumnezeu, dintru această lume s-au petrecut la strămoșii sfinției sale»²⁵. Iar mărturia cronicarului sas din Sibiu, Gh. Hanner, este cu atît mai elocventă cu cît apare spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, cînd dominația principilor calvini se îndrepta spre asfințitul ei. Mărturia aceasta reprezintă un adevărat elogiu la adresa statorniciei românilor ardeleni în legea părinților lor: «Românii, măcar de se făgăduiau ascultători superintendentului calvinesc, tot credința și legea cea părintească n-o părăseau, nici cuprindeau înnoirile calvinești, ci pururea se scîrbeau de acelea»²⁶.

Într-un sinod la Alba Iulia, în februarie 1697, mitropolitul Teofil prezintă un adevărat tablou al mijloacelor de prozelitism inițiate de principii calvini și a suferințelor îndurate de români pentru apărarea credinței lor. «S-au silit ereticii, spune el, prin cărțile lor să infecteze religiunea Bisericii Românești, iar prin cele tipărite în limba românească voiau să tragă pe nesimțite pe români de partea lor. Apoi au ordonat și au impus clerului român să publice în Biserică și să învețe poporul că icoanele sînt niște ornamente ale bisericilor și ale caselor. Oamenii nu sînt datori de a observa posturile miercurea și vinerea și cele de peste an. Au orînduit vizitatori eretici, care să intre în casele tuturor românilor și să viziteze dacă ei gătesc bucate cu carne în zilele oprite de post. Calvinii, prin diferite mijloace, sileau pe români să îmbrățișeze unirea cu dogmele lor. Dădeau mari prerogative preoților și altor români care îmbrățișau învățăturile lor. Pe predicatori și pe superintendenții calvini îi puneau mai mari peste mitropolit și clerul român. Nici un ordin sau dispoziție a acestora din urmă n-avea valoare fără aprobarea celor dintîi. Chinuiau pe românii tari în credință, cum s-au făcut cu Sava Brancovici»²⁷.

Făcînd un bilanț al perioadei, de aproape două secole, de prozelitism calvin, se poate spune că în pofida eforturilor depuse de principii calvini, Reforma n-a obținut cuceriri adînci și durabile în rîndurile românilor din Transilvania. Disprețul manifestat de stăpînitorii calvini înșelați în speranțele de ridicare socială, dar mai ales devotamentul românilor pentru apărarea legii părintești, care dobîndea și aspectul de păstrare a ființei naționale, au constituit tot atîtea obstacole în calea expansiunii calvine. Pozitiv, Reforma a promovat introducerea limbii naționale în Biserică, a întărit recunoașterea unei episcopii românești din partea guvernului ardelean²⁸ și a subliniat aspectul național al Ortodoxiei. Negativ, a amăgit, prin

24. D. Prodan, *op. cit.*, p. 81.

25. «Revista critică literară», Iași, 1893, p. 393.

26. M. Klein, *Istoria Românilor*, ms. vol. IV, la St. Meteș, *op. cit.*, p. 204.

27. St. Meteș, *op. cit.*, p. 325.

28. D. Prodan, *op. cit.*, p. 87.

diferite momeli, o parte din preoțime²⁹ și a desprins încă un lot din nobilimea română³⁰. Cu toate acestea, Reforma a rămas în general, în privința cuceririlor ei, neesențială, superficială și nestatornică în rîndul românilor. Marea masă a poporului român, cu toată stăruința cercurilor calvine stăpînitoare, a rămas — și acesta este esențialul — statornică în legea strămoșească³¹.

*

În toamna anului 1687, Transilvania a fost cucerită de austrieci. La 9 mai 1688, ea a trecut sub stăpînirea politică și administrativă centrală a împăratului Leopold din Viena, devenind o provincie exploatată statornic de Casa de Austria. Ne aflăm la începutul perioadei care avea să pună la încercare cruntă Biserica Ortodoxă Română din Ardeal.

Instaurarea stăpînirii austriece asupra Transilvaniei deschidea catolicismului perspective noi de acțiune pentru realizarea scopurilor mai vechi, împiedicate de Reformă. Trebuie ținut seama de faptul că absolutismul habsburgic s-a folosit de catolicism ca de un cheag spiritual care să confere imperiului său, alcătuit dintr-un conglomerat pestriț de popoare, un caracter mai unitar. De la început, noii stăpîni ai Transilvaniei au fost convinși că dominația lor asupra acestei noi posesiuni se va întări numai în măsura în care catolicismul va dobîndi un rol preponderent³². Printre religiile recepte, recunoscute prin diploma leopoldină din 1691, catolicismul deținea însă poziția cea mai slabă. De aceea politica austriacă a căutat să confere catolicismului ponderea dorită, orientîndu-se în două direcții: să reducă progresiv privilegiile largi de care se bucurau protestanții și să atragă pe români la uniație.

Primul obiectiv l-au realizat destul de repede, prin înlăturarea cancelarului Bethlen, judecat ca răzvrătit din cauza politicii sale care pleda pentru independența Transilvaniei, prin înfrîngerea răscoalei provocată de catolicul Rakoczy și prin eliminarea tuturor dușmanilor calvini care stăteau în calea planurilor habsburgice³³.

Pentru înlăturarea celui de al doilea obiectiv, s-a apelat la iscusința de natură politică și misionară a iezuiților, care însoțeau armatele austriece sub numele de «missiones castrenses»³⁴. Trăgînd învățăminte din experiența anterioară a catolicismului pe plaiurile transilvănene, din experiența Reformei și din experiența de atragere a rutenilor la uniație, misionarii catolici au pornit la acțiune cu mai multă prudență. Încă din 1699, Congregația «De propaganda fide» își instruia misionarii pentru Răsărit ca în acțiunea lor să facă distincție între cele ce țin de credință sau de dogmă și cele ce țin de ritul sau disciplina bisericească. Credința trebuie să fie aceeași, riturile pot diferi după Biserici. Unitatea credinței trebuie să se sprijine pe această varietate a riturilor. Misionarii aveau datoria să vestească celor ce vor trece la unire că Biserica Romană nu vrea să le schimbe ritul³⁵. Atenția trebuie să se îndrepte mai întîi spre cîștigarea preoților la unire și apoi, prin luminarea treptată, și a poporului, dar nici preoții să nu fie obligați

29. *Ibidem*, p. 94.

30. *Ibidem*, p. 83.

31. *Ibidem*, p. 83.

32. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, vol. I, Sibiu, 1920, p. 2.

33. *Ibidem*, p. 128.

34. D. Prodan, *op. cit.*, p. 117.

35. *Ibidem*, p. 118.

să primească totul de la început, ci numai cele patru puncte care, după Sinodul de la Florența (1439), constituiau diferența esențială între Catolicism și Ortodoxie. Ca un element nou, care venea să facă unirea și mai atractivă în rîndul ortodocșilor, încă din 1692 împăratul Leopold declara, prin patentă imperială, că toți cei de rit grecesc uniți cu Biserica Romană trebuie să se bucure întru totul de scutirile și privilegiile de care se bucură fețele bisericești și lucrurile credincioșilor Bisericii Romane de rit latin³⁶. Se căuta să se profite de situația de inferioritate în care se afla poporul român atît sub aspect social — lăsat în afara staturilor legal recunoscute cît și religios, Ortodoxia nefiind considerată ca religie receptă.

Unirea s-a făcut în etape, pe baza unor documente falsificate. Primele documente care vorbesc de începutul uniației în Transilvania au apărut în cursul anului 1697. Este vorba, mai întîi, de trei procese verbale ale unui Sinod în care s-ar fi adoptat unirea, la începutul anului 1697, dar fără să se fi descoperit vreodată originalele lor în limba română sau latină; apoi de o rezoluție de unire, din 21 martie 1697, semnată de «episcopul» Teofil, de asemenea fără text original; și, în fine, de o adresă către cardinalul Kollonitz, din 10 iunie 1697, cu semnătura aceluiași vlădică Teofil și a 12 protopopi, prin care i se aducea la cunoștință primirea uniației. Semnăturile de pe acest document sînt autentice, dar textul este opera unui plastograf. Se vede că textul adresei a fost adăugat pe o coală luată din dosarul vreunui sobor anterior, care întrunise azeziunea celor 12 protopopi semnatori³⁷.

În ceea ce privește actul de unire întocmit sub păstorirea mitropolitului Atanasie, la 1700, semnat de 38 de protopopi, se știe că textul latin are un alt conținut decît cel românesc. Astfel, în timp ce textul românesc original nu menționează nici chiar «recunoașterea pontificelui roman», versiunea latină afirmă că semnatarii se obligă să admită «toate cîte le admite Biserica Romano-Catolică (...) și mai ales cele patru puncte» deosebitoare.

Uniația nu s-a realizat din trebuințe de ordin spiritual ale românilor, ci din considerente politice, preoții fiind ademiniți cu trecerea lor din rîndul iobagilor la starea socială a credincioșilor ce aparțineau religiilor recepte. Că nu s-a efectuat din motive de ordin spiritual o dovedește cu prisosință grija semnatarilor, care au ținut să menționeze pe actele de unire cuvinte ca acestea: «Însă într-acest chip ne unim și ne mărturisim mădulări sfintei catolicești biserici a Romei, cum pre noi și rămășițele noastre din obiceiul Bisericii noastre a Răsăritului să nu ne clătească, ci toate țărămoniile, sărbătorile, posturile, cum pînă acum și de acum înainte să fim slobozi a le ținea după călindarul vechi (...). Iar de nu ne vor lăsa pre noi și pre rămășițele noastre într-această așezare, pecetile și iscăliturile noastre care am dat să n-aibă nici o tărie»³⁸ (pe care iezuiți: nu le-au mai inclus în versiunea latină a textului).

Că s-a înfăptuit din considerente materiale o dovedește mărturia iezuitului Kapi, care spunea în 1701 că nu poate avea încredere în vlădica Atanasie, «care nu de la sine se îndeamnă la unire, ci din nădejdea unui cîștig vremelnic. sau mărturiile superiorului iezuiților din Alba Iulia, care învinuia preoțimea româ-

36. *Ibidem*, p. 119.

37. Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 9-10, p. 865-880.

38. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, I, p. 464-467.

nească unită, mai târziu, «că nu e condusă de principii supranaturale, ci de necesități trecătoare»³⁹. Rîndurile trimise de iezuitul Kofi cardinalul Kollonitz, primatele Ungariei, la 1701, sînt tot atît de edificatoare: «Căci românului care n-are aplecare spre această unire și care speră oarecare comoditate materială din simularea unirii cu păstrarea schismei, *niciodată nu-i voi crede că va fi cu adevărat unit, oricît s-ar jura să fie*»⁴⁰.

Reacția împotriva unirii a venit din direcții diferite. Au protestat împotriva ei staturile transilvănene care își vedeau amenințată situația lor privilegiată, cu deosebire în urma celei de a doua diplome leopoldine din 1701 care prevedea printre altele că «și mirenii și cei care de stare plebeie (dintre românii uniți) să fie număidecît cuprinși în statul catolic (...) și reasezați în rîndul celorlalți fii ai patriei»⁴¹ (ceea ce nu s-a aplicat niciodată). Încă din 23 noiembrie 1698, dieta ardeleană hotărîse să ceară împăratului «să nu acorde «nobilimii române» libertate mai mare decît a avut pînă acum, căci aceasta ar fi spre batjocura, prejudiciul și marea întristare a celor trei națiuni. Înaintașii n-au recipiat niciodată acea națiune și pe preoții ei, și cu atît mai puțin i-au făcut părtași pe români și pe preoți la aceeași libertate»⁴². Catolicul Mihail Cserei scria, la rîndul său, că «nu le plăcea nici dintre domnii papistași la mulți, pentru că vedeau că e spre răsturnarea libertății (?) întregii țări a așeza în rîndul celorlalte stări acea streină și netrebnică națiune română pe care țara a tolerat-o pentru interesul public». Interesantă concepție despre libertate! Românii erau liberi doar să muncească, iar ceilalți erau liberi să profite nestînjiți din roada trudei lor.

Intervenea apoi, tot ca reacție, frîna Ortodoxiei întregi și a Ortodoxiei din Țara Românească și din Moldova, de atîtea ori încercată. Patriarhul de Constantinopol, cel de Ierusalim și mitropolitul Țării Românești l-au excomunicat pe Atanasie în numele arhierilor răsăriteni⁴³. Era un semnal de alarmă pentru întreg poporul român dreptcredincios din Transilvania. S-au ridicat împotriva uniației chiar preoții din Transilvania, cei mai mulți neuniți. «Noi ținem întru totul de credința noastră românească, credința grecească, răspund cei din Hațeg, căci în aceea ne-am găsit»⁴⁴. Își face auzit glasul și un nobil român, Nagszegi, care îi face mitropolitului Atanasie un adevărat rechizitoriu, spunîndu-i «că n-ar fi avut voie să se unească în numele tuturor românilor, ci numai în al celor prezenți»⁴⁵. De asemenea, marele negustor Peter Ianoș din Sibiu adresează lui Atanasie, încă pe cînd acesta se afla la Viena, avertismentul că «nu va trăi ani mulți în cazul în care va îndrăzni să rupă vreo pecete a legăturii... Iară legea, au bună au rea avem, nimica nu vom mișca, nici avem a primi mai mult, pînă nu va fi cu voia și a tuturor mirenilor, nu numai a popilor. Iar de primești sfinția ta și popii, numai voi să fiți, iar noi nu vom fi»⁴⁶.

Dar reacția cea mai puternică a venit din partea poporului însuși. Ea a venit mai târziu, dar cu atît mai susținută, mai neînfrică, mai neabătută. Poporul trebuie să fi fost nedumerit, neinformați la început. Neinformați îndeajuns trebuie

39. «Colecția Rosenfeld», la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, p. 5.

40. Nic. Milles, *Symbole ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis*, vol. I, Oeniponte, 1885, p. 266.

41. *Ibidem*, p. 295—296.

42. D. Prodan, *op. cit.*, p. 125.

43. *Ibidem*, p. 132.

44. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 17.

45. *Ibidem*, p. 37.

46. *Ibidem*, p. 45.

să fi fost chiar preoții: actele de unire le semnaseră doar protopopii, și nu toți. Preoții români urmau să-și dea adeziunea prin semnături individuale și apoi să cîștige și pe credincioși. Agitația pornită prin preoțime trebuia să se propage și în țărănime, care e atît de atentă cînd e vorba de o schimbare în credința sa. Făcuse doar o lungă experiență cu calvinismul. Preoțimea era ispitită cu promisiuni de ridicare și era gata de convins poporul că aceasta nu aducea nici o schimbare în «legea sa», cum vor fi încercat protopopii sau preoții cîștigați pentru unire să-i convingă⁴⁷. La început domnea o atmosferă de dezorientare; pe măsură însă ce pătrundea în conștiința poporului ideea că uniația venea să strice legea strămoșească, în aceeași măsură creștea și hotărîrea acestuia de a-și apăra credința neamului.

Mărturiile destinate să dovedească atitudinea ostilă a poporului român față de uniație sînt nespuse de numeroase. Iată cîteva dintre ele: În comitatul Albei de Jos, marea majoritate a românilor au declarat, după actul formal al unirii, că «mai bine mor cu toții, decît să îmbrățișeze unirea»⁴⁸. În Veștem au replicat că «mai curînd își iau lumea în cap (...) decît să atîrne de preoții uniți»⁴⁹. După vestirea proclamației, cei din Vaida Rece (Țara Oltului) au ripostat în felul următor: «Înțelegem, dar de preoții uniți nu ne ținem»⁵⁰. Românii din Lisa, Voivodeni și Sîmbăta de Jos au arătat că «în privința religiei nu le poruncește nimeni, nici crăiasa și nici altcineva»⁵¹. Credincioșii din Bucium s-au declarat gata să lase biserica lor uniților, dar «mai bine se pustiesc și se pribegesc, decît să țină de preotul unit»⁵². «Să păzească ei pereți de piatră, au spus și cei din Copăcel, dar ei cu uniții nu vor umbla la biserică»⁵³. Un român i-a arătat unui funcționar din Sibiu că «e dispus să-și lase cojocul de pe el, dar nu are decît un suflet pe care îl păstrează pentru Dumnezeu și nici o putere omenească nu-l poate îndoi»⁵⁴. Comunitatea din Vinț a declarat, la rîndul ei, că «nu poate să se despartă de preoții lor pentru a sprijini pe alții uniți, ci mai bine vor muri, ca să-și dovedească astfel stăruința neclintită în vechea lor credință»⁵⁵ etc.

Cu toată tactica abilă a iezuiților și a sprijinitorilor lor, care au crezut că pot amăgi poporul românesc din Ardeal prin concesiile de a le păstra ritul, întreaga Transilvanie, de la un capăt la altul, răsuna de proteste. În fața obstacolelor ne bănuite, stăpînirea recurge, după împrejurări, fie la concesiile meșteșugit ticluite ca să nu fie respectate, fie cel mai adesea la represiune. Astfel, sînt răpite bisericile ortodoxe pentru ca cei neuniți să nu aibă putința de a-și săvîrși cultul: «Că trăim, spun românii din Dobra, fără de preot, fără de biserică și fără de lege și mor oamenii neîmpărtașiți și nespovediți (...) și pruncii rămîn nebotezați»⁵⁶. Preoții «ortodocși», jefuiți de averi, supuși la dări grele, erau aruncați prin închisori cu scopul «de a se extirpa cu totul acești oameni răi ce tulbură poporul»⁵⁷. Într-o petiție adresată mitropolitului Nenadovici, în 1757, românii arătau că «unii dintre preoții arestați au fost ferecați în lanțuri, doi cîte doi, ca vitele, iar femeile și copiii lor s-au prăpădit de foame și de frig»⁵⁸. Mînați de nevoi, românii erau obligați, în aceste împrejurări, să-și hirotonească preoți în Țara Românească sau.

47. D. Prodan, *op. cit.*, p. 132.48. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 158.49. *Ibidem*, p. 157.50. *Ibidem*, p. 158.51. *Ibidem*, p. 158.52. *Ibidem*, p. 159.53. *Ibidem*, p. 159.54. *Ibidem*, p. 161.55. *Ibidem*, p. 162.56. *Ibidem*, p. 212.57. *Ibidem*, vol. II, p. 63.58. *Ibidem*, p. 17.

la Carloviț, dar Curtea de la Viena, ca să le zădărnicească și această posibilitate, hotărăște la 5 mai 1756 ca nimeni să nu mai îndrăznească a recurge la mitropolitul de la Carloviț sau la alți episcopi dinafară»⁵⁹. Dispoziția cuprindea și intenția ascunsă de a tăia legăturile întreținute de ortodocși cu românii din Țara Românească și din Moldova⁶⁰. Rezistența credincioșilor români, care nu voiau cu nici un chip să frecventeze bisericile uniților, a determinat stăpânirea să recurgă la armată pentru a-i obliga să ia parte la slujbe. În vinerea Paștilor din anul 1757 în comunele Lăscior, Jina, Poiana, Sibiel și Săsciori au sosit 36 soldați imperiali care au obligat pe oameni, cu de-a sila, «să ia paști de la popii cei uniți»⁶¹. Pe cei dârji, pricepuți și curajoși dintre luptătorii români pentru legea lor străbună, asupritorii i-au aruncat în închisori, ca cea de la Kuffstein din Tirol, de unde unli ca Oprea Miclăuș și Popa Măcinic din Sibiel, arestați la Viena în 1750, n-aveau să mai vadă lumina zilei, împodobindu-se cu cununa muceniei. O petiție a românilor din 1757 adresată aceluiasi Nenadovici dă o mișcătoare expresie suferințelor îndurate de români pentru legea lor: «Dar atîta pedeapsă ce ni s-a venit nouă pentru legea noastră cea grecească, nici de mult, cînd au fost împărații cei răi, Maximilian și Dioclețian, încă n-a fost cu mai multă răutate pentru lege cît fac aceștia în vremile de acum cu noi. Că a venit acea vreme, care ne-am dus la mormînturile morților și am zis: ieșiți morți din groapă să intrăm noi cei vii, că nu mai putem răbda pedepsele ce ne vin de la popii cei uniți și de la domnii țării. Că toate temnițele au umplut cu noi, pentru legea noastră cea grecească și atîta ne-au prădat că nu știm cu ce o să plătim porția împăratului de prada lui»⁶².

Pe fundalul acestor stări de fapte care făceau ca unirea să fie mereu nesigură, a fost suficient să apară scînteile lansate de Visarion Sarai, Inocențiu Micu Klein sau Sofronie de la Cioara, pentru ca întreaga operă, pregătită cu grijă și tenacitate de cei interesați, să se prăbușească asemenea unui castel din nisip. Afirmările lui Visarion, care spunea prin 1744 că «cei ce s-au unit și-au vîndut sufletele»⁶³, cele ale lui Klein, care se întreba că «dacă toate cîte s-au făgăduit românilor uniți nu s-ar dobîndi, mai voiesc ei să țină unirea sau să leapădă de ea?»⁶⁴, și ale lui Sofronie la 1759, după care «toate neamurile au legea lor și au pace în legea lor»⁶⁵ sau că Viena «ar fi lăsat fiecăruia libertatea să-și aleagă legea sa»⁶⁶, au aprins în sufletul poporului conștiința nedreptăților la care era supus și l-au mobilizat la luptă revendicativă, atît pe plan religios cît și pe plan politic și național. Biruința Ortodoxiei la Hălmagiu (1754) și eliberarea lui Sofronie din mîinile soldaților care îl arestaseră au sporit treptat încrederea românilor în forțele lor. Se făceau simțite din ce în ce semnele unei revolte generale ardelenice îndreptate împotriva unirii. În Orlat, comună între Sibiu și Săliște marea majoritate a țăranilor se declarase din nou ortodoxă la 1758, iar în toamna aceluiasi an preoții uniți din Săcel au fost scoși din biserică⁶⁷.

Într-un memoriu adresat Congregației nobililor din județul Hunedoara, moții din Zarand arătau cu fermitate că a venit timpul de a-și face singuri dreptate: «Sîntem gata la toate (la orice contribuție), dar religia nu ne-o părăsim pînă cînd trăim. Toate neamurile își au legea lor și trăiesc în pace în legea lor (...). Iar noi sîntem prizonieri neîncetat pentru legea noastră. De ce nu ne dați pace să ne odih-

59. *Ibidem*, p. 65.60. *Ibidem*, p. 63.61. *Ibidem*.62. *Ibidem*.63. *Ibidem*, vol. I, p. 138.64. *Ibidem*, p. 135.65. *Ibidem*, vol. II, p. 157.66. *Ibidem*, p. 157.67. *Ibidem*, p. 125.

nim? De ce să dăm uniților bisericile pe care bieții de noi le-am zidit cu cheltuiala și cu mâinile noastre? Nu, niciodată, pînă ce sîntem vii! (...). Prea de ajuns ne-am rugat cu toată cuviința și n-am primit nici un răspuns (...). Măriile Voastre, nici noi nu sîntem ca vitele, cum credeți, ci avem Biserica noastră. Iar bisericile nu de aceea sînt clădite ca să rămînă goale, și nici noi nu ne vom mai închina în grajduri, *ci ne vom duce la biserici*, ca să ne rugăm acolo și să nu rămînă goale!»⁶⁸ Iar episcopului unit Petru Aron, refugiat de teama mîniei generale la comandantul militar din Sibiu, poporul îi trimite, din tabăra de la Zlatna, o scrisoare de amară înfierare: «ca să ne înțelegi mai limpede că de cînd ne cîrmuiești aproape că ne-ai prăpădit; dacă vei încerca din nou, unul din noi trebuie să piară»⁶⁹. Din cauză că a ridicat antimisele ca să împiedice pe ortodocși să săvîrșească sfînta liturghie, Petru Aron e considerat drept «dușman al legii grecești», pe care caută să o nimicească «ca împărații păgîni»⁷⁰. Chiar împărăteasa Maria Tereza a trebuit să recunoască în rescriptul din 1760 că «mulțimea a fost tratată în acel principat al nostru cu moartea și cu alte mijloace de cruzime pentru religia neunită de rit grec»⁷¹.

Constrînsă pe de o parte din cauza unui război cu Prusia, iar pe de altă parte datorită situației explozive din Transilvania, care putea să ia o întorsătură neplăcută pentru autorități, Curtea din Viena a fost obligată să dea Decretul din 13 iulie 1759, prin care se numea pe seama Transilvaniei un episcop (exempt) pentru ortodocșii neuniți, făgăduind și mijloace mai blînde în tratamentul românilor. Datorită acestor împrejurări, românii au devenit stăpînitori ai Ardealului, pe timp de un an. Sinodul de la Alba Iulia ținut sub Sofronie și revendicările formulate la 14 februarie 1761 constituie una dintre cele mai glorioase pagini ale Ortodoxiei și ale poporului român din Transilvania. Decretul în cauză a constituit de bună seamă o manevră a diplomației habsburgice care voia cu orice preț să cîștige timp, dar reprezintă în același timp și o înfrîngere a ei. Metoda politicii habsburgice în problema «unirii» a fost aceea de a face doi pași înainte și unul înapoi, cu consemnul ca acest ultim pas să nu se mai efectueze. De data aceasta au fost obligați să-l facă sub două aspecte: recunoscînd un nou episcop ortodox, în locul celui trecut la uniație, și renunțînd la iluzia deșartă că poporul român din Transilvania ar fi acceptat uniația.

În încercarea disperată de a salva unirea de la un faliment total, casa de Habsburg trimite în Transilvania, în vara anului 1761, pe generalul Buccow cu 10—12 mii de soldați. Dacă uniația a supraviețuit după 1761 în rîndul poporului, aceasta se datorește numai lui Buccow. Pe bună dreptate, acesta poate fi considerat drept ctitor al uniației din Transilvania. Tactica adoptată a fost destul de abilă. Mai întîi, ca să dobîndească controlul asupra situației turbulente din Transilvania, contracarează influența lui Sofronie asupra poporului, prin intermediul noului episcop, Dionisie Novacovici, supus directivelor Vienei. «Vă rog să-mi permiteți, se adresa Buccow împărătesei Austriei, să introduc pe episcopul Dionisie peste tot în principat (...) și anume cît mai repede, ca să pun capăt dezordinilor viitoare ale valahilor, prin stabilizarea unei căpetenii spirituale care apoi să țină în ordine pe supușii săi și în special să se opună autorității mereu crescînde a lui Sofronie în acest popor; este cu adevărat timpul să se procedeze așa, *căci altfel nu se mai salvează nimic din unire*, cu toate mijloacele întrebuintate, pe care desigur nu le cruț

68. *Ibidem*, p. 157—158.69. *Ibidem*, p. 161.70. *Ibidem*, p. 161.71. *Ibidem*, p. 119.

și de care poate să dea mărturie întreaga țară, *căci așa de tare și de greu n-am mai lucrat niciodată, aceasta trebuie s-o recunosc*⁷².

În al doilea rând, a procedat la «dezmembrarea legii». Rostul ei a fost de a trece în rândul uniților, în mod samavolnic, o parte din populația română din regiunile în care mișcarea lui Sofronie nu se întinsese, deși aceștia n-au fost niciodată uniți. Astfel, pe temeiul unei declarații semnată de zece români, momiți de preoții uniți, 47 de comune din județul Bistrița au fost declarate drept unite. Protestul populației a fost înecat în sânge⁷³. De asemenea, din ordinul lui Buccow, au fost distruse cu tunurile numeroase mănăstiri, mai ales în Țara Oltului, fiind considerate drept fortărețe de rezistență ortodoxă.

Cu toată teroarea dezlănțuită de Buccow, rezultatul «dezmembrării» a constituit un eșec răsunător pentru opresori. Din 152.886 de familii de români, comisia de dezmembrare de la Sibiu a declarat 25.174 familii unite, față de 127.712 familii de ortodocși. Dar în timp ce uniții dispuneau de 2.238 familii de preoți, ortodocșii aveau doar 1.380 familii de preoți.

Contingentul de uniți va fi îngroșat ulterior tot prin mijloace represive. Teroarea asupra țărilor se lovește mereu însă de rezistența românilor ortodocși din Transilvania. «Preoții uniți umblă cu soldați, spunea Halmagy, la 16 iunie 1763, bat pe românii care nu sînt uniți; aceștia fug în munți, dar de lege nu se lasă»⁷⁴.

Un alt mijloc de a face pe români să accepte uniația a fost înființarea regimentelor grănicerești în Bistrița-Năsăud și în sudul Transilvaniei. În raportul său, generalul Ziskovici recunoaște că țăranii români nu sînt dispuși să se înroleze în unitățile grănicerești, deoarece se tem că vor fi siliți să îmbrățișeze unirea⁷⁵. Cei care s-au opus înrolării în regimentele de grăniceri au fost dislocați. Mulți dintre ei au trecut în Țara Românească. În Tohan n-a mai rămas decît un singur om⁷⁶.

Șubrezenia acestor metode s-a dovedit din nou la 8 noiembrie 1771, în urma Edictului de toleranță dat de Iosif al II-lea, sub înrîurirea epocii luminate. Țăranii din ținuturile Hațegului și Făgărașului, deși încorporați în armata stăpînitoare, s-au întors în masă la Ortodoxie.

Apoi uniții, la rîndul lor, n-au putut uita că au fost smulși din trupul Ortodoxiei românești. Samuil Micu, spre exemplu, scrie cu respect și stimă despre ortodocși, se întâlnește des cu fruntașii lor, îi stimulează în conștiința națională, îi îndeamnă să înlăture ierarhia sîrbească și să ceară episcop român, el însuși fiind acuzat că vrea să revină la Ortodoxie⁷⁷. La 1798, cînd s-a încercat reunirea celor două Biserici românești din Transilvania, Aron Budai, fratele lui Budai Deleanu, într-o adunare a protopopilor neuniți, prezenta separarea românilor pe plan religios ca operă a celorlalte neamuri: «Neamurile împrejurte cu sfaturi înșelătoare întru sine i-a despărțit. Și (cu) așa de străine sfaturi pînă astăzi adăpați fiind, învrăjbiți au rămas». De aceea, numele de unit, neunit sau schismatic «acestea toate de tot să se șteargă și să se publicăluiască peste toți rumânii de legea grecească pravoslavnică și într-o nație primită»⁷⁸.

72. *Ibidem*, Anexa 51, p. 365.

73. *Ibidem*, p. 362.

74. *Monumenta Hungariae Historiae Scriptores*, vol. 38, Budapesta, 1906, p. 78; la St. Metcș. *Lămuriri nouă privitoare la revoluția lui Horia*, Sibiu, 1935, p. 6.

75. Carol Gölner, *Din lupta țăranimii române și săcuiești împotriva înființării graniței militare, 1762—1765*, București, 1963.

76. *Ibidem*.

77. D. Prodan, *op. cit.*, p. 200.

78. Ioan Lupăș, *O încercare de «reunire» a bisericii românești din Ardeal la anul 1798*, Arad, 1913.

Legătura strămoșească dintre ortodocși și uniți era atât de puternică, încât episcopii celor două Biserici românești din Transilvania au apărut pe Cîmpia Libertății de la Blaj, la 1848, braț la braț, în fața mulțimii. Însuflețiți de acest gest, simbol al solidarității religioase și naționale, poporul adunat la Blaj a cerut ștergerea uniației și restaurarea vechii mitropolii ortodoxe a Transilvaniei. Datorită înțelepciunii lui Andrei Șaguna, mitropolia a fost înființată la 24 decembrie 1864, dar numai pentru ortodocși. Era totuși o victorie a ortodoxiei transilvănene, care a dat uniaților noi imbolduri pentru apărarea patrimoniului religios străbun, amenințat de noi primejdii.

Într-adevăr, îngrijorată de semnele care arătau șubrezenia uniației, Biserica Romano-Catolică a întreprins felurite măsuri pentru consolidarea ei. S-a înființat, mai întâi, la 12 decembrie 1850, o mitropolie unită dependentă de papă, menită să asigure un control mai eficace asupra bisericii unite din Transilvania. Simion Eărnănuțiu protestase împotriva unui astfel de proiect, încă din anul 1848, spunînd că: «Biserica Română, fără distincție de confesiune, să fie și să rămână liberă, independentă de orice altă Biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte Biserici din Transilvania»⁷⁹.

Apoi, prin mijlocirea Sinoadelor uniate de la 1872 și 1882 și prin încălcarea condițiilor specificate în actul de unire de la 1700, s-au impus uniaților toate dogmele catolice, căutîndu-se a se crea astfel deosebiri doctrinare între ei și ortodocși. Conștienți de atentatul care se săvîrșea împotriva moștenirii străbune, chiar uniții au ripostat cu tărie. Astfel, animat de convingeri asemănătoare, mitropolitul Iosif Vancea s-a dus la Roma, în 1886, pentru a pleda în favoarea statului de autonomie de care s-a bucurat Biserica unită transilvăneană. Contele Ioan Lonyay, comitele Maramureșului, comentînd, într-o scrisoare adresată premierului său, această călătorie, acuza pe Vancea că vrea «să obțină aprobarea papii ca să dea provinciei metropolitane condusă de el o direcție strict naționalistă, sub pretextul că acesta ar fi unicul mijloc eficace pentru a o apăra împotriva Ortodoxiei. Aceasta nu este însă în interesul catolicismului, fiindcă episcopii români nu vor să știe de catolicism decît numai atunci cînd este vorba de interesele lor naționale și materiale (...). Împrejurarea că un mitropolit nu poartă paliiu latin ci barbă, că în noul Șematism al Provinciei metropolitane a fost înlocuită limba latină cu cea română, că în noua ediție a Liturghierului de la Blaj s-a întrebuintat o limbă asemănătoare aceleia în care sînt scrise cărțile bisericești ortodoxe, sînt semne incontestabile de îndepărtare de catolicism, într-o măsură așa de mare, încît într-o bună zi va fi de ajuns să-și schimbe titulatura spre a deveni mitropolit ortodox»⁸⁰.

În fine, în martie 1912, a apărut bula papală «Christi fideles Graeci», prin care se înființa Episcopia greco-catolică de Hajdudorog, de formă cu limba liturgică vetero-greacă, dar de fapt cu limba liturgică maghiară. Împotriva acestei hotărîri luată pe ascuns, care amenința datinele ortodoxe și ființa națională a românilor

79. V. T. Păcășan, *Carlea de Aur*, vol. I, Sibiu, 1904, p. 330, 331.

80. «Istoria Bisericii Române», Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1958, p. 545-546.

din Transilvania, s-a ținut la Alba Iulia, la 29 mai 1912, o mare adunare de protest, cu peste zece mii de participanți, la care s-a adăugat și un grup de intelectuali ortodocși români, în frunte cu Vasile Goldiș. Încredințați mai mult ca oricând de substratul anti-ortodox și anti-național conferit uniției de protectorii ei străini participanții la această adunare au izbucnit pentru prima oară în strigătul plin de revoltă: «Ruptu-s-au pecețile»⁸¹. Doar memoriile energice ale episcopilor uniți adresate Vaticanului și intervenția personală, la Roma, a episcopului Demetriu Radu și a preotului Dr. Vasile Lucaci au reușit să determine Vaticanul, în toamna anului 1913, să promită revizuirea bulei respective. Dar revizuirea făgăduită s-a amânat mereu.

Confrunțați de astfel de primejdii, uniții au ajuns la concluzia că drama religioasă și națională pe care o trăiau de peste două secole se putea rezolva numai în condițiile instaurării stăpînirii românești în Transilvania. De aceea, alături de ortodocși, ei au militat din tot sufletul pentru înlăptuirea actului istoric de la 1 decembrie 1918, cînd Transilvania s-a unit pentru totdeauna cu România.

Constituția din 29 martie 1923 ar fi putut prilejui rezolvarea situației religioase a românilor din Transilvania, în vederea contopirii lor într-un organism bisericesc⁸². Dar și de data aceasta Vaticanul, cu concursul suveranului român din acea vreme, a reușit să zădărnicească revenirea la Ortodoxie a românilor din Transilvania. Prin intermediul Concordatului încheiat cu Statul român în 1929 — concordat care, printre altele, reprezenta și o încălcare a suveranității țării —, Vaticanul dobîndea drept de îndrumare și control asupra Bisericii unite, avînd astfel posibilitatea nu numai să împiedice apropierea dintre uniți și ortodocși, dar chiar să caute să înăsprească raporturile dintre ei.

*

Făcînd unele constatări asupra unițiilor, la sfîrșitul secolului trecut, Nicolae Densușianu a scris următoarele: «Biserica Română rămase (după unirea cu Roma) numai Biserică tolerată, națiunea română o națiune fără drepuri politice, preoții uniți iobagi ai nobililor, fără privilegii și fără venituri, poporul fără reprezentanți în Camera Transilvaniei (...). Unirea cu Biserica Romei, care se făcuse din simple motive politice, nu aduse de loc rezultatele pe care le sperase mitropolitul Atanasie și clerul de la 1698. Deziluzia era mare»⁸³.

Prodot hibrid al diplomației iezuite, al presiunilor politice habsburgice și al represaliilor militare, uniția nu putea dăinui decît sprijinindu-se pe factorii care au generat-o. În momentul în care factorii respectivi nu s-au mai putut exercita, uniția a dispărut de la sine, ca un vis urît. Aceasta este explicația firească a evenimentului din octombrie 1948, cînd, în condițiile de totală independență a țării noastre, după două secole și jumătate de suferință și privațiuni, frații de neam s-au

81. *Ibidem*, p. 530.
ria, București 1884, p. 74.

82. *Ibidem*, p. 512«

83. N. Densușianu, *Revoluția lui Ho-*

reîntîlnit în Biserica strămoșilor lor. S-a realizat astfel un act de dreptate religioasă și s-a adus un omagiu românilor din Transilvania, care cu toate eforturile depuse timp de secole în exercitarea unei întreite silnicii — confesionale⁸⁴, sociale și politice, au stărut necontenit în legea străbună. Aceasta pentru că la români, după cum spunea G. Barițiu, «datinele vechi apucate, supte și prefăcute în măduvă și în sînge din veacuri și vremi au avut pururea mai adînci și mai puternice rădăcini decît la alții. Poporul român, sublinia el, a rămas neabătut în legea strămoșească»⁸⁵.

ADRIAN POPESCU

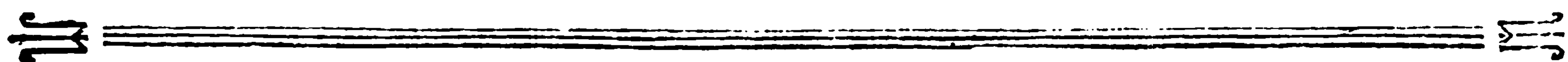
84. În Transilvania, Ortodoxia a intrat în conflict cu factorii teologici care stau la baza diviziunii creștine din Occident. Este vorba despre problema raportului dintre Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și cea a raportului dintre natură și har. În timp ce calvinismul, orientat în spiritul platonismului augustinian mai mult spre transcendent, accentuează exclusiv actul de credință (sola fide), catolicismul, sub influența aristotelică, accentuează actul de voință (doctrina despre merit). Se înclină, aproape unilateral, cînd spre factorul transcendent, cînd spre cel immanent, fără să se găsească relația ontologică reciprocă. Grația este sau suspendată în transcendent, ca în calvinism, sau imanentizată ca în catolicism (supranaturalul creat). De aici tendința de a exalta Scriptura în detrimentul Tradiției, ca în calvinism, sau a minimaliza Scriptura în profitul Tradiției, ca în catolicism. Astfel se explică faptul pentru care calvinismul, a atacat riturile ortodoxe ca să impună doctrina sa, în timp ce catolicismul a căutat să mențină riturile, ca să infiltreze prin intermediul lor inovațiile doctrinare rezultate dintr-o evoluție istorică proprie.

Ambele tentative au eșuat. S-au lovit de doctrina ortodoxă întemeiată pe întrepătrunderea ontologică dintre natură și har. Ortodoxia nu se rezumă nici la o simplă profesiune de credință și nici la o colecție de rituri independente în conținutul lor, fără rădăcini mai adînci în ființa umană.

Credința și ritul se regăsesc în unitatea energiei hărice, condiționîndu-se reciproc în ființa credincioșilor. În măsura în care cuvîntul și riturile adîncesc harul, se adîncesc și ele cu harul, ca forme prin care se manifestă narul.

Înfipte în plămada spirituală a credincioșilor, ele devin una din dimensiunile statornice ale poporului credincios, susținînd și potențînd valorile etnice. Se integrează profund în acel context de elemente specifice care alcătuiește legea strămoșească a unui popor, pe care o transfigurează și o perpetuează peste veacuri cu același conținut și cu aceleași forme care nu pot varia în ce au esențial. De aceea, G. Barițiu afirma că la români «datinele vechi apucate sînt supte și prefăcute în măduvă și în sînge din vremi și veacuri». Aceasta cu atît mai mult cu cît creștinismul românesc are o vechime de aproape două ori milenară, «mai adînci și mai puternice rădăcini decît la alții», după cum spune tot el.

85 «Foaie pentru minte, inimă și literatură», nr. 6 din 8 februarie 1843, p. 42.

ÎNCERCĂRI ȘI REVENIRI DE PREOȚI ȘI PAROHII UNITE ÎN SÎNUL BISERICII STRĂMOȘEȘTI PÎNĂ ÎN ANUL 1948

Este bine cunoscut manifestul de unire al protopopilor români din 7 octombrie 1698, prin care ei arătau limpede că se unesc cu Biserica Romei numai din considerente de ordin material («cu acelea privileghiomuri voim să trăim, cum trăiesc mădularile și popii acestei Biserici sfinte», adică Romano-Catolice). În privința dogmelor de credință și a cultului, se preciza clar că ei doreau să rămână la vechile rînduieli și datini ale Bisericii strămoșești¹.

Fără-ndoială că poporul a știut prea puțin de unirea făcută de mitropolit și de protopopi; el a rămas și mai departe în legea lui strămoșească. Încercările făcute de Constantin Brîncoveanu și de mitropolitul Teodosie, ca și acțiunea energică a credincioșilor din Scheii Brașovului de a zădărnici unirea lui Atanasie și a protopopilor n-au dus la nici un rezultat. Unirea a dăinuit timp de 250 de ani, perioadă în care au avut loc nenumărate zbuciumări și lupte între frații de același neam, precum și nenumărate încercări de revenire la legea strămoșească a celor trecuți la uniație prin siluiri și amăgire. Însuși Atanasie, chinuit de remușcări, a continuat să întrețină corespondență cu Țara Românească, respectiv cu mitropolitul Teodosie, exprimîndu-se de mai multe ori către protopopi: «Voi sînteți uniți, eu nu». Din aceste motive, iezuiții se temeau că Atanasie își va părăsi scaunul și se va refugia în Țara Românească².

Trecem peste frămîntările produse în anii 1701 și cei imediat următori, pentru a ajunge în 1707. Izbucnind atunci răscoala condusă de Francisc Rákoczy al II-lea, «curuții» săi au intrat în acest an în Alba Iulia. Rákoczy a așezat atunci ca vlădică, în locul lui Atanasie — refugiat cu trupele imperiale la Sibiu — pe Ioan Țirca. Prin 1706 acest Țirca era în Moldova, probabil în vederea hirotonirii, căci îi scria lui Rákoczy, iscălindu-se: «smerit și plecat Țirca Ion, cu voe Mării Tale Ardialului episcop românilor». Ocupînd scaunul mitropolitan din Bălgrad — sub numele de Iov — s-a primejduit întreaga operă a unirii. Dintre adepții lui Țirca cunoaștem pe protopopii Vasile, «notareșul» soborului și pe fratele său Petru din Daia. Dar, o dată cu alungarea lui Rákoczy din Transilvania, în 1711, vlădica Iov a fost nevoit să părăsească Alba Iulia, iar în locul său imperialii au așezat pe Atanasie. Astfel, această primă încercare de a reînvia vechea Mitropolie ortodoxă a Transilvaniei a rămas fără rezultat³.

Reașezat în Alba Iulia, însuși Atanasie a făcut o încercare de a lepăda unirea, în anul 1711. Prilejul era prielnic, căci muriseră în acel timp atît împăratul Leopold, cît și cardinalul Kolonici, cei care au avut rolul principal în realizarea unirii

1. N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis*, Oeniponte, 1885, I, p. 208 și 211. Dr. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, Cluj, 1940, p. 484—487.

2. Silviu Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, Sibiu, vol. I, 1920, p. 26 și 54. 3. *Ibidem*, p. 74—75.

din 1698—1701. Pe plan extern, în 1711 țarul Petru cel Mare al Rusiei începuse războiul împotriva Turciei, pentru eliberarea creștinătății răsăritene. Sub influența acestor evenimente, cei doi frați amintiți mai sus, protopopul Vasile și Petru, fac o încercare pentru înlăturarea uniației. Ei au izbutit să înduplece nu numai pe protopopi, ci pe însuși Atanasie. Soborul protopopilor care a lepădat unirea se pare că a avut loc în iunie 1711. Până în noiembrie același an putem spune că unirea cu Biserica Romei a încetat în Transilvania. Toate străduințele depuse de teologul iezuit pe lângă Atanasie au rămas zadarnice. Dar, slab din fire, în noiembrie 1711 a fost nevoit să facă o nouă mărturisire de credință în favoarea unirii, în frunte cu protopopii săi. Cei doi protopopi au fost destituiți tot atunci, într-un sobor restrâns, condus de iezuiți⁴.

Un alt moment în istoria încercărilor de refacere a unității bisericești în Transilvania a avut loc în timpul păstoririi lui Inochentie Micu. Minte luminată și adânc cunoscător al stărilor din Transilvania, vlădica Inochentie și-a dat seama că unirea de la 1698—1701 n-a adus nici un folos românilor, așa cum li se făgăduise prin diplomele împăratului Leopold: «Uniții văd că le-a mers mai bine pînă au fost schismatici, decît le merge acum, căci atunci aflau totdeauna scut atît la voievozii români, cît și la Moscova și cu sprijinul lor tot mai erau băgați în seamă, la Cutrea regească și în Principat, ori pe altă cale erau ajutați. Iar dacă li se întîmpla să nu li se facă ceva după dorință, aceasta cel puțin nu era o înjurie pentru ei, deoarece știau bine că după drept nu li se cuvine»⁵.

În 1737, fiind întrebat de președintele comisiei dietale, contele Toroczky, dacă românii mărturisesc sincer unirea cu Roma, vlădica Inochentie a răspuns: «Eu cu clerul meu cu adevărat sîntem și vom rămîne uniți, numai să ni se dea și nouă acele beneficii și imunități de care se bucură romano-catolicii». La replica președintelui că în acest caz unirea este condiționată, episcopul i-a răspuns: «Eu și clerul meu m-am unit sub condiția de a obține acele beneficii și foloase de care se bucură romano-catolicii, altminteri, dacă nu ni se dau, ne-am face chiar și turci»⁶.

Problema părăsirii uniației s-a pus deschis în Soborul mare, convocat de Inochentie Micu la Blaj, în 6 iulie 1744, la care au participat nu numai protopopii, ci și un număr de români, unii țărani uniți, și chiar ortodocși. În felul acesta, soborul a avut aspectul unei adunări naționale românești. Inochentie a expus celor prezenți toate demersurile pe care le-a făcut în cei 15 ani de vlădicie pentru cîștigarea de drepturi pe seama națiunii sale, cît și asupra neînțelegerilor întîmpinate și asupra neîndeplinirii făgăduințelor. Arată că atunci cînd cere drepturi pentru popor, în baza diplomei a doua leopoldine, i se spune că aceasta nu se găsește în arhivă; în schimb, era obligat să țină teologul iezuit, pe baza aceleiași diplome. După un raport iezuit, Inochentie ar fi pus chiar întrebarea: «dacă toate cîte s-au făgăduit românilor uniți nu s-ar putea dobîndi, mai voiesc ei să țină unirea, ori se leapădă de ea?» La această întrebare, majoritatea soborului a strigat: «nici dacă ne dă, n-o ținem».

Peste cîțiva ani, un țaran român relatea guvernatorului Ardealului că a auzit din gura lui Inochentie această declarație: «E adevărat că legea vi s-a schimbat întru

4. *Ibidem*, p. 76; Dr. Ștefan Lupșa, *Încercări de reîntregire a Bisericii române după 1700*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV, (1957), nr. 10, p. 1037.

5. S. Dragomir, *op. cit.*, I, p. 134.

6. *Ibidem*.

cîtva, dar mă voi duce eu la crăiasa; de voi izbuti, bine, dacă nu, atunci îmi voi căuta aiurea bucata mea de pîine». Ba a fost auzit chiar că vrea să treacă munții în Țara Românească, împreună cu poporul⁷.

Plecat la Viena, iar de aci la Roma, de unde nu s-a mai putut reîntoarce, Inochentie Micu a murit cu convingerea că unirea n-a fost românilor de nici un folos. Mai norocos decît el, vicarul său, protopopul Nicolae Pop din Balomir, văzînd că Inochentie este în exil, s-a lepădat de unire, a trecut munții în Țara Românească, unde s-a călugărit sub numele de Nichifor, ajungînd apoi egumen la Mînăstirea Argeș. A condus de aci lupta împotriva uniației, ajungînd pînă la Petersburg, pentru a cere intervenția țarinei Elisabeta⁸.

Samuil Micu, nepotul lui Inochentie, scria, mai tîrziu că «după ieșirea episcopului Clain din Ardeal, în popor se auzeau așa cuvinte cum că Clain pentru aceea au ieșit din țară, pentru că au văzut că unirea nu e bună și i-a părut rău că a unit atîta mulțime de suflete, din care cauză se întorceau la neunire»⁹. Protopopii, adunați în număr de 26, la Daia (Sebeș), la 22 septembrie 1747, îl îndemnau pe Inochentie să nu renunțe la episcopie, ci să facă tot posibilul ca să se reîntoarcă; dacă nu se întoarce, poporul român se leapădă de unire, strigă într-un glas că nu vrea să știe nimic de unire și de uniți¹⁰.

O acțiune intensă de revenire la Biserica strămoșească a avut loc în primăvara anului 1744, cînd a venit în Transilvania călugărul Visarion Sarai. Rezultatul propagandei sale îl recunoaște însuși episcopul Inochentie, care, la deschiderea Sinodului din 6 iulie 1744, spunea: «La îndemnul lui, în multe locuri poporul nu merge nici la biserică, nu se servește de preoții uniți, morții și-i îngroapă fără prohod și fără de mîngăierile duhobnicești, copiii și-i botează prin femei bătrîne și se întîmplă și alte daune spirituale de felul acesta»¹¹. Iar pastorul calvin Petru Bod scria că «Oriunde pătrundea faima călugărului. îmbrăcată, ca de obicei, în multe povești, românii se lepădau de unire»¹².

O lucrare apărută recent prezintă rolul lui Visarion Sarai astfel: «După Inochentie Micu, unirea, instrumentul luptei sale politice, intră într-o mare criză, e amenințată chiar să se prăbușească. Torentul popular pornit împotriva ei crește mereu, nu mai poate fi stăvilit. Unirea nu și-a împlinit promisiunile (...). Unirea, cît timp făcea promisiuni și nu cerea nici o schimbare în credință, masele au primit-o cu resemnare sau chiar cu speranțe, ori au ignorat-o. Acum, cînd dă semne de îndreptare spre catolicism, neaducînd în schimb vreo ușurare în soarta lor, e respinsă, urîită. Masele populare se leapădă de ea, își revarsă tot odiul împotriva ei. Torentul, pornind de la linia străbătută de Visarion, își lărgeste albia tot mai mult, se revarsă tot mai departe. Prin contagiune, se dezlănțuie o vastă și durabilă acțiune populară, mereu în creștere, mînînd unirea spre adevărat dezastru. Sînt fără de număr alungările de preoți uniți, luările de biserici, de bunuri parohiale, instalările de preoți ortodocși. Uniții, preoții lor, sînt umiliți, expuși adesea la răz-

7. N. Nilles, *op. cit.* II, p. 563; S. Dragomir, *op. cit.*, I, p. 135 și 179; Șt. Lupșa, *op. cit.*, p. 1038; Acad. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, p. 168—169.

8. I. Ionașcu, *Ieromonahul transilvan Nicodim în Țara Românească*, București, 1911, p. 4; S. Dragomir, *op. cit.*, I, p. 197—207.

9. T. Cipariu, *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, p. 100.

10. Z. Pîclișanu, *Corespondența din exil a episcopului Inochentie Micu*, București, 1924, p. 106.

11. S. Dragomir, *op. cit.*, I, p. 143. 12. *Ibidem*.

bunări, la violențe. În multe părți ale Hunedoarei, Albei, Făgărașului, ale pământului Crăiesc, aproape nu se mai putea vorbi de unire»¹³.

Sub conducerea unor încercați luptători pentru Ortodoxie, ca Oprea Miclăuș din Săliște, popa Ion din Aciliu, popa Măcinic din Sibiel, popa Cosma din Deal, popa Ioanăș din Galeș și alții, se făc numeroase plângeri la Viena, la mitropolitul din Carloviț și la guvernul transilvan, multe delegații de preoți și credincioși se îndreaptă spre Viena. Zeci, poate sute de sate, părăsesc unirea. Numeroși preoți uniți dau declarații în fața mitropolitului Neofit Cretanul al Ungrovlahiei, prin care făgăduiau să revină cu toată căința în sânul Bisericii strămoșești¹⁴.

În fața acestei situații, contele Haller, guvernatorul Transilvaniei, a dat o proclamație sau patentă prin care asigura poporul român că nu va fi jignit în sentimentele sale religioase, respectiv în ritul ortodox. Publicându-se această patentă, poporul dreptcredincios află abia acum pentru prima dată de existența a două confesiuni românești.

În Transilvania de sud credincioșii părăsesc bisericile unite și se leapădă de preoții lor, în ciuda represiunilor autorităților. Românii fac declarații înduioșătoare de atașament față de credința strămoșească. De pildă, în Rășinari au declarat că mai bine mor cu toții sau se împărtășesc cu muguri de stejar, decât să meargă la biserică cu preoții uniți. În Veștem, Colun și Bungard declară că mai bine părăsesc țara decât să se facă uniți. În comitatul Alba, cu excepția câtorva sate aflate pe domeniul Episcopiei din Blaj, toate celelalte au declarat categoric că nu vreau să fie unite. În Țara Făgărașului credincioșii au făcut declarații asemănătoare, alungind pe preoții uniți. În orașele Făgăraș și Alba Iulia credincioșii declară că nu vor să fie uniți. În comitatul Hunedoara n-a rămas nici o urmă de unire.

Astfel, s-a făcut acum prima încercare de refacere a unității bisericești din Transilvania¹⁵.

O acțiune puternică de revenire la Ortodoxie a dus și popa Cosma din Deal (lângă Sebeș), care a cutreierat, pînă în 1755, 42 de comune. Episcopul unit Petru Pavel Aron a cerut guvernului Transilvaniei să ia măsuri împotriva sa. Cu toate acestea, în multe parohii preoții uniți au fost alungați de credincioși (Jina, Poiana, Cărpiniș, Cîlnic, în părțile Sebeșului; Mîndra, Grid, Șinca și Toderița, în Țara Făgărașului)¹⁶.

În preajma Paștilor anului 1756 se produc noi mișcări în parohiile Sîngătin (județul Alba) și Buzd (județul Sibiu), unde sînt alungați preoții uniți și înlocuiți cu ortodocși¹⁷.

O altă mișcare de mare amploare împotriva uniației a fost răscoala cu caracter social și religios condusă de ieromonahul Sofronie de la Cioara, în cursul anilor 1759—1761. El însuși cerea «alungarea uniației și iobăgiei din țară». Mișcarea lui a cuprins de la început toată regiunea Munților Apuseni și o parte din județul Hunedoara. Arestat și închis la Bobîlna (lângă Orăștie), eliberat apoi de țărani, s-a retras în părțile Zarandului, de unde a continuat lupta împotriva uniației. Paralel cu el, desfășura o acțiune asemănătoare, pe cursul superior al Mureșului și pe cîm-

13. D. Prodan, *op. cit.*, p. 200.

14. D. Furtună, *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea*, Vălenii de Munte, 1915, p. 235—241.

15. Amănunte la S. Dragomir, *op. cit.*, I, p. 150 ș.u.

16. *Ibidem*, II, p. 36—46.

17. *Ibidem*, II, p. 50—53.

pia Transilvaniei, protopopul Ioan Piuariu din Sadu (Sibiu), care a fost însă prins de autorități și aruncat în închisoare. Pretutindeni satele părăsesc unirea și alungă preoții uniți, Sofronie izbutește să convoace un «Sinod» al Bisericii Ortodoxe la Zlatna, în 10—11 august 1760, altul la Alba Iulia, în 14—18 februarie 1761 și în alte părți. Se adresează mereu memorii Curții din Viena și guvernului Transilvaniei. În august 1760 țărani răsculați năvălesc asupra Blajului, episcopul Aron fiind silit să se refugieze la Sibiu. În primăvara anului 1761 mișcarea ajunsese la punctul culminant, încît unirea era amenințată cu pieirea totală. Curtea din Viena și guvernul transilvan s-au văzut nevoiți să trimită aici pe generalul Bukow, cel care va reface Biserica unită, și să numească un episcop pentru românii ortodocși, în persoana lui Dionisie Novacovici¹⁸.

În urma mișcării lui Sofronie și a venirii în Transilvania a generalului Adolf von Bukow, s-a întocmit cunoscuta statistică a românilor transilvăneni din anul 1760—1762, care prezintă următoarea situație: 2243 comune, 2253 preoți uniți cu 25.174 familii unite, 1380 preoți ortodocși cu 126.712 familii ortodoxe.

Cu prilejul întocmirii acestei statistici, multe comune au fost silit să rămână unite, sub pretext că s-au prezentat în fața comisiei după termen, sau erau declarate din oficiu «unite», fără nici o explicație (cazul comunelor: Ormenișul de Cîmpie și Cătina, din județul Cluj; Breazova, Grădiște, Păucinești, Hobița, Păclișa, Cîrnești, Ostrovul Mare, Ohaba-Sibișel, Rea, Clopotiva, Petros, toate în Țara Hațegului; Suciul de Jos și de Sus, Lăpușul românesc, Căpîlna, Coplean și Fălcușa, în părțile Lăpușului și multe altele). În zeci de comune ortodocșii erau îndatorați să ridice capele pe seama a cîtorva familii unite. În alte numeroase comune biserică era dată pușinilor uniți, iar ortodocșii erau îndrumați să-și ridice o nouă biserică¹⁹.

Noi încercări de revenire la Biserica strămoșească se cunosc în anul 1782, în părțile Hațegului și Făgărașului. Se știe că la 8 noiembrie 1781, împăratul Iosif al II-lea a dat așa-numitul *edict de toleranță*, proclamînd libertatea religioasă pentru românii ortodocși. Oricine dorea, putea să revină la credința ortodoxă. Unde erau 100 de familii, li se da voie să-și zidească o biserică, să-și întrețină preot și învățător. La scurt timp însă împăratul și-a dat seama că edictul ar duce la nimicirea uniației și de aceea, la 16 ianuarie 1782, a revenit asupra lui printr-un rescript, care reglementa trecerile la Ortodoxie. Se rînduia ca aceora care doreau să părăsească credința catolică să li se facă o catehizare de patru sau șase săptămîni în învățătura catolică și numai după aceea să se pronunțe. La 25 ianuarie 1782 printr-o nouă dispoziție împărătească, se cerea să nu se ia în considerare cererile prezentate de comunități întregi, ci numai cele individuale²⁰.

În ciuda acestor ultime dispozițiuni, care practic făceau imposibilă revenirea la Ortodoxie, edictul de toleranță a dezlănțuit o puternică mișcare de revenire în mijlocul acelora care fuseseră ținuți pînă atunci cu sila în uniație. Prin martie 1782 s-a răspîndit zvonul despre edict în Hațeg și în satele din jur și îndată a

18. *Ibidem*, II, p. 152 urm.; Acad. D. Prodan, *op. cit.*, p. 208 ș.u.

19. Vezi Dr. Virgil Ciobanu, *Statistica românilor din Ardeal făcută de administrația austriacă la anul 1760—1762*, Cluj, 1926, și Matei Voileanu, *Să se facă lumină. Biserica românilor din Ardeal în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1926, *passim*.

20. D. Stăniloae, *O luptă pentru Ortodoxie în Țara Hațegului*, în «Anuarul XV al Academiei Teologice Andreiane», Sibiu, 1939, p. 5—8.

început acțiunea de revenire. La 1 aprilie 1782 preoții Mihail din Sălașul de Jos, Iosif din Paroș, Iștván, Daniil și Antonie, toți din Sălașul de Sus, se plîngeau protopopului unit din Hațeg că credincioșii lor au dus paștile spre sfințire la preotul ortodox din Hațeg²¹. La 3 aprilie se plîngeau și preoții Petru și Silvestru din Silvașul de Sus că mișcarea de revenire a cuprins și parohiile lor²². Protopopul unit se plînge episcopului Grigorie Maior, iar acesta guvernului și autorităților militare austriece din Sibiu, cerînd să intervină pentru întoarcerea poporului la uniație²³.

Într-adevăr, la 30 aprilie 1782, comanda generală din Sibiu ordonă regimentului I de graniță să pună în vedere batalionului din Hațeg să preîntîmpine tulburările, iar declarațiile de treceri religioase să nu le primească de la comunități întregi, ci de la cîte unul, pe rînd, în prezența unui preot; instigatorii să fie prinși iar cînd va veni delegatul episcopului unit, ca să facă instrucția de 6 săptămîni, să-l asiste cîte un ofițer, pe rînd²⁴. Poporul s-a ținut însă dîrz, încît la venirea clericilor blăjeni pentru catehizare în Sălașul de Sus, nu i-a ascultat nimeni. Nu se știe ce s-a întîmplat mai departe. În orice caz, poporul de aici nu s-a putut întoarce la credința strămoșească decît în 1948. La aceasta a contribuit — ca în toată Trasilvania de altfel — și așa-numita «*patentă de unire*» din 20 august 1782, dată de împăratul Iosif al II-lea, prin care porunea ca fiecare biserică să rămîna cu credincioșii pe care-i avea și să nu se mai facă prozelitism. Măsura a fost dată spre a fi respectată de Biserica Ortodoxă, căci uniții n-au ținut nicicînd seama de ea, ci și-au continuat — cu ajutorul autorităților de stat — acțiunea prozelitistă²⁵.

În raportul episcopului unit Grigorie Maior către comanda militară din Sibiu, prin care se cerea ajutor împotriva mișcării din Hațeg, se adăuga la sfîrșit că au vești și de la clerul din Făgăraș că s-a pornit aceeași mișcare și acolo. Comanda generală militară din Sibiu cerea regimentului I grăniceresc să informeze batalionul din Făgăraș că vicarul episcopului Maior va merge în districtul Făgăraș să întărească în unire pe grăniceri, la Dridif, Lisa, Voivodenii Mari și Mici, «care s-au declarat pentru neunire». Cerea comandantului batalionului să acorde sprijin vicarului și celorlalți preoți, în timpul catehizării²⁶. Vicarul Ignatie Darabant s-a prezentat în aceste sate la 8 mai 1782. În satul Copăcel (Făgăraș) poporul n-a mai vrut să intre în biserică în ziua de Rusalii. În fruntea credincioșilor erau preotul Matei Grecu și fratele său David. În acest sat precum și în Lisa, toți credincioșii au declarat că părăsesc unirea. Din rapoartele organelor militare reieșea că și credincioșii din satele Netot, Șinca și Bucium, din Țara Făgărașului, doreau să facă la fel. Episcopia unită, ajutată de organele militare din Transilvania, a împiedicat însă răspîndirea mișcării de revenire la credința strămoșească²⁷.

În legătură cu aceste treceri, mai menționăm un alt caz cunoscut, și anume al preotului Nicolae Lucaci din Lupu (lîngă Blaj). Pe baza edictului de toleranță, el a încercat în două rînduri să revină la Ortodoxie, îndemnînd la aceasta și pe

21. Idem, *Din urmările edictului de toleranță în Țara Hațegului*, în vol. omagial «Fraților Alexandru și Ion I. Lăpedatu», București, 1936, p. 839—840.

22. D. Stăniloae, *Din urmările edictului...*, p. 840—841.

23. *Ibidem*, p. 838.

24. D. Stăniloae, *O luptă pentru Ortodoxie*, p. 16.

25. Teodor V. Păcățian, *Contribuțiuni la istoria românilor ardeleni în secolul XVIII*, în «Anuarul Institutului de Istoria Națională din Cluj», III, 1924—1925, p. 174—178.

26. D. Stăniloae, *O luptă pentru Ortodoxie...*, p. 31.

27. Dr. D. Stăniloae, *Din urmările edictului de toleranță în ținutul Făgărașului*, în «Omagiul lui Ioan Lupuș», București, 1943, p. 827 ș.u.

credincioșii săi. A urmat și acel curs de 6 săptămîni, dînd examen în fața a doi canonici din Blaj, după care, în 1804, a încercat din nou să revină la Biserica Ortodoxă, cerînd Consistoriului din Sibiu să-i încredințeze o parohie ortodoxă. Guvernul Transilvaniei, prevenit probabil de Episcopia din Blaj de intenția preotului Lucaci, a pus în vedere Consistoriului sibian să nu-l primească în sînul Bisericii Ortodoxe, ceea ce s-a și întîmplat. Astfel, bietul preot a rămas și fără parohia unită, și fără o parohie ortodoxă. Cazul său va fi servit drept pildă și pentru alții care ar fi avut intenția de a părăsi unirea și a se reîntoarce la credința strămoșească²⁸.

O primă încercare de refacere a unității întregii Biserici românești din Transilvania a avut loc în 1798, la o sută de ani de la manifestul protopopilor. Încercarea a fost făcută de doi uniți și doi ortodocși: uniții Ioan Para, vicar în Făgăraș și Aron Budai (fratele lui Ioan Budai Deleanu), funcționar la Finanțe și la Consistoriul ortodox din Sibiu și ortodocșii Ioan Popovici, protopop în Hondolul Hunedoarei și vicar al Episcopiei ortodoxe din Sibiu și protopopul brașovean Radu Tempea, directorul școlilor ortodoxe din Transilvania. Ei au adresat o cerere către împărat pentru o *reconciliatio cleri*, la 1 februarie 1798, pe baza unei împuterniciri date la 7 noiembrie 1797 de reprezentanții clerului ortodox: 14 protopopi, 8 vice-protopopi și parohi și 3 asesori consistoriali. Se propunea ca supravegherea Bisericii să o aibă Curtea din Viena în locul Mitropoliei din Carloviț și ca aducerea de preoți de peste munți să fie interzisă. Cereau apoi ca episcopul unit Ioan Bob să fie pensionat, urmînd ca hirotoniile să fie făcute de vreun episcop din afara Transilvaniei, plătit din venitul domeniului blăjan. Propuneau că Biserica Românească reunificată să fie condusă de vicarii Ioan Para și Ioan Popovici, cu două consistorii: la Cluj și la Sibiu. În felul acesta, credeau petiționarii, s-ar «reconcilia» clerul, căci poporul nu face distincție în cele bisericesti. Numele de «unit» și «neunit» urma să fie înlocuit cu acela de creștini ai Bisericii Răsăritene de ritul grecesc ortodox, adică catolic» (!).

De la vicarul Para, cererea a ajuns la directorul școlilor romano-catolice din Transilvania, Lerchenfeld, apoi la episcopul romano-catolic Ignățiu Batthyany din Alba Iulia. Acesta a trimis-o guvernatorului Transilvaniei, Gheorghe Banffy, însoțită de un memoriu neiscălit, redactat în nemțește, în care era dezvoltată cererea clerului, făcîndu-se propunerile privind la procedura de urmat la realizarea reunirii, dar în sensul de înglobare a Bisericii Ortodoxe în cea unită. Ajungînd la guvernator, a făcut și acesta cîteva observații asupra cererii reprezentanților clerului din Transilvania, arătînd că ea nu trebuie să fie pusă în aplicare, căci «uniții ne sîrvesc pentru ținerea în frîu a neuniților, ca un rău bine plasat pînă la timpuri mai bune». Pentru că episcopul Batthyany murise între timp, Gh. Banffy a prezentat întreg dosarul privitor la această chestiune noului episcop catolic de Alba Iulia Iosif Martonfi, spre a-l înainta împăratului, împreună cu un raport, cu data de 22 iulie 1799. Împăratul a înaintat dosarul cancelarului aulic al Galiției, Ignățiu Mailat. Acesta a prezentat apoi împăratului un referat, la 8 iunie 1800, prin care cerea și el respingerea proiectului celor patru clerici transilvăneni. El obiecta că prin realizarea proiectului «n-ar lua ființă unie, ci numai adunarea laolaltă și înțelegerea neamului românesc unit și neunit, despre care însă tot așa

28. Matei Voileanu, *Icoane din viața Bisericii, Anul 1804*, Sibiu, 1926, p. 106—108.

se va putea spune că e neunit (...), căci experiența arată că ortodocșii fug de uniți, nu invers (...); realizarea proiectului ar duce deci la transformarea uniților în ortodocși neuniți». Dosarul a ajuns la Consiliul de stat, care de asemenea a opinat să nu se dea nici o urmare proiectului prezentat. În sfârșit, la 5 iulie 1800, împăratul a pus rezoluția ca întregul dosar să fie pus «ad acta» în Arhiva Consiliului de stat din Viena».

Așa s-a sfârșit, după aproape doi ani de studii și propuneri, prima încercare — e drept cam naivă — de refacere a unității bisericești a românilor transilvăneni ²⁹.

În timpul păstoririi episcopului Vasile Moga de la Sibiu (1811—1845), Biserica Ortodoxă a pierdut zeci de parohii, care, după amăgiri și cu ajutorul autorităților de stat, au ajuns unite. Același lucru s-a petrecut și în părțile Aradului și Biho-rului, îndeosebi în anii 1834—1835, unde, prin zelul unionist al episcopului Samuil Vulcan de la Oradea, o seamă din parohiile ortodoxe din aceste părți ale Transilvaniei au trecut la uniște. E adevărat că cele mai multe din ele s-au reîntors, peste câțiva ani, la credința strămoșească, așa cum vom vedea mai jos ³⁰.

Mișcarea pentru refacerea unității bisericești a fost deosebit de puternică în cursul Revoluției din 1848 în toată Transilvania. Această idee a fost exprimată atunci de numeroși preoți, dar și de fruntași mireni, din amândouă Bisericile Românești. Astfel, August Treboniu Laurian, scria din București, la 5 aprilie 1848, profesorului Nicolae Bălășescu, aflat pe atunci în Sibiu, aceste însuflețite cuvinte: «Ce faceți, frate, pe acolo? Di ce tăceți, di ce șădeți? Acum e timpul. Adunați-vă, vorbiți, faceți cereri: la Universitatea săsească, la gubern..., la Dietă, la Curte. Să se adune românii, fără deosebire de uniți și neuniți. Cereți arhiepiscop românesc în Transilvania. *Stricați unirea cu catolicii*. Ocupați episcopiile din Bănat cu români (...). Și atunci opt episcopi români pot să aibă un arhiepiscop român. Cereți sobor universal românesc» ³¹.

În ziua de 8 mai 1848, la adunarea fruntașilor din Blaj și Sibiu, întruniți la Consistoriul din Sibiu spre a stabili programul adunării naționale, și-a făcut apariția «un român necunoscut și, abia pus pe scaun, începu îndată o cuvîntare cu mare însuflețire, provocîndu-i pe români *ca să șteargă diferența aceasta religioasă și să fie toți una*». Acesta era prefectul român, Constantin Romanul Vivul, întors din Țara Românească. Conferința i-a arătat însă că n-ar fi încă momentul potrivit să se atingă această chestiune ³².

Dar cu cît se apropia mai mult ziua mării adunări naționale a românilor de la Blaj, cu atît se răspîndea mai mult ideea refacerii unității bisericești. Însuși Al.

29. Amănunte asupra acestei acțiuni vezi la I. Lupș, *O încercare de reunire a Bisericilor române din Transilvania la 1798*, în «Studii, conferințe și comunicări istorice», vol. I, București, 1928, p. 389—405, cu completări la Prot. Dr. Șt. Lupș, *Știri și documente despre Biserica ortodoxă ardeleană după 1761*, Sibiu, 1945, p. 50—72.

30. Pentru acțiunea episcopului Vulcan vezi lucrarea Pr. Dr. Gh. Cluhandu, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț*, Arad, 1935; Idem, *Urgia unionistă din județul Aradului și reacțiunea ortodoxă în anii 1834—1835*, Arad., 1924, precum și lucrările apărute în colecția «La vatra sufletească a neamului», inițiată și condusă de acest distins preot arădan.

31. Silviu Dragomir, *Din corespondența dascăllor ardeleni*, în «Omagiu lui Ion Blănzu», București, 1927, p. 156—157.

32. Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, Viena, 1852, II, p. 199; Silviu Dragomir, *Un precursor al unității naționale: profesorul ardelean Constantin Romanul Vivul*, București, 1929.

Papiu Ilarian ne spune că unii veniseră «cu planuri de reforme bisericești, de restaurarea Mitropoliei, de împreunarea între uniți și neuniți»³³.

În însăși *Proclamația* adresată națiunii române, prin care i se vestea convocarea marii adunări de la Blaj, se cerea ca la Duminica Tomii să fie la Blaj «toți protopopii câte cu doi preoți și câte cu doi oameni din tot satul românesc, fie unit fie neunit, tot alît îi căci toți sînt români»³⁴.

Însăși intenția guvernului Transilvaniei ca românii să-și țină două adunări una — la Sibiu, a ortodocșilor, alta la Blaj, a uniților — s-a izbit de rezistența fruntașilor români, care acum uitau de deosebiri confesionale³⁵.

În dimineața zilei de duminică 14 mai, înainte de începerea liturghiei, cîțiva protopopi ortodocși i-au propus lui Simion Bărnuțiu să slujească și cîțiva din ei împreună cu cei de la Blaj. Învățatul unit le-a răspuns însă: «în aceasta să mai avem paciință, fraților, că încă nu e timpul»³⁶. Aceasta nu înseamnă că învățatul blăjean ar fi fost împotriva refacerii unității bisericești. În după-amiaza aceleiași zile, în cunoscuta cuvîntare ținută în catedrala episcopală din Blaj, s-a oprit de două ori asupra problemei confesionale. Prima dată, cînd a vorbit despre unirea de la 1700, pe care a condamnat-o, arătînd că «deodată cu ea a intrat o ură între români, care a ținut mai bine de 80 de ani»³⁷, și a doua oară cînd a fost nevoit să se pronunțe în problema reunirii bisericești. Al. Papiu Ilarian adaugă la sfîrșitul unei concluzii a lui Bărnuțiu această notă: «dar să ne unim, să nu mai fie uniți și neuniți între români»³⁸. Bărnuțiu a precizat în cursul acestei întreruperi că el nu cheamă pe români la o unire confesională, ci la una politică, motivînd că «națiunea română nu s-a adunat aici ca să se facă unită sau neunită, ci ca să se facă liberă înainte de toate, apoi cultă și fericită. Deci eu zic să nu mai încercăm nici o uniune religioasă, ca să nu tulburăm uniunea aceasta frățească națională, care se află acum între români»³⁹. Cu alte cuvinte, Bărnuțiu era dominat înainte de toate de ideea libertății politice a națiunii române.

În schimb, marea Adunare națională de pe Cîmpia Libertății de la 3/15 mai 1848, cu intelectuali și popor în număr de 40.000, a primit cu multă însuflețire dorințele națiunii întregi, formulate în 16 puncte. Punctul 2 cuprindea revendicările de ordin bisericesc, în următoarea formulare: «Națiunea română pretinde ca Biserica Română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămîină liberă și independentă de orice altă Biserică, egală în drept și foloase cu celelalte Biserici din Transilvania. Ea cere restabilirea Mitropoliei române și a Sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericești și mirenești. În același sinod să se aleagă și episcopii românești, liber, prin majoritatea voturilor, fără candidațiune.

La aducerea aminte despre vechiul drept al românilor de a avea Mitropolie și Sinod general anual, s-a proclamat de popor Mitropolia română transilvană cu aplaus unanim. Dacă episcopii celorlalte națiuni și confesiuni vor avea pe viitor

33. Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, II, p. 210.

34. Victor Cheresleșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, 1966, p. 218.

35. *Ibidem*, p. 402—403.

36. G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 129.

37. Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, II, p. 325.

38. *Ibidem*, p. 357. 39. *Ibidem*, p. 358.

scaun în Dietă ca reprezentanți ai Bisericilor lor, dacă capitulele lor vor fi reprezentate, națiunea română cere aceleași drepturi pentru episcopii și capitulele lor»⁴⁰.

Cele 16 puncte au fost tălmăcite mulțimii de A. Treboniu Laurian, dar din nenorocire nu se cunoaște cuvântarea sa. Fără îndoială că la explicarea punctului 2 el a arătat poporului și însemnătatea refacerii unității bisericești.

Două articole publicate în «Gazeta Transilvaniei» precizează în chip limpede că Adunarea de la Blaj a proclamat unitatea religioasă a românilor transilvăneni. Primul articol arată că poporul a proclamat Mitropolia română transilvană «cu aplaus unanim, smulgându-se de sub orice influență a primatului din Strigoni; asemenea se smulsese și Episcopia Sibiului de sub a Carlovițului». Iar al doilea articol arată că ar fi fost bine dacă românii din părțile ungurene ar fi urmat exemplul celor de la Blaj și «ar fi dat mîna uniții și neuniții laolaltă; căci toți sînt fiii unei mame, prin vinele tuturor cercuește sînge de român; apoi unirea și neunirea au fost machiavelistica armă a politicii căzute». Articolul se încheia prin cuvintele: «O națiune, o religie, și aceea românească, iar nu unită și neunită grecească»⁴¹.

Cele 16 puncte ale rezoluției au fost trecute și în cererea națiunii române adresată împăratului, semnată de conducătorii românilor în frunte cu episcopii Șaguna și Lemeny. De asemenea, în petiția adresată împăratului la 25 februarie 1849, românii cereau un conducător bisericesc independent, căruia să-i fie subordonați toți ceilalți episcopi naționali. Dar Curtea din Viena și-a dat prea bine seama ce urmări nefaste ar avea pentru ea refacerea unității bisericești a românilor și de aceea a căutat să o împiedice cu orice preț. Însuși episcopul unit Lemeny, printr-o pastorală adresată păstoriților săi, le arată că prin punctul al doilea al rezoluției de la Blaj nu trebuie să înțelegem altceva decît că uniții și ortodocșii trebuie să se considere ca frați, fiind de același neam⁴². De aici înainte, Șaguna și colegul său de la Blaj, Al. Șterca-Șuluțiu, vor continua singuri, fiecare pentru propria sa Biserică, lupta pentru emanciparea de sub jurisdicția Mitropoliei de Carloviț, respectiv a Arhiepiscopiei de Estergom, și reînființarea Mitropoliei ortodoxe de la Sibiu și înființarea celei unite de la Blaj⁴³.

În preajma anului 1848 au revenit la Ortodoxie parohiile arădane trecute la uniație în timpul lui Samuil Vulcan. Amintim în primul rînd parohia *Galșa*. Revenind la Ortodoxie încă în 1847, credincioșii gălșeni au cerut și retrocedarea bisericii, care în urmă cu 13 ani le-a fost luată de uniți. Comuna Galșa cerea apoi și localul de școală, folosit pînă atunci de greco-catolici, întrucît ei nu mai aveau nici un copil, iar ortodocșii aveau 40⁴⁴.

În luna aprilie 1848 s-au întors la Biserica Ortodoxă toți credincioșii din *Chier*, retrocedîndu-li-se și biserica. Comisia trimisă în Chier raporta că invitînd locuitorii să se declare cărui rit vreau să aparțină, «au primit răspunsul unanim

40. *Ibidem*, p. 295, Nicolae Popea, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna*, Sibiu, 1889, I, p. 59; V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 460.

41. Cf. I. Mateiu, *Problema unității religioase în revoluția din 1848*, București, 1936, p. 10--11 (Extras din vol. *Omajial Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu*).

42. *Ibidem*, p. 15.

43. *Ibidem*, p. 16 ș.u., unde sînt date amănunte.

44. *Arh. Statului Arad*, Acta Congregationum, dosar 427/148, 399/1818, 436/1848, 498/18'8, 592/1848. Amănunte interesante la Dr. Gh. Ciuhandu, *Unirea și întoarcerea Gălșei la Ortodoxie*, Sibiu, 1924.

că ei, ca și pînă acum, vor să urmeze și pe viitor religia greco-neunită, de la care și pînă acum au fost împiedicați numai prin împrejurări deosebite»⁴⁵.

Din unele acte oficiale din cursul lunii mai 1848 aflăm că credincioșii din parohiile *Berindia*, *Revetiș*, *Roșia*, *Selejeni*, *Ignești*, *Miniad* și *Neagra* au revenit în masă la Biserica Ortodoxă, fără să mai rămînă în satele respective vreun unit. Li s-au restituit și bisericile. În unele parohii au revenit și preoții respectivi, iar în Ignești numai preotul și copiii lui au rămas uniți⁴⁶.

La 24 mai 1848 o delegație a Comitatului Arad s-a deplasat în comuna *Giulița* spre a verifica legalitatea trecerilor de la Biserica unită la cea ortodoxă. Comisia a constatat că din 172 de case numai 30 au mai rămas unite. Din raportul înaintat reiese că locuitorii ortodocși, încă din 17 martie 1835 și 10 decembrie 1836, ceruseră împăratului să li se restituie biserica. Restituirea s-a făcut însă abia la 14 mai 1848⁴⁷.

La 12 iunie 1848 pretorul Fabian Gabor raporta că în 7 iunie a procedat la restituirea bisericii din *Minișel* comunității ortodoxe, întrucît 84 din cele 88 familii din sat au revenit la Biserica Ortodoxă⁴⁸.

Și în părțile Oradiei au avut loc reveniri în masă la Ortodoxie, în jurul anului 1848. De pildă, în *Feneriș* lîngă Beiuș au revenit 89 capi de familie. Preotul unit din *Pișcolț* raporta episcopului unit din Oradea că 258 de credincioși din parohia sa au revenit la Biserica Ortodoxă, cerînd să se ia măsuri pentru împiedecarea acestor reveniri⁴⁹.

În timpul arhipăstoririi lui Andrei Șaguna au avut loc cîteva reveniri de parohii sau credincioși uniți la Ortodoxie, în cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului, deși s-a observat aproape în toate cazurile amestecul autorităților de stat. Aceste reveniri sînt consemnate de însuși Șaguna în memoriile sale. Astfel în anul 1853 au revenit 54 de familii din *Vurpăr* (Sibiu), apoi familii din *Vorumloc* (Sibiu), *Vîlcelele Rele*, *Zdrapți* și *Rușor* (toate în Hunedoara). Tot atunci guvernul n-a admis revenirea la ortodoxie a credincioșilor din *Rapolt* (Hunedoara) și a preotului din *Zdrapți*. Episcopia Blajului a făcut în același timp reclamații la guvern împotriva unor preoți ortodocși din pricina încercărilor unor credincioși de a părăsi uniația⁵⁰.

În 1854, guvernul n-a admis revenirea la Ortodoxie a credincioșilor din *Ticușul român* (pe Tîrnave), *Petrilaca* (pe Cîmpie) și *Cașolț* (Sibiu), cerînd în același timp pedepsirea preoților din *Hațeg* și *Vașcapău* (Sălaj) pentru că ar fi produs «tulburări religioase»⁵¹.

În asemenea condiții, fără îndoială că revenirile la Ortodoxie au fost cu totul sporadice în viitor.

45. *Ibidem*, Dosar 90/1848 și Arhivele Statului Arad, fond 543/1848. Menționăm și faptul că în urma revenirii acestor două parohii, Ministerul Cultelor, a încercat să dea puținilor uniți care au mai rămas dreptul de a folosi bisericile ortodoxe din *Galșa* și *Chier* ca locașuri de cult. S-a lovit însă de rezistența episcopului Gherasim Raț. Cf. Arhiva Episcopiei Arad, *Dosar 110/1848*.

46. Arh. Episcopiei Arad, *Dosar nr. 139/1848* și Arh. St. Arad, fond cit. 1083/1848.

47. Arh. St. Arad, fond. cit., 995/1848.

48. *Ibidem*, 1237/1848. Toate informațiile privind revenirile din Arad mi-au fost semnalate de Episcopia Aradului. Actele respective au fost descoperite de Pr. Traian Magoș din Covăsinț.

49. Informația Pr. Paul Madincea-Oradea, Amănunte și la Gh. Ciuhandu, *Urgia unionistă...*, passim.

50. *Memoriile Arhiepiscopului și Mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846—1871*, Sibiu, 1923, p. 65—67.

51. *Ibidem*, p. 71—72.

Astfel, în 1880 a revenit la Biserica Ortodoxă aproape întreaga parohie *Tetișa* (protopopiatul Unguraș) din nordul Transilvaniei. Biserica unită a intentat proces împotriva celor reveniți ⁵².

În 1900 au revenit credincioșii din parohia *Săcel* (Maramureș), deși au avut de înfruntat rezistența dîră a Bisericii unite ⁵³. În 1903 se înființează o parohie ortodoxă în *Dragomirești* (Maramureș) pentru credincioșii reveniți. Și aceștia au avut de îndurat neplăceri din partea autorităților de stat (amenzi în bani și chiar închisoare) ⁵⁴. În 1906 revin 46 de credincioși din *Satu Mare* ⁵⁵.

Un moment favorabil pentru refacerea unității bisericești a avut loc în 1912, în urma înființării Episcopiei greco-catolice de limbă maghiară de Hajdudorog. În afară de protestele vlădicilor uniți, au protestat atunci cu energie și mirenii. Între alții, la adunarea de protest ținută în Alba Iulia, la 16 mai 1912, a luat cuvîntul și avocatul Mitropoliei din Blaj, care a declarat: «Au dreptul domnitorul și papa să facă oricît de multe episcopii, dar n-au dreptul să bage în sufletul nostru suflet unguresc. Pentru că dacă ar încerca asta, noi am rupe pecetea documentului, așa cum a spus Atanasie». Un ziar contemporan arată că această declarație a produs «viforoase aprobări și strigăte de «rupem pecetea»». ⁵⁶

Diferiți fruntași ai Bisericii greco-catolice aveau ferma convingere că acum se impunea o revenire la Biserica strămoșească. În 18, 19 și 20 august 1912 s-au ținut adunări de protest în comunele sătmărene, la care au participat: Dr. Teodor Mihali, Dr. St. Ciceo Pop, Dr. Aurel Vlad, Dr. Ioan Ciordaș și alți fruntași politici români. Din corespondența a doi fruntași naționaliști, purtată în 1912, reiese clar că între ei exista o perfectă unitate de vederi. Ei preconizau ca întîi să se țină adunări populare în satele primejduite, episcopii să fie rugați să nu cedeze nici o parohie, pe urmă amenințarea cu trecerea la Ortodoxie și, dacă nu se va ajunge la rezultatul dorit, atunci să se facă treceri în masă, pentru ca să nu ajungă nici un român sub jurisdicția Hajdudorogului ⁵⁷.

Un moment deosebit de prielnic pentru refacerea unității bisericești a avut loc îndată după unificarea politică a țării, în 1918. I s-a propus atunci lui Vasile Suci, ales mitropolit al Blajului, dar neîntărit încă de papa, să refacă unitatea bisericească și să devină mitropolit al tuturor românilor. Faptul este relatat de publicistul unit A. P. Bănuț, în volumul *Oameni de ispravă*. După o adunare a «Astrei» ținută la Sibiu în mai 1919, întîlnindu-se cu profesorii Ion Lupaș și Onisifor Ghibu, Vasile Suci a primit de la aceștia propunerea de a deveni mitropolit ortodox. A recunoscut Vasile Suci însuși că Filioque, azimele și purgatoriul n-ar fi impedimente în calea realizării unirii. Excepție ar face — după el — numai primatul papal ⁵⁸.

52. *Protocolul Sinodului arhidiecezei greco-orientale române din Transilvania ținut în 1881*, Sibiu, 1881, p. 149.

53. «Telegraful Român», nr. 74, din 9/22 iulie 1909, p. 306.

54. *Ibidem*.

55. *Protocolul Congresului Național-bisericesc din 1906*, Sibiu, p. 51 și 81.

56. Ziarul «Românul» nr. 108 din 1912, cit. la Dr. G. Proca, *Episcopia gr. cat. maghiară de Hajdudorog*, în «Telegraful Român», nr. 24 din 21 martie 1928, p. 2 și Petru E. Papp, *Dir. trecutul Belușului*, Beluș, 1928, p. 118.

57. *Ibidem*, p. 119—121.

58. A. P. Bănuț, *Oameni de ispravă*, Sibiu, 1939, p. 153—155.

Unificarea bisericească preconizată de acești trei fruntași ai culturii ardelenene nu s-a putut realiza atunci. Trebuie să reținem însă un alt amănunt, care îl arată pe mitropolitul Vasile Suciu conștient de perfectă unitate existentă între cele două Biserici Românești. Într-un interviu acordat unui ziar din București, vorbind despre necesitatea unor reforme în viața bisericească, a declarat că «nu putem face nici o înnoire, pînă nu fac frații greco-ortodocși». Pe marginea acestei declarații, profesorul I. Lupaș propunea ca ierarhii greco-catolici să ia parte la consfătuirile pe care le țin ierarhii ortodocși în București, privitoare la reformele bisericești, căci dacă în trecut aceia participau la conferințele episcopilor unguri romano-catolici, acum în mod firesc ar trebui să fie alături de frații lor ortodocși români⁵⁹.

N-au lipsit însă și alte propuneri de reunificare bisericească. De pildă, preotul Ioan Crăciun scria: «Credem deci că acum a sosit vremea ca acea legătură nefirească făcută de mitropolitul Teofil acum 200 de ani să se rupă și să se reunească cele două Biserici surori într-o singură Biserică națională. Împotriva acestei idei de împreunare a Bisericii greco-catolice cu cea greco-ortodoxă nu credem să fie vreun suflet adevărat românesc». El făcea propuneri concrete de organizare a celor două Biserici Românești, arătînd «avantajele ce le-ar avea din punct de vedere național-bisericesc și material»⁶⁰.

Slujbele în comun au continuat și acum, vădînd dorința de apropiere și de bună înțelegere a clericilor ambelor Biserici. De pildă, preoții ortodocși au slujit cu cei uniți la inaugurarea festivă a Universității, apoi a Teatrului românesc din Cluj. La Boboteaza anului 1920 sfințirea apei s-a făcut în piața mare a Clujului, de către arhimandritul Nicolae Ivan și de protopopul unit de acolo⁶¹.

În 1931 însăși redacția ziarului «Unirea» din Blaj îndemna pe ierarhii și teologii ortodocși și uniți să se adune într-un congres și să discute problema unificării bisericești. Le-a răspuns episcopul Nicolae Ivan de la Cluj, declarîndu-se de acord cu convocarea unui «sobor» al arhieriei la Alba Iulia, ca «să desfacem pecetea vrăjbei de la 1700» și să se reînființeze vechea Mitropolie a Transilvaniei, la Alba Iulia, cu 10 eparhii sufragane⁶².

Mișcarea de revenire la Biserica strămoșească a devenit și mai puternică după 1918, în rîndurile credincioșilor, mulți manifestîndu-și dorința ca o dată cu unirea Transilvaniei cu România să se facă și reunificarea celor două Biserici Românești. Așa se explică faptul că parohii unite întregi s-au întors «acasă» în Maramureș, în părțile Bihorului și Clujului și pe întreg cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului. Mitropolitul Nicolae Bălan explica această pornire firească a fraților uniți prin cuvintele: «S-au angajat însă împrejurările ca ele să pornească acea mișcare de întoarcere de la Biserica unită la noi; s-a angajat România Mare să facă acest lucru. Astăzi, românii din Ardeal, și cei uniți și cei ortodocși, cercetează aceeași școală, care e una pe întreg cuprinsul țării; flăcăii fac parte din aceeași oaste și

59. I. Lupaș, *O mărturisire prețioasă*, în «Telegraful Român», nr. 2 din 4/17 ian. 1922, p. 3.

60. Pr. I. Crăciun, *Reunirea Bisericilor române*, în «Telegraful Român», nr. 4 din 12/25 ian. 1921 și nr. 5 din 15/28 ian. 1921.

61. Moise Ienciu, *O înlîmpinare*, în «Telegraful Român», nr. 9 din 28 ian./10 febr. 1922, p. 2-3.

62. *Dacă ne-am sfătuit*, în «Unirea», nr. 12 din 21 martie 1931 și «Revista Teologică», Sibiu, 1931, nr. 5, p. 176.

vin aci în capitala țării noastre și în călătoriile lor pe pământul scump al patriei, de la o graniță la alta, ei văd că frații lor din Ardeal în majoritate sînt ortodocși, văd că frații lor de peste Carpați sînt cu toții ortodocși și atunci credeți că este atît de puțin inteligent țăranul din Ardeal să nu tragă concluziunile care se impun din această situațiune? România Mare a creat această mișcare de revenire la Ortodoxie și dacă vreți să căutați un vinovat, puneți vina pe ea și pe dorobanț și pe bunul Dumnezeu care ne-a dat-o»⁶³.

În Arhiepiscopia Sibiului, prima parohie unită care a revenit la legea strămoșească a fost *Ucea de Sus* (Făgăraș). Aici uniația s-a înfiripat după 1840, cînd, murind preotul Ioan Bursu, i-a urmat în parohie fiul său. A voit însă să fie hirotonit și al doilea fiu, dar Episcopia Sibiului, socotind că e de-ajuns un singur preot, a refuzat hirotonia. Nemulțumit, s-a adresat episcopului de la Blaj, care l-a hirotonit preot unit, și astfel a început uniația în Ucea cu cîteva familii care s-au dezbinat. Slujbele s-au ținut la început într-o casă particulară, apoi într-o biserică de lemn și în cele din urmă într-o biserică de cărămidă construită în 1899, cu cheltuiala lui Moise Bursu și a fiului său Ioan, ultimul preot unit din această parohie. Acest preot, cunoscînd felul în care strămoșii săi au făcut dezbinarea în sînul credincioșilor din Ucea, a revenit în 1924 la Biserica strămoșească, cu toți păstoriții săi. Este vrednic de subliniat faptul că fiul său, tot Ioan, a studiat la Academia teologică Andreiană din Sibiu, între anii 1920—1924. Pentru acest lucru, Mitropolia Blajului a făcut preotului Bursu felurite greutăți, între altele oprindu-i chiar salariul de la stat. Acestea l-au întărit și mai mult în convingerea de a reveni la Biserica strămoșească. Mișcarea de revenire a început în postul Paștilor din anul 1924.

Consiliul Arhiepiscopesc Sibiu a aprobat cererea lor, la data de 4/17 aprilie 1924, iar în Duminica Floriilor, 7 aprilie 1924, a avut loc primirea solemnă a credincioșilor uniți în sînul Bisericii noastre și numirea preotului Ioan Bursu ca preot ortodox. Mitropolia Blajului a trimis de îndată diferiți canonici și misionari care să abată pe credincioși din hotărîrea lor, dar totul a fost zadarnic. Mitropolitul Vasile Suciș a intentat proces împotriva bătrînului preot la tribunalul Brașov, prin care cerea să fie obligat să restituie toate obiectele de cult pe care le-a trecut la Biserica Ortodoxă. Acțiunea sa a fost respinsă atît de tribunal cît și de Curtea de Apel Brașov și Curtea de Casație București⁶⁴.

Peste puțin timp a revenit o altă parohie din Țara Făgărașului: *Drăgușul*. Aici uniația s-a înfiripat prin anii 1838—1841, cu cîteva familii de grăniceri. În cursul lunii iulie 1924 au revenit la Biserica Ortodoxă toți cei 186 de credincioși uniți, în frunte cu preotul lor Gheorghe Jurcovan. La 28 iulie 1924 foștii credincioși uniți au ținut o întrunire, în cadrul căreia preotul Jurcovan arăta că «interesul comunei pentru desvoltarea ei în viitor este ca toți locuitorii să fim un trup și suflet în toate privințele, mai ales azi cînd visul secular s-a realizat, formînd România Mare». De aceea, propune «ca, cu toții fiind de un sînge, să ne reîntoarcem la vechea noastră religie ortodoxă».

63. Mitropolitul Nicolae Bălan, *Biserica neamului și drepturile ei*, Sibiu, 1928, p. 136—137.

64. Vezi amănunte la Gh. C. Dumitrescu și Dr. Ioan Garoiu, *Memoriu istoric și juridic către Înalta Curte de Casație*, Sibiu, 1936, p. 26.

Credincioșii ortodocși din Drăguș, văzînd cele ce se petreceau între frații lor uniți, au adresat o cerere Consiliului Arhiepiscopesc din Sibiu, prin care declarau că voiesc ca preotul Jurcovan să fie numit paroh al tuturor credincioșilor din Drăguș. Mitropolitul Nicolae a luat act cu bucurie de cererea lor și i-a primit în sînul Bisericii Ortodoxe.

Și aici s-au petrecut ulterior aceleași lucruri ca și la Ucea. Pentru că misionarii și canonicii trimiși de la Blaj n-au mai putut reface uniația, mitropolitul Vasile Suciș a dat și pe preotul Jurcovan în judecată (la tribunal, la Curtea de Apel-Brașov și la Curtea de Casație-București), dar fără rezultat⁶⁵.

Tot în 1924, cu prilejul vizitei canonice a mitropolitului Nicolae Bălan în părțile Geoagiului, au revenit la Ortodoxie credincioșii uniți din *Cheile Cibului* și *Poiana*. În cătunul Cheile Cibului uniația s-a început din 1826, cînd un fiu al preotului Olea, fiind respins de la hirotonie de episcopul Vasile Moga, s-a îndreptat spre Blaj. De acolo a fost trimis în Cheile Cibului, urmîndu-i alți doi preoți uniți, fără ca credincioșii să fi știut că s-a produs vreo schimbare în «legea» lor. Rămînînd din 1918 fără preot, au încercat încă din 1923 să revină la Ortodoxie. Profitînd de vizita canonică a mitropolitului Nicolae prin părțile Geoagiului, i-au adresat cererea de primire în sînul Bisericii strămoșești, iscălită de toți credincioșii din Cheile Cibului. Au fost primiți cu toții în Biserica Ortodoxă, împreună cu locașul de cult și averea parohiei.

În ziua de 23 iulie 1924 mitropolitul Nicolae și însoțitorii săi erau în parohia Poiana, unde se aflau și credincioșii uniți. Aceștia au prezentat mitropolitului o cerere colectivă prin care solicitau primirea în sînul Bisericii Ortodoxe, cu tot avutul parohiei lor, arătînd că au făcut trecerile după formalitățile cerute de lege. Au coborît tot atunci clopotul din turnul bisericii lor, a fost sfințit de mitropolit și apoi urcat în turnul bisericii ortodoxe.

Alte treceri în Arhiepiscopia Sibiului s-au semnalat în 1926—1928. Astfel, în 1926, au revenit la Ortodoxie credincioșii uniți din *Hamba*, iar în 1927 filia *Metiș*⁶⁶.

Înainte de sărbătoarea Învierii Domnului din anul 1927, au revenit la Biserica Ortodoxă majoritatea credincioșilor din parohia *Șoimuș* (pe Tîrnave), în frunte cu preotul lor Ion Pădureanu. În această parohie uniația și-a făcut loc în urmă cu 100 de ani, cînd doi fii ai preotului ortodox au dorit să primească hirotonia. Ca să nu se îndepărteze de satul natal, unul a fost hirotonit la Sibiu, iar celălalt la Blaj, determinînd cinci familii să treacă la uniație. În 1927, fiind vacantă parohia ortodoxă, credincioșii uniți și-au îndemnat preotul să părăsească Biserica unită și să fie ales preot al parohiei întregi. Ascultînd glasul păstoriților săi, preotul unit a cerut revenirea în sînul Bisericii strămoșești, fiind instalat ca preot ortodox în Duminica Floriilor din anul 1927. Încercările făcute de trei canonici blăjeni veniți să împiedece revenirea nu au avut nici un rezultat, căci credincioșii au rămas neclintiți în hotărîrea lor⁶⁷.

Tot atunci au avut loc și alte reveniri în parohiile de pe Tîrnave. Astfel, în ianuarie 1928 au revenit 53 de familii din *Băgaciu*. Mișcarea de revenire din Bă-

65. *Ibidem*, p. 21—26 și *Ruperea peceșilor proistășești în Drăguș*, în «Telegraful Român», nr. 60—61 din 23 aug./5 sept. 1924, p. 6—7; Mitropolitul Nicolae Bălan, *op. cit.*, p. 139—142.

66. *Protocolul Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu*, sesiunea 1927, Sibiu, 1927, p. 90.

67. *Poporul din Șoimuș rupe peceșile uniației*, în «Telegraful Român», nr. 33 din 29 aprilie 1927, p. 2—3 și «*Arh. Sibiu*» dosar III, 262/1927.

gaciu a continuat, făcînd cereri alte 57, apoi 62 de familii. Tot atunci au trecut la Biserica Ortodoxă credincioșii din *Lepindea*, (cărora le-a pus piedeci pretorul unit Frățilă), din *Cetatea de Baltă* (unde a revenit absolventul de teologie Vasile Tetcu), și din *Chesler* ⁶⁸.

În acest timp au avut loc unele reveniri la Biserica Ortodoxă și în părțile Hunedoarei. Astfel, în parohia *București* (lîngă Brad) au revenit cei 30 de credincioși în frunte cu preotul lor Ion Damian. Primirea lor solemnă în Biserica noastră s-a făcut în ziua de 19 iunie 1927, preotul Damian fiind ales tot atunci preot al parohiei ortodoxe reîntregite ⁶⁹. În urma acestora, puținii credincioși uniți din parohia învecinată *Curechiu* au revenit și ei la Ortodoxie ⁷⁰.

O revenire la Biserica Ortodoxă, care a produs multă vîlvă a fost cea din parohia *Valea Lungă*, (Tîrnava Mică). 85 de familii greco-catolice din Valea Lungă au revenit la Biserica Ortodoxă. Numărul lor a crescut mereu, revenind pînă la sfîrșitul anului însuși primpretorul cu întreg personalul preturei ⁷¹.

Reveniri în masă la Biserica strămoșească au avut loc și în părțile de nord ale Transilvaniei, deci în Eparhiile Clujului și Oradiei. Astfel, în 1922, au revenit toți greco-catolicii din parohia *Ocoliș* de lîngă Baia Mare și cei din *Feiurd*, lîngă Cluj. Ziarele au atribuit o mare însemnătate acestor două cazuri, care exprimau dorința poporului român de a reface unitatea neamului pe plan religios ⁷².

Tot în Maramureș au revenit în această perioadă numeroși credincioși din parohiile: *Rîmeș* (590 credincioși), *Vereșmort* (540), *Sarasău* (766), *Valea Porcului* (471), *Ferești* (344), *Rogna de Sus* (270) și *Cornești*. În județul Satu Mare au avut loc reveniri la legea strămoșească în parohiile: *Racșa* (228 credincioși), *Tur* (349), *Ilba* (272), *Seini* (59), *Viile Apei* (25), *Ardusat* (126). În ținutul Someș au avut loc reveniri în *Sic*, (72 credincioși) și *Cațcău* (5 credincioși). În județul Turda au revenit 10 credincioși din *Mischin* și 59 din *Tritiul de Jos*, iar în parohia *Zaul de Cîmpie* din jud. Mureș au revenit 250 de credincioși. Reveniri individuale au avut loc în alte numeroase parohii unite din Eparhia Clujului: *Ilva Mare*, *Măcișa*, *Sîntimbru*, *Micești*, *Aghireș*, iar în *Cluj* au revenit 13 intelectuali. Numai în cursul anului 1924 au revenit în Eparhia Clujului 3017 credincioși uniți ⁷³.

O dată cu credincioșii, sau individual, au revenit la Biserica Ortodoxă și o seamă de preoți uniți din Eparhia Clujului. La loc de frunte pomenim pe preotul Dr. Ioan Pașca, profesor și duhovnic la Academia teologică din Gherla. În cererea adresată episcopului Nicolae Ivan, la 19 decembrie 1923, Ioan Pașca scria: «Este necesară refacerea de bună voie a unității religioase». Preotul Dr. Ioan Pașca a fost numit imediat profesor la Academia teologică ortodoxă din Cluj, unde a slujit pînă în 1948 ⁷⁴.

68. *Revenire la Biserica străbună*, în «Telegraful Român», nr. 12 din 8 februarie 1928, p. 2 și Pr. Gheorghe Opreanu, *Unul după altul...*, în «Telegraful Român», nr. 24 din 21 martie 1928, p. 2-3.

69. Pr. Nicolae, Perian, *Reintoarcere la Ortodoxie*, în «Telegraful Român», nr. 52 din 15 iul. 1927, p. 3. 70. *Ibidem*.

71. *Procesul verbal al Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu*, sesiunea 1926, Sibiu, 1936, p. 79-81.

72. *Intoarcerea în Biserica strămoșească*, în «Telegraful Român», nr. 74 din 20 sept./3 oct. 1922, p. 3.

73. *Revenirea la Ortodoxie*, în «Renașterea», Cluj, nr. 47 din 23 nov. 1924. Vezi și act. nr. 532/1925, *Dosar III*, 78/1925, în «Arh. Episcopiei Cluj».

74. Pr. Gh. Ciuhandu, *Preoți români care rup pecețile cu Roma*, Arad, 1924, p. 14-18, «Telegraful Român», nr. 1-2 din 1/14 ian. 1924, p. 6.

În 1925 a revenit preotul Virgil Peter din Cioara, numit de Episcopia Clujului administrator parohial în Giurcuța, protopopiatul Huedin⁷⁵. În anul următor au revenit preoții Dumitru Coșeriu din Sig și Iosif Șerban din Chețani⁷⁶.

În anii următori au revenit 119 credincioși din *Orășia*, 766 din *Valea Sătmărilor*, 132 din *Borșa* (toate din Maramureș) și 408 din *Chețani* (lângă Luduș)⁷⁷. Înainte de Crăciunul anului 1927 a revenit la Biserica strămoșească parohia *Gîmbaș* de lângă Aiud⁷⁸.

Episcopia Clujului a preluat cu formele legale averea parohiilor revenite Gîmbaș, apoi *Sîniacob* (Turda), unde a trecut întreg poporul, cu excepția unui cap de familie, și *Sînmărtin* (jud. Cluj), unde a revenit întreaga parohie⁷⁹.

În 1937 au revenit la Ortodoxie o mare parte din credincioșii parohiei *Bucerdeia Vînoasă* (de lângă Alba Iulia), trecuți la uniație în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în frunte cu preotul lor. Pentru că era situată pe teritoriul Episcopiei Clujului, episcopul Nicolae Colan a înființat o nouă parohie ortodoxă și le-a sfințit biserica în ziua de 17 ianuarie 1937⁸⁰.

Am arătat mai sus că episcopul Samuil Vulcan al Oradiei izbutise, prin anii 1834—1839, să cîștige pentru uniație 18 sate din județul Arad și 7 sate din Banat. Pentru aceste puține parohii, ca și pentru cele din părțile Hațegului și Hunedoarei, s-a înființat apoi o Episcopie unită la Lugoj, în 1853.

După întregirea țării, în 1918, au avut loc numeroase reveniri la Ortodoxie și în aceste parohii. În primul rînd amintim revenirea preotului din Izvin, Dr. Ștefan Pop, protopop onorar și asesor la Consistoriul unit din Lugoj. Acesta era un om cu pregătire aleasă și publicase mai multe studii istorice — majoritatea păstrîndu-și valoarea și azi — în «Revista Teologică» de la Sibiu, sub pseudonimul Gruia. La 16/23 mai 1923 s-a adresat episcopului Ioan Papp de la Arad, cerînd primirea în sînul Bisericii strămoșești, declarînd, între altele: «Cred cu toată puterea sufletului meu în învățătura Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Prin această credință neclătită, mă mărturisesc a fi deslegat de orice legătură cu Biserica greco-catolică din care am făcut parte pînă în momentul de față. În temeiul acestei profesii de credință, mă mărturisesc a fi membru al clerului din Eparhia ortodoxă română a Aradului, nemaicunoscînd asupra sufletului meu îndatoriri de trecere formală după legi de Stat». Pr. St. Pop a fost numit profesor de istorie bisericească la Academia teologică din Caransebeș, unde a funcționat pînă la pensionare⁸¹.

Și în aceste părți ale țării au avut loc reveniri de parohii întregi la Biserica Ortodoxă. Astfel, în județul Arad revine în 1924 parohia *Nadăș*, în frunte cu preotul Romul Rațiu (trecută la uniație cu 29 de ani în urmă, datorită unor certuri locale)⁸². Tot în același timp s-a stins unirea în parohiile *Miniad* și *Bodești* din jud. Arad și *Ohaba Lungă*, în Banat⁸³. În Duminica Floriilor din anul 1925 au

75. «Legea Românească», nr. 6 din 15 mart. 1925, p. 6.

76. *Ibidem*, nr. 13 din 1 iul. 1926, p. 8.

77. *Reveniri la matcă*, în «Legea Românească», nr. 13 din 1 iulie 1926.

78. *Unirea în Gîmbaș*, în «Renașterea», nr. 8 din 19 febr.; Prot. Iosif Pop, *Nedreptate făcută Bisericii noastre pentru favorizarea uniației*, în «Telegraful Român», nr. 11 din 6 febr. 1929.

79. Cf. actul Ep. Cluj nr. 8021/1931 în «Arh. Consist. Arhiep. Sibiu», *Dosar III*, 78/1926.

80. Cf. «Foaia Diecezană», Caransebeș, nr. 29 din 18 iul. 1937, p. 5.

81. Pr. Gh. Ciuhandu, *Preoți români care rup pecețile...*, p. 7, 11. Episcopia Lugojului l-a excomunicat pe St. Pop. Cf. «Telegraful Român», nr. 21 din 9/22 mart. 1924.

82. «Telegraful Român», nr. 84—85 din 4 dec. 1924, p. 4; «Biserica și Școala», XLIX (1925), nr. 1 din 4 ian., p. 7.

83. Pr. Gh. Ciuhandu, *Preoți români care rup pecețile...*, p. 6.

revenit la Biserica Ortodoxă 93 de familii din *Ticvanul Mare*-Banat, fiind urmate de alte 36 de familii⁸⁴. În comuna *Chereluș*-Arad s-au întors la credința strămoșească vreo 80 de capi de familie cu toți ai lor⁸⁵. Tregeri individuale se fac în parohiile: *Sintea Mare*, *Chișindia*, *Colonia*, *Aldea*, *Șanovița*-Timiș și *Zăbrani*⁸⁶. În *Lugoj*, sediul Episcopiei unite, au revenit peste 100 de credincioși⁸⁷. Tregeri la Ortodoxie s-au produs și în anii următori⁸⁸.

După eliberarea Transilvaniei de nord, se cunoaște revenirea cătunului *Mălini*, fosta filială a parohiei unite Dolheni. Primirea în sânul Bisericii noastre s-a făcut în ziua de 1 august 1948, prin preotul Ioan Bot din Secătura (protopopiatul Dej), pe care credincioșii din Mălini l-au rugat să transmită Consiliului Eparhial Cluj dorința lor de a reveni la Ortodoxie, cu întreaga avere a parohiei, și de a fi organizați ca filie dependentă de parohia ortodoxă Secătura⁸⁹.

La numai două luni de la această revenire, a urmat acțiunea mare, înfăptuită de aproape toți foștii credincioși ai Bisericii greco-catolice, în octombrie 1948.

✱

Din cele expuse se desprind limpede câteva adevăruri de netăgăduit:

1. Cei 250 de ani de dezbinare sufletească a românilor transilvăneni n-au fost altceva decât 250 de ani de încercări continui de refacere a unității bisericești distruse în 1698—1701.

2. Poporul dreptcredincios a folosit întotdeauna momentele prielnice pentru a încerca să-și refacă unitatea bisericească (sub Inochențiu Micu Clain, Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara, în urma edictului de toleranță, în 1848, în 1912, în 1918, între cele două războaie mondiale).

3. Poporul care dorea această refacere a întâmpinat întotdeauna o rezistență dâră din partea autorităților de stat și a Bisericii unite, în fruntea căroră se afla Curtea din Viena (teologii iezuiți, episcopii de la Blaj, autoritățile militare și civile din Transilvania). După 1918, Biserica unită a fost ajutată în această acțiune de funcționarii uniți din aparatul de stat al vremii.

4. Încununarea atîtor strădanii de refacere a unității Bisericii românești din Transilvania a avut loc abia în octombrie 1948, cînd au fost create condiții prielnice pentru realizarea acestei mari idei, datorită regimului democrat-popular instaurat în țara noastră la 23 August 1944.

MIRCEA PĂCURARIU

84. «Telegraful Român», nr. 35 din 13 mai 1925, după «Foaia Diecezană» din Caransebeș.

85. Se răzbuună păcatele trecutului, în «Legea Românească», VI (1926), nr. 6 din 15 martie, p. 7.

86. «Biserica și Școala», Arad, nr. 11/1928, 48/1933, 7, 9, și 15/1940, 52—53/1947.

87. *Reveniri în masă la Ortodoxie de la uniți*, în «Foaia Diecezană», LII (1937), nr. 29 din 18 iulie, p. 5.

88. «Arh. Episcopiei Cluj», *Dosar III*—217/1935.

89. «Arh. Episcopiei Cluj», Act. nr. 3841/1948, *Dosar III*, 217/1935. Actele inedite de la Cluj mi-au fost comunicate de Pr. Vicar Fl. Geomolean.

ROMÂNII DIN BANAT ȘI UNIREA CU BISERICA ROMEI

Un studiu critic, bazat pe izvoare documentare, asupra începuturilor unirii Bisericii Românești din Țara Banatului cu Biserica Romei, nu s-a scris pînă azi.

Cele două țări — Ardealul și Banatul — își aveau mitropoliile lor aparte, la Alba Iulia și Timișoara, cu episcopiile lor sufragane respective, cu teritoriu eparhial bine delimitat. Excepție au făcut perioadele (1541—1658, 1688—1699) în care partea de răsărit a Banatului, numită *Banatul Caransebeșului și Logojului*, a stat sub suzeranitatea principilor Ardealului¹.

Două mărturii vin în sprijinul acestei afirmații: *titulatura Mitropoliților Ardealului*², din care, precum observă Nicolae Popea, *lipsesc eparhiile bănățene*³. Începînd cu *Daniil* (de la 1470), cu *Eftimie* (1571—1574), *Cristofor* (1574—1579), *Ghenadie I* (1579—1585), *Ioan Prislopeanul* (1585—1601), *Teoctist* (1606—1614), *Teofil* (1614—1620), *Dosoftei* (1622—1627), *Ghenadie II* (1627—1640), *Ilie Iorest* (1640—1643), *Simion Ștefan* (1643—1656), *Sava II Brancovici* (1656—1680), *Iosif Budai* (1680—1681) și pînă la *Varlaam* (1685—1692), *Teofil II* (1692—1697) și *Atanasie Anghel* (1698—1713), nici unul din mitropoliții Ardealului — cu reședința pe rînd la Feleac, la Peșteana, la Mînăstirea Prislop din satul Silvaș și, mai pe urmă, la Bălgrad sau Alba Iulia — *n-a avut în titulatura sa vreuna din episcopiile Banatului*⁴.

În «*Chiriadromionul sau Evanghelia învățătoare*, cazanii la toate duminicile de peste an și la praznicele împărătești și la sfinții cei numiți», tipărit între 1 martie—20 decembrie 1699 în Alba Iulia — Bălgrad, cu binecuvîntarea mitropolitului Atanasie Anghel, acesta este intitulat astfel (în prefață) de către *Mihail Iștvanovici Tipograful Tou ex Ungrovlahia*: «Preasfințitului și de Dumnezeu alesului păstoriu *Kir Atanasie*, Arhiepiscopul și Mitropolitul scaunului *Bălgradului*, al *Vadului*, al *Maramurășului*, al *Silvașului*, al *Făgărașului* și a toată țara *Ardealului* și părților țării *Ungurești Vidicului*, *Kivarului*, *Silagiului* și al *Crăsnii*, ca unui adevărat stăpîn și după darul Duhului Sfînt părinte sufletesc plecate închinăciuni»⁵.

Deși episcopia Caransebeșului..., în perioadele amintite, sta sub jurisdicția mitropoliților Ardealului⁶ aceștia n-au cuprins-o în titulatura lor, socotind vremelnică anexarea Banatului, Caransebeșului și Logojului la principatul Ardealului.

1. Pesty Frigyes, *A szörényi bánság és szörény vármegye története*, I, Budapest, 1877, p. 434—441.

2. Gh. Cotoșman, *Contribuții la începuturile Mitropoliei Ardealului și la raporturile ei cu Mitropolia Banatului*, în «Omagiu I.P.S. Mitropolitului Dr. Nicolae Bălan», Sibiu, 1956, p. 334—349; Dr. Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 30—33, 54—80.

3. Nicolau Popea, *Vechia Mitropolia ortodosa romana a Transilvaniei, suprimarea și restaurarea ei*, Sabiniu, 1870, p. 59—62.

4. *Ibidem*,; Gh. Cotoșman, *Contribuții la începuturile Mitropoliei Ardealului...* loc. cit..

5. Exemplar rar (în biblioteca autorului).

6. Gh. Cotoșman, *Raporturile ierarhice între Biserica Banatului și Mitropolia Ardealului în sec. XVII*, în «Mitropolia Ardealului», VII (1962), nr. 9—12, p. 666—677.

De altfel printre cei 35—38 protopopi semnatori ai unirii de la 1700 nu figurează nici un protopop din Banat și Crișana⁷.

În ceea ce privește părerea că problema unirii în Banat nu s-a pus decît numai după 1716, anul eliberării Banatului de sub turci, există documente că în regiunile periferice ocupate, intermitent și trecător, de trupele imperiale, nu numai că s-au făcut încercări, dar că s-a și reușit să fie ademeniți la unire cîțiva călugări și preoți români.

INCERCĂRILE DE UNIRE DINTRE 1690—1697. — Și aici, ca și în Ardeal și pretutindeni unde au pus piciorul, imperialii au fost îndeaproape secundați de misionari iezuiți, foarte activi în a propaga unirea printre valahii ortodocși, considerați «schismatici».

Două scrisori inedite, trimise de egumenii Mînaștirilor de la Vărădia și Mrăcunea episcopului Grigorie al Caransebeșului, în anul 1690, vin să confirme cele de mai sus :

Iată textul scrisorii egumenului Iacov de la Mînaștirea Vărădia :

«Eu igumina Iacov alu mînaștirea Vărădia cu popa Ianăș ot Vărădia, prăcum o poroncît Milostenia Ta, am fost ș-am întrăbat dăspră afurisita lăpdare dă beserecă a iguminilor Nicolae ș-a trei călugări a(i) Mînaștirii Orăviți(i). Ș-am aflat că s-ar lăpdădat dă tot dă to(a)te ale no(a)stre, ș-or primit credința papistașă. Ș-or fost la ei nește barați⁸ dă ș-or zis frați(i) lu(i) D(omnul) I(esus)⁹, ș-or tocmit¹⁰ multe cu ei, ș-or lo(a)t dă minți pră ai din mînaștire, ș-or făcut uneală cu besereca papistașă ș(i) răcunosc pră papă capu(l) sf. Beserici, ș(i) to(a)te ale lor. Ș(i) n-or făcut pră d-feci¹¹ numa(i) pră bună dobîndă ș(i) pră multe făgăduiri. Ș-or căpătat daruri. Ș-or mai tras după ei pră popa Ilie dă la Ciclova¹², pră popa Axinte din Răcăjdia¹³ și pră popa Ucu din Broșteni¹⁴. Și toți fac acu(m) slujbe tot pră rumânia(ște) numa(i) cu daruri papistașe. Ș(i) vorbesc la o(a)men(i) rău dăspră Vlădica ș(i) împart bani ș(i) făgădue(sc) multe, dară o(a)men(i) nu au încredere ș(i) nu să duc (după ei). Ș(i) Milostenia Ta să ne poroncească ce să facem. Sărutăm direapta.

Vărădia anno 1690 luna lu(i) Februarie 2.

Iacov † Popa Ianăș».

Scrisoarea adresată¹⁵ «Milostvui Episcopa Grigorie¹⁶ Caransebeș».

Iată acum și textul scrisorii egumenului Partenie de la Mînaștirea Mrăcunea:

«Eu igumina Partenie alu sf. Mîn(ăstire) Mrăcunea¹⁷, smirită și omilită închinare episcopai Grigorie alu Caransăbăș, știre dau dăspră întîmplările ce-au fost la sf. Mîn(ăstire) cu năște¹⁸ călugări care să cheamă barați catolicești și ei zic că-s frați ai lui I(i)sus și au poposit la sf. mînaștire la noi, ș-au cerut găzduire, că-s drumetși dă dăparte și noi i-am găzduit trei săptămîni, cu toată omenia. Dară ei cu gînduri tănuite s-au dovedit, că au început să ne ispitească dăspră credință și au început să ne vorbească felu de fel dă vorbe dăspră credința lor și dăspră beserica

7. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, II, p. 37; Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și Unirea cu Biserica Romei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 9—10, p. 868, 877, 879, 885—887, 889, 894, 926, 930.

8. Frate, ung. *harat*, — aici în sensul de călugăr, monah.

9. Iezuiți, ordinul iezuit. 10. Tratat, discutat, pertractat.

11. Gratuit — în grai bănățean.

12. Ciclova Română și Ciclova Montană, lingă Oravița la 2—3 km depărtare, la sud-est.

13. Cîțiva km sud-vest de Ciclova. 14. La 3 km vest de Oravița.

15. Originalul în Arhiva Mitropoliei din Carloviț. Copiat de Prot. Traian Oprea († 1947). din Vrșeș.

16. Păstorește la Caransebeș între anii 1686—1690.

17. La Ogradena Veche, pe malul stîng al Dunării, 5 km sud-vest de Orșova, ctitorită la 1523 de banul Micola Gîrlișteanu al Caransebeșului și Logojuului. 18. Niște — în grai local.

papi(i), ș-au vorbit cu toți frați(i)¹⁹ din mînăstire și ne-au sfătuit și ne-a(u) cercat pră toți pră rînd să facem uneală cu beserica cea catolicească, adecă au spus că nu trăbă să ne lăpădăm dă credința noastră, numa(i) să cunoaștem pră papa capu(l) alu toată lumea și întreaagă biserica cea mare prăstă toți sf(in)ți(i) patriarhi²⁰ și la sf. cuminecătură să luăm numa(i) azimă fără vin, că-i dăstul; și să cunoaștem că prîngă²¹ rai și iad, mai este un loc dă caznă²² vremelnică prîntu păcătoși(i) mai mărunți, care acolo să curăță dă păcate și după o vreme trec și ei la rai. Apoi că Sfîntul Duh purcede nu numai de la Tatăl, ci și de la Fiul și să mărturisim astea toate²⁴, iară slujbele și rînduielile²⁵ să le facem tot pră limba noastră²⁶ nu pră lor²⁷.

Și ne-au făgăduit multe, dă i-om asculta, că bine ne-o merge și bani și daruri și belșug sf(in)tei mînăstiri au făgăduit, dacă facem uneala. Dară noi le-am spus că nu (ne) abatem dă la sf(înta) Beserecă veche a noastră, că așa ne-am botezat în astă credință și așa (v)om rămîne pînă la moarte și nu ne-om abate niciodată. Dară pră ei cu omenie i-am ospătat și i-am lăsat să plece în drumu(l) lor. Și am făcut așa cum am scris. Și ne închinăm smiriți.

Dato, în sf. mîn(ăstrie) Mrăcunea, luna Apr(ilie) zile 18, ani 1690. † igm. (ss) Partenie»²⁸.

Caracterul nestatormic al stăpînirii austriece în regiunea sudestică a Banatului, Caransebeșului și Logojului n-a fost de natură să favorizeze mișcarea de unire, ci faptul că negociatorii unirii lasă în ființă rînduielile vechi ale Bisericii au avut multe de îndurat din partea stăpînirii turcești, de care nu s-au eliberat decît numai trecător. Poporul, la rîndul său, ca de altfel și preoții și călugării în marea lor majoritate, nu s-au lăsat tentați de bunuri pămîntești, cînd a fost vorba de credința și conștiința lor religioasă.

Ceea ce este de remarcat din aceste două scrisori vechi nu sînt cunoscute patru puncte diferențiale dogmatice, puse drept condiție sine qua non pentru unire, ci faptul că negociatorii unirii lasă în ființă rînduielile vechi ale Bisericii Ortodoxe și se obligă a nu se atinge de limba liturgică românească. Aceasta constituie o dovadă palpabilă că «slujbele și rînduielile», adică sfînta liturghie și toate slujbele divine în Biserica Ortodoxă Română din Țara Banatului la 1690 s-au oficiat numai în românește, în timp ce în bisericile fraților noștri din Transilvania, Țara Românească și Moldova încă își mai menținea domnia neînțeleasa limba slavonă²⁹, pe care o va înlocui definitiv domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu (1688—1714) și păstoria mitropolitului Antim Ivireanu (1708—1716), care la 1713 tipărește, pentru întîia dată, după *Liturghia* de la 1570, întreaga *Sfîntă Liturghie a Sfîntului Ioan Gură de Aur* în românește, pe care înaintașul său, marele mitropolit al Ungrovlahiei Teodosie Veștemeanul (1668—1672, 1679—1708) nici nu vrusese, nici nu cutezase s-o traducă și s-o tipărească în limba noastră³⁰, de teama să nu fie învinuit de influență calvină, protestantă.

Valoarea documentară a acestor două scrisori rezidă și în faptul că ele resping afirmația după care meritul pentru introducerea limbii românești liturgice revine unirii de la 1700.

19. Monahii, călugării. 20. Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

21. De lingă — expresie în grai bănațean. 22. Sîrb. kazna = pedeapsă, chin.

23. Filioque. 24. Adică cele patru puncte dogmatice deosebitoare.

25. Sărbătorile, calendarul. 26. Românească, limba liturgică românească.

27. Adică latină (limba liturgică latină).

28. Originalul în Arhiva Mitropoliei din Carloviț. Copiat Prof. Traian Oprea.

29. Cf. Dr. Eugen Seidel, *Elemente sintactice slave în limba română*, București, 1958, p. 167—168; I. Negrescu, *Limba slavă veche*, București, 1961, p. 1—2, 5—11, 15—36.

30. Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom. I, 1508—1716, 1903.

Nu există nici o știre în ce fel a acționat episcopul Grigorie (1686—1690) față de propagandiștii unirii în Eparhia Caransebeșului. În schimb, s-au păstrat prețioase informații privitor la atitudinea hotărâtă avută în această problemă de către cel de al treilea urmaș al său, vlădica *Gherasie al II-lea* (1695—1708), cel mai activ episcop român bănățean cunoscut de istoria noastră veche.

Deși ales și instituit în scaunul istoric de la Caransebeș la 1695, sub regimul de ocupație militară al împăratului Leopold I. (1657—1705), episcopul Gherasie ia poziție fermă împotriva încercărilor acestuia de a forța pe românii bănățeni să-și schimbe, de dragul unor discutabile și efemere favoruri materiale, legea din străbuni.

Preotul cronicar Rusalin Vancea de la Caransebeș descrie în chip mișcător amărăciunea de care a fost cuprins sufletul episcopului Gherasie la aflarea știrii că printre credincioșii din satele eparhiei sale (aflată jumătate sub dominație otomană) mișună călugări romano-catolici, care ar fi reușit să «convertească» chiar pe protopopul Făgetului, nerecunoscut în această demnitate de ierarhul său legitim asupra căruia se exercită, cu sperietoarea unirii, prin preotul Vasile din comuna Bujor, un adevărat șantaj spre a obține confirmarea în postul de protopop al Făgetului :

«Iară Pre(a) sfinția Sa o fost tare de tot jalnic și mîhnit pentru atîta blăstămăție și mai ales că acum or început să vină ai³¹ cu unirea papistășească din Ardeal prin satele noastre și prin prota de la Făget, care nici nu este nici el protă³², numai așa făcut de popii lui se spune că s-ar fi și tocmît cu ei să treacă cu toți popii lui și satele lor, dară alaltăieri o fost popa Vasile din Bujor ș-o spus că nu-i adevărat, că prota nici n-o vorbit cu el, numai l-o trimis pe el, ca Pre(a) sfinția Sa să-l întărească ca protă acolo în Făget, și el nu trece, nici popii lui. Și Pre(a) sfinția Sa nu știe ce să facă, că nu l-ar întări; o să-i întărească pe toți și pe el și pe al³³ din Bocșa și pe al din Mudava³⁴ care nici unu(l) nu sînt proți și nici protopopie n-o fost acolo...»³⁵.

Peste trei decenii, același preot răzvrătit — care nu știm dacă este una și aceeași persoană cu Iosif Negrul, protopopul Făgetului, confirmat de vlădica Gherasie la 10 noiembrie 1704, o dată cu Iovan Petroni al Bocșei și cu Alecsa Ivu al Mudavei³⁶ — cade în mrejele unirii, dar, spre amăgirea lui, rămîne absolut singur, precum se va vedea la locul său.

Sesizat de mișcările misionarilor, aduși și sprijiniți de imperiali, episcopul Gherasie trimite protopopilor, preoților și mînăstirilor o scrisoare — o circulară — în care face atenți credincioșii să nu dea ascultare celor ce umblă să-i amăgească cu așa-zisa unire sau uneală, amenințînd pe cei ce «ar îndrăzni să-și vîndă sufletele printru arginți» cu anatema :

«Io Gherasie, din mila lu(i) Dumnezeu episcopa alu Caransăbeș... la toți proți(i)³⁷ și popi(i) și (la) toate mînăstiri(le) (și) la toți (credincioșii) de-acum și venitori³⁸ blagoslovenie. Și știre dau : samă³⁹ și pază să aveți; vremuri aspre, năcazuri mari prîntu⁴⁰ răutatea noastră și prostia noastră cea trufașă, au vinit prăstă sf(in)ta Beserecă noastră pravoslavnică și vijeli(i) și vreau s-o clatine și s-o

31. Cei — în grai local : ai.

32. Protopop.

33. Cel — în grai local: al.

34. Moldova veche din Clisura Dunării, pronunțat și azi *Mudava*, cu term. dacică-*dava* ; Cf. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1959, p. 63—64.

35. Rusalin Vancea, *Cronica Banatului*, ms., p. 20—21.

36. Moldova Veche.

37. Protopopii.

38. Viitori — arhaism latin în graiul bănățenilor.

39. Seamă, atenție.

40. Pentru — în grai local.

dărîme. Oameni str(ă)ini felu de înblă⁴¹ prin mînăstiri și t(i)rguri și prin sate, pră⁴² la popi și pră la creștini, și vreau să momească cu felu de felu dă făgăduieli, ca să miargă toți la besereca cea catolicească, cea papistașă, dă sf(in)ta noastră beserecă dăspărțită⁴⁴. Și ei spun că nimica n-au schimba⁴⁵ de (v)om merge la ei, numa(i) nește ponturi⁴⁶ mici, dară tot creștini rămînem.

Direpți⁴⁶ toți să fiți, fețe bisericești și creștini(i) toți, că acele ponturi îs⁴⁷ care⁴⁸ de la temelia sf(in)tei noastre beserici, că pră ele ne-am răzimat sf. Beserecă și neamul nostru.

Și aceia carele or⁴⁹ primi acele ponturi să lapădă dă sf(in)ta beserecă a părinților noștri; și nime(ni) a spune că năștere, (s)au năvoire⁵⁰ au făcut, că aceasta lepădare dă sf. Beserică și dă neamu(l) nostru să cheamă.

Și afurisesc și anatema să fie toți care ar îndrăzni să-și vîndă sufletele prîntu arginți(i) satanei iezuiți(lor) papistași. Și bine să luați sama toți, să nu vă abateți din calea cea bună.

Datu în Caransăbeș, la Sînmicoară ani 1697.

† Vl(ă)d(i)ca Gherasie»⁵¹

Pe lîngă curajul de care a dat dovadă, vlădica Gherasie a manifestat și o pronunțată conștiință a misiunii sale, ca păstrător al tezaurului de credință moștenit de la înaintași, iar pentru vremurile de atunci și o conștiință pe care am putea-o numi națională, în calitatea lui de caput nationis, cum erau considerați de români episcopii lor de sub dominație politică străină. Inversiunea pronunțată față de propagatorii unirii își află izvorul în purtarea neomenoasă și foarte puțin creștinească a reprezentanților militari și civili ai împăratului vienez, care, o dată cu țara și cu libertatea națională, au urmărit să smulgă din sufletul autohtonilor valahi și comoara lor de credință religioasă, în forma în care le-au transmis-o veacurile și de care nici turcii mahomedani n-au îndrăznit să se atingă, în cei 164 de ani de stăpînire a lor aici.

INCEPUTURILE UNIRII DUPĂ ANUL 1700. — Actul din octombrie 1698 de la Alba Iulia precum și jurămîntul de la 7 aprilie 1701 făcut la Viena de către mitropolitul Ardealului Atanasie Anghel⁵² care a dus la sfîșierea unității sufletești a românilor din Transilvania, au avut un ecou dureros la toți românii cis-carpatici și trans-carpatici⁵³.

Pacea de la Carloviț, din 26 februarie 1699, prin care imperialii, au fost obligați să părăsească părțile ocupate din Banat, a pus, pentru aproape două decenii, zăgaz curentului de unire promovat de misionarii iezuiți, evacuați și ei din

41. Umblă. 42. Pe — uzitat și azi în Banat. 43. La anul 1054.

44. Cam așa au spus și cei 38 protopopi ardeleni ai soborului de la Alba Iulia din 7 octombrie 1698: «Și așa ne unim acești ce scri mai sus cum toată legea noastră, slujba bisericii, leturghia și posturile și cărindarul nostru să stea pe loc...» (Silviu Dragomir, *Români din Transilvania și Unirea cu Biserica Romei...*, p. 886).

45. Cele 4 puncte dogmatice: Filioque, purgatoriul, azima și primatul papal.

46. Drepți. 47. Sînt — în grai local. 48. Cele amintite la nota 45.

49. Vor — în grai bănațean. 50. Nevoire, silă, presiune.

51. Originalul în Arhiva Mitropoliei Carloviț. Copiat de Prot. Traian Oprea.

52. Silviu Dragomir, *Români din Transilvania și Unirea cu Biserica Romei...*, p. 932—936; Nicolae Nilles S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris Coronae S. Stephani*, I, Oeniponte, 1885, p. 192—319.

53. Gr. Gh. Popovici, *Uniunea românilor din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică sub împăratul Leopold I*, Logoj, 1901; S. Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în sec. XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920; Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni...*, p. 111—121.

Banat o dată cu trupele habsburgice. Rămași, în continuare, sub turci, până la 1716, românii bănățeni au suportat mai ușor influența agenților trimiși de astădată de apostatul mitropolit Atanasie, degradat la rangul de episcop⁵⁴.

Prezența în fruntea Episcopiei Caransebeșului a vajnicului episcop Gherasie constituia garanția că Biserica Banatului nu avea să sufere nici o defecțiune.

Următorul document inedit, ieșit din cancelaria acestui episcop, la puține zile după lepădarea de credință săvârșită la Viena în fața cardinalului Kollonici și a marilor demnitari ai Curții împăratului Leopold I de către Mitropolitul Ardealului⁵⁵, grăiește luminos despre atitudinea demnă și curajoasă a episcopului de Caransebeș ca și despre atmosfera generală sufletească din acele zile de început de secol în Banatul tulburat, nu atât de purtătorii steagului cu semiluna, cât mai cu seamă de exponenții travestiți în misionari creștini ai împăratului habsburg ultramontan :

«Noi vlădica Gherasie alu Caransăbeș, cu 5 proți⁵⁶ și cu 63 popi gios⁵⁷ scriși, strinsu-ni-am în sobor, prăcum vlădica au pohtuit⁵⁸ a ne înfăța⁵⁹ în sf(in)ta Mî-năstire din cetatea Caransebeșului, în sf. Vinerea Patimilor Domnului și Mîntuitorului nostru I(i)sus Hristos, prîntu⁶⁰ a ne întări cu toți în credința cea dreaptă ș-a nu se spurca cu acei care s-au dat cu dă D(umne)zeu afurisitul și spurcatul dă credință vînzători Atanasie dăla Bălgrad.

Pre(a) sf(in)ția Sa vlădica Gherasie au arătat că vînzători, afurisit dă Dumnezeu și dă toți capi(i)⁶¹ Beserici(i) și dă toți credincioși(i), este metropolita alu Ardeal, și toate lucrături este d-ale iezuți călugări ș-ale papistași împăratului dă la Beciu, ca să spargă sf(in)ta Beserecă a Răsăritului dă ritu(l) grecesc, ca să ne stăpînească și să ne robiască, dară noi toți tari în credința strămoșească să stăm și direpți în fața lui Dumnezeu, năclintiți ca stîncile în fața pu(h)oi(e)lor și cum au stat moși(i) noștri să stăm și noi în toate vijoli(i)le și să păzim și să apărăm credința noastră cea cu adevăr (dreaptă) :

Iară noi toți astrînși aici, agiunați⁶² toți, în fața sf(in)tului Mormîntului alu Dom(nu)lui n(ostru) I(isus) Hr(istos), cu mîna pră cruce giurăm că (v)om păstra și (v)om păzi și nu ne-om abate dăla credința cea veche a sf(in)tei beserici a Răsăritului și nu ne-om da cu momelnici(i) celui vînzători dă credință Atanasie. Iară dă ne-om abate careva cu minte slabă (s)au năvolnic, blăstămat și anatema să fie acela cu tot neamul lui pînă la a șaptea spiță, și pămîntu(l) să nu-l primească, spurcăciuni să-i spintece mațele și culcuș de jivini să-i fie mormîntul: Așa să ne ajute Dumnezeu. Amin.

Datu, în Caransăbeș la sf. Vinerea Patimilor ani 1701.

† Vl(a)d(i)ca Gherasie

Prota Ianăș Gaita ot Logoj
Prota Gheorghe Vida of Caransăbeș
Prota Ilarie Suci...
Popa Iosif ot Caransăbeș
Popa Ion Diacovici ot Caransăbeș
Prota Vasilie Laios ot Palanca

Prota Vasilie ot Meadia
Popa Nicolae ot Caransăbeș
Popa Vasile Ivu...
Popa Alecsa ot Zăvoi
Popa Jurma (sau Dima) ot Logoj
Popa Ion Lazăr ot Logoj

54. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis*, I, p. 257—262, 263—286, 289—301, 307, 309—313, 321—334 ș.u.; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, II, Ed. II-a, București, 1932, p. 32—33.

55. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, II, p. 32—33; Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis*, I, p. 281—291. 56. Protopopi.

57. Românul bănățean și azi pronunță: gios, giude, giudecată, gioc, — în loc de: jos, jude, judecată, joc etc. 58. Poftit, dorit. 59. Infățișa. 60. Pentru.

61. Cei patru patriarhi din Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

62. Ajunați, de la ajun = post negru, prin înlocuirea lui j cu gi.

Popa Ion Mihuși...
 Popa Ilarion ot Cireșul
 Popa Petru ot Jdioara
 Popa Domaschin Stanciu ot Crivina
 Popa Ghenadie ot Măguri
 Popa Rusalin Vancea ot Sacul
 Popa Gheorghe ot Iaz
 Popa Ilie ot Jupa
 Popa Petre Laiu ot Mărul
 Popa Pătru Trulia ot Zorlenț
 Popa Ianăș Vuia ot Zorlenț
 Popa Iancu ot Prisaca
 Popa Diacu ot Mal
 Popa Ion Margan ot Ciuta
 Popa Vlaicu ot Ghimboca
 Popa Vasile ot Scăiuș
 Popa Ion...
 Popa Rusalin ot Scăiuș
 Popa Dima ot Dezești
 Popa Ion Surdu ot Marga
 Popa Vasi ot Bistra
 P(opa) Zaicu ot Oaba
 Popa Iullan ot Maciova
 Popa Andraș ot Fîrlug
 Popa Tuneu ot Găvojdia
 Popa Ilie Andraș ot Fîrlug
 Popa Radu...
 Popa Vasile Ivu...
 Popa Alecsa ot Zăvoi

Popa Avram ot Obreja
 Popa Ion Tătaru ot Cireșul
 Popa Roșu ot Peștera
 Popa Iacov ot Căvăran
 Popa Torian ot Jena
 Popa Măruța ot Sălbăgel
 Pop(a) Laieșu ot Ezcrișu
 Popa Iosim ot Mîtnic Mare
 Popa Iacob ot Armeniș
 Popa Petroni ot Bocșa
 Popa Subă...
 Popa Ilie Bobu ot Brebu
 Popa Andrei ot Zăgojeni
 Popa Zaicu ot Teregova
 Popa Laiul...
 Popa Pavel ot Valeapai
 Popa Laie ot Valeabou
 Popa Iancu ot Valeadeni
 Popa Isca ot Dragomirești
 Popa Ilie ot Valeamare
 Popa Turcu ot Slatina
 Popa Iancu ot Slatina
 Popa Daia ot Rugi
 Popa Tincu ot Domașnea
 Popa Ion Dascal ot Făget
 Popa Iosim ot Făget
 Popa Isaia...
 Popa Ion ot Prisiani
 Popa Iulian...»⁶³.

Actul solemn săvîrșit în Vinerea Mare a anului 1701 în catedrala episcopală din Caransebeș de către cei 5 protopopi și 63 preoți din regiunea Caransebeșului, adunați în sobor la chemarea și sub prezidiul episcopului Gherasie, se va reedita la centrul fiecărui protopopiat în parte, cu participarea preoților, a nobililor, a chenezilor, meseriașilor, a reprezentanților țăhurilor-breslelor și a unui număr însemnat de credincioși. Aceste adunări de la protopopiate au întocmit, de asemenea, documente despre aceasta.

Dăm și copia celor două documente inedite, redactate de protopopi, la puțin timp după soborul istoric de la Caransebeș.

Iată textul documentului de la Protopopiatul Logoj :

«Eu prota Ianăș Gaita alu Logoj, cu smirenîe și omilință mă închin Pre(a) Sf(in)ției (Sale) vlădicăi Gherasie alu Caransăbeș, știre dau că prăcum am giurat în Sf. Vinerea Patimilor în sf. beserecă vlădicească, prăcum credința să păzim, strajă să stăm, că nime a nu strica cuteze, nici umbră dă îndoială nu să clatine sf. beserecă. Și prăcum Sf(in)ția Ta sfat ni-ai dat, așa am făcut. Iară în zi dă Duminică, Mai 7, am chemat la sf. beserecă pră popi(i) mei, ș-au vinit 37 și nămiși⁶⁴ au (vinit) toți dîn Logoj și dîn aret⁶⁵ și chineji⁶⁶ dîn 26 sate și neguțatori(i) toți și meșteri(i) din Logoj) ș-au vinit cu dă toți prăstă 400 dă creștini, dă n-au mai închepat în sf. beserecă, ș-am eșit în avlie⁶⁷. Ș-atunci le-am spus dăspră legămîntu(l) nostru ce-am făcut, cu inimă curată, în Caransăbeș, și dăspră vînzarea cea diavo-

63. În Arhiva Mitropoliei Carloviț, copiat de Prot. Tr., Oprea ; în unele locuri (însemnate cu ...) textul este indescifrabil.

64. Nămiși de la ung. nemes = nobil.

65. Expresie bănățeană pentru regiune, ținut.

66. Vechii primari comunali ai satelor bănățene.

67. Expresie bănățeană pentru curte, de la sîrb. avlija, din lat. aula.

lească alu prota Lorinț⁶⁸ d-acu 3 ani, pră carele apoi l-au alungat meșteri(i) cojocari din târg și l-au tuns pră el și dăspopit⁶⁹ au rămas, dă au fugit în Ardeal, și d-atunci nima⁷⁰ n-au mai îndrăznit a tulbura credința cea adevărată. Și toți oameni(i) au început a striga că așa trăbuie făcut cu toți vînzători(i).

Ș-atunci au cerut să giure toți că nu s-or abate din buna și dreapta credință. Și au adus toate praporele din beserecă, popi(i) toți s-au îmbrăcat în odăjdi(i) și oameni(i) au aprins toți lumînări în mîndă ș-au orădicat crucea dăla altar prăstă mulțime și toți cu glas tare, dă s-au auzit prăstă glasul clopotelor ce-au bătut toate, au rostit giurămînt mare, că nu vor trăcni⁷¹ din dreapta credință, că nu să vor abate din legile sf(in)tei biserici alu răsărit, că au să păzesacă toate rînduielile sf(in)tei besereci, că n-au să dea după momeli lu(i) Atanasie cel vînzătoriu dă Lege și dă Neam, și n-au să-i facă pohtele lui, nici ascultare n-au să dea vr-unui papistaș (s)au vreun(u)i prpus⁷² d-aia lor, numai năcli(n)țiți ca pietrele au să rămînă în rînduiala sf(in)tei biserici a noastră. Amin.

Iară după aia am făcut scris și mai mari(i) lu toți⁷³ au scris și întărit cu mîna lor.

Dato, în Logoj, lona Mai zi 7 ani 1701.

Prota Ianăș Gaita ot Logoj

Pătru Luca, chinez

Iancu Vaida ot Logoj»⁷⁴.

Iată acum textul documentelor întocmit la alt Protopopiat :

«Eu prota Ilarie... smirită închinare și sărutăm dreapta Pre(a) Sf(in)ției Vlădica Gherasie alu Caransăbeș... Știre dau prăcum jurămînt mare am făcut cu 27 popi, cu 30 dă chineji mari și 43 mireni (t)îrgovăți, neguțători și meșteri, cu starostii lor dă țehuri⁷⁵ și dă tot multă lume dă rînd ni-am astrîns Duminică în sf(in)ta beserecă. Și prăcum ai pohtuit și sfat ni-ai dat, am povăstuit lor dăspră jurămînt(u)l mare ce-am făcut noi, în sf. Vinerea Patimilor și cu legămînt mare ni-am legat, credința cea adevărată a sf(in)tei noastre beserici să o păzim, de ea să nu ne lăpădăm, dă momele catolicești să nu ne lăsăm în ispită duși, nici su-flet(u)l (să nu) ne vindem pră arginți(i) lu(i) Iuda.

Și toți cu credință au ascultat ș-au cerut și ei să facă jurămînt mare, că aici mai este și altă primejdiă cu (cei) care vreau să ne încalce. Și oameni(i) toți au vrut să punem jurămînt, că n-om lăsa nici pră (aceștia) nici pră alți(i) să ne năpăstuiască, numa(i) noi toți să ni punem umeri(i) să ni apărăm dreapta noastră credință cea veche a sf(in)tei beserici grecești dăla Răsărit, și nu să călcăm (pe) urmele vînzătorului Atanasie dăla Bălgrad, nici pohtele lui n-om asculta, numa(i) (v)om rămîne în credința noastră cu episcopa⁷⁶ nostru cel adevărat. Și așa am jurat cu toți în fața sf(in)tei cruci cu lumînări în mîndă și au tras toate clopotele.

Și astăzi ne-am astrîns dă am făcut scris. S-au scris toți capi(i), prăcum s-au (h)otărat Duminică.

Dato în luna Ionie zi 1 ani 1701.

† Prota Ilarie Suci...

Pora Damian Icuț... pr(in)tu⁷⁷ toți popi(i)

Vasa Ludu, birău⁷⁸

Todor Liuba cu țehu opincarilor

Lazăr Schiopa cu țehu ferari

Ion Cînda cu țehu șubari

Mihai Radovan ot Logoj

Baloș Groza chinez mare ot Sacoș

Ilie Peica chinez mare ot B(i)ziaș

Marian Rado covaci țeh

Andrei Vlad opincar țeh

Gașpar Fătu șelar țeh

Iana Dobromir cojocar țeh...

Ion Ciurciu țehu lemnari

Vintilă Dobanu țehu zidarilor

Avram Pităș chinez mare în Păuliș⁷⁹

Ilie Scurtu chinez mare în Bocșa

Vasile Păscuț...

Grigorie Iliuț chinez mare în Goruia

Șandor Avidie chinez mare în... (?)

Mihai Burgie (?) ot...»⁸⁰

68. Al. Logojului.

69. Despopit = răsopit, scos din popie, caterisit.

70. Nimeni, expresie din regiunea Oraviței.

71. Tresări, clătina.

72. Agent, mijlocitor.

73. Mai-marii, reprezentanții.

74. Orig. în Arhiva Mitropoliei Carloviț.

75. Corporații meșteșugărești, bresle.

76. Episcopul Gherasie.

77. Pentru.

78. Primar, ung. *biro*.

79. Sat vechi, azi dispărut.

80. Originalul în Arhiva Mitropoliei Carloviț; în unele locuri (însemnate cu ...) textul este indescifrabil.

ROLUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI ÎN STĂVILIREA CURENTULUI DE UNIRE. — Prin căderea Timișoarei și a jumătății Banatului de dincolo de Caransebeș, sub turci, la 1552⁸¹, legăturile canonice dintre Mitropolia Timișoarei și Episcopia Caransebeșului s-au întrerupt mai bine de o sută de ani, pînă la 1658, cînd întreg Banatul, ajungînd sub aceeași stăpînire politică otomană⁸², și Episcopia sufragănă de la Caransebeș a revenit sub jurisdicția mitropolitului Banatului din cetatea Timișoarei.

Situația aceasta însă este de scurtă durată, căci cuceririle imperialilor după victoria de la Viena din 1683 se țin lanț și ele cuprind rînd pe rînd Ungaria, Crișana, Transilvania și regiunile periferice tiso-mureșane și montane ale Banatului⁸³.

Confuzia se mărește prin imigrarea în Ungaria și în regiunile banatice tiso-mureșane ocupate de habsburgi a celor aproape 40.000 familii de sîrbi, aromâni, albanezi, care au fugit la anul 1690 din țările lor de frica turcilor⁸⁴, porniți spre crude războaie împotriva celor ce au luat parte imperialilor care fuseseră puși pe fugă de turcii victorioși⁸⁵.

Vacantarea tocmai în acest timp de criză generală a Scaunului mitropolitan din Timișoara, prin retragerea și apoi prin moartea, după îndelungată boală, a mitropolitului Vasile al II-lea (1690—1692, † 1694)⁸⁶, plecarea după cîteva luni a succesorului său Iosif al III-lea (1692—1693)⁸⁷, și completarea scaunului abia în 1704 cu greul Constantin al II-lea⁸⁸ (1704—1712), căruia-i revine sarcina să refacă unitatea bisericească a Banatului sfîșiată de-a lungul secolelor, de o parte, iar de altă parte criza bisericească din Ardeal, prin apostasierea mitropolitului Atanasie, impune energicului și clarvăzătorului episcop de la Caransebeș să alerge și să apeleze la autoritatea superioară, la Mitropolia Ungrovlahiei.

În calitate lor de exarhi ai plaiurilor, de locuitori ai Patriarhului ecumenic pentru Biserica românilor de dincoace de munți, din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș și Părțile ungurene, mitropoliții Țării Românești aveau nu numai dreptul dar și datoria să poarte grijă de bunul mers al lucrurilor din Biserica Românească de sub stăpînire politică străină.

În fața instabilității de la Timișoara și a crizei de conducere de la Alba Iulia, vlădica Gherasie a trimis o delegație în Țara Românească, la mitropolitul Teodosie. La 22 ianuarie 1698, în catedrala mitropolitană din București, mitropo-

81. Pesty Frigyes, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története* I, Budapesta 1877, p. 57—59.

82. *Ibidem*, p. 96—97.

83. *Ibidem*, p. 101—102, 107; Francisc Griselin, *Istoria Banatului Timișan*, trad. Nicolae Bolocan, București, 1926, p. 76—79.

84. Dr. Dušan J. Popovici, *Srbija Vojvodina*, I, Novi Sad, 1957, p. 315; Dr. Szentkláray Jenő, *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből*, I, Temesvárott, 1879, p. 101; Dr. Rad. M. Gruici, *Pravoslavna srpska crkva*, Beograd, 1921, p. 114—115.

85. Dr. Szentkláray, *op. cit.*, p. 99; Gh. Cotoșman, *Episcopia Caransebeșului pînă în pragul sec. al XIX-lea*, Caransebeș, 1941, p. 83—89.

86. Domaschin Udra și Iromonaca Ion, *Pomealnicu alu Metropoliți și Episcopi din scamnele Sevrinului la Vodița și Media și din Temișvara și tot Pașalicul și toată Țara Banatului...*, Caransebeș, 1696, ms. p. 6—7.

87. Lyub. Stojanovici, *Stari srpski zapisi i natpisi*, IV, Sr. Karlovič, 1923, nr. 7723, p. 103; Dr. Radoslav M. Gruici, *Duhovni Jivot*, în «Vojvodina» I, Novi Sad, 1939, p. 395.

88. D. Ruvarač, *Opis Temišvarske Eparhije 1727, godine*, Sr. Karlovič, 1924, p. 15.

litul Teodosie hirotonise într-un arhiereu pe alesul ardelenilor Atanasie Anghel, căruia însuși patriarhul Dositei al Ierusalimului îi dădea sfaturi părintești în scris, iar Constantin Vodă Brîncoveanu «însuși confirmă pe seama noului mitropolit vechea danie de 6000 aspri a voievozilor munteni pentru Biserica Ardealului»⁸⁹, în 1700 dăruindu-i și moșia Merișanilor din Argeș⁹⁰.

Potrivit dispozițiilor și indicațiilor primite de la București, vlădica Gherasie a convocat la Caransebeș, în octombrie 1704, Micul Sobor, iar în decembrie același an, Soborul cel Mare, care aveau să rezolve toate problemele cu care era confruntată Eparhia Caransebeșului în acele vremuri de răscruce și de mari convulsii politice, religioase, economice, sociale și naționale.

Cele două decrete ale vlădicăi Gherasie — prin care se sancționau hotărârile celor două soboare de la Caransebeș din 1704 — reflectă în chip luminos marea importanță a acestor probleme, cărora spiritul înaripat al episcopului Gherasie le-a dat cea mai fericită dezlegare.

În introducerea decretului de la 30 octombrie, despre hotărârea Micului Sobor, în legătură cu înființarea a trei protopopiate noi, aflăm următoarele în legătură cu problema unirii :

«Aflînd și văzînd de răzvrătirea unor preoți și a unor mireani ce-au tulburat rînduiala cea veche a protopopilor;

Aflînd și văzînd lepădarea cea haină de sf. Beser(i)că cea adevărată și înbrătoșarea cea fățarnicească a schizmei celei papistăsești a Mitropolitului cel călcător de jurămînt alu Bălgrad(u)lui, dela care nici sfaturi nici poronci nu avem a mai cere nici a primi și nici vreo legăt(u)ră cu iel nu vom mai avea pînă cînd acel scaun⁹¹ va fi prihănit de schismatic.

Drept aceea, am trîmis și am cerut deslușire și orînduire cuvenită dela sf. Metropolie a Ungrovlahiei. Și venînd trimiși(i) noștri au venit cu orînduirea și deslușirea Micului Sobor să-l chemăm și să-l ascultăm la (h)otărîrea protopopielor.

În zi de Sîmedru⁹², zi 26 Octomvrie anu 1704, am adunat Micul Sobor la sf. beser(i)că vlădicească din Caransăbeș și după sf. liturghie a praznicului am ținut sfat și am (h)otărît cu mai gios scriși(i) protopopi cum urmează...»⁹³.

Se confirmă deci afirmația cronicarului preot Rusalin Vancea ot Sacul despre răsvrătirea unor preoți și mireni din regiunea Făgetului, care, profitînd de situația politică neclară, s-au dedat la acte de indisciplină «turburînd rînduiala cea veche a protopopiilor», plecîndu-și urechea la promisiunile amăgitoare ale agenților mitropolitului «cel călcător de jurămînt al Bălgradului».

«Lepădarea cea haină de sf. Beserică cea adevărată și înbrătoșarea cea fățarnicească a schizmei cele papistăsești a Mitropolitului Atanasie» a fost înțîmpinată cu cel mai profund dezgust și stigmatizată în termenii cei mai aspri, într-o neasemuit de frumoasă limbă literară românească pentru acea vreme, de către episcopul cărturar din cetatea cea veche a Caransebeșului, ferm decis a rupe orice legătură cu Bălgradul, pînă cînd «acel scaun va fi prihănit de schismatic».

Despre împrejurările în care românii bănățeni din Eparhia Caransebeșului au ajuns sub jurisdicția Mitropoliei Ardealului de la Alba Iulia, vorbește cel de

89. Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și Unirea cu Biserica Romei...*, p. 880.

90. I. Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni...*, p. 109; Tim. Cipariu, *Acta et Fragmenta historico-ecclesiastica*, Blasiu, 1855, p. 14.

91. În grai bănățean — scaun = *scamn* (latinism).

92. Sf. M. M. Dimitrie — în grai bănățean.

93. Original în Arhiva Mitropoliei Carloviț.

al doilea decret al aceluiași episcop, care — în urma celor petrecute la Bălgrad-Alba Iulia și în lipsa șefului său ierarhic de la Timișoara — s-a simțit îndemnat, în virtutea tradiției vechi și a consecințelor canonice ce decurg din titlul de Exarh al Plaiurilor, să ceară «deslușire și orînduire cuvenită de la sf. Metropolie a Ungrovlahiei».

«Noi, Vlădica Gherasie alu Caransăbeșului cu protopopi(i) alor 8 protopopi(i) ai Țări(i) Banatului și cu 217 popi din cetăți, tîrguri și sate, strînsu-ni-am în Mare Sobor, cu știrea și cu învoirea Pre(aî)nălțimi(i) și Pre(a) sfinției Sale Teodosiu, Metropolit a toată Ungrovlahia și Țări(i) Ardealului, în Decembrie zi 6 și 7 ani 1704, în sf(in)ta Monastire din cetatea Caransăbeșului și am (h)otăr(i)t cum scrim și ne scrim mai gios...».

Problema sau obiectivul principal care a determinat convocarea Marelui Sobor la Caransebeș a fost desigur căutarea și aflarea unui remediu a unei soluții generale și unanim acceptate de cler și de popor, spre a curma radical și definitiv tulburările și «neorînduiala iscată prăstă tot» produsă de trimișii ex-mitropolitului Atanasie, în strînsă colaborare cu agenții împăratului Leopold I, la adăpostul «(în)împlărilor lumești» care «schimbă și răsvălmășesc treburile cele bisericești»⁹⁴.

Acțiunea de dezagregare a fost desigur finanțată cu galbeni împărătești, urmărind un dublu scop: 1. Să submineze autoritatea regimului otoman, dovedit mai suportabil și mai tolerant decît cel imperial austriac; 2. Să sfîșie unitatea de credință a autohtonilor (valahi) din Țara Banatului și prin aceasta să ridice zid despărțitor între frații de pe ambele versante ale Carpaților, care formau o singură ființă prin unitatea de simțire și gîndire, de sînge, limbă și credință religioasă.

Atitudinea fermă a clerului și poporului român din Țara Banatului față de tentativa unionistă a «Mitropolitului cel călcător de jurămînt alu Bălgradului» este precis și categoric formulată și logic încheagată în punctul întii al hotărîrii Marelui Sobor de la Caransebeș:

«Giudecînd că treburile sufletești și besericești trebuie mai vîrtos îngrijite și curățenie a fi și văzînd că de beserică afurisitul și spurcatul Atanasie, schismatic și lepădat Metropolit al Bălgradului, ține și spune că cu toată Besereca și popi(i) și cu protopopi(i) și Vlădici(i) a Țări(i) Banatului s-ar fi închinat și unit cu iel și așa ni-o trămis solie și ni-e trămice⁹⁵ felu dă fel de fețe⁹⁶, prin sate și tîrguri, ca să îndemne pră o(a)meni să să închine⁹⁷ că bine li-o fi.

Noi Vlădica și protopopi(i) și popi(i) din Țara Banatului giurăm în fața Altariului și a sf(in)te Cruci, că nu ni-am închinat la nime, la nicio altă beserecă, decît (la) acea sf(in)tă beserecă a Răsăritului, lăsată din strămoși și nici închinare nici unire n-am făcut beserici(i) papilor că noi am giurat legea și nu ne-am strămutat, și iară nime(ni) în numele nostru sau prîntu⁹⁸ noi nu po(a)te (h)otăra că Besereca Țări(i) Banatului una o fost și una ieste, cu vlădici(i) ei cu scamnele⁹⁹ dă acum și cu ale¹⁰⁰ bejenite¹⁰¹ și numai vitregia vremi(i) ni-o mînat după ocrotire la Bălgrad, dar Vlădici(i) Țări(i) Banatului din vechimi s-or povățuit sînguri alegînd cap lor dintră ei pră al¹⁰² din scamnu(l) străvechi alu cetăți(i) Lipovei sau

94. Frază din primul decret, de la început.

95. Trimite, în grai local, bănățean — ce în loc de te.

96. Persoane.

97. În sensul de a accepta unirea.

98. Pentru.

99. Scaunele episcopale.

100. Cele.

101. Plecate în pîrbegie, dislocate, în refugiu.

102. Pe cel — în grai bănățean.

cețâți(i) *Temîșvarei*¹⁰³, iară poronci (au) primit numai dăla scaunul Metropolitului a toată Ungrovlahia și dăla (sfîntu)l scaun al Patriarhului din Țarigrad¹⁰⁵.

Iară cine ni-a turburat pră noi și o face scorburi¹⁰⁵ în norod ablăstămat și afurisit să fie dă toți sf(in)ți(i) Părinți a(i) Beserici(i). Iară dacă vreunul dintru noi, slab dă inger, s-o lăsa abătut din calea cea dreaptă, din credința și poroncile Sf(in)tei Beserici a Răsăritului, acela anatema să fie și afurisit și blăstămat și el și urmași(i) lui pîndă la al 7-lea rînd și să i să ia lui pră loc darul și să-l dăbrace și să-l tundă pră iel. Așa să fie și așa să ni-agiuce¹⁰⁶ D(umne)zeo, Amin»¹⁰⁷.

Așa a înțeles vlădica Gherasie să procedeze față de cei ce au încercat, pe căi piezișe și cu mijloace nemărturisite, să semene discordia între frați.

Reținem ca deosebit de important pentru noi accentul pus în decret pe istorica autonomie și vechile drepturi ale Bisericii Țării Banatului, pe care ex-mitropolitul Atanasie încerca să le nesocotească și știrbească. Vlădica Gherasie motivează astfel indirect trimiterea soliei la București, pentru a primi porunci, deslușiri, orientări și îndemnuri din partea mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei, care în calitatea lui de Exarh al Patriarhului de la Constantinopol era chemat să intervină și să ia măsuri pentru buna îndrumare a vieții bisericești din Țara Banatului, descumpănită și grav atinsă din cauza împrejurărilor vitrege.

Subliniem remarca făcută în decret că «Besereca Țării Banatului una o fost și una este, cu vlădicii ei, cu scamnele de acum și cu ale bejenite și numai vitregia vremii ni-o mînat după ocrotire la Bălgrad, dară Vlădicii Țării Banatului din vechimi s-or povățuit singuri, alegînd cap lor dintră ei pră al (cel) din scamnul străvechi al cetății Lipovei sau cetății Temoșvarei, iară pōronci au primit numai dăla scamnul Metropolitului a toată Ungrovlahia și dăla sfîntul scamn al Patriarhului din Țarigrad».

Expresia «Besereca Țării Banatului una o fost și una este cu vlădicii ei, cu scamnele de acum și cu cele bejenite», și că «Vlădicii Țării Banatului din vechimi s-or povățuit singuri», arată că, afară de scaunul episcopal de la Caransebeș, au mai existat, din vechime, cel puțin încă alte două scaune, la *Lipova* și *Timișoara*, dintre care unul era mitropolitan sau arhiepiscopal. În ceea ce privește legătura cu Bălgradul sau Alba Iulia, ea a fost accidentală, forțată, trecătoare: «vitregia vremii ni-o mînat după ocrotire la Bălgrad».

Actele ieșite din cancelaria episcopului Gherasie, precum și celelalte scrisori și documente reproduse sau citate mai sus, dau răspuns categoric și risipesc îndoielile pe care cele două «părerii» privitor la geneza unirii în Banat le-ar fi putut semăna în mintea celor puțin orientați în problemele de istorie ale Țării Banatului la sfîrșitul secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea, deci în epoca de pregătire și de perfectare a actului unirii din Ardeal.

Cum era și de așteptat, acțiunea mitropolitului ardelean Atanasie, slugă plecată împăratului, în fața căruia a uitat de jurămîntul solemn făcut la București¹⁰⁸, a produs o puternică reacție în sînul clerului și mirenilor dreptcredincioși din

103. Timișoara, ung. *Temešvár*.

104. Constantinopol, slav. *Țarigrad*, (țar+grad).

105. Spărturi, defecțiuni, dezbinări.

106. *Ajute* — în grai bănățean, j=gi, te=ce=agiuce.

107. Orig. în Arhiva Mitropoliei Carloviț.

108. A. Tr. Laurian, *Documente istorice despre starea politică și lerică a românilor din Transilvania*, Vienna, 1850, p. 143—146; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții reli-*

Țara Banatului, care, precum s-a arătat mai sus, au întâmpinat ofensiva «spurcatului Atanasie» printr-o spontană și furtunoasă contraofensivă, în fruntea căreia se afla însuși vlădica de la Caransebeș, Gherasie, secundat, ca un comandant de oaste de cei 8 protopopi și de cei 217 preoți ce reprezentau întreg clerul bănățean din fostul Banat al Caransebeșului și Logojudului. În lipsa mitropolitului de la Timișoara și a vlădicăi de la Lipova și cel de la Becicherec — forțați de împrejurări să-și părăsească scaunele —, protopopii și preoții din cuprinsul acestor eparhii n-au avut posibilitatea să reacționeze organizat în fața uneltirilor unioniste.

Poziția luată de episcopul Gherasie de la Caransebeș față de acele «fețe» care au continuat să cutreiere, sub regim turcesc, satele și târgurile Banatului, nesupravegheate de ieniceri, ca «să îndemne pe oameni să se închine Bisericii papilor», a obligat și pe urmașii săi de la Caransebeș să adopte, față de acești propagatori ai unirii, o atitudine asemănătoare. Jurământul lui Gherasie a cutremurat și obligat pe toți urmașii lui.

Schimbarea regimului politic îngreunează și mai mult poziția și chemarea ierarhilor Țării Banatului. În decretul, inedit, de la 10 noiembrie 1704. vlădica Gherasie spune: «Sultanul, Înălțimea Sa, puternic ieste și nu se leagă de beserecă, numa(i) ține învoiala, care s-a făcut la Țarigrad»¹⁰⁹.

Se precizează pentru totdeauna poziția adoptată de regimul politic turcesc față de Biserica noastră Ortodoxă și față de membrii ei, clerici și mireni, cărora li se cere doar «să țină de cele cuvenite»¹¹⁰. În timp ce sultanul «nu se leagă de Beserecă» și respectă «învoiala care s-a făcut la Țarigrad» (Constantinopol) cu patriarhul ecumenic de acolo, în cele ce urmează vom vedea de câtă intoleranță dădea dovadă împăratul romano-catolic de la Viena față de «schismaticii» valahi din țara «neoquistica» a Banatului.

De altfel, atitudinea împăratului și a regimului său autocrat față de românii autohtoni din Banat era binecunoscută acestora din anii de tristă amintire 1688—1699, când imperiului împreună cu aliații lor, țisăni clientelari, grănicerii de la Tisa, au jefuit și terorizat populația și au incendiat și distrus satele Țării Banatului copleșit de ei, cauzând în cei zece ani mai multe stricăciuni decât turcii într-o sută de ani.

Este demn de reținut răspunsul dat haiducilor Băniei, de către cetățenii pașnici ai Caransebeșului, la 24 aprilie 1697, de a se ridica și apăra cetatea împotriva atacului dat prin surprindere de oastea turcească, aliată cu curuții lui Tököli, răspuns care ilustrează mai bine ca orice alt argument atmosfera ce și-au creat imperiului în cei câțiva ani cât au ținut sub ocupație marginea răsăriteană a Țării Banatului la sfârșitul secolului al XVII-lea:

*«Iară haiducii Băniei¹¹¹ or¹¹² umblat să scoale pră toți locuitorii și pră ne-
guțători și pră staroști¹¹³, ca să cheme pră toți ca să apere cetatea, dară ăia toți
or spus că ei nu au nimic cu turcii, că ei plătesc și la Sultan și la Împărat, numai
is¹¹⁴ mai dă omenie turcii decât inperialii, că oamenii n-or zuitat prădăciunea
făcută astă toamnă dă ostașii inperiali, când Împăratul o poroncit să să strângă cu*

gioase a românilor, vol. II, ed. II, București, 1932, p. 18—23; cf. Alex. Pop, *Dezbinarea în Biserica românilor din Ardeal și Ungaria, 1697—1701*, București, 1892; A. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia superioară*, tom. I, sarcina I, Viena, 1851, p. 68.

109. După copia Prot. Traian Oprea.

110. *Ibidem*.

111. Sediul, reședința banului Caransebeșului și Logojudului.

112. Au umblat.

113. Bătrânii, mai marii breslelor, țehurilor, corporațiilor meseriașilor.

114. Sînt.

grabă plata trupelor sale din Țara Banatului dă la lăcuiitori și or pus aruncuri¹¹⁵ atîta dă mari pră sace¹¹⁶, că nu or putut să plăcească¹¹⁷ și nici n-or vrut, că or spus oameni că ei au să plăcească porția¹¹⁸ sultanului, care iastă stăpînul cu lege¹¹⁹ al țării Ardialului și al țării Banatului, iară Împăratul numa trecător iaste. Și nu or vrut să plăcească. Iară atunci Escelenția Sa Domnu(l) Ghinărar¹²⁰ o trimis 3 cumpănii¹²¹ de nemți și mai (multe) cumpănii de milițani asupra sacelor. Și aceia or mărș dă or aprins și or jăcmănit 8 sace și or adus la Caransăbeș mulțime de vaci și tot ce or putut astringe dă prin cășile¹²² de la bieții oameni. Și atunci s-o iscat răzmiriță și mulți or fugit la codru și nici pînă azi nu s-or păciuit. Și lăcuiitorii (Caransebeșului) n-or vrut să iasă să bată cu turcii¹²³.

Singură această pagină din cea mai veche *Cronică* a Banatului cunoscută pînă acum întunecă toate așa-zisele glorii recoltate de armata împăratului împotriva turcilor mahomedani. Afirmatia că «sînt mai de omenie turcii decît imperialii», confirmă încă o dată spiritul de toleranță al turcilor față de locuitorii Banatului, pe care prădăciunea oastei imperiale, intoleranța și purtarea neome-noasă a imperialilor i-au împins pînă la răzmeriță împotriva împăratului considerat stăpîn trecător al țării. Deși se aflaseră de 8—9 ani cu intermitențe sub stăpînirea împăratului timp suficient să le fie cîștigată inima și încrederea, românii regretau stăpînirea «păgînă» a sultanului, pe care-l considerau «stăpîn cu lege al țării Ardealului și al țării Banatului».

Același cronicar, originar din Căvăran, descrie cu multă amărăciune în suflet împrejurările dramatice în care a fost ras de pe suprafața pămîntului satul său natal, la 1695, cînd a fost ucis și tatăl său, «fost chinez mare la noi în Căvăran», de către ostașii Împăratului — «bată-i Dumnezeu să-i bată, cu toată puterea Lui și să-i împrăstie și să risipească cum or pustănit și or răsipit iei satul meu, dă n-o mai rămas decît naște¹²⁴ ziduri și pră locul sfintei beserici crește boz acum, și s-or aciuit vulpi și viezuri printră pietre, și asta o fost cînd oamenii n-or vrut să plăcească¹²⁵ mai odată acum aruncurile pră doi ani și s-or prins cu coasele și cu topoarele cu ei, și așa ăia (aceia) or buit¹²⁶ cu mulțimea pră ei și i-or năpăgit și i-or prăpăgit pră toți, dă or scăpat numa(i) naște¹²⁷ muieri cu cățiva copii în codru și biata muma cînd o agiums¹²⁸ la socru meu și o murit...»¹²⁹.

Relatarea cronicarului constituie doar un instantaneu din lanțul nesfîrșitelor crime, fărâdelegi și nelegiuiri săvîrșite de imperiali în cei cîțiva ani în care au ținut sub teroare un popor bun și răbdător, dornic de soarele libertății.

La numai patru ani — cînd rănilor adînci din trupurile schilodite și ciopîrțite ale autohtonilor Banatului, care luaseră calea codrilor spre a-și salva viața amenințată de furia unor țirani mînați de poftă sălbatică, încă mai sîngerau, cînd tristele amintiri întunecau cerul vieții lor sufletești — «spurcatul» de Atanasie îndrăznește să trimită în mijlocul acestora agenții împăratului, spre a le

115. Noi impozite, biruri, sarcini fiscale.

116. Sate — în grai local, te=ce.

117. Plătească.

118. Darea, impozitul după poarta, după familie sau gospodărie.

119. Cu lege, legal, adevărat, (spre deosebire de uzurpator).

120. General.

121. Companii.

122. Casele.

123. Rusalin Vancea, *Cronica Banatului...*, p. 4—5.

124. Niște.

125. Plătească.

126. Năvălit, pătruns cu forța.

127. Niște.

128. Ajuns — toate în grai bănățean.

129. Rusalin Vancea, *Cronica Banatului*, p. 5—6.

răpi și singurul bun ce n-a putut fi jefuit, prădat și stors de armata sa și a clientelărilor săi: credința religioasă ortodoxă.

De aceea nici sultanul n-a îndrăznit să se atingă. El a fost mulțumit doar cu haraciul. Împăratul, care a vrut să stoarcă de la bieții valahi (români) «mai odată acuma aruncurile pe doi ani», nu s-a mulțumit numai cu atîta. El a pretins valahilor «schismatici» capitularea necondiționată, care, precum s-a văzut din decretele și actele episcopului Gherasie, i-a fost categoric refuzată și cu demnitate respinsă. Iar cînd răbdarea a atins limita, autohtonii Banatului n-au ezitat să reediteze actele lor de curaj și eroism de la 1695—1697, dovedind cîmpitorului că nu va putea pătrunde cu nici un preț în fortăreața inexpugnabilă a sufletului lor.

*

Că actul de la 1700 din Alba Iulia și Viena nu este urmarea și încoronarea unui proces de conștiință, ci un simplu tîrg de conștiință, bazat pe motive de ordin politic, economic și social — mai puțin național și religios —, o spun înșiși istoricii și învățații români, născuți și crescuți în școlile greco-catolice. Astfel, Nicolae Densușianu, acum aproape o sută de ani, se exprima astfel despre așazisele «foloase» cîștigate de români prin unire:

«Românii din Transilvania, după lungi și grele suferințe, dorind în fine să scape de mizeriile unei servituți insuportabile cum și de persecuțiile religioase ale calvinilor, se hotărîră să-și schimbe religiunea și în modul acesta să ajungă la o stare politică mai fericită.

Seduși prin diferitele promisiuni ale iezuiților Gavril Hevenesi și Paul Barani, îndemnați de curtea imperială din Viena, mitropolitul Atanasie și protopopi români din Transilvania se hotărîsc la anul 1698 a se uni cu Biserica Romei, crezînd că în felul acesta religiunea română va ajunge să fie religiune legală în Transilvania, iar clerul și poporul român se va putea bucura de toate libertățile și drepturile de care se bucurau aderenții Bisericii Catolice.

În această speranță și numai singur din aceste motive se făcu unirea cu Biserica Romei, unire care primi o formă reală prin manifestul din 7 octombrie 1698, dat în mînăstirea Sfintei Treimi din Alba-Iulia, prin care mitropolitul Atanasie și 38 protopopi români din Transilvania declarară, în forma solemnă, că se unesc cu Biserica Romei, voind, după cum ziceau dînșii, să trăiască cu aceleași privilegii cu care trăiesc membrii și preoții Bisericii Catolice.

Dar, *unirea din 1698 fu un pas greșit al românilor de peste Carpați*. Prin actul de la 1698 mitropolitul Atanasie și clerul din Transilvania sacrificară integritatea Bisericii Române pentru o simplă speranță a unor drepturi politice și civile, drepturi care mai curînd sau mai tîrziu se puteau cîștiga și pe altă cale. Și, în faptă, unirea cu Biserica Romei, nu schimbă de loc poziția socială și politică a românilor din Transilvania. Biserica rămîne și de aici înainte numai Biserică tolerată, națiunea română o națiune fără drepturi politice, preoții uniți iobagi ai nobililor fără privilegii și fără venituri, poporul fără reprezentanți în camera Transilvaniei, oficiile țării distribuite numai la aderenții celor patru religii, a religiei catolice, calvine, luterane și unitariene și fără nici o considerațiune la religia română unită, iar poporul român care nu voi să treacă la unire fu lipsit de biserici, lipsit de episcopi și persecutat în toate modurile și pe toate căile de guvernul din Transilvania și de guvernul central din Viena, așa că unirea cu Biserica Romei, care se făcuse din simple motive politice, nu aduse de loc rezultatele pe care le sperase mitropolitul Atanasie și clerul român de la 1698. Deziluzia era mare»¹³⁰.

130. Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria, 1784—1785*, București, 1884, p. 72—74.

Precum observă un istoric ortodox contemporan «ne socotim deplin îndreptățiți a afirma că unirea cu Biserica Romei s-a înlăptuit (în Ardeal) în anul 1701, nu din îndemn propriu, ci datorită momelelor întinse cu perfidie de către habzburgi. Poporul a refuzat-o aproape în unanimitate, iar clerul s-a declarat înclinat să o îmbrățișeze doar dacă i se va lăsa neatinsă «legea veche». Stăpînirea austriacă nu a reușit să smulgă mitropolitului român o mărturisire clară de credință, decît doar aplicînd forța și teroarea»¹³¹.

*

După două sute cincizeci de ani istoria nepărtinitoare a justificat atitudinea manifestată în problema așa-zisei uniri de către episcopul Gherasie al Caransebeșului, care a văzut — ca și istoricii imparțiali — în actul de la 1698—1701, nu o unire cu Biserica Romei, ci o condamabilă alianță cu împăratul, care, sub masca unirii religioase, a urmărit deznaționalizarea și prin ea desființarea ca națiune a românilor de sub dominația habzburgilor.

De aceea actul Reîntregirii Bisericii strămoșești de la 1948 constituie sfîrșitul firesc al unui proces în care Mitropoliții Ungrovlahiei, de la mitropolitul Teodosie și pînă la Prea Fericitul Patriarh Justinian, și-au îndeplinit cu prisosință rolul lor istoric de străjeri ai Ortodoxiei în viața poporului român de pretutindeni¹³².

Prot. Dr. GH. COTOȘMAN

¹³¹. Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și Unirea cu Biserica Romei...*, p. 936.

¹³². Dr. Visarion Ploieșteanu, *Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, expresie a adevărului și dreptății divine*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 9—10, p. 853—862.

O SCRISOARE A MITROPOLITULUI TEODOSIE AL UNGROVLAHIEI ÎN PROBLEMA UNIRII CU ROMA

În baza prevederilor tratatului de pace de la Karlovitz, Ardealul trecea în stăpânirea coroanei habsburgilor. Împăratul Leopold înțelegea să plătească scaunului papal o parte din datoria cu care se încărcase prin substanțialul ajutor acordat Ligii Sfinte în general și Austriei în special, tolerând și sprijinind acțiunea misionarilor iezuiți în noua provincie ce se alătura imperiului. Astfel a început acțiunea întreprinsă de catolici pentru atragerea unei părți dintre românii ortodocși din Transilvania la unire cu Biserica Romei. «Unirea» românilor de sub coroana Ungariei — spune Nicolae Iorga — lua atunci un caracter public, ce nu putea să lase nesimțitoare Biserica Ortodoxă a românilor din principatul muntean care ajunsese și ocrotitoare, epitropa vieții bisericești a fraților de peste munți. Lupta între sprijinitorii unirii și dușmanii unirii începea, interesînd și amestecînd în vălmășagul ei, mai mult sau mai puțin, pe toți românii¹. Biserica Țării Românești, condusă de figura prestigioasă a mitropolitului Teodosie și larg susținută de Constantin Brîncoveanu, a avut atunci o mare parte de contribuție la efortul de a păstra în continuare unitatea religioasă a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, în credința Ortodoxiei răsăritene, cu autoritatea spirituală practică de-a lungul veacurilor.

În vremea în care umanismul laic era reprezentat în Țara Românească prin activitatea de cărturar a învățatului stolnic Constantin Cantacuzino, fratele domnului în scaun, mitropolitul Teodosie se afla în fruntea curentului de adîncă intelectualizare sub raportul religios, și din colaborarea lor au ieșit lucrări, unele monumentale, care ilustrează epoca lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu.

Activitatea de cărturar și organizator desfășurată de mitropolitul Teodosie în fruntea Bisericii Ortodoxe din Țara Românească făcea din el un conducător cu multă autoritate și prestigiu, de care era cel puțin în parte conștient, dacă ne gîndim că în titlul Liturghiei din 1680 se intitula cu mîndrie «Mitropolitul Țîrgoviștei și Bucureștilor, arhiepiscopul a toată Ungrovlahia și exarh laturilor iproci»².

«Exarh al laturilor iproci» însemna autoritatea lui spirituală asupra creștinilor ortodocși din cuprinsul Ardealului, pe care o avuseseră și înaintașii săi, acceptată și necontestată de nici unul din principii Transilvaniei în perioada suzeranității otomane. Această autoritate spirituală a mitropoliților munteni era sprijinită pe o substanțială bază materială, formată atît din contribuția bănească a vistieriei, de 6000 de aspri și alte daruri la hirotonisirea în București a fiecărui mitropolit ardelean, cît și din donații de sate și proprietăți din partea domnilor.

1. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1929, p. 426.

2. N. Iorga, *op. cit.*, I, p. 386.

După moartea lui Șerban Cantacuzino, mitropolitul Teodosie, de acord cu noul domn Constantin Brîncoveanu, a întocmit o acțiune de sprijinire mai temeinică a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, acțiune devenită necesară în vremea în care pătrunderea imperialilor în Ardeal adusesese prin propaganda catolică perturbare în conștiința religioasă a lumii ortodoxe de acolo. Propaganda catolică, la început lentă și timidă, se întetește pe măsura înfrîngerilor suferite de armatele otomane, devine perseverentă în ultimul deceniu al veacului și ousminează cu manifestul de la 2 iunie 1698 al cardinalului Kollonitz, arhiepiscopul primat al Ungariei³. În același an, murind mitropolitul Teofil, Anghel Popa, absolvent al școlii calvine de la Aiud, obținind cu bani favoarea guvernatorului Ardealului pentru scaunul de la Bălgrad, pleacă în Țara Românească pentru a primi acolo, după obiceiul vechi, darul arhieresc. Luînd prin călugărare numele de Atanasie, el a fost examinat amănunțit de mitropolitul Teodosie, care i-a dat instrucțiuni scrise, pentru a-l întări în credința ortodoxă, precum și confirmarea din partea lui Constantin Brîncoveanu a vechii danii de șase mii de aspri a voievozilor munteni pentru Mitropolia Ardealului⁴.

Cîștigat însă de propaganda catolică, Atanasie — care, meșter sfătuit, a lucrat cu o dibăcie deosebită — «a plecat la Viena și la 25 martie 1701, într-o capelă a iezuiților de la Sfînta Ana, a fost hirotonisit episcop unit de către cardinalul Kollonitz⁵, izbutind să prezinte în același timp împăratului declarația latină de unire, iar ortodocșilor — actul românesc de reforme — și apoi să înfățișeze lui Brîncoveanu unirea toată ca un lucru numai de formă, făcut în vederea iertării porțiilor ce se luau de la preoți pînă atunci⁶. Brîncoveanu, dîndu-și seama că în urma repetatelor manifestări catolice ale celor «cincizeci și doi» de protopopi ai lui Atanasie se închid granițele comuniunii spirituale și Ardealul rămîne în afara Ortodoxiei, urmărea diplomatic succesiunea faptelor religioase în funcție de desfășurarea evenimentelor politice și găsea că nu-i prudent ca pentru lucruri bisericești să-și atragă dușmănia directă a unui vecin așa de puternic cum era împăratul Leopold. În consecință, el a sfătuit pe Teodosie să nu ia măsura de a da un urmaș ortodox lui Atanasie, excomunicat de patriarhul din Constantinopol. Domnitorul a intervenit totuși la Viena, nu direct, ci prin lordul Puget, ambasadorul Angliei la Poartă, în trecere prin București, spre a arăta tradiționalele legături religioase ale Ardealului cu Țara Românească, de unde a obținut, pe aceeași cale, răspunsul că românii transilvăneni vor fi tratați în materie de lege cum vrea stăpînul lor, împăratul, precum cei din Țara Românească ascultă și în această privință de domnul lor⁷.

Cu toate că, prin acest răspuns, curtea din Viena rupea o tradiție de veacuri, stabilind pentru prima dată între românii din cele două țări românești — Țara Românească și Transilvania — graniță duhovnicească identică cu granița politică. Atanasie găsea că ar putea continua corespondența cu Țara Românească, în pre-

3. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, Sibiu, 1920, vol. I, p. 10.

4. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 9.

5. *Ibidem*, p. 27.

6. Această declarație făcută domnitorului ar fi avut drept scop să evite amestecul Bisericii Ortodoxe și să mai poată cîștiga hînbvoința domnitorului ca să-i dăruiască satul Merișani, în județul Argeș (N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, II, p. 30, Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 65—66).

7. Ștefan Meteș, *Relațiile bisericii românești din Ardeal cu Principatele române în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, p. 11.

supunerea că domnitorul și mitropolitul vor închide ochii asupra dublei sale atitudini. Scrisoarea lui din primăvara anului 1702 privitoare la unele cărți și obiecte de cult cerute de la mitropolit provoacă intervenția lui Teodosie în răspunsul de la 3 mai, în care-i vorbea plin de amărăciune, limpede și tare: «Să știi că timpul vieții acesteia scurt este și după moarte vei ajunge în iad, împreună cu toți aceia cu care te-ai despărțit de comunitatea credincioșilor, călcându-ți jurământul. Ai fost amăgit, fără îndoială, de măririle lumești, de aceea ai mai primit o sfințire, călcând în picioare sfânta noastră maică biserică a răsăritului». Îi spunea în continuare că sfințirea a doua a fost o comedie, care l-a pus în cătușele de foc ale iadului, îndreptându-l pe căile întunericului⁸. Scrisoarea mitropolitului Teodosie a fost prezentată de către Atanasie cardinalului Kollonitz și discutată în Sinodul general al Bisericii unite din iunie 1702, care, cum era și de așteptat, a primit cu zeflemele și indignare vorbele mitropolitului Teodosie.

Arhiepiscopul primat al Ungariei, cardinalul Kollonitz, ca patron al noului convertit la unire, s-a simțit dator să dea un răspuns mitropolitului Teodosie pentru cele cuprinse în scrisoarea trimisă lui Atanasie. În epistola de la 5 iulie 1702 — publicată în menționata colecție a lui Nilles⁹ și utilizată în parte de istoricii Bisericii Române¹⁰ — «către Teodosie arhiepiscopul Bucureștiului, așa intitulându-se», prelatul ungar, folosind un limbaj cu totul sub nivelul demnității lui oficiale, aduce lui Teodosie o serie de acuzații, printre care și aceea că a încercat să întoarcă înapoi de la unire pe Atanasie «episcop al greco-valahilor aflați în Transilvania». De fapt, Teodosie l-a acuzat pe Atanasie de călcarea jurământului arhieresc făcut către Biserica Ortodoxă, ceea ce cardinalul Kollonitz trece sub tăcere. Cea mai mare acuzație și tot atât de nedreaptă este aceea că Teodosie s-ar fi intitulat «mitropolit al Transilvaniei», fapt care pe plan politic putea genera neînțelegerea între împăratul Leopold și Constantin Brîncoveanu. Cardinalul face atent pe mitropolitul Teodosie că el ar putea cere împăratului să intervină la domn ca să-l pedepsească pentru îndrăzneala cu care se amestecă în Biserica unită, întrucât nu are nici cea mai mică putere duhovnicească asupra Transilvaniei. Apoi sfătuiește pe mitropolitul Teodosie ca pe viitor să se abțină de a se intitula mitropolit al Transilvaniei, pentru că nu i se cuvine, și să nu intervină acolo cu propaganda lui împotriva unirii prin nici un fel de mijloc.

Dacă la titulatura obișnuită de mitropolit al Ungrovlahiei Teodosie adăuga și pe aceea de «exarh laturilor iproci», în înțelesul autorității duhovnicești, această titulatură nu putea fi socotită egală cu cea de mitropolit al Ardealului, cum îl acuza cardinalul Kollonitz, fiindcă în acest caz nu ar mai fi avut rost tradiționala sfințire arhierescă a mitropoliților pentru Transilvania ortodoxă de către mitropoliții din București, cum a procedat Teodosie cu Anghel Popa, din care a făcut un mitropolit Atanasie. Epistola cardinalului Kollonitz — prin care mitropolitul Teodosie mai era invitat și de a intra în comunitatea Bisericii unite — în afara expresiilor de limbaj, coborâte sub îngăduința bunei-cuviințe, mai arată că autorul ei, deținătorul unei demnități așa de însemnate, prin sărăcia de idei,

8. N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani*, Oeniponte (Insbruck), 1885, I, p. 344—345, la Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 70—71.

9. *Symbolae ad illustrandam...*, p. 353—354.

10. Cf. N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 40; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. I, p. 70—71; Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 12.

prin continui repetări, prin ignorarea realităților din viața religioasă de pînă atunci a Ardealului și prin absența oricărei referiri la izvoarele învățaturii teologice, era un om simplu ca pregătire intelectuală și lipsit de daruri firești pentru misiunea ce și-a ales.

În cu totul altă lumină se plasează răspunsul pe care mitropolitul Teodosie l-a dat cardinalului Kollonitz, arhiepiscop de Strigoni, în epistola pe care i-a trimis-o imediat¹¹. Această scrisoare nu figurează în colecția de acte publicate de Nilles și nu a fost nici din altă parte folosită de istoricii autori ai menționatei lucrări. În contrast cu textul lui Kollonitz, răspunsul — deși tare în ceea ce privește tonul — este măsurat, în cuvinte cu îngrijire alese, punînd de la început discuția pe teren dogmatic, iar fiecare expresie de caracterizare este însoțită de trimiteri la sursele învățaturii creștine. Indignarea mitropolitului Teodosie pentru conținutul scrisorii primite se preface în compătimire pentru autorul ei și pentru deșertăciunea lui sufletească, pentru lipsa oricărui element de iubire creștină și pentru spusele lui, necuviincioase și nevrednice de demnitatea sacerdotală: «Toate cîte scrii acolo nu sînt decît impietăți, blasfēmii și semne de nebunie».

Cu citate din Scriptură, Teodosie, analizînd cuprinsul scrisorii, caracterizează pe autor, stigmatizîndu-l fără posibilitatea de replică. Scrisoarea se ocupă de poziția falsă și periculoasă a lui Atanasie, pentru credincioșii pe care prelatul catolic «cu căldură, dar și pe nedrept» îl apără. Pentru rătăcirea lui Atanasie de la credința ortodoxă, mitropolitul Teodosie îl compătimentește, dar, spune el, «niodată nu vom îngădui și suferi de bună voie să rămînă ca păzitor al turmei noastre lupul acesta». Cît timp va fi în nesupunere și va stărui în nebunia lui, «cu armătură duhovnicească întreaga Biserică Orientală îl va răni și asupra capului lui va chema și îngrămădi toată răzbunarea și toată mînia dumnezeiască». Se roagă, de asemenea, lui Dumnezeu ca autorului scrisorii «să-i vie de sus un cuget mai bun».

Spunîndu-i că a ajuns cardinal fără să fi văzut Roma și că nu cunoaște nimic din viața zbuciumată a poporului român care formează credincioșii lui duhovnicești, mitropolitul Teodosie întreabă pe prelatul catolic: «Ce este comun între tine și turma noastră, care ne-a fost dată de mult în chip de moștenire spre pază de acum o mulțime de veacuri?» Intrucît amestecul cardinalului Kollonitz în viața sufletească a ortodocșilor din Ardeal nu se bazează pe nici un alt titlu decît acela al îndrăznelii, mitropolitul Teodosie contestă cardinalului acest drept. În argumentarea sa, mitropolitul Teodosie face o largă incursiune în istoria Europei, relevînd rezultatele metodelor despotice de stăpînire ale catolicismului, care s-au soldat cu desprinderile cu caracter revoluționar din vremea Reformei din Anglia, Germania și chiar în Ungaria, unde a pătruns calvinismul. Aceste «taine pseudo-apostolice» vrea prelatul catolic să le aplice și în Transilvania, dar de pe urma acestei metode de politică religioasă au rezultat vărsări de sînge, orașe ruinate, frământări și zvîrcoliri în cuprinsul împărăției. Teodosie face atent pe preopinientul său asupra greșitei acțiuni de catolicizare forțată în imperiul austriac

11. Scrisoarea este nedată, dar credem că nu poate fi mai tîrzie decît din august 1702, intrucît, în text, mitropolitul Teodosie menționează că scrisoarea cardinalului, cu data de 5 iulie, «de curînd am primit-o».

și a consecințelor ei: «Mai mare pagubă s-a făcut împărăției din partea sfaturilor voastre decât din partea fierului vrăjmașilor puternici».

Aceste două scrisori, al căror text îl publicăm în anexă, caracterizează în esență doi oameni, reprezentanți a două curente religioase diferite.

În prima se arată omul puțin pregătit pentru demnitatea ce ocupă, dar sigur de puterea politică în slujba căreia activează, căutând să impună cu brutalitate o nouă formă de credință religioasă unei societăți care și-a făcut din respectarea tradițională a religiei strămoșești pîrghia de susținere în multe vicisitudini ale soartei. Argumentele lui, de ordin exterior puterii de convingere personală, sînt în esență amenințările.

În a doua scrisoare se profilează intelectualul cu pregătire generală și de specialitate, stăpîn și prin vocație pe locul de păstor sufletesc al poporului unei țări întregi, care cu prestigiul personalității lui cinstește titlul de mitropolit; polemist cu talent, care-și alege cu multă finețe și competență argumentele, sprijinit numai pe inteligența lui și pe dreptatea cauzei pe care o apără. Lipsit de brutalitate în discuție, mitropolitul Teodosie oferă prin această scrisoare — ca și în celelalte mai sus analizate, de altfel — prilejul de a constata că în vremuri grele, ca cele de la începutul veacului al XVIII-lea, unitatea religioasă a Ortodoxiei noastre era apărută — în ciuda schimbărilor politice care au izbutit să croiască granițe artificiale și pentru credință — de oameni ce se aflau la înălțimea chemării lor.

A N E X E

I

Viena, 5 iulie 1702. — Tălmăcirea scrisorii Cardinalului Collonitzi din limba latină, trimisă prea Sfințitului Mitropolit al Ungro-Vlahiei Kyr Teodosie.

Către Teodosie arhiepiscopul Bucureștiului — așa intitulîndu-se — mîntuire și lumină credinței adevărate.

Din scrisorile tale trimese pe la sfârșitul lui mai al acestui an, trimese către iubitul nostru fiu în Hristos Atanasie, care prin harul lui Dumnezeu și al Tronului Apostolic, este episcop al Greco-valahilor aflați în Transilvania și uniți cu Biserica Romano-Catolică; de obrăznicia ta cea mare și îndrăzneală, m-am minunat.

Făcîndu-te slugă și unealtă satanei, pe susnumitul chir Atanasie, de la adevărata și singura cale care duce la cer, adică de la prea sfînta unire cu adevărata ortodoxie și de Hristos rînduită credința romano-catolică, în rătăcirile dintîi, în pizma și în neevlavioasa schismă grecească a orientalilor ai încercat să-l întorci, parte cu promisiuni, parte cu amenințări și cu caterisire fără de nici o putere, pe care ai dobîndit-o de la pseudo-patriarhul vostru din Constantinopol. Și tot odată, cu o îndrăzneală necuviincioasă, nu te-ai rușinat ca să te numești mitropolit al Transilvaniei și astfel să însușești vre-o putere în Transilvania. Care obrăznicie, atît una cît și cealaltă, cum sînt prea insultătoare față de cinstea și puterea mea duhovnicească, totodată sînt și cauza multor și mari dihonii și tulburări între prea augustul și neînvinsul împărat al romanilor și între domnul vostru al Vlahiei. Căci, dacă îndrăzneala ta aceasta va fi adusă la cunoștința augustului împărat, foarte ușor este să ceară cel de sus, o răsplătire vrednică a acestei nesuferite îndrăzneală dela stăpînul tău și astfel să răsară turburări mai mari, pe care tu nu poți să ți le închipui. Căci nu se poate suferi vreodată ca să fii tu mitropolit al Transilvaniei, după cum te îngâmfezi, nici să exerciți nici cea mai mică putere la vre-o biserică a religiunii greco-orientale. Căci, precum

domnul Valahiei nu poate să însușească vre-o putere civilă în Transilvania, tot astfel și tu nu poți, fără obraznicie, să ai cea mai mică putere duhovnicească asupra numitei Transilvania.

În consecință, cu această scrisoare te sfătuiesc foarte energic ca să nu-ți pui mâna pe o semănătură străină, ci să te abții de titlul de mitropolit al Transilvaniei, pentru că nu ți se cuvine. Nici prin scrisori sau prin oameni trimiși de tine, dacă nu vrei să fie întemnițați și pedepsiți cu asprime, sau prin alt mijloc să încerci și să lucrezi ceva în sus-numita Transilvanie. Și, totodată, să încetezi de a deranja pe iubitul nostru fiu Atanasie, luminat cu Sfântul Duh.

Te sfătuiesc și te conving tot dinadins, după pilda lui, ca din răătăcirile tale să te întorci și să vii și tu în sfânta această unire: că făcând aceasta, să devii părtaș al harului dumnezeesc și moștenitor al mântuirii veșnice.

Dat din Viena, iulie 5/1702.

Leopold Cardinal Collonitzi

Arhiepiscopul Strigoniului.

Titlul (adresa) așa a fost: lui Teodosie arhiepiscop al Bucureștiului, așa numit La București al Valahiei.

Publicată în Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae S Stephani*, Oeniponte (Insbruck), 1885, vol. I, p. 353—354.

*

II

August, 1702. — Tălmăcirea răspunsului la scrisoarea cardinalului Collonitzi, al Prea Sfântintului Mitropolit al Ungro-Vlahiei Kyr Teodosie.

Cardinalului zis Collonitzi,

Sănătate trupului și minții de la Domnul nostru Isus Hristos.

Scrisoarea ta, scrisă cu o pană satirică (n-o fi fost oare compusă și de un om cu moravuri satirice), de curînd am primit-o. Și cum pentru o vreme în chip evlavios am lăcrămat pentru ea și cu compătimire am suspinat, tot așa am înțeles și ne-am uimit pentru văditele semne ale nebuniei și ale deșertăciunii pe cari le conține.

Și într-adevăr, cum să nu ne întristăm cetînd în ea atâtea și atâtea lucruri potrivnice dragostei creștine, necuvincioase demnității păstorești, nepotrivite pentru un bărbat de neam bun și cu o dregătorie în mîna lui și, în sfîrșit, străine adevărului?! «Dacă lumina care trebuie să fie în tine ți-este întuneric, cât trebuie să-ți fie întunericul?» (Matei VI, 23). Câte bîrfeli n-ai vărsat acolo și câte semne ale obrazniciei și ale deșertăciunii tale nu ai dovedit! Fără să te atingă cineva, te mîinii; fără să-ți faci cineva vre-un rău, injuri; din pacea unde te afli, turburi; cu un chip uimitor poruncești; și lucrul cel mai de cutremurat este că te arăți un calomniator minunat; și toate câte scrii acolo nu sînt decât împietăți, blasfămii și semne de nebunie.

În consecință, ți se potrivește citatul lui Ieremia: «Infumurarea ta, îngâmfarearea inimii tale, te-au rătăcit» (Ieremia XLIX, 16). Nu este aceasta calea sfătuirii; nu se cuvine unui păstor să se poarte cu un alt păstor în felul acesta; află acest lucru de la versul ales, Pavel: «Să-l ridicați cu duhul blîndeței» (Gal. VI, II Tesal. III, 15) și adaugă, în altă parte, cauza pentru care trebuie să ne purtăm așa: «căci nu ne-a pus Dumnezeu ca să ne mîniem, ci să aducem mîntuire prin Domnul nostru Isus Hristos».

Dar tuturor acestor turburări, cauză este renegatul acela Atanasie, pe care tu cu căldură, dar și pe nedrept, îl aperi. Căci el, deși din nesocotința, din mândrie și năzuințe deșarte s-a despărțit din sânul preasfintei Biserici Orientale, totuși nu se mulțumește numai cu atît, ci, fiind un intrigant și un sămănător de ză-

zaniei, a cercetat un puternic apărător al său și l-a găsit; celor cu mintea întreagă însă le este cunoscut cu ce scop a pus în mișcare aceste lucruri și le tulbură încă, rătăcind și rătăcindu-se pe sine, fiind un element turbulent iscusit.

Dar cum el s-a abătut de la calea cea dreaptă și de la strămoșeasca și evlavioasă ortodoxie (deși pentru acest lucru, din frățască și părintească durere de inimă fiind îndemnați, îl compătimim cu cel mai desăvârșit sentiment și până la ultimul grad), el singur însă să vadă; el, dacă nu-și va schimba mințile până la ultima zi și înainte de a-și da sfârșitul, va plăti îngâmfarea și renegarea lui la ultima judecată: «pierderea ta de la tine, prin ce păcătuiește cineva, prin aceea și se pedepsește». Fie dar slobod cu desăvârșire să alerge în toate părțile ca un înnebunit, dar nici odată nu vom îngădui și suferi de bună voie să rămână ca păzitor al turmei noastre lupul acesta, sugătorul de sânge; și cu nici un chip nu ne vom mulțumi ca să semene atâtea intrigi și atâtea zăzanii unealta aceasta a lui satana; ci, câtă vreme va fi în nesupunere și va stăruia în nebunia lui, cu armătură duhovnicească întreaga Biserică Orientală cum merită, îl va răni și asupra capului lui va chema și îngâmădi toată răzbunarea și toată mânia dumnezeiască. Iar ție, care te înăbușești asupra noastră și asupra sfintei noastre Biserici cu o furie de om turmentat de băutură, îți dorim și ne rugăm stăruitor ca să-ți vie de sus un cuget mai bun.

Bârfelile și pălăvrăgelile tale lăsându-le la o parte, ca niște iubitori de oameni și cum se cuvine dragostei, iarăși și iarăși te sfătuim să nu ne mai tulburi pacea noastră de puține zile; ne ajung nenorocirile și calomniile cari le îndurăm de la o vreme. Ne luptăm în fiecare zi în necazuri și strâmtorări și din cauza strâmtorărilor acestea ne strivim, încât am rămas aproape fără sânge. În mijlocul atâtor furtuni însă și în mijlocul acestor neguri dese strălucește făclia credinței în Dumnezeu, a cărei lumină, nu poate să fie stinsă de cei necredincioși. Cum dar tu, care ai dobândit numele de cardinal, fără să fi văzut Roma poate (decît zugrăvită undeva), nu încetai de a ne ațîța pe noi și pe ai noștri? Ce este comun între tine și între turma noastră, care ne-a fost dată de mult în chip de moștenire spre paza de acum o mulțime de veacuri? Și cu ce lege să însușești titlul și puterea asupra ortodocșilor noștri vlahi din Transilvania? De la ce vreme ai răpit puterea aceasta și prin ce mod, prin ce titlu, prin ce lege dumnezeiască oare sau omenească, ai luat putere asupra lor? Cu nici una, nimic din toate acestea. Căci atât dreptul ce-l dumnezeiesc cât și cel omenesc a stabilit ca fiecăruia să i se dea întotdeauna ce este al lui. Prin un mod arbitrar deci și silnic și sînt sigur că nici Dumnezeu, nici augustul și neînvinsul Cezar, nu va îngădui acest lucru. Dar sînt cunoscute tainele acele pseudo-apostolice și de origină satanică cu care încercați să supuneți toată lumea sceptrului vostru arhieresc și vă străduiți cu râvnă și cu mașinării să-i subjuugați pe toți cu totul. Rezultatul însă nenorocit și vrednic de plâns al acestei străduințe să-l mărturisească starea nenorocită a atâtor provincii, distrugerea atîtor regate distruse; să-l mărturisească Anglia, Ungaria și cea mai bună și cea mai mare parte a Germaniei.

Dumnezeule nemuritor! câte vărsări de sânge, câte comori distruse, câte orașe înflorite ruinate și frământări și zvârcoliri ale împărăției austriece? Insuși Cezarul câte n-a suferit din cauza acestor împunsături ale voastre zidite pe minciuni? În câte primejdii n-a căzut și aproape să se scufunde; câte bogății nu s-au cheltuit zadarnic (pe care era mai preferabil să le fi cheltuit împotriva vrăjmașului comun) și pe scurt putem zice, că mai mare pagubă s-a făcut împărăției din partea sfaturilor voastre, decât din partea fierului vrăjmașilor puternici. Cercează pe istoric și te vei convinge. Însă subzistă și va subzista întotdeauna nevătămată și neînvinsă împărăția din cauza evlaviei și dragostei de Dumnezeu înnăscută și care o va păzi.

Iar noi, sub scutul ei, năzuim la mai bine și ne obligăm a da cu voie bună și fără să fim siliți de nimeni cele ce se cuvin Cezarului, lui Cezar, iar cele ce se

cuvîin Dumnezeului, numai lui Dumnezeu le vom da. Insuși Cezar singur deza-probă aceste silnicii; și dacă tu nu vei înceta în viitor de a insulta, a blestema și a amenința, și mai cu seamă dacă nu vei înceta de a te amesteca în afacerile străine îndemnat fiind de sfaturile perverse ale subalternilor tăi călugări, nu vom neglija nici noi, cu nici un chip, ca să aducem la cunoștința augustului Tron aceste lucruri; deși nu ne îndoim că mărinimia Cezarului nu ne lasă ca să ne grăbim, cunoscînd de mult intențiunile ei binevoitoare.

În ceeace privește schisma noastră, cum zicea scrisoarea ta, unde cu ură adeseori ne bârfești spre a-ți atinge planul, precum și pentru acele cîte în chip nevrednic și nerușinat pălăvrăgești împotriva Prea Sfințitului Patriarh ecumenic, te hărăzim răutății tale nebune aducătoare de moarte și mai ales din partea Celui Prea Înalt, lui Dumnezeu, dacă vrei.

Ca doctorie, îți recomandăm pe eleborul (spînz), căci nu găsim de cuviință acum să polemizăm cu tine; nici să ne judecăm împreună cu tine. În sfîrșit, nu încetezi, îngîmfîndu-te în chip pseudo-apostolic, că pe mine și pe ai noștri să ne chemi la lumină (după cum spui). Hotărîrea și răspunsul ți se dă de sfînta Apo-calipsă. «Te sfătuesc ca să cumperi dela mine aur lămurit prin foc, spre a te îmbogăți».

Sănătate.

Teodosie Mitropolitul».

V. MIHORDEA

LUPTA ȘI DRAMA LUI INOCENȚIU MICU CLAIN

În anul 1968 se împlinesc două sute de ani de la moartea lui Inocențiu Micu Clain în captivitatea de la Roma, după îndelungate privațiuni, umiliri și chinuri sufletești.

Viața și activitatea lui Inocențiu Micu Clain a fost prezentată în ansamblul ei destul de amănunțit de Dr. Augustin Bunea, iar anumite momente din ea, de alți istorici români.

Expunerea de față nu intenționează să repete cele ce au fost scrise de istoricii anteriori¹, ci urmărește să scoată în relief o latură a luptei și a dramei lui Inocențiu Micu Clain, prea puțin reliefată în scrierile cu privire la el din trecut. S-a insistat adică aproape exclusiv asupra laturii naționale a luptei lui și ca urmare s-a simplificat nu numai această luptă, ci și drama lui Inocențiu Micu Clain, reducând-o la unica durere a lui de a se vedea înfrînt de intrigile adversarilor care nu puteau vedea cu ochi buni lupta lui pentru ridicarea poporului român la treapta politică și juridică de «națiune» egală cu celelalte trei națiuni recunoscute în Ardeal: națiunea maghiară, secuiască și săsească.

În realitate, lupta lui Inocențiu Micu Clain mai are o componentă importantă: *ea e și o luptă pentru independența Bisericii sale, care pentru el făcea parte din independența și demnitatea națiunii sale*. Aceasta a făcut lupta lui mai grea, căci prin aceasta a coalizat împotriva lui toate forțele din Ardeal, de la Viena și de la Roma.

Din aceeași cauză drama lui a fost mai complexă; mai complexă nu numai din cauza ralierei tuturor forțelor împotriva sa și a izolării sale complete, ci și pentru că, pe măsură ce s-a văzut izolat și înfrînt, și-a dat seama că în lupta lui a mizat în mod greșit pe alianța cu o forță care nu intenționa să-i fie de folos lui și poporului său, ci dimpotrivă, așa cum l-a învăluit și l-a paralizat pe el, urmărirea să învăluie și să paralizeze treptat capacitatea de mișcare liberă a Bisericii sale și prin ea și a poporului său. Drama lui Inocențiu Micu Clain a avut de aceea, dincolo de componentele ei exterioare, o zguduitoare complexitate sufletească.

În cele mai multe din scrierile din trecut asupra lui Inocențiu Micu Clain, nedîndu-se importanță luptei acestuia pentru independența Bisericii lui împotriva Bisericii Catolice, nu s-a văzut în toată complexitatea ei mici drama lui. Nu s-a văzut drama unui om care trebuia să lupte, cu amărăciune, și cu diversele autorități ale Bisericii Catolice, de care, cel puțin pînă la o vreme, nu era convins că trebuie să se rupă total, iar după aceea a ajuns în neputința de a mai face această

1. Cea mai recentă și mai judicioasă expunere a luptei naționale a lui Clain este cea a Acad. D. Prodan, *Suplex Libellus, Vallachorum, București*, 1967, p. 137—199.

ruptură totală. Drama lui a culminat la sfârșitul vieții lui, nu numai pentru că s-a văzut înfrânt, ci și pentru că a ajuns la conștiința că înfrângerea aceasta i-a venit din greșeala de a fi crezut că poate lupta pentru independența Bisericii sale și pentru drepturile poporului său așezat în interiorul unei cetăți străine, la conștiința că această încredere l-a adus în situația de a nu mai putea face nici o mișcare, ci de a se supune ca prizonier unei serii întregi de umiliri.

Aspectul dramatic al luptei sale e pus în relief în prima perioadă a ei, adică în perioada funcționării sale ca episcop, prin faptul că în lupta pentru drepturile națiunii sale, folosind argumentul unirii cu Roma, el face simultan eforturi de a stăvili acțiunea iezuiților de catolicizare a Bisericii sale; iar în a doua perioadă a luptei sale, purtată din captivitatea de la Roma, acest aspect se accentuează la paroxism, căci toată lupta lui din acest timp este în mod principal o luptă pentru independența Bisericii sale față de Roma, de la care a crezut că va primi ajutor în lupta sa pentru drepturile poporului român.

LUPȚA LUI CLAIN DIN PERIOADA FUNCȚIUNII SALE CA EPISCOP

Inocențiu Micu Clain, încă înainte de instalarea sa ca episcop, în 28 septembrie 1728, înaintase mai multe memorii împăratului Carol al VI-lea, referitoare la nedreptățile pe care le suferea clerul și poporul său. Preoții uniți nu se bucură de imunitățile preoților catolici, cum li s-a promis prin diplomele leopoldine din 1699 și 1701. Ei plătesc împreună cu credincioșii lor dijmă pînă, și preoților luterani și calvini, în loc să primească dijmă de la credincioșii români. Copiii de români nu pot frecventa școlile și nu pot practica meseriile, precum nu pot ocupa nici funcții publice. Nobilii români nu se bucură de accesul la forurile de conducere în stat ca nobilii celorlalte națiuni².

În urma acestor memorii și mai ales în urma Sinodului din 20—22 octombrie 1732, un rescript regal cerea guvernului ardelean la 11 decembrie 1732 să studieze cererile Sinodului amintit. Dieta ardeleană din 27 februarie 1733 numește o comisie pentru studierea acestor cereri. Comisia aceasta hotărăște la 25 iunie 1733 următoarele:

1. Să se facă o conscripție generală ca să se vadă dacă tot poporul român s-a unit;... 3. «Episcopul Clain să fie îndemnat la observarea punctelor din Diploma leopoldină, căci se constată că nici episcopul nu le observă și cu atît mai puțin clerul și poporul valah»; 4. «Episcopul să publice un catehism spre a-l prezenta Comisiei ca să-l citească și să-l examineze dacă este corect și sincer sau eronat»; 5. «Același episcop să predea în copie o formulă de profesiune de creștință pe care o face cel ce primește unirea»³.

Comisia promitea să se întrunească după ce se vor împlini aceste hotărîri, fixîndu-se ca termen de împlinire septembrie 1733.

Dacă Clain cerea drepturi pentru clerul și poporul său, bazîndu-se pe faptul că a primit unirea cu Roma, Dieta ardeleană, compusă din comiți și conți, îi cerea să nu se joace cu unirea, ci să dea dovadă de progrese sincere în ea. Clain arăta că clerul român a intrat cu un picior în casa străinilor și le cerea drepturile de

2. Dr. Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, Blaj, 1900, p. 28, 30.

3. Arh. St. Sibiu, *Fondul Brukenthal*, «Colecția Rosenfeld», cota H, dosar 33, f. 291 r.

care se bucură ei ; aceia îl poșteau să intre în prealabil de-a binelea în casa lor. Clain cerea drepturi pe baza celei de a doua Diplome leopoldine; comiții și conții îi răspundeau cerîndu-i să împlinească opera de catolicizare a poporului român în mod cît mai complet, ca să capete apoi acele drepturi.

Pretențiile de mai sus nu au putut fi formulate decît cu consultarea unor specialiști în teologia catolică, deci de niște membri ai clerului catolic. Astfel, în fața lui Clain nu se ridică numai opoziția calvinilor și a luteranilor, pe care ține s-o scoată neconținut în relief Bunea, ci și a nobililor și ierarhiei romano-catolice.

Dar mult mai interesant este faptul că Clain a zăbovit aproape un an și jumătate cu prezentarea catehismului și a profesiei de credință cerute de comisie. Faptul acesta l-a remarcat Rosenfeld astfel : «Lucrul acesta a fost împreunat cu greutate. El n-a putut fi executat nici pînă la termenul prescris, căci însuși episcopul Clain zăbovea, mai ales în ce privește punctele din urmă (3, 4 și 5). Astfel, nici în acest an, nici în cel următor (1734) nu s-a făcut în această chestiune nimic»⁴.

De ce a zăbovit Clain cu prezentarea unui catehism și a unei profesii de credință care să primească aprobarea Dietei ardeline, respectiv a statului catolic din ea ? Clain a făcut în cursul anului 1733 conscripția românilor uniți cerută de Dietă⁵, care era un lucru mai greu de împlinit, dar nu s-a hotărît așa de ușor să întocmească și să prezinte catehismul și formula profesiei de credință, care erau lucruri mai ușoare. Explicația acestei zăboviri o vom da ceva mai departe.

Din cauza acestei zăboviri, de-abia la 17 martie 1735 o nouă comisie, sub președinția guvernatorului Haller, a fost în măsură să aprobe un catehism prezentat de Inocențiu Micu Clain⁶.

Bunea susține că episcopul Clain amenința cu desfacerea unirii pentru a obține mai ușor drepturile cerute pe seama românilor⁷. Dar din faptele ce se vor semnala în cursul lucrării de față se poate conchide mai de grabă contrariul : Clain se folosea de unire numai ca de un instrument pentru obținerea drepturilor pe seama poporului român. Căci nu amenința nimeni că se rupe de o valoare cu care și-a identificat ființa în mod real. Nu amenința un creștin convins, că se lasă de creștinism dacă nu i se dă anumite drepturi. Nici un episcop unit de după Clain n-a mai amenințat cu desfacerea unirii. El o făcea aceasta, pentru că se socotea liber sufletește față de unire ; el putea aduce unirii această jignire, pentru că nu era identificat cu ea. Cine spune altora că se poate desface de ceva, și-o spune și sieși și în orice caz arată un dispreț față de ceea ce spune că poate părăsi, în fața altora. Unirea avea pentru Clain un rost condiționat, instrumental, era un mijloc pentru obținerea drepturilor pe seama românilor, nu o valoare în sine.

De altfel tot clerul unit așa a considerat unirea în timpul lui Clain. Avem în sensul acesta destule mărturii.

Inocențiu Micu Clain progresează foarte repede în lupta sa următoare la concepția că poporul său este o națiune, ca și celelalte trei națiuni din Transilvania și cere să fie recunoscută ca atare și să i se acorde în toate privințele o egalitate deplină cu acelea. E primul român la care apare această concepție clară, superioară,

4. Dosar citat, intitulat *Walahische Union*, f. 291 v.

5. Publicată de Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 315—414. 6. *Ibidem*, p. 35.

7. *Ibidem*, p. 27.

care va deveni un program de luptă și de gândire pentru toți conducătorii politici ai românilor ardeleni.

Bazat pe această concepție Inocențiu Micu Clain pretinde, în memoriul său către împăratul Carol al VI-lea din 8 martie 1735, pentru sine un loc în guvernul ardelean, pentru a susține drepturile «națiunii» române⁸. El se baza în revendicarea statutului de națiune pentru poporul său pe a doua diplomă leopoldină, din 19 martie 1701, care prevedea ca toți românii care vor accepta unirea cu Roma să fie socotiți între staturile țării. Dar depășea acea diplomă care prevedea încadrarea românilor catolicizați în statul catolic, deci între maghiari, nu constituirea unei națiuni aparte, cum cerea Clain care arăta că poporul român a acceptat de fapt unirea, deci să i se acorde situația unei națiuni aparte.

La această cerere trimisă de împărat spre opinie guvernului ardelean, acesta răspunde, la 17 iunie 1735, la argumentul bazat pe unirea românilor :

«În ce privește lauda cu unirea, o, de ar fi în realitate așa ! De fapt, nu numai guvernul ci și întreaga provincie constată atât public cât și privat nu numai că nu este vreun român unit, ci poate nici unul nu știe ce este unirea (...). În ce privește clerul, sau statul bisericesc, e sigur că cei mai mulți, nu totuși toți, au făcut profesiunea de credință în mod public, împreună cu jurământul, dar, oare, în mod adevărat și nu fictiv și numai pentru imunități personale ? Aceasta se vede din faptul că pe față, în adunări și în convorbiri private, popii înșiși sau preoții declară adeseori că ei n-au depus jurământul pentru unire și pentru abdicarea de la schismă, ci numai ca să poată fi liberi de jurisdicție domnilor de pământ, de servicii și de contribuție ; se vede aceasta și din faptul că în realitate se servesc toți de cărți schismatice, din care vorbesc poporului, slujesc liturghia, în care se neagă în mod fățiș că Sfântul Duh purcede de la Fiul și nu adaugă nici în Simbolul nicean «Filioque» ; dacă ar fi uniți buni și adevărați, ar trebui să facă aceasta, cum fac și pronunță în alte părți cei uniți în mod sincer. Se vede mai departe foarte clar că absolut nici unul dintre popi nu învață și nu instruește poporul, fie în mod privat, fie în Biserică, despre cele patru puncte. Numai când se ivește vreo cauză, vreo litigiu, vreo contribuție proprie de ordin lumesc, se refugiază toți la imunitatea unirii ca la o ancoră sacră. Un semn vădit al schismei sînt apoi înseși ceremoniile, slujba liturghiei și formulele de consacrare, care toate nu sînt unite, ci le fac și le țin ca schismatici adevărați ; același lucru se vede din faptul că pînă azi cred și mărturisesc că prin liturghii de patruzeci de zile, orice suflet se poate elibera din iadul însuși (și nu numai din purgatoriu, în care refuză cu totul să creadă), în orice stare de păcat ar fi decedat ; se întîmplă că unii dintre popi sau preoți se dau în fața catolicilor drept uniți și fac profesii de unire, dar în realitate în interiorul și în pielea lor, cu foarte puține excepții, sînt și acum schismatici, cum au fost înainte cu cincizeci de ani, cînd nu se făcea nici o mențiune de unire. Acest lucru e foarte experimentat și explorat în tot principatul. Deci nu poate numitul episcop să invoace ca motiv al cererii sale «unirea»⁹.

Se constată din nou din acest text că cei ce se opuneau acordării de drepturi românilor uniți nu erau numai calvinii și luteranii, cum afirmă Bunea¹⁰, ci și catolicii, căci obiecțiile enumerate atestă priceperea unor clerici catolici. Apoi se constată că, pe cînd Clain și românii considerau unirea nu ca o acceptare a dogmelor și a cultului catolic, nobilii străini și clerul catolic voiau să catolicizeze pe români în mod total. Clain voia ca românii să se păstreze distinct de catolici; nobilii catolici îi voiau deplin catolicizați.

8. Memoriul acesta e publicat la Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 337—338.

9. «Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 304.

10. De exemplu, la Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 46.

În sfârșit, se constată că Clain, cu toate că se lăuda în memoriul de la 8 martie 1735 că lucrează asiduu pentru unire, și cu toate că prezentase (e adevărat), cu destulă întârziere, catehismul cerut, nu reușise sau nu prea voise să facă pe preoți să instruiască poporul în nici una din dogmele specifice ale catolicismului.

Statul catolic, și prin el iezuiții, cereau românilor această catolicizare completă, pentru că începuseră acțiunea de catolicizare a lor în timpul episcopatului lui Pataki și a sedis-vacanței de după moartea aceluia.

Clain ia măsuri pentru stăvilirea acestei acțiuni de catolicizare și începe lupta pentru îndepărtarea teologului iezuit, care era autorul ei. Sinodul din 1739 hotărăște, desigur determinat de Clain: «Cele patru puncte care conțin unirea le va observa și ține perpetuu și fără încetare clerul nostru. Dar la mai multe să nu fie silit sub nici un pretext»¹¹. Clain nu cunoștea actul românesc semnat de protopopi la 1698, care nu conținea aceste puncte, căci fusese dosit de iezuiți, fiind descoperit de-abia la 1893 de Nicolae Densușianu¹². Cunoștea numai textul latin în care fusese introdus falsul iezuit al celor patru puncte.

Sinodul din 1742 hotărăște să se ceară papii să interzică orice trecere de la ritul unit la cel latin¹³. Iar Sinodul din 1739 mai hotărăște: «Dreptul canonic, numit în limba română Pravila, să se mențină în vigoare, exceptându-se acelea care contrazic unirea, și să se judece după el în chestiuni de drepturi»¹⁴.

În lumina acestor hotărâri ale sinoadelor de sub Clain înțelegem de ce el a zăbovit cu întocmirea catehismului și a profesiunii de credință ce i s-a cerut în 1733. Se temea să nu i se ceară un catehism și o profesiune de credință pur catolice și s-a silit pe de altă parte să întocmească niște texte fără elementele catolice introduse în timpul lui Pataki.

O ciocnire aspră cu nobilii și ierarhia catolică din Ardeal are Clain în 1743, după ce aceștia și-au arătat în anii 1742 și 1743 din nou sentimentele lor neprietenoase față de românii uniți.

După ce pe tronul lui Carol al VI-lea a ajuns fiica lui, Maria Tezezia, Dieta Ardealului a trimis la Viena o deputație compusă din doi catolici, doi reformați și doi luterani-sași, pentru anumite chestiuni ale Ardealului, între care și chestiunea românilor uniți. Împărăteasa voia la început ca «religiile, împreună cu uniții, să rămână nealterate în constituția lor». Deputații trimiși, inclusiv cei catolici, au obiectat că «uniții nu au nici un loc între cele patru religii recepte și că ei nu pot fi înălțați la treapta de status, ci ar trebui să fie cuprinși în noțiunea generală a religiei catolice cu care s-au uniți»¹⁵.

Deputația aceasta a stat la Viena pînă în septembrie 1742. Prin iunie sosise la Viena și Clain, nechemat și neașteptat. Scopul lui era să obțină de la Maria Terezia confirmarea Diplomei a II-a leopoldine, care dispunea, socotea el, ridicarea românilor uniți la treapta de status. Clain a predat în acest scop o copie a acestei

11. Ioan Micu Moldovanu, *Actele sinodale ale Bisericii de Alba Iulia și Făgăraș*, vol. II, Blaj, 1872, p. 83.

12. N. Densușianu, *Independența bisericească a Mitropoliei Române de Alba Iulia*, Brașov, 1893, p. 3.

13. Idem, *op. cit.*, vol. I Blaj, 1869, p. 150—151.

14. Ioan Micu Moldovanu, *op. cit.*, loc. cit.

15. G. Bogdan Dulcă, *Procesul Episcopului Ioan Inocențiu Klein*, Caransebeș, 1896, p. 4.

diplome¹⁶. Aici la Viena a început lupta dintre episcopul Clain, care cerea recunoaşterea românilor ca naţiune deosebită, şi deputăţia ardeleană, care se opunea la aceasta. Curtea a dat câştig de cauză deputăţiei. Deşi ea a plecat în Ardeal în septembrie 1742, iar Clain a stat în Viena încă un an, Conferinţa ministerială din 17 August 1743 n-a voit să confirme a doua Diplomă leopoldină, ci confirmînd, cu o interpretare nefavorabilă românilor uniţi, numai prima Diplomă leopoldină, a refuzat să recunoască poporul român ca naţiune. Pe baza acestei hotărîri, preşedintele Cancelariei aulice transilvane, catolicul Gyulaffi, a dat lui Clain un rescript imperial cu data de 9 septembrie 1743, ca să-l ducă guvernului ardelean spre publicare, dar a dat-o în plic închis. Clain însă a aflat de cuprinsul rescriptului şi s-a umplut de indignare. Hotărîrea aceasta nesatisfăcătoare şi procedeul catolicului Gyulaffi l-a umplut de mînie pe Clain împotriva tuturor catolicilor din Transilvania şi mîniei acesteia i-a dat expresie în plîngerea către împărăteasă din 25 noiembrie 1743, în care-şi exprimă temerea că atît în Cancelaria aulică, cît şi în Ardeal, catolicii au intenţia să supună Scaunul său jurisdicţiei romano-catolice, pentru ca în viitor să nu mai încerce nimeni să apere clerul şi poporul român, iar episcopatul latin să poată lua perpetuu dijmă românilor. «O, sfîntă intenţie a catolicilor ardeleni! Aceasta este invitaţia la sfînta unire şi apărarea şi promovarea ei adevărată? Adversarii catolici, din ură faţă de naţiunea română, preferă ca parohienii români să presteze dijmă pastorilor necatolici, decît preoţilor uniţi». Cancelaria aulică s-a silit, spune Clain, să obţină o hotărîre favorabilă pentru conaţionalii ei, în parte catolici, în parte necatolici, şi pernicioasă pentru români, iar acum se felicită că poate expune pe episcopul valah ruşinii în întregul Principat, spre înspăimîntarea clerului şi naţiunii române unite, atît de oprimată. Cancelarul a vrut să trimită pe episcop acasă cu un rescript închis, care conţinea pretinse rezoluţii favorabile românilor, ca pe un «păcălit de 1 aprilie» (April-Narr). Clain recurge la împărăteasa — rău informată — pentru a o informa mai bine, ca să elibereze «în sfîrşit clerul şi naţiunea română de sub acest jug. despotic al ungurilor, secuilor şi saşilor, pentru că altfel nu mai rămîne acestui popor oprimat la culme. decît să apeleze la Dumnezeu cel viu»¹⁷.

Lupta lui Clain se îndreaptă acum împotriva tuturor: calvini, luterani, catolici. Căci a văzut că toţi se opun acordării de drepturi românilor.

Clain predă guvernului rescriptul împărătesei numai la 21 februarie 1744, în cursul lucrărilor Dietei convocate la Sibiu la 8 ianuarie 1744, cerînd şi acum să se amîne dezbaterile lui, ca să nu se producă mîhnire şi tulburare în popor¹⁸.

Dar episcopul adusese din Viena şi prima Diplomă a împăratului Leopold, prevăzută cu un act de confirmare din partea împărătesei, şi le-a prezentat Dietei pe la sfîrşitul lui ianuarie 1744, spre dezbateri şi publicare. În timpul acestei dezbateri a izbucnit între Dietă şi Clain un conflict violent, căci Dieta le interpreta şi pe acelea într-un mod foarte defavorabil românilor. Cînd episcopul a declarat că Dieta lucrează contra voinţei împărătesei, Dieta a izbucnit într-un strigăt: «Răstigneşte-l, răstigneşte-l! Şi-l întreabă cum şi pentru ce cutează să protesteze împotriva unei ţări întregi»¹⁹.

16. *Ibidem*, p. 5.

17. Extrasul acestei plîngeri, întocmit de Rosenfeld, e publicat la G. Bogdan Duică, *op. cit.*, p. 45—47.

18. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 97.

19. Protestul cu data de 4 iunie 1744, la E. Hurmuzaki, *Documente VI*, p. 571.

Petiția clerului și poporului unit către împărăteasa Maria Terezia din 19 iunie 1744, descriind această scenă²⁰, spune în continuare: «Din cauza aceasta, episcopul temîndu-se de întrebuițarea forței și voind să evite urmările rele (...) a trebuit să retracteze public protestul, dar această retractare, clerul și poporul unit de rit grec, cu permisiunea Majestății Voastre regale, nu numai că o anulează, ci și reînnoiește cu tot devotamentul protestul său».

La scurtă vreme după această cerere, la întocmirea căreia desigur că a lucrat tot Clain, episcopul înaintează și el o cerere personală.

Amîndouă cererile protestează împotriva modificărilor de către Dietă a articolelor VI și VII din Legea prin care împărăteasa confirma prima Diplomă leopoldină. În textul imperial al articolului VI se prevedea că și uniții de rit grec, fără deosebire de starea socială, vor face parte din statul celor trei națiuni; în textul modificat de dietă, țărani sînt exceptați de la această calitate²¹.

În toiul acestor lupte, Clain primește prin guvernul ardelean ordinul Mariei Terezia, datat la 15 iunie 1744, să se prezinte la Viena, în vederea rezolvării cererilor românilor uniți care n-au fost rezolvate prin hotărîrile anterioare²².

Niciodată curtea împărătească n-a chemat un episcop valah la Viena ca să ofere drepturi națiunii lui. Nici acum n-a fost acesta motivul. Clain era chemat mai degrabă, la raport, într-o chestiune devenită incomodă pentru împărăție. Bunea spune: «Motivul adevărat pentru care episcopul fusese chemat la Viena au fost tulburările religioase produse de călugărul sîrbesc Visarion». Nici acesta n-a putut fi motivul adevărat. De ce ar fi avut curtea nevoie de Clain ca să ia măsurile drastice împotriva acestor tulburări, pe care le-a luat și fără să-l consulte pe el? Iar informațiile despre aceste tulburări le putea obține și printr-un referat scris, asemenea celui trimis de episcopul rutean Oslavski, după vizitarea Ardealului în 1745. Sau le putea obține de la autoritățile civile și militare subalterne. Dacă l-a chemat totuși, pe Clain, și din cauza tulburărilor produse de Visarion, a fost ca să-l mustre și să-l judece din cauza lor, deci pentru că avea informații că episcopul era și el vinovat de ele, în sensul că le dădea și el apă la moară, prin acțiunea lui de fond împotriva catolicilor. Era chemat dintr-un motiv asemănător cu cel pentru care a fost chemat Atanasie, care periclita și el unirea prin nehotărîrea lui.

Dar dîrzul Clain nu era plăpîndul Atanasie. Primind acest ordin, a convocat și el un sinod, ca și Atanasie la 1701, dar nu ca să încerce să obțină o apărare prin sinod de la ceea ce eventual îl aștepta, ci pentru ca să ia de la sinod o nouă împuternicire pentru stăruința ce trebuia să depună și de astă dată la Viena pentru drepturile clerului și poporului său. Clain imprimase întregii sale Biserici o îndrăzneală uimitoare în cererile pe care le înainta pentru drepturile națiunii române. Sinodul, întrunit la 25 iunie (calendarul neîndreptat) 5 iulie 1744, a avut și el acest caracter, desigur cu învoirea și sub înrîurirea episcopului Clain credea că așa cum nu i s-a întîmplat nimic pînă acum, pășind cu cutezanță, nu i se va întîmpla nici acum.

20. Petiția e publicată la Hurmuzaki, *Documente VI*, p. 672—674. În această petiție se spune, contrar lui Aug. Bunea, care afirmă că numai «unii deputați» au strigat contra lui Clain (*op. cit.*, p. 99): «Fiind toți împotriva episcopului Clain și el fiind singur, în numele clerului și poporului, nu e de mirare că, în urma atîtor apăsări și persecuții, și-a ieșit din fire».

21. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 100—108.

22. Textul la Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 109—110.

Dar lupta lui Clain se îndrepta acum împotriva tuturor și ajunsese la un punct foarte înalt. Ataca acum și pe catolici și aceasta crease o stare de spirit în cler și popor, care a contribuit și ea la impetuozitatea generală cu care poporul a dat ascultare călugărului Visarion de a nu mai accepta nici măcar o unire formală cu Roma. Viena înțelesese că nu mai poate tolera ca lucrurile să continue într-un sens ca acesta. Dar Clain, în loc să înceapă o retragere strategică, a adunat un sinod și a adresat prin el forurilor conducătoare din Ardeal și din Viena ultimatumul că dacă nu se acordă românilor drepturile promise, vor părăsi cu toții unirea.

Actele Sinodului din iunie 1754 nu le-a văzut nimeni. Nilles a publicat un raport scurt, scos din arhiva Episcopiei catolice din Alba Iulia²³. Niște relații congruente cu raportul de la Nilles a transmis, de la Petru Bod și Mikó, Gh. Barițiu²⁴. În afară de acestea există un raport al lui Petru Dăianu, secretarul sinodului, care l-a însoțit pe Inocențiu Clain și la Viena. El redă însă numai cuvântarea de deschidere a lui Clain și hotărârile sinodului, fiind cerute de autoritățile din Viena, pentru confirmarea informațiilor pe baza cărora fusese tras Clain în cercetare și pe baza cărora Viena stăruia la Roma ca Inocențiu Clain să fie silit să demisioneze din postul de episcop²⁵. Acest raport este întărit și de semnăturile și sigiliile lui Alexandru Rednic și Gherontie Cotorea. Aceștia nu erau aderenți înfocați ai lui Clain, dar nici ai lui Petru-Pavel Aron²⁶. De aceea nu este apăsător pentru Clain. Dimpotrivă, se întrevade în el o anumită moderație și obiectivitate, dacă nu poate o ușoară tendință de a-l apăra, însă fără curaj. Era întocmit doar de un om care fusese apropiat de Clain. Apoi cei ce-l semnează nu voiau să-l apese nici din motivul că Clain se bucura, din pricina suferinței lui în captivitate la Roma, de o uriașă simpatie în Ardeal și apăsându-l s-ar fi expus riscului unei mari impopularități.

În esență însă se străvede, din acest raport, deși într-un mod mai atenuat, aceeași critică a lui Clain la adresa tuturor autorităților din Ardeal, cum se vede și din celelalte relații amintite. În mod atenuat e redată și acea parte din cuvântarea lui Clain în care expune conflictul său cu statul catolic ardelean și se pune în relief concepția sa despre caracterul condiționat al unirii și atitudinea sa mai puțin neîngăduită față de mișcarea de întoarcere a poporului la legea strămoșească.

Clain, plângându-se că forurile ardelenene se opun confirmării de către împărăteasă a celei de a doua Diplome leopoldine, pe motiv că «nu se știe de a fost vreodată publicată sau nu», spune că a replicat că «întrucât se observă și se recunoaște această diplomă în cele oneroase, e necesar să se observe și să ne mențină în vigoare și în celelalte». Care sînt însă punctele «oneroase» pe care le conține Diploma a doua leopoldină? Diferite dispoziții pentru întărirea unirii ca: adunarea catehismelor contrare unirii și distribuirea altora conforme ei, interzi-

23. N. Nilles, S. I., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis*, vol. II, Oeniponte, 1885, p. 562—563.

24. *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, I, p. 426.

25. E publicat la G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 51—58.

26. G. Bogdan Duică, *op. cit.*, p. 12—14 îi consideră ca aderenți ai lui Aron. Dar în 1747 Clain îi transmite lui Rednic, prin Caliani, anumite sfaturi (Zenovie Pîclișanu, *Corespondența lui Inocențiu Micu Klein din exil*, București, 1924, p. 83).

cerea corespondenței episcopului cu domnii Valahiei și Moldovei, grija de a nu face părtași de privilegii și de posturi decât pe cei ce fac profesii de credință unită etc.

În special oneroasă era considerată de episcop obligația de a ține lângă el un teolog iezuit, numit de Arhiepiscopul de Strigoni, de care să asculte în toate. Împotriva acestei obligații Clain s-a manifestat și direct în sinod. O acuză adusă lui la Viena sună : «Cînd s-a ajuns la acel paragraf din decret, ca domnul episcop să-și hrănească teologul și să-i dea salariu, episcopul, ridicîndu-se și depunînd tichia, a izbucnit prin aceste cuvinte : «sau nu voi mai fi eu episcop, sau pe teologul ce petrece în casa mea nu-l voi mai hrăni» (68)²⁷. Toată lupta ulterioară a lui Clain împotriva teologului iezuit e o dovadă masivă că Clain a pus în sinod această alternativă. Dar Clain voia îndepărtarea iezuitului, pentru că prin el se urmărea catolicizarea treptată a Bisericii și prezența lui dictatorială reprezenta desființarea independenței ei.

El a început lupta aceasta îndată ce a ajuns episcop. Sinodul din 1739 hotărâ : «Reverendul teolog să nu mai transmită nimănui informații calomnioase și răsunătoare îndreptate împotriva venerabilului cler, nici să nu mai țină corespondență păgubitoare pentru veneratul cler cu domnii din țară, ci să fie de acord cu prea ilustrul episcop și veneratul cler»²⁸.

Activitatea de informare și de pîră a iezuitului la forurile superioare împotriva preoților mai puțin docili era un mijloc de a-i sili să facă progrese în catolicism.

Într-un memoriu din 1741 al lui Clain către împărăteasă, acesta plîngîndu-se că a fost obligat să aprovizioneze pe iezuit cu locuință, mîncare, cu fîn și ovăz pentru caii lui, continuă : «O, demnitate episcopală ! O, mizerabilă soartă a noastră, nicăiri auzită poate în Europa ! Căci în Polonia, în Grecia, în Muncaci și în alte părți, episcopii uniți ai rutenilor, ai armenilor, nu întrețin un teolog de alt rit, care nici în cele divine, nici în alte lucruri ale episcopului nu-l poate ajuta»²⁹.

Apoi spune că nu există în nici un domeniu nici un slujbaș care să nu fie obligat să presteze jurămînt. Numai iezuitul refuză să-l dea. «Dar clerul nu voiește să-i predea cauzele sale fără depunerea jurămîntului, căci nicăieri în Transilvania sau în vreo altă parte nu sînt impuși de Majestatea Voastră fruntașilor altor națiuni, sau clerului, judecători atît de privilegiați ca iezuiții». Iezuiții declară că un astfel de jurămînt e contrar regulilor ordinului lor. Dar atunci trebuie să le fie contrară și activitatea de judecători ai altora. Clain roagă pe împărăteasă să lase sinodul să aleagă un teolog dintre români. Problema teologului a discutat-o și Sinodul din 1742, întocmind și un text de jurămînt pentru el³⁰.

În continuarea cuvîntării sale de la începutul sinodului din 1744, Clain declară că a arătat că clerul și poporul român a împlinit «cele oneroase», dar că acum «nu mai voiește să observe articolele oneroase fără cele ușurătoare» (Ego declaravi quod V. clerus haud velit onerosos Articulos absque solatiosis observare).

Precum se vede, Clain recunoaște în fața sinodului că a folosit metoda amenințării cu desfacerea unirii, că unirea pentru el era numai o obligație asumată

27. Gh. Bogdan-Duică, *ibidem*.

29. *Ibidem*, vol. II, p. 89—91.

28. Ion Micu Moldovan, *op. cit.*, vol. II, p. 83.

30. *Ibidem*, vol. I, p. 149.

printr-un contract de una din părți, în schimbul obligației celeilalte părți de a-și împlini și ea angajamentele ei; și că deci atunci când o parte nu-și împlinește obligațiile ei, cealaltă este în drept să denunțe și ea pe ale sale.

Concepția sa despre caracterul condiționat, contractual, al uniației o înfățișează Clain și mai direct în altă ordine de idei, când afirmă și refuzul lui de a impune poporului unirea cu orice preț și cu orice mijloace.

Trecînd adică la tulburarea produsă în popor de călugărul Visarion, Clain spune: «Ilustrul stat catolic îmi cerea ca eu însumi să ies și să pacific acești oameni, promițîndu-mi brațul secular. La aceasta am răspuns: Oare, voiesc ei să fac această pacificare prin mijloace blînde, sau violente? *Dacă prin mijloace blînde, e necesar ca să se promită și să se dea acele lucruri pe care le-am cerut conform conținutului privilegiilor*, iar dacă prin mijloace violente, mie îmi este absolut cu neputință să procedez astfel».

Clain nu mai voiește să folosească metoda sîlnică pentru mîntînirea unirii. Adăugă totuși că a încercat să potolească poporul la Săliște (în ziua de Rusalii 1744), dar în zadar. Deci e clar: Clain merge pînă acolo încît refuză să mai încerce să readucă sau să rețină poporul la uniație pînă nu i se dau drepturile promise. Dar aceasta însemna consimțirea lui la prăbușirea unirii, căci istoria ulterioară a dovedit că dacă episcopii uniți de după el nu s-ar fi folosit de forța seculară, nu s-ar mai fi salvat nimic din uniație. Consimțirea aceasta a lui Clain rezulta sau dintr-o simțire mai adîncă a lui, sau din faptul că el nu înțelegea mîntînirea unirii decît ca un mijloc pentru obținerea drepturilor promise. De fapt, aceste două lucruri poate că erau apropiate în cugetul și în simțirea sa. El simțea în fond ca și poporul. Unirea nu era pentru el un bun în sine. El se deosebea de popor numai prin faptul că o sîcotea acceptabilă de formă în schimbul drepturilor naționale, pe cînd poporul nu o admitea nicicum.

Nu e de mirare dacă acest refuz net dat de Clain statului catolic de a mai acționa pentru readucerea poporului la uniație, pînă nu se primesc drepturile promise, a ajuns la știrea Curții din Viena, fie prin rapoarte deschise, fie prin rapoarte confidențiale, fără ca în ele să fie ceva neadevărat. Și nu e de mirare că, din acest motiv, Curtea l-a chemat pe Clain la Viena spre întrebare și eventual pentru a lua măsurile de rigoare împotriva lui.

Desigur că în dosul redării reci și rezumative, de proces-verbal, a lui Petru Dăianu, se ascund cuvinte mai multe și mai fierbinți spuse de Clain în sinod, precum și anumite scene de aprobare însuflețită din partea sinodului. Am văzut apoi că Petru Dăianu nu redă decît cuvîntarea de deschidere a lui Clain, nu și ceea ce a urmat după aceea în sinod, în cursul celor trei zile cît a durat el. Atmosfera din sinod e redată întrucîtva de descrierea lui Rosenfeld și de relația publicată de Nilles. Expunerea lui Rosenfeld e combinată din răspunsurile date de Clain în fața comisiei din Viena la 16 noiembrie 1744 și din relația publicată de Nilles, ca și din alte relații necunoscute. Prin faaptul că Rosenfeld a ținut seama și de răspunsurile lui Clain se vede tendința lui de a da o expunere mai moderată și nu atît de contrară lui ³¹.

31. Expunerea lui Rosenfeld, în «Colecția Walachische Union», dos. cit., f. 219 v. Aceste răspunsuri, aflate în «Colecția Rosenfeld», au fost publicate de G. Bogdan Duică, *op. cit.*, p. 61—71.

Rosenfeld redă astfel discuția pe care Clain afirmă în fața sinodului că a avut-o cu catolicii: «A arătat apoi episcopul amintitului sinod că i s-a cerut de către fruntașii catolici să desființeze schisma care-și face drum. El a răspuns: «Cînd se va da ceea ce s-a promis, el va calma schisma»³². Catolicii au replicat: Nu se cade să fie stoarse acelea (privilegiile) într-un astfel de mod»³³.

Clain înțelegea să nu meargă mai departe pînă nu se acordă clerului și poporului său drepturile promise. Experiența îl adusese la o lipsă totală de încredere în celălalt partener al contractului. Celălalt partener cerea desființarea totală, cu orice mijloace, a legii strămoșești a românilor. Aceasta o urmăreau ei în primul rînd. Nu lipsa de încredere îi stăpînea pe ei cînd refuzau drepturile cerute de Clain, căci știau că în orice clipă ar fi putut retrage românilor aceste drepturi dacă n-ar fi rămas fideli unirii. Clain înțelegea cursa care se întindea poporului său, și nu voia ca el să intre în ea.

Rosenfeld rezumă astfel cuvîntarea de mai departe a lui Clain: «În afară de aceea, a proferat multe cuvinte injurioase și dezagreabile, prin care îi învinovăța pe catolici și-i veștejea. Între altele, ridicînd deodată tonul, s-a adresat către ai săi: «Sau să deveniți catolici și să vă schimbați legea, sau să vă gîndiți la altceva, în altă parte»³⁴. Aceste cuvinte se află și la Nilles, într-o formă puțin schimbată: «Sau va trebui să vă schimbați legea, sau să vă gîndiți la altceva, în altă parte»³⁵.

Într-un fel sau altul Clain a pus o astfel de alternativă. Chiar Bunea crede că da. Ea putea rezulta firesc din obiceiul lui de pînă acum de a face unirea condiționată de obținerea drepturilor pe seama națiunii române. În sinod, la capătul atîtor acțiuni infructuoase, din întrebarea lui Clain dacă mai trebuie sau nu să se continue această acțiune și din informația că statul catolic cere în prealabil catolicizarea poporului român, a putut rezulta această și mai ascuțită formă a alternativei.

Amintim că între întrebările puse lui Clain de comisia din Viena este și aceea dacă el a întrebat sinodul: «Dacă toate acelea care au fost promise românilor nu s-ar putea obține, în acest caz mai vor de atunci înainte să păstreze unirea, sau o vor părăsi?» (53)³⁶.

Chiar dacă Clain n-ar fi formulat precis această întrebare, atmosfera creată de expunerea lui în sinod era de așa natură că sinodul o simțea și mulți și-o vor fi pus între ei în termeni preciși. Clain a împins lucrurile pînă la formularea deschisă a acestei alternative, sau, dacă nu, pînă aproape de formularea ei, ducînd pînă la capăt metoda amenințării care-i era proprie și care se potrivea cu caracterul lui dîrz și impetuos.

Rosenfeld dă în plus față de Nilles, pe marginile amintitei întrebări puse probabil de Clain, o informație care arată voința lui de a reda lucrurile mai moderat decît relația de la Nilles: «La acestea tot poporul român a fremătat, dar mulți bătrîni români au fost scandalizați și s-au plîns între ei»³⁷.

32. «Ubi id. quod promissum erat, redditum fuerit, se schisma complanaturum» («Colecția Rosenfeld»..., f. 471 r). 33. *Ibidem*.

34. «Colecția Rosenfeld», dos cit., f. 471 r: «Aut catholici fiat et ritum vestrum mutetis, aut de alio aliquo cogitetis».

35. N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 563.

36. G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 54.

37. «Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 471 r: «Super quibus universa plebs Valachica infremuit, multi vero seniores Valachi scandalisati et inter se conquesti fuerunt».

Atmosfera aceasta de alternativă tranșantă în care s-a sfârșit sinodul e redată și de relația de la Nilles cu care e aproape identică și cea a lui Rosenfeld. Rosenfeld, vorbind despre sfârșitul sinodului, spune: «Sfârșitul sinodului a fost, deci, că la indiscreta întrebare a aceluiași episcop că oare dacă cele promise nu se vor acorda, mai voiesc să rămână uniți? — atît popii cît și țărani au răspuns: «Dacă nu se vor acorda acelea, nu mai voiesc să rămână uniți. Ba, mai mult, partea cea mai mare a poporului a izbucnit: Fie că se vor acorda acelea, fie că nu, el totuși va renunța la unire»³⁸.

Relatarea făcută de Nilles merge chiar mai departe, afirmînd că sinodul a întocmit un act scris prin care declara că clerul, nobilimea și poporul vor abdica de la unire dacă nu li se vor acorda toate drepturile promise³⁹. Noi nu ne-am fi permis îndrăzneala să credem că în sinod s-a mers pînă acolo. Dar chiar Bunea spune: «Este deci foarte probabil că episcopul a adus din Sinodul din 1744 la Viena o scrisoare, în care clerul și poporul amenința cu neunirea, dacă nu li se vor împlini cererile»⁴⁰. Și el își întemeiază afirmația pe scrisoarea pe care protopopii adunați în 22 septembrie 1747 la Daia au adresat-o lui Clain, aflat în captivitate la Roma, și în care, îndemnați desigur de Clain, e folosită aceeași amenințare și unirea e considerată la fel ca ceva condiționat de obținerea drepturilor: «Noi nicidecum nu voim ca Ilustritatea voastră să renunțați la episcopat, nici nu voim alt episcop pînă ce va trăi Ilustritatea voastră. Vă facem cunoscut și aceasta, că dacă pe drept ori pe nedrept ori în alt chip Vă vor sili la aceasta, atunci poporul român se va lepăda de unire»⁴¹. Dacă protopopii au putut formula în scris această amenințare la 1747, de ce n-ar fi putut-o formula și în Sinodul din 1744? Fără îndoială Bunea crede că nici Clain, nici sinodul nu se gîndeau serios să înfăptuiască această amenințare, ci ea era numai o armă de luptă. Dar de unde știa el că oamenii nu se gîndeau în suflet așa cum se exprimau prin cuvinte? Oamenii aflați într-o situație disperată, cum se afla Clain — cu clerul și poporul român, exprimă în cuvintele pe care le rostesc o gîndire reală și o hotărîre care oglindesc cu fidelitate o stare sufletească capabilă de asemenea grave hotărîri.

Dar să încercăm să prindem în trăsăturile ei și mai concrete și mai complete icoana Sinodului din 1744, luînd în sprijin și întrebările ce le-a pus lui Clain comisia care a fost instituită la propunerea Conferinței ministeriale din Viena din 25 septembrie 1744, ca și din alte răspunsuri date de Clain.

38. *Ibidem*: «Tam popae quam plebs rustica responderit: «nisi ea praestentur se unitos esse nolli»; imo plebis major pars eo plane eruperit: «praestentur illa, vel non praestentur, se tamen unioni renunciaturus». La fel și N. Nilles. *op. cit.*, p. 568.

În întrebarea 56 din lista de întrebări puse de Comisia din Viena episcopului Clain, se spune: «Clerul și nobilimea, dar în mod special poporul valah s-a întristat foarte mult» (La G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 64). Dar la întrebarea 48 se spune aproape exact ca la Rosenfeld (se vede că de acolo a luat Rosenfeld informația): «Super quibus universa plebs valde infremuisset, seniores vero Valachi multum intra se conquesti fuissent». Aug. Bunea însă redă numai formularea din întrebarea 56, nu și cea din întrebarea 48 și de la Rosenfeld (*op. cit.*, p. 103), vrînd să lase falsa impresie că clerul și poporul se opunea episcopului care flutura alternativa părăsirii uniației.

39. N. Nilles, *op. cit.*, p. 568.

40. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 117.

41. *Ibidem*, p. 116.

Întrebările comisiei sînt întocmite pe baza unor rapoarte ce au sosit la Viena, nu numai despre părăsirea unirii în masă de către populația românească ci și despre cele petrecute în sinod. Se menționează asemenea rapoarte în foarte multe întrebări. Bunea crede că unele din aceste rapoarte trebuie să fi fost trimise de teologul iezuit Balogh, care avea dreptul să participe la sinod. El va fi trimis informațiile sale și la Viena, și la guvernul ardelean, și la Episcopia de Alba Iulia, cum e cea publicată de Nilles ⁴².

Din întrebările comisiei nu ne interesează cele de la punctele 1—15, privitoare la părăsirea unirii de către masele populare. Menționăm aici numai că episcopul în răspuns a accentuat din nou că principala cauză a acestei părăsiri este neacordarea privilegiilor promise ⁴³.

Între întrebările referitoare la sinod (16—49), remarcăm pe cele în legătură cu convocarea lui: «Dacă sinodul a fost convocat «cu mandatul 'antecedent, sau cu permisiunea arhiepiscopală» (23), cu «preștiința și consimțămîntul domnului guvernator» (24) și «a domnului comandant general al Provinciei» (25) ⁴⁴. Clain a răspuns că guvernatorul și comandantul general au știut, «dar nu se cere pentru aceasta consimțămîntul 'lor». Despre cererea unei aprobări a arhiepiscopului de Strigoni, Clain nu vrea să amintească nimic. El apără independența Bisericii sale ⁴⁵.

Printr-o întrebare, comisia voia să știe dacă episcopul a spus că pînă acum a prestat «osteneli inutile și a suportat necazuri, în vreme ce la Viena n-a fost tratat decît cu cuvinte frumoase» (*Verbis speciosis tractatus fuisset*) ⁴⁶. Clain n-a răspuns sau n-a apucat să răspundă la această întrebare.

La întrebarea dacă e adevărat că în sinod s-a produs o tulburare cînd el a spus că a înaintat împărătesei o nouă cerere împotriva refuzului staturilor ardelene de a primi pe români în statutele Provinciei (37—38) ⁴⁷, Clain a răspuns că tulburarea s-a produs nu atunci, «ci cînd mulți, cum s-a spus, au cerut popi neuniți, iar episcopul întrebîndu-i de ce cer astfel de preoți, aceia au strigat: «Nouă ne promiteți toate, dar sîntem mințiți». Declarația 'lui este rezumată astfel în ce privește reacția la acest strigăt: «Domnul episcop însuși n-a putut, în fața sinodului, să-i potolească, ci numai după aceea, chemîndu-i la sine în particular, i-a liniștit» ⁴⁸.

De ce n-a putut Clain, după însăși mărturisirea lui, să potolească, în cadrul sinodului, pe cei ce cereau preoți neuniți, rămînînd să credem sau nu problematica asigurare dată Comisiei, că i-a potolit după aceea în particular? N-a putut să-i potolească episcopul în sinod, sau n-a voit? E de crezut că n-a putut, pentru că erau «mulți», cum zice el însuși, că era acea «major pars» (majoritatea), care a declarat că chiar dacă i s-ar acorda drepturi, ar lepăda unirea, cum se spune în relația de la Nilles.

Poate că Clain prezintă lucrurile ca și cum poporul i-a reproșat în sinod: «Nouă ne promiteți tot, dar sîntem mințiți», ca să-și ușureze puțin situația în fața comisiei. Dar se poate să se fi întîmplat așa cum spune. Clain stătea pe o poziție oarecum de mijloc în problema menținerii unirii. El nu era atașat în mod real

42. *Ibidem*, p. 188, 168.

43. G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 68—69.

44. *Ibidem*, p. 60.

45. *Ibidem*, p. 69.

46. *Ibidem*, p. 61.

47. *Ibidem*, p. 62.

48. *Ibidem*, p. 71.

ei, dar socotea că e bine să se promită că poporul o va menține dacă va primi drepturile promise, pentru a le putea căpăta. Față de poziția aceasta, majoritatea poporului adoptase o poziție de respingere categorică a uniației. El nu o accepta nici măcar condiționat. Se va vedea că urmașii lui Clain, Petru Pavel Aron și toți episcopii uniți de după aceea au adoptat cealaltă extremă: menținerea uniației cu orice preț, fie că se vor primi sau nu în schimbul ei drepturile promise. Clain avea repulsie pentru această poziție. Dar fățiș nu mai putea adopta nici poziția poporului, decât cu prețul pierderii vieții în cine știe ce temniță, cum știa că se întâmplă chiar cu simplii preoți și țărani care adoptaseră această poziție. El nu se hotărîse pentru această cale a jertfei și apoi credea că o menținere de formă a unirii poate totuși să aducă poporului român drepturile promise. Dar dacă nu putea adopta personal această poziție, probabil că îi convenea s-o vadă afirmată de o parte din popor, pentru a prezenta un temei real pentru amenințarea adresată autorităților că poporul va părăsi unirea dacă nu i se vor acorda drepturile promise. De aceea e probabil că într-o anumită măsură nici n-a voit să po-
tolească în sinod pe cei ce cereau preoți neuniți. De altfel, el însuși contribuise și contribuia prin jocul său de-a alternativa în problema uniației, la intensificarea acestei porniri în popor. Contribuia la augmentarea furtunii ca să sperie și să obțină drepturile pe care nu le putuse obține altfel.

De aceea Rosenfeld, bazîndu-se pe un izvor pe care nu-l cunoaștem și din care întrebarea a 48-a a comisiei din Viena a luat numai prima frază din textul de mai jos, spune: «Din acel timp (de la sinod), schisma se va lăți zilnic⁴⁹, căci mulți din popor se conformau voinței și consensului episcopului lor, din care cauză se vor clătina și nu puțini protopopi»⁵⁰.

Pe lîngă aceea, dacă n-ar fi avut și popor în sinod, ci numai protopopi, Clain ar fi putut manevra cu teza alternativei, fără să se ajungă la depășirea acestei teze și la respingerea necondiționată a unirii de către majoritatea poporului prezent. Dar se vede că Clain n-a voit să preîntîmpine această situație, convocînd și reprezentanții poporului.

Așa se explică de ce comisia de la Viena a pus lui Clain o serie de întrebări referitoare la componența sinodului: «Cine au fost prezenți în sinod, atît din cler cît și din starea seculară a poporului român? (...). Să se indice aproximativ numărul, condiția și calitatea oamenilor care au apărut în sinod (...). Dacă aceia au fost numai români uniți? Și cu ce ocazie au venit acești neuniți în sinod (...). Cît popor a năvălit acolo?» (27—30)⁵¹.

Clain a răspuns că în sinod au fost aproape toți cei patruzeci și patru de protopopi, exceptînd pe unul sau doi care s-au scuzat. Fiecare și-a adus, după obicei, pe unul sau altul dintre preoți. Dar în sinod n-au avut glas decât cei chemați (*Vocem in Synodo non habuisse nisi vocatos*). «Dintre nobili au venit unii chemați, iar din popor mulți, dintre care unii au cerut să li se admită popi neuniți (...). Dar alții din popor n-au apărut (...). Au fost acolo în mod amestecat, uniți și neuniți». În total au fost și din cler și popor, circa 150 de persoane, care

49. Întrebarea 48 (la G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 68) spune numai atîta, în termeni puțin schimbați.

50. «Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 471 v.

51. G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 61.

în raport cu cele 80.000 de familii unite, numărate înainte cu șapte sau opt ani, pot fi socotite foarte puține⁵².

E cam greu de stabilit dacă neuniții au intrat fără să fie chemați sau au fost chemați și ei, devenind neuniți în timpul din urmă. Dar preoți neuniți au cerut țărani uniți. În orice caz, a fost nu numai un sinod de clerici, ci un fel de adunare națională. Clain a declarat în fața comisiei «că aceste sinoade trebuia să se țină în fiecare an în mod regulat și că ultimul s-a constituit de la sine, după obicei (more consueto), conform celor stabilite de canoane, din protopopi, unii nobili seculari și unele persoane din popor»⁵³.

Totuși se cunosc sinoade formate numai din protopopi, cum a fost și cel convocat de Atanasie la 1701 sau cel de la 21 octombrie 1698, care a hotărât unirea. Dacă Clain ar fi voit să aibe un sinod docil sieși și autorităților, adică dacă ar fi voit să fie el însuși docil autorităților, ar fi convocat un sinod pur clerical, cum au fost sinoadele din timpul lui Pataki sau cel de la 1698, sau cele de după aceea din Biserica unită.

O altă serie de întrebări puse de comisia din Viena se referă la amenințarea pe care a făcut-o Clain cu «Puterile Străine» în legătură cu întrebarea ce ar fi pus-o sinodului, dacă vrea să mențină unirea în cazul că nu se obțin drepturile promise ; dacă a făcut această amenințare «de la sine, sau din îndemnul altora și cine sînt aceia (...), dacă s-a consfătuît asupra acestor lucruri făcute în sinod, cu alții și cu cine (...), dacă a comunicat cele petrecute în sinod altora, și cui, în ce mod și cum ?» (56—66)⁵⁴.

Clain n-a răspuns nici la acestea. Dar e greu de crezut că Clain ar fi amenințat public în sinod cu «Puterile Străine». Întrebările acestea au fost formulate și din cauza anumitor bănuieli în legătură cu unele contacte ce le-ar fi avut Clain la Viena înainte de Sinodul din 1744 (în 1742—1743) și după aceea (august 1744).

Secretarul român al lui Clain, Petru Dăianu, plecat la 20 decembrie de la Viena în Ardeal, n-a spus nimic despre așa ceva. Dar agentul lui Clain la Viena, Hardt, deși a declarat că n-a urmărit drumurile episcopului, deci nu știe ceva pozitiv despre cei pe care i-a frecventat la Viena, a auzit de la episcopul însuși că a fost cînd la Nunțiatură, cînd la Cardinalul-Archiepiscop al Vienei, cînd la un ministru sau altul ; «a auzit și aceea că episcopul a fost o dată într-o suburbie la principele Cantacuzino (...) de la care, cum a spus însuși episcopul, a primit încă anul trecut (1743) ordinul Sfîntul Gheorghe»⁵⁵.

La Viena se afla de mai înainte prințul Rudolf Cantacuzino, iar de la 1744 venise de la Moscova la Viena și fratele său Constantin Cantacuzino. Ei erau fiii voievodului Ștefan Cantacuzino. După ce acesta fusese ucis de turci, pe unul din copii, anume Rudolf, îl luase să-l crească Austria, iar pe altul, pe Constantin, Rusia. Printr-un act de la 1746, Constantin Cantacuzino este acuzat că a devenit capul unei conspirații care urmărea eliberarea sîrbiilor de sub Austria și proclamarea lui ca despot al lor. În acest sens făcuse și un drum la Belgrad și luase contact cu mai mulți sîrbi, între care și cu patriarhul ; se pare că era în legătură și cu unii români. Se vorbește în acest act și de o moșie a lui la Recea (Transilvania). Cu

52. *Ibidem*, p. 70. Rosenfeld spune : «Clain a chemat și nobili și numeroși țărani», ba «au apărut și mulți din cei ce s-au retras din unire» (ab unione resilientibus plurimi comparuerunt). Dos. cit., f. 469 v.

53. G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 69.

54. *Ibidem*, p. 64—65.

55. «Colecția Rosenfeld», dos. cit. f. 492 r.

această conspirație pusese în curent, de la 1744, și pe fratele său Rudolf⁵⁶. Era firesc deci ca Curtea din Viena, care cu siguranță urmărea mișcările principilor Cantacuzino, să fi devenit bănuitoare față de Clain în urma vizitelor pe care acesta le-a făcut unuia sau altuia dintre ei în anii 1743 și 1744, pe lângă faptul că, potrivit reversaliilor date de Atanasie, episcopul unit nu avea voie să comunice nici cu Domnii din principate și nici cu alți «schismatici». Ceea ce mărea suspiciunea Curții din Viena era că Clain primise un ordin de la Cantacuzino. Pentru ce merite apreciate de Cantacuzino a putut da el un ordin lui Clain? Căci e de presupus că acest ordin nu i l-a dat degeaba.

Nu este exclus ca Clain să fi vorbit unora din intimitii săi din Ardeal, mai ales cu ocazia Sinodului din 1744, despre acest contact și despre anumite planuri în legătură cu el. De unde nu e foc, nu iese fum. Iar întrebările comisiei din Viena despre amenințarea lui Clain în sinod cu «Puterile Străine», se bazează ca și celelalte întrebări, pe «rapoarte adresate Curții».

Întrebările comisiei mai acuzau pe Clain că «a permis cărților schismatice să inunde dieceza sa», că «a primit pe preoții hirotoniți de schismatici» și că «nu constrânge pe preoții hirotoniți de la un anumit timp să depună jurământul pentru unire» (68, 70, 72)⁵⁷.

Clain a plecat la Viena în 23 iulie 1744, însoțit de preotul Petru Aron și de secretarul său Petru Dăianu (Dalyai). Potrivit propunerii Conferinței ministeriale din 25 septembrie, împărăteasa a numit o comisie aulică pentru a se ocupa de cazul episcopului, ținând seama de reclamațiile înaintate împotriva lui. La 16 noiembrie, comisia a chemat în fața ei pe Clain și i-a citit unele din întrebările de care am amintit. Episcopul a dat la unele din ele răspunsurile arătate mai înainte⁵⁸.

A doua ședință era fixată pentru 7 decembrie 1744. Clain nu s-a mai prezentat, ci prin preotul Petru Pavel Aron și agentul Hardt a vestit că nunțul i-a cerut să nu se mai prezinte înaintea unui for contrar canoanelor, și cu atât mai puțin să răspundă. Dar dacă i se vor comunica întrebările în scris, va răspunde tot în scris. Comisia a răspuns prin solii amintiți că nu vede de ce Clain ar prejudicia canoanelor dacă ar răspunde oral, dar comisia nu este prejudiciată dacă el răspunde în scris. Deci îi cerea ca pînă a doua zi să anunțe în scris dacă vrea să se prezinte la proxima ședință și să răspundă la întrebările puse. Episcopul să judece singur, dacă nerăspunzînd pozitiv își va ameliora sau înrăutăți situația⁵⁹.

Cînd la 10 decembrie Comisia a trimis, totuși, la locuința lui Clain, în scris, întrebările la care avea să răspundă, el nu a mai fost găsit acasă⁶⁰. El plecase, prin Triest și Veneția, la Roma⁶¹.

Ce l-a îndemnat pe Clain să plece la Roma? Ne-o spune el însuși, în mai multe scrisori din anul 1746. Într-o scrisoare către arhiepiscopul din Viena el spune că, pîrît de iezuiți la împărăteasă, din gelozie, pentru că voia să întărească unirea prin obținerea drepturilor pe seama românilor, ca să depărteze pericolul de scan-

56. Hurmuzaki, *Documente* VI, p. 589—595.

57. G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 65.

58. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 170—173.

59. Rezumatul lui Rosenfeld, după ședința din 7 decembrie a Comisiei, publicat la G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 72.

60. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 174.

61. *Ibidem*, p. 175.

dalizare a poporului printr-o incompetentă cercetare a episcopului său, s-a gândit să-și împlinească datoria care-i cerea ca tot la patru ani să viziteze o dată pragurile Sfinților Apostoli Petru și Pavel ⁶².

Aproape la fel spuse în scrisoarea adresată președintelui Cancelariei aulice transilvane :

«Pentru ca nu cumva prin această ilegalitate, smintindu-se poporul, să știrbească prestigiul oficiului meu și prin jignirea ce mi s-ar fi adus să deservesc mai degrabă cauza decît s-o servesc, după exemplul deplorabil al altora, ca să frîng deocamdată puterea ascunsă și vicleană a calomniatorilor, mai mult prin blîndețea și bunătate pastorală, am hotărît să întreprind vizitarea pragurilor Sfinților Apostoli Petru și Pavel, cerută episcopilor, tot la patru ani o dată».

Într-o mai extinsă plîngere împotriva iezuiților, din 24 august 1747, Clain spune că aceștia pîrîndu-l la Viena «pentru judecată incompetentă la un for secular incompetent», a înțeles că «sau va trebui să-și ia adio de la episcopat, sau să consimtă la pretențiile excesive ale iezuiților, care-și arogau o totală supunere a episcopului și a clerului unit». Că el și-ar fi putut reface situația, dacă ar fi acceptat aceste condiții, o spune și într-o epistolă din 22 iunie 1747 către papa Benedict al XIV-lea: «Dacă ar fi renunțat la Viena la conducerea afacerilor și ar fi recunoscut pîrile iezuiților, ar fi putut să-și recîștige favorurile Curții și să se bucure de grase beneficii» ⁶³.

În scrisoarea din 24 august 1747 el spune textual : «Nici una din aceste două nu le putea admite episcopul împotriva jurămîntului său, împotriva sfintelor canoane, împotriva bulei fundamentale de înființare (a episcopiei) și împotriva poruncii lui Hristos, fără știrea pontificelui roman ; de aceea în baza rînduiei episcopale, a hotărît să facă pelerinajul prescris tot la patru ani, neîntemeind prin aceasta, nici o suspiciune de vinovăție» ⁶⁴.

Înțelegînd afirmația lui Clain că iezuiții erau geloși pentru zelul său în favoarea unirii, ca produsă de voința lui de a-și face apărarea mai eficientă, reținem aici mărturisirea episcopului că la Viena s-a văzut pus în fața alternativei: sau să-și piardă scaunul și poate chiar libertatea, sau să revină în Ardeal în postura unui mieluşel supus cu totul teologului iezuit și fără nici o libertate de a mai lupta pentru drepturile poporului său, ci obligat de a folosi forța statului împotriva poporului care nu accepta unirea, asemenea lui Atanasie la 1701. Pentru că între întrebările comisiei erau și foarte multe muștrări că s-a comportat în mod necuvenit unui episcop și avertismentul că de aci înainte să renunțe la rolul de mandatar al clerului și poporului român, «întrucît aceasta nu convine funcției episcopale și să nu mai lipsească de la serviciile divine, neglijînd păstoria sufletelor și disciplina bisericească» (77) ⁶⁵.

Dar nu era în caracterul lui Clain să accepte un rol de mieluşel supus și o unire necondiționată. Iar posibilitatea de a accepta acest rol numai pînă va ajunge în Ardeal, ca apoi să-și reia lupta lui, era exclusă, căci Curtea ar fi luat toate măsurile de împiedicare a reluării acelei lupte și de imediată arestare, la cea mai mică mișcare.

62. Epistola lui Inocențiu Micu Clain către Arhiepiscopul Vienei, din 2 iulie 1746.

63. Epistola aceluiași către președintele Cancelariei aulice transilvane, Gyulaffi, din 9 iulie 1746. Ambele epistole la Z. Pîclișanu, *op. cit.*, prima la p. 15, a doua la p. 16—18.

64. Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 24.

65. G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 65—66.

Deci, în afară de perspectiva de a fi închis, fie imediat în Viena, fie mai târziu în Ardeal, sau de aceea de a fi o păpușă în mîna iezuiților, pentru catolicizarea necondiționată a poporului, în afară de perspectiva de martir sau de unealtă docilă nu era alta decît aceea de a ieși deocamdată din raza autorităților austriece, pentru o eventuală revenire în situația de a putea relua lupta. Dar unde să iasă? O clipă se va fi gîndit la trecerea în Țara Românească; poate și de aceea l-a vizitat pe principele Cantacuzino. Dar aceasta însemna pierderea definitivă a scaunului de episcop și a șansei de a mai lupta pentru dreptul națiunii române din Ardeal, cum o făcuse pînă acum.

Atunci a ales o ieșire care, credea el, că-i va da posibilitatea să revină în scaun și o dată cu aceasta la reluarea luptei pentru drepturile poporului român.

S-a gîndit că dacă va merge la Roma și va da acolo asigurări despre fidelitatea lui față de unire și despre consolidarea ei prin acordarea drepturilor promise pe seama celor ce se unesc cu Roma, Scaunul Roman, punînd interesul unirii mai presus de intrigile iezuiților și de stăruințele Austriei, va obține de la Viena pentru el nu numai permisiunea de a se întoarce în scaun, ci și acordarea drepturilor promise pe seama românilor care au acceptat sau ar accepta unirea.

Greșeala lui Clain a fost că nu și-a dat seama cît de strînse erau legăturile între Roma papală și Curtea din Viena. Ele se serveau una pe alta și nu-și disociau interesele. Roma favoriza interesele Austriei prin urmărirea catolicizării valahilor, iar Austria sprijinea catolicizarea acestora și deci ruperea lor de românii de peste Carpați. Cele două puteri vor găsi mijloace pentru catolicizarea valahilor, fără să le acorde drepturile promise; vor fi mijloacele silniciei militare. Și vor găsi între români și unelte care să accepte folosirea acestor mijloace, oameni care să nu mai condiționeze, ca Inocențiu Micu Clain, consolidarea uniunii de acordarea drepturilor.

Începutul dramei lui Clain a stat în aceea că a crezut că poate lupta cu succes în Ardeal pentru drepturile poporului român, acceptînd pînă la un loc o alianță cu o forță care era în realitate aliată cu adversarii poporului român. Aceasta l-a adus în fața judecății din Viena. Intensificarea dramei lui a provenit din faptul că ajungînd în această situație la Viena a crezut că scapă intrînd total în plasa acelei forțe, despre care credea că-l va ajuta și în lupta lui. De fapt această forță l-a învâluit și l-a paralizat acum de tot, servind adversarilor lui Clain. S-a dus la Roma ca să primească ajutor în lupta împotriva forțelor străine din imperiul austriac. Dar Roma, la cererea Austriei, l-a făcut cu desăvîrșire captiv.

Poporul român din Ardeal, cu simțul lui natural, și-a dat seama că în luptă nu trebuie să te aliezi nici sufletește, nici prin acte prea accentuate cu nici unul dintre cei ce sînt prieteni între ei, cînd unul din ei este adversar declarat al tău; că nu trebuie să te încrezi în nici unul, că nu trebuie să primești oferta nici unuia de a intra în casa lui; sau să nu primești pe nici unul în casa proprie, ci să lupți, cu tenacitate, ținîndu-te separat, chiar dacă succesul nu vine așa de curînd și chiar dacă lupta va cere multe jertfe; căci pînă la urmă această luptă tenace, cu jertfele ei, va aduce biruința.

În orice caz, Clain s-a dus la Roma nu ca să părăsească lupta, ci ca să lupte mai departe. Dacă ar fi început măcar de-acum să facă pe pocăitul și să se roage de iertare, promițînd orice, ar fi putut obține din nou scaunul. Dar firea lui de

luptător nu-i permitea aceasta. El va continua să lupte, deși încet-încet își va da seama că lupta lui de acum era ultima zvîrcolire a leului prins în capcană. El devine tot mai conștient de totala înfrîngere, de aceea în lupta lui, ca în orice luptă disperată, sînt și unele mișcări incoerente. El atacă autoritățile de stat ale Austriei, dar laudă pe împărăteasă; face declarații de supunere față de papă, dar pornește un atac vehement împotriva iezuiților și apără cu tenacitate independența Bisericii sale chiar față de imixtiunea papală. Omagiile la adresa împărătesei și declarațiile de ascultare față de papa trebuie să le socotim ca impuse de situația nenorocită în care se găsea, iar în necesitatea de a le folosi se manifestă drama lui Clain. În lupta împotriva autorităților austriece, a iezuiților, în lupta pentru independența Bisericii sale, chiar împotriva papii, trebuie să vedem manifestîndu-se simțirea lui intimă, la care nu poate renunța nici în situația de prizonier în care se găsea, deși nu se poate să nu-și fi dat seama că această luptă poate nu-i va aduce biruința, ba chiar îl va pierde cu totul.

Intensitatea acestei simțiri și a convingerii că această cauză dreaptă pentru care luptă va mobiliza noi luptători, care o vor duce pînă la urmă la biruință, susținea în el pe luptătorul neobosit, chiar în situația aceasta de captiv și în perspectiva unor foarte îndoielnice șanse de succes în timpul vieții sale.

Dar să urmărim în concret momentele luptei lui Clain de la Roma. Ea este acum în mod principal o luptă pentru independența Bisericii sale, inclusiv a sa ca episcop al ei, căci așa îi impunea situația în care se afla. Dar nu dispăre din ea cu totul nici lupta pentru drepturile națiunii sale.

LUPTA LUI CLAIN DIN CAPTIVITATEA DE LA ROMA

După accentul care iese în relief în cursul desfășurării acestei lupte, vom expune, din interes de sistematizare, mai întîi lupta împotriva autorităților austriece, apoi pe cea împotriva iezuiților și în sfîrșit pe cea împotriva imixtiunii papale în Biserica Română din Ardeal.

1. *Lupta lui Clain împotriva abuzurilor autorităților austriece și pentru drepturile poporului român.* — Îndată ce a ajuns la Roma, la începutul anului 1745, Clain a înaintat papii mai multe memorii, în care cerea să intervină pentru ca: a) să se confirme și execute cele două Diplome leopoldine în favoarea românilor uniți; b) domeniul episcopului din Blaj să nu mai fie obligat să plătească teologului iezuit 300 florini pe an și ca teologul să fie ales de episcop dintre români; c) să fie destinat un nobil român pentru apărarea drepturilor românilor în diferite foruri ale Transilvaniei⁶⁶.

Dar, încă la 25 februarie 1745, Conferința ministerială din Viena hotăra să fie informată Curia romană despre modul condamabil și defavorabil unirii în care a lucrat episcopul Clain și despre fuga lui, pentru ca Curia să fie prevenită dacă Clain ar încerca să se dezvinovătească prin informații false. Conferința ministerială mai cerea și împărătesei aprobarea să se comunice la Roma că Clain nu mai are voie să revină în Ardeal fără permisiune, căci prin fuga sa a arătat că este conștient de vina de care a fost acuzat.

66. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 176.

Între timp Clain, auzind că împărăteasa este indignată și că a născut un copil, o felicită la 5 martie 1745 în numele tuturor celor 100.000 de familii de români uniți (îi declara pe toți românii uniți după obiceiul său!), cerînd ca pe ei să-i elibereze de opresiuni, iar pe el să-l ierte că a plecat la Roma în grabă, fără să ceară aprobarea ei, căci nu l-a îndemnat la aceasta nici o vină, ci «pura necesitate»⁶⁷.

La 23 martie 1745, episcopul scrie președintelui cancelariei aulice transilvane, Gyulaffi, explicînd plecarea sa la Roma din modul nedrept în care a fost chemat la Viena, cerînd voie să se întoarcă la «oițele sale». La aceeași dată scrie și vicarului său Nicolae Pop de Beia, asigurîndu-l că la Roma lucrează zi și noapte pentru națiunea sa asuprită și părăsită și că are nădejde că prin ajutorul promis de papa inamicii lui vor fi înfrînți⁶⁸.

În luna mai 1745 era gata să plece la Viena; primise scrisoare de drum de la Congregația De Propaganda Fide, care îl informa că despre chestiunile lui a scris și nunțiuului din Viena să-l recomande împărătesei. Dar de la Viena i s-a comunicat că nu i se dă voie să se întoarcă, iar Curia l-a oprit să plece⁶⁹. Clain, aflînd de acestea, amenință din nou, printr-o scrisoare din 8 octombrie 1745 către nunțiu, că dacă Majestatea Sa nu va ușura situația poporului său, acesta se va desface de unire și prin aceasta interesele împărăției vor avea cea mai mare pagubă. Dacă ar fi fost ascultate prezicerile lui, lucrurile n-ar fi ajuns aci. Cere să i se comunice cauza pentru care este acuzat, ca să dovedească nevinovăția sa. «Eu sînt gata să-mi dau capul în piața publică din Viena, dacă se va afla întemeiată măcar una singură din aceste acuze. Sînt gata să renunț și la episcopat, chiar nevinovat, dar nu înainte de a se fi dovedit și declarat nevinovăția mea». Se vede că împărăteasa, o dată cu declarația că nu va mai permite episcopului să se întoarcă în țară, cerea Scaunului roman să stoarcă lui Clain și demisia din episcopat⁷⁰.

Lupta lui Clain continuă pe tonul acesta încă un an. Într-o serie de scrisori către autoritățile austriece, către nunțiuul din Viena și către diverși cardinali, el arată că e învinovățit pe nedrept, că i se face nedreptate, nefiind judecat pe cale legală, că plecarea lui la Roma n-a fost fuga unui om conștient de vina lui, ci plecarea într-un pelerinaj obișnuit episcopilor. Toate persecuțiile din partea autorităților de stat își au cauza, spune episcopul, în intrigile iezuiților.

În scrisoarea către președintele Cancelariei aulice transilvane Gyulaffi, din 9 iulie 1746, scrie: Vă scriu din nou întrucît «căderea poporului în schismă mă privește și pe mine și Sacra Curte». «Teologul iezuit și superiorul iezuiților de la Sibiu, prin rapoarte sigure, deși secrete, dar bine cunoscute de mine, s-au îngrijit la Augusta Curte pentru îndepărtarea mea de la episcopat și în acest fel au promis în zadar potolirea poporului; împotriva legilor fundamentale și a sfintelor canoane am fost chemat la Viena și supus unei cercetări incompetente, dat fiind că sînt atît episcop cît și magnat». El cere să fie date pe față intrigile calomniatorilor săi, care, «împingîndu-l la fugă, îl acuză că a fugit». Dacă i s-a scris papii că e zgîrcit, neascultător, rebel, cere, conform legilor Ungariei, să i se dea putința să se apere de calomnii, «căci nu lipsesc legi valide în Ungaria, prin care calomniatorii să fie opriți prin judecata publică»⁷¹.

67. *Ibidem*, p. 180—181.68. *Ibidem*.69. La Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 21.70. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 182—185.71. La Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 17.

Dar «prin toate ziarele tipărite în Europa se face cunoscut în ce mod în Ungaria și Transilvania oamenii probați prin fidelitatea lor sînt aruncați în temniță și pînă azi nu pot obține dreptatea prevăzută de legi»⁷².

Clain nu poate avea însă șanse să obțină dreptatea în cauza sa, cîtă vreme pleda atacînd pe iezuiți și cîtă vreme continua să ceară concomitent cu aceasta drepturi pentru națiunea sa. Dar el continua să ceară aceste drepturi, pe care într-un memoriu, din 3 august 1746, către cardinalul Albani, le enumăra astfel:

«Episcopul de Făgăraș cere drepturile Bisericii sale și executarea dispozițiilor leopoldine, iar punctele cererii între altele sînt:

a) Preoții români uniți să se bucure de imunitatea bisericească și fiii lor să fie liberi, după exemplul clerului maghiar...

b) Dijmele românilor uniți să fie cedate clericilor români...

c) Atît nobilii cît și ceilalți români să fie admiși în oficii în proporție geometrică și în mod egal cu ceilalți; iar cei aruncați din oficii să fie repuși...

d) Pentru că Diploma leopoldină prevede un teolog romano-catolic pentru noii uniți, din lipsa unui teolog român, dar acum sînt teologi destui din națiunea română, care învață și la Propaganda Fide, nu mai e necesar un teolog de alt rit. De aceea teologii iezuiți să fie îndepărtați, cum au fost îndepărtați recent, în anii trecuți, din consistoriul din Strigoniu...

e) Pentru că în secret, dar în mod cert, se constată că iezuiții au fost autorii persecuțiilor pornite împotriva episcopului și ai căderii poporului din unire (...), să se îndepărteze iezuiții și să se restabilească puterea (episcopului)... Dacă au plîngerii contra episcopului, să fie comunicate unor acuzatori numiți și să se procedeze conform ordinilor regale, iar episcopul să se apere la Roma; iar dacă au fost descoperite calomniile, să se reintegreze onoarea episcopului și să i se dea siguranța publică personală ca să se întoarcă la Biserica sa»⁷³.

Probabil în urma acestui memoriu cardinalul Albani a hotărît să mai încerce o intervenție în capitala Austriei pentru întoarcerea lui Clain la Viena. Clain îi dă la 8 august 1746 o cerere în sensul acesta, rugîndu-l să obțină pentru cazul aprobării întoarcerii la Viena o «Charta de securitate»⁷⁴.

La 20 august 1746, cardinalul Albani comunica însă din nou lui Clain că dacă ar merge la Viena ar fi arestat, deci ar fi de preferat să abdice de la episcopat, în schimbul unei congrue de întreținere⁷⁵.

Calitatea de conducător al Bisericii din Ardeal fiindu-i acum pusă la îndoială și încercîndu-se să-l facă și pe el să renunțe la ea, nu i se mai recunoștea nici dreptul de a lupta pentru drepturile poporului român. Clain trebuia deci să pună deocamdată pe primul plan lupta pentru dovedirea calității sale de episcop și pentru recunoașterea acestei calități. Iar pentru că această calitate i se nega de către statul austriac și i se cerea și lui însuși să renunțe la ea, prin intrigile iezuiților, Clain pornește mai întîi la o luptă și mai aprigă împotriva iezuiților și împotriva amestecului autorităților de stat în treburile Bisericii Române.

2. *Lupta lui Clain pentru apărarea titlului și puterii sale de episcop împotriva iezuiților și a guvernului austriac.* — Bunea pretinde că cearta lui Clain cu iezuiții a fost mai mult o ceartă pentru chestiuni materiale, născută din dorința episcopului de a reduce beneficiile ce trebuia să le acorde teologului iezuit⁷⁶.

72. *Ibidem*, p. 24.

73. *Ibidem*, p. 19—20.

74. *Ibidem*.

75. «Colecția Rosenfeld», dos. cit., p. 269.

76. Aug. Bunea, *op. cit.*, 146.

E drept că Clain amintește și de chestiunea aceasta în toate plîngerile sale împotriva teologului iezuit. E drept iarăși că Clain, fiind foarte lipsit, pune preț pe latura materială și în fiecare scrisoare din Roma cerea să i se trimită bani. Dar ar însemna să dăm dreptate calomniilor iezuite, care prezentau pe Clain ca pe un avar meschin, și să nu vedem trăsăturile mari ale caracterului lui, dacă ne-am opri numai la latura materială în lupta lui cu iezuiții. Clain era mai presus de toate un om de principii. În lupta lui cu iezuiții el urmărește eliberarea Bisericii sale, căci ei voiau să o supună, ca pe orice Biserică locală, puterii lor și prin aceasta puterii centrale a papii. În aceasta și vede Clain cauza dușmăniei iezuiților împotriva sa: în opoziția pe care el a făcut-o voinței lor de a supune Biserica unită din Ardeal.

Încă la 20 august 1746, cînd află prin cardinalul Albani că Curtea din Viena refuză să-i permită întoarcerea și-i cere abdicarea de la episcopat, Clain înaintează un memoriu contelui Harach în care expune toată disputa sa cu iezuiții. El arată cum din slăbiciunea predecesorului său, teologul iezuit și-a extins în mod abuziv tot mai mult atribuțiile în Biserica unită și a deschis și altor iezuiți drumul amestecului în treburile acestei Biserici. Aceștia «și-au arogat, atît față de episcop cît și față de cler, puteri absolute. Pentru că au exoperat de la episcop ca parohiile să se împartă în mai multe districte și aceste districte le-au supus rezidențelor celor mai apropiate ale iezuiților, în așa fel ca parohi uniți să nu îndrăzească să facă nimic fără superiorii rezidențelor. Iar cînd episcopul i-a obligat pe iezuiți să dea socoteală despre această administrație cerută de ei și să presteze jurămîntul de ascultare și recunoaștere a autorității lui, iezuiții, pretinzînd puterea absolută, au refuzat cele ce li se cereau, născîndu-se în ei o ură împotriva episcopului, care a crescut mereu pînă astăzi».

Fiecare nou iezuit a venit cu noi pretenții, de a căror aprobare legală s-a îngrijit. Și-au adăugat astfel oficiul de judecători în toate chestiunile (*Officium generalis causarum auditoris*). De unde prin diploma împăratului Carol al VI-lea, prin care se dăruia episcopului domeniul din Blaj, se prevedea să i se acorde iezuitului 300 florini din acest domeniu și hrană pentru un servitor și doi cai, iezuiții următori au obținut să li se întrețină mai mulți servitori și cai. Astfel au ajuns să absoarbă succesiv nu numai toate veniturile fundației episcopale, ci și alte bunuri episcopale și bisericești.

Dar, după ce amînște de aceasta în trecut, Clain continuă: «Dar ei își arogă și o putere absolută asupra episcopului, pentru că iezuitul nu voiește să presteze episcopului jurămîntul datorat și să-i declare ascultare și supunere, nici nu îngăduie ca episcopul să facă ceva fără consimțirea lui». Episcopul, opunîndu-se acestor tentative și cerîndu-le jurămîntul de supunere, iezuiții prin intrigile lor au făcut ca episcopul să fie chemat la Viena și să i se ceară sau abdicarea, sau acceptarea dominației lor⁷⁷.

Prin supunerea episcopului, iezuiții urmăreau supunerea întregii Biserici unite și transferarea tuturor bunurilor ei materiale în posesia lor. Dacă ne gîndim că iezuiții erau maghiari, înțelegem că prin această acțiune a lor se urmărea și o deznaționalizare a Bisericii unite și a poporului român din ea. Lupta lui Clain avea și în această chestiune un caracter național. «Starea Bisericii noastre este tul-

77. Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 24.

burată de faptul că iezuiții se amestecă și în alte bunuri, voind să le transfere la ei și astfel prin mijloace line, violente și șerpuitoare, printr-o acțiune succesivă și înălțuită, se dovedesc că voiesc să absoarbă puterea și veniturile Bisericii»⁷⁸. Refuzînd jurămîntul de supunere, iezuitul își arogă puterea și hotărîrea absolută în sesiunea sinodului și în toate chestiunile Bisericii și ale poporului, nemulțumindu-se numai cu oficiul de teolog și de sfătuitor în diferite chestiuni, ci voind să dicteze în aceste legi⁷⁹.

Iezuiții însă dădeau alt motiv intervenției lor împotriva lui Clain la Curtea din Viena. Ei stăruiau ca să fie chemat episcopul acolo și să i se ceară abdicarea de la episcopat, sau supunerea sub dominația lor, pentru a stăvili mișcarea poporului de părăsire a unirii. Acest motiv indicat de ei îl redă Clain însuși în plîngerile sale. Clain era, după iezuiți, cauza mării tulburări antiunioniste izbucnită în popor, prin condiționarea menținerii uniației de primirea drepturilor naționale. De aceea ei cereau un episcop supus puterii lor, fie că acela ar fi Clain, fie altul, pentru că numai în felul acesta se va putea readuce poporul la uniație, cu metodele recomandate de ei, renunțîndu-se la lupta pentru obținerea drepturilor naționale. Aceste metode constau în mod principal în apelul la forța armatei austriece. Deci salvarea uniației prin orice fel de metode constituia motivul mai adînc al pretențiilor de dominație ale iezuiților. Ei începuseră din vremea lui Clain și continuau în absența lui Clain să folosească aceste metode.

Clain socotea că tocmai prea marele amestec al iezuiților, împreună cu refuzul de a se acorda drepturile promise în schimbul unirii și folosirea forței armate, au produs marea tulburare în popor, care va fi intensificată pînă la ruina totală a unirii. El declara că numai prin întoarcerea sa acasă și prin acordarea drepturilor promise se poate liniști poporul și se poate salva unirea, desigur în condiții de independență bisericească, cum gîndea el.

Deci atît Clain cît și iezuiții își propuneau, prin cearta pentru supunerea sau independența Bisericii unite, să lupte cu metode diferite pentru salvarea unirii. Desigur însă că unirea preconizată de Clain era o unire sui-generis. Ea era nu numai o unire condiționată, ci o alianță mai mult teoretică între Biserica Română și Biserica Romano-Catolică, un fel de comuniune între aceste două Biserici, fără nici o supunere a Bisericii Române celei Romano-Catolice.

Clain face vinovați pe iezuiți și de neconfirmarea de către guvernul ardelean a celei de a doua Diplome leopoldine. Pe cînd Clain cerea întîi aplicarea acestei Diplome, adică acordarea drepturilor promise românilor, pentru a-și dovedi fidelitatea în unire, iezuiții cereau întîi supunerea Bisericii unite sub ei și prin aceasta asigurarea catolicizării și deznaționalizării ei treptate, pentru acordarea acelor drepturi :

«Pe urmă acest decret a fost controversat pînă azi prin staturile regatului și această controversă, încurajată de interesul latent al iezuiților, generează supărări domnitorului, neplăceri statului și ură neconținută Bisericii mele. Ca să extirpez această ciumă a păcii și această sursă de ciocniri prin repunerea în vigoare a acestui decret, am îmbrățișat calea justiției : aceasta și pentru că controversele între Biserica mea și staturile regatului se vedeau că sînt supărătoare și scandaloase pentru sacra coroană și pentru țară. De aceea am cerut o comisie aulică mixtă pentru definirea justiției. Dar susținătorii iezuiților au fost descoperiți că împiedică progresul acesteia. Între timp iezuiții, cu riscul pierderii a numeroase suflete, pro-

78. *Ibidem*, p. 38.

79. *Ibidem*, p. 37.

movează și obțin de la Augusta Curte aplicarea principiului din acest decret, care este în interesul lor și îmi promit mie, episcopului, aplicarea întregului decret dacă nu mă voi opune intențiilor lor, impii și nedrepte; dar deocamdată vinează, în acest timp, favoruri de la staturi împotriva Bisericii mele, prin trădarea poporului și împiedicarea (acordării) acelor (drepturi) care sînt arătate ca avînd să se dea prin acel Decret leopoldin Bisericii și poporului»⁸⁰.

Clain apără autoritatea episcopului împotriva tuturor clericilor, deci și a iezuiților, așezați pe lîngă el, cu temeuri dogmatice și canonice. Prin porunca lui Hristos, episcopul este păstorul Bisericii, mirele ei, soarele spiritual:

«Deci precum o țară nu poate avea simultan doi regi, o turmă doi păstori, o soție doi bărbați, cerul doi sori, astfel iezuitul nu poate fi nici superior nici egal episcopului prin natură și rațiune (...). Fiind supus episcopului, trebuie să-i presteze jurămînt de supunere, cum prestează toți subalternii și cum prestează acest jurămînt regelui și papii, supușii lor (...). Dar acest jurămînt iezuiții refuză să-l presteze. Prin ce rațiune a stării sale, sau prin ce poartă intră iezuitul în staulul și în Biserica episcopului? Numai papa este superior episcopului (...). Dar iezuitul nu poate să-și aroge puterea papală asupra episcopului. Chiar dacă prin autoritate papală ar fi declarat egal episcopului, cel egal nu are puterea asupra celui egal. Deci cel puțin ca pelerin, prin obligația celui ce umblă din loc în loc, cît timp petrece între hotarele jurisdicției episcopale, pe care se silește să o nege, e obligat de cel mai adevărat drept să se supună episcopului. Nu-l poate scoate de sub acest drept episcopal pe iezuit nici imunitatea ordinului. Căci de aceasta iezuitul se bucură între limitele colegiului său, nu în arogarea puterii bisericești, cît timp se află sub jurisdicția episcopului, în afara mînăstirii lui»⁸¹.

Dar pentru că iezuiții au făcut totuși asemenea lucru, ajutați de forța majoră a puterii de stat, Clain a apelat, atît împotriva pretențiilor iezuite cît și a abuzurilor puterii de stat, la papa. De aceea a plecat de la Viena la Roma. «Prin această perturbare a ordinii, produsă de iezuit, am făcut recurs just la papa»⁸².

În această legătură Clain aduce o mulțime de texte de legi ale Ungariei, care asigură libertatea episcopului împotriva puterii de stat. Sacrele canoane primite în Ungaria nu îngăduie nici o atingere a libertății și privilegiilor recunoscute Bisericii. Articolul 2 al Decretului Andreian, prevede că nici regelui nu-i este permis ca să atingă pe cineva în persoana și bunurile sale în baza unor pîri secrete, pînă ce acela nu e citat și dovedit ca vinovat⁸³.

Dar iezuiții nu l-au urmărit numai pînă la Viena pe Clain, ci și la Roma. Prin pîri îndreptate direct la Roma, sau prin mijlocirea Curții din Viena, ei au reușit să determine Scaunul Papal să-i ceară lui Clain demisia din episcopat pentru salvarea unirii în Ardeal. Dar stăruințele cardinalului Albani pe lîngă Clain pentru a obține demisia lui au avut tocmai efectul contrar⁸⁴.

Clain a recurs la măsura extremă, excomunicînd pe iezuitul Balogh, teologul Episcopiei din Blaj⁸⁵. Făcînd acest pas, el se bizuia și pe concursul clerului și poporului său, căci protopopii Nicolae Pop de Balomir și Avram Pop de Daia îi ceruseră îndepărtarea aceasta a teologului iezuit⁸⁶.

În actul de excomunicare sînt înșirate toate acțiunile iezuiților pentru supunerea Episcopiei din Blaj, toate intrigile lor la Curtea din Viena pentru înlăturarea episcopului, toate argumentele lui Clain pentru drepturile sale de episcop, împotriva măsurilor întreprinse contra sa de Curtea din Viena.

80. *Ibidem*.81. *Ibidem*, p. 24—25.82. *Ibidem*, p. 2583. *Ibidem*.84. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 212.85. Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 39.86. *Ibidem*, p. 65.

Clain a trimis papii decretul de excomunicare, pe care să-l transmită: arhiepiscopului de Strigoni, arhiepiscopului de Viena — pentru a-l comunica împărătesei —, episcopului de Alba Iulia. Totodată îl roagă să-i refuze iezuitului Balogh dezlegarea de această excomunicare și cere permisiunea să se întoarcă la scaunul său, dovedind cu mai multe scrisori din Ardeal că numai întoarcerea sa ar putea aduce la liniște poporul, care părăsește în masă unirea⁸⁷.

Plin de naivitatea bunei credințe, Clain credea că poate doborî el, episcopul valah, forțele coalizate ale puternicului ordin iezuit, ale imperiului austriac, ale nobilimii din Transilvania și ale Scaunului roman. El credea că va putea reuși în lupta sa, bazîndu-se pe forța de rezistență a poporului său. El avea dreptate să creadă că pînă la urmă această forță va reuși să-și obțină libertatea și drepturile sale, dar pentru această reușită se cerea timp, și nu era necesar să-și părăsească Biserica strămoșească. Deocamdată Clain avea să cadă victimă acestei coaliții.

Clain trimite decretul acesta și vicarului său Petru Pavel Aron, spre aplicare. Dar Petru Pavel Aron nu mai era cu el. El se dăduse de partea forțelor străine. Iar această spărtură în solidaritatea românească a contribuit enorm la înfrîngerea lui Clain.

Dar să urmărim, în legătură cu aceasta, îndemnurile lui Clain trimise Bisericii sale, pentru a sta alături de el în lupta lui. Aceste îndemnuri sînt interesante pentru că în ele Clain poate vorbi despre independența Bisericii sale, fără restricțiile la care-l obligau scrisorile către autoritățile Scaunului roman.

3. *Îndemnurile lui Clain către Biserica din Ardeal de a-i sta alături în lupta sa pentru independența ei față de Scaunul papal.* — În această fază finală și culminată a luptei sale pentru independența Bisericii din Ardeal, Clain, văzînd că e încolțit de toți și nu mai are nădejde la nici o autoritate străină, caută să dea un suport luptei sale îndemnînd, printr-o corespondență bogată, Biserica sa să-i stea alături. Era singura nădejde ce-i mai rămăsese.

Încă la 10 septembrie 1746, Clain scria vicarului său, Petru Aron, să evite el și toți credincioșii orice legătură cu teologul iezuit Balogh, «pînă ce acela nu va înceta să folosească reședința mea și nu va renunța la uzurparea interzisă a veniturilor mele episcopale și nu va presta jurămîntul legal al oficiului de supunere și ascultare canonică». Această interdicție stătea în legătură cu alte chestiuni. Clain auzise că Aron vrea să țină un sinod, fără ca el să fie întrebat. Desigur că prin aceasta voia să procedeze la un act prin care Biserica unită să arate că nu mai e legată de Clain. Era o acțiune poruncită lui Aron de forurile superioare, concomitentă cu cea din Roma, care cerea lui Clain abdicarea de la episcopat. Clain îi scrie lui Aron în acea scrisoare: «Așteptasem o informație de la domnia voastră despre acelea ce ți-au poruncit prin hotărîrea regală, de care, pentru că n-am putut afla nimic pînă acum, am auzit din altă parte, și anume că trebuie să se țină un sinod». Precum a refuzat să se supună cererii Romei de a demisiona, Clain interzice ținerea unui astfel de sinod. «Nu știu cu ce drept se poate face aceasta, fără știrea și aprobarea mea, fără propunerile mele, cu călcarea jurisdicției mele episcopale și împotriva canoanelor, a legii și a obiceiului bisericesc strămoșesc»⁸⁸. Precum se vede, Clain afirmă independența Bisericii strămoșești, adică independența ei dinainte de unire, împotriva tuturor (Roma, Viena etc.).

87. *Ibidem*, p. 30.

88. *Ibidem*, p. 27.

În scrisoarea ce o trimite lui Petru Pavel Aron la 12 noiembrie 1746, împreună cu decretul de excomunicare a iezuitului Balogh, Clain îi cere, dimpotrivă, să convoace un sinod, dar un sinod așa cum înțelegea el, un sinod care să afirme, nu să sacrifice independența Bisericii strămoșești. Acum Clain îi scrie de la Roma:

«Astfel, în virtutea sfintei și mîntuitoarei ascultări și sub aceeași anatema a excomunicării și a suspendării care decurge ipso facto și îmi este rezervată mie în mod simplu și absolut, poruncesc sfinției voastre, prin prezenta, în mod serios și cu autoritatea competentă, ca primind prezentele, îndată să convoci sinodul și să-l ții cît mai repede și în el să promulgi decretul prezent de excomunicare și să faci să se afișeze el și numele excomunicatului și pe ușile bisericilor, cu interzicerea ca nimeni din cei ce se află sub jurisdicția mea să nu comunice cu acela, sub cenzura aceleiași excomunicări, care decurge ipso facto și îmi este rezervată mie»⁸⁹.

La aceeași dată Clain scrie protopopilor Nicolae Pop din Balomir, Avram Pop din Daia și Gheorghe Timandi din Juc să se pună în legătură cu Petru Aron, să adune sinodul și să publice decretul de excomunicare, iar despre acestea să-l informeze îndată: «Să se publice decretul de excomunicare în limba română, ca să se facă cunoscute și să se vadă care este originea și adevărul persecuției și în ce mod e privat poporul și Biserica, atît de fericirea temporală cît și de cea spirituală, și cum, persecutat fiind capul întregului corp, se încearcă suprimarea membrilor. Eu, ca păstor al oilor, nu voi dezerta de la datorie pînă ce mă vor urma oile și nu se vor depărta de la Dumnezeu și de la dreptate și prin această depărtare nu-și vor lucra osînda lor»⁹⁰.

Vicarul Aron, care nu făcea acum nimic fără a întreba pe iezuiți, cere sfat nunțului din Viena ce să facă cu decretul de excomunicare al lui Balogh, trimis de Clain. În același timp, la 14 decembrie 1746, scrie la Congregația De Propaganda Fide, cerînd ordinul acesteia, și apărînd pe iezuit împotriva lui Clain. Aceeași apărare a iezuiților o ia și către Clain într-o scrisoare din aceeași zi. În aceste scrisori, Petru Aron spunea că poruncile lui Clain sînt răzvrătite și îndeamnă la răzvrătire (tumultuaria) și sînt jignitoare pentru împărăteasă. În afară de aceea, dacă s-ar publica, s-ar împărți Biserica în două⁹¹.

Nunțul îl sfătuiește pe Aron, la 18 ianuarie 1747, să țină deocamdată în suspensie decretul de excomunicare, pînă ce va cere îndrumări de la Congregația de Propaganda Fide. Congregația aprobă sfatul nunțului și cere să poruncească vicarul ca pe viitor să nu execute nici un fel de porunci ale lui Clain. Acest lucru îl comunica nunțul lui Aron prin epistola din 25 februarie 1747⁹².

Bunea declară că Aron a lucrat corect, neexecutînd decretul lui Clain, căci iezuitul nu făcuse nimic împotriva drepturilor lui⁹³. Dar Clain era condus de concepția independenței strămoșești a Bisericii Române, care la 1698 nu acceptase dogmele și canoanele catolice, pe cînd Bunea exprimă concepția care se introdusese treptat în Biserica unită despre totala încadrare a Bisericii Române în dogmele și dreptul canonic al Bisericii Romano-Catolice.

Apelînd la tradiția orientală a Bisericii sale, Clain arată cum, sub antecesorii săi din vremea «schismei», dreptul de păstor suprem al episcopului în dieceză s-a

89. *Ibidem*, p. 47.

90. *Ibidem*, p. 56—57.

91. *Ibidem*, p. 65.

92. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 213—214; Epistola la N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 581—584.

93. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 213—214.

păstrat în tot timpul începînd de la Hristos, nefiind atins nici de către turci și păgîni ⁹⁴.

După ce a scris nunțiului în această chestiune, cardinalul Lercari, secretarul Congregației de Propaganda Fide, a trimis pe clericul Silvestru Caliani la Clain (la 3 februarie 1747), ca să-i spună că-:

«Pontificele suprem a fost foarte scandalizat că domnul episcop a excomunicat pe teologul iezuit fără nici o formă, proces și motiv de excomunicare. Supremul Pontifice a cerut secretarului Congregației să scrie lui Petru Aron să nu se publice această excomunicare, precum a și scris. Sacra Congregație a dat ordin lui Petru Aron ca să nu mai asculte de poruncile domnului episcop fără știrea Sacrei Congregații. Dacă domnul episcop va depune pe Aron din vicariat, Pontificele suprem îl va face vicar apostolic și 'el va trebui să rămîna acolo. Dacă episcopul va mai comite vreo insolență la Roma, cum a comis cu excomunicarea, Sanctitatea Sa voiește să-l alunge din Roma.

Cardinalul Paolucci, nunțiul din Viena, a asigurat pe domnul episcop ca să stea sub tutela lui și însuși domnul cardinal va dirija toată chestiunea lui. Cu toate acestea domnul episcop, fără știrea cardinalului, a plecat la Roma, ceea ce e semn de oarecare remușcare.

Teologul nu trebuie să jure episcopului credință, ci să facă numai profesii de credință, pentru că jurămîntul dictat de domnul episcop iezuitului este sofistic. Antecesorii domnului episcop au primit pe teolog și fondatorul (împăratul Leopold) avea drept să pună această condiție, pe care a și pus-o. De aceea, dacă domnul episcop nu voiește să păstreze pe teologul latin, după porunca împăratului Leopold, care prevede ca teologul să fie ales de arhiepiscopul de Strigoni, să renunțe la episcopat» ⁹⁵.

Roma se declara astfel împotriva întregii concepții a episcopului Clain despre independența Bisericii Române. Respingea chiar și ideea lui Clain de a avea un teolog român, de rit oriental, acum după ce au și românii teologi pregătiți ⁹⁶, pentru că știa că printr-un astfel de teolog nu s-ar asigura catolicizarea românilor și dependența Bisericii unite de Roma. Totodată îi nega lui Clain orice drept de a mai da ordine în Biserica unită, dezbrăcîndu-l în fapt de puterea de conducere a episcopiei sale.

Roma îi face cunoscut totodată că, chiar de la început, reprezentantul ei s-a opus plecării lui Clain de la Viena la Roma, pentru a cere protecția papii împotriva Curții din Viena. Prin gestul acesta, Clain era zvîrlit ca un obiect netrebnic și deodată cu aceasta Biserica Română era supusă total bunului plac al Venei și al Romei.

Ce-a făcut atunci episcopul? Dacă ar fi fost un catolic sau un unit convins, s-ar fi supus fără să mai scoată nici un cuvînt, renunțînd la toată lupta lui. Dar Clain nu face aceasta, ci pornește acum lupta deschisă împotriva scaunului papal. Acum nu mai întîlnim în scrisorile lui, de cît de tot rar, expresii despre recunoașterea papii ca episcop suprem, ca autoritate supremă de apel, expresii de care se folosisse uneori pînă acum, în voința disperată de a găsi undeva un sprijin pentru sine și pentru obiditul său popor. Acum luptă cu adevărat de unul singur, cea mai disperată luptă împotriva tuturor, cerînd doar sprijinul poporului său.

Aron l-a declarat, precum am văzut, «răzvrătit» și «răzvrătitor»; Clain s-a apărat în toate scrisorile sale de aceste epitete, arătînd cît de mult l-au durut. În realitate, amîndoi au avut dreptate. Clain s-a comportat de acum, de fapt, ca un

94. Z. Piclășanu, *op. cit.*, p. 31.

95. *Ibidem*, p. 63

96. *Ibidem*, p. 19.

răzvrătit, împotriva Scaunului roman, căci chiar dacă mai amintea teoretic de «summus pontifex», practic nu mai asculta de nici una din poruncile lui. Mai bine-zis, apela la primatul papii, numai când credea că poate obține prin aceasta un sprijin pentru principiul de independență pentru care lupta, adică numai când credea că papa va gândi ca el. Încît Aron avea dreptate din acest punct de vedere. Dar Clain avea și el dreptate, refuzînd această caracterizare a lui, căci el cugeta că Biserica sa n-a fost supusă niciodată Romei și apărînd această independență nu se răzvrătește împotriva nimănui, ci apără un drept de totdeauna al Bisericii sale.

De acum înainte conducerea oficială a Bisericii unite va urma exemplul lui Aron; dar mai toți fruntașii și preoții acelei Biserici, vor continua să gîndească ca Inocențiu Micu Clain.

Într-o scrisoare către amintitul Caliani, de la 29 iulie 1747, Clain nu se sfiește să dezvăluie metodele mincinoase ale Vaticanului, în legătură cu unele puncte din cele care i s-au comunicat la 3 februarie 1747. El declară că nu-i adevărat ceea ce i s-a comunicat atunci de către Lercari, că iezuitul își are atribuțiile lui de la împăratul Leopold: «Iată că minte nedreptatea! Iar mincinosului nu trebuie să i se creadă niciodată. Deci ceea ce se afirmă împotriva adevărului deschis, se speră că nu va fi corectat prin faptul că s-a pierdut în momentul de față dreptul».

Apoi nu-i adevărat, zice Clain, că Nunțiatura din Viena i-a cerut atunci să abdice de la episcopat și de aceea să nu plece la Roma. Dimpotrivă, «Nunțiatura m-a oprit să subscriu în fața autorității seculare și a comisiunii, supunîndu-mă intențiilor vieneze și m-a îndemnat să stau pe poziția dreptului și să apăr dreptatea Bisericii și privilegiile poporului. Acum aceeași Nunțiatură susține intenția iezuiților, opusă intenției sale de mai înainte, ca : sau să trădez privilegiile Bisericii și să semnez, supunîndu-mă iezuiților, intențiile vieneze, sau să pierd oile, demisionînd ca păstor»⁹⁷.

Dar, încă la 9 aprilie 1747, Clain îndeamnă prin protopopii săi Nicolae Pop de Balomir și Avram Pop de Daia — tot clerul și poporul să asculte de el cu orice preț și să nu-l urmeze pe Aron: «Dumnezeu cere pocăință și îndreptare și mărturisirea tare a adevărului pînă la suflet și sînge și ascultare de episcopi și prin episcopi. Această ascultare o cer și eu, sub pedeapsa sfintelor canoane și a sinoadelor ecumenice, cu atît mai mult de la supușii mei, cu cît legal mă obligă domniile voastre și aproape întreaga Biserică îndurerată, să rezist. Eu aș fi venit deja la oile mele, dar Petru Aron și aderenții săi iezuiți împiedică drumul meu, pentru că a încercat să încredințeze funcția mea apostolică în chip calomnios. Pentru a spăla incriminarea și îndrăzneala printr-un așa-zis nou proces cauzat mie de Petru Aron, trebuie să mențin puterea mea episcopală»⁹⁸.

Nemaiputîndu-se referi acum pentru afirmarea puterii sale la sprijinul papii. Clain se referă numai la sfintele canoane și la sinoadele ecumenice, în curat duh ortodox.

Între timp, pentru că Balogh devenise obiectul urii generale prin excomunicarea lui de către Clain, el e schimbat și în locul lui e numit ca teolog iezuitul Pallovicz⁹⁹. Clain însă nu se împacă nici cu această simplă schimbare de persoană. În aceeași zi (9 aprilie), scrie protopopului Ion Săcădate din Blaj, dîndu-i o împu-ternicire lui și altor protopopi să nu accepte pe Pallovicz, decît dacă declară că se

97. *Ibidem*, p. 95.98. *Ibidem*, p. 65—66.99. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 216.

supune lui ca episcop, îi prestează jurământul de credință și se va abține de la exce-sele pentru care a fost excomunicat predecesorul lui, între care, de la atribuția de judecător general (auditor), în chestiunile spirituale și de la salariu pentru această slujbă. Altfel îl excomunică și pe Pallovicz, cum a excomunicat pe Balogh, care «împreună cu aderenții lui și cu superiorii Societatis Iesu» a făcut să fie depărtat de la scaunul său și să nu-și poată apăra oile «de voracitatea lupilor, care devas-tează Biserica noastră».

Totodată Clain trimite o împuternicire ca să ceară de la toți protopopii o declarație dacă mai voiesc sau nu un teolog iezuit care să poruncească în sinod, prin vot decisiv, episcopului, clerului, monahilor, care să refuze ascultarea de Biserică și de episcop, să refuze jurământul de credință, să țină pe episcop departe de Bi-serică prin tot felul de intrigi și calomnii. Protopopii vor întreba apoi despre toate acestea pe preoți și tot poporul. Să se comunice tuturor că cine nu va asculta de poruncile lui e suspendat din orice oficiu bisericesc și e supus cercetării¹⁰⁰.

Se înțelege că asemenea porunci, care trebuiau să fie comunicate tuturor preo-ților și întregului popor credincios, erau de natură să țină în Biserica unită o mare agitație și să alimenteze mișcarea de părăsire a unirii.

Prin scrisori adresate mai multora în aceeași zi, Clain îl face pe Aron vino-vat din nou că din cauza alianței lui cu iezuiții nu poate reveni în scaun. Respinge afirmația lui Aron din o scrisoare către el, că n-a putut proclama decretul de exco-municare al lui Balogh, pentru că era un act răzvrătit și pentru că mulți nu l-ar fi ascultat și s-ar fi împărțit Biserica: «Iată trădătorii! Următorii lui Iuda, care trebuie alungați din Biserică, asemenea lui Iuda (...). Nu răzvrătește cel ce cere dreptate și dă asistență celui ce cere dreptate»¹⁰¹. Nu mă apăr pe mine, zice Clain, care azi sînt și mâine nu voi mai fi, împotriva trădării și pîrilor calomnioase ale lui Aron, ci Biserica și autoritatea episcopilor viitori. «Dar pieirea ta, prin tine, Israile! Eu sînt disprețuit pentru Dumnezeu și Dumnezeu este disprețuit în persoana mea. Va vedea ce roade va da neascultarea sa»¹⁰².

Deoarece Curtea din Viena ridicase chestiunea dacă mai sînt valabile actele de jurisdicție ale lui Clain, săvîrșite la Roma, la 29 aprilie 1747, Clain își apără acest drept către arhiepiscopul Vienei: iezuitul Pallovicz a intrat în dieceza sa fără să i se ceară aprobarea. Deși spera, zice Clain, că prin excomunicarea lui Balogh iezuiții se vor abține de la abuzurile lor, totuși:

«Cu asistența superiorilor S. J., în disprețul deschis al puterii apostolice episco-pale, al Sfintei Evanghelii, al sinoadelor ecumenice, al învățăturii Bisericii universale și al însăși mărturisirii de credință pe care o poruncește Sfînta Biserică Romană, cu disprețul acestei excomunicări întemeiată pe legea canonică și pe legile Ungariei, excomunicatul a fost promovat la un post superior treptei lui¹⁰³, a fost suscitată o schismă între protopopii și preoții mei, pe însuși vicarul meu provizoriu l-au în-demnat să-mi reziste și să mă contrazică, iar de curînd nu s-au temut să introducă în dieceza mea pe un oarecare nou prezbiter pe nume Pallovici, fără prezentarea canonică datorată mie ca episcop, în continuarea delictelor săvîrșite de excomuni-catul Balogh și spre uzurparea jurisdicției episcopale»¹⁰⁴. «Nu poate să suscite su-

100. Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 68—72.

101. *Ibidem*, p. 74—75

102. *Ibidem*, p. 75—76.

103. Balogh a fost numit superior peste Misiunea apostolică din Tirgu Mureș. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 216.

104. Z. Pîclișanu, *op. cit.*, 75—76.

părarea Augustei Curți faptul că eu exercit jurisdicția mea episcopală din Roma, nici nu trebuie și poate fi atribuită funcția aceasta a mea scaunului apostolic (...). Jurisdicția mea nu e împiedicată de nici o circumstanță de loc, o dată ce, silit de calomniile iezuiților, am fost chemat la Viena, de unde a trebuit să plec pentru recurs la Roma. Faptul că am emis în Roma decretul de excomunicare al iezuitului Balogh nu-l viciază cîtuși de puțin, căci l-am emis cu autoritatea apostolică și deci «în numele Dumnezeului Atotputernic».

Arhiepiscopul Vienei să arate Majestății Sale că nu se poate trece peste această excomunicare episcopală ¹⁰⁵.

Clain știa că numirea noului teolog unit s-a făcut de arhiepiscopul de Strigoni, cu consimțirea ordinului iezuit și cu aprobarea Curții din Viena și a Romei. Știa că toate aceste foruri au dezaprobat excomunicarea lui Balogh, făcută de el. Totuși el lupta împotriva tuturor, apărînd principiul autorității apostolice a episcopatului și independența Bisericii sale, apărînd dreptatea împotriva «principiilor perverse ale iezuiților» ¹⁰⁶, ale tuturor uriașelor forțe adverse coalizate împotriva lui.

La aceeași dată scria nunțiului din Viena, Serbelloni, argumentînd că el poate săvîrși în Roma acte de jurisdicție pentru Biserica sa fără să întrebe Scaunul apostolic și fără aprobarea Curții vieneze: «Am înțeles cu durere că Eminența Voastră, fie spre supărarea Eminenței Voastre, fie spre ruina mea (nu îndrăznesc să judec), întreabă dacă anunțarea excomunicării în dieceza mea s-a făcut cu asentimentul sau porunca Sfîntului Scaun și dacă a fost supusă Augustei Curți?» Știe că această întrebare s-a născut din calomnia lui Aron și a iezuiților, că exercitarea funcției sale este răzvrătitoare și jignitoare pentru împărăteasă. Clain arăta că articolul 35 al Legii regelui Vladislav al Ungariei interzice să se considere Roma ca primă instanță pentru rezolvarea chestiunilor locale. «Este o presupunere greșită că eu ca episcop sînt privat în Roma de exercitarea puterii episcopale, căci puterea episcopală nu e condiționată de un loc. Deci eu pot dispune, fără încuviințarea și știrea Sfîntului Scaun, în dieceza mea și pot exercita oficiul meu pentru ea». Așa a făcut un episcop în Ungaria, care a excomunicat din Roma capitulul său, fără știrea Scaunului roman.

Clain respinge acuza lui Aron că actele lui sînt răzvrătitoare, cînd legile Ungariei nu le socotesc ca atare. Tocmai actele abuzive ale iezuiților provoacă dezordine în Ardeal ¹⁰⁷.

În scrisoarea din 29 aprilie 1747 către Silvestru Caliani, ca răspuns la scrisorile aceluia din drum spre țară, după ce transmite prin el lui Rednic, care-și începuse noviciatul de călugăr, sfatul să-l asculte pe el ca episcop, îi spune lui și lui Rednic că se pot apropia de episcopul de Muncaci, dar să fie cu grijă:

«Să nu se increadă celor promise, căci de ani mulți se promit de mulți multe, dar în fapt se fac altele. Iată, prea eminentul cardinal și Sacra Nunțiatură din Viena m-au oprit să mă înfățișez în Viena înaintea civililor, ca să nu prejudiciez dreptul stării bisericești. Am urmat acest sfat și cînd trebuia să-mi apăr dreptul a dispărut asistența sfătuitoare. Căci acum e învinovățită justa mea prudență, de care m-am folosit făcînd recurs la Roma, și urmarea sfatului mai înalt, spunîndu-se că am fugit ca să evit cu precauție răul suscitât (...). Am apărut legea; deci nu faptele mele și oficiul meu, ci învățătura lui Hristos, legile sfinte și omenești sînt învinovățite. Nu putem sluji lui Dumnezeu, Care este adevărul, și să fim plăcuți lumii, care e mincinoasă (...). Cine ascultă de episcopul său, prin el și în el ascultă de Dumnezeu însuși» ¹⁰⁸.

105. *Ibidem*, p. 75—81.

106. *Ibidem*, p. 79.

107. *Ibidem*, p. 81—82.

108. *Ibidem*, p. 83.

O aspră scrisoare scrie Clain lui Petru Aron, la 3 iunie 1747, învinuindu-l de trădarea sa și a episcopilor viitori, muștrându-l pentru alianța cu iezuiții și pentru calomniile trimise la Viena și la Roma ¹⁰⁹.

În aceeași zi scrie o nouă scrisoare, după altele, magistrului poștei din Alba Iulia, Ioan Dragoș, în care explică de ce nu poate pleca din Roma în Ardeal: pentru că nu vrea să trădeze Biserica sa și autoritatea episcopală, supunându-se iezuiților:

«Sînt așezat de Dumnezeu păstor Bisericii mele, sînt obligat prin jurămînt să apăr drepturile ei și ale succesorilor mei și de aceea nu pot pleca de aici pînă nu e terminată cauza conform justiției. Prin uneltirile iezuiților, se stăruie pentru trădare. Eu însă nu pot trăda autoritatea mea episcopală și a succesorilor mei și să mă fac părtaș de păcatele altora. Biserica are un singur păstor, care este obligat să fie apărătorul ei, nu să o lovească. Dacă aș fi voit să o lovesc, nu aș pătimi cele de acum, dar ar trebui să mă tem pe drept de cele eterne. Iar pentru că pătimesc cele de față pentru Biserică, cele eterne mă ridică la speranță. Să trădez autoritatea episcopală, care sub stăpînirea turcească (înainte de 1700) s-a păstrat intactă? (...). Dacă oile mele nu mă ascultă, sau mă părăsesc, vor vedea unde vor cădea și se vor abate. Eu nu voi înceta să stărui pentru dreptate și să-mi împlinesc datoria. Acestea sînt motivele care mă rețin aci, căci nu pot să mă întorc în Ardeal cu o bună conștiință fără salvarea autorității episcopale și a drepturilor Bisericii» ¹¹⁰.

Deși lanțurile se strîngeau tot mai mult în jurul leului, deși i se promitea și alternativa reîntoarcerii în scaun dacă renunță la luptă, el continua să lupte. Cu ce speranță? Cu speranța că prin solidaritatea poporului său cu el va învinge pînă la urmă. Iar dacă nu, pilda sa de martir pentru dreptatea Bisericii și a poporului său va însufleți alte lupte viitoare, care pînă la urmă vor fi încununate de biruință.

La 10 iunie 1747 cerea sprijin generalului Ariosti din Viena, pe lîngă Curtea imperială, pentru Biserica și poporul său. Căci își dădea seama că adversarii i-au închis și drumul memoriilor către împărăteasă. «Eu mă consum în opresiuni și persecuții, dar cea mai mare povară dintre relele ce le suport socotesc că este aceea că orice posibilitate de a fi auzit îmi este tăiată. Eu am transmis multe cereri către Majestatea Sa, atît pe cale ordinară cît și secretă, dar mi se spune că Majestatea Sa a declarat că n-a primit de la mine nici o cerere» ¹¹¹.

Nunțul din Viena și arhiepiscopul vienez nu-i făcuseră nici măcar acest serviciu de intermediari ai cererilor sale, cu toate că îl asiguraseră de aceasta. Clain îl ruga pe generalul Ariosti să intervină la împărăteasă pentru ușurarea «poporului său oprimat și a Bisericii sale». La fel îl ruga în aceeași zi pe contele Kolobrad ¹¹².

La fel se căuta tăierea legăturilor lui prin corespondență cu cei din Ardeal, urmărindu-se izolarea sa completă. Erau urmăriți cei ce stăteau în corespondență cu Clain. La 17 iunie 1747 Clain scria magistrului poștei din Juc, Ioan Timandi, că «poate arăta scrisorile sale tuturor, căci eu nu obișnuiesc să-i descopăr pe cei cărora le scriu, ca nu cumva dușmănia celor răi să aibă ocazia de a vătăma pe cei buni. Asigur pe Domnia Voastră că nu voi dezvălui numele și persoana celui ce-mi scrie» ¹¹³.

În două scrisori, de la 1 iulie 1747, către protopopul Gheorghe Timandi și Ioan Săcădate, Clain spunea că a aflat cum «împotriva tuturor privilegiilor Bisericii Române și a sinoadelor ecumenice (...) Biserica mea de rit grec e disprețuită, opri-

109. *Ibidem*, p. 85—86.

110. *Ibidem*, p. 86—87.

111. *Ibidem*, p. 88.

112. *Ibidem*.

113. *Ibidem*, p. 91.

mată și subordonată de iezuiții de ritul latin», în absența capului ei, și întreabă ce fac protectorii unirii ¹¹⁴.

Între timp, probabil în luna iulie 1747, o parte din protopopi s-au adunat și au adresat lui Clain o scrisoare în care merg mai departe ca el în afirmarea independenței Bisericii Române ¹¹⁵. Ei fac și unele reproșuri lui Clain: a căutat să aducă pe români la unire prin persecuții, a plecat la Roma, unde n-avea ce căuta, și a numit un vicar neales de Biserică (pe Aron, în 1745), conform tradiției Bisericii strămoșești. Ei se referă la libertatea pe care a avut-o Biserica Română, aceeași acum cu cea de totdeauna, cu cea dinainte de 1700, din tot trecutul. Deci nu prin unire a devenit liberă. «Religia noastră a fost totdeauna tolerată în această țară Bisericile noastre vechi o dovedesc suficient». Ei se referă la un privilegiu acordat în 1609 Bisericii Române de Gabriel Bathory, pe care-l anexează la scrisoare, sub litera A, și prin care preoții, chiar dacă sînt fii de iobagi, sînt liberi să emigreze și liberi de sarcinile publice :

«Ilustritatea Voastră va vedea ce mari schimbări s-au produs de la acel timp pînă la acela cînd s-a făcut unirea cu religia romano-catolică. Dumnezeu știe dacă ea s-a făcut din dorința clerului sau contra voinței lui», deși prin rescriptul împăratului Leopold din 12 septembrie 1701 se vede «că n-a vrut prea augustul împărat ca unirea să se facă prin violență, cum făcea Ilustritatea Voastră, prin sfatul unora, cu smulgeri și atîtea aruncări în închisoare ale atîtor amărîți de preoți, silindu-i la unire. Din această cauză, vai ! cîte rele n-au venit, nu este limbă omenească să exprime ; era necesar să se ia acestea bine în considerare de mai înainte. Poate împărăteasa de azi n-ar mai voi să-și înstrăineze supușii săi, silindu-i cu frica și cu puterea la unire, din cauza căreia pînă azi mulți au fugit». Nu știm ce face Ilustritatea Voastră, nu de patru zeci de zile, ca Moise, ci de patru ani. Dar clerul, care trebuia să spere în mai bine, cade mereu în mai rău. Să nu te miri că n-am intervenit cu rugăminți la Viena, ci ne mirăm că Ilustritatea Voastră pe care o credeam la Viena, unde luptă, ne scrie din Roma scrisori despre vicariatul «care nu-i obișnuit în ritul nostru (...). Căci pînă în zilele Ilustrității Voastre, n-a fost numit un vicar fără alegere, pe care nici nu-l cunoaștem bine. Ilustritatea Voastră și-a luat rodul. Scrisoarea Ilustrității Voastre, prin care nu voiește să se țină sinodul mare, nu o putem urma, căci fără sinod pierim toți, atît spiritual cît și trupește. De aceea, iată, cîți am putut să ne adunăm, am scris această scrisoare pe care dacă o va judeca de bună poate s-o arate și altora. Dacă Ilustritatea Voastră ar voi să audă rugăciunile noastre, să trimită scrisoare ca să se țină sinodul mare, autorizînd pe oarecari protopopi, dar nu pe vicar, să o trimită nouă și să grăbească Ilustritatea Voastră trimiterea scrisorii, ca să ne putem aduna pînă la Sfîntul Dumitru. Căci și obiceiul vechi și canoanele ne obligă la aceasta. Și ceea ce va judeca de folos, să propună clerului. Să ne poruncească repede cele de folos, căci dacă nu va veni scrisoare pentru convocarea sinodului, s-ar putea să se țină și fără binecuvîntarea sa. Căci clerul se pierde din disperare».

Se pare că drept răspuns la această scrisoare Clain a anunțat la 15 iulie 1747 pe protopopii Ioan Săcădate și Timandi că va da dispoziții să se adune sinodul. Mai întîi îi informează că i s-a propus, în numele papii, în mod formal să abdice de la episcopat. Le comunică ce-a răspuns el din cuvînt în cuvînt, ca ei să le trans-

114. *Ibidem*, p. 91—92. Acești «protectori» fuseseră numiți de împărăteasă dintre funcționarii de stat, dar nu pentru apărarea Bisericii unite de iezuiți, ci de poporul care voia să o părăsească Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, vol. I, Sibiu 1920, p. 52—58.

115. Rosenfeld o socotește scrisă de la Adunarea din septembrie 1747 (Arh. St. Sibiu. Fondul Bruckenthal, «Colecția Rosenfeld», Cota H. dos. nr. 8, f. 209 ș.u.). Dar se pare că ea e dinainte de a fi poruncit Clain ținerea Sinodului, deci dinainte de 25 august 1747.

mită tuturor preoților cât mai repede : «Eu nu voiesc și nu pot, în conștiință, să părăsesc oile mele. Mă opresc de la aceasta drepturile ce mi s-au încredințat prin cuvintele de la Ioan (X, 11) : «Domnul învinovățește pe păstorul năimit». Printr-un decret al său transmis în secret lui Caliani, vor vedea drepturile sale canonice care îl împiedică să demisioneze. Ei să stea ferm pe lângă el. Cauza acestor neajunsuri e Petru Aron. El a mărit puțința persecuției pentru că a creat o facțiune care se opune Bisericii și episcopului. Le spune că va da dispoziție pentru a se aduna sinodul, «pentru a hotărî în acelea ce a prezentat Sfîntului Scaun, pentru a proteja puterea mea episcopală apostolică». Cu Petru Aron să nu mai comunice, pînă ce sau va face pocăința, pe care o mai așteaptă puțin timp, după a treia admonestare ce i-a făcut-o, sau va primi de la episcop sentința pe care o merită. Acestea să fie anunțate spre urmare întregului cler, cu pedeapsa excomunicării ¹¹⁶.

Această pocăință neproducîndu-se, la 25 august 1747, Clain scrie mai multor protopopi, anunțîndu-le depunerea și excomunicarea lui Petru Pavel Aron și numirea protopopului Nicolae Pop din Balomir ca vicar. Prin magistrul poștei din Alba Iulia transmite scrisori în acest sens protopopilor Ioan Săcădate din Blaj, Avram Pop din Daia, Maniu din Armeni, Maniu din Broșteni, Maniu din Tiur, arhimandritul Mînăstirii din Blaj, Leontie Moschonas, Zaharie din Hunedoara, Gheorghe din Dobra, Samuil din Bistrița, Gheorghe Timandi din Juc, Chira din Sovata, Ioan din Turda, Atanasie din Năsăud, Precup și alții. Clain recurge la excomunicarea lui Aron ca să poată produce o manifestare oficială a Bisericii sale pentru el, pentru ca întemeiat pe ea să reziste tot mai marilor presiuni prin care i se cerea abdicarea de la episcopat. Clain înainta în atitudinea sa de «răzvrătire».

Scrisorile amintite le însoțea de următoarea scrisoare către magistrul poștei din Alba Iulia :

«Deoarece aici se fac presiuni tari (per fortia urgentur) ca să renunț la episcopat, iar aceasta n-o pot face fără asentimentul Bisericii mele, anexez ultimele dispoziții. Dacă oile mă vor părăsi, sînt scuzat în fața lui Dumnezeu. Trimit deci cele anexate, ca să am cât mai repede răspunsul sau ajutorul Bisericii» ¹¹⁷.

Clain se sprijinea, în bună tradiție ortodoxă, pe Biserică, împotriva dictaturii papale.

Scrisorile către protopopi au toate acest cuprins :

«Pentru că Petru Aron rezistă de mai mult de un an poruncilor mele și pune la îndoială puterea mea apostolică, nesocotește decretul meu adresat întregului cler, apără pe iezuitul excomunicat, ajută la violarea imunității bisericești și la răpirea veniturilor episcopale, recurge, trecînd peste mitropolit, contra mea și a venerabilului cler, la trepte bisericești mai înalte, cu incriminări calomnioase, și săvîrșește și alte excese în mod incorigibil, de aceea l-am depus din vicariat, l-am suspendat din treptele hirotoniei și l-am excomunicat, pentru care motiv domnia voastră îl va evita, sub pedeapsă de excomunicare, și va face să fie evitat și de supuși. Am numit vicar general pe Rev. Prot. Dl. Nicolae Pop de Balomir și am poruncit să se țină sinodul cât mai repede. De aceea poruncesc domniei voastre, sub pedeapsă de excomunicare, ca trecînd peste toate impedimentele să vină la sinod și să se sfătuiască cu numitul domn vicar Nicolae Pop pentru liniștirea controversii, pentru imunitatea și liniștea Bisericii și pentru împlinirea cât mai grabnică a poruncilor mele» ¹¹⁸.

116. Z. Picișanu, *op. cit.*, p. 93—94.

117. *Ibidem*, p. 96.

118. *Ibidem*, p. 97.

La aceeași dată, încunoștințind pe protopopul Nicolae Pop din Balomir că l-a numit vicar general, face ultimul pas în «răzvrătirea» sa împotriva autorității papale. Mai întâi îi spune lui Balomir că ar fi cedat presiunilor de renunțare la episcopat pentru a găsi liniștea, dar nu poate deroga de la obligația ce i-o impune libera alegere a sa ca episcop de către Biserică, cler și popor. De aceea să fie sigură domnia voastră și venerabilul cler că orice vești s-ar răspîndi despre retragerea mea, de nu vor vedea manuscrisul meu, să știe că totul e fals». Amintind de excomunicarea lui Aron, îi spune că, conform Conciliului Tridentin (sext. XXII, De reform.), nu le poate ajuta nici dezlegarea papală celor excomunicați, înainte de restituirea celor însușite de ei în mod nedrept. Și acestei cenzuri îi e supusă și demnitatea regală :

«Deci, fie că se invocă dispoziții papale, fie regale, în virtutea sfintei ascultări și sub cenzura excomunicării canonice pronunțate și a suspendării ce decurge ipso iacto din ea, să se pună în fața ca răspuns învățătura Apostolilor și a Bisericii și sfintele canoane și porunca prezenta a mea și să se provoace la rînuiala canonică a dreptului. Căci pînă ce episcopul legitim ales nu e condamnat printr-un proces legal de drept canonic, el nu poate fi privat de demnitatea și puterea lui, fără prejudicierea Bisericii. Existînd deci puterea mea episcopală, să se publice îndată sentința anexată împotriva lui Petru Aron și să se comunice venerabilului cler decretul anexat (despre numirea lui Nicolae Pop ca vicar); să se țină sinodul cît mai repede posibil (...). Concluziile sinodului să mi se supună cît mai repede spre confirmare (...). Anexez sentința ce trebuie predată lui Petru Aron, sub sigil, ca să nu nege că a primit-o, iar exemplarul autentic să-l conserve domnia voastră spre publicare. Că pe Petru Aron nu-l scoate de sub pedeapsa mea, cum se zvonește, nici pretinsul privilegiu de pretins vicar apostolic, e dovedit atît în anexe cît și în cele de mai sus. Aron, trecînd peste mitropolit, și-ar fi procurat sau vrea să-și procure un rescript cu privilegiul de vicar apostolic, direct de la Roma. Nesocotirea mea, a Bisericii mele și a clerului, săvîrșită de Petru Aron se constată din aceea că, conform Tit. II, II, P.I, op. Trip., «Pontificele în Ungaria nu poate conferi beneficii». Acest privilegiu (al Ungariei) l-a confirmat Conciliul din Constanța și de aceea Sigismund și Matei Corvin au stigmatizat pe violatorii acestui privilegiu ca trădători de patrie, sub semnul infidelității. Iată că Aron se dovedește trădător și vrednic de degradat prin atentatul său care nu poate fi atenuat prin trădarea iezuită sau prin vicariatul apostolic (...). Îmi compete mie ca episcop, iar, în caz de vacanță a scaunului, venerabilului cler, să numească pe vicar. Aron voiește să dezbrace Biserica de această putere. Deci el vatămă Biserica. Nu e valabil argumentul superiorității; nu este nici o egalitate cu vicariatul de Muncaci, pentru că acel district este sub jurisdicția teritorială a episcopului de Eger (...). Eu însă sînt episcop grec și am jurisdicția proprie. Toate acestea voiesc să se comunice cît mai repede domnilor protopopi, pe care va trebui să-i convoci ca să tratați despre data sinodului. Totuși cele de mai sus se pot împlini, neașteptîndu-se sinodul» ¹¹⁹.

Decretul de numire al lui Nicolae Pop din Balomir, e dat în anexă la scrisoarea de mai sus ¹²⁰.

Menționăm că lui Clain i se pusese în vedere și de Viena și de Roma să nu mai dea porunci în Ardeal și i se spusese prin Caliani că papa va numi pe Aron ca vicar apostolic, deci să nu-l excomunique. Clain a trecut peste toate acestea, deplin conștient.

În aceeași zi Clain scrie lui Silvestru Caliani să comunice lui Nicolae Pop de Balomir, toate cele ce i le-a încredințat oral la Roma ¹²¹.

119. *Ibidem*, p. 97—98.

120. *Ibidem*, p. 99—102.

121. *Ibidem*, p. 102.

Tot la 25 august 1747, un apropiat al lui Clain. Petru Novac, scria din Roma unui protopop, dîndu-i sfaturi să se lucreze în mod conspirativ: «Fac cunoscut părinției voastre, că preasfințitul papă oferă domnului episcop abdicarea în schimbul unei rente anuale. Domnul episcop a răspuns că nu poate abdica fără consimțămîntul clerului. Mai notific părinției voastre, că la cererea domniilor voastre, domnul episcop a indicat acum să se țină sinodul și l-a făcut pe domnul protopop de Balomir vicar general, iar Aron este suspendat și excomunicat». Toți să stea lîngă Balomir și să nu mai comunice cu Aron. Că Aron voiește să zădărnicească toată lupta lui Clain pentru privilegiile Bisericii. «El a promis iezuiților că dacă vor lucra ca să ajungă el episcop, nu va mai solicita nici un privilegiu și va menține pe iezuit în mînăstire. Deci să ia seama bine Domniile Voastre ce fac, ca să nu se piardă. Am auzit că dacă domnul episcop îl va depune din vicariat, Aron va deveni vicar apostolic. Dacă va fi așa, nici unul din domniile voastre să nu accepte, să nu-l mai asculte în nimic, ci să servească vicariului legitim pe care îl va numi domnul episcop. Și văzînd Curtea din Viena că Domniile Voastre veți sluji tare episcopului, va ceda ca să-i acorde dreptatea care trebuia să i-o dea, pentru că nu pot aproba nici un fals contra domnului episcop. De aceea vă scriu cu încredere Domniilor Voastre, ca să lucrați cu prudență, ca să nu se știe că vrea să se țină sinod pînă nu se vor aduna. Întîi să se propună și să dea în scris ca să strige toți deodată: «Să vină episcopul nostru. Să vedem ce face. Să ni se dea, să comunice cu noi și să dea în scris și dacă nu va veni episcopul nostru, toți ne vom retrage din unire. Pînă ce am fost uniți ne-au promis multe, dar pînă azi, în afară de promisiuni, n-am obținut nimic». Și contra iezuitului trebuie să strige cu tot clerul ca să plece din mînăstirea Vasilianilor. Iezuiții au scris multe papii contra episcopului, «dar de la Domniile Voastre nu a văzut nici o scrisoare. Sapiienti sat».

Novac încheie, rugîndu-l pe adresant să arate scrisoarea și altor protopopi căci le-ar fi scris el, «dar mă tem că scrisorile vor fi împiedicate și le vor vedea adversarii»¹²².

Aproape în același timp, la 28 august 1747, un grup de 16 protopopi, convînd cu o ocazie oarecare și reprezentînd tot clerul, scrie că a «auzit dintr-un zvon că i se cere să renunțe la scaun». De aceea, «cu o inimă și cu un glas, care sînt și ale tuturor celor absenți, potrivit protestului umil de mai înainte, ne-am opus și ne opunem: nu voim și nu dorim ca Ilustritatea Voastră să părăsească, într-o situație atît de tulbure, clerul și poporul care e amenințat de o și mai mare ruină spirituală, părăsind episcopatul. Mai ales pentru că toată această nație necăjită lăcrămează fără încetare, se zvîrcolește în gemete-negrăite și nu e cine să o mîngîie, Vă rugăm cu stăruință, pentru mîntuirea lor, să vă întoarceți cît mai repede și să nu renunțați la episcopat, căci pierim și noi și neamul însuși, Prea Ilustre Domn; sîntem părăsiți de toți, se întrebuintează împotriva clerului puterea seculară și se dispune în tot felul de noi». Poporul declară că dacă înger din cer ar veni, nu l-ar asculta, ci numai pe Clain îl vrea. În numele tuturor subscriu cei dintîi trei, care sînt asesori consistoriali: Leontie Moschonas, Avram Pop, protopopul din Daia și Ioan Săcădate, protopopul Blajului¹²³.

Lucrurile se precipitau însă și la Roma. La 9 septembrie 1747 Clain scria vicarului său Nicolae Pop de Balomir că la 1 septembrie «papa a poruncit să mi se

122. «Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 326 ș.u.

123. Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 101—102.

ceară a patra oară să abdic de la episcopat, renunțînd la toate condițiile ce le-am trimis Rev. Domn Protopop Săcădate spre comunicare celorlalți. Dar pentru că nu o pot face aceasta, cu nesocotirea Bisericii mele, mi s-a interzis să ies dintre zidurile cetății, astfel că sînt captiv pentru Biserică». Clain nu confunda Biserica cu papa. Îi cere lui Balomir din nou să execute toate cîte i le-a scris la 25 august. Deoarece a auzit că episcopul rutean unit din Muncaci voiește să-i uzurpe jurisdicția, Clain îi scrie :

«Drepturile sacre opresc privarea episcopului de demnitatea lui și dacă toate cele sacre ar putea fi casate, legile Ungariei obligă și pe rege să observe acest principiu (...). Astfel, episcopul de Muncaci nu poate uzurpa drepturile altuia și nici nu trebuie să fie primit (...). Dacă papa poate trece în acest caz, prin dispensă, peste toate legile, el nu poate trece peste legile Ungariei. Cît privește drepturile canonice, dispensa este o specie de grație și de beneficiu, care nu se conferă celor ce nu o voiesc. Biserica nu cere această grație și acest beneficiu și împotriva Bisericii nimeni altul nu are dreptul să ceară acest beneficiu și să-l obțină spre paguba Bisericii. Nu sînt episcop al Austriei, nici al latinilor din Transilvania, deci aceștia *nu pot trece peste Biserica mea văduvită de episcopul ei*».

Clain afirma, se înțelege, aceasta și împotriva intenției Vienei și Romei care, probabil, s-au gîndit la un moment dat să-l înlocuiască cu episcopul de Muncaci. Oile mele să ajute pe păstorul lor «răpus și apăsător de supliciul foamei (...). *Această captivitate romană este o injurie pentru întreaga națiune română, ca și pentru Ungaria și pentru dreptul ginților*. De aceea se poate cere justificarea acestei captivități de către Biserică și de la papa». Clain dădea o formidabilă lecție de demnitate și de independență Bisericii sale, înarmînd pe fruntașii ei cu tot felul de argumente juridice. El afirmă cu îndrăzneală că i se poate cere și papii să se justifice pentru actele sale. Nici papa nu-i în afară de orice răspundere și de orice lege :

«Căci cu ce-a păcătuit Biserica mea față de Sfîntul Scaun, ca Sfîntul Scaun să facă captiv pe episcopul legitim al acestei Biserici, fără o procedură de drept, să văduvească Biserica mea de păstor și să o priveze de drepturile sale juste, contrar drepturilor Bisericilor Orientale și a ginților, printr-un act nemaiauzit de putere de dominație (...). Să lucreze credincioșii mei pentru păstorul lor captiv și supus intenției de ucidere prin foame. (Agant oves pro captivo et famis intento enecando pastore) ; să lucreze pentru el și pentru succesorii lui» ¹²⁴.

Cu aceeași dată, Clain scrie și altora, în același sens ¹²⁵.

Lui Grigore Maior, care a studiat la Roma, îi scrie : «Nu cred că domniile voastre ați învățat în teologia romană că Sfîntul Scaun are o putere ordinară directă în episcopatele de dincolo de munți (dinafara Italiei) și deci, pînă ce nu voi fi lipsit de puterea apostolică în mod canonic, credincioșii mei nu se vor supune nici unei alte obediențe. Căci nici Petru n-a pierdut apostolatul în lanțuri» (...). Un episcop de rit grec, în loc de azil, e ținut captiv contra și în disprețul drepturilor neamului românesc și maghiar și al întregii Biserici Orientale de rit grec» ¹²⁶.

La 2 septembrie 1747 împărăteasa cerea din nou cardinalului Albani să-l facă pe Clain să renunțe la episcopat, amenințîndu-l în caz contrar cu proces de lesmajestate ¹²⁷.

124. *Ibidem*, p. 102—103. «Colecția Rosenfeld», dós. cit., f. 336 ș.u.

125. Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 104—105.

126. *Ibidem*, p. 105.

127. Aug. Burea, *op. cit.*, 227.

La 20 septembrie 1747 vicarul Nicolae Pop din Balomir convoacă, după consfătuirea cu mai mulți protopopi la Daia, sinodul cel mare, pentru data de 8 octombrie, la Blaj ¹²⁸. —

Din consfătuirea lor de la Daia, 25 de protopopi trimit și lui Clain o scrisoare, cu data de 22 septembrie 1747, cerându-i de pe acum, să nu renunțe la episcopat. În începutul scrisorii, protopopii vorbesc, ca și în consfătuirea din iunie, despre vechimea poporului român în Transilvania, despre privilegiile pe care le-a avut întotdeauna, «despre arhiepiscopul și sediul arhiepiscopiei», pe care l-au avut românii «din cele mai vechi timpuri» ¹²⁹ și pe care nu l-a violat nici principele Transilvaniei, Gabriel Bathory, apoi despre drepturile și privilegiile recunoscute prin împăratul Leopold. În sfârșit, vorbesc despre «răscoala poporului recalcitrant împotriva unirii» în ultimii trei ani. Ei asigură pe episcop că în starea lor disperată nu voiesc în nici un fel ca el să renunțe la episcopat (cum aud «că e silit la aceasta»), căci nu voiesc alt episcop cât timp trăiește el:

«Îți facem cunoscut și aceasta, că dacă Ilustritatea Voastră va fi silită la aceasta cu voie sau fără voie, sau oricum, și poporul român va renunța la unire, precum strigă că de se va întoarce Ilustritatea Voastră va face tot ce le va porunci ea, iar dacă nu se va întoarce nu mai voiește să știe nimic de unire și de uniți. Aceasta trebuie să se ia în seamă și să se arate celor ce au interes să mențină unirea». Episcopul să vină repede ca să-și mîngîie oile duhovnicești, «dar fără un teolog adjunct de altă nație și rit, căci din cauza aceasta tot clerul și poporul s-a tulburat (accensus) în anul 1747 și a trimis Ilustrității Voastre cerere spre a fi promovată ca să fie înlăturat» ¹³⁰.

Indemnul lui Clain în scrisorile de la 25 august 1747, ca să se procedeze fără tulburări, au făcut mai puțin expansivi pe protopopii «înflăcărați» la adunarea din vara anului 1747. Clain nu voia să apară ca un «răzvrătitor», cum îl pîrîse Aron că este, deși amenințarea cu părăsirea unirii, care se făcea de protopopi din indemnul lui Clain, avea toate elementele unei răzvrătiri față de Viena și Roma.

În trei scrisori de la 30 septembrie 1747 (către vicarul Nicolae Pop din Balomir, către șeful poștei din Alba Iulia Ioan Dragoș și către protopopul Ion Săcădate din Blaj), Clain spunea că la Roma vor să-l silească să abdice, prin foame, dar chiar dacă va trebui să abdice, abdicarea nu va avea nici o valoare. (Me hic fame volunt ad resignandum compellere. Etsi deberem famis et arresti necessitate resignare, resignatio non valeret). Ca să nu se înteîmple aceasta, roagă Biserica să-i trimită mijloace de existență, pe cale ocultă. Cere din nou să se îplinească tot ce a poruncit dar să se ferească de orice tumult ¹³¹.

Sinodul s-a întrunit la 8 octombrie (calendarul neîndreptat). Deși Clain recomandase să se procedeze în secret, Aron aflate de excomunicarea sa și de convocarea sinodului și la 5/16 octombrie 1747 făcuse o plîngere la Haller, guvernatorul Ardealului. Acesta, la 6/17 octombrie, a emis un act de interdicere a sinodului, către protopopul din Blaj. Dar protopopii, adunați la 8/19 octombrie n-au dat urmare acestei interdicții ¹³². După liturghie, vicarul Nicolae Pop din Balomir a anunțat că din porunca episcopului s-a convocat sinodul. Dar, întrucît do-

128. Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 126.

129. Contrar lui Aug. Bunea, care contestă o Mitropolje ortodoxă în Ardeal, înainte de Mihai Viteazul.

130. Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 136—137.

131. *Ibidem*, p. 108—109.

132. «Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 332.

meniul episcopului a fost luat în stăpînire de împărăteasă, sinodul se va aduna peste o oră în biserică ¹³³.

Sinodul s-a întrunit de fapt în biserică, sub președinția vicarului Nicolae Pop din Balomir. După alegerea protopopului Chira de Sovata ca secretar, s-a dat citire actului de interzicere a sinodului. După ascultarea acestui ordin, cei prezenți, bazîndu-se pe faptul că nu cunosc vina de care e acuzat episcopul, precum «nu știu dacă e privat după canoane de episcopat», apoi luînd în considerare tulburarea existentă în cler și popor, «în numele întregului sinod hotărîsc să se dea Exceleței Sale prea umilitul răspuns cu informația că acest sinod *trebuie să se țină* din porunca domnului episcop, cerut fiind de necesitatea absolută a clerului». Protopopii de Roșia și Bistrița (Bistriensis) s-au retras din sinod, iar al Făgărașului, aflîndu-se atunci în Blaj, n-a participat ¹³⁴.

S-a citit apoi decretul de excomunicare a lui Aron și s-a ales o «deputațiune» de doi protopopi, care să i-l aducă lui Aron la cunoștință și să-l îndemne la pocăință, sinodul promițîndu-i în acest caz să intervină la Clain pentru iertare.

S-a citit decretul lui Clain prin care instituia pe Balomir ca vicar. Spiritul tradițional de independență sobornicească a Bisericii Române s-a manifestat cu această ocazie prin sinod și mai accentuat ca în lupta lui Clain. Sinodul a respins acest decret, «întrucît: înții clerul are datina și facultatea să aleagă și pe episcop, cu atît mai mult pe subalterni; al doilea, vicariatul n-a fost în uzul clerului și sinodului în timpurile de mai înainte». Totuși sinodul îl admite pe Balomir, numai ca încredințat al domnului episcop, pentru a se îngriji de chestiunile lui, dar din chestiunile clerului se va ocupa numai cu acelea pe care clerul i le va indica. «Vicarul să depună jurămînt că va lucra numai așa și îndată ce se va descoperi că lucrează contra domnului episcop sau a clerului, prin chiar acest fapt îi va înceta slujba și se va suspenda din oficiu». Aceasta întrucît clerul român făcuse o experiență tristă cu comportarea samavolnică a lui Aron, care lucra numai cu ieziții împotriva lui și a Bisericii Române.

Balomir a depus jurămîntul în acest sens la 9 octombrie. În aceeași zi protopopul Avram de Daia este ales secretar al Sfîntului Mare Sinod, «după vechea datină». Acesta depune și el jurămîntul.

Biserica avea acum o conducere interimară după voia ei, a episcopului și a clerului. În aceeași zi se alege o delegație compusă din Nicolae Pop din Balomir, Gheorghe din Dobra și Maniu din Ormeniș, ca să meargă la Sibiu să informeze pe guvernator despre cele hotărîte. De asemenea, se hotărîște o contribuție de la parohii pentru episcop și se alege o delegație, compusă din protopopul Gheorghe din Dobra și Ion Moise, fostul secretar al lui Clain, pentru a merge cu un memoriu la Viena, ca să ceară pe episcop, întrucît în lipsa lui clerul și poporul au căzut în mari suferințe. Căci sinodul nu știe de ce episcopul chemat la Viena ca să confere cu Augusta Curte în legătură cu o cerere dată lui și cuprinzînd gravaminele necăjitului cler și a națiunii române, a trecut la Roma, unde este și acum.

133. N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 395.

134. «Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 333. Protopopul de Făgăraș era Vasile Băran care a trecut de la Ortodoxie numai în 1738, cu cîțiva oameni, întemeind de-abia atunci o comunitate unită acolo. Băran fusese cu o zi înainte la Aron, care se afla la vie în Mănărade. După ce a asistat la anunțarea sinodului în biserică, s-a dus iar la Aron, apoi a fost trimis de acesta cu o pîră, la Sibiu, la guvernator (N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 395—396).

Vicarul Balomir și secretarul sinodului vor înștiința pe episcop de toate cele hotărâte ¹³⁵.

Iezuitul Nilles declară acest sinod «pseudosinod» ¹³⁶. Desigur, pentru concepția catolică, un sinod neconvocat cu aprobarea papală este un pseudosinod. Dar în concepția creștinismului răsăritean, orice Biserică locală este autocefală și-și poate convoca sinodul ei, fără autorizația unui for bisericesc central. Protopopii uniți din Ardeal și episcopul Clain trăiau încă în această concepție.

Era de prevăzut, zice Rosenfeld, că aceste hotărâri ale sinodului vor fi considerate ca o «directă răzvrătire împotriva autorității spirituale și lumești» ¹³⁷.

Am văzut că Aron trimisese pe protopopul de Făgăraș la Sibiu să raporteze despre acest sinod. El însuși raportase nu numai guvernatorului din Sibiu, ci și nunțiului din Viena despre excomunicarea sa de către Clain. Nunțiul răspunde, la 18 noiembrie 1747, lui Balomir și călugărilor vasilieni Caliani, Grigore Maior și Cotorea din Blaj la scrisoarea lor din 23 octombrie. În scrisoarea către Balomir, nunțiul, condamnând procedeul lui Clain de a excomunica pe Aron, «deși știa bine că papa a numit pe Aron ca vicar apostolic», îi cere lui Balomir să nu publice decretul de excomunicare a lui Aron, să se rețină de la funcția de vicar, să ceară iertare de la Sfântul Scaun și de la Curtea împărătească pentru ținerea unui sinod interzis ¹³⁸.

În scrisoarea către călugări, nunțiul declară că, făcând aceasta, Clain și-a atras dușmănia Curții cezaro-crăiești și merită o certare serioasă, deoarece petrecând în Roma sub protecția Sfântului Scaun, prin această faptă scandalosă a atacat jurisdicția pontificelui» (Pontificiam jurisdictionem hoc facto scandaloso impugnavit). Le cere să se supună, «lăsând cugetării Sanctității Sale și Curții cezaro-crăiești ce trebuie hotărât pentru conservarea și extinderea sfintei uniri» ¹³⁹. Cu alte cuvinte, «de nobis sine nobis». Se cerea totala renunțare la independența Bisericii Române unite.

Lui Aron îi scrie că, conferind cu miniștri din Viena, s-a convenit să-i permită să publice decretul papal prin care a fost numit vicar apostolic de mai de mult și să exercite funcția lui în mod independent de Clain, sprijinit de guvernatorul Ardealului și de autoritatea statului catolic, «spre întărirea unirii» ¹⁴⁰ :

«În felul acesta se va înlătura orice impresie rea pe care ar fi putut s-o producă în cler publicarea sentinței din porunca numitului episcop, care în acest act a lucrat foarte imprudent, îndrăznind să dea în mod nul o sentință împotriva vicarului apostolic, de a cărui numire a avut o informațiune deplină» ¹⁴¹.

Trebuie să subliniem această afirmare a nunțiului despre informația deplină pe care Clain a avut-o cu privire la numirea lui Aron ca vicar apostolic. În orice caz, Clain amintește de un zvon în legătură cu aceasta în scrisoarea către protopopul Nicolae din Balomir, din 25 august 1747, dar îi spune totodată că dacă s-ar adevăra, să răspundă cu toții că papa n-are drept să facă această numire în dieceza sa, pînă este el episcop.

135. «Colecția Rosenfeld» dos. cit., f. 333—336, unde sînt date actele sinodului, după Hoff-Kanzlei (Cancelaria aulică), nr. 76 din 1748. 136. N. Nilles, *op. cit.*, vol. II, p. 391.

137. «Colecția Rosenfeld» dos. cit., f. 337. Pe baza actului Hoff-Kanzlei nr. 236 din 1747.

138. «Colecția Rosenfeld», dos. cit. f. 339. 139. *Ibidem*, f. 339.

140. *Ibidem*, f. 338. 141. *Ibidem*, i. 338.

Dar există în actele Vaticanului o contrazicere în această privință. Pe când nunțiul afirmă în scrisorile de mai sus că papa numise pe Petru Aron vicar apostolic de mai de mult, într-o scrisoare din Roma a secretarului de stat, cardinalul Valenti, din 18 noiembrie 1747, adresată nunțiului din Viena, se spune că vicerentul Romei a comunicat lui Clain de abia la 18 noiembrie, la un nou refuz al lui de a demisiona :

«Că papa voiește din cauze juste să încredințeze grija Bisericii unui vicar apostolic (velit Sua Sanctitas juxta ex causis Ecclesiae curam vicarialiam apostolicam committere). Iar ca să se delege vicarul potrivit pentru starea prezentă a Bisericii (...) e necesar ca Ilustritatea Voastră, după ce se vor face cercetările de rigoare, auzind și pe miniștri cezaro-crăiești, să-mi propuneți cel pe care îl veți judeca mai potrivit în Duhul, ca să promoveze unitatea credinței, cultul divin și mîntuirea sufletelor»¹⁴².

Deci se pare că Aron fusese numit vicar de mai înainte, dar nu în mod definitiv.

Mai era posibil ca să se numească o altă persoană cu titlul de vicar definitiv.

Rosenfeld crede că această contrazicere între afirmarea lui Valenti și aceea din scrisorile de mai sus ale nunțiului se rezolvă în sensul că papa numise de mai înainte pe Aron vicar apostolic, dar numai acum i se permite lui Aron să anunțe aceasta, pentru că Roma și Viena s-au temut la început că dacă, se va afla în Ardeal de această numire, se va naște o și mai mare revoltă, socotindu-se că prin această episcopatul Bisericii unite a fost degradat la treapta unui vicariat apostolic.

Explicația aceasta poate să fie și ea adevărată. De fapt, călugării Grigore Maior și Caliani și vicarul Nicolae Pop din Balomir au declarat că titlul de vicar apostolic este «o noutate nemaiauzită în Biserica greacă, care va împinge și mai mult poporul spre schisma spre care înclină»¹⁴³.

Bunea afirmă că papa a cerut demisia lui Clain numai cedînd cererilor Curții din Viena și ideea aceasta s-a încetățenit între corifeii fostei Biserici unite. De fapt papa spunea aceasta lui Clain¹⁴⁴.

Însă din scrisoarea amintită a lui Valenti se constată că papa îi cerea lui Clain demisia în primul rînd din propria supărare pe el, pentru opoziția ce o făcea deciziilor lui, prin excomunicarea lui Aron și prin porunca de a se ține un sinod, fără aprobarea papală. Iată textul foarte interesant al acestei scrisori a cardinalului Valenti către nunțiul din Viena :

«Prea Ilustre și Reverende Domn.

Îndată ce Sanctitatea Sa a auzit de gravele scandaluri din dieceza Făgăraș, a căror primă cauză a fost modul imprudent de a lucra al episcopului Clain, a înțeles că nu există remediu mai potrivit și mai oportun al acestor rele decît îndepărtarea episcopului din episcopat. Sanctitatea Sa a fost întărită în această intenție cînd din scrisoarea Prea Ilustrei Voastre Domnii a înțeles că la aceasta înclină și gîndul pios și zelos al împărătesei și Reginei. Din această cauză, din porunca Pontificalui, am chemat pe episcop, pe care adeseori l-am îndemnat ca să renunțe la

142. *Ibidem*, f. 341, copie după Hoff-Kanzlei, nr. 315 din 1747.

143. «Colecția Rosenfeld», dos. cit. f. 344, conform Hoff-Kanzlei nr. 76 din 1748.

144. La Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 229, e publicată o scrisoare a arhiepiscopului de Tars, Ferdinand Maria de Rubeis, din 22 noiembrie 1744, în care i se spune lui Clain că papa «a mișcat orice piatră la Curtea din Viena, prin nunții apostolici», ca să permită lui Clain întoarcerea în scaun, dar întrucît n-a reușit și întrucît dieceza nu poate rămîne fără episcop, Clain trebuie să demisioneze.

episcopat, vorbindu-i de pensia anuală pe care Majestatea Sa în mod binevoitor i-a oferit-o spre subzistență, dar în zadar au fost încercate acestea. Știți doar că *sînt expert în arta de a înmuia duritatea și încăpățînarea sufletelor*. N-a voit să ia în seamă în nici un fel repetatele mele insinuări. Nevoind însă Sanctitatea Sa să mai lase în suspensie o chestiune atît de importantă spre paguba credinței unite, într-o dieceză plină de schismatici, Prea Ilustrul vicegerent mi-a poruncit, în numele Pontificalui, să chem pe episcop la sine, ceea ce am făcut azi, ca să fie îndemnat din nou să abdice de la episcopat. Dar cum nici acum nu s-a realizat nimic, la sfîrșit, acelaș vicegerent, în prezența mai multor martori și în numele Sanctității Sale, a poruncit episcopului Clain să nu mai îndrăznească niciodată să se întoarcă în dieceza Făgărașului și să nu se mai amestece în nici un chip în viitor în vreo chestiune cît de mică de administrație spirituală a acelei Biserici, deoarece Sanctitatea Sa voiește, din cauze juste, să încredințeze grija Bisericii unui vicar apostolic».

La 22 noiembrie 1747, la 4 zile după refuzul lui Clain de a abdica, același vicegerent i-a trimis lui Clain o scrisoare în care i se cere ca în timp de 15 zile să răspundă, într-un fel sau altul, la invitația papii de a demisiona, pentru că în funcție de acest răspuns papa «va proceda la cele ulterioare în această chestiune, care nu mai suferă amînări ulterioare».

Dar Clain n-a fost înmuiat nici de acest ultimatum, ci a răspuns din nou că nu poate să-și părăsească oile sale duhovnicești, fără voia lor¹⁴⁵.

În timpul acesta, protopopii din Ardeal stăteau și ei fermi pe poziția lor, precum se constată din hotărîrile sinodului din 20 noiembrie/2 decembrie 1747, de la Alba Iulia.

N-avem din acest timp scrisori de la Clain, dar e foarte probabil că Sinodul a fost convocat și a lucrat în acord cu el.

Sinodul acesta, confirmînd hotărîrile Sinodului de la Blaj din 8—10 octombrie 1747, menține pe Nicolae Pop din Balomir ca vicar, dar, pentru cazurile cînd nu se va putea aduna, hotărăște ca Biserica să fie condusă de o delegație de mai mulți protopopi. Manifestînd spiritul său de independență, acuză pe Aron că «năzuiește spre dominarea clerului» și «prin modul său de a lucra a înstrăinat și tulbură poporul». Sinodul cere împărătesei ca «amărîtul nostru cler să fie salvat de Petru Aron», căci altfel «e sigur că va fi făcută imposibilă împăcarea clerului cu poporul, ceea ce nu se va putea imputa la timpul său clerului»¹⁴⁶.

De fapt, clerul unit, împins de Aron la chemarea forței militare împotriva satelor care refuzau unirea, s-a făcut odios¹⁴⁷.

La sinodul din 20 noiembrie/2 decembrie 1747 aversiunea împotriva lui Aron se manifestă cu și mai multă tărie, tocmai pentru că acum acesta susținea că a fost numit vicar apostolic, deci sfidîndu-se această hotărîre papală¹⁴⁸.

Într-o scrisoare adresată guvernatorului din Sibiu, Haller, dusă de Balomir, Sinodul respinge numirea lui Aron ca vicar apostolic, căci această numire «este spre cea mai mare pagubă a sfintei uniri și a clerului». Dacă și pînă acum Aron a fost urît de popor, cît timp lucra în numele lui Clain, acum, cînd îl va vedea devenit succesorul episcopului absent, «bietul nostru popor ar socoti că aceasta este

145. La Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 229—231.

146. «Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 346—348.

147. A se vedea pentru aceasta imensul material de la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II.

148. «Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 344.

papism învederat»¹⁴⁹. Clerul și poporul nu voiau papism. De aceea, Viena și Roma au camuflat o vreme vicariatul apostolic al lui Aron, sau «papismul», dar de la o vreme au trebuit să-l dea pe față cu orice preț. Toate acestea, spune Rosenfeld, arată marea pornire a poporului contra unirii¹⁵⁰.

Guvernatorul, executînd poruncile superioare, a interzis lui Balomir exercitarea funcției de vicar. Dar Balomir, bazat pe voința episcopului și a Bisericii sale, se comporta ca vicar, în pofida interdicției nunțiului, a guvernului, a guvernatorului și chiar a Romei. În februarie 1748 s-a dus la Săliște, a vizitat biserica de acolo și de atunci preoții ortodocși de acolo, care de multe ori nu îndrăzneau să slujească în public, au început să slujească pe față¹⁵¹.

Împărăteasa, informată de tulburarea crescîndă din Ardeal, în urma Sinoadelor din Blaj și Alba Iulia, a hotărît să aibă un «sinod» al ei, un «sinod adevărat» cum ar zice Nilles, căruia să-i dicteze hotărîrile ei. De aceea, la 28 martie 1748, porunci guvernatorului din Ardeal să convoace pe data de 15 mai un sinod al clerului unit, la Sibiu¹⁵².

Urînd măsurile aspre cu mincinoase cuvinte de iubire, la aceeași dată, împărăteasa, adresîndu-se într-un rescript clerului și poporului unit, le spune că a pregătit clerului unit aceleași drepturi ca și clerului religiilor recepte, dar pseudononahii, tulburînd unirea, ea a chemat pe Clain la Viena pentru a da informații mai exacte și pentru a rezolva problema drepturilor promise. Dar Clain, înainte de a se trata cu el această chestiune, a fugit fără știrea ei la Roma. Acum convoacă sinodul, sub președinția episcopului rutean Oslavski, ca să discute mijloacele de întărire a unirii. «Iar de aci înainte vă veți abține de la corespondența cu episcopul Clain, ca refractar și neascultător față de noi»¹⁵³.

La aceeași dată împărăteasa trimite o înștiințare lui Oslavski despre numirea lui ca comisar general imperial la sinod. El va avea să spună sinodului că «veniturile episcopale au fost sechestrare, iar cauza unică a acestui act a fost modul imprudent al lui Clain de a lucra»: plecarea lui de la Viena și excomunicarea lui Aron. I se poruncește lui Oslavski să obțină actul original de excomunicare a lui Aron (originale excommunicationis instrumentum exquirere) fie de la Balomir, fie de la notarul sinodului «și să-l aibă la mîna sa, ca să ni-l trimită cît mai repede nouă» (et ad manus suas habere, nobisque quam primum submittere). Îi trebuia acest act împărătesei pentru ca, în cazul cînd nu se va putea storce de la Clain revocarea excomunicării, să se poată răspîndi zvonul mincinos că Aron n-a fost excomunicat cu adevărat. Autoritatea lui Clain era atît de mare în cler și popor, încît nu se accepta ca vicar un om excomunicat de Clain. Împărăteasa mai poruncește lui Oslavski să îndemne clerul și poporul să se împace cu Aron¹⁵⁴. Apoi împărăteasa indica mijlocul cel mai convingător de care să se folosească Oslavski pentru a-i face pe sinodalii recalcitranți să se supună: carcera. Era mijlocul obișnuit pentru întărirea unirii. «Și aceia care nu s-ar supune și mai ales protopopul Balomir, dacă ar fi dintre ei, se va îngriji (Oslavski) să fie prinși și încarcerați,

149. *Ibidem*, f. 347: «misera plebs nostra id manifestum papismum reputaverit».

150. *Ibidem*, f. 351—352.

151. *Ibidem*, f. 353. După Hoff-Kanzlei, ur. 73 din anul 1748.

152. *Ibidem*, f. 355. După Hoff-Kanzlei, nr. 76 din 1748.

153. *Ibidem*, f. 356—358. După conceptul din Hoff-Kanzlei, nr. 76 din 1748.

154. *Ibidem*, f. 358.

aplicînd, unde va fi nevoie, și forța militară, care trebuie cerută de la Comandamentul nostru militar»¹⁵⁵.

Împărăteasa își confecționa astfel un sinod «ou călușul în gură», pentru ca să poată prezenta hotărîrile ei ca hotărîri ale sinodului. Așa se termina cu independența Bisericii, moștenită din trecutul neuniatist, pentru care a luptat Clain, susținut pînă la o vreme cu convingere de către clerul său.

Dacă clerul nu admite nicicum, adăuga împărăteasa, titlul de vicar apostolic, comisarul nostru va studia împreună cu consilierii romano-catolici vreun alt titlu care să se dea lui Petru Aron. «Dar nu vei admite nicidecum ca amintitul protopop Balomir să fie recunoscut ca vicar». Împărăteasa anexa la adresa către Oslavski scrisoarea lui Balomir din 10 decembrie 1747, în care acela scria că «instituția vicarului apostolic n-a mai fost auzită în această Biserică» și toți preoții uniți sînt obligați să considere pe Aron excomunicat, o dată ce a fost excomunicat de episcopul lor. Oslavski să spună lui Balomir că titlul de vicar apostolic nu a fost neauzit în Biserica Orientală și să-i mai spună că «actul episcopului prin care a excomunicat pe Petru Aron a fost reprobat de Sfîntul Scaun, iar el (Balomir) se dovedește atașat mai mult episcopului decît Sfîntului Scaun. Dacă este adevărat unit, trebuie să recunoască în cele bisericești, ca autoritate supremă, autoritatea papală și deci să se oblige la această ascultare și fidelitate mai mare»¹⁵⁶.

Clain adusese lucrurile pînă acolo că alegerea între atașamentul de el și atașamentul de papă constituia o adevărată alternativă.

Se ciocneau aici două concepții: cea tradițional-ortodoxă a protopopilor români, care afirma independența Bisericii locale reprezentată de sinod și de episcopul ei, respingîndu-se instituția vicariatului apostolic, care reprezenta dictatura papală într-o Biserică locală; și concepția catolică, după care nici Biserica locală, nici episcopul, nici sinodul ei nu au decît puterea de mandatar ai papii. Ultima concepție a fost impusă Bisericii Unite prin forța statului austriac.

Împărăteasa mai poruncea lui Oslavski: «Va mai fi informat atît Grigore Maior cît și ceilalți că episcopul are porunca să nu plece din Roma, fără știrea și permisiunea Pontificelui, și se poate să-și atragă închisori și mai severe (ac licet severiores carceres sibi attrahere) din cauza hotărîrii lui încăpățînate (ob suam pertinaciam sententiam)»¹⁵⁷.

Iată cu ce metode se răpea independența Bisericii Române Unite și ce fel de presiuni se exercitau asupra lui Clain la Roma.

Lui Caliani îi va spune Oslavski că jurisdicția episcopului nu se extinde în cea a vicarului instituit de curia romană. Se va mai adăuga: «Dacă episcopul ar fi avut rîvnă pentru binele unirii, ar fi făcut să fie prins acel pseudo-monah (Visarion), care năzuia să pervertească poporul român, neașteptînd brațul secular, și ar fi înăbușit în fașă străduințele aceluia»¹⁵⁸.

155. «Et eos qui non obtemperarent, vel maxime archidiaconum Balomirensen, si ex iis esset, comprehendendi et incarceratione curabit (Comisarius) adhibitata, ubi opus fuerit, militari etiam manu, a Praefectura armorum nostrorum petenda» («Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 360).

156. *Ibidem*, f. 361.

157. *Ibidem*, f. 362.

158. *Ibidem*. Tot rescriptul acesta al împărătesei este copiat după nr. 76 din 1748, din Cancelaria aulică transilvană.

Acestea erau obligațiile impuse episcopilor uniți și întrucât Clain, după ce li s-a supus o vreme, în oarecare fel, la începutul episcopatului, nu le-a mai putut suporta, a avut de suferit tot ce a urmat.

Împărăteasa porunea comisarului să nu spună toate acestea în public la sinod, ci cele mai multe în particular. Erau prea cinice, ca să poată fi spuse în public.

Lucrurile s-au desfășurat, în «Sinodul» de la 15 mai 1748, după comandă. Aron a fost recunoscut ca vicar apostolic. Balomir și-a prezentat demisia din postul de vicar (doar i se spusese în particular ce-l așteaptă). Totuși, clerul și-a expus motivele pentru care e urât Aron, ca să fie relatate împărătesei¹⁵⁹.

Protopopii nu s-au prea dovedit capabili să rămână fermi pe poziția lor. Șovăiala lor începuse cu două trei luni mai înainte, când au început să se anunțe și să se ia măsurile drastice. Totuși ea nu însemna încă o cedare în toate privințele.

Încă de la 14 martie 1748, într-o scrisoare către cardinalul Valenti Gonzaga, ei se scuză că s-au adunat și la Blaj și la Alba Iulia. Ei au făcut aceasta nu ca să țină oarecare «conventicule secrete» pentru dărîmarea unirii, ci tocmai pentru a discuta mijloacele de întărire a ei (vorba vine! Întăreau unirea, opunîndu-se papii!). Dacă au scris episcopului, au făcut-o pentru că nu știau că nu e permis. La porunca guvernatorului, s-au prezentat la Sibiu, unde în fața lui și a câtorva consilieri romano-catolici au dat răspuns la toate acuzele. Dar în ce privește pe Aron, «dacă noi protopopii l-am recunoaște ca vicar apostolic, dezvăluim Eminenței Voastre că aceasta ar fi cea mai mare și poate ultima ruină a unirii. Căci prin însuși faptul că l-am recunoaște, e sigur că poporul s-ar depărta de la noi și noi am rămînea fără turmă (...), pentru că s-a răspîndit zvonul că el este cauza absenței atît de îndelungate a episcopului și a arestului impus lui la Roma, în loc să i se dea azil (...), că Biserica nu mai poate avea episcop, demnitatea lui fiind transmisă funcției vicariale». Excomunicarea lui Aron, cunoscută întregului popor, și interzicerea de a comunica cu el fac tot poporul să-l evite. La Crăciun, când a celebrat în odăjdii de episop, tot poporul a ieșit din biserica din Blaj. S-a răspîndit zvonul că preoții uniți au trecut de la ritul răsăritean la cel latin. De aceea e bine să vină episcopul acasă, căci altfel nu se va mai putea liniști poporul și se va ajunge la «ruina unirii»¹⁶⁰. Se va ajunge la ruina unirii, pentru că în lipsa lui Clain se catolicizează Biserica. Aceasta era gîndirea paradoxală a protopopilor instruiți de Clain.

«Toată Biserica era într-o fierbere grozavă»¹⁶¹. De aceea împărăteasa, pe lînga porunca dată la 28 martie, de a se ține sinodul menționat, la 31 martie a trimis și o adresă nunțiuului din Viena, în care spune că tulburarea unirii în Transilvania nu numai că crește din zi în zi, dar nici nu mai e speranță de a fi salvată, pînă ce episcopul actual deține puterea episcopatului. Prin actul temerar al excomunicării lui Aron, clerul e împărțit în două, din care cea mai mare parte este cu Nicolae Pop din Balomir. Se cere să se impună cît mai repede episcopului: sau să revoce excomunicarea lui Aron, sau să declare că n-a făcut-o el. De nu va asculta, va merita să i se aplice pedeapsa legii canonice, printr-o procedură sumară.

159. *Ibidem*, f. 370—373, conform nr. 131 din 1748 al Cancelariei aulice transilvane.

160. La Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 233—234.

161. *Ibidem*, p. 236.

(Contra eum, summarissime procedendi) ¹⁶². La 29 aprilie, împărăteasa revenea către cardinalul Albani asupra cererii sale din 31 martie 1748, anexînd și scrisoarea protopopilor din 14 martie către cardinalul Valenti. Albani a mers imediat la papa, iar acesta l-a trimis la Valenti, ca împreună să propună persoana care să trateze chestiunea cu Clain. Papa a delegat pe Francisc Maria de Rubeis, arhiepiscop de Tars și vicegerentul Romei, pentru a trata cu Clain revocarea excomunicării lui Aron. Deci, paralel cu măsurile luate în Ardeal pentru aducerea protopopiilor la ascultare și pentru recunoașterea lui Aron în Sinodul din Sibiu, s-au aplicat măsuri similare, anunțate în particular sinodalilor de la Sibiu, împotriva lui Clain, pentru a-l determina la revocarea excomunicării lui Aron. Clain a rezistat pînă la 21 mai 1748. Atunci a semnat actul ce i s-a impus. În act se spune că episcopul a fost întrebat întîi dacă a emis de fapt acel act. Se dorea să declare că nu l-a emis. Clain răspunzînd afirmativ, i s-a cerut să-l revoce. Clain l-a revocat, explicînd emiterea lui cu motivul că n-a știut că Aron a fost numit de papa vicar apostolic. Numai acum a aflat de aceasta ¹⁶³. Am văzut însă că autoritățile române afirmă înainte că Clain a cunoscut aceasta și Clain însuși îndemnase pe protopopi să nu se lase impresionați de argumentul că Aron a fost numit de papa vicar apostolic, căci papa n-are drept să exercite în dieceza sa o putere ordinară.

Era prima dată cînd Clain ceda forței.

Dar prin aceasta poporul din Ardeal nu se liniștea. Folosirea forței militare de către Aron, în loc să întărească unirea, o slăbea și mai mult, dînd naștere pretutindeni ciocnirilor între popor și plutoanele de soldați trimise în sate pentru a impune unirea.

În speranța că va ajuta pe Aron, Curtea din Viena cerea Romei ca Clain să fie obligat să demisioneze, pentru ca poporul să nu mai aibă nădejdea de întoarcerea lui. Clain a rezistat pînă la 5 mai 1751. Sleit de foame, supus la tot felul de presiuni, în acea zi a semnat, în schimbul unei rente anuale de 1.200 florini acordată de împărăteasă, actul de abdicare, declarînd că «cedează în mod liber în mîinile papii puterea sa» în episcopia Făgărașului, pe care a exercitat-o 18 ani, «din concesiunea și cu autoritatea apostolică» ¹⁶⁴. Declară acum ceea ce refuzase toată viața să recunoască și să declare. Declară că are puterea episcopală din concesiunea papii, că puterea episcopală în fiecare episcopie vine de la papă și poate reveni la papă, contrar cu ceea ce afirmase continuu în duh ortodox și tradițional românesc, și precum s-a afirmat recent în Conciliul al II-lea de la Vatican de majoritatea episcopilor catolici: că puterea episcopului vine de la Hristos, prin taina hirotoniei, și o are în strînsă unire cu Biserica sa. De altfel, se vede o contradicție în act (pentru că era o contradicție în doctrina papală): Clain cedează «liber» puterea sa, dar ea e totuși «din concesiune papală».

După o îndelungată zvîrcolire, leul fusese trîntit la pămînt și imobilizat complet.

Dar toate aceste abdicări nu i-au adus lui Clain nici măcar împlinirea marelui său dor de a-și vedea țara, cu toate cererile lui ulterioare, din care unele adresate umilitor adversarului său Petru Aron, devenit episcop. El moare în Roma, la 23 septembrie 1768, în vîrstă de 76 ani, după o lungă agonie, bătrîn, bolnav, neluat

162. *Ibidem*, p. 238—240.

163. Actul e publicat la Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 242—243.

164. Actul la Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 294—295, Anexa a VI-a.

în seamă de nimeni, înfrînt, sfîșiat de dramatica îndoială în justetea metodei pe care o folosise în lupta sa, împuns de regretele că s-a încrezut într-o alianță care nu-i putea fi de folos și chinuit de dorul de țară.

*

Acțiunea începută de Austria în 1700 de a impune poporului român din Ardeal unirea cu Roma a pus poporul român din acea provincie, în ansamblul lui, într-o stare de fierbere și de permanentă răscoală.

Poporul s-a obișnuit să înfrunte zi de zi plutoanele și companiile de soldați trimise în sate pentru a-l sili să părăsească legea românească, să protesteze neîncetat împotriva acestei tentative prelungite și să revendice libertatea sa în chestiuni de credință.

Pe de altă parte, promisiunea drepturilor de națiune celor ce se vor uni și neacordarea lor a ridicat și între frunțașii uniți o personalitate care a pornit lupta de revendicare a acestor drepturi, creînd între românii uniți o mișcare de revendicare, care se întîlnea cu revendicarea libertății religioase de către majoritatea poporului care refuza unirea, amestecîndu-se oarecum. Căci cei ce-și revendicau drepturile promise pe baza unirii, neprimindu-le, amenințau cu părăsirea ei și mulți o părăseau de fapt, iar cei ce revendicau libertatea religioasă și-au extins curînd obiectivul revendicărilor și la celelalte drepturi politice și sociale pe seama lor ca națiune deosebită. Cei ce luptau pentru obținerea drepturilor promise celor ce se vor uni cu catolicismul se foloseau de protestul maselor împotriva unirii pentru a convinge stăpînirea să acorde acele drepturi spre a potoli răscoala continuă a acestora, iar cei ce luptau pentru libertatea religioasă încurajau pe cei ce nu obțineau drepturile promise în schimbul unirii să se lepede de ea și să vină alături de ei, fără să mai uite de obișnuința de a lupta pentru toate drepturile naționale. Cu vremea, mișcarea revendicativă în Ardeal a devenit în mod total una și indistinctă, căci nu s-a mai argumentat de către o parte cu faptul unirii și nu s-au mai revendicat drepturile numai pentru uniți, iar revendicarea celeilalte părți nu a mai avut ca obiectiv numai libertatea religioasă, ci și toate drepturile naționale.

Bărbatul care a inițiat și care a dat impuls mișcării de revendicare a drepturilor în baza promisiunilor făcute celor ce se unesc, dar care s-a folosit de răscoala generală și continuă a poporului împotriva unirii și a stimulat-o, pentru a speria prin ea autoritățile austriece cu prăbușirea unirii, a fost Inocențiu Micu Clain.

Dar, cu toate că lupta lui s-a întregit oarecum cu lupta poporului care refuza unirea, poziția de pe care a pornit lupta a generat în el o dramă personală. Cauza dramei lui Clain vine din faptul că a încercat să cîștige dreptatea cu argumentul unirii poporului său cu catolicismul. Aceasta era un fel de procedură diplomatică. Iar diplomația e bună cînd nu constă într-o cedare prea substanțială, sau cînd, sub aparența unor concesi, nu se face de fapt nici o concesie esențială. Șaguna a fost și el un diplomat, dar un diplomat care n-a dat nimic și a cîștigat totul, asigurînd mai mult prin forme și cuvinte statul austriac și austro-ungar de fidelitatea poporului român. E adevărat că Șaguna lupta într-o vreme cînd poporul român din Ardeal contribuise prin lupta lui îndelungată la eroziunea ideilor medievale ale stăpînirii străine sub care trăia. O astfel de diplomație, care nu dă nimic substanțial

și câștigă totul, trebuie să fie pregătită deci de o îndelungată luptă intransigentă și fără concesi, prin care cel ce revendică ceva s-a impus ca un factor de temut, sau de nedisprețuit.

Clain a crezut că poate sări peste această etapă, făcând o concesie importantă. În loc să ducă lupta fără nici un compromis cu cel ce s-a dovedit aliat al adversarului, deci fără să primească nimic din ale lui, așa cum lupta poporul din instinctul lui sănătos, Clain a primit condiția înrudirii cu acela în domeniul important al conținutului spiritual al poporului român. Dar prin aceasta Clain intra nu numai într-o contradicție sufletească, ci și într-o poziție de luptă incomodă și într-o zbatere între doi poli: pe de o parte el lupta pentru neamul său, iar pe de altă parte vedea că partenerul cu care se aliase aștepta ca neamul său să se asimileze tot mai mult cu el, iar Clain nu putea accepta aceasta. El trebuia, pe de o parte, să se sprijine pe un partener care se dovedea adversar, iar pe de alta, să-l combată. Pe de o parte trebuia să afirme apropierea de el, iar pe de alta independența față de el. Prin aceasta și-a slăbit lupta, a contribuit ca unii dintre ai săi să-l părăsească, să se alăture partenerului-adversar. Din fericire, lupta fără concesi a poporului a făcut să se evite o slăbire generală a poziției lui în lupta sa.

Dar Clain, combătînd pe de o parte pe partenerii-adversari, pe de alta încrezîndu-se în ei, a căzut în plasa lor. Iar aceasta i-a adus nu numai moartea fizică în captivitatea lor, ci și o îndelungată agonie sfîșiată de regretele de a se fi încrezut în ei. El a căzut ca un erou și ca un martir, dar și ca o figură tragică. Bucuria și liniștea sufletească a celui ce cade luptînd pentru adevăr și dreptate au fost tulburate la el de regretele pentru greșeala ce făcuse de a se alia cu un partener care era la rîndul său aliat cu adversarii.

El a crezut că poate împăca lupta pentru națiunea sa și pentru independența Bisericii Române cu apropierea de adversarul său, prin unirea cu Roma. Dar ele nu puteau fi împăcate fără a accepta slăbirea uneia sau a alteia, așa cum nu poate fi împăcat focul cu apa fără a le slăbi pe una sau alta. În oscilarea între una și alta, Clain s-a aplecat în mod considerabil mai mult spre lupta pentru națiunea sa și pentru independența Bisericii sale. Iar aceasta i-a adus căderea. Dar pentru că această aplecare n-a fost o părăsire totală a unirii cu adversarul, căderea sa nu a fost numai o cădere de martir, ci și o cădere de erou tragic, o cădere cu sens de ispășire.

Cu toate acestea, lupta lui Clain a avut o importanță uriașă. Ea este importantă întîi ca luptă națională. Clain a fost primul român la care conștiința națională devenise sursa unui program politic și a unei lupte politice necurmate. Este primul român care a înțeles națiunea ca subiect de drepturi politice, la care conceptul de națiune capătă înțeles politic, pentru că în acest sens era folosit conceptul de națiune în Ardeal și de celelalte popoare.

Iar prin lupta lui, căreia i-a imprimat o notă de o nemaipomenită dîrzenie și tenacitate și care se împăca greu cu diplomația, de care el totuși a voit să facă uz, a ținut într-o fierbere continuă de 20 de ani poporul român din Ardeal, lămurindu-i termenii politici și juridici și țintele unei lupte pe care și-a însușit-o în totalitatea ei și care a făcut parte din lupta îndelungată a întregului popor român care a dus la completa eliberare a Ardealului, în 1918.

De aceea ar fi fost prematur ca Clain însuși să-și vadă lupta încununată de succes. Dar inițiasse o luptă care nu se mai putea opri și care trebuia pînă la urmă să ajungă la biruința totală.

Dar lupta lui a fost de o importanță nu mai puțin uriașă din punct de vedere bisericesc. Concepînd unirea numai ca o condiție pentru obținerea drepturilor naționale, și subțind — în lupta lui pentru independența Bisericii Române — sensul unirii sau al legăturii cu Roma, pînă la considerarea ei ca un fir extrem de firav, aproape ca o simplă formă oportunistă, el nu numai că a întărit în popor, în secolul al XVIII-lea, curentul de părăsire a unirii, ci a și inițiat în Biserica unită un curent mereu prezent și activ, care se opunea unei catolicizări mai serioase (Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Papiu Ilarian, Simion Bărnuțiu, Gheorghe Barițiu, Ioan Micu Moldovan, Nicolae Densușianu etc.) și a pregătit în acea Biserică spiritele, pentru ca atunci cînd prin adunarea tuturor românilor în statul român, unirea și-a pierdut și mai mult închipuitul ei rost oportunist, să fie denunțată.

Nu știm dacă Clain, rămînînd în Ardeal și constatînd definitiv că nu poate obține în schimbul unirii drepturile cerute, ar fi dus personal amenințarea cu părăsirea unirii pînă la înfăptuirea ei; nu știm dacă în lupta lui pentru independența Bisericii Române și împotriva imixtiunii austriece, iezuite și papale, care l-a dus pînă la marginea legăturii cu Roma, ar fi mers, în cazul că ar fi fost liber, pînă la o denunțare formală a unirii, cum a făcut cel mai apropiat om al său, Nicolae Pop din Balomir. Lucrul pare extrem de probabil, dat fiind caracterul lui, care n-a dovedit trăsăturile ce l-ar fi făcut să se înmoaie în fața amenințării cu temnița, chiar dacă la Roma, singur, izolat de Biserica sa, hărțuit de mizerii continue, a cedat.

Dar chiar dacă nu știm sigur ce ar fi făcut Clain în libertate și istoricește nu s-a produs o abdicare formală a lui de la unire, prin faptul că a inițiat, prin concepția și lupta lui, în clerul și poporul fost unit curentul care i-a determinat la 1948, cînd unirea nu mai putea invoca nici un fel de justificare, să o denunțe, el merită recunoștința și lauda tuturor românilor, nu numai ca luptător național, ci și ca luptător pentru independența și unitatea noastră bisericească.

De aceea, acum cînd aniversăm cincizeci de ani de la realizarea deplină a aspirațiilor naționale, prin unirea Transilvaniei cu România, și douăzeci de ani de la Reîntregirea bisericească, în cununa de flori ale recunoștinței în care încadrăm toate marile figuri de luptători pentru aceste idealuri nu poate să lipsească figura de mare luptător a lui Inocențiu Micu Clain.

*

Recunoștința poporului român față de Inocențiu Micu Clain ar putea să se concretizeze azi și în fapta aducerii la ceea ce a mai rămas din osemintele lui în țara sa, azi liberă și întregită, a cărei libertate și întregire a pregătit-o și el, prin deschiderea luptei poporului român pentru drepturile lui la viață și la egalitate cu celelalte popoare.

S-ar împlini prin aceasta un dor mistuitor al marelui luptător — a cărui împlinire i s-a refuzat în timpul vieții — de a veni să-și dea obștescul sfîrșit în Ardealul său atît de iubit, ca să i se odihnească osemintele în mijlocul poporului său.

Se spune că biseriцута «della Madona del Pascole», în care se odihnesc osemintele lui, a intrat într-un plan de demelări. Cea mai bună cinstire a memoriei lui și un început de mai accentuată cinstire ar fi ca ele să fie mutate nu în alt loc din Roma, unde s-a simțit continuu ca într-un exil forțat, ci în țara lui.

Pe de altă parte, conducerea Bisericii Romano-Catolice ar avea acum prilejul unui prim dialog cu conducerea Bisericii Ortodoxe Române, dialog pe care vrea să-l inițieze și dezvolte cu Biserica noastră. Voci tot mai numeroase dintre uniți și catolici cer azi să se recunoască de către Biserica Romano-Catolică faptul că crearea Bisericilor unite a fost o greșeală, întrucât a adâncit dezbinarea dintre Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă; că uniții, siliți din motive politice și sociale să accepte unirea cu Roma, au rămas în fond atașați Ortodoxiei; și că cea mai bună slujire a cauzei apropierei între cele două Biserici ar fi ca Biserica Romano-Catolică să lase pe uniți să reintre în matca lor spirituală firească, adică în Ortodoxie, iar, acolo unde ei înșiși au făcut-o, ea să arate că nu are nimic împotriva, ci să folosească acest fapt pentru dezvoltarea unor tot mai frățești raporturi între cele două mari și organice entități ecleziaologice.

Conducerea Bisericii Romano-Catolice are acum un prilej concret să arate că e gata să se folosească de aceste învățăminte la care a ajuns, tratând cu Biserica Ortodoxă Română predarea osemintelor lui Inocențiu Micu Clain, care, folosind pe de o parte «unirea» ca simplu argument pentru obținerea de drepturi politice și sociale pe seama poporului român, într-o vreme când nu le putea obține altfel, pe de alta luptând pentru păstrarea întregii autonomii și tradiții a Ortodoxiei românești, a ilustrat în modul cel mai exemplar adevărurile la care au ajuns azi în privința uniatismului mulți uniți și catolici.

Acest act de respectare și cinstire comună a lui Inocențiu Micu Clain din partea celor două Biserici, pentru ceea ce a năzuit și a luptat el, ar fi un simbol și un început pe calea unor raporturi cu adevărat amicale și ecumenice între ele.

Pr. Prof. DUMITRU STANILOAE

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

ȘCOALA MINIATURISTICĂ DE LA DRAGOMIRNA

DESCRIEREA ȘI ANALIZA MINIATURILOR ȘI A TEMELOR ICONOGRAFICE
DIN TETRAEVANGHELIARUL INV. 1/1934

Studierea temeinică a importanței excepționale pe care o reprezintă în istoria culturii românești, ca și în istoria culturii în general, școala miniaturistică de la Dragomirna, impune ca — pe lângă prezentarea împrejurărilor în care a luat naștere această școală, a influențelor și a dezvoltării la care a ajuns, a particularităților ei specifice și a contribuțiilor pe care le-a adus la patrimoniul culturii — să fie descrise și analizate miniaturile pe care le cuprind diferitele manuscrise întocmite la Dragomirna.*

Prezentarea miniaturilor din manuscrisul Tetraevangheliarului inv. 1/1934, de care ne ocupăm în articolul de față, cuprinde la început descrierea și analiza fiecărei miniaturi din Tetraevangheliar (urmărind ordinea filelor manuscrisului) și descrierea și analiza a acelor dintre miniaturile care reprezintă o temă iconografică și care vor fi însoțite de studierea pe larg a reprezentării temei în istoria generală a iconografiei.

La sfârșit, a fost necesar a se acorda o atenție aparte subiectelor: Ciclul patimilor, Figurația Evangheliștilor și problema cadrului în miniaturi și Portretul mitropolitului Anastasie Crimca, în manuscrisele lucrate la Dragomirna.

* A se vedea: G. Popescu-Vilcea, *Din odoarele de artă de la Dragomirna*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967) nr. 11—12; Idem, *Școala miniaturistică de la Dragomirna (Prezentarea manuscriselor)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968) nr. 3—5; Idem, *Școala miniaturistică de la Dragomirna (Însemnările din manuscrise — Ornamentația manuscriselor — Legătura manuscriselor)* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 7—8.

F. 8 v : — *Înălțarea Domnului*. Scena este reprezentată pe întreaga pagină. În primul plan, Fecioara rugîndu-se (orantă), stînd pe un podium și avînd de o parte și de cealaltă cîte un arhanghel, este însoțită de asemenea de șase Apostoli în partea dreaptă și de alți șase Apostoli în partea stîngă. Deasupra, într-un medalion purtat de doi îngeri, Mîntuitorul Iisus binecuvîntează cu mîna dreaptă.

În planul al doilea, un peisaj format din stînci tăiate în formă de trepte pe care cresc brazi. Atenția Apostolilor este îndreptată mai mult către Sfînta Fecioară, decît către minunea care se săvîrșește deasupra lor. Roșu, verde, albastru pentru veșminte și peisaj și aur pentru nimbul și umbrele veșmintelor, sînt culorile predominante care se întrebuintează fiecare, curat, fără amestec, în redarea nuanțelor.

Nu este un lucru ușor pentru a fixa data precisă în care acest fapt evanghelic a devenit obiectul unei sărbători liturgice. Înălțarea Domnului nu pare să fie cunoscută în secolul al II-lea. Tocmai după mijlocul secolului al IV-lea, încep să apară mărturii pozitive¹.

Sfîntul Ioan Gură de Aur († 407), o menționează adesea ca pe o sărbătoare veche și universală². În Omilia XXXV, cu privire la Înălțare, el o numește «ziua măreață și strălucită a Înălțării Celui răstignit»³. Iar în Omilia XXXVII, numărînd marile sărbători care preced Pogorîrea Sfîntului Duh, se spune: «Noi am sfințit odinioară sărbătoarea Crucii, pe aceea a Patimilor, Învierii și în sfîrșit pe aceea a Înălțării Domnului nostru Iisus Hristos»⁴.

Ca temă iconografică, scena Înălțării Domnului începe să fie reprezentată în secolul al IV-lea. Primul monument unde gîndirea creștină este concretizată de imaginația unui artist este poarta bisericii Sfintei Sabina din Roma⁵. Personajele care formează scena Înălțării sînt puține la număr. Mîntuitorul se găsește pe înălțimile unui munte, de unde este ridicat de trei îngeri, iar la poalele muntelui se văd numai figurile a patru Apostoli care fac gesturi de spaimă. În dipticul de la München, care urcă spre sfîrșitul secolului al IV-lea, Mîntuitorul se găsește tot pe vîrfurile unui munte; o mînă divină, care iese dintr-un nor în formă de arc de cerc, îl ridică pe Iisus ținîndu-L de mîna dreaptă⁶.

În miniatura cu Înălțarea Domnului din manuscrisul siriac nr. 56, de la Biblioteca din Florența, scris la anul 586 în Mînăstirea Sfîntul Ioan din Zgaba, în Mesopotamia, de către călugărul Rabula⁷, se constată o nouă compoziție și un alt sens al scenei în raport cu cele semnalate. Călugărul Rabula introduce în grupul personajelor pe Sfînta Fecioară Maria rugîndu-se, iar în dreapta și în stînga ei pe cei doi îngeri care trebuiau să vorbească Apostolilor: «Bărbați galileieni, ce stați și vă uitați spre cer? Acest Iisus, Care s-a înălțat la cer din mijlocul vostru, va veni în același fel cum l-ați văzut mergînd la cer»⁸. Mîntuitorul, înconjurat de o aureolă, este susținut în aer de aripile serafimilor, între care aripi sînt combinate simbolurile Evangheliștilor. Alți patru îngeri stau în jurul aureolei, între care cei doi din partea inferioară au o atitudine de adorare. Scena este plină de mișcare și în afară de Fecioara Maria și de Iisus, care sînt așezați cu fața spre privitori, celelalte personaje sînt în profil și în trei sferturi.

1. «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de la liturgie», publié par le R.P. dom. Fernand Cabrol, tom. I, 2-ème partie, Paris, 1907, col. 2936. 2. P. G., I, 441—452.

3. *Opere*, Paris, tom. V, p. 537.

4. Cf. «Dictionnaire des Antiquités chrétiennes», publicat de Martigny, Paris, 1887, p. 61.

5. «Dictionnaire d'Archéologie»... tom. I, col. 2927, fig. 985.

6. *Ibidem*, col. 2930, fig. 988.

7. *Ibidem*, col. 2932; cf. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, 2 vol., vol. premier, Paris, 1925, p. 54, fig. 123. 8. Fapte I, 11.

Diferența între scena de la biserica Sfânta Sabina din Roma și cea din *Evangelia siriacă* a călugărului Rabula este ușor de constatat. Data precisă și originea sa, dar mai ales ingeniozitatea compoziției, dă miniaturii de la Florența o importanță considerabilă și relevă posibilitățile de exprimare ale artei siriace în timpul domniei împăratului Justinian⁹.

Scena Înălțării Domnului, astfel cum ea a fost concepută de călugărul Rabula și cum a apărut pe mici vase de lut palestiniene (ca niște medalioane), care conțineau ulei sfințit și se purtau la gît, a fost singurul tip întrebuintat în arta bizantină.

În frescele de la Baouit, — localitate în Egiptul de sus —, o parte începînd încă din secolul al VI-lea —, Înălțarea Domnului apare în conca absidelor din capelele a XVI-a, a XXVII-a și a XXVIII¹⁰. Mîntuitorul este purtat tot de îngeri, iar Fecioara rugîndu-se este asistată de Apostoli care poartă nimb în jurul capului. La dreapta și la stînga Fecioarei, locul celor doi îngeri îmbrăcați în alb este ocupat de doi bărbați îmbrăcați tot în alb, artistul conducîndu-se ad litteram de textul scripturistic: «...Și cum stăteau ei cu ochii ridicați spre cer, pe cînd se înălța El, iată că li s-au arătat doi bărbați îmbrăcați în alb» (Fapte I, 10). Toate personajele din scenă sînt așezate în linie și cu fața spre privitori.

Pe capacul unui sicriu de lemn¹¹ din secolul al X-lea sau al XI-lea, care se găsește în muzeul de la Sancta Sanctorum¹², sînt pictate pe fond de aur: Nașterea, Botezul, Răstignirea, Mironosițele la mormînt, precum și Înălțarea Domnului. Mîntuitorul este purtat tot de patru îngeri, iar Fecioara rugîndu-se poartă nimb în jurul capului, însă Apostolilor le lipsește nimbul. Cei doi îngeri în veșminte albe, care luau loc unul la dreapta și celălalt la stînga Sfintei Fecioare, lipsesc. Ca și la Baouit, personajele sînt prezentate în linie.

Înălțarea Domnului alături de Pogorîrea Sfîntului Duh a fost reprezentată în Biserica Sfinților Apostoli din Constantinopol, în cupolă¹³.

La Chios, în noua mînăstire, Înălțarea Domnului decorează bolta naosului¹⁴. La Sfînta Sofia din Salonic (secolul al XI-lea)¹⁵ și la Sfîntul Marcu din Veneția (secolul al XI-lea)¹⁶, Înălțarea ocupă loc în cupolă. Decorarea cupolelor cu scena Înălțării Domnului, ca dealtfel și cu aceea a Pogorîrii Sfîntului Duh, cum s-a văzut la Biserica Sfinților Apostoli din Constantinopol, era un lucru natural, de-

9. Ch. Diehl, *op. cit.*, I, p. 312.

10. *Ibidem*, vol. I, p. 73, fig. 22.

11. *Ibidem*, vol. II, Paris, 1926, p. 279, 594.

12. Lauer, *Le trésor du Sancta Sanctorum*, Paris, 1906, XV, p. 97—99 (Monument Piot).

13. August Heisenberg, *Grabeskirche und Apostelkirche, Zwei Basiliken Konstantins*. Zweiter Teil: *Die Apostelkirchen in Konstantinopol*, Leipzig, 1908, p. 38 ș.u., p. 111, fig. 3; cf. Ch. Diehl, *op. cit.*, II, p. 483.

14. André Grabar, *La peinture religieuse en Bulgarie. Text et album*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1928, p. 119, not. 5; cf. Ch. Diehl, *op. cit.*, vol. II, p. 495, 519.

Această dispoziție va fi mai tîrziu cea din bisericile atonite. Cf. Henrich Brockhaus, *Die Kunst in den Athos Klostern*, Leipzig, 1891, pl. 16. La fel și în cele de la Mistra: Brontochion, Si. Ion, Peribleptos, Sfînta Sofia, Pantanassa (cf. Gabriel Millet, *Monuments byzantins de Mistra. Matériaux pour l'étude de l'architecture et de la peinture en Grèce, au XIV-ème et XV-ème siècles*, Album, Paris, 1910, pl. 92, 105, 107, 121, 132, 138. Cf. A. Grabar, *op. cit.*, p. 119, nr. 5, și p. 120.

15. Ch. Diehl, *op. cit.*, II, p. 521, fig. 249; A. Grabar, *op. cit.*, p. 119—120.

16. Ch. Diehl, *op. cit.*, II, p. 524, fig. 255; A. Grabar, *op. cit.*, p. 119—120.

oarece aceste episoade reprezintă manifestări ale naturii divine privind persoana Mântuitorului Iisus Hristos¹⁷.

În Capela palatină, terminată în anul 1143 de Roger al II-lea, Înălțarea și Pogorîrea Sfântului Duh sînt așezate între cele două bolți care încoronează partea de nord și sud a absidei principale¹⁸. Biserica Nașterii Domnului din Betleem, al cărei decor a fost lucrat în 1169 de mozaistul Efrem, sub domnia regelui Amaury al Ierusalimului și în timpul împăratului Manuel Comneanul, a rezervat scenei Înălțării Domnului locul în transept, pe lîngă alte episoade evanghelice ca: Intrarea în Ierusalim și Toma necredinciosul¹⁹.

La Gueuremé, din cele trei capele sub formă de cruce greacă, probabil din secolul al XII-lea, într-una, Quaranlik-Kilissé, se află reprezentată scena Înălțării, «una din cele mai bune, fără îndoială, pe care Capadocia a conservat-o»²⁰.

În Rusia, la Nereditsi, aproape de Novgorod (1199), ca și la Pscov (Vechea Ladoga), Înălțarea decorează cupola centrală în același loc unde a decorat-o și la Sfînta Sofia din Salonic sau la Sfîntul Marcu din Veneția²¹.

În Bulgaria, în picturile de la biserica din Boiana, care datează din 1259, Înălțarea se găsește împreună cu Pogorîrea Sfântului Duh, sub bolțile care înconjoară cupola, după moda bizantină²². La biserica din Berenda, pe malurile râului Misava, secolul al XIV-lea—al XV-lea, Înălțarea Domnului ocupă loc în absida principală pe peretele de răsărit, deasupra Bunevestiri²³. La Bobosevo, în secolul al XV-lea, Înălțarea se găsește reprezentată tot în absida principală și tot pe peretele de răsărit, sus, iar medalionul cu Mântuitorul purtat de îngeri urcă spre cupolă²⁴. La Bobosevo se întîlnește un caz specific, unde Fecioara, deși este în mijlocul Apostolilor, este reprezentată din profil. Acest lucru a fost conceput de vechea artă palestiniană, însă arta bizantină și slavă nu l-au întrebuițat. În Occident însă s-a adoptat și s-a conservat această particularitate specifică a artei palestinienilor. Artistul de la Bobosevo, datorită acestei caracteristici, a fost influențat de un model apusean²⁵. La Orlica, tot în Bulgaria, în secolul al XV-lea, Înălțarea Domnului împreună cu Schimbarea la față și Pogorîrea Sfântului Duh sînt reprezentate în partea superioară a absidei principale²⁶.

În Serbia, iconografia Înălțării Domnului urmează tot vechea formulă siriană. La Peci (1233—1337), medalionul cu Iisus este purtat de doi îngeri și patru serafimi. Fecioara rugîndu-se (orantă) este înconjurată de cei doi îngeri în alb și de Apostoli. Ultimul plan este ocupat de un peisaj muntos și de doi arbori, unde se observă o lipsă totală de cunoștințe a legilor compoziției²⁷.

Aceeași ordonanță a scenei se întîlnește în picturile atonite. În special în biserica Lavra Catolicon (1535), unde se observă mai ales o mișcare în atitudini, Fecioara și Apostolii se arată surprinși de eveniment, iar Iisus pare a fi ridicat fără voie²⁸.

17. Cf. Ch. Diehl, *op. cit.*, II, p. 496.

18. *Ibidem*, p. 556.

19. *Ibidem*, p. 562.

20. *Ibidem*, p. 576, fig. 274.

21. *Ibidem*, p. 587.

22. A. Grabar, *op. cit.*, p. 119; A. Grabar, *L'Eglise de Boiana*, Sofia, 1924.

23. A. Grabar, *La peinture religieuse...* p. 250.

24. *Ibidem*, p. 306.

25. *Ibidem*, p. 332.

26. *Ibidem*, p. 332.

27. Vlad R. Petcovici, *La peinture serbe du moyen âge*. Première partie. Beograd, 1930. pl. 69.

28. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos*, vol. I, *Les peintures*, Paris, 1927, pl. CXX, nr. 4; pl. XIII, nr. 2.

Intr-o icoană rusească din secolul al XV-lea, semnalată de N. P. Kondakov²⁹, medalionul cu Mîntuitorul este purtat de doi îngeri, iar scena se compune numai dintr-un grup de Apostoli, îngerul din dreapta Sfintei Fecioare și Fecioara, în extrema dreaptă. Grupul de Apostoli și îngerul care în celelalte monumente ocupă loc în stînga Fecioarei, nu sînt reprezentați aici. Fecioara nu mai este reprezentată în atitudinea de rugă (orantă). Întoarsă către Apostolii care privesc în sus, disperați, Fecioara își îndreaptă mîinile către ei pentru a-i liniști.

În Moldova, pe o broderie din 1484, se întâlnește Înălțarea Domnului tradițională în felul pe care a adoptat-o arta bizantină și arta popoarelor care au stat sub influența Bizanțului. Mîntuitorul este înconjurat de o aureolă rotundă și purtat de îngeri. Aureola rotundă în jurul lui Iisus prezintă o formă de tranziție între aureola ovală care se întâlnește pînă la sfîrșitul secolului al XIII-lea și aureola circulară și policromă, conținînd adesea poligoane înscrise, frecventă mai ales începînd cu secolul al XIV-lea³⁰. Fecioara rugîndu-se (orantă) este reprezentată în mijlocul Apostolilor, iar cei doi îngeri, de o parte și de alta a Sfintei Fecioare, arată cu mîna grupurilor de Apostoli scena care se petrece deasupra lor³¹.

În pictura bisericilor moldovenești se întâlnește Înălțarea Domnului la Popăuți și la Voroneț în conca peretelui de miazăzi al naosului³². La Suceava, în ultimul registru din exonartex, pe lîngă scene din viața Sfîntului Ioan cel Nou, se întâlnește și Înălțarea Domnului. Formula siriană se menține neschimbată esențial și în aceste monumente. La începutul secolului al XVII-lea, la Sucevița se dă scenei Înălțării Domnului o deosebită atenție iconografică. Ea este așezată în absida principală deasupra Cortului mărturie, în locul care pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea, în majoritatea monumentelor, îl ocupa Fecioara tronînd cu Pruncu în brațe. Și în acest monument scena tradițională se menține cu același caracteristici generale. Se introduc însă sub medalionul lui Iisus Hristos portretele a doi prooroci, între care cel din dreapta este Isaia, iar Fecioara poartă coroană pe cap. În aranjamentul scenei există o simetrie demnă de semnalat. Personajele sînt înfățișate în atitudine de liniște și calm. Artistul a încercat să dea o perspectivă tabloului introducînd un perete de stîncă și plante care cresc pe ea, iar în partea superioară, o mulțime de stele. Nu a reușit însă și toată compoziția nu reprezintă decît un singur plan³³.

Autorul picturii murale care reprezintă Înălțarea Domnului de la Drago-mirna, deși se inspiră din vechile exemple cunoscute între care cel de la Sucevița, care i-a stat la bază — dă scenei o amploare nemaicunoscută pînă atunci, introducînd totodată, pe lîngă vechile elemente ale temei, altele mai noi, care au avut rostul să completeze și să înfrumusețeze scena.

Scena se petrece în fața zidului unei cetăți. În primul plan, Fecioara Maria, în atitudine de rugăciune (orantă), este însoțită de doi îngeri îmbrăcați în alb. Veșmîntul Fecioarei este de culoare albastră, peste care poartă maforionul de

29. N. P. Kondakov, *L'icône russe*, Praga, 1929, pl. XXXIX, stînga.

30. Cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 146.

31. Cf. O. Tafrali, *Le trésor byzantin et roumain du Monastère de Poutna*, Paris, Paul Geuthner, 1925, pl. XXV, nr. 69.

32. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie, depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1928, p. 91, 131.

33. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, 1928, pl. LXXIV, nr. 1.

culoare roșu închis. Șase Apostoli în dreapta și șase în stînga, despărțiți între ei prin intervale, se îndreaptă cu mîinile întinse a mirare către Sfînta Fecioară. Capetele lor sînt fără nimb. În ultimul plan se văd clădirile a patru cetăți despărțite între ele prin patru vîrfuri de stînci tăiate în formă de trepte. În fața fiecărei cetăți este reprezentat cîte un personaj sfînt pe care-l urmează mulțimea cetății, în grupuri. Cetățile sînt reprezentate prin grupuri strînse de biserici cu o construcție neîntîlnită pînă atunci în pictura bisericilor românești: turnuri înalte, acoperite cu semnul crucii, ferestre larg deschise, iar în fața zidului cetății peisaje deluroase cu arbori și plante semănate pe ele, asemănătoare peisajelor italiene din secolul al XV-lea.

La mijlocul scenei, dincolo de zidul cetății, în partea stîngă, se observă împăratul David purtînd coroană și nimb în jurul capului, ținînd în mîna stîngă un pergament desfășurat. El stă în fața cetății și a grupului de mulțime din cetatea lui. Mai la stînga, împăratul Solomon apare și el în fața cetății și a mulțimii din cetatea sa, în aceeași atitudine. În partea dreaptă a scenei, făcînd față lui David, se vede proorocul Isaia, înaintea cetății și a mulțimii din cetatea sa, iar la dreapta proorocul Ieremia, în fața unei cetăți și unui grup de mulțime. Proorocii poartă în mîini pergamente desfășurate cu însemnări din proorociile lor. Deasupra acestei scene pămîntești este reprezentat Mîntuitorul purtat către cer de doi îngeri. Veșmintele și medalionul Mîntuitorului sînt de culoare albă, pe cîtă vreme veșmintele îngerilor sînt de culoare albastră (mai închisă la cel din stînga, mai deschisă la cel din dreapta), iar aripile sînt din aur cu marginile tivite în alb. Cîmpul compoziției unde se petrece scena cerească este de culoare roșie, presărat cu o mulțime de stele de aur. Deasupra medalionului Mîntuitorului se vede scena Sfintei Treimi nou testamentară, care tronează în partea superioară. Cel vechi de zile, îmbrăcat în veșminte albe, binecuvîntează cu mîna dreaptă. Mîntuitorul stă la dreapta Tatălui, binecuvîntînd și ținînd cu stînga pe genunchi sfînta Evanghelie deschisă. Tunica Mîntuitorului este roșie, mantia galbenă. Sfîntul Duh în chip de porumbel, închis într-un medalion cu douăsprezece colțuri, este așezat pe brațul de la mijloc al Cruci. În stînga Tatălui și la dreapta Fiului veghează cîte un serafim. Scena Sfintei Treimi este purtată de patru îngeri.

Înălțarea Domnului din pictura murală de la Dragomirna, astfel concepută, constituie unul dintre cele mai frumoase tablouri religioase pe care arta ortodoxă le-a produs la începuturile decadenței sale. Nicăieri cuvintele evanghelice nu au căpătat o mai pricepută interpretare vizibilă, împăcînd totodată și simbolismul cerului și peisajul pămîntului.

F. 9 : — *Deisis*. Scenă reprezentată pe întreaga pagină. Fiul tronează, avînd la dreapta Sa pe Sfînta Fecioară, iar la stînga pe Sfîntul Ioan Botezătorul. Apostoli, Sfînți Părinți și doi serafimi umplu scena.

F. 9 v : — *Schimbarea la Față*. Mîntuitorul, pe un vîrf de munte, înconjurat de o aureolă ovală, binecuvîntează cu mîna dreaptă, iar în stînga ține un pergament strîns. În partea dreaptă este reprezentat Sfîntul prooroc Ilie ținînd mîinile întinse către Iisus, iar în partea stîngă este reprezentat Moise, care poartă în mîna dreaptă tablele Legii. Și Ilie și Moise stau în picioare pe cîte un vîrf de munte. Din corpul lui Iisus pleacă trei raze puternice, care coboară pe capetele celor trei Apostoli căzuți la poalele muntelui. Deasupra capului lui Iisus, peste banda florală care încadrează scena, apare Cel vechi de zile, Care binecuvîntează cu amîndouă mîinile. Peisajul scenei este format din flori și arbori.

Ca temă iconografică, reprezentarea scenei se leagă de tradiția vechii formule bizantine. Iisus, reprezentat singur într-o aureolă ovală pe un vîrf de munte,

stînd în picioare³⁴, avînd la dreapta pe Moise și la stînga pe Ilie, ține strîns la piept cu mîna stîngă un pergament, iar cu mîna dreaptă binecuvîntează. Miniaturistul nu i-a pus lui Iisus o carte în mînă ca de obicei³⁵, iar aureola, care înconjură numai pe Iisus, este un fapt caracteristic miniaturiştilor cilicieni, deoarece miniatura armeană prezintă exemple în care aureola înconjură adesea și pe Mîntuitorul și pe Apostoli³⁶.

În ceea ce privește poziția Apostolilor în scenă, miniaturistul de la Drago-mirna prezintă două tipuri: unul în *Tetraevangheliarul inv. 1/1934* (f. 9 v), în care Petru este îngenuncheat în partea stîngă a scenei, ținînd corpul drept de la mijloc în sus și ochii îndreptați către Iisus. Sfîntul Ioan, căzut la pămînt, se sprijină pe genunchi și pe coate, în partea inferioară a scenei, la mijloc. Sfîntul Apostol Iacob este și el căzut cu capul în jos, în colțul din dreapta al scenei, avînd mîinile depărtate de față³⁷ și picioarele rămase cu vîrfurile în sus, spre munte. Peste fiecare Apostol cade cîte o rază din aureola lui Iisus.

Tipul al II-lea, reprezentat prin miniatura de la f. 201 din *Tetraevangheliarul 2/1934*, arată pe Apostolul Petru tot îngenuncheat, însă cu capul plecat spre interiorul miniaturii, venind astfel cu spatele către Iisus, spre care își întoarce numai capul³⁸.

Sfîntul Ioan cade și aici la pămînt, rămînînd cu un picior în aer, iar Sfîntul Iacob își păstrează aceeași atitudine ca în *Tetraevangheliarul 1/1934*, f. 9 v.

În ambele miniaturi, atitudinile Apostolilor sînt pline de spaimă. De altfel, tipul bizantin, în raport cu cel oriental care aduce mai mult calm în privirile Apostolilor — reprezintă, mai ales cu începutul secolului al XIV-lea, o exagerare, iar spaima în fața evenimentului la care Apostolii sînt martori a fost un element de predilecție în pictura atonită.

34. Într-o miniatură din *Tetraevangheliarul sîrb* (secolul al XIII-lea) Iisus stă pe o bancă, cu picioarele sprijinite pe un podium. Cf. A. Grabar, *Recherches sur les influences orientales dans l'art balcanique*, Paris, 1928, pl. IV, 1 p. 80.

35. Sirarpie Der Nersessian, *Manuscripts arméniens illustrés des XII-e et XIV-e siècles*, Text et album des planches, Paris, 1937, XLVIII, nr. 106; *Evanghelia din 1307*. (Venise 1917).

36. *Evanghelia lui Meletin*; cf. Frédéric Macler, *Miniatures arméniennes*, Paris, Librairie Paul Geuthner, 1913, pl. X, nr. 2; cf. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, p. 124.

37. Monumentele, începînd cu secolul al XIII-lea, reprezintă pe Iacob căzut la pămînt pe spate și acoperindu-și fața. Astfel: Paris, gr. 54; Vatopedi, 735; *Psaltirea sîrbă* din München; iredsele de la Verria, de la Gracianica, de la Peribleptos la Mistra, și o serie de monumente mai tîrzii în Muntele Atos, în țările balcanice, în Rusia și în Caucaz. Cf. Gabriel Millet, *Recherches sur l'iconographie de l'Evangile au XIV-e, XV-e et XVI-e siècle, d'après les monuments de Mistra, de Macedoine et du Mont-Athos*, Paris, 1916, p. 229, fig. 195—197; Idem, *Monuments byzantins de Mistra. Matériaux pour l'étude de l'architecture...*, pl. CXIX, 9; pl. CXXIV, 11; Joseph Strzygowski, *Die miniaturen des serbischen Psalter der Königl. Hof- und Staatsbibliothek in München*, Viena, 1906, pl. XXX, 67; cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 141, nr. 3. La Boiana, un exemplar înfățișează pe Iacob care își acoperă fața cu mîinile amîndouă. (Cf. A. Grabar, *op. cit.*, p. 141). Acestui exemplar i s-ar mai putea adăuga alte două exemplare din miniatura armeană: o miniatură din *Evanghelia regească* din anul 1272 (cf. H. Dj. Sirouni, *Note despre arta armeană*, București, 1939 fig. de pe p. 62) și altă miniatură în *Evanghelia din 1307*. Venise 1917, unde Iacob își acoperă de asemenea fața cu mîinile amîndouă (Cf. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, pl. XLVIII, nr. 106).

38. La Boiana (cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...* pl. XI) se vede Apostolul Petru așezat în partea dreaptă a scenei, în locul de obicei ocupat de Apostolul Iacob, amănunt care se întîlnește rar în iconografia Schimbării la Față. Pe crucea inv. 40/1934 de la Dragomirna, se poate vedea aceeași schimbare de loc a Apostolilor (cf. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, pl. I, fig. 2).

La Protaton și la Hilandar³⁹, ca și la Vatopedi⁴⁰, Apostolii stau aruncați la pământ, fără să-și mai dea seama de ei. Redacțiile moldovenești pînă la începutul secolului al XVII-lea nu sînt mai puțin exagerate în ceea ce privește spaima ce cuprinde pe Apostolii de la poalele muntelui unde se săvîrșește minunea⁴¹, iar miniaturile de la Dragomirna urmează și ele acest exemplu caracteristic de reprezentare.

F. 10 : — *Adormirea Maicii Domnului*. Scena este reprezentată pe întreaga pagină. Fecioara este așezată pe un pat înalt, în formă de masă, care are un singur picior, la mijloc.

Un grup de Apostoli nimbați stă la capul Fecioarei; în primul plan se remarcă Sfîntul Apostol Petru, ținînd o cădelniță în mînă. La picioarele Fecioarei stă un alt grup de Apostoli, între care se vede Sfîntul Apostol Pavel. În fața scenei, în partea stîngă, îngerul taie cu sabia mîinile evreului necredincios. Mîntuitorul este reprezentat la mijlocul scenei, dincolo de patul Fecioarei, înconjurat de o aureolă ovală și purtînd pe brațul stîng sufletul Sfintei Fecioare, sub forma unui prunc înfășat în alb. La dreapta Mîntuitorului, un ierarh și două femei fără nimb asistă la scenă, iar la stînga Mîntuitorului se văd alți doi ierarhi și alte două femei, tot fără nimb. Deasupra capului lui Iisus stă un serafim de aur. Scena se petrece în fața unui zid, dincolo de care se văd clădiri antice, în stilul obișnuit al vechilor miniaturi, și turnuri ascuțite, specifice construcțiilor moldovenești ale epocii.

Textele Sfintei Scripturi nu spun nimic mai mult cu privire la existența pămîntească a Sfintei Fecioare după Cincizecime, lăsînd relatarea episoadelor succesive ale morții și înmormîntării în seama scrișorilor apocrife.

În secolul al VIII-lea, Sfîntul Ioan Damaschinul pune pe seama lui Juvenalie, arhiepiscopul Ierusalimului, o poveste din care se vede că în momentul morții Maicii Domnului toți Apostolii care pleaseră în lume să propovăduiască Evanghelia au fost întorși într-o clipă prin văzduh la Ierusalim. La sosirea lor și-au făcut apariția și îngerii, care au început să cînte melodii divine, astfel că, înconjurată de aceștia, Fecioara și-a dat sufletul în mîinile Domnului. După ce Iisus a primit sufletul Sfintei Fecioare, Apostolii au început preparativele înmormîntării. Rugăciunile fiind citite, cortegiul s-a îndreptat către cimitir; evreii însă voiau să împiedice liniștea acestei înmormîntări și unul din ei, numit Jefonias, s-a apropiat de coșciug, voind să-l răstoarne. Un înger a coborît însă din cer și a tăiat cu sabia mîinile celui ce îndrăznise să se apropie de coșciugul Sfintei Fecioare⁴².

Tema iconografică a Adormirii Maicii Domnului, neavînd un substrat scripturistic, ci bazîndu-se mai mult pe scrierile apocrife, imaginația iconografilor a putut lucra în voie.

Este greu de stabilit un număr de tipuri principale care au stat la baza acestei scene. Mai degrabă s-ar putea face o grupare în sensul că scenele vechi, bizantine, sînt mai simple în compoziție, iar cele mai tîrzii, în toate țările unde a pătruns influența bizantină, sînt mai dezvoltate.

Miniatura de la Dragomirna (*Tetraevangheliarul* 1/1934, f. 10), prin sărăcia amănuntelor, se leagă mai degrabă de vechile exemple bizantine ale acestei teme

39. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos...*, pl. XI și LXVII.

40. *Ibidem*, pl. LXXXIV.

41. Exemple de remarcă în naosul de la Voroneț, în pronaosul bisericii Sfîntul Gheorghe din Suceava etc., cît și pe crucea inv. 11/1934, de la Dragomirna. (Cf. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, pl. II, fig. 1).

42. Wratlslav-Mitrovic și N. Okunev, *La Dormition de la Sainte Vierge dans la peinture médiévale orthodoxe*, în «Byzantinoslavica», 1931. Cf. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, p. 130—131.

din secolele al XIII-lea și al XIV-lea, decât de cele ale epocii sale. De la prima vedere se observă că cerul nu și-a trimis reprezentanții săi (corurile de îngeri sau de arhangheli) și deci evenimentul rămîne pur pămîntesc; la el ia parte numai Iisus, Care primește sufletul Sfintei Fecioare pe brațul stîng, sub forma unui copil înfășat și vegheat doar de un serafim deasupra capului⁴³.

Scena se petrece simplu, în fața zidului unei cetăți. Fecioara este așezată pe un pat, cu capul spre stînga, cădelnițată de Sfîntul Apostol Petru asistat de ceilalți Apostoli, de trei episcopi⁴⁴ și de patru femei — două de o parte și două de cealaltă parte. În partea inferioară și la dreapta, îngerul taie cu sabia mîinile evreului necredincios. Episodul cu îngerul și evreul Jefonias, aparține în sine înmormîntării și nu morții Sfintei Fecioare, căci în iconografia scenei se disting două momente: moartea Sfintei Fecioare și înmormîntarea ei.

Vechile compoziții nu redau decât moartea Sfintei Fecioare, fără a înfățișa pe înger și pe evreu⁴⁵.

În secolul al XIII-lea tema a luat o mare răspîndire, iar artiștii au creat tipul complex unde mai multe momente sînt grupate într-o scenă unică⁴⁶. Adesea personajele își schimbă locul în scenă sau lipsesc, cum este cazul unuia sau a doi din episcopi. Nu este o normă generală după care s-ar putea caracteriza un monument iconografic în ceea ce privește atitudinile sau locul personajelor în scenă. Locul Mîntuitorului este de obicei la mijlocul scenei, privit din față sau întors cu fața spre capul Sfintei Fecioare. Un grup de monumente iconografice îl înfățișează pe Iisus stînd chiar lîngă capul Maicii Sale⁴⁷. În legătură cu purtarea sufletului Sfintei Fecioare de către Iisus pe brațul drept și nu pe cel stîng, pentru a preciza că acest lucru este o «particularitate a icoanelor veneto-cretane și în general a picturii catolice» cît și că «această pictură nu se mai întîlnește în pictura bizantină decât în mozaicul panoului portativ de la Muzeul Santa Maria del Fiore din Florența, provenind de la Opera del Duomo, și în frescă de la Biserica Dom-

43. La Zicea, pe Morava superioară (sec. al XIV-lea) și la Peci, sufletul Fecioarei, sub chipul unui prunc înfășat, poartă aripi. (Cf. Vlad R. Petcovici, *La peinture serbe...*, pl. XXXI, și pl. LXVIII).

44. De obicei, în scenă se reprezentau patru episcopi: Dionisie Areopagitul, Ierotei, Timotei și Iacob fratele Domnului. Exemple cunoscute sînt cele de la biserica Hagios Christos din Veria, lîngă Salonic (1315), Capela Sfîntul Gheorghe din Mînăstirea Sfîntului Pavel (1423) de la Atos

45. Exemple: un ivoar de la muzeul din München. (Cf. C. Bayet, *L'art byzantin*, Paris, Alcide Picard și Kaan Edit., fig. 67); mozaicul bisericii Martorana din Palermo (sec. al XIII-lea) (Cf. Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin...*, II, fig. 261, p. 551; Idem, *La peinture byzantine*, Paris, 1933, pl. XXXVII, 2); la Sopociani în biserica Sfintei Treimi (1265) (Cf. Vlad. R. Petcovici, *op. cit.*, pl. XVI); icoane rusești din sec. al XIV-lea și sec. al XV-lea (Cf. N. P. Kondakov, *op. cit.*, II, Praga, 1929, pl. XI, XVIII). Nu este un fapt constant că după sec. al XIII-lea îngerul și evreul apar în scenă. Lipsa lor se vede chiar în sec. al XV-lea, de ex. la capela Sfîntul Gheorghe din Mînăstirea Sfîntul Pavel, de la Atos. La biserica Sfîntul Gheorghe din Nagoricino (Serbia) se întîlnește un caz curios unde a fost reprezentat evreul cu mîinile tăiate, fără ca îngerul să se vadă. (Cf. Vlad. R. Petcovici, *op. cit.*, pl. XLI, a).

46. La biserica Tigran Honets din Ani (Armenia), care datează din anul 1215, se văd, alături de episcopi, oameni care poartă costumele vremii, iar la spatele lor clădiri cu coloane, printre care mai ales în etajul superior femei care horesc. Îngerii se coboară din cer și întind brațele ca să ia sufletul Sfintei Fecioare, purtat de Iisus. Îngerul și evreul lipsesc. Cf. I. Strzygowski, *Die Baukunst der Armenier und Europa*, 2 vol., Viena, 1918, p. 301, fig. 339; cf. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, p. 131.

47. Biserica celor Patruzeci de Mucenici din Tîrnovo (Cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, fig. 19); *Ibidem*, p. 98, pentru primul strat pictural de la Boiana și o miniatură din Harley 1810).

nească din Curtea de Argeș⁴⁸, socotim că cercetarea faptelor nu a fost dusă pînă la capăt. Mai sînt încă multe alte exemple de amintit care dau acest amănunt: exemplu: ivoarul de la München⁴⁹, biserica celor 40 de Martiri din Tîrnovo⁵⁰ (secolul al XIII-lea), Biserica din Berenda⁵¹ (secolul al XIV-lea), Biserica Sfîntul Nichita din regiunea Skoplje⁵² (1309—1320), etc., spre a nu mai pomeni și pe cele de la noi: Adormirea de la Biserica Sfîntul Gheorghe din Hîrlău⁵³ (secolul al XV-lea), coperta Evangheliei de la Putna a logofătului Albotă⁵⁴ (1569) etc. Aceste exemple nu au avut ceva comun cu așa-numita artă veneto-cretană și cu atît mai mult cu pictura catolică.

În decorația bisericilor moldovenești tema iconografică a Adormirii Maicii Domnului nu ocupă un loc prea important. Se întîlnește în toate bisericile din secolele al XV-lea și al XVI-lea, mai tîrziu la Cetățuia și Neamț, dar nu i se acordă niciodată o dezvoltare sau o grijă de execuție excepțională. În bisericile din Muntenia, scena decorează peretele de apus al naosului, fiind executată în proporții mari și cu o mare atenție⁵⁵. Exemplul cel mai dezvoltat al acestei scene este dat în frescele de la Biserica Domnească din Curtea de Argeș și de perdeaua brodată a mitropolitului Anastasie Crimca⁵⁶, unde pe lîngă elementele obișnuite se întîlnește și acela cu *Înălțarea Maicii Domnului și dăruirea brîului Sfîntului Apostol Toma* de către Sfînta Fecioară, elemente care se întîlnesc, la începutul secolului al XIV-lea, la Nogoricino lîngă Skoplje⁵⁷. Mulțimea îngerilor și a Apostolilor venind purtați pe norii cerului⁵⁸, mulțimea strînsă pentru a privi scena, și mai ales apariția femeilor pe terase⁵⁹ și la ferestrele clădirilor conduc către o influență balcanică⁶⁰.

Simplitatea scenei din miniatura de la Dragomirna, restrîngerea numărului personajelor care asistă, lipsa îngerilor din partea superioară etc., apropie scena de vechile icoane rusești, care o reprezentau cît mai sumar, iar în locul îngerilor pe care îi trimitea cerul ca să însoțească după tradiție pe Iisus și pe Apostoli, așezau cîte un singur serafim⁶¹, cum este cazul și în scena miniaturii de la Dragomirna.

48. Marcel Romanescu, *Argintăria la bunățenii și românii balcanici în veacurile al XVI-lea—al XVII-lea*, București, Imprim. Națională, 1943, p. 11 și n. 4, citează încă un al treilea exemplu la Nogoricino în biserica Sfîntul Gheorghe (1313—1318), Serbia, care socotește că ar forma un grup unic în felul lor.

49. C. Bayet, *op. cit.*, fig. 67.

50. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, fig. 19, p. 98.

51. *Ibidem*, pl. XL.

52. Vlad. R. Petcovici, *op. cit.*, pl. XXXIII, b.

53. Cf. I. D. Ștefănescu, *op. cit.* 1928, p. 93—94 și fig. de pe p. 93.

54. O. Tairali, *op. cit.*, pl. X, nr. 59.

55. *Ibidem*, pl. XV, fig. 1.

56. Cf. Ch. Diehl, *La peinture byzantine*, Paris, 1933, pl. LII.

57. La biserica Sfîntul Petru și Pavel din Tîrnovo (secolul al XIV-lea și al XV-lea). (Cf. A. Grabar, *op. cit.*, pl. XLIII); la Cucer în Serbia, cît și la Brontochion de la Mistra. (Cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 276, n. 5 și 6).

58. Biserica Sfînta Treime la Sopociani (1265). (Cf. Vlad. R. Petcovici, *op. cit.*, pl. XVI).

59. Scena Adormirii Maicii Domnului, avînd reprezentată în partea superioară Înălțarea Fecioarei și Apostolii venind pe norii cerului, se întîlnește în picturile de la Ilimor. Cf. Fotografia Comisiei Monum. Istorice inv. nr. 3435. Cu privire la evoluția temei în picturile noastre, a se vedea alte exemple diferite la: I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 198—199; Paul Henry, *Les églises de la Moldavie du Nord, des origines à la fin du XVI-e siècle*, Paris, Ernest Leroux, 1930, p. 161, 165, 167, 178 și 204.

60. A se vedea în N. P. Kondakov, *op. cit.*, pl. XI, o icoană a Adormirii (sec. al XIV-lea), în care îngerii și arhanghelii sînt înlocuiți de un serafim, în partea superioară a scenei.

F. 10 v : — *Nașterea Mîntuitorului*. Scena este reprezentată pe întreaga pagină. Fecioara întoarsă spre stînga, ținînd mîinile la piept, vorbește cu magii, în timp ce pruncul Iisus pare lăsat în grija bouului și a asinului. În partea dreaptă, păstorul cel tînăr ascultă vestea cea bună de la îngerul care-i vorbește, iar o ceată de îngeri, în partea superioară a scenei, în stînga, asistă la eveniment. Într-un medalion, sus, apare Cel vechi de zile, care binecuvîntează scena, iar Sfîntul Duh se coboară în chip de porumbel pe trei raze spre Pruncul Iisus. În partea inferioară a scenei și în stînga, Sfîntul Iosif vorbește cu un bătrîn îmbrăcat în haină de păr (păstorul cel bătrîn) iar mai la dreapta o femeie toarnă apă într-un vas. O altă femeie care poartă Pruncul în brațe, se pregătește să-l îmbăieze. Trei oi pasc liniștite în fața magilor și alte trei se odihnesc la picioarele păstorului cel tînăr. Peisajul este stîncos și cu plantații de brazi.

Ca *temă iconografică*, reprezentarea Nașterii Domnului, în decorația monumentelor moldovenești, oferă două redacții. Prima se întîlnește în monumentele pictate înainte de 1580, în care se vede Iosif stînd jos sau în picioare în partea stîngă și cea de jos a scenei, păstorii vorbesc, iar femeia prepară baia și ține copilul în partea dreaptă a scenei. Fecioara Maria și Pruncul, în peșteră, ocupă centrul⁶². A doua redacție capătă însemnătate după 1580 și se întîlnește mai ales în manuscrise. Peisajul este foarte dezvoltat, iar iconografia adună la un loc, formînd o singură scenă : Nașterea, vestirea păstorilor de către înger și închinarea magilor. Acest lucru se poate vedea de altfel și pe crucile sculptate de la Dragomirna (*inv.* 10/1934 și 11/1934)⁶³ și pe bolta absidei principale de la Sucevița⁶⁴. Icoanele de proveniență rusească au adoptat aproape fără excepție această scenă compusă din : Naștere, vestirea păstorilor de către înger și închinarea magilor. O icoană din secolul al XV-lea de la catedrala Mînăstirii Sfîntului Antonie din Novgorod arată Fecioara vorbind cu magii care aduc daruri. Păstorul Tyrsis vorbește lui Iosif care stă în partea de jos a scenei, nîmbat⁶⁵. Elementul principal, chiar într-o scenă dezvoltată, îl formează însă tot atitudinea Fecioarei. Astfel, într-o icoană din secolul al XVI-lea⁶⁶, Fecioara are privirea întoarsă către păstorul cel tînăr în partea dreaptă, pe cîtă vreme Pruncul, lăsat doar în grija bouului și a asinului, este căutat de cei trei magi care vin din stînga și I se închină. Pe un iconostas din secolul al XVI-lea⁶⁷, Fecioara este întoarsă către stînga, vorbind cu magii iar o icoană, tot din secolul al XVI-lea⁶⁸ arată pe Fecioară ținînd Pruncul în brațe și vorbind cu magii⁶⁹. În partea de jos, în dreapta, lîngă femeia Salomeea, care îmbăiază Pruncul, nu se mai vede ca de obicei o altă femeie care să toarne apă, acest serviciu fiind îndeplinit de un înger.

Manuscrisele armene, încă de la începutul secolului al XIII-lea, reprezintă scena dezvoltată a Nașterii Domnului. Astfel, în *Evanghelia traducătorilor din 1202*⁷⁰, *Evanghelia regească din 1272*⁷¹, *Evanghelia din 1307* (Venise, nr. 1917)⁷²

62. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 190.

63. *Ibidem*, pl. I, fig. 2 și pl. II fig. 1; cf. G. Popescu-Vîlcea, *Din odorele de artă de la Dragomirna*.

64. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 190, pl. LXXV, 1.

65. N. P. Kondakov, *op. cit.*, pl. LIX. O altă icoană asemănătoare, din sec. al. XVI-lea, a școlii din Novgorod, se poate vedea tot în N. P. Kondakov, *op. cit.*, pl. LXXIX.

66. Igor Grabar, *Istoria artei rusești* (în limba rusă) Moscova, vol. VI, fig. de la p. 297.

67. P. Muratoff, *Trente-cinq primitifs Russes*, Paris, 1931, pl. XI, nr. 17.

68. *Ibidem*, pl. XII, nr. 19.

69. *Ibidem*, semnaleză realismul occidental al atitudinilor și personajelor.

70. H. Dj. Sirouni, *op. cit.*, miniatura de la p. 54.

71. *Ibidem*, miniatura de la p. 63.

72. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, pl. XLVI, nr. 103, p. 122—123.

Evangelia din 1331, (Venise, nr. 16)⁷³ cele trei scene au fost contopite într-una singură. Între exemplele citate din miniatura armeană și miniatura din *Tetraevangheliarul 1/1934*, f. 10 v., de la Dragomirna, o asemănare s-ar putea face mai ales în ceea ce privește atitudinea pe care Fecioara o are în scenă⁷⁴. Fecioara nu stă nepăsătoare, ci se ridică și vorbește magilor care se apropie de ea. Tipul acesta al Fecioarei comunicative⁷⁵ se leagă strâns de exemplele anatoliene. Într-adevăr, Fecioara ridicată și vorbind a fost reprezentată cu precădere în mediul oriental și în special în răsăritul Anatoliei⁷⁶. Dacă nu un exemplu din miniatura armeană cu substrat anatolian, probabil un exemplar de icoană rusească ce a avut însă la bază același substrat a putut să influențeze miniatura de la Dragomirna.

F. 11: — *Botezul Mântuitorului*. Miniatura pe întreaga pagină. Mântuitorul ține zăpădă lui Adam în mîna stîngă și binecuvîntează cu dreapta. El stă în mijlocul Iordanului, cu picioarele pe o piatră susținută de capetele a trei șerpi care ies afară din apă. Apa Iordanului este reprezentată sub forma unui clopot și în ea se observă șapte peștișori în jurul pietrei pe care Iisus stă cu picioarele. Sfîntul Ioan Botezătorul este pe malul apei, în stînga și întinde mîna dreaptă peste capul lui Iisus. În partea dreaptă, tot pe malul apei, trei îngeri asistă la scenă, între care primul ține mîinile întinse către Iisus. La spatele Sfîntului Ioan Botezătorul, o secure stă agățată într-un copac. În colțul din stînga, în partea superioară a scenei, Sfîntul Ioan Botezătorul purtînd în mîna crucea cu mai multe brațe, întîmpină pe Iisus însoțit de un Apostol. Deasupra scenei, Cel vechi de zile binecuvîntează într-un medalion. Sfîntul Duh în chip de porumbel coboară deasupra capului lui Iisus, pe trei raze.

Cu privire la *tema iconografică* a Botezului, Gabriel Millet a distins trei tipuri vechi care s-au dezvoltat între secolele al V-lea și al X-lea: *tipul elenistic*, *tipul sirian* și *tipul capadocian*⁷⁷. Tipul capadocian se opune, din loc în loc, tipului elenistic. În secolul al XI-lea, Occidentul a imitat pe primul tip, iar Bizanțul revine la tipul al doilea. Tipul elenistic se recunoaște prin simplitatea compoziției și prin noblețea atitudinilor. Mântuitorul Iisus este fără barbă, văzut din față, lăsînd ca cele două brațe să-i cadă în lungul corpului. Sfîntul Ioan Botezătorul poartă un costum ușor, fără tunică. El stă cîteodată în partea dreaptă a Iordanului, cîteodată în partea stîngă, cîteodată stă drept, adesea înclinat. Tipul sirian îl prezintă pe Sfîntul Ioan îmbrăcat după moda antică, purtînd tunică și pallium. El ocupă un loc în stînga, stînd în picioare pe mal și se apleacă să atingă cu mîna capul lui Iisus, Care a intrat în apă pînă la mijlocul corpului. Cele două miniaturi siriene, cea de la Florența și cea de la Eoimiadzin, prezintă o trăsătură realistă, specifică Orientului: mîna stîngă a lui Iisus acoperă sexul. Alte două trăsături

73. *Ibidem*, pl. LXXXIV, p. 156.

74. Celelalte personaje își schimbă adesea locul în scenă, încît nu se poate spune că locul lui Iosif este permanent la stînga, sau al păstorului la dreapta. *Evangelia din 1331* (Venise, nr. 16) arată pe Iosif stînd jos în partea dreaptă, iar pe păstor în stînga. Magii, de asemenea, apar cînd la stînga (*Evangelia din 1202* și *Evangelia din 1272*), cînd la dreapta (*Evangelia din 1307*, Venise nr. 1917 și *Evangelia din 1231* Venise nr. 16). (Cf. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*).

75. În miniatura din *Evangelia din 1331* Fecioara chiar primește pe magi, binecuvîntîndu-i. Atitudinea de «delăsare» a Fecioarei caracterizează tradiția siriană reprezentată prin picturile bisericii arhaice din regiunea Urgule, în Capadocia și prin *Tetraevangheliarul*, Paris, 74 (secolul al XI-lea) (Cf. Louis Bréhier, *Les peintures du rouleau liturgique nr. 2, du Monastère de Lavra*, (Annales de l'Institut Kondakov, XI), Beograd, 1940, p. 8—9).

76. Gabriel Millet, *Recherches...*, p. 108; cf. Der Nersessian, p. 156.

77. Cf. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 190.

noi se întâlnesc în mod neregulat: îngerii prezintă o pînă ori o stofă, iar o mînă divină apare din cer⁷⁸. Iconografia atonită a adoptat cu mici variații caracteristicile tipului sirian⁷⁹, iar iconografia balcanică⁸⁰ a adoptat exemplele din miniatura armeană⁸¹. Iconografia rusească⁸² se conduce în parte de aceleași caracteristici datorate exemplelor din miniatura armeană.

Redacțiile moldovenești redau, în secolul al XVI-lea, caracteristicile tipului sirian⁸³. Către sfîrșitul secolului al XVI-lea, la Sucevița, și la începutul secolului al XVII-lea, la Dragomirna, tema iconografică a Botezului Domnului prezintă elemente noi în compoziția scenei, în raport cu tipul tradițional adoptat de monumentele moldovenești și străine. Mîntuitorul stă în mijlocul apei așezat cu picioarele pe o piatră de sub care se văd ieșind capete de șerpi. El poartă în mîna stîngă un pergament deschis pe care este scris: «Zapisul lui Adam»⁸⁴. Piatra sau scîndura de deasupra capetelor balaurului, pe care Iisus stă cu picioarele, apare în compoziția scenei încă din secolul al XVI-lea. La Gracianica, Iisus merge pe două «plăci roșii» încrucișate din care ies șerpi⁸⁵. Un exemplu asemănător se întâlnește la Clucer⁸⁶ și mai tîrziu în *Psaltirea* din Belgrad⁸⁷. În Bulgaria, la Pogonovo⁸⁸ și de la Xenofon în Muntele Atos⁸⁹, este de asemenea reprezentat șarpele zdrobit de scîndura (sau de piatra, la Xenofon) pe care Iisus stă cu picioarele.

78. Gabriel Millet, *Recherches sur l'iconographie...*, p. 170—171.

79. Exemple la: Protaton, cf. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos...*, pl. VI, nr. 1; pl. XI, nr. 2; pl. XIV, nr. 1 și 2; pl. XV, nr. 1, 2 și 3; cf. Andrey Protitsch, *Iconographie und Byzantinische Kunst*, Sofia, 1943, fig. 31; la Hilandar, cf. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos...*, pl. LXVI, nr. 1 și 2; la Lavra pl. CXXIII, nr. 2; la Dionisiu, pl. CLXXXII, nr. 2.

80. La Zamen (sec. al XIV-lea), Iisus are acoperite șoldurile cu «perixôma». (Cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, fig. 28, p. 188). La Poganovo (1500), iconografia tradițională este completată prin reprezentarea unui șarpe cu mai multe capete, zdrobit de scîndurile pe care stă Iisus cu picioarele (Cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 340). La Backovo (sec. al XI-lea — XII-lea) și la Boiana (sec. al XIII-lea), Iisus, gol, își acoperă cu mîna stîngă sexul, lucru necunoscut la Bizanț pînă în secolul al XI-lea. (Cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, fig. 11, p. 75 și 139). La Markowmonastir (secolul al XIV-lea), tipul sirian se menține. Cei trei îngerii, în partea dreaptă, care se întâlnesc de obicei începînd cu secolul al XII-lea, apar aici în număr de cinci, etajați. (Cf. A. Protitsch, *Iconographie...*, fig. 41). Securea apare mai întotdeauna, în majoritatea monumentelor. Ea ilustrează cuvintele Evanghelistului Matei (III, 10): «Iată că securea a și fost înfiptă la rădăcina pomilor; deci, orice pom care nu face roadă bună va fi tăiat și aruncat în foc», sau cîntarea zilei, irmosul, din Minei: «Iordanul ce primise în sînul adîncimii sale securea, o au dat în sus prin lemn, însemnînd prin cruce și prin botez tăierea înșelăciunii».

81. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, pl. XXVI, nr. 48, *Evanghelia din 1193*, Venise nr. 1653, fol. 98 v; pl. XLVII, nr. 105, *Evanghelia din 1307*, Venise nr. 1917; pl. LXXXIV, *Evanghelia din 1331*, Venise, 16.

82. Paul Muratoff, *op. cit.*, pl. VI, nr. 10 (icoană din sec. al XVI-lea, școala Moscovei); cf. N. V. Pokrowschi, *Muzeul de arheologie bisericască* (în limba rusă), St. Petersburg, 1909, pl. XIX (icoană cusută, sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea, unde apare Cel vechi de zile într-un arc de cerc.

83. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 191.

84. Ex. la Sucevița (Cf. P. Henry, *Les Eglises...*, p. 268—269, p. 271 și pl. LXIII, 1). La Dragomirna, în pictura bisericii mari, peretele de miazăzi, naos. În miniaturi: *Tetraevangheliarul 7/1934*, f. 11; *eTetraevangheliarul 2/1934*, f. 250; *Tetraevangheliarul* de la Lwow, f. 560 v. cît și în ms. Sucevița 24 (cf. Sirarpie Der Nersessian, *Two Slavonic parallels of the Greek Tetraevangelion*: Paris, 74, în «The Art Bulletin», 1927, vol. IX, nr. 3, fig. 11) piatra se vede sub picioarele lui Iisus, însă pergamentul lipsește.

85. Gabriel Millet, *Recherches sur l'iconographie...*, p. 214, fig. 172.

86. *Ibidem*, p. 214.

87. J. Strzykowski, *op. cit.*, fig. 28, p. 58; cf. Sirarpie Der Nersessian *Un nouvelle réplique slavone du Paris. Gr. 74 et les manuscrits d'Anastase Crinovicu*, (Melanges Iorga), Paris, 1933, p. 706.

88. Cf. n. 80.

89. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos...*, pl. CLXXII, 3.

În Muntenia, la Cozia (mijlocul secolului al XVI-lea)⁹⁰ și în Moldova la Voroneț⁹¹, există de asemenea exemplul cu capetele de șerpi și cu piatra. Nu socotim că același lucru se poate observa și pe o cruce de la Dragomirna (inv. 11/1934)⁹². Mîntuitorul nu stă cu picioarele pe o piatră, ci, din cauza lipsei de spațiu, artistul a pus personificarea Iordanului chiar sub picioarele lui Iisus⁹³.

Sensul acestor reprezentări (mai clar la Gracianica, unde scîndura ia forma unei cruci ca în scena tradițională a Coborîrii la Iad) indică zdrobirea de către Iisus a diavolului sub chipul șarpelui, ca urmare a cuvintelor biblice din Facere III, 15: «Acesta îți va zdrobi capul și tu îi vei mușca călcîiul»⁹⁴. Pergamentul pe care Iisus îl poartă în mîna și pe care este scris: «Zapisul lui Adam», nu se întîlnește însă în monumentele străine pe care le-am citat, ci pare că acest amănunt nu ar fi fost reprezentat în afară de iconografia moldovenească. Reprezentarea pergamentului deschis în mîna lui Iisus și piatra pe care el stă cu picioarele în scena Botezului își au originea într-o legendă răspîndită în Balcani, așa-numita legendă a Contractului lui Adam cu diavolul⁹⁵. După o povestire moldovenească, diavolul apare lui Adam și Eva la poarta raiului și le promite o viață fericită, numai «dacă ei vor să se dea lui cu urmașii lor». Adam semnează înțelegerea pe o cărămidă, pe care satan o ascunde în Iordan și pe care Hristos o distruge stînd deasupra ei, la Botez⁹⁶. Alte povestiri amintesc că contractul a fost scris pe hîrtie. Satan îl păstra într-un flacon, în apă, sub o piatră, susținînd că nimeni nu va putea să-l scoată de acolo, decît numai dacă cineva se va naște dintr-o fecioară și se va boteza de două ori⁹⁷.

Reprezentările scenei contractului, în picturile de la Vatra Moldoviței⁹⁸ și de la Voroneț⁹⁹, înfățișează pe Adam scriind pe un pergament, iar satan îi dictează. Tot de un pergament este vorba în icosul al XXII-lea al Acatistului, iar

90. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie, depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Text et album, Paris, 1932, pl. L.

91. Cf. P. Henry, *Les Eglises...*, pl. XXIX.

92. Sirarpie Der Nersessian, în *Mélanges Iorga*, p. 706; cf. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, p. 191.

93. A se vedea Crucea cu scena amintită, în I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, pl. II, fig. 1.

94. Cîntarea 5-a, irmos, din slujba de la 6 ianuarie a Mineiului, spune, de asemenea: «Capetele balaurilor ca să le sfarme, Hristos sîrguindu-se acum, a mers și a strigat către Botezătorul cel ce se cutremură: tînde-ți mîna ta și te atinge de creștetul Meu și frica o leapădă, săvîrșind ceea ce ți-am poruncit».

95. Cf. Sirarpie Der Nersessian, în *Mélanges Iorga*, p. 706. Interesant însă că tradiția, deși balcanică, nu a dat rezultate în iconografia balcanică și afirmațiile făcute de Sirarpie Der Nersessian, că: «...influența tradiției asupra Botezului apare în Serbia încă din sec. al XIV-lea, referindu-se la Gracianica, nu le socotim ca avînd o bază temeinică, deoarece în exemplele citate, nu numai în Serbia, dar în general în Balcani și la Muntele Atos, nicăieri nu se vede pergamentul purtat de Iisus cu inscripția «Zapisul lui Adam», ci numai scîndurile sau piatra și capetele șerpilor. Or, explicația lor am găsit-o în textele biblice și în literatura bisericească. Apariția scenei Contractului lui Adam cu diavolul, numai în Moldova, nu s-ar datora oare, apariției tradiției Contractului mai întîi în Moldova și apoi răspîndirea acestei tradiții și în țările balcanice?»

96. Cf. Paul Henry, *Folklore et iconographie religieuse — Contribution à l'étude de la peinture moldave*, în «Mélanges publiés par l'Institut français de Hautes Etudes en Roumanie, 1927», p. 90, cf. Sirarpie Der Nersessian, în *Mélanges Iorga*, p. 706.

97. P. Henry, *Folklore...* p. 91; cf. Sirarpie Der Nersessian, în *Mélanges Iorga*, p. 706.

98. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, pl. LI, fig. 2.

99. P. Henry, *Folklore...*, fig. 5, p. 83; Idem, *Les Eglises...*, fig. 81, p. 246.

ilustrările acestui verset arată întotdeauna pe Iisus rupînd în două o foaie mare de pergament¹⁰⁰. Miniaturile de la Dragomirna, inclusiv scena din pictura bisericii mari, se conduc de exemplele aflate la Sucevița, atît în pictura bisericii cît mai ales în scena reprezentată pe spatele legăturii în argint a *Tetraevangheliarului* din 1607 (Sucevița 24) al lui Ieremia Movilă. Caracteristicile acestei scene, neîntîlnite în altă parte, sînt și rămîn de origine locală.

F. 11 v: — *Coborîrea la iad*. Miniatură pe întreaga pagină. Mîntuitorul, înconjurat de o aureolă, ridică cu mîna dreaptă pe Adam, care este îngenunchiat în partea dreaptă a scenei. Iisus ține în mîna stîngă o cruce cu două brațe. Eva se găsește în grupul de mulțime din partea dreaptă. În partea stîngă a scenei, la spatele lui Iisus, se văd Apostoli și Profeți, între care se distinge în primul plan și figura lui Solomon, purtînd coroană pe cap. Toate personajele poartă nimb în jurul capului iar Mîntuitorul, ieșit din mormînt, stă cu picioarele pe o cruce în formă de X. În groapa de unde se ridică Mîntuitorul se observă un lacăt, lanțuri, un ciocan, clește și piroane. Fondul scenei este ocupat de trei stînci tăiate în formă de trepte. În partea stîngă, răsare din stîncă o floare.

Arta bizantină a reprezentat întotdeauna *tema iconografică* a Învierii Domnului, fie prin mormîntul gol pe care un înger îl arată femeilor mironosițe¹⁰¹, fie prin Coborîrea lui Iisus la iad, temă iconografică cunoscută și sub numele de Anastasis. Coborîrea Mîntuitorului la iad este curentă în arta bizantină¹⁰². După atitudinile pe care Mîntuitorul le ia în scenă, se observă două tipuri principale în iconografia acestei teme: a) Iisus merge către Adam și îl prinde de mînă, pentru a-l scoate din groapă; b) Iisus stă la mijloc, iar Adam și Eva sînt așezați simetric de fiecare parte a Lui. Primul tip, în care Iisus merge să scoată pe Adam din groapă, pare a fi cel mai comun.

Monumentele moldovenești au întrebuintat ambele tipuri și în general locul scenei a fost rezervat pe perețele de miazănoapte, în naos. La Popăuți, Bălinești, Vatra Moldoviței¹⁰³ și Sucevița, scena decorează însă absida principală. La Dragomirna, Coborîrea în iad este pictată pe perețele de miazănoapte, în naos, în continuarea ciclului relatărilor evanghelice despre Învierea Domnului. În ilustrările Acatistului, pe pereții exteriori de la Humor și Vatra Moldoviței, Iisus poartă o cruce mare cu două brațe. El este reprezentat din profil și înaintează cu pași mari pentru a întinde mîna lui Adam ca să-l scoată din groapă. Lîngă Adam se vede Eva și un grup de personaje, iar la spatele lui Iisus se vede un alt grup, între care și un personaj încoronat¹⁰⁴. Pe o copertă a *Evangheliei Ruxandei*, din 1569¹⁰⁵, Mîntuitorul este reprezentat din față, stînd la mijloc și trăgînd cu mîna dreaptă pe Adam dintr-o groapă, iar pe Eva din altă groapă. De o parte și de cealaltă se văd grupuri de prooroci. Cu mici deosebiri (Adam și Eva nu mai sînt în groapă, ci îngenunchiați deasupra), aceeași scenă se întîlnește pe *Evanghelia lui Bogdan*, din 1507¹⁰⁶ și pe coperta *Tetraevangheliarului* lui Ieremia Movilă (Sucevița 24), din 1607.

100. cf. Sirarpie Der Nersessian, în *Mélanges Iorga*, p. 706.

101. Gabriel Millet, *Recherches sur l'iconographie...*, cap. XI, p. 516—540.

102. Stealita de la Vatopedi (sec. al XI-lea), (Cf. Louis Bréhier, *La sculpture et les arts mineurs byzantins*, Paris, 1936, pl. XX); O icoană în mozaic de la Vatopedi și mozaicul de la Opera del Dumo din Florența. (Cf. Louis Bréhier, *Les peintures du rouleau liturgique nr. 2 du Monastère de Laura*, în «Annales de l'Institut Kondakov, XI», Beograd, 1940, p. 10).

103. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, p. 197.

104. *Ibidem*.

105. O. Tafrali, *op. cit.*, pl. XI, nr. 57.

106. *Ibidem*, pl. XIII, nr. 58.

Legătura manuscriselor de la Dragomirna prezintă aceeași compoziție, însă cu mult mai complexă. Pe crucea *inv.* 10/1934, de la Dragomirna, Mântuitorul este înfățișat tot din față. Locul celorlalte personaje principale se schimbă însă în scenă, Eva fiind reprezentată în partea dreaptă a Mântuitorului, iar Adam în partea stângă. Grupul de persoane, între care și fețele încoronate ale lui David și Solomon, care ocupa de obicei loc în partea stângă a scenei, acum este trecut în partea dreaptă, urmînd pe Adam. Cealaltă cruce *inv.* 11/1934, de la Dragomirna, înfățișează pe Iisus mergînd către Adam, care se afla în partea dreaptă a scenei.

Coborîrea Mântuitorului la iad, din miniatura *Tetraevangheliarului* 1/1934, f. 11 v, urmează în general liniile tradiției bizantine. O tendință nouă se observă în atitudinea Mântuitorului aplecat înainte din cauza mersului său prea grăbit ca să-l prindă de mîna pe Adam. Aureola ovală a Mântuitorului, aplecată oblic și producînd un efect de flăcări cu săgeți în zigzag, constituie o particularitate ce caracterizează arta secolului al XVI-lea și al XVII-lea. Primele începuturi ale acestui fel de reprezentări de fapt au apărut în Grecia¹⁰⁷, în Bulgaria la Bobosevo (secolul al XV-lea)¹⁰⁸, iar în aceeași epocă și în Muntenia¹⁰⁹.

Miniatura de la Dragomirna este lucrată simplu și la repezeală în comparație cu aceeași scenă din pictura bisericii celei mari. Adam este reprezentat stînd în genunchi, fără mormînt, iar împăratul David lipsește. Lipsește de asemenea îngerul care, în unele reprezentări ale acestei teme, leagă pe diavol în iad, sub picioarele lui Iisus¹¹⁰.

F. 12: — *Dreptul Enoch, Sfîntul Ilie Tezviteanul și Sfîntul Ioan Gură de Aur.* Miniatură pe întreaga pagină. Cei trei sfinți stau în picioare nimbați și purtînd fiecare deasupra capului numele respectiv. Dreptul Enoch, primul din stînga, are părul și barba neagră și este cel mai tînăr dintre ei. În mîna dreaptă poartă un pergament desfășurat. Sfîntul Prooroc Ilie poartă pergamentul în mîna stîngă și este mai în vîrstă, avînd părul și barba cărunte. Sfîntul Ioan Gură de Aur ține în mîna stîngă o carte, iar în dreapta o pană de scris. Vîrsta lui este înaintată. Deasupra sfinților și a cadrului este reprezentat Mântuitorul, bust, binecuvîntînd cu mîinile printre flori.

107. Gabriel Millet, *Monuments byzantins de Mistra...*, pl. CXVI, nr. 3, la Peribleptos.

108. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 317.

109. Aureolă cu raze în formă de zigzag sau de săgeți se poate vedea pe o legătură munteană de la sfîrșitul sec. al XV-lea (Cf. N. Iorga și G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien* Paris, București, 1922, p. 52). Aureola înclinată se poate observa pe o cruce de lemn din secolul al XV-lea sau al XVI-lea, (Cf. N. Iorga și G. Balș, *op. cit.*, p. 70).

110. O scenă a Coborîrii Mântuitorului la iad, din frescele de la Terapontov (cf. Georgiewski, *Frescele Mîndstirii Terapontov* (în limba rusă), St. Petersburg, 1911, pl. XLV), înfățișează doi îngeri care leagă pe «satan» în iad, iar îngerii răi, reprezentați în negru și în jurul diavolului, sînt săgetați de cîte o săgeată care se desprinde din aureola lui Iisus. Într-o altă icoană rusească din sec. al XV-lea (cf. N. P. Kondakov, *L'icône russe...*, II, pl. 41), doi îngeri leagă în fundul iadului pe diavol, înfățișat ca balaur. Fostul Muzeu Simu din București (cf. *Catalogul Muzeului A. Simu și Casa Simu-Muzeu*, București, 1937, pl. nr. 286) posedă o icoană «bizantină-venețiană» din sec. al XVI-lea, care reprezintă scena Coborîrii Mântuitorului la iad. Și aici, îngerul leagă pe diavol în fundul unei prăpastii. Dar icoana aduce lucruri noi în iconografia Coborîrii Mântuitorului la iad. Adam nu mai este scos dintr-o groapă, ci din gura deschisă a unui balaur, simbolizînd gura iadului și picioarele lui Iisus nu mai calcă pe crucea în formă de X, ci piciorul stîng este pus peste grumazul unui diavol înaripat, iar cel drept peste un corp gol. În partea inferioară a scenei sînt reprezentați, fără compartimente speciale, ci introduși în scenă, soldații care păzesec mormîntul și femeile mironosițe la mormîntul gol. Realismul italian în această icoană «bizantină-venețiană» este cît se poate de marcant.

F. 12 v : — *Sfântul Evanghelist Matei*. Miniatură pe întreaga pagină. Sfântul este reprezentat stînd în fața unei cetăți și scriind în Evanghelie, după modelul vechilor miniaturi. În partea superioară, într-un medalion, se vede Mîntuitorul, iar în partea inferioară, un serafim. Cadrul floral.

F. 88 : *Doi serafimi*, lucrați în aur, în partea inferioară a paginii.

F. 89 : — *Spălarea picioarelor ucenicilor*. Miniatura este reprezentată pe trei sferturi din pagină. Mîntuitorul se găsește în stînga scenei, încins cu un proțop alb. Cei doisprezece Apostoli, nimbați, formează două grupe : cinci dintre ei sînt așezați pe un pedestal, iar restul stau jos pe pămînt, dezlegîndu-și încălțămîntea picioarelor. În fața Mîntuitorului și în partea stîngă a scenei, se găsește Sfântul Apostol Petru, ținînd piciorul drept într-un vas, iar pe cel stîng suspendat. Apostolul se închină cu mîna dreaptă, iar cu stînga ridică veșmîntul pentru a lăsa piciorul gol pînă mai sus de genunchi. Mîntuitorul întinde mîna stîngă spre vas și cu dreapta invită pe Sfântul Apostol Petru. Scena se petrece în fața unui zid și a unor construcții antice. La spatele Mîntuitorului se vede un baldachin, iar sus, pe o culme, se află așezat un veșmînt. Obișnuitul cadru cu bandă florală lipsește, fiind înlocuit cu un lujer cu frunze și flori care se ridică pe partea dreaptă a scenei. Pe zidul din planul al doilea, între clădiri, se văd alte două flori.

F. 89 v : — a) *Rugăciunea din grădina Ghetsimani* și b) *Sosirea lui Iuda*. Ambele scene sînt pe o singură pagină, sub formă de registre suprapuse. În prima scenă, Mîntuitorul este reprezentat de două ori : o dată în partea stîngă, îngenuncheat și cu mîinile în rugăciune, iar a doua oară la spatele Apostolilor, pe care îi binecuvîntează. Apostolii, unii stînd jos, alții în picioare, par absenți la tot ceea ce se petrece în jurul lor și chiar cînd Iisus îi binecuvîntează ei stau întorși cu spatele către El. Scena se petrece în fața unor stînci cu cinci colțuri. În partea superioară, la mijloc. Cel vechi de zile binecuvîntează scena, dintr-un medalion închis într-o stea cu opt colțuri. Pe vîrfurile stîncilor din extrema dreaptă și stîngă crește câte o floare.

În cealaltă scenă, Iuda se apropie de Mîntuitorul Iisus, Care este urmat de mulțime. O floare cu frunze și flori urcă pe partea stîngă a paginii. Cadrul floral lipsește.

F. 91 v : a) *Mîntuitorul prins de mulțime* și b) *Petru taie urechea unui soldat*. Scena întîi este reprezentată pe jumătatea de jos a paginii, în partea stîngă. Mîntuitorul este deja prins cînd Iuda se apropie de El ca să-L sărute. Mulțimea, de altfel compusă numai din opt persoane în afară de Iuda, face gesturi de ură, amenințîndu-l pe Mîntuitorul cu săbii și cu toiege. Alte amănunte lipsesc.

Scena a doua ocupă loc în partea dreaptă a paginii, jos, în alt compartiment. Sfântul Apostol Petru stă jos, ținînd un cuțit (în loc de sabie, cum precizează textul biblic) la urechea dreaptă a soldatului. Privirea lui este întoarsă spre locul unde se petrece prinderea lui Iisus. În partea stîngă a lui Petru se vede o stîncă după care apar ceilalți Apostoli grupați și privind la prinderea lui Iisus.

F. 92 : — a) *Lepădarea lui Petru* și b) *Iisus înaintea lui Ana și Caiafa*. În partea superioară și la stînga scenei, Sfântul Apostol Petru este întîmpinat de o servitoare, iar el face cu mîinile gestul de lepădare. Servitoarea are părul negru, lăsat pe spate, iar pe cap poartă o coroană împărătească. La dreapta scenei, Sfântul Apostol Petru împreună cu trei soldați stau în jurul-unui foc, pe o bancă în formă de potcoavă. Într-un alt plan, Sfântul Apostol Petru, urcat pe o terasă și sprijinindu-se cu mîna dreaptă și cu obrazul de o coloană, plînge. În fața lui, la stînga, pe un zid, cîntă cocoșul.

În partea a doua a scenei, jos, Iisus este legat și adus în fața lui Ana și Caiafa de un tînăr urmat de mulțime. Ana și Caiafa stau pe o bancă în formă de potcoavă, întreținîndu-se și gesticulînd. La spatele lor se află o gardă formată din cinci soldați, purtînd coifuri și lănci. Pe partea dreaptă a paginii, urcă o floare, de jos pînă sus.

F. 92 v : — *Sfântul Evanghelist Marcu*. Miniatură pe întreaga pagină. Evanghelistul poartă tunică de culoare roșie, iar mantia e de culoare albastră ; poziția

este cea cunoscută din vechile miniaturi; simbolul Evanghelistului lipsește, iar Sfântul Duh în chip de porumbel, se coboară pe raze, pentru a-l inspira. Cadrul floral.

F. 139 : — *Doi serafimi*, în aur, în partea de jos a paginii.

F. 139 v : — *Iisus înaintea lui Pilat*. Miniatură pe întreaga pagină. Mîntuitorul legat de mîini este purtat de un soldat, urmat de alții, înaintea lui Pilat. Acesta stă pe o bancă în fața unei clădiri cu o mulțime de turnuri în stil moldovenesc, sprijinindu-și picioarele pe un podium în formă de trepte; la spatele lui Pilat, garda personală formată din patru soldați. Atitudinea lui Iisus este gravă, fermă. Doi serafimi sînt reprezentați deasupra scenei. O floare urcă din partea stîngă și îmbracă scena pînă în partea dreaptă. Alte flori cresc pe clădiri.

F. 142 : — *Pogorîrea Sfîntului Duh*. Miniatură pe întreaga pagină. Compoziția are tradiția în arta bizantină¹¹¹. În virtutea acestei tradiții, în manuscrisul de la Dragomirna (*Tetraevangheliarul* 1/1934) Apostolii sînt așezați pe o bancă în formă de sigma, într-un spațiu convențional și înconjurați de arhitecturi fanteziste. Sfântul Duh în chip de porumbel coboară pe o rază puternică de lumină, urmat de alte șase raze în dreapta și șase în stînga, cîte una pentru fiecare Apostol¹¹². Apostolii sînt etajați și banca pare a fi mai mult un clopot. Sfântul Petru și Sfântul Pavel ocupă centrul, în partea superioară a schemei. Apostolii țin în mîini fie cîte o carte închisă, fie cîte o foaie de pergament, strînsă. În partea inferioară a scenei, personificarea lumii, sub forma unui bătrîn încoronat și purtînd haine împărătești, urmează iconografia tradițională¹¹³. Bătrînul, denumit «Cosmos», ține într-o pînză, strînsă cu mîinile de cîte un capăt, douăsprezece suluri de pergament, reprezentînd Evanghelia în douăsprezece limbi ale pămîntului.

Cu mici diferențe, scena Pogorîrii Sfîntului Duh se întîlnește în toate țările unde a pătruns arta bizantină. La muntele Atos, în Balcani, în Rusia sau la noi, scena urmează aceleași trăsături prescrise de erminie.

Faptul că în miniatura de la Dragomirna fondul este ocupat de arhitecturi arhaice, face să se creadă că miniaturistul a copiat un bun exemplar vechi. Acest lucru se poate vedea mai bine și în alte miniaturi de la Dragomirna: *Tetraevangheliarul* inv. 2/1934 (f. 82), *Liturghierul* 3/1934 (f. 15) și *Liturghierul* inv. 4/1934 (f. 1 v). Cadrul este floral.

F. 142 v : — *Sfîntul Evanghelist Luca*. Miniatură pe întreaga pagină. Evanghelistul, stînd pe bancă în fața zidului unei cetăți, scrie într-o carte sprijinită pe o masă. Este îmbrăcat în tunică de culoarea purpurei și mantie albastră. Lipsește simbolul, iar Sfântul Duh se coboară pe raze. Cadrul floral.

F. 224 : — a) *Iisus din nou înaintea lui Ana, Caiafa și Pilat* și b) *Pilat își spală mîinile*. Tot sub formă de registre suprapuse, se vede în partea superioară Mîntuitorul cu mîinile legate înaintea judecătorului Pilat, care se află în partea dreaptă a scenei. Ana și Pilat (acesta purtînd coroană pe cap), stau pe o bancă

111. Cu privire la evoluția temei și caracteristicile ei, a se vedea mai ales : A. Grabar. *Le schème iconographique de la Pentecôte* în «Seminarium Kondakovianum», 1929, p. 223—239.

112. Într-o miniatură din Sacramentarul lui Dragon (sec. al IX-lea), se vede cum o mînă divină lasă deasupra capetelor Apostolilor porumbelul, Sfîntului Duh. (Cf. Amédée Boinet, *La miniature carolingienne, ses origines, son développement*, Paris, 1913, pl. LXXXVIII; Grabar, *Recherches sur les influences orientales...*, p. 174, n. 3).

113. Din sec. al XIII-lea, cîțiva artiști armeni așază în mijlocul grupului desenat sub arcadă un personaj cu cap de animal! Exemplul cel mai vechi se poate vedea în *Evanghelia* nr. 539 din Colecția Walters din Baltimore. Pentru mai tîrziu, a se vedea : F. Macler, *Miniatures arméniennes...*, pl. XIX 43; pl. XXVI, 60; pl. XXI, 94; Idem, *Documents d'art arménien*, Paris, 1924, pl. XXVI, 58; pl. LI, III; Sirarpie Der Nersessian, *Manuscripts arméniens*, p. 130, n. 7. Acest personaj nu poate fi altceva decît un reprezentant al popoarelor care au alergat pentru a asculta învățătura Evangheliei. (Cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 290, n. 6 și 7).

iar mulțimea, la spatele lor. Caiafa, în picioare, în dreapta lor, își rupe hainele de pe piept. În planul al doilea se vede o cetate cu turnuri moldovenești și o clădire cu arhitecturi antice.

În cealaltă scenă, Mîntuitorul este prezentat tot de către mulțime lui Pilat care stă singur pe un scaun, avînd mulțimea la spatele său și întinde mîinile spre dreapta, unde un copil îi toarnă apă dintr-un vas ca să se spele. O floare crește lîngă scaunul lui Pilat, iar o alta crește în partea dreaptă a paginii, îmbrăcînd un cadru pregătit pentru scris și rămas în alb.

F. 224 v : — a) *Batjocorirea lui Iisus* și b) *Tragerea hainelor la sorți*. Ambele scene sînt etajate : în prima scenă, Iisus stă pe un podium înconjurat de mulțime, între care se observă bătrîni și tineri. Un personaj, în stînga lui Iisus, îi pune pe cap o coroană de spini iar doi tineri, unul în stînga și altul la dreapta Lui, sună din trompete. Alți tineri, aplecați spre pămînt, bat din tobe și un altul, la dreapta lui Iisus, sună din talere. Scena se petrece în fața unui zid, peste care se văd clădiri cu turnuri moldovenești. În partea stîngă, dincolo de zid, Maica Domnului, Sfîntul Apostol Ioan și o femeie mironosiță, asistă la scenă.

În scena de jos, *Tragerea hainelor la sorți*, evenimentul se petrece tot în fața unui zid, dincolo de care se văd clădiri antice, turnuri noi moldovenești și o cupolă specifică arhitecturii orientale. Trei soldați, îmbrăcați cu coifuri și avînd lănci cu stegulețe, stau pe o lespede de piatră, distanțați între ei. Un veșmînt sub formă de pînză este întins pe genunchii fiecărui soldat, iar cel de la mijloc ține în mîna stîngă o pereche de foarfece. Jos, din partea stîngă a scenei, o ramură cu flori diferite se ridică pînă deasupra scenei.

F. 225 : — *Iuda aduce banii și se spînzură*. Scena este reprezentată în partea inferioară a paginii. În fața unor clădiri, trei preoți stau pe o bancă la masă, pe care se văd răspîndiți banii — prețul vînzării. În partea stîngă, Iuda purtînd punga în mîna dreaptă, gesticulează cu stînga. În planul al doilea, în stînga, se vede Iuda spînzurat de un arbore al cărui vîrf se apleacă spre pămînt, din cauza greutății. În partea dreaptă, o tulpină cu flori diferite urcă pe marginea întreagă a paginii.

F. 227 : — a) *Purtarea inscripției cu învinuirea lui Iisus* și b) *Purtarea crucilor pentru răstignire*. Scenele sînt tot în registre suprapuse, în aceeași miniatură. În prima scenă, din partea superioară, inscripția cu învinuirea lui Iisus este purtată în mîna stîngă de un călăreț în veșminte și coroană împărătească. Un alt călăreț, în fața acestuia, arată cu mîna stîngă pe Iisus, care coboară din spatele unei clădiri stîlcoase, condus, cu mîinile legate, de un tînăr urmat de mulțime. Un alt călăreț, cel din urmă, întors cu spatele, atît el cît și calul, spre stînga, privește în depărtare pe Maica Domnului, pe Sfîntul Ioan și pe o femeie mironosiță, care stau după o colină și urmăresc scena.

În scena a doua, care se petrece în fața unui zid, tîlharii sînt ținuți de brațul drept de cîte o persoană. Ei poartă în spate crucile cu mai multe brațe, fiind îmbrăcați în veșminte sumare, în vederea răstignirii. În urma lor, Simon Cirineanul, cu o cruce asemănătoare pe care o poartă pe umărul stîng, este în demnat de la spate de o persoană. O coardă încărcată cu frunze și flori urcă de jos pînă sus pe marginea dreaptă a paginii.

F. 227 v : — *Sfîntul Evanghelist Ioan*. Miniatură pe întreaga pagină. Sfîntul este așezat la gura unei peșteri, ținînd urechea atentă la inspirația divină care vine pe raze din partea dreaptă. Ucenicul Prohor scrie în Evanghelie, în partea stîngă a lui Ioan, cu fața spre acesta. Sfîntul Duh în chip de porumbel coboară pe raze de lumină.

F. 290 : — *Doi serafimi*, în aur, în partea inferioară a paginii.

F. 290 v : — *Sfînta Treime nouetamentară și Sfînta Treime vechitestamentară*. Miniatură pe întreaga pagină, împărțită în trei compartimente. În cel superior, este reprezentată Sfînta Treime nouetamentară : Cel vechi de zile așezat în dreapta, binecuvîntează și ține în mîna stîngă un pergament strîns. Lîngă el, Mîntuitorul — de asemenea — binecuvîntează și ține în stînga o carte sprijinită pe genunchi. Și Tatăl și Fiul stau pe o lespede de piatră, iar între ei

Fig. 1. — Înălțarea Domnului, miniatură din Tetraevangheliarul
inv. 1/1934, f. 8 v

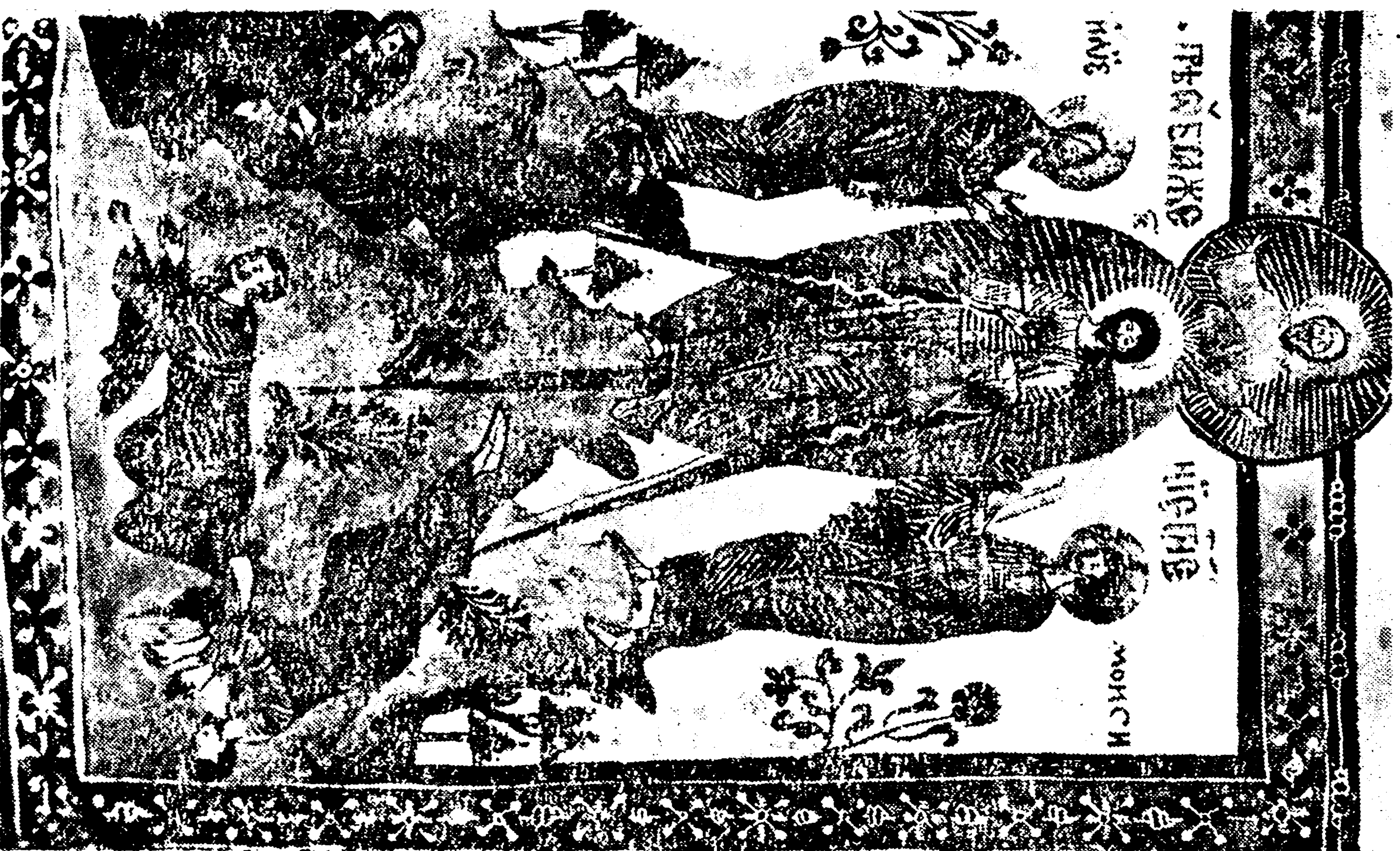

Fig. 2. — Schimbarea la față, miniatură din Tetraevangheliarul inv. 1/1934, f. 9 v

Fig. 3. — Nașterea Domnului, miniatură din Tetraevangheliarul inv. 1/1934, f. 10 v.

Fig. 4. — Adormirea Maicii Domnului, miniatură din Tetraevangheliarul
inv. 1/1934, f. 10

Fig. 5. — *Botezul Domnului*, miniatură din *Tetraevangheliarul* inv. 1/1934. f. 11

Fig. 6. — *Pogorîrea la iad*, miniatură din *Tetra-evangheliarul* inv. 1/1934, f. 11 v

Fig. 7. — Iisus înaintea lui Pilat, miniatură din Tetraevangheliarul inv. 1/1934, f. 139 v

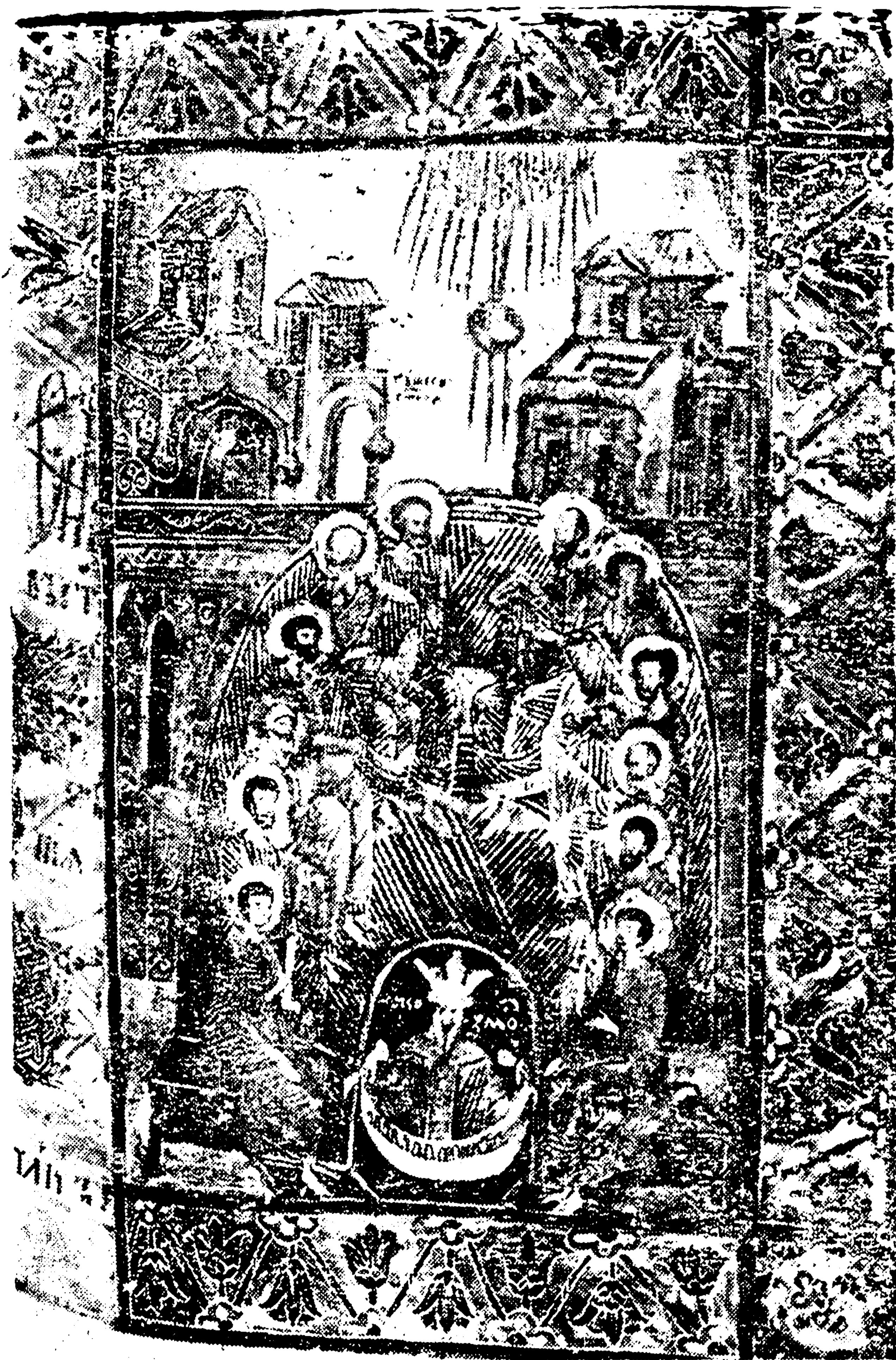

Fig. 8. — *Pogorîrea Sfîntului Duh*, miniatură
din *Tetraevangheliarul* inv. 1/1934, f. 142

Fig. 9. — *Sfântul Evangelist Ioan*, miniatură
din *Tetraevangheliarul* inv. 1/1934, f. 227 v

Fig. 10. — Sus : Urcarea pe cruce; jos : Răstignirea, miniatură din Tetraevan-
gheliarul inv. 1/1934, f. 291

Fig. 11. — Sus : Coborîrea de pe cruce ; jos :
 Plîngerea trupului lui Iisus, miniatură din
 Tetraevangheliarul inv. 1/1934. f. 291 v

Fig. 12. — Sus: Sfînta Treime noutestamentară; la mijloc: Sfînta Treime vechi-testamentară; jos: Mitropolitul Anastasie Crimca în fața schitului, miniatură din Tetraevangheliarul inv. 1/1934, f. 290 v

doi serafimi încadrează Crucea răstignirii cu trei brațe orizontale pe care se sprijină lancea și trestia. În colțurile superioare se vede câte un serafim.

În compartimentul de la mijloc este reprezentată Sfânta Treime vechitamentară, sub înfățișarea celor trei îngeri la stejarul Mambri.

În fața unei clădiri — în stînga — și a unei stînci — în dreapta —, cei trei îngeri stau la masă, binecuvîntînd și ținînd câte o ramură în mîini. Avraam se apropie de ei din partea stîngă a scenei, aducînd un vas, iar Sara, vine din partea dreaptă a scenei aducînd pîine. Deasupra scenei scrie: «Sfînta Troiță», iar îngerii poartă lîngă nimbul auriu insignele «IC. XC.» Deasupra scenei se coboară pe raze de lumină Sfîntul Duh în chip de porumbel.

Într-un alt compartiment, cel inferior, este reprezentat mitropolitul Anastasie Crimca, stînd în genunchi în partea stîngă a scenei, îmbrăcat în veșminte arhieresti și purtînd mitră pe cap. În mîna stîngă el ține un pergament desfășurat, pe care scrie: «Stăpîne Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeu! nostru, primește rugăciunea robilor tăi». La spatele mitropolitului este înscrisă însemnarea: «Smeritul arhiepiscop Anastasie Crimcovi, mitropolitul Sucevei». Mitropolitul stă îngenunchiat în fața unei biserițe (a Schitului) din ușa căreia apare un personaj cu mîinile întinse pentru primire. Deasupra, spre dreapta, este scris: «Minăstirea Dragomirna».

În general, *tema iconografică* a reprezentării Sfintei Treimi noutestamentare prezintă următoarele trăsături caracteristice: Iisus apare sub înfățișarea Pantocratorului, Dumnezeu-Tatăl sub înfățișarea Celui vechi de zile, cu un nimb în care se înscrie o stea cu opt colțuri, iar Sfîntul Duh apare în chip de porumbel, oîteodată închis într-un nimb circular, în care se înscrie o stea cu opt colțuri, fiind așezat pe Crucea răstignirii între Dumnezeu-Tatăl și Fiul (*Tetraevangheliarul inv. 1/1934*, f. 290 v); alteori pe norii cerului, peste Cel vechi de zile și Iisus (*Liturghierul inv. 3/1934*, f. 25; *Apostol Viena*, f. 202 v; *Tetraevangheliarul Lwow*, f. 2 v).

Un vechi exemplu în care Hristos se vede stînd alături de Cel vechi de zile se află în *Psaltirea sîrbă de la Munchen*¹¹⁴, imaginea corespunzînd textului din Psălmul CX, 1, ilustrat aici: «Domnul a zis Domnului meu: șezi la dreapta Mea, pînă ce vei pune pe vrăjmașii Tăi sub picioarele Tale». În Occident, acest verset¹¹⁵ a avut aceeași ilustrare în *Psaltirea din Utrecht* (secolul al IX-lea), dar *Psaltirile bizantine* cu ilustrații marginale nu l-au reprezentat la fel¹¹⁶. În pictura balcanică, exemplele care reprezintă Sfînta Treime noutestamentare diferă de miniaturile noastre¹¹⁷. În decorația bisericilor moldovenești, Crucea și Sfîntul Duh în chip de porumbel apar între Hristos și Cel vechi de zile la Humor (secolul al XVI-lea)¹¹⁸, la Moldovița¹¹⁹, dar exemple asemănătoare cu cele din miniatură nu se găsesc decît în pictura bisericilor de la Sucevița și de la Dragomirna. În bolta altarului de la Sucevița, în scena care încheie Imnul Acatist, este reprezentată Sfînta Treime nou-testamentară. Cel vechi de zile stă pe o bancă și are la dreapta Sa pe Hristos, iar la mijlocul lor se ridică o cruce cu trei brațe care poartă pe brațul de la mijloc pe Sfîntul Duh într-un cerc. Hristos are în jurul capului nimbul crucifer, iar Cel vechi de zile, în afară de nimb, poartă o stea cu opt colțuri. Scena Sfintei Treimi nou-

114. J. Strzygowski, *Die Miniaturen des serbischen Psalters...*, p. XXXVII, p. 57.

115. J. J. Tikkanen, *Die Psalterillustration in Mittelalter*, Helsingfors, 1895, Bd. I.H.3, p. 109.

116. Cf. Sirarpie Der Nersessian, *Une nouvelle réplique...*, în *Mélanges Iorga*, p. 710.

117. Pentru Serbia, la Mateici, a se vedea: L. Okunev, *Lesnovo*, Paris, 1930, p. 258; pentru Bulgaria, la Dragalevici, a se vedea: A. Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 298, unde Cel vechi de zile poartă în jurul capului nimbul crucifer. Cf. Sirarpie Der Nersessian, *Une nouvelle réplique...*, p. 711.

118. Paul Henry, *Les Eglises...*, pl. XLIII.

119. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, pl. LII, 1; cf. Sirarpie Der Nersessian, *Une nouvelle réplique...*, p. 711.

testamentară, purtând aceste caracteristici, se întâlnește și în partea superioară a scenelor cu Înălțarea Domnului, reprezentate în absida principală de la Sucevița ¹²⁰ și de la Dragomirna.

Amănuntul cu steaua cu opt colțuri se întâlnește în jurul capului Celui Vechi de zile încă de la începutul secolului al XVI-lea, la Probota ¹²¹.

În ceea ce privește tema iconografică a reprezentării *Sfintei Treimi vechitamentară*, se poate spune că are la bază episodul din Facere (XVII, 1—22) în care Avraam și Sara au ospătat pe cei trei tineri la stejarul Mambri ¹²².

Acest subiect apare, pe de o parte, la Sfântul Vitaliu din Ravena și Sfânta Sofia din Kiev; iar, pe de altă parte, în opera din secolele al XV-lea—al XVII-lea, depinzând de grupul Muntelui Atos. În Bulgaria, scena se întâlnește la biserica Sfinților patruzeci de Mucenici din Tîrnovo (secolul al XVIII-lea) la Dragalevici (secolul al XV-lea), etc. Oriunde a apărut însă această scenă, reprezentarea celor trei îngeri a preînchipuit întotdeauna Sfânta Treime, iar masa la care ei s-au ospătat a preînchipuit și ea simbolul Sfintei Împărtășiri ¹²³.

În Moldova, la Humor, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, ospățul lui Avraam decorează conca de miazăzi a naosului. Îngerii, purtând aripi de aur, stau la masă, iar Avraam și Sarra sînt reprezentați în picioare. Stejarul se profilează la spatele lor. În partea inferioară a scenei este reprezentat servitorul care înjunghie vițelul pentru ospăț ¹²⁴.

La Sucevița ¹²⁵, cei trei îngeri stau la o masă dreptunghiulară fiind serviți de Avraam și de Sara. Amănuntul cu înjunghierea vițelului este redat tot în partea inferioară a scenei.

Miniatura de la Dragomirna, cu mici deosebiri de detaliu, urmează îndeaproape scena din picturile de la Sucevița, unde îngerii serviți de Avraam și Sara stau la o masă rotundă, iar înjunghierea vițelului de către servitor este așezată, din lipsă de spațiu, în compartimentul inferior, unde se vede și bisericuța Schitului și mitropolitul Anastasie îngenunchiat înaintea ei ¹²⁶.

Cu aceleași asemănări și la aceeași dată, scena era reprezentată și de icoanele rusești ¹²⁷.

¹²⁰ Paul Henry, *Les Églises...*, pl. XLIX, 2.

¹²¹ I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, pl. XXXIX, 1.

¹²² Un studiu documentat asupra temei îl publică M. Alpatov, *La Trinité dans l'art byzantin et l'icône de Roublev*, în «Echo d'Orient», nr. 145, 1927.

¹²³ cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 99.

¹²⁴ I. D. Ștefănescu, *L'illustration des liturgies dans l'art de Byzance et de l'Orient*, Bruxelles, 1936, p. 159.

¹²⁵ Idem, *L'évolution de la peinture...*, pl. LXXX, fig. 2.

¹²⁶ Rostul înjunghierii vițelului în apropiere de bisericuță nu a fost înțeles de episcopul Ipolit Vorobchievici (*Istoria Sfintei Mănăstiri Dragomirna*, 1925, p. 17) și de aici confuzia de a compara vițelul cu «un cal alb», iar pe servitor cu «un tânăr ostaș... fără îndoială Ilie Crimca. posteriorul monah Anastasie».

¹²⁷ Mai ales icoana din sec. al XVI-lea, din Colecția Morosov. (Moscova), publicată de M. Alpatov, *op. cit.*; cf. N. P. Kondakov, *L'icône russe...*, II, pl. LVIII (sec. al XV-lea — XVI-lea). Îngerii serviți de Avraam și de Sara stau la o masă dreptunghiulară (*Tetraevangheliarul 2/1934*, f. 9 Dragomirna). În câteva miniaturi (*Apostolul de la Viena*, f. 75; *Liturghierul 3/1934*, f. 14, Dragomirna), Avraam și Sara își schimbă locul tradițional din dreapta și din stînga îngerului central și stau la extremitățile scenei. În unele miniaturi, amănuntul cu înjunghierea vițelului nu apare (*Apostolul de la Viena*, f. 75; *Liturghierul 3/1934*, f. 14, Dragomirna), iar cînd apare (*Tetraevangheliarul 1/1934*, f. 290 v.; *Tetraevangheliarul 2/1934*, f. 9; *Liturghierul 3/1934*, f. 6 v.) apare tot în partea inferioară a scenei.

F. 291 : — a) *Ridicarea Mântuitorului pe Cruce* și b) *Răstignirea între cei doi tâlhari*. Miniatură în registre suprapuse. În scena superioară, Mântuitorul este tras pe Cruce, de mîna stîngă, de doi tineri care sînt urcați fiecare pe cîte o scară rezemată de brațele crucii. Tînărul din partea dreaptă prinde mîna lui Iisus cu mîinile amîndouă, iar cel din stînga numai cu mîna stîngă și amenință cu dreapta, în care ține un ciocan. Un al treilea tînăr ține pe Iisus de mîna dreaptă. În partea stîngă, doi bătrîni și alți tineri asistă la scenă. În planul al doilea, tot în partea stîngă și după o stîncă, Maica Domnului, Sfîntul Ioan și o femeie mironosiță privesc la ceea ce se petrece.

În scena inferioară, Mântuitorul este răstignit. Din mîinile, picioarele și din coasta Lui, curge sînge.

În dreapta lui Iisus este reprezentată Sfînta Fecioară, iar în stînga Sfîntul Apostol Ioan, ambii într-o atitudine de durere. În dreapta și în stînga Crucii Mântuitorului, cei doi tâlhari stau legați pe cruci : cel din dreapta Mântuitorului — cel bun — poartă nimb în jurul capului și pare liniștit, pe cîtă vreme cel din stînga este muncit de chinurile morții și cu fața întoarsă de la Mântuitorul. O floare urcă din josul paginii pînă în partea superioară.

F. 291 v : — a) *Coborîrea de pe Cruce și Plîngerea Corpului lui Iisus*. Miniatură în registre suprapuse.

În prima scenă, Iosif din Arimateea coboară de pe Cruce corpul lui Iisus, fiind ajutat de Sfînta Fecioară care sprijină capul lui Iisus pe obrazul său stîng. Sfîntul Apostol Ioan prinde mîna stîngă a lui Iisus pentru a o săruta, iar o femeie mironosiță îi sărută mîna dreaptă. Alte două femei mironosițe, în partea stîngă, asistă la scenă, între care cea de la margine face un gest de disperare ridicînd mîna stîngă, iar cu dreapta își smulge părul capului, de durere. Sfîntul Nicodim trage piroanele din picioarele lui Iisus, cu cleștele. Trei îngeri asistă în dreapta scenei, în timp ce lancea și trestia sînt sprijinite pe brațele Crucii.

În a doua scenă, Mântuitorul este expus pe o lespede de piatră. Capul se sprijină încă pe brațele Maicii Sale, care stă pe marginea pietrei cu fața aplecată spre El. Sfîntul Ioan se apropie pentru a săruta mîna stîngă a lui Iisus, iar Iosif se pregătește să-L acopere cu giulgiul. Sfîntul Nicodim stă, sprijinindu-se de o scară, la picioarele Mântuitorului. Lîngă Maica Domnului sînt încă două femei mironosițe, dintre care cea din stînga ridică mîinile în sus, a desnădejde. La spatele lespedei de piatră se ridică Crucea pe care se sprijină lancea, trestia cu burete și coroana de spini. În dreapta și în stînga scenei, în partea superioară, este reprezentat cîte un înger. Un lujer cu frunze și flori se ridică pe marginea stîngă a paginii, pînă sus.

F. 292 : — *Soldații păzesc mormîntul*. Miniatură reprezentată în partea inferioară a paginii. Sicriul, care se aseamănă cu un cufăr, este legat peste mijloc cu o bandă pecetluită, și așezat la gura unei peșteri în spatele căreia se observă stînci înalte acoperite cu flori.

F. 297 : — *Proorocii* : Moise — reprezentat întreg, David — bust, Zaharia — întreg, poartă cădelniță în mînă. De asemenea, sînt reprezentați : Aaron — întreg, Solomon — bust și Isaia — întreg. Ei sînt așezați în mijlocul cîte unui cadru oval format din împletituri de flori.

F. 303 v : — *Deisis*. Deasupra unui cadru format din flori, care conține o însemnare explicativă pe întreaga pagină, se află Mântuitorul Iisus îmbrăcat în haine arhieresti, avînd la dreapta pe Sfînta Fecioară, iar la stînga pe Sfîntul Ioan Botezătorul.

CICLUL PATIMILOR MINTUITORULUI

Artistul a încercat să redea în *Tetraevangheliarul inv. 1/1934*, cel mai vechi dintre manuscrisele de la Dragomirna, *Ciclul Patimilor*, sub influența picturilor murale ale timpului sau a manuscriselor de la Sucevița (Sucevița ms. 23 și ms. 24), din grupul Paris, gr. 74. Scenele nu urmează ca în manuscrisele de la Sucevița ritmul

strîns al ciclului, ci sînt răspîndite în tot manuscrisul, lăsînd să se intercaleze între ele alte scene străine acestui ciclu.

Începînd cu *Spălarea picioarelor*, f. 89 și *Iisus în grădina Ghetsimani*, f. 89 v, plasate în Evanghelia lui Matei, după ce miniaturistul deschisese volumul prin ilustrarea unei bune părți din sărbătorile mari pe întreaga pagină (*Înălțarea Domnului* f. 8; *Șchimbarea la față*, f. 9 v; *Adormirea Maicii Domnului* f. 10; *Nașterea Domnului* f. 10 v; *Botezul Domnului* f. 11; *Coborîrea la iad*, f. 11 v; cît și: *Deisis* f. 9; *Sfinții Enoh, Ilie și Ioan Teologul* f. 12; *doi serafimi* f. 88 și portretul obișnuit al *Evanghelistului Matei*, la început de *Evanghelie* f. 12), el continuă în Evanghelia lui Marcu, care începe cu f. 90 cu: *Iisus prins de mulțime și Petru taie urechea soldatului* f. 9 v; *Lepădarea lui Petru și Iisus în fața lui Ana și Caiafa* f. 92, pentru ca pe f. 92 v, să reproducă portretul *Evanghelistului Marcu*; pe f. 139 *doi serafimi* și pe f. 139 v. *Iisus în drum spre Pilat*. În Evanghelia lui Luca care începe pe f. 140, miniaturistul, după ce ilustrează *Pogorîrea Sfintului Duh* și portretul *Evanghelistului Luca*, f. 142 v; continuă cu *Iisus înaintea lui Pilat și Pilat spălîndu-și mîinile* f. 224; *Pălmuirea lui Iisus și împărțirea hainelor* f. 224 v, ca la începutul *Evangheliei* lui Ioan (f. 225) să pună scenele *Iuda aduce banii și se spînzură* f. 225; *Purtarea inscripției cu învinuirea și Purtarea Crucii de către Simon Cirineanul* f. 227. Pe f. 227 v, este reprezentat *Portretul Sfintului Evanghelist Ioan*, pentru ca pe f. 290 și 290 v să fie alte două scene străine ciclului: *doi serafimi* și *Sfînta Treime nou testamentară și vechit testamentară*.

După acestea continuă tot din Ciclul Patimilor: *Ridicarea pe Cruce și Răstignirea* f. 291, *Coborîrea de pe Cruce și Plîngerea Corpului lui Iisus* f. 291 v, *Soldații păzesc mormîntul* f. 292, urmate de *portrete de prooroci* f. 297, și un *Deisis* f. 303 v.

FIGURAȚIA EVANGHELIȘTILOR ȘI PROBLEMA CADRULUI ÎN MINIATURI

În linii generale, reprezentarea portretelor Sfinților Evangheliști în miniaturile de la Dragomirna nu diferă de cele pe care arta moldovenească le-a primit din vreme din manuscrisele grecești sau slavone înainte de secolul al XV-lea și pe care le-a permanentizat în *Tetraevangheliarele de la Oxford* (1429), *München* (1493) sau cel de la *Viena* (1502). Cercetările în această direcție au stabilit încă de mult două tipuri de reprezentare a Evangheliștilor. Un tip foarte mult folosit, în care figurile stau jos și alt tip, rar, în care figurile stau în picioare¹²⁸. De asemenea, s-a făcut o distincție în privința Evangheliștilor după cum sînt prezentați: singuri în scenă sau însoțiți de simboluri; iar Sfîntul Evanghelist Ioan este însoțit de ucenicul său Prohor.

Miniaturile de la Dragomirna au adoptat tipul Evangheliștilor stînd jos și însoțiți de simboluri, iar Sfîntul Evanghelist Ioan este însoțit de ucenicul Prohor.

În miniaturile reprezentînd pe Evangheliști artistul s-a inspirat în *Tetraevangheliarul 1/1934* (Matei, f. 12 v; Marcu f. 92 v; Luca f. 142 v; Ioan f. 227 v) de tipurile clasice ale Evangheliștilor fără simboluri, cu fondul scenei din arhitecturi antice. Diferențele nu s-ar putea constata decît în ceea ce privește stilul epocii tardive, stilul propriu școlii miniaturistice de la Dragomirna.

Figura Evangheliștilor este mai zveltă, mai vie, ceea ce face să piardă din liniștea senină a vechilor exemple. Cadrul scenei din miniaturile vechi, format din pal-

¹²⁸. Ms. gr. 70, de la Biblioteca Nat. Paris. Cp. pentru amănunte și date bibliografice. N. Iorga, *La figuration des Evangelistes dans l'art roumain et l'école chypriote — valaque*, în «Bul. Com. Mon. Ist.» an. XXVI, fasc. 75, ian — mart., 1935.

mete și loburi nedefinite, primește în miniaturile de la Dragomirna un contur precis de floare reală, care se putea vedea în natura înconjurătoare. Apostolul de la Viena reprezintă două miniaturi în plină pagină (Sfântul Evanghelist Luca, f. 4 și Sfântul Evanghelist Ioan, f. 99 v), păstrînd parte din trăsăturile vechi ale evangheliștilor. Cadrul este tot sub influența realistă, iar în miniatura care reprezintă pe Evanghelistul Luca f. 4 v, se văd în planul al doilea, pe lângă clădiri antice, în partea dreaptă, și clădiri noi, specifice arhitecturii moldovenești, în partea stîngă.

Miniaturile din *Evanghelia inv. 7/1934* (Matei, lipsă; Marcu f. 18 v; Luca f. 157 v; Ioan f. 260 v), reprezintă pe Evangheliști însoțiți de simboluri (Ioan este însoțit și de ucenicul Prohor) după moda veche, cu oarecare stilizare a arhitecturilor și a stîncilor. Cadrul miniaturilor este format dintr-un motiv rinceau, iar cadrul propriu-zis este încadrat la rîndul său de ghirlande de flori specifice Dragomirnei.

Tetraevangheliarul de la Lwow (Matei f. 7 v; Marcu f. 174 v; Luca f. 282 v; Ioan f. 554 v), în afară de rezervarea unui spațiu deasupra Evanghelistului Matei f. 7 v), pentru reprezentarea Sfintei Treimi nou testamentare, aduce noutățile timpului în care a fost lucrat: cerul plin de stele, ca în picturile de la Sucevița și de la Dragomirna, arhitecturile noi moldovenești și simbolurile care se coboară din cer, purtînd cîte o carte sfîntă în mînă.

Reprezentarea mitropolitului Anastasie Crimca îngenunchiat în fața Evanghelistului, la dreapta scenei, nu este o inovație în iconografia creștină, unde în nenumărate cazuri donatorii se prezentau Mîntuitorului, Fecioarei, Sfinților etc. cu ofrandele lor, dar este o noutate pentru miniaturistica românească.

Tetraevangheliarul inv. 2/1934 (Matei f. 9 v; Marcu f. 82 v; Luca f. 127 v; Ioan f. 291 v) aduce însă o evoluție marcantă în tratarea miniaturilor care reprezintă pe Sfinții Evangheliști. Ceea ce rămîne în scenă din vechile exemple este tipul Evanghelistului stînd jos, însoțit de simbol. Fondul arhitectural părăsește însă clădirile antice și elementul național — reprezentat prin turnurile zvelte ale porților și ale clădirilor — începe să se afirme cu predilecție și în mod constant.

Cadrul miniaturilor, care formează în manuscrisele de la Dragomirna chiar o așa-numită «problemă a cadrului», aduce însă elemente noi în compoziția sa. Pe lângă elementul realist al florilor care urcă pe lujere sau sînt presărate din loc în loc, banda cadrului primește un element nou, străin pînă aci în miniaturi. Este vorba de introducerea unor anumite portrete, busturi, stînd în picioare sau jos, ale Fecioarei, ale Mîntuitorului, Celui vechi de zile, sfinților etc., reprezentînd adesea chiar teme în proporții mici: Sfînta Treime nou testamentară (*Tetraevangheliarul inv. 2/1934* f. 9 v), Deisis etc. Inovația aceasta apăruse timid încă în *Tetraevangheliarul 1/1934*, unde, deasupra icoanelor reprezentînd marile sărbători, Cel vechi de zile, înconjurat de raze de lumină, lua loc în banda superioară a cadrului, la mijloc. *Liturghierele inv. 4/1934* și *5/1934*, antecedente *Tetraevangheliarului inv. 2/1934*, aduc în compoziție bustul Maicii Domnului purtînd Pruncul¹²⁹ sau bustul Mîntuitorului¹³⁰, dar nu le fac loc în cadru, ci le așează deasupra scenelor principale, la mijloc, sub cadru. *Tetraevangheliarului inv. 2/1934* îi revine rolul de a pune prin miniaturile sale busturi și figuri întregi, atît în partea superioară, inferioară, verticală,

129. *Liturghierul 4/1934*, f. 9 v, miniatura Sfîntului Ioan: f. 42 v, miniatura Sfîntului Vasile; f. 65 v, miniatura Sfîntului Grigore. *Liturghierul 5/1934*, f. 11 v, miniatura Sfîntului Ioan; f. 44 v, miniatura Sfîntului Vasile.

130. *Liturghierul 4/1934*, f. 42, miniatura Sfinților Enoh, Ilie și Ioan.

cît și în colțurile cadrului ¹³¹. Manuscrisele ulterioare și în special *Liturghierul inv. 3/1934* continuă lucrul început.

Practica introducerii în cadru sau în afară de cadru, în partea superioară, inferioară, verticală sau în colțuri, a unor personaje secundare este de origină bizantină și a fost întrebuințată atît în manuscrisele cu miniaturi cît și pe icoane, în sudul balcanic, la noi, cît și în Rusia.

Publicațiile colecțiilor cu icoane rusești ale lui Igor Grabar și ale lui N. P. Kondakov, dau la lumină o serie de astfel de icoane. Menționăm cîteva care aparțin secolelor al XV-lea și al XVI-lea. Pe o copie a unei icoane miraculoase a Maicii Domnului, așa-zisă «Pimenovskaia», apărut în 1381 ¹³², se pot vedea: la mijlocul scenei, ca temă principală, Maica Domnului cu Pruncul Iisus, iar în partea superioară, jos și pe margini, zece medalioane, între care: Iisus binecuvîntînd. Sfîntul Ioachim și Ana, Arhanghelii Mihail și Gavriil, un sfînt ierarh, doi sfîni și o sfîntă. O icoană a școlii din Novgorod, din secolul al XIV-lea ¹³³, reprezintă doi sfîni și două sfinte ca temă principală iar deasupra lor, la mijloc, Maica și Pruncul Iisus binecuvîntînd. Într-o altă icoană din secolul al XIV-lea ¹³⁴, care reprezintă Răstignirea Domnului, se pot vedea într-o mulțime de pătrate așezate pe margini, care formează cadrul; în partea superioară: Hetimasia și Maica Domnului cu Sfîntul Ioan Botezătorul; pe părțile verticale și jos: martiri. Apostoli etc. Alte busturi reprezentate în pătrate și în cercuri formînd cadrul în jurul scenei principale pot fi de asemenea semnalate ca aparținînd unor timpuri mai vechi sau dintr-o epocă mai tîrzie ¹³⁵. Icoanele, care aveau posibilitatea să circule cu ușurință dintr-un loc într-altul, și-au avut partea lor de influență și în miniaturile de la Dragomirna.

PORTRETUL MITROPOLITULUI ANASTASIE CRIMCA

Toate manuscrisele de la Dragomirna, exceptînd *Apostolul* de la Academia Română și *Evanghelia inv. 7/1934*, reprezintă portretul mitropolitului Crimca (*Tetraevangheliarul inv. 1/1934*, f. 290 v; *Apostol Viena*, f. 75; *Liturghierul inv. 4/1934*, f. 9 v, f. 42 v, f. 65 v; *Liturghierul inv. 5/1934*, f. 11 v, f. 44 v; *Tetraevangheliarul* de la Lwow, f. 7 v; f. 174 v, f. 282 v, 553, f. 554 v; *Tetraevangheliarul inv. 2/1934* f. 9; *Liturghierul inv. 3/1934*, f. 15 v, f. 107 v; *Psaltirea*, f. 196 v) stînd ingenuncheat, fie în fața biseriței Schitului, a sfînților patroni Enoh, Ilie și Ioan, a Sfînților Evangheliști (*Tetraevangheliarul Lwow*, f. 7 v), a Sfînților ierarhi liturghisitori, fie în fața Sfintei Treimi vechitestamentare.

Mitropolitul este îmbrăcat întotdeauna în veșminte arhieresti, purtînd sacos polistravos și omoforion alb cu cruci negre, iar pe cap mîtră. El ține adesea mîinile în atitudine de rugăciune, poartă în ele un pergament deschis, sau prezintă cu ele o carte (*Tetraevangheliarul Lwow*, f. 7 v) ¹³⁶.

131. În cadrul miniaturii reprezentînd pe Sfîntul Evangelist Matei, f. 9 v, din *Tetraevangheliarul 2/1934*, se vede în partea superioară a cadrului Sfînta Treime nouetamentară, iar în părțile verticale, la mijloc: Sfînta Fecioară, în stînga, Sfîntul Ioan Botezătorul, în dreapta, în atitudine de adorare: în colțurile de jos, Sfînții Arhangheli Gavriil și Mihail.

132. N. P. Kondakov, *L'icône russe...*, pl. XIII, din Colecția G. O. Tchiriacov.

133. Igor Grabar, *Istoria artei rusești...*, vol. VI., fig. de la p. 200, fostă la Muzeul Alexandru III din Petersburg.

134. N. P. Kondakov, *L'icône russe...*, II, pl. CXXV.

135. A se vedea alte exemple în N. P. Kondakov, *L'icône russe...*, II, pl. CXXIII (sec. al XIV-lea — al XV-lea): pl. XLIV, la stînga (sec. al XV-lea); pl. XLV (sec. al XV-lea); pl. XXXI (sec. al XV-lea—al XVI-lea); pl. XXX (sec. al XV-lea—al XVI-lea); pl. XXXIV (sec. XV-lea—sec. al XVI-lea), unde în cele 4 colțuri apare cîte un serafim.

136. Cf. Sirarpie Der Nersessian *Une nouvelle réplique...*, fig. 10.

Din exemplele miniaturilor constatăm că mitropolitul purta părul lung, barba nu tocmai lungă, rotundă și căruntă, iar statura îi era mijlocie și zveltă.

Obiceiul ca donatorul unui monument să fie reprezentat chiar pe donația sa era curent în arta bizantină. Mozaicul din nartexul de la Kahrie-Djami, înfățișează pe Teodor Metachitul îmbrăcat în hainele funcției sale, stînd în genunchi, cu o biserică în mîini și prezentînd-o Mîntuitorului Iîsus¹³⁷. În *Tetraevangheliarul bulgar* (din secolul al XIII-lea), o miniatură ne arată pe Sfîntul Evanghelist Ioan binecuvîntînd pe preotul Dobrejso, posesorul manuscrisului, care stă îngenunchiat în partea dreaptă și cu mîinile întinse către sfînt¹³⁸. La Studenica (Serbia), în biserica Sfintei Fecioare (din anul 1190), călugărița Anastasia este reprezentată tot în genunchi și cu mîinile în rugăciune în fața Maicii Domnului tronînd cu Pruncul în brațe¹³⁹. Manuscrisele armene s-au folosit și ele de asemenea reprezentații. În *Evangelhia* din 1331 (Venise, nr. 16)¹⁴⁰, se văd doi bărbați stînd îngenunchiați, unul înaintea Sfîntului Evanghelist Matei, altul în fața Sfîntului Evanghelist Luca. Unul dintre ei este posesorul manuscrisului, iar celălalt este pictorul, și amîndoi sînt preoți¹⁴¹.

În bisericile moldovenești reprezentarea ctitorului sau donatorului era un fapt principal, ceea ce explică de altfel existența în mai fiecare locaș a tabloului ctitorilor. La Humor se vede Anastasia, soția marelui logofăt Teodor, îngenunchiată și cu mîinile în rugăciune înaintea Sfintei Fecioare care tronează cu Pruncul în brațe¹⁴².

Exemplul cel mai apropiat însă de reprezentările de la Dragomirna se întîlnește în picturile de la Sucevița, de unde miniaturistul a putut să se inspire mai bine decît de oriunde. Este vorba de portretul mitropolitului Gheorghe Movilă, care stă îngenunchiat în fața Sfintei Treimi și prezintă cu dreapta o carte deschisă. Mitropolitul este îmbrăcat tot ca în exemplele citate: în veșminte de arhieru, purtînd sacos polistavros, omoforion alb cu cruci negre pe el, iar pe cap mitră¹⁴³.

Miniaturile din manuscrisele lucrate la Dragomirna, în care se află reprezentat portretul mitropolitului Anastasie Crimca, immortalizează peste veacuri figura unui mare vlădică, artist român și înfățișează, pe filele de pergament ale trecutului, pe primul autoportretist în plastica românească.

GH. POPESCU-VÎLCEA

137. Louis Bréhier, *L'art byzantin*, Paris, 1924, fig. 87, p. 156.

138. A. Grabar, *Les influences orientales...*, pl. XI, 2, p. 100 ș.u.

139. Vlad R. Petcovici, *La peinture serbe...*, pl. IV, a.

140. Sirarpie Der Nersessian, *Manuscripts armenienses...*, pl. LXXVI, LXXX.

141. Sub cadrul miniaturii care reprezintă pe Sfîntul Evanghelist Luca se poate citi: «Amin-ți-vă de Sargis, preot nevrednic, pictorul acestui Sfînt Evanghelist și de părinții lui» (Cf. Sirarpie Der Nersessian, *Manuscripts armenienses...*, p. 159).

142. G. Balș, *Bisericile moldovenești din veacul al XVI-lea*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an XXI, nr. 55—58, 1928, fig. 338. 143. I. D. Ștefănescu, *Peintures murales...* fig. 9.

SĂRBĂTORIREA PREOTULUI FOLCLORIST TEODOR BĂLĂȘEL LA DRĂGĂȘANI

Cu prilejul apariției volumului II *Folclor din Oltenia și Muntenia* (ediție îngrijită de Gheorghe Alexe și Vasile D. Nicolescu, Edit. pentru literatură, București, 1967), care cuprinde material ce a aparținut în întregime celui mai de seamă folclorist oltean, preotul T. Bălășel, în orașul Drăgășani a fost organizată o interesantă festivitate culturală. În localul librăriei s-a organizat o expoziție reprezentând o parte din manuscrisele sărbătoritului: piese de folclor, scrisori din bogata corespondență pe care a purtat-o precum și fotografii din care se constată azi evoluția economică și culturală a satului Ștefănești, în care a trăit sărbătoritul.

Solemnitatea a fost prezidată de Dl. N. Ignat, președintele Consiliului Popular Orășenesc Drăgășani. În cuvinte alese, vorbitorul a arătat că această expoziție a fost prilejuită de apariția lucrării *Folclor din Oltenia și Muntenia*, care cuprinde colecția de balade și cîntece a lui Teodor Bălășel, cetățean al acestui județ. În fața unui număr impresionant de cetățeni, elevi, muncitori, cadre didactice, preoți, Dl. Ignat a subliniat faptul că sărbătoritul este arhicunoscut în patria noastră. «Corespondența lui cu oamenii de cultură ai timpului: N. Iorga, Spiru Haret, George Coșbuc, Alex. Vlahuță, Macedonski etc., este suficientă pentru a ilustra marea personalitate a sărbătoritului, care nu a fost mai mult decît un modest funcționar din mediul rural».

Prof. Gh. Pavel, care a studiat îndeaproape lucrările preotului Teodor Bălășel, a arătat că tezaurul tradițiilor strămoșești a fost valorificat de popoarele vechi și noi. «Și noi avem comorile noastre, care au fost adunate cu grijă de personalități de seamă din viața culturală a satelor. Comunicarea noastră nu este decît o modestă contribuție la cunoașterea istoriei locale, la cunoașterea aceluia care a fost apostol al culturii și moralei, Teodor Bălășel». Vorbitorul a arătat că sărbătoritului, care a fost o figură proeminentă între folcloriștii români, «i se datoresc: înființarea primei școli de agricultură din Oltenia, articole, studii, diverse lucrări tipărite, între care și volumul de folclor care îi aparține integral. Corespondența lui cu marile personalități ale vremii ne arată atenția de care s-a bucurat, dar și mizeria în care a trăit această mare personalitate de cultură olteană, sub regimul burghezo-moșieresc».

Profesorul Marin Brînaru a prezentat date biografice privitoare la T. Bălășel ca învățător, preot și membru al unui cenaclu cultural din Rîmnicu-Vîlcii, subliniind că sub vechiul regim colecția de folclor a părintelui Bălășel, cu toată recomandarea lui N. Iorga și Ovid Densusianu, nu a fost publicată. «Ea vede lumina în epoca de glorie a socialismului, într-o ediție de toată frumusețea». În încheiere,

«Tovărășia folcloriștilor olteni». De la dreapta: C. S. Nicolăescu-Plopșor, I. I. Buligan de la Gorj, Pr. G. F. Ciușanu, I. N. Popescu, Pr. Teodor Bălășel, C. Ciobanu-Plenița, N. I. Dumitrașcu, Pr. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, G. G. Fierăscu (la 4 ianuarie 1927, în com. Ștefănești, județul Vâlcea)

vorbitorul a arătat că lucrarea întreprinsă de Teodor Bălășel «va fi continuată, ca un omagiu, prin notarea și colecționarea foclorului muzical local».

Pr. Gh. Ionescu-Stefănești, care a cunoscut îndeaproape pe marele sărbătorit, a arătat că la aproape trei decenii de la moartea preotului Bălășel, vede lumina tiparului o lucrare de folclor, care cuprinde 72 de balade și 622 cîntece, în 780 de pagini, iar prin bunăvoința autorităților noastre, a profesorilor noștri, a publicului drăgășenean, se deschide acum un crîmpei de expoziție din opera sărbătoritului. Alt material (peste 300 de scrisori), păstrat cu multă grijă cu concursul d-lor Gh. Alexe, Mihai Pop, director, și V. Nicolescu, cercetător științific la Institutul de folclor, va apărea în anul 1969, cu prilejul comemorării a 100 de ani de la nașterea folcloristului Bălășel, care a fost: «revoluționar în 1907 și bun de dus în fundul ocnei», cum îl caracteriza ziarul «Românul literar»; luptător de temut contra arendașilor și a ciocoilor; susținător al cauzei țărănești; polemist înverșunat cu condeii lui arțăgos. ce s-a luat la trîntă cu scriitorii și cu oamenii politici ce analizau problema țărănească din birou; «ctitor al folclorului oltean», cum îl numește Nicolaescu-Plopșor; «pionier al cooperației», cum îl numește Gala Galaction; întemeietor al primei școli agricole din Oltenia și cercetător istoric al bisericilor din județul Vîlcea și Romanați.

În continuare, vorbitorul a subliniat faptul că la Ștefănești, în casa Preotului T. Bălășel, s-a inaugurat prima «tovărășie» și primul congres al folcloriștilor, în 1927, «cînd s-au văzut și s-au cunoscut cei ce purtasera corespondență, unii dintre ei de 30 de ani»¹. Impresionantă este scrisoarea pe care preotul T. Bălășel a trimis-o Ministerului de Război, în 1916, în care, printre altele, scrie: «Deși sînt preot sărac și tată a 12 copii, părinte a doi flăcăi mobilizați (...), pentru dragostea mea către scumpa noastră țară declar că renunț la întreg salariul meu de preot rural, pe care îl dăruiesc Ministerului de Război, pentru armată. De asemenea, adaugă: «donez un pătuiag cu fîn și lucernă, care cuprinde circa 3000 de kg, pe care îl pun la dispoziție (armatei). Urez izbîndă deplină armatei noastre și rog pe bunul Dumnezeu să facă să triumfe dreptatea cauzei noastre».

Mișcătoare este scrisoarea din 1931 către primul ministru N. Iorga, în care spune, între altele: «Din mila lui Dumnezeu, deși am 14 copii, toți în viață, sînt sărac și greu de tot îi țin la școli, căci munca nu e prețuită, iar camăta mi-a supt

1. La 4 ianuarie 1927, în casa preotului Teodor Bălășel, din comuna Ștefănești, județul Vîlcea, folcloriștii olteni au pus bazele «Tovărășiei folcloristice». Cu acest prilej s-a redactat următorul act:

«*Legămînt*. Noi, cei mai jos iscăliți, adunați în casa bătrînului ctitor al folclorului oltenesc, Părintele Teodor Bălășel din Ștefăneștii Vîlcii, împreună cu Sfinția sa am hotărît cele ce urmează: Pentru adunarea, rînduirea și darea la iveală a folclorului oltenesc, precum și pentru cercetarea și punerea lui în legătură cu tot ce cunoaște știința folcloristică, punem temelie unei tovarășii folcloristice.

Statornicim cîrmuitor al tovarășii noastre pe Sfinția sa Părintele T. Bălășel. Ca organ al tovarășiei noastre va fi o revistă lunară numită «Suflet oltenesc». Ne legătuim cu toți a sprijini această tovarășie, fiecare după puterile noastre, pentru care iscălim.

Făcut astăzi 4 ghenar, 1927. Ștefănești-Vîlcea.

Pr. T. Bălășel, Pr. Gh. F. Cîușanu, N. I. Dumitrașcu, Const. Ciobanu, I. I. Buligan Dela Gorj, C. S. Nicolaescu-Plopșor, G. G. Fierăscu, Ion N. Popescu, Pr. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița».

Originalul s-a scris în două exemplare, de mîna fiecăruia, unul pentru altul. Cel scris de Pr. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița se păstrează la Centrul de istorie, filologie și etnografie Craiova al Academiei R. S. România. Comunicarea aceasta ni s-a făcut de către Dl. cercetător Aurelian Popescu.

toată vlaga» (era dator la 15 bănci și zece particulari). Într-o scrisoare către guvernul țării, scria : «Am cărți vechi, documente etc. și voiam să le dăruiesc Academiei, însă nevoia mă face să le vînd pe bani. E un sacrilegiu — știu, — însă foamea calcă legile cele mai sfinte ; nu foamea mea, ci a copiilor mei». Academia i-a răspuns că nu le poate cumpăra, iar regele, prin Fundația regală, la fel. De altfel, către dinastie el avusese cuvinte de revoltă. După revoluția din 1907, cu ocazia unui decret de amnistie pentru țărani, preotul Bălășel scria în «Cuvîntul Adevărului» : «E singurul act de dreptate pe care-l faci unor oropsiți de soartă, de cînd ne ești nouă rege».

Dl. V. Ignat, președintele Consiliului popular orășenesc, a încheiat solemnitatea, scoțînd în evidență satisfacția vizitării pieselor din opera folcloristului Bălășel : «Să ne însușim din activitatea celor ce au căutat — în condițiuni vitrege — să păstreze tradiția folclorică a patriei noastre. Vă îndemnăm să vizitați cu toată atenția standul care se găsește pentru cîteva zile pus la dispoziție, din înalta noastră apreciere și din truda Părintelui Gh. Ionescu-Ștefănești. Adresez o rugămintă elevilor, tineretului și tuturor bunilor patrioți : să viziteze această mică expoziție, ca să se știe că pe teritoriul Olteniei au existat cetățeni care nu și-au precupețit truda de a însera și de a aduna nestematele poporului nostru. Doresc tuturor cetățenilor să-și însușească opera, care va fi nemuritoare, a celor ce au fost Gib Mihăiescu, Teodor Bălășel și Ion Popescu».

Pr. D. BALAȘA

Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, 310 p.

Închinată «tuturor înaintașilor, care au păstrat în grele împrejurări credința noastră neschimbată, făuritorilor marelui act al reîntregirii bisericești și celor ce astăzi trăiesc înfrățiți în aceeași Biserică Ortodoxă Română, slujind astfel unitatea noastră în Hristos-Domnul, precum și unitatea și propășirea Patriei noastre scumpe», — cartea se definește de la început ca un *omagiu* adus, la sărbătorirea împlinirii a douăzeci de ani de la împlinirea și formală a reîntregirii bisericești practice de totdeauna, de reprezentantul Sfântului Sinod, tuturor făuritorilor și păstrătorilor unității noastre în trecut, și ca un *imn* închinat trăirii în unitate de simțire și de gând a tuturor celor ce fac parte din comunitatea de credință și de neam a poporului român.

Cartea se deschide cu un *Cuvînt înainte* (p. 7—8) în care este subliniată sub diferite laturi unitatea ființială ce a existat de la începuturile poporului român între credința lui creștină ortodoxă și viața lui ca neam. Viața Bisericii s-a împletit în așa fel cu viața poporului român încît legea ortodoxă s-a numit «lege românesacă», pe care poporul a apărut-o adesea cu preț de mucenicie ca pe sufletul lui, ca pe «pavăza naționalității lui». Această osmoză ființială n-a putut fi niciodată sfărîmată, nici atunci cînd interesele superioare ale statului multinațional austriac, urmărind deznaționalizarea poporului român, a dictat sfărîmarea unității lui bisericești. Dezbinarea a rămas formală, pentru că credincioșii români, deși despărțiți în două Biserici, au trăit totdeauna în aceeași lege strămoșească și în aceeași dragoste de neam, luptînd împreună pentru libertate, pentru unitate națională și pentru dreptate socială. Iar, cînd a venit «plinirea vremii», au lichidat și aspectul formal al despărțirii, continuînd să trăiască și să slujească cu statornicia de totdeauna legii lor strămoșești și intereselor neamului românesc.

Capitolul întîi (p. 9—24) demonstrează că: *Toți sîntem fiii aceleiași Biserici de la începuturi*, cînd am primit credința în Hristos «nu prin sabia regilor (cum s-a întîmplat în unele părți ale Europei), ci pe cale pașnică, prin propovăduirea de la om la om» de către creștinii aflați între ostașii romani și între coloniștii cu care s-au împerecheat strămoșii noștri daci, dînd astfel naștere poporului român creștin ortodox — adică primise «legea Răsăritului așa cum ea a fost propovăduită la

Ierusalim, la Antiohia, la Alexandria, la Constantinopol, la Tesalonic, în cetățile de la Marea Neagră și de pe malul Dunării și la Sfântul Munte Atos. Această lege s-a împletit cu viața poporului român, încît el «nu suferea să se facă nici o schimbare în cele bisericești» (cum spune istoricul Petru Maior); și, întrucît era tot așa de veche ca și poporul român, a fost numită «lege strămoșească» iar în Transilvania unde numai românii erau ortodocși — ceilalți fiind catolici și mai apoi și protestanți — «legea ortodoxă» a primit îndeosebi numele de «lege românească».

Însă numirea pe tot ținutul locuit de români, a «legii strămoșești» «lege românească» s-a întemeiat nu numai pe faptul că «prin ea se deosebeau românii de alte naționalități conlocuitoare, ci și pentru că ea a fost izvor de creație românească, și sufletul românesc i-a dat o anumită mireasmă, un anumit colorit spiritual, prin care «legea ortodoxă» a găsit totdeauna ecou adînc în viața întregului nostru popor».

În acest fel Biserica Ortodoxă Română cuprindea sub acoperămîntul ei întreaga seminție românească, în trecut, împărțită în mai multe «țări» (Țara Românească, Moldova și Transilvania), «grăind tuturor în graiul limpede al poporului cuvîntul lui Dumnezeu și întărind astfel unitatea națională a poporului român și conștiința că toți au aceeași origine, aceeași limbă, aceeași credință și că sînt un singur popor».

În dovedirea acestui fapt esențial este succint prezentată activitatea desfășurată de Biserica Ortodoxă Română prin: «cărți tipărite pentru toți românii din toate țările». Cărțile tipărite în Transilvania treceau munții în Țara Românească și în Moldova, iar cele tipărite în Țara Românească și în Moldova pătrundeau în Transilvania ca «să fie de folos tuturor celor ce vorbesc în limba românească»: prin școlile organizate sub ocrotirea Bisericii, în centrele episcopale sau mitropolitane și în mănăstiri, unde erau pregătiți «viitorii preoți, dar și dascăli, dieci și copişti». Aceste «școli — unele modeste, altele mai dezvoltate — au pregătit epoca în care poporul român s-a ridicat pe o nouă treaptă de cultură și au menținut conștiința ortodoxă și românească mereu trează».

Pe lîngă școli și tipografii, în centrele mitropolitane și în mănăstiri au fost organizate *ateliere de pictură, de sculptură, de broderii și argintărie*, în care s-au desăvîrșit meșteri români care alături de românii meșteri constructori au contribuit efectiv la crearea stilurilor specifice românești în artă.

Adînc pătrunsă în viața întregului popor, Biserica Românească a îndeplinit un rol de seamă și în lupta voievozilor, în lupta poporului român, pentru apărarea independenței împotriva pericolului otoman și pentru apărarea întregii Ortodoxii prin desfășurarea unei largi activități de întărire a credinței și de culturalizare a popoarelor creștine. În acest fel Biserica Românească, legată de popor, de năzuințele naționale românești și legată de celelalte Biserici Ortodoxe, devenise purtătoare a slavei Ortodoxiei românești și a vredniciei poporului român.

Așa se explică faptul că Biserica Ortodoxă din Transilvania — «fiind legată de popor și în unitate cu Biserica Românească de peste munți și cu întreaga Ortodoxie — nu numai că a rezistat tuturor încercărilor și prigonitorilor stăpînirilor străine (pînă la sfîrșitul veacului al XVII-lea), dar s-a și dezvoltat»; iar participa «la lupta poporului pentru libertate și dreptate socială, la sprijinirea unității tuturor românilor: la organizarea Mitropoliei, a episcopiiilor, a protopopiatelor și a parohiilor; la apariția primelor manuscrise cu traducere a textului în limba română, la tipărirea cărților în limba română la Brașov, Orăștie, Alba Iulia», constituie dovada că Biserica Ortodoxă Română din Transilvania era — în jurul anului 1700 — «o Biserică vie, care își împlinea rolul ei religios, dar și rolul ei social, cultural și național românesc».

Așa se înfățișa situația de avînt în viața întregii Biserici Ortodoxe Române în epoca lui Constantin Brîncoveanu, epocă ce se caracterizează și prin sprijinirea Bisericii din Transilvania «în lupta ei pentru păstrarea și dezvoltarea «legii strămoșești», pentru unitatea ortodoxă și românească cu frații români de pretutindeni».

Așa se explică faptul că, în vremea de culme a epocii brîncovenești, se constată «unitatea tuturor românilor din toate ținuturile într-o singură Biserică Românească. Un singur popor și o singură Biserică! Un singur popor, împărțit în trei țări» — Transilvania, Moldova și Țara Românească — dar cuprins în aceeași Biserică Ortodoxă Românească... Ea împărțasea tuturor, în aceeași limbă românească

din aceleași cărți de slujbă și aceleași cărți de învățătură, aceeași învățătură a lui Hristos, aceleași sfinte slujbe și Sfinte Taine și aceleași așezăminte. Ea spunea credincioșilor săi că românii din toate «țările» sînt una, că ei au aceeași origine, aceeași limbă, aceeași credință, aceleași obiceiuri și aceleași năzuințe». Biserica era așadar «un scut al poporului român și un cheag de înfrățire, de unitate a românilor de pretutindeni».

Așa se explică de ce a putut poporul român să străbată veacuri întregi vitregiile vremurilor și încercările la care l-au supus alte popoare.

Așa se explică de ce poporul român din Transilvania, prețuind unitatea lui de credință și de neam ca pe cel mai de seamă bun al lui și luptînd să păzească această unitate neștirbită, a putut face față tuturor «încercărilor regilor și nobililor străini de a-i atrage la catolicism, iar încercările principilor și nobililor din Ardeal de a-i atrage la calvinism s-au prăbușit în fața unității poporului român, care a stat neclintit în hotărîrea lui de a apăra legea strămoșească. Puțini cneji români care au trecut la alte Biserici s-au înstrăinat și de poporul român. Căci pe vremea aceea, religia era una cu naționalitatea, iar lepădarea de religie era tot una cu lepădarea de naționalitate. Poporul român însă a rămas statornic în legea ortodoxă, în limba din străbuni și în datinile străvechi. Apărîndu-și și păstrîndu-și «legea strămoșească», poporul român și-a apărut și și-a păstrat și ființa națională».

Așa au fost raporturile între Biserica și neamul românesc de la începuturile poporului român, fără ca ele să slăbească vreodată — indiferent care au fost împrejurările ce au separat pe români în diferite «țări» aflate sub diferite stăpîniri străine, indiferent dacă vremelnice români ortodocși au fost separați în Biserici diferite.

Așa erau lucrurile în Transilvania, în 1698: «românii transilvăneni, ajutați de românii din Moldova și din Țara Românească, erau fiii aceleiași Biserici Ortodoxe, sub oblăduirea aceleiași Mitropolii a Ardealului, aflată în strînse legături cu Mitropoliile Țării Românești și Moldovei». Aceasta este situația în care «se pare că împăratul Leopold al Austriei a reușit să realizeze ceea ce nu reușiseră regii, principii și nobilii de mai înainte de el, adică să despartă pe românii transilvăneni în două Biserici și să arunce discordia între frați». Însă numai «se pare» că a reușit. Pentru că despărțirea aceasta a rămas în tot timpul cît a existat numai o despărțire formală, angajînd doar aspectul administrativ nu și pe cel ființial al Bisericii. Întrucît «așa cum românii împărțiți politic și administrativ în trei «țări» constituiau totuși un singur popor român, tot așa credincioșii ortodocși români transilvăneni, împărțiți bisericește (administrativ) în «uniți» și ortodocși, au rămas una în legea strămoșească și una în lupta pentru unitate și propășirea poporului român; ei aveau același suflet, sufletul Bisericii strămoșești, care în tot timpul a slujit cauza lui Hristos și cauza românilor de pretutindeni».

După demonstrarea că Biserica Ortodoxă Română a fost pînă la 1700 una și același și în el nu puteau încăpea două legi creștine.

temeinică documentare din viața ambelor Biserici Românești din Transilvania, că Biserica Ortodoxă a rămas permanent una și aceeași cu Bisericele Ortodoxe din Țara Românească și din Moldova, pentru că sufletul poporului român era unul și același și în el nu puteau încăpea două legi creștine.

În capitolul al doilea (p. 25—53) se demonstrează că: *Deși despărțiți în două Biserici — tot una am rămas.*

În urma biruințelor împotriva turcilor, imperiul habsburgic al Austriei obține la 1688 protectoratul asupra Transilvaniei, iar în 1696 obține trecerea ei în deplină sa stăpînire, recunoscînd existența în Transilvania a «trei națiuni» (maghiari, sași și secui) și a «patru religii recepte» (catolică, reformată, luterană și unitariană), lăsînd astfel pe români — ca națiune — și Biserica Ortodoxă — ca religie — în stare de toleranță, — prin un mare lipsiți de orice drepturi. Și din această stare nu ar fi intenționat să scoată niciodată pe români și Biserica lor, dacă pentru conducerea Transilvaniei împăratul Leopold nu ar fi avut nevoie să întărească Biserica Romano-Catolică (unul din cei trei stâlpi ai împărăției catolice habsburgice alături de armată și nobilime), mărindu-i pe orice cale numărul de credincioși pentru a obține majoritatea în Dieta Transilvaniei — «formată din nobili după cele patru religii, recepte, proporțional cu numărul credincioșilor».

De aceea românii din Transilvania și Biserica lor Ortodoxă devin obiectul politicii imperiale, care concepe și înlăptuiește cu un întreg scop «unirea» românilor ortodocși cu Biserica Romano-Catolică: a) pentru a întări puterea sa de conducere în Transilvania (numărînd și pe românii uniți între catolici, numărul catolicilor devenea mai mare decît al protestanților și, ca urmare, nobilii catolici, dobîndind mai multe locuri în Dietă și în guvern, ajungeau puterea conducătoare în Transilvania); b) pentru ca, rupînd prin «unire» pe românii ortodocși din Transilvania de legăturile strînse cu românii din Țara Românească și Moldova și cu Mitropoliile din aceste țări, să înlăptuiască deznaționalizarea românilor din Transilvania; c) pentru ca făcînd din românii uniți și trecuți sub Mitropolia catolică de Esztergon, pe de o parte să facă din ei slujitori credincioși ai imperiului, iar pe de altă parte să-i mențină permanent învrăjbiți, împiedicîndu-i să-și refacă unitatea bisericească de dinainte de unire.

După înfățișarea sistematică a întregii acțiuni de a pune în aplicare această politică împărătească, autorul concludă că la «*legea împăratului*» «românii au răspuns prin solidaritatea lor în aceeași lege strămoșească și în lupta pentru interesele superioare ale poporului român de pretutindeni, prin strădania neconținută de a-și reface unitatea bisericească în aceeași Biserică strămoșească. Ceea ce a despărțit împăratul cu forța, a împreunat dragostea de lege strămoșească și dragostea de neam, care ardeau în sufletele românilor de pretutindeni».

În partea a doua a capitolului — «*Alianță — nu supunere*» — sînt aduse mărturii documentare că — împotriva celor ce voiau să facă din «unire» un mijloc de subjugare a Bisericii Române și deci de subjugare a poporului român prin supunerea totală a Bisericii Ortodoxe din Transilvania față de Biserica Romano-Catolică din Ungaria sau direct față de Vatican —, românii uniți au înțeles unirea de la 1698 ca «*un pact de alianță bisericească între două Biserici independente și egale, prin care fiecare Biserică își păstrează viața sa bisericească proprie (așa cum și-a format-o în cursul secolelor), drepturile, libertatea și rînduielile ei proprii, și prin care amîndouă părțile sînt de acord să trăiască în prietenie una cu alta și să se cinstească reciproc*».

La baza unei asemenea înțelegeri a «unirii» stătea convingerea că poporul trebuie să fie liber și Biserica lui trebuie să fie independentă și că un popor liber nu poate îngădui ca credincioșii din sînul lui să aparțină unei Biserici nelibere, care să slujească interese străine și contrarii intereselor poporului însuși.

Așa se explică lupta începută îndată după înlăptuirea unirii și purtată de preoții și credincioșii români din Transilvania, indiferent dacă făceau parte dintre uniți sau dintre ortodocși. Lupta aceasta a împerecheat alături de țelul libertății poporului și al dreptății sociale, țelul religios al unei Biserici Române libere, care să păstreze neschimbată legea strămoșească (credința, slujbele, rînduielile de dinainte de 1698), neîngăduind nici un element străin în ea, și să mențină caracterul național-românesc al Bisericii nu numai prin limba română în cult, ci și prin identificarea Bisericii Române — unite ori Ortodoxe — cu năzuințele și lupta poporului român pentru libertate, dreptate socială, progres și unitate. Lupta pentru independența Bisericii Române era deci o necesitate a slujirii intereselor poporului român și ea a fost înlăptuită prin păstrarea neschimbată a legii strămoșești în ambele Biserici Române din Transilvania și prin unitatea tuturor românilor transilvăneni — uniți și ortodocși — în slujirea intereselor superioare ale poporului român, căci «*deși împăratul ne-a împărțit în două Biserici, noi tot una am rămas, tot fiii aceleiași Biserici am fost, mărturisind deopotrivă și împreună fidelitate nezdruclinată credinței străbune și poporului*».

Capitolul al treilea (p. 54—217), intitulat *Una în legea strămoșească*, constituie o analiză sistematică a evenimentelor, a acțiunilor întreprinse în grup ori individual de românii — uniți și ortodocși — din Transilvania, pentru păstrarea unității românilor transilvăneni în legea strămoșească în care trăiseră pînă la 1698 românii din toate cele trei «țări»: este prezentată sintetic argumentația operelor diferiților bărbați români — uniți și ortodocși — care au contribuit prin lupta lor la păstrarea acestei unități panromâne în legea strămoșească, de care s-au izbit încercările de a dezbină bisericește pe românii transilvăneni.

Prin această permanentă prezență a mărturiilor vii, capitolul acesta al cărții capătă aspect de epopee în care se perindă prin fața ochilor minții întreg neamul românesc din Transilvania în momentele lui de suferință și de luptă pentru păstrarea legii strămoșești și în care se ascultă cu încordare cuvîntul de foc cu care fiii aleși ai poporului român transilvănean au înaripat și au condus lupta poporului pentru unitatea de trăire religios-morală și națională cu poporul român de pretutindeni.

Totodată în acest capitol este înfățișat în chip plastic ajutorul multilateral și neîncetat acordat de poporul român din Țara Românească și din Moldova fraților lui din Transilvania ca să poată rezista în legea strămoșească. Această acțiune de întrepătrundere în lupta pentru țelul comun al unității poporului și independenței Bisericii lui a românilor «uniți» cu cei «ortodocși» din Transilvania și a acestora cu românii din celelalte două «țări» românești, este practic exemplificată prin prezentarea listei cărților de cult tipărite la Sibiu, în Țara Românească și Moldova și aflate în parohii ortodoxe și unite din Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu, a cărților tipărite la Blaj aflate la parohii ortodoxe din Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu.

Cuprinsul bogat, interesant, variat și instructiv al acestui capitol, demonstrează că, deși, după 1700, în Transilvania au existat două Biserici Române, totuși în amîndouă se respecta — moștenită de fiecare de la Biserica Ortodoxă Română cea una, de dinainte de 1698 — aceeași «lege strămoșească», ce cuprunea aceeași învățătură de credință, același cult și aceeași disciplină, adică toată viața Bisericii. «Legea strămoșească» păstrată în Biserica Ortodoxă și în Biserica greco-catolică din Transilvania era aceeași cu cea a tuturor românilor de pretutindeni, încît această «lege strămoșească» făcea pe toți românii să se simtă una: fie că erau ortodocși, fie că erau uniți, fie că trăiau în Transilvania, fie în celelalte două «țări» române.

Dacă păstrarea «legii strămoșești» constituia un lucru firesc în Biserica Ortodoxă din Transilvania și a decurs fără știrbire oricîte au fost prigonirile și ispitirile pentru a o părăsi, în schimb în Biserica greco-catolică un mic număr de catolicizanți au căutat să catolicizeze pe uniți prin introducerea de noi învățături de credință, de noi rînduieli de cult și de disciplină din dogmatica, cultul și disciplina romano-catolică. Încercarea aceasta s-a izbit însă de împotrivirea dîrză a credincioșilor și a preoților și de acțiunea combativă și sistematică a unor mari personalități dintre românii uniți ca: Samuil Micu, Gh. Șincai, Petru Maior, Simion Bărnuțiu, Ioan Micu Moldovanu, Gh. Barițiu, Nicolae Densușianu și alții, precum și de acțiunea tenace a unora dintre episcopii români greco-catolici, legați de popor și de legea strămoșească, așa cum a fost Inochentie Micu.

Se demonstrează, în felul acesta, meritul românilor greco-catolici care au rămas neclintiți în «legea strămoșească» pe care au apărut-o împotriva celor ce urmăreau s-o schimbe.

Ca urmare «legea strămoșească» a rămas neschimbată atît în parohiile ortodoxe cît și în cele greco-catolice, ceea ce a adîncit trăirea în frățietate și colaborare și a animat tendința pentru refacerea vechii unități bisericești.

Într-adevăr păstrarea unității în legea strămoșească s-a dovedit baza refacerii unității bisericești, atunci cînd, fiind liber să-și împlinească voia, poporul a desființat *legea împăratului* și a refăcut unitatea bisericească ca a românilor de pretutindeni.

Capitolul al patrulea (p. 218—250), intitulat *Una în slujirea intereselor poporului român*, urmărește să demonstreze că, așa cum unitatea în «legea strămoșească» a constituit baza apropierii dintre clericii și credincioșii celor două Biserici Române din Transilvania și a năzuinței lor spre refacerea Bisericii Ortodoxe Române cea una, tot așa unitatea în «legea strămoșească» a constituit unul din elementele care a făcut ca toți românii transilvăneni — indiferent dacă erau ortodocși sau uniți — să participe la lupta poporului român pentru libertate, pentru dreptate socială și pentru unitate statală.

Dacă în general, unitatea poporului își are izvorul în unitatea de neam, de limbă, de cultură precum și în unitatea de credință, în cazul special al românilor

din Transilvania trăirea credincioșilor celor două Biserici Române din Transilvania în unitatea «legii strămoșești» s-a dovedit factorul pozitiv care, în momentele cruciale ale istoriei noastre, a făcut să se potolească disensiunile confesionale și toți să-și unească cugetele pentru slujirea binelui poporului.

Socotind că această colaborare și conlucrare între românii transilvăneni «uniți» și ortodocși pentru interesele poporului român necesită o îndeaproape studiere care să ducă la scrierea istoriei ei, autorul se mărginește ca în cuprinsul acestui capitol să prezinte în chip succint «exemplele pozitive de conlucrare a episcopilor, clericilor și credincioșilor celor două Biserici Române din Transilvania pentru cauza propășirii poporului român».

Întemeiate pe date culese din documente și din lucrări monografice și de specialitate se succed pasajele care prezintă: împrejurările în care s-a desfășurat activitatea și drama episcopului Inochentie Micu (*care formează obiectul unui special studiu documentar publicat în acest număr al revistei «Biserica Ortodoxă Română»*); momente din activitatea călugărilor Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara; din vremea răscoalei lui Horia, Cloșca și Crișan; activitatea comună a episcopilor Bob și Gheorghe Adamovici — unul unit și celălalt ortodox — de a înainta Curții din Viena «în numele națiunii române: cler, nobilime, militari și orășeni» memoriul intitulat *Supplex libellus valachorum*, întocmit de conducătorii spirituali ai vremii: Ion Piuaru-Molnar, Samuil Micu, Iosif Miheși, episcopul Ignatie Dărbant, Ioan Para, Petru Maior. Gh. Șincai și alții.

Pentru importanța cuprinsului memorandumului *Supplex libellus valachorum* și pentru că el rămâne permanent prezent în lupta românilor ortodocși și uniți din Transilvania pentru libertate, dreptate socială, unitate și independență națională, redăm principalele cereri cuprinse în el, din care se văd roadele trăirii românilor «uniți» și ortodocși în aceeași «lege strămoșească»: 1) Să se elimine expresia de «tolerați» și românii să fie reasezați în toate drepturile civile; 2) Să se restabilească situația dinainte de 1437 când nu se pomenea de «unio trium nationum», ci toți erau egali; 3) Clerul unit și ortodox, nobilimea și poporul român să fie tratați în chip egal cu celelalte populații conlocuitoare; 4) Să fie și românii admiși după proporție numerică în Dietă și în servicii publice; 5) Numele comitatelor și districtelor să se dea după râuri și munți «cum erau odată»: toți locuitorii să fie egali fără deosebire de neam și religie. Să se permită românilor, cum s-a permis sîrbilor, să se adune într-un congres național, când «cei doi episcopi ai națiunii vor putea, cu sfatul tuturor, să apere cauza națiunii».

În această acțiune, care prin răsunetul ei poate fi considerată punct de culme în lupta poporului român din Transilvania «conlucrarea celor doi episcopi — sub presiunea puternică a opiniei publice — constituie un fapt pozitiv. Ea exprimă unitatea poporului român, fără deosebire de confesiune. Națiunea apare pe primul plan — confesiunea trece pe planul al doilea. Națiunea cuprinde pe toți românii, și uniți și ortodocși. Ea cere drepturi pentru toți românii».

În continuare sînt înfățișate piedicile puse în calea acțiunii unitare pornite din ambele Biserici românești din Ardeal pentru înfăptuirea revendicărilor poporului român în întregimea lui. Împotriva acestor piedici (pe care autorul le și analizează îndeaproape) «imperativul unității în slujirea intereselor națiunii române de pretutindeni devine cu atît mai presant». Așa se explică legăturile pe care românii transilvăneni — uniți și ortodocși — le întrețin activ cu frații din Țara Românească și din Moldova; și tot aceasta explică acea profundă conlucrare dintre uniți și ortodocși în Transilvania în toate problemele care angajează națiunea română.

În acest fel s-a statornicit acea impresionantă «circulație a cărților, a ideilor, a mișcărilor naționale și sociale de o parte și de alta a Carpaților», care a dus, în veacul al XIX-lea la existența unei unități românești peste granițele nefirești, unitate care face ca «toate forțele să se înmănuncheze pentru realizarea aceluiasi ideal național de libertate și unitate».

Această manifestare a unității de acțiune este urmărită de autor în tot decursul veacului al XIX-lea, cu deosebită stăruință asupra momentului întrunirii conducătorilor (uniți și ortodocși) ai românilor la Sibiu în 1892, când au înaintat

împăratului cunoscutul *Memorandum* care a dat naștere răsunătorului proces al memorandiștilor, în urma căruia «preoți uniți și ortodocși, profesori, avocați, medici și alți memorandiști și-au ispășit cea mai mare parte din pedeapsă, dînd pildă de unitate în acțiune și în simțiri».

În continuare — după ce prezentase acțiunea desfășurată de «Școala ardeleană» — este înfățișată manifestarea aceleiași unități de acțiune dovedită de cele două Biserici românești pe *tărîm școlar*.

La sfîrșitul capitolului este semnalată participarea activă și jertfelnică a românilor — uniți și ortodocși — la marile încercări ale războiului întîi mondial pentru unirea tuturor românilor.

În încheierea capitolului acesta I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului conchide: «Nu e locul aici să enumerăm pe toți preoții, uniți sau ortodocși, care au suferit pentru idealul unității naționale. Nici să dăm exemple despre înfrățirea dintre ortodocși și uniți în parohii, unde preoții se înlocuiau în mod firesc la toate slujbele, cînd confratele lor era întemnițat. Omăgiul poporului îi îmbrățișează deopotrivă pe toți indiferent de confesiuni — pentru că toți sînt români și una cu frații lor în legea strămoșească și în dragostea de popor».

Capitolul al cincelea (p. 251—269), intitulat *Conviețuire frățească și încercări de unire*, înfățișează fapte și date documentare care demonstrează «faptul că clerul și credincioșii greco-catolici, păstrînd neschimbate vechile tradiții, a dus în chip firesc la conviețuirea frățească dintre preoții și credincioșii uniți și neuniți». Întrucît bisericile aveau aceeași formă și erau pictate și aranjate după aceeași rînduială, slujbele și datinele erau aceleași — «de multe ori săvîrșite și în bisericile unite după cărți tipărite la București sau la Rîmnic», era firesc ca preoții și credincioșii uniți și neuniți să-și dea seama că «legea» fiind aceeași și neamul fiind același, ei trebuiau să fie întreolaltă ca frații, adică — așa cum spunea Petru Maior, «să nu se prigonească și să nu se batjocorească unii pe alții, ci cu prietenie frățească să petreacă laolaltă».

În continuare, cuprinsul devine o diademă din pietre nestemate — mărturiile simple, senine, sincere și pline de adîncul sufletului țaranilor români, uniți și neuniți, din Transilvania asupra împreună-trăirii ortodocșilor și uniților în cursul celor două veacuri și jumătate de oficială și formală dezbinare religioasă — care încununează fruntea dîrzului popor român din Transilvania, care n-a trădat nicio dată credincioșia lui față de sufletul neamului românesc.

Din toate aceste declarații, alese cu adîncă simțire și împletite cu deosebită pricepere, reiese că poporul avea convingerea că «tăt o lege avem», că «tot una sîntem» și că credincioșii uniți s-au bucurat totdeauna cînd preoții greco-catolici și preoții ortodocși slujeau împreună, pentru că credincioșii uniți n-au făcut distincție între preoți și biserică, frecventînd slujbele săvîrșite în bisericile ortodoxe cu aceeași evlavie.

Dacă această stare practică de conviețuire ar fi putut face ca să nu se simtă nevoia refacerii și formale a unității bisericești, în schimb din motive naționale refacerea unității bisericești devenise o strictă necesitate, întrucît dezbinarea între cele două Biserici Românești se dovedise foarte păgubitoare și primejdioasă pentru poporul român. De aceea clerul și credincioșii, împreună cu marile personalități ale celor două Biserici și ale poporului român «pornind de la afirmarea unității în legea strămoșească, a independenței depline a Bisericii Române și de la imperativele majore ale luptei pentru libertatea, unitatea și propășirea poporului nostru, au cerut și au luptat totdeauna pentru ca toți românii să aparțină unei singure Biserici — Biserica strămoșească, Biserica Ortodoxă Română, Biserica poporului român de veacuri».

Încercările lor de reîntregire bisericească s-au izbit însă permanent de împotrivirea stăpînirii habsburgice și austro-ungare, sprijinită de ierarhia catolicizantă, care vedea în dezbinarea religioasă a românilor mijlocul sigur de împlinire a scopurilor ei politice de aservire a românilor.

În continuare, lucrarea prezintă succint și evocator cîteva din încercările de reîntregire bisericească. Aceste încercări inițiate și purtate de cler și credincioși s-au intensificat îndeosebi în momentele mari ale istoriei cînd lupta pentru liber-

tate națională și dreptate socială impunea unitatea tuturor românilor și deci și înlăturarea dezbinării confesionale.

Cea dintâi încercare de refacerea unității bisericești a fost întreprinsă de clericii ortodocși și greco-catolici în anul 1798, adică la un veac de la înfăptuirea lărată a unirii; a doua încercare de refacere a unității bisericești s-a încadrat în momentul luptei revoluționare de la 1848. Demn de remarcat este faptul că întrucât «la Adunarea națională de la Blaj, cei 40.000 de români au decretat, sub conducerea lui Șaguna, să smulgă din unire pe toți greco-catolicii și să-i unească cu sine în schismă sub un singur mitropolit» ortodox, și nemaiputând evita pentru multă vreme reînființarea Mitropoliei ortodoxe din Transilvania — pentru a salva uniția, stăpînirea habsburgică a înființat încă din 1850 Mitropolia română unită cu sediul la Blaj, dar cu vechiul titlul de «Alba Iulia», iar la 1853 a înființat încă două episcopii unite (de Gherla și de Lugoj).

Cu toate acestea reînființarea Mitropoliei ortodoxe din Transilvania — obținută abia în 1864, în urma repetatelor stăruințe ale românilor ortodocși — și organizarea sinodală a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, ca și avîntul pe care l-a luat în anii următori viața bisericească ortodoxă, au exercitat o necontenită atracție asupra clerului și credincioșilor greco-catolici, intensificînd lupta lor pentru păstrarea tradiției strămoșești și pentru organizarea sinodală a Bisericii.

Pentru a păstra în ființă uniția în fața acestor presiuni de jos, stăpînirea a înclinat pentru realizarea proiectului Bisericii Romano-Catolice maghiare, de a încorpora Biserica Română unită în autonomia sa, și pentru înființarea Episcopiei de Hajdudorogh. Reacția românilor uniți față de aceste planuri s-a manifestat prin trecerea la Biserica Română Ortodoxă din Transilvania și prin adînci trimîntări care încercau să evite încorporarea în Biserica Romano-Catolică maghiară.

Dacă înfăptuirea unirii la 1918, în Adunarea de la Alba Iulia nu putuse fi însoțită și de înfăptuirea unității bisericești, totuși actul de la 1918 a înlăturat primejdia încorporării Bisericii Române unite din Transilvania la Biserica Romano-Catolică și a dat naștere «unei mișcări de trecere de la Biserica Unită la Biserica Ortodoxă», mișcare sintetizată în mărturisirea uniților care participaseră la înfăptuirea, în 1918, a unirii Transilvaniei cu Patria-mamă.

«Oarecînd înaintașii noștri, ademeniți de intriga vrăjmașilor și apăsări de vitregia vremurilor, s-au despărțit de Biserica dreptmăritoare, care a fost în lungul veacurilor adăpostul întregului nostru popor românesc ... Astăzi, noi, urmașii lor, înțelegînd semnele vremii ... cu gînd luminat și cu inima înălțată de o sîntă bucurie ne întoarcem iarăși la sînul mamei noastre celei vechi și bune, la sînul Bisericii ortodoxe»; «... noi ne simțim datori să rupem pecetea, cu care (stăpîniri străine) au vrut să ne strivească credința strămoșească. Și avem nădejdea în Dumnezeu, că ceea ce facem noi astăzi, vor face toți frații noștri, care zic că sunt uniți cu papa, adică se vor întoarce și ei pînă la unul la Biserica Ortodoxă Română». Nădejdea aceasta s-a împlinit în 1948, cînd forțele politice care sprijineau dezbinarea erau înlăturate și poporul ajunsese stăpîn pe soarta sa».

Capitolul al șaselea (p. 270—303), intitulat *Fii ai aceleiași Biserici Române*, înfățișează momentele importante ale înfăptuirii reîntregirii, în anul 1948, a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, cu largi extrase din avîntatele cuvîntări rostite cu acel prilej de Prea Fericitul Patriarh Justinian, de fostul mitropolit al Ardealului, Nicolae Bălan, de reprezentanții clerului și credincioșilor Bisericii Române unite și de alte personalități ale vieții noastre publice și bisericești. Sunt deosebit de impresionante și instructive — acum la împlinirea a 20 de ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, și vor fi totdeauna — pasajele reproduce din *Proclamația* adoptată de Adunarea de la Cluj, din *Apelul* Adunării, și *Moștenirea* către clerul și credincioșii uniți și din *Actul* sinodal consfințitor al reîntregirii — precum și mărturisirile spontane ale diferiților credincioși uniți reveniți la sînul Bisericii mamei.

Într-adevăr, era firesc ca Biserica Ortodoxă, așa de strîns împletită cu viața și soarta poporului român, să fie apărută și păstrată cu statornicie peste veacuri împotriva tuturor încercărilor de a o desființa, venite de la stăpînitorii străini.

Unitatea aceasta în aceeași Biserică Românească a rămas neatinsă pînă în 1698, cînd împăratul Leopold a reușit — prin făgăduieli și forță armată — să

rupă în două pe românii transilvăneni, unii ținând de Biserica Ortodoxă (greco-orientală), alții de Biserica greco-catolică. Dar ruptura aceasta a fost numai de formă. De fapt clerul și credincioșii din amândouă Biserici au rămas — cum s-a arătat — una în aceeași lege strămoșească, păstrată fără schimbare în toate parohiile din Transilvania. Micile deosebiri, ce s-au strecurat ici-colo — nu aveau nici o însemnătate față de unitatea în credință, sfinte slujbe și tradiții, moștenite de la strămoși și transmise din generație în generație ca o zestre de mare preț.

Una în legea strămoșească, clerul și credincioșii celor două Biserici românești au rămas una și în slujirea intereselor poporului român. Unitatea în legea strămoșească și în acțiunea pentru libertate, dreptate și unitate statală pentru poporul român a dus la refacerea unității într-o singură Biserică Ortodoxă Română.

Uniația fusese opera puterii habsburgice și a fost menținută prin sprijinul permanent al acestei puteri, fiind deci impusă de sus în jos, fără voia poporului, și s-a păstrat prin forță.

Reîntregirea bisericească a fost opera clerului și a poporului greco-catolic, fiind deci înfăptuită de jos în sus; de aceea ne pare definitivă pentru reîntregirea bisericească mărturisirea unui credincios unit: «unificarea bisericească ne-a întărit unitatea religioasă a poporului nostru. N-am schimbat nimic, nici credința, nici rînduielile. Ceea ce simt e că sîntem mai mulți», că sîntem astăzi toți «uniți în credință și în muncă, pășind înainte spre un viitor fericit al întregului nostru popor».

Cartea *Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile* se încheie cu lista bibliografică a documentelor, a cărților, studiilor și articolelor folosite pentru întocmirea ei.

*

Superioritatea principiului ortodox al Bisericilor Naționale, verificată în tot trecutul istoric al tuturor popoarelor ortodoxe, verificată în trecutul istoric al neamului nostru, a demonstrat că creștinul ortodox este totdeauna fiu credincios al Bisericii sale și este totdeauna membru fidel al colectivității neamului său și cetățean loial al statului pe care poporul român și l-a dat.

«Aceasta s-a verificat mereu în ultimii douăzeci de ani, cînd poporul nostru — prin munca tuturor fiilor lui — și-a făurit o țară nouă, una, indivizibilă, liberă, independentă, suverană, tot mai prosperă, mai puternică și mai cinstită între toate țările lumii, factor de pace și înfrățire între popoare. Cuprinși în cadrele Bisericii strămoșești, toți preoții și credincioșii, sub îndrumarea Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au adus contribuția lor la munca poporului pentru înflorirea patriei și la lupta lui pentru pace».

O. POPESCU

Virgil Căndea, *L'humanisme d'Udriște Năsturel et l'agonie des lettres slavonnes et Valachie*, în «Revue des études sud-est européennes», Bucarest, VI (1968), nr. 2, p. 239—287.

Adîncind cercetarea asupra perioadei culturale de sub domnia lui Matei Basarab, Virgil Căndea pleacă de la constatarea consemnată în *Molitvelnicul slavon* (Cîmpulung 1635) «că în întreaga mea țară e foamete și sete, nu însă de pîine și de apă, ci după prooroc, de vădită hrană și adăpare sufletească». (B.R.V., IV, p. 184). Pînă astăzi se cunoaște că domnitorul a zidit 38 de mînăstiri și biserici și a făcut să apară 19 cărți, dintre care 8 în slavonă, 5 slavo-române și 6 în românește. Mînăstiri ca Arnota, Brîncoveni, Căldărușani, Plumbuita, cărți ca *Evangelia cu învățătură*, (Govora, 1642), *Îndreptarea legii* (Tîrgoviște, 1652), traducerea în vechea slavă a operei *Imitatio Christi* (Mînăstirea Dealu, 1674), manuscrise slave (nr. 13, 175, 192, 194, 199, 204, 213, 236, 258, 272, 279, dintre care nr. 13 e ilustrat deosebit

de frumos de popa Vlaicu, în 1643) etc. marchează tradiția medievală și sporul unei intense culturi eclesiastice. Vastul program de cultură ortodoxă al lui Matei Basarab se exprimă în tiparul slavon (limitat numai la domeniul religios, datorită căruia cartea parenetică reușește să apară în românește) — și în ajutorul acordat Atosului.

Ceea ce face totuși să scadă oarecum eficacitatea inițiativelor domnitorului e insistența sa de a păstra vechea slavă în cult. Nu e vorba de o contestare a scrisului în românește; probă *Pravilele*, a căror funcție socială a fost curînd afirmată. V. Cîndea apreciază introducerea limbii române în cult ca un capitol absolut singular în istoria bisericească și culturală a Europei. Dacă în Bisericele Reformate adoptarea limbii vorbite de popor a constituit un principiu confesional, Biserica Ortodoxă Română e singura dintre Bisericile creștine din Europa, care, aparținînd vechii tradiții, a îndepărtat slavona, înlocuind-o cu limba vie a poporului. Poziția specială a românilor, obligați să asculte timp de secole liturghia într-o limbă străină, cu toate că ei erau de origine și limbă latină, explică acest fapt. Cutezanța românilor, deși rău văzută de patriarhul ecumenic, exprimă o atitudine bisericească realistă, dovedită de altfel și de arabofonii din Siria și Liban, care, în aceeași vreme, au îndepărtat siriaca, înlocuind-o cu araba vorbită de popor (Vezi V. Cîndea, *Une politique culturelle commune roumano-arabe au début du XVIII-e siècle*, în «Bulletin de l'Association internationale d'études du sud-est européen», Bucarest, III (1965), no. 1).

Alături de domnitor, susținîndu-l, se află cumnatul său, învățatul *Udriște Năsturel*, călăuzit de o concepție nouă a culturii.

În cancelaria domnească *Udriște Năsturel* e figura centrală în problemele diplomației și mai ales ale culturii. El versifică în slavonă, alcătuiește prefețe la cărțile de cult, în numele cumnatului său Matei Basarab și în numele Doamnei Elina, sora sa. Traduce din latinește în slavonă vestita *Imitatio Christi* și în românește *Viața lui Varlaam și Ioasaf*. (În legătură cu studiile despre *Udriște Năsturel* vezi P. S. Năsturel, *Prefața la ediția Viața Sfinților Varlaam și Ioasaf*, București, 1904, p. XL—LIX și *Genealogia Năsturelilor*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», XI (1910), p. 293—330).

P. P. Panaitescu (*L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila...*, 1926, p. 36—48) îi atribuie lui *Udriște Năsturel* traducerea *Evangheliei învățătoare*, Govora, 1642. Virgil Cîndea consideră că prefața acestei opere, cu consemnarea «*Uriil Năsturel predoslov*», nu e concludentă în acest sens, deoarece o astfel de persoană căreia îi plăcea să sublinieze îndeosebi contribuțiile sale cu prefața lor nu ar fi neglijat semnarea unei traduceri realizată de el însuși. O interesantă ipoteză prezintă recent cercetătorul P. S. Năsturel, considerînd pe *Udriște Năsturel* ca realizatorul traducerii românești a *Învățăturilor domnitorului Neagoe și a Vieții Sfîntului Nifon, patriarhul Constantinopolului* (Vezi P. S. Năsturel, *Recherches sur les rédactions gréco-roumaines de la «Vie de Saint Niphon II, patriarche de Constantinople»*, în «Revue des études sud-est européennes», V (1967), p. 63—67).

Începînd cu 1625 *Udriște Năsturel* e prezent în cancelaria domnească, copiind și întocmind documente și mai tîrziu redactînd în numele domnitorului Matei Basarab și al doamnei Elina.

În prefața lucrării *Imitatio Christi* (B.R.V., t. IV, p. 197) *Udriște* menționează eforturile sale depuse pentru a învăța latina și slava. Acestea puteau fi învățate chiar în Țara Românească, fără a mai fi fost nevoie de a merge la Kiev, mediul cărturăresc românesc fiind destul de ridicat. Aceeași afirmație se poate face despre doamna Elina (Vezi N. Iorga, *Doamna Elina a Țării Românești ca patroană literară*, în «Analele Acad. Române». Memoriile Secțiunii istorice, s. III, 13/1932—1933). Ca ambasador, el călătorește în Ungaria și Polonia, iar în țară — unde sosesc învățați străini ca Meletie Sirigul, Panteleon Ligaridis, sîrbul Longin. Sava Brancovici, Gavriil patriarhul de Pecs — *Udriște Năsturel*, înzestrat cu o cultură vastă, participă la cele mai pasionante probleme ale zilei.

Un document literar de o mare valoare pentru istoria culturii românești din această epocă, reflectînd preocupările și orizontul umanist vast al lui *Udriște Năsturel*, îl constituie *Prefața Pentacostariului*, publicat la Țîrgoviște, în 1649. Cele două descrieri din *Bibliografia Românească Veche*, (t. I, p. 171—175 și t. IV,

p. 200—201) prezintă același *Penticostar*, în a cărei prefață se precizează: «... din porunca și cu cheltuiala principesei Elina, cu mila lui Dumnezeu stăpîna și doamna Țării Românești, soția prea luminatului domn Io Matei Basaraba».

În B.R.V. IV se afirmă că *Prefața* «are un cuprins de mare însemnătate culturală, dar este scrisă într-o limbă slavă cu foarte multe greșeli (...), aproape in-traductibilă» (p. 200—201). Recercetînd *Prefața*, traducînd-o în întregime (cu ajutorul lui Damian P. Bogdan), Virgil Cîndea aduce precizări prețioase privind sensurile conținutului tradus, cît și încadrarea tipologică a vastelor referințe clasice ale lui Udriște Năsturel.

Pentacostariul slavon (1649), apărut la 7 ani după ultima ediție a lui Petru Movilă (Kiev, 1642), la nivelul exigențelor ortografiei sîrbe, marchează o prezență de monumentalitate și Safarik afirmă că e cartea bisericească cea mai voluminoasă după Mineele lui Bozidar Vukovic. O epigramă de 14 versuri precede această prefață. Fără a purta nici o semnătură, versurile elogiază *patroana* cărții, al cărui nume provine de la grecescul «eleos» — milă, dragoste. Prefața se adresează călugărilor de la Atos:

«Elina, cu voia și binecuvîntarea lui Dumnezeu stăpîna întregii țări ungro-vlahe transalpine și celorlalte, prea cinstului și prea cuviosului între ieromonahi, întru Christos părintelui Damaschin al întregului Sfînt Munte al Atosului prea ales duhovnic și tuturor celor ce sunt din sfîntă chinovie sîrbească, cuviincioasă închinăciune le dă».

Autorul *Epigramei* și al *Prefeței*, dezvoltă argumente întemeiate pe autoritatea scriitorilor din antichitate: *Plato*, *Aristotel*, *Homer*. Exemple: *Virtutea* binefacerii e întemeiată pe idei luate din *Etica* lui Aristotel, destinul e menționat sub un nume des întîlnit în Fedon sau Gorgias: «i imarmeni». Recunoștința e comparată cu «trompetele tireniene», iar în încheierea sa, pe care o numește «colofon», el compară pe fecioarele înțelepte cu amazoanele unite prin legătura harului, mai puternică decît «nodul gordian». Desigur că *referințele biblice și patristice* nu lipsesc aici, însă față de cinci citate din Biblie, peste douăzeci de citate și referințe sînt împrumutate din clasicii antici și din literatura sapiențială. Se poate afirma astfel că *ne aflăm în prezența primului text al literaturii medievale române, utilizînd masiv mijloacele de expresie, specifice umanismului*.

În *Prefața Antologhionului slav* (1643) se menționa: «... a fost întocmită și scrisă de mine, cel mai mic dintre robii prea luminăției tale, Oreste Năsturel, al doilea logofăt, în satul meu părintesc Fierăști» (B.R.V. t. I, p. 132). Paternitatea *Prefeței Pentacostariului* (1649) nu poate fi pusă la îndoială sub nici o formă. În ea Udriște Năsturel nu-și mai pomeneste numele, lăsînd întregului orizont prestigiul și prezența patroanei, Doamna Elina, sora sa și soția domnitorului Matei Basarab.

Năsturel aprecia *Pentacostariul* ca o antologie imnografică bizantină din cele mai strălucite. El compunea o prefață într-o limbă (slavonă) căreia îi respecta în egală măsură funcțiile sacre și culturale și prin acest fapt el apare astăzi într-o ipoteză tipică de învățat al Contrareforme. Modul său de a proceda e ilustrarea exemplară a uneia din modalitățile proprii *umanismului românesc medieval*, care preluînd vechiul umanism creștin îl unește cu cel născut din curentul declanșat de Petru Movilă la Kiev — *pentru apărarea Ortodoxiei*. Valorile antichității clasice sînt vehiculate nu numai de limbile greacă și latină, ci și de slavona liturgică.

Tot în acest plan de înțelegere spirituală se plasează și versiunea *Imitatio Christi*, în vechea slavă, realizată de același Udriște Năsturel. El introduce clasicismul greco-latin în cultura română prin veșmîntul slavon al epocii. Udriște Năsturel realiza în acest mod introducerea în cultura națională a valorilor umaniste, vehiculate printr-o limbă de cultură recunoscută, ca aceea a timpului său.

A contestat, oare, astfel Udriște Năsturel rolul limbii române în operele epocii sale? Desigur că nu! Traducînd în limba sa maternă *Viața lui Varlaam și Ioasaf*, el avea conștiința că împlinește astfel în limba română o operă echivalentă cu aceea realizată în slavonă.

În *Prefața Invățăturilor* (Cîmpulung, 1642), Udriște Năsturel fixează ca finalitate educația poporului în propria-i limbă: româna. Deși arată o considerație

deosebită «slavonei sfinte» (Vezi *Prefața la Imitatio Christi*), când însă e vorba de a tipări ceva cu o circulație largă pentru popor el se-ncrede în virtuțile limbii românești. Udriște Năsturel, ca și Miron Costin și stolnicul Constantin Cantacuzino aveau contact atât cu valorile occidentale cât și cu Ortodoxia răsăriteană, vehiculând intens umanismul antic greco-latin, trecut prin filiera patristică. Frecvențele citărilor din Plutarh, Diogene Laertiu, Seneca etc., în *Prefața Pentacostariului* (1649), ca și citările din Seneca, Epicur etc. în *Divanul* lui Dimitrie Cantemir (Iași, 1698), indică *izvoarele clasice «creștinate»*, cu o largă circulație în lumea cultă românească a secolului al XVII-lea.

Un rol de seamă în cultura românească a acestui secol îl au mitropoliții clerul în general. Din tipografiile de la Govora, Dealu, Tîrgoviște, ies cărți românești, «din inițiativa și prin eforturile ecleziastilor» (p. 266). «Edițiile românești ale mitropolitului Ștefan arată o poziție înaintată, o conștiință națională superioară ce prezidează astfel de tipărituri (în legătură cu valorile artistice dominante din această perioadă, vezi G. Popescu, *Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlăhiei* (1648—1668), în «Analecta» (1943), p. 133—151). După propria-i mărturisire (*Mystirio*, Tîrgoviște, 1651, vezi B.R. V.I., p. 182), mitropolitul Ștefan cunoștea greacă și slavona. În *Prefețele sale* (*Prefața la Tîrnosanie*, Tîrgoviște, 1652) sînt citați Sfinții Părinți: Grigore de Nazianz, Maxim Mărturisitorul și exegetul Gheorghe Pachimerius. Referințele sale la comentariile lui Pachimerius privind opera lui Pseudo-Dionisie Areopagitul par extrase direct din ediția lui Balthazar Conderius (Anvers, 1634, vezi p. 374), ceea ce indică consultarea edițiilor occidentale patristice la puțin timp după apariția lor. În *Mystirio*, mitropolitul Ștefan, paralel cu textul slavon al rugăciunilor, prezintă în românește nu numai titulaturile, ci și exorcismele botezului, ceea ce marchează începutul introducerii limbii românești în săvîrșirea cultului.

Cultura umanistă de expresie slavonă din epoca lui Matei Basarab se-ncheagă în curentul de întărire a Ortodoxiei, iar curentul declanșat de mitropolitul Petru Movilă, întreținut de contactele cu Occidentul, de vizitele numeroase ale învățaților ortodocși din lumea grecească, rusă și constantinopolitană, apare ca o concepție dinamică, profund spirituală, nuanțată, cu un program comparabil cu al altor țări. *Umanismul* pe care-l constatăm în cărțile de cult e de nuanță filologică prin interesul manifestat pentru literatura clasică greco-latină, și se deosebește de cel occidental, nefiind antropocentric și laicizant, ca acesta din urmă.

Principalul vehicul al acestui umanism românesc cu profunde rădăcini în clasicii greco-latini și în scriitorii bizantini, e slavona. Noutatea faptului constă în nota specifică următoare: Udriște Năsturel utilizează pe autorii «păgîni» în serviciul elementelor eticii ortodoxe, prezentîndu-i ca autoritate. Un fapt similar sînt înregistrează în iconografia bisericilor moldovenești, care, deja mai de vreme de un secol, se servea de aceiași autori pentru finalitățile lor apologetice.

Introducerea limbii române în cărțile liturgice a fost susținută cu o îndrăzneală remarcabilă de mitropoliții Teofil și Ștefan, ca și de colaboratorii lor, delăsîndu-se cu hotărîre primele repere ale unei literaturi moralizatoare. Vechiul program al lui Coresi apare astfel din nou. Secolul următor (al XVIII-lea) va cunoaște o multiplicare a operelor privind educația, ajungînd să figureze, în secolul XIX-lea, pînă și în programele editoriale ale lui Ion Eliade Rădulescu și Mihail Kogălniceanu.

Astfel, după opinia lui Virgil Cîndea, umanismul apare în Muntenia nu după perioada de învățătură a lui Nicolae Milescu la Constantinopol, nici după studiul stolnicului Constantin Cantacuzino la Padova, ci mai înainte: îl identificăm în a cătuirea cărților traduse, prefațate, în limba slavonă, de către Udriște Năsturel. Un astfel de umanism se afirmă într-o limbă străină, care era în acea vreme limba oficială a culturii române. Același fenomen avusese loc cu două secole mai de vreme în culturile Europei occidentale (în limba latină medievală).

Cînd mitropolitul Simion Ștefan, în *Prefața Noului Testament* (Bălgrad, 1648) precizează aria largă a limbii românești, sau cînd mitropolitul Varlaam dă o operă educativă prin excelență neamului românesc (*Cazania*, 1643), ne aflăm în prezența unor confluente de inițiative și convingeri care vin în sprijinul unității de voltării românești, însumînd toate provinciile țării, dincolo de separația politică temporară.

Exigențe interne, apărute din realități autohtone, ca un nivel impus de dezvoltarea social-politică a societății românești, au dus la înlocuirea slavonei și la *triumful limbii române prin cartea de cult*. Aceste exigențe interne au anulat «încercarea lui Udriște Năsturel de a crea un umanism de expresie slavonă» (p. 274). Nevoia de educație morală, de zidire sufletească, de fixare în «pravili» a unor norme etic-sociale, a unei conduite sociale, a unei înțelepciuni de comportament, exigențe ale vieții spirituale a secolului al XVII-lea, conferă nuanța specifică umanismului românesc, care exprimă din primele sale începuturi aspirațiile și idealurile poporului român.

Anii impresionantei contribuții umaniste inițiată de Udriște Năsturel constituie pe drept cuvânt «agonia culturii slavone în Muntenia». Epoca lui Matei Basarab ne oferă operele cele mai prețioase ale popoarelor de limbă slavă — *Evhoglogiu* (1635), *Antologhionul* (1643), *Imitatio Christi* (1647), *Penticostarul* (1649) —, dar ele n-au reprezentat decât un ultim efort al slavonei de a mai fi vie. Ea va fi înlăturată de poporul român prin reprezentanții săi cei mai de seamă care vor alege adevărata cale a viitoare dezvoltări culturale. Ca în orice agonie, încheie Virgil Cândea, există o tresărire bruscă finală, exprimată prin opere strălucitoare, însă care nu mai aveau nici un viitor, deoarece în anii ce aveau să urmeze «epocii lui Matei Basarab» se va înregistra «*punctul final al dezvoltării culturii slavone la latinii Orientului*».

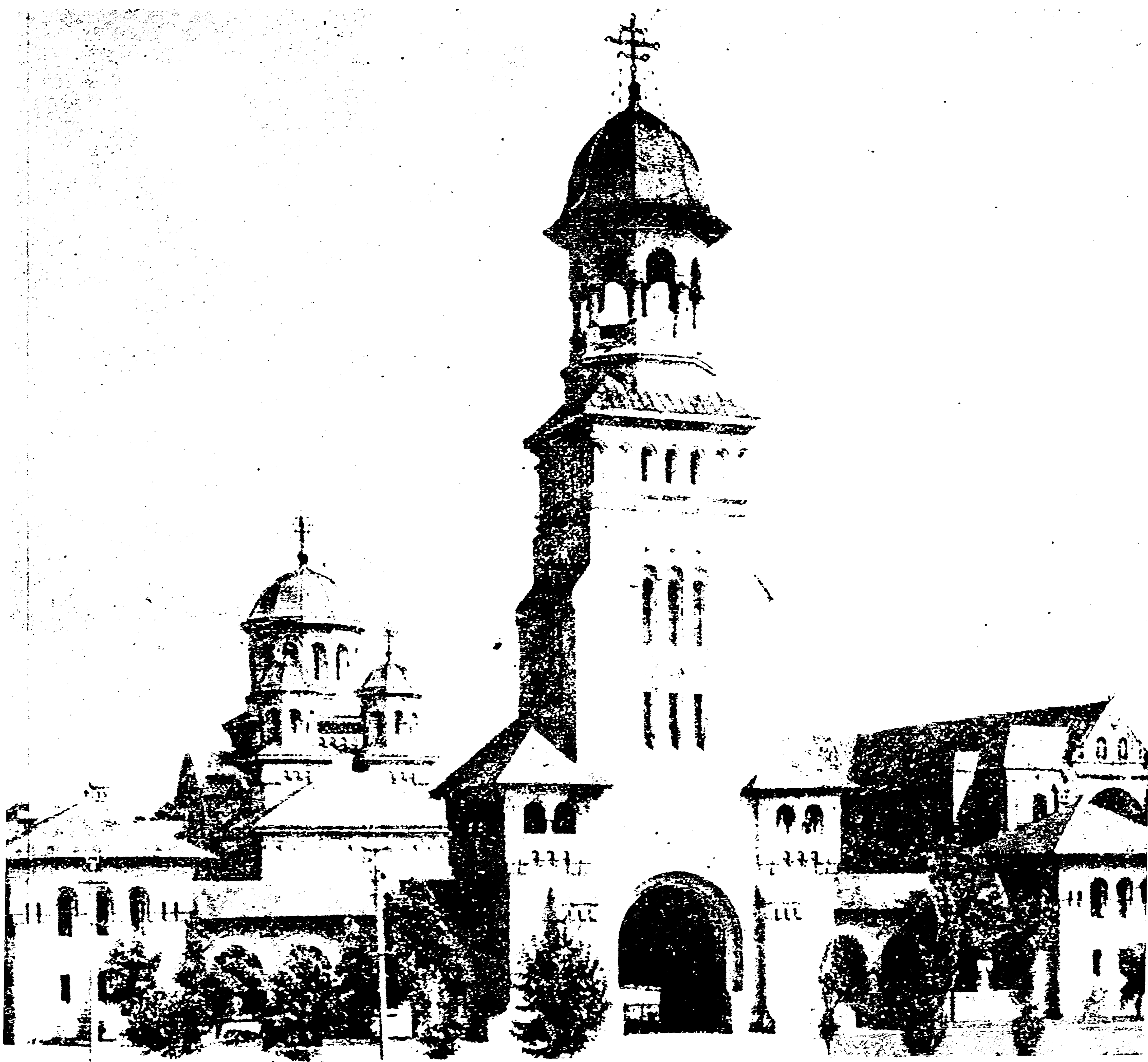
Autorul articolului dă în anexă reproduceri facsimilate (7 p.), cât și traducerea integrală a Prefetei *Triodionului* (Penticostarului), împreună cu un imens material patristic și clasic (6 p.), în care se comentează, se identifică sursele, se trimite la un vast sistem bibliografic, sistematizat cu ales spirit coordonator. După studiile lui Ilie Bărbulescu, Nicolae Iorga, P. P. Panaitescu, noile puncte de vedere și rectificările aduse de Virgil Cândea oferă o interpretare profundă, autentică, a fenomenului culturii românești medievale.

C. BARBULESCU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI Nr 11 – 12 NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. Cuv. TRAIAN SEVICIU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințiții Mitropoliți, Prea Sfințiții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminarilor teologice
și Școlilor de cîntăreți bisericești;

Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVI
Nr. 11-12
NOIEMBRIE — DECEMBRIE
1968

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA : Catedrala Reîntregirii din Alba Iulă.

C U P R I N S U L

O țară, un popor, o istorie ! — La o jumătate de veac de la înfăptuirea unității statale a poporului român	1233
--	------

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

<i>Pastorala trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian clerului și credincioșilor, cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului, 1968</i>	1247
<i>Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian tuturor Patriarhilor și Întâistătătorilor de Biserici creștine cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului, 1968</i>	1252

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Schimb de telegrame între Maiestatea Sa Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei și Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	1254
<i>Schimb de telegrame între Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia și Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	1255
<i>Schimb de telegrame între Vatican și Patriarhia Română</i>	1256
<i>Vizitarea Patriarhiei Române de către delegația Bisericii Etiopiene, în frunte cu I.P.S. Abuna Theophilos, Arhiepiscop de Harrar și Patriarh-loțiitor</i>	1257
<i>Deschiderea cursurilor Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș</i>	1267
<i>Participarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la instalarea noului Mitropolit Ioasaș Timofei al Cultului Creștin de rit vechi lipovenesc . . .</i>	1269
<i>Sărbătorirea zilei de «1 Decembrie 1918» în cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor</i>	1272
<i>Cronica</i>	1277
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare</i>	1279

ANIVERSĂRI

Cincizeci de ani de la Unirea Transilvaniei cu România :

Contribuția clerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate	1289
---	------

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Școala miniaturistică de la Dragomirna. Descrierea și analiza miniaturilor și a temelor iconografice din diferite manuscrise provenind de la Dragomirna*, de GH. POPESCU-VÎLCEA 1343
- Biserica Cuvioasa Parascheva din Moșoaia (județul Argeș) și crucea de interes istoric din pridvorul ei*, de RADU CREȚEANU și Pr. MARIN M. BRANIȘTE 1360
- Țîmpla (catapeteasma) bisericilor ortodoxe*, de Doctorand IULIAN A. ȘCHIOPU 1365
- Contribuții la istoricul Bolniței de la Simidreni și al Xenodochiului de la Argeș*, de NICOLAE VĂTĂMANU 1382

DOCUMENTARE

- Eliberarea preoților din «rumânie» în secolul al XVII-lea în Țara Românească*, de AURELIAN SACERDOȚEANU 1392

† Mitropolitul Efreim Enăcescu, 21 mai 1893—5 decembrie 1968	. 1411

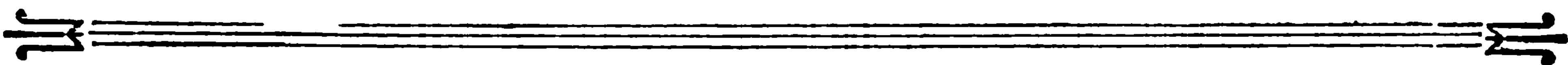
RECENZII

- Biblioteca Historica Romaniae, V: Desăvîrșirea unificării Statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1968, de Pr. Prof. AL. I. CIUREA 1415
- Mircea Păcurariu, Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania, cu Țara Românească și Moldova în sec. XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, de I. I. G. 1422
- André Bonnard, Civilizația greacă, vol. I—II trad. de Prof. univ. dr. Iorgu Stoian*, București, 1967, de Diac. Prof. EM. VASILESCU 1424
- N. Isar, Trăsături iluministe în gîndirea și activitatea lui Veniamin Costachi*, în «Revista de Filozofie», București, tom. XV (1968), nr. 4, de C. B. 1427

PARTEA OFICIALĂ

- Lucrările Adunării Naționale Bisericești. Sesiunea de la 15 decembrie 1968* 1428
- Lucrările Sfîntului Sinod. Sesiunea de la 16—17 decembrie 1968* 1441

O TARĂ, UN POPOR, O ISTORIE !

La o jumătate de veac de la înfăptuirea unității de stat
a poporului român

Uniți în gânduri și simțiri. — Pașii prin veac, pașii prin istorie pe care i-a înscris poporul român într-un răstimp de aproape două mii de ani răsună cu puternic și prelung ecou către vremea de început a înființării sale și către zările viitorului, deopotrivă.

Este un cânt al destinului nostru înfiripat din graiul celor dintâi străbuni care au articulat primele cuvinte românești, din truda și din lupta lor spre a ieși la lumină, din bucuriile și din durerile lor, din întreaga lor viață de-a lungul a două milenii. E cântul pământului românesc, al binecuvîntatei noastre țări, a «Daciei felix» de odinioară.

Acest cânt răsună în inimile și în cugetele tuturor fiilor neamului nostru, îl leagă de îndelungatul nostru trecut, de măreția vremii de acum ca și de semnele vremurilor viitoare.

Toți cei odrăsliți din tulpina răsărită acum două mii de ani pe pământul natal al Daciei simt cântul patriei ca pe un dulce glas de mamă, în care se toarce, pe înțelesul lor, întreaga poveste a neamului nostru. El le spune cine sînt, de unde purced, de cînd stăpînesc acest pământ, pe ce-și întemeiază dreptul de stăpîni ai țării, cum și-au cucerit și apărât acest drept, în ce constă întreaga lor zestre moștenită de la înaintași, precum și ce îndatoriri au de a o păstra, de a o apăra și de a o spori.

Niciodată acest glas n-a încetat să răsună. Niciodată el n-a răsunat în pustiu. Este glasul istoriei noastre înseși, glasul conștiinței de sine a neamului nostru, glasul de chemare la viață și la luptă pentru apărarea ființei noastre etnice ca și a țării în care viețuim. El i-a mobilizat pe toți fiii neamului pentru toate luptele și i-a dus la toate biruințele.

Dar, cu deosebire la răscrucile istoriei, glasul lui a răsunat cu putere de destin. Cu aceeași putere răsună el și astăzi în vrerea neînfrîntă a poporului nostru, hotărît să-și croiască o nouă soartă, ca și în chemările conducătorilor patriei.

Împlinire fără întoarcere : unitatea de stat

Una dintre marile răscruci ale istoriei, în care glasul conștiinței de sine a întregului nostru popor a răsunat cu atîta putere încît s-a făcut auzit «pînă la marginile pământului» și «pînă la ceruri», a fost aceea de

la sfîrșitul întîiului război mondial. Atunci, în toiul prăbușirii puterii întunericului asupritor, s-a ridicat la lumină ca un făt-frumos întregul nostru popor. De la un capăt la altul al pămîntului românesc s-a ridicat la luptă tînăr și bătrîn și au înfăptuit unirea cea mare într-o singură țară a tuturor românilor.

Actul istoric care a pecetluit această unire a fost hotărîrea de la 1 decembrie 1918 a Adunării Naționale a întregului popor românesc din Transilvania de a se uni cu «țara». Era hotărîrea «Țării Ardealului» de a se uni cu celelalte două țări românești din sudul și din estul Carpaților, cu vechea Țară Românească și cu Moldova, care se uniseră în 1859, formînd o singură țară: România.

Actul de la Alba Iulia reprezintă o împlinire istorică fără întoarcere, adică împlinirea unui proces istoric ireversibil de unificare statală a poporului român, proces care s-a desfășurat încet și pe etape, ca de altfel și în cazul celorlalte state europene, în măsura dezvoltării istorice a vieții popoarelor de pe continentul nostru.

Pașii prin veac ai poporului român către această țintă firească îl mai apropiaseră de ea în diferite împrejurări sau epoci, ajungînd să o atingă pentru un scurt timp, la anul 1601, sub domnia lui Mihai Viteazul. De ea s-a mai găsit destul de aproape poporul român și în epoca lui Cuza Vodă. Atunci, după unirea Țării Românești cu Moldova, inima tuturor românilor începuse să bată pentru «unirea cea mare», pentru desăvîrșirea unirii înfăptuite la 1859, prin unirea celei de a treia țări românești, a principatului Transilvaniei, cu «principatele unite».

Dar teama de această unire a stăpînirilor împilatoare le-a pus precipitat în mișcare să-l răstoarne pe Cuza Vodă și să trimită în locul lui un principe străin și apoi să «unească» Transilvania cu Ungaria la anul 1867, pentru a o lega să nu se mai poată smulge cu ușurință din lanțurile austro-ungare, spre a se uni cu celelalte două țări românești și spre a reface astfel vechea Dacie.

Dar această unire a devenit de atunci o dorință tot mai vie și a rămas o țintă permanentă a strădaniilor și a luptelor poporului nostru, care, deși era împărțit în mai multe formații statale, a fost și a rămas întotdeauna unit din vremea zămislirii sale pînă astăzi.

Unitatea statală. — La 1918 nu s-a înfăptuit deci unirea poporului român, adică unitatea lui națională, ci unitatea lui de stat, unirea lui într-o singură țară.

Cît de reală, de vie și de puternică a fost și pînă atunci unitatea poporului român, o dovedesc o seamă de fapte al căror înțeles este mai mult decît evident.

Cel dintîi dintre aceste fapte îl constituie unitatea limbii românești. Într-adevăr în țara noastră se pot înțelege fără nici o greutate locuitorii din orice parte a pămîntului românesc. Această înțelegere se întemeiază pe elementul latin din lexicul limbii române care constituie fondul ei

principal de cuvinte, fond care n-a putut fi alterat prin nici un fel de influență.

Al doilea dintre faptele grăitoare despre unitatea poporului român, îl constituie cultura și civilizația sa străveche daco-romană, pe care o păstrează cu aceeași sfințenie ca și limba sa maternă.

În tezaurul comun al acestei culturi, care este aceeași pe întreg cuprinsul pământului românesc, se găsesc creațiile artistice ale geniului poporului nostru, de o bogăție fără seamăn și de o vechime milenară, bimilenară, ori chiar multimilenară. Deși de o varietate fără egal, ele au trăsături unitare și apar în mod evident, prin specificul lor, drept creații ale unuia și aceluiași popor.

În rînd cu ele se situează alte creații ale spiritului poporului nostru, care, aplicate la realitățile materiale ale vieții, constituie străvechea sa civilizație.

Al treilea fapt care mărturisește cu aceeași tărie unitatea de totdeauna a poporului român îl formează credința lui creștină, credință de cuprins ortodox, dar de limbă latină.

Această credință, întruchipată în forme și rînduieli bisericești, a fost și a rămas atît de statornic legată de poporul nostru, încît, în limba sa obișnuită, acesta i-a zis întotdeauna «lege românească», spre a se deosebi de credința altor popoare, față de care a arătat însă toată considerația.

Dînd și credinței creștine expresii variate în creațiile sale artistice, poporul român și-a format un tezaur de datine religioase păstrat și cîstit ca un lucru de mare preț și socotit întotdeauna, ca și limba și cultura sa străveche, drept un bun propriu specific al său, un tezaur de valori create de el însuși.

În fruntea acestor valori se situează înmiresmatele colinde care coboară în glas de îngeri cerul pe pământ și care îngemînează nu numai veacurile ci și mileniiile dăinuirii noastre istorice creștine și necreștine, căci mesajul lor vine din străfunduri de istorie, din vremurile imemorabile ale «dacilor nemuritori», cum îi numea Herodot pe străvechii locuitori ai țării noastre.

La valoarea și la puterea de mărturisire a unității noastre ca neam, pe care le reprezintă credința creștină și datinile religioase crescute în aria ei, se mai adaugă unitatea de alcătuire și de lucrare a Bisericii strămoșești, care a răspîndit cuvîntul Domnului nu numai prin viu grai ci și prin scrisul hirograf ori tipărit, turnînd în el întotdeauna dragostea de neam și de țară alături de dragostea de Dumnezeu și de aproapele.

În fine, o nu mai puțin vie și grăitoare mărturisire a unității neamului nostru o constituie socotința sa de totdeauna că, precum el formează un singur popor, tot la fel și pământul pe care-l locuiește formează o singură țară, o singură casă și o moșie părintească și că aceasta îi aparține lui cu același drept cu care îi aparțin aerul și apa aceluiași pământ.

Înfrățit cu țara sau cu pământul pe care s-a născut, poporul român a făcut din ființa sa etnică și din pământul patriei cele două temelii ale existenței și rostului său între alte popoare și în lume.

Modul în care a înțeles și a trăit unirea sa cu pământul, cu țara, mod care dăinuiește dobândind mereu conținut nou și dimensiuni nebănuite, constituie o trainică trăsătură de unire a întregului nostru popor și o permanentă și vie mărturie a acestei unități.

Înțelegerea legăturii și a unității dintre țară și popor își are începutul în străvechea moștenire dacă, formată în epoca luptei pentru apărarea întregului pământ al Daciei, unificat într-o singură țară încă pe vremea lui Burebista.

O țară, un popor, o istorie

Această troiță a moștenirii dace, dinainte de era noastră s-a ridicat în vremea lui Decebal la valoarea unei înfricoșătoare arme de luptă și ea a rămas înfiptă în conștiința strămoșilor noștri.

Păstrată cu sfințenie și pusă la temelia conștiinței de sine a poporului daco-roman, ea constituie și azi reazimul de nădejde al conștiinței de sine a neamului românesc.

Este nemăsurată puterea de zidire a conștiinței de sine a poporului nostru, pe care o are conștiința legăturii și unirii dintre țară și popor, ca și a continuității acestei legături din vremuri fără de hotare.

Să ne gândim numai cât de vie este în sufletul poporului român conștiința că el se află din veci pe pământul țării sale, că acest pământ este frământat cu sîngele strămoșilor săi, că plugurile sale răstoarnă glia în care zac osemintele înaintașilor, că pe potecile și pe drumurile pe care le străbate își poartă pașii spre locuri călcate de picioarele părinților și străbunilor din vremea dacilor, că în privirile lui se oglindește același cer cu aceleași constelații, același peisaj, aceiași munți, aceiași codri, aceleași cîmpii și ape care i-au văzut pe toți înaintașii lui, că în cîntecele lui răsună toată simțirea, întreaga bucurie și durere a acelor din neamul lui, trecuți în veșnicie care au trăit de veacuri și de milenii în aceeași țară.

Dar în cuprinsul conștiinței robuste pe care poporul român a manifestat-o întotdeauna despre sine însuși și despre drepturile sale în afară de legătura cu țara a intrat unitatea de limbă, unitatea de cultură și civilizație, unitatea de credință religioasă și, deopotrivă, unitatea de origine pe care o mărturiseau toate acestea.

Pentru afirmarea și apărarea tuturor valorilor care intră în conținutul conștiinței de sine a poporului român și care constituie zestrea sa materială și spirituală, el a trebuit să ducă o luptă continuă. Într-un chip sau altul, aceasta a fost o luptă unită a tuturor românilor.

Lupta dusă cu armele ucigătoare a alternat cu lupta purtată cu armele culturii.

În zările istoriei

Fenomenul atât de complex al originii, al formării și al dezvoltării istorice a poporului român, ca și al conștiinței sale despre unitatea sa, preocupă îndeaproape pe istorici.

O anumită istoriografie opinează că a se vorbi despre conștiința de sine a unui popor, este un lucru prea vag, că aceasta n-ar prezenta o importanță de prim ordin, și că, într-o dezbatere științifică, ar trebui să se recurgă la lucruri mai concrete.

Dar, există, oare, ceva mai concret în viața oricărui popor decât identitatea lui? Și cum se manifestă, oare, această identitate, într-un mod mai concret și mai constant decât prin conștiința de sine a acelui corp social care se cheamă popor? Se poate, oare, vorbi despre un popor care încă n-a luat cunoștință de faptul că există, sau de unul care trăiește în neștire, adică fără a ști despre sine cine este, cum de a ajuns să existe, de unde provine și ce rost are, adică fără să-și cunoască identitatea?

Se înțelege că, fără de această conștiință de sine, nici un popor nu-și poate afirma prezența în istorie și nu-și poate legitima identitatea sa în raport cu alte popoare, precum nici un individ fără conștiință de sine nu-și poate afirma o prezență care să însemne ceva în raport cu ceilalți indivizi și care să-i legitimeze identitatea și aspirațiile lui.

Conștiința de sine. — Dar să ne lămurim mai concret asupra a ceea ce se numește conștiința de sine.

Care sînt elementele care intră în alcătuirea conștiinței de sine a unui individ sau a unei colectivități?

Acele elemente care determină identitatea acestora. Acelea prin care se poate răspunde, atât în cazul indivizilor cît și în cazul colectivităților umane, la o serie de întrebări inevitabile și care în mod mai precis sună astfel: Cine este? De unde este? Ce urmărește în viață sau ce rost are? Ce mijloace folosește pentru a se realiza sau pentru a-și îndeplini rostul? Ce însușiri caracteristice are și ce capacitate de a le folosi? Răspunsul la aceste întrebări arată identitatea umană a insului, ca și identitatea fiecărui grup sau colectivități umane.

Bună sau rea, de proporții mai mari sau mai mici pe scara raporturilor dintre identitățile individuale sau colective posibile, identitatea fiecărui ins, ca și a fiecărei colectivități umane, se aduce la expresie în mod spontan și automat prin conștiința de sine a individului sau a grupului social.

Identitatea oricărei persoane se reflectă în conștiința sa de sine cu o imagine completă a individului și, tot la fel, identitatea unei colectivități se reflectă în conștiința sa de sine ca o imagine completă a colectivității respective, fie că aceasta se cheamă o familie, un grup cît de mic, un trib, o gîntă, un popor, o națiune. Pentru afirmarea, conservarea și apărarea identității proprii, ca și pentru realizarea aspirațiilor firești legate de această identitate, luptă din răputeri și cu deplină conștiință de sine fiecare individ și fiecare colectivitate umană.

Întreaga luptă pe care o desfășoară sub călăuza conștiinței de sine un individ constituie în mic istoria individului respectiv, adică afirmarea și desfășurarea în timp a identității lui proprii. Tot la fel, lupta unei colectivități umane desfășurată sub călăuza conștiinței de sine constituie, în mare și în sens propriu, istoria acelei colectivități, adică afirmarea și desfășurarea în timp a identității ei proprii.

Nu există nici o formă de viață umană cu identitate proprie care să nu-și aibă propria sa istorie, iar această istorie nu se reflectă și nu se concretizează în mod mai deplin în nimic altceva decât în conștiința de sine a oricăreia dintre aceste forme. De aceea, se poate spune, pe bună dreptate că fiecare popor care are o conștiință de sine bine formată este el însuși istoria sa vie, după cum fiecare individ deplin conștient de sine reprezintă identitatea sa vie. Iar istoria trebuie să reflecte identitatea sau conștiința de sine a poporului nostru, cu tot ce are el esențial sau specific.

Retragerea stăpînirii romane din Dacia nu înseamnă că n-a mai rămas pe teritoriul patriei noastre nici urmă de roman, nici de dac de limbă latină, nici de credință creștină sau de orice alte elemente care ar fi făcut posibilă dăinuirea pe teritoriul Daciei a unei populații de limbă și de cultură latină. Este puerilă ipoteza că atunci cînd s-a infiltrat creștinismul pe teritoriul Daciei, acesta n-ar fi fost de limbă latină; se știe prea bine că în epoca respectivă limba întregului Imperiu roman era limba latină și că nici vorbă să fi existat vreun mare centru de iradiere misionară a creștinismului prin veacul al IV-lea la Constantinopol, care devine capitală a imperiului roman abia de la anul 330. Mărturiile vechilor scriitori creștin: Justin Martirul (— 165), Tertulian (— 220) și Origen (— 253), ca și alte mărturii istorice și arheologice care atestă existența creștinismului pe teritoriul Daciei începînd din veacurile al II-lea și al III-lea și infirmă părerile că numai în sudul Dunării putea exista creștinism din cele mai vechi timpuri, dar că la nordul Dunării îi era interzis accesul. Este firesc ca istoria să nu fi înregistrat data sau vremea convertirii noastre la credința creștină, deoarece poporul român a apărut creștin în istorie.

Încetul cu încetul din micile formații statale românești de tip barbar sau semibarbar, pe teritoriul Daciei se formează, după epoca stăpînirii romane, state unitare de proporții mai mari decât cele tribale. Dacă poporul dac înfăptuise astfel de state unitare în cuprinsul Daciei prero-mane în vremea lui Decebal și chiar cu un veac înainte, sub Burebista, același popor, ridicat la o nouă treaptă de cultură și civilizație, ca popor daco-roman, n-a fost lipsit de această putință, ba, din contră, a dobîndit-o într-o măsură și mai mare.

Cei care s-au datat la denaturări ale istoriei noastre naționale au avut un singur țel: acela de a submina, prin săparea continuă la temelia ei, conștiința de sine a poporului român, pentru ca acesta să piardă încrederea în sine, să-și demobilizeze energiile creatoare și să-și destrame puterea de rezistență în fața vicisitudinilor.

Însă, orice pagină ai deschide din istoria patriei, se simte în ea autenticul românesc, se simte legătura cu poporul ; din ea respiră cultura noastră străveche, satul românesc cu creațiile lui, cu zestrea lui ce vine din adâncul vremurilor imemorabile : colindele, doinele, metru specific al muzicii și dansului popular, încrustările măiestre pe obiectele casnice, pe vase, pe donițe, pe ciubere, pe garduri, pe troițe, pe porți, pe stâlpii sălașelor, pe ușile și pridvoarele bisericilor și pe atâtea alte obiecte ; în paginile istoriei patriei se găsesc și respiră basmele, legendele și vorbirea figurată ori în pilde a poporului nostru și, în genere, folclorul lui de o bogăție fără seamăn de parcă în el se răsfrînge caleidoscopic toată creația unui potop de veacuri și chiar de milenii, a lumii în care dăinuie aproape fără de început.

Cărturarii în al căror scris s-a reflectat conștiința de sine și s-a consemnat astfel identitatea poporului român au tors firul istoriei pământului și poporului român, istorie în care vorbește conștiința de sine vie, dîrză și pe măsura ființei sau identității sale proprii.

Începînd cu cronicarii, trecînd la Dimitrie Cantemir, la Gheorghe Șincai, Petru Maior, Samuil Micu, Mihail Kogălniceanu, B. P. Hasdeu, N. Densușianu, A. D. Xenopol, V. Pârvan, N. Iorga ș.a., cu toții au cuprins și au reflectat în scrisul lor conștiința de sine a poporului român, manifestată în conștiința unității sale etnice, în conștiința unității sale de limbă, de cultură, de credință religioasă, în conștiința legăturii cu pămîntul, a vechimii și autohtoniei, ca și în aceea a vredniciei proprii și a înzestrării sale uimitor de bogate și de variate.

Oglindind în scrisul lor toate aceste elemente care reprezintă componentele conștiinței de sine a poporului român, ei au încheiat o adevărată istorie națională, o istorie prin care vorbește însuși poporul, și vorbește de la sine într-un limbaj limpede și deplin înțeles.

Încheată din elemente, reprezentînd imemoriala lui zestre etnică, valorile create prin munca și prin lupta sa din epoca romană și pînă astăzi, conștiința de sine a poporului nostru nu apare — în decursul îndelungatei sale istorii — stăpînită de nici un fel de sentimente negative sau de resentimente față de alte popoare, de alte rase, de alte culturi, de alte limbi sau de alte credințe religioase. Ea nu-i plămădită nici din ură față de străini, nici din împrumuturi sau imitații, nici din cuceriri și din asupriri, ci din înțelegere și din dragoste pentru toți oamenii, din respect față de tot ce reprezintă fiecare dintre popoarele cu care a venit în contact, față de valorile și creațiile, ca și față de drepturile acestora. De aceea, poporul român s-a manifestat întotdeauna tolerant față de toată lumea, cultivînd mereu sentimente de dragoste frățească și dorințe de pace cu toți cei de aproape și de departe.

Privită în perspectivă istorică și în componentele ei actuale, această atitudine a poporului român trebuie înțeleasă ca fiind determinată de o sănătoasă și robustă conștiință de sine, care-l face să se cunoască bine pe sine însuși, să-și cunoască măsura rosturilor și drepturilor sale, să res-

pecte egala îndreptăţire a tuturor la ceea ce li se cuvine, dar în acelaşi timp nici să nu renunţe la propria sa identitate, la drepturile sale legitime şi nici să nu se sperie de nici o primejdie care l-a păscut sau care-l va mai paşte în decursul devenirii sale istorice.

Istoria care nu reflectă conştiinţa de sine a unui popor este o ţesătură de «basne», cum zicea cronicarul, care constituie tot atâtea batjocuri la adresa poporului respectiv. De aceea se poate spune, cu drept cuvânt, că adevărata istorie este conştiinţa de sine a oricărui popor, a oricărei colectivităţi.

Numai adevărata noastră istorie ne arată într-un chip precis identitatea noastră obştească, identitatea noastră naţională, aceea pe care o simte şi o trăieşte în mod real fiecare fiu conştient al poporului nostru şi care constituie suportul eului nostru colectiv.

Lumină nouă

După cum s-a văzut şi precum se înfăţişează lucrurile în mod real chiar şi pentru mintea celui mai simplu muritor, istoria este cu adevărat conştiinţa de sine a unui popor, sau a oricărei colectivităţi umane.

Departate de a fi o simplă îngrămădire de date înşirate într-un mod mai mult sau mai puţin logic, mai mult sau mai puţin izbutit, ea reflectă pe ecranul conştiinţei fiecărui popor acele elemente de trăire şi de afirmare în timp a corpului social respectiv, care îi conturează identitatea.

Nici un fenomen din viaţa unui popor sau din viaţa oricărei alte colectivităţi ori instituţii nu poate fi luat izolat, nu poate fi privit în cadrul exclusiv al dimensiunilor proprii, ci numai în ansamblul de condiţii în care s-a produs ori a apărut.

Căci oricât de important ar fi vreun astfel de fenomen, fie pentru o colectivitate, fie ca auxiliar pentru lămurirea prin el a vreunei probleme de mare interes, este cu neputinţă să fie apreciat axiologic sau să ajute la înţelegerea altui fenomen, dacă el însuşi nu-i lămurit şi înţeles în mod just, adică dacă n-a fost situat, văzut şi pătruns ontic, în raport cu ansamblul stihilor care îl condiţionează.

Detăşat de realitatea care-l generează şi privit izolat, orice fenomen poate fi văzut şi înţeles ca o apariţie pe jumătate cognoscibilă şi explicabilă, pe jumătate enigmatică ori miraculoasă.

Abordat sub această înfăţişare, toţi cei care-l examinează printr-o optică îngustă încearcă să-l dezghioace pînă la limitele cognoscibilului pragmatic, de laborator, sau de vitrină. Dincolo de aceste limite, ei încrucişează braţele sau declară plini de suficienţă şi sentenţios: *ignoramus et ignorabimus*, tăgăduind oricui dreptul de a vedea lucrurile mai departe ori mai adînc decît ei, de a situa fenomenul într-un orizont mai larg care să depăşească graniţile unui profesionism îngust, adesea meschin.

Asemenea procedee de studiu şi de aventură ştiinţifică abundă în întreaga cultură umană în cantităţi exportabile. Nici şocul pe care l-au provocat clanului de cărturari alchimişti, neverosimilile cuceriri ale ştiinţei contemporane nu le-a adăugat nici o palmă la statul lor cărturăresc.

Retranșați în niște monaște asemenea adăposturilor de bombardamente, ei continuă să nu admită progresul pe care totuși nu-l pot opri.

Fenomenul apariției poporului român în zările istoriei și al conturării conștiinței lui de sine, care s-a afirmat cu puterea de fenomen original și ireversibil în 1918, face parte dintre problemele față de care s-a practicat multă vreme atitudinea lui «*ignoramus et ignorabimus*», în baza cărei atitudini au fost privite cu scepticism toate încercările de a rupe cercul ignoranței și de a lărgi orizontul cercetării și cunoașterii mai cuprinzătoare a fenomenului.

Spre a vorbi mai concret și mai explicit, vom releva câteva probleme fundamentale ale istoriei noastre și deci ale conștiinței de sine a poporului român, față de care s-a practicat și se mai practică atitudinea antiștiințifică menționată.

Cea dintâi și aceea care constituie principala piatră de poticnire pentru cărturarii cu acest fel de orizont, este problema autohtoniei, adică a originii și vechimii românilor pe pământul Daciei.

După cum se știe, această problemă este strâns legată de aceea a pătrunderii creștinismului în Dacia și a formei în care a fost adoptat acesta.

Lăsînd la o parte unele tradiții destul de întemeiate în privința propovăduirii credinței creștine prin părțile noastre chiar din epoca apostolică, trebuie să reținem ca certe următoarele fapte :

— faptul că în epoca apostolică, prin lucrarea Sfîntului Apostol Pavel și a unui mare număr de slujitori bisericești și de simpli credincioși, creștinismul s-a răspîndit în întreaga Peninsulă Balcanică ;

— faptul că Peninsula Balcanică făcea parte din Imperiul roman de aproape un veac și jumătate î.d.Hr. și că în acest răstimp limba latină se generalizase în sudul Dunării ;

— faptul că dacii din nordul Dunării — care erau de pe atunci un popor numeros și puternic și a căror stăpînire s-a întins și la sudul Dunării chiar în veacul I — au avut întotdeauna strînse legături cu populația de limbă latină din sudul Dunării și cu deosebire în veacul I î.d.Hr.

Ignorînd aceste fapte care arată că a existat posibilitatea reală ca religia creștină să pătrundă și la nordul Dunării încă din veacul I d. Hr., în problema de a se ști dacă inițial creștinismul a fost adoptat în forma lui latină sau în forma lui grecească, se încearcă a se susține, împotriva evidenței, că acesta ar fi fost adoptat în forma lui orientală, cu motivarea menționată deja că nici măcar în veacurile al II-lea — al III-lea (cînd se pretinde că ar fi intrat în limba română termenii latini ai religiei creștine) noi n-am fi existat ca popor și deci n-ar fi avut cine să-și însușească creștinismul.

Într-o a doua problemă, strîns legată de aceasta, și anume în aceea de a se ști cum de s-a păstrat în rîndul credincioșilor Bisericii noastre străvechiul text latin al rugăciunii Tatăl nostru, iar nu textul grec sau slav, se răspunde cu «*ignoramus*», deși este evident că însuși acest text constituie dovada cea mai sigură și cea mai grăitoare că noi am primit creștinismul în forma lui latină și că poporul nostru s-a format într-o epocă

anterioară migrațiunii popoarelor, pentru că numai dacă era deja format putea să aibă o limbă latină, pe care n-ar fi avut ocazia s-o învețe de la nici unul din aceste popoare.

Se știe că textul acestei rugăciuni, care este mărturisirea cotidiană de credință a creștinilor din neamul nostru și cea mai scurtă scară către ceruri a sufletului lor, cuprinde 99 la sută cuvinte de origină latină.

Cine a păstrat acest tezaur, document și monument al limbii, al credinței și al identității noastre etnice?

Numai poporul român. El este documentul viu care-și atestă propria identitate.

Aserțiunile că textul românesc al acestei rugăciuni ar fi fost introdus târziu, spre a înlocui «ocinașele», nu arată decât lipsa de documentație.

În legătură cu problema autohtoniei noastre în Dacia și cu persistența populației autohtone a pământului nostru și după retragerea la anii 271—275 a stăpînirii romane, este concludentă asemănarea somatică și vestimentară a populației de pe întreg pământul locuit azi de români cu populația dacă de pe Columna de la Roma a împăratului Traian. Iar Columnei lui Traian și populației în cauză nu li se poate nega caracterul de monumente, pentru a fi socotite numai simple documente.

Care din cele două monumente reprezintă originalul: Columna lui Traian, sau populația pământului românesc? Oare cioplitorii Columnei lui Traian s-au folosit ca model de populația Daciei, ori această populație și poporul român de azi s-au folosit de Columna lui Traian spre a-și modela chipul și spre a-și confecționa o identitate etnică după dacii de pe columnă?

Există, oare, pe pământul patriei noastre vreun monument mai vechi decât însuși acest monument viu care este înfățișat pe columna lui Traian, care dăinuiește și azi și care datează dinainte de venirea romanilor în Dacia și de dinainte de Hristos?

Un alt fapt, a cărui tâlcuire confirmă cele de mai sus, este de dată mai târzie și constă în următoarele: este dovedit documentar că în țările românești au existat în veacul al XIII-lea episcopii catolice. Nu ar fi însă dovedită documentar existența în aceea vreme a episcopilor ortodoxe în aceste țări și nici state românești, din care cauză se pretinde că toată istoria noastră ar fi «o enigmă și un miracol».

Mîncînd de la niște premise, care nu sînt de fapt decât niște prejudecăți antiștiințifice, potrivnice oricărei logici, s-a luat o atitudine deopotrivă de absurdă în problema capitală a începuturilor organizării noastre bisericești și de stat, spunîndu-se că abia în veacul al XIV-lea am fi apărut ca popor, ca Stat și ca Biserică pe arena istorică, fiindcă abia de atunci sîntem atestați «documentar» în mod neîndoielnic.

Pentru asemenea pseudocărturari, orice spectru de idee sau de scornitură împotriva poporului român constituie un document de luat în seamă, pe cînd însăși limba atît de latină a poporului nostru n-are ca-

racter de document. Ea există, dar este o enigmă. Este prea vie și prea grăitoare ca să fie luată drept document. Nici textul străvechi al rugăciunii Tatăl nostru nu le spune nimic, nici măcar atât că ar fi el însuși un document, și de aci conclud că în cazul istoriei vechi a patriei noastre, avem de a face deci cu un «vid istoric».

Explorînd vidul istoric ca și pe cel logic, ei nu găsesc nici un punct de sprijin pentru istoria și cultura poporului român prin veacurile mai vechi. Nu numai că se miră, dar se și indignează cînd le cade în cap cîte o ghindă din stejarul istoriei noastre, fie chiar sub formă de Pravilă mai contondentă, cum este aceea a lui Alexandru cel Bun — și își zic, ca cel din poveste : «Ce nepotriveală : la așa copac mare, așa niște fructe mici?». În așteptarea ca stejarul să rodească dovleci, ei declară că nu există nici stejar, nici ghindă.

Căzuți în idolatrie față de tot ce nu intră în aria istoriei pămîntului nostru și a oamenilor lui, unii ca aceștia au pretins că pînă și numele poporului și al țării noastre, ca și toate cuvintele pe care le exprimă identitatea națională — român, românesc, România etc. — ar avea te miri ce înțeles exclusiv bizantin sau unul nedescifrat și că abia în epoca lui Cuza Vodă ar fi fost introduse de niște cărturari burghezi, care au avut fantezia să-și dea cu farduri de noblețe pe chipul lor de rustici cvasibarbari.

Dar, oare, tot de la aceștia a învățat, în vremuri străvechi, poporul nostru să se numească român ? Și tot de la ei au aflat poate și cronicarii și alți cărturari «din vremi bătrîne de demult» că erau români ?

Nu cumva vor fi descoperind asemenea cărturari că smeritul ostentor de la Brașov, Coresi, diaconul cărturar († 1583) și traducătorii Paliei de la Orăștie (1582) au învățat de la Mihail Kogălniceanu să-i boteze «români» pe valahi ?

Sau poate va fi procedat la fel și mitropolitul Ardealului Simion Ștefan, cînd dă la iveală în limba română Noul Testament de la Bălgrad, la anul 1648 ?

De ce toți aceștia nu le vor fi zis valahi românilor și de ce vorbesc de români și de limba românească, iar nu de ardeleni sau transilvăneni și de vreo limbă ardelenescă ?

Sau poate și Varlaam mitropolitul Moldovei, tot de la fanteziștii din vremea lui Cuza Vodă va fi luat învățătura să-și boteze Cazania sa — tipărită la Iași în 1643, cu litere chirilice — Cartea românească de învățătură ? De ce nu i-o fi zis Varlaam, tocmai fiindcă apărea la Iași : «Carte moldovenească de învățătură» — ori altfel.

Și de la cine va fi învățat Eustratie, logofătul cărturar care a trudit la întocmirea Pravilei lui Vasile Lupu, tipărită tot la Iași în 1646, să-i zică și acesteia tot Carte românească de învățătură ?

Aceste probleme fundamentale ale istoriei noastre abordate în cadrul realităților de neignorat și situate în lumina care se răsfrînge din acestea asupra lor ușurează înțelegerea corespunzătoare și justă a marelui act al Unirii din anul 1918.

Departe de a fi un miracol și cu atât mai puțin rezultatul jocului unor forțe oarbe sau al aranjamentelor diplomatice, actul Unirii Transilvaniei cu România, din 1918, apare ca o încoronare a luptei întregului nostru popor pentru refacerea unității sale de stat, sfărîmată de vitregia vremurilor, dar păstrată și înnoită mereu în conștiința sa de sine, în care țara lui s-a oglindit mereu ca o unitate a cărei trăinicie a fost și s-a dovedit de nebiruit.

Relevînd o seamă de realități, am socotit că nu putem face abstracție de aceste lucruri, convinși că aceste interese pot fi servite numai de cunoașterea adevărată, științifică, a lucrurilor. Însemnăm aici încă un lucru, binecunoscut de altfel, și anume contribuția statornică și hotărîtoare la multe răscruci ale istoriei pe care a adus-o Biserica strămoșească la marile acte de afirmare a prezenței poporului român în istorie, contribuție la marile acte de înfăptuire a aspirațiilor sale.

Biserica Ortodoxă Română a fost una din pîrghiile de rezistență ale poporului nostru în vremurile de restriște din veacurile întunecate ale migrației popoarelor și în epocile de asuprire din partea altor neamuri. Dar ea a fost totodată și o armă de luptă pentru apărarea identității etnice a poporului român, pentru întărirea și apărarea unității sale, pentru apărarea și dezvoltarea valorilor culturii sale străvechi, pentru eliberarea sa de sub jugul oricărei înrobiri, ca și pentru cucerirea independenței și a unității sale de stat.

În nici o vreme și din nici o luptă a poporului român Biserica Ortodoxă Română nu a fost absentă, ci a stat alături de fiii săi credincioși, ale căror suflete le-a străjuit mereu, din epoca zămislirii neamului nostru pînă azi.

Prin modul simplu și profund uman în care ea a propovăduit și a trăit adevărurile evanghelice, a sădit și a întărit continuu simțul dreptății și al omeniei în sufletele credincioșilor săi, învăluindu-le în suflarea caldă a dragostei de aproapele și contribuind astfel în mod esențial la întărirea unității morale a poporului român, a atitudinii lui atât de omenoase față de alte popoare și a solidarității cu acestea în duhul dragostei și al păcii.

Împletindu-și existența și lucrarea sa de fiecare zi cu aceea a poporului român, întreaga istorie a Bisericii noastre ortodoxe este țesută împreună cu pînza destinului poporului român.

Cu acest profil și cu această vrednicie s-a înfățișat Biserica străbună și și-a spus cuvîntul la Alba Iulia în 1918. Era cuvîntul întregii Biserici strămoșești, după cum era și cuvîntul întregii suflări românești.

Păstrătoare fidelă a bunelor sale rînduieli tradiționale, de sprijini-toare activă a luptei poporului nostru, ea s-a găsit și de atunci încoace, inclusiv la răscrucea de la 23 August 1944, și se găsește și astăzi alături de poporul român în lupta lui de făurire a unei vieți noi.

Orientată mereu după năzuințele credincioșilor săi și îndrumată de cîrmuitorii săi firești, în frunte cu Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian, ea are și astăzi drum comun cu poporul împreună cu care s-a născut și ale cărui aspirații le slujește ca pe propriile sale aspirații.

Părtași la noua zidire

În lumina considerațiilor prilejuite de situarea problemei Unirii din 1918 în ansamblul realităților și condițiilor care au determinat întreaga devenire istorică a poporului român, sîntem îndreptățiți să spunem că nicideată nu s-a manifestat mai deplin conștiința de sine a poporului nostru ca în anii luptelor lui pentru deplina eliberare națională și socială, care au urmat după cel de al doilea război mondial.

Sub conducerea celor mai buni fii ai poporului, întreaga obște a neamului nostru a urcat scări noi de lumină și a sfărîmat toate lanțurile, descătuseșindu-și energiile ferecate, lărgindu-și nebănuit de mult cuprinsul conștiinței de sine și cîmpul creației sale.

Cu fiecare pas pe căile progresului științific și social s-a întărit și a dobîndit proporții tot mai mari legătura întregului corp social al țării, afirmîndu-se unitatea lui de nezdruncinat în jurul idealurilor noi ale întregii națiuni și în jurul conducătorilor ei iscușiți.

Interpretînd fidel aspirațiile întregului popor și organizînd lupta pentru înfăptuirea lor, conducătorii țării noastre au îndrumat această luptă într-un mod fericit, asigurînd independența națională și suveranitatea statului, egalitatea în drepturi cu alte națiuni și state, și apărînd cu fermitate libertățile cucerite și toate înfăptuirile poporului împotriva oricărui amestec dinafară în treburile interne ale țării.

Toate transformările care s-au înfăptuit în viața materială și în conștiința de sine a poporului român au făcut să devină realități visurile și dezideratele ctitorilor marii Uniri de la 1 decembrie 1918 și să capete un și mai viu impuls după 1944.

Înlăturat la 30 decembrie 1947, ultimul bastion al vechiului regim, monarhia, au început să răsară ca din pămînt, deși în condiții încă extrem de grele, noile așezăminte ale vieții deplin libere a poporului român, în frunte cu cetățile industriei și ale științei.

Angajat cu toată ființa sa în construirea vieții celei noi, poporul român s-a simțit, cu fiecare zi mai mult, formînd o singură unitate cu fiii naționalităților conlocuitoare, pentru ca această unitate să se maturizeze și să ajungă la cea mai înaltă expresie a ei prin constituirea Frontului Unității Socialiste, care încadrează întregul popor.

Sub simbolul acesta al unității de nezdruncinat, Biserica Ortodoxă Română, alături de întregul popor român, întîmpină cea de a douăzecea aniversare de la instaurarea Republicii ca formă ideală de organizare statală în viața poporului român.

*

Cît de largă, de cuprinzătoare și de deplină este această unitate, stă mărturie faptul că atît în Consiliul Național al Frontului Unității Socialiste cît și în celelalte formații ale lui sînt reprezentate și Cultele religioase din patria noastră, prin slujitorii lor.

Ce pas imens, gigantic, a făcut poporul român de la Unirea din 1918 pînă în zilele noastre !

În decursul unei generații s-au înfăptuit adevărate miracole !

Poporul român, afirmîndu-și individualitatea sa, apărîndu-și drepturile și întărîndu-și mereu unitatea moral-politică, vrea să trăiască în pace și în bunăînțelegere cu toată lumea, gata să-și ofere ajutorul său tuturor celor animați de sentimentele păcii și ale coexistenței pașnice. Este însă dreptul său să-și construiască o viață cît mai fericită și cît mai liberă și să aștepte ca acest drept să-i fie întocmai recunoscut.

Cu credința nestrămutată în Cîrmuitorul ceresc al destinelor tuturor popoarelor, Sfînta noastră Biserică Ortodoxă Română binecuvîntează toate strădaniile și biruințele poporului român și se identifică cu toate aspirațiile lui legitime ca totdeauna în trecutul de luptă al poporului nostru.

PASTORALE SCRISORI IRENICE

PASTORALA

TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL
PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE NAȘTERII DOMNULUI DIN 1968

Cu prilejul marilor praznice bisericești și al altor evenimente deosebite, întîistătătorii și ierarhii Bisericilor creștine adresează cuvînt de învățătură și de îndrumare păstoriților lor pentru întărirea și adîncirea vieții creștine. Respectînd această tradiție de veacuri, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului, din anul 1968, următoarea scrisoare-pastorală, cu învățături și povățuiri duhovnicești și cu tradiționalele urări de Anul nou :

«Iată Fecioara va avea în pîntece și
va naște Fiu și vor chema numele Lui
Emanuil, care se tîlmăcește : cu noi
este Dumnezeu» (Matei I, 23).

Iubiții mei fii sufletești,

«Fecioara, astăzi, pre Cel mai presus de ființă naște și pămîntul
peștera Celui neapropiat aduce...» ; Păstorii pe Cel născut îl slăvesc,
magii cu steaua călătoresc, aducînd daruri Stăpînului, iar îngerii neîn-
cetat cîntă : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între
oameni bună învoire» (Luca II, 14).

În biserici se vestește: «Hristos se naște, măriți-L; Hristos din ceruri, întâmpinați-L». Este praznicul Nașterii Domnului, la care, în cei 20 de ani, de când Pronia cerească Ne-a rînduit Arhipăstorul vostru sufletesc, an de an, v-am împărtășit cuvînt de învățătură, pentru ca să creșteți în viața duhovnicească. Vor fi necesari încă mulți ani de străduințe, prin credință și meditație, pentru a putea pătrunde înțelesurile venirii Fiului lui Dumnezeu în lume. Ea rămîne «marea taină a creștinătății» (I Timotei III, 16), o minune dumnezeiască, de care, cu cît te apropii mai mult, cu atît măreția ei crește ca un munte uriaș de necuprins în întregimea lui.

Credincios deci tradiției din Biserica noastră strămoșească, vă împărtășesc și anul acesta din gîndurile și căutările Mele, socotindu-mă prin acestea părtaș împreună cu voi la mărețul praznic al Nașterii Domnului.

Iubiții mei,

Cunoaștem din cercetarea Sfintelor Scripturi și din învățătura Bisericii noastre Ortodoxe, că Dumnezeu a descoperit oamenilor toate adevărurile cîte sînt necesare pentru mîntuirea lor. Descoperirile acestea s-au făcut prin aleșii Lui «vase de cinste, sfințite, de bună trebuință Stăpînului, gătite spre orice lucru bun» (II Timotei II, 21), la timpul potrivit și rînduit din veac de înțelepciunea dumnezeiască.

«Iar cînd a venit plinirea vremii», Dumnezeu ne-a făcut cea mai măreață, mai completă și desăvîrșită descoperire, trimițînd în lume «pe Fiul Său, Unul-Născut, Care s-a născut din femeie și a fost supus sub lege» (Galateni IV, 4).

Prin «plinirea vremii» trebuie să înțelegem atît pregătirea lumii de a primi, de a înțelege și de a urma pe Dumnezeu cel întrupat, cît și desăvîrșirea «vasului de aur» prin care s-a descoperit oamenilor «taina cea din veac ascunsă și de îngerii neștiută» (tropar glas IV), Prea Sfînta Fecioară Maria, Născătoarea de Dumnezeu.

De aceea nu putem cinsti după cuviință Nașterea Domnului fără a înțelege meritele deosebite ale Sfintei Sale Maici în economia mîntuirii noastre.

Iubiții mei fii sufletești,

Alegerea Sfintei Fecioare ca vas ales din care să se nască Pruncul Iisus, s-a făcut din veac, o dată cu hotărîrea Sfintei Treimi de a răscumpara neamul omenesc din robia păcatului prin întruparea Fiului lui Dumnezeu.

Ea se face cunoscută primilor oameni o dată cu izgonirea lor din rai, cînd Dumnezeu a zis diavolului: «vrăjmășie voi pune între tine și între femeie, între sămînța ta și sămînța ei. Aceasta îți va zdrobi capul» (Facere III, 15).

Se descoperă apoi proorocilor și profetilor, care o vestesc lumii de pe atunci în cuvinte înaripate, cinstind frumusețea duhovnicească și măre-

ția Maicii Domnului : «Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, în haină aurită îmbrăcată, prea împodobită», cîntă prin lira psalmilor proorocul și împăratul David (Ps. XLIV, 10), iar proorocul Isaia impresionează prin preciziunea viziunii sale, cînd spune : «Iată Fecioara va avea în pîntece și va naște Fiu și vor chema numele Lui Emanuil, care se tălmăcește : Cu noi este Dumnezeu» (Isaia VII, 14 și Matei I, 23).

Căpetenia îngerilor, Arhanghelul Gavriil, trimis de Dumnezeu, îi binevestește Nașterea Fiului lui Dumnezeu prin cuvinte de înaltă cinstire, zicînd : «Bucură-te, ceea ce ești plină de dar, Domnul este cu tine. Bine-cuvîntată ești tu între femei» (Luca I, 28), adăugînd : «Nu te teme, Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu. Și iată vei zămisli în pîntecele tău și vei naște un fiu și vei chema numele lui Iisus» (Luca I, 30—31). «Atunci Maria a zis către înger : Cum va fi aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat?» (Luca I, 34). Dar îngerul i-a răspuns : «Duhul Sfînt va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceasta și Sfîntul care se naște din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema» (Luca I, 34—35).

Sfînta Fecioară s-a supus întru totul voii lui Dumnezeu și I-a slujit ca mamă în smerenie, ascultare și așteptare. De la Nașterea Mîntuitorului și pînă la Înălțarea Sa la ceruri, afară de ucenicii și Sfinții Apostoli — care acordau Maicii Domnului o cinstire deosebită — lumea nu știa prea multe despre viața ei, dar a intuit permanent prezența ei, în jurul Fiului Său. Această intuiție a însuflețit pe femeia din popor, care, la auzul învățaturii Mîntuitorului, a strigat : «Fericit este pîntecele care te-a purtat și sîinii la care ai supt» (Luca XI, 27).

Este prima cîntare de mărire, pe care lumea creștină a adus-o Maicii Domnului, cînd era în viață.

După Înălțarea la cer, Maica Domnului, din casa Sfîntului Apostol Ioan, a continuat lucrarea Fiului său, îmbărbătînd pe Apostoli în misiunea lor și ocrotind prin rugăciunile ei pe creștini.

Iată de ce, iubiții mei, în cîntările Bisericii Ortodoxe, Maica Domnului este împodobită cu salba nesfîrșită a celor mai alese însușiri, ca: izbăvirea lacrimilor Evei, Steaua care a arătat Soarele, Stîlpul de foc care povățuiește pe cei din întuneric, Pămîntul făgăduinței, pom cu luminoasă roadă, Scară către cer, brazdă în care a crescut înmulțirea milei, scaun al Împăratului ceresc, Cheia ușilor raiului, temeiul cel tare al credinței, comoara rînduiei lui Dumnezeu, ușa mîntuirii, paharul care împarte bucuria, acoperămîntul lumii, stîlpul neclătit al Bisericii mai înalt decît cerurile și mai curată decît strălucirea soarelui, sfîntă mai mare decît toți sfinții, mai cinstită decît heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît serafimii.

Această preacinstire mai mare decît a tuturor sfinților, se dă Maicii Domnului pentru că ea singură s-a învrednicit și a primit de la Dumnezeu cîntea cea mai mare, de a naște pe Iisus și pentru că, prin această naștere, a fost curățită de păcate, mai mult decît ori ce altă ființă din cele cu trup pămîntesc.

Tot de aceea, o numim «Preacurată» și «pururea Fecioară» și o numim, în sfârșit, «Născătoare de Dumnezeu» sau «Maica lui Dumnezeu», pentru că Cel ce s-a născut dintru dînsa, după firea omenească, este în-suși Fiul lui Dumnezeu, după cum ne arată cîntarea bisericească: «Taina cea din veci se descoperă astăzi! Dumnezeu, Cuvîntul lui Dumnezeu, Fiul Fecioarei se face» (Din Acatistul preasfintei Născătoare de Dumnezeu).

Iubiți fii duhovnicești,

Dacă aceasta a fost rînduiala Maicii Domnului în planul mîntuirii noastre, se cuvine iarăși să dăm slavă lui Dumnezeu, că și după trecerea ei din viața aceasta, nu a încetat rolul ei de ocrotitoare a credincioșilor, așa cum cîntă Biserica la Adormirea ei: «Întru naștere fecioria ai păzit, întru adormire lumea nu ai părăsit, de Dumnezeu Născătoare...! (Troparul).

Ocrotirea Maicii Domnului este mijlocirea ei pentru noi, către Fiul ei, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Ocrotirea Maicii Domnului este rugăciunea ei neîncetată pentru lume, rugăciune care sprijină rugăciunile noastre, ca să se urce la tronul Fiului ei, la Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos.

Proorocul Isaia, văzînd mai dinainte Nașterea Mîntuitorului Hristos, îl numește: «Domn al Păcii»; «Părinte al veacului ce va să fie», Care va aduce «pace peste domni și sănătate». Prin aceasta, Maica «Domnului Păcii» este deci și «Maica Păcii»; iar în vremea cînd în lume se tulbură și se războiesc popoarele, se cuvine ca noi cei credincioși să întărim rugăciunile noastre către dînsa, pentru ca ocrotirea ei să ne fie scut împotriva tuturor încercărilor războinice.

Să ne rugăm Maicii Domnului, ca ceea ce a adus în lume pe «Domnul Păcii», să fie mijlocitoare către Fiul ei, Domnul nostru Iisus Hristos, cerîndu-I neconținut să dăruiască lumii viață și pace.

Cea mai frumoasă închinare, pe care o putem aduce Maicii Domnului în aceste sărbători ale Nașterii Mîntuitorului Iisus Hristos, este aceea a dorinței de pace și bună înțelegere.

Îngerii au cîntat în noaptea Nașterii Domnului: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, și pe pămînt pace, între oameni bună învoire». Această vestire formează temelia întregii vieți.

De aceea, în aceste zile de prăznuire, noi creștinii se cuvine să aducem Dumnezeiescului Prunc și Maicii Sale ca daruri: aurul credinței noastre curate, tămîia rugăciunilor noastre smerite și smirna faptelor noastre de dragoste și pace!

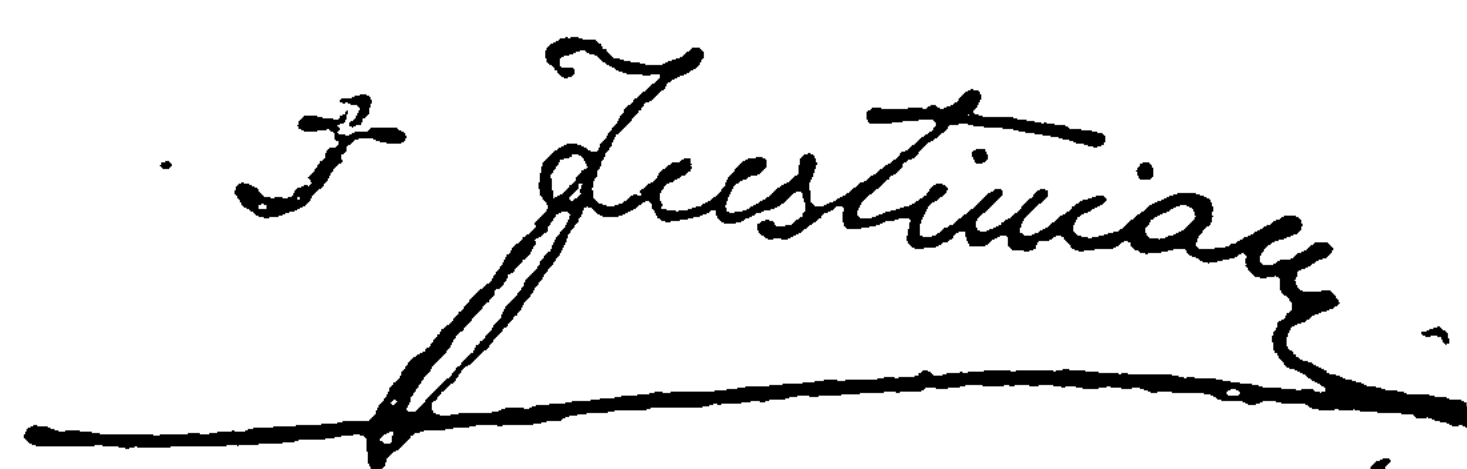
Împreună cu voi, iubiții mei fii sufletești, mă rog Fiului lui Dumnezeu, «Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire S-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria și S-a făcut om», să aibă sub ocrotirea Sa Dumnezeiască Sfînta noastră Biserică strămoșească — reîntregită acum 20 de ani cu toți fiii ei.

Dumnezeul Părinților noștri să țină sub sfânta Sa pază scumpa noastră Patrie, pe Conducătorii ei și tot poporul român, cu care am sărbătorit de curînd împlinirea celor 50 de ani de la unirea pentru totdeauna a Transilvaniei cu România.

Mîntuitorul Hristos Cel Întrupat să ne ajute ca noul An ce vine să aducă binecuvîntare, pace, înțelegere, propășire și fericire pentru toți oamenii și pentru toate popoarele.

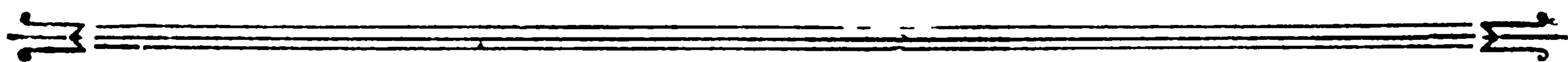
Al vostru Părinte sufletesc și totdeauna rugător către Dumnezeu cel în Treime lăudat vă binecuvîntez și, împreună cu Apostolul Pavel, vă îndemn: «Căutați desăvîrșirea, îmbărbătați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Dumnezeu dragostei și al păcii va fi cu voi» (II Corinteni XIII, 11). Amin!

ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT

PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOAREA IRENICĂ

ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
PATRIARHILOR ȘI ÎNTÎISTĂTĂTORILOR DE BISERICI
CREȘTINE CU PRILEJUL CRĂCIUNULUI ȘI ANULUI NOU

Prea iubite Frate în Hristos cel întrupat,

În aceste sfinte zile, cînd creștinătatea întreagă re trăiește duhovnicește bucuria «plinirii vremii» și în toate bisericile sale răsună vestirea cea mult dorită : «Hristos se naște, măriți-L ! Hristos din ceruri, întîmpinați-L !...», și Noi, cu dragoste, adresăm Sanctității Voastre frățească salutare, însoțind-o de mesajul îngeresc cel pururea nou și binevenit : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire !*» (Luca II, 14).

Recunoscătoare, creștinătatea își amintește, în aceste zile, că «taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută», cu privire la mîntuirea lumii, s-a descoperit celor de pe pămînt prin întruparea «întru unire neamestecată» a Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu.

Tresăltînd de fericire, Biserica strigă către evanghelistul Vechiului Testament : «Isaie, dănuiește, Fecioara a avut în pîntece și a născut Fiu pe Emanuel, pe Dumnezeu și Omul ! Răsăritul este numele Lui, pe Care mărindu-L, pe Fecioara o fericim !» (*Cîntările cununiei*, cf. Isaia VII, 14).

Credincioșii ascultă mișcați cuvîntul Apostolului : «*Cînd a venit plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege, ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere, ca să dobîndim înfierea. Și pentru că sînteți fii, trimis-a Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile voastre, care strigă Avva ! Părinte ! Astfel dar, nu mai ești rob, ci fiu ; iar de ești fiu, ești și moștenitor, prin harul lui Dumnezeu* (Galateni IV, 17).

Amintind aceste temeuri ale bucuriei noastre pentru întruparea Fiului lui Dumnezeu, gîndul nostru se îndreaptă către Conducătorii, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericilor creștine din lume, dorindu-le să prăznuiască Nașterea Domnului în pace și în unire frățească.

Se îndreaptă, de asemenea, către copiii din lumea întreagă, dintre care unii — în Vietnam, în Nigeria — Biafra și în alte părți — nu pot privi spre cer ca să descopere steaua călăuzitoare, de groaza bombelor ucigătoare ce sînt aruncate asupra lor și nu se pot adăposti nici măcar într-un staul sărăcăcios, ca cel din Betleemul de odinioară implorînd îndurarea Pruncului dumnezeiesc asupra lor.

În sfârșit, gândul nostru se îndreaptă către toate popoarele pământului, și rugăm pe Hristos Dumnezeuul nostru, prin a Cărui naștere «răsărit-a lumii lumina cunoștinței», să ajute ca această lumină să pătrundă în toate cugetele, pînă în cele mai întunecate, făcîndu-le să înțeleagă mesajul vestit de îngeri și să-și unească puterile, spre a înfăptui pacea și bunăvoința între oameni.

Făcîndu-Vă parte de aceste gânduri ale Noastre, Vă rugăm să primiți, Sanctitatea Voastră, urările pe care din inimă le facem pentru sănătatea Voastră deplină, pentru succesul apostolatului Vostru, pentru prosperitatea sfintei Voastre Biserici, pentru fericirea clerului și credincioșilor săi, iar în noul An al milei Domnului — 1969 — Mîntuitorul Hristos cel întrupat să reverse din belșug asupra sfintelor Sale Biserici și asupra întregii omeniri, darurile Sale cele bogate, pace pe pămînt și bunăvoință între toți oamenii.

Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Hristos Domnul nostru.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

VIATA BISERICESCA

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE MAJESTATEA SA HAILE SELASSIE I, ÎMPĂRATUL ETIOPIEI ȘI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Majestății Sale Haile Selassie I, cu prilejul aniversării încoronării Sale ca Împărat al Etiopiei, următoarea telegramă :

Cea de a 38-a aniversare a încoronării Majestății Voastre ne oferă înalta favoare de a putea să Vă reînnoim omagiile Noastre și să Vă urăm lungă, binecuvîntată și glorioasă domnie, pentru fericirea, prosperitatea și pacea poporului etiopian binecredincios.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

București, 2 noiembrie 1968.

*

Majestatea Sa Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei, a răspuns Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian prin următoarea telegramă :

Mulțumim Sanctității Voastre din toată inima pentru amabilul mesaj de bune urări, cu ocazia celei de a 38-a aniversări a încoronării Noastre, și cu căldură Vă adresăm, la rîndul Nostru, bune urări pentru sănătatea și fericirea Voastră personală.

HAILE SELASSIE I
Împărat

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI AL MOSCOVEI

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat, cu prilejul zilei de naștere a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, următoarea telegramă :

*Sanctitatea Voastră,
Preaiubit Frate în Hristos,*

Cu ocazia aniversării zilei de naștere a Sanctității Voastre, Vă felicităm cu dragoste frățască și rugăm pe Domnul vieții să Vă dăruiască darurile Sale îmbelșugate și să Vă susțină puterile, pentru binele și înflorirea Bisericii Ruse surori.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

București, 8 noiembrie 1968.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă de mulțumire :

Mulțumesc din inimă Prea Fericitii Voastre. Primiți urările mele frățesti.

† ALEXEI
Patriarhul Moscovei

SCHIMB DE TELEGRAME ÎNTRE VATICAN ȘI PATRIARHIA ROMÂNĂ

Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creștinilor a înștiințat Patriarhia Română despre încetarea din viață a Cardinalului Augustin Bea, președintele acestui Secretariat, prin următoarea telegramă :

Cu durere aducem la cunoștința Prea Fericirii Voastre moartea Cardinalului Augustin Bea, Președintele Secretariatului pentru Unitate.

Funeraliile vor avea loc marți, 19 noiembrie, orele 10.

Cu profund respect,

JEAN WILLEBRANDS,
Episcop de Mauriana — Secretar

Din partea Patriarhiei Române s-a răspuns la această înștiințare prin următoarea telegramă :

În spiritul înfrățirii creștine, împărtășim durerea Secretariatului pentru Unitate, pricinuită de moartea Venerabilului său Președinte, Cardinalul Augustin Bea, și rugăm pe Dumnezeu să primească sufletul său în Împărăția Cerurilor.

Episcop
† ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
vicar patriarhal

VIZITAREA PATRIARHIEI ROMÂNE DE CĂTRE DELEGAȚIA BISERICII ETIOPIENE, ÎN FRUNTE CU I.P.S. ABUNA THEOPHILOS, ARHIEPISCOP DE HARRAR ȘI PATRIARH-LOCȚITOR

La învătarea Patriarhiei Române, o delegație oficială a Bisericii Etiopiei, în frunte cu I.P.S. Abuna Theophilos, Arhiepiscop de Harrar și Locțiitor de Patriarh al Etiopiei, a vizitat, între 6 și 15 noiembrie 1968, Biserica Ortodoxă Română.

I.P.S. Arhiepiscop Abuna Theophilos, conducătorul delegației, însoțit în această călătorie de P. S. Episcop Abuna Abraham, Locțiitor al Hararului și de Arhimandritul Aba Găbă-Mădhîn Găbră-Johanîs, au fost întâmpinați la aeroportul Băneasa de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Consilier patriarhal Constantin Pîrvu. A fost prezent la primirea delegației și reprezentantul Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

De la aeroport delegații au fost conduși la palatul patriarhal, unde au fost găzduiți în tot timpul șederii lor în capitală. Înalții oaspeți au vizitat, în cadrul programului stabilit, catedrala patriarhală, unde cu adîncă smerenie și-au plecat genunchii și au sărutat cinstitele moaște ale Sfîntului Dimitrie cel Nou, fiind impresionați de frumusețea arhitecturală și picturală a acestui locaș de cult. Apoi, Înalții oaspeți au vizitat paraclisul și palatul patriarhal.

Înalții oaspeți au fost prezentați Prea Fericitului Patriarh Justinian, care a oferit o recepție în cinstea delegației. La recepție au fost de față I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, consilieri și inspec-tori de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, rectorul și prorectorul Institutului teologic din București, precum și studenții etiopieni de la Institutele teologice din București și Sibiu.

I.P.S. Arhiepiscop Theophilos a înmînat Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea scrisoare din partea Împăratului Etiopiei :

Prea Fericirea Voastră,

Primiți cordialele Noastre salutări.

Cu mare plăcere trimitem pe Prea Fericirea Sa Abuna Theophilos, Arhiepiscop de Harrar și Patriarh delegat al Bisericii Etiopiene la București, în urma invitației pe care Prea Fericirea Voastră ați adresat-o Bisericii Ortodoxe Etiopiene.

Bursele acordate studenților etiopieni pentru a le da posibilitatea să urmeze studiile lor teologice în România, vizitele făcute de unii

membri ai Bisericii Etiopiene în România, conform invitației Prea Fericirii Voastre, și acum vizita Prea Fericirii Sale Abuna Theophilos, în țara Voastră, totul arată eforturile Voastre îndreptate stăruitor spre întărirea și mai mult a relațiilor care există între cele două Biserici ale Noastre. Dorim să asigurăm pe Prea Fericirea Voastră că și Noi, la rîndul Nostru, nu vom lăsa să scape nici o ocazie de a continua să facem maximum ce ne stă în putință în această privință.

Cu ocazia vizitei Prea Fericirii Sale Abuna Theophilos în România, sîntem fericiți să trimitem printr-însul o mare cruce de aur, făcută de meșteri specialiști etiopieni, care sperăm că va servi drept o fericită împropătare a prieteniei care există între cele două Biserici ale Noastre.

Primiți, Prea Fericirea Voastră, urările Noastre cele mai bune și sincere, pentru sănătatea și fericirea Voastră deplină, ca și pentru înălțarea și prosperitatea Bisericii Voastre.

Pomeniți-Ne în rugăciunile Voastre, al Vostru în Hristos,

HAILE SELASSIE I, Împărat

După prezentarea colaboratorilor săi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat oaspeților cuvinte însuflețite de bun-venit, în care a subliniat vechile relații care au fost și sînt între poporul etiopian și poporul român și între cele două Biserici, referindu-se în special la grija Împăratului Etiopiei pentru apărarea păcii și pentru sprijinirea Bisericii Etiopiene.

Recepția s-a desfășurat într-o atmosferă caldă, frățească.

În cursul dimineții de joi, 7 noiembrie, delegații au vizitat cancelaria Sfîntului Sinod de la Mînăstirea Antim, Atelierele de la Schitul Maicilor și Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București. Impresii deosebite au făcut Înălților oaspeți frumusețea Bisericii și Mînăstirii Antim și vasta operă a mitropolitului Antim Ivireanul, ilustrată în muzeul de curînd organizat, care-i poartă numele. Oaspeții au admirat obiectele de cult și podoaba artistică a veșmintelor de la atelierele bisericești, pictura realizată de pictorul Bordenache la Schitul Maicilor, precum și mulțimea publicațiilor teologice tipărite la Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române.

În continuare au fost vizitate biserica Sfîntul Elefterie, cu minunatul ei iconostas nou, sculptat în lemn, biserica Domnița Bălașa și biserica Armenească. La aceasta din urmă au fost primiți de P. S. Episcop Dirayr Mardikian și de colaboratorii săi. Aici, după vizitarea bisericii și a muzeului, oaspeții au avut o convorbire frățească în cabinetul episcopului, convorbire care s-a desfășurat într-o atmosferă cordială.

La orele 16, delegația etiopiană a vizitat sediul Departamentului Cultelor din București, unde a fost primită de Secretarul General al Departamentului, Domnul Profesor Dumitru Dogaru. Discuțiile s-au purtat îndeosebi în legătură cu relațiile existente între cele două țări prietene și între cele două Biserici creștine. Din convorbirile avute, oaspeții au înțeles care sînt raporturile dintre Biserică și Stat și au luat cunoș-

tință de sprijinul pe care Statul îl acordă Bisericii Ortodoxe Române și celorlalte Culte religioase din Republica Socialistă România.

Vineri, 8 noiembrie, fiind sărbătoarea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, oaspeții au asistat, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, la sfânta liturghie oficiată de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, în biserica Parcul Domeniilor, care își prăznuia hramul.

Crezul (care este comun celor două biserici) a fost rostit de I.P.S. Arhiepiscop Theophilos. La sfîrșitul slujbei a luat cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Justinian și I.P.S. Arhiepiscop Theophilos. Ei au subliniat strînsele legături ce au existat între cele două țări în trecut și astăzi. Neuitat, pentru poporul etiopian, este sprijinul pe care România, prin reprezentantul ei, Nicolae Titulescu, l-a dat cu dragă inimă Etiopiei. Atît la sosire, cît și la plecarea din acest sfînt locaș, oaspeții au fost întîmpinați de mulțimea credincioșilor, care le-au oferit flori.

După amiază, delegația, însoțită de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal și de interpretul Abebaw Ygzaw, student la Institutul teologic din București, a pornit într-o călătorie de cîteva zile prin țară.

S-au îndreptat mai întîi spre Mînăstirea Sinaia, unde au petrecut noaptea următoare. A doua zi, au vizitat bisericile și muzeul mînăstirii. Deși natura acoperea cu vîlul ei de ceață frumusețile neasemuite ale peisajului de munte, ochii neobosiților vizitatori au distins podoabele de nedescris pe care le cuprinde Sinaia și îndeosebi Muzeul Peleş. În marele oraș industrial Brașov delegația a vizitat vechea biserică ortodoxă Sfîntul Nicolae din Schei și «Biserica Neagră», protestantă, unde au ascultat imne religioase executate la orgă.

La Mînăstirea Sîmbăta de Sus, cu splendida ei așezare, oaspeții au fost întîmpinați de obștea călugărilor, iar la Sibiu, unde au ajuns seara, au fost întîmpinați de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și de colaboratorii săi.

Duminică, 10 noiembrie, dimineața, delegații au asistat la sfințirea bisericii din satul Dealul din împrejurimile Sibiului unde au fost primiți cu entuziasm de credincioși. După sfințirea bisericii, cei doi mitropoliți români prezenți — I.P.S. Nicolae al Ardealului și I.P.S. Nicolae al Banatului — precum și I.P.S. Arhiepiscop Theophilos al Harrarului, au vorbit poporului credincios, accentuînd asemănările cultice și dogmatice dintre cele două Biserici atît de apropiate, cum și legătura de prietenie dintre poporul român și poporul etiopian. Și la această slujbă Crezul a fost citit de I.P.S. Arhiepiscop Theophilos.

În acest sat de descendenți ai dacilor, oaspeții au servit masa în casa țărănească a unui credincios. Ambianța plăcută și apropierea sufletească arătată prin cîntecele și cuvîntările oamenilor de diferite vîrste și grade de cultură au creat o puternică impresie.

A doua zi, *luni, 11 noiembrie*, în cursul dimineții, oaspeții au vizitat Institutul teologic cu bogata sa bibliotecă, apoi tipografia și atelierele Mitropoliei. În aula Institutului teologic Înalții oaspeți au fost primiți foarte călduros de corul studenților, de rectorul și profesorii Institutului.

În cuvîntarea sa, P. C. Pr. Prof. Rector Sofron Vlad a subliniat vechimea Bisericii Ortodoxe Etiopiene și a creștinării poporului etiopian.

A luat apoi cuvîntul și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, arătînd strînsele relații dintre cele două Biserici.

În cuvîntarea sa de răspuns, I.P.S. Arhiepiscop Theophilos, mulțumind invitației făcute de Prea Fericitul Patriarh Justinian, a exprimat nădejdea că legăturile dintre cele două Biserici surori se vor întări și în viitor, prin vizite reciproce și schimburi de studenți.

După masă, delegația a vizitat cele trei biserici din satul Rășinari, la 12 km de Sibiu, unde sînt înmormîntați mitropoliții Ardealului Andrei Șaguna și Nicolae Colan.

Seara, oaspeții au asistat la vecernia oficiată în frumoasa catedrală mitropolitană din Sibiu, în timpul căreia I.P.S. Mitropolit Nicolae a vorbit credincioșilor despre relațiile dintre cele două popoare prietene și despre bisericile lor. A luat cuvîntul apoi I.P.S. Arhiepiscop Theophilos, subliniind aceste relații și arătînd credința puternică a celor două popoare. La masa de seară, în palatul mitropolitan, a avut loc un schimb prietenesc de vederi în domeniul teologic și în legătură cu apropierea dintre Bisericile Ortodoxe calcedoniene și cele necalcedoniene.

Marti, 12 noiembrie, dimineața, după schimbul de daruri între I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și delegații etiopieni, Înalții oaspeți s-au îndreptat spre Mînăstirea Cozia de pe valea Oltului. Aici au fost impresionați profund de frumusețea peisajului și de primirea în sunetul clopotelor, la mînăstire. A urmat vizitarea muzeului, a sanatoriu-lui pentru preoți și a minunatului Schit Ostrov.

La ora 12, s-au îndreptat spre reședința Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, unde au fost întîmpinați de I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și de P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului.

După amiază oaspeții au plecat spre minunata Mînăstire Curtea de Argeș, unde au fost găzduiți peste noapte. În paraclisul Mînăstirii erau adunați călugării, precum și elevii seminarului teologic de acolo. Au luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și apoi I.P.S. Arhiepiscop Theophilos al Harrarului, care au vorbit despre vocația și misiunea preotului astăzi. Au fost vizitate apoi muzeul și biserica mînăstirii.

Miercuri, 13 noiembrie, în cursul dimineții, Înalții oaspeți au vizitat stațiunea hidro-energetică de pe Argeș, unde a impresionat munca titanică depusă de poporul român și de tinerii ingineri români pentru ridicarea acestei cetăți a luminii.

Apoi oaspeții s-au îndreptat spre Tîrgoviște, vechea capitală a Țării Românești, unde au vizitat catedrala și ruinele fostului palat domnesc, rămînînd impresionați de urmele grăitoare ale trecutului. Au continuat drumul spre Mînăstirea Viforîta, unde funcționează o casă sanatorială pentru bătrînele călugărițe și văduve de preoți.

I.P.S. Abuna Theophilos, Arhiepiscop de Harrar și Patriarh-
loctiitor al Bisericii Etiopiene

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian rostindu-și cuvîntarea, în timpul cînei oficiale în palatul patriarhal

În apropiere se află mînăstirea Dealu, unde de asemenea funcționează o casă sanatorială pentru călugări și preoții văduvi bătrîni, prin grija și cheltuiala Patriarhiei. Înălții oaspeți au fost întîmpinați de conducătorii așezămîntului și de un sobor de preoți, au vizitat biserica și muzeul mînăstirii, au admirat frumusețea acestei mînăstiri de însemnătate istorică și culturală.

Seara, potrivit programului stabilit, delegația etiopiană s-a înapoiat la București. Aici, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian și a colaboratorilor săi, membrii delegației au vizionat o gală de filme documentare în sala palatului patriarhal, în legătură cu mînăstirile din Moldova și cu vizita în România a Împăratului Haile Selassie, ceea ce a dat oaspeților puțința să remarce amabilitatea și căldura deosebită cu care poporul român a întîmpinat pe conducătorul Etiopiei.

Joi, 14 noiembrie dimineața, oaspeții au vizitat Institutul teologic din București, unde au fost primiți în acordurile cîntării «Bine ați venit». A luat cuvîntul P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului, care a făcut prezentarea oaspeților.

În răspunsul său, I.P.S. Theophilos a arătat că nu există mari deosebiri în privința dogmelor între cele două grupe de Biserici creștine calcedoniene și necalcedoniene. Aceste deosebiri sînt mai mult de natură terminologică. Distinșii oaspeți au fost apoi invitați în cancelaria profesorilor, unde au discutat cu corpul didactic probleme legate de perspectiva relațiilor viitoare între cele două Biserici.

Tot în cursul dimineții, oaspeții au vizitat Mînăstirea de călugări Cernica și Mînăstirea de maici Pasărea, din apropierea Capitalei, unde au apreciat buna chiverniseală a celor două mînăstiri.

La amiază, I.P.S. Arhiepiscop Theophilos, însoțit de ceilalți membri ai delegației, s-a întreținut cu studenții etiopieni care fac studii în România la diferite facultăți și au luat împreună masa de prînz la restaurantul Athénée Palace.

Seara, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit o cină oficială în cinstea delegației în palatul patriarhal, la care au participat: II.PP.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Banatului; PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali; directorii și consilierii patriarhali, profesori de teologie și alți colaboratori apropiați ai Prea Fericirii Sale.

De asemenea, a luat parte Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, Prof. Dumitru Dogaru.

În timpul cinei Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, luînd cuvîntul, a spus :

Cu mare bucurie și dragoste în Hristos Domnul salutăm prezența în mijlocul nostru a Prea Fericirii Sale Abuna Theophilos, Arhiepiscop de Harrar și Patriarh delegat al Bisericii Etiopiene, precum și a însoțitorilor săi, Prea Sfințitul Episcop Abraham și Prea Cuviosul Arhimandrit Joannis, care de cîteva zile sînt oaspeți ai Bisericii noastre, ca trimiși ai Majestății Sale Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei, și ca soli ai Bisericii

Etiopiene și ai Sanctității Sale Patriarhul Basilios al Etiopiei. Această îndoită misiune și cinste face și mai însemnată și mai plăcută pentru noi această frățască vizită.

Vizita aceasta este importantă atât prin serviciul pe care-l aduce celor două Biserici ale noastre, cât și prin serviciul pe care-l aduce Bisericilor creștine în general. Asemenea vizite sînt fără îndoială prilej fericit pentru o mai bună cunoaștere și apreciere între noi ca slujitori ai aceluiași Mîntuitor Iisus Hristos și ai Bisericii întemeiată de El, dar ele constituie în același timp și o cale din cele mai rodnice pentru cultivarea prieteniei și prețuirii reciproce dintre popoarele în mijlocul cărora noi ne desfășurăm activitatea noastră religioasă, morală și socială.

Între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă a Etiopiei s-au inițiat și s-au dezvoltat în ultimii ani relații dintre cele mai cordiale, care înprospătează și largesc relații mai vechi dintre popoarele română și etiopian.

Vizita pe care a binevoit să ne-o facă la București, acum patru ani, Majestatea Sa Împăratul Haile Selassie I, schimbul de scrisori irenice dintre Sanctitatea Sa Patriarhul Basilios și Noi, studenții etiopieni trimiși de Majestatea Sa Imperială și de Biserica Etiopiei la Institutele noastre Teologice din București și Sibiu — pe care Noi îi înconjurăm cu toată grija Noastră părintească —, legăturile și informațiile permanente dintre noi au apropiat Bisericile noastre într-un mod deosebit și au statornicit între ele legături din cele mai frățești.

Aceste relații directe, ca și contactele pe care le-au avut în întîlnirile intercreștine reprezentanții celor două Biserici, ne-au dat putința să constatăm și să afirmăm și unii și alții că între Bisericile Ortodoxe Orientale și Bisericile Ortodoxe Răsăritene nu există deosebiri esențiale. Ne-au dat prilejul să verificăm și să mărturisim, în urma discuțiilor purtate de teologii celor două grupuri de Biserici în Consfătuirea neoficială de la Aarhus și mai tîrziu în întîlnirea de la Bristol, că: «Înțelegerile greșite, moștenite, au început să se lămurească. Cincinsprezece veacuri de înstrăinare nu ne-au dus pe căi rătăcite de la credința Părinților noștri. Ne-am găsit într-un deplin acord în ce privește esența dogmei hristologice. Am văzut același adevăr, exprimat prin terminologii diferite, folosite de fiecare parte (...). Ambele părți s-au dovedit că urmează temeinic învățătura Bisericii celei una, neîmpărțită, așa cum este exprimată de Sfîntul Chiril» (Declarația comună de la Aarhus-Danemarca, din august 1964).

Concluziile acestea la care au ajuns Bisericile noastre surori în schimburile și convorbirile dintre delegații lor ne dau îndemnul să dezvoltăm și mai departe relațiile dintre noi, plini de speranța că vom ajunge într-o bună zi la unirea deplină între cele două grupuri de Biserici, cu păstrarea autocefaliei pentru fiecare din ele.

Mai presus de orice îndoială este faptul că dezvoltarea acestor relații între Bisericile noastre va contribui la întărirea și sporirea din ce în ce mai mult a prieteniei și a cooperării dintre poporul român și poporul etiopian. Așa cum spunea însuși Majestatea Sa Împăratul Haile Selassie I: «Popoarele română și etiopian au multe lucruri comune. Din punct

de vedere politic, noi sîntem interesați în menținerea păcii. Din punct de vedere economic, sîntem interesați în progres. Ceea ce îmi produce o și mai mare bucurie, afirma Majestatea Sa Imperială, este faptul că avem o religie comună. Acest lucru stabilește o puternică legătură între popoarele etiopian și român, o legătură care nu poate fi distrusă». Și Majestatea Sa continua astfel: «Biserica noastră se va pronunța întotdeauna, așa cum a făcut și în trecut, pentru unitatea tuturor creștinilor (...). Acesta este scopul final pentru care va trebui să luptăm cu toții și pe care ar trebui să-l avem permanent în vedere».

Gîndul acesta înalt și munca aceasta nobilă care însuflețesc poporul etiopian și pe credincioșii Bisericii Ortodoxe a Etiopiei, în frunte cu Majestatea Sa Imperială, sînt și preocupări și comandamente ale ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române. Dorim și noi și nu precupețim nici un efort pentru apropierea tuturor creștinilor și pentru refacerea unității Bisericii Mîntuitorului Hristos, așa cum a fost ea în epoca de aur a creștinismului primar, așa cum au mărturisit-o Sfinții Părinți în crezul niceo-constantinopolitan: «una, sfîntă, sobornicească și apostolică».

Avem convingerea că numai așa, uniți într-un gînd și întăriți într-o credință, putem să aducem aportul nostru la dezlegarea marilor probleme pe care le pune omenirea vremurilor noastre. Nu putem sta dezbinăți într-o lume care se străduiește pentru înfrățirea tuturor oamenilor. Nu putem chema la respectul adevărului, la dreptate, la libertate, la solidaritate, la pace și bună învoire între oameni dacă noi nu sîntem uniți și nu slujim din tot sufletul și cu toate forțele noastre Aceluia care a spus despre Sine că este «Calea, Adevărul și Viața» (Ioan XIV, 6).

Ca slujitori și urmași ai lui Hristos, «Domnul Păcii», avem datoria sacră să ne unim cu toți cei ce lucrează pentru binele omenirii și să facem să triumfe pacea în lume, prin încetarea războaielor, prin prevederea și zădărnicierea lor.

Pacea este un postulat al vieții și al progresului, o cerință vitală mondială, o înaltă și divină misiune a creștinismului, deci a Bisericilor și a noastră: slujitori și credincioși.

Cu sentimente de prețuire pentru toți cei ce vin la noi în numele Domnului și cu gînduri de prețuire pentru toți cei ce cinstesc Biserica noastră, poporul nostru și pe conducătorii lui, rog pe Prea Fericirea Voastră, Părinte Arhiepiscop Teofil, să încredințați pe Majestatea Sa Împăratul Haile Selassie I că nu vom uita niciodată augusta atenție pe care a avut-o întotdeauna față de umila Noastră persoană și acum în chip deosebit prin trimiterea valorosului dar pe care Ni l-a oferit și să-l asigurați că Ne vom ruga întotdeauna Preabunului Dumnezeu să-i hărăzească viață lungă și realizări sporite pentru străvechea și minunata țară a Etiopiei; să-l asigurați că așa precum am admirat patriotismul și eroismul poporului etiopian în vremurile de strîmtorare ale ocupației fasciste, tot astfel și astăzi îi păstrăm toată simpatia noastră și sîntem bucuroși

că între popoarele noastre se dezvoltă relații de prietenie și colaborare, contribuind împreună la apropierea și pacea între oameni și popoare.

Prețuind în același timp și pe ierarhii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Etiopiene, rugăm pe Bunul Dumnezeu să ne ajute să ajungem iarăși «ca toți să fim una» (Ioan XVII, 21) și împreună să lucrăm pentru prosperitatea Bisericilor noastre și pentru fericirea popoarelor noastre!

Apoi I.P.S. Arhiepiscop Theophilos, conducătorul delegației Bisericii Etiopiene, a răspuns astfel :

Mulțumesc din toată inima Prea Fericirii Voastre pentru înalta invitație ce mi-ați făcut de a vizita Biserica Ortodoxă Română.

Invitația aceasta este un simbol care reprezintă prietenia dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Etio-piană, precum și prietenia dintre poporul român și poporul etiopian.

După cum a spus Prea Fericirea Sa și după cum a zis Împăratul nostru Haile Selassie I, avem multe puncte comune de întâlnire care ne îndeamnă să cultivăm relații între noi. Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Etio-piană seamănă foarte mult. Cu ocazia acestei vizite am văzut multe asemănări și în viitor vom mai descoperi și altele.

În acest scop avem de împlinit un program destul de important. Noi socotim mai întâi că profesorii noștri vor trebui să ia contact cu profesorii de la București. În al doilea rând, va trebui să intensificăm trimiterea de studenți. Deja noi avem la Dvs. un număr de 5 studenți.

Apoi vizita aceasta pe care o facem noi acum, ca și altele, vor stabili o legătură tot mai strânsă între noi. A ne întâlni este cel mai prețios lucru dintre toate. Oamenii, când se întâlnesc și discută, ajung la înțelegere și unire.

Am învățat foarte mult din această vizită. Am știut și dinainte că poporul român este fratele nostru adevărat. Venind aici, oriunde am mers, am fost primiți călduros și ne-am încredințat că toți românii sînt ca frații pentru noi. Înainte am citit, dar acum am văzut și am crezut.

Nu avem cuvinte să exprimăm bucuria pe care am avut-o în tot timpul acestei vizite. Ne vom aduce aminte de ea în toată viața noastră și exprimăm această bucurie și pentru poporul etiopian și pentru credincioșii noștri.

Dacă vom spune aici impresiile noastre, nu are, desigur, nici o valoare. Valoarea cea mare este când vom merge acasă și când vom spune poporului etiopian.

Cînd proorocul Moise a fost la muntele Sinai, n-a spus nimic din ce a văzut și auzit. Dar după ce a coborît din Sinai, primind poruncă, a spus ce a vorbit și ce a auzit.

După părerea mea, nu este nevoie să spun aici ce am văzut și ce impresii am din această vizită. Spun doar atît: din această vizită, într-un timp scurt, am învățat foarte mult. Am văzut mai ales că românii privesc și socotesc poporul etiopian ca pe un popor frate. Suferința ne-a înfrățit. Așa cum am înțeles de la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în

timpul războiului pornit de fasciști a suferit nu numai poporul etiopian, dar a suferit destul de mult și poporul român.

Apropierea dintre noi a fost exprimată în toate conferințele unde s-au întâlnit românii cu etiopienii.

S-a evidențiat mereu faptul că sîntem și unii și alții ortodocși și ne asemănăm și în alte privințe. Dacă mai există unele mici deosebiri de credință, ele se vor lămuri ușor, așa cum a subliniat și Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Biserica Mîntuitorului Hristos este o Biserică a păcii și după ce Bisericile noastre vor ajunge la unire între ele vor putea ajuta și pe ceilalți oameni să trăiască în pace și unire. Unirea Bisericilor înseamnă unirea popoarelor și dacă Bisericile se unesc, se unesc în același timp și popoarele.

Vreau să Vă asigur încă o dată că ceea ce a făcut Prea Fericitul Părinte Patriarh pentru noi, pentru poporul etiopian și Biserica noastră, voi spune și Împăratului Haile Selassie I. Nu vom ține îngropat ceea ce s-a făcut.

După cum o cetate care este construită în vârful muntelui nu poate fi acoperită, tot așa lucrurile și faptele Prea Fericirii Sale nu pot fi tănuite. Ele trebuie cunoscute și noi vom face cu plăcere aceasta.

Rog pe Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate, fericire și să trăiți întru mulți ani !

Distinșilor oaspeți le-au fost oferite daruri valoroase de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Vineri, 15 noiembrie, dimineața, delegația, în frunte cu I.P.S. Arhiepiscop Theophilos, a fost primită pentru ultima dată de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care cu acest prilej a înmînat I.P.S. Arhiepiscop Theophilos următoarea scrisoare către Majestatea Sa Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei :

«Majestatea Voastră Imperială,

Harul și pacea lui Dumnezeu, Părintele nostru, și a Doîmnului nostru Iisus Hristos să fie cu Majestatea Voastră Imperială, cu Biserica și cu țara Voastră !

Dorim să exprimăm Majestății Voastre Imperiale profunda Noastră gratitudine pentru că ați binevoit să acceptați invitația făcută de Noi Bisericii Ortodoxe Etiopiene, în scopul vizitei frățești în România a Prea Fericirii Sale Abuna Theophilos, Arhiepiscop de Harrar și Patriarh delegat al Bisericii Ortodoxe Etiopiene.

Mesajul Vostru înmînat Nouă de Prea Fericirea Sa Abuna Theophilos ne-a produs negrăită bucurie prin conținutul său care vădește nobila sollicitudine pe care o acordați strîngerii legăturilor de frățietate între cele două Biserici ale Noastre, prin prezența scumpilor Voștri studenți la Institutele teologice din București și Sibiu, și prin vizitele reciproce între reprezentanții Bisericilor noastre. De asemenea, mențiunea pe care Majestatea Voastră ați binevoit să o faceți despre eforturile depuse de Noi în

vederea strîngerii acestor legături și mai ales înalta asigurare a Majestății Voastre Imperiale că veți continua să faceți totul în acest scop, Ne-au umplut inima de multă nădejde.

Bunătatea Voastră de a Ne fi trimis prin Abuna Theophilos marea cruce de aur — dar cu adevărat imperial — Ne-a copleșit cu desăvîrșire și rugăm pe Majestatea Voastră Imperială să primească expresia recunoștinței Noastre vii.

Dorim să Vă asigurăm că această prețioasă cruce — simbol al mîntuirii și al unității creștine — ne va face, în adevăr, să gîndim neîncetat la prietenia dintre cele două Biserici ale Noastre și în același timp va spori zelul Nostru de a dezvolta tot mai mult această prietenie, pentru fericirea credincioșilor noștri etiopieni și români.

La rîndul Nostru, am rugat pe Prea Fericirea Sa Abuna Theophilos să Vă aducă, o dată cu mărturia excelentei amintiri pe care o păstrăm despre vizita istorică făcută de Majestatea Voastră Imperială țării și Bisericii noastre, în anul 1964, un modest semn al recunoștinței Noastre — crucea Patriarhiei Române — lucrată în argint și email de meșterii călugări din atelierele bisericești.

L-am rugat, de asemenea, să aducă episcopilor, preoților și credincioșilor Bisericii Etiopiene, mesajul de dragoste frățească și de bune urări din partea membrilor Sfîntului Sinod, a preoților și a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și a Noastră personal.

Rugăm fierbinte pe Dumnezeu să dăruiască Majestății Voastre Imperiale sănătate deplină, îndelungă și glorioasă domnie, pentru fericirea și prosperitatea Bisericii Voastre și a poporului etiopian binecredincios.

Binevoiți a primi, Majestatea Voastră Imperială, expresia înaltei Noastre stime și a sentimentelor de devotată afecțiune în Domnul nostru Iisus Hristos».

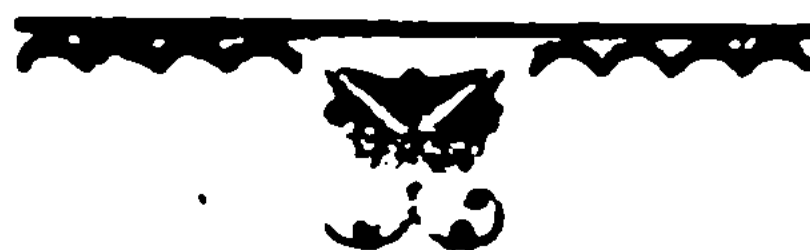
† JUSTINIAN

Patriarhul României

După aceea, oaspeții au fost conduși la aeroportul Băneasa de către aceleași persoane care i-au întâmpinat la sosire. La orele 12,35 oaspeții au luat calea de întoarcere spre patria lor, cu avionul.

În acest fel s-a încheiat vizita de zece zile a delegației etiopiene, care s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă prietenie, vizită deosebit de fructuoasă, care a adus un real impuls pentru dezvoltarea și intensificarea viitoare a legăturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Etiopiană.

ABEBAW YGZAW

DESCHIDEREA CURSURILOR SEMINARULUI TEOLOGIC SPECIAL DE LA CURTEA DE ARGES

În permanenta grijă pe care Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian și Sfântul Sinod o poartă bunei desfășurări a vieții Bisericii Ortodoxe Române, s-a hotărât înființarea unui Seminar teologic special, pentru pregătirea preoților de care se simte nevoie în vederea ocupării parohiilor vacante de mai multă vreme în eparhiile din mitropoliile Ardealului și Banatului.

În ședința din 8 august 1968, Sfântul Sinod a aprobat regulamentul acestui Seminar special, în care să se poată înscrie tineri cu vocație deosebită și cu pregătirea școlară necesară, aleși de preferință chiar din parohiile vacante și care să-și ia angajamentul de a se preoți, după terminarea studiilor, în acele parohii pentru care i-au recomandat eparhiile respective.

Potrivit hotărîrii Sfântului Sinod și Regulamentului Seminarului, toată întreținerea celor 130 elevi se suportă de către Patriarhia Română, din Fondul Central Misionar.

Îndeplinindu-se formele de publicație, de recomandare și examinare a candidaților pentru admitere, deschiderea cursurilor Seminarului s-a făcut în ziua de 1 noiembrie 1968, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, a I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Pavel Șerpe, P. C. Pr. Traian Belășcu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii de Alba Iulia și Sibiu, P. C. Pr. Gheorghe Soare, consilier patriarhal, P. C. Pr. Mihai Marinescu, consilier mitropolitan.

Solemnitatea deschiderii cursurilor s-a început cu Te-Deum-ul oficiat în sobor de PP.CC. Preoți profesori : Marin Diaconescu, Beștea și Fețeanu, iar răspunsurile au fost date de toți elevii prezenți.

După terminarea slujbei s-a desfășurat un program de cîntece și recitări religioase și naționale, în cadrul căruia a rostit cuvîntări Directorul Seminarului, P. C. Pr. Ioan Craioveanu și elevul Gheorghe Grigore.

Luînd apoi cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, într-o însuflețită cuvîntare, a remarcat bucuria acestei zile, în care s-au deschis cursurile Seminarului teologic special pentru pregătirea viitorilor preoți pentru parohiile vacante în Mitropoliile Ardealului și Banatului.

Evidențiind apoi vocația elevilor care au răspuns la chemarea ierarhilor, I.P.S. Mitropolit Nicolae i-a îndemnat să cultive această vocație, folosind mijloacele ce li se pun la dispoziție în Seminar, ținînd seama însă că atît vocația cît și talentul, influența mediului înconjurător și toate

mijloacele ce li se pun la dispoziție depind de felul cum vor înțelege ei să-și împlinească datoria și de seriozitatea cu care vor munci clipă de clipă, adâncindu-se în studiu și în cultivarea dragostei de patrie. Numai așa vor împlini chemarea Domnului Hristos, vor răspunde așteptărilor credincioșilor și vor răsplăti strădaniile Prea Fericitului Patriarh Justinian, ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, ale profesorilor și ale tuturor celor ce văd în ei împlinirea unor nădejdi luminoase pentru parohiile din Mitropoliile Ardealului și Banatului.

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului aduce mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Sfântului Sinod pentru întemeierea acestui Seminar și pentru îndemnul pe care l-a făcut tuturor ierarhilor din Ardeal și Banat ca să aleagă elementele cele mai bune, să facă legătura lor cu parohiile respective, și, în special, pentru sarcina pe care Prea Fericirea Sa și-a luat-o de a organiza Seminarul cu toată întreținerea necesară, pentru ca elevii să nu ducă nici o lipsă.

În cuvîntul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat geneza acestui Seminar teologic special și a lăudat rîvna cu care au răspuns cei prezenți la chemarea ierarhilor lor, asigurîndu-i că Mîntuitorul Iisus Hristos va răsplăti fiecăruia această rîvnă din darurile Sale cele îmbelșugate.

După ce a dat părintești îndrumări pentru profesori și elevi, Prea Fericirea Sa încheie cu următoarele cuvinte: *«Mulțumesc tuturor pentru bucuria produsă și manifestarea care a întrecut așteptările noastre. Am luat pe umeri o sarcină mare, dar sînt încredințat că aceasta va fi ușurată de colaborarea tuturor.*

Am adus aici profesori cu experiență, pentru a vă putea pregăti așa cum cere viața actuală a Bisericii noastre.

Fac apel la părintele director ca să creeze o atmosferă de dragoste, o atmosferă evanghelică în rîndurile elevilor. Să fiți cu toții laolaltă — director, profesori, spiritual, pedagog — ca niște părinți ai elevilor și calzi îndrumători ai lor. Iar voi, dragi elevi, să stați în strînsă legătură cu profesorii, cu spiritualul și cu directorul vostru.

Pe voi, iubiți elevi ai acestui nou seminar, vă încredințez corpului profesoral, pe care îl îndemn să păstreze toată legătura cu noi și cu colaboratorii noștri... Să aud de la voi numai vești îmbucurătoare. Să faceți bucurie profesorilor care se ostenesc pentru voi. Să faceți bucurie ierarhilor care v-au trimis. Atotputernicul Dumnezeu — sub a cărui ocrotire sînteți aici — să vă împlinească toate gîndurile și rugăciunile voastre în acest drum frumos.

Binecuvîntarea Domnului să fie peste voi toți, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni, acum și pururea și în vecii vecilor».

Festivitatea s-a încheiat cu intonarea imnului patriarhal, de către elevii Seminarului, după care a avut loc o agapă la care au luat parte cei prezenți.

PARTICIPAREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN LA INSTALAREA NOULUI MITROPOLIT IOASAF TIMOFEI AL CULTULUI CREȘTIN DE RIT VECHI LIPOVENESC

În ziua de 29 noiembrie 1968, în cursul dimineții, la Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri a avut loc festivitatea înmînării Decretului de recunoaștere a I.P.S. Ioasaf Timofei în postul de Mitropolit al Cultului creștin de rit vechi lipovenesc.

La această solemnitate au fost de față și conducători și reprezentanți ai celorlalte Culte religioase din Republica Socialistă România. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat la această solemnitate Prea Fericitul Patriarh Justinian însoțit de unii membri ai Sfîntului Sinod și unii colaboratori din Administrația Patriarhală.

În aceeași zi, la orele 14, Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri a oferit cu acest prilej o masă oficială la Athenée Palace. În timpul mesei oficiale au rostit toasturi Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, I.P.S. Mitropolit Ioasaf Timofei și reprezentanți ai celorlalte Culte religioase din Republica Socialistă România.

În numele Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare :

*Domnule Secretar General al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințite Mitropolit Ioasaf,
Cinstiți comeseni,*

La această masă — oficială și frățească în același timp, așa cum au mai avut loc multe în ultimii 20 de ani — mă simt îndemnat să dau expresie unor sentimente deosebite, care-mi stăpînesc sufletul, și să fac unele mărturisiri, pe care nădăjduiesc că cei de față le vor socoti binevenite.

În primul rînd, doresc să exprim sentimentul de sinceră bucurie față de bunăvoința și prețuirea pe care Conducerea țării noastre le arată astăzi Cultului creștin de rit vechi, prin oferirea acestei agape oficiale de către Departamentul Cultelor, cu prilejul instalării noului Întîistător al acestui cult, I.P.S. Mitropolit Ioasaf Timofei.

Este bucuria constatării repetate, că statul nostru arată constant aceeași bunăvoință și aceeași prețuire tuturor Cultelor religioase din țara noastră, întreținînd colaborarea statornicită între stat și cultele religi-

oase, colaborare potrivit căreia credincioșii cultelor participă cu însuflețire la rezolvarea problemelor mari care se pun statului și la realizarea unei vieți mai bune și mai fericite pentru poporul nostru, conștienți că ei sînt în același timp adepții unei credințe religioase și cetățenii patriei în care trăiesc.

În ce privește Cultul creștin de rit vechi, sînt bucuros să dau mărturie, cu acest prilej, că încă de acum aproape 20 de ani, conducătorii — și evoc cu pioasă amintire figura blîndă a venerabilului mitropolit Tihon Kacialkin — au participat la toate consfăturile avute de reprezentanții Cultelor religioase din țara noastră, cu ocazia unor evenimente importante din viața poporului român, și-au dat adeziunea la toate intervențiile și acțiunile întreprinse de aceștia, semnînd apelurile și mesajele adresate fie credincioșilor cultelor din țara noastră, fie conducătorilor bisericești din lume, în legătură cu pacea și înfrățirea între oameni și popoare.

Pot mărturisi, de asemenea, în calitatea mea de președinte al ședințelor ținute de conducătorii Cultelor religioase din țara noastră, că și Cultul creștin de rit vechi, prin participarea activă a reprezentanților săi la toate consfăturile și acțiunile amintite, a dat o contribuție prețioasă la crearea acelei poziții legale de egalitate, de respect reciproc și de colaborare armonioasă între Cultele religioase din Republica noastră, a ajutat la stabilirea unui spirit evanghelic de dragoste și pace între credincioșii Cultelor din țara noastră, a contribuit la zidirea unității spirituale a tuturor fiilor patriei noastre.

Îmi exprim nădejdea că I.P.S. Ioasaf va continua, alături de Biserica Ortodoxă Română și de celelalte Culte religioase, să întrețină și să cultive acest spirit de dragoste și frățietate între credincioșii lor și va fi călăuzit în activitatea sa de acel spirit de loialitate și de cinstire față de poporul român, care n-a privit niciodată cu dușmănie sau desconsiderare pe credincioșii Cultului creștin de rit vechi.

Rog frățește pe I.P.S. Mitropolit Ioasaf să-și amintească întotdeauna și să lămurească și pe credincioșii săi că, înainte cu secole, cînd împrejurări istorice vitrege au silit pe adepții Cultului creștin de rit vechi lipovenesc să-și părăsească locurile natale și să vină să se așeze în părțile de răsărit ale pămîntului românesc, poporul român i-a primit cu dragoste frățească și înțelegere, n-a încercat niciodată să-i împiedice de a se ruga după credința lor și de a-și păstra și trăi tradițiile lor.

Să pună la inimă I.P.S. Sa încredințarea că poporul român continuă să aibă același respect pentru credința și tradițiile altora și că idealul său de viață este de a trăi în bună înțelegere, unire și cooperare frățească cu toate popoarele și în primul rînd cu toate naționalitățile conlocuitoare.

Noi, conducătorii Cultelor religioase, avem datoria să gîndim și să lucrăm astăzi în spirit irenic, în spiritul creștinismului evanghelic și prin aceasta să desăvîrșim trăirea ecumenică, atît de fericit realizată între credincioșii de toate confesiunile din țara noastră.

Domnule Secretar General, Vă mulțumesc din toată inima pentru prilejul ce ne-ați oferit nouă, tuturor reprezentanților Cultelor religioase

din Republica Socialistă România de a ne întâlni la această masă și Vă rugăm să primiți și să transmiteți Conducătorilor Statului nostru asigurarea sentimentelor noastre devotate și expresia gratitudinii pe care le-o păstrăm, pentru bunăvoința și prețuirea pe care ni le arată.

I.P.S. Mitropolit Ioasaf, cu dragoste frățească Vă urez, din partea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și a mea personal, îndelungă și fericită arhipăstorire, spre binele credincioșilor Cultului ce conduceți și Vă exprim bucuria noastră a tuturor pentru alăturarea I.P.S. Voastre la eforturile pe care trebuie să le depunem cu toții pentru unitatea spirituală a poporului român și spre înflorirea patriei noastre.

Întru mulți și fericiți ani !

Masa oficială a decurs într-o atmosferă de frățietate, constituind o mărturie vie a aceluși ecumenism practic local, împlănit prin acțiunile energice ale Prea Fericitului Patriarh Justinian încă din primii ani ai arhipăstoriei sale, și care constituie astăzi caracteristica pozitivă a vieții religioase și bisericești — unanim recunoscută de Bisericele din străinătate — a credincioșilor din Republica Socialistă România.

SĂRBĂTORIREA ZILEI DE 1 DECEMBRIE ÎN CADRUL ADMINISTRAȚIEI PATRIARHALE ȘI ARHIEPISCOPIEI BUCUREȘTILOR

Joi, 28 noiembrie 1968, ora 18,30, salariații Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și cei ai Institutului și Seminarului teologic din București s-au adunat în sala de festivități a Institutului teologic din str. Sf. Ecaterina nr. 2, pentru a sărbători semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România.

Au fost prezenți: P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, PP.CC. Părinți Consilieri patriarhali și mitropolitan, profesori de la cele două școli teologice, muncitori de la Tipografia și Atelierele Institutului Biblic, personal tehnico-administrativ etc.

Cuvîntarea festivă a fost rostită de P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, care a înfățișat succesiv principalele momente istorice care au dus la proclamarea unirii celei mari de la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918, și a relevat importanța acestui eveniment în evoluția ulterioară a României moderne, pînă în zilele noastre. Totodată, P. C. Sa a subliniat și contribuția pe care Biserica Ortodoxă Română a adus-o, de-a lungul timpului — prin cei mai vrednici slujitori ai ei — la împlinirea năzuințelor legitime de unire a tuturor românilor de pe meleagurile patriei noastre. Redăm din textul acestei cuvîntări:

«Unirea hotărîtă de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia la 1 decembrie 1918 reprezintă nu un eveniment neașteptat, ci încununarea unei lupte de eliberare națională dusă cu eroism, timp de sute de ani, de frații noștri din fostul imperiu austro-ungar. Această hotărîre a consfințit, și pe plan politic, indestructibila comunitate de origine și de viață, de limbă și de cultură, de credință și de aspirații, care leagă organic același popor de dincoace și de dincolo de Carpați.

La 1600, Mihai Viteazul reușise să unească, pentru scurt timp, cele trei state feudale românești din vremea sa: Țara Românească, Transilvania și Moldova, lăsînd generațiilor viitoare marea sarcină a împlinirii unității statale și amplificînd năzuințele tuturor spre libertate și propășire națională.

La 24 ianuarie 1859, au reușit să se unească — sub numele de Principatele Unite și, după doi ani, de România — doar Țara Românească și Moldova. În conștiința poporului român a rămas însă clară ideea că unirea de la 1859 era incompletă, că ea trebuia întregită cu

Transilvania. «Simțul național s-a deșteptat în toată românimea — declară în 1859 Timotei Cipariu ; (...). Am început, abia am început, dară nu am terminat ; rămîne ca să continuăm și să terminăm».

Solidaritatea frățească și aspirațiile comune ale tuturor românilor s-au afirmat cu putere și în timpul războiului de independență al României din 1877, cînd mulți români transilvăneni s-au înrolat ca voluntari în armata română, animați de speranța că, după cucerirea independenței României, se putea realiza și eliberarea Transilvaniei.

Dar visul arzător al românilor transilvăneni n-a putut deveni realitate cu acest prilej. De aceea el a continuat să însuflețească, în felurite forme și în toate teritoriile locuite de români, dorința întregului nostru popor de a se pune capăt stăpînirii habsburgice și de a se uni cu toții într-un singur stat liber și democrat.

Exprimînd năzuința fierbinte a țărănimii române din Transilvania de a scutura jugul asupririi naționale și moșierești, ziarul «Foaia țărânului» scria mereu despre dorința lor crescîndă de a se uni «cu frații de dincolo de munți (...), cu harnica și cinstita muncîtorime și țărănime dezrobită, cu Republica sfaturilor de muncitori și țărani din România».

Ziare și reviste cu titluri semnificative: «Dacia viitoare», «Emanciparea», «Unitatea națională», «Carpații», «Națiunea», «Românul» și altele, care apar în această perioadă, sînt tribune de propagandă pentru eliberarea Transilvaniei și pentru unirea ei cu România. Toate cer cu hotărîre ca «ceea ce este al românului, lui să-i aparțină (...), ca românii să fie toți liberi și să formeze un singur stat, iar nu să geamă sub dominațiuni străine și vitrege».

O contribuție importantă la lupta pentru eliberarea Transilvaniei și pentru făurirea statului unitar român a adus cu consecvență și Biserica strămoșească, prin activitatea misionară, culturală și patriotică a tuturor slujitorilor ei : ierarhi, preoți și călugări. Luptînd pentru păstrarea credinței străbune și refacerea unității bisericești știrbite prin silnicie la 1700, aceștia au militat și pentru dezrobirea și unitatea tuturor românilor, pentru eliberarea politică a Transilvaniei și pentru unirea ei cu celelalte ținuturi românești.

Lupta pentru eliberarea Transilvaniei și pentru unirea ei cî România a devenit și mai aprinsă în perioada de destrămare a monarhiei habsburgice.

La 14 decembrie 1914, membrii Ligii Culturale din București, întruniți într-un congres extraordinar, au publicat un manifest în care, printre altele, spuneau: «Pentru păstrarea unității culturale, ne este necesară unitatea politică...».

Marele nostru om politic Nicolae Titulescu, într-una din memorabilele sale pledoarii publicate despre necesitatea inexorabilă a desăvîrșirii statului național român, spunea: «România nu poate fi întreagă fără Ardeal; Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit sufletul, e farmecul care i-a susținut viața. Ardealul nu e numai inima României geografice ! Din culmile lui izvorăsc apele care au scăldat românismul în istorie. Someșul la miază-noapte, Mureșul la apus, Oltul la miază-zi».

Mișcarea pentru unire, fiind susținută de întregul nostru popor, s-a continuat și în condițiile deosebit de grele ale războiului. La lupta de eliberare națională s-au adăugat acum și nemulțumirile oamenilor muncii transilvăneni față de măsurile de constrângere luate împotriva lor de stăpânirea austro-ungară. Astfel, timp de mai multe luni, în 1916, o grevă susținută de peste o mie de mineri din Valea Jiului a dat grele lovituri mașinii de război a Puterilor Centrale.

Destrămarea imperiului habsburgic s-a produs, precum se știe, în toamna anului 1918, ca urmare a înfrîngerilor militare pe front, a mișcărilor revoluționare interne și a luptei de eliberare a naționalităților subjugate.

Încheierea victorioasă a luptei poporului român pentru făurirea statului său unitar impunea, pe lângă coordonarea acțiunilor interne cu cele din străinătate, concentrarea tuturor forțelor sale sociale și politice în jurul unirii. În acest scop, în toamna anului 1918 s-a constituit «Consiliul Național Român, cu sediul la Arad, care, în urma eșuării tratativelor încercate cu guvernul de la Budapesta, a lansat un manifest «Către popoarele lumii», axat pe ideea: «Națiunea română din Transilvania este hotărâtă a-și înființa pe teritoriul locuit de dînsa statul său liber și independent. Ea speră și așteaptă că în năzuința ei pentru libertate o va ajuta întreg neamul românesc, cu care va fi una, de azi înainte în veci».

Totodată, Consiliul Național Român a hotărît la propunerea specialiștilor convocarea la Alba Iulia, pentru ziua de 1 decembrie 1918, a Marii Adunări Naționale, la care poporul român din Transilvania avea să fie reprezentat de 1228 delegați din toate clasele, grupurile, profesiunile și credințele și care era chemată să decidă unirea Transilvaniei cu România.

În zilele care au urmat pînă la 1 decembrie 1918, reprezentanții cei mai înaintați ai poporului român din Transilvania au cerut ca în Declarația ce urma să fie adoptată la Alba Iulia să fie înscrise, o dată cu unirea, și unele revendicări ale țărănimii și muncitorimii, ca: reforma agrară, ocrotirea muncitorilor, votul universal, libertăți politice, asigurarea drepturilor naționalităților conlocuitoare și chiar republica.

Într-o asemenea atmosferă, încă de la 29 noiembrie 1918 au început să se adune la Alba Iulia, din toate colțurile Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului, pe lângă cei 1228 delegați, peste 100.000 de țărani, muncitori și intelectuali, ceea ce a făcut ca hotărîrea istorică de unire a Transilvaniei cu România să fie un adevărat plebiscit, adică să reprezinte voința întregului popor, de la vlădică pînă la opincă.

La lucrările Adunării au luat parte, la loc de cinste, și ierarhii români din Transilvania, iar alături de ei, în fruntea maselor de credincioși, un număr impresionant de protopopi și de preoți. Mulți alți preoți zăceau încă în închisori, din pricina activității lor unioniste. Doi dintre ierarhii români ardeleni — unul ortodox și unul unit — au făcut parte din delegația care a dus Guvernului de la București hotărîrea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, depunînd și jurămîntul de credință al românilor ardeleni față de cauza sfîntă a unirii.

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a adoptat, cu înflăcărare ovații, Declarația de unire ce i-a fost prezentată de Vasile Goldiș, în numele Consiliului Național Român. Pe lângă decretarea unirii depline și definitive a Transilvaniei cu România, Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918 a proclamat și câteva principii democratice: reforma agrară, libertăți politice și religioase, asigurarea muncii, drepturi naționalităților conlocuitoare. Totodată, ea a cerut apropiatei Conferințe de pace să adopte hotărâri care să garanteze menținerea păcii, egalitatea în drepturi între statele mari și mici și eliminarea războiului dintre mijloacele de soluționare a litigiilor internaționale.

Dar unirea Transilvaniei cu România s-a pronunțat nu numai la Alba Iulia. Populația românească care n-a putut merge în cetatea lui Horia a ținut la 1 decembrie întruniri impunătoare la Sibiu, Blaj, Brașov, Făgăraș, Orăștie, Hațeg, Lugoj, Căransebeș, Arad, Beiuș, Șimleul Silvaniei, Năsăud, Gherla, Sebeșul Săsesc și în multe alte localități, hotărînd și pe această cale unirea cu România. În comune și sate, hotărîrea de unire s-a consemnat în moțiuni și procese-verbale semnate de toți locuitorii. Unirea Transilvaniei cu România a fost apoi ratificată prin Decret-lege și prin hotărîrile Conferinței de pace, care au consfințit voința poporului român de a trăi în vece unit și liber pe pămîntul sacru moștenit de la strămoșii săi daci și romani.

Unirea Transilvaniei cu România corespundea și intereselor majore ale maselor largi ale populației maghiare, germane și de alte naționalități de pe întreg teritoriul patriei. Uniți prin același destin, luptînd împotriva acclorași dușmani, împotriva exploatatorilor și cotropitorilor străini, oamenii muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare au înțeles justetea actului hotărît la Adunarea de la Alba Iulia de către populația românească, majoritară în Transilvania.

Principiile profund democratice care au însuflețit pe unioniștii de atunci au putut fi deplin îndeplinite abia după cotitura istorică de la 23 August 1944, cînd poporul român, rupînd-o pentru totdeauna cu un trecut întunecat, a pornit cu bărbăție pe singura cale capabilă să-l ducă la prosperitatea și fericirea spre care aspiră și la care este pe deplin îndreptățit.

Iată pentru ce, după 23 August 1944 și cu un sporit avînt în anii de binecuvîntată arhipăstorire ai înțeleptului, bunului și iubitului nostru Părinte Patriarh Justinian, înalta ierarhie, întreaga preoțime, salariații bisericești și credincioșii laici ai sfintei noastre Biserici, în cea mai deplină armonie și colaborare cu slujitorii și credincioșii celorlalte culte religioase din țară și aflîndu-se permanent în primele rînduri, sprijină cu neclintită hotărîre munca întregului popor român pentru continua înflorire a patriei, pentru triumful păcii în lume și pentru lichidarea ultimelor cauze care frînează încă progresul popoarelor și fericirea oamenilor în unele părți ale lumii.

De aceea însuși Dl. Nicolae Ceaușescu, încercatul conducător al țării noastre, în răspunsul adresat la 29 februarie 1968 Întîistătătorului Bi-

sericii noastre și șefilor celorlalte Culte din România, cu ocazia primirii lor într-o audiență de prezentare, a spus, printre altele: «Noi apreciem contribuția Cultelor la opera de zidire a României noi, precum și simțăminte pe care le-ați exprimat față de politica internă și externă promovată de statul nostru, față de măsurile întreprinse pentru progresul și prosperitatea patriei, pentru apărarea cauzei păcii și a colaborării între popoare (...). Avem convingerea că prin munca tuturor cetățenilor patriei noastre: români, maghiari, germani și de alte naționalități — indiferent de credințe religioase și de concepții filozofice — vor fi îndeplinite mărețele țeluri pe care ni le-am propus, că națiunea noastră liberă și independentă va păși mai departe pe calea progresului și fericirii întregului nostru popor».

După încheierea acestei cuvîntări, Corala Patriarhiei, dirijată de Prof. Nicolae Lungu, a cîntat — împreună cu toți cei prezenți — *Hora Unirii*.

A urmat un program de recitări și coruri patriotice, cuprinzînd poeziile: *Noi*, de Octavian Goga, *Către pace*, de Pănaite Cerna și *Țării mele*, de Victor Tulbure; lectura unor fragmente din *Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*, de Nicolae Bălcescu; cîntecele *Răsunetul Ardealului*, de Ion Vidu, *Pe-al nostru steag* și *Tricolorul*, de Ciprian Porumbescu, *Hora Republicii*, de Nicolae Lungu și *Republică, măreață vatră*, de Ioan Chirescu.

Întregul program a fost primit cu deosebită însuflețire de asistență.

În încheiere, au fost prezentate filmele documentare: *Rășinari*, *Hora Hațegului* și *C-așa-i jocu-n Făgăraș*.

G. P.

CRONICĂ

— *Joi, 7 noiembrie*, la orele 19,00, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat, împreună cu P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, la recepţia dată de Ambaşada Uniunii Sovietice, cu prilejul sărbătoririi aniversării Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.

— *Vineri, 8 noiembrie*, la orele 17,00, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Mgr Giovanni Cheli, consilier de Nunţiatură, din Corpul diplomatic al Statului Vatican, însoţit de Pr. Petru Tocănel, aflaţi în vizită în ţara noastră, şi care au dorit să exprime omagiul lor Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Au fost de faţă: Pr. Ioan Gagi, director al Administraţiei Patriarhale şi Pr. Secretar N. Cazacu.

— *Sîmbătă, 9 noiembrie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe P. Cuv. Arhim. Dometie Trihenea, de la Mînăstirea Zografu din Sfîntul Munte Atos, venit în ţară să-şi vadă rudele, după aproape 40 de ani de viaţă la Muntele Atos.

Au fost de faţă Pr. D. Fecioru, consilier patriarhal şi Pr. Secretar N. Cazacu.

— *Luni, 11 noiembrie*, la orele 10,00, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la deschiderea lucrărilor Marii Adunări Naţionale a Republicii Socialiste România, ca invitat, împreună cu PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovişteanul şi Visarion Ploieşteanul, vicari patriarhali.

— *Joi, 14 noiembrie*, la orele 11,00, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita de rămas-bun a D-lui Ambasador al Marii Britanii, Sir John Chadwick, care pleca într-o altă misiune.

Au fost de faţă P.S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, Pr. Ioan Gagi, directorul Administraţiei Patriarhale şi Pr. Secretar N. Cazacu.

— *Miercuri, 27 noiembrie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoţit de PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovişteanul şi Visarion Ploieşteanul, vicari patriarhali, a luat parte la recepţia oferită de Ambasadorul R.S.F. Jugoslavia, cu ocazia sărbătorii naţionale.

— *Vineri, 29 noiembrie*, orele 10—12,30, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoţit de PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovişteanul şi Visarion Ploieşteanul, vicari patriarhali, a participat la şedinţa festivă a Marii Adunări Naţionale, care a avut loc în sala Palatului Republicii, pentru sărbătorirea Jubileului de 50 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România.

— *Sîmbătă, 7 decembrie*, la orele 10,00, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe I.P.S. Mitropolit Theophilos Philippos, din India de Sud (Kottayam Kerala), venit în ţara noastră, spre a supune Prea Fericitului Patriarh Justinian programul stabilit de Patriarhul Catolicos Augen I al Bisericii Syriene din Malabar, în legă-

tură cu vizita oficială pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian o va face în India de la 3 la 14 ianuarie 1969, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române.

Au fost de față P.S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal, Pr. D. Fecioru, consilier patriarhal și Pr. Secretar N. Cazacu.

— *Marți, 10 decembrie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Ambasadorul Indiei la București, Amrik Sigh Neht, în legătură cu vizita oficială a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

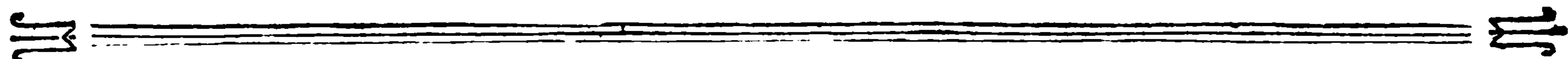
Au fost de față P.S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal și Pr. Secretar N. Cazacu.

— *Sîmbătă, 21 decembrie*, la orele 11,00, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita D-lui Ambasador al Greciei la București, I. C. Cambiotis, care a prezentat pe Ierom. Nichephoros venit să slujească de sărbători la biserica Ambasadei grecești din București.

Au fost de față P.S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal, P.C. Consilier D. Fecioru și P.C. Pr. Secretar N. Cazacu.

— *Joi, 26 decembrie și vineri 27 decembrie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de PP.SS. Episcopi Antim Țîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, a luat parte la ședințele Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

DOUĂZECI DE ANI DE LA ALEGEREA CA PATRIARH ECUMENIC A SANCTITĂȚII SALE ATENAGORA I. — În ziua de 1 noiembrie 1968, împlinindu-se douăzeci de ani de la alegerea ca Patriarh ecumenic a Sanctității Sale Atenagora, la Patriarhia din Constantinopol a avut loc un serviciu divin, urmat de o ședință festivă a Sfântului Sinod al Patriarhiei, în timpul căreia I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului a felicitat, în numele Sfântului Sinod, pe Sanctitatea Sa Atenagora, accentuând, printre altele, următoarele trăsături din activitatea intensă și plină de roade a actualului Patriarh ecumenic :

«Ai stat în mijlocul nostru, pe scaunul patriarhal, în fruntea Bisericii, în centrul lumii credincioase și necredincioase și ai fost sfântul și marele Patriarh al veacului nostru, propovăduitor al adevărului, al iubirii și al păcii (...). Înaintea noastră, a tuturor stau astăzi următoarele probleme : a) Răspunderea supremă a consolidării Scaunului Patriarhal pe locul jurisdicției lui de veacuri, de prim scaun patriarhal al Răsăritului ; b) Sprijinirea turmei celei atât de vechi de credincioși care Vă înconjoară ; c) Promovarea unității panortodoxe prin exercitarea activă a ecumenicității. Ne referim aici în mod deosebit la pregătirea Marelui Sinod al Ortodoxiei, pregătire care a și început ; d) Promovarea sistematică și plină de responsabilitate a unității creștine într-o conlucrare interortodoxă, în cadrul celor aprobate în chip panortodox».

Apoi I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului a oferit Sanctității Sale, ca dar din partea Sfântului Sinod, un tablou de mare artă reprezentând portretul Sanctității Sale.

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora (după numele lumesc Aristocles Spiru), s-a născut în martie 1886, în satul Basilikon din provincia Ioannina-Epir, Grecia. În 1903 a intrat în Școala teologică de la Halki, unde a îmbrățișat cinul monahal. După terminarea studiilor (1910), a ocupat mai multe slujbe bisericești, iar în 1922 a ajuns mitropolit al Eparhiei Corfului, pe care a păstorit-o timp de opt ani. În 1931 a fost numit arhiepiscop al Arhidiecezei Americii de Nord și de Sud, cu sediul la New York, trecând de sub jurisdicția Bisericii Greciei sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. A activat aici deosebit de intens pentru formarea clerului, pentru extinderea activității catehetice și pentru consolidarea organizării bisericești și a cultivat legături prietenești cu conducătorii celorlalte confesiuni creștine din Ame-

rica. După alegerea ca Patriarh ecumenic, a lăsat în America o Arhiepiscopie bine organizată și consolidată, cu 350 parohii înfloritoare.

Întronizarea Sanctității Sale Atenagora a avut loc la Constantinopol, la 7 ianuarie 1949.

ADUNAREA CLERICILOR ȘI LAICILOR ARHIEPISCOPIEI THIATEIRELOR ȘI MARII BRITANII. — În zilele de 17—19 octombrie 1968 a avut loc în «Harporne Hall House of Retreats» din Birmingham, sub președinția I.P.S. Arhiepiscop Atenagora al Thiateirelor și Marii Britanii, Adunarea Anuală a Clericilor și Laicilor Arhiepiscopiei. Au participat preoții Eparhiei și conducerile laice ale celor 52 de parohii grecești din Anglia și din întreaga Exarhie, cum și o seamă de oficialități grecești, iar din partea Bisericii Anglicane P.S. Episcop de Birmingham, Dr. Wilson. Tema de bază a Adunării a fost «Slujirea clerului și a poporului în Biserica Ortodoxă» și a fost dezvoltată în trei referate.

Din darea de seamă asupra vieții Eparhiei rezultă că Arhiepiscopia Thiateirelor și Marii Britanii și Exarhia ei din Nordul Europei se găsesc într-un frumos progres: s-a înmulțit numărul parohiilor și numărul școlilor de sub îndrumarea Arhiepiscopiei, cu limba de predare greacă.

INCENDIU LA MÎNĂSTIREA SFÎNTUL PANTELEIMON DE LA SFÎNTUL MUNTE ATOS. — În noaptea de 22 octombrie 1968, la Mănăstirea Sfântul Panteleimon de la Sfântul Munte Atos a izbucnit un incendiu care, cu toate măsurile luate, nu a putut fi stins decât după amiaza zilei de 24 octombrie. Sînt pagube materiale mari. Cu toate acestea, toate lucrurile muzeale și de valoare ale mănăstirii: vasele sfinte, veșmintele, cărțile sfinte și întreaga bibliotecă au fost salvate. De asemenea, focul nu a atins biserica cea mare a mănăstirii.

INAUGURAREA ACADEMIEI ORTODOXE DIN CRETA. — Cu toate că insula Creta face parte integrantă din teritoriul suveran al statului grec, totuși, din punct de vedere bisericesc, Biserica Cretei a avut întotdeauna o situație independentă de Biserica Greciei, găsindu-se sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol și bucurîndu-se chiar și față de aceasta de o situație semiautonomă, conducîndu-se adică de un Sinod propriu, potrivit unui statut de sine stătător. Biserica Cretei, alcătuită dintr-o mitropolie și șapte episcopii, a fost ridicată de Patriarhia Ecumenică, prin actul nr. 283 din 28 februarie 1967, la rangul de Arhiepiscopie autonomă, cu sediul la Heracleion, iar prin însăși iconomia actului acestuia cele șapte episcopii au fost ridicate la rangul de mitropolii.

După cum s-a arătat în numărul precedent al revistei «Biserica Ortodoxă Română», în Mitropolia Kissamului și Selinului a fost înființată o Academie Ortodoxă, care prin activitatea sa urmează să constituie o ieșire a Ortodoxiei în întîmpinarea lumii contemporane. Publicăm în continuare noi informații în legătură cu aceasta.

În ziua de 13 octombrie 1968 a avut loc, cu un fast deosebit, inaugurarea Academiei Ortodoxe din Creta, care se găsește instalată într-un local propriu, pe țărmul mării, în imediata apropiere a Mănăstirii Gonia-Hanion din Mitropolia Kissamului și Selinului. Au fost de față: I.P.S. Arhiepiscop Iezechiil al Australiei, ca reprezentant al Patriarhiei Ecumenice; I.P.S. Mitropolit Partenie al Cartagenei, din

partea Patriarhiei Alexandriei ; I.P.S. Mitropolit Hrisant al Eleuteropolei, din partea Patriarhiei Ierusalimului ; P.C. Arhim Constantin Leukcsiat, din partea Bisericii Ciprului ; Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei și a toată Grecia ; I.P.S. Arhiepiscop Evghenie al Cretei și alți ierarhi ; Dr. Laham, ortodox din Liban, ca reprezentant al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ; Gabriel Habib, ortodox din Liban, secretarul general al Asociației «Syndesmos» ; reprezentanți ai diferitelor Confesiuni din afara Greciei, printre care și Episcopul german Dr. Kunst, care a reprezentat instituția «Evangelische Zentralstelle für Entwicklungshilfe» de la Bonn ; vicepreședintele Guvernului grec ; reprezentanți ai diferitelor ministere ; rectorii Universităților din Atena și Salonic ; profesori ai facultăților de teologie ; profesori universitari de origine cretană etc.

Academia ortodoxă din Creta constituie cea dintâi încercare în vederea adaptării unor instituții de categoria academiilor bisericești din Apus, în țările ortodoxe. Astfel de academii au luat ființă după cel de al doilea război mondial în Germania, în Elveția și în alte părți, urmărind găsirea unor noi metode de evangelizare creștină, într-o lume de transformări rapide. S-au numit academii, pentru că ele folosesc, în mod conștient și sistematic, metoda dialectică a tradiției platonice. Cultivînd în mod deosebit dialogul, ca tehnică și știință reală a raporturilor dintre oameni și dintre grupuri, ele s-au dovedit locul de întîlnire și organisme locale de precizare și înțelegere a unor persoane, grupuri și idei care se găsesc în contradicție.

Ca întemeietori ai Academiei Ortodoxe din Creta sînt socotiți : I.P.S. Mitropolit Irineu al Kissamului și Selinului, teologul ortodox Dr. Alex. Papaderos și Mînăstirea Gonia-Hanion. Iar impunătorul local care adăpostește Academia a fost construit cu ajutorul instituției «Evangelische Zentralstelle für Entwicklungshilfe» din Bonn și al altor organizații internaționale și cu concursul moral al Bisericii Cretei și al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pe un teren scaldat de valurile Mediteranei și pus la dispoziție de Mînăstirea Gonia-Hanion. Sala de ședințe, sălile de consultații, sala de conversații, sala de mese pot găzdui destul de comod 150—200 persoane, iar dormitoare, alcătuite din camere cu cîte două paturi, avînd încălzire centrală, băi etc., pot să găzduiască 80—100 de persoane.

Din punct de vedere administrativ, Academia se găsește sub patronajul spiritual al Sanctității Sale Patriarhului ecumenic, constituind un așezămînt — persoană juridică de drept privat — administrat de un consiliu alcătuit din 10 persoane, sub președinția I.P.S. Mitropolit Irineu al Kissamului și Selinului, în calitate de prim-ctitor al său. Conducerea Academiei o are cel de al doilea ctitor, Dr. Alex. Papaderos, cunoscător al principiilor și metodelor de conducere a unor astfel de instituții. Iar personalul Academiei — științific, administrativ și de serviciu — urmează a fi angajat potrivit programelor pe care Academia le va elabora.

Academia Ortodoxă din Creta, ca manifestare a conștiințiozității și responsabilității Bisericii față de omul contemporan și față de problemele vieții și credinței lui, are ca scop exercitarea *dialogului social*, ținînd seama permanent de rezultatele cercetării științifice și de punctul de vedere creștin ortodox asupra problemelor sociale.

Acest scop urmează să fie realizat de Academia Ortodoxă din Creta pe următoarele căi : a) Prin cercetarea științifică a problemelor sociale, mai ales ale spațiului greco-ortodox, ținând seama de rapida transformare socială și politică și colaborând cu Instituțiile și Organizațiile interne și externe asemănătoare ; b) Prin îndrumarea în genere a celor în vîrstă și mai ales prin familiarizarea cadrelor de conducere ale societății cu cunoștințele și metodele noi necesare în vederea exercitării cu succes a misiunii lor ; c) Prin cercetarea și analizarea, în colaborare cu oameni de știință specialiști, a factorilor (individuali, colectivi, psihologici, instituționali etc.) care influențează în chip constant progresul economic și social ; d) prin acordarea de asistență de orice fel slujitorilor Bisericii, îndrumători ai poporului, prin familiarizarea lor cu problemele sociale contemporane, cu tendințele teologice și ideologice și cu strădaniile Mișcării Ecumenice, ca și prin exercitarea lor în noi metode de activitate pastorală și de evanghelizare.

La metoda principală de lucru Academia ortodoxă din Creta și-a propus : «dialogul social», adică «gîndirea în comun» și căutarea pe bază de discuții a adevărului cu privire la lucruri, la om și la Dumnezeu, în spirit de respect reciproc, de obiectivitate și de responsabilitate ; dialogul liber, sincer și obiectiv între creștinism și lumea contemporană și între diferitele grupuri și tendințe sociale.

Cu toate că inaugurarea oficială a Academiei ortodoxe din Creta a avut loc în ziua de 13 octombrie 1968, activitatea ei a început încă din luna august 1968, cînd a avut loc un «seminar ecumenic» cu tema «Cultul creștin și omul contemporan», la care au luat parte oameni de știință tineri, din mai multe țări ale Europei, Africii și Americii și cînd a avut loc și o întîlnire a teologilor ortodocși, care au discutat tema *ce este Biserica*.

În luna septembrie 1968 Academia ortodoxă din Cipru a găzduit un grup de profesori și studenți ai universităților din R.F. a Germaniei. Tot în luna septembrie 1968, Prof. E. Schlink de la Facultatea de teologie din Heidelberg, care a vizitat Academia, a vorbit în cadrul unui congres al teologilor greci. Îndată după inaugurarea Academiei a avut loc, timp de trei zile (13—15 octombrie), o conferință cu tema *Biserica și lumea contemporană*.

Dr. Alex. Papaderos, directorul Academiei ortodoxe din Creta, a adresat Bisericii Ortodoxe Române invitația de a desemna cîțiva teologi care să participe la lucrările Academiei.

ATITUDINI ALE CĂLUGĂRILOR DIN MUNTELE ATOS ÎN LEGATURĂ CU PROBLEMA UNIRII BISERICILOR. — În ultima vreme devine din ce în ce mai evidentă luarea de poziție pe care călugării din Sfîntul Munte al Atosului o manifestă față de eforturile pentru unitatea Bisericii. Și cum Muntele Atos se bucură de prestigiul necontestat de citadelă a Ortodoxiei, este firesc ca această luare de poziție să preocupe și să provoace reacții din partea diferitelor categorii de creștini.

Astfel, într-o conferință despre Muntele Atos, pe care a ținut-o la 29 noiembrie 1968 în sala Uniunii eleno-americane din Atena, teologul apusean Prof. Matthieu Mountes a calificat ca foarte trist faptul că mulți călugări din Mînăstirile din Sfîntul Munte Atos manifestă reacțiuni puternice împotriva atitudinii ecumenice a Patriarhului ecumenic Atenagora, «acest mare Patriarh care a știut și a putut face Ortodoxia să iasă din inerție și să-i dea un prestigiu mondial». Conferențiarul a

declarat că «această atitudine ostilă a călugărilor atoniți este din nenorocire rezultatul ignoranței lor».

Ca o replică la aprecierea deosebit de favorabilă făcută de un eterodox activității Patriarhului ecumenic, activitate socotită desigur prea avîntată de către călugării atoniți, aceștia — parcă voind să demonstreze că nu ignoranța îi face prudenți, ci, dimpotrivă, profunda cunoaștere a tuturor încercărilor de unire — mînați de zelul lor pentru apărarea Ortodoxiei au editat de curînd vechea *Epistolă a călugărilor* din Muntele Atos către împăratul Mihail Palologul, care urmărea să obțină ajutorul politic al papii, nu atît unirea dogmatică a Bisericii.

Călugării atoniți care au reeditat această *Epistolă* declară că sînt încă și astăzi gata să lupte pentru apărarea Ortodoxiei, chiar dacă pentru aceasta ar fi trebuit să sufere.

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

ALEGERI DE EPISCOPI ÎN BISERICA ORTODOXA A ALEXANDRIEI. — Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea, papă și patriarh al Alexandriei, a convocat Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Alexandriei și a întregii Africi pentru urgentarea măsurilor de reorganizare a Bisericii Ortodoxe a întregii Africi. Întrunit la 11 noiembrie 1968, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Nicolae al VI-lea, Sfîntul Sinod a procedat la alegerea următorilor noi mitropoliți pentru eparhiile vacante. Astfel: pentru Mitropolia Axumului din Etiopia a fost ales Arhimandritul Metodiu Fughias; pentru Mitropolia de Ioanupolei a fost ales Arhimandritul Paul Ligris; pentru Mitropolia Pilusiei a fost ales P.S. Barnaba, episcopul ajutător al Patriarhiei de Alexandria; pentru Mitropolia Bunei Speranțe (Capetown) a fost ales Arhimandritul Paul Barnabas; pentru Mitropolia Irinupolei a fost ales Arhimandritul Nicodim Galațiatos; pentru Mitropolia Ermupolei a fost ales Arhimandritul Paul Syros (de naționalitate arabă); pentru Mitropolia Rodesiei a fost ales Arhimandritul Kyrillos Papadopoulos.

Sfîntul Sinod a desemnat, de asemenea, pe Arhimandritul Dionisie Hațivasiliu ca vicar patriarhal la Cairo, iar pe Arhimandritul Aristarh Mavrakis ca episcop ajutător la Patriarhia din Alexandria.

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

MOARTEA ARHIEPISCOPULUI PORFIRIE AL MUNTELUI SINAI. — La 24 noiembrie 1968 a încetat din viață I.P.S. Porfirie, arhiepiscopul Mînăstirii Sfînta Ecaterina din Muntele Sinai. În conformitate cu prevederile regulamentare, noul arhiepiscop trebuie ales în decurs de 50 de zile de la decedarea predecesorului.

Cu toate că Biserica Muntelui Sinai și Raith este socotită independentă, ea este în realitate supusă purtării de grijă Bisericii-mame a Ierusalimului și Palestinei. De aceea, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului va întroniza,

pe noul arhiepiscop al Mînăstirii Sfînta Ecaterina din Muntele Sinai. Pentru ocuparea acestui post se pare că cele mai multe şanse le are scriitorul şi teologul Arhimandritul Grigorie Maniatopoulos.

PATRIARHIA MOSCOVEI

SCHIMB DE TELEGRAME ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ ŞI BISERICA ORTODOXĂ SÎRBA. — Cu prilejul alegerii Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Sîrbe, Prea Fericitul Patriarh Gherman, ca preşedinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Biserica Ortodoxă Rusă, prin delegaţia ortodoxă rusă în frunte cu Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, a adresat următoarea telegramă Prea Fericitului Patriarh Gherman: «Cu bucurie felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul alegerii, în timpul celei de a patra Adunări Generale de la Upsala, ca preşedinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi vă dorim în acest moment istoric pentru Ortodoxie să aveţi întregul ajutor dumnezeiesc pentru acţiunea de slujire a Bisericii şi a unităţii creştine», la care Prea Fericitul Patriarh Gherman a răspuns printr-o telegramă de mulţumire.

VIZITE ŞI CONVORBIRI LA SERVICIUL PATRIARHIEI DIN MOSCOVA PENTRU RELAȚII BISERICESTI EXTERNE. — Diferiți reprezentanți ai altor Biserici creştine şi diferite personalități străine aflate în Uniunea Sovietică — în trecere sau ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Ruse — au solicitat să fie primiți la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, spre a discuta probleme de interes comun Bisericii lor şi Bisericii Ortodoxe Ruse, sau probleme de interes intercreştin ori de interes general uman.

Astfel, au fost primiți în cursul lunilor iulie — septembrie :

— La 31 iulie 1968, Rectorul Universității din Colombo-Ceylon, Preotul romano-catolic Balasuria ;

— La 5 august 1968, membrul conducerii partidului social pacifist din Olanda, deputat şi redactor şef al ziarului «Radikal», V. Vander Leck ;

— La 5 august 1968, Episcopul Bisericii Evanghelice Luterane din Ungaria, Ernő Ottlik, membru al Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene ;

— La 6 august 1968, Rectorul Colegiului din Dayton — Statele Unite ale Americii, John Scheypoul, din Biserica Fraților ;

— La 16 august 1968, Pastorul Raymond Barnett Knudsen, din Biserica Prezbiteriană din Statele Unite ale Americii ;

— La 16 august 1968, Veyk Sanford Smith, secretarul Ambasadei Statelor Unite ale Americii la Moscova, care a transmis răspunsul la scrisoarea de condoleanțe a Sanctității Sale Patriarhul Alexei, cu prilejul asasinării lui Robert Kennedy ;

— La 20 august 1968, Prof. Gheorghe Klinger, din Biserica Ortodoxă a Poloniei ;

— La 29 august 1968, Ferencz Duszitz, din Biserica Reformată din Ungaria ;

— La 4 septembrie 1968, Consilierul şi ataşatul cultural al Ambasadei Italiei la Moscova, M. Rot ;

— La 22 octombrie 1968, o delegație din Republica Democrată Vietnam, din care au făcut parte trei preoți catolici, membri ai Comitetului pentru legăturile cu catolicii din R. D. Vietnam, însoțiți de atașatul cultural al Ambasadei Republicii Democrate Vietnam la Moscova.

De asemenea, au fost primiți la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe reprezentanții reprezentanțelor și exarhatelor din străinătate ale Patriarhiei din Moscova, cu care s-au purtat discuții asupra bunului mers și asupra atitudinilor pe care trebuie să le manifeste în viața lor bisericească și religioasă aceste reprezentanțe și exarhate.

Astfel, au fost primiți în cursul lunii august :

— La 15 august 1968, conducătorii comunității ortodoxe ruse din Zürich : Arhim. Serafim Rodionov și E. I. Karrupt ;

— La 15 august 1968, un grup de credincioși din parohia Adormirea Maicii Domnului din Helsinki, sub conducerea Pr. V. Lopenen ;

— La 16 august 1968, un grup de credincioși din Exarhatul Patriarhiei din Moscova în Europa Occidentală (Anglia, Franța, Belgia și Olanda), sub conducerea Pr. Nicolae Ozolin ;

— La 22 august 1968, un grup de credincioși din reprezentanța Patriarhiei Moscovei la Damasc și Beirut, sub conducerea lui V. F. Șulik.

— La 9 octombrie 1968, Episcopul Dionisie de Rotterdam, din Exarhatul Patriarhiei din Moscova pentru Europa Occidentală ;

— La 16 octombrie 1968, un grup de credincioși din eparhia Austriei, din Exarhatul Patriarhiei din Moscova pentru Europa Centrală, sub conducerea Prot. Mihail Gôldbredko.

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE. — Între 1 și 4 octombrie 1968, în orașul Massy de lângă Paris s-au desfășurat în comun lucrările Comitetului Executiv și ale Secretariatului Internațional ale Conferinței Creștine pentru Pace, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, au participat : Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului — vicepreședinte al Conferinței Creștine pentru Pace ; Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei — membru al Comitetului executiv ; A. S. Buevski — membru al Secretariatului Internațional și Prot. P. S. Socolovski — reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Conferința Creștină pentru Pace.

Între 16 și 19 octombrie 1968, în localitatea Ravello de lângă Neapole s-au desfășurat lucrările Prezidiului Conferinței Bisericii Europene, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, au luat parte Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei — membru al Prezidiului — și Prof. N. A. Zabolotski — membru al Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericii Europene.

BISERICA ORTODOXĂ GRECIEI

NOI MĂSURI PASTORALE LUATE DE PREA FERICITUL IERONIM, ARHIEPISCOPUL ATENEI. — Preocupat îndeaproape de asigurarea unei activități pastorale mai efective, atât în întreaga Biserică Ortodoxă a Greciei cât și în Arhi-

episcopia Atenei, Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim a luat unele măsuri noi, din care semnalăm : împărțirea în cinci sectoare a Arhiepiscopiei capitalei grecești pentru a asigura o mai eficientă activitate pastorală ; organizarea unor cursuri religioase creștine pentru publicul larg, îndeosebi muncitori, ai Atenei ; instituirea unor măsuri pentru ridicarea nivelului clerului și pentru asigurarea unui contact mai strâns între cler și Biserică ; instituirea unei comisii pentru cercetarea posibilităților de pregătire a unui climat favorabil pentru participarea mai activă a credincioșilor la serviciile divine ; necesitatea certificatului prematrimonial de sănătate ; organizarea acțiunii Bisericii pentru reconcilierea soților înainte de pronunțarea divorțului.

DEMISIA A DOI MITROPOLIȚI DIN BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI. — La începutul lunii decembrie 1968, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a primit demisia I.P.S. Damaschin, Mitropolitul Volosului, care și-a cerut retragerea din pricina stării rele a sănătății.

I.P.S. Damaschin al Volosului a desfășurat o intensă activitate ecumenistă, fiind considerat în toate cercurile intercreștine ca un pionier al unității creștine.

De asemenea, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a acceptat demisia, pentru motive de sănătate, a I.P.S. Tit, Mitropolit de Paramitias, care era foarte cunoscut și apreciat pentru activitatea sa pastorală, patriotică și teologică.

ALEGERI DE NOI MITROPOLIȚI ÎN BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI. — În conformitate cu prevederile ultimelor decrete-legi privind organizarea Bisericii Ortodoxe a Greciei, Sfântul Sinod a propus câte trei candidați pentru alegerea de către autoritatea supremă de stat a cinci mitropoliți și a doi episcopi auxiliari.

La 24 noiembrie, la 6 și la 19 decembrie 1968, au fost declarați aleși : Arhimandritul Nicolae Seleutis, ca mitropolit de Halkis ; Arhimandritul Serafim Rorris, ca mitropolit de Karistias ; Arhimandritul Paul Giannicopoulos, ca mitropolit de Beria ; P. S. Elie, episcop ajutător al Arhiepiscopiei Atenei, ca mitropolit de Volos ; Arhimandritul Paul Karbelis, ca mitropolit de Paramitias.

Arhimandriții Vasile Pangiorakopoulos și Eutimie Stylios au fost aleși episcopi auxiliari la Arhiepiscopia Atenei.

O NOUĂ LEGE REFERITOARE LA CIMITIRE. — Noul Decret-lege nr. 587/1968 referitor la cimitirele orășenești și comunale sistematizează și îmbunătățește toate deciziile generale sau speciale de pînă acum referitoare la cimitire. Potrivit dispozițiilor acestui Decret-lege, întemeierea și conservarea cimitirelor aparțin competenței consiliilor orășenești și comunale. În cazul înființării unui nou cimitir, urmează să se caute un loc potrivit, în afară de planul orașelor și departe de zonele locuite. Terenurile astfel găsite vor fi plantate de jur-împrejur cu arbori sau boschete, pe o porțiune destul de largă, constituindu-se astfel o zonă verde. Dincolo de zona verde se va construi un drum care să o înconjure de jur-împrejur. Cînd locul ales pentru cimitir ar fi învecinat cu obiectivele turistice, se va lua și avizul Oficiului de Turism. Cimitirele vechi, nefolosibile, a căror transferare, din motive religioase, nu este cu putință, se vor planta cu arbori, transformîndu-se în păduri.

Cimitirele se înființează de orașe și comune în raza administrativă a lor, la propunerea consiliului comunal, cu avizul medicului-legist. Administrarea lor aparține orașelor și comunelor. În cazul necesității înființării unui cimitir și al lipsei de loc potrivit, se poate face expropriere. Este interzisă înmormântarea în afara razei cimitirelor și în locuri particulare, cu excepția mănăstirilor și schiturilor.

Cimitirele se caracterizează ca locuri exceptate de la tranzacții: «Cedarea unui drept particular de înmormântare din partea orașului sau comunei care administrează cimitirul constituie un act de cedare spre folosință, de natură administrativă, a unui lucru de natură obștească». Locul asupra căruia se dă drept de folosință nu constituie un element de proprietate al aceluia căruia i se face cedarea și nu este susceptibil de nici o transmitere față de terți, prin acte din timpul vieții sau din cauza morții.

Drepturile de înmormântare și în genere funcționarea cimitirelor se vor aranja pe baza unor regulamente alcătuite de consiliul orășenesc sau comunal. Veniturile de pe urma cimitirelor vor fi folosite pentru conservarea și funcționarea lor.

Monumentele din cimitire, ridicate în amintirea celor decedați, sînt caracterizate ca lucruri exceptate de la tranzacții. Ele nu pot fi vîndute, ipotecate sau sechestrare, iar rostul lor nu poate fi schimbat. Nu au deci caracter de proprietate.

Cimitirele sînt destinate pentru înmormântarea în ele a oricărui decedat, independent de religie și naționalitate, independent dacă acesta este localnic sau străin. Pentru înmormântarea neortodocșilor sau a celor de altă religie, în urma avizului-conform al Sfintei Mitropolii în raza căreia se află cimitirul, urmează să se stabilească un loc deosebit în cimitirul orășenesc sau comunal.

REGLEMENTAREA DREPTULUI DE ÎNFIINȚARE DE METOCURI. — Prin Enciclica nr. 1572/1968, Sfîntul Sinod al Bisericii Greciei, din dorința de a pune capăt situației anticanonice a înființării arbitrare de metocuri, a hotărît că «o mînaștere constituită canonic în cadrul Bisericii Greciei poate să înființeze un metoc în raza altei mitropolii, numai cu încuviințarea canonică în scris a arhiereului eparhiei în care urmează să înființeze metocul». O asemenea încuviințare se cere și pentru continuarea funcționării metocului care a fost constituit anticanonic, fără îngăduința arhiereului respectiv.

De asemenea — spune Enciclica — «Sfintele mînăstiri constituite canonic ale Bisericilor Ortodoxe Autocefale-surori pot să înființeze metocuri pe teritoriul Bisericii Greciei numai cu îngăduința arhiereului respectiv (al locului unde urmează să se înființeze metocul), aprobată de Sfîntul Sinod». Îngăduința canonică a arhiereului respectiv și aprobarea Sfîntului Sinod sînt indispensabile și pentru continuarea funcționării unor astfel de metocuri care se găsesc pe teritoriul Bisericii Greciei.

TREIZECI DE ANI DE LA MOARTEA ARHIEPISCOPULUI HRISOSTOM PAPADOPOULOS AL ATENEI. — În ziua de 27 octombrie 1968 s-a săvîrșit o slujbă religioasă de pomenire, în catedrala mitropolitană din Atena, cu prîilejul împlinirii a treizeci de ani de la mutarea către Domnul a strălucitului ierarh al Bisericii Greciei, Hrisostom Papadopoulos (1 iulie 1868 — 22 octombrie 1938). La sfîrșitul slujbei, Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim a vorbit despre personalitatea marelui

ierarh al Bisericii Ortodoxe Grecești, arătînd că «deși umil din fire, marele dascăl și ierarh a izbutit, prin sfințenia vieții și prin virtuțile sale de adevărat creștin, prin înțelepciunea și dragostea lui pentru învățătură, să se ridice și să ocupe demnitățile cele mai înalte. Atît Biserica noastră cît și Statul nostru l-au cinstit precum se cuvine: cea dintîi făcîndu-l arhiepiscop și întîistătător al ei, iar cel din urmă numărîndu-l printre cei dintîi membri ai Academiei Atenei. În sectorul științei, vrednicul de pomenire Părinte s-a distins ca profesor universitar și ca cel mai mare dintre teologii veacului acestuia, iar lucrările sale și în genere activitatea sa îl așează pe drept cuvînt printre dascălii Ortodoxiei. În sectorul conducerii Bisericii, pentru care a depus muncă plină de zel și strădanii creatoare, el a folosit cea mai dificilă metodă: conducerea prin blîndețe și dragoste. Desigur că s-au găsit și dintre aceia care să socotească lucrul acesta o slăbiciune, dar el a continuat și a stăruit să conducă în felul său propriu, învățîndu-i pe toți prin exemplul său».

Potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod al Bisericii Greciei, revista oficială a acestei Biserici «Ekklesia» a închinat amintirii distinsului ierarh, de la moartea căruia s-au împlinit 30 de ani, două numere (21 și 22) de pe luna noiembrie 1968.

CINCIZECI DE ANI DE LA UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA

CONTRIBUȚIA CLERULUI ROMÂN LA LUPTELE POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE NAȚIONALĂ ȘI UNITATE *

Poporul român a avut o istorie singulară, în care lupta continuă pentru libertate și unitate, constituie caracteristica ei fundamentală. Astfel, în Transilvania poporul român a fost privat pînă la 1918 neîncetat de libertatea națională, iar în Țara Românească și în Moldova, în primele trei secole după întemeierea lor, poporul a fost amenințat continuu în această libertate de presiunea otomană, ca, după aceea, timp de aproape două secole, această libertate să-i fie din ce în ce mai îngustată. Nu trebuie uitat apoi că și înainte de întemeierea celor două Principate populația daco-romană de pe teritoriul Daciei ocupate și apoi părăsite de aparatul de stat roman a trebuit să depună un uriaș și neconținut efort pentru a nu fi copleșită de valurile popoarelor năvălitoare care au trecut peste acest teritoriu și din care unele au rămas timp mai îndelungat în el.

În general, această populație a trebuit să facă un efort continuu ca să persiste în specificul său daco-roman și în unitatea sa. Persistența poporului român ca entitate unitară pe acest teritoriu traversat de atîtea popoare răscolite din așezările lor, și ridicarea lui treptată la forma de existență a unui stat politic unitar, prin eliberarea deplină de sub apăsarea unor considerabile forțe politice înconjurătoare, constituie un adevărat miracol. Acest efort continuu al poporului român de a se menține pe acest teritoriu și de a ajunge la libertatea deplină se datorește mai multor cauze.

Cea dintîi dintre aceste cauze este legătura lui sufletească cu pămîntul pe care îl locuiește. Poporul român a avut neîncetat conștiința că e de aici, că nu vine

* Articol întocmit cu contribuția: Pr. Prof. D. STĂNILOAE, Pr. Prof. ION IONESCU, Asist. MIRCEA PĂCURARIU, Pr. ILIE GEORGESCU, Prof. AL. ELIAN, Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU, Pr. Prof. AL. I. CIUREA, Pr. Prof. MIRCEA CHIALDA, Pr. SCARLAT PORCESCU, Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU și Arhimandrit NESTOR VORNICESCU.

din altă parte. El a avut continuu sentimentul înrădăcinării sale în acest pământ. A trăit în mod profund o familiaritate totală cu aceste locuri, o familiaritate moștenită din moși-strămoși, care nu se poate explica decât prin faptul că a fost aici totdeauna. Familiaritatea cu teritoriul acesta nu a însemnat însă o familiaritate a fiecărui membru al poporului sau al fiecărui grup numai cu peisajul limitat al satului propriu, ci cu tot spațiul daco-roman. Poate că tocmai năvălirile neîncetate au creat în fiecare parte a populației daco-romane această familiaritate cu întregul spațiu locuit de ea. Frații peste care venea năpăstuirea unei năvăliri se refugiau provizoriu la frații mai feriți de ea, înrudindu-se mereu unii cu alții. În special munții le erau refugiul cel mai sigur și mai statornic. Munții și șesurile de la poalele munților care constituie întreg teritoriul românesc, au fost spațiul fluxului și refluxului neconținut al poporului român în istoria lui bătută intermitent de vânturi aspre. În șesuri se întindea, în munți se concentra. Șesurile le considera tot așa de mult ale sale, ca și munții. Dar pentru că în munți se strângea în vremuri de primejdii, munții erau adeseori chiar mai înțesați de români decât șesurile. În afară de aceasta, munții au rămas mereu locuiți și umblați de o parte din români, păstrând în ei sălașuri pentru vremuri de bejenie. O parte din poporul român a rămas mereu în văile și piscurile munților, moștenind această tradiție de la daci, de care se spunea că erau «lipiți de munți», «inerenți munților» (*montibus inhaerentes*). În văile cele mai înaintate ale munților și pe piscurile lor cele mai inaccesibile pentru popoarele năvălitoare sau pentru organele de urmărire ale unui stat sau ale unei nobilimi străine, se întâlneau românii de pe raze întinse. Ei cunoșteau toate ungherele tănuite ale acestor locuri greu accesibile. Munții nu le rezervau nici o surpriză. Codrul a fost totdeauna frate cu românul. Familiaritatea românilor cu natura de aici, de pe urma statorniciei de veacuri în ea, era așa de mare, că li se părea că ea le vorbește; poienile, codrii, izvoarele li se păreau ființe vii și prietene, ca în «Miorița» sau ca în poezia lui Eminescu. Natura în care trăiau din vremuri imemorabile îi ocrotea ca o maică.

Străinii nu îndrăzneau să se aventureze prin codrii munților, prin văile lor, spre piscurile lor. Nu le cunoșteau cărările ascunse, în fața lor îi oprea spaima de necunoscut. De câte ori s-au aventurat grupe armate sau oștiri mai mari prin munți, au fost sfărîmate. Munții României au fost liberi, piscurile și văile lor nu au devenit feude ale grozilor străini.

Această familiaritate a tuturor românilor cu tot teritoriul, ca cu o moșie comună, a fost un factor important pentru menținerea unității populației daco-romane.

Un alt factor care a contribuit la menținerea unității statale a poporului român a fost unitatea lui religioasă. Țăranii români se deplasau fără greutate pe tot teritoriul românesc, unii la alții, pentru că toți erau țărani, toți români și toți de aceeași lege românească. Poporul întreg, fiind în general un popor de țărani, preoțimea lui era lipită de viața lui țărănească, împărtășindu-i întru totul soarta și năzuințele din orice timp. Preoții se retrăgeau cu țăranii în munți și se mutau cu ei dintr-o «țară» românească în altă «țară» românească, descălecau cu ei în șesuri, se răsculau cu ei în revoluții, îi ascundeau când se făceau haiduci și când erau urmăriți, le erau mângâietori, sfătuitoari și îndrumători, le scriau jalbele, le întăreau nădejile prin credința în Dumnezeu dreptății. Ba erau ei înșiși țărani și iobagi, îmbrăcați în port țărănesc, plugărind în rînd cu țăranii, plătind aceleași dijme grele și zile de lucru nobililor și episcopilor străini, ca și țăranii, căsătorin-

ău-și feciorii cu fetele țăranilor, din satul propriu sau din satele din jur. Pînă nu demult, puteau fi întîlniți preoți îmbrăcați țărănește, care veneau seara cu sapa sau cu coasa pe umăr, ca să îmbrace duminica la liturghie odăjdiile aurii împodobite cu motive românești, peste cămașa și ȋțarii albi, neacoperite total, ca să ridice din ușa altarului crucea și potirul, cu mîinile bătătorite de muncă, îndemnînd poporul: «Sus să avem inimile», sau «Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim». Dumnezeu-Tatăl lua chipul unui bătrîn părinte din sat, sau chipul unui frate întru greutate.

Iar Părintele Niculae Popescu scria în 1942: «Preotul a fost cu totul legat de sat. În vechime, și în unele părți și azi, îmbrăcămintea preotului nu se deosebește de a sătenilor. Doar pletele și barba au făcut cunoscut pe preotul îmbrăcat în aceeași cămașă albă și cu același cojoc ca și sătenii. Mîna lui care dă binecuvîntarea a știut să mînuiască, după regiuni, barda dulgherului sau coarnele plugului, căci viața e grea, copiii sînt numeroși, gospodăria lui se cade să fie pildă în sat, iar de leafă cu gradații și adaose nu putea fi vorba. Durerea săteanului era și a preotului; cînd se pustia satul, nu putea rămîne în urmă preotul: și el umplea pădurile. Cînd birurile apăsau satele, nu era scutit nici preotul; și el se vindea cu ocina lui, ajungînd legat de brazdă, «sărac lipit pămîntului»¹.

Preotul era «taica părintele», preoteasa, «maica preoteasa», încuscăriți cu țăranii, apăsați de toate grijile copiilor numeroși, întocmai ca țăranii, disprețuiți și apăsați de boieri, de-a valma cu țăranii, muncind pe brazda moșiei boierești, umăr la umăr cu țăranii.

Biserica Românească, prezentă în sate prin preoțimea ei, n-a fost o Biserică privilegiată, feudală. O asemenea Biserică n-ar fi găsit calea la inima poporului, n-ar fi putut să se refugieze cu poporul prin munți, să sufere cu el, să nădăjduiască cu el, să lupte împreună cu el. Biserica Românească a fost în tot trecutul ei o Biserică a iobagilor, o Biserică populară, o Biserică țărănească, promovînd o artă religioasă țărănească.

Persecuțiile poporului român din partea stăpînirii feudale străine se îndreptau de aceea și asupra preoților români sau iobagi. Regele Ungariei Ludovic cel Mare dădea la 1366 poruncă diregătorilor din comitatele din Banat să prindă pe toți preoții iobagi sau schismatici (sclavos seu schismaticos sacerdotes) din părțile acelea, împreună cu femeile și pruncii lor și să-i ducă înaintea comitelui Benedict care, conform poruncii regești, i-a scos din țară².

Dar preoții n-așteptau, de obicei să cadă victime unor asemenea măsuri. Ei se refugiau în codri împreună cu țăranii. Pînă în secolul al XVIII-lea Statutele feudale ale celor trei națiuni din Transilvania refuzau acordarea de drepturi românilor, pe motiv că sînt o populație care trăiește în mare parte prin păduri³. Însă cauza refugierii în păduri era fie dările pe care nu le mai puteau suporta, fie alte feluri de persecuții. Așa, pe la 1764, autoritățile săsești decid ca din 15

1. *Preoți de mîr adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 3—4.

2. E. Hurmuzaki, *Documente*, I, p. 132, la Const. Bobulescu, *Fefe bisericești în războaie, răzvrătiri și revoluții*, 1930, p. 7.

3. Astfel, în 17 martie 1735, împăratul austriac Carol al VI-lea respinge cererea episcopului Inocențiu Micu Clain de a se acorda poporului român statutul de națiune, între altele pe motivul că și în timp de pace valahii ascunși prin păduri atacă curțile nobililor. Contribuțiile cele mai multe le plătesc nobilii, căci valahii fug și se sustrag, «astfel că, întru cît speră să poată trăi mai ușor în țările valahe vecine, într-un timp scurt vor goli această provincie» (*Arh. St. Sibiu, Fondul Bruckenthal*, Colecția Rosenfeld, Dulap H 33, f. 310—311).

comune din jurul Sibiului să fie scoși romnii și casele lor dărîmate. În același timp aduc coloni din Austria și se îngrijesc ca aceștia să primească case, pămînturi, sume de bani, pentru echiparea gospodăriilor. Unii dintre românii scoși din sate au trecut granița în Muntenia, alții s-au refugiat în păduri⁴ și și-au durat acolo case, au defrișat pămînt de cultură în jurul caselor, au crescut vite. Și s-au întors în satele lor tîrziu; astfel, în jurul Sibiului unele familii au venit în sat numai spre sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Mulți români refugiați prin munți nu s-au mai coborît la vale. Și-au făcut căsuțe pe coastele plaiurilor, au înfiripat sate de-a lungul văilor din munți, pînă la obîrșiile lor. Doina fluierată sau cîntată din voce și din frunză a devenit element component al armoniilor peisajului de munte împreună cu ciripitul păsărilor și cu șopotitul izvoarelor. Distanțele dintre casele pe plaiuri, dintre stînele și așezările grupate au mărit sentimentul dorului, exprimat în aceste cîntece cu o intensitate necunoscută la alt popor. Alături de casele ce se ascundeau printre brazi, cu pereții și acoperișurile din șindrilă ce luau culoarea cojii arborilor, se ridicau biserici în forma țuguiață a brazilor. Preoții se duceau din satele din vale călare pe căluți de munte pe la toate casele de pe plaiuri, pe la toate stînele, ca să le sfințească, obicei care se mai păstrează și astăzi.

De la daci s-a moștenit în creștinismul poporului nostru marea evlavie pentru pustnici care se așezau în locurile cele mai intrate în creierul munților. Românii refugiați găseau în acești pustnici și în schiturile lor ocrotire împotriva prigonitorilor. Iar dacă se statorniceau prin munți, își durau așezările lor pe lîngă cîte un asemenea schit. Adeseori acești pustnici se apăraseră mai înainte ca haiduci de urmăritorii lor de care fugiseră, și de aceea autoritățile calomniau pe pustnici, dîndu-și seama că aceste schituri erau un fel de sălașuri pregătite pentru români, cînd nu mai puteau suporta asuprirea.

Mișunînd ca păsările prin toți munții, prin toți codrii pămîntului românesc — iar aceștia umpleau cea mai mare parte a teritoriului — românii erau de fapt stăpîinii acestui teritoriu, căci stăpîneau văile, drumurile, posturile de observație, înălțimile de pe care îmbrățișau toate șesurile țării și de unde se revărsau în ele îndată ce, nemaiputîndu-se menține, hoardele năvălitoare plecau mai departe sau se retrăgeau, ori se răreau și puteau fi ușor împrăștiate sau reduse la mici grupuri nepericuloase, prin căderea neașteptată a cetelor de români asupra lor.

Contribuția clerului român la menținerea și intensificarea conștiinței naționale este ilustrată prin introducerea limbii românești în biserică. Fiind un cler țărănesc, prezent pretutindeni și totdeauna în mijlocul poporului, clerul român n-a făcut o teologie speculativă, pentru că nu o putea sistematiza în cărți și nu o putea urmări din cărți. Preoții, au vorbit poporului de Dumnezeu, Făcătorul și Atotțiitorul, de Tatăl cel ceresc, de Nașterea Domnului din Fecioara Maria, de învierea lui Hristos, de împărăția lui Dumnezeu, de biserică, de altar, de sărbători, de păcate, de cruce, de credință, de fapte bune, de Botez și de Cuminecătură. Exista o limbă creștină românească vorbită, care a contribuit în mod hotărîtor la menținerea unei limbi românești proprii și unitare și prin aceasta a poporului român, distinct de alte popoare și unul și același pretutindeni, pe tot teritoriul strămoșesc. Conținutul textelor bisericesti circula oral și căpătase în practica lui vie armonii sonore depline, înainte de a se întreprinde traducerea formală și tipărirea acestor texte.

4. Arh. St. Sibiu, Dulap O 4, E, 10, f. 1—71.

Tocmai opoziția preoților din sate față de slujba slavonă, care nu putea fi înțeleasă de popor — la care s-a adăugat sentimentul național al călugărilor știutori de slavonă sau al vlădicilor — au determinat traducerea cărților de slujbă în limba românească și introducerea acestei limbi în practica vieții bisericești. În catolicism, limba latină, în care s-a săvârșit de la început cultul divin, a fost considerată obligatorie pretutindeni. Creștinismul răsăritean a tradus la început Scriptura și serviciul divin în limbile naționale și tradiția aceasta s-a mai înviorat o dată în secolul al IX-lea, prin admiterea limbii slave ca limbă bisericească. Dar pe urmă această tradiție s-a pierdut. Mai mult chiar, atât limba greacă cât și cea slavă a cultului au devenit limbi neînțelese de popor. Nici în Ortodoxie nu se mai folosea nicăieri o limbă vorbită de popor. Reforma a tradus Scriptura în limba națională și a introdus limba popoarelor în cult, dar a făcut-o din motive teologice.

La introducerea limbii române în Biserică n-a existat o asemenea preocupare de reformă religioasă, ori de problematică teologică, ci una de ordin național. Prin aceasta Biserica a săvârșit o revoluție în raport cu mentalitatea Ortodoxiei generale de atunci. Dar aceasta a reprezentat o treaptă în acțiunea de înlăturare a unei stări umilitoare pentru poporul român și împotriva unei frîne în calea progresului cultural al acestui popor, nu o revoltă împotriva Bisericii. Biserica Română însăși împlinea această operă, rămânând Ortodoxă. Ea nu introducea un cult nou, bazat pe o doctrină teologică nouă, ci traducea cultul de totdeauna al Bisericii în limba națională. Puținele cărți cu conținut înnoitor, calvin, publicate din interese străine, n-au prins nici între preoți, nici în popor.

Opera aceasta a Bisericii a contribuit la succesul acțiunii de dezvoltare a conștiinței și culturii românești moderne. Liturghia săvârșită pe tot teritoriul românesc în limba românească a devenit un factor de unificare națională, de dezvoltare a conștiinței naționale. Poporul român a simțit importanța liturghiei românești pentru unitatea sa. De aceea, când o parte a lui a fost ruptă din punct de vedere administrativ de cealaltă parte a poporului român, prin așa-zisa «unire cu Roma», el și-a păstrat liturghia, adică modalitatea strămoșească răsăriteană ortodoxă de trăire a creștinismului în limba românească, în solidaritate cu toți ceilalți români. Un scriitor român, fost unit, scria: «Unirea este un compromis care nu e lipsit de o anumită subtilitate. S-a acceptat doctrina, am zice abstracțiunea catolică, dar s-a păstrat limba liturgică românească, ritul, calendarul și canoanele răsăritene, cu un cuvânt ceea ce am putea numi partea plastică a vieții noastre religioase, zestrea tradițională a legii românești, cu mii de implicații și rezonanțe în toate reacțiile sufletului românesc»⁵.

Când unii din conducătorii Bisericii unite, din servilism față de Roma, au încercat să introducă în cultul unit tot felul de cuvinte și de rituri deosebite de cele din cultul religios, practicat de marea majoritate a poporului român, s-a manifestat o reacție puternică chiar din partea unora din fruntașii și clericii Bisericii unite.

Cărțile bisericești traduse și tipărite din motive și scopuri naționale în limba română nu-și ascund de loc aceste motive și scopuri. După, sau concomitent cu unele inițiative luterane și calvine străine, cărora le-au servit și unele din tipăriturile lui Coresi și ale micii Episcopii calvine din părțile Hunedoarei, cărțile românești — ce se tipăresc din inițiativa Bisericii Române tot mai

5. Ion Chinezu, Gheorghe Șincai, în «Familia», Oradea, ian. 1968, p. 10.

multe începînd cu secolul al XVII-lea — nu manifestă nici o preocupare de reformă. Mitropolitul Simion Ștefan, în prefața Noului Testament de la Bălgrad, din 1648, declară că preocuparea lui a fost să găsească acele cuvinte pe care să le înțeleagă românii de pretutindeni, deplîngînd împrejurările care i-au risipit pe români prin multe țări. Se manifestă în aceste cuvinte preocuparea de a întări unitatea statală prin cartea tipărită. Dimpotrivă, o dată cu preocuparea națională, unele din tipăriturile Bisericii Române manifestă și preocuparea de a stăvili propaganda calvină. Mitropolitul Varlaam al Moldovei, în cartea sa Răspuns la catehismul calvinesc, adresează la 1645 «creștinilor din Ardeal cu noi de un neam români, pe care cei din afară de pravoslavie au nădăjduit să vă sparie cu mărturiile Scripturii Sfinte», un apel ca să rămînă una în credință și în neam cu toți românii. Biserica Ortodoxă Română se putea servi de limba națională pentru păstrarea legii strămoșești, și prin aceasta a unității politice împotriva protestantismului care se servea de limba națională pentru reformă. E un lucru pe care nu l-a putut face Biserica Romano-Catolică în lupta ei cu protestantismul, fiind legată de concepția unui universalism nu numai creștin, ci și politic.

Preocuparea națională o mărturisește limpede, la 1680, mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei, în prefața Liturghierului, în care spune: «Aceasta, dar, văzînd și noi că necum lipsește în limba noastră, de a fi ca să înțeleagă norodul, ce încă și mulți, de nu mai mulți preoți și alalt cîn besericesc de a cunoaște orînduiala și ceremoniile ei cum a să sluji trebuie, și fieștecare la vremea ei de a să glăsui, putincioși nu sînt... Precum și noi acuma pentru folosul cunoscînd al neamului nostru, mai vîrtos al cetei besericești, nevoit-am de ciastă dată de am dat la lumină Liturghia». Iar mitropolitul Dosoftei scria în predoslovia Liturghierului din 1683 că l-a tradus pe acesta în românește ca «să înțeleagă toți cei care nu înțeleg sîrbește sau elinește». El caută să convingă pe cei ce mai aveau îndoieli dacă e permisă folosirea limbii românești în cult, dacă nu cumva aceasta este o abatere de la Ortodoxie și o îmbrățișare a unei idei protestante, declarînd că săvîrșirea sfintelor slujbe în limba înțeleasă de popor, departe de a fi o rătăcire în apele ereziilor, este, dimpotrivă, în duhul tradiției Sfintelor Scripturi și al Bisericii Ortodoxe însăși. În scopul acesta, tipărește în prefața Liturghierului citat și un răspuns afirmativ al canonistului bizantin Teodor Balsamon, la întrebarea dacă se cuvine ca preoții ortodocși să liturghisească în limbile naționale proprii⁶.

Inseși declarațiile repetate din predosloviile cărților de slujbă tipărite în limba română, că preoții nu știau să facă slujbele corect, pentru că nu cunoșteau limbile slavonă sau greacă, arată că preoții au ținut în popor un creștinism simplu în limba românească, rămînînd și ei în simplitatea poporului, alipiți de popor.

*

Așa se explică formarea acelei tradiții specifice vieții bisericești a poporului român, tradiție care a făcut ca, în întreg trecutul nostru istoric, clericii ortodocși români să se încadreze total în viața poporului și împreună cu poporul să se angajeze cu jertfelnicie în luptele pe care conducătorii — aleși de popor în diferite momente din viața lui — le-au purtat pentru înfăptuirea idealului de libertate și de unitate.

6. *Istoria Bisericii Române*, manual pentru Institutele teologice, vol. II, București, 1957, p. 80.

Această tradiție a devenit porunca fundamentală căreia au răspuns preoții din Transilvania pregătind poporul pentru primirea lui Mihai Viteazul; aceleiași porunci au răspuns preoții din Țara Românească și din Moldova, când s-au încadrat în oastea și în lupta lui Mihai Viteazul pentru eliberarea de jugul otoman și pentru unirea tuturor românilor; aceleiași porunci au răspuns, după aceea, elericii români la toate chemările pînă la înfăptuirea unirii românilor într-un stat național, prin unirea Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918.

În continuare vom exemplifica succint această participare a clericilor români la principalele etape din istoria înfăptuirii unității politice a românilor la 1 Decembrie 1918 și la desăvîrșirea unității statale a poporului român în cei cincizeci de ani care s-au scurs de atunci.

Lupta pentru unitatea neamului sub Mihai Viteazul — la care clerul român a participat efectiv — s-a încununat cu prima unire a celor trei țări românești, din 1599—1600, în condițiile luptelor de eliberare de sub dominația otomană, ceea ce a constituit cel mai însemnat eveniment din trecutul poporului nostru. Această înfăptuire a unirii neamului românesc a devenit în perspectiva dezvoltării istorice simbolul activ al unității noastre statale, care avea să se realizeze definitiv la 1 Decembrie 1918⁷.

Mihai Viteazul a intuit clar că independența țării în împrejurările de atunci o putea asigura doar constituirea unei puteri politice și militare superioare, prin unirea celor trei țări românești sub o singură conducere. Acest act a fost realizat în toamna anului 1599, prin inițiativa pornită din Țara Românească, și îndeaproape pregătit cu mult înainte. Legăturile economice ce existau dintotdeauna între cele trei țări românești, formarea unui început de piață comună la Brașov — unde era și centrul tiparului lui Coresi pentru cărțile românești de slujbă — străvechile legături politice și bisericești dintre românii de dincolo și de dincoace de Carpați, toate acestea au pregătit calea realizării actului eroic al lui Mihai Viteazul de a uni sub o singură cîrmuire Țara Românească, Transilvania și Moldova.

În Transilvania, starea populației românești, obidită de un dublu jug, social și național, era și mai grea decît în celelalte două țări românești. În secolul al XVI-lea sistemul politic în Transilvania era întemeiat pe recunoașterea a trei națiuni — ungurii, sașii și secuii — și a patru religii «recepte»: catolică, calvină, luterană și unitariană, iar drepturile publice sau politice erau condiționate și de apartenența la religiile «recepte». În acest fel, în chip constituțional întregul popor român și religia lui erau puse în afara legii. De aceea, marea masă a românilor ajunsesc în starea de iobăgie, încît în limbajul comun, «român» devenise cu timpul aproape sinonim cu iobag⁸.

Ceea ce-i separa pe românii din Transilvania de naționalitățile suprapuse asupra lor, îi unea în schimb cu frații lor din cele două țări românești: limba, portul, obiceiurile și aceeași credință ortodoxă, care devenise «legea românească» pentru ei. Tot acest complex de elemente distinctive a întreținut o conștiință de

7. Cf. C. Daicoviciu, Șt. Pascu, V. Cheresteșiu, T. Morariu, *Din istoria Transilvaniei*, I, 1960, p. 139.

8. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, 1967, p. 75—76.

«neam românesc» (*Valachorum natio*), permanent prezentă în procesul de devenire istorică⁹.

În acțiunea sa, Mihai Viteazul a căutat să întărească mai întâi această unitate sufletească a românilor din cele două provincii. În 1595, a trimis o delegație de boieri, în frunte cu mitropolitul țării Eftimie și cu episcopii Teofil al Rîmnicului și Luca al Buzăului ca să încheie, la 20 mai, la Bălgrad tratatul de alianță, în condiții momentan de supunere față de Sigismund Báthory. Se prevedea însă între clauzele favorabile domnului român — poate singura — ca Biserica Ortodoxă din Ardeal să stea sub oblăduirea mitropolitului Ungrovlahiei de la Tîrgoviște, urmînd ca preoții să-și păstreze «vechile obiceiuri și libertăți». Astfel, toate bisericile românești (*omnes ecclesiae valachicae*) din Țara Transilvaniei (adică toată populația românească de credință ortodoxă) treceau sub ascultarea ierarhică a Mitropoliei din Tîrgoviște, întărindu-se din nou vechea legătură din secolul al XIV-lea, cînd mitropolitul Ungrovlahiei era și «exarh al plaiurilor și al întregii Ungarii»¹⁰. Articolul privitor la Biserică glăsuia: «Seninătatea Sa va lăsa întreaga turmă bisericească și monahală sau a călugărilor în obiceiul și tradiția din vechime, cu ritul, ceremoniile și libertățile lor și chiar să-și poată strînge în mod liber veniturile lor îndătinate. Toate bisericile românești existente în stăpînirile Seninătății Sale vor fi sub jurisdicția sau dispozițiunea arhiepiscopului din Tîrgoviște, după dispozițiunea dreptului bisericesc și a rînduielilor acelei țări și își vor putea strînge veniturile lor îndătinate și obișnuite»¹¹. Prin această atîrnare a Bisericii Transilvănene de Mitropolia Ungrovlahiei, toată suflarea românească din Transilvania intra sub ocrotirea nemijlocită a lui Mihai Viteazul și devenea cu putință pregătirea pentru realizarea «unității sufletești a răslețitului neam românesc»¹².

La 30 decembrie 1596, cînd Mihai Viteazul a fost primit cu mare pompă la Alba Iulia de Sigismund Báthory, el a obținut de la acesta îngăduința să ridice în 1597 în capitală, «pe deal lîngă cetate», o biserică cu mîndăstire, avînd hramul Sfintei Treimi, aceasta urmînd a servi de reședință mitropolitului ortodox de la Alba Iulia. Mihai Viteazul a adus ca «Arhiepiscop și mitropolit sfintei Mitropolii a Bălgradului, a Vasului, a Silvașului, a Făgărașului, a Maramureșului și a episcopilor din Țara Ungurească» pe vlădica Ioan de la Prislop, pe care l-a dăruit cu cîrja de argint a mitropoliților, făcută din porunca lui Mihai și purtînd numele lui Ioan, iar pecetea Mitropoliei purta chipurile Sfinților Arhangheli Mihail, patronul ctitorului, Gavriil și Rafail¹³.

După cum s-a remarcat, Mihai Viteazul a ridicat numai o nouă biserică ce trebuia să servească drept catedrală mitropolitană, făcînd alături de ea și o reședință corespunzătoare pentru mitropolitul Ioan de la Prislop; nu el este cel care a înființat Mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, așezînd în demnitatea de arhiepiscop și mitropolit pe Ioan de la Prislop, fiind știut că și înaintașul lui Ioan, Ghenadie, avusese titlul tot de «mitropolit», cu reședința tot lîngă zidurile cetății Alba Iulia¹⁴.

9. *Ibidem*, p. 77.

10. *Istoria Bisericii Române*, manual pentru Institutele teologice, vol. I, 1957, p. 402.

11. Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 212. 12. *Ibidem*.

13. N. Iorga, *Sate și precii din Ardeal*, 1902, p. 40—41.

14. Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova, în secolele XVI-XVIII*, Sibiu, 1968, p. 13.

În ctitoria sa Mihai Viteazul avea să aducă numeroși călugări români, de care el se va sluji «dobîndind de la ei știri despre starea politică din Ardeal, sau folosindu-i ca iscoade în tabăra lui Andrei Báthory»¹⁵, cu care să biruiască în bătălia de la Șelimbăr lângă Sibiu (din 18/28 octombrie 1599). Călugării transmiteau lui Mihai Viteazul știri din Ardeal și îndrumau poporul în favoarea lui; «popa Todor din Sîngiorzul Bistriței era chiar comandantul unei trupe numeroase răsculate»¹⁶.

În afară de călugări, Mihai Viteazul s-a folosit și de preoții din Țara Românească, pe care-i trimetea prin satele ardelenne pentru a face propagandă în favoarea luptei sale¹⁷. În ianuarie 1600, Gheorghe Basta scria cu îngrijorare despre această situație: «Aflu că valahul (Mihai) trimite preoții lui în toate satele, la marginile țării locuite de neamul său, ceea ce îmi dă de bănuir»¹⁸. Unul din preoții cunoscuți, trimiși de Mihai Viteazul din Țara Românească în Ardeal pentru scopurile sale politice, înainte de cucerirea Ardealului, a fost și preotul Neagoslav din Tîrgul de Floci, trimis ca ajutor al protopopului Brașovului, Mihai, la vechea biserică Sfîntul Nicolae din Scheii Brașovului, unde printre ctitori se află pictat și chipul lui Mihai Viteazul. Atît protopopul cît și ajutorul său au făcut parte din solia brașovenilor care a întîmpinat pe Mihai Viteazul în Brașov, cînd acesta a trecut cu oastea din Țara Românească în Ardeal (la 4/14 octombrie 1599). Se poate bănuir că preotul Neagoslav era un om de casă al lui Mihai Viteazul, trăgîndu-se din același tîrg dunărean¹⁹. La 13 martie 1606, preotul Neagoslav din Scheii Brașovului era judecat de Teoctist, mitropolitul Ardealului și de Luca, mitropolitul Țării Românești și trimis «să se ducă la locul său (...) în oraș de la Floci»²⁰.

Un cunoscut preot care a stat în slujba lui Mihai Viteazul în timpul domniei lui a fost și popa Stoica din Fărcașa (Oltenia), știutor de carte și probabil bun caligraf, ocupînd slujba de logofăt, iar mai tîrziu (20 mai—29 august 1624), de mare logofăt, a treia dregătorie ca importanță după aceea de ban și vornic²¹.

În acest timp este întîlnit și Teofan, egumenul Mînăstirii Bistrița, care l-a adăpostit pe Mihai Viteazul fugar, în toamna anului 1600, cînd el a cumpărat pentru vechiul locaș al Craioveștilor, din leafa ostașilor ce se mai aflau pe lîngă dînsul, satul moșnenesc Costeștii²².

Numărul preoților și călugărilor români care au stat în slujba lui Mihai Viteazul în lupta lui pentru cucerirea Ardealului va fi fost destul de mare, dar documentele nu ne-au mai păstrat decît puține nume.

Datorită faptului că în perioada pregătirii campaniei care trebuia să ducă la biruința de la Șelimbăr, Mihai Viteazul lămurise «întreaga plebe a românilor din

15. *Istoria Bisericii Române...*, p. 403; Hurmuzaki, *Documente*, IV, 1, p. 287 ș.u.

16. Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 1935, p. 175, cit. N. Iorga, *Studii și documente...* I-II, p. 15.

17. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 180.

18. *Ibidem*; vezi și Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 626; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, ed. 1968, p. 314. 19. *Ibidem*.

20. Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 184; Pr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropolițit Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 771.

21. N. Stoicescu, *Aga Fărcaș din Prahova și popa Stoica, logofătul din Fărcașa*, în «Mitropolla Olteniei», XVIII (1966), nr. 11—12, p. 1002—1005.

22. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, ed. a II-a, vol. I, p. 220.

Transilvania, prin acțiunea tainică a călugărilor săi»²³ și faptului că el «ar fi trimis în ascuns călugări și preoți din țară peste munți, în satele românești, dînd de știre de sosirea sa și sfătuindu-le să se scoale asupra nobililor»²⁴, devine limpede de înțeles de ce «țărănimea română din Transilvania a întâmpinat intrarea lui Mihai Viteazul printr-o mișcare care vădea o anumită solidaritate de neam. Ocuparea Transilvaniei de către armata comandată de domnul Țării Românești, crea iluzia înlăturării asupririi de neam. Țăranii români din Transilvania se înfățișau astfel, la sfîrșitul secolului al XVI-lea, ca o clasă socială în care era profund înrădăcinată conștiința unității etnice, într-o formă mai puternică decît la boierime»²⁵.

După cucerirea Ardealului, grija cea dintîi a lui Mihai Viteazul a fost să înlăture nedreptatea revoltătoare făcută timp de veacuri populației românești ortodoxe, care nu aparținea religiilor «recepte», ci era socotită doar religie «tolerată». El a cerut și a obținut de la împăratul Rudolf al II-lea al Austriei recunoașterea Bisericii Ortodoxe din Transilvania între confesiunile «recepte»²⁶.

Mihai Viteazul a obținut scutirea preoțimii de robotă și a luat măsuri împotriva acelor care, nesocotind canoanele, se recăsătoreau²⁷; iar pentru românii din părțile de nord ale țării, în Maramureș, Mihai Viteazul a trimis, în cursul anului 1597, pe egumenul de la Tismana, Serghie, ca episcop de Muncaci, cu sediul în vechea Mîndstire voievodală Sfîntul Nicolae din Peri. «Luât-au Mihai Voievod pe părintele arhimandritul Serghie de aici de la Tismana de l-au pus episcop în Sfînta Episcopie ce se cheamă Muncaciu în Țara Ungurească»²⁸. După pierderea Transilvaniei, Serghie a mai rămas în scaun pînă la începutul anului 1608, cînd a fost nevoit să se retragă în Polonia, ca apoi, chemat de Radu Mihnea, trecînd prin Moldova, să revină la Mîndstirea Tismana.

Numirea egumenului Serghie de la Tismana ca episcop de Muncaci constituia o acțiune de sprijinire și ajutor la cucerirea și stăpînirea Transilvaniei.

Acțiunea întreprinsă de Mihai Viteazul pentru libertatea și unitatea neamului românesc constituia însă numai o latură a planurilor sale de eliberare a popoarelor creștine de sub jugul otoman, printr-o cruciadă eroică la care să ia parte întreaga lume ortodoxă și popoarele creștine neortodoxe.

Așa cum în lupta de cucerire a Transilvaniei, luptă care căpătase un caracter popular național, Mihai Viteazul folosise clerul ortodox român din toate țările române și în acțiunea de pregătire a cruciadei pentru libertatea și independența popoarelor creștine, el a făcut apel la clerul superior al Bisericii Ortodoxe Române — mitropolitul Eftimie, episcopul Teofil al Rîmnicului și Luca al Buzăului — pe care i-a folosit pentru solii diplomatice în Transilvania, în Austria și în

23. *Istoria României*, vol. II, 1962, p. 994.

24. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 171, cit. Szamosközy, în *Mon. Hung. hist. scriptores*, XXVIII, p. 334.

25. *Istoria României*, p. 994—995.

26. A. Veress, *Documente*, VI, p. 76. În răspunsul împăratului la solia lui Mihai Viteazul se spunea: «Eu împăratul rog pe Domnia Ta să nu lași în acel loc mulți credincioși, numai să lași trei (ortodocși) și frînci (catolici) și lotreni (luterani)». Vedem că Biserica Ortodoxă este trecută în fruntea celorlalte confesiuni creștine, la care o îndreptățea atît vechimea ei aici cît și numărul mare al credincioșilor ei.

27. Ioachim Crăciun, *Dietele Transilvaniei ținute sub domnia lui Mihai Viteazul (1599—1600)*, în «AIIM», 1936, 1938, p. 638—640; I. Lupaș *Documente istorice transilvane*, I, p. 59—60, cit. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 13.

28. Ștefan Metaș, *op. cit.*, p. 181; Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 31—32.

Rusia pentru încheierea tratatelor de alianță în vederea cruciadei plănuită de Mihai Viteazul.

Semnalăm îndeosebi activitatea mitropolitului Eftimie al Ungrovlahiei (1594—1603), pămîntean de origine, adus de la Cozia — unde fusese, poate, stareț — și ridicat de Mihai Viteazul, în toamna anului 1594, în fruntea Bisericii sale, ca omul său de încredere, care s-a bucurat de o deosebită cinste din partea lui Mihai Viteazul, care l-a chemat adeseori în divan și s-a sfătuit cu el în vremuri grele pentru țară.

Mitropolitul Eftimie a fost trimis de voievod în fruntea soliei din care făceau parte și episcopii Teofil de Rîmnic, Luca de Buzău și mai mulți boieri, la Bălgrad să trateze înțelegerea cu Sigismund Báthory și a încheiat la 20 mai 1595 un tratat împotriva turcilor, care prevedea punctul important al trecerii Bisericii Românești din Transilvania sub jurisdicția arhiepiscopului din Tîrgoviște; a fost alături de Mihai Viteazul la încheierea tratatului cu împăratul Rudolf al II-lea, semnat la 9 iunie 1598 la Mînăstirea Dealu de trimișii împăratului, de Mihai Viteazul, de «arhiepiscopul Eftimie» și de opt boieri; iar la 26 iunie 1599, tot la Tîrgoviște, mitropolitul Eftimie se afla împreună cu domnitorul și boierii, depunînd jurămîntul de credință față de Andrei Báthory, noul crai al Transilvaniei, obligîndu-se să respecte legămîntul din 20 mai 1595.

Lupta lui Mihai Viteazul în primul rînd pentru ideea creștină, pornită din adîncul sufletului său, conștiința unei misiuni pentru ortodoxie, cavalerismul de oștean pus în slujba acestei lupte²⁹ i-au înarmat brațul pentru toate îndrăznelile și l-au făcut să ceară țării și lui însuși jertfe ce păreau de neîndurat.

De aceeași conștiință religioasă adîncă a fost străbătut Mihai Viteazul și la cucerirea Ardealului³⁰ și preoțimea română de pretutindeni l-a urmat. Trebuie recunoscut că aportul clericilor ortodocși români la cucerirea Transilvaniei de către Mihai Viteazul a fost însemnat, fiindcă Dieta întrunită la Letzfal, la 25 octombrie 1600, la scurtă vreme după înfrîngerea de la Mirăslău (18 septembrie 1600) hotărî: «Întrucît ruina și primejdia noastră de acum a venit din partea celor două țări românești (...), nici un preot român să nu poată veni aici nicicînd din cele două țări românești. Iar călugării să fie cu totul proscrisi din țară, din toate locurile; dacă s-ar găsi vreunul că a venit sau vine contra edictum regni să fie prins și despuiat în toate locurile»³¹.

Cu toate măsurile dietelor, ce se vor mai lua și de aici înainte³², cu toată teroarea și temnițele habsburgilor, aportul adus de clericii ortodocși români la slujirea și menținerea unității sufletești a românilor de pretutindeni, de aceeași lege, din Țara Românească, a continuat, îmbrăcînd diferite forme.

*

Acțiuni de revendicare de drepturi pentru poporul român pînă la 1784. — Acțiunile de revendicare a drepturilor naționale sînt acțiuni politice și dezvăluie

29. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 108.

30. În campania antiotomană, pe care Mihai o duce în primii ani ai domniei, el iese învingător. Dar frontul antiotoman, creat cu ajutorul lui Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, aliat cu Rudolf de Habsburg, se rupe prin retragerea lui Sigismund și preluarea conducerii Principatului Transilvaniei de către un alt Báthory, cardinalul Andrei. Acesta, filopolon, orientat către o politică de împăciuire, renunță la lupta antiotomană, lăsînd descoperit, în lupta sa, pe Mihai Viteazul (Horia Ursu, *Alba-Iulia*, 1968, p. 96).

31. După D. Prodan, *op. cit.*, p. 89.

32. A se vedea menționate la Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 133—137.

o conștiință politică la cei care le întreprind. Acțiunile acestea se desprind cu deosebire atunci când persecuțiile din partea claselor asupritoare se intensifică, când sint călcate în picioare cele mai elementare drepturi sociale și naționale ale unei populații. Mișcarea aceasta a poporului român a devenit insistentă și permanentă îndeosebi de la începutul secolului al XVIII-lea. Ea a început și s-a dezvoltat mai ales în Ardeal. Pînă la începutul secolului al XVIII-lea trezirea conștiinței naționale fusese pregătită prin ideile cuprinse în cărțile tipărite în limba română și prin introducerea limbii române în slujbele bisericești. După aceea, conștiința națională a continuat să fie asiduu cultivată, adîncită. Această mișcare n-a luat forme insistente și n-a devenit permanentă înainte de secolul al XVIII-lea și din alte motive.

În Principate, libertatea nu fusese prea îngustată de o accentuare a dominației otomane. În Ardeal, persecuția nu luase încă un pronunțat ascuțiș național. Se mai prelungea încă un spirit universalist catolic, sau reformat, care urmăreau o universalizare în favoarea Bisericii Catolice sau a Reformei, nu a unei națiuni sau alta. În această situație, masele românești trebuiau să-și apere mai mult credința proprie, căci aceasta era în primul rînd vizată. Asupra Principatelor presa un alt universalism: era un universalism mahomedan, care amenința universalismul creștin de tip răsăritean. Poporul trebuia să-și apere, de asemenea, credința sa, una cu credința celorlalte popoare răsăritene. În același timp, trebuia să apere această credință față de universalismul catolic dinspre Apus. Chiar întemeierea Principatelor fusese determinată în mare parte de această trebuință sufletească.

Dar prin această apărare a credinței, care în această parte a lumii era numai a lui, poporul român și-a apărât ființa lui specifică și unitatea lui, fără să fi ajuns încă — mentalitatea generală a timpului încă nu o permitea — la afirmarea fățișă a unei apărări naționale. În fața unor presiuni justificate cu idealuri universaliste, poporul român se apăra tot cu idealuri universaliste, dar pentru că idealul lui universalist îl distingea în aceste părți de celelalte forțe, cu idealul acesta el se apăra pe sine și-și adîncea conștiința sa. Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Mihai Viteazul luptaseră pentru apărarea creștinătății, dar a creștinătății răsăritene, a creștinătății tuturor popoarelor din Răsărit, care însă în aceste părți era credința prin care se distingea el ca popor deosebit. Țăranii români din Transilvania luptau încă și în secolul al XVIII-lea pentru apărarea dreptei-credințe și, luptînd pentru această credință prin care se distingueau aici de celelalte popoare, luptau implicit și pentru ființa lor etnică.

La începutul secolului al XVIII-lea s-a produs în Transilvania, pe lîngă trezirea conștiinței naționale, operată prin tipăriturile românești, ceva care face ca mișcarea revendicativă să ia treptat un caracter conștient și direct național și să devină permanentă.

În tot trecutul zbuciumat al Bisericii Ortodoxe Române, preotul a fost alături de credincioșii săi, împărtășind împreună cu ei bucuriile și necazurile. Această situație reiese limpede din însemnările preotului Andrea Freyberger, care, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, face următoarea caracterizare preoților români: «Preoții poporului sau parohii oficiază liturghia duminica și în zilele de sărbători, niciodată însă în zilele săptămîinii. Ei se ocupă cu munca cîmpului: ară, grăpează, seceră, treieră grîul, ca și ceilalți țărani... Ca îmbrăcăminte nu se deosebesc de ceilalți țărani laici, fiind îmbrăcați în piei de oi (melote) și de capre și deosebiți

de poporul de rînd numai prin acoperămîntul capului, care la preoți e de culoare albastră, iar la protopopi sau arhidiaconi de culoare neagră și nu-l scot de pe cap nici chiar cînd se întîlnesc cu bărbați de cea dintîi autoritate... Preoții nu strîng decima de la popor, ci, precum am spus, își agonisesc pîinea prin munca la cîmp. În ce privește contribuțiile, transporturile, scoaterea dărilor, precum și a altor sarcini, angarale și servituți, nu se face nici o deosebire între ei și laici, sînt supuși robiei»³³.

Avînd aceleași ocupații cu păstoriții, se-nțelege că preotul român a avut de îndurat aceleași împilări din partea celor puternici, sub raportul birurilor și al dărilor de tot felul. În Transilvania preotul era supus sarcinilor iobăgești, de care fusese scutit pentru foarte scurt timp în cursul domniei lui Mihai Viteazul (1600)³⁴. În Țara Românească și Moldova, preoții, de asemenea, împărtășeau soarta umilitoare a păstoriților lor, de multe ori fiind nevoiți să pribegească în alte părți, în căutarea unui trai mai bun. Această stare tristă o cunoaștem dintr-un hrisov al lui Grigorie Ghica Vodă, din 15 aprilie 1673, în care se spune: «...venit-au preoții de pren toate județele și de pren orașe de au făcut la domnia mea mare jalbă și plîngere pentru multele nevoi ce se află între dînșii, zicînd cum că ei sînt mai îngreuiți decît toate ceatele», și că ei se află «întru multe și grele nevoi, fiind îngreioși și înpăsosați și de către nime căutați» și că «de multă sărăcie și de scăpătare ce au avut, au început a fugi și a să risipi care pre unde au putut, rămîind sfintele biserici pustii și închise, lipsite de toată sfînta și dumnezeiască slujbă, murind creștinii nespovediți și neîndireptați, necuminecați și nesluiți, după cum să cuvine și să cade pravoslaviei noastre»³⁵.

Îndurînd viața plină de lipsuri împreună cu poporul, preoții de mir au rămas alături de popor în toate ridicările și revendicările lui pentru o soartă mai bună, fiind de asemenea prezenți în toate luptele împotriva turcilor sau a altor cotropitori, ori în acțiunile întreprinse de domnitori pentru stabilirea de pace și alianțe cu alte popoare.

În secolul al XVIII-lea, poporul român credea că persecuția religioasă în-dreptată împotriva lui e și o persecuție națională și, revendicînd libertatea religioasă, își revendica eo ipso și o libertate națională. Această identificare o făcea poporul român pentru că o făceau și persecutorii care declarau că «această religie valahă nu este între cele recepte»³⁶.

Afirmarea ideii naționale în revendicarea libertăților religioase în secolul al XVIII-lea se vede în mod clar într-un memoriu adresat de țărani și preoți români către autoritatea de stat austriacă. La 29 martie 1759, într-o petiție către crăiasa Maria Terezia, românii din scaunul Miercurii, al Sibiului, al Bălgradului, al Orăștiei, din Apold și Poiana și alte sate, petiție pe care o semnează și un număr de preoți, declară: «De-i trebuie cătane prea înălțatei crăiese, românii merg, unde trebuie oameni tot românii merg, iar sașii nu merg și nici celelalte

33. Nicolae Dobrescu, *Fragmente privitoare la istoria Bisericii Române*, Budapesta, 1905, p. 65—67; Ion Matei, *Preoțimea românească ardeleană*, Sibiu, 1911, p. 41, nr. 1; Pr. Nicolae Șerbănescu, *Atitudinea preoțimii ortodoxe față de dreptele năzuințe ale poporului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 3—4, p. 220—221.

34. I. Crăciun, *Dietele Transilvaniei ținute sub domnia lui Mihai Viteazul (1599—1600)*, București, 1939, p. 21.

35. Pr. N. Șerbănescu, *Atitudinea preoțimii...*, p. 226—227. Alte exemple tot acolo.

36. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, Sibiu, 1920, vol. 1, anexa 65, p. 99.

neamuri nu merg, numai tot românii. Porție dăm noi românii cât toate celelalte neamuri laolaltă și ei spun că pământul îi al lor. Și suferind, am tot așteptat mila înălțatei crăieșe, să ne trimită arhieru de lege grecească, ori să ne sloboadă granițele să ieșim din Țară, să ne ducem unde vom putea, să ne ținem legea și să avem pământ ca să trăim»³⁷.

Conștiința că sînt persecutați pentru credința lor, ca o națiune aparte, o afirmă direct sutele de țărani din Munții Apuseni, strînși în jurul călugărului Sofronie, într-un memoriu către nobilii maghiari din Hunedoara, din 17 mai 1760: «Toate neamurile își au legea lor (...). Iar noi sîntem prigonți pentru legea noastră». Ei văd, în acest memoriu, întocmit fără îndoială de călugărul Sofronie, împletite într-un tot, persecuția religioasă, persecuția națională și persecuția socială. Dacă Inocențiu Micu Clain și Școala Ardeleană revendicau drepturile cu argumentul că românii sînt de la Traian și sînt cei mai numeroși, țărani ortodocși în frunte cu călugărul Sofronie, pe lângă argumentul vechimii și al numărului, mai aduceau și argumentul că sînt de aici, fiind urmașii vechilor daci: «Nu ne putem îndeajuns mira din ce pricină ne apăsăți ..., că ne-ați pus în gît și jugul iobăgiei, cu toate că sîntem mai numeroși decît ungurii în această țară, fiindcă sîntem urmașii vechilor Daci»³⁸.

Mișcarea din Munții Apuseni de sub conducerea lui Sofronie ia caracterul răscoalei, deși încă nu al unei răscoale singeroase, întrucît țărani adunați în număr de vreo șapte mii, împreună cu preoții lor, la Zlatna, acum nu se mai roagă, ci pretind și amenință, ba chiar iau ostatici pe funcționarii din Zlatna, pînă la eliberarea preoților închiși. «Cu cei ce nu s-au amestecat și nu se vor amesteca în legea noastră, vom fi în pace. Dar cu aceia care ne-au făcut și ne fac supărări, nu vom cunoaște pacea»³⁹.

În acțiunea paralelă a episcopului Inocențiu Micu Clain stau pe primul plan revendicările naționale, pentru că el era reprezentantul unui cler care acceptase unirea pe baza făgăduințelor unei egalizări a lui și a nobililor români cu clerul și nobilii celorlalte religii și națiuni, iar aceste drepturi nu le fuseseră date. Dar, începînd lupta pentru obținerea drepturilor promise preoților și nobililor români care au acceptat unirea, Inocențiu Micu Clain ajunge curînd să revendice considerarea poporului român întreg ca «a patra națiune» și să fie tratat în întregimea lui ca celelalte națiuni. Iar la argumentarea acestei revendicări cu acceptarea unirii cu Roma el adaugă argumentele, că nația sa e cea mai numeroasă și cea mai veche în Transilvania, fiind de la Traian⁴⁰.

Acțiuni de mare răsunet au fost și cele din Dietele Transilvaniei din anii 1736, 1737 și 1738, la care Inocențiu Micu Clain participa ca reprezentant al tuturor românilor fără deosebire de confesiune. A încercat să smulgă de la clasa stăpînitore drepturi pe seama românilor și anume: dreptul la învățătură, dreptul de a practica toate meseriile, limitarea robotelor, restituirea către români a pro-

37. La Silviu Dragomir, *op. cit.*, anexa 119, p. 178.

38. Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. II, p. 158.

39. *Memoriul din 12 august 1760*, la Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. I, p. 202.

40. «Toties fata natio prae ceteris in Transylvania constitutis non modo antiquissima, verum etiam numerosissima» (Nilles S. I. *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis*, II, Oeniponte, 1855, p. 5, 8. «Nos enim a tempore Traiani, adhuc antequam saxonica Transylvaniam intrasset, in terra illa regia haeredem agimus integrasque possessiones et pagos usquedum possidemus, licet millenis miseriis et variis oneribus utpote ad potentioribus oppressi. Proinde verro nos etiam veri haeredes in terra seu fundo regio sumus» (Nilles, *op. cit.*, p. 528).

prietăților răpite, ștergerea «de tot» a iobăgiei în pământul crăiesc, dreptul de a se folosi liber de păduri, ape și munți, dreptul de a nu plăti zeciuială decât preoților lor, scutirea preoților de orice taxe și judecăți impuse de proprietari și mai presus de toate recunoașterea românilor ca a patra națiune constituțională în stat.

Împăratul Austriei Leopold I, în dorința de a omogeniza imperiul prin catolicism, promite românilor ce vor accepta unirea cu Roma drepturi egale cu ale membrilor celorlalte confesiuni. Dar aceste drepturi nu se acordă, deși o parte din preoții români au acceptat unirea.

Pe de o parte, persecuțiile pornite împotriva poporului ce nu voia să-și răsească limba, pe de alta neacordarea drepturilor promise acelei părți din cler ce acceptase unirea, fac să se înalțe și să se dezvolte o dublă acțiune revendicativă. Se pun în mișcare masele populare care revendicau libertatea de a rămâne în legea strămoșească, care nu cereau nimic de la stăpânirea străină, pentru a nu-și sacrifica ființa lor spirituală, cum li se cerea în schimbul unor drepturi promise, care intuiau că această ființă spirituală e prima condiție pentru a se menține ca popor. Mișcarea aceasta și-a atins treapta culminantă în acțiunea condusă de călugărul Sofronie.

Se cuvine să amintim aici și câteva nume de preoți ortodocși care s-au ridicat în fruntea credincioșilor lor, conducând diferite acțiuni împotriva uniației, în tot cursul secolului al XVIII-lea, precum: protopopul Eustatie Vasilievici din Brașov; protopopul Nicolae Pop din Balomir, fostul vicar al episcopului Inochentie Micu, revenit la Ortodoxie; ieromonahul Nicodim și preotul Ioan din Aciliu; preoții Moise Măcinic din Sibiel și Ioaneș din Galeș, amândoi închiși în temnița din Kufstein, unde au pierit după zeci de ani de suferințe; protopopul Ioan Piuariu din Sadu, întemnițat și el, preotul Cosma din Deal, închis 14 luni; preoții Ioan și Maniu din Poiana Sibiului; Ionaș și Oprea din Săliștea Sibiului, Petru din Cărpiniș, Gheorghe din Abrud, colaboratorul lui Sofronie, și mulți alții⁴¹.

În același timp, acțiunea episcopului unit Inocențiu Micu Clain cerea drepturile promise în schimbul acceptării de către o parte din români a unirii cu Roma.

Dar argumentele lui Inocențiu Micu Clain pentru drepturile naționale, ca și atitudinea critică a lui față de Scaunul papal⁴², le-au adâncit frunțașii Școlii ardelenene. Aceasta le-a dat îndemnul să nu mai revendice drepturile naționale cu argumentul uniației, care se dovedise neputincios, pentru că era ceva servil și periculos în el. De aceea, ortodocșii s-au putut uni cu frunțașii uniți în lupta

41. Vezi și alte nume de preoți care au pătit pentru dreapta credință la S. Dragomir, op. cit., vol. I—II, passim; vezi și *Clerici ardeleni continuatori ai luptei împotriva abuzurilor împăratului de la Viena în secolul XVII*, în «Mitropolia Ardealului», XI (1966), nr. 4—5, p. 300—315.

42. Petru Maior spunea în *Procanon* că pretinsa infailibilitate papală este «nălucită». «De ar fi papa nestmălnic (infaibil), la ce ne mai rumpem capetele cu atîta învățătură, la ce ne cheltuim cu bogăție pentru cumpăraturile cărților și cu primejdia vieții a ne slobozi pe mare spre cîștigarea științei. Destul ar fi să scri la Roma, ca de acolo, prin o epistolă, sau prin o bulă, să-ți vie toată știința dogmaticască» (*Procanon*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1894, p. 66). «Puterea și stăpînirea ce e dată Bisericii asemenea și întocmai este întru toți apostolii». Gheorghe Șincai declară că cei ce discută despre cele patru puncte «vorbec pleavă», adică vorbe goale; el îndeamnă pe uniți să țină obiceiurile lor «răsăritene», ca garanție a unității poporului român, căci altfel unirea cu Roma implică în ea pericolul deznaționalizării lor (la Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966, p. 178).

pentru drepturile naționale, cu atât mai mult cu cât lupta pentru unitatea dreptei credințe fusese încununată cu succes prin Decretul de toleranță de la 1781.

După ce prin decretul de toleranță din 1781 persecuțiile religioase au încetat și după ce experiența lui Inocențiu Micu Clain arătase că metoda revendicării drepturilor naționale prin sacrificarea a ceva din specificul național nu duce la rezultat și în momentul în care fruntașii Școlii ardelenne adoptaseră — datorită influenței iluminate⁴³ și mai atentei reflecții la importanța spiritualității românești — o atitudine critică față de centralismul papal, cele două ramuri ale mișcării românești s-au unificat. Aceasta a făcut ca poporul român să progreseze pînă la conștiința că drepturile la libertate și la egalitate i se cuvin fără nici o restricție și condiție. El nu le mai cerșește acum, el nu se mai tînguiește pentru ele, oferind ceva în schimb, ci le pretinde în baza simplului fapt că e un popor ca oricare altul și ca atare are dreptul la tratament egal cu alte popoare ale imperiului austriac. Această conștiință se manifestă în revoluția de la 1784 și în *Supplex Libellus Valachorum* de la 1791, care vorbește în numele națiunii române întregi.

*

În frământările care au dat naștere Răscoalei conduse de Horia, Cloșca și Crișan, ca și în desfășurarea răscoalei, preoțimea română din Transilvania a participat intens. Primele opt decenii ale secolului al XVIII-lea au fost străbătute pe de o parte de presiunile insistente ale Curții din Viena, făcute prin reprezentanții săi locali pentru a înăbuși cu orice mijloace ortodoxia românească în Transilvania; iar pe de altă parte, de rezistența crescîndă a populației românești care, neurmărind «unirea» religioasă impusă dinafară, căuta în Ortodoxia tradițională liberarea din starea de iobăgie și împlinirea sa națională prin înlăturarea jugului străin.

Conducerea habsburgică moștenește atitudinea vechilor stăpîni feudali dinainte de intrarea Transilvaniei în componența imperiului habsburgic. Unirea frățească a privilegiaților — nobili maghiari, secui și sași — încheiată la 16 septembrie 1437 la Căpîlna pe Someș, sub focul răscoalei țărănești de la Bobîlna, a fost îndreptată și contra românilor, participanți activi la răscoală. Înnoită la Turda (2 februarie 1438) și de mai multe ori după aceea, această «unire» a pus bazele uniunii privilegiaților din Transilvania, cunoscută sub numele de *Unio trium nationum*, care avea să îndeplinească vreme îndelungată rolul reacționar de frînă în dezvoltarea social-politică a Transilvaniei, răsfrîngîndu-se negativ asupra populației românești⁴⁴.

Țăranii simțeau în primul rînd apăsarea socială. Ei împleteau în protestele lor și nota națională, întrucît vedeau că duhul cel mai apăsător al iobăgiei îl purtau ei, țăranii români⁴⁵.

În această situație a izbucnit răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan, în anul 1784, răscoală care nu mai cerea recunoașterea de către stăpînire a drepturilor poporului, ci pornea să smulgă aceste drepturi cu forța.

43. Lucian Blaga, *op. cit.*, *passim*.

44. *Istoria României*, Ed. Academiei, vol. II, București, 1962, p. 410.

45. D. Prodan, *op. cit.*, p. 295.

În această răscoală «e prezentă cea mai mare parte a preoșimii»⁴⁶. În răscoala aceasta — care se înscrie pe linia fierberii protestatare a poporului român din secolul al XVIII-lea, fierbere ce culminase cu răscoala nesângeroasă a lui Sofronie — începe cu lupte religioase, cu predici, avînd în frunte pe preoșii care erau oamenii de legătură ai lui Horia.

Din punct de vedere economic, preoșimea transilvăneană era îndreptățită să se afle pe o poziție revoluționară, deoarece asupra ei apăsă — ca de altfel asupra tuturor oprimașilor din imperiu — același dispreț, aceleași poveri, aceeași exploatare ca asupra iobagilor. Ei aveau aceeași viață, aceleași ocupații, același port, aceleași nemulțumiri și dureri ca țărani români. Impozitele arbitrare, pres-tările feudale și corvezile istovitoare nu crușau pe românii «schismatici» și pe preoșii lor.

Pentru a rupe orice legătură cu românii din Țara Românească și din Moldova, curtea de la Viena constituie regimentele grănicerești (în satele cărora nu se permiteau ortodocșii), iar pentru a rupe orice legătură spirituală cu ceilalți români, Iosif al II-lea dăduse dispoziție în 1782 de pedepsire pentru cei hirotoniți în afara imperiului, pentru preoșii sau călugării ortodocșii care vor intra în Transilvania și pentru tăinuitorii lor⁴⁷. Așadar îngrădirile și silniciile religioase se adăugau la silnicia «unirii» cu Roma.

Porțile răscoalei au fost deschise de către Crișan în ziua de 31 octombrie 1784 în biserica din satul Mesteacăn, unde s-au adunat în secret, la chemarea lui Crișan, 500—600 de iobagi, cărora le-a vorbit însuși Crișan. Preotul satului, Ioanăș Căzan, a făcut atunci o slujbă specială, a binecuvîntat adunarea și s-a rugat lui Dumnezeu pentru buna reușită a lucrului ce avea să înceapă. În vorbirea ținută apoi de acest preot, el a întărit cu autoritatea sa preoțească, și a confirmat tot ceea ce spusese mai înainte Crișan.

În ziua de 1 noiembrie 1784 s-au adunat în comuna Cîrechi, sat din Zărand, «mai mulți delegați din alte comune, care nu participaseră la adunarea din ziua precedentă de la Mesteacăn». Cu acest prilej a avut loc cea dintîi ciocnire dintre iobagi și nemeși, soldată cu victime. În toiul răscoalei cei trei conducători luau jurămint de credință tuturor luptătorilor înrolați în oastea lor. În rîndurile ostașilor lui Cloșca a depus jurămintul «la Pîrîul Turcului și preotul Iancu din Lupșa, în sensul că va asculta de porîncile lui Cloșca și nu va cerca la nici o ocazie să-l părăsească».

Între oamenii de încredere ai lui Horia, care aveau să vestească pretutindeni chemarea poporului la adunarea din Cîmpeni, unde însuși Horia avea să vorbească oamenilor, este amintit și preotul Simeon din Lupșa.

În ziua de 10 noiembrie 1784, înaintea trupei revoluționare mergea preotul Gavrilă Sulariu, din comuna Mogoș, purtînd ca steag o cruce roșie, înaltă de un stîinjen și jumătate.

46. *Ibidem*, p. 270, unde citează raportul lui Mihail Bruckenthal publicat în «Arkiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde», XXXI (1903), p. 745: «Preoșimea cea bună, însă mică la număr, și-a pierdut influența asupra poporului»: «Der schlechte Theil aber, welcher sehr gros ist, macht ich viele Anzeigen habe, mit denen Tumultuarien gemeinschaftliche Sache und besudeld seine Hände selbst mit Plündern und Rauben».

47. Teodor V. Păcățianu, *Contribuțiuni la istoria românilor ardeleni în secolul al XVIII-lea*, în «Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj», III, 1924—1925, p. 167, 176—177.

În lista căpitanilor conducători de oaste, numiți direct de către Horia, figurează preotul Gheorghică Nicula din Albac și preotul Ioan Cocan din Piciș, iar popa Constantin Turcin (popa Costan) din Crișcior figurează căpitan recunoscut de popor⁴⁸.

Popa Dumitru din Certej a însoțit pe Horia, fiind nedespărțit de el, atât în călătoriile sale la Viena cât și în toiul luptelor. Preoții Todor din Albac, Simeon din Brădești Rîmeșului, Irimie din Rîmeși sau Ponor, Ioan din Vingard, Simeon, Gavrilă și Gherasim Petru Iancu din Lupșa și alți mulți au luptat alături de iobagi în bătăliile care s-au dat.

Răspunsul pe care nobilii aveau să-l dea pînă la data de 14 noiembrie 1784 ultimatumului lui Horia trebuia dus și predat — după cum ceruse Horia — omului său de încredere, preotului Dănilă din Crișcior.

Rolul preoților în cadrul răscoalei lui Horia reiese tot atât de limpede și din ura nemărginită a nobililor împotriva preoților români. Astfel, în petiția prin care nobilii își formulează pretențiile, după înfrîngerea răscoalei, între altele, cer cu stăruință pedepsirea neîndurătoare și a preoților valahi. «Să se pedepsească într-un mod exemplar și preoții românilor, care sub pretextul religiunii învățase plebea să combată pe nobili...»⁴⁹.

Pe de o parte, din cauza fricii care le-a pătruns întreaga ființă, iar pe de altă parte din cauza răutății inimii lor, nobilii «au căutat să-și asigure viitorul, pacea și tihna vieții, prin luarea unor măsuri cât mai neîndurătoare și împotriva preoților români. Ei au pretins ca de acum înainte fiecare preot român să garanteze cu viața lui viețuirea iobagilor în deplină ascultare și supunere față de nobili. Această pretenție ei au formulat-o în chipul următor: «Deoarece preoții români sînt aceia care ațîță mai cu seamă poporul român la răscoală, din această cauză să se publice, că în orice sat va erupe o răscoală, acolo preoții români, primarii și jurații, cu trei inși lîngă dînșii, vor fi pedepsiți cu moartea, în conformitate cu legile patriei»⁵⁰.

Înfrîngerea răsculaților a cauzat o durere profundă atât țăranilor cât și preoților români din Transilvania, care nu s-au putut împăca cu ideea că totul este pierdut, că toate jertfele făcute sînt inutile și că toate nădejtile și toate idealurile făurite rămîn simple hime. De aceea ei n-au fost străini de ideea necesității unor eforturi noi pentru reaprinderea răscoalei. Datorită acestei stări de spirit, în două ținuturi și anume în Comitatul Cetatea de Baltă și în comitatul Făgărașului preoții români au organizat imediat o colectă publică, pentru a strînge bani, ca Horia să meargă la Viena și să determine pe împărat să ia sub ocrotirea lui pe românii din Transilvania. A trebuit să intervină guvernul, care a interzis colecta, a arestat nenumărați preoți români și a ocupat cu armată o mulțime de sate românești. Cercetările făcute au dus la constatarea că se intenționa ca din banii colectați să se cumpere și anumite arme din Sighișoara pentru lupta românilor.

48. Unul dintre ei, preotul Nicolae din Orăștie trece în Țara Românească (noiembrie 1784) pentru a constitui un corp de 600 oameni cu care să ajute pe răsculați. Alții (Ioan Crișănuț din Bistra) vor fi condamnați la moarte după înăbușirea mișcării, în urma acuzației că au călătorit în Moldova (cf. St. Meteș, *op. cit.*, p. 54).

49. N. Densușianu, *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria*, București, 1884, p. 346—349.

50. *Ibidem*, p. 351.

Teama pentru reizbucnirea răscoalei a determinat pe nobili să întreprindă acțiuni represive împotriva românilor, prin arestări, deportări, expulzări sau condamnări la moarte.

Pentru înfrângerea pornirilor revoluționare și pentru potolirea elanurilor sufletești ale iobagilor, nobilii au continuat arestările și chiar condamnările la moarte și după executarea celor trei conducători ai mișcării. Între cei arestați și condamnați la moarte atunci, au fost și preoții Constantin Turcin din Crișcior, popa Ioan Crișănuț (Hagi) din Bistra, popa Ioan din Bedelen (Cluj) și alții.

Vigilența nobililor devenită excesivă se manifesta prin arestarea cu ușurință a oricui era bănuit de gânduri revoluționare și prin interzicerea contactelor preoților ortodocși români cu credincioșii lor, cu prilejul botezării caselor. Preoții nu puteau fi însă desprinși de poporul din care se ridicaseră și în mijlocul căruia trăiau. Pentru ei nu exista nici o amenințare sau tiranie morală sau fizică în stare să înăbușe dorința de dreptate și libertate a poporului. Dacă posibilitățile permiteau, luau adesea împreună cu păstoriții lor drumul pribegiei dincolo de Carpați, dar cei mai mulți au rămas pe loc și au continuat lupta începută. Preoțimea ortodoxă română din Transilvania a fost pe deplin integrată efortului eroic depus de țărani iobagi pentru eliberarea din cătușele feudale, pentru trezirea conștiinței naționale și unificarea poporului român și pentru obținerea de drepturi pentru poporul român.

*

Revendicarea de drepturi pentru poporul român prin «Supplex Libellus Valachorum». — După reușita parțială a acțiunii de revendicare de drepturi prin Decretul din 1781, și după eșuarea răscoalei conduse de Horia, Cloșca și Crișan, în Transilvania se reînviorează acțiunea de revendicare pe cale pașnică a drepturilor pentru poporul român. Astfel, episcopul ortodox Gherasim Adamovici a redactat, cu ajutorul consilierului Cancelariei ardenele de la Viena, Iosif Meheși, fiul protopopului unit din Mănăsturul Clujului, cererea numită Supplex Libellus Valachorum⁵¹, prin care se solicita ca poporul român să fie considerat ca națiune egală cu celelalte națiuni din țară, iar clerul, nobilii și poporul de rînd să se bucure de aceleași drepturi cu clerul, nobilii și poporul de rînd al celorlalte națiuni, fie că aparțin Bisericii Orientale, fie cele Occidentale⁵². Academicianul D. Prodan, în vasta sa cercetare asupra antecedentelor și urmărilor lui Supplex Libellus și asupra ambianței spirituale a timpului în care s-a întocmit, caracterizează astfel acest memoriu: «Supplex Libellus nu constituie nici un început, nici un sfîrșit, el constituie doar un important moment într-o organică și istorică luptă. Principiile formulate de el, născîndu-se destul de timpuriu, în secolul al XVIII-lea, își prelungesc efectele pînă tîrziu, în secolul al XIX-lea. El rămîne îndreptarul pentru multă vreme: se revine asupra lui la 1834, 1837, 1842, îi simțim puterea în discursul lui Simion Bărnuțiu din catedrala Blajului, în Revoluția din 1848; i-o simțim în Dieta din 1863—1864. Memorandumul, la un răstimp de o sută de ani, e moștenitorul lui în linie

51. Numele de «Supplex Libellus» era un nume pe care îl purtau în general memoriile românilor în secolul al XVIII-lea (De exemplu petiția adresată în ianuarie 1749 către Curtea din Viena, la Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. I, anexa 49, p. 74), sau memoriul lui Inocențiu Micu Clain din 1740 (la D. Prodan, *op. cit.*, p. 150).

52. Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 122—123.

dreaptă. Geneza lui este însăși lupta pentru ridicarea politică a românilor din Transilvania, el reprezintă sintetic această luptă»⁵³.

Supplex Libellus fiind trimis Dietei în iunie 1791, aceasta întreabă pe episcopul Ioan Bob, singurul român din Dietă, dacă și-l însușește. Acesta răspunde că el nu cere ca românii să fie a patra națiune în Ardeal, ci numai ca să aibă aceleași drepturi ca cele trei națiuni, ca pe pământul crăiesc dijmele să le ia nu preoții celorlalte confesiuni, ci preoții români. E ceea ce ceruse la început și Inocențiu Micu Clain. La 5 august 1791, Dieta propuse respingerea Suplicei și în mai 1792 împăratul Leopold aprobă această propunere, iar în 7 iunie 1792 cei doi episcopi fură somați să părăsească Viena⁵⁴.

«Se presupune astăzi cu suficientă certitudine că partea de argumentare istorică a Suplicei cuprinde o seamă de idei a căror paternitate revine lui Samuil Clain și lui Gheorghe Șincai»⁵⁵. Pe de altă parte, preotul Sava Popovici din Rășinari, sub influența Suplicei, a rostit la 1792 o predică despre continuitatea românilor în Dacia și protopopii ortodocși cereau, după moartea lui Gherasim Adamovici, la 1796, un episcop român, fie și unit, în timp ce Samuil Clain, făgăduise lepădarea unirii de va fi ales episcop la Sibiu⁵⁶. De aceleași intenții era bănuit la 1810 Petru Maior⁵⁷. Solidarizarea clericilor români din ambele strane făcuse progrese în lupta lor comună pentru drepturile poporului român.

Dacă Supplex Libellus Valachorum a continuat acțiunea de revendicare de drepturi pentru poporul român, după înăbușirea răscoalei conduse de Horia, Cloșca și Crișan acțiunea revendicativă promovată de el a continuat fără întrerupere în Transilvania în timpul de la sfârșitul veacului al XVIII-lea și continuând în întregul veac al XIX-lea să anime pe românii din Transilvania și în special tineretul. În această vreme comportarea românilor a încercat totdeauna să împerecheze acest dublu caracter național și social, manifestat de răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan și de conținutul documentului Supplex Libellus Valachorum. Acest dublu caracter — de îmbinare a revendicărilor cu răscoala — poate fi urmărit și în răscoala lui Tudor Vladimirescu, la care românii transilvăneni nu au participat, și în revoluția de la 1848.

*

Atitudinea clerului ortodox român față de Răscoala lui Tudor Vladimirescu. — Mișcarea revendicativă, născută și lărgită continuu în Transilvania, s-a extins în Moldova și în Țara Românească și s-a concretizat și în aceste țări românești, fie ca mișcare de revendicare socială, fie ca acțiune de completă eliberare națională de sub jugul otoman.

Cercetările noi iau în considerare posibilitatea unei aprecieri mai întemeiate a mișcării lui Tudor. Astfel, într-un studiu recent⁵⁸ se reconsideră aspectul teoretic al problemei și anume dacă mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu a fost o răscoală — cum cei mai mulți continuăm să o numim — sau o revoluție. Pe baza materialelor noi și cu o strânsă argumentare științifică. Acad. A. Oțetea conchide că sîntem, de fapt, în prezența unei adevărate revoluții, care a «solidarizat toate

53. D. Prodan, *op. cit.*, p. 9.

54. *Istoria Bisericii Române...*, vol. II, p. 323.

55. Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 17.

56. *Istoria Bisericii Române...*, p. 324.

57. D. Prodan, *op. cit.*, p. 419.

58. Acad. A. Oțetea, *Caracterul mișcării conduse de Tudor Vladimirescu, Răscoală sau revoluție?*, în «Studii», XIX (1967), p. 667—679.

«tiranii boieri» și ceilalți membri ai clasei conducătoare, care se vor alătura mișcării «precum sînt făgăduiți», sînt un semn că Tudor Vladimirescu «a înțeles necesitatea acestei solidarități care trebuia să-și găsească expresia în frontul unic al revoluției de eliberare națională»⁵⁹. E ușor de înțeles ce perspective deschide o asemenea încercare de reevaluare a caracterului marii mișcări populare din 1821.

În atari condiții, este nimerit să reexaminăm — ajutîndu-ne de aceleași izvoare noi și cercetînd, din nou, și pe cele mai de mult cunoscute — atitudinea clerului ortodox român față de Tudor și față de mișcarea lui, încercînd să precizăm în ce limite se poate vorbi de o adeziune a oamenilor Bisericii la ceea ce a încercat să înfăptuiască slugerul Tudor și oștenii lui.

Date îndestulătoare îngăduie să afirmăm că Tudor a dorit — și a izbutit — să se încadreze într-o bună tradiție românească de ctitor și ajutător al Bisericii, pentru a se putea astfel simți îndreptățit să se bucure de recunoștința și atenția clerului, care nu se putea să nu fi aflat — măcar într-o largă parte a Olteniei — de binefacerile sale. Preoții îi puteau, de altfel, mulțumi lui Tudor și pentru intențiile sale reformatoare privind clerul din Țara Românească. În «cererile norodului românesc», formulate de Tudor Vladimirescu, la o dată nehotărîtă, dar înainte de 16 februarie 1821, ceea ce înseamnă încă în prima lună a răscoalei, și anume sub «pontul» al șaselea, se cerea ca: «asemenea și toate dările preoțești să se scază, rămîind după cuviință. Și preoți cu dare de bani să nu să mai facă, ci numai care va fi destoinic și unde face trebuință»⁶⁰.

Cercetînd acum documentele relativ numeroase care ni s-au păstrat în legătură cu răscoala lui Tudor Vladimirescu, rămînem surprinși de numărul nu prea mare de clerici care apar în ele ca luînd parte la mișcare sau legați într-un fel sau altul de persoana și acțiunea lui Tudor.

Unii preoți semnează, alături de cîțiva locuitori din satul lor, că au luat cunoștință și se supun poruncilor stăpînirii. Astfel, la 5 aprilie 1821, ispravnicul din Vilcea, Th. Sevastian, «făcea cunoscute locuitorilor satelor din plasa Cerna de Jos măsurile ce se iau pentru înlăturarea abuzurilor, îndemnîndu-i să se înroleze în oastea lui Tudor Vladimirescu». În încheierea înștiințării sale, ispravnicul spunea fără ocol că, după ce vor asculta, citită în auzul tuturor, porunca lui Tudor, «să vă iscăliți de fiecare sat cîte trei, patru, împreună și cu preotul satului, în dosul aceștia, care are să se aducă înapoi la isprăvnicat a sta în păstrare, ca să să judece după aceasta și să vă pedepsească oricare să va arăta împotrivor». Și într-devăr, pe dosul hîrtiei se află nume de săteni, urmate de semnătura preotului care «adeverează» că s-au auzit și înțeles «cinstitele porunci ale cinstiților stăpînitori» și că, toți, sînt supuși⁶¹. Vor mai fi fost multe asemenea porunci trimise de isprăvnicii. Ele dovedesc că preoții jucau rolul de chezași, știutori de carte, pentru îndatoriri ce reveneau unor poporeni de ai lor.

Totodată se poate gîndi și la posibilitatea ca — atunci cînd răscoala fusese înfrîntă și începuse reprimarea celor ce participaseră la ea — preoții care semnasera alături de poporeni poruncile trimise de isprăvniciile trecute de partea răscoalei, cu ajutorul acestora să fi distrus aceste documente materiale ale participării preoților ortodocși români la răscoală. De aceea, participarea preoților la răscoală apare neînsemnată. Pe de altă parte, întrucît majoritatea documentelor care amîn-

59. *Ibidem*, p. 679.

60. *Răscoala din 1821*, vol. I, p. 273, nr. 166.

61. *Răscoala din 1821*, vol. II, p. 35—38, nr. 20.

tesc prezența preoților alături de răscoală prezintă aproape sistematic numai latura negativă a activității preoților în timpul răscoalei, se poate bănuși că păstrarea numai a unor astfel de documente ar fi putut fi intenționată.

Numele de clerici ce apar în documentele vremii nu ne lămuresc deplin asupra sentimentelor lor față de sluger și de răscoală. Un diacon Ioniță, alături de un Mihai Prunescu, împreună și cu câțiva panduri, sînt implicați într-o obscură pricină, în care Badea Zapciu se plîngea că a fost jefuit de un Ioan Pioarul⁶². Un popa Vasile, care iuase parte la răscoală, în 1821, va fi, mai târziu, ținut să plătească pentru ce jefuiseră unii localnici din bunurile Mînăstirii Rîncăcioul și de pe moșia Gurii Văii⁶³. În alte mărturii contemporane întîlnim preoți care, folosindu-se de vremurile tulburi, atacă proprietăți, fie ele chiar domnești.

Așadar puține și îndoielnice sînt datele ce se pot culege din mulțimea documentelor privitoare la răscoala lui Tudor, în legătură cu rolul jucat de preoții din Țara Românească în această mișcare. Firește că au mai fost preoți de mir alături de Tudor Vladimirescu, și pentru care nu avem mărturii contemporane neîndoioase. O tradiție ne înfățișează intrarea lui Tudor în București, la 17 martie (dată corectată ulterior), «pe bariera podului Calității», în fruntea a o mie de panduri⁶⁴. Alți preoți se vor fi ivit cu alte prilejuri. Oricum, tăcerea relativă a izvoarelor contemporane asupra unor eventuale rosturi ale preoților într-o mișcare de caracterul și proporțiile răscoalei din 1821 este cel puțin semnificativă.

De curînd, am căpătat — în schimb — unele informații pline de interes asupra impresiei pe care mișcarea lui Tudor a produs-o printre preoții din Transilvania. Aici, starea politică și socială a românilor era departe de a fi mai bună ca a fraților lor de la sud de Carpați. Răscoala lui Horia era însă vie în mințile multora și se aștepta — în multe cercuri — un ajutor politic din Țara Românească, dacă răscoala ar fi izbutit. Fapt este că, încă din februarie 1821, contele G. Bánffy, guvernatorul Ardealului, alarmat de inițiativa slugerului Tudor, se adresează din Cluj, în limba latină, celor doi episcopi români — cel unit și cel ortodox —, atrăgîndu-le atenția asupra primejdiei. Episcopii trebuia, fără întîrziere, să dea instrucțiuni protopopilor, care — la rîndul lor — erau ținuți să instruiască pe preoții în subordine de îndatoririle ce le reveneau în asemenea împrejurări. Preoții, în predicile lor, erau îndatorați să propovăduiască obediența față de autorități și păstrarea ordinii, împotrivindu-se uneltirilor eventuale ale unor agitatori. Obligația — pentru protoierei — a unei vigilențe sporite este subliniată cu toată puterea⁶⁵. Temerile lui Bánffy nu erau lipsite de obiect. Documentele păstrate în Arhivele de Stat din Budapesta ne dau măcar două cazuri foarte grăitoare de preoți ortodocși viu interesați de răscoala care izbucnise în Țara Românească și nutrind nădejdi că urmările nu vor întîrzia să se arate și în Ardeal.

Intr-adevăr, la 31 martie, Alexe Nostra, comite de Hunedoara și consilier gubernial, scrie din Deva comitelui suprem al comitatului Zărand, cerînd anchetarea preotului român Gheorghe Almășan, din comuna Zdrapți a «nobilului comitat Zărand», care răspîndea zvonuri primejdioase, prin fratele său Dănilă Almășan. Era vorba, între altele, de o mare adunare care trebuia să se țină în Duminica Floriilor lângă Alba Iulia. Pînă atunci trebuia să se înfăptuiască unele reforme cu

62. *Ibidem*, vol. III, p. 41—43, nr. 14.

63. *Ibidem*, p. 260 (în notă).

64. C. D. Aricescu, *Istoria Revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 188.

65. Hurmuzaki-Oțetea, *Documente* (serie nouă), vol. III, p. 67—68, nr. 15.

caracter social; altminteri împăratul putea pierde Transilvania. Voievodul din Țara Românească (era vorba, desigur, de Tudor) avea să treacă munții, cel mai târziu pînă la Rusalii, venind dintr-o Țară Românească eliberată de sub turci. Cu toate că, la ancheta la care a fost supus, preotul Gheorghe Almășan n-a recunoscut că de la dînsul pornesc zvonurile, se poate bănuî că tăgada venea și din teama urmărilor care-l puteau aștepta⁶⁶, deși umbla vorba că fratele său Dănilă Almășan, care purtase vorbele, nu era în toate mințile⁶⁷.

În asemenea împrejurări, zvonurile n-ar fi avut prea mare însemnătate dacă nu le-am găsi, într-o altă formă și la un alt preot ortodox, Ioan Popa, din Eparhia Aradului. La 18 aprilie 1821, Ștefan Hollaki, comitele de Zărand, atrăgea asupra lui atenția Consiliului directorial regal din Cluj. Hollaki vorbește de «împrejurările nefavorabile de astăzi în privința atitudinii poporului român» și de preotul amintit care, de curînd, într-o circiumă, a pomenit de rebeliune (e vorba, desigur, de răscoala lui Tudor) și de Horia⁶⁸. De fapt răsunetul mișcării lui Tudor Vladimirescu fusese nebănuit de puternic în sînul populației românești din Ardeal și preoții ortodocși de peste munți căutau, plini de nădejde, spre domnul Tudor, la fel ca și poporenii lor⁶⁹.

Atitudinea clerului românesc dreptcredincios față de răscoală, adică felul în care mișcarea românească din 1821 a fost îmbrățișată de oamenii Bisericii, ieșiți din popor și rămînînd alături de acesta, constituie o expresie a conștiinței lui spirituale. În schimb, episcopatul românesc îndeplinea și înalte rosturi politice, făcea parte din divanul țării și păstra legături mai strînse cu domnia și marea boierime decît cu poporul. Atitudinea ierarhilor față de mișcarea lui Tudor Vladimirescu este, în mod firesc, determinată de alți factori, decît aceea a clericilor mărunți, călugări sau preoți de mir, care priveau cu alți ochi o mișcare de mase la care puteau participa personal sau în rîndurile căreia se aflau oameni apropiați ai lor. De aceea atitudinea întregului episcopat românesc, și îndeosebi a mitropolitului Dionisie Lupu al Ungrovlahiei și a episcopului Ilarion al Argeșului, nu poate fi împreunată cu atitudinea clerului de rînd, ci trebuie studiată aparte.

În concluzie se poate spune că participarea clerului de toate treptele la marea răscoală a lui Tudor Vladimirescu este mai puțin consemnată documentar decît ne-am fi așteptat. Pe de o parte obiectivele nu destul de bine limpezi ale mișcării, pe de altă parte împrejurările externe neobișnuite de prielnice, la care s-au adăugat împerecherea cu eteriștii care urmăreau țeluri străine intereselor românești, precum și unele șovăieli ale lui Tudor, au dus la eșecul unei acțiuni pornite din intenții curate și generoase și explică rezerva prudentă a multora dintre români.

Iată expunerea acestei situații: cînd Tudor intra, în fruntea pandurilor, în București, la 26 martie 1821, «la dreapta avea un preot ce purta crucea». Ofițerii lui Tudor parcurgeau străzile însoțiți de preoți, citind o proclamație în care explicau scopurile revoluției. Dar preotul Ilie din Butoi, un sprijinitor al răscoalei de la 1821, arestat și dus la Mitropolie și întrebât de ce nu sprijină revoluția greacă — cum făcea patriarhul de Constantinopol — a răspuns: «Prea Sfințitul Patriarh

60. *Ibidem*, p. 140, nr. 92. Cf. și p. 150—151, nr. 96.

67. Cf. *ibidem*, p. 146, nr. 94.

68. *Ibidem*, p. 221—222, nr. 150.

69. Ecourile puternice ale răscoalei lui Tudor, în Transilvania, sînt pe larg cercetate în introducerea volumului pe care-l folosim, de către editorul A. Oțetea. Vezi *Ibidem*, p. 20—26.

este grec și este cu dreptate a lucra, fără vătămare, cu grecii, dar noi sîntem români și este cu drept să lucrăm pentru noi...»⁷⁰.

Tudor și-a dat seama ca nimeni altul de această situație; din păcate, nu o mai putea ocoli și nici nu se mai putea abate de pe un drum al cărui sfîrșit cîmplit îl prevăzuse, poate, din clipa în care îmbrăcase — cum spunea el — «cămășa morții».

Mișcarea din 1821, vitregită de împrejurări, n-a putut realiza decît prea puțin din ce-și propusese. Dar dacă ar fi numai faptul că ei îi va urma — în Țara Românească și Moldova — revenirea la domeniile pămîntene, și încă ea își va fi cucerit dreptul la recunoștința generației de la 1848 și la recunoștința noastră a tuturor.

*

Revoluția de la 1848, după chipul cum a fost pregătită și după felul cum s-a desfășurat în toate cele trei țări românești, se dovedește a constitui, sub toate aspectele, o treaptă superioară față de formele sub care se purtase pînă atunci — revendicări prin memorii și răscoale — lupta poporului român pentru libertate și unitate. Intr-adevăr alături de răscoalele poporului român din Transilvania în timpul veacului al XVIII-lea, care culminaseră cu răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan, s-au desfășurat acțiuni de revendicare de drepturi pe cale pașnică, manifestate îndeosebi prin memoriile lui Inocențiu Micu Clain, rezoluțiile Dietelor și îndeosebi prin acel Supplex Libellus Valachorum, care constituie nu numai o treaptă superioară pe linia revendicărilor pașnice, ci și o nouă orientare în special pentru intelectualitatea care nu aprecia calea violenței pentru obținerea de drepturi pentru poporul român.

Sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea prezintă o strîngere a delimitărilor între aceste două forme de luptă pentru libertate și unitate, care cu vremea se îmbină, se împerechează — ca în răscoala lui Tudor Vladimirescu — și apoi în etapele ulterioare ale luptei se unifică, datorită caracterului radical pe care-l va căpăta mișcarea de revendicare pe cale pașnică a drepturilor pentru poporul român. De aceea Revoluția de la 1848 reprezintă o îmbinare a acțiunii revendicative cu răscoala.

Astfel, în timpul pregătirii Revoluției de la 1848 tineretul intelectual din Transilvania începe să laude răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan și să gîndească la repetarea ei. Avram Iancu declara unui intelectual mai în vîrstă: «Nu cu argumente filozofice și umaniste veți putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horia»⁷¹. La 1848 românii din Transilvania revendică drepturi naționale mai largi decît cele precizate în Supplex Libellus Valachorum. Cer autonomie în cadrul imperiului austriac, dar în același timp pun mîna pe arme împotriva celor ce nu se gîdeau să le acorde această autonomie.

Doleanțele fixate în adunarea revendicativă de la Blaj sînt prezentate împăratului. Curînd începe lupta armată a poporului condus de Avram Iancu pentru apărarea autonomiei Ardealului și a românilor. Nicolae Bălcescu scria: «Generalii acestei obști țărănești erau niște preoți și niște tineri abia ieșiți din școala de teologie, de filozofie și de jurisprudență; ei puseră mîna pe arme și nevoia-i

70. La Const. Bobulescu, op. cit., p. 104.

71. La D. Prodan, op. cit., p. 595.

sili a se face generali și a câștiga bătălii»⁷². Detașamentele țărănești au zădărnicit încercările armatei maghiare de a străbate Munții Apuseni.

Pentru permanentizarea acțiunilor revendicative, pe Cîmpia Libertății din Blaj a fost ales un comitet personal, cu Șaguna și Bărnăuțiu ca președinți. În calitate de aceasta, Andrei Șaguna a desfășurat o energică acțiune revendicativă. Dar crearea statului dualist austro-ungar la 1867 a împiedicat satisfacerea cererii pentru autonomia națională. El obține autocefalia Bisericii Ortodoxe ca Mitropolie independentă de Mitropolia de la Carlovitz și o largă autonomie națională, școlară, culturală în cadrul Bisericii, în care laicii primesc un rol legislativ important. Șaguna și-a văzut încoronate acțiunile sale revendicative, datorită acestui fapt și desigur și faptului că poporul român se dovedise ca o forță de temut în două revoluții⁷³.

Clerul român a fost alături de popor în ambele forme ale luptei. Spre deosebire de atitudinea clericilor români față de Răscoala lui Tudor Vladimirescu, la pregătirea și desfășurarea Revoluției de la 1848 au participat numeroși clerici — din Muntenia și Moldova — ale căror nume se cunosc, alăturându-se cu curaj, cu devotament patriotic și cu dăruire de sine păturilor românești, din mijlocul cărora răsăriseră, și luptînd sub conducerea unei intelectualități românești, luminate și pline de generozitate și avînt — pentru idealul scump tuturor: înfăptuirea statului național românesc.

În timpul Revoluției de la 1848, un străin, care nu înțelegea aspirațiile poporului român, scria că un număr de preoți și călugări «învățau poporul a se scula, propovăduind în vileag prințipurile cele mai exagerate și mai răsturnătoare împotriva datorilor de liniște și de împăcăciune, care sînt puse asupra-le»⁷⁴. Iar un altul, Elias Reignault scria: «Acest amestec al lucrurilor religioase cu cele pămîntești este una din trăsăturile caracteristice ale țăranului român. El trage din Evanghelie teorii sociale și glasul preoților săi îl întărește și-l modelează»⁷⁵.

Vom înfățișa pe scurt, în continuare, felul cum s-au încadrat clericii români în acțiunile întreprinse de conducătorii revoluției de la 1848 în cele trei țări românești, exemplificînd aceasta cu precizarea numelor unora dintre clericii care au participat la revoluție.

Revoluția burghezo-democratică din Transilvania, determinată de aceleași cauze generale ca întreaga revoluție română din 1848, s-a desfășurat totuși în condiții istorice speciale, fiind legată de revoluțiile din imperiul austriac.

În secolul al XIX-lea, școlile românești mai înalte din Transilvania nu formau decît preoți și profesori, iar copiii de preoți⁷⁶ erau cel mai adesea elevii acestor școli. Între aceste școli, în preajma Revoluției din 1848, un rol de seamă l-au avut școlile românești din Blaj, în care și-au făcut pregătirea și au fost profesori marii cărturari ardeleni Timotei Cipariu, George Bariț, Simion Bărnăuț, Aron Pumnul, Ioan Rusu și alții.

72. La Const. Bobulescu, *op. cit.*, p. 104.

73. *Ibidem*, p. 82.

74. *Ibidem*.

75. *Ibidem*, p. 80—81.

76. În 1847—1848, în cele cinci clase ale gimnaziului din Blaj erau 162 elevi, dintre care 80 erau fii de preoți, iar la cursurile de filozofie și teologie ale liceului din acest oraș urmau 100 de studenți. Seminarii teologice erau la Arad, Sibiu și Blaj (Victor Cheresteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, 3—5 (15—17) mai 1847. *Inceputurile și alcătuirea programului revoluției din 1848 în Transilvania*, Editura Politică, București, 1966, p. 110 și nota 1).

Cei doi episcopi români — Șaguna și Lemeni — au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a scoate poporul român — care suferea toate neajunsurile și toate umilirile iobăgiei și ale lipsei de drepturi politice, naționale și bisericești — din starea de înjosire în care se afla. «Sîntem nevoiți a cuvînta pentru cei pentru care nu cuvîntă nimeni»⁷⁷, spuneau episcopii români într-unul din numeroasele memorii pe care le-au adresat, separat sau împreună, împăratului Austriei sau Dietei transilvane, cerînd drepturi pentru români⁷⁸.

Desigur, căpeteniile celor două biserici românești din Transilvania căutau să obțină pe cale pașnică, legală, drepturi pentru români și mai ales îmbunătățirea soartei țăranilor. Ei căutau să evite răzvrătirea și vărsarea de sînge; lucru care convenea casei habsburgice și stăpînitorilor de atunci ai Transilvaniei.

Nefiind de partea celor care căutau să obțină dintr-o dată ori tot, ori nimic, Șaguna căuta, în orice împrejurare, să obțină «măcar o poziție cît de neînsemnată», dar totuși fixă, din care să se continue lupta pentru afirmarea naționalității⁷⁹.

În primăvara anului revoluționar 1848, episcopii români Șaguna și Lemeni, în bună înțelegere și cu dorința fierbinte de a sprijini lupta dreaptă a poporului român transilvănean pentru libertate și o viață mai bună, au dejucat planurile «guberniului» transilvan, planuri care urmăreau să spargă unitatea de acțiune a românilor, folosindu-se de faptul că aceștia erau împărțiți pe confesiuni: ortodocși și greco-catolici. Astfel, atunci cînd guvernul, după multe ezitări, a aprobat ca românii să se adune și să-și spună păsurile, dar în două locuri deosebite (ortodocșii la Sibiu și greco-catolicii la Blaj), și numai printr-un foarte restrîns număr de reprezentanți, episcopii români au aranjat ca adunarea să aibă loc în aceeași zi, la 3—15 mai, la Blaj, pentru ambele confesiuni. Iar cînd guvernul Principatului Transilvaniei a făcut imputări lui Șaguna că a convocat protopopii ortodocși la Blaj, nu la Sibiu, acesta a răspuns, printr-o scrisoare din 3 mai, că «episcopii noștri au acționat totdeauna împreună în chestiunile naționale»⁸⁰.

Episcopii români ceruseră protopopilor să vină numai ei la adunare, însoțiți de unii mireni mai pricepuți în chestiunile ce aveau să fie discutate. Unii protopopi însă, ca protopopul Procopie Prodan din Silvașul de Jos și protopopul Trombițaș din Tîrgu-Mureș, au dispus ca să vină toți preoții din protopopiat, însoțiți de cîte doi oameni din sat⁸¹. Și astfel, în ziua de 3—15 mai erau adunați pe Cîmpia Libertății de la Blaj 40.000 de oameni.

În ziua de duminică, 2—14 mai, la slujba religioasă din catedrala Blajului au luat parte, «în semn de unire națională»⁸², ambii episcopi români, care, în zilele

77. Citat după V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 120, 231.

78. *Ibidem*, p. 135. Coriolan Suciu, *Lupta Blajului pentru chestiunea națională pe teren politic, pe timpul episcopului Lemeni*, în «Cultura creștină», XIV (1925), nr. 3, p. 66—71.

79. Ioan Lupaș, *Viața și faptele Mitropolitului Andrei Șaguna*, în volumul comemorativ apărut la Sibiu în 1909, în special p. 63—96; Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, vol. I, Sibiu, 1944, Introducere, p. XXV.

80. V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 402—403. La 7 aprilie 1848, protopopul greco-catolic din Mediaș, Ștefan Moldovan, despre care va fi vorba și mai jos, scria episcopului Lemeni că răspunsul l-au dat «toți românii, uniți și neuniți laolaltă, că acum nu le taie prin cap a se deschilini» (*ibidem*, p. 205).

81. *Ibidem*, p. 403, nota 1.

82. Silviu Dragomir, *Studii și documente...*, vol. V, p. 200. În preajma Revoluției din 1848, în multe comune din Transilvania s-a născut o puternică mișcare de revenire la Biserica Ortodoxă și dacă la adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848 nu s-a pus problema revenirii greco-catolicilor la Biserica Ortodoxă, a fost numai pentru că S. Bărnauț a combătut într-o cuvîntare din 14 mai 1848 planul unirii Bisericilor Române în împrejurările din 1848 (V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 205, 412).

următoare, au prezidat şedinţele adunării, făcînd prin aceasta o excelentă impresie asupra membrilor adunării. Primele informaţii despre adunare ajunse la Braşov prezentau atmosfera de la Blaj astfel: «Armonia şi prieteneasca înţelegere între ambele confesiuni aduse şi pe străini la mirare, iar în inima românului cultivat şi ridicat peste opinia poporului lăsa o dulce nădejde că nu mult va trece şi păretele de vrajbă se va sfărîma şi înlătura pentru de-a pururea»⁸³.

Desigur, adunarea de la Blaj din 3—15 mai 1848 şi din zilele următoare, 15—17 mai, a fost «cea mai puternică manifestare politică din veacul trecut a maselor populare din Transilvania»⁸⁴.

Petiţiile şi deputăţiile trimise de adunarea de la Blaj n-au adus însă vreo schimbare în situaţia românilor din Transilvania, spre marea mîhnire a fruntaşilor ardeleni care puseseră atît de multe nădejdi în demersurile lor legale. Ţăranii însă, ştiînd că nu au prea mult de aşteptat de la bunăvoinţa asupritorilor lor de veacuri, au căutat să-şi facă singuri dreptate, începînd prin a refuza, în multe părţi ale Ardealului, să exerce robotele pe moşiile nobililor. Mişcările ţărăneşti, începute încă din primele zile ale lui aprilie, aveau să se intensifice apoi, ajungîndu-se la mari vărsări de sînge şi la un adevărat război civil, care s-a prelungit şi în anul 1849. În tot acest timp, ţărănimea a fost sprijinită, cu rare excepţii, de intelectualii satelor, preoţii şi învăţătorii, care împărtăşeau cu ţăranii suferinţele iobăgiei.

Din documentele vremii se constată că preoţii au luat parte la puternica mişcare ţărănească izbucnită la începutul lunii aprilie 1848 în comitatul Dobîca, avînd ca centru comuna Drag, de unde s-a întins apoi şi asupra satelor din valea Borşa şi în mai multe localităţi din comitatul Cluj, cuprinzînd în total 40 de sate. La această mişcare au luat parte preoţii români din Aşchileul Mic, din Gîlgău, Borşa, Moci, Chechiş, Tihău, Gălacea şi din alte sate. Şi în satele Buia, Kecern şi alte 9 sate din comitatul Cetatea de Baltă (Tîrnava), au avut loc mişcări ţărăneşti în aprilie, ţăranii, ajutaţi de preoţi, refuzînd serviciile numite «urbariale» şi încercînd să pună stăpînire pe păşuni şi pe pădurile acaparate de marii proprietari⁸⁵. La cererea ţăranilor, preoţii citeau manifestele în care se spunea că s-au desfiinţat robotele şi tot preoţii luau jurămintele oamenilor că nu vor mai face robote. Iar mai tîrziu, cînd lupta dintre ţăranii români şi asupritorii lor a luat proporţii mari, mulţi preoţi şi protopopi români au pus mîna pe arme şi au sărit în ajutorul fraţilor lor ţărani.

Astfel, preotul Simon Balint, din Roşia de Munte, în timpul revoluţiei armate, fiind numit prefect⁸⁶ al vechilor Saline (Turda), a primit sarcina să apere strimtorile de munţi dinspre Turda, conducînd ţărănimea română în faimoasa bătălie de la 15 iunie 1849, cînd comandantul armatei ungare, Kemény Farkas, suferind cea mai grea înfrîngere a sa, ar fi spus cuvintele: «Dracu să se mai bată cu popii»⁸⁷. Preotul Simion Groza, a fost unul dintre cei mai încercaţi «căpitani» ai lui Avram

83. V. Cheresteşiu, *op. cit.*, p. 421.

84. G. Georgescu-Buzău şi V. Cheresteşiu, *Anul revoluţionar 1848 în ţările române*, Editura Politică, Bucureşti, 1963, p. 36; V. Cheresteşiu, *Revoluţia de la 1848*, în vol. *Din istoria Transilvaniei*, II, Editura Academiei, Bucureşti, 1961, p. 51.

85. V. Cheresteşiu, *Adunarea Naţională de la Blaj...*, p. 231—232, 239, 247.

86. Aceşti «prefecţi» erau, de fapt, comandanţi de oşti, armata de ţărani români fiind organizată după modelul legiunilor romane: în legiuni, cohorte, centurii, decurii.

87. Într-o notă de la sfîrşitul raportului oficial întocmit de preotul Balint asupra activităţii

Iancu. Protopopul Ștefan Moldovan, din Mediaș, ales la Adunarea de la Blaj și în comitetul permanent de la Sibiu⁸⁸, la 3 noiembrie 1848 a fost numit viceprefect al Mediașului și Sighișoarei și peste 32 de sate din fostul comitat al Albei Superioare, încredințându-i-se și recrutarea în aceste ținuturi. La 17 noiembrie, Comandamentul general l-a trimis ca reprezentant din partea românilor pe lângă administratorul Militar Carol Comendo⁸⁹. Preotul Vasile Moldovan descrie în volumul său de Memorii luptele la care el a luat parte, în calitate de prefect, după începerea războiului civil⁹⁰. Preotul Maxim Hulea a participat la toate mișcările ce s-au pornit din Blaj, din inițiativa lui Bărnauț, Cipariu, Pumnul, și la primele lupte purtate de Avram Iancu cu moșii lui⁹¹. Numeroși alți preoți ardeleni pot fi menționați pentru activitatea lor în timpul revoluției sau pentru suferințele pe care le-au îndurat în acel timp, precum Ioan Moldovan din Racovița; Nicolae Popea, care avea să devină episcop al Caransebeșului: preotul greco-catolic Ioan Munteanu, din Mădărașul de Cîmpie, după adunarea de la Blaj, a strigat că «Ardealul de acum număi e Ardeal, ci Românie»⁹²; preotul Ioan Pop Bariț și numeroși preoți români de prin părțile Banatului au avut de suferit în timpul revoluției: 70 dintre aceștia au fost arestați sub acuzația de «necredință față de habsburgi»⁹³, iar fruntașii lor, preoții Dimitrie Petrovici-Stoichescu, Ștefan Chirilescu, Ștefan Iliev-Bebanul, George Petcu, Mihai Velceanu, au fost condamnați la pedepse grele⁹⁴.

În Muntenia. — Participarea clerului român la Revoluția din 1848 este dovedită mai bine în documente, deoarece aici revoluția însăși a fost mai bine organizată, iar numeroși clerici din Țara Românească, pătrunși de ideile noi, înaintate, stătuseră în legătură cu diferiți fruntași ai Revoluției încă din vremea pregătirii ei, înainte de 1848, făcând parte din asociațiile politice «Dreptate și Frăție», «Asociația literară» etc. De aceea Comitetul revoluționar din Muntenia a putut folosi în timpul revoluției elemente clericale bine pregătite din punct de vedere revoluționar. Unul dintre acești clerici revoluționari a fost renumitul preot Radu Șapcă din Celei, care fusese în legătură cu N. Pleșoianu, C. Alexandrescu, Gh. Măgheru, Eliade Rădulescu. El a desfășurat o întinsă propagandă în părțile Romanaiilor. În casa lui ospitalieră s-au consfățuit adesea fruntașii revoluționari și tot el a fost chemat să sfințească mișcarea revoluționară la Islaz⁹⁵. Rugăciunea pe care a rostit-o cu acest prilej, în genunchi, implorînd ajutorul divin pentru izbînda luptei drepte și sfinte

sale, G. Bariț a elogiât energia și prudența rară de care a dat dovadă acest preot, care a salvat de la devastare și incendiere numeroase sate românești și a ferit de exterminare sute de familii românești (Enea Hodoș, *Simion Balint, viața și luptele lui în Munții Apuseni ai Ardealului în 1848—1849*, București, 1913, p. 96—97). 88. G. Bariț, *Părți alese...*, vol. II, p. 126.

89. Coriolan Suciu, *Un erou din 1848, protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1933, în special p. 37—51.

90. Vasile Moldovan, *Memorii din 1848—1849*, Brașov, 1895.

91. Al. Ciurcu, *Tribunul cel din urmă: Maxim Hulea, 1828—1919*, în ziarul «Patria», reprodus de V. P. Rîmniceanu, *op. cit.*, p. 301—304.

92. Fragment din adresa scaunului de judecată al județului Mureș către episcopul greco-catolic din Blaj, Ioan Lemeni, reprodus în revista «Tribuna» din Cluj, 16 mai, 1968.

93. I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, ed. Acad. R. S. România, București, 1968, p. 239.

94. *Ibidem*. Vezi și Pascu Caius, *Ștefan Chirilescu, un preot bihorean în Revoluția din anul 1848—1849 în Banat*, București, 1941, p. 9—11.

95. «Vino cu crucea și Evanghelia spre a cununa mireasa», i-a comunicat căpitanul Pleșoianu, preotului Radu Șapcă, într-un limbaj mai dinainte stabilit (I. G. Bibicescu, *1848 în România*, București, 1898, p. 65).

a poporului român, constituie un adevărat model de simțire caldă, patriotică și creștinească și de frumusețe stilistică ⁹⁶.

Pentru meritele sale în pregătirea revoluției, preotul Radu Șapcă, a fost pus în fruntea guvernului provizoriu revoluționar alcătuit la Islaz. De asemenea, a fost desemnat printre primii patru candidați pentru Constituantă, care însă nu s-a mai ales, din cauza înăbușirii revoluției.

Este de remarcat faptul că preotul Radu Șapcă n-a mers la București împreună cu guvernul provizoriu, ci a rămas în Oltenia, în părțile Romanaților, cutreierînd satele și căutînd să adîncească în sufletul țăranilor ideile revoluționare. «Aceasta este opera capitală a preotului Radu Șapcă, și nici unul dintre revoluționarii de la Islaz n-a dus-o cu atîta credință, cu atîta tărie și cu atîta rod, ca dînsul. Este marea cinste a acestui adevărat și conștient cap al mișcării progresiste de la 1848» ⁹⁷.

Între multele figuri de clerici munteni din Revoluția de la 1848, menționăm: ieromonahul Ambrosie, îngrijitorul metocului Episcopiei Buzăului, Sfîntul Dumitru, din București, supranumit Popa Tun, pentru că, în timpul complotului contrarevoluționar organizat de boierii reacționari, a mers împreună cu populația capitalei la cazarmă, ca să pedepsească pe ofițerii trădători Odobescu și Solomon și, cînd soldații au pus în mișcare tunurile, el s-a așezat înaintea acestora. «Dă-te înapoi din fața morții», i s-a strigat. «Pentru ce să mai trăiesc — a răspuns el —, cînd voi călcați crucea căreia mă închin, crucea lui Hristos care ne dă soare și apă» ⁹⁸. Arhimandritul Iosafat Znagoveanu, om cu o cultură deosebită, profund pătruns de principiile revoluției și consecvent apărător al lor, a intrat de timpuriu în legătură cu mișcarea revoluționară și este întîlnit în diferite momente ale revoluției: la sosirea în București a revoluționarilor de la Islaz, el se afla în fruntea mulțimilor care ieșiseră cu mare alai ca să-i întîmpine; a fost văzut și la cazarma din București, în ziua de 1 iulie, cînd a avut loc întîmplarea cu «Popa Tun»; a activat împreună cu Cezar Bolliac și Petrache Poenaru în comisia pentru eliberarea țăganilor ⁹⁹; a făcut parte și din comitetul care urma să aleagă pe deputații pentru Constituantă ¹⁰⁰; a fost închis, judecat și condamnat la exil ¹⁰¹; după multe peregrinări, s-a stabilit la Paris, înființînd acolo capela română și desfășurînd o intensă activitate în favoarea țării. Preotul Neagu Benescu, din satul Domnița județul Rîmnicu-Sărat, ca șef al deputaților țărani în comisia proprietății, a demască profundă nedreptate socială pe care sta marea proprietate și a înfierat lăcomia de averi, abuzurile și silniciile boierilor față de țărani ¹⁰².

În afară de aceste patru fețe bisericești, despre a căror participare la Revoluția din 1848 din Țara Românească s-a vorbit mai mult, există o serie de monahi, cei mai mulți dintre ei cărturari, însuflețiți de puternice sentimente patriotice, care au participat cu entuziasm la mișcarea revoluționară: arhimandritul Dionisie Romano, transilvănean din Săliștea Sibiului, profesor și director al seminariilor

96. *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, București, 1902, t. I, p. 489—490.

97. P. Constantinescu-Iași, *Popa Radu Șapcă. Un conducător de frunte al Revoluției din 1848*, București, 1945, p. 32.

98. *Anul 1848...*, t. II, p. 327, 394.

99. *Ibidem*, p. 106. În vremea aceea au circulat versurile: Părintele Znagoveanu / Care slobozea țiganu / Și îi da bilet la mîină / Fără nici o para bună (V. Pocitan, *Biserica ortodoxă română din Paris*, București, 1940, p. 108).

100. *Anul 1848...*, t. III, p. 159.

101. *Ibidem*, t. IV, p. 448, 517.

102. *Ibidem*, t. III, p. 321—325; t. IV, p. 615.

din Buzău și București, apoi vicar și episcop la Buzău; preotul Nifon Bălășescu, originar tot din Transilvania și tot din ținutul Sibiului, de la Hassag, profesor și director al seminarului Mitropoliei din București, era considerat și el ca «unul din cei dintâi propagandiști»¹⁰³; arhimandritul Ghenadie Pîrvulescu, numit Poenaru, după numele Mănăstirii Poiana de lângă Cîmpina, unde a fost stareț, a întreținut corespondență cu Nicolae Bălcescu și făcea propagandă prin sate și mănăstiri¹⁰⁴; ieromonahul Varlaam Bărănescu de la biserica Sfîntul Nicolae din Scheii Brașovului, «unul din cei mai fervenți apostoli ai libertății și ai naționalității românești»¹⁰⁵, recomandat să fie numit comisar extraordinar al guvernului provizoriu; ierodiaconul Ipatie (Ioan Petrescu), profesor și director al Seminarului din Buzău¹⁰⁶.

În afară de clericii amintiți mai înainte, în fiecare județ din Țara Românească au activat numeroși alți preoți și monahi, care au desfășurat deosebită activitate revoluționară. Majoritatea dintre ei au condus delegațiile județene cînd s-au prezentat guvernului, iar unii dintre ei au fost desemnați în posturi administrative de răspundere¹⁰⁷.

Revoluția din Moldova, începută mai devreme decît cea din Țara Românească, a avut proporții mai modeste, fiind înăbușită repede prin măsurile drastice luate de domnitorul Mihail Sturza împotriva căpeteniilor revoluționare. Cea mai importantă manifestare a acestei revoluții a fost adunarea unui număr de circa o mie de persoane, în frunte cu mitropolitul Meletie, în ziua de 27 martie 1848. Adunarea a trimis domnitorului un memoriu, în care cerea o serie de reforme constituționale și administrative, în spiritul nou al vremii. Acest memoriu a fost semnat și de mitropolit și de alți clerici¹⁰⁸.

103. *Ibidem*, p. 185.

104. *Ibidem*, t. II, p. 148—149.

105. *Ibidem*, t. II, p. 369, Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională*, Acad. R. S. România, București, 1967, p. 153.

106. I. D. Petrescu, *Buchetul*, Tîrgoviște, 1889, p. 66. *Anul 1848...*, t. V, p. 545.

107. Pentru numele și activitatea acestor clerici români, să se vadă: pentru jud. Dolj, *Anul 1848...*, t. I, p. 200; t. IV, p. 554; t. V, p. 6, 151, 534; M. Regleanu *Documente...*, p. 166—167, 455 și 518; P. Constantinescu-Iași, *Intelectualii și Revoluția din 1848 în Principatele Române...*, p. 36—37. Pentru jud. Mehedinți: *Anul 1848...*, t. III, p. 283; Dan Berindei, *Noi documente privind Revoluția din 1848*, în «Revista Arhivelor», V (1962), nr. 1, p. 201—202; M. Regleanu, *Documente...*, p. 95—96. Pentru jud. Vâlcea: *Anul 1848...*, t. III, p. 115; t. IV, p. 555; t. V, p. 545; t. VI, p. 171; M. Regleanu, *Documente...*, p. 206 și 570. Pentru jud. Argeș: *Anul 1848...*, t. V, p. 436, 479; M. Regleanu, *Documente...*, p. 608—610. Pentru jud. Muscel: *Anul 1848...*, t. III, p. 43, 459; t. V, p. 498, 545; Dan Berindei, *op. cit.*, p. 199. Pentru jud. Teleorman: *Anul 1848...*, t. IV, p. 451; t. V, p. 425; M. Regleanu, *Documente...*, p. 31 și 580—582; Cornelia Bodea, *Figuri puțin cunoscute din Revoluția de la 1848*, în «Studii», XIII (1960), nr. 2, p. 137, 148. Pentru jud. Vlașca: *Anul 1848...*, t. II, p. 563—566; t. III, p. 3—5; Pentru jud. Ilfov: *Anul 1848...*, t. II, p. 294, 594; t. IV, p. 500; t. V, p. 398—399; P. Constantinescu-Iași, *Intelectualii și Revoluția din 1848...*, p. 41. Pentru jud. Rîmnicu-Sărat: *Anul 1848...*, t. II, p. 4—6; t. III, p. 480—481; t. IV, p. 615, 620; t. V, p. 150; M. Regleanu, *Documente...*, p. 104; Dan Berindei, *op. cit.*, p. 211—212, 216. Pentru jud. Brăila: *Anul 1848...*, t. IV, p. 559, 696; Dan Berindei, *op. cit.*, p. 207.

Vezi și Teodor N. Manolache, *Chipuri de revoluționari din 1848*, în «Universul» din: 20 iunie, 4 iulie, 11 iulie, 28 august 1948; Același *Preoții și călugării Bisericii strămoșești în Revoluția din 1848*, în «Universul» din 6 iunie 1948; Același, *Note bibliografice. Centenarul Revoluției de la 1848*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXV (1948), nr. 5—8, p. 361—378; Emilian Vasilescu, *O latură necercetată a Revoluției Române din 1848*, Sibiu, 1948.

108. La punctul 15 al Memoriului se cerea ridicarea morală și socială a clerului. Vezi: *Anul 1848...*, t. I, p. 178, 408—409, 525—539; t. II, p. 38, 163, 414. Vezi și C. Colescu-Vartic, *Zile*

Întâistătătorul Bisericii Moldovene s-a dovedit a fi la înălțimea cerințelor vremii, susținând revendicările formulate în memoriul amintit, așezându-se în fruntea unei demonstrații de stradă, organizată de comitetul revoluționar secret din Iași, care activa în legătură cu comitetul revoluționarilor moldoveni refugiați mai întâi în Transilvania și în alte părți.

Domnitorul Mihail Sturza avea de altfel de ce se teme de opoziția pe care i-o făcea mitropolitul Meletie, care, în calitatea sa de președinte de drept al Adunării reprezentative, deținea în stat, după aprecierea consulului Franței la Galați, o autoritate «aproape egală cu a domnitorului», iar ca «șef al opoziției», avea, după aprecierea aceluiași consul, «o influență fără egal asupra poporului». Nu este de mirare deci moartea mitropolitului, întâmplată la 21 iunie 1848 și grăbită de «tratamentul vitreg» la care bătrînul ierarh fusese supus ¹⁰⁹.

Dar mitropolitul Meletie n-a fost singurul cleric moldovean care a căzut victimă acestui domnitor reacționar și abuziv. «Nici arhieriei, nici clerul, care ar fi trebuit să fie respectați (...), n-au scăpat terorismului obștesc» ¹¹⁰.

Ideile noi, înaintate și generoase, pătrunseseră adînc în sufletul clerului moldovean, după cum dovedește un raport al domnitorului Mihail Sturza către Înalta Poartă, în legătură cu reprimarea mișcării revoluționare. «Unor persoane nese-rioase — zicea domnitorul — și mai ales unor fii de boieri care își fac studiile la Paris le-a trecut prin gînd să dorească libertate și independență, lucru despre care a fost informată și populația de rînd. S-au făcut eforturi pentru a induce în eroare această populație, comercianții, meseriașii, precum și preoții în funcție, și în niște adunări s-a cerut eliberarea de sub jug, libertatea și independența» ¹¹¹.

Un exemplu viu grăitor de adîncimea la care ajunsese propaganda revoluționară în mijlocul clerului moldovean este splendida predică ținută de preotul-catehet Gheorghe Bodescu în ziua Pogorîrii Sfîntului Duh, 30 mai 1848, în biserica Domnească din Bîrlad. După această predică plină de avînt patriotic și de idei înaintate, revoluționare, preotul Gheorghe Bodescu a fost arestat în aceeași zi de ispravnicul ținutului, cum aflăm dintr-o notă de la sfîrșitul documentului în care avem predica în întregime ¹¹².

Aceeași soartă au avut-o și alți clerici, uneori numai pe simpla bănuială că ar fi propagatori ai ideilor revoluționare. Astfel, la 4 august 1848, Ministerul de Interne porunca Ispravniciei Suceava să urmărească pe un tînăr preot sau diacon numit Evghenie, care, «trecînd din Valahia, s-ar fi purtînd prin țară». Ispravnicia trebuia să cerceteze «cu scumpătate, tainic, în tot cuprinsul ținutului ei și, prinzînd pe numitul, cu pază să-l trimită aici în capitală» ¹¹³.

De asemenea, la 15 august 1848, hatmanul Dimitrie Sturza general-inspector al miliției moldovenești, dădea ordin ca diaconul Ioan «să se ție în arest la casarmă...» ¹¹⁴.

revoluționare, București, 1898, p. 122; I. G. Bibicescu, *op. cit.*, p. 56. V. Maciu, 1848 în Moldova, în «Contemporanul» din 5 aprilie 1968. 109. *Anul 1848...*, t. II, p. 38, 163, 414.

110. *Anul 1848...*, t. IV, p. 89—137: «Mitropolitul — se spune în continuare, în broșura amintită — Moldova scie ce sfîrșit a avut. Un alt. arhieru este silit să-și părăsească patria. Preoții de închid pe la casarmii, Vlădica de Roman se răpesc din episcopia sa și, nejudecat, închis în Mînăstirea Soveja»; *Ibidem*, p. 493; Gr. Gh. Ghica, *Documente și mărturii privind istoria R.P.R. Anul revoluționar 1848. I: În Moldova*, Editura de Stat, București, 1950, p. 425.

111. Gh. Ungureanu, *Documente privitoare la anul revoluționar 1848, în Moldova*, București, 1960, p. 183. 112. *Anul 1848...*, t. I, p. 411, 413.

113. Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 308. 114. *Anul 1848...*, t. III, p. 460.

În timpul Revoluției de la 1848 un număr destul de mare de clerici au suferit arest și schingiuri, iar alții și-au pierdut viața, atestând prin jertfele lor participarea entuziastă a clerului român din cele trei țări românești la această revoluție, care a însemnat o treaptă nouă în lupta poporului român pentru libertate și unitate.

*

Revendicarea dreptului la autodeterminare pentru poporul român și lupta lui pentru unirea politică într-un singur stat național constituie caracteristica generală a etapelor ce urmează după Revoluția de la 1848 în lupta poporului român pentru libertate și unitate.

Intr-adevăr, cele două laturi — revendicarea pe cale pașnică a drepturilor pentru popor (sintetizată în Supplex Libellus Valachorum) și lupta în răscoale pentru cucerirea cu armele a acestor drepturi (sintetizată în răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan și în răscoala lui Tudor Vladimirescu) — se unificaseră într-o singură acțiune în stadiul superior la care s-a purtat Revoluția de la 1848 în cele trei țări românești.

Pregătită și desfășurată sub conducerea intelectualității patriotice românești (N. Bălcescu, S. Bărnuț, Avram Iancu, M. Kogălniceanu, Ion Ionescu de la Brad, Cezar Bolliac, Vasile Alecsandri, frații Golești, Ion Ghica, Gh. Bariț, Eftimie Murgu, T. Cipariu ș.a.), Revoluția de la 1848, analizată sub aspect de generalizare s-a conturat ca încheiere a primei părți a luptei poporului român pentru libertate și unitate. Vom semnală ca elemente specifice a acestei caracterizări următoarele:

În Transilvania petiția în 16 puncte aprobată în adunarea ținută la Blaj, în ziua de 3/15 mai 1848, sub președinția celor doi episcopi români, pretindea între altele: 1. Independența națiunii române, reprezentanți și dregători români, în proporție cu numărul românilor; 2. Biserica Română să fie liberă și egală cu celelalte Biserici (restabilirea Mitropoliei române, cu sinod mixt); 3. Desființarea iobăgiei și a dijmelor: libertatea industrială și comercială; libertatea de a vorbi, de a scrie și de a tipări; libertatea personală; garda națională, dotarea clerului român din casa Statului cum e dotat clerul celorlalte națiuni; înființarea de școli române (populare, gimnaziale, universitare), o nouă constituție bazată pe principiile libertății, egalității și frăției.

Iar la 25 februarie 1850, deputații români împreună cu episcopul Șaguna au înmănat împăratului cererea pentru unirea tuturor românilor din imperiul austriac într-o singură națiune independentă, cu administrație națională autonomă, cu un șef național politic și un șef bisericesc, căruia să fie subordonați ceilalți episcopi, cu școli în limba română¹¹⁵.

În Principatele Române analiza de fond și generalizarea învățămintelor trase din toate evenimentele ce avuseseră loc în țară și în străinătate în timpul pregătirii, în timpul desfășurării Revoluției de la 1848 — purtate pentru înfăptuirea ideii majore a unirii — le face, după înăbușirea revoluției, Nicolae Bălcescu în scrisoarea către Al. G. Golescu din anul 1850: «Unirea Munteniei cu Moldova e un lucru câștigat pentru toată lumea. Românii din Transilvania se vor constitui și ei într-un singur corp național de trei milioane și jumătate. Când deci două

¹¹⁵. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 238—240.

mari grupe — de patru milioane și de trei milioane și jumătate — de români vor fi constituite una alături de alta, cine le va putea împiedica a se uni? România noastră va exista deci... Orb cine nu o vede!»¹¹⁶.

După cum se constată deci, în gândirea politică a românilor din toate cele trei țări române avusese loc o schimbare esențială, care se concentrează în urmărirea înfăptuirii unirii politice a tuturor românilor în cadrul unui stat comun și prin aceasta eliberarea completă de sub orice stăpânire străină. Unirea tuturor românilor într-un stat unitar devine astfel din a doua jumătate a secolului al XIX-lea obiectivul dominant al aspirațiilor românilor.

Poporul avusese întotdeauna îndrăzneala să gândească la o astfel de țintă. Dar după Revoluția de la 1848, și cu fiecare nouă înfăptuire pe această linie — și îndeosebi după crearea primului stat național român, prin Unirea Principatelor — unirea românilor într-un singur stat național devine obiectul dorinței directe întemeiate pe convingerea în posibilitatea de înfăptuire a ei, treaptă cu treaptă, la momentul potrivit.

De aceea, toate acțiunile care se înfăptuiesc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele două decenii din secolul al XX-lea, în cele două Principate Române de o parte și în Transilvania de altă parte, constituie faze ale aceleiași acțiuni comune, înfăptuite în împrejurări diferite, care erau urmărite îndeaproape și aveau ecouri în sufletele și în acțiunile românilor din cealaltă parte a munților.

În continuare nu vom mai prezenta aparte fiecare dintre treptele pe care le-a urcat lupta poporului român pentru libertate și pentru unitate, de la etapa înfăptuirii statului național român parțial prin Unirea Principatelor până la etapa înfăptuirii statului național unitar al tuturor românilor, prin Unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918, ci vom semnala succint evenimentele și înfăptuirile care constituie aceste trepte în revendicarea de drepturi pentru poporul român și în lupta lui cu armele pentru libertate și unitate, menționând și activitatea clericilor români la înfăptuirea acestor acțiuni.

Astfel, în Principatele Române — al Munteniei și al Moldovei — oamenii politici care participaseră la Revoluția de la 1848 și nu fuseseră exilați, folosind împrejurările externe noi ivite în politica europeană în timpul și după terminarea războiului Crimeii, întreprind acțiuni energice pentru Unirea celor două Principate într-un singur stat național, așezat sub ocrotirea marilor puteri europene garante. Toate acțiunile întreprinse de români în împrejurările istorice în care s-a realizat Unirea Principatelor s-au desfășurat sub lozinca precizată de Nicolae Bălcescu în scrisoarea amintită.

La lupta încordată în care s-au purtat acțiunile pentru Unirea Principatelor¹¹⁷ între partida antiunionistă (care susținea interesele Turciei în Principate) și partida unionistă (care îngloba majoritatea intelectualității tineretului și poporului), a luat parte aproape în întregime clerul român, care, provenit din popor

116. Vasile Netea, *Nicolae Balcescu, vizionar al unității naționale a poporului român*, în «România liberă» din 28 iunie 1968.

117. Aceste evenimente sînt redată în două colecții de documente: *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, publicate în zece volume de Dimitrie A. Sturdza, cu un grup de colaboratori; *Documente privind Unirea Principatelor*, tipărite de Academia R. S. România: vol. I: *Documente interne (1854—1857)*, București, 1963.

și ducînd o viață modestă și trudnică și împărtășind din plin nevoile și aspirațiile poporului, s-au alăturat celor ce lupta pentru unirea țărilor române.

Prin acțiunile lor hotărîte și jertfelnice pentru Unirea Principatelor, clericii ortodocși români s-au dovedit nu numai apostoli ai dreptei credințe strămoșești, ci s-au dovedit animați de cel mai înalt patriotism. Astfel, mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei, prin învățații călugări Neofit și Filaret Scriban, eruditul arhimandrit Melhisedec, arhieriei Nectarie Hermeziu, Ghenadie Șendrea, preotul Dimitrie Metcaș, directorul Seminarului din Roman și alții, precum și preoți din capitalele de județe, aflați în documentele de adeziune cu titlul de «iconomi», preotul Ion Bobulescu (Iași), arhimandritul Victor Lemeni și preotul C. Butureanu (Dorohoi), preotul Gheorghe și arhimandritul Dionisie cu obștea Mînăstirii Neamț (Neamț), preoții Ștefan Tuboca, Ioan și Eftimie (Roman), protopopul George Dimitriu (Tecuci), au făcut demersuri și au protestat împotriva atitudinii autorităților antiunioniste. Iar în Muntenia mitropolitul Nifon, episcopii Calinic al Rîmnicului, Climent al Argeșului și Filaret al Buzăului, împreună cu mulți clerici de mir și monahi, dintre care unii erau membri ai Divanului ad-hoc. Ei au sprijinit Unirea îndemnînd poporul să lupte pentru unire, precum arhidiaconul Dionisie Maldarescu, preoții Ilie Benescu (profesori la Seminarul Central), Grigorie Referendarul, protos Veniamin Catulescu, arhimandritul Ioasafat Snagoveanu, protosincelul Anastasie Stoenescu (starețul Mînăstirii Snagov), protopopul Iancu Sache-larie (București), protopopul Vasile Serea (Buzău), preotul Constantin (Argeș) ș.a.

Acțiunea clerului superior s-a întemeiat însă pe aportul anonim al mării mase de preoți de la sate din amîndouă Principatele, care au pregătit poporul pentru înțelegerea și sprijinirea Unirii cu entuziasm această acțiune, ca și clericii pe care documentele vremii i-au înregistrat ¹¹⁸.

Prin actul Unirii Principatelor Munteniei și Moldovei se înfăptuia primul pas pentru încheierea și organizarea unui stat național liber. Se crease astfel o situație nouă în lupta poporului român pentru libertate și unitate: exista de acum nucleul care putea întreprinde acțiuni pentru desăvîrșirea sa și acțiuni pentru alipirea la sine a românilor care rămăseseră încă în afara sa; exista nucleul statal în jurul căruia să graviteze și spre care să tindă și românii din Transilvania. De acum înainte, pentru românii din Transilvania, cele două țări surori — Muntenia și Moldova — sprijinitoare de veacuri ale nevoilor spirituale și materiale ale lor, prin Unirea lor într-un singur stat deveniseră «Țara» spre care se îndreptau dorurile și nădejtile de eliberare.

În școlile înființate în Transilvania după Revoluția de la 1848 acest ideal general al românilor transilvăneni era sădit cu scumpătate în sufletele școlarilor, care încep a socoti că totdeauna conducători ai poporului român din Transilvania au fost nu regii și împărații Austro-Ungariei, ci voievozii de peste Carpați ale căror biruințe erau biruințele întregului popor român; pentru ei Bucureștii

118. Activitatea clerului în favoarea Unirii Principatelor mai poate fi urmărită în documentele menționate la nota 117; în lucrări speciale, mai noi ca: Mircea Păcurariu, *Atitudinea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române față de actul Unirii Principatelor*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 1-2, p. 73-94; Același, *Arhieriei Neofit și Filaret Scriban*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXV (1959), nr. 1-2, p. 87-116; *Unirea Țărilor Române în discuția Divanului Ad-hoc al Moldovei*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIV (1968), nr. 1-2, p. 9-12; Pr. Gabriel Cocora, *Episcopul Filotei al Buzăului, luptător pentru unirea țărilor Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 1, p. 45-46 etc.

deveniseră capitala «Țării» lor, «țară» de basm de peste Carpații plini de taină, de unde așteptau pe voievodul eliberator. Preoții și învățătorii continuau această lămurire în sfaturi de taină cu adulții, iar fetele și flăcăii purtau bete tricolore «greco-orientale» și cântau «Deșteaptă-te române».

De acum înainte, sub orice formă de revendicări de drepturi întreprinse de românii din Transilvania, ei înțelegeau eliberarea completă de sub stăpânirea străină și unirea cu «România», ale cărei mișcări și înfăptuiri le urmăreau și ale cărei acțiuni le sprijineau.

Contribuția clerului român la purtarea războiului de independență. — Urmărind să scuture definitiv dominația turcească și să asigure tânărului stat român independența și suveranitatea deplină, guvernul și parlamentul țării, folosind cu pricepere împrejurările create prin începerea războiului dintre ruși și turci, au proclamat, la 9 mai 1877, România țară independentă și suverană. Pentru asigurarea suveranității naționale, România a început la 19/31 iulie 1877 războiul de independență, participând alături de armatele rusești la luptele împotriva turcilor pe teritoriul Bulgariei.

La purtarea războiului de independență și suveranitate națională a contribuit și Biserica Ortodoxă Română după cum mărturisesc documentele vremii și scrierile publicate mai târziu¹¹⁹. Socotind că războiul pe care-l purta atunci România era «un război drept, un război de eliberare națională», în care ostașii români apărau cu eroism independența și libertatea poporului, Biserica Ortodoxă Română, prin preoții săi, a sporit în sufletul ostașilor români curajul și bărbăția, întărind încrederea în biruința deplină și în dreptatea cauzei pentru care luptau.

Activitatea clericilor români în timpul războiului de independență s-a manifestat prin servicii divine și rugăciuni pentru biruință, prin pastoralele ierarhilor și cuvântările preoților, prin articole și apeluri, prin îndemnuri și strângeri de ajutoare în folosul ostașilor de pe front, ale familiilor lor, prin ofrande și material sanitar pentru răniți, prin serviciile împlinite în calitate de confesori militari pe cîmpul de luptă, prin faptele de vitejie săvîrșite de unii preoți pe front, prin încadrarea în corpul sanitar a călugărilor și călugărițelor.

Insufletețea și jertfelnicia cu care clerul ortodox român a răspuns la chemarea țării, a îmbrățișat cauza sfântă și a luptat pentru dreptul de netăgăduit al poporului la libertate și independență, a dovedit — așa cum spunea în apelul său mitropolitul Iosif Naniescu — că «fiind ales și ieșit din națiune, a fost alături cu națiunea în toate împrejurările prin care a trecut România de secole». Războiul de independență a constituit un nou prilej — așa cum fuseseră Răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan, Răscoala lui Tudor Vladimirescu și Revoluția de la

119. *Documente privind Războiul de Independență*, Editura Academiei, nouă volume; «Monitorul Oficial» din anul 1877; revistele bisericești din vremea aceea, precum: «Biserica Ortodoxă Română», «Vocea clerului», «Gazeta Transilvaniei», «Biserica și școala», «Anuarul Armatei române pe anul 1877» etc. N. Iorga, *Războiul pentru independența României*, București, 1927. De asemenea, lucrări mai noi: *Istoria României*, Editura Academiei, vol. IV, București, 1964, p. 639—642; *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutele teologice, vol. II, București, 1958, p. 526—528; Diac. Prof. Gh. I. Moisescu, *Biserica Ortodoxă Română și războiul de independență*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXX (1952), nr. 4—5, p. 166—172; Mircea Păcurariu, *90 de ani de la proclamarea independenței de stat a României. Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de războiul de independență*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 602—617.

1848 — pentru clericii ortodocși români să dovedească continuarea străvechilor datini care demonstau că preoții fac parte integrantă din popor și că Biserica îndeplinește un rol efectiv în societatea românească.

Războiul de independență a fost înțeles de întreg poporul român ca luptă cu armele pentru obținerea dreptului la libertate și unitate. Mărturia acestei înțelegeri o constituie entuziasmul și eroismul cu care românii dinăuntrul României au acceptat și au luptat în timpul războiului, dar mai ales această mărturie o constituie atitudinea pe care au avut-o față de războiul purtat de românii din România frații lor «români» din afara hotarelor, îndeosebi din Transilvania. Într-adevăr, unitatea de neam, unitatea de limbă, unitatea de credință și de ideal și unitatea de luptă au făcut ca ecourile războiului de independență în sufletele românilor din Ardeal¹²⁰ să se prefacă în atitudini practice, care s-au manifestat prin: încadrarea ca voluntari în armata română a tinerilor din regiunea Sibiului și Făgărașului (între care și Vincențiu Grama, absolvent de teologie, hirotonit, după război, preot în comuna Rîșnov); prin strângerea de ajutoare pentru armata de pe front și pentru răniții din spitale, inițiată de femeile române din Sibiu și de Comitetul românilor din Brașov și generalizată în toată Transilvania, prin apeluri și liste de subscripții.

Diferite ordine și medalii acordate de către Stat clerului român de toate treptele ierarhice pentru strădaniile depuse în slujba ostașilor români, pentru activitatea depusă de clericii români pe front și în țară au constituit dovada recunoașterii din partea țării și a poporului a contribuției aduse de clericii români la purtarea războiului de independență.

După obținerea independenței și statornicirea suveranității naționale, statul român a pornit spre o dezvoltare economică ce ar fi trebuit să ducă la bunăstarea tuturor membrilor lui. Organizarea societății pe principiul averii a făcut însă ca progresele tehnico-industriale realizate spre sfârșitul secolului al XIX-lea să aducă foloase mari numai clasei conducătoare, în timp ce marea majoritate a locuitorilor României se zbătea într-o mizerie care nu le deosebea traiul de cel dus în vremea iobăgiei.

Astfel, țăranii erau lipsiți de pământul care să le asigure traiul zilnic; le erau închise căile spre școli și spre instituții de învățământ; din pricina lipsei de medici, medicamente și spitale, țăranii erau integral lipsiți de asistență medicosanitară; erau crîncen exploatați de moșieri și arendași, care le plăteau cele mai derizorii prețuri pentru ziua de muncă; erau supuși la taxe arbitrare; erau insultați, bătuți, năpăstuiți și umiliți; nu puteau afla dreptate, întrucît autoritățile locale și judecătoria erau instrumente în mîna moșierilor și arendașilor.

Pătura conducătoare admitea existența unei «chestii țărănești» pe care o comentau, o interpretau sub diferite aspecte și ipoteze, fără a avea ca scop îmbunătățirea condițiilor de viață ale țăranilor. De aceea, în disperarea lor, țăranii căutau rezolvarea situației lor prin mișcări de revoltă, prin conflicte locale, prin frămîntări sporadice și uneori chiar prin răscoale, urmărind, pe de o parte, îmbunătățirea condițiilor existente de trai și, pe de altă parte, înlăturarea măsurilor care ar fi putut înăspri condițiile existente.

120. Mircea Păcurariu, *Ecoul războiului de independență în «Telegraful Român» din Sibiu*, în «Mitropolia Ardealului», XII (1967), nr. 4—5, p. 315—344; Sextil Pușcariu, *Răsunetul războiului de independență în Ardeal*, București, 1927.

Mișcările țărănești de la sfârșitul secolului al XIX-lea, începute cu puternica răscoală de la 1888, s-au continuat în diferite părți ale Munteniei și Moldovei, în anii 1889—1892, 1893—1894, 1895—1896, 1899—1900, avînd ca motiv lipsa de pămînt, învoielile agricole, impozitele excesive, abuzurile administrațiilor locale și legile defavorabile țărănimii adoptate de parlament.

Legătura între răscoalele de la sfârșitul secolului al XIX-lea și marea răscoală de la 1907, o face răscoala începută la 1904 și continuată sporadic în anii următori. În timpul acestei răscoale, țăranii români au receptat ecourile evenimentelor revoluției ruse din 1905 și au aplicat ideile aceleia la situația concretă a țăranilor și muncitorilor din România, înțelegînd că pot obține prin folosirea forței înfăptuirea dezideratelor lor. În marea răscoală din anul 1907 s-au ciocnit masele de țărani dinamizați de ideile noi revoluționare și îndărătnicia claselor conducătoare care printr-o politică neumană căutau să păstreze cu orice preț privilegiile și pozițiile dominante dobîndite de-a lungul timpului, prin înșelăciune și silnicie.

Răscoala a fost înăbușită în singe, dar ideile revoluționare care o animaseră au îndeplinit un rol esențial în procesul de adîncire a unității politice a poporului român, pentru că răspîndirea lor și la românii dinafara hotarelor țării — care se aflau într-o și mai grea stare socială — au întărit credința aceloră în posibilitatea înfăptuirii unei vieți mai bune ¹²¹.

Intr-adevăr marea răscoală de la 1907 a avut un ecou puternic în lumea de țărani și intelectuali din Transilvania ¹²², dînd naștere la sentimente de compasiune pentru nenumăratele jertfe ale represiunii, adîncind legăturile frățești între românii de pe o parte și alta a Carpaților și oțelînd la luptă pentru înfăptuirea idealurilor naționale pe «românii care, indiferent unde ar locui, se consideră membri ai aceleiași națiuni», și de aceea este «natural ca românii din Ungaria să poarte interes călduros pentru soarta fraților lor din România», cum scria în 1907 Vasile Goldiș ¹²³. Iar în revistele din Transilvania apăreau articole violente la adresa asupritorilor și îndemnuri la lupta cu armele pentru obținerea tuturor drepturilor pentru țăranii români ¹²⁴.

Cunoscînd temeinic cauzele care au provocat răscoalele țărănești — nemulțumirea, suferința și mizeria care copleșeau pe țărani și atitudinea nedreaptă pe care autoritățile statului moșieresc de atunci o manifestau față de țărani — clericii români nu s-au rupt, în timpul răscoalelor țărănești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și în ceasurile grele ale mării răscoale din 1907, de lupta pentru pămînt și pîine, pentru omenie și dreptate țăranilor români, din care majoritatea preoților ieșiseră și în mijlocul cărora trăiau și munceau.

Arhivele bisericești ale timpului oglindesc modul în care s-au comportat atunci slujitorii altarelor; iar statisticile întocmite atunci menționează contribu-

121. Asupra răscoalelor țărănești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și asupra mării răscoale din 1907 să se vadă studiile din: *Marea răscoală din 1907*, București, 1967: T. Georgescu și I. Ilcioiu, *Intelectualitatea și răscoalele țăranilor*, în volumul: D. Hurezeanu și M. Iosa, *Situația social-economică și politică a țăranilor la începutul secolului al XX-lea*; An. Iordache, *Desfășurarea răscoalei în Oltenia*; A. Nicolae, *Desfășurarea răscoalei în Muntenia*, A. Deac și L. Vaidă, *Influența răscoalei țărănești din 1907*; Acad. A. Oțetea, *Istoriografia răscoalei*; P. Constantinescu-Iași, *Influențele primei revoluții ruse asupra răscoalelor din 1907*, în volumul: *Răscoalele țăranilor din 1907*, Documente, 2 volume, București, 1948.

122. A. Deac. și L. Vaida, *op. cit.*, p. 567, 612—619. Acad. A. Oțetea, *op. cit.*, p. 21.

123. A. Deac. și L. Vaida, *op. cit.*, p. 566.

124. *Ibidem*, p. 567.

ția, rolul și jertfele aduse de preoții ortodocși în timpul răscoalelor țărănești și mai ales al mării răscoale de la 1907.

Pregătirea unirii poporului român prin activitatea culturală. — Evenimentele care au avut loc în Transilvania de la Revoluția din 1848 până la unirea din 1918 au confirmat previziunea făcută de Nicolae Bălcescu, care întrevedea după 1848 «o revoluție viitoare» de lungă durată care avea să aducă «unitatea și libertatea națională». Această «revoluție națională» avea să se înlăptuiască pe calea «unirii morale», în care «tot românul să simtă trebuința unirii» și s-o dorească. «Unitate mai întâi în idei și sentimente, care să aducă apoi, cu vremea, unitatea politică»¹²⁵.

În această perspectivă, unul dintre principalele terenuri de luptă ale românilor din cuprinsul monarhiei austro-ungare a fost cel al culturii naționale, pentru că spiritul de luptă împotriva apăsării naționale trebuia să se manifeste în primul rând pe terenul consolidării ideologiei naționale. Activitatea culturală s-a desfășurat în Transilvania sub lozinca lui Simion Bărnuțiu care — la Adunarea de la Blaj din mai 1848 — îndemna: «la cultura națională cu puteri unite».

Îmbinarea luptei sociale cu ideile avansate ale timpului — exprimate în *Supplex Libellus Valachorum*, în activitatea Școlii ardelenice și în ideologia Revoluției de la 1848 — constituie baza mișcării cultural-naționale a românilor din Transilvania; iar în organizare mișcarea cultural-națională a îmbrăcat formele asociațiilor literare și culturale, așezămintelor culturale și a revistelor literar-sociale, prin care s-a pus temelia modalităților de comunicare a ideilor de progres, de conservare și dezvoltare a limbii și istoriei poporului român, angajând în jurul ideii naționale, pe calea culturii, toate păturile societății.

În cadrul acestor așezăminte, poporul apăsător a găsit refugiu, a învățat patriotismul, recăpătându-și încrederea în forțele proprii. Cultivând limba și literatura română, istoria și tradițiile de luptă pentru unitatea politică, asociațiile literare și culturale — formînd o rețea de centre cultural-naționale — au devenit o adevărată școală națională accesibilă maselor românești¹²⁶.

Astfel de asociații literar-culturale încep să se înființeze în diferite localități din Transilvania, începînd cu Oradea (1851), apoi: Satu-Mare, Baia-Mare, Arad, Caransebeș, Timișoara, Năsăud, Cluj etc. În multe centre noile asociații se împrechează cu vechile cercuri românești și îndeosebi cu activitatea «Preparandiilor» pentru creșterea învățătorilor.

Pe un plan superior, mișcarea cultural-națională — urmărind să dea înlăptuire ideii care susținea, îndată după Revoluția de la 1848, necesitatea creării unei «universități românești» menită a lega pe toată românimea într-un corp literar — se definitivează în înființarea la 24 octombrie /4 noiembrie 1861 a Asociației transilvane pentru literatura română și pentru cultura poporului român, cunoscută sub denumirea *Astra*.

Cele 171 de persoane — profesori, învățători și preoți rurali, funcționari, avocați, negustori, meseriași și agricultori — care au solicitat înființarea *Astreii*,

125. N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1963, p. 312.

126. V. Curticăpeanu, *Cultura în sprijinul unității de stat*, în volumul: *Desăvîrșirea unificării Statului național român*. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie, Editura Academiei, București, 1968, p. 316—317.

sub președinția mitropolitului Andrei Șaguna, au fixat ca scop asociației: înaintarea literaturii române și a culturii poporului român în deosebite ramuri prin studiu, elaborarea și editarea de opere prin stipendii pentru diferitele specialități de știință și artă. În acest fel Astra a devenit «centrul întregii vieți culturale din Transilvania, spre care au gravitat timp de aproape șapte decenii toate forțele românești de sub stăpânirea austro-ungară»¹²⁷. Astra a înființat: biblioteci, muzee istorice și etnografice, expoziții, școli elementare, gimnaziale și liceale pentru băieți și fete, ziare și reviste.

Incununarea activității cultural-științifice a Astrei a constituit-o publicarea la Sibiu în anii 1896—1904 a Enciclopediei române în 3 volume. Scopul Enciclopediei — de a răspîndi cunoștințele pe tot cuprinsul ținuturilor locuite de români, ținuturi despărțite prin multe hotare politice — a fost înfăptuit prin conlucrarea reprezentanților literari ai tuturor țărilor și ținuturilor locuite de români. Astfel, Enciclopedia Română, alcătuită cu colaborarea a 170 de persoane din toate provinciile românești, a devenit «simbolul unirii românilor pe plan spiritual, în ciuda granițelor politice care împiedicau comunitatea lor liberă pe toate planurile»¹²⁸.

O altă importantă latură a activității Astrei au constituit-o adunările sale generale, care, ținîndu-se anual pe rînd în toate localitățile mai însemnate din Transilvania, au îndeplinit rolul de adevărate congrese naționale, pentru toți românii de sub stăpînirea austro-ungară, avînd astfel posibilitatea să reediteze în fiecare an adunarea națională de pe Cîmpia Libertății de la Blaj din 1848¹²⁹.

Activitatea studenților români de la Universitățile din Pesta și Viena — majoritatea sprijiniți de Astra și Preparandii — a îndeplinit de asemenea un important rol în lupta pentru unire. După exemplul Astrei, studenții români din Budapesta se organizează într-o Societate «Petru Maior», care reușește să publice «Luceafărul», organ literar al Societății, la care colaborează scriitori de pe tot întinsul provinciilor românești. Studenții români de la Universitatea din Viena (organizați în Societatea literară și științifică), militează pentru înființarea societății unice «România jună», care a reușit să organizeze Congresul studentesc ținut la Putna, la 14—16 august 1871, cu prilejul sărbătoririi a 400 de ani de la zidirea mînăstirii de către Ștefan cel Mare. Congresul s-a transformat într-o grandioasă demonstrație națională¹³⁰.

Un alt aspect al mișcării cultural-naționale îl constituie activitatea desfășurată de românii ardeleni care au trecut în România începînd de la 1848 și care în 1867 au înființat Societatea «Transilvania», cu scopul de a sprijini prin burse și ajutoare bănești pe studenții lipsiți de mijloace, iar din 1878 și tineretul în general și pe meseriașii din Transilvania, cu obligația ca «cei ce vor studia cu ajutorul societății, după terminarea studiilor, să continue a servi românismul în partea locului». În felul acesta Societatea «Transilvania» a devenit unul din cele mai trainice puncte de sprijin ale Astrei în sudul Carpaților.

Alt punct de sprijin al Astrei în România l-a constituit Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, care a activat între 1891 și 1918, adică în perioada cînd mișcarea din România liberă pentru eliberarea ținuturilor românești rămase în afara granițelor devenise dominantă istoriei în statul național român de atunci. Liga culturală, fixîndu-și ca scop «să întrețină continuu vie, pe baza culturii na-

127. *Ibidem*, p. 323—324. 128. *Enciclopedia Română*, vol. I, Sibiu, 1898, p. 5.

129. V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 327. 130. *Ibidem*, p. 328—332.

ționale, conștiința de solidaritate în întreg neamul românesc», a atras în jurul ei un mare număr de intelectuali, funcționari, meseriași și țărani de pe tot cuprinsul României și ajunsese în ajunul războiului întâi mondial să aibă circa 60 de filiale în țară și într-o serie de orașe ale Europei.

Universitatea populară Nicolae Iorga de la Vălenii de Munte, înființată la 1908, din inițiativa unor intelectuali transilvăneni, a devenit «un centru unic de întâlnire a studenților și intelectualilor din toate provinciile locuite de români pentru a se cunoaște reciproc și pentru a colabora pe scară largă pe terenul culturii naționale».

Academia Română — începută sub forma de «Societatea literară română», cu același concept de unitate culturală și solidaritate națională ca și Astra, devenită la 1867 «Societatea academică» și abia în 1879 «Academia Română» — a fost cea mai importantă instituție care a militat pe plan cultural-științific, vast și unitar pentru realizarea idealului național, înglobând între membrii ei în chip obligatoriu elemente din toate ținuturile locuite de români.

Activitatea desfășurată asiduu de Academia Română în dirijarea literaturii, științei și artelor, a transformat această instituție într-un «edificiu unic al culturii românești, înălțat pe temelia ideii naționale, a luptei pentru limbă și istorie, pentru individualitate politică, a strâns într-un singur șuvoi energiile întregului popor în scopul dobândirii idealului unității politice, într-un stat politic unitar: România»¹³¹.

În această luptă pentru pregătirea unității politice prin cultură, Biserica Română — Ortodoxă și Unită — din Transilvania a îndeplinit un rol foarte important, participând la toate acțiunile întreprinse de Astra, și organizând în paralel apariția de reviste cu caracter bisericesc — cultural — național și depunând o excepțională activitate în organizarea școlilor confesionale de toate gradele, care obținuseră autonomia (1868) și în care s-au format generații de preoți, învățători, intelectuali însuflețiți de dragoste pentru popor și de ideea unității statale. Cu tot caracterul lor confesional, școlile Bisericilor române din Transilvania au stat în slujba poporului român și a idealurilor lui naturale și de progres, dovedindu-se făclii de cultură românească și de educație patriotică¹³².

Împrejurările în care s-a produs Memorandumul și procesul la care acesta a dat loc, pornesc de la încercarea autorităților austro-ungare de a înfrîna, prin forță, entuziasmul patriotic la care a dat naștere între românii din Transilvania războiul de independență purtat de România. Ca reacțiune la valul de persecuții din partea guvernelor ungare a avut loc o întărire a mișcării naționale pe plan organizatoric, care a dus la unificarea politică a mișcării naționale, prin crearea unui singur partid — Partidul Național Român — la anul 1881.

Pe de altă parte, întrucît lupta pentru libertate națională se împletea cu lupta pentru dreptate socială, angajînd mișcarea muncitorească și mișcările țărănești, colaborarea tuturor forțelor sociale și politice din rîndurile poporului român devenise un factor de seamă, care a contribuit la desăvîrșirea unității statale datorită faptului că toți românii erau conștienți că eliberarea națională era cauza întregii națiuni române, a tuturor claselor sociale. În vederea acestei colaborări, organizațiile locale muncitorești din Transilvania — numite «uniuni muncitorești» — organizaseră, în anul 1880, Partidul general muncitoresc, a cărui activitate s-a îm-

131. *Ibidem*, p. 324 ș.u.

132. Nicolae Mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 245 ș.u.

pletit în special în pregătirea unirii din 1918 cu activitatea Partidului Național Român.

Partidul Național Român a recurs la adresarea către Curtea de la Viena a unor memorii în care cerea revenirea la autonomia Transilvaniei, dreptul de liberă folosință a limbii române în administrație și în justiție, numirea de funcționari din rîndurile românilor, asigurarea învățămîntului în limba maternă, revizuirea legii naționalităților, lărgirea dreptului de vot și altele. Dintre aceste memorii — a căror rezolvare era amînată pînă la «momentul oportun» — memoriul din anul 1892, cunoscut sub numele de Memorandum a dat naștere unui proces răsunător urmat de grele represalii.

Perioada de pregătire a Memorandumului este caracterizată prin intensificarea legăturilor între românii din Transilvania și românii din România. În anul 1891 a fost publicat în România Memoriul studenților din România cu privire la situația românilor din Transilvania. Acestui memoriu al studenților români i-au răspuns printr-un contramemoriu studenții maghiari; iar studenții români din Austro-Ungaria au dat o Replică. Textul Replicii studenților a fost definitivat de Partidul Național Român sub formă de Memorandum și depus la cancelaria imperială din Viena, la sfîrșitul anului 1892, de către o delegație formată din 300 de persoane. Între timp textul Memorandumului fusese tipărit.

În Memorandum se denunța ca «greșită și primejdioasă» întreaga politică a dualismului, atacînd îndeosebi «Legea electorală» care nu îngăduia celor trei milioane și jumătate de români să aleagă decît cîțiva reprezentanți; «Legea naționalităților», care urmărea în fond deznaționalizarea românilor; încălcarea autonomiei Bisericii Române și autonomiei școlilor; depozedarea de pămînt a țărănimii (punct în care Memorandumul manifesta o înțelegere incompletă a problemei agrare) etc.

Împăratul nu a primit delegația și a transmis la Budapesta Memorandumul, fără a-l desface măcar. Guvernul ungar, calificînd tipărirea Memorandum-ului ca o acțiune împotriva statului, a înscenat împotriva conducătorilor Partidului Național Român un proces care s-a soldat cu numeroase și grele condamnări. Procesul a devenit punctul culminant al acțiunii memorandiste, datorită valului de proteste și de solidarizare cu acuzații, val pornit din Transilvania, din România liberă, din celelalte provincii românești, precum și din străinătate.

În acest fel, prin acțiunile populare care i-au dat naștere și care au însoțit procesul, Memorandumul a lărgit în chip apreciabil caracterul de masă al luptei politice pentru eliberare națională. De aceea mișcarea memorandistă din 1892—1894 reprezintă momentul istoric cel mai de seamă al luptei de eliberare din întreaga epocă de la Revoluția din 1848 pînă la Unirea Transilvaniei cu România¹³³.

*

Primul război mondial (1916—1918). — Izbucnirea, la 15 iulie 1914, a primului război mondial, determinat de tendința de dominație mondială a Marilor Puteri beligerante, a surprins cercurile politice din România, care nu credeau în precipitarea atât de rapidă a evenimentelor.

133. St. Pascu, *Mișcarea memorandistă și lupta pentru unitatea de stat*, în volumul: *Desăvîrșirea unificării Statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea României*, p. 48 ș.u. : *Istoria României*, partea II, București, 1968, p. 282—284; Nicolae Mitropolitul Banatului, *op. cit.*, p. 243—245;

România deținea, mai ales din punct de vedere strategic, poziții atât de importante, încât chiar din momentul izbucnirii războiului a devenit obiectul presiunilor celor două tabere beligerante pentru a o atrage de partea lor. Rezistînd acestor presiuni, România a hotărît să adopte poziția de neutralitate (1914—1916), pentru a avea timpul să obțină garanții cît mai avantajoase.

Sub presiunea maselor populare care cereau intrarea în război pentru eliberarea românilor transilvăneni, conducătorii țării au ajuns la încheierea (la 4/17 august 1916) unui tratat de alianță și a unei convenții militare între România, de o parte, și Rusia, Franța și Italia, de altă parte, în care se prevedeau — pe lângă obligațiile cu caracter militar — : linia viitoarelor granițe ale României și garantarea drepturilor țării noastre de a participa la conferința de pace alături de aliați.

În timpul celor doi ani de neutralitate, partidele politice își precizaseră atitudinea față de război. Partidul Social Democrat, deși milita împotriva războiului imperialist, s-a pronunțat totuși pentru rezolvarea problemei centrale : desăvîrșirea unității naționale, pe care o vedea realizată nu prin război, ci pe cale revoluționară.

Cu toate că la 14 august 1916 intrase în război, alăturîndu-se uneia din taberele care purtau un război imperialist, totuși România nu intra în lupta pentru cucerirea de teritorii străine, pentru reîmpărțirea lumii, ci declarase război Austro-Ungariei pentru realizarea dezideratului de veacuri al poporului român : unirea tuturor românilor și a teritoriilor românești într-un singur stat.

Iată cum califică Dl. Nicolae Ceaușescu, Secretarul General al Partidului Comunist Român și Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, această situație :

«Primul război mondial imperialist (...) a ridicat și în fața poporului român probleme de mare însemnătate pentru însăși soarta națiunii. După cum se știe, în această perioadă (...) un mare număr de români trăiau încă în afara granițelor Statului, teritorii românești se aflau sub stăpînire străină. Dezvoltarea socială, progresul economic, politic și cultural al țării erau strîns legate de încheierea procesului de formare a națiunii române. Unirea într-un singur stat — aspirație seculară a românilor, cauză înălțătoare pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași — devenise un obiectiv imediat, o necesitate stringentă impusă de însuși mersul înainte al societății românești...»¹³⁴.

Războiul purtat de România în anii 1916—1918 poate fi împărțit în două campanii. În prima campanie (august—decembrie 1916) armata română a trecut cu aproximativ trei sferturi din efectivele sale la ofensivă de-a lungul Carpaților, iar la Dunăre acoperea granița cu un sfert din efective, pînă la sosirea în Dobrogea a unui corp de armată rus, cu care urma să treacă la ofensivă concomitent cu atacul aliaților în Balcani.

În numai cîteva zile trupele române au pătruns adînc în Transilvania, eliberînd orașele Brașov, Sfîntu-Gheorghe, Gheorghieni, Miercurea-Ciuc și Orșova și fiind primite cu entuziasm de masele românilor transilvăneni.

Defecțiunea produsă pe frontul de sud a obligat comandamentul român să înceteze înaintarea în Transilvania și apoi să se retragă cu crîncene și continue lupte, cedînd teritoriul Munteniei, pentru a se retrage și concentra în Moldova. Armatele germane care în ofensiva lor urmăreau să scoată definitiv din luptă România au

134. Nicolae Ceaușescu, *O jumătate de secol de la marea epopee națională a Mărășeștilor*, în volumul : *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. II, București, 1968, p. 467.

fost silite să se oprească și să ierneze pe linia Nămolosa în sudul Moldovei și pe Carpații Orientali pe care nu-i putuseră escalada, opriți fiind de trupele române. Așa s-a încheiat prima campanie.

Reorganizată și cu potențialul de luptă refăcut, prin înzestrarea cu mijloace tehnice de luptă furnizate de aliați, armata română, în colaborare cu armata rusă, a întreprins cea de a doua campanie a războiului în vara anului 1917, respingând toate atacurile inamicului, cu forțe mult superioare, cu scopul de a face joncțiunea cu gruparea austro-germană din Galiția, pentru ca prin contraofensive să zădărnicească definitiv planurile germane de cucerire a Moldovei și de scoatere a României din luptă.

Luptele purtate la Mărășești, Mărăști și Oituz s-au înscris la loc de cinste în lungul șir al eforturilor poporului român pentru apărarea libertății și independenței sale.

Succesele obținute de armata română în colaborare cu armata rusă, în vara anului 1917, depășesc cu mult semnificația unor victorii locale și constituie o contribuție importantă la înfrângerea puterilor centrale în primul război mondial.

Dar situația dificilă internă (lipsurile de tot felul, reducerea rezervelor de muniții și hrană, micșorarea efectivelor militare, bolile infecțioase care secerau mii de vieți) ca și situația nouă creată în componența alianței după 1917, au silit România să încheie, la 24 aprilie 1918, tratatul de pace de la București, în condiții economice care puneau de fapt România sub controlul direct al Puterilor Centrale.

În toamna anului 1918 însă România a anulat acest tratat — denumit de contemporani tratat de «pace odioasă» — și a reintrat în rîndurile aliaților din Antantă, alături de care a luptat pînă la sfîrșitul războiului.

Prin participarea sa la război, prin eforturile militare, prin sacrificarea a sute de mii de vieți din rîndurile celor mai buni fii ai săi, România a adus o contribuție de seamă la înfrângerea mașinii de război a Puterilor Centrale și la prăbușirea monarhiei austro-ungare și implicit la eliberarea popoarelor care se aflau sub stăpînirea imperiului austro-ungar ¹³⁵.

Participarea clericilor români la primul război mondial poate fi urmărită în documentele privitoare la războiul din 1916—1918, în «Monitorul oficial», în ziarele și revistele vremii, în memoriile comandanților de oști și ale conducătorilor politici și în lucrările scrise despre acest război mai ales în perioada dintre cele două războaie mondiale.

În România preoții au adus aceeași însuflețită contribuție de jertfă pentru eliberarea completă a poporului român. Sute de preoți au stat, în timpul războiului, în tranșee cu soldații, ca confesori militari, îmbărbătînd pe ostași și punînd adeseori mîna pe arme pentru apărarea fiilor lor sufletești și a pămîntului scump al țării. Unii au murit ca eroi pe front, alții au suferit grele vexațiuni și chiar moartea de la trupele de ocupație ¹³⁶.

Preoții din România, luptînd și suferind pentru idealul libertății și unității politice, se aflau pe linia tradiției preoților români care odinioară pregătiseră în Ardeal poporul pentru primirea lui Mihai Viteazul, tradiție care a făcut ca și după aceea — cu toată opreliștea «ca popă românesc din Valahia să nu vină în Ardeal; dar mai ales călugării să se oprească din Ardeal, pentru că aceștia au fost spionii

135. *Istoria României...*, p. 289—297.

136. Pr. Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal în războiul pentru reintregirea neamului*, Cluj, 1925.

lui Mikai Vodă, cînd a venit în Ardeal»¹³⁷ — preoții și călugării din Principate să treacă pe ascuns în Ardeal, ca să contribuie la apărarea dreptei credințe persecutate.

Pe lângă misiunea sacră, de a învăța, sfinți și conduce pe credincioși pe calea mîntuirii, preoții și ierarhii Bisericii Ortodoxe Române au împlinit și datoria patriotică de a fi permanent în slujba poporului din care s-au ridicat, mai ales în vremuri de grele încercări, cum a fost în timpul primului război mondial (1916—1918), cînd numeroși slujitori ai Bisericii și-au făcut datoria față de patrie pînă la sacrificiul vieții lor.

Purtarea patriotică a ierarhilor la episcopiiile și mitropoliile lor, dar mai ales patriotismul preoților care au fost pe front alături de ostașii români în războiul din 1916—1918, sacrificiul unui mare număr de preoți pe cîmpul de luptă ori în închisorile dușmane din Austro-Ungaria și Germania constituie contribuția la jertfa dată alături de ceilalți fii ai neamului nostru.

Mărturii elogioase despre patriotismul și sacrificiile preoților sînt făcute de autoritățile superioare ale armatei române din timpul războiului: mareșalul Prézan declara: «Preoții din armată și-au făcut mai mult decît datoria. Este o cinste pentru cler că, alături de ostași, au făcut mai mult decît li s-a cerut pentru Țară și Neam»¹³⁸; iar generalul Rășcanu afirma că: «Preoții au dat pildă de curaj trupei și ofițerilor în situațiile cele mai periculoase. Au fost preoți de elită, dotați cu toate calitățile necesare, au fost perle, nu preoți»¹³⁹.

Un mare număr de preoți au fost răniți sau au suferit în închisorile dușmane din Austro-Ungaria și Germania, în timpul războiului. Mulți preoți și-au jertfit viața cu eroism, alături de ostași și de ofițeri, pe cîmpurile de luptă. Din lungul șir al celor ce au luptat și s-au jertfit pentru patrie amintim, cu prilejul sărbătoririi semi-centenarului de la Unirea Transilvaniei cu România, pe cîțiva dintre ei:

În ședința din 15 mai 1915, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales protopop al preoților militari și pentru îndrumarea preoților mobilizați, pe preotul profesor Constantin Nazarie de la Facultatea de teologie, care a organizat în vara anului 1916 conferințe pe parohii, arătînd rolul ce au de îndeplinit preoții alături de ofițeri și de soldați în lupta pentru unitate statală. Iar la 15 august 1916, preotul profesor Constantin Nazarie a fost numit șeful Serviciului religios de pe lângă Marele Cartier General al Armatei Române.

După primul război mondial, preotul profesor Constantin Nazarie a scris o lucrare intitulată *Activitatea preoților de armată în campania din 1916—1918* (București, 1921), în care arăta contribuția și sacrificiile preoților și ale ierarhilor în acest război. Pentru meritele sale excepționale în timpul războiului, a fost decorat cu înalte ordine militare.

Un rol important în timpul războiului din 1916—1918 l-a avut și preotul profesor Cicerone Iordăchescu, mobilizat la Regimentul IV Vînători din Iași, care ne-a lăsat interesante și prețioase însemnări despre eroismul soldaților și ofițerilor români în anii 1916—1917¹⁴⁰.

137. Const. Bobulescu, *op. cit.*, p. 110; Pr. Grigore Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, București, 1940.

138. Pr. Grigore N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, vol. I, București, 1940, p. 42. 139. *Ibidem*, p. 42—43; Pr. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 91.

140. Pr. Cicerone Iordăchescu, *Insemnări din anii 1916—1919. Din primul an al războiului de întregire, 1916—1917*, Iași, 1937.

Dintre preoții care și-au jertfit viața pentru apărarea patriei, la loc de cinste trebuie amintit preotul Ștefan Ionescu-Cazacu, din comuna Poiana, mobilizat la Regimentul 3 Olt, care în luptele aprige de la Mărășești în vara anului 1917, înaintând cu crucea în mână, în fruntea a două plutoane de soldați, a fost rănit de moarte, fiind înmormântat apoi la 4 ianuarie 1918 cu toate onorurile militare ¹⁴¹.

Între cei dintâi slujitori ai altarului care au căzut în primul război mondial a fost preotul N. Armășescu din Tomșani, județul Vâlcea, Regimentul 2 Vinători. A fost rănit mortal pe câmpul de luptă la începutul campaniei din 1916 și înmormântat cu toate onorurile militare la 8 noiembrie 1916 în cimitirul Ghencea din București ¹⁴².

Unora dintre slujitorii Bisericii care au murit în acest război nu li se mai cunoaște nici numele, nici locul mormântului, așa cum, de exemplu, confirma primarul comunei Hirău, județul Botoșani: «În cimitirul nostru a fost îngropat un preot din cei din armată, dar cum s-o fi numit sau din ce loc va fi fost n-aș putea să dau cuvânt. Nu i se mai cunoaște nici locul unde este îngropat» ¹⁴³.

Tot ca erou al patriei a murit și tânărul preot C. N. Păunescu din Drăgănești-Olt, tată a trei copii, împușcat nevinovat de germani în timpul ocupației Munteniei din 1917 ¹⁴⁴.

Un viteaz apărător al patriei, în luptele de la Mărășești și Muscel din vara anului 1917, a fost preotul V. Cernăianu, din Racofi, județul Gorj, Regimentul 18 Gorj, despre al cărui patriotism colonelul Stănescu scria: «De la decretarea mobilizării și pînă astăzi, preotul V. Cernăianu a stat neconținut în mijlocul ostașilor, pe care i-a îmbărbătat, cu vorba și cu pilda (...). El și-a îndeplinit datoria preoțească și dragostea creștinească cu toată abnegația, necrușîndu-și persoana în nici o ocazie (...). Părintele Cernăianu a întărit prin cuvîntul său multe firi clătinate de nostalgie și suferințe (...). Model de cinste și de muncă, acest preot face onoare instituției bisericești și regimentului pe care-l servește. Demn în toate manifestările sale, preotul Cernăianu și-a căpătat un ascendent moral asupra tuturor, ascendent care a dat roadele cele mai bogate. Consider ca o datorie a afirma că în izbînzile de la Mărășești și Muscel preotul Cernăianu își are partea sa dreaptă, o largă parte sufletească» ¹⁴⁵.

Preotul Ioan Gheorghiu din Sulina, de la Regimentul 73/78 Infanterie, în toiul luptelor se ducea la datorie, sub ploaia de obuze, oriunde era chemat, spre a încuraja pe soldați sau spre a face înmormîntarea camarazilor căzuți. A fost continuu în mijlocul ostașilor în luptele de la Clește, Clăbucet, Dihamul și Periș. În timpul luptelor din Carpați, din luna octombrie 1916, zilnic vizita soldații pe poziție și-i sfătuia să-și facă datoria cu demnitate, pentru apărarea patriei. Cînd regimentul a ocupat sectorul de la Mărășești-Răzoare, timp de patru luni, în 1917, preotul Gheorghiu a urmat trupa în tranșee, rămînînd tot timpul alături de soldați, în adăposturi. În perioada de refacere a armatei, în Moldova, a ajutat la îngrijirea bolnavilor și a răniților, servind drept pildă de curaj și dispreț de moarte, pentru trupă și ofițeri ¹⁴⁶.

141. *Ibidem*, p. 52—54; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 117.

142. Pr. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 90.

143. Pr. Grigore N. Popescu, *op. cit.*, p. 46.

144. O. D. Săndulescu-Bogdana Teleorman, *Din grozăviile războiului mondial*, Turnu Măgurele, 1924; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 110—115; Pr. G. N. Popescu, *op. cit.*, vol. II, p. 210—213.

145. Pr. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 70; Pr. Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 95.

146. Pr. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 39—40.

Preotul D. Elian, din comuna Piscoiu, județul Gorj, de la Regimentul 3 Vânători, în luptele grele pe care le-a dat regimentul la 9 septembrie 1916, la Ghimboc și Dealul Mucului, când secția de mitraliere a sublocotenentului Chiriacescu rămăsese fără cartușe, a mers prin ploaia de gloanțe în fruntea soldaților, ducând în spinare două lăzi cu cartușe. În timpul refacerii din Moldova, a dat ajutor la îngrijirea bolnavilor de tifos exantematic, vizitând și îmbărbătind soldații, pînă cînd a căzut și el bolnav ¹⁴⁷.

Numeroși preoți, căzînd prizonieri la austrieci, unguri, germani și bulgari în timpul războiului din anii 1916—1918, au îndurat împreună cu soldații toate lipsurile și mizeria lagărelor de prizonieri, fiind de mare folos și sprijin ostașilor, pe care i-au mîngîiat și întărit în suferințele lor. Merită să fie amintiți dintre aceștia, pentru atitudinea lor demnă și patriotică, următorii ¹⁴⁸:

Preotul Ioan Florescu-Dîmbovița de la biserica Stejarul din București, Regimentul 2 Grăniceri; preotul Vasile Ionescu, din comuna Groșerea, județul Gorj, Regimentul 18 Tîrgu-Jiu; preotul Gheorghe Jugureanu, din Mizil, Regimentul 72 Infanterie; preotul Emanoil Mărculescu, din Corabia, Regimentul 50 Infanterie.

Mulți preoți au desfășurat o frumoasă activitate în spitale și în trenuri sanitare, îngrijind răniții și bolnavii în anii 1916—1918. Dintre aceștia menționăm pe următorii ¹⁴⁹:

Preotul Gheorghe Leu, București, de la trenul sanitar nr. 6, despre care generalul Anastasie, scria: «La regimentul 53/63 Infanterie a fost un apostol, unul dintre rarele exemplare de preoți ce am întîlnit. Cîstit, suflet curat, milos, fără slăbi-ciuni sufletești, plin de moralitate, cu adîncă pătrundere a menirii sale, mi-a în-fățișat un preot model, un apostol».

Preotul N. Vasilescu din Ploiești, de la trenul sanitar nr. 11; preotul Alexandru Popescu, din comuna Hăbeni, județul Dîmbovița, de la Spitalul de contagioși nr. 2; preotul Grigore Lascu, Vîlcea, de la Serviciul 3 Evacuare; preotul Vasile Vasilescu, Hîrșova, de la Spitalul mobil nr. 9 a cărui activitate Dr. Ștefănescu-Galați o aprecia astfel: «Am văzut la preotul Vasilescu calități de vrednicie și devotament, care fac cinste Bisericii. Totdeauna în mijlocul răniților, preotul Vasilescu este pentru noi pilda adevăratei înțelegeri a misiunii preoțești, care dorim să poată oricînd fi ară-tată ca atare pentru binele Bisericii și al țării».

Pe lîngă cei 253 de preoți care au lucrat în cadrele armatei între anii 1916—1918, trebuie amintiți călugării și călugărițele, mai ales cei din Moldova, care au lucrat cu abnegație și sacrificiu la îngrijirea bolnavilor și a răniților. Mulți călugări din Moldova și din restul țării au servit în timpul luptelor ca brancardieri, îngrijind zeci de mii de răniți și bolnavi. În spitalele «Crucii Roșii» au servit peste 120 de călugări. Călugărițele au lucrat, de asemenea, în spitalele organizate de «Societatea Crucea Roșie» ca surori de caritate. Mulți călugări și multe călugărițe s-au îmbolnăvit apoi și au murit la datorie ¹⁵⁰.

Menționînd că înalții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române din Muntenia, Moldova și Transilvania, prin activitatea lor patriotică au adus o mare contribuție din

147. *Ibidem*, p. 41—43; 87—88.

148. Pr. Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 55—56; 61—65; Pr. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 83—84; 88—89.

149. Pr. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 42—46, 48—49, 60; Pr. Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 115.

150. Pr. Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 71—74; 86—90; 91—116; Pr. C. Nazarie, *op. cit.*, p. 35—99.

partea Bisericii la purtarea războiului din anii 1916—1918, și că alți numeroși slujitori ai altarului au ilustrat activitatea lor în acest timp prin acte de eroism și sacrificiu se poate afirma că la purtarea războiului care a dus la făurirea mărețului act al unirii, care este cel mai de seamă eveniment din istoria de două ori milenară a poporului român, slujitorii Bisericii au adus o mare și importantă contribuție, pregătind sufletește poporul pentru dezrobirea fraților români din Transilvania, suferind până la sacrificiu alături de ostașii țării, în momentele cele mai grele din timpul războiului.

*

Unirea Transilvaniei cu România constituie urmarea firească a luptei purtate de poporul român din cele trei țări românești de la destrămarea statului național înfăptuit sub Mihai Viteazul până la sfârșitul războiului din 1916—1918. Unirea Transilvaniei cu România nu s-a înfăptuit însă prin stipularea tratatului de pace la încheierea războiului din 1916—1918, ci ea a fost înfăptuită practic sub presiunea maselor, în împrejurările speciale ce au avut loc începând din vara anului 1917 și în tot cursul anului 1918 în Europa de Răsărit și în Europa Centrală; împrejurări folosite cu pricepere de conducătorii celor două partide românești din Transilvania: Partidul Național Român și Partidul Social Democrat, care în faza de vîrf a pregătirii pentru unire au constituit, la 30 octombrie 1918, Consiliul Național Român, format din cîte șase reprezentanți ai fiecărui partid, «ca unicul for care reprezenta voința poporului român și se baza pe libera hotărîre asigurată de curentul vremii și de voința poporului»¹⁵¹.

Evenimentele social-politice care au avut loc în Europa Centrală și Răsăriteană în 1917—1918 s-au desfășurat sub înrîurirea exercitată de revoluția din februarie, întrucît lozincile acestei revoluții burghezo-democratice ruse exprimau unele însemnate năzuințe ale popoarelor din Austro-Ungaria.

Începînd din vara anului 1917 și în tot cursul anului 1918, au avut loc demonstrații și greve muncitorești în Timișoara, Reșița, Arad, Oradea, Valea Jiului, Munții Apuseni, Cluj, Brașov ș.a. Iar țărănimea de toate naționalitățile din Transilvania cerea pămînt, pace și drepturi democratice. Crîncen exploatată în timpul războiului, țărănimea română din Transilvania vedea în unirea Transilvaniei cu România singura cale de ieșire din situația critică în care se afla. Ideea unirii cuprinsese masele țărănești, care cereau reforma agrară în unirea cu țara. În lunile octombrie—noiembrie 1918, țărănimea din diferite părți ale Transilvaniei, îndrumată de soldații întorși de pe front, de muncitori și de intelectuali, a înlăturat aparatul administrativ care exercita puterea de stat pe plan local, a ales noi organe administrative, a introdus limba română în administrație și școală și a proclamat în comune și sate unirea Transilvaniei cu România, înainte de Adunarea de la Alba Iulia. Lupta revoluționară a țărănimii — care, prin numărul impresionant în care a participat la Adunarea de la Alba Iulia, a dat acesteia un caracter de masă — a constituit unul din factorii hotărîtori ai Unirii de la 1 Decembrie 1918¹⁵².

Acțiunile întreprinse de țărănime în 1917 și 1918 au dinamizat și atitudinile burgheziei române din Transilvania, care își temperaseră activitatea o dată

151. Miron Constantinescu, *Actul Unirii, 1 Decembrie 1918*, în volumul: *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Edit. Academiei, București, 1968, p. 370—371.

152. *Ibidem*, p. 363.

cu retragerea armatelor române. Între acțiunile pe care le-a întreprins Partidul Național Român este necesar să fie amintită ședința Comitetului executiv al Partidului Național Român, ținută la Oradea în ziua de 12 octombrie 1918, în care s-a elaborat declarația ce urma să fie citită în Parlamentul din Budapesta. Declarația cuprindea următoarele teze: a) Afirmarea dreptului de autodeterminare, pe temeiul dreptului firesc că fiecare națiune poate hotărî liberă și singură de soarta sa; b) Necesitatea convocării unei adunări naționale care să desemneze pe reprezentanții națiunii române la Congresul de pace; c) Parlamentul și guvernul ungar nu sînt recunoscute ca reprezentante ale națiunii române și n-o pot reprezenta la Congresul de pace. Căci națiunea română va încredința apărarea intereselor ei numai unor factori desemnați de propria ei Adunare Națională.

Intensificarea activității revoluționar-democratice și a luptei pentru unire a obligat Consiliul Național Român să-și fixeze la începutul lui noiembrie sediul la Arad, iar la 6 noiembrie să adreseze cunoscutul Manifest națiunii române, în care se precizau premisele politice și militare ale acțiunii: autodeterminarea înseamnă că fiecare națiune dispune liber asupra soartei sale, este egal îndreptățită cu alte națiuni și că fiecare om are drepturi egale cu ceilalți oameni; iar organizarea gărzilor naționale aparține Consiliului Național Român; de aceea ostașii veniți de pe front sînt îndemnați să se înroleze în gărzile naționale.

După înființarea Consiliului Național Român a urmat și înființarea gărzilor naționale române, formații paramilitare locale și centrale, care acționau la ordinele Consiliului Național Român. Această organizare a consiliilor naționale în comitate și comune a devenit prilej de manifestare entuziastă a hotărîrii maselor populare pentru unirea cu România.

La 15 noiembrie Consiliul Național Român, analizînd situația creată în Transilvania, socotește că imperativul momentului istoric este convocarea Adunării Naționale, pentru care spiritele fuseseră pregătite prin mișcarea maselor populare (muncitori, țărani, intelectuali) a căror bază socială principală era țărănimea, atașate ideii unirii tuturor românilor într-un stat unitar.

În îndeplinirea acestui act, Marele Sfat al Națiunii Române din Transilvania și din Ungaria a adresat, la 18 noiembrie 1918, Manifestul către opinia publică mondială, în care justifică acțiunea practică de autodeterminare pe care românii din Transilvania și Ungaria o întreprind în vederea unirii lor cu România¹⁵³.

Acțiunea de pregătire a Adunării Naționale a cuprins și luarea de semnături pe moțiunile adoptate în adunările premergătoare, precum și redactarea de către comitetele locale a memoriilor oficiale pentru unire, ceea ce a amplificat baza de masă a actului săvîrșit în Adunarea de la Alba Iulia.

În acest fel atitudinea revoluționară a maselor populare a imprimat orientarea burghezo-democratică pe care a manifestat-o Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Prin adeziunea reprezentanților partidului socialist se crease o bază larg democratică Consiliului Național Român care afirma dreptul națiunii române de a-și constitui un stat suveran și independent, prin separarea de Ungaria și unirea cu România. Într-adevăr mișcarea de eliberare națională a românilor din Transilvania atinsese punctul culminant: «Vrem unirea cu România», se auzea din toate părțile Transilvaniei¹⁵⁴.

153. *Ibidem*, p. 366—368, 376, 388.

154. *Ibidem*, p. 395—396, 398—399.

Așadar ideea unirii devenise o forță morală care dădea avânt întregii mișcări de eliberare națională pe care trebuia s-o legifereze actul istoric de la 1 Decembrie, la Alba Iulia.

Delegații la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, ținută la 18 noiembrie — 1 decembrie 1918, într-o atmosferă de pace, de libertate națională și de echitate pentru toate naționalitățile, au dat expresie aspirațiilor seculare ale românilor spre pace, libertate, unitate, prietenie și frăție între popoare, decretînd unirea cu România. Rezoluția de la Alba Iulia reprezenta triumful principiului autodeterminării naționale, împlinit prin factori interni: lupta maselor populare din Transilvania și sprijinul moral al maselor de muncitori, țărani și intelectuali din România.

Unirea Transilvaniei cu România demonstrează trăinicia sentimentelor naționale ale maselor populare românești și rolul conștiinței naționale în desăvîrșirea Unirii, care nu este rezultatul cîtorva oameni sau a unui partid politic. «Adunarea de la Alba Iulia a fost adunarea națiunii române din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș (...), fără considerare de partide; din Adunare, care reprezenta cu adevărat conștiința națională a patru milioane de români, a făcut parte și partidul Social Democrat ... Deci răspunderea istorică și politică pentru hotărîrea de la Alba Iulia n-o are vreun partid politic»¹⁵⁵.

Unirea Transilvaniei cu România este rezultatul luptelor purtate veacuri întregi de generațiile de români care au trăit pe pămîntul Transilvaniei și al întregii Românii, care au văzut în unire calea de progres și dezvoltare pentru națiunea română. Ea a fost pregătită pe plan spiritual de mișcarea cultural-națională, prin împlinirea unității de limbă, de cultură și de aspirații naționale.

Dl. Nicolae Ceaușescu, Secretarul General al Partidului Comunist Român și Președintele Consiliului de Stat, arăta, în cuvîntarea rostită la Alba Iulia, în 1967: «Rod al luptei revoluționare a maselor populare de pe întreg teritoriul țării, Unirea Transilvaniei cu România a corespuns unei necesități istorice imperioase a dezvoltării poporului român, a constituit un moment de uriașă însemnătate în procesul de formare a națiunii, a statului național român. Ea a contribuit la crearea cadrului necesar pentru progresul economic și cultural al țării și poporului nostru».

Ideea unirii românilor rămăsese singurul punct neîmplinit din programul Revoluției de la 1848. Prin actul de la 1 Decembrie 1918, a fost realizat și acest punct, care a devenit premisa fundamentală a dezvoltării viitoare a României¹⁵⁶.

Participarea Bisericii Române la împlinirea Unirii Transilvaniei cu România s-a manifestat îndeosebi prin activitatea intensă și permanentă a clericilor rurali la acțiunile întreprinse de țărănimea română transilvăneană în timpul de pregătire și în timpul Adunării Naționale de la Alba Iulia. Semnalăm în continuare, pe scurt, aspecte ale contribuției aduse de ierarhia superioară a Bisericilor Române — Ortodoxă și Greco-Catolică — la împlinirea Unirii Transilvaniei cu România.

După înființarea Consiliului Național Român, «în centrele bisericesti din Transilvania încep dezbateri asupra atitudinii pe care Biserica urma s-o ia față de evenimentele politice ce se precipitau. La 30 octombrie 1918, episcopul Aradului Ioan Papp (al cărui sfetnic era Vasile Goldiș) solicită episcopilor români ortodocși și uniți din Transilvania să-și precizeze atitudinea lor față de Consiliul Național Român.

155. V. Goldiș, *Discursuri rostite în preajma Adunării și la Asociația culturală «Astra»*, București, 1928, p. 21—25.

156. Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 412—413, 424.

La 1 noiembrie 1918, episcopul Caransebeşului Miron Cristea se adresa Consiliului Național Român, subliniind că orice popor are dreptul de liberă dispunere asupra soartei sale. Precizînd în adresa sa că «interesele de viață ale neamului românesc ... pretind ca un categoric imperativ înfăptuirea acestui fapt de liberă dispoziție și față de neamul nostru», episcopul Miron Cristea declara că îl recunoaște ca reprezentant și conducător politic al națiunii române.

Conducătorii celor două Biserici Române din Transilvania au recunoscut printr-o adresă comună Consiliul Național Român ca for conducător al luptei de eliberare națională. Iar în actul de adeziune, din 21 noiembrie 1918, semnat de toți episcopii ortodocși și greco-catolici din Transilvania, aceștia declarau că vor colabora «din toate puterile la întruparea aspirațiilor noastre naționale». Actul de aderare a Bisericilor Române la acțiunile întreprinse de Consiliul Național Român este semnificativ pentru baza largă de masă pe care o dobîndise activitatea Consiliului și care presa asupra acestor instituții.

Țărănimea română, și prin intermediul preoților, își făcea astfel cunoscută voința și în Bisericile Ortodoxă și Unită din Transilvania¹⁵⁷.

La rîndul său, Dr. Vasile Suci, vicar greco-catolic la mitropolia Blajului, adresa clerului și credincioșilor, cu prilejul întrunirii Adunării Naționale de la Alba Iulia, o pastorală plină de alese simțăminte patriotice, în care, între altele, sublinia următoarele: «Sîngele fraților și fiilor noștri, vărsat din belșug patru ani și mai bine, suferințele aproape de mucenici ale soldaților noștri și invalizilor noștri și jertfele aproape supraomenești aduse de cei rămași acasă ne-au învrednicit să ajungem măreția zilelor prin care trecem. Sînt cele mai însemnate zile din cîte au fost vreodată pentru neamul românesc din Transilvania și Ungaria. Sînt zile în care se croiește soarta și viitorul obiditului și mult încercatului nostru popor.

Vechile sisteme de stăpînire s-au prăbușit. De aici încolo nu are să mai domnească forța brutală. Nici un popor nu mai are drept să stăpînească peste un alt popor. Fiecare neam e liber, el singur își este sieși stăpîn»¹⁵⁸.

Un rol de seamă la unirea Transilvaniei cu România l-a jucat în 1918 profesorul Nicolae Bălan de la Academia teologică din Sibiu, mai tîrziu Mitropolit al Ardealului.

În urma îndrumărilor date de Consiliul Național Român Central Consiliului Național din Sibiu, la 14 noiembrie a plecat la Iași o delegație compusă din profesorul Nicolae Bălan și căpitanul V. Precup. Delegația a sosit la Iași prin Vatra Dornei, în seara zilei de 16 noiembrie 1918, și în întrevederile pe care le-a avut cu conducătorii politici și militari, cu alți fruntași politici și cu miniștrii Franței, Angliei și Statelor Unite, a cerut intrarea urgentă a armatei române în Transilvania.

În scrisoarea trimisă lui V. Goldiș, profesorul Nicolae Bălan mai întîi informează Consiliul Național Român despre împlinirea misiunii, dar apoi recomandă lui V. Goldiș să întrerupă orice tratative cu guvernul maghiar și «în timpul cel mai scurt posibil, într-o adunare ce se va ține oriunde, dar mai bine la Alba

157. Ibidem, p. 379—380; Vezi și Ion Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României, Dr. Miron Cristea, Omul și faptele*, vol. I, București, 1929, p. 276; «Telegraful Român», nr. 127, 15/23 noiembrie 1918, p. 1; C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 381; Pr. Gr. N. Popescu, *op. cit.*, vol. II, p. 282.

158. Dr. Vicar Vasile Suci, *Circulară către venerabilul cler al Arhidiecezei greco-catolice române din Alba Iulia și Făgăraș*, în «Unirea», XXVIII (1918), 1 decembrie, p. 2.

Iulia, și la care să participe mulțime cât mai mare și reprezentanții consiliilor locale de pretutindeni, proclamați alipirea necondiționată la România». Reiese din această scrisoare că proclamarea Unirii Transilvaniei cu România era așteptată de opinia publică și de cercurile diplomatice de la Iași.

Profesorul Nicolae Bălan insista asupra proclamării unirii fără condiții și înainte de intrarea trupelor române în Transilvania. El opinează că înainte de proclamarea unirii să se ia legătură cu sașii, șvabii și secuii, pentru a se discuta problemele legate de înfăptuirea acestui act ¹⁵⁹.

Cu ocazia înălțătoarei prăznuiți a lui Mihai Viteazul, organizată la Liga Culturală la Teatrul Național din Iași, profesorul Nicolae Bălan a entuziasmat pînă la lacrimi întreaga adunare, înfățișînd auditorilor suferințele de secole ale românilor ardeleni și dorința lor vie de a se uni cu România :

«Am venit ca sol al Ardealului, ca să tălmăcesc voința nestrămutată a întregului nostru popor de a reîntregi moștenirea națională a marelui erou Mihai Viteazul. Ceea ce a putut înfăptui neîntrecutul voievod, pentru o clipă, vai, prea scurtă, a rămas ca un vis. Duhul lui Mihai a lăsat în acea tresărire de o clipă urme adînci în sufletul poporului nostru. Acel duh a mînat în luptă dezrobitoare pe Horia, Cloșca și Crișan, el a întovărășit pe craiul munților Apuseni Avram Iancu, și pe tovarășii lui, Popa Balint și Axente Sever, și tot el a întărit inimile luptătorilor noștri care au umplut temnițele umede de la Vaț, de la Seghedin și de la Cluj. Iar acum, cînd au căzut lanțurile robiei de veacuri și fosta monarhie a habsburgilor s-a rupt în tot atîtea bucăți cîte neamuri ținea prinse în legături nefirești, tot duhul lui Mihai, ascuns în adîncurile sufletești ale întregului nostru popor, cu o voință oțelită prin focul multor suferințe, își ia avînt spre culmile noului nostru ideal. Fericiți să fie toți aceia care au pus piatră după piatră la alcătuirea lui, plini de mari nădejdi, care, cînd ceasul a bătut, și-au pus în cumpănă întreaga ființă, ca să toarne în forme veșnice visul lui Mihai...» ¹⁶⁰.

*

Împlinirea deplină a năzuințelor de veacuri. — Un popor nu poate lupta cu succes pentru existența sa, dacă nu este însuflețit de conștiința că slujește, în modul său propriu, anumite valori universale. Poporul român, afirmîndu-și existența, a adăugat noi valori universale la acelea pentru care își afirmă existența sa : valorile sociale pe o treaptă superioară de existență umană.

Prin unirea Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918 se încheia procesul de autodeterminare națională a poporului român ca stat unitar național român. Rămînea însă de continuat lupta pentru autodeterminarea socială, prin lupta claselor sociale antagonice pentru precizarea caracterului statului și a orînduirii sociale.

Privită în această perspectivă, viața politică a României dintre cele două războaie mondiale se desfășoară sub semnul luptei sociale dintre clasa muncitoare, de o parte, și burghezia și moșierimea de altă parte. Autodeterminarea socială se rezolvase după primul război mondial în favoarea burgheziei și moșierimii, iar după al doilea război mondial ea s-a rezolvat în favoarea muncitorimii și a țărănimii.

159. Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 385—386.

160. Cuvîntarea este citată de Pr. Gr. N. Popescu, *op. cit.*, vol. II, p. 264.

După cele cinci decenii ce s-au scurs de la Marea Adușare de la Alba Iulia, devine limpede că rezoluția de atunci nu a fost opera unor persoane și nici a unei singure clase, ci a fost rezoluția întregii națiuni române care lupta atunci pentru formarea statului unitar democratic.

În cele cinci decenii scurse de atunci s-au produs schimbări în poziția claselor sociale în societate, personalitățile politice au suferit oscilații și transformări, dar sensul luptei poporului român, consemnat în rezoluția programatică de atunci, a rămas același pentru vecie. Pentru că fiecare popor are năzuințe, aspirații fundamentale pe care urmărește să le îplinească cu tenacitate în toată existența sa.

Unirea, la 1 Decembrie 1918, într-un singur stat național nu a fost rezultatul doar al participării jertfelnice a poporului român la războiul din 1914—1918; pentru că în acest caz unirea ar fi rămas legată de soarta războiului și, fiind doar o întâmplătoare urmare a luptei cu armele, ar fi fost netemeinică și nedurabilă. Unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918 constituie însă o necesară împlinire organică a întregii istorii a dezvoltării poporului român.

Într-adevăr, Unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918 poate fi socotită piatră de hotar în istoria poporului român, pentru că prin unirea de la 1918, pe de o parte, se încheia lupta purtată veacuri întregi de poporul român împărțit în trei, sau numai în două țări — și din această pricină efectele luptei erau greu duse la finalizare —, iar, pe de altă parte, se punea început posibilității unei acțiuni consecutive în cadrul statului unitar român pentru desăvârșirea dezvoltării economice, politice și sociale a țării tuturor românilor.

Era așadar firesc ca, în perioada ce a urmat Unirii Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918, poporul român — reunit în granițele firești ale patriei sale și manifestând o comunitate de limbă, de cultură și de destin — să poată desăvârși, sub o conducere competentă și sincer dăruită intereselor naționale, înfăptuirea năzuințelor de libertate, de dreptate socială, de progres social care au luminat visul și au înarmat mîna înaintașilor care au luptat și s-au jertfit pentru aceasta.

În statul unitar a rămas nestinsă năzuința de libertate politică, năzuința de dreptate socială, năzuința de egalitate și năzuința de progres social.

Încă din 1919, ziarul «Socialistul» din 17 februarie scria că «socotește ca un punct al său de onoare respectarea naționalităților conlocuitoare pe toate terenurile economic, politic și cultural». Și în documentele Unirii din 1918 s-au prevăzut articole cu privire la relațiile dintre națiunea română și naționalitățile conlocuitoare. Se prevedea și o «egală îndreptățire și deplină libertate pentru toate confesiunile», aspirații abia azi împlinite. Se prevedea, de asemenea, ca fiecare popor să se instruiască în limba sa proprie.

Cînd actul revoluționar de la 23 August 1944 a pus început unei noi etape în viața societății românești, a devenit cu putință înfăptuirea condițiilor care să asigure desăvârșirea năzuinței după dreptate socială, după progres social și după pace internă și externă. În acest din urmă sfert de veac, sub o conducere înțeleaptă și sincer dăruită intereselor întregului popor, românii muncesc umăr lîngă umăr, pentru clădirea unei țări minunate, bucurîndu-se de roadele muncii lor și înaintînd cu fiecare clipă spre împlinirea idealurilor de totdeauna ale poporului român.

Acum Țara noastră condusă de clasa muncitoare a dat curs revendicărilor sociale și politice, pentru că poporul muncitor cucerind puterea de stat a des-

ființat exploatarea omului de către om și a devenit adevăratul stăpîn pe destinele sale. S-a înmănunchiat lupta pentru unitatea politică și dreptatea socială a poporului și «s-a pus capăt pentru totdeauna inegalității sociale și naționale; s-a înfăptuit pentru prima dată principiul egalității între toți oamenii muncii».

Astăzi, în țara noastră, muncitorii, țărani, intelectualii făuresc o viață liberă pe măsura forțelor și posibilităților materiale și spirituale ale întregului popor român.

*

Era de așteptat ca imediat după refacerea unității statale din 1 Decembrie 1918 să se înfăptuiască și reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, să se refacă unificarea sufletească a românilor transilvăneni pentru care luptaseră și se jertfiseră credincioșii ortodocși — clerici și mireni — în cei 220 de ani de dezbinare impusă de stăpînirea străină asupra Ardealului. Atunci au și apărut în presă articole ce cuprindeau îndemnuri pentru reîntregirea bisericească a românilor din Transilvania.

În momentul în care Biserica Ortodoxă Română s-a ridicat la treapta de Patriarhie, în anul 1925, a fost de asemenea un bun prilej pentru înfăptuirea reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Transilvania, dar nu s-a făcut nici un pas în această privință.

În cadrul orînduirii noi democrat-populare, o dată cu abolirea monarhiei, s-au deschis larg porțile adevăratelor libertăți, s-a creat un climat bun în viața Bisericilor și a Cultelor religioase din țara noastră, era adevăratelor libertăți de conștiință, în care singur credinciosul are dreptul să decidă calea de urmat spre împlinirea trebuințelor lui religioase.

A venit octombrie 1948, cînd clerul și credincioșii români din Transilvania, din ambele strane, dînd ascultare glasului conștiinței lor, și-au dat mîna și au reîntregit Biserica Ortodoxă, a noastră, a tuturor. În anul 1958 — la zece ani după împlinirea și a acestei aspirații seculare — P. S. Episcop Teofil Herineanu, fost preot greco-catolic, spunea: «Cu ocazia acestui popas de bucurie se cuvine să recunoaștem că fără libertatea de manifestare religioasă, adusă și garantată de regimul democrat-popular din țara noastră, nu s-ar fi putut naște mărețul eveniment de la 21 octombrie 1948».

Astăzi, Biserica Ortodoxă Română, împreună cu toate Cultele religioase din țara noastră, își desfășoară activitatea duhovnicească în mijlocul credincioșilor, sprijinind în același timp toate inițiativele care se iau de către conducerea de stat pentru binele și prosperitatea întregului popor. Clerul și credincioșii sînt prezenți în lupta pentru apărarea păcii și sprijinirea acțiunilor obștești. Iar prin neobosită purtare de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian și a tuturor membrilor Sfîntului Sinod, Biserica noastră înlătură orice dezbinare din mijlocul poporului.

Există o perfectă colaborare între toate Bisericile creștine și Cultele religioase din țara noastră. Această realitate este și un model de trăire ecumenică. Se desfășoară o susținută activitate ecumenistă și pe plan extern, menită să ducă la unitatea între Biserici și popoare.

*

Aşadar, astăzi s-au împlinit pe deplin năzuinţele de acum o sută douăzeci de ani ale poporului nostru: Republică socialistă, libertate, suveranitate şi independenţă naţională, dreptate socială, egalitate şi frăţietate între toţi cetăţenii statului şi continuă înaintare spre progres desăvârşit; precum şi unificarea sufletească a tuturor credincioşilor ortodocşi români prin Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.

Unul dintre fruntaşii Adunării Naţionale de la Alba Iulia din 1918, Dr. Laurenţiu Oanea, a declarat acum pe drept cuvânt cu prilejul semicentenarului Unirii: «Mă simt dator să adaug cu satisfacţie că o parte din punctele istoricei rezoluţii de la Alba Iulia au fost îndeplinite abia în zilele când poporul român şi-a luat soarta în propriile sale mâini, realizând Republica Socialistă România».

De aceea sărbătorirea semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România a fost întâmpinată de toţi fiii patriei: români, maghiari, germani, sârbi, ruteni; muncitori, ţărani, intelectuali; slujitori ai cultelor, reprezentanţi ai organizaţiilor obşteşti, cei ai organizaţiilor de masă, profesionale, ai oamenilor muncii din marile întreprinderi, personalităţi ştiinţifice, culturale etc., demonstrând astfel coeziunea care există între toţi cetăţenii statului nostru, ca pe o mare îndeplinire şi cucerire a poporului nostru: căci niciodată n-a existat o conducere mai apropiată de popor şi niciodată poporul n-a fost mai ataşat de conducerea ţării.

Iar în această unitate deplină a neamului se integrează ca în toată istoria poporului român Biserica noastră strămoşască, sprijinind împreună cu întreg poporul acţiunile întreprinse de stat pentru desăvârşirea împlinirii aspiraţiilor celor ce au îndeplinit la 1 Decembrie 1918, visul de veacuri, «copil al suferinţei, de dorul căruia ne-au răposat şi moşii şi părinţii».

De aceea, cei cincizeci de ani scurşi de la Unirea Transilvaniei cu România pot fi socotiţi ani ai etapei de desăvârşire a visului naţional împlinit la 1 Decembrie 1918.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

SCOALA MINIATURISTICĂ DE LA DRAGOMIRNA

DESCRIEREA ȘI ANALIZA MINIATURILOR ȘI A TEMELOR ICONOGRAFICE
DIN DIFERITE MANUSCRISE PROVENIND DE LA MÎNĂSTIREA DRAGOMIRNA

Prezentarea caracteristicilor școlii miniaturistice de la Dragomirna impune descrierea și analizarea în amănunt a miniaturilor pe care le cuprind diferite manuscrise întocmite la Dragomirna, precum și studierea îndeaproape a acelor miniaturi care constituie o temă iconografică. Vom cerceta în articolul acesta — după aceleași metode cum am făcut și la înfățișarea miniaturilor cuprinse în Tetraevangheliarul inv. 1/1934 (vezi «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1186—1211), miniaturile cuprinse în: Apostolul ms. slav nr. 22; Evangelhia inv. 7/1934; Apostolul de la Viena; Liturghierul inv. 4/1934; Liturghierul inv. 5/1934; Tetraevangheliarul de la Biblioteca din Luow și Tetraevangheliarul inv. 2/1934.

APOSTOLUL MS. SLAV, Nr. 22 BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII
SOCIALISTE ROMANIA

F. 100 v : — *Sfântul Apostol Petru*. Miniatură pe o treime din pagină, reprezentînd pe Sfântul Apostol Petru așezat pe un divan asemănător unei lespede de piatră, sprijinit cu picioarele pe un podium și binecuvîntînd cu mîna dreaptă, iar în mîna stîngă ține o carte. Veșmintele Apostolului sînt colorate în albastru și roșu, iar hașurile de aur, puse peste culoarea veșmintelor, redau formele corpului. Nimbul din jurul capului este de asemenea lucrat cu aur. Un cadru format din trei benzi alăturate, fiecare de culoare diferită, cărămiziu, albastru și purpuriu, închide icoana sfîntului.

F. 117 v : — *Sfântul Apostol Ioan*. Miniatură pe jumătatea de jos a paginii, reprezentînd pe Sfântul Apostol Ioan în picioare, ținînd o carte la piept. Veșmintele sînt colorate în albastru și roșu, iar hașurile de aur — ca în toate miniaturile —

caută să scoată în relief umbrele și luminile. Pământul este colorat în verde, iar cadrul dreptunghiular al scenei este format din aceleași benzi colorate în albastru, purpuriu și cărămiziu.

F. 118 v : — *Sfântul Apostol Petru*. Miniatură pe jumătatea de jos a paginii, reprezentând pe Sfântul Apostol Petru, în aceeași atitudine ca miniatura de pe f. 100 v. Tunica este de culoare purpurie, iar mantia este tot în albastru.

F. 127 v : — *Sfântul Apostol Ioan*. Miniatură în jumătatea de jos a paginii, reprezentând pe Sfântul Apostol Ioan în picioare, binecuvîntînd cu mîna dreaptă, iar în mîna stîngă ține o carte. Aceleași veșminte, aceeași culoare a cadrului ca la miniatura de la f. 117 v.

F. 128 v : — *Sfântul Apostol Ioan*. Miniatură pe o treime din pagină, în aceeași atitudine și aceleași amănunte ca la miniatura cu Sfântul Apostol Petru de la f. 100 v. Singura diferență constă doar în redarea bărbii : Sfântul Ioan are barba lungă, căruntă, pe cîtă vreme Sfântul Petru are barba mai scurtă.

F. 130 : *Sfântul Apostol Ioan*. Miniatură pe o treime din pagină, la mijloc, reprezentînd pe Sfântul Apostol Ioan în picioare, fără să fie limitat de vreun cadru.

F. 133 : — *Sfântul Apostol Petru*. Miniatură încadrată în text în partea stîngă a paginii, reprezentînd pe Sfântul Apostol Petru șezînd pe o bancă, avînd picioarele sprijinite pe un podium. În mîna dreaptă poartă o floare, iar cu mîna stîngă ține la piept o carte.

F. 136 : — *Sfântul Apostol Pavel*. Miniatură pe o treime din pagină, în partea de jos, reprezentînd pe Sfântul Apostol Pavel șezînd pe o bancă și ținînd o carte la piept. Veșmintele sînt în albastru și purpuriu, iar culorile cadrului sînt : cărămiziu, purpuriu și albastru.

F. 175 : — *Sfântul Apostol Pavel*. Miniatură pe o treime din pagină, în partea de mijloc, reprezentînd pe Sfântul Apostol Pavel în picioare, ținînd mîna dreaptă la piept, iar în mîna stîngă ținînd o carte. Veșmintele sînt colorate în albastru și violet, iar pământul este colorat în verde. Cadrul este format din benzi în culorile obișnuite.

F. 209 : *Sfântul Apostol Pavel*. Miniatură pe o treime din pagină, la mijloc, în partea dreaptă, reprezentînd pe Sfântul Apostol Pavel în picioare, ținînd o carte în mîna dreaptă, iar mîna stîngă o ține la piept.

F. 230 v : — *Sfântul Apostol Pavel*. Miniatură de aceleași dimensiuni, ca cea de la f. 209, așezată în stînga paginii. Aici Sfântul Apostol Pavel ține mîna dreaptă la piept, iar în mîna stîngă ține o carte.

F. 260 v : — *Sfântul Apostol Pavel*. Miniatură de 6 cm, încadrată în text, în partea dreaptă a paginii, reprezentînd pe Sfântul Apostol Pavel, în aceeași atitudine ca în miniatura de la f. 209.

F. 268 v : — *Sfântul Apostol Pavel*. Miniatură de dimensiuni mici, încadrată în text în partea de jos a paginii, în stînga, reprezentînd pe Sfântul Apostol Pavel, binecuvîntînd cu mîna dreaptă.

F. 280 : — *Sfântul Apostol Pavel*. Miniatură de dimensiuni mici încadrată în text, în partea stîngă a paginii, reprezentînd pe Sfântul Apostol Pavel în aceeași atitudine ca în miniatura de la f. 268 v.

EVANGHELIA INV. 7/1934

F. 8 v : — Miniatura care reprezintă pe *Sfântul Evanghelist Matei*, este lipsă, fiind tăiată.

F. 98 v : — *Sfântul Evanghelist Marcu*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe Sfântul Evanghelist Marcu în fața unei cetăți în atitudinea obișnuită a vechilor miniaturi și scriind în Evanghelia sa sprijinită pe o masă. Veșmintele Evanghelistului sînt colorate în roșu și albastru. La stînga se observă simbolul leului nîmbat, iar Sfântul Duh coboară pe raze de lumină în chip de porumbel. Un

cadru floral închide scena, iar în afara acestui cadru, pe margini și mai ales în partea superioară, miniatura înfățișează ghirlande de flori care înconjoară cadrul obișnuit.

F. 157 v : — *Sfântul Evanghelist Luca*. Miniatură pe pagină întreagă. Atitudinea în care este reprezentat Sfântul Evanghelist Luca este asemănătoare cu cea a Evanghelistului Marcu de la f. 98 v, cu deosebire că la Evanghelistul Luca veșmintele sînt colorate în negru și roșu. De asemenea înfățișează simbolul bouului întraripat și nimbant și pe Sfântul Duh coborînd pe raze de lumină. Cadrul obișnuit este închis între flori, colcrate în purpuriu, verde și cărămiziu.

F. 260 v : — *Sfântul Evanghelist Ioan*. Miniatură pe pagină întreagă. Sfântul Evanghelist Ioan este reprezentat stînd la gura unei peșteri, avînd figura întoarsă către stînga unde este înfățișată inspirația sub formă divină pe raze de lumină. În fundul peșterii, se vede ucenicul său Prohor, care scrie în Evanghelia sprijinită pe o masă. În afară de peșteră, sus, în partea dreaptă, este înfățișat între stînci vulturul, simbolul Evanghelistului, iar Sfântul Duh se coboară în chip de porumbel pe raze de lumină. Pe marginea exterioară a cadrului care închide icoana Sfântului Evanghelist Ioan, sînt reprezentate ghirlande de flori.

APOSTOLUL DE LA VIENA

F. 3 : — *Sfinții Ioachim și Ana*.

F. 4 : — *Mîntuitorul, Evangheliștii și Apostolii* reprezentați între un arbore, asemănător arborelui genealogic. Scena ocupă pagina întreagă. Mîntuitorul ocupă loc în vîrfurile arborelui, iar sub El sînt așezați Evangheliștii și Apostolii, toți bust, în număr de 16. În dreapta lui Iisus se află Sfântul Apostol Petru, iar în stînga Lui, Sfântul Apostol Pavel. Sub ei, urmează de la stînga la dreapta, Sfinții Evangheliști : Marcu, Matei, Ioan și Luca, purtînd fiecare cîte o carte în mînă. Mai jos, urmează o parte din Apostoli și doi arhidiaconi, între care, în partea stîngă, Sfîntul Arhidiacon Ștefan, care poartă în mîna dreaptă o cădelniță, iar în stînga un chivot. Scena este lipsită de cadru.

F. 4 v : — *Sfântul Evanghelist Luca*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe Sfântul Evanghelist Luca stînd pe o bancă și scriind într-o carte sprijinită pe genunchi. Evanghelistul este reprezentat în fața zidurilor unei cetăți, unde se văd arhitecturi antice în partea dreaptă și turnurile noi ale arhitecturii moldovenești în partea stîngă. Sfântul Duh coboară pe raze. O bordură florală mărginește scena de fiecare parte.

F. 74 : — *Proorocii Moise și Aaron*. Miniaturi încadrate în text.

F. 75 : — *Sfînta Treime în Vechiul Testament*. Miniatură pe pagină întreagă. Cei trei Îngeri stau la masă și binecuvîntează, în timp ce Avraam și Sara aduc bucatele. Deasupra capului fiecărui Înger este scris : «I.S.H.S.». Sub scenă, în alt compartiment, este reprezentat mitropolitul Anastasie, îngenunchiat în fața unei biserițe cu două cruci, deasupra căreia scrie : «Mînăstirea Dragomirna». Un personaj îmbrăcat în veșminte călugărești stă în ușa biseriței cu mîinile întinse spre mitropolit. În spatele mitropolitului este scrisă pe 7 rîndulețe însemnarea : «Smeritul Arhiepiscop Anastasie Crimcovici și Mitropolit al Sucevei». În mîna stîngă mitropolitul ține un pergament desfășurat pe care este scris : «Stăpîne Doamne, Iisuse Hristoase Dumnezeu nostru, primește rugăciunea robilor tăi».

F. 75 v : — *Sfîntul Apostol Iacob*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe Sfîntul Apostol Iacob șezînd pe scaun și ținînd în mîna stîngă un pergament scris. El se află în fața zidului unei cetăți, peste care se văd arhitecturi antice. Sfîntul Duh coboară pe raze. Cadru floral.

F. 83 : — *Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe și Sfîntul Ioan cel Nou*. Miniatură încadrată în text. Deasupra sfinților este înfățișat cîte un Serafim.

În legătură cu *tema iconografică* care reprezintă pe Sfântul Ioan cel Nou, se poate spune că, din cele mai vechi timpuri, iconografia creștină a căutat să difuzeze cât mai mult cu putință chipurile de sfinți, prin toate mijloacele pe care le-a avut la îndemână. Înfățișarea corpului unui sfânt s-a transmis peste veacuri de multe ori fără schimbări sensibile în atitudini sau costumație, și aceasta datorită mai ales manualelor de pictură sau copiilor după modele vechi, originale. Miniatura a jucat și ea un rol important în transmiterea chipului unui sfânt dintr-un loc într-altul. Cîteva din multele manuscrise grecești care se află în Biblioteca Națională din Paris reprezintă încă de timpuriu figurile sfinților liturghisitori, ale Apostolilor¹ etc. Bisericele de pretutindeni, la Bizanț sau la Atos, în Balcani, în Rusia sau la noi, au fost larg folosite la înfățișarea pe pereții lor a chipurilor de sfinți.

Nu se poate spune că în ierarhia divină sfinții au o anumită origine, pentru că ei aparțin întregii creștinătăți. Dar sfinții au avut totuși o origine pămîntească. Ei au fost născuți și crescuți într-o țară, într-un anumit loc, unde s-au întîmplat faptele, minunile, martiriul sau dispariția lor dumnezeiască. Au fost țări care, datorită și stării specifice a sufletului credincioșilor cu accentuate predispoziții mistice, au creat o mulțime de sfinți socotiți naționali, pe care după un timp, cînd iconografia acestora s-a cristalizat și faptele lor s-au conturat cu nimb de glorie, au trecut peste hotarele naționale. Ne referim îndeosebi la ceea ce se petrecea în vechea Rusie. Tipuri iconografice de astfel de sfinți, care au trecut hotarele, Bisericii naționale, au apărut și la noi în picturile moldovenești. Cazul cel mai cunoscut este cel al Sfîntului Dimitrie Solunski, care este reprezentat în picturile bisericești și mai ales în manuscrisele cu miniaturi de la Dragomirna. Pokrovski spune despre acest sfînt că iconografia lui care începe în secolul al XII-lea imită pe aceea a Sfîntului Gheorghe, dar «originea lui pare a fi sectantă»².

Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, cu toate că era de origine grecească, a ajuns la noi sfînt național. În miniaturile care l-au reprezentat (*Liturghierul* inv. 3/1934, f. 14; *Apostolul* de la Viena, f. 83), el este așezat întotdeauna alături de Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe. Primele reprezentări ale acestui sfînt în pictura Bisericii noastre datează de pe la 1498, în decorația pereților capelei mînăstirii Bistrița din Moldova. Începînd din jurul anului 1530, reprezentarea figurii Sfîntului Ioan cel Nou este aproape obligatorie în bisericile moldovenești, ex.: Humor, Vatra Moldoviței, Voroneț, Sucevița, Dragomirna. Este curios însă faptul remarcat de bizantinologul André Grabar că nici o biserică veche din Moldova nu poartă numele Sfîntului, iar moaștele lui se găsesc la biserica «Sfîntul Gheorghe din Suceava»³. Viața acestui martir național al Moldovei, așa cum o păstrează legenda, prezintă deosebit interes⁴.

1. Ms. gr. 61 (sec. XIII) f. 198 — Sf. Apostol Iacob; f. 202 — Sf. Apostol Petru; f. 209 — Sf. Apostol Ioan Teologul; f. 214 v — Sf. Apostol Iuda; f. 216 — Sf. Apostol Pavel.

2. N. Pokrowski, *Muzeul Arheologic bisericesc din Sanct. Petersburg, Academia duhovnicească, 1879—1909*, Petersburg, 1900 — în limba rusă — p. 119, nr. 38; pl. XXXVIII. În frescele de la Terapontov (sec. XV) se vede sfîntul reprezentat stînd în picioare, tînăr, nimbă și cu arcușul întins. Cf. V. T. Georgievski, *Frescoes of the Terapontov Monastery*, Petersburg, 1911, Atlas, pl. XXVIII, nr. 2.

3. André Grabar, *L'expansion de la peinture russe au XVI-e et au XVII-e siècle*. (Annales de l'Institut Kondakov, XI), Beograd, 1940, p. 81, n. 60.

4. Legenda redată după Paul Henry, *Les églises de la Moldavie du Nord, des origines à la fin du XVI-ème siècle*, Paris, Ernest Leroux, 1930, p. 248 ș.u.; cf. Fl. Marian, *Sfîntul Ioan cel Nou*

În 1635, două altare au fost consacrate în onoarea Sfântului Ioan cel Nou în bisericile din Moscova: primul într-o dependință a bisericii Sfântului Mandilion din Kremlin, iar al doilea în biserica Sfintei Fecioare — Grebnevskaja. Această bruscă răspîndire la Moscova a cultului Sfântului Ioan cel Nou se explică datorită faptului că el a fost luat ca patron de fiul țarului Mihail, Țareviciul Ivan, care a murit nu tîrziu, în 1639. De la această dată sfîntul figurează chiar în calendarul Bisericii Ortodoxe Ruse⁵.

F. 84 : — *Sfîntul Apostol Petru*. Miniatură pe pagină întreagă.

F. 92 v : — *Sfîntul Apostol Petru*. Miniatură pe o jumătate de pagină, reprezentînd pe sfînt șezînd pe scaun în fața zidului unei cetăți și ținînd în mîna stîngă un pergament. În planul al doilea se văd arhitecturi antice și arhitecturi noi moldovenești. Cadru floral. Deasupra cadrului se află doi Serafimi.

F. 99 v : — *Sfîntul Evanghelist Ioan*. Miniatură pe pagină întreagă reprezentînd pe Sfîntul Evanghelist Ioan șezînd pe un scaun în fața peșterii și sprijinînd Evanghelia pe o masă. Fața lui este întoarsă spre stînga, de unde coboară o rază de lumină în timp ce Sfîntul Duh coboară pe raze. În planul al doilea se văd stînci tăiate în formă de trepte. Cadru floral.

F. 110 v : — *Sfîntul Apostol Iuda*. Miniatură încadrată în text, la mijlocul paginei, reprezentînd pe sfînt șezînd pe un scaun între doi arbori și ținînd în mîna stîngă o carte, iar mîna dreaptă o apropie de piept. Deasupra lui se văd apărînd în nori: Isaac, bust, în partea dreaptă și Avraam, în partea stîngă.

F. 115 : — *Două coruri*. Miniatură pe jumătate din pagină, în partea de jos, reprezentînd un cor format din 6 Apostoli în partea stîngă și alt cor format din 6 Prooroci în partea dreaptă. Corurile sînt despărțite de text. În primul plan, în corul Apostolilor, se observă Sfîntul Petru și Pavel, iar în cel al Proorocilor, se observă Moise și David.

F. 115 v : — *Sfîntul Apostol Pavel*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe Sfînt scriînd în cartea sa sub inspirația Îngerului. Poziția Sfîntului Apostol Pavel este asemenea celei a Evangheliștilor, șezînd jos în fața zidurilor unei cetăți. Cadru floral.

F. 143 v, 172 v, 215 v, 225 v, 233 v, 247, 267, 270 v : — *Sfîntul Apostol Pavel*. Miniaturi pe pagină întreagă, reprezentînd pe Sfîntul Apostol Pavel vorbind mulțimii în fața unei cetăți.

F. 143 : — *Maica Domnului tronînd cu Pruncul în brațe*. Miniatură pe o jumătate din pagină, în partea de jos, reprezentînd pe Maica Domnului, primind închinarea Sfinților Enoh, Ilie și Ioan, care stau îngenunchiați în partea dreaptă a scenei.

F. 170 v : — *Mîntuitorul tronînd*. Miniatură pe o jumătate din pagină, în partea de jos, reprezentînd pe Mîntuitorul binecuvîntînd cu mîna dreaptă și ținînd în stînga c carte și primind închinarea Apostolilor îngenunchiați în partea dreaptă a scenei. Deasupra scenei, în partea stîngă, în nori, se vede Maica Domnului bust însoțită de Arhanghelul Gavriil, iar în partea dreaptă, Sfîntul Ioan Botezătorul împreună cu Arhanghelul Mihail.

F. 172 : — *Arhanghelul Mihail omorînd fiara*. Miniatură pe o treime din pagină, reprezentînd pe Arhanghelul Mihail călare pe un cal alb întraripat, omorînd fiara apocaliptică. El poartă coroană pe cap, trompetă la gură și sulita care este înfiptă în grumazul fiarei. În mîna stîngă ține o carte și o cădelniță. Peste capul

de la Suceava, București, 1895; cf. O. Luția, *Legenda Sfîntului Ioan de la Suceava în frescele de la Voroneț*, 1924, în «Codrul Cosminului», I, 1924.

5. André Grabar, *L'expansion...*, p. 81 și nota 61. Rușii știau de acest sfînt, numai din comanda pe care a făcut-o în Rusia voievodul Barnovschi. Auzind însă de faptele și minunile lui, iau dat o mare importanță.

Arhanghelului se arcuiește o balanță. În partea dreaptă, în nori, se vede Mîntuitorul, în chip de Emanuel, stînd în fața sfintei mese. În partea stîngă a scenei însemnarea în limba slavonă: «Înfricoșătorul, puternicul, strașnicul, al cereștilor puteri voievod, cel ce stă înaintea scaunului măritei slavei Tale, Arhanghelul Mihail».

În legătură cu *tema iconografică* Arhanghelul Mihail omorînd fiara apocaliptică, se constată că această miniatură reprezintă pe Arhanghelul Mihail cu atribute cu totul specifice de cele obișnuite în vechea artă creștină și în special bizantină.

Exemple în care Arhanghelul Mihail omoară sau leagă pe diavol, sînt multe, mai ales în tablourile Coborîrii la iad. Călare pe un cal alb, purtînd veșminte de război și sabia în mîna dreaptă, Arhanghelul Mihail este întîlnit la Lesnovo în Serbia, în picturile nartexului⁶. În felul cum apare în manuscrisul de la Dragomirna, cu atributele și prezența lui Iisus Emanuel, veche artă bizantină, balcanică sau cea de la noi nu l-au cunoscut pînă la data compunerii miniaturii de la Dragomirna. Scena este întîlnită însă în iconografia rusă. O icoană rusească reprezintă pe Arhanghelul Mihail întocmai ca în miniatura de la Dragomirna⁷.

O altă icoană publicată de N. V. Pokrowski, bazată pe o tradiție cu mult mai veche, reprezintă aceeași temă⁸. Direcția de mișcare în scenă a Arhanghelului este însă în miniatură spre stînga, pe cîtă vreme în icoană este spre dreapta, iar coroana pe care o poartă Arhanghelul în miniatură este înlocuită în icoana rusească cu un coif. Prokowski amintește că icoana din culegerea sa este un produs al lecturii cărților populare cu privire la Arhanghelul Mihail, în care se întîlneau adesea atribute ca: «Ceresc Împărat, putere tare, puternic, strașnic, groaznic, voievod al lui Dumnezeu, arhistrateg Mihail, prezentatorul Prestolului lui Dumnezeu și măreției Sale, gata oricînd cu bărbăție». Ceea ce face interesantă icoana este faptul că ea prezintă fiecare amănunt al scenei însoțit de cuvinte explicative și aceasta mai mult «pentru înțelegerea poporului a acestui tip iconografic și atributele sale». Astfel: trompeta scoțînd glas, constituie «a doua venire a lui Hristos pe pămînt prin tunet și fulger»; cădeînița, «miresme peste întreg pămîntul»; «lancea», este toiagul împărăției Tale, Dumnezeule. «Înaintea lui Iisus Emanuel și a sfîntului prestol, se citește notița: «Prestolul Tău Doamne, Dumnezeule, este pregătit în ceruri în veacul veacului». Toate aceste notițe prezintă un conglomerat de texte cu fond biblic sau provenite din imaginația populară. Ideea fundamentală a acestei icoane se leagă însă de numele lui Mihail, domnitor mare, care împreună cu Îngerii duce lupta contra draconului (Dan. X, 13, 21; XII, 1; Iuda I, 9; Apoc. XII, 7).

Iconografia, atît cea orientală cît și cea apuseană, văzînd în Mihail un arhistrateg al oștilor cerești și învingător al diavolului, l-a reprezentat purtînd haină militară, coif, lance, spadă, zale, iar uneori cum este în cazul de față «purtînd cîntarul dreptății din tabloul Judecății viitoare».

Sub înfățișarea călărețului înarmat pentru luptă, denumit «Mihail cu Îngerii săi și draconul cu Îngerii săi», scena apare în Rusia în secolele al XV-lea și al

6. N. Okunev, *Lesnovo (Art. byzantin chez les Slaves. Deuxième partie)*, Paris, 1930, schema V, nr. 13, pl. XXXV, p. 239.

7. Doris Wild, *Ikonen — Kirchliche Kunst des Ostens*, Verlag Hallwag Bern und Stuttgart, 1965, tafel XII, (Der erzengel Michael als bekämpfer des Antichristen) Mittellrussland um 1600.

8. N. V. Pokrovski, *op. cit.*, pl. XXXVII, p. 117 ș.u.

XVI-lea, în ilustrările apocaliptice, în conținutul căreia își găsesc o explicație textuală o parte din atributele Arhanghelului. Trompeta nu este altceva decât una din trâmbițele pe care le dă Dumnezeu celor șapte Îngeri care stau înaintea Lui (Apoc. VIII, 2)⁹; cădelnița o poartă un înger care s-a oprit în poarta altarului (Apoc. VIII, 3); cartea o poartă în mână îngerul care s-a pogorât din cer învăluit de un nor (Apoc. X, 2); lancea pe care Arhanghelul o poartă în mână este o unealtă naturală a nimicirii lui Anticrist în iconografia apocaliptică¹⁰. Prestolul sau «hetimasia» este o parte din tabloul Judecării din urmă, apărut în iconografia bizantină tot sub influența Apocalipsei¹¹.

Miniatura de la Dragomirna, după cum am văzut, poartă ca și icoana pe care o semnaleză Pokrowski notițe explicative referitoare la scenă. În partea stîngă, deasupra Arhanghelului, se pot citi cuvintele: «Înfricoșetorul, puternicul, strajnicul, al cereștilor puteri voievod, cel ce stă înaintea scaunului măreției slavei Tale, Arhanghelul Mihail».

Se pare că la originea miniaturii de la Dragomirna ar putea sta reproducerea unei icoane rusești, cu mult mai veche, care aducea cu sine exemple din ilustrările apocaliptice susținute și împrăștiate mai ales de imaginația populară.

F. 192 : — *David și Solomon*. Miniatură pe jumătate din pagină, reprezentînd pe ambii Prooroci stînd în picioare în fața unei clădiri, despărțiți de text și purtînd fiecare cîte un pergament cu cuvinte din proorociile lor. Deasupra, bust și în nori, se vede Apostolul Pavel, care ține în mîna stîngă o carte.

F. 192 v : — *Sfîntul Ioan Gură de Aur*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe Sfînt stînd jos și scriînd în carte, avînd lîngă dînsul pe Sfîntul Apostol Pavel care-l inspiră. În fața lor se găsește Sfîntul Proclu. Sfîntul Duh se coboară pe raze de lumină. Scena se petrece în fața zidurilor unei cetăți cu clădiri în stilul arhitecturii moldovenești și turnuri în formă de minarete. Cadru floral.

F. 202 v : — *Sfînta Fecioară înconjurată de Prooroci și de Apostoli*. Miniatură pe o treime de pagină, reprezentînd pe personajele în cîmp deschis. Fecioara orantă stă la mijloc, avînd în dreapta sa șase Apostoli. Între care, în primul plan, se observă Sfinții Petru și Pavel, iar în stînga șase Prooroci, între care în primul plan se află Moise. Deasupra lor, este reprezentată, în nori, Sfînta Treime nouetamentară. Scena este fără cadru.

F. 213 v : — *Proorocii Isaia și Ieremia*. Miniatură în partea de jos a paginii, reprezentînd pe Proorocul Isaia, în partea stîngă, stînd în picioare și țînînd în mîna stîngă un pergament; în partea dreaptă, Proorocul Ieremia, ține de asemenea în mîna stîngă un pergament. Proorocii sînt despărțiți între ei de doi arbori, iar pe marginea paginii se găsește un alt arbore. Cîmpul de sub picioarele Proorocilor este verde, iar deasupra lor în stînga și în dreapta, este reprezentat cîte un Serafim.

F. 214 v : — *Sfîntul Apostol Iacob și Proorocul Avacum*. Miniatură încadrată în text.

F. 215 v : — *Sfîntul Apostol Ioan Bogoslovul, Sfîntul Prooroc Ilie Tesviteanul, Sfîntul Prooroc Enoh*. Miniatură pe pagină întreagă reprezentînd pe cei trei sfinți stînd în picioare. Ultimii doi poartă cîte un pergament în mîna stîngă, iar Sfîntul Ioan ține cu mîinile amîndouă o carte. Deasupra lor, în nori, bust, Mîntuitorul îi binecuvîntează. Cadru floral.

F. 223 v : — *Proorocul Daniil și Maleahi*. Miniatură încadrată în text.

9. În alt sens, după cel ce a făcut icoana, trompeta putea să fie simbolul celei de a doua veniri a Mîntuitorului, eveniment de care este strîns legată uciderea lui Antichrist.

10. N. V. Pokrowski, *op. cit.*, p. 118, unde citează pe Buslaev, *Apocalipsa*, tab. 21, 84, 173, 225 și p. 30. 11. *Ibidem*, p. 118.

F. 225 : — *Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigore Bogoslovul, Sfântul Nicolae, Sfântul Atanasie*. Miniatură prezentând sfinții, câte doi și despărțiți de text, de exemplu : în partea de jos a paginii, în stînga, Sfântul Nicolae, iar în partea dreaptă, Sfântul Atanasie, separați de un Serafim. Sfinții poartă veșminte de ierarhi și țin în mînă câte o carte, Sfântul Ioan Gură de Aur poartă mitră pe cap.

F. 232 : — *Sfântul Teodor Tiron, Sfântul Arhidiacon Ștefan și Sfântul Dimitrie Solunski*. Miniatură încadrată în text.

F. 244 v : — *Sfântul Apostol Pavel și Sfântul Timotei*.

F. 246 : — *Sfântul Prooroc Iona și Ghedeon*. Miniaturi reprezentînd pe sfinți așezați în jumătatea de jos a paginii, despărțiți de text : Iona este reprezentat în partea stîngă ținînd în mîna dreaptă un pergament deschis, iar în mîna stîngă un pește mare. Ghedeon ține în mîna stîngă un pergament deschis, iar în dreapta flăcări de foc. Peisajul de la picioarele lor este stîncos și cu arbori.

F. 261 : — *Deisis*. Miniatură pe jumătatea de jos a paginii, fără cadru, reprezentînd pe Mîntuitorul tronînd, ținînd în mîna dreaptă o carte, iar cu dreapta binecuvîntează. Sfînta Fecioară stînd în picioare și în partea stîngă, întinde către Iisus mîinile. În partea dreaptă, în aceeași poziție, este reprezentat Sfântul Ioan Botezătorul.

F. 262 : — *Mîntuitorul și Sfântul Apostol Pavel*. Miniatură reprezentînd convertirea Sfîntului Apostol Pavel, într-un peisaj deluros. Apostolul Pavel, în dreapta scenei, stă îngenunchat pe o movilă cu mîinile întinse către Iisus, Care vine din partea stîngă a scenei. Mîntuitorul binecuvîntează pe Pavel cu dreapta, iar în stînga ține un pergament strîns. Scena este fără cadru.

F. 266 : — *Proorocii Zaharia și Amos*. Miniatură pe o treime de pagină așezată în partea de jos, reprezentînd pe Proorocul Zaharia stînd în partea stîngă a scenei, cu o cădelniță în mîna dreaptă, iar în stînga cu un pergament deschis. În dreapta scenei este reprezentat Proorocul Amos, ținînd mîna dreaptă la piept, iar în mîna stîngă un pergament deschis. Proorocii sînt separați unul de altul de patru arbori. Scena este fără cadru.

F. 270 : — *Bunavestire*. Miniatura prezintă aceleași caracteristici ca în *Tetraevangheliarul* inv. 2/1934, f. 250 v.

Ca temă iconografică, elementul principal în scenă a fost întotdeauna atitudinea pe care o manifestă Sfînta Fecioară. Artă bizantină a secolelor al IX-lea — al XI-lea, prezintă pe Fecioară stînd în picioare, în dreapta scenei, ținînd mîinile în dreptul pieptului și întoarsă în semn de refuz¹². În secolul al XII-lea, manuscrisul cu miniaturi al călugărului Iacob reprezintă pe Sfînta Fecioară stînd pe scaun și torcînd¹³. Secolele al XIV-lea — al XVI-lea înfățișează scena Bunevestiri dominată de două tipuri ale Fecioarei : 1. Fecioara șezînd întoarsă în semn de refuz, încetînd de a mai toarce ; 2. Fecioara, în picioare sau șezînd, se întoarce către înger și discută cu el ținînd capul înclinat iar mîna întinsă și puțin scoasă de sub veșmîntul care o acoperă¹⁴. Fondul compoziției este ocupat de arhitecturi care înfățișau la început biserica din Nazaret. O parte din monumente arată însă pe Fecioara Maria lîngă un puț, detaliu caracteristic mai ales artei slave, deoarece bizantinii au dat mai multă însemnătate scenei în care Fecioara șade pe scaun și toarce¹⁵. Miniatura armeană adoptă de timpuriu ambele atitudini¹⁶. Fecioara stă

12. Cf. Gabriel Millet, *Recherches sur l'iconographie de l'Evangile, au XIV-e, XV-e et XVI-e siècle, d'après les monuments de Mistra, de Macedoine et du Mont Athos*. Paris, 1916, p. 70.

13. *Ibidem*.

14. *Ibidem*, p. 73.

15. *Ibidem*, p. 93.

16. Sirarpie Der Nersessian, *Manuscripts arméniens illustrés des XII, XIII-e et XIV-e siècles*. Text et album des planches, Paris, 1937, pl. XLVI, nr. 102, p. 122. (*Evanghelia din 1307*), Venise, 1917).

în picioare în fața scenei și schițează cu mîna dreaptă un gest de spaimă, iar în mîna stîngă ține o furcă de tors¹⁷. Îngerul binevoitor vine din partea stîngă a scenei, binecuvîntînd cu mîna dreaptă, iar în stînga ține o ramură înflorită. La mijlocul scenei se vede un puț cu un ulcior lîngă el, iar la spatele Fecioarei un scaun. Gestul de spaimă sau de refuz al Fecioarei corespunde cuvintelor Sfîntului Ioan Gură de Aur: «Ea nu îngăduie acest cuvînt»¹⁸. Tipul acesta iconografic apare în secolul al VIII-lea și al IX-lea, în monumentele care se leagă de Orient, iar mai tîrziu este reprezentat în bisericile rupestre din Capadocia, devenind în secolul al XI-lea, una din formele proprii ale artei bizantine¹⁹. Elementul iconografic cu reprezentarea puțului se găsește însă în scrierile apocrife. Potrivit acestor scrieri, îngerul a apărut o dată Fecioarei pe cînd aceasta s-a dus la puț ca să ia apă. Iacob amintește în *Omiliile* sale că, ducîndu-se la puț, Maria a auzit o voce misterioasă care a tulburat-o. Reprezentarea acestui amănunt apocrif datează din secolele al V-lea și al VI-lea, iar mai tîrziu este întîlnit în manuscrisele care se leagă prin iconografia lor de Orient, astfel: *Fiziologul din Smirna*, Paris, gr. 74, sau *Omiliile călugărului Iacob*, care amintesc episodul²⁰. Fecioara, stînd în picioare și făcînd gestul de refuz, apare și într-o *Evanghelie cu miniaturi* așa-zisă din Trebizonda²¹.

Iconografia bulgară păstrează atitudinile Fecioarei, cu specificul tradiției bizantine. La biserica din Boian²² (secolul al XIII-lea), Fecioara cu o ținută pașnică stă în picioare pe un podium, avînd la spate o bancă în fața unui mic edificiu. Arhanghelul Gavriil se apropie de Fecioară binecuvîntînd-o cu mîna dreaptă, iar în stînga ține ramura înflorită. Figura Arhanghelului Gavriil nu este altceva decît figura clasică a reprezentărilor bizantine din secolele al XI-lea — al XII-lea²³. La biserica Zemen (secolul al XIV-lea)²⁴, Fecioara șade jos, în mîna dreaptă cu firul tors, pe care-l întinde cu stînga. Arhanghelul apare din partea stîngă a scenei, în timp ce Fecioara face un gest de spaimă. La Berenda²⁵, Fecioara pare chiar surprinsă de vizita îngerului. Ea șade jos și totuși se ține strîns cu mîna stîngă de scaun, iar mîna dreaptă, în care poartă fusul, o apasă pe piept. Arhanghelul poartă ca veșmînt un dalmatic, binecuvîntînd cu dreapta și ținînd în stînga ramura înflorită. De obicei, mai ales după secolul al XI-lea, Arhanghelul Gavriil apare în scenă venind în fugă cu vestea spre Fecioară, binecuvîntînd-o și purtînd ramura înflorită.

Un exemplu cules din miniaturile *Tetraevangheliarului* sîrb (secolul al XIII-lea)²⁶ ne înfățișează pe Arhanghelul Gavriil purtînd în mîna dreaptă pe Sfîntul

17. Gestul Fecioarei este cel cunoscut deja în monumentele din sec. IV și V, ex; cancelul bisericii din Safara, în Gorgia (cf. Gabriel Millet, *op. cit.*, fig. 11); de asemenea în reprezentării bizantine, ca: *Psaltirea din 1066*, la Londra (cf. Gabriel Millet, *op. cit.*, p. 33) și *Psaltirea Barberini* (cf. G. Millet, *op. cit.*, p. 89); cf. A. Grabar, *La peinture religieuse en Bulgarie*, Paris, 1928, p. 204 nota 5.

18. Cf. Gabriel Millet, *op. cit.*, p. 70; Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, p. 122.

19. Gabriel Millet, *op. cit.*, p. 70; *Ibidem*, p. 122.

20. Cf. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, p. 122 și nota 3, 4, 5; cf. H. Omont, *Miniatures des Homélies sur la Vierge du moine Jacques*, Paris, 1927, pl. XX.

21. K. Weitzmann, *Die armenische Buchmalerei des 10 und beginnenden 11. Jahrhunderts*, Bamberg, 1933, pl. XIV, 48; cf. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, p. 122.

22. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, pl. X.

23. Gabriel Millet, *op. cit.*, p. 86.

24. A. Grabar, *La peinture religieuse*, fig. 24, p. 204.

25. *Ibidem*, fig. 33 și 34, p. 263.

26. A. Grabar, *Recherches sur les influences orientales dans l'art balkanique*, Paris, 1928, pl. VI, I.

Duh în chip de porumbel, pe care îl întinde Fecioarei, iar în stînga, în loc de obișnuita ramură, ține o cruce. Într-o altă miniatură Sfîntul Duh, tot sub formă de porumbel, se coboară apropiindu-se de urechea stîngă a Fecioarei²⁷. Cele două exemple amintite aduc detalii necunoscute pînă acum în iconografia Bunevestiri. Explicația lor probabilă pare a fi interpretarea naivă și populară a anumitor expresii din textele evanghelice²⁸.

Bisericile atonite se conduc tot de datele tradiției bizantine. La Protaton²⁹, Fecioara șade pe un scaun. La vederea îngerului ea face un gest de spaimă cu mîna dreaptă, gest care se observă și pe față.

Și în Rusia s-a menținut tot tradiția bizantină. În unele exemple³⁰, Fecioara păstrează vechea atitudine, șezînd în partea de jos a scenei, fără ocupație, iar îngerul vine din stînga cu un pas înainte, binecuvîntînd și ținînd ramura înflorită. În alte exemple, Fecioara șade jos și lucrează³¹. Exemplarele de icoane, culese în regiunea Galiției, păstrează aceleași caracteristici. Într-o icoană din secolul al XVI-lea, provenită de la Nakonecine, Fecioara este ocupată cu lucrul, toarce, în timp ce îngerul se apropie.

În *Moldova*, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, Bunevestire face parte din ilustrarea *Imnului Acatist* și este reprezentată în patru scene. În prima, Fecioara stă în picioare în apropierea puțului, schițînd cu mîinile un gest de refuz, atunci cînd îngerul se apropie și caută să-i vorbească. În a doua scenă, Fecioara șade jos și discută. În scena a treia și a patra, Fecioara primește și se supune celor vestite de înger. Fondul tabloului este ocupat de clădiri, turnuri crenelate, voaluri întinse³², în partea superioară. La Moldovița, în nartex, Fecioara stă în picioare făcînd cu mîna dreaptă un gest de primire a celor spuse de înger, iar în stînga ține un coș, în care se vede un caer de lînă al cărui fir este înfășurat după degete³³. La Sucevița, Fecioara este reprezentată în picioare în fața scaunului, iar din mîna dreaptă merge în jos firul cu fusul. În altă scenă, Fecioara stă tot în picioare însă fără să lucreze, iar în a treia scenă stă jos și îngerul vine și o binecuvîntează. Fondul scenelor este ocupat de arhitecturi, pe ziduri sînt așezate flori, iar deasupra se întinde un Vellum. Printre mulțimea stelelor, Sfîntul Duh, înfățișat ca porumbel, se coboară pe trei raze de lumină.

Broderiile moldovenești prezintă exemple cu Fecioara sau șezînd și lucrînd, sau stînd în picioare mirîndu-se de prezența îngerului³⁴. Toate izvoarele de la Sucevița prezintă o singură și aceeași redacție: Fecioara șade jos și face un gest de acceptare față de vestea pe care i-o aduce îngerul³⁵.

27. *Ibidem*, pl. VI, 2. 28. *Ibidem*, p. 74.

29. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos. I: Les peintures*, Paris, 1927, pl. XVIII, 2.

30. Paul Muratoff, *Trente-cinq primitifs Russes*, Paris, 1931, pl. X, 21 (sec. XVI).

31. N. P. Kondakov, *L'icône russe. I: Album*, Praga, 1928, pl. XXXIII, XLV, XLVI.

32. Dr. Ilarion Swenzizkyj-Swiattizkyj, *Ikonenbilder der Galizischen Ukraine XV—XVI Jhd.*, 1929, fig. 129.

33. La biserica Arbore, peretele exterior de miază-zi.

34. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie, depuis les origines jusqu'au XIX-ème siècle*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1928, p. 189, pl. LII, 1. 35. *Ibidem*, pl. XLIX, 1.

36. O. Tafrali, *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna*. Text et album. Paris. Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1925, pl. XXVII (stofă sfințită din timpul lui Bogdan cel Orb); pl. XLII (mînecuțe din timpul lui Ștefan cel Mare); pl. LV (omorforion, lucrare bizantină).

37. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 189, pl. LXXXV, fig. 1; pl. V, fig. 1 și 2.

Crucile sculptate de la sfârșitul secolului al XVI-lea și primii ani ai secolului al XVII-lea, reprezintă Sfînta Fecioară stînd sub un portic, iar pe îngerul vestitor avînd aripile deschise³⁸. Totuși, *Crucea*, inv. 10/1934, a mitropolitului Crimca de la Dragomirna, prezintă iconografia Buneivestiri influențată de Evangheliile apocrife. În care Sfînta Fecioară șade pe un scaun în fața unui puț și toarce. În planul al doilea, pe un zid, se vede un vas, iar îngerul vine grăbit din partea stîngă a scenei.

Tipul iconografic reprezentat la Dragomirna în *Tetraevangheliarul*, inv. 2/1934, (f. 250 v), și în *Apostolul de la Viena* (f. 270) prin caracteristicile sale se leagă de redacțiile iconografice bizantine.

F. 292 : — *Intrarea lui Iisus în Ierusalim*. Miniatură pe pagină întreagă reprezentînd o scenă, în care, în fața unei cetăți cu turnuri moldovenești și minarete turcești, mulțimea întîmpină pe Iisus, Care vine călare pe un asin din partea stîngă, urmat de ucenicii Săi. În vîrfurile unui arbore, care seamănă cu o floare deschisă avînd nenumărate petale, se vede bustul unui copil. Un alt copil urcă pe trunchiul copacului. În partea stîngă, în planul al doilea, se vede un peisaj muntos format din stînci tăiate în formă de trepte. Iisus întoarce capul către ucenicii Săi, care-l urmează. El binecuvîntează cu mîna dreaptă mulțimea din față, iar în mîna stîngă ține un pergament strîns. Cadru floral.

Ca *temă iconografică*, scena este reproducerea tipului obișnuit de care s-a servit întotdeauna arta bizantină tardivă³⁹.

Scena din miniatură este dezvoltată mai mult în înălțime decît în lărgime. Iisus, personajul principal din scenă, întorcînd spatele pe trei sferturi și cu fața către Apostoli care îl urmează, înaintează binecuvîntînd, așezat pe asinul alb care ține capul aplecat în jos. Asinul nu este mai mare decît persoana pe care o poartă. Acest lucru este în concordanță cu tradiția bizantină, care preferă o asină mică, ținînd capul aplecat⁴⁰, pe cîtă vreme vechea tradiție, care s-a menținut mai ales în Orient, preferă o asină mare care merge cu capul ridicat și sigură de mersul său⁴¹.

Miniaturile bizantine din secolul al XI-lea interpretau elemente de origine diferită. Astfel, miniaturistul care a lucrat *Laurențiana*, VI, 23 reprezenta pe două foi diferite : o dată asina purtînd capul ridicat în sus, iar a doua oară, asina ținînd capul în jos⁴². Grupul de Apostoli din miniatura de la Dragomirna urmează atent pe Iisus⁴³, iar mulțimea îl așteaptă la intrarea cetății cu ramuri verzi. Doi copii sînt urcați într-un arbore, dintre care unul a ajuns chiar pînă în vîrfurile acestui arbore.

38. *Ibidem*, pl. IV, fig. 1—3.

39. Gabriel Millet, *Recherches sur l'iconographie...*, p. 256 ș.u.

40. *Ibidem*, p. 257 ; André Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 142.

41. Gabriel Millet, *Recherches sur l'iconographie...*, p. 256.

42. *Ibidem*, p. 236—237. Asina cu capul în sus apare în Psaltirile bizantine din sec. XI (Brit. Mus. Balt. din 1066, *Psaltirea Barberini*), cf. Gabriel Millet, *op. cit.*, fig. 241, 242), ca și în Evangheliile bizantine din aceeași epocă (Paris, sup. 27, Ivirion 5, cf. Gabriel Millet, *op. cit.*, fig. 263, 264). Cf. André Grabar, *La peinture religieuse*, p. 142, nota 3.

43. Un exemplar tipic și probabil unic al acestei teme ne este dat de o miniatură care se găsește într-un *Tetraevangheliar* sîrb (sec. XIII). O arcadă schematică înlocuiește cetatea Ierusalimului. Iisus, așezat pe un asin asemănător unui catîr, merge de la stînga spre dreapta. El este însoțit de un înger, în timp ce grupul de Apostoli, copiii și mulțimea cetății, lipsesc complet din scenă. Cf. André Grabar, *Recherches sur les influences orientales...*, p. 81.

Lipsește din scenă amănuntul cu veșmintele care se așterneau pe cale sub picioarele asinei. Un copil desprins din mulțimea care stă în fața cetății întinde spre botul asinei o ramură verde. Detaliul acesta caracteristic picturii atonite⁴⁴, se întâlnește și în Balcani și aceasta mai ales la Poganovo (secolul al XV-lea), în Bulgaria⁴⁵. Cetatea Ierusalimului, în dreapta scenei, formată dintr-un zid crenelat, turnuri specifice arhitecturii moldovenești și turnuri minarete, nu are nimic din arhaicul aceleiași cetăți reprezentată în vechile exemple ale acestei teme.

F. 292 v : — *Răstignirea lui Iisus*. Miniatură pe pagină întreagă și fără cadru, reprezentând crucea cu Cel răstignit, se înalță în fața zidului unei cetăți. În dreapta crucii se află Sfânta Fecioară, iar în stînga Sfîntul Apostol Ioan, tînguindu-se. Sfînții Arhangheli Mihail și Gavriil strîng picăturile de sînge care curg din mîinile Celui pironit. Alte personaje lipsesc din temă.

F. 300 : — *Adam și Noe*. Miniatură încadrată în text.

F. 312 : — *Sfînții Antonie, Pahomie, Sava, Hariton, Atanasie Atonitul și Eftimie cel Mare*. Miniatură pe jumătatea dreaptă a paginii, lipsită de cadru, înfățișînd pe toți acești sfinți așezați într-un arbore care se înalță dintre stînci. În vârful arborelui este așezat, bust, Mîntuitorul binecuvîntînd. În dreapta și în stînga Mîntuitorului se găsește cîte un Serafim.

LITURGHIERUL INV. 4/1934

F. 1 v : — *Pogorîrea Sfîntului Duh*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd scena Pogorîrii Duhului Sfînt cu aceleași particularități ca în *Tetraevangheliarul inv. 1/1934*.

F. 9 v : — *Sfîntul Ioan Gură de Aur*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe Sfîntul Ioan Gură de Aur stînd în picioare pe un podium, îmbrăcat în veșminte arhieresti cu sacos polistravos și omofor cu trei cruci. El binecuvîntează cu mîna dreaptă, iar în mîna stîngă ține o carte. Deasupra capului sfîntului este înfățișată Sfînta Fecioară cu Pruncul într-un medalion, iar lîngă sfînt este reprezentat mitropolitul Crimca, îngenunchiat și cu mîinile a cerere. Îmbrăcămintea mitropolitului este la fel cu cea a Sfîntului Ioan Gură de Aur. Mitropolitul poartă pe cap mitră, pe cîtă vreme Sfîntul poartă nimb în jurul capului. Deasupra capului mitropolitului este scris : «Smeritul mitropolit Anastasie Crimcovici». Un cadru neregulat închide scena.

F. 42 : — *Sfînții Enoh, Ilie și Ioan*. Miniatură pe pagina întreagă, reprezentînd pe sfinți șezînd pe o bancă asemănătoare unei lespezi de piatră. Dreptul Enoh și Proorocul Ilie țin în mînă cîte un pergament alb, iar Sfîntul ține o carte deschisă, pe care se pregătește să scrie. Mîntuitorul apare deasupra lor bust și binecuvîntează.

F. 42 v : — *Sfîntul Vasile cel Mare*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe sfînt purtînd felon, bederniță și epitrahil. El are barba lungă, neagră și stă în picioare pe un podium, binecuvîntînd cu mîna dreaptă iar în stînga ține o carte. Deasupra icoanei Sfîntului, într-un medalion, este înfățișată Maica Domnului cu Fiul care binecuvîntează ; iar jos, în partea stîngă, se află portretul mitropolitului Crimca, în veșminte arhieresti, ca la f. 9 v. O bandă neregulată încadrează scena.

F. 65 v : — *Sfîntul Grigore*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe sfînt binecuvîntînd cu mîna dreaptă, iar în stînga ținînd o carte. Sus, într-un medalion, Maica Domnului poartă Pruncul care binecuvîntează. Jos, în stînga, este reprezentat mitropolitul Anastasie purtînd veșminte ca ale sfîntului. Scena este mărginită de același cadru neregulat ca la f. 9 v și 42 v.

44. Gabriel Millet, *Recherches sur l'iconographie...*, fig. 256, 258, 260 ; p. 276, 277.

45. André Grabar, *La peinture religieuse...*, pl. LXII și p. 340, nota 2.

LITURGHIERUL, INV. 5/1934

F. 11 v : — *Sfântul Ioan Gură de Aur*. Miniatură pe pagină întreagă reprezentând pe sfânt așa cum este redat în *Liturghierul inv. 4/1934*, f. 9 v.

F. 44 v : — *Sfântul Vasile cel Mare*. Miniatură pe pagină întreagă reprezentând pe sfânt sub forma cuncscută din *Liturghierul inv. 4/1934*, f. 42 v.

F. 73 : — Miniatura care conținea figura *Sfântului Grigore*, a fost tăiată din volum.

TETRAEVANGHELIARUL DE LA BIBLIOTECA DIN LWOW

Descrierea scenelor iconografice o datorăm contelui Uvarov (Contele Alexei Serghievici Uvarov : *Strângere de mici lucrări*, editate la a 25-a aniversare a morții sale și redactate de Contesa P.S. Uvarov, tom. II, Moscova, 1810 — în limba rusă) și unor interpretări pe care le face Sirarpie Der Nersessian în articolul său *Une nouvelle réplique slavone du Paris. 74, et les manuscrits d'Anastase Crimcovi*, în «*Melanges Iorga*».

F. 2 : — *Sfinții Enoh, Ilie și Ioan*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentând pe sfinți stând în picioare, având deasupra lor pe Mântuitorul înconjurat de îngeri, Care îi binecuvântează. Trei raze pornite de la Sfântul Duh coboară peste sfinți.

F. 2 v : — *Pogorîrea Sfântului Duh peste Apostoli*. Miniatură reprezentând deasupra, în primul registru, Sfânta Treime nouetamentară.

F. 7 : — *Mântuitorul Arhiereu*. Miniatură înfățișând pe Mântuitorul ținând în mîna dreaptă o cruce și în stînga un pergament. Alături este reprezentat Sfântul Evanghelist Matei în chip de bătrîn, care binecuvântează cu dreapta, iar în stînga ține o carte.

F. 7 v : — *Sfântul Evanghelist Matei*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentând pe sfânt în fața cetății, șezînd pe scaun și scriînd în Evanghelie. În dreapta scenei, este înfățișat mitropolitul Crimca, îngenunchiat, îmbrăcat în haine arhieresti, prezentînd Evanghelistului o carte. Deasupra mitropolitului se află însemnarea obișnuită : «Smeritul arhiepiscop Anastasie Crimcovici, mitropolitul Sucevei». O mîna divină lîngă care scrie «IS.HS», binecuvântează scena. La mijloc, Sfântul Duh coboară pe raze, iar în partea stîngă, tot sus, un înger coboară pe raze, purtînd o carte în mîna dreaptă. Partea superioară a scenei, reprezentînd cerul, este presărată cu nenumărate stele. Deasupra Evanghelistului este reprezentată Sfânta Treime nouetamentară.

F. 9 : — *Iacob și cei 12 fii ai săi*.

F. 10 v : — a) *Iuda și frații săi* ; b) *Impăratul David*.

F. 11 : — *Solomon, pe tron și în fața lui regii Iudeii*.

F. 12 v : — *Iacob, tatăl lui Iosif și copiii săi*.

F. 13 : — *Visul lui Iosif*.

F. 14 v : — a) *Magii înaintea Ierusalimului, întreabă poporul* ; b) *Irod, întreabă preoții și cărturarii*.

F. 15 : — *Magii înaintea lui Irod*.

F. 16 v : — *Nașterea Mântuitorului*.

F. 17 : a) *Fuga în Egipt* ; în miniatură personificarea orașului este îmbrăcat în roșu ; b) *Uciderea pruncilor*.

F. 18 v : — *Întoarcerea din Egipt*. Miniatură înfățișînd pe Fecioara așezată pe un cal alb, iar înaintea Fecioarei pe Sfântul Iosif purtînd pe umeri pe Iisus, Care binecuvântează.

F. 19 : — *Sfântul Ioan Botezătorul*.

F. 21 : — *Botezul Domnului*. În miniatură Iordanul este personificat printr-un tânăr în haine de baie de culoare roșu-închis.

F. 22 v : — *Ispita Mântuitorului*. În miniatură diavolul este reprezentat în negru, cu aripi și coadă întoarsă.

F. 23 : — *Sfântul Ioan Botezătorul condus la închisoare*.

F. 94 v : — *Schimbarea la față*.

F. 143 : — *Judecata din urmă*.

F. 155 : — *Lepădarea lui Petru. Iuda spînzurat*.

F. 163 : — *Răstignirea Domnului*.

F. 165 : — *Coborîrea la Iad*. Iisus trage pe Adam de mîna stîngă.

F. 170 v : — *Sfântul Evanghelist Marcu*. Miniatura înfățișează vulturul, ca simbol al sfîntului, aducînd Evanghelia. (Însă trebuie să fie o greșeală ori la Uvarov care descrie tema, ori la miniaturist, deoarece vulturul este simbolul Evanghelistului Ioan). Înaintea lui ca și la Sfîntul Evanghelist Matei, f. 7 v, este înfățișat mitropolitul Anastasie Crimca îngenunchiat. În registrul superior este reprezentată Sfînta Treime noutestamentară.

F. 207 : — *Ospățul lui Irod și moartea Sfîntului Ioan Botezătorul*. Miniatura înfățișează pe Irod purtînd coroană de aur. Înaintea lui, un om șezînd jos și purtînd haină de boier plină de podoabe și dantele.

F. 254 v : — *Judecata din urmă*. Scena nu este atît de completă ca cea de la f. 143.

F. 256 v : — *Iisus, la masă în Betania, în casa lui Simon Leprosul*. În miniatură, o femeie toarnă mirodenii scumpe pe picioarele lui Iisus.

F. 269 : — *Răstignirea*. În partea de jos a miniaturii, un soldat cu foarfeci în mîna, vrea să împartă hainele lui Iisus.

F. 277 : — *Moise, Aron și Magii*.

F. 280 : — *Adormirea Maicii Domnului*. În miniatură îngerul taie mîinile evreului necredincios.

F. 282 v : — *Sfîntul Evanghelist Luca*. Miniatura înfățișează pe evanghelist de vîrstă mijlocie, cu tonsură, însoțit de simbol, iar pe mitropolitul Anastasie în aceeași atitudine ca și la ceilalți evangheliști. Deasupra, în registrul superior, este reprezentată Sfînta Treime noutestamentară.

F. 312 v : — *Sfîntul Ioan Botezătorul condus de înger în deșert*.

F. 315 : — *Botezul lui Iisus*. În miniatură, pe pergamentul din mîna lui Iisus este scris : «manuscris». Iisus este înfățișat stînd cu picioarele pe o piatră. Personificarea Iordanului lipește.

F. 358 : — *Învățăturile pe care Iisus le dă Apostolilor Săi*.

F. 481 : — *Iisus binecuvîntează arborele crescut din grăuntele de muștar, în care păsările își fac cuib*.

F. 492 v : — *Parabola Fiului risipitor*. În miniatură este înfățișată tăierea vitelului celui mai gras.

F. 528 v : — *Împărtășirea Apostolilor*.

F. 529 : — *Sfîntul Petru și cocoșul așezat pe un stîlp*.

F. 538 : — *Sfîntul Petru și cocoșul așezat pe un acoperiș*.

F. 553 : — Miniatura cuprinde un cadru care nu este umplut în întregime. În registrul superior este reprezentată Sfînta Treime noutestamentară, dar într-un mod cu totul special ; Mîntuitorul stă pe genunchii Maicii Sale ; mai jos, Profeții Enoh, Ilie și Sfîntul Ioan ; iar jos, în stînga, trebuie să fie reprezentat mitropolitul Anastasie, cu figura cunoscută, iar nu «Arsenie», cum spune Uvarov (*op. cit.*, p. 42) ; jos, în partea dreaptă, sînt două figuri neterminate, probabil ale părinților mitropolitului Crimca.

Fig. 1. — Sfântul Apostol Petru; miniatură din *Apostolul* ms. slav nr. 22 de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, f. 133

Fig. 3. — *Intrarea lui Iisus în Ierusalim* ; miniatură
din *Apostolul de la Viena*, f. 192 v

Fig. 4. — *Sfântul Ioan Gură de Aur* ; miniatură din *Apostolul de la Viena*, f. 192 V

Fig. 5. — Sfânta Treime noutestamentară (sus) și Maica Domnului între Apostoli și Prooroci (jos); miniatură din *Apostolul de la Viena*, f. 202 v

Fig. 6. — Sfântul Arhanghel Mihail, omorînd fiara apocaliptică; miniatură din Apostolul de la Viena, f. 172

Fig. 7. — *Sfântul Ioan Gură de Aur* ; miniatură
din *Liturghierul* inv. 4/1934, f. 9 v

Fig. 8 — Sfinta Treime noutestamentară (sus) și Sfântul Evanghelist Matei și Mitropolitul Anastasie Crimca (jos); miniatură din Tetraevangeliiarul de la Biblioteca din Lwow, f. 7 v

Fig. 9. — *Ingerul înștiințează pe Iosif în vis să fugă în Egipt cu Fecioara și Pruncul*; miniatură din *Tetraevangeliiarul* de la Biblioteka din Lwow, f. 13

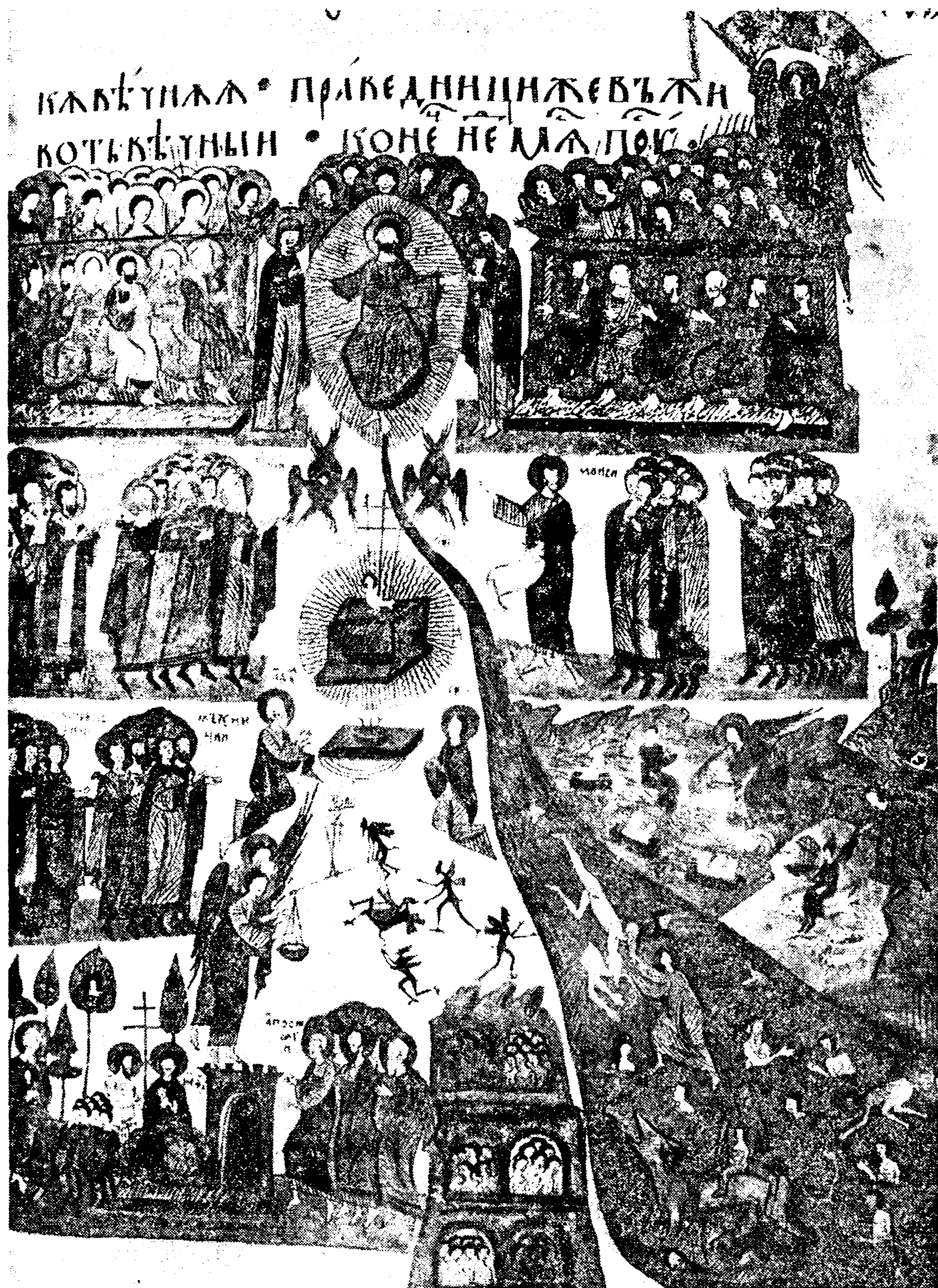

Fig. 10. — *Judecata din urmă* ; miniatură din *Tetraevangheliarul*
de la Biblioteca din Lwow, f. 143

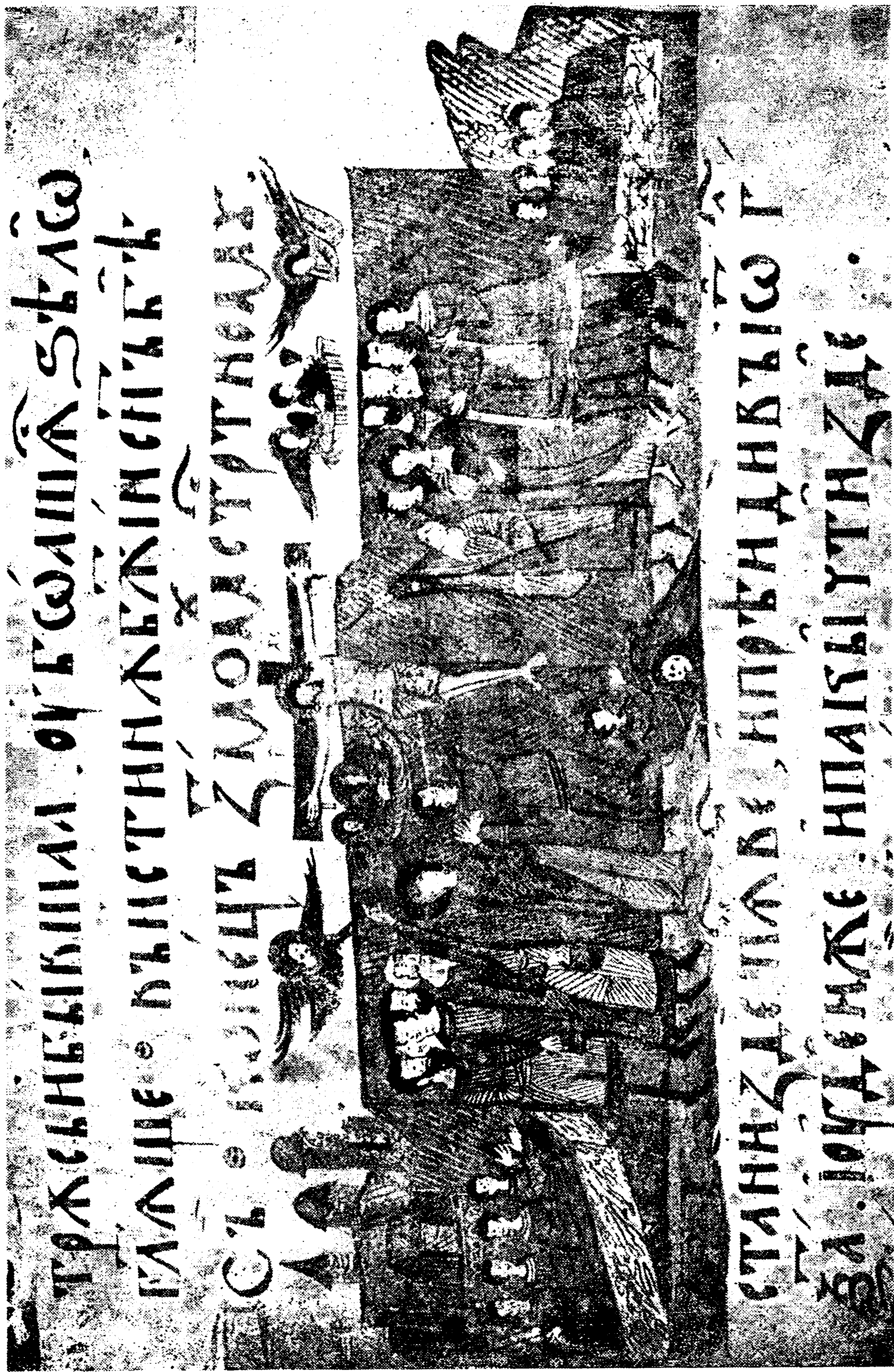

Fig. 11. — *Mîntuitorul răstignit*; miniatură din *Tetraevangeliiarul* de Ia Bibloteca din Lwov, f. 163

Fig. 12. — *Botezul Domnului*; miniatură din *Tetraevangheliarul* de la Biblioteca din Lwow, f. 163

Fig. 13. — *Impărtașirea Apostolilor*; miniatură din *Tetraevangheliarul* de la Biblioteca din Lwow, f. 528 v

Fig. 14. — Sfintii Ioan, Ilie și Enoh ; miniatură din
Tetraevangheliarul inv. 2/1934, f. 9

Fig 15. — *Sfînta Treime nou testamentară*; miniatură din *Tetraevangheliarul* inv. 2/1934, f. 8 v

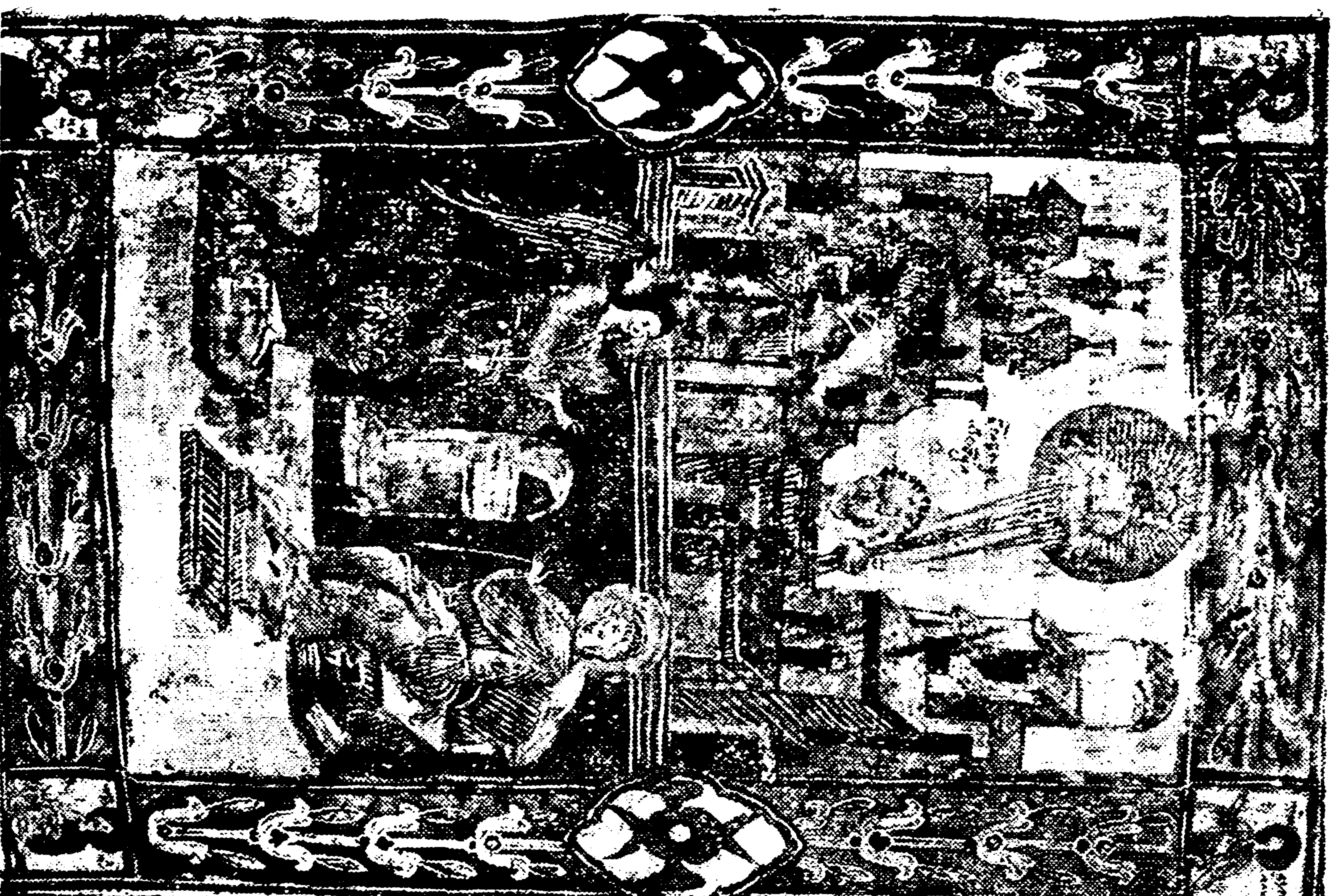

Fig. 16. — *Bunavestire*; miniatură din *Tetraevangheliarul inv. 2/1934, f. 250 v*

Fig. 17. — *Intimpinarea Domnului*; miniatură din *Tetraevangheliarul inv. 2/1934, f. 79*

F. 554 v : — *Evanghelistul Ioan cu ucenicul său Prohor*. Miniatură pe pagina întreagă, reprezentând pe Evanghelist cu figura cunoscută și pe mitropolitul Anastasie îngenunchiat înaintea evanghelistului ; iar leul întraripat aduce de sus Evangelia (Greșeală ori a lui Uvarov, ori a miniaturistului, deoarece leul este simbolul Evanghelistului Marcu).

F. 560 v : — *Botezul Domnului*. În miniatură Iordanul este personificat.

F. 666 : — *Răstignirea Domnului*.

F. 681 : — *Iisus și Ucenicii Săi*.

F. 681 v : — *Fecioara și Profeții într-un arbore genealogic* (Asupra temei vezi Sirarpie Der Nersessian, *Une nouvelle replique*, p. 718, ș.u.).

F. 682 v : — *Maica Domnului și Profeții cari au profețit despre ea*.

TETRAEVANGHELIARUL INV. 2/1934

F. 8 v : — *Sfântul Ioan Bogoslovul, Sfântul Ilie Tesviteanul și Sfântul Enoh*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentând pe sfinți stând în picioare. Sfântul Ioan ține o carte în mîini, iar ceilalți cîte un pergament. Deasupra capetelor se află scris numele fiecăruia. Sfinții sînt încadrați de o bandă florală. În partea de sus a benzii sînt reprezentate scenele : la mijloc — Mîntuitorul, bust ; în colțul stîng — Sfântul Ioachim ; iar în colțul drept — Sfînta Ana, bust. În colțurile de jos ale benzii, sînt reprezentați doi serafimi.

F. 9 : — *Sfînta Treime vechitestamentară*. Miniatură pe pagină întreagă reprezentând figurile persoanelor, așa cum sînt cunoscute din *Tetraevangheliarul inv. 1/1934* (f. 290 v). Mitropolitul Anastasie este reprezentat în stînga scenei, în partea de jos, cu mîinile întinse a cerere. În partea stîngă, deasupra capului, este scris : «Smeritul arhiepiscop Anastasie Crimcoviți», iar în partea dreaptă a scenei, jos, este reprezentată înjunghierea vițelului. În banda de sus, sînt reprezentați bust și în cadre în formă de cerc, cei trei ierarhi : Vasile, Grigore și Ioan. În banda verticală, în partea stîngă, la mijloc, este reprezentat, bust, și tot în cerc, Sfîntul Prooroc Ieremia. În partea dreaptă este reprezentat Sfîntul Simeon.

F. 9 v : — *Sfîntul Evanghelist Matei*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe sfînt, însoțit de înger, așezat în fața zidurilor unei cetăți și scriind într-o carte sprijinită pe genunchi. Sfîntul Duh coboară pe raze în chip de porumbel. În planul al doilea, în partea stîngă, se văd arhitecturi antice ; iar în partea dreaptă apar turnurile specifice arhitecturii moldovenești. Îmbrăcămîntea evanghelistului este colorată în roșu și negru. Pe banda florală care încadrează scena se află : sus, Mîntuitorul stînd pe tron, Sfîntul Duh în chip de porumbel și Cel vechi de zile. Pe banda verticală din stînga, la mijloc, este reprezentată, bust, Sfînta Fecioară orantă. Pe banda verticală din dreapta, la mijloc, este reprezentat, bust, Sfîntul Ioan Botezătorul. Pe banda de jos, în colțuri sînt reprezentați, bust, în atitudine identică : în stînga — Sfîntul Arhanghel Gavriil, în dreapta — Sfîntul Arhanghel Mihail.

F. 79 : — *Întîmpinarea Domnului*. Miniatură pe pagină întreagă reprezentînd pe dreptul Simeon ținînd în brațe Pruncul, Care binecuvîntează pe Sfînta Fecioară și pe Iosif care vin din partea stîngă a scenei. La spatele lui Simeon, în dreapta scenei, asistă la scenă Sfînta Ana. Iosif poartă în mîna dreaptă doi porumbei albi. Scena se petrece în fața unei sfînte mese pe care se află o carte, iar sfînta masă este acoperită cu o pînză pe care se vede la mijloc, sfînta cruce. Deasupra sfîntei mese este înfățișat un baldachin pe care este de asemenea, reprezentată sfînta cruce. În planul al doilea, în dreapta și în stînga, se văd arhitecturi antice.

Ca temă iconografică scena urmează indicațiile prescrise de *Erminie* : «Un templu și o cupolă ; sub cupolă o masă pe care se află o cădelniță de aur. Sfîntul Simeon primește în brațe pe Hristos copil mic și-l binecuvîntează. De cealaltă parte a mesei, Sfînta Fecioară deschide și întinde brațele către Iisus, iar în urma

ei, Iosif poartă doi porumbei în roba sa. Aproape de el, proorocița Ana spune: «acest copil este făcătorul cerului și al pământului»⁴⁶. Iconografia atonită prezintă două tipuri ale Pruncului Iisus: ori purtat pe brațele Maicii Sale⁴⁷, ori purtat pe brațe de Simeon⁴⁸.

Vechile manuscrise armene par că s-au îndepărtat de prescripțiile *Erminiei*, prezentind pe Iisus mai degrabă purtat pe brațe de Sfînta Fecioară, decît de Simeon⁴⁹. O miniatură din *Evanghelia de la Ivirion* (secolul al XII-lea) prezintă aceleași particularități, iar pe Sfînta masă, care este așezată la mijloc și acoperită de un baldachin, se vede însemnată o cruce mare⁵⁰.

O altă miniatură și aceasta din *Tetraevangheliarul lui Ieremia Movilă* (Sucevița, 24) f. 148 v, precum și prototipurile sale, prezintă aceeași scenă, dar semnul crucii nu mai este sus pe masă, ci pe pînza care acoperă masa în partea din față. Un exemplu tipic al scenei Întîmpinării Domnului este întîlnit în Bulgaria, în picturile de la Bacikovo (secolele al XI-lea — al XII-lea)⁵¹, unde Simeon, în partea stîngă, poartă Pruncul Iisus strîns la piept și cu obrazul lipit de al său⁵².

Monumentele moldovenești prezintă ambele tipuri ale Întîmpinării Domnului. La Sfîntul Ilie din Suceava și la Sucevița mai ales, Pruncul este purtat pe brațe de Simeon, în partea dreaptă a scenei, iar Iisus binecuvîntează spre stînga scenei unde se găsește: Maica Sa, Iosif cu porumbeii și Sfînta Ana. La Sucevița, pe sfînta masă se observă și o carte iar semnul crucii, însemnat pe acoperămîntul sfintei mese, de asemenea, este prezent⁵³.

Miniatura din *Tetraevangheliarul inv. 2/1934* de la Dragomirna (f. 79) se leagă strîns prin particularitățile sale de tema de la Sucevița. Mîntuitorul, ținut în brațe de dreptul Simeon, binecuvîntează pe Iosif și pe Mama Sa. Cartea Legii celei noi nu lipsește de pe sfînta masă, iar semnul crucii nu se vede numai pe pînza care acoperă sfînta masă în partea din față, ci este așezat chiar sus, în vîrfurile baldachinului.

46. Paul Henry, *Les églises...*, p. 204.

47. La Protaton (cf. Gabriel Millet, *Monuments de d'Athos...*, pl. X, nr. 3) și la Chilandari (cf. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos...*, pl. LXVI, nr. 2), Fecioara poartă Pruncul pe brațe și îl prezintă dreptului Simeon, care îl binecuvîntează. Simeon se găsește în partea stîngă a scenei, iar Fecioara cu Pruncul, însoțită de Iosif purtînd doi porumbei și urmați de Sfînta Ana, vin din dreapta.

48. La Lavra (cf. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos...*, pl. CXIX, nr. 5), la Sfîntul Pavel, — capela Sfîntul Gheorghe — (cf. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos...*, p. CXVIII, nr. 3) și la Dochiariu (cf. Gabriel Millet, *Monuments de l'Athos...*, pl. CCXX, nr. 3), Simeon poartă pe brațe Pruncul Iisus, iar Sfînta Ana este așezată între Fecioară și Iosif.

49. O miniatură în *Evanghelia din 1307* (Venise, 1917), arată pe Iisus în brațele Maicii Sale, binecuvîntînd pe Simeon în dreapta. Din grupul tradițional lipsește Sfînta Ana. Lipsa acestui personaj din scenă este un fapt cunoscut de altfel și mai înainte. Unul din exemplare pare a fi o placă de legătură de la Sfîntul Ambrozie din Milan. Aceeași lipsă se întîlnește în sec. XI, în Psaltirea Chludof și în *Grigorie din Nazianz* (Paris, gr. 510). Puțin mai tîrziu, lipsa se constată și în picturile din Capadocia, la Qeledjar și în sec. XIII în două manuscrise orientale. Cf. Sirarpie Der Nersessian, *op. cit.*, pl. XLVII, nr. 104 și p. 123, nota 10—15.

50. A. Protistsch, *Iconographie und byzantinische Kunst*, Sofia 1943, fig. 27.

51. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, fig. 10, p. 74.

52. Pictorul de aici s-a influențat probabil de tipurile Fecioarei purtînd Pruncul strîns la piept și cu obrazul lipit de cel al Pruncului, caracteristice iconografiei rusești sub denumirea de «Umilenie». Cf. A. Grabar, *La peinture religieuse...*, p. 75, nota 1.

53. Semnul crucii se întîlnește de altfel reprezentat în scenă și în picturile de la Humor, Popăuți, Vatra-Moldoviței, Voroneț.

F. 79 v : *Înălțarea Domnului*. Miniatură pe pagină întreagă reprezentând tema din *Tetraevangheliarul inv. 1/1934*, f. 8 v. Sfântul Duh în chip de porumbel este reprezentat în banda de sus a cadrului, la mijloc.

F. 82 : — *Pogorîrea Sfântului Duh*.

F. 82 v : — *Sfântul Evanghelist Marcu*. Miniatură pe pagină întreagă, încadrată de o bandă florală, reprezentând pe sfânt însoțit de simbol și purtând veșmintele colorate în roșu și albastru. Pe banda de sus, în cercuri, se văd : la mijloc — Mântuitorul pe tron, binecuvîntînd ; în colțul stîng — Sfînta Fecioară ; iar în cel drept — Sfîntul Ioan Botezătorul. Pe benzile verticale, la mijloc, sînt reprezentați : Moise și Aron. În colțurile de jos, cîte un serafim.

F. 126 v : — *Sfinții Apostoli Toma și Filip*. Miniatura înfățișează pe o margine și cealaltă a paginii, pe sfinți, tineri, stînd în picioare, în cîmp verde, între arbori.

F. 127 : — *Coborîrea la iad*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd tema cunoscută din *Tetraevangheliarul inv. 1/1934*, f. 11 v.

F. 127 v : — *Sfântul Evanghelist Luca*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd pe evanghelist, scriindu-și Evanghelia în fața zidului unei cetăți, stînd jos la o masă, însoțit de un simbol. În planul al doilea, în dreapta, se văd arhitecturi antice, iar în stînga turnurile arhitecturii moldovenesti. Scena este încadrată cu o bandă florală. Pe banda de sus, la mijloc, este reprezentată, bust, Maica Domnului cu Pruncul în brațe. În colțul din stînga, sus, este reprezentat Arhanghelul Gavriil ; iar în colțul din dreapta — Arhanghelul Mihail, ambii bust. În colțurile de jos ale benzii, cîte un serafim.

F. 201 : — *Schimbarea la față*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd scena în forma cunoscută din *Tetraevangheliarul inv. 1/1934*, f. 9 v, cu deosebirea că aici lipsesc cele trei raze care pornesc din corpul Mântuitorului peste capetele celor trei Apostoli căzuți la poalele muntelui. De asemenea, banda care încadrează scena are în partea de sus, la mijloc, pe Cel vechi de zile, bust, însoțit la dreapta și la stînga de cîte un Arhanghel. În colțul stîng, sus, se vede Sfîntul Apostol Petru ; în dreapta, Sfîntul Apostol Pavel. În colțul din stînga, jos, Sfîntul Prooroc Iezechiel, în dreapta, Sfîntul Prooroc Ioan. Toți sfinții, sînt reprezentați bust, cu fața întoarsă către scenă.

F. 201 v : — *Sfîntul Evanghelist Ioan*. Miniatură pe pagină întreagă, în care pe lîngă evanghelist se află și îngerul și ucenicul Prohor la gura peșterii. În banda florală a cadrului, sus, este reprezentată scena Deisis ; iar în colțurile cadrului, tot sus, este reprezentat cîte un Serafim.

F. 250 : — *Botezul Domnului*. Miniatură în partea de jos a paginei, înfățișînd scena mai simplu decît în *Tetraevangheliarul inv. 1/1934*, f. 11 : întîlnirea lui Iisus cu Ioan Botezătorul lipsește ; lipsesc, de asemenea, amănuntul cu securea — suspendată în copacul de pe malul stîng al apei — și peștii din apă. Pe banda care încadrează scena este reprezentat, sus, la mijloc, Cel vechi de zile, bust. În colțuri, tot sus, în stînga — împăratul David ; în dreapta — împăratul Solomon. Jos, în colțuri : în stînga — Proorocul Isaia, iar în dreapta — Proorocul Ieremia. Toți sfinții sînt înfățișați bust.

F. 250 v : — *Bunăvestire*. Miniatură pe pagină întreagă, reprezentînd scena petrecîndu-se în fața zidului unei cetăți. Fecioara șade pe un scaun în partea dreaptă, răsucind firul pe un fus. Îngerul vine din partea stîngă binecuvîntînd cu dreapta, iar în stînga ține o ramură înflorită. Dincolo de zid, în planul al doilea, se văd arhitecturi antice. Pe o clădire, în fund, se vede așezat un vas cu flori. Cel vechi de zile binecuvîntează, iar Sfîntul Duh, în chip de porumbel coboară pe raze. În banda florală a cadrului, sînt reprezentați în colțurile de sus : în stînga — Proorocul Ghe-deon ; în dreapta — Proorocul Daniil. În colțurile de jos : în stînga — Proorocul Avacum ; în dreapta — Proorocul Naum. La mijlocul benzilor verticale, este reprezentat cîte un serafim.

G. POPESCU-VÎLCEA

BÍSERICA CUVIOASA PARASCHEVA, DIN MOȘOAIA (JUDETUL ARGES) ȘI CRUCEA DE INTERES ISTORIC DIN PRIDVORUL EI

Așezat pe valea superioară a Teleormanului, la 12 km sud-vest de Pitești, satul Moșoaia din județul Argeș era deja încheșat în al treilea pătrar al veacului al XVII-lea, de când și începe să fie menționat mai des în documente¹. La 1850, avea două biserici: în cătunul Moșoaia de Jos o biserică de zid «tare», cu hramul Cuvioasa Parascheva, deservită de patru preoți și patru diaconi, iar în cătunul Moșoaia de Sus, sau Piscu Moșului, o biserică de lemn, tot «tare», cu hramul Sfântului Nicolae, deservită de doi preoți și trei diaconi². Statisticile din epoca Regulamentară arată că satul era de moșneni³. Puținele date de mai sus, precum și însăși lipsa unor știri mai bogate, sînt caracteristice unor începuturi scufundate în anonimatul neatîrnării moșnenești. Cum se întîmplă de foarte multe ori, biserica — cel mai vechi centru al nucleului de viață obștească a satului — aruncă unele lumini în trecutul acesta obscur.

Prin pisania ei din 1806 excizată în piatră deasupra intrării în pronaos, biserica Cuvioasa Parascheva din Moșoaia este ușor de identificat cu locașul de zid în bunăstare și purtînd același hram menționat în *Catagrafia din 1810*. Numai că la o cercetare mai atentă a pisaniei, apar unele nedumeriri. Izbește, în primul rînd, discrepanța între formularea corectă, cu totul conformă unui început obișnuit de inscripție votivă, a primelor două rînduri — «*Această mănăstire, făcută în (h)ramul Sfintei Preapodomni(i) Paraschivi(-i), au*» — și lunga înșiruire de nume ce urmează,

1. Astfel, la 12 martie 1677 (7185), Radu diaconul, «*feciorul popii lui Țigan din Moșoaia*», închină Mînăstirii Trivalea din Pitești o livadă moștenită de la strămoșu-său, popa Stanciul (Arh. St. Buc., *Mînăstirea Trivalea*, II, 5). La 26 aprilie 1692 (7200), întărind aceleiași mînăstiri partea de moșie din Groși și Slătioara ce fusese a lui Mareș banul, voievodul Constantin Brîncoveanu, între alte vecinătăți ale acestei părți de moșie, numește și satul Moșoaia (*Ibidem*, II, 8). La 8 iunie 1702 (7210), cei 12 boieri care hotărînesc și «aleg» hotarele moșiei Sămara a Mînăstirii Trivalea, amintesc și de Moșoaia cu care moșia aleasă se învecina spre răsărit (*Ibidem*, IV, 42). Între cei chemați să mărturisească dreptele hotare ale moșiilor Unghiul Banului, Urși și Stătioare, tot ale Mînăstirii Trivalea, cartea de blestem dată la 3 iunie 1746 (7254) de Neofit mitropolitul Ungrovlahiei, numește și pe Rafail monahul din Moșoaia și pe Mihai uncheașul din Moșoaia. (*Ibidem*, V, 2, după Arhim. Gr. Urișescu, *Schitul Trivalea din Pitești*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 3—4, p. 231, 246—252). Moșoaia mai apare de asemenea, într-un act din 1765, referitor la o pricină între săteni. (Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, CLXIV, 4).

2. *Catagrafia bisericilor Ungrovlahiei din 1810*, Bibl. Acad. R. S. România, doc. CMXVII, vol. d. f. 131. Situația este aceeași în 1824; I. Ionașcu, *Catagrafia eparhiei Argeș la 1824*, București, 1942, p. 61.

3. I. C. Filitti, *Arenda moșurilor în Muntenia la 1831 și 1833*, București, 1932, p. 31; *Catagrafia din anul 1838*, jud. Teleorman, plasa Teleorman, Arh. St. Buc., *Catagrafii*, dos. 49, f. 84—100.

începînd din rîndul al treilea, fără nici o legătură de sintaxă cu auxiliarul *au*: «*niamul Lă* (sic), *niamul Bărb*, *niamul F* (sic)» și așa mai departe pînă la sfîrșit. Toată această parte a inscripției prezintă numeroase greșeli și prescurtări; în schimb ea nu cuprinde, în afară de numele zecilor de ctitori, nici un alt element informativ decît data «1806»⁴, intercalată printre nume la începutul penultimului rînd.

Examinînd mai de aproape piatra, se constată că prima parte a inscripției (rîndurile 1—2) este scoasă afară cu aproximativ 0,5 cm față de partea a doua (rîndurile 3—16), fața literelor acesteia din urmă înscriindu-se cam pe același plan vertical în care intră rădăcina literelor părții începătoare a inscripției; de asemenea, literele sînt mai mici și rîndurile strîmbe la partea a doua a pisaniei. Concluzia acestor constatări este ușor de tras: a fost refolosită, în 1806, piatra cu pisanie unei biserici anterioare, din textul cărei pisanii s-au păstrat numai cele două rînduri de la început, celelalte fiind rase și scrise din nou. Procedînd astfel, ctitorii noii lucrări au căutat să împace exigențele unei formulări cît de cît corecte — din care să nu lipsească cel puțin hramul bisericii, rămas același — cu ambiția de a-și vedea numele trecute pe piatră pentru posteritate.

În ce a constatat exact lucrarea din 1806 — zidirea din temelie a unui nou locaș sau refacerea unei ctitorii anterioare — pisanie nu spune. În schimb, o inscripție așezată alături de aceasta, cu prilejul unei renovări efectuate în anul 1896, ne informează că: «*Această sfîntă biserică este zidită din temelie din anul 1406* (sic) *și din cauza vechimii devenind ruinată, astăzi anul 1896 cu ajutorul lui Dumnezeu s-au reparat...*».

Este de prisos să mai subliniem rezerva sub care trebuie primită data de construcție a bisericii propusă de inscripția din 1896, dată ce nu poate rezulta decît dintr-o citire greșită a anului din pisanie (1406 în loc de 1806); pentru că și limba — românească — și forma literelor folosite în partea originală a pisaniei trimit cel mult la jumătatea veacului al XVII-lea. Pe de altă parte, nimic din caracteristicile construcției nu ne îndrituiește să punem la îndoială exactitatea datei 1806 din pisanie, în ce privește actuala zidire. Atît prin planul ei dreptunghiular cu absida poligonală decroșată, prin clopotnița înălțată peste pronaos avînd scara de acces cuprinsă în grosimea zidului, prin sistemul de boltire și plastica fațadelor, cît și prin grosimea zidurilor ce nu trec de 0,80 m, clădirea se înfățișează ca o tipică biserică de țară de la începutul veacului trecut, din păcate urîțită printr-un pridvor cu două turnulețe adăugat în 1896⁵.

Revenind la inscripția din 1896, admitem valoarea de document a acesteia în măsura în care consemnează probabil tradiția unei biserici anterioare⁶, confirmînd astfel cele deduse de noi din anomaliile pisaniei. Bineînțeles, numai sondele practice în ziduri și cercetări arheologice ar putea arăta dacă monumentul de astăzi mai păstrează elemente sau se suprapune temeliiilor clădirii anterioare,

4. Scris «7806».

5. La sesizarea noastră, Biserica Cuvioasa Parascheva din Moșoaia a fost propusă de către Direcția Monumentelor Istorice forurilor superioare, pentru clasare.

6. Tradiția este consemnată și în *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. IV, București, 1898, p. 399: «(Satul Moșoaia) are trei biserici, din care una foarte veche». Preoți se în-
tîlnesc în Moșoaia încă înainte de jumătatea veacului al XVII-lea. Vezi nota 1.

dărîmată poate de cutremurul din 1802. Cît priveşte termenul «mănăstire» folosit de pisană originală, amintim că deseori, mai ales în mediul rural, se desemnau astfel ctitoriile de zid, pentru a le deosebi de «bisericele» obişnuite, adică de locaşurile de lemn. Iar dacă totuşi ar fi existat o aşezare monastică pe aceste locuri, fapt neatestat pînă acum de nici un izvor, apoi planul actualei clădiri — plan dreptunghiular — nu mai păstrează pe cel al locaşului anterior, care trebuie să fi fost trilobat, potrivit tradiţiei arhitectonice respectată de bisericile de mînăstire.

*

O valoare deosebită îi conferă bisericii crucea de piatră din pridvorul ei, ridicată iniţial pe hotarul satului Moşoaia şi mutată aici probabil în 1896. Înaltă de 1,80 m, crucea este acoperită în întregime, pe toate feţele, de o lungă inscripţie incizată ce reproduce — nu fără numeroase greşeli, la numele boierilor din divan în special — o hotărîre domnească din 25 iunie 1741, necunoscută pe altă cale, dezvăluind interesante împrejurări privind trecutul satului. Inscripţia începe, conform obiceiului diplomatiei noastre vechi, cu întărirea domnească şi se continuă cu sentinţa Divanului — desigur sub formă rezumativă —, avînd următorul cuprins :

1. Pe faţa anterioară, sub obişnuitele sigle şi medalioane :

«Iun(ie) 25 leat 7249.

Io Costandin Nicolae v(oe)v(o)d⁷, m(i)l(o)stiiu B(o)jiu⁸, această hotărîre ce s-au făcut în Divan nai(n)tea d(o)mnii mel(e) pentru aceşt(i) moşteni ce-i căuta fiicile lu(i) Ion Bălăcean(u)⁹ ca să-i ia rum(i)n(i) suptu st(ă)pînir(ea) lor, rămîind del(a) Divan ca să fie sloboz(i) şi nebîntuiţi de către dînsel(e) şi de către tot nea(m)u lor» (se continuă la pct. 2).

2. Pe faţa laterală stîngă a stîlpului, sub braţul orizontal :

«întăritu-o-(a)m cu pecet(ea) şi cu iscăl(i)tur(a) d(o)mnii mele, ca s(ă) fie ne-străm(u)tat(ă).

Innain(t)ea mări(i) sale pre(a) luminatului nostru domn(ul)ui Io Constan(di)n Nicolae v(oe)v(o)d, la Divan, dat-au jalbă Udrişte, Bălan, Ion, Vişan, Mihai, Şerba(n), Gheorghie, Rad(u), Nea(c)şul» (se continuă la pct. 3).

3. Pe faţa laterală dreaptă a stîlpului, sub braţul orizontal :

«Ilie, Şerban, Pîrvul i Şerban, moşten(i) del(a) sat(ul) Moşoaia ot sud Til(eo)rman, pentru Zmărandă¹⁰ i Mariia (i) Ilinca¹¹, fiicili lui Ion Băl(ă)cean(u)¹², nepo(a)tele

7. Constantin Mavrocordat, a doua domnie (1735—1741).

8. Restul titulaturii domneşti («voievod i gospodin văsoi zemii Uggrovlahiskoe», nefiind probabil înţeles, a fost omis. 9. Vezi notele 11 şi 12.

10. Scris «Ztăăanda» (confuzie între literele chirilice *m* şi *t*, *r* şi *ă*).

11. «Contesele», fiicele celui de mai jos, moarte toate trei la o vîrstă înaintată către sfîrşitul veacului trecut. Cu ele se stinge această ramură a familiei Bălăceanu : din căsătoria Smarandei cu Manul neguţătorul s-a născut un singur fiu, Manolache, mort la 9 ani, iar Maria şi Ilinca nu au fost măritate.

12. «Groful». Rămas în surghiun în Transilvania sub domnia lui Constantin Brîncoveanu, el s-a întors în ţară în vremea ocupaţiei austriace a Olteniei, cînd şi-a recuperat moşiile din această provincie. Aflîndu-se bolnav la Cozia, a fost omorît de turci în anul 1738, la gura Lotrului, în momentul recuceririi Olteniei de către Poartă.

agă(i) Constand(i)n Băl(ă)cean(u)¹³ și strănep(oa)tete Bad(ei) cornic(u)lui Băl(ă)cean(u)¹⁴, zicîn(d) aceșt(i) moșten(i) că în zil(e)l(e)» (se continuă la pct. 4).

4. Pe extremitatea din dreapta a brațului transversal, după numele de la pct. 8¹⁵:

«răposat(u)lu(i) măria sal(e) Ion Șerban vod(ă) Cantacuzino, fii(n)d Bad(ea) vornic(ul)» (se continuă la pct. 5).

5. Pe fața posterioară:

lui Băl(ă)cean(u) județul Til(e)orman(u)lui de dă(j)dile vist(i)eri(i) și fii(n)d fugit(e) satele dintr-acel județ, le-a(u) fostu plătit.

+ Iord(a)ch(e) vel vor(nic)¹⁶; + Matei C(an)t(acuzino)¹⁷ v(e)l ban; + Lroz(?) vel log(o)făt; + Costandin Dudescul + vel vornic¹⁸; + Ioan cel spăt(ar)¹⁹ + C. Năs(t)ur(el)(?)²⁰ vel (sic); C(a)l(iarh) cluc(er)²¹; + Andronach(e) Pa(lada) vel stolnic²²; + Rad(u) Com(ă)neanul vel com(i)s; + Ștefan Vălrescul (sic)²³; Costandin log(o)făt za Divan²⁴.

+ Am scris: Stanislav cu fecior(ii) lui i cu nepoții lui, Necula sin Stoian, (An)drei (sin) Stoia(n) cu fecior(ii) lui, Melentie cū fecior(ii) lui, să s(e) știe acest sat Moș(o)aia ca să fie sloboz(i) del(a) mic pîn(ă) la mar(e)».

6. Pe fața laterală stîngă a stîlpului, deasupra brațului transversal:

«Eu pop(a) Bucur sin Aleic(s)e sin Stancul».

13. Tatăl celui de mai sus, ginerele lui Șerban Cantacuzino prin căsătoria sa cu domnița Maria. Inamic înverșunat al lui Constantin Brîncoveanu, a rămas în Transilvania la suirea acestuia pe tronul la care aspira și el, murind în rîndurile armatei austriace pe cîmpul de luptă de la Zărnești, la 11 august 1690.

14. Stănepotul lui Spătă logofăt (1556), adevăratul începător al neamului și tatăl celui de mai sus. Documentat 1653—1687. Mare vornic la 1678, păstrează acest titlu pînă la moarte. Cunoscut sub porecla de Ușurelul încă din anul 1654 cînd, căpitan fiind, a reușit să călărească în 21 de ore de la București la Iași, înmîinînd la timp domnitorului Moldovei Gheorghe Ștefan scrisorile lui Constantin Șerban, voievodul Țării Românești, prin care era salvată viața celor doi frați ai postelnicului Constantin Cantacuzino. Pentru această uluitoare ispravă, neamul Bălăcenilor și-a atras pe mai multe generații recunoștința și binefacerile Cantacuzinilor (Datele privind familia Bălăceanu au fost culese din: Ștefan D. Greceanu, *Genealogii documentate*, vol. I, București, 1913, p. 109—138 și arborele genealogic; I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, Craiova, 1934, p. 223 ș.u.; precum și din notele D-lui Em. Hagi Moscu).

15. Pasajul ce urmează a fost probabil omis de scriitor și intercalat aici după executarea lucrării. Prin modificarea ordinii normale a desfășurării inscripțiilor de pe cruce, am căutat să reconstituim textul original ce-i va fi servit scriitorului de model, inscripția căpătînd astfel înțeles.

16. Iordache Krețulescu, Cf. *Istoria României*, III, București, 1964, p. 436. Unele completări al corectări la numele boierilor din Divan au fost făcute cu ajutorul lucrării în manuscris: Teodora Rădulescu, *Divanul domnesc și alți dregători din Țara Românească în secolul al XVIII-lea*.

17. Scris Cm (aceasi confuzie între literele t și m ca la nota 10). Despre marele ban Matei Cantacuzino vezi și *Istoria României*..., III, p. 350.

18. Pasaj confuz cu multiple greșeli: literele ce preced titlul de vel logofăt nu dau nici un înțeles, nu lasă a se întrevădea nici un nume: mare logofăt era în acea vreme Constantin Dudescu, dar aici e scris greșit după titlu și cu o cruce despărțitoare; cuvintele *vel vornic* despărțite și acestea printr-o cruce de numele precedent nu au nici un sens, acest dregător fiind numit corect la începutul listei.

19. Ioan Vlasto.

20. Constantin Năsturel, mare paharnic, făcea parte din Sfat în preziua reformelor lui Constantin Mavrocordat. *Istoria României*..., III, p. 436.

21. Este vorba desigur de Antonie Caliarh vel clucer.

22. Scris+Andronan+Pab. vel stolnic.

23. Fără dregătorie, neidentificat.

24. Neidentificat.

7. Pe extremitatea din stînga a brațului transversal :
«Rad(u) călugă(rul), fecior Stăinii, cu fecior(ii) lui».

8. Pe extremitatea din dreapta a brațului transversal (primul rînd numai)²⁵ ;
«Stanciul Țirdeae».

*

După cum reiese din textul hotărîrii, litigiul dintre Bălăcenii și moșnenii din Moșoaia pentru stăpînirea satului a avut la bază însușirea de către Badea vornicul (1678—1687) a unor sate din județul Teleorman fugite de bir²⁶. Astfel trebuie înțelese, după părerea noastră, cuvintele : «*fiind Badea vornicul Bălăceanu județul Teleormanului de dăjdiile vistieriei și fiind fugite satele dintr-acel județ*»²⁷. Atotputernic în fieful său din Teleorman, unde în afară de moșia eponimă Balaci, Bălăcenii mai stăpîneau statornic Stolnicii, Belitorii și alte moșii²⁸, marele vornic și cuscru lui Șerban Vodă²⁹ va fi stăpînit vremelnice, în urma preluării unor dăjdii neplătite în termen de către săteni, și satul Moșoaia. Între timp însă a survenit trădarea și hăinirea lui Constantin Bălăceanu, urmată de confiscarea întregii averi a familiei. Atunci se vor fi răscumpărat și satele «ținute» de Badea vornicul ; căci la încercarea ultimelor urmașe ale acestuia — după scurgerea a șase decenii — de a-și revendica dreptul de stăpînire asupra Moșoaiei, moșnenii răspund scurt, obținînd cîștig de cauză, că dăjdiile «le-au fost plătite».

Nu trebuie exclusă nici posibilitatea unei stăpîniri mai vechi a neamului Bălăcenilor asupra satului Moșoaia, căreia s-ar datora poate însuși numele așezării : Piscul Moșului și Moșoaia, de la Moș, nepot de fiu al lui Spătă din Balaci, atestat ca logofăt în 1615³⁰.

Oricum ar sta lucrurile în această privință, inscripția de pe crucea cu atîta grijă păstrată în pridvorul bisericii Sfînta Parascheva de către urmașii moșoienilor «jeluitori» la divan acum 227 de ani reprezintă o pagină săpată în piatră a istoriei luptei de eliberare socială, al cărei rod — la această vreme — îl constituie reformele introduse de Constantin Vodă Mavrocordat (a treia domnie : 1735—1741 ; a patra domnie : 1744—1748) și totala desființare, în 1746, a «rumîniei».

RADU CREȚEANU

și

Pr. MARIN M. BRANIȘTE

25. Vezi nota 15.

26. Despre fuga în masă a țăranilor din pricina perceperii tiranice a dărilor în această perioadă, vezi *Istoria României*, vol. II, București, 1964, p. 393—394 și 402.

27. Punctele 4 și 5 din inscripție.

28. St. Greceanu, *op. cit.* Satul Moșoaia nu apare printre posesiunile neamului.

29. Vezi notele 13 și 14.

30. St. Greceanu, *op. cit.*

Fig. 1. -- Biserica din Moșoaia (județul Argeș). Vedere dinspre sud-est

Fig. 2. — Biserica din Moșoaia. Pisania

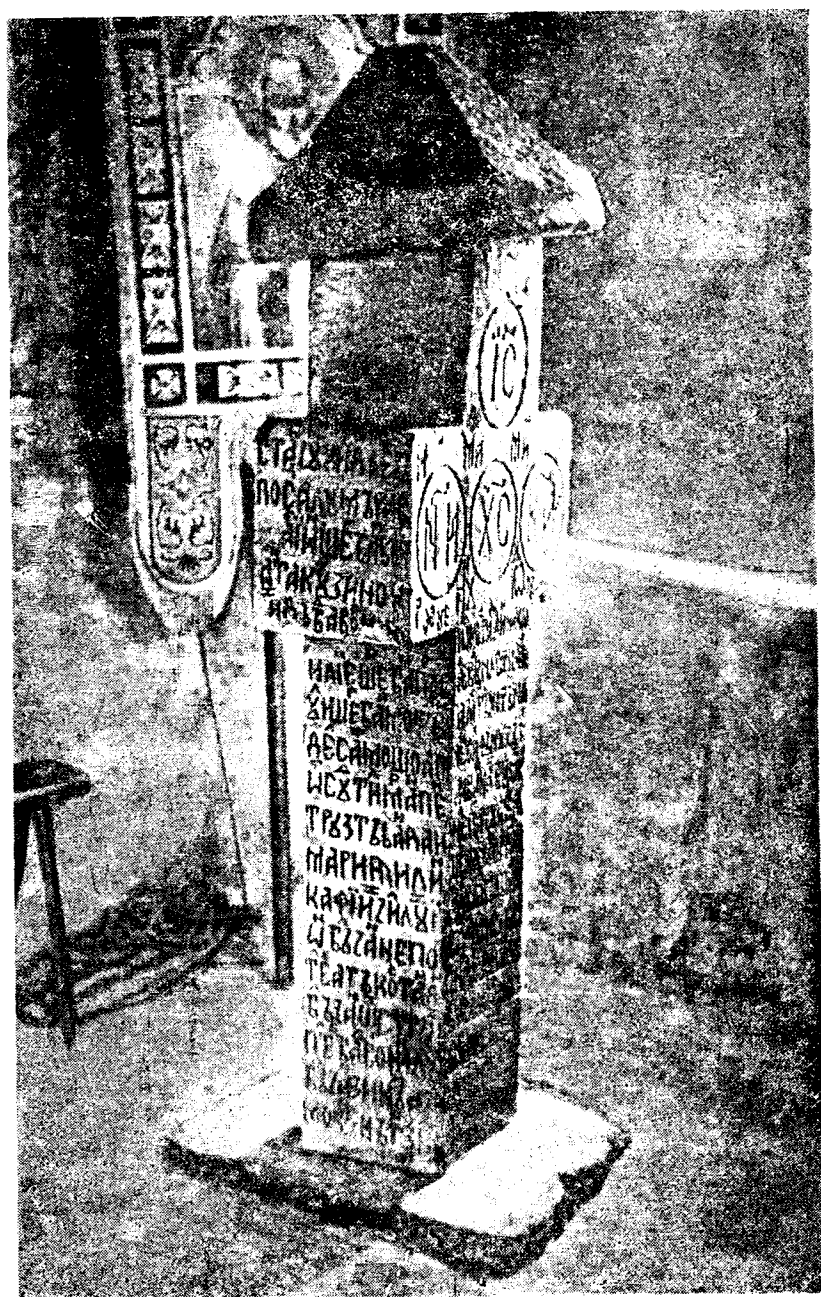

Fig. 3. — Crucea din pridvorul bisericii din Moșcaia (județul Argeș)

TÎMPLA (CATAPETEASMA) BISERICILOR ORTODOXE *

Ceea ce atrage atenția oricărui străin cînd intră într-o biserică ortodoxă de astăzi este în primul rînd *tîmpla* sau *catapeteasma* (numită uneori și *iconostas*), adică acel perete (paravan), acoperit de icoane care separă altarul de restul bisericii¹.

Tîmpla a devenit, de multă vreme, unul dintre elementele cele mai importante, care face parte constitutivă din arhitectura tradițională a bisericilor ortodoxe².

În forma și mărimea actuală, tîmpla este o apariție destul de tîrzie în evoluția tipului arhitectonic bizantin al bisericilor ortodoxe. Bisericile creștine vechi, atît în Răsărit cît și în Apus, nu aveau tîmplă sau catapeteasmă. Catapeteasma s-a dezvoltat pe încetul și de la sine; ea n-a fost niciodată obiectul vreunei decizii sau dispoziții a autorităților bisericești, după cum n-a fost nici fundamentată teologic și nici explicată, decît prin definiții foarte generale³. În practica fixată prin tradiția bizantină, catapeteasma este îndeobște socotită ca foarte necesară pentru săvîrșirea sacrificiului euharistic⁴, deși în mod excepțional există, chiar în Răsăritul ortodox, și biserici mai noi lipsite de catapeteasmă, fără să mai vorbim de cele mai vechi, anterioare secolelor al XIII-lea — XIV-lea.

Cuvîntul *catapeteasmă* (καταπέτασμα) este de origine grecească și vine de la verbul καταπέτασθαι care înseamnă a desface sau a desfășura ceva (o pînză, un vâl, un sul de hîrtie) de sus în jos, a întinde, a acoperi; καταπέτασμα înseamnă deci la origine, un vâl sau o perdea care se desface sau se desfășoară întinzîndu-se de sus în jos. În traducerea grecească a Vechiului Testament (Septuaginta) denumirea de *catapeteasmă* s-a aplicat mai întîi perdelei de la Cortul Mărturiei, care despărțea «locul sfînt» de «locul prea sfînt», în interiorul Cortului (Ieș. XXVI, 31; Lev. IV, 6, ș.a.), iar mai tîrziu, după construirea Templului din Ierusalim, se numea așa perdeaua care despărțea altarul Templului («Sfînta Sfintelor») de restul interiorului (II Cron. III, 14, ș. a.). Cu aceeași însemnare a fost întrebuințat acest cuvînt și în Noul Testament (Matei XXVII, 51; Marcu XV, 38; Luca XXIII, 45).

* Această lucrare de seminar, susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, a fost întocmită sub conducerea Pr. Prof. Ene Braniște, care a dat și avizul să fie publicată.

1. Vom folosi de preferință termenii *tîmplă* și *catapeteasmă*, pentru că denumirea de *iconostas*, întrebuințată cu exclusivitate la teologii și istoricii apuseni de artă, ca și de ruși, se dă și pupitrului sau analogului, fix, așezat de obicei în fața soleei, pe care stă așezată icoana fie a hramului bisericii respective, fie a Învierii (duminică), ori a sărbătorii, — în fața căreia se închină și pe care o sărută credincioșii, cînd intră în biserică.

2. Arhit. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, p. 11—12.

3. Leonid Uspenski, *Problema iconostasului*, trad. din rus. de Prot. Iova Firca, în «Mitropolia Banatului», XV (1965), nr. 1—3, p. 91.

4. Dom. Ildefons Dirks, *Les saintes icônes*, Prieuré d'Amay-sur-Meuse (Belgique), 1939, p. 24.

În bisericile creștine vechi această perdea închidea intrarea în altar prin grilajul sound care despărțea altarul de naos. Asemenea perdele sînt menționate chiar din primele veacuri ale istoriei creștine⁵ și ele reprezintă, probabil cea mai veche formă a separării altarului de naos⁶. Prin secolul al patrulea perdeaua începe să fie înlocuită prin panouri de icoane, iar denumirea de *catapeteasmă* sau *iconostas* a trecut și asupra acestora.

Termenul de *iconostas* (εἰκονόστασις și εἰκονοστάσιον), este de dată mai recentă. Întîlnit mai întîi la George Codinus Curopalata din secolul al XIV-lea⁷, el s-a încetățenit mai ales la ruși, pe cînd la greci și români a rămas curent cel de *tîmplă* (τέμπλον).

Acest cuvînt derivă din forma de plural (*templa*) a latinescului *templum*⁸ (grec. τέμπλον) adică biserică în înțelesul ei de loc de adunare a creștinilor, dar și de locaș sfînt pentru aducerea sacrificiului sfînt.

Cu vremea, de la înțelesul prim și mai larg de biserică, cuvîntul *templa* sau *tîmplă* a trecut la cel restrîns, de catapeteasmă, pe care îl are azi. Denumirea de τέμπλον e folosită și la greci, pentru catapeteasmă⁹.

Separarea vizibilă a altarului de restul bisericii prin tîmplă sau catapeteasmă este și un semn văzut care exprimă concepția ortodoxă despre raportul bisericii văzute (pămîntești) cu Biserica cerească (nevăzută) și în același timp despre distincția dintre ierarhie (membrii clerului slujitor) și credincioșii laici, în cadrul Bisericii luptătoare¹⁰.

În cele ce urmează se va urmări dezvoltarea treptată a catapetesmei, arhitectura, ornamentația sculpturală a catapetesmei definitiv formată și iconografia ei.

ISTORIA (ORIGINEA ȘI EVOLUȚIA) TIMPLEI

În bisericile primelor veacuri creștine altarul era — cum am arătat — separat de naos printr-o împrejmuire, un grilaj sau o perdea. Forma și înălțimea acestor mijloace de despărțire erau diferite. Uneori erau niște ziduri mai mici, joase, ca niște balustrade pînă la înălțimea pieptului; alteori erau un fel de gratii, zăbrele, mai mult sau mai puțin înalte, iar alteori era un șir de coloane scunde, legate între ele la partea superioară printr-o grindă orizontală de lemn (arhitravă), care putea lipsi.

Aceste împrejmuiri erau făcute din zid, metal, lemn, marmură sau piatră și existau în toată lumea creștină, atît în Apus cît și în Răsărit¹¹.

Grecii numeau aceste grilajuri «εἰχλαῖδες» adică zăbrele, îngrădituri, iar latinii le ziceau «cancelli». Aceste «cancelli» erau decorate în diferite feluri.

S-au păstrat numeroase cancellii din epoca paleocreștină. Despre multe din ele găsim mențiuni și în inscripții. Așa, de pildă, o inscripție din Africa depusă la muzeul Louvre din Paris vorbește de o placă cu o dimensiune destul de

5. Vezi, de ex., descrierea bisericii din *Testamentum Domini* (sec. al IV-lea — al V-lea), I, 19; «Altarul să aibă vîl (*perdea*) făcut(ă) din in curat (*Velum ex bysso pura*), pentru că este neprihănit(ă)» (la Ioh. Quasten, *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima*, Bonn, 1935—1937, p. 238). 6. Leonid Uspenski, *op. cit.*, p. 98.

7. *Despre ceremoniile Curții împărătești*, cap. VI, P.G., CLVII, 61 D.

8. *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 863.

9. S. Salaville, *Liturgies orientales*, Paris, 1932, p. 102—103.

10. Leonid Uspenski, *op. cit.*, p. 95.

11. Martin Winkler, *Réflexions sur l'iconostase*, în «Contacts», 1960, p. 310 și Leonid Uspenski, *op. cit.*, p. 94.

mare care servea drept balustradă («cancelli») pentru spațiul rezervat într-o biserică fecioarelor creștine¹².

Dintre vechile «cancelli» care ni s-au păstrat, cele mai multe sînt din lemn sau din marmură. Pentru a ne face o idee cum arătau acestea, am reprodus în lucrarea de față fotografiile cîtorva din cele păstrate în muzeele din Apus.

Așa, de exemplu, la fig. 1/1 vedem un «cancelli» din lemn sculptat pe fond luminos, împodobit cu flori, cu o grosime de 0,63 m, larg de 0,10 m. Arhitrava superioară 1,41 m. lungimea, cea inferioară 1,43 m, ambele groase de 0,32 m. Lungimea totală 1,60 m. Cele 24 de zăbrele măsoară în jurul a 0,28 m. lungime pe 0,42 m. lățime. Aceleași dimensiuni au și plăcile orizontale. Doi pilaștri mici unesc și susțin arhitravele între care sînt încadrate panourile de lemn. O rozetă împodobită cu frunze și fructe decorează acești pilaștri, în gustul, puțin monoton, al artei copte. Cele două traverse sînt sculptate în chipuri diferite. Între ele grilele verticale servesc de suporturi ale unei ornamentații puțin greoaie și insuficient ajurată. Ele formează cruci așezate unele după altele pe laturi. Acest *cancelli* provine din Egipt (Akhmin).

Un al doilea *cancelli*, tot din lemn (fig. 1, 2), ne oferă un tip foarte diferit în comparație cu primul. Acesta este făcut dintr-un lemn de culoare albă, cu fibre delicate și puțin înnegrit. Are următoarele dimensiuni: 1,59 m. lungime, 0,65 m lățime, și 0,33 m grosime. Înălțimea celor doi stîlpi marginali este de 0,92 m. Ei sînt ornamentați simplu cu trei canaluri triple, care se termină cu capete rotunde, pe fețele cărora au fost scobite cruci. Această decorație foarte sumară reapare pe grinda orizontală inferioară, avînd aici adăugată o serie de 15 semiroze. Traversa superioară (arhitrava) are două șanțulețe duble, iar colo-netele minuscule care unesc cele două traverse sînt destul de svelte (unele s-au pierdut).

În comparație cu *cancelli* de lemn, cele de marmură sau piatră sînt mult mai frumoase, sculptura acestora fiind mai bine păstrată și reușind să scoată în evidență o dantelărie destul de bogată. Dăm aici ca exemplu imaginea unui parapet de marmură, reconstituit după fragmentele existente, care datează din secolul al IV-lea (fig. 1/3). Acest cancel este construit din marmură foarte fină. Suprafața este împărțită orizontal în trei registre bine proporționate. Cel din mijloc are o rozetă, iar cele laterale conțin ornamente formate din cruci stelate.

De aceeași frumusețe și valoare artistică este și un *cancelli* de marmură din biserica Sfîntul Laurențiu din Roma (fig. 1/4). Acest *cancelli* datează din secolul al V-lea. Partea centrală formează o cruce stelată, înconjurată în ambele părți de două registre care cuprind o întreagă dantelărie în marmură.

În afară de exemplele descrise, în muzeele și colecțiile de arheologie și artă creștină se păstrează multe alte resturi de *cancelli*, provenite atît din Apus cît și din Răsărit. În urma săpăturilor arheologice executate pe teritoriul țării noastre, mai ales în Dobrogea de azi (Scythia Minor de altădată), au fost scoase la iveală o serie de urme și fragmente de *cancelli* din vechile bazine din epoca paleocreștină (secolele al IV-lea—al VII-lea) și din bisericuțele de tip protobizantin construite pe teritoriul Patriei noastre.

Astfel, în 1957, în masivul de cretă de la Basarabi (fost Murfatlar), deasupra unei stînci bune de exploatat au fost descoperite cele mai vechi biseri-

12. H. Leclercq, art. «Cancels», în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie», Paris 1910, X, 2, col. 1823.

cuțe (paraclise) de tip protobizantin din țara noastră, săpate în masivul de cretă. Unele din acestea îndeplineau funcția de capele funerare. Într-una din ele, la vest de nișele care serveau ca *protesis* și *diaconicon*, se mai păstrează resturi dintr-o balustradă, crustată în cretă, îndeplinind funcția de tîmplă (cancelli) și avînd înălțimea de 0,60 m—0,70 m, ca la locașurile de cult din epoca paleocreștină¹³.

La Histria, în bazilica cimiterială, în fața absidei, spre stînga, s-a găsit un fragment de coloană subțire, rupt dintr-un stîlp de cancelli¹⁴.

Resturi de cancelli s-au mai descoperit la bazilica din sud-estul cetății Histria, unde se observă temelia balustradei cancellilor¹⁵.

În vara anului 1957, în str. Moșilor nr. 14 din Cartierul Palas, orașul Constanța, s-au descoperit întîmplător două plăci de marmură asemănătoare, din care una întregă, iar cealaltă spartă în două bucăți. Dimensiunile celor două plăci sînt de 1,50 m × 0,90 m și 5 × 6 m grosime. În mijlocul fiecăreia din cele două fețe ale unei plăci se află o cruce mare în relief, încadrată de chenare dreptunghiulare, alcătuite din ciubuce. După decor, plăcile datează de la mijlocul secolului al II-lea și au fost folosite pentru cancelli vreunei bazilici din anticul Tomis¹⁶.

Tot prin săpăturile arheologice făcute la Callatis (Mangalia), la biserica din nord-estul cetății, s-a constatat că altarul se afla separat de naos probabil printr-o simplă balustradă de lemn (cancelli)¹⁷.

În legătură cu cancelli mai amintim că în bisericuța rupestră de la «chilia» lui Daniil Sihastru, lângă Mînăstirea Putna, există un fel de «cancelli», construit din blocuri de piatră și înalt de circa trei sferturi de metru, care despărțea încăperea altarului de naos¹⁸.

Transformarea barierei altarului în iconostas a început foarte de timpuriu în bisericile de tip bizantin, spre deosebire de cele apusene, în care ea a rămas la vechea formă, comună tuturor bisericilor pînă în secolele al VIII-lea — al IX-lea. Printre cauzele principale care au contribuit la dezvoltarea iconostasului în bisericile ortodoxe se numără dezvoltarea crescîndă a cultului icoanelor după înfrîngerea definitivă a iconoclasmului, precum și nevoia de a ascunde de privirile credincioșilor laici misterele săvîrșite în altar. Dezvoltarea iconostasului este în legătură și cu evoluția teologiei euharistice, precum și cu cea a ritualului liturgic (îndeosebi dezvoltarea celor două vohoduri în rînduiala liturghiei)¹⁹.

Înainte de iconoclasism în mod obișnuit pe arhitravă se afla o cruce. În secolul al VI-lea împăratul Justinian a dispus să fie executate, în medalioane, icoane de argint cizelat ale Mîntuitorului, ale Maicii Domnului, ale sfinților îngeri, ale sfinților Apostoli și profeții. Descrierile privitoare la biserica Sfînta Sofia

13. I. Barnea, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul R.P.R.*, în rev. «Studii Teologice», X (1958), nr. 5—6, p. 217.

14. *Ibidem*, p. 205.

15. *Ibidem*, p. 207.

16. *Ibidem*, p. 207—208.

17. I. Barnea, *art. cit.*, în «Studii Teologice», XVII (1965), nr. 3—4, p. 138.

18. Prof. I. D. Ștefănescu, *Cuviosul Daniil Sihastru*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 6—7, p. 541—542.

19. Pr. Prof. Ene Braniște, *Curs de istorie comparată a liturghiei*, în manuscris. Mai pe larg despre ideile teologice care au fundamentat și determinat evoluția iconostasului, vezi Leonid Uspenski, *op. cit.*

de pe vremea lui Justinian vorbesc de frumusețea acestei catapetesme de argint, cu icoana Mântuitorului, a Maicii Domnului, a Sfinților Arhangheli, a Profeților și Apostolilor ²⁰.

După iconoclasism (secolele IX-lea—al X-lea), restabilirea generală a formelor tradiționale ale cultului și ale artei bisericești a afectat, fără îndoială și evoluția catapetesmei altarului ²¹. Știm că, din porunca împăratului Vasile Macedonianul (867—886), arhitrava catapetesmei din frumoasa biserică 'H Nea (Cea nouă), construită de el, a fost împodobită cu o icoană a Mântuitorului.

În bisericile bizantine, în cursul secolelor al XI-lea—al XIV-lea iconostasul devine o galerie deschisă de coloane libere, care nu aveau icoane decât pe arhitravă (κομπήτης). Dar în această epocă icoanele și-au făcut cu siguranță apariția pe zidurile care mărgineau iconostasul, apoi și pe acesta, acolo unde în genere spațiul dintre coloane rămânea liber ²².

Erau în primul rând icoanele Mântuitorului, ale Maicii Domnului și ale sfinților cărora le erau consacrate bisericile respective. Mai sus erau așezate icoanele sărbătorilor și pe arhitravă, deasupra ușilor împărătești, icoana *Deisis* (mijlocire: Mântuitorul pe tron ca judecător, încadrat de o parte de Maica Domnului, iar de alta de Sfântul Ioan Botezătorul, amândoi în atitudine de rugăciune sau mijlocire în favoarea lumii, reprezentând biserica Vechiului Testament (Sfântul Ioan) și biserica Noului Testament (Maica Domnului).

Iconostasele bizantine nu aveau la început decât două sau trei rânduri de icoane. Sub această formă iconostasul a trecut și în celelalte biserici ortodoxe, îndeosebi în Rusia, unde i s-au adăugat o serie de modificări importante, atât prin înmulțirea rândurilor de icoane cât și prin modul distribuirii acestora ²³.

În secolul al XIV-lea în Biserica Ortodoxă ia naștere iconostasul de zid, care capătă o importanță covârșitoare și devine unul din elementele esențiale ale Bisericii ortodoxe. La începutul secolului al XVI-lea la iconostas se adaugă un nou rând de icoane: acela al profeților, iar deasupra acestui rând se înalță Crucea răstignirii, avînd în dreapta ei pe Maica Domnului, iar în stînga pe Sfântul Ioan Evanghelistul, amândoi în atitudine de adorare.

După unii, această dezvoltare excesivă a iconostasului, prin acumularea din ce în ce mai mare a rândurilor de icoane mobile (portative), a avut loc mai ales în Rusia și îndeosebi în părțile Novgorodului, unde se dezvoltă cu deosebire sculptura în lemn și pictura de icoane în stilul marelui zugrav Andrei Rubliov, în cursul sec. XIV—XVI, de unde s-ar fi întins apoi în tot Răsăritul ortodox. Pînă în secolele al XIII-lea—al XIV-lea încă persista în bisericile din Balcani, în Grecia, la Constantinopol și în Caucaz (Georgia-Armenia) bisericile cu iconostase de tip vechi, adică de forma unui *cancelli*, scund, ca la Nagoricino (în Serbia) sau la Mistra (în Peloponez) ²⁴.

În felul acesta se formează tipul arhitectonic și iconografic definitiv al iconostasului de astăzi, cîștigînd sub această formă caracterul unui sistem teologic

20. Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, ed. II, vol. I, Paris 1925, p. 166, cf. și N. Iorga, *Catapetesme*, Vălenii de Munte, 1932, p. 2. 21. Leonid Uspenski, *op. cit.*, p. 100.

22. A. Grabar, *Deux iconostases en maçonnerie du XIV-e siècle*, în «Recueil des travaux de l'institut d'études byzantines», Nr. 7 Belgrad 1961, p. 22 (citată după L. Uspenski, *op. cit.*, p. 100 nota 31).

23. Cu privire la evoluția iconostasului în Biserica rusă, vezi Martin Winkler, *art. cit.* p. 311—312. 24. Vezi de ex. S. Salaville, *op. cit.*, p. 105—106.

deplin. Astfel format, iconostasul începe să se generalizeze în cursul secolului al XVI-lea în toată lumea ortodoxă. De acum înainte iau naștere iconostase împodobite cu o bogată sculptură în lemn, în marmură sau zid, cu icoane foarte frumos executate în cele mai diverse stiluri.

Forma arhitectonică și decorația sculpturală a tîmplei. — Catapeteasma împarte interiorul bisericii în două părți bine distinse: sfîntul altar, încăperea unde are loc sacrificiul euharistic, și naosul, locul unde stau credincioșii. Comunicația între aceste două încăperi se face prin trei uși. Ușile laterale (dinspre miazănoapte și miazăzi) se numesc *diaconești* sau *îngerești*, căci prin ele ies din altar (respectiv intră) diaconii, care închipuiesc pe îngeri²⁵. Ușa centrală se numește *împărătească*, pentru că prin ea intră «Împăratul tuturor», Hristos Domnul, sub simbolul Sfintei Evanghelii la intrarea cu Evanghelia (vohodul mic) și sub forma Cinstitelor (Sfintelor) Daruri, la intrarea cu Darurile (vohodul mare). Tot prin această ușă intră și episcopul, iar în vechiul Bizanț intra chiar împăratul, cînd venea să-și aducă darurile la liturghie sau să primească Sfînta Împărtășanie.

Deasupra acestor uși se află o perdea de stofă, care se închide și se deschide la momente hotărîte și pe care noi o numim *dveră*²⁶.

În partea lui superioară, iconostasul se prezintă ca un perete compact, făcut din lemn, piatră (marmură), zid sau metal (mai rar), cu trei sau patru rînduri de icoane, avînd deasupra ultimului registru sfînta cruce. În unele biserici mai mici găsim doar ușa dinspre miazăzi și ușile împărătești, lipsind cea dinspre miazănoapte.

Pe fața dinspre apus (naos), suportul de piatră, lemn sau zid al icoanelor este înfrumusețat de obicei cu sculpturi ornamentale, formate din motive vegetale (frunze, ramuri, flori și fructe) sau din forme geometrice și liniare, ori numai din împletituri simple.

De o frumusețe deosebită sînt iconostasele din lemn, unde măiestria sculptorilor și ușurința de a sculpta acest material a reușit să realizeze adevărate opere de artă. Pe lîngă faptul că se lucrează ușor, iconostasele din lemn se pot păstra mai bine. Uneori ele circulă de la o biserică la alta, amputîndu-se după proporțiile locului liber din biserică unde se instalează din nou.

Sculptura lemnului pentru catapetesme în țara noastră a cunoscut o epocă de înflorire mai ales în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, în epoca stilului de artă numit «brîncovenesc». Unele dintre bisericile construite sau restaurate în această vreme păstrează pînă astăzi tîmple monumentale din lemn, de o mare valoare artistică, bogat sculptate, adeseori poleite și policromate, care, prin abundența ornamentației lor, dau impresia unei vegetații strălucitoare și luxuriante, printre elementele căreia se disting icoanele, cu adîncă lor armonie de culori²⁷. Vom aminti, ceva mai departe, cîteva din aceste tîmple.

25. Cf. Teodor Tarnavski, *Liturgica Bisericii Dreptcredincioase Răsăritene*, Cernăuți 1909, p. 204.

26. Termen vechi-slav, *dveră*, care înseamnă ușă. În vechime se numeau așa chiar ușile împărătești (vezi I. A. Candrea și Gh. Adamescu, «Dicționar enciclopedic ilustrat», București, 1926—1931, p. 446), iar pentru perdea se întrebuinta denumirea de *zaveasă* sau *zăveasă* (*Ibidem*, p. 1459).

27. *Scurtă istorie a Artelor plastice în R.P.R.*, Editura Academiei, cap. *Artă în țările rom.* în veac. 17 și 18, p. 237—240

În țara noastră au existat o serie de maeștri sculptori de catapetesme. Printre aceștia a excelat, în secolul trecut, cunoscutul sculptor Babic²⁸, iar în zilele noastre lucrează talentatul Gr. Dumitrescu, dintre ale cărui splendide realizări vom aminti câteva în capitolul final al lucrării de față.

În comparație cu tâmpilele din lemn, cele de zid, piatră, metal sau marmură prezintă o ornamentație mult mai simplă, ele constituind mai mult suportul icoanelor specifice tâmpilei, fără prea multă ornamentație și fără bogăția luxuriantă a împletiturilor de pe tâmpilele de lemn.

Noțiuni sumare despre iconografia și simbolismul tâmpilei. — Iconografia tâmpilei ne ajută să înțelegem mai bine rostul și simbolismul ei în cadrul locașului sfânt.

În ce privește așezarea și locul icoanelor cu chipurile și scenele sfinte de pe catapetesme, acestea sînt fixate de tradiție. De aici rezultă că iconostasul are în ansamblul bisericii o destinație proprie și bine definită, că subiectele lui sînt supuse altor cerințe și altor scopuri decît acelea ale icoanelor cu teme identice din picturile murale ale naosului, ale altarului ori ale pronaosului.

Iconografia iconostasului se înfățișează pe scurt astfel: Începînd de jos în sus, pe primul rînd se află în mijloc icoanele, mai mari, ale Mîntuitorului și ale Maicii Domnului, numite și *icoane împărătești*; imediat deasupra acestora se află icoanele praznicelor împărătești; pe rîndul următor icoanele Sfinților Apostoli, deasupra acestora icoanele proorocilor, iar sus de tot, în vîrfurile tâmpilei, la mijloc se înalță Crucea răstignirii.

În unele biserici rusești conținutul iconografic al iconostasului este încărcat cu un rînd în plus: acela al patriarhilor²⁹, iar uneori și cu alte icoane suplimentare, care îl înalță exagerat de mult, denaturînd oarecum tipul clasic al acestuia.

În rîndul de jos, între ușile împărătești și ușa diaconească de miazăzi, se află icoana împărătească a Mîntuitorului în chip de arhieru, de prooroc sau învățător, iar între ușile împărătești și ușa diaconească se află icoana împărătească a Maicii Domnului, în chip de împărăteasă sau de maică, ținînd Pruncul în brațe. La miazăzi de icoana Mîntuitorului, în mod obișnuit se află icoana sărbătorii sau a sfîntului care este hramul bisericii respective. În stînga ușii dinspre miazănoapte se obișnuiește a se picta sfinți față de care poporul are pietate mai deosebită, cum ar fi Sfîntul Ioan Botezătorul, Sfîntul Nicolae, Sfîntul Gheorghe, Sfîntul Dumitru, Sfînta Parascheva sau alții³⁰.

Icoanele din acest rînd și îndeosebi cele împărătești joacă un foarte important rol în pietatea liturgică, deoarece în fața lor vin să-și facă rugăciunile, să se prosterneze și să le venereze prin sărutare, atît clericii, în anumite momente din rînduiala slujbei (ca de exemplu în rînduiala de pregătire dinainte de începerea liturghiei, sau la citirea rugăciunilor finale din rînduiala pavecerniței), cît și credincioșii.

Pe ușile laterale diaconești sînt reprezentați Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, mai rar sfinții militari (Gheorghe, Dimitrie, Mercurie, Iacov Persul, Tiron ș.a.) în calitate lor de păzitori ai ușilor raiului, pe care îl simbolizează altarul.

28. N. Iorga, *Sculptura în lemn românească*, Vălenii de Munte, 1937, p. 117.

29. Leonid Uspenski, *op. cit.*, p. 107.

30. Cf. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, vol. II, București, 1911, p. 132.

Uşile împărăteşti au fost împodobite cu icoane încă din timpurile cele mai vechi. Obişnuit pe ele se reprezintă Bunavestire, iar dedesubtul acesteia sau în colţurile scenei centrale cei patru sfinţi evanghelişti. Bunavestire este punctul de pornire, adică începutul mîntuirii noastre, care a deschis omului intrarea în împărăţia cerurilor, iar evangheliştii sînt cei ce au propovăduit învăţătura creştină în lume şi au fixat-o prin scrisul lor. În vechime, cînd iconostasul era scund, icoana Buneivestiri îşi avea locul pe coloanele de la arcul absidei altarului.

Dedesubtul acestui rînd de icoane, care este socotit cel dintîi şi cel mai important, sau de o parte şi de alta a lor, în unele biserici mai mari, dacă e spaţiu (ca în cele ruseşti), se mai zugrăvesc încă patru scene din Vechiul Testament, care au o legătură mai mult sau mai puţin directă cu jertfa Legii noi: slujirea preotului Zaharia (tatăl Sfîntului Ioan Botezătorul) la templu, înălţarea şarpelui de aramă în pustie (simbol al Crucii mîntuitoare), sacrificiul lui Avraam (ca preînchipuire a Jertfei Fiului lui Dumnezeu) şi jertfa lui Melchisedec (ca preînchipuire a Jertfei euharistice)³¹.

Primul rînd de icoane de deasupra uşilor este cel al praznicelor împărăteşti, avînd în mijloc Cina cea de taină, la care Mîntuitorul a întemeiat Sfînta Euharistie, jertfa Legii celei noi. Uneori ea este înlocuită cu icoana nefăcută de mîna (Sfînta Faţă, Mandylion sau Mahrama Sfintei Veronica) ori cu cea a Învierii.

Acest rînd nu repetă picturile cu aceleaşi subiecte de pe zidurile bisericii, cum s-ar putea crede. Aici sînt înfăţişate evenimentele de seamă ale istoriei Noului Testament, care stau la baza marilor sărbători din cursul anului liturgic şi care sînt sărbătorite în Biserica Ortodoxă cu o deosebită solemnitate. Este alcătuit de obicei din icoana Cinei sau a Învierii (sfintele femei la mormînt şi coborîrea la iad), plus icoanele celor 12 praznice, şase ale Mîntuitorului (Naşterea, Botezul, Întîmpinarea, Intrarea în Ierusalim, Înălţarea şi Schimbarea la faţă), patru ale Maicii Domnului (Naşterea, Intrarea în Biserică, Bunavestire şi Adormirea), apoi icoana Cincizecimii şi a Înălţării Sfintei Cruci. Obişnuit aceste icoane sînt aşezate în ordinea anului liturgic, sau uneori în ordinea cronologică a evenimentelor comemorate.

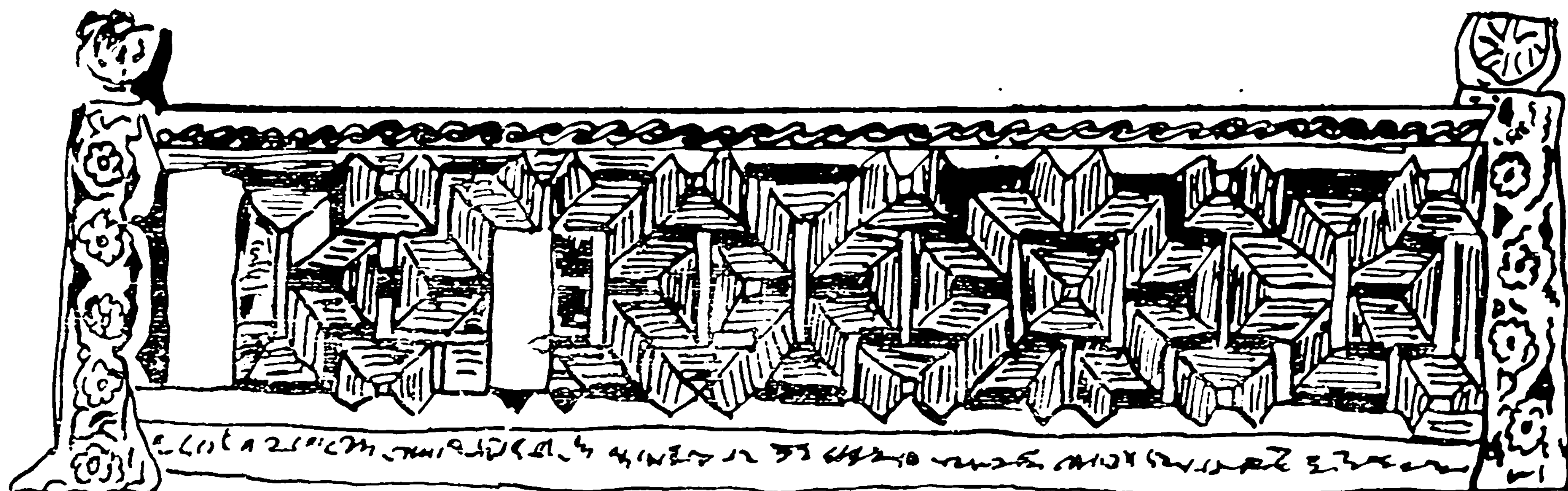
Vechile Erminii (călăuze) ale zugravilor bizantini indică şi suprascrierile (titlurile sau inscripţiile) care trebuie puse la fiecare dintre icoanele praznicelor împărăteşti, care se zugrăvesc pe tîmplă³².

Mergînd în sus, rîndul următor de icoane este cel al Sfinţilor Apostoli, avînd în mijloc pe Mîntuitorul, de obicei înfăţişat sub chipul lui Hristos Pantocrator în veşminte arhieresti şi încadrat de o parte de Sfînta Fecioară, de cealaltă de Sfîntul Ioan Botezătorul, în atitudine de rugăciune sau mijlocire. Aceste trei chipuri sfinte formează grupul iconografic numit de obicei *Deisis* (Δέσις), adică rugăciune sau mijlocire. Sfinţii Apostoli sînt reprezentaţi de obicei încadraţi în medalioane rotunde ori pătrate (mai rar dreptunghiulare în sens vertical). În cadrul ansamblului iconografic al catapetesmei ei reprezintă Biserica Noului Testament.

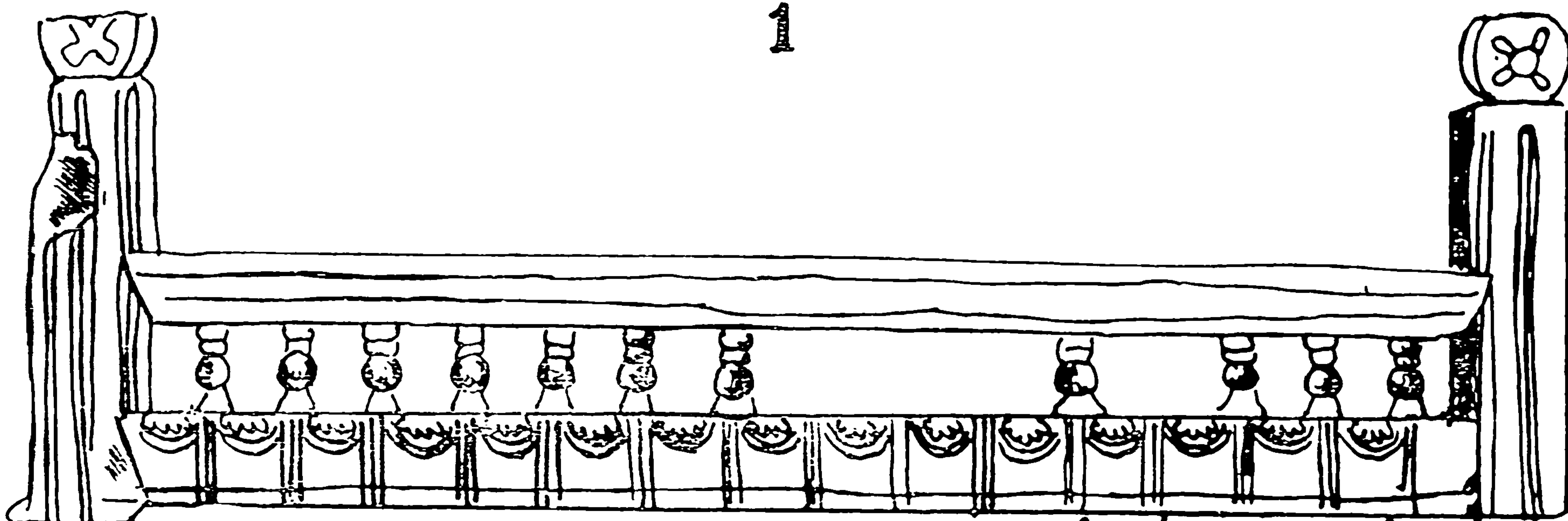
Rîndul următor (de obicei ultimul de sus) conţine icoanele proorocilor, care reprezintă aci Biserica Vechiului Testament, de la Moise la Hristos, adică perioada de sub Lege. Chipurile profeţilor sînt înfăţişate de obicei purtînd suluri de texte din profeţiile lor asupra întrupării lui Mesia. În mijlocul rîndului se află icoana

31. S. Salaville, *Liturgies orientales*, p. 105—106.

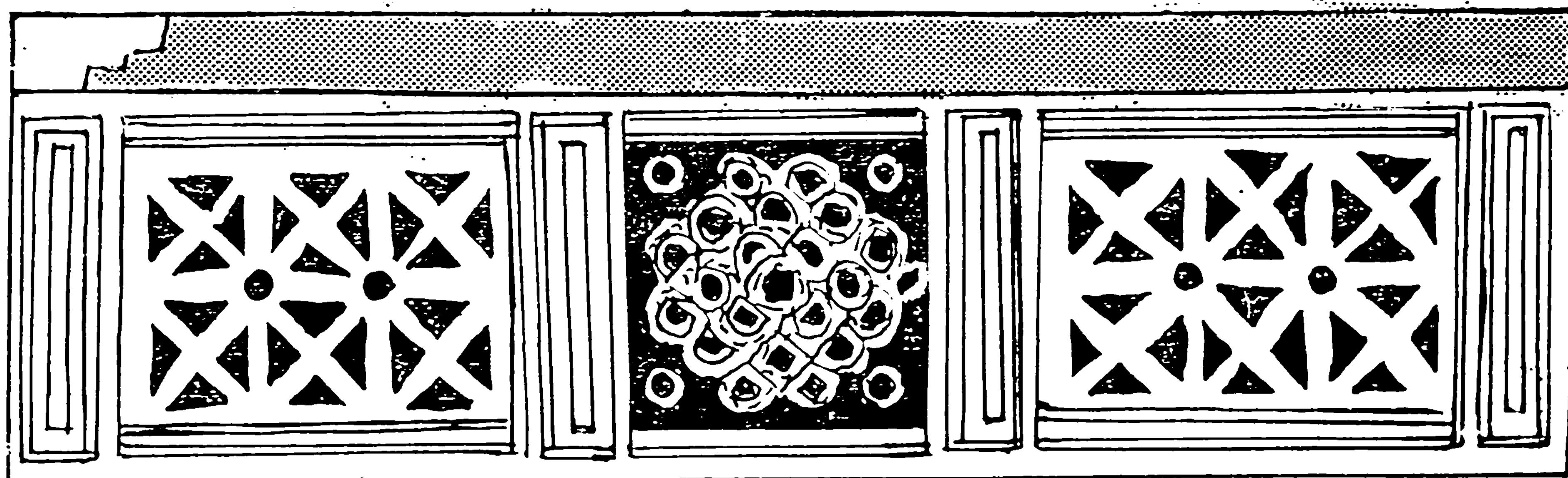
32. Vezi de ex., la Vasile Grecu, *Cărţi de pictură bisericească bizantină*, Cernăuţi, 1936, p. 311.

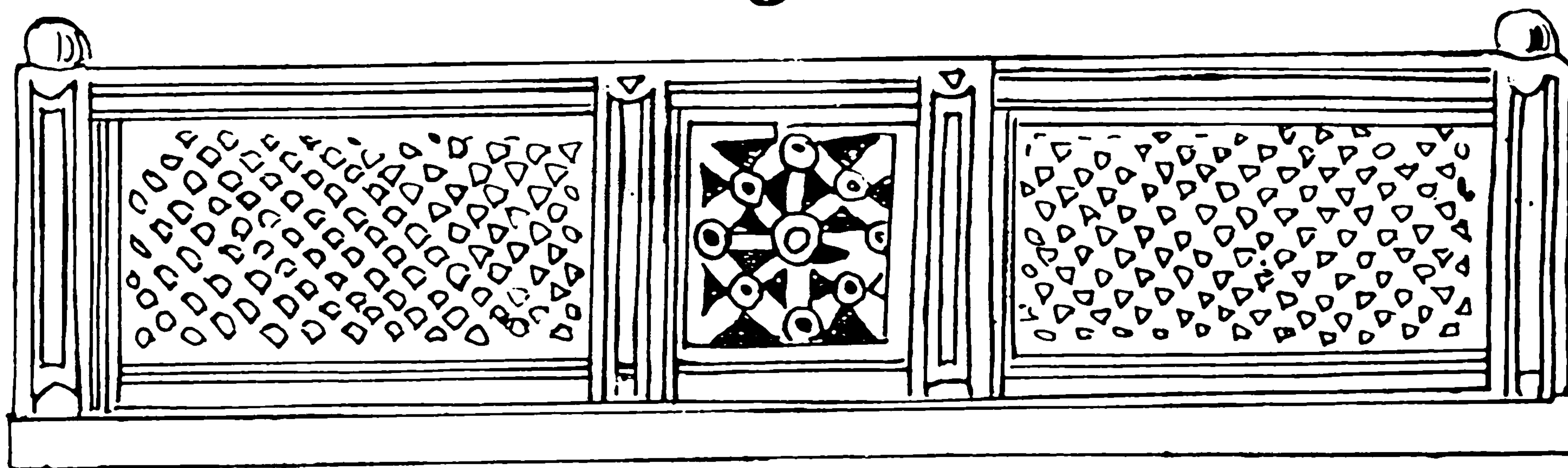
1

2

3

4

Fig. 1. — Diferiți cancelli: 1. Cancelli de lemn provenind din Egipt-Achmin (după «Dictionnaire d'Archeologie chrétienne et de Liturgie», t. III/2, col. 1825—1826, fig. 2003); 2. Cancelli de lemn din sec. VI (*Ibidem*, fig. 2004); 3. Cancelli de marmură din sec. IV (*Ibidem*, col. 1827—1828, fig. 2005); 4. Cancelli de marmură din biserica Sf. Laurențiu din Roma, sec. V (*Ibidem*, col. 1829—1830, fig. 2006)

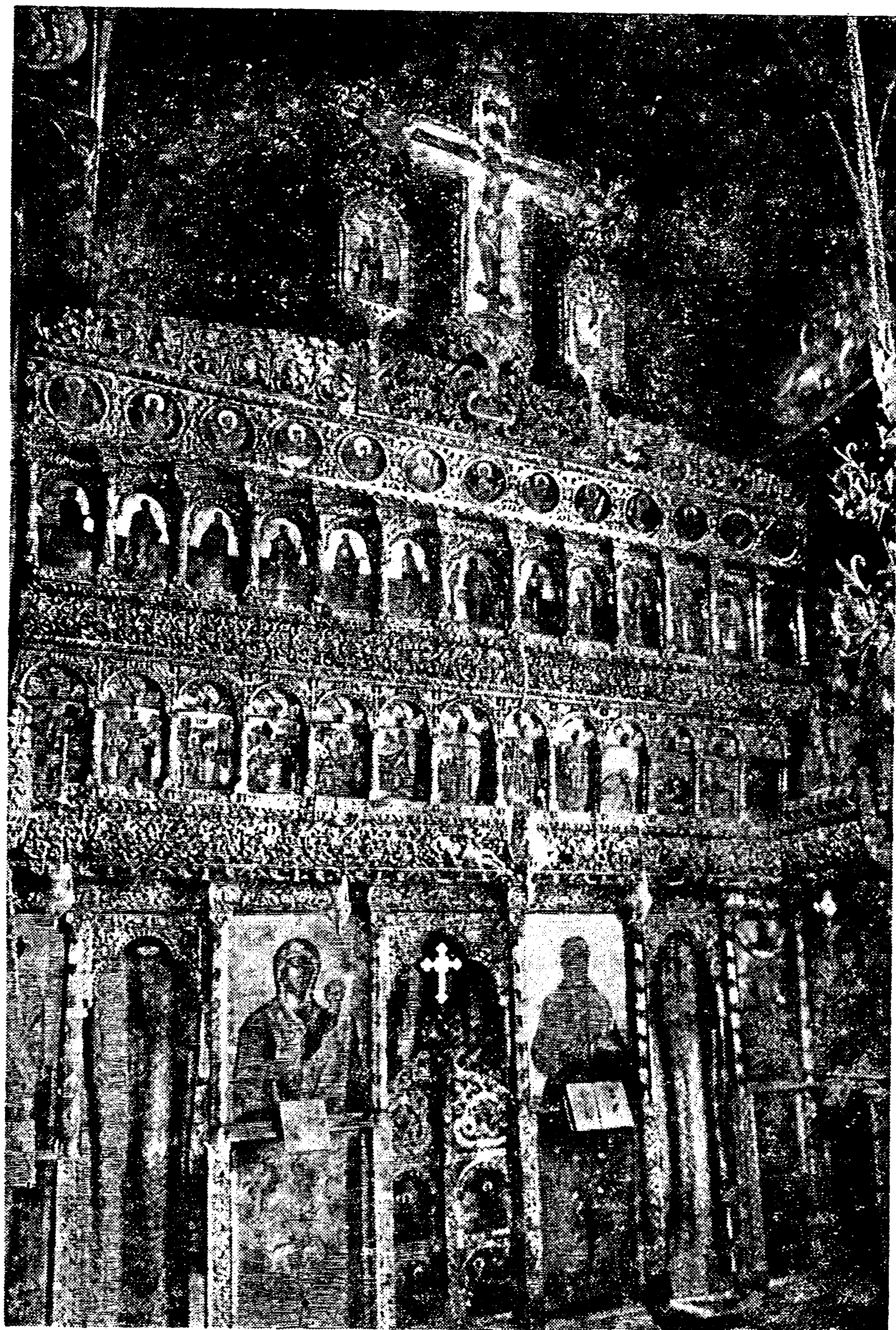
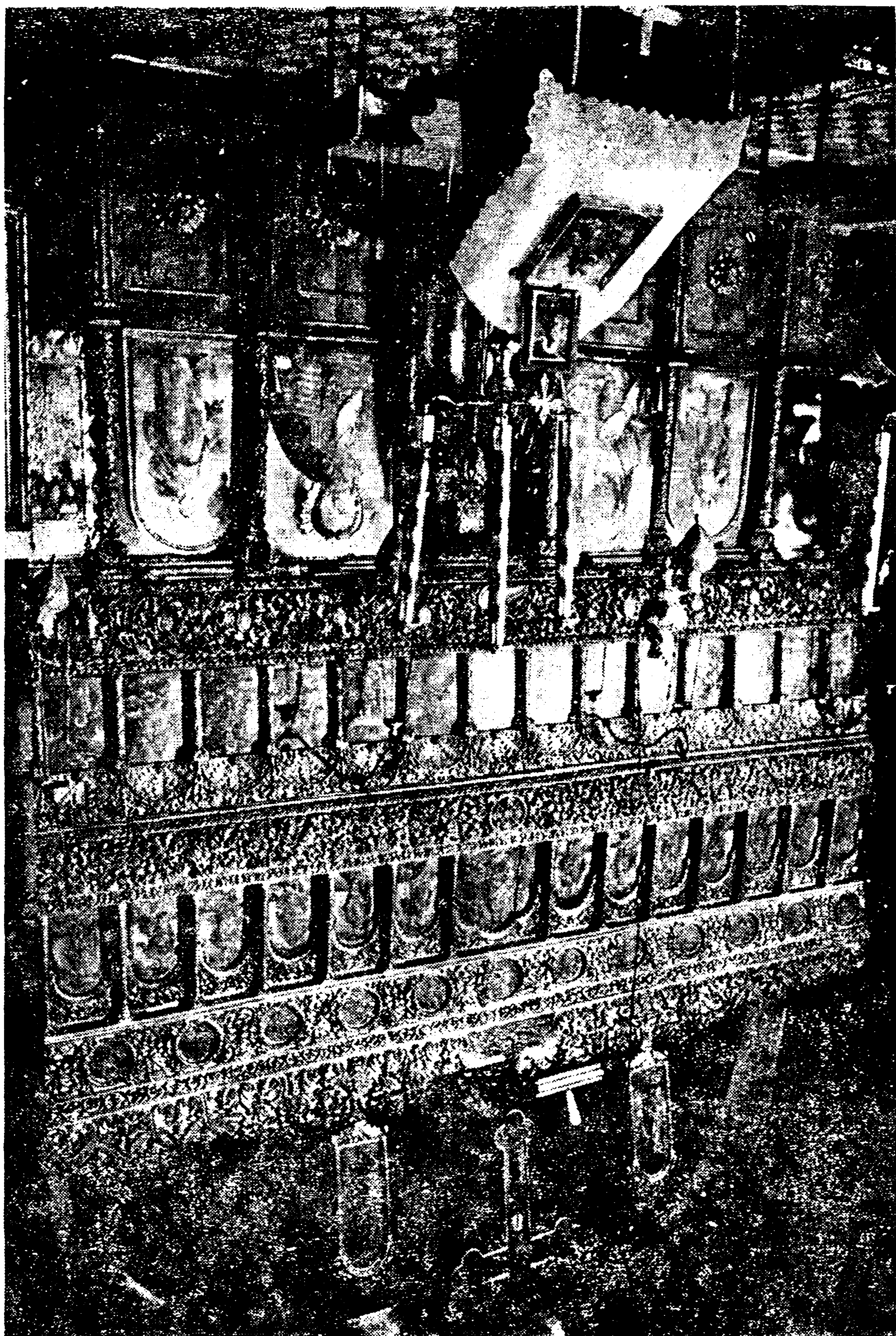

Fig. 2. — Tâmpla Paraclisului patriarhal

Fig. 3. — Tîmpla bisericii Colțea din București

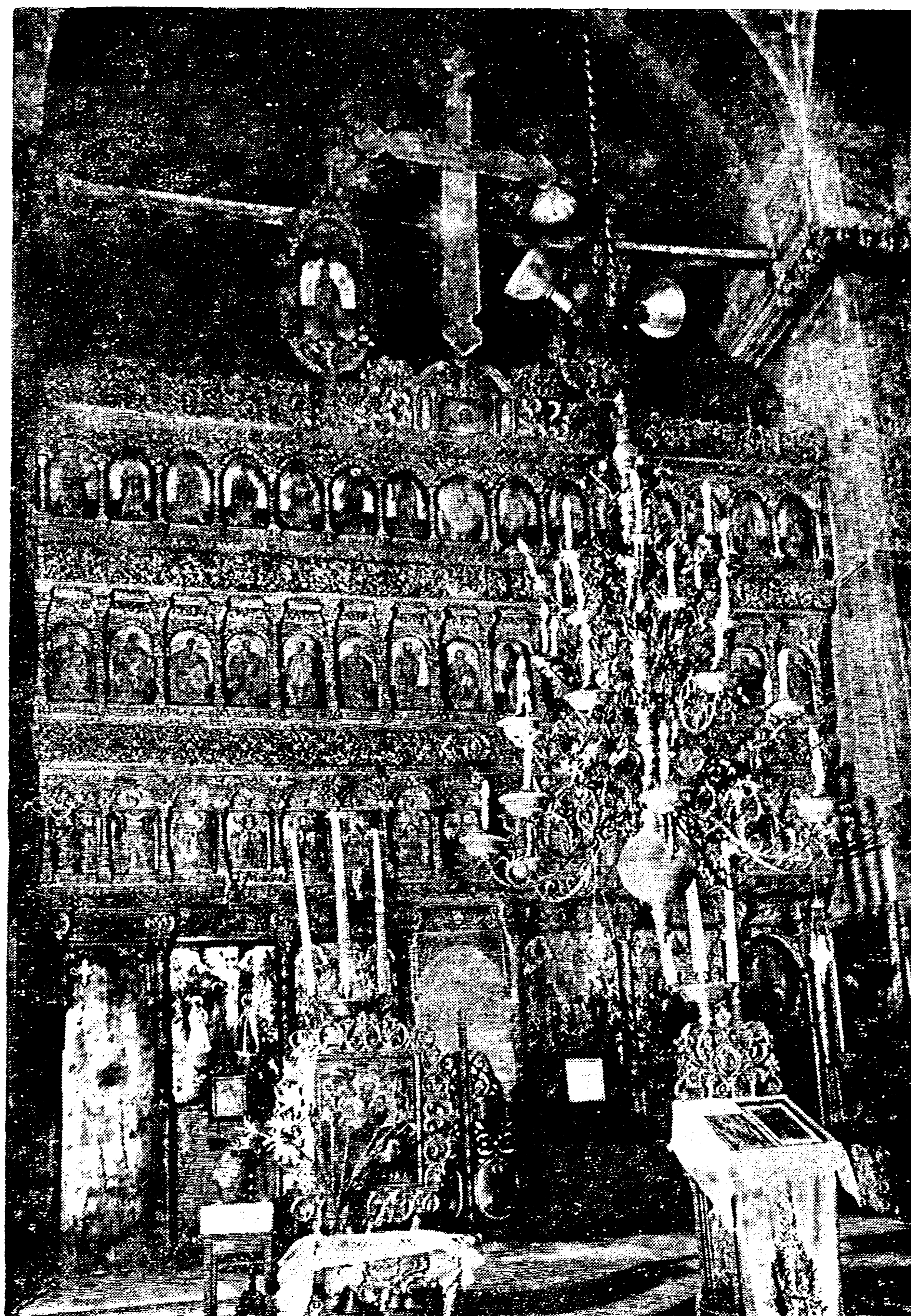

Fig. 4. — Tîmpla bisericii Sfîntul Gheorghe-Nou din Bucureşti

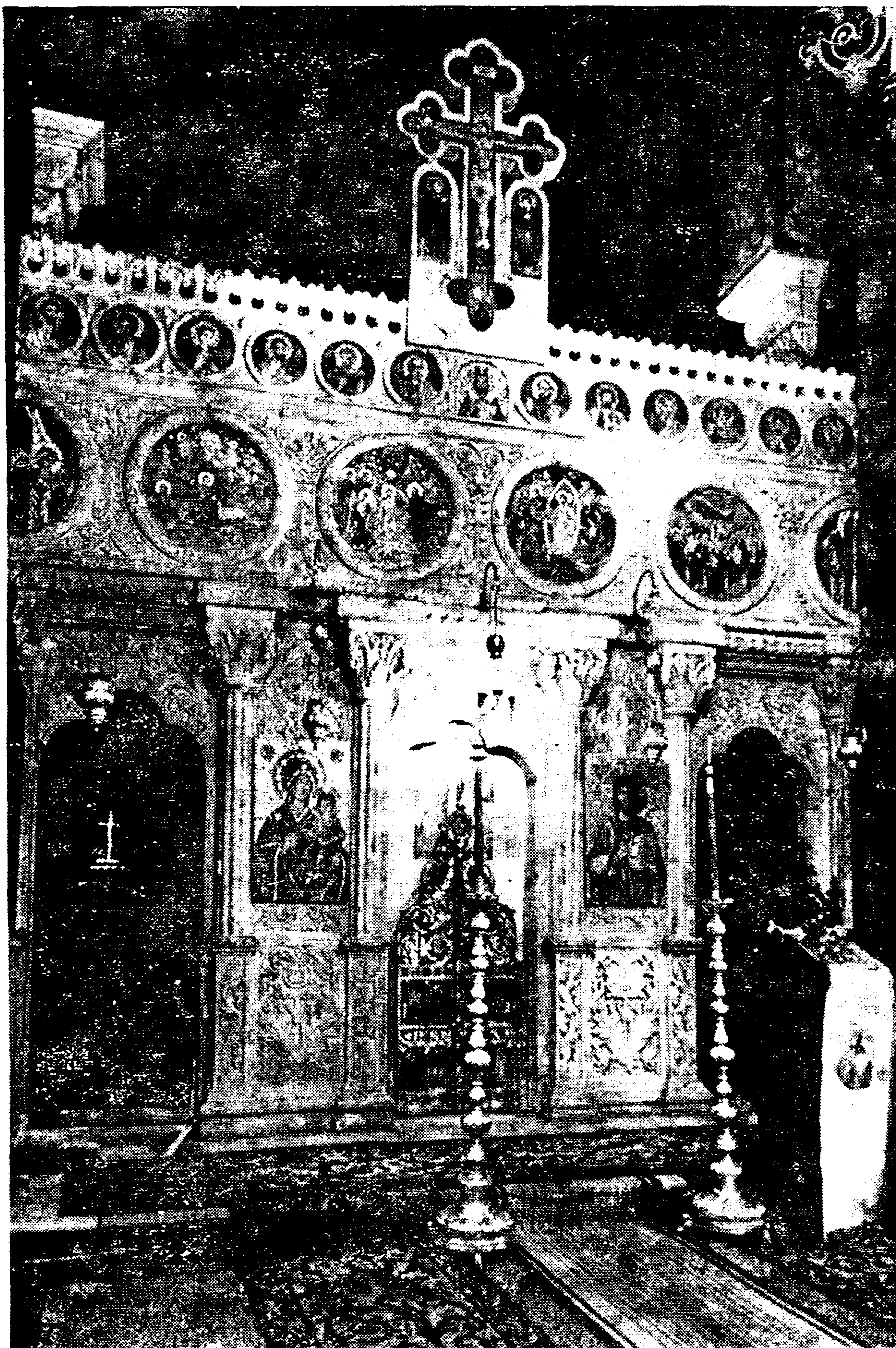

Fig. 5. — Tîmpla bisericii Mînăstirii Antim din Bucureşti

Fig. 6. — Tîmpla bisericii Albă din Bucureşti

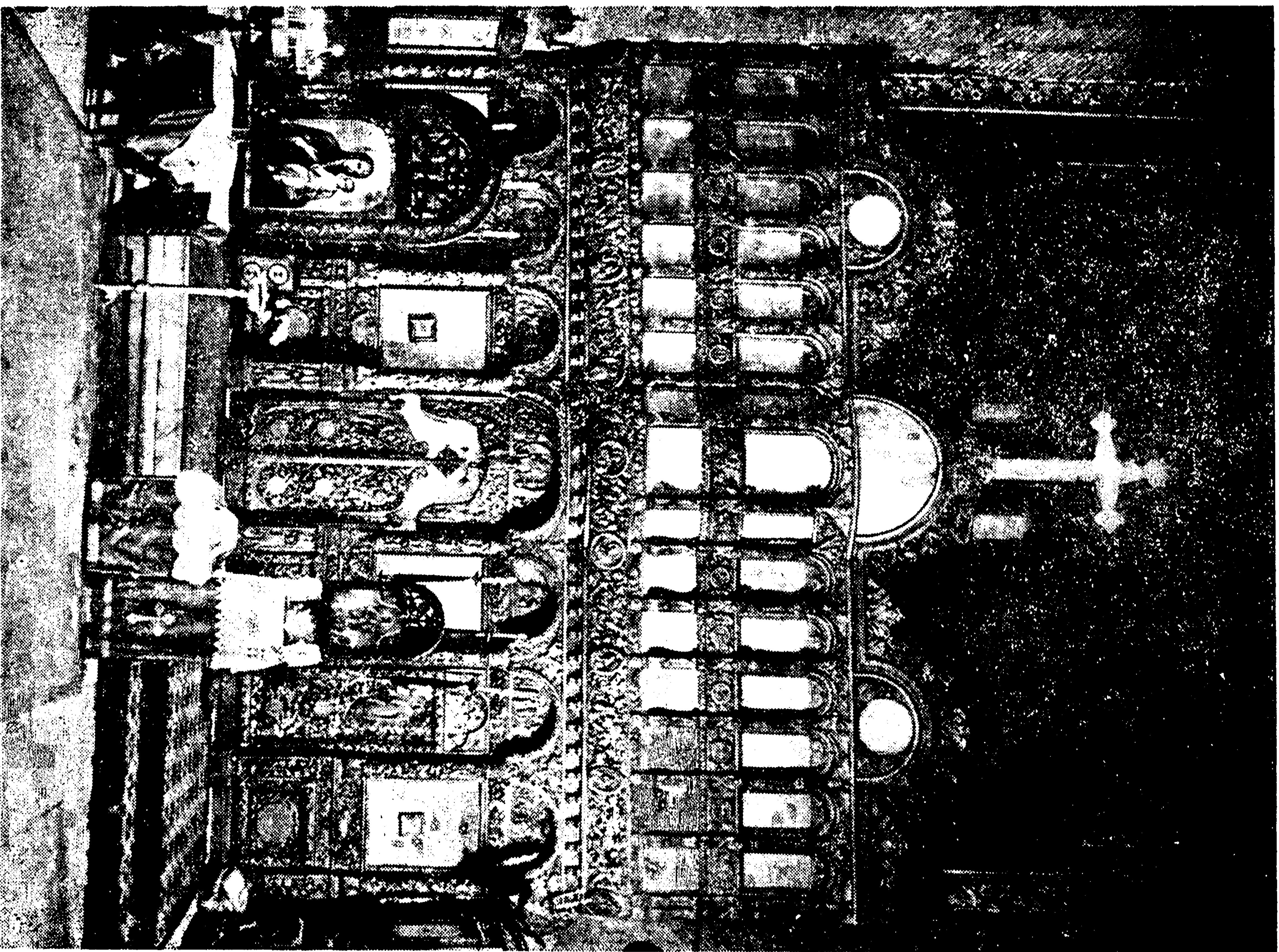

Fig. 7. — Tîmpla bisericii Sfîntul Elefterie din Bucureşti

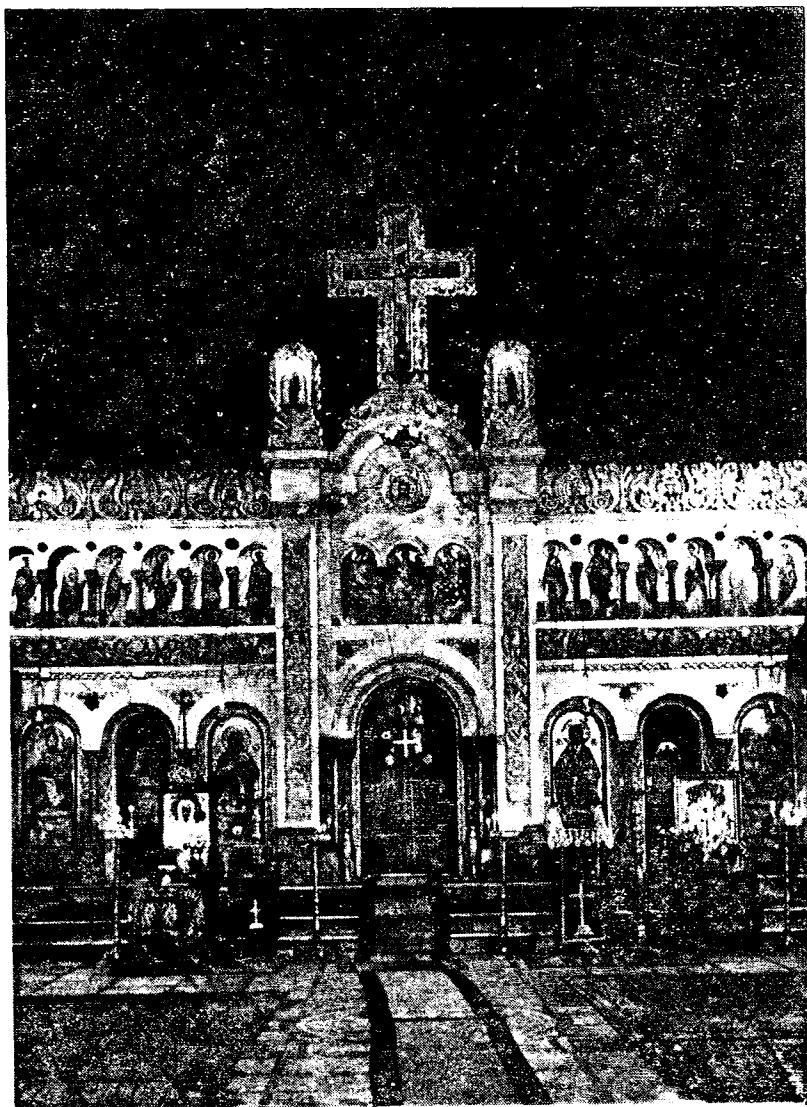

Fig. 8. — Țîmpla bisericii Cașin — Parcul Domenilor din București

Maicii Domnului ou Pruncul la sân, adică semnul anunțat de profeti și descoperit lumii în împlinirea lui arătând legătura dintre Vechiul și Noul Testament.

Deasupra acestui ultim rând al iconostasului se află Sfânta Cruce, pe care este înfățișat Mântuitorul răstignit, simbol al gloriei, al slavei și al puterii divine, arătată în persoana Mântuitorului Iisus Hristos. De o parte a Crucii, sub brațul ei transversal e pusă icoana în mărime redusă a Sfintei Fecioare, iar în partea opusă icoana Sfântului Ioan Evanghelistul stînd în picioare și în poziție de adorare. Aceste două icoane se numesc în graiul zugravilor *molene*, *molène* sau *molèni*, rugători sau mijlocitori. Chipul Mântuitorului răstignit pe cruce, încadrat de Sfânta Sa Maică și de ucenicul Său iubit, se numește în vocabularul tehnic al istoricilor de arte *trimorfii*, adică grupul celor trei chipuri sau fețe sfinte.

Această privire sumară asupra subiectelor reprezentate pe iconostas arată că, departe de a fi o simplă îngrămădire de icoane, mai mult sau mai puțin întimplătoare, cum pretind adversarii iconostasului, iconostasul este rezultatul unei dezvoltări multiseculare, care corespunde unui scop precis: acela de a pune în fața ochilor credincioșilor un rezumat al întregii istorii a mîntuirii, înfățișate intuitiv în momentele ei de căpetenie din Vechiul și din Noul Testament, istorie pe care o recapitulează în chip ritual și Sfânta Liturghie, săvîrșită în Sfîntul Altar, din dosul tîmplei. Subiectele pe care iconostasul ni le înfățișează îndeplinesc deci o funcție bine definită; ele ne arată înțelesul pe care tradiția bizantină îl dă catapetesmei, adică acela de hotar între altar și naos, simbolizînd atît deosebirea cît și legătura dintre cele pămîntești și cele cerești, dintre veșnicie și vremelnicie³³.

Cîteva tîmple vechi de valoare artistică, din unele biserici rusești și grecești. — 1. Unul dintre cele mai vechi iconostase păstrate pînă astăzi se află în Rusia, la catedrala *Bunavestire* din Kremlin, construită în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Acest iconostas este făcut din zid și decorat cu icoane executate la începutul secolului XV-lea de marele zugrav rus Andrei Rubliov împreună cu unul din ucenicii și colaboratorii săi, Teofan Grecul³⁴. Aci, rîndul central al iconostasului, care este cel mai înalt, are în mijloc pe Mîntuitorul, încadrat în dreapta de Maica Domnului iar în stînga de Sfîntul Ioan Botezătorul, formînd astfel un mare panou al grupului iconografic numit *Deisis*. La extremitățile rîndului, grupul e încadrat de chipurile a doi arhangheli.

Rîndul următor, de deasupra acestuia, cuprinde opt icoane ale praznicelor împărătești, avînd în mijloc icoana Sfintei Treimi sub forma «Filoxenia», adică «iubirea de străini» sau ospesia lui Avraam. Rîndul cel mai de sus cuprinde alte opt icoane, reprezentînd prooroci și alte persoane sfinte din Vechiul Testament, avînd în mijloc pe Maica Domnului șezînd pe tron cu Pruncul în brațe.

Deasupra ultimului rînd tronează în mijloc chipul Mîntuitorului binecuvîntînd, în marginea din dreapta chipul Maicii Domnului ou Pruncul, în stînga îngeri în atitudine de adorare. Rîndul de dedesuptul celui central cuprinde 16 icoane mici ale praznicelor avînd în mijloc grupul *Deisis*, de proporții reduse față de cel din rîndul central, iar ultimul rînd de jos cuprinde cele două icoane împărătești și altele.

33. Leonid Uspenski, *op. cit.*, p. 112.

34. A. Iagodovskaia, *Andrei Rublev*, Moscova, 1960, după recenzia făcută de C. B. în «*Orthodoxia*», XIII (1961), nr. 1, p. 104.

Cadrela icoanelor sînt formate din panouri înguste de lemn, cu frize ornamentate de sculptură fină. La fel uşile împărăteşti, pe care e sculptată în relief icoana Bunevestiri; iar dedesubtul ei sînt chipurile celor patru sfinţi Evanghelişti. Ultimul registru de jos al tîmplei este împărţit orizontal în patru panouri mari, decorate cu rozete sculptate în relief³⁵.

Icoanele acestei catapetesme întrunesc calităţile cunoscute ale marelui pictor care le-a zugrăvit. Combinaţie cromatică de culori tari, cafeniu, albastru, verde, galben, auriu şi verdele care bate în albastru, cu care sînt tratate veşmintele Maicii Domnului şi ale Apostolilor, se armonizează cu coloritul arhanghelilor şi sfinţilor. Mişcările personajelor sînt lente şi majestuoase.

Dintre bisericile din interiorul Kremlinului din Moscova, ar mai fi de menţionat iconostasele bisericilor: Sfîntul Arhanghel Mihail (*Arhanghelskii Sobor*) de la începutul secolului al XVI-lea (cu icoane de mare valoare artistică, zugrăvite de maeştri din şcoala lui Rubliov), catedrala celor 12 Apostoli (secolul al XVII-lea), catedrala Mîntuitorului (*Verhopasskei Sobor*) din secolul al XVIII-lea şi biserica Învierii (secolul al XVII-lea), acestea trei din urmă vestite îndeosebi pentru sculptura de stil baroc a catapetesmelor lor din lemn³⁶.

De aceeaşi valoare artistică este şi iconostasul din catedrala Sfînta Treime din Lavra Troiţa Serghievna de lîngă Moscova, datînd din secolul al XV-lea. Acest iconostas constă din cinci rînduri de icoane, dintre care multe au fost pictate tot de Rubliov³⁷.

2. Trecînd la mînăstirile din Sfîntul Munte, întîlnim cîteva iconostase vechi, majoritatea lor din lemn, datînd din secolul al XVII-lea, ca de pildă cele de la Mînăstirile Karies (1607), Lavra (1631) şi Pantocrator (1643)³⁸.

Dintre celelalte biserici bizantine mai vechi din alte părţi ale Ortodoxiei, o catapeteasmă din marmură sculptată întîlnim la biserica Mînăstirii Sfîntul Luca din Focida (Grecia), pe care N. Iorga o descrie astfel: «Pe fond albastru se desfac în trăsături de aur flori, stele, arabescuri, sculpturi strălucitoare, podoabe şi mai ales mozaicuri pe fond de aur»³⁹. La Mitropolia din Mistra, tot în Grecia, găsim de asemenea, un iconostas de mare valoare artistică.

TIMPLE DIN BISERICI ROMÂNEŞTI MAI VECHE

1. *În biserici din Muntenia.* — Trecînd la bisericile româneşti, cele mai vechi catapetesme care se păstrează provin din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea şi sînt construite din zid sau din lemn.

Cele mai vechi biserici din Muntenia, Sîn Nicoară şi Sfîntul Nicolae-Domnesc din Curtea de Argeş (secolul al XIV-lea) se pare că aveau catapetesme scunde, de tip arhaic (cancelli) ca şi bisericile din Constantinopol din aceeaşi vreme, care le-au servit ca model. La Sf. Nicolae-Domnesc actuala tîmplă de zid a fost construită abia pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, în timpul mitropolitului Neofit al Țării Româneşti. Ea păstrează şi cele trei rînduri de icoane ale

35. Vezi albumul *Kremlinul din Moscova* (în rus.), de V. Ivanov, A. Garciarov şi N. Gordeev, Moscova, 1965, planşa 50. 36. *Ibidem*, planşele 59—60, 74, 78, 81, 83, 84.

37. Descrie la N. Ivanov, *Andrei Rubliov, 600 de ani de la naştere*, trad. de I. Negrescu, în «Mitropolia Olteniei», XII (1960), nr. 7—8, p. 488—489.

38. Prof. T. Bodogae, *Din comorile Sfîntului Munte*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXI, (1963), nr. 9—10, p. 1014.

39. N. Iorga, *op. cit.*, p. 12, Cf. şi Ch. Diehl, *op. cit.*, vol. II, p. 510, 651.

catapetesmelor clasice, zugrăvite tot atunci, probabil de Radu Sin Mihai din Tîrgoviște; acestea reprezintă o mîndrie a picturii noastre bisericești din acea epocă⁴⁰.

În secolul al XVI-lea în Muntenia întîlnim catapetesme de zid, ca cea de la biserica Mînăstirii Snagov, catapeteasmă construită de Neagoe Basarab, care nu mai păstrează icoanele originale. Vechile catapetesme de la bisericile de la Dealu și de la Mînăstirea lui Neagoe din Curtea de Argeș au fost înlocuite; cea de la Dealu cu una de tip gotic datorită unui meșter olandez adus cu ocazia refacerii picturii din secolul trecut (pe vremea lui Bibescu și Știrbei), iar cea de la Argeș a fost înlocuită mai întîi cu una din lemn, în secolul al XVII-lea, scoasă și ea la restaurarea din secolul trecut și dusă la biserica din Valea Danului (apoi readusă în muzeul mînăstirii), fiind înlocuită de Lecomte de Nouy cu una de metal, de stil neoclasic, care nu se armonizează cu arhitectura locașului⁴¹.

Începînd cu secolul al XVII-lea ni s-au păstrat și în Muntenia numeroase catapetesme din lemn sculptat, de mare valoare artistică. Sculptura artistică a lemnului în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea a realizat numeroase tîmple, dintre care cele păstrate pînă în zilele noastre reprezintă adevărate opere de artă; apreciate de specialiști și de vizitatorii străini.

Dintre catapetesmele muntenești păstrate de la bisericile din Mitropolia Ungrovlahiei, cele mai vechi par a fi tîmpla bisericii *Domnești din Tîrgoviște*⁴² și tîmpla fostei biserici *Sărindar* din București, ambele atribuite lui Matei Basarab⁴³.

Aceste două tîmple se caracterizează printr-o sculptură de o bogăție neîntîlnită pînă acum, o sculptură policromată, în care predomină aurul. Aici artiștii au tratat cu multă abilitate tehnică felurite motive vegetale (vrejuri cu struguri, crini, trandafiri, frunze de acant stilizate). O caracteristică a acestui repertoriu ornamental o constituie folosirea în largă măsură a motivelor figurative⁴⁴.

Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea se cunosc un număr mai mare de tîmple, dintre care cele mai importante au aparținut sau aparțin bisericilor: Arnota, Govora, Hurezi, vechea mitropolie din Tîrgoviște, Sfîntul Gheorghe Nou din București, Colțea, Paraclisul Patriarhal, biserica Scaune, biserica Stavropoleos din București, fosta Mînăstire Valea din Muscel⁴⁵ și altele.

Tîmpla bisericii *Mînăstirii Arnota*, operă de sculptură în lemn de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, adăugată de Constantin Brîncoveanu la ctitoria mai veche a lui Matei Basarab, se păstrează azi la muzeul din palatul brîncovenesc de la Mogoșoaia (sala V). «Tratată într-un pronunțat caracter arhitectural, tîmpla reprezintă o fațadă de palat. Ușile împărătești bogat sculptate și registrele de coloane ce se îngustează spre creștet își detașează conturul elegant de pe fondul decorativ, în care motivul viței de vie se îmbină cu motive florale. Apar în registre și elemente figurative, cum este «arborele lui Iesei» de deasupra ușilor împărătești ilustrînd genealogia lui Hristos. Proporțiile admirabile, minuțiozitatea

40. Maria Ana Muzicescu și Grigore Ionescu, *Biserica Domnească din Curtea de Argeș*, Editura Meridiane, București, 1967, fig. 11.

41. Emil Lăzărescu, *Biserica Mînăstirii Argeșului*, Editura Meridiane, București, 1967, p. 19.

42. *Scurtă istorie a artelor plastice în Republica Populară Română*, vol. I, p. 237—238.

43. Părți din tîmpla bisericii Domnești din Tîrgoviște au fost duse în biserica din Rucărul de mijloc și în biserica din Dragoslavele (Muscel).

44. *Scurtă istorie a artelor plastice...*, vol. I, p. 240.

45. I. Barnea, *Artele (în cuprinsul Mitropoliei Ungro-Vlahiei) în «Biserica Ortodoxă Română»*, LXXVII, (1959), nr. 7—10, p. 881.

sculpturii în lemn și fantezia ornamentației sînt tot atîtea trăsături ce oglindesc priceperea și talentul meșterului anonim»⁴⁶.

Tot la *Mogoșoaia* se păstrează și resturile tîmplei originale de la *paraclisul Curții Domnești* de acolo, ctitoria lui Brîncoveanu, din 1688. Este o admirabilă operă de sculptură în lemn, stucată și aurită, din primii ani ai secolului XVIII-lea, cu interesante motive ornamentale din ramuri de viță cu frunze și ciorchini printre care se amestecă chipuri animaliere (grifoni în diverse atitudini)⁴⁷. Tîmpla de la biserica mare a Mînăstirii Hurezi (sfîrșitul secolului al XVII-lea), ctitoria cea mai importantă a lui Brîncoveanu, este bogat sculptată în motive vegetale și florale, în care predomină motivul viței de vie, așa de frecvent în sculptura artei noastre bisericești⁴⁸.

La paraclisul Doamnei Marica de la aceeași mînăstire, o tîmplă policromă din lemn sculptat desparte naosul de altar⁴⁹.

La *biserica veche a Mînăstirii Sinaia* (1695), tîmpla originală este de zid, cu două uși în loc de trei, din pricina dimensiunilor foarte reduse ale bisericii. Ea păstrează pictura originală, refăcută ulterior.

Arta brîncovenească de la începutul secolului al XVIII-lea ne-a lăsat, de asemenea, un mare număr de tîmple, care reprezintă capodopere ale sculpturii ornamentale în lemn la români. Astfel, una dintre cele mai frumoase tîmple din epoca artei brîncovenești este tîmpla *bisericii Govora*, sculptată la 1702 și zugrăvită la 1711 de Nicolae Zugravul. În afară de rîndul icoanelor împărătești, ea cuprinde două registre mai mari de icoane (rîndul sărbătorilor și cel al apostolilor) și unul (cel superior) mai mic, despărțite prin arhitrave late, cu o bogată și superbă sculptură de motive vegetale și florale împletite. Icoanele din registrele mari sînt pictate în nișe dreptunghiulare delimitate prin stîlpișori dreپți sau împletiți uniți prin arcuri, iar cele din registrul mai mic de sus sînt încadrate în medalioane rotunde delimitate prin circumferințe în relief. Desenul icoanelor este de stil bizantin clasic, cu figuri elegante, pictate în culori vii dar nu țipătoare, cu bogății de aur pe fond, pe aureole și pe detalii. Deasupra se ridică, sveltă, Crucea răstignirii cu cele două molenii scunde sprijinite pe două rozete fin sculptate, ce încadrează baza piciorului crucii⁵⁰.

Această tîmplă rămîne o operă de o rară frumusețe; marile icoane ale Sfîntului Patron și Adormirii Sfintei Fecioare frapează prin armonia tonului lor roz și verde pe fond de aur și prin stilul monumental al figurilor⁵¹. O tîmplă interesantă este considerată și cea a fostei Mînăstiri Cotroceni, ctitoria lui Șerban Cantacuzino, cu o ornamentație în care găsim, între altele, motive mai rare, ca de exemplu știuleți de porumb⁵².

Tîmpla *paraclisului patriarhal din București*, făcută din lemn ajurat și poleit, este unul dintre exemplarele cele mai izbutite ale sculpturii în lemn din Țara Românească, specifică epocii post-brîncovenești (fig. 2). «Prezentînd în plan o ușoară curbură, ea ne înfățișează un mănunchi de ramuri care cresc din trupul lui Iesei, de deasupra ușilor împărătești și se dezvoltă într-o sclipitoare împle-

46. Radu Popa, *Mogoșoaia*, Ed. Meridiane, București, 1962, p. 35—36.

47. *Ibidem*, fig. 24.

48. Lucian Rusu, *Mînăstirea Hurez*, Editura Meridiane, București, 1965, p. 17 și fig. 8, care arată un detaliu din tîmplă.

49. *Ibidem*, p. 19 și fig. 28 care arată un fragment din ea.

50. Radu Florescu, *Mînăstirea Govora*, Editura Meridiane, București, 1965, p. 30 și fig. 9.

51. Prof. I. D. Ștefănescu, *Contributions à l'étude des peintures murales valaques*, Paris, 1928, p. 54.

52. *Scurtă istorie a artelor plastice...*, vol. I, p. 239.

titură de vrejuri înfloriți, în care sînt încadrate icoanele din cele trei registre clasice (de jos în sus: praznicele cu Răstignirea în mijloc, Apostolii cu grupul Deisis în mijloc, profeții cu Maica Domnului în mijloc), împărțite prin bare transversale cu o uimitoare bogăție de ornamente sculpturale. Icoanele din rîndul 1 și 2 sînt plasate în panouri dreptunghiulare despărțite prin stîlpișori cu capiteliuri, iar cele din rîndul al treilea în medalioane circulare delimitate prin margini de frînghii împletite. Spațiile libere sînt umplute cu aceeași sculptură de detaliu și migală. Peste arhitrava îngustă a rîndului de sus, se ridică o bordură de vrejuri traforați, peste care se înalță Crucea răstignirii. Bogăția formelor, viçoarea reliefurilor și măestria artistică a lucrului sînt demne de admirat»⁵³.

Țîmpla de la Stavropoleos (București) reprezintă, fără îndoială, un splendid exemplar de sculptură în lemn, care constituie una dintre podoabele cele mai de preț ale acestei arte din epoca stilului brîncovenesc. Cu un pronunțat caracter monumental, Țîmpla se compune din patru registre cuprinzînd, într-un ansamblu unitar, icoanele de autentică tradiție brîncovenească și ușile împărătești, împodobite cu vrejuri și frunze cu nervuri perlate.

Catapeteasma bisericii Colțea prezintă sculpturi în lemn de o extremă finețe. Probabil aurită, această catapeteasmă este de o frumusețe rar întîlnită (fig. 3)⁵⁴.

Biserica *Sfîntul Gheorghe Nou* din București are o catapeteasmă foarte frumos sculptată din lemn (fig. 4). Dverele sînt acoperite cu perdele roșii de pe vremea lui Brîncoveanu, pe care se află brodat vulturul Țării Românești⁵⁵.

Dintre Țîmplele provenite din prima jumătate a secolului al XVIII-lea fac parte și cele de la bisericile din Bengești Ludești (Prahova) și Polovragi (Gorj).

Țîmpla Schitului Crasna din Gorj pare a fi tot din jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea. Ea este o parte din Țîmpla bisericii «*Sfîntului Dumitru*» din Craiova, identificată de curînd după Crucea răstignirii și elementele decorative⁵⁶.

Dintre Țîmplele muntenesti din secolul al XIX-lea de o deosebită valoare artistică este de pildă Țîmpla instalată în anul 1860 la *Mînaștirea Antim* din București (fig. 5), în locul celei originale de piatră. Această Țîmplă, lucrată de renumitul sculptor român Babic, între anii 1860—1863, a fost dăruită de Prea Fericitul Patriarh Justinian capelei române din Londra⁵⁷.

Un alt frumos iconostas de lemn sculptat și aurit din a doua jumătate a secolului XIX-lea, tot operă a sculptorului Babic, găsim la *biserica Curtea Veche* din București (biserica datează din secolul al XVI-lea). Împărțit în cele trei registre clasice, despărțite prin panouri transversale decorate cu motivul frunzei de acant și cu motive antropomorfe, struguri și capete de îngeri, el conține icoane pictate în 1852 (icoana nouă din registrul praznicelor, reprezentînd Sfînta Treime, s-a păstrat din Țîmpla veche, de la Ștefan Cantacuzino⁵⁸.

53. P. E. Miclescu, *Monumentele de pe Dealul Patriarhiei*, Editura Meridiane, București, 1967, fig. 38, p. 36. Comp. și N. Iorga, *Icoana românească*, Vălenii de Munte, 1934, p. 34.

54. Despre această catapeteasmă vezi N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, vol. II, București, 1936, p. 14.

55. *Ibidem*.

56. Arhit. I. Atanasescu, *Adevărul privind Țîmpla bisericii Schitului Crasna din rn. Novaci*, în «*Mitropolia Olteniei*», IX (1957), nr. 3—4, p. 218—220.

57. Prof. Victor Brătulescu, *Dale noi cu privire la zugrăvirea Țîmplei Mînaștirii Antim*, în «*Mitropolia Olteniei*», XVIII (1966), nr. 7—10, p. 844.

58. Cristian Moisesescu, *Biserica Curtea Veche*, Editura Meridiane, București, 1967, ed. franc., p. 28—29 și fig. 15.

Dintre timples de valoare artistică face parte și cea a bisericii *Alba* din București (fig. 6). Această biserică sculptată tot în lemn poate fi admirată pentru «tradiționalele vrejuri măestrit împletite, rodii, păsări, cerbi, lupi și, lucru mai puțin obișnuit în sculptura bisericească răsăriteană, un personaj care doarme cu mâna sub cap, și o Salomee contemplând capul Sfântului Ioan. În câteva locuri apare vulturul bicefal al Cantacuzinilor»⁵⁹.

2. *În biserici din Moldova.* — La cea mai veche biserică din Moldova, păstrată în forma ei originală, anume biserica Sfântul Nicolae din Rădăuți (secolul al XIV-lea), tîmpla actuală de zid datează dintr-o epocă ulterioară zidirii bisericii (probabil secolul al XVI-lea).

Cele mai vechi fragmente de timples moldovenești păstrate pînă azi sînt cele de la *Minăstirile Humor* și *Moldovița* (secolul al XVI-lea). Aceste timples poartă pe Crucea răstignirii din partea de sus inscripții care arată că crucile și poate chiar părți din timplesle respective sînt făcute de mitropolitul Moldovei Gheorghe Movilă, prima la 1590, cealaltă la 1593. Un stil asemănător cu cea de la Humor are și crucea de la iconostasul fostei *Minăstiri Probota*, ceea ce arată că a fost făcută cam în aceeași vreme⁶⁰.

Iconostasul înalt și svelt de la biserica *Minăstirii Moldovița* se distinge prin cizelarea fină cu care e sculptată lemnăria lui și care denotă o oarecare influență rusească⁶¹. Conține deasupra ușilor cele trei rînduri clasice de icoane ale catapetesmelor românești; rîndul întîi de jos în sus cuprinde cele 12 praznice împărătești în mici medalioane rotunde; rîndul următor cuprinde cele 12 icoane ale Sfinților Apostoli, încadrate în nișe dreptunghiulare delimitate de stîlpișori rotunzi și terminate în arcuri, iar rîndul de deasupra cuprinde numai 6 icoane mai mari, ale proorocilor, cu icoana Maicii Domnului în mijloc. Deasupra este Crucea răstignirii cu cele două molenii, sprijinite pe cornișa lată a catapetesmei, mărginită de fleuroane înalte, cruciforme. Spațiile goale dintre cadrele icoanelor poartă ornamentația de săpături în lemn cu motive florale și vegetale, în care sînt împletite și păsări cu forme grațioase, rar întîlnite în sculptura de acest gen⁶².

Tîmpla actuală de la *Minăstirea Voroneț*, cu motive decorative în relief, aurite, reprezentînd viață de vie și păsări cu sens simbolic, este făcută mai tîrziu decît biserica, probabil în secolul al XVII-lea. Ușile împărătești reprezintă o capodoperă, cu cele două canaturi ale sale, fiecare din cîte trei panouri suprapuse în sens vertical, cele două de sus terminîndu-se într-o dublă acolată⁶³.

Din vechea catapeteasmă a bisericii din *Arbore* (începutul secolului al XVI-lea), nu se mai păstrează decît o icoană zugrăvită pe lemn.

Catapeteasma din lemn aurit de la fosta *Minăstire din Solca*, datată din 1613, a fost dusă după 1775 la biserica mare a Minăstirii Dragomirna.

Dintre timplesle mai noi din Moldova amintim pe cea de la biserica *Sfîntul Gheorghe* (mitropolia veche) din Iași (secolul al XVIII-lea), care merită a fi pusă alături de producțiile din epoca Cantacuzinilor și a lui Brîncoveanu.

59. N. Vătămanu, *Date noi despre biserica Albă și tîmpla ei*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 5—6, p. 526—527.

60. G. Balș, *Bisericele moldovenești din secolul al XVI-lea*, București, 1928, p. 306.

61. G. Balș, *op. cit.*, p. 317, fig. 377.

62. Corina Niculescu, *Minăstirea Moldovița*, Editura Meridiane, București, 1965, p. 27 (Un detaliu din sculptura timpleslei poate fi văzut aici, în fig. 13).

63. Petre Comarnescu, *Voroneț*, Editura Meridiane, București, 1965, p. 34, fig. 16.

· Tîmpla de lemn, înaltă, de la *biserica Mînăstirii Sucevița* e de dată mai recentă, cu o bogată sculptură de tip baroc ⁶⁴.

În muzeul *Mînăstirii Putna* se mai păstrează tîmpla bisericii de acolo, din lemn aurit, de la refacerea lui Iacov Putneanul (1773). E o operă de artă barocă, cu remarcabile calități ale ornamentelor traforate ce împodobesc cadrele de icoane și spațiile libere dintre ele ⁶⁵.

În biserica principală a Mînăstirii Neamț (Înălțarea), ctitoria lui Ștefan cel Mare, tîmpla actuală e abia din secolul trecut, făcută din lemn bogat sculptat, pictată și aurită, lucrată în stilul baroc răspîndit la noi mai peste tot în cursul secolului al XIX-lea ⁶⁶. Și la Mînăstirea Bistrița (secolul al XVI-lea), vechea tîmplă a fost înlocuită cu una din 1814, fără nici o valoare artistică.

La *biserica Mînăstirii Agapia* (secolul al XVII-lea), tîmpla de lemn bogat sculptată și pictată la 1858 cuprinde ultimele icoane lucrate de marele Grigorescu, adevărate capodopere ale genului neoclasic, care era răspîndit peste tot la noi în secolul trecut. Au însă tendință spre realism, unele dintre ele fiind pictate după modele vii. Desenele sînt expresive, coloritul viu, echilibrat și luminos. Icoanele împărătești sînt de dimensiuni neobișnuit de mari, personajele fiind pictate în picioare (dealtfel întreaga suprafață a iconostasului este foarte mare).

În rîndul de deasupra icoanelor împărătești, la mijloc, e zugrăvită Sfînta mahramă (a Veronicăi); deasupra ei în mijlocul rîndului următor Cina cea de taină, imitată după celebrul tablou al lui Leonardo da Vinci. Deasupra acesteia sînt alte icoane: Iisus bineouvințînd (între Sfinții Apostoli) și Înălțarea Fecioarei (între proroci). Pe ușa diaconească dinspre nord (a Procomidiei), e zugrăvit Sfîntul Gheorghe, cu o figură statuară, dar tinerească, inspirată din operele Renașterii (Statuia de Donatello de la biserica Sfîntul Mihail din Florența). Și mai celebră e însă icoana Fecioarei cu Pruncul de pe catapeteasmă, privită ca una din capodoperele picturii românești ⁶⁷.

PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN, CTITOR AL UNOR TIMPLE MONUMENTALE

Și în zilele noastre, sub directa îndrumare și supraveghere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în atelierele Institutului Biblic al Patriarhiei Române se lucrează, pentru biserici ce se construiesc din nou, catapetesme care sînt considerate și apreciate ca minunate opere de artă ale sculpturii noastre bisericești în lemn și în piatră.

Cu prilejul vizitei făcute la Arad în cursul lunii octombrie a anului trecut, Prea Fericirea Sa spunea: *«Catapetesmele artei românești sînt admirate în toată lumea. Străinii care ne vizitează țara rămîn uimiți de catapeteasma de la catedrala Patriarhiei Române, de catapeteasma paraclisului patriarhal, și de la multe alte biserici ortodoxe din țara noastră, iar în ultimul timp de catapeteasma executată la biserica Sfîntul Elefterie din București, care este socotită o lucrare unică în lume. Noi ne străduim să promovăm această artă. De aceea, așa cum am făcut cu*

64. Maria Ana Muzicescu, *Mînăstirea Sucevița*, Editura Meridiane, București, 1965, p. 14 și fig. 6 reprezintă ușile împărătești).

65. Un fragment la Maria Ana Muzicescu, *Muzeul Mînăstirii Putna*, Editura Meridiane, București, 1967, fig. 54.

66. Ștefan Balș și Corina Niculescu, *Mînăstirea Neamț*, București 1958, p. 45.

67. Petre Lupan, *Mînăstirea Agapia*, Editura Meridiane, București, 1967, p. 22—24 și fig. 8, 10.

pictura, am încurajat în chip deosebit și sculptura, cu convingerea că în felul acesta ne găsim pe făgașul unor tradiții întru totul ortodoxe și românești»⁶⁸.

După cum am spus, din inițiativa și cu ajutorul material acordat de Prea Fericitul nostru Patriarh, au fost realizate pînă acum cîteva catapetesme ou o valoare artistică excepțională, la înălțimea tuturor lucrărilor de artă înfăptuite în primii 20 de ani ai arhipăstoriei Sale.

Încă din anul 1949, Prea Fericitul Patriarh Justinian a angajat pe artistul-sculptor Gr. Dumitrescu pentru a executa diverse lucrări de sculptură artistică pentru diferite biserici din București și alte localități, între care și catapetesme.

Cu sprijinul material, supravegherea și sugestiile Prea Fericii Sale, artistul-sculptor Gr. Dumitrescu lucrează *tîmpla bisericii Sfîntul Elefterie* (fig. 7) din București (în curs de executare), care într-adevăr va rămîne ca o capodoperă a artei noastre bisericești din epoca celui de al treilea patriarhat.

Catapeteasma bisericii Sfîntul Elefterie, operă de sculptură în lemn, cuprinde în rîndul de jos al icoanelor împărătești motive sculpturale de o frumusețe rar întîlnită. Între icoanele împărătești și rîndul praznicelor împărătești sînt executate în mici panouri, scene biblice care reprezintă un element nou în iconografia tradițională a tîmplelor românești, bunăoară: «Lăsați copiii să vină la Mine», Fuga în Egipt, Predica de pe munte, Învierea fiicei lui Iair, ș.a. Pe spațiul dintre rîndul praznicelor și cel al Apostolilor se află o friză bogat sculptată cu motive de viață de vie. Rîndul Sfinților Apostoli este separat de cel al Profetilor prin alte frize și flori, între care sînt încadrate chipurile celor patru Sfinți Evangheliști. Deasupra, ca de obicei, se înalță Crucea răstignirii cu cele două molene. Întîlnim și frize cu diferite motive florale și colonete sculptate cu chipuri de serafimi și îngeri.

O altă tîmplă monumentală din Capitală făcută sub păstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian, este și tîmpla *bisericii Cașin din Parcul Domeniilor*, din marmură albă și maron de la noi din țară (fig. 8).

În sens orizontal tîmpla e împărțită în două registre inegale; cel de sus constituie o bandă ornamentală de motive vegetale, între care sînt așezate șase iconițe minuscule în mozaic reprezentînd profeți (trei în dreapta, trei în stînga panoului central). Registrul de jos (principal) e împărțit transversal în 12 nișe despărțite prin stîlpișori sculptați și terminate sus în arcuri, în ele fiind încadrate icoanele celor 12 Apostoli în mozaic.

În sens vertical tîmpla e împărțită în trei registre: două laterale, cuprinzînd sus icoanele enumerate, iar mai jos icoanele împărătești, și unul central, cuprinzînd la mijloc icoana Sfintei Treimi (Filoxenia lui Avraam) în mozaic, iar sus terminîndu-se cu icoana Răstignirii, flancată de cele două molenii. Acest panou central dă întregii tîmple aerul unei opere de stil Renaștere, care amintește pe cea actuală din biserica lui Neagoe de la Argeș. Icoanele în mozaic de pe această tîmplă sînt făcute de pictorul Eugen Profeta.

Tot în vremea păstoriei Prea Fericitului Patriarh Justinian a fost înlocuită tîmpla de lemn a *bisericii Antim* din București făcută în secolul trecut de sculptorul Babic, cu vechea tîmplă originală din piatră, care fusese demontată la restaurarea din veacul trecut și apoi păstrată la lapidariul de la Stavropoleos.

68. *Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în eparhia Aradului*, «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV, (1967), nr. 11-12, p. 1119.

După cum am spus, Prea Fericitul Patriarh a rînduit ca tîmpla din secolul trecut, executată de Babic, să fie transportată la Londra și montată la biserica parohiei românești de acolo⁶⁹.

Tîmpla originală, în piatră, de la Antim, reșezată la locul ei cu prilejul restaurării recente a bisericii Antim a fost completată cu icoane noi lucrate în mozaic de pictorul Eugen Profeta. Același pictor împreună cu I. Profeta a lucrat și icoanele de la tîmpla capelei românești de la Viena, datorită tot Prea Fericitului Patriarh Justinian, tîmpla care a fost sfințită în cursul anului trecut de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei.

Între tîmplele ctitorite tot de Prea Fericitul Patriarh Justinian trebuie să mai amintim și pe cele de la biserica românească din Ierusalim, cu icoane de pictorul Iosif Keber și pe cea a frumosului paraclis al palatului episcopal din Arad făcut tot cu cheltuiala Patriarhiei Române, zugrăvită de pictorul Gh. Vîntor. Paraclisul a fost sfințit cu participarea Prea Fericitului Patriarh însuși.

O altă realizare care va constitui fără îndoială o capodoperă de o excepțională valoare în acest domeniu va fi tîmpla de la biserica satească din Bogata Oltenă. Lucrarea, operă de sculptură în lemn, se realizează cu ajutorul material acordat de Prea Fericitul Patriarh însuși, a fost încredințată tot artistului sculptor Gr. Dumitrescu și urmează a fi terminată în cursul anului 1969.

În sfîrșit, o altă realizare în acest domeniu care este legată de numele și epoca Prea Fericitului Patriarh Justinian o constituie cele patru icoane mari împărătești care împodobesc acum vechea și frumoasa tîmplă a catedralei Patriarhiei din București, icoane care reprezintă, prima pe Mîntuitorul, a doua pe Maica Domnului, a treia pe Sfîntul Ioan Botezătorul și a patra pe Sfinții Împărați Constantin și Elena, patronii catedralei. Aceste icoane sînt executate într-o tehnică nouă, neîntrebuințată pînă acum în iconografie și anume tehnica în email, de către Olga Oteteleşanu.

Toate aceste realizări strălucite care sînt admirate și prețuite și de cunosătorii operelor de artă și de vizitatorii străini ai monumentelor noastre istorice se înscriu cu strălucire pe linia tradiției și a stilului artei noastre naționale reprezentată în trecut de opere ca cele amintite mai înainte și continuată în epoca noastră cu atîta strălucire și fidelitate prin grija, inițiativa, îndrumarea și ajutorul material al Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Doctorand IULIAN A. ȘCHIOPU

69. Vezi «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 940.

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL BOLNITEI DE LA SIMIDRENI ȘI AL XENODOCHIULUI DE LA ARGES

În tabloul votiv al Mănăstirii de la Argeș, se văd pe fațada bisericii pe care Neagoe și Despina o înfățișează lui Dumnezeu, câteva amănunte deosebit de interesante prin semnificația lor istorică¹. Am crezut că pot identifica în primul panou din dreapta ușii, în silueta cavalerului îmbrăcat în zale, cu sabia la soldul stîng și cu bandiera în mîna dreaptă, pe Radu I Basarab². Lîngă el, pe al doilea panou, urma să-i fie reprezentată soția Ana, în călugărie Calinichia; dar zugravul nemaî-avînd loc din cauza cantarului care acoperea panoul, a înfățișat-o pe Doamnă dedesubt lîngă scară, în rasa ei de călugăriță. Radu și Calinichia au fost ctitorii celei dintîi mitropolii a Țării Românești, înălțată pe locul unde ulterior Neagoe și-a clădit fundația. Faptul că Doamna Calinichia este reprezentată în veșmîntul călugăresc arată că Radu începuse zidirea, dar nu avusese zile s-o sfîrșească. Mitropolia a fost desăvîrșită de Calinichia, după moartea soțului, cu ajutorul lui Mircea cel Bătrîn, fiul lor, care de altfel este zugrăvit printre ctitorii cei vechi ai Mănăstirii lui Neagoe³.

Așadar, după ce în 1359, a fost înființată Mitropolia Ungrovlahiei și a fost recunoscut Iachint de Vicina ca arhipăstor al Țării Românești, a trebuit să i se creeze noului mitropolit cadrul corespunzător rangului. În primul rînd se situa necesitatea clădirii unei mitropolii la Argeș. Locașul a fost acela pe care peste un secol și jumătate îl va găsi Neagoe «dărîmat și neîntărit» și, fie că l-a «spart din temelie»⁴, fie că a construit peste zidurile vechi, înălțînd acolo propria-i ctitorie, Mănăstirea de la Argeș.

Dar în intervalul de peste 25 de ani, cîți s-au scurs între înființarea formală a mitropoliei și domnia lui Mircea cel Bătrîn, Iachint a trebuit să aibă undeva o reședință; s-a presupus că la una dintre bisericile mai mari din Curtea de Argeș, bunăoară la Sfîntul Nicolae Domnesc. Dar această presupunere, spre care au convers părerile unor istorici, în frunte cu N. Iorga, nu mai este satisfăcătoare. Bise-

1. N. Vătămănu, *Revelații în tabloul ctitorilor Mănăstirii Curtea de Argeș*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 814—819.

2. Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, în «Convorbiri literare», XLIX (1915), nr. 11—12, p. 1107—1133. Odobescu a văzut, în 1860, pe acest prim panou «un chip de sfînt zugrăvit, cu aureolă de metal la cap. Se vede ca o formă rotundă și locul a trei cîrpe ce ține aureola». După cum descrie pare că într-adevăr a existat o aureolă în jurul capului personajului. Dar Odobescu nu spune nimic despre al doilea panou unde ar fi trebuit să se afle Calinichia; motivul este că acolo și-a așezat Șerban Cantacuzino pisană cu prilejul reparațiilor. Tot atunci, după mai bine de un secol și jumătate, va fi fost reînnoit și chipul lui Radu I, luat drept un sfînt și împodobit cu «aureala» de care vorbește Odobescu.

3. Al. Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, București, 1858, p. 81.

4. *Istoria Țării Românești, 1290—1690, Letopiseșul Cantacuzinesc*, București, 1960, p. 35.

rica Domnească nu era încă gata în 1359, ea fiind zugrăvită doar în domnia lui Radu I Basarab⁵, iar curtea domnească lângă care s-a ridicat acest edificiu era de dimensiuni prea reduse, încât cu greu se poate închipui acolo o aglomerație de curteni, dregători, oșteni, printre care se amestecau călugării, pelerinii, închinători. Mitropolitul și slujitorii lui nu puteau locui decât după obiceiul mănăstiresc⁶, izolați și în liniște, condiții pe care nu le găseau lângă o biserică de târg⁷. Ei trebuia neapărat să se așeze la o mănăstire sau un schit. Aceasta exista în imediata apropiere și într-un loc atât de potrivit, încât chiar acolo s-a clădit mitropolia cea dintâi a Țării Românești. Pe platforma de deasupra vărsării Văii Iașului în râul Argeș, a rezidat Iachint pînă la moarte (în 1372) și după el urmașii lui, aci, într-una dintre cele mai vechi mănăstiri ale țării, anterioară Vodiței⁸.

Pentru a demonstra care a fost acea mănăstire sau schit, premergător vechii mitropolii argeșene, este nevoie să facem o incursiune în istoricul uneia dintre cele mai interesante instituții de binefacere din trecutul nostru, o instituție care ar fi rămas cu totul necunoscută, dacă nu s-ar fi abătut asupra ei, o singură dată, lumina unui hrisov de danie: este vorba de *bolnița de la Simidreni* și alăturatul adăpost de călători, adică *xenodochiul*, de la Argeș.

*

La 24 iulie 1542, Vladislav al III-lea dădea, de la Dridih, o poruncă «locului și locașului numit bolnița de la Simidreni, unde este hramul Sfîntului și slăvitului Mare Mucenic Dimitrie și celor ce trăiesc în acest sfînt loc și încă și altui loc de binefacere, care este în fața porților bisericii de la Mînăstirea de la Argeș, numit locul primitor de călători, ca să le fie pentru hrana fraților de la bolniță și a călătorilor din adăpostul de călători, toată cășăria, oricît se va alege din județul Pădurețului»⁹. Este vorba, prin urmare, de două instituții deosebite, deși situația în apropiere una de alta: bolnița și xenodochiul.

*

Bolnița de la Simidreni nu are o istorie proprie; în afară de puținele rînduri ce i-am dedicat într-un studiu anterior¹⁰, nu s-a mai scris nimic despre această bolniță.

Localitatea Simidreni nu este cunoscută; nu o menționează nici un alt document. Dictionarele geografice și topografice, studiile de geografie istorică nu amintesc de

5. N. Vătămanu, *Contribuții la istoricul Bisericii Domnești de la Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XII (1965), nr. 9—10, p. 808.

6. A. Sacerdoțeanu, *Vechimea Mînăstirii Argeșului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938), nr. 11—12, p. 767.

7. C. C. Glurescu, *Intemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 689.

8. I. C. Filitti, *Despre Negru Voda*, în «Analele Academiei Române», memoriile secției istorice, seria III, t. IV, p. 18.

9. *Documente privind istoria României* (în continuare: D.I.R.) B., Țara Românească, veacul XVI, vol. I, p. 181; «Arhiva istorică a României», vol. I (1861), nr. 13, p. 107.

10. N. Vătămanu, *De la începuturile medicinei românești*, București 1966, p. 131; vezi și P. Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. III, București, 1938, p. 67.

această localitate¹¹. Dar aşezarea pare să fi fost foarte veche, dacă ţinem seama de forma latină a numelui «Sîn», care sugerează că acolo s-a aflat de demult un locaş bisericesc, mînăstioară sau schit, cu hramul Sîn Medru. Oamenii din aşezarea de lângă locaşul bisericesc s-au numit Simidreni, aşa cum cei ce ţineau de satul Cornul şi şi-au făcut o nouă aşezare, mai departe, s-au numit Corneni, cei de la Cărarea, Cărăreni¹² etc.

Bolniţa de la Simidreni nu a fost zidită o dată cu Mînăstirea de la Argeş; ea era mult mai veche. Gavriil, protul Atosului, care a luat parte la sfinţirea Mînăstirii lui Neagoe, arată amănunţit toate clădirile cu care şi-a înzestrat ctitorul fundaţia şi anume împrejmuirea de zid, chiliile călugărilor, trapezăria şi magherniţa, magazia şi povarna de olovină, pivniţa şi clopotniţa¹³; el însă nu pomeneste nimic despre bolniţa şi xenodochiu, realizări cel puţin tot atît de importante precum au fost cele citate. La alte ctitorii însă, acelaşi Neagoe Basarab înzestra mînăstirea beneficiară, ca de pildă la Marea Lavră a Atosului, cu «bolniţă şi ospătărie, jitniţă şi vistierie»¹⁴. Dacă la Argeş, Gavriil protul nu spune nimic de bolniţă şi xenodochiu (ospătărie), aceasta însemna că ele existau deja acolo, fiindcă nu se putea închipui o mare mînăstire, cu numeroşi călugări, fără de bolniţă şi xenodochiu.

Pentru mai buna înţelegere credem că este nevoie să lămurim, încă o dată, ce era o bolniţă; aceasta cu atît mai mult, cu cît numeroase afirmaţii neîntemeiate pe documente au acreditat părerea fundamental-greşită că bolniţa era un spital deschis oricui, în care laicii aveau, de drept, acces. Cu toate că istorici bine-informaţi au constatat că niciodată vreo bolniţă nu s-a transformat, la noi, în spital¹⁵ sfiala de a face afirmaţii, socotite prea categorice, i-a împiedicat să spună că bolniţele nu erau spitale, şi uneori să admită, dimpotrivă, că au fost «spitale specific româneşti», «spitalul tuturor» şi altele la fel.

În realitate, în Imperiul bizantin, de unde şi noi am împrumutat această formă de binefacere, existau pe lângă marile mînăstiri (Pantocrator, Sfînta Fecioară, Prodrom, Mangane, Vatoped etc.)¹⁶, spitale pentru laici, precum şi infirmerii pentru călugări, numite «nosocomii». În aceste din urmă nosocomii, rezervate exclusiv monahilor bătrîni şi bolnavi, se îngăduie o viaţă mai puţin aspră sub raportul ascultării monahale şi al regimului de hrană. Aci bătrînii şi bolnavii trăiau izolaţi de restul călugărilor valizi, din motive lesne de înţeles. Nosocomiile, numite la slavi şi la noi bolniţe, erau aşezate sau într-o aripă mai îndepărtată a mînăstirii, sau afară din incintă, într-o clădire anume, deseori ca o mică mînăstioară, totdeauna cu bisericuţă proprie, cu cimitir şi cu chilii împrejur. Călugării aceştia bătrîni şi bolnavi îşi aşteptau sfîrşitul, în nădejdea fericirii veşnice, cu rugăciuni. Totuşi, pentru alinarea suferinţelor, cînd ajutorul fraţilor care-i îngrijeau nu era îndesulător, se făcea apel la medicul spitalului pentru laici, al mînăstirii. Patriarhul Matei al Constantinopolului (1397—1410) înscrisese în testamentul său obligaţia pentru egumen de a aduce medicul ca să-i caute pe fraţii bolnavi şi să le cumpere

11. D. Frunzescu, *Dicţionar topografic şi statistic al României*, Bucureşti, 1872; *Marele dicţionar geografic al României*, Bucureşti, 1900; *Indicatorul statistic al satelor*, Bucureşti, 1932; Iorgu Iordan, *Numele de locuri româneşti în R. P. Română*, Bucureşti, 1952; C. C. Giurescu, *Principalele române la începutul secolului al XIX-lea*, Bucureşti, 1957.

12. P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1964, p. 27; Idem, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944, p. 63.

13. *Istoria Ţării Româneşti...*, p. 41.

14. «Arhiva istorică a României», I (1865), p. 146.

15. P. G. Samarian, *op. cit.*, p. 57—58, 74.

16. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 110 ş.u.

medicamentele, oricît ar costa îngrijirea¹⁷. Și la noi, la Mînăstirea Neamțul, călugării dispuneau de bolniță, dar la nevoie li se aducea și medicul de la spitalul pentru laici de alături, din Tîrgul Neamț, unde este semnalat un medic începînd din 1776¹⁸, deși poate să fi funcționat și mai înainte. Datele acestea dovedesc că atît nosocomiile bizantine, cît și bolnițele slave și românești, nu au fost spitale, ci doar niște azile călugărești pentru monahii bătrîni și bolnavi.

Orice mare mînăstire, cu numeroși călugări, avea nevoie de o bolniță. În schimb, mînăstirile mici, schiturile cu 10—12 călugări și chiar mai puțini nu aveau unde să mai facă și bolniță. De aceea nu este de crezut că Vodița să fi avut bolniță, așa cum greșit s-a afirmat, pe temeiul unei lecturi rău-interpretate¹⁹. Mînăstirea de la Argeș însă avea nevoie de bolniță și, repetăm, dacă Neagoe nu a construit-o, înseamnă că ea exista acolo, de mai înainte. Credem că nu greșim afirmînd că exista pe lîngă vechea mitropolie a Țării Românești. Cînd s-a construit acea mitropolie, asemeni marilor mînăstiri din Bizanț și de la Atos, din Serbia și din Bulgaria, cea mai de seamă fundație religioasă din noua Țara Românească trebuia să aibe biserica înconjurată de chilii, de toată zestrea gospodăriei călugărești, de bolniță și xenodochiu.

Lucrul era cu atît mai lesne de realizat, cu cît acolo unde Radu, Calinichia și Mircea au clădit mitropolia, exista din vechime o mînăstire, cu anumite atribuții în legătură cu scaunul voievodal de la Argeș.

Studiile mai noi de istorie a vieții religioase au subliniat că nu era de conceput să ființeze o țară și un domnitor fără o organizație bisericească proprie. Pe lîngă înaintașii lui Basarab Întemeietorul au trebuit să se găsească vlădici, unul dintre acei «pseudoepiscopi de ritul grecilor», cum îi numea în 1234, papa Grigore al IX-lea²⁰. Unde putea să-i aibă reședința²¹ vlădica lui Seneslau, Tihomir și Basarab, dacă nu la Curtea de Argeș, într-un schit sau mînăstioară? În acest locaș bisericesc a intrat, de drept, Iachint de Vicina, cînd a fost recunoscut ca mitropolit al țării.

În cei dinții ani, locașul care îl adăpostise pe Iachint, încă de pe cînd era un simplu refugiat din reședința lui dunăreană, îi va fi fost îndestulător. Chiar și mai tîrziu, cînd Mitropolia Țării Românești s-a mutat la Tîrgoviște, mitropoliții locuiau în noua capitală de la Crăciun pînă la Paști, ca să fie lîngă voievod la marile sărbători creștinești, dar verile și le petreceau tot la Argeș²². După dărîmarea mitropoliei argeșene, ei nu mai dispuneau acolo decît de vechiul locaș al bolniței de la Simidreni, unde erau adăpostiți călugării bolnavi și bătrîni.

17. H. Hunger, *Das Testament des Patriarchen Mathaios I (1397—1410)*, în «Bizantinische Zeitschrift», LI (1958), p. 308.

18. Gh. Tomescu, *Scurta povestire istorică despre Mînăstirea Neamțului*, Neamțul, 1942, p. 32; Nestor Vornicescu, *Instituții pentru îngrijirea sănătății patronale de Mînăstirea Neamț*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 5—6, p. 442; C. Bobulescu, *Răvașe gospodărești (1764—1795)*, în *Prinos pentru patriarhul Nicodim*, București, 1946, p. 90.

19. V. Manoliu, *Cu privire la presupusa bolniță de la Vodița*, în *Din istoria medicinei românești și universale*, București, 1962, p. 59.

20. Hurmuzaki, I, p. 132.

21. I. Ionescu, *Mînăstirea Argeșului în istorie și artă*, în «Mitropolia Olteniei», XXX (1967), nr. 7—8, p. 359, n. 26, în care autorul intuiește acest adevăr.

22. «Arhiva istorică a României», I, p. 104, I. D. Petrescu, *Mitropolia țării*, București, 1870, p. 99; N. Șerbănescu, *Titulatura mitropoliților jurisdicția, hotarele și reședințele mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 716.

Hrisovul lui Vladislav al III-lea, din 1524, numește hramul bolniței *Храм Бѣлаго Н Савѣнаго Бѣанко Мѣчѣнна Аѣмѣтѣ* ²³, dar localității îi spune Simidreni, ceea ce arată că între timp numele locașului bisericesc — «Sfântul și slăvitul Mare Mucenic...» adoptase forma nouă. slavă, pe când numele vechii așezări omenești rămăsese așa cum fusese apucat, din moși-strămoși — «Simidreni».

Fiind o fundație nouă, clădită alături de locașul cu hramul Sfântul Dimitrie, mitropolia a căpătat un hram nou, Adormirea Maicii Domnului. Dimpotrivă, când Neagoe și-a înălțat propria ctitorie chiar pe locul vechii mitropolii, el a trebuit să păstreze, potrivit cu tradiția bisericească, hramul Adormirii, așa cum el însuși recunoaște într-una dintre pisaniile Mănăstirii Argeșului, când spune că această «biserică a cinstitei Adormiri (...) pe care am găsit-o domnia mea la Curtea de Argeș dărîmată și neîntărită» ²⁴.

Cu pomelnicul vechii mitropolii s-a întîmplat același lucru ca și cu hramul: Mănăstirea lui Neagoe și l-a însușit. Acest amănunt merită a fi discutat, deoarece s-a spus că pomelnicul Mănăstirii lui Neagoe, datînd din secolul al XVIII-lea, dar alcătuit după alte pomelnice mai vechi, dovedește «cu certitudine» că Basarab a fost primul ctitor al vechii mitropolii, prin faptul că el începe cu Io Basarab ²⁵. Să ne fie îngăduit însă a observa că și pomelnicul Episcopiei de Rîmnic, refăcut în 1815 ²⁶ începe tot cu Io Basarab Voievod și, de asemeni, pomelnicul Mănăstirii Cîmpulung, versiunea I, refăcut pe la 1711, începe cu același Io Basarab. Fără îndoială că nu este imposibil ca Basarab să fi făcut aceste locașuri, deși nu avem indicații în acest sens. Iată însă că pomelnicul Mănăstirii Tismana, înălțată precum se știe de Radu I, începe totuși cu «Io Vladislav, acesta a făcut Mănăstirea Vodița». Ceea ce ar putea să arate sau că se considera Vodița și Tismana drept o unitate bisericească, sub oblăduirea lui Nicodim, sau că menționarea lui Vladislav trebuia luată drept un act de pură cinstire a memoriei înaintașului.

Cu mult mai demonstrativ este însă pomelnicul mitropoliei bucureștene, alcătuit sub Constantin Șerban și care începe cu Io «Radu Negru, acesta a făcut Tismana». Desigur că nimeni nu poate susține că «Radu Negru» a clădit mitropolia bucureșteană. Dar se poate susține, și pe bună dreptate, că acela care a zidit mitropolia Țării Românești a fost Radu I și că pomelnicul vechii mitropolii de la Argeș a trecut la noua mitropolie de la Tîrgoviște și de acolo a ajuns la mitropolia bucureșteană. De aceea pomelnicul mitropoliei din București, refăcut în secolul al XVII-lea, începe cu Radu, și continuă cu Dan, Mircea, Mihai etc.

Dar să revenim la pomelnicul de la Argeș ²⁷. Prezența lui Io Basarab, în fruntea ctitorilor se explică suficient prin actul de omagiu față de întemeietorul țării și al neamului de domnitori basarabi. Ar putea avea însă și o altă semnificație pe care o expunem aci. Discuțiile cu Patriarhia Ecumenică pentru recunoașterea canonică a Bisericii Țării Românești, le-a dus la bun sfîrșit Nicolae Alexandru când a

23. «Arhiva istorică a României», I (1865), p. 104.

24. N. Șerbănescu, *450 de ani de la sfînțirea bisericii Mănăstirii Curtea de Argeș*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 736.

25. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 690.

26. V. Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1928), p. 25.

27. A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Mănăstirii Argeșului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 3—4, p. 296—330; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 690.

rămas singur domnitor. deci după 1352, ajungînd la încheierea actului din 1359. Trebuia să ținem seama însă că Iachint se găsea ca refugiat la Curtea de Argeș de mai multă vreme. Este foarte probabil că el l-a apucat în viață pe Basarab și s-ar putea ca sub influența lui să fi început acele lungi discuții cu Patriarhia Ecumenică, despre care vorbesc documentele²⁸. Faptul că nu s-a ajuns la o înțelegere încă de pe cînd Basarab era în viață trebuie să aibă o explicație pe care nu o cunoaștem încă; poate că încuviințarea «puternicului și sfîntului împărat» să fi fost piedica temporară.

După Io Basarab, pomelnicul de la Argeș îl pomeneste pe Nicolae Alexandru și apoi sare la Radu Voievod star; nu-l amintește, așadar, pe Vladislav-Vlaicu, probabil fiindcă nu a avut nici un amestec cu mitropolia.

Pe acest Radu voievod, fondatorul vechii mitropolii, numit de popor Negru Vodă, ni-l arată balada populară de la Albești Argeșului²⁹, cum umbla în sus pe Argeș să caute un loc potrivit pentru a construi o mînăstire. El nu căuta «zid părăsit și neisprăvit», cum făcea Neagoe, în cealaltă variantă, mai larg cunoscută a baladei³⁰. S-ar putea ca încă de pe vremea lui Neagoe, poporul și cîntăreții lui, care umblau de la un ospăț la altul, la țărani ca și pe la curțile boierești, să fi cîntat demna de laudă întîmplare a zidirii mitropoliei de către Neagu Vodă. Cînd după un secol și jumătate, Neagoe Basarab și-a zidit tot acolo propria-i ctitorie, în măsură să uimească pe contemporani, cîntăreții populari au suprapus evenimentul recent peste cel vechi; Negru Vodă, ca personaj cu aureolă lăgendară, a fost contopit cu Neagoe și a rămas mai departe, singur în baladă.

Un alt amănunt, pe care-l întîlnim numai în varianta de la Albești, are, credem, o deosebită semnificație. Căci se spune acolo: «Pe Argeș în sus / Pe cel mai frumos / Plimbă-mi-se, plimbă / Plimbă Negru Vodă / Cu Doamna Ilinca...».

După cum se poate lesne observa, numele Doamnei Ilinca nu este introdus în baladă pentru vreo necesitate de ritm sau de rimă. Și atunci ne întrebăm: de unde numele Ilinca? Să nu fi știut țărani din Albești care au furnizat piatra pentru Mînăstirea de la Argeș, cine erau ctitorii? Tocmai ei, din satele care umpleau edificiul la hramuri, atît aci, cît și dincolo, la Sfîntul Nicolae Domnesc?³¹ Este

28. Hurmuzaki, XIV/1, p. 1-6. 29. C. N. Mateescu, *Balade*, Vălenii de Munte, 1909, p. 13.

30. *Balade populare românești*, III, București, 1964, p. 7.

31. Se știe că portretele lui «Radu Negru» și al «Doamnei Ana», din Biserica Domnească de la Curtea de Argeș au fost rezugrăvite tîrziu, în secolul al XVIII-lea, după unul dintre procedeele obișnuite: adică ori s-au întărit pe loc contururile și culorile, ori s-au scos izvod, de pe care a fost refăcut tabloul. Aci s-a folosit al doilea procedeu, fiindcă stratul nou de stuc pe care s-a zugrăvit cuprindea numai var și nisip, nu și paie tocate, ca suporturile vechilor zugrăveli din secolul al XIV-lea (cf. O. Tafrali, *Monuments byzantins de Curtea de Argeș*, Paris, 1951, p. 133). Zugravul din secolul al XVIII-lea «inspirîndu-se din portretele primitive» a imitat «mai mult sau mai puțin exact costumele, păstrînd, cel puțin, numele princiare scrise, lîngă figuri». Cît de atentă a fost reproducerea o dovedește păstrarea amănuntelor podoabei de cap a Doamnei Ana, de o frapantă asemănare cu ceea ce se vede pe paftaua găsită asupra voievodului de la Argeș (cf. O. Tafrali, *op. cit.*, p. 6; P. Chihaiia, *Cîteva date în legătură cu paftaua de la Argeș*, în *Omagiu lui George Oprescu*, București, 1961, p. 117, nr. 3).

Rolul important al lui Radu I, ca fondator al vechii mitropolii reiese și din locul pe care-l ocupă printre ctitori, în Mînăstirea lui Neagoe, pînă la intervenția devastatoare a «restaurării». Pe peretele sudic se vedeau zugrăviți Neagoe și Despina cu copiii lor, apoi «Radu Negru» cu Doamna Ana, Radu Paisie cu Marcu și cneazul Lazăr și Milița, cu doi copii. Radu Paisie cu Marcu au fost introduși ulterior și fără rost între vechii ctitori. Printre aceștia, remarcăm la mijloc, deci la un loc de mare cinstire pe Radu și Ana, între Neagoe-Despina, de o parte, și Lazăr-Milița, de cealaltă parte; situarea ctitorilor vechii mitropolii în acel loc elocvent și nu mai are

suficient să se pună întrebare, fiindcă răspunsul se impune de la sine: nu era cu putință! De, altfel poporul și cîntăreții lui nici nu se gîndeau la perechea Neagoe-Despina, căci știa de Negru Vodă și de Doamna lui, al cărei chip și nume se vedea pe fațada mînăstirii. Ei au făcut, în decursul vremurilor, trecerea de la Calinichia, la apropiatul și, pentru ei, mai firescul Ilinca!

*

Xenodochiul de la Argeș este numit în hrisovul lui Vladislav, redactat în slavonește *stranopriemnit*³², termen care a fost tradus de B. P. Hașdeu prin «ospiciu de săraci», iar de «Documente privind istoria României», mai apropiat de adevăratul lui sens, prin: «Locul primitor de călători» și «adăpostul de călători»³³. *Lexiconul slavo-românesc* al lui Mardarie Cozianul din 1649, tâlcuiește «stropriemnițu» «prin «priimitoriu de străini». Românește i se mai zicea însă și «ospătărie»³⁴ sau «casă de străini»³⁵, vădită transpunere din grecește.

În aria de cultură bizantină, de unde s-a extins apoi în toată Europa, xenodochiul a fost conceput ca o operă de binefacere, în raport cu condițiile epocii. Hospital-ele din Italia, Hotel-Dieu-urile din Franța și fundațiile asemănătoare din toate țările erau concepute ca niște «gazde ale lui Dumnezeu» pentru a veni în ajutorul numeroșilor călători, care băteau fără încetare drumurile. Căci în evul mediu se călătorea mult. În ciuda drumurilor rele, pietonul sau călărețul răzbea pretutindeni. Puteau fi întîlniți pe drumuri neguțători, pelerini sănătoși și mai ales bolnavi în căutarea unei vindecări miraculoase, simpli curioși, aventurieri mai mult sau mai puțin interesați, vagabonzi și saltimbanci nelipsiți de la marile adunări populare cum erau bunăoară hramurile. Mulți plecau de acasă bolnavi, alții însă ne îmbolnăveau pe drum sau cădeau victime ale atacurilor tîlhărești, la drumul mare. Toți aceștia aveau nevoie de îngrijire, de un ajutor medical: xenodochiile erau în stare să-l acorde. Cum însă timpul de găzduire era limitat la cîteva zile, prin calitate ce se cerea ajutorului medical dat de xenodochii era rapiditatea, eficacitatea; bolnavul sau rănitul trebuia pus cît mai curînd în stare să-și continue drumul și prin urmare, popasul în «xenon» să fie cît mai scurt. De aceea, în toată Europa — de Răsărit și de Apus — din aceste xenoane au luat naștere spitalele, în care s-a dezvoltat o medicină apropiată de cea modernă, care se practică în dispensar, în ambulatoriu. În timp ce vechile nosocomii pentru laici evoluau spre tipul de spitale de boli cronice, de azile pentru incurabili, xenoanele creau spitalele în spiritul modern.

O pildă de serviciile pe care le puteau aduce xenoanele, ne-o dă fundația de la Patritos-Vakșevo din Bulgaria, ctitorie a fraților ivireni Pakurianos, din seco-

nevoie să fie argumentată (cf. Al. Pelimon, *op. cit.*, p. 81). Chiar și spațiul acordat în tabloul ctitorilor acestor personaje, este semnificativ: lui Radu și Anei li se rezervă 1,61 m; Doamnei Ruxandra 0,67 m, iar lui Mircea 0,75 m (cf. P. Chihaia, *Cîteva date...*, p. 453).

32. «Arhiva Istorică a României», I (1864, p. 104).

33. D.I.R., B., Țara Românească, veac. XVI, vol. I, p. 181.

34. D.I.R., B., Țara Românească, veac. XVII, vol. II, p. 150, prin care Radu Mihnea poruncește ctitoriei sale, Mînăstirea Sf. Troiță, la 10 februarie 1613, să aibă «ospătărie în toată vremea».

35. T. Simedrea, *Viața și traiul Sfîntului Nifon, patriarhul Constantinopolului*, București, 1937, p. 23; *Indreptarea Legii*, 1652, București, 1962, p. 328.

lul al XI-lea³⁶. Prin acest adăpost se perindau anual mii și zeci de mii de călători. Nu același era, desigur, cazul xenodochiului nostru de la Argeș, situat pe o șosea mult mai puțin umblată. Un calcul foarte aproximativ, dar avînd ca punct de plecare «legea cea veche» a stînelor, așa cum apare dintr-un document³⁷, cu vreo cincizeci de ani mai vechi decît hrisovul de milă al lui Vladislav al III-lea pare a rezulta că stînele din județul Pădurețului puteau da celor două instituții de binefacere cam vreo douăzeci de cașcavale și tot atîtea burdufuri de brînză. Chiar dacă cifra ar fi fost în realitate depășită, dania voievodală nu ajungea decît pentru vreo zece drumeți și tot atîția frați din bolniță³⁸.

Un amănunt interesant pentru istoricul instituției de la Argeș îl constituie faptul că mila domnească față de xenodochiu, avînd ca obiect cășăritul din județul Pădureț, nu data de mult. Cu numai douăzeci și șase de ani mai înainte, în 1498, Radu cel Mare dăruia Mînaștirii Rîncăcirov, pe lîngă alte milostenii și toată «cășăria domnească din munții județului Păduraților»³⁹. Socotim că ne este îngăduit a crede că pe atunci bolnița și xenodochiul erau întreținute de mitropolia de la Argeș, de care și țineau, făcînd un tot organic. Prin plecarea mitropoliei la Tîrgoviște cele două instituții au trebuit să fie ajutate și atunci s-a trecut dania de la Rîncăcirov asupra lor; Mînaștirea de la Argeș rămăsese ea însăși neterminată și nu putea deocamdată să-și ia asupra, în vremuri atît de tulburi, întreținerea celor două instituții pentru moment independente.

*

În ce privește situarea în plan a celor două instituții, se știa că peste drumul mare Curtea de Argeș—Cîmpulung, deci în fața mînaștirii, exista bolnița adică cimitirul călugăresc. Biserița de la «bolnița» este relativ recentă, datînd din secolul al XVIII-lea⁴⁰ și are hramul Sfinților Voievozi. Se pune deci întrebarea: a mai existat pe acel loc o altă biserică cu hramul Sfîntul Dimitrie?

Întrebarea este justificată de faptul că pînă în secolul trecut au existat «la cele două unghere nord-est și sud-est ale curții mînaștirii» două mici clădiri boltite, avînd în vîrf cîte o cruce aurită; «ele arată locul unde fuseseră odinioară două capele», dintre care prima avea hramul Sfîntul Nicolae și a doua, hramul Sfîntul Dimitrie⁴¹. Nu cumva amintea această din urmă capelă bolnița de la Simidreni? Mărturisim că sîntem înclinați a crede acest lucru.

Cît despre xenodochiu, locul lui este clar precizat de hrisovul lui Vladislav: «în fața porților bisericii de la mînaștirea de la Argeș». Ceea ce înseamnă limpede: pe latura de vest a incintei mînaștirii. Acolo a identificat, în 1860, Al.

36. Ch. Diehl, *La société byzantine à l'époque des Comnènes*, Paris, 1929, p. 55; L. Petit, *Typicon de Grégoire Pokourianos pour le monastère de Petritzos (Batchevo) en Bulgarie*, în «Vizantijski vremennik», XI (1904).

37. D.I.R., B., Țara Românească, veac. XVI, vol. IV, p. 320.

38. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 133, nr. 133.

39. D.I.R., B., Țara Românească, veac. XIII—XIV—XV, p. 255.

40. *Marele dicționar geografic*, III, București, 1900, p. 387; P. Chihaia, *Cele două locașuri ale mitropoliei din Curtea de Argeș, deluse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 7—8, p. 597.

41. Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a Mînaștirii Curtea de Argeș*, București, 1886, p. 13; N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 747, care se referă la *Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instr. Publ.* nr. 3857 din 1875, f. 56.

Odobescu: «O sală lungă de 35 m și lată de 11 m rezemată de trei stâlpi rotunzi, avînd fiecare 2,90 m circonferință și 2,90 m înălțime. Pe acei stâlpi se rezemau opt bolte împodobite cu ciubuce»⁴². Descrierea este prețioasă, căci ne înfățișează unicul xenodochiu documentat din istoria noastră. Reprezentarea seamănă cu descrierea «hospital»-ului de la Trebinje (Serbia) făcută de călătorul Pierre Les-calipier, în veacul al XVI-lea, cu «hosteria» descrisă de Petru Bogdan Baksic și cu alte caravanseraiuri din Balcani⁴³.

Un amănunt care trebuie de asemenea analizat, ni-l oferă prețioasa descriere a Mînăstirii de la Argeș, pe care ne-a lăsat-o Al. Pelimon⁴⁴. Înfațișînd cititorului priveliștea pe care o avea în fața ochilor cel ce pătrundea în curtea mînăstirii, autorul spune ce se vedea «spre partea dreaptă, către altar, la capătul unei ruine ce se cunoaște a fi tot atît de veche ca și biserica de aci». Este vorba, așadar, de latura estică a incintei, unde se găseau, la un capăt și la celălalt, cele două paraclise cu hramul Sfîntul Nicolae și Sfîntul Gheorghe, amintite mai înainte. Gr. Tocilescu, pe baza informațiilor culese pe loc, ne asigură că paraclisul din colțul nord-estic era cel cu hramul Sfîntul Dumitru; Al. Odobescu afirmă însă că era Sfîntul Nicolae⁴⁵ și, foarte probabil, se înșela. Marele dicționar geografic și un document de arhivă confirmă spusele lui Gr. Tocilescu. În planul de situație⁴⁶ al incintei mînăstirii apar și cele două paraclise, dar cu numele Sfîntul Dumitru și Sfîntul Petru și Pavel. Gravurile lui W. Natts, trase după Luigi Mayer⁴⁷ lămuresc încurcătura. În cea care arată exteriorul mînăstirii, se vede la colțul sud-estic, pe dinafara zidurilor incintei, sau lipită de ele, o bisericuță cu două turle ascuțite; acela era micul locaș bisericesc care a beneficiat de dania Doamnei Despina⁴⁸. În a doua gravură, care arată interiorul mînăstirii se văd în dreapta și în fund, peste zidul incintei, cele două turle ascuțite ale bisericeței Sfîntul Nicolae. Dar alături, mai către altarul bisericii mari, se zărește o clădire mai mică, ieșită puțin în afară și purtînd o cruce în virful acoperișului. Este, socotim, unul dintre cele două paraclise de pe latura estică și anume cel din colțul sud-estic; celălalt paraclis, din colțul nord-estic, cu hramul Sfîntul Dumitru, nu se vede, fiind acoperit de biserica mînăstirii. Primul paraclis putea fi cel închinat Sfinților Petru și Pavel.

După această simplă și firească lămurire de ordin topografic, să revenim la descrierea lui Al. Pelimon. El spune că «la capătul ruinei, adică lămurim noi: unde se afla micul paraclis Sfîntul Dumitru», «se vede sus zugrăviți un Radu vv și, alătura cu dînsul, un călugăr; cel ce se zice că ar fi însuși acel Radu, care a fost încins sabia și a domnit pe tronul țării. Amîndouă aceste figuri țin în mîinile lor o biserică, care însă nu e aceea a episcopiei. Scriptura însă de la capul călugărului se află într-adins ștearsă de cineva».

Cine era acel Radu voievod? Singura, dar prețioasă informație, pe care ne-o transmite Pelimon, este aceea a tradiției locale: «însuși acel Radu care »

42. Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1112; P. Chihaia, *Etape de construcție în incinta Mînăstirii Curtea de Argeș*, în «Biserica Ortodoxă Română», IXXXV (1967), nr. 7-8, p. 810.

43. N. Vătămanu, *De la începuturile medicinei românești*, p. 133, nr. 133.

44. Al. Pelimon, *op. cit.*, p. 81.

45. Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 13; N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 747.

46. P. Chihaia, *Etape de construcție...*, p. 772-773.

47. P. Chihaia, *Ibidem*, p. 772-773.

48. D.I.R., B., Țara Românească, veac. XVII, vol. II, p. 136.

fost încins sabia și a domnit pe tronul țării», adică tălmăcind metafora: cel dintîi domn, care a încins sabia, care a luat puterea. Dar călugărul? Și, în primul rînd, să fi fost un călugăr sau o călugăriță? Pe tabloul votiv al bisericii lui Neagoe, azi la Muzeul de Artă, este înfățișată lîngă scară o clugăriță; vreme de aproape o sută de ani a fost admirat tabloul, dar nimeni nu a relevat prezența neobișnuită în un tablou votiv a acelei călugărițe. Cînd, în sfîrșit, cineva a remarcat-o, a presupus că era un călugăr. Dar, fotografiile mărite⁴⁹ au înlăturat orice dubiu: este o călugăriță, și, adăugăm, este mama lui Mircea, Calinichia.

Tot așa de bine s-ar fi putut ca și ceea ce a văzut Al. Pelimon să fi fost o călugăriță și nu un călugăr. Biserica pe care o țineau în mîini Radu voievod și ou presupusul călugăr (noi zicem Calinichia Doamna), pe bună dreptate nu putea să semene cu biserica lui Neagoe, fiindcă era cu cea mai mare probabilitate, vechea mitropolie a țării, ctitoria lor.

Care putea să fie originea acestui tablou? Fără îndoială că o scenă asemănătoare a trebuit să se afle zugrăvită pe pereții vechii mitropolii, arătîndu-i pe ctitori cu chivotul noului locaș în mîini. Cînd Neagoe a poruncit să se dărîme mitropolia, el a avut grija de a pune să se scoată izvod de pe vechiul tablou al ctitorilor, care apoi a fost trecut pe zidurile uneia dintre clădirile ce mai rămîneau în picioare din complexul vechii mitropolii: pe pereții paraclisului bolniței de la Simidreni. Neînțelegerea urmașilor și abuzurile consecutive, ilustrate prin felul în care unul dintre episcopii de mai tîrziu, a pus să se șteargă chipul voievodului pe care nu-l suferea, pentru a porunci să se zugrăvească în loc chipul sfinției sale, a făcut ca altcineva, la fel de puțin inspirat, să șteargă numele personajului înveșmîntat călugărește.

După mutarea capitalei și a mitropoliei la Tîrgoviște, schimbarea condițiilor economice determinante a făcut ca circulația de pe șoseaua Cîmpulung—Curtea de Argeș să se tot împutineze. Importanța xenodochiului a scăzut mereu, pînă ce instituția a fost socotită fără rost⁵⁰, așa cum probabil că rămăsese, și localul a suferit transformările gospodărești cunoscute.

În felul acesta, singurul xenodochiu cunoscut, din trecutul nostru mai îndepărtat, nu a putut ajunge printr-o adaptare la nevoi, să se transforme în spital, ca pretutindeni în Europa.

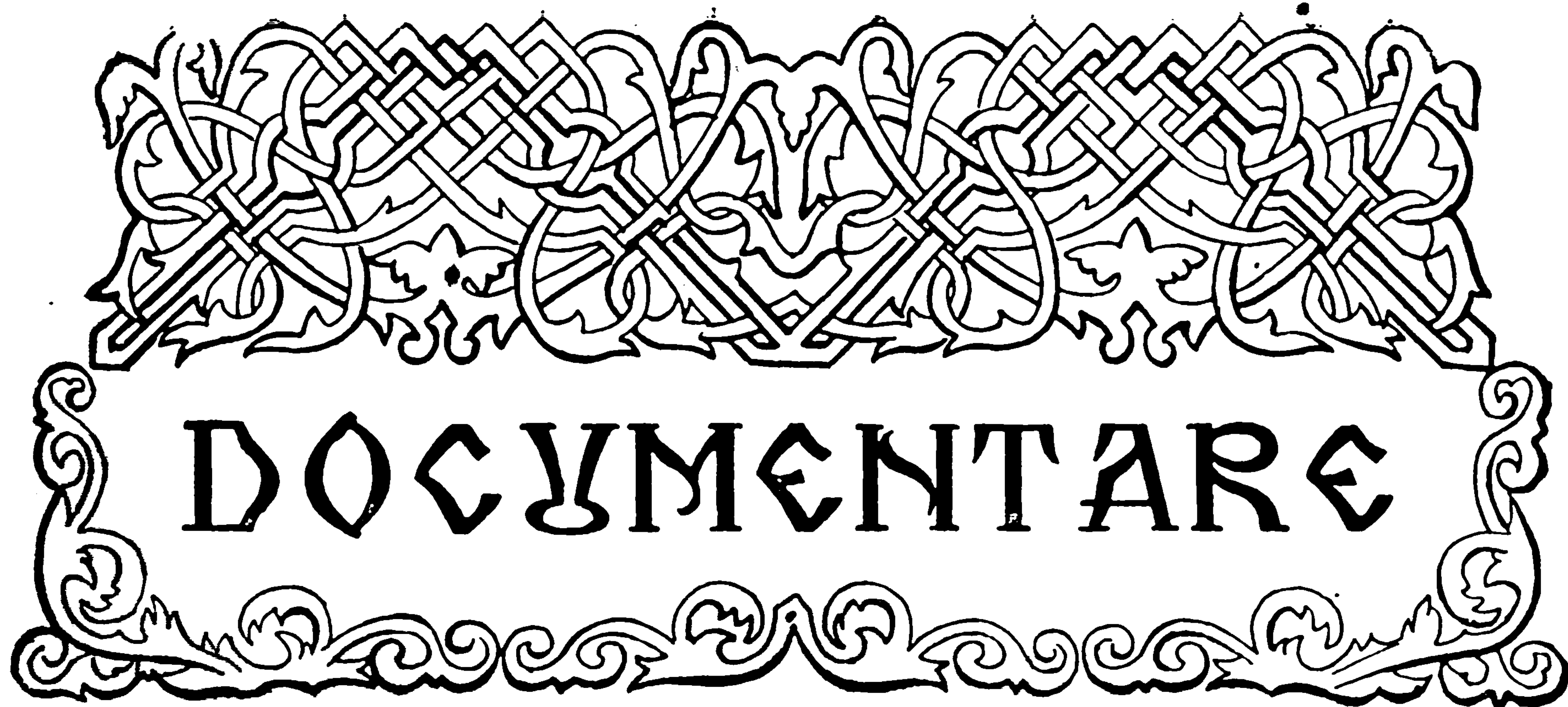
Și evoluția bolniței a urmat un drum asemănător. La un moment dat i s-a atribuit o altă destinație, iar cimitirul călugărilor a fost mutat peste șosea, la Flămînzești.

NICOLAE VĂTAMANU

49. N. Vătămănu, *Revelații în tabloul ctitorilor...*, p. 815, nr. 6.

50. Unele lucrări și îmbunătățiri aduse gospodăriei mînăstirești, în 1564, precum chiliile de platră, grădina, grajduri, și slon pentru butii și căruțe, nu puteau privi xenodochiul (cf. D.I.R., B., Țara Românească, veac. XVI, vol. III, p. 232; N. Șerbănescu, *Mitropolitul Anonia*, în «Glasul Bisericii», IX (1950), nr. 9—10 p. 42.

DOCUMENTARE

ELIBERAREA PREOTILOR DIN „RUMÂNIE“ ÎN SECOLUL AL XVII-LEA ÎN ȚARA ROMÂNESCĂ

S-au făcute multe ipoteze asupra dezvoltării Bisericii și a stării clerului român din trecut. Unii istorici vedeau în ea o viață patriarhală, sătească, săracă și susținută de un cler modest, cu grijă numai pentru mântuirea sufletului. Alții, dimpotrivă, ținând seama mai ales de creația artistică a manuscriselor, rod al trudii monahale, și de manifestările literare și spirituale care i-ar fi aparținut în întregime socoteau că numai Biserica era un factor de lumină în mijlocul unui primitivism general existent de jos pînă la treptele tronului. Fără îndoială că nici unul, nici altul din aceste aspecte nu corespund în întregime adevărului istoric. Dacă este, adevărat că viața preotului de la sate se aseamăna întrucîtva cu a sătenilor, ea nu era totuși aceeași, fiindcă preotul avea un venit în plus, provenit din oficiul său sacru; în schimb preotul de țîrg, în cea mai mare parte, superiorii mînaștirilor și mai ales ierarhia, nu se deosebeau de lumea laică corespunzătoare. Era și aici un feudalism clerical identic cu cel laic, dar mai puternic decît acesta prin poziția sa spirituală.

Este știut că cei dintîi ierarhi din Țara Românească au venit de la Constantinopol. Ei trebuie să fi avut exact aceeași origine socială și același rol politic ca și ierarhii din Bizanț. Cu foarte rare excepții ei au aparținut clasei feudale bizantine. Nu încapă îndoială că același lucru s-a întîmplat și la noi cînd Patriarhia nu și-a mai putut impune oamenii săi. Boierimea a căutat pe toate căile să aibă în mîna sa și conducerea acestei forțe superioare care era Biserica. Altfel nu ne putem explica de ce domnia era atît de stăruitoare ca Patriarhia Ecumenică să recunoască pe unul din recomandați și nu pe altul. Dacă voia să aibă alături un arhieru docil îi putea fi indiferent ce călugăraș era urcat în scaunul arhieresc. Cazul este concludent dacă ținem seama de ce s-a întîmplat în Moldova în vremea înființării Mitropoliei și căreia clase i-au aparținut arhieriei ulterioari pe care îi cunoaștem

mai bine. Observația este valabilă și pentru Țara Românească dacă am studia mai adânc apartenența de clasă a arhierilor ei.

Nu putem contesta faptul că există și excepții. Acestea însă sînt atît de rare încît, pe de o parte, au trecut neobservate, iar pe de alta, obiceiul țării nu se opunea ca voința domnească să ridice oît mai sus pe oricine credea ea că merită. Putea fi deci un dublu proces ascendent: întîi se boierea clericul, fapt care se realiza de obicei prin acordare de moșii și ranguri, și apoi se trecea în rîndul arhierilor. Dar dacă ne referim la cîteva cazuri mai cunoscute vedem în mod categoric că cei mai mulți erau moșieri, dacă nu chiar latifundiari, înainte de a fi arhierii și continuau să-și mărească patrimoniul prin toate mijloacele obișnuite timpului și practicate de boierime. Așa au fost de exemplu mitropoliții Anania (1544—1580) și Mihail I (1586—1589), fost episcop de Rîmnic. Dar acestea nu sînt singurele cazuri. Procesele de moștenire care se ivesc la decesul unor mitropoliți și episcopi sînt concludente în această privință, mai ales dacă avem în vedere faptul că nu se respecta nici regula monahală după care agonisita monahilor, în care se includeau și arhierii, revenea de drept ordinului respectiv.

La cele de mai sus s-ar putea obiecta că sînt arhierii care vin din mediul grecesc sau dinafara țării, a căror origine nobilă nu poate fi verificată. Acest lucru este adevărat, dar nu trebuie să se uite faptul că aceștia se remarcă prin meritele lor personale și, după obiceiul țării pe care l-am amintit mai sus, nimic nu le sta împotrivă să aibă o ascensiune uneori amețitoare. Mitropolitul Luca (1603—1628) și Antim Ivireanul (1708—1716) sînt cazuri concludente și în această privință. Unii dintre ei, cînd nu au fost mai înainte laici sau preoți de mir ca să aibă o descendență directă, își aduceau rude, mai apropiate sau mai depărtate, care au intrat direct în rîndul marii boierimi naționale. Neamul mitropolitului Luca e unul din primele cazuri bine cunoscute.

Totodată nu trebuie uitat că marea boierime acorda credit oricărui străin, fie el chiar și un aventurier, numai pentru faptul că era străin. Această naivă concepție despre prestigiul pe care îl aveau străinii devine un fel de caracteristică a acestei boierimi, care nu se întîlnește în alte părți. Răzășimea, moșnenii și mica boierime procedau cu mai mult discernămint în această privință.

Ar părea că ceea ce spunem nu poate fi valabil și pentru Ardeal, unde nu există o nobilime românească. Este adevărat că acolo vechea nobilime română s-a catolicizat și s-a integrat în nobilimea maghiară, românii fiind astfel lipsiți de conducătorii lor firești. Dar procesul acesta de maghiarizare a boierimii românești a fost de lungă durată și era încă în continuare în secolul al XV-lea. Boierimea care nu s-a integrat acestui proces, lipsită de privilegiu, a regresat și s-a apropiat de țărănime. Din aceasta și dintre țărani mai întăriți, ca și dintre iobagii care își foloseau la maximum forța lor de muncă și uneltele lor de producție, a rezultat o nouă stratificare care a dus în sat la crearea unui prestigiu corespunzător. Avînd în vedere situația politică a țării acest prestigiu s-a păstrat de-a lungul secolelor. Pînă nu demult țăranul ardelean pretindea ca domnul să se poarte ca «domn», adică ca o persoană deasupra comunului. Pătura socială a acestor «domni» era izvorul din care a curs ierarhia și intelectualitatea română din Ardeal.

Desigur că față de Moldova și Țara Românească, dezvoltarea aceasta din Ardeal prezintă deosebiri, dar ele nu sînt de esență și nu contează în explicarea fenomenului social și istoric.

Expunând această situație în liniile sale cele mai generale putem să spunem cu toată certitudinea că Biserica n-a fost niciodată ruptă de societatea în care se dezvolta și nu putea face abstracție de concepțiile care o dominau într-un moment istoric sau altul. Acestei realități se datorește și faptul că «rumânia» era extinsă și asupra clerului. Or, «rumânia» arăta clasa oamenilor lipsiți de libertate personală, legată de pământ, și aserviți intereselor stăpînilor de pământ. Această pătură a clerului nu a făcut obiectul unei cercetări speciale. Putem totuși să spunem de pe acum că preotul «rumân» își putea crea posibilități de dezvoltare mai mari decît semenii săi laici. Aceasta, nu numai fiindcă știa carte, însușire care avea meritul să-i dea un imens prestigiu, ci și fiindcă preotul era în același timp sfătuitoarea consătenilor cu cel mai mare credit posibil. Trăgînd la același jug, el îi înțelegea mai bine și era părtaș cu ei chiar și pînă la răscoală. Armonia, fără îndoială că nu era «patriarhală», ci rezulta în mod firesc din interesul de clasă. Acest interes îi făcea uneori să ajungă la acțiuni de răzvrătire chiar față de ierarhia bisericească deși ascultarea era un principiu de bază al structurii bisericești.

Cu toate că Biserica în ceea ce privește organizarea sa cît și clerul, după treptele sale, se încadrau în întregime sistemului de viață socială contemporan, totuși sînt foarte dese cazurile cînd constatăm că se deosebesc de laici, de boierime, prin măsuri mai blînde, prin înțelegere mai omenească a greutăților vieții. Alături de domnie, Biserica adoptă o atitudine avansată în multe probleme social-politice și culturale. În mod consecvent, mai mult decît domnia însăși, Biserica rămîne păstrătoarea tradițiilor culturale, pe care le dezvoltă în mod creator, cum se poate observa în tezaurul manuscritic păstrat prin ea și în evoluția și conținutul tipăriturilor apărute prin strădania sa. Chiar și în ceea ce privește relațiile sociale, cu toate că interesul economic stătea și la baza domeniului său, Biserica arată o înțelegere și o lărgime de apreciere care depășește cu mult ceea ce putea obține de la boierime. Un astfel de aspect se vede bine și în modul cum operează în legătură cu eliberarea din «rumânie», adică în ce condiții Biserica renunță la o forță de muncă foarte necesară vieții ei însăși.

În feudalism forța de muncă o produceau țiganii, de obicei robi, «rumânii», oameni legați de pământ și lipsiți de libertatea personală; și judecii sau cnezii care, deși liberi, neavînd pământ suficient de muncit ca să-și satisfacă nevoile gospodăriei lor, recurgeau la învoieli cu stăpînii de pământ cu prisos de delnițe pe care nu le puteau lucra. Relațiile dintre aceștia și aprecierea valorică comparativă a uneltelor de producție și a produsului muncii cu forțele de producție ne fac să înțelegem mai bine și să interpretăm just fenomenele sociale ale timpului. Numai cunoscîndu-le pe acestea se poate ajunge la scrierea unei istorii bine întemeiate.

Studierea problemelor amintite duce cu siguranță la confirmarea tezelor enunțate mai sus. Acest lucru nu-l putem face în paginile de acum, în care vrem să scoatem în relief numai raporturile Bisericii cu preoții «rumâni», care îi aparțineau. Însă impresia noastră este că dezlegarea majorității acestor probleme nu poate avea loc decît cercetînd și cunoscînd în amănunțime istoria secolului al XVII-lea, secol de trecere între două moduri de viață în cadrul aceleiași orînduiri sociale, în toate țările românești. Interesul nostru se apleacă acum asupra aspectului pe care îl prezintă preotul, «rumân» în Țara Românească.

Fără îndoială că raporturile dintre stăpînii de pământ și rumâni a îmbrăcat în trecut forme extrem de variate. Interesul pe care îl avea fiecare stăpîn să folo-

sească la maxim forțele de producție existente, făcea ca între ei să se ivească contradicții de neîmpăcat. Cu toate acestea constatăm că au putut exista și momente de înțelegere, cărora trebuie să le găsim o explicație tocmai fiindcă fac excepție de la regulă.

Secolul al XVII-lea în Țara Românească se caracterizează printr-o profundă frământare social-politică, o lărgire a preocupărilor culturale, și o mai strânsă legătură cu țările române vecine, Moldova și Transilvania. Toate acestea prezintă un interes deosebit în mersul ascendent al istoriei noastre. Însă nu trebuie uitat că tot în acest secol se întâmplă și adânci prefaceri sociale, care nasc contradicții extrem de interesante, unele puțin observate până acum, altele încă nesesizate. Este cert că forțele de producție, cu toate că fuseseră diminuate în războaie sterile, erau totuși în creștere și ajung din ce în ce mai mult în contradicție cu relațiile de producție existente anterior. Procesul acesta începuse mai de vreme și «legătura lui Mihai Viteazul» a căutat să-i frâneze dezvoltarea normală punând pe producătorii bunurilor materiale la dispoziția stăpînitorilor mijloacelor de producție. A fost numai un succes de moment, căci îndată producătorii aserviți, în speță sătenii, încep pe scară largă lupta pentru judecare, adică să se elibereze de puterea stăpînitorilor de moșii. Dar baza lor economică fiind slabă, și succesul lor a fost efemer, căci locul moșilor izolate este luat de latifundii și marea proprietate se concentrează în tot mai puține mâini, mari familii boierești vechi și noi.

Încep astfel o luptă crâncenă pentru pământ nu numai între țărani și boieri ci și între boierii înșiși. Țăranii au găsit destule forme de luptă prin care să-și manifeste voința de a dispune liber de produsul muncii lor. Lupta însă era inegală și de aceea sortită să fie fără izbîndă. În același timp și boierimea, stăpînitoarea celor mai multe moșii, își dădea seama că acestea nu prețuiau nimic dacă nu are cine le munci. De aceea, în acest secol, se accentuează tot mai mult goana după mînă de lucru sigură. Și fiindcă «rumânii», sătenii aserviți, fugeau adesea din sate din cauza exploatării nemiloase, s-a ajuns la situația paradoxală că un «rumân» care își avea totuși micul său inventar agricol, prețioase unelte de producție, să prețuiască mai puțin decît o țigancă sau un copil de țigan, de obicei afectați întrebuințărilor domestice.

Dacă cercetăm documentele din acest secol, din nefericire prea puțin cunoscute, putem spicui o seamă de aspecte interesante și instructive. Trebuie să spunem de la început că și organizația bisericească a participat la acest proces. Acest lucru era firesc, deoarece și Biserica stăpînea moșii, însă nu putem să nu observăm că există o deosebire în modul de comportare.

Cel dintîi document ce ne este cunoscut intră direct în fondul juridic al problemei. Anume, la 8 ianuarie 1629, Alexandru Iliăș voievod trimite o slugă domnească la Măldărești, ca împreună cu diaconul Badea să ia de la feciorii lui Tudor comis un cal, patru boi, o vacă și șase măci de stupi, pe care le luaseră de la diacon sub pretextul că le era «rumân»¹. În fond, popa Lupul, tatăl diaconului Badea, fusese eliberat din «rumânie» de Tudor comis pentru serviciile ce-i adusesese în calitate de preot. Implicit această stare juridică revenea și feciorilor săi, pe care însă feciorii lui Tudor comisul nu voiau să o recunoască. În subsidiar, trebuie să înțelegem din document că preoți «rumâni» existau și înainte de această dată, adică aveau starea părinților lor. Însă totodată, prin preoțire, sub un motiv

1. Arh. St. Buc., *Mănăstirea Hurezi*, I/5; vezi anexa nr. 1.

sau altul ei se eliberau. Aceasta se vede clar din lămurirea voievodului, că «n-are treabă nimenilea cu popii și cu diaconii a-i rumâni», iar dispoziția este categorică: «nu dau domnia mea preoții să fie rumâni» nici unul. Aceasta, precum vom vedea, devine o dispoziție normativă.

Concret, din document rezultă că feciorii comisului Tudor apreciaseră pe diaconul Badea echivalent valoric cu 1 cal, 4 boi, 1 vacă și 6 mătci de stupi. Din document nu rezultă însă în ce condiții s-ar fi putut elibera dacă n-ar fi fost eliberat tatăl său și nici dacă un «rumân» se putea sau nu preoți. Rezultă însă clar că îndată ce era preot nu mai putea fi «rumân». Să vedem acum în ce fel au fost aplicate aceste principii pe care le-am socotit normative.

Un al doilea document la care ne referim privește pe un Zaharia, feciorul popii Jipa din Călimănești, «rumân» al Mînăstirii Cozia, zapis cu data 5 februarie 1639, prin care acesta se răscumpăra din «rumânie»². Observăm mai întâi că însuși popa Jipa, deși «rumân», are o poziție socială remarcabilă în mediul în care trăia. Amintesc, de pildă, că în zapisul din 23 iunie 1633, prin care Mănuilă din Brezoi, fecior lui Neguș din Lotru, închină partea sa de moșie din Brezoi Mînăstirii Cozia, «popa Jipa ot Călimănești» este martor alături de Vasile de la Bistrița, Dionisie de la Cozia, duhovnicul Teofil și moșul Zaharia ecliziarhul și alții³. Aceasta înseamnă că era prezent în afacerile curente locale și că starea lui nu era un impediment în relațiile sociale: un popă «rumân» se bucura de deplină considerație publică și acționa în situația unui om liber. În orice caz a avut posibilitatea materială să dea fiului său nu numai o instrucție deosebită, ca știința de carte, care l-a impus vieții publice de atunci, dar și o bază materială care permite fiului să se răscumpere de «rumânie» dînd în schimb un alt «rumân». Am putea presupune, documentul nu ne lasă să înțelegem aceasta, că popa Jipa fusese «rumân» al mînăstirii, dar pe baza dispoziției amintite mai sus prin preoție fusese eliberat numai el, nu și copiii care se născuseră înainte de această dată. Dar acest lucru nu-l putem afirma deoarece, și pe baza altor documente ce ne vin în sprijin, se poate demonstra că o dată cu eliberarea unui preot «rumân» implicit același regim juridic se aplica și descendenței sale, indiferent momentul nașterii. Numai condițiile materiale de eliberare vor fi deosebite, în sensul că vor fi mai grele cînd există descendență anterioară preoției.

Zapisul în discuție arată că aici a existat un acord de voințe între Zaharia, care voia să se elibereze de «rumânie», și mînăstire, care înțelegea să nu se opună. Conducerea mînăstirii s-a temut să nu dea naștere la un precedent care atingea interese mai largi și a cerut avizul domniei care a fost categoric: să lase om în loc. În modul acesta Zaharia cu 2000 de bani cumpără un «rumân» pe care-l lasă mînăstirii și astfel clauza principală este satisfăcută. Zapisul lui Zaharia este interesant pentru lămurirea problemei răscumpărării «rumânilor» prin schimb de «rumân». Dar el mai prezintă un interes și pentru aspectul său juridic. Zaharia este acela care face întreaga relație, fiind un bun mînșitor al condeiului, dar în același timp el arată pe de o parte consimțămîntul lui Oprea, care prin vînzare devine «rumân» cozian, cum și semnează, iar pe de alta întărirea acestei acțiuni prin hotărîrea întregului sobor al mînăstirii: egumen, proegumen, stareț, ecliziarh și dascăli. Înșirarea arată totodată și modul cum era organizată conducerea mînăstirii. Aceasta se confirmă și prin semnăturile și prin aplicarea sigiliilor, pe care le poartă actul. Însă aici avem de observat că atît sigiliul folosit de starețul Dio-

2. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Cozia*, XLVI/5; vezi anexa nr. 3.

3. Idem, *Condica Mînăstirii Cozia*, nr. 209, f. 206 și nr. 712, f. 289—290.

nisie, cât și al egumenului Efrem, nu poartă o legendă proprie lor, ci, respectiv, popa Ștefan și egumenul Onufrie. Este de admis că Onufrie fusese egumen mai înainte și Efrem nu-și făcuse încă sigiliul său, iar popa Ștefan era deja o personalitate marcantă în comunitatea mînăstirii. El va ajunge apoi egumen și mai tîrziu chiar mitropolit. Putem presupune deci că eliberarea a avut loc într-un moment de schimbare a conducerii mînăstirii, care n-a avut timp să-și facă sigiliile corespunzătoare.

Zapisul ne mai dezvăluie încă un aspect juridic. Se știe că dispozițiile ctitorilor de biserici și de mînăstiri, ca și ale donatorilor ulteriori asimilați ctitorilor, nu puteau fi atacate în nici un fel. Popa Jipa făcea parte din această categorie și fiind din Călimănești, este de presupus că-și trăgea originea și starea chiar din «rumânii» afierosiți Mînăstirii Cozia de însuși ctitorul ei, Mircea cel Bătrîn. În această situație, deși egumenul și soborul mînăstirii erau de acord cu actul de răscumpărare a lui Zaharia, aceasta nu s-a putut face fără o statuare legală, adică fără o dispoziție de caracter normativ pe care nu o putea da decît domnul. De aceea, urmînd acestei proceduri, încuviințarea se obține de la domn, care atunci era Matei Basarab.

Nu știm cu cît timp înainte va fi fost întrebare domnul țării, ca să vedem ascensiunea lui Zaharia. Putem totuși presupune că la data zapisului se bucura de o situație deosebită. Aceasta rezultă în mod categoric din faptul că la mai puțin de doi ani, în 2 ianuarie 1641, Matei Basarab îl numără printre boierii din părțile locului, ca Pîrvul logofăt Dolofan, Udrea logofăt de la Rădăcinești și Dragomir fiul lui Tudor din Bujoreni⁴.

Continuăm cu prezentarea altor documente. La 7 august 1645 popa Șerban din Drăgoiești împreună cu feciorii săi Dima, Sava și Oprea, «rumâni» ai mînăstirii Snagov, se răscumpără dînd în loc țigani, căci altfel egumenul și soborul «nu ne-au putut slobozi că n-au voie a cumpărarea (sic) moșia mănăstirii». Popa Șerban n-are țigani, dar cumpără din alte părți și dă mînăstirii pe Anca țiganka cu ficiorul ei Ion, pentru care a dat 55 ughi lui Andrei Grecul din Broșteni, județul Ialomița, și pe Nana țiganka pe care a dat 27 galbeni lui Andreica din Hurezi pe Amaradia, județul Gorj⁵. Schimbul pare să fie nefavorabil pentru mînăstire care primește două țigănci și un țigan pentru patru «rumâni». În realitate, copiii popii Șerban trebuie să fi fost nevîrstnici fiindcă așteaptă și alții, liberîndu-și «numai capetele și feciorii ce ne va da Dumnezeu, fără de moșie».

Și de aici reiese clar că dispoziția lui Matei Basarab, de aprobare cu om în loc, se respectă, cum și faptul că eliberarea privește și pe toți descendenții anteriori sau posteriori actului eliberării.

Mitropolitul Ignatie, la 1 aprilie 1654, eliberînd doi «rumâni» din satul Sîrbii al Mitropoliei, accentuează o dată mai mult că obiceiul țării era să se dea «cap pentru cap». Cei în cauză au dat însă pe Stan din satul Flești împreună cu trei feciori⁶. După orice bună socoteală se dau patru capete pentru două. Aceasta înseamnă de fapt că trei copii făceau cît un «rumân» în plină putere de muncă. Valoarea în bani a celor patru capete era însă mare: 100 ughi. Dar nu aceasta ne interesează aici, ci faptul că între martorii care au asistat la tranzacție figurează și «Stan diaconul, fratele rumânului care s-a vîndut ot Flești». Deci, doi frați au

4. Arh. St. Buc., *Condica Mînăstirii Cozia*, nr. 209, f. 59 v. Vezi anexa nr. 4.

5. George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor în România*, București, 1939, p. 229.

6. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, CDLXXX/3. Publicat de S. Răzeșul, *Despre Mitropolitul Ignatie Sîrbul*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), p. 1068—1069.

același nume, poate nu sînt din aceeași părinți și condiția materială a fratelui diacon nu era în măsură să ajute pe a fratelui care s-a vîndut. Este lămurit însă că Stan se putuse diaconi fiindcă, întocmai ca fratele său, era om liber.

Un alt aspect prezintă cazul preotului Neagoe din Brătiani, amintit în porunca lui Constantin Șerban voievod din 10 ianuarie 1656⁷. Tatăl său fusese om liber, apoi s-a vîndut mînăstirii și după aceea feciorul Neagoe s-a preoțit, însă dorind să rămîna liber s-a răscumpărat cu vite⁸. Probabil că ulterior egumenul și-a dat seama că nu a procedat bine și nu l-a lăsat în pace. Acest lucru l-a făcut pe preot să meangă pînă la domnie cu plîngerea sa, iar aceasta, împreună cu tot sfatul a dispus ca răscumpărarea să se facă în condiția cap pentru cap, fie «rumân», fie țigăn. Porunca domnească nu arată ce s-a întîmplat cu vitele pe care le dăduse mai înainte popa Neagoe; putem însă bănuî că ele nu au fost retrocedate și au mărit astfel prețul răscumpărării. Totuși se poate stabili încă o dată principiul că nu se poate face răscumpărare decît cap pentru cap.

Acest document însă ne pune în față o contradicție cu ceea ce am constatat pînă acum, anume că hirotonia lui Neagoe a putut avea loc, deși era «rumân», prin actul de vînzare săvîrșit de tatăl său. Probabil că aici a intervenit o altă situație: pe de o parte acțiunea de «rumânizare» a tatălui va fi fost de dată recentă, iar pe de alta pregătirea în vederea preoției a lui Neagoe va fi fost început înainte de concretizarea vînzării. Nu putea fi deci împiedicat să o facă, dar ca să împlinească dispoziția de răscumpărare dăduse și el vite, act care nu a putut fi luat în considerare nefiind cel normativ.

Alta este atitudinea boierilor în această privință. Într-o poruncă a clucerului Stroe, ispravnicul scaunului Craiovei din 23 mai 1657, se vede că boierii din Obedeni, Coanda și Stoia voiau să «rumânească» pe popa Tatomir cu feciorii lui, zicînd că le sînt «rumâni» din Vîlcul. A trebuit să dovedească popa Tatomir cu legea țării de 12 megieși că nu a fost «rumân» din Vîlcul, nici i-au fost apucat «legătura lui Mihai voievod» acolo, ci «au fost tot oameni judeci» din Hăești, județul Gorj. Deci să-l lase în pace acești boieri, după cum a judecat ispravnicul⁹.

S-ar putea spune că Biserica are un regim de favoare pentru clerul său. Acest lucru este numai în parte adevărat, căci fiecare organizație sprijină pe membrii săi, însă fără a trăda interesele de clasă. Poziția pe care o au boierii din Obedeni nu arată altceva decît contradicțiile existente între boierime și cler, care sînt mai ascuțite, cînd elemente ale păturii de jos încep să pătrundă în clerul superior. Totuși nu aceasta este linia generală care este proprie Bisericii, fiindcă acestei presupuneri i se opune un caz concret, care nu privește pe un preot. Este ceea ce ne arată hrisovul lui Duca voievod din 16 april 1674¹⁰. Aici este vorba de Radul feciorul lui Gheonghe Gonciul din satul Flămînzești, județul Argeș, rumân al Mînăstirii Argeș. Egumenul Iosif și soborul mînăstirii ascultînd cererea lui Radul și văzînd că «fiind el neînsurat și neavînd nice un folos mănăstirea de la el», n-au admis să se răscumpere, «să se lipsească sfînta mănăstire de ajutor și

7. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, LXIX ter/12. Rezumat de Aricescu, *Indice*, I, nr. 1063 (sub 13 ianuarie). Vezi anexa nr. 5.

8. Termenul «vită» întrebuițat aici trebuie să fie echivalent cu «bucate», în care se înțelegeau în primul rînd vitele.

9. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, Iași, 1909, p. 221—222.

10. Ion-Radu Mircea, *Cîteva documente argeșene*, în «Bul. Com. Ist. a României», XVI (1937—1938), p. 242.

de rob», ci au dat să cumpere țigan «rob pentru rob». Radul «a făcut cum a putut» și a cumpărat pe Lupul țiganul, pe care l-a dat mînăstirii, «suflet pentru suflet». Deci Mînăstirea folosește și în această situație același principiu statuat: cap pentru cap.

Un caz special de ieșire din «rumânie» ni-l prezintă popa Matei din Frăsinet cu doi feciori, prin zapisul său din 14 august 1677¹¹. Din acest zapis rezultă alte aspecte. Mai întâi, în acest moment vremurile fiind în repede schimbare, nu mai este nevoie de schimb «rumân» cu «rumân». Ceva mai mult, nu se cere nici măcar un țigan în schimb, ci bunuri materiale. Anume, spune popa Matei în zapisul său dat mînăstirii, nu a fost obligat să dea în schimb țigan, ci via sa din Frăsinet, cu rodul ei și cu toate cele ce țin de treaba viei, adică posesia și uneltele de muncă. Cu acest prilej ni se arată un adevărat inventar necesar viei: pivniță, butie, lin și jgheab.

În al doilea rînd acest zapis ne mai dezvăluie faptul că și popa Matei mînuia condeiul, cu unele greutăți de exprimare în scris. Din punct de vedere juridic însă trebuie să observăm că regula cerută de Matei Basarab — «rumân» pentru «rumân» — nu mai este obligatorie în acest caz și fiindcă originea lui nu vine de la ctitorul mînăstirii, ci mult mai nouă. Se știe că satul Frăsinetul a fost dăruit de Tudora-Teofana, mama lui Mihai Viteazul. De altfel, în jurul acestei donații s-a ivit o lungă contestație¹².

Deosebit de interesantă este răscumpărarea pe care o face la 3 august 1699 Anghel din Cărăreni, «rumânul» Mînăstirii Cozia¹³. Aici nu este vorba de un preot «rumân», ci de fiul unui «rumân» oarecare, căruia părinții săi îi doresc o soartă mai bună. Apropierea de un oraș de seamă cum era orașul de Floci de la gura Ialomiței unde era și satul Cărăreni, deschidea perspective mai bune unui om liber.

Anghel din Cărăreni dorește să-și știe liber feciorul Neicul, și pentru aceasta oferă 50 de oi cu miei, luîndu-și în același timp obligația ca el însuși să rămînă tot în starea de mai înainte, însă să păzească oile pe care le dă, ca și altele ce se vor mai adăuga. În această situație va primi mertic de opinci, dar nu și simbrie, care ține loc de clacă. Anghel devine astfel argat, ceea ce ne face să credem că această situație era mai grea decît cea de «rumân», în care situație sarcina cea mai agravantă era claca. El trebuie să o satisfacă și pe aceasta prin renunțarea la simbrie. Consideră însă de mare importanță ca în noua situație să primească merticul de opinci. Procurarea încălțăminte era deci una din problemele cele mai greu de rezolvat atît pentru «rumâni», cît și pentru argați.

Amintim aici acest caz pentru a demonstra că Biserica nu era exclusivistă și nu ajunsese să-și formuleze un sistem de castă, ci proceda de fiecare dată în concordanță cu împrejurările. În orice caz dă suficientă dovadă de libertate, care poate fi bine pusă în opoziție cu atitudinea pe care o avea marea boierime. Că această boierime întrebuița toate posibilitățile de a eluda obiceiurile statornicite, se vede în multe împrejurări mai bine cunoscute. Această poziție face pe preoți să fie mai vigilenți.

11. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Cozia*, XXIV/19. Vezi anexa nr. 9. Rezumat A. Sacerdoțeanu, *Marula nu e fiica lui Mihai Viteazul*, în «Hrisovul», I (1941), p. 16—17.

12. A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, ; vezi și G. D. Florescu, *Un sfetnic al lui Mătei Basarab, ginere al lui Mihai Viteazul*, în «Rev. ist. română», XI—XII (1941—1942), p. 66—91.

13. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Cozia*, XLVII/47. Vezi anexa nr. 12.

În adevăr, teama preoților de «rumânie» era mare. Ni s-a păstrat zapisul lui Preda mare clucer (Brîncoveanu) de la 20 mai 1647, dat «la mîna popei David și la mîna fraține-său lui Dobre vătafu și a lui Dumitru ot Brîncoveni», care îi vînduseră ocină de cumpărătoare în Obîrșie «moșie stearpă fără rumâni», dar «temîndu-se ca să nu aibă vreodinioară vreun val pentru rumânie, pohtit-au de la mine zapis; deci și eu după pohta lor încă le-am făcut acest zapis al meu, ca să aibă bună pace de rumânie de către mine și de către feciorii miei și de către toată rudenia mea, de nimenilea val sau bîntuială să n-aibă»¹⁴.

Pîna aici putea să meargă ingerința boierilor, încît să considere că vînzarea unei ocine presupunea și vînzarea stăpînului¹⁵, ceea ce nu este exact.

Desigur, care a fost poziția domniei în asemenea condiții prezintă un interes mai mare prin faptul că ea are în mîna toate puterile. Dacă Alexandru Iliș a statuat o normă, urmașii săi, cum s-a văzut chiar la Matei Basarab, ne dau posibilitatea să cunoaștem mai multe variante, care multă vreme nu sînt agravante. Spicuim însă un caz care iese din comun. E vorba de un hrisov al lui Radu Leon din 9 iunie 1665, în care este vorba de un «sărac copil beteag anume Stoian, feciorul popii lui Stan ot Vulpești, ca să fie în pace de birul tatîni-său și dă birul dă țară și dă toate dăjdiele și mîncărurile» pentru că popa Stan și fiul său au jeluît în divan «cum iaste un om bătrîn și slab și nu mai are nice un fecior fără acest copil beteag», fapt care face să fie iertat și de «birul lui popesc și dă bir dă țară» oît va trăi și după ce va muri popa Stan¹⁶. Este fără îndoială aci o toleranță neobișnuită.

Dar sistemul se dezvoltă continuu și Biserica începe să se apropie de el. De unde pîna acum ea putea să se desolidarizeze de boierime, acum începe să pună frînă posibilității de a hirotonisi «rumâni». Altfel nu ne putem explica dispoziția pe care o dă mitropolitul Antim Ivireanuli în hrisovul său arhieresc din 1714: «Rumânul neertat de stăpînu-său nu se poate nici cu un mijloc să se preoțească, iar de-l va erta cu carte, să se preoțească. Și după preoție cîți copii va face, să nu mai fie volnic nimeni să-i rumânească, că sînt slobozi»¹⁷. Este aceasta o restrîngere sensibilă.

*

Ca să înțelegem mai bine importanța eliberării din rumânie a preoților de către mînăstiri nu este suficient să cunoaștem numai aceste cazuri concrete. Raportate la prețul cu care se cumpăra atunci forța de muncă renunțarea la un preot «rumân» căpăta o semnificație deosebită, căci era cel mai scăzut preț. Documentele ne arată clar, că un preot valora mai puțin decît un «rumân» și un «rumân» mai puțin decît un țigan.

Nu încapă îndoială că prețul țăganilor, robilor, rumânilor», valoarea lor comercială sau de schimb, ne-ar interesa mult. Un astfel de studiu nu avem pîna acum, dar pe baza materialului publicat cu prea multe greșeli de lectură, așa ceva nu se poate face acum, cu destulă siguranță¹⁸. Cu toate acestea încercăm să prezentăm cîteva cazuri drept orientare.

14. St. D. Greceanu, *Genealogiile documentate*, III, București, 1916, p. 101, C. Giurescu, *Studii de istorie socială*, București, 1943, p. 26, n. I.

15. De aceea teza lui C. Giurescu, *op. cit.*, că aceasta este regula, se infirmă.

16. B. P. Hașdeu, *Arhiva istorică*, I, 1 (1865), p. 56.

17. *Capete de poruncă*, Tîrgoviște, 1714, porunca a treia.

18. Așa de pildă I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, Craiova, 1934, p. 108—109, publică un document din 2 iulie 1692, din care rezultă că Slav «rumânul» s-a răscumpărat de «iu-

Care era prețul unui țigan sau al unei țigănci în acest secol al XVII-lea? Aici ne putem orienta mai bine deoarece avem o monografie care prezintă un material satisfăcător¹⁹. În general informația documentară abundă. Vom spiciu câteva date cunoscute la care adăugăm altele mai caracteristice.

Astfel, la 20 august 1602, doamna Neaga cumpără pe Boba țiganka cu 1200 aspri²⁰. Cu 10.800 aspri cumpără Stoica logofătul de Tărăceni, la 12 octombrie 1614, sălașul lui Tavul faurul, unde însă nu se arată din câți membri se compunea sălașul²¹. Un alt sălaș, tot nesigur în componența sa, îl cumpără slugerul Tudorân din Vlădești la 31 mai 1634, cu 50 de galbeni²². La 13 ianuarie 1461 însă un sălaș compus din Radul Cernei cu țiganka sa Vișa și feciorii Stan, Irina și fata ei, Stana, Mîrzea, Mărin, Vlad și Cîrstea, este cumpărat de Matei Basarab voievod cu 70 de ughi²³. Astfel de exemple se pot înmulți. Comerțul acesta era obișnuit.

Mai interesante sînt cazurile cînd vînzarea nu se face numai cu bani, a căror valoare de circulație era variabilă, ci și cu alte bunuri, care își păstrau o valoare mai constantă, și ne dau posibilitatea să cunoaștem prețul real în bunuri utile și consumabile.

Astfel, la 15 mai 1633 Iane paharnicul cumpără pe țiganka Voica cu 2600 aspri, iar pe copilul ei Neagoe cu 2400 aspri, din care 400 aspri i-a dat la tranzație iar 10 ughi urma să-i dea ulterior²⁴. Pentru doi țigani și două țigănci, fugiți în Moldova, în țigănia domnească, Bratul logofăt primește la 28 mai 1634, de la Neniul vornicul, sol din Moldova, doi cai și 5 coți de postav²⁵. La 31 mai 1640 Episcopia Buzăului dă pentru o țigancă doi boi și 300 aspri, după ce făcuse tocmeala cu 10 galbeni drept doi boi²⁶. Dar mai tîrziu, la 7 mai 1643, sălașul lui Vasile țiganul de la Mînăstirea Vintilă Vodă din Buzău este cumpărat cu 100 vedre de vin²⁷. Însă Mînăstirea Cozia la 27 iulie 1644 răscumpără o țigancă, prețuită 20 de galbeni, cu două bivolițe mari, două gonitoare, doi mînzați și două vițele, care «nici au ajuns mai mult nici mai puțin»²⁸. La 12 martie 1650 Iacob țiganul și feciorii săi făceau pentru vînzătoarea Nastasia «datoria ce sînt datoare eu a doi turci», 300 de liturghii și 8 sărăcuste²⁹. La 8 noiembrie 1651 Cîrstea spătarul de Mălăești pentru țiganul Constantin cu «un copil al lui mic de țîță» primește de la episcopul Buzăului pe Crăciun țiganul, 13 ughi bani gata și un cal³⁰. Fără îndoială că în prețul acesta urcat episcopul plătea și pretențiile ulterioare ale lui Cîrstea spătarul pentru urmașii masculini ai lui Constantin țiganul. La 11 noiembrie 1652 în Pîrdești are loc un schimb de un țigan pentru doi rumâni³¹. La 18 februarie

mînie» cu capete, pe care le enumeră (fiii săi Pîrvul, Cîrstea, Neacșul și Ion) și moșia lor, cu «de cap cîte ughi 10, care fac peste tot ughi 40). În realitate tatăl și 4 feciori fac 5 capete, deci 50 ughi. În cazul de față vînzătorul n-a știut calcula, ori editorul n-a putut să citească bine cifrele; undeva este o greșeală. Lucrînd mecanic editorul n-a făcut această socoteală, care l-ar fi obligat să mai verifice o dată lectura documentului ce a avut în mînă sau să spună că așa e în original.

19. George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor în România*, București, 1939.

20. *Documente privind istoria României*, I, p. 55 (nr. 67).

21. *Ibidem*, II, p. 320.

22. George Potra, *Contribuțiuni...*, p. 214—215.

23. *Ibidem*, p. 222—223.

24. Arh. St. Buc. *Mitropolia Țării Românești*, CCCLIII/8. Vezi anexa nr. 2. Rezultă de aci că 200 aspri făceau un ughi.

25. G. Potra, *Contribuțiuni...* p. 213—214.

26. *Ibidem*, p. 220—221.

27. *Ibidem*, p. 222.

28. *Ibidem*, p. 226—227.

29. *Ibidem*, p. 234—235.

30. *Ibidem*, p. 236—237.

31. C. Giurescu, *Studii de istorie socială...*, p. 169.

1653, Stan țiganul este schimbat pentru Dobra țiganca și fata ei Stană și o țigancă pentru altă țigancă, dar episcopul Buzăului care luase pe Stan țiganul mai dă «după schimb o vacă și un bou»³². La 7 iunie 1662 Neguita țiganca și fata ei Anca sînt schimbate pentru Ghinea țiganul și 7 ughi bani gata³³. Astfel de schimburi sînt destul de frecvente în acest secol. Vom mai da cîteva cazuri mai puțin obișnuite.

La 15 noiembrie 1665, jupîneasa Dobra Bîrsescul primește de la Mînăstirea Govora pe Andrei țiganul pentru o fată de țigan a sa, Maria, pe care îl dă lui Dima drept o țigancă ce-i era și ea datoare, însă Dima mai plătește mînăstirii încă 5 ughi³⁴. Aceasta înseamnă că o țigancă era mai de preț decît un țigan. La 26 mai 1675 se vede că o țigancă poate fi schimbată cu un copil de țigan, dar care fiind tăietor la ocnă, a fugit și nu l-a mai putut lua stăpînul cel nou, Gheorghe logofătul din Fălcoi, iar fostul stăpîn, egumenul de la Govora, i-a dat alt copil de țigan, schimb stătător³⁵. Documentul nu spune care a fost apoi starea juridică a țiganului tăietor; probabil că a rămas al mînăstirii, care avea țigani și în starea aceasta de tăietori de sare, mai bună pentru ei.

O cumpărătură a Mînăstirii Cozia făcută la 27 mai 1683, moșie în Bogdănești pentru 24 ughi, e plătită cu 10 ughi și un țigan, dar pe urmă mînăstirea cumpără și acest țigan tot cu 14 ughi³⁶. Pentru compararea de prețuri mai amintim că în mai 1692 pentru un «rumân» fugit se dă un țigan de către noul stăpîn al «rumânului»³⁷.

Astfel de tranzacții, schimburi și recuperări nu se făceau ușor și fără cheltuială. Adesea erau necesare judecăți costisitoare, mai ales cînd se judecau la domnie, sau trebuia să se ia legea țării. Pentru punerea în posesie intervenea altă cheltuială. În acest sens cunoaștem un act din 20 iunie 1667 prin care Mihalcea vornicul spune că pentru treapăd la schimb de țiganci a primit zălog un păhărel de argint «pînă se va alege treapădul ce ni-l va da și cît treapăd»³⁸. La aceasta se poate adăuga cel din 5 aprilie 1679, în care pentru prinderea unui țigan din Bujoreni, care furase o iapă tot de la un țigan, s-au plătit 5 lei cheltuială și 10 lei bătuți gloaba armașului³⁹.

În sfîrșit, aducem înainte zapisul lui Chira, nepotul lui Ion călugărul din 8 aprilie 1708. Acesta, pentru o datorie de 30 taleri dă creditorului său Dima logofătul, un cal socotit 12 taleri, o pereche de pistoale drept 6 taleri și un loc prețuit 12 taleri⁴⁰.

Recapitulînd informațiile prezentate în aceste pagini căpătăm acest tablou al valorilor de circulație :

1602 — 1 țigancă	= 1200 aspri;
1614 — 1 sălaș	= 10.800 aspri;
1629 — 1 diacon	= 1 cal, 4 boi, 1 vacă, 6 mătci de albine;

32. G. Potra, *Contribuțiuni...*, p. 239—240.

33. *Ibidem*, p. 253

34. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Govora*, XXXII/13. Vezi anexa nr. 6.

35. *Ibidem*, XXVII/18. Vezi anexa nr. 8.

36. *Ibidem*, *Condica Mînăstirii Cozia*, nr. 712/, f. 497 v. Vezi anexa nr. 10.

37. *Ibidem*, *Mînăstirea Govora*, XXVII/21. Vezi anexa nr. 11.

38. *Ibidem*, XXV/25. Vezi anexa nr. 7.

39. G. Potra, *Contribuțiuni...*, p. 260.

40. Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic*, XXXIX/79. Vezi anexa nr. 13.

1633 — 1 țigancă feciorul ei	= 2.500 aspri (=13 ughi); = 2.400 aspri (=12 ughi);
1634 — 2 țigani + 2 țigănci (fugiți)	= 2 cai și 5 coți postav (10 ughi);
1634 — 1 sălaș	= 50 galbeni;
1639 — 1 «rumân»	= 1 «rumân» cu feciori (=2000 bani gata);
1640 — 1 țigancă	= 2 boi (=10 galbeni) și 300 aspri;
1641 — 1 sălaș (9 suflete)	= 70 ughi;
1643 — 1 sălaș	= 100 vedre vin;
1644 — 1 țigancă	= 2 bivolițe, 2 gonitoare, 2 mânzați, 2 vițele (=20 galbeni);
1645 — 1 preot cu 3 fii	= 1 țigancă cu fiu (=55 ughi) 1 țigancă (=27 galbeni);
1650 — 1 sălaș	= Datoria (?) la 2 turci, 300 liturghii și 8 sărăcuste;
1651 — 1 țigan cu copil de țiftă	= 1 țigan, 13 ughi și 1 cal;
1652 — 1 țigan	= 2 «rumâni»;
1653 — 1 țigan	= 1 țigancă cu fata ei + 1 vacă și un bou;
1654 — 1 țigancă	= 1 țigancă;
1654 — 2 «rumâni» cu fii	= 1 «rumân» cu 4 fii (=100 ughi);
1656 — 1 preot	= vite (?) (=1 «rumân» sau un țigan);
1662 — 1 țigancă cu o fată	= 1 țigan și 7 ughi;
1665 — 1 țigan	= 1 țigancă și 5 ughi;
1674 — 1 «rumân»	= 1 țigan;
1675 — 1 țigancă	= 1 copil de țigan;
1677 — 1 preot cu 3 fii	= 1 vie, pivniță, butie, lin și jgheab;
1683 — 1 țigan	= 14 ughi;
1692 — 1 «rumân»	= 1 țigan;
1699 — 1 «rumân»	= 50 oi cu miei și argăția tatălui pe viață;
1708 — 1 cal	= 12 taleri;
2 pistoale	= 6 taleri.

După cum se vede, puține sînt tranzacțiile care se estimează în monedă: bani, aspri, taleri, galbeni sau ughi. Majoritatea tranzacțiilor sînt arătate prin schimb de marfă. Aceasta, datorită faptului că valoarea monedelor era în continuă scădere. Din această cauză nu putem trage concluzii concrete numai din materialul folosit de noi. În ce privește «marfa» de schimb putem spune că un preot rumân valora mai puțin decît un «rumân», un «rumân» mai puțin decît un țigan și, în general, un țigan mai puțin decît o țigancă. Faptul acesta nu trebuie să surprindă. Valoarea fiecăruia consta în ceea ce producea. Din acest punct de vedere țigăncile aveau cele mai multe îndeletniciri, în timp ce de la preoți, care se bucurau de unele avantaje, nu se puteau obține decît puține venituri. Pe deasupra legea îi ocrotea în sensul că nu puteau fi menținuți în stare de rumânie.

Că și «rumânii» erau mai depreciați decît țiganii, în această vreme, se explică prin faptul că erau nesiguri, se răzvrăteau, fugeau, erau mai solidari și nu puteau fi supuși la vexațiuni sau la îndatoriri peste cele deobște recunoscute. Exploatarea lor putea fi totdeauna mărginită de rezistența lor, în general pasivă, dar care nu excludea și violența spontană.

A N E X E

1

1629 (7137) ianuarie 8. — *Alexandru Iliș voievod împuternicește pe diaconul Badea, fiul popei Lupul, să ia înapoi de la Radul portar și de la Danciul, feciorii lui Tudor comis de Măldărești, bucatele luate pe nedrept fiind iertat de «rumânie» de Tudor comis, domnul neadmițînd ca preoții să fie «rumâni».*

+ *Mlstieiu Bjieiu Io Alexandru voevoda i gsdnu, snu velicag pocoinnom Io Iliș voevoda. Davat gsdvomi sie povelénic gsdvomi acestui diacon anume Badea, feciorul popei Lupului, ca să fie volnic cu această carte a domnii mele și cu sluga domnii mele naim Radul por(tar), de să-și întoarcă un cal și 4 boi și 1 vacă și 6 măci de stupi și grîul cît au avut acum astăvară, de la Radul și de la Danciul, feciorii ai lui Tudor comisul de sat de Măldărești. Pentru că au venit Badea diiaconul aicea înaintea domnii mele în divan, de se-au jeluit și au spus cum au fost ertat Tudor comisul tatăl acestor boiari, pre Badea diiaconul de rumânie depreună cu feciorii lui, pentru sufletul lui, căci au fost și tată-său popă de au avut pomeană.*

Iar cîndu am fost acum, după moartea a lui Tudor comis, iară feciorii lui, Radul și Danciul, ci s-au sculat de au luat de la Badea diiaconul aceste bucate. Într-aceia domnia mea am căutat și am judecat pre drept și pre lege și am dat domnia mea Badei diiaconului ca să fie volnic a-și lua bucatele de la feciorii ai lui Tudor comisul de Măldărești și de nimenilea opreală să n-aibă, că ce n-are treabă nimenilea cu popii și cu diiaconii a-i rumâni, ce să-și ia bucatele îndărăt, că nu dau domnia mea preuții să fie rumâni nimenilea.

I naco da nêst po reci gsdvomi. I is. sama reci gsdvomi Pis. mșta ghen. 8 dni vlt. 7137.

+ Io Alexandru voevoda (L.S.) milostieiu bjieiu gsdnu.

+ Io Alexandru voevoda (m.p.).

Arh. St. Buc., *Mînăstirea Hurezi*, 1/5. Orig. rom. hîrtie, pecete inelară în ceară, căzută.

2

1633 (7141) mai 15. — *Tudor logofăt din Bujoreni vinde paharnicului Iane, cu 2600 aspri, pe țigancă Voica, pe care o avea de la mama sa Anca, danie a lui Dragomir Dolofanul, și cu 2400 aspri pe Neagoe, copilul Voicăi țigancă.*

+ Eu Tudor log. ot Bujorani scris-am zapisul mieu la mîna lu Iane peh. cum să știe că i-am vîndut o țigancă anume Voica. Și au fost această țigancă dată de tata Dragomir Dolofanul mamei Ancăi drept as 2600. Și am vîndut de a me bună voe și cu știrea tu(tu)ror oamenilor miei — și au fost și cu știrea nenei Pîrvului Dolofan — ca să-i fie lui moșie. Și la această tocmeală fost-au mulți oameni buni și boeri anume: popa Ghin i comis Lăudat, Arsenie peh. i Stepan post. i Tudoran log. i Chisar post., Ghiorma pit. ot Rîmnic. Și pîntru credința scris-am eu Tudor cu mîna mea. Iar u(n) copil al țigăncii anume Neagoe eu nu l-am vîndut, ci să aibe a-l luare cînd voi vrea.

Pis mșta mai 15 dni, leat 7141.

(L.S.) Eu Tudor I Barbul stol

+ Iar să știe că am tocmis și acest copil anume Neagoe drept aspri 2400. Dici mi i-au dat 400 as. acum iar zece ughi să mi-i dea la ... iar copilul să fie al dumnealui. Și am scris eu Tudor log. cu mîna mea.

Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, CCCLIII/8. Original românesc, hîrtie.

3

1639 (7147) februarie 5. — Zaharia, feciorul popei Jipa din Călimănești, «rumân» al Mănăstirii Cozia, încredințează pe egumenul Efrem și soborul Mănăstirii Cozia, care au admis să se răscumpere de «rumânie», că dă în locul său pe Oprea feciorul lui Sin din Băbuești, care s-a vîndut cu 2000 de bani gata, după însăși mărturisirea lui.

+ Adică eu Zaharia snu popei Jăpei dă în Călimănești, scris-am și mărturisesc cu acesta al meu zapis ca să fie de mare credință la mîna părintelui Efrem egumen dă sfînta mănăstire Cozia și a tot săborul sfintei mănăstiri, cum au fost tată-meu popa rumân dă moșie sfintii mănăstiri. Într-aceia deci eu jăluit-am și am pohtit dă la sfînta mănăstire să aibă blagoslovenie și ertuciune să mă scumpuru cu ce va da Dumnezeu, au cu bani, au cu vită. Într-aceia părintele Efrem întreat-au și pre cinstit domnu nostru Matheiu voivod, iar măriia sa domnu nostru dat-au învățătură părintelui Efrem să cumpăru rumân pentru rumân în locul meu sfînții mănăstiri.

Într-aceia găsit-am om în locul meu să fie sfintii mănăstiri, anume Oprea feciorul lu Sin dă în Băbuești. Și s-au vîndut dă a lui bună voe fără dă nici o silă drept 2000 dă bani gata, ca să fie Oprea rumân dă moșie sfintii mănăstiri, el și feciorii lui. Însă (intr)-aceia m-am chezășuit și eu dănaimea părintelui Efrem și a t(uturor) părinților pentru acest rumân ce scrie mai sus s(ă nu va fi r)umân stătător iar eu să aib a aduce altul în locul lui iar (de va fi stătă)tor iar eu să aib pace dă cătră sfînta mănăstire, eu și fecio(rii m)iei și feciorii feciorilor miei.

Drept aceia scris-am și mărturisesc se eu Oprea feciorul lui Sin dă în Băbuești cum iaste mai sus scris în zapis, cum m-am învîndut dă a mea bună voe, fără dă nici o silă să fiu rumân mănăstirii eu și feciorii miei, rumân dă moșie.

Și mărturii, întîi părintele Efrem egumen i duhovnic Ioanichie proegumân, Petronie dascal, popa Gheorghe clisiiar i stareț Dionisie, Gavriil dascal, moșul Paisie ot Mihăești, Stanciul croitor ot Ocnă, Pîrvul ot Stoinești, ot Rădăcinești Udrea log., ot Sălătruc Dumitrașco spat. ot. Cristinești Stanciul log. și alți oameni bune mulți carei au fost la această tocmeală. *Piș fev. 5 dni văleat 7147.*

(L.S.) Dionisie stariț

(L.S.) Efrim ermonah egumen

Eu Oprea rumân Cozian

Zaharie

Stanciul croit

Arh. St. Buc., *Mănăstirea Cozia*, XLVI/5. Original românesc, hîrtie, rupt într-un loc. Sigiliul lui Dionisie (diam. 18 mm) are legenda + ПОПА СТЕФАНЪ ; al Coziei (diam. 37 mm) în cîmp Sfînta Troiță, în exergă + СЮ ПЕЧАТЬ СЪТВОРИ ЕРМОНАХ ЕРЗМЕНЬ ОНОФРІЕ УТ КОЗІА (= acest sigiliu l-a făcut eromonahul Onufrie de la Cozia). Completat după condica Coziei nr. 209, f. 40—41.

4

1641 (7149) ianuarie 8, Tîrgoviște. — Matei Basarab voievod confirmă Mănăstirii Cozia și egumenului ei popa Ștefan un zăton la Bogdănești, care să fie în pace de către Grăjdan spătarul fiul lui Andronie vornicul.

Milostiiu Bojiei Io Matei Basarab voevod i gospodinu. Davat gospodstva mi sii povelénii gospodstva mi sfintei și dumnezeestii mănăstiri Cozia, hramul Sfînta Troiță, și părintelui egumenul popa Ștefan, ca să fie volnici călugării cu această carte a domniei mele să ție un zăton de la Bogdănești și să fie în pace de cătră Grăjdan spătariul sin Andronie vornicul, pentru că au avut pînă și gîlceavă pentru acel zăton de la Bogdănești, că zicia Grăjdan spatariul că au fost al lui, iar călugării de la Cozia zicia că iaste al mănăstirii. Drept aceia și Grăjdan spat. încă au adevărat împreună cu alți boieri cum iaste acel zăton al mănăstirii, deci au făcut și zapis de la mîna lui la sfînta mănăstire ca să nu mai aibă gîlceavă la mijlocul lor ci să-și ție mănăstirea zătonul cu bună pace, mai mult val să nu fie, că au fost și boierii dinprejur Pîrvul log Dolofan i Udrea logof. ot Rădă-

cinești i Zahariia fecior popei Jipei și de la Bujoreni Dragomir sin Tudor și alți boieri.

Deci am dat și domniia mea sfintei mănăstiri Coziia ca să-și ție moșiia mănăstirii cu bună pace. *Inaco da nest. I isam reci gospodtvo mi. Pis u Trăgoviște, ghen. 8, 7149.*

Arh. St. Buc., *Condica m-rii Cozia*, nr. 209, f. 59 v.

5

1656 (7164) ianuarie 10. — *Constantin Șerban voievod scrie egumenului Nicolae de la Mănăstirea Argeș să lase în pace pe popa Neagoe din Brătiani să se răscumpere de «rumânie», lăsînd în loc un «rumân» sau un țigan, cap pentru cap și nu vite.*

+ *Mlstieiu Bjieiu Io Costandin Șarban voevoda i gsdnu. Pișăm gdsuvi la molifta ta părinte egumene Nicolae de la sfînta mănăstire de la Argeș. Cătră aceasta-ți dau în știre domnie mea că, aici naintea domnii mele la divan, venit-au popa Neagoe din Brătiani de au jăluit și au spus cum s-au fost vîndut tată-său mai nainte vreme la sfînta mănăstire. Deci apoi el s-au fost prioțit și au fostu datu la sfînta mănăstire niște vită, de s-au scumpărat. Iar acum molifta ta nu-l lași în pace. Într-aceia și domniia mea încă am căutat și am judecat să cumpere un rumân sau un țigan. Deci și molifta ta, de vreme ce vei vedea această carte a domnii mele, să cauți să-l lași să cumpere ver rumân ver țigan, să fie cap pentru cap. Deci dupre ce ve cumpăra să-l iai și să lași pre popa Neagoe în bună pace. Pentru că așa iaste învățătura domnii mele. I naco da neastu. I is. sama reci gdsuvi. Pis ghen. 10 dni lt. 7164.*

+ Io Costandin Voevoda (L.S.) mlstieiu Bjieiu gsdnu.

Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, LXIX ter/12. Original românesc, hîrtie.

6

1665 (7174) noiembrie 15. — *Jupîneasă Dobra Bîrseasca cu feciorii ei încredințează pe egumenul Mănăstirii Govora că a primit pe Andrei țiganul în locul fetei de țigan a lui Văsii, care a fost a ei și a luat-o feciorul Costei lăutarul, țiganul Mănăstirii Govora, iar acum îl dă jupînului Dima pentru o țigancă ce-i era ea datoare, mînăstirea mai primind pe deasupra încă 5 ughi de la Dima.*

+ Adică eu jupîneasă Dobra Bîrsasca împreună cu coconii mei anume Mateiu i Vladu i Dumitrașco, scriem și mărturisim cu acesta al nostru zapis ca să fie de mare credință la mîna părintelui egumenului (*loc alb*)¹ ot Govora, cum să știe că mi-au fostu sfînția lui dator o capilă de țigan pentru o fată a lui Văsii, care o au luat feciorul Cestei lăutariul ot Govora. Deci sfînția lui me-au dat o țigană² anume Andrei fratele lui Lazăr fecior lu Băcai, mi l-a dat schimbu pentru această țigancă anume Maria. Deci eu am fost datore jupînului Dimei o țigancă, deci i-am dat pre acest țigan anume Andrei pentru această țigancă care am fost datore dumnealui. (Și) au mai dat jupînul Dima părintelui egumenului ughi 5 pre desupra acestui țigan. Și așa ne-am tocmît amîndoi denaintea atîtu boiari carii vor pune mai (jos) iscăliturile. Deci de acum nainte să nu mai avem gîlceavă pentru acest lucru. Și pentru credința ne-am pus pecețile și iscăliturile mai jos. *Piș. noem. 25 dni leat 7174.*

L.S.

Arh. St. Buc., *Mănăstirea Govora*, XXXII/13. Original românesc, hîrtie. Sigiliu inelar, în exergă ЖЗПННЦА АѦ[Б]РА. Copie în condica Mănăstirii Govora nr. 447 f. 4 v. (scrisă de Dionisie Eclisiarhul).

1. Dionisie Eclisiarhul nu lasă loc alb în copia sa.

2. În copia sa Dionisie Eclisiarhul scrisese în text «o țigancă», dar îndreaptă apoi marginea în «un țigan».

7

1667 (7175) iunie 20. — *Mihalcea vornicul încredințează schimbul la ȝiganci intervenit între Mănăstirea Govora și Dumitrașco logofătul, fratele lui Șerban vistier, pentru treapăd primind zălog un păhărel de argint.*

Mihalcea vornicul scrisoarea noastră la mîna părintelui egumenului ot Govora cum să știe că viindu eu cu cartea mării sale domnu nostru pentru nește ȝigance ale lu Dumitrașco log., fratele lu Șărbăn vist., fostu-i-au o ȝigancă datoare mănăstirea precum a zis părintele egumenul și mi-au dat o fată de ȝigan anume Rada să o dau lu Dumitrașco log. schimbu. Și pentru credința mi-am pus iscălitura. *Piș. iun. 20 d.lt. 7175.*

Mihalcea vornic

+ Iar pentru treapăd mi-au dat părintele egumenul un păhărel de argintu zălog, pînă să va alege treapădul ce ne-l va da și cît treapăd.

Arh. St. Buc., *Minăstirea Govora*, XXV/25. Original românesc, hîrtie. Autograful lui Mihalcea vornic.

8

1675 (7183) mai 26. — *Gheorghe logofătul din Fălcoi încredințează egumenului Hristofor de la Govora că pentru o ȝigancă a sa, Ana, luată de Cirinea ȝiganul mînăstirii a primit pe Mihnea fecior lui Cirinica ȝiganul, dar care, fiind tăietor și fugind la Ocnă, cămărașii n-au vrut să-l mai dea, egumenul fiind obligat să-i dea alt ȝigan stătător, pe Dumitru fiul lui Tudor Manoște, schimb pentru schimb.*

+ Adică eu Ghiorghie log. ot Fălcoi scriu și mărturisesc cu acesta al meu zapis ca să fie de bună credință la mîna părintelui egumenului Hristofor ot Govora, cum să știe că luundu un ȝigan al mănăstirii anume Cirinea ȝiganul o ȝigancă a me anume Ana. Deci părintele Iosif cînd au fost igumen în zilele lu Antonie vodă, el mi-au dat schimbu pântru această ȝigancă ce scrie mai sus un copil de ȝigan anume Mihnea, feciorul Cirinichi ȝiganul. Iar apoi Mihnea ȝiganul au fugit de la mine la Ocnă, c-au fost tăitor. Deci eu m-am dus să-l iau, iar cămărașii n-au vrut să mi-l de. Deci părintele egumenul Hristofor el mi-u dat alt schimbu bun, un copil de ȝigan anume Dumitru, ficiorul lu Tudor Manoște, ca să fie schimbu pentru schimbu stătător.

Și cînd s-au făcut acest zapis fost-au mulți boierii mărturie și igumeni de la alte mănăstiri, care și-(o)r pune iscăliturile mai jos. Și eu pântru credința me-m pus iscălitura ca să creze. *Piș. mai 26 lt. 7183.*

L.S. Eu Ghiorghi log. ot Fălcoi.

Arh. St. Buc., *Minăstirea Govora*, XXVII/18. Original românesc, hîrtie.

9

1677 (7185) august 14. — *Popa Matei din Frăsinet încredințează fostului mitropolit Teodosie și soborului Mînăstirii Cozia că, fiind el «rumân» al mînăstirii, s-a judecat împreună cu feciorii lui, nu dînd ȝigan în schimb, ci via sa din Frăsinet cu rodul ei și toate cele ce sînt de treaba viei.*

+ Adeică eu popa Matei ot Frasinet dat-am zapisul meu la mîna cînstitului și preasfințitului părintelui chir Theodosie proin Ugruvlahiia și a tot săborul

sfintei mănăstiri Cozia, ca să fie de mare credință pentru că am fostu rumân sfintei mănăstiri. Daci eu m-am rugat (de) cinstitul pârinte pântru să-și facă pomeană să-mi dea voe să mă judecescu de la sfînta mănăstire pre mi(ne) și feciorii miei. Daci sfînția lui împriună cu tot săborul sfintei mănăstiri văzîndu ruga noastră me-au dat voe să mă judecescu, daci nu me-au cerut bani, nici să fac schimbu să dau țigan pentru fecior, ci avîndu eu aice în sat la Frăsînet această viie pohtit-au sfînția lui înpriună cu toții zicîndu să dau viia cu rodul și cu pivnița și cu o buti mare, cu linul, cu jghebul, cu toate carile sîntu de treba vie(i). Daci eu am fostu bucuros și ne-am tocmît de bună voea noastră și am dat precum scrie mai sus. Daci sfînția lui înpriună cu tot săbur sfinti mănăstiri me-au dat zapisul sfintei mănăstiri mie și feciorilor mei anume Nedele și Badei și cîți ne va mai da Dumnezeu de acum înnainte și cine să va naște de în ficiorii mei, toți să fie slobozie și judeci de către sfînta mănăstire pentru că am datu viia precum scrii mai sus.

Și cîndu am făcut această tocmeală mărturie fost-au mulți oameni buni. Să pântru adiverată credință pusu-ne-am și degetele în loc de iscălituri mai jos. Și am scris eu popa Mathei. *Pis av(gust) dni 15, lt. 7185.*

Drăcean pâr(călab)
Stan
Vișan

Stanciul
Radul diiacon

Arh. St. Buc., *Mănăstirea Cozia*, XXIV/19. Original românesc, hîrtie. Se observă inconsecvențe grafice, corecturi de liere și aplografiile. Curioasă întrebuințarea lui *a* pentru *e*: *daci* în loc de *deci*, Radul diacon semnează propriu.

10

1683 (7191) mai 27. — *Ștefana călugărița, fosta soție a lui Ghin diaconul din Rîmnic, vinde mitropolitului Teodosie moșie în Bogdănești pentru 24 ughi, primind 10 ughi și un țigan, pe care îl vinde apoi pentru 14 ughi.*

Adecă eu Ștefana călugărița, care am fost fămee Ghinii diiaconului ot Rîmnic, înpriună cu fii-mieu Chirca, scris-am zapisul mieu la cinstită mîna sfînții sale părintelui mitropolitului chir Theodosie, cum să știe că avînd eu o moșie la Bogdănești o am vîndut sfintei mănăstiri Coziei drept ughi 24. Deci dintr-acești bani am luat ughi 10, iar pentru ughi 14 am luat un țigan. Deci neputînd ține țiganul l-am vîndut sfînții sale drept ughi 14, ca să-i fie sfînții sale acest țigan stătătoriu. Și am luat acești bani toți gata în mîna mea. Și pentru mai adevărata credință mi-am pus degetul meu jos ca să să crează.

Piș. mșta mai 27 dni lt. 7191.

Eu Ștefana călugărița i cu fiu-mieu Chirca, vînzători

Ștefan episcop Rîm. mart.

Arh. St. Buc., *Condica Mînăstirii Cozia*, nr. 712 f. 497 v—498.

11

1692 (7200) mai. — *Ivan căpitanul, fiul lui Petru căpitan Zătreanu, se tocmește cu Paisie egumenul Mînăstirii Govora, ca pentru un «rumân» fugit de la mînăstire și așezat pe lîngă el, să-i dea un țigan în schimb.*

+ Adecă eu Ivan căpitanul, feciorul Predei căpitanul Zătreanu, dat-am zapisul mieu ca să fie de bună credință la mîna sfînții sale părintelui Paisie egumenul sfintei mănăstiri Govora și a tot săborul sfintei mănăstiri, precum să

să ştie că fugind un rumân al mănăstirii pe nume Pătru feciorul lu Simion rumân, şi fiind pe lângă noi oîtăva vreme şi aflîndu-l sfinţia sa părintele Paisie egumenul, au trimis sfinţia sa să ia rumânul. Deci eu am mers la sfinţia sa şi am făcut tocmeală cu sfinţia sa din bunăvoia noastră, de i-am dat un ȝigan, pe nume Ion feciorul lu (*loc alb*) ȝigan, în locul lu Pătru fecioru lu Simion rumân, ca de acum înainte să aibă sfinţia sa părintele Paisie egumenul Govorean cu tot săborul sfintei mănăstiri a stăpîni pe Ion ȝigan ce scrie mai sus, cu bună pace de cătră noi şi eu iar să aibu a stăpîni pe Pătru rumân ce scrie mai sus cu bună pace de cătră părintele Paisie egumenul, după cum scrie zapisul sfinţii sale şi a tot săborul sfintei mănăstiri, cum iaste întărit şi cu pecetea sfintei mănăstiri.

Şi la această tocmeală a noastră întîmplat-se-au mulţi boiari mărturie carei mai jos vor iscăli. Şi eu pentru mai adevărată credinţa am iscălit mai jos cu mîna mea şi mi-am pus pecetea mai jos ca să să crează. *Mai dni (loc alb) lt. 7200.*

I Iovan căpit. Zătreanul

Pătru vel armaş mart.

Stoica Bîrsescul, mart.

Arh. St. Buc., *Mînăstirea Govora*, XXVII/21. Original românesc, hîrtie. Peceţi nu sînt.

12

1699 (7207) august 3. — *Anghel din Cărăreni, «rumânul» Mînăstirii Cozia, împreună cu femeia lui Maria, încredinţează egumenului Vasilie de la Cozia şi soborului ei, că-şi răscumpără pe feciorul Neicul cu 50 de oi cu miei şi cu obligaţia ca el să le păzească fără simbrie, care ȝine loc de clacă, dar cu mertic de opinci.*

+ Adecă eu Anghel rumânul din Cărăreni al Sfintei mănăstiri Cozii denpreună cu fămeia mea anume Marica, dat-am zapisul nostru la mîna sfinţii sale părintelui Vasilie egumenul de la Sfînta mănăstire Coziia şi la a tot săborul sfintei mănăstiri, precum să ştie că avîndu noi un copil din trupul nostru anume Neicul, am căzut cu multe rugăminte la sfinţia sa părintele eg(umen) şi la tot săborul sfintei mănăstiri şi ne-au slobozit de ne-am răscumpărat copil(ul) şi am dat numai pentru capul lui oi mari 50 cu miei alătura iar eu tot să aibu a sluji sfintei mănăstiri ca să fiu de paza acestor oi ca să le crescă şi să le înmulţescu şi cîte mi-ar mai da în sama mea tot să aibu a le păstori cu frica lui Dumnezeu şi a le creşte cît voi avea zile şi păstorindu oile sfintei mănăstiri numai să aibă (pă)rintele a-mi da mertic şi opinci iar simbrie nu, pentru ca să-mi fie aceasta în loc de clacă. Şi pentru mai adevărata credinţă mai jos ne-am pus numele şi degetele ca să să crează. Şi la această tocmeală fost-au mulţi boiari şi oameni buni mărturie carii să vor iscăli mai jos.

Ms. av. 3 dni lt. 7207.

Eu Anghel

Mariia

Eu Neicul snu Anghel.

Eu Nedelcu brat Anghel mart.

Eu Stan brat Anghel mart.

Eu Ivan vnuc Anghel mart.

Eu Toader brat Anghel mart.

Arh. St. Buc., *Mînăstirea Cozia*, XLVII/47. Original românesc, hîrtie. La nr. 48 este un duplicat prescurtat, cu deosebirea că se adresează «părintelui Grigorie egumenul» şi vorbeşte de «50 oi fătătoare în primăvară» iar pe lângă Anghel şi Maria nu mai semnează decît Dumitraşco şi Diaconul Bratul (?).

13

1708 (7216) aprilie 8. — Chira nepotul lui Ion Călugărul, dă lui Dima logofăt un cal, o pereche de pistoale și un loc în drumul Troianului la Rîmnicul Vîlcea, pentru o datorie de 30 taleri.

+ Adecă eu Chira, nepotul lui Ion Călugărul, dat-am zapisul meu ca să fie de bună credință la mîna dumnelui Dimii logofăt, cum să știe că fiind eu datori dumnelui cu tl. 30 și viind zio banilor și trecînd, și eu neavînd banii, i-am dat un cal și l-am prețuit drept tl. 12, și o păreche de pistoale drept tl. 6, iar pentru tl. 12 i-am dat dumnelui un loc, care loc îmi iaste și mie de danie de la unchi-mieu moșul Ion Călugărul. Și l-am dat dumnelui drept tl. 12. Și acest loc iaste din casa Ghelmecioie pîn în Crucea Mișailor și de lat din drumul care vine pînă supt Troian pîn în locul Iazerului. Și l-am dat cu toată voia mea să-i fie dumnelui și coconilor dumnelui moșie ohamnică în veci.

Și cînd am făcut acest zapis fost-am mulți oameni buni mărturii cari s-or iscăli mai jos. Și eu pentru mai adivărată credința mi-m pus degitul și iscălitura mai jos ca să să creză. Și am scris eu popa Eftenie ot mahalao Popii Rusului. *Mesți ap. 8 dni, văleat 7216.*

Eu Chira ot Vel Ocne cu voia mea.
Az Popa Iordan (?) mart.

Costandin capitan mart.
Popa Mihăilă mărturie

Arh. Stat. Buc., *Episcopia Rîmnicului*, XXXIX/79. Orig. rom. hîrtie.

A. SACERDOTEANU

MITROPOLITUL EFREM ENĂCESCU

(21 mai 1893 — 5 decembrie 1968)

În zorii zilei de joi, 5 decembrie, s-a stins cel ce a fost călugărul îmbunătățit, ajuns, fără a o fi dorit prea mult, unul din mitropoliții Bisericii Ortodoxe Române, Efrem Enăcescu.

Înalt Prea Sfințitul Efrem face parte din șirul arhierilor, mulți și buni, pe care i-a dat Oltenia Bisericii Ortodoxe Române. Începînd cu cei cunoscuți exact istoricește, pornind adică, numai din secolul al XVII-lea, de la Teofil evlaviosul și de la Ștefan din Rămeștii Vîlcii, cel iubitor de carte românească, din timpul lui Matei Vodă Basarab și continuînd cu Climent din Pietrarii Vîlcii, cu Grigorie Socoteanul, fost episcop de Rîmnic și mitropolit al Țării Românești, la care vom adăuga pe învățații renumiți ai timpului lor: Iosif din părțile Loviștei și Grigorie ce-și zicea Rîmniceanul, se constată că toți acești arhierii au lăsat o tradiție de aleasă viață duhovnicească, care și-a găsit ecoul în masele de credincioși ortodocși din Oltenia. Reflex al acestei tradiții de cucernicie lucrătoare îl constituie și faptul că firavul copilandru Ioan din satul Măciuca, din ținutul Drăgășanilor, a pornit spre Schitul Frăsinei al Sfîntului Calinic, unde se practica cea mai aspră pravilă de viață călugărească.

Înalt Prea Sfințitul Efrem s-a născut la 21 mai 1893, în comuna Măciuca, județul Vîlcea, din părinți gospodari agricultori. În anul 1908, adică la vîrsta fragedă de 15 ani, tînărul Ioan, viitorul ierarh, a intrat ca frate în Schitul Frăsinei, așezat la poalele muntelui Căpățîna unde amintirea cuceritoare a fondatorului ei, Sfîntul Ierarh Calinic, era încă vie. Bătrînii călugări în frunte cu starețul lor, Porfirie Bucurescu, cultivau și respectau cu strictețe așezămîntul dat acolo de vestitul episcop. Sufletul tînărului Ioan s-a umplut din ce în ce de duhul evlaviei, din trăirea și amintirea acestuia, cît și din lecturile sale pioase, mai ales din Pateric. Vorbindu-i-se de aspra dăruire lui Dumnezeu a anahoreților din Muntele Sfînt al Atosului, el a pornit spre vestita cetate călugărească, în anul 1909. Aci a trăit un an, revenind apoi în țară cu puterice și pilduitoare amintiri de la călugării români viețuitori în Schitul Prodromul. Curînd după aceasta a fost tuns în monahism, primind numele de Efrem, în mînăstirea Stînișoara, așezată la poalele muntelui Cozia, chinovie întemeiată de monahii ardeleni, care trecuseră de asemenea prin Muntele Atos.

După aceea monahul Efrem a fost hirotonit ierodiacon tot în Mînăstirea Stînișoara de către episcopul Gherasim Timuș al Argeșului. Și astăzi se păstrează la Mînăstirea Stînișoara chilia în care ierodiaconul

Efrem — cel cu vocea de metal bine răsunător — a trăit și s-a rugat fierbinte, după pravila călugărească. Sufletul său evlavios se îmbunătățea din ce în ce mai mult în natura de o măreție rar-întâlnită, care năștea în sufletul tânărului călugăr simțăminte de adâncă evlavie și de dăruire Făcătorului a toate. Mediul cucernic, ca și viziunea minunată a firii, făceau ca tânărul ierodiacon să viețuiască într-o desăvârșită devoțiune. În anul 1912 a fost trimis la Seminarul Central din București ca să-și îmbogățească cunoștințele. Era un bine, dar desigur și un scăzământ în viața lui curată și în continuă sporire duhovnicească. Aci și-a păstrat, pe cât s-a putut omeneste, integritatea ființei sale, terminând cursul seminarial în anul 1920. În același an a fost hirotonit ieromonah și numit superior la Schitul Ostrov-Călimănești, de unde, apoi, a trecut egumen la Mănăstirea Cozia și director al Școlii de cântăreți de acolo.

Episcopul Vartolomei al Râmnicului, apreciindu-i pregătirea și virtuțile sale, l-a ridicat în anul 1923 la rangul de arhimandrit și i-a dat binecuvântarea să urmeze cursurile Facultății de teologie din București, pe care le-a absolvit în anul 1928, obținând titlul de licențiat în teologie. Întors la Eparhia Râmnicului și Noului Severin, a fost numit preot la catedrala Episcopiei Râmnic. Curînd însă a fost trimis pentru studii în Franța, la Montpellier, unde a rămas în anii școlari 1928—1930.

Întors de la studii, a fost numit director al Seminarului din Râmnicu-Vâlcea și exarh al mănăstirilor din Oltenia. În activitatea sa ca exarh, arhimandritul Efrem a întreprins o stăruitoare muncă pentru introducerea vieții chinoviale în mănăstirile oltene și pentru organizarea activității practice a monahilor, prin înființarea de ateliere în mănăstiri, ca o aplicare practică a studiilor sale asupra monahismului creștin, studii care s-au încununat prin publicarea lucrării *Privire generală asupra monahismului creștin*.

În anul 1936 a fost cerut de patriarhul Miron și numit preot la Catedrala patriarhiei și exarh al mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor. În activitatea sa ca exarh, avînd binecuvîntarea patriarhală, a organizat școala surorilor de caritate pe lângă serviciul sanitar al armatei pe care au frecventat-o surorile din mănăstiri. Activitatea practică nu l-a făcut să-și întrerupă studiile al căror rod l-a constituit tipărirea lucrării *Pe urmele strămoșilor*, în care sînt înfățișate cu luminat patriotism înfăptuirile înaintașilor noștri.

În anul 1937 i s-a acordat rangul de arhimandrit mitrofor, iar în 1938, în urma alegerii sale de către Sfîntul Sinod, a fost hirotonit arhieru și i s-a dat delegație de locotenent al Arhiepiscopiei Chișinăului și Mitropolit al Basarabiei, iar în 1943 a fost ales titular al acestei Eparhii. În această nouă slujire de mare răspundere a Bisericii Ortodoxe Române I.P.S. Efrem a dovedit înălțimea însușirilor cerute de Sfîntul Apostol Pavel pentru episcop, dovedind blîndețe, severitate, bună îndrumare a credincioșilor și bună chivernisire a treburilor bisericești, drept îndreptînd cuvîntul adevărului. Aceasta a justificat aprecierea unanimă a

I.P.S. Efrem ca un ales chiriarh. Superioritatea sa s-a întemeiat îndeosebi pe faptul că nimic din slăbiciunile omenești nu l-au atins.

În 1947 Sfântul Sinod, apreciind experiența I.P.S. Efrem, i-a dat sarcina slujirii ca spiritual și îndrumător duhovnicesc al studenților Institutului teologic de grad universitar din București și apoi ca stareț al Mănăstirii Cernica, în care post rămîne pînă în 1952.

Din 1952 și pînă la ultima clipă a existenței sale, I.P.S. Efrem a rămas viețuitor în Mănăstirea Cernica. Aci a reușit I.P.S. Efrem să re-trăiască pravila călugărească însușită ființial din copilăria și tinerețea sa. Așezat într-o chilie în vecinătatea «Casei memoriale» a Sfântului Ierarh Calinic, I.P.S. Efrem și l-a luat iarăși, ca odinioară la Schitul Frăsinei, dreptar al vieții sale de monah matur.

Permanent prezent, ziua și noaptea, la slujba bisericească, I.P.S. Efrem a constituit model viu de călugăr îmbunătățit pentru monahii viețuitori în Sfînta Mănăstire Cernica, așa cum pentru desăvîrșirea vieții sale lăuntrice a rămas tot timpul sub îndrumarea Sfântului Calinic, «starețul» său, care i-a îndrumat pașii vieții sale, începînd cu ucenicia de la Frăsinei și sfîrșind cu trăirea ca arhieru-monah din vremea maturității existenței sale.

I.P.S. Efrem a avut bucuria duhovnicească de a fi fost găsit vrednic ca în timpul proslăvirii memoriei Sfântului Ierarh Calinic, cu prilejul canonizării sale în anul 1955, să împlinească slujirea de a spăla și blagoslovi sfintele moaște ale îndrumătorului său duhovnicesc. Iar cînd Sfântul Sinod a organizat festivitățile comemorative la împlinirea a o sută de ani de la adormirea în Domnul a Sfântului Ierarh Calinic, I.P.S. Efrem — în ultimul an al vieții sale pămîntești — a închinat dreptarului viețuirii sale călugărești înșiruirea amintirilor despre zilele petrecute la Schitul Frăsinei, ctitoria Sfântului Ierarh Calinic (publicate în revista Mitropoliei Ungrovlahiei «Glasul Bisericii», XXVII (1968), nr. 3—4).

I.P.S. Efrem n-a încetat niciodată cercetările sale asupra vieții sfinților. Astfel, numai cu trei zile înainte de a trece «dincolo», mi-a citit un studiu asupra Sfintei Drosida (sărbătorită în Biserica Ortodoxă la 22 martie), fiica împăratului Traian, cuceritorul Daciei, socotind că și acesta s-a mîntuit prin rugăciunile fiicei sale, creștină, trăitoare în palatul imperial din Roma.

*

Iar joi, 5 decembrie 1968, dis-de-dimineată, singur în chilia lui, numai cu Dumnezeu de față, s-a stins bunul și alesul monah Efrem, care a întrupat vechea noastră tradiție călugărească, ajuns a sluji — prin voia lui Dumnezeu — cu smerenie și cu supunere Biserica neamului său pe care l-a iubit adînc și căruia i s-a dăruit cu tot devotamentul.

Corpul neînsuflețit a fost depus în biserica cea mare a Mănăstirii Cernica. «Rămasurile» I.P.S. Sale, fixate în scris, abia dacă au întrecut cu puțin pe cele cunoscute ale Sfântului Ierarh Calinic, «starețul» său.

Sîmbătă, 7 decembrie, la ora 14, sub conducerea venerabilului mitropolit I.P.S. Tit Simedrea, s-a săvîrșit slujba înmormîntării de către un mare sobor de clerici monahi și mireni.

La trista ceremonie a participat și Întîiulstătător al al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a citit una din rugăciunile de dezlegare, cinstind în felul acesta solemnitatea înduioșătoarei despărțiri de obștea viețuitorilor din Mînăstirea Cernica și de Biserica țării căreia s-a făcut pilduitor ascultător în tot timpul vieții sale.

Apoi soborul și mulțimea celor prezenți, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a pornit în cortegiu funebru spre cimitirul de la Sfîntul Lazăr, întemeiat de vestitul stareț Gheorghe, ca să așeze acolo trupul I.P.S. Efrem, alături de rămășițele pămîntești ale ctitorilor și numeroșilor foști mitropoliți, episcopi și arhieriei care odihnesc acolo, pentru a aștepta — sub lespede mormîntului rece, pe care și-l săpase încă din anul 1950 — judecata cea mare și dreaptă, cînd Domnul măririlor îi va spune: «Bine slugă bună și credincioasă, (...) intră întru bucuria Domnului tău...» căci cu adevărat bună și credincioasă slugă a Domnului său a fost.

Iar împreună-viețuitorii cu I.P.S. Efrem din Mînăstirea Cernica și toți cei care l-au cunoscut, l-au respectat și l-au iubit, rămîn văduviți de un model de trăire călugărească, de rugăciunile și de amicitia caldă, binefăcătoare, cu care a îmbrățișat pe toți cei ce s-au apropiat de alesul monah îmbunătățit și de vrednicul vlădică Efrem.

Biblioteca Historica Romaniae V, *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, 520 p.

Aceasta este, incontestabil, lucrarea cea mai de seamă din domeniul istoriei românești, editată cu prilejul prăznuirii marelui eveniment al împlinirii a 50 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, eveniment sărbătorit cu atîta însuflețire de toate categoriile de cetățeni, precum și de slujitorii Bisericii strămoșești de pe tot cuprinsul patriei noastre.

Cartea a fost elaborată sub conducerea cunoscuților profesori Miron Constantinescu și Ștefan Pascu, de un colectiv alcătuit din următorii cercetători: L. Bányai, V. Curticăpeanu, I. Gheorghiu, G. Göllner, I. Kovács, C. Nuțu, I. Oprea, V. Popeangă și Al. Porțeanu.

De la început trebuie menționat și subliniat faptul că lucrarea constituie o vastă, densă și temeinică monografie de sinteză a unui imens material istoric — editat și inedit — cules cu sîrguință și competență din publicații și din arhive, autohtone sau străine, realizată în urma unei strădanii constante de șase ani (1962—1968).

Lucrarea cuprinde o prefață, unsprezece întinse capitole, un epilog, o postfață, numeroase ilustrații, facsimile și hărți și un indice onomastic și toponimic.

În *Prefață* (p. 1—4) se scoate în evidență faptul că Unirea Transilvaniei cu România a fost opera întregii națiuni române de pe ambele versante ale Carpaților și a tuturor categoriilor sociale. Că ea s-a putut înfăptui numai în cadrul condițiilor de contradicții sociale și naționale ce stăpîneau monarhia autro-ungară, la începutul secolului nostru, în cadrul proclamării de către Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a ideii de autodeterminare națională și socială și de egalitate a tuturor națiunilor, se precizează și realitatea concretă că «meritul principal în făurirea unirii le revine tocmai ardelenilor», care prin o serie de organisme politice (Parti-
dul Național Român și Partidul Social Democrat) au luptat, cu tenacitate și consecvență, pentru înfăptuirea acestui măreț ideal. Este de asemenea clar exprimată dorința românilor de conviețuire pașnică, în prietenie și frăție, cu toate națiunile conlocuitoare.

Capitolul I, intitulat *Ideea, tendințele și lupta pentru unitate a poporului român* (p. 5—17), înfățișează mai întîi premisele unității politice manifestate prin conștiința de sine a poporului nostru (originea etnică și de limbă) și tendințele de unitate ce se pot întrevedea, sub diferite forme mai mult sau mai puțin sensibile, în timpul lui Iancu de la Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Radu cel

Mare și Despot Vodă. O atenție deosebită este acordată momentului Mihai Viteazul, când ideea de unitate și independență națională a căpătat o strălucită accepțiune și întruchipare.

În continuare, este urmărită întărirea legăturilor dintre țările române și întărirea conștiinței de neam, accentuându-se îndeosebi rolul jucat de tipăriturile bisericești și de predosloviile acestora, de cronicari și istoriografi. Reținem că noțiunea de neam românesc este folosită de 17 ori în tipăriturile dintre anii 1559 și 1588, deci în timp de 29 ani; de 29 de ori în cele 18 tipărituri dintre 1639—1656 (17 ani); și de 74 de ori în cele 30 de cărți imprimare între 1673—1699 (26 de ani), ceea ce demonstrează o neîndoieală creștere și adâncire a conștiinței respective. Nu este trecută sub tăcere nici cunoscuta scrisoare a patriarhului Ciril Lukaris, din 1629, adresată lui Gabriel Bethlen, în care se vorbește cu atîta convingere de legăturile de sînge, de simțire și credință dintre românii din cele trei țări, pe care acesta le cunoscuse atît de bine la fața locului.

Schimbarea deasă a domnitorilor fanarioți dintr-un principat în altul este interpretată ca o contribuție implicită la unificarea practicilor politice, administrative și judiciare, ajutînd astfel la dezvoltarea ideii de unitate. Lupta de apărare a «națiunii române» susținută de Inocențiu Micu Clain în fața Dietei, a Curții imperiale și a Curiei papale, folosind amenințarea de a părăsi «unirea», de a răscula poporul și de a trece în Țara Românească, este înfățișată ca o culme, atît în formularea unui program politic, dar mai ales în susținerea acestui program cu diferite argumente și arme adecvate.

Răscoala țăranilor din 1784 — la care a participat un număr atît de însemnat de preoți, propagînd «ideile eliberării naționale», vorbind țăranilor «despre originea lor română», despre continuitate, faptul că ei sînt «bășinași» în această țară și că au fost supuși și asupriți, dar că «a sosit timpul să arunce jugul» — este considerată ca o puternică ilustrare a conștiinței naționale ce stăpînea poporul român pînă în straturile cele mai de jos. Acești țărani așteptau ajutoare din celelalte două țări române și aveau conștiința că au de îndeplinit un ideal la îndeplinirea căruia toate țările române trebuiau să participe.

Lupta pentru unitate politică din secolul al XIX-lea este strîns urmărită în trei faze mai importante: înainte de Revoluția din 1848, în timpul acesteia și după ea. Sînt menționate în fiecare etapă eforturile depuse de clerul de jos și de înaltă ierarhie, subliniindu-se îndeosebi activitatea mitropolitului Andrei Șaguna. În timpul Revoluției din 1848, mulți preoți din părțile Clujului și Hunedoarei declarau, în auzul compatrioților lor, că «*Ardealul de acum nu mai e Ardeal, ci România*» (p. 36).

Unirea Principatelor din 1859 a fost sărbătorită și a provocat mult entuziasm în Transilvania. Înfăptuirea ei a impulsionat și mai mult activitatea politică și culturală a românilor din Transilvania, în sensul unei accentuări a luptei pentru asigurarea autonomiei și reclamarea unor drepturi politico-naționale, de care erau tot mai lipsiți. În 1861 a luat ființă «Astra», care, alături de alte societăți, avea să lupte pentru realizarea idealului național.

Unitatea românilor de dincoace cu cei de dincolo de Carpați este demonstrată — efectiv și eficace — și cu prilejul războiului pentru independență, când mulți voluntari transilvăneni au luptat alături de frații lor, la Plevna, Grivița, Rahova și Smîrdan, ori au contribuit sub numeroase alte forme la purtarea cu succes a războiului de independență de către România.

Capitolul al II-lea, intitulat *Mișcarea memorandistă și lupta pentru unitatea de stat (1881—1905)*, se ocupă de crearea Partidului Național Român unitar, ca urmare a conferinței naționale a românilor de la Sibiu (12—14 mai 1881); de apariția a numeroase ziare, mai ales în anul centenarului răscoalei lui Horia, ziare care au dus mai departe lupta pentru fondarea la București, în 1890, a «Ligii pentru unitatea culturală a românilor», care a avut un rol atît de important; și de procesele înscenate foilor românești din Transilvania, în anul 1888, când numeroși redactori au fost condamnați la pedepse grele; de istoria zbuciumată a Memorandului, de urmările acestuia în solidarizarea tuturor românilor, de ecourile mari pe care le-a avut în presa internațională și de procesul intentat la Cluj conducătorilor și pedepsele aplicate acestora în 1894. În mod pregnant este prezentată — pe baza rapoartelor întocmite de către prefect către guvern (p. 63—72) — contribuția preoților în susținerea Memorandului. Din aceste rapoarte reiese cu limpezime că preoții au fost cei care au întreținut atmosfera incendiară și că poporul asculta «orbește» de

ei. De aceea, s-a hotărît anihilarea activității preoților prin orice mijloace. S-a încercat inutil cumpărarea, coruperea pe față sau camuflată; apoi s-a trecut la o altă măsură: controlul numirii profesorilor la instituțiile de învățământ teologic, urmărirea corespondenței și arestarea preoților agitatori.

După condamnarea celor 20 de conducători români, centrul mișcării române se stabilește la Blaj, în jurul vicarului mitropolitan Ioan Micu-Moldovan. La sfârșitul anului 1894 și începutul lui 1895 — cu riscul pedepselor — au fost făcute numeroase colecte, de către preotese și învățătoare și de preoți și învățători, pentru cei închiși la Seghedin și Vaț. Mișcarea memorandistă a constituit cel mai important moment, după Revoluția din 1848, pentru că prin aceasta problema Transilvaniei a devenit problema întregii națiuni române. În această mișcare, după cum ne-am putut da seama, preoțimea română, prin devotamentul și unanimitatea ei, a scris o emoționantă pagină de abnegație în slujba poporului.

Serbările de la Mănăstirea Putna, de la 2 iulie 1904, pentru comemorarea a patru veacuri de la moartea lui Ștefan cel Mare, au constituit în această perioadă un ultim prilej de manifestare directă și fără echivoc a ideii și a tendințelor de unire a românilor într-un stat național unitar.

Capitolul al III-lea (p. 88—145), intitulat *Noul activism și lupta pentru unitatea de stat (1905—1918)*, înfățișează la început sărbătorirea, la Sibiu, în anul 1905, prin intermediul «Astrei», a 1800 de ani de la cucerirea Daciei de către romani, festivități la care au participat reprezentanți ai vieții politice și culturale din România. În 1906 numeroși transilvăneni au luat parte la serbările jubiliare de la București. Aceste momente festive au constituit prilejuri de contacte, schimburi de idei și însuflețire în luptă. În anul 1905, Partidul Național Român obținea cel mai însemnat număr de deputați în parlamentul maghiar — cincisprezece —, care alături de cei opt deputați slovaci și cei trei sârbi, aveau să desfășoare o susținută luptă împotriva politicii de asimilare forțată a popoarelor nemaghiare, mult mai numeroase decât națiunea dominantă.

În cadrul acestei politici a avut loc un important eveniment bisericesc: la insistențele lui Tisza, guvernul maghiar a înființat Episcopia greco-catolică de limbă maghiară de la Hajdudorog, în a cărei jurisdicție erau trecute, fără nici un fel de consultare, o sumedenie de sate românești și rutene. La Congresul din 29 mai 1912, organizat de Partidul Național Român și conducerea celor două Biserici românești din Transilvania au participat 35.000 de oameni. În cadrul protestului împotriva acestei samavolnicii, mulți greco-catolici — țărani, muncitori și intelectuali — au cerut reîntoarcerea lor la Ortodoxie. Adunări de protest au avut loc în tot cursul aceluși an, având un mare ecou în presa și opinia publică europeană (p. 112).

După începerea întâiului război mondial, guvernul maghiar a fost silit să facă unele concesii minimale românilor din Transilvania, pentru a influența România să intre în război, alături de alianța puterilor centrale. Episcopul greco-catolic din Gherla, Vasile Hossu — omul de încredere al lui Tisza — a fost trimis la București, pentru a se informa asupra stării de spirit din România în legătură cu românii de peste Carpați.

Același Tisza a încercat să se folosească de mitropolitul Ioan Mețianu, spre a stăvili lupta românilor din Transilvania pentru unitate politică și națională. Acesta însă a răspuns la o misivă de mai multe pagini printr-o scrisoare foarte ponderată și fără a angaja poporul român. Aceeași atitudine rezervată a avut-o și episcopul Aradului Ioan I. Papp.

La începutul anului 1915, circa 20.000 de români capabili de serviciul militar părăsiseră Transilvania, îndreptându-se spre România. În fața acestei opoziții, deschisă sau tacită, a maselor largi românești și a majorității conducătorilor, guvernul Tisza a impus alegerea ca mitropolit ortodox al Ardealului (în locul demnului Ioan Mețianu) a renegatului Vasile Mangra (6 august 1916), cu scopul nemărturisit de a câștiga influența asupra preoților și a învățătorilor, considerați oficiali ca «*cei mai periculoși*» dușmani ai statului austro-ungar, în cazul unei intervenții armate a României.

România a declarat război numai Austro-Ungariei, la 14/28 august 1916 și prima și principala ei motivare o constituia lipsa de înțelegere a Austro-Ungariei față de interesele legitime ale românilor din Transilvania și față de dorința de unitate, pe care poporul român o exprimase în atâtea rînduri și despre care Buda-pesta și Viena fuseseră la timp avertizate.

Consecința imediată a intrării trupelor române în Transilvania a fost ridicarea a 10.000 de români și trimiterea lor dincolo de Szolnok pe Tisa; între aceștia se găseau și foarte mulți preoți, printre care și preotul profesor Dr. Ioan Lupaș, care mai făcuse trei luni de închisoare la Seghedin, în 1918, pentru un articol în legătură cu răscoala țăranilor români din 1907, publicat în revista «Țara Noastră». Numai în septembrie 1916 au fost intentate 257 de procese pentru «trădare de țară», acuzații fiind muncitori, țărani și intelectuali, între care desigur numeroși preoți.

La 18 octombrie 1918, s-a citit în parlamentul din Budapesta declarația Comitetului Executiv al Partidului Național Român privind «*deplina libertate națională de care națiunea română înțelege să facă uz, prin factori designați de propria ei adunare națională*».

În capitolul al IV-lea, cu titlul *Acțiuni pentru unirea Transilvaniei înainte de intrarea României în primul război mondial* (p. 146—163), sînt înfățișate analitic o serie de fapte întreprinse de societăți ca «Liga culturală», Academia Română ș. a., de publicații și de oameni politici, în vederea unirii tuturor românilor într-un singur stat național.

Capitolul al V-lea, intitulat *Activitatea românilor din Transilvania și din vechea Românie peste hotare* (p. 164—199), prezintă în mod detaliat activitatea desfășurată de diferite comitete cu caracter național-cultural și politic la Paris, Roma Londra, în Statele Unite ale Americii, în interesul cauzei românești și succesele pe care acestea le-au obținut pe lângă guvernele și oamenii politici ai acelor țări. Cei 200.000 de români din America, sub conducerea preoților lor, au contribuit și ei, spiritual și material, la rezolvarea problemei unirii românilor. Menționăm că la începutul verii 1917 luase ființă la Londra «Societatea anglo-română», care își propunea drept scop informarea opiniei publice engleze despre problema națională a românilor din Transilvania și despre situația României; la 9 aprilie 1918 s-a deschis la Roma. Congresul naționalităților din monarhia austro-ungară, la care au participat delegații ale tuturor națiunilor, precum și o serie de personalități din Franța, Anglia și Italia; în Franța apăruseră nenumărate tipărituri, în Italia, Franța și Rusia se organizaseră dintre prizonierii români detașamente de luptă, iar la 6 septembrie 1918 se constituie la Paris «Consiliul Național al Unității Române», care avea să desfășoare o intensă activitate, fiind recunoscut de toate guvernele Antantei.

La 12 iulie 1919, toate acestea, ca și ziarul «La Roumanie», își încetau activitatea, întrucît obiectivul urmărit fusese îndeplinit.

Capitolul al VI-lea, cu titlul *Condițiile internaționale în care se desfășoară mișcarea pentru unirea Transilvaniei cu România* (p. 200—221), trece în revistă noile idei și realități ce se creaseră în conștiința oamenilor ca rezultat al fondării celui dintîi stat socialist și ca urmare a «apelului la pacea generală» adresat de acesta. Mișcările social-muncitorești și țărănești — se intensifică tot mai mult, mai ales în țările Europei Centrale. Toate acestea, alături de mișcările de eliberare națională, și ținînd în seamă și rezultatele de pe fronturile de luptă, au dat naștere la o nouă configurație politică pe harta Europei, rezultată în primul rînd din desmembrarea celei de «a doua temnițe a popoarelor», imperiul austro-ungar.

Capitolul al VII-lea, intitulat *Lupta țăranimii din Transilvania pentru unirea cu România* (p. 222—267), înfățișează un bogat material informativ privitor la acțiunea satelor din Banat și Transilvania pentru obținerea libertății sociale și naționale și a unirii cu România, sate care erau atît de persecutate de autoritățile centrale și de cele locale. La finele anului 1918 românii din aceste sate au dezarmat unitățile militare, au alungat pe jandarmi și pe notari, au împărțit alimentele acumulate de moșieri, au ales consilii naționale locale, care să se ocupe de buna desfășurare a vieții și au constituit gărzile naționale menite să asigure menținerea cuceririlor sociale și naționale. Expunerea se încheie cu o înșirare de nume de țărani transilvăneni care s-au evidențiat în această luptă premergătoare păcii și care aveau să ducă la desăvîrșirea unității poporului român.

Capitolul al VIII-lea, intitulat *Mișcarea muncitorească și socialistă din Transilvania pentru unire* (p. 268—315), înfățișează activitatea muncitorimii române din fostul imperiu habsburgic. Dispunînd de o superioritate numerică față de muncitorimea altor naționalități, muncitorimea română s-a angajat în toate acțiunile întreprinse în favoarea unirii. Sînt analizate, cu multă atenție, următoarele aspecte: dezvoltarea mișcării muncitorești în perioada premergătoare unirii; atitudinea mișcării socialiste și muncitorești din Transilvania față de problema națională și lega-

turile ei cu mișcarea socialistă din vechea Românie; mișcarea muncitorească în timpul evenimentelor din octombrie-noiembrie 1918; și mișcarea muncitorească și socialistă din Transilvania, în preajma Adunării de la Alba Iulia. Din această analiză se constată că muncitorimea română din Transilvania a fost animată permanent de lupta împotriva exploatării sociale și naționale, la care era supusă împreună cu țărănimea; totodată se constată că ea a luptat împotriva șovinismului pledînd ca și celelalte naționalități să se bucure de aceleași drepturi.

Capitolul al IX-lea, cu titlul *Cultura în sprijinul unității de stat* (p. 316—352), prezintă mai întâi raporturile ce au existat între primele societăți culturale din Transilvania și aportul lor la dezvoltarea ideii de unitate statală. Între aceste societăți sînt menționate și societățile bisericești: «Societatea de lectură a teologilor români», înființată la Arad, în 1867, la inițiativa prof. Miron Romanul; «Societatea de lectură Ion Popazu» a junimii studioase de la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeș, în 1887; ș. a.

Lucrarea se ocupă în primul rînd de «Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român», înființată la 23 octombrie/4 noiembrie 1861 și cunoscută sub denumirea prescurtată de «Astra», și care, așa cum a definit-o Timotei Cipariu, a fost un adevărat «*reazim al naționalității*». Se vorbește și de persoanele bisericești care au condus-o, de rolul deosebit de important jucat de adunările sale generale anuale și de semnificația *Enciclopediei române* publicată de Dr. C. Diaconovici, secretarul ei (Sibiu 1896—1904), care a constituit un simbol al unirii românilor pe plan spiritual, în ciuda granițelor politice. Este prezentată apoi activitatea studenților din toate țările române, de la Pesta și Viena și rezultatele acestei activități: crearea de societăți culturale, catedre române în universități, serbările de la Putna din 1871 etc. Este prezentat în continuare sprijinul acordat de România tuturor transilvănenilor ce au trecut Carpații, precum și sprijinul dat prin activitatea Societății «Transilvania» de la București (1867), care a întreținut cu burse la studii sau pentru deprinderea meseriilor pe tinerii de peste munți; prin «Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor» (1891), care în 1914 avea să se transforme în «Liga pentru unitatea națională a tuturor românilor» marcînd astfel un triumf al mișcării naționale românești; prin Universitatea populară «Nicolae Iorga» de la Vălenii de Munte (1908), la ale cărei cursuri al participat atîția români din provinciile subjugate; prin Academia Română (1866), în rîndurile căreia au fost promovați atîția cărturari transilvăneni, printre care și mulți clerici, și care a servit atît de pilduitor ideea de unitate statală; și prin literatura produsă de românii de pretutindeni, în aceeași ordine de idei. Concluzia acestui capitol atît de cuprinzător este că: «Pe terenul culturii, poporul român s-a întîlnit într-un front comun, în pofida tuturor deosebirilor sociale, înălțat pe temelia ideii naționale, a luptei pentru limbă și istorie, pentru individualitatea politică, a strîns într-un singur șuvoi energiile întregului popor român, în scopul dobîndirii idealului unității politice».

În capitolul al X-lea, purtînd titlul *Actul Unirii (1 decembrie 1918)* (p. 353—424), sînt tratate aspectele mai importante ale acestei probleme: preludiul prăbușirii Austro-Ungariei; Consiliul Național Român Central; tratativele de la Arad; relațiile cu factorii de la Iași; alegerea delegaților pentru Adunarea Națională de la Alba Iulia; dezbateri principale; rolul socialiștilor; și Marea Adunare de la Alba Iulia.

În acest capitol este evidențiat rolul jucat de presa bisericească din Transilvania — «Telegraful român», de la Sibiu, «Biserica și școala», de la Arad, «Unirea», de la Blaj și «Foaia diecezană», de la Caransebeș — în susținerea și propagarea unirii, ca și în pregătirea Adunării de la Alba Iulia, precum și atitudinea pe care a adoptat-o ierarhia superioară a Bisericii Române din Transilvania. Astfel, la 30 octombrie 1918, episcopul Aradului Ioan I. Papp (al cărui sfetnic apropiat era Vasile Goldiș, în calitate de secretar al Consistoriului), solicită episcopilor români ortodocși și uniți din Transilvania să-și precizeze atitudinea lor față de Consiliul Național Român. La 1 noiembrie 1918, episcopul Caransebeșului Miron Cristea se adresa Consiliului Național Român, arătînd că orice popor are dreptul să-și hotărască liber soarta sa. Precizînd în scris că *interesele de viață ale neamului românesc (...) pretind ca un categoric imperativ înfăptuirea acestui drept de liberă dispoziție și față de neamul nostru*, viitorul patriarh al României declara că recunoaște Consiliul Național Român ca reprezentant și conducător politic al națiunii române (Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Episcopia Caransebeșului, doc. III/216/

1918). Într-un act de adeziune din 21 noiembrie 1918, semnat de toți episcopii ortodocși și greco-catolici din Transilvania care recunoșteau Consiliul Național Român ca for conducător al luptei de eliberare națională, declarau că vor colabora *«din toate puterile la intruparea aspirațiilor naționale»*.

Evidențiind legătura constantă dintre activitatea desfășurată de românii din Transilvania, în frunte cu Vasile Goldiș, și factorii politici de la Iași, se amintește trimiterea în capitala Moldovei, unde funcționa guvernul țării (în urma îndrumărilor date de Consiliul Național Român Central către Comitetul Național Român din Sibiu), a profesorului de teologie Nicolae Bălan (viitorul mitropolit al Transilvaniei), împreună cu căpitanul V. Precup, care au sosit în ziua de 16 noiembrie 1918 la Iași. Rezultatele activității delegației sînt comunicate și Transilvaniei. Scrisoarea trimisă de Profesorul Nicolae Bălan către V. Goldiș nu are numai un caracter informativ pentru Consiliul Național Român, ci recomandă lui V. Goldiș să întrerupă orice tratative cu guvernul maghiar și, *«în timpul cel mai scurt posibil, într-o adunare ce se va ține oriunde, dar mai bine în Alba Iulia, și la care să participe mulțime cît mai mare și reprezentanții consiliilor locale de pretutindeni, proclamați alipirea necondiționată la România»*. Din scrisoare se desprinde că proclamația Unirii Transilvaniei cu România era așteptată de opinia publică și de cercurile diplomatice de la Iași și că ea avea să fie considerată *«ca un plebiscit suficient pentru a servi de bază la deciziunile ce le va lua conferința de pace»*.

Totodată, profesorul Nicolae Bălan insista asupra proclamării unirii fără condiții, înainte de intrarea trupelor române în Transilvania, opinînd ca înainte de proclamarea unirii să se ia legătura cu sașii, șvabii și secuii, pentru a se pune la punct problemele corelate cu acest act. Este cunoscut caracterul atît de reprezentativ pe care l-a avut Adunarea națională de la Alba Iulia, prin cei 1228 de deputați aleși și cei peste 100.000 de participanți, conform Regulamentului întocmit de forul competent, chiar înaintea recomandărilor de mai sus.

Adunarea de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, n-a fost un simplu congres al Consiliului Național Român, ci Adunarea națiunii române din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, cum de altfel au dovedit-o, cu prisosință, toate evenimentele din noiembrie 1918, în legătură cu alegerile de deputați din toate colțurile acestor ținuturi. Cei 1228 de delegați au reprezentat toate categoriile sociale — țărani, muncitori, intelectuali —, toate organizațiile politice, profesionale și culturale și în același timp *«conștiința națională a patru milioane de români»*, cum a precizat-o însuși V. Goldiș (*Discursuri rostite în preajma Adunării și la Asociația culturală «Astra»*, București, 1928, p. 23). Mișcarea muncitorească din Transilvania a adus o contribuție de seamă la făurirea acestui act istoric, cum a confirmat însuși V. Goldiș, prin cuvintele: *«Socialiștii din Ardeal au fost colaboratorii noștri prețioși în înfăptuirea unirii»*.

Lucrările Adunării de la Alba Iulia s-au desfășurat pe un teren liber, nepat nici de armatele Antantei, nici de trupele în retragere ale generalului Mackensen, nici de trupele române, ceea ce a sporit considerabil valoarea acestui act istoric ca act de exprimare cinstită a voinței de autodeterminare a națiunii române, din fostul imperiu habsburgic.

În afară de delegații aleși în cercurile electorale, la Alba Iulia au fost reprezentate și episcopiile, protopopiatele și consistoriile românești din Transilvania și Banat, precum și institutele pedagogice și teologice, ceea ce dovedește prezența efectivă a Bisericii Române și a oamenilor ei la acest epocal eveniment al poporului român. Caracterul atît de reprezentativ a conferit Adunării plenă potență și atributele unei adevărate constituante, singura în măsură să hotărîască soarta poporului a cărui expresie autentică și factor determinant era. În acest sens, raportul Comisiei de validare a mandatelor sublinia că pe adresa Adunării naționale, la care participau cei 1228 de delegați aleși, sosiseră «mii de adrese de adeziune, cu sute de mii de semnături, din toate părțile Transilvaniei».

Între președinții Adunării au fost și episcopii Ioan I. Papp al Ardealului (1903—1925) și Dimitrie Radu al Oradiei (1902—1920). Iar în raportul susținut în fața Adunării, V. Goldiș, adresîndu-se către generația de la 1848 (care la 1848 își afirma credința sa în împărat), declara: *«Împăratul ne-a înșelat, patria ne-a ferecat și ne-am trezit că numai credința în noi înșine, în neamul nostru românesc, ne poate mîntui. Să jurăm credință de aici înainte numai națiunii române, dar tot atunci să jurăm credință tare civilizației umane»*.

În acest capitol sînt redată pe larg cele 9 puncte ale rezoluției și discuțiile ce au avut loc atunci. După ce Adunarea a aprobat actul unirii, la ora 12 s-au tras clopotele tuturor bisericilor, pentru a se vesti întregii suflări românești că unirea era un fapt împlinit. Mari adunări populare ținute pe tot cuprinsul Transilvaniei și Banatului aveau să ovaționeze cu entuziasm actul care încheia o pătetică viață de suferințe și lupte, deschizînd o era nouă pentru românii din Transilvania, ca parte integrantă a corpului națiunii române.

În felul acesta, Adunarea de la Alba Iulia a dovedit lumii întregi că *forțele interne* ale țării au realizat unirea pe un teritoriu liber și înainte cu mult de încheierea tratatelor de la Versailles și Trianon, care n-au putut decît să ia act și să confirme, prin tratate internaționale, *faptul împlinit al unirii românilor, prin voința de neclintit a maselor populare*. Meritul românilor din Transilvania este cu atît mai mare, cu cît ei au înlăptuit acest act cu prevenirea cavalerescă a guvernului maghiar și într-un moment de restriște și de așteptare pentru România (vremea aplicării tratatului de la Bufttea-București).

Se demonstrează astfel trăinicia sentimentelor naționale care constituie «rezultatul luptelor duse timp de veacuri de generații întregi care au trăit pe pămîntul Transilvaniei și al întregii Românii și care au văzut în unirea românilor o formulă de progres și de dezvoltare pentru națiunea română».

Actul Unirii Transilvaniei cu România a fost înmînat conducerii supreme a statului român, la 14 decembrie 1918, de către o delegație a Marelui Sfat Național. În cuvîntul rostit atunci, V. Goldiș a considerat actul unirii ca pe «o cerință a istoriei», pentru faptul că neamul românesc și-a menținut unitatea sa etnică, deși a fost despărțit din punct de vedere politic în formații statale deosebite. Civilizația umană a creat condiții pentru unirea națiunilor în comunități unitare, care să contribuie la realizarea programului social.

Cel din urmă capitol al lucrării, al XI-lea, intitulat *Poziția naționalităților față de unire*, se ocupă de atitudinea populației maghiare și germane din Transilvania față de actul în cauză. El a fost redactat de L. Bányai și G. Göllner, dovedind o serioasă cunoaștere a realităților concrete și a materialului documentar. Sînt redată aici textele cele mai de seamă ale diferitelor personalități, în lupta comună a românilor și a maghiarilor împotriva asupririi, a răsunetului pe care l-au avut hotărîrile de la Alba Iulia, mesajul lui Béla Kun, din 30 aprilie 1919, adresat guvernului român, cehoslovac și iugoslav, mesaj atît de ostil așa-zisului «drept istoric» și oprîmării sociale și naționale, și tratatul de pace cu Ungaria semnat la 4 iunie 1920 la Trianon, tratat ratificat de parlamentul ungar la 13 noiembrie 1920 și de cel român la 26 iulie 1921. Toate acestea pretind minorității maghiare o sinceră integrare în statul român, care îi garantează egalitatea de drepturi cu ceilalți cetățeni și fii ai țării.

Cît privește atitudinea populației germane față de unire, lăsînd la o parte unele manifestări individuale negative, marea masă, în diferite ocazii, s-a pronunțat cu entuziasm în favoarea nu numai a respectării hotărîrilor de la Alba Iulia, și a unirii lor pe veci cu România. Ei au ilustrat principiul că «fără rezolvarea problemei naționale nu se poate vorbi de o adevărată democrație, iar fără democrație nu este de conceput o politică echitabilă în problema națională».

Actul cel mai de seamă al populației germane îl constituie hotărîrea de la Mediaș, din 8 ianuarie 1919, care preciza: «Avînd în vedere Unirea Transilvaniei cu România și fiind convinși de importanța mondială a acestui act, poporul săsesc din Transilvania se pronunță, conform principiului de autodeterminare, pentru Unirea Transilvaniei cu România. Salută cordial poporul român și îl felicită pentru îndeplinirea idealurilor sale naționale. Poporul săsesc ia act nu numai de un proces istoric de importanță mondială, ci și de dreptul legitim al poporului român pentru unire și formarea unui stat».

La sfîrșitul acestor rînduri de prezentare a acestei cărți de mare valoare documentară asupra Unirii Transilvaniei cu România, semnalăm cu satisfacție faptul că lucrarea menționează cu autoritate numele atîtor oameni ai Bisericii strămoșești care au luptat cu toată însuflețirea alături de poporul român pentru făurirea unei soarte mai bune în libertate, frăție și pace cu toți cei ce trăiesc pe pămîntul țării noastre, Republica Socialistă România.

Pr. Prof. AL. I. CIUREA

Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII*. Teză de doctorat, cu un cuvânt înainte al I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului și o prefață a Pr. Prof. Dr. Alex. I. Ciurea, Sibiu, 1968, XI+204 p. + 28 pl. Extras din revista «Mitropolia Ardealului», nr. 1—3/1968.

Lanțul Carpaților n-a ridicat niciodată bariere de netrecut pentru locuitorii celor două versante ale sale, ci a rămas întotdeauna o adevărată coloană vertebrală a existenței peste veacuri a autohtonilor acestui pământ. Pendulările de o parte și de alta a Carpaților, păstrători de bogății și tainite ocrotitoare în vreme de restriște, au slujit unitatea de simțire, de gândire și de limbă a românilor de pretutindeni.

Susținută ca teză de doctorat în teologie, lucrarea *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII* vrea să demonstreze contribuția Bisericii Ortodoxe Române la unificarea spirituală și culturală a românilor din cele trei «țări» românești. Pentru aceasta, după cum declară în preambulul concluziilor sale, autorul a urmărit «întreaga desfășurare a legăturilor bisericești dintre românii ortodocși din Transilvania și cei din Țara Românească și Moldova», fără a pretinde că a epuizat «întregul material referitor la această problemă». Lucrarea este rodul unor investigații îndelungate și serioase, capitolele lucrării scoțind la iveală diferite aspecte ale legăturilor care au unit cultural și religios pe românii celor trei provincii istorice românești. Pentru aceasta, autorul folosește o bogată bibliografie cuprinzând material românesc tipărit cu referire la tema tratată.

Autorul scoate în relief, în introducerea lucrării sale, factorii care au contribuit la menținerea și dezvoltarea puternicelor legături între românii, locuitorii al celor două versante carpatice. Un prim factor a fost *unitatea de neam, limbă și credință* a românilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova, permanentele și trainicele legături existente ducând la adâncirea conștiinței unității spirituale a românilor de pretutindeni.

Un alt factor care a contribuit la dezvoltarea legăturilor de orice fel a fost, potrivit autorului, *factorul geografic*: numeroasele cursuri de apă și pasurile ușor accesibile au creat punți de legătură peste Carpații destul de ospitalieri.

Legăturile bisericești dintre românii de pretutindeni au fost ușurate și de *legăturile politice* între cele trei principate românești, ca și de faptul că «mulți domni au stăpînit, timp îndelungat, sate și moșii în Transilvania».

Lucrarea cuprinde patru mari capitole. În capitolul I, intitulat *Legăturile Bisericii ortodoxe transilvănene cu ierarhia și domnitorii de peste munți* (p. 8—36), autorul este preocupat să arate permanenta legătură între ierarhii ortodocși din cele trei țări, ca și grija domnitorilor din Țara Românească și Moldova față de scaunele vlădicești românești din Transilvania. Domnitorii din Țara Românească și Moldova au arătat totdeauna bunăvoință pentru buna desfășurare a vieții religioase a românilor transilvăneni. Sprijinul lor moral și ajutoarele materiale au contribuit la menținerea Ortodoxiei românești în fața presiunilor prozelitismului religios. Se amintește pe larg ajutorul acordat ortodocșilor din Transilvania de Mihai Viteazul, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, ca și permanentul sprijin acordat de ierarhia ortodoxă din cele două principate românești. Încă din secolul al XIV-lea, Biserica din Țara Românească avea obligația să se preocupe de viața religioasă a românilor transilvăneni, prin calitatea întăistătorilor sau de «exarhi ai plaiurilor». Episcopii și mai apoi mitropoliții transilvăneni primeau hirotonia — cu rare excepții — la Tîrgoviște sau București, pînă la 1701, oînd, prin a doua diplomă leopoldină, a fost desființată Mitropolia Ortodoxă de la Alba Iulia.

Autorul amintește de ierarhii și clericii stabiliți în Transilvania, veniți acolo din celelalte provincii românești. Prin activitatea lor și datorită influenței mediuului în care se formaseră, ei au contribuit din plin la menținerea ortodoxiei și a unității românești a celor păstoriți. După 1701, ierarhia ortodoxă din Țara Românească și Moldova continuă a se îngriji de soarta ortodocșilor transilvăneni rămânând fără conducere bisericească, prin cărți, trimitere de antimise și hirotoniri de tineri transilvăneni ca preoți.

Capitolul al II-lea înfățișează *Contribuția Țării Românești și a Moldovei, la apărarea Ortodoxiei în Transilvania* (p. 36—84), analizând pe larg contribuția Bisericii din cele două țări în apărarea Ortodoxiei transilvane. Sînt cunoscute presiunile calvine și catolice pentru sfărîmarea unității spirituale a poporului român, dar și permanentul sprijin și scut acordate fraților transilvăneni de ierarhia, clericii, cărturarii și credincioșii celorlalte două Biserici surori. Pentru aceasta a fost nevoie ca mitropoliții și episcopii munteni sau moldoveni să sprijine în permanență ortodoxia transilvăneană, îmbărbătînd pe frații de peste Carpați. O situație aparte au avut-o românii din părțile Făgărașului, în timpul vremelniceii ocupații de către austrieci a Olteniei (1718—1739), cînd episcopia Rîmnicului își întinsese jurisdicția și asupra acestei zone curat românești și ortodoxe. Este interesant de amintit aici riposta preoților scheieni față de ordinul austriac de a înceta să pomenească la slujbe pe «vlădicii din țara turcului»: «Pe vlădica din Țara Românească îl pomenim și-l vom pomeni, că de acolo am luat darul preoției și blagoslovenia de acolo am primit și vom primi și poruncile legii cele sufletești vom ascultăm cum și pînă acum; de legăturile și de afurisenia arhierilor de la carii ne-am hirotonit ne temem» (p. 52).

Sînt de asemenea arătate numeroase stabiliri de transilvăneni în mînăstiri moldovene și muntene, precizîndu-se rolul jucat de unii din aceștia în viața religioasă a țărilor respective (Ioanichie de Stratonichia, Naum Rîmniceanul, Pahomie al Romanului, mitropolitul Iacob Stamate al Moldovei). O formă de rezistență la presiunile prozelitismului religios a fost și băjenirea a numeroși transilvăneni («ungureni») dincoace de Carpați, băjenire menționată în toponimia românească și despre care se ocupă aici autorul nostru.

Capitolul al III-lea se ocupă cu *Schimburile culturale-bisericești între românii din Transilvania și cei de dincolo de Carpați* (p. 85—137), tratînd aspectul legăturilor spirituale care au unit pe toți românii prin copiiștii de manuscrise, prin tipărituri și meșteri tipografi, prin dascăli și traducători, prin clerici care au circulat fără încetare în toate cele trei provincii locuite de romîni, ca și prin tineri transilvăneni plecați la studii în Țara Românească sau în Moldova.

Pe larg este prezentată circulația tipăriturilor în cele trei țări românești, tipărituri care au contribuit foarte mult la unificarea lingvistică, la menținerea ortodoxiei și a conștiinței unității de neam. Căile de infiltrare a cărții românești în Transilvania au fost numeroase: danii ale domnilor, ale ierarhilor și boierilor din Țara Românească și Moldova făcute unor clerici sau biserici din Transilvania, cărți cumpărate și revîndute de credincioșii călugări sau neguțători. Din lipsa tipăriturilor, adesea preoții făceau să circule copii manuscrise după tipărituri muntene sau moldovene.

Ultimul capitol prezintă succint *Ajutoarele materiale acordate de Țara Românească și Moldova Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania* (p. 138—157), menționînd permanenta purtare de grijă a domnitorilor celor două principate românești pentru conservarea, înmulțirea, împodobirea și propășirea locașurilor de cult ortodoxe din Transilvania aflată sub dominație străină. Domnitorii români apar adevărați patroni conștiinți de datoria de a susține material buna desfășurare a vieții religioase a populației românești din Transilvania.

Din concluziile lucrării desprindem următoarele: «Prin toate aceste legături, Biserica Ortodoxă Română a adus o contribuție însemnată la trezirea conștiinței de unitate a neamului românesc. Iar prin cărțile tipărite de Coresi, precum și prin întreg șirul de tipărituri care au urmat, s-a ajuns la formarea unei limbi literare românești unitare. Rupti de frații lor din Țara Românească și din Moldova prin vitregia vremurilor, credincioșii din Transilvania au făcut din credința ortodoxă un zid puternic de apărare contra celor care voiau desființarea lor ca neam, Biserica ținînd pentru ei locul unei organizații de stat. Deci, s-a ajuns la întărirea conștiinței că moldovenii, muntenii și «ungurenii» formează același popor român, vorbesc aceeași limbă românească și mărturisesc aceeași credință ortodoxă. Iar prin munca, jertfa, suferințele și luptele tuturor celor pomeniți în paginile lucrării de față, ei ne-au lăsat o mare zestre sufletească, pe care trebuie s-o cinstim și s-o prețuim: conștiința ortodoxă și românească» (p. 159).

Lucrarea este întregită cu două succinte, dar cuprinzătoare rezumate în limbile franceză și germană și de prețioși și necesari indici de persoane, de locuri și de lucrări, ușurînd astfel cercetarea bogatului material ce cuprinde.

Lucrarea demonstrează rîvna științifică de cercetător de care este animul tînărul doctor în teologie, ca și dragostea profundă pentru mediul din care s-a ridicat. Din întreg cuprinsul lucrării răzbate constatarea că ne aflăm în fața unui zidar care construiește cu răbdare și migală un edificiu, care-i face cinste. Lucrarea se adresează, în primul rînd, cercetătorilor istoriei noastre bisericești, cu un repertoriu amplu al puternicelor și permanentelor legături ce au unit de-a lungul veacurilor pe românii de pretutindeni. Ținînd seamă de mulțimea datelor documentare care abundă în fiecare din subcapitolele lucrării, am fi dorit ca cele patru capitole să se încheie cu o concluzie profundă, din care să se desprindă, peste relatările documentelor, constatările, observațiile și judecățile autorului.

Teza de doctorat *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII* constituie o substanțială contribuție la istoria legăturilor culturale-bisericești dintre românii celor trei principate și un indispensabil material de cercetare și lucru pentru toți cei preocupați cu studierea frămîntărilor și a efortului depus pentru menținerea unității poporului român.

I. I. G.

André Bonnard, *Civilizația greacă*, vol. I—II, traducere, cuvînt introductiv și note de Prof. univ. dr. Iorgu Stoian, Editura Științifică, București, 1967, in-8°, 229 p. (I), 278 p. (II).

«Un eveniment de o însemnătate deosebită». Așa a fost considerată de către Prof. Radu Vulpe apariția în limba română a lucrării lui André Bonnard, *Civilisation grèque*. Într-adevăr, printre numeroasele lucrări similare, aceasta se distinge nu numai prin calitatea de mare clasicist a autorului ei, ci și prin umanismul cald și profund care se simte pe fiecare pagină a lucrării și prin frumusețea ei stilistică.

Dar, mai întîi, cîteva cuvinte despre autorul acestei lucrări. André Bonnard a fost timp de aproape 30 de ani profesor de limba și literatura greacă la Universitatea din Lausanne. A decedat în anul 1959, în vîrstă de 71 de ani și «în plină activitate științifică și obștească, așa cum ne informează Prof. Iorgu Stoian în Cuvîntul introductiv al lucrării. Și, într-adevăr, André Bonnard, deși s-a dăruit din plin în viața mîntului și activității științifice, publicînd o serie de importante lucrări de specialitate, n-a înțeles să rămînă departe de marile nevoi și năzuințe ale omenirii din vremea noastră, desfășurînd și o intensă activitate pe terenul luptei pentru pace și pentru progresul social; activitatea pentru care a fost ales președinte al Comitetului elvețian pentru pace, membru al Consiliului Mondial al Păcii (1950) și a fost distins cu Premiul Lenin pentru pace (1955). Generozitatea cu care André Bonnard s-a dăruit în această nobilă activitate umanitară și socială i-a atras un proces nedrept și o condamnare sub acuzația de activitate «subversivă». Apărîndu-se împotriva acestei acuzații, într-o splendidă *Apologie* de tip socratic, André Bonnard a arătat cum el, luînd în serios ceea ce preda la catedră, a înțeles să trăiască el însuși și să sădească în sufletul studenților săi ceea ce a învățat din literatura greacă.

Lucrarea *Civilizația greacă* a lui A. Bonnard este o încununare a întregii sale activități științifice, un adevărat testament științific și literar al său, ultimul volum, al III-lea, apărînd la numai cîteva zile după moartea sa. Pentru importanța, frumusețea și folosul adus cititorilor, această lucrare a apărut în mai multe ediții în limba franceză și a fost tradusă în limbile engleză, germană, italiană, rusă. În lucrarea sa, A. Bonnard nu intră în amănuntele dezvoltării și declinului civilizației grecești, și scoate în evidență numai creațiile cele mai de seamă ale geniului grec și cele mai pline de semnificații umanitare.

În capitolul prim al primului volum, capitol intitulat *Poporul grec pe pămîntul grec*, autorul, încîntat de civilizația greacă, la fel cu toți autorii de cărți similare, nu trece totuși sub tăcere nici unele scăzăminte mari ale acestei civilizații. De pildă, superstițiile. Acestea, în chip greu de explicat, au putut ajunge să pună stăpînire pînă și pe mintea cea mai pozitivistă a lumii antice, mintea marelui învățat Democrit, fondatorul materialismului atomistic. După părerea lui A. Bonnard, «înca pășinarea» superstițiilor grecești de a nu dispărea «explică», cel puțin în parte, eșecul final al civilizației grecești».

Autorul se ocupă apoi, pe larg, de *Iliada* și *Odissea*, celebrele «Biblie ale poporului grec», scoțind în evidență «umanismul» lui Homer. Din analiza principalelor personaje din *Iliada*: războinici, femei, bătrâni, trage concluzia că Homer a fost profund realist în zugrăvirea sufletului omenesc și că opoziția dintre temperamentul lui Ahile și acela al lui Hector reprezintă două stadii opuse în evoluția omenirii; Ahile reprezentând lumea jafului și a războiului, iar Hector fiind acela care «proclamă înțelepciunea pactelor, proclamă afecțiunile familiale, care prefigurează cea mai largă fraternitate umană». În *Odissea*, Ulise apare ca un om «civilizat», care dorește să pătrundă misterul, să-l cunoască și, în cele din urmă, să-l domine și să se facă stăpîn pe natură «Ulise încarnează lupta pe care o duce inteligența omenească pentru a organiza fericirea oamenilor».

Concluzii similare scoate A. Bonnard și din analiza operei literare a poetului liric Arhiloh, poet în vinele căruia curgea sînge de sclav. Arhiloh este revoltat împotriva ordinii sociale din vremea sa. «Individualist anarhic», Arhiloh este totuși un individ «liber angajat», care luptă pentru binele cetății Tasos. Arhiloh poate fi socotit ca «primul purtător de cuvînt al sforțărilor care vor duce la căderea vechilor aristocrații, la dezvoltarea persoanei umane în cadrul suveranității populare a cetăților».

Analizînd, în continuare, poezia lui Safo, marea iubitoare a «frumosului», a «frumuseții», A. Bonnard consideră această poezie ca pe «o prefigurare a poeziei moderne».

În capitolul următor, intitulat *Solon și apariția democrației*, autorul face o aprofundată analiză a stărilor sociale din Atena în momentul cînd, în anul 594, Solon este desemnat arhonte cu puteri extraordinare pentru a reforma statul. Scoate în evidență dragostea de oameni a lui Solon, dragostea acestuia pentru poporul oprimat. Cuvîntul «dreptate» se întîlnește la fiecare pas în opera politică a lui Solon, care, cu spiritul său moderat, a știut să reziste exigențelor celor două tabere învrăjbite, bogații și săracii, deschizînd astfel calea spre democrație.

Un capitol deosebit de interesant din volumul I al lucrării lui A. Bonnard este acela în care este vorba de sclavi și de condiția femeii în civilizația greacă. Civilizația antică, spune A. Bonnard, a pierit «în parte din cauza sclaviei». Sclavul, chiar pentru marele filozof Platon, era o simplă «brută», provenită din inegalitatea «firească» a oamenilor, brută care totuși trebuia «tratată», îngrijită, «în interesul nostru mai mult decît al său». «Frumoasă filozofie «idealistă», exclamă A. Bonnard. După părerea lui Platon, era foarte bine ca sclavul să fie batjocorit sau lovit pe stradă, iar Aristotel socotea și el sclavul ca un simplu «instrument însuflețit». Situația înjositoare a sclavului în lumea greacă îl face pe A. Bonnard să reflecteze în felul următor: «O civilizație care nu este făcută pentru totalitatea oamenilor nu merită să poarte acest nume, sau rămîne mereu în primejdie de a cădea în barbare».

Contribuția creștinismului la descompunerea sclavagismului este clar scoasă în evidență de A. Bonnard: «Deoarece otorea mîntuirea tuturor oamenilor, săraci și bogați, sclavi și liberi, toți egali în ochii lui Dumnezeu, creștinismul a învins și a subminat dinăuntru, prin baza sa sclavagistă, societatea antică. El se răspîndi mai întîi printre săraci, printre sclavi și, de asemenea, printre femei. Totuși — constată în continuare A. Bonnard și pe bună dreptate — această descompunere a fost lentă. Lumea antică, devenită creștină în ansamblu, n-a desființat, pentru aceasta, sclavia».

La fel s-a întîmplat și cu situația femeii în lumea greacă, situația înjositoare a acesteia fiind o plagă la fel de gravă ca aceea a sclaviei și care s-a reflectat și în poezia greacă, «poezie brutal antifeminină». Acest fapt a contribuit la răspîndirea creștinismului printre femei. Creștinismul, spune A. Bonnard, s-a răspîndit printre femei tot atît cît printre sclavi, deoarece femeia cerea, ca și sclavul, o societate care să-i redea demnitatea și umanitatea. «Dar — observă iarăși A. Bonnard — promisiunile creștinismului primitiv — promisiuni de eliberare a femeii și a sclavului — n-au fost ținute decît în parte».

În capitolul consacrat religiei grecilor, capitol intitulat *Oamenii și zeii*, nu găsim lucruri cu totul noi, dar observăm caracterizarea justă a divinității grecești și scoaterea în evidență a procesului de umanizare a zeilor, care sînt mai întîi antro-

pomorfizați, apoi moralizați, devenind «simboluri ale unui univers pe cale de a realiza Dreptatea».

Acolo însă unde excelează A. Bonnard este în analizarea deosebit de pătrunzătoare a operelor marilor tragedieni greci și a poezilor greci în general. Unora dintre aceștia: Sofocle, Pindar, Aristofan, genii literare din epoca de aur a civilizației grecești, epoca sau «secolul» lui Pericle (a doua jumătate a secolului al V-lea î.d.H.), le consacră cea mai mare parte din volumul al II-lea al lucrării sale, scoțind în evidență năzuința lor spre adevăr, dreptate, libertate etc. Căci, după concepția lui A. Bonnard, funcția poezilor este aceea de a instrui poporul, de a-l ajuta să se emancipeze.

Nu sînt lăsate de-o parte, desigur, în lucrarea lui A. Bonnard nici celelalte aspecte ale civilizației grecești: arta (îndeosebi sculptura), știința (Tales, Democrit), istoria (Herodot), medicina (Hipocrate), filozofia (Socrate), cărora le sînt consacrate capitole speciale, dar la care nu ne putem opri aici mai pe larg. Observăm numai că și în acestea, ca peste tot în lucrarea sa, A. Bonnard acordă o deosebită importanță religiei în viața poporului grec, așa cum au făcut-o de altfel — și pe bună dreptate — numeroși alți cercetători de frunte ai civilizației grecești. Iată ce spune A. Bonnard în ce privește a doua jumătate a secolului al V-lea î.d.Hr.: «Sînt încă rari, la această dată, gînditorii și poezii care, pentru a rezolva problemele omenesti, să nu le prezinte în lumina sclipitoare a cerului, să nu le remită voinței imperioase a locuitorilor lui». De asemenea observăm că A. Bonnard presară peste tot în lucrarea sa profunde cugetări personale, militînd pentru adevăr, dreptate, libertate etc. și făcînd interesante legături cu împrejurările din vremea noastră.

În ce privește modul cum au apărut în românește primele două volume din lucrarea lui A. Bonnard, trebuie să recunoaștem în primul rînd meritele traducătorului, Prof. Iorgu Stoian, care și-a luat asupra-și o astfel de muncă, nicidecum ușoară și care e bine că a fost făcută de un bun clasicist. Păstrînd în versiunea românească vioiciunea, claritatea și plasticitatea stilului autorului, Prof. Iorgu Stoian a făcut lectura cărții deosebit de atrăgătoare, iar prin documentatul și judiciosul *Cuvînt introductiv* a situat la locul cuvenit în aprecierea noastră personalitatea și opera marelui savant și umanist militant care a fost profesorul André Bonnard. De asemenea, prin numeroasele note explicative așezate în josul paginilor, a ușurat pentru mulți cititori înțelegerea cuprinsului cărții, care, deși se adresează marelui public, nu are întru totul caracterul unei lucrări de popularizare.

Este meritul Prof. Iorgu Stoian, că, prin strădania sa, a dăruit culturii românești o lucrare deosebit de valoroasă și utilă, cum este aceea a lui André Bonnard. Iar Editura Științifică care a prezentat din punct de vedere tehnic și estetic în chip excepțional lucrarea, îmbogățind numărul reproducerilor după monumentele artistice grecești aflătoare în ediția franceză a lucrării, are datoria să facă să apară, cît mai neîntîrziat, și cel de al III-lea volum al lucrării lui A. Bonnard.

Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU

N. I s a r, *Trăsături iluministe în gîndirea și activitatea lui Veniamin Costachi*, în «Revista de Filozofie», București, tom. XV (1968), nr. 4, p. 445—452.

Autorul după ce prezintă biografia, 1768—1846, subliniază meritele culturale ale mitropolitului moldovean, el fiind și președinte de divan, prim episcop al școlilor naționale din Moldova. În mișcarea iluministă moldovenească Veniamin Costachi ocupă un loc de frunte (vezi Al. Dușu, *Mișcarea iluministă din Moldova din a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea*, în «Studii», nr. 5/1966). Ideea de învățătură de intensă instruire, constituie atributul principal al omului: «Pe cît învățătura înalță și proslăvește pe om, cu atîta neînvățătura-l înjosește și-l nimicește mai mult decît pe necuvîntătoarele vietăți» (vezi A. Vizanti, *Veniamin Costachi mitropolit al Moldovei și Sucevei. Epoca, viața și operele sale*, Iași, 1881, p. 124).

Conceptul de învățătură în gîndirea lui Veniamin Costachi e echivalent cu ridicarea poporului prin cultură, pe care-l găsim și la Eufrosin Poteca, definind

realitățile din Țara Românească prin termenii : «legea dreptății» și «legea nedreptății» (N. Isar, *Concepția iluministă a lui Eufrosin Poteca în baza analizei discursurilor sale din anii 1825—1827*, în «Revista de Filozofie», nr. 12/1965).

Organizarea mai multor școli în Moldova, începând din 1803, înființarea, din inițiativa mitropolitului, a seminarului de la Socola în 1804, ca și generalizarea în limba română a învățământului superior, introducerea unor materii cu conținut laic (logica, aritmetica, istoria profană, psihologia ; vezi C. Erbiceanu, *Istoricul seminarului «Veniamin» din Mănăstirea Socola*, Iași, 1885 ; G. Adamescu, *Istoria seminarului «Veniamin» din Iași, 1803—1903*, București, 1904), pregătirea specială a unor profesori în străinătate alcătuiesc un program valoros de ridicare a națiunii pe treptele culturii universale. «Înmulțindu-se cărțile și știința în limba nației, dacă nu eu, dar urmașii mei, vor avea un cler învățat, iar poporul va fi un popor luminat». Reorganizând tipografia din Iași, tipărind numeroase lucrări, el însuși fiind un neobosit traducător, Veniamin Costachi se integrează curentului de afirmare a caracterului național al limbii și reclamă spiritul de sacrificiu pentru binele obștesc și patrie : «din ignoranță să fac dușmanii nației lor românești» ; «Dacă nu să va pune stavilă întrebuirii cuvintelor străine... și dacă în locul acestora nu se vor lua înapoi cuvintele ceale adevărate românești părăsite și uitate, care se păstrează parte prin cărțile și documentele vechi, parte din gura poporului, și dacă nu vom întrebuița pe aceste în locul celor străine, precum au făcut toate națiile ce au voit a să cultiva, apoi să va împresura graiul național din an în an, pînă ce va lipsi și prin aceasta va peri nația noastră românească, precum au perit toate națiile ce ș-au părăsit limba lor» (vezi I. Gheorghită, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*. Tip. Mănăstirii Neamț, 1946, p. 187 *Anexe*).

Originea latină a limbii române e afirmată cu tărie : «limba noastră românească este fiica limbii latinești, care au fost limba romanilor, strămoșilor noștri, cei ce la 105, ...ne-au adus din Italia vechea patrie, și ne-au lăcuit aici în Moldova, Țara Românească, Ardealul și Banatul, care țări se numeau pe atunci Dachia». Binele patriei constituie finalitatea activității tuturor cetățenilor, iar față de păturile de jos ale societății trebuie să arătăm o atitudine umanitară. «Cărțile trebuie să folosească nu numai celor mari, ci și celor mici, nu numai cetățenilor (orășenilor), ci și țăranilor, nu numai înțelepților, ci și proștilor» ; ...«școalele sînt deschise deopotrivă și pămîntenilor și străinilor, și săracilor și bogaților. La seminarul Socola sprijină copiii săraci, spre indignarea boierilor. În 1798, fiind episcop de Roman, înființează spitalul de la Roman cu bani împrumutați, ajutînd efectiv pe copiii de țărani. El critică boierii, traiul lor plin de huzur : «Banii aceia care-i cheltuiți la jocul cărților, la bancheturi și la alte lucruri nefolositoare, ...dați-i mai bine la cumpărarea cărților...». În 1814, cînd apare manualul de legi în limba română al lui Andronachi Donici (vezi *Manualul juridic al lui Andronachi Donici*, ediție critică, Buc., Edit. Academiei, 1959), el îl sprijină și de asemenea participă la elaborarea Codului Calimah, în 1817. (vezi *Codul Calimah*, ediție critică, Buc., Editura Academiei, 1958).

În curentul iluminist din țările române, Veniamin Costachi se afirmă prin concepțiile sale teologice, neajungînd pînă la enunțarea clară a unor reforme cu caracter antifeudal. În comparație cu contemporanul său din Muntenia, Eufrosin Poteca, ale cărui idei avansate mergeau pînă la desființarea privilegiilor feudale, egalitate în fața legilor, mitropolitul moldovean se situează pe o poziție mai conservatoare. Eufrosin Poteca luase contact în Occident cu gîndirea filozofilor raționaliști francezi, germani, de altfel ca și episcopul Amfilohie al Hotinului (vezi în *Istoria gîndirii sociale și filozofice în România*, București, 1964, p. 129—130). Veniamin Costachi e mai apropiat de Evghenie Vulgaris, învățat cu cultură iluministă, și de Nichifor Teotokis, conducători greci ai școlii de la Iași, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În 1818, mitropolitul român e numit membru corespondent al «Societății pentru învățămîntul elementar» din Paris, recunoscîndu-se valoarea și meritele sale în mișcarea de renaștere socială și națională din Moldova la începutul secolului al XIX-lea.

C. BARBULESCU

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

SPICUIRI DIN PROCESUL-VERBAL AL ȘEDINȚEI DIN 15 DECEMBRIE 1968

Duminică, 15 decembrie 1968, au avut loc lucrările sesiunii ordinare a Adunării Naționale Bisericești, convocate pe temeiul art. 22 și 30 din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române* și art. 5 și 59 din *Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română*.

La orele 10, s-a oficiat Doxologia în paraclisul din palatul patriarhal de către P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, înconjurat de soborul slujitorilor catedralei, după care, la orele 10,30, toți membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe. Iar la orele 10,45, Prea Fericitul Patriarh Justinian împreună cu Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor D. Dogaru, încadrați de cei patru mitropoliți au intrat în sala de ședințe.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a salutat pe membrii Adunării Naționale Bisericești și a invitat pe Secretarul General al Adunării să dea citire Apelului nominal.

După citirea apelului nominal, constatându-se că sînt absenți doi membri: Dl. Prof. Ioan Safta de la Craiova și Dl. Prof. Dr. Aurelian Ionașcu de la Cluj, Prea Fericitul Părinte Președinte declară că Adunarea fiind constituită legal poate lucra, și roagă pe Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor să binevoiască a da citire Decretului Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România pentru deschiderea sesiunii de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

Dl. Profesor D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor a dat citire *Decretului Consiliului de Miniștri* cu nr. 2704/1968, prin care se declară deschisă sesiunea ordinară a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, convocată pentru ziua de 15 decembrie 1968.

Apoi, Prea Fericitul Părinte Președinte a adresat membrilor Adunării Naționale Bisericești următoarea cuvîntare :

Ne aflăm la scurtă vreme după aniversarea a 50 de ani de la marile și fericitul eveniment al Unirii Transilvaniei cu România, eveniment care a încheiat îndelungatul proces al adunării întregului nostru popor într-un stat propriu, liber și independent. În toate orașele și satele țării noastre, și chiar și peste hotare — acolo unde s-a aflat suflet și simțire românească — această strălucită aniversare a fost sărbătorită cu mare bucurie și entuziasm, subliniindu-se în chip deosebit însemnătatea actului de la 1 decembrie 1918 în istoria poporului român și amintindu-se cu acest prilej nenumăratele lupte și jertfele grele cu care înaintașii noștri au pregătit și au realizat acest mare ideal național cu «dorul căruia au răposat și moșii și părinții noștri».

Impresia acestei luminoase sărbători plutește încă atât de vie asupra țării și asupra noastră, încât nu putem să nu-i acordăm și noi, cu ocazia acestei sesiuni a celui mai înalt for reprezentativ al Bisericii noastre, cuvenita atenție și cinstire.

Biserica Ortodoxă Română se simte cu atât mai îndemnată să-și alăture, cu prilejul acestei aniversări, bucuria ei la bucuria întregului nostru popor cu cât are conștiința că a adus o contribuție considerabilă la pregătirea binecuvîntatului act de la 1 decembrie 1918.

Nutrind o neîncetată iubire față de poporul nostru și identificîndu-se cu aspirațiile și conștiința de sine a întregului neam românesc, Biserica Ortodoxă Română a suferit împreună cu el și a luptat alături de el. Preoții ei, răsăriți din popor și rămași în mijlocul lui, au purtat în rînd cu el toate oprimările, au luptat în rînd cu toți fiii lui — ba de multe ori în fruntea rîndurilor lor ca niște adevărați tribuni —, pentru apărarea ființei lui etnice și pentru realizarea treptată a deplinei lui eliberări de sub toate robiiile. Ținînd în fața mulțimilor oprimate, cu mâini viguroase, sfînta Cruce a lui Hristos, preoții le aminteau continuu adevărul evanghelic că cine își ține sufletul tare în suferințe și necazuri și rabdă și luptă fără slăbire, pînă la urmă va birui.

În vremurile de grea cumpănă, Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române au fost îndrumători înțelepți în lupta pentru înfrățire și unitate românească, mulți dintre ei fiind luptători iscușiți, uneori pînă la moarte ca martiri.

Ortodoxia, simțindu-se și fiind simțită pe aceste meleaguri ca ortodoxie românească, a dat poporului nostru din vremuri destul de vechi, cuvîntul de mîngîiere, de luminare și de întărire în limba înțeleasă de el. Manuscrisele și tipăriturile bisericesti, alături de scrierile cronicarilor, au circulat pe întreg teritoriul celor trei mari provincii: Țara Românească, Moldova și Transilvania. Ideea unității tuturor românilor și continuitatea lor pe teritoriul cunoscut odinioară sub denumirea de Dacia sau Dacia Felix se vede limpede din faptul că diaconul Coresi în epilogul Evangheliarului românesc (Brașov, 1561) se adresa tuturor românilor, căci «am scris — zicea el — aceste sfînte cărți de învățătură, ca să învețe rumânii» cuvîntul lui Dumnezeu; tot astfel Palia de la Orăștie din 1583 este destinată «fraților rumâni», iar vestita Cazanie a mitropolitului Varlaam al Moldovei (Iași în 1643), a fost răspîndită pe întreg pămîntul românesc, fiind hărăzită «cătră toată semenția românească».

Amintim de asemenea că mitropolitul Simeon Ștefan al Ardealului, în prefața Noului Testament de la 1648, mărturisește că s-a silit «să izvodească așa ca să înțeleagă toți românii», pentru că acele cuvinte «sînt bune carele se înțeleg de toți»; iar mitropolitul Dosoftei, în predosloviea Dumnezeieștii Liturghii, tipărită la Iași în 1679, vorbește despre «toată semenția românească».

Aceste evocatoare nume și aceste reprezentative scrieri din literatura religioasă românească veche la care s-ar mai putea adăuga multe altele — de atunci sau de mai târziu — ca și învățătura de credință ortodoxă unitară, săvîrșirea aceluiași sfinte slujbe, aceeași organizare, aceleași rînduieli și datini, legăturile bisericești neîntrerupte dintre Mitropoliile din Țara Românească, din Moldova și din Transilvania, precum și școlile care au luat ființă la noi, mai întîi în tînda bisericilor, — toate acestea și multe altele arată clar că Biserica Ortodoxă Română a contribuit în mod esențial în toate ținuturile românești la susținerea unității de limbă, de gînduri și de nădejdi ale poporului român, la cimentarea conștiinței lui de popor unitar, deosebit de celelalte popoare vecine.

Este fapt necontestat că pentru poporul român, aflat secole de-a rîndul sub grele amenințări și uneori sub apăsătoare stăpîniri străine, Ortodoxia a fost scutul de apărare a naționalității lui, mijlocul adînc și neclintit de diferențiere a lui față de alte neamuri. Mitropoliții, episcopii și clerul din Țara Românească și din Moldova au sprijinit întotdeauna pe voievozii români în lupta lor pentru independența și libertatea țărilor române.

Lîngă Mihai Viteazul, care a făcut din Alba Iulia simbolul unității noastre naționale — prin unirea Țării Românești, a Ardealului și a Moldovei într-o singură țară, sub sceptrul său biruitor — a fost prezentă și Biserica Ortodoxă Română, prin mitropolitul Ioan de la Prislop, prin preotul Neagoslav, prin Popa Stoica din Fărcașa, prin Teofan, egumenul Mînăstirii Bistrița, prin egumenul Serghie de la Tismana, pe care l-a pus, în 1597, episcop de Muncaci, și prin mulți alți preoți și călugări, ale căror nume n-au fost păstrate în documente, dar au rămas legate de marele act istoric al lui Mihai Viteazul.

Cînd, în veacul trecut, s-a ridicat din sînul poporului român o pătură intelectuală românească, însuflețită de o accentuată conștiință națională și de un fierbinte patriotism și elan de luptă pentru înfăptuirea statului unitar, slujitorii Bisericii au fost alături de ea. Au fost alături de această pătură și de tot poporul pe Cîmpia Libertății de la Blaj, la 1848, prin preoții satelor și prin episcopii săi, care, după ce au slujit împreună în catedrala de la Blaj, au prezidat amîndoi ședințele adunării «lăsînd — după cum consemnează un document al vremii — o dulce nădejde că nu mult va trece și peretele de vrajbă, mărul scîrbei, ce l-aruncă încă din secolii trecuți dușmanul românilor, cu scop politic, de a-l tăia în partide și slăbi, se va sfărîma și înlătura pentru de-a pururea».

Lîngă această pătură intelectuală și lîngă popor a fost Biserica Ortodoxă Română în «Astra» transilvăneană, în Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, în paginile ziarelor și ale foilor populare, în

școală, la Sibiu, la Brașov, la Blaj și în toate orașele și satele, întreținând pretutindeni în sufletul poporului focul marii năzuințe după unitatea politică a tuturor românilor.

Dar marile idei revoluționare de la 1848 au găsit același înflăcărat sprijin din partea Bisericii noastre Ortodoxe și în Moldova, unde alături de revoluționarii patrioți întâlnim pe mitropolitul Meletie, pe episcopul Veniamin Roset de Roman, pe preotul Gh. Bodescu și mulți alții; iar în Țara Românească pe vestitul Popa Șapcă din Celei, pe ieromonahul Ambrozie, supranumit Popa Tun, pe arhimandritul Iosafat Snagoveanu, pe arhimandritul Dionisie Romano, pe preotul Neagu Benescu, pe preotul Nifon Bălășescu și foarte mulți alți preoți și călugări, care au participat activ la marea mișcare revoluționară din 1848, cu convingerea pe care atât de frumos o exprima Nicolae Bălcescu, când spunea: «Libertatea e lăsată de Dumnezeu și cine luptă pentru libertate, luptă pentru Dumnezeu».

Merită de asemenea, într-o astfel de împrejurare, să subliniem faptul că la săvârșirea actului Unirii Principatelor din 1859 au luat parte împreună cu poporul și ierarhii și clerul din Moldova și din Țara Românească. Între ei, amintim pe Sofronie Miclescu, mitropolitul Moldovei, pe frații Filaret și Neofit Scriban, pe arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, pe preotul Dimitrie Matcaș, frații Arbore; iar în Țara Românească pe mitropolitul Nifon, pe episcopul Calinic de la Râmnic, pe episcopul Filotei al Buzăului și pe episcopul Climent de la Argeș, pe clericii Dionisie Măldărescu și Ilie Benescu, profesori la Seminarul teologic din București, pe preotul Grigore Referendarul, pe protosinghelul Veniamin Cătulescu și iarăși înflăcăratul patriot arhimandrit Iosafat Snagoveanu care, refugiat la Paris, după 1848, «a îndemnat și a cerut cu stăruință Unirea Principatelor».

Împreună cu toate celelalte forțe patriotice, Biserica Ortodoxă Română s-a bucurat să vadă, la 1859, cum idealul unității politice a tuturor românilor prindea în conștiință contururi tot mai clare și se formula în chip tot mai îndrăzneț, ca în cuvintele lui Alexandru Papiu Ilarian adresate domnitorului Alexandru Ioan Cuza: «O, Principe, și Domn al Românilor! Fie ca geniul nației românești să vă stea într-ajutor și să fiți executorul fericit al planului celui mai mare Domn și Român ce a avut vreodată Dacia lui Traian».

*

Pregătit îndelung, prin nenumărate străduințe cărturărești, prin lupte și jertfe ca pentru o sfântă cuminecătură, poporul nostru, după ce și-a consolidat Unirea din 1859 prin războiul de independență de la 1877, a ajuns, în sfârșit, să vadă «ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa» (Ps. CXVII, 23).

Mai mult de 100.000 de români au pornit într-o toamnă târzie și friguroasă, dar încălzită de focul din sufletele lor, din toate părțile Transilvaniei, spre Alba Iulia lui Mihai Viteazul, ca să înfăptuiască încă o dată — dar acum pentru totdeauna — unitatea politică a tuturor Românilor și să facă din 1 decembrie 1918 sărbătoarea mult așteptată a neamului

românesc. Un martor care a fost la fața locului, la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918, spunea că «oamenii veneau pe jos, cu steaguri, în frunte cu preoții — unii chiar în patrafir — purtând table cu inscripția: «Trăiască România», «Vrem Unirea cu Țara Românească». Era un praznic și o bucurie, continuă același martor, cum n-am mai întâlnit, era praznicul învierii neamului».

Într-adevăr la marea sărbătoare românească de la Alba Iulia, pe lângă preoții care conduceau delegațiile de țărani, pe lângă profesorii de teologie, în frunte cu profesorul Nicolae Bălan — mai târziu mitropolit al Ardealului —, au luat parte activă și episcopii români din Transilvania, în frunte cu episcopii care au adus acestei slăvite zile din istoria poporului nostru binecuvîntarea Dumnezeuului părinților noștri.

Unitatea politică realizată în ziua de 1 decembrie 1918, ca o încoronare a unității poporului nostru existentă de la originile lui pe toate celelalte planuri a fost desăvîrșită în istoria lui mai recentă prin egalizarea și înfrățirea tuturor fiilor țării, datorită rînduielilor de viață nouă, care dau tuturor dreptul egal să se bucure de bunurile spirituale și materiale produse prin munca lor înfrățită pe ogoarele, în fabricile și în așezămintele școlare și culturale ale patriei.

Duhul de unitate și frățietate, în muncă și în dreptate, care domnește azi între hotarele țării noastre, cuprinde nu numai pe fiii poporului român, ci și pe toți membrii naționalităților conlocuitoare.

Biserica noastră a sprijinit poporul român și în această strădanie a lui după desăvîrșirea unității între toți fiii patriei, prin dispariția inegalităților sociale și a discriminărilor naționale.

O contribuție importantă a adus Biserica la desăvîrșirea unității naționale a poporului român prin actul de Reîntregire bisericească de la 1948, cînd s-a pus capăt dezbinării religioase din 1698—1700, introdusă în sînul poporului român din Transilvania de fosta stăpînire a habsburgilor.

Bucurîndu-ne de această unitate desăvîrșită pe care o trăim noi cei de astăzi, ne simțim datorii să exprimăm sentimentele noastre calde de recunoștință față de toți cei ce au contribuit prin munca, prin jertfa, prin străduința și prin lupta lor curajoasă la înfăptuirea ei.

Dar o dată cu această recunoștință ce le-o exprimăm ne legăm în fața sufletelor lor să păstrăm — strîns uniți în jurul Conducătorilor de azi ai poporului nostru — cu sfințenie unitatea și independența politică a poporului nostru pe care ne-au predat-o ca o scumpă moștenire.

Datoria aceasta a noastră e o datorie nu numai față de toți înaintașii și de frații noștri de azi și de urmașii noștri din tot viitorul, ci și o datorie sacră față de Dumnezeu, Care a lăsat pe oameni împărțiți în neamuri diferite, cu misiunea de a rodi în mod diferit darurile sădite în ele de bogăția milostivirii Sale dumnezeiești.

Să ne ajute Dumnezeu să îndeplinim fără abatere și cu roade cît mai bogate această sfîntă datorie de buni creștini și de buni români!

După aceea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a declarat deschise lucrările Adunării Naționale Bisericești, iar pentru a da expresie sentimentelor de prețuire, de dragoste și de cinstire pe care membrii Adunării Naționale Bisericești le nutresc față de Conducătorii Statului nostru a supus spre aprobare proiectele următoarelor telegrame :

*Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Cu prilejul sesiunii sale de lucru, Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Române, exprimă Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal sentimentele sale profunde de prețuire și devotament, față de activitatea neobosită pe care o desfășurați pentru fericirea și prosperitatea poporului român și pentru creșterea prestigiului țării noastre în lume.

Vă asigurăm că ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române își vor aduce și de acum înainte contribuția lor sinceră și hotărâtă la opera de edificare a vieții noi în patria noastră și la realizarea idealurilor de pace în întreaga lume.

*

*Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România.*

Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Române, întrunită în sesiune anuală de lucru, folosește cu bucurie acest prilej, pentru a exprima Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal sentimentele sale de profundă gratitudine pentru toată înțelegerea pe care o acordați Bisericii Ortodoxe Române și vă asigură că ierarhii, preoții și credincioșii ei nu vor pregeta nici un moment să sprijine toate acțiunile Conducerii de Stat menite să înfăptuiască fericirea poporului român, înflorirea patriei noastre dragi și biruința definitivă a păcii în lumea întreagă.

*

*Comitetului Național pentru Apărarea Păcii
din Republica Socialistă România*

Exprimând sentimentele sale de aleasă considerație față de Comitetul Național pentru Apărarea Păcii, Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Române, întrunită în sesiune anuală de lucru, asigură și cu acest prilej că ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române vor sprijini cu tărie și entuziasm toate inițiativele și acțiunile menite să aducă o contribuție temeinică la instaurarea păcii în lumea întreagă.

Adunarea Națională Bisericească a aprobat, prin aplauze unanime, cuprinsul celor trei telegrame, care s-au expedit din ședință.

*

După aceea, Prea Fericitul Părinte Președinte a dispus ca lucrările aflate pe ordinea de zi a sesiunii să fie împărțite celor cinci Comisii din șase câte are Adunarea — pentru Comisia organizatorică nefiind lucrări în această sesiune, pentru studiu și referire. După împărțirea lucrărilor, Prea Fericitul Părinte Președinte a suspendat ședința pentru o oră, spre a se da timp Comisiilor să studieze și să întocmească referatele respective.

*

Prea Fericitul Părinte Președinte a redeschis ședința la orele 12 și a rugat pe Dl. Ing. Stroca Damaschin, *raportor-delegat al Comisiei de petițiuni și validări*, să citească Referatul Comisiei pentru validarea mandatelor următorilor trei membri delegați de Adunările Eparhiale respective, ca membri ai Adunării Naționale Bisericești: Dl. *Ioan Caminschi*, magistrat, domiciliat în orașul Roman, membru al Adunării Eparhiale a Episcopiei Romanului și Hușilor, în locul D-lui Atanasie Negoită, care și-a stabilit domiciliul pe teritoriul Eparhiei Buzăului; Dl. Dr. *Ioan Surdu*, avocat, domiciliat în orașul Cluj, membru al Adunării Eparhiale a Episcopiei Clujului, în locul decedatului prof. V. Scurtu; Dl. Dr. *Cornel Nicoară*, domiciliat în orașul Satu-Mare, membru al Adunării Eparhiale al Episcopiei Oradiei, în locul D-lui Stan Patraș Ion, căruia i-a încetat mandatul în urma noilor delimitări teritoriale ale Eparhiilor.

S-a propus, de asemenea, alegerea unui nou membru în Consiliul Național Bisericesc, în locul decedatului profesor Vasile Scurtu.

Adunarea Națională Bisericească ia act de Referatul Comisiei de Petițiuni și Validări și hotărăște :

1. *Validează mandatele celor trei membri delegați ca membri în Adunarea Națională Bisericească, nefiind contestații; 2. Aprobă cooptările propuse pentru Comisii; 3. Alege pe Dl. Prof. Aurelian Ionașcu, din Cluj, ca membru în Consiliul Național Bisericesc.*

În continuare Prea Fericitul Părinte Președinte dă cuvîntul P. C. Pr. Vicar Florian Geomolean, *raportorul Comisiei bisericești*, care citește Referatul Comisiei asupra Dării de seamă a Sectorului I al Administrației Patriarhale, ale cărui lucrări s-au desfășurat sub conducerea P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, de către P. C. Pr. Consilier Const. Pîrvu și salariații sectorului, în cursul anului 1968.

După discuțiile asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărît :

1. *Ia act de Darea de seamă, în care este expusă pe larg și cu date bogate activitatea desfășurată de Sectorul I al Administrației Patriarhale în cursul anului 1968 și o aprobă.*

2. *Aduce mulțumiri II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfîntului Sinod pentru rodnică activitate depusă în Eparhii și în cadrul organelor centrale ale Bisericii Ortodoxe Române.*

3. *Exprimă respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru îndrumarea și supravegherea continuă a bunei desfășurări a activității acestui Sector.*

4. *Aduce mulțumiri Onoratei Conducere de Stat și Departamentului Cultelor, pentru prețiosul sprijin acordat Bisericii Ortodoxe Române.*

Prea Fericitul Părinte Președinte dă cuvîntul P. C. Pr. Nicolae Popescu, *raportorul Comisiei bisericești*, care citește referatul Comisiei asupra Dării de seamă a Sectorului III al Administrației Patriarhale, ale cărui lucrări s-au desfășurat sub conducerea P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, ajutat de P. C. Pr. Consilier Dumitru Fecioru și salariații sectorului în cursul anului 1968.

După discuțiile ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărît :

1. *Ia act și aprobă Darea de seamă asupra activității desfășurată de Sectorul III al Administrației Patriarhale, cu aprecieri elogioase pentru delegațiile Biseri-*

cii Ortodoxe Române, pentru modul cum și-au îndeplinit misiunile cu prilejul diferitelor vizite peste hotare și al participării la Conferințele și întrunirile intercreștine.

2. Își exprimă satisfacție deosebită pentru vizitele de înalt nivel făcute de Prea Fericitul Patriarh Justinian Patriarhiei Ecumenice, Patriarhiei Moscovei și Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Austria, precum și pentru vizitele primite de Prea Fericirea Sa cu prilejul celei de a 20-a aniversări a întronizării și cu alte prilejuri și aduce respectuoase mulțumiri Prea Fericirii Sale pentru osteneala ce și-a dat în reprezentarea cu succes a Bisericii noastre, precum și pentru îndrumarea și stimularea permanentă a activității Sectorului relațiilor bisericești externe.

3. Aduce mulțumiri Onorabilului Guvern și Departamentului Cultelor pentru înlesnirile făcute Bisericii Ortodoxe Române, în împlinirea misiunii ei.

Prea Fericitul Părinte Președinte a dat cuvântul P. C. Pr. Constantin Dejan, raportorul Comisiei culturale, care a citit referatul Comisiei asupra :

— Raportului privind executarea Planului financiar pe anul 1967, a contului de beneficii și pierderi și a bilanțului Sectorului de Editură și Tipografie al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă pe anul 1967 ;

— Raportul Informativ, privind activitatea Sectorului Editură și Tipografie, pe perioada: 1 ianuarie—30 septembrie 1968 și estimările activității până la 31 decembrie 1968.

În urma discuțiilor ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărât :

1. Aprobă contul de execuție financiară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul Sectorului I. B. Editură și Tipografie pe anul 1967.

2. Aprobă, de asemenea, Raportul Informativ și rezultatele obținute de Sectorul I. B. Editură și Tipografie pe anul 1968, până la 30 septembrie 1968, luând act de estimările făcute până la 31 decembrie 1968.

3. Apreciază activitatea depusă de salariații sectorului și de străduința ce și-au dat în executarea planului editorial și de producție și pentru obținerea de produse de calitate, aducându-le mulțumiri.

4. Aduce mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru permanenta îndrumare și supraveghere a activității Sectorului, precum și II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfântului Sinod, pentru sprijinul acordat Sectorului I. B. Editură și Tipografie.

5. Exprimă mulțumiri Conducerii de Stat și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat în vederea desfășurării în bune condiții a activității acestui sector.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte a dat cuvântul P. C. Pr. Constantin Dejan, raportorul Comisiei culturale, care citește referatul Comisiei asupra :

— Raportului Sectorului I. B. Ateliere, privind executarea planului financiar, contul de beneficii și pierderi și bilanțul pe anul 1967;

— Referatul Informativ, privind activitatea Sectorului I. B. Ateliere, întocmit pe bază situațiilor de execuție bugetară, până la 30 septembrie 1968, precum și pe baza realizărilor probabile până la 31 decembrie același an.

În urma discuțiilor ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărât :

1. Aprobă contul de execuție financiară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul Sectorului I. B. Ateliere, încheiate la 31 decembrie 1967.

2. Ia act cu aprobare de Raportul Informativ al Sectorului I. B. Ateliere, privind activitatea desfășurată în cursul anului 1968.

3. Exprimă respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru îndrumările date permanent, în vederea bunei desfășurări a activității acestui sector.

4. Aduce, de asemenea, călduroase mulțumiri Onoraților membri ai Sfântului Sinod, pentru sprijinul acordat Sectorului I. B. Ateliere.

5. Aduce mulțumiri Conducerii de Stat și Departamentului Cultelor pentru înlesnirile făcute în vederea realizării planului de producție al acestui sector.

După aceea, Prea Fericitul Părinte Președinte a dat cuvîntul P. C. Pr. Teodor Bodnar, raportorul Comisiei economico-financiare, care citește referatul Comisiei asupra :

— Raportului despre execuția Planului Financiar al Administrației Patriarhale pe anul 1967, contul de beneficii și pierderi și bilanțul, încheiate la 31 decembrie 1967 ;

— Raportului Informativ despre execuția Planului financiar al Administrației Patriarhale, pe anul 1968.

În urma discuțiilor ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărît :

1. Aprobă contul de execuție financiară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul Administrației Patriarhale, încheiate la 31 decembrie 1967.

2. Ia act cu aprobare de Raportul Informativ pe anul 1968.

3. Apreciază cu mulțumiri, munca depusă de salariații Sectorului A. P. II și frumoasele rezultate obținute.

4. Exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian respectuoase mulțumiri pentru grija părintească și munca neobosită pe care le arată și problemelor de ordin financiar ale Bisericii.

5. Aduce mulțumiri II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfîntului Sinod pentru bunăvoința cu care au sprijinit colecta de la Duminica Ortodoxiei pentru Fondul Central Misionar.

6. Aduce mulțumiri Conducerii de Stat și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Administrației Patriarhale și Bisericii Ortodoxe Române în general.

În continuare Prea Fericitul Părinte Președinte a dat din nou cuvîntul P. C. Pr. Teodor Bodnar, raportorul Comisiei economico-financiare, care citește referatul Comisiei asupra :

— Contului de execuție bugetară, contului de beneficii și pierderi și bilanțul definitiv, încheiate de Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, la 31 decembrie 1967 ;

— Raportului general Informativ, privind executarea Planului financiar și activitatea Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1968, întocmit pe baza realizărilor din primele 3 trimestre, raportate la un an.

După discuțiile ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărît :

1. Aprobă contul de execuție bugetară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, încheiate la 31 decembrie 1967.

2. Excedentul Casei să se adauge la Fondul de rezervă, iar excedentul contribuției salariaților, de 2% pentru pensia suplimentară, să se înscrie într-un cont separat de rezervă a acestei contribuții.

3. Ia act cu aprobare de Raportul Informativ pe anul 1968, cuprinzînd rezultatele activității Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române pe primele trei trimestre și estimațiile pe ultimul trimestru din acest an.

4. Să fie rugate Centrele Eparhiale să continue a lua măsuri pentru a se controla, prin organele lor, îndeplinirea de către toate unitățile bisericești a Deciziei Sfîntului Sinod nr. 9035/1952, cu privire la pensionarea personalului clerical, a Hotărîrilor din 17 decembrie 1965 și 8 august 1968 ale Sfîntului Sinod, în legătură cu salarizarea, angajarea, reîncadrarea în muncă a pensionarilor și cîmulul pensiei cu salariul, potrivit dispozițiilor legale în vigoare.

5. Să se atragă atenția tuturor unităților bisericești asupra obligațiilor ce au de a plăti angajaților salariile legale și a depune în contul Casei de Pensii contribuțiile aferente.

6. Exprimă mulțumiri Chiriarhilor Bisericii Ortodoxe Române pentru sprijinul acordat Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

7. Exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian întreaga recunoștință a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pentru grija părintească permanentă, cu care îndrumază activitatea Casei de Pensii.

8. *Aduce mulțumiri Conducerii de Stat și Departamentului Cultelor pentru condițiile asigurate Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, în vederea desfășurării activității sale.*

Prea Fericitul Părinte Președinte a dat apoi cuvîntul P.C. Pr. Vasile Văcăreanu, raportorul Comisiei bugetare, care citește referatul Comisiei, cu care se prezintă Planul financiar al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe: Institutul Biblic Editură, Tipografie, Lito și Institutul Biblic-Ateliere. Fondul Central Misionar, Comisia de Pictură bisericească, Paraclisele și Metocul, pentru anul 1969, înaintat Adunării Naționale Bisericești de către Consiliul Național Bisericesc, însoțit de o Expunere de motive dezvoltată și de fișe justificative, pentru fiecare articol și aliniat.

În urma discuțiilor, observațiilor și aprecierilor făcute de mai mulți membri ai Adunării asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărît :

Ia act de cuprinsul referatului Comisiei bugetare, citit în ședință, din care rezultă că : Planul financiar pe anul 1969 a fost întocmit cu toată grija, în ceea ce privește posibilitatea de realizare a veniturilor ; Cheltuielile sînt limitate la necesități reale, corespunzătoare unei bune administrații ; la întocmirea Planului financiar s-au respectat normele legale și instrucțiunile în vigoare.

Ca urmare, Adunarea Națională Bisericească, în conformitate cu art. 20, lit. i, din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, aprobă și votează Planul financiar al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe, pentru anul 1969, care însumează, atît la venituri, cît și la cheltuieli, lei 27.950.000, însă : veniturile și cheltuielile Administrației Patriarhale, Fondului Central Misionar, Comisiei de Pictură bisericească, cheltuielile recuperate de la Sectoarele Institutului Biblic, Paracliselor și Metocului, reprezentînd suma de lei 12.120.000 lei ; iar veniturile și cheltuielile activităților economice ale Institutului Biblic (Editură, Tipografie, Lito — lei 8.600.000 și Ateliere lei 7.230.000), total lei 15.830.000.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte a dat cuvîntul P.C. Pr. Vasile Văcăreanu, raportorul Comisiei bugetare, care citește referatul Comisiei, cu care se prezintă Planul financiar pentru anul 1969 al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, înaintat către Consiliul Național Bisericesc, însoțit de o Expunere de motive dezvoltată și de fișe justificative pentru fiecare articol și aliniat de la Venituri și Cheltuieli.

În urma discuțiilor, observațiilor și aprecierilor făcute de mai mulți membri ai Adunării, precum și a explicațiilor date de Prea Fericitul Părinte Președinte, Adunarea Națională Bisericească a hotărît :

Ia act de cuprinsul referatului Comisiei bugetare citit în ședință, din care rezultă că : Planul financiar prezentat însumează, atît la Venituri cît și la Cheltuieli, suma de 38.206.900 lei, dar că veniturile proprii ale Casei de Pensii au fost evaluate la lei 25.989.500, iar cheltuielile la lei 33.864.700, și că, pentru echilibrarea Veniturilor cu Cheltuielile, s-a preluat din Fondul de rezervă al Casei suma de lei 7.895.200, adică mai mult de 10% din Fondul de rezervă existent ; la întocmirea Planului financiar s-a ținut seama de Instrucțiunile nr. 16.600/1968 ale Departamentului Cultelor, iar evaluările, atît la Venituri cît și la Cheltuieli, au fost făcute cu toată prudența necesară, cheltuielile fiind limitate la nevoile reale, corespunzătoare scopului pentru care s-a înființat Casa, înlesnind o atentă și bună gospodărire a Casei de Pensii, cu respectarea normelor și instrucțiunilor în vigoare, corespunzătoare principiului universalității bugetare și unei juste și clare imputări a cheltuielilor.

Ca urmare, Adunarea Națională Bisericească, în conformitate cu art. 10, lit. b. din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române aprobă și votează Planul financiar al acestei Case, pentru anul 1969, așa cum a fost prezentat de Comisia bugetară a Adunării.

✱

În cadrul discuțiilor generale a luat cuvîntul Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor D. Dogaru, care a spus :

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Onorată Adunare Națională Bisericească,*

La sfîrșitul lucrărilor Dvs., țin să comunic cîteva impresii din cele ce s-au desprins din dările de seamă despre activitatea de un an de zile a Bisericii Ortodoxe Române și din ce știm noi că s-a făcut prin toți preoții, protopopii și Ierarhii din țară.

Din toate rezultă că Biserica Ortodoxă Română e conștientă că are în țara noastră toate posibilitățile de a desfășura o activitate potrivit cu specificul și dorințele ei.

E de reținut faptul că preoții ortodocși și Episcopii Bisericii Ortodoxe Române au luat parte la tot ceea ce poporul nostru și-a propus să înfăptuiască și la toate evenimentele ce au survenit în acest an. Menționez de asemenea însuflețirea, înflăcărarea și patriotismul cu care preoții și Ierarhii au sprijinit Declarația Marii Adunări Naționale despre raporturile dintre popoare în epoca noastră și cu privire la politica internă și externă a Statului nostru.

În același fel, ziua de 1 Decembrie a.c. a fost sărbătorită cu multă căldură, prin predici însuflețite, pline de patriotism, ținute de preoți, în bisericile din țară.

Comparînd atitudinea de azi cu cea din trecut, menționată de Prea Fericitul Părinte Patriarh la începutul sesiunii de azi, constatăm că, ieșiți din mijlocul poporului și lucrînd în mijlocul poporului, preoții și episcopii au înțeles să nu se dezlipească de popor, au rămas lângă popor în toate problemele și toate împrejurările. Această atitudine a Bisericii Ortodoxe Române în mijlocul vieții poporului român ne duce cu gîndul la cele cîteva concepții despre rolul social al unei Biserici.

Orice religie — ca religie — are aproape cam același conținut. Dar orice religie trăiește într-o anumită epocă, în mijlocul poporului, în anumite condiții și față de ele se conturează anumite concepții despre viața aceasta de pe pămînt.

Cea mai izbitoare concepție este aceea după care Biserica este suveranul cel mai înalt căruia trebuie să i se supună toți, inclusiv Statele și că ea trebuie să le determine ce fel de politică să înfăptuiască, ce fel de orînduire socială să promoveze. Este vorba de acea concepție după care Biserica este atotputernică, indiferent care ar fi năzuințele oamenilor sau ale Statului. Este vorba de acea concepție, după care Biserica, încercuită de anumite structuri, se consideră stăpînitoare structurilor de putere lumească.

Alături de această concepție există aceea pe care o practică Biserica Ortodoxă Română — definită azi de Prea Fericitul Patriarh — și celelalte Biserici Ortodoxe și chiar cele Protestante. Mă refer la protestanții care trăiesc în țara noastră. Am avut plăcerea să ascult pe

Episcopul Ladislau Papp, reformat, care a exprimat aproape aceeași concepție ca și Biserica Ortodoxă Română.

Pe acest drum pe care a mers pînă acum Biserica Ortodoxă Română, de a sprijini și a nu tulbura această unitate, vă doresc să aveți mereu satisfacții și rezultate ca acestea înscrise în bilanțurile de astăzi. De asemenea, sînt convins că Biserica Ortodoxă Română va continua promovarea drumului de pînă acum în relațiile cu celelalte religii, cale demnă de poporul nostru.

Încheind lucrările, Prea Fericitul Părinte Președinte a rostit următoarele :

Cred că sînt în asentimentul Dvs. al tuturor, să mulțumim D-lui Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesorul Dumitru Dogaru, pentru participarea la lucrările noastre, cu colaboratorii D-sale, precum și pentru cuvîntul înaripat, cu care a completat cuvîntarea noastră la deschidere.

Constatăm cu mare bucurie că în Conducătorii patriei noastre și în noi toți bate aceeași inimă pentru poporul nostru, pentru unitatea lui statală și spirituală, pentru libertatea și fericirea lui.

Rugăm pe Dl. Secretar General să fie interpretul nostru pe lîngă Conducătorii țării, tălmăcindu-le sentimentele noastre de devotament, loialitate și hotărîre de a sprijini toate acțiunile pentru înflorirea Patriei și întărirea Statului nostru.

Aș vrea să atrag atenția Dvs. asupra faptului că cele ce am arătat în lucrările noastre, se găsesc imortalizate aici, în sculpturile și picturile executate cu grijă în ultimii 20 de ani : în cabinetul Patriarhal, pictură în frescă : intrarea triumfală a voievodului Mihai Viteazul în Alba Iulia, cînd a reușit să realizeze visul secular al unirii tuturor românilor sub aceeași conducere, apoi, preoți și ierarhi alături de popor, în revendicările sociale ; în holul principal, picturi în frescă : suferințele românilor în Transilvania și din alte părți, cu voievozi, ierarhi, preoți, călugări ; în sala de ședințe : o pînză cu Alba Iulia, în 1918, cînd poporul cu fruntașii lor — oameni politici, ierarhi, preoți — au hotărît unirea Transilvaniei cu România, iar în capătul de răsărit al acestei săli, o pînză mare, care completează pe cea dinspre apus, cu Alba Iulia în 1948, amintind momentul istoric al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Dar nu vreau să vă mai rețin ; Dvs. înșivă vizitînd palatul patriarhal, le puteți constata și admira.

Vă mulțumesc tuturor pentru participarea la lucrările din sesiunea aceasta și pentru încrederea ce ne acordați. Din toată inima vă urez sărbători fericite, petrecere frumoasă, iar noul an al milei Domnului, 1969, să vă aducă pace și fericite împliniri în viața și în activitatea Dvs. !

În conformitate cu prevederile art. 80 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Prea Fericitul Părinte Președinte a propus să fie desemnată o Comisie pentru verificarea și aprobarea procesului-verbal al ședințelor sesiunii Adunării Naționale Bisericești, din ziua de duminică 15 decembrie 1968,

urmînd ca această Comisie să fie convocată la vreme, sub preşedinţia Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Adunarea Naţională Bisericească aprobă Comisia de verificare, compusă din următorii cinci membri: Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Răşcanu; Dl. Acad. Prof. Dr. Gheorghe Olănescu; Dl. Prof. Vasile Cojocaru; P.C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu; P.C. Pr. Consilier Teofan Stănescu.

Ordinea de zi fiind epuizată, la rugămintea Prea Fericitului Părinte Preşedinte, Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru a citit *Decretul Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România, Nr. 2772/1968*, prin care se declară închisă sesiunea Adunării Naţionale Bisericeşti, convocată pentru ziua de 15 decembrie 1968.

Sedinţa s-a ridicat la orele 14,30, cînd toţi cei prezenţi au fost invitaţi de Prea Fericitul Părinte Preşedinte să ia parte la agapa servită în trapeza mare a palatului patriarhal.

Preşedintele Adunării Naţionale Bisericeşti

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar General,

Prot. NICOLAE POPESCU

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1968

SPICUIRI DIN SUMARUL ȘEDINȚEI DE LA 16 ȘI 17 DECEMBRIE 1968

Ședința se deschide la orele 10 dimineața, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La ședință participă Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, secretar al Sfîntului Sinod, citește apelul nominal. Sînt prezenți : Prea Fericitul Patriarh Justinian ; I.P.S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei ; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ; I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei ; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului ; P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului ; P.S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor ; P.S. Episcop Antim al Buzăului ; P.S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos ; P.S. Episcop Teoctist al Aradului ; P.S. Episcop Teofil al Clujului ; P.S. Episcop Valerian al Oradiei ; P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și P.S. Episcop Vi-sarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Prea Fericitul Părinte Președinte declară ședința deschisă și apoi arată că scopul convocării actualei sesiuni este rezolvarea unor importante probleme înscrise pe ordinea de zi privind viața Bisericii noastre. Printre acestea figurează și alegerea Episcopilor-vicari pentru Mitropolia Moldovei și Sucevei și pentru Mitropolia Ardealului.

Prea Fericirea Sa încheie cu propunerea de a se da expresie sentimentelor de prețuire și atașament ale membrilor Sfîntului Sinod față de Conducătorii țării noastre, prin trimiterea următoarelor telegrame :

*Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune anuală de lucru, exprimă Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal toată stima și devotamentul său profund, încredințîndu-vă că ierarhii, preoții și credincioșii sfintei noastre Biserici strămoșești vor fi totdeauna alături de poporul român, sprijinind cu abnegație și patriotism toate eforturile sale nobile pentru făurirea vieții noi în patria noastră și pentru dezvoltarea colaborării rodnice cu toate țările iubitoare de pace din lumea întreagă.

*

*Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Cu prilejul sesiunii sale anuale de lucru, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu sentimente de înaltă prețuire față de Consiliul de Miniștri și față de Domnia Voastră personal, vă asigură că toți ierarhii, preoții și credincioșii

Bisericii noastre strămoșești participă cu dragoste și devotament, împreună cu harnicul nostru popor, la munca pentru înflorirea patriei, pentru dezvoltarea colaborării cu toate țările iubitoare de pace și pentru creșterea prestigiului țării noastre în lumea întreagă.

Sfântul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

*

Prea Fericitul Părinte Președinte împarte apoi lucrările de pe ordinea de zi la comisii, care urmează să studieze problemele repartizate și să refere Sfântului Sinod asupra lor în ședința următoare.

*

Înainte de ridicarea ședinței pentru examinarea lucrărilor, I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, în calitate de președinte al Comisiei canonice-juridice și pentru disciplină, arată că la această Comisie a fost repartizat Temeiul Nr. 19990/1968 care cuprinde Procesul-verbal al Sinodului permanent din ziua de 15 decembrie 1968, cu propunerea pentru alegerea P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, în postul vacant de Episcop-vicar al Mitropoliei Ardealului și pentru alegerea P.C. Arhim. Irineu Crăciunaș în postul vacant de Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei.

În legătură cu aceasta I.P.S. Sa propune să se procedeze de îndată, în plenul Sfântului Sinod, la alegerea candidaților.

Sfântul Sinod aprobă această propunere și se trece la alegerea candidaților.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul, secretarul Sfântului Sinod, dă citire Procesului-verbal al Sfântului Sinod permanent din 15 decembrie 1968, prin care se propune Sfântului Sinod plenar alegerea P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, în postul vacant de Episcop-vicar al Mitropoliei Ardealului și alegerea P.C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș, vicar administrativ al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, în postul vacant de Episcop-vicar al acelei Mitropolii.

Înainte de a se proceda la alegere, Prea Fericitul Patriarh Justinian a consultat pe membrii Sfântului Sinod cu privire la modalitatea alegerii, deoarece prevederile Regulamentului organelor centrale (art. 38 și 39) dau posibilitatea alegerii fie pe față, fie prin vot secret.

Sfântul Sinod hotărăște ca votarea să se facă pe față.

Ca urmare, Prea Fericitul Părinte Președinte supune votării pe față propunerea Sfântului Sinod permanent de a fi ales în postul de Episcop-vicar al Mitropoliei Ardealului, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Procedându-se la votare, Prea Fericitul Părinte Președinte constată că P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul întrunește unanimitatea de voturi. În această situație, Sfântul Sinod hotărăște :

1. *Se declară ales P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar-patriarhal, în postul vacant de Episcop-vicar al Mitropoliei Ardealului.*

2. *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului este rugat să facă propuneri pentru fixarea atribuțiilor Episcopului-vicar în vederea aprobării acestora de către Sfântul Sinod în sesiunea următoare (art. 104 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române).*

3. *Dosarul alegerii se trimite la Comisia canonic-juridică și pentru disciplină.*

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte supune votării propunerea Sfântului Sinod permanent de a fi ales în postul de Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei P.C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș, vicar administrativ al acelei Mitropolii.

Trecându-se, de asemenea, la alegerea pe față și constatându-se întrunirea unanimității de voturi pentru cel propus, Sfântul Sinod hotărăște :

1. *Se declară ales P.C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș, vicar administrativ al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, în postul vacant de Episcop-vicar al acelei Mitropolii.*

2. *I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei este rugat să facă propuneri pentru fixarea atribuțiilor Episcopului-vicar, în vederea aprobării acestora de*

către Sfântul Sinod în sesiunea următoare (art. 104 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române).

3. Dosarul alegerii se trimite la Comisia canonică-juridică și pentru disciplină, pentru examinarea canonică.

4. În vederea acestei examinări, P.C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș va fi invitat telefonic să se prezinte la Sfântul Sinod în ziua de 17 decembrie 1968, cu dosarul personal.

Prea Fericitul Părinte Președinte, suspendă ședința, pînă la orele 13, urmînd ca membrii Sfîntului Sinod să se întrunească în comisii de lucru, pentru examinarea lucrărilor de pe ordinea de zi.

*

Ședința se deschide la orele 13,00 sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe P.S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire sumarului ședinței precedente din dimineața zilei de 16 decembrie 1968.

Sfîntul Sinod aprobă sumarul acestei ședințe, fără nici o modificare.

Se intră în ordinea de zi.

P.S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, raportorul Comisiei Afacerilor Externe, citește referatele asupra :

1. Tem. 16804/1968, 19435/1968. — Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod asupra stadiului lucrărilor repartizate Bisericii Ortodoxe Române de cea de a IV-a Conferință Panortodoxă pentru Marele Sinod Ortodox.

Prin hotărîrea celei de a IV-a Conferințe Panortodoxe de la Geneva, Bisericii Ortodoxe Române i-a revenit ca sarcină studierea temei a VI-a din catalogul temelor fixate de această Conferință și anume «Iconomia în Biserica Ortodoxă».

În ședința sa din 8 august 1968, Sfîntul Sinod a încredințat studierea acestei teme unei comisii speciale alcătuită din delegații Bisericii noastre la Geneva — I.P.S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, P.S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal, P.C. Pr. Prof. Liviu Stan — și din următorii specialiști din domeniul dogmaticii și al dreptului canonic : P.C. Pr. Prof. D. Stăniloae, Dl. Prof. N. Chițescu, P.C. Pr. Prof. Isidor Todoran și Dl. Prof. Iorgu Ivan.

Lucrarea este în curs de studiere și se impune necesitatea redactării acesteia în forma definitivă pînă la 31 ianuarie 1969, traducerea ei în limbile oficiale cerute și multiplicarea ei în cîte 100 exemplare de fiecare limbă, spre a putea fi apoi trimise la Geneva. Referatul arată că pe lîngă această temă principală, Bisericii noastre îi mai revine ca, în secundar, în cadrul aceluiași termen, să mai studieze alte 5 teme și anume : 1. Izvoarele Revelației dumnezeiești ; 2. Participarea mai deplină a elementului laic în viața cultică și în cealaltă viață a Bisericii ; 3. Readaptarea dispozițiilor bisericești privitoare la postire, potrivit cu cerințele epocii contemporane ; 4. Impedimente la căsătorie ; 5. Chestiunea calendarului.

Intrucît asupra acestor teme, care au fost repartizate altor Biserici urmează să se pronunțe Sfîntul Sinod, este necesar un studiu de precizare privind poziția ortodoxă, care nu poate fi stabilită decît după cercetarea tuturor aspectelor pe care le comportă fiecare temă (dogmatic, canonic, istoric, liturgic). Această cercetare poate fi făcută în condiții corespunzătoare de Institutele teologice care au specialiști în toate aceste domenii. De aceea se propune ca temele amintite să fie trimise spre examinare celor două Institute teologice, cu recomandarea de a însărcina pe profesorii de specialitate să fixeze poziția ortodoxă, urmînd ca, în consiliile profesionale respective, să se definitiveze această poziție.

Un raport de 3—4 pagini asupra fiecărei teme, însoțit de consiliile profesionale respective, va fi înaintat Sfîntului Sinod pînă la 1 martie 1969.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfîntul Sinod hotărăște :

1. Tema intitulată «Iconomia în Biserica Ortodoxă» va fi redactată în formă finală pînă la 31 ianuarie 1969, urmînd ca după aprobarea ei de către Sfîntul Sinod, să fie tradusă în limbile oficiale ale Conferinței Panortodoxe în cursul lunii februarie și multiplicată în cîte 100 exemplare de fiecare limbă, spre a fi trimisă la Geneva.

2. Să se ceară consiliilor profesionale ale celor două Institute teologice de grad universitar de la București și Sibiu să fixeze punctele de vedere asupra celorlalte 5 teme, în referate de câte 3—4 pagini dactilografiate, în vederea stabilirii poziției Bisericii noastre de către Sfântul Sinod, urmînd a le înainta pînă la 1 martie 1969.

2. Tem. 14882/1968. — Darea de seamă asupra celei de a X-a Conferințe de la Lambeth (25 iulie — 26 august 1968), la care au participat aproape 500 de episcopi din Comuniunea Anglicană, precum și numeroși observatori și consultanți din diferite Biserici Creștine. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, în calitate de observator.

Tema generală «Înnoirea Bisericii» a fost examinată sub toate aspectele în comitete, secții și adunări plenare. Semnalăm dintre hotărârile adoptate la această Conferință :

— S-a recomandat restaurarea Crezului Niceean, fără adaosul «Filioque»; s-a recomandat ca Bisericele din Comuniunea Anglicană să decidă liber asupra păstrării sau înlăturării din *Cartea de rugăciuni* a celor «39 Articole de credință»; s-a recomandat Bisericii din Comuniunea Anglicană să ratifice acordul încheiat de Comisia mixtă anglicană-româno-ortodoxă de la București, din 1935.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de darea de seamă prezentată.*

— *Exprimă mulțumiri P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, pentru participarea la lucrările Conferinței de la Lambeth și pentru contribuția adusă cu privire la poziția Bisericii Ortodoxe Române în unele din problemele discutate.*

Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința, urmînd ca lucrările să fie reluate în după-amiaza aceleiași zile.

.*

Ședința se redeschide la orele 17,30, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul, raportorul Comisiei Afacerilor Externe, citește în continuare referatele asupra :

3. Tem. 18318/1968. — Darea de seamă a P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, asupra vizitei sale în Anglia (18 septembrie—2 octombrie 1968), în cadrul schimbului de vizite între ierarhii Bisericii Ortodoxe Române și ai Bisericii Anglicane.

Potrivit programului stabilit de Consiliul pentru relațiile externe ale Bisericii Anglicane, P.S. Episcop Iosif a putut vizita în Londra, Oxford și Mirfield o seamă de așezăminte bisericesti și istorice, mînaștiri și colegii teologice; a avut întîlniri cu ierarhi anglicani și ortodocși, cu preoți, profesori și ziariști; a participat la slujbe bisericesti anglicane și a fost primit în audiență la Palatul Lambeth de Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit.

Această vizită reprezintă o contribuție la cunoașterea reciprocă și la strîngerea relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană.

În urma propunerii Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de darea de seamă prezentată, considerînd această vizită o contribuție la apropierea dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană și exprimă mulțumiri P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului.*

4. Tem. 19363/1968. — Darea de seamă asupra lucrărilor celei de a IV-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericii, a sesiunii Comitetului Central și a sesiunii Comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție» (2—23 iulie 1968), care au avut loc la Upsala, sub deviza biblică : «Iată, Eu înnoiesc toate» (Apoc. XXI, 5) și la care au fost prezenți peste 2000 de participanți, dintre care 750 delegați cu drept de vot, reprezentînd 232 Biserici membre din peste 80 de țări.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost formată din : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, Dl. Prof.

N. Chițescu, P.C. Pr. Prof. Liviu Stan, P.C. Arhim. Bartolomeu Anania și Dl. Prof. George Ed. Ursul.

Documentele Adunării au fost studiate în 6 secții care au elaborat materialele necesare rezoluțiilor și desfășurării viitoare a activității Consiliului Ecumenic al Bisericii

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au fost repartizați în toate comisiile, participând activ la dezbateri: I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu a prezentat în Adunarea Generală un referat prin care a comentat de pe poziții ortodoxe cuvântul de mesaj al Pastorului W. A. Visser't Hooft, iar I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a vorbit după alegerea noului Comitet Central.

S-au ales forurile de conducere ale Consiliului Ecumenic al Bisericii, în care din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost aleși: În *Comitetul central* — I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P.C. Pr. Prof. Liviu Stan; în *Comisia Credință și Constituție* — I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și Dl. Prof. N. Chițescu; în *Comitetul de lucru al Comitetului Credință și Constituție* — Dl. Prof. N. Chițescu; în *Comisia Bisericii pentru Afacerile Internaționale* — P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu; în *Divizia pentru formație ecumenică* — P.C. Pr. Prof. Liviu Stan; în *Comitetul de conducere al Institutului Ecumenic Bossey* — P.C. Diac. Asistent Ion Bria.

Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericii a avut loc în zilele de 2 și 3 iulie 1968 discutând ultimele măsuri de luat în vederea Adunării Generale, la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Între 18 și 20 iulie a.c. s-a ținut sesiunea noului Comitet Central ales de Adunarea Generală, la care au participat din partea Bisericii Ortodoxe Române: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P.C. Pr. Prof. Liviu Stan.

S-au adoptat măsuri organizatorice privind continuarea activității Consiliului Ecumenic al Bisericii și s-a hotărât ca viitoarea sesiune a Comitetului Central să aibă loc în Anglia în perioada de la 12—23 august 1969.

Sesiunea Comitetului de lucru a Comisiei «Credință și Constituție» a avut loc în ziua de 3 iulie 1968; iar după încheierea lucrărilor Adunării Generale, în zilele de 21—23 iulie 1968, au avut loc ședințe ale Comitetului de lucru ale Comisiei «Credință și Constituție». Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent Dl. Prof. N. Chițescu. În cadrul ultimei ședințe s-a fixat programul de activitate a Comisiei până la Adunarea plenară a Comisiei din 1971.

În urma propunerilor Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod hotărăște:

— *la act de darea de seamă prezentată.*

— *la act de Mesajul celei de a IV-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericii adresat tuturor creștinilor.*

— *la act și aprobă alegerea în diferite foruri ale Consiliului Ecumenic al Bisericii a următorilor reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române:*

În Comitetul Central: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P.C. Pr. Prof. Liviu Stan.

În Comisia «Credință și Constituție»: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și Dl. Prof. N. Chițescu.

În Comitetul de lucru al Comisiei «Credință și Constituție»: Dl. Prof. N. Chițescu.

În Comisia Bisericii pentru Afacerile Internaționale: P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu.

În Divizia pentru formație ecumenică: P.C. Pr. Prof. Liviu Stan.

În Comitetul de conducere al Institutului Ecumenic de la Bossey: P.C. Diac. Asistent Ion Bria.

— *Exprimă mulțumiri membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române: II.PP.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Banatului, D-lui Prof. N. Chițescu, P.C. Pr. Prof. Liviu Stan, P.C. Arhim. Bartolomeu Anania și D-lui Prof. George Ed. Ursul, pentru participarea și contribuția adusă la desfășurarea lucrărilor de la Upsala ale Consiliului Ecumenic al Bisericii.*

5. Tem. 13986/1968. — Darea de seamă asupra Seminarului european de traducători și specialiști în Biblie, ținut la Arnoldsheim, în R. F. a Germaniei între

7 și 21 august 1968, la care au participat peste 70 de specialiști din 19 țări. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu și P.C. Pr. Prof. Gr. Marcu.

Lucrările seminarului au constatat din conferințe, seminarii și exerciții de traducere. S-a studiat teoria și metoda traducerii corecte și eficiente a Sfintei Scripturi. S-a apreciat că traducerea Bibliei trebuia să atingă două scopuri: să ofere cititorilor de formație culturală mijlocie posibilitatea de a înțelege cu ușurință sensul autentic al Bibliei; să evite riscul înțelegerii greșite, incomplete sau anevoioase a cuvîntului Bibliei traduse.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *În act de darea de seamă prezentată și exprimă mulțumiri P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu și P.C. Pr. Prof. Gr. Marcu, pentru participarea și contribuția adusă la desfășurarea lucrărilor.*

P.S. Episcop Teofil al Clujului, raportor al Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînistiri prezintă referatele asupra:

6. *Tem. 18641/1968.* — Stabilirea subiectelor pentru conferințele de orientare, pe anul 1969, asupra cărora Cancelaria Sfîntului Sinod, cu consultarea unei comisii de profesori și persoane din administrația bisericească, a întocmit un proiect de teme, însoțite de planuri ale subiectelor și bibliografia respectivă.

În urma discuțiilor care au avut loc și la care au participat toți membrii Sfîntului Sinod, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Pentru anul 1969, temele conferințelor de orientare ale preoților vor fi următoarele: Pentru luna martie: «Preotul, îndrumător al vieții morale a credincioșilor». Pentru luna mai: «Obiectivele și pozițiile Bisericii Ortodoxe Române oglindite în manifestările ei externe din anul 1968». Pentru luna septembrie: «Chipul nou al Patriei, la împlinirea a 25 de ani de la eliberare (1944—1969)». Pentru luna noiembrie: Subiectul pentru conferința din această lună se va fixa la viitoarea sesiune sinodală.*

Cancelaria Sfîntului Sinod va întocmi și va comunica din vreme Eparhiilor subiectele de mai sus, împreună cu schița de plan și bibliografia respectivă, astfel ca acestea să fie trimise la Centrele Eparhiale cu cel puțin 20 de zile înainte de lună respectivă.

Conferințele administrative se vor programa de Eparhii între 1—5 aprilie, și 1—4 octombrie 1969.

7. *Tem. 19413/1968.* — Textul Proiectului Pastorei Sfîntului Sinod pentru Duminica Ortodoxiei pe anul 1968 (întocmit de P.C. Pr. Consilier Gheorghe Soare), înaintat de către Sectorul II al Administrației Patriarhale, în vederea colectei pentru Fondul Central Misionar.

Prea Fericitul Părinte Președinte dă citire Proiectului de text al acestei Pastore.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînistiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Se aprobă textul Pastorei pentru colecta Fondului Central Misionar la Duminica Ortodoxiei din anul 1969, în forma prezentată.*

— *Pastorală se va tipări prin grija Sectorului II al Administrației Patriarhale și se va trimite tuturor Eparhiilor, împreună cu instrucțiunile stabilite de Sfîntul Sinod în anii trecuți.*

8. *Tem. 13684/1968.* — Raportul informativ al Pr. Alexandru Munteanu cu privire la hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare referitor la adoptarea calendarului îndreptat.

Prin raportul Nr. 46/5.VIII.1968, P. C. Pr. Alexandru Munteanu, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia a înaintat Cancelariei Sfîntului Sinod, în original și traducere, Pastorală Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu privire la adoptarea calendarului iulian, îndreptat, începînd cu data de 20 decembrie 1968.

Din Pastorală Sfîntului Sinod al Bisericii Bulgare, citită în fața Sfîntului Sinod de către Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, rezultă că:

— *Introducerea calendarului îndreptat de către Comisia interortodoxă este dorită de către cler și de către poporul dreptcredincios;*

— că aceasta va înlătura nepotrivirea ca anul nou să fie serbat înainte de Nașterea Domnului, prin care se neglijează postul Crăciunului;

— că adoptarea acestui calendar corespunde tendințelor ecumenice ale Sfintei Biserici ;

— că adoptarea calendarului iulian cel îndreptat înseamnă o revenire la tradițiile cultice bisericești ale poporului bulgar, când existau date precise pentru sărbători și în special pentru sărbătorile legate de prăznuirea bisericească a Sfinților Chiril și Metodie.

În discuțiile purtate cu privire la această problemă s-a propus ca știrea primită să fie consemnată în revista «Biserica Ortodoxă Română» și revistele centrelor mitropolitane, iar Cancelaria Sfântului Sinod să întocmească o circulară către toate eparhiile din țară, pentru informare, urmînd ca centrele eparhiale să prelucereze acest material și să-l trimită preoților pentru a fi folosit în predici.

În urma acestor discuții și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *la act cu bucurie de Pastorală și hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare cu privire la adoptarea calendarului iulian îndreptat începînd cu data de 20 decembrie 1968.*

— *Se va trimite textul Pastoralăi centrelor mitropolitane pentru a fi prelucrat în vederea publicării în revistele mitropolitane.*

— *Cancelaria Sfîntului Sinod va întocmi o circulară către eparhiile din țară, cu lămuririle necesare în această problemă, urmînd ca centrele eparhiale s-o trimită parohiilor, însoțită de un îndrumător alcătuit de fiecare eparhie, potrivit nevoilor sale, pentru a fi folosite de preoți.*

9. *Tem. 19409/1968.* — Itinerariile pastorale ale II.PP.SS. și PP. SS. Chiriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, pe anul 1968.

Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, examinînd itinerariile pastorale ale II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarhi, constată că membrii Sfîntului Sinod și în anul 1968 au desfășurat o intensă activitate în aducerea la îndeplinire a îndatoririlor ce le revin cu privire la viața duhovnicească a credincioșilor, cît și în ceea ce privește buna gospodărire a eparhiilor, lucrînd cu simț de răspundere față de problemele de ordin duhovnicesc și social.

De asemenea, II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarhi au prezidat conferințele preoțești de orientare, au făcut vizite parohiilor din eparhiile respective, iar unii dintre ei au prezidat examenele de absolvire a seriilor de cursuri de îndrumare misionară și pastorală, au reprezentat Biserica Ortodoxă în diferite întruniri, interortodoxe și intercreștine.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *la act de activitatea desfășurată de II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian în cadrul îndatoririlor chiriarhale, pentru promovarea vieții bisericești în Biserica Ortodoxă Română.*

10. *Tem. 19754/1968.* — Problema îmbunătățirii operațiunilor de stabilire și recalculare a pensiilor și ajutoarelor sociale, la Centrele Eparhiale.

Din referatul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, rezultă că personalul cu atribuții de pensii de la eparhii nu și-a însușit tehnica stabilirii și recalculării pensiilor, fapt care dă naștere la foarte multe contestații și duce la întîrzierea înscrierii la plată a pensiilor, îngreunînd totodată și activitatea Casei de Pensii.

Pentru remedierea acestei situații, Casa de Pensii a propus două alternative :

1. Sau Casa de Pensii să preia operațiunile de stabilire și recalculare a pensiilor ;

2. Sau la Centrele Eparhiale, pe lîngă consilierul delegat, să fie repartizat un funcționar special pentru aceste probleme, care să vină la Casa de Pensii și Ajutoare, periodic, pentru instruire.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

— Centrele eparhiale vor delega, pe lângă consilierul delegat cu problemele de pensii, un funcționar care se va specializa în tehnica stabilirii și recalculării pensiilor. Acesta va primi îndrumări și va fi instruit periodic de către Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

11. *Tem. 19984/1968.* — Adresa Mitropoliei Moldovei și Sucevei Nr. 17134/1968, în legătură cu situația mișcării stiliste în cursul anului 1968, prezintă situația bisericilor, paracliselor, schiturilor și slujitorilor stilști din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor, cu arătarea că centrul eparhial a desfășurat o intensă activitate pentru diminuarea efectelor propagandei stiliste, folosind în acest scop cele mai potrivite mijloace de pastorație, ceea ce a făcut ca numărul stilștilor să scadă cu 24 familii, alcătuite din 84 suflete.

La propunerea Comisiei și în urma discuțiilor purtate, Sfântul Sinod hotărăște:

— *Ia act de darea de seamă privind situația mișcării stiliste din Arhiepiscopia Iașilor în anul 1968.*

— *Recomandă tuturor eparhiilor, și în special Arhiepiscopiei Iașilor, Episcopiei Buzăului, Episcopiei Romanului și Hușilor și Episcopiei Dunării de Jos să întocmească planuri de măsuri pentru stăvilirea mișcării stiliste și să prezinte informații de rezultatele obținute în această problemă, la fiecare ședință sinodală.*

12. *Tem. 19989/1968.* — Adresa Nr. 15122/1968 a Mitropoliei Olteniei privind transformarea Mănăstirii Polovragi-Gorj din mănăstire de călugări în mănăstire de maici.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mănăstiri, Sfântul Sinod hotărăște:

— *Aprobă ca Mănăstirea Polovragi din județul Gorj să fie transformată din mănăstire de călugări, în mănăstire de călugărițe.*

Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința, anunțând ședința următoare pentru a doua zi, marți 17 decembrie 1968, orele 9 a. m.

*

Ședința se deschide la orele 9 a. m., sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, secretarul Sfântului Sinod, să dea citire sumarului ședinței din ziua de 16 decembrie 1968.

Sfântul Sinod aprobă sumarul ședinței precedente, din ziua de 16 decembrie 1968, fără nici o modificare.

Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Părinte Președinte, P. S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei canonice-juridice și pentru disciplină, citește referatele asupra :

13. *Tem. 19750/1968.* — Adresa Nr. 4137/1968 a Episcopiei Romanului și Hușilor prin care propune acordarea rangului de arhimandrit Protosinghelului Antonie Ruja, licențiat în teologie care, de 15 ani, păstorește cu multă pricepere, devotament și tact personal, parohia Coșna, județul Bacău, și prin stăruința căruia au fost zidite din nou 3 biserici ortodoxe.

Avînd în vedere activitatea pastorală și administrativă deosebită, la propunerea Comisiei canonice-juridice și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Acordă rangul de «Arhimandrit» Protosinghelului Antonie Ruja de la parohia Coșna, județul Bacău.*

14. *Tem. 19984/1968.* — Adresa Nr. 24212/1968 a Arhiepiscopiei Bucureștilor pentru acordarea rangului de arhimandrit, Protosinghelului Roman Bragă, din Mănăstirea Căldărușani, unde a intrat de la vîrsta de 12 ani, fiind astăzi, la 46 de ani, licențiat în teologie și absolvent al Facultății de litere și filozofie din București.

În anul 1954 a intrat în monahism și a fost hirotonit ierodiacon pe seama catedralei mitropolitane din Iași, unde a îndeplinit funcții de răspundere. În anul 1965 a fost hirotonit în ieromonah pe seama parohiei Negrești, Eparhia Ortodoxă Oradea, unde a desfășurat o frumoasă activitate misionară. La fel, a desfășurat o activitate misionară gospodărească intensă în parohiile Almaș și Sîrbi, din cuprin-

sul aceleiași Eparhii. În vremea cât a funcționat în cadrul Eparhiei Oradiei, a reparat două biserici, a organizat coruri religioase și a dus și alte munci în parohiile pe care le-a păstorit.

Avînd în vedere pregătirea sa teologică și activitatea deosebită bisericească pe care a desfășurat-o, precum și misiunea ce i s-a încredințat în prezent de Sfînta Patriarhie în Brazilia, în cadrul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, la propunerea Comisiei canonico-juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Acordă rangul de «Arhimandrit» Protosinghelului Roman Bragă din Mînăstirea Căldărușani.*

15. Tem. Nr. 19993/1968. — Propunerea scrisă a I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului din 17 decembrie 1968, cu privire la titulatura ce urmează să o poarte noul ales în postul de Episcop-vicar al Mitropoliei Ardealului.

Prea Fericitul Părinte Președinte arată că s-a primit la biroul Sfîntului Sinod, din partea I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, propunerea ca P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, ales în postul de Episcop-vicar al acelei Mitropolii, să poarte titulatura de «Rășinăreanul», urmînd astfel tradiția predecesorilor săi care au purtat acest nume.

Sfîntul Sinod, luînd act de această propunere, hotărăște :

— *Aprobă propunerea ca P. S. Episcop-vicar al Mitropoliei Ardealului să poarte titulatura de «Rășinăreanul».*

16. Tem. 19990/1968. — Extras din Procesul-verbal al ședinței Sfîntului Sinod din dimineața zilei de 16 decembrie 1968, prin care se trimite în cercetare canonică Comisiei canonice-juridice și pentru disciplină alegerea P. C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș în postul de Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

P. S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei, citește Procesul-verbal al Comisiei canonice-juridice și pentru disciplină, prin care se arată că numita comisie a procedat la examinarea canonică a noului ales și a găsit vrednic pe P. C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș să i se acorde rangul de arhiereu.

Sfîntul Sinod luînd act de rezultatul examinării canonice hotărăște :

— *Aprobă propunerea pentru decernarea rangului ierarhic de arhiereu P. C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș, ales în postul de Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei.*

— *Se va interveni pentru obținerea decretului de confirmare în acest post, din partea Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România.*

— *Atribuțiile noului Episcop-vicar se vor fixa în sesiunea următoare a Sfîntului Sinod, la propunerea I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.*

17. Tem. 19994/1968. — Propunerea scrisă a I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei din 17 decembrie 1968, cu privire la titulatura ce urmează să o poarte noul ales în postul de Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

Prea Fericitul Președinte aduce la cunoștință propunerea făcută de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, ca P. C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș, nou ales în postul de Episcop-vicar al acelei Mitropolii, să poarte titulatura de «Suceveanul».

Sfîntul Sinod, luînd act de această propunere, hotărăște :

— *Aprobă propunerea ca P. C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș, nou ales în postul de Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, să poarte titulatura de «Suceveanul».*

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte cere ca P. C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș să fie invitat în sala de ședințe a Sfîntului Sinod.

Prea Fericitul Sa aduce la cunoștință noului ales în postul de Episcop-vicar, că Sfîntul Sinod, în urma examinării canonice, i-a acordat rangul ierarhic de arhiereu.

Cu acest prilej Prea Fericitul Sa îi urează bun-venit în soborul Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române și își exprimă nădejdea că în această calitate va desfășura o activitate rodnică, împlinind încrederea ce i s-a conferit.

În cuvîntul său de răspuns, P. C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș a exprimat mulțumiri Sfîntului Sinod pentru chemarea sa la slujirea arhierească. «La votul

Sfântului Sinod pentru alegerea mea, a spus P.C. Sa, răspund cu un alt vot, făcînd făgăduința că voi sluji cu devotament sporit Biserica Ortodoxă Română, Patria noastră și poporul din care am purces».

Arată apoi gratitudinea față de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care totdeauna l-a îndrumat și l-a sprijinit în activitatea sa în ultimul timp. Asigură pe Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, că în noua sa calitate va sluji cu rîvnă poporul român în aspirațiile lui spre mai bine.

Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului didactic, citește referatele asupra :

18. *Tem. 18232/1968.* — Referatul Cancelariei Sfântului Sinod Nr. 18232/1968, privind stabilirea datei pentru cursurile de îndrumare misionară pe anul 1969, prin care se aduce la cunoștința Sfântului Sinod că în cursul anului 1968 au funcționat la Curtea de Argeș seriile 53 și 54 pentru cursurile de îndrumare misionară, pastorală și socială, cu un număr total de 167 preoți. Iar din tabelele primite de la Eparhii, urmează că în anul 1969 vor putea fi programați 226 preoți care întrunesc condițiile de programare pentru cursurile de definitivare și promovare.

Avîndu-se în vedere că la Curtea de Argeș funcționează începînd cu acest an cursurile seminariale speciale, nu vor mai putea funcționa două serii de cursiști ca în anul 1968.

Față de această situație, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *În anul 1969 va funcționa o singură serie de cursuri pentru îndrumarea misionară, pastorală și socială, între 18 august și 20 septembrie 1969, cu un număr de 130 preoți, recrutați din toate Eparhiile.*

— *Să se acorde o atenție deosebită prelegerilor și seminariilor privind unificarea cultului ortodox.*

19. *Tem. 14134/1968.* — Adresa nr. 3464/1968, prin care Sfînta Arhiepiscopie a Timișoarei aduce la cunoștință Sfîntului Sinod că — în baza dărilor de seamă anuale ale seminariilor teologice din țară — se constată lipsa de manuale necesare învățămîntului seminarial. Pentru îmbunătățirea procesului de învățămînt seminarial, se propune editarea următoarelor manuale: 1. *Dogmatica și Morala*; 2. *Istoria biblică a Vechiului și Noului Testament*; 3. *Filozofia și Pedagogia creștină*; 4. *Istoria Bisericii Române*; 5. *Dreptul bisericesc*; 6. *Omiletica și Catehetica*; 7. *Liturgica teoretică*; 8. *Îndrumări misionare*; 9. *Pastorala*.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Aprobă în principiu tipărirea manualelor pentru Seminariile teologice din Patriarhia Română, în funcție de posibilitățile Tipografiei Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.*

— *Aprobă totodată reeditarea manualelor pentru seminarii, epuizate.*

— *Ulterior, se vor lua măsurile corespunzătoare pentru întocmirea manualelor needitate pînă în prezent.*

20. *Tem. 19892/1968.* — Adresa Arhiepiscopiei Sibiului Nr. 9426/1968, prin care recomandă pe tînărul Fărcaș Iuliu pentru aprobarea hirotoniei, pe seama parohiei Gogan-Varolea, nou înființată, în jud. Mureș.

În urma examinării situației, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului didactic, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Aprobă în mod excepțional ca tînărul Fărcaș Iuliu să fie hirotonit pe seama parohiei Gogan-Varolea, din jud. Mureș.*

*

Încheindu-se dezbaterile în legătură cu ordinea de zi a prezentei sesiuni, Prea Fericitul Părinte Președinte arată că anul acesta a fost bogat în evenimente și realizări atît pe plan intern, cît și extern.

Cu acest prilej, Prea Fericirea Sa a adus mulțumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru contribuția adusă la rezolvarea problemelor înscrise pe ordinea de zi.

Totodată, Prea Fericirea Sa a exprimat vii mulțumiri D-lui Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de

Miniștri, pentru înțelegerea și prețuirea pe care a arătat-o totdeauna Bisericii Ortodoxe Române. Mulțumește totodată pentru prezența sa și pentru bunăvoința cu care a participat la lucrările Sfântului Sinod, rugându-l să asigure Conducerea superioară de Stat, că ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române vor lepune eforturi și mai sporite în sprijinirea acțiunilor care urmăresc progresul și înflorirea patriei noastre.

Luînd cuvîntul, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a exprimat, în numele membrilor Sfîntului Sinod, recunoștința față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pentru dragostea, larga înțelegere și stăruința pe care Prea Fericirea Sa o depune în rezolvarea fiecărei probleme și în conducerea Bisericii Ortodoxe Române. De asemenea, I.P.S. Mitropolit Iustin a arătat că toți membrii Sfîntului Sinod se străduiesc să-și aducă contribuția lor la plămădirea vieții noi a poporului nostru, la făurirea omului mai bun, mai drept și mai util societății.

Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, uînd cuvîntul, a spus că prin noua alegere făcută, Sfîntul Sinod și-a sporit numărul membrilor, și felicită pe P. C. Arhimandrit Irineu Crăciunaș.

În încheiere, Dl. Profesor Dumitru Dogaru a făcut urări Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și membrilor Sfîntului Sinod pentru noul an 1969.

Sumarul Ședinței Sfîntului Sinod din 17 decembrie 1968 s-a citit în fața membrilor Sfîntului Sinod și a fost aprobat fără nici o modificare.

*

Terminîndu-se astfel lucrările, Prea Fericitul Părinte Președinte roagă pe Dl. Secretar General să dea citire Deciziei Departamentului Cultelor pentru încheierea sesiunii Sfîntului Sinod pe anul 1968.

Dl. Director Ion Lungeanu dă citire *Deciziei Departamentului Cultelor de pe îngă Consiliul de Miniștri*, cu nr. 2284/1968 pentru închiderea sesiunii Sfîntului Sinod pe 1968.

Ședința se ridică la orele 14.

Președintele Sfîntului Sinod,

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar

† ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL

Episcop, vicar patriarhal

